C. CORNELII TACITI

OPERA,

QUÆ EXSTANT,

Integris J. LIPSII, RHENANI, URSINI, MURETI, PICHENAE, MERCERI, GRUTERI, ACIDALII, GROTII, FREINSHEMII, & selectis aliorum commentariis illustrata.

JOH. FRED. GRONOVIUS recensuit, & suas notas passim adjecit.

Accedunt JACOBI GRONOVII *excerpta ex variis lectionibus MS. Oxoniensis.*

AMSTELODAMI,
Apud DANIELEM ELSEVIRIUM.
CIƆ IƆCLXXII.

LVDOVICO
ADEODATO

REGI. CHRISTIANISSIMO. IM-
PERII. GALLIARVM. VERSVS
OMNES. LIMITES. AMPLI-
FICATORI. ET. PROPAGA-
TORI. MAXIMIS. REBVS
GESTIS. PARTIM. DVCTV
PARTIM. AVSPICIIS. ET. LE-
GIONIBVS. VICTRICIBVS. CLAS-
SIBVSQVE. MISSIS. IN. PAN-
NONIAM. GERMANIAM. LV-

SI-

SITANIAM. FLANDROS. SE-
QVANOS. LOTHARINGIAM
MEDITERRANEI. MARIS. IN-
SVLAS. AFRICAM. AMERICAM
DECIMVM. ET. EO. AMPLIVS
IMPERATORI. PIO. FELICI
AVGVSTO. PATRI. PATRIAE
SEDITIONVM. ET. REBELLIO-
NVM. QVIBVS. IDENTIDEM
GALLIA. FLAGRABAT. EX-
STINCTORI. SOCIORVM
PROMPTISSIMO. ET. FIDIS-
SIMO. DEFENSORI. LITE-
RARVM

RARVM. ET. OMNIVM. STV-
DIORVM. FAVTORI. NVTRI-
CIO. ALTORI. ET. HOMINES
DOCTRINAE. FAMA. CELE-
BRES. PER. UNIVERSAM
EVROPAM. INAVDITO. EX-
EMPLO. ANNVIS. CONGIA-
RIIS. LIBERALISSIME. AC
SPONTE. PROSEQVENTI
PRINCIPI. CVI. PAREM. NEC
ORIENS. NEC. OCCIDENS
SOL. VIDET. HVNC. IN. TA-
CITO. LABOREM. MORIBVN-

DA

DA. MANV. DICAT. SVSPENDITQVE

SACRAE. SVAE. MAIESTATIS

A.D.XIV.Cal. Januar. CIↃIↃCLXXII.

HVMILLIMVS. ET. DEVOTISSIMVS BENEFICIARIVS

JOH. FRED. GRONOVIUS.

JACOBUS & LAURENTIUS
THEODORICUS GRONOVII

LECTORI POLITO

S. P.

Quoniam fatorum necessitas, ejus, quod parentem nostrum τὸν μακαρίτην perfecturum fore sperabamus & omni voto precabamur, exequutionem in nos, etsi renitentes & adhuc fatalis istius horæ imagine confusos, delegavit; paucis liceat tecum agere, Lector polite, non quo Taciti lectionem aut hujus ante alias editionis usum hortemur, vel etiam præconium (quod, ut consanguineum, suspectum; & nos ostenderet de favore tuo tot prærogativis jam firmato dubitare) laboris paterni faciamus, sed quo intelligas hujus libri commoda & rationem, cur tamdiu in ore famæ, toties velut interjungens, huc usque diem produxerit. Nimirum quum grande hoc opus moliri inciperet, propinquabat tempus, quo

Deus ille ἐλεότητος πατὴρ καὶ αὐτὴ ἐλεότης vitæ laboriosæ & exterorum magis judicio quam eorum, quibus admixtus fuit, qui eum ignorabant, benevolentia probatæ mißionem concedere decrerat; quod quum, si qua est pietas, homo nulli per malitiam cognitus, sed infinite omnium causa volens, quietum, inturbidum & in sola παλιγγενεσίας meditatione occupatum agere debuisset, nescimus quî contra evenit, ut nulla ejus vitæ pars magis exercita, ægra, sollicita & misera fuerit; in experimentum, ut fas est credere, spectationemque summi numinis, quid altioribus studiis profecisset, quam se adversus fortuita stannasset, & voluptatem, si vir optimus cum adversis congrederetur. Præter enim bene magna senectutis incommoda vehemens aliquamdiu stomachi nausea, mox febris eum tanquam σκοπὸν invasit, neque discesit nisi relicta in suum locum tenacissima infirmitate; qua multum maceratus & bona fide semestris temporis, quod carißime æstimabat, jactura minutus, vix resipere incepit, quum ecce familiæ erciscundæ negotium

tium & cura domestica non parvas illi molestias temporisque jacturam creavit. Evasit tamen, neque in his fatalibus ipsique insuetis incommodis superandis quidquam egit anteacta vita & sapienti homine indignum: sed in altitudinem conditus, publicis privatisque pensis satisfaciens, subsecivas horas (ita enim loqui decet, nauseâ & reliquiis morbi interpellantibus rerum actui destinatas) Tacito & quæ alia posteritati præparabat, impendit, donec impositâ Iulii Agricolæ vitæ ultimâ manu, morbus & per hunc vitæ satias omni furore incumbens fiduciariam animam Deo Opt. Max. reddere eum coëgit, pro LX. *annorum satis nobili satisque eleganti usura gratabundum. Quisquis igitur exitum hujus libri spe anteveneras, noli patientiam tuam, licet fatigatam rumpere, nec quidquam aliud manibus ejus, qui voluit quidem sed non potuit citius occurrere, quam quietem exopta. Jam ut scias, quemadmodum inter hæc Tacitus processerit, subsidia quîs singuli usi sunt, & nomina doctorum virorum, absque speciosis titu-*

titulis, breviter quaſi in tabellâ ſubjiciemus. Invenies proinde hîc, quæ ex ingenio ſuo depromſerunt Andreas Alciatus, Æmilius Ferrettus, (quanquam is alibi codd. vetuſtiſſimos citet, nunc ipſum legiſſe ita in cod. Medicæo longe omnium, quos novit, emendatiſſimo teſtetur) Vincentius Lupanus, M. Vertranius (ſed & hic ad lib. 1. Hiſt. citat MS. Vaticani indicem miniatis literis, quod alii ſilent) Fulvius Urſinus (is quoque tamen dicit ſe habuiſſe domi exemplar ſcriptum manu accurati viri Jocundi Veronenſis) immixtis Gab. Faerni, Pet. Daneſii, Ant. Auguſtini conjecturis; item Marcellus Donatus, M. Antonius Muretus, Joſias Mercerus, Chriſtophorus Colerus, Janus Gruterus, Valens Acidalius, Julius Salinerius (cujus libri copiam non diſſimulandum eſt τὸν μακαρίτην impetraſſe à Nicolao Heinſio, viro cum omnibus propter ſacras artes & ingenium illuſtre, tum nobis præcipue propter amicitiam ab ipſa utriuſque juventute, ſummâ voluntatis, morum, ſtudiorumque concordiâ cultam venerando;

&

& quamvis ille plurimū plenis follibus φυσᾷν *soleat, tamen exiguitas exemplarium adjungere jubebat)* H. Grotius *nostras,* Joh. Freinshemius, M. Zuerius Boxhornius, *& ad Historias* Henricus Savilius, *(ultra modum querulus, suo dubium an gentis ingenio) ad Agricolæ vitam* Joh. Barclajus, *& ad* Dialogum de Eloquentia Rabodus Herm. Schelius. *Invenies etiam, quæ congeßit* Beatus Rhenanus *adjutus codice* MS. ἀνεπιγράφῳ, *quem ex* Bibliotheca Budensi *regis* Matthiæ Corvini *nactum se esse affirmat dono* Jacobi Spigelii, *missum à* Reinhardo *à* Rietpur *Borbetomagensis Ecclesiæ Decano. Præterea, quæ* Curtius Pichena *ope partim duorum codd.* Florentinæ *Bibliothecæ, quorum primus exscriptus ante annos plus mille ducentis, ut ipse probat, Annales continebat; alter in Germania Corbejæ, quod ad Visurgim Benedictinorum Monachorum* φροντιστήριον *erat, à* Philippo Beroaldo *repertus & Leoni X. oblatus Historiarum* v. *libros; partim editione* Veneta *anni* cIↃ ccccIIIc, *ex fideli, ut ipse conjicit, optimi codicis collatione. Instar*

tamen

tamen omnium, quique primo nominandus fuit, Justus Lipsius est, utroque supra fidem impleto clarissimus. Horum quidem, & præcipue illorum, qui mensuram scribendi & modum statuere, relinquere aliis sua, nec longis dissertationum frigidarum fabulis tempus lectori auferendum esse noverunt, integri labores exhibentur. Quod si quædam contracta vel omissa deprehenderis, judicio τ̃ μακαρίτȣ & voluminis spatio parum indulge; cujus contemplatione coactus quoque fuit partes tantum tibi offerre ex Aurelio, Michaële Virdungo, versione Freinshemii, & quem adhuc hæc pars terræ fovet, ad Germaniam Her. Conringio Viro Celeberrimo. Cæterum sicuti nos, ita omnes, qui ex hoc opere crescere cupient, stupor sine dubio & admiratio incessere debet, qui vir tot in valetudine curis distractus, tot studentium desideriis quotidie auscultans, tot publicis privatisque officiis respondens, accedentibus quoque fascibus Academiæ, vel inspiciendis his omnibus, nedum examinandis vacaverit, immo voluerit. Et tamen præ-

ter hæc non exiguam sane nec pænitendam accessionem videbis ipsius explicationum & emendationum, satis severo ac limato, ut solebat, judicio exactarum; sed & aliorum, quos ad contextum sive illustrandum sive corrigendum facientes in libri sui oris annotaverat; Scaligeri, dicimus, Turnebi, Salmasii, Cluverii, Gutherii, Reinesii, Ruperti, Loccenii, Cl. Schefferi, aliorumque. Neque tamen existimandum adeo elaborata hæc esse, ut si exitum operis videre illi contigisset, tanquam perfecte absoluta exire fuerit permissurus sine aliquo notabili incremento, inexhausta ingenii fæcunditate singulis pene horis aliquid aut inobservatum aut prave intellectum subjiciente. Certe ad hujus rei fidem non strangulabimus & publicæ utilitati subducemus repertam nobis chartulam, in quam inceperat conjicere & colligere, si quid omissum ante obvenisset animadversione dignum, vel ob deploratissimum Cæsaris locum, commodissime ab eo ordinatum. Quibus omnibus index subnectitur, purus putus, ut in Germaniâ editus fuit; in quem eli-

elimandum Freinshemius ſe cum fratre ſuo ſex fere menſes impendiſſe affirmat, neceſſitatem ejus deprædicans. Et nos quidem nihil detractum ei volumus. Sed tamen ſi temporis noſtri exiguitas indicibus faciendis patuiſſet, talia ſcias in eo occurrere, quæ neceſſario mutanda videbantur. Sufficiat communicari tecum ea, quæ ὁ μακαρίτης temere forte occurrens adſcripſit. Vt, Conditor gen. femin. G. 28. *addidit pater.* falſum: nam Agrippa intelligitur. *Sane in Tacito eſt* conditoris ſui. *Rurſus:* Cornelia virgo flaminica Dialis 4, 16. *eraſis poſtremis ſuperſcripſit*, Veſtalis. *Nihil verius. Ita ſubnotavit* Limites pro aggeribus 2, 7. *Eſt ibi* limitibus aggeribuſque, *ubi limites potius ſunt foſſæ. Et*, Megiſtanæ Armenii 15, 27. *quod intolerabile pro* Megiſtanes, *Et*, ſi pro an 1, 48. *Nihil minus & in hoc, & in adjectis locis verum. Ne dicamus de iis, quæ ſparſim indidit, ut augeri multis ad perfectionem ſui debeat. Quæ ideo commemoramus, ut, ſi qui forte ſe huic labori damnaverunt,*

runt, non deterreantur Freinshemiani indicis mole Tacito etiamnum operam dare. Et hæc ſunt, quæ dicere habebamus. Quod reſtat, Chriſtiane Lector, ſi quid nuper profectuum tuorum ſtudioſiſſimus, nunc beatiſſimus vir elimavit in aliis auctoribus, vel in hoc ipſo, quod demereri te & avocare poteſt, nihil precamur, niſi pia vota. Quod ſi conſuetudinem, quam, quiſquis es, cum viro amicitias gratiſſime admittere & ſanctiſſime colere ac retinere ſolito exercuiſti, in nos eandem vitæ ſectam, quod licuerit, amaturos & ſequuturos transferre volueris; eam religioſæ pientiſſimi patris memoriæ cauſâ non modo complectemur, ſed ut integra ac ſincera ætatem maneat, neque ejus te unquam pæniteat, omni ope & ratione efficere enitique conabimur. Id ut facias, ſi tibi ſenſus communis, ſi humanitas, ſi civilis animus eſt, rogamus. Vale.

ADDENDA
TACITO.

Ann. 61. *Dimensis principiis trium legionum manus*. Schelius pag. 16.

44. *Commilitibus.* Cæsarem adivit lib. 11. Civil. cap. 29. Vide Ciaccon. & Hotman. Scribendum: *Civile bellum, genus hominum cui liceret libere facere, & sequi, quod vellent. legiones ea quæ paullo ante apud adversarios fuerant: nam etiam Cæsaris beneficium mutaverat consuetudo. quæ offerrentur municipia etiam diversis partibus conjuncta (utrique enim ex Marsis Pelignisque) videbat, & qui superiore nocte in contuberniis papilionibusque* (secum fuissent) *nonnulli graviores sermones militum vulgi durius accipiebantur. nonnul. &c.*

Ad lib.6. Annal.9. Dionis locum male habet Lipsius. lib. 58. pag. 630. in fine. Sic pater, & vere: Peccat autem Lipsius in eo, quod ea, quorum sensus & constructio pendet à superioribus, (n. ἐποίουν ἢ τοῦτο μάλιστα μὴ τῷ μήτε τὴν ὕβριν μήτε τὴν αἰκίαν φέρειν) ea annectat ultimis parentheseos verbis & proxime antecedentibus, quasi parenthesis non esset, quæ omnino esse debet, ut recte habet contextus.

Lib. XII, 29. *prædationibus & vectigalib.* male Alciatus.

Lib.12. c.40. Forte: *Atque ille augere audita.*

De togæ sumendæ die Freinshem. ad 3, 29. version.

Lib.13, 16. *Frigida in aqua.* Quod ibi Pichena Curtium advocat, vide an sit ex supplementis.

Lib.13, 28. *Eo Helvidius.* Lego, *Et.*

Lib.13.37. *Sæpius jam clade Romana expertam.* an *exsertam.*

Lib.14.54. *Quomodo in militia, adminiculum*, id est, causariam missionem, non optiones Lipsii. *nixum fastigio regimen*, an est facili & clementi ascensu.

Cap.

Cap. 56. p. 994. in loco Silii *Profuerint*. Lego *Profuerunt* (superscripsit postea, *occupavit Dausqueius*) sed & male ad Volusios. Volux iste Afer est. ideo patrio ebore & mapalia soli possessa.

Lib. 15, 12. *qui attulissent salutem & qui apiscerentur.*

Lib. 16, 9. *Tunc consulto senatus.*

Hist. 2, 63. *Plautius Varus.* Leg. *Plancius.* Spanhemius de numism. p. 168.

Lib. III. Histor. cap. 31. in loco Dionis pro Φοινικὰ, etsi sic quoque Dio pag. 129. crib. Φοινικικά.

Hist. 3, 34. *connubiisque gentium. connubiisque adjacentium.* Spanhem. de numism. 795.

cap. 39. F. *quum se (ipsa*

cap. 37. nugatur Vertranius

cap. 41. nugatur Savilius

Lib. 4. Histor. 3. non intellexit Savilius, quid sit, *domus illustres afflictæ.*

Lib. V. Historiarum. *necare ex adnatis.* I. ex multitudine liberorum, ex proventu. Ut Varro, cum adnatæ prospere sunt multæ lib. 3. cap. 16. de r. r. p. 125.

De moribus German. 13. *Cæteris*, scil. quibus aggregantur, quibusque principis dignationem assignant, assignantur & arrogantur *robustioribus* ultra ætatem adolescentem progressis.

De Morib. Germ. 14. *Exspectare annum.* Jacobi cap. ult. Sic pater. Videtur innuere versum. 7. ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸ τίμιον καρπὸν τῆς γῆς μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ.

EX

BALTHASARE BONIFACIO

DE

ROMANÆ HISTORIÆ SCRIPTORIBUS.

Cajus Cornelius Tacitus, ut politicis omnibus amicissimus, ita lavernionibus est quibusdam invisus, quod de generis humani assertore Christo impie loquatur, quodque Martyribus insultans, eorum sanctissimam religionem vocet exitiabilem superstitionem; odioque humanarum gentium convictos, quæsitissimis pœnis merito affectos putet; gratuleturque pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, atque, ubi defecisset dies, pice, & resina perfusi, in usum nocturni luminis urerentur. Quodque Mosis miracula, & ritus, & cæremonias irrideat; profanaque omnia fuisse Judæis astruat, quæ Romanis sacra, rursum concessa illis, quæ Romanis incesta: Quodque illum aut credere, aut scribere non pudeat Judæos asini agrestis effigiem, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacrasse. Quo videtur etiam respexisse Juvenalis, cum diceret, quosdam, metuentem Sabbatha patrem sortitos, nihil adorare præter nubes, & Cylli numen; ita enim Cylli, non Cœli legendum puto. Quem vero non misereat Claudii Verderii, qui,

qui, cum se autorum pene omnium censorem profiteatur, eam, quam modo ex Tacito historiam retulimus, per inscitiam linguæ perperam intelligendo, Tacitum affirmarit scriptis consignasse asininum caput à Christianis coli? Hujus factionis hominibus Budæus videtur assensus, cum omnium scriptorum sceleratissimum Tacitum appellaret, quem Tertullianus mendacem, Orosius adulatorem vocaverant. Adjiciunt calumniatores hunc esse Latinum Xenophontem crudelis ac detestabilis cujusdam Tiberii pædiæ, qua Principes ad tyrannidem non quidem perfunctorie, sed accurate instruuntur. Eundem, cum multis seculis delituisset, fuisse è tenebris erutum pestifera nescio cujus Germani curiositate, universo terrarum orbi forsitan damnosiore alius Germani execrabili industria, quæ fulmen illud bellicum adinvenit, cui bombardæ è re nomen est inditum. Quod autem ad stylum spectat, Tacitus adeo non placuit Alciato, ut non dubitarit asserere dictionem ejus esse sentceta. Sed enim Taciti obtrectatores non fuerunt impedimento quo minus ille tanti fuerit apud M. Claudium Tacitum Imperatorem, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis, librosque ejus decies quot annis describi, ac in tablinis publicis collocari præciperet. Cosmus autem Mediceus, vir reipublicæ scientissimus omnibusque imperatoriis artibus instructissimus, non alium Historicum æque lectitabat. Ut nihil interim dicam de his, quos hac tempestate orbis terrarum gubernaculis fortuna præfecit, qui Tacitum in deliciis habendum, ad verbum ediscendum, & singula ejus verba singula testimonia putant. Hunc Heroica vestra, Veneti Proceres, Diis proxima, sapientia vocat signiferum criticæ Historiæ, parentem humanæ prudentiæ, politicorum magistrum, coryphæum

 scri-

ſcriptorum quicunque ad illud gloriæ faſtigium pervenere, ut in eorum lucubrationibus plura ſint prope documenta, quam verſus, & plures pene ſententiæ, quam verba. Hujus, tanquam è tripode, dicta accipiuntur, hujus effata, ut oracula, excipiuntur, hujus monita, ut è cœlo miſſa, adorantur; cum præterita, quod eſt Hiſtorici, ita commemoret, ut futura, quod eſt ſapientis, prævideat, præmonſtret, excutiat. Vere igitur ab Heinſio dictum putamus, apud Tacitum occultam quandam, & myſticam fuiſſe haruſpicinam, qua non animantium exta ſcrutaretur, ſed Regum corda, menteſque introſpiceret: Hujuſque ſcripta meram eſſe prudentiæ medullam, illius ſacrum os linguam Suadæ, labellumque Pithûs habuiſſe; denique Tacitum ocellum providentiæ, corculum ſapientiæ merito nominandum. In Romanorum autem antiquitatibus explicandis magnum Tacitus nobis attulit adjumentum. Cum enim à Tiberio uſque ad Nervam unius ſeculi res geſtas conſcripſerit, omnia, tum magna, tum minima, ſtudioſe proſequitur; quippe non fuſos tantum exercitus, expugnataſque urbes, & certamina plebis cum optimatibus, ſed proſcriptiones civium, & delatorum inſidias, & ſuſpectam Principibus privatorum potentiam, & perniciem innocentium, & callidæ tyrannidis, ſecretiora myſteriis Eleuſinis, arcana eruit, prodit, explicat diligentia, ac judicio prope incredibili. Neque poſt Actiacam victoriam ullus apparuit Hiſtoricus, qui militarem, aut forenſem rationem copioſius tractarit. Floruit enim diutiſſime armorum gloria, urbanaque diſciplina, & Proconſul Germaniam inferiorem obtinuit: Quo tempore Germanorum mores, inſtituta, ac ritus tanta diligentia perſcripſit, ut uni Tacito ſuam antiquitatem Germani acceptam ferant. Eſt autem, ut ſentit Bodinus, oratio Taciti mirum

in

in modum arguta, & multo ſale reſperſa; neque ullus profecto Hiſtoricus magiſtratui, ac judici utilior videtur. Dictio quidem ejus florentior, uberiorque in Hiſtoriarum eſt libris; preſſior vero, ut par erat, ſicciorque in Annalibus; gravis tamen utrobique, & diſerta: Quem propterea Plinius Cæcilius eloquentiſſimum, atque immortalitatis datorem vocat: Oroſius, quamvis huic alio nomine infenſus, Hiſtoriæ ſcriptorem diligentiſſimum: Vopiſcus inter facundiſſimos cooptat: Spartianus emendatiſſimum, & candidiſſimum ſcriptorem appellat: Sidonius nulli ori tacendum, & nunquam ſine laude commemorandum. Caſaubonus, magni & acerrimi virum ingenii, novæ cujuſdam, gravis, conciſæ, & ſententioſæ eloquentiæ genere eximie præditum: quique, niſi fortuna temporum dignam ei tanta facultate materiam negaviſſet quemvis è principibus Hiſtoricorum videatur potuiſſe provocare.

Idem.

Publius Cornelius Tacitus, Optimus Hiſtoricus, quæ poſt Auguſti obitum uſque ad ſua tempora acciderunt, optima fide, atque diligentia recenſuit. Conſilia, mores, & rerum geſtarum ordinem uſque ad Trajani Principatum egregie ſcripſit. Aulicæ vitæ rationem, in Aula Palatina Domitiani, Nervæ, atque Trajani Principum ipſe diu verſatus, eleganter explicavit. Stylus magis gravis, quam elegans; aſper enim, parumque duriuſculus eſt, atque à Latinæ linguæ candore diſcedens. Si melioris tamen reipublicæ res geſtas conſcripſiſſet, proculdubio haberet Livius æmulum, paulo Dionyſio, & Salluſtio inferiorem. Periere autem libri aliquot.

GERARDO VOSSIO
DE
HISTORICIS LATINIS.

Cornelius Tacitus (cui perperam Publio prænomen in plerisque editionibus) ad Trajani potissimum tempora pertinet. Nec ignoro, sub Vespasiano rationes Galliæ Belgicæ procurasse: quod nos docet Plinius lib. VII. Hist. Natur. cap. XVI. sed demum post Nervæ obitum historias orsus est: ut qui initio earum sic scribat: *Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui.* Nervam enim divum vocat; Trajanum non item; quia illo scriberet defuncto, hoc imperante. Atqui prius historias condidit: inde annales. Unde & XI. Annalium nos remittit ad libros, *quibus res gestas Domitiani composuit*: eas autem tractarat in Historiis. Annalibus, qui ab excessu Augusti fuere ad finem Neronis, extremum Neronis biennium deest. At ex historiarum libris pars longe maxima deperiit. Nam quinque libris, qui supersunt, unius anni, vel præter propter, res persequitur. A Galba autem usque ad Nervam, quousque extenderat se historia, anni sunt viginti, & unus. Fuere primo in universum libri XXX. ut auctor est B. Hieronymus quinto commentariorum in Zachariam prophetam cap. XIV. ubi, cum de excidio Hierosolymitano esset locutus, addit ista: *Hæc omnia plenissime Josephus, qui Judaicam scripsit historiam, eo multo majora, quam legimus in Prophetis, eos sustinuisse commemorat Cornelius quoque Tacitus, post Augustum, usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarum* XXX. *voluminibus exaravit.* Præter historias & Annales reliquit librum de situ, moribus, & populis Germaniæ.

maniæ. Item de vita soceri sui, Julii Agricolæ. Quem, Trajano imperante, scriptum esse, hæc in præfatione verba ostendunt: *Quanquam, primo statim beatißimi seculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum, ac libertatem: augeatque quotidie facilitatem imperii Nerva Trajanus.* Etiam dialogum de caussis corruptæ eloquentiæ Tacito adscriptum eunt veteres libri, & hos sequutus Pomponius Sabinus in Carmine de obitu Mæcenatis. Sed stylus abnuit: qui Fabium magis sapit. Etsi is grandior quam ut conveniat ei, quod auctor hic ait sexto Flaviani imperii anno hunc habitum sermonem, eique se interfuisse admodum juvenem. Quare Lipsio accedo, qui de scriptore negat liquere. Atque in hac etiam sententia confirmat, quod auctor libri clare ait, se Romæ quæsturam, tribunatum, præturam accepisse, cum de Quinctiliano nemo aliud prodiderit, quam eum intra privatam constitisse fortunam, ac institutioni semper juventutis vacasse. Sed quisquis est, auctor est elegans, disertus, & sani omnino judicii. Quod autem Fulgentius Planciades etiam *Taciti facetias* citat, hoc inficeto adeo grammatico plane dignum est, qui etiam Plauti eucilton, & similes laudet nugas. Glandorpio id in Onomastico in *Cornelius Tacitus*, imposuit. Primi quinque Annalium libri (*Lipsius comment. in* v. *Annal. Tac.*) Corbejæ, quod ad Visurgim monasterium est, à quæstore Pontificio fuere inventi; qui eos ad Leonem x. detulit, ac ἀντιδώρου loco quingentos accepit aureos. Dictio Taciti floridior uberiorque in historiarum est libris; pressior sicciorque in annalibus. Nimirum in Historia rem prosequitur ordine, nec eam intercidit rebus aliis. In Annalibus stylum accommodat annis ac consulibus. Eaque causa est, cur in historia caussas accuratius tractet: in annalibus eas brevius proponat: cur item in historia uberior sit dictio, concisior in annali-

bus. Interim gravis utrobique & diſerta. Id optime perſpexit Plinius Novocomenſis, qui lib. XI. epiſt. I. eloquentiſſimum fuiſſe ait, & hoc eximium habuiſſe, quod σεμνῶς diceret. Et tamen doctiſſimus vir Raimundus Lullus lib. v. de orat. cap. IV. ait, ſcriptorem eſſe magis torvum Juſtino. Imo & Alciatus, vir ſane egregius, non dubitat affirmare, dictionem ejus, præ illa Paulli Jovii, eſſe ſenticeta. Condonemus tale judicium tanto viro & cogitemus, ex amore Jovii proficiſci. Et quale illud, quod idem, & Æmilius Ferretus, ajunt, eum non Latinè ſatis ſcribere? Quam hoc inſubidum! quam inſulſum! Quis enim non videt, dictio Taciti quam ſit elegans, quam terſa, & limata? Et tamen major eſt laus iſta, quod nihil eo ſcriptore vel cogitari poſſit prudentius. Ac propterea imperator M. Claudius Tacitus tanti eum fecit, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis: libros ejus decies quotannis deſcribi, inque archivis publicis collocari juberet, ne deperirent. Sed hoc eo factum putare aliquis poſſit, quod ex familia eadem genus duceret. Verum quid de eo dicemus, quod non alium hiſtoricum æque lectitaret Coſmus Medices, Hetruriæ Dux, vir, ſiquis alius, civilis prudentiæ intelligentiſſimus, planeque ad imperandum factus? quod de eo Muretus (*Orat. quam habuit Tacitum enarraturus*) alicubi teſtatur.

C. Cor-

C. Cornelii Taciti
VITA
PER
JUSTUM LIPSIUM
CONSCRIPTA.

Cajus Cornelius Tacitus, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, ſed alia minus illuſtri natus eſt, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudii Imp. temporibus. Pater avuſque honores geſſerint, & ad remp. acceſſerint, necne, ut re vetuſta & incerta nihil adfirmem: propius à vero abeſt, ipſum primum jus imaginis & honores in familiam non nimis illuſtrem intuliſſe. initium dignitatis illi ſub Veſpaſiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ, rationes Principis adminiſtravit. quæ dignitas equeſtri ordini diu peculiaris fuit. Reverſus, à Tito, ut opinor, Quæſturam accepit: certe dignitatem ſuam quam Veſpaſianus inchoaverat, auctam & adjutam eſſe à Tito, ipſe in Hiſtoriis profitetur: nec aliud ſuſpicari eſt quam Quæſturam aut ſi forte Ædilitatem, quia Prætura XIV. demum conſulatu Domitiani auctus eſt. In quo erroris manifeſtus eſt eruditus vir, qui Domitiano IX. & Verginio Rufo II. Coss. Prætorem Tacitum conſtituit. Nam Tacitus quidem ipſe in Annali XI. diſerte ait ſe XV. virum S. F. ac tum Prætorem ludis ſæcularibus Domitiani cum cura adfuiſſe. Atqui ludos ſæculares à Domitiano editos A. V. C. DCCCXLI. id eſt, quinquennio ipſo poſterius quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis eſt. Exſtant nummi non pauci cum his notis, IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANUS.

AUG.

AUG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LUD. SÆC. FEC. Ad consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. V. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exsulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam adfuisse eum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore quo Julius Agricola socer ejus mortem obierit COSS. Pompejo Collega, & Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam tædio temporum & cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum; Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines cum hoc scriberent, indormiisse bello Trojano, & illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis sæcularibus, quibus certe Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. dumtaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc fere in Rep. In privata ejus vita ista sunt. Uxorem duxit A. V. C. DCCCXXX. Vespasiano IIX. & C. Julio Agricola Coss. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, & ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solet. Historiæ scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro &

caussis

caussis orandis egisset. Ex Plinii epistolis & Tacitum in principibus oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse, intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, utrumque Plinium, Julium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primum omnium, uti post docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis; quorum omnium quanta jactura & quibus locis facta sit in tempore memorabo. Nominantur & ejus Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento, *Casi itaque morum eclogio in filiis relicto.* Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait disertè propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duoetvicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditæ DCCCXVI. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. At Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extrêmo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ. clarum, quoniam principio I. Histor. vocat Divum Nervam. qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETE-

VETERUM SCRIPTORUM
DE
TACITO TESTIMONIA,
VEL EIUSDEM
FRAGMENTA.

Plin. lib. VII. Nat. hist. cap. XVI.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epistol. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, & quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς.

Libro IV. Epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Libro VI. Epist. XVI.

Petis avunculi mei exitum tibi scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. nam video morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Libro VII. ad Tacitum.

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alte-

alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, cum jam tua fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, & esse & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis; & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, ut sit aliqua. non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prælia, quantæque Rom. clades, longo contextu evoluerem, nisi Corn. Tacitus, qui hanc historiam diligentissimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

Dein ut verbis Corn. Taciti utar, Sene Augusto Ianus patefactus dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpè ex usu & aliquando cum damno queruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum ſcriptorem hiſtoriæ Auguſtæ, quod parentem ſuum eumdem diceret, in omnibus bibliothecis collocari juſſit.

Sidonius Epiſt. lib. IV. ad Polemium.

Cajus Tacitus è majoribus unus tuis Vlpianorum temporum conſularis, ſub verbis cujuſdam Germanici ducis in hiſtoria ſua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Quam Criſpus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus;
Qua pompa Tacitus numquam ſine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Criſpe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Illa Quinctiliani lib. x. * fortaſſe ad Tacitum referantur.

Supereſt adhuc & exornat ætatis ſuæ gloriam vir ſæculorum memoria dignus. qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, ut libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit. ſed elatum abunde ſpiritum, & audaces ſententias deprehendas etiam in iis quæ manent.

* Ambigo ideò, quia hæc vivo Domitiano Fabius ſcripſiſſe videtur. Atqui noſter tunc, ut opinor, nil vulgaverat.

C. COR-

[1] C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

[2] ANNALIUM LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Augustus Nolæ mortem obit. Tiberius succedit, tardè & cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres gravis seditio incessit. ea misso Druso Ti. F. ægre componitur. Idem in Germania inferiore motus, qui consedit non sine sanguine & cæde. Germanicus Cæsar in hostem ducit.

COMMENTARIUS.

1 CAII CORNELII TACITI] Id verum huic scriptori prænomen adserui. Sidonius lib. IV. ad Polemium epistola: *Cajus Tacitus è majoribus unus tuis, Vlpianorum temporum consularis.* Et ad Leonem: *Namque & antiquitus cùm Cajus Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria suasisset.* Sed & epigraphe Farnesiani libri, *C. Cornelii Taciti Romanas historias scribentis ex his qui reperiuntur liber primus.* Publium prænomen, quod in libris tritis, à casu aut à vulgo est. Mihi autem in ipso aditu testari placet, *Odi profanum vulgus & arceo.* Lipsius.

2 ANNALIUM] Benè Rhenanus, qui hanc inscriptionem adserit, etiam contra libros. In quibus plerisque est, *Actorum diurnalium*, vel, ut in Veneto, *Actionum diurnalium.* Qui tamen titulus non accepto referendus alicui imperito. Vnde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuipiam antiquioris ævi, qui Taciti Annales non ineptissimè comparavit cum Actis urbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus lib. XIII. *Nerone II. L. Pisone Coss. pauca memoriâ digna evenère, nisi cui lubeat laudandis fundamentis & trabibus volumina implere: cùm ex dignitate Populi Rom. repertum sit, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis Actis mandare.* Alibi: *Nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit.* Itemque: *Ni destinatum mihi foret suum quæque in annum referre.* Etiam Iornandes in rebus Gothicis, Cornelium hunc citat *Annalium scriptorem.* Idem.

ANNALIUM] August. Mascardus in Arte sua Historica differentiam

ducit: eaque expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Usipetes vastati aut cæsi. Julia Augusti F. Rhegii vitam finiit. Sodales in honorem Augusti, & ludi Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit. agros, domos, homines, vastat. urit, cædit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob hæc Imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. reliquiæ Vari & militum lectæ: iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. Majestatis lex reducta & aspere exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est: & per eam caussam decreta Patrum expressa ad coercendos histriones. Postremò actum de subducendis Tiberi aquis. eoque nomine querelæ civitatum Italiæ & legationes. Hæc biennio ferè gesta.

SEX. POMPEIO, ET SEX. APPULEIO, COSS.

NERONE CLAUDIO DRUSO CÆSARE, ET C. NORBANO, COSS.

Annalium & *Historiarum* è Tacito discendam scribit: annales admittere, quicquid patitur historia, sed id tradere concisius ac brevius; dein habere aliquid proprium, nempe res minus graves quam frons historiæ postulat. Sed postea fatetur, utroque scripto Taciti diligenter inspecto se causam edere non posse, quamobrem alterum potius *Annalium*, alterum *Historiarum* nomen præferat. Nec certe dissimilis hac parte sibi Tacitus. Nam quod singuli annales absolvunt complures annos, tot historiæ vix unum exhauriunt, ubertas materiæ facit, non index librorum. Quod si plures historiarum libri exstarent, appareret non minus in his quam in annalibus stylum annis, ut loquuntur, & consulibus accommodasse Tacitum. At quod discrimen rejicit ac pro nullo putat Mascardus, id solum secutus est auctor noster. Sic enim tradunt Servius ad secundam Æneida & è Verrio Flacco Gellius 5, 18, visum quibusdam antiquis, *annales* temporum esse illorum, quos scriptoris haud vidit ætas; *historiam* eorum, quibus interfuerit. Et, ut hujus rei obscura esset ratio, quam multa sunt, quorum significationes ab origine non diversas usus secreverit, ut certa essent cuique rei vocabula? Sed & præbet rationem evidentem, si non *Annalium*, at *Historia* vox dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, quod est noscere visendo, vel inspicere. Plutarchus, βουλόμενος ἱστορῆσαι τὴν πόλιν. Sic καθ' ἱστορίαν ἥκειν, καθ' ἱστορίαν πλανηθῆναι, lustrandi vel visendi gratia. Palæphatus: καὶ γέγραφα ταῦτα, οὐχ' οἷα ἦν λεγόμενα, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελθὼν καὶ ἱστορήσας. i. quæ ipse adii & comperi vel contemplatus sum. Iam cum scribit Tacitus dignitatem suam à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam, satis demonstrat, quæ tradit in annalibus, ea præcessisse suam ætatem, dumtaxat illam, quæ rebus intenta esse, & maturum de illis judicium facere posset. *Gronovius.*

UR-

VRBEM Romam à principio reges habuere. Libertatem & Consulatum L. Brutus instituit. [1] Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas [2] ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: & Pompeii Crassique potentia cito in Cæsarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Augustum cessere. [3] qui cuncta discordiis civilibus fessa, [4] nomine *Prin-*

1

COMMENTARIVS.

1 Dictatura ad tempus *]* Quas diuturnas primus Sulla fecit, Cæsar perpetuas. Et hic gradus ad Principatum; quo Præfatio ista ducit. *Lips.* Cur aliis Magistratibus omissis (qui omnes ad tempus) de dictaturis solum dixit, *dictatura ad tempus?* putem eo factum, quod postea Sulla, Cæsarque in perpetuum sese fecerint dictatores. ὁ δὲ Σύλλας βίᾳ μὲν καὶ ἀνάγκῃ (λόγῳ δὲ δι' αἱρετὸς) εἰς αἰεὶ δικτάτωρ γενόμενος, ait Appianus. Suetonius autem de Cæsare: *non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam.* Aut hisce verbis *ad tempus* notatur urgentissima necessitas, qua fiebant, ὃς δικτάτορας ἐκαλοῦντο, ἐπὶ ταῖς φοβεραῖς χρείαις ἑξαμήνους τιθέμενοι. Eadem quæ noster, eodemque significatu, Arcadius l. 1. D. de Offic. pr. pr. *cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur.* At vulgo (ne quid dissimulem) interpretantur sex menses, innituntur que his verbis Pomponii l. 2. de Or. jur. *hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere.* Vera sunt; ad quæ tamen non collineavit Arcadius; immò apertissimè sensit cum Appiano. *Salinerus.*

2 *Vltra biennium,*] Ita accipio: quasi dicat, haud multo ultra biennium. Nam exactè si putas, reverà ultra biennium Decemviri imperium tenuere. Livium & Fastos vide. Nec tamen Vertranio adsentior, *ultra triennium* sufficienti. Nam id includat triennium eos imperasse. quod contrà est, & non nisi supra biennium aliquot menses. *Lipsius.*

3 *Qui cuncta discordiis civilibus fessa,*] Et ob id ad domandum faciliora, frænique, ut ita dicam, patientiora. *Muretus.*

4 *Nomine Principis*] Non ergo tam celebre tunc *Imperatoris* nomen, ea quidem notatione. Et Augusto visum illud *Principis*, minuendæ invidiæ: quia etiam olim Princeps Senatus. Quod exemplum non dubie secutus. Noster infrà: *Non regno tamen neque dictaturâ, sed Principis nomine constitutam rempublicam.* Ovidius de Augusto ad Romulum:

Tu domini nomen, Principis ille tenet.

Dio de Tiberio: Πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ὠνομάζετο. Καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι: *Princeps autem Senatus, ritu prisco, dicebatur. & ipse sæpè aiebat,*

Principis sub imperium accepit. Sed [1] veteris pop. Rom. prospera vel adversa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione [2] deterrerentur.

bat, Dominum se servorum esse, Imperatorem militum, Principem ceterorum. nec temere aliter Tacitus appellat. Inde Principatus, & Principium etiam pro imperio, Suetonii cap. XXXI. *Augusti Principium, clade Variana; Tiberii, ruinâ spectaculorum memorabile factum.* Ita opt. liber, & puto sincerè. Tertullianus quidem receptam eam significationem fuisse ostendit, adversus Hermogenem: *Possunt & aliter*, inquit, *principium interpretari, non abs re tamen. Nam in Graeco principii vocabulum, quod est ἀρχὴ, non tantùm ordinativum, sed & potestativum capit principatum. Unde & ἄρχοντες dicuntur principes. Ergo secundùm hanc quoque significationem, Principium pro potestate & principatu sumetur.* Sed & Glossæ Græcæ distinctè, Ἀρχὴ, τὸ πρωοίμιον, *exordium.* & deinde Ἀρχὴ, *imperium, magisterium, præsidatus, principium.* Lipsius.

1 *Veteris reip.*] Ita Vertranio placitum, trajectis notis, quæ vulgò, *p. r. Lipsius.* Attribuitur ætas populo Romano. Tacit. lib. 15. Annal. *Omnis populi Romani ætas, prosperè, aut in metu sacraverat.* Cur igitur non dicetur *vetus?* nec nos deterreat ferula Iurisconsultorum, qui subtilius, ut inserviant quæstioni, sic de populo verba faciunt: *& populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc viveret.* Valeant igitur, qui dictis de verbis concinnarunt *veteris reipublicæ.* nam *casci*, id est, *veteres*, Latini populi dicti sunt. *Saliner.* Medicæus verbo integro, ut nulla suspicio sit trajectionis literarum, *populi Rom.* Nec absurdè dicitur *vetus populus.* lib. 11. *non, ut plerique falluntur, repente, sed priori populo factitatum.* Dial. de corr. eloq. *facile perferebat prior iste populus, & rudis.* Pichena.

2 *Detererentur.*] Ita rectè. non *deterrerentur.* Tacitus lib. 11. Histor. *Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comissationibus & principis imitatione deteritur.* Horatius pari metaphorâ:

— Culpâ deterit ingenî. Lipsius.

Ego tamen scripturam veterem non mutatim. Nam qui res gestas, sine ira & studio scribere aggrediuntur, ubi aulam adulationibus refertam principemque iis infectum odisse veritatem vident, à scribendo metu deterrentur. Suet. Claud. c. 41. *Saliner. & Pichena.* Vult manifeste mansisse quidem ista ingenia, sed à scribendo metu temporum fuisse deterrita; cum non liceret amplius dicere, quæ sentires; liceret adhuc sentire, quæ velles. Nam ingenia certe adulatione non deteri sensit Tacitus, cum scriberet lib. XVI. *summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant.* Et vero nonne sub ævum illud gliscente jam adulatione decora ingenia? Certe Poëtarum. Vellejum quoque adulationis facile convincas, decori ingenii laudem ei non detrahas. *Freinsh.*

Deterrerentur] Si rem bene putes, versatur hic Μωρία non levis. Sed non *deterret* tantum, qui gravem metum incutit, verum etiam qui studium alicujus qualicumque vel religione vel ratione tardat, & alia cogitatis suadet. Sic Cicero & optimi quique veterum, hinc *adhortari* vel *cohortari*, inde *deterrere* & *avocare*, ponentes. Itaque *deterrerentur*, nihil est aliud quam, scribendi animum dimitterent, historiæ condendæ studium abjicerent atque

tur. [1] Tiberii, Caiique, & Claudii, ac Neronis res, [2] florentibus ipsis, [3] ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cetera, sine ira & studio, quorum caussas procul habeo. Postquam Bruto & Cassio cæ- 2 sis, [4] nulla jam publica arma; Pompeius [5] apud Siciliam oppressus; [6] exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Julianis

atque deponerent, alii ob metum, partim ob stomachi fastidium. Cicero ad Atticum 13, 28. *De epistola ad Cæsarem, jurato mihi crede, non possum: nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat: quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis? sed, ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: essem enim, qui esse debeam: sed in mentem nihil venit.* Vide reliqua. *Gronovius.*

1 *Tiberii, Caiique,*] Fines designat intra quos hi libri, qui attingunt quattuor dumtaxat principes. Vt vel hinc liqueat Historias seorsum scriptas, finemque Annalium fuisse in fine Neronis. *Lipsius.*

2 *Florentibus ipsis,*] Itaque verissima scriptio de Principibus, cùm jam esse desierunt. Quod Arrianus in rebus Alexandri pro argumento habet, fideliter eas à Ptolemæo & Aristobulo traditas, Ὅτι τετελευτηκότος ἤδη Ἀλεξάνδρου ξυγγράφουσιν, ὅτε αὐτοῖς ἥτε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι, ἢ ὡς συνηνέχθη, ξυγγράψαι, ἀπῆν: *quod mortuo jam Alexandro scripserint, cum necessitas aut præmium aliter aliquid scribendi abesset.* Idem.

3 *Ob metum falsæ;*] Et metus & odium impedimento sunt historiam contexere volentibus. Metu fit, ut vera dicere non audeant; odio, ut interdum falsa confingant. Metu, quæ reprehensione digna sunt, aut tacentur aut extenuantur, aut etiam in contrarium versa laudantur. Odio, quæ peccata sunt, exaggerantur & in majus attolluntur: quæ recte facta, aut supprimuntur aut elevantur aut depravantur. Itaque ubi illa sunt, inde exulat fides. *Muretus.*

4 *Nulla jam publica arma:*] Senatus populique, pro republica & à republica. Tantum privata nunc arma, & in propriam potentiam. *Lipsius.* Dicit Brutum Cassiumque solos eo tempore pro Rep. bellasse, ceteros privatæ potentiæ. tres ergo facit partes. Publicas, Pompejanas, & Iulianas. Sic fere Seneca de Catone dicit; Epist. 104. *Cum alii ad Cæsarem inclinarent, alii ad Pompejum: solus Cato fecit aliquas & Reip. partes.* Sed de Bruto idem nostri judicium H. 1. 50. 4. *mansuram fuisse sub Pompejo Brutoque Rempublicam.* Freinsh.

5 *Apud Siciliam oppressus;*] Non mehercules apud Siciliam. In Asia oppressum eum jugulatumque consentiunt scriptores. de urbe tamen ambigitur. Dio XLIX cæsum vult ἐν Μιδαείῳ τῆς Φρυγίας, in Phrygiæ oppido Midaio. Florus l. IV. c. VIII. & Appianus Mileti, quæ Cariæ adscripta. Sed noster victum eum saltem intellegit, & copias ejus apud Siciliam oppressas. Ita & Florus de eodem: *In Siculo freto juvenis oppressus est.* Lipsius.

6 *Exutoque Lepido, &c.*] Eleganter, id est, exarmato, & exercitu spoliato. Nam viginti legiones ei ademit. *Lipsius.*

Julianis quidem partibus nisi Cæsar dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem [1] Tribunicio jure contentum; [2] ubi militem donis, [3] populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit;

1 *Tribunicio jure contentum;*] Non poterat per leges eodem tempore plures magistratus gerere: & tamen omnium magistratuum vim ac potestaté in se unum transferre cupiebat. Ergo qui summus in urbe erat magistratus, consulatum dico, eum, cum visum est, & quamdiu ac quoties visum est, occupavit. Cum autem tribunorum plebis maxima etiam esset auctoritas, ut qui aliis omnibus magistratibus intercedere, eorumque conatus impedire possent: (nam si unus tribunus dixerat, *veto*, irritum erat, quicquid agebatur) cum ipsos quoque consules nonnunquam obtorto collo in carcerem traherent: cum senatusconsulta arbitratu suo rescinderent: cum, quod caput est, sacrosancti essent: ita ut eos violare aut invitos attingere, piaculum haberetur: noluit quidem Augustus tribunus pl. esse, cum jam consul esset: præterea que jam patricius effectus, adoptione in gentem Iuliam, tribunatum plebis capere non posse videretur: sed Tribunitiam potestatem à Senatu petiit, obtinuitque. Quid enim tunc petenti Augusto negari poterat? ut esset non una & consul & tribunus plebis, sed, inverso loquendi genere, *consul tribunitia potestatis.* Hoc autem se facere simulabat ut plebem tueretur: quoniam ea tribunorum creandi causa principio fuerat. Speciosa nomina: res capitales, & ad reipublicæ exitium pertinentes. *Muretus.*

2 *Vbi militem donis,*] Respexit huc Victor, cùm de eodem Augusto scripsit: *Illectis per dona militibus, atque annona curandæ specie vulgo, cæteros haud difficulter subegit.* Lipsius. Militares animi toti ad lucrum intenti sunt: neque ulla re magis quàm donis permoventur. Est quidem verum illud Homericum: Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Sed multo verius in iis, qui exigua pecuniola adducti, vitam suam quotidie in omne discrimen exponunt. Quando enim pecuniam negligent, qui vitam ipsam præ pecunia negligunt? Itaque quantum apud milites dona possint, magis etiam posterioribus sæculis intellectum est, cum, ut quisque amplissimum donativum obtulerat, ita ad eum imperium deferebant, non diutius imperare passuri, quàm dum reperiretur, qui amplius polliceretur. Et erant, qui, tanquam in auctione, licitarentur, non quanti imperarent, sed quanti paulo post morerentur imperatores. *Muretus.*

3 *Populum annona,*] Nihil est enim quod populum magis torqueat, aut facilius ad seditionem populares animos concitet, quàm annonæ difficultas. Vrget enim fames: qua, ut ait Homericus Vlysses, mori molestissimum est: neque sui oblivisci patitur: *venterque*, ut proverbio dicunt, *aures non habet.* Neque vulgo odiosiores ulli sunt, quàm qui annonam incendunt, & excandefaciunt: neque ulli magis quàm qui eam sublevant, populum demerentur. Reditum Ciceronis ab exilio jucundiorem populo fuisse aiunt, quod summam, quæ antea fuerat, annonæ caritatem summa vilitas consecuta est. Sapienter, ut solet, Tacitus noster libro IV. Annal. ab excessu Neronis ait, *vulgo alimenta in dies mercari solito unam esse ex republ. annonæ curam.* Auri, purpuræ, honorum plus apud alios esse plebs æquo animo fert: quiescere esuriens non potest. Cum igitur Siculo adversus Sex. Pompeium bello

lexit; insurgere paulatim, [1] munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent: ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populique imperio ob [2] certamina potentium, & [3] avaritiam magistratuum: [4] invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Ceterum 3

bello caritas effecta esset, vilitatem reduxit Augustus. Ita populum pellexit annona. *Muretus.* Immo multo magis frumento gratuito; hæc enim illa lenta & perpetua plebis Romanæ vincula escaria. Sueton. Octavio, 40. 41. *Gronovius.*

1 *Munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere,*] Quasi ceteros labore exsolveret: ipse omnem molestiam reipubl. causa in se transferre ac suscipere vellet. Legationes antea in Senatu audiri solebant. Hac molestia Senatum liberavit Augustus. Audiri quidem eas voluit & in Senatu nonnunquam, ut Senatus aliquid tamen agere videretur: sed plerasque domi, paucis adhibitis, ipsi cum videbatur, audiebat. Senatus de pace, de bello, de provinciis deliberabat. Quid opus erat tam multos senes tantum laborem capere, tam mane convenire in Curiam, tam multa ibi audire, tam multa dicere, tam vesperi domum fessos & viribus exhaustos redire? Valetudini eorum ac quieti prospexit Augustus. Domi hæc cum paucis tractare cœpit. Magistratuum varia ac multiplex procuratio erat. Augustus consulatum quidem, qui præcipuus erat magistratus, sumpsit sibi, cum voluit, quamdiu voluit & quoties voluit: Nam ut nos vellem, sic ille consulatum, cum voluerat, capiebat, deponebat, resumebat; neu populus de dando ei collega sollicitus foret, ipse sibi collegam, quem libuerat, non qui una imperaret, sed qui imperata faceret, cooptabat. Magnum in Republ. onus tribuni plebis sustinebant. Ipse tribunatum quidem non cepit; sed, ut eos onere levaret, potestatem tribuniciam accepit. Censorium munus quàm molestum, quàm grave? locare publica, senatum legere, populum censere, anquirere in omnium mores, alios Senatu movere, aliis equum publicum adimere, alios in Cæritum tabulas referre, multos notare, in multorum odia incurrere. Odiosa res & negotiis plena. Igitur censuram quidem non sumpsit Augustus: sed alio vocabulo *morum regimen* sumpsit. O hominem laboriosissimum & alienæ quietis studiosissimum! Magno tumultu, magno molimine, magno concursu civitatis leges antea rogabantur. Tollatur quoque illa tumultuandi materia. Quod Augusto placuerit, pro lege habetor. *Muretus.*

2 *Certamina potentium,*] Factiones in urbe, & tum bella, quæ miseras provincias affligebant. *Lipsius.*

3 *Avaritiam*] Rapinas & extorsiones Præsidum, in populi imperio dissimulatas, aut invicem donatas. *Idem.*

4 *Invalido legum auxilio,*] At dicet aliquis, erant repetundarum judicia,

rum Augustus [1] subsidia dominationi [2] Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli Ædilitate; M. Agrippam [3] ignobilem loco,

cia, quæ non ipsos modo magistratus, sed in ipsorum quoque heredes, in quantum locupletiores facti essent, redderentur. Ludibria illa, non judicia erant. Turbabantur vi: cum interdum minæ intentarentur judicibus, interdum etiam sicæ. Turbabantur ambitu: qui sæpe & accusatores prævaricari ac colludere, & judices pejerare cogebat. Turbabantur eâ, quæ semper plurimum apud plurimos, prope dixi, omnia apud omnes potuit, pecuniâ. His fiebat, ut omnis rerum commutatio provincialibus optabilis videretur. Quare Augusto ad se unum omnia trahenti, facile acquieverunt. Quod documento Principibus esse debet, ne avaris hominibus provincias gubernandas mandent. Diu enim compressa populorum odia aliquando tamen erumpunt: ut aut rebellionem faciant ipsi, aut aliis novas res molientibus adjungant se potius ad illos, quàm eorum conatibus obstare nitantur. *Muretus.*

1 *Subsidia dominationi*] Cogitavit periculosum esse Principibus, iis præsertim, qui in civitate nondum servituti assueta recens imperium occuparunt, si ex se sibi paratos successores non habeant. Facilius enim & confidentius insurgit populus adversus eum Principem, cujus morte fore se liberum putat; & quem si occiderit, nullum paratum videt ultorem. At si videat eo sublato successorum quempiam ex eadem stirpe, malo cavet, & futuri metu, præsentibus acquiescit. Atque hoc est, quod apud Iosephum lib. 18. Tiberius morti proximus Caligulam sapienter monet, τοὺς κοινωνοὺς τοῖς ἄρχουσιν ἐπικινδύνους εἶναι. Augustus igitur, qui præter unicam filiam Iuliam, nihil liberorum haberet, ex cetera propinquitate sua providendos sibi, quoad longissime posset, successores, judicavit. Quinam ii fuerint, exponit hoc loco Tacitus: & , ut tandem, ceteris sublatis, imperium ad Tiberium pervenerit. *Idem.*

2 *Claudium Marcellum,*] Magnam illam Romæ & libertatis spem. De cujus laudibus plena manu Seneca ad Marciam · *Octavia Marcellum amisit, cui & avunculus & socer incumbere cœperat, in quem onus imperii reclinaret:* (malo, *reclinare*) *adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiaque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admiranda: patientem laboris, voluptatibus alienum, & quantumcunque imponere illi avunculus, & ut ita dicam, inædificare voluisset, laturum.* Lipsius.

3 *Ignobilem loco,*] Adeò ut ipsum generis sui nominisque pœniteret. Narrat comiter Seneca pater Controvers. lib. 11. *Tantâ autem Mæcenas sub divo Augusto libertate fuit* (corrigo, *Tanta autem sub divo Augusto libertas fuit.* nihil hic de Mæcenate, & exculcanda vox malè inculcata) *ut prapotenti tunc M. Agrippa non defuerint qui ignobilitatem objicerent. Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanii nomen quasi argumentum paterna humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur. Cùm defenderet reum. fuit accusator, qui diceret Agrippam & quod in medium est* (iterum rescribo, *Agrippa M. & quod in medio est.* ea enim verba joci, & gentis nomen medium inter cognomen prænomenque) *volebat Vipsanium intellegi. Fuit qui diceret, Concurrite, Agrippa malum habebis, respondeo diis. Ea in arte* (potiùs *parte*) *utique mihi videtur admiratione dignus Augustus: sed horum non possum non misereri,*

loco, bonum militia, & victoriæ socium, [1] geminatis consulatibus extulit: mox [2] defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos, [3] imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo sua. nam genitos Agrippa Caium ac Lucium [4] in familiam Cæsarum induxerat; necdum posita

fereri, qui tanti putant caput potiùs quam digitum perdere. Scribendum, *dictum*. Lipsius.

1 *Geminatis consulatibus*] Ideone geminatis, quia bis consul? Cave censeas. tertium enim fuisse Dio docet & Fasti. itemque Vellejus: *Agrippa, inquiens, quem usque in tertium consulatum & mox collegium Tribunicia potestatis, amicitia Principis evexerat.* Sed ideò id dixit: quia postremi duo consulatus Agrippæ conjuncti continentesque. Qui sane honos erat: & raro cuiquam ea ætate tributus, præter principes re, aut destinatione. *Idem.*

2 *Defuncto Marcello*,] Qui Baiis obiit, ut clarè testatum reliquit, Elegia huic rei propria, Poëta Vmber. Nec scio cur vir doctus tanto opere pertendat mortuum eum potiùs in Stabiano. Quid? Propertius qui vixit id ævi, locum nescivit funestum juveni tam illustri? Scivit, sed dedit hoc, inquit, Liviæ, quæ suspicione laborabat Marcelli interempti. Nec herclè immeritò. Num ergo venenum dari Baiis minus potuit, ac in Stabiano? Scilicet soluta omni crimine illa aulica Medea, si Marcellus obiit Baiis. Ego verò, vir maxime, caussam nullam video hujus tuæ tam seriæ adsertionis: placetque cum Propertio & vulgaris Servii libris mortuum eum in Baiano. Suspicionem quidem de Livia Dio hujusmodi inseruit: Αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Λιουία τοῦ θανάτου Μαρκέλλου εἶχεν, ὅτι τῶν υἱέων αὐτῆς προετετίμητο: *Caussam mortis Marcelli Livia habuit, quod is ejus filiis anteponeretur.* At Tacitus Pliniusque ea culpa non liberant etiam Augustum, Annal. II. *Sed suberat occulta formido reputantibus, haud prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis ereptum, breves & infaustos populi Romani amores.* Plinius lib. VII. inter Augusti infortunia: *Suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio.* Quasi concepetit aliquid cupiveritque contra Augustum, amore pristini status & libertatis. *Idem.*

3 *Imperatoriis nominibus auxit*,] Non eo more, quo rei Romanæ domini, Imperatores dicti: sed quo olim, qui rempub. militiæ feliciter gessissent. Vulgatus olim honos: non item sub Impp. qui rei prosperè gestæ lauream & laudem sibi adscribi volebant auspiciisque suis. Turbat in sententia hujus loci vir doctus, & miror. Tu vide Dionem Cassium lib. LIV & LV. & Vellejum, itemque ea quæ scribo ad extremum librum quartum. *Idem.*

4 *In familiam Cæsarum induxerat;*] Emptos domi à patre per æs & libram. Ita loquebantur, non *per assem*, ut perperàm inolevit Suetonii cap. LXIV. Quamquam reverà in ea formula Æs non aliud notat quàm Assem. Varro lib. VIII. *Pro assibus nonnumquam as dicebant antiqui, à quo dicimus assem tenentes: Hoc ab ære aneaque libra.* Ritum hunc (ut omittam notata aliis) notat explicatque eleganter Clemens Alexandrinus Strom. quinto: Καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαθηκῶν γινόμενα τάξιν εἴληχε διὰ δικαιοσύνην, ἐκεῖνα ζυγὰ καὶ ἀσσάρια, κεχαρισμένοι τε αἱ τῶν ὤτων ἐπιψαύ-

ſita puerili prætexta, [1] *Principes juventutis* appellari ; [2] deſtinare conſules ; ſpecie recuſantis flagrantiſſimè cupiverat. Ut Agrippa vita conceſſit ; L. Cæſarem euntem ad Hiſpanienſes exercitus, [3] Caium remeantem Armenia,

σεις. Τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γένηται, τὰ δὲ εἰς τὸ τῆς τιμῆς μεῖζον, τὰ δ' ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρους τινὸς αὐτῷ ἐπιτιθεμένου, ἴσως ἀκούσῃ, καὶ πρᾶξιν μεσίτου λάβῃ. Triplex antiquitatis ritus, interpreti non intellectus. Æs & libra in teſtamentis, Vindiciæ, & Anteſtatio. Nam καρπισμοὺς ad vindicias adſertionemque refero : τὰς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, aurium tactiones, ad Anteſtationem. Omnia enim hæc ad familiæ mutationem pertinent, quæ per teſtamentum, de qua Quinctilian. Declam. CCCVIII. *Non dixerim teſtamentum, cui libripens deeſt & familia emptor, & cetera juri neceſſaria.* Agellius l. IV. c. XXVII. & Iuriſconſulti. *Lipſius.*

1 *Principes juventutis appellari ;*] Quod ſanè ridiculum, ut principes juventutis ſint, qui etiamnum in pueris. Natus autem Caius anno urbis DCCXXXIV. Sex. Appuleio, P. Silio Coſſ. At Lucius biennio toto minor, ex Dione LV. in actis ejus anni. Princeps juventutis (προέκκριτον τῆς νεότητος Zonaras hîc reddidit) ab Auguſto invaluit, ad futurum imperium titulus & omen. Sunt nummi cum inſcriptione : C. L. CÆSARES. AUGUSTI. F. COS. DES. PRINC. JUVENT. adpoſitæ effigies Caii Luciique, cum clypeis & haſtis, quæ tirocinii die equites dederant, honoris Auguſti cauſſa. Dio : Καὶ αἱ πέλται πέντε δόρατα, ἃ παρὰ τῶν ἱππέων εἰς τοὺς ἐφήβους ἐσιόντες χρυσᾶ εἰλήφεσαν, εἰς τὸ βουλευτήριον ἀνετέθη. Obſerva Dionem aureas haſtas dicere, quas lapis Ancyranus (magnæ apud me fidei, ut quem vivus conceperit Auguſtus ipſe) argenteas. Verba ſunt, mi ad me miſſa beneficio viri illuſtris Augerii Busbequii: EQUITES. AUTEM. ROMANI. UNIVERSI. PRINCIPEM........ HASTIS. ARGENTEIS. DONATUM. APPELLAVERUNT. quam lacunam ritè expleveris : *Principem juvent. Caium.* Idem.

2 *Deſtinare conſules ;*] Et verò perfecerat. Romæ marmor de Caio : QUEM. POPULUS. COS. CREAVIT. ANNOS. NATUM. XIV. Ait annos natum quatuordecim : & addicit Dionis ratio, qui conſulem facit deſignatum anno urbis DCCXLVIII. Tamen Auguſtus in jam dicto lapide XV illi annum circumdat, ſed nempe quem ingreſſus erat, & jam agebat. Verba ſunt : *Honoris mei cauſâ Senatus populuſque Romanus annum quintum & decimum agentis Conſulis deſignavit, ut eum magiſtratum inirent poſt quinquennium ex eo die, quo deducti in forum.* Idem.

2 *Deſtinare conſules*] *Deſignari* legendum puto, ut & ante *appellari*. A populo enim eos deſignari, non deſignare ipſe cupiverat. *Muretus.* De forma verbi, ſubſcribo, nempe *deſtinari* ſcripſiſſe auctorem, hoc eſt, deſignari. Suetonius in primo Iulio : *flamen Dialis deſtinatus.* Vide 2 Obſerv. 8. *Gronovius.*

3 *Caium remeantem Armenia,*] In Lycia mortuum eum voluit Suetonius cum Velleio. Ille his verbis : *Caium & Lucium in duodeviginti menſium ſpatio amiſit ambos : Caio in Lyciâ, Lucio Maſſiliæ defunctis.* Iſte his : *Deinde vulſatus invituſque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ Limyram vocant, morbo obiit.* Etiam Florus : *Maſſiliæ Lucius morbo ſolvitur : in Lyciâ Caius ex vulnere.* Fugerit ergo ratio memorioſum illum ſenem neceſſe eſt, qui

nia, & vulnere invalidum, mors fato propera, vel [1] novercæ Liviæ dolus abstulit; [2] Drusoque pridem extincto, Nero solus è privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribuniciæ potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in [3] insulam Planasiam projiceret: rudem sane bonarum artium, & robore corporis [4] stolide.

qui in Syria tradidit defunctum. Dico Senecam patrem in Controversiis: *Itaque cùm mortuo in Syriâ C. Cæsare codicillo questus esset Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo cœnasset.* Sed erit fortasse, qui culpam eam in exscriptorem conferet, rescribetque, *Lyciâ* Addi velim Suetonii locum, Tiber. cap. XV. *Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto.* nec addi solùm, sed & corrigi. Nam hoc de triennio, nonne nimis laxum? apparet è Vellejo: *Caius*, inquit, *in urbe Lycia morbo obiit, cùm ante annum fermè L. Cæsar Massiliæ morbo decessisset.* En, dumtaxat intervallum fecit paullò plus anni. Et ipse Suetonius *duodeviginti* modò *menses* interponit, verbis quæ suprà. Non ergo ambiges, quin scribend. *intra biennium*: si hunc putamus sensum. Nam in alium me duxit P. Iohannes Deckerius è Societate Iesu, qui refert ad *triennium* Tiberiani reditus, & vult utrumque periisse intra tres primos annos, ex quo ille Rhodo reversus. Historia approbat. *Lipsius.*

1 *Noverca Livia*] Nata exitio reip. hæc mulier, & suæ domus. Sed benè quòd Tacitus nusquam dissimulat fraudem ejus & scelus. Plinius cautior, qui suspicionem hanc tangens, cavit sibi obscuritate sermonis: *Incusat a filiorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes.* Nec enim aliò traxeris ea verba, non me quidem interprete. *Idem.*

2 *Druso pridem extincto*,] Nempe ante annos circiter XII. priusquam Caius moreretur. Quippe Drusus obiit ex lapsu equi, in Germania, anno urbis DCCXLV. ex Dione libro LV. initio: & Caius anno DCCLVI. Imposuerat mihi Dion olim, in cujus libro hiatus est, & anni aliquot omissi. atque ita narratur mors Caii, quasi biennio post illam Drusi. Sed, ut dixi, defectio & hiatus est, atque anni plures medii desunt: quod in Notis ad Vellejum observamus. *Idem.*

3 *Insulam Planasiam*] Atqui Siciliam vocat Scholiastes Iuvenalis vetus. *Agrippa*, inquit, *in Siciliâ propter morum feritatem ab Augusto relegatus est.* Errat. nam de Planasia adfirmat cum nostro etiam Dio, & ait vicinam Corsicæ esse, libro extremo LV. In qua narratiuncula quod legitur, *Καὶ τὴν Ἰουλίαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν*: *& Iuliam ut novercam aspernabatur*: meo judicio *τὴν Λιουίαν* faciendum est. Non enim matrem suam Agrippa insectabatur (& illa verò jam relegata aberat) sed Liviam, ut probabile est, Augustæ stirpi numquam æquam. *Idem.*

4 *Stolide ferocem*,] Quod Plato evenire ait omnibus generosis ingeniis, quoties non ita, ut oportet, educantur. Et alioqui patrem habuerat rusticanum.

ac

lide ferocem, [1] nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum Druſo ortum, octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſcirique per adoptionem à Tiberio juſſit. quamquam eſſet in domo Tiberii filius juvenis: ſed [2] quo pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullum, niſi adverſus Germanos ſupererat: abolendæ magis infamiæ ob amiſſum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. [3] eadem magiſtratuum [4] vocabula. [5] juniores poſt Actiacam victoriam, etiam ſenes plerique inter bella civium nati. quotuſquiſque reliquus,
4 qui rempubl. vidiſſet? Igitur verſo civitatis ſtatu, [1] ni-

ac militarem, & duritiæ, non delitiis, aſſuetum. *Muretus.* Livius lib. VII. de Manlio: *Illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, ſtolide ferocem.* Pichena.

1 *Nullius tamen flagitii*] Imitatione Livii, ſi fortè, qui de T. Manlio: *Filium juvenem, nullius probri compertum, extorrem urbe egit.* Lipſius. Noſter IV. annal. *adverſus unicum & nullius ante flagitii compertum.* Pichena.

2 *Quo pluribus munimentis*] Verè emendavi. Filii enim heredeſque, paſſim dicuntur ſubſidia & firmamenta regni. Tacitus V. Hiſtor. *Non legiones, non claſſes, perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum.* Euripides:

Φῦναι τυράννοις, παῖδας ἔρυμα δώμασι.

Sic *Subſidia aulæ*, Suetonio; *Adminicula Auguſti*, Senecæ; heredes imperii dicuntur: & verè. Siculus ille momar (exprimit, quod verum eſt, à me indignatio) cum ſua conjectura, *ſed qui pluribus morum vitiis inſiſteret*, abeat Morboniam. *Lipſius.*

3 *Eadem Magiſtratuum*] Callide & ſapienter ſcriptum. Non erant ii magiſtratus, neque enim eandem vim atque auctoritatem obtinebant: ſed tamen iiſdem nominibus vocabantur. Et hoc ad plebem fallendam plerunque ſatis erat. *Muretus.*

4 *Vocabula*] Sed non vis aut poteſtas. Cæſar in ſe traxerat. *Lipſius.*

5 *Iuniores poſt Actiacam victoriam & jam ſenes plerique, &c.*] Tota civitas dividebatur in centurias ſeniorum & centurias juniorum. Iuniores vocabantur uſque ad annum XLVI. poſtea ſeniores. Auguſtus autem rerum potitus eſt LVI. quattuor & quadraginta ſolus poſt Actiacam victoriam: duodecim cum Collegis. Iuniores igitur poſt Actiacam victoriam, ſenes plerique inter bella civium nati erant, neque fere quiſquàm ſuperſtes erat, qui Rempubl. vidiſſet. Hic autem notandum eſt ad confirmandam novam tyrannidem, præter cætera, vitæ diuturnitatem, requiri. Quamdiu enim ſuperſunt, qui libertatis dulcedinem experti ſunt, nunquam deſunt, qui alios ad eam recuperandam cohortentur. At qui longinquitate temporis ad ſervitutem occalluerunt, iidem ut aves diu cavea incluſæ, de libertate ne per ſomnium quidem cogitant: molliorem paulo & clementiorem ſervitutem

[1] nihil usquam prisci & integri moris: omnis exuta æqualitate jussa principis aspectare. [2] nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus [3] ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: [4] pauci [5] bona libertatis incassum disserere; [6] plures bellum pavescere; [7] alii cupe-

tem omni libertate potiorem putant. *Muretus.*

1 *Nihil usquam prisci, &c.*] Avitæ virtutis ac libertatis nemo meminerat. Qui imperare aliis solebant, ipsi jam ex illius unius nutu, arbitrioque pendere: atque inter se, quis ad imperata facienda promtissimus esset, contendere. *Idem.*

2 *Nulla in præsens formidine.*] Non timent homines, nisi propinqua: ne mortem quidem, nisi cum eam putant imminere: cum tamen omnibus momentis immineat. Itaque de Principibus ætate validis, ita fere cogitat plebs, ac si nunquam morituri essent. Nihil igitur in præsens metuebant Romani, quamdiu Augustum diu etiam victurum esse sperabant. *Muretus.*

3 *Ægro & corpore*] Velim trajici, *& ægro corpore.* Lips. Lipsius mallet, *& ægro corpore.* at Tacitus id sæpissimè de industria. infra eodem lib. *dabat & fama.* lib. 11. *irridebantur & Græci comites.* inferiùs, *data & à Tiberio occulta mandata.* Hist. lib. 11. *trucidati & comites.* Pichena. Sic quoque tamen viris doctis omnia suspecta, & *animo* vellent interponi. Non dubium est, quin τὸ *fatigabatur*, quod iidem observant, referatur ad vocem *senectus*: sed eo sensu, quo apud Iuvenalem: *si oppressa foret secura senectus Principis.* Nimirum postquam ipse princeps ætatis provectæ jam & morbis cœpit attentari. Rationem reddit Tacitus, quare hominibus de republica Augusto permissa pridem securis sollicitudinem attulerit exspectatio successoris: nempe, quod videbant illum accessisse ad finem mortalitatis, utpote valde senem, nec jam crudo viridique, sed caussario & labanti corpore: ut ille apud Phædrum leo describitur, *Defectus annis & desertus viribus.* Hic nihil prorsus necesse fuit *animi* mentionem facere. Non enim auctori cura, pingere Augustum omnibus partibus, qualis fuerit tali tempore, sed submonere de duobus illis publice notis & in oculos incurrentibus, quæ adverterunt homines, tanquam præsagia instantis mortis. At animus neque vegetus in senio vitæ longum duraturæ, neque infirmior citæ mortis prærogativa est. *Gronovius.*

4 *Pauci*] Iique aut senes aut rerum imperiti, aut utrumque, qui libertatis ne umbram quidem ullam superesse non viderent, neque cogitarent eam pridem ita altè obrutam esse, ut resurgendi nulla spes esset. *Muretus.*

5 *Bona libertatis incassum disserere;*] Quorsus enim ejus rei memoriam refricabant, quam nemo, nisi stultissimus, recuperári posse consideret? *Idem.*

6 *Plures bellum pavescere;*] Divites nimirum, & novis ex rebus aucti: quibus, quod amitterent, erat. *Idem.*

7 *Alii cupere;*] Ii videlicet, quorum res familiaris non optime constituta erat: ut ex omni bellico motu damni quidem nihil metuere, lucri ex præda, utcumque caderet res, sperare aliquid possent. *Idem.*

1 Im-

cupere; pars multo maxima [1] imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam, & [2] ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem [3] maturum annis, [4] spectatum bello: sed vetere atque insita [5] Claudiæ familiæ superbia; multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: [6] ne iis quidem annis, quibus Rhodi [7] specie secessus [8] exsulem egerit, aliquid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum: accedere matrem muliebri impotentia: serviendum fœminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui remp. interim [9] premant, quandoque distrahant.*

5 Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. & quidam [10] scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum electis

1 *Imminentis dominos variis rumoribus differebant;*] Notabis ingenium plebis,

——cui mos humili lasisse veneno
Summa, nec impositos umquam cervice volenti
Ferre duces. Lipsius.

Variè de eis loquebantur, variè augurabantur, quid quisque incommodorum ac calamitatum & privatim & publicè allaturus esset. *Muretus.*

2 *Ignominia accensum,*] Quod ab avo eodemque patre abdicatus & relegatus fuisset. *Idem.*

3 *Maturum annis,*] Iam enim LV. annos natus erat. *Idem.*

4 *Spectatum bello:*] Δοκιμασθέντα. Multa enim bella in Dalmatia, multa in Germania gesserat. *Idem.*

5 *Claudiæ familiæ superbia:*] Quæ usque ab ultimis temporibus superbissima & plebi inimicissima fuerat. *Idem.*

6 *Ne iis quidem annis,*] Octo autem fuerunt. *Idem.*

7 *Specie secessus exul egerit,*] Secesserat autem ut Caio & Lucio cederet, itemque pertæsus uxoris Iuliæ impudicitiam. *Idem.*

8 *Exsulem egerit,*] Ita *Principem agere*, & *Agere se paullò minus quam privatum*, in Suetonio aliisque lego. Et in nostro lib. III. Histor. *Quanto ferociùs paullo ante se egerint, tanto cupidiùs voluptates hausisse.* M. Antonio tamen Mureto, cujus scripta Venus inhabitat pariter cum Musis, leg. videtur, *exsul egerit.* Lipsius.

9 *Premant, quandoque distrahant.*] Dixi corruptum olim locum mutilumque. Redeo in viam admonitu amici qui explicat: Drusus & Germanicus nunc quidem conjuncti prement rempub. at olim orto, fors fuat, dissidio, eamdem distrahent per bellum civile dissipabuntque. Consule Muretum lib. XI. cap. I. *Idem.*

10 *Scelus uxoris*] Hæc est tertia venenariæ hujus palma, & jure lemniscata. Tangit verò suspicionem illam de ficubus, quæ nota ex Dione. *Lipsius.* Dio hac de re apertius. Ficuum esu oblectabatur Augustus, easque sæpe Livia decerptas manu sua ex arbore ipsi

ctis consciis, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, [1] ad visendum Agrippam, multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod [2] Maximum uxori

ipsi porrigere solebat; ipseque eas ita libentius esitabat. Partem igitur adhuc pendentium oblevit Livia veneno, non quidem præsentaneo, sed quod paucis diebus consumeret. Iam tum enim ars illa reperta erat: ne nostrorum temporum inventum puteris. Venenatas igitur marito dedit: ipsa sibi eas, quæ tutò edi poterant. Ita effecit ut vir suus in cœlum, filius ad imperium maturius perveniret. Sed prudenter Tacitus, qui neque id, quod satis exploratum non erat, apertius exponendum, & tamen, propter suspicionem, quasi prætereundo, attingendum putavit. *Muretus.*

1 *Ad visendum Agrippam, &c.*] Ne tam atrocem suspicionem in Liviam sine causa concitasse videatur, ostendit, quid maximè eam ad mortem celerandam viro impulisse diceretur. Hoc autem ipsum narrat & Dio: & tangit Plinius. Narrat & Plutarchus ἐν τῷ περὶ ἀδολεσχίας: quem locis aliquot corruptum esse, & quibusdam in rebus à Tacito dissentire, ostendi capite secundo, libri undecimi variarum lectionum. *Idem.*

2 *Maximum uxori Marciæ*] Habes eleganter historiam totam in Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας. quem locum pretium puto ut convertam pæne verbatim. *Fulvius vero Cæsaris Augusti amicus, cùm jam senem eum sæpius querentem audiret de solitudine suæ domus: quodque duobus nepotibus fato functis, Postumo, qui solus reliquus, ex calumniâ nescio quâ exsulante, cogeretur uxoris suæ filium ad successionem imperii vocare, quamquam miserans & consilium captans revocandi ab exsilio nepotis: cùm, inquam, hæc audiret Fulvius, enuntiavit suæ uxori, illa Liviæ. Livia autem acerbè cum Cæsare egit, cur, quoniam jampridem id decrevisset, non arcesseret nepotem, sed se odio invidiaque successoris objiceret? Venientem igitur, de more manè Fulvium & solitum illud dicentem Ave, Cæsar resalutavit, Vale, inquit, Fulvi. Atque ille id intellegens, domum se illicò subduxit, & vocatâ uxore: Rescivit, inquit, Cæsar, non siluisse me arcana. ideò mori mihi decretum est. Vxor autem: Iure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans vivensque nec noveris nec caveris intemperantiam meæ linguæ. Sed præcedam tamen ego, & accepto gladio, seipsa viro coram interemit.* Hæc Plutarchus: nec alibi tam liquidè narrata res. Hoc tantùm malè, quòd Φούλβιον ubique vocat, qui Fabius est. Fabius ille Maximus, qui consul fuit anno urbis DCCLXII. Item quòd Marciam interfectam vult ante maritum. cùm noster clarè vixisse eam dicat, & auditos gemitus ejus in funere mariti. Atque hæc homini vera caussa mortis: ne innocuum Poëtam oneremus, aut potiùs ipse se, de Ponto.

> *Occidit ante preces, caussamque ego, Maxime, mortis,*
> *Nec fueram tanti, me reor esse tuæ.*

Est enim hic Maximus, quem Naso coluit, & ad quem Elegia non una. Sed & uxor Nasonis, propinqua Maximi seu conjugis ejus Marciæ, ex his versibus:

> *Ille ego, de vestrâ cui data nupta domo est.*
> *Hanc probat, & primis dilectam semper ab annis*
> *Est inter comites Marcia censa suas.*

Est censa, pro censuit, satis novè, imò antiquè. Sic *Adfectatus est regnum*, pro

uxori Marciæ aperuisse: illam Liviæ. [1] Gnarum id Cæsari: neque multo post, extincto Maximo (dubium an [2] quæsita morte) auditos in funere ejus Marciæ gemitus semet incusantis, *quod causa exitii marito fuisset*. Utcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. [3] neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Livia: [4] lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Nero-
6 nem fama eadem tulit. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo [5] centurio, ægre confecit.

pro Adfectavit: *Spectatus est suem*, in Varrone lego; tetineoque: *Communicati sunt*, pro Communicaverunt, in Livio; *Peragratus est regionem*, in Vellejo, & plura. Tangit hanc de Fabio tragœdiam etiam Plinius: *Juxta hæc abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem. desiderium post relegationem. inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditiones.* Lipsius. In illo, *censa est*, explicando falli summum virum monuimus lib. IV. Observationum in omissis pag. 427. *Gronovius.*

1 *C. Navum id*] Pridem emendavi firmavique, *Gnarum id Cæsari.* Gaii Navi nulla persona est in hoc actu. Sic lib. V. *Gnarum id Cæsari. eoque dubitavit de tradenda repub.* Alibi: *Gnarum id duci. incessitque itineri & prælio.* Sed ecce hanc mihi quasi desponsam conjecturam, est qui sine ullo divortio velit abducere. Ego vero non dimitto. nec enim soli Atridæ uxores suas amant, ait ille. *Lipsius.* Adde Muretum lib. XI. Var. Lect. cap. 11.

2 *Quæsita morte*] Illata, & violenta, machinatione Augusti. *Idem.* Immo, Sponte sumpta, voluntaria. Sic apud Plutarchum Lipsio citatum: *ideo mori mihi decretum est.* Simile fere de M. Lollio Vellejus 2, 102. *cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Freinsh.

3 *Neque satis compertum est*,] Alii tamen, ut Suetonius & Dio pro certo tradunt, vivo adhuc Augusto venisse Tiberium longoque sermone commendatam ei esse Remp. ipsum denique Augustum in Tiberii complexibus exspirasse. Addit alia Vellejus: qui mihi videtur in hoc historiam scripsisse, ut per occasionem Tiberio adularetur. *Muretus.*

4 *Lætique interdum nuntii vulgabantur*,] Iisdem artibus usa est Agrippina in morte Claudii Cæsaris. Tacitus lib. XII. *cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis, quo miles bona in spe ageret.* Idem.

5 *Centurio, ægre confecit.*] A Tribuno interfectum Suetonius voluit: *Hunc, ait, Tribunus custos adpositus occidit, lectis codicillis quibus id facere jubebatur.* Sed Dio pariter ut noster, à Centurione: Ὁ ἐκεῖνον ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρου-

fecit. [1] Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. patris jussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno custodiæ apposito, *ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocumque ipse supremum diem explevisset.* Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus Senatusconsulto sanciretur, perfecerat: ceterum [2] in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium, ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. Nuncianti centurioni, [3] ut mos militiæ, *factum esse quod imperasset: neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum,* respondit. Quod postquam [4] Sallustius Crispus particeps secretorum

φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων νεωτεροποιοῦντά τι ἀπέσφαξεν: *Centurio, qui custodiam ejus habebat, res novas molientem, interfecit.* Credo verum esse ut à Centurione occisus sit, at jussu Tribuni. *Lipsius.*

1 *Nihil de ea re*] Ne factum excusando agnoscere videretur. *Muretus.*

2 *In nullius unquam suorum necem duravit; &c.*] Ita de Nerone lib. XIV. *credente nullo, usque ad cædem duratura filii odia.* Pichena.

3 *Ut mos militiæ,*] Sollennia militiæ verba, Factum quod imperasti. Suetonius: *Renuncianti Tribuno factum esse quod imperasset.* Et in Claudio: *De nece Consularis viri renunciante Centurione factum esse quod imperasset.* Lips.

4 *Sallustius Crispus*] Est ille, cujus vitam mortemque infrà memorat lib. III. Sallustii historiarum regis ex sorore nepos. Nominat eum Seneca inter intimos Augusti, lib. I. de Clementia: *Ignovit abavus tuus victis. Nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Sed cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus, scribendumque, *Deillios,* sive *Dellios.* Deillius à Seneca patre dicitur, in Suasoria: *Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messalla Corvinus desultorem bellorum civilium vocat: quia a Dolabella ad Cassium, à Cassio deinde transivit ad Antonium, novissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem. Hic est Deillius cujus epistola lasciva ad Cleopatram feruntur.* Græcis tamen est Dellius, Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione Odes tertiæ lib. II. ubi temere interpretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchus eum historias quoq; scripsisse ostendit: Πολλοὺς, inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας, ὧν Μάρκος ἦν Σιλανὸς, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός: *Multos & alios Antonii amicos, Cleopatra assecla & adulatores exegerunt, quod petulantia ista & scurrilia non ferrent; inter quos fuit M. Silanus, & Dellius historicus.* Eadem Dio, quinquagesimo libro. Ad Sallustium autem istum facit, quod Plinius lib. XXXIV. *Metallum quoddam Sallustianum appellatum,* scribit, *ab amico divi Augusti,* Idem.

torum (is ad Tribunum [1] miserat codicillos) comperit: metuens [2] ne reus subderetur, [3] juxta periculoso [4] ficta seu vera promeret, monuit Liviam, [5] *ne arcana domus*, [6] *ne consilia amicorum*, [7] *ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cuncta ad senatum*

1 *Miserat codicillos*] Ita enim receptum, quo magis cautum militibus esset, cædem mandari per libellum. scilicet ne Imperator auctoritatem posset defugere. Pulchrè Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano: Ὁ δὲ Σατουρνῖνος γραμματεῖον ᾔτησε τὸ φόνου φέρον τὰς ἐντολάς· ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικὸν, εἴ τινα ἐκπέμποιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γιγνόμενον ᾖ ἀκατασήμαντον: *At Saturninus codicillos, sive libellum petiit, qui cædis mandata haberet. Mos enim ille regius, ut cum mittunt ad cædem alicujus, sine sententia aut judicio, patrandam; tunc id per scriptum jubeant: ne cum factum fuerit, sine tessera aut nota sit.* Ad quem usum Duplices adhibitos, alibi lectum. *Idem.*

2 *Ne reus subderetur*] Supponeretur. Metaphora ducta à suppositiis liberis, qui & *subditi* vocantur. Terentius: *Non vides quantum mali ex ea re excites? subditum se suspicatur.* Sic infra hoc ipso libro: *Utque mos vulgi, quamvis falsis reum subdere.* Et lib. 15. *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos.* Muretus.

3 *Juxta periculoso*] Cum ex æquo periculosum esset; cum futurum videret, ut æque in discrimen veniret: ἐξ ἴσης ἐπικινδύνου ὄντος. Sallustianum. *Muretus.*

4 *Ficta seu vera*] Ficta, si à Tiberio crimen amoliretur; ne ipse ejus damnaretur à Senatu. Vera, si Tiberium auctorem ederet, ab eo puniendus aut tollendus. *Lipsius.*

Ficta seu vera promeret] Notandum loquendi genus. Usitatius enim erat, *seu ficta, seu vera.* Neque desunt veterum exempla. Catullus: *læva sive dextera Vocaret aura.* Horatius: *Cantamus vacui, sive quid urimur.* Idem: *Quo non arbiter Hadriæ Major, tollere, seu ponere vult freta.* Item: *& Sthenelus sciens Pugnæ, sive opus est imperitare equis, Non auriga piger.* Muretus.

5 *Ne arcana domus*] Prudentissimum præceptum. Nihil est enim, quod Principum auctoritatem magis imminuat, quam si domestica ipsorum arcana vulgentur. Multa privatim faciunt, quæ publice nesciri interest. Non semper eadem est interius & exterius illorum facies. Non toti intus æque ac foris nitent. Itaque plerosque eorum nemo minoris pendit, quam qui ad secretissima maxime admittitur. Pauci admodum sunt, qui nihil habeant, quod tegi satius sit. Ignotis major veneratio est, contrectata sordescunt. Vix effugere possunt, quibus quicquid libet, licet, quin libeat interdum aliquid, quod non licet. Eo pluribus venerabilis est Princeps, quo paucioribus familiaris. *Muretus.*

6 *Ne consilia amicorum*] Multa enim consilia clam dantur, quæ in propatulo non darentur. Quæ publice dantur, ad honestatem omnia; quæ secreto, ad utilitatem pleraque diriguntur. At si exigantur hæc, ut par est, ad regulas philosophorum, nihil utile nisi quod honestum. *Muretus.*

7 *Ministeria militum*] Multa enim Principes, ubi manu & ferro opus est, per milites exsequuntur, ad quæ non

tum vocando. eam conditionem esse imperandi, [1] *ut non aliter ratio constet,* [2] *quam si uni reddatur.* At Romæ ruere in 7 servitium Consules, Patres, Eques. [3] quanto quis inlustrior, tanto magis [4] falsi ac festinantes, vultuque composito, ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio, [5] lacrymas, [6] gaudium, questus, adulatione miscebant. Sex. Pompejus & Sex. Appulejus COSS. primi [7] in verba Tiberii Cæsaris juravere: apudque eos

non tam promptos ac paratos eos invenirent, si reddenda singulorum ratio esset. Qui principi paruit, non sententia, sed silentio absolvendus est. *Muretus.*

1 *Vt non aliter ratio constet*] Scitum dictum, nec quidquam mutemus. A mensulariis dictum est, quibus constant rationes cum pares sunt. Plin. lib. I. Epist. *Mirum est quam singulis diebus in urbe ratio aut constet, aut constare videatur, cunctisque non constet.* Idem Panegyrico: *Augeo principis munus, cum ostendo liberalitati ejus inesse rationem. Ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potiùs quam liberalitas est, cui ratio non constat.* Vsi & auctores prisci juris l. I. De obseq. parent. l. penult. De re militari. Adde Valentis dictum apud Trebellium Pollionem: *Non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum cujus similem Rom. resp. non haberet.* Lipsius.

2 *Quam si uni reddatur*] Suspicabar ante complures annos legendum: *quam si nulli reddatur.* ea forma, qua volumus *mulieres optime olere, quæ nihil olent.* Philo de legatione ad Cajum: ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν εἶναι τὴν αὐτοκράτορα μηδενὸς ἐπὶ τοῖς ὀκνουμένοις πεπραγμένοις λόγον ἀπαιτεῖν τολμῶντος ἢ δυναμένου. Iosephus lib. XV. antiq. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. Memineram præterea ex Tacito lib. IV. histor. *victoria rationem non reddi.* Denique occurrebat animo Pallas, qui *pepigerat, ne cujus facti in præteritum interrogaretur, paresque rationes cum republica haberet*, ut loquitur noster lib. XIII. Verum jam tolero vulgatum. *Gruterus.*

3 *Quanto quis inlustrior*] Illustriorum enim facta magis notantur: obscuros suæ tenebræ tegunt. *Muretus.*

4 *Falsi ac festinantes*] *Falsi* interdum, quos fefellit alius. Terentius: *Vt falsus est.* At hic qui fallere cupiunt. Festinantes, dum metuit quisque, ne sibi alius anteverteret. *Idem.*

5 *Lacrimas, gaudium*] Acutè Muretus: *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Placet rei hominisque caussâ. *Lipsius.*

6 *Gaudium, questus, adulationes*] Ego manuscripti lectionem retuli: *lacrimas, gaudium, questus, adulatione*: sensu non improbando. Ostendit enim senatores omnia adulatione miscuisse. idque Salinerio probatur. *Pichena.*

7 *In verba Tiberii Cæsaris juravere*] Rem, quæ per se satis habet indignitatis, magis turpificat Muretus, dum censet hoc loquendi genus proprium gladiatorum, qui se addicebant lanistis; quasi ad facienda perpetiendaque omnia, quæ is, cujus in verba juratur, jusserit, obstringi sit. Immo militum est proprium, qui se devovebant imperatori. Livius lib. III. *quo tempore*

eos Sejus Strabo, & [1] C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox ſenatus, mileſque & populus. nam Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tanquam vetere Rep. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciæ poteſtatis [2] præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & ſenſu permodeſto: *de honoribus parentis conſulturum:* [3] *neque abſcedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus uſurpare.* Sed defuncto Auguſto, ſignum prætoriis cohortibus,

P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba juraſtis. Et mox: *omnes, qui in verba juraſtis craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis.* Lib. XXII. *Magna vis hominum conſcripta Romæ erat: libertini etiam, quibus liberi eſſent & ætas militaris in verba juraverant.* Eumenes apud Iuſtinum: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obſtricti eſtis.* Quod hic narratur, initium ſumpſit in Divo, de quo Suetonius cap. LXXXIV. *item jusjurandum, quo ſe cuncti pro ſalute unius adſtrinxerant.* Et mox: *confiſum-novißimo illo SC. & jurejurando.* Appianus: ὧν Καίσαρι πάντες ὠμόσαμεν, φύλακες τοῦ σώματος καὶ τιμωροὶ παθόντι τι ἔσεσθαι. Iterum: καὶ τοὺς ὅρκους, ἦ μὴν φυλάξειν Καίσαρα καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος σῶμα παντὶ σθένει πάντας, ἢ εἴ τις ἐπιβουλεύσειεν, ἐξώλεις εἶναι τοὺς οὐκ ἀμύνοντας αὐτῷ. Nec Auguſto defuit fœda Sex. Pacuvii adulatio, de qua Dio lib. LIII. His exemplis ceſſit pudor, & Tiberio jam quaſi legitimum ac ſolenne faciunt. Vis fuit, ſalutem propugnaturos & acta rata habituros. A militia etiam tranſlatum ad gladiatores, ſed horum ſacramentum uri, vinciri, virgis ferroque necari. *Gronovius.*

1 *C. Turranius*] Et quidem primus in eo munere, ab Auguſto. Nam Auguſtus acceptam à populo Præfecturam, niſi fallor, tenuit dum vixit: aut certè paullò ante mortem ſubſtituit ſibi Turranium iſtum. Adſero id ex Cornelii noſtri verbis Annal. XI. *Tum potiſsimum amicorum vocat, primumque rei frumentariæ Præfectum Turranium:* niſi tamen aliter accipis, ut in loco videbo. Turranii etiam mentio Senecæ, ad Paulinum cap. extremo: neſcio an hujus, quia procurationem illi tribuit, non præfecturam. Nominat & Ovidius in poëtarum albo:

> *Muſaque TurranI tragicis ſubnixa cothurnis.*

& in doctorum, Plinii index. Sed quæras, cum præf. prætorio & annonæ in verba Tiberii juratint, cur omiſſus præfectus urbis? cujus auctoritas non minor, (major imò illo Annonario) & cui proprius in urbe miles. Credo equidem omiſſum, quia nemo fuit. Taurus Statilius defunctus erat, cui Piſo ſuffectus poſt aliquot annos à Tiberio, uti doceo clarè lib. VI. *Lipſius.*

2 *Præſcriptione poſuit*] Solennius eſſet *propoſuit:* atque ita notaverat Muretus: ſed Tacitus ſimplex iterum maluit lib. IV. *Mox poſitis propalam libellis ad libertatem vocabat.* Acidalius.

3 *Neque abſcedere à corpore*] Non reip. corpore, ne inducat te Maurus, ſed

hortibus, [1] ut Imperator dederat. [2] excubiæ, arma, [3] cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tanquam adepto principatu misit: nusquam cunctabundus, nisi cum in senatu loqueretur. Caussa præcipua [4] ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu [5] tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare mallet. [6] Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Rep. videretur, quam per [7] uxorium ambitum, & [8] senili adoptione inrepsisse.

Postea

sed Augusti. Datum enim honori defuncti Augusti à Tiberio, quod ab eo olim Druso. Lib. III. *Ipsum quippe Augustum asperrimo hiemis Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore urbem simul intravisse.* Sed cur id è publicis muneribus? Visum ita Tiberio loqui, ad honorem Augusti. quasi magistratuum præcipuè esset, & eorum qui reip. primi, curare funus semonis illius, & viri supra viros. *Lipsius.*

Neque abscedere à corpore] Hic loci Mauro magis adsentior quam Lipsio; putemque Tiberium hæc ita protulisse, quasi diceret unum se senatorum esse. sicut alter ille Claudius 12, 5. *unum se civium.* quamvis & istum locum labefactet Lipsius. Etiam id quod subjicit de publicis muneribus, non ita accipio, quasi pro publico munere habeatur Augusti corpus comitari; sed intelligere hoc ipsum edictum quod proponebat. *Freinshemius.*

1 *Ut imperator dederat*] Signum dare imperatoris est. unde *σημαίνειν imperare.* Homerus: *αἴθ' ὤφελλες ἀεικελίου στρατοῦ ἄλλου σημαίνειν.* Et *σημάντορες imperatores.* Muretus.

2 *Excubiæ, arma*] Præcipua hæc signa tunc Principis. Noster de Muciano: *Nec deerat ipse stipatus armatis, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere.* Lipsius.

3 *Cetera aulæ*] Quæ hæc cetera? puto lictores, fasces laureati, & siquid præterea tunc receptum principi distinguendo. Neque enim adhuc illa principatus insignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta sequenti ævo, & ad exemplum regum. Vide Excurs. in littera *A. Idem.*

4 *Ex formidine*] Cunctandi nempe caussa, formido ex Germanico: ne si ille tantis viribus & gratia imperium vellet, ipse turpiter abjiceretur. Melius ergo censebat non agnoscere, donec nosset ejus mentem. *Idem.*

5 *Tot legiones*] Octo ad Rhenum, in ripa Gallica: præcipuum, uno loco, imperii robur. Atque eæ cum suis auxiliis & equitatu, facilè ad C. M. militum accedebant. *Idem.*

6 *Dabat & famæ*) Seneca de clem. lib. I. *Principes multa debent etiam famæ dare.* Noster annal. IV. *Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Pichena.

7 *Uxorium ambitum*] Matris Liviæ, quæ à marito id exambierat. *Lipsius.*

8 *Senili adoptione*] Voce *senili* innuitur, dici potuisse, quod de Iugurthæ adoptione apud Sallustium: *Oportere quinquennii consulta & decreta omnia rescindi; nam per ea tempora confectum annis Micipsam parum animo valuisse. Tum idem Hiempsal pla-*

Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, [1] inductam dubitationem. nam verba, [2] vultus, in crimen detorquens recondebat.

8 Nihil primo senatus die agi passus, [3] nisi de supremis Augusti. cujus testamentum inlatum per [4] virgines Vestæ, [5] Tiberium & Liviam heredes habuit.

[1] Livia

cere sibi respondit: nam ipsum illum tribus proximis annis adoptione in regnum pervenisse. Freinshemius.

1 *Inductam dubitationem*] Scribo *indutam*. Est enim *induere* nonnunquam præferre, obtendere, ostentare. Livius lib. 1. de Bruto: *longe alius ingenio quam cujus simulationem induerat.* Seneca de benef. 2,2. *latus facit & induit sibi animi sui vultum.* Noster lib. 5. *Plurimum simulationis Seleucienses induere.* lib. 15. *quia speciem judicii induere non poterat, ad vim dominationis conversus.* Gronovius.

2 *Vultus in crimen detorquens recondebat*] Nutus ipsos eorum, qui videbantur non ægre laturi, si ipse imperium deponeret. *Recondebat*, scribebat in animo, ut suo tempore promeret, quod & fecit. *Muretus.*

3 *Nisi de supremis Augusti*] Ut ostenderet eam sibi unam in animo hærere cogitationem. alia se omnia honoribus parentis posthabere. *Suprema* vocat testamentum, ut sæpissime in libris Iuris civilis. Plena locutio est, *suprema judicia*, pro quo etiam *supremam voluntatem* & *supremas tabulas* dicunt.

4 *Virgines Vestæ*] More scilicet Romano, qui pactiones, fœdera, testamenta, pecunias etiam deponebant in templis: & sæpissimè in isto Vestæ, quod religione primum. Dio XLVIII. de pace inter Triumviros & Sextum inita: Ταῦτα τε οὖν συνθέμενοι, καὶ συγγραψάμενοι, τά τε γραμματεῖα ταῖς ἱερείαις ταῖς ἀειπαρθένοις παρακατέθεντο: *Hæc ita pacti, & scriptis consignantes, tabellas apud Vestales deposuerunt.* Eadem in re Appianus: Καὶ ταῦτα συνεγράψαντο καὶ ἐσημήναντο καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις φυλάσσειν ἔπεμψαν ἐς Ῥώμην. Sed & Iulianum testamentum virgini Maximæ traditum, Suetonius ait: M. Antonii, depositum apud Vestales, Plutarchus. Et generatim de templis, Ulpian. l. III. de tabb. exhib. *Si custodiam testamenti aedituus suscepit.* Dixi & pecunias in templis deponi solere. quod verum adeò, ut quidam omnes fortunas in iis haberent, quasi custodia certa. Herodianus lib. 1. de templo Pacis, quod exustum sub Commodo: Πλουσιώτατον δὲ ἦν πάντων ἱερῶν, διὰ ἀσφάλειαν. ἕκαστος δὲ ἃ εἶχεν, ἐκεῖσε ἐθησαύριζε. Ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐκ τῆς νυκτὸς πολλοὺς ἐκ πλουσίων πένητας ἐποίησεν. Nec mirum, quia milite hæc templa custodiebantur. Tertullianus de Corona, ubi non vult Christianum militem scribi: *Et excubabit pro templis, quibus renunciabit? & cœnabit illic, ubi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit, incumbens & requiescens super lancho quo perfossum est latus Christi?* Et in Apologetico: *Ædes suas dii tuerentur & imagines: quæ, ut opinor, Cæsarum milites excubiis salva præstant.* Ideò Iuvenalis Castora vigilem dixit:

—— *& ad vigilem ponendi Castora nummi.* Lipsius.

5 *Tiberium & Liviam*] Num æquis partibus? eas enim accipimus, quoties nihil testator expressit? Minime. didicimus enim è Suetonio ex besse institutum Tiberium, ex triente Liviam.

[1] Livia in familiam Juliam nomenque Augustæ adsumebatur. [2] In spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerosque invisos sibi, [3] sed jactantia [4] gloriaque ad posteros. Legata non ultra [5] civilem modum, nisi quod [1] po-

viam. Atque hujus ipsius rei veniam à Senatu petierat, quod adversus legem Voconiam facturus esset, qua non licebat homini censo instituere mulierem ultra quadrantem. *Muretus.* De hoc capite legis Voconiæ vide, si libet, de pecunia vetere 3, 16. *Gronovius.*

1 *Livia in familiam Iuliam*] Ideò in nummis & lapidibus exhinc ferè Iulia scripta aut sculpta, non Livia: quod item in Notis ad Valerium observamus. Sed nomen Augustæ an recepit? Negat ecce Suetonius Claudio, cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompâ currum elephantorum Augustæo similem decernendum curavit. Patri Circenses annuos natali die, matri carpentum quod per circum duceretur, & cognomen Augustæ, ab avia recusatum.* Dicit ab Avia id recusatum: quæ non alia quam Livia est. Mirum. Liviam enim Augustam faciunt scribuntque alii omnes. & herclè si ambitionem feminæ novi, non recusavit. Tacitus lib. IV. *Decretum quotiens Augusta theatrum introisset.* Alibi: *Augustæ valetudo atrox.* Et: *Iulia Augusta mortem obiit.* Plinius: *Livia Drusilla, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit.* Idem lapides sexcenti testantur & nummi. Quid ergo Suetonio visum dissentire? Non ipsi quidem, sed librario qui pervertit. Liquet enim nobis corruptum locum, scribendumque *ab viva recusatum.* vel, *ab ea viva.* Ad matrem Antoniam hæc referuntur, non ad Aviam: uti docet vel ἀκολουθίᾳ sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine à Caligula (ταύτην τε γὰρ Αὐγούσταν εὐθὺς καὶ ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέδειξε, ait Dio) id sprevit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus Claudiani ævi: ANTONIAE. AUG. DRUSI. sculptum hodieque. Hoc verum. at interpretes in Suetoniano loco quam natant? qui licet ad portum se recipiant, me duce. *Lipsius.*

2 *In spem secundam Nepotes*] Id est, substituerat vulgariter nepotes, Drusum Ti. filium ex triente, ex partibus reliquis Germanicum Drusi, qui frater Tiberii fuerat, liberosque ejus tres sexus virilis. Suetonius. *Muretus.*

3 *Sed jactantia gloriaque*] Quare *jactantia?* quasi sine affectu scilicet, optimos utilissimosque patriæ legisset. *Lipsius.*

4 *Gloriaq; ad posteros*] Non tantum verum est, quod ait Thucydides, ambitionem nunquam senescere: ne morientes quidem relinquit. Volebat post mortem suam videri amasse præstantes viros, quos tamen oderat. *Muretus.*

5 *Civilem modum*] Id est, nihil præcipuum novumque in legatis, nihil regium, aut præter civium modum moremque. Nam de Falcidiæ modo accipere, (ignoscent viri magni) pravum acumen est. *Lipsius.*

Civilem modum] Non lege Falcidia præscriptum. Certe enim Falcidiæ ne in militari quidem testamento locus est: nedum in testamento imperatoris. Hoc igitur ita intelligo, legata fuisse modica & modesta, neque excedentia usitatum locupletibus & copiosis civibus in condendis testa-

 mentis

[1] populo & plebi ccccxxxv. prætoriarum cohortium militibus ſingula nummum millia; [2] legionariis autem cohortibus civium Romanorum, trecenos nummos viritim

mentis modum. Certe enim *civile* etiam in libris juris ſæpe dicitur, quod moderatum eſt & uſitatum & ordinarium. Et ita dixit Cicero *odium civile* in Miloniana, non ulla propria ac privata de cauſa ſuſceptum, ſed uſitatum bonis omnibus adverſus improbos. Peccat enim Victorius, qui *commune* eo loco, adverſus omnium librorum fidem, ſcribendum putat. Sic Ovidius, *Exercet memores plus quam civiliter iras.* Muretus.

1 *Populo & plebi* CCCCXXXV] Video placere viro docto, emendari è Suetonio: *populo & plebi* CCCC. *tribubus* XXXV. ut intellegamus, ait, præter quadringenties legatum populo, etiam in ſingulas tribus centena millia relicta eſſe. Hæreo: & è vulgatis Taciti verbis eruo bonum ſanè ſenſum. Conjunctim ſcilicet extulit noſter, quæ magis diſtincte Tranquillus. Ea tamen ejus mens, ut populo legatum ſit quadringenties, tribubus ſive plebi XXXV. Ni eſſet; non junxiſſet duas eas voces, *populo & plebi*. Sed populus ergo alius à tribubus? Alius, hac quidem in parte. Populo legavit quadringenties viritim diſtribuendum, &, καθ' ἕνα: tribubus triciesquinquies. id eſt, corpori tribuum univerſo. veluti ſi collegio legem, & collegis ſingulis ſeorſum. Diſcrimen hoc ſummamque exactam neglexit Dio, qui ſatis habet dicere legatum populo CCCC. neglexi vereor & ego, dum in Electis motus hæſitatione aliorum tentavi corrigere in Suetonii verbis, *tribubus* XXXV. *Lipſius.*

Populo & plebi CCCCXXXV] Immo legavit Auguſtus *Populo* quidem, hoc eſt, ad publicos uſus *quadringenties*, *plebi* autem *triciesquinquies*, quæ ei per tribus divideretur. Sic Cæſar apud Suetonium cap. 83. *Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos ſeſtertios legavit.* Quamvis enim ibi *plebis* vocabulum adjectum non ſit; illa tamen diſtributio pecuniæ de nulla alia populi parte capi poteſt; nam honeſtiores eam non accipiebant; ſicut nec alias largitiones, quas tamen ut plurimum *populo* datas legimus; nimirum uſu obtinente, ut harum vocum ſignificatio confunderetur. Ergo in teſtamento Tiberii id expreſſit idem auctor: *Dedit legata plebi Romanæ viritim.* Populo autem legata pecunia deferebatur in ærarium, & fiebat publica: quæ ipſa intelligitur apud noſtrum, 1, 15. 4, 15. & in l. 1. ad leg. Iuliam peculatus. & *pecunia populi* dicitur in l. 6. de contr. empt. Sic aliis etiam rebuſpublicis, coloniis, municipiis, varia legabantur. Exempla apud Tacit. 4, 43. & in l. 21. Quib. mod. uſuf. amit. l. 34. de uſu leg. l. 30. de vulg. & pupil. ſubſt. l. 30. de leg. II. l. 15. de leg. III. l. 32. & 57. ad SC. Trebell. in Inſcript. Occonis pag. VI. num. 11. *Freinshemius.*

2 *Legionariis cohortibus civium*] Bene additum, ne accipiamus etiam cohortes ſociales. Ideo & Dio vertit, τοῖς τε λοιποῖς τοῦ πολιτικοῦ πλήθους πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμάς: *reliquis militibus è civibus ſeptuagintaquinque drachmas.* Itaque ille idem legiones πολιτικὰ στρατόπεδα non ſemel appellat: quia ſcripta ex civibus tantum. Fuit tamen cum in Dione placeret, τοῦ ὁπλιτικοῦ πλήθους. malè. Suetonius: *Legionariis trecenos nummos: quam ſummam repræſentari juſſit. nam & confiſcatam ſemper, repoſitamque habuerat.* Vbi *confiſcatam*, in fiſcis adſervatam: uti Tertullianus eleganti metaphora, de Fuga, *Felices itaque*

viritim dedit. Tum consultatum de honoribus. ex quis maxime insignes visi: *ut* [1] *porta triumphali* [1] *duce-*

itaque pauperes, qui animam totam in confiscato habent. Lipsius.

Legionariis autem cohortibus] Non reperio, cur addiderit vocem *cohortibus.* Aut enim omnes legionarii sunt sub cohortibus, & sic adjectio illa supervacua; aut aliqui tantum, & sic exclusi reliqui à liberalitate Augusti, quod falsum. Deinde multo ineptius additur *civium Romanorum*, quasi alii quoque in legionibus fuissent non cives. Scilicet minimæ particulæ neglectu hæ turbæ excitatæ sunt. Scribamus, *legionariis autem & cohortibus civium Romanorum*, quod verum est. *Legionarii* milites, qui in legionibus sunt aut sub vexillis legionum. *Cohortes civium Romanorum*, quæ ex civibus Romanis constantes in legiones tributæ non sunt. Sic apud Cæsarem de bello civili 3, 87. *Annon audistis ex iis, qui per causam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundisii factas?* Strabo lib. 17. cum dixisset Ægyptum tribus legionibus (hoc enim eo loci sunt τὰ τρία τάγματα) contineri, subjicit: Χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι Ῥωμαίων. Et eodem libro de Syene: Εἰσὶ δ' ἐνταῦθα τρεῖς σπεῖραι Ῥωμαίων ἱδρυμέναι φρουρᾶς χάριν. Sic apud Cæsarem de bello civili 3, 10. cohortibus civium Romanorum centum atque triginta. Addidit autem & cohortes Tacitus, ne legionariis tantum nominatis viderentur præteriti, qui eadem disciplina eosdem labores tolerantes, merito idem quoque commodum assequi debebant. Vocat autem *cohortes civium Romanorum* ad differentiam *auxiliarium*, quæ fere intelliguntur, quoties vocabulum cohortis solum & nulla adjectione restrictum occurrit. *Freinshemius.* Si rem, ut erat, edidit Tacitus, scripsit: *legionariis trecenos, cohortibus civium Romanorum quingenos nummos viritim dedit.* Sic enim Suetonius, sic Dio. Hoc si obtinere nequeam, admisero Freinshemianum, ea tamen conditione, ut cohortes civium Romanorum solæ sint urbanæ cohortes; non quæ aliæ sub certis legionibus non continebantur; quas ille adjungit. Et fuerit aut error aut negligentia Taciti uno ordine habentis Vrbanos & Legionarios, quum tamen Vrbani non in Augusti modo, sed etiam in Tiberii testamento lautius fuerint tractati. Sed si verum licet fateri, magis placet prius. *Gronovius.*

1 *Porta triumphali*] Suetonius cap. c. in August. *Inter alia complura censuerunt quidam, funus porta triumphali ducendum, præcedente Victoria.* Neque dicit id factum: quod tamen viri docti ex Dione asserunt, me mirante. qui video Dionem nihil tale, imo contra scribere, *funus ejus ab equitibus noctu urbi illatum.* Si noctu, quid refert per quam portam? Hoc tamen Dio, *imaginem ejus è Palatio ceream, habitu triumphali, ductam; itemque alteram in curru triumphali.* Lipsius.

Porta triumphali] Erat trans Tiberim, in ea parte mœnium, quæ producebatur à Mole Hadriana, usque ad portam, quæ hodie S. Spiritus dicitur. Per eam semper ducebantur triumphi. Hodie nulla est. Asinius igitur, honoris causa porta triumphali efferendum Augusti corpus in Campum Martium censuit, præcedente Victoria, quæ in curia erat canentibus neniam principum liberis utriusque sexus. *Muretus.* De hac porta videndus Alex. Donatus in Roma vetere lib. 1. cap. 22. ita tamen, ut homini quantumvis docto ne credas nescio quam religionem inferendi cadaver Augusti per hanc portam Romanis objectam, eaque reli-

[1] *duceretur funus*, Gallus Asinius; *ut* [2] *legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. addebat Messala Valerius, [3] *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii.* interrogatusque à Tiberio, *num se mandante eam sententiam promsisset? sponte dixisse*, respondit; *neque in iis quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis.* [4] ea sola species adulandi supererat. Concla-

gione vetitos mortuum Augustum illhac recipere. *Gronovius.*

1 *Duceretur funus*] Immo id etiam factum est, teste Dione, tametsi ex verbis Suetonii potius contrarium elicias. Viro docto qui ad Tacitum suum miratur perperam à nobis acceptum locum Donis, cum hæc scribebamus, respondeat pro nobis ipse Dio, cujus verba sunt illa post recitatam orationem Tiberii in funere Augusti: *Μετὰ τοῦτο τήν τε κλίνην οἱ αὐτοὶ, οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι διὰ τῶν ἐπινικίων πυλῶν κατὰ τῇ βουλῇ δόξαντα διεκόμισαν. Lectum*, ait, *iidem qui prius* (urbi intulerant. ii erant equites) *sustulerunt, & porta triumphali, sicut erat a senatu decretum, funus duxerunt.* Casaubonus. Vbi miror, quid voluerit ista parenthesi. Non enim, *qui prius*, intelligendi, qui urbi intulerant, sed qui è palatio portaverant in Rostra: & *senatorum humeris* eum *delatum in Campum* plane testatur Suetonius. *Gronovius.* Video Lipsium hæc ita accipere, quasi sermo esset de corpore Augusti ex oppido Nolano, ubi decesserat Romam deferendo: sed revera de efferendo ex urbe in Campum hic agitur. Itaque recte viri docti ex Dione annotarunt hoc ita gestum. *Freinshemius.*

2 *Legum latarum tituli*] Vt Majestatis, de adulteriis, repetundarum, de peculatu, de judiciis, de sacerdotiis, aliarum. *Muretus.*

3 *Renovandum per annos*] De eo ritu dico ad lib. XVI. Valuit autem hæc sententia & voluit, Tiberium jam Principem esse: neque enim alii juratur. Eoque velut offensus, rogat, quo auctore dixisset? *Lipsius.*

4 *Ea sola adulandi species*] Plutarchus in commentariolo, quomodo adulator ab amico internosci queat, senatorem narrat quendam fuisse, qui olim, cum Tiberius in senatu præsens adesset, surrexit ad dicendum & composito ad severitatem vultu, *Enimvero*, inquit, *liberos homines libere loqui oportet, neque quicquam reticere eorum, quæ ad rempublicam pertinere judicant, vel cum periculo offensionis.* Adstitere erectis animis omnes, & taciti, quid hic tam libere loquax dicturus esset, exspectabant. Desitum jam pridem orationis genus ipsum quoque Tiberium adverterat. Tum ille, *Audi*, inquit, *Cæsar, quid sit, quod omnes nos tibi succensemus: Neque tamen quisquam libere dicere audet.* Cohorruerunt omnes dubitantes, quo tandem evasurus esset. At ille, *Negligis*, inquit, *temetipsum*, (*dicendum enim libere est*) *neque corporis tui curam ullam geris: maceras te assidue curis ac laboribus causa nostra susceptis: neque interdiu neque noctu conquiescis.* Talia multa continuante ac contexente illo, Cassius Severus ad eos, qui sibi adsidebant, conversus, *Quam metuo*, inquit, *ne illa libertas huic homini exitiosa sit.* Muretus.

1 Cor-

clamant patres, [1] *corpus ad rogum humeris senatorum ferendum.* [2] Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis studiis* [3] *funus divi Iulii turbassent; ita Augustum in foro potius, quam* [4] *in campo Martis sede destinata cremari vellent.* Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum irridentibus, qui ipsi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum [5] crudi adhuc servitii, & libertatis improspere

1 *Corpus humeris*] Qui honor, nisi fallor, Sullæ habitus primo Romanorum. Appianum lege 1. Civil. *Lipsius.*

Humeris senatorum] Ex cubiculo, in quo mortuus erat, quadraginta illum prætoriani milites in publicum extulerant. Inde decuriones municipiorum & coloniarum Bovillas usque deportaverunt. Ibi eum equester ordo susceptum in urbem intulerat, & in vestibulo domus collocarat. Vnde acceptum senatores in Campum Martium intulerunt. Ita qui vivus omnium libertatem oppresserat, mortuus omnium humeros pressit. *Muretus.*

2 *Remisit Cæsar*] Quid? non ergo elatum corpus humeris Senatorum? Est verò. Suetonius: *Senatorum humeris delatus in campum crematusque.* Idem Dio. At Remittendi verbum eo valet, ut non sit factum. Lib. IV. *Remissa Ædilibus talis cura.* Lib. XI. *Hortantibus dehinc inediam & levem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait.* Scribo ergo, *permisit Cæsar.* Sed eam ipsam permissionem arrogantem esse vult Tacitus: quia per speciem modestiæ, & quasi pugnare cum Senatu nollet, habuit amplissimum ordinem inter vespillones. Simile illud libri VI. de Asinio Gallo: *Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere.* Lipsius.

Add. De correctione nunc ambigo, quia docuit me vir ille qui omnes, (Cujacium dico, quem nemo satis umquam miratus est qui cepit) eamdem vim inesse verbo Remittendi. Exempla apud ipsum in postremis Observationibus. Et sane in Irenæo etiam legi: *Remittite mortuos sepelire mortuos suos.* Lipsius.

Remisit Cæsar adroganti moderatione] Sic accipio, *Remisit* in adversando & cessit instantibus Patribus, superbus specie pudoris & modestiæ, facto eodem verecundus simul & arrogans. De Cujacii observatione, quam laudat ὁ πάνυ, vide quæ diximus 4. Observat. 1. *Gronovius.*

3 *Funus D. Iulii turbassent*] Cum rogus cremando Cæsari in Campo Martis exstructus esset, populus cum summo tumultu, direptis subselliis, cancellis, mensis argentariorum, in foro cremavit, ut ex Suetonio, Plutarcho & aliis notum est. Imperatorum & nobiliorum civium corpora in Campo Martio, qui tunc extra Vrbem erat, cremabantur, cum alioqui in suis quisque prædiis post mortem uti ac condi soleret. *Muretus.*

4 *In Campo Martis*] Primum Sullam in campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appianus. Nam alii etiam illustres viri, extra urbem. At postea Iuliæ ibi tumulus, & mox ipsius Iulii: nunc Augusti, *sede destinata:* id est, in Mausoleo, quod sibi struxit. *Lipsius.*

5 *Crudi adhuc servitii*] Cum populus Romanus servitutem, in quam paulo

ſpere repetitæ, cum occiſus dictator Cæſar, aliis peſſimum, aliis pulcerrimum facinus videretur. *nunc* [1] *ſenem principem*, [2] *longa potentia, proviſis etiam heredum in Remp. opibus, auxilio ſcilicet militari tuendum, ut ſepultura* 9 *ejus quieta foret.* Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo. [3] pleriſque vana mirantibus : [4] *quod idem dies* [5] *accepti quondam*

paullo ante redactus fuerat, nondum bene concoxiſſet, neque ad eam occalluiſſet. *Muretus.*

1 *Senem principem*] Annorum 76. *Muretus.*

2 *Longa potentia*] Annorum 56. *Muretus.*

3 *Pleriſque vana mirantibus*] Merito admirationi ſunt ea, quæ aut facta non ſunt, cum cauſa eſſet, cur veriſimile eſſet factum iri; aut facta ſunt, cum cauſa eſſet, cur fieri non oporteret. Vtrorumque enim & cauſa aliqua eſt, & ignoratur. Cauſæ autem ignoratio admirationem parit. At vulgus ea quoque miratur, quorum cauſa in promptu eſt. qualia ſunt, quæ hic commemorat Tacitus. *Muretus.*

4 *Quod idem dies*] Erit fortaſſe qui hic adhæreat, cui adjutorium ego. Triplex enim ratio numerandi imperii Auguſtæi. Alii, plurimique, ab Actiaca pugna numerant, cum victo Antonio potens fuit imperii ſolus. Ea pugna pugnata IV. Nonas Septembres. Quidam à ſexto ejus conſulatu, cum imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Auguſti, quaſi is legitimi principatus primus dies. Id fuit, VII. eidus Januar. Atque ea ratio numerandi provinciis fere familiaris. ita in lapide, qui Narbone: VII. QUOQUE. IDUS. IANUARIAS. QUA. DIE. PRIMUM. IMPERIUM. ORBIS. TERRARUM. AUSPICATUS. EST. THURE. VINO. SUPPLICENT. Oroſius paullum à lapide diſſentiens, VIII. nominat Idus. *Cæſar*, inquit, *victor ab Oriente rediens, octavum Idus Januar. urbem triplici triumpho ingreſſus eſt. Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt. atque ex ea die ſumma rerum ac poteſtatum penes unum eſſe cœpit & manſit, quod Græci μοναρχίαν vocant.* Longius recedit Cenſorinus, qui rejicit in XVI. Kal. Febr. *Ante diem*, inquit, XVI. *Kal. Febr. C. Iulius Cæſar divi filius Imp. Auguſtus ſententia Munatii Planci dictus eſt.* Ovidius Idus dumtaxat nominat:

Idibus in magni cuſtos Iovis æde ſacerdos
Semimaris flammis viſcera libat ovis.
Redditaque eſt omnis populo provincia noſtro:
Et tuus Auguſto nomine dictus avus.

Sed lapidem ego credo verum dicere. Tertii denique numerabant à primo ejus conſulatu : ſcilicet quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Is fuit XIV. Kal. Septembres. Eam rationem ſecutus eſt quicumque ille ſcriptor de cauſſis corruptæ eloquentiæ, qui imperitaſſe Auguſtum ait annis LVI. fallente numero, niſi ad hanc rationem. Quam ipſam ſecuti curioſi illi, qui initium imperii & finem Auguſti vitæ in eumdem diem, miraculi cauſſa, conferebant. Satis dixi : tu abi liber & expeditus. *Lipſius.*

5 *Accepti quondam imperii princeps*] Quaſi cauſa ulla fuerit cur eo die mori non deberet; aut mirandum ſit ullo die eveniſſe, quod nullo non poterat. Eodem jure mirari poterant, quod Auguſtus Auguſto menſe mortuus foret : obiit enim XIV. Kal. Septembris: & quod non paullum etiam exſpectaſſet, ut menſe Septembri natus

quondam imperii princeps, & vita supremus. quod [1] *Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset.* [2] *numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium* [3] *simul æquaverat: continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas:* [4] *nomen Imperatoris semel atque vicies partum:* [5] *aliaque honorum multiplicata, aut nova.* At apud prudentes vita ejus varie extollebatur,

rus eodem mense moreretur: ut hoc quoque referretur inter miranda. Admirabilis videri poterat, quod cum Quirini templum dedicaret, septuaginta sex columnis illud ornaverit, quasi totidem se annos victurum esse divinans. Sed admiratio in aliis sapientiæ initium, in aliis stultitiæ indicium est. *Muretus.*

1 *Nolæ in domo & cubiculo.*] Stulte mirabantur tempus, stultius locum. Quid enim habet admirationis, quo in cubiculo mortuus sit pater, in eodem filium mori? Idem quotidie multis evenit. Vbi enim quemque deprehendit mors, ibi ei manus injicit, neque exspectat, dum in aliud cubiculum transferatur. *Idem.*

2 *Numerus etiam consulatuum.*] Tertii decimi consulatus memoria exstat & in veteri quadam inscriptione apud Fanestres. Hic quidam, qui scholia scripsit in Tacitum, inepte ait hac in re Dionem à Tacito & Suetonio dissentire. Tribui enim Augusto à Dione etiam quartumdecimum consulatum, quem gesserit cum L. Æmilio Paullo anno ab V. C. 745. Neque animadvertit, non Augustum ipsum senem, sed Cajum Agrippæ filium, quem adoptaverat Augustus, illo anno consulem fuisse. Hunc ei fortasse errorem objecit Xylander, qui Dionem vertens primus ad illum lapidem impegit. Nam cum Græce esset, Γ. Ἀυγύςυ ὑὸς, nisi quod leviter erraverat librarius, scripseratque Αὐγούστυ pro Αὐγύςυ, ipse *Cæsarem Augustum* vertit & de suo addidit XIV. *Idem.*

3 *Simul æquaverat.*] Nam Valerius sextum, Marius septimum consul. At

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces.

ut ait Statius in Silvis. *Lipsius.*

4 *Nomen Imperatoris.*] Duces exercituum antiquitus re bene gesta, gaudio & impetu victoris exercitus *imperatores* conclamabantur, ut est apud nostrum tertio horum librorum, & hanc appellationem confirmare senatus solebat. At qui postea rerum potiti sunt, alio sensu *Imperatores* vocari sunt, cum eo nomine summa omnium rerum potestas indicaretur. Præponebant autem *Imperatoris* nomen nominibus suis; non, ut olim, postponebant. Exempli causa, non hoc modo, *C. Iulius Divi F. Augustus Imperator*, sed hoc, *Imperator C. Iulius Divi F. Cæsar Octavianus Augustus.* Sed tum quoque jam imperium adepti, quoties aut per se aut per legatos insignem aliquam victoriam adepti erant, *Imperatorum* nomen adsumebant. Et sic Augustus nomen Imperatoris semel ac vicies pepererat, ut quo anno mortuus est, vocaretur, *Imp. Cæsar Divi F. Augustus cos.* XIII. *trib. pot.* XXXVII. *imp.* XXI. *P. P.* Muretus.

5 *Aliaque honorum multiplicata, aut nova.*] *Multiplicata*, ut consulatus, ut nomen Imperatoris; *Nova*, ut tribunicia potestas, ut regimen morum, quod sine censura habebat. *Alia honorum*, ut Lucretius *tenuia rerum*, Hora-

tur, arguebaturve. Hi [1] *pietate erga parentem, &* [2] *necessitudine Reip. in qua* [3] *nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum,* [4] *quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio,* [5] *dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* [6] *Non regno tamen, neque dictatura, sed Principis nomine constitutam Rempubl.* [7] *mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes,* [8] *cuncta inter se connexa: jus apud cives,*

Horatius *abdita rerum*, Propertius *omnia rerum*. Muretus.

1 *Pietate erga parentem.*] C. Cæsarem, cujus mortem inultam præteriri nefas erat. *Idem.*

2 *Necessitudine Reip.*] Id est, necessitate. quia, ut mox loquitur, *tempora Reip.* id poscebant, & asperum hoc remedii. *Lips.*

Necessitudine reip.] Infra lib. 4. *secundum necessitudinem legis.* & lib. 5. *seque ea necessitudine cogi* dixit pro necessitate, ut ex aliis observatum Agellio Noctium lib. 13. cap. 3. *Vertranius.*

3 *Nullus tunc legibus.*] Iudicia enim, ut dictum est, turbabantur vi, ambitu, pecunia. *Muretus.*

4 *Quæ neque parari.*] Itaque si quid secus, quam oporteret, actum esset, necessitati condonandum; non Augustum propterea accusandum videri. *Idem.*

5 *Vt interfectores patris.*] Sic Rhenanus. Sed cum MS. habeat *tunc*, propius & verius mihi visum est *dum*. Pichena.

6 *Non regno neque dictatura.*] Poterat sibi per vim regnum vindicare; poterat dictaturam perpetuam, quam sibi ultro à Senatu oblatam constantissime recusavit: neutrum voluit: sciebat enim nomen regium expulso Tarquinio, nomen dictatoris interfecto Cæsare in perpetuum è republ. sublatum esse. *Principis* igitur nomine, in quo nihil superbum, nihil tyrannicum esset, contentus fuit. Pulchrum remedium, si nominum acerbitate sublata, rerum quoque ipsarum acerbitas tolleretur. *Muretus.*

7 *Mari Oceano, aut.*] Hoc verum, & docui in Admirandis. Tamen addendum hìc ex Herodiano, de Augusto. Ποταμῶν τε μεγέθει, καὶ τάφρων, ἢ ὀρῶν προβλήμασιν, ἐρήμῳ τε γῇ καὶ δυσβάτῳ, ἔφραξε τὴν ἀρχήν: *Fluminum magnitudine, & fossarum, vel montium superciliis, terra item deserta & ægre pervia, munivit imperium.* Illic distincte pleraque: noster universe, & præcipua dixit. Sed fuere alibi *Fossæ*, *Castra*, *Stipites*: quæ talia *Limites* appellat Spartianus in Hadriano. *In plurimis*, inquit, *locis, in quibus Barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis, in modum muralis sepis, funditus jactis atque connexis, Barbaros separavit.* Fuit instar valli castrensis, aut potius Sudeti. Hic passim limitanei milites, quos Zosimus narrat à Constantino sublatos, magno rei Romanæ malo. *Lipsius.*

8 *Cuncta inter se connexa.*] Quæ multis antea in locis multorum dierum itinere disjungebantur. Dici autem non potest & in ædificiis & in possessionibus & in imperio, quanto majores fructus ferant, quantoque facilius

cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: [1] *pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.* [2] Dicebatur contra, *pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ,* [3] *obtentui sumpta. ceterum cupidine dominandi* [4] *concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitū, corruptas* [5] *consulis legiones, simulatam* [6] *Pompejanarum gratiam partium. mox ubi decreto patrum,* [7] *fasces, & jus prætoris invaserit, cæsis Hircio & Pansa (sive hostis illos; seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant) utriusq; copias occupavisse. extortum invito senatu consulatum, armaque* [8] *quæ in Antonium acceperit, contra Remp. versa. proscriptionem civium, divisiones agrorum,* 10

[1] *ne*

ciliis regantur ac conserventur, quæ inter se conjuncta ac connexa sunt. *Muretus.*

1 *Pauca admodum vi tractata*] Ἅπας δὲ τραχὺς ὅστις ἂν νέον κρατῇ, ait Æschylus. *Idem.*

2 *Dicebatur contra.*] Vberius hanc partem exsequitur: an quia ipse in ea? non ambigo. *Lipsius.*

3 *Obtentui sumpta.*] Vt ea prætenderet ac prætexeret cupiditati imperandi, qua flagrabat. Idque eo verisimilius est, quod Augustus principio adjunxit se ad causam Senatus, & (ne dum ageret de ulciscenda paterna cæde) arma sumpsit adversus Antonium, qui Cæsaris mortem ulcisci studebat, obsessumque ab eo Mutinæ D. Brutum, unum ex interfectoribus patris, liberavit. Non igitur de ulciscenda morte patris cogitabat. *Muretus.*

4 *Concitos veteranos*] Adita Cæsaris hæreditate, cum se ab Antonio contemni videret, quem sibi præcipuum adjutorem fore speraverat, veteranos, quos Cæsar Capuæ collocarat, quasi & sibi & reipublicæ auxilio futuros evocavit, multa pollicitus, datis etiam in singula capita duobus millibus H S. *Muretus.*

5 *Consulis legiones.*] D. Iunii Bruti, quas in Mutinensi obsidio ad se traxit. *Lipsius.*

[5] *Corruptas consulis legiones.*] Perperam Lipsius. Immo Antonii Quartam & Martiam, quæ donis promissisque corruptæ M. Antonium consulem deseruerunt seque cum Octavio conjunxerunt, ut recte Muretus. *Gron.*

6 *Pompejanarum gratiam partium.*] Pompejanus enim erat Senatus, & ipse se ostendebat in potestate senatus & esse & fore. *Muretus.*

7 *Fasces & jus prætoris.*] Senatus enim, suadente maxime Cicerone, eum exercitui, quem comparaverat, pro prætore præesse, ac senatorem esse jussit; & jus ei dicendæ in senatu sententiæ prætorio loco dedit, aliaque multa in eum honorifice decrevit: de quibus præter Suetonium, Dionem, alios, videndus Cicero lib. 5 Philippicarum. At M. Brutus semper suspectam habuit Octavii potentiam. *Muretus.*

8 *Quæ in Antonium acceperit.*] *Acceperat* melius puto. Causatus quosdam sibi in senatu invidere, & se puerum vocari, & quod Cicero ambigue dixisset *hunc puerum ornandum & tollendum esse*, professus se daturum operam, ne à quoquam tolli posset, descivit

1 ne ipsis quidem qui fecere laudatas. Sane Cassii, & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam 2 fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere) 3 sed Pompejum 4 imagine pacis, 5 sed Lepidum specie amicitiæ deceptos. post Antonium 6 Tarentino *Brundisinoque fœdere,* &

scivit à senatu, & se cum Antonio Lepidoque conjunxit. *Muretus.*

1 *Ne ipsis quidem qui fecere.*] Ita vulgo legitur. In antiquis *capere*, ex quo natum *fecere*. Mutanda autem erat una litera, ut esset, quomodo à me editum est, *cepere*. Hac autem de re ita Suetonius: *neque veteranorum neque possessorum gratiam tenuit; alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.* Muretus. Fallitur Muretus: nam antiquus liber cum vulgatis congruit. *Pichena.*

2 *Fas sit privata odia.*] Laudatur meritissimo Aristides, qui cum Themistocli inimicus esset, legatus cum eo electus, cum ad fines Atticæ pervenisset, *Vin tu*, inquit, *Themistocles, inimicitias nos nostras hic deponamus, & interea inter nos amice conjunctèque viventes, utilitatem publicam procuremus? nam inimicitias, cum volemus, denuo exercere poterimus, ne privata odia nostra reipubl. incommodent.* Muretus. Cicero post reditum in Senatu: *qui, cum à me voluntas eorum in privato judicio esset offensa, publici mei beneficii memoria privatam offensionem obliteraverunt.* Idem de provinciis consularibus: *si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicæ concessisse, quod magni cujusdam hominis & persapientis videtur.* Livius lib. IX. *Alter consul Fabius infestus privatim Papirio erat: quæ ne ira obstaret bono publico, legatos ex consularium numero mittendos ad eum senatus censuit: qui sua quoque eum, non publica solum, auctoritate monerent, ut memoriam simultatum patriæ remitteret.* Gronovius.

3 *Sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum.*] Beatus legit: *pacis, & Lepidum.* Ego nihil mutarim. Sic infra: *non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* Plinius lib. 4. epist. 29. *remissa est mulcta: sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit.* Vertranius. Sic Livio restituimus 24, 14. *libertatis auctorem eis non se fore solum, sed consulem M. Marcellum, sed universos Patres.* Gronovius.

4 *Imagine pacis.*] Augustus Muciam matrem ad Sex. Pompejum miserat. Sororem L. Scribonii Libonis, qui Pompeji socer erat, uxorem duxerat, ut Pompejum sibi, quem mari plurimum posse intelligebat, adjungeret. postea in Sexti navibus cœnaverat. ipse eum convivio exceperat. M. Marcello sororis filio Pompejam Sex. filiam desponderat. Sed tamen eum postea è medio tollendum curavit. Vide Dionem lib. 48. *Muretus.*

5 *Sed Lepidum.*] Huic enim ex Africa evocato, ut sibi adversus Pompejum auxilio esset, postea viginti legiones & imperium ademit. *Idem.*

6 *Tarentino Brundisinoque fœdere.*] Ὑστερολογία est. Nam Brundisinum fœdus aliquot annis prius Tarentino. Utrumque aut à loco, ubi ictum. Brundisinum, quod Cæsar cum Antonio coiit, Perusia capta: cum morte opportuna Fulviæ, sublatum esset non dubium bellum, anno urbis DCC.XIV. Octavia tunc Antonio data, & provinciæ Orientis. At Tarentinum triennio posterius est: cum iterum simultate exorta, Ὁ μὲν Ἀντώνιος (verba Appiani sunt Civilium quinto) ἐξ Ἀθηνῶν ἐς Τάραντα διέπλει ναυσὶ τριακοσίαις: *Antonius ex urbe Athenarum*

& [1] nuptiis sororis inlectum, subdolæ adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthac, verum cruentam. [2] Lollianas, [3] Varianasque clades: interfectos Romæ [4] Varrones, [5] Egnatios, [6] Iulos. Nec domesticis abstinebatur.

thenarum navigavit Tarentum cum trecentis navibus. sed prudentia Octaviæ, adnitente item Agrippa & Mæcenate, iterum compositæ res. Antonius Cæsari centum naves ad bellum Siculum, ipse illi duas legiones ad bellum Parthicum attribuit. Adi, si libido est, Plutarchum Antonio, Dionem XLIX. *Lipsius.*

1 *Nuptiis sororis illectum.*] Octaviæ ex Ancharia. de quo instabili conjugio mire fœdatus Senecæ patris locus Suasoria prima. Vide EXCURS. in *B.* Idem.

2 *Lollianas.*] Non impleo paginas istis, quæ alibi exposita & prompta. In hac Lolliana clade Iulium Obsequentem emendo de prodigiis: *Insidiis Romanorum Germani circumventi, sub M. Lollio Legato, graviter vexati.* Nam contra scribo, *insidiis Germanorum Romani circumventi.* Vide præterea Suetonium in Aug. Dionem LIV. Eusebium Chronicis, olympiad. CXC. *Idem.*

3 *Varianasque clades.*] Clades ea nota. sed Senecæ de illa locus non sine labe, etiam in emendatis nuper libris. Epist. XLVII. *Mariana clade quam multos splendidissime natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodem casulæ fecit.* Cladene Marianaq? ubi ista, aut quando? Nam C. ille Marius victor, ubique, si memini, & fecit servos, non dedit. Quod de ea accipias, quam Germanis intulit: nugæ. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? Certissime rescribendum: *Variana.* Hanc enim nostram intellegit: & opportuno recentique exemplo admonet, posse è summa fortuna labi ad imam. *Idem.*

4 *Varrones.*] Fuit Licinius Varro Murena de cujus insidiis, præter alios, Strabo lib. XIV. Ἔστ' ἐμπεσεῖν εἰς τὴν Μυρήνα φιλίαν, ἐκείνῳ συνεάλω φεύγων, φωραθείσης τῆς κατὰ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ ἐπιβουλῆς. *Idem.*

5 *Egnatios.*] M. Egnatius Rufus Ædilis. de quo Dio LIII. Suet. cap. XIX. *Mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi.* ita ibi scrib. non *Genutii.* Vide Senecam de Clementia I. cap. IX. *Id.*

6 *Iulos.*] Filius hic M. Antonii Triumviri ex Fulvia fuit; puer etiam magni & excelsi animi & ad multa largienda propensi. Philotæ medico Antissensi, ob sophisma quoddam super cœnam allatum, dono dedit abacum multis ingentibus argenteis poculis onustum: quem cum ille accipere recusaret, veritus, ne puero injussu patris tam multa dandi potestas non esset, subiratus puer, *Accipe,* inquit, *nihil cunctatus; an nescis eum, qui hæc tibi dat, filium esse M. Antonii illius, qui totidem vasa aurea donare nullo suo incommodo potest?* Victo Antonio, ita se in eum clementer gessit Augustus, ut Octaviæ sorori suæ optimæ mulieri educandum dederit; quæ singularis exempli noverca privignos suos, Antonii (à quo ipsa tam multas contumelias acceperat) liberos, non secus educavit, ac suos. Itaque procedente ætate, cum principem amoris ac dignitatis locum obtineret Agrippa, proximum privigni Tiberius & Drusus, tertius ab eis numerabatur Antonius. Quin etiam eam Octaviæ filiam, quam Agrippa Iuliæ ducendæ

tur. *abducta Neroni uxor: & consulti per ludibrium pontifices,*

causa mortuo Marcello dimiserat, huic Antonio in matrimonium collocavit Augustus. Fuisse ei opinor à principio idem prænomen quod patri: sed cum in odium M. Antonii Triumviri SC. factum esset, ne quis Antoniorum amplius *Marci* prænomine uteretur, novo prænomine *Iulum* Antonium vocatum esse. Exstat ad eum pulcherrima ode Horatii de laudibus Pindari. Hic & sacerdotio & prætura & adfinitate & consulatu, quem cum Q. Fabio Africano gesserat, & provinciis ornatus ab Augusto, ausus temerare filiam ejus mulierem impudicissimam, cum id non tam libidinis, quam capiendi nefarii alicujus adversus Augustum consilii, causa fecisse crederetur, aut morte affectus est, ut Dio ait, aut, ut Vellejus, facinoris conscientia mortem sibi ipse conscivit. *Muretus.*

Interfectos Iulos.] Dicere videtur jussu Augusti occisum Iulum: idque & Dio prodidit, lib. LV. At Velleius sua manu cecidisse eum dat intellegi: *Iulus Antonius*, inquit, *singulare exemplum clementiæ Cæsaris, violator ejus domus, ipse sceleris à se commissi ultor fuit.* Quid tum? nihil hæc pugnant. præcessit scilicet jussus Augusti: quem ille exsecutus sua manu. Iulum autem Antonium intellegit Triumviri filium, ad quem Horatii Oda. Cognomen ei Africanus: quod male adhæsit Fabio, cum quo consul fuit, apud Suet. in Claudio cap. II. Paulo enim Fabio cognomen Maximi fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ Odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos non dubiè consules, perque eam occasionem conjunctim scriptæ. De eo Iulo Seneca in De brevitate vitæ: *Filia & tot nobiles juvenes, adulterio velut sacramento adacti, infractam ætatem territabant. postquam* (melius, *postque*) *iterum timenda cum Antonio mulier.* Apparet enim hunc Iulum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Iulia in Augustum concepisse: uti olim cum Cleopatra ejus pater. *Lipsius.*

In Oda Horatii prima lib. 4, verba, quibus Paullum Fabium describit, *centum puer artium*, quomodo de consule intelligi possunt? quod laudat, uti formosum, quod Cupidinem ad eum remittit, tanquam militiæ isti aptiorem, & in jocos amoresque promptiorem solutioremque, quomodo in virum matura & consulari ætate competat? Tempus autem, quo ad Fabium ista oda scripta est, inde colligi posse videtur, quod *circa decimum lustrum* ætate se consistere Poëta scribit. Cum autem natus sit a. V. C. 688. Cotta & Torquato Coss. quinquagesimus ejus annus incidit in annum urbis 738. At Fabius consul fuit a. V. 744. *Reinesius.* Ad quem Rupertus: Peccat quoque Lipsius, cum Iulo Antonio collegam dat Paullum Fabium. At Paullus Fabius Maximus consul fuit anno V. C. 742. collega Q. Ælio Tuberone; Iulus Antonius anno 743 collega Q. Fabio Maximo. Item peccat, cum *Africani* cognomen assignat Antonio, & participes erroris habet Sigonium & Casaubonum. Suetonius Claudii cap. 2. *Claudius natus est Iulo Antonio Fabio Africano consulibus.* In hunc toto impetu à viris doctis itum est, qua ratione? quia *Iulum Antonium Africanum* & *Q. Fabium Maximum* Coss. a. V. 743. edunt Cassiodorus, Dio, Fasti Siculi & Cuspiniani. Quasi vero isti diligentiam Suetonii prægravare possint. Sed & Dio Xylandri habet Ἰȣ̃λλον Ἀντώνιον Μ. ὑ. Κ. Φάβιον Κ. ὑ. Ἀφρικανόν. Nec repugnat in fine libri, ubi eorum Coss. rursus fit mentio. Cassiodori quoque locus dubiæ lectionis est. Reliquos parum moror, mutilos passim & depravatos. At

Excerpta,

fices, an [1] *concepto, necdum edito partu rite nuberet.* [2] *qui Atedii &* [3] *Vedii Pollionis luxus: postremo Livia gravis in Rempubl.*

Excerpta Chronici Eusebiani apud Scaligerum: ΙΟΥΛΙΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. ΦΑΒΙΟΣ ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ. Vltimum vero, idque longe firmissimum, quod nullo modo fallere potest aut in æstu nos relinquere, est nummus aureus beneficio Goltzii annumerandus, in quo expresse *Africani* cognomen Q. Maximo adjectum est. Forma nummi:

1 *Concepto necdum edito.*] Nam ne mortuo quidem marito licebat olim mulieri ad secundas nuptias transire, nisi post decimum mensem, ne familiæ turbarentur, & quæ secus fecisset, infamia notabatur. Et inde illa in instituendis exhæredandisve postumis formula: *Si quis mihi filius filiave in decem proximis mensibus nascetur:* & inspici ac custodiri nonnunquam ab agnatis prioris viri solebant. Ovidius:

> *Per totidem menses à funere conjugis uxor*
> *Sustinet in vidua tristia signa domo.*

Ergo idem servandum erat in divortio. Ratio enim utrobique eadem. Consulenti autem Augusto respondere Pontifices, si ambiguum esset, concepisset Livia, an minus, non posse eam à Tiberio relictam statim alteri nubere: sin, concepisse constaret, libere posse. *Muretus.*

2 *Qui Tedii & Vedii Pollionis luxus.*] Non extrico quis hic Tedius. Vtrumne Atedius scribendum? ut sit ille qui Ciceroni dictus inter Cæsaris amicos. An Sex. Tedium Afrum capimus; qui consul designatus se præcipitavit, apud Suetonium? Leviter placet. magis est, ut geminata ab hæsitante librario vox sit, scribamusque: *Qui Vedii Pollionis luxus.* In Seneca sane simile mendum succreverat, tertio de Ira, cap. XL. *Divus Augustus cum cœnaret apud Vedium Pollionem.* ita restituit Pincianus, cum antea, *Atedium*, legeretur. Pincianus, selectus mihi censor, & verbis modicus, re judicioque ingens. Mentio hujus Vedii luxuriæque ejus apud multos, Dionem LIV. Plinium lib. IX. Tertullianum de Pallio. Hic est ille Pollio qui testamento Cæsari Pausilypum legavit. & è cujus diruta domo, facta Romæ porticus quæ Liviæ dicta. *Lips.*

Qui Atedii.] Beatus legit *Q. Vedii* & tollendum *Tedium* censet. Nisi me animus fallit, Cornelius ita posuit: *tum mors Q. Tadii.* quasi utriusque nomine male audierit Augustus. De Tedio Suetonius cap 27. *Vertranius.* Considerandum an hic locus corrigi possit ex nostro 12, 60, ubi Vedio, cujus hic mentio, *Matium* conjungit. *Freinshemius Atidius* præfectus Verris nominatur Ciceroni libro 3, & in 4 *Atidius Geminus* pictor. Ad Atticum 12 ep. 5 & 24 ex Cæsarianis appellatur *Aledius*, qui forsan hic *Atedius*, ut suspicatur & Lipsius. Alioqui posses cogitare *Q. Asellii* ex Acrone ad illud Horatii 2 Sat. 7. *Tutoque ciconia nido, Donec vos auctor docuit prætorius: Asellius quidam prætor fuit, qui usum ciconiarum condendarum primus reperit.* Gronovius.

3 *Vedii Pollionis luxus.*] Cur vergit in crimen Augusti? Opinor eo quod Augustus magister morum, luxuriam illius coërcere debuisset potius quam ita fovere, ut familiaritate & amicitia Vedianæ magnam partem hæredi-

publ. mater,[1] *gravior domui Cæsarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se*[2] *templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam, sævitiamque ejus introspexerit,*[3] *comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem à patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de[4] habitu cultuque & institutis ejus jecerat, 11 quæ velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta,[5] templum & cœlestes religiones decernuntur.

hæreditatis meruisse videretur, ut est apud Dionem lib. 54. *Vertranius.*

1 *Gravior domui Cæsarum.*] Ita reformavi vocē *gravius*, quæ erat in manuscripto, leniori & aptiori mutatione, quam *gravis*, ut vulgo. *Gravis in rempublicam mater* Filium suum sævissimum ad imperium admovens, perditis legitimis successoribus. *Gravior noverca*, Cæsares & ipsum denique Augustum veneno sustulisse insimulata. *Pichena. Gravis* est Phil. Beroaldi junioris.

2 *Templis & effigie numinum.*] Magna & insana ambitio. quam exemplo Herculis & Liberi patris, excusare tamen videtur libro IV. noster. Sed Augustus adhuc vivus & hominem fungens, in provinciis esse colique voluit pro deo. in provinciis, non in Italia, aut Romæ. Suetonius: *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere: nulla tamen in provincia recepit, nisi communi suo Romæque nomine. Nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* De urbe ait; Dio etiam de Italia lib. LIV. Quod Tacitus scribit effigie numinum: valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint, quæ solent deorum. puta, radius, hasta, fulmen. Lucanus:

Fulminibus manes, radiisque ornabit & astris.

Itaque Nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum.

At de Flaminibus & sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta, & putidum sit referre. Vide plusculа in EXCURS. in C. *Lipsius.*

3 *Comparatione deterrima.*] Sive placet, *teterrima.* De re Suetonius, Tib. cap. XXI. *Augustum ambitione tractum, ut tali successore, desiderabilior ipse quandoque fieret.* Idem.

4 *Habitu cultuque ejus.*] Ad habitum spectant hæc Suetonii, Tib. cap. LXVIII. *Incedebat cervice rigida & obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo, cum proximis etiam sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione.* Addit pro Tacito etiam: *Quæ omnia ingrata, & arrogantia plena, animadvertit Augustus, & excusare tentavit sæpe apud Senatum & populum.* Atque hæc ad *habitum:* in *cultu* ejus quid notabile aut arrogans, haud nunc memini legere. *Idem.*

5 *Templum & cœlestes.*] Templum in Palatio ipso, ex decreto Senatus. Dio: Καὶ αὐτῷ (Αὐγούστῳ) ἔν τε τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον ψηφισθὲν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθὲν δὲ ὑπό τε τῆς Λιουίας καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐποιήθη, καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι. *Ipsi Augusto templum Romæ decretum quidem à Senatu,*

cernuntur. [1] Versæ inde ad Tiberium preces. & ille [2] varie disserebat, de magnitudine imperii, [3] sua modestia. *solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, [4] quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, [5] suspensa semper & obscura verba: tunc vero, nitenti ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur.

à Senatu, sed à Livia & Tiberio structum est: idque alibi, & pluribus locis. Liviæ tamen soli id opus attribuit (præter Dionis & Suetonii mentem cap. XLVII.) Plinius lib. XII. *Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat divo Augusto conjux Augusta, aurea patera impositam.* Huc respicientem credo Senecam scribere, Consolatione ad Polybium. *Fortuna ibit violentior per omnia, sicut est solita, eas quoque domos ausa injuria caussa intrare, in quas non nisi per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem.* Puto enim id templum in Palatii vestibulo fuisse, etsi referre fortean possis ad templum Apollinis Palatini. Ceterum ἀποθέωσιν hanc Augusti, quam Tacitus commemorat, carmine singularis libri complexus videtur Ovidius, ut ipse quidem indicat, De Ponto:

> *Quale tamen potui de cælite, Brute, recenti*
> *Vestra procul positus carmen in ora dedi.*

& alibi. *Idem.*

1 *Versæ ad Tiberium preces.*] Ut illud molestissimum imperii onus suscipere dignaretur. *Muretus.*

2 *Varie disserebat.*] Non erat ita superbus, ut illas preces aspernaretur: non ita segnis, ut illum cuncta regendi laborem rejiceret: rogari volebat. *Muretus.*

3 *Modestia.*] Id est, moderatione: animo minime ambitioso, atque sic alibi usurpat, Mureto notatum. *Lips.*

Sua modestia.] *Modestiam* dicit; non, ne quis sit error, virtutem animi nihil de se, nisi moderatum, sentientis: sed modicas & exiguas vires suas: opponiturque hoc sensu *modestia magnitudini.* Sic lib. 3. *simul modestia Neronis & sua magnitudini fidebat.* Et lib. 4. *Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia.* Lib. 12. *magna deum benignitate, & modestia hiemis rebus extremis subventum.* Muretus.

4 *Quam subjectum fortunæ.*] Multa enim accidunt, quæ nulla ratione, nullo humano consilio provideri queunt. *Idem.*

5 *Suspensa semper & obscura.*] Suetonius Tib. 24. *ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens.* Pichena.

tur. At patres [1] quibus unus metus, [2] si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi: ad deos, [3] ad effigiem Augusti ad genua ipsius manus tendere, [4] cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur. quantum civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & [5] necessitates ac largitiones: quæ cuncta sua

1 *Quibus unus metus.*] Qui nihil tam male metuebant, quam ne intelligere viderentur simulationem Tiberii. Sic Virgilius:

Non metus officio, nec te certasse priorem.

Id est, non metuimus. *Muretus.*

2 *Si intelligere viderentur.*] Nihil enim molestius Tiberio poterat accidere, quam si astum suum ab aliis agnosci videret. Dio lib. 56. Νῦν δὲ ὠργίζετο, εἴ τις αὐτοῦ συνεὶς φανερὸς ἐγένετο, καὶ πολλούς, οὐδὲν ἄλλο σφίσιν ἢ ὅτι συνενόησαν αὐτὸν ἐγκαλεῖν ἔχων, ἀπέκτεινεν, ὥστε χαλεπὸν μὲν ἦν μηδεμίαν αὐτοῦ σύνεσιν ποιεῖσθαι, χαλεπώτερον δὲ συνιέναι. *Muretus.* Sic lib. 2. *Ille ignarus doli, vel si intelligere videretur, vim metuens.* Lib. 14. *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* Hist. lib. 4. *Intelligebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur.* Pichena.

3 *Ad effigiem Augusti.*] Quæ in ipsa curia. Apparet enim ex illis quæ de Hortensio infra: *Modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens.* Lipsius.

4 *Cum proferri libellum.*] Libellum eumse, quem Suetonius Rationarium imperii non incommode appellat. scilicet quia rationes eo publicæ continebantur. Videbatur autem prolatione libelli flexus paullum Tiberius, & imperium accepturus, cum curas susciperet. Vocat idem auctor etiam Breviarium imperii, cap. ultimo: *De tribus voluminibus, uno mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum, quem vellet incidi in aneis tabulis, qua ante Mausoleum statuerentur: tertio, breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecunia in arario & fiscis, & vectigaliorum residuis.* Vbi nota mihi etiam, Indicem hunc rerum Augusti, certo illum esse cujus exemplar Ancyræ positum, & curante nobilissimo Busbequio exscriptum. Nam titulus in ea ipsa tabula iste: *Rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio Populi Romani subjecit, & impensarum, quas in rempublicam populumque Romanum fecit, incisarum in duabus aheneis pilis, qua sunt Roma posita, exemplar subjectum.* Ex quo haud temere collegerim dixerimque, in Suetonio scribendum, *in aneis pilis*, non tabulis. De eadem re loqui utrumque, id quidem clarum est. *Idem.*

5 *Necessitates ac largitiones.*] Necessitates vocat onera publica, quæque necessario in milites, in populum, aliasque imperii res eroganda. Livius eadem sententia lib. XXIV. *Prodeundum in concionem Fulvio esse, indicandasque populo publicas necessitates.* Lampridius Alexandro: *Quartarios jam formatos in moneta detinuit, exspectans ut si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos jussit.* Capitolinus paullo aliter in Gordianis: *Familia Gordiani hoc Senatus decrevit, ut à tutelis atque legationibus,*

sua manu perscripserat Augustus: [1] addideratque consilium coërcendi intra terminos imperii incertum [2] metu an per invidiam. Inter quæ senatu ad infimas 12 obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti Reip. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum.* Tum Asinius Gallus, *interrogo,* inquit, *Cæsar,* [3] *quam partem Reip. mandari tibi velis?* Perculsus improvisa interrogatione, paulum reticuit: dein collecto animo respondit: *Nequaquam decorum pudori suo, legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet.* Rursus Gallus (etenim vultu offensionem conjectaverat) *non idcirco interrogatum* ait, *ut divideret quæ separari nequirent: sed ut sua confessione argueretur, unum esse Reip. corpus, atque unius animo regendum.* addidit laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoriarum suarum, quæque in toga per tot annos egregie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus lenivit, pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia,

tionibus, & à publicis necessitatibus semper vacarent. Tacitus lib. 11. pro onere vel angore, ex ære alieno: sive & paupertie. *Hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, quo pluribus indiciis illigaret.* Idem.

1 *Addiderat consilium.*] Quod consilium suum plene extollit Augustus ipse apud Iulianum in Menippæa de Cæsaribus: Ὑπὸ δὲ τῆς ἐμφυλίου στάσεως τὴν Ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διέθηκα τὰ περὶ αὐτὴν, ὥστε εἶναι δι' ὑμᾶς, ὦ θεοί, τὸ λοιπὸν ἀδαμαντίνην. Οὐ γὰρ ταῖς ἀμέτροις ἐπιθυμίαις εἴκων, ἐπικτᾶσθαι πάντως αὐτῇ διενοήθην, ὅρια δὲ διττὰ ὥσπερ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδεδειγμένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην. Sed qui termini sive limites Rom. imperii sub Augusto? Duos nominat Iulianus, Istrum & Euphratem: quibus adde Rhenum, & Oceanum, & quæ supra dixi. *Idem.*

2 *Metu, an per invidiam.*] Metu, quem pro ipsis habebat, *ne studio plura quærendi, ante parta amitterent.* Atque hanc rationem ab ipso Augusto in libello datam, Dio est auctor. *Idem.*

An per invidiam.] Ne quisquam successorum suorum latius imperaret. *Muretus.*

3 *Quam partem Reip.*] Explicat Dio. Tiberius, inquit, tres fecerat reip. partes. prima Romam & Italiam complectebatur: altera, exercitus: tertia, provincias. Vni ex istis parem se ajebat, non omnibus. At bono histrioni detracta propemodum persona est, improvisa interrogatione Galli. *Lipsius.*

lia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat,[1] plusquàm civilia agitaret, [2]Pollionisq; Asinii patris ferociã retineret. Post quæ L. Arruntius haud multũ discrepans à Galli oratione, perinde offendit. quãquã Tiberio nulla vetus in[3] Arruntium

1 *Plusquam civilia.*] Calpurnius Flaccus declamatione VI. *Sceleratis ingeniis & plusquam civilia cupientibus non dominari instar servitutis est.* Idem.

2 *Pollionisque patris.*] Pollionis hujus & Asinii Galli filii meminit etiam Seneca pater in procemio controvers. lib. 4. *Pichena.*

Pollionisque patris ferociam.] Sic vocabatur in aula, quod submittentibus sese inservientibusque aliis paullo plus libertatis & juris sui retineret, qui puero etiam tum privatoque Octavio magnis legionibus imperitarat, dein adjutor partium se judicaret commeruisse, ut regni, cujus condendi non leve momentum fuerat, particeps magis, quam *famul ultimus esset*, ut canit Ennius. Nec dubito, quin *ferociam* interpretati sint aulæ interioris ministri, quod Timagenem, cum Augustus desiisset, amare cœpit, & contubernalem habuit, postquam ei domo sua ille interdixerat, ut tradit Seneca de Ira 3, 23, quod Æsernini nepotis sui casum, qui in ludo Trojæ crus fregerat, in curia graviter invidioseque questus est, teste Suetonio c. 43. omnis enim ea invidia in principem, qui ludum ediderat, redundabat. quod bello Actiaco, cum tota Italia conjuraret pro Cæsare, unus quievit, & se discrimini subtraxit, se prædam victoris fore præfatus, ut est apud Vellejum 2, 86. Hunc ego Vellejum Asinii Galli clientem fuisse suspicor, atque ejus gratiæ non modo laudes patris, quas etiam cap. 36 & 62 & 73 & 76 decantat, sed etiam L. Munatii Planci, quæ c. 63 & 67 & 74 & 76 & 83 & 95 exstant, vituperia dedisse. Nam inter Plancum & Asinium simultates intercessisse discimus ex præfatione Plinii, ubi narrat non illepide Plancum, *cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset*, dixisse, *cum mortuis non nisi larvas luctari*: atque eo dicto sic repercussisse illas orationes, ut apud eruditos nihil impudentius judicetur. Vnde colligere est, quantum fidei sit habendum convivæ apud dominum de inimico illius hæreditario male opinanti. Blandum fuisse aptumque auribus regiæ (nam ut supparasitaretur, fortunæ illius alienum erat) & inventum Augusti cognomen & Seneca in præfatione 4 natur. quæst. ostendunt. Virum tamen *οὐ τυχόντα* & res aliæ gestæ & conditum Lugdunum, oratorem summum epistolæ in decimo Ciceronis Familiarium evincunt. Denique, quo de incepimus, inter Asinium & Munatium hoc interfuisse puto, quod inter Labeonem Antistium & Ateium Capitonem. quæque Asinii *ferocia* dicta est, eandem Labeonis *insaniam* vocatam fuisse. Dio l. 57. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος παῤῥησίᾳ ἀεί ποτε πατρῴᾳ καὶ ὑπὲρ τὸ συμφέρον αὐτῷ χρώμενος. *Gronovius.*

3 *Arruntium divitem.*] Est is qui consul anno urbis DCCXXII. Artes in eo doctrinamque suspicit: non vane, quoniam ex Plinii Indice lib. III. & V. inter scriptores censitus illustres fuit. & scripsit, nisi fallor, Geographica. Divitias etiam commemorat, quas Seneca non fuisse ostendit à bona arte, si de eo quidem sensit lib. VI. De Benef. *An tu Arruntium & Haterium & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios*

runtium ira: ſed [1] divitem, promptum, artibus egregiis, & pari fama publice, ſuſpectabat. Quippe Auguſtus ſupremis ſermonibus cum tractaret, quinam adipiſci principem locum ſuſtecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem poſſent cuperentque: [2] *M. Lepidum* dixerat *capacem, ſed aſpernantem: Gallum Aſinium* [3] *avidum & minorem: L. Arruntium non indignum, &* [4] *ſi caſus daretur, auſurum.* De prioribus conſentitur. pro Arruntio quidam Cn. Piſonem tradidere: omneſque præter Lepidum, variis mox criminibus, ſtruente Tiberio, circumventi ſunt. Etiam Q. Haterius & [5] Mamercus Scaurus, ſuſpicacem

bitinarios vota? Sed alium ab iſto, opinor, intellegit Seneca: qui ſub Caio magnus, & qui ante præco. Ioſephum vide XIX. Antiq. cap. I. ſub finem. *Lipſius.*

1 *Divitem, promptum.*] Cicero 2 famil. ep. 18. *tres fratres, ſummo loco natos. promptos, non indiſertos.* Lib. 2 in Verrem: *Heraclium hominem eſſe majorem natu, non promptiſſimum.* Lib. 4. *C. Cacurii, promptiſſimi hominis & experientis.* Iuſtinus lib. 22. *ex plebe quoque locupletiſſimos & promptiſſimos interficit.* Agricola: *promptiſſimus quiſque ſævitia principis intercidérunt.* Gronovius.

2 *M. Lepidum dixerat.*] Hunc *Manium* edidere Lipſius & Pichena. Duo enim Lepidi reperiuntur in hiſtoria Tiberii, de quibus anquirit Lipſius ad lib. 3 cap. 35 parum feliciter. M. Æmilius Lepidus, Æmilii Paulli cenſoris cum Planco a. V. C. 731. & Triumviro fratris filius, L. Æmilii Paulli cum C. Claudio Marcello conſulis a. 703 nepos, conſul cum L. Arruntio a. 758, monumentum avi baſilicam (quod & pater fecerat a. 740 teſte Dione, & confirmat nummus apud Goltzium) recoluit a. 774. Tacit. 3 ann. 72. legatus Tiberii in Dalmatia a. 761, & ornamenta triumphalia adeptus, Dio lib. 56. vir ſapiens Tacito lib. 3, 10. Proconſul Africæ nominatus eodem lib. cap. 35. mitiora cenſens in cauſa Lutorii 3, 50. Vellejo 2, 114 proximus nomini & fortunæ Cæſarum. nam mater ejus Cornelia, quam luget Propertius lib. 4. el. 12. Cornelii Scipionis, qui Pompeji ſocer fuit, & Scriboniæ, quæ poſtea Auguſto nupta, filia. Et hic eſt, quem Auguſtus *imperii capacem* dixerat. Mors ejus traditur lib. 6, 27. At M' Æmilius Lepidus Quinti, qui Corneliam Fauſti Sullæ & Pompejæ filiam uxorem habuit & conſul fuit a. 732 filius, Marci an Manii nepos, conſulatum geſſit cum T. Statilio Tauro a. V. 763. ſororis Æmiliæ Lepidæ defenſor 3 annal. 22. Aſiæ proconſul eodem lib. c. 32 & 4, 56. *Rupertus.*

3 *Avidum & minorem.*] Mureto adſenſerim legenti, *avidum, ſed minorem.* Pichena.

4 *Si caſus daretur.*] Nempe à fortuna. Quemadmodum lib. 15. *Quoties fortuna contra daret.* puta caſum. A Salluſtio in Iugurth. *fortunam illis præclari facinoris caſum dare.* Vide ad Livium 30, 30. Noſter 12. *caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam.* lib. 13. *bene gerendæ rei caſum offerri.* Quorſum ergo, *ſi caſus daret, vi auſurum.* Gronovius.

5 *Mamercus Scaurus.*] Hic ut elo-

 quentia

ſpicacem animum perſtrinxere. [1] Haterius cum dixiſſet, *Quouſque patieris Cæſar* [2] *non adeſſe caput Reipubl.?* Scau-

quentia clarus, ita turpis vita & probroſus fuit, ut meritiſſimo eum Tacitus lib. 3. *opprobrium majorum* vocet. De ejus turpitudine qui cognoſcere aliquid volet legat Senecam l. 4 de beneficiis cap. 31. Damnatus tandem, quod famoſos verſus ſcripſiſſet in Tiberium, pœnam imminentem voluntaria morte prævenit. Tacitus lib. 5. *Muretus.*

1 *Haterius cum dixiſſet.*] Oſtendebat enim cognitam ſibi eſſe ſimulationem Tiberii, qui vellet quidem omnino imperare, ſed cupiditatem ſuam tegeret. Id ſignificabat genere illo loquendi, *Quouſque patieris*, quaſi de re in manu ac poteſtate Tiberii poſita. *Idem.*

2 *Non adeſſe caput Reip.*] Sententiam potius in hoc loco expedimus, quam verba. Lectio quam poſui, à Ferreto eſt, qui adſeverat in Medicæo codice ſic ſcriptum. Et cur ambigimus? ſententia hercle percommoda eſt: offenſum Tiberium, pro reliqua ſua modeſtia, quod *caput Reip.* nominaretur, qui tamquam veteri libertate unus vellet eſſe è multis. Nec abſurde legeris è vulgatis, *non eſſe caput te Reip.?* Lipſius.

Non adeſſe caput reipublicæ.] Dicit hoc quidem Ferretus, ſed aliud Pichena teſtatur, ibi legi corrupte; *non adeſſe apus te reipublicæ;* quemadmodum vulgabatur olim, antequam B. Rhenanus conjiceret, quod nunc habetur. Cui omnino acquieſcendum cenſeo, & illud, *non eſſe caput te,* juxta miſerum ac ſupervacaneum judico ac Vertranii, *non eſſe apud te caput.* Æque ἀπίθανον Muretus cum ſuo, *deſſe caput reipublicæ*, quæ ſit vetus ſcriptura pro *deeſſe.* Quid quæſo opus? aut quid minus eſt, *non adeſt*, quam *deeſt?* Immo neſcio quid gravius & ſuavius in iſto. Cicero Bruto: *Intelligens dicendi exiſtimator uno aſpectu & præteriens de oratore ſæpe judicat. Videt oſcitantem judicem loquentem cum altero* &c. *intelligit oratorem in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis judicum admovere orationem, ſicut fidibus manum.* Gronovius. Ego aliter ac Lipſius interpretor: ſcilicet offenſum Tiberium, non quod *caput reipublicæ* nominaretur, ſed quod artes ſuas, quas maxime occultas vellet, detegi videret: quaſi dixerit Haterius: *quamdiu rogari vis? nimium nos detines, ac ludificaris iſtis ambagibus tuis: ne amplius diſſimules, ſed jam accipe imperium.* Fortaſſe etiam ſuſpicatus eſt Tiberius idem fere ſibi Haterium voluiſſe atque ille, qui Suetonio referente in Ti. cap. 28 dixit, *Aut agat aut deſiſtat.* Pichena. Bene interpretatur Lipſius. Si enim ſe fatetur reipublicæ caput, abolet una omnem poteſtatem ſenatus. Is enim verum imperii caput. unde Otho 1 hiſtor. 84. *Nec illas adverſus ſenatum voces ullus unquam exercitus audeat. Caput imperii & decora omnium provinciarum* &c. *Gruterus.* Vis & noſtras ineptias? Tiberius dici ſibi putavit: Quouſque ſines rempublicam quaſi truncam & abſque capite, quod ſcis eſſe atque eſſe debere Cæſarem, neque ex illis, qui nomen hoc ferunt, alium quam temetipſum eſſe poſſe, niſi bellum civile volumus exiſtere? Nolebat autem ſciri Cæſarem reipublicæ caput eſſe, quippe *ignota etiam tum Cæſarum poteſtate*, quam ipſe *oneroſam ſervitutem* vocabat, & Principem *ſervire Senatui oportere* dicebat. Nolebat ſuſpicari homines, ſi Cæſar caput rerum foret, ſpe ſucceſſionis in imperio id ſe nomen admiſiſſe. Invitus audiebat per ipſum ſtare, quo minus rempublicam quæcunque pars, nedum caput, deficeret. Nolebat noteſcere alium

Scaurus quia dixerat, *spem esse ex eo non irritas fore Senatus preces, quod relationi consulum* [1] *jure Tribuniciæ potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, ut non fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, [2] ejusque [3] curatissimis precibus protegeretur. [14] Multa patrum & in Augustam adulatio. [4] alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Iuliæ filius*, censebant. ille *moderandos feminarum honores* dictitans, *eademque se temperantia usurum in his quæ sibi tribuerentur*; ceterum anxius invidia, & muliebre fastigium [5] in deminutionem sui accipiens, [6] ne licto-

alium principem ac reipublicæ caput esse non posse, qui *modestiam* loquebatur & malle privatum pati se simulabat, quum jam eo processisset & milite & provinciis occupatis, ut privatus vivere non quiret. Præterea illud, *Quousque*, impatientiam quandam & familiaritatem præfert multum rogari & rogando fatigari volentis nec nisi tardissime exorandum sese præbituri mimum agenti contrariam. *Gronov.*

1 *Iure tribuniciæ potestatis.*] Quo poterat impedire, ne quicquam ratum esset eorum, de quibus referebatur. *Muretus.*

2 *Ejusque curatissimis.*] Ita correxi: vulgo, *& usque.* Lipsius.

3 *Curatissimis precibus.*] Vera lectio manuscripti. Impressi omnes *accuratissimis.* Infra lib. 2. *curatius disseram.* Lib. 14. *ludos curatius editos.* Lib. 16. *diurna populi R. curatius leguntur.* Pichena.

4 *Alii parentem.*] Dio: Καὶ πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γονέα προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν. Eadem quæ Tacitus, sunt & apud Suetonium, quem vide cap. 50 & 51. *Muretus.*

5 *In deminutionem sui.*] Sic MS. Vulgo, *in diminutionem.* Idque etiam ex eodem correxi lib. 2. Semper enim *deminuere* Tacitus, non *diminuere.* Pichena.

6 *Ne lictorem quidem.*] Quo tamen vulgo feminæ principes usæ, Vestalium exemplo. Claudii quidem Agrippina, etiam duobus. Tacitus, *Decreti & à Senatu lictores duo, Flaminium Claudiale.* Lipsius.

1 *Aramque*

lictorem quidem ei decerni passus est: [1] aramque adoptionis, & alia hujuscemodi prohibuit. At Germanico Cæsari [2] proconsulare imperium petivit, missique legati qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea caussa, quod designatus consul Drusus, præsensque

1 *Aramque adoptionis.*] Ludos hîc facit vir doctus, equite non plaudente. Damnat lectionem veterem, & multis verbis suadet hanc novam, *araque adoptionis.* quasi Tiberius, inquit, in æs incidi adoptionem publiceque proponi vetuerit. Mi homo, hodie nihil credo tibi. Nam notus mihi mos Romanus, quo receptum ut propagandæ memoriæ caussâ, ara aut templum statueretur virtuti reique, quam cuperent laudatam. Noster lib. III. *Praceperant animo orationem patres: quo quasitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deûm, templa & arcus, aliaque solita censerent.* Ita apud eumdem, cum Tiberius publico judicio ultus esset Germanici mortem: *Cacina Severus censuit aram Vltioni.* Et ob amicitiam cum Seiano, l. IV. Patres *aram Clementia, Aram amicitia, effigiesque circum Casaris, & Sejani censuere.* Et lib. XV. post natam ex Poppæa prolem, *Supplicationes à Senatu decreta, & templum Fecunditati.* Eodem traho Suetonii illud in Caligula, cap. VIII. præter interpretum mentem: *Addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas, ob Agrippina puerperium.* Errat idem ille dum censet, de Tiberii adoptione hîc agi: cum Tacitus intellegat de Liviæ. Nam Livia testamento adoptata in familiam Iuliam nomenque Augustæ: & novo exemplo, conjux facta filia mariti. Ideo dum Liviæ adulantur, decreta ara Adoptioni. Passim in lapidibus & Nummis, *Divi filia* lego. ut in marmore Hispaniensi:

IVLIÆ. AVG.
DIVI. F. MATRI
TI. CÆSARIS. AVG. PRIN
CIPIS. ET. CONSERVATORIS
ET. DRVSI. GERMANICI
M. CORNELIVS. PROCVLVS
PONTIFEX. CÆSARVM.

Nummo æreo, S P.Q.R. DIVAE. IVLIAE. AVGVSTI. FIL. carpenti forma tracti à duobus mulis. *Idem.*

Aramque adoptionis.] Sic *Paci Aug. Sacrum*, quia pacem cum Parthis Augustus fecisset. *Fortuna Reduci Sacrum*, quod rediisset. *Victoria Aug. Sacrum.* Sic ergo *aram adoptionis*, quia curante Augusta Tiberius in familiam Cæsaris adoptatus esset. *Muretus.*

2 *Proconsulare imperium.*] Quodne ante habebat? Nam Dio diserte proconsulare imperium illi tribuit, anno DCCLXIV. id est, triennio ante. Lib. LV. Τιβέριος μὲν καὶ Γερμανικὸς ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐσέβαλον. *Tiberius, & Germanicus Proconsul, in Celticam invasiones fecerunt.* Sed intellegit, credo, proconsulare imperium perpetuum: quod inter titulos principatus. In oratione Alexandri apud Lampridium: *Gratias vobis P. C. de Casareo nomine, de pontificatu max. de Trib. potestate, & proconsulari imperio. qua omnia novo exemplo uno die in me contulistis.* Ab eadem mente Nero lib. XII. curante Agrippina, *Proconsulare imperium extra urbem habet, & Princeps juventutis appellatur.* Exemplum ab Augusto cui decretum perpetuum Proconsulare imperium Dio tradit lib. LIII. *Lipsius.*

1 *Candi-*

ſenſque erat. [1] Candidatos præturæ duodecim nominavit, [2] numerum ab Auguſto traditum: & hortante ſenatu ut augeret, jurejurando obſtrinxit, ſe non exceſſurum. [3] Tum primum è campo comitia ad patres tranſlata ſunt. nam ad eam diem, etſi potiſſima arbitrio Principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant. neque populus ademptum jus queſtus eſt, niſi inani rumore: & ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, ſine repulſa & [4] ambitu deſignandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio ſumptu ederent [5] ludos, qui de nomine 15

1 *Candidatos præturæ* XII.] Prætorum origo, progreſſus, augmentum, ſatis ambigue tradita: etiam ab iis, quibus hæc una cura fuit. Ego breviter rem expedivi, & ad hiſtoriæ fidem; quæ vide, ſi vis, in EXCVRS. in *D.* Idem.

2 *Numerum ab Auguſto.*] Diffuſe magis Vellejus: *Poſt redditum cælo patrem, & corpus ejus humanis honoribus, nomen divinis honoratum: primum Principalium ejus operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu ſua ſcriptam D. Auguſtus reliquerat. quo tempore mihi fratrique meo candidatis Cæſaris deſtinari Prætoribus contigit. Conſecutis, ut neque poſt nos quemquam D. Auguſtus, neque ante nos Cæſar commendaret.* Idem.

3 *Tum primum comitia.*] Comitiorum res, amiſſa libertate, varie habita: ac vide omnino in EXCVRS. quæ huc faciunt, littera *E.* Idem.

4 *Ambitu deſig.*] Id eſt, ut nec opus quidem haberent in Senatu ambire: ſufficeretque ſola Principis commendatio. *Idem.*

5 *Ludos, qui de nomine Auguſti.*] Verum eſt. nam & in Kalend. veteri hodieque legimus, IV. eid. Octob. AVGVST. id eſt, Auguſtalia. Eorum ludorum originem repperio, anno DCCXXXV. cum ex Græcienſi & Sicula peregrinatione redux Auguſtus, paſſus eſt inter alios honores, Τύχῃ τε ἐπαναγώγῳ βωμὸν ἱδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἀφίκοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Αὐγουστάλια ὀνομάζεσθαι: *Fortunæ reduci aram ſacrari, & diem qua redierat, in Faſtis ſcribi, & Auguſtalia dici.* Ludique eo die ex decreto Senatus inſtituti, octennio poſterius, Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coſſ. Idem ſcriptor: Τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη: *Auguſtalia, quæ & nunc celebrantur, tunc primum ex SCto acta ſunt.* At Suidæ Auguſtale etiam locus eſt, in quo præfecti regionum & cultores Auguſti ſaltabant, Idibus Octobris. Video hominem alludere velle ad hos ludos, ſed ita, ut eum plane non capiam. Αὐγουστεῖον, inquit, ἐκλήθη διότι τῇ ιε´ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥηγεωνάρχαι καὶ συμβασιφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ αὐγουστείῳ, οἷον ἐν τῷ ὀψοπωλίῳ, εἰς τιμὴν Τιβερίου. Scies tamen & alios ludos fuiſſe, die natali Auguſti, qui pariter celebrabantur in Circo, notatos Faſtis, IX. Kal. Octob. N. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC. Quorum mentio eſt Dioni in actis anni

ne Augusti fastis additi [1] *Augustales* vocarentur. sed decreta pecunia ex ærario, [2] utque per Circum triumphali veste

anni DCCXLIII. & Suetonio, nisi fallor, cap. LVII. *Equites Romani natalem ejus sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.* Quos intellegit & Ovidius lib. IV. de Ponto:

Pontica me tellus, quantis hac possumus ora
Natalem ludis, scit celebrare dei.

Sed eos cave cum Augustalibus confundas. *Idem.*

1 *Augustales vocarentur.*] Hoc non habet hanc significationem, ut ex eo demum tempore fastis adderentur, & nomen id acciperent: sicuti perperam exponunt omnes, sed pro *vocantur* est positum. Vt apud Ciceronem pro Cæcina: *procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non sit absitve reip. causa.* pro *qui in Italia non est abestve.* nam profecto ejus, *qui non sit in Italia*, hoc est, qui deinceps absuturus sit, proprie non est procurator. Cæterum in obliquis orationibus frequentissimus hic est usus. Quot exempla in una oratione Mithridatis apud Iustin. 38. *militibus, qui Aquilium fuderint. cum sibi Phrygiam ademerint, quam proavo suo Seleucus in dotem dedisset.* In directa oratione diceretur: *qui Aquilium fuderunt: Phrygiam ademerunt, quam Seleucus dedit.* Sic igitur Tribunorum fuit petitio: *rogamus, ut liceat nobis edere ludos, qui fastis additi* (jam pridem; quartum nempe atque vigesimum ante annum: Dionem lib. 54 vide) *Augustales vocantur.* Freinsh.

2 *Vtque per Circum.*] Tribuni, mortuo Augusto, præfecti his ludis, ait Dio, quasi sacri: ut id quoque cederet honori Augusti. Ludi autem ipsi, Circenses, id est curules, & si forte Venatio. Quod vestem triumphalem petunt Tribuni: faciunt ad exemplum Consulum & Prætorum, quibus in Circo ludos præbentibus jus togæ pictæ. Iuvenalis:

——— *similisque triumpho*
Prædo caballorum Prætor sedet.

Quo versu hæsi aliquando, num leg. *præda*: quia magna scilicet pecuniæ vis effundenda prætori in aurigas & equos, iisque ipse quasi præda. Idem alibi,

————— *& medio sublimem in pulvere Circi*
In tunica Iovis, & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

Nec alius sententiæ illud Cornelii nostri l. XII. *Ludicro Circensium Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste, transvecti sunt.* ut dicam in loco. *Lipsius.*

Vtque per circum triumphali veste uterentur.] Iustinus lib. 16 de Clearcho: *Veste purpurea & cothurnis regum Tragicorum & aurea corona utebatur.* Dio lib. 56 extremo: τά τε Αὐγουστάλια οἱ δήμαρχοι, ὡς καὶ ἱεροπρεπεῖς ὄντες διέθεσαν· καὶ οἱ μὲν τὰ ἄλλα, ὥσπερ εἰώθει γίγνεσθαι, ἔπραξαν· καὶ γὰρ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο· οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. At vir nobilis apud Tacitum corrigit, *triumphali veste veheretur.* Nimirum eam his verbis sententiam tribuit, quæ requirit ex superioribus intelligi τὸ *petivere*: tanquam sit integrum, *iidem tribuni petivere, ut per circum triumphali veste veherentur*: sic putat duplex eorum desiderium exponi, alterum de veste, alterum de curru, quod quia mox negatum dicatur, concessum illud apparere. Me vero à vetere scriptura tenenda nondum deterret hæc ratio. Neque enim petitionem tribunorum, sed decretum senatus aut responsum ad petitionem ea verba contigere censeo: sive illi aperte utrumque postulaverint, sive jus edendorum ludorum complectebatur hos honores,

veste uterentur. [1] curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Prætorem translata, cui inter cives & peregrinos jurisdictio evenisset. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit: nullis novis caussis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis [2] tres simul legiones habebantur, præsidente Junio Blæso: qui fine Augusti, & initiis Tiberii auditis, ob [3] justitium [4] aut gaudium, intermiserat

16

honores, ut etiamsi nominatim mentio de illis facta non esset, eos fuerint usurpaturi, nisi Senatus de altero vetuisset. Suppleo autem, quod compendifecit Tacitus vel ex præcedentibus vel ex subsequentibus. Satis enim commode intelliges quasi dictum esset: *decreta pecunia ex ærario simulque decretum, ut per circum triumphali veste uterentur.* Nec minus commode: *utque per circum triumphali veste uterentur, permissum; curru vehi haud permissum.* Quale illud lib. 13. 55. *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* Vbi perinde dissimulatum *τὸ potest*, ut illic *τὸ permissum.* Gronovius.

1 *Curru vehi haud permissum.*] Ne prorsus æquarentur potestati majori. De curru Prætorum in Circo, Iuvenalis:

Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Exstantem?

plinius: *Non vetus & bigarum celebratio in his qui prætura functi, curru vecti essent per Circum.* De Consulum, Plinius alter in Laudatione Trajani: *Nos sub tuis oculis augustior solito currus accipiet: nos inter secunda omina & vota certantia vehemur alacres, & incerti utra ex parte major auribus nostris clamor accidat.* Scripsique de his uberius peculiari De spectaculis libro, cui Saturnalia Index. *Lipsius.*

2 *Tres simul legiones.*] Octava, nona & quintadecima. *Muretus.*

3 *Iustitium aut gaudium.*] Iustitium, ob mortem Augusti indictum, & publicus dolor & cessatio: gaudium, ob initia Tiberii. & tunc quoque feriæ in Natali imperii. *Lipsius.*

4 *Aut gaudium.*] Male hoc additur. Sic lib. 14 *& natos vel repertos.* Sic apud Xenophontem 1 Αναβ. ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων, cum legendum sit tantum ἀλφίτων. Sic apud Aristotelem lib. 1. Rhetor. ὅτι ὂν ἢ ὀντῶν, cum & apud Halicarnasseum legatur tantum ὅτι ὄν. Apud Ciceronem in Academ. *& velut jam ante Socratem,* cum legendum sit, *& jam ante Socratem.* Multa talia indicavi in Variis lect. lib. 15. cap. 16. *Muretus.* Rem ita habere puto. Ob mortem Principis *justitium* indici solitum erat. C. Cæsar indixit etiam in morte sororis, Sueton. cap. 24. Ibi igitur publicæ functiones intermittebantur per mœrorem. Rursus ob novum Principem feriæ celebrabantur tamquam ex publica lætitia: quod hic signatur per vocem *gaudium.* quam qui Blæso accommodant, ut propriam, falluntur. Vtraque hæc causa, alia succedens alii, effecit, ut Blæsus *intermitteret solita munia:* hoc est, ab exercitu non exigeret, sed ferias ei otiumque concederet. In his omnibus nemo interpretum plane mecum sentit: sed alius alio

termiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, [1] dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles,

alio divertit longius. Nam plerique Blæsum socordiæ & negligentiæ in sua functione administranda arguunt. *Freinshemius.*

1 *Dux olim theatralium operarum.*] In theatro, sicut in Circo, suæ partes & factiones: distracto videlicet favore plebis in hunc histrionem, in illum. Eæ non raro in tumultum exibant, imo pugnam, imo cædem. Dux his factionibus & signifer, levissimus quisque è plebe: cui lingua manusque ad injurias & contumelias promptæ. Ab uno exemplo disce rem totam, apud Suetonium Nerone, cap. XXVI. *Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in Theatrum, seditionibus Pantomimorum ex parte proscenii superiore, signifer simul ac spectator aderat. & cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse jecit in populum, atque etiam prætoris caput consauciavit.* Operæ autem theatrales Tacito: ut Ciceroni, operæ Clodianæ: & in lapide prisco, OPERÆ VETERES A SCÆNA. Plinio etiam operæ in Circo; sed à me correcto: l. IIX. c. VI. *L. Piso inductos dumtaxat* (Elephantos intellegit) *in Circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus per circum totum actos*, ubi, *ab operis* scribendum esse confirmo. *Lipsius.*

Theatralium operarum.] Eorum, qui operam suam locabant ad fabulas agendas. *Muretus.* Video quid virum magnum deceperit. Sic enim Suetonius Aug. 43. *Ad scenicas quoque & gladiatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando usus est.* Et cap. 45. *Universum denique genus operas aliquas publico spectaculo præbentium etiam cura sua dignatus est.* Nerone cap. 12. *item Pyrrichas quasdam è numero epheborum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanæ singulis dedit.* Itaque Salinerius quoque Lipsio cornua obvertens, *ducem theatralium operarum* facit, qui regit gregem histrionum: qualis qui in Terentii Hecyræ & Heautontimorumeni Prologo loquitur, eum sumere sibi suoque gregi comœdias recitandas, quas alii composuerunt: & addiscendo multa, multa recitando non ineptum ad turbas conciendas evadere. At non de his Tacitus, cui *operæ theatrales* sunt in spectatoribus, qui plaudebant ipsi primi, & fautores plausoresque histrionibus comparabant. Hi sunt, quos Plautus egregie describit in prologo Amphitruonis:

Ut conquisitores singuli in subsellia
Eant per totam caveam spectatoribus,
Si cui fautores delegatos viderint,
Ut his in cavea pignus capiantur toga.
Sive qui ambissent palmam histrionibus,
Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium.

Habes omnem operam, quam præstabant hæ operæ. Eodem pertinet infra:

Ut conquisitores fierent histrionibus
Qui, sibi, mandassent, delegati ut plauderent,
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus.

Nimirum *operæ theatrales* sunt *fautores delegati.* Nam quod ex Cœlio Rhodigi-

Rhodigino lib. 8. cap. 8. nescio quod nubilum Plauti monent illustrari, & Cælius & ipsi tenebris circumfusi sunt. Plinius lib. 7. ep. 24. *At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in theatrum cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant: qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium accipient ab herede, qui non spectabat.* vbi longe devius à vero doctissimus Aug. Buchnerus. Corrigit se, inquit, quod id, quod Quadratillæ mimi præsente domina faciebant, non honor esset, sed adulatio turpis. Immo, Corrigit, quod eos, qui Quadratillæ pantomimis studuerant, id in honorem dominæ fecisse dixerat. Scribendum: (*pudet me dixisse honorem, per adulationis officium*) ut intelligas ad posterius membrum, *immo*, vel *volui dicere*. Nisi simplicius est, (*pudet me dixisse honorem, quod est adulationis officium*) *in theatrum.* Gruterus hic aliquid esse scabri vidit. *Cursitabant*, (pergit) quasi cupidi eam videndi. Non eam, sed pantomimos ejus. *Exsultabant* (addit) quasi exhilarati ejus aspectu. Nequaquam, sed simulantes ita se permoveri ac pertentari artificio saltantium, ut decoris obliti quiescere ac locum tenere segnes non possent. *Plaudebant, mirabantur* (subnectit) ut gratulabundi & qui magnifacerent ipsius dotes. Non ipsius, sed pantomimorum: neque ex animo; sed ut plaudendi principium esset, utque haberent, quod imputarent dominæ. Volebant enim suos in hoc genere laudari. Lucianus περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ. Ἦν μὲν γὰρ καὶ εἰκῇ σου τις ψιθυρὸς οἰκέτης, ὡς μόνος σὺ ἐπῄνεσας τὸν τῆς δεσποίνης παιδίσκον ὀρχούμενον ἢ κιθαρίζοντα, κίνδυνος οὐ μικρὸς ἐκ τοῦ πράγματος· χρὴ οὖν χερσαίου βατράχου δίκην διψῶντα (f. διψῶντος) κεκραγέναι, ὡς ἐπίσημος ἴσῃ ἐν τοῖς ἐπαινοῦσι καὶ κορυφαῖος, ἐπιμελούμενον πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἄλλων σιωπησάντων αὐτὸν ἐξευρεῖν ἐσκεμμένον τινὰ ἔπαινον πολλὴν τὴν κολακείαν ἐμφαίνοντα. Denique, Sed eo non contenti, ait, *singulos etiam gestus dominæ, & eos cum canticis reddebant*, id est, imitabantur & exprimebant, accinentes saltando aliquid, quo dominæ laudes attollerent. Nulla hic sublatio laudum aut imitatio gestuum dominæ: sed cum Numidia præsens in theatro non fuisset, hi clientes ad patronam domum venientes narrabant ἀπομνημονεύματα pantomimorum ejus, ut scenam tenuissent, quos plausus meruissent: quin etiam addebant, quæ cantica ab tragœdo pronuntiata quibus gestibus effinxissent, ipsique eos repræsentabant saltando, in quibus placuerant maxime: nulla alia de causa, quam ut Numidia talibus mancipiis aut libertis gauderet, ipsi cum viva cœnarent, in mortuæ tabulis angusto loco hærerent. Eodem pertinet, quod Suetonius refert de Nerone cap. 20. *Adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ juventutis elegit, qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, operamque navarent cantanti sibi.* Denique *duces theatralium operarum* sunt, quos idem Suetonius appellat in Tiberio cap. 37. *capita factionum.* Ad has etiam operas pertinere videntur tesseræ in reliquiis antiquariorum, inscriptæ *S P.* vel *S P E C T.* vel *S P E C T A V I T.* in quibus laborat Laur. Pignorius. Vult autem conductos quosdam gladiatores olim rude donatos, qui spectarent: & nomina servilia in iisdem *Anthus, Faustus, Ingenuus, Olympus, Repentinus, Hermes, Felix, Philodamus, Philargurus* esse illorum, à quibus, cui tessera obtigisset, pecuniam posceret; aut etiam ipsorum rudiariorum, qui spectassent; denique si nihil aliud, statuendum hujusmodi

les, procax lingua, & miscere cœtus [1] histrionali studio doctus. Is [2] imperitos animos, & quænam post Augustum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in vesperam die, & [3] dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregare. Postremo promptis jam & aliis seditionis ministris,

17 velut concionabundus interrogabat, *Cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum servorum obedirent? quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod* [4] *tricena aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. ne dimissis quidem finem esse militiæ, sed* [5] *apud vexillum*

tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur. Suspicabar tesseras illas fuisse inter fastidia divitum, qui à clientibus suis frequentari spectaculum, sive ab ipsis datum, sive ad illud editori histriones, equos & aurigas, homines ad ferrum præbuissent, quibus plaudendi auctores utique deesse nollent, sua referre putarent: nomina autem esse custodum appositorum ad observandum, qui præsto fuissent, qui non: atque eos, qui officium fecissent, pro testimonio tesseris acceptis à custodibus istis & ad regem suum despensatoremve ejus allatis cœnulam vel sportulam vel aliud quid præmioli meruisse. *Gronovius.*

1 *Histrionali studio*] Quoniam ibi quoque grex unus sæpe dissociandus erat & spargenda seditionum semina, ut alii histriones ab aliis secederent. *Muretus.* Hic error sequitur priorem. *Histrionali studio*, est studio, quod solitus erat præstare histrionibus in comparandis factionibus plausorum. *Gronovius.*

2 *Imperitos animos*] Iustinianus de militari testamento: *Supra dicta diligens observatio in ordinandis testamentis, militibus propter nimiam imperitiam illorum constitutionibus principalibus remissa est.* Idem.

3 *Delapsis melioribus.*] Scribe, *dilapsis.* i. e. cum meliores jam se ad curanda corpora recepissent. Sic lib. 2. *Neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi.* Et lib. 11. *Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Libro tertio annalium ab excessu Neronis: *donec fatisceret seditio, & extremo jam die sua quisque in tentoria dilaberetur. Labi* pro eodem dixit Iuvenalis Sat. 6. *Labente officio crudis donanda.* id est, iis, qui ad celebrandas nuptias officii causa convenerant, discedentibus ac dilabentibus. *Muretus.*

4 *Tricena aut quadragena.*] Atqui vicena, ex lege, debebant tantùm: & tunc *Veterani* dicebantur. Suidas: Βετερανὸς παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. Ἐπὶ εἰκοσαετίαν δὲ οὗτοι ἐδούλευον: *Veteranus Romanis dicitur, qui solutus est militiâ. in vigesimum autem annum solent merere.* Quod verum est: sed sub Principibus, ut hîc dicitur, parùm servatum. *Lipsius.*

5 *Apud vexillum retentos.*] Attende

lum retentos, [1] alio vocabulo, eosdem labores perferre. [2] ac si quis tot casus [3] vita superaverit; trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum, [4] uligines paludum, vel inculta montium ac-

de qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex & una honesta missio: ab Augusti ævo facta duplex: Exauctoratio & Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infrà: *Placitum ut epistola nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis.* Exauctorationis ea vis, ut (exempli caussâ) legio aliqua sacramento solveretur, signis aquilaque ademptis: non tamen dimitteretur protenus, sed seorsum in exercitu ageret sub uno aliquo vexillo, donec præmia solverentur & agri. Interea immunis à labore, excubiis, vigiliis, & munere omni castrensi esset: exceptâ pugnâ in hostem. At plenæ missionis effectus, ut statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias irent præmiis acceptis. Cui bono hoc inventum? inquies. Bono fisci. Suetonius in Tiberio, cap. XLVIII. *Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.* Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: sicut nec cum caussa missis, ante stipendia completa. Ideò Caligula (Suetonio narrante, cap. XLIV.) *in exercitu recensendo plerisque Centurionum maturis jam, & nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque & imbecillitatem.* Capis ergo nunc, cur hîc de tricenis quadragenisque stipendiis querela: & infrà totiens mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicæ & Germanicæ seditionis. *Id.*

1 *Alio vocabulo*] Quomodo? veterani enim propriè dicebantur, non legionarii. Ita lib. III. *Vexillum veteranorum, non plus quingenti.* Histor. lib. III. *Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus.* Nam & Prætoriani post XVI. annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam Emeriti. Glossæ priscæ, *Emeritus* ἀπολειτουργήσας ἢ ἀπεστρατευμένος. iterumque *Emeritus*, ἔντιμος κατὰ στρατιωτικοὺς καμάτους. Significat *Immunes* eos fuisse, & operum vacuos. Dicti sæpè item Vexillarii. ut mox, *Vexillarii discordium legionum*: in Historiarum libris, *Vexillarii* XIII. XV. legionum, &c. De iisdem laboribus, quod addunt: mentiuntur. *Idem.*

2 *Ac si quis tot casus.*] Nonne melius? *si quis tot casus vita superaverint.* Idem.

Si quis tot casus vita superaverit.] Vetus scriptio non absurda videbitur iis, qui Thucydidem & Sallustium venerantur. *Quis* amplectitur utrumque numerum: *quanto quis illustrior, tanto magis falsi & festinantes.* Terentius Adelph. *aperite aliquis ostium.* Vnde hæc, nisi ab Homero? Iliad. O. ἡ πληθὺς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἀπονέοντο. Et alibi: οὐδ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες Πέρσαι πᾶς κίνυνται. Salin.

Vita superaverit.] Non inepte quidem, quibus magis allubescit *vita*: sed nihil tamen prohibet, quin tueamur *vita*, casu sexto, pro vivendo, seu vivacitate. *Gruterus.* Cæsar 6. de bello Gall. *uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.* Virgilius II. Æneid. *Atque iter emensi casus superavimus omnes.* Gronovius.

3 *Vligines paludum, vel inculta.*] Id quidem contrà leges militares. Nam

accipiant. Enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: 1 denis in diem assibus animam & corpus æstimari. 2 hinc vestem,

Nam in Flacco Siculo lego, *Silvas & loca aspera in assignationem non venisse. siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non datum: sed militi veteranoque, culturam assignatam.* Querela autem consimilis apud Sallustianum Lepidum: *Egregiâ scilicet mercede, cùm relegati in paludes ac silvas, contumeliam atque invidiam suam, præmia penes alios intellegent.* Illudit enim atq; imminuit Sullanas agrorum divisiones, quòd pleraque palustria adsignata militibus aut inculta. *Lips.*

1 *Denis in diem assibus.*] Gordius, ut multis visum, hîc nodus: nec ego tamen Alexander. solvi enim, non abrupi: & *EXCVRS.* nostros adi in F. Idem.

Decem assibus animam & corpus æstimari.] Alciatus hunc ostendere locum putavit denarium decem æris esse. Quod rejicit à primo Ferretus, tanquam nihil dici potuerit alienius, planissimum enim & hinc fieri pluris esse *denarium* quam *denos æris*, Pliniumque & Volusium id confirmare; eoque ipse mirari, cur idem Plinius *in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum* scribat. Mox & Suetonium ait non congruere cum Tacito: apud eum contendere seditiosos, *ut stipendio prætorianis æquarentur*; petisse igitur binos. Inde ut in concordiam redigat Tacitum & Suetonium, repetit, quod spreverat, denarium esse decem asses, binos petisse militem, & quod dicitur, *ut singulos denarios mererent*, explicat, singulos, vel alios decem asses, præter illos, quibus queruntur *animam & corpus æstimari*: tum, *ut denarius diurnum stipendium foret*, supra denos videlicet ordinarios asses. Vertranius notat pro ea, quæ fuerit veteris disciplinæ observatio, denarii æstimationis auctæ nullum milites commodum sensisse, quamvis in paganorum commercio denarius (in quo vetustiores denos æreos asses constituerant) sexdecim asses valuerit, Vitruvio, Plinio & Mæciano testibus. Lipsius contra Ferretum disputat: ubi quod de denario duodecim assium, explosum satis. Reprehendit etiam, quod posuerat Ferretus ex Suetonio, seditiosos æquari voluisse prætorianis: de Germanico enim id dici, non de Pannonico exercitu: sed ipse deceptus est prava lectione verborum Suetonii, quæ Torrentius correxit. Nec vero necesse est Suetonium & Tacitum idem per omnia dicere: tradidit enim uterque, quod à suis auctoribus accepit. Et forte fuerunt aliqui primo fervore tumultus, qui clamarent æquari omnes oportere; plures ad spem profici putarunt, si dimidio contenti essent, & sic omnium nomine in postulatis ad Principem editum. Hoc secutus est Tacitus curatius rem narrans; illud Suetonius verbo periculum ex insolentia militum perstringens. Recte vero Ponzani comes: cum decem asses æreos haberent, exposcebant denarium argenteum, qui tunc sedecim assibus permutabatur. Decem illi asses nostræ pecuniæ sunt quatuor oboli aut stuferi minus duobus chalcis autdeutis: sive malis, tres stuferi & albus vel blanca. Hæc Iulii Cæsaris largitio. Antea, & quidem à bello Punico secundo, quinque asses merebant diurnos, id est, nostros quindecim chalcos sive æreolos: nisi ipsos sedecim, hoc est, duos stuferos aut obolos, quos tribuit eis Polybius, & deni asses rotunde dicuntur pro denis assibus duobus trientibus. Sed de his vide, quæ diximus Pecuniæ Veteris l. 3. cap. 2. *Gronovius.*

2 *Hinc vestem, arma.*] Vides ergo, aucto

stem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & [1] *vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quàm si certis sub legibus militia iniretur; ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris* [2] *præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes,* [3] *quæ binos denarios acciperent, *quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non ob-*

aucto à Iulio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, quà militi è publico vestem dari jussit, sine ullâ stipendii detractione. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. de stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterùm non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certè in Alexandro: *Donavit*, inquit, *& ocreas, & braccas, & calciamenta inter vestimenta militaria.* & post in persona Principis: *Qui acceptam à provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit.* Lipsius.

1 *Vacationes munerum.*] Scripsi eà de re ad libros Historiarum. *Idem.*

2 *Præmium pecunia.*] Quale istud pecuniarium præmium? Pete ab *EXCURS.* nostris, in *G.* Idem.

3 *Quæ binos denarios.*] Bini denarii decreti à Senatu Prætorianis, in honorem Augusti: ut scilicet fidelem gererent ejus curam, in salute cujus salus publica nixa. Id accidit in VII. ejus Consulatu. Si tamen Dionis verba vera, non binos denarios meriti Prætoriani: sed tantùm, XX asses. Nam ait, *τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τὸν μισθὸν τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδόμενον ψηφισθῆναι διεπράξατο.* Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum Prætorianis: constat invidiosam orationem esse nebulonis Percennii de duobus denariis, & augendæ rei. Quantum enim intersit, docui antè. At exemplum hoc stipendii Prætorianis augendi, sumptum à militiâ veteri: apud quos Prætoria cohors sesquiplum accipiebat, honoris caussâ. vide Festum in Prætoria cohors. *Idem.*

Add. Vir doctus, in re nummaria, nuper emendari censuit, *quæ bis denos acciperent.* Nam constat ex Dione, inquit, accepisse eos saltem duplum quàm alii milites: nec id plus fecerit, quàm vicenos nummos. Denariûm autem duorum æstimatio amplior. Intellego. vellem & ipse ea, quæ in hanc rem satis scripsi. Quis nostrum exigit ista rigidè ad veri lancem? Binos denarios? sic nempe, quomodo legionarii unum denarium. Is enim eis definitus, sed solutus numquam nisi æstimatione infima & prisca. Eadem igitur fide & pretio duos denarios cepere Prætoriani. Quos quòd disertè tamen exprimit Percennius: quis miretur? in seditione id facit, & ad animos scilicet vero an falso inflammandos. *Idem.*

Quæ binos denarios acceperint.] Simplicius forsan *acciperent*, quod marginibus allinunt. Sed potest defendi, ut sit, quæ *σύνταξιν* binorum denariorum consecutæ fuerint: quibus Augusti constitutio binos denarios dederit: quibus senatus in honorem Augusti binos denarios stipendium statuerit. Fuisse autem hoc prætorianorum stipendium, nec per invidiam ultra, quam erat, augeri, probabili con-

obtrectari à se urbanas excubias: [1]*sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici.* Adstrepebat [2] vulgus

18 diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque unà tres aquilas & signa cohortium locant: [3] simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. [4] Properantibus Blæsus advenit,

conjectura ex testamentis Augusti & Tiberii eruimus primi dicto cap. 2. lib. 5. Pecuniæ veteris. *Gronovius.*

* *Quæ post sexdecim annos.*] Lapsus ergo Dio, qui lib. LIV. disertè tradit, Augustum definisse annos Prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim. Nisi tamen id decretum mutatum posteà, anno DCCLVIII. Quod apparet ex eodem Dione, libro LV. ubi de præmiis militaribus. quem adi. *Lipsius.*

1 *Sibi tamen apud horridas.*] Rhenanus legit *ibi tamen.* At perfamiliare esse Tacito *sibi* pro à se, *mihi* pro à me &c. sexcenta apud ipsum exempla probant. *Pichena.*

2 *Vulgus diversis incitamentis.*] Sive causis, quibus quisque intra suum animum stimulabatur; non quibus alios incendebat. *Adstrepebant* plus est quam strepebant. continet assensum, quem strepitu vocibusque suis Percennii verbis præbuerunt. *Freinshemius.*

3 *Simul congerunt cespites.*] Nota morem antiquum. Tribunal Imperatorium ecce in castris, etiam illa ætate cespiticium. Plinius in laudatione Traiani: *Decora facies consulis: multa post secula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore* (malim, *horrore*) *circumdatum.* Xiphilinus de Boodicia regina Britanniæ: Συνήσασα δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἐλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. Eleganter. *Et ascendit*, inquit, *tribunal è terra palustri more Romano confectum.* Statius in Silvis:

> *Hic suetus dare jura parens, hoc cespite turmas*
> *Adfari.*

Ammianus lib. XXIII. *Ipse aggere glebali assistens, coronaque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit.* Lucanus lib. V. de Cæsare concionante:

> *— stetit aggere fulti*
> *Cespitis, intrepidus vultu; meruitque timeri*
> *Non metuens.*

Plutarchus in Pompeio: Βήματος δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ γενέσθαι φθάσαντος, ὃ ποιοῦσιν αὐτοὶ, τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες, καὶ καταλλήλων συντιθέντες, &c. Claudianus de bello Getico:

> *Dictis antè tamen princeps confirmat ituros,*
> *Aggere conspicuus. stat circumfusa juventus*
> *Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.*

Lipsius.

4 *Properantibus Blæsus advenit.*] Si fuisset

venit, increpabatque, ac retinebat singulos, [1] clamitans, *Mea potius cæde imbuite manus, leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo: aut* [2] *jugulatus pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem [3] pervicacia victi incœptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, *Non per seditionem & turbas* [4] *desideria militum ad Cæsarem ferenda,* ait. *neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à divo Au-*

19

fuisset in unico libro *Operantibus*, non huic istud præferrem. Suetonius Claudio: *canalem absolvit agrę, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Noster infra: *Miscetur operantium bellantiumque clamor.* Vegetius de re mil. 2, 22 *sive ad opus aliquod, sive ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant.* Gronovius.

1 *Clamitans, Mea potius cæde.*] Mirum videri possit, & quid caussæ, cur ob tribunal cespiticium adeò inclamet Blæsus? Nam subjungit: *Leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis.* Capitale ergo adeo facinus illud? capitale prorsus. Nam tribunalis exstructio, ascensioque signum proprium Imperatoris: quod allocuturus milites conscenderet. Simile apud Vopiscum in Probo. *Vndique ab omnibus adclamatum est, Probe Auguste dii te servent. Deinde concursus, & cespiticium tribunal, appellatusque Imperator.* Sed & allocutio ipsa soli Imperatori servata postea. Ammianus de Iuliano nondum Principe, lib. XVI. *Et cum alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coacta multitudinis permitteret crebritas, (& alioqui vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id adfectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat) cautior sui,* &c. *Lipsius.*

2 *Iugulatus pœnitentiam adcelerabo*] Accipiunt quidam quasi minitabundus hæc diceret Blæsus. Mihi non videtur hic esse sensus. quorsum enim ista diceret? An apud legiones, quibus summum criminum, defectionem, objecerat, mortem legati aliud momentum habituram cogitare poterat, quam miserationis, quod virum bene de se meritum occidissent, & exinde pudoris, qui denique pœnitentiam produceret? Neque ratio patitur, ut existimemus imperatorem tanto citius eos fuisse castigaturum (nam de celeritate pœnæ agi putant) si legatum occidissent: quem si vivum servavissent, & tamen descivissent, languidius & tardius in vindictam suæ majestatis assurrecturum. *Freinshemius.*

3 *Pervicacia victi.*] Ipsius Blæsi, & siqui alii fortiter obsisterent. *Lipsius.*

4 *Desideria militum.*] Sic infra, *desideria legionum frustrari solitum.* Suetonius Aug. cap. 17. *donec desideria militum ordinarentur.* Et cap. 53. *tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam joco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Desideria* ergo aliquando supplices libelli; præsertim apud jurisconsultos. Tacitus alibi pro-

Augusto tam nova petivisse. & parum in tempore [1] *incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent.* Adclamavere, *ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis. Cetera mandaturos, ubi prima provenissent.* Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ caussæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ 20 per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam seditionem Nauportum missi, [2] ob itinera & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, [3] vexilla convellunt: direptisque proximis vicis,

preces. Infra eodem libro, *legionum preces exciperet.* Pichena.

1 *Incipientes principis curas.*] Recte. An tamen *incipientis* scripsit? Sic inferiore sane ætate *incipientem orientemve principem* dixerunt. Paneg. pro Flaviensibus: *Illa enim, quæ te incipiente suscepta, omnibus populis jure communia.* Et initio Paneg. Maximiano & Constantino, *oriens imperator* dicitur. *Acidalius.* Satis placent *incipientes curæ.* Sic Ovidio 2. de arte: *incipiens omnia sentit amor.* Et in 12 metam. *Barba erat incipiens.* Noster 1 histor. *incipiens adhuc & nondum adulta seditio.* Gronovius.

2 *Ob itinera.*] Expeditionem ergo meditabantur, eoque hæc præcurabant: neque alio fine simul in Æstivis erant. *Lipsius.*

3 *Vexilla convellunt.*] Quidam interpretantur, quasi reperissent *explicant* pro *convellunt.* Alii exponunt corripere; ex terra, cui infigi solebant, evellere, ut præferrentur manipulis. quod profecto non absurdum est. Neque enim ignoro, *convellendi* verbum hoc significatu quandoque poni. Livius 22, 3. *signa convelli juberet*, eandemque phrasin statim bis repetit. Mihi tamen placet, vexilla ab hastis, quibus affixa erant, derepta esse. Omnino enim rupisse, affixisse & fregisse videntur signa sua, tanquam non amplius illo sacramento teneri volentes. Vide Histor. 1, 41. *Vexillarius cohortis dereptam Galbæ imaginem solo adflixit.* Nam sacramento militari continebatur, ne signa desererent. Seneca epist. 95. *Primum militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas.* Vide quæ olim notavimus ad Florum 1, 11. Sic inter has seditiones Mennius *raptum vexillum ad ripam vertit, & si quis agmine discessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos & nihil ausos.* Igitur hi putaverunt, si vexilla rupissent veluti solutos se sacramenti religione fore: quæ res etiam inter nostræ militiæ flagitia non ignobilis est. Neque etiam video, ad vicos diripiendos quorsum vexilla præferri voluerint. *Freinshemius.* Videtur abreptus ab eo, qui exponit, fixa solo evellunt, & detrahunt, abduntque non visenda militibus: quasi vexillorum reverentia militi

vicis, ipsoque [1] Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in [2] Aufidienum [3] præfectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, [5] vetus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat. Horum adventu redintegratur 21

liti turbanti esset pro conscientiæ flagello. Sed quod non absurdum concedit esse, hoc solum verum est. Nam detrahere vexilla & solo affligere solebant, qui prorsus aut ab imperio, aut ab imperatore desciscerent, nec sibi receptum ad pœnitentiam reliquum facerent. Hi vero nec deficiebant, nec sacramenti religione solvi volebant: sed conditionem suam meliorem facere conabantur. Cogitandum eos Nauporti, quo missi erant, aliquamdiu tranquillos & in officio operique intentos fuisse stantibus & fixis vexillis: quum tumultu castrorum comperto abjecerunt opus, injussuque & ingratiis ducum sustulerunt vexilla, & festinarunt, ne communi causæ deessent. Quod vero ait se nescire, quorsum ad diripiendos vicos signa prætulerint; equidem non prætulerunt signa vicorum diripiendi ergo, sed proficiscendi. Sed tamen quemadmodum paullo ante operabantur subrectis vexillis, ut appareret militari eos munere fungi, & milites esse, non viles manus undique contractarum aut oblocantium semet operarum; sic inter movendum ad secundam rabiem versis stetisse vexilla, etsi non narretur, credibile satis est, & moris securitatisque causa (non enim sine custodibus facile relinquebantur) & ut ostenderent se milites esse, fraudatos justis, & indigne habitos, atque ob id iratos & pignora capientes; non latrones & prædones meros. Vide, quæ ad Livii 3, 54. diximus. *Gronovius.*

1 *Nauporto.*] Meminit & Velleius. Strabo collocat in Tauriscis, situ ab Aquileia stadiis CCCL. sed vocat Ναύπορτον, corrupte, ut opinor. *Lipsius.*

2 *Aufidienum Rufum.*] Haud mutarim nomen cum Gallorum ut doctissimo, ita longe optimo in *Nasidienum.* nam *Aufidia* gens, unde *Aufidienus* æque celebrata ut *Nasidia*, unde *Nasidienus.* Gruterus.

3 *Præfectum castrorum.*] Munus fuit, nescio an antiquum. mentionem quidem ejus ante Principes nondum inveni: postea, sæpius. Vide EXCURS. in *H.* Lipsius.

4 *Quem direptum vehiculo.*] MS. *dereptum* aptiore notione. *Pichena.*

Vehiculo.] Honestiores ergo militum etiam tunc in vehiculo aut equo. *Lipsius.*

5 *Invictus operis.*] Medicea scriptura, *intus operis.* verum censeo, *vetus operis.* In Tacito *vetus militia,* & in Silio ipsa hæc verba:

> —*gnaros belli, veteresque laborum.*

Lipsius.

Intus operis ac laboris.] Sic liber unicus & primæ editiones. Phil. Beroaldus

tur ſeditio, & vagi circumjecta populabantur. Blæſus paucos maxime præda onuſtos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, [1] claudi carcere jubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoq; manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prenſare circumſtantium genua, ciere modo nomina ſingulorum, modo centuriam quiſque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere* clamitantes: ſimul probra in Legatum cumulant, cœlum ac deos obteſtantur. nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, miſericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab univerſis, & carcere effracto, ſolvunt vincula: deſertoreſque ac rerum capitalium [2] damnatos, ſibi jam 22 miſcent. Flagrantior inde vis, plures ſeditioni duces. &

roaldus *invictus operis ac laboris*, quod pleræque receperunt. Rhenanus *attentus operis ac labori*, ut *operis* dandi casu dictum intelligatur numero plurativo. Ferretus quoque quaſi ex Mediceo, *invictus*: ſed falſus & fallens alios. Vertranius *invictus operis ac labore*; eo maxime, inquit, quod Codici Tuſco ineſt *invictus*: niſi magis placeat *intentus operis ac labori*. Ant. Auguſtinus apud Vrſinum: *intus operis ac labore foris*. Muretum probare *immitis* nec ſe improbare, quia *immitior* ſequatur, Guilelmium alicubi *incus* ſcribit Acidalius. Denique ad ſupplendum numerum ſententiarum *ut vetus* Lud. Aurelius, *intentus operi ac labori* Marcus Aſſuerius. De quibus, opinor, ſi vidiſſet omnia, dixiſſet, qui de quibuſdam dixit: Nugæ meræ. Taciti mens Rufum illum, ut qui diu manipularis militaverit, expertum atque adſuetum fuiſſe operis ac laboris, quod peregregie exprimit vox *vetus* frequens auctori noſtro. Lib. 6. *ſcientia cærimoniarumque vetus*. Lib. eodem *vetus regnandi*. Hiſtor. lib. 4. *veterem expertumque belli*. Cujus contrarium lib. 11. *legiones operum ac laboris ignaras*. Recepi itaque in ſeriem eam vocem, & ſignificatione & ſimilitudine & jure ſuo id expoſcentem eo tutius, quod eodem fere tempore id ipſum veniſſe in mentem doctiſſimo Lipſio, ejus poſtremis notis, conſpexi. *Pichena*.

1 *Claudi carcere.*] In caſtris ſtativis ergo carcer. & cum exercitus moveret, eoſdem catena trahebant, more militari, ut alibi dicam. Iuvenalis, Satyra VI.

Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro
Lævaque, ſi longo caſtrorum in carcere manſit.

Lipſius.

2 *Damnatos ſibi jam miſcent.*] Faernus legebat: *ac rerum capitalium damnatos ſibi immiſcent*. Vrſinus. Conjiciebam aliquando, *ſibi admiſcent*, tanquam ſi orta lectio altera ab veteri ſcribendi ratione *ammiſcent*. Gruterus. Suſpecta mihi eſt particula *jam*, ut ſupervacua, nec ex Corneliana phraſi. Legerim, *ſibi immiſcent*. Infra lib. 2. *ne quietas provincias immixti turbarent*. Lib. 4. *quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem*. Hiſtor.

& Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: *Vos quidem*, inquit, *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit* [1] *per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde Blæse,* [2] *ubi cadaver abjeceris?* [3] *ne hostes quidem sepulturæ invident. cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati*

Histor. lib. 5. *nec parvis periculis immixtus.* Pichena.

1 *Per gladiatores suos.*] Refer ad solutum sæculi ejus morem, quo Præsides, Præfecti provinciarum, familias gladiatorum alebant, ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres. *Lipsius.*

2 *Vbi cadaver abjeceris.*] Ingratus labor est Alb. Gentilis lib. 2. de nuptiis ex I C. reliquiis, quod Vellejo impegerat Titius, *ubique ire* defendentis. Quis ignorat illam ætatem multa sibi permisisse, quæ neque Vellejus neque æqualium ejus quisquam dicendi studiosius ausi? Addit è Livio corruptum *accitusque ibi.* Non melioribus utitur auctoribus in Assertione Titius: quæ à melioribus petit, aut corrupta aut aliena sunt. Vt cum è Gellio, *ubi transiret* pro *ut transiliret*; ex Panegyrico, *ut ubique possint ire, festinant*; ubi exstat, *ut ubique prosint, ire festinant.* Sic è Virgilio: (*virtus,*

Gratior & pulcro veniens in corpore

quasi voluerit ille *virtus veniens in corpus*, & non *virtus in pulcro corpore* οὖσα vel si sit, *gratior veniens*, accidens, apparens. Tum Propertii *arcem sedisse* vel *sidisse in cineres* (si tamen sic scripsit) quis non videt esse combustam & collapsam ruisse in cineres? At Barthius *Vbi* pro *Quo* damnasse Caprum Grammaticum; ita loqui tamen hic Tacitum, cui se quam toti gregi Caprorum credere malle festive ait Adver. 33, 5. Quicquid conentur, cum Latine loquimur, sicubi τὸ *Quo* requiritur, illic τοῦ *Vbi* locus non est: & recte quidem dicimus *quo abjeceris*; sed pro eo non dixit Tacitus *ubi abjeceris*, verum more illo suo prægnantes sensus breviter efferendi pro eo, quod est, ubi non humaveris aut condideris, sed jacens sub dio reliqueris: vel, ubi non tenui terræ injectu contectum, sed sic abjectum relinqui jusseris feris lacerandum. *Vbi abjeceris*, ubi sine justis posueris; ubi feceris, ut fœde jaceat. Higinus fab. 165. *cantans se in aqua aspexit, & vidit se merito irrisam, unde tibias ibi abjecit.* Gronov.

3 *Ne hostes quidem sepulturam invident.*] Manusc. *sepulturæ.* Nonne elegantius & brevius *sepulturæ* germano Taciti more? Lib. 13 *invidiæ operi.* Lib. 15. *non invidebo exemplo.* Nisi aberrat memoria, quarto casu Tacitus nusquam. *Pichena.* Cum exstet in calamo exarato codice *sepulturæ*, revocandum est; ei enim casui jungi posse pluribus alio loco ostendi. *Gruterus.* Nimis vellem, de pluribus hic aliquid prælibasset. neque enim, quis hoc verbo sic usus sit, memini. At *sepulturam*, an *sepulturæ* scribas, circum non interduim: nam utrumque auctores habet optimos.

Quia

23 *litati legionum consulebamus*, [1]*hi sepeliant*. Incendebat hæc fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disjectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, [2] cui militaribus facetiis voca-

Quia & cum *invidere alicui* dicitur, semper intelligi accusativum censeo, rei, quæ invidetur: & cum *invidere aliquid*, dativum personæ, cui invidetur. Cicero cum in Attio notat, *Quis florem liberum invidit meum*, non improbat *invidere aliquid alicui*, sed *invidere aliquem* pro *alicui*. Neque id veteribus placuisse video: & vereor ne in Attio præcesserit membrum orationis, in quo esset τὸ *mihi*, in his repetendum. Scio Scioppium aliter sentire in Paradoxis, sed nihil me movet. Horatii, *ego cur acquirere pauca Si possum, invideor*, non ultra producendum est. Ovidii in Epistola Laodamiæ, *Troadas invideo*, corruptum est pro *Troasin invideo*, ut animadvertit Salmasius, & merito secutus est Heinsius noster. Apud Quintilianum lib. 9 cap. 3 liber optimus: *ut huic rei invadere; non, ut omnes veteres & Cicero præcipue, hanc rem.* Qui tamen errat: nam *invadere alicui* Plautus, Varro, Lucretius, Cicero ipse dixerunt. Quod autem cornicatur Scioppius, cum legimus, *invidit commodis eorum*, supplendum esse *invidia* vel *invidere* nominis vim habens, nihil agit. Potius *proventum*, aut *continuationem*. Sic *ne hostes quidem sepulturam invident*, puta *mortuis: sepultura*, cogita τὸ γίνεσθαι vel *fieri*. *Invidit operi*, nempe *incrementa* vel *successum*. *Non invidebo exemplo*, τὸ *existere*. non prohibebo, ne fiat. *Idem*.

1 *Ii sepeliant.*] Muretus *hi* & Lipsius ad marginem. *Acidalius*. Non admodum religiose scriptores circa pronomina versantur; proinde non est hic accipiendum *hi*. Plautus Menæch. *Arcesse homines, qui illum ad me deferant.* Deinde: *tu servos jube hunc ad me ferant.* Præsentem dicit *illum* & *hunc*. Sticho: *Nam pol mihi grata acceptaque hujus est benignitas.* Loquitur de viro absente. Suetonius in Cæsare: *Rhodum secedere statuit. Huc dum hibernis jam mensibus trajicit.* Dicere debuerat *illuc*, si à præfinitionibus grammaticorum discedere noluisset. *Salinerius*. Cur Lipsio non adsenserim *hi* legenti? Male in Ms. & vulgatis *ii*. nam de præsentibus loquitur, quos quasi digito demonstrat. *Pichena*.

2 *Cui militaribus facetiis.*] Moris hujus militaris exemplum item in Aureliani vita: *Huic signum exercitus apposuerat, Manu ad ferrum: ut si forte*

vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant; quia [1] fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Julio, qui [2] perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones Octava & Quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem [3] cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & adversum aspernantis, minas interjecisset. Hæc audita, quamquam abstrusum & [4] tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum

tè quæreretur quis Aurelianus aliquid fecisset vel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum. De vite autem Centurionum, protrita jam res & conculcata. *Lipsius.*

1 *Fracta vite in tergo.*] In militia cives Romani verberabantur vitibus, cæteri fustibus. Clare ex Livii epit. 57 de Scipione ad Numantiam: *quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus: si extraneus, fustibus cecidit.* Plinius lib. 14, 1. *Vitis in delictis pœnam ipsam honorat.* Vnde centuriones in bello vites gestabant. *Pichena.*

2 *Perferendis militum mandatis.*] Satis enim conjicere poterant, opus ipsis futurum homine ingenioso & facundo ad desideria sua, sive ad ducem, sive ad principem, aut quocumque usus posceret, per legationis speciem perferenda. Nam ut ipsi inter se voluntatem suam noscerent (ut interpretantur) facile sine Clemente consequi potuissent. Et sane res ostendit altiori negotiationi destinatum fuisse. Mox enim coram Druso mandata militum edit. *Freinshemius.*

3 *Cognomento Sirpicum.*] Caussa hujus cognomenti me fugit. An forte Sirpicus, à sirpando? quod est ligare, nodoque constringere, prisca quidem voce. Vnde Sirpi, ænigmata sive nodi. Quiane verberavit obsoleto illo verbo militum aures? an quia asperior in constringendis militibus duriorque? *Lipsius.*

Cognomento Sirpicum.] Scirpicum eadem dicacitate nominant centurionem, à scirpo scilicet, qui junci palustris genus est, leve, planum, procerumque, sed aridum, ex quo tegetes fiunt. Festus, & Isidorus Origin. 7, 9. Puta autem in regionibus, quibus vitis aberrat, eratque copia scirpi, centuriones scirpis verberasse milites. *Aurelius.* Frustra quis in eruendi hujus cognomenti origine laboret. Quin satis certum non est id ei à militibus fuisse inditum. Potuit enim & *paternum* esse *cognomen*, ut apud Horat. Epist. 1, 13. ipse ejus *cognominis hæres*, ut ait Ovidius Fast. 1. *Freinshemius.*

4 *Tristissima quæque maxime occultantem.*] Et merito. Livius lib. 5. *Gens dedita religionibus auxilium Vejentibus negandum, donec sub rege essent, decrevit. Cujus decreti suppressa fama est Vejis propter metum regis; qui à quo tale quid dictum referretur, pro seditionis eum principe, non vani sermonis auctore habebat.* Idem lib. 23. *Auxit rerum suarum suique contemptum consul nimis detegendo cladem nudandoque.* Cæsar lib. 7. *Ex omni numero, qui fuit circiter 40000, vix 800 inco-*

ſum filium cum primoribus civitatis, duabuſque prætoriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis mandatis, ex re conſulturum. & cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ. additur magna pars prætoriani equitis,[1] & robora Germanorum,[2] qui tum cuſtodes imperatori aderant: ſimul prætorii præfectus Ælius Seianus, collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tiberium auctoritate, [3] rector juveni, & ceteris periculorum [4] præmiorumque oſtentator. Druſo propinquanti, quaſi per officium obviæ fuere legiones, non lætæ, ut adſolet, [5] neque inſignibus fulgentes, ſed inluvie deformi, & vultu, quamquam mæſtitiam imita-25 rentur, contumaciæ propiores. Poſtquam vallum introiit; [6] portas ſtationibus firmant. globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. Stabat Druſus ſilentium

incolumes ad Vercingentorigem pervenerunt: quos ille multa jam nocte, ſilentio ſic ex fuga excepit (veritus ne qua in caſtris ex eorum concurſu & miſericordia vulgi ſeditio oriretur) ut procul in via diſpoſitis familiaribus ſuis, principibuſque civitatum, diſparandos deducendoſque ad ſuos curaret, quæ cuique civitati pars caſtrorum ab initio obvenerat. Gronovius.

1 *Robora Germanorum.*] Ex Germanis validiſſimos. Sic Hiſt. 4. *cum robore Batavorum.* hoc eſt, cum optimis & ſelectis. *Freinshemius.*

2 *Qui tum cuſtodes imperatori.*] Recepit ergo iterum Germanos cuſtodes Tiberius, deſtitutos poſt cladem Varianam ab Auguſto. Suetonius Aug. cap. XLIX. De cuſtodibus iſtis, alibi abunde. *Lipſius.*

3 *Rector juveni.*] Lib. 3 de Quirinio: *datuſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti.* Plinius lib. 3. epiſt. *cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, ſed cuſtos etiam rectorque quærendus.* Suetonius Aug. 48. *Rectorem quoque ſolitus eſt apponere ætate parvis.* Virgilius *cuſtodem* & *comitem* vocat lib. 5. *Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iuli Æpytiden vocat.* Spartianus in Poſtumo: *Ut Saloninum filium ſuum Gallienus in Gallia poſitum crederet quaſi cuſtodi vitæ & morũ & actuum imperialium.* Symmachus *monitorem* vocat l.3.ep.13. *Aurel.*

4 *Præmiorumque oſtentator.*] Non hoc voluiſſe videtur Tacitus, tanquam ipſe oſtentator, ſed qui exemplum aliis eſſet periculorum ac præmiorum. Igitur legam, *oſtentatui*, vel *oſtentui* phraſi Tacito familiariſſima, ut & ſequenti mox pagina: *Corpora extra vallum abjecta oſtentui.* Acidalius. Circumloquuti ſumus, qui pœnis & præmiis propoſitis inculcatiſque officii admoneret. *Freinshemius.*

5 *Neque inſignibus fulgentes.*] De cultu & incultu inſignium notanda quædam obſervo, & promo in EXCURS. in *I.* Lipſius.

6 *Portas ſtationibus firmant.*] Sic accepi, quaſi ſimpliciter diceret, ſtationes

tium manu poſcens.[1] illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere; rurſum viſo Cæſare, trepidare. murmur incertum, [2] atrox clamor, & repente quies. diverſis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quîs perſcriptum erat, *præcipuam ipſi fortiſſimarum legionum curam, quibuſcum plurima bella toleraviſſet. ubi primum à luctu requieſſet animus, acturum apud patres de poſtulatis eorum. miſiſſe interim filium, ut ſine cunctatione concederet, quæ ſtatim tribui poſſent: cetera Senatui ſervanda, quem neque gratiæ, neque ſeveritatis expertem haberi par eſſet.* Reſponſum eſt à concione, [3] *mandata Clementi centurioni quæ perferret.* Is orditur *de miſſione à ſexdecim annis: de præmiis finitæ militiæ: ut* [4] *denarius diur-* 26

tiones in portis collocant: neque nunc aliter ſentio: quamquam non damnem diligentiam eorum, qui verbum *firmandi* numeri quoque idoneam magnitudinem complecti rati ſunt. *Freinsbemius.*

1 *Illi quoties oculos.*] Is quidem mos & affectus vulgi, in turba ſua audacis, Lucanus pariter in ſeditione:

— *quippe ipſa metus exſolverat audax*
Turba ſuos. quidquid multis peccatur, inultum eſt.

Et Vellejus: *Subita deinde exercitus ſeditio, qui plerumque contemplatus frequentiam ſuam à diſciplina deſciſcit.* Lipſius.

2 *Atrox clamor, repente quies.*] Video expulſam priſcam vocem, *repens quies.* Porrò huic ſententiæ Silianum illud planè geminum eſt:

Clamor ſæpè repens, & ſæpè ſilentia fixis
In tellurem oculis.

Clamor autem, cum terrerent, ut ſequitur; quies, cum timerent. *Idem.*

3 *Mandata Clementi centurioni, quæ preferret.*] *Perferret*, repoſui jubente M S. Supra, *qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus.* Lib. 14. *gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus.* Pichena. At Aurelius, Barda mea mens, ait, ſi excuſæ lectioni patrocinares: vultque *proferret* & *proferendis*: neque hic tantum, verum & apud Plinium lib. 18. cap. 3. *Viator, Vela corpus, inquit, ut proferam ſenatus populique Romani mandata.* Et in Plinio quidem jam ſic ediderunt: ſed tamen notant in optimo Chiflet. eſſe *perferam*. Nec dubito, quin rectius. Neque enim perlata ſunt, priuſquam audita & pronuntiata: & pronuntiando traduntur, quod quid aliud quam *perferuntur*. Similiter apud Iuvenalem Sat. 6. ver. 390. *dictataque verba Pertulit*, genere loquendi Satiram admodum decenti in precibus præſertim parum probatis à ſacerdote præeunte *ad deos ſcilicet ſecundum conſuetudinem*, ut habet vetus Scholiaſtes. Non ergo *protulit*. Gronovius.

4 *Denarius diurnum ſtipendium.*] Ferretus putavit ſic accipiendum hunc locum, quaſi bini denarii poſcerentur. Sed falli Ferretum oſtendit hoc loco Lipſius, firmatque denarium Auguſti & ſequentium principum ævo duode-

cim

diurnum ſtipendium foret: ne veterani ſub vexillo haberentur. Ad ea Druſus cum arbitrium ſenatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur veniſſet, neq; augendis militum ſtipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Auguſti* [1] *deſideria legionum fruſtrari ſolitum: eaſdem artes Druſum retuliſſe.* [2] *numquamne ad ſe niſi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator ſola militis commoda ad ſenatum rejiciat. eundem ergo ſenatum conſulendum, quotiens ſupplicia aut prœlia indicantur. an* 27 *præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe?* Poſtremo deſerunt tribunal, ut quis prætorianorum militum [3] amicorumve Cæſaris occurreret, [4] manus intentantes, cauſam diſcordiæ, & initium armorum. maxime infenſi Cn. Len-

cim aſſibus valuiſſe. Certe ex Polybiano loco 2, 15 (quem contra Hotomanni conjecturam tuetur) adſtruit accuratiſſimus Saviles, eo tempore, Polybii ſcilicet, tot aſſibus permutatum. Sed Snellius de re numm. contra Lipſium oſtendit, denarium Auguſtæis temporibus ſedecim aſſibus æſtimatum fuiſſe, ex Vitruvio 3, 1. Hoc igitur voluerunt milites, ut loco decem aſſium daretur denarius *in ſpecie*, ut noſtra ætate didicerunt loqui ruſtici noſtri, poſtquam per graſſationes monetarias bonis ſuis propemodum evoluti, ſero intellexerunt in re nummaria corporum magis ipſorum quam appellationis & nominis habendam eſſe rationem. Denarium autem drachmæ ſuæ compararunt Græci. ſicut in hoc ipſo negotio Dio lib. 57 δραχμὴν ἡμερησίαν vocat, quod noſter *denarium diurnum*. fruſtra Budæum reprehendente Bodino in Method. Hiſt. Quippe ut multa multorum loca prætercam, Plinius extremo lib. 21 diſerte teſtatur idem denarii drachmæque pondus fuiſſe. Drachma porro octavam Imperialis nummi partem pendit: tantum igitur, aut, pro argenti ratione, paullo amplius ſtipendium diurnum iſti milites petebant. *Freinshemius.*

1 *Deſideria legionum.*] Sic eo tempore preces petitioneſque principi aut magiſtratibus oblatas dicebant. Explicat ita Plinius Paneg. cap. 79. *Videmus, ut provinciarum deſideriis, ut ſingularum etiam civitatum precibus occurras.* Freinshemius.

2 *Numquamne niſi.*] Verior lectio è verborum trajectu: *numquamne ad ſe niſi filios f.* Lipſius.

3 *Amicorumve Cæſaris occurreret.*] Lego *occurrerat.* Et jam Muretus, *Acidalius.*

4 *Manus intentantes, cauſam diſcordiæ.*] Ecquando manus dedere cauſam diſcordiæ & armorum, ait ille? Certe, ſi, cui ſunt intentatæ, is ſtrenue repulit eas, aut ultro, quod ita dictat, occupavit. Eam enim, qui rixam quærunt, ut ſuam occaſionem rapiunt, & quaſi eſſent provocati, nihil non ſibi licere in auctores injuriæ interpretantur. Dein tumultu cœpto advolant & aggregantur utrim-

Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur?* simul ingruunt, saxa jaciunt. jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est. Noctem minacem, & in scelus erupturam sors lenivit. nam [1] Luna claro repente cœlo [2] visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, [3] ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, [4] *prospereque cessura quæ per-*

28

utrimque socii, & à manibus ad ferrum ac cædes transitur.' Apage *annos*. Gronovius.

1 *Luna clariore pane cælo.*] Quid hoc, *clariore pæne cælo?* cassa palearum, si examinas. A Beroaldo ea lectio est, quam sperne: & substitue, *Luna claro repente cælo.* Facit sententia, & prisca scriptura, *clamore pena cælo.* Claro autem cœlo is Lunæ languor: & ideo sequitur, *postquam orta nubes offecere visui.* Lipsius.

Luna clamore pena cælo.] Scriberem *clariore plena cælo.* Cæsar lib. 4. *Eadem nocte accidit, ut esset luna plena.* Tò *clariore* vim habet positivi; quod vel apud alios non ratum est. Homer. Iλ. α. Ἀλλ' ἴθι, μή μ' ἐρέθιζε, σαώτερος ὥς κε νέηαι. Ælianus Var. 2, 23. καὶ οὐ μοι ἥδιόν ἐστι μεμνῆσθαι αὐτοῦ. Virgilius 1 Æn. *Tristior & lacrimis oculos suffusa.* Salinerius. Ego nihil: sed Lipsii judicium anteferens correctionem ejus in margine apposui. *Pichena.* Cicero de consulatu suo:

> *Quod ferme dirum in tempus cecidere Latina,*
> *Cum claram speciem concreto lumine luna*
> *Abdidit, & subito stellanti nocte perempta est.*

Lucanus:

> *Iam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,*
> *Terrarum subita percussa expalluit umbra.*

Aurelius.

2 *Visa languescere.*] Ne intelligas speciem tantummodo languescentis habuisse: vere namque languescens & deficiens cernebatur à militibus. *Pichena.*

3 *Ac suis laboribus.*] Rectius omnia cohæreant, si copula ista *ac* absit. *Freinshemius.*

4 *Prospereque cessura qua pergerent.*] Malim *qua gererent.* Rhenanus. Putavi olim legendum, *qua peragerent.* nam in MS. prima *R* puncto superius notata, & in margine apposita *A.* Recte tamen vulgata lectio, si interpretemur, *qua pergerent*, id est, quæ succederent, vel quæ ipsi agere pergerent. *Pichena.* Frequens hoc verbum Tacito: sed nusquam, opinor, vel ipsi vel alii *pergere aliquid* est insistere instituto, agere quod in manibus habeas. Vt commodissime accipiamus, integrum foret, *prospere cessura*

pergerent, si fulgor & claritudo deæ redderetur.[1] Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, *sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari deos* lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens,[2] & si alii bonis artibus grati in vulgus:[3] in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. *Quousque filium imperatoris*

sura itinera, qua pergerent. Sed quis hac in re sic loquitur? Prorsus censeo Tacitum scripsisse, *qua urgerent*. i.e. quę laborarent, quibus instarent. Horatius Sat. 2, 7. *vitiis gaudet constanter & urget Propositum.* Et lib. 2. od. 18. *Marisque Bajis obstrepentis urges Summovere litora.* Noster lib. 12. *itaque urgeret cœpta.* Non dicit *pergeret cœpta.* Gronovius.

1 *Igitur æris sono.*] Clarum exemplum vanæ religionis, ad levandos Lunæ labores. Ita enim opinio erat. Iuvenalis, nimis facetè de sexu tinniente:

Vna laboranti poterit succurrere Luna.

Livius lib. XXVI. *Disposita in muris Campanorum imbellis multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte cieri solet.* Quem morem nec Christianos desiisse, discas e Divo Maximo Taurinensi Episcopo: qui nimis id indignatur & culpat Homilia propria, *De defectu Lunæ.* Ait inter alia hic apta: *Cum requirerem quid sibi clamor hic vellet, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ vestra vociferatio subveniret, & defectum ejus suis clamoribus adjuvaret.* Lipsius.

2 *Et si alii bonis artibus grati.*] Sic MS. & probe. Irrepserat, *& si qui alii*, quod jure spernas. *Pichena.* Non disjungenda, quæ cohærere debent, *bonis artibus grati in vulgus.* Vtrumque enim spectabatur, ut vulgo grati essent, neque id per flagitia, sicut seditiosi isti, sed quacumque ex causa, modo honesta & tolerabili. Neque enim hoc loco *bonas artes* interpretari possumus de severo virtutis studio, fide, constantia, gestis egregiis: hæc enim atque talia præcipuis odiis insectatur motum vulgus: sed de aliis minoribus; ut si forte ideo grati fuissent manipularibus, quod vacationes gratuitas concessissent, aut ipsis aliis in rebus adfuissent, opisque aut consilii egenos prompte atque amice juvissent. *Freinshemius.*

3 *Stationibus.*] Quæ ante portas quidem, sed paullo longius: atqui & in ipsis *Custodia* fuerunt, & has adjungit. Nos in Militia, lib. V. Dialogo VIII. *Lipsius.*

Ii vigiliis, stationibus, custodiis.] A Lipsio correctus locus. MS. & alii corrupte *in vigiliis.* Hic obiter admonendi tirones, *vigilias* semper esse nocturnas; *stationes* sive *excubias* & nocturnas & diurnas. Tacitus lib. 11. *stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur.* Isidorus lib. 9. *Excubiæ diurnæ sunt, vigiliæ noctur-*

vatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennione & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? [1] *denique pro Neronibus & Druſis, imperium populi Rom. capeſſent? quin potius* [2] *ut noviſsimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam ſumus? Tarda ſunt quæ* [3] *in commune expoſtulantur: privatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias.* Commotis per hæc mentibus, & inter ſe ſuſpectis, [4] tironem à veterano,

nocturna. At *cuſtodia portarum*, nonne ſtationes? Supra, *portas ſtationibus firmant.* Cæſar lib. 4. de bello Gall. *ii, qui pro portis in ſtatione erant, Cæſari renunciarunt.* Virgilius 9. Æneid. *communi portam ſtatione tenebant.* *Stationes* videntur propriè eſſe, quæ hodie corpora cuſtodiarum vocantur. *Pichena.*

1 *Denique pro Neronibus.*] *Denique* tantundem valet, ac ſi dicas, ut rem in compendium mittam. uſurpaturque quum multa dicenda ſunt, ſed ad id, quod maximum atque validiſſimum eſt, properans oratio, ante exſpectatum abrumpitur. Apud Hirtium de bello Alex. *Armeniam minorem recepiſſe, quam paterno nomine jure obtinere deberet; denique ejus regni cauſa integra Cæſari ſervaretur.* Hanc vim nulla verſionum hic adſequitur. *Freinshemius.*

2 *Vt noviſſimi in culpam.*] Hoc accipiendum, quaſi ad meliores militum dictum. Etſi enim omnes rebellaverant; non æque prompte, & quidam ſecuti magis, quàm ducentes. Hos nunc excitat. *Lipſius.*

Vt noviſſimi in culpam.] Trium legionum milites, omnes ad ſeditionem promptiſſimos, nec ullam eorum partem cunctatam conſtat. Qui igitur noviſſimi in culpam? An originem ab univerſis amovent, & in paucos auctores conferunt? Potius cenſeo Clementem ceteroſque arte quadam, ut quoſque alloquebantur, poſtremos eos ac fere coactos deſcendiſſe in culpam, credere ſimulaviſſe; quo facilius in pœnitentiam & ſpem veniæ perducerent. *Pichena.* Seditio haud dubie à veteranis cœpit. Ii enim graviſſime ferebant emeritæ militiæ commodis ſe fraudari, ut infra 1, 33. Reliqui longinqua adhuc ſpe eadem præmia adſequendi haud perinde accenſi, veteranos tamen turbantes ſecuti ſunt. Hi igitur facilius ad pœnitentiam flecti poterant, eoſque adorti ſunt Clemens aliique ad mitigandum vulgus miſſi. dixit enim auctor illos *vigiliis, ſtationibus, cuſtodiis portarum ſe inſervuiſſe*, ubi certe veteranos non fuiſſe clarum ex eo, quod non ducum juſſu, ſed ſuo arbitrio milites hæc ita diſpoſuerânt, ſupra 1, 25. ubi certe apparet veteranos non ſumpturos fuiſſe munia iſta, de quibus cum maxime querebantur ſupra 1, 17. Sequitur ergo Clementem & qui idem agebant *tironem à veterano diſſociaſſe.* Freinsh.

3 *In commune expoſtulantur.*] Muretus, *poſtulantur.* Et ſane melius. Vſitatum tamen illud Tacito lib. 15 ann. *Ille Armeniam quoque diverſis præſidiis vacuam fieri expoſtulabat.* Et lib. 1. *Marium Celſum ad ſupplicium expoſtulabant.* Quomodo præcedit ibidem: *libellos præmia expoſcentium.* Acidalius.

4 *Tironem.*] Intellegit qui ſtipendia nondum compleſſent, abjunctos ab iis qui ſub vexillo veterani. *Lipſius.*

no, legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes

29 referunt. Drusus orto die, & vocata concione, quamquam rudis dicendi, [1] nobilitate ingenita, incusat priora, probat præsentia: negat *se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet.* orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte

1 *Nobilitate ingenita.*] Culpavi; nec nunc omnino capio. nisi quod videtur simile illi dicto apud Lucanum:

——— *quos Lentulus omnes*
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit.

Hinc apud Claudianum:

——— *mista sed nobilis ira.*

In quibus plus scilicet aliquid intellegitur, quam dicitur. *Idem.*

Nobilitate ingenita.] Animus erectus, impotentia, quæ plerunque nobilitatem comitatur. Supra: *sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia.* Vnde Petronius Arbiter in Satir. nobiles eo de nomine designat: *Clientsque cœnas impotentium captet.* Sic de feritate Civilis & Classici *sævitia ingenita & cupidine prædæ ad excidium civitatis trahebantur.* Erant enim Germani, qui ad sævitiam nascebantur. Sic *insita feritati arte, ac tempore lenocinatur.* Sic Curtio dicitur *præter ingenitam venerationem* de iis, qui natura proni sunt in Regis cultum. Drusus ergo Claudiæ familiæ quamvis dicendi rudis, audacter & impotenter increpat militum consternationem. Nobilitas dicta significatione apud Plautum, in Milite: *Et quia tecum eram, propterea animo eram ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Quo etiam non male traheres illud Suetonii de Claudio Imperatore, qui stupidus ad omnia, & plumbeus erat: nisi quod eum nonnunquam decebat ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Nec illud Terentii: *Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciæ, mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis;* hæc prolixius, quia ubique id verbi vertunt in *nobilitate ingenii*, vel *sævitia ingenii.* Salinerius. Qui dicendi rudes sunt, vix sibi constant, si pro concione verba facienda sint. quod tironi adhuc Alcibiadi evenisse ferunt, donec alloquio Socratis firmaretur. Hoc autem magis evenire opus est, ubi res cum periculo conjuncta, quod *exercitam quoque eloquentiam debilitat*, ut ait noster 3, 67, 2. Eam perturbationem vicit Drusus *nobilitate ingenita*, hoc est, animi firmitate à majoribus suis insita. *Nobilitas* enim hic non ad genus tantum, sed ad animum etiam spectat, quem simul cum sanguine à veteribus Claudiis in Drusum fuisse propagatum innuit. Hoc forte sensu etiam accipienda hæc vox infra 2, 13, ubi *nobilitatem* Germanici milites ejus laudibus ferebant. si enim ad genus tantum respexissent, habuerant utique duces ex prisca nobilitate Germanico non inferiores. Sic fere Ovidius nobilitatem leonibus tribuit, ademptam ursis lupisque,

Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Lib. 3. Tristium. Eleg. 5. Ergo *nobilitas* hic γενναιότης est. *Freinshemius.*

1 *Instus-*

cohorte Drusi,[1] Justusque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde sententiis, cum alii *opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem* censerent; alii *fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni. dum superstitio urgeat, adjiciendos*[2] *ex duce metus, sublatis seditionis auctoribus.* Promptum ad asperiora ingenium Druso erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique[3] intra tabernaculum ducis obrutos; alii[4] corpora extra vallum abjecta ostentui. Tum ut quisque praecipuus turbator, conquisiti. & pars extra castra palantes a centurionibus, aut praetoriarum cohortium militibus caesi: quosdam ipsi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas praematura hiems, imbribus continuis, adeoque saevis, ut non egredi tentoria, 30

1 *Iustusque Catonius primi ordinis centurio.*] Credo eum esse, qui postea Praetorii praefectus imperante Claudio, & Messalinae fraude interfectus. Suadeo legas Dionem LX. De primo ordine, ego in Milit. lib. II. *Lipsius.*

2 *Ex duce metus.*] Ne mutemus. dictio est quam amat Tacitus. Ita lib. II. *Languescet industria, si nullus ex se metus aut spes.* Vita Agricolae: *Tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat.* A Sallustio sumpsit de rep. ad Caes. *Neque quemquam a multis metuendum esse, quin ad eum formido ex multis recidat.* Idem.

3 *Intra tabernaculum ducis obrutos.*] Cum plerisque accipio sepultos: & clamat hoc oppositio de projectis ante vallum corporibus. Alii *obrutos* pro interfectis habuerunt, quod quidem & sentit Tacitus, & vero dixit, suo nimirum modo, quanquam non exprimeret. Dum enim sepultos narrat clanculum, multo magis clam quoque interfectos vult intelligi: sed hoc potissimum voluit indicare, ex quo & quod non diceret, nosceretur. Quidam ex diversis auctorum opinionibus unam effecit, ut nimirum interfecti fuerint isti seditiosi in tabernaculo ducis, & deinde projecta cadavera. Sed invitis Tacito, & quorum ille sententias retulit. *Freinsh.*

4 *Corpora extra vallum.*] Ut in oppidis animadversiones extra muros; sic & in castris extra vallum. Ideo corpora hic abjecta in eum locum, qui fuit extra portam Decumanam, a castrorum tergo, uti ex Vegetio discas lib. I. cap. XXIII. Seneca I. De ira cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus est, & jam cervicem porrigebat, cum subito apparuit commilito ille.* Hirtius de bello Africano: *Sic extra vallum deducti sunt, & cruciabiliter interfecti.* Calpurnius Declamatione VII. in ipso argumento: *Imperator corpora eorum extra vallum projici jussit.* Ejusdem sententiae, quod idem Tacitus statim: *Convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut* in

ria, congregari inter se, [1] vix tutari signa possent, quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & formido cœlestis iræ, *nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates. non aliud malorum levamentum, quam si* [2] *linquerent castra infausta temerataque,* [3] *& soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur.* primum octava, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus *opperiendas Tiberii epistolas* clamitaverat. mox [4] desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævenit. & Drusus non exspectato legatorum regressu, quia præ-

31 sentia satis considerant, in urbem rediit. Iisdem ferme diebus, iisdem caussis, Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures, tanto violentius: & magna spe, fore ut Germanicus Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se legionibus, [5] vi sua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat. Regimen summæ rei penes Germanicum [6] agendo Galliarum

in amnem Rhenum projiciunt. Lipsius.

1 *Vix tutari signa.*] Id est, recta habere & servare in principiis, ubi defixa. *Idem.*

Tutari signa.] Intelligendum hoc ex more castrorum, quem exponit Stewech. ad Veget. 1. 23. *Rapta subitu turbinibus signa* memorantur etiam inter adversa omina Crasso oblata. Florus 3. 11. *Freinshemius.*

2 *Linquerent castra infausta.*] Virg. 3. Æn.

Linquere pollutum hospitium, dare classibus austros.

Plaut. Mostell. *Hospes hic me necavit, isque me Defodit insepultum, clam ibidem in hisce adibus Scelestus auri causa. nunc tu huc emigra. Scelesta hæ sunt ades, impia est habitatio.* Aurelius.

3 *Et soluti piaculo.*] *Piaculum* hic capio non pro ipsa modo culpa, sed pro omni eo, quod culpæ quoquo modo cohæret. Ita hi non rebantur se satis purgari posse, nisi etiam locum, in quo peccavissent, tamquam infaustum pollutumque relinquerent. *Freinshemius.*

4 *Desolatus.*] Solus relictus, μονωθεὶς, ut Glossæ veteres. *Lipsius.*

5 *Vi sua tracturus.*] Credo verum esse *tracturu*, quamquam & altera ista lectio, sensum sane non ineptum habeat. Sed indicat Tacitus legiones istas vires suas intellexisse; idque mox aperte profitentur, *sua in manu sitam rem Romanam, &c.* deinde facit quod statim subjicit de exercitibus, quasi ostensurus non modicam fuisse vim, quæ in duos exercitus dividi poterat. *Freinshemius.*

6 *Agendo Galliarum censui.*] Censum accipies, non qualis Romæ, ut notæ saltem essent Gallorum facultates: sed ut ex modo census tributum penderent & vectigal, Quod cum in aliis provinciis servabatur (apud Iu-

Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, [1] orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque ac vicesima legionibus. nam iisdem æstivis in finibus Ubiorum habebantur, per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, [2] vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu,

risconsultos titulo toto de censibus:) tum in Gallia potissimum, ditissima provinciarum. Adde his nostra in EXCVRS. K. Lipsius.

Agendo Galliarum censui.] Quæ regiones jus civitatis Romanæ non habebant, gravioribus tributis vexabantur. Censuali enim lege profiteri cogebantur, quot capita essent in qualibet familia, quot jugera terræ, quot servos quis haberet. Sed & de lacubus piscatoriis census solvendus erat, Vlpiano Pauloque jureconsultis testibus. Vt hic simpliciter accipiendus non sit *census*, cum numerus civium defertur, unde agnosci possit, qui militiæ nomina dare debeant. Hinc *censiti* & *censitores* dicti. *Alciatus*. Iulius Cæsar omnem Galliam in provinciæ formam redegit, eique in singulos annos stipendii nomen imposuit: quod ex forma censuali juxta professionem tot capitum, liberorum & servorum, tot animalium, tot jugerum &c. Romani, quibus jus erat singulis mensibus, teste Dione, exigebant a vicis, municipiis, coloniis, civitatibus, & provinciis, præter eas, quæ aut sociæ, aut bene meritæ, aut juris Italici factæ fuissent. Neque enim jus civitatis Romanæ habere necesse fuit, in quo mirum, ut eruditissimus Alciatus prævaricatus sit. Ad rem. Germanicus *agendo censui Galliarum* intentus erat, id est, tributo exigendo, & accipiendo: qua de re Claudii ejus filii legenda oratio est, quam ex ære exscripsi lib. XI. *Vertranius*.

1 *Ab undevicesimanis.*] In Germania inferiori, hac ætate ubique XXI. legionem reperio, non decimamnonam. Itaque hic & sæpius, repone, *Vnaetvicesimanis*. Quæ vox remotior ab usu hodie, imposuit scriptorum vulgo. Adi, si placet, ad lib. I. Histor. Notas. *Lipsius*.

Orto ab unetvicesimanis.] Libri omnes editi, *undevicesimanis*. Animadvertit Lipsius mendum ex historia ipsa. MS. hic, & ubicunque de hac legione fit mentio, *unetvicesimam* appellat, quod ego itidem semper reposui. Hic igitur, ne sæpius repetendum sit, admonuisse sufficiat. *Pichena*.

2 *Vernacula multitudo.*] Ante quinque circiter annos, nunciata in urbe clade Variana. cum quidem Romæ subitum militem Augustus conscripsit, ad tutelam ripæ Rheni; & plerosque è libertinis. Sueton. c. XXV. & Dio LVI. *Lipsius*.

Vernacula multitudo.] Interpretantur de libertis, quos Augustus ad tutelam Rheni misit, apud Sueton. cap. 25. non male, quia tamen ex Dionis libro 56. constat, eo delectu non libertinos tantum, sed alius quoque generis urbanam plebem esse coactam; atque vox *vernacula*, tamquam omnem eam multitudinem simul complectens, ab auctore consulto adhibita videtur (cui non deerat proprium vocabulum, si solos libertinos hic intelligi voluisset) latius interpretari visum est. *Freinshemius*.

delectu, lasciviæ sueta, laborum intolerans, [1] implere ceterorum rudes animos. *Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque; *sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Remp.* [2] *in suum cognomentum adscisci imperatores.* Nec

1 *Implere ceterorum rudes animos.*] Non damno: *sermonibus* scilicet, qui sequuntur. Valde tamen verisimile est *impellere* etiam hic scriptum fuisse, ut superius: *impellere paulatim nocturnis colloquiis.* Maxime quod ibi sic additum *imperitos animos*, ut hic *rudes animos.* Et lib. VI. *Qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* Acidalius.

2 *In suum cognomentum.*] Si ad sua tempora Tacitus respexit, clara res: omnes enim post Tiberium fere Imperatores cognomen sumpserunt à pugnacissima gente. At quid est, quod hic milites in eo glorientur, nisi si divini & præscii futurorum? Nam ad hoc ævi solus Drusus & Germanicus, cognomine illo usi, ex decreto quod apud Dionem habes LV. & si quisquam ex Imperatoribus, solus certe Tiberius. Sed correctione explico me, & omnino scrib. censeo, *adsciscì imperaturos.* idque verum, cognomento illo insignitos eos, qui in spe Principatus. Præter dictos, ecce Vitellius Imp. *filium sinu retinens Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus.* Lipsius.

In suum cognomentum asciscì Imperatores.] Eruditissimus vir *imperaturos*, quasi eo nomine cohonestati, in spem futuræ successionis vocarentur; ut apud Gallos Delphinus. dissentio, ajoque Germanici cognomen nec vigente Cæsarum domo, successorem designasse: (nam si secus esset, Senatus ex libidine successuros Augusto præfinisset. Suetonius: *præterea senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit & Germanici cognomen ipsi posterisque suis.* Dio. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθεὶς, καὶ τιμαὶ, καὶ εἰκόνας, καὶ ἁψῖδα, κενοτάφιόν τι πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών) neque Iulia stirpe finita: nam Cæsares dicebantur illi, in quos imperium devolveretur. *Sextus dies agitur, ex quo Cæsar ascitus sum,* loquitur Piso, quem adoptaverat Galba. *Debuisse Cæsarem in acie stare,* agitur de Domitiano etiamdum vivo patre. *Ejusdem anni principio Cæsar Titus,* adhuc imperante Vespasiano. Clarius Dio: αὐτοκράτωρ δὲ ἐπὶ αὐτοῖς ὁ Οὐεσπασιανὸς, καὶ πρὸς τῆς βουλῆς ἀπεδείχθη, καὶ Καίσαρες ὅ,τε Τίτος, καὶ ὁ Δομετιανὸς ἀπεδείχθησαν. Qua de re igitur milites sic ἀλαζονικῶς gloriantur? quod Tiberius Imperator, id est, rerum dominus, tot victoriarum adversus tot gentes compos, cognomen Germanici, ut solum gloriosum, sibi sumit. Cæterum πληθυντικῶς imperatores, ut *Lollianas Varianasque clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos* & ut *Annumerabor Numisiis, & Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus, aut hostium ceciderint.* Salinerius. *Imperatores* non hic accipiam ipsos Principes, sed qui

Nec legatus obviam ibat: quippe plurium [1] vecordia constantiam exemerat. repente lymphati, destrictis gladiis in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium. [2] prostratos verberibus mulcant, [3] sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, [4] tum adolescens, & animi ferox,

33

qui principibus proximi, eorumque è sanguine honoris causa *Imperatores*, hoc est, summi exercituum duces appellabantur, ut Drusus olim, ut nunc Germanicus, qui & *Imperator* appellatur infra 1, 37, & 41, & 44. & ab ipso Tiberio 1, 62. Tales Imperatores sub Augusto fuerunt, de quibus mentio. 1, 3. *Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit.* Quem honorem Tiberius Blæso postremum tribuit. notlor 3, 47. *Freinshemius.*

1 *Vecordia constantiam exemerat.*] Muretus *exuerat*. Non assentior. *Acidalius.*

2 *Verberibus mulctant.*] Malim, *mulcant*, in hac significatione. Cicero pro Milone: *Qua in turba C. Vivienus senator ita est mulcatus, ut vitam amiserit.* Livius l. XXIX. *In legatum, lictoribus prius indignum in modum mulcatis, impetum faciunt.* Idem lib. VIII. *Sperare se, corpore regio utcumque mulcato, se suos redempturam.* & alibi, *Mulcare virgis.* Quibus locis omnibus, *Multare*, non æque placet. *Lipsius.*

Prostratos verberibus mulcant.] Hoc etiam ex ingenio Lipsius, & ego auctoritate Manuscripti confirmo. Hic notandus mos prosternendi verberibus afficiendos. Suet. in Tib. cap. XI. *stratum humi pene ad necem verberavit.* Pichena. Ideo dicebantur *subjici fustibus* L. ult. De injuriis & l. 28. De Pœnis. Quæ pœna est pervetus. Nam Deuter. 25: *Eum qui peccavit, si dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari.* Aurelius.

3 *Sexageni singulos.*] In legione plena, sexaginta centuriones. Dionysius Halicarnassëus, libro IX. & Vegetius: ego plene in Militia. *Lipsius.*

Sexageni singulos.] Notat hic Lipsius, in plena legione fuisse sexaginta Centuriones. Idem in opere, quod de militia Romana elegantissime scripsit, lib. II. Dial. V. & VIII. hoc distinctius explicavit. Triginta in qualibet legione *manipuli*, qui ex centum & viginti militibus constabant. Dividebatur manipulus in duas partes, quas *ordines* vocabant. cuilibet *ordini*, id est sexaginta militibus, unus præerat Centurio. *Pichena.*

4 *Tum adolescens & animi ferox.*] *Adolescentem* hoc loco pro homine triginta annis propiore poni, tum vocis hujus usus patitur; tum vero res ipsa prope cogit. Nam centurionem, & quidem severum fuisse, ex historia

 colligi.

rox, inter obstantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non castrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, stationes, & si qua alia præsens usus indixerat, ipsi partiebantur. [1] Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod [2] neque disjecti, nil paucorum instinctu,

colligitur; quod utrumque vix cadit in tantillam ætatem, qualem quædam versiones tribuere videntur huic homini. Deinde Suetonius Calig. 56. de hoc Chærea sic scribit: *quem seniorem jam denotare omni probro consuerat Cajus.* At Caii cædes sexto atque vicesimo post hanc seditionem anno patrata est; neque dubitandum, quin diu antea probris illis exagitarit hominem: atque ita jam aliquot ante ejus necem annos *senior* fuerit habitus hic Chærea. h. e. Si ex constitutione Servii regis (apud Agell. 10, 28.) accipias, 46 annis major; quod si ex communi loquendi usu, multo etiam provectior. *Freinshemius.*

1 *Id militares animos.*] Quæ impetu fiunt, durare non solent: quæ cunctabunde ac composite, diuturniora sunt. sic flamma quæ subito excrevit, subito extinguitur. Siccas febres medici maxime metuunt, non quæ subito vehementissimæ sunt, vagæque & incertæ modo citius modo serius ægrotum adoriuntur: sed eas, quæ quamvis remissiores, constanter, & statis vicibus quasi ad vadimonium occurrunt. Sic qui iram vultu, oculis, verbis, manibus produnt; nihil ab eis magnopere metuas: scias facile desituros. illi magis metuendi, qui etiam in media ira lenti sunt, qui nihil incomposite, nihil inordinate faciunt, qui ita se gerunt, ut, quod fieri posse negat Terentius, *cum ratione insanire* videantur. *Muretus.*

2 *Nil paucorum instinctu.*] Rhenano placet, *vel paucorum.* nec sperno. *Lipsius.*

Neque disjecti, nil paucorum instinctu.] Correxit Rhenanus *vel paucorum* omnibus comprobantibus. *Pichena.* Legam, *nec paucorum instinctu.* Nam & vox *neque* talem sibi reddi postulat, & sensus exigit. Duo enim distincte notat in illa Germanicarum legionum seditione, quod neque sparsim movebantur, neque ita ut à paucis esset motus initium, quos cæteri velut contactu sequerentur: sed corpus unum facerent, & in eo corpore non unus alii, sed sibi quisque turbandi auctor esset. Illa cauta validam faciebat seditionem, hæc durabilem. *Grotius.* Hoc quidem palam est non respondere inter se τὸ *neque* & *nil*; nihiloque magis τὸ *neque* & *vel.* Sed qua in voce mendum sedeat, videndum. Nihil illos offendit τὸ *disjecti*, quod me maxime. Qui enim *disjecti?* Sparsi, inquit Aurelius. Et hæc quidem vis vocis: sed an Pannonii magis sparsi? immo mox e sparsis adunati. Tale autem quid dixisse Tacitus videtur, quod in Pannoniis fuisset, & tumultum eorum minus metuendum reddidisset. Quemadmodum *paucorum instinctu*: eo enim Percennius & Vibulenus significantur. Quid moror? Taciti manus fuit: *quod nusquam distracti, nil paucorum instinctu.* hoc est, nullo loco, nulla in re discordes. Balbus ad Ciceronem lib. 8. ad Atticum: *ut Cæsarem & Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas.* Noster lib. 4. *si matrimonium Liviæ velut in partes domum Cæsarum distraxisset.* Varro apud Nonium: *Distractione*

instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes. Interea 33 Germanico per Gallias, ut diximus, [1] *census accipienti, excessisse Augustum* adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse, Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum [2] caussæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, [3] credebaturque si rerum potitus

ctione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit & consenescere. Atque hinc Germaniciani formidabiliores. nam Pannonii subinde distracti: ut cum *depulsi æmulatione* cap. 18. cum *ferrum inter se parabant ob centurionem cognomento Sirpicum*, cap. 23. *Gronovius.*

1 *Census accipienti.*] Ea forma sermonis Iurisconsulto dicta *legatio ad census accipiendos*. C.I.D. De muneribus & honoribus. *Lipsius.*

2 *Quia iniquæ.*] A virtutibus ejus ortæ. Invidebant, & erectum ingenium timebant. *Idem.*

Caussæ acriores, quia iniquæ.] Nam quidquid æquum ac justum est, certis finibus circumscriptum: neque eos egreditur. At injustum & iniquum, nullis certis terminis continetur. Tum nemo vult se injustum atque iniquum videri. Itaque, quanto quisque iniquius alterum odit, tanto majore studio conatur efficere, ut eum juste odisse videatur: alioqui enim injustum se, & iniquum esse fateatur necesse est. Ea res odium intendit. Præterea, qui justam odii caussam habet, si odium aut deponat, aut remittat, lenitatis ac clementiæ laudem ex eo se adepturum videt. Intelligit etiam eum, quem aut odisse desinit, aut mitius ac moderatius odisse incipit, sibi eo nomine devinctum atque obstrictum fore. Nemo autem est, quin sibi, cum potest, libenter alios obliget. Eis enim quisque superior est, quos sibi obligatos & obnoxios habet. At, qui inique odit, si quid remittat ex odio, non ullam sibi laudem ex eo parit: sed potius ipsemet iniquum, & injustum fuisse se confitetur. Neque sibi propterea obligat, eum, cui jam minus iniquus est: sed ipse potius prioris illius odii ultro petere ab eo veniam debet. Atque hæc cum in omni hominum genere vera sunt, tum in Principibus verissima. Nunquam enim videri volunt errasse se. Itaque quos semel injuste odisse cœperunt, urgent ad extremum, ne principio injustum in eos odium suscepisse videantur. Qua de re dicam quiddam admirabile, sed longo usu, & multis exemplis confirmatum. Facilius impetrant veniam à multis principibus, & facilius cum eis in gratiam redeunt, qui jure eorum iram in se provocarunt, quam si quos ipsi principes sine ulla justa causa odisse cœperunt. Nam si illis ignoscant, vident se mansuetos, ac misericordes visum iri. Hos si omittant, verentur ne hoc ipso præteriti temporis injustitiam & iniquitatem agnoscere videantur. *Mur.*

3 *Credebaturque, si rerum.*] Imo prodita à Tiberio ejus epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat. Quæ una caussa necis pio in patriam juveni, sed infelici. Sueton. in Tiberio, cap. L. *Lipsius.*

1 Vt

potitus foret, libertatem redditurus. unde in Germanicum favor, & ſpes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diverſa à Tiberii ſermone, vultu, adrogantibus & obſcuris. Accedebant muliebres offenſiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam ſtimulis: atque ipſa Agrippina paulo commotior, niſi quod caſtitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat. 34 Sed Germanicus quanto ſummæ ſpei propior, tanto impenſius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obvias extra caſtra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Poſtquam vallum iniit, diſſoni queſtus audiri cœpere. & quidam prenſa manu ejus per ſpeciem oſculandi, inſeruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata ſenio membra oſtendebant. Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, *diſcedere in manipulos* jubet, *ſic melius audituros reſponſum: vexilla præferri,* [1] *ut id ſaltem diſcerneret cohortes.* tarde obtemperavere. Tunc [2] *à veneratione Auguſti* orſus, flexit ad *victorias triumphoſque Tiberii*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. Italiæ* inde *conſenſum, Galliarum*

1 *Ut id ſaltem diſcerneret cohortes.*] An, ut per id ſaltem Germanicus cohortes diſcerneret? Haud abſimile illud Terentii in fine Adelphi · *ut id oſtenderem, quod te iſti facilem, & feſtivum putant, id non fieri ex vera vita.* Ego ſic malim: ut ea vexillorum prælatio ſaltem diſcerneret cohortes. *Pichena.*

2 *A veneratione Auguſti orſus.*] Ita capio hæc verba, ut Germanicus initio orationis oculos conjecerit in imaginem Auguſti ſignis affixam, quam ſit veneratus genu flexo, & manu ori admota, mox orſus ſit prologui. *Aurelius.* Sic poſſunt accipere, qui neſciunt, quid Tacito & aliis ſit *veneratio*: & certe id non omnes ſciunt. Uſurpant autem eam vocem pro ea, quam noluerunt dicere *venerabilitatem*: ut *veneratio Auguſti* non ſit actio aliorum circa eum, ſed ipſi inſita dignitas vel majeſtas. Sic lib. 12. *qui mos ſacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus, augebat venerationem fœminæ.* De Agrippina loquitur. Seneca ad Polybium cap. 21. *qui munere fortuna tantam venerationem receperat, ut felicitas ejus effugeret invidiam.* Iuſtinus de cohorte Alexandri lib. 13. *ejus*

liarum fidem extollit, *nil usquam turbidum aut discors*. Si- 35
lentio hæc, vel murmure modico audita sunt. ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans; nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus, verberum notas* exprobrant: mox indiscretis vocibus [1] *pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum*, ac propriis nominibus incusant, *vallum, fossas*; [2] *pabuli, materiæ, lignorum adgestus*, & si qua alia ex necessitate, aut [3] adversus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, [4] *mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem* orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto

ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares. Ergo *à veneratione Augusti orsus* est orsus dicere de magnitudine ac majestate illius Principis. *Gronovius.*

1 *Pretia vacationum.*] *Vacationes* capiendæ sunt munerum, quæ haud multum servilibus ministeriis distantia facere cogebantur manipulares. Exacte de his Saviles ad hist. 1, 46. *Freinshemius.*

2 *Pabuli, materiæ, lignorum adgestus.*] Monet me illustris Heinsius dubitandum vix esse, glossam è margine textui insertam. Vox enim *lignorum* vocis *materiæ* interpretatio. *Materiæ aggestus* est aggestus lignorum: ligna enim etiam *materia*. Eruditissimum Glossarium: *Materia, ξυλεία.* *Boxhornius.*

3 *Adversus otium castrorum.*] *Castra* hic indigitat longioris moræ, æstiva videlicet aut hiberna: hic enim otio locus est; non in expeditionibus aut frequenti mutatione castrorum. Ita Corbulo 11, 20, in castra consueta reducere exercitum jussus, *ut miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque fossam produxit.* Sic 13, 53. *ne segnem militem attinerent*, Pompejus Vetusque nonnulla opera moliti leguntur. *Freinshemius.* Seneca ep. 18. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatus, ut sufficere necessariis possit.* Livius lib. 39. *Et quia à bello quieta ut esset provincia, effecerat, ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxit Arretium.* Vopiscus Probo: *per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per militem struxit in plurimis civitatibus.* Hæc *opere, imperio, labore, manu militari* facta dicebant. Suetonius Aug. 18. *fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit.* Plinius 11, 29. *Necare & in Syria locustas militari imperio cogunt.* Quintilianus 2 Inst. 13. *stratum militari labore iter.* Servius ad 8 Æneid. vers. 652. de Gallis urbem tenentibus: *adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent*, usus in hostium opere verbo Romano. *Gronovius.*

4 *Mederetur fessis.*] Similia Iuliani milites, in seditione apud Lucanum:

— *jam respice canos,*
Invalidas-

sto pecuniam reposcerent, [1] faustis in Germanicum ominibus; [2] & si vellet imperium, [3] promptos ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exueret* clamitans, [4] ferrum à latere deripuit, elatumque

Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
Usus abit vita. bellis consumpsimus ævum;
Ad mortem dimitte senes.

Lipsius.

1 *Faustis in Germanicum ominibus.*] An vero, *nominibus?* Sic quidem Suetonius de Caligula: *Densissimo & latissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus & pullum & pupum appellantium.* Fausta nomina sunt, Di te servent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliaque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est: Τόν τε Τιβέριον, inquit, ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν. *Id.*

Faustis in Germanicum ominibus.] *Omina* hoc loco sunt acclamationes propria significatione. *Omen* enim dictum quasi *Osmen* aut *Oremen*, quod ore & verbis fiat. Sic infra 5, 4 *festis in Cæsarem ominibus.* Plinius 28, 2. *primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Alter Plinius: *Optamus tibi & ominamur proximum in annum consulatum.* Ita hic milites Germanico imperium. Sic legerim infra hist. 2, 74. *fausta Vitellio omina precantem.* Et forte hist. 2, 80. *læta omina excepit.* Et hist. 4, 49. *læta Pisoni omina.* Freinshemius. Ovidius lib. 12. Metam.

felicem diximus illa
Conjuge Perithoum, quod pæne fefellimus omen.

Et alibi, *& reddidit omina votis*, de salutantibus inter se. Nec aliter Suetonius in Caligula, *super fausta omina*, non *nomina*. Gronovius.

2 *Et, si vellet imperium.*] Id Velleius ita exprimit: *Defuitque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur.* Nec alio fine legata petunt: tanquam illum scilicet habeant pro herede. *Lipsius.*

3 *Promptas ostentavere.*] Scilicet legiones. Nemini quicquam debeam, si hoc præponam τῷ *promptis*, quod hic invectum est. Nam eadem Cornelius usurpat, quæ alibi summus scriptorum ejusque delicium Thucydides lib. 5. Ὅπως ἡ πόλις παρέδοσαν Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις, ἐξεῖναι ἀπιέναι, ὅποι ἂν βούλωνται, αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔχοντας. Horatius: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Noster lib. 4. *Inerat modica militum manus tutela templi freti.* Et, *immensamque vim mortalium spectaculo intentos.* Salinerius. Suavius forsan, *promptas ostentare se.* Rescripsi præterea *promptas*, sed auctoritate codicis Medicæi, ut subaudiatur *legiones:* innuerintque isti, non se solum paratos agnoscere Imperatorem Germanicum, sed etiam legiones omnes, quarum ipsi tanquam internuntii. Videntur autem istud omne, non tam voce ostentasse quam gestu. *Gruterus.* MS. *promptas.* Ego nihil mutavi: seipsos enim promptos ostentant. *Pichena.*

4 *Ferrum à latere.*] Recte *à latere.* Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, & dimittere ad latus. Homer. Iliad. ς.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο
ξίφος ἀργυρόηλον.

Circum

tumque deferebat in pectus, ni proximi prensam [1] dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, [2] quidam singuli propius incedentes, *feriret*, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *Acutiorem esse*. Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur. Consultatum ibi de remedio. 36 etenim nuntiabatur *parari legatos, qui superiorem exercitum ad caussam eandem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum: [3] imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas*. Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, [4] in ancipiti Resp. Igitur volutatis inter se rationibus,

Circum humeros jecit clavis gladium argentatum. Odyss. ζ.

—— Περὶ δ' ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ.

—— *Gladium circumdedit armo.*

Virgilius.

Tum lateri atque humeris Tegeaum subligat ensem.

Idem.

—— *atque ensem collo suspendit eburnum.*

Nec id Heroum modo sæculo, sed obtinuit postea. atque adeo apud Romanos. Claudian.

Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.

Et Germanos. Windichindus: *Submixi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut ejusmodi scriptorum Atticismus est) valet Ad latera. *Lips.*

1 *Dextram vi attinuissent.*] Sallustius 3 histor. *Oppius postquam orans nil proficiebat, timide veste tectum pugionem expedire conatus à Cotta Vultejoque impeditur.* Statius lib. Theb. *exuerat vagina turbidus ensem, Aptabatque neci, comites tenuere.* Aurelius.

2 *Quidam singuli propius incedentes.*] Muretus *accedentes*. Melius ad sententiam. *Acidalius.* At sic quoque auctor infra cap. 61. *incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Immo & Cicero lib. 2 de inventione: *Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gesti negotii & suam & adversarii narrationem sæpe & diligenter pertractabit.* Gronovius.

3 *Imbutasque præda manus.*] *Imbutæ* hic sunt condocefactæ & quasi initiatæ. Sic lib. 3 histor. *ut civili præda miles imbueretur.* i. e. ut sensim paullatimque assuesceret atque erudiretur. *Freinshemius.*

4 *In ancipiti republica.*] Lego *respublica*, nominandi casu, ut præcesserunt *severitas*, *largitio*. Notavit & Muretus. Sic lib. 4. *invitas leges, rempublicam*

bus, placitum ut epistolæ nomine principis scriberentur: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis:* [1] *legata quæ petiverant exsolvi duplicarique.* 37 Sensit miles in tempus conficta, statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur: largitio differebatur [2] in hiberna cujusque. [3] Non abscessere quintani unetvi-

publicam in ancipiti conquestos. Acidalius. Corrupte olim. Recte MS. *respublica.* Pichena. Quia sic in unico libro est, concedo. Alioqui facile, quod habebant editi, tueare; nam quemadmodum *in ancipiti respublica* dicitur intellecto verbo *erat*, sic *in ancipiti republica* juxta belle dicitur intellecto ejusdem verbi participio, *futurâ.* Gronovius.

1 *Legata quæ petiverant.*] Recte ergo in Suetonii Tiberio scriptum: *Militi post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil umquam largitus est.* ubi male Beroaldus *publicata.* Lips.

2 *In hiberna cujusquam non abscessere.*] Malebam: *in hiberna usquam:* sed Iosiæ Merceri, amici olim nostri, verissima lectio & distinctio: *Largitio differebatur in hiberna cujusque.* Nam in castris æstivis junctim legiones habebantur, in hibernis singulæ seorsim. Volebant ergo differri, & interim divelli: sed miles fraudem suspicatus abnuit. *Idem.*

In hiberna cujusquam.] Vitium hujus lectionis animadversum viris doctis. Medicinam tentavere, quæ facillima fuit, observato more militiæ. Æstiva castra plures legiones habuerunt intra idem vallum paratas hosti: ubi hiems ingruebat, abibant in hiberna, quæ sæpius intra urbes aut proxime eas: & abibant discretæ ac separatæ legiones, ut sæpius tot civitates hibernis tenerent, quot legiones essent; aut si quando duæ tenerentur iisdem hibernis, castra tamen separatim metarentur. Exempla ubique apud Cæsarem, Tacitum, alios; Et nostra militia idem tenet, quæ singulas catervas hibernatum mittit præsidio singulis civitatibus. In exercitu Pannonico supra cap. 30, ubi vides iisdem æstivis attentas simul tres legiones; separatas, quum itum in hiberna. Itaque nonani illi manendum simul in æstivis clamabant, dum pollicitorum fides appareret, ne separati spernerentur. Idem prorsus, in hoc exercitu Germanico fuit. Quatuor legiones in iisdem æstivis erant; prima, quinta, vicesima, & unetvicesima. Earum seditionem periculosissimam summæ rerum veritus Germanicus, literas Tiberii fingit, quîs promissa missio & pecunia: spe fore ut pollicitis deliniti placarentur, quæ deinde separatis in hiberna repræsentarentur, uti è re & commodo reip. visum esset. Sensit miles & promissorum fidem præsentem flagitavit. Itaque missioni statim intentum: pecunia rursus dilata, donec in hiberna discretis legionibus solveretur. Itaque levissima mutatione scribendum: *Largitio differebatur in hiberna cujusque. Non abscessere Quintani.* Rursus ut in illo superiori loco: *Et soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur.* Nam mox vides Quintam & Vnetvicesimam legiones hiemare in Veteribus; Primam & Vicesimam apud Aram Vbiorum, & ibi discreta primæ legionis castra. *Mercerus.* Vitium ex ingenio vidit correxitque Mercerus. Ego manuscripti fide confirmo. *Pichen.*

3 *Non abscessere quintani unetvicesimanique.*]

unetvicesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, [1] cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam, & sextamdecumam [2] legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia & missio,

simanique.] Ergo reliqui abscessere, prius quam iis in castris pecunia ipsis persolveretur? Necessario videtur sequi ex hac lectione; sed nihil tale Tacitus: immo diserte contrarium mox; *fisci de Imperatore rapti.* infra I, 42. *non missione, non pecunia satiatos.* Quod dicam, non habeo, nisi forte placet legendum: *Non abscessere, donec* &c. ut de omnibus istis legionibus intelligatur: quæ certe omnes in pari causa. Sed quia subjicitur primam & vicesimam legiones in hiberna reductas fuisse, aliquis forte putavit illud, *Non abscessere*, de quinta & unetvicesima tantum legione dici. Sed considerandum erat eam primanorum vicesimanorumque reductionem factam fuisse persoluta jam pecunia. Ergo hic videtur fuisse auctoris sensus. Largitio differebatur in hiberna: legiones præsentem exigebant, ea accepta redierunt in hiberna. Prima & vicesima in Vbios; reliquæ duæ ad Vetera: quarum mentionem distulit, donec alterarum seditionem plene enarrasset; deinde horum etiam tumultum pœnamque exsequutus est infra c. XLIV. *Freinshemius.* Sic interpretor immotam priscam lectionem. Cum acquiessent primani & vicesimani, tardum fuit quintanis unetvicesimanisque exspectare, donec in hiberna venirerur: ideoque occlamitaverunt minitabundi, non se vestigium moturos, non in officio futuros, nisi & nummi repræsentarentur: nec destiterunt tumultuati, donec concederet Germanicus. Hoc cum extorsissent duæ legiones improbæ; si non necessario, at prudenter placuit, ut modestioribus & moram passis ultro par honor haberetur; ne illi videntes contumaciam furoris sociis profuisse, rursus exasperarentur, & male obrutum incendium resurgeret. *Gronovius.*

1 *Cum fisci de Imperatore.*] Tangit non dubie morem priscum, quo pecunias solitum deponere ad signa. il enim militares dii, id templum. Vegetius lib. II. cap. XX. Suet. Domit. cap. VII. *Lipsius.*

Fisci de imperatore rapti, inter signa.] Sacci, qui pecuniam imperatoris continerent, ab illo per milites rapti, & inter signa militaria traducti sunt, ubi privata militum pecunia ex dimidia donativi, decem saccis adservabatur, ex more veteri, de quo Vegetius lib. II. cap. XX. Eo pertinet edictum Domitiani vetans, *plusquam mille nummos a quoquam ad signa deponi*, teste Suetonio. Quare miles quidam ita legavit, *Dari volo a Iulio actore aureos tot: & in castris quos habeo tot*, ut est apud Iulianum, l. XCVI. D. de legatis I. Indeque dictum *peculium castrense*. Vertranius.

2 *Legiones nihil cunctatus.*] Imo, *cunctatas.* ut ad legiones ipsas referas. *Lipsius.*

Legiones nihil cunctatas.] Sic

38 missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in Chaucis cœptavere seditionem [1] præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, & præsenti duorum militum

optime Man. Male prius, *cunctatus*. quod antea ex ingenio animadverterat sagacissimus Lipsius. *Pichena*.

1 *Præsidium agitantes vexillarii discordium legionum.*] Frequens auctori nostro *vexillariorum* mentio. at quod militum genus esset, haud satis liquet. Lipsius de militia Romana l. 1. dial. 8. & lib. 5. dial. 19. fuisse tradit, exauctoratos milites, & nondum plene missos, qui dum præmia & agros expectant, velut veterani, & evocati quidam, à legionibus discreti, ad vexillum retinebantur, ideoque *vexillarii* dicti: ac de his capienda esse verba Taciti de exauctoratis, paullo supra: *missionem dari vicena stipendia meritu, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Ipsum & alii sequuntur. Tamen multa sunt, quæ me dissentire cogunt. Numquam enim eos Tacitus *veteranos* appellavit, aut aliquid dixit, unde id suspicari possis. Immo contrarium arguitur lib. 2. histor. *nec tres prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.* & inferius: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* Secundo, cum aliquando maximus *vexillariorum* numerus esset in exercitibus, sicuti eodem lib. secundo hist. Muciano tribuuntur *tredecim vexillariorum millia*; si veterani omnes, quæ vires illis resistere potuissent? Ac tot simul sub vexillo retenti, dum agros & præmia expectarent; quas turbas ac seditiones suscitavissent, ea efflagitando, corruptissima præsertim disciplina? cum de legionariis ipsis, qui nondum veterani, id sæpius audiatur. Tertio, quod hic Tacitus loquitur de agitantibus præsidium in Chaucis, verisimile est, eos aliquandiu ibi mansisse, at missio & exauctoratio à Germanico paulo antea, ac forsan illis ipsis diebus, data fuit, ut supra patet: ergo *vexillarii* isti ex eodem numero exauctoratorum esse non poterant. Quarto, exauctorati tunc apud aram Vbiorum sub vexillo hiemabant, ut paulo infra Tacitus ait: ergo non iidem qui in Chaucis. Quinto & ultimo, veterani ab sexdecim annis, ceterorum erant immunes, nisi propulsandi hostis: ergo & præsidii agitandi & tamen id præcipue muneris ab istis curabatur. Censeo igitur, eos fuisse partem legionariorum militum, qui à sua legione abessent: ac *vexillarios* appellatos, quia ab Aquilis legionum separati, sub vexillis propriis militarent. Observabis enim, eos plerumque alicujus *legionis vexillarios* dici, & tamen eam ipsam legionem non esse inter præsentes. Firmatur hæc opinio lib. 2. histor. *præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* At superius eodem lib. dixit, è Dalmatia præmissa Othoni bina millia militum è quatuor legionibus, quarum præcipua Quartadecima: ergo inter præmissos illi, quos postea, suos *vexillarios*, legio vocat. Clarius eodem lib. in ipsa pugna: *circumventi plurium accursu Quartadecimani.* nempe iidem, quos deinde dixit, *vexillarios pulsos.* nam legio ipsa prælio non adfuit, ut patet. juvat etiam locus Annal. lib. 14. *jam Suetonio quartadecima legio, cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem fermè millia armatorum erant.* Paulo post, dum eosdem in aciem componit, ait, *legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques*

militum ſupplicio paulum repreſſi ſunt. Juſſerat id Mennius caſtrorum præfectus, [1] bono magis exemplo, quam conceſſo jure. deinde intumeſcente motu profugus repertuſque, poſtquam intutæ latebræ, præſidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, ſed Germanicum ducem, ſed Tiberium imperatorem violari.* ſimul exterritis qui obſtiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *ſi quis agmine deceſsiſſet, pro deſertore fore* clamitans,

eques aſtitit. ubi *legionariorum* appellatione videtur ſimul comprehendere quartamdecimam legionem, ac *vexillarios* viceſimæ. nam pro levi armatura capiendi ſunt *auxiliares*, ut docet Lipſius de militia Romana. lib. 2. dial. 2. Item *vexillarios*, non fuiſſe equites, alibi Tacitus probat, qui ſeparatim, *vexillarios*, & *equites* appellat. Aliquando Tacitus pro *vexillariis*, dicere ſolet, *vexillum*. Annal. lib. XV. *vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto.* hiſtor. lib. 2. *tertiadecimæ legionis vexillum* lib. III. *cum vexillis nonæ, ſecundæque & viceſimæ Britannicarum legionum.* Nam de his ipſis in fine lib. 2. dixit, *cum vexillariis trium Britannicarum legionum.* Habemus etiam *vexillarios cohortium.* hiſtor. lib. III. *Antonio vexillarios e cohortibus, & partem equitum, ad invadendam Italiam rapienti.* quos eadem ratione interpretor milites à cohortibus ſuis, nempe auxiliariis, ſeparatos. *Pichena.*

1 *Bono magis exemplo, quam conceſſo jure.*] Soli enim illi jus plectendi militis, qui exercitus rector. Et Auguſti quidem inſtituto (quod apud Dionem libro LIII.) ſolis Proprætoribus ſive legatis Auguſti, quos gladio ſuccinxerat, id jus fuit: poſtea etiam proconſulibus, univerſiſque provinciarum rectoribus, ex lege VI. De off. præſid. Saltem ut punirent milites gregarios. leg. IX. De cuſtod. reorum: *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet.* Lipſ.

Bono magis exemplo, quam conceſſo jure.] Digna quidem, unde poſtea exemplum caperetur, ſed poteſtatem præfecti egreſſa ſententia. Sic eſt. Ipſum factum in exemplum ire potuit, quo deinceps alii ſimili in neceſſitate uterentur: quanquam non eo conſilio fecerit iſte. ſicut in his Livii 34. 2. *utrum pejor ipſa res, an pejore exemplo agatur.* Freinshemius. Ego accipio: magis opportune atque utiliter, quam legitime & ex diſciplina. Nam imitationem ſi cogites, *exemplum malum* erat, præſertim militiæ, gladio quemquam uti, cui jus utendi non eſt, vel in uſum publicum. Vnde illud Galbæ: *commilito quis juſſit.* Et inde auſus L. Otho imperatoris pater *milites quoſdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos, quaſi defectionis adverſus Claudium auctores, occiderant, capite punire, & quidem ante principia ſe coram, quamvis ob idipſum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret*, quo facto gloriam eum auxiſſe teſtis Suetonius. Eodem pertinet Velleii, cum Clodium à Milone jugulatum ait *exemplo inutili, ſed facto ſalutari reipublicæ.* Hic reſpexit ad imitationem. At Tacitus *bono exemplo* non dixit pro re imitanda, ſed ſimpliciter pro *bene*; quemadmodum Iuvenalis, *Exemplo quodcumque malo committitur.* hoc eſt, male aut perperam. Bene autem factum interpretatur ob utilitatem præſentem. *Gron.*

39 tans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. Interea [1] legati ab senatu, regressum jam apud aram Ubiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. Pavidos & conscientia vecordes intrat metus, venisse patrum jussu, qui irrita facerent, quæ per seditionem expresserant. utque mos vulgo, quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum [2] consulatu functum, principem legationis, auctorem senatusconsulti incusant: & [3] nocte concubia vexillum in domo Germa-

1 *Ab Senatu egressi.*] Sive placet, *digressi*. Vulgo est, *regressi*: sed falso, nequedum ulli missi. Intellegit legatos, vel qui à Senatu decreti ad ferendum Proconsulare imperium, de quibus supra: vel qui à Tiberio missi ad turbas sedandas, de quibus jam audierat. Hoc Dio sentire videtur. Res sic videtur: sed ut aperte fabuler, *ab Senatu digressi* vel *egressi*, haud satis placet: magis lectio Florentini codicis, *legati ab Senatu*, *regressum jam*. ut à superiore exercitu regressum iterum ad Aram Vbiorum velit, ibique conventum. Ac plurimum fortasse ibi, aut Coloniæ Agrippinæ, agebat: quidni, vel in uxoris patrisque ejus gratiam? *Lipsius*.

Legati ab Senatu egressi jam apud Aram.] Prisca omnis lectio, *Regressi*. quam falsam esse videtunt viri docti & mutaverunt. Sed ego sane malim, *legati ab Senatu regressum jam apud Aram Vbiorum Germanicum adeunt*. Alioqui neque illud *jam*, quo referas, habeas, & *egressos ab Senatu* legatos metuo ut satis Latine dixeris. At *legati ab senatu*, eleganter, & Corneliano compendio. Regressus Germanicus, quia ab exercitu inferiori adscenderat ad superiorem, quem sacramento adigeret, à quo tum redux ad inferiorem illum, qui apud Vbios. *Mercerus*. Faërnus legebat *regressum*, pro, *regressi*, & ad Germanicum referebat. De qua lectione mihi non liquet. *Vrsinus*. Satis mirari non possum, tam multa præteriisse Beroaldum, aut si quis alius hos libros ex Medicæo manuscripto transtulit & evulgavit. Quid hac lectione clarius in eo incorrupta, *ab Senatu, regressum jam*. tamen interpolant: *interea legati ab Senatu egressi, jam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt*. Acutior Mercerus, nullo libri auxilio vitium & emendationem odoratus. *Pichena*.

2 *Consulatu functum.*] Et quidem nuper. Consul enim fuit anno ante, cum C. Silio. Munatium illum esse, qui Censor fuit anno DCCXXXII. fuge credere. Non facile ætas fert; non Taciti verba. Dixisset enim potius à præcipuo honore, *Censura functum*. Filius, credo, ejus. *Lipsius*.

3 *Nocte concubia vexillum.*] Quod vexillum? illudne sub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi solum, sed duæ legiones in eadem culpa. quarum signa aquilæque in castris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, & observa ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureum fuit; quod adservabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi soli jus & arbitrium proponendi. Hoc insignite & κατ' ἐξοχὴν, Vexillum dictum. Docte Glossæ

Germanici situm flagitare occipiunt: concursuque ad januam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæsarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias, obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias; cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti subsidium,

Glossæ veteres: Ῥώσιον φάρος, *vexillum.* At de more, Cæsar belli Gallici l. II. *Cæsari omnia uno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat insigne cum ad arma concurri oporteret.* De bello civili. *Sequenti die cum iter facere Cæsar vellet, renunciatum est à speculatoribus Pompeium de tertia vigilia in acie stetisse. Hoc nuncio allato, vexillum proposuit.* Plutarchus formam ejus satis describit in Fabio: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. Ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: *Signum pugnæ proposuit. est autem tunica coccinea, super prætorium extensa.* Quod Plutarchus χιτῶνα dicit, Tunicam etiam Isidorus: *Russata, quam puniceam vocant, nos coccineam. Hac sub consulibus Romani usi sunt milites, unde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quam dimicandum esset, ante principia poni* (vellem dixisset, *ante prætorium poni,* vel, *supra prætorium*; id enim verius) *quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Plutarchus iterum in Bruto: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τοῖς Βρούτου χάραξι καὶ τοῖς Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Una cum luce, propositum fuit in Bruti & Cassii castris signum pugnæ, tunica punicea.* Non ergo simpliciter velum fuit, sed tunicæ forma. Mansit is mos ad tempora imperii labentis. Ammianus l. XXVII. *Signis ilico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum stetit regibilis miles: vexillum opperiens extollendum, quod erat opportune subeundæ indicium pugnæ.* Hoc illud vexillum est quod lymphati milites postulant, & cum eo jus scilicet cædis & armorum. *Lipsius.*

Vexillum in domo Germanici.] De hoc multa Lipsius. Considerandum autem annon fuerit, quale Dio lib. 40. describit in adversis ominibus Crassi, τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων. *Freinshemius.* Non possim subscribere viris doctissimis, quibus libenter assurgo. Quorsum enim signum pugnæ, ubi nemo hostis? postquam in hiberna jam concesserant? Sed jus cædis, inquit, postulant & armorum. Itane? armorum, adversus quos? Legatos. At hi inermes. Cædis tamen, quorum? Eorundem. At etiam sacrosancti. An Germanicus cum tandem, invitus licet, vexillum tradidit, simul jus dedit cædendi legatos? Dii meliora. Ego vero, *vexillum* intelligo, de quo legis hoc ipso capite: *Veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant:* quod nacti erant, cum exauctorarentur. Hoc suspicabantur venisse, qui sibi ereptum atque suppressum irent, ab senatu legatos: ideo illud in sua potestate esse optimum rebantur. Etsi autem tot erant caligæ, tot millia clavorum, ut, quamvis hoc suppressum esset, quod acceperant, aliud renovato tumultu extorquere possent; tamen ipsum omen verebantur, si, modo quod accepissent, fieret

irritum.

sidium, [1] quam castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo [2] altaria deum commaculavisset. Luce demum, postquam dux, & miles, & facta noscebantur, ingressus castra Germanicus, perduci ad se Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem, neque militum*, [3] *sed deum ira resurgere*, cur venerint legati aperit: *jus legationis, atque ipsius Planci gravem & immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio*, facunde miseratur. attonitaque magis, quam quieta concione, legatos præsidio auxiliarium equitum 40 dimittit. [4] Eo in metu arguere Germanicum omnes, *quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia, & contra rebellis auxilium. Satis superque missione & pecunia, &*

irritum. Et facile subserviebant veteranis, qui sub signis manebant, quippe metuentes, ne, si veteranis auferretur vexillum, ab sese repeterentur nummi eadem vi expressi. *Gronovius.*

1 *Quam castra primæ legionis. illic signa & aquilam amplexus.*] Hæreo an distinguendum sit, *quam castra, primæ legionis illic signa.* Videntur enim duæ hæ legiones unis in hibernis fuisse: sic tamen, ut ritu Romano, quæque legio cum signis seorsum locaretur. Ideo ait Plancum confugisse ad aquilam & signa primæ legionis. Supra, tres legiones Pannonicæ castris æstivis simul habebantur: separatæ tamen aquilæ, donec per furorem, *una tres aquilas & signa cohortium locarent*, ait Tacitus. Receptam tamen interpunctionem tueri videtur, quod sequitur, *Quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur.* ut videantur hæc in unius legionis castris gesta. *Lipsius.*

2 *Altaria Deum.*] Sunt aræ, ut opinor, quæ in Principiis honori Aquilarum & castrensium Deorum erant: itemque Principum, quorum effigies in signis. Vide Militiam nostram, lib. v. Dial. IV. *Idem.*

3 *Sed deum ira resurgere.*] Nempe eam rabiem. Fatalem eam rabiem esse incusans, neque sponte militum, sed deorum ira recrudescere, ut recte Freinshemius. Quod moneo, ne quem pelliceat, *res vergere*, quod non nemo conjecit, & vidi, quibus placeret. Tacitus lib. 2. Hist. *Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causa in discordiam egere.* Cicero pro Ligario: *Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupavisse, ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata.* Gronovius.

4 *Eo in metu arguere.*] Faernus scribebat: *Eo in motu.* Ursinus, *Eo in metu*, id est, ea in trepidatione. *Freinsh.*

5 *Asper-*

& mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo & Reip. redderet. Diu cunctatus, [1] aspernantem uxorem, cum se *divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula* testaretur, postremo uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum [2] sinu filium gerens; lamentantes circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur; [3] nec minus tristes qui manebant. Non florentis Cæsaris, neque suis 41 in castris, sed [4] velut in urbe victa facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertêre. Progrediuntur

1 *Aspernantem uxorem.*] Puto verius, *aspernante uxore.* Lipsius.

Aspernantem uxorem.] Pendet hic sensus à voce *perpulit.* Freinshemius.

2 *Sinu filium gerens.*] Quum scilicet in curru aut navi sederet. nec enim pedes tantum iter confectura erat, ut veriti videntur interpretes, qui puerum brachiis matris, qui collo suspenderunt, quo scilicet commodius portaretur. Ita mox 2, 75. *eadem* Agrippina mariti *feralis reliquias sinu tulit.* Idem.

3 *Nec minus tristes qui.*] Lego, *quæ.* de feminis enim sermo, conjugibusque amicorum. *Lipsius.*

Nec minus tristes qui manebant.] Scilicet amici Germanici, ejus suamque vicem dolentes, quod solatio conjugum fraudarentur: par enim erat, hos omnes ducis uxorem comitari. Rectior itaque vetus scriptio, quam nova castigatio *quæ.* Salinerius. Germanicus nimirum ejusque amici, quorum conjuges abscedebant. nec enim *quæ* legendum esse arbitror, referendumque ad conjuges amicorum, cum verisimile sit in re tam trepida, & abeunte ducis uxore, earum paucas in castris mansuras fuisse. *Freinshem.*

4 *Velut in urbe victa facies gemitusq.*] Malim distinguere, *sed velut in urbe victa facies* (scilicet, erat) *gemitusque ac planctus.* Notetur verbum *advertere* hoc eleganti significatu. sic lib. 4. Ann. *Atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit.* Lib. 6. Annal. *Neque exuerat pedorem, ut vulgum miseratione adverteret.* Plin. lib. 1. Ep. x. sic etiam utitur. *Multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & afficiant.* Seneca Epistola cxv. paullo aliter: *Qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos & in se advertunt.* Quamvis hic alii *avertunt* malint. *Acidalius.* Distinctio Acidalii non placet, quamvis & Freinshemius eam secutus sit. Ea, inquit, facies rerum, non florenti Cæsari & castris suis subnixo, sed urbi captæ conveniens, hoc est, discessus hic muliebris agminis trepidus atque inhonorus, gemitusque ac planctus, etiam militum animos visu audituque percussit. *Gronovius.*

 1 *Quod*

grediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus?* [1] *quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros,* [2] *& externæ fidei.* Pudor inde & miseratio; & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: [3] jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem [4] militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque [5] ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in

1 *Quod tam triste.*] Videtur deesse aliquod verbum & fortasse legi potest: *Quod tam triste spectaculum.* Ursinus. Vox substantiva desideratur. quam adscripserat Muretus, *quod spectaculum tam triste?* sed addito P. Danesii nomine. *Acidalius.* Quasi non passim veteres hoc compendio sermonis utantur. Virgilius, *Triste lupus stabulis.* Ovidius: *Qui cum triste aliquid statuit, fit tristis & ipse.* Petronius: *Ne quid tristius exspectarem, comitatus faciebat. Et, si quid tristius paras.* Intelligo autem in Tacito, *genus hominum & rerum.* Gron.

2 *Et externæ fidei.*] Non ergo colonia tunc Treviri fuisse videntur: etsi in Hist. lib. IV. bis sic appellat, putemque sub Claudio hoc jure demum donatos. *Lipsius.*

3 *Iam infans in castris.*] Caium Caligulam in castris natum versiculi prisci adfirmabant:

In castris genitus, patriis nutritus in armis,
Iam designati Principis omen erat.

Etiam Plinius in Germanica historia, apud Treveros vico Ambitarino, id est, apud hiberna legionum. Et clare hic noster. Alii aliter: vide EXCURS. in *L.* Idem.

4 *Militari vocabulo.*] Hoc est, à militibus, & ipsorum ex more ingenioque indito. Ii enim homines, ut rudes & simplices, plerumque crassa & aliis ridenda nomina rebus imponebant, ita supra 1.23. *Lucillio militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant.* Apud Marcellin. 17. *quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat.* ejus farinæ ferme erant, quæ triumphantibus accinebant. *Freinshemius.*

5 *Ad concilianda studia vulgi.*] Ait, studia vulgi: militaris scilicet. Nam Tribuni & centuriones digniores que militum, veste & habitu erant à gregariis distincti, ut alibi dicam accurate. At Caliga, tegmen vulgi. Infra: *Tamquam parum ambitiose filium gregali habitu circumferat, Caligulamque appellari velit.* Non ita plene Dio expressit, qui vertit, Ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο. Melius Suetonius, *Caligula cognomen castrensi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Caligatus igitur, manipularis, gregarius, eadem sunt: pro militum plebe, id est qui honorem aut gradum in castris nondum ceperunt. Suet. in Augusto, cap. XXV. *Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, quidquid auro argentoque constaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit.* Iurisconsultus, l. IX. De custod. reorum: *Qui exercitum*

in Treveros. orant, obsistunt, *rediret*, *maneret*: pars Agrippinæ occursantes, plurimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit. *Non mihi uxor, aut filius, patre & Rep. cariores sunt: sed illum quidem sua majestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem, & liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus summoveo, ut quicquid istuc sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur; neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inausum, intemeratumve vobis?* [1] *Quod nomen huic cœtui dabo?* milites *ne appellem? qui filium imperatoris vestri* [2] *vallo & armis circumsedistis. An* cives? *quibus tam projecta senatus auctoritas. hostium quoque jus, & sacra legationis, & fas gentium rupistis. Divus Iulius seditionem exercitus* [3] *verbo uno compescuit,* [4] Quirites *vocando, qui sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit. nos, ut nondum eosdem, ita ex illis ortos, si Hispaniæ Syriæve miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat;* 42

prima

exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet. cum exceptione dixit, quia in digniores non habet. Legi in lapide vetusto,

C. OPPIO. C. F. VEL.
OMNIBVS. OFFICIIS.
IN CALIGA. FVNCTO.

Et ab eadem sententia Seneca quinto De Beneficiis scripsit, *Marium à caliga ad consulatum pervenisse*: id est ab infimis ordinibus. Item Plinius lib. VII. Ventidium *inopem juventam in militari caliga tolerasse.* Quamquam non abnuam, quin caliga digniorum etiam militum: sed cum discrimine, puta aureis argenteisve clavis distinctæ. Vnde cum additione *Speculatoria caliga*, apud Sueton. & Tertullianum. *Lipsius.*

1 *Quod nomen huic cœtui dabo?*] Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Livium, pariter in seditione militari. lib. XXVIII. *Quos nec quo nomine quidem appellare debeam, scio. cives? qui à patria vestra descistis. milites? qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rupistis.* Idem.

2 *Vallo & armis circumsedistis.*] Res ita habet: vallo recte se obsessum dixit Germanicus. quamquam enim neque tum demum, neque eo fine jactum erat vallum, tamen ad detinendum eum asservandumque milites eo ipso, quod longe alium in finem exstructum fuerat, abusi sunt: aut certe abusos ille videri voluit. *Freinshem.*

3 *Verbo uno compescuit.*] Plutarchus, Dio, Suetonius, & Lucanus,

—— discedite castris,
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

Lipsius.

4 *Quirites vocando.*] Lampridius Alexan-

prima ne, & vicesima legiones, [1] *illa signis à Tiberio acceptis,* [2] *tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere?*

43 *Cur enim primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabam detraxistis, ô improvidi amici? melius & amantius ille, qui gladium offerebat: cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant,* [3] *ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua dive Auguste cælo recepta mens,* [4] *tua pater Druse imago, tui memoria,*

Alexandro Severo: *Severitatis autem tanta fuit in milites, ut sæpe legiones integras exauctoraverit, ex militibus Quirites appellans.* Gronovius.

1 *Illa signis à Tib.*] Apparet religionem aliquam fuisse in militia ordienda. Credo autem hanc primam legionem conscriptam, post cladem Vari. *Lipsius.*

2 *Tu tot prœliorum socia.*] Plerique ad Tiberium trahunt: rectius opinor quam qui ad Germanicum. nec moveor vocabulo *ducis*, quod utique huic quam illi in præsens aptius est; sed ad præteritum tempus merito refertur, cujus memoriam militibus hic refricat Germanicus. *Freinshemius.*

3 *Ut Belgarum istud decus sit.*] Gloriemur Belgæ. Nos jam olim Cæsaris testimonio, *omnium Gallorum fortissimi:* nos nunc Germanici, idonei & validi *subvenire Romano nomini, comprimere Germaniæ populos.* Nos Civilis voce, *Gallorum robur.* Præclara ista, at non illud,

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Olim fuere strenui Milesii.
Lipsius.

4 *Tua pater Druse imago.*] Cur imaginis mentio? Suspicor hujus Drusi inter signa imaginem cultam: quia eo duce res pulcherrimæ gestæ. Nec enim solæ Impp. imagines habebantur innexæ signis, sed & aliorum quos Imperator sibi velut æquabat. Sueton. Tiberio: *Quadam munera Syriacis legionibus dedit, quod solæ nullam Seiani imaginem inter signa coluissent.* Hanc igitur præsentem intuens, ista pronuntiat filius. *Idem.*

Tua pater Druse imago.] Quænam? illane quæ forte inter signa culta? dubito. nec sat scio si mortuorum imagines ibi fixæ, nisi dicatorum inter numina. Potius videatur revocare militibus in animum ipsius Drusi imaginem, mentibus eorum adhuc impressam, quem nuper ducem viderant; utque magis se explicet, vocem memoriæ

ria, [1] *iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque,* [2] *quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite à contactu, ac dividite turbidos, id stabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit.* Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem; revocaretur conjunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur.* Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad [3] legatum legionis primæ C. Cetronium, qui [4] judicium & pœnas de singulis in hunc modum

44

memoria adjicit. Talem imaginem proponit Tacitus fin. Agricolæ sui: & notum est, quid inter varios militum motus recordatio ducis sæpe profecerit. *Freinshemius.*

1 *Iisdem istis cum militibus.*] Omnino legendum *commilitibus.* Ipsis enim elui vult hanc maculam, ipsos exsolvi hac culpa. Frequens autem ducibus milites benigniore vocabulo *commilites* appellare. Sic Historiarum primo in Pisoniana: *Quis ad vos processerim commilitones.* Grotius. Sensum eundem in prisca lectione patere censeo: quam tamen mutari facilius ferrem, si τὸ *commiles* Latinum esse vocabulum constaret. Sed constat non esse; cur enim passim toties *commilitones* appellant? Pellexit illustrem virum locus Plinii, apud quem corrupte legitur lib. 37. 2, *reipublica datum mille talentum, legatis & quastoribus, qui oras maris defendissent, HS bina millia, commilitibus singulis quinquaginta:* cum sit in MSS. *reipublica & quastoribus, qui oras maris defendissent datum mille talentum militibus singulis sena millia sestertiorum.* Sic plane membranaceus bibliothecæ Academicæ: sic complures à Budæo inspecti, qui Plutarcho & Appiano adhibitis rescribit; *Prafectis & quastoribus, qui oras maris defendissent, datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertium, comitibus quinquagena.* Lib. 3. de Asse. *Gronovius.*

2 *Quorum alia nunc ora.*] Eximium in his artificium est. nam & ita composita est sententia, ut universos, si ipsi velint, complecti possit; & si qui iras retineant, adversus eos ceteros, sive pœnitentia, sive metu pœnæ & diffidentia cœptorum correctos armet. *Freinshemius.*

3 *Legatum legionis prima C. Cetronium.*] In antiqua inscriptione nominatur quidam *Q. Cetronius Q. F. Passer,* qui potest ad hunc C. Cetronium, qui à Tacito nominatur, pertinere. *Vrsinus.*

4 *Iudicium & pœnas.*] *Iudicium exercere* usitate dicimus: *pœnas exercere* non item, sed sæpe primæ notæ scriptores, duobus nominibus positis, verbum subjiciunt, quod alteri tantum conveniat: ut ἐξ ἀναλόγου alterum intelligatur. Homerus σῖτον καὶ οἶνον ἔδοντες. cum tamen vinum bibere,

dum exercuit. [1] Stabant pro concione legiones districtis gladiis: reus in suggestù per tribunum ostendebatur: si *nocentem* adclamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, [2] tanquam semet absolveret: nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat. secuti exemplum veterani, haud multo post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ [3] ob imminentis Suevos; ceterum ut avellerentur castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. Cen-

bere, non comesse soleamus. Idem ἵπποι ἀερσίποδες ϗ ποικίλα τεύχε' ἔκειτο. Equi tamen non jacebant, sed stabant. Ergo etiam, si, *pœnas exercere*, nemo dixisset, intelligeremus hoc modo: *judicium & pœnas exercuit*; judicium exercuit pœnasque sumpsit: & ex optimis vetustissimisque scriptoribus, talia quamlibet multa proferremus. sed nihil est necesse eo confugere. *Exercere pœnas* rectissime dicitur, ut cognoscere est vel ex illo Virgilii loco:

Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Muretus.

1 *Stabant pro concione.*] Exemplum, nisi fallor, primum animadversionis à milite ipso usurpatæ, quod hodie in nostra militia vulgo obtinet. Ammianus tamen id recenseit, quasi ex more prisco, lib. XXIX. *Cum invenisset eos exercitu circumseptos; Quid de istis nefariis, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales devoti censetis? Secutusque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos.* Lipsius.

Stabant pro concione legiones.] In castris Romanis, in formam optime dimensi oppidi exstrui solitis, etiam forum erat. Polyb. 6, 28. in id convocabantur milites, quoties dicta ducum ab universis accipienda erant. 1, 67. *Tum contractos in principia* &c. H. 3, 13. *Cæcina primores centurionum* &c. *in principia vocat.* Livius 7, 12. *sed jam in principiis ac prætorio in unum sermones confundi, atque in concionis magnitudinem crescere turba,* sequiturque mox de *tribunali*: quæ omnia erant in foro. Idque ipsum tribunal hoc Taciti loco intelligi arbitror his verbis, *reus in suggestu* &c. Igitur nihil mirum in his omnibus peccavisse versiones moris hujus ignaras; & fortuitum suggestum, aut certe in hunc usum exædificatum, hic collocasse. *Freinshemius.*

2 *Tanquam semet absolveret.*] Virg. de Sinone:

Assensere omnes, &, quæ sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.

3 *Ob imminentes Suevos.*] Cæsar lib. 4. de bello Gallico. *Suevorum gens, est longe maxima & bellicosissima Germanorum omnium.* & in eodem lib. *sese unis Suevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares esse possint.* Muretus.

1 Centu-

[3]Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen,

3 *Centurionatum inde egit.*] Nescio an, *legit.* qua forma Senatum legere dicimus. Satis autem ambitiosa hæc lectio, militibus adhibitis quasi arbitris: cum solius id Imperatoris alias, & ex more, esset. Tale notat noster in Cæcina; *Vtque licentia militem imbueret, interfectorum Centurionum ordines legionibus offerebat, eo suffragio turbidissimus quisque delecti.* III. Hist. Etsi Germanicus tamen plenam totamque electionem militi non largitus. *Lipsius.*

Centurionatum inde egit.]Recensionem ac cognitionem de centurionibus. *Muretus.* Eruditissimus vir mallet *legit*, sed me dissentiente: quia *egit centurionatum* nil aliud est, quam legit Centuriones in locum cæsorum, de quibus supra, *prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent.* & hæc seditio oritur à prima, & à vicesima legionibus: quæ suos Centuriones jam trucidaverant. *Agere* pro *legere; regimen summa rei penes Germanicum agendo Galliarum censui intentum.* quæ ne aliorsum accipias, atque à Tacito dicta sunt. Ejusdem sequentia mihi legas: *interea Germanico per Gallias (ut diximus) census accipienti.* Ad ultimum *legere centurionatum* non est penitus dissimile τῷ *legere senatum* & ἀναλόγως dicitur, ut *equitatus, peditatus.* Salinerius. Quid si *agere Centurionatum* sic dictum, ut *Delectum agere?* Et fuit hic velut delectus Centurionum. *Acidalius.* Plane accedo sententiæ Berneggeri soceri mei, non fuisse novam hanc centurionum electionem, sed tantum recensionem, quod patet ex toto loco, & præsertim illis verbis; *retinebat ordines*, tum & illis; *solvebatur militia.* Freinshemius. Non potest placere utcunque pingatur. *Centurionatum agere* Latine dicitur, ut *agere potestatem, agere proconsulatum, agere regnum*: ubi *agere* est gerere, administrare. Item *legere centurionatum* non respuent aures Romanæ, ut *legere sortem vitæ*, si cui & hujus & cujuscumque alterius loci libera est optio. Sed neuter sermo rei, qua de Tacitus, aptus est. *Legere* autem *centurionatum*, ut *legere senatum*, ferri non quit: senatus enim corpus est senatorum: an & *centurionatus* corpus centurionum: immo gradus militiæ honoratæ. Hoc modo corpora multorum, & personæ singulæ *legi* dicuntur, ut *legere senatum, legere magistratum, legere militem, legere exercitum*: *munus* aut *officium* non dicitur *legi.* Quid igitur ille ait *agere centurionatum* poni pro legere? cum nec *legere* Latinum sit hoc sensu, neque *agere* pro legere. Quid est autem *legere censum*? Nec felicius alter, qui comparat *delectum agere.* Cur non & *agere censuram, agere experimenta, agere inquisitionem?* Sed qua in re conveniant, dicam. Nempe *delectum agit* delector, *censuram* censor, *experimenta* qui experitur, *inquisitionem* inquisitor. Sic ergo *centurionatum agit* non nisi qui centurio est: & quemadmodum *agere delectum* non est delectores recensere aut examinare, *agere censuram* censores ad obrussam exigere, *agere inquisitionem* inquisitores legere, *agere experimenta* probare δοκιμαστὰς, ita neque *agere centurionatum* est probare & recensere centuriones. Quod vero tertius inculcat non eam fuisse electionem novorum sed examen veterum, quis non agnoscit? sed quid hoc juvat? an *agere* est recensere aut examinare? an *recensere* aut *examinare centurionatum* est examen centurionum instituere? Fractus igitur locus, cujus sententia satis conspicua, verba nihil Romanum sonant. Nihil hærerem, si viderem scriptum: *Centurionum inde delectum egit*: neque aliud quam, quod vocant, examen aut recensionem intelligerem.

men, [1] ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſtrenue in prœliis feciſſet, & cui erant [2] donaria militaria, edebat. ſi tribuni, ſi legio, induſtriam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines: ubi avaritiam, aut crudelitatem conſenſu objectaviſſent, ſolve-
45 batur militia. Sic compoſitis præſentibus haud minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ, & [3] unetviceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem (loco *Vetera* nomen eſt) hibernantium. nam primi ſeditionem cœptaverant: atrociſſimum quodque facinus horum manibus patratum: nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia converſi, iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſſem, ſocios demittere Rheno parat, ſi impe-
46 rium detrectetur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito qui fuiſſet exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incuſare Tiberium, *quod dum patres & plebem, invalida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, diſſideat interim miles, neque duorum adoleſcentium nondum adulta auctoritate comprimi queat:*

telligerem. Etſi enim *delectus agi* proprie dicitur in illis, qui ex privatis milites aut centuriones fiunt: tamen hoc ipſum, quod hic agitur, qui commodius Latine pronuntiem, non reperio, & ex illis, quos jam habeas olim lectos, nova trutina libratis, alios retinere quo ſunt loco, alios rejicere, utique *delectus* eſt. Poſſet & ſcribi: *Centurionatus inde exegit:* ut alibi *exigere vulnera*, de quo in Obſervationibus. *Gronovius.*

1 *Ordinem.*] Id eſt, quotæ Centuriæ ductor eſſet. nam in eo diſcrimen, & dignitas: primæ, ſecundæ, tertiæ. Bene autem *Ordinem:* quia appellabant, *primi aut ſecundi Ordinis* Centurionem. Nos explicate in Milit. II. Dial. VIII. *Lipſius.*

2 *Donaria militaria.*] Scilicet, torques, phaleræ, haſtæ, coronæ. ex quibus promoveri ad ordines altiores milites ſolere, indicat etiam Lucanus, lib. I.

—— ſummi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens inſignia doni
Servati civis referentem præmia quercum.

Inter omnia autem quæ noſter enumerat, cur ſiluit cenſum? cujus rationem in declamatione quapiam oſtendit Portius Latro: *Cenſus Senatorium gradum aſcendit, cenſus in caſtris ordinem promovet, cenſus judices in foro legit.* Idem.

3 *Unetviceſima legionum.*] Sic emendavit Lipſius, & rationes adfert. Cluverius Germ. 2. 18. defendit veterem lectionem *undevigeſima*, auctoritate neſcio cujus inſcriptionis. Mihi pro Lipſio non leve argumentum videtur,

queat: ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentiæ summum, vidissent. An Augustum fessa ætate totiens in Germanias commeare potuisse; Tiberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint. [1] Immotum adversus eos 47 sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: *validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens: quos* [2] *igitur anteferret? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri,* [3] *majestate salva, cui major è longinquo reverentia. simul adolescentibus excusatum quædam ad patrem rejicere: resistentisque Germanico, aut Druso posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem sprevissent?* Ceterum ut jam jamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, [4] adornavit naves: mox hiemem, aut negotia varie caussatus,

videmus, quod *undevicesimam* legionem cum Varo deletam esse constat ex loco Taciti 1, 60. *Freinshemius.*

1 *Immotum adversus eos sermones fixumque.*] Virgilius:

Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vellem vinclo sociare jugali.

Quid ergo tot per editiones in marginibus venditat ὁ παίνο, *immotus*? Gronovius.

2 *Quos igitur anteferret? ac ne postpositi.*] Male Rhenanus: *Ecquos igitur anteferret.* Sic enim dubitaret an essent aliqui anteferendi: ut in illo, *Ecquis erit mecum?* At de hoc nulla dubitatio: non enim poterat esse simul duobus locis, eoque necessario alteruter exercitus erat adeundus prior. Illud ambiguum erat, utros anteferret: & hoc τῷ *quos* recte exprimitur. Male idem, Vertranius, Muretus, Acidalius delent τὸ *ac*. Sensus enim: &, si alteros utros prætulisset, angebat eum metus, ne propositi earũ contumeliam interpretarentur, & sævirent magis. *Idem.*

3 *Majestate salva.*] Vera & callida gnome. A Thucydide videri potest, lib. VI. Τὰ γὰρ, inquit, διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα. *Lipsius.*

4 *Naves.*] Quorsum naves, si in Galliam aut Germaniam iturus? An hæc simulatio ad Pannoniam spectat? quo etsi terra, tamen & supero mari licebat trajicere. *Idem.*

Adornavit naves.] Immo & ad Germaniam: quemadmodum Claudius Britannica expeditione suscepta navigavit

caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime 48 provincias fefellit. At Germanicus quamquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, *venire se valida manu, ac ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde.* Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, & quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat; *utque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant* hortatur. [1] *nam in pace caussas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere.* Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter se dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente quod 49 cædis initium, quis finis. Diversa omnium, quæ unquam accidere, civilium armorum facies. non prœlio, non adversis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, sanguis palam; caussa in occulto: cetera fors regit: & quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit; [2] permissa vulgo licentia atque ultio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, *non medicinam illud* plurimis cum lacrimis, *sed cladem* adpellans, *cremari corpora* jubet. Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris.

navigavit Ostia Massiliam, inde terrestri itinere Gessoriacum petiit. Suetonius cap. 17. *Gronovius.*

1 *Nam in pace caussas & merita spectari.*]. Mur. *caussarum merita.* Non necesse. *Acidalius.*

2 *Permissa vulgo licentia atque ultio.*] Prudens hercle factum. neque absimiliter Cato Censorius, de quo habemus apud Plutarchum in vita ejus, si unus ex servis capital meruisset, judicium relinquebat conservis amolitus hoc modo à se & injustitiam & invidiam. *Gruterus.*

furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis [1] honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia [2] è legionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. Læti neque procul 50 Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. At Romanus agmine propero silvam Cæsiam, [3] limitemque à Tiberio cœptum

1 *Honesta vulnera.*] Quæ pectore excipiuntur; *inhonesta*, quæ tergo. Itaque inter cætera, quæ admirationi habita sunt in L. Siccio Dentato viro fortitudinis admirandæ, illud non minimum est, quod XLV cicatricibus adverso corpore insignis esset, nulla in tergo. Auctor Plinius, lib. 7. c. 28. Sed & huc pertinet, quod de sacra cohorte Thebanorum, quæ ex amatoribus, & eis, qui amabantur, constabat, memoriæ proditum est, eam totam à Philippo Macedone in pugna Chæronensi esse concisam, qui cum eos victor inspexisset, omnes adversis vulneribus confossos, *Male pereant*, inquit, *qui hos turpe quicquam aut facere, aut pati arbitrantur.* Ex ea cohorte unus in prœlio cum pronus cecidisset, hosti à quo se confossum iri videbat, *quæso te*, inquit, *gladium mihi per pectus adigito, ne is, qui mihi in amoribus ac deliciis est, si me averso vulnere confossum viderit, erubescat.* Auctor Plutarchus in Pelopida. Lacedæmonii quoque insepultos abjiciebant τὰς ὀπισθοβαρεῖς. Muretus.

Vulnera accepissent.] Recte quidem Mureti libellus, *excepissent*, si Man. annueret. Sed in eo nihil mutatur, quamvis ipse affirmet, in quibusdam veteribus (fortasse impressis) legi, *excepissent*. Pichena.

2 *E legionibus sex, & viginti.*] Distinctio præter historiam. Interpunge, *è legionibus, sex & viginti soc.* Quatuor enim dumtaxat legionum miles, in id bellum ductus: nec plures in Germania inferiori erant. Clarum ex sequentibus, ubi legiones enumerat: *Mox prima legio: sinistrum latus unaetvicesimani clausere, dextrum quintani: vicesima legio terga firmavit.* Lipsius.

3 *Tiberio cœptum scindit.*] Forte, *scandit.* Verum autem limes hic à Tiberio structus ad secernendos discriminandosque Germanos? an potiùs agger & via? *Cæsia* etiam *silva*, dubites an *Hesia* scribenda: quo nomine etiamnunc eo tractu manet, in Clivensi inquam Ducatu *Hesterwalt.* Quæ vox non abest, quin à Deo *Heso* nomen habeat, quem Galli Germanique *Martem* colebant. *Idem.*

Limitemque à Tiberio cœptum scindit.] Limites imperii erant, aut montes, aut fluminum ripæ, aut alia ejusmodi, quibus imperium pop. Rom. à barbaris dirimeretur; interdum etiam ducebantur muri, & in eis excitabantur castella, turres, propugnacula, & legiones collocabantur, quæ præsidio essent, & barbarorum incursiones impedirent. Talem hunc limitem fuisse arbitror. *Muretus.* Lipsius mavult *scandit*, me quidem assentiente, quamvis alii (Cluverius Germ. 3, 9.) credant eum hoc loco parum dextre conjecisse; limitem enim, inquiunt, poterat Germanicus cum exercitu scandere, at quomodo silvam? at scin-

ptum scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum

dere utrique convenit, quippe & *silvam scidit*, id est, cecidit, & *limitem scidit*, id est, perfodit ac disjecit. id autem fecit quo castris locandis pateret spatium. hinc *castris in ipso limite locatu frontem ac tergum vallo, latera concadibus munitus* fuit. Ego autem existimo *scandendi* verbum egregie convenire. Cum enim silvæ ut plurimum collibus atque montibus incumbant, quis dubitet, *silvam scandere* recte & adposite dici? apud Tacitum 2. 16. *Pone tergum insurgebat silva.* deinde *scindendi* vox nescio quem ridiculum sensum præbet, nempe Germanico exscindenda silva erat, ut castra metaretur? Primo igitur *scindere silvam* non videtur dici posse pro exscindere; & si diceretur, non posset accipi de parte silvæ cædenda, sed de tota. hoc autem absurdum. deinde stulte fecisset Germanicus si limitem scidisset: nam ingenti labore quid aliud sibi comparasset, quam stativa incommodiora, iter impeditius? Itaque *in limite* castra posuit, hoc est, ut ego capio, supra limitem sive in superficie limitis, ad quod non opus erat cæsa silva, quippe in limite arbores non fuisse, facile intellectu. Limitem autem castris ponendis suffecisse, ex aliis auctoris locis patet, quibus prælia in limitibus commissa scripsit, ut H. 2. 42. H. 3. 21. Et hæc omnia aperte ostendit auctor: *frontem ac tergum vallo; latera concadibus munitus.* Vallo enim si potuisset, ex disciplina majorum tota castra circumdedisset. id igitur jam fecit quatenus licebat. licebat autem à fronte tantum atque tergo; nempe in ipso aggere. Latera autem ne forte ascensuro hosti paterent, concædibus munivit. *Freinshemius.* Censeo cum Mureto *limitem* hunc ex eo genere esse, quibus, ubi flumina, mare, montes non erant, adversus incursiones barbarorum imperium Romanum muniebatur. Tacitus 1. Ann. *Cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Spartianus Hadriano: *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in morem muralis sepis funditus jactis atque connexis, barbaros separavit.* Sic Ammiano lib. 30. Valentinianus laudatur *oppidorum & limitum conditor tempestivus.* Hos limites *scandere* quid sit, aut cui usui, non intelligo: sed si quando trans eos bellum inferebatur barbaris, aut barbari invadebant fines Romanos, tum *scindi, aperiri, rumpi* & *perrumpi* dicebantur. Velleius lib. 2. *Penetrat interius, aperit limites, vastat agros.* Vopiscus in Tacito: *nam limitem Transrhenanum Germani rupisse dicuntur, occupasse urbes validas.* Ammianus lib. 23. *Equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto avertisse subito prædas.* Lib. 26. *Alamanni perrupere Germaniæ limites.* Hunc dicit *cœptum à Tiberio*, id est, factum, institutum: ut alibi *hortos cœptos à Lucullo. Scindere silvam*, non est cædere, non exscindere: nam *cædere silvam* est aut conlucare, aut hic illic arbores dejicere: *exscindere* autem est omnem omnino abolere & nullas ibi arbores relinquere. At *scinditur*, quod dividitur, aperitur, rimam aut fenestram aut intercapedinem & aliquid interlucens accipit. Sic *scindunt robora cuneis*; sic *scindit se nubes.* Sic Orion vadit *per maxima Nerei Stagna viam scindens:* sic *solum scindere:* sic *vallum scindere.* Ita ergo & *silva scinditur*, cum in ea pervium fit: cum per eam aperitur via militaris: ut relinquantur quidem utrinque arbores, tantum tamen fiat vacui, ut exercitus tuto ea commeare possit. Commodissime igitur hoc verbum & ad limitem & ad silvam refertur. Castra denique *in ipso limite* posita intellige, ut fossæ aggerisque & quicquid

tergum vallo; [1] latera concædibus munitus. [2] Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque, *ex duobus itineribus breve & ſolitum ſequatur; an impeditius & intentatum, eoque hoſtibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores *feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram.* Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſilvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo ſequuntur. Juvit nox ſideribus inluſtris. ventumque ad vicos Marſorum, & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis. adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne [3] pax quidem, niſi languida & ſoluta

quid ibi ſtructum erat muniendi cauſa, ejus complanata pars intra caſtra recepta ſit: non quaſi præciſe caſtra intra limitis quamvis latiſſimi anguſtias ſtringerentur. Sic Iuſtino Agathocles lib. 22. *Caſtra in quinto lapide à Carthagine ſtatuit.* Sic enim MSS. ut monuimus pec. ver. 1, 3. Quia proxime limitem erat ſilva Cæſia, ſaltus autem omnes ſunt loca inſidiis nata, nec niſi caute & explorato intranda provido duci, eam non excidit totam (neque enim neceſſe habuit) ſed longe lateque, qua è caſtris proſpectum patere voluit, & qua exercitus ducendus erat, cecidit, hoc eſt, *ſcidit*: eo conſilio, quo Cæſar lib. 3. Gall. 29. qui videndus. *Gronovius.*

1 *Latera, concædibus munitur.*] Alii, *munit*: ego, *munitus*, malo. muniendi hic mos à Germanis Galliſque. Ammianus, lib. 16. *Difficiles vias & ſuapte natura clivoſas concædibus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris cæſis.* Vſus ea voce & Cæſar. At *Conciſa* vocare videtur P. Diaconus: *Factis etiam conciſis*, inquit, *per devia ſilvarum irruit ſuper eos.* Lipſius.

Concædibus munitus.] Non quaſi non licuiſſet ea quoque vallum ducere: quid enim vetaret? ſed quia tanta cæſarum arborum copia erat, ut aggeſta ſufficeret lateribus tutandis, contentus ea fuit, & conſuluit militum labori. Prorſus ut in Morinis Cæſar: *reliquis deinceps diebus ſilvas cædere inſtituit, & ne quis inermibus imprudentibuſque militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnem materiem, quæ erat cæſa, converſam ad hoſtem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus extruebat.* Gronovius.

2 *Inde ſaltus obſcuros.*] Proprium loci nomen. *Muretus.*

3 *Pax, niſi languida & ſoluta.*] Hoc eſt, torpor potius erat quam quies, talem pacem *marcentem* appellat in libello de Germ. c. 36. ſimilis locutionis *inſomnes magis quam pervigiles* apud noſtrum 2. 65. *Frienſh.* Agitabant, inquit, tanquam nullo bello atque in media pace ſecuri: nec tamen, ut pace homines ſobrii & vigiles (quippe qui hactenus plerumque intenti & ſui compotes, ut ſi quid ſubitum ingruat, aut arma aut fugam quærere norint) ſed ut ſaucii ac præ poculis, ubi eſſent, neſcientes marcebant torpebantque. *Gronovius.*

51 soluta inter temulentos. Cæsar [1] avidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos dispertit: quinquaginta millium spatium [2] ferro flammisque pervastat: non sexus, non ætas miserationem attulit; profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus [3] templum, quod *Tanfane* vocabant, solo æquantur. [4] sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, [5] Usipetes, saltusque, per quos exercitui regressus, insedere: quod gnarum duci, [6] incessitque itineri & prœlio.

1 *Avidas legiones.*] Quidam aviditatem interpretantur de præda: rectius meo animo, qui *avidas certaminis* exponunt: præsertim quum nec prædæ multum ex tali hoste sperandum esset. est igitur ea *cupido eundi in hostem*, de qua supra 1. 49. *Freinshemius.*

2 *Ferro flammisque pervastat.*] Forte rectius *pervastata.* Idem.

3 *Templum, quod Tanfana.*] Quis Deus, quæ dea? Quidam ἐτυμολογίζουσι quasi esset, Taenfanck / quod lingua nostra principium rerum. At Britanni prisci, sua lingua Tan, ignem vocant. *Lipsius.*

Templum, quod Tanfana vocabant.] Derivandum videtur à *tan* vel *than abiete* Germ. & *fahna* vel *fan*, quæ est vox prisca Gothoteutonica, *dominum* aut *numen* signans. In cantico enim Mariæ linguâ priscâ scripto & à Bon. Vulcanio edito sic habetur: *Mikileidsai VValameina* fan. i. e. *Magnificat anima mea Dominum.* & in Cantico Simeonis: *Fraleitai scalkteinana frauginond* fan. i. e. *Nunc dimittis servum tuum Domine.* Martianus Capella lib. 2. de nuptiis Philologiæ & Mercurii: *Qui habitant silvas, nemora, lucos, lacus, Fontes ac Fluvios, appellanturq. Panes, Fauni, Fones* &c. Ad quem locum Grotius ex Glossis Isidori notat: *Fones, Dii silvatici.* Gothi scriberent *Fanes* vel *Faanes.* Itaque *Tanfana* apud Tacitum nihil aliud est, quam *luci patronus* aut *dominus.* Romani *Silvanum* indigitarent. Accedit etiam hæc ratio, quod *Tanfanæ* templum fuit in luco inter Amisiam & Luppiam in Westphalia, ut ejus situm describit Cluverius lib. 1. Germ. antiq. cap. 11. & 47. Illum vero lucum abiegnum fuisse, ex vocis notione liquet; quod genus arborum absque dubio olim in Germania, cum incultum adhuc esset solum, uberius, quam hodie, succrevit. Nec insolens aliis gentibus erat, à singulari arborum aut luci genere nomina petita diis suis imponere. Sic Jupiter *Fagitalis* cognominatus est Romanis à luco fageo ei sacro, ut tradit Plinius lib. 16. cap. 10. & ultimo. *Loccenius.*

4 *Sine vulnere milites.*] Putabam legendum; *sine vulnere militis, qui semisomnos* &c. *ceciderat.* Freinshem.

5 *Usipetes.*] Alibi semper, *Usipios*, idem Tacitus appellat, & utroque modo alii etiam auctores. *Pichena.*

6 *Incessitque itineri & prælio.*] Sic lib. 13. *Non ignaro duce nostro, qui via pariter, & pugna composuerat exercitum.* Curtius *itineri simul paratus & prælio.* Xenophon. 2. παιδ. sub finem. αὐτὸς δὲ συσκευασάμενος ὡς ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δέοι, ἐπορεύετο. Muretus.

lio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio: & mediis impedimentis, ſiniſtrum latus unetviceſimani, dextrum quintani clauſere. viceſima legio terga firmavit, poſt ceteri ſociorum. Sed hoſtes, donec agmen per ſaltus porrigeretur immoti; dein latera, & frontem modice adſultantes, tota vi noviſſimos incurrere: turbabanturque denſis Germanorum catervis [1] leves cohortes, cum Cæſar advectus ad viceſimanos, voce magna, *hoc illud tempus oblitterandæ ſeditionis* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere*. Exarſere animis, unoque impetu perruptum hoſtem redigunt in aperta, cæduntque: ſimul primi agminis copiæ evaſere ſilvas, caſtraque communivere. Quietum inde iter. fidenſque recentibus, ac priorum oblitus miles, in hibernis locatur. Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adſecere: gaudebat oppreſſam ſeditionem; ſed quod largiendis pecuniis, & miſſione feſtinata favorem militum quæſiviſſet, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Rettulit tamen ad ſenatum de rebus geſtis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in ſpeciem verbis adornata, quam ut penitus ſentire crederetur. Paucioribus Druſum & finem Illyrici motus laudavit; ſed intentior, & fida oratione. cunctaque quæ Germanicus indulſerat, ſervavit etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno [2] Julia ſupremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Auguſto Pandateria inſula, mox opido Rheginorum, qui Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio

52

53

1 *Leves cohortes.*] Intelliguntur *ceteri ſociorum*, de quibus paulo ſupra: qui leviter, neque legionariis armis, armati. *Freinshemius.*

2 *Iulia ob impudicitiam.*] Qui feminam hanc impudicitiæ arguant, multi teſtes. Seneca de Benef. lib. VI. cap. XXXII. *Auguſtus flagitia principalis domus in publicum emiſit, admiſſos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comiſſationibus urbem, forum ipſum ac Roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra placuiſſe, cotidianum ad Marſyam concurſum, cùm ex adultera in quaſtuariam verſa jus omnis licentiæ ſub ignoto adultero peteret.*

nio Tiberii florentibus Cajo & Lucio Cæsaribus, [1] spreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio caussa, cur Rhodum abscederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & post interfectum Postumum Agrippam, omnis spei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem [2] longinquitate exsilii ratus. Par caussa sævitiæ in [3] Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio, & prave facundus, eamdem Juliam in matrimonio M. Agrippæ

ret. Plinius, *Apud nos hujus licentiæ exemplum non est aliud, quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam littera illius dei gemunt.* vel, ut clarissimus Torrentius emendat, *illius describunt.* etsi ego malim, *degemunt.* De hoc Marsya, præter ea quæ dixi Antiquis, Sidonius,

Marsyaque timet manum ac rudentem.

Id est tribunal metuit & forum. Emendo, *tridentem* Arnobius l. 11. *Quia fornicem Lucilianum & Marsyam Pomponii obsignatum memoria continetis.* Vide Dionem lib. LV. *Lipsius.*

1 *Vt imparem.*] Taurum non ad illud jugum. *Idem.*

Spreveratque ut imparem.] Lipsius ad libidinem refert. Ego ad generis claritudinem, quasi Livia Tiberium despiceret tanquam haud æqualem. *Pichena.* Genere & familia. Magna heic ambitio. Noster lib. 2. Ann. cap. 43. de Plancina. *Vix Tiberio concedere; liberos ejus ut multum infra despectare.* Et mox ibidem: *Contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur.* Adde l. 3. c. 23. & 29. l. 6, 27. & 2. Histor. 50. *Gruterus.* Similiter fere, sed magis merito, Fabia apud patrem suum conqueritur, *quod juncta impari esset.* Freinshemius.

2 *Longinquitate exsilii ratus.*] Id est, diuturnitate. Nam relegata Iulia anno DCCXLVIII. ex quo ad hunc diem anni ferè viginti. *Lipsius.*

Longinquitate exsilii.] Credens hominibus, ob exsilium quod tam diu remotis in locis toleravisset, ejus jam fere oblitis, neminem magnopere inquisiturum esse, quomodo perierit. *Freinshemius.* Neutrum placet. Cum dicit *obscuram necem*, intelligo caussam necis. At non adeo remotum est Rhegium ab domina urbe, ut si nota illic publice foret, fama ejus Romam tardius perveniret. Nec vero, utrum diu quis exsilium toleraverit, an modo exierit, interest ad judicandum, fato an fraude humana perierit. Res igitur ipsa videtur velle, ut scribamus: *longinquitate exitii.* Quod enim non subito eam peremit, sed ægrum spiritum inter inopiam trahere aliquamdiu passus est, donec contabesceret, eo speravit se posse consequi, ut fraus lateret, quemadmodum illi, qui lentis & tabificis venenis grassantur. *Gronovius.*

Sempronium Gracchum.] Vellejus lib. posteriore: *Quinctius Crispinus singularem nequitiam supercilio truci protegens, & App. Claudius & Sempronius Gracchus ac Scipio, aliique minoris nominis utriusque ordinis viri, quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere: cum Cæsaris filiam, & Neronis violassent conjugem.* Vidimus & num-

pæ temeraverat. nec is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat; litteræque quas Julia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi invenere in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum adventu *breve tempus* petivit, *ut suprema mandata uxori Alliariæ per litteras daret*: cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita, degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed [1] ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem [2] verti, frustra speraverat. Idem annus novas cærimonias accepit, addito [3] sodalium Augustalium sacerdotio: [4] ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris [5] sodales Titios instituerat. sorte ducti è primoribus

54

nummos hujus Gracchi, TI. SEMPRONIUS. GRACCUS. IIII. VIR. Q. DESIG. id est, quatuorvir, quæstor designatus. in parte altera. DIVI. IULII. F. *Lipsius.*

1 *Ab L. Asprenate.*] Credo cognomen esse gentis Noniæ. De Asprenatum claritudine & familia consulari Plinius lib. XXX. cap. VII. Suetonius in Aug. cap. XLIII. *Idem.*

2 *Verti frustra speraverat.*] Forte rectius *speraverit.* Freinshemius.

3 *Sodalium Augustalium sacerdotio.*] Idque exemplum placuit deinceps in omnibus Imperatoribus, qui facti Divi. Ita sodales Flavii, Hadrianales, Æliani, Antonini, passim in historia memorati. Lapis priscus:

NERONI.CAESARI.GERMANICI.F.
TI.AUGUSTI.N.DIVI.AUGUS.PRON.
FLAM. AUGUSTALI. SODALI. AUGUSTALI.Q.Q.NOVANIUS.Q.L.SÆVIUS. *Lipsius.*

4 *Ut quondam T. Tatius.*] Pugnat aperto Marte secum Tacitus, lib. II. Historiarum: ubi vult sodales Titios (ita enim scrib. non *Tatios*, ex lapid. & libris; dictique à prænomine Tatii) institutos non retinendis sacris, sed memoriæ Tatii sacrandæ. Quæ caussa hoc quidem loco aptior erat; fortasse & verior. *Faces Augustales subdidere, quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacravit.* Dionysius hanc rem non attigit, contentus dixisse, honeste sepultum Tatium, & quotannis ei publicas inferias factas. *Lipsius.*

5 *Sodales Tatios.*] Hos sic dictos nusquam præterea legi: neque scio cur *Titios* scriptum non sit melius: sic enim Budæ in Hungaria refert inscriptio, *diu. conservatoribus. Genius. Capelianus. leg. aug. pr. pr. sod. Titius.*

ribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drusúsque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales [1] tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. [2] Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli:

Sodalium Titiorum meminit Varro, quos dictos à Titiis avibus, solitis in auguriis observari, lib. IV. Linguæ Latinæ scribit. Eodem spectat Lucanus l. 2.

Et doctus volucres augur servare sinistras,
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales.

Sed de nomine non contendo, qui *centuriam Tatiensem* & *Titiensem* pro eadem à Tito Tatio lego, sed ab eodem *Titiam curiam*, & *Titiensem tribum*, apud Pompejum. In hoc hæreo, quod Varro prædicto loco nullum de Tatio verbum fecit, è cujus votis paulo ante refert, quæ fuerint Romæ dedicata. Magis autem miror Cornelium, qui tam sui dissimilis, hic Sabinorum sacris retinendis, à rege Tatio, & Historiarum lib. II. à Romulo, Tatii memoriæ, *sodales Titios* institutos ponat· quorum alterutrum sit falsum necesse est. Sane Romulus T. Tatio funus amplissimum faciendum curavit, & ejus manibus parentalia annua decrevit: at sacratorum sodalium aut flaminum nulla apud Livium, Dionysium, Plutarchum penitus mentio est. *Vertranius.* Lipsius ait, pugnare secum Tacitum, cum hic Sodales Titios institutos dicat, retinendis Sabinorum sacris: at lib. 2. histor. Tatii Regis memoriæ à Romulo sacratos. Iulius Salinerus idem esse affirmat, propter regni societatem, atque utrobique id à Tacito dictum, ut tantum sciretur, quo exemplo Tiberius sodales Augustales instituerit. Nos fortasse aliter pugnam conciliabimus; ut Tatius sodales quidem instituerit, patriis sacris retinendis; Romulus vero post illius mortem eos solemnitate quadam confirmaverit, atque sacraverit, ut Sabinum populum eo magis deliniret. *Pichena.*

1 *Tunc primum cœptos.*] Quomodo id verum? siquidem ludi Augustales jampridem instituti celebratique, Q. Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. ut dixi supra. Rescribe igitur, *Tunc primum cœpta.* idque Tacito ipso auctore, infra: *Theatri licentia proximo priore anno cœpta gravius tum erupit.* Lipsius.

2 *Indulserat ei ludicro Augustus.*] Imo vero, quod censeo me primum advertisse, Augustus id ludicrum invenit. Suidas: Ὄρχησις, πάντιμος, ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βαχχυλίδου πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων. Emenda, Ὄρχησις παντόμιμος. Et vere Suidas. Ante Augustum sane liberaque rep. Pantomimorum nullum vestigium. Zosimus lib. I. inter caussas labefactati imperii non vane refert, quod *Octaviani temporibus Pantomimorum saltatio prius incognita in usu esse cœperit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Quod Suidas notat, in Ἀθηνόδωρος; cave ad Tiberii tempora referas, sed Augusti. κατὰ δὲ τοὺς καιροὺς ἐκείνους καὶ ἡ παντόμιμος ὄρχησις εἰσήχθη, οὔπω πρότερον οὖσα. Emenda etiam supra in Suida, Βαθύλλου. Duo Pantomimi sive histriones (vulgò enim in historia, ut hic Tacito, miscentur eæ voces) eximii, Pylades & Bathyllus. Posterior, ignis & delicium Mæcenatis. Dionem non capiunt vulgò, qui hunc amorem honeste tetigit, lib. LIIII. Ὅθεν περ πάνυ σοφῶς ὁ Πυλάδης

ἐπι-

thylli: neque ipse abhorrebat talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere. Druso Cæsare, 55 C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æstatem summa ope parabat, [1] initio veris & repentino in Cattos excursu præcepit. nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ; Segestes *parari* [2] *rebellionem* sæpe alias, & supremo convivio post quod in arma itum, aperuit: suasitque Varo *ut se, & Arminium, & ceteros proceres vinciret, nihil ausuram plebem principibus amotis; atq; ipsi tempus fore, quo crimina, & innoxios discerneret.* sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. [3] gener invisus, inimici soceri; quæque apud concordes vincula caritatis, in-

ἐπιλεμαίνετο ὑπ' αὐτοῦ (Αὐγούστου) ἐπεὶ Βαθύλλῳ ὀρχηστῇ τε οἱ ὄντι καὶ τοῦ Μαικήνα συνοικοῦντι διεστασίαζεν, &c. Vbi tamen intellegi etiam potest, hunc Bathyllum servum Mæcenatis fuisse. Seneca pater, *Recitabat rescriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenate* (corrige, *Mæcenatis*) *in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis.* Corruptum id nomen, apud eumdem Senecam, Præfat. lib. III. *Si Thrax essem, Fusius essem: si Pantomimus essem, Pantillus essem: si eques, Melison.* Lege, *Bathyllus essem.* Idem.

1 *Initio veris & repentino.*] Mur. & delet. Recte sane abest. *Acidalius.*

2 *Rebellionem sæpe alias.*] Mur. hic inserit &. *Rebellionem & sæpe alias & supremo.* Acidalius.

3 *Gener invisus inimici soceri.*] Scio recte dici, *soceri gener.* sed suspicor, Tacitum scripsisse, *gener invisus, inimicus socer.* invisus enim socero gener, quia filiam ei rapuerat: inimicus genero socer, quia Romanis amicus. *Pichena.* Duo verba postrema, non sunt adnectenda prioribus, neq; habenda casus secundi, sed pluralis numeri. frequens enim auctoribus usurpare ea figuram. Vnde nuper Senecæ reddidimus Hercule Furente, versu 1283. suasu membranarum, *pavidasque matres,* cum prius occurreret passim, *pavidamque matrem.* Quare frustra quoque rapitur in medicinam locus Taciti libro II. Annal. capit. 16. *Non alium infensius arma contra patriam ac Deos penates, quam parentes ejus exercuisse.* intelligit quidem unum patrem scriptor, sed enuntiat tamen aliter-

incitamenta irarum apud infensos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum [1] cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit: positoque castello super vestigia paterni præsidii [2] in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam (rarum illi cælo) siccitate, & amnibus modicis inoffensum iter properaverat; imbresque & fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit: juventus [3] flumen Adranam [4] nando tramiserat, Romanosque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis sagittisque pulsi, tentatis frustra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Cæsar incenso [5] Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quotiens astu magis, quam

aliter. Sic neque mutandum illud in vita Agricolæ cap. 5. *Trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus*, quamvis unica tantum colonia igne hausta. Vt neque quod sequitur cap. 32. *Vacua castella, senum coloniæ* &c. nisi velimus mille item aliis locis interpolare os oratorium auctoribus classicis. quo quid protervius? *Gruterus.* Genitivi singulares sunt: quod putidum esset monere, si complures pro nominativis pluralibus non habuissent. *Freinshemius.*

1 *Cis Rhenum colentium.*] Vt erant Vangiones, Triboci, Nemetes, Treveri, Nervii. sed & pars aliqua Batavorum. *Lipsius.*

2 *In monte Tauno.*] Alii, *Tauro* scribunt. Vbi is, mecum alii ignorant. *Idem.*

3 *Flumen Adranam.*] Quod Iunius noster *Ederam* accipit in Hassis: qui Fuldam amnem illabitur. *Idem.*

4 *Nando tramiserit.*] Lego: *trucidatum sit. juventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem cœptantes arcebant.* Acidalius. Malim, *tramiserat.* haud enim hæc pendere velim à superiori, *ut.* Pichena.

5 *Mattio.*] Ματτιακὸν Germaniæ urbs est Ptolemæo. Marspurgum Hassiæ esse, non abhorret à vero. Adfirmare enim hæc talia, in tanta mutatione temporum, stultum: & tamen suavis hodie ingeniorum lusus. Ab hoc autem Mattio, Mattiacos nostros quidni deducam? Vt non solum contermini jam & socii, sed etiam consanguinei sint Batavorum. *Lipsius.*

1 *Rebus*

quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Cattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marsos congredi ausos prospero prœlio cohibuit. Neque multo post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, à quis circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus; tanto magis fidus, [1] rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, [2] nomine Segimundum. sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ descivere, sacerdos [3] apud Aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. [4] Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, ma-

57

1 *Rebus commotis.*] Imo scribo, *rebusque motis* ex sententia, & Taciti exemplo, lib. XIIII. *Ducem tantum defuisse, qui rebus motis facile reperiretur.* Idem.

2 *Nomine Segimundum.*] Horum & & plurium ducum mentio apud Strabonem, lib. VII. Ἔτισαν δὲ δίκας ἅπαντες, καὶ παρέσχον τῷ νεωτέρῳ Γερμανικῷ λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναικῶν, Σεγιμοῦντός τε καὶ Σεγέστου υἱός, (corrige Σεγιμοῦντός τε Σεγέστου υἱός, copula item deleta) Χηρούσκων ἡγεμών, καὶ ἀδελφὴ αὐτοῦ, γυνὴ δ' Ἀρμινίου τοῦ πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρούσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὔαρον παρασπονδήσει: *Pœnas dederunt omnes, & triumphum pulcherrimum Germanico Cæsari, in que ducta illustrium captivorum captivarumque corpora, ut Segimuntus Segestis filius, Cheruscorum dux, ejusque soror, uxor Arminii, qui bello præfuerat apud Cheruscos in expeditione contra Varum.* Idem.

3 *Apud Aram Ubiorum.*] Frequens hujus aræ mentio. Vidi qui vellet Bonnam nunc esse. ego vereor ut propius adfuerit ob opido Vbiorum. Quidquid hodie sit, puto originem ei loco à veneratione Augusti, cui novo cælíti ara illic, recepta adulatione, exstructa, uti ara Lugduni: & ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus. *Idem.*

4 *Germanico pretium fuit.*] Hoc est, satis magnum operæ laborisque pretium tulit, erepto scil. Segeste, capta Arminii uxore, receptis Varianis spoliis &c. Hoc sensu 2, 35. *Ni pretium foret,*

mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas neque voce ſupplex, [1] compreſſis intra ſinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, pleriſque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segeſtes ipſe ingens viſu, & memoria bonæ ſocietatis impavidus.
58 verba ejus in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & conſtantiæ dies: ex quo à divo Auguſto civitate donatus ſum, amicos inimicoſque ex veſtris utilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe [2] proditores, etiam iis quos anteponunt, inviſi ſunt) verum quia Romanis Germaniſque idem conducere; & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis veſtri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præſidebat, reum feci. dilatus ſegnitia ducis, quia parum præſidii in legibus erat, ut me, & Arminium, & conſcios vinciret, flagitavi. teſtis illa nox, mihi utinam potius noviſſima! quæ ſecuta ſunt, defleri magis, quam defendi poſſunt. ceterum & injeci catenas Arminio, & à factione ejus injectas perpeſſus ſum. Atque ubi primum tui copia; vetera novis, & quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, ſed ut me perfidia exſolvam: ſimul genti Germanorum idoneus conciliator, ſi pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro juventa & errore filii veniam precor: filiam neceſſitate huc adductam fateor. tuum erit conſultare, [3] utrum prævaleat, quod*

ex

foret noſcere. Freinshemius.

1 *Compreſſis intra.*] Qui habitus etiamnunc Germanicis matronis (videre videor) per modeſtiam & decorum aſſumptus. *Lipſius.*

2 *Proditores etiam iis.*] Thucydides lib. 3. τὸ μὲν καθεστὸς τοῖς Ἕλλησι νόμιμον ἴσμεν. τοὺς γὰρ ἀφισταμένους ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ξυμμαχίαν τὴν πρὶν ἀπολείποντας, οἱ δεξάμενοι, καθ' ὅσον μὲν ὠφελοῦνται, ἐν ἡδονῇ ἔχουσι. νομίζοντες δὲ εἶναι προδότας τῶν πρὸ τοῦ φίλων, χείρους ἡγοῦνται. Gronovius.

3 *Vtrum prævaleat.*] Vter plus juris in eam habeat, & utri parere magis debeat, patri an marito mox patri. *Lipſius.*

Vtrum prævaleat.] Segeſtes orat pro filio, ejuſque errorem juventæ illius, & ſuis meritis condonari petit. Pro filia non audet orare, quod non ſponte virum reliquerit, ſed neceſſitate ad patrem reverſa fuerit, quippe capta ab eo, infra 1, 59. Contra filius, cum Arminium ſequi poſſet, ad patrem, quem Romanarum partium eſſe norat, voluntate rediit. Ergo filiæ

cauſam

ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumnitatem, [1]ipsi sedem vetere in provincia pollicetut. Exercitum reduxit, nomenque *Imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ [2] puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris temperabat: *egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim se*

59

causam integram Germanici judicio permittit, cumque duo in ea maxime consideranda sint, &, quod ex Arminio conceperit, ad pœnam; quod ex se nata sit, ad veniam valeat, Cæsaris arbitrio servat, utrum utri præferre velit. *Freinshemius.*

1 *Veterem in provincia.*] Nescio an verius, *vetere in provincia.* id enim ad securitatem Segestis, ne sedem acciperet in provincia nova obnoxia hosti. Per veterem autem provinciam, ceperim Galliam. infra, *Coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium.* Tamen fieri potest ut sedem jam ante defectionem in Gallia habuerit: atque ita, *veterem.* An *uberem* placet? an aliud è veteri scripto elicis, qui habet, *vara*? Lipsius.

Ipsi sedem vetere in provincia.] Inclinabat Lipsius ad hanc lectionem, judicii ductu, cum antea legeretur, *sedem veterem.* Manuscr. fere convenit. habet enim *v&era*, addita littera *e*, supra literam, *a*, quamvis à recentiori manu. Recepi itaque. Tacitus libro 3. *in hibernaculis veteris provinciæ componit.* Pichena. Hoc est, in Cisrhenana. *Vetus provincia* dicebatur ea cujusque regionis pars, quæ olim imperio adquisita pacataque fuerat; reliquis postea adjectis, aut adhuc rebellibus. Sic apud Liv. 24, 44. Sicilia in duas provincias dividitur; *M. Claudio Sicilia, finibus eis quibus regnum Hieronis fuisset; Lentulo proprætori provincia vetus.* Iterum 25, 3. *P. Lentulo qua vetus provincia in Sicilia esset; M. Marcello Syracusæ, & qua Hieronis regnum fuisset.* Ergo *vetus* hæc *provincia* necessario de parte Germaniæ, non de Gallia accipienda est, & quidem haud dubie de Cisrhenana, infra 1, 59. *Coleret Segestes victam ripam.* Freinshemius.

2 *Puer, quo mox ludibrio.*] Apud alios nihil repperi. Tacitus hæc narraverit, in rebus Caii aut Claudii, libris qui perierunt. *Lipsius.*

3 Num

se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium: [1] *hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint. aliis gentibus,* [1] *igno-*

1 *Numquam satis excusaturos.*] Forte, *accusaturos.* & statim, *ignorantiam imperii Rom. Idem.*

Hominem Germanos nunquam.] Hic primum malim, *Redderet filium sacerdotio.* Rectius enim ita, quoniam ille sacerdotio aufugerat. Deinde quæ sequuntur, languent. Ego videor erigere; simul & asperare probrum in Segestem: *Coleret Segestes victam ripam; redderet filium sacerdotio: enimvero Germanis nunquam satis excusaturum, quod inter &c.* Ex *Hominem* non nimis violenter *Enimvero*: ex *Germanos*, facillime *Germanis* fit. *Excusaturum* autem etiam alias legitur. Lipsius olim voluit *Excusaturum* hoc sensu: Hominem natum neminem Germanos excusare posse, quod passi sint Romanos ad Albim pervenire. *Acidalius.* Durior paulò locutio. fuerit forte, *hominem Germanis n. s. excusaturum.* Freinshemius. Lege, *homines Germanos.* Et *excusaturos* intellige posteritati. *Grotius.* Nulla opus est mutatione. Hoc enim vult; Hominem, nimirum Segestem, nunquam satis excusaturos Germanos, sive præsentes, sive posteros, quod ejus, avitæ obliti ac hostis libertatis, perfidia in patriam, studio in Romanos; horum imperii, non nisi servilia indicentis, inter Albim ac Rhenum, datos à Natura custodes libertatis, insignia sint conspecta. Neque alienum aut absurdum videri debet illud, *hominem*, quo Segestem Arminius designat. Sic enim loquimur, quoties nostros, si adversi sint nobis, aut infidi, aut nos offenderint, agnoscere merito dedignamur, passim extant exempla. Ad hanc fere formam Dominus Ioh. 4. ad Matrem, res non suas intempestive curantem; *Quid mihi tecum est, Mulier!* Non aliter ac si matrem hic non agnosceret. Et infinita talia apud auctores. *Boxhornius.* Meo judicio recte Grotius, *homines Germanos.* Livius l. 42. *Regem educandum filium Romam misisse, ut jam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibusque.* Est genus excusandi, quod non inanibus verbis, sed rebus quæritur. Sic Statius 1 Th.

Tu modo dissimilis rebus mereare secundis
Excusare tuos.

Id est, præstare, ut illis ignoscatur, ut pro purgatis habeantur. Hoc intelligit Tacitus, significatque, qui vere Germani sint, & hoc nomen tueantur, eos meminisse oportere, quoad vivant, elaborandum sibi, ut hanc maculam diversis & fortibus factis deleant, nec in eo unquam sibi satisfacere. Adde quæ diximus 2 Obser. 13. Nam quod iste obnititur, quid est *nunquam satis excusaturos hominem,* qui, si culpa ejus id acciderit, nemini excusandus, sed omnibus accusandus debet videri? ita dicendum erat, *amicos Segestis nunquam hominem satis excusaturos* apud alios Germanos. Freinshemius παραφράζει, Germanos hujus proditionis nota nunquam liberaturos, quod ejus opera factum est. Hoc est, *nunquam excusaturos,* non *nunquam satis excusaturos.* Gronovius.

1 *Igno-*

[1] *ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus,*[2] *ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloriæ ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.* Conciti per hæc 60 non modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus, [3] veteri apud Romanos auctoritate. unde major Cæsari metus: & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam [4] cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. [5] equitem Pedo præfectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes,

1 *Ignorantia imperii Romani.*] Quasi dicat, longinquiores gentes tutæ sunt à superbia & imperio Romano, ipso situ, & Romanos nec norunt: nos in limite, virtute nos liberavimus, & porrò liberemus. *Lipsius.*

Ignorantia imperii Romani.] Non mutarem, etsi Lipsius, *ignorantiam*, legere mallet. ait enim Tacitus, Germanos inter Albim & Rhenum incolentes, quibus notum imperium Romanum, virgas & secures expertos: alias vero gentes ejusdem imperii ignaras, istarum etiam rerum nescias. *Pichena.* Certe aliæ gentes, quæ Romanũ imperium haud agnoscunt, non suppliciis, non tributis, quæ stipendiariis provinciis indicunt, atterun- tur. *Freinshemius.*

2 *Ille delectus Tiberius.*] Aliis, delectus ad imperium. Quod quanquam verum sit, & horum etiam verborum hic sensus esse possit; potius ad bellum contra Germanos, cui dux delectus fuit Tiberius, quam ad principatus successionem hic respici putem. Ipse quidem 2, 26 gloriatur: *se novies ab Augusto in Germaniam missum.* Freinshemius. Admitterem, si esset *delegatus*. Sed longe amplius est *delectus*, & Tiberium extollendo auget laudem eorum, à quibus vir talis irritus discessit. Ille *delectus* igitur est ille, quem unum ex omnibus dignum Augustus putavit, ut hæredem successoremque ordinaret. *Gronovius.*

3 *Veteri apud Romanos auctoritate.*] Non sequitur, ideo & amicum Romanorum fuisse: nam & apud hostes auctoritati locus est. Cicero pro L. Manilia: *illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem.* Freinshemius.

4 *Cum quadraginta cohortibus Romanis.*] Ergo cum quatuor integris legionibus, quibus ipse præerat, ut supra dixit; decem enim cohortibus legio constat, quælibet cohors tribus manipulis. Veget. Polyb. & alii. *Pichena.*

5 *Equitem Pedo.*] Credo Albinovanus Pedo, cujus fragmentum exstat de navigatione Oceani. Est tamen & alius Pedo Pompeius vir illustris, quem

des, eques, classis, apud prædictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urenteis, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit; interque cædem & prædam repperit undevicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumq; Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud procul [1] Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. 61 Igitur cupido Cæsarem invadit solvendi suprema militibus, ducique; permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu, ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum, & sortem hominum. præmisso Cæcina ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incedunt mœstos locos, [2] visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra lato ambitu, & dimensis principiis, [3] trium legionum manus ostentabant: dein [4] semiruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquiæ consedisse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjacebant fragmina telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centurio-

quem nominat Seneca in Ludo de morte Claudii. *Lipsius.*

1 *Teutoburgiensi saltu.*] Nomen etiamnum retinet inclytus Romana clade saltus, *Teuteberg.* & victoriæ cognomine insignis campus, *VVinfelde*, ad opidulum Hornam, in Westfalia. *Idem.*

2 *Visuque ac memoria deformes.*] Et hoc inter cætera minutiora adnotabo, in Man. legi *deformides.* Pichena.

3 *Trium legionum manus.*] Quo argumento ex principiis colligebatur manus trium legionum? Quia quotiens plures legiones unis castris, principia suæ cuique legioni descripta: in quibus aquila & signa. Item, Principia majora. Vide Milit. Rom. lib. v. *Lipsius.*

4 *Semiruto vallo.*] Videtur bina castra designare. una ante cladem, justa, magna: altera in clade, quæ secundo die in monte quodam fecisse eos Dio tradit; at tertio, occidione occisos. Hæc secunda igitur describere mihi

turiones mactaverant. & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, *hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, &* [1] *suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captivis,* [2] *quæ scrobes; utque signis & aquilis per superbiam inluserit.* Igitur Romanus qui 62 aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. [3] Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia, & formidolosiorem hostium credebat: *neque im-*

te mihi nunc videtur, semiperfecta, & ubi reliquiæ se collegerint. *Idem.*

1 *Suo ictu mortem invenerit.*] Sall. Catil. *Ita ille patricius, ex gente clarissima Corneliorum, qui consulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisque suis exitum vitæ invenit.* Gronovius.

2 *Quæ scrobes.*] Observo scrobium mentionem aliquoties in suppliciis. sive quia soliti puniendum in scrobe collocare, quo securius ferirent: sive, quia deposituri in ea cadaver. Vix enim est, ut ejusmodi damnati; combusti fuerint, aut justa eis facta. Tacitus lib. xv. *Pœna Flavii Vejanio Nigro Tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit: quem Flavius ut humilem & angustum increpans, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Philo Iudæus, *εἰς Φλάκκον*: apparatum supplicii ejus describens: *οἱ δ᾽ ἀπὸ μιᾶς διώκοντες καταλαμβάνουσι, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ὤρυττον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν εἷλκον ἀφηνιάζοντα καὶ κεκραγότα*: *Illi (milites) uno spiritu persequentes eum comprehendunt: & pars statim foveam fodiunt, pars per vim clamantem reluctantemque trahunt.*

A D D. *De Scrobe*, verissime notasse me censeo, jacta in eam corpora damnatorum. Id, qui tunc mores, pro ignominia. nec enim terra corpora condebant, sed igne absumebant. Iuvat in arcano ritu Polybius, de Carthaginiensibus supplicio affectis: Κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρριψαν εἴς τινα τάφρον: *Admutilantes eos & crura frangentes, etiam vivos adhuc projecerunt in quamdam scrobem.* lib. 1. Lipsius.

3 *Primum exstruendo tumulo.*] Consueto ducum ac principum more, quo promptiores cæteros redderent. Sic Nero, dum Isthmum perfodere conatus est, *Primus* (ut ait Sueton. cap. 19.) *rastello humum effodit, & corbulo congestam humeris extulit.* &

imperatorem, auguratu & [1] *vetustissimis cærimoniis prædi-*
63 *tum,* [2] *attrectare feralia debuisse.* Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, [3] campumque quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fu-

In Vesp. cap. VIII. *Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manum primum admovit, ac suo collo quædam extulit.* Pichena.

1 *Vetustissimis cærimoniis.*] Quæ adhærent Auguratui, nec violandæ erant. Exstat inscriptio Romæ, sed mutila: in qua *Germanicus Cæsar* scribitur, *Ti. Augusti F. Divi Augusti N. Divi Iulii* PRON. AUGUR. FLAMEN. AUG. Infra etiam, lib. II. *Nequis augur aut flamen in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur.* Lipsius.

2 *Adtrectare feralia.*] Non augures solum, sed Pontifices, &, opinor, omnes sacerdotes arcebantur à funestis. Apparet ex facto Augusti & Tiberii, qui velo interposito, mortuos laudarunt. Item ex Plutarcho, in Sulla. qui scribit, *Metellam uxorem ejus obiisse:* additque, καὶ τῶν ἱερέων τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν, οὐδὲ τὴν οἰκίαν τῷ κήδει μιανθῆναι, γραψάμενος διάλυσιν τοῦ γάμου ὁ Σύλλας, ἔτι ζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέραν οἰκίαν μετακομισθῆναι: *Cum Pontifices non sinerent Sullam ad eam visere, neque domum ejus funere pollui; Sullam scripsisse libellum divortii, eamque adhuc vivam in aliam domum jussisse transferri.* Notabilis ritus, aut cerimonia: & credo pluries aut solenniter usurpatam. Sulla autem inter sacerdotes: neque scio an & Augures. certe lituus comparet in quibusdam ejus nummis. Sed de offensa Tiberii, credo & occultam caussam Tiberio fuisse; quod hoc factum nimis populare, & conciliando militi videbatur. Qua consimili Philippus Macedonum rex, cui bellum cum Romanis fuit, alienus ab Antiocho rege Syriæ factus, qui Macedonas cæsos ad Cynoscephalas sepelierat: humaniter, sed quasi cum tacita Philippi redargutione. Vide Appianum in Syriaco. *Idem.*

3 *Campumque quem hostis insederat, eripi.*] Genus loquendi è circo petitum. Vbi cum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam meruisset, dicebant: *occupavit & vicit:* occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi: si secundo, *successit & vicit:* si tertio, *eripuit & vicit.* Habes in lapide antiquo apud Gruterum pag. 337. *Eripuit* puta *campum* præcedentibus. Silius:

> *Tene, Astur, certante feret quisquam æquore palmam*
> *Erepto?*

Vide Salmasium ad Solin. pag. 905. Idem Silius *prærepto limite* dicit de primo. Hoc Manilio est *præcludere circum* lib. 5. versu 80.

> *Vel prima tenentem*
> *Agmina in obliquum currus agitare malignos*
> *Obstantemque mora totum præcludere circum.*

Illud *in obliquum* repræsentat Silius:

> *Obliquum Durius conversis pronus habenis*

Op-

fugientium agmine impulsæ auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Cæsar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abscessum. Mox reducto ad Amisiam exercitu, legiones classe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum jussa: Cæcina qui [1] suum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime superare. [2] Angustus is trames, vastas inter paludes, & [3] quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limosa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant, [4] circum silvæ paulatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Cæcinæ dubitan-

tanti

Opposuit currum atque eversum propulit axem

Atlantis senio invalidi.

Est enim *malignus* in adversarium, qui hanc ei moram objicit: & præcludit ei circum, in quo nullum ei locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi. Quod non consideravit Scaliger, cum correxit in Manilio, *perludere*. Gronovius.

1 *Suum militem.*] Cui nimirum præesse consueverat, nempe inferioris Germaniæ exercitum, vide supra I, 31. *Freinshemius.*

2 *Angustus is trames.*] Vbi is hodie? & an est? ex Taciti tota descriptione (considera serio) inducor illum esse, qui hodieque exstat & usui est, inter paludes aut uligines, haud procul Amisia flumine, inter *Lingam*, *VVeddam*, & *Coevordam*. Aliquot milliarium spatium occupant: itque per medias solus hic limes, manu factus, arenis magno opere congestis, & palis trabibusque ad marginandum defixis. Extrema palorum ævo detrita sunt, sed sub terra vela-
...: quis reperiuntur: & Batavi nunc tam opportuno loco usi, qua aditus in Frisiam datur, valido propugnaculo, in ipso limite illo, munierunt. Vocant *Bretania uligines* (*Bretansche-heyde*) nostra lingua: & discis jam, ubi & unde *Britannica herba* reperta aut dicta, Plinio frustra inquisitum. Est ab illa *Britannia*, sive magis *Bretannia*: & tu, sodes, Plinium vide, in Frisiis herbam hanc mire celebrantem, lib. xxv. cap. III. Porro isti Limites sive Aggeres, *Kaii* etiam Latinis olim dicti: quæ vox & Batavis manet. *Lipsius.*

3 *Quondam à L. Domitio.*] Neronis principis avo. Tacitus, l. IIII. *Post exercitu flumen Albim transgressus est, longius penetrata Germania quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est.* Sueton. Nerone, cap. IIII. *Non minus aurigandi arte in adolescentia quam deinde triumphalibus ornamentis ex Germanico bello.* In alium sane Domitium ista non cadunt. *Idem.*

4 *Circum silvæ paulatim adclives.*]

tanti quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimulque propulſaret hoſtem, caſtra metari in loco 64 placuit; [1] ut opus, & alii prœlium inciperent. Barbari perfringere ſtationes, ſeque inferre munitoribus niſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant: miſcetur operantium bellantiumque clamor: & cuncta pariter Romanis adverſa; locus uligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruſcis ſueta apud paludes prœlia; procera membra; haſtæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul. nox demum [2] inclinantis tum legiones adverſæ pugnæ exemit. Germani ob proſpera indefeſſi, ne tum quidem ſumpta quiete, quantum aquarum circumſurgentibus jugis oritur, vertere in ſubjecta: merſaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. [3] Quadrageſimum id ſtipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat: ſecundarum ambiguarumque rerum ſciens, eoq; interritus. Igitur futura volvens, non aliud repperit, quam ut hoſtem ſilvis coërceret, donec ſaucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri; unetviceſima in lævum; primani ducendum ad agmen; viceſimanus adverſum ſe-65 cuturos. Nox per diverſa inquies: cum barbari feſtis epu-

Ex Man. In vulgatis, *adclines*. Pichena.

1 *Vt opus, & alii prœlium inciperent.*] Faernus locum hunc, ut videtur, mutilum, ita reſtituebat: *ut alii opus, alii prœlium inciperent.* Urſinus. Ad marginem libri Mureto adſcriptum, *ut par opus alii.* Vere inde conjicio: *placuit, ut pars opus, alii prœlium inciperent.* Acidalius. Fruſtra laborant in loco ſano & nihil laborant. Vide noſtra ad Livium lib. 3. cap. 37. Gronovius.

2 *Inclinantis tum legiones.*] Forte aptius; *inclinantis jam legiones.* Freinshemius.

3 *Quadrageſimum id ſtipendium.*] Eſt ergo idem ille, de quo lib. III. *Inter quæ Severus Cæcina cenſuit, ne quem magiſtratum, cui provincia eveniſſet, uxor comitaretur. multum autè* repe-

epulis, læto cantu, aut [1] truci sonore subjecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos [2] invalidi ignes,

repetito concordem sibi conjugem, & sex partus enixam. seque, qua in publicum statuerit, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. Lipsius.

1 *Truci sonore.*] Rhenanus vir doctus, quique nos scriptis non parum adjuvit suis, hunc locum & alterum ex libro IV. sequenti, ibi, *sonorem alterius prælii non acciperet*, mire suspectos habet: vereturque ne librarius aliquis Sidonianæ lectioni assuetus, pro *sono*, *sonorem* infulserit. Sed magis est ut Cornelius noster Lucretii lectione delectatus, ex illius vetustis verbis quasi flosculis, libros novos asperserit: sic autem poëta scripsit de rerum natura lib. 1.

> *—— quæ belle tangere possunt*
> *Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.*

Item libro VI. *Odorari licet, & sentire sonorem.* Vertranius.

2 *Invalidi ignes.*] Similis prorsus descriptio Xenophontæa, in desperatione pari; περὶ Κύρου ἀναβάσεως γ. Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες. ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι: *Hac cogitatione mæsti & desperantes, pauci sub vesperam cibum sumpserunt, pauci ignem accenderunt, ad arma non multi ea nocte ibant. Iacuit quisque, ubi casus eum posuit, cum dormire non possent, tristitia & desiderio patriæ, parentum, uxorum, liberorum: quos videre ultra spes non erat.* Porro de Castrorum his ignibus, in *Militia* nobis scriptum. *Lipsius.*

Invalidi ignes.] Mirum heic dubitare viros summos libris de Militia Rom. ignesne istos capere debeant pro iis, quibus cœnæ & corporum curandorum causa usus militi, an pro facibus vigilum? At qui quæso pro facibus vigilum? In tali periculo non modo intermittendæ, sed & intendendæ vigiliæ. quod etiam fieri solitum ostendit illud Statii lib. 12. Thebaidos;

> *illam nam tempore in omni*
> *Attendunt vigiles, & rex jubet ipse timeri*
> *Contractaque vices, & crebrior excubat ignis.*

Diserteque Curtius libro 4. in vita Alexand. *Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem esse facturum conjectans, frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari jusserat. ergo ignibus tota ejus castra fulgebant.* Et ita est; vult Tacitus, post hanc cladem Romanos sub vesperam minime excitasse illam ignium tota per castra frequentiam, quam solebant; sed plerosque cibi potusque, imo & sui immemores indulsisse aut luctui aut formidini. Exemplum suppeditavit nobis ex Xenophonte lib. 3. Ἀναβάσεως Lipsius ad istum Taciti locum. Nec aliud volunt ista è Plutarchi Pelopida: Ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνάς, μήτε πῦρ ἀνάψαι, μήτε δεῖπνον ἑλέσθαι, σιγήν τε καὶ κατήφειαν εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντὸς ὥσπερ οὐ νενικηκότας ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἡττημένων ὑπὸ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Livius quoque lib. 9. *Quæ cibi, quæ quietis immemor nox traducta est.* Nimirum *invalidi ignes*, hoc loco opponuntur.

ignes, [1] interruptæ voces, [2] atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. [3] ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Cœpta luce missæ in latera legiones metu, an contumacia, locum deseruere; capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit; sed ut hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites; incertus signorum ordo; utque tali in tempore, sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures; irrumpere Ger-

Germanorum *festis epulis*. Gruterus.

1 *Interrupta voces.*] Quæ, aut quorum? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus v. Hist. *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant; tamquam jussi silere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Duo igitur solennia Romanis vigilibus, Signum & Voces. Signum, capio Buccinam: Voces, illas quas interposuisse videntur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexaëm. lib. v. cap. xv. ubi militari more de vigiliis gruum: *Ceteris quiescentibus, alia circumeunt. post ubi vigiliarum tempus fuerit impletum, perfuncta munere in somnum se præmisso clangore componit, ut excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est.* Lipsius.

Interrupta voces.] *Militum*, non *vigilum*. ut enim in lætitia omnia vigent, & continuo personant strepitu; sic in rebus adversis, contra est. Noster lib. 2. Annal. *Sumto justitio, deseruntur fora, clauduntur domus, passim silentia & gemitus.* libro vero 3. *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies.* Egregie Silius lib. 10. Punicor. de superstitibus cladis Cannensis:

Trunca atque ægra metu, seu magna elisa ruina
Corpora debilibus nituntur sistere membris.
Clamor sæpe repens, & sæpe silentia fixu
In tellurem oculis.

Libanius declamatione, quæ Patrocli inscribitur: ὁ μὲν δὴ ταῦτα. οἱ βάρβαροι δὲ παρὰ τὰς ὁλκάδας σκηνώσαντες, ἐν ᾄσμασι ἐπαννύχιζον καὶ αὐλοῖς· ὥστε τὸν Ἀτρείδην, ὅπη ἂν ἔβλεψε, δυσχερεῖ θέᾳ περιπίπτειν. τὸ μὲν ναύσταθμον τοὺς Ἕλληνας ἔχοντα ἐν ἀθυμίᾳ καὶ σιωπῇ &c. Sic & hoc loco, auctor noster opponit *interruptis* Romanorum *vocibus*, Germanorum *lætos cantus, ac trucem sonorem*. Gruterus.

2 *Atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent.*] Faernus legebat: *Atque ipsi passim adjacere vallo, oberrare tentoriis.* Ursinus.

3 *Ducemque terruit dira quies.*] Lucanus lib. 7. *Dira quies & imagine mæsta diurna.* Gronovius.

Germanos jubet, clamitans, [1] *En Varus, & eodem iterum fato victa legiones!* [2] Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. juvit hostium aviditas, omissa cæde prædam sectantium: enisæque legiones, vesperascente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ [3] egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, [4] funestas tenebras, & tot hominum millibus unum jam reliquum diem lamentabantur. Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. [5] tanta inde consternatio, inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum [6] Decumana maxime pete-

66

1 *En Varus, & eodem iterum fato.*] In Man. habetur: *En Varus, & eodemque iterum fato victa legiones.* suspicor legendum, *En Varus, en, eodemque iterum* &c. Certe particula, *en*, ingeminata, vim etiam orationis ingeminat. *Pichena.*

2 *Simul hac & cum delectis.*] Faernus legebat: *simul hac, cum delectis scindit agmen*: deleta *&*, conjunctione. *Vrsinus.* Infeliciter. *Gronovius.*

3 *Egeritur humus.*] Corbulæ & sportæ. *Lipsius.*

4 *Funestas tenebras lamentantur.*] i. e. lamentando dicunt, tenebras illas, quæ cum nocte ingruerent, non solitas lucis umbrarumque vices esse, verum ferales, hoc est mortiferas, exequiales tenebras, in quibus ipsis vitæ luce occasura, nox una perpetuo dormienda foret. ita 2, 31. de Libone. *Freinshemius.*

5 *Tanta inde consternatio.*] Apud veteres Romanos, (ut alibi Lipsius notat) hoc maxime cautum erat. Polybius enim lib. VI. ait, turmas equitum quotidie excubasse in castris. deinde sequitur: *Atque hi curant, cum alia, tum equos maxime, ne aut vinculis impediti & illigati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut soluti & ruentes, turbas & consternationem excitent in castris.* Pichena.

6 *Decumana maxime.*] Ea oppo-

tebatur, aversa hosti, & fugientibus tutior. [1] Cæcina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt. 67 Tunc contractos in principia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Unam in armis salutem, sed ea consilio temperanda; manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum. illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse:* [2] *at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ* [3] *in castris honesta*, memorat: reticuit de adversis. [4] Equos dehinc, orsus à suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione,

sita Prætoriæ ex adverso, & plurimum remota ab hoste erat, & ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro v. *Lipsius.*

1 *Cæcina projectus.*] Habes idem prorsus factum in Plutarchi Pompeio, sub initium. Vide. *Idem.*

2 *At victoribus decus, gloriam.*] Melius ex Manusc. distinxi. cum malè in omnibus libris interpunctum esset: *gloriam, quæ.* Sensus est: Victoribus, decus & gloriam superesse. deinde memorat, *quæ domi cara*, scilicet, parentes, liberos, &c. *quæ in castris honesta*, id est dona militaria. *Pichena.*

3 *In castris honesta.*] Olim aut nuper in militia feliciter ab iis gesta. *Lipsius.*

4 *Orsus à suis.*] Ferri potest intellegique, quod plures suos equos distribuerit: præoptem tamen, *à suo.* Ut Commentario Cæsaris primo: *Cæsar primum suo, deinde omnium, è conspectu remotis equis.* Statim etiam, *Hostis facile excidium*, sententia desiderat, non, *Hosti*, quod inolevit. *Lipsius.*

Equos dehinc, orsus à suis.] Cur hanc lectionem mutes, causa nulla est. nam quod Cæsar equum suum è conspectu removet primo de bello Gallico, scilicet, quia in acie, equo vehens, e quo descendit, ut æquaret periculum. At Cæcina in castris pedes equos omnes suos distribuit fortissimis militum. *Mercerus.* Rectius haud dubie, quam *à suo.* Credibile enim est plures distribuisse, ut equitum quantum posset efficeret. præsertim cum superiori prælio plus equorum quam hominum amissum fuisse videatur, *equis enim maxime vulnera ingessisse* Arminium dixit auctor 1, 65. Itaque cum duces atque legati plures equos alere consuevissent, usus militiæ poposcit, ut iis, qui suos amisissent, alios darent. Sic apud Curtium 7. *Cum Antiphanes scriba equitum Amyntæ denunciasset, ut ex suis equis more solito daret his, qui amisissent suos.* Cæsarem de Bello Gall. 7. *Eorum adventu quod minus idoneis*

bitione, fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes, in hostem invaderent. Haud minus inquies 68 Germanus spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: Arminio, *sinerent egredi, egressosque rursum per humida & impedita circumvenirent*, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, *ut vallum armis ambirent. promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore.* Igitur [1] orta die, proruunt fossas, [2] injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob

idoneis equis utebantur, à tribunis mil. reliquisque, sed & equitibus Romanis, atque evocatis equos sumit, Germanisque distribuit. Freinshemius.

1 *Orta die proruunt fossas.*] Nauseam movet, cum hoc loquendi genus puteat. Igitur lego, *igitur orta die proruunt, fossis injiciunt crates.* Turnebus. Non adsentior. Proruebant enim fossas, demoliendo vallum, terramque superadgestam. *Pichena.* Pro germana mihi est lectio, quam Turnebus restituit. Ad exprimendam Germanorum aviditatem atque ferociam nihil aptius. Nec audiam virum doctum, qui vulgatam exponit: id enim fieri potuisset, si vallum pro fossa, non autem fossa pro vallo fuisset. Sed nec à labro fossæ terram injecisse crediderim, quod enim consilium eorum fuisset, si inopinantibus super venturi, ecfodere humum, quæque in tuto gravia, tela inter hostium moliri voluissent? At crates per noctem facile parare potuerunt, quibus celeriter in fossas conjectis imparatos Romanos in castris suis occuparent. Ergo Tacitus hic significare voluit omnia magna cum celeritate acta fuisse: *Proruunt*, inquit, *fossis injiciunt crates, summa valli prensant.* Similem Gallorum impetum descripsit Cæsar Commentariorum de Bello Gall. 7. 18. *Freinshemius.* Vide tamen, ut veteres hoc verbo utantur. Cæsar 3. Gall. *Celeriter ad munitiones pervenerunt, atque his proruti.* Livius 9. *Pars fossas explerent, pars vellerent vallum atque in fossas proruerent.* Eodemque: *Dolabra calonibus dividuntur ad vallum proruendum fossasque implendas.* Et mox: *proruto vallo erupit acies.* lib. 22. *Montes lapsu ingenti proruit* terræ motus. lib. 26. *Albam a fundamentis proruerunt.* Frontinus, 2, 5. *repente adortus & desertum proruit vallum & castra cepit.* Noster lib. 2, ann. *proruta arbores.* lib. 4. Histor. *hostem postera die profligare ac proruere.* Et, *balista ingentibus saxis hastilem aciem proruebat.* Et sic semper: neque usquam memini me legisse *proruere* pro impetum facere, incurrere. Livii locus erat lib. 25, 30. ubi vulgo, *ab coborte & equitibus ex occulto proruentibus.* Sed Put. & meliores *procurrentibus.* Alter Curtii lib. 4, 16. *Subditis calcaribus proruere in hostem.* Sic plane libri etiam optimi: sed legendum *prorumpere*, ut apud Maronem: *& medius densos prorumpit in hostes.* Gronovius.

2 *Injiciunt crates.*] Duplex hic ratio transeundi fossas, ut aut proruta à labris terra complerent; aut cratibus injectis, velut ponte transirent. Vtramque tangit. neque enim Turnebo assentiar legenti, *orta die proruunt, fossis injiciunt crates.* De cratibus, etiam Galli apud Cæsarem usurpant: lib. VII. *Proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent.* Vbi etiam de

ob metum defixo. poſtquam hæſere munimentis, datur cohortibus ſignum, cornuaque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic ſilvas, nec paludes, ſed* [1] *æquis locis æquos deos.* [2] Hoſti, facile excidium, & paucos ac ſemermos cogitanti, ſonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur: cadebantque, ut rebus ſecundis avidi, ita adverſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt grave vulnus, pugnam deſeruere: vulgus trucidatum eſt, donec ira & dies permanſit. Nocte demum reverſæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egeſtas fatigaret; vim, ſanitatem, copias, [3] cuncta in victoria habuere.

69 Pervaſerat interim *circumventi exercitus* fama, & *infeſto Germanorum agmine Gallias peti*: ac ni Agrippina [4] impoſitum Rheno pontem ſolvi prohibuiſſet, erant qui id flagitium formidine auderent. ſed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibuſque

de *Aggere.* quem & Romani huic rei uſurpabant, è faſcibus ſcilicet & levi materie. *Lipſius.*

1 *Æquis locis æquos deos.*] Id eſt, in neutram partem pronos. Nonnullos enim audivi interpretari, *æquos*, id eſt, fautores. *Pichena.*

2 *Hoſti facile excidium.*] Rectum eſt, *Hoſti*, non, *hoſtis.* hoc enim ait, hoſti cogitanti facile excidium offuſum de improviſo ſonum tubarum, &c. *Mercerus.* Diſtinctionem, quæ ſententiæ fraudi, muto: *Hoſti facile excidium & p. a. ſ. cogitanti ſonus* &c. Si *hoſtis* legas, contraria plane verborum mens ei, quam voluit auctor. *Acidalius.* Recta lectio & planus ſenſus. Germani putabant cum paucis & ſemermis rem ſibi, & perinde facile caſtrorum excidium fore: iis igitur arma tubæque inopinato objectæ in majus accipiuntur. Neque m moveat vir doctiſſimus qui ſcribendum cenſuit: *Hoſtis facile excidium.* Freinshemius.

3 *Cuncta in victoria habuere.*] Senſus: quamvis tot adverſa premerent, tamen gaudio partæ victoriæ libenter toleraſſe, eamque inſtar vis, ſanitatis, copiarum habuiſſe. Sic fere Cic. ad Att. 3, 20, *in univerſa ſalute inerunt omnia.* Idem.

4 *Impoſitum Rheno pontem.*] Qua parte Rheni iſte pons? Ne trahant ad ſe Agrippinenſes: falluntur. apud Treveros fuit. Nam Agrippina diſcedens à marito, tumultu militari, in Treveros iit, ut ſupra lectum nobis, ibique manſit. Pons ergo eopſe in loco. Strabo lib. IV. Μετὰ δὲ τοὺς Μεδιοματρικοὺς καὶ Τριβόκχους παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τρευΐστροι (puto Τρευηροι) καθ᾽ οὓς πεποίηται) τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούν-

que ut quis inops, aut ſaucius, veſtem[1] & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis, laudes & grates reverſis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. *non enim ſimplices eas curas; nec adverſus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat,* Cæſaremque Caligulam *appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces:*[2] *compreſſam à muliere ſeditionem, cui nomen principis obſiſtere non quiverit.* Accendebat hæc, onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii[3] odia in longum jaciens,

γενόντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Lipſius.

1 *Et fomenta.*] Nempe vulneribus. Solent enim hoc Imperatores conciliandis militibus. fecitque Trajanus. Vide Suidam, in *Λαμπαδίον*, & me in Plinii Panegyricum. *Idem.*

2 *Compreſſam à muliere ſeditionem.*] Quomodo? non compreſſit certe ſeditionem, ſed cauſa tamen fuit comprimendæ: nam abſceſſu ejus in Treveros, de quo ſupra, tacti pudore, ac miſeratione milites, invidiaque in Treveros, ad ſanitatem rediere. *Pichena.*

3 *Odia in longum jaciens.*] Ex præſentibus futura proponens; ex quibus cauſæ odii naſcerentur: quæ quoniam in longitudinem reſpiciebant, recondebat animo Tiberius: itaque augeſcebant alita cogitationibus; promebanturque tandem multiplicata & inexpectata. *Ferrettus.* Tiberius odii tenax erat, quodque diſſimulaſſet, gravius poſtea repræſentabat. Supra: *in Haterium ſtatim invectus eſt, Scaurum cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tramiſit.* Xiphilinus: *ὀργίζετό τε ἐν οἷς ἥκιστα ἐθυμοῦτο, καὶ ἐπιεικὴς ἐν οἷς μάλιστα ἠγανάκτει, ἐδόκει εἶναι.* qua de re Sejanus cui id notum, animadverſo Tiberium ad Agrippinæ facinus aperte non erupiſſe, ſerio conjicit, eam ſimultatem ex illis eſſe, quas is ut præcipuas continere, ſpatioque temporis cumulatiores expromere ſolebat. Avidus ergo perdendi domum Germanici, ulcus refricat, & laceſſit animum ſatis ſua ſponte exacerbatum, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupiſſet triſtibus dictis atrocia facta conjungere.* At *in longum jacere* eſt extendere, augere & ſimilia id genus. Sic,

Cauſſando noſtros in longum ducis amores.

Id eſt, cauſas prætexendo, ne carmina referas, ultro facis, ut ea vehementius deſiderem. Verum aliter Servio viſum: ſed noſtro interpretamento Cornelius favet. Quiſnam autem lites mihi conciat, ſi *μεταφορικῶς*, interpretatus *in longum jaciens* ab iis, qui vallum & foſſas in longum ducendo, ea extendunt, & augent? Nemo certe, quia dicta verba commode non aliter explanari valeant; & meta-

70 ciens, quæ recconderet, auctaque promeret. At Germanicus legionum quas navibus vexerat, secundam, & quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret, vel [1] reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo, aut modice adlabente æstu, quietum habuit: mox impulsu aquilonis, simul [2] sidere æquinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ: [3] eadem freto, litori, campis facies; neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia à profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, sarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occursant. permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adversante unda: nihil strenuus ab ignavo, [4] sapiens à prudenti,

metaphoræ plurimum orationis magnitudini conferant. Vel si proprie accipere vis *odia in longum jaciens*, id est, differens sive prolatans, per me facias licet & ἀντίπτωσις erit pro *odia in longum jacientis*; non absimilis huic: *meminissent C. Asinii & Messallæ ac recentiorum Arruntii & Eserninii ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Quæ μετάβασις amica Thucydidi. lib. 4. εἶχον δὲ τούτους, καὶ Κερκυραίων ἅμα παραπλεόντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. De quibus agens Scholiastes: τὸ ἑξῆς ἦν, παραπλέουσιν, ἀλλὰ μεταβάσει ἐχρήσατο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. *Salinerius.* Non omittebat, inquit, semina jacere longinqui odii, quod aliquando in perniciem eorum erumperet. Quum enim animum Tiberii, ut clausum aliis, ita sibi uni apertum, exacte nosset, sciebat eum offensas atque odia semel concepta alta mente reponere atque fovere, donec oblata occasione ultionis, ipsa mora tristibusque meditationibus aucta roborataque proferret. *Quæ recconderet auctaque promeret*, de Tiberio dicuntur: male non nemo ad Sejanum transtulit. *Freinshemius.*

1 *Reciproco sidere.*] Est hoc in eo litore Chaucorum & Frisiorum: ut mare longissime à terris recedat, & in sicco naves destituat. Ipsi navigavimus, atque experti sumus. *Lipsius.*

2 *Sidere æquinoctii.*] Idem Cæsar sensit scripsitque, navigatione Britannica, in Commentariis suis. Et vide Posidonii non abhorrentem ab usu hodierno disputationem super tota re, apud Strabonem, libro tertio extremo. quem tamen ipse haud juste refellit. *Idem.*

3 *Eadem freto, litori.*] Ex his pluribusque locis clarum, non fuisse loco litoris olim arenarias illas moles vetius quam montes, quæ Oceanum hodie arcent: succrevitque majorum ævo illa arenarum vis, satione caricis, non sine monitore deo. *Idem.*

4 *Sapiens à prudenti.*] Clarum est scribi debere, *sapiens ab imprudenti.* Id.

Sa-

denti, consilia à casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora enisus, eodem agmen subduxit. [1] pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miserabiles, quam quos hostis circumsidet. quippe illis etiam honestæ mortis usus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; [2] penetratumque ad amnem Visurgim, quo Cæsar classe contenderat. impositæ

Sapiens à prudenti.] Aperto vulneri multi multis modis medentur. Ego, *insciens à prudenti.* Similitudo litterarum non abest, sensus postulat. Recteque, *insciens*, sive ignarus, *prudenti* opponitur. infra lib. 11. *milesque pavidus, & casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat.* Pichena. Ego scriptum fuisse puto *sapiens ab rude, nil consilia*, &c. Opponit hæc & Curtius 8, 13. *& quanta inter rudes poterat esse sapientia.* Freinshemius.

1 *Pernoctavere sine utensilibus.*] Sine supellectile, inquit Freinshemius. Ego accipio, sine cibariis: quæ aut amissa aut corrupta erant. Neque aliter ea voce utitur Tacitus. Ut cum lib. 2, 1. ait *vilissima utensilium annulo clausa.* Ubi Lipsius etiam, supellex penusque: sed quæcunque affert loca, penum tantum demonstrant, præter unum Plinii: ex quo ut appareret etiam vasa aurea & argentea obsignatis arcis fuisse condita, ita non de pretiosis isto loco Tacitus: sed quod servus Comicus diceret, *allium* vel *acetum obsignatum cum sale*, indignabantur. Eodem lib. cap. 60. *Quasque copias frumenti & omnium utensilium quaque natio penderet.* Freinshemius hic accipi ait pro quaque re, quæ usui esse posset. Nimis laxe: immo non nisi ad victum. lib. 3, 52. *Sperni sumptuariam legem vetitaque utensilium pretio augeri in dies.* Eum c. 55. *Luxum mensæ* appellat. l. 15, 39. *Subvecta utensilia ab Ostia & propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum.* Utique ad alendam inopem plebem. Adde pecun. vet. 2, 7. & Pricæum ad Apuleii Milesias. *Gronovius.*

2 *Penetratumque ad amnem Visurgim.*] Ego verò hic obhæreo. Supra scriptum: *Reducto ad Amisiam exercitu, legiones ut advexerat, repertæ.* Si ad Amisiam Germanicus classem conscendit, Rhenum & Galliam petiturus: quo casu nunc ad Visurgim? Tempestate, inquies. Bene, sed quomodo Vitellius, qui & ipse paullo ante ad Amisiam, & (ne tempestatem iterum suspicere) terra iit, nunc quoque ad Visurgim? Hæc si probe narrantur, Germaniam profecto petiere: non Galliam repetiere: aut fallunt me locorum omnes situs.

ADD. Merito hic hæsimus: at nunc me (animo hercle meo) expedivi. Nam scribendum, *ad amnem Vidrum*, quem Ptolemæus in hoc tractu novit, & ille ipse est quem *Vechtam* hodie vocant, & ad *Gelmudam* in sinum Australem, mox Oceanum, influit. Sane Taciti narratio evincit, pensitata. Ecce ad Amisiam dimisit Vitellium, ipse naves conscendit: uterque progressus, ille terra, hic mari: & ubi convenire ad amnem, nisi hic potuere? Enimvero & portus ibi à Ptolemæo locatur, *Μαναρμανὶς λιμὴν, Manarmanis*; neque abhorret *Stauriam* esse. *Lipsius.*

Pene-

ſitæ deinde legiones, vagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumque reducem videre. 71 Jam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, [1] ipſum & filium ejus in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia; facile Segimero, [2] cunctantius filio: quia Quinctilii Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Ceterum ad ſupplenda exercitus damna certavere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia: quod cuique promptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum laudato ſtudio Germanicus, armis modo & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militem juvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, [3] circumire ſaucios; facta ſingulorum extollere; vulnera intuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio & cura, ſibique & prœlio firmabat. 72 Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. Nomen *patris patriæ* Tiberius à populo ſæpius ingeſtum, repudiavit: neque in acta ſua jurari, quamquam cenſente ſenatu, permiſit: *cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret,* [4] *tanto ſe magis in lubrico* dictans. non tamen

Penetratumque ad amnem Viſurgim.] Nihil veriſimilius, quam quod poſtremum docuit doctiſſimus Lipſius delendum *τὸ Viſurgim:* quæ vocula hic contra omnem hiſtoriæ & Geographiæ rationem. Sed *amnem* capies Rhenum, non Amiſiam: lege diligenter totum hunc locum, fateberis. *Mercerus.*

1 *Ipſum & filium ejus.*] Segimeri filium Seſithacum nomine. Strabo lib. VII. Ἔτι δὲ Σεσίθακος Αἰγιμήρου υἱὸς τοῦ Χερούσκων ἡγεμόνος. Sed corrige in Strabone, Σιγιμήρου. Nam Taciti ſcriptura ad etymon apta ejus linguæ. *Lipſius.*

2 *Cunctantius filio.*] Ex Man. Alii minus recte, *cunctatius.* Pichena.

3 *Circumire ſaucios.*] Livius lib. 8. de L. Papirio Curſore: *itaque adhibitis legatis ipſe circum ſaucios milites, inſerens in tentoria caput, ſingulos ut ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribuniſque, & præfectis demandabat: rem per ſe popularem ita dexter egit, ut medendis corporibus, animi multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad ſalubritatem efficacius fuerit, quam quod grato animo ea cura accepta ſit.* Gronovius.

4 *Tanto ſe magis in lubrico dictans.*] Potius forte *dictitans*, ut & Muret. Sic forte & lib. 2. Ann. *Rheſcuporis ſanciendo, ut dictabat, fœderi, dictitabat* legendum. *Acidalius.* Malim,

tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem majeſtatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, ſed alia in judicium veniebant: ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique male geſta Rep. majeſtatem populi Romani minuiſſet. [1] facta arguebantur, dicta impunè erant. [2] Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis ejus tractavit, commotus [3] Caſſii Severi libidine, qua viros feminaſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamaverat. mox Tiberius, conſultante [4] Pompeio Macro prætore, *an judicia majeſtatis redderentur? exercendas leges eſſe* reſpondit. Hunc quoque aſperavere [5] carmina, incertis auctoribus vulgata, in ſævitiam ſuperbiamque ejus, & diſcor-

lim, *dictitans*. ita enim amat Tacitus. *Pichena*.

1 *Facta arguebantur, dicta impune erant.*] Hæc verba Petrus Daneſius putabat ex alio Taciti loco irrepſiſſe, eaque ut prorſus ab hoc aliena, rejiciebat conſentientibus libris. *Urſinus*. Quid ſibi velint, ignoro. Nam & loco poſita ſunt verba, & veriſſima, quod totus titulus in Digeſtis Ad legem Iuliam majeſtatis docet ac demonſtrat, ne poſt tot ſecula quidem tot tyrannos argui verba plane auſos ſancire, etſi per interpretationem eo trahi legem paterentur. Quin & aperte Iuriſconſultus: *nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum eſt*. Sed latebra eſt in illo *non facile*. Interim vere Tacitus & commode de priſca vi legis. *Gronovius*.

2 *Primus Auguſtus.*] Sullæ diſcipulus. Cic. lib. 3. Fam. Ep. 11. *Veruntamen eſt majeſtas (ut Sulla voluit) ne in quemvis impune declamare liceret*. Idem.

3 *Caſſii Severi libidine.*] Scribam infra, ad librum IIII. *Lipſius*.

Libidine qua viros fæminaſque.] Nihil deperiret orationis nitori, ſi ſcriberetur: *Caſſii Severi libidine, qui viros fæminaſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamaverat*. Gronovius.

4 *Pompeio Macro pretore.*] Huic Pompeio cognomen fuit *Macer*. quod & Clodiorum, & Marciorum familiæ commune fuiſſe ex auctore noſtro notum eſt: atque inſuper Æmiliorum, Bæbiorum, Calpurniorum. Eſt & hoc cognomento illuſtris ICtus, cujus fragmenta ſunt in Digeſtis Juſtiniani. atque alius ex Liciniorum familia hiſtoricus, qui ſæpe citatur Livio, cum alias, tum corrupte 4, 23. *apud Marcum Licinium*, pro *Macrum*: eadem literarum metatheſi, quæ ſimillimum mendum adſperſit Strabonis loco lib. 13. ubi de Pompeio Macro: υἱὸν τε κατέλιπε (ὁ Θεοφάνης) Μάρκον Πομπήϊον. Theophanes *filium reliquit Marcum Pompeium*; ſcribendum enim Μάκρον. Hinc ſoror hujus noſtri prætoris (idem enim eſt) *Pompeia Macrina* vocatur 6, 18. Quorum avum potius Theophanem, quam ut ibi ſcribitur, *proavum* ratio temporum videtur evincere. *Freinshemius*.

5 *Carmina, incertis auctoribus.*] Intellegit eapſa carmina quæ exſtant Suetonio, cap. LIX. *Lipſius*.

1 *Gra-*

73 discordem cum matre animum. Haud pigebit referre in Falanio, & Rubrio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, [1] gravissimum exitium irrepserit, [2] dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui* [3] *per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset: quodque venditis hortis,* [4] *statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur [5] *violatum perjurio*

[1] *nomen*

1 *Gravissimum exitium.*] Seneca de Benefic. *Sub Tiberio fuit accusandi frequens ac pæne publica rabies, quæ omni civili bello gravius remp. afflixit.* Idem.

Gravissimum exitium.] Seneca de Benef. lib. 3, 26. *Sub Tiberio Cæsare fuit accusandi frequens & pene publica rabies, quæ omni civili bello gravius togatam civitatem confecit.* Pichena.

2 *Dein repressum sit.*] Quando? sub Vespasiano & Tito, opinor. nam eousque calumniis ex lege ista locus: illi minuerunt, aut sustulerunt. Iterumque *arsit*, inquit, *& cuncta corripuit*, haud dubie sub Domitiano, qui telo eo passim usus ad sæviendum. *Lipsius.*

3 *Per omnes domos.*] Hoc est quod Ovidius de pietate sua gloriatur,

> *Nec pietas ignota mea est. videt hospita tellus*
> *In nostra sacrum Cæsaris esse domo.*

Non tamen ut *singulæ domus* collegia sua habuerint (id non videtur, neque is sensus his verbis) sed quod circuibant domesticatim collegæ, & sacrum alibi atque alibi faciebant. Sparsi igitur per omnes domos, sed statis temporibus conveniebant. *Idem.*

4 *Statuam Augusti simul mancipasset.*] Rideamus. & eo magis, quod Iurisconsultis etiam discrimen aliquod repertum hac in re. qui tradunt, *Non videri contra majestatem fieri ob imagines Cæsaris, nondum consecratas, venditas*, l. v. & vi. D. Ad leg. Iul. maj. Ergo consecratas vendi, commissum fuit. Iure exagitat purpuratos illos stipites Tertullianus: *Publicos aque deos fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, si olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione Quæstoris divinitas addicta conducitur.* Id.

5 *Violatum perjurio.*] Vulgatum, ut sanctissimum jusjurandum esset per nomen & numen Augusti. Horatius id accidisse testatur eo etiam vivo:

> *Præsenti tibi maturos largimur honores,*
> *Iurandasque tuum per nomen ponimus aras.*

Sapiens ille Claudius, *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam per Augustum:* ait Sueton. cap. 11. Tertullianus: *Majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Iovem: citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur.* Minutius Felix: *Et est eis tutius per Iovis Genium pejerare, quam regis.* Nec mentiuntur nostri scriptores, ex iis quæ legibus firmata video De jurejurando, lib. XIII. sub finem. Lucanus inter ultiones sanguinis

nomen Augusti. Quæ ubi Tiberio notuere, [1] scripsit consulibus; *Non ideo decretum patri suo calum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse* [2] *ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Iusjurandum perinde æstimandum, quamsi Iovem fefellisset.* [3] *deorum injurias diis cura.* Nec 74 multo post Granium Marcellum [4] prætorem Bithyniæ

nis civilis hanc posuit, ut mihi videtur, facunde:

> ——*cladis tamen hujus habemus*
> *Vindictam, quantam terris dare numina fas est.*
> *Bella pares superis facient civilia divos.*
> *Fulminibus Maneis radiisque ornabit & astris,*
> *Inque deum templis jurabit Roma per umbras.*

Formulæ autem jurandi erant, per Genium, per Fortunam, per Salutem Principis. *Idem.*

Nomen Augusti.] Malim hic legere *numen.* & vice versa H. 2, 33. *Nomen Othonis,* ubi *numen* est. *Freinshemius.*

1 *Scripsit consulibus.*] Errat igitur Dio fine l. LVII. qui ait Tiberium voluisse damnari eum qui statuam cum hortis vendidisset: sed obstitisse pudorem. quia primus à consule sententiam rogatus esset. Nam Tiberius, ut vides, non interfuit. *Lipsius.*

2 *Ludis, quos mater.*] Credo eos esse, qui Palatini postea à loco dicti, alii ab Augustalibus. Videnturque non equestres aut curules fuisse, ut illi; sed scenici. Dio LVI. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἡ Λιουΐα ἰδίαν δή τινα πανήγυριν αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν. καὶ τοῦτο δεῦρο ἀεὶ ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται: *Præter hæc etiam Livia proprios quosdam ludos Augusto per triduum in Palatio fecit. qui ad hoc ævum celebrantur ab iis qui rerum potiuntur.* Suetonius Caligula: *Cumque placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi.* Idem.

3 *Deorum injurias.*] Expressit eam sententiam & Imperator l. 11. De reb. cred. *Iurisjurandi contempta religio satis deum ultorem habet.* Idem.

4 *Prætorem Bithyniæ.*] De scriptura ambigit sidus exoriens suæ Galliæ Ios. Mercerus. nec de nihilo: Prætorem Bithyniæ ait: nonne debuisset *Proconsulem?* Ex re quidem & ex vero. Nam Bithynia, divisione Augusti inter eas provincias quæ Senatui & populo relictæ: id est, proconsulares. Dio, & Strabo. Quid dicam? Vulgatam haud tuear, nisi si quid post Augustum in ea re mutatum, quod observes haud semel. *Idem.*

Granium Marcellum prætorem Bithyniæ.] Maneo in eo quod dudum monui, rescribendum *Proconsulem.* Nam Bithynia in Senatus populique Romani provinciis ex divisione Augusti, apud Dionem & Strabonem, nec causa fuit cur postea mutaret, pacatissima quippe provincia. Quin mansisse indicio est Plinius Secundus, qui Trajani ætate *Proconsul* ei provinciæ. & apud eum alii. Et mox *quæstor* additus huic Marcello, qui sane non missus in provinciam Cæsaris. quo argumento etiam convicit hanc scripturam eruditissimus & omni lite-

niæ [1] Quæstor ipsius Cæpio Crispinus majestatis postulavit, subscribente [2] Romano Hispone. [3] qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis sævitiæ principis adrepit, mox clarissimo cuique periculum facessit; potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod secuti, [4] ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac postremum sibi invenere. Sed Marcellum insimulabat *sinistros de Tiberio sermones habuisse*. inevitabile crimen, cum ex moribus principis fœdissima quæque deligeret accusator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hispo, *statuam Marcelli altius quam Cæsarum sitam: & alia in statua,* [5] *amputato capite Augusti,*

ratura politiss. Henricus Savillus in doctissimis ad Tacitum notis. Error ortus ex notis, quas fere ubique corruperunt imperiti librarii. *Mercerus.*

1 *Quæstor ipsius.*] In consuetudine positum fuisse, ut cum prætores repetundarum postularentur, quæstoribus potissimum ipsorum accusandi munus mandaretur, constat è Divinatione Ciceronis. Id autem eo fiebat, quod illis notissima esse prætorum furta, verisimile erat. *Muretus.*

2 *Romano Hispone.*] Cujus declamationum Electa in Senecæ controversiis non uno loco. *Lipsius.*

3 *Qui formam vitæ iniit.*] Non Hispo, sed Crispinus, de quo potissimum: idque ex sequentibus patet: *sed Marcellum insimulabat*; ipse scilicet Crispinus accusator. Idem alibi in Tacito observavi. ut lib. xv. *Qui magna cum invidia senatum adeunt.* ubi illud, *qui*, refertur ad vocem, *patres*, non ad *manumissos*. Pichena.

4 *Ex pauperibus divites.*] Videri possit à Demosthene, Philip. IV. Καὶ γὰρ τούτων μὲν ἐκ πτωχῶν ἔνιοι ταχὺ πλούσιοι γεγόνασι, καὶ ἀδόξων ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι: *Nam horum quidam ex pauperibus statim divites facti, & ex ignobilibus gloriosi ac nobiles.* Lipsius.

5 *Amputato capite.*] Quod nunc crimini datur, id receptum fuisse suo ævo Plinius indicat: *Surdo*, inquit, *figurarum discrimine capita permutantur.* Et Caligula, simulachra numinum è tota Græcia conquisivit, quibus capite dempto suum imponeretur. *Suetonius.* Cur tamen Tiberius ita hic exarsit? caussa aliqua est. Nam solebant Tyrannos ea ignominia afficere: videbaturque occulte quasi talem Marcellus damnasse Augustum. Hieronymus in prophetam Abacuc, cap. III. *Cum Tyrannus detruncatur, imagines quoque ejus deponuntur & statuæ, & vultu tantummodo commutato ablatoque capite, ejus facies qui vicerit superponitur.* Idem.

1 Ad

gusti, effigiem Tiberii inditam. [1] ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, *se quoque in ea caussa laturum sententiam palam & juratum,* [2] *quo ceteris eadem necessitas fieret.* Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo*, inquit, *loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* permotus his, quantoque incautius efferbuerat, [3] pœnitentia patiens, tulit [4] absolvi reum criminibus majestatis. de pecunis repetundis [5] ad reciperatores itum est.

1 *Ad quod exarsit.*] Quæ ergo caussa tam impotentis iræ? nunquid suæ memoriæ consultum ibat, dum integritatem statuarum asserit. Facile enim conjectare poterat, si mos ille reciperetur, ut bonorum etiam Principum imagines abolerentur, multo magis suam memoriam perituram. *Freinshemius.*

2 *Quo ceteris.*] Vix opinor hæc inter verba Tiberii fuisse. Nimis hoc superbum, aut sævum: sed interpretatione sua, & vera, addit noster. Et sequentia Pisonis argutius ad priora referuntur. *Lipsius.*

3 *Pœnitentia patiens tulit.*] Faernus optima, ut videtur, conjectura restituebat: *quantoque incautius efferbuerat, tanto patientius tulit, absolvi reum* &c. *Ursinus.* Muretus *tanto patientius tulit absolvi.* Concinnius hoc sane. *Acidalius.* Non ita visum Tacito, cui pretium fuit dissimulare τὸ *tanto*: quemadmodum solent & minus brevitati studentes post *Quo* & *Quam* omittere *Eo* & *Tam*: nec leviores auctores secutus, aut hic tantum, prudentiæ lectoris intelligendum reliquit τὸ *magis.* Idem ergo sensus verborum veteris scripturæ, quasi haberetur: tanto, ut pœnitentiam commotioris animi approbaret, magis patiens vel patientius tulit. *Gronovius.*

4 *Absolvi reum.*] Absolvine? atqui damnatum eum Suetonius ait: *Statua quidam Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret. acta res est in Senatu, & quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo processit,* &c. Ego non concilio: nisi si repetundarum damnatus fuit, non majestatis. quod tamen omnino Suetonius voluisse videtur. *Lipsius.*

5 *Ad reciperatores itum.*] Ergo damnatus repetundarum fuit, & tum Iudices dati ad æstimandum. Vide sodes, quæ scribo in XIV. Annal. super criminis hujus pœna. *Idem.*

Ad reciperatores itum est.] Vir doctus παραφράζει, ad judices ei negotio destinatos. Quod & obscurum & χυδαῖον, nec verbis solennibus. Marcellus Donatus causatur senatum recuperatores dedisse nusquam legi, sed senatu jubente à prætore dari solitos: ita hoc quoque loco accipiendum non recuperatores in causa Granii à senatu datos, sed jussu illius cum consensu Tiberii, vel ex hujus mandato commissum judicium recuperatorium: id ostendere verba, *itum esse ad recuperatores:* aliter enim *datos* dictum fuisse. At ille cum dicit *itum ad recuperatores*, datos dicit à senatu judices, non qui rem ut integram audirent (jam enim apud senatum acta erat, ut & proconsulis Asiæ Silani 3. Ann. 66. & 67.) sed qui lites æstimarent, quod & Lipsius voluit. Sic Plinius lib. 2. ep. 12. *Marius Priscus accusantibus Afris, quibus proconsul præfuit,*

75 peratores itum est. [1] Nec patrum cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram, adversus ambitum & [2] potentium preces constituta. sed [3] dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. Inter

fuit, omissa defensione judices petiit. Et mox: *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent.* lib. 4. ep. 9. *Censuit Bebius Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum teneri; Capio* Hispo, *salva dignitate judices dandos.* lib. 9, ep. 29. *Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minime malum: judicibus acceptis in senatu remansit.* In commemorata undecima epistola legimus: *Marium repetundarum pœna, quam jam passus erat, censuit relinquendum.* Petrus Faber 2 Semest. 35. se concoquere negat illa verba, *quam jam passus erat:* quomodo enim jam subiisse pœnam dici, de cujus criminibus tum primum senatus non ex appellatione judicaret, & nondum pronuntiasset? itaque mali interpretis esse hoc additamentum, & Gruterus Buchnerusque laudant. Sed falluntur: nam ex eadem epistola discimus, cum sese ultro repetundarum Marius damnasset, neque eo contentus esset Plinius; valuisse sententiam Iulii Ferocis cos. des. *Mario quidem judices interim dandos; evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas venditasse.* Elapsum est igitur aliquid temporis, dum isti è provincia arcessuntur & ventitant: atque interea judices dati lites æstimarunt. Hinc ergo recte dicitur eam *pœnam jam passus:* & sententia Collegæ fuit, de Mario repetundarum pœna, quam per judices à senatu datos jam sustinuerat, *modo consularis, modo septemvir epulonum, nunc neutrum* (quæ verba & ipsa partem exacti supplicii significant) debere senatum sibi satisfactum putare. At crimina, de quibus tum senatus judicabat, erant atrocia illa, quæ *ultra repetundarum legem quærebantur.* Contra Marcellum Donatum faciunt etiam, quæ scribit noster lib. 4, 22. *Refert ad senatum, datisque judicibus Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit.* Gronovius.

1 *Nec patrum cognitionibus satiatus.*] Suetonius in Tiber. 33. *Magistratibus pro tribunali cognoscentibus plerunque se offerebat consiliarium.* Idem de Claudio 12. *Cognitionibus magistratuum ut unus è consiliariis frequenter interfuit.* Pichena.

2 *Potentium preces.*] In judiciis. solent enim Advocatos aut Deprecatores adducere potentissimos civitatis. Ex Cicerone & Asconio notum: repressitque Tiberius, quia justitiam corrumpebat. At ipse, adjungit noster, *libertatem.* nam quomodo? quia scilicet in judiciis assiduus, ea velut regebat ac temperabat, & sententiæ obnoxiæ illi erant. *Lipsius.*

3 *Dum veritati consulitur.*] *Veritati* hic nullus locus. Scribe *severitati.* Ea enim recte opponitur precibus & ambitui. *Grotius.* Forsitan hoc recte se habet: inclinem tamen ut legam *severitati*, ad quam proprie pertinent, quæ ad morum integritatem faciunt. Posset tamen *veritas* hic accipi pro æquitate, sicut alias *verum* pro æquo. *Severitati*, eo nempe sensu, quo apud Hirtium de bell. Alex. cap. 28. *paulatim tamen & occulte militarem disciplinam severitatemque minuebant.* & cap. 56. *multa Romæ male & inutiliter administrari, quæ dissolvenda disciplinæ*

ter quæ [1] Pius Aurelius senator, questus [2] *mole publica via, ductuque aquarum, labefactas ædis suas*, auxilium patrum invocabat. resistentibus ærarii prætoribus, subvenit Cæsar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honesta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies sestertium largitus est, satis comperto [3] paternas ei angustias esse. [4] tentantis eadem alios, probare caussam senatui jussit, cupidine severitatis in his etiam quæ rite faceret, acerbus. unde ceteri silentium & paupertata-

sciplina severitatique essent. Noster 1, 75. *Cupidine severitatis acerbus.* Solin. cap. 53. *Sericum in usum publicum damno severitatis admissum.* *Freinshemius.* Neque legendum *severitati*, neque *veritas* est æquitas sive ἐπιείκεια, sed simpliciter justitia, sanctitas & integritas judiciorum. Cicero pro Cælio: *Equidem vos abducam a testibus, neque hujus veritatem judicii, qua mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam.* Lib. 1. in Verr. *Sin istius ingentes divitiæ judiciorum religionem & veritatem perfregerint.* Lib. 5. fine: *si ullam ad rem, nisi ad officium & veritatem, omnes mea cura, vigilia, cogitationesque elaborarunt.* Noster lib. 3. *quatenus veritati & innocentiæ mea nusquam locus est.* lib. 4. *neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse.* *Consulere* ergo *veritati* est operam dare, ut *integrum judicium sit*, ut loquitur noster lib. 3. Sic, si patiantur judices senatorii ordinis sese corrumpi, *opinione Po. Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine* abjudicatum iri ait Cicero, 1. in Verrem. Hæc si non sufficiunt, adde quæ ad Senecam de ira 2, 29. diximus. *Gronovius.*

1 *Pius Aurelius.*] Fortasse hic inter majores optimi principis Antonini: etsi nulla mentio Capitolino. *Lipsius.*

2 *Mole publica via.*] Ob ingentes illos silices, quibus tum viæ omnes publice sternebantur. *Muretus.* Alii omnes sic accipiunt, quasi per reparationem atque aggerationem viæ domus ista labefacta fuerit. Mihi aliter visum ob locum Plinii 36, 2. ubi de columnis marmoreis in atrio Scauri collocatis. *Satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur.* Item hunc alterius Plinii, panegyr. 51, 1. *Non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur: stant secura domus, nec jam templa nutantia.* Seneca: *In hunc usum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus.* Freinshemius.

3 *Paternas ei angustias.*] Recte *paternas*, ut ostenderet, pauperem haud culpa sua. Contra, de Cotta Messallino, lib. VI. *egens ob luxum.* Pichena.

4 *Tentantis eadem.*] Adi Senecam De Beneficiis lib. II. cap. VII. *Lipsius.*

Tentantis eadem alios.] Suetonius: *paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negavit se aliis subventurum, nisi senatui justas necessitatum caussas probassent. Quo pacto plerosque modestia, & pudore deterruit.* Muretus.

 1 Eo-

76 tatem confessioni & beneficio præposuere. [1] Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur*. renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. [2] Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, [3] levari in præsens

1 *Eodem anno continuis imbribus.*] Hæc verissima caussa est, cur Tiberis interdum inundet plana urbis. Et hac de re ita Dio lib. 57. *Cum Tiberis multas urbis partes occupasset, ita ut navigarentur: alii quidem hoc in prodigii loco accipiebant: ut & magnitudinem terræmotuum, quibus etiam pars muri dejecta erat, & crebros fulminum jactus, quibus etiam illæsis vasis vinum consumptum erat; ipse autem existimans id fieri ex multitudine aquarum, quæ in eum influerent, constituit, ut semper quinque Senatores sorte ducti curarent, ne flumen, aut æstate minueretur, aut hieme supra modum excresceret: sed semper, quoad ejus fieri posset, æquale ferretur.* Idem.

2 *Achajam ac Macedoniam.*] Achajam quod ait, capies Græciam totam. nec enim aliter tunc appellabant Romani. Scriptor quispiam apud Suidam: Μόμμιος τὴν Κόρινθον εἷλεν αὐτοβοεὶ, ἀφηγουμένην παντὸς, κατὰ τοῦτο, τῆς Ἑλληνικῆς. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ νῦν Ἀχαΐαν ὀνομάζειν τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι, ἐς τὸ χαριέστερον ἔθνος ὃ προεστὼς ἦν τότε τῆς Ἑλλάδος τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἐπωνυμίαν: *Mommius Corinthum statim & primo impetu cepit, tunc principem totius Græciæ. Ex quo Romani & nunc videntur Achajam nominare, totam Græciam: a gente devicta, quæ tunc Græciæ præerat, universam appellationem sumentes.* Pausanias lib. VII. *Porro redacta universa Græcia in provinciæ formam, mittitur ad eam obtinendam ex urbe Prætor, quem Achaiæ, non Græciæ, appellant, quod scilicet Græci subacti sunt, obtinentibus principatum Achæis.* Lipsius.

3 *Levari proconsulari imperio.*] Durius ergo Proconsulare imperium Præsidiali: nec caussam satis scio. Inquiro, & dico aliquid in EXCURS. littera *M.* vide. *Idem.*

Levari in præsens proconsulari imperio.] Potest fieri, ut hoc fuerit nihil aliud quam *Optat ephippia bos piger.* Memineris tamen, quod initio dixit hujus libri: *Nec provincias eum statum abnuebant* &c. Atque istis consonant multæ apud M. Tullium præsagæ querelæ: quemadmodum act. I. in Verrem: *Inveteravit enim jam opinio perniciosa reipublicæ, vobisque periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes percrebuit, his judiciis pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari.* Vnde spes impunitatis & avaritia libidoque provinciales urgendi, vexandi, exhauriendi major. Cum igitur natura ferat imperiorum, ut male apud paucos, male per conciones republica administrata, τὸ πλῆθος ἀποτεθηριωμένον πάλιν εὕρῃ δεσπότην καὶ μόναρχον, ut egregie disputat Polybius lib. 4. ita mirum non est provinciam dure habitam à magistratu senatorio, corruptis judiciis,

præsens proconsulari imperio, [1] tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: [2] quod vulgus formidolosum,

ciis, nec ulla spe reliqua vel evadendi vel vindicandi injurias à potestatibus illatas, respicere unum, à quo sine ambagibus spes sit impetratum iri, *ubi jus, ubi injuria opus sit*, ut Iunii & Vitellii loquebantur. Atque hoc significat Dio lib. 53. ubi agit de ordinatione provinciarum sub Augusto: ὕστερον δὲ, ἐπειδή τινες αὐτῶν οὐ καλῶς ἦρχον, τῷ αὐτοκράτορι καὶ τὰ ἐκεῖνα προσετίθησαν. Dabat & spem meliorum ipsius Tiberii disciplina, qui miram provinciarum curam præ se ferebat: quippe qui præsidibus onerandas majore tributo eas suadentibus rescripserit, *boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*: Suetonius cap. 32. Et exemplum severitatis præbuit in procuratore Asiæ Lucilio Capitone lib. 4, ann. 15. Quin & contationem suam in mutandis præsidibus eodem studio consulendi provincialibus excusabat, teste Iosepho lib. 18, 8. quasi animo haberet, quod apud Statium ait Eteocles: *Non parcit populis regnum breve*. Denique cogitant homines, etsi plerumque in eo decipiantur, quod ait Isocrates Nicocle: Ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν μᾶλλον ἢ πολλαῖς διανοίαις καὶ παντοδαπαῖς ζητεῖν ἀρέσκειν. Gronovius.

1 *Tradique Cæsari*.] Quod etiam factum. ideoque Strabo, qui vixit medio Tiberii principatu, libro extremo, Achajam & Macedoniam Cæsarianis Provinciis accensuit: aliter quàm Dio, qui populi. Sed mutavit iterum Claudius, qui populo restituit. Habes in Suetonii cap. XXV. & Dionis LX. *Lipsius*.

2 *Quod vulgus*.] Confirmo scrib. *quod in vulgus*. Ita prisci scriptores, & ipse Tacitus: *Multaque in vulgus grata usurpavit, incedere sine milite, pedibus incessu, & pari cum Græcis amictu*. Idem.

Quod vulgus formidolosum.] Lipsius, *in vulgus*. At sic etiam recte. Vulgus enim, illam in Druso sanguinis appetentiam, formidabilem judicavit, ac sævitiæ indicium: idque & pater suspicatus est. *Pichena*. Tolerari posset hoc, sed tolerari. Verum egregie pro Taciti genio Lipsius, *quod in vulgus formidolosum*. Sic 1, 52. *Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere*. H. 1, 18. *Observatum id antiquitus dirimendis comitiis, non terruit Galbam* &c. *Freinshemius*. Cur id soli *vulgo formidolosum?* An non etiam vel maxime illustribus & sapientibus viris metum terroremque injicit adolescentis Principis ingenium, sanguine nimium gaudentis? Profecto. Legam igitur potius; *quod multis formidolosum*; iis nimirum, qui ex his initiis prudenter futura colligebant. Nisi malis construere cum sequentibus; *quod vulgus formidolosum arguisse dicebatur*. Hoc enim proprium est formidolosi & simul imprudentis vulgi, arguere facta Principum. Sapientes sunt cautiores; quibus non desunt vera de malis Principibus judicia, sed vix aperiuntur. *Boxhornius*. Pichenæ interpretationi obstat vox *dicebatur*. Quod est *quidam dicebant*, ut de re non nimis certa. quale quod Tiberius cum filio in secreto egerat. Id vero non convenit populo: ejus enim affectio publice nota fuit. Rectius igitur Lipsius *in vulgus*. Cicero ad Atticum, 2, 22.

ſum, & pater arguiſſe dicebatur. cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, varie trahebant: alii tædio cœtus, quidam triſtitia ingenii, & metu comparationis, [1] quia Auguſtus comiter interfuiſſet. Non crediderim ad oſtentandam ſævitiam, movendaſque populi offenſiones, conceſſam filio materiem: quamquam id quoque dictum eſt. 77 [2] At Theatri licentia proximo priore anno cœpta, gravius tum erupit, occiſis non modo è plebe, ſed [3] militibus & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magiſtratus & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud patres, dicebanturque ſententiæ, *ut prætoribus jus virgarum in hiſtriones eſſet.* interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, increpituſque eſt Aſinii Galli oratione, ſilente Tiberio, qui ea ſimulacra libertatis ſenatui præbebat. valuit tamen interceſſio, [4] quia divus Auguſtus

quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, ſed etiam in vulgus gratum eſſe ſentimus. Niſi malis, *quod vulgo formidoloſum.* Sic enim amat loqui l. 11. *formidoloſum paci virum inſignem.* lib. 13. *formidoloſum id imperatori dictitans.* Agricola: *quippe legatis quoque conſularibus nimia ac formidoloſa erat legio.* Et rurſum: *id ſibi maxime formidoloſum. Vulgo* autem, quod propius horum humilitas ab iſtorum vilitate diſtabat. Ad rem pertinet, quod Suetonius de Claudio cap. 34. *Quocumque gladiatorio munere vel ſuo vel alieno etiam forte prolapſos jugulari jubebat*: & quæ ſequuntur. Et de avo Neronis cap. 4. *Munus etiam gladiatorium: ſed tanta ſævitia, ut neceſſe fuerit Auguſto clam fruſtra monitum edicto coercere.* At Nero ipſe nondum perditus, *munere neminem occidit, ne noxiorum quidem*, cap. 12. *Gronovius.*

1 *Quia Auguſtus comiter interfuiſſet.*] De eo enim Suetonius cap. 45. ait: *Verum quotiens adeſſet, nihil præterea agebat; ſeu vitandi rumoris cauſa, quo patrem Cæſarem vulgo reprehenſum commemorabat, quod inter ſpectandum, epiſtolis libelliſque legendis, ac reſcribendis vacaret, ſeu ſtudio ſpectandi, ac voluptate.* Pichena.

2 *At theatri licentia proximo priore anno cœpta.*] Repoſui ex Man. particulam, *At*, in impreſſis omiſſam. *Idem.*

3 *Militibus & centurione.*] Refer ad cohortem, quæ adſidere ludis ſolita: itemque nota cruentas iſtas ſeditiones, & quid niſi pugnas? ut non injuria Valerius *Theatra* dixerit *Urbana caſtra: quoniam hæc quoque*, inquit, *ſæpenumero voluptatem & religionem civili ſanguine, ſcenicorum portentorum gratia macularunt.* lib. 11. cap. IIII. *Lipſius.*

4 *Quia divus Auguſtus.*] Auguſtus ad frangendos rigidos illos animos, non dubie rei ludicræ fautor. Ideo *Coercitionem in hiſtriones magiſtratibus, omni loco & tempore, lege*

gustus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. [1] De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quis maxime insignia: [2] *Ne domos Pantomimo-*

vetere permissam, ademit: præterquam ludos & scenam. ait Suet. cap. XLV. Vbi emendo, *ludis & scena.* verissima optimaque sententia. Mos vetus puniri histriones ab Ædilibus, Prætoribus, Consulibus, quovis tempore & quovis loco permittebat: arravit Augustus, & non nisi per tempus ludorum permisit, & in loco ipso ubi peccarant, id est, in scena. Ademit etiam jus virgarum. Quod tamen redditum esse magistratibus videtur lege Iulia de vi publica: non quidem nominatim, sed prudentum interpretatione. Vide Paullum lib. V. Sentent. tit. XXVI. Quæ tamen coërcitio relicta ab Augusto? Exsilium, & carcer. Ideo infra in Tiberii principatu legis, *Pulsi tum histriones Italia*: & alibi, *in vincla ductos fautores histrionum.* idem ergo juris in histriones ipsos. *Idem.*

1 *De modo lucaris.*] Lucar, merces histrionum. à lucis, qui multi circa urbem, quorum reditus destinati ad ludos. Plutarchus in Caussis, & Festus: ibique, magni patris magna proles. Pluscula adde ex EXCURS. in *N.* Idem.

De modo Lucaris.] *Lucar*, inquit Festus, *appellatur æs, quod ex lucis capitur; & lucaris pecunia, quæ in loco dabatur.* Ferretus. Plutarch. Διὰ τί τὸ τελούμενον εἰς θέας λούκαρ καλοῦσιν; ἢ ὅτι πολλά ἐστιν ἄλση περὶ τὴν πόλιν ἀνειμένα θεοῖς, ἃ καλοῦσι λούκους, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων πρόσοδον εἰς τὰς θέας ἀνήλισκον. *Lucar*, θεατρικὸν, Carisius & Glossarii. Tertullianus adversus Gnosticos. *Ipse* (de S. Ioanne Baptista loquitur) *clausula legis, & prophetarum, nec prophetas, sed Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ saltica lucar.* Muretus. In fragmento marmoreo incisum est: *De lucari. ludorum. sæcularium.* Item, *Lucaris. nomine* &c. nam *Lucar*, ut docet Plutarchus, dicebatur, τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας, sive ut apud Glossarum scriptorem, τὸ θεατρικὸν, ut notavimus ad librum de legibus, & antiquis Senatus consultis, in quo sæcularium ludorum fragmentum hoc protulimus. *Vrsin.* *Lucar* scribebant, quod est *locar*, τὸ θεατρικὸν, merces pro loco in spectaculis. ex ea depravata scribendi consuetudine *Lucar* à lucis deducunt ineptissime. Inde *Locarii* qui sedes in theatro locabant. Martialis: *Hermes deliciæ locariorum.* Varro *locarium* dici notat quod datur in stabulo & taberna qui consistant. *Salmasius.*

2 *Ne domos Pantomimorum.*] Magnum studium, ut video, Romanorum in has nugas hominum, imo furor. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur: adhærebant egressibus, non vulgus modo, sed Eques Senatusque. Plinius lib. XXIX. *Nullius histrionis equorumve trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis*, &c. Seneca Epistola XLVII. *Ostendam nobilissimos juvenes mancipia Pantomimorum.* Idem fine libri I. Quæst. natural. *Stat per successores Pyladis & Bathylli domus, harum artium multi discipuli sunt multique doctores. privatim urbe tota sonat pulpitum: in hoc viri, in hoc fœmina tripudiant. mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis.* Dare latus, explico, uter latero sit illis: ut hic Tacitus; *Ne egredientes, Equites Rom. cingerent*: ut Martialis,

Eutychus ille tuum, Castrice, dulce latus.

minorum senator introiret: ne egredientis in publicum [1] *equites Romani cingerent:* [2] *aut alibi quam in theatro spectarentur: & spectantium immodestiam* [3] *exsilio multandi potestas prætoribus fieret.* [4] Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; da-

78

Hanc insaniam quam bene notat damnatque Tertullianus! *Etenim ipsi actores* (ait, libello De spectaculis) *& administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viri animas, feminis aut illis etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, quam magnifaciunt? deponunt & diminuunt ignominia & capitis minutione.* quem libens adduxi, ut etiam correctione elegantem sensum: *quibus viri animas, feminæ autem illis etiam corpora sua substernunt.* idque verissimum. Vir magnus qui conatus est ante me, non attigit. *Lipsius.*

1 *Equites Rom. cingerent.*] Verba Senecæ fine Libri VII. Quæst. natural. *mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis*, quamvis etiam de comitatu accipi possint, aliud videntur velle; forma loquendi, ut solitum illi auctori, consulto ambigua; idque adeo ipsum, quod Tertullianus libello de spectaculis, corrupto loco, quem tangit Lipsius: sed legerim: *quibus viri animas, feminæ, aut etiam illi*, (viris mollitiem exprobrat) *corpora sua substernunt.* Dictum autem *cingerent*, *ut latus cingere*, quod fiebat illis, qui multos habebant clientes, à quibus per officium egredientes in publicum, regredientesve deducebantur: quod 3, 33. *egressus colere* dixit. Ovid. de Ponto 4, 9, 17. ad Græcinum Consulem designatum:

Dumque latus sancti cinget tibi turba Senatus,
Consulis ante pedes ire juberer eques:
Et quamquam cuperem semper tibi proximus esse,
Gauderem lateris non habuisse locum.

Freinshemius.

2 *Aut alibi.*] Puto, ne domi, ne in hortis. *Lipsius.*

3 *Exsilio mulctandi.*] Etiam vinculis. Infra, lib. XIII. *Inter Vibullium prætorem & tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum à prætore in vincla ductos omitti jussisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia.* Ex hoc decreto patrum nata lex, quæ Pandectis insita, De pœnis, l. XXVIII. *Solent quidam qui volgo se Iuvenes appellant, in quibusdam civitatibus, turbulentibus se adclamationibus popularium* (ita vocat locum ipsum, ubi spectabat populi plebs) *accommodare. qui si amplius nihil admiserint, fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quod si correcti in eisdem deprehenduntur, exsilio puniendi sunt.* Ait ecce diserte, Exsilio; ut hic, noster. *Idem.*

4 *Templum ut in colonia Tarraconensi.*] Mansit id templum ad ævum Hadriani. In ejus vita, *Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo ædem Augusti restituit.* Item in Severi vita. Somniavit sibi dici, *ut templum Tarraconense Augusti, quod jam labebatur, restitueret.* Antea jam vivus aram illic habuerat; de qua, & palma ibi enata, jocus ejus in Fabio. Quod sequitur *Datumque in omnes provincias exemplum*, cave acceperis, quasi litterarum exemplaria diffusa & transcripta ad omnes provincias, cum Vertranio. sed

datumque in omnes provincias exemplum. [1] Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius [2] *militare ærarium eo subsidio niti: simul* [3] *imparem oneri Remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur.* ita proximæ seditionis male consulta, quibus [4] sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum. [5] Actum deinde in 79 senatu

sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, ut peterent impetratentque idem. *Idem.*

1 *Centesimam.*] Dico libro 11. Id.

Centesimam rerum venalium.] De hac, quam Tiberius postea *Ducentesimam* fecit, ipse Tacitus infra 2, 42. Hanc postea remisit C. Cæsar Caligula, ut ex ejus nummo æreo, qui est apud me, intelligimus; in cujus una parte inscriptum est *C. CAESAR DIVI AVG. PRON. AVG. S. C.* in altera, *COS. QVAT. PON. M. TR. P.* IIII. *PP. R. CC.* hoc est, *Remissa Ducentesima*, sive, *Remissio Ducentesima*, ut in nummo Galbæ imp. *R. X L.* hoc est, *Remissa quadragesima*, sive, *Remissio quadragesima.* Ducentesimæ igitur vectigal, quod erat aurei semissis in centenarium, primus instituit Tiberius sublata centesima, remisit autem C. Caligula, ut scribit Suetonius cap. 16. *Vrsinus.*

2 *Militare ærarium.*] Cujus inventor Augustus. Suetonius, cap. XLIX, *Vtque perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis instituit.* Id factum anno DCCLIX. ex Dionis L V. Zonaras Agrippæ Postumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario Præfecti. Tacitus lib. V. de P. Vitellio: *claustra ærarii cui Præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse.* Lapis in Samnio,

L. NERATIO. C. F.

VOL. PROCVLO

PRAEF. AERARI. MILITARIS.

Lipsius.

3 *Imparem oneri Rem.*] Quo enim citius dimittebantur (expresserant autem ut decimosexto anno) eo plura & statim repræsentanda præmia. Ideo id indultum, revocatum. *Idem.*

4 *Sexdecim stipendiorum finem.*] Putem multo convenientius restitui posse *sextodecimo stip.* ut error iste natus sit ex numerorum nota. Aliud enim est, opinor, *sexdecim stipendiorum finis*: & omnium stipendiorum totiusque militiæ *finis sextodecimo stipendio* circumscriptus. *Freinshemius.* Fateor sic posse accipi: sed non posse aliter accipi, & quidem pro eodem, quod substituit Freinshemius, metuo dicere. *Finis sexdecim stipendiorum* est finis militiæ complexus non plura stipendia, quam sexdecim, sistens in sexdecim stipendiis completis. Nempe *finis alicujus* non tantum est, quo finitur aliquid, sed etiam qui quodve finit. Sic Cicero 1. de officiis: *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem.* id est, quem Ennius facit vel statuit. Sic *finis sexdecim stipendiorum*, quem sedecim stipendia statuunt. *Gronovius.*

5 *Actum in senatu.*] Tacitus hic & supra duobus modo commissam eam curam scripsit. at Dio auctor quinqueviros à Tiberio constitutos, qui Tiberis inundationes arcerent verterentque. Vide ejus verba, lib. L V I I. actis anni DCCLXVIII. Cur opus fuerit nova electione nescio: quia præfecerat

ſenatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes; [1] orantibus Florentinis, *ne Clanis ſolito alveo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipſis perniciem adferret.* [2] Congruentia his Interamnates diſſeruere; *peſſum ituros fœcundiſsimos Italiæ campos, ſi amnis Nar* (id enim parabatur) *in rivos deductus ſuperſtagnaviſſet.* Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obſtrui recuſantes; *quippe in adjacentia erupturum. optume rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quæ* [3] *ſua ora fluminibus, ſuos curſus, utque originem, ita fines dederit.*

fecerat pridem Auguſtus. Sueton. cap. XXXVII. In monumentis frequenter, CURATOR. RIPARUM. ET. ALVEI. TIBERIS. *Lipſius.*

1 *Orantibus Florentinis.*] Feſulam, quam Φαισούλην Theon appellat ex Hyadibus unam, Feſulæ civitati nomen dediſſe recentiores ſcripſere. ea à Gothis diruta, conceſſiſſe cives in proximam planiciem, & urbem habuiſſe, quæ à flore, ſibi Caroli Magni munificentia pro inſigniis donato, nomen Florentiæ ſumpſerit. quæ falſa eſſe, nedum hic Taciti locus, ſed & alii auctores oſtendunt. Procopius à Totila non potuiſſe expugnari auctor eſt. Sed & in fragmentis Frontini de coloniis ita legitur: *C. Caſ. & Ant. & Lepid. III. VIR. colonia Florentina deducta à III. viris adſignata L. Julia centuria Caſariana in jugera CC. per cardines & decumanos termini rotundi pedales diſtant à ſe in pedes CCCC.* Meminit & Ptolemæus: ut dubio procul antiquam nobilemque coloniam extitiſſe credendum ſit, Francorum beneficio minime conditam. celebrat eam & Plinius lib. 14. cap. 3. & in Scholiis Græcis Φλωρέντια. quapropter helleboro indigere arbitror, qui *Fluentiam* dicunt. *Alciatus.*

2 *Congruentia his Interamnates.*] Non temere in Manuſcr. *Antemanates.* fortaſſe dempta litera legendum, *Antemnates.* Varro lib. IV. de ling. Lat. *Antemna, quod ante amnem, qui influit in Tiberim.* Vrbs fuit in Sabinis. Et quia Antemnæ, & Interamnia non longe ab urbe Roma, & ipſo Tiberi; haud facilis eſt inquiſitio, propter antiquitatem, cujus harum urbium Tacitus meminerit. Vulgatam itaq; ſcripturam non contemno, ſed de lectione libri veteris atteſtor. *Pichena.* Cicero ad Att. lib. 4. epiſt. 15. aliquid refert non abſimile ab hiſtoria Taciti. *Reatini*, inquit, *me ad ſua τέμπη duxerunt, ut agerem cauſam contra Interamnates apud Conſulem & decem legatos, quod lacus Velinus à M' Curio emiſſus interciſo monte in Nar defluit: ex quo eſt illa ſiccata, & humida tamen modice Roſea.* Aurelius.

3 *Sua ora fluminibus.*] Sua oſtia, etſi vocabulum *ora* nonnihil ambiguitatis habeat: tam enim fortaſſis pro ſcaturigine ipſa, quam pro oſtiis, quibus exonerantur flumina, poteſt accipi. *Freinshemius.*

vit. *spectandas etiam religiones sociorum, qui* [1] *sacra & lucos, & aras patriis amnibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, seu [2] difficultas operum, sive superstitio, valuit [3] ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat. Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. [4] Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosq; ad finem vitæ in iisdem exercitibus, [5] aut jurisdictionibus habere. [6] Caussæ variæ traduntur: alii *tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse*: quidam *invidia*,

80

1 *Sacra, & lucos.*] Nam fluvii priscis inter deos: & res notior, quàm ut exemplis firmetur. *Lipsius.*

2 *Difficultas operum.*] Quidam de sumptibus accipiunt. Sed consentaneum est, Patres in tanta opulentia magnificentiaque publica, non tam magnitudine sumptuum fuisse deterritos, quam desperatione metuque, ne incassum insumerentur. *Freinshemius.*

3 *Vt in sententiam Pisonis.*] Ita omissa nunc res. Nerva tamen postea, sive Trajanus, ad arcendos fatales hujus fluvii & non sine omine auctus, fossam duxit. de qua Plinius sensit lib. VIII. Epistol. *Tiberis alveum excessit, & quamquam fossa, quam providentissimus Imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur.* Legerim, *quaque planum, solus pro solo cernitur.* Lipsius.

4 *Id quoque morum Tiberii fuit.*] Josephus de eo lib. 18. ἀρχαιολογεῖ. Μελλητὴς, εἰ καί τις ἑτέρων βασιλέων ἢ τυράννων γενόμενος. οὔτε γὰρ πρεσβειῶν ὑποδοχὰς ἐκ τοῦ ὀξέος ἐποιεῖτο. ἡγεμόσιν τε ἢ ἐπιτρόποις ὑπ' αὐτοῦ σταλεῖσιν οὐδεμία ἦν διαδοχὴ. ὁπότε μὴ φθαῖεν τετελευτηκότες. Hoc se Tiberius cur facere diceret, statim exponit. In XXII. annis quibus imperavit, duos tantum præsides misit in Iudæam Gratum & Pilatum. *Muretus.* Non solum in imperiis militaribus, & administrationibus provinciarum, id moris Tiberio, sed & in privatis rebus. Infra lib. IV. *Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis, ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent.* Pichena.

5 *Aut jurisdictionibus.*] Provincias inermes sic appellat, à præcipuo in iis Præsidum munere, quod sola fere jurisdictione implebatur. *Lipsius.*

6 *Caussæ variæ traduntur.*] Non temere hoc mutem: sed proclivis est suspicio esse scribendum; *Caussæ variè trahuntur*: ut supra: *Cur abstinuerit spectaculo ipse, variè trahebant, alii* &c. *Acidalius.* Præter causas à Tacito traditas, aliam affert Ioseph. antiq. Iud. lib. XVIII. cap. VIII. scilicet, ut subjectis parceret. Nam lucris exsatiati segniores fiunt ad rapiendum. Ideoque Civilis, dux Batavorum, injurias Romanorum enumerans, *tradi se*, ait, *præfectis centurionibusque, quos ubi spoliis, & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, & varia prædandi vocabula.* Infra lib. IV. *Pichena.*

1 *Vt*

dia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, [1] ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium. neque enim eminentis virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione postremo eo provectus est, [2] ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi

81 urbe non erat passurus.[3] De comitiis consularibus [4] quæ tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim; adeo diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. [5] Modo sub-

1 *Vt callidum ejus ingenium.*] Est enim hominum acutorum proprietas hærere ubique, & novas subinde dubitandi caussas sibi subjicere; quod etiam notat Lipsius ad Politica sua 3, 4, 11. *Freinshemius.*

2 *Vt mandaverit quibusdam.*] Inter hos Ælius Lamia. de quo libro sexto: *Administranda Syria imagine tandem exsolutus: urbi præfuerat. genus illi decorum, vivida senectus, & non permissa provincia dignationem addiderat.* Et paulo post de Arruntio: *oblitus, Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri.* De his fortasse intelligit Sueton. in Tiber. cap. LXIII. *Vnum & alterum consularem oblatis provinciis, non ausus à se dimittere, usque adeo detinuit, donec successores post aliquot annos præsentibus daret.* Dio libro LVIII. Has artes sequentes quoque principes imitati sunt. De Nerone Tacit. lib. XIII. *Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus, ad postremum in urbe retentus est.* De Vitellio lib. secundo histor. *Cluvius comitatu principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii, quem Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat.* Elusus etiam à Domitiano Iulius Agricola, ut ex vita ipsius. *Pichena.*

3 *De comitiis consularibus.*] Diversa, Tiberio principe, ratio consularium comitiorum: nam & consules solus facere, & speciem apud senatum relinquere volebat. Ideoque nec redegit ad certum ordinem, & varie semper in senatu de ea re disseruit: quadam fortasse verecundia, quod Augustus comitia ea cum senatu participaverit. Apparet utcunque, candidatorum, quos probaverat, nomina edidisse consulibus: qui ea per senatum divulgarent, nulla principis commendatione apposita, nulla permissa facultate dissuadendi, aut repellendi. Inane itaque suffragii nomen senatui relictum. Idemque obtinuit apud sequentes principes. *Idem.*

4 *Quæ tum primum illo principe*] *Quæ tum*, h. e. iis temporibus, *primum illo Principe*, primo donec imperavit Tiberius, *ac deinceps*, nempe subsequentibus principibus. *Freinshemius.*

5 *Modo subtractis candidatorum.*] Totus hic locus, quo de comitiis consularibus agitur, qualia sub Tiberio fuere, non satis ab eruditis viris explicatus; neque forsan à quovis intelligitur, præsertim ista: *aliquando ea quoque significatione subtracta.* Si enim Tiberius aliquando neque significatione, neque nominatione produxit candidatos consulatus apud se professos, quomodo in his comitiis se gessit? quomodo tamen gratos addictosque sibi

ſubtractis candidatorum nominibus originem cujuſque, & vitam, & ſtipendia deſcripſit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque ſignificatione ſubtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, ſuam ad id curam pollicitus eſt: plerumque *eos tantum apud ſe profeſſos* diſſeruit, *quorum nomina conſulibus edidiſſet; poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut meritis confiderent.* ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infenſius ſervitium.

ſibi promovit ad conſulatum? Neque enim alia via eſſe videtur, quam iſta vel ſignificandi, vel nominandi. Imo tertia jam ſupereſt illa privatim, nimirum, quoſdam iis commendandi, qui in conſularibus iſtis comitiis ferendæ ſententiæ jus habebant. Hoc eſt illud, ad quod curam ſuam aliquando candidatis pollicitus eſt, & obtulit Cæſar. Commendatio iſta privata tanti Principis, imperii ineluctabilis erat loco. Sic fracta vis libertatis. Interim qui ſibi à Principe commendatos in comitiis conſularibus laudabant, non tam ex Principis arbitrio, quam ſuo, dicere ſententiam videbantur. Quin vero & ipſi quoque ſuam à commendante Principe etiamnum agnoſci auctoritatem ſibi perſuadebant. Sic ſuperfuit ſpecies libertatis. Vides hic quoque, ut in ſignificatione & nominatione, ea fuiſſe, quibus Tacitus hæc concludit, *ſpecioſa verbis, re inania, aut ſubdola.* Aliena, neque ex mente auctoris diſſerunt, qui hæc aliter interpretantur. *Boxhornius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Motus aliqui in Oriente. Vonones Parthorum rex solio & solo ab Artabano pellitur: & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Qui eodem mox demovetur à Silano Præside Syriæ, ob metum & Artabani minas. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum à legionibus suetis abstrahit. cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, & fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angrivarios Stertinio duce populatur & sternit. mox Cheruscos & Arminium ingenti prælio vincit. multumque gloriæ partum, nisi in regressu fortuita clades eam obliterasset. Navium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis & imperitia ejus maris. Interea Romæ vir nobilis Libo Drusus studii rerum novarum defertur. accusatur in Senatu, & parte aliqua convincitur. Tiberium infensum expertus, & veniæ nulla spe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortensii) in manifesta paupertate, spretæ à Principe. Clemens Postumi Agrippæ servus, domino interfecto, faciem & nomen ejus mentitur. res Romanas turbat. occulte conscios & adjutores multos habet. opera tamen & ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, & Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus, & indigne habitus, fato moritur. Regnum ejus in provinciam redactum. Germanico Oriens permissus, cum majore, quoquo adisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos. qui tamen inter se discordes,

otium

otium & securitatem Romanis fecere. Cherusci duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento prælio vincunt. In Asia duodecim celebres urbes terræ motu collapsæ, aut haustæ sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet. idque à Furio Proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Zenonem volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus vi Catualdæ regno pulsus in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincla datur: Romam perducitur. Germanicus Ægyptum lustrat. reversus inimicitias cum Pisone exercet, & denunciat. sed paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ extinguitur. Veneni à Pisone dati suspicio erat. qui conatus armis Syriam repetere, à Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Arminius in Germania dolo cæsus. Hæc gesta annis quattuor,

COSS. T. STATILIO SISENNA TAVRO, ET L. SCRIBONIO LIBONE. C. CÆCILIO RVFO, ET L. POMPONIO FLACCO. TIBERIO CÆSARE AVG. III. ET GERMANICO CÆSARE II. M. IVNIO SILANO, ET C. NORBANO FLACCO.

1 Sisenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. motа Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis [2] gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is

COMMENTARIVS.

1 *Sisenna Statilio Tauro L. Libone Coss*] Eorum integra nomina hæc sunt: *T. Statilius T. F. Sisenna Taurus. L. Scribonius L. F. Libo.* Vtriusque pater consul fuerat triumviratus tempore; Statilius quidem cum Agrippa, suffectus in locum L. Caninii, Libo autem cum M. Antonio II. consule. *Muretus.*

2 *Gentis Arsacidarum*] Strabo lib. 15. Τοιοῦτον δ' ἐστὶ τὸ παρὰ τοῖς Παρθυαίοις· Ἀρσάκαι γὰρ καλοῦνται πάντες· ἰδίᾳ δὲ ὁ μὲν Ὀρώδης, ὁ δὲ Φραάτης, ὁ δ' ἄλλο τι. Vbi vir magnus, Imo *Arsacidæ* vocabantur, inquit, non *Arsacæ*; & ita legendum dictare cum Grammaticorum canonas, tum Dionem & alibi Strabonem. Idem tamen ad lib. 12: Paphlagoniæ reges *Pylamenes* vocabantur; Cappadociæ plerique *Ariarathes*; Thraciæ plurimis *Cotys* nomen fuit:

Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam [1] Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, [2] partemque prolis firmandæ amicitiæ miserat: [3] haud perinde nostri metu, quam

Parthorum *Arsaca:* sic ibi. Nimirum si πατρωνυμικὸν formandum sit, Grammaticorum canones Ἀρσακίδης volunt, ut *Priamides, Tydides:* sed ipsi haud dubie salutabantur & se scribebant quisque, *Arsaces*; non *Arsacides*, simul imperare cœperant, etsi prius alio nomine fuissent. Sic apud Sallustium, *Rex Mithridates Regi Arsaci*, scribit. Is erat Phraates secundus Pacori filius, gente *Arsacides*, nomine inter suos *Arsaces*. Dio lib. 36. τοῦ γὰρ Ἀρσάκου τοῦ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδέξατο εἰκότως. Hic Arsaces erat Pacorus, quem modo nominabamus. Sic & Trogus testatur memoriæ conditoris Parthos hunc honorem habuisse, *ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent.* Lapis vetus Romæ:

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS
PARTHVS.

Recte igitur & Strabo Ἀρσάκην. Gronovius.

1 *Phraates quanquam depulisset.*] Phraates cum M. Antonio conflixerat, eumque Præasporum obsidionem solvere coëgerat: sed tamen audita Augusti clementia & æquitate, reddiderat ei Armeniam, & signa militaria, quæ Crasso & Antonio ademta fuerant, & filios, uxores, nepotes, ei obsides firmandæ pacis causa dederat. Strabo ad finem libri sexti. Hac de re ita Horatius in epistolis: *Ius imperiumque Phraates Cæsaris accepit genibus minor.* Et Suetonius: *Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt: & signa militaria, quæ M. Crasso, & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt.* Muretus.

2 *Partemque prolis.*] Quatuor filios, si Straboni credimus, & eorum uxores duas cum filiis item quatuor misit Romam. Verba ejus sententiaque gemina sunt huic loco, lib. XVI. Ὁ Φραάτης καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρισεν ὅμηρα αὐτῷ, Σαρασπάδην, καὶ Κεροσπάδην, καὶ Φραάτην, καὶ Βονώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱεῖς τέτταρας, δεδιὼς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ: *Phraates vocato ad colloquium Titio, qui tunc Syriæ præerat, quatuor legitimos filios ei tradidit obsides, Saraspadem, & Cerospadem & Phraatem, & Vononem, & uxores horum duas, & quattuor liberos, veritus domesticas seditiones & insidias.* Tantum in iis emendaverim, Φραάτην καὶ Βονώνην. Fuerunt enim inter obsides Phraates & Vonones. Vide eumdem scriptorem, libro VI. Hac ipsa de re Iustinus lib. XLII. *Sed & filii nepotesque Phrahatis obsides Augusto dati.* Lipsius.

3 *Haud perinde nostri metu.*] Non hic rationem reddit Tacitus, cur Phrahates partem prolis Romam miserit. quod tamen velle video viros eruditos. Id enim factum est, quod jam dixit, *firmandæ amicitiæ* causa. Nam liberi non tantum maxima conjugii pignora sunt domi, sed fidei etiam inter externos. Causam igitur hic dat, cur Phraates, victor, post depulsos

quam [1] fidei popularium diffisus. Post finem Phrahatis & [2] sequentium regum, [3] ob internas cædes, venere in urbem

pulsos exercitus ducesque Romanos, quod alias absurdum videri possit, tanquam minor, & quasi ipse victus, cuncta venerantium officia verterit ad Augustum. Nempe quia fidei levium & facile ac libenter Principes suos mutantium popularium diffidebat. Quippe qui domi validis munimentis non insistit, foris societate potentiorum confirmare sese necesse habet. Sic enim suos facilius in officio continet domi. quod hic inprimis habet locum. Alias & illa ratio est, cur victores nonnunquam cuncta venerantium officia vertant in victos, quod non sit diu cum illis bellum gerendum, qui diutius perire possunt, quam nos vincere. De quo lege Senecam Suasor. v. lib. 1. *Boxhornius.* Immo utriusque facti hæc ratio est: nam *rei firmandæ amicitiæ* nil nisi prætextum significant. Imperaturum Parthis oportebat esse Arsacidem. Quem gravem facile destituebant, si copiam alterius haberent eadem stirpe prognati: sin, spes erat minus ausuros, cum deesset, quem subornarent adversus præsentem, cujusque auctoritatem sequerentur. Sic Ptolemæus Physcon arcessitum maximum à Cyrenis filium Memphitem, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interfecit. Hoc spectavit & Nero in Britannico tollendo; *tanto magis fovendum patribus populoque Principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.* 13 Ann. 17. Hic ipse Phraates, cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret; ne esset, qui rex nominari posset, adultum filium interfici jussit, teste Trogo. Eandem ob causam hos amandavit. Nam quod Josephus narrat, etiam verum censeo. Phraates metuebat exemplum suum: eum metum intendit mulier quasi & ipsa pro marito timens, cum revera filio locum ad successionem pararet. Species assumpta, ut firmandæ amicitiæ obsides essent. *Gronovius.*

1 *Fidei popularium.*] Eadem caussa in Strabone. nec injuria etiam liberis suis diffisus, ne suo exemplo se tollerent. Ipse enim Orodem patrem sustulerat, itemque fratres vigintinovem. Iosephus missionem hanc obsidum ad Thermusæ uxoris artes refert, ut illis absentibus filio suo Phraataci regnum conficeret. quod evenit. *Lipsius.*

2 *Sequentium Regum.*] Adeo ergo multi interjecti inter Phraatem, & filium ejus hunc Vononem? Ego sane duos reperio, Phraatacem, & Orodem. Sed quia confusum hoc totum stemma, & multa ejus in Tacito mentio: dedi in EXCURS. super eo, quod opus, littera A. Idem.

3 *Ob internas cædes.*] Domesticas, civiles, sicut *interna certamina* 2, 54. non clandestina, ut quidam accipiunt, sed intestina. *Freinshemius.* Phraates ejus nominis tertius, Rex Parthorum duodecimus, cum à patre regni successor destinatus esset, ne quid sibi à competitoribus molestiæ exhiberetur, triginta fratres interfecit: deinde patrem id indigne ferentem, prius veneno tentatum, cum id parum successisset, strangulavit. Hic inter cæteras uxores (quas Parthi multas habere solent, quasi in una parum incommodi esse soleat) habuit & Thermusam ancillam, Italici generis, ad se ab Augusto missam: cujus blanditiis delinitus, Phraatacen filium, quem ex ea susceperat, successorem regni nominavit. Non degeneravit à paterna virtute filius: sed communicato cum matre consilio, (quam officiosus adolescens, non pro matre tantum, sed pro pellice habebat) ne paternam mortem,

mortem,

urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem[1] vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar [2] auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, *degeneravisse Parthos, petitum [3] alio ex orbe regem hostium artibus infectum : jam inter provincias Romanas [4] solium Arsacidarum haberi, darique. [5] Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium ; [6] si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet ?*

Accen-

mortem, quod improborum filiorum est, exspectare diceretur, patrem interfecit. Ipse postea concitato omnium in se odio, per tumultum occiditur. Successit ei Orodes : quo & ipso propter barbaram & ferinam crudelitatem inter epulas à suis occiso, missus est petentibus Parthis à Tiberio hic, de quo nunc acturi sumus, Vonones. *Muretus.*

1 *Vetustissimum liberorum.*] Atqui in Strabone quartus ordine, minimusque ponitur. *Lipsius.*

Vetustissimum liberorum.] Atqui in Strabone lib. 16. quartus ordine, minimusque ponitur. Nempe per *liberos* hic non intelligendi filii tantum, sed & nepotes simul, adeoque tota ejus progenies, ex qua natu maximus hic Vonones, quo tempore legatio ista Romam missa. Vide L. *Liberorum* 220. de V. S. *Freinshemius.*

2 *Auxitque opibus.*] Comitatu, pecunia, alia pompa instruxit, regium in morem. *Lipsius.*

3 *Ex alio orbe.*] Vniversus enim terrarum orbis in Romanos, & in Parthos divisus videbatur. *Muretus.*

4 *Solium Arsacidarum.*] Quod & sæpius est factum. eoque velut de more, scribit Hegesippus, in oratione Agrippæ regis : *Persarum superba audimus imperia, sed eorum quoque obsides vidimus ; & cum ipsi pluribus nationibus imperent, offerunt liberos suos, & nobilitatem suam. servire Romanis gaudent pro fide pacis, simul ut serviendo discant suis imperare. Offerunt vestes, monilia, elephantos quoque Romanis, unum tributum reges imponere.* Postrema huc faciunt, & emendem : *elephantos : quodque Romanis unum* (vel, *summum*) *tributum.* Lipsius.

Solium Arsacidarum.] Claudianus IV Cons. Honorii Pan.

Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset,
Care puer, terrisque procul venerandus Eois
Barbarus Arsacio consurgeret ore tiaras :

Apud Hegesippum, quem tentat ὁ πάνυ, legendum censeo : *offerunt vestes, monilia, elephantos ; quodque Romanis visum est tributi genus imponere.* Vel, *visum tributorum genus imponere.* Gronovius.

5 *Vbi illam gloriam.*] *Vbi* particula elegantem vim habet in exhortando, aut etiam exprobrando omissa bona, quibus eramus fisi vel gloriati. Virg. lib. 5. Æneid. 391.

Vbi nunc nobis deus ille magister
Nequidquam memoratus, Eryx ? ubi fama per omnem
Trinacriam ?

Ex Homero Iliad. 5.

Πάνδαρε, πῦ τοι τόξον ἰδὲ πτερόεντες ὀϊστοί,
Καὶ κλέος ;

Psalmo 42, 3, *Vbi Deus tuus ?* Freins.

6 *Si mancipium.*] Τὴν ὁμηρείαν αὐτῶ

Accendebat dedignantes & ipse, diversus à majorum institutis, [1] raro venatu, [2] segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, [3] lecticæ gestamine, [4] fastuque erga patrias epulas. inridebantur & [5] Græci comites, ac vilissima utensilium [6] anulo clausa: sed prompti

ἀντὶ δουλείας ὀνομάζοντες, Iosephus. *Muretus.*

1 *Raro venatu, segni equorum cura.*] Quæ tamen unica studia procerum regisque. Xenophon lib. VIII Pædias. Τῆς πολεμικῆς δὲ ἕνεκα ἀσκήσεως, ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν, οὕσπερ ἀσκεῖν ταῦτα ᾤετο χρῆναι, ταύτην ἡγούμενος καὶ ὅλως ἀρίστην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. Καὶ νῦν δὲ Βασιλεῦς, καὶ οἱ ἄλλοι περὶ βασιλέα, ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν: *Militaris exercitii gratia ad venationem eduxit, quos ad eam idoneos rebatur. hanc existimans & universe optimam exercitationem ad militiam esse, & maxime ad equestrem. Itaque & nunc Rex Persarum, atque alii circa Regem, assidui sunt in venatu.* Lipsius.

Raro venatu.] Cum Parthi prope assidui in venatione esse soleant, neque aliis fere carnibus vescantur, quam ferarum, quas venando ceperunt. Suetonius in Caligula narrat ob mortem Germanici regem regum *& exercitatione venandi & convictu Megistanum abstinuisse*; idque *apud Parthos justitii instar* esse. *Muretus.* Darius epitaphio inscribi mandavit Κυνηγῶν ὑπερφέρων. Strabo lib. 15. Et noster de Bardane: *Parthi incautum venationique intentum interfecere.* Aurelius.

2 *Segni equorum cura.*] Cum ipsi plurimum equitatu valeant, & in equis curandis studium omne consumant. ἐπιχώριον ἦν αὐτοῖς μὴ ὁρᾶσθαι πεζῇ πορευομένοις. Xenophon lib. 8. Cyripædias. *Muretus.* Iustin. 41. *Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discriminis inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt.* Dio lib. 40 ait Parthorum regionem alendis equis singularem, quia plana & ad equitandum commoda; additque eos equorum armenta tota secum solere ducere in expeditionem. *Aurelius.*

3 *Lecticæ gestamine.*] Quod ipsis molle & muliebre, ut est, videbatur. *Muretus.*

4 *Fastuque erga patrias epulas.*] Quas scilicet contemnebat despiciebatque. Tacitus lib. 4 in fine: *juxta, gratiam, aut fastus janitorum perpetiebantur.* Petron. Arb. *Contubernalis mea mihi fastum facit.* Pichena. *Patrias epulas*, non tantum cibos intelligo: sed in universum morem convivandi, Parthis solennem, qui Suetonio Cal. cap. 5. *convictus Megistanum* dicitur. *Freinshemius.*

5 *Græci comites.*] Hoc comitatu omnes Romani cincti erant, quippe doctorum, eloquentium, & in Philosophia ut plurimum versatorum. Cicero pro Milone: *Græci comites, quocumque ibat.* Tacitus 4. Ann. *Reliqui liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Vbi de secessu Caprearum. *Aurelius.*

6 *Anulo clausa.*] Signatorium anulum intellegit, sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiscus in Aureliano: *Vxori & filiæ anulum sigillaricium quasi privatus instituit.* Moris autem Romani, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur: nequid negligentia aut furto periret. Exempla in

[1] prompti aditus, obvia comitas, [2] ignotæ Parthis virtutes, [3] nova vitia; [4] & quia ipſorum moribus aliena, 3 perinde odium pravis & honeſtis. Igitur Artabanus Arſacidarum è ſanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congreſſu fuſus [5] reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi [6] perſugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, [7] ob ſcelus Antonii, qui Artauaſden regem Armeniorum

EXCURS. vide in B. Lipſius.

Annulo clauſa.] Ex Romana conſuetudine ad vitanda furta ſervorum. Q. Cicero in epiſtola ad Tironem: *ſicut olim matrem noſtram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe, quæ furtim eſſent exſiccatæ.* Idem 2 de Oratore: *Ridiculum eſt illud Neronianum vetus in furace ſervo, ſolum eſſe, cui domi nihil ſit, nec obſignatum, nec occluſum.* Iuven. Sat. 14. *concham cum parte lacerti Signatam.* Muretus. Perſius Sat. 6.

Et ſignum in vapida naſo tetigiſſe lagena.

Horatius ad Florum: *ſigno læſo non inſanire lagena.* L. 1. D. de periculo & com. rei. vend. *ſi non ſunt deguſtata, ſignata tamen ab emptore vaſa.* Aurel. Lucianus Hermotimo: καὶ μόνον ἀριθμῷ παραλαβεῖν τὰ χρέα, ὁπόσα τῷ παιδὶ καλόπιν ἑςῶτι παρέδωκε, καὶ σημηνάμενος ἐπιμελῶς, τὸ ἀπ' ἐκείνου καθδίδε. De utenſilibus vide ad lib. 1, 70. *Gronovius.*

1 *Prompti aditus.*] Cum alioqui Parthorum Reges, neque facile ſpectandi ſui copiam facere, neque quenquam ad colloquium, ſine magno molimine, admittere ſolerent: aditusque ad ipſos ardui ac difficiles eſſent. *Muretus.*

2 *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia.*] Quidam exiſtimant, *nova vitia* hic eſſe, lecticæ geſtamen, faſtumque erga patrias epulas. Ego aliter: promptos ſcilicet aditus, obviam Vononis comitatem, quæ revera virtutes eſſent, tamen quia ignotæ Parthis, idcirco ſuſpectæ, ac pro vitiis habitæ. *Pichena.* Ipſæ virtutes, quia Parthis inſolitæ, pro vitiis habitæ fuerunt: cum nihil ex vero, ſed ex moribus ſuis omnia æſtimantes odiſſent, quicquid externum eſſet. *Freinshemius.*

3 *Nova vitia.*] Vultne ipſas virtutes ignotas, habitas pro vitiis? poſſit ſic accipi: ut comitas illa, pro vilitate fuerit: ſed potius eſt, duo dici. ut & ignotas quaſdam virtutes intulerit; & nova etiam vitia, luxum videlicet, delicias, aliaque Romana. Mox, *ipſorum majoribus:* haud male etiam, *moribus.* Lipſius.

4 *Et quia ipſorum majoribus aliena.*] Recte ſe habet. etſi Muretus malit, *ipſorum moribus.* Pichena. Multo elegantior atque Tacito dignior lectio *moribus* quam *majoribus.* Freinshemius.

5 *Reparat vires.*] Fuga capta ad montes Mediæ, ait Ioſephus. *Lipſ.*

6 *Perfugium Armenia.*] Primo Seleucia. Vide eumdem Scriptorem libro XVIII. *Idem.*

7 *Ob ſcelus Antonii.*] Vere ſcelus. nec enim cenſori Tacito, ludus & jocus, ut hodie, fallere fidem. Artavaſdes autem Antonium expeditione Parthicâ deſeruiſſe viſus, fallacibus ab eo litteris excitus, in vincla habitus, & in triumpho Alexandriam ductus eſt. Vide Dionem, & Plutarchum. *Idem.*

1 *Catenis*

rum specie amicitiæ inlectum, dein [1] catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. [2] occiso Artaxia [3] per dolum propinquorum, [4] datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. [5] Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam [6] sociatis more externo in matrimonium regnum-

1 *Catenis oneratum.*] Argenteis sc. in carcere, & in triumpho aureis. Dio lib. 49. Vellejus de Antonio. *Regem ejus Artuasdem fraude deceptum, catenis, sed ne quid honori deesset, aureis vinxit.* Aurelius.

2 *Occiso Artaxia.*] Iosephus hunc Artaxiam filium facit Artabazis. ita enim appellat pro Artauasde, ut alibi etiam Plutarchus. occisum eum à propinquis non dicit, dicit à Tiberio & Archelao pulsum. Horatius gloriam tribuere Tiberio videtur non pulsi solum, sed etiam occisi. Ad Itium,

——— *Claudi virtute Neronis*
Armenius cecidit.

Suetonius, *Ducto ad Orientem exercitu regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro Tribunali diadema imposuit.* Dio historiam confundit, & Artabazem nominat pro Artaxia; Tigranem facit ejus fratrem, lib. LIV. Res autem ita habet. Artauasdes, sive Artabazes, duûm filiorum pater, Artaxiæ & Tigranis. ille major natu. Adi Iosephum, lib. XV. cap. IV. *Lipsius.*

3 *Per dolum propinquorum.*] Accusatus est apud Augustum, traditaque Tiberio ejus ultio, sed eum propinqui jugularunt, antequam adventaret Tiberius. Iosephus, Dio, Zonaras. *Muretus.*

4 *Datus à Cæsare.*] Expressit Tacitus antiquam formulam, quæ in veteribus quoque numismatibus extat. REX ARMENIS. DATVS. REX. PARTHIS. DATVS. & cætera id genus. *Vrsinus.*

5 *Nec Tigrani.*] Accusatus enim apud Tiberium, & ab eo interfectus est. *Muretus.*

6 *More externo.*] Qui mos etiam Ægyptiis, aliisque barbaris ad Orientem. *Lipsius.*

Sociatis more externo.] Vt nimirum tori pariter, regnique consortes essent. Multa notaque exempla in Ptolemaica Ægyptiorum familia, atque inde factum ut ejusmodi par conjugum, quia pari jure potestatis erant, reges vocarentur. Liv. 27, 4. hoc sensu, *Ptolemæum Cleopatramque reges* nominat. item Cæsar de bell. Alex. cap. 33. *Alexandria potitus reges constituit fratrem & sororem*, quod Strabo lib. 17. sic effert: *καθίστησι βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν. συμβασιλεύειν δ' ἀπέδειξε τὸν λοιπὸν ἀδελφὸν αὐτῇ*: *reginam Ægypti constituit Cleopatram eique fratrem superstitem sociavit in regnum.* hoc enim modo melius reddideris, quam, ut vulgo; *in regni partem addidit.* Sic enim divisum esset regnum: quod non factum, sed utrique in solidum jus atque potestas permissa est. Fecit autem hoc Cæsar ex testamento patris Ptolemæi, ut ipse Civ. 3, 108. testatur: cujus verba hæc exstant apud Dionem lib. 40. *ἐκείνους μὲν συνοικῆσαι ἀλλήλοις κατὰ τὰ τῶν Αἰγυπτίων τὰ πάτρια, καὶ βασιλεύειν*: *illos* (Ptolemæum majorem & Cleopatram)

gnumque. Dein jussu Augusti impositus Artavasdes,
4 & non sine clade nostra dejectus. [1] Tum C. Cæsar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, [2] ob insignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armeniis præfecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto, stirpem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa; incerti solutique, & [3] magis sine domino, quam in libertate, profugum Vononem in regnum accipiunt. Sed ubi minitari [4] Artabanus, & parum subsidii in Armeniis, vel si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat; rector Syriæ Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, [5] in loco redde-
5 mus. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus

tram) *more Ægyptiorum patrio, matrimonio coire, & regno præesse.* Adjicitque ibidem Dio, Cæsari etiam juniori Ptolemæo & Arsinoæ sorori ejus, pari modo connubio junctis, Cyprum concessisse. Simile Carum regum exemplum ex Strabone retuli in supplem. Curtii 2, 8. Et ad eundem auctorem 3, 11. ostendi conjugem Darii, quam Alexander cepit, etiam sororem mariti fuisse. Errant igitur qui sic accipiunt: quasi Tigranis soboles cum Armeniis matrimonio se miscuisset. *Freinshemius.*

1 *Tunc C. Cæsar.*] Agrippæ filius, ab Augusto adoptatus, quem ex Armenia redeuntem mortuum esse vidimus lib. 1. *Muretus.*

2 *Ob insignem corp.*] Aristoteles lib. 1. Politicorum ait, si reperirentur homines ea pulchritudine corporis, qua sunt Deorum statuæ, neminem dubitaturum, quin eis potissimum imperium mandari oporteret. Sed & Lucretius lib. 5. ait Reges à priscis illis hominibus delectos, *pro facie cujusque & viribus ingenioque.* Et quosdam ait Euripides esse εἶδος ἄξιους τυραννίδος. Aristoteles 4. πολιτ. Æthiopas in Regibus eligendis sequi proceritatem corporis: alias autem quasdam gentes pulchritudinem & decorem formæ: quod posterius Strabo tribuit Medis, & quibusdam populis Indiæ. *Idem.*

3 *Magis sine domino.*] Nam libertas legibus & magistratibus suis constat, & imperii certa forma. Itaque sine domino esse possunt, nec tamen liberi proprie dicendi. *Lipsius.*

4 *Artabanus.*] Qui Orodem sive Herodem filium suum regem iis dedit. Iosephus l. XVIII. c. IV. qui etiam hanc rem fusius exsequitur, paullum tamen à Tacito diversus. *Idem.*

5 *In loco reddemus.*] Reddidit, hoc ipso libro sub finem. *Idem.*

bus abstraheret; novisque provinciis impositum, [1] dolo simul & casibus objectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrui voluntas, [2] celerandæ victoriæ intentior, [3] tractare prœliorum vias, & [4] quæ sibi tertium jam annum belligeranti [5] sæva vel prospera evenissent. *fundi Germanos* [6] *acie, & justis locis: juvari silvis, paludibus, brevi æstate, & præmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum,* [7] *damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis: longum*

1 *Dolo simul.*] Dolo, quem ipse meditabatur, & in longinquis locis veneno tollere, obscuriore sic fama. *Idem.*

2 *Celerandæ victoriæ intentior.*] Lipsius ait, priscam lectionem esse, *interior*. At ne quis erret, ego oculatus testis adfirmo, in manuscr. non aliter legi, quam, *intentior*. Pichena.

3 *Tractare prœliorum vias.*] Lego *prœliorum vices*. Clarum & à se (nam quid sunt *viæ prœliorum*?) & ab adjunctis statim verbis, *quæ sibi sæva vel prospera evenissent*. At hercule *vias* tamen verum. ex sequentibus istis: *Fundi Germanos acie*. Acidalius.

4 *Quæ sibi tertium jam annum belligeranti.*] Imo plures. Nam continenter in Germanos bellum gessit, à clade Vari: excepto anno Consulatus. Sed Tacitus à postrema ejus missione annos numerat, quæ fuit exacto consulatu ejus, sub Augusti mortem. *Lipsius.*

5 *Sæva vel prospera.*] Verius hic esset, *scæva*, id est, sinistra. *Idem.* Fuit cum lascivirent in hoc vocabulo passim inculcando ingenia: sed raris processit. *Sævum* est interdum grave, durum, asperum, crucians: & sic utique non ex sententia & optatis. Sic: *sæva tempestas, sævus dolor, sæva catena, sæva paupertas, necessitas. Fortuna sævo læta negotio*, gaudens adversa secundis miscere. Sallustius in Catil. *quoniam, quæ occulte tentaverat, aspera fœdaque evenerant.* Quid hoc aliud quam *sæva*? & omnia, quam *adversa*? Gronovius.

6 *Acie & justis locis.*] Nove dictum, pro æquis locis. *Lipsius.*

7 *Damno armorum adfici.*] Cum ea, quæ haberent, quotidianus usus absumeret, alia difficulter subveherentur. *Freinshemius.* Muretus vocem *Armorum* delet, scribens, *quam spatiis itinerum damno adfici.* Vix abest, quin vere. Quid autem si eandem vocem sic traducas? *Suum militem haud perinde vulneribus armorum, quam spatiis itinerum damno adfici. Vulnera* enim *armorum* non ineleganter. Sane si quid hic mutandum, ita plane malim. Etsi etiam nihil mutem. Nam vulgatum optimi sensus, optimæ structuræ. *Acidalius.* Legendum censeo: *armentorum*; equorum imprimis. Ita loquitur Annal. 13. *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur?* Mendum natum ex contracta scribendi ratione, *armtorum*, pro, *armentorum*, unde librariorum oscitantia factum est, *armorum*. Explicent mihi, quæso, eruditi, qui vulgatam lectionem hactenus probant, quæ sint illa *armorum damna*, de quibus in hac deliberatione Germanicus conqueritur; quorumque causa mare ingredi, & sic minore incommodo Germaniam invadere constituit? Nemo,

gum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur,[1] promptam ipsis possessionem,

mo, aut fallor, dixerit per *damna armorum* intelligi, nimis gravia terrestri itinere quaqua ea circumgestanti militi fuisse. Non enim id admitteret mos rigidus & disciplina militiæ Romanæ, per quam aliis etiam insuper gestandis miles onerabatur. Neq; etiam ea mens esse potest, *armorum damna* sensisse milites, quum ea quæ haberent quotidianus usus consumeret. Nam & eadem damna in navali expeditione sentiuntur; neque legimus, hujus rei unquam rationem habuisse de expeditione consultantes Imperatores. Apparet nullum idoneum sensum admittere vulgatam lectionem. Voluit aliud longe damnum hoc consilio prævenire in posterum Germanicus. Equis per paludes inferioris præsertim Germaniæ, nondum adulta æstate; vix via, aut admodum impedita; plurimi in iis defecerant. Iacturam hanc in posterum Gallia non erat resarcitura, ut hactenus; utpote equis prope exhausta. Hoc est illud, quod statim subjungitur, & sententiam nostram inprimis confirmat; *Fessam Galliam ministrandis equis.* Ergo ob hanc etiam rationem de maritimo itinere Germanicus cogitavit. Interim consilii rationibus non respondit eventus. Orta enim atrocissima tempestate, *equi*, ut paullo post loquitur, *jumenta*, sarcinæ, etiam arma præcipitantur; certo documento, incerta admodum & periculosa esse ista consilia, quorum rationes dubiis Oceani insistant; in quo, nulla hominum culpa, gravia tamen & atrocia iis damna aliquando inferuntur. *Boxhornius.* Satis defendi vulgatum verbis, quæ leguntur 1, 71. *quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes: quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bella sumptis, propria pecunia militem juvit:* & hanc historiæ partem, suaque in ea verba, maxime respexisse auctorem posteriori loco putem. ut enim ibi instrumentum utrumque belli, & arma & equos accepisse dicit Germanicum, ita hic tacite secum queri utriusque damno exercitum per expeditionem terrestrem affici. *Gronovius.*

1 *Promptam ipsis poss.*] Nam triremes & classem in Rheno, & ad Oceanum, ordinariam Romani habebant. At eo ævo Germani navigiorum rudes: mox quam didicerunt? Saxones, Normanni, & piratarum illa agmina dicant: qui Europam per sæcula aliquot magnis classibus cladibusque infestarunt. *Lipsius.*

Promptam ipsis possession.] Quamnam *possessionem?* vereor ne legendum *profectionem.* Paullo enim ante querebatur spatia itinerum, & longum impedimentorum agmen; & huic omnia reliqua conveniunt, quæ adjuncta, alteri voci eorum nihil. *Acidalius.* Quæ est illa *possessio?* An maris? Haud credam. Non tam maris petebat, quam maritimi itineris beneficio Germaniæ possessionem. Et quomodo possessio maris hostibus ignota? Scribe; *promptam ipsis*, Romanis, *profectionem*, maritimam, *& hostibus ignotam*; id est, ignoraturis hostibus quam adversæ Germaniæ oram ex vasto illo, & longe lateque sese exporrigente Oceano Romani essent subituri. Quod inter prima semper & callida consilia Ducum fuit: ut, nempe, in agrum hostilem ea via pergerent, è qua in diversa licet irrumpere. Et hanc promptam Germanici profectionem, hocque ejus consilium, intelligit Arminius, ubi paullo post, in Oratione ad suos, eam exagitat, ut ignavam; *Classem & avia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret. Profectionis* autem vocabulo etiam alibi utitur Tacitus. Hoc ipso libro; *sed Germanicus nondum comperto*

nem, & hostibus ignotam; simul bellum [1] *maturius incipi, legionesque & commeatus pariter vehi; integrum equitem, equosque, per ora & alveos fluminum media in Germania fore.* Igitur huc intendit: missis ad census Galliarum, [2] P. Vitellio & Cantio; Silius, & Anteius, & Cæcina fabricandæ classi præponuntur. Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ [3] breves, angusta puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures [4] appositis utrimque

6

perto eam profectionem, incusari. Nilo subvehebatur. Vides levi & prope nulla, sed tamen necessaria, mutatione, pulcherrimam sententiam Tacito, aut Germanico restitutam. *Boxhornius.* Nihil mutandum. Facile Romanis, inquit, occupatum esse mare. Nam *possidere* est occupare interdum. Cæsar 4 Gall. *vel sibi agros attribuant vel patiantur eos tenere, quos possederint.* Liv. 24. *Caussam nactus erat, tam divitis hominis bona possidendi vendendique,* id est, invadendi vel occupandi. Idem in lib. 31. *Urbem ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit.* Neque aliter noster in vita Agricolæ: *Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ supra memoravi.* Gronov.

1 *Maturius incipi.*] Quare? nam & triremibus æstas exspectanda erat. Sed caussam credo in commeatibus, de quibus adjungit. Quia enim tarda æstas & messis in Germania, hæc exspectanda erat, ob frumenta & pabula: aut magna mole & mora, identidem ista subvehenda. *Lipsius.*

2 *P. Vitellio, & Cantio.*] Docti viri (Lipsius ad marginem) legunt, *Scantio*, nescio an ex aliqua historia mihi ignota. Si conjecturæ locus sit, magis placeret, *C. Antio*, ne à scriptura veterum librorum longius discedamus. *Ursinus.* Haud aliquid ausim mutare præter libros, cum etiam vivant quadratariorum opera, *Cantii* aliquot, imo & *Cantia*; quos invenire est in volumine Inscriptionum nostrarum; paginis LXX. 5. CCCXXII. 2. CCCLXXXV. 2. MLXXXVIII. 15. *Gruterus.* Non hæc ad meum gustum; nec de *Cantiis* legi quidquam unquam. Legi de *Scantia*. & orat. in Rullum, de *Scantia silva*, aliquid Cicero submurmurat. Lubentius legerem *Cantio*: nisi malis *Calventio*, aut *Calvisio*, quæ sunt Romana nomina. *Aurelius.* Suspectum hoc mihi nomen & homo ignotus, quem tamen præcipua apud Germanicum gratia fuisse ex hoc loco constat, ut mirum sit alibi in rebus ejus non nominari. adeoque parum abêst quin corruptum hoc nomen existimem, aliumque nobis hominem quærendum, & fortasse *Sentium*, qui Germanico comes post mortem ejus Syriam obtinuit. *Freinshemius.*

3 *Breves, angusta puppi.*] Breves opponit *Longis* navibus, id est triremibus: & describit lato alveo, angusta prora & puppi, uno verbo naves hodie maris nostri. *Lipsius.*

4 *Appositis utrimque gubernaculis.*] Id quidem genus navigii binis gubernaculis, hodie invisum. At noster iterum describit, lib. III. Histor. vocatque Cameras: *Sic inter undas volvuntur pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est.* Item de moribus Germanorum: *Forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam*

utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio, [1] hinc vel illinc adpellerent. [2] multæ pontibus stratæ, super quas tormenta veherentur, simul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, [3] augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. [1] Insu-

paratam semper appulsui frontem gerit. Reperio & apud Suidam prisci scriptoris verba, nescio an hanc ipsam rem narrantis: Πλοῖα μονήρη· ἔστιν ἃ καὶ δίκροτα κατεσκευάσαντο. Τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς πρύμνης καὶ ἐκ τῆς πρώρας ἑκατέρωθεν πηδαλίοις ἤσκηντο, ὅπως αὐτοί τε μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλέωσι καὶ ἀναχωρῶσι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράπλῳ καὶ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσιν. *Naves simplices uniusque ordinis, interdum & biremes faciunt. quasdam vero & ex puppe & ex prora gubernaculis instruunt; ut ipsi nihil conversi & accedant & recedant: hostesque & adnavigantes & abnavigantes fallant ac circumveniant.* Lipsius.

Appositis utrinque gubernaculis.] Verbis Suidæ & usus hujus rei indicatur. Quia tamen gubernacula proprie ad puppim pertinebant, ideo credo eundem Suidam naves illiusmodi ἀμφιπρύμνας appellasse, quasi quæ nullas proras, duas puppes tantum haberent. Ἀμφιπρύμνης, inquit, εἶδος πλοίων. Addidit postea locum veteris cujusdam. ἔμπαλιν διελθεῖν παρεσκεύασε τὸν Ἴστρον ἐν ταῖς ἀμφιπρυμνούσαις τῶν νεῶν. *Schefferus.*

1 *Hinc, vel illinc.*] Ne tollas: sunt enim mera Taciti verba, qui Histor. 3. ita scribit in re simili: *inter undas volvuntur, pari utrinque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere, indiscretum, & innoxium est.* Aurelius.

2 *Multa pontibus strata.*] Κατάστρωτοι. *Muretus.* Vult naves pontibus tectas instratasque fuisse, deinde pontibus istis impositas machinas: neque id ad unius fluvii brevem transitum, sed ut ab Oceano usque mediam in Germaniam perveherentur. Constratarum navium frequens apud auctores est mentio, item earum quæ tormenta portarent, apud Livium 30, 10. ubi etiam narratur, quomodo Scipio naves onerarias straverit, quo loco itidem *pontes* & *constrata pontium* nominantur. Cur autem pontibus imposita tormenta vexerint; duplicem rationem video; unam, ut commodius onerarentur exonerarenturque naves; alteram, ut si hostis ex ripa impugnaret, in ipsum dirigi possent. *Freinshemius.*

3 *Augebantur alacritate militum.*] Qui hujus loci sententiam diligentius inspexerit, probabit, ut opinor, Faerni conjecturam, qui *agebantur*, legebat, quod de navibus proprie dicitur. *Ursinus.* Muretus voluit, *Cita remis agebantur alacritate.* Non ea mens Taciti: cui ipsi nec conveniunt vel illa postrema verba, *in speciem ac terrorem.* Sed tu πλείαν συγμὴν pone post vocem *remis.* deinde à capite scribe, *Augebantur alacr. milit.* Hæc enim mens Taciti, mille naves, ut præcessit, sufficere visas, sed auctum hunc numerum alacritate militum in speciem ac terrorem. *Acidalius.* Apposite quidem Faernus, litera detracta, *agebantur*; sed nescio quomodo magis arrideat lectio vulgata, vetustate quadam peregrina. *Gruterus.* *Terrorem* non tam ad hostes pertinere arbitror, quam ad quemcunque spectatorem: aut si ad hostes referas, de sequenti tempore accipies: quomodo Virg. Æn. 8, 520. *terribilem cristis galeam*

Insula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulsus, [2] accipiendisque copiis, & [3] transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, [4] apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen, & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum [5] mutat *Mosa* flumine, ejusque [6] immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar, [7] dum adiguntur

7

leam vocat, quam nondum viderant hostes. *Idem.*

1 *Insula Batavorum.*] Quod nomen etiam nunc in superiore insulæ parte durat: vocatur quippe incolis *de Betauw* sive *Betouw* & variante dialecto *Betuwe.* Cluverius.

2 *Accipiendisque copiis.*] Si qua alia insula, in hac mundi pila. *Lipsius.*

3 *Transmittendum ad bellum opportuna.*] Lego, *accipiendisque copiis & transmittendis, ad bellum opportuna.* Acidalius. Corrumpit rem elegantissimam. Ovid. lib. 12. Met.

Permanet Aoniis Nereus violentus in undis,
Bellaque non transfert.

Neque enim hoc mutare ausim. Plinius in Panegyr. *Cum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergis bella transportat.* Gronovius.

4 *Apud principium agri Batavi.*] Haud procul Clivio oppido ad Castrum Schenckianum, sive munimentum, quod vulgo vocatur *Schenkenschantz*: ubi, ut olim, nunc etiam amnis in duo scinditur veluti cornua, dextrumque Germaniam versus Arenacum, Vada, Grinnes, Batavodurum, Trajectum, Lugdunum, præterfluens Rhenus vocatur; lævum protinus ab ipsa divisione Vahalis, Noviomagum, Tiliam, Bommeliam Gelriæ oppida præterlabens. *Cluver.*

5 *Mutat Mosa flumine.*] Vahalis hoc tempore præfert nomen suum usque ad arcem Leuvenstein, prope Workom, ubi Mosæ junctus in hujus vocabulum transit. Sed quoniam illic hodieque *Novus Mosa* vocatur, inferius autem *Vetus Mosa*, ubi & *Vahalis* nomen rursus assumunt pars earundem aquarum iterum divisarum; crediderim Cæsaris ac Taciti seculo omnia media partem Vahalis fuisse; Mosam autem statim ab oppido Megen (non commissum Vahali apud castrum S. Andreæ, non apud Castrum Leonis aut Lævini: nam hæ duæ fossæ serioris ævi videntur) decucurrisse per alveum illum nunc licet tenuem, qui à Novo Mosa in lævum devergens, primum *Edicensis Mosa*, deinde *Vetus Mosa* indigetatur, dextra Heusda, sinistro monte Gertrudis (unde nunc lacus, at olim solidam circa humum certum amni alveum præbuisse indicant reliquiæ vicorum sub undis latentes) infra Dordrechtum usque & inter Geroflitium & Flardingam demum hos confluentes fuisse: ubi quod *veteri Mosa* miscetur, nunc etiam *Vahalis* nomen obtinet. *Cluver.*

6 *Immenso ore.*] Quod à Gereflitio incipit. *Idem.*

7 *Dum adiguntur naves.*] *Adigere* hic

guntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipſe, audito caſtellum Luppiæ flumini adpoſitum obſideri, ſex legiones eo duxit. Neque Silio ob ſubitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi principis Cattorum conjugem filiamque raperet: neque Cæſari copiam pugnæ obſeſſores fecere, ad famam adventus ejus dilapſi. [1] Tumulum tamen nuper Varianis legionibus ſtructum, & [2] veterem aram Druſo ſitam disjecerant. reſtituit aram; honorique patris princeps ipſe cum

hic idem puto quod *adducere*, maxime quum ipſa res hoc doceat. Agi proprie dicuntur naves, quæ remis impelluntur, unde & *actuaria* dictæ. Freinshemius. XI Ann. 17. *triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaque habiles, per æſtuaria & foſſas adegit.* Gronovius.

1 *Tumulum nuper.*] De quo ſupra libro I. *Primum exſtruendo tumulo ceſpitem Cæſar poſuit, gratiſſimo munere in defunctos.* Tumulus ille, non aliud quam κενοτάφιον fuit. habeſque hujus ritus illuſtre apud Xenophontem exemplum, l. VI. expeditionis Cyri. ubi inane ſepulchrum conſtituitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non faciles repertu. Ἐνίους δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. Οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Et apud Virgilium libro III.

——— maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſſam lacrimis, ſacraverat aras.

Lipſius.

2 *Veterem aram Druſo.*] Druſo mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipſum. Dio LV. & Suetonius: *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem ſtato die, quotannis decurreret, & Galliarum civitates publice ſupplicarent.* Neſcio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia Suetonius ait, ſupplicarent. Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuiſſe, repugnat hic locus, qui conſtituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ ſepulchrum Druſus habuit, à Claudione ejus F. an ab Auguſto ipſo exſtructum? cujus memoria in lapide priſco, ibi:

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CÆS. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P. P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA. *Idem.*

Veterem aram Druſo ſitam.] Non acceperim neque de cenotaphio, neque alio quocunque opere in honorem Druſi alieno juſſu ſtructo, ſed de ara quadam ab ipſo exædificata. forte in memoriam victoriæ, aliaſve ob cauſas. Sic Alexander duodecim aras in ingreſſu Aſiæ ſtatuit. Iuſtin. 11, 5. Arrian.

[1] cum legionibus decucurrit: [2] tumulum iterare haud visum. & cuncta [3] inter castellum Alisonem, ac Rhenum,

Arrian. lib. 1. aliasque ad Indum fluvium. Iustin. 12, 10. Curt. 9, 3. Nam verba hæc *Druso sitam* ab ipso Druso ædificatam volunt. Sic infra 6, 41. *Vrbes Macedonibus sita*. dixi de hac locutione in Indice Floriano, verbo *Ponere*. Freinshemius.

1 *Cum legionibus decucurrit.*] Antiquissimi inventi Decursio in funere illustrium virorum. Homerus in funere Patrocli, Virgilius Pallantis descripsit.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos.

Livius Pœnis etiam usitatam ostendit lib. XXV. in morte Gracchi. *Alii ab Hannibale, & ea vulgatior fama est, in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis.* Lucanus lib. VIII.

—— totus ut ignem
Projectis mærens exercitus ambiat armis.

Statius lib. VI. optime.

Tunc septem numero turmas (centenus ubique
Surgit eques) versis ducunt insignibus ipsi
Grajugenæ reges: lustrantque, ex more, sinistro
Orbe rogum, & stantes inclinant pulvere flammas.
Ter curvos egere sinus, illisaque telis
Tela sonant: quater horrendum pepulere fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum.

Lipsius.

Decurrit.] Homer. Iliad. Ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους
Μυρόμενοι.

Suetonius in Claud. *Cæterum exercitus honorarium ei* (de Druso loquitur) *tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Divinitus describitur hæc decursio lib. 5. Æneidos. Talia erant *Equiria* quæ mense Februario & Martio fiebant in Campo Martio, de quibus Ovid. 2 & 3 Fastorum. *Muretus.* Dio memorat istas decursiones in funere Augusti, aitque *equites, tam qui militabant, quam qui non militabant, cursitasse.* Aurelius. Distinguit ipse Tacitus 2, 54. *Exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Intelliguntur tamen equitum etiam exercitia his verbis *decursus legionum*, tamquam accessio quædam. Sic enim quem attulimus locum repetit auctor 3, 33. *præsedisse nuper feminam* (Plancinam innuit) *exercitio cohortium, decursu legionum:* ubi mentio equitum prætermittitur, neque tamen minus intelligitur, sicut his ipsis verbis, quæ nunc explicamus. *Freinshemius.*

2 *Tumulum iterare.*] Cur ita? An quod Tiberius tumulum inceptum non probasset, & ideo minus probaret reparatum? An quia Pontificum, Principisque consensus deerat? nec daturus erat Tiberius, tum summus Pontifex summusque Princeps? Paulus Sent. *Lapsa monumenta licebat reficere intactis corporibus: tamen solemnibus antea præstitis, & proreliquiis defunctorum votis & supplicationibus adhibitis.* At de non reparandis tumulis absque Principis & Pontificum permissu, extat lex. *Prator.* § *Non perpetua.* de sepulch. viol. & L. *ossa* de reliq. & sumptibus funerum. D. Sed vera ratio est, quod Tiberius laudi Germanici invideret, quam propter tumulum mortuis legionibus datum, apud viventes legiones esset consequutus. *Aurelius.*

3 *Inter castellum, Alisonem.*] Distinguen-

8 num, novis limitibus, aggeribusque permunita. Jamque classis advenerat, cum præmisso commeatu, & distributis in legiones ac socios navibus, [1] fossam cui *Drusianæ* nomen, ingressus, [2] precatusque Drusum patrem,

stinguendum videri, *castellum, Alisonem, ac Rhenum*, pronuntiavit Vertranius. & recte, ad mentem Dionis, lib. LIV. Nam scribit à Druso castellum exstructum ad Lupiæ & Alisonis confluvia, quod opinor ipsum esse, quod dixit noster obsessum fuisse. Velleio tamen loci nomen Aliso est, & Ptolemæo Ἄλεισον inter Germaniæ urbes. *Vesaliam* hodiernam faciunt, *Lipsius.*

Inter castellum Alisonem.] Distinguendum hic ego omnino nego. Dio de Sicambris. Νικηθέντες γὰρ ἐκ τούτου οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐθρασύνοντο, ἀλλὰ πόῤῥωθεν μὲν σφᾶς παρελύπουν, ἐγγὺς δ' οὐ προσῄεσαν. ὥστε τὸν Δροῦσον ἀντικαταφρονήσαντα αὐτῶν, ἐκεῖ τε, ᾗ ὅ τε Λουπίας καὶ ὁ Ἐλίσων συμμίγνυνται, φρούριόν τε σφίσιν ἐπιτειχίσαι, καὶ ἕτερον ἐν Χάττοις παρ' αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ. hoc est, castellum ad Lupiæ & Elisonis confluentes. Velleius lib. II. *Pietas sua Cæsarem reduxit in Germaniam: in cujus mediis finibus, ad caput Lupiæ fluminis, biberna princeps digrediens locaverat.* Eundem hibernorum locum sive castellum diserte postea *Alisonem* vocat in narratione cladis Varianæ: *L. etiam Caditii*, inquit, *præfecti castrorum, eorumque, qui una circumdati Alisone, immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentia usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum.* Scilicet clade Variana haud procul Alisone castello, apud Teutoburgiensem saltum facta, protinus Germani ad obsidenda hiberna, Alisone sita, perrexerunt. Ex his igitur satis perspicuum fit, apud Tacitum quoque *castellum Luppiæ adpositum, & à Chattis obsessum*, idem esse, quod postea *Alisonem* appellat. hoc quippe *haud procul tumulus Varianis legionibus*, ab Arminio cæsis, *structus* fuerat: apud hoc item *ara Druso, Germanici patri, posita*; quum is inter Salam & Rhenum res gerendo obiisset. hoc inter *ac Rhenum novos limites aggeresque egit Germanicus.* Cluv. Apud Muretum *Aliso* fluvius est, qui in Mosellam erumpit. Quod ne quem inducat in errorem, sciendum, esse quidem fluvium Alisonem, non tamen Mosellæ, sed Luppiæ, qui & ipse longe infra confluentes Rheni & Mosellæ in Rhenum exit, sese miscentem; porro hic à Tacito non *Alisonem* fluvium, sed castellum, situm propter eum fluvium, eodem nomine, intelligi. *Gronovius.*

1 *Fossam, cui Drusiana nomen*] *Fossas* licet Suetonius plurali nomine dixerit; tamen unam solam fuisse constat. ideoque rectius *fossa Drusiana* singulari numero adpellatur Tacito. Haud perinde novum atque immensum fuit opus, uti exaggerat Suetonius; quum VIII. haud amplius fuerit millium passuum, inter vicum *Iseloort*, & oppidum *Doesborg*: nisi forte infra etiam Dusburgium antiquus Salæ alveus, antea modicus, latior tunc sit factus. Causa Druso agendæ nulla alia fuit, quam uti classem hac cum exercitu ex superiore Rheni parte in lacum & oceanum deduceret, Frisios petiturus, & Cauchos. *Cluverius.*

2 *Precatusque Drusum patrem.*] Qua superstitione ante prælium ad Isson *victor Atheniensium Philippus pater invocabatur* ab Alexandro, Curtius

trem, *ut se* [1] *eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret*; [2] lacus inde, & Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur: [3] classis Amisiæ relicta, [1] lævo

tius lib. III. Apud Silium lib. 15.

Ac supplex patrios compellat nomine manes,
Este duces bello & monstratam ducite ad urbem.

De Africano loquitur in Hispania res gerente. *Gronovius.*

1 *Eadem ausum.*] Ita est. Nam & Drusus classe Oceanum tentavit; imò & pugnam navibus conseruit in Amasia fluvio, vicitque Bructeros. Strabo lib. VII. Εἰσὶ δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ, ὧν ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους κατεναυμάχησε: *Sunt & alii interjecti navigabiles fluvii, in quorum uno Amasiâ, Drusus Bructeros navali prælio vicit.* Sed & Petrarcha auctor, arcum triumphalem Romæ sibi visum Druso Neroni huic inscriptum: è quo fracto hos dumtaxat versus a se lectos:

——— ad divortia Rheni
Pervasi hostiles depopulatus agros.
Dum tibi Roma decus æternaque sudo tropaa,
Ister pacatis lenior ibit aquis. Lipsius.

2 *Lacus inde.*] Lacus nominat semper plures, ut lib. I. suprà: *Ipse impositas navibus quattuor legiones per lacus vexit.* At hodie unus, quod mare Meridionale appellant. Apparet autem clare, gentes ibi terrasque fuisse pluribus lacubus interstinctas. *Idem.*

3 *Classis Amisiæ relicta.*] Locus mihi ambiguæ sententiæ & perplexæ. Vidi qui sic vellet. Classem relictam in ripa citeriore (aspectu Galliæ dico:) & in hoc culpari Germanicum, quod non in ripa ulteriore. Pontibus enim tunc nihil opus fuisset, quibus nunc junxit amnem, & dies plures absumpsit. Simplex hæc sententia, fateor, & ex primo verborum aspectu. At qui scrutetur; valde, vereor, repugnet. Primum si classis in citima ripa posita: quomodo apte annectitur, militem transpositum in terras dextras? Sane eo positu, si quid ego capio, uti amnis classi lævus fuit, ita & terræ trans amnem. Deinde, quis hîc (malum) Germanici & Romanorum stupor, classem non appellere ad ulteriorem ripam, in flumine jam noto: & vanam illam operam sumere in exstruendo ponte? præsertim te nulla aut hoste impediente. Tertio, si ea res, cur *Pontes* multitudinis numero nominat? potuit enim & debuit transmitti ponte uno. Cur *Subvehendi* verbo utitur, cum verius *Transvehendi*? Nescio an hæc diluent. Mea de Taciti mente mens est: Classem relictam in ulteriore ripa fluminis, uti debuit: sed tamen in ima, & mari proxima, quod non debuit. Quomodo igitur tunc, inquies, amnis illi lævus? ex positura nempe navium, quas verisimile est quiescentes eas & in statione habuisse. Nempe proras in Oceanum verterunt, tamquam redituræ, nec ultra scilicet progressuræ. Pone autem milites in iis & vectores ut solet, facie ad proram versa: nonne sic lævus iis amnis, & terræ in quas transponuntur dextræ? Peccatum tamen à Germanico, quod humilibus & humentibus illis locis militem exposuerit (debuisset longius subvehere:) in quibus transeundis, opus pontium structura. Ad mare enim æstuatia: non sic suprà. *Idem.*

Classis Amisiæ relicta.] Verba sunt, ut videtur, luxata, & sic ordinanda: *relicta, erratumque in eo quod non subvexit. Lævo amne transposuit.* Vrsinus. Germanicus per oceanum os Amisiæ ingressus exposuit milites, ut debuis *lævo amne*, seu in læva ripa amnis,

 Lævâ

1 lævo amne; erratumque in eo, 2 quod non subvexit 3 transposuit militem dextras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen,

læva scilicet respectu classis adverso flumine tendentis. At cum militibus ex eo loco pergendum esset *in dextras terras*, dextras respectu loci, in quo descenderant; iter invenerunt impeditum æstuariis, ac paludibus. Id fortasse duci ignarum, ideoque incusatur, quod classem ulterius non subvexerit, ut milites intra humentia exponeret. *Pichena*. *Classis ad Amisiam*, sive vicum tunc, sive castellum præsidiarium Romanorum, in statione fuit *relicta*, *lævo amne*, id est, in læva ripa, sive in ore dicti lacus; quemadmodum anno ante expositus hic miles in lævas Amisiæ fluminis terras circa vicum *Pawing*, *in dextras* hinc trans Amisiam *terras iturus*, versus Visurgim amnem, & oppidum *Minden*: quo tandem perventum esse, ex reliqua historia liquet. In dextras terras ad ipsum oppidum *Emden* non fuit expositus, quia inde ad dictum locum tendentibus complura erant æstuaria, complures rivi, lacus, atque paludes. In læva igitur ripa postquam aliquot millia passuum emensi erant, tandem placuit Amisiam, forte circa vicum *Iemingen*, ponte trajicere. Sed & hic æstuaria in dextra ripa reperta sunt; *erratumque in eo, quod non* classem ultra ea æstuaria ad siccam humum *Amisia subvexerat*, tunc maxime expertum. *Pontes* igitur non modo super ipsum amnem, sed etiam super continentia æstuaria, ac paludes facti sunt. *Cluverius*. Sententiam Cluverii sequor, Amisiam hic loci nomen esse: deinde verba hæc *lævo amne* non ita explico, quasi classis fuerit ad dextram ripam, flumen ipsum e sinistro latere, sed quod classis relicta fuerit in ipso lævo amne, in ipsa fluvii sinistra ripa, ut *lævo amne* hic dixerit pro in lævo amne, vel in læva parte amnis, sicut alias dicere solemus extare aliquid *extremo libro*, quod in extrema libri parte extat. sic noster *extremo jam die*. H. 3, 10. Amisiæ igitur in castello si forte, aut præsidio Romanorum in sinistra cognominis fluvii ripa, haud longe ab ostio fluminis classem reliquit Germanicus: at eundum illi fuit primo longius in penitiorem Germaniam, deinde etiam in dextras flumini terras. *Freinshemius*.

1 *Lævo amne.*] Germanicus relicta Batavorum insula, in qua naves fabricarat, una cum legionibus & auxiliario milite Drusianam fossam navigavit; mox per vada Flevi lacus Oceanum appulsus, fælici navigatione venit ad Amisiam flumen, in cujus ore naves reliquit, exposuitque exercitum ad lævam. Quæ accipio vulgariter, ut adveniens exercitus ad manum lævam fluvium haberet. Et quia fluvius Amasius transmittendus erat, & petendus Visurgis, qui superiorem influit Germaniam: ideo pontibus struendis multi absumpti dies. *Aurelius*.

2 *Quod non subvexit.*] Germanicus in ore fluminis Amisiæ dextra milites exposuit, navibus ibi sinistra relictis, qua statio fortassis erat, mediterraneaque petit, cum potuisset adversum flumen navigando æstuaria vitare, quæ proximis in locis alluvionibus Oceani relinquuntur: id enim sibi vult *subvehere*: nimirum adverso flumine progredi. Sed quisnam amabo error iste, qui Germanico non temere vitio datur? an duo, vel tres Batavi

agmen, [1] Batavique in parte ea, dum inſultant aquis, artemque nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari [2] Angrivariorum defectio à tergo nuntiatur. miſſus illico Stertinius cum equite, & armatura levi, igne & cædibus perfidiam ultus eſt. [3] Flumen Viſurgis Romanos Cheruſcoſque interfluebat. 9

Batavi in æſtuariis hauſti? nugæ: quid ergo? plures dies abſumpſit, dum pontes æſtuariis ſuperandis parat: quamobrem tardius revertens, & hieme jam appetente deprehenditur in Oceano, procelliſque fœdis agitatur, quod militibus ſubvectis non accidiſſet: nam maturius Oceanum ingreſſus eſſet. *Salinerius.* Quæret aliquis, cur naves in faucibus fluminis reliquit, nec ſubduxit, ut pro pontibus eis uteretur. Sane noſter *culpam* vocat: nec tamen in tam claro duce, culpa facile credenda eſt. *Inemendabilis eſt error, qui inter arma committitur*, ait Valerius. Exiſtimo in faucibus fluvii reliquiſſe, quo tutiores eſſent ab hoſte propinquo; nec ſubduxiſſe, tum propter incognitas fluvii vias, tum quod longa navium ſeries nimium hoſti patuiſſet, trans fluvium poſito hoſte. Quæri etiam poteſt, cur in ripam dexteriorem dextraſque in terras primo appulſu non tranſvexerit militem? forte, quod appulſus difficilis, quod invius, quod paludum lubrico, vel ſilvarum rubis infeſtus. *Aurelius.* Dupliciter erravit, primo quod *non ſubvexit naves*, quod adverſo flumine longius provectus non eſt. deinde quod militem non in dextra ripa, ſed in ſiniſtra expoſuit. ergo duplex etiam incommodum ſuſtinuit, primo quod inferiorem marique propinquam regionem propter vicinitatem æſtus ſuperare non potuit: deinde quod etiam ſuperatis æſtibus adhuc indiguit ponte, quo ex ſiniſtris terris in dextras latus, ipſum flumen trajiceret. Sed cur, inquis, Amiſiæ expoſuit? quia forte loci commoditatem ſpectavit, quam nos temporum illorum locorumque haud magnopere periti, non ita facile judicaverimus, quam facile intelligimus, cum Germanicus abſque magna ratione rem eam ita geſturus fuiſſe credi non debeat. Deinde etiam ſi nullam rationem poſſimus reddere, hoc quoque habemus præcipui, quod ne teneamur quidem ad rationem exponendam in ea re, in qua erratum fuiſſe Tacitus ſcribit. *Freinshemius.*

1 *Batavique in ea parte.*] Sententiam video, ſed elegantiam Cornelianam in ſcribendo hic deſidero. Quis credat illa eſſe à Taciti manu, *Batavique in parte ea?* Emenda; *Batavique interea, dum inſultant aquis*, &c. Boxhornius. Cæſar 1. Gall. *Si pacem P. Rom. cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi Cæſar conſtituiſſet.* Livius 38. *pabulatores lignatoreſque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti ſunt.* Gronovius.

2 *Angrivariorum.*] Hos liquet inter Amiſiam & Viſurgim incoluiſſe. Extlat hic etiam nunc nomen eorum in vico *Engeren*, IX. millibus paſſuum, in ſeptemtriones verſus, ab oppido *Oſenbrugge* diſſito. extat item, clariore fama, in oppido *Engeren*, ducatus titulo inſignito. *Cluverius.*

3 *Flumen Viſurgis.*] Mutua Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis. cui famam præcipuè Tacitus dedit: & ipſe Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi pri-

bat. ejus in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque *an Cæsar venisset?* postquam *adesse* responsum est; *ut liceret cum fratre conloqui* oravit. Erat is in exercitu cognomento Flavius, insignis fide, & amisso per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. [1] tum permissum, progressusque salutatur ab Arminio. qui amotis stipatoribus, *ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent,* postulat; & postquam digressi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum, & prœlium referente; *quodnam præmium recepisset?* exquirit. Flavius *aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona* memorat, inridente Arminio vilia

10 servitii pretia. Exin diversi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Cæsaris, & victis graves pœnas; in deditionem venienti paratam clementiam; neque conjugem & filium ejus hostiliter haberi.* Ille *fas patriæ, libertatem avitam,* [2] *penetralis Germaniæ deos, matrem precum sociam; ne propinquorum, & adfinium, denique gentis suæ desertor & proditor, quam imperator esse mallet.* Paulatim inde ad jurgia prolapsi, quo minus pugnam consererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, *armaque & equum* poscentem Flavium attinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius, [3] prœliumque denuntians. nam pleraque Latino

mores libri inventi Corbejæ. quod monasterium ad Visurgim est. atque illinc depromptum verè hunc thesaurum Quæstor quidam Pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis. *Lipsius.*

1 *Tum permissum, progressusque.*] Muretus *Tum* delet, nulla causa. *Acidalius.*

2 *Penetralis Germaniæ Deos.*] Valet, *penetrales*, prisco scribendi more: id est, *penates.* Et tamen vis quædam in verbo est, quasi intimos penates. *Lipsius.*

Penetrales Germaniæ Deos.] Sunt, qui interpretentur, *penetralis Germaniæ*, id est intimæ. Ego, non Germaniæ *penetralis*, sed Deos *penetrales* intelligo. Cicero de natura Deor. lib. 2. *Nec longe absunt ab hac vi Dii Penates, sive à penu ducto nomine (est enim omne, quo vescuntur homines, penus) sive ab eo, quod penitus insident, ex quo etiam penetrales à poëtis vocantur.* Sen. Theb. Act. 11. *Ferte arma, facibus petite penetrales Deos.* Pichena.

3 *Prœlium denuncians.*] *Denunciare* hic

tino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones [1] haud imperatorium ratus, [2] equitem vado tramittit. præfuere Stertinius, & [3] è numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. qua celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit; eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, [4] collectosque

11

hic nihil aliud est quam indicere. Sic ferme apud Curtium 4. Dario prœlium denunciat Alexander: *Ite, nunciate regi vestro; & qua amisit, & qua adhuc habet, præmia esse belli: hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis adsignatura fortuna est.* Tale inquam prœlium denunciavit Arminius, non certamen singulare, quod nec prœlii nomine venit Latinis. *Freinshemius.*

1 *Haud imperatorium ratus.*] Cæsar Gall. 4. *Cæsar his de caussis, quas commemoravi, Rhenum transire decreverat: sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque sua, neque populi R. dignitatis esse statuebat: itaque etsi summa difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum existimabat.* Gronovius.

2 *Equitem vado tramittit.*] Sallust. in frag. Histor. 2. *suos equites hortatus, vado transmittit.* Aurelius.

3 *E numero primipilarium.*] Primipili centuriones ex omnibus erant honoratissimi, sic appellati, quod *pilanos*, h. e. triarios (Varro lib. 4. de Ling. Lat. Ovid. Fastor. 3, 129.) ducerent. eratque hæc permagna dignitas, nec ferme nisi insignis virtutis precium. vide Cæsar. Civ. 3, 53. erantque in legionibus singulis singuli, quibus omnes ceteri centuriones parebant, ut constat ex Dionysio 9, 10. Igitur non mirabimur sæpius eos magnæ copiarum parti fuisse præpositos, ut hic, & 13, 36. H. 1, 87. H. 4, 15. neque minus apud alios auctores. Freinshemius. *Primipilares* etiamsi omnia stipendia nondum confecissent, quia tamen primum pilum gesserant, habebantur pro emeritis & equitibus dignitate æquabantur: itaque quoties in gratiam imperatorum & spe præmiorum militiam iterum sumerent, non jam merebant in legionibus, sed separata quædam cum cæteris evocatis manus erant, quæ fere circa imperatorem versabatur, donec ad eundem primipili aut majorem alium honorem promoverentur. Itaque & in castris in pedatura cohortium prætoriarum collocantur proxima Imperatori. *Schelius.*

4 *Collectosque in orbem.*] Livius lib. 4. *Circumventi igitur jam in medio ad unum omnes, pœnas rebellionis dedissent, ni Vectius Messius ex Volscis nobilior vir factis quam genere, jam orbem volventes suos increpans clara voce,* &c. Idem lib. 22. *Qui plures simul terga dederant, conversi in hostem, volventes-*

que in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio Æmilioque subve-
12 nientes, periculo exemere. Cæsar transgressus Visurgim [1] indicio perfugæ cognoscit, *delectum ab Arminio locum pugnæ: convenisse & alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem.* habita indici fides, & cernebantur ignes; suggressique propius speculatores, *audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur*, attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, [2] explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret secum agitabat. *Tribunos & centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere. [3] penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent.*
13 Nocte cœpta [4] egressus augurali, per occulta & vigilibus

volventesque orbem, nunc sensim referre pedem, nunc conglobati restare. Gronovius.

1 *Indicio perfugæ.*] Qui ad hostem se contulit, *perfuga* & *transfuga* promiscue vocatur. Originem autem si penitus introspicias, ab iis quidem quos deseruit, *transfugam*; ab his ad quos profectus est, *perfugam* appellatum existimes. *Freinshemius.*

2 *Explorandos militum animos ratus.*] Eustathius ad Iλ. β. vers. 73. Ὅτι θέμις τοῖς στρατηγοῖς ἐστιν ὅτε πειρᾶσθαι τῶν στρατιωτῶν περὶ τοῦ πολέμου, εἴτε οἰκείᾳ γνώμῃ πολεμοῦσιν, εἴτε ἀνάγκῃ. τοῦτ' ἐστὶν εἴτε προθύμως ἔχουσι πολεμεῖν, εἴτε καὶ μή. ὡς ἂν προθύμους μὲν ὄντας, ἐπιῤῥώσωσιν εἰς πλέον, μὴ προθυμουμένους δὲ εἰς θάρσος ἐγείρειν. Gronovius.

3 *Penitus noscendas mentes.*] Scribe *penitas*. Apulejus lib. 11. *Penita mente conditum*. Pricæus. Sed Tacitus Ciceronem sequi maluit. De orat. 1. *motus animorum quos homini natura tribuit, penitus pernoscendi.* Bruto: *Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam penitusque cognorat.* Horatius 1. Epist. 18. *Ut penitus notum si tentent crimina.* Gronovius.

4 *Egressus augurali*] Nihil muto. in castris Romanis ad dextram Prætorii Auguraculum fuit, ubi duces auspicarentur & ex pullis auguria captarent. quod Græcis οἰωνιστήριον est. Hyginus

libus ignara, comite uno, contectus humeros [1] ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, [2] fruiturque

Hyginus manuscr. verbis tamen corruptis, *Auguratorium parte dextra pratoriatur a principalem agnovimus, ut dixi, ne & augurium recte capere potest. parte lava tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat ad exercitum felicia hospicio adloquatur.* Ita Tacito Auguralis ara commemoratur in castris Corbulonis, l. xv. Erudito tamen viro, *egressus Augustali*, legend. videtur: quia in Quintiliano scriptum lib. VIII. *Carmen funebre, proprie Nænia; & tabernaculum ducis, Augustale.* Non idem mihi videbatur. *Lipsius.*

Egressus augurali.] Hygini verba sic legenda sunt: *Auguratorium parte dextra pratorii ad viam principalem adponemus, ut dux in eo augurium recte capere possit: parte lava tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat & exercitum felici auspicio alloquatur.* Romæ ad D. Ioannis Lateranensis. *TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX. IMP. II. COS. III. PP. AVGVRATORIVM. DILAPS....* Tacitus ostendit, ita tabernaculo imperatoris adjunctum & continuatum fuisse, ut ignaris vigilibus è prætorio ingredi potuerit. Nisi verius est à parte hac sanctiore & auspiciis, quæ unius imperatoris erant, totum prætorium *augurale* appellatum, atque ita hic à Tacito appellari: verba quidem id facile persuadeant. Cum enim dicit *egressum augurali* Germanicum *per occulta & vigilibus ignara*, non *per augurale*, innuit jam ante fuisse & tensionem habuisse in loco, qui *augurale* dicebatur. Et solitum veteribus, augustis ejusmodi locis, quo major inesset religio, à parte sanctiore nomina indere. Sic Capitolium quondam *auguraculum* dictum fuisse, Festus scribit: *Auguraculum appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus, quod ibi augures publice auspicarentur.* Nescio anne & Quintilianus confirmet hanc sententiam loco sæpius à viris doctis citato, sed non satis explicato: *Carmen funebre proprie Nenia & tabernaculum ducis augustale.* an fuerat: *augurale*? Iosephus constitutum inter media principum tabernacula prætorium, ναῷ παραπλήσιον, ait fuisse. *Schelius.*

1 *Ferina pelle.*] Quare ferina pelle? ut habitum mentiretur Germani, credo; qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in castris solum, sed, ut opinor, inter ejus custodes. *Lipsius.*

Ferina pelle.] Sic Homerus 4. Iliad. inducit Agamemnonem contectum pelle Leonis, quod vocat δέρμα λέοντος. Virgilius lib. 7.

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum seta cum dentibus albis
Indutus capiti.

Et lib. 1. Æn. *Lupa fulvo nutricis tegmine latus.* & 11. *Tigridis exuvia per dorsum à vertice.* Autel.

2 *Fruiturque fama sui.*] Non est necesse hæc ita intelligere, tanquam jucundiores fuerint laudes suæ Germanico, quam par est viro omnia reponenti in conscientia sola. non: sed sic omnia tentoria iisdem resonasse vocibus; ut ne unum quidem invenerit, qui sinisterius de se loqueretur. Fruebantur igitur aures magis, quam animus. Vere Sen. lib. 1. de Clement. 2. *Eadem de illo homines secreto loquuntur, qua palam.* Nec falso Plin. Panegyr. ad Trajanum. *Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus; nam si eadem cura bonis qua malis, quam ubique admirationem tui, quod gau-*

turque fama sui: cum [1] hic *nobilitatem ducis*, *decorem alius*, [2] plurimi *patientiam, comitatem, per seria per jocos eundem animum*, laudibus ferrent, [3] *reddendamque gratiam in acie* faterentur; simul *perfidos & ruptores pacis, ultioni & gloriæ mactandos*. Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, *conjuges, & agros, & stipendii indies, donec bellaretur*, [4] *sestertios centenos, si quis transfugisset*, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies, daretur pugna: sumpturum militem Germanorum agros, tracturum conjuges; accipere omen & matrimonia ac pecunias hostium*

gaudium exultationemque deprehenderes, quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? Scires mollissimis istis auribus parci? Gruterus. Verbum *frui* elegantissime hic positum est, significat enim ex re quadam plenissimam delectationem atque voluptatem percipere. Florus 2, 7. *nec aliter illa consulari sententia, quam modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.* Aug. de Civ. Dei 11, 25. *ea re frui dicimur, qua nos non ad aliud referenda per se ipsam delectat: uti vero ea re, quam propter aliud quærimus. unde temporalibus magis utendum est, quam fruendum, ut frui mereamur æternis.* Freinshemius.

1 *Hic nobilitatem ducis, decorem alius.*] Sumpsit a Xenophonte 3. Κυρουπ. ἔλεγον τῶν Κύρου ὁ μέν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρᾳότητα· ὁ δέ τις καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸ μέγεθος. Gronovius.

2 *Plurimi patientiam.*] Acceperunt quasi mansuetudo intelligeretur. ceteri *patientiæ* ipsum vocabulum retinent, nescio an bono ubique sensu. Latinis enim, ut hoc loco, tolerantia est atque robur adversa incommoda sustinendi. unde Cæsar Civ. 3, 96. exercitum suum *miserrimum ac patientissimum* vocavit. *Freinshemius.*

3 *Reddendamque gratiam.*] Patroclus ad milites Iliad. π.

Ἀνέρες ἐστέ, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς.

Ὥς ἂν Πηλείδην τιμήσομεν.

Diodorus in excerptis lib. 35. de Mario: μεγάλην εὔνοιαν ἐν τοῖς στρατιώταις περιεποιήσατο· πάντες γὰρ τῆς εὐεργεσίας χάριν ἀποδιδόντες ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα μάχαις φιλοτιμότερον ἠγωνίζοντο, συναύξοντες αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν. Hanc qui debere se gratiam non putarent, Appio Claudio duce vincere noluerunt. *Gronovius.*

4 *Sestertios centenos*] Æquo numis Imperialibus tribus cum sesquiuncia. vide supra 1, 75. quæ certe summa prægrandis fuerit, & Germanis vix persolvenda. *Freinshemius.* Intellige aureum Romanum (confer 1. Histor. 24. & Suetonium Otthone cap. 4.) XXV. denarios, nostros Imperiales vel unciales tres ipsos, Philippos duos & dimidiatum. Genera autem ista nummorum & copiam quin ab ipsis habuerint Romanis, dubitare nefas. Nam ut integræ cohortes aut manipuli transirent, qui numero suo difficilem solutionem facere possent, ne Arminius quidem speravit. *Gronovius.*

1 *Tertia*

ſtium prædæ deſtinare. [1] Tertia ferme vigilia adſultatum eſt caſtris, ſine conjectu teli; poſtquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil remiſſum ſenſere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, [2] viditque ſe operatum, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, [3] addicentibus auſpiciis, vocat concionem, 14

1 *Tertia ferme vigilia.*] Hoc eſt, à ſexta hora noctis. Suidas dictione περιφυλακὴ, quatuor eſſe vigilias ſeu φυλακὰς tradit in nocte, quarum unaquæque tres horas habet. de his Virgilius: *& noctem cuſtodia ducit.* Alciatus. Id eſt, poſt ſextam horam noctis: nam quælibet nox in quatuor dividebatur vigilias, hieme longiſſimas, æſtate breviſſimas. Vnaquæque tres horas continebat, cum perpetuo duodecim diei, duodecim noctis horæ apud antiquos eſſent, *inæquales* ſeu *planetariæ* ab Aſtronomis appellatæ. Lucan. lib. V. *jam caſtra ſilebant. Tertia jam vigiles commoverat hora ſecundos.* Vigiliæ vero clepſydra æqualiter diſtinguebantur. Veget. lib. III. c. VIII. *In quatuor partes ad clepſydram ſunt diviſæ vigiliæ.* Pichena.

2 *Viditque ſe operatum.*] Operandi verbum, ad ſacra. Tibullus, *Tunc pubes operata deo.* Curtius: *Per dies decem Libero patri operatum habuit exercitum.* Reſtitue apud Livium, lib. X. *Dum hoſtes operati ſuperſtitionibus, concilia ſecreta agunt, Amiternum oppidum de Samnitibus vi cepit.* ita meus codex. vulgò, *ſuperati.* Quod ait, reſperſam prætextam: ſcite licet pontifices, imo ſacerdotes omnes, cum diis facerent, prætexta uſos: Germanicus autem Augur. Lampridius in Alexandro, *Accepit prætextam etiam cum ſacra faceret, sed loco Pontificis maximi, non Imperatoris.* Appianus Ἐμφυλ. α. Οὕτως μὲν Ἀσελλίων στρατηγῶν τε καὶ σπένδων, καὶ ἱερὰν ἐπίχρυσον ἐσθῆτα ὡς ἐν θυσίᾳ περικείμενος, ἀμφὶ δευτέραν ὥραν ἐσφάζετο ἐν ἀγορᾷ μέσῃ περὶ ἱεροῖς. Quinctilianus declamat. CCCXL. *Ego vobis allego etiam ipſum illud ſacrum prætextarum, quo ſacerdotes velantur, quo magiſtratus: quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus ac venerabilem.* Spartianus in Hadriano: *Natali ſuo ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta ſponte delapſa caput ei operuit.* ubi corrigo, *aperuit*: quia ſacrificabant capite velato. Adi & Zoſimum lib. IV. ubi delata ad Gratianum Chriſtianum Principem prætexta pontificia, & ſpreta. ab hac mente Plinius placari purpura deos ſcripſit, reſpiciens ſcilicet ad prætextam libro IX. *Diſtinguit ab equite Curiam, diis advocatur placandis, omnemque veſtem illuminat.* Lipſius.

Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque ſe operatum.] Muretus, *quietem tulit. vidit ſe operat.* deleto, *que.* Mihi videbatur, *tulit, vidit quippe ſe operatum.* Acidalius.

3 *Addicentibus auſpiciis.*] Verſiones aut Latinam vocem retinent, aut de avibus interpretantur. quod quamquam ambiguum, minus tamen abiret à vero, ſi in iſtiuſmodi Linguis avium nomine *pulli* quoque continerentur. Nam de his proprie intelligenda hæc ſunt auſpicia: quæ, præſertim ubi prælium inſtabat, ſolenniter conſulebantur. Florus 2,2. *a diis ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat, quod pugnare ab his vetaretur.* Livii locus egregius eſt 10, 40. *Tertia vigilia Papirius ſilentio ſurgit, & pullarium*

cionem, & [1] quæ ſapientia prævisa aptaque imminenti pugnæ diſſerit: *Non campos modo militi Romano ad prœlium bonos, ſed ſi ratio adſit, ſilvas & ſaltus. nec enim* [2] *immenſa barbarorum ſcuta, enormis haſtas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. denſarent ictus,* [3] *ora mucronibus quærerent: non loricam Germano,* [4] *non galeam;* [5] *ne ſcuta quidem ferro, nervove firmata,* [6] *ſed viminum textus, ſed tenuis & fucatas colore tabulas:* [7] *primam utcunque aciem haſtatam;* [8] *ceteris præuſta aut brevia tela. jam corpus, ut viſu torvum, & ad brevem impetum validum; ſic* [9] *nulla vulnerum patientia: ſine pudore flagitii, ſine cura ducum,*

larium in auſpicium mittit: & deinceps toto capite. Poſſent & alia multa in hanc rem adferri, ſi hoc ageremus; aut ulteriore probatione indigeret expoſitio noſtra. *Freinshemius.*

1 *Quæ ſapientia præviſa.*] Recte Freinshemius: quæ commoda, quaſque opportunitates ad futuram pugnam providentia ſua comparaſſet. Sed hic ſenſus exigit, ut *proviſa*, non *præviſa*, legamus. aliud enim *prævidere*, aliud *providere*; illud animadvertere futurum eſt, hoc conſulere in futurum. *Gronovius.*

2 *Immenſa barb. ſcuta.*] Dicimus in Germania, infra. *Lipſius.*

3 *Ora mucronibus quærerent.*] Sic Cæſar Iulius in acie Pharſalica hortabatur militem, ut peteret vultus. Nam intecta illa pars quidem, ſed ſenſu multo multum prædita, & in qua totus homo ſit. Vide Philonem Iudæum, qui in capite hominis præſtantiſſima organa naturæ collocat. *Aurelius.*

4 *Non galeam.*] Tacit. de moribus Germ. *Vix uni, alterive caſſis vel galea.* Idem.

5 *Scuta non nervo.*] Quod ait *non nervo*, id eſt, non corio, non tergore boum firmata. Erant autem ſcuta compoſita ex ligno & corio & ære. Ovid. Metam. 12. *Quod & æs & proxima rupit Terga novena boum.* Idem.

6 *Sed viminum textus.*] Salluſt. Hiſt. lib. IV. *Soliti nectere ex viminibus vaſa agreſtia, ibi tum quod inopia ſcutorum fuerat, ad eam artem ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat.* Virg. 7. Æn. *Flectuntque ſalignas Vmbonum crates.* Vbi Servius: Vt dicit Salluſtius de Lucanis, *Qui de vimine facta ſcuta, recentibus detractis coriis, quaſi glutino adoleſcebant.* Gronovius.

7 *Primam utcumque.*] Vide in Germania, infra. *Lipſius.*

8 *Ceteris præuſta.*] Legas forte, *prævaſta.* Præceſſit: *enormes haſtas.* Niſi tamen illud in contemptum Germanorum, utpote inermium, dictum cenſeas. *Acidalius.* Virgil. 7. Æn.

Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis.

Et eodem, *Hic torre armatus obuſto.* Aurelius.

9 *Nulla vulnerum patientia.*] Videntur adumbrata è Thucydide, qui Braſidam inducit hortantem ſuos contra Illurios: eoſque iiſdem moribus fingit lib. IV. ubi inter cetera: Οὔτε γὰρ τάξιν ἔχοντες, αἰσχυνθεῖεν ἂν λιπεῖν τινα χώραν βιαζόμενοι. ἥ τε φυγὴ καὶ ἡ ἔφοδος αὐτῶν, ἴσην ἔχουσα

eum, abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda, non divini, non humani juris memores. Si tædio viarum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra, modo se [1] *patris, patruique vestigia prementem iisdem in terris victorem sisterent.* Orationem ducis secutus militum ardor: signumque pugnæ datum. Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos [2] quisque testari: *Hos esse Romanos Variani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint: quorum pars* [3] *onusta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis rursum hostibus,* [4] *adversis diis objiciant, nulla boni spe. classem quippe, & avia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, superbiæ;* [5] *aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium?* Sic accensos, & prœlium poscen-

15

16

ἔχουσι δόξαν τῶν καλῶν, ἀνεξέλεγκτον καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἔχει. Lipsius.

1 *Patris patruique.*] Drusi, & Tiberii. *Idem.*

2 *Quisque testari.*] Pro *obtestari.* Quod frequens auctori nostro. Nam infra: *illo in corpore decus Cheruscorum testabatur.* Et Annal. 12. *illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis.* Aurelius.

3 *Onusta vulneribus tergum.*] Omnino aut *onustum*, aut *terga* scribendum: & hoc potius numero plurativo. Visum & sic Mureto. *Acidalius.* Cum constet omnia referenda esse ad verbum, *objiciant*, legerim, *onustum vulneribus tergum*, vel *onusta vulneribus terga*, ut ambæ partes hujus periodi invicem sibi respondeant. *Pichena.*

4 *Adversis diis.*] Ita correxi: vulgo, *odiis.* Lipsius.

Adversis diis objiciant.] Quis (malum, hic, *odiis* supposuit? Recte Lipsius ex ingenio. In Man. non, *adversis odiis*, ut vulgo, sed, *adversis dis.* Pichena.

5 *Aliud sibi reliquum.*] Malim, *Non aliud sibi reliquum*, aut, *Nihil aliud sibi reliquum.* Rhenanus. *Nihil*, intellige. *Ferretus.* Ego *nil* antepono ex Beati sententia: neque placet per interrogationem dictum intelligere. *Vertranius.* Ita legitur hic locus in codice manuscripto: *quid aliud sibi reliquum:* cum in vulgatis editt. desit *quid.* Vrsinus. Lipsius ad marginem notat, *An aliud.* Mihi rectius videatur, detrahere interrogationem, & immittere, *Nec aliud sibi reliquum*, &c. scilicet *meminissent*, quod præcedentibus junctum ad hæc quoque verba trahendum. Lipsius olim voluit; *Non aliud sibi reliquum.* Quod ait & Rhenanum vidisse. *Acidalius.* Legendum putem *aliud quid.* Tres voci-

poscentes in campum, cui [1] *Idistaviso* nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut [2] ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & [3] pura humo inter arborum truncos. Campum & prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insedere, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, [4] ut ordo agminis, in aciem adsisteret.

Visis

cis prioris literæ voci sequenti non dissimili omittendæ causam dedere. *Grotius.*

1 *Idistaviso nomen.*] Ea loca in peregrinatione vidi, & vel scriptoris hujus caussâ curiosius lustravi. Animus autem mihi dicit, hunc ipsum campum esse, qui infra Bremam, mare versus, pulchre lateque se pandit, inter flumen & colles saltusque circumjectos. Non potest aptior pugnæ magnæ planicies, & pro Taciti hîc descriptione. Distat ab opido Brema duobus circiter Germanicis milliaribus, circa pagum qui *Vegesackus* dicitur. *Lipsius.*

2 *Ripæ fluminis cedunt.*] Putem legendum esse *flumini.* nam & verbum *resistunt* huc accommodatur, *ut ripæ flumini cedunt, aut prominentia montium insistunt.* Campus erat inclusus collibus & amne Visurgi, ex cujus cursu inæqualem formam flexuramq; accipiebat, cum ipse non recto alveo iret, sed alibi ripas excederet (firmant hoc *incidentes ripæ* seq. capite) alibi objectu montium repelleretur, atque ita sæpe mutaret iter, sinusque plures efficeret. *Freinshemius.*

3 *Pura humo.*] Id est, nuda humo, & sine herba. Columell. l. 6. *cum illa quam maxime subacto & puro solo gaudeat, hic novali graminosoque. Purus locus* opponitur inædificato apud jurisconsultum l. ult. de pign. act. sic *pura vestis*, in qua nihil attextum: *purum argentum*, in quo nil celatum: *pura charta*, in qua nil scriptum: *pura hasta*, in qua ferrum nullum. 3 Reg. cap. 4. *Mundabo reliquias Ieroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum.* Aurelius.

4 *Vt ordo agminis, in aciem.*] Id est, ut incederent eo ordine, qui in acie servandus erat. Incedebant ergo (ut alibi loquitur) *simul itineri, & prælio.* Muretus. Lipsius ad marg. *adstitere.* Malim *adsistere*, vel *adstiterat.* & hoc magis. Paulo namque post idem sequitur, *qui campis adstiterant.* Acidalius. Sunt qui malint *adstitere.* ego, literula detracta, *adsistere*, infinitum pro imperfecto. *Gruterus.* Quærendus erat hostis, nec certum erat, ubi & quando prorumperet. ideoque *incedendum* erat *itineri & prælio*, ut loquitur 1, 51. ita dispositis ordinibus, ut ubicumque occurrisset hostis, statim

Visis Cheruscorum catervis, quæ per ferociam proru- 17
perant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipse in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, [1] octo aquilæ petere silvas & intrare

statim acies fieret ex agmine, nulla mutatione facta, nisi ut consisterent, & pro itinere prœlium capesserent. Nam si tum demum construendi fuissent ordines, quum in conspectu hostis esset, res trepidatione & periculo non caruisset, hoc enim *plerumque iis accidere consuevit, qui in ipso negotio consilium capere coguntur*, ut Cæsar verbis suis & exemplo Titurii Sabini confirmat. Gall. 5. 33. possentque memorari multæ clades ob hoc unum acceptæ. *Freinshemius*. Peccatur hic vulgo distinguendo. Quid est enim, *ut ordo agminis*, si à sequentibus separetur? Hinc suspiciones & mutationes doctorum virorum. Vno spiritu lege: *ut ordo agminis in aciem adsisteret*. hoc est, pro se quisque intentus ac paratus, ut, sicunde apparuisset hostis, aut signum dux daret, omne agmen presso pede staret acie structa vel ad excipiendum vel ad invadendum hostem. Sic infra: *hic pedes adstitit*. *Adsistere in aciem* est incessum sistere atque inhibere formata acie, vel ita, ut stent in gradu milites ad præliandum. Genus quoque loquendi haud vulgare. *Vt adsisteret in aciem*, est, ut adsisteret fieretque acies, vel essetque stabilis & firma acies. Sic Appulejus lib. 3. *fixus in lapidem steti gelidus*, ex certa Mich. Piccarti emendatione: & lib. 4. *jacens in mortuum*. Quæ significant, defixus & quasi lapis factus: jacens & quasi mortuus. Claudianus quarto Honorii consulatu:

Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In civem rubuere genæ.

Vbi dubium est, voluerit auctor, sic ut adscripsimus, an *recedit In civem. rubuere genæ*. Neutrum enim improbum: sive hoc malis, quod erit, Servilis conditio recedit, & fit civis; sive illud, quo exponitur, Civis fit & suffunduntur genæ. Sic *relinqui in prata* Plinio 18, 28. quod non aratur, ut pratum fiat: & eidem cap. 29. *in callum præcoquuntur acini: tundi in pollinem* 19, 5. *in farinam* 33, 7. *tundi in exitum ptisana*, ut exiret quasi ptisana, Tertulliano. De incessu hujusmodi locus est insignis Sallustii de bello Iugurthino cap. 49. quem incepimus explicare in Omissis quarti Observationum p. 429. valde infeliciter tractatus Salmasio in Reliquiis de re militari p. 70. & 71. & 107. *Gronovius*.

1 *Octo aquilæ*.] Miratur id factum Lipsius, cum haud temere in illis Germaniæ locis aquilæ. Non tamen dubito avem istam regiam, in Hercynia habitasse. Plin. lib. 10. cap. 47. *In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitum accepimus*. Sane tunc ipsam Hercyniam aperuerat Germanicus, qua ad Cheruscos usque pertinebat. De eo duce Florus lib. 4. *Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit*. Colerus. Non crediderim tamen visas à Germanico aquilas fuisse, ex eo genere, quod γνήσιον vocatur; quippe Germania uti Rhodos veras aquilas non habet; sed fuisse *pygargos*, aquilæ genus, quale in eduliis absumunt Belgæ, & nos vidimus Antwerpiæ sæpe in tabernis dulciariorum pendentes: quas vocant *aren*. Pygargos autem in eduliis fuisse olim etiam apud Romanos, ut apud Germanos, Juvenalis scribit: *Lepus, atque*

re visæ, [1] Imperatorem advertere. exclamat, *Irent*, [2] *sequerentur Romanas aves*, *propria* [3] *legionum numina*. simul pedestris acies infertur, & præmissus eques, postremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, [4] illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent. nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam *agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque* tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri passim trucidati. & plerosque

atque aper, atque pygargus. Interpres tamen Iuvenalis accipit eo loci, pro *fera cervo similis*. Nam pygargus ut aquilarum, ita etiam species est caprarum. Plin. 8, 53. *Aurelius.*

1 *Imperatorem advertere.*] Sic lib. IV. Hist. *Advertit ea res Vespasianum.* & Livius lib. I. emendante me: *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* Nam hactenus *averteratque*, scriptum reperias, ignorantia historicæ dictionis. Ceterum, illud mirum unde hîc aquilæ nostris terris haud temere visæ. Ac subvereor ut falsa species objecta Germanico, allæque alites fuerint. *Lipsius.*

2 *Sequerentur Romanas aves.*] Aquilas intellegit, quæ à C. Marii ævo propriæ Romanis. De quibus in EXCURS. C. *Idem.*

Romanas aves.]Silius Italicus lib. V. *ales priscum populis de more Latinis Auspicium.* Sic Ovid. in fast. *Regna Palatina prima dedistis aves.* Virg. *Maternas agnoscit aves.* Aurelius.

3 *Legionum numina.*] Ita alibi: *Mox conversus ad signa & bellorum deos.* Dionysius, de iisdem: Τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται. Adeo autem signa pro diis, uti per ea miles juraret. Livius lib. VI. *Obstringere perjurio non se solum suumque caput, sed signa militaria & aquilas, sacramentique religionem.* Tertullianus: *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa jurat, omnibus diis præponit.* Exemplum ejus sacramenti egregium apud Lucanum lib. I. ubi Lælius Cæsari:

—— *per signa decem felicia castris,*
Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos. Imo & adorata ea. Disce è Sozomeno Eccles. Hist. l. I. cap. IV. ubi de Labaro. Σημεῖον δὲ τοῦτο τιμιώτατον, καθότι ἀεὶ τοῦ βασιλέως ἡγεῖσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμιστο παρὰ στρατιωτῶν: *Hoc signum venerabile maxime, quia & principem antecedere, & adorari etiam à militibus solebat.* Lipsius.

4 *Illa rupturus*]ForTasse legendum, *illa*

rosque tranare Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo [1] moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga [2] in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: [3] alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. [4] Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes decem 18 millia passuum cadaveribus atque armis opplevere; [5] repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos,

illa erupturus. Vrsinus. Idem Mureto tribuunt Acidalius & Pichena.

1 *Moles ruentium, & incidentes ripæ.*] Noli mutare, *mole ruentium incidentes ripæ.* Si plane hunc sensum vis, qui alias pauxillo diversus, efficitur idem ex illis ipsis quoque verbis. Capies enim ἓν διὰ δυοῖν, quæ figura Tacito crebra. *Acidalius.*

2 *In summa arborum nisi.*] Non est mihi animus quod aliis, multa huc scilicet advocare, quæ faciant Tacito ornando: quin punctis singula signare contentus sum, sed tamen non abstineo manum, quin adscribam, simile ludibrium insertum historiæ Punicæ Silio Italico lib. 5, 480.

Annosa excelsos tendebat ad æthera ramos Esculus, &c. Gruterus.

3 *Alios proruta arbores.*] An securibus arbores cædebant, ut eos qui ascendissent ad terram eliderent? vix credam. brevius fuit sagittis confodere. Ego existimo arbores, seu potius crassiores ramos, pondere hominum confractos, homines in ruinam traxisse & afflixisse. Pichena. *Proruta* omnino sunt succisæ: idque probat partim vis verbi. de qua ad lib. 1, 68. partim exempla similia. Vide locum Silii à Grutero advocatum. Dio. l. 36. Συχνοὶ δὲ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες ἡμέρας μέν τινας ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψήλων ὄντων ἀποτηξάντες διεγένοντο· ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὶ ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων ἐφθάρησαν. In hunc quoque usum militi Romano secures in promptu, ut videre est 3. annal. 46. Idem intutum suffugium cuidam dat Silius lib. 7.

Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repserat, atque alta sese occultabat in umbra,
Nampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis. Gronovius.

4 *Quinta ab hora diei.*] Id quidem non absurde, quod indicant gnaros se Romani moris, quo non, ut apud nos, à media nocte ad mediam æquales quatuor & viginti horæ computabantur, sed quælibet dies in horas duodecim æquales, atque in totidem quælibet nox, brevis an longa foret, dividebatur. Sic eveniebat, ut meridies semper incideret in horam sextam; à quinta autem pro ratione dierum longius aut propius abesset. Quæ autem hic narrantur, gesta videntur mense Iunio, quo, quum dies his locis ferme sit 16. horarum, quinta cœpit cum altero triente decimæ nostræ. *Freinshemius.*

5 *Repertis catenis.*] Fecit idem M. Antonius apud Florum lib. III. qui *Cretam invasit cum ingenti quidem victoria spe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus quam arma portaret.* Fecit Flaminius, in Polybio lib. III. qui suos ita vanitatis implevit,

nos, ut non dubio eventu, portaverant. Miles in loco prœlii [1] Tiberium Imperatorem ſalutavit, ſtruxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, [2] ſubſcri-

19 ptis victarum gentium nominibus, impoſuit. [3] Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quam ea ſpecies dolore & ira adfecit. qui modo abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores, juventus, ſenes, agmen Romanum repente incurſant, turbant. poſtremo deligunt locum, flumine & ſilvis clauſum, arta intus planitie, & humida; ſilvas quoque profunda palus ambibat, niſi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur. hic pedes adſtitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingreſſis

20 ſilvam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæſari incognitum: conſilia, locos, prompta, occulta noverat,

aſtuſ-

vit, ut *plures eſſent qui ἀλύσεις καὶ πέδας καὶ τοσαύτην παρασκευὴν ferrent, quam qui arma.* Sed utriuſque quis exitus? qui nunc Germanorum. Nec aliter ſolet magnus ille deus, qui dejicit quidquid vane ſe attollit. *Lipſius.*

1 *Tiberium Imp. ſalutavit.*] Oportuerat Germanicum ipſum, qui dux & auctor facti. Sed Auguſtus ut auſpicia ſervavit ſibi; ſic honorem omnem rei à ducibus ſuis legatiſve geſtæ. Nam qui ductu quidem ſuo, alienis tamen auſpiciis vicerat: ne antiquitus quidem Imp. ſalutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans ſuo Principi Horatius voluit:

Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente divos.

Et ab hac re ſtatim, in tropæi inſcriptione legis, *Exercitum Tiberii Imperatoris ea monumenta conſecraviſſe*; non, Germanici, qui ducebat. *Idem.*

Tiberium Imperatorem ſalutavit.] Ubi princeps non aderat, apud imaginem ſalutabatur. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem, audientemque conſalutabant Imperatorem.* Pichena.

2 *Subſcriptis victarum gentium nominibus.*] Similis ſubſcriptio refertur à Plinio l. 3, 20. in tropæo Auguſti, quod in vertice Alpium poſuit; his verbis: *Imperatori Cæſari Divi Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp.* XIII. *tribunitiæ poteſtatis. S. P. Q. R. quod ejus ductu auſpiciiſque, gentes Alpinæ omnes, quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant, ſub imperium populi Romani ſunt redactæ, Gentes Alpinæ devictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Iſarci, Breuni, Naunes, Focunates,* &c. Aurelius.

3 *Haud perinde Germanos vulnera.*] Huc maxime facit ſuaſoria V. graviſſimi Senecæ, in qua deliberant Athenienſes, an tropæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur. Inprimis autem ex ea huc referenda verba Gallionis; *Alteram*

partem

astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. [1] Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si [2] murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores [3] libratoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas. conlato illic gradu certatum: hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, [4] salus ex victoria. Nec minor Germanis animus; sed 21 [5] genere pugnæ & armorum superabantur: cum ingens multi-

partem solus Gallio declamavit, & hortatus est ad tollenda tropæa. Dixit, gloriæ nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoriæ, quæ perpetua esset; ipsa tropæa & ætate & tempestatibus consumi: bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis; pro re supervacua, & nihil nocitura, si fieret, (id est, si tollerentur tropæa) *non esse suscipiendum*. Habes hic simillimum exemplum. *Boxhornius.*

1 *Sejo Tuberoni.*] De Tuberonis consulatu extat mentio in veteri hac inscriptione.

CERERI. AVGVST. MATRI. AGR. L. BENNIVS
PRIMVS. MAG. PAGI. BENNIA
PRIMIGENIA. MAGISTRA. FECER.
GERMANICO CÆSARE II.
L. SEIO TVBERONE COSS.
DIES. SACRIFICI XIII. K. MAI. *Vrsinus.*

2 *Murum succederent.*] *Muro*, usitatius esset. Sed nihil temere mutandum reor. nam à Tacito, ut supra diximus, communis usus scribendi non est in omnibus nimium requirendus. *Vrsinus.* Muretus, *ut si muro succederent*. Mihi non placet. *Pichena.*

3 *Libratoresque.*] Sunt qui tormentis hastas aut lapides excutiunt: quia librant scilicet, & jactus arte expendunt. Sic III. Histor. *vincla ac libramenta tormentorum* appellat. Hoc verius, quam referri ad *libralia:* quod suspicabar IV. Poliorcet. Dialog. III. *Lipsius.*

4 *Salus ex victoria.*] Muretus, *In victoria*. Bene, nec tamen opus. *Acidalius.*

5 *Genere pugnæ.*] Livius 31. *Credidere*

multitudo, artis locis, prælongas hastas non protenderet, [1] non colligeret, neque adsultibus & velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad prœlium: contra miles, cui [2] scutum pectori adpressum, & [3] insidens capulo manus, latos barbarorum artus, [4] nuda ora foderet, viamque strage hostium aperiret: imprompto jam Arminio, ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo magis adgnosceretur, [5] detraxerat tegimen capiti, orabatque *insisterent cædibus: nil opus captivis, solam internicionem gentis finem bello fore.* Jamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceteræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. equites 22 ambigue certavere. Laudatis pro concione victoribus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENUM ALBIMQUE NATIONIBUS EXERCITUM TIBERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI ET IOVI ET AUGUSTO SACRAVISSE. de se nihil addidit,

dere regii, genus pugnæ quo assueverant, fore; ut equites invicem insequentes refugientesque, nunc telis uterentur, nunc terga darent, &c. lib. 32. *Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum urgendis regiis: pro hoste loca, & catapultæ balistæque in omnibus prope rupibus, quasi in muris disposita.* Gronovius.

1 *Non colligeret.*] *Colligere hastam* est *reducere*, quam ante protenderas, ut hostem ferires: atque hæc contraria sunt *protendere* & *colligere hastam.* Turnebus.

2 *Scutum pectori.*] Diversum à Germanico. Illud planum, non sic tegebat: hoc incurvum, corpori adhærebat, & circumfundebatur. *Lipsius.*

3 *Insidens capulo.*] Pulchrè & significanter dictum, in minoribus gladiis. In oblongis, quibus ritu Gallorum Germani utebantur, non eadem manus habitudo: neque firmiter aut tenet gladios, aut regit. *Lipsius.*

4 *Nuda ora.*] Nam, ait noster in Germania, *vix uni alterive cassis aut galea.* Lipsius.

5 *Detraxerat tegimen.*] Idem video Cyrum minorem fecisse in pugna illa sibi extrema: cujus caussam tamen Xenophon ambigue refert ad morem Persarum, qui nudis capitibus pugnam inibant. *Lipsius.*

Detraxerat tegimen capiti.] Cassidem scilicet, ostentandæ virtutis gratia. Nam noster lib. 3. *Sacrovir intecto capite, ostentanda, ut ferebat, virtutis.*

dit, metu invidiæ, an ratus [1] conſcientiam facti ſatis eſſe. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properaviſſent. atque illi ſupplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere. [2] Sed æſtate jam adulta legionum aliæ itinere terreſtri in hibernacula remiſſæ: plures Cæſar claſſi impoſitas per flumen Amiſiam Oceano invexit. Ac primo [3] placidum æquor mille navium remis ſtrepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo [4] effuſa grando, ſimul variis undique procellis incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: mileſque pavidus, & caſuum maris ignarus, [5] dum turbat nautas, vel intempeſtive juvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & [6] mare omne in auſtrum ceſſit,

23

rutis. De Corbulone lib. 13. *Ipſe cultu levi, capite intecto:* Virg. 12. Æneid.

At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat,
Quo ruitis?

Et lib. 11.

Nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri, nec vulnera terrent, Aurelius.

1 *Conſcientiam facti ſatis eſſe.*] Sufficere vel ſapienti vel ſibi. Cic. Philipp. 2. *ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat.* Merito autem ambiguum relinquit, utra cauſa Germanicum moverit: Prior & modeſtiam & prudentiam ejus decet; poſterior literas & magnitudinem animi. Sic de ſocero ſuo Tacitus: *Nec Agricola unquam in ſuam famam geſtis exſultavit; ad auctorem & ducem, ut miniſter, fortunam referebat: ita virtute in obſequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat. Factis,* ſi haberent libri, tolerarem: ſed vulgatum mutari non placet. *Gronovius.*

2 *Sed æſtate jam adulta.*] Sæpe ita loquitur noſter, imitatione aperta Salluſtii: quam phraſim operæ eſt ſemel à juventute intellegi, ex Servianis notis, ad illud *Vere novo. Id eſt,* ait, *prima menſe Martio. Nam veteres per ſingula tempora anni, quæ in tres menſes dividuntur, obſervant, ut ſic dicant: Primum menſem, Novum ver: ſecundum, Adultum: tertium, Præceps. Ita de Hieme, Æſtate, Autumno. ſic ſemper Salluſtius.* Simile, quod Græci annum partiuntur: Ἱσταμένου τοῦ ἔτους, μεσοῦντος, ἢ λήγοντος. Lipſius.

Æſtate jam adulta.] Ἀκμάζοντος ἤδη τοῦ θέρους. Muretus.

3 *Placidum æquor.*] Salluſt. III. Hiſtor. *Cohors una mari placido à duobus prædonum myoparonibus circumventa.* Gronovius.

4 *Effuſa grando.*] Sub quam, occulta cauſſa, ſemper, ut ajunt, Oceanus intumeſcit. *Lipſius.*

5 *Dum turbat nautas.*] Curt. lib. 7. *Vacillanteſque milites, &, ne excuterentur, ſolliciti nautarum miniſteria turbabant.* Gronovius.

6 *Mare omne in Auſtrum.*] Non abnuo de vero Auſtro. nam ille à terra naves in mare interius rapiat:

cessit, [1] qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus, & rigore vicini septemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut [2] insulas saxis abruptis, vel per occulta vada infestas. quibus paulum ægreque vitatis, postquam [3] mutabat æstus, eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, jumenta, sarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur [4] alvei manantes per

quod ostendit factum, cum subdit, *disjecitque naves in aperta Oceani*. Procul igitur à litore: cui Notus impegisset. Facit eodem, quod de *insulis longius sitis* adjungit: & potest *Orcades* intellegere, aut potius eas, quæ haud procul litore Frisico hodieque exstant. Nam quod *longinquas* facit; fama & redeuntes hæc auxerunt, ac timidis insolitisque maris ita visæ. *Lipsius.*

Mare omne in Austrum cessit.] Dubitat Lipsius, de Austro proprie, an de Noto Tacitus intelligat. De Austro crediderim. Nec sequentia obstant. Nam quamvis non ita vehemens in Germania Auster, vehemens fortasse ultra Germanicas terras, ubi classis erat, ac fortasse ex iis terris ventus exoriebatur: & cum septentrionem versus flaret, horridus ipsius vicinitate, naturaque terrarum horridior, classi incubuit. Nec absurdum est, naves ab Austro ex ora Frisiorum in Britanniam raptas: nam si intelligas de ultima Britannia, quæ antiquis Calcedonia, rectâ lineâ illuc ferri patet. *Pichena.*

1 *Qui tumidis Germaniæ terris.*] Hoc est, inflatis. Alioqui posset etiam legi, *humidis*. Rhenanus. Faërnus legebat: *qui humidis Germaniæ terris.* Vrsinus. Montosis, ut ego intelligo. montibus enim Germania abundat, qui ut plerunque specubus cavernisque scatent, ita vim maximam ventis addunt. Tac. in vita Agr. *Terra montesque causa, ac materia tempestatum.* Pichena.

2 *Insulas saxis abruptas.*] Malo, *Abruptis.* Acidalius. Ita Man. & optime. ut sint insulæ infestæ, vel abruptis saxis, vel occultis vadis. Male prius, *saxis abruptas.* Pichena.

3 *Eodem quo ventus ferebat.*] Non male etiam, *eodemque quo ventus*: atque ita jam didici in Florentino esse. Livius lib. XXVI. *Acer etiam Septemtrio ortus inclinatum stagnum eodem quo æstus ferebat.* Lipsius.

Mutabat æstus, eodemque.] Ita restitui ex Man. Antea corrupte, *eodem quo ventus.* Pichena. *Mutabat* æstus, & *ferebat* eodem quo ventus: pro *mutabatur*, & *ferebatur*. Hoc unus Ital. 1. videtur adsecutus. nam ceteri omnes illud *ferebat* agendi significatione acceperunt. *Freinshemius.* *Mutabat* pro *mutabatur* admitto; non *ferebat* pro *ferebatur*. Est enim genus loquendi proprium, & *fert æstus*, ut *ferre* dicitur *via* (de quo ad Liv. 39, 27.) ut *ferente vento.* Intelligimus & fluctus, & quicquid deprehenderat. *Gronovius.*

4 *Alvei manantes.*] Nec displiceret scribi, *nantes.* Lipsius.

Alvei manantes per latera.] Quid si legendum sit, *innantes per latera?* Quod puto. Nam illo verbo utitur Tacitus,

per latera, & fluctu superurgente. Quanto violentior 24 cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, [1] aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustæ sunt; plures, apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos [2] corpora equorum eodem elisa tolera-

Tacitus, ut supra lib. 1. *Quo levior classis vadoso mari innaret.* Et alveos pro navibus accipio, ut Iuven. Sat. 12. *Cum pleno fluctu medius foret alveus.* Voluit Tacitus soluta oratione expressum, quod Virgilius in re fere simili, lib. 1. Æn.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Quippe *innare* est intus recepta aqua natare. *Aurelius.* Mihi videtur optime hic sensum expressisse Ital. 11. *per allegerire i vascelli che andavano alla banda.* Sic enim *manandi* vocabulum potius interpretari liceat, fluitare sive nare, (licet etiam *nantes* hoc loco pro *manantes* scriptum fuisse facile crediderim Lipsio) quam aquam accipere, vel admittere, quomodo illi acceperunt. nam & vocis proprietati propior hic est intellectus, & jure non absurdus. *Freinshemius.* Mihi vero nec placet *nantes*: & multo magis miror *manare* proprie esse natare. Tacitus significat, cum depressæ oneribus naves profundius mare secarent, earum summa latera propius abfuisse ab ejus superficie: atque eo plus aquæ à superurgente fluctu accepisse: levatas igitur oneribus, ut labra laterum exstarent altius aquis, & sic minus assilientium undarum acciperent. In quo hoc est paullo insolentius, quod alvei *manare* dicuntur, cum proprie manent ipsa liquida. Sed non caret id auctoribus, & manant etiam, in quibus liquidum fluit. Sic Livius lib. 1. *manantem cruore cultrum*: Ovidius & Seneca *marmora manantia lacrimas*, de Niobe; sic Plinius *arbores succo manantes.* Sunt ergo *alvei manantes per latera* irrumpentem aquam magna copia recipientes. *Gronovius.*

1 *Aut ita vasto & profundo*] Notum antiquorum somnium de Oceano terram undiquaque cingente. Florus 1, 13. *Galli ab ultimis terrarum oris & cingente omnia Oceano profecti.* Dionysius Periegetes: Ὠκεανὸς ἀκάμαντος ἀείδω δέσμιος γαίης ἀπείρων. *Freinshemius.* Vix assequor, quid sibi velit. nam terram undique mari cingi non antiquorum magis quam horum hominum est somnium, si somnium est. In Taciti verbis aliquid agnosco, quod somnium veterum vocare possis: quale & apud M. Senecam suasor. 1. *Ita est rerum natura: post omnia Oceanus: post Oceanum nihil.* Sed illæ ipsæ terræ, quas propiorum seculorum navigatio deprehendit, quæque trans Oceanum nos coërcentem jacent, Oceano cingi & contineri non desinunt. Timide autem suspicabar scripsisse Tacitum: *hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mari.* Gronovius.

2 *Corpora equorum eodem elisa.*] Minus quidem fœdum famem tolerare equis *enisis* quam *elisis*: sed tamen haud putarem ideo substituendum *enisa*. Fere in mari pereunt equi: cadavera jam facti impinguntur litori

leraverant. ſola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque apud [1] ſcopulos & prominentis oras, cum *ſe tanti exitii reum* clamitaret, vix cohibuere amici, quo minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, [2] claudæ naves raro remigio, [3] aut intentis veſtibus, & quædam à validioribus tractæ, revertere: quas raptim refectas miſit, ut ſcrutarentur inſulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redemptos ab interioribus reddidere: quidam in Britanniam rapti, & remiſſi à regulis. Ut quis ex longinquo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum, &* [4] *inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & beluarum formas*: viſa, ſive ex metu
25 credita. Sed fama claſſis amiſſæ, ut [5] Germanos ad ſpem belli, ita Cæſarem ad coërcendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipſe majoribus copiis Marſos inrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus, [6] *propinquo luco defoſſam Varianæ legionis aquilam*

à fluctibus. quod heic factum. Gruterus. *Eliſa* recte. nam equos in mare præcipitatos dixit prius, quo naves levarentur: atque ita inliſa vadis & rupibus equorum corpora. Et firmant, quæ ſequuntur infra: *poſt conſtrata equorum virorumque corporibus litora.* Aurelius.

1 *Scopulos & prom.*] Quantum ego vidi vel audivi, non ſunt in eo tractu litorales ſcopuli. Eſt mollis aut arenoſa terra, nec niſi arte aut opere elata. *Lipſius.*

2 *Claudæ naves.*] Livius lib. 37. *contemplatus Eudamus hoſtes claudas mutilaſque naves apertis navibus remulco trahentes.* Gronovius.

3 *Aut intentis veſtibus.*] Iuvenalis Sat. 12. *inopi miſerabilis arte cucurrit Veſtibus extentis.* Noſter in fine 5. hiſtor. *ſimul captæ lintres ſagulis verſicoloribus haud indecore pro velis utebantur.* Aurelius.

*4 *Inauditas volucres.*] Nec ex quidem ſunt. Libuit iſtis apud ignaras aures, in his & ſequentibus, τερατεύεσθαι? —printed: τερα-γῳδεῖν, & narrare quæ noſter merito ambigit, *viſa, ſive ex metu credita.* Imo nec viſa, nec credita, ſed vanitate efficta. *Lipſius.*

5 *Germanos ad ſpem belli.*] Tanquam Romanis adflictis & perculſis. *Ad coercendum*, ne per occaſionem ſuperbirent. *Muretus.*

6 *Propinquo loco.*] Malim, *luco.* Hic autem inventa aquilarum una, & ſupra lib. 1. altera. ergo receptæ nunc omnes, quia tertia ſervata militis aſtu.

aquilam modico præsidio servari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret; alii qui terga circumgressi recluderent humum: & utrisque adfuit fortuna. eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit [1] non ausum congredi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictos & nullis casibus* [2] *superabiles Romanos* prædicabant, *qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent.* Reductus inde [3] in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum. satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen & sæva* 26

astu. Florus tamen scripsit, *Signa, & aquilas duas adhuc Barbari possident: tertiam signifer.* &c. Parum considerate. nisi ex Livii persona & ætate loqui hominem placet. *Lipsius.*

1 *Non ausum congredi hostem.*] Legerim hæc & sequentia, *Non auso c. hoste, pulso, pavente.* Lipsius.

2 *Superabiles Romanos prædicabant.*] Mirum ni illud *prædicabant* ab interprete quopiam est: cui deesse tale quid videretur. Additiones ejusmodi aliquot è Curtio sustulimus. In proxime præcedentibus omnino cum Lipsio legendum, *non auso congredi hoste.* item *pulso, pavente.* non accusandi casu, ut vulgatur. *Acidalius.* Meo judicio τὸ *prædicabant* non est nisi Taciti, & verbum pro materia lectum. Neque vero Lipsius audiendus. Quin quæsita elegantia est: nec novum profecto possessoris nomen pro re possessa poni. Sic, *jam proximus ardet Vcalegon.* Adde si libet 4. Observ. 24. *Hostem* igitur *non ausum congredi* est loca & res hostis non ausi congredi, &c. *Gronovius.*

3 *In Hiona miles.*] Vera correctio Beroaldi, *in hiberna miles*, ex Taciti verbis ipsis. Rhenanus qui, *Fubiona*, legit. & ego qui serio olim refelli, digni ambo qui piemur. *Lipsius.*

In hiberna miles.] Non tanquam omnes hi milites una hiberna habuerint, sed in sua quosque hiberna reductos intellige: hibernabat enim quinta & unetricesima legio Veteribus 1, 45. prima ac vicesima apud Vbios 2, 37. tertiadecima Petovione, Hist. 3, 1. *Freinshemius.*

ſæva damna intuliſſent. [1] *ſe novies à divo Auguſto in Germaniam miſſum, plura conſilio quam vi perfeciſſe.* [2] *ſic Sugambros in deditionem acceptos, ſic Suevos, regemque Maroboduum pace obſtrictum. poſſe & Cheruſcos, ceteraſque rebellium gentes, quando* [3] *Romanæ ultioni conſultum eſt, internis diſcordiis relinqui*. Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modeſtiam ejus adgreditur, alterum conſulatum offerendo, cujus munia præſens obiret. ſimul adnectebat, *ſi foret adhuc bellandum,* [4] *relinqueret materiem Druſi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoſte, non niſi apud Germanias adſequi* nomen imperatorium, & [5] *deportare lauream*

1 *Se novies in Germaniam.*] Non toties in proprie Germaniam : quære in Hiſtoriis, & examina : ſed intellegit ſumitque una miſſiones, opinor, in Pannoniam, & Illyricum. *Lipſius.*

Se novies à D Auguſto.] Contra hiſtoriæ fidem. quod & Lipſius notavit. Quid ſi ergo reſcribas, *ſe toties à D. Auguſto*. Sæpius enim Tiberius, nec tamen novies, in Germaniam ire juſſus eſt ab Auguſto. *Boxhornius.*

2 *Sic Sugambros.*] Id accidit Tiberio ipſo duce. Vide Dionem lib. LV. in cujus verbis menda, Cantabrique appellantur in Germania, qui revera Sugambri : ut monui olim Antiquar. Lect. lib. I. cap. VI. Suetonius: *Suevos & Sugambros dedentes ſe in Galliam traduxit, & in proximis Rheno agris collocavit.* Eutropius lib. VII. *Tiberius* CCCC. M. *captivorum ex Germania tranſtulit, & ſupra ripam Rheni in Gallia collocavit.* Iſidorus non obſcure indicat hos ipſos eſſe, qui Burgundiones poſtea appellari, largiter potuerunt. *Burgundiones*, inquit, *quondam à Romanis ſubactâ interiore Germania per caſtrorum limites poſiti à Tiberio Cæſare, in magnam coaluerunt gentem. atque ita nomen ex locis ſumpſerunt, quia crebra per limites habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant. Hi poſtea rebelles effecti Romanis, plusquam* LXXX. ∞. *armatorum ripas Rheni fluminis inſederunt, & nomen gentis obtinuerunt.* A quo tamen diverſus it Ammianus, qui originem eorum à Romanis trahit: *Gratanter ratione gemina Principis accepta ſunt litteræ. prima, quod jam inde temporibus priſcis ſobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt: dein, quod ſalinarum, finiumque cauſſa Alemanis ſæpe jurgabant.* Lipſius.

3 *Romanæ ultioni conſultum eſt.*] Lego *eſſet*. & Muretus mecum. *Acidalius.* Ita poſui, Muretum ſecutus. *Pichena.*

4 *Relinqueret materiem Druſi.*] M. Seneca I. controv. 8. *Hoc impero reipublicæ cauſa, tua cauſa, mea cauſa. Primum, ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium occaſionem fortiter faciendi ab uno occupari; deinde expedire reipublicæ non videri tantum ex uno pendere.* Aurelius.

5 *Deportare lauream poſſet.*] Id eſt, triumphare. Triumphantes enim aſcendere Capitolium ſoliti, & laurum quam manu tenebant, quæque in faſcibus lictorum, deponere in gremio Iovis: arbitri ſcilicet victoriæ & auctoris. Plura in EXCURS. D. *Lipſius.*

Deportare lauream.] Rectum eſt depor-

lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia 27 Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos remp. exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, [1] juvenem improvidum & facilem inanibus, ad [2] Chaldæorum promissa, [3] Magorum sacra,

deportare. Reportantur, quæ portata fuerant. ut lib. IV. *Serenus Amorgum reportatur.* & *legio reportatur*, quæ transvecta fuerat At *deportatur* laurea, quæ non eo lata: *deportatur* fama, quæ ibi parta. Infra lib. IV. *insignes captivos, cadem ducis, bellique confecti famam deportarat.* Et sic omnes alii. Cicero I. de Offic. *frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse*, Mercerus.

1 *Iuvenem improvidum.*] *Tam stolidum quam nobilem*, Seneca. *Facilem inanibus*, χαῦνον. Muretus.

2 *Chaldæorum promissa.*] Populi sunt Assyriæ, qui primi putantur excogitasse rationem illam inescandi stultos: qua infatuati etiam hodie plerique, quid cuique eventurum sit, è siderum aspectu posse prænosci putant. Cicero primo de divinat. *Assyrii propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cœlum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, transitiones motusque stellarum observaverunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoria prodiderunt: qua in gente Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum scientiam putantur fecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.* Proclus lib. 4. in Timæum: Θαυμαστωτάτην δὲ ἀναγράφει ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς καθ' αὐτὸν χρόνοις τὴν τῶν Χαλδαίων περὶ ταῦτα θεωρίαν, τά τε ἄλλα προλέγουσαν, καὶ τοὺς βίους ἑκάστων, καὶ τοὺς θανάτους· καὶ οὐ κοινὰ μόνον, οἷον χειμῶνας καὶ εὐδίας, ὥσπερ καὶ τὸν ἀστέρα τοῦ Ἑρμοῦ. χειμῶνος μὲν ἐμφανῆ γινόμενον, ψύχη σημαίνειν, καύματα δὲ θέρους εἰς ἐκείνους ἀποτίμησιν· πάντα δ' οὖν αὐτοὺς καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ προγινώσκειν ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐν τῇ περὶ σημείων βίβλῳ φησὶν ἐκεῖνος. Muretus.

3 *Magorum sacra.*] Qui fuere in Gallia *Druides*, in India *Gymnosophistæ*, ii apud Persas erant *magi*, portentosæ cujusdam sapientiæ professores: qua opera quædam admirabilia effici, sidera de cœlo deripi, mutari fluminum cursus, mortuorum animas ab inferis elici, morbos aliis immitti, ab aliis depelli mentiebantur. Sparsa est vanitas illa toto prope orbe terrarum, eo efficacius, quod ex tribus partibus conflata videbatur, quæ singulæ ad permovendos animos plurimum valent, religione, medicina, futurorum prædictione. Ad inventorem Zoroastren refertur: quem tradit Eudoxus vixisse sex millibus annorum ante mortem Platonis: multis annorum millibus ante divinum Mosen: cui & ipsi opinionem aliquam hujus nefariæ superstitionis affingere homines impudentissimi conati sunt. Ejus discendæ causa Plato & Democritus longinquas admodum peregrinationes

cra, [1] somniorum etiam interpretes impulit: dum [2] *proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum* ostentat: hortaturque ad luxum & æs alienum,

grinationes susceperunt. De ejus vanitate videndus Plinius cap. 4. lib. 26. & cap. 1. & 2. lib. 30. *Muretus.*

1 *Somniorum etiam interpretes.*] Hoc videlicet unum restabat stultitiæ genus, ut è vanis somniorum imaginibus veritatem futurorum quæreremus. Repertor artificii Amphictyon quidam fuisse dicitur. Ac Plato quidem lib. 9. de republ. animos bene compositos multa per quietem providere posse confirmat. Et exstant tum Hippocratis tum Aristotelis libelli de divinatione per somnium: & Artemidori libri aliquot de interpretatione somniorum: & Aristidæ Hadriani orationes de somniis suis: & Synesii liber ejusdem argumenti, illustratus commentario Nicephori Gregoræ: & apud Suidam versus multi ad interpretationem somniorum pertinentes. Sed mihi quidem probatur Ennius, qui se ait *non nauci habere Marsum augurem, Non haruspices vicanos, non de circo astrologos, Non Isiacos conjectores, somniorum interpretes*, &c. Sed neque unquam tales impostores fatuis, neque talibus impostoribus fatui deerunt. Semper damnabuntur, semper consulentur. Somnia pro somniis habenda sunt. De temperatura corporis nostri è somniis judicari aliquid potest. Alia qui è somniis quærit, vigilans somniat. *Muretus.*

2 *Dum proavum Pompejum.*] Ante lucem quærere occepi hoc stemma, & vereor ut concubium noctis sit priusquam pertingam. Cur Liboni huic proavus Pompejus, scio: cur Cæsares consobrini. In Scribonia amita hæreo, quæ ex historiis quidem adstruitur saltem matertera major. nisi placet amitæ nomine abusum Tacitum esse. Si non est: sequitur ut paternum genus etiam (nam de materno constat) huic adolescenti è Scriboniis sit. Et suadet hercle nomen: quia Tacito dicitur, Scribonius Libo Drusus. Censeo L Scribonio Liboni, qui consul cum M. Antonio fuit, fratrem fuisse alium Scribonium, cujus nepos iste. ita, inquam, ut maritus Pompejæ Scribonius aliquis fuerit. Liquere res nisi ex genesi non potest: quam in EXCURS. vide E. *Lipsius.*

Amitam Scriboniam.] Digna lectu de tota hac re apud Senec. epist. LXXI. *Idem.*

Proavum Pompejum, amitam Scriboniam.] Videntur Sex. Pompejus Cn. Magni filius & L. Scribonius Libo a. V.C. 719. consul fuisse consoceri: & Pompejam illius filiam duxit hujus filius L. Scribonius Libo: ex quo conjugio nati L. Scribonius Libo Drusus cum fratre consule anni 769. qui à Dione L.F. appellatur, & Scribonia Crasso Frugi nupta, de qua in libris historiarum. Hinc Drusus Magni pronepos. Aliam genesin edit Lipsius, sed ut videtur, parum firmam. *Rupertus.* Prope temerarium est, in his aliquid audere. Video tamen Scriboniam Augusti etiam Senecæ appellari hujus Drusi *amitam.* Video & Dioni & Appiano Scribonium Libonem consulem anni V. 719. dici socerum Sex. Pompeji. Hujus igitur Scribonii filius si Pompejam duxit, sororis suæ filiam duxit, quæ Romanis non erant justæ nuptiæ. Nec vero Pompejam Sex. F. possum putare, quam cum Fausti liberis conservatam Hirtius, Florus (haud dubie falso) interfectam cum patruelibus è Sulla

num, socius libidinum [1] & necessitatum, quo pluribus indiciis inligaret. Ut satis testium, & [2] qui servi eadem noscerent, reperit, aditum ad principem postulat; demonstrato crimine & reo [3] per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Cæsar indicium haud aspernatus, congressus abnuit: *posse enim, eodem Flacco internuntio, sermones commeare.* 18

Sulla scribunt. Quod vult Rupertus, etsi alibi Hirtianam Magni, Flori Pompejam Sexti filiam faciat. Utrobique profecto eadem designatur, & Magni filia, Cn. & Sexti soror. Relinquitur, ut suspicemur, si possimus, Sexto aliam fuisse uxorem, ex qua genuerit Pompejam Libonis Drusi matrem, antequam Scriboniam duceret. *Gronovius.*

1 *Et necessitatum.*] Solus Ital. 11. *necessitates* non cum aliis pro familiaritate, usu, necessitudine sed mecum pro *angustiis* videtur accipere, quamquam vix satis efficaci vocabulo, *Spese*, exprimat. Certe res ipsa, si probe consideres, hanc expositionem docet, illas respuit. Neque de vocabuli significatione dubium. Ne longius abeamus, ipse Tacitus 3, 54. *pauperes necessitas in melius mutet.* H 4, 22. *per licentiam absumpta sunt, quæ adversus necessitates in longum suffecissent.* G. 15. *quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subvenit.* Freinshemius. Immo rectius ille, qui *necessitates* accepit pro sumptibus vel impensis. Et hoc confirmant loca duo posteriora: ut & quæ 1, 11. *vectigalia & necessitates.* *Angustiæ* autem, quæ vox tantopere placet hic Freinshemio, quid aliud sunt quam egestas, inopia? Quæ sequitur quidem immodicos sumptus, sed non petitur ex destinato neque ad societatem placet. Quam belle igitur, *socius libidinum & egestatis*! Immo prodigentiæ, sumptuum. Proponit ei avitam nobilitatem, ob quam ostendit eum posse ad imperium pervenire: modo se dignum illo præstet munificentia & conviviis gratiam quærendo, (eo efficacioribus, quod ab hac ambitione remotus esset triparcus Tiberius) nec parceret pecuniæ, vel si mutuandum gravibus sub usuris esset quod donaretur: (sic enim & Iulius auctor dominationis fecerat:) utque ostenderet sese adjutorem consilii, quod dederat, ipse, quasi pro Libone laborans, similiter faciebat, luxuriosus & damnosus; revera, ut plures conscii fierent temerariæ ambitionis, per quos Libonem convinceret. *Gronovius.*

2 *Qui servi eadem noscerent reperit.*] Nam & servi deferentes dominos in crimine majestatis audiuntur. l. *Famosi.* D. ad L. Iul. Majest. quamvis alioqui testimonii dictionem non habeant. Terent. in Phor. & vix adversus dominos audiantur. L. *Vix certu.* D de judiciis. *Muretus.* Lego, *reperti.* Sum Sponsor ad hanc rem: & pro pignore cape veritatem ipsam, qua nihil pretiosius. *Aurelius.* Credo scriptum fuisse: *qui servi eadem noscerent, reperti.* quomodo hoc ipso libro 62. *negotiatores reperti*, & 6, 33. *repertique corruptores.* Freinshemius.

3 *Per Flaccum Vescularium.*] Qui tamen infra lib. v. est, Vescularius Atticus insidiarum in Libonem internuncius. *Lipsius.*

1 *Ornat*

meare. Atque interim Libonem [1] ornat prætura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus dicta factaque [2] cum prohibere posset, scire malebat. donec Junius quidam tentatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat, [3] avidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit consules, [4] senatus cognitionem poscit: [5] & vocantur pa-
29 tres, addito, *consultandum super re magna & atroci*. Libo interim [6] veste mutata, cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, [7] vocem adversum pericula

1 *Ornat prætura.*] Horatius: *Eutrapelus cuicumque nocere volebat, Vestimenta dabat pretiosa*. Ista sævitiæ velamenta objicit Domitiano Suetonius, ut noster Neroni. *Aurelius.*

2 *Cum prohibere posset, scire malebat.*] Nam mali principes aucta eorum scelera cupiunt, quos cupiunt funditus eversos: crudeliumque est malle dissimulatis aliquamdiu & sic crescentibus sceleribus, tandem atrociter punire, quam in tempore prævenire atrocioris pœnæ necessitatem. Sed & crediderim hac dissimulatione aliquamdiu usum Tiberium, rerum omnium destinationumque Libonis jam gnarum, ut interea eos deprehenderet, qui se impiis aut stolidis potius hujus consiliis forte essent illigaturi. *Boxhornius.*

3 *Avidumque famæ malæ.*] Accepit nonnemo, quasi dictum foret, *avidum sermonum*, ut infra 13, 5. *in urbe sermonum avida*. Sed longe diversus hic sensus, idem nimirum, qui in his 11, 27. *Nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est*. Freinshemius.

4 *Senatus cognitionem poscit.*] Non senatum, ut nonnulli. aliud hoc. neque enim continuo, qui *cognitionem senatus* poscit, idem etiam senatum haberi vocarique. quamquam hic pro rei atrocitate utrumque forrassis factum, neque legitimus senatus exspectatus, sed extra ordinem indictus fuerit. *Idem.*

5 *Et vocantur Patres.*] Faernus legebat: *senatus cognitionem poscit. advocantur Patres*. Ursinus.

6 *Veste mutata.*] Cultus supplicis hic est, qualis lib. 43. Livii, ubi principes civitatis in conspectu populi *annulis aureis positis vestem mutarunt*, ut supplices plebem circumirent. Mutatur autem vestis candida in obsoletam & sordidam. Neque sine causa vestem sordidam in publico habere capillumve summittere licuit: qua de re Venuleii scriptum superest ex lib. 2. publicorum D. de injuriis: & censorum olim ea de re cognitio & severitas in M. Livium exstat apud Titum lib. 27. Sane delatos receptosque reos capillum & barbam promittere, vestemque solitos demutare, testimoniis receptissimis fidem faciunt Agellius 3, 4. Plinius ad Suram 7. epistolarum & M. Seneca lib. 9. decl. 4. *Vertranius.*

7 *Vocem adversus pericula.*] Supplicem scilicet. nam supplicatio emollit iras.

cula poscere: abnuentibus cunctis, cum diversa prætenderent, [1] eadem formidine. die senatus metu & ægritudine fessus, sive, ut tradidere quidam, [2] simulato morbo, [3] lectica delatus ad fores curiæ, [4] innisusque fratri, & manus ac supplices voces ad Tiberium tendens, immoto ejus vultu excipitur. mox [5] libellos & auctores recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve asperare crimina videretur. Accesserant præter Trionem & Catum accusatores, Fontejus Agrippa, [6] & C. Li- 30

tras. *Aurelius.* Fuit etiam qui intellexit, ut quum in senatu sententiam dicerent, ipsius in favorem loquerentur, quod falsum puto. nam sequentia satis aperte declarant, quæsitos à Libone advocatos ac patronos, qui *voce*, i. oratione causam ejus defenderent, intercederentve pro eo ac deprecarentur. Hoc sensu *vox* apud Ciceronem pro P. Sextio: *conciones haberi quotidie contra me, vocem pro me ac republica neminem mittere.* Freinshemius.

1 *Eadem formidine.*] Omnes enim timebant Principis offensam. *Lipsius.*

2 *Simulato morbo.*] Verum fuisse morbum scribit Dio, additque letalem, nec Tiberium ausum sanum & valentem Libonem aggredi, sed in ægrum & viribus fractum insiluisse. Quod faciunt timidiores. *Aurelius.*

3 *Lectica delatus.*] Quod receptum in solis ægris. Nam lecticæ quamquam jam vulgatæ, tamen spernebantur adhuc à Curiæ aditu. Sueton. de Tiberio: *Numquam curiam nisi solus intravit: lectica quondam introlatus æger, comites à se removit.* Lipsius.

4 *Innisusque fratri.*] Puto L. Scribonio Liboni, qui hoc anno consul. *Idem.*

5 *Libellos & auctores.*] Libellos enim dabant, qui alium deferebant, sua manu subscriptos, aut pro eis ab aliis, si forte ipsi literas nescirent. L. *Libellorum.* D. de accusat. & inscript. *Muretus.* Libellos, in quibus erant accusationis capita, quæ apud acta deponebantur, & nomina *auctorum*, id est, accusatorum, manu eorum scripta l. 2. D. de accus. nam accusatorem certum esse oportuit, in quem accusationis probata calumnia cuderetur. *Aurelius.*

6 *Et C. Livius.*] Nescio an, *Clavius.* Lipsius.

Et C. Livius.] Cum deinceps non recurrat *Livius* iste & recenseat Tacitus inter Libonis accusatores *C. Vibium Serenum* lib. 4, 29. suspicor restituendum: *& Q. Vibius.* Nimirum degeneravit nomen ignotum in multo notius: quod non semel accidisse ostenderem pluribus, si concinnarem commentaria. *Gruterus.* Mihi videtur hic sermo esse de eo ipso *C. Vibio* Sereno, qui postea procos. Hispaniæ in insulam deportatus, 4, 13. deinde à proprio filio accusatus est, instigante Tiberio, nec occultante *vetus odium adversus exsulem Serenum: nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem literis, exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse* 4, 29. Freinshemius. Lege, *Q. Vibius*: & mox iterum, *donec Vibius.* Infra annal. 4. ita diserte nominatur, & post damnatum Libonem questus dicitur *suum*

C.Livius, [1] certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipsi inter se concederent, & Libo sine patrono introisset,[2] singillatim se crimina objecturum professus, protulit libellos [3] vecordes adeo, ut consultaverit Libo, *an habiturus foret opes*, [4] *quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret*. inerant & alia hujuscemodi, stolida, vana; si mollius acciperes, miseranda. Uni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæsarum aut senatorum, additas [1] atro-

suum tantum studium sine fructu fuisse. Non debuit ergo in hac historia omitti. *Grotius*.

1 *Certabantque cui jus.*] Hoc genus judicii *divinationem* vocabant. *Asconius*. *Muretus*.

2 *Singillatim se crimina.*] Idem fecit Cicero in Verrem, & ita conatus Hortensii elusit. *Muretus*.

3 *Vecordes adeo.*] Hoc vitio Libonem non absolvo. Vereor tamen, ne Tacito hic exciderit, quale Floro, cum τίχνασμα Tarquinii eminentia papaverum capita demetentis *superbiam* vocavit. Speciem stultitiæ obtendi agnosco: sed sub ea rem atrocem velatam diffiteri nequeo. Nec tam stolida quam perplexantis ea oratio videtur, qui rogare aperte non auderet, an majorem habiturus esset, quam quisquam privatorum; ad quantam accederet forsan nemo, propinquius tamen nemo accederet Principe: denique an principatu potiturus esset. Omnis superlatio, quam vocant rhetores, exprimit, quod fieri non quit, ut quod summum veri est, intelligamus. Darius pecuniam deferebat Alexandro, *quantam tota Macedonia caperet*. Et solent in consultationibus istis perplexim loqui, dum vanum ete in dubios exitus veniæ patrocinium præparant, qui spei vetitæ indulgent. Sic iste patrum nostrorum memoria consulebat, an in capitato argento suam faciem quandoque visurus esset. *Gronovius*.

4 *Quis viam Appiam.*] Non temere de via Appia consultavit vanum caput, quia ea inter Romanas vias longissima, & quasi regina, ut ait Statius:

——— *qua limite noto*
Appia longarum teritur regina viarum.

Sed pertinuitne ea Brundisium usque? Negat Frontinus de Aquæductibus, qui ultra Capuam non porrigit. *Appia aqua*, inquit, *inducta est ab Ap. Claudio Censore. qui & viam Appiam a porta Capena usque ad urbem Capuam muniendam curavit*. Adfirmat tamen hîc Tacitus, & Strabo, prolixe lib. V. & VI. & Horatius:

Brundisium melius Numici via ducat, an Appi. aliique. Omnes bene. Nam Appius ipse non hercle ultra Capuam perduxit, ne potuit quidem, ut fines tunc erant imperii Romani. perduxit postea sive C. Gracchus Tribunus, qui plerasque vias fecit, refecit: sive C. Cæsar, qui curator viæ Appiæ non leviter in eam impendit: sive Augustus; de quo inscriptiones priscæ, S. P. Q. R. QUOD. VIÆ. MUNITÆ. SUNT. Nam certum aliquid non alii, non ego inveni. *Lipsius*.

Viam Appiam.] Via Appia à porta Capena, quæ nunc S. Sebastiani dicitur Brundisium usque ducebat. *Horatius*. *Muretus*.

1 *Atroces*

[1] atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia [2] vetere senatusconsulto quæstio in caput domini [3] prohibebatur, callidus & [4] novi juris repertor Tiberius [5] mancipari singulos [6] actori

1 *Atroces vel occultas.*] Quæ ad mortem eorum pertinerent, aut cædem. *Lipsius.*

2 *Vetere Senatusconsulto.* Quando & à quo latum id SC. quæro. Sane antiquum est, & Cicero referre videtur ad morem majorum potius, quam ad legem. *Nam cum more majorum de servis in dominum ne tormentis quidem quæri liceat: exortus est servus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.* Idem: *Majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse, & domino morte ipsa tristius.* Derogatum ei legi antiquitus, in caussa incesti. Pro Milone: *De servis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium.* Iurisconsulti excipiunt etiam adulterii crimen, fraudati census, & majestatis. l. 1. C. de quæstionibus *Lipsius.*

Vetere SC.] Quod hic Senatusconsulto tribuit, Cicero Partitione, Institutis & ea pro Dejotaro *moribus majorum* tribuit. Nobis amplius patere nihil potest. *Vertranius.*

3 *Prohibebatur.*] Causa erat, quia, ut Cato dicere solebat, *quot servi, tot hostes.* Macrobius 1. Saturnal. cap. 11. *Muretus.*

4 *Novi juris repertor Tiberius.*] Imo infamia hujus inventi penes Augustum: erratque noster, si non errat Dio lib. LV. Ὅτι δὲ οὐκ ἐξὸν ὂν δούλους κατὰ δεσπότου βασανίζεσθαι, ἐκέλευσεν, ὁσάκις ἂν χρεία τοιούτου τινὸς γίγνηται, τῷ δημοσίῳ αὐτόν, ἢ καὶ ἑαυτῷ πιπράσκεσθαι, ὅπως ὡς ἀλλότριος τοῦ κρινομένου ὢν ἐξετάζηται, οἱ μὲν ᾐτιῶντο, ὅτι ὁ νόμος τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύεσθαι ἔμελλεν: *Quod vero cum non liceret servum in caput domini torqueri, jussit ut quoties ejus rei usus esset, vendi servum vel Actori publico, vel sibiipsi Principi; ut jam quasi alienus a reo examinari posset: id sane nonnulli criminati sunt, quasi legem ea domini mutatione dissolveret.* Lipsius.

Novi juris repertor.] Vanissimum Tiberii illud εὕρημα fuit, quo servos privatorum publico actori tradi jussit: dum enim veretur, ne SC. offendat, callidus (si diis placet) in jus gentile committit, quo dominium, quod obtigit, quemque tenere fas est. At ex hoc novo Tiberii invento nolenti domino sua res eripitur: quo mihi non *repertor novi juris*, sed assertor veteris injuriæ videtur, cujus usum sub Augusto prodidit Dio lib. LV. Quid enim fuit, cur potius jus singulare non introduxit, quo servi vel in dominos torquerentur, ubi de crimine majestatis actum, quod ad personas principum attinuisset? Utique sequentes principes id non latuit, l. de quæstionibus. Ea certe sine ullo mancipationis circuitu expeditior & planior fuisset via. *Vertranius.*

5 *Mancipari.*] Addici. *Ferretus.* Pro composito simplex, ut lib. 2. histor. *luxu & sagina mancipatus emptusque.* Igitur emancipatione publicus servus traditos à delato reo privatos accepit, non ut Æmilio placebat, addictione, quæ à judice causa cognita decernitur. *Vertranius.* *Mancipatio* genus alienationis, quod fiebat libripende & quinque testibus præ-

[1] actori publico jubet: [2] ſcilicet ut in Libonem ex ſer-
vis

præſentibus. Vlpianus lib. 19. Boëthius in Topica. *Muretus.*

1 *Actori publico.*] Mancipari, mancupio tradi: παραδοῦναι, ſive vendi, dixit Dio. Supra: *Hortiſque venditis ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet.* Lib. III. *Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat.* Sed quis publicus actor? non alius, quam publicus ſive ſervus ſive libertus: proprio tamen munere, qui res rationeſque Reip. adminiſtrabat. Plura in EXCURS. F. *Lipſius.*

Actori publico.] Servus erat publicus, qui publicis tabulis publiciſque rebus præponebatur: itaque alibi *ſervus publicus*, alibi *actor publicus*, alibi *perſona publica* appellatur. *Ferretus.* Oſidii Antiochum *ſervum actorem* LXCVII. D. de leg. III. invenio, ex quo actor publicus ſervus quoque videtur, qui actis præpoſitus decreta magiſtratuum & quæ ad judicia pertinerent, excipiebat, &, ut ajunt, in acta referebat. Vnde eſt, quod apud Marcellum *cavet quis ſervo publico ſe alii reſtituturum*, XVIII. D. de ad optionib. & idem apud Vlpianum *pro abſente apud Prætorem ſtipulatur*, II. 12. Rem pupilli ſalvam fore. Ideo vero ſervo munus illud mandatum, quia jure civili libera perſona alteri acquirere nihil potuit. Servus igitur reipubl. adhibendus fuit, qui ſicut Communis nomine ſtipulatus ei acquireret obligationem, teſte Iulio Paulo XL. de uſuris, ita ſingulorum nomine ſtipulatus ſingulis quærere poſſet, qui ex parte domini magis, quam eſſent, viderentur. Cornelius hiſtor. I. *ſervum publicum* æditŭum facere videtur. Vt & Livius cuſtodes refert in atrio Libertatis, *ſignatis à Cenſoribus tabellis publicis, clauſoque tabulario dimiſſos ſervos publicos* lib. XLIII. Agellius quoque XIII. cap. XIII. ædilium ſtipatores *ſervos publicos* ait. Vt liceat ex his ſuſpicari, ſicut in privatorum familiis, ita ſervos publicos Po. Romani traditos miniſteriis diverſis fuiſſe. *Vertranius. Actores*, i. διοικητὰς, σύνδικους, reipubl. olim ſervos fuiſſe, conſtat ex tit. qui exſtat lib. XI. Cod. Ne quis liber invitus actum gerere cogatur. *Muretus. Actores* fuiſſe veteribus inter præcipuos ſervorum notius eſt, quam ut probatione egeat. Ejus officium optime exponitur his verbis Rabani Mauri de inſtit. cleric. 1, 10. *Actor prudens & bonus ſcit, quis ſit domini ſui cenſus & omnis ſubſtantiæ modus, & redigit apud ſe totius poſſeſſionis inſtrumenta originalia* Hinc apparet etymon nominis, ut conſtet *actorem* appellatum, quia quod in re familiari domini curandum agendumque erat, ipſe exſequeretur. Græcis, ut in l. 41. §. 4. de fideic. libert. πραγματευτὴς erat, non ob diſſimilem cauſam. Iam ut ſinguli, ita etiam reſpublicæ ſervos ſuos habuerunt: unde toties apud IC. aliiſque *ſervorum publicorum* occurrit mentio. Inter hos etiam actores fuiſſe ratio dictat, præſertim exemplis confirmantibus. Sic *actor municipii* in l. 12. Vt in poſſeſſ. legat. Sed quid acta agimus? Pridem hæc aliaque multa obſervavit vir ſummus Barn. Briſſonius in lexico, ubi notandum, principibus etiam ſuos fuiſſe actores, unde *Actores dominicos, rei dominicæ, rei privatæ* ibidem leges. Idem indicavit locum Plinii epiſt. 7, 18. ex quo reperio municipalem etiam *actorem* appellatum *publicum*: *pro quingentis millibus nummum, agrum ex meis longe pluris,* (ita diſtingui debet) *actori publico mancipavi.* Talis igitur hic actor publicus urbis Romæ, cui quum ſervi Libonis mancipio dati eſſent, publici facti ſunt. atque ita in Libonem, jam non amplius dominum ſuum, torqueri potuerunt. *Freinsh.*

2 *Scilicet ut in Libonem.*] Hinc
optime

vis salvo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ [1] posterum diem reus petivit. domumque digressus extremas preces [2] P. Quirinio propinquo suo ad principem mandavit. responsum est, *ut senatum rogaret*. cingebatur interim [3] milite domus, [4] strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis, quas [5] in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & cæde visa miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, *petiturum*

31

optime intelligi potest, id quod traditur in l. Contra legem cum l. seq. D. de legibus. Tale est, quod de Tiberio Suetonius tradit: *Immatura puella, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiata prius a carnifice, dein strangulata.* Quod in Sejani filiola factum narrat Tacitus lib. 5. *Mur.*

1 *Posterum diem.*] Comperendinati rei prope pro damnatis habebantur. Comperendinationem enim ii fere tantum petebant, qui aut exsilio aut morte voluntaria prævenire condemnationem volebant. Si enim ita se purgaverat reus, ut omnia quæ sibi objecta erant, diluisse videretur, statim absolvebatur. Comperendinabatur, cum satis munita defensio non erat. *Idem.*

2 *P. Quirinio propinquo suo.*] Est P. Sulpicius Quirinius, qui Æmiliam Lepidam habuit uxorem. unde adfinitas. Nam ipse ignobilis. *Lipsius.*

3 *Milite domus.*] Qui necessitatem ostenderent, & sponte aut vi pereundum. *Lipsius.*

4 *Strepebant etiam in vestibulo.*] Editi, *strepebantque etiam.* Ego MSS. auctoritate copulam expunxi. *Pichena.* *Vestibulum* est spatium ante januam domus vacuum inter viam publicam atque ipsas ædes. quod quamquam extra ædes esset, tamen quodammodo pro parte earum accipiebatur. Vide Baldum in verbis Vitruvianis. Multum itaque hæc distant *in vestibulo* & *ante fores.* nam *ante fores* esse dicuntur, qui proximi sunt foribus: at *in vestibulo* esse potest, qui a foribus satis longe remotus est. Et hoc posteriore modo accipienda sunt Taciti verba, non priori. *Freinshemius.* Velim, *strepebantque jam in v.* Gronovius.

5 *In novissimam voluptatem.*] Sic Livius facit Vibium & XXVII senatores Campanos lautis epulis exsatiatos & temulentos venenum hausisse. Sic noster Asiaticum in extrema vitæ linea, lauto corpore, hilare epulatum ait & sibi vitam ademisse. Sic Jubam regem Maurorum & Petrejum magnifice epulatos, dein mutuis vulneribus tradunt se confecisse. Sic Florus Cantabros ferro venenoque inter epulas se trucidasse. Scholiastes Juvenalis in Sat. 6. *Pontia P. Petronii filia, quam Nero convictam in crimine conjurationis damnavit, defuncto marito filios*

rum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem pro- 32 *peravisset.* Bona inter accusatores dividuntur: & [1] præturæ extra ordinem datæ, his qui senatorii ordinis erant. [2] Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur*, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies* Pomponii Flacci sententia constituti. [3] *ut dona Jovi, Marti, Concordiæ, utque Iduum Septembrium dies quo se* Libo

suos veneno necasse convicta, cum largis se epulis onerasset & veneno (quid si *vino* legas) *venis incisis saltans, quo maxime studio oblectabatur, exstincta est.* Aurelius.

1 *Prætura extra ordinem.*] An supra numerum eos Prætores adjectos vult? certe enim unius prætura tantum vacabat. An potius, in annum proximum destinatos eos, extra sortem aleamque comitiorum? *Lipsius.*

Prætura.] Res ita habet. Gliscente adulatione, majestatis accusatio sævissime peragebatur, ita quidem ut etiam indicibus aut accusatoribus ob damnatos reos præmia decernerentur: quo videlicet & ipsi pietatis suæ in principem fructum caperent, & alii eorum honoribus ad custodiendam vindicandamque illius majestatem excitarentur. Fuerunt autem duplicia hæc præmia, pecuniæ & honores. utriusque apud nostrum plura exempla: sed prætermissis illis, 3, 19. Pisonis accusatoribus, aliis *sacerdotia*, uni *suffragium ad honores* promittuntur: 11, 4, *insignia prætura Crispino decreta.* 11, 38, decreta Narcisso *quæstoria insignia.* 15, 72, *triumphale decus Petronio, Nervæ, Tigellino tribuit;* consularia insignia Nymphidio. Pertinet huc locus H. 4, 41. *neque se præmium aut honorem ex calamitate civium cepisse.* Sic igitur *his qui senatorii ordinis erant*, hoc loco *prætura data*, non in locum Libonis, quomodo enim uni plures sufficerentur? sed in annum sequentem: gesta enim hæc videntur sub tempus comitiorum habendorum, ut apparebit sequentia capita diligenter excutienti. ex quibus 6 ac 30 hoc etiam argumentum suppeditat, quod ibi tractari videmus de comitiis, quorum haud dubie tempus admonebat, deque iis agendi occasionem subjiciebat. *Præturas extra ordinem* interpretor extra comitiorum ordinem, Principis suffragio tribuendas: de quibus etiam capio locum supra relatum ex 3, 19. de quo in tempore dicemus. Sermo autem hic est Tacito non de aliis senatoribus, quam qui inter accusatores Libonis fuerant. *Freinshemius.*

2 *Tunc Cotta Messallinus.*] Cotta hic inter notas & vibices ejus secli, filius, ut Plinius ait l. 10. c. 22. Messallæ oratoris: patris optimi degener proles. De imaginibus in funere, deque hoc interdicto, non repeto ea quæ scripsi in Electis cap. XXIX. Sic Bruti & Cassii imagines abolitæ, infra lib. III. *Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: sed præfulgebant Cassius atque Brutus hoc ipso, quod effigies eorum non visebantur.* Lipsius.

3 *Ut dona Iovi, Marti.*] Delenda *Ut* particula. decreverunt dona Iovi, & decreverunt, ut Id. Septembr. dies festus haberetur. *Freinshemius.*

1 *L. P. &*

Libo interfecerat, dies festus haberetur, [1] L. P. & Gallus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere: quorum auctoritates, adulationesque retuli, ut sciretur vetus id in Rep. malum. [2] Facta & de Mathematicis Magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum è numero, L. Pituanius [3] saxo dejectus est: In P. Marcium

1 *L. P. & Gallus Asinius.*] Vereor ne elapsum exscriptori sit aliquod nomen. Divinabam olim, *L. Pætus, Gallus Asinius.* Pætos sane illo ævo in Senatu fuisse, docet liber xv. ubi Cæsonius Pætus. Quid si etiam, *L. P. & Gallus Asinii?* ut prænominibus distinguat plures ejus gentis. Nam Asinii aliquot Senatores, imo consulares, uti infra dicam. *Lipsius.*

L. P. & Gallus Asinius.] Lego, *Lucius Pætus & Gallus Asinius.* Vt duo sint tantum non tres. *Aurelius.* Non tres sed duo tantum fuisse videntur, neque ambo Asinii, sed distinguendum, *L. Publius, Gallus Asinius* &c. ut tamen adhuc pro *Publio* aliud nomen gentis substituendum arbitrer. quod mihi quidem jam non succurrit. nisi forte *L. Paulum*, quo consule mortuus est Augustus; aut *L. Plancum*, cujus in superiori libro mentio, substituamus. Quod tamen sine firmioribus indiciis conjecturisque nequaquam fecerimus. *Freinshemius.* Fortasse, *L. Piso & Gallus Asinius.* Gronovius.

2 *Facta & de Mathematicis.*] Imo repetita potius. Nam veteri lege edictoque, pridem amota e Rep. illa pestis. Adde quæ in EXCVRS. G. *Lips.*

Mathematicis.] Sciendum *Mathematicorum* cognomentum imperatorum tempore, per imperitiam vulgi, & impudentiam impostorum, qui magnifico & venerabili hoc nomine vanitatem artis suæ tegebant, ad Chaldæos sive Apotelesmaticos fuisse deductum. Agellius 1.9. *Geometriam, Gnomonicam, Musicam ceterasque item disciplinas altiores, μαθήματα veteres Græci appellabant. vulgus autem quos gentilicio vocabulo Chaldæos dicere oportet, mathematicos dicit.* Freinshemius.

3 *Saxo dejectus est.*] Tarpeio. ita dicebant, sine alia additione. Plautus:

Qui in amore, (malim amorem) præcipitavit, pejus perit, quam si saxo saliat.

Lucretius; ——*sceleris que luela Carcer, & horribilis de saxo jactus deorsum.* Lipsius.

Saxo dejectus est.] Vetus id & vulgare supplicium apud Romanos Dionysius ait, libro 8. quo ducti in eminentem foro tumulum, ibi vasta rupe dejiciebantur, cujus erat altitudo, etiam secure aspicientibus horrenda, testibus eodem libro 8 & Seneca 5 Declamat. lib. 1. Illo respicit Plautus Trinummo. & Lucretius lib. 3. Sane Eleorum lex de saxo Tipæo fœminas dejici jussit, quæ ad Olympicos ludos penetrassent, quæve Alpheum, quibus erat eis interdictum diebus, omnino transmisissent, ut habet Pausanias Eliacorum priore. Cujus legis ad exemplum XII tab. lex habuit, *Falsus testis Tarpeio dejicitor.* Sunt autem eo maxime veteres usi supplicio, quamdiu sanguine civium puras manus abstinuerunt: at ubi pro libidine dominantium insontes cædi, vel nocentes plecti cœperunt, in nova republica, legibus actum est novis. Ideoque jam interpretatione prudentum non potest quis sic damnari, ut de saxo præcipitetur, auctore Modestino l. xxv. D. de pœnis. *Vertranius.*

cium consules [1] extra portam Exquilinam, cum [2] classi-
33 cum canere jussissent, [3] more prisco advertere. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octavio Frontone [4] prætura functo: decre-

1 *Extra portam Exquilinam.*] Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas. credo, ne frequenti sanguine & cæde, contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Exempla in EXCURS. *H. Lipsius.* ...

Portam Exquilinam.] Nunc *Porta Major* vocatur. *Muretus.* Magna agitatur quæstio inter antiquarios, an *porta Sancti Laurentii*, quæ proxima est Viminali, olim Esquilina fuerit. Quidam affirmant: alii Tiburtinam hanc nominitant: alii Næviæ sequenti, vulgo Majori, Esquilinæ nomen attribuunt. Me Livii auctoritas cogit, Dionysii, Strabonis, ut Esquilinam appellem: nec quemquam priscorum invenio, ut Marlianus, Tiburtinam nominasse. *Al. Donatus.*

2 *Classicum canere.*] Non cuilibet è plebe doctorum notus mos. Cum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, & postremo ante januam damnati. Plutarchus in Gracchis: Καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτοῦ τοὺς δικαστάς. *Patrius nobis mos est, siquis capitis accusatur, neque obaudit, ad ejus fores mane tubicinem ire, & classicum canere, nec ante judices sententiam de eo ferre.* Seneca lib. I. de Ira: *Itaque etsi perversa induenda magistratui vestis, & convocanda classico concio est, procedam in tribunal non furens nec infestus, sed vultu legis, & illa sollennia verba gravi magis quam rabida voce concipiam.* In Commentario M'. Sergii apud Varronem, lib. v. de LL. *Quo die comitia erunt, in arce classicum canat, endo* (sic emendo) *circumque muros, & ante privati hujusce T. Quinctii Trogi scelerosi hominis hosticum* (leg. est, *hostium*) *canat, & ut in campo cum primo luci adsit.* Seneca iterum huc respexit Epist. XVII. *Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit.* Puto & Lucilius, hoc versu Trochaico:

Rauco concionem sonitu & curvis cogant cornibus.

Nec Romæ solum & inter cives servatus ille mos: sed etiam in provinciis, nisi fallunt me Declamatores (& hercle vereor ut animi ingeniique caussa fallant) apud Senecam patrem lib. IX. Controv. II. de Flaminio qui inter cœnam noxium punivit. Capito: *Fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum.* Cassius Severus: *Si tribunal conscenderit convivali veste: si cum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit.* Lipsius.

3 *More prisco.*] Supplicium prisci moris quale, pete à me in lib. XV. *Id.*

More prisco advertere.] Ut eum infelici arbori alligatum virgis cædi, & postremo securi percuti juberent. l. 5. *placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur.* Muretus.

4 *Prætura functo.*] Non temere dictum puto Tacito *Prætura functus*: nam inter hunc & *prætorium*, illis quidem temporibus, nonnihil interfuisse deprehendo. quapropter frequentissime sic loquitur auctor, ut *functus consulatu*, 1, 39. *prætura*, 2, 67, 3, 31. 5, 8. & alibi. quod genus loquendi,

decretumque [1] *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent*; [2] *ne vestis serica viros fœdaret*. Excessit Fronto, ac postulavit [3] *modum argento, supellectili, familiæ*. [4] Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è repub. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed è vetustissimis moribus.* [5] *aliam apud Fabricios,*

loquendi, an in vetustioribus reperiatur, ambigo. Plane enim ortum puto sub principibus, quum jam insignia magistratuum ornamentaque, puta consularia, prætoria, quæstoria &c. beneficio principis tribui obtinuisset: quum hi qui ea consequuti fuerant, consulares, prætorii &c. videri vellent, neque minus ceteri aliqua appellatione hos præminere niterentur. sicut etiam Dio à veris consularibus atque prætoriis distinguere videtur hos repentinos & facititios, *τούς γε δοκοῦντας ὑπατευκέναι, ἢ ἐστρατηγηκέναι*, *qui consulatu aut pretura functi videbantur*: hoc est, habebantur eodem loco, quo ii qui magistratus eos gessissent. Interim *prætoris* vocabulo vetus etiam significatio mansit, ut iis quoque tribueretur, qui revera magistratu functi erant, neque minus tamen interdum in speciem transitet, ac *pratura functu* opponeretur. sicut *adoptionis* vocem, aliasque hoc genus, modo generis, modo speciei appellationem esse constat. Sic etiam *triumphalis senex* appellatur Vespasianus H. 4, 8 quum nondum triumphasset, sed tantum triumphalia adeptus fuisset sub Claudio, ut Suet. Vesp. cap. 4 retulit. Atque hoc sensu videmur apud eundem Sueton. Ner. cap. 30, accipi posse *triumphalium virorum patrimonia*. Sic apud nostrum Poppæa *triumphales avos* jactat. qui autem intelligantur, clarum est ex 13, 45. *Poppæa Sabina T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis* Iam autem constat ex nostro 4, 46. eum tantum *insignia triumphalia* (nam triumphus ipse privatis decerni olim desierat) accepisse. Quomodo igitur hi *triumphales* ob insignia honoris, non ipsum; ita *consulares* & *prætorii* similem ob rationem, ornamentis consularibus prætoriisve donati. *Freinshemius.*

1 *Ne vasa auro.*] Vide luxum ejus ævi, & gratulare sæculo nostro. Dio paullo communius id concipit: quasi interdicta omnia vasa auri, nisi quæ ad sacra. *Lipsius.*

2 *Ne vestis serica.*] Nolim erres. distincta genera vestium olim. Byssina, Bombycina, Serica. quæ persequor & evolvo in EXCURS. *I.* Idem.

3 *Modum argento.*] Id est, certum pondus numerumque definiri voluit: tot pondo argenti, tot servos, talem suppellectilem. *Idem.*

4 *Erat quippe.*] De hoc more vide, si libet, Obser. mearum lib. 1. cap. 17. *Gronovius.*

5 *Aliam apud Fabricios.*] Inde acute Seneca Epistola 17. *Sæculum muta, nimis habes.* Neque aliquid medicinæ adhibere debebat Criticorum ordinis princeps Valerii Maximi loco cap. 4. lib. 4. *Cornelia Gracchorum mater cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo sæculo pulcerrima ostenderet*, &c. non debebat, inquam, contra MSS. omnes, in quibus, *illius sæculi*, reponere *illius oculis*. Etsi enim hæc referantur ex Pomponio Rufo, non adeo remoto

cios, [1] aliam apud Scipiones pecuniam; & cuncta ad remp. referri: qua tenui, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit, [2] gliscere singulos. neque in familia & argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos Senatus & equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, [3] talesque ad requiem animi, aut salubritatem corporum

ab ævo Gracchano, quis tamen neget una auctam Campanorum luxuriem cum felicitate temporum? Quid quod nihil vetat, ista, *illius seculi*, esse a manu Valerii, comparantis id cum suo. *Gruterus*. Apuleius Apol. *Non habuit tantam rem familiarem Philus, quantam Lælius, quantam Scipio; nec Scipio, quantam Crassus Dives; at enim, nec Crassus Dives, quantum volebat.* Quam *pecuniam* vocat Tacitus, hic, *rem familiarem*, idem autem uterque vult. *Boxhornius.*

1 *Aliam apud Scipiones pecuniam.*] Larga significatione pecuniam dixit, ut lex xvitalis, & Iurisconsulti. *Lipsius.*

2 *Gliscere singulos.*] Vir nobilis corrigit, *gliscere in singulos.* ut suppleatur, *magnificentiam.* Nam *gliscere singulos* Latine non dici putat; certe non explicare, quod auctor dicere voluerit: nisi forte senserit, unumquemque indulgere sibi & velut in lubrico ferri. Nimirum putavit *gliscere* Latinum esse Gallicum *glisser*: quæ multum differunt. *Gliscere* Latinis est crescere. Vide Nonium. Et sæpe sic usurpat ipse Tacitus. Hic *gliscere singulos*, est augeri opibus, crescere paratu & nitore instrumenti rerumque necessariarum ad victum & cultum. *Gronovius.*

3 *Talesque ad requiem animi.*] Quid est illud, *tales?* Censeo rescribendum, *dignationibus antistent, aliisque, quæ ad requiem.* Ideo (inquit bonus patronus luxuriæ) repertum discernere censum Senatorum equitumque à plebe: non solum ut loco, ordine, dignitate, præmineant, sed etiam supellectile, veste, aliisque quæ animo aut corpori cara. Potes etiam legere, *ita aliis quæ ad.* minusque recedes à scriptura. *Lipsius.*

Talesque ad requiem animi.] Emendavit olim Muretus: *sed ut locis, ordinibus; dignationibus antistent aliis, quæ ad requiem animi.* At *locis* & *ordinibus*, non recte opponuntur *dignationes*, cum fere idem sit, *dignatio* & *ordo*. Sensus videtur: ubi honores, ibi commoda. Lipsius legit, ac distinguit; *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, & aliis, quæ ad requiem.* bono quidem sensu, sed constructione non integra. Manuscriptus non aliud juvat, nisi quod habet, *talisque ad requiem.* ac fortasse ibi latet particula, *ita*, quæ necessaria videtur ad sententiam explendam. Itaque sic legerem: *Sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent; ita aliis, quæ ad requiem animi*, &c. Pichena. Lego ex conjectura quam veram puto: *æqualesque, quæ ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur.* Aurelius. Optime cohærebit sensus & minimum mutabitur, si scribas *& aliis quæ.* Grotius. Hæc sic legenda esse prope mihi persuasi: *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent; voluptates quoque ad requiem animi, & salubritatem corporum parentur.* Adeo ut totius loci hæc sit sententia: Majorum nostrorum laudabili instituto distincti certique definiti sunt Senatorum & Equitum amplissimi

census;

rum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda; deliniments curarum & periculorum carendum esse. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis,[1] confessio vitiorum, & similitudo audientium dedit. Adjecerat & Tiberius, *non id tempus censuræ; nec si*

census; non quod illi qua homines natura pluribus indigeant quam reliquum vulgus, ac propterea majoribus opibus debeant abundare; sed quod in amplissimis dignitatibus positi, ut iis cæteris antistant, in quibus plurimæ curæ devorandæ tolerandique immensi labores ipsis sunt: ita quoque gaudere & frui præ aliis debeant honestis quibusdam voluptatibus, ad requiem fatigati animi & salubritatem vigiliis plurimis afflictorum extenuatorumque corporum facientibus, velut tot communium curarum, tot periculorum, solis prope atque unicis delinimentis. Neque est, quod quempiam offendat vox ista, *voluptates*. Illas enim hic intelligit Gallus Asinius, aut intelligi vult, quæ *honesta, concessa*, alibi apud Tacitum vocantur. quibus quidem epithetis hic non est opus, cum tales illæ voluptates, ut ad requiem animi & salubritatem corporum comparatæ, describantur. *Boxhornius*. Distinguo & lego: *non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antistent & aliis, quæ ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur*. In qua oratione multiplex ἔλλειψις obscuritatem facit & occasionem mendo dedit. Intelligendum enim inter τὸ *sed ut* ex superioribus τὸ *Quia*, & post τὸ *dignationibus* ex sequenti τὸ *antistant* intra idem comma; denique ante τὸ *antistent* particula comparativa. Est enim integrum: *non quia diversi natura sint, sed quia, quemadmodum locis, ordinibus, dignationibus antistant, sic antistent & aliis*. Gronovius.

1 *Confessio vitiorum.*] Possit legi, *consensio*. Lipsius.

Confessio vitiorum.] Ne assentiamur Lipsio, legi posse *consensio*. *Confessio* retine, sed comma ante ipsã vocem dele. Iungenda enim illa, *Confessio vitiorum sub honestis nominibus*. Et quæ illa infantia, *Consensio assensum dedit?* Acidalius. Non ita, si mihi creditur, sed, *concessio vitiorum & similitudo audientium*. Nam licet quis vitia confiteatur, tamen non assentit, ut vitia locum habeant: sed assensere Asinio, propter similitudinem morum, quam Senatores cum illo habebant, & quod facile vitiis concederent, in quæ transierant dudum. Sic manus manum fricat. *Aurelius*. Absit, ut mutemus, quod pulcerrime dictum est. Neque vero hæc confessio est Galli, ut censuit Freinshemius, qui παραφράζει *Huic Asinii orationi non difficulter assensi sunt reliqui, qui, quod ipsi similiter animati essent, gratum habebant exstitisse virum primarium, qui iisdem, quibus ipsi tenebantur vitiis, teneri se confiteretur, & tamen obtegendæ eorum turpitudini honesta nomina reperire potuisset*. Immo, impudentia, inquit, plurium, qui prætextu & vocabulis *commodorum* & *necessariorum* luxuriam suam tantum non prodebant & palam confitebantur, & quod hæc istis similes audiebant. *Confessio* est illorum qui post Gallum sententias dixere: *similitudo audientium* est illorum, qui non sunt locuti, sed verbo aut manu promissa assensere, aut denique pedibus in eam sententiam iere. Defendere turpia instar confessionis est insitorum vitiorum. Ludit pari suavitate lib. 14. *adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset*. Gronovius.

 1 *Preci-*

si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.
34 Inter quæ L. Piso *ambitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum, accusationes minitantium* increpans, *abire se & cedere urbe, victurum in aliquo abdito & longinquo rure* testabatur: simul curiam relinquebat. Commotus est Tiberius, & quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut abeuntem auctoritate vel [1] precibus tenerent. Haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit, vocata in jus Urgulania, quam supra leges amicitia Augustæ extulerat. nec aut Urgulania obtemperavit, in domum Cæsaris spreto Pisone vecta; aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari & imminui* quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut *se iturum ad prætoris tribunal, adsuturum Urgulaniæ* diceret, processit palatio, procul sequi jussis militibus. spectabatur occursante populo, compositus ore, & sermonibus variis tempus atque iter ducens; donec propinquis Pisonem frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ceterum Urgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in caussa quadam quæ apud senatum tractabatur, venire dedignaretur; [2] missus est prætor, qui domi interrogaret: cum virgines Vestales in foro & judicio audiri,
35 quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit. [3] Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret, [1] Gn. Pi-

1 *Precibus tenerent.*] Pro retinerent. Sic lib. 4. *semelque assumpti tenebantur*, pro *retinebantur*. Aurelius.

2 *Missus est Prætor.*] Quod in egregiis personis observari Paulus jubet, l. xv. De jurejurando: *Ad egregias personas, eosque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad jurandum.* Lipsius.

3 *Res eo anno.*] Petrus Pithœus Adversariorum lib. II. cap. ultimo, hanc rerum prolationem refert ad ferias, quæ quotannis indicebantur, messium ac vindemiarum tempore. tunc enim negocia silebant, litesque differebantur. Hunc sensum ego certe non improbaverim. Movent me primum verba, *eo anno*, quæ significare videntur morem solemnem. Dein verba, *haud referrem*; quasi dicat, ut in

¹ Gn. Pisonis & Asinii Galli super eo negotio diversas
sententias noscere. Piso, ² *quamquam absuturum se dixe-*
rat Cæsar, ob id magis agendum censebat, *ut absente princi-*
pe, senatus & equites possent sua munia sustinere. decorum
Reip. fore. Gallus, quia speciem libertatis Piso præce-
perat, *nihil satis inlustre, aut ex dignitate populi Romani, nisi*
coram & sub oculis Cæsaris: eoque ³ *conventum Italiæ, & ad-*
fluentis provincias, præsentiæ ejus servanda dicebat. Au-
diente hæc Tiberio ac silente, magnis utrinque con-
tentionibus acta; sed res dilatæ. Et certamen Gallo 36
adver-

in præteritorum annorum gestis haud
retuli. Cicero pro L. Muræna: *Sa-*
piens existimari nemo potest; in ea
prudentia, quæ neque extra Romam re-
bus prolata, quicquam valet. Idem ad
Att. lib. VII ep. XI. & lib. XIV. ep. V.
Quisquis plura exempla quærit, Pi-
chœum ipsum adeat. *Pichena.*

1 *Cn. Pisonis.*] *Cn. Piso fuit memo-*
ria nostra vir a multis vitiis integer,
sed pravus, & cui placeret pro con-
stantia rigor, &c. Seneca libro primo
de Ira. *Muretus.*

2 *Absuturum se dixerat.*] Omnino
sic legendum. Atqui non absuit, ut è
sequentibus omnibus colligas. Ita
est: sed dixerat, ut sæpe, & hæc talia
ex usu aut caussa simulabat. *Lipsius.*

Quanquam absuturum.] In Man.
legitur, *afuturum*, ex quo non defue-
re, qui mallent *adfuturum*, quod mi-
nime mihi probatur. Cum enim in
Senatu ageretur de feriis indicendis,
Tiberius, quo promptius id fieret, di-
xerat se absuturum. Hinc inter Piso-
nem Gallumque contentiones. *Piche-*
na. Adfuturum legerunt plerique &
intellexerunt Tiberio statutum adesse
Vrgulaniæ in judicio: quos haud du-
bie male discretum Pisonis nomen in
hoc somnium induxit. Alius enim
est hic Piso, quam ille, cui cum Vr-
gulania negotium fuerat: atque si idem
foret, quam inepte hæc dicerentur à
Cæsare, se adfuturum Vrgulaniæ,
quum ea causa jam composita esset?
aut à Pisone in suo negotio sententia
& quidem tam impudens atque stoli-
da diceretur. *Freinshemius.*

3 *Conventum Italiæ.*] Accipiunt,
quasi de certo indictoque conventu
loqueretur. Sed, nisi fallor, de for-
tuito atque consueto Tacitus sensit,
ponitque vocabulum hoc pro con-
cursu sive confluxu totius Italiæ,
quam, ut apparet, apud senatum fre-
quentia negotia tractare contingebat:
non simul universam, sed ut cuique
municipio, aut etiam singulis, nego-
cium esset. Nominavit autem *con-*
ventum, non propria vocis significa-
tione volens uti, sed extollens caussa-
rum, quæ apud Patres agerentur, mo-
mentum atque multitudinem, *con-*
ventui eam affluentiam assimilat. Di-
cebatur autem *conventus* auctore Fe-
sto, *quum à magistratibus, judicii*
caussa, populus congregatur. Erant
enim in provinciis statuti conventus per
rectores earum ad judicia facienda.
Exempla hujus rei vel apud unum
Plinium in prioribus libris sunt fre-
quentissima; etiam in uno capite un-
detrigesimo quinti complura. ubi si-
mul ipsius rei naturam licet deprehen-
dere. *Conveniunt Lycaones, Appiani,*
Eucarpeni &c. & *Alabanda libera,*
quæ conventum eum cognominavit:
Lan-

adversus Cæsarem exortum est. nam [1] censuit *in quinquennium*

Longinquiores eodem disceptant foro. Tum, *Sardiana nunc appellatur ea jurisdictio. Conveniuntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni &c.* Idem. Habeo, quo vulgatum tueat: malim tamen *servandæ*. Gronovius.

1 *Censuit in quinquennium.*] Non à se id invenit Gallus, sed imitari decretum C. Cæsaris voluit, de quo Appianus, in persona M. Antonii, II. Civil. Ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ σχεδὸν ἅπαντες, οἱ μὲν ἤρξαμεν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, οἱ δὲ ἔτι ἄρχομεν, αἱρετοὶ πρὸς ἐκείνου γενόμενοι, οἱ δὲ ἐς τὸ μέλλον ἀρχὴν κεχειροτονήμεθα. Ἐς γὰρ πενταετές, ὡς ἴστε, καὶ τὰς ἀστικὰς ἡμῖν καὶ τὰς ἐτησίας, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο: *Nos enim prope omnes, alii gessimus magistratus electi à Cæsare, alii jamnunc gerimus, alii geremus etiam ab eo designati. Nam in quinquennium, ut scitis, urbanos annuosq; magistratus, & item provinciarum aut exercituum Præfecturas ordinavit.* De quo etiam Suet. sentit c. LXXVI. in Iulio: *Magistratus in plures annos ordinavit.* Lipsius.

Censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda.] Duplex est hujus loci sententia. Prima, ut magistratus crearentur, munus suum per quinquennium obituri. Altera, ut proximo quinquennio magistratus inituri, omnes uno die designarentur, ut scilicet annuo magistratu functis, ab aliis rursus è designatis succederetur. Primam innuunt verba: *superbire homines etiam annua designatione; quid si honorem per quinquennium agitent?* Alteram probo. Nam quid sibi volunt verba Tiberii: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre?* Nam si duodecim nominasset, numerum quidem non auxisset. Tacitus de eodem lib. I. *Candidatos præturæ duodecim nominavit.* Quid igitur verbum, *tot*, quod augmentum exprimit? Præterea, commodior est sententia verbis Taciti, nam nihil necesse mutare verba, *in annos singulos*, quæ Lipsius corrigit, *in annos quinos*. Idem enim est, duodecim in annos singulos, quod sexaginta in quinos nominare. Videtur etiam ex numero aucta principi potestas: ideoque ait, *Grave moderationi suæ.* Exemplis etiam juvatur opinio, cum Cæsarem, & Augustum in plures annos magistratus ordinasse, auctores tradant. De quinquennalibus autem magistratibus, nusquam, ut opinor; nisi per prorogationem. Clare Appianus 2. Civil. ὡς γὰρ ἐπὶ χρόνιον στρατείαν ἐξιών, ἐπὶ πενταετὲς ἥρητο. Et in Oratione Ant. ἐς γὰρ πενταετὲς (ὡς ἴστε) καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν, καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο. Idem significavit Sueton. in Cæs. 76. *eadem licentia spreto patrio more, magistratus in plures annos ordinavit.* De Aug. narrat Dio lib. 53 prope finem. *Augustus fere decem tantum Prætores, quia pluribus opus non erat, constituit, idque in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quæ prius officia exequerentur, duo vero administrationi singulis annis præessent.* Etiam Lipsius idem sentire videtur, cum dicat, Gallum imitatum fuisse Cæsaris decretum ab Appiano, ut supra, relatum. Neque obstant Taciti verba, *quid si honorem per quinquennium agitent?* cum de honore designatorum intelligenda sint: qui quodammodo magis quam ipsi magistratus superbire videntur. Atque idem innuunt verba: *superbire homines etiam annua designatione.* ubi designationem expressit, non magistratum. At, non omnes LX. designati, honorem per quinquennium agitaturi erant. Immo duodecim per annum, duodecim per biennium &c. Falsus ergo Tacitus. Sed in majori termino includitur minor, satisque fuit Tiberio expressisse, quod maxime erat absurdum

quennium magistratuum comitia habenda: [1] *utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores destinarentur. princeps duodecim candidatos, in annos singulos nominaret.* Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & [2] arcana imperii tentari. Tiberius

surdum in sententia Galli. Unum adhuc monebo, mihi videri, Tacitum verbis illis, *magistratuum comitia*, de Prætorum tantum comitiis intelligere, qui sermonem quodammodo referat ad ea, quæ lib. 1. de iisdem Prætoriis comitiis tradidit. Hic enim non nisi de Prætoribus loquitur, cum de comitiis consularibus jam suo peculiari loco tradiderit in fine libri primi. Alibi etiam observavi, *magistratuum* appellatione, Prætores tantum à Tacito designari. nam lib. XI de se ipso loquens, ait: *iisque* (id est ludis secularibus) *intentius affui, sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. quod non jactantia refero, sed quia Collegio Quindecimvirûm antiquitus ea cura, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum.* intelligit enim, *magistratus*, id est Prætores. *Pichena.*

1 *Utque legionum legati.*] In exercitu duplices legati, Consulares & Prætorii. Consularis toti exercitui, Prætorius legioni uni præsidebat. At ecce Gallus, quia multæ legiones, & plures sane quam quotannis Prætores (nam ad XXV. aut VI. illo ævo erant.) Gallus, inquam, hic blanditum legatis ivit &, ut putabat, Cæsari. Voluit illos, qui ab eo præpositi ante Præturam, jam tum Prætores designatos eo ipso facto esse; & sequenti anno inire. Quid amplius? *duodecim candidatos in singulos annos a Principe nominari.* Sed cujus rei candidatos? Legationis, an Præturæ? Si istud, enim augeatur valde Prætorum numerus aut certe Prætoriorum: quod tamen Gallus callide suasit novo reperto, quia Cæsar juraverat (1. Annal.) se numerum duodenarium in Prætoribus non excessurum. At nunc potest excedere, sed alio titulo & mantello. An placet legationis candidatos accipi? & ut Cæsar quotannis omnes illos nominet, solusque comitia hæc peragat? Neque id sperno: sed sprevit valde Tiberius, qui totum hoc caput ejus sententiæ nec refutatione, imo nec repetitione dignum censuit: & in oratione rejicit prius caput tantum, de magistratibus in quinque annos. *Lipsius.*

2 *Arcana imperii.*] Quare? Quia validi nimis illi electi fuissent, & potuissent tractu in Principem coire. Item, odia ferebantur in ipsum, & fortasse conspiratio, à repulsis. Et sane ea mens Taciti. quod verba illa mox ostendunt: *favorabili oratione vim imperii tenuit*; quæ resoluta igitur, & velut enervata fuisset, illa sententia. Nam addo etiam, inter arcana imperii esse, ut Princeps gratiæ & beneficii sit potens: vix aut non esset, in tam longum tempus honoribus semel datis. *Idem.*

Arcana imperii tentari.] Multum enim ea ratione potestati Principis decessisset, quippe magistratibus in quinquennium constitutis, neque eos qui interim displicerent, amoliri potuisset, neque alios, quibus faveret, promovere; atque ita potestas eligendi, quam singulis annis exercere poterat, multum accisa, & tantum ad singula quinquennia redacta fuisset. *Freinshemius.* Aliæ rationes apud alios videantur. Illa interim prætermitti non debet, quam elicimus ex his verbis Galli: *utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam*

tum

berius tamen [1] quasi augeretur potestas ejus, disseruit: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his qui ultra quinquennium projiciantur. unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spatio [2] mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si [3] honorem per quinquennium agitent?*

[1] quin-

tum Prætores destinarentur. Vides hic etiam arcana imperii vel maxime versari. Hac enim sententia fibula injicitur Cæsari, & potestati nominandi præturæ Candidatos arctiores limites ponuntur. Malebat Tiberius, quos vellet Candidatos nominare ex omnibus, quam teneri ad nominandos eos legionum legatos, qui nondum præturam gessissent. Minus enim potest, qui potestatem nominandi & destinandi Candidatos intra certos ordines constrictam habet, quam qui ea amplissima, & plane libera, atque ad omnes sese extendente est instructus. *Boxhornius.*

1 *Quasi augeretur.*] In Medicæo, *auretur*, legitur voce admutilata. Illa vera lectio. Augebatur enim potestas, cum in ejus manum comitia tot annorum, nova ratione, darentur. *Lips.*

2 *Mens, domus, fortuna?*] A vulgatis plerisque abest interrogandi nota, sensu fortasse superiora respiciente: id est odium eorum, qui ultra quinquennium projicerentur. Nos juxta Aldinam editionem, hæc interrogative pronunciamus, & ad sequentia referimus, nempe ad designatorum superbiam: quorum mens, domus, fortuna, ea honoris diuturnitate, in deterius forte converterentur, seditiones, ac res novas spectando. Status enim mutatio, mentem etiam animumque mutare solet. *Pichena.* Quæ alii ad hujus loci interpretationem adferunt, lapides sunt auribus meis. Quin hæc omnino attribuenda designatis istis. & longe alia notant *mens*, longe alia *domus*, longe alia *fortuna*, quam volunt, de quibus ego in suspicionibus. *Gruterus. Quæ mens*, utrum nimirum bona, an animus reipubl. infensus 4, 70. 6, 24. non ex hac tantum continuatione spei, sed undecumque. *Domus*, familia, gens, cognatio & necessitudines: nam & horum peccata poterant efficere, ut aliquis in suspicionem veniret, & potestas ei male credi videretur. *Fortuna*, res familiaris, integra an attenuata. *Gronovius.*

3 *Honorem per quinquennium agitent.*] Sermo ad invidiam rem augens. Vt lib. 1. *Compressa à muliere seditione.* Et paulo ante: *confessio vitiorum.* Designati à gerentibus magistratum potestate, non dignatione, neque gratia differunt: immo majorem sæpe gratiam habent, ut plerumque, à quibus speratur. Adorant ferme solem orientem, & semper, quæ sperant homines, ampliora sibi fingunt, quam præsentia vel inveniunt vel æstimant. Vnde non mirum, si & ipsi sumerent superbiam quasi meritis quæsitam. Liv. lib. 33. *quia ex quæstura in judices, potentissimum ordinem, referebantur, jam profuturis mox opibus animos gerebant.* Cicero act. 1. in Verrem. *Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ privatæque literæ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil invito consule designato.* Verebatur igitur haud injuria, ne quis eorum qui tot annos in oculis & exspectatione hominum fuissent, vires colligeret ad invadendum imperium. *Idem.*

1 Quin-

[1] *quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua* [2] *spacia exercendæ candidatorum industriæ quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit, [3] censusque quorundam senatorum juvit. quo magis mirum fuit, quod [4] preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, [5] inlectus

37

1 *Quinquiplicari prorsus.*] Expressi Manuscripti verbum, in antiquioribus etiam editis receptum, licet recentiores scripserint, *quintuplicari.* Pichena.

2 *Spatia exercendæ.*] Tot mensibus aut diebus petant, & in candidatu sunto tot deinde adepti gerant. Neque enim sollenniter petere toto anno licebat. Atque hoc est *spatium exercendæ candidatorum industriæ*, olim legibus finitum. *Lipsius.*

3 *Censusque quorundam senatorum.*] Sic fecit Augustus, quo sibi gratiam conciliaret: sic Iulia Augusta, quæ equitum pauperiorum virgines maritabat: sic multi postea imperatores fecere, quo dominationem amicitia, majestatem familiaritate & beneficiis firmarent. *Aurelius.* Quidam in versione Latinam vocem retinuit. Bene, licet enim *censu* aucto, *reditus* etiam augeantur; tamen inter utriusque vocabuli significationem multum interest: *census* enim pro toto patrimonio, sive universis bonis accipitur. Apud Iuvenalem Sat. 16.

Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore censûs,
Omne tenet cujus regimen pater.

Freinshemius. Suet. Vesp. 17. *in omne hominum genus liberalissimus, explevit censum Senatorium: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit.* Gronovius.

4 *Preces M. Hortali*] Ortalus scribitur in Suetonio: *Plerosque modestia & pudore deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Augusto, quatuor liberos tulerat.* Ortalus igitur Hortensiæ gentis cognomen. Cicero ad Atticum, l. IV. *Ortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet.* Infanda quædam de hoc ipso, nisi fallor, Hortensio Valerius Maximus narrat l. III. *Iam Q. quidem Hortensii, qui in maximo & ingenuorum civium & amplissimorum proventu, summum auctoritatis atque eloquentiæ gradum obtinuit, Nepos Hortensius Corbio omnibus scortis abjectiorem & obscæniorem vitam exegit: ad ultimumque lingua ejus tam libidini cunctorum inter lupanaria prostitit, quam avi pro salute civium in foro excubuerat.* sed vocat Corbionem. Anne igitur scrib. *Hortalus Corbio?* an corrupta ea vox, substituendumque, *Ortalus?* alterum certe horum. Principio etiam Valerianæ narrationis emendo, *in maximo & ingeniorum, & civium amplissimorum proventu.* Facio judicem nostrum Pighium, cui scriptor hic non medicinam debet, sed vitam. Sed hic Ortalus Hortensii nepos, numquid ex filio? Apparet. nam & Valerius diserte Hortensium eum appellat. Attamen filius magni illius Oratoris, bello civili Brutiano periit, præmature. Velleius: *Eadem Lucullum Hortensiumque eminentissimorum virorum filios fortuna abstulit.* Sed debuit scilicet jam tunc prolem sevisse, & reliquisse in urbe. Catulli Elegia quæ ad Ortalum est: censeo eam esse ad hujus avum. *Lipsius.*

5 *Inlectus à divo Augusto.*] Cum videli-

lectus à divo Augusto liberalitate [1] decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens, ad hunc modum cœpit: *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent. [2] jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies [3] tot consulum, tot dictatorum. [4] nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero. [5] adsequentur florente te Cæsar quos dederis honores; interim Q. Hortensii pronepotes, divi*

videlicet ageret, ut credibile est, de tollendo cœlibatu. Vide Dion. lib. 56 in principio; nam id curavit studiosissime. *Aurelius.*

1 *Decies H. S.*] Is est ipse census Senatorius, qui sub Augusto fuit. nam auxit eum & produxit. Sunt ista *viginti quinque millia Philippicûm.* Lips.

Decies sestertium.] *Liberalitatem decies sestertii* dicebant veteres, & scripsit haud dubie Tacitus; non *sestertium.* Gronovius.

2 *Jussus ab imperatore.*] Non ex vi legis Juliæ de maritandis ordinibus jussus Hortalus, sed pro ea potestate, qua superior amicus minori suasit matrimonium, cujus & dicitur *auctor,* Suetonii Tiberio 47. Quod explicavi pluribus in commentario de jure liberorum. *Vertranius.*

3 *Tot Consulum.*] Vaniloqua hominis oratio & falsa. ubi enim isti tot Consules, tot Dictatores? Certe ego in Hortensia gente unum Dictatorem reperio, & Consulem unum. Dictatorem anno urbis CDLXVII. secessione plebis. Consulem, Q. Hortensium, hujus avum. Sed intellegit forsasse majores suos etiam ex gente materna. *Lipsius.*

4 *Nec ad invidiam ista.*] Intelligo aliorum; quasi alios oblique perstringens. Quod non ideo dico, quasi miseriam nostram indigner, aut iis qui ex inferioribus locis ad magistratus opesque pervenerunt, quidquam invideam; sed ut misericordiam nobis conciliem. Quidam verterunt ostentationem, cui nullum opinor hic esse locum. Alii vocem *invidiæ* retinuerunt, sed non significationem, quæ non nisi vulgaris est in hisce linguis, neque hanc, quæ hic & alibi frequentissime reperitur, exæquat: quam etiam vix alterius sermonis vox expresserit. *Freinshemius.*

5 *Adsequentur florente te.*] Forte melius *adsequantur.* Acidalius. Non placet; certius enim omen in vulgata, etsi ratum non fuerit. *Gronovius.*

1 *Incli-*

divi Augusti alumnos, ab inopia defende. [1] Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint; singuli numquam exsatiabuntur, resp. deficiet. nec sane ideo à majoribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus; cum invidia senatus & principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiva quidem & improvisa, cum alius de rebus convenerint patres,* [2] *consurgere; & numero atque ætate liberum suorum urgere modestiam senatus,* [3] *eamdem vim in me transmittere, ac velut perfringere ærarium:*

1 *Inclinatio senatus.*] Quare illa impedivit, aut arcuit? debuisset incitare. nam videri volebat omnia per Senatum agere. Sed hic aliud. ista inclinatio popularitatem quamdam referebat, & severum Principem, quasi ad famam & gratiam componebat: spretum Tiberio. Fortassè etiam, quia sponte volebat dare, & solus gratiam habere, non ab aliis invitatus aut impulsus. *Lipsius.*

2 *Consurgere.*] Nam ad dicendam sententiam, surrexit Hortalus. Moris autem fuisse consurgere in dicenda sententia Poëta ostendit Æneid. 11. *Tum Drances idem infensus, &c. Surgit, & his onerat dictis.* Aurelius.

3 *Eamdem vim.*] Prisca scriptura, *in me transmerti.* ex quo Beatus, *transsumere.* Legebam, *eadem, invidiam in me transmittere.* vel etiam, *eandem vim.* Primo, inquit, urgent modestiam Senatus, denique velut vim mihi adhibent, & ærarium perfringunt. Vim dico, quia velut pro sententia dicunt, & Senatus assensum capiunt, aut captant: cui parere me sit necessum. *Lipsius.*

Eandem vim in me transmittere.] Antonius Augustinus ex antiqui codicis scriptura, quæ est, *transmerti,* faciebat, *transmittet.* Vrsinus. Corrigendum olim putavi: *invidiam vero in me transmittere:* litteris quidem non dissimilibus. Sed nuper vulgatam lectionem amplector. Nam ut, *modestiam senatus urgere,* significat, senatus modestiæ vim facere: Ita recte Tiberius ait, *eandem vim* ab Hortalo in se quoque transmitti. quod idem est, ac si dixisset, urgere modestiam senatus meamque. *Pichena.* Emendem: *Vrgere modestiam senatus, invidiam miseratione movere, ac velut.* De invidia & miseratione aptissimum hic esse, tum ex ipsa re, tum ex Hortali ipsius ante recitatis verbis patet. Possis tamen etiam, *invidiam miseratione miscere:* quomodo lib. 1. alii Tacitum locutum volunt: *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Sed prius ad rem aptius. Poterat & simpliciter, *Invidiam in me transmittere.* Quomodo infra locutus est: *Proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis.* Acidalius. Lego, *eandem odii vim in me transmittere.* Mirandulanus codex, mihi in ea re facula. Nisi codex manuscriptus urgeret, excusam probarem, quæ aptissima

ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus, nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes; & securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves? Hæc atque talia, quamquam cum adsensu audita ab his, quibus omnia principum honesta atque inhonesta laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius. & cum paulum reticuisset, *Hortalo se respondisse* ait: *ceterum si patribus videretur, daturum liberis ejus ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent.* egere alii grates; siluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam dila-

39 beretur. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus remp. perculisset. Postumi Agrippæ servus nomine *Clemens*, comperto fine Augusti, pergere in insulam Planasiam, & fraude aut vi raptum Agrippam [1] ferre ad exercitus Germanicos, [2] non servili animo concepit. ausa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia conversus,

sima est. *Aurelius.* Optime habet vulgatum. nam & *vis* infertur pudori: vis etiam est, cum aliquid *extorquet improbitas*, ut loquitur Arbiter: cui concedit frontis imbecillitas. Sic lib. 15, 56. *Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent, ita Po. R. plurimam vim habere, parendumque retinenti.* Gronovius.

1 *Ferre ad exercitus.*] Quibus, cum propter patris memoriam gratissimum fore intelligebat. *Muretus.* Suet. Oct. 19. *Audasius atque Epicadus Juliam filiam & Agrippam nepotem ex insulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus destinaverant.* Tib. 3. *Novissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit.* Noster 4. Ann. 67. *Ultroque struebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus.* Gronovius.

2 *Non servili animo.*] Interim *servile*, pro vili, abjecto, & nequam: nam per humilia depressus vix, aut raro, ad præclara se erigit. *Aurelius.*

1 *Furatus*

conversus, [1] furatur cineres, [2] vectusque Cosam Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro dici, [3] neque propalam adspici,

1 *Furatur cineres.*] Quare hoc? an ne constaret eo argumento mortuum Postumum, quem vivum ille, & se esse, credi volebat? An caritate in dominum fecit, & alibi sepultutus? *Lipsius.*

Furatur cineres.] Vt tanto facilius persuaderet, Agrippam Postumum mortuum non esse. *Muretus.* In paraphrasi sic exposui, *ne mortu illius* (Agrippæ) *argumentum forent*, magis quia Taciti sententia, ex universo hoc loco probe considerato emergens, ita postulare videbatur; quam quod ipsa res mihi credibilis videretur. Si enim Ægyptio more conditum fuisset corpus, agnoscerem precium, quod in eo auferendo Clemens quæsivisset: at in confusis cineribus quodnam indicium superesse potuit, quo potius Agrippæ, quam cujuscumque hominis viderentur. *Freinshemius.*

2 *Vectusque Coram.*] Apud Dionem leges, in Galliam profectum eum. Sed Coræ nomen ego apud Geographos in hoc tractu non reperio: reperio Cosæ. quod Etruriæ opidum fuit in sublimi colle ad mare, cum subjecto sinu. Strabo lib. v. Μέσῃ δὲ Ποπλώνιον Κόσσα πόλις, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης· ἔστι δ' ἐν κόλπῳ βουνὸς ὑψηλός. Vicinum id portui Herculis Rutilius in Itinerario locat: *Et desolata mœnia fœda Cosa*, Servius de eodem: *Cosa civitas Tusciæ, quæ numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Nominat & Plinius lib. 11. Itaque qui me audiet, *Cosam* hic restituet. *Lipsius.*

Coram Etruriæ promontorium.] *Coram* seu *Cosam*, puto esse promontorium, quod olim *Telamon*, hodie *mons Argentarius* dicitur. Argumento est, quod *Cosa* oppidum, cui hodie *Orbetello* nomen est, antiquitus in cacumine ejus promontorii erat. Vulgatum autem est, idem nomen esse, & oppidis & montibus, fluviisque, in quibus, aut ad quos oppida sita sunt. Ad radices autem ejus promontorii est Portus Herculis. *Muretus.* Lipsio firmamentum addo ex Rutilii Itinerario 1, 294.

Sardoam Lepido præcipitante fugam.
Littore namque Cosæ cognatos depulit hostes
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.

Vbi *Cosa littorea* hoc ipsum Taciti promontorium intelligi, docet Historia. Flor. 3, 23. Lepidus *instrumento fugæ Etruriam; inde Sardiniam recessit.* Freinshemius.

3 *Neque propalam aspici.*] Idem de Hilarione, illo inter monachos celeberrimo, tradit Nicephorus lib. x. hist. cap. IX. ἐσπούδαζε γὰρ ἀφανὴς εἶναι τοῖς μαθηταῖς, ὥς τι καὶ χρῆσαι διαλῦσαι τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπικρατουμένην δόξαν. *Inprimisque*

studio

ſpici, neque diutius iiſdem locis. ſed quia [1] veritas viſu & mora; falſa feſtinatione & incertis valeſcunt, [2] re-40linquebat famam, aut præveniebat. Vulgabatur interim per Italiam *ſervatum munere deum Agrippam*; credebatur Romæ: jamque [3] Hoſtiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandeſtini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura diſtraheret, vine militum

[1] ſer-

ſtudio habebat, ut migratione crebra obſcurior eſſet, & quam primum opinio ac exiſtimatio de eo excitata evaneſceret. Sed hujus melior cauſa, quam illius pſeudoagrippæ. *Boxhornius.*

1 *Veritas, viſu & mora.*] Hiſt. lib. 1. *ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcere.* Pichena.

2 *Relinquebat famam.*] Statim abeundo ſcilicet, priuſquam bene innoteſceret: *præveniebat* autem, ex inopinato & celeriter ſe ſiſtendo. Ita parum gnaros relinquebat, parum providis ſe ſiſtebat. *Lipſius.*

Relinquebat famam, aut præveniebat.] Mira hominis verſutia & feſtinatio. *Relinquebat famam*, cum fere ignotus abiret, *præveniebat* cum adiret: fama utrumque ſequente. *Pichena.* Id eſt, ſicubi eſſet, ajebat eſſe ſe Agrippam, & Agrippam verum, eamque famam ibi relinquebat: vel ſi nondum eo pervaſiſſet, per rumores præveniebat. *Aurelius.* Non ſatis capio. Licet enim utcumque explicare ſim conatus, video tamen in his, quæ tamquam diverſa proponuntur, aut nullam omnino differentiam, aut certe pertenuem eſſe. Nam oro te, qui *relinquit famam*, nonne idem *prævenit*, & qui prævenit, relinquit? An non ob id ipſum quod homo præcedit famam, illa ſequitur hominem? Parum abeſt, ut referam hæc inter argutias nimia ſubtilitate vanas, quales in hoc auctore Savilesalibi reprehendit. ut hoc ex H. 1. 4. *ut non modo caſus eventuſque rerum; qui plerumque fortuiti ſunt; ſed ratio etiam cauſſæque noſcantur.* Quomodo enim aut fortuitorum cauſſæ tradi poſſunt; aut quorum cauſſæ poſſunt tradi, haberi pro fortuitis? *Freinshemius.* Sane cavillari licet totum diem. Ego vero ne Savillio quidem jus fuiſſe cenſeo iſta verba improbandi, ut infra videbimus. Totum autem interpretor de abitu, idque præcipit ipſe Tacitus, cum ait: *neque diutius iiſdem locis, ſed aut relinquebat aut præveniebat:* quid fecerit, narrat, in mutandis locis. Etſi autem *relinquere* interdum dicimur, quicquid poſt tergum eſt vel venit, proprie tamen relinquimus quod nobiſcum fuit, aut quod jam adeſt, cum ab eo diſcedimus; prævenimus id quod nondum adeſt, ſeu quod poſt nos demum exiſtit. Hoc igitur ait, abibat vel cum inciperetur ſpargi, vel priuſquam ſpargeretur rumor eum adeſſe. *Gronovius.*

3 *Oſtiam invectum multitudo ingens celebrabat.*] Hoc eſt multi jam per omnem videlicet Italiam dicebant Agrippam ingreſſum eſſe Oſtiam: eam, inquam, rem licet falſam, ut videtur, celebrabant ſermonibus; idque clarum ex eo, quod interſerit; *jam in urbe clandeſtini cœtus.* Freinshemius. Crederem ſi adjiceretur *fama, rumore, ſermone; vocibus.* Nam mihi nihil exploratius, quam, quem *multitudo celebrare ingens* dicitur veteribus, eum magnam turbam comitum, anteambulonum, ſectatorum ſecum trahere intelligi. Cic. pro Sext.

Via

[1] servum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. [2] modo nihil spernendum, [3] modo non omnia metuenda, [4] ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille è clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) [5] deligit, atque hortatur, [6] simulata

Via multitudine legatorum undique missorum celebrabantur. Ad Att. 4, 1. *Similis frequentia me usque ad Capitolium celebravit.* lib. 1. de Orat. *Testis est hujusce Q. Mucii janua atque vestibulum, quod maxima quotidie frequentia civium celebratur.* Plane sic & Tacitus loquitur, narratque, simul egressus in terram esset, magna frequentia vulgi circumfusum comitatumque incessisse per vias gaudentis, gratulantis, deducentis, mirantis. Et quid in eo novi? Pseudogracchi & Pseudomarii juxta magnos concursus fecerunt. Neque abhorret, quod præcedit, *adire obscuro*, &c. & *relinquebat aut præveniebat.* Sic tum illic, postea Ostiæ aliter: crescunt enim & in scelere ac fraude animi parvi metu primo: rursusque pro occasione minuuntur. Quos progressus regressusque curate satis annotavit Tacitus. Ostiæ effuderant sese. In urbe sub oculis principis minus audebant. Aut si audebant, ipse dimisit illos monitos conducere magis rebus suis, ut minus conspectus Romam intraret. Postquam igitur mœnia irrepsit, coitiones interim clandestinæ ad eum fiebant, donec matura, si daretur, fieret seditio. XXII lapide ab urbe distare Ostiam accepit, opinor, Freinshemius è corrupto Strabonis loco, cum tot alii auctores, tabulæ, itineraria XVI. quidam etiam XIII. millibus contenti sint. Vide Cluverium. *Gronovius.*

1 *Servum suum coërceret.*] Rectum est. Etsi enim Clemens hic servus Agrippæ olim: tamen nunc Tiberii, ad quem scilicet universa Agrippæ hereditas venerat. *Lipsius.*

Servum suum coërceret.] Muretus *suum* deleri voluit, quod refutat Lipsius, suppresso nomine & ipsa conjectura, tantum rectum esse vulgatum ajens. Et est forte rectum. Mihi tamen non inconcinnè ex *suum* scribi posse *statim* videbatur. quod profecto valde ad loci sententiam, si sequentia verba pensitas. *Acidalius.* Multo efficacius τὸ *suum.* Iustin. lib. 42. *Phraates legatos statim ad Cæsarem mittit, servum suum Tyridatem, & filium remitti sibi postulat.* Gronovius.

2 *Modo nihil spernendum.*] Nam ut tenuis scintilla, si in materiam ad ignem concipiendum idoneam inciderit, magnum incendium excitat: sic ex tenui & exiguo principio magnæ interdum turbæ ac seditiones exoriri solent. *Muretus.*

3 *Modo non omnia metuenda.*] Quædam enim quæ contempta evanescerent; interdum eo ipso crescunt, quod non negliguntur. *Muretus.*

4 *Ambiguus pudoris.*] Pudebat, servi causa, commoveri. Metus erat, nisi malum nascens opprimeretur, ne convalesceret. Principiis obstandum esse, medici docent. *Muretus.*

5 *Dilegit atque hortatur.*] Muretus *deligit.* Parum interest, *diligit*, an *deligit* scribas: dum tempore non præterito, sed præsenti. *Acidalius.*

6 *Simulata conscientia.*] Id est, dissimulantes, quod scirent, quodque ipsi in præcordiis haberent certissima. *Aurelius.* Simulare se totius fabulæ conscios esse, eique adjumento fore, ut

lata conſcientia adeant, offerant pecuniam, [1] fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe fertur, [2] *Quomodo tu Cæſar.* Ut ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, équiteſque ac ſenatores, ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, [3] haud quæſitum. 41 Fine anni arcus propter ædem Saturni [4] ob recepta ſigna cum Varo

ut conſilium ſuum ad optatum exitum perduceret. Alii, ſe agnoſcere illum pro Agrippa, quod *conſcientia* non congruit. *Conſcire* enim eſt idem ſcire, quod alius ſcit. Porro Clemens ſciebat ſe non eſſe Agrippam. *Freinshemius.* Hanc interpretationem admittere non poſſum. Quemadmodum enim planus hic confideret committeretque ſeſe illis, qui dicerent; *Scimus te non eſſe Agrippam, quem præfers?* Prorſus hoc erat totam tragœdiam evertere. Qua fronte poterant offerre pecuniam, fidem & pericula polliceri, qui detrahebant ei aperte perſonam, ſub qua erat favorabilis? Non erat tam fatuus Clemens, ut crederet homines, ſi nihil aliud, ingenuos & militares ſacramento dicturos ei, quem fugitivum eſſe noſſent. Quin *ſimulata conſcientia* eſt fingentes ſe conſcios ac participes eorum, qui jampridem illius adventum optarint & exſpectarint, adeoque conſpirationis pro ſervato munere deum Agrippa factæ, & velle omni modo Auguſti ſanguinem adverſus inimicos tueri, *Gronovius.*

1 *Fidem atque pericula polliceantur.*] Forte, *fidem ad pericula polliceantur.* Tamen & vulgatum commode accipi poteſt: tanquam ſi communia ſibi cum ipſo pericula fore ſpondeant. *Acidalius.*

2 *Quomodo tu Cæſar.*] Melius, opinor, ſine interrogatione. ſignificabat autem ſe aſtu & dolo Agrippam factum eſſe, itidem ut Tiberius aſtu & dolis Liviæ Cæſar effectus erat. *Muretus.* Germana hiſtoria in Xiphilino, de Bulla latrone, qui ſub Severo captus, & interrogatus à Papiniano præfecto, juris noſtri aſylo, cur latrocinaretur. *Et tu*, inquit, *cur præfectus es?* Aurelius.

3 *Haud quæſitum.*] Prudentiſſime. Nam ſive viciſſet, ſive ignoſcere voluiſſet, multos ſibi inimicos reddidiſſet. Simile quiddam narratur de Cæſare cum reperiſſet multas literas ad Pompejum ſcriptas. *Muretus.*

4 *Ob recepta ſigna.*] Vidi nummum æreum, in vicino agro Clivenſi nuper effoſſum, qui hujus rei diſertam injicit mentionem. Is altera parte repræſentat currum triumphalem, inque eo ſtantem Germanicum, manibus habenas ac Aquilam tenentem, addito, GERMANICUS CAESAR. Altera parte idem Imperator conſpicitur, capite laurea revincto, & manu itidem Aquilam militarem complexus,

Varo amissa, [1] ductu Germanici, auspiciis Tiberii; & ædes [2] Fortis fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Rom. legaverat; [3] sacrarium genti Juliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Cœlio L. Pomponio coss. Germanicus Cæsar A. D. VII. Kalendas Junias [4] triumphavit de Cheruscis Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, [1] simu-

xus, adscripto hoc elogio, SIGNIS. RECEPTIS. DEVICTIS. GERMANIS. S. C. Miror superbam inscriptionem. Magis hic ex vero Tacitus, qui subdit, Germanicum modo de Cheruscis, Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt, triumphasse. Et omnium verissime alibi, Germaniam à Romanis magis triumphatam fuisse, quam victam. Lib. de Mor. Germ. *Boxhornius*. Habes apud Tristanum tabula quarta.

1 *Ductu Germanici, auspiciis Tiberii.*] Suet. in Aug. *partim ductu, partim auspiciis suis*. Apud Plin. lib. 3. cap. 20. extat de eodem Augusto vetus inscriptio: *Quod ejus ductu auspiciisque gentes Alpinæ omnes, quæ a mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium populi Romani sunt redactæ*. Q. Curtius lib. VI. *Quorum alia ductu meo, alia imperio auspicioque perdomui*. *Ductu*, id est per se ipsum; *auspiciis*, quando per legatos bellum agitur, ut notum est. Tamen apud Plautum confunduntur. Sosia enim de hero Amphitruone loquens, qui contra Theleboas militaverat, ait: *ut gesserit remp. ductu, imperio, auspicio suo*. & ipse Amphitruo alibi: *eos auspicio meo atque ductu, primo cætu vicimus*. Nam vere Creontis Thebani Regis auspiciis bellum patratum fuerat. *Pichena*.

2 *Fortis fortunæ.*] Ger. & Ital. i. *della insperata Fortuna*. quod placet præ illo Angli, *of strong fortune*. Non enim *Fortis Fortuna*, sed *Fors Fortuna* dicitur. Gal. 11. omisit cognomentum, tamquam nihil referret. Alter autem vertit *a la heurense Fortune*, quam sententiam probari videtur Grutero & Taubmanno in Plaut. Bacch. 4, 8, 75. *Freinshemius*. Antiqui *Forctum* dicebant pro bono, unde *Forctis*, qui bonus & frugi. In XII. Tabulis: *Sanatibus idem quod Forctibus jus esto*. Ex eodem *Forctunus*, unde *Fors Forctuna*, id est, bona. Recentiores absolute *Fortunam*, de bona proprie ac secunda prosperaque. Hinc *Fortuna* pro bonis. *Salmasius*.

3 *Sacrarium genti Iuliæ.*] Addito etiam ludicro Circensi. quod docent Cornelii verba, lib. XV. *Ludicrum Circense, ut Iuliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur*. At de Sacrario, exemplum imitatus in gente Flavia Domitianus. Statius v. Silvar.

—— *æterna modo qui sacraria genti*
Condidit, inque aliis posuit sua sidera cælo.

Lipsius.

4 *Triumphavit de Cheruscis.*] Plures gentes in hoc triumpho Strabo nominat, sed verbis corruptis: de quibus videro in Germania Taciti. *Idem*.

[1] simulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species, [2] currusque quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido reputantibus, *haud prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra juventam ereptum: breves & infaustos populi Romani amores.* 42 Ceterum Tiberius, nomine Germanici, [3] trecenos plebi sestertios viritim dedit, seque collegam consulatui ejus destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut forte oblatas arripuit. [4] Rex Archelaus [5] quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem, [6] nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur.

1 *Simulacra montium, fluminum.*] Ovid. lib. 2. de Ponto El. 1.

Protinus argento versos imitantia muros
Barbara cum victis oppida lata viris,
Fluminaque & montes, & in altis pascua silvis,
Armaque cum telis in strue juncta suis.

Horat. l. 2. Ep. 1.

Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

Flor. *Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulachrum ignium ardens Pharus.* Plin. l. 21. c. 5. *Aurelius.*

2 *Currus quinque liberis.*] Ex triumphantium ritu, qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Cicero pro Murena, Plutarchus, Suetonius, alii. *Lipsius.*

3 *Trecenos plebi sestertios.*] Duodecim aureos. *Muretus.* Tres aureos Romanos, nostros septem Philippos vel ducatones argenteos & dimidiatum. *Gronovius.*

4 *Rex Archelaus.*] Iudææ tetrarcha, rex Cappadociæ. *Muretus.* Immo rex Cappadocum, non Iudææ tetrarcha. Hic Herodis erat filius: ille ex posteris Archelai, Mithridatis præfecti. Archelai Iudæi frater Alexander Archelai Cappadocis filiam Glaphyren uxorem habuit. *Gronovius.*

5 *Quinquagesimum annum.*] Iusta putatio. Cepit enim regnum ab Antonio, anno urbis DCCXVIII. Consule Dionem lib. XLIX. *Lipsius.*

6 *Nullo officio coluisset.*] Cum tamen à suis apud Augustum accusatus, Tiberii patrocinio usus esset. Dio, Suetonius & Iosephus lib. 2. de bello Iudaico. *Muretus.* Iterum confundit duos Archelaos: nam de Cappadoce

Dio

batur. Ut [1] versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est; elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti à principe, & mox [2] accusatus in senatu; non ob crimina quæ fingebantur, sed [3] angore, simul fessus senio, & quia regibus [4] æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ, sponte, an fato implevit. Regnum [5] in provinciam redactum est, *fructibusque ejus levari posse* [6] *centesima vectigal* professus Cæsar, ducentesimam

Dio 57. & Suetonius, de Iudæo Iosephus. *Gronovius.*

1 *Versa Cæsarum sobole.*] Quidam *finitam* interpretantur. Sed *versam* Tacitus, non *finitam*, ait: supererat enim adhuc Agrippa Postumus, sed eversus, & in exilium missus. *Freinshemius.*

2 *Accusatus in senatu.*] Quod novis rebus studeret. *Muretus.*

3 *Angore.*] Suet. Tib. 49. *Cn. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum.* Gronovius.

4 *Æqua, nedum infima.*] De conditione hic statuque hominum, non jure vel injuria sermo est. regum summus est gradus, civium æquus, reorum infimus, qui hic innuitur. *Freinshemius.*

5 *In provinciam redactum est.*] Non nunc quidem, sed paullo post à Germanico misso ad res Orientis. Infra: *At Cappadoces in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere.* Strabo lib. XII. Τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν ἔχομεν τὴν πρώτην διάταξιν. Τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. Regnum autem Cappadociæ à Tiberio primum in provinciam redactum, consensu traditum est. Appianum quis hic audiet, qui refert ad Augustum? Verba ejus in Mithridatico: Ἀριοβαρζάνης μὲν δ' ἔτι τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ ἐνεχείρισε, καὶ πολλαὶ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐφ' οὗ, καθάπερ τὰ λοιπά, καὶ ἥδε ἡ βασιλεία μετέπεσεν ἐς στρατηγίαν. *Ariobarzanes regnum filio tradidit: variaque mutationes intervenerunt ad Cæsarem usque Augustum. Is, ut pleraque alia, etiam hoc regnum* (Cappadociam) *in Provinciam redegit.* Via excidisti, ô bone & fide alias scriptor. Lipsius.

6 *Centesima vectigal.*] Onus hoc impositum urbi & Italiæ, post bella civilia, ab Augusto: anno, nisi erro, DCCLIX. quo tempore ærarium militare institutum, ut tradit Dio l. LV. Colligo ex verbis Taciti, quæ l. I. *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Non aliud autem hoc vectigal, quam centesimus rerum in auctione venalium nummus. Auctor sic interpretandi Suetonius, qui ducentesimam auctionum appellat, in Caligula cap. XVI. *Ducentesimam auctionum Italiæ remisit.* ubi bene Turnebus emendat, *Centesimam.* Bene, inquam,

tesimam in posterum statuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, [1] plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ Syria atque Judæa, [2] fessæ oneribus, deminutionem tributi orabant. 43 Igitur hæc, & de Armenia quæ supra memoravi apud patres disseruit; *nec posse* [3] *motum Orientem nisi Germanici sapientia componi, nam suam ætatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse.* Tunc decreto patrum permissæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, [4] majusque imperium quoquo adisset, quam his qui sorte aut missu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria [5] Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum ejus pacta erat: præfeceratque Cn. Pisonem ingenio violentum, & obsequii ignarum, insita ferocia à patre Pisone, qui [6] civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Cæsa-

quam, maximus ille Criticus ævi nostri. Nec juvat Suetonii receptam lectionem hic locus Taciti: quia ille idem Tiberius, quasi pœnitentia beneficii, centesimam iterum instituit, ducentesima inducta. Clare Dio lib. LVII. *Καὶ μετὰ τοῦτο* (id est, post Sejani mortem) *τέλος διακοσιοστὴν ἔχον, ἑκατοστὴν ἤγαγε*. Non narrat id Tacitus. fateor, quia ea omnis historia exlibrata. At Dio idem, ubi de Caligula, sibi constans, centesimam ab eo sublatam ait, non ducentesimam. Vide ejus verba, LIX. *Idem.*

1 *Plerisque Romanum.*] Nobilibus; *aliis* regium imperium plebe. Iosephus. *Muretus.*

2 *Fessa oneribus.*] Sic *bello fessos* dixit lib. 12. Aliter Sidonius Apollinaris Carm. V.

> *Gallia continuis quanquam sit lassa tributis.*

Pichena.

3 *Motum Orientem.*] Recte; quasi dicat, turbatum commotumque Orientem. alias, non peccabis si legas, *motum Orientis.* Lipsius.

4 *Majusque imperium.*] Id eximium jus tributum etiam olim Pompejo Magno, bello in piratas. Quod ait, sorte aut missu: dividit Proconsules, à Proprætoribus Legatisque. ut vere notavi lib. I. supra. *Idem.*

5 *Creticum Silanum.*] Ex Iunia familia hic Silanus, sed adoptione in Cæciliam transierat. Itaque nomina illi, Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. Ex Dione, Cassiodoro, aliisque qui scripserunt Fastos. Consul fuit anno urbis DCCLX. cum Nerva Siliano. *Idem.*

6 *Civili bello.*] Ita est, & nominat semel iterumque inter duces adversarios Hirtius tersissimo belli Africi Commentariolo: *M. Petrejus, & Cn. Piso cum equitibus Numidis mille centum*

Cæsarem juvit: mox Brutum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto [1] consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque [2] Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere; [3] liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubie Augusta monuit [4] muliebri æmulatione Agrippinam [5] insectandi. divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, [6] avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso

centum electis, peditatuque ejus generis satis grandi occurrunt. Item ante: *Adrumeti Cn. Piso cum Maurorum circiter tribus millibus apparuit.* Idem.

1 *Consulatum accipere.*] Consul fuit Cn. Calpurnius Piso, cum ipso Augusto, anno DCCXXXI. De ministerio ejus in bello Africo, vide, si lubet, Hirtium initio libri. *Idem.*

2 *Plancinæ nobilitate.*] A Dione Munatia Plancina dicitur: ut certum sit eam celebris illius L. Munatii Planci filiam fuisse aut neptem. Nominat hanc ipsam Romæ lapis, in ædibus Cæsiis:

DIS. MANIBUS
L. MUNATI
PLANCINÆ. L.
POLYCLITI.

id est, Plancinæ liberti. *Idem.*

Nobilitate accendebatur.] Hoc est, quia ditem & nobilem uxorem habebat, superbior erat redditus. diversum est dicere, exstimulatum ab uxore fuisse, ut quidam accepit, qui & sequentium, *vix Tiberio concedere,* &c. causam huic feminæ adsignat, præter auctoris mentem. *Freinshemius.*

3 *Liberos ejus.*] Germanicum intellege, & Drusum. *Lipsius.*

4 *Muliebri æmulatione.*] Vult uxorem ejus à Livia stimulatam fuisse, ut in honoribus, qui ejus ordinis feminis deferuntur, Agrippinæ æmulam se ostenderet, nec in ullo negotio, quo mulierum animi occupari solent, quidquam ei concederet. Vulgo accipiunt, tamquam ita connectenda foret constructio. *Augusta muliebri æmulatione monuit Plancinam:* quum ego sic conjungerem, *muliebri æmulatione insectandi Agrippinam.* Freinshemius.

5 *Insectandi.*] Non muto, etsi dictio non trita. Sic lib. XV. *Vologesi penitus infixum erat arma Romana vitandi.* Lipsius.

6 *Avum M. Antonium.*] Tu qui in historia tiro, hæc pete ex Tabula stirpis Augustæ, quam inserui, fine librorum. Videbis autem *avunculum,* intellegi *proavunculum.* Idem.

 1 *Pom-*

ſo proavus eques Rom. [1] Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Druſi præcellebat. ſed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi. 44 Nec multo poſt Druſus in Illyricum miſſus eſt, ut ſueſceret militiæ, ſtudiaque exercitus pararet; ſimul juvenem urbano luxu laſcivientem melius in caſtris haberi Tiberius, ſeque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur auxilium adverſus Cheruſcos orantes. nam diſceſſu Romanorum, [2] ac vacui externo metu, gentis adſuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in ſe verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: ſed Maroboduum regis nomen [3] inviſum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat. 45 Igitur non modo Cheruſci ſociique eorum, vetus Arminii miles, ſumpſere bellum: ſed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes Semnones, ac Langobardi, deſecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maraboduum

1 *Pomponius Atticus.*] Pomponius filiam virginem M. Agrippæ collocavit, ex quo Agrippina neptis illi nata eſt. Hanc Octavius Cæſar vix anniculam Ti. Claudio Neroni privigno ſuo deſpondit: quæ conjunctio, ut ait Cornelius Nepos, *neceſſitudinem eorum auxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.* Vertranius.

2 *Vacui externo metu.*] Simile illi Salluſtiano: *Poſtquam remoto metu Punico ſimultates exercere vacuum fuit.* Lipſius.

Ac vacui.] Lib. vet. *vacua.* Muretus. Videtur voluiſſe, *vacua externo metu gentes, aſſuetudine, & tum æmulatione gloriæ.* Sed ita fuiſſe in unico MS. codice non puto. *Gronovius.*

3 *Inviſum apud populares.*] Iure. Nam hic Maroboduus adoleſcens, Romæ benigne ab Auguſto habitus, reverſus ad ſuos, artes & ſervitutem intulit externas. de quo jucunda & neceſſaria ſcitu Strabo lib. VII. Ἐν ταύτῃ δ' ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς, καὶ τὰ τῶν Συήβων ἔθνη. Τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κολδούλων. Ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουίασμον, τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον, ἄλλους τε μετανέστησε πλείους, καὶ δὴ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάννους. Ἐπέστη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου, μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. Νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐπανελθὼν δ' ἐδυνάστευσε, καὶ κατεκτήσατο, πρὸς οἷς εἶπον, Λουίους τὸ μέγα ἔθνος, καὶ Ζούμους, καὶ Βούτονας, καὶ Μουγιλῶνας, καὶ Ζιβινοὺς καὶ τῶν Συήβων

duum perfugisset; non aliam ob caussam, quam [1] quia fratris filio juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies [2] pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe longa adversus nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, [3] ut quosque advectus erat: *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & [4] tela Romanis direpta in manibus multorum*, ostentabat. *contra* [5] *fugacem Maroboduum* appellans,

Σουήβων αὐτῶν μέγα ἔθνος Σέμνωνας: In hac Germaniæ parte est etiam Hercynius saltus, & gentes Suevorum: quarum aliæ ipsam incolunt silvam, ut Coldui (suspecta lectio, nec eam gentem nominatam alibi reperio) *in quibus est & Boviasmum* (forte, *Boyhaimum* vera scriptura, quasi Boiorum domus) *Marobodui regia. in quem locum cum alios complures transtulit, tum populares suos Marcomannos. Occupavit enim dominationem privatus, post reditum suum Roma: ubi juvenis vixerat, & beneficiis ab Augusto affectus fuerat. Reversus autem regnavit, & subjecit sibi, præter dictos, Luios* (omnino scribo Λυγίους, sive Lygios, quæ præcipua Suevorum gens Tacito) *magnam nationem, Zumos, Butones* (lego, *Guthones*) *Mugilones, Sibinos, & inter ipsos Suevos magnum populum Semnonas.* Ex his clara illa Taciti, quæ sequuntur; Maroboduum *Hercyniæ latebris defensum, Cæsaris satellitem*: magisque è Velleio, quem omnino vide. *Lipsius.*

1 *Quia fratris filio juveni.*] Iuvenili prorsus ætate res magnas gessit, decus illud Germaniæ. Varum fudit anno vigesimo sexto ætatis. Maroboduum nunc, anno XXXV. facile collectu ex Tacito, qui eum triginta septem annos vitæ, duodecim imperii explesse scribit. Obiit autem anno DCCLXXII. biennio post hanc pugnam. *Idem.*

Quia fratris.] Segimeri. Vellej. lib. 2. *Iuvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Segimeri, principis gentis ejus, filius, ardorem animi vultu, oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus, equestremque consecutus gradum.* Gronovius.

2 *Pari utrinque spe.*] Recte sane *spe*. Rectius videri possit tamen *specie*, si sequentia statim verba consideras. *Acidalius.* Pari fiducia & spe acies utrimque instructa est. *Freinshemius.*

3 *Ut quosque advectus erat.*] Plus est hic in auctore, quam in versionibus: neque hoc tantum adfirmatur, omnes ab eo fuisse commonitos: sed simul illud, non universos eadem opera, iisdemque verbis, verum alios alio tempore modoque fuisse appellatos, neque enim omnibus eadem quadrant: sicuti *spolia adhuc & tela Romanis direpta*, apud Cheruscos dicta intelligas; non apud Longobardos aut Semnones. Confer quæ nuper notavi ad Curt. 3, 10. *Ut cujusque animis aptum erat.* Freinshemius.

4 *Tela Romanis direpta.*] Melius *derepta.* Plaut. in Aulul. *luce clara deripiamus aurum matronis palam.* Acid.

5 *Fugacem Maroboduum.*] Vide dictum

pellans, [1] *prœliorum expertem* [2] *Hercyniæ latebris defensum; ac mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modo tot prœliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis*
46 *Romanis, satis probatum,* [3] *penes utros summa belli fuerit.* Neque Maroboduus jactantia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quæ prospere ciciderint,* testabatur. [4] *vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres* [5] *vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit; magna cum clade Germaniæ, & ignominia sua, cum conjunx, cum filius ejus servitium*

dictum Antalcidæ in Agesilaum apud Plutarchum in Lycurgo. *Muretus.*

1 *Prœliorum expertem.*] Arminius non tantum Romani belli tempora respicit, verum omnino præliorum imperitum vocat. Posset enim alias cum Romanis quidem non pugnasse, cum aliis autem, & forte vicinis suis sæpius; sed hic omnium præliorum peritia ei adimitur, non Romanorum solummodo. *Freinshemius.*

2 *Hercyniæ latebris.*] Dierum hæc sexaginta iter occupabat. *Pomp. Mela.* Latitudo novem dierum iter expedito patet. Cæsar lib. 6. *Muretus.*

3 *Penes utros summa belli fuerit.*] Quidam accipiunt de præsenti bello Marobodui cum Arminio, & *fuerint* interpretantur *futura sit*. Ego cum aliis malui *fuerit* habere pro præterito, & referre ad bellum Arminii cum Romanis. *Freinshemius.*

4 *Vecordem Arminium.*] *Vecors* Tacito non significat *timidum* ut quidam accipiunt, sed amentem potius, temerarium & stolide ferocem. Sic 1, 32. 4, 22. 11, 26. 14, 62. & alibi. *Idem.*

5 *Vacuas legiones.*] Id est, vacantes. Sic infra Tacitus, *vacantem provinciam, vacantem & vacuam mulierem* dixit pro vidua. Sic *vacuum uterum* dixit Iurisconsultus l. 30. § pen. de adq. hered. *vacuas tabulas* l. 11. de injust. rupt. Nec melius explicaverit quisquam Paterculo istam cladem. *Exercitus*, inquit, *omnium fortissimus, disciplina, manu, experientiaque bellorum, Romanos inter milites, princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumventus, cum nec pugnandi quidem egregie occasio in quantum voluerant, data esset miseris, castigatis etiam quibusdam gravi pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent: inclusus silvis, paludibus, insidiis, ab sævo hoste trucidatus est.* Aurelius. Quidam reddunt male instructas: ego de numero capiendum arbitror, qui non fuerit expletus: hoc est, ut puto, οὐκ ἐντελεῖς, verbo Strabonis lib. 17. de Ægypto, τρεῖς γοῦν ἀτελεῖς, οὐδὲ ταύτας ἐντελέσιν ἢ χιλίοις φρουρεῖται. *Freinshemius.* Subit illud Cæsaris, *se ire ad exercitum sine duce, atque inde rediturum ad ducem sine exercitu.* Et hoc *vacuum* sæpe, carens præside, vindice, defensore, domino. Brutus ad Cic. lib. 11. fam. 10. *Quantam perturbationem rerum*

servitium adhuc tolerent. At se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam servavisse. mox conditionibus aequis[1] *discessum: neque poenitere quod ipsorum in manu sit,*[2] *integrum adversus Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus instinctos exercitus propriae quoque caussae stimulabant. cum à Cheruscis, Langobardisque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendae dominationi certaretur. Non alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rursum pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. Id signum perculsi fuit:[3] & transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos concessit, misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Responsum est, *non jure eum adversus Cheruscos arma Romana invocare qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope juvisset.* Missus tamen Drusus, ut retulimus, pacis firmator.

rum afferat obitus consulum, quantamque cupidit atem hominibus injiciat vacuitas. i. orba respublica. Hoc libro: *repeteret provinciam non jure ablatam & vacuam.* lib. 12. *vacuam rursus Armeniam Rhadamistus invasit.* Et saepe. Ambrosius in Hegesippo 2, 17. *tanquam in vacuum populum omni injuriarum genere processit.* Sed additur, inquis, *ducem fraudis ignavum.* Respondeo, ideo *vacua legiones,* hoc est, sine duce, quia dux fraudis ignarus & improvidus: non enim cautor, ipse qui capitur. *Gronovius.*

1 *Discessum. neque poenitere.*] Sententia vult sic potius distingui: *Mox c. a. discessum, neque poenitere. quod* (id est quoniam) *ips. i. m. sit* &c. *Acidal.*

2 *Integrum bellum.*] Pleriqque novum aut acre accipiunt. Sed *integrum bellum* dicitur hic, quod pari spe & robore geritur: neutro adhuc inclinante victoria: sicut *integra res*, aut *causa*, nullo praejudicio delibata, aut in alterutram partem propendens. *Freinshemius.*

3 *Et transfugis paulatim nudatus.*] Hoc eo pertinet, quod supra proxime legitur: *Ni Inguiomerus, cum manu clientum ad Maroboduum perfugisset.* Ferretus. Lipsius mavult, *transfugiis.* Sed nihil est mutandum. Intellige *transfugas*, qui cum Inguiomero, paterno Arminii, ab Arminio, sub hujus belli initium, ad Maroboduum defecerant. De quibus supra Tacitus. Hi afflicta Marobodui fortuna, ut tales solent, eum deseruere. Nulla quippe constantia fidei in istis, neque iis fidendum, qui in suos fidem non servavere. *Boxhornius.* Quare autem his potius quam quibusvis aliis, quos levitas ingeniorum ubique, sed magis apud inferiores fortuna, praebet? An non dixit Tacitus jam ab initio belli Semnones & Longobardos quoque è regno Marobodui defecisse ad Arminium? Quanto magis quosvis alios inclina-

47 tor. [1] Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes conlapsæ nocturno motu terræ, quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat in [2] aperta prorumpendi, quia diductis terris

inclinato statu? Neque illud *paulatim nudatus* de paucis aut uno genere multitudinis satis commode intelligas. Subscribo igitur Lipsio, quem & Freinshemius secutus: *multi subinde ex ipsius partibus ad Arminium transfugerunt; & sic cum vires suas decrescere, seque paulatim copiis exui animadverteret*. lib. 2. hist. *Crebris ut in civili bello transfugiis*. lib. 3. *Crebra transfugia tribunorum centurionumque*. Gronovius.

1 *Eodem anno.*] Terræmotus hujus mentio Plinio: *Maximus terræ, memoria mortalium, exstitit motus Tiberii Cæsaris principatu, XII. urbibus Asiæ una nocte prostratis*. Bonum Orosium quam fugit ratio, qui hunc tremorem terræ ad tempus refert mortui nostri Servatoris? quod nos quidem scimus totis quatuordecim annis posterius fuisse. Scilicet egebant hoc fuco sacræ litteræ. De eodem Strabo, libro XII. Καὶ τὰ περὶ Σίπυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οὐ δεῖ μῦθον τίθεσθαι. Καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν, τὴν ὑπ' αὐτῷ, κατέβαλον σεισμοί. Ἡνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήναντο. Ἐπηνώρθωσε δ' ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδούς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Λαοδικεῦσιν. *Et quæ de Sipylo, deque ejus subversione dicuntur, non oportet fabulam censere. Nam & nunc Magnesiam, quæ sub ipso est, terræmotus dejecerunt; quando & Sardes, & alias illustres urbium, pluribus locis labefactavit. Instauravit autem Princeps, pecunias largiens; sicut & pater ejus* (Augustus) *antea, in simili clade, Trallianis & Laodicenis subvenerat*. Lipsius.

Duodecim.] At Tredecim eas facit Eusebius in Chronico, sed nominibus valde corruptis. *Tredecim urbes terræmotu corruerunt. Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Megachyero, Cæsarea, Philadelphia, Himolus, Temus, Cuma, Myrrhina, Apollonia, Diahircania*. Emendabis *Mosthene, Æga, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cuma, Myrina, Apollonia, Hyrcania*. Idem.

Eodem anno duodecim celebr. Asiæ urbes.] Terræ motu cum dominus noster Iesus crucifixus est, Asiæ civitates dirutas, quibus remissum tributum, & datam libertatem Paulus Orosius refert, nescio quos secutus auctores. Ejus certe relatio annis XIV. posterior scriptione Dionis & Cornelii est: hoc præterea differens, quod ille diei hora sexta, hic vero terram noctu movisse scribit. *Vertranius*. Plinius lib. 2. cap. 84. Eusebius XIII fuisse ait, & eas nominat. meminit & Strabo ad finem lib. 12. & 13. & Suetonius. *Muretus*. Fuit Asia semper his voraginibus obnoxia. Et tangit in Pallio Tertull. *Vtinam*, inquit, *& Asia secura jam sit de soli ingluvie*. Agathias male, qui hunc terræ motum temporibus Augusti tribuit, lib. 2. qui sub Tiberio accidit, & in chasmate describendo fœlix fuit, imo & acutus plurimum, cum dicat: *Terræ motum rem esse optabilem, si discerneret bonos à malis; & hos perderet, illis parceret*. Aurelius.

2 *In aperta prorumpendi.*] *Aperta* palam est opponi tectis. Sicut itaque tectis ruentibus majus in tali casu periculum,

terris hauriebantur. [1] *Sedisse immensos montes, visa in arduo quæ plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignis* memorant. [2] Asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiæ traxit. nam centies sestertium pollicitus Cæsar, & quantum ærario, aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. [3] Magnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. [4] Temnios, [5] Philadelphenos,

ticulum, sic in apertis locis major est fiducia & spes salutis. *Freinshemius.*

1 *Sedisse immensos montes.*] Iuvenal. Sat. 6. *Natare urbes, subsidere terras.* Et Sallustius in fragm. *Ventis per cava terra citatis, rupti aliquot montes, tumulique sedere.* Aurelius.

2 *Asperrima in Sardianos lues.*] Bianoris epigramma in hanc rem est libro 1. Anthologiæ:

> Σάρδιες αἱ τὸ πάλαι Γύγου πόλις, αἵ τ' Ἀλυάττου,
> Σάρδιες, αἱ βασιλεῖ Περσὶς ἐν Ἀσιάδι.
> Αἳ Κροίσῳ τὸ παλαιὸν ἐπλινθώσασθε μέλαθρον,
> Ὄλβον Πακτωλοῦ ῥεύματι δεξάμεναι.
> Νῦν δὴ ὅλαι δύστηνοι, ἐς ἓν κακὸν ἁρπασθεῖσαι,
> Ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος ἠρίπετε.
> Βοῦρα, καὶ εἰς Ἑλίκην κεκλυσμέναι, αἱ δ' ἐνὶ χέρσῳ
> Σάρδιες ἐν βυθίοις εἰς ἓν ἔχεσθε τέλος.

Lipsius.

3 *Magnetes à Sipylo.*] Strabo. Οὐκ ἄπωθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων, ἀλλ' ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη. Καὶ ταύτην δὲ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί. *Haud procul his urbibus & Magnesia est a Sipylo: quæ libera judicata est à Romanis. Hanc & terræmotus ii adflixerunt, qui nuper exstiterunt.* Scitum jam autem duas Magnesias esse, à Sipylo, & à Mæandro. Tiberiani nummi exstant, monumentum benivolentiæ & liberalitatis in adflictas urbes, quibus inscriptum: CIVITATIBUS. ASIAE. RESTITUTIS. *Idem.*

Magnetes à Sipylo.] Plinius libr. 5. cap. 9. *Smyrnæum conventum, magna pars Æoliæ frequentat: præterque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo.* Ferretus. Magnetes, alii ἐπὶ Μαιάνδρῳ, alii ὑπὸ Σιπύλῳ. Strabo lib. 13 & Plinius. Cic. in epist. ad Q. fratrem. Ptolemæus lib. 5. *Muretus.* Duæ fuere Magnesiæ: una inter Caystrum & Mæandrum, non longe à Trallibus; quæ antiquissima, & cum Cumis eodem tempore condita, ut ait Euseb. de Præpar. Euang. lib. 10 cap. 3. Altera Sipylo propinqua. Quod passim in Conciliorum tomis observari potest, in episcoporum subscriptionibus. Et ambæ à Magnete lapide dictæ. *Aurelius.*

4 *Temnios.*] Vrbs ipsa Temnus Straboni XIII. *Lipsius.*

Temnios.] *Fuit,* inquit Plinius, lib. 5. cap. 30. *in ore Hermi fluvii oppidum Temnos.* Quod ostendit ejus ætate amplius non fuisse. Et fortasse ita dicta, quod in ea nemus esset deo cuidam dicatum. Fuit autem & alia, sed Asiaticam memorat, quia in Asia quassatio, de qua hic loquitur. *Aurelius.*

5 *Philadelphenos.*] In Asia duæ sunt Philadelphiæ; una in Cilicia, altera non longe à Tmolo, de qua heic. Vicinæ Tmolo urbes hac clade fuerunt affectæ, non illa Philadelphia, quæ in Cilicia. *Aurelius.*

nos, [1] Ægeatas, [2] Apollonienses, [3] quique Mosceni aut Macedones Hyrcani vocantur, & [4] Hierocæsaream, [5] Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus tributis, mittique ex senatu placuit, qui præsentia spectaret, refoveretque. delectus est M. Aletus à prætoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur. [6] Magnificam in publicum largitionem auxit Cæsar haud minus grata libera-

48

1 *Ægeatas.*] *Æge*, inquit Plin. lib. 5. cap. 27. *Vrbs Ciliciæ, & oppidum liberum.* Sed quia hæc, quæ in Cilicia, distat nimium à loco terræ motu exhausto, putarem hic debere intelligi istos *Ægeatas*, ab *Æge*, quæ sita ad Hermum fluvium: tamen aliorum sit judicium: de ista enim Æge ita Plin. cap. 30. lib. 5. ubi de Æolide: *Æge. Attalia. Posidea.* At in Æolide hic terræ motus. *Idem.*

2 *Apollonienses.*] Multæ Apolloniæ, Pontica, Macedonica, Cyrenaica. Hic Apollonia Troadis, quæ prius Assos dicta. Plin. lib. 5. cap. 30. πόλις ἀνομασμένη, ait Strabo 7. *Idem.*

3 *Quique Mosceni.*] Verius *Mosteni.* quo nomine urbs Lydiæ. *Lipsius.*

Quique Mosceni aut Macedones.] Mentio Mosthenorum fit Plinio. *Rhenanus.* Si hos confundimus, non amplius duodecim urbes, ut Tacitus voluit, sed una minus, numerabuntur. Distinguendi igitur hi populi, vimque hanc habet particula *aut*, ac si dixisset, *quique Mosceni, & qui Macedones Hyrcani vocantur.* Sic 4, 63. *Par forma aut ætas*, item, *debilitata vel obtrita*, de diversis, non de iisdem, capienda sunt. *Freinshemius.*

4 *Hierocæsaream.*] A Ptolemæo ponitur inter Asiæ urbes, in Doride. *Aurelius.*

5 *Myrinam, Cymen, Tmolum.*] Plin. lib. 5. cap. 30. *In Æolide sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat.* Aurelius. Non satis expedio me ex hoc loco, quia *Tmolum* hic inter urbes numerat, qui semper ut mons memoratur, nec ullum in eo oppidum reperio. Certe Strabo, qui sub hæc tempora scripsit, hujusque terræ motus mentionem facit, nullius in eo ædificii meminit, præterquam speculæ cujusdam Persicæ, non omissurus urbem, si qua ibi fuisset. Inde aliquando in mentem venit legere, *quique Mosceni* (*Mosteni* sunt Ptolemæo, Plin. 5, 30 *Mossini*) *aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæsaream, Myrinam, Cymen incolunt.* Sed reclamat Eusebius, qui ad annum MMCCC inter urbes hoc terræ motu afflictas exserte *Tmolum* nominat. Nec tamen sequi satis tutum sit, cum in eadem historia alibi quoque peccet. Cum enim noster & Plinius 2, 84, consensu tradant de duodecim urbibus, ille tredecim numerat, interque eas nescio quam *Hyrcaniam*, quæ & ipsa nusquam, quod sciam, reperitur. Sane campum Hyrcanium Stephanus de urbibus, & Strabo lib. 13. agnoscunt, quem à colonis jussu Persarum eo deductis sic appellatum Strabo scribit. In iisdem locis postea Macedones consedisse verisimile est, atque ita gente utraque permixta geminatum quoque nomen fuisse, ut *Macedones Hyrcani* vocarentur, quomodo & Plinius 5, 29. nominat, quos consentaneum est non unam aliquam urbem, sed plures eo tractu coluisse. *Freinshemius.*

6 *Magnificam in publicum largitionem.*] Quid per hæc verba Tacitus intel-

liberalitate, quod [1] bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur; & Patulei divitis equitis Romani hereditatem

intellexerit, non advertunt: quum auctor de nulla alia re, nisi levatis terræ motu adflictarum damnis, hic loquatur aut sentiat. *Freinshemius.*

1 *Bona Æmiliæ Musæ.*] In tenebroso loco collineabo ad scopum. & nescio an tangam. Æmiliam hanc Musam libertam fuisse, id primum pono. argumento cognominis Græci, quod scio notam servitutis. Ideo in Tacito legerim, *Musæ L. locupletis*, id est, Libertæ locupletis, usitata formula scribendi. Sed cur, inquies, bona ejus petita in fiscum? cur non data patrono patronisve, uti lex jubet? Julianus ait l. 23. de bon. libert. *Si libertus intestato decesserit, patronum aut filium nepotemve ejus ad successionem vocari, indubitatum est.* Ulpianus ait l. 2. de suis her. *Liberto intestato mortuo, primum suis deferri hereditatem verum est: si hi non fuerint, tunc patrono.* Hæc si vera: quis locus potuit esse fisco? An forte nec suus heres huic Musæ, nec patronus superquisquam fuit? Tale aliquid elicias ex Taciti verbis, dum ait, *Lepido concessit, cujus è domo videbatur*: quasi ambiguum de domo patronoque fuisset. Erant autem non Romæ solum, sed & in provinciis Procuratores sive Rationales, qui bona ejusmodi caduca legerent tollerentque. Strabo de Ægypto: Ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσποτῶν καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. Lips.

Bona Æmiliæ Musæ.] Ambigi video cur hæc bona petita in fiscum: & placuisse viris magnis, Æmiliam libertam, & libertam sine patrono fuisse. Hoc postremum causam aliquam dederit confiscandis bonis, quasi vacantibus; illud non item. Nunquam enim jus principi in bona libertorum, sive testamento facto sive intestato morientium, nisi suorum; eodem jure, quo privati utuntur scilicet. Nam de Cerylo Vespasiani non est, quod ita fluctuent viri docti, quem certum mihi aut ipsius Vespasiani, aut alicujus e proximis ejus libertum. Torrentius Latinum vult fuisse: sed in Latini bonis quid juris fisco? Immo libertum Imperatoris ipsius, aut alicujus e propinquis: nam & in libertos propinquorum jus nobis semissis, si morimur sine liberis testati; assis, si intestati. §. *multa* Instit. de succ. libert. quod est ex veteri jure, ut docet L. *Liberto* 17. D. de bonis libert. & aliæ. Indeque explicandus & ille locus è Suetonii Nerone: *Ante omnia instituit, ut è libertorum bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illæ familiæ, quas ipse contingeret.* Qui locus haud dubie capiendus de libertis, qui sine patrono. Si enim patronus fuit, cur demimurum jus ejus fraudari suo semisse? Et omnino de iis, qui liberti fuerant eorum, quos Tiberius, Caius, Claudius, Nero ipse, nobiles & illustribus e familiis occiderant, bona eorum voluit cogi in fiscum Nero, quasi sua; quippe qui liberti eorum, quos ipse cognatione contingeret: id enim ex nomine apparet. Et hoc est, quod ait, *sine probabili causa*: qui nimirum patronum vivum non haberent, à quo id nomen: nam si habent, nullum jus fisci aut Cæsaris. Semissem quidem habebat jure; sed voluit etiam alterius semissis semissem, hoc est, dodrantem, si ea lectio recta. Nam credere in bona libertorum quorumlibet jus semissis fisco, divinare est: prærepta enim iis esset omnis testamenti facultas, altero jam semisse debito patro-

 nis.

tem (quamquam ipse [1] heres in parte legeretur) [2] tradidit M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia juvandam* præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, [3] nisi cum amicitia meruisset. [4] ignotos & [5] aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit; ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem,

nis. Et in eo loco Suetonii, *cogeretur ei*, id est, fisco principis; propria voce cogendi, quam observabis fere semper in hoc jure. Infra lib. 5. *Ablata ærario, ut in fiscum cogerentur*, & in D. Marci Constitutione, Institut. de eo, cui lib. cau. bo. add. Non ergo jus fisco aliud in bona libertorum alienorum, quam bonorum vacantium, scilicet idem quod in bona ingenuorum: quo ego jure capio delata Æmiliæ bona ad fiscum, ingenuæ ac sine successione mortuæ. ita enim fit. l. *Quidam.* §. *quoties*, de legat. 1. & passim apud veteres scriptores. Verum ea restituta Lepidæ, quasi gentili; quippe, cui nomen idem. *Domus* ergo, pro familia, gente; ut sæpe. *Mercerus.*

1 *In parte heres.*] Haud dubium est æquivalentem esse formulam his usitatioribus, *ex parte*, vel *in partem.* Cic. ad Att. 7, 8. *Dolabellam esse video in triente.* Freinshemius.

2 *Tradidit M. Servilio.*] Patulejus duo testamenta fecerat, utrumque rite & recte. Priore instituerat hæredem Servilium, eumque solum & ex asse. Secundo, Servilium & Tiberium pro æquis partibus. Secundo testamento primum infirmabatur; nec dubium est. Tiberius tamen totam hæreditatem Servilio adjudicavit. Quod postea D.D. Severus & Antoninus, in eadem quæstione, judicio suo comprobarunt. §. *sed etsi quis.* Instit. Quib. mod. test. infirm. & hæredem scriptum secundo testamento, hæreditatem totam restituere voluerunt. Sed Tiberius laudabilior; quod hi, nihil de suo, ille jure testamento sibi quæsita largitus est. *Aurelius.*

3 *Nisi cum amicitia meruisset.*] Mur. *nisi quam am.* Rectius sane. At legi etiam poterat, *nisi cujus amicitiam meruisset.* De verbo *merendi* eo significatu ad Plinii & Symmachi Epistolas actum dictumque. *Acidalius.* *Nisi cum*, vel quoties, inquit Tacitus, ab eo scribebatur hæres, à quo id *amicitia*, hoc est, familiaritate aut beneficiis, *meruisset.* Nihil sollicitandum. *Gronovius.*

4 *Ignotos.*] Adulationes aversatus Tiberius, hæres ab ignoto factus, non adiit, quia amicitia judicium defuncti non meruisset. *Vertranius.*

5 *Aliis infensos.*] Hoc Tiberii factum secutis principibus exemplar fuit; & adhuc est, relatumque à Iulio Paulo sententiarum lib. v. cujus verba sunt: *Imperatorem litis causa hæredem institui invidiosum est: nec calumniæ facultatem ex principali majestate capi oportet.* l. xci. D. de hæredibus instituendis. l. xxii. D. de jure fisci. *Vertranius.* Pertinax Tiberiũ imitatus dicebat se *non admissurum hæreditatem ejus, qui litis causa, principem scripsisset hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus esset, probaturum. neque ex nuda voce hæredis nomen, neque ex ulla scriptura, cui juris auctoritas desit, aliquid adepturum*, §. ult. quib. mod. test. infirm. En exemplar justi &

ronem,[1] Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam,[2] Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est. Iisdem temporibus deum ædes 49 vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto, dedicavit,[3] Libero Liberæque & Cereri juxta Circum maximum,[4] quam A. Postumius dictator voverat; eodemque

& boni principis. Vis ad hæc præclarum verbum: *A bono patre non scribi haredem nisi malum principem*, ait Tacitus in Agricola. *Aurelius.*

1 *Marium Nepotem.*] Hunc Senecæ quoque nominatum arbitror, de beneficiis, 2, 7. *Tiberius Cæsar rogatus à nepote M. Allio pratorio, ut æri alieno succurreret.* Neque ibi *nepotem* pro decoctore & prodigo, cum Mureto capiam, neque putem cum eodem & Lipsio, Tacitum hujus hominis nullam mentionem facere. Potius emendem in Seneca *rogatus a Nepote Mallio* (sive malis ex Taciti scriptura, *Mario*) ut ita cognomen familiæ fuerit *Nepos.* sicuti Corneliis, Liciniis, & Metellis &c. *Freinshemius.*

2 *Q. Vitellium.*] Suetonius in Vitellio cap. 11. satis obscure: *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores removerique placuisset.* Lipsius.

3 *Libero Liberaque & Cereri.*] Pro *Libera* Proserpinam accipiendam arbitror. Diodorus in IIII auctor est, ex Iove Cererem Liberum genuisse. In antiquis spectationibus legitur hujusmodi epitaphium. *Fab. Acceniae. Paulinae. C. F. Acconii. Catulini. V. C. ex. praf consul. ord. uxori. Vetti. Pratextati. V. C. praf. & cons. des. sacratae. apud. Eleusinam. deo. Baccho. Cereri. & Corae. sacratae. apud Laernam. deo. Libero. Cereri & Corae. sacratae. apud Æginam. deabus. Taurobeliae. & Isie ropbrantiae.* Alciatus. Sic quoque Livius dixit libro XLI. extremo: *Supplicatio ad Cereris, Liberi, Liberaque fuit.* Ædis autem illius ab A. Postumio voti, meminit Dionysius lib. VI. extremo, & M. Tullius II. de natura Deorum. *Vertranius.*

4 *Quas A. Postumius Dictator.*] Emendo, *quam.* His enim tribus unum templum. A solo Dionysio copiosa lux huic loco, lib. VI. de A. Postumio: Ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἐποίει καὶ ναῶν κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, καὶ ὁ χῶν. Vovit igitur A. Postumius, sed dedicavit C. Cassius Consul. Idem Dionysius, fine ejusce libri: Κάσσιος δὲ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόν τε ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσεν, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. εὔξατο μὲν αὐτὸν Αὖλος Ποστούμιος ὁ δικτάτωρ, &c. *Cassius alter Consul relictus Roma templum interim Cereris, Liberi, Liberaque dedicavit. quod est in extremo Circo maximo super ipsos carceres situm, votum olim ab A. Postumio dictatore, &c.* Est autem Liber, Bacchus: Libera, soror ejus Proserpina, nati ex Cerere uterque. Ideo ordo decentior in Dionysio, qui matrem religiose ubique præponit, quam in nostro qui posthabuit. Libera autem alias Cora. Lapis Romæ, DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APUD. ÆGINAM. Estque eadem cum Proserpina. E Solino tolli velim glossema cap. XI. *Quem propter est demersum foramen quo Ditem patrem ad*

eodemque in loco ædem Floræ, ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus constitutam: & Jano templum, quod apud forum olitorium [1] C. Duillius struxerat, qui primus rem Romanam prospere mari gessit, triumphumque navalem de Pœnis meruit. [2] Spei ædes à Germanico sacratur: hanc Atilius voverat eodem bel-50lo. Adolescebat interea lex majestatis. & Apuleiam Variliam [3] sororis Augusti neptem, quia probrosis sermonibus [4] divum Augustum, ac Tiberium, & matrem ejus

raptus Proserpina liberè exeuntem fama est in lucem ausum. scribe, *ad raptus Libera exeuntem.* &, *fama est lucem ausum.* Adde Livii locum lib. III. *Familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberaque venum iret.* Lipsius.

Quas A. Postumius.] Hic devictis Volscis triumphans, de spoliorum decimis ludos & sacra diis fecit XL talentorum impendio, & ædem locavit Cereris, Liberi, Liberæque. Nam initio belli laboratum erat victus inopia, ideoque inspectis libris Sibyllinis, voverat dictator, si imperii sui tempore uber proventus esset, se illis templa structurum, & annua sacra instituturum. Dionys. lib. 6. Circus autem Maximus, est tota illa planities inter Palatinum & Aventinum. *Muretus.*

1 *C. Duillius.*] Ædes Iani ad infimum Argiletum, in foro Olitorio fuit: & structam volunt Livius atque alii à Numa. An aliud ab illo templum noster igitur intellegit? an restitutum, aut amplius structum, à Duillio fuit? Hoc putem. *Lipsius.*

C. Duillius.] Hoc antiquum nomen. Sed ut ex *duello bellum*, ex *duus*, *bis*, sic ex *Duilio* fecere *Bilium*. Cicero in Oratore. Quintil. lib. 1. cap. 4. *Consuetudo fecit ex duello bellum: unde Duilios quidam dicere Bilios ausi.* Et inde hic consul semper in libris Polybii vocatur Αἵβιος corrupte pro Βίλιος. S. Hieronymus lib. 1. adversus Jovinianum. *Duilius qui primus Roma navali certamine triumphavit, Biliam virginem duxit uxorem.* Vbi Petrus Ciacconus homo admirabili doctrinæ copia præditus, è veteribus libris, non *Duilium*, sed *Bilius*, legit. & *Biliam* eadem gente, qua virum suum fuisse ortam judicat. *Duilium* tamen sæpius legas. Cicero de senectute: *C. Duilium M. F. qui Pœnos classe primus devicerat.* Ammianus lib. 26. *Duilium accepimus veterem post gloriosa illa navalia rei certamina id sibi sumpsisse, ut tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cœnam.* At Liv. eum illi perpetuo honorem habitum esse narrat. In fastis quoque Capitolinis & in fragmento nusquam extat nomen integrum. Horatius: *Bilius in Fausta Sulla gener.* Muretus.

2 *Spei ædes.*] Cicero II. de Legibus: *Recte etiam à Calatino Spes consecrata est.* Livius libro XXIII. *Ædem Spei, quæ in foro olitorio est, fulmine tactam.* Lipsius.

3 *Sororis Augusti neptem.*] Vtrius sororis? Octaviæ majoris, an minoris? Sane de minoris liberis aut conjugio, nihil legi: si majoris, oportet aliquam Marcellarum (duæ fuerunt) nuptam in gentem Apuleiam, & liberos habuisse. Facit, quod Dio Cassius duobus locis (l. LXV. & LXVI.) *Sext. Apuleium*, qui consul fuit in Augusti morte, eum συγγενῆ Αὐγούστου appellat, *cognatum Augusti.* Idem.

4 *Divum.*] Quidam vertunt Imperatorem,

ejus inlusisset, [1] Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. *De adulterio satis caveri lege Iulia* visum: *majestatis crimen distingui* Cæsar postulavit; *damnarique* [2] *si qua de Augusto inreligiose dixisset: In se jacta nolle ad cognitionem vocari.* Interrogatus à consule *quid de his censeret, quæ de matre ejus* [3] *locuta secus argueretur*, reticuit: dein proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent.* liberavitque Apuleiam lege majestatis; [4] adulterii graviorem pœnam deprecatus, *ut exemplo*

peratorem, quidam plane prætereunt. Sed illud hic exprimi debuit; quia magis adgravabat intentatum crimen, quod in numerum deorum relatus violaretur, pertinet huc V. 2. vocula *inreligiose.* Sic I, 73. *violatum perjurio numen Augusti* Rubrio crimini datum. *Freinshemius.*

1 *Cæsarique connexa.*] Duplex crimen in hac inscriptione Majestatis. Prius, convitia in Principes: alterum, adulterium. Quomodo illud? quia, inquit, *Cæsari connexa.* Est enim interpretatio ab ipso Augusto petita, *qui culpam inter viros ac feminas vulgatam* (noster III Annali) *gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ Majestatis, appellabat.* Ita nunc igitur delator Majestatis arcessit, quia cognata Cæsari. *Lipsius.*

Cæsarique connexa.] Sanguine proxima atque conjuncta. Itaque legendum arbitror infra lib. 4. *Quia claris majoribus, & Varo connexus.* Non *connixus.* Ferretus. Id est, conjuncta: ut speciem adoptionis spectes, qua Tiberius factus Augusti filius fuit. Prætereа Tiberius primo Vipsaniam Vasiliæ, deinde Iuliam, Marcellæ Octaviæ filiæ & Varilæ matris consobrinam, duxerat uxores. *Vertranius.* Antonius Augustinus legebat: *Cæsarique cum nexa adulterio teneretur.* Ursinus. Familiare Principibus, ut vulgata ac communia crimina quovis prætextu trahant ad crimen majestatis. Curtius lib. x. ubi accusati Cleander, & alii spoliatarum Provinciarum, & per libidines alienatarum; *Rex*, inquit, *cognita causa pronunciavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ, nunquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Ita D. Augustus adulteria filiæ ac neptis traxit ad crimina majestatis, quod notat Tacitus lib. sequenti. Cui prorsus simile illud objectum Apuleiæ. Et ab eadem mente Vellejus indignatur *pœnas pependisse quasi cujuslibet uxore violata, qui Cæsaris filiam & Neronis violassent conjugem.* Mercerus.

2 *Si qua de Augusto.*] At Dio contra, ait omnes, ita volente Tiberio, impietatis accusatos, non modo qui in ipsum, matremve quicquam sequius fecisse aut dixisse arguerentur, quæstionesque ea de causa de servis in capita dominorum habitas: & liberorum etiam ac civium torta corpora: magnisque præmiis affectos accusatores. *Muretus.*

3 *Locuta secus argueretur.*] Muret. *sequius.* Recte. Acidalius. *Secus* quasi maligne, seu inreligiose. *Pichena.*

4 *Graviorem pœnam.*] De hoc loco, & pœna legitima adulterii, dicendum mihi infra l. IV. si tibi cura est, vide. *Lipsius.*

exemplo majorum [1] *propinquis suis ultra ducentesimum lapidem*

Adulterii graviorem pœnam.] Relegatio legitima pœna adulterii fuit, ut vel ex Cornelio jam licuit, & observare licebit. Sed si pro nefario scelere nulla fere mitior infligi pœna potuit, quæ nec civitatis, nec alia ulla rei jura læderet, quæret aliquis, cur veluti graviorem Tiberius molliri pœnam à Senatu precaretur. Ego reperio in perpetuum & ad tempus relegatum: potuit ergo Tiberius pro jure affinitatis orare, ne perpetua Variliæ indiceretur relegatio. At exoravit, ne ex vi legis Iuliæ, sed ex more veteri damnata adulterii puniretur: quod datum Cæsaris gratiæ, Apuleiaque Varilia cognatis remissa fuit. *Vetustiores enim*, ait Livius, *mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas. Si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Inde est quod Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros suos necasse insimulabantur, causa cognita, cum prætori vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt, ut ait Florus ex Livii XLVIII. Inde quoque est, quod *matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, majorum more, de communi sententia coercerent*, auctor fuit Tiberius; teste Suetonio. Quod moris specie retentum ex lege Romuli jus olim fuerat, ex illius verbis: *Adulterii convictam vir, & cognati, uti volent, puniunto.* Verum Apuleiæ delator, & extraneus, qui publici judicii accusaret, non defuit. Igitur non debuit cognatis remitti, sine precibus & intercessione Cæsaris, qui fortasse nondum auctor juris ejus exstiterat. Sane cum necessarium exilium triplex Martiano sit, nempe certorum locorum interdictio, lata fuga, & insulæ vinculum, l. v. D. de interdictis & releg. cognatis Variliæ suasit Cæsar, eam ultra CC. lapides ab urbe removere; leviori multo pœna, quam si assignata insula, ejus egressu damnatæ interdictum fuisset. Mos autem ille vetus, ut alia pleraque Romanorum instituta, ex Romuli lege regia descendit, de qua hoc sensu Dionysius Antiquitatum libro secundo scripsit. *si mulier aliquid peccasset, ex læsi mariti arbitrio pœnam luebat, & de delictis, quibus erat violata pudicitia, cognati cum ipso cognoscebant.* Quare infra libro tertio decimo: *Plautius prisco instituto propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & insontem nunciavit.* Vertranius.

1 *Propinquis suis.*] Id est, à propinquis. Amat ita loqui noster, ut, *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ Græca vocabula retinent.* Sueton. in August. c. I. *Et ostendebatur ara Octavio consecrata.* id est, ab Octavio: nec crede cum interprecibus, rudi illo & ignaro adulandi ævo, Octavio ipsi sacratam aram. Quod ait, exemplo majorum: satis notum est, ex lege Romuli uxorem ita fuisse in manu viri, ut de crimine ejus omni, cum propinquis cognosceret, statueretque. Dionysius auctor l. II. & Cato: *Vir cum divortium facit* (ita inibi leg. est) *mulieri judex procensorque est. imperium quod videtur habet. Siquid perverse tetreque factum est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Livius libro XXXIX. *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent. si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Suetonius in Tiberio: *Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more majorum de communi sententia coercerent, auctor fuit.* Tacitus lib. XIII. *Plautius, prisco instituto, propinquis coram,*

de

dem removeretur, suasit. [1] Adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. De prætore in locum [2] Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subrogando, certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romæ erant) [3] Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, [4] ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat. lætabatur Tiberius, cum inter filios ejus & leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque statim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum valerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipendia

51

52

de capite famaque conjugis cognovit, & insontem nuntiavit. Adi & Valerium lib. VI. cap. III. *Lipsius.*

Adultero Manlio Italia.] Hinc Philologus ad jus civile referet, pœnam legis Iuliæ de adulteriis generaliter relegationem scriptam fuisse. Iuliam enim Augusti filiam, & alias complures relegatas in insulam novimus: Manlio ab urbe remoto, nulla insula assignata, Italia & Africa interdicitur; quæ pœna simplex relegatio est, ut ab Vlpiano didici, l. VII. D. de interd. & relegatis. Vnum tamen ex libris civilibus huc translatum volo, quod ex legis præscripto Papinianus creditur respondisse: *Duos adulterii marem & fœminam, propter commune crimen simul, non jure, nec a viro postulari convenit.* L. XXXIX. § 6. D. ad legem Iuliam, de adulter. Quare quis Manlium una cum Varilia delatum, ut criminis consortem, non sine auctore negaverit. Cornelius tamen infra libro quarto: *Aquiliam*, inquit, *adulterii delatam, cum Vario Ligure* &c. *exilio punivit.* & infra, *de adulterio Pulchra & Furius damnantur.* Verum neque delatus cum Aquilia Varus, sed Aquilia ob adulterium cum illo commissum, accusata fuit: quod tamen de Pulchra & Furio non ita liquet. Equidem apud Plinium lib. 4. Epist. refertur ex cognitione Cæsaris damnato adultero, admonitum maritum, ut peragerer accusationem: de qua ibi. *Vertranius.*

2 *Vipsanii Galli.*] Quem puto filium fuisse Asinii Galli, & Vipsaniæ Agrippæ filiæ. Nam Gallus post matrimonium Tiberii cum Iulia, à Tiberio vacuam duxerat: unde hic Vipsanius, si bene conjicio, nec erro. *Aurelius.*

3 *Haterium Agrippam.*] Est is, qui supra Tribunus plebis fuit: *Intercessit Haterius Agrippa Tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione.* De propinquitate, nihil mihi compertum. *Lipsius.*

4 *Vt numerus liberorum.*] Non ergo prorsus libera comitia illa patrum, sed devincta lege. Legem quam intellegit, est Papia, quæ in magistratu, & sorte provinciarum, prætulit improlibus eos quibus proles. Noster lib. XV. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios: præturas-*

dia meritus, mox [1] desertor, vagos primum, & latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ [2] per vexilla, & turmas componere; postremo non inconditæ turbæ, sed [3] Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ propinqua, [4] nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusque exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos [5] castris attineret, [6] disciplina & imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia, & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque

que & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. ubi clare de Præturis, ut hic. Simile in Tribunatu. Plinius lib. VII. *Calestrium Tironem familiarissime diligo. ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit: ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Idem.

1 *Desertor.*] Hoc minus esse puto, quam quod Gall. I. extulit, *revolté*. Rebellis enim est *revolté*, atque hæc toto genere differunt. quum & *desertor* esse possit sine rebellione, & *rebellis* sine desertione. *Freinshemius.*

2 *Per vexilla & turmas.*] Singulis Centuriis singula vexilla erant. Turma est equitum 32. *Muretus.*

3 *Musulanorum dux.*] Ptolemæus vocat, Μισουλάμους; Plinius, Misulanos. *Lipsius.*

Musulanorum dux.] *Mosulani.* Promontorium est, & emporium haud procul ab Africa deserta. Ptol. *Mossylicum* vocat Plinius. *Muretus.* Duas in his partibus gentes nobiles & vetustas memorat Plinius: unam *Musulanorum*, alteram *Maurusiorum*. Illam exstinctam scribit idem suis temporibus, licet hodie etiam longe clarissima dicatur apud illas gentes, ut ait Leo Africanus. *Aurelius.* Lib. IV. Ann. *Musulamos*, eos appellat, quod rectius videtur, ex Ptolemæo. *Pichena.*

4 *Nullo etiam tum urbium cultu.*] Alii hæc omittunt; reliqui sic interpretantur, quasi dictum esset, Musulamos nullas tum urbes incoluisse. quod quidem verum arbitror, sed ulterius quid innuere Tacitum putavi, ut non tantum ipsis nullas urbes fuisse, sed omnino nullas in iis locis, ostendere voluerit: quo non tantum agrestes rudesque hominum mores intelligerentur, sed etiam facilitas arma capiendi, quia scilicet nullis tum per ea loca urbibus, comprimendi procul præsidium foret. Vrbes enim feroces inter nationes conditæ, fræni instar, ad coërcendas eas, habentur. Curtium 7, 10, vide. Movebat etiam eo, quod Tacitus inquit, *nullo tum cultu*. neque vero videbatur simile, ex eo tempore ad ævum usque Taciti, homines eos ex nomadibus oppidanos esse factos. hoc potius, ad reprimendos eos & in officio retinendos, colonias in ea loca fuisse deductas. *Freinshemius.*

5 *Castris attineret.*] *Attinere castris*, est in castris continere, atque coërcere, nec evagari sinere, quod natura & usu gentis erat solitum. *Idem.*

6 *Disciplina & imperiis suesceret.*] Antea

que [1] Cinithios haud ſpernendam nationem in eadem; cum [2] Furius Camillus proconſule Africæ, legionem & quod ſub ſignis ſociorum, in unum conductos ad hoſtem duxit. modicam manum, ſi multitudinem Numidarum atque Maurorum ſpectares: ſed nihil æque cavebatur, quam ne bellum [3] metu eluderent. ſpe victoriæ inducti ſunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes, duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fuſi Numidæ, multoſque poſt annos Furio nomini partum decus militiæ. [4] nam poſt illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoravimus, bellorum expers habebatur. [5] eo pronior Tiberius res geſtas apud Senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia inſignia. quod Camillo ob modeſtiam vitæ impune fuit.

Sequens

Antea *diſciplina & imperiis*. Mutavi, volente Tacito, qui, ni fallor, ſic perpetuo loquitur. ſupra lib. I. *vernacula multitudo, laſcivia ſueta*. lib. II. *ut ſueſceret militia*. lib. XVI. *externa ſuperbia ſueto*. Pichena. Haud ſcio an jure mutaverit. nam cur non liceat variare Tacito, & eidem verbo nunc hoc, nunc alio flexu nomen jungere? Juxta autem bonum & Latinum *diſciplina ſueſcere*. vide ad Livium lib. 31, 35. *Gronovius*.

1 *Cinithios*.] Plinio dicti videntur Echini. *Lipſius*.

Cinithios.] Lege *Cinyphios*. Sunt autem populi minoris Africæ. Silius: *Cinyphiaque globos dubitarem irrumpere turma*. Muretus. Sunt in Africa *Cinithii*, qui à Ptolemæo *Cinithæ* dicuntur, ubi de Numidica Africa, & non longe à Tritone fluvio, ut ſunt Cinyphii, à flumine dicti Cinypho. *Aurelius*.

2 *Furius Camillus Proconſul Africæ*.] Et hic, & alibi, ubi vulgo, *Proconſul*, aut, *Proprætor*, Manuſcripti habent, *Proconſule*, aut, *Proprætore*. quod ſemel monuiſſe ſufficiat. Simili fere modo lib. XIII. *Romæ Prætor, per provincias, quæ proprætore aut conſule eſſent*. Pichena.

3 *Metu eluderent*.] Optime, id eſt, ne metu Romanarum virium traherent bellum, nulla copia pugnæ. Aſſidet huic illud Claudiani, De laudib. Stilic. lib. I.

——— *res mira relatu:*
Ne timeare, times; & quem victoria manebat,
Deſperare vetas.

Rhenanus tamen, *aſtu*, maluit. *Lipſ.*

4 *Nam poſt illum*.] Tamen ex eadem gente duo adhuc triumphi notantur, alter P. Furii de Galleis, anno DXXX. alter L. Furii Purpureonis de hiſdem Galleis, DLIII. Hujus autem Camilli, de quo nunc, filius credo fuit, qui imperium temporibus Claudii fruſtra ſibi vindicavit. *Idem*.

5 *Eo pronior*.] Eſt, qui non capit vim hujus argumentationis, quæ hæc eſt: Tiberius claros viros detrecta-

53 Sequens annus Tiberium tertio,[1] Germanicum iterum conſules habuit. ſed eum honorem Germanicus iniit apud [2] urbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viſo fratre Druſo in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adverſam navigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi: ſimul ſinus Actiaca victoria inclitos, & [3] ſacratas ab Auguſto manubias, caſtraque Antonii cum recordatione majorum ſuorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Auguſtus, avus Antonius erant, magnaque illic imago [4] triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ urbis datum, ut [5] uno lictore uteretur. Excepere Græci

[1] quæ-

re & ſuſpectare ſolitus, hunc ideo pronius extulit, quia hominem nulla eo uſque militari fama, ob unicum hoc prælium ſatis intelligebat, eo gloriæ atque auctoritatis non poſſe aſcendere, ut exinde ſibi periculum haberet metuendum. At ille putabat, Tiberium celebraſſe pronius id factum, tamquam ex animo lætum atque exultantem, quod vir ille contra quam ſpes de eo fuerit, egregium ducem ſe oſtendiſſet. *Freinshemius.*

1 *Germanicum iterum.*] De iſto Germanici Conſulatu marmor Brixiæ. *GERMANICO. CAESARI. TI.F. AVG. N. PONTIF. Q. COSS. II. D.D.* Aurelius.

2 *Achaia Nicopolim.*] Bene latè *Achaia* nomen ſumit, non pro Græcia ſolum (quod alibi annotamus) ſed pro Epiro, ubi ſane hæc urbs eſt, ab Auguſto ſtructa ad Ambracium ſinum: monumentum ſcilicet victoriæ Actiacæ. Credo ideo, quia illo ævo tota hæc regio uni Præſidi permiſſa, ideoque & nomine uno dicta. *Lipſius.*

Vrbem Achaia Nicopolin.] *Nicopolis*, quæ & *Ambracia* dicitur, quæque exſtructa eſt ab Auguſto poſt Antonium & Cleopatram victos, in Amphilochia eſt, non in ea quæ vere ac proprie *Achaia* dicitur, quæ eſt in Peloponneſo, ſed totam illam oram inter Macedoniam & Peloponneſum, veteres interdum *Achaia* nomine comprehendebant. Sita autem eſt Nicopolis ad ſinum Ambracium, exadverſum Actio Promontorio. *Muretus.*

3 *Sacratas Auguſto manubias.*] Ex quibus templum Apollini ſtruxit Auguſtus, ludoſque quinquennales inſtituit. Suet. Aug. 18. *Muretus.* Dio lib. 51. ait Auguſtum lapidibus quadratis, locum, in quo tetenderat & caſtra habuerat, à fundamentis ſtruxiſſe, & roſtris captarum navium inſtruxiſſe apud Nicopolim. *Aurelius.*

4 *Triſtium lætorumque.*] Triſtium, ſi Antonium ſpectaret: lætorum, ſi Auguſtum. Et ipſe ab utroque, in utrumque affectus. *Lipſius.*

5 *Vno lictore uteretur.*] Vim terroremque imperii Romani oſtendebant, lictores, ſecures, faſces. Ideo cum, adempto illo metu, magiſtratus quaſi ad amicos agere volebant, removebant inſignia poteſtatis. Sic Antonio olim in eadem urbe (ait Appianus.) Ἔξοδοι ᾖσαν ἄνευ σημείων, σὺν δύο φίλοις καὶ σὺν ἀκολούθοις δύο,

[1] quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.

δεῖ. εἰς διδασκάλων διαφοιτᾶν ἢ ἀκροάσεις. Et Tiberius Rhodi, *genus vitæ admodum civile instituit, sine lictore aut viatore, gymnasia interdum obambulans.* Sueton. cap. XI. *Idem.*

1 *Quæsitissimis honoribus.*] Verbum Sallustianum è secundo historiarum. *Muretus.* Video doctissimos viros illa vetera Atheniensium facta dictaque, ea interpretari, quibus ipsi olim ejusmodi magnorum hospitum adventum honestassent. Nec probo. Rationes in promptu sunt, & recte exputanti, in aperto. An dixerint, olim ejusmodi Principes, majores suos, quorum res florentiores, majore pompa excepisse, nec se imminutis rebus suis, eadem Germanicum nunc posse honestare? Quis credat? Scribit enim hic disertim Tacitus, *quæsitissimis honoribus* Germanicum nunc fuisse affectum. Tales illi sunt, quibus nihil potest addi. Num vero exposuerint historiam ac seriem ejusdem, cujus Germanicus, aut majoris, aut minoris loci Principum, qui aliquando ab Atheniensibus hoc aut simili modo fuerint excepti? Quis credat? Quomodo id fecerit ad horum, quidvis in Germanicum conferre studentium, institutum? Commemoratio parium aut majorum Principum, conjuncta fuisset cum minori æstimatione beneficii, quo nunc à Germanico afficiebantur Athenienses; qui haud dubie hoc summum, & rarissimum voluerunt interpretari: minoribus dicendis, quod quivis videt, nullus hic erat locus. Itaque longe alia mens est Taciti. Quæ ipsa colligi potest, ex his ejus verbis; *quo plus dignationis adulatio haberet.* Quando autem hæc plus habet dignationis? Haud dubie tunc maxime, cum laudatissimi celebratissimique sunt illi, à quibus quæsitissimi ejusmodi honores in alios conferuntur. Pulchrum est à laudato laudari. Tanto major collatus honor est, quanto is, qui confert, major habetur. Intelligebant id Athenienses. Sed & necessarium censebant, Romanis in præsens despecti & contempti. Referantur huc, & cum his contendantur, quæ paulo post sequuntur: *At Cn. Piso* &c. Itaque vetera suorum facta dictaque, inter alia, prætulere, ex quibus, nimirum, constaret, quanta fuisset, vel etiam quantopere nunc æstimanda esset ea respubl. quæ tamen tanta veterum ducum, rerum, consiliorumque gloria atque magnitudine circumfusa, inter omnium maxima & antiquissima nunc haberet, præsentem Germanicum, nobilissimi sanguinis, celebratissimæque virtutis Principem intueri. *Facta* & *dicta* fere quasi solenni formula, conjunguntur, cum de iis sermo est, qui remp. tenuerunt. *Facta* sunt, res ipsæ; *dicta* autem, consilia, sententiæ, auctoritates, atque ejusmodi alia, quæ facta antecedunt. M. Valerius Corvinus apud Livium lib. VII. *Quod meum factum dictumve Consulis gravius, quam tribuni audistis?* ipse Tacitus in Agricola; *Id filiæ quoque uxorique præceperim, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant.* Ann. IV. *facta dictaque Augusti*, conjungit Tiberius ea oratione, qua recusat oblatum ab Hispanis templi honorem. Histor. III. de Antonio Primo: *Omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere.* *Dicta* sunt sententiæ, consilia, quæ si magnifica sint, etiam ab eventu destituta, non minus dignationis habent, & conferunt suis, quam ipsa facta. Quare etiam à factis, hac loquendi ratione distinguuntur. Neque publica *dicta* minus quam *facta*, Annalium laudationumque sunt argumentum: &, si, quod jam dixi, erecta sunt ac heroica, haud

54 ret. Petita inde Eubœa, [1] tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Juliam edidit. tum extrema Asiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias urbes, mox Propontidis angustias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noscendi; pariterque provincias [2] internis certaminibus, aut magistratuum injuriis fessas refovebat. atque illum in regressu

haud minus, quam facta, in auctorum & rerump. gloriam cedunt. Possis etiam *dicta*, imperia interpretari. Ut *dicere* sæpe nihil aliud designat, quam imperare: unde *Edicta* & *Dictatorum* nomen. Ita *dicta* accepit Tacitus sub initium Ann. VI. *Quid illi cum militibus? quos neque dicta, neque præmia accipere nisi ab imperatore par esset.* Annius Setinus, Prætor Latinorum, apud Liv. lib. VIII. *Quid abest, quin, proditi Sidicinis, non Romanorum solum, sed Samnitium quoque dicto pareamus?* De his plura mihi dicere liceret, nisi manus injiceret compendium hujus, quod jam excessimus, nostri instituti. Videt quisque Taciti mentem, & cur, ac quomodo, veterum Atheniensium *facta dictaque* in medium allata, ad hos quæsitissimos, Germanico delatos, honores, plurimum attulerint dignationis. Neque jam necesse est, eorum conjecturas refellere, qui hunc locum mutare sunt aggressi. *Boxhornius.*

1 *Transmisit Lesbum.* Quidam interpretatur, prætervectus est Lesbum, quod verum potius, quam Latino verbo *transmittendi* exacte respondens, arbitror. Nam *transmisit Lesbum*, valet, ab Eubœa trajecit in Lesbum. uti supra, I, 5. *Planasiam vectum*, pro in Planasiam. *Freinshemius.*

2 *Internis certaminibus, aut magistratuum injuriis.*] Cicero ad Q. Fr. lib. I. ep. 8. *Cujus quidem generis, constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam, nullum æs alienum novum contrahi civitatibus. vetere autem magno, & gravi multas abs te esse liberatas urbes, complureis dirutas, ac pœne desertas, in quibus unam Ioniæ nobilissimam, alteram Cariæ, Samum & Halicarnassum, per te esse recreatas. nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis administrentur: sublata Mysiæ latrocinia: cædes multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam: neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura, & majora oppidorum, & fanorum furta & latrocinia esse depulsa.* Lib. 3. fam. Ep. I. *Ego autem, cum hoc suscepissem, non justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, & perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse.* Lib. 6 ad Att. Ep. 2. *Mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ sunt: omnes suis legibus, & judiciis usæ, αὐτονομίαν adeptæ, revixerunt &c. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant. quæsivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. aperte fatebantur. itaque sine ulla ignominia suis humeris pecunias populis retulerunt.* Quanquam & vox *magistratuum* Roma missos complecti possit. lib. V. ad Att. Ep. 20. *Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. ibi morati biduum, perillustres fuimus, honorificisque verbis omnes injurias revellimus superiores.* Gronovius.

1 *Sacra*

gressu [1] sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. [2] Igitur alio * quæque ibi varietate fortunæ

1 *Sacra Samothracum.*] Samothracia insula non eadem cum Imbrasia, ut censet Musarum decus: nec Imbrasus fluvius sive Parthenius in hac, sed in Ionica Samo, quæ ideo Parthenias dicta, ut discimus ex Strabone, Plinio, & Hygino. Eustathius: Ἡ δὲ Θρᾳκία Σάμος λέγεται, καὶ Σαμοθρᾴκη συνθέτως. Καλεῖται δὲ οὕτω πρὸς διαστολὴν τῆς ἑτέρας Σάμου, τῆς Ἰωνικῆς. Imo tres distinctæ Sami, de quibus docte noster Ortelius in Thesauro Geographico, quem vide. Ideo firmanda in Varrone prisca lectio. *Terra & cælum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque quas Samothracia* (non *Ambracia*, aut, *Imbrasia*,) *ante portas statuit duas viriles species aheneas, dei magni: neque ut volgus putat, hi Samothraces dii, qui Castor & Pollux: sed hi, mas & femina, & hi quos augurum libri scriptos habent sic Divi potes: & sunt pro illis qui in Samothrace* θεοὶ δυνατοί. Initia quæ Varro dicit, sunt hæc sacra, de quibus noster, sacra religiosa in primis etiam apud Romanos. Ideo Poëta satyricus,

——— *juret licet & Samothracum*

Et nostrorum aras.

Suidas: Ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἦσάν τινες τελεταί τινες, ἃς ἐδόκουν τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακον κινδύνων τινῶν. Ἦν δὲ ἐκεῖσε καὶ τὰ τῶν Κορυβάντων μυστήρια, καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. Propter religionem loci, confugiebant illuc olim nocentes, ut colliges ex 11. Anthologiæ, & facto Persei Macedonum regis, apud Livium. Adde Strabonem lib. x. *Lipsius.*

Sacra Samothracum.] Samothrace est insula in mari Ægæo opposita Thraciæ. In ea fiebant mysteria Corybantum, quos & *Cabyros*, & *Telchinas*, & *Idæos dactylos* vocabant, similia orgiis Bacchi, aut Cybeles, tumultus & insaniæ plena, unde κορυβαντιᾶν Aristophani in Vespis, eaque de causa vocat eam Dionysius Κορυβάντειον ἄστυ. Magna in veneratione erant apud veteres: & qui eorum dæmonum nomina edidicerant, in terroribus ea pronunciabant, seque ita putabant tutos fore. Plutarchus περὶ ἀπορίας αἰσθομένου ἐπαίνου, ἐπ' ἀρετῇ. Οἱ ἐκμεμαθηκότες τὰ τῶν Ἰδαίων ὀνόματα Δακτύλων, χρῶνται πρὸς τοὺς φόβους αὐτοῖς, ὡς ἀλεξικάκοις, ἀτρέμα καταλέγοντες ἕκαστον. Quo respiciens Aristophanes in Pace, ita, conspecto bello, vindemitorem loquentem facit: Ὦ ἄνδρες τί πεισόμεσθα; νῦν ἀγὼν μέγας. Ἀλλ' εἴ τις ὑμῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ τυγχάνει μεμυημένος, νῦν ἐστὶν ἄξιον καλόν. Cur *Dactyli* dicti sint, causa eleganter à Diomede grammatico refertur. *Muretus.*

2 *Igitur aliaque.*] Turbatus locus, aut mutilus. Si turbatus tantum, sic reponito. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque quæ ibi varietate fortunæ & origine nostri veneranda, obvii Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam.* Sed quæ varietas fortunæ aut origo Romanorum in Samothrace? Principium Trojanæ gentis inde: à Trojanis autem Romani. Dionysius lib. 1. Dardanum facit in hanc insulam venisse, quæ tunc Melane dicta; & pulsum inde sterilitate soli devenisse ea Phrygiæ loca, ubi post Troja. Ideo olim Dardania dicta Samothrace, ut Plinius auctor. Bene ergo, *origine nostri.* Sed & Varro 11. Humanarum, *Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, Æneam ex Phrygia Italiam advexisse*, tradidit. Et quædam huic rei suggeret Servius, in illud vatis magni,

——— *anti-*

fortunæ & nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellit-

——— *antiquam exquirite matrem.* Varietatem fortunæ vel ad Dardanum refer; vel ad Romanos, qui ex tam parvis magni. Fieri tamen potest, ut mutilus locus sit, fueritque aliquid de Ilio etiam insertum, fonte non dubio Romulæ gentis. *Lipsius.*

Igitur aliaque qua ibi.] Arbitror hic à librario factam transpositionem. Vt forsan sic scripserit Tacitus: *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque ibi varietate fortuna & nostri origine veneranda, obvii aquilones depulere. Itaque relegit Asiam, appellitque Colophona.* Nam, *qua,* relativum pronomen videtur mihi vacare. Ideo vero dixit, *nostri origine veneranda*, quod Æneas propter oraculi responsum; *Antiquam exquirite matrem*, quum Italiam peteret, profectus ad Thraciam, Samothracas deos sustulerit, & pertulerit secum, propter originem matris. Auctor Servius, exponens illud Maronis carmen Æneidos lib. 7. *Rhenanus.* Faërnus locum hunc mutilum, mendosumque ita veteribus libris adjutus restituebat: *Igitur Ilium, aliaque ibi varietate fortuna, & nostri origine veneranda cum aspexisset, relegit Asiam,* &c. *Vrsinus.* Emendo: *Atque Ilium in regressu, & sacra Samothracum.* Recte enim Ilium in regressu prius habuit objectum, dein Samothraciam. *Colerus.* Asperitas compositionis magnitudini non parum inservit. ὥσπερ γὰρ ὄνομα τραχὺ μέγεθός ἐργάζεται, οὕτω σύνθεσις. Hinc apud Thucydidem compositio τραχύτητος ἐστι μεστή, καὶ ὑπερβατική. Qua de re neminem audio, cui sine spe restitutionis hæc deplorata sunt: noster enim asperavit compositionem magnitudinis gratia, quod Thucydides, & ὑπερβατικώτερον fecit. Vel cum doctissimo viro restitue; *Igitur relegit Asiam, aliaque, qua ibi varietate fortuna & nostri origine veneranda.* Nunc recenseamus Germanici navigationem, ut res omnis magis in aperto sit. is ab Ægæo petit Hellespontum, litusque Abydi Asiaticum prius venit, ut viseret loca Trojana: indeque ad aliud vehitur, ubi Sestos erat, ibique adit Byzantium & Perinthum; mox intrat Propontidem, & Euxinum Pontum: postea revertens & Ægæum secans versus Samothraciam, vento reflante ad eadem Asiæ litora jam sibi visa rejicitur: secundum quæ Colophona tendit. hæc omnia Tacitus. At opus inhærere verbis, quæ prægnantia sæpe scribit: *Relegit Asiam*, ut Virgilius, *relegens errata retrorsum littora.* Ilium vero sciunt omnes, Romanorum originem fuisse, fortunæque variantis insigne documentum. *Salinerius.* Corruptus procul dubio locus. Olim voce transposita legebam: *Igitur Asiam, aliaque ibi varietate fortuna & nostri origine veneranda, relegit, appellitque,* &c. at nunc improbo. Existimat Lipsius, fuisse hic aliquid insertum de Ilio, Romulæ gentis fonte. Id suspicor latere in voce, *alio*, quam habet MS. nam ego ejus lectionem fideliter retuli, cum antea non minus corrupte legeretur: *Igitur aliaque qua ibi,* &c. Forte aliquid tale scripsit Tacitus: *Igitur viso Ilio, quaque ibi varietate fortuna & nostri origine veneranda, relegit Asiam.* Pichena. Locus ab omnibus conclamatus, cui vitam reddo, pollinctoribus abire jussis, & tibicine. Nam ita lego: *Igitur relinquens, qua ibi varietate fortuna.* Aurelius. In loco manifeste corrupto quilibet interpres pro captu aut arbitrio suo versatus est. mihi quæ de origine Romana hic inseruntur, haud dubium judicium fecerunt *Ilii* mentionem hoc loco fuisse, ipsiusque veræ scripturæ superesse vestigia, unde haud difficulter eruatur: *Igitur Ilio, quaque ibi varietate fortuna & nostri origine veneranda, relegit Asiam.*

appellitque [1] Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis, & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium & nomina audit: tum in specum

Asiam. Ilio relegit Asiam, eadem formula loquendi, qua modo *transmisit Lesbum*, ut nimirum utrobique neglecta sit præpositio. Pari modo ellipsis est in his, *Ilio quaque ibi*, pro ab Ilio, & ab iis, quæ ibi. Sic 1, 38. *Exterritis qui obstiterant*, hoc est, illis, qui. Frequenter atque eleganter omittitur *is*, aut *ille*, sequente *qui*: sicut modo notavi ad Curtium in Indice, voce *ille*. Freinshemius. Vox male repetita & nonnihil mutata sensum turbat, legam: *Igitur Asiam quaque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda relegit, appellitque Colophona.* Navigatio hæc Germanici inter Europam est Asiamque. Supra dictus fuit transmissâ Lesbo adiisse extrema Asiæ: sed inde in Europæ oram, ubi Perinthus & Byzantium, perlatus fuit. retroque versus & à Samothrace insula rejectus ventis, qui rursus ipsum in Asiæ oram tulere, ea regione ubi fuit Troja. Vides cur dicat *relegit* & cur *varietatem fortunæ*, *originemque Romanam* memoret. *Grotius.* Hic locus sine dubio corruptus est & sensum perfectum non habet. Transponere verba, ut facit Lipsius, violentum est. Quare corrigo parvula mutatione: *Igitur alia, quæ ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda relegit, Asiamque, appellitque Colophona.* Ach. Harlæus. Subscribo uni Freinshemio, cujus ipsa prorsus conjectura olim & mihi nata est: ut pro *aliaque quæ* sit *Ilio quaque*. Intelligimus Trojæ reliquias conspectas Germanico, non quum transiret angustias Hellesponti, & ad Στόμα Πόντου properaret, ut vult Salinerius (etsi præter ea *extrema Asiæ* à Lesbo conscendenti brevis cursus Seston & ad Europæum Hellesponti ac Propontidis latus fuerit) sed regresso, cum & alia superiora lateris Asiatici eum prælegisse otiosius credibile est. Ibi forte navibus ad Sigæum appulsis venit ei in mentem de Samothracum diis venerandis, jamque eo velis, si daretur, & remis; sed illum è Septentrionum filiis præcipue quem Thrasciam vocant, pertinaciter adversus ab incepto desistere compulit. *Igitur Ilio quaque ibi*, hoc est, igitur continuato itinere ab Ilio, quod redux à Bosporo Thracio tenuit, & illis, quæ istic loci, vel quod varia sorte celebris fortunæ ludos fuerunt, nunc splendida regna, nunc rudera & cadavera civitatum, vel quod inde origo Romanæ gentis descendit, conspecta nec sine sacro horrore & religione quadam visenda; his, inquam relictis, ut inceperat, Asiæ oram legere pergit. Ideo *relegit*. Gronovius.

1 *Claris Apollinis oraculo.*] Strabo tamen, qui huic ætati compar, ita loquitur de hoc oraculo, tamquam nullum tunc fuerit. Κολοφὼν πόλις Ἰωνικὴ, καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν ποτε παλαιόν. Lipsius.

Oraculo uteretur.] Dixit Græcorum more *uti oraculo*, pro *oraculum consulere*. Illi enim dicunt χρῆσθαι. ac mihi videtur exoticum illum Græcorum sermonem imitari voluisse, novitatis aucupio gratiam elocutioni quærens. *Turnebus.*

Colophona, ut Clarii.] Claros navale Colophoniorum. Plin. lib. 2. cap. 103. *In Apollinis Clarii specu lacuna est, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviori vita.* Muretus. Plin. 5. 29.

cum degressus, hausta fontis arcani aqua, [1] ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa versibus, compositis super rebus quas quis mente concepit. & ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, 55 *maturum exitium* cecinisse. At Cn. Piso quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium, [2] turbido incessu exterritam, oratione sæva increpat; oblique Germanicum perstringens, *quod contra decus Romani nominis, non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios.* etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quendam [3] Areo judicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, [4] miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum,

5, 29. *Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, Haleso affluente: inde Apollinis Clarii fanum.* Tertull. de Anima. *Lymphaticos efficit Colophonis scaturigo dæmoniaca.* Euseb. de Præp. Euang. l. 2. c. 5. *Castalius & Colophonius fontes.* Aurelius.

1 *Ignarus literarum.*] Liberalium studiorum. Etsi alii accipiant pro ipsis elementis. *Freinshemius.*

2 *Turbido incessu.*] Noster Iurisconsultus in L. *Observare.* de offic. Procons. D. *Recte*, inquit, *& ordine faciet, si edictum decessori suo miserit,* (loquitur de Proconsule,) *significetque quo die fines sit ingressurus. Plerumque enim, incerta hæc & inopina turbant provinciales.* Aurelius.

3 *Areo judicio falsi*] Lego, *Areo judicio*, hoc est, judicio Arei pagi. τῇ ἀρείῳ πάγῳ. Dicasterii notum nomen est apud Athenas ἄρειος πάγος, ubi capitales causæ cognoscebantur. *Rhenanus.*

4 *Miserit triremes.*] Alii triremes suas, tamquam omnes, alii quasdam missas interpretantur: neutri absurde. *Freinshemius.* Livius 23, 34. *P. Valerius Flaccus cercuros ad persequendam*

retrahen-

cum, prævenitque. & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, [1] severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi, *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, [2] decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad [3] mala obsequia promptis, quod *haud invito imperatore ea fieri* occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico; sed [4] præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, [5] hominum 56

retrahendamque navem cum misisset. Utrobique intelligitur *aliquot.* Gronovius.

1 *Severos tribunos.*] Vertunt fideles & veteres, sed non ad fidem hic respicitur, verum ad disciplinam. *Freinshemius.*

2 *Decursibus cohortium interesse*] Alia hæc Decursio ab illa funebri, de qua dixi. Nam hæc exercitii fuit: solita usurpari ter quot mensibus ex institutione divi Augusti. Vegetio Campicursio dicitur; quem vide lib. I cap. XXVII. & l. III. cap. IV. Campestris decursio Suetonio, in Galba: *Campestrem decursionem scuto moderatus.* in Nerone: *Indictaque decursione Prætorianis, scutum sua manu prætulit.* Et sane indecorum, feminam in his spectari, & velut moderari. *Lipsius.*

3 *Mala obsequia.*] Quidam ad Germanicum & Agrippinam referunt, cum ad Pisonem referendum sit, ad cujus obsequia prompti erant etiam in malis rebus. *Malum* est *obsequium*, quod ubi non debet redditur, perversum. Sic *male alacres* sunt 4.74. perverse alacres; læti, quum minime deberent. *Freinshemius.*

4 *Præverti ad Armenios.*] Ita infra: *Aut si quando ad interna præverterent.* Curtius VI. *Tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus.* Apuleius Apol. II. *Nunc tempus est ad epistolam Pudentillæ præverti.* Plautus & Livius quoque, sed sine præpositione. *Lipsius.*

5 *Hominum ingeniis, & situ terrarum.*] Quid hac Manuscripti lectione melius aut clarius? tamen sive à librariis corrupta, sive à censoribus mutata, sic in vulgatis habebatur: *Ambigua gens ea antiquitus, non modo ingeniis, sed situ terrarum.* Pichena. Opponit terras ingeniis hominum, quæ varia variis locis. Tertull. libr. de Anima. *Thebis hebetes & brutos nasci, relatum est: Athenis sapiendi dicendique acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua. Comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat: mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* Aurellus.

minum ingeniis, & ſitu terrarum, quo [1] noſtris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximiſque imperiis interjecti, & ſæpius diſcordes ſunt, adverſus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempeſtate non habebant, amoto Vonone: ſed favor nationis inclinabat in Zenonem [2] Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia inſtituta & cultum Armeniorum [3] æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfuſa multitudine, [4] inſigne regium capiti ejus impoſuit. ceteri venerantes regem, *Artaxiam* conſalutavere; quod illi vocabulum indiderant [5] ex nomine urbis. At Cappadoces in formam provinciæ redacti Q. Veranium [6] legatum accepere: & quædam

1 *Provinciis noſtris late prætenta.*] Sic Virgil. dixit *prætentaque Syrtibus arva.* Et Valer. 5 Argonaut.

Horruit immenſum Ponti latus, horruit omnis
Armenia prætentus Iber.

Idem.

2 *Polemonis regis Pontici.*] Melius, *regis Ponti.* Polemo autem Zenonis Rhetoris filius ad regnum pervenit conceſſu Antonii & Auguſli. de quo vide Dionem in actis anni DCCXXIX. Vxorem habuit Pythodorim: quam mire à prudentia aliiſque virtutibus laudat Strabo; & quæ nunc, mortuo marito, præerat rebus regni. Polemoni illi filius item Zeno, qui nunc Armeniæ datus rex. Strabo lib. XII. Τῶν δὲ τῆς Πυθοδωρίδος υἱῶν ὁ μὲν ἰδιώτης συνδιῴκει τῇ μητρὶ τὴν ἀρχήν. ὁ δὲ νεωστὶ καθίσταται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας Βασιλεύς. *Lipſius.*

3 *Æmulatus.*] Poſſit Salluſtiano exemplo legi, *æmulus. At Pompeius à prima adoleſcentia, Alexandri regis facta dictaque æmulus erat.* Idem.

4 *Inſigne regium.*] Zenonem itaque regem Armeniæ dedit Germanicus, ſed ſine ullo, ut vides, bello. addo, nec metu belli. Mirum igitur à Suetonio ſcribi, Cal. cap. 1. Germanicus *ad componendum Orientis ſtatum expulſus, cum Armeniæ regem deviciſſet, Cappadociam in provinciæ formam redegiſſet, Antiochiæ obiit.* Quem, ſodes, ille regem devicit ? auctoritate tota res perfecta, non armis. Videbar appoſite corrigere, *dejeciſſet.* ſed nec id plene verum: quia Vonones à Silano dudum regno amotus, ante Germanici adventum. Itaque corrigas potius, *regem dediſſet.* Idem.

5 *Ex nomine urbis.*] Mirum. cum jam ante plures reges eo nomine fuerint: & urbs ipſa potius nomen habuit ab aliquo regum, uti Tigranocerta. *Idem.*

6 *Legatum accepere.*] Hiems media eſt, tamen æſtuo. Legatum, inquit, nonne id eſt, Prætorem ſive Proprætorem ? Ita enim dicti, qui in Cæſaris provincias miſſi: & hos omnes legi reperio è Senatu. Si id eſt: quis

quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servæus præponitur tum primum ad [1] jus prætoris translatis. Cunctaque socialia prospere composita non ideo lætum 57 Germanicum habebant, ob superbiam Pisonis, qui jussus partem legionum ipse, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. [2] Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur: & erat, ut retuli, clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi, intendere vera, adgerere falsa, ipsumque & Plancinam, [3] & filios variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhibitis

quis Dionem nobis conciliet, super eadem te scribentem: Καὶ τοῦτο καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. *Secundum hæc & Cappadocia Romani juris facta, & Equiti regenda permissa.* Si enim Equiti, quomodo Legato? Fateor in minores provincias sæpe Equites missos, imo & Libertos; sed cum Procuratorum titulo, non Legatorum. Tamen à Dione & Tranquillus est, in Vespas. cap. VIII. *Cappadociæ, propter assiduos Barbarorum incursus, Legiones addidit, Consularemque rectorem imposuit pro Equite Romano.* Ego censeam primo quidem Legatum impositum: sed post id mutasse. Dionem autem oculos habuisse in eo quod obtineret, non quod obtinuisset. *Idem.*

1 *Ad jus Prætoris.*] Verius esset, *Proprætoris*: sed ista miscentur, & passim in Tacito Prætor, Proprætor, Legatus, munere eodem. Strabo ad hanc rem: Ἡ Κομμαγηνὴ μικρά τίς ἐστιν· ἔχει δ' ἐρυμνὴν πόλιν Σαμόσατα, ἐν ᾗ τὸ βασίλειον ὑπῆρχε· νῦν δ' ἐπαρχία γέγονε. id est: *Comagene, modica regio. urbem munitam habet Samosata, in qua regia fuit. nunc in provinciam redacta est.* Nec moveat te quod Suetonius provinciam eam factam primum vult à Vespasiano, cap. VIII. quia Caligula regibus eam iterum tradiderat, ut narrat Dio LIX. *Antiocho*, inquit, *Antiochi filio Comagenem paternum regnum adjectis Cilicia maritimis dedit.* Uti ergo Caligula Tiberii; sic Caligulæ decretum Vespasianus rescidit. *Lipsius.*

2 *Cyrri demum.*] Cyrrum oppidum in Cyrrhestica, seu Cyrristica regione Cœlesyriæ, ait Plinius. & sic à Ptolomæo dicitur, reponiturque inter urbes Syriæ. *Aurelius.*

3 *Et filios criminari.*] Hæc de dissidio & calumniis inter Pisonem & Germanicum, quique partium utriusque ibi erant. Sed quomodo *filios* criminantur: sane unus ibi *M. Piso* filius: & *Cnæus* alter, *omne hoc tempus in urbe egit*, quod ipse Tacitus infra libro III. scripsit: nec paternæ fortunæ aut crimini potuit adjungi. Vide an non *filium*; nisi & Cnæus Romæ aliquid in Germanicum; aut criminari universe sunt filiorum superbiam, contumaciam, aut tale. *Lipsius.*

tis ſermo cœptus à Cæſare [1] qualem ira & diſſimulatio gignit: reſponſum à Piſone [2] precibus contumacibus, diſceſſeruntque [3] opertis odiis.

[1] post-

1 *Qualem ira & diſſimulatio gignit.*] Forte, *qualem ira diſſimulatio.* Muretus. Male & contra mentem Taciti: nam *ira diſſimulatio* talis poteſt eſſe, ut frontem & verba præferat ſummopere amantium: at *ira & diſſimulatio* eſt, ubi inſignis & nota ira ſic inſigni comprimitur animo, ut identidem erumpat ſeſe ac male tegat. Accipe igitur, qualem viciſſim nunc ira, nunc ejus diſſimulatio gignit. qualis ſolet alternari inter eos, qui eodem tempore eodemque congreſſu fræenos iracundiæ modo relaxant, modo adducunt. *Gronovius.*

2 *Precibus contumacibus.*] Illa contraria videntur, & revera ſunt, *contumacia* ac *preces.* Sed ea oppoſita loquendi ratione uti amat Tacitus & ſingularem non elegantiam modo, ſed vim etiam iſta habet in iis ſive moribus, ſive ingeniis, ſive factis, ſive dictis deſcribendis, in quibus, diverſas ob cauſas, diverſa & contraria concurrunt, & aliquid ex utriſque mixtum eſt. Ita hic, *Preces contumaces.* Sub initium hujus libri, *ſegnis equorum cura.* Lib. 1. *arrogans moderatio.* Ann. 4. *Ignoti ex fama.* Faciunt etiam huc iſta; *ſermo cœptus à Cæſare, qualem ira & diſſimulatio gignit.* Hoc ipſo libro: *Pro Plancina cum pudore & flagitio diſſeruit.* Et *Adeo vertit ac miſcuit iræ ac clementiæ ſigna.* Annal. III. Et alia ejuſmodi infinita. *Boxhornius. Precibus contumacibus*, ut Iupiter apud Naſonem, *precibuſque minas regaliter addit:* quibus petebat quidem, ne ea, quæ reipubl. cauſa & ex inſtituto egiſſet, in ſuam contumeliam verteret, (ut Pompejus apud Cæſarem initio belli civilis) ſimul demonſtrabat, ſi tamen id faceret atque indignaretur, ſe id ſuſque deque ferre, ut Cicero ad Appium 3. fam. 7. forſan & adjiciebat ſcire velle, quot ſibi ſint domini: Tiberio putaſſe ſoli rationem actorum reddendam. *Idem.*

3 *Opertis odiis.*] Lego *apertis.* Lipſ. *Opertis odiis.*] Eruditiſſimus vir *apertis.* Ego nequeo videre, quo pacto odia ab eo aperiantur, cujus ſermo eſt, *qualem ira & diſſimulatio gignit:* neque facile perſuadear, illum ſimultatis affectus effudiſſe, qui precibus contumacibus objecta ſibi deprecatur. *reſponſum à Piſone precibus contumacibus.* Vterque igitur (quantum in ſe fuit) odia tunc diſſimulavere: verum iis invitis emicuerunt quædam ſcintillæ animi alienati, quem poſtea Piſo detexit, qui alioquin iræ potens non erat. *rarus in tribunali Cæſaris Piſo, & ſi quando adſideret atrox & diſſentire manifeſtus.* Salinerius. *Diſceſſeruntque* repoſui. vulgo *diſceſſerantque.* Quod ad vocem *opertis*, mihi quidem Lipſii conjectura valde probatur. Nam ex antecedentibus, & ſequentibus mutua odia ſatis declarantur. Nec ideo *aperta* dicuntur, quia Germanicus & Piſo ea patefecerint, inimicitiamque indixerint, ſed quoniam & ipſis inter ſe, & eorum amicis, manifeſta erant, licet ab utriſque male diſſimularentur. Alteram tamen vocem non ſperno, quæ & ipſa commodum ſenſum habet. *Pichena.* Non ſine cauſa in partes hic itum: nam & altera lectio, *apertis odiis*, ſimilitudinem habet veri. Sed omnibus probe conſideratis illam prætuli. *Freinshemius.* Cum ita reſtet in autographo unico, haud id temere ſollicitaverim, facto ex *opertis* contrario ejus *apertis.* Si enim tunc odia palam profitebantur, cur infra ſequitur? cap. 70. *componit epiſtolas, queis ei amicitiam renuntiabat.* extatque diſerte libr. 6. Ann. cap. 29. hujuſmodi demum amicitiarum

[1] postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum [2] coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ,

citiarum diremptionem, *finem gratiæ ponere*. Gruterus. Scio *offensarum aperta* in 3 Histor. Attamen omnino Lipsio subscribo, & plane alterum τὸ *apertis* alienum puto. Naturaliter enim evenit, ut ex hujusmodi colloquiis, inter ingenia præsertim dissociabilia, exeant professi inimici. Et tum quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, alterum firmant. Si odiis apertis discessissent, lenes querelas expurgatio, hanc ejus qualiscunque acceptio, & rursus aliqua mutuæ fidei species sollicitosque vultus læti excepissent. At hic sermo ira & dissimulatione mixtus, dein preces arrogantes ac nihil cedentis, quid possunt gignere aliud quam odia retecta & apparentia? Iam si nolebat sciri Piso se cum Germanico in gratia non esse, cur rarus in tribunali Cæsaris, cur austerus, cur diversa semper sententia? Stultitiam Cicero vocat *in obscuro odio apertas inimicitias* ostendere; Fam. 10. Denique innata utrique indoles, hoc est, & simplicitas Germanici & ferocia Pisonis, satis refutare vulgatum videntur. Quæ Gruterus urget, ad ea responsio facilis. Aliud e colloquio *discedere odiis apertis*, hoc est, ita ut alienatorum animorum signa satis apparuerint; aliud denunciare inimicitias & omnem consuetudinem rumpere. Velim scire Lucullus & Pompejus in Galatia digressi ne fuerint etiam *apertis odiis*? *Certatum inter imperatores jurgio*, inquit Vellejus. Item annon postea quoque vixerint *apertis odiis*, quum Pompejus in Provincia Luculli acta rescinderet; Lucullus Pompeji acta confirmari à Senatu prohiberet? Πομπηΐῳ δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ πρὸς Λεύκολλον, ait Plutarchus. Neutrum tamen alteri amicitiam libello renuntiasse legimus. Sed cum *finem gratiæ* ponebant. Sed quibus libuisset; non utique omnes. Sed qui simpliciter in gravissimis offensis agerent. sed non ita præfestine, quos honoris collegium aut provinciæ societas conglutinasset, etiam post manifesta odia. *Gronovius.*

1 *Postque rarus in tribunali.*] Maluit Muret. divisum, *post quæ rarus*. Idem in utroque momentum. *Acidalius.*

2 *Corona aurea.*] Coronæ conviviorum e floribus foliisque vulgares: non æque ex auro. Quas tamen non solum in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ usum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Ælio Vero scribit. *Data etiam convivis aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quinetiam datas lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus.* Item Vlpiano, De auro & argento legato: *Cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argentove. sed & in coronas mensarum, gemmæ coronis cedent, & hæ mensis.* At in Ægypto hunc morem Iustinus tangit lib. XVIII. *Missi*, inquit, *a Senatu in Ægyptum Legati, cum ingentia sibi a Ptolemæo rege missa munera sprevissent, interjectis diebus ad cœnam invitatis aurea corona missa sunt, quas illi honoris caussa receptas, postera die statuis regis imposuerunt.* Etiam Polybius l. XV. qui ostendit tamen Regibus tantum ex auro dari solere, aliis alias. Itaque narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem ejus generis imposuit: Πρῶτος μὲν γὰρ, inquit, ὡς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλέσοντος

grippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; [1] *principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari*: abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere: miserat [2] *amicitiam ac fœdus* memoraturos, & *cupere* [3] *renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis*

58

τὸν Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀπέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων. Ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι: *Primus hic enim Agathoclem ad se in cœnam invitans, auream ei coronam dedit soli omnium convivarum. quod solis regibus tribui mos est.* Neque scio an huc faciat, quod Laërtius in Xenocrate scribit: χρυσῷ στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ' ἄθλῳ πολυποσίας: *aurea corona donatum, in præmium multæ potationis.* Certe ad convivia etiam spectat. *Lipsius.*

In convivio corona aurea magno pondere &c.] Solebant antiqui in compotationibus coronas gestare, ut est apud Aristophanem in Equitibus, ubi Poëta, ὥσπερ (ait) κοννᾶς στέφανον μὲν ἔχων δίψῃ δ' ἀπολωλώς. invehitur enim in Cratinum tanquam ebrium & insanientem. Meminit & Diogenianus, unde Plauti carmen in Pseud. *Quid ego video? cum corona ebrium Pseudolum tuum?* Mentio est etiam Athenæo & aliis auctoribus. *Alciatus.* Æneæ coronæ & corneæ ante aureas Romæ hibernæ, ubi natura flores negaverat, Plinius 21, 2. Sane Crassus Dives primus ex auro & argento invenit, Plin. ib. 3. Licet priore ævo solis diis aureæ darentur, Dio 44. *Aurelius.*

1 *Principis Romani.*] Claret sententia. quasi dicat, luxum illum alienum Romanis moribus, dignum Parthorum. Æmilius tamen hic λεπτολογεῖ, & perdit multa verba. *Lipsius.*

Principis Romani.] Apud Cornelium infra libro 1. Hist. Galba Pisonem adoptans. *Neque hic*, inquit, *ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Sentiebat igitur Piso in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum. quamvis enim principis filius esset Germanicus, tamen esse ejus principis, qui non subjectos ut servos, sed regendos ut liberos & amicos cives suos accepisset. Itaque non dari epulas filio Parthorum regis omnium domini: sed filio principis Romani, amico & prope æquali cum civibus jure viventi. *Ferrettus.* Rectissime, meo quidem animo hæc explicavit Ferrettus hoc loco, mentem Pisonis fuisse, in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum, &c. *Freinshemius.*

2 *Amicitiam ac fœdus memoraturos.*] Verbo signato & proprio hac in re usum Tacitum notavimus ad Plautum Pseud. 5, 1, 36. *Gronovius.*

3 *Renovari dextras.*] In fœderibus dextræ, & in dextris religio. Plinius 11. cap. 46. Extant nummi in quibus sunt compactæ dextræ invicem cum hac inscriptione, CONCORDIA LEGIONUM. Et apud Triumviros, tres manus invicem se tenentes, nequitiæ & sceleris, & tyrannidis fœdus testabantur, cum hoc titulo: *SALVS.*

phratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, [1] *neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret.* Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat. M. Silano, 59 L. Norbano Coss. Germanicus [2] Ægyptum proficiscitur, [3] cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque [4] apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite

LVS. GENERIS. HVMANI. *Dextra*, inquit Plinius, *osculis aversa aperitur, in fide, recta porrigitur.* Aurelius. Dextras pro fide & fœderibus sumi, notum est: illis præsertim gentibus. vide notata ad Curtium 6,4. *Freinshemius.*

1 *Neu proceres gentium.*] Legendum, *ne proceres gentium.* Causa cur removeri velit Vononem è Syria, ne dum proceres gentium, Artabanus Persicæ, Germanicus Romanæ, proximi sunt, si propius adsit Vonones, serat inter eos nunciis è propinquo causas discordiarum. Eo mox amolitus in Ciliciam, & in ejus oram maritimam, quæ remotissima. *Mercerus.* Particula *neu*, sententiam confundit. Censeo legendum, *ne proceres gentium.* vel potius, *ne is proceres gentium.* Pichena. Nihil mutari placet. Videtur enim & genus τῶν ἐν διαλ. δυοῖν esse, & sermo legibus, pactionibus, conditionibus proprius: *Ne sit, neu faciat,* pro illo, *Ne sit, ubi vetitum faciat.* Quare autem *proceres gentium* Germanicus & Artabanus ingeniosissimo Mercero? Saltem tempus anguste captum, quasi Vonones Artabano tantummodo gravis vicinus, dum ipse & Germanicus in proximo. Quin *proceres gentium* acceperim præfectos & satrapas plurimarum gentium Parthis parentium, & *discordias*, rebelliones, defectiones, dissensiones Parthorum inter sese. Neque aliter Freinshemius, puto. *Gronovius.*

2 *Ægyptum proficiscitur.*] Malim, *in Ægyptum.* Pichena. Frustra. Sic enim loquebantur. Liv. lib. 45. *Ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit.* Iustinus vel Trogus lib. 23. *Vxorem genitosque ex ea duos parvulos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit.* Et lib. 28. *Cum conjuge & liberis Ægyptum ad Ptolemæum proficiscitur.* Idem.

3 *Cognoscendæ antiquitatis.*] Auditis Principes? imitamini. Hæc cognitio ad gloriam honestumque excitat: hæc parandi vias ostendit. *Lips.*

4 *Apertis horreis.*] Publicis, opinor. ubi frumentum asservabant in plebis Romanæ, & quod superesset, in alios usus. At ille, in caritate forte annonæ, indigenis indulsit. *Idem.*

 1 *Pedi-*

te incedere, [1] pedibus intectis, & [2] pari cum Græcis amictu, [3] P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, [4] quod contra instituta Augusti, [5] non sponte principis

[1] Ale-

1 *Pedibus intectis incedere.*] Interpretor, incessisse crepidatum palliatumque. Plura in EXCURS. K. *Idem.*

Pedibus intectis.] Id est, non calceatis, sed soleatis: quippe calceorum aluta tegit pedem, solea nudat. Calceus tibias vestit, solea plantas tantum. *Solea*, ait Verrius Flaccus, *quæ solo pedis subjicitur.* Et ita *Thuscum calceamentum* accipio apud Virg. 8. Æn.

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Quod ex Hesychio probat Turnebus. Suetonius ita scribit de Augusto. *Discalceatus ludis æstivis intererat*, id est, soleatus. Et Asinius Pollio lib. 10 Famil. scribens Ciceroni. *Cum quidem pransus, & nudis pedibus.* Apulejus *nudis & intectis pedibus* dixit 2 Metam. Aliud autem est *mero*, vel *puro pede.* Vt Iuven. Sat. 3. *Observant ubi festa mero pede Sabbata reges.* Nam *merus* per totus in nudo & purus, nec calceum, nec soleam habet. Prudentius dixit *mero calce*, in Hymno D. Fructuosi. *Stabat calce mero.* Aurel. Quidam acceperunt pro tectis, qua quidem significatione reperitur etiam sed hoc loco melior est non tectis. Nec tamen omnino nudis pedibus incedebat, sed calceos apertos gestabat, hoc est, soleas, Græco more. Tertull. de pall. cap. 5. *si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calceis.* Agell. 13, 20. *Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infima teguntur, cetera prope nuda & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt: nonnunquam voce Græca crepidulas.* Plura Lipsius ad hunc locum Taciti. Patet hinc cur Francisci sodales appellentur *Nudipedes.* Freinshemius.

2 *Pari cum Græcis amictu*] Id est pallio. Apulejus enim Græcos quod essent palliati *palliata mendicabula* dixit. Inde palliatæ comœdiæ, non togatæ, quales Afranius fecit. *Aurelius.*

3 *P. Scipionis æmulatione.*] P. Scipionem Africanum dicit; quem etiam eo nomine multi calumniati sunt, Fabius quidem Maximus eum ad corrumpendam disciplinam militarem natum esse dicebat. Liv. lib. 29. *Ipsius enim Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in Gymnasio, libellis etiam palæstræque operam dare.* Magnam autem vim habet ad conciliandam imperatori benevolentiam victus, cultusque similitudo. Sic Alexander victo Dario Persas imitatus est: quo facto Persarum quidem gratiam iniit, sed Macedonum adversus se odium concitavit. Sic Caracalla in Germania, Romano cultu deposito, sagulis argento intextis, Germanorum more utebatur, flavam etiam capiti cæsariem imponens, forsan Germanum in modum. Herodianus lib. 4. *Muretus.*

4 *Quod contra instituta.*] Vide Suet. Tiberio, cap. LII. & quæ dicam ad lib. 1. Histor. *Lipsius.*

5 *Non sponte Principis.*] Non voluntate & permissu principis. Inde infra

[1] Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut [2] equitibus Romanis inlustribus, [3] seposuit Ægyptum: ne [4] fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, [5] claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsi-

infra lib. 4. *Exstructa jam sponte præfecti castra*: hoc est, jussu præfecti. Et alibi: *Proxima sponte inimicorum recepta*, id est, volentibus inimicis. *Ferretius.*

1 *Alexandriam introisset*] Suetonius: *Quod vero Alexandriam, propter immensam & repentinam famam, inconsulto se adiisset, questus est in Senatu.* Muretus.

2 *Equitibus Romanis illustribus.*] De hoc cognomine equitum infra. *Lipsius.*

Equitibus Romanis illustribus.] Ita conjunctim hæc accipienda sunt; ut quis eques Romanus esset, nec ex modicis, ut 1 75. sed illustribus, ut 4. 58. hoc est, qui ex Equestri ordine opibus & genere præcellerent, ut explicat Salmasius in epistola ad Gronovium, Elencho Amidianæ ibes Papinianæ præfixa. Nam hæc interpretatio melior videtur illa Savilis ad H. 1. 11. ubi hunc locum referens, *illustres equites Rom.* putat intelligi, qui 16, 17 appellantur *dignitate senatoria*. Licet enim hos quam maxime illustribus connumerandos arbitrer, tamen præter hos aliis quoque gradum hunc patuisse existimo. Quo referendos arbitror & *notos equites Rom.* apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 71. *Freinshemius.*

3 *Seposuit Ægyptum.*] Cum magna pars frumenti, quo pop. Romanus alebatur, Alexandria veheretur, ob idque Alexandrinæ naves cum apparuerant, magno gaudio populum afficerent, ut est apud Sen. Epist. 78. Augustus, imperio prospiciens, vetuerat, ne quis senator, equesve Romanus inconsulto principe ingrederetur Ægyptum: quod videret in potestate ejus fore, fame urgere Italiam, seque levi præsidio adversus ingentes exercitus tueri: simulque metuens imperio à summa levitate & inconstantia Alexandrinorum, ut auctor est Dio lib. LI. Itaque non à proconsule, aut à proprætore administrabatur Alexandria, sed à Iuridico δικαιοδότη, & à libertis Cæsaris, qui cogendæ pecuniæ publicæ præpositi erant, ut est apud Strabonem libro 17. Erat autem *Iuridicus*, eques aliquis, non tamen ex illustribus, & magna auctoritate præditis, unde est Tit. lib. 1. D. *de officio Iuridici Alexand.* ubi Vlpiani verba sunt. *Adoptare quis apud Iuridicum potest; quia data est ei legis actio*, quæ verba nullo ex loco melius intelligi possunt, quam ex his, quæ leguntur apud Tacit. l. 12, 60. Addita erat prohibitioni superstitio: ferebatur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis litteris scriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum.. Auctor Trebellius Pollio in libro de 30 Tyrannis. Alexandriam Suetonius in Vespas. vocat *claustra Ægypti*, Ammianus *verticem omnium civitatum*, ad finem libri 23, ubi multa de hac urbe narrantur cognitu dignissima. *Muret.*

4 *Fame urgeret.*] Ægypti fœcunditas multo maxima: ideoque Cornelius infr. lib. 2. Hist. eam appellat *claustra annonæ, & vectigal provinciarum*: & alibi, *annona fœcundam.* Item lib. 12. *Africam potius & Ægyptum exercemus.* Ferretus.

5 *Claustraque terræ ac maris.*] Intellegit Pelusium, Parætonium, & Alexandriam. In Propertio.

60 præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus opido à [1] Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum; [2] qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque [3] Libyam delatus.

Claustraque Pelusii Romano subruta ferro.

Lipsius.

Claustraque terra ac maris.] Rectius erit per appositionem legere: *quisquis eam provinciam, claustra terra ac maris.* Sic mox: *Syenen claustra olim Romani imperii.* & apud Lucanum *Regni claustra Philæ.* Grotius.

1 *Canopo.*] Strabo. Κάνωβος δ' ἐστὶ πόλις ἐν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίοις ἀπ' Ἀλεξανδρείας πεζῇ ἰοῦσιν, ἐπώνυμος Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι. Ammianus: *Canopus in duodecimo distinguitur lapide, quem ut prisca memoria tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominavit. Ibi unum est ex septem ostiis Nili dignitate Alexandrino proximum.* Plinius. Vide Aristidem in oratione Ægyptiaca. Æschylus, Ἔστι πόλις Κάνωβος ἐσχάτη χθονός. Hic Canobus à serpente, qui αἱμόῤῥους vocatur, morsus interiit, Nicander in Theriacis. Ælianus de historia animal. lib. 14. cap. 13. Hujus serpentis meminit & Dioscorides lib. 6, & Galenus libro de theriaca ad Pisonem. *Muretus.*

2 *Qua tempestate.*] Sic Cic. 2. de orat. *Qua tempestate Paris Helenam,* &c. Vide Euripidem in Helena. *Idem.*

3 *Libyam delatus. Inde proximum.*] Dispungit doctissimus vir aliter atque ad hoc temporis factum: *delatus inde. proximum amnis os,* quasi Tacitus sit in manifesta pugna cum Homero, qui Menelaum dicit, adita prius Ægypto, Sidonios, Erembos, inde Libyam devenisse. lib. 4 Odyss. 83. Occurrit itaque & sua distinctione Tacitum secum Homero conciliasse putat. Verum Germanicus antiquitatis curiosus adit Canopum, quia ibi Serapidis templum, Strabo lib. 17: intrat os Heraclium: deinde visit vestigia Thebarum. Hæc aperta ex vetere distinctione. At per novam, Heraclium non aditur, & Cornelius non opportune verba facit, unde id nominis ei fluminis ostio datum sit. Insuper quid hoc monstri? Spartanos Canopum condidisse, cum ex Ægypto in Libyam delati sunt? immo cum ex Græcia illud ostium Nili tenuere: nec Menelaus Canopo discedens in Libyam solum defertur, sed plures per gentes, quibus omissis non video cur tantum Libyam nominaverit. Non obstat, quod objicitur ex versibus Homeri. Nam non eo ordine aditæ gentes à Menelao, quo ab Homero scriptæ sunt. Phœnice profecto prius (si ordini credimus) quam Æthiopes petita fuit, cujus tamen metropolis posterior recensetur. Non ergo ad amussim hujusmodi carminum res est metienda. De Sidoniis equidem Phœnices loquitur Homerus, idque de Strabone petas, qui rationem reddit, cur generaliter facta Phœniciæ mentione, de Sidoniis iterarit. Adde non insubide dici posse, non semel in Ægyptum Menelaum rejectum fuisse, antequã in patriam se reciperet. De una appulsione, & inde ad alios peregrinatione lib. 3 Odys. 299, Nestor, qui jam dixerat se à Troja socium reversionis habuisse Menelaum, primaque tempestate

tus. Inde proximum amnis os dicatum [1] Herculi, quem indigenæ ortum apud se, [2] & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, [3] in cognomentum ejus adscitos. Mox visit [4] veterum Thebarum magna

pestate ventum plures ejus naves Cretam, quinque reliquas in Ægyptum dispartasse. De altera, & inde in patriam prospera navigatione lib. 4 Odyss. 585, Menelaus, cui perfectis Hecatombis contigit reditus innocuus ab Ægypto, nec per tot varias gentes erravit. Quis neget igitur potuisse Menelaum prius in Libyam Mareotidem deferri, quæ Ægypto finitima? Plinius 5, 2. ea, *qua sequitur, regio Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina*. Sed quid conjecturis indulgemus? Accepit noster Libyam pro Africa, ut Tertullianus *Aeon ex Atlantico Libyam aut Asiam adæquans*. Et id voluit, cum Menelaus ex Europa in Africam rejectus est, nempe in Ægyptum ejus Provinciam. *Salinerius*. Hunc locum Iulius Salinerius doctissime defendit. Ideo nihil aliud monebo, nisi quod verbum, *est*, in fine dictionis, sæpissime in Man. signatur hac nota, ꝶ. Non mirum ergo, si aliquando prætermissum sit à librariis. Hic certe reponerem, *delatus est*. Pich.

Inde proximum amnis os.] Distinctio vulgata non impedit, neque negat Menelaum e Canopo in Sidonios, Libyamque delatum. Neque Tacito sane propositum bina illa Nili ora, alterum Canopicum, alterum Heracleoticum describere: sed tangit saltem. Neque autem structura orationis ipsius sic distingui patitur; quæ tamen juvanda leviter etiam est insitione particulæ *ad*. Lege: *inde ad proximum amnis os*, &c. Nam ita recte oratio se consequitur: *Nilo subvehebatur, orsus à Canopo*, &c. *Mox visit Thebarum magna vestigia* &c. *Acidalius*. At Tacitus ea particula, qua juvare illum se putat Acidalius, uti noluit; quippe qui ad verba illa, *inde proximum amnis os* intellectum voluit ex sequenti membro τὸ *visit*. quasi esset: *inde visit proximum amnis os dicatum Herculi, mox Thebarum vestigia*. Quod haud scio an satis consideraverit & vir doctus, qui παραφράζει. *Abhinc proximum Nili ostium Heracleoticum appellatur*: quasi rationem hujus vocabuli tantum edat Tacitus; non ipsum os ingressum, & quæ circa occurrerent visenda, adiisse & contemplatum esse significet Germanicum. Immo, *abhinc proximum Nili ostium adiit, Heracleoticum appellatum*, &c. *Gronovius*.

1 *Herculi quem.*] De Hercule Ægyptio videndus Herodotus in Euterpe. Mela libro III. Meminit & Arrianus libro II de rebus Alexandri. Græcum Herculem suo posteriorem fuisse amplius decem millibus annorum Ægyptii ajunt. Diodor. lib. 1. *Muretus*.

2 *Et antiquissimum.*] Comparative dictum cape, *ceteris omnibus antiquiorem*. Non enim ut transferunt, *Ne antiquam aut consuetudinem antiquam*. Freinshemius.

3 *In cognomentum ejus adscitos.*] Hisp. *tomaron el mismo nombre*, quo non satis explicatur nominis ejus dignitas, quod non ex arbitrio cujusvis adsumptum est, sed qui digni videbantur, consensu quodam populorum, cognomenti ejus honore Herculi sunt æquati, eique sensui optime servit verbum *adsciti*. Quod tamen & reliqui non satis expressere. Quorum Angl. etiam *cognomentum* reddit *surname*: quum Tacito nihil sit aliud, quam *nomen*, ut 4, 65. *Freinshemius*.

4 *Veterum Thebarum.*] Thebæ, quæ &

gna vestigia. & manebant [1] structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque è senioribus sacerdotum [2] patrium sermonem interpretari, referebat *habitasse quondam [3] septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu [4] regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scytha potitum; quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colunt,*

& ἑκατόμπυλος. unde Iuvenalis, *Atque vetus Theba centum jacet obruta portis.* & Diospolis & Heliopolis, antiquitus Ægyptus dicebatur: quod est nomen etiam Nili. Erat autem in Ægypto superiore, quæ ex ea urbe vocatur Thebais, eam urbem condidit Busiris. Ambitus mœnium complectebatur 140. stadia, id est, 20 millia passuum. Strabo ait è vestigiis constare eam longam fuisse circiter 80 stadia. Ex ea prodibant in bellum 20 millia curruum. Homerus ιλ. ι. 182. Eam diruit Cambyses. Videndus Herodotus libro 2. Strabo libro 17. Diodorus in secunda parte libri primi. *Muretus.*

1 *Structis molibus.*] Intelligit obeliscos. de quorum frequentia & notis consule omnino Ammianum, lib. XVII. atque in hac ipsa re Nos etiam in Ægyptiis ADMIRANDIS. *Lipsius.*

Structis molibus.] Quia voce non tam ædificia vulgaria, ut alia inusitatæ magnitudinis, nec ferme ulla re præterquam ipso structuræ luxu commendata, designantur: veluti Pyramides, obelisci &c. *Freinshemius.*

2 *Patrium sermonem.*] Alii omittunt, alii ad Romanum transferunt: quasi respectu Germanici *patrius sermo* dictus foret. quod non ita se habet; verum Ægyptius sacerdos jussus est *suum*, hoc est Ægyptium, sermonem, complexas litteras interpretari Germanico, quod ille, quatenus conjecturæ locus est, non Romana, sed Græca potius lingua fuerit exsequutus. *Idem.*

3 *Septingenta millia.*] Strabo περὶ ἑκατὸν μυριάδας. *Muretus.*

4 *Regem Rhamsen.*] De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi. nec facile credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam Ægyptium regem, usque ad Oceanum imperium tenuisse, à quo dicta sit Thule: quid tam infandum somniavit ullus ægrotus? Nescio an hic sit Rhamses, quo regnante Ilium captum esse vult Plinius libro XXXVI. cap. VIII. ubi tamen leges, *Ramises*, corrupte. *Lipsius.*

Regem Rhamsem] Eadem dicuntur de Sesostride à Diodoro. *Muretus.*

Armais apud Iosephum, unde hos reges depromsit Eusebius, frater Sesothios, ipso fratre expeditionem in Asiam faciente, invasit regnum Ægypti: unde postea à fratre expulsus est. Ille *Sesothis* trinominis fuit, teste Manethone. Vocatus enim est *Ramesses*, & præterea *Ægyptos*. Sed Iosephus hæc nomina permiscuit. Nam Sesothis Iosephi est Σέσωστρις Herodoti, & Σεσόωσις Diodori. *Scaliger.* Ῥαμέστης in obelisco apud Ammianum Marcellinum videtur esse, qui *Rhamesses*, seu *Rhamesses* dicitur ab Eusebio in Chronico, & à Iosepho in lib. 2 contra Apionem Ῥαμέσσης & Ῥαμψής. Qui etiam alio nomine Σέθωσις dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. *Sesostrim* appellat Eundem enim esse *Sesothim*, seu *Sethosim* Manethonis

junt,[1] *inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse.*
[2] legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc [3] vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis [4] intendit animum, quorum præcipua fuere [5] Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est vocalem sonum reddens: [6] disjectasque inter & vix pervias

61

thonis cum Herodoti Sesostri ex utriusque rebus gestis inter se collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 510. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. *Ramsem* vocat. Et de eo scribit quæ optime in Sesostrem conveniunt. *Valesius.*

1 *Inde Bithynum, hinc Lycium.*] Referenda hæc sunt ad populos proxime nominatos Syros, Armenios, Cappadocas: non universum Ægyptiorum imperium, quod his finibus velle includere ridiculum esset. *Freinshemius.*

2 *Legebantur & indicta.*] De his prioribusque vide Strabonem in descriptione Thebarum l. XVII. qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleraque refert oculata fide: egregius mehercules, & non ad vulgi gustum scriptor. *Lipsius.*

3 *Vi Parthorum.*] *Vim* hic tantum pro imperio, aut potentia, neque ullo alio aspectu positam arbitror; uti sæpius de ipsis Romanis 3, 60. *Regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta.* H. 4, 69. *Vim Romanam, pacisque bona dissertans.* Freinshem.

4 *Intendit animum.*] *Intendere animum* rei cuidam dicitur, non qui desiderat absentem, sed qui considerat præsentem. *Freinshemius.* Livius præfat. lib. 1. *Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint.* Gronovius.

5 *Memnonis saxea effigies.*] Visitur, ut Plinius vult, in Serapis templo forma colossi: *quem, ait, cottidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Iuvenal.

Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.

Dimidium cur vocet, explicat Strabo: Τῦ δ' ἑτέρυ τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τ καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι. qui etiam vidisse se ait, & cum multis aliis circiter horam primam diei sonitum aliquem audisse. Philostratus ab Apollonio eam statuam in Æthiopia visam ait: & mentitur non insolens, sive ipse, sive impurus ille magus. Nam certum est in Ægypto fuisse. Vide præter alios Pausaniam, in Atticis. *Lipsius.*

Memnonis saxea effigies.] Strabo lib. 13. Plin. lib. 10, 26 & 26, 7. Philostratus lib. 6, 3. *Muretus.*

6 *Disjectasque inter & vix pervias.*] Inter incertas & vix penetrabiles arenas. τὸ *disjectas* alii omittunt, alii ad Pyramides hoc vocabulum referunt. Nimirum fefellit eos novitas rei, quum non imaginarentur, quid per arenas *disjectas* intelligendum foret. quod eos docere potuerat recordatio copiarum Cambysis, in his locis, per dispersas

pervias arenas instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & [1] profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum [2] Elephantinen ac [3] Syenen, [4] claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad

62 mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit inliciens Germanos ad discordias; utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultio-

dispersas vento arenas obrutarum, apud Herodot. 3, 26. *Freinshemius.* Haud scio, an recte intellexerit; certe loquitur, quasi nolit intelligi. Quis enim assequitur *incertas arenas?* nam *dispersas* quis non putet passim jacentes, aut spargente aliquo, sive is ventus sit, portatas & passim abjectas: ut apud Maronem *pedibus qui spargat arenam*, & *sparsa ad pugnam proludit arena?* Necdum tamen ex his scias, quæ sint Tacito *arena disjecta*. Quo vocabulo significat ille proprium hujus materiæ τὸ ἀσυνδετον, ἀσύγκλωστον, quod singula corpuscula, vel singuli pulvisculi ab aliis secedunt, eoque ad moliendum aut accipiendo suscipiendoque operi est inutilis. Vnde ὁ Λόγος. ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, &c. Merito igitur Tacitus ad augendum rei miraculum addit arenas inter *disjectas*, id est, solutas, dissociabiles, intractabiles ob segregem naturam, tantas moles structas. Nam etsi hæ vento quoque, ut ubique, agitentur & jactentur, non sunt tamen, ubi sitæ Pyramides, Garamantum arenæ, quæ castra obruere possint. *Gronovius.*

1 *Profunda altitudo.*] Ἄβυσσοι πηγαὶ Herodotus. *Muretus.*

2 *Elephantinen.*] Hæc insula infra novissimam cataractam habitatur, & est Ægyptiæ navigationis finis. Plin. lib. 5, 9. Strabo lib. 17. *In ea perpetuum est ver arborum, ita ut ne vitium quidem palmites decidant.* Idem Plin. lib. 16, 21. Est autem Elephantina Æthiopiæ vicina, quæ Elephantorum ferax, & non longe à Meroë. *Aurelius.*

3 *Syenen.*] Plin. 12, 4. *Nuper allata Neroni principi Æthiopia forma raram arborem ebenum ad Meroen usque à Syene fine imperii &c. esse docuit.* Aurelius. In Elephantine puteus, qui indicat incrementa Nili. In Syene puteus, qui indicat solstitium. Ibi dum sol in Cancro est, erecta corpora nullam faciunt umbram. Lucan. lib. 2. *Atque umbras nusquam flectente Syene.* Muretus.

4 *Claustra olim Romani imperii.*] Alio sensu *Claustra*, quam paullo ante. nam nunc terminum & finem intellegit, qui claudit. Insertum hoc autem in gratiam laudemque Traiani, qui res magnas gessit ad Orientem, limitibus imperii ad rubrum mare promotis. Eleganter apud Suidam scriptor incertus super hac ipsa re: Ῥωμαίων ἀρχὴ, αὕτη τῆς Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῶν πάλαι μακρῷ ὑπερῆρεν. Ὡρισμένην πέρα-

τα

ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem [1] inrumpit regiam, castellumque juxta situm. veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium 63 quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus*, [2] *Romanam amicitiam prætulisse*. Responsum à Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret*: [3] *sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide qua venisset*. ceterum apud senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse*. Exstat oratio, qua *magnitudinem viri*, [4] *violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia* extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, [5] si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostenta-

τὸ ἑαυτῆς, πρὸς ἠῶ ἴω, Ἰνδοὺς καὶ ἐρυθρὰν θάλασσαν. ἐ Νεῖλον καὶ καταῤῥάκτας, ἐ λίμνην Μαιῶτιν. & reliqua, quæ non dubie adtexit de rebus Traiani. Ita Tacitus lib. IV. *Quanto sit angustius imperatum*: præ quam nunc videlicet meo ævo. *Lips.*

Claustra olim.] Præcise de tempore sermo est, quo Germanicus ea loca pervasit: quod tamen nemini eorum qui verterunt licuit exserte dicere. *Freinshemius.*

1 *Inrumpit regiam.*] Boviasmum in Hercynia silva, de quo attuli supra Strabonis verba. *Lipsius.*

2 *Romanam amicitiam prætulisse.*] Male addunt *semper*; nam ad hunc unum casum respicitur, ubi fortunarum suarum perfugium habiturus esset Maroboduus: atque hic ait, se quidem à multis gentibus ultro invitatum esse, sed ad Romanos malle confugere. *Freinshemius.*

3 *Sin rebus ejus.*] Ita manuscriptus, sed subtiliores Grammaticorum regulas fortasse in Tacito requirentes, reposuerunt, *sin rebus suis*, & tamen supra dixit: *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore*. Pichena.

4 *Violentiam.*] Pro robore, fortitudine positam arbitror, ut interdum *ferociam*: male pro crudelitate accipitur. *Freinshemius.*

5 *Ne si quando.*] Aut scribendum ne,

ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Julium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina [1] Marum & Cusum locantur, dato Rege Vannio gentis Quadorum. 64 Simul nunciato *regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum*, decrevere patres, *ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent*. structi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, [2] cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur [3] Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In [4] ea divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: [5] ipsorumque regum

ne, cum diphthongo, ut sit particula Græca, certe, sive utique significans. & tum in *habitus* subauditur verbum *est*, aut scribendum, *ne quando*. vel, *ne aliquando*. aut omittendum *ne*, ut legas, *si quando inf. Suevi*. Rhenanus. Mallem *si quando*, circumscriptis duabus illis prioribus literis. *Ferrettus*. Man. *ne si quando*. forte, *ac si quando*. Pichena.

1 *Marum & Cusum.*] Marisus hic fluvius dictus Straboni lib. VII. Maris, Herodoto: Marisia, Iornandi: Æthico Margus. Retinet nomen hodie, & incolis appellatur Maros. *Lipsius*.

2 *Cum effigie Cæsarum.*] Germanici, & Drusi. *Idem*.

3 *Rhescuporim.*] Non in alio nomine magis variatum. Dio Ῥασκύποριν; Velleius Rhascupolin, Suetonii optimus in Vaticano codex, Thrascypolin. quomodo & in Livio scriptum leges. Lucanus vocat

——— *gelida dominum Rascipolin ora.*

De historia autem ipsa consule Dionem libro LIV. in actis anni DCCXXXVIII. *Idem*.

4 *In ea divisione.*] Talis prope divisio Numidiæ inter Iugurtham & Adherbalem. *Muretus*.

5 *Ipsorumque regum.*] Adeo hoc verum est, ut Cotys ille etiam litteris & poësi excultus fuerit. Ad eum enim est elegia IX. Ovidii lib. III. De Ponto;

regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. [1] Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, [2] vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, caussas bello. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam [3] ne composita turbarentur. deligit centurionem qui nuntiaret regibus, *ne armis disceptarent*: statimque à Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia, postulat *eundem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, [4] ut dictitabat, fœderi, [5] convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum 65

to: & in hujus regno Vates ille exsulavit. quod scire volo juventutem. *Lipsius.*

Cessit, ipsorumque regum ingenia.] Nec constructio satis concinna, nec sententia satis expedita. Lege, *Rhescuporidi cessit, ut ipsorum regum ingenia, illi quippe mite & amœnum; huic atrox* &c. Comparat enim ingenia ipsorum regum cum ingenio subjectarum regionum. *Acidalius.*

1 *Sed primo subdola.*] Restitui illud, *sed*, ex Manuscr. Antea, *& primo.* Pichena.

2 *Vertere in se Cotyi data.*] Livius lib. 24. *Deponendaque tutela, quæ ipsi cum pluribus communis erat, in se unum omnium vires convertit.* Suetonius Vesp. 4. *Ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se.* Gronovius.

3 *Ne composita turbarentur.*] In universum accipe. ridicule enim ad Thraciam tantum trahas cum nonnullis. Scilicet ea cura quietum sollicitabat. *Freinshemius.*

4 *Ut dictitabat.*] Vulgo imminuta syllaba, *dictabat*: quam manuscripti auctoritate reposui. *Pichena.*

5 *Convivium adjicit.*] Iosephus Scaliger ad Varronem ait, Tacitum hoc verbo, *adjicit*, alludere voluisse ad *cœnas adjiciales*: quæ erant quotiens aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. idque dicebant, epulum, aut cœnam adjicere. Idem sentit Fulvius Ursinus, in appendice ad Petrum Ciacconium de triclinio. Acuta quidem interpretatio: sed an vera, judicium aliorum erit. Nam cum *adjiciales cœnæ* proprie essent Augurales, seu Pontificiæ, ut ex Plinio, ac Varrone colligitur, nulla est in hoc Taciti loco de Sacerdotibus mentio. nisi dicas, hic de sanciendo

tis sermo cœptus à Cæsare [1] qualem ira & dissimulatio gignit: responsum à Pisone [2] precibus contumacibus, discesseruntque [3] opertis odiis.

[1] post-

1 *Qualem ira & dissimulatio gignit.*] Forte, *qualem ira dissimulatio.* Muretus. Male & contra mentem Taciti: nam *iræ dissimulatio* talis potest esse, ut frontem & verba præferat summopere amantium: at *ira & dissimulatio* est, ubi insignis & nota ita sic insigni comprimitur animo, ut identidem erumpat sese ac male tegat. Accipe igitur, qualem vicissim nunc ira, nunc ejus dissimulatio gignit. qualis solet alternari inter eos, qui eodem tempore eodemque congressu frænos iracundiæ modo relaxant, modo adducunt. *Gronovius.*

2 *Precibus contumacibus.*] Illa contraria videntur, & revera sunt, *contumacia* ac *preces*. Sed ea opposita loquendi ratione uti amat Tacitus & singularem non elegantiam modo, sed vim etiam ista habet in iis sive moribus, sive ingeniis, sive factis, sive dictis describendis, in quibus, diversas ob causas, diversa & contraria concurrunt, & aliquid ex utrisque mixtum est. Ita hic, *Preces contumaces.* Sub initium hujus libri, *segnis equorum cura.* Lib. 1. *arrogans moderatio.* Ann. 4. *Ignoti ex fama.* Faciunt etiam huc ista; *sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit.* Hoc ipso libro: *Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit.* Et *Adeo vertit ac miscuit iræ ac clementiæ signa.* Annal. III. Et alia ejusmodi infinita. *Boxhornius. Precibus contumacibus*, ut Iupiter apud Nasonem, *precibusque minas regaliter addit:* quibus petebat quidem, ne ea, quæ reipubl. causa & ex instituto egisset, in suam contumeliam verteret, (ut Pompejus apud Cæsarem initio belli civilis) simul demonstrabat, si tamen id faceret atque indignaretur, se id susque deque ferre, ut Cicero ad Appium 3. fam. 7. forsan & adjiciebat scire velle, quot sibi sint domini: Tiberio putasse soli rationem actorum reddendam. *Idem.*

3 *Opertis odiis.*] Lego *apertis.* Lips. *Opertis odiis.*] Eruditissimus vir *apertis.* Ego nequeo videre, quo pacto odia ab eo aperiantur, cujus sermo est, *qualem ira & dissimulatio gignit:* neque facile persuadear, illum simultatis affectus effudisse, qui precibus contumacibus objecta sibi deprecatur. *responsum à Pisone precibus contumacibus.* Vterque igitur (quantum in se fuit) odia tunc dissimulavere: verum iis invitis emicuerunt quædam scintillæ animi alienati, quem postea Piso detexit, qui alioquin iræ potens non erat. *rarus in tribunali Cæsaris Piso, & si quando adsideret atrox & dissentire manifestus.* Salinerius. *Discesseruntque* reposui. vulgo *discesserantque.* Quod ad vocem *opertis*, mihi quidem Lipsii conjectura valde probatur. Nam ex antecedentibus, & sequentibus mutua odia satis declarantur. Nec ideo *aperta* dicuntur, quia Germanicus & Piso ea patefecerint, inimicitiamque indixerint, sed quoniam & ipsis inter se, & eorum amicis, manifesta erant, licet ab utrisque male dissimularentur. Alteram tamen vocem non sperno, quæ & ipsa commodum sensum habet. *Pichena.* Non sine causa in partes hic itum: nam & altera lectio, *apertis odiis*, similitudinem habet veri. Sed omnibus probe consideratis illam prætuli. *Freinshemius.* Cum ita restet in autographo unico, haud id temere sollicitaverim, facto ex *opertis* contrario ejus *apertis.* Si enim tunc odia palam profitebantur, cur infra sequitur? cap. 70. *componit epistolas, queis ei amicitiam renuntiabat.* extatque diserte libr. 6. Ann. cap. 29. hujusmodi demum amicitiarum

[1] postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum [2] coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ,

citiarum diremptionem, *finem gratiæ ponere*. Gruterus. Scio *offensarum operta* in 3 Histor. Attamen omnino Lipsio subscribo, & plane alterum τὸ *opertis* alienum puto. Naturaliter enim evenit, ut ex hujusmodi colloquiis, inter ingenia præsertim dissociabilia, exeant professi inimici. Et tum quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, alterum firmant. Si odiis opertis discessissent, leves querelas expurgatio, hanc ejus qualiscunque acceptio, & rursus aliqua mutuæ fidei species sollicitosque vultus læti excepissent. At hic sermo ira & dissimulatione mixtus, dein preces arrogantes ac nihil cedentis, quid possunt gignere aliud quam odia retecta & apparentia? Iam si nolebat sciri Piso se cum Germanico in gratia non esse, cur rarus in tribunali Cæsaris, cur assetus, cur diversa semper sententia? Stultitiam Cicero vocat *in obscuro odio apertas inimicitias* ostendere 3 Fam. 10. Denique innata utrique indoles, hoc est, & simplicitas Germanici & ferocia Pisonis, satis refutare vulgatum videntur. Quæ Gruterus urget, ad ea responsio facilis. Aliud è colloquio *discedere odiis apertis*, hoc est, ita ut alienatorum animorum signa satis apparuerint; aliud denunciare inimicitias & omnem consuetudinem rumpere. Velim scire Lucullus & Pompejus in Galatia digressine fuerint etiam *apertis odiis*? *Certatum inter imperatores jurgiis*, inquit Vellejus. Item annon postea quoque vixerint *apertis odiis*, quum Pompejus in Provincia Luculli acta rescinderet; Lucullus Pompeji acta confirmari à Senatu prohiberet? Πομπηΐῳ δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ πρὸς Λούκουλλον, ait Plutarchus. Neutrum tamen alteri amicitiam libello renuntiasse legimus. Sed *eum finem gratiæ* ponebant. Sed quibus libuisset; non utique omnes. Sed qui simpliciter in gravissimis offensis agerent. sed non ita præsestine, quos honoris collegium aut provinciæ societas conglutinasset, etiam post manifesta odia. *Gronovius.*

1 *Postque rarus in tribunali.*] Maluit Muret. divisum, *post quæ rarus.* Idem in utroque momentum. *Acidalius.*

2 *Coronæ aureæ.*] Coronæ conviviorum è floribus foliisque vulgatæ; non æque ex auro. Quas tamen non solum in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ usum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Ælio Vero scribit. *Data etiam conviviis aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quinetiam datas lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus.* Item Vlpiano, De auro & argento legato: *Cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusæ auro argentove. sed & in coronas mensarum, gemmæ coronis cedent, & hæ mensis.* At in Ægypto hunc morem Iustinus tangit lib. XVIII. *Missi*, inquit, *a Senatu in Ægyptum Legati, cum ingentia sibi a Ptolemæo rege missa munera sprevissent, interjectis diebus ad cœnam invitatis aurea corona missa sunt, quas illi honoris caussa receptas, postera die statuis regis imposuerunt.* Etiam Polybius l. XV. qui ostendit tamen Regibus tantum ex auro dari solere, aliis alias. Itaque narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem ejus generis imposuit: Πρῶτος μὲν γὰρ, inquit, εἰς ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον κεκλημένῳ

grippinæ, leves Pisoni & ceteris offerrentur; [1] *principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari:* abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. 58 Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere: miserat [2] *amicitiam ac fœdus* memoraturos, & *cupere* [3] *renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis*

τ̀ Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀπέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων. Ὁ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι: *Primus hic enim Agathoclem ad se in cœnam invitans, auream ei coronam dedit soli omnium convivarum. quod solis regibus tribus mos est.* Neque scio an huc faciat, quod Laërtius in Xenocrate scribit: χρυσῷ στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ' ἄθλῳ πολυποσίας: *aurea corona donatum, in præmium multæ potationis.* Certe ad convivia etiam spectat. *Lipsius.*

In convivio corona aurea magno pondere &c.] Solebant antiqui in compotationibus coronas gestare, ut est apud Aristophanem in Equitibus, ubi Poëta, ὥσπερ (ait) κοννᾶς στέφανον μὲν ἔχων δίψῃ δ' ἀπολωλώς. invehitur enim in Cratinum tanquam ebrium & insanientem. Meminit & Diogenianus, unde Plauti carmen in Pseud. *Quid ego video? cum corona ebrium Pseudolum tuum?* Mentio est etiam Athenæo & aliis auctoribus. *Alciatus.* Æneæ coronæ & corneæ ante aureas Romæ hibernæ, ubi natura flores negaverat, Plinius 21, 2. Sane Crassus Dives primus ex auro & argento invenit, Plin. ib. 3. Licet priore ævo solis diis aureæ darentur, Dio 44. *Aurelius.*

1 *Principis Romani.*] Claret sententia. quasi dicat, luxum illum alienum Romanis moribus, dignum Parthorum. Æmilius tamen hic λεπτολογεῖ, & perdit multa verba. *Lipsius.*

Principis Romani.] Apud Cornelium infra libro 1. Hist. Galba Pisonem adoptans. *Neque hic*, inquit, *ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Sentiebat igitur Piso in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum. quamvis enim principis filius esset Germanicus, tamen esse ejus principis, qui non subjectos ut servos, sed regendos ut liberos & amicos cives suos accepisset. Itaque non dari epulas filio Parthorum regis omnium domini: sed filio principis Romani, amico & prope æquali cum civibus jure viventi. *Ferrettus.* Rectissime, meo quidem animo hæc explicavit Ferrettus hoc loco, mentem Pisonis fuisse, in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum, &c. *Freinshemius.*

2 *Amicitiam ac fœdus memoraturos.*] Verbo signato & proprio hac in re usum Tacitum notavimus ad Plautum Pseud. 5, 1, 36. *Gronovius.*

3 *Renovari dextras.*] In fœderibus dextræ, & in dextris religio. Plinius 11. cap. 46. Extant nummi in quibus sunt compactæ dextræ invicem cum hac inscriptione, CONCORDIA LEGIONUM. Et apud Triumviros, tres manus invicem se tenentes, nequitiæ & sceleris, & tyrannidis fœdus testabantur, cum hoc titulo: SALUS.

phratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, [1] *neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret.* Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam devinxerat. M. Silano, 59 L. Norbano Coss. Germanicus [2] Ægyptum proficiscitur, [3] cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque [4] apertis horreis pretia frugum: multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite

LVS. GENERIS. HVMANI. *Dextra*, inquit Plinius, *osculis aversa aperitur, in fide, recta porrigitur.* Aurelius. Dextras pro fide & fœderibus sumi, notum est: illis præsertim gentibus. vide notata ad Curtium 6,4. *Freinshemius.*

1 *Neu proceres gentium.*] Legendum, *ne proceres gentium.* Causa cur removeri velit Vononem è Syria, ne dum proceres gentium, Artabanus Persicæ, Germanicus Romanæ, proximi sunt, si propius adsit Vonones, serat inter eos nuntiis è propinquo causas discordiarum. Eo mox amolitus in Ciliciam, & in ejus oram maritimam, quæ remotissima. *Mercerus.* Particula *neu*, sententiam confundit. Censeo legendum, *ne proceres gentium.* vel potius, *ne is proceres gentium.* Pichena. Nihil mutari placet. Videtur enim & genus τῶν ἐν διαλέκτῳ ἀδόκιμον esse, & sermo legibus, pactionibus, conditionibus proprius: *Ne fit, neu faciat,* pro illo, *Ne fit, ubi vetitum faciat.* Quare autem *proceres gentium* Germanicus & Artabanus ingeniosissimo Mercero? Saltem tempus anguste captum, quasi Vonones Artabano tantummodo gravis vicinus, dum ipse & Germanicus in proximo. Quin *proceres gentium* acceperim præfectos & satrapas plurimarum gentium Parthis parentium, & *discordias*, rebelliones, defectiones, dissensiones Parthorum inter sese. Neque aliter Freinshemius, puto. *Gronovius.*

2 *Ægyptum proficiscitur.*] Malim, *in Ægyptum.* Pichena. Frustra. Sic enim loquebantur. Liv. lib. 45. *Ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit.* Iustinus vel Trogus lib. 23. *Vxorem genitosque ex ea duos parvulos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit.* Et lib. 28. *Cum conjuge & liberis Ægyptum ad Ptolemaum proficiscitur.* Idem.

3 *Cognoscendæ antiquitatis.*] Auditis Principes? imitamini. Hæc cognitio ad gloriam honestumque excitat: hæc parandi vias ostendit. *Lipſ.*

4 *Apertis horreis.*] Publicis, opinor. ubi frumentum asservabant in plebis Romanæ, & quod superesset, in alios usus. At ille, in caritate forte annonæ, indigenis indulsit. *Idem.*

te incedere, [1] pedibus intectis, & [2] pari cum Græcis amictu, [3] P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, [4] quod contra instituta Augusti, [5] non sponte principis [1] Ale-

1 *Pedibus intectis incedere.*] Interpretor, incessisse crepidatum palliatumque. Plura in EXCURS. K. *Idem.*

Pedibus intectis.] Id est, non calceatis, sed soleatis: quippe calceorum aluta tegit pedem, solea nudat. Calceus tibias vestit, solea plantas tantum. *Solea*, ait Verrius Flaccus, *quæ solo pedis subjicitur.* Et ita *Thuscum calceamentum* accipio apud Virg. 8. Æn.

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Quod ex Hesychio probat Turnebus. Suetonius ita scribit de Augusto. *Discalceatus ludis æstivis intererat*, id est, soleatus. Et Asinius Pollio lib. 10 Famil. scribens Ciceroni. *Cum quidem pransus, & nudis pedibus.* Apulejus *nudis & intectis pedibus* dixit 2 Metam. Aliud autem est *mero*, vel *puro pede*. Vt Iuven. Sat. 3. *Observant ubi festa mero pede Sabbata reges.* Nam *merus pes* totus in nudo & purus, nec calceum, nec soleam habet. Prudentius dixit *mero calce*, in Hymno D. Fructuosi. *Stabat calce mero.* Aurel. Quidam acceperunt pro tectis, qua quidem significatione reperitur etiam sed hoc loco melior est non tectis. Nec tamen omnino nudis pedibus incedebat, sed calceos apertos gestabat, hoc est, soleas, Græco more. Tertull. de pall. cap. 5. *si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calceis.* Agell. 13, 20. *Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infima teguntur, cetera prope nuda & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt: nonnunquam voce Græca crepidulas.* Plura Lipsius ad hunc locum Taciti. Patet hinc cur Francisci sodales appellentur *Nudipedes*. Freinshemius.

2 *Pari cum Græcis amictu*] Id est pallio. Apulejus enim Græcos quod essent palliati *palliata mendicabula* dixit. Inde palliatæ comœdiæ, non togatæ, quales Afranius fecit. *Aurelius.*

3 *P. Scipionis æmulatione.*] P. Scipionem Africanum dicit; quem etiam eo nomine multi calumniati sunt, Fabius quidem Maximus eum ad corrumpendam disciplinam militarem natum esse dicebat. Liv. lib. 29. *Ipsius enim Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in Gymnasio, libellis etiam palæstræque operam dare.* Magnam autem vim habet ad conciliandam imperatori benevolentiam victus, cultusque similitudo. Sic Alexander victo Dario Persas imitatus est: quo facto Persarum quidem gratiam iniit, sed Macedonum adversus se odium concitavit. Sic Caracalla in Germania, Romano cultu deposito, sagulis argento intextis, Germanorum more utebatur, flavam etiam capiti cæsariem imponens, forsan Germanum in modum. Herodianus lib. 4. *Muretus.*

4 *Quod contra instituta.*] Vide Suet. Tiberio, cap. LII. & quæ dicam ad lib. 1. Histor. *Lipsius.*

5 *Non sponte Principis.*] Non voluntate & permissu principis. Inde infra

[1] Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus, aut [2] equitibus Romanis inlustribus, [3] seposuit Ægyptum: ne [4] fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam, [5] claustraque terræ ac maris, quamvis levi præsi-

Infra lib. 4. *Exstructa jam sponte præfecti castra*: hoc est, jussu præfecti. Et alibi: *Proxima sponte inimicorum recepta*, id est, volentibus inimicis. *Ferrettus.*

1 *Alexandriam introisset*] Suetonius: *Quod vero Alexandriam, propter immensam & repentinam famam, inconsulto se adiisset, questus est in Senatu.* Muretus.

2 *Equitibus Romanis illustribus.*] De hoc cognomine equitum infra. *Lipsius.*

Equitibus Romanis illustribus.] Ita conjunctim hæc accipienda sunt; ut quis eques Romanus esset, nec ex modicis, ut 1. 73. sed illustribus, ut 4, 58. hoc est, qui ex Equestri ordine opibus & genere præcellerent, ut explicat Salmasius in epistola ad Gronovium, Elencho Antidiatribes Papinianæ præfixa. Nam hæc interpretatio melior videtur illa Savilis ad H. 1. 11. ubi hunc locum referens, *illustres equites* Rom. putat intelligi, qui 16, 17 appellantur *dignitate senatoria*. Licet enim hos quam maxime illustribus connumerandos arbitter, tamen præter hos aliis quoque gradum hunc patuisse existimo. Quo referendos arbitror & *notos equites Rom.* apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 71. *Freinshemius.*

3 *Seposuit Ægyptum.*] Cum magna pars frumenti, quo pop. Romanus alebatur, Alexandria veheretur, ob idque Alexandrinæ naves cum apparuerant, magno gaudio populum afficerent, ut est apud Sen. Epist. 78. Augustus, imperio prospiciens, vetuerat, ne quis senator, equesve Romanus inconsulto principe ingrederetur Ægyptum: quod videret in potestate ejus fore, fame urgere Italiam, seque levi præsidio adversus ingentes exercitus tueri: simulque metuens imperio à summa levitate & inconstantia Alexandrinorum, ut auctor est Dio lib. LI. Itaque non à proconsule, aut à proprætore administrabatur Alexandria, sed à Iuridico δικαιοδότῃ, & à libertis Cæsaris, qui cogendæ pecuniæ publicæ præpositi erant, ut est apud Strabonem libro 17. Erat autem *Iuridicus*, eques aliquis, non tamen ex illustribus, & magna auctoritate præditis, unde est Tit. lib. 1. D. *de officio Iuridici Alexand.* ubi Vlpiani verba sunt. *Adoptare quis apud Iuridicum potest; quia data est ei legis actio*, quæ verba nullo ex loco melius intelligi possunt, quam ex his, quæ leguntur apud Tacit. l. 12, 60. Addita erat prohibitioni superstitio: ferebatur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis litteris scriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam venissent Romani fasces, & prætexta Romanorum.. Auctor Trebellius Pollio in libro de 30 Tyrannis. Alexandriam Suetonius in Vespas. vocat *claustra Ægypti*, Ammianus *verticem omnium civitatum*, ad finem libri 23, ubi multa de hac urbe narrantur cognitu dignissima. *Muret.*

4 *Fame urgeret.*] Ægypti fœcunditas multo maxima: ideoque Cornelius infr. lib. 2. Hist. eam appellat *claustra annonæ, & vectigal provinciarum*: & alibi, *annona fœcundam*. Item lib. 12. *Africam potius & Ægyptum exercemus.* Ferrettus.

5 *Claustraque terræ ac maris.*] Intellegit Pelusium, Parætonium, & Alexandriam. In Propertio.

60 præsidio adversum ingentes exercitus insedisset. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari, Nilo subvehebatur, orsus opido à [1] Canopo. Condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum; [2] qua tempestate Menelaus Græciam repetens, diversum ad mare terramque [3] Libyam delatus.

Claustraque Pelusii Romano subruta ferro.
Lipsius.

Claustraque terra ac maris.] Rectius esse per appositionem legere: *quisquis eam provinciam, claustra terra ac maris.* Sic mox: *Syenen claustra olim Romani imperii.* & apud Lucanum *Regni claustra Philæ.* Grotius.

1 *Canopo.*] Strabo. Κάνωβος δ' ἐστὶ πόλις ἐν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίοις ἀπ' Ἀλεξανδρείας πεζῇ ἰοῦσιν, ἐπώνυμος Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι. Ammianus: *Canopus in duodecimo distinguitur lapide, quem ut prisca memoria tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominavit. Ibi unum est ex septem ostiis Nili dignitate Alexandrino proximum.* Plinius. Vide Aristidem in oratione Ægyptiaca. Æschylus, Ἔστι πόλις Κάνωβος ἐσχάτη χθονός. Hic Canobus à serpente, qui *αἱμόρρους* vocatur, morsus interiit, Nicander in Theriacis. Ælianus de historia animal. lib. 14. cap. 13. Hujus serpentis meminit & Dioscorides lib. 6, & Galenus libro de theriaca ad Pisonem. *Muretus.*

2 *Qua tempestate.*] Sic Cic. 2. de orat. *Qua tempestate Paris Helenam,*&c. Vide Euripidem in Helena. *Idem.*

3 *Libyam delatus. Inde proximum.*] Dispungit doctissimus vir aliter atque ad hoc temporis factum: *delatus inde. proximum amnis os,* quasi Tacitus sit in manifesta pugna cum Homero, qui Menelaum dicit, adita prius Ægypto, Sidonios, Erembos, inde Libyam devenisse. lib. 4 Odyss. 83. Occurrit itaque & sua distinctione Tacitum secum Homero conciliasse putat. Verum Germanicus antiquitatis curiosus adit Canopum, quia ibi Serapidis templum, Strabo lib. 17: intrat os Heraclium: deinde visit vestigia Thebarum. Hæc aperta ex vetere distinctione. At per novam, Heraclium non aditur, & Cornelius non opportune verba facit, unde id nominis ei fluminis ostio datum sit. Insuper quid hoc monstri? Spartanos Canopum condidisse, cum ex Ægypto in Libyam delati sunt? immo cum ex Græcia illud ostium Nili tenuere: nec Menelaus Canopo discedens in Libyam solum defertur, sed plures per gentes, quibus omissis non video cur tantum Libyam nominaverit. Non obstat, quod objicitur ex versibus Homeri. Nam non eo ordine aditæ gentes à Menelao, quo ab Homero scriptæ sunt. Phœnice profecto prius (si ordini credimus) quam Æthiopes petita fuit, cujus tamen metropolis posterior recensetur. Non ergo ad amussim hujusmodi carminum res est metienda. De Sidoniis equidem Phœnices loquitur Homerus, idque de Strabone petas, qui rationem reddit, cur generaliter facta Phœniciæ mentione, de Sidoniis iterarit. Adde non insubide dici posse, non semel in Ægyptum Menelaum rejectum fuisse, antequã in patriam se reciperet. De una appulsione, & inde ad alios peregrinatione lib. 3 Odys. 299, Nestor, qui jam dixerat se à Troja socium reversionis habuisse Menelaum, primaque tempestate

tus. Inde proximum amnis os dicatum [1] Herculi, quem indigenæ ortum apud se [2] & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, [3] in cognomentum ejus adscitos. Mox visit [4] veterum Thebarum magna

pestate ventum plures ejus naves Cretam, quinque reliquas in Ægyptum dissparasse. De altera, & inde in patriam prospera navigatione lib. 4 Odyss. 585, Menelaus, cui perfectis Hecatombis contigit reditus innocuus ab Ægypto, nec per tot varias gentes erravit. Quis neget igitur potuisse Menelaum prius in Libyam Mareotidem deferri, quæ Ægypto finitima? Plinius 2, 2. *ea, quæ sequitur, regio Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina.* Sed quid conjecturis indulgemus? Accepit noster Libyam pro Africa, ut Tertullianus *Aeon in Atlantico Libyam aut Asiam adæquans.* Et id voluit, cum Menelaus ex Europa in Africam rejectus est, nempe in Ægyptum ejus Provinciam. *Salinerius.* Hunc locum Iulius Salinerius doctissime defendit. Ideo nihil aliud monebo, nisi quod verbum, *est*, in fine dictionis, sæpissime in Man. signatur hac nota, ℵ. Non mirum ergo, si aliquando prætermissum sit à librariis. Hic certe reponerem, *delatus est.* Pich.

Inde proximum amnis os.] Distinctio vulgata non impedit, neque negat Menelaum è Canopo in Sidonios, Libyamque delatum. Neque Tacito sane propositum bina illa Nili ora, alterum Canopicum, alterum Heracleoticum describere: sed tangit saltem. Neque autem structura orationis ipsius sic distingui patitur; quæ tamen juvanda leviter etiam est insitione particulæ *ad.* Lege: *inde ad proximum amnis os,* &c. Nam ita recte oratio se consequitur: *Nilo subvehebatur, orsus à Canopo,* &c. *Mox visit Thebarum magna vestigia* &c. *Acidalius.* At Tacitus ea particula, qua juvare illum se putat Acidalius, uti noluit: quippe qui ad verba illa, *inde proximum amnis os* intellectum voluit ex sequenti membro τὸ *visit.* quasi esset: *inde visit proximum amnis os dicatum Herculi, mox Thebarum vestigia.* Quod haud scio an satis consideraverit & vir doctus, qui παραφράζει. *Abhinc proximum Nili ostium Heracleoticum appellatur:* quasi rationem hujus vocabuli tantum edat Tacitus; non ipsum os ingressum, & quæ circa occurrerent visenda, adiisse & contemplatum esse significet Germanicum. Immo, *abhinc proximum Nili ostium adiit, Heracleoticum appellatum,* &c. *Gronovius.*

1 *Herculi quem.*] De Hercule Ægyptio videndus Herodotus in Euterpe. Mela libro III. Meminit & Arrianus libro II de rebus Alexandri. Græcum Herculem suo posteriorem fuisse amplius decem millibus annorum Ægyptii ajunt. Diodor. lib. I. *Muretus.*

2 *Et antiquissimum.*] Comparative dictum cape, *ceteris omnibus antiquiorem.* Non enim ut transferunt, *Ne antiquam aut consuetudinem antiquam.* Freinshemius.

3 *In cognomentum ejus adscitos.*] Hisp. *tomaron el mismo nombre*, quo non satis explicatur nominis ejus dignitas, quod non ex arbitrio cujusvis adsumptum est, sed qui digni videbantur, consensu quodam populorum, cognomenti ejus honore Herculi sunt æquati, eique sensui optime servit verbum *adscitos.* Quod tamen & reliqui non satis expressere. Quorum Angl. etiam *cognomentum* reddit *surname*: quum Tacito nihil sit aliud, quam *nomen*, ut 4, 65. *Freinshemius.*

4 *Veterum Thebarum.*] Thebæ, quæ &

gna vestigia. & manebant [1] structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque è senioribus sacerdotum [2] patrium sermonem interpretari, referebat *habitasse quondam* [3] *septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu* [4] *regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scytha potitum; quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colunt,*

& ἑκατόμπυλος. unde Iuvenalis, *Atque vetus Theba centum jacet obruta portis.* & Diospolis & Heliopolis, antiquitus Ægyptus dicebatur: quod est nomen etiam Nili. Erat autem in Ægypto superiore, quæ ex ea urbe vocatur Thebais, eam urbem condidit Busiris. Ambitus mœnium complectebatur 140. stadia, id est, 20 millia passuum. Strabo ait è vestigiis constare eam longam fuisse circiter 80 stadia. Ex ea prodibant in bellum 20 millia curruum. Homerus ιλ. ι. 182. Eam diruit Cambyses. Videndus Herodotus libro 2. Strabo libro 17. Diodorus in secunda parte libri primi. *Muretus.*

1 *Structis molibus.*] Intellegit obeliscos. de quorum frequentia & notis consule omnino Ammianum, lib. XVII. atque in hac ipsa re Nos etiam in Ægyptiis ADMIRANDIS. *Lipsius.*

Structis molibus.] Quia voce non tam ædificia vulgaria, ut alia inusitatæ magnitudinis, nec ferme ulla re præterquam ipso structuræ luxu commendata, designantur: veluti Pyramides, obelisci &c. *Freinshemius.*

2 *Patrium sermonem.*] Alii omittunt, alii ad Romanum transferunt: quasi respectu Germanici *patrius sermo* dictus foret. quod non ita se habet; verum Ægyptius sacerdos jussus est *suum*, hoc est Ægyptium, sermonem, complexas litteras interpretari Germanico, quod ille, quatenus conjecturæ locus est, non Romana, sed Græca potius lingua fuerit exsequutus. *Idem.*

3 *Septingenta millia.*] Strabo περὶ ἑκατὸν μυριάδας. *Muretus.*

4 *Regem Rhamsen.*] De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi. nec facile credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam Ægyptium regem, usque ad Oceanum imperium tenuisse, à quo dicta sit Thule: quid tam infandum somniavit ullus ægrotus? Nescio an hic sit Rhamses, quo regnante Ilium captum esse vult Plinius libro XXXVI. cap. VIII. ubi tamen leges, *Ramises*, corrupte. *Lipsius.*

Regem Rhamsem] Eadem dicuntur de Sesostride à Diodoro. *Muretus.* *Armais* apud Iosephum, unde hos reges depromsit Eusebius, frater Sesothios, ipso fratre expeditionem in Asiam faciente, invasit regnum Ægypti: unde postea à fratre expulsus est. Iste *Sesothis* trinominis fuit, teste Manethone. Vocatus enim est *Ramesses*, & præterea *Ægyptos*. Sed Iosephus hæc nomina permiscuit. Nam Sesothis Iosephi est Σέσωστρις Herodoti, & Σεσόωσις Diodori. *Scaliger.* Ῥαμέστης in obelisco apud Ammianum Marcellinum videtur esse, qui *Rhamesses*, seu *Rhamesses* dicitur ab Eusebio in Chronico, & à Iosepho in lib. 2 contra Apionem Ῥαμέσσης & Ῥαμέψης. Qui etiam alio nomine Σέθωσις dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. *Sesostrim* appellat Eundem enim esse *Sesothim*, seu *Sethosim* Manethonis

sunt, [1] *inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse.* [2] legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quasque copias frumenti & omnium utensilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc [3] vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis [4] intendit animum, quorum præcipua fuere [5] Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est vocalem sonum reddens: [6] disjectasque inter & vix pervias

61

thonis cum Herodoti Sesostri ex utriusque rebus gestis inter se collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 510. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. *Ramsem* vocat. Et de eo scribit quæ optime in Sesostrem conveniunt. *Valesius.*

1 *Inde Bithynum, hinc Lycium.*] Referenda hæc sunt ad populos proxime nominatos Syros, Armenios, Cappadocas: non universum Ægyptiorum imperium, quod his finibus velle includere ridiculum esset. *Freinshemius.*

2 *Legebantur & indicta.*] De his prioribusque vide Strabonem in descriptione Thebarum l. XVII. qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleraque refert oculata fide: egregius mehercules, & non ad vulgi gustum scriptor. *Lipsius.*

3 *Vi Parthorum.*] *Vim* hic tantum pro imperio, aut potentia, neque ullo alio aspectu positam arbitror; uti sæpius de ipsis Romanis 3, 60: *Regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta.* H. 4, 69. *Vim Romanam, pacisque bona dissertans.* Freinshem.

4 *Intendit animum.*] *Intendere animum* rei cuidam dicitur, non qui desiderat absentem, sed qui considerat præsentem. *Freinshemius.* Livius præfat. lib. 1. *Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint.* Gronovius.

5 *Memnonis saxea effigies.*] Visitur, ut Plinius vult, in Serapis templo forma colossi. *quem, ait, cottidiano solis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Iuvenal.

Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ.

Dimidium cur vocet, explicat Strabo: Τοῦ δ' ἑτέρου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι. qui etiam vidisse se ait, & cum multis aliis circiter horam primam diei sonitum aliquem audisse. Philostratus ab Apollonio eam statuam in Æthiopia visam ait: & mentitur non insolens, sive ipse, sive impurus ille magus. Nam certum est in Ægypto fuisse. Vide præter alios Pausaniam, in Atticis. *Lipsius.*

Memnonis saxea effigies.] Strabo lib. 13. Plin. lib. 10, 26 & 26, 7. Philostratus lib. 6, 3. *Muretus.*

6 *Disjectasque inter & vix pervias.*] Inter incertas & vix penetrabiles arenas. τὸ *disjectas* alii omittunt, alii ad Pyramides hoc vocabulum referunt. Nimirum fefellit eos novitas rei, quum non imaginarentur, quid per arenas *disjectas* intelligendum foret. quod eos docere potuerat recordatio copiarum Cambysis, in his locis, per dispersas

pervias arenas instar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula: atque alibi angustiæ, & [1] profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Exin ventum [2] Elephantinen ac [3] Syenen, [4] claustra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad

62 mare patescit. Dum ea æstas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quæsivit inliciens Germanos ad discordias; utque fracto jam Maroboduo usque in exitium insisteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultio-

dispersas vento arenas obrutarum, apud Herodot. 3, 26. *Freinshemius.* Haud scio, an recte intellexerit; certe loquitur, quasi nolit intelligi. Quis enim assequitur *incertas arenas?* nam *dispersas* quis non putet passim jacentes, aut spargente aliquo, sive is ventus sit, portatas & passim abjectas: ut apud Maronem *pedibus qui spargat arenam*, & *sparsa ad pugnam proludit arena?* Necdum tamen ex his scias, quæ sint Tacito *arena disjecta.* Quo vocabulo significat ille proprium hujus materiæ τὸ ἀσυνάρτητον, ἀσύγκλωστον, quod singula corpuscula, vel singuli pulvisculi ab aliis secedunt, eoque ad moliendum aut accipiendo suscipiendoque operi est inutilis. Vnde ὁ Λόγος. ὅστις οἰκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, &c. Merito igitur Tacitus ad augendum rei miraculum addit arenas inter *disjectas*, id est, solutas, dissociabiles, intractabiles ob segregem naturam, tantas moles structas. Nam etsi hæ vento quoque, ut ubique, agitentur & jactentur, non sunt tamen, ubi sitæ Pyramides, Garamantum arenæ, quæ castra obruere possint. *Gronovius.*

1 *Profunda altitudo.*] Ἄβυσσοι πηγαὶ Herodotus. *Muretus.*

2 *Elephantinen.*] Hæc insula infra novissimam cataractam habitatur, & est Ægyptiæ navigationis finis. Plin. lib. 5, 9. Strabo lib. 17. *In ea perpetuum est ver arborum, ita ut ne vitium quidem palmites decidant.* Idem Plin. lib. 16, 21. Est autem Elephantina Æthiopiæ vicina, quæ Elephantorum ferax, & non longe à Meroë. *Aurelius.*

3 *Syenen.*] Plin. 12, 4. *Nuper allata Neroni principi Æthiopia forma raram arborem ebenum ad Meroen usque a Syene fine imperii* &c. *esse docuit.* Aurelius. In Elephantine puteus, qui indicat incrementa Nili. In Syene puteus, qui indicat solstitium. Ibi dum sol in Cancro est, erecta corpora nullam faciunt umbram. Lucan. lib. 2. *Atque umbras nusquam flectente Syene.* Muretus.

4 *Claustra olim Romani imperii.*] Alio sensu *Claustra*, quam paullo ante. nam nunc terminum & finem intellegit, qui claudit. Insertum hoc autem in gratiam laudemque Traiani, qui res magnas gessit ad Orientem, limitibus imperii ad rubrum mare promotis. Eleganter apud Suidam scriptor incertus super hac ipsa re: Ῥωμαίων ἀρχή. αὕτη τῆς Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῶν πρὶν μακρῷ ὑπερῆρεν. Ὠρισμένη περα-

τα-

ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatatem[1] inrumpit regiam, castellumque juxta situm. veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus*, [2] *Romanam amicitiam prætulisse.* Responsum à Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret:* [3] *sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide qua venisset.* ceterum apud senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse.* Exstat oratio, qua *magnitudinem viri*, [4] *violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia* extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, [5] si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostenta-

63

τῆς ἠπείρου, πρὸς μὲν ἕω, Ἰνδοὺς καὶ ἐρυθρὰν θάλασσαν. καὶ Νεῖλον καὶ καταῤῥάκτας, καὶ λίμνην Μαιῶτιν. & reliqua, quæ non dubie adtexit de rebus Traiani. Ita Tacitus lib. IV. *Quanto sit angustius imperatum:* præ quam nunc videlicet meo ævo. *Lips.*

Claustra olim.] Præcise de tempore sermo est, quo Germanicus ea loca pervasit: quod tamen nemini eorum qui verterunt licuit exserte dicere. *Freinshemius.*

1 *Inrumpit regiam.*] Boviasmum in Hercynia silva, de quo attuli supra Strabonis verba. *Lipsius.*

2 *Romanam amicitiam pratulisse.*] Male addunt *semper;* nam ad hunc unum casum respicitur, ubi fortunarum suarum perfugium habiturus esset Maroboduus: atque hic ait, se quidem à multis gentibus ultro invitatum esse, sed ad Romanos malle confugere. *Freinshemius.*

3 *Sin rebus ejus.*] Ita manuscriptus, sed subtiliores Grammaticorum regulas fortasse in Tacito requirentes, reposuerunt, *sin rebus suis*, & tamen supra dixit: *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore.* Pichena.

4 *Violentiam.*] Pro robore, fortitudine positam arbitror, ut interdum *ferociam:* male pro crudelitate accipitur. *Freinshemius.*

5 *Ne si quando.*] Aut scribendum

na,

ostentabatur. sed non excessit Italia per duodeviginti annos; consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ casus, neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; receptusque, forum Julium Narbonensis Galliæ coloniam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina [1] Marum & Cusum locantur, dato Rege Vannio gentis Quadorum. 64 Simul nunciato *regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum*, decrevere patres, *ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent*. structi & arcus circum latera templi Martis Ultoris, [2] cum effigie Cæsarum: lætiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. Igitur [3] Rhescuporim quoque Thraciæ regem astu adgreditur. Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permisit. In [4] ea divisione arva, & urbes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: [5] ipsorumque regum

ne, cum diphthongo, ut sit particula Græca, certe, sive utique significans. & tum in *habitus* subauditur verbum *est*, aut scribendum, *ne quando*. vel, *ne aliquando*. aut omittendum *ne*, ut legas, *si quando inf. Suevi*. Rhenanus. Mallem *si quando*, circumscriptis duabus illis prioribus literis. *Ferrettus*. Man. *ne si quando*. forte, *ac si quando*. Pichena.

1 *Marum & Cusum.*] Marisus hic fluvius dictus Straboni lib. VII. Maris, Herodoto: Marisia, Iornandi: Æthico Margus. Retinet nomen hodie, & incolis appellatur Maros. *Lipsius.*

2 *Cum effigie Cæsarum.*] Germanici, & Drusi. *Idem.*

3 *Rhescuporim.*] Non in alio nomine magis variatum. Dio Ῥασκύπορι: Velleius Rhascupolin, Suetonii optimus in Vaticano codex, Thrascypolin. quomodo & in Livio scriptum leges. Lucanus vocat

——— *gelida dominum Rascipolin ora.*

De historia autem ipsa consule Dionem libro LIV. in actis anni DCCXXXVIII. *Idem.*

4 *In ea divisione.*] Talis prope divisio Numidiæ inter Iugurtham & Adherbalem. *Muretus.*

5 *Ipsorumque regum.*] Adeo hoc verum est, ut Cotys ille etiam litteris & poësi excultus fuerit. Ad eum enim est elegia IX. Ovidii lib. III. De Ponto;

regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. [1] Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, [2] vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, caussas bello. Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam [3] ne composita turbarentur. deligit centurionem qui nuntiaret regibus, *ne armis disceptarent*: statimque à Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia, postulat *eundem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi*. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, [4] ut dictitabat, fœderi, [5] convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum

65

to: & in hujus regno Vates ille exsulavit. quod scire volo juventutem. *Lipsius*.

Cessit, ipsorumque regum ingenia.] Nec constructio satis concinna, nec sententia satis expedita. Lege, *Rhescuporidi cessit, ut ipsorum regum ingenia, illi quippe mite & amœnum; huic atrox* &c. Comparat enim ingenia ipsorum regum cum ingenio subjectarum regionum. *Acidalius*.

1 *Sed primo subdola.*] Restitui illud, *sed*, ex Manuscr. Antea, *& primo*. Pichena.

2 *Vertere in se Cotyi data.*] Livius lib. 24. *Deponendaque tutela, quæ ipsi cum pluribus communis erat, in se unum omnium vires convertit.* Suetonius Vesp. 4. *Vt primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se.* Gronovius.

3 *Ne composita turbarentur.*] In universum accipe. ridicule enim ad Thraciam tantum trahas cum nonnullis. Scilicet ea cura quietum sollicitabat. *Freinshemius*.

4 *Vt dictitabat.*] Vulgo imminuta syllaba, *dictabat*: quam manuscripti auctoritate reposui. *Pichena*.

5 *Convivium adjicit.*] Iosephus Scaliger ad Varronem ait, Tacitum hoc verbo, *adjicit*, alludere voluisse ad *cœnas adjiciales*: quæ erant quotiens aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. idque dicebant, epulum, aut cœnam adjicere. Idem sentit Fulvius Vrsinus, in appendice ad Petrum Ciacconium de triclinio. Acuta quidem interpretatio: sed an vera, judicium aliorum erit. Nam cum *adjiciales cœnæ* proprie essent Augurales, seu Pontificiæ, ut ex Plinio, ac Varrone colligitur, nulla est in hoc Taciti loco de Sacerdotibus mentio. nisi dicas, hic de sanciendo

incautum Cotyn, & poſtquam dolum intellexerat, [1] *ſacra regni, ejuſdem familiæ deos*, & [2] *hoſpitalis menſas* obteſtantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, ſcripſit ad Tiberium, *ſtructas ſibi inſidias, præventum inſidiatorem*: ſimul bellum adverſus Baſternas, Scythaſque prætendens, novis peditum & equitum copiis ſeſe firmabat. Molliter reſcriptum, *ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiæ fidere: ceterum neque ſe, neque ſenatum, niſi cognita cauſſa, jus & injuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœſiæ, cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam miſit. Rheſcuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus eſſe: *occidi Cotyn* jubet, *mortemque ſponte ſumptam* ementitur. Nec tamen Cæſar placitas ſemel

fœdere agi, ac fœdera ſacroſancta haberi: ergo tanquam religioſum convivium appellari poſſe; quod admodum frivolum videtur. *Pichena.* Vellem hoc Scaligero non veniſſet in mentem. Satis enim multos traxit etiam doctos viros. At ſciant tirones *adjiciales cœnas* eſſe nugas meras. *Aditiales* dicendum, ut P. Faber, Gruterus, Lipſius monuere, ab aditu Sacerdotii, vel adeundo ſacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *ſenatus ſenati* dicebant. Et interpres optimus Suetonius in Claud. cap. 9. qui *aditialem* interpretatur, quæ daretur *pro introitu ſacerdotii.* Gronovius. Fœdera ſine ſacrificio non fiebant, nec ſacrificia ſine convivio. Euſeb. de Præp. Euang. ex Apollinis verbis, cap. 4. lib. 4. Plaut. in Amph. *Ut re divina facta, mecum prandeat.* Idem in Rud. *Quod prandium obſecro te? Nempe rem divinam facitis heic.* Apul. 9. Met. *Dominus ædium ſacrificales epulas cum ſacerdotibus Dei cœnitabat.* Aurelius.

1 *Sacra regni.*] Quid vocat *ſacra regni?* Puto ea quæ adhibito ſacrificio de regnorum ſtatu fiebant. Forſan etiam dixit *ſacra regni*, quod reges ſacri, de ſacris regni & arcanis, Deos conſulerent. Forſan etiam, quod arcano quodam & ſacro fœdere omnes reges inter ſe ſint colligati. *Aurelius.* *Regnum* hic abſolute capiendum eſt, non ad Thraciam reſtringendum. *Sacra regni*, ſunt fas & jura, & honores conſenſu gentium regibus tribui ſolita. *Omnibus* enim *gentibus*, ut graviſſimus auctor Cicero pro L. Manilia cap. 9. adfirmat, *regale nomen magnum & ſanctum videtur*: Salluſt. fragm. 6, 9. *Illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis.* Hoc igitur voluit Cotys, ſanctos & inviolabiles eſſe reges: nec ſine ſacrilegio lædi. eoque provocari regiorum deorum iram, ſi quis adverſus eos quid audeat. Ii *βασίλειοι θεοὶ* ſunt Plutarcho de fortun. Alex. 2, 14. & aliis quos citat Briſſonius lib. 2. de regno Perſarum. *Freinshemius.*

2 *Hoſpitales menſas.*] Notum de jure hoſpitii, diiſque hoſpitalibus, qui ſacra menſæ tueri putabantur, ſicuti regii dii ſacra regni. *Idem.*

1 *Defun-*

ſemel artes mutavit, ſed [1] defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, [2] Pomponium Flaccum [3] veterem ſtipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, 67 per ingentia promiſſa, quamvis ambiguum & ſcelera ſua reputantem, perpulit, ut præſidia Romana intraret. circumdata hinc regi ſpecie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, ſuadendo, [4] & quanto longius abſcedebatur apertiore cuſtodia; poſtremo gnarum neceſſitatis in urbem traxere. Accuſatus

1 *Defuncto Pando.*] Quidam interpretantur: cum deceſſiſſet provincia. Sed alii rectius *defunctum* accipiunt pro *mortuo*. Fefellit priores vetus reip. forma, quum annui prætores eſſent, & adminiſtratione finita, provincia decederent. Hujus igitur generis hunc quoque Pandum fuiſſe putaverunt. Sed errant: nam Auguſtus (qui hæc mutavit) quos ſuis provinciis præficiebat, τῇ τε ἐπικλήσει τῇ τῶν ἀντιστρατήγων χρῆσθαι, καὶ ἐπὶ πλείω καὶ ἐνιαυτοῦ χρόνον ἐφ' ὅσον ἂν ἑαυτῷ δόξοι, ἄρχειν ἐποίησεν, ait Dio lib. 53. iis *vocabulum* Proprætorum *dabat, & pro arbitrio ſuo tempus imperii eorum continuabat.* Iam vero *id quoque morum Tiberii fuiſſe* ſcimus, *continuare imperia; ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut juriſdictionibus habere.* Tacit. 1, 80. *Freinshemius.*

2 *Pomponium Flaccum.*] Eſt ipſe de quo Ovidius lib. IV. de Ponto eleg. IX.

Præfuit his, Græcine, locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferox Iſtri ſub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myſas gentes in pace fideli:
Hic arcu fiſos terruit enſe Getas.

Atque idem præfuit poſtea Syriæ, ut ſcribit noſter l. IV. *Lipſius.*

Pomponium Flaccum.] Vellej. *Qua ille prudentia Rhaſcupolim, interemptorem fratris ſui filii Cotyis, conſortiſq; ejuſdem imperii, evocavit? Singulari in eo negotio uſus opera Flacci Pomponii conſularis viri, nati ad omnia quæ recte facienda ſunt, ſimplicique virtute merentis ſemperque captantis gloriam.* Muretus. Is eſt Tiberii compotor, & (ut ait Cicero de Antonio) compranſor & colluſor, quod noctem continuumque biduum, epulando potandoque cum Tiberio conſumpſiſſet. Fuit, ni fallor, conſul cum C. Cælio Rufo, Dio lib. 57. Et ad eum, ut puto, ſcribit Ovidius in libris de Ponto. Ad Pomponium patrem refero, quod ſcribit Horat. Sat. 4. lib. 1. *numquid Pomponius iſtis Audiret leviora, pater, ſi viveret.* Nam loquitur de ebrio filio, qui noſter eſt Flaccus. *Aurelius.*

3 *Veterem ſtipendiis.*] Legendum puto, *veterem ſtipendii.* phraſi Corneliana. Vide quæ notavi in lib. 1. in verbis, *vetus operis ac laboris.* Pichena. Abſolute dictum arbitror, pro viro qui multa ſtipendia militiæ expleverit, non qui in eo loco militaverit, ut quidam. *Freinshemius.*

4 *Et quanto longius abſcedebatur.*] Ita Manuſcriptus. &, ut mihi videtur, melius, quam vulgo *abſcedebat.* Pichena.

ſatus in ſenatu ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis conſiliis adverſatum conſtabat, inque liberos Cotyis dividitur: iiſque nondum adultis [1] Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores [2] Marcum Lepidum [3] Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miſerant. Rheſcuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur. 68 Per idem tempus Vonones, quem [4] amotum in Ciliciam memoravi, corruptis cuſtodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochoſque, & conſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt. [5] ſpecie venandi, omiſſis maritimis locis, avia ſaltuum petiit: mox pernicitate equi

1 *Trebellienus.*] *Trebellianus*, quidam; quod per analogiam videatur rectum; ut Iulianus, Æmilianus, à Iulio, Æmilio, ſic Trebellianus à Trebellio. Vnde & *Trebellianum* SCtum non *Trebellienum*, apud ICtos. *Freinshemius.* Quaſi non perinde per analogiam dicerentur, *Allius Allienus*, *Naſidius Naſidienus*, *Aufidius Aufidienus*, *Gallius Gallienus*, *Bellius Bellienus*, & hujuſmodi infinita. Sic *Matius Matienus.* Et tamen *Matianum malum* dicebant. *Gronovius.*

2 *M. Lepidum.*] Valerius Maxim. lib. IV. cap. IV. *Cum Ptolemaus rex tutorem populum Rom. filio reliquiſſet, Senatus M. Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis conſulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream miſit: ampliſſimique & integerrimi viri ſanctitatem, reip. uſibus & ſacris comparatam externa procurationi vacare voluit, ne fides civitatis noſtra fruſtra petita exiſtimaretur.* Iuſtin. lib. XXX. *Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli adminiſtraret.* Exſtant & denarii argentei cum inſcriptione, M. LEPIDUS. PONT. MAX. TUTOR. REG. in parte verſa, caput turritum, ſubſcriptum, ALEXANDREA. *Lipſius.*

3 *Ptolemæi.*] Ptolemæus Philopator ex Arſinoë Ptolemæum Epiphanem ſuſcepit: quem moriens quinquennem reliquit. Ejus ætas cum contemptui eſſet, cumque Antiochus Magnus avunculus regno ipſius inſidiaretur; miſſus à S. P. Q. R. M. Lepidus, qui & pupillum tueretur & regnum. Polybius, Ioſephus, Iuſtinus. Sic etiam Antiochi regis impuberi filio tres tutores miſſi ſunt à Senatu. Zonaras. *Muretus.*

4 *Amotum in Ciliciam memoravi.*] Pompejopolim, ſupra. Sueton. paullo aliter hæc narrat, & cum Tiberii probro: *Sed & Vononem Parthorum regem, qui pulſus a ſuis quaſi in fidem populi Romani cum ingenti gaza Antiochiam ſe receperat, ſpoliavit perfidia, & occidit.* Vt Taciti narratio eſt, Imperator extra culpam. *Lipſius.*

5 *Specie venandi. Omiſſis.*] Poſſis dubitare, annon potius ſic diſtingui: *conatus eſt. Specie venandi, omiſſis maritim. locis*, &c. *Acidalius.* Potius an non delendum τὸ *eſt*, & continua oratione

equi ad amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox [1] Remmius Evocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transfigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vononi inlatam. At Germa- 69 nicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem [2] contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem [3] tentabantur. Dein Piso abire Suria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro inco-

oratione faciendum: *inde in Albanos Heniochosque ad consanguineum sibi regem Scytharum conatus, specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit.* Gronovius.

1 *Remmius evocatus.*] Ita cognominatus forsan, quod ejus avus, aut pater, ex illa legione fuisset, quæ dicta est *Evocatorum*: quippe à Iulio Cæsare militia soluta, & in Campania Capuæ degens, ab Octaviano Cæsare iterum coacta est, & sub signis locata: quæ operam ei navavit egregiam, fida sane & fortis legio. Dio 45. *Aurelius.* Hoc *Evocatum* vulgo majuscula *E* scribunt, & pro nomine proprio habent: eademque opinio tenet omnes interpretes. Mihi non hominis, sed muneris aut conditionis vocabulum est visum. Dio lib. 45. καὶ τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Ὀυοκάτων σύστημα, οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν. *Et Evocatorum seu Vocatorum cohors, quos Ἀνακλήτους aliquis Græce appellet, quia militia defuncti rursus ad ipsam revocantur.* Talis apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 91. *Erat Crastinus evocatus.* Talis ille, cujus nomen non proditur, H. 1, 46. à quo Laco præfectus est confossus. quo & ipso loco pro nomine viri proprio perperam habetur à versionibus. *Freinshemius.*

2 *Contumeliæ.*] Non solum verbis inferuntur, ut senserunt interpretes, sed etiam factis. Ita leg. 38. §. 1. de adult. incestum stuprum appellatur *contumelia sanguinis.* Et apud nostrum 14, 31. quum regias mulieres verberibus adfectas, stupris pollutas, propinquos regis inter mancipia habitos memorasset, ea cuncta *contumeliæ* vocabulo complectitur. Sic *injuria* mox 3, 13. *Idem.*

3 *Tentabantur.* * *Dein Piso.*] Ad eam quam posui notam, suspicio mihi est, ne quid desit. non enim satis plena videtur narratio. *Lipsius.*

Dein Piso abire.] Non frustra hic deesse quæpiam notavit Lipsius. Tamen videatur sic satis integer locus esse, si pro *Dein* legas *Denique.* Hæc enim particula non raro sic usurpatur, ubi omnia sigillatim narrare non libet, & ad exitium rei properamus. *Acidalius.*

incolumitate ſolvebantur, [1] admotas hoſtias, ſacrificalem apparatum, [2] feſtam Antiochenſium plebem, per lictores proturbat. Tum [3] Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rurſum Germanico acciderat. ſævam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti: & reperiebantur [4] ſolo ac parietibus [5] erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici [6] plumbeis tabulis inſculptum, ſemuſti cineres, ac [7] tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis ſacrari.

1 *Admotas hoſtias.*] Sacrorum verbum eſt. Suetonius in Caligula, *Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu.* idem ſignificat, quod Tibullo & aliis, ſtatuere ad aram. *Lipſius.*

2 *Feſtam Antioch.*] Læto habitu, & candidatam. *Idem.*

3 *Seleuciam.*] Plures Seleuciæ, atque adeo in ipſa Syria. Sed hanc puto, quæ *Pieria* cognominatur Straboni, Ciceroni, Polybio, Ptolemæo. Nam in litore maris eſt, parabatque navigationem Piſo: tum etiam haud procul Antiochia, à qua veniebat. *Idem.*

4 *Solo ac parietibus.*] Muretus, *parietinis* conjicit. *Idem.*

Solo ac parietibus.] Muret. *Parietinis.* Cauſam ſatis evidentem non habet. *Acidalius.* Muretus mallet, *ſolis & parietinis.* aliquanto rectius. *Pichena.* Nam intra parietes recondita erant defunctorum hominum corpora. D. Hieron. cap.40. in Ezechielem. *Cum,* inquit, *eſſem Romæ puer, & liberalibus ſtudiis erudirer, ſolebam cum ceteris ejuſdem ætatis & propoſiti, diebus Dominicis, ſepulchra Apoſtolorum & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſa, ex utraque parte ingredientium per parietes haberent corpora ſepultorum.* Et ſane hypogæa illa ita fuere extructa, ut in parietibus haberent fornices excavatos, & concameratos, in quibus aut urnæ, ut in urnis cineres defunctorum, quos cremaverant, aut corpora in loculis poſita. *Aurelius.*

5 *Erutæ humanorum corporum reliquiæ.*] Dio ſic expreſſit, Ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Sunt hæ perſuaſiones à vulgo; & ideo vanæ. Appuleius callide deſcripſit III. Mileſiar. *Inſtruxit feralem officinam omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus calvis, defletorum, ſepultorum etiam cadaverum expoſitis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnoſi (vel etiam carioſi) clavi pendentium; alibi trucidatorum ſervatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Ita nos eum locum totum emaculamus. *Lipſius.*

6 *Plumbeis tabulis.*] Aliquando adamantinis. Papinius 2 Theb. *Infauſtas percuſſum adamanta figuras.* Aliquando etiam *cereis.* Ovidius, *Phœniceа defixit nomina cera.* Sed *plumbeis* utuntur, non cereis hodie, quo tam facile illa nomina non deleantur. Vocat autem Appuleius 3. *laminas litteratas.* Aurelius.

7 *Tabe obliti*] Malim, *tabo.* Lipſ.

Tabe obliti.] Forte *tabo*, etſi hoc quoque legitur. *Muretus.* Semicremati

crari. simul missi à Pisone incusabantur, ut [1] valetudinis adversa rimantes. Ea Germanico [2] haud minus ira, 70 quam per metum accepta; *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimæ conjugi? quid* [3] *infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare & urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura.* [4] componit epistolas, *quis amicitiam ei renunciabat.* Addunt plerique jussum *provincia decedere.* nec Piso moratus ultra, navis solvit, mode-

mati cineres, ac tabe sanieque illiti. *Sanguinem* pro *tabe*, falso posuerunt, item *cineres*, quales hic intelligantur, an omnes ceperint, dubito: intelliguntur autem corporum humanorum, pro instituto illius ævi crematorum, reliquiæ. *Freinshemius.*

1 *Vt valetudinis adversa rimantes.*] Illud *ut* hanc vim habet, ut non omnino rem adfirmet, verum aliorum opinionem indicet. *Vt rimantes*, est tamquam qui rimarentur. non ergo tamquam explorata re, adseveranter verti debuit. *Idem.*

2 *Haud minus ira quam per metum.*] Sed utroque modo æqualiter. Recte fecerunt, qui hæc invertunt, & sic exponunt, *haud minus metu quam per iram.* & certe sequentia volunt, hunc potius inesse sensum: quem & figura hæc loquendi facile patitur. Sicut in his Senec. Epist. 19, 19. *tam hominum, quam urbium fata volvuntur.* Sensus est, non hominum modo, verum etiam urbium. *Freinshemius.*

3 *Infantibus liberis.*] *Infantes* hic quoque appellantur, qui loqui possunt, modo septennibus minores sint. ut l. 1. §. *sufficit*, de administr. tut. & l. 18. C. de jure deliber. definitum est. Neque sane credibile est, de Iulia tantum nuper 2, 54. nata solicitum fuisse, de Caio tum ferme septenni, aut Agrippina ferme trienni (Sueton. Calig. 7.) quia forte loqui tum poterant, non fuisse. *Idem.*

4 *Componit epistolas.*] Mos ex veteri illa & simplici vita: qua receptum, amicitiam & inimicitiam promptam habere in ore & in fronte. Adi EXCURS. in *L.* Lipsius.

Componit epistolas, quis amicitiam ei renuntiat.] Quare? Vt sic etiam, harum, scilicet, epistolarum auctoritate, probari posset venenum Germanico insidiis Pisonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipsius in Excursibus, ex auctoribus Romanis. Addo ex Græco illustrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lysias orat. VII. in qua Accusator ad familiares obtrectatores; *χρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ κακῶς λέγειν, ἢ μὴ ξυνεῖναι. Καὶ τοῦτο, φανερῶς ἀπειπόντας ὁμιλίαν. Oportebat enim vos aut non conviciari, aut me non uti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati.* Et sub finem idem ille, *ἐγὼ τοίνυν ἑκὼν ὑμῖν ἐξίσταμαι τῆς φιλίας. Lubens itaque amicitia jus vobis remitto.* Et addit rationem; non videre se, quid obfuturum sibi sit, si illorum obtrectatorum careat familiaritate; neque quid profuturum, si ea diutius fruatur. *Boxhornius.* Miram causam epistolæ hujus. Quasi renuntiandæ amicitiæ non sit alia ratio, quam suspicio accepti veneni. Tacitus ipse sa-

 tis

moderabaturque cursui, [1] quo propius regrederetur, si 71 mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, justus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me* [2] *parentibus, liberis, patriæ,* [3] *intra juventam præmaturo exitu raperent. nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem,* [4] *muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed quæ voluerit meminisse, quæ mandaverit exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti:* [5] *vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti neptem,*

tis significat, quid spectarit Germanicus, nempe ne limen obsideretur; ne pasceret oculos inimici, si quid sibi accideret: ne conjux & liberi essent in ejus ditione. Hoc scilicet agebat, ut è vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piso, sive adjectum fuerit, decederet provincia, sive non adjectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicit domo; qui domo, & locis suæ potestatis, ut Augustus Cornelio Gallo domo & suis provinciis interdixit, Sueton. cap. 66. *Gronovius.*

1 *Quo propius.*] Bene, suo quodam sensu. quid si tamen, *properius?* Lipsius.

2 *Parentibus, liberis*] Atqui unica parens supererat, Antonia mater, Druso pridem functo. *Idem.*

3 *Intra juventam.*] Romano more. quibus juventa finiebatur anno XLV. *Idem.*

4 *Muliebri fraude.*] Plancinam intellege: nec Liviam omitte. quam certum mihi est huic sceleri fuisse architectam. *Idem.*

Muliebri fraude cecidisse.] Respexit fortasse Tacitus ad verba Herculis furentis apud Sophoclem in Trachiniis, à Cicerone lib. II. Tuscul. relata:

Hæc, non hostilis dextra, non terra edita
Moles Gigantum, non biformato impetu
Centaurus, ictus corpori inflexit meo, &c.
Sed fœminea vis, fœminea interimor manu.

Iterum Tacitus: *Flebunt Germanicum etiam ignoti.* Sophocles: *Gentes nostras flebunt miserias.* Pichena.

5 *Vindicabitis vos.*] Id quoque antiqui moris. Ita Lysias Oratione XII. contra Agoratum; *Coram sorore autem,* inquit, *mea Dionysodorus res suas domesticas, ut sibi visum est, ordinavit; &*

neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Juravere amici,[1] dextram morientis contingentes, *spiritum ante quam ultionem amissuros.* Tum ad uxorem versus, 72 *per memoriam sui, per communes liberos* oravit, *exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret.* Hæc palam, & alia secreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur,[2] ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effugerat. Funus

& Agoratum hunc suæ mortis causam esse dixit; mandavitque mihi, & huic fratri suo Dionysio, & omnibus amicis, ut Agorati scelus in se perpetratum ulciscerentur; & uxori suæ, quam ex se gravidam credidit, mandavit: ut, si masculum pareret, ipsi nato indicaret, patrem ejus ab Agorato esse interfectum, juberetque injurias ab ipso, velut homicida, acceptas persequi. Græca apud oratorem ipsum legantur. Nihil similius his morientis Germanici mandatis. *Boxhornius.*

1 *Dextram morientis contingentes.*] Quæ sedes fidei. Sed & apud Xenophontem Cyrus moriens hortatur amicos ut dextram suam contingant. *Εἴ τις οὖν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω. Lipsius.*

Dextram morientis contingentes.] Valer. 5, 2. ait Masinissam à Manilio Proconsule Africæ petiisse, ut ad se morientem, Scipionem Æmilianum sub eo militantem mitteret; *fœliciorem suam mortem futuram ratus, si in complexu dextra ejus, supremum spiritum, ac mandata posuisset.* Et eodem lib. cap. 1. ubi de Alexandro Macedone. *Quamquam violentia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere vellent, porrexit.* Aurelius.

Morientis.] In hoc non leve pondus est, scelestius enim habetur morientem fallere: itaque male qui neglexerunt. *Freinshemius.*

2 *Ingenti luctu.*] Sueton. Calig. 5. *Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversa Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusve adversus nos bellum esset, velut in domestico communique mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbam posuisse, & uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus. Regum etiam Regem, & exercitatione venandi,*

73 Funus [1] sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. [2] Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, [3] haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem, etiam si temeritas absfuerit, [4] præpeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si [5] solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset.* Corpus antequam

nandi, & convictu Megistanum abstinuisse: quod apud Parthos justitii instar est. Muretus.

1 *Sine imaginibus.*] Germ. scutum & galeam interpretatur. Apparet eum ignorasse morem Romanum, quo majorum effigies in cera expressas servabant in atriis ædium. Quo respicit notus Iuvenalis Sat. 8, 19. versus

Tota licet veteres exornent undique cera
Atria.

Ex his autem atriis petebantur præferebanturque exornandis posterorum exequiis. hic & 5, 76. unde apud Valer. Max. 8, 15. *Africanus imaginem in cella Iovis opt. max. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur.* Plin. 35, 2. *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo totus aderat familia ejus, qui unquam fuerat, populus.* præmittitque has imagines in atriis

fuisse custoditas. *Freinshemius.*

2 *Et erant qui formam.*] Videtur deesse particula, *ob*, legendumque; *Et erant qui ob formam, ætatem, &c.* & ita legebat Danesius. *Vrsinus.*

3 *Haut multum triginta annos egressum.*] Obiit Germanicus anno XXXIV. vitæ acceptæ. *Lipsius.*

4 *Præpeditusque sit.*] Hic mihi non satisfaciunt, qui in hunc sensum hæc exponunt: & sine dubio subjugasset Germanias, nisi præpeditus fuisset: quum hoc dicat auctor, non minus bellatorem eum habitum, atque Alexandrum, quamvis fuerit præpeditus Germaniam subjugare, quod ipsi alias facile fuisset, tot jam victoriis afflicto hoste: idem igitur sensus est, qui supra 2, 41. *bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.* Freinshemius.

5 *Solus arbiter rerum.*] Livius lib. 9. *Et quo sint mirabiliores, quam Alexander, aut quisquam alius rex; denos, vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plusquam annuum consulatum gessit: ab tribunis plebis delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum causa revocati sunt: in ipso conatu rerum circumegit se

quam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur, [1] prætuleritne veneficii signa, parum constitit: nam ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur. Con- 74 sultatum inde inter [2] legatos, quique alii senatorum aderant, *quisnam Suriæ præficeretur.* & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ percaram [3] nomine Martinam in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui [4] crimina & accusationem tamquam adversus receptos jam reos instruebant. At Agrippina, quamquam de- 75 fessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias*

se annus: collegæ nunc temeritas, nunc pravitas, impedimento aut damno fuit: male gestis rebus alterius successum est: tironem, aut mala disciplina institutum exercitum acceperunt. At, Hercule, reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. Gronovius.

1 *Prætuleritne veneficii signa.*] Multi adfirmant. Plinius lib. XI. *Cor negatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierunt, aut veneno interemptis. Certe exstat oratio Vitellii qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris comburi.* Lipsius.

2 *Legatos.*] Dubitari potest legatine legionis soli intelligantur, an præter hos alii, qui proconsulibus ex veteri more adjungi solebant, ut 4, 56. quos à legatis legionum diversos fuisse certum est. *Freinshemius.*

3 *Nomine Martinam.*] Sic & infra id nomen scribi video. Sed cum provincialis, id est, Syra, fuerit hæc venefica, nomen non Romanum, sed Syriacum requiro. Id vero est *Martha*: quomodo & illa divinacula Syra dicta est, quæ Marium sectabatur. vide Plutarchum. *Grotius.*

4 *Crimina & accusationem instruebant.*] Quod Tacitus *crimina instruere* dicit, id Vlp. in l. 2. § pen. de adult. *accusationem parare, & probationibus instruere atque munire. Instruere* inquam, nam profecto disconveniens vox est, adeoque ipsi propositæ definitioni contraria. quæ vulgo legitur, *instituente.* Freinshemius. Leg. 1. de Fide instr. *Instrumentorum nomine ea omnia*

quias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & [1] *infelici fecunditate fortunæ totiens obnoxia.* Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum.* Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum 76 primum [2] læto cultu mutavit. [3] Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuam.* Igitur *quid agendum* consultanti, M. Piso filius *properandum in urbem* censebat: *nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptione provinciæ, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria,* 77 *& penitus infixus in Cæsares amor prævaleret.* Contra Domitius Celer ex intima ejus amicitia disseruit: *Vtendum eventu. Pisonem, non Sentium, Suriæ præpositum: huic fasces & jus prætoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat,* [4] *quam justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & pro-*

omnia accipienda sunt quibus causa instrui potest. Leg. 1. D. de leg. Corn. de falsis. *Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui ob instruendam advocationem testimonia ve pecuniam acceperit.* Cic. pro Cluent. *Cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset.* Plin. 10. Ep. 85, *Vt longiorem diem ad instruendam causam darem.* Gronovius.

1 *Infelici fœcunditate fortunæ.*] Toties enim poterat in fortunæ injurias incurrere, quoties pepererat. *Ferretus.*

2 *Læto cultu mutavit.*] Quasi in gratulatione, aut quasi voti damnata. Vide Festum, in verbis, Minuitur luctus. Quis autem fœminæ tristis, quis lætus cultus; nos in EXCURS. quæsivimus, in *M.* Lipsius.

3 *Adfluebant.*] Hoc verbo copia aliorum super alios venientium exprimitur. *Freinshemius.*

4 *Quem justius arma oppositurum quam qui.*] Exiguum quidem mendum erat in Man. Sed nimis audaci manu sanatum fuit. nam cum in eo legeretur: *quem justius arma oppositurum, qui legati,* &c. ego nihil aliud immutans, nisi, *quam,* pro, *quem,* locum ni fallor, in suam sanitatem restitui. *Pichena.* Hanc esse lectionem manuscripti sui indicavit Pichena. ipse bene emendasse videtur *quam justius arma,* &c. *quam* pro quanto. ut in

propria mandata acceperit? [1] *Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo senescant. plerumque innocentes, recenti invidiæ impares. At si teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non possint* [2] *fortuito in melius casura. An festinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefensum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Est tibi* [3] *Augustæ conscientia, est Cæsaris favor, sed in occulto: & periisse Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætantur.* Haud magna mole Piso promptus ferocibus in sententiam trahitur: missisque ad Tiberium epistolis, incusat *Germanicum luxus & superbiæ; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetivisse.* Simul Domitium impositum triremi *vitare litorum oram, præterque insulas* [4] *lato mari pergere in Suriam* jubet. concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas. trajectisque in continentem navibus, vexillum tironum in Suriam euntium [5] intercipit. Regulis Cilicum *ut se auxiliis juvarent* scribit; haud ignavo ad ministeria belli juvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

78

in his Quintiliani, lib. 1. *Quam in his quoque libris erunt omnia compositiora.* Freinshemius.

1 *Relinquendum etiam rumoribus tempus.*] Παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. Arist. 2. Rhetor. & Cleon. apud Thucid. lib. 3. ait, τὸ χρόνου διατριβὴν ἐμποιεῖν, πρὸς τῶν ἠδικηκότων μᾶλλον εἶναι. Dictum Philocratis. Ὅλως ἄλλον ἰδὼν διαβεβλημένον, &c. Plutarchus in Pelopida. εἰσήχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον. Πελοπίδας· διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν. Ἀμφότεροι δὲ ἀπελύθησαν. Lysias. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ τελευταῖοι κρινόμενοι σῴζονται. πεπαυμένοι γὰρ τῆς ὀργῆς αὐτῶν ἀκροᾶσθε. *Muretus.*

2 *Fortuito in melius casura.*] Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται. Id est, Fortuna nobis sæpe melius consuluit. *Idem.*

3 *Augustæ conscientia.*] Vt nimirum Pisonis facto conscia sit illa. *Freinshemius.*

4 *Lato mari.*] Equidem tolero, sed verius fortasse, *alto.* Lipsius.

Lato mari pergere.] Verius rectiusque censet Lipsius; *alto mari.* Non ego. *Latum mare* hic est ipsum apertum & interius mare. Quo pergere in Syriam Domitium jussit Piso, vitatis litorum oris. Non aliter Belgæ nostri loquuntur: *inde wijde zee*, cum de ipso quasi meditullio maris sermo est. Et hoc *latum* dicitur, longiusque abest à litore. *Altum* vero mare etiam ibi esse potest, ubi proximum est litorum oris. *Boxhornius.*

5 *Intercipit.*] Hæc vox interdum

do

79 abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegentes, obviis navibus, quæ Agrippinam vehebant, utrimque infensi, arma primo expediere; dein mutua formidine, non ultra jurgium processum est: Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicendam caussam veniret*. Ille eludens respondit, *adfuturum ubi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accusatoribus* [1] *diem prædixisset.* Interim Domitius Laodiceam urbem Suriæ adpulsus, cum hiberna sextæ legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sentius Pisoni per litteras aperit, monetque *ne castra corruptoribus, ne provinciam bello tentet*. quosque [2] Germanici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat, contrahit; *magnitudinem imperatoris* identidem ingerens, & *Rempublicam armis peti*: ducitque va-
80 lidam manum, & prœlio paratam. Nec Piso, quamquam cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsentibus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen

de captis, interdum de occisis, usurpata reperitur, hic non pro occisis, ut quidam tamen, qui vertunt, velle videntur: sed pro captis sive detentis accipienda est. *Freinshemius.*

1 *Diem prædixisse.*] *Referri diem prodictam, id est, anteferri religiosum est*, ut ait Veranius, Festus. Gellius lib. 12. cap. 13. *Kalendasque mihi prodictas, ut intra eum diem pronunciarem.* Male vulgo, *productas*. Recte ergo, *prolata* pro *prælata* D. de edendo. *Muretus.* An potius *prodixisset?* Id enim verbi potius in hac re usurpatum. Livius lib. 3. *In carcerem est conjectus, eique Tribunus diem prodixit.* Ex eodem & item aliis plura exempla dat Scaliger in Festum. Sane & Muret. ita legit. *Acidalius.*

2 *Germanici memores.*] Quicquid in universo exercitu per Germanici memoriam, aut odia in ejus inimicos, suis rebus fidum cognoverat, in unum contrahit, *subinde ipsis magnitudinem gloriamque imperatoris sui*, quem ulciscerentur, salutemque reip. quam armis inimicorum petitam defensum irent, in mentem revocans. *Memores* quidam dicunt amicos. Sed plus continet illud, quid enim si potius fortunam Germanici quam ipsum fovissent 1, 71, *memores* ejus non recte dicerentur. *Imperatorem* hic omnes de Principe Tiberio capere videntur. mihi visus est ad Germanicum pertinere ob præcedens *memores*, & quia statim de republ. armis petita sequitur, quod ipsum involvit Principis quoque salutem, ejusq; magnitudinem tangit: ut eam exserte hic memorare, nihil sit opus. Sic mox 3, 14. *Imperatoris* nomine Germanicus intelligitur, non Tiberius. *Freinshemius.* Ego vero *Imperatorem* omnino accipio Tiberium, nec *magnitudinem imperatoris à republica* sejungo. Hoc enim

nomen [1] Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus & [2] tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, [3] in numerum legionis composuerat. *Cæsarisq; se legatum*, testabatur, *provincia quam is dedisset arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) sed à Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente.* [4] *consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis* parentem *quondam appellatum; si jure ageretur, potiorem; si armis, non invalidum, vidissent.* Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. [5] hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes [6] in æquum eniterentur. vertunt

enim vult Tacitus, ingerens, armis peti rempublicam & magnitudinem imperatoris. *Magnitudo*, majestas. Vt Lib. 3. de Augusto: *simul modestia Neronis & sua magnitudini fidebat.* Lib. 16. *an ut magnitudinem imperatoriam cade insignium virorum, quasi regio facinore ostentaret.* Gronovius.

1 *Celenderis.*] Nominat id Iosephus l. XVII. collocatque in via qua Romam ibatur. sed in eo scriptum reperies, *Celendris.* meminit & Ptolemæus. Antiquissimum id fuit, si Apollodoro fides lib. III. Biblioth. qui conditionem ejus refert ad Sandarum Tithoni nepotem. Ὃς, inquit, ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδεριν. Lipsius.

Celenderis.] Sic cum esset in vulgatis, Lipsius testatur, apud Iosephum legi, *Celendris.* quam vocem reperi etiam in Man. *Pichena.*

2 *Tirone nuper intercepto.*] Vexillo, quod in Syriam ibat. *Muretus.*

3 *In numerum legionis composuerat.*] Recte, *in numerum*, nam neque animos, neque experientiam aut usum, ne arma quidem legionariorum habebant, adeoque nihil præter numerum. *Freinshemius.*

4 *Consisterent in acie.*] Nihil præter præsentiam eorum requirit: non enim pugnæ caussa ibi futuros ait, quæ nulla esset oritura. *Idem.*

5 *Hinc militum, inde locorum.*] Supplet Muretus: *hinc militum vis, inde locorum asperitas.* Sed ex ingenio tantum. *Pichena.* Ego probo. *Acidalius.* Excusa bene stat. nam asperitas non tantum loci, sed militis. Sic Horat. ode 1. *acrem militiam* dixit, id est *asperam*: & alibi, *gnavus & asper.* Et *sævitiam Centurionum*, noster lib. 1. qui rigidi dicti, & asperi. *Aurelius.*

6 *In æquum eniterentur.*] Id est, usque dum æquis locis adortæ essent Pisonianos milites. Nam in colle arduo & abrupto Piso suas copias explicaverat: quem dum cohortes Romanæ scanderent, paulum dubitatum fuit: ubi ex æquo ventum ad manus, tunc nulla dubitatio. *Aurelius.* Quia in

81 tunt terga Cilices, ſeque Caſtello claudunt. [1] Interim Piſo claſſem haud procul opperientem oppugnare fruſtra tentavit: regreſſuſque, & pro muris modo [2] ſemet adflictando, modo ſingulos nomine ciens, præmiis vocans, ſeditionem cœptabat; adeoque commoverat, ut ſignifer legionis ſextæ ſignum ad eum tranſtulerit. Tum Sentius [3] *occanere cornua tubaſque, &* [4] *peti aggerem, erigi ſcalas* juſſit, *ac promptiſſimum quemque ſuccedere; alios tormentis haſtas, ſaxa, & faces ingerere.* Tandem victa pertinacia Piſo oravit, *uti traditis armis maneret in caſtello, dum Cæſar cui Suriam permitteret, conſulitur.* Non receptæ conditiones: nec aliud quam naves & tutum in ur-
82 bem iter conceſſum eſt. At Romæ poſtquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque ut ex longinquo

in alpeſtribus locis commiſſa eſt pugna, non tam de plano aliquo loco capiendum hoc *æquum* exiſtimo, quam de æque alto, ac ille erat, quem hoſtes tenebant. *Freinshemius.*

1 *Interim Piſo.*] Piſoni conſilium fuit, quale Thracibus 4, 48. & Germanis H. 5, 21. *Idem.*

2 *Semet adflictando.*] Non eſt credibile Piſonem virum arrogantis animi, & primæ nobilitatis & ex ſtirpe Numæ regis, nec fortunæ ſuccumbentem, ſemet afflictaſſe. Lego igitur, *Et pro muris modo ſua caſtra metatus ad conflictandum.* Aurelius. *Progreſſus extra muros nihil omittebat, quibus ad miſericordiam flecterentur, modo ſemet ipſum miſerans, ſuamque ſortem deplorans. Pro muris* reddit Germ. ſupra murum. falſo. licet adſtipulentur omnes, præter Gal. *Freinshemius.* Recte meo judicio omnes, qui *pro muris*, ut *pro roſtris*, *pro tribunali*, acceperunt: nec poteſt placere *progreſſus extra muros.* Quouſque enim progredi tuto poterat, qui extra muros, qua parte incubuerant Sentiani, nihil vacuum aut liberum habebat? Et quanto commodius hæc invidia fiebat ex alto & late conſpecto loco? quantoque ad plures pertinebat & viſus adflictantis ſeſe & vox querentis ac ſollicitantis? Sic igitur accipe, Piſonem circa id ipſum tempus, quo rejiciebantur & ſe claudebant intra munimenta ſui, eodem per averſam portam rediiſſe à tentata claſſe & dum parant Sentiani, quæ oppugnando eſſent idonea, in ſummis mœnibus hanc tragœdiam ſaltaſſe, donec Sentius parata jam parte inſtrumenti canere ſigna & vim fieri juſſit. *Gronovius.*

3 *Occanere cornua.*] Occulte ſurreptum Salluſtio eſt, *Juſſu Metelli cornicines occanuere.* Lipſius.

4 *Peti aggerem.*] Quidam accipiunt quaſi *petere* hoc loco ſignificaret aggredi, & *agger* muros, qua notione miror, ſi uſquam reperias. muris enim caſtellum hoc fuiſſe cinctum, neque alia munitione, ſatis ex auctore colligitur. Longe igitur aliud eſt *petere aggerem*, quam phraſin, quum ſupra 1, 65, occurreret, plerique

quo aucta in deterius adferebantur; [1] dolor, ira, & erumpebant questus: *Ideo nimirum* [2] *in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augustæ cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure complecti reddita libertate agitaverint.* Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, [3] sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quam-

que non inepte verterant. *Aggerem petere*, est terram ad struendum aggerem comportare. Struebatur autem agger oppugnationis ergo. Vide Lipsii Poliorcet. 2, 3. *Freinshemius.*

1 *Dolor, ira & erumpebant.*] Ingens in urbe dolor, atque etiam ira exstitit: ita ut ne quidem abstinere possent, quin apertas in querelas erumperent. Nec enim tacitus modo dolor & recondita ira mentibus inerat, verum etiam in querelas prorumpebat. *Freinshemius.* Sic potius distingue: *cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur; dolor, ira. Et erumpebant questus. Ideo nimirum in extremas terras relegatum*, &c. Ita ferè loquitur Tacitus. qui in re indigna & atroci admodum, cum animi humani diversis, ac majoribus motibus, ipsas quoque dicendi periodos distinguit. Sicut hoc loco. Priores etiam doloris, dein iræ interiores hic motus. Tandem, indignitate rei & acerbitate, erumpunt etiam questus. Eundem ordinem in exprimendis affectibus ejusmodi, eorum singularem artificem sequi Nasonem, passim observare est. Quod monendum erat, quia ejusmodi elegantias, aut potius fulmina ac vires scribendi, pauci observant, pauciores exprimunt & sequuntur. Nam hæc quoque non prætermittenda sunt illis, qui ad antiquorum exemplar ac judicium se componunt. *Boxhornius.*

2 *In extremas terras relegatum.*] Cum libro proximo *externæ terræ* dicantur illæ Orientis, in quas relegatus est Germanicus, ut infra, *Ob longinquitatem itineris externis terris quoquo modo crematum: & differri etiam per externos.* Imo hoc ipso libro, ubi Alexander & Germanicus comparantur: *Utrumque suorum insidiis externas inter gentes occidisse:* hic etiam scribendum censeo: *Ideo nimirum in externas terras relegatum.* Adde, quod apud veteres extrema potius sæpiusque dicantur loca Septentrionis & Occidentis, quam Orientis, ut, *Extremi hominum Morini*, & ejusmodi alia. Imo extremæ fere terræ dicuntur ultimæ, post quas aliæ non restant. In quam rem plurima ipse Tacitus sufficit exempla. Vide Agric. vitam. *Boxhornius. Extremas terras* intellige imperii Romani. Florus 4, 1. *quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur.* Cicero ad fratrem 1, 1. *Non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audiverim in Italia querelas civium.* Locorum, quæ affert pro *externis*, alia ratio est. *Gronovius.*

3 *Sumpto justitio.*] Olim in tumul-

quamquam [1] neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis mœrebant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, [2] moliuntur templorum fores. juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius do-

83 luit. Honores ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: *ut nomen ejus* [3] *Saliari carmine caneretur:* [4] *sedes curules sacerdotum Augustalium locis,*

tu aut calamitate à Dictatore Consulibusve indici justitium solitum, ex decreto Senatus: nunc passim in funere principum virorum. Sic lib. I. *Qui fine Augusti & initiis Tiberii auditu, ob justitium aut gaudium intermiserat.* De vi habituque justitii nihil melius possum Petro Fabro, eruditæ diligentiæ viro. quem consule l. II. Semestrium cap. X. *Lipsius.*

1 *Neque insignibus lugentium.*] Indicto enim justitio, mutabant etiam vestem. Lucanus:

—— ferale per urbem
Justitium, latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.

Iuvenalis:

Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.

Seneca epist. XVIII. *Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore civitatis non solebat, voluptatis caussa vestem mutavimus.* Idem.

2 *Moliuntur templorum fores.*] Nam vespere hæc gesta, aut nocte, & tum clausa templa. Suetonius Calig. cap. VI. de ipsa hac re: *Repente jam vesperi, cum incertis auctoribus convaluisse percrebuisset; passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est, ac pæne revulsa templi fores, ne quid gestientes vota reddere moraretur.* Idem.

3 *Saliari carmine.*] Qui honos non nisi nominibus deorum. Hoc exemplo M. Antoninus Philosophus, mortuo filio vero, *jussit ut nomen ejus Saliari carmini insereretur.* Ita malo apud Spartianum, quam, *inferretur.* Lipsius.

Saliari carmine.] His carminibus nominari valde laudabile erat. Sic *Mamurius Veturius, cum ancile fabricasset insigne, petiit, ut Saliari carmine nomen suum caneretur.* Plutarch. in Numa. Et Servius in 8 Æneid. *Famam cupit, ait, pro opera, videlicet, quod est votum illustrium virorum.* Varro tamen ait Salios, qui cantant Mamurium Veturium, significare veterem memoriam. Quæ aliquis χαμαιζηλότερος composuerit, non ego. *Aurelius.*

4 *Sedes curules.*] Spectaculis Romam transductis, magno honori fuit publicus in iis locus. exempla multa. Evaluit paullatim adulatio, ut non solum vivis, sed etiam absentibus mortuisque

locis, superque eas [1] *quercea corona statuerentur :* [2] *ludos* Cir-*censes eburna effigies praeiret : neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Juliæ, crearetur.* [3] Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & [4] in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac [5] *mortem ob Remp.*

cuisque daretur is locus, memoriæ conservandæ. Loci præbiti indicium, sella esset. Primum vestigium ejus ritus odorati videor in Livii verbis, lib. II. de Valerio Dictatore: *Dictator triumphans in urbem invehitur. super solitos honores locus in Circo ipsi posterisque, ad spectaculum datus: sella in eo loco curulis posita.* Cæsari habitus deinde idem honos, ut clare Dio lib. XLIV. Ἐψηφίσαντο τόν τε δίφρον αὐτὸν τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον εἰσκομίζεσθαι. Mox M. Marcello defuncto. de quo verba ejusdem scriptoris, lib. LIII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν, καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε, id est, *Marcelli & imaginem auream, & coronam auream, & sedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediaque illa poni inter sedes editorum.* Sed & Severus, Pertinaci mortuo non unam sellam, sed tres in theatro posuit: uti apud Xiphilinum scribitur his verbis. Καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸ ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ ἐσκομίζεσθαι. Lego etiam sedes aureas in Theatrum illatas Tiberio & Seiano absentibus. & miror interpretem id vertisse, currus, apud Dionem lib. LVIII. Δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσέφερον. Germanico igitur decretæ ejusmodi curules sedes per trina, ut opinor, theatra inter sacerdotum Augustalium sedes: & coronæ in iis è quercu, ob cives scilicet servatos. Hunc ritum non alibi adhuc videtam explicatum. *Lipsius.*

1 *Quercea corona statuerentur.*] De hoc ponendi coronas querceas, vel etiam aureas super curules sellas antiquo more, & veteres scriptores meminerunt, & ex argenteis denariis constat, in quibus sellæ hujusmodi superimpositis coronis significatæ sunt. & fortasse denarius Augusti, in cujus altera parte, sella curulis habetur cum duabus coronis, ad honorem pertinet Cæsari decretum, de quo ita Dio lib. 44. Ἐψηφίσαντο, inquit, τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα, καὶ τὸν στέφανον, τὸν διάλιθον, καὶ διάχρυσον εἰσκομίζεσθαι. Itaque sellæ curuli in eo denario inscriptum est, CÆSAR. DIC. PERP. *Vrsinus.*

2 *Ludos Circenses.*] Qui honos diis habitus, & qui divinos deinde honores meriti videbantur. Ritus non obscurus. *Lipsius.*

3 *Arcus additi.*] De istis arcubus Suet. Claud. 1. *Præterea Senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus dedit.* Aurelius.

4 *In monte Syriæ Amano.*] Ptolemæus eum in Cilicia ponit. Cic. lib. 5. ad Att. ep. 5. *Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio dividit.* Ita etiam l. 2. fam. ep. 10. *Mur.*

5 *Mortem ob Remp. obiisse.*] Hoc Druso quoque patri ejus tributum, & voluit dictum Pedo ad Liviam:

Consul, & ignoti victor Germanicus orbis,

S 2 Qui

Remp. obiisse. sepulchrum Antiochiæ ubi crematus: [1] tribunal Epidaphnæ. quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. [2] Cum censeretur clypeus, auro & magnitu-

Qui fuit heu mortis publica caussa, legor.
Sed tu rescribe, *Cui fuit*: ad hanc mentem. *Lipsius.*

1 *Tribunal Ephidaphne.*] Plin. l. 5. c. 21. Epidaphnes scribit esse cognomen Antiochiæ. Ego regionem ejus urbis fuisse arbitror. *Muretus.* In æreo numismate, quod est apud me, ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ-ΔΑΦΝΗ, inscriptum est, quod facit ad Taciti locum. *Vrsinus.* Liber Mach. 2. cap. 4. sic habet: *Ipse loco tuto se continens, Antiochia secus Daphnem.* Et noster heic *Antiochiam* ab *Epidaphne* disparat, cum ait, *Antiochia sepulchrum, tribunal Epidaphne positum.* Epidaphne autem pars est, & suburbium Antiochiæ. Et Antiochiæ porta erat, quæ Daphne dicebatur; qua scilicet iter erat ad Daphnem, de qua D. Hieron. in vita D. Ignatii, Catalogo scriptorum Eccles. Dio lib. 51. de Daphne suburbio Antiochiæ mentionem facit. Et Libanius scripsit de Daphne orationem luculentam, quam laudat Iulianus scribens ad eum. Auctor quoque Egesippus libr. 3. cap. 5. Daphnem istud suburbium scribit vocari, quod perpetuam habeat viriditatem. Eamque describit eleganter Sozomenus libr. 5. cap. 18. histor. Eccles. atque templo Apollinis & oraculo valde commendatam fuisse apud paganos. Narrat & in eo lucum Daphnes, de quo 11. libro Cod. *de cupressu ex luco Daphnes.* Et credibile est, amœnum istud Suburbanum, Germanicum subiisse in adversa valetudine, in quo Balista unus ex XXX tyrannis agrum habuit, ut scribit Spartianus. Quamvis autem Suetonius dicat *Antiochia obiisse*, & noster *Epidaphne*; idem est. Quippe nomine urbis, etiam suburbia continentur, ut ait L. Vt Alphenus. de verb. signif. D. Plinius quoque ita accipiendus est lib. 5. cap. 21. *Antiochia libera, Epidaphne cognominata.* Quod scribit ad differentiam ejus Antiochiæ, quæ in Mesopotamia & Cilicia. *Aurelius.*

2 *Cum censeretur clypeus.*] Veteris inventi fuit imagines illustrium virorum publice in templo, curiaque deponi & quasi dedicari. Sic Africani imago in Capitolio, Catonis Censorii in Curia collocatæ. Valerius Maximus, lib. VIII. cap. XV. *Africanus imaginem in cella Iovis opt. max. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui utilissimum reip. Senatorem tantum non semper secum habitare voluerit.* Sed cumulatius id fecit, ut apparet, Augustus; qui primarias imagines in Curia collocavit, suis quasque locis distinctas: sive quis belli, sive pacis artibus claruisset. Ita supra legimus, *Hortensii imaginem positam inter Oratores*: idemque honos nunc Germanico petitus. Sed clypei nomine Tacitus cur usus? quia imagines illæ, ut censeo, instar militaris clypei rotundæ: ex ære, auro, argento. Firmamentum aut lucem EXCURSUS noster dabit, in N. vide. *Lipsius.*

Censeretur clypeus.] Clypeus qui imaginem repræsentaret, non militaribus solum viris in bello, sed & togatis in pace, ut hodie quoque est, jam olim in usu fuit. Siquidem lib. 35, 3. Plinius major inquit; *Scutis qualibus apud*

magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseruit Tiberius, *solitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni; & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur.* Equester ordo [1] *cuneum Germanici* appellavit, qui *Juniorum* dicebatur; instituitque [2] uti turmæ Idibus Juliis imaginem ejus sequerentur. pleraque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit. Ceterum recenti adhuc mœstitia, 84 soror

apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum. Mos itaque erat in curia, ubi senatus haberi solebat, virorum illustrium imagines locare: quod idem Cornelius supra per transennam indicavit. Eodem spectat quod Trebellius de Claudio Secundo inquit: *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est; ut etiam nunc videtur expressa thorace vultus ejus imago.* & infra: *Rogo quantum pretium est Clypeus in curia? tanta victoria, quanta una aurea statua.* Verrtanius. De hac clypei ponendi consuetudine, & quando primum Clypei imaginum publice, quando in domibus positi, itemque de æreis Clypeis cum argenteis imaginibus, videndus Plin. 35, 2 & 3. Addi potest locus ex oratione 12 Hadriani Imp. quem refert Charisius lib. II. *Divus*, inquit, *Hadrianus orationum* XII. *A vobis, P. C. peto, & impetratum validissime cupio, ut proxime imaginem Augusti argenteum potius Clypeum sicut Augusto ponatis*, &c. Atque hic ipse ex argento Clypeus signatus est in pluribus Augusti denariis cum inscriptione, CL.V. hoc est, CLVPEVS, antiqua scriptura, ut *Sulla* pro *Sylla*, nisi forte sit, CL. V. pro Clypeus votivus. Præterea Pedianus in Verr. lib. II. *Fornix*, inquit, *Fabianus arcus*, &c. Atque hujusmodi scuta in argenteo denario M. Lepidi columnis Basilicæ Æmiliæ affixa videntur. Suetonius in Cajo, 16. *inter reliquos honores decretus est Clypeus aureus, quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent.* Trebellius Pollio in Claudio, *Claudio*, inquit, *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est*, &c. De Clypeo Scipionis cum imagine patris & patrui videndus Silius Italicus, lib. 7. *Vrsinus.* Egregia multa de clypeis istis Vrsinus & Lipsius, quorum monumentis, addat licet antiquariæ rei mysta Inscriptionem unam alteramque, quarum hæc comparet in operis integri pag. 496. 4,6, illa 172, 2. *Gruterus.*

1 *Cuneum Germanici appellavit.*] Mos olim receptus, honoris causa, bene meritorum, inprimis Principum, nomina iis etiam indere rebus, quarum frequentior, ac in cujusvis ore, & perpetuum fere ob usum perpetua mentio est, ut legibus, urbibus, legionibus, turmis &c. Et hodie observatur. Militiæ celebriora opera, bellicæ naves, aliaque ejusmodi, tantorum hominum nominibus apud nos aliosque insigniuntur. *Boxhornius.*

2 *Vti turmæ.*] Ita accipio, ut in solenni illa Transvectione equitum Germanici imago pro vexillo esset, quod sequerentur. Libro VI. *Quorum imagines pro vexillu secuti essent, duces imperatoresque diligerent.* Aliud autem Transvectio equitum: aliud Recognitio, sive Censio, sive Probatio. & cave ea confundas. Transvectio á Q. Fabio Rulliano instituta, ut

 Livius

ſoror Germanici Livia nupta Druſo [1] duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. quod rarum lætumque etiam modicis penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut non temperaverit, quin jactaret apud patres, *nulli ante Romanorum ejuſdem faſtigii viro geminam ſtirpem editam.* nam cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat. Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit; tamquam auctus liberis Druſus, domum Germanici magis urgeret.

85 Eodem anno gravibus [2] ſenatus decretis libido feminarum coërcita, cautumque *ne quæſtum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuiſſet.* nam [3] Viſtilia prætoria familia genita, licentiam ſtupri [4] apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui ſatis pœna-

Livius lib. IX. Valerius I. auctores ſunt. ejuſque formam & quaſi Pompam graphice depinxit Dionyſius lib. VI. Idibus Quinctilibus ſive Iuliis fieri ſolitam Dionyſius idem dixit, quia victoria ad lacum Regillum incidit in eum diem. Sed & *Caſtorum ædes Idibus Quinctilibus dedicata*, ait Livius l. II. quorum honori præcipue tranſvectio inſtituta. At recognitio equitum, olim à Cenſoribus ſingulis luſtris: poſtea ab Imperatoribus paſſim facta tempore non certo. idque non aliud fuit, quam cenſura quædam in equites equosque publicos, & quaſi examen. Nos plura lib. I. De Milit. Adi, ſi libet. *Lipſius.*

1 *Duos virilis ſexus.*] Diſce ergo hinc, quod nondum alii, Tiberium illum Druſi F. Tiberii N. quem Cajus ſuſtulit, ſuperfuiſſe ex his geminis: & ideo Gemellum cognominatum. Et ſane numiſmata quædam hujus Druſi ærea extare ajunt, in quibus expreſſa gemellorum capita ſurgentia e copiæ cornu. *Idem.*

2 *Senatus decretis.*] Quorum decretorum particula hæc apud Tertullianum, De pallio. *Habes ſpectare quod Cæcina Severus graviter Senatui impreſſit, matronas ſine ſtola in publico.* denique *Lentuli Auguris conſultis, quæ ita ſeſe exauctoraſſet, pro ſtupro erat pœna: quoniam quidem indices cuſtodeſque dignitatis habitus, ut lenocinii factitandi impedimenta, ſedulo quædam deſuefecerant.* Idem.

3 *Viſtilia.*] Cum probatam à Labeone Viſtiliam uxorem & quieſcens matrimonium turbaret nemo, ſe ipſam Viſtilia, more meretricio, detulit. Moris enim fuit nomen apud Ædiles profiteri, non proſtibulis, ſed meretricibus, quæ honeſtioris loci & quæſtus, copiam ſui noctu tantummodo facerent. Cæteris fœminis, ſi deeſſet accuſator publicus, Ædiles ipſi probroſam fœminam ream agebant, ut ex Livio notum eſt, qui lib. 25. ſcribit, *L. Villius Tappulus & M. Fundarius Ædiles plebei, aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas, in exilium egerunt.* Quod autem de ſe Veſtilia profeſſa eſt, eludendæ legitimæ accuſationis, & evitandi adulterii pœnæ gratia fecit. *Vertranius.*

4 *Apud Ædiles vulgaverat.*] Minus expreſſa apud alios veſtigia hujus moris: quæ hic in Tacito clara. Apparet

pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. [1] exactum & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, *cui in uxore delicti manifesta* [2] *ultionem legis omisisset?* atque illo prætendente [3] *sexaginta dies ad consultandum*

paret autem in stupra matronarum ordinis primi aut secundi, graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut è plebe. quibus hæc militia Venerea, moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sic & illud paret cuivis feminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud Ædiles id profiteretur. Cui professioni consequens, ut jure cederet & dignitate matronali, etiam, ut opinor, ornamentis, censereturque inter togatas. Quod facile adstruo ex Suetonii verbis in Tiberio, c. XXXV. *Feminæ famosæ, ut ad evitandas legum pœnas jure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri cœperant: quas, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit.* Vt ergo ibi lenocinium profitebantur, ad amittendum jus matronatum: sic hic stuprum, eadem fine. Plura in EXCURS. *O.* Lipsius.

1 *Exacta & à Titidio.*] Vertranius *exactum*: cui adsentio. *Idem.*

Exacta & a Titidio.] Legerim *exactum*, pro, quæsitum à marito, cur Vistiliæ uxori, delicti manifestæ, cui sine mora repudium mittere ex lege debuisset, missæ neque novis interdiceret nuptiis, neque se adulterii actiurum denunciaret. Labeo respondit, datos ad consultandum, sexaginta dies, non elapsos, intra quos jure mariti accusandi facultas erat: cui favet Paulianum illud, *Sexaginta dies a divortio numerantur: in diebus autem sexaginta & ipse sexagesimus est.* Illud autem à Labeone quærebatur, ne legem proderet, qui passus uxorem delinquere ob negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positus fuisset, ut habet Vlpianus: sed quo casu manifesta Vistiliæ peccata essent, sine lata culpa excusare ignorantiam, vel adumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis Titidius Labeo non posset. *Vertranius.* Faërnus addebat vocem, *ratio*, & legebat: *Exacta & à Titidio Labeone Vistiliæ marito ratio, cur*, &c. Fieri autem potuit, ut id verbum, quod duabus tantum literis notatum esset, *rō* facile librarius omiserit. *Vrsinus.*

2 *Vltionem legis.*] De pœna ab ipso marito inferenda omnes accipiunt. Ego propterea quia *legis* diserte fit mentio, qua haud dubie Iulia de adulteriis intelligitur, ad accusationem trahere malui: hæc enim lege Iulia pertinebat ad maritum, ut ex reliquiis ejus per ICtos ad nos transmissis patet. Ac ne quis *ultionis* vocabulo moveatur, sciat tam illi hoc tribui, qui accusando, quam qui decernendo efficit, ut reus puniatur. ut 3, 66. *Videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur.* &c. Neque more veteri contrariam opinionem tueri licet, quamquam enim viro permissa fuerit de uxore cognitio, 13, 32. tamen permissa fuit, non injuncta, nec ab eo necessitate legis exacta; aut si omisisset, cuiquam ejus rei rationem reddere coactus est. *Freinshemius.*

3 *Sexaginta dies.*] Dies sexaginta dati lege Iulia, à die divortii, marito ad accusandum. Clarum ex l. XI. XIV. XV. Ad legem Iuliam de adulteriis. quas vide. *Lipsius.*

Sexaginta dies.] Crimen adulterii ex lege Iulia publici judicii est. Expectantur autem sexaginta dies, quibus maritus

sultandum datos necdum præteriisse, satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Seriphon abdita est. [1] Actum & [2] de sacris Ægyptiis Judaicisque pellendis: factumque

maritus in accusationem fertur: qui si interim neglexerit, adulteræ pater admittitur, hinc alii, Iurisconsultis auctoribus. Maritus autem qui matrimonium suum ita contemnit, ut adulteram uxorem non accuset, lege Iulia tenetur Vlpiano. *Alciatus.* Eustathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων, Ἄχρι ξ' ἡμερῶν συναπτῶν ἐκινεῖ ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τὸ μοιχείας, id est, ut præferatur cæteris, & accuset sine inscriptione l. Pater. D. ad l. Iuliam, de adult. Potest tamen postea agere jure extranei l. 6: C. ad l. Iul. de adult. ubi contra quam Eustathius ait, sexaginta illi dies à divortio utiles esse dicuntur. *Muretus.*

1 *Actum &c.*] Non tunc primum. Nam & Agrippa Præfectus urbi ab Augusto, sacra Ægyptia repressit: edicto, nequis ea intra quingentos ab urbe passus exerceret. Id accidit anno DCCXXXIV. ut habes apud Dionem LIV. Sed de hoc Tiberiano edicto capiendus Seneca epist. CIX. *His instinctus abstinere animalibus cœpi: & anno peracto, non tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Quæris quomodo desierim? In Tiberii Cæsaris principatum juventæ tempus inciderat. alienigena tum sacra movebantur: & inter argumenta superstitionis ponebatur animalium quorumdam abstinentia.* Appareteque eum intellegere etiam Iudaica sacra, qui abstinuerunt animalibus quibusdam, ut sue. Quamquam & Romani postea diebus religiosis abstinere carne cœperint, Ægyptio ritu. Spartianus in Iuliano: *Sæpe autem, nulla existente religione, oleribus leguminibusque contentus, sine carne cœnavit.* Lipsius.

2 *De sacris Ægyptiis.*] Sueton. Tib. 36. Similiter multis ante annis Ægyptios deos *Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utique Christiani, eversis etiam aris eorum abdicaverant, turpium & otiosarum superstitionum vitia cohibentes*, ait Q. Septimius Apologetico VI. *Vertranius.* In omni Rep. bene instituta semper summo studio provisum est, ne inter cives esset varietas religionum. Itaque sapienter Cic. in legibus hoc statim à principio statuit, *separatim nemo habessit Deos, neve novos, sed nec advenas, nisi publice adscitos, colunto.* Postumius consul apud Liv. 39, 16. Servius in lib. 8. vers. 187. Cum igitur multi, & in urbe & per Italiam Ægyptiis & Iudaicis ritibus dediti essent, eos senatus pellendos judicavit. Atque Ægyptii quidem omnium mortalium superstitiosissimi erant, ut ex Herodoto, Diodoro, Plutarcho, Iuvenali Sat. 15. aliisque cognosci potest. Multi autem Romæ Ægyptiis superstitionibus infecti erant: colebantque Isin, Anubin, Serapin, Ægyptios Deos, quibus etiam templa publice posita erant. Nam & apud Catullum improba quædam puella homines ad lecticam à Catullo commodato petit, quibus ait se velle ad Serapin deferri, & Tibullus ægrotans Isidem invoc. lib. 1. El. 3. Prop. 2, 33. Ovid. 1. de arte 75. Horat. lib. 1 Sat. 9 vers. 20. Iuvenal. 14, 97. Sed cum utraque, sive religio, sive superstitio, publice suscepta esset: quid tandem fuit quod huic Senatusconsulto causam dederit? De sacris Isiacis pulchram leges historiam apud Iosephum lib. 18. antiquit. cap. 4. De Paulina matrona nobili, sub

ctumque patrum consultum, ut [1] *quattuor millia libertini generis* [2] *ea superstitione infecta, quis idonea ætas, in insulam* Sardi-

sub Tiberio. Iudæi cur pulsi ex urbe, narrat idem Iosephus lib. 18. antiquit. cap. 5. de Fulvia agens. *Muretus.*

1 *Quattuor milia.*] Iosephus lib. XVIII. id deplorat, & ostendit in eo numero solos Iudæos fuisse. cui subscribit Suetonius: *Iudæorum juventutem, per speciem sacramenti, in provincias gravioris cæli distribuit.* Huic calamitati occasionem caussamque præbuisse stupra quædam & fraudes tectas nomine religionis, non injucunde Iosephus idem describit, in historia Paullinæ & Mundi. quem, si animus fert, vide lib. XVIII. cap. VII. *Lipsius.*

2 *Ea superstitione.*] *Superstitionem* Ægyptiam & Iudaicam nemo hic dubitet cultum Deorum, sectamque Ægyptiorum ac Iudaicorum significare. Infr. lib. 5. Hist. *Rex Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus.* quamobrem arbitror Vlpianum in tit. de Decurionib. sensisse Iudæos non prohiberi esse decuriones: neque eam rem pertinere ad Christianos. De hoc graviter me accusatum fuisse accepi, quod, jam fere receperint scholæ illis verbis demonstratos fuisse *Christianos*, cum testimonio ejusdem Cornelii, qui lib. 15. *execrabilem superstitionem*: & Plinii ad Trajanum, qui *superstitionem pravam immodicamque*, & Suetonii qui *novam ac maleficam*, appellant Christianam religionem, tum quia in lege ultima Cod. de *Iudæis & cælic.* Iudæi arcentur dignitatibus atque honoribus. Quamobrem nisi de Christianis Vlpianum sensisse dicamus, pugnabunt leges illæ duæ, seque invicem abrogabunt, contra quam ICtorum receptæ regulæ patiantur. Verum obtrectatores istos oportuit docere, non sectam Iudaicam appellari *superstitionem*, sed ex probato aliquo auctore, *superstitionem Iudaicam* significare Christianam religionem: ita enim recte, & non ex generibus & regulis pervulgatis aliena vituperassent. Quintil. lib. 3. *Qualis est primus Iudaicæ superstitionis auctor.* Quibus verbis Mosen significas. Abrogatio vero legum, alterius negocii est: de qua suo loco scripsi cumulatissime. *Ferretus.* Quæ tametsi ab Æmilio Ferretto verissime scripta fuissent, Alciatus *Iudæos* pro Christianis exaudiens, in diversam partem ivit. Sed aliam *Iudæorum*, aliam *Christianorum* appellationem quis non videt? Quod si nomine illorum hos exaudiat hoc loco & similibus Alciatus, quid caussæ est, quod non idem faciat apud Tranquillum in Iulio 84? Credo equidem, quod nondum, D. N. N. carne tectus esset. Alias igitur *Iudæam provinciam*, *Iudaicum fiscum*, *Iudaicam vitam* apud eundem Tranquillum vir eruditissimus Christianis accommodabit? & hoc nemini visum iri putem. Decepit autem Alciatum ultima constitutio earum, quæ in Iustiniani Codice referuntur titulo de Iudæis, qua Theodosius & Valentinianus A A. Iudæos dignitatibus atque honoribus arcent: cum antea Severus & Antoninus Iudæis honores permisissent. Quibus autem mens erit sana, ut olim licuit, semper licebit, posterioribus leges priores abrogatas censere: ita ut Cæsarum rescripto sanctio civilis ab Vlpiani scripto recesserit. *Vertranius.* Andreas Alciatus lib. 3. dispunction. cap. 8. & in tit. de decurionibus, hunc locum putat accipiendum de Christianis, non recte. Idem æque inepte existimat in l. *Generaliter.* D. de decur. nomine *Iudæorum* Christianos intelligi. Quod cæteris omissis, tribus tantum argumentis, refellam. Primo, Tiberius

Sardiniam veherentur, [1] coërcendis illic latrociniis, & si [2] ob gravitatem cœli interissent, [3] vile damnum: *ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* 86 Post quæ retulit Cæsar, [4] *capiendam virginem in locum Occiæ*, [5] quæ septem & quinquaginta per annos summa

Christum non oderat, sed & supplicio affectum graviter tulit, & retulit ad Senatum de eo referendo in numerum Deorum, &c. & ipse, repugnante Senatu, in sententia mansit, comminatusque est periculum accusatoribus Christianorum, Tertull. in Apologetico. Secundo Christiani adhuc nulli erant, nam nomen hoc Antiochiæ primum institutum est, & hoc tempore Christus nondum cœperat concionari, Actor. XI. Tertio Iosephus lib. 18. c. 5. Κελεύει πᾶν τὸ Ἰουδαῖον τῆς Ῥώμης ἀπελαθῆναι. οἱ δὲ ὕπατοι τετρακισχιλίους ἀνθρώπων ἐξ αὐτῶν στρατολογήσαντες, ἔπεμψαν εἰς Σαρδὼ τὴν νῆσον. Muretus.

1 *Coercendis illic latrociniis.*] Quæ latrocinia, non modo ex Sardinia, sed à vicina Corsica erant. nam Strabo, qui hoc ævo viguit, scribit in Corsicæ montibus plures, qui latrociniis viverent, ferasque immanitate superarent, exstitisse. Et ad id forsan respexit Tiberius. At in omnibus provinciis Præsides erant aut alii magistratus, qui latrocinia coërcerent. *Et Præses provinciæ latrones conquirere debet.* L. 13. de off. præs. Milites autem erant stationarii huic rei destinati. Sic enim in Apolog. Tertull. *latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur.* Non prætereo Sallustium in fragmentis, ubi de Sardinia, statim addidisse: *Genus militum statim à pueritia suetum latrociniis.* Aurelius.

2 *Ob gravitatem cœli.*] Sardiniam, Florus & scriptor de viris illustribus in Gracchis, pestilentem vocant. Silius, *tristem cœlo*. Cicero *Tigellium Sardum patria sua pestilentiorem*. Martialis, *In medio Tibure Sardinia est.* Muretus. De Sardiniæ gravi cœlo hæc cecinit Claudian. de bello Gildonico, in fine:

> *quæ respicit Arcton,*
> *Immitis, scopulosa, procax, subitisque sonora*
> *Flatibus, insanos infamat navita montes.*
> *Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aer*
> *Sævit, & inclusis regnant Aquilonibus Austri.*

Pomponius Mela de situ orbis lib. II. cap. VII. de Sardinia loquens ait: *soli quam cœli melioris, atque ut fœcunda, ita pœne pestilens.* Pichena.

3 *Vile damnum.*] An potius *utile damnum* scripsit. Quomodo Vellei. 2, 46. *Utile Imperatoris damnum salvo exercitu fuisset Reip.* Sic in Historia Miscella 13, 15. *Gothos perdidisse Theodosio magis lucrum quam damnum fuit.* Dictum esset ad eam fere formam, qua supra 1, 8. *Adrogantem moderationem* Tiberio exprobrat. *Freinshemius.* Acutius quam verius puto. Statius 1 Th. *jacturaque vilior orbi Mors hominum.* Gronovius.

4 *Capiendam virginem.*] Et de verbo, & de ritu toto, scripsi in proprio Syntagmate *De Vesta & Vestalibus.* Lipsius.

Capiendam virginem.] Formula hæc erat; *Sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ jus siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Rom. Quiritibus, uti quæ optima lege fuat, ita te, Amata, capio.* Vid. Gellium lib. 1, 12. Plutarchum in Numa. *Muretus.*

5 *Quæ septem & quinquaginta.*] At lex definiebat ministerio virginum tantum

summa sanctimonia Vestalibus sacris præsederat: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias, de officio in Remp. certarent.* prælata est Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in [1] eodem conjugio manebat. nam Agrippa [2] dissidio domum imminuerat. Et Cæsar quamvis posthabitam, [3] decies sestertii dote solatus est. *Sævitiam annonæ* 87 incusante plebe, [4] statuit frumento pretium quod emptor penderet, *binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios.* Neque tamen ob ea *parentis patriæ* delatum & antea vocabulum adsumpsit, [5] acerbeque increpuit

tantum annos triginta. spontanea igitur mansio illa Occiæ. *Lipsius.*

1 *In eodem conjugio.*] Id est, univira esset: cujus rei honos. Tertullianus: *Monogamia apud ethnicos in summo honore est: ut & virginibus nubentibus univira pronuba adhibeatur, & sic auspicii initium est. Item in quibusdam solennibus & auspiciis, ut prior sit univiræ locus. Certe Flaminica non nisi univira est.* Lipsius.

In eodem conjugio manebat.] Tertullianus in exhort. ad castitatem, Catullus. *Vos unis senibus bonæ Cognitæ bene fœmina Collocate puellam.* Idem testatur & Festus. *Muretus.* Non ait univiram fuisse, sed non divortisse à marito: sequitur enim; *nam Agrippa divortio domum imminuerat.* neque divortium tamen matris impediret capi Vestalem, sicuti mors impediret; nam patrima matrima capi debet: sed præfertur cui mater concors cum viro. Et rectè, bono exemplo. De decies sestertii dote dixi ad Aristænetum. *Mercerus.*

2 *Dissidio domum imminuerat.*] Scribendum *discidio*, & hic & quotiescunque pro divortio hæc vox occurrit. Verissimum est enim, quod observavit Giphanius, male hoc nomine a Scioppio reprehensus, *dissidium* esse dissensum animorum, *discidium* disjunctionem, quæ fit corpore, loco, domo. Vide ad Liv. 25, 18. *Gronovius.*

3 *Decies sestertii dote.*] Numerus hic in dote, quod observavimus, inter honestiores quasi legitimus & solemnis. notatque diserte Juvenalis,

——— *& ritu decies centena dabuntur*

Antiquo.

Et Seneca: *Beatioresne istos putas, quorum Pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi à Senatu in dotem æs grave acceperunt?* Et Martialis non uno loco. *Lipsius.*

Decies sestertii dote.] Magis placeret: *Et Cæsar quamvis posthabitam decies sestertium, &c.* non, *sestertii* Ursinus. Fallitur: nam *dos decies sestertium*, Latinum non est, sed *dos decies sestertii.* Gronovius.

4 *Statuit frumento pretium.*] De modo pretioque annonæ, infra l. xv. *Lipsius.*

5 *Acerbeque increpuit eos, qui &c.*] Suet. in Tiber. 27. *Alium dicentem sacras ejus occupationes; & rursum alium, auctore eo Senatum se adisse: verba mutare, & pro auctore suasorem, pro sacris laboriosas dicere coegit.* Quod tantum abest, ut inferioris ævi Principes prohibuerint, ut potius sua omnia *sacris*, *divinis*, *cælestibusque* appellationibus vocitarint: nempe *serme-*

crepuit eos, qui *divinas occupationes*, [1] ipsumque *dominum* dixerant. unde angusta & lubrica oratio sub principe, 88 qui libertatem metuebat; adulationem oderat. [2] Reperio

sermones, jussa, literas, responsa, oracula, præcepta, & similia; quod passim in libris Iurisconsultorum, & apud illius ævi scriptores videre licet. *Pichena.*

1 *Ipsum Dominum.*] Rectissime. facta tantum suppetissent dictis. Nam Domini vox proprie, non nisi in servos, aut etiam conjunctos. de quo EXCURS. P. Lipsius.

Qui ipsum dominum dixerant.] Tametsi appellatio hæc priscis temporibus, uti nimis superba, principibus non adderetur, suadente tamen fœda adulatione, tandem quoque recepta, mox etiam in privatos transiit. Notum est illud Martialis: *Edictum domini deique nostri*; & Plinii in epist. ad Trajanum, vocem hanc identidem ingerentis. Sed & Seneca ad Lucilium; *quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Mart. quoque rursus:

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam.

Sed nemo certe felicius, nemo elegantius Græco Poëta Pallada hoc tetrasticho:

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δόμινε
φράτερ αὐτὸς ἔγραψεν.
Ἢν δ᾽ αὖ μή τι λάβῃ, τὸ
φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα,
αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω
δόμινα.

Negat Poëta, velle se dominum salutari, quia non habet, quod det assentatori hoc modo eum salutanti. Ludit autem similitudine nominis δόμινε & δόμινα. Alciatus

2 *Scriptores Senatoresque.*] Non displiceat, *Senioresque.* primum quia sæpe advocat noster testes ejus ævi, qui fuissent in re præsenti. ut l. III. *Memini audire me ex senioribus, visum inter manus Pisonis libellum.* & l. XI. *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* Deinde quia peccatum & alias in ea voce, ut l. XIII. *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperii docendo*, &c. ubi certe scribo, *seniores.* ut dicam in loco. Possit tamen aliquis defendere hic Senatores: quia res quasi arcano acta in Senatu. Sed viderit Lector. à priori sententia nobilissimus Ianus Douza noster est; de quo plura dicere jubet & prohibet me amor. Tollam manum, & in tam boni nominis memoria paulisper conquiescam. *Lipsius.*

Reperio apud scriptores senatoresque eorum temporum.] *Senatores*, qui res sui temporis composuere, quorum ferax illud seculum, & quorum unus post illa C. Plinius, de quo lib. I. Ann. nondum enim in desuetudiné abierat mos ille, quo solum dignissimi historias tractabant. Suet. de clar. Rhet. *Primus omnium libertinorum, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam ad id tempus.* Non dedecet ergo missam facere *seniores* eruditissimi viri substitutionem. *Salinerius.* Dissentire me cogit veritas à reip. literariæ constituendæ Duumviris, quibus placet extruso illo, *Senatoresque*, substitui, *senioresque*; quia aliquoties infra advocarit ævi sui testes Tacitus. Non nego, sed iisdem locis diserte addit, vel, *memini audire me ex senioribus*: vel, *audita scriptaque senioribus tradam.* at hic, inquit, *reperisse*; in libris videlicet horum

perio apud ſcriptores ſenatoreſque eorundem temporum, Adgandeſtrii principis Cattorum lectas in ſenatu litteras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *ſi patrandæ neci venenum mitteretur*: reſponſum eſſe, *non fraude neque occultis, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* qua gloria æquabat ſe Tiberius priſcis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius abſcedentibus Romanis & pulſo Maroboduo, regnum adſectans, libertatem popularium adverſam habuit: petituſque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. ſicut alii reges ducesque, ſed florentiſſimum imperium laceſſierit: [1] prœliis ambiguus, bello non victus. ſeptem & triginta annos vitæ,

horum, quidem *ἀνεκδότοις*, illorum vero luce publica donatis. Nempe Senatores fere commentaria conficiebant eorum, quæ dicerent, quæ audirent in curia. ea manebant in familia. & oſtentabantur nonnunquam à poſteris; utpote è quibus æque atque ex actis publicis privatiſque concinnari poſſet legitima hiſtoria; ut pluribus probavi in Suſpicionum libris. *Gruterus.* Lipſius *Senioreſque* emendat. Et placuit hoc nob. Douſæ: neſcio an etiam aliis, mihi quidem non poteſt. Si enim vult Tacitus dicere, audiſſe ſe hæc ex ſenioribus, obſecro an utatur tum ea loquendi ratione, *Reperio apud ſeniores*? Potius, *Comperio ex ſenioribus.* Sed emendationem quidem puto certam: ſenſum autem paulo diverſum. ut capiamus, non audiiſſe ex ipſis, ſed in ſcriptis eorum, qui tum temporis vixiſſent, & audita vel viſa ſcripſiſſent, reperiſſe. Cujus mentis eſt omnino illud etiam lib. XI. *Verum audita ſcriptaque ſenioribus tradam.* De cujus loci ſententia, ſuo tamen loco infra hæreo, ſed fruſtra. alia ejus mens eſſe quam hæc non poteſt. *Acidalius.* Recte *Seniores* reponunt, non *ſenatores.* Sic Livius lib. 7. *Repetitum ex ſeniorum memoria.* Suet. in Claud. 15. *Illud quoque à majoribus natu audiebam.* Noſter de Druſo lib. 3. *Vera prorſus ſeniores loquutos: diſplicuiſſe regnantibus civilia filiorum ingenia.* Et lib. 13. *Adnotabant ſeniores.* Tertull. in Pallio: *Et autumat ſuperiorum profanitas.* Aurelius. Lectionem Douzæ Lipſioque probatam non audeam comparare priori. non ob eam modo rationem, quia rem in ſenatu actam, maxime ſenatorum teſtimoniis confirmari conſentaneum eſt; ſed propter adjecta verba *eorundem temporum*: quæ non videbatur additurus ſi *ſeniores* præmiſiſſet. *Freinsbemius.*

1 *Prœliis ambiguus, bello non victus.*] Lucillius. *Ut populus Rom. victus vi, & ſuperatus prœliis ſæpe eſt multis; bello vero nunquam, in quo ſunt omnia.* Mercerus.

1 *Cani-*

vitæ, duodecim potentiæ explevit: [1] caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

1 *Canitur.*] Quibusdam, clarus est. Sed exactius alii, qui *canendi* verbum proprio significatu accipiunt. Notus enim hic Germanorum mos ex Taciti Germ. 2, 3. *Freinshemius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. eæ tumulo Augusti illatæ, & funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam redisset, veneni & Maiestatis postulatur. dicta caussa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur à L. Apronio Proconsule. Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, damnaturque. Papia Poppæa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutandæ Iunius Blæsus deligitur. Equites aliquot Romani Maiestatis damnantur. Galliæ rebellant, ducibus Iulio Sacroviro & Iulio Floro. infeliciter: quia à legionibus Germanicis copiæ earum cæsæ, & ipsæ ad vetus jugum retractæ. C. Luterius eques, Maiestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi cœpta, & omissa. Drusus Tribuniciam potestatem accipit. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. Asyla Græcorum lustrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Maiestatis damnatus. Tacfarinatem Iunius proturbat, & fratrem ejus capit. Iuniæ illustris feminæ mors & funus. Hæc triennio gesta,

M. VALERIO ET M. AVRELIO COSS.
TIBERIO IMP. IV. ET DRVSO NERONE II. COSS.
C. SVLPICIO ET D. HATERIO COSS.

Nihil

1 [1] Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur,[2] litora Calabriæ contra sitam. Illic paucos dies [3] componendo animo insumit, [4] violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quisque sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, [5] pars officium in principem rati, plures

COMMENTARIVS.

1 N*ihil intermissa.*] Quanquam aspera hiems erat, qua tempestate *maria claudi* dicuntur, omnisque navigatio intermitti solet. Mirifice autem exprimit ardorem animi, quo tunc ferebatur Agrippina, quæ tantum iter, nunquam intermissa navigatione, confecerit: cum tamen diuturna navigatio etiam robustissimos viros, nedum feminas conturbare soleat. Homer. Od. θ. 138. Quod si omnis navigatio molesta & difficilis, tanto magis hiberna. nam æstiva quidem minus habet incommodi: jocaturque Cicero, dum quodam loco ad Atticum scribit, *magnum esse negotium navigare* de mense Sextili. Ergo ex die tertio idus Novembris, usque in diem sextum idus Martii, *maria clausa* esse dicebant: ut est apud Vegetium lib. 4. quod tempus etiam coarctatum est ab Imperatoribus, qui à Calendis Aprilis ad Calendas Octobris tempestatem ad navigandum idoneam esse definierunt. l. quoties. Cod. de naufrag. & Virgiliana Dido Æneam media hieme de navigando cogitare miratur. Sed & mare ipsum, cum fremeret, commotumque ac concitatum esset, *hiemare* dicebant. Sic Sallust. *hiemantibus aquis.* Et *hiemem* vocabant *tempestatem.* Muretus.

2 *Litora Calabriæ contra.*] Quæsita orationi peregrinitas, poëtica vocum collòcatione, qualis est illa Virgilii, *Italiam contra.* Idem.

3 *Componendo animo.*] Non reficiendo corpori, non deponendæ lassitudini, sed componendo, ac mulcendo & compescendo *animo*, qui totus turgebat. *Idem.*

4 *Violenta luctu.*] Sic libro superiore: *Omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* Cum autem suopte ingenio excelsi erat & elati mulier animi, tum luctus & doloris acerbitas eam violentiorem & contumaciorem reddebant. Eleganter autem dictum est, *nescia tolerandi*, quia quæ nescimus, non facile facimus: idcirco quæ facere, aut quibus assuescere non possumus, ea *nescire* dicimur. Horatius, *Pelidæque animum cedere nescii*, quasi hoc in scientia, & cognitione aliqua positum sit, non in conformatione quadam animi ac voluntatis. Idem, *Indoctaque jugum ferre Britannia.* Idem, *Cantabrum Indoctum juga ferre nostra*, & de mercatore: *Indocilis pauperiem pati*, & de fluvio: *Multa mole docendus aprico parcere prato.* Idem.

5 *Pars officium in principem rati.*]

Cum

res illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti [1] celerrimum, fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & [2] proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, mœrentium turba, ac rogitantium inter se, [3] *silentione an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim [4] successit, non alacri ut adsolet remigio; sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam [5] duobus cum liberis feralem urnam

Cum putarēt quidam se ea re gratiam à Tiberio inituros: eorum autem exemplum multitudo sequeretur. Est hoc quoque non vulgaris salivæ, *pars rati*, Virgilii exemplo, *Pars in frusta secant*. Idem.

1 *Celerrimum fidissimumque adpulsu erat.*] *Celerrimum* quidem, quia ex Græcia & Asia Romam petentibus rectus est Brundisium cursus: *fidissimum* autem, propter pulcherrimum & tutissimum portum, quem Florus *inclitum* vocat, & de quo olim Ennius: *Brundisium pulchro præcinctum præpete portu.* De eo videndus Strabo lib. 6. *Idem.*

2 *Proxima maris.*] Legendum *mari*. Idem. Nihil est mutandum, quamvis *proxima mari* usitatius sit. *Ursinus.* Omnes interpretantur de locis mari vicinis. Sed ipsa verba interpretationem hanc non ferunt, neque *proxima maris* aliter possunt accipi, quam de proximo mari, sive ipsius maris proxima parte. Sicut 3, 73. *intima Africa*, pro intima Africa, aut intima parte Africæ 4, 46. & 12, 56. *Edita montium.* & in hoc ipso vocabulo H. 3, 42. *Proxima litorum.* 15, 58. *Proxima municipiorum*, pro proximis litoribus aut municipiis. Sic igitur & *proxima maris* interpretanda erant, si verbis inhæreamus. Nam sententiam versionum magis probo; adeoque non *proxima maris*, sed *mari* legendum arbitror, litera scilicet sibilante, quæ ex vicinitate sequentis vocabuli temere, ut solet, hæsit, rejecta. *Freinshemius.*

3 *Silentione an voce.*] Quorum utrumlibet magni doloris significationem habet. Magnus enim dolor interdum clamores exprimit, interdum eos tanquam præclusis faucibus comprimit. *Muretus.* Mœstitiæ comes & silentium. Iob. 2 *Sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo ei loquebatur verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.* Aurelius.

4 *Successit, non alacri.*] Solent enim qui ex longa navigatione portum, quem petebant, vident, terram salutare, & multas lætitiæ significationes dare. Virg. 3. *Italiam, primus conclamat Achates. Italiam læto socii clamore salutant.* Muretus. Ego cum illis potius sentio, qui classem, ut per ipsam rei naturam opus est, sensim admotam & propinquiorem litori factam exponunt: non ut studio cursus temperatum, aut segnius redditum fuerit remigium. quod sicut non intendisse per alacritatem, ut solent appellentes in desiderata loca, ita neque remisisse videri possunt, sed eodem tenore inceptum iter esse prosequuti. *Freinshemius.*

5 *Duobus cum liberis.*] Caligula & Drusa

urnam tenens egressa navi,[1] defixit oculos; idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, feminarumve planctus: nisi quod comitatum Agrippinæ longo mœrore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. 2 [2] Miserat duas prætorias cohortes Cæsar, addito [3] *ut magistratus Calabriæ, Apulique, & Campani, suprema erga memoriam filii sui* [4] *munera fungerentur.* Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: [5] præcedebant incompta signa,

Druso. Nero enim Romæ manserat. *Muretus.* Falsum est masculini sexus duos liberos hic intelligi: quum manifestum sit adductam tum simul fuisse Iuliam, de cujus natali supra 2, 54. Habuit igitur tum Agrippina secum duos de sex liberis, ceteros Romæ. *Freinshemius.*

1 *Defixit oculos.*] In turbam scilicet adstantem & mœrentem, ineptissime ille. Rectius, ita omnium oculos in se convertit, ut nemo usquam alio intueretur. *Muretus.*

2 *Miserat duas prætorias cohortes.*] Poëta de isto more, ita in funere Pallantis: *Toto lectos ex agmine mittit Mille viros, qui supremum comitentur honorem Intersintque patris lacrimis.* Aurelius.

3 *Magistratus Calabriæ.*] Municipales duumviri, quinqueviri, & similes. *Muretus.*

4 *Munera fungerentur.*] Non nove, nec ex Latinitatis portento: quippe ita Plautus in Triumviro: *Sequere, mea nata, ut munus fungaris tuum.* Et in Asinaria: *Munus adolescentuli Fungare.* Aurelius.

5 *Incomta signa.*] De ornatu signorum dixi in lib. I. De versis fascibus, res sic habet. In dolore quia omnia fieri præter morem amant: etiam lictores fasces præferebant inversos. Pedo in Eleg. ad Liviam,

Quos primum vidi fasces, in funere vidi:
Et vidi versos, indiciumque mali.

Statius Thebaidos VI.

——versis ducunt insignibus ipsi Grajugenæ reges.

Nec fasces solum suos lictores, sed milites invertebant etiam scuta & arma. Virgilius:

—— & versis Arcades armis.

manentque in militia nostra hodie vestigia ejus ritus. Adde, quod non indignum monitu, versionem hanc armorum, non luctus solum notam fuisse, sed etiam transfugii & defectionis. Ammianus lib. XXVI. *Eumque secuti complures, jam gladios quatientes & pila, ad Imperatorem transeunt, cum vexillis scuta perversa gestantes: quod defectionis signum est apertissimum.* Sed quare hic, aut unde Fasces? neque enim populi Romani magistratus adfuisse video. Respondeo, signa quidem Prætorianorum fuisse: at fasces ipsius Germanici defuncti, qui cineribus præferebantur insignia nuper potestatis. Addo, quod Designatores lictores suos habere soliti, qui funeris ordinem & sollennia curabant. *Lipsius.*

Præcedebant incompta signa.] Vt Dracones, aquilæ, & similia, non nitida, & prætersa, & fulgentia, corollis laureis ornata, unguentis delibuta, sed *incompta*, & squallentia. *Versi* ad terram *fasces.* Auctor de morte Drusi. Virg. Nonnunquam eos frangebant. *Consul init fractis mœrentem fascibus urbem.*

ſigna, verſi faſces: [1] atq; ubi colonias tranſgrederentur, atrata plebes, [2] trabeati equites, pro opibus loci, [3] veſtem,

urbem. Muretus. Tertullian. adverſus Pſychicos. *Magiſtratus purpuras ponunt, faſces retro avertunt, precem indigitant, hoſtiam inſtaurant.* Aurelius. *Signa* proprie accipienda ſunt, pro inſignibus cohortium, ut ſupra 1, 24. *Legiones inſignibus fulgentes.* Et *faſces* intelliguntur, qui Germanico præferri conſueverant. *Freinsbemius.*

1 *Trabeati equites.*] Trabea quid ad luctum? nihil. imo contra utebantur ea in diebus ſollennibus lætiſque; ut equitum Tranſvectione. quod Dionyſius notat. Sed & Domitiano decretum per honorem, ut quotiens conſulatum gereret, *equites Romani quibus ſors obtigiſſet, trabeati, & cum haſtis militaribus præcederent eum, inter lictores apparitoreſque.* Denique nuſquam trabea in luctu? equiteſque Romæ toga pulla uſi in funere, ut reliqui cives. Credo igitur veſtem hanc trabibus purpuræ intextis (id enim trabea) ſumptam hic, non doloris indicium, ſed ordinis. ad diſcriminandum, inquam, in coloniis equitem à plebe, & ſplendorem funeri conciliandum, trabeæ ſumptæ. Illæ enim propriæ equitum: (nam Grammaticorum inventa hic non moror, qui faciunt etiam regum, ducum, augurum) & ideo *Trabeata agmina*, ipſi equites Statio, in Epulo Domitiani:

Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæſar
Agmina, mille ſimul juſsit diſcumbere menſis.

& in v. Silvarum ad Criſpinum: quem locum fuſius adſcribam, quia mei eget.

—— non te ſeries inhonora parentum,
Obſcurum proavis, & priſcæ lucis egentem
Plebeia de ſtirpe tulit. non ſanguine cretus
Turmali trabeque ac remis, & paupere clavo
Auguſtam ſedem & Latii penetrale Senatus
Advena pulſaſti: ſed præcedente tuorum
Agmine.

Vere enim emendo, *non ſanguine cretus Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clavo.* id eſt, non tu ex plebe ſatus, imo nec ex ordine equeſtri. quem deinde deſcribit tribus notis, luxuria non indecora ingenii, ut ſolet in illo poëta. *Turmalem ſanguinem* vocat; quia propriæ equitum Turmæ: *Trabeam Remi*, quia ii trabeati, exemplo regum: *Pauperem clavum*, id eſt anguſtum & artum, qui ordinis equeſtris. *Lipſius.*

2 *Atque ubi colonias tranſgrederentur, atrata.*] Id eſt, pullis, & lugubribus veſtibus amicta. *Plebes* antiquus nominativus pro plebs. *Trabeati equites*, ut à plebe diſcernerentur, pompamque illam auguſtiorem & majeſtatis pleniorem redderent. *Muretus.* Quamvis in Germanici funere *trabeati equites inceſsiſſent*, non ob id tamen inferendum, trabeam funerale indumentum extitiſſe, ſed bene familiare equitibus in publicis ſolennitatibus. *Marc. Donatus.* Exiſtimo tunc trabeas fuiſſe atratas, & ex nigro colore, ſed habuiſſe formam trabearum, quæ veſtimenta erant primum regia, poſtea militaria & peculiaria equitibus Romanis, à trabibus intextis diſcoloribus ex purpura & cocco. *Aurel.*

3 *Veſtem.*] Precioſæ veſtis magnam vim cremare in funeribus ſolebant. Credo ut ſignificarent, alia jam ſibi omnia villa eſſe, amiſſo eo quem lugebant. Virgil. in funere Miſeni 6, 221. Statius in Epic. Glauc. 159. Silius lib. 10. in funere L. Æmilii Paulli 570. *Muretus.*

ſtem, [1] odores, aliaque [2] funerum ſolennia cremabant. etiam quorum [3] diverſa opida, tamen obvii, & victimas atque aras [4] Diis Manibus ſtatuentes, lacrimis & conclamationibus dolorem teſtabantur. Druſus Terracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre liberiſque Germanici, qui in urbe fuerant. Conſules M. Valerius & M. Aurelius (jam enim [5] magiſtratum occœperant) & ſenatus, ac magna pars populi viam complevere, [6] disjecti, & ut cuique libitum flentes. [7] aberat quippe adulatio, gnaris omnibus lætam Tiberio Germanici mortem male diſſimulari. 3 Tiberius atque Auguſta publico abſtinuere; inferius majeſtate ſua rati ſi palam lamentarentur; an ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus,

1 *Odores.*] Hi quoque incendi ſolebant. Tibull. *Non ferer Aſſyrios cineri quæ dedat odores.* Propert. *Cur nardo flamma non oluere mea.* Statius. *Muretus.*

2 *Funerum ſolennia.*] Obſerva hunc ritum, quod alibi defunctis, & uſto jam cadavere, nihilominus non Aras tantum ſtatuebant, ſed ſtruebant & accendebant Rogos, quaſi verum ibi funus & cadaver eſſet. Oſtendit hic locus, & Senecæ ad Marciam, c. III. de Druſo, hujus patre, qui in Germania obierat, & reliquiæ item relatæ: *Mater longo itinere reliquias Druſi ſui proſecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quaſi toties illum amitteret.* Ait, *per omnem Italiam:* in coloniis nempe & municipiis, qua tranſibant: ut hic. *Lipſius.*

Solemnia.] Νόμιμα. *Muretus.*

3 *Diverſa oppida.*] Non ii modo, quorum oppida prætervehebatur funus, ſed ii quoque, quorum oppida, *diverſa*, id eſt, devia erant, obviam tamen proficiſcebantur, & pro copiis pompam illam cohoneſtabant. *Idem.*

4 *Diis manibus.*] Vt eos placatos ac propitios Germanico efficerent, aut fortaſſe dis manibus ipſius Germanici. *Muretus.*

5 *Magiſtratum occœperant.*] Ergo Ianuario hæc menſe geſta. *Lipſius.*

6 *Disjecti.*] Satis hoc mirum, ubi Coſſ. & Senatus, qui ſolent ordine & compoſite incedere ſive ſtare. Sed hic apparet aliter factum, ſparſoſque fuiſſe: an quia ſponte venerant? an id quoque teſtando dolori? cui confuſio videtur adhærere, nec decori cura. *Idem.*

7 *Aberat quippe adulatio.*] Vicerat enim adulationem dolor, erumpebatque. licet neminem falleret, Tiberium gaudere interitu Germanici, &c. *Freinshemius.* Viſi mihi ſunt hujus loci veram ſententiam non cepiſſe viri eruditi. Dicit Tacitus, luctum hunc populi, ob mortem Germanici, ex vero animi ſenſu, non adulatione eſſe profectum. Probat id invicto argumento. Sciebant, inquit, probe omnes, lætam Tiberio accidiſſe Germanici mortem, (quam tamen lætitiam diſſimulare conaretur, nec ſatis diſſimularet) non tamen eo minus in publica immenſi doloris ſui ſignificatione perſiſtebant. Iam autem illi non creduntur

tibus, falsi intelligerentur. [1] Matrem Antoniam non [2] apud auctores rerum, non [3] diurna actorum scriptura, reperio ullo insigni officio functam; cum super Agrippinam, & Drusum, & Claudium, ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint: seu valetudine præpediebatur, seu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par mœror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur. Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium [4] vastus,

4

creduntur adulari, qui hoc publice agunt, quod certo noverint Principi ingratum esse & displicere. *Boxhornius.* Reddit rationem, quare incompositi, sine arte, sine ambitione, atque ut natura dabat, doluerint. nempe quia & vere lugebant: sibi lugebant, non principi; suo dolori dabant, non alieno commodabant & venditabant lacrimas: dolendo non adulabantur. Tiberium, quippe quem nemo ignorabat gaudere morte Germanici, utcumque tristitiam fingeret. *Gronovius.*

1 *Matrem Antoniam.*] Hæc illa est Antonia Drusi, quam Plinius ait numquam spuisse, illa, quam Valerius mire laudat à continentia & amore in conjugem, lib. IV. cap. III. *Lipsius.*

2 *Apud auctores rerum*] Tacitus ab exemplari videtur discessisse, cum *auctorem rerum* historiæ scriptorem vocavit, qui Sallustio est rerum administrator gestorque, ut imperator qui bella gerit. *Tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorem & auctorem rerum.* Turnebus. Sic hoc ipso libro: *C. Sallustius Romanarum rerum florentissimus auctor.* Muretus.

3 *Diurna actorum scriptura.*] Diaria, sive ephemeridas significat: quas qui ei muneri præfecti erant, diligentissime conficiebant & in eis perscribebant, quid quoque die memorabile actum foret: *materiam historiæ.* Suet. Claud. 41. *Extat talis scriptura in plerisque libris, actorum diurnis (vulgo, ac diurnis) titulisque operum.* Dicuntur & *acta diurna.* Tacitus lib. 13. *Cum ex dignitate populi Romani (repertum) sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* Erant & acta Senatus. Suetonius in Cæsare dictatore: *Inito honore primus omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conficerentur, publicarenturque.* Muretus.

4 *Vastus.*] Cum interdum tantum silentium esset, ut in urbe vastitas ac solitudo esse videretur, interdum questibus & lamentationibus omnia circumsonarent. *Muretus.* Olim emendavi *per silentium vastum.* atque adeo certa mihi emendatio visa est, ut eam recipere non dubitaverim. Nam ipse Tacitus sic sæpe locutus est. lib. IV. *hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat.* Hist. lib. III. *Vastum primo silentium mox cuncta simul erumpunt.* In vita Agricolæ: *Vastum ubique silentium, secreti colles.* Etiam Livius lib. 10. *deinde ut silentium vastum in urbe.* Et optima est constructio: *Dies erat inquies, modo per vastum silentium, modo ploratibus.* Observavi

ſtus, modo ploratibus inquies: [1] plena urbis itinera, [2] conlucentes per campum Martis [3] faces. illic [4] miles cum armis, [5] ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, *concidiſſe Rempub. nihil ſpei reliquum* clamitabant; promptius apertiuſque, [6] quam ut meminiſſe imperitantium crederes. [7] Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam ſtudia hominum accenſa in Agrippinam;

ſervavi ſæpiſſime in veteribus libris, idque in nonnullis editis quoque conſpicitur, *m*, litteram, in fine dictionum nonnunquam ſcribi, 3, tanquam ternarii numeri notam, adeo ut mirum non ſit, ſi aliquando pro litera, *s*, accepta ſit à librariis. Hinc in auctore noſtro multi errores irrepſepſerunt, ut ſuis locis oſtendemus. *Pichena.* At mihi falli vir optimus videtur. Nam ſi *vaſtum ſilentium* accipimus, tam dies inquies fuit ſilentio quam ploratibus. At quid eſt *per ſilentium inquies?* Apud Ovidium in regia Somni *Muta quies habitat.* Apud Statium *preſſiſque ſilentia pennis Muta ſedent.* Si *a v π* & *inquies* apud Tacitum eſſet *varius*, tolerarem. At Tacitus utique proprium aſſignat verbum. *Dies magna* dicitur, qua magna res geſta eſt: *dies fauſtus*, quo quid feliciter evenit. Sic *dies vaſtus per ſilentium* eſt pars diei ſilentium habens quaſi in vaſta ſolitudine. Interdum præ nimio dolore ſtupentes conticuerant & in tanta multitudine erat ſilentium loci vaſti & deſerti: interdum ploratus quietem turbabat. Sic cap. 9. *die frequenti*, eſt parte diei, qua hominum frequentia in publico verſatur. *Gronovius.*

1 *Plena urbis itinera.*] Omnibus undique, ad campum Martium confluentibus. *Muretus.*

2 *Conlucentes per campum.*] Dixit ad morem priſcum: quo ii qui funus proſequebantur, cereos manibus geſtabant, candelas, funalia, faces. Donatus id obtinuiſſe eo cenſet, quia noctu olim cadavera ſolita efferri. Super hoc more EXCURS. in *A.* Lipſius.

3 *Faces.*] Ad cereos efferebantur pueri, ad faces viri. ferebantur autem faces ad ignem ſubjiciendum rogo, ſed tum quoque, cum rogus nullus eſſet, honoris cauſa ferebantur. *Muretus.*

4 *Miles cum armis.*] Corrigo, *miles ſine armis.* Quid enim novi eſt militem videri cum armis? Sed depoſuerat, opinor, arma, ut dolorem teſtaretur, quemadmodum magiſtratus inſignia ſua. *Harlem.* Ne quis in populo tumultus excitaretur. *Muretus.* Sic lib. 1, 8. *Die funeris milites velut præſidio ſtetere.* Gronovius.

5 *Sine inſignibus Magiſtratus.*] Id eſt, ſine toga prætexta, ſine anulis, ſine lato clavo. Quæ omnia accurate mihi dicta in ſcripto De funeribus ſingulari. *Lipſius.*

Sine inſignibus.] Ad ſignificationem mœroris: ſimul quia juſtitium erat. Ovid. *Iura ſilent, mutaque tacent ſine vindice leges. Aſpicitur toto purpura nulla foro.* Muretus.

6 *Quam ut meminiſſe imperantium.*] Nam hæ voces apertè ad aliquam imperantium contumeliam pertinebant: ſed illa querentibus metum ademiſſe videbatur doloris magnitudo. *Idem.*

7 *Nihil tamen Tiberium.*] Peſſime enim oderat Agrippinam, ejuſque gloriæ invidebat, quo iniquiore animo ferebat tanta in eam conſpirantis populi ſtudia. *Idem.*

nam; cum *decus patriæ*, [1] *solum Augusti sanguinem*, *unicum antiquitatis specimen* appellarent, versique ad cœlum ac deos, *integram illi subolem*, *ac* [2] *superstitem iniquorum* precarentur. Fuere qui [3] *publici funeris pompam* requirerent, 5 compararentque *quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis* [4] *Ticinum usque progressum, neque abscedentem à corpore simul urbem intravisse: circumfusas lecto* [5] *Claudiorum Iuliorumque*

1 *Solum Augusti sanguinem.*] Non vere: plures erant, ut Lepidi & Silani ex Iulia nepte, sed reliquos velut degeneres, credo, arguunt, hanc solam Augusto dignam. *Lipsius.*

2 *Superstitem iniquorum.*] Forsitan *inimicorum.* Rhenanus.

3 *Publici funeris pompam.*] Hoc sensu extat infra eodem: *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exequiis frequentaretur.* Quid autem sit dicere *funus publicum*, *exequiæ publicæ*, quæstionis fuit. Pansæ atque Hircii corpora publica sepultura honorata Vellejus scribit: eosdem in campo Martio sepultos ait Florus ex Livio epit. CXIX. Vnde quidam ex nostris censuit, idem, in campum Martium, publico funere, exequiis, & sepultura efferri. Alii cum ex stipe collaticia, aut publicis impensis funus factum, ut P. Valerio Poplicolæ, Agrippæ Menenio, Scipioni Africano, id *publicum funus* exaudiunt. Ego dum amplius quærerem, inveni apud Livium de Syphace, XXX. extre. *Conspecta*, inquit, *mors ejus fuit, quia publico funere est elatus.* Sic in Eusebii Chronico P. Servilius Isauricus elatus. Apud Suetonium *Tiberii corpus crematum funere publico*: & alibi, *L. Vitellium defunctum Senatus publico funere honoravit.* Quibus locis omnibus publicam mœstitiam accipio, & eas exequias, quibus sicut ob funus domesticum, auro posito, purpuraque, populus complo-tans interesset. Hoc suggerit prædicto libro Livius, ubi Annibalem ita Carthaginiensibus dixisse refert: *Quia tributum ex privato conferendum est, tanquam in publico funere comploratis.* Ita quoque accipiendus est Numa Pompilius, luctu publico & insigni monumento honoratus, Dionysii Antiquitat. lib. II. Et quidem omnia in eum locum translata vellem, quo Alfenum Varum publico funere elatum scripsi in Iurisconsultorum historia, cap. III. *Vertranius.* Plus est publici *funeris pompa*, quam *publica pompa*. *publica pompa* esset hoc loco publicum funus, utcumque celebratum. at *pompa publici funeris* continet eam magnificentiam, quæ in publicis funeribus adhiberi debet potestque. Igitur nemo desiderare poterat publicum funus, quod obtigisse Germanico, ex ipsa Taciti narratione perspicuum e[illegible]d hoc tantum, quod istud funus, quum publicum esse deberet, non pari pompa celebratum fuerit. Non, inquam, dicere poterant *publico funere efferri debuit Germanicus*: hoc enim factum fuit: sed quia publicum funus istud fuit, majori pompa adornari debuit. Et animadverterunt ceteræ versiones hunc sensum; vocem tamen *publici* consensu prætermiserunt. *Freinshemius.*

4 *Ticinum usque.*] Vide quædam non vulgata apud Valerium Maximum, lib. V. cap. V. *Lipsius.*

5 *Claudiorum Iuliorumque imagines.*] Drusus hic in Iuliam familiam

que imagines, [1] defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & [2] cuicumque nobili debitos honores, contigisse. [3] sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris [4] quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, [5] quanto prima fors negavisset. [6] non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium.

ne adoptione quidem venit. unde ergo in pompa funebri imagines illi gentis Iuliæ? nisi forte quia mater deducta in domum Augusti. Hæc & talia de summo pectore dici possunt: at mihi nondum eviluit conjectura mea, *Liviorum*. Caussa duplici. primum, non præposuisset Claudios Iuliis Tacitus. Id nefas. deinde cum à patre latæ imagines, cur omissæ à matre? quæ præsertim antiquæ, & multæ? *Lipsius*.

Claudiorum Iuliorumque imagines.] Vt sæpe alias, sic & hoc loco librariorum error è *Liviis Iulios* fecit. Lege ergo *Liviorum*. Tiberio enim & Druso, paterna origo ex Claudiis, materna à Liviis fuit, adoptato in eam materno avo. Sueton. idem testatur & Valerius 2, 4. *Muretus*. Ego potiorem habui veritatis rationem, quam scripturæ. Præsertim quum sciam, quoties ob miram literarum sim[ilitu]dinem confusos legamus cum *Iuliis Livios*. Ex testimoniis scriptorum qua supra 2, 73. relata sunt, aliisque quam plurimis notum est, majorum tantum imagines esse comitata posterorum funera. Quid igitur certius, quam in Drusi exequiis adfuisse Liviorum imagines; quæ materna illi familia fuerit, quum Iuliam gentem nulla tam arcta cognatione contingeret. Neque vero simile est Iuliorum nomen postpositurum fuisse Tacitum: quod quamquam leve videatur, illis tamen jam tum temporibus observatum scimus, ut digniores qui essent, iidem & priores nominarentur. *Freinshemius*.

1 *Defletum in foro. laudatum pro Rostris.*] Auctor de morte Drusi.

> *Et voce & lacrimis laudasti Cæsar alumnum*
> *Tristia cum medius rumperet orsa dolor.*

Muretus.

2 *Cuicumque nobili.*] Τῷ τυχόντι τῶν εὐπατριδῶν. *Muretus*. Recte vero, qui vocabulum *nobilis* retinuerunt. Sicut enim nunc longe inferior est quem *nobilem* vocant, quam qui *Gentilhuomo* censetur. ita quondam contra fuit. neque quisquam habitus est *nobilis* præter illustrissimos & *longa decora praferentes*, ut eos describit Seneca apud nostrum 14, 53. *Freinshemius*.

3 *Sane corpus.*] Non per adseverationem efferendum est, sed per concessionem, quasi dicas, ut hoc largiamur, sit sane ita. *Idem*.

4 *Quoquo modo.*] Vtcumque sine magna pompa. *Muretus*.

5 *Quanto prima.*] Legendum, *quando*, ἐπειδή. Idem.

6 *Non fratrem.*] Scribe, *fratres*. nisi sui & historiæ oblitus Tacitus. Duo enim Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus. semperque eo nomine etiam hunc noster insignit. Scripsit autem supra, Drusum & Claudium Tarracinam usque progressos. *Lipsius*.

Non fratrem.] Drusum. nam de Claudio vix cogitabant, quem in pecudia

vium. ubi illa veterum [1] *instituta?* [2] *præpositam toro effigiem, meditata*

cudis prope potius quam hominis loco habebant, & sciebant non potuisse per se longius progredi? cum ita duceretur à Druso, ut nervis alienis mobile lignum, & inter aulæ ludibria, ut ait Suetonius, haberetur cui rei aliud argumentum paulo post reperiemus. *Muretus.* Non sui, non historiæ obliviscitur noster, sed primo loco loquitur ut historicus, posteriore vicem gerit eorum, qui Tiberium maligne carpunt, suaque id facit sibi solita obliqua oratione. Obtrectatores autem ea de causa de Claudio silent; quod erat despectus, & inter aulæ ludibria, unde parum nihilve decoris Germanico: nisi forte Claudium putas ab eo moribundo his verbis designatum fuisse lib. 2. ann. *Referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim.* Iidem non tamen Drusum transmittunt, immo ex modo ejus occursus. Tiberii adversus Germanicum simultatem, & invidiam metiuntur. Quam autem Claudius vixerit omnibus despicatus, de Suetonio disce, in Claud. cap. 3, 4, 5. *Salinerius.* Cave cum eruditissimo Taciti interprete, *fratres*, rescribas. Quamquam enim duo Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus, & supra scripserit Tacitus, utrumque Tarracinam usque progressum: cum tamen hæc omnia invidiose in Tiberium à populo dicantur, unius modo fratris Drusi, filii Tiberii, facit mentionem. Et certe Claudius excusari merebatur, quia haud dubie prohibitus est à Tiberio ulterius progredi, quam Drusus, ne plus, quam hic, lugere, magisque affici videretur. Hæc causa quoque est, cur de matre Germanici Antonia hic non queratur populus, licet nullo insigni officio in Germanicum functa. Nam id noluerat Tiberius: ut supra. Quidni credamus idem Claudio evenisse? Itaque non de eo, sed Druso, hæc sunt accipienda, ut ad majorem invidiam concitandam in Tiberium, ejusque domum, comparata. *Boxhornius.*

1 *Instituta.*] Non tantum de legibus dicuntur, ut nonnemo accepit: sed etiam de moribus & consuetudine: quæ significatio huic loco convenientior est. *Freinshemius.*

2 *Toro effigiem.*] Ritum fuisse arbitror, ut si cadaver adhuc vegetum & coloratum, ipsum in toro sive lecto ostenderetur: sin autem (ut in peregre functis, aut diu functis) aut non esset cadaver, aut decore proponi non posset, tum effigies cerea ejus loco in lecto ostenderetur. Colligo ex hoc loco, tum Dionis de Augusto, qui Nolæ obierat: *Lectus erat*, inquit, *ex auro & ebore, purpureis auratisque stragulis: in cujus ima parte cadaver arca inclusum latebat; effigies autem ejus cerea, triumphali habitu supra apparebat.* Idem in Pertinacis funere, quod ei Severus sollenniter duxit, adnotavit idem scriptor, & in ipsius Severi Herodianus. *Lipsius.*

Præpositam toro effigiem.] Lege, *propositam in toro effigiem.* Herodiani autem locum è principio lib. 4, quoniam ad hæc illustranda mirifice pertinet, etsi jam vulgatus est, ne quid tamen desideretur, apponam, ut à Politiano conversus est, paucis tantum quibusdam, in quibus ille turpiter erravit, emendatis: ne cui tam multa Græca molesta sint. *Mos est Romanis consecrare imperatores, qui superstitibus filiis, vel successoribus moriuntur, quique eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter divos. est autem tota urbe quasi luctus quidam festa celebritati promiscuus. Quippe functum vita corpus, ritu hominum, sumtuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamque in regia vestibulo proponunt, supra eburneum*

meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, [1] *vel doloris imitamenta?* [2] Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, [3] monuit edicto: *Multos inlustrium Romanorum ob Remp. obiisse; neminem tam fla-*

6

eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis. & quidem imago illa ad aegroti speciem pallida recumbit: Circa lectum vero utrinque magnam partem diei sedent, à laeva quidem senatus omnis vestibus atris amictus; a dextra vero matronae, quas virorum aut parentum dignitas honestat: harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur, sed vestibus albis exilibus induta, moerentium speciem prabent. Hac ita per septem dies continuos faciunt medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut aegrum deterius se quotidie habere pronuntiantibus. Deinde ubi jam visus obiisse diem, lectum humeris attollunt equestris senatoriique ordinis nobilissimi ac lectissimi juvenes, perque viam sacram in vetus forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverunt, &c. Hactenus Herodianus. Constat autem eorum, quae ab ipso commemorantur, partim etiam vetustioribus temporibus in usu fuisse, alia gliscente, ut fit, adulatione, ad imperatores omni honoris genere celebrandos, à posteris excogitata esse. *Muretus.* Facit huc illud Propertii.

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Acidalius. Imo *propositam*, id est, in toro positam conspicuam omnibus. ita enim mos erat. *Grotius.*

1 *Vel doloris imitamenta.*] Simile in Claudii funere, lib. XII. *Ceterum peractis tristitiae imitamentis.* Lipsius.

Doloris imitamenta.] Vetus scriptura, *rei doloris imitamenta*, legendum est, *veri doloris imitamenta.* Muretus. Falsus Mureti libellus, dum affirmat, veterem scripturam esse, *rei doloris*: unde ipse, *veri doloris.* MS. enim nihil discrepat à vulgatis. *Pichena.* Non recte acceperunt, tamquam in eadem classe cum lacrimis, laudationibus, aliis, quae praemittuntur, ut serio praestari solita censerentur: & haec veteribus potius quam ipsi Tiberio, ad quem & matrem Liviam unice respiciunt, attribuerentur. Sensus & ordo verborum Taciti talis est: *ubi illa veterum instituta*, subaudi mansisse, aut quid simile: dein exsequitur quaenam dicat, *propositam toro effigiem* &c. *lachrymas*, & hic quidem finiunt instituta veterum, quae hic recensere voluerat: itaque non conjungentem particulam, sed disparantem subnectit, *vel doloris imitamenta.* Ubi manserunt instituta veterum, aut saltem (si illa serio non potuerunt exprimi) imitamenta doloris. *Freinsh.*

2 *Gnarum id Tiberio fuit.*] Dele verbum *fuit.* Sic lib. I. *gnarum id Caesari.* Muretus.

3 *Monuit edicto.*] Ita moris aetate illa, ut Princeps populum peccantem aut exorbitantem alloqueretur per libellum, coërceretque. Eo respicit metaphora scita Senecae, epist. XCV. *Praecepta sapientiae, quae affectus nostros velut edicto coercent & obligant.* & cave quidquam ibi mutes. *Lipsius.*

Monuit edicto.] Edictis non tantum jubebant aliquid fieri, aut vetabant ne fieret, sed monebant populum, increpabant, docebant. Horat.

Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana juventus.

Sic Augustus totos libros veterum interdum per edictum notos populo fecit. Sic Caligula populum objurgavit edicto,

flagranti desiderio celebratum. [1] *idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur.* [2] *non enim eadem decora principibus viris,* [3] *& imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus.*

edicto, quod hilariter viveret. Sic Claudius, aliquando edixit, ut dolia bene picarentur, uberem enim vinearum proventum fore. & eodem die, nihil æque facere ad viperæ morsum, quam taxi arboris succum. Et meditatus edictum dicitur, quo veniam daret efflatum, crepitumque ventris, in convivio emittendi. Sic edicto excusavit iram & iracundiam suam, pollicitus alteram brevem & innoxiam, alteram non injustam fore. *Muretus.*

1 *Idque & sibi & cunctis.*] An non magis, *& functis?* in vulgata mihi frigus. *Lipsius.*

Cunctis] Mihi multo majus frigus in τῷ *functis.* Quid enim? an *functis* vel mortuis egregium erat, quod nemo eorum tam flagranti desiderio celebratus esset? Immo & sibi, inquit, honestum decensque esse & omnibus, qui sic Germanicum desiderarunt. Maluit autem dicere *cunctis*, quam *populo Romano*, quia mox voce *populi* usurus erat. Nam gravi luctu & sibi honorem habitum significat, cui proximus erat Germanicus & ipsos lugentes laudem mereri, quod sic testarentur, quanti virtutes ejus facerent. *Gronovius.*

2 *Non enim eadem decora.*] Sententia commoda, non eadem decere Principes viros primoresque in republica, & ipsum Imperatorem; eadem inquam, quæ populum. Huic luctum permitti, at non illis. Plane hoc ipsis Tiberii verbis quasi expressum voluit Pedo, illius ævi poeta:

> *Non eadem vulgusque decent, & culmina rerum.*

Ennius poeta, apud D. Hieronymum:

> *Plebs hocce regi antistat; in loco licet*
> *Lacrimare plebi, regi honeste non licet.*

Similia Euripides in Iphigenia, ubi Agamemnon profatur:

> Ἡ δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον;
> Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει
> Ἀνολβά τ' εἰπεῖν. Τῷ δὲ γενναίῳ φύσει
> Ἄναυδα ταῦτα. Τῷ τ' ὄχλῳ δουλεύομεν.
> Ἐγὼ γὰρ ἐκβαλεῖν μὲν αἰδοῦμαι δάκρυ.
>
> *Plebeia sors quam præstat alibi nobili?*
> *Collacrimare namque iis facile licet,*
> *Et misera fari verba. Contra, nobili*
> *Haud facilia ista. namque plebi nos damus,*
> *Ideoque lacrimare vereor & pudet.*

At vero in Taciti verbis, legebam olim: *Non enim decora eadem Principibus viris & imperatori populo. Modicis domibus,* &c. Populus imperator & princeps, Romani sunt: ideoque contra, de *modicis civitatibus* mox sequitur. Probat Pichena, sed hoc amplius vellet: *Populo, quæ mod. d. a. civitatibus, Convenisse,* &c. *Lipsius.*

3 *Et imperatori populoque. Modicis.*] Exigua in speciem depravatio scripturæ tantas tenebras offudit huic loco, ut sententia nullo modo perspici queat. Legendum autem hoc modo: *Non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus.* Comparat *principes viros* cum *modicis domibus*, negatque utrisque eadem decora esse. Modicas enim domos infractio quædam & mollities animi non ita dedecet, quæ principibus viris summe indecora est. Comparat *populum imperatorem*, id est, populum Romanum cum *civitatibus*, id est, cum municipiis & aliis tenuioribus oppidis:

vitatibus. convenisse recenti dolore luctum, & [1] ex mœrore solatia: sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam [2] divus Julius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus, [3] abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus [4] clades exercituum, [5] interitum ducum, [6] funditus amissas nobiles familias constanter tulerit.

oppidis: & ait populum Romanum animo erectiori & fortiori esse debere. Est enim eadem ratio principum virorum ad modicas domus, quæ populi Romani ad civitates: quæ ut etiam in jure proditum est, privatorum loco habentur. *Imperatorem populum* ita dicit populum Rom. Ut Virg. *Romanos rerum dominos.* & ut Claudianus, *dominam plebem.* Muretus. Omnino videtur addendum, *qua*, quod omissum videri potest à librario, ob alterum, *que*, præcedens. Itaque legendum: *Et imperatori, populoque qua modicis*, &c. *Ursinus.* Iungenda illa *imperatori populo*, & relativum *qua* non inserendum retenta copula *que*, sed ex hac ipsa faciendum alterum *qua*: & totus locus certissima correctione ita scribendus, ita interpungendus: *Et imperatori populo, qua modicis domibus* &c. Opponit principes viros modicis domibus, imperatorem populum modicis civitatibus. Hoc qui non probabit, ille vero vere Morychus. Imperator populus dicitur, ut Virgilio, *Romanos. r. d.* & Sueton. Cal. 35. *Dominum gentium populum.* Acidalius. Livius lib. 1, 34, & 42 populum Romanum appellat, *principem orbis terrarum populum.* Cic. pro domo sua: *dominum regum, victorem atque imperatorem omnium gentium.* Virg. 1, Æn. *populum late regem.* Post hæc cum Manuscriptum contulissem, eandem penitus in eo correctionem ac distinctionem inveni. *Pichena.* *Imperator populus* appellatur Romanus, ut apud Florum, *gentium victor, orbisque possessor, princeps, princeps gentium, regum & gentium arbiter.* Arellio Fusco apud Senec. controv. 2, 9. *Victor omnium gentium populus.* Freinshemius.

1 *Ex mœrore solatia.*] Ut ait Ovidius: *Expletur lacrimis, egeriturque dolor.* Muretus.

2 *Divus Iulius.*] Sen. ad Marciam: *D. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, audivit decessisse filiam, publica secum fata ducentem* &c. *tamen intra tertium diem, imperatoria obiit munia: & tam cito dolorem vicit, quam omnia solebat.* Muretus. Sen. eodem loco. *Divus Augustus amissis liberis, nepotibus, exhausta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter, tanquam ejus jam res ageretur, cujus tum maxime intererat de Diis neminem queri.* Aurel.

3 *Abstruserint.*] Recondiderint, continuerint, devoraverint. *Muretus.* Verbum *abstruserint* mihi omnino convenire non videtur. Loquitur enim de animi infirmitudine & constantia, quæ non est, si tristitia saltem abscondatur, occultetur, sed abjiciatur. Itaque moveor, ut legendum credam, *Absterserint.* Acidalius.

4 *Clades exercituum*] Ut ad Trebiam, ad Trasimenum lacum, ad Cannas, quo etiam tempore, cum domus prope nulla esset luctus expers, triginta diebus luctus senatusconsulto finitus est, ne sacra intermitterentur. Liv. lib. 22. *Muretus.*

5 *Interitum ducum.*] Ut trium Deciorum, duorum Scipionum in Hispania, Paulli ad Cannas, Marcelli ad Venusiam, & aliorum. *Idem.*

6 *Funditus amissas nobiles.*] Ut cum trecenti

tulerit. [1] *Principes mortales, Remp. æternam esse. proin* [2] *repeterent solennia*; & quia ludorum [3] Megalensium spectaculum suberat, *etiam voluptates resumerent*. Tum exuto justitio, [4] reditum ad munia; & Drusus [5] Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis [6] petendæ è Pisone ultionis; & crebro questu, *quod vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ*, [7] *adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret*. Nam vulgatum erat *missam*, ut dixi, *à Cn. Sentio famosam* [8] *veneficiis Martinam*, 7

trecenti sex Fabii, cum quinque millibus clientium, Carmentali porta, quæ ex eo *Scelerata* dicta est, egressi omnes in bello adversus Veientes cæsi sunt: uno tantum adhuc impubere, quasi in semen relicto. Liv. lib. 2. *Idem*.

1 *Principes mortales rempublicam æternam.*] Præclare hunc locum exsequitur Scipio apud Liv. lib. 28. *Quid? si ego morerer, mecum expiratura resp. mecum casurum imperium populi Romani erat? Ne istuc Iupiter opt. max. sirit: urbem auspicato, diis auctoribus in æternum conditam, fragili huic & mortali corpori æqualem esse*, & quæ sequuntur. *Idem*.

2 *Solennia repeterent.*] Sic Homerus dixit Il. 23. λαοὶ δ᾽ ἐπὶ ἔργα τράποντο. *Populi revertantur ad opera*. Et hoc funere Patrocli peracto. *Aurelius*.

3 *Megalensium spectaculum suberat.*] Vides ergo multum temporis intercessisse, à die mortis Germanici. Nam mortuus ipse extremo Novembri. quod facile colligo ex Suetonii verbis scribentis: *Et ut fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies*. id est, per Saturnalia, quæ medio Decembri. At Megalensium spectaculum, de quo nunc, incidit in Nonas Aprileis. per quas, LVDI. MATRI. MAG. ut in Kalendario notatum. *Lipsius*.

4 *Reditum ad munia.*] Reditum ad res, apertæ tabernæ, aperta templa, judicia exerceri cœpta. *Muretus*.

5 *Illyricos ad exercitus.*] Quibus etiam præfuerat ætate superiori, ut priori libro dictum est. *Idem*.

6 *Petendæ è Pisone ultionis.*] Forte legi posset, *spe petendæ* &c. *erigi spe*, nota phrasis. *Freinshemius*.

7 *Arroganti & subdola mora.*] Qui tanti facinoris reus, vix dignaretur ad se purgandum venire, & interea subverteret probationes. *Muretus*.

8 *Veneficiis Martinam.*] Vt hic Martina operam Tiberio navavit in tollendo Germanico: sic Neroni in tollendo Britannico Locusta: certe veneficium videtur mulierum peculiare vitium esse. Celebres sunt venenis, ex ultima illa antiquitate, Circe, Medea, aliæque ejusmodi, & totum genus Ægyptiarum mulierum, Helena quoque ab Homero venenorum perita inducitur, neque cuiquam ignotæ sunt Theocriti & Virgilii Pharmaceutriæ. *Canidiam* autem Horatii quis ignorat? & fere ubicunque veneficiorum aut superstitionum magicarum, ibi & mulierum mentio. Vnde *venefica* & *trivenefica* vulgaria in mulieres, & usitata in comœdiis convicia. Quin etiam vera causa, cur Pythias in Eunucho Terentiana Chæream

nam, [1] *subita morte Brundisii exstinctam, venenumque nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii*
8 *reperta*. At Piso præmisso in urbem filio, datisque mandatis, per quæ Principem molliret; ad Drusum pergit: quem [2] haud fratris interitu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi sperabat. Tiberius quo [3] integrum judicium ostentaret, exceptum comiter juvenem, [4] sueta erga filiosfamiliarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, *si vera forent quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum* respondit; *sed malle falsa & inania*,

ream *veneficum* vocet, ea est, quod jactatum inter mulieres id convicium esset: non eæ quas adfert Donatus. Vnde Medea apud Euripidem universe pronuntiat, mulieres, nulla magis alia in re, quam in veneficiis doctas & ingeniosas esse. Id cur ita sit, non difficile est ad explicandum. Mulieres enim, quoniam imbecilliores sunt, eo sunt vindictæ cupidiores. Vlcisci autem eos, à quibus se lædi putant, ferro ac palam, propter eandem illam naturalem imbecillitatem non queunt. Clam igitur venenis idem efficere moliuntur. *Muretus*.

1 *Subita morte*.] Videri ergo poterat exanimasse se, hausto veneno, ut acerbitatem cruciatuum, quos sibi imminere intelligebat, effugeret. Sed cum in corpore nulla signa sumpti exitii exstarent, non immerito homines suspicari poterant, eam potius opera Pisonis exstinctam, metuentis, ne tormentorum vi coacta, rem totam detegeret, aperteque fateretur à Pisone & Plancina sibi id mandatum fuisse, quod etiam Tiberii & Augustæ voluntate fieri dicerent. *Idem*.

2 *Haud fratris*.] Id est, non tam fratris interitu trucem. Sic Plautus Rud. *Non edepol pisces expeto, quam tui sermonis sum indigens*. Sic Vlpianus in L. *pro hærede* D. de acquirenda hæreditate, *Pro hærede autem gerere, non esse facti quam animi*. Scævola in l. *His verbis*, de legatis, 3. *Et chirographis exactis, quam pecunia erogata, reversus in patriam*. Multos alios similes locos collegit summus vir Antonius Augustinus lib. 4. 1. 8. emendationum. *Idem*.

3 *Integrum judicium*.] Non corruptum, non vitiatum, neque ira, neque misericordia, neque odio adversus eos qui accusarentur, neque charitate in suos. *Idem*.

4 *Sueta erga fil*.] Mos igitur fuit, Principem donare aliquid filiis Præsidum, qui è provinciis redirent, atque ipsum adirent. Exempla velim notari. *Lipsius*.

Erga filios familiarium.] Lege, *Filiosfamiliarum*, una voce. Ita loqui in usu veteribus, ut patremfamilias, *patresfamiliarum*, filiumfamilias, *filiosfamiliarum* dicerent. Notat id Varro esse à Sisenna, VII de Ling. Lat. Et deinceps usi multi. Infra lib. XI. *ne in mortem parentum filiisfamiliarum fenori pecunias darent*. Suet. Cal. 26. *Patresfamiliarum notos*. & Vesp. XI. *filiorumfamiliarum*. ita enim legi in V. C. peroptimo, quo usi Ranconetus, Turnebus, Cujacius. Vulgo, *filiosfamilias*. Mercerus. Mutavi suadente Mercero, immo Tacito ipso: qui lib. 1. dixit: *nunquamne ad se, nisi filiosfamiliarum venturos*. Pichena.

inania, nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. [1] Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur [2] præscripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui & facilis juventa, senilibus tum artibus uteretur. Piso 9 Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ e Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur. eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro se militibus* [3] *ostentavisset.* ab Narnia [4] vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia [5] navem tumulo Cæsarum adpulerat; [6] dieque, & ripa frequenti, [7] magno clientium agmine ipse,

1 *Hæc palam.*] Tum ad vitandam omnem suspicionem conscientiæ, tum quia nolebat ullam potestatem Pisoni facere, illas sceleratas machinationes apud se detegendi. *Muretus.* Hanc causam reddi video, quod operam dare voluerit Drusus, ne secretis sermonibus cum Pisone suspectum se cuiquam redderet. Ego vero aliter hæc acceperim: ideo, nimirum, callido monitu Tiberii, palam, præsentibusque aliis, hos cum Pisone commutasse sermones Drusum, atque imprimis dixisse, *si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum:* ut quanto luctui Tiberianæ domui mors Germanici esset, sic palam intelligeretur. Hoc enim maxime volebat Tiberius, ob alia omnia in vulgus suspectus. *Boxhornius.*

2 *Præscripta & à Tiberio.*] Melius, *præscripta ei.* Lipsius.

Præscripta &c.] Lego *ei.* & paulo post *tamen*, pro, *tum.* Muretus.

3 *Ostentavisset.*] Quasi qui malis artibus hoc consecutus esset, ut parens legionum diceretur. Videtur ergo eis se venditare, ac salutem suam commendare, si quod periculum ingrueret. *Idem.*

4 *Vitandæ suspicionis.*] Ne videretur militum opera ac studio velle aliquid turbare, ac νεωτερίζειν. Subaudiendum autem ἕνεκα. Græco more, apud optimos quosque scriptores satis frequenti. Sic lib. 2. *Ægyptum proficiscitur cognoscendæ antiquitatis.* Et hoc ipso in libro, *multa populus paravit tuendæ libertatis.* Muretus. Fortasse Tacito magis proprium, *vitandæ suspicioni.* infra eod. lib. *Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit.* lib. 12. *Contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur.* Hist. lib. 3. *Is balneas, abluendo cruori, propere petit.* Nihil tamen muto. nam lib. 14. *Et cætera ostentandæ pietatis.* Pichena.

5 *Navem tumulo Cæsarum.*] Ad eam partem campi Martii, ubi erat Mausoleum Augusti, nunc domus Soderinorum. Videbatur autem quodammodo insultare Germanico, cujus cineres illic conditi erant. *Mur.*

6 *Dieque & ripa frequenti.*] Cum vitare potius conspectum populi deberet, cui se invisum sentiebat. *Idem.*

7 *Magno clientium agm.*] Quæ omnia adrogantiam & ostentationem potentiæ habebant. *Idem.*

1 *Ala-*

ipſe, feminarum comitatu Plancina, & vultu [1] alacres inceſſere. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, [2] feſto ornatu, conviviumque, & epulæ, & 10 celebritate loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulavit. [3] contra Vitellius, Veranius, ceterique Germanicum comitati tende-

1 *Alacres.*] Cum triſtes potius ac demiſſi eſſe deberent in tanto populi luctu; tantaque invidia ſua. Verbum quoque *inceſſere* habet interdum quandam & faſtus, & deliciarum ſignificationem. Virg. *Aſt ego, quæ divum incedo regina.* Et alibi: *Et vera inceſſu patuit Dea.* Sen. ad finem libri 7. Q. Nat. *Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum. non ambulamus, ſed incedimus.* Claudian. de Gildone: *His fretus ſociis ipſo jam principe major Incedit.* Muretus.

2 *Feſto ornatu.*] Ob lætitiam domini redeuntis. Ornatum feſtum intellegit lautum & lucernas. Iuvenalis:

Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.

De lucernis vide quæ notavi in Electis, cap. III. & adde egregium Arriani locum in Sermonibus Epicteti, l. I. cap. XIX. Ἠξίωται δημαρχίας· πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται. ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Ἔρχεται εἰς οἶκον, εὑρίσκει λύχνους ἁπτομένους. ἀναβαίνει εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπιθύει. Id eſt: *Tribunatum aliquis adeptus eſt. omnes obvii gratulantur, alius oculos, alius collum oſculatur, ſervi manus. Domum venit, invenit collucentes lucernas. in Capitolium aſcendit, ſacrificat.* Idem lib. II. Τέκνον, ἂν συνθῇς, ἅψω λύχνους. ταῦτ' ἐστὶ τὰ τοῦ φιλοστόργου. Μέγα σοι ἀγαθὸν ἔσται συνθέντι, τοιούτου ἕνεκα λύχνον ἅπτειν ἄξιον. Nec lucernas ſolum in diebus ejuſmodi feſtis, ſed etiam funalia cereoſque accendebant. Panegyriſtes Laudatione Theodoſii: *Quid portas virentibus ſertis coronatas? quid aulais tardantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem referam?* ubi ex optimo libro lego, *aulaiſ undantes plateas.* Lipſius.

Feſta ornatu.] Lege, *feſto. Ornatum* autem dixit ſerta, coronas, lumina accenſa, quæ omnia etiam hodie in uſu manſerunt. *Muretus.* Manuſcriptus, *feſta ornatu*, unde ſuſpicor legendum, *feſta, ornata.* Pichena.

3 *Contra Vitellius.*] Germanici comites, qui dextram morientis contingentes, juraverant ſe ſpiritum ante quam ultionem amiſſuros, negabant audiendum Trionem, qui in jus vocato Piſone poſtulaverat, ut ordinario jure nomen ejus reciperent inter reos lege inſcripti maleficii. Fuere igitur Trioni prælati, quod omiſſa ſolenni accuſatione, Piſonem reum extra ordinem facerent, dicentes, *Neque ſe accuſatores eſſe.* Eos enim ſi jam à Trione delatum denuo accuſaturi deferrent, audire minime jus fuit, cujus auctor Æmilius Macer de Publicis judiciis. Ne dicam ex Lentuli ſententia dicta Regulo & Trione Coſſ. (ſic, & non *Sulla*, in Pandectis legendum) Piſonem legatum imperatoris, & præſidem Syriæ provinciæ accuſari non licuiſſe, ut retulit Saturninus. Illum igitur non debere inter reos recipi probe dictum, cui durior pœna extra ordinem immineret, hoc Iuriſprudentes ſuadent. D. de accuſationibus. *Vertranius.* Hoc genus contentionis *divinationem* vocabant, cum quærebant, cui potiſſimum mandanda

tendebant, *nullas* [1] *esse partes Trioni, neque se accusatores, sed rerum* [2] *indices & testes, mandata Germanici perlaturos.* Ille dimissa ejus caussæ delatione, [3] *ut priorem vitam accusaret* obtinuit: petitumque est à principe, [4] *cognitionem exciperet*: quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens: contra *Tiberium spernendis rumoribus validum, &* [5] *conscientiæ matris innexum esse: veraque*

danda esset accusatio. Vide Asconium in divin. Ciceronis. *Muretus.*

1 *Esse partes Trioni.*] Lego, *Trionis.* Idem.

2 *Indices & testes.*] Valde interest inter utrosque. Pedianus scribit, *Indicem esse, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Sed *indicium* equidem arbitror ad id pertinere, quod conjectura assequimur, & suspicionibus: & quod crimen non probat, sed indicat. *Testimonium* vero dicimus de rebus visis aut auditis: ex quibus crimen non indicatur, sed probatur. Corn. infra lib. 15. de Scevino & Milicho: *Quia cætera vana objecisset, adjungere crimen visum, se pariter indicem & testem facere.* Abutuntur tamen interdum scriptores, *Ferrettus.* Qui de crimine cognosci, non solenni jure, sed extra ordinem postulabant, asseruere se rerum indices & testes esse. Sed *index* est Asconio, ut dixit Ferrettus. quo sensu Tullius & Livius id nomen familiariter usurpant. Verum hoc loco non criminis participes indicare intelligendi sunt, sed qui aliter, quam ex consociatione, illud exploratum haberent. Sic licet ignoraret Cornelius Ann. 15. Milichus gnarus an nescius conjurationis foret, illum ait, *se pariter indicẽ ac testem facere. Index* igitur est, qui indicat, quod sive consortio delicti sive suspicione sive alio quoque modo rescierit. Cum autem indicium tantum urgeat, & nihil probet, *testes* se comites Germanici professi sunt, qui testimonium de rebus, vel visis, vel cognitis ex auditione dicerent. *Vertranius.*

3 *Vt priorem vitam.*] Cum enim quis publici alicujus criminis reus agebatur; non ea tantum, quæ ad illud crimen proprie pertinebant, in judicio exponebantur: sed & tota acta vita excutiebatur. Hinc est, quod primus liber accusationis in Verrem est de anteactis, quatuor reliqui de ipso crimine repetundarum. Id autem eo fiebat, quod prior vita magno argumento est, ad crimen aut confirmandum aut diluendum. *Muretus.*

4 *Cognitionem exciperet.*] Susciperet. Bene autem, *cognitionem* cum de facto, non de jure, agatur. *Muretus.* Melius erat *acciperet* vel *susciperet.* Et forte pro illo scriptum fuit ἀρχαϊκῶς, *Ecciperet*, quæ mendo causa. *Acidalius.* Polletus de foro Rom. 3, 2. hunc locum exscribens pro *exciperet* præfert *reciperet.* quod si à libro sit, probum esse arbitror. *Freinshemius.* Hoc quidem dilutum nimis, quum constet nullum aliud esse vetus scriptum exemplar horum librorum, quam unde sunt editi. Et nodum in scirpo quærunt. *Exciperet* est admitteret. *Gronovius.*

5 *Conscientiæ matris innexum.*] Ipsum quoque conscium matri eorum, quæ adversus Germanicum facta essent. *Muretus.* Vt breviter absolvam, res ita habet. Fuit in hac caussa Pisoni conscientia Augustæ 2, 77. ne Tiberio quidem experte, sed & ipso insidiarum in Germanicum, aut certe offensarum conscio. *Freinshemius.*

raque aut in deterius credita, [1] *judice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere.* Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque caussam [2] ad senatum remittit. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent, *ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas, ut ovans iniret*, prolato honore urbem intravit. [3] Post quæ reo [4] T. *Arruntium*, [1] *Fulci-*

1 *Judice ab uno facilius discerni.*] Non Tacitus hoc dicit, sed Piso post pessimum ministerium vanissimæ spei serviens. Verius sanctior regis præceptor 3 Pol. cap. 11. Διὰ τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ, ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ. καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον. τοῦ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κρατηθέντος, ἤ τινος ἑτέρου πάθους, τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν. ἐκεῖ δ' ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν, &c. *Gronovius.*

2 *Ad senatum remittit.*] Hæc erat una ratio expediendi se. *Muretus.*

3 *Postquam reo.*] Lege, *Post quæ*, ut paulo infra hoc ipso in libro. Sed & in veteri libro plane ita scribitur. *Muretus.* Auctore Manuscripto parva, sed congruens mutatio facta est. Sic paulo infra: *Post quæ Tiberius.* & supra lib. 1. *Post quæ L. Arruntius.* Pichena.

4 *T. Arruntium.*] Nicolaus Faber, vir quem Probitas & Eruditio juxta amant (veris, nec ambitiosis laudibus utor) Notis ad Senecam patrem legendum censet, *Lucium*, non *Titum.* verissime. est illustris ille vir, Senator & Consularis, Augusti judicio dignus Principatu: Tacito nostro sæpe nominatus. *Lipsius.*

T Arruntium, Fulcinium.] Quatuor oratores hic nominat Tacitus: qui cum eos sibi patronos reus postulasset, alius alia excusatione usi, munus illud subterfugerunt. Sed quomodo in eis *Fulcinius* numerari potest? Hic enim & accusationes, ut ita dicam, factitabat: & quum sibi accusandi Pisonis munus ultro depoposcisset, depulsus eo conatu, ut tamen anteactam vitam accusaret, obtinuit & accusavit. Dubium igitur non est, quin hoc loco subsit aliquid mendi. Vetus liber hoc loco non *Fulcinium* habuit, sed *Fuscenium*, ex qua rectæ scripturæ depravatione veritas eruetur. Lego igitur hoc modo: *T. Arellium Fuscum, Cnejum Asinium Gallum, Æserninum Marcellum, Sex. Pompeium, patronos petenti.* De iis autem omnibus aliquid dicendum est. T. Arellius Fuscus pater, & ejusdem nominis filius, inter nobiles declamatores, sæpissime à Seneca in libris Controversiarum nominantur. *Cnejum*, omnibus litteris plerosque veterum solitos scribere diserte testatur Victorinus. cum tamen frequentius *Cn.* duabus litteris scribatur. Est igitur *Cneius Asinius Gallus, Cn. Asinii Pollionis filius*, qui dicebatur retinere ferociam patris, quique simulante Tiberio, nolle se summæ præesse, quæsiit ex eo, quam partem reip. sibi mandari vellet, ut lib. 1. dictum est. *Æserninus Marcellus*, est *C. Claudius Marcellus Æserninus.* cujus & ipsius aliquoties apud Senecam mentio. Vetus autem esse in Marcellorum familia *Æserninorum* cognomen, argumento est, quod Cicero lib. 4. accusationis *Marcellum* quendam

[1] *Fulcinium, Asinium Gallum,*[2] *Æserninum Marcellum,*[3] *Sex. Pompeium patronos* petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & [4] L. Piso, & [5] Liveneius Regulus adtuere,

quendam *Æserninum* nominat. Sed & *Eprius* quidam *Marcellus* inter disertos nominatur in lib. de oratoribus, qui Tacito tribui solet. Qui tamen *Eprius* nullo modo videtur idem esse posse, cum eo, qui hic nominatur. *Sex. Pompeius* is est, qui cum Sex. Apuleio consul fuit, quo anno Augustus excessit, & puto eundem esse, qui à Seneca vocatur *Pompeius Silo*. Eum & Ovidius, ut vitæ suæ auctorem ac parentem laudat. Et Valerius Maximus omnia se illi honorum incrementa debere profitetur. *Muretus.*

1 *Fulcinium.*] Quid? Fulcinium Trionem patronum petit Piso? atqui is accusationem ejus petiit, obtinuitque. & mox etiam exsequitur. Ambigo de lectione, nisi alius aliquis Fulcinius ab isto. *Lipsius.*

Fulcinium.] Tam diserte scriptum est hoc nomen, ut de eo non ambigam. Et scriptum fuit, *M. Fulcinium.* Et puto, ut accusatorem validum & eloquentem subtraheret adversariis, Pisonem hunc patronum petiisse: quippe & valebat venali eloquentia apud Senatum, & amicitia apud principem. nam quia nondum accusator, ideo nondum prævaricator. Ceterum illud *M*, in fine verbi, *Arruntium* extat. *Aurelius.*

Marcellum.] Eprium nomine: cujus celebre ingenium in foro. *Lipsius.*

2 *Æserninum Marcellum.*] Sic legendum esse ostendi conjunctim, ut nempe unius hominis hoc nomen esset, non distincte ut olim, *Æserninum, Marcellum.* Quæ distinctio Virum Clarissimum decepit, ut crederet per Marcellum hic designari *Eprium nomine, cujus celebre ingenium in foro.* Sed hunc certe patronum dedignatus esset Piso *sordide natum*, ut discimus ex Dialogo de Orat. cap. 8. nam & omnes reliqui, quos hic nominat, sunt ex primoribus civitatis, sanguine Pisoni, aut amicitia juncti: igitur mox Tiberius: *si quos propinquus sanguis, aut sua fides patronos dedit.* Deinde hic Eprius sub Vespasiano noc est, quinquaginta plus minus annis postea claruit, ut ex auctore nostro constat. Æserninus autem hic ipse est, qui apud Sueton. in Aug. 43. memoratur, Asinii Pollionis nepos, frater ut videtur Asinii Marcelli, quo de sermo apud Tacit. 14. 40. Meminit ejus Seneca in præfat. epitomes lib. 4. contr. & noster *ad summa provectum* ait *incorrupta vita & facundia.* Freinshemius.

3 *Sex. Pompeium.*] Est ille, qui supra cum Apuleio consul. quem Valerius Maximus amicum patronumque suum nimis plena manu laudat lib. IV. cap. VII. Vocat clarissimum ac disertissimum virum, & addit: *A quo omnium incrementa commodorum ultro oblata cepi: per quem tutior adversus casus steti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis lucidiora & alacriora reddidit.* & satis facunde dicta, quæ sequuntur. Et lib. II. cap. I. adsignificat proconsulem eum Asiæ fuisse, comite se. vocat ibi, *virum ut omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimum:* additque *facundissimum sermonem ore ejus, quasi e beato quodam eloquentiæ fonte manasse.* Nec dissentit Ovidius, qui vitam illi suam fortunasque non uno loco refert acceptas. ut appareat hunc Sextum amicum unice fuisse Musis studiisque: & ideo à nobis fugitivam memoriam ejus non frustra retractam. *Lipsius.*

4 *L. Piso.*] Rei frater. *Muretus.*

5 *Liveneius.*] Puto primam litteram geminandam, ut sit: *L. Livineius*,

re, arrecta omni civitate, *quanta fides amicis Germanici,* [1] *qua fiducia reo, ſatin' cohiberet ac* [2] *premeret ſenſus ſuos Tiberius, an promeret.* [3] iis haud alias intentior populus, plus ſibi in principem occultæ vocis, aut ſuſpicacis ſilentii permiſit.

12 Die ſenatus Cæſar orationem habuit meditato

nejus, ita enim in veteribus nummis ſcribitur. *Idem.*

1 *Qua fiducia reo.*] Imitatum ex illo Virgilii, *qua ſit fiducia capto.* Id.

2 *Premeret an promeret.*] Elegantia orationi ex ſimilitudine vocum quæſita. *Muretus.* Verba hæc, *an promeret*, non ſunt à Manuſcripto. in eo enim ſic legitur: *ſatin cohiberet ac premeret ſenſus ſuos Tiberius, ac premeret.* Vnde ſuſpicari poſſumus, perperam, & oſcitanter à librario ingeminata. Lector judicet. *Pic.* Ex iis quæ prodit ex codice Mediceo Pichena, inducor fere ut credam, reſectis vocibus quatuor, reſcribendum tantum: *ſatin cohiberet ſenſus ſuos Tiberius. iis haud.* Gruterus. Voculam *iis* audacter deleo, & totum hunc locum aliter diſtinguo, recepta Mureti lectione *poſt quæ*, non *poſtquam.* quæ vox cauſſa fuit, ut τὸ *iis* inculcaretur. Ab illo enim *poſtquam* huc uſque pendebat ſententia, & ut necteretur neceſſarium erat hoc *iis* quaſi vinculum injicere. At nunc vide, quam omnia melius fluant; *poſt quæ reo* &c. *petenti, iiſque diverſa excuſantibus, M. Lepidus* &c. *adfuere; arrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, qua fiducia reo, ſatin' cohiberet ac premeret ſenſus ſuos Tiberius, an promeret. Haud alias intentior populus plus ſibi in principem occulta vocis, aut ſuſpicacis ſilentii permiſit.* Sciens ſtruendæ orationis lector judicabit, & ſcio probabit. Alium nec probare curo, nec volo judicare. *Acidalius.*

3 *Iis haud alias intentior populus.*] Vera & genuina Manuſcripti verba: *Is haud alias intentior: populus plus ſibi* &c. Quæ, ut alia multa corrupta fuerant, frigido quidem ac perſimplici ſenſu. at contra, optimus eſt atque efficax in lectione priſca. Duo enim oſtendit: Tiberii ſcilicet in eo negotio intenſiſſimum animum, ac populi majorem licentiam. *Pichena.* Ex Salluſtiana oratione, qui in Iugurthino. *Incredibile memoratu quantum plebes intenta fuerit.* Aurelius. Τὸ *ac premeret* in unico libro poſteriori loco meram eſſe delirationem librarii Pichenæ ſubſcribo: neque aut inde faciendum *an promeret*, aut tam puerilis atque ὀχλῶσαν, ut Lucilius recte judicat, luſus lenocinio τὸ σεμνὸν ſuum condonaſſe Tacitum cenſeo. *Satin* dixit, non *Vtrum*, ut alteram quoque dubitationis partem neceſſe fuerit adſcribi. Quæ præterea hic vel ipſe Pichena vel Gruterus vel Acidalius moliuntur, ea me non afficiunt. Nam de Tiberio, quod ſignificat toties, quid opus nunc repeti? Dein illa *populus plus ſibi permiſit*, curta & manca oratio eſt, niſi populus idem *haud alias intentior* accipitur. Accedit, quod, cum tria poſuerit, quæ tum occupabant cogitationes hominum & ſuſpenſas habebant, parum commode, duobus tranſmiſſis, de tertio aliquid interjicitur, quod nemo ignorabat. Quin, ſi verum volumus, omnis hæc periodos nihil aliud eſt quam repetitio & explicatio τοῦ *arrecta omni civitate*, quæ præcidi oportuerat mentione facta rerum, quæ cunctos etiam quietos ſollicitarent. Quaſi eſſet: His, inquam, arrecta omnis civitas, his intentus populus magis quam unquam alias, plus etiam ſibi juris fecit aut in aurem loquendi de principe aut in ſermonibus repente vel

meditato temperamento: [1] *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse,* [2] *adjutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset; an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est;* [3] *odero, seponamque à domo mea, &* [4] *privatas inimicitias,* [1] *non*

vel obstinate tacendi neque exspectato sono ora solvendi. Est enim, ubi & silentium sit genus libertatis. Docent apud nostrum Pætus Thrasea Helvidiusque Priscus ejus gener. *Gronovius.*

1 *Patris sui legatum*] In Hispania, ut apparet ex sequentibus. *Lipsius.*

2 *Adjutorem.*] Plus hoc est quam legatum, nedum quod nonnulli assessorem. Sic 4. 7. Drusus invidiose queritur, apud patrem suum *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari.* Quanquam *adsessores* etiam συμπάρους vocatos reperiam, in Glossis, & apud Vlpian. qui hæc Demosthenis in Midiam: Παρεδρεύοντος ἄρχοντι τῷ υἱῷ, exponit, Συμπονοῦντος καὶ συμπαρόντος τῷ παιδί. Sed apud Romanos nullam ferme fuisse auctoritatem usumve adsessorum, nisi ut jus suggererent, satis novimus. Piso autem Germanico ad res gerendas datus erat *adjutor*: ut quidem Tiberius videri voluit. *Freinshemius.* Iustinus 13. cum quæ Eumeni essent attributæ provinciæ, dixisset: *adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas* &c. Livius lib. 6. *Volscum bellum M. Furio extra ordinem decretum. Adjutor ex tribunis sorte L. Furius datus, non tam è republ. quam ut collega materia ad omnem laudem esset.* Suetonius Tiberio cap. 63. *per legatos & adjutores suos.* Gronovius.

3 *Odero seponamque à domo mea.*] Amicitiam ei, more majorum, renunciabo. *Muretus.*

4 *Privatas inimicitias novi principis ulciscar.*] Dixit Tiberius Cæsar, si Cn. Piso morte Germanici filii mei, luctuque meo lætatus est, ulciscar inimicitias, quas in me ut privatum exercuit. Itaque de privatis inimicitiis Germanici mentio nulla penitus hic est, quo minus ad eum *novi principis* appellatio referenda videatur: sed neque Tiberio convenit, utpote qui jam sexennio imperasset. Qua de re, cum Romæ nos Antonius Vacca amicus meus summus lauto prandio accepisset, me, & clarissimum virum P. Fabrum, Gabrielemque Faërnum familiarem Pii IV. Pontificis maximi, in sermonibus, qui post epulas haberi solent, Faërnus, cui tum omnes assensimus, legendum hoc loco censuit, *privatas inimicitias, non principis ulciscar*: quasi diceret Tiberius, se non ut principem lege Iulia majestatis in Pisonem acturum, sed uti privatum inimicitias ulturum. *Vertranius.* Antonius Augustinus, *non ut Principi* &c. quæ lectio non displicet. *Ursinus.* Legendum *non vi principis.* Sic lib. 5. *Paratos ad ultionem vi principis impediri.* Muretus. Eadem Mercerus. *Non vi principis* sum secutus. Eundem ferme sensum his verbis complexus est Livius 39. 5. negans *suas* (privatas) *simultates pro magistratu exercere boni exempli esse.* Sed altera lectio *non principis*, absurdum sensum inducit: tamquam privatas quidem offensas ulcisci fas esset, principis, non

 esset;

[1] non Principis ulciscar: Sin facinus in cujuscunque mortalium nece vindicandum detegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes justis solatiis adficite. simulque illud reputate, turbide & seditiose tractaverit exercitus Piso; quaesita sint per ambitionem studia militum; armis repetita provincia; an falsa haec in majus vulgaverint accusatores. quorum ego nimiis studiis jure succenseo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista & scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum, semperque deflebo: sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus sublevari, aut si qua fuit iniquitas Germanici coargui possit: vosque oro, ne, quia dolori meo caussa connexa est, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis, aut [2] fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud judices, de morte ejus anquiritur. cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrymas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos [3] adversa

esset: quum è contrario vere dictum sit (licet ad adulationem ibi detortum) 3, 70. *sane lentus in suo splendore esset* princeps; *Reip. injurias ne largiretur.* Freinshemius.

1 *Non Principis ulciscar.*] Ita emendavimus. tamen cum vetus lectio sit, *novi Principis*: aptius, ut nunc censeo, ex ea feceris, *non ut Princeps*: sive mavis, *non vi Principis*. Non utar potestate, quam Princeps habet: sed noxas mihi illatas, ut privatas ulciscar. *Lipsius.*

2 *Fides patronos dedit.*] Quidam *datos* interpretantur: quomodo videlicet iis, qui per adversarii potentiam advocatos non reperiunt, dari solent. l. 9. §. 5. de offic. procos. At si sic dati essent, propinquitas sanguinis, aut fides frustra in illis commendaretur. *Freinshemius.*

3 *Adversa finguntur.*] Vereor ut integra haec Tiberii oratio. Nam post haec ultima nescio quid aures meae suspensae adhuc ulterius exspectant. Equidem si constructionem spectas, & sensum aspicis, non inspicis; nihil desiderabis: desiderabis, si acutius timeris. Et facile conjectare est quid adnexum fuerit, ex sententia priorum. *Acidalius.* Nihil me movet Acidalii suspicio. Sed quia Tacito fere *adversa* sunt, quae *secundis* opponuntur, hic eum scripsisse censeo, *diversa*. Ea enim & ipse & optimi quique saepe accipiunt pro istis, quae aliter *contraria* dicimus. Vide indicem. Iustinus lib. 3. *oraculi diversa sententia fuerat.* Sueto-

versa finguntur. [1] Exin *biduum criminibus objiciendis* statuitur, *utque sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur.* Tum Fulcinius vetera & inania orditur; *ambitiose, avareque habitam Hispaniam.* quod neque convictum noxæ reo, si recentia purgaret; neque defensum absolutioni erat, si teneretur majoribus flagitiis. Post quem [2] Servæus, & Veranius, & Vitellius consimili studio, sed multa eloquentia Vitellius, objecere; *odio Germanici, & rerum novarum studio, Pisonem vulgus militum* [3] *per licentiam & sociorum injurias eo usque corrupisse, ut* parens legionum *à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici, sævisse: postremo ipsum devotionibus & veneno peremisse: sacra* 13

Suetonius Iulio 1. *diversarum partium habebatur.* Nemo, inquit, Drusi lacrimas, meam mœstitiam spectet, ne incitetur illis ad condemnandum innoxium: nemo, quæ in contrarium de nobis falso sparguntur, ne sontem eo facilius absolvat. *Gronovius.*

1 *Exin biduum.*] Semper plus temporis reo, quam accusatori tribui solebat, nec immerito. Longiori tempore opus est ad sananda vulnera, quam ad infligenda. *Muretus.* Tempus accusatori & reo causam agendi non semper idem antiquitus statutum observamus, præsertim apud Asconium *in Orat.* Cic. Scribitque Plinius lib. 4. Epist. 9. ad Ursum, in foro cotam judicibus lege cautum fuisse, *ut sex horæ accusatori, novem vero darentur reo orandi, uno scilicet & altero die.* At Cn. Pompejus tempus hoc magis etiam restrinxit, scribente Pediano in Cic. Orat. pro Milone: *Pompeius legem promulgavit, qua prius testes dari per triduum, dein uno die atque eodem, & ab accusatore & a reo perorari jubebat.* Ego puto id judicis arbitrarium fuisse, pro personarum & criminum qualitate. Sic apud Iurisconsultos legimus, quale quantumque tempus sit, judicis arbitrio relinqui definiendum, *l. ab hostibus, §. final. ex quibus causis major.* Id autem ex hoc Taciti loco elici potest, siquidem Tiberius habita ratione personarum Germanici scilicet, de cujus nece ambigebatur, & Pisonis, qui reus agebatur, nec non criminis de veneno objecti; certum accusatoribus & reo objiciendorum & diluendorum criminum sex dierum tempus constituit. alioquin id minime facturus, si à lege certum & ordinarium tempus statutum fuisset. *Donatus.*

2 *Servæus.*] De hoc ipso Tacitus lib. VI. *Quintus Servæus post hæc, & Minutius Thermus inducti. Servæus prætura functus & quondam Germanici comes.* Lipsius.

3 *Per sociorum injurias.*] Nonnulli contemptum explicant. Ast quid per *injurias* hic intelligi velit, explicat ipse 2, 55. *Licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem*, &c. 3. 14. *Provinciam pessimo cuique obnoxiam.* Ita supra 2. 69. *Contumeliam* quoque de verbis tantum male interpretabantur. *Freinshemius.*

cra hinc & [4] immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ : pe-
14 *titam armis Remp. utque reus agi posset, acie victum.* Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem [2] adversum imperatorem infitiari poterat : solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, *in convivio Germanici, [3] cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus [4] cibos* arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & [5] tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebatque familiam reus, & [6] ministros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude

1 *Immolationes nefandas.*] Accipiunt de sacris magicis. At mihi dubium non est sacra respici, de quibus 2, 75. *cadit victimas.* quas *immolationes nefarias* accusatores appellant, quia in luctu publico, & ob eum factæ. Quomodo *nefariam vocem* Lutorii vocat Lepidus, 3, 50. *Freinshemius.*

2 *Adversum imperatorem.*] *Imperator* hic, non princeps Tiberius, sed exercitus dux Germanicus. Sic paulo supra : *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit.* Respondent enim sibi invicem, *Legatus* & *Imperator.* Pichena.

3 *Cum super eum Piso.*] Interior ergo discubuit Germanicus, ut dignissimus. de quo ordine sedendi non omnia mihi dicta in Convivio : dicam alibi: plene & apertis tibiis. *Lips.*

Cum super eum.] Discumbebat videlicet Germanicus in imo loco medii lecti, qui locus erat Romanis honoratissimus, & consularis: vide Plutarchum problem. 3. lib. 1. Symposiacon. *Muretus.*

4 *Cibos arguentes.*] Statim subjicio : *Quod haud minus Tiberius, quam Piso abnuere* : quæ verba paulo post non suo loco posita sunt. *Idem.*

5 *Tot adstantium visu*] Legendum videtur, *visus.* Lib. 11. *augebat intuentium visus eximia ipsius species* tamen utcumque ferri potest, *visu*, id est, in oculis tot adstantium. *Pichena.*

6 *Ministros in tormenta.*] Cum familiam suam offerret Piso ad tormenta, flagitabat etiam ad idem eos, qui Germanico in eo convivio ministrarunt. Ita enim capio ministros hic. Tacit. lib. seq. *quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primos ministros erat.* paulo post : *quin potius ministros veneni excruciaret.* inferius : *ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros.* Pichena. *Ministros* intelligit servos, per quos ut alia, sic mensæ etiam ministeria tum obibantur. Hoc sensu proprie, *ministri* 4, 10. eoque hoc etiam loco proxime præcessit de *familia*, hoc est, servis : sequiturque *in tormenta flagitabat*, quod in liberis capitibus quomodo ei licuisset ? *Freinshemius.*

1 *Scri-*

de Germanicum interiisse. 1 * *scripsissent* expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur; *non temperaturos manibus,*

1 *Scripsissent expostulantes.*] Alieno loco hæc inserta. Mihi sententia præclare reddi videtur, si iis amotis legas: *Senatus, numquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse: simul populi ante Curiam voces audiebantur.* Quo tamen illa quæ superant remittenda sint, mihi non liquet. *Lipsius.*

Scripsissent expostulantes.] Sensus est, objectum à Senatu Pisoni, quod ipsi nempe Germanicus & Piso per literas expostulavissent de veneno præbito aut non præbito. *Rhenanus.* Lacunam hic esse necesse est: desunt enim quædam, quæ suspicione & conjectura restitui possent. Sed sine emendatioris ope codicis temerarium esset. *Ferrettus.* *Scripsissent expostulantes,* delenda. *Muretus.* Locum esse mutilum indicant verba, quæ Faërnus addebat ex manuscripto libro. Sunt autem hæc, quæ nihilominus non implent: *Scripsissent: instabant accusatores statim scribi sententias expostulantes,* &c. *Ursinus.* Luxata esse judicaverunt viri magni in his literis. Mihi levi mutatione rescribendum videtur; *submisse expostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnueret.* Persuasum erat & vulgo & Senatui, fraude periisse Germanicum: id Tiberius semper agnoscere se diffitetur, & hoc crimen longe à Pisone rejicit; mavultque hærere cum in majestatis crimine quam in veneficii. Id patres indignari, quod præcipuum crimen rei non minus princeps quam ipse Piso abnueret. Sed hoc submisse & secreto murmure. Nihil certius. Paulo post de Plancina; *in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant.* Et paulo inferius hoc ipso libro: *Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur.* Mercerus. Corruptissimus locus, & plurimis eruditorum conjecturis vexatus. Harum enim, non juvantibus MSS, hic tantum usus est. Videantur autem illæ apud suos auctores. Plerique de literis vel à Pisone ad Germanicum, vel à Germanico ad Pisonem, vel ad hunc à Tiberio, aut ab amicis Pisonis scriptis agi existimant, easque à Patribus expostulari, ut ex iis convinci posset Piso. Quod sane mihi non probatur. Quis enim credat, vel scelus in Germanicum cogitatum amicis, quorum nullus hic usus erat, Pisonem per literas aperuisse; vel præsente Tiberio, hujus hac de re scripta mandata Senatores expostulasse? Pisonis, si quæ fuerint, ad Germanicum epistolæ, non tam à Pisone peti, quam Agrippina, debebant. Itaque verisimile mihi est alia hic scripsisse Tacitum. Ac vestigia corruptæ lectionis proxime sequutus, non incommode, totum hunc locum sic mihi videor restituisse; *Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ illatum: Senatus nunquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse, Cur interfecisset, expostulantes. quod haud minus Tiberius, quam Piso, abnuere.* Adeo certum erat Patribus non sine fraude Pisonis Germanicum interiisse, ut in hujus causæ cognitione, palam expostulaverint, rogaverintque ipsum Pisonem, Cur vero Germanicum, optimum & innocentissimum Principem, interfecisset; qua caussa ad audendum atrox adeo scelus esset impulsus. Tamen id crimen, tanta vi tantaque constantia & adseveratione objectum, non minus Tiberius, quam Piso abnuere. Nam, ut paullo ante loquitur Tacitus, *solum veneni crimen Piso visus est diluisse.* Et interera Tiberii, ut potius nomine

manibus, si patrum sententias evasisset. [1] effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac [2] divellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an [3] mortis exactor sequere-
15 tur. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa; donec mediæ Pisoni spes, *sociam se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitii* promittebat. Ut secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit. quod reus [4] postquam sibi exitiabile intelligit, [5] an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusa-

nomine læsæ majestatis, ob bellum provinciæ illatum, quam veneficii, contra Pisonem ageretur; metuentis scilicet, ne alias scelesta, quæ creditus est Pisoni adversus Germanicum dedisse, mandata in lucem protraherentur. Hæ expostulationes Senatus, *infensa patrum voces*, pagina proxima appellantur. *Boxhornius.*

1 *Effigiesque Pisonis.*] Id solet in damnatis. Iuvenalis:

—— *descendunt statuæ restemque sequuntur.*

Lipsius.

2 *Divellebant.*] Replumbabant à basibus, quibus affixæ atque applumbatæ erant. *Muretus.*

3 *Mortis exactor sequeretur.*] Exactor, qui præpositus ad exigendum perficiendumque, & quasi custos. Livius lib. II. De Bruto filios plectente: *Et qui spectator erat amovendus, cum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit.* Plinius lib. IX. epistola ad Paullinum: *Ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam.* Romæ marmor epitaphium,

M. AVRELIVS. AVGG. NN.
LIB. EPAPHRODITVS.
EXSACTOR. OPERVM. DOM. NN.

Tacitus in suppliciis fere usurpat, ut l. XI. *Denuntiat centurionibus qui aderant, exsequi cadem. custos & exactor è libertis Euodus datus.* Ambrosius lib. de Tobia cap. IX. *Dum vadis cum adversario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte producat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Sed & ἁπλῶς reperio, quasi muneris nomen, Exactor. ut in Museo Carpensi,

SEX. POMPEIVS. FAVSTVS.
SEX. POMPEII. EXACTOR.

Lipsius.

4 *Postquam sibi exitiabile intelligit.*] Nempe Plancinam gratia Augustæ subnixam, in qua una omnis Pisoni spes erat reposita, dissociare causam suam, & sibi separatim salutem quærere. Male quidam accipiunt, quasi non ex hoc facto Plancinæ, sed aliunde, exitium sibi imminere intellexisset. *Freinshemius.*

5 *An adhuc experiretur.*] *Experiri* dicitur tam actor, quam reus; sed sæpius

cuſationem, inſenſas patrum voces, [1] adverſa & ſæva cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quam quod Tiberium ſine miſeratione, [2] ſine ira, obſtinatum clauſumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit, obſignatque, & liberto tradit. Tum [3] ſolita curando corpori exſequitur. dein multam poſt noctem, egreſſa cubiculo uxore, *operiri fores* juſſit: & cœpta luce, perfoſſo jugulo, jacente humi gladio, repertus eſt. Audire me memini ex ſenioribus, 16 viſum ſæpius inter manus Piſonis libellum, quem ipſe non vulgaverit, ſed amicos ejus dictitaviſſe, *litteras Tiberii & mandata in Germanicum continere:* [4] *ac deſtinatum promere apud patres, principemque arguere, ni eluſus à Sejano per vana promiſſa foret. nec illum ſponte exſtinctum, verum immiſſo percuſſore.* quorum neutrum adſeveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui noſtram ad juventam duraverunt. Cæſar [5] flexo in mœſtitiam ore, *ſuam invidiam tali morte quæſitam* apud ſenatum, * crebriſque

plus ad actorem pertinet. Eſt autem ad judicem ire, aut in alium, aut pro ſe. *Ferretus.*

1 *Adverſa & ſæva.*] Sic Catilinæ poſt primam Ciceronis orationem in ſenatu habitam eo nomine, cum maledicta in conſulem congereret: *Obſtrepere omnes; hoſtem atque parricidam vocare.* Gronovius.

2 *Sine ira.*] Quidam hoc omiſerunt, ſine dubio, quia ſenſui contrarium putaverunt, neque Piſone metuendum fuiſſe, ſi *ſine ira* eſſet conſpectus. Sed non ita eſt. nam ſi iram in eo advertiſſet Piſo, potuiſſet ſperare, ſubito quodam adfectu concitatum, ſi mentem rurſus compoſuiſſet, mitigari poſſe. At nunc ſatis intelligebat, eum adverſus omnes motus firmatum, certo fixoque animi decreto, reum liberæ Senatus cognitioni relinquere conſtituiſſe. *Freinshemius.*

3 *Solita curando.*] Lavat, ungitur, fricatur, extergitur, cœnat. *Muretus.*

4 *Ac deſtinatum promere.*] Ejuſdem ſententiæ fuit, quod Suetonius ſcripſit, in Tib. cap. LII. *Quem* (Piſonem) *mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, niſi ea ſecreta obſtarent.* loco hodie non corrupto ſolum, ſed defecto. Conatur tamen ingenioſe Torrentius: *ni Sejanus ſecreto obſtaret.* Lipſius.

5 *Flexo in mæſtitiam ore.*] Bene *flexo.* gaudebat enim potius, (ſi quis intimos ejus ſenſus perſpicere potuiſſet) nullum amplius periculum eſſe, ne tota res pateſieret, ſublato indice. Ac mihi quidem, pro cetero Tiberii ingenio veriſimile fit, immiſſum ab eo percuſſorem fuiſſe. *Muretus.* Ante hæc verba haud dubie aſteriſci

briſque [1] interrogationibus exquirit *qualem Piſo diem ſupremum, noctemque exegiſſet.* [2] Atque illo pleraque ſapienter,

riſci nota ponenda eſt. Nam hic ea deſunt, quæ de liberto Piſonis, nunciante mortem, & codicillos patroni, ut juſſum erat, tradente ſcripſerat Tacitus. Et hic ille eſt, quem, ut ſubditur, crebris interrogationibus Tiberius convenit. Periit hic etiam verbum, *Quæritur*, vel quid ſimile, quo hæc referenda ſunt; *Cæſar flexo in mœſtitiam ore, ſuam invidiam tali morte quæſitam apud ſenatum.* Boxhornius.

1 *Interrogationibus exquirit.*] Et hic Mureti libello fidem ne habeas, dum ait, in vetere libro defectum hujuſmodi apparere: *ex ..... quirit*, quem ille replet: *ex filio quærit.* Scias enim, talem in Man. lacunam non eſſe. *Pichena.*

2 *Atque illo pleraque*] Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem hæc referantur, *Atque illo?* nullum certe nomen præivit. Puto mutila eſſe. niſi ſint; ſcribe, *Atque filio.* Eſt enim εὔλογον filium Piſonis attuliſſe parentis codicillos, & ab eo quæſiſſe Tiberium ſingulatim de morte. *Lipſius.*

Atque illo.] Filio. *Muretus.* Piſo quædam ſcripſit ante mortem, libertoque tradidit. *paucis conſcribit obſignatque, & liberto tradit.* nempe codicillos, quos ab eo in curia Tiberio redditos, ipſe Senatui legit, cum prius de extremis domini à liberto multa percontatus eſſet. At is (ut vulgus libertorum) partim incogitanter, partim cordate reſpondebat. quid? dicemus ejuſmodi aliquid cadere in filios Piſonis? non apte quidem: nam juvenes erant primæ nobilitatis, innutriti parentum præceptis, qui animos tam excelſos gerebant, & horum unus jam dederat egregium ſpecimen juventutis. *M. Piſo repetere Syriam dehortatus eſt. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri ſeni ceſſiſſet.* Præterea intento majeſtatis crimine, Piſo talia filiis non injunxiſſet, quos noxios innoxioſve ſuarum rerum ſciebat ſatacturum; eaque de cauſa ſcriptis purgat utrumque. Non negaverim tamen multis à traditione codicillorum interjectis, ſubobſcurum quid exortum. Sed iis magiſtris uſus eſt Cornelius, quorum ſcripta haud unquam percipere queas niſi recurras, & provideas. Sinas igitur, quæ inſerit de fallaciis Sejani, cæteraque connecte, omnia clara & liquida ſunt. *Salinerius.* Mutilum locum, quilibet pronunciabit. Aſteriſcum tamen opponerem, non poſt verbum, *exegiſſet*, ſed poſt verbum, *quæſitam.* Exiſtimo enim, Tacitum loqui de Liberto, cui Piſo tradiderat codicillos ad Tiberium. Tali ſententia: Cæſarem ſenſiſſe, invidiam ſibi morte Piſonis quæſitam. cumque codicillos ſibi à liberto redditos accepiſſet, crebris interrogationibus ex eodem liberto exquiſiviſſe, qualem ſupremum diem noctemque Piſo exegiſſet. Reſpondente illo, quædam ab eo ſapienter, quædam inconſultius acta: vel ſi mavis, ipſo liberto quædam verba ſapienter, quædam inconſultius ad interrogata reſpondente, Tiberium recitaſſe codicillos. *Pichena.* De filio Piſone interrogato non modo εὔλογον, ſed neceſſarium eſt, ſi rem recte cogitas Et oratio concinna aliter non eſt, niſi ſic ſtruatur. Sed quod Lipſius ait, Piſonis filium attuliſſe parentis codicillos, id non εὔλογον, ſed plane ἄλογον. Fugit ipſum ratio, nec meminerat amplius, liberto ſuo Piſonem dediſſe ad Cæſarem ferendos. Nec putemus jam primum à quocunque ad Tiberium delatos, ſed in curiam à Tiberio ipſo allatos. Etiam cave illa verba, *Recitat codicillos*, de filio Piſone accipias, ſed de ipſo Cæſare,

pienter, quædam inconsultius respondente, [1] recitat codicillos à Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus,* [2] *quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est; deos immortales testor vixisse me Cæsar cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro* [3] *liberis meis consulatis. ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium,* [4] *per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo.* De

[1] Plan-

sare. Quod non modo sententia loci totius vult, sed efflagitat ipsa verborum istorum structura. *Acidalius.* Ipsa periodi structura sententiam juvat ita componentium, *suam invidiam apud senatum quæsitam.* Nisi forte ut in loco corrupto defectoque suspicioni locus sit, aliter hæc ab auctore concepta fuisse. Sequentia certe non amplius sibi constant, & proinde diversis interpretationibus obnoxia fuere. Quippe, *Atque illo*, alii sic efferunt, ut tamen non appareat, quis responderit, alii ad senatum trahunt, tanquam ille responderit Tiberio; quidam ad filium Pisonem: nonnulli verbum verbo reddere contenti, quas in auctore salebras inveniunt, easdem lectori relinquere quam litem hanc suam facere maluerunt. Mihi potior visa est ratio de liberto hæc interpretandi, cui codicillos à Pisone traditos supra memoraverat auctor. præsertim quum & socerum meum Berneggerum, & Curtium Pichenam idem sensisse cernerem. *Freinshemius.*

1 *Recitat codicillos.*] Ita vocabant, quæ non in tabulis scripta, sed in charta, aut membranis, quasi memoriæ causa notata essent. *Muretus.*

2 *Quatenus veritati.*] Melius, *quatinus*: id est, quoniam. *Lipsius.*

Quatenus.] Legendum, *Quatinus.* Hæc autem quid inter se differant, ita exponit Cornelius Fronto, *Quatenus, qua fine; Quatinus, quoniam.* Muretus.

3 *Liberis meis consulatis.*] Eam unam causam fuisse puto Pisoni, cur ne moriens quidem scelus Tiberii detexerit, quod metueret liberis suis. *Idem.*

4 *Per Collegium.*] Quian' Augusto collega, an quia Tiberio ipsi? Utrumque enim verum. & consul cum Augusto fuit anno DCCXXXI. consul iterum cum Tiberio, DCCXLVII. *Lipsius.*

Collegium consulatus.] Utriusque collega fuerat, & Augusti & Tiberii. *Muretus.* Verus sensus, *Oro te per obsequium &c. per Consulatum quem una tecum gessi: atque quo magis movearis, is rogo, qui & amicus tibi fui, & nihil post hac sum rogaturus, ut filium meum salvum velis.* Errant qui Pisonis collegam faciunt Augustum, quum intelligatur Tiberius. Nam A. V. C. DCCXLVI.

17[1] Plancina nihil addidit. Poſt quæ Tiberius adoleſcentem crimine civilis belli purgavit: [2] *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare:* ſimul *nobilitatem domus;* [3] *etiam ipſius, quoquo modo meriti, gravem caſum* miſeratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio diſſeruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cujuſque ſecreti queſtus magis ardeſcebant: *Id ergo fas aviæ interfectricem nepotis adſpicere, adloqui, eripere ſenatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigiſſe! Vitellii & Veranii* [4] *voce defletum Cæſarem; ab imperatore & Auguſta defenſam Plancinam! proinde venena, & artes tam feliciter* [5] *expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patruum ſanguine miſerrimæ domus exſatiaret.* [6] Biduum ſuper hæc imagine cognitionis abſumptum; urgente Tiberio liberos Piſonis, *matrem uti tuerentur.* Et cum accuſatores ac teſtes certatim perorarent reſpondente

DCCLVI, vel, ut alii, DCCLVII. Tiberius & Piſo Conſules fuerunt. *Freinshemius.*

1 *De Plancina nihil addidit.*] Neque quo eam ſublevaret: quam jam oderat, ut perfidam, quæ in communi cauſa defenſionem diviſiſſet. neque ut premeret, cum ſciret, fruſtra fore, quicquid adverſus eam diceretur, in tanta gratia Auguſtæ. *Muretus.*

2 *Patris quippe juſſa.*] Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris aut domini. *Idem.*

3 *Etiam ipſius.*] Graves enim à ſemetipſo pœnas exegerat, quod ad miſericordiam plurimum poſſe monet Ariſtoteles in Rhetoricis. *Idem.*

4 *Voce defletum.*] *Deflere voce,* nihil aliud eſt, quam conqueri, lamentabili oratione proſequi. Sic de carmine lugubri infra, 3,49. *Quo Germanici ſuprema defleverat.* Freinshemius.

5 *Expertas.*] Παθητικῶς, ut in illo Propertii. *Experta metuens jurgia ſævitiæ.* Muretus.

6 *Biduum imagine cognitionis.*] Inani & aſſimulata ſpecie. *Muretus.* Ex ſuperioribus, & ſequentibus videtur, de Plancina tantum rem eſſe. tamen inferius, in ſententiis conſtat, una de Plancina, Piſone, filiiſque. *Pichena.* Videntur moti his verbis, *Biduum abſumptum,* putaviſſe majus temporis ſpatium, quam æquum aut ſolitum eſſet, impenſum fuiſſe: idque tamquam invidiæ periculum ſubeſſet, excuſatum hoc prætextu, dictumque, ideo tantum temporis ſumi, ut cauſa probe cognoſci dijudicarique poſſit. Sed conſtat non modo biduum, ſed plures dies, cauſis tam gravibus enodandis, tribui conſueviſſe. Supra in cauſa Piſonis 3, 13. undecim dies colliguntur. Non igitur illam ob rationem *bidui* facta eſt mentio: ſed ad artificium Tiberii exponendum: qui ſicut eripere Plancinam conſtituerat, ita diſpiciebat, quomodo id minima cum invidia fieret; quam ſciebat orituram eſſe longe maximam, ſi ſtatim, antequam accuſata eſſet, periculo eximeretur.

dente nullo,[1] miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam [2] referente Cæsare[3] magistratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Pisonis*[4] *radendum fastis* censuit; *partem bonorum publicandam; pars ut Cn. Pisoni filio concederetur,*

mereretur. Ille autem & legibus plenum robur reliquisse videri voluit, & Plancinam non solum Principis arbitrio absolvi, sed quoniam in cognitione causæ nullum, aut exiguum, neque plane venia indignum, crimen compertum esset. Ideoque speciem præbuit judicii, quod propterea non *cognitionem* Tacitus, ut veram & seriam, sed *imaginem cognitionis* nominat. *Freinshemius.*

1 *Miseratio quam invidia augebatur.*] Ad Græcorum & Hebræorum imitationem, loquendi hæc forma eclipcici generis est, qua familiarissime usus Cornelius. Ita quoque Vlpianus, Paulus, Modestinus, Martianus, & Florens Tertullianus sæpe locuti sunt: quod & alii ante nos animadverterunt. *Vertranius.*

2 *Referente Cæsare.*] Quidam notant, hoc eo notatum à Tiberio, quod more prisco magistratus à judicandi munere immunes essent. idque ex prima actione in Verrem satis intelligi. Verum est, quod notatur, sed ad hunc Taciti locum nihil pertinet. Non poterant quidem ii, qui magistratum gerebant, operam dare Prætori exercenti publicum aliquod judicium; & si qui forte ducti essent, antequam magistratum inirent, simul atque ineundi tempus venerat, amplius non erant in judicibus, sed alios in eorum locum subsortiri necesse erat. Ne poterant quidem ab eo prætore, cui jurisdictio obvenerat, judices dari: sed hic nihil tale agitur. Neque enim agebatur hæc causa apud prætorem, & judices qui forte ducti, ut moris erat, ei in consilio adessent: sed apud Tiberium & apud Senatum. & hoc est, quod antea dixit Tiberius: *In curia potius quam in foro: apud senatum, quam apud judices.* Sed quod notat Tacitus tale est; Consules, ceterique magistratus, cum quid referebatur ad Senatum, non solebant sententiam dicere, sed sententias aliorum exquirere. Id vel ex eo constat, quod consul designatus primus sententiam rogabatur. Inde consulares, prætorii, ædilicii, cæteri ordine. Quomodo autem ii, qui jam in magistratu erant, cessissent aut designatis tantum, aut iis, qui honore aliquo perfuncti, jamque privati essent? Et cum qui rogat, superior sit, qui rogatur, ac dicere jubetur, inferior: quis, quæso, consulem rogare poterat? Qui aut non aderat (quo enim imperante venisset?) aut ipse senatum habebat. Formula rogandi hæc erat, *Dic M. Tulli*, *Dic C. Iuli.* Quis hoc modo consulem compellare ausus esset? At Cæsare referente, qui super omnes magistratus erat, quique eis omnibus imperare poterat, etiam magistratus eo munere fungebantur. *Muretus.*

3 *Magistratus etiam.*] Non vane id notat. prisco enim more, magistratus à judicandi onere immunes. Cicero in Verrem actione 1. & alii. *Lipsius.*

4 *Radendum fastis.*] Vt memoria ejus prorsus aboleretur. Cic. pro Sext. de Pisone & Gabinio: *Iidem consules si appellandi sunt consules, quos nemo est, quin non modo ex memoria, sed ex fastis evellendos putet.* Valerius de Mario: *cujus septem in fastis consulatus leguntur*, &c. Tales sunt, qui è foro R. eruti, hodie in Capitolio omnium oculis patent. *Muretus.*

1 *Isque*

tur, [1] isque prænomen mutaret. M. Piso [2] exuta dignitate, & accepto [3] quinquagies sestertio in decem annos [4] relegaretur, concessa Plancinæ incolumitate ob preces Augustæ. 18 Multa ex ea sententia mitigata sunt à principe: *ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando [5] M. Antonii qui bellum patriæ fecisset, Juli Antonii qui domum Augusti violasset, manerent.* & M. Pisonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna bona; satis [6] firmus, ut sæpe memoravi, adversum pecuniam; & tum [7] pudore absolutæ Plancinæ placabilior. Atque idem cum Valerius Messallinus [8] *signum aureum in æde Martis Vltoris*, Cæcina Severus [9] *aram Vltioni statuendam* censuissent, prohibuit: *ob externas ea victorias*

1 *Isque prænomen mutaret.*] Quod & factum. nisi Dio mihi imponit, qui libro LX. Lucium (non Cnæum) Pisonem Cn. Pisonis & Plancinæ filium præfuisse Africæ sub Claudio tradidit. *Lipsius.*

Prænomen mutaret.] Sic M. Antonio mortuo, decretum est, ne quis ex eadem gente *Marci* prænomine uteretur. Sic M. Manlio Capitolino dejecto, ne cui Manliorum *Marco* prænomen esset. Plutarchus, Livius. Sic lib. superiori, ne quis Scriboniorum *Drusi* cognomentum adsumeret. *Muretus.*

2 *Exuta dignitate.*] Senatoria videlicet. Ita inferius scriptum, *exuere ordinem.* Lipsius.

3 *Quinquagies sestertio.*] Sunt nobis, *centum vigintiquinque millia Philippicûm.* Videsis opes ejus ævi, etiam ab hoc exemplo: & quomodo vel exsuli provisum. Vere ergo Seneca: *Eo temporum luxuria prolapsa est, ut majus viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium Principum fuit.* Idem.

Quinquagies sestertio.] Puto vocem, *sestertio*, vacare. *Quinquagies centena millia sestertium*, efficiunt more Romano ducenta millia scutorum monetæ. *Muretus.* Videtur legendum: *Et accepto quinquagies sestertium*, &c. non, *sestertio*, ut supra. *Vrsinus.* Frustra laborant ambo. *Quinquagies sestertium* sunt nostrorum Philippum centum viginti quinque millia. *Gronovius.*

4 *Relegatur.*] Lege, *relegaretur.* Muretus. Vulgo *relegatur.* Lipsius correxit. nam supra dixit, *concederetur.* Pichena.

5 *M. Antonii.*] E fastis tamen Capitolinis erasum, & postea restitutum fuisse constat. & ita factum significat & Cicero his verbis: *Cujus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* Muretus.

6 *Firmus adversus pecuniam.*] Contra de Vespasiano Aurelius Victor: *infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam.* Pichena.

7 *Pudore absolutæ Plancinæ.*] Pudebat enim in alios minus culpæ affines severiorem esse, cum in Plancinam mitis fuisset. *Muretus.*

8 *Signum aureum.*] Nullus interpretum expressit, cujus rei signum hoc fuerit. Ceterum ipsius illius Martis signum fuisse non ambigo, ob hoc ipsum, quia nihil aliud ab auctore additum est. *Freinshemius.*

9 *Aram Vltioni.*] Sic supra, *aram Adoptionis*

ctorias sacrari dictitans; [1] *domestica mala tristitia operienda.* Addiderat Messallinus, *Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoque, ob vindictam Germanici grates agendas*, omiseratque Claudii mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, *an prudens præterisset?* ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium, seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, *Vitellio, atque Veranio, & Servæo* [2] *sacerdotia tribuendi.* Fulcinio *suffragium ad honores* pollicitus, monuit; *ne facundiam violentia præcipitaret.* Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata. [3] adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. & gliscit utrumque posteritate. [4] At Drusus urbe

19

adoptioni: Sic lib. seq. *aram clementiæ, aram amicitiæ.* Sic lib. 15. *Post natam ex Poppæa prolem aram fœcunditati.* Sic Sueton. Calig. *Addit etiam pro argumento aras ibi inscriptas ob Agrippinæ puerperium.* Muretus.

1 *Domestica mala.*] Sic ob victorias civiles non triumphabant. Sic nostra ætate monumenta insignium victoriarum, ex civilibus bellis, primum posita, deinde sublata esse scimus: cum veterum inimicitiarum memoriam, quam oblivione sepeliri satius foret, renovatura viderentur. *Idem.*

2 *Sacerdotia.*] Quidam sacerdotium singulariter: sed Tacitus *sacerdotia* dixit tamquam de pluribus, erant enim varia, nec unius generis, sacerdotum collegia. *Freinshemius.*

3 *Adeo maxima quæque.*] Similis querela Thucydidis l. 1. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοὰς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἢν ἐπιχώρια σφίσιν ᾖ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται. & iterum: Οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται. nec dubium, quin ad hæc loca respexerit noster. *Lipsius.*

4 *At Drusus urbe egressus.*] Quæras, quo hæc egressio & reditio? Ad morem priscum, quo obtinuit, ut qui e provinciis cum imperio redirent, illud ipsum amitterent simul intrassent urbem. Ideo Livius libro XXVI. *Quinto Fulvio ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decrevit Senatus.* Et magis ad lucem Taciti, quod Dio lib. LIV. tradit, Augusto decretum perpe-

urbe egressus [1] repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum [2] miti obitu. nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est veneno aut fame
20 exstinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere; trahere graves prædas: postremo haud procul [3] Pagida flumine cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites *ut copiam pugnæ in aperto facerent*, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugienti-

tuum Proconsulare imperium, ita ut nec si intra urbem venisset, minueretur, neve necessum esset (ut ipse loquitur) *ἀνανεώσασθαι τὴν ἀρχήν*. id est, renovare, sive ut Tacitus, repetere auspicia. Nam auspicii nomine etiam imperium hic cape. Sed cui rei Druso opus fuit repetito imperio? ad ovationem. Nam qui triumphans ovansque urbem ingreditur, cum Imperio id facit in illum diem: Drusus autem imperium amiserat ingressus urbem ob fratris sui mortem. Debuit ergo repetere, ut ovaret. Ejus sententiæ sunt, quæ apud Ciceronem legis, spem triumphi abjicientem: *Vtar ea porta, quam primam videro.* & apud Cœlium: *Neque enim stulte Appius, qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat.* Apud Vlpianum, l. ult. De off. Proconsul. *Proconsul portam Romæ ingressus deponit imperium.* Iterum apud Ciceronem: *Mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, & extra urbem esse cum justissima caussa.* Idem.

1 *Repetendis auspiciis.*] Τοῦ ἀνανεώσασθαι τὴν ἀρχὴν ἕνεκα. Forsitan legendum, *repetitis.* Muretus. Non aliud hic per *auspicia* magis intelligitur, quam imperium, non quale principes, sed quale proconsules & legati obtinebant. *Freinhemius.*

2 *Miti obitu.*] Miti obitu, id est, citra vim, & ex fato. Sed videamus. M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumviro. ex ea genuit Vipsaniam, de qua hic, Drusi matrem. Altera, Marcella Octaviæ filia. ex ea quoque liberi, si Suetonio fides diserte id in Augusto tradenti. etsi nihil de iis postea reperias, & videatur ea proles non fuisse vitalis. Tertia uxor, Iulia. ex ea nati Cajus & Lucius Cæsares, Postumus Agrippa, Agrippina & Iulia. In his plerisque vera Taciti nota. Cajus enim & Lucius veneno crediti periisse; Agrippina, fame; Postumus, ferro. Iuliam excipio. cujus mortem libro IV. ita narrat ipse Tacitus ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. *Lipsius.*

3 *Pagida flumine.*] Quem alio nomine

gientibus, increpat signiferos, *quod* [1] *inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret*, simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prœlium omisit, donec desertus suis caderet. Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo 21 successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & è vetere memoria facinore, [2] decumum quemque ignominiosæ cohortis [3] sorte ductos, [4] fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut [5] vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prœlio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit; donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Cæsar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque* [6] *Apronius jure proconsulis tribuisset*, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis, & [1] obsi-

mine Belum dici Plinius ait. *Idem.*

1 *Inconditis aut desertoribus.*] Duabus his notis universas Tacfarinatis copias complexus est. nam illæ partim ex barbaris constabant; partim ex his, qui quum sub Romanis prius stipendia meruissent, deinde ad Tacfarinatem profugerant: illud genus *inconditorum*, hoc *desertorum* appellatione notavit, neque vel illis horum, vel his illorum probrum competebat. *Freinshemius.*

2 *Decumum quemque.*] Sic legiones, sic deditos jussu Galbæ decumari, idem Cornelius scribit Histor. lib. I. Hucque verbum C Cassii ex XIV. Annalium traho: *Ex fuso exercitu cum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* M. Tullius pro Cluentio, *statuerunt majores nostri, si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverti, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perveniret.* Primus quoque Appius Claudius, nisi memoria fallit, Livii lib. II. *Qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit: cætera multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti.* Vertranius. Morem hunc nemo melius exposuit Polybio 6, 36. *Freinshem.*

3 *Sorte ductos.*] Totidem Sallustiana verba Servius citat, *Sorte ductos fuste necat.* quod ad Crassum referendum videri in decimatione cohortis unius vere observavit noster Douza. *Lipsius.*

4 *Fusti necat.*] Ita Manuscriptus. Vulgo, *fuste necat.* Pichena.

5 *Vexillum veteranorum.*] Intelligendi veterani, quales *exauctorati retinebantur sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* supra I, 36. *Freinshemius.*

6 *Apronius jure proconsulis.*] Huc refer illud Suetonii, cap. XXXII. *Corripuit Consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus*

[1] obſidia aſpernantibus, ſpargit bellum; ubi inſtaretur, cedens, ac rurſum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum feſſumque Romanum impune ludificabatur: poſtquam deflexit ad maritimos locos; inligatus præda, ſtativis caſtris [2] adhærebat. [3] miſſu patris Apronius Cæſianus, cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam adverſum Numidas pugnam facit, pellitque in

22 deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompejus proavi erant, defertur *ſimulaviſſe partum ex P. Quirinio divite atque orbo.* adjiciebantur *adulteria, venena*; [4] *quæſitumque per Chaldæos in domum Cæſaris*, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius [5] poſt dictum repudium adhuc infenſus, quamvis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haud facile quis diſpexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna; deprecatus primo ſenatum, *ne majeſtatis crimina tractarentur:* mox M. Servilium è conſularibus, alioſque teſtes inlexit [6] ad proferenda, quæ velut reticere voluerat.

bus donis ad ſe referrent; quaſi non omnium tribuendorum ipſi jus haberent. Lipſius.

1 *Obſidia aſpernantibus.*] Id eſt, cum nollent obſidere aut oppugnare ultra præſidia Romana, male bis terque accepti. *Idem.*

2 *Adhærebat.*] Ex Man. Vulgo, *hærebat.* Pichena.

3 *Miſſu patris, Apronius Cæſianus.*] Addita fuerat copula, *miſſuque patris*, contra auctoritatem Manuſcripti. eam ergo abſtulimus, minime neceſſariam. *Idem.*

4 *Quæſitumque per Chaldæos.*] Quod ſemper capitale. *Cui enim opus perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid adverſus illum cogitatur, vel optatur, aut poſt illum ſperatur & ſuſtinetur? Non enim ea mente de caris conſulitur, qua de dominis*, ait appoſite ad hanc rem Tertullianus. *Lipſius.*

5 *Poſt dictum repudium.*] Non ita capies, quaſi alibi dixerit de eo repudio: ſed *Dicere* repudium uſurpat, quod *Mittere* vulgo. id eſt, poſtquam repudiaſſet eam Quirinius. Repudiarat autem ante annos XX. Suet. Tib. cap. XLIX *Idem.*

6 *Ad proferenda ea, quæ velut rejicere voluerat.*] Monueram quidem prioribus notis, in Man. legi, *reicere*, ſed corruptum exiſtimans, putaveram reponendum, *reticeri*, pro eo quod vulgo legebatur, *reticere*. Sed Iulius Nellius I. C. Florentinus, acutiſſimi ingenii vir, probam ſibi videri Manuſcripti lectionem affirmavit. Cum enim ſenatum deprecatus eſſet Tiberius, ne majeſtatis crimina tractarentur,

voluerat. idemque servos Lepidæ, [1] cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules; neque per tormenta interrogari passus est de his, quæ ad domum suam pertinerent. Exemit etiam Drusum [2] consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ. quod alii civile rebantur; *ne ceteris adsentiendi necessitas fieret*: quidam ad sævitiam trahebant. [3] *neque enim cessurum nisi damnandi officio.* Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili *majores suos* ciens, *ipsumque Pompejum*,

23

tur, testes tamen illexit ad delicta ea proferenda, quorum cognitionem velut tejicere voluerat. Itaque verbum illud reposui. *Pichena.* Muretus *voluerant.* Non, non hæc mens. Tu me auctore legito, *reticeri.* Tiberius simulator & dissimulator, quæ quasi reticeri voluerat, ea proferri studet. *Acidalius.*

1 *Militari custodia.*] Militarem custodiam uti se habuit paullo uberius explicavi: non tibi veterane, sed tibi tiro, in EXCURS. nostris: quos utiliter & ad alia Taciti vide, in B. Lipsius.

Cum militari custodia haberentur.] Rei aut in vincula ducuntur, aut militibus traduntur, quæ *militaris custodia* dicitur: aut fidejussoribus creduntur; aut sibi ipsis, fide accepta non abituros: quæ *libera custodia* dicitur. Horum auctores Vlpianus & Martianus. *Ferrettus.* Vetus Iuvenalis interpres triplicem in urbe ipsa carcerem fuisse tradit; *Vrbanum, rusticum, & castrensem.* Erat & in ipsa Vrbe triplex carcer: Militaris, Apud magistratus, Apud fidejussores: quæ & *libera custodia* dicebatur. In militari reus dextera, miles sinistra manu alligari eadem catena solebat. Seneca de Tranquillitate vitæ: *Alligati sunt etiam, qui alligaverunt, nisi tu forte leviorem in sinistra catenam putas.* Idem ep. 5. *Eadem catena custodiam & militem copulat.* Custodiam autem vocabant & militem, & reum. *Apud magistratus*, ut in conjuratione Catilinæ. *Apud fidejussores*, Vlpianus l. 1. D. de custodia reorum. *Muretus.*

2 *Consulem designatum.*] Appianus: Σιλανὸς μὲν δὴ πρῶτος ἐλέχθη, ὃς ἐς τὸ μέλλον ᾕρητο ὑπατεύειν. ὧδε γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλων ὑπατεύσειν πρῶτος εἰσφέρει γνώμην, ὡς αὐτός οἶμαι πολλὰ τῶν κυρουμένων ἐργασόμενος, καὶ ἐκ τοῦδε βουλευτικώτερόν τε καὶ εὐλαβέστερον ἐνθυμησόμενος περὶ ἑκάστου: *Silanus primus sententiam dixit, qui in sequentem annum Cos. designatus erat. Ita enim apud Romanos futuri anni Consul primus censet; ut qui ipse multa e consultu patraturus sit, ideoque putatur cautius magisque intente de singulis cogitaturus.* Lipsius.

3 *Neque enim cessurum nisi damnandi officio.*] Hoc est, nisi ut damnationem Lepidæ suo cedentis suffragio etiam procuraret. Crediderim Drusum dicendæ primo loco sententiæ exemptum, postremo eam dixisse, & eorum suffragiorum numerum auxisse, quibus Lepida damnabatur. Vbi ex plurium suffragiis aliquid decernitur, vanum sæpe eorum suffragium est, quos primos plures alii exinde non sequuntur; qui vero ultimo di-

Pompejum, cujus [1] ea monumenta & adſtantes imagines viſebantur, tantum miſericordiæ permovit, ut effuſi in lacrymas *ſæva & deteſtanda Quirinio* clamitarent, *cujus ſenectæ atque orbitati* [2] *& obſcuriſſimæ domui*, [3] *deſtinata quondam uxor L. Cæſari, ac divo Auguſto nurus, dederetur.* dein tormentis ſervorum patefacta ſunt flagitia, itumque in ſententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. huic Druſus adſenſit, quamquam alii mitius cenſuiſſent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius; *compertum ſibi etiam ex P. Quirinii ſervis*,

cit loco, ſæpe, dum vel unius ſuffragio auctæ, vel ab eo deſertæ hæ aut iſtæ partes validæ aut invalidæ redduntur, plurimum profecto, imo plus cæteris omnibus poteſt. Facit huc proverbium Belgarum: *Noviſſimum judicum* (noſtri Scabinos vocant) *plerumque in judiciis plus cæteris poſſe, in ejuſque manu eſſe reum vel abſolvere, vel damnare.* Ob eam nimirum rationem, quam nunc dixi. Talis enim ultimo ſententiam pronuntiat loco. Pro iſta hujus loci interpretatione faciunt, quæ ſtatim ſubjiciuntur. *Itumque in ſententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quamquam alii mitius cenſuiſſent.* Ex his liquet primo cedentem loco, ultimo ſententiam Druſum dixiſſe, & quidem *damnandi officio*, id eſt, ut ſic auctis damnantium ſuffragiis Lepida damnaretur. *Boxhornius.* Scilicet adeo inops erat Tiberius paratorú ad damnandum, quos vellet perdere, ut, quæ vinceret abſolventes una, Druſi ſententiam in poſtremum differendam haberet. Vnde autem conſtat Druſum ultimo loco ſententiam dixiſſe? Neque enim, quod cenſuerunt aliqui priores mitius, prior etiam Rubellius Blandus, cui Druſus acceſſit, inde ſequitur hunc poſt omnes demum rogatum. Varia illa judicia fiebant in ſenatu, ſimulatque Druſum Tiberius ſententiæ primo loco dicendæ, ut conſulem deſignatum, neceſſitate ſolviſſet. Qui pejorem in partem hoc interpretarentur, conjiciebant eum velle Lepidam condemnari, nam ſi abſolvi vellet, utique non erat paſſurus, ut gratiam, quam initurus erat primus auctor clementiæ, alius occuparet. Quod eventus comprobavit. *Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio*, eſt, non enim daturum aliis priorem locum, niſi ad invidioſam cauſam damnandi. Ut recte & alii omnes acceperunt. *Gronovius.*

1 *Ea monumenta.*] De ipſo theatro accipienda ſunt, quod Pompejus exſtruxerat, Dio lib. 39. infra 14. 20. Sed quidam ſic videntur accipere, tamquam in illo qualicumque theatro, neſcio quæ Pompeji monumenta fuiſſent conſpecta. *Freinshemius.*

2 *Et obſcuriſſimæ domui.*] Abunde infra hoc ipſo libro. *Lipſius.*

3 *Deſtinata uxor L. Cæſari, ac divo Auguſto nurus.*] Non alibi quam in lapide repperi hanc hiſtoriam, qui Bergomi viſitur,

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS. PROCVRATOR. ERAM. LEPIDÆ. MORESQVE. REGEBAM. DVM. VIXI. MANSIT.

ris, veneno eum à Lepida [1] *petitum*. Inlustrium domuum 24 adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Juniæ familiæ redditus. casum ejus paucis repetam. Ut valida divo Augusto [2] in Remp. fortuna; ita domi improspera fuit, [3] ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas urbe depulit, [4] adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam [5] culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *læsarum religionum*, ac *violatæ majestatis* appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi,

SIT. CÆSARIS. ILLA. NVRVS.
PHILOLOGVS. DISCIPVLVS.
Post damnationem demum positus lapis videtur: & Pudenti adscripta gloria, tamquam illo vivo, Lepida casta, bona. *Idem.*

1 *Petitum illustrium domuum.*] Subolet hic deesse nonnihil: ibique finem esse periodi, *à Lepido petitum*. Ferrettus. Veretur hic mendum Æmilius, ubi nullum invenio scrupulum, quam in eo quod insolentius *adversa*, jungitur patrio casui, cum alias tertium exigat: intelligitur autem adversa illustrium domuum & familiarum principalium, quæ, ut supra scriptum est, per Chaldæos in domum Cæsaris quæsierit. *Vertranius.* Dudum monui continuanda hæc verba cum illis, *solatio adfecit*, inclusis parenthesi quæ intermedia. *Illustrium domuum adversa (etenim* &c. *amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus.* Narraverat adversa Calpurniorum & Æmiliorum, familiarum sane illustrium. At ea pensata Iuniorum prosperis. Non opus verbis: quando tam certam conjecturam & firmavit adsensu suo maximus Lipsius, & editiones nuperæ agnovere. Prorsus simile quod libro sequenti; *His tam adsiduis tamque mœstis modica lætitia interjicitur, quod Cominium equitem Romanum Cæsar precibus fratris concessit.* Mercerus. Sic lib. 4. *paternis adversis*. & in eodem, *adversis casuum*. Muretus.

2 *In Remp. fortuna.*] Cato ipse optavit ἄνοιαν Πομπηίου, τόλμαν Ἀλεξάνδρου, τύχην ἐκείνου, ἀνδρείαν Σκιπίωνος. Plutarch. in apophthegmatis, & in libro de Fortuna Rom. *Muretus.*

3 *Ob impuditiam filiæ ac neptis.*] Vide Suet. in Aug. 65. Macrob. lib. 5. Saturnal. cap. 5. Plin. 21, 3. *Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam littera illius Dei gemunt.* Sic enim lego, non ut amicus noster, *littera illius describunt*. Muretus.

4 *Adulterosque earum.*] Hi fuerunt, Iulus Antonius, Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio, aliique minoris nominis. De pœna adulterorum legendus Cujacius lib. 6. Observationum cap. 11. *Idem.*

5 *Culpam vulgatam.*] Hoc est, consuetam, passim admitti solitam. Quippe hæc mens Tacito, culpæ non no-

tendi, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur; exsilium sibi demonstrari intellexit; nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, [1] qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, *se quoque lætari, quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset.* [2] *idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset.* Fuit post-25 hac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde

væ, neque pro atroci habitæ, novum tum & atrox nomen impositum esse. *Freinshemius.*

1 *Qui per insignem nobilitatem & el.*] Lego verissima conjectura: *qui super insignem nobilitatem & eloquentia præcellebat. Et* pro etiam. *Acidalius.*

2 *Licitum, quia non SC. non lege.*] Observa. triplex ratio, sive via, à patria abeundi. Primum, jussu decretoque Senatus, quasi reip. interesset. Quæ ratio validissima, nec facile veniam aut indulgentiam inveniebat. Ideo Augustus in Agrippa Postumo, *multa de moribus adolescentu questus, ut exsilium ejus Sc. sanciretur, perfecerat:* Annalium primo. Altera ratio, per judices, & sententiam ex lege. Hæc quoque firma, & olim usurpata: at tertia novitia, cum Princeps in exsilium mittebat, quæ verius relegatio tantum erat, & velut à parente publico (nam & patribus domi ac privatim hoc jus) facta. Ovidius omnes tangit II. Tristium:

> *Nec mea decreto damnasti facta Senatus,*
> *Nec mea Selecto judice jussa fuga est.*
> *Tristibus invectus verbis (ita Principe dignum)*
> *Vltus es offensas, ut decet, ipse tuas.*
> *Adde, quod Edictum, quamvis immite minaxque,*
> *Attamen in pœna nomine lene fuit.*
> *Quippe Relegatus, non Exsul, dicor in illo.*

Gradatim ibi vides tres has species: & levissimam ac lenissimam tertiam, quæ auctoritate magis, quam jure constat. Cum tamen Edicta Principum vim legis haberent: verbo *Legis*, & hanc speciem Tacitus est complexus: & cum nulla harum intervenisset; aperte quidem: Tiberius redeundi merito gratiam fecit. *Lipsius.*

Idque jure licitum, quia non SC.] Ei, qui ex SC. vel lege aliqua esset exul, opus beneficio senatus, aut principis fuit: ei qui sponte secessisset, non item. Itaque D. Silano redire per leges licuit. Exilium autem dicitur ea pro Cæcina, non supplicium, sed perfugium portusque supplicii. Nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, & solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Sic

deinde [1] de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Julias rogationes [2] incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo conjugia &

Cn. Fulvius indemnatus exulaturus. Tarquinios abiit: id ei justum exilium esse, scivit plebs. Livii XXVI. Sic Scipio Africanus in exilium voluntarium secessit, & civitatem exoneravit, Seneca ep. XXCVII. Sic Metellus Numidicus ne Romæ causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est. Livii epit. LXIX. Ne dicam ab Atheniensibus accusatum Protagoram sponte exulasse: Arcadionem ob odium, quo Philippum regem prosequebatur, sibi exilium indixisse, ut ex Theopompo & Duri Samio lib. VI. Athenæus scriptum reliquit. *Vertranius.*

1 *De moderanda Papia Poppæa.*] Lex apud veteres in multa fama, & usu: de qua ubertim disserimus in EXCURS. & multa ad Taciti aliorumque lucem, in C. Lipsius.

De moderanda Papia Poppæa.] Observatum à doctis est, magnam Romanis semper conjugiorum curam fuisse. Hinc illa Censoria vox: *Ex animi tui sententia uxorem habes?* De qua formula M. Tullius 2. de Oratore, & Gellius 10, 20. Inde quoque ficta lex ab ipso Cicerone, 3. de Legibus: *Cœlibes esse prohibento.* Pœna tamen pecuniaria erat. Val. Maximus lib. 2. cap. 9. Multa hac de re sunt apud Xenophontem. D. Iulius post bellum Africanum, exhausta juventute, præmia proposuit τῇ πολυπαιδίᾳ, ut narrat Dio lib. 44. Primus Augustus legem tulit, & præmia pœnasque distinxit anno 736. ab V. C. Ea dicta, *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, non per lata præ multitudine recusantium. Eam significavit Horatius in carmine seculari. Ad quem locum vide veterem interpretem. Capita autem legis Iuliæ erant, ut cuilibet præter Senatores, & filios eorum, libertinas ducere liceret: ut sponsiones, pactionesque nuptiales, ne ultra biennium differentur. Ut divortiorum certus esset modus: & alia quæ postea in legem Papiam translata sunt. Vide Suetonii Augustum cap. 34. Lex vero Papia lata anno 762. Papio Mutilo, Q. Poppæo II. Cos. lata autem per Senatum. Multa capita habuit: Ut libertinas ducere liceret omnibus præter Senatorios. Antea decemvirali lege, neque Patricio plebeiam, neque ingenuo libertinam ducere fas erat. Sed prius illud multo ante abrogatum fuerat: posterius Iulia primum, deinde Papia lege sublatum. Ut patrono libertam ducere liceret. De tempore sponsalium contrahendorum & differendorum. Ne mulier quinquaginta annis minor, sexagenario nuberet, neu vir minor sexaginta quinquagenariam duceret: Ut ne liberos ducere vel nubere injuria prohiberent. De intervallo à morte conjugis vel à divortio. Lex Iulia à morte annum unum, à divortio sex menses; Lex Papia à morte biennium, à divortio annum & sex menses. De præmiis maritorum & patrum. Præmia duum generum; Honores & commoda. Honores, honestior in spectaculis locus: prior locus in magistratibus: ut in petitione præferrentur, qui plures liberos procreassent: ut præferrentur in sorte provinciarum: ut diutius obtinerent; ut primi sententiam rogarentur: Ut gratia iis fieret annorum in petendo magistratu, &c. Quæ capita & alii annotarunt; quos doctrina atque judicio I. Lipsius noster superavit. *Muretus.*

2 *Incitandis cœlibum pœnis.*] Id est, augendis atque intendendis. *Lipsius.*

Incitandis cœlibum pœnis.] Putavi

& educationes liberum frequentabantur, [1] prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliſcebat, cum omnis [2] domus delatorum [1] in-

vi olim ſcriptum fuiſſe à Tacito, *incitandi cœlibum pœnis :* Id eſt, incitandorum cœlibum gratia. Multa enim ad eum modum ſcripta antiquis. Plautus Captivis, *nominandi iſtorum.* Varro de re ruſt. *Generandi animalium.* Cic. Phil. v. *condonandi agrorum.* Gellius 16, 8. *Videtur eum librum ſcripſiſſe ſui magis admonendi, quam aliorum docendi gratia.* Quem locum non erat, cur de mendo ſuſpectum haberent. Vetus interpres Dyctis Cretenſis, in quo multa proba & veteris notæ; ſed pleraque depravata ab imperitis correctoribus: *Miſſi ab Trojanis, qui peterent eorum, qui in bello ceciderant, humandi veniam.* Ita libri ſcripti; vulgo addiderunt vocem *corpora*, quibus inſueta hæc locutio. Corippus lib. II.

Et patrium diadema dedit, curaſque regendi
Impoſuit rerum genitor, quas ipſe creavit.

Et ad eundem modum in l. 22. C. de admin. tut. *pecunia fenerandi* ſcriptum eſt: *Huc accedit, quod ipſius pecuniæ fenerandi uſus vix diuturnus eſt.* Suetonium credunt ita locutum in Aug. 98. *Exacti jocandi licentia, diripiendique pomorum, & obſoniorum, rerumque miſſilium.* Mihi non liquet, quoniam & libri quinque optime habent, *Miſſilia*, & inter eos fideliſſimus ille Ranconeti, quem jam laudavi: & Suetonius ſolet *rerum miſſilia* dicere, non *res miſſiles.* Et hæc quidem ita ſunt, ſed quid ad Tacitum? qui neque eam locutionem uſus alibi, neque hic ſecundo caſu ſcripſiſſet *incitandi cœlibum*, & ſtatim tertio, *augendo ærario.* Nihil melius quam quod notatum eruditiſſ. Lipſio, *Incitandis cœlibum pœnis*, non aliud eſſe quam augendis. Indixerat quidem pœnas cœlibatui Iuliis legibus, ſed eas intendit hac lege, quæ ut ſane produxit tempus ineundi aut renovandi matrimonii, ita auxit pœnas eorum, qui obſtinate à nuptiis abſtinerent. *Mercerus.* Non ſperno, ſed fortaſſe etiam pœnæ dicuntur *incitatæ*; quia jacebant, neque erant in uſu. De his autem pœnis & præmiis Plin. Paneg. *Locupletes ad tollendos liberos, ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur.* Paneg. ad Maximianum & Conſtantinum: *Leges hæ, quæ mulcta cœlibes notaverunt, parentes præmiis honorarunt, vere dicuntur eſſe fundamenta reip. quia ſeminarium juventutis, & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt.* Pichena. Locum haberet hæc interpretatio Pichenæ, ſi legeretur *excitandis.* Vide 2. Obſerv. 16. *Gronovius.*

Cœlibum pœnis.] *Pœnas* pro commodorum averſione, more Iuriſconſultorum, tam hoc loco exaudio, quam in Plinii Panegyrico expoſui, Commentario de Iure liberorum. Igitur incitavit auxitque cœlibum pœnas Auguſtus, qui eos merita benevolentia legata capere, & hæreditates vetuit: adeo ut cum cœlibi relictum omne in jus fiſci caderet, ex caducis non parvum ærario incrementum acceſſerit. *Vertranius.*

1 *Prævalida orbitate.*] Quia id genus omnes captabant, colebant. Seneca: *In civitate noſtra plus gratiæ orbitas confert, quam eripit: adeoque ſenectutem ſolitudo ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum ſimulent, & liberos ejurent, & orbitatem manu faciant.* Lipſius.

2 *Domus ſubverteretur.*] Vulgo, *ſubverterentur.* Manuſcripto repugnante. Quod autem ait; *delatorum interpretationibus*, oſtendit perplexi-

tatem

[1] interpretationibus ſubverterentur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum ſit, [2] altius diſſeram. Vetuſtiſſimi mortalium, nulla adhuc 26 mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honeſta [3] ſuopte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multoſque apud populos [4] æternum manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis ſimplices erant: maximeque fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quæſitiores jam & plures Solon perſcripſit.

[1] No-

tatem legis Poppææ. Ideoque inferius ait, *exſoluti plerique legis nexus*. Seneca Contr. IV. lib. IX. *Scriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa.* Pichena.

1 *Interpretationibus ſubverterentur.*] Indies augebatur numerus eorum, quibus occaſione legis illius, & pœnarum in ipſa ſtatutarum, ingens fortunarum periculum intendebant delatores, qui callidis interpretationibus verba rogationis in tantum extendebant, ut propemodum nulla domus ab ipſorum iniquitate tuta eſſet. Sic ferme *interpretandi* verbo utitur. Agr. 15, 1. *Conferre injurias & interpretando accendere*, hoc eſt, extendere, augere, trahere ulterius, quam ex mente inferentium. Sic & legum ſenſus cavillatione & calumniis delatorum extenditur, trahiturque ad caſus neque verbis legis, neque mente comprehenſos. Cicero in Bruto cap. 52. *Quam captioſum eſſet populo, quod ſcriptum eſſet, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione diſertorum ſcripta ſimplicium hominum pervertere.* Freinshemius.

2 *Altius diſſeram.*] Id eſt, ulterius repetito principio. 16, 18. & H. 4, 48, eſt, *ſupra repetere*, Salluſtiana phraſi. *Idem.*

3 *Suopte ingenio peterentur.*] Lego, *Peterent*. Acidalius. Quæ præcedunt verba, *vetuſtiſſimi*, &c. & quæ ſequuntur, *cuperent*, &c. poſtulant, ut legatur, *peterent*, non, *peterentur*. licet & hoc ferri poſſit. Urſinus. *Suopte ingenio* refertur ad *honeſta*, non ad *vetuſtiſſimi*. Sic Liv. lib. 2. *Sed curæ fuit conſulibus & ſenioribus Patrum, ut imperium ſuo vehemens, manſueto permitteretur ingenio.* Gronovius.

4 *Æternum manſere.*] Hoc eſt, uſque ad auctoris ætatem, perpetua neque uſquam interrupta ſucceſſione. *Freinshemius.*

1 *Nobis*

[1] Nobis Romulus ut libitum imperitaverat: [2] dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; [3] repertaque quædam [4] à Tullo & Anco: sed præcipuus [5] Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges
27 obtemperarent. Pulso Tarquinio, adversum [6] patrum factiones multa populus paravit [7] tuendæ libertatis, & [8] firmandæ concordiæ: [9] creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ,

1 *Nobis Romulus.*] Hoc est, quod scribit Pomponius in l. 2. de Origine Iuris. *Initio Civitatis nostræ populus sine certa lege, sine jure certo, primum agere instituit: omniaque manu a regibus gubernabantur.* Idem testatur Halicarnasseus lib. 2. Tulit tamen Romulus quoque leges quasdam, sed perquam paucas. *Muretus.*

2 *Dein Numa.*] Instituit collegium Pontificum, Virgines Vestales, feciales, flamines, multa templa condidit, multa sacra, multos ritus, ac cerimonias instituit. *Muretus.*

3 *Repertaque quædam.*] Deleo illud *que.* Idem.

4 *A Tullo & Anco.*] Legum ab eis latarum nullam extare memoriam puto; nisi quod jura belli Ancus instituisse dicitur. *Muretus.*

5 *Servius Tullius.*] Vt divini Iuris Numa, ita humani præcipuus auctor Servius fuit. Censum instituit, populum divisit in classes, multas leges æquissimas, & utilissimas tulit. *Idem.*

6 *Patrum factiones.*] Qui plebem oppressam tenebant. *Muretus.* Sallustius 1. Hist. *Neque amplius quam regibus exactis, dum metus à Tarquinio, & bellum grave cum Hetruria positum est, æquo & modesto jure agitatum; dein servili imperio patres plebem exercere, de vita atque tergo more regio consulere, agro pellere, & cæteris expertibus soli in imperio agere, quibus sævitiis, & maxime fœnoris onere oppressa plebes, cum assiduis bellis tributum simul, & militiam toleraret, Aventinum insedit.* Aurelius.

7 *Tuendæ libertatis.*] Vt lex de provocatione à magistratibus ad populum, quam tulit Valerius Poplicola, ut *lex Servilia*, ne quis civem Rom. æris alieni causa vinctum aut clausum teneret. ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet: quæ tamen neglectæ ab Appio Claudio Servilii collega nullam vim habuerunt: leges sacratæ. *Muretus.*

8 *Firmandæ concordiæ.*] Publicæ videlicet ordinum, non tantum populi sive plebis, ut quidam acceperunt. *Freinshemius.*

9 *Creatique decemviri.*] Anno 299. missi erant tres legati in Græciam ad petendas leges, anno 302 creati decemviri ad leges ferendas. Vnde primo decem, postea duodecim tabulæ, quas veteres mirifice commendarunt. Crassus apud Ciceronem lib. 1. de Oratore: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercle omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superare.* Eas ediscebant pueri, ut carmen necessarium. Idem primo de legibus. Livius lib. 3. ait, eas, *nunc quoque in immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, esse fontem omnis publici privatique juris.* Phavorinus apud Gellium ait, se non minus diligen-

læ, [1] finis æqui juris. nam ſecutæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ ſunt. Hinc Gracchi, & [2] Saturnini, turbatores plebis; [3] nec minor largitor nomine ſenatus [4] Druſus; corrupti ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocii. Ac ne bello quidem [5] Italico, [6] mox civili omiſſum, quin multa & diverſa ſciſcerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel converſis prioribus, cum plura addidiſſet, otium ei rei haud in longum paravit; ſtatim turbidis [7] Lepidi rogationibus, neque multo poſt Tribunis [8] reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. Jamque non modo in commune, ſed [9] in ſingulos homines latæ quæſtiones: & corru-

diligenter illas legiſſe, quam Platonis libros de legibus. *Muretus.*

1 *Finis æqui juris.*] Hoc eſt, conſenſu ordinum introducti. *Finis* nihil aliud quam extremum tempus deſignat. Sic 2, 34. *Iſque finis rei.* 15, 50. *Finem adeſſe imperii.* Freinshemius.

2 *Saturnini.*] L. Appuleium Saturninum ſignificat, qui fuit occiſus à populo, cum pœnitentiæ faceret fidem. De cujus morte Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo, prima in Catilinam, octava in Antonium. Livius lib. 69. Vellejus poſteriori volumine. Plutarchus in Mario. Appianus lib. 1. de bellis civilibus. alii. *Muretus.*

3 *Druſus.*] De quo Livius lib. 70. & 71. fuit defenſor ſenatus adverſus Servilium Cæpionem. Repertus domi mortuus. Extat ejus vox apud Florum, *nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum dividere vellet, aut cælum.* Idem.

4 *Nec minor largitor nomine ſenatus Druſus.*] Hoc eſt, nec minor turbator fuit Druſus, ob largitiones ab eo, nomine ſenatus, factas. Nam Livius Druſus Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, ſenatui judicia, permiſit, ut ex hiſtoriis notum eſt. *Pichena.*

5 *Italico.*] Quod & *ſociale* dictum eſt. Florus lib. 3. *Muretus.*

6 *Mox civili.*] inter Marium & Sullam. *Idem.*

7 *Lepidi rogationibus.*] De quibus Florus lib. III. & quædam Salluſt. in Fragm. *Lipſius.*

Lepidi rogationibus.] Qui conſul cum Q. Catulo anno 675. acta Sullæ reſcindere parabat, & revocare proſcriptos, & bona poſſeſſoribus eripere. Hic pulſus, in Sardinia, morbo, ex pœnitentia interiit. Florus. Extat oratio Lepidi hac de re in fragmentis Salluſtii, & oratio Philippi adverſus Lepidum. *Muretus.*

8 *Reddita licentia.*] Primo Pompeji conſulatu. *Idem.*

9 *In ſingulos homines.*] Cum tamen & ſacratis legibus, & XII. tabulis ſancitum eſſet, ut neve privilegium irrogari liceret, neve de capite, niſi comitiis centuriatis, rogari. Cicero pro Sextio. Vnde lex Ciceronis 3 de legibus. *Privilegia ne irroganto.* Idem pro domo, *Vetant leges ſacratæ. vetant* *leges*

28 corruptissima Repub. plurimæ leges. Tum [1] Cn. Pompejus tertium consul, corrigendis moribus delectus, & [2] gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum [3] auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua [4] per viginti annos discordia, non mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat [5] abolevit; deditque jura, [6] quis pace & principe

leges XII tabularum, leges privatis hominibus irrogari. id enim privilegium est. est eadem lex & apud Platonem. *Idem.*

1 *Cn. Pomp. III. Cos.*] Anno 701. petebant consulatum T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, Q. Metellus Scipio, non solum largitione palam profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Cum autem diu tracta comitia consularia essent, perficique ob eas ipsas perditas candidatorum contentiones non possent, & ob id mense Ianuario nulli dum neque consules, neque prætores essent, ac Milo quam primum comitia confici, competitores ejus trahi vellent, ideoque Q. Pompejus gener Scipionis, & T. Munatius Plancus, tribb. plebis referri ad senatum de patritiis convocandis, qui Interregem proderent, non essent passi; Milo Lanuvium, ubi Dictator erat, proficiscens Clodium occidit. Magni tumultus, aliique ex aliis interreges secuti. Tandem Cn. Pompejus sine collega consul creatus est. ipse in v. menses extremos Q. Metellum Scipionem socerum, sibi collegam cooptavit. *Idem.*

2 *Gravior remediis.*] Gravior nimirum civitati, dum insolenter aut ambitiose multa constituit, quam ea vitia fuerant, quibus emendandis tantam potestatem acceperat. videatur Dio lib. 40. *Freinshemius.*

3 *Auctor idem ac subversor.*] Nam leges de Ambitu & Iudiciis tulit: & in suis amicis non servavit, imo perrupit. Ex Dione, Asconio, aliis. *Lipsius.*

Auctor idem & subversor.] Vt illius, ne absentium ratio in comitiis haberetur. *Muretus.* Hæc verba, Cæsaris locum, quem hic adducam, non solum illustrant, sed vulgatam etiam ejus scripturam confirmant, quæ dubitari potest, an sincera sit. Sic enim Cæsar libro primo de bell. civil. *Novum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur; quæ superioribus annis armis esset restituta,* &c. Dubium autem non est, quin Taciti quoque verba ad Tribuniciam potestatem à Cn. Pompejo restitutam referenda sint. Videnda quæ ad Cæsarem eo loco notavimus. *Vrsinus.*

4 *Per viginti annos discordia.*] Rotundus numerus, non verus. Nam à Pompeji II. consulatu ad Augusti VI. intersunt anni XXIV. *Lipsius.*

Per XX. annos.] Per XXIV. *Muretus.*

5 *Abolevit.*] Vno edicto omnia sustulit. *Idem.*

6 *Queis pace & principe.*] Corruptus & mutilus locus. *Muretus.* Interpretatur Rhenanus quibus juribus nos uteremur *pace & principe* existente. Triumviratus enim tempore, injusta nec pacifica erat dominatio. secus

pe uteremur. [1] acriora ex eo vincla, [2] inditi custodes, & [3] lege Papia Poppæa [4] præmiis inducti, [5] ut si * à privilegiis

cus pace composita, ipsoque Augusto principe. *Pichena.* Et eorum loco jura constituit ita comparara, ut eorum beneficio certa restitutæ tranquillitatis, bonique principis utilitas ad civitatem pertingeret. Quidam accipiunt, quasi dictum esset, *si principe*, alii melius *sub principibus*. nam profecto non tantum in suum principatum, sed perpetuas leges Augustus tulit: quarum pleræque diu post eum valuere: Consentiunt huic opinioni ceteræ versiones, mihi videntur verba *principe uti* paulo acutiorem sensum habere. *Uti principe* non tantum est habere principem, sed etiam usum & utilitatem ex eo capere. Sic χρῆσθαι positum est in apophthegmate Catonis, quod lib. 40. Dio refert: *ἀγαθοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργον, μήτ' ἀποδιδράσκειν τὴν προστασίαν τῶν κοινῶν, ἄν γε τινὲς χρῆσθαι αὐτῷ ἐθελήσωσι. Si qui ipso uti velint.* Freinshemius. Non placet acumē intempestivæ adulationis. *Quibus uteremur*, est, quod cum Pomponio dicas, *aleremur*; tegeremur, viveremus. *Pace*, id est, per pacem terra marique ab ipso restitutam, nullo jam civilium armorum metu, eoque non talia, qualia triumviratu jussa, quæ sæpe temporum erant, non justitiæ; præsentis & paucorum, non perpetuæ publicæque utilitatis. *Pace* igitur jam reducta, sed *& Principe*, nempe instituto, introducto, exorto, summæ rei præposito velut eorum vindice ac defensore. Per pacem sub principe, quia pacis interfuit omnium potestatem ad unum conferri; cui scilicet ea non posset eripi, jamdudum parata, confirmata, succincta armis inter victos aut inermes atque imbelles. *Gronovius.*

1 *Acriora ex eo vincla.*] Assentior Pichenæ, *artiora*. Lipsius.

2 *Inditi custodes.*] Custodes sunt observatores & delatores. Ovid. lib. 3. Amor. El. 4.

Dure vir imposito tenera custode puella.

Martial. lib. 10. Epig. 69.

Custodes das Polla viro, non accipis ipsa, &c.

Iuvenalis. *Sed quis custodiet ipsos Custodes*, &c. Seneca ad Polybium, *custodes animi tui sunt*. Sueton. in Tib. *Non cessavit efflagitare aliquem cujuslibet ordinis custodem factis atque dictis sui*. Deleo autem *inditi*, & lego: *Custodes etiam L. P. P. P. inducti*, & pro *visi*, *ut si*. Muretus.

3 *Lege Papia Poppaa pramiis inducti.*] Delatores scilicet accusatoresque. Suetonius Nerone, cap. x. *Pramia delatorum Papia legis ad quartas redegit.* ut appareat præmia magna fuisse, & fortean tertiam aut semissem. *Lipsius.*

4 *Pramiis inducti.*] Tacit. lib. IV. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coercitum, per pramia eliciebantur.* Pichena.

5 *Visi à privilegiis.*] Lego distinguoque, *inditi custodes*, *& lege Papia Poppaa pramiis inducti* (subaudi, *sunt illi custodes*) *si à privilegiis parentum cessaretur.* Aut, *sicubi à privilegiis parentum cessaretur.* Aut, *pramiis inducti vi.* veluti præmiis cogentibus. *Rhenanus.* Beatus in his emaculandis ingenium vexavit suum: Æmylius veritus est, ne quidpiam Corneliano scripto deesset: ego sic locum ex opinione nostra legenti in plano pono; *pramiis inducti, ne si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus, vacantia teneretur.* Vertranius. Divisis quæ oscitantia transscriptorum in unum coaluerant, *ut si à privilegiis*, ubi quæso corruptio? ubi obscuritas! Lex Papia Poppæa præmiis,

vilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus

præmiis, & pœnis inducebat ad matrimonia contrahenda: Ex pœnis (de quarum moderatione hic tantum agitur) una fuit, ne cœlibes testamento relicta capere possent, sed ea ad ærarium deferrentur. *incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario.* quibus adtexe Cod. de infirm. cœlib. pœn. *qui jure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur; sitque omnibus æqua conditio capessendi, quod quisque mereatur.* utraque sibi invicem prælucent, nec posteriora vulgo satis perspecta sunt τὸ vi pro pœna, sive suppliciis. Terent. Adelph. *Qui imperium credunt gravius esse, aut stabilius vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.* Ordo denique verborum constat, nam finita digressione de origine progressuque legum, deque custodibus ab Augusto additis, quo ipsa firmius observarentur, redit ad narrationem Legis Papiæ, ejusque pœnas tantum recenset, quia solum de pœnis ejus minuendis tractabatur. *Salinerius.* Illud *visi*, mendosum est, proque eo Danesius, *nisi*, reponebat, ut totus locus ita legatur: *Acriora ex eo judicia, custodes etiam lege Papia Poppæa præmiis inducti, nisi a privilegiis parentum cessaretur,* &c. nam vocem, *inditi*, ex ea, quæ sequitur, *inducti*, repetitam esse suspicari possumus. *Vrsinus.* Ægrotare hic mihi videtur Tacitus, etiam cum Lipsii medicina. Prius legebatur, *visi*, in Man. atque editis. Leviter ille immutat, facitque, *ut si.* Vtcunque tamen sustinetur, ideo eam lectionem recepi. Taciti mens videtur, juxta Lipsii interpretationem: Vt si homines cessarent à matrimoniis, neque curarent fieri patres; tunc quidquid iis legatum aut relictum esset, vacans, sive caducum, quippe contra leges, haberetur, atque ad populum publicumque ærarium devolveretur. *Pichena.* Sententiæ cursus prono quasi alveo defluet; si emendaverimus, *ut si à privilegiis,* quomodo emendasse aliquem memini, sed quis, & ubi, non memini. *Gruterus.* Lipsius olim, *Præmiis inducti aut si a privilegiis.* Muretus tentavit: *acriora ex eo vincla, judicia, custodes: etiam lege P. P. P. inducti, ut si ap.* &c. Nondum te expedias, imo magis impedias. Mihi levissima mutatione sic videatur aperta & vera sententia confieri. *Acriora ex eo cuncta: indices odiis, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut si a privil.* &c. *Ex eo*, cape exinde. ut Virgil. *Ex illo fluere ac retro sublapsa referri Spes Danaum.* *Indices* vocat delatores & accusatores, qui propriis odiis, & mox præmiis lege Papia Poppæa constitutis inducti. Ex *vincla* feci *cuncta*. Ex *inditi custodes*, *indices odiis*. Quæ hic vis aut audacia? *Acidalius.* Vt si utilitate publica non moverentur, saltem ob suam mercedem transgressores earum deferrent. inter alias autem cœlibum & orborum pœnas constitutum fuerat, ut legata iis, qui privilegiis patrum non gauderent, relicta, vel universa, vel ex parte caduca fierent, & ad populum tanquam omnium civium communem parentem devolverentur. Quidam in hunc sensum concordare videntur, iis qui sine liberis mortui fuissent, rempublicam successisse. Quod maximopere falsum arbitror, quum neque si testati decessissent, heredes instituti debuissent excludi, neque si intestati, propinqui eorum, puta parentes, fratres &c. Quod de testamento dixi, certum ex eo, quod nullibi reperitur interdictum cœlibi testamenti factione: neque credibile est unquam tam crudelem pœnam fuisse statutam; quum & exsulum testamenta manerent, donec Tiberio auctore ea potestas adempta est, Dio lib. 57. neque si statuta fuisset.

pulus [1] vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant [2] multorumque excisi status: & terror omnibus inten-

set, à scriptoribus non fuisset adnotata. Si itaque Resp. non exclusit institutos hæredes, multo minus eos ad quos jure gentium hæreditas pertinet. Item non intelligo quid sibi velit Ital. quum ait constitutum fuisse, ut si quis nollet frui privilegiis parentum, populus iis frueretur, &c. Superest igitur, ut cum Ferretto, quem & Lipsius probat, dicamus non corruptum modo hunc locum, verum etiam defectum esse. *Vacantia* vero non intelligamus de bonis cœlibum, sed iis quæ quoquo modo talibus erant relicta. Quod optime docet atque firmat idem Lipsius in excursu. *Freinshemius.* Accipio, *ut si*; de reliquo bonam spem habeo. Ab eo tempore, inquit, quod legibus, pace & principe, usi sumus; quod pax reducta & novo imperii nomine, nova potestate, Principe, juncta locum juri & judiciis dedit; acrius stringebant & impediebant leges, severiusque (si non & sævius interdum) animadversum & exercita vindicta in illos, qui tenerentur: nec tanta impunitas & suffugia, quanta in libertate aut per motus civicos vel grassantes vel impendentes. Neque enim, ut prius, exspectatum, donec alicui forte liberet diserto inimicitias exsequi nomine deferundo, aut magistratus mulctam diceret, de qua ad populum certaretur: sed *inditi custodes & præmiis inducti.* hoc est. capita legibus addita, quibus præmia definiebantur accusatoribus, delatoribus, quadruplatoribus, sycophantis, tanquam bonis viris & custodibus legum & cognitoribus populi ac defensoribus. Vel Papia Poppæa quam insigniter illos invitat! sed minore invidia, cum populus in partem prædæ vocaretur, & magna specie æquitatis, ut, quum tanta privilegia maritatis & patribus essent proposita, si tamen ab illis per matrimonia & susceptos liberos appetendis cœlibes cessarent, eorum in relicta & legata juri populus omnium parens succederet, atque iis ut caducis frueretur. *Inditi* impositi, ut lib. 4 *castella rupibus indita*, & lib. 11. *vinclis indita. Custodes*, ut 4 annal. 30. Cicero divinat. in Cæcilium de repetundis: *cujus legis non modo à po. Romano, sed etiam ab ultimis nationibus severi custodes requiruntur.* Adde in eadem cap. 20. & 21. Ut & pro Roscio Amerino cap. 20. Illud, *ut si non utilitate publica* &c. neque invenio in Tacito, nec requiro, aut eo locum quasi mancum suppleri existimo. Potuit hoc Augusto in mente aut prætextum tantæ acerbitati fuisse: Tacitus, si hominem novi, sentiebat non opus esse præmiis; delatores qui non castigat, & esse patitur, satis invitare. Pergit: Cæterum non intra æqua stetit delatorum impotentia. neque enim satis habebant ea criminari, quæ palam erat lege obligari: sed velut altius introspicientes & penitius scrutati vim & sententiam legis casus & criminum genera infinita commenti erant, ut propemodum nemo insons esset: & pari vehementia per omnes imperii Romani partes, quicquid ubique civium esset, nihil sæpe minus exspectantes in jus raptabant. Non enim capio, *Sed hæc altius.* Tacitus cum efferet *penetrabant* & *corripuerant* intellectum voluit *custodes* illi custodiendi, sive accusatores. *Gronovius.*

1 *Vacantia.*] Deficientia, caduca. Erant autem præmia delatorum ultra quartas. Sueton. in Neron. 10. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* Muretus.

2 *Multorumque excisi status.*] Hoc est

Y

intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu sorte duxisset; apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere.

29 Per idem tempus Neronem è liberis Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque *munere capessendi vigintiviratus solveretur*, & [2] *quinquennio maturius quam per leges* [3] *Quæsituram peteret*, non sine inrisu

est quod antea dixit, *omnisque domus delatorum interpretationibus subvertebantur*. Et calumniæ multæ in hac lege circa ingenuitatis jura, & similia: ut periclitaretur non dubie multorum status. Plinius Panegyrico, de hisdem; *Vidimus delatorum judicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi noviter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Advertisti oculos*, &c. Quibus in verbis emendo, *Non solitudinem illi, non iter.* quod perperam cooleverat, *noviter.* Itinera sane insident obsidentque grassatores. *Lipsius.*

1 *Capessendi vigintiviratus solveretur.*] Non ergo aditus ad majores honores, nisi illo adepto? Apparet ex his verbis, itemque è Dione de Claudio, lib. LVIII. Τὺς γαμβρὺς τότε ἐν τοῖς εἴκοσιν ἀνδράσιν ἄρξαι, καὶ μετὰ τοῦτο πολιαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀνοχαῖς. ἐκέλευσε, καὶ ὀψίποτε πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπέτρεψε: *Generos suos jussit in Vigintiviris esse, tum & Præfectos urbi in feriis Latinis, denique quinquennio maturius magistratus petere indulsit.* Vigintiviros aperuit nobis solus Dio LIV. Triumviros Monetales, Triumviros Capitales, Quattuorviros Viales, Decemviros Stlitibus. Instituti sunt hoc numero ab Augusto (antea ad viginti sex erant) anno DCCXLI. Dionem adi, atque etiam Festum in voce Præfecturæ; cujus locum Cujacius emendavit lib. XI. Observat. *Id.*

2 *Quinquennio maturius.*] Vides ergo quam aberret vir doctus & Italiæ suæ Suada, qui negat legitimam ullam ætatem Quæsturæ fuisse. Fuit, præter hunc locum, Spartianus in Iuliano: *Quæstor, ante annum quam legitima ætas sinebat, designatus est.* Sueton. in Calig. cap. 1. *Quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, & post eam Consulatum gessit.* Sed quænam illa? vide in EXCURS. D. Idem.

2 *Quæsituram peteret.*] Quæstura janitrix fuit reliquarum dignitatum. Cicero 3 de leg. nam ad Ædilitatem, Præturam, & Consulatum viam faciebat. Sic in Albin. Capitolin. *Quæstura gratia illi facta est, quæ concessa ædilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde Præturam egit sub Commodo famosissimam. Consul a Severo declaratus est.* Vides ordinem dignitatum? Qui necessario servandus erat. Nam sic Liv. lib. 32. *Comitia per M. Fulvium & Man. Curium tribunos plebis impediebantur, quod T. Quintium Flamininum Consulatum ex quæstura petere non patiebantur. jam ædilitatem præturamque fastidiri, nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles tendere ad consulatum, sed transcendendo media summa imis continuare.* Aurelius.

3 *Prætendebat sibi.*] Vide Dionem

ſu audientium poſtulavit. [1] prætendebat [2] *ſibi atque fratri decreta eadem, petente Auguſto.* ſed neque tum fuiſſe dubitaverim, qui ejuſmodi preces occulti inluderent. [3] ac tamen initia faſtigii Cæſaribus erant: [4] magiſque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior neceſſitudo, quam avo adverſum nepotem. [5] Additur pontifi-

de Tiberio, lib. LIII. in actis anni DCCXXX. de Druſo, lib. LIV. actis anni DCCXXXV. *Lipſius.*

Sibi.] Dio lib. 53. *Muretus.*

2 *Atq: fratri.*] Druſo. Dio l. 54. *Id.*

3 *Ac tamen initia.*] Attamen id fuit initium Cæſaribus ad ſummum faſtigium, & tunc petente Auguſto privignis Tiberio atque Druſo quæſturam ante tempus, & ſolutionem xxviratus, reſpiciebant homines fere veterem morem: præcipue quia minor erat cauſa, leviorque conjunctio ſanguinis Auguſto cum Tiberio & Druſo, quam Tiberio cum Germanico. *Ferrettus.* Muretus, *Hac tamen.* Ego porro ex *magiſque* faciam *quamvis* tranſpoſitione ſaltem literarum, & ſic diſtinguam: *Hac tamen initia faſtigii Cæſaribus erant, quamvis i. o. v. mos, & privig. c. vitrico* &c. Ita vera Taciti ſententia exprimitur. *Acidalius.* Tres cauſas Tacitus affert quibus oſtendit, Auguſti preces, pro minimis etiam privignorum honoribus fuiſſe excuſabiliores, minuſque dignas quæ illuderentur. Prima, quia ipſius imperium recens: Tiberii contra diuturnitate firmatum. Secunda quia tum magis in oculis vetus mos, ut ſcil. honores à Senatu tribuerentur. Tertia quia minus incongruens vitrico, ob leviorem neceſſitudinem, privignis honores precari, quam avo nepoti. Poterat enim Tiberius excuſari, ſi ipſemet, abſque auctoritate ſenatus Neroni nepoti talia conceſſiſſet. Secus ſi Auguſtus privignis. *Pichena.* Hoc dicit, etiam Auguſti ævo fuiſſe qui preces ejuſmodi inluderent, quaſi ſimulatas, cum id peterent Cæſares, quod cogere poterant, confirmata jam etiam in majoris momenti rebus potentia. Quamquam, ait, tum temporis nondum in hoc faſtigium excreverant: ſed erat adhuc initium faſtigii Cæſaribus, præterea in oculis, in conſpectu, in recenti memoria, vetus mos, antiqua & libera rep. uſitatus, ut ſcilicet leges annales obſervarentur. deinde etiam Auguſtus plus cauſſæ habebat privilegium excuſandi, quod privignis peteret, quam haberet Tiberius pro nepote ea poſtulans. Quippe huic quo arctior neceſſitudo, ſic excuſatius quicquid eo intuitu molitur. *Freinshemius.*

4 *Magiſque in oculis.*] Quaſi dicat: tamen alii non illudebant, & attendebant hæc Initia & gradus ad Principatum eſſe. Quæſturam, inquam, extra ordinem aut ætatem datam, & ſolutionem à Vigintiviratu; itemque attendebant vetus & ab Auguſto inſtitutum, non recens à Tiberio; quod ſi ille feciſſet, qui vitricus tantum iſtorum erat (Tiberii & Druſi:) cur non Tiberius in nepotibus uſurparet, magis junctis? Nepotibus tamen, adoptione: cum ſanguine propatruus eorum eſſet. *Lipſius.*

5 *Additur pontificatus.*] De Nerone agit Germanici F. quem tamen ego Pontificem, in lapidibus, qui data opera honori ejus & memoriæ poſiti, non lego. Exſtat urna (à Caligula, ut è Suetonio colligas, dicata) Romæ:

OSSA.
NERONIS. CÆSARIS
GERMANICI. CÆSARIS. F
DIVI AVG. PRON. FLAMIN
AVGVSTALIS. QVÆSTORIS.

pontificatus, & [1] quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, [2] nuptiis Neronis & Juliæ Drusi filiæ. Utque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, [3] quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur. polluisse nobilitatem familiæ [4] videbantur, suspectumque
30 jam nimiæ spei Sejanum ultro extulisse. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa. ipse consulatum intulit, [5] censoria etiam potestate

Et in Hispania marmor, quod amicus noster Carolus Clusius descripsit:

NERONI. CÆSARI
GERMANICI. F.
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG.
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI
SODALI. AVGVSTALI.

Vbi cum Flamen utrobique insculpatur, non Pontifex: subveteri in mentem venit, ne in cognato honore Tacitus si forte aberrarit. *Idem.*

Additur pontificatus.] Quamquam non peteretur Pontificatus, adjectum à Patribus indigitat. *Freinshemius.*

1 *Quo primum die.*] Id est Tirocinii die, sive togæ virilis. quo, auspicii caussa, tirones à patre proximisque sollenni officio in forum deduci, & inde in Capitolium solent. Notat Plutarchus in Bruto: & Valerius Max. lib. V. cap. IV. *M. Cotta eo ipso die quo togam sumpsit virilem, protenus ut è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater ejus damnatus fuerat, postulavit.* Suetonius in Augusto: *Duodecimum & tertiumdecimum consulatum magno, id est, XVII. annorum intervallo, ultro petiit, ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum.* In Tiberio: *Romam reversus, deducto in forum filio Druso.* Munera etiam sportulasque dari tirocinio solere, observabis hic ex Tacito, & Suetonii Nerone, c. VII. *Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.* & Calig. c. X. Nec in Principum modo liberis, sed vulgo id servatum, disco ex Plinio l. X. Epist. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, solent totam bulen atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Lipsius.

2 *Nuptiis Neronis.*] Quod igitur supra est: *Silani filiam Neroni vetustissimo liberorum Germanici pactam* (l. II.) pactam desponsamque fuisse credimus, nuptam deductamque non fuisse. Aut si fuit, fatum abstulit, & locum huic fecit. *Idem.*

3 *Quod filio Claudii.*] Explicat Sueton. Claudii c. XXVII. *Drusum Pompeiis impuberem amisit, piro per lusum in sublime jacto, & hiatu oris excepto: cui & ante paucos dies Sejani filiam despondisset.* ita enim eum locum in Antiquis olim restituimus. Vide infra, initium lib. IV. *Idem.*

4 *Videbantur.*] Immo *videbatur.* nempe Tiberius. Nam quod Freinshemius intelligit, *ii quibus auctoribus id gestum erat*, non videtur hic locum habere. *Gronovius.*

5 *Censoria etiam potestate.*] Munusque

ſtate legendis equitum decuriis functus, opumque quis domus illa immenſum viguit, primus adcumulator. Criſpum equeſtri ortum loco, C. Salluſtius rerum Romanarum florentiſſimus auctor, ſororis nepotem in nomen adſcivit. atque ille, quamquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, ſine dignitate ſenatoria multos triumphalium conſulariumque potentia anteiit. diverſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias; copiaque & [1] affluentia luxu propior: ſuberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus, cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſtumi Agrippæ conſcius, ætate provecta ſpeciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque & Mæcenati acciderat; [2] fato potentiæ raro ſempiternæ: [3] an ſatias capit, aut illos cum omnia tribue-

nuſne illud intellegit, quod Auguſtus inſtituit, Triumviratum recognoſcendi equites? de quo Suetonius cap. XXXVII. An potius lectas ab eo decurias judicum vult, (quod Cenſorium olim munus) honore à Principe dato? *Idem.*

1 *Affluentia luxu propior.*] Sic paulo infra: *ſimul ſexum natura invalidum deſeri, & exponi ſuo luxu.* & Hiſt. lib. 2. *luxu & ſagina mancipatus emptusque.* Sexto caſu pro tertio uſus videtur. ut Virg. Æn. VI. *Siſte gradum teque adſpectu ne ſubtrahe noſtro.* Plaut. Amp. *neque nox quoquam concedit die.* Et *facie*, pro *faciei*, antiquis dictum teſtatur Agellius libr. IX. cap. XIV. Tacitus tamen alibi, *luxui*, dixit, ut libr. XII. *Non luxui aut voluptatibus aſſuefactus.* lib. XV. *aliquando luxui indulgebat.* Pichena. Non omnino deditus luxui, ſed inter luxum & antiquam parcimoniam conſtitutus, & tamen illo propendens. Sic *propior ignaro, miſeranti* &c. apud noſtrum: qui magis eo accederet, ut pro ignaro, miſerante &c. haberetur. quamquam adhuc dubitari poſſit. Ita Tertullianus alicubi Chriſtianum ex vita abire ait *optanti propiorem.* non quod omnino optet, quod non eſt Chriſtiani, cujus vota in Dei, non ſua poteſtate ſunt; ſed quod tamen huc inclinare videatur. *Freinshemius.*

2 *Fato potentia raro ſempiterna.*] Sophocl. in Ajace, ὡς ταχεῖά τις βροτοῖς χάρις διαῤῥεῖ; *Quam velox mortalibus gratia effluit?* Et Ovid. 2 Met. *Nulla potentia longa eſt.* Horatius de fluxa mulierum fide ita ſcribit:

—— *Heu quoties fidem*
Mutatoſque deos flebit & aſpera
Nigris æquora ventis
Emirabitur inſolens.

Aurelius.

3 *An ſatias capit.*] Hujus vocabuli uſurpatio Cornelium antiquarium oſtendit

tribuerunt; aut hos, cum jam nihil reliquum est quod 31 cupiant. Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura [1] tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans; [2] sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiam [3] apiscendi favoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, [4] *quod sibi inter spectacula gladiatorum,* [1] *loco*

ostendit, usum nomine, quod Accio Lucilioque, M. Varroni & Sallustio familiare Nonius testatur: ego his addo T. Lucretium ex lib. v. *Nil, ut opinor, ita ad satiatem terra ferarum.* Et infra: *Iuvabunt Cum satiate cibi.* Eodem sensu apud Liv. lib. 30. *satias amoris in uxore ex multa copia capit.* Sane & *satias,* & *sonor,* & *apiscor,* & *anquiro,* & *quando,* & *propter,* quibus hic noster utitur, verba sunt à vetustate repetita, quæ ut ait M. Fabius, non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi majestatem. *Nam & auctoritatis antiquitatem habent, & quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant,* inquit ille. *Vertranius.*

1 *Tam connexus.*] Suspicor Tacitum scripsisse, *connexis.* Gronovius.

2 *Sive ut amoto.*] Hic omnino desideratur alia portio alternativæ orationis. *Ferrettus.* Non desideratur, etiamsi non apparet priori parti τὸ *sive* præpositum, quod Æmilio fraudi fuit. Sic lib. 2 annal. *visu sive metu credita.* Hoc facile alii assecuti. Sed vim τοῦ *meditans* haud scio an satis perceperint. Id enim est non cogitans, sed in antecessum experiens, prætentans, prægustans, & ei quasi proludens. Ut *meditari* dicimur, in quo nos exercemus ad discendum: & morbi genus in difficultate respirandi *meditationem mortis* vocat Seneca ep. 54. ubi notavimus. Pro eo *discere* ponit in Hercule Furente Somnum alloquens: *genus humanum cogis longam discere mortem.* id est, meditari. *Gronovius.*

3 *Apiscendi favoris.*] Id est, obtinendi. *Apisci* namque, à quo *aptus,* idem Pompeio quod *adipisci* est. *Vert.*

4 *Quod sibi inter spectacula.*] In theatro olim discreta loca: nondum, ut vides, in Circo aut Amphitheatro. Alias, caussa non fuisset huic querelæ. Discrevit primus Claudius Imp. & in Circo, (Suetonii verba sunt cap. XXI.) *propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.* Tamen Augusti temporibus decretum Patrum fuit, ut *quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus,* ait idem Suet. in August. cap. XLIV. Sed id extra urbem dumtaxat fuit firmum. *Lipsius.*

1 *Loco*

[1] *loco non decessisset.* pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus & [2] memorabantur *exempla majorum, qui juventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent.* donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & [3] oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo [4] *plurima per Italiam itinera,* [5] *fraude mancipum & incuria magistratuum interrupta & impervia* clamitando, [6] exsecutionem ejus negotii libens susce-

1 *Loco non decessisset.*] Videri queat redundare vox *loco*; sed tantum videri. nam composita pro simplicibus sæpicule ponit noster, & *locus*, meis quidem auribus si absit, videatur magis loqui de eo qui non decesserit de via, quam qui non cesserit sede sua Corbuloni. *Gruterus.*

2 *Memorabantur exempla majorum*] Si animus est, consule Electa mea, capite de lictoribus. & adde quod in Plutarchi Gracchis scribitur, C. Veturio mortem illatam, quia Tribuno in forum venienti non decessisset. *Lipsius.*

3 *Oratorum ea ætate.*] Dio l. VI. *Id.*

Oratorum ea ætate uberrimus.] Non omnes eloquentiæ numeros ei tribuit, quod versiones faciunt; verum hoc tantum, quod fuerit in dicendo copiosus, cui ubertim adflueret oratio. Sed hoc uno perfecti oratoris laus minime absolvitur. Sicut abunde vel ex his Ciceronis intelligatur in Oratore cap. 28. *Hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causa partim tota sint eo modo, partim aliqua ex parte tractanda: si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit: furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.* Freinshemius.

4 *Plurima per Italiam itinera.*] Dio scribit, Corbulonem magistratibus & Senatui molestum fuisse, quod frequenter de istis itineribus quereretur: verum sub Caligula, eam ob rem, consulatum meruit. Fuit autem veteribus Romanis magna itinerum cura. Nam lex Viaria Sempronii nota est, lata à Cajo Sempronio; Q. Cæcilio Metello Balearico & Tito Quintio Coss. qua cautum erat, ut viæ Italiæ munirentur, lapidibusque milliaria discernentibus notarentur, pontibusque struerentur. Plutarch. in Gracch. *Aurelius.*

5 *Fraude mancipum.*] Mancipes hic, qui vias publicas reficiendas quæstus sui caussa redimebant. Hyginus: *Via publica & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur.* Lapis Romæ in hortis Carpensibus.

CN. CORNELIO
CN. F. SAB.
MANCIPI. VIÆ. APPIÆ.

Sed qui magistratus? credo, intellegit minores, id est Curatores viarum qui ab Augusto. Vide EXCURS. in E. Lipsius,

6 *Exsecutionem ejus negotii.*] Non nunc tantum, sed & postea iterum sub Cajo: & vir cetera magnus, hæsit in his calumniæ sordibus, bonis omnibus invitis. Vide Dionem lib. LIX. *Idem.*

ſuſcepit: quod haud perinde [1] publice uſui habitum, quam exitioſum multis, [2] quorum in pecuniam atque 32 famam damnationibus & haſta ſæviebat. Neque multo poſt miſſis ad ſenatum litteris Tiberius *motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis* docuit; *judicioque patrum deligendum proconſulem, gnarum militiæ, corpore validum, & bello ſuffecturum.* quod initium Sex. Pompejus agitandi adverſus M. Lepidum odii nactus, [3] *ut ſocordem, inopem, & majoribus ſuis dedecorum, eoque etiam* [4] *Aſiæ ſorte depellendum,*

1 *Vſui publice habito.*] Auctor opponit privata damna publicæ utilitati. hanc quidem adſuiſſe non negat, ſed nimio cum multorum incommodo. *Freinshemius.*

2 *Quorum in pecuniam.*] In poſſeſſorum videlicet, qui agros haberent viæ vicinos. Quaſdam enim vias collaticia pecunia tueri finitimi debebant: ut vulgo hodie. Hyginus manuſcriptus: *Via publica auctorum nomina obtinent, & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. Nam & quarumdam tutela a poſſeſſoribus, per tempora, certa ſumma exigitur.* Lipſius.

3 *Vt ſocordem.*] Ἀβίλτερον. *Mur.*

4 *Aſiæ ſorte depellendum.*] De Provinciis, quæ populo Romano relictæ ab Auguſto, earumque adminiſtratione, pleraque docte notata viris magnis. Pauca ſunt, quæ addantur luci hiſtoriæ. In eas miſſos Proconſulibus, miſſos ſorte, miſſos in annum, recte adnotatum eſt, item Conſulares duas, Aſiam & Africam, reliquas prætorias, quas decem enumerat Strabo in ipſo fine operis elaboratiſſimi. Sed hoc addendum, ſortitos eas provincias conſulares & prætorios ſecundum ordinem, quo eos magiſtratus in urbe geſſiſſent. Nam & Aſiam & Africam ſortiti anno ſuo Conſulares duo, qui antiquiores ceteris Conſularibus. Anno ſuo dico, quia arcanum Imperii illud ab Auguſto, ne imperia continuarentur, ut magiſtratus depoſito honore manerent in urbe ſaltem quinquennium ante quam provinciam ſortirentur, Dio; Suetonius. Itaque non ſtatim ejurato magiſtratu prætores aut Conſules ibant in provincias, ſicuti in veteri republica, ſed poſt quinquennium; interdum etiam poſt ſexennium, ſeptennium aut eo tardius. Id fiebat, quia non ut ante, duo tantum Conſules quoque anno, ſed ſuffectis aliis poſt paucos menſes creſcebat numerus Conſularium. Itaque duo antiquiores ſortiebantur inter ſe eas provincias Aſiam & Africam; ſicuti prætorii ſecundum ordinem geſti magiſtratus etiam cæteras ſorte ducebant: in quis ſi pluribus ejuſdem anni magiſtratibus locus non eſſet, prælati in ſorte mariti iis, qui eſſent cœlibes, parentes orbis; ex legibus Iuliis & Papia. Apud Tacitum ſæpius videbis referri, quis quo anno Aſiam, quis Africam rexerit: obſerva faſtos: videbis eo ordine mitti in eas Provincias, quo Conſules fuere: clareque id Tacitus ipſe indicat, fine hujus libri; *Ita ſors Aſia in eum, qui Conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata.* Inde eſt, quod paullo ante idem Maluginenſis anno ſuo ſortiri vult Aſiam, quamvis flamen dialis. Inde, quod hic Lepido ſine ſorte datur Aſia, quia Africa extra ordinem exempta ſorti. inde, quod in Suetonii Galba, *prohibitus a Tiberio ſortiri anno*

dum, incusavit; adverso senatu, qui *Lepidum mitem magis quam ignavum; paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiæ habendam* ducebat. Igitur missus in Asiam. Et *de Africa* decretum *ut Cæsar legeret*,

anno suo proconsulatum. Inde apud nostrum hunc in Agricola, *Aderat jam annus, quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur*, hoc est, sorte duceret, utram earum regeret. Quod minus animadversum suspectum mendi locum fecit eruditiss. Lipsio. Hæc ordinaria & solennia. At factum interdum urgentibus provinciarum rebus, ut dilata in proximum annum sorte unius è Consularibus, altera provincia extra ordinem judicio Principis vel Senatus mandaretur: quod in Asia nescio an factum, pacata & quieta provincia. In Africa turbidiore non semel accidit. apud Suetonium, Galba Africam proconsule biennio obtinuit, *extra sortem electus ad ordinandam provinciam, & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.* Idem exemplum hic, ubi Blæsus extra ordinem electus Africæ pacandæ, & sequenti anno continuatus. In Suet. Vitellio causa alia, quod ille duobus annis in Africa: nam priore sortitus eam ex Consulatu ordinario; altera legatus fratris, qui in Consulatu suffectus ipsi, & ideo sequenti anno sortitus Consularem provinciam. Causa alia imperii extraordinarii apud Xiphilinum in Tiberio, penuria Consularium aut prætoriorum, qui exhausti ejus tyranni sævitia. τοσῦτον γὰρ πλῆθος πάντων ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἐξώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτοὺς τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας ἐπὶ τρία, τοὺς δὲ ὑπατευκότας, ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονίας τῶν ἐθνῶν ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς σχεῖν. *Mercerus.* Quam jam obtinuerat. Alii exponunt tamquam adhuc sortiendum fuisset. Sed si hæc vera foret sententia, non addidisset auctor, *Asia*, cur enim illa potissimum exciperetur? nam qui ita loquitur, ad alias sortes, puta Bithyniæ, Cretæ &c. admissam intelligeret. deinde & *depellendi* verbum arguit, eripi debuisse, quod jam habebat, in cujus possessione erat. Sortitus igitur fuerat Asiam, & ubi prior proconsul decessisset, eo profecturus erat. Pompeius autem id concedendum negat: verum sortem eam illi adimendam esse. non ob hoc quia Asiam sortitus erat: sed quamcunque provinciam obtinuisset. non quod ad sortem confirmandam eripiendamve quidquam pertineret. Itaque versionum, à quibus dissentimus, opinio, non aliter locum habere possit, quam si statuamus de una provincia plures simul in sortem mitti solitos: tum enim fieri potuisset, ut unus aliquis excluderetur. Sed hoc numquam factum esse puto. Quin sicut olim in libera rep. tot magistratus fuisse, quot sortes, tot autem sortes quot provincias, ut ita singulis, qui sortirentur, sua eveniret. Liv. 32,27. *Sex prætores illo anno primum creati: crescentibus jam provinciis & latius patescente imperio.* & mox: *prius de prætoribus transacta res, quæ transigi sorte poterat. urbana Sergio; peregrina jurisdictio Minutio obtigit. Sardiniam Acilius &c. est sortitus.* Eundem igitur morem sub Augusto & postea in sortiendo fuisse, planissime docet Dio lib. 53. ἰσαρίθμους τε γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὓς ἂν ἐθελήσῃ κληροῦσθαι κελεύει. *tot viros quot & provinciæ sunt* (inter quas hanc ipsam Asiam modo numeraverat) *quos ipsi visum eligere, sortiri jubet.* Non igitur plures de una provincia, & si de pluribus provinciis totidem viri, antequam

 per-

33 *legeret, cui mandanda foret.* Inter quæ Severus Cæcina censuit; *ne quem magistratum, cui provincia obvenisset,* [1] *uxor comitaretur*: multum ante repetito, *concordem sibi conjugem & sex partus enixam: seque quæ in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias* [2] *quadraginta stipendia explevisset.* *Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum comitatui* [3] *quæ pacem luxu,*

perfecta esset sortitio, non poterat dignosci, quid cuique esset obventurum. Et proinde Asiæ sorte nullo modo depelli potuit Lepidus, nisi illa jam obtigisset. Quid Mercerus senserit, novi. *Freinshemius.* Ego vero non sortitum nec sortiendum habuisse censeo. Sortiri solebant Asiam & Africam. Sed quia extra ordinem deligebatur, cui mandaretur Africa, restabat Asia sola. Quid igitur sorte opus? Porro de his sortiebantur duo consularium omniũ vetustissimi. Horum priorem fuisse Man. Æmilium Lepidum accipimus: ita ad hunc jam Asia sine sortitione pertinebat. Hactenus etiam obtinuisse potest dici, nempe spe ac destinatione & sua & omnium, qui non essent ei malevoli, & ea si careret veniente anno, inde depellebatur. Quid ergo est? Impedivit virum doctissimum vocabulum *Sors*, quod putavit locum non habere, nisi utique urna intercessisset. At *Sors* nihil aliud hic Tacito quam provincia, sive sorte, sive sine sorte habeterur, ideo, quia rite ac solenniter non nisi per sortem habebatur: ut sæpe apud Livium. Sic lib. 42. *Illud quoque præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellet, consul usque ad quinquaginta annos.* Sic cum Cicero *conjunctionem sortis, necessitudinem sortis*, dicit, nihil aliud dicit quam communis provinciæ conjunctionem & necessitudinem. Lib. 2. epist. 19. *ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere.* hoc est, provincia conjuncta. Invitis omnibus scriptis ita tenendum; nec magis Victorio ad edendum *fors* quam Gebhardo ad probandum *accidere* fuit intima causa. Sed & frustra captatur τὸ *depellere*. Neque enim id aliter dicitur quam *dejicere honore* Livio, lib. 39. *Coierantque ad dejiciendum honore eum*: & *detrudere* Suetonio in Iulio, *detrudendi Domitii causa*: non sane quem jam habebant, in cujus possessione erant, sed quem petebant, spe tantum & votis sibi despondebant. *Gronovius.*

1 *Uxor comitaretur.*] Olim id insolens. Declamatores apud Senecam patrem, lib. IX. Controv. de Flaminino. *Hic est Flamininus qui exiturus in provinciam, uxorem a porta dimisit.* & alius: *In hoc tecum uxorem non misimus? ut salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem.* ita lego locum eum & distinguo. Nec in crebro usu etiam temporibus Augusti, ut ex Suetonii verbis apparet, cap. XXIV. *Disciplinam severissime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervisere.* Sed irrepsit: & Germanico Agrippina in provinciis comes, ipsi Augusto Livia. *Lipsius.*

2 *Quadraginta stipendia.*] Est ergo idem ille Cæcina de quo supra lib. 1. *Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.* Idem.

3 *Quæ pacem luxu, bellum formidine*

luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem [1] *barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum, & imparem laboribus sexum; sed si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones:* [2] *præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur,* [3] *plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi:* [4] *duorum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus magis & impotentibus mulierum*

dine morentur.] Male vulgo interpretantur. Multum enim interest, utrum quis cum illis dicat *pacem impediri à mulieribus*; an cum hoc, *in pace mulieres* (magistratuum videlicet conjuges, si viros comitentur) *impedimentum esse* res ex præscripto legum & commodo sociorum administrandi. *Freinshemius.*

1 *Barbari incessus.*] Germani, Galli, Persæ, uxores, & concubinas secum in bella ducebant, ut Cæsar, Tacitus, & alii referunt. *Muretus.*

2 *Præsedisse nuper feminam.*] Tangit Plancinam. supra: *Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Lipsius.

3 *Plura uxoribus objectari.*] *Proficisci autem Proconsulem melius est sine uxore: sed & cum uxore potest, dummodo sciat, Senatum Cotta & Messalla Coss censuisse futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & vindicta exigatur.* L. Observare. D. De offic. Procos. *Muretus.* Sic Iuven. Sat. 8.

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes; si nullum in conjuge crimen:
Nec per conventus, & cuncta per oppida curvis
Vnguibus ire parat, nummos raptura Celæno,

Vocat harpyias, illas Proconsulum uxores. Sic accipio Martialis epigramma:

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodica fœdo crimine avaritiæ.

Aurelius.

4 *Duorum egressus coli.*] Rari hoc ceperunt, quippe nihil habent de *egressu*, qui proprie hic perstringitur. & de quo etiam intelligendum hoc ex 4, 68. de Sabino: *neque enim omiserat conjugem liberosque* (Germanici) *percolere, sectator domi, comes in publico.* Neque enim illustriores viri fœminæque sine magna comitantium deducentiumque frequentia in publicum prodire solebant: non domesticorum modo, verum etiam aliorum, qui officii causa cultusque eos sectabantur. Vnde Labeo in l. 15. §. 16. de injur. *comitem definit, qui frequentandi cujusque causa ut sequeretur, destinatus est.* Sed solitus ille comitatus ferme consistebat ex familiaribus & clientibus: at magistratuum egressus etiam aliorum honestorum virorum, præsertim si qui ipsorum ope gratiaque indigerent, præsentia decorabantur. Cujus rei plurima passim occurrunt exempla. De Cicerone, Druso, Gracchis quanta frequentia deducti sint aliquando, nota res. Id multo magis in provinciis factum credibile est, quum ab uno ibi penderent omnia.

rum jussis, quæ [1] *Oppiis quondam, aliisque legibus constricta, nunc* [2] *vinclis exsolutis, domos, fora, jam & exercitus regerent.*

34 Paucorum hæc adsensu audita, plures obturbabant, [3] *neque relatum de negotio, neque Cæcinam dignum tantæ rei censorem.* mox Valerius Messallinus, cui parens Messalla, ineratque [4] imago paternæ facundiæ, respondit: [5] *Multa duritiæ veterum melius & lætius mutata, neque enim ut olim, obsideri urbem bellis, aut provincias hostiles esse. & pauca feminarum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem penates, adeo socios non onerent;* [6] *cetera promiscua cum mari-*

to,

omnia. De ejusmodi cultu Martial. Epigr. 3, 36.

> *Horridus ut primo semper te mane salutem,*
> *Per mediumque trahat me tua sella lutum.*

Freinshemius.

1 *Oppiis quondam.*] Lex Oppia, quam C. Oppius trib. pleb. bello Punico destringendis mulierum cultibus tulerat, si duntaxat una fuit, quid est quod ejus meminerit Tacitus in numero plurativo? Sic Tertullianus profert leges Iulias & leges Papias. Sic Vlpianus caducarias leges. Sic Plinius Voconias & Iulias leges, ut alias observavi. Equidem usos auctores ea dicendi forma nihil ob aliud puto, quam ut amplificatione, per numerum multitudinis aliquid majus elocuti fuisse videantur. *Vertranius.*

2 *Vinclis exsolutis.*] Dubites, an non etiam *vinclis exsoluta*, scribendum, ut *legibus constricta*. Ego amplius, annon inferendum etiam: *nunc vinclis exsoluta non modo domos, fora jam & exercitus regerent*. Videtur sententia melior esse, & voculæ istæ perire facillime potuisse. *Acidalius.* Plautus enim Truculento: *At si verum eritis fassa, vinclis exsolvemini.* Sed tamen noster supra, *exsoluti plerique legis nexus*; infra, *ad exsolvendum obsidium.* Vnde apparet *exsolvere* interdum prorsus idem quod solvere. Statius, *Saturnus mihi compede exsoluta.* Denique Tacitus 4 hist. *vincitur: sed exsoluta statim vincula.* Inferere autem *non modo* incivile est. *Gronovius.*

3 *Neque relatum de negotio.*] Verba sunt obturbantium, qui negabant decernendum esse in re, de qua relatum non foret. Vnde intelligitur initio præcedentis capitis, illa, *inter quæ Cæcina censuit*: accipienda esse de more, qui expositus erat supra 2, 38. *Freinshemius.*

4 *Imago paternæ facundiæ.*] *Imaginem* ut alibi, pro levi quadam specie rei, non ipsa, positam opiner. præsertim quum Messalæ facundia celebratissima fuerit, & summis oratoribus æmula. certe ab ipso Cicerone ad Brutum ep. 15. maximopere commendatur. At de Messalino hoc, nihil usquam simile. *Freinshemius.*

5 *Multa duritie veterum.*] Videtur legendum *duritia*, non, *duritie*. Vrsinus. Lege: *Multa a duritie veterum in melius & l. m.* Sic etiam Muretus. *Acidalius.*

6 *Cetera promiscua cum marito.*] Dilutis iis, quæ uxoribus objiciebantur, circa onera & sumtus provincialium, cetera nunc diluit; scilicet *his statim adhærescere* &c. *duorum egressus coli, duo esse prætoria.* Pichena. Hoc est quæ maritis darentur, etiamsi non adessent conjuges. *Freinshemius.*

1 *In*

to, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cælibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reipub. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsenti custodia manere inlæsa conjugia: quid fore, si per plures annos[1] *in modum discidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent.* Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. *nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; & si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore carissima, &* [2] *tot communium liberorum parente divelleretur.* Sic [3] Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis 35 oblique patribus, *quod cuncta curarum ad principem rejicerent*, [4] Manium Lepidum & Junium Blæsum nominavit; ex quis proconsul Africæ legeretur. Tum audita amborum

1 *In modum dissidii obliterentur.*] Scribe *dissidii*. hoc est, divortii. Quasi divortium cum eis factum esset. Vt lib. 2, 86. *Agrippa discidio domum imminuerat.* Gronovius.

2 *Tot communium libererum parente.*] Non plus trium. Infra: *Esse illi conjugem, & tres liberos.* Lipsius.

3 *Cæcina sententia elusa.*] Verbum *eludendi* aptissimum huic rei; non enim vi aperta, aut impudenti aspernatione rejectam ostendit; verum specie moris antiqui, & publicæ utilitatis circumventam atque frustratam. *Freinshemius.*

4 *M. Lepidum.*] Duone ergo Lepidi eo tempore prænominibus iisdem? Nam alius certe ab isto, qui Proconsul Asiæ, pagina superiore. Non censeo: Manium censeo prænomen

amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum *valetudinem corporis*, [1] *ætatem liberum*, *nubilem filiam* obtenderet: intelligereturque etiam quod silebat, avunculum esse Sejani Blæsum, atque eo prævalidum. Respondit Blæsus specie recusantis, [2] sed neque eadem adseveratione; & consensu adulantium auditus est.

36 Exin promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune

nomen fuisse huic, non Marcum, facili scriptorum in nota ea lapsu. Et hercle Manium Lepidum supra reperies clare, Lepidæ, quæ damnata, fratrem. Diversa etiam ingenia istorum. Marcus, ignavus, secors: Manius, prudens, gravis, sævis aliorum adulationibus adversus. quem Tacitus ex professo laudat lib. IV. Repono ergo ubique Manium, in eo Lepido qui in Senatu & in urbe. *Lipsius.*

Manium Lepidum.] Ita ex historia restituit Lipsius, & hic, & alibi. Vulgo *M. Lepidum.* Pichena. Sed hunc Marcum potius quam *Manium* dicendum non absurde pugnat Rupertus supra ad I, 12.

1 *Ætatem liberum.*] Adultos intelligunt, contrario sensu. facile enim perspici potest ad excusationem hoc nihil esse facturum, si filios adultos se habere diceret. itaque *ætas* hic de tenera ætate liberorum est intelligenda. *Freinshemius.*

2 *Sed neque eadem asseveratione, & consensu adulantium.*] Prius membrum pertinet ad ea, quæ de Blæsi excusatione dixerat auctor: speciem quidem eum recusantis præbuisse, sed non pari ac Lepidum adseveratione nixum esse. *Adseveratio* est serium & constans persuadendi, quæ proposueris, studium & contentio. Sic apud nostrum aliquoties. Dein audita est ejus oratio consensu applausuque eorum, qui ipsi adulabantur; adulabantur autem omnes ut avunculum Seiani. *Freinshemius.* Quid velit Tacitus, satis video; sed hoc ita sit expressum, ut ille voluit, nec ne, parum mihi liquet. Contrarium enim verba mentl sonare videntur. Si *auditus est consensu adulantium*, videtur el contigisse, quod desiderare se fingebat, & valuisse excusatio. Valde itaque mallem; *& consensu adulantium adjutus est.* Intellige, visa est frangi & expugnari ejus modestia, ut honestius remitteret, ac delatum honorem susciperet. Non ita intente serioque sese excusavit: & ut majori cum specie desisteret, subvenerunt pudori ejus & juverunt eum quasi cuneis factis obturbantes per adulationem & cogentes scilicet judicio Cæsaris & senatus cedere. Ut lib. I. *Remisit Cæsar adrogandi moderatione.* Lib. XII. *Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret.* Hi non *auditi* sunt: quippe orationi eorum repugnabatur: sed *adjuti* in eis, quæ specie recusantium flagrantissime cupiebant. Verbum sic habes undecimo extremo: *Iuvitque ejus oblivionem Senatus.* Lib. 12, 3. *Prævaluere hæc adjuta Agrippinæ illecebris.* Et eodem cap. 61 *Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.* Suetonius Vitellio: *Neroni acceptior peculiari merito, quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem, ideoque egressum theatro, revocaverat quasi perseverantis populi legatione suscepta*

impune probra, & invidiam in bonos excitandi, [1] arrepta imagine Cæsaris; [2] libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur [3] C. Cestius senator disseruit; *Principes quidem instar deorum esse: sed neque à diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub judice damnavisset, probra sibi & minæ intendantur: neque ipse* [4] *audeat jus experiri, ob effigiem imperatoris oppositam.* Haud dissimilia alii, & quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, *daret ultionis exemplum*: donec accitam convi-

cepta, exorandumque præbuerat. Hic quoque adjutus, non auditus. Noster quoque lib. 14, *Atque cum auctore Burrho prima centurionum tribunorumque adulatio firmavit.* Et hoc adjuvandi genus. *Gronovius.*

1 *Arrepta imagine Cæsaris.*] Græci moris fuit, ad vim injuriamque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras. Eo genere tutelæ frequenter supplices utebantur, frequentissime servi. Vide nostra in EXCURS. F. Lipsius.

2 *Libertique ac servi ultro.*] L. 2. D. De his qui sui juris sunt. *Muretus.* Vocula *ultro* maxime rem adgravat. Satis enim foret, nimiumque, si liberti & servi, etiam injuria lacessiti, metuendi essent: quod jam, quum *ultro*, hoc est sponte, non lacessiti, neque provocati. *Freinshemius.*

3 *C. Cestius Senator.*] Nescio an moris Tacito inter titulos addere, *Senator.* Et quid hic opus? aut quis nesciat in Senatu non nisi Senatorem disseruisse? Ambigo (non enim affirmo) an non *Senior* substituendum: ad discrimen. quia reperio illo ævo duos Cestios fuisse, patrem & filium. libro VI. infra, *Admonuit Cestium patrem.* An magis placet, *Senatu*? quod esset in Senatu: elleipsi Tacito percrebra. *Lipsius.*

C. Sestius Senator.] Suspectus Lipsio titulus iste, *Senator*, cum sit clarum, in Senatu non nisi Senatorem disseruisse. Neque ego aliter sentio. tamen locum similem in Tacito observavi, lib. 1. Ann. prope finem, ubi ait: *Inter quæ Pius Aurelius Senator, questus.* nam & ibi res in Senatu agebantur. Ergo videat lector, sitne utroque in loco librarii error, an Tacitus Senatoris titulum addat, forte ad differentiam aliorum ejusdem nominis & cognominis, qui Senatores non erant. *Pichena.*

4 *Audeat jus experiri.*] A glossa videtur, *Ius. Experiri* enim, pro jure agere, frequentissimum priscis. *Lipsius.*

Audeat jus experiri.] Mihi vera visa est interpretatio, cujus auctor jam non succurrit, quem tamen (neque enim me diu fallere poterit,) alibi laudare non omittam. illius igitur opinionem meis verbis exposui. & mox V. 5. cum eodem *vinctam* quam *convictam* malui. Nec enim aut cognitione opus erat, aut si fuisset, ille cognoscendi

37 convictamque attineri [1] publica custodia jussit. Et Considius Æquus, & Cœlius Cursor equites Rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Utrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo in urbe inter cœtus & sermones hominum obversante, secreta patris mitigari.* neque luxus in juvene adeo displicebat. [2] *huc potius intenderet,* [3] *diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus avocatus, mæstam*

gnoscendi locus, illudve tempus habebatur. Sed ultio poscebatur, in damnata, & manifesto noxia. *Freinshemius.* Olim tuebamur hunc locum Observ. lib. 2. cap. II. quo vise, si tanti est. *Gronovius.*

1 *Publica custodia jussit.*] Publicam custodiam, puto carcerem: discretamque à militari. *Lipsius.*

Publica custodia.] Rei aut sibi ipsis, aut fidejussoribus creduntur: iidem aut militibus committuntur, *quæ militaris custodia,* Cornelio: aut in carcerem recipiuntur, Vlpiano auctore. Hos in *publica vincula conjici* Venuleius & Papinianus dixere; Lex Iulia de vi, *in vinculis custodiave publica esse,* ut pro eodem accipiamus *carcere, custodia publica, vinculis publicis attineri.* Alias *vinculorum* appellatio, vel publica vel privata significat: *custodia* vero nomen, tantum custodiam publicam, auctore Saturnino D. de verborum significatione. *Vertranius.*

2 *Huc potius intenderet.*] Seneca De Benef. 8, 20 *Si marmora & vestes desideraverit, nihil oberit cuiquam id, quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scena, & scorta, & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Iuven. Sat. 4.

Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ: claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impune, & vindice nullo.

Gronovius.

3 *Diem ædificationibus.*] Verane hæc lectio? si est, interpretor in Druso notari studium ædificandi, & crebras insanasque substructiones, ex sententia scriptoris Græci apud Suidam: Οἰκοδομημάτων Ἀσσύρια καὶ δαπανηρᾶς λειτουργίας χαίρειν ἐπαινοῦντας κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀρχήν. Ψεκτέον γάρ, ὁ ἄρχων ὁ χαίρων οἰκοδομήμασιν δαπανηροῖς. Nam hoc tolerabile, præquam illud Ferreti. *Ædificationibus, ait, pro eo quod est emendandis rebus: nisi in verbo mendum sit.* Sed est profecto, me quoque judice, mendum. Quis enim apud Romanos viro principi ædificationes vitio dedit? laudi potius: ut M. Agrippæ, Augusto, aliisque. Et ut vitium sint; quis scriptor id prodidit de Druso? cujus monumentum ullum ædificiumve suspicione non tango. Lego, *editionibus.* convenienter sane ad Drusi mores. Nam Editiones, proprie spectacula muneraque. Editores, qui ea præbent, uti in Saturnalibus dixi. Diem ergo trahebat Drusus editionibus, sive spectaculis: noctem, conviviis epulisque. Notant utrum-

mæstam vigilantiam, & malas curas exerceret. [1] Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant; Et Ancharius 38 Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod. tum

que id vitium in eo scriptores. Noster supra: *Edendæ gladiatoribus Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: quod in vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur.* Vbi vides describi studium ejus in gladiatores, non sine sævitiæ nota. Nec in gladiatores modo, sed & histriones, scenicosque. Dio: Τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μηδ᾽ ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐσενηνόχει, καθίστασθαι. Id est, *Pantomimis adeo deditus fuit, ut ad seditiones concitaret eos, neque legibus, quas Tiberius super iis tulerat, parere sineret.* Iterum: Τῷ δὲ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγεστάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ, ὥστε καὶ τὰ ὀξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθῆναι, ὄντι, καὶ ἤχθετο, καὶ ἐπετίμα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλάκις. Id est, *Druso autem filio, cum petulantissimus & crudelissimus esset, (adeo ut gladii acutissimi, Drusiani ab eo vocentur) vehementer succensuit, publiceque ac privatim sæpe inclamavit.* Crudelis ergo Drusus, & ideo cruentis illis spectaculis gaudens: quæ sibi non in publico solum, ut opinor, sed sæpe domi repræsentabat & in hortis. De ebrietate ejus, vide eumdem lib. LVIII. Hæc Taciti mens, hæc lectio: me quidem judice. Sed qui gladii illi Drusiani, quos Dio nominat? vide, si lubet, in EXCURS. G. *Lipsius.*

1 *Non enim.*] Hoc enim manifesto indicat προδιήγησιν ejus, quod statim erat explicaturus, natam ex verbis præmissis, *quam malas curas exerceret* videlicet ut parens ejus, cujus exempla statim subjiciuntur. neque enim hic narraturus est quam quod intenderat involveratque iis verbis: *Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant.* Iam igitur per partes exsequitur, quid illi, quid Tiberius egerint. Crebrum hoc nostro, & inprimis decorum, ut primo veluti summam ejus, quod dicturus est, proponat, dein singula exsequatur; sed attentum & memorem lectorem requirit. Illustre exemplum in H. 1, 4. quod ad intellectum eorum, quæ dixi, disertius & explicatius tradam. Ait: *Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres; aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat.* Id deinceps per membra exponit. de *patribus* quidem statim. *Sed patres læti*: de populo, ibidem, *pars populi integra*: de milite urbano, H. 1, 5. *Miles urbanus.* & hæc quidem usque ad initium capitis 8. Vbi iterum, quia longior excursus intervenerat, lectorem propositionis suæ admonet: *Et hic quidem Romæ* &c. *habitus animorum fuit*; statimque progreditur ad cetera de *legionibus ducibusque* tradenda. *E provinciis Hispaniæ præerat Cluvius Rufus &c.* quæ pertinent usque ad H. 1, 11. Vbi rursus in memoriam revocat lectori jam evolutam esse omnem istam syllepsin atque summam instituendæ narrationis. *Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, T. Vinius consules* &c. Idem familiare Suetonio in Calig. 25. *Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit.* ubi in subjecta narratione quæ de Livia Orestilla memorat, ad *contrahendum matrimonium* spectant; quæ de Lollia Paullina, ad *dimittendum* præcipue,

 que

tum omnium accusationum [1] complementum erat. Cæsar Antistium Veterem [2] è primoribus Macedoniæ absolutum adulterii, increpitis judicibus, [3] ad dicendam majestatis caussam retraxit, ut turbidum, & [4] Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate [5] Cotye

quæ de Cæsonia, ad *tenendum*. Hæc igitur ut dixi, attentionem requirunt, quam hoc Taciti loco, omnibus interpretibus absuisse deprehendo. *Freinshemius*.

1 *Complementum erat.*] Plinii verbis, *unicum crimen eorum, qui crimine vacabant*. Lipsius.

2 *E primoribus Macedoniæ.*] Forsitan scriptum erat *è pr. Macedonia*, hoc est, *è provincia Macedonia*. Muretus. Quasi non Suetonius in Octavio 79. *Vt quidam è primoribus Galliarum confessus sit inter suos* &c. Id. Tib. 49. *Præterea Galliarum & Hispaniarum, Syriaque & Græciæ principes confiscatos*. Gronovius.

3 *Ad dicendam majestatis causam retraxit.*] Mos in vetere rep. fuit, quo in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum habebant, ut ait auctor Dialogi de Oratoribus. Quod prius Græcis vetustissimis usitatum comperio, ex Pausaniæ Atticis, cum Halirrhotio occiso, Mars Athenis causam dixerit, eo ipso loco, qui exinde Areopagi nomen habuit. Sic olim jam Romæ T. Manlio indictæ causæ dictio & filii opera remissa legitur. Livii VII. Vnde est quod idem ait: *Nihil tam æquandæ libertatis esse, quam potentissimum quemque posse dicere causam*. Item apud Tranquillum Tiberius *præfectum alæ, de vi & rapinis reum, causam in senatu dicere coegit*. & alibi, *Citati ad causam dicendam*. Ideoque Seneca 6. Declamat. 5. sic habet: *Omnia legitime peracta sunt: accusator suo loco dixit, reus suo respondit*. Quare quod ita moris esset, supra Cornelius scripsit: *Piso relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur*: & hoc loco Antistium Veterem ad causam dicendam à Tiberio coactum: Et supra libro 4. *Lucilius Capito, reus ipse causam dixit*. & infra libro 15. *Vbi ad dicendam causam introissent, latatum erga conjuratos*. Vertranius.

4 *Rescuporidis consiliis permixtum.*] *Consilia* sunt institutum, propositum, decretum cujusque: *consiliis permixti* non præcise, qui consilia subministrant, sed omnino idem institutum spe, voto, ope, opera promoverunt: etiamsi consilium nunquam suggesserint. *Freinshemius*.

5 *Cotye fratre.*] Minime hercle fratre, sed (Tacito ipsi si fides) *fratris filio*. Ita enim lib. II. scriptum: *Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permisit*. Et Velleius: *Qua ille prudentia Rascupolim interfectorem fratris sui filii Cotyis evocavit*. Quin humani ergo aliquid Tacitus hic passus sit, nemo negaverit. *Lipsius*.

Cotye fratre.] Scriptum erat *FR. F.* id est, Fratris filio. Putarunt librarii esse *fratre* legendum. *Muretus*. Vacillationis hic Tacitum arguit Lipsius, & humani aliquid passum esse: qui fratrem Rhescuporidis Cotyn dicat, quem lib. II. fratris filium fecerat. Liberat hac culpa Muretus, scribens, *Cotye Fr. F. interfecto*. Et verisimile est has olim notas à librario non intellectas, aut alteram neglectam. atque hinc originem mendi. *Acidalius*.

tye fratre interfecto, bellum adversus nos [1] volverat. Igitur *aqua & igni interdictum reo adpositumque, ut teneretur insula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna*. Nam Thracia diviso imperio [2] in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, [3] insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. [4] Cœlaletæ, Odrusæque, & alii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem; quæ caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia; alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi regem, urbemque [5] Philippopolim [6] à Macedone

1 *Volverat.*] A volvo. Sic lib. 1. hist. *bellum volvebat*. Pichena.

2 *In Rhœmetalcem.*] Defuncto Rhœmetalce Thracia divisa est inter Rhescuporim fratrem ejus, & inter filium Cotyn. Hunc interfecit Rhescuporis, qui postea Romam adductus, & damnatus est: Thracia divisa inter Rhœmetalcem filium, & liberos Cotyis. *Muretus*.

3 *Insolentia nostri.*] Vt H. 3, 53. *Obsequii insolens*: hoc est, non adsuetus parere. *Freinshemius*.

4 *Cœlaletæ, Odrusæque, & alii.*] A Plinio *Celatæ* dicuntur: à Dione lib. LIV. Σιαλῆται, sed corrupte. Qui autem, *Alii*? Populi nomen, sed perversum. Placuit in Epistolicis, *Astii*, reponi: & caussam vide. At nunc verum censeo, *Dii*. quæ vox abiit in *alii*; litera tantum diducta. Similis error notatus mihi infra, in Agricolæ vita. Dii autem, montani Thraces. Locuples auctor Thucydides lib. II. Παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν πολλοὺς, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦσιν. Lipsius.

Odrusæque & alii.] Apposui in margine vocem, *Dii*, juxta postremam Lipsii correctionem. *Pichena*. Muretus, *Odrusæ, Setalii, validæ nationes*. Nondum mihi noti *Setalii*. Acidal.

5 *Philippopolim.*] Describit eam Strabo libro VII. in Astorum regione: Ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος, (ex Livio, Ἀσῶν legendum esset) ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος. id est: *Superjacet Byzantium Astorum gens, in qua oppidum Calybe, in qua Philippus Amyntæ F. pessimos quosque collocavit*. Dicta eadem est, Trimontium, Poneropolis, Δουλόπολις, caussis claris e Strabone. *Lipsius*.

6 *A Macedone Philippo sitam.*] Sunt qui emendant dextre admodum, repetita syllaba prioris vocis, *Philippo positam*. Sed ex supervacuo. nihil enim priori forma frequentius auctori nostro, ut exemplis multis prodidit doctissimus Rhenanus. Sed & nos idem vocis tuemur infra libro 4. Hist. cap. 13. *Gruterus*. In indice Floriano voce *Ponere* ostendi legendum

39 done Philippo sitam, circumsidunt. Quæ ubi cognita P. Velleio, (is proximum exercitum præsidebat) alarios equites ac leves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur. Ipse robur peditum, ad exsolvendum obsidium ducit. Simulque cuncta prospere acta, cæsis populatoribus; & dissensione orta apud obsidentes, regisque opportuna eruptione, & adventu legionis. neque aciem aut prœlium dici decuerit, in quo semermes ac palantes tru-
40 cidati sunt, sine nostro sanguine. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptavere: cujus exstimulator acerrimus inter Treveros Julius Florus, apud Æduos Julius Sacrovir. nobilitas ambobus, [2] & majorum bona facta, eoque Romana civitas olim data, [3] cum id rarum, nec nisi virtuti pretium esset. Ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto, aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur [4] per conciliabula & cœtus seditiosa disserebant,

Macedoni Philippo sitam. Sicut 6, 41. *Vrbes Macedonibus sita.* Vide & supra ad 2,7. *Freinshamius.*

1 *P. Velleio.*] Sunt qui illum velint esse, cujus Breviarium historiæ in manu: serium, doctum, quantumvis opus, sed plenum adulationis fœdissimæ, cujus me pudet. Nec abnuerim, quin ille sit. Meruit servitio tam projecto evehi ad res magnas. quamquam modicus originis, ut ipse fateri videtur, & diu tantum Trib. militum: postea præfectus Ti. Cæsaris per novem annos aut Legatus, ait ipse lib. II. Prænomen tamen illi in vulgatis libris est, Cajus: nec id moveor. Nam Priscianus lib. VI. eumdem Marcum appellat: noster hic Publium. Quam confundi illa soleant, doctis scio. *Lipsius.*

2 *Et majorum bona facta.*] Forte, *bene facta.* Rhenanus.

3 *Cum id rarum.*] Hoc est, quo tempore adhuc rarum erat. id quia non expresserunt plerique, videntur contra notissimam veritatem affirmate Taciti adhuc ævo rarum fuisse: quod mirere; quum constet istis temporibus totas nationes in civitatem Romanam fuisse receptas præsertim sub Claudio. Vnde jocus Senecæ in Apocolynt. *Sed Clotho: Ego me hercule, inquit, pusillum temporis adjicere illi volebam, dum hos pauculos, qui supersunt, civitate donaret. Constituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos togatos videre.* Freinshemius.

4 *Per conciliabula & cœtus.*] *Conciliabula* non tam ob minorem convenien-

ferebant, *de continuatione tributorum*, [1] *gravitate fenoris*, *sævitia ac superbia præsidentium. & discordare militem, audito Germanici exitio. egregium resumendæ* [2] *libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.* Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi [3] Andeçavi, ac Turonii. quorum Andecavos [4] Acilius Aviola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit. 41

venientium numerum dicta sunt, quam quia clandestino coibant, honesta *conciliorum* appellatione indigna judicabantur. Non enim semper vocabuli diminutio rem quoque minorem arguit: sed interdum per contemptum id schema usurpatur. Verbi gratia *adolescentulus*, apud Tacit, 1, 59. *Tiberiolus* 6, 5. Diverso genere peccant, qui *conciliabula* non distinxerunt à legitimis & justis conciliis. *Freinshemius.* Scio quidem nunc vulgo ita loqui doctos etiam homines, ut *conciliabula* dicant per contemptum quantumvis magna & frequentia concilia: sed ubi quis veterum ita locutus sit, etiamnum quæro. Romanis vicorum aut oppidulorum, quæ jus nundinarum haberent, numero erant, ut cum *fora & conciliabula* jungunt. Extra hæc *conciliabulum* haud dubie concilium minus aut minus frequens est. Nec *conciliabula & cœtus* aliter dicuntur quam *concilia & cœtus*. Cicero in Somn. Scip. *concilia cœtusque hominum jure sociati.* Item, *in illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscar.* De finibus lib. 2. *opiniones, quæ apud populum, quæ in omni cœtu concilioque proferenda sunt.* Idem pro domo: *quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula & quasi concilia quædam esse voluerunt.* Non magis apud Tacitum *conciliabula* vel per contemptum vel tantummodo de clandestinis his dicuntur quam Ciceroni *conventicula*. Sed nec *concilii* tam honesta appellatio est, ut non & interdum de clandestinis cœtibus usurpetur. In Tacito igitur ut non excludo congressus quoque secretos, ita expressum censeo id ipsum, quod Florus ait de Vercingentorige: *ille festis diebus & comitialibus, quum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictu ad jus pristinum libertatis erexit.* Sed tempus Florus, loca Tacitus designat. Per minora & majora populorum concilia, per vicos & oppida mercatuum aut sacrorum tempore, per loca, & tempora, ubi quibusque magno aut aliquo numero coire ipsis inter se licebat. *Gronovius.*

1 *Gravitate fænoris.*] Ita hoc habet. provinciales & oppida, cum tributis gravibus premerentur, aliisque extra ordinem oneribus, pecuniam mutuam capiebant à divitibus illis Romanis, idque grandi fænore. Vnde hæc querela, & in Cicerone exempla jam tunc sunt; & Dio scribit *Senecam caussam rebellioni Britannicæ, sub Nerone, dedisse, quod quadringenties HSS. grandi fænore creditum, subito universum repetiisset.* Lipsius.

2 *Libertati tempus.*] Mallem, *libertatis.* Pichena.

3 *Andecavi.*] Legendum est *Andegavi.* Muretus.

4 *Acilius Aviola.*] Hic ille ipse, quem Plinius insigni exemplo, elatum

 tum

cuit. Turonii legionario milite, quem [1] Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, oppressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Galliarum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem, magisque in tempore efferrent. spectatus & Sacrovir intecto capite [2] pugnam pro Romanis ciens, *ostentandæ*, ut ferebat, *virtutis*: sed captivi, *ne incesseretur telis, adgnoscendum se præbuisse*, arguebant. Consultus super eo Tiberius, aspernatus est indicium, aluitque

42 dubitatione bellum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiatoribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum corrupti; plures in officio mansere. Aliud [3] vulgus obæra-

tum in rogo revixisse tradidit: & quia subveniri non potuit, vivum exustum. Nam quod Onufrius aliique ad illum Acilium referunt, qui consul extremus Claudio: desinant licet erroris, manifestus ἀναχρονισμὸς est. Nam ecce Valerius (quem scripsisse omnes scimus Tiberio imperante) lib. I. cap. VIII. eamdem historiam recensuit. Quomodo autem ille operi suo inseruerit, quod post Claudium gestum. *Lipsius.*

1 *Visellius Varro.*] Nominatur in lapide Romæ,

L. VISELLIVS C. F. VARRO
CVRATOR. RIPAR. ET ALVEI
TIBERIS.

Hicne, an alius? *Idem.*

2 *Pugnam ciens.*] Hoc est pugnans, nota phrasi, non provocans: licet autem ut dixi, *pugnam ciere* idem videatur quod pugnare, subtilis quædam inest diversitas: ob quæ isto etiam sermonis genere voluit uti Tacitus, in homine, de quo non poterat dici eum serio depugnavisse, sed tantum ostentavisse operam. *Freinsh.*

3 *Vulgus obæratorum.*] More Galliæ. Vide Cæsarem commentar. I. *Lipsius.*

Vulgus obæratorum.] Non adsentior viro doctissimo, qui illustrando huic loco mittit nos ad Varronem de re rust. I, 17. Nam quod ibi legimus, *quos obæratos nostri vocitarunt*, nihil ad Taciti & Cæsaris obæratos. Et aperte scribendum *operarios*, ut ex serie totius capitis clarum, manuducente vetere scriptura, *oberarios*, quam & optimus atque eruditiss. Victorius è suis libris adnotavit, & ego ipse legi in optimo Regiæ bibliothecæ libro, qui per omnia fere similis optimo illi Victoriano; hoc melior quod postrema pagina in eo superest, quæ abfuit ab altero, & quia abfuit, extrema Varronis librorum clausula corruptissima, quam juvabit obiter restitutam hic dare. Editur vulgo: *Nos hæc; at strepitus à dextra, & accum recta candidatus noster designatus ædilis, cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostra sermonem de pastione villica summatim hunc quem exposui habeto.* At

quam-

obæratorum [1] aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. præmissusque cum delecta manu Julius Indus è civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus; postremo visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. Apud Æduos major moles exorta, 43 [2] quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, [3] nobilissimam

[1] Gal-

quanto melius in illo veteri: *Et cum lata candidatus noster designatus ædilis se in villam: Cui nos occidimus, & gratulati in Capitolium prosequimur: ille inde endo suam domum: nos nostram. Opinioni noster sermone de pastione villatica summatim hoc quam expassui habito.* Egregie, si addas scribendum, *nos nostram ó Pinni noster.* Nam hic liber scriptus ad Q. Pinnium; ut primus ad Fundaniam uxorem, alter ad Turranium Nigrum. *Endo suam domum*, habet ab Ennio. *Occidere* pro occurrere, notum ex Festo & Plauto. Iam illa, *se in villam*, eleganter addita, quia illi in villa publica, ubi expectavere candidatum: dixerat enim *Respectantibus nobis, quod eo candidatum nostrum venturum sciebamus.* nam ita scribendum, non *& candidatum*, ut vulgant. Vnum est in veteri scriptura, quod nondum intellexi, quid sibi velint illa, *cum lata*, nisi sit, cum lata turba. Sed de hoc quæramus amplius. At de toto capite XVIII libri primi, & de operariis illis, plura alio loco. *Mercerus.*

1 *Aut clientium.*] Ger. alibi etiam *clientes* accipit pro subditis, quales hodie dynastis atque nobilibus parere solent. Sed *clientes* qui apud Romanos habiti sint, notum est, Gall. quam potuit optime, *vassaux*; quippe licet non plane iidem sint, horum tamen conditio proxime videtur accedere ad clientelam: unde etiam originem accepisse non immerito videntur. Licet non ignorem, quæ de feudorum initiis diversa sentientium sit varietas. *Freinshemius.*

2 *Quanto civitas opulentior.*] Hirtius ad finem librorum de bello Gallico, ait Æduorum inter Gallos summam esse auctoritatem: idem Cæsar lib. 6. *Muretus.*

3 *Nobilissimarum.*] Manuscripti lectionem, licet corruptam, referre malui, quam *nobilissimam*, scribere, sicuti olim fuerat emendatum. Mihi certe legendum videtur, *nobilissimamque*, quod & scripturæ veteri propius, & copulam hic necessariam censeo: ut Sacrovirum duo occupasse dicat, oppidum, & juventutem. *Pichena.* Lipsius, *Et nobilissimam.* Si nihil plus desit, potius erat inseri, *ob nobilissimam.* Acidal. lege, *Et nobilissimam Galliarum subolem studiis ibi operantem.* Qui enim *operati studiis*, aberant tum haud dubie Augu-

stoduno.

[1] Galliarum sobolem, [2] liberalibus studiis ibi operatam, ut [3] eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. simul arma occulte fabricata juventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt. adduntur e servitiis [4] gladiaturæ destinati, [5] quibus more gentico continuum ferri tegimen [6] (*Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ

stoduno. *Operantes* igitur *studiis* deprehendit, occupavit, & velut in custodia habuit. Τὸ *&*, quod inseruimus, haud dubie ultima syllaba præcedentis vocis hactenus absorpsit. *Boxhornius.* Quasi *operari studiis* dici nequeant, qui cum maxime studiis attendunt. Livius lib. 4. *rem familiarem saltem acquiescere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipubl. esset.* Plinius 26, 2. *sedere in scholis operatos.* Gronovius.

1 *Galliarum sobolem.*] Cato Censor. 2. Originum. *Pleraque Gallia res duas industriosissime persequitur, rem militarem & argute loqui.* Strabo l. 4. de Gallis ait eos mercede collata præceptores alere, qui sapientiam profiteantur, & φιλέλληνας nominat *Græcorumque studiosos* quos imitabantur, pretioque sibi vinciebant & aureis catenis. D. Hieronym. ad Rust. monach. epistola 4. *Post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, & absentiam filii, spe sustinens futurorum, ut ubertatem Gallici nitoremque sermonis gravitas Romana condiret.* Aurelius.

2 *Liberalibus studiis ibi operatam.*] Digna res notâ, quod jam tunc ea urbs hospitium Musarum. Nam Rhenano quæ læva mens fuit, cum gloriam eam transferre voluit ad Augustoclivienses? Scilicet Indigni hac gloria nos Galli. Tueor & retineo in EXCURS. *H.* Lipsius.

3 *Eo pignore.*] Barbaro more, sibi oppignoraverat juventutem, Musis operam navantem: quod à nostris Iurisconsultis damnatur, præcipue apud Bartolum, in tractatu de Repræsaliis. Legi tamen apud Monstreletium, Ludovicum XI. regem Francorum, nobiliores exterarum adolescentes, Parisiis, Navarrico Gymnasio literis operam dantes pro pignore cepisse. Quod semel factum, semper improbatum est. Et ita me pro Iuribus Regiis patrocinante fuit judicatum à Senatu Parisiensi. *Aurelius.*

4 *Gladiaturæ destinati.*] E Gallia genus gladiatorum, qui Mirmillones; quorum arma hic descripta. Vide Saturnalia nostra. *Lipsius.*

5 *Quibus more gentico.*] Legerem, *quibus more gentis, &c.* nisi libro 5. sic quoque loqueretur, *Quorum scaphulis utrinque donis acceptis, more gentico, diversa induere.* Sed suspicor hanc elegantiam librario ferendam acceptam. De qua re mentem nostram aperuimus in Annotationibus constructionum locutionumque quibus Tacitus utitur. *Rhenanus.* Tertullianus de anima: *pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione.* Habet etiam Avienus Festus in Ora Maritima. *Gronovius.*

6 *Crupellarios vocant.*] Non alibi ea vox mihi lecta. Hæsi ne *Clibanarios* scribendum esset. Nazarius in Laudatione Constantini: *Quæ enim*

copiæ vicinarum civitatum, [1] ut nondum aperta consensione, ita [2] viritim promptis studiis; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, utroque bellum sibi poscente: mox Varro invalidus senecta, vigenti Silio concessit. At Romæ *non Treveros modo, & Æduos, sed* [3] *quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias*, cuncta (ut mos famæ) in majus credita. optimus quisque Reipub. cura mærebat; multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, *quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? ex-* 44

stitisse

illa fuisse dicitur species: quam atrox visu? quam formidolosa? operimento ferri equi atque homines pariter obsepti. Clibanariis in exercitu nomen est: superne omnibus tectis, equorum pectoribus demissa lorica & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus à noxa vulneris vindicabat. Ammianus l. XVI. *Sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant.* Iterumque: *Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum Clibanario nostro congressum, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse.* Vocem peregrinam & Persicam esse, suadeor Lampridii verbis in Severo: *Centum millia equitum eorum fudimus Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant.* Alioqui non incommode à Græco κλίβανος deduxeris. quod σκεῦος ἢ σιδηροῦν, ἐφ' ᾧ τοὺς ἄρτους ὀπτῶσι definit Moschopulus. Et Clibanus apud Leonem Imp. passim, pro thorace quo pectus tegitur. At hîc tamen nihil mutem: & fortasse Crupellarii pedites fuerunt, non equites. Sane ex Taciti narratione non colliges pugnasse eos ex equis. *Lipsius.*

Crupellarios vocant.] Forsitan leg. *clibanarios*, ut & alii annotarunt, Ammian. Marcell. lib. 16. Vide & Nazarium in laudatione Constantini. Talium mentio & apud Plutarchum in Lucullo. *Muretus.*

1 *Ut nondum aperta consensione.*] Leg. *aperte.* & Muretus ita. *Acidal.*

2 *Viritim promptis studiis.*] Non interpretati sunt, *viritim*, ut vellem. Videntur enim omnes dicere privatos causæ Æduorum favisse; at Tacitus nihil aliud quam hoc ipsum: publico consilio nulla ipsis missa fuisse auxilia à vicinis civitatibus, sed multos, pro se quemque, adeos confluxisse privato studio. Livius 4, 51. *quum tamen nullam publici consilii societatem movissent, voluntarios undique ad spem prædæ adsciverunt.* Freinshemius.

3 *Quatuor & sexaginta.*] In certas gentes videntur Galliam divisisse. Strabo lib. IV. Lugduni aram Augusto exstructam ait, à communi Galliæ: cum inscriptione LX. gentium. Quod in numis etiam M. Antonii legimus, LUGDUNI. A. XL. libentius ad gentium numerum retulerim, quam ut alii, ad annorum coloniæ conditæ. Appianus in Celtico ampliore numero, ἔθνη τετρακόσια. in

Galliis

stitisse tandem viros, qui [1] *cruentas epistolas armis cohiberent. miseram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed ut solitum, per illos dies egit: [2] altitudine animi; an compererat modica esse, & vulgatis leviora.

45 Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmissa auxiliari manu, vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Æduis contermini, sociique in armis erant. Mox Augustodunum petit propero agmine, [3] certantibus inter se signiferis, fremente etiam gregario milite; *ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur; viderent modo adversos, & adspicerentur: id satis ad victoriam.* Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiæque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo semermos. Ipse inter primores equo insigni adire, memorare

veteres

Galliis ponit, *πόλεις ὑπὲρ [illegible]*. Lipsius.

Quatuor & sexaginta.] Hoc est, universas Galliæ civitates. tot enim fuisse intelliguntur. Sic apud Liv. 4, 23. *duæ civitates, legatis circa duos & viginti populos missis:* universus Hetruriæ populorum numerus comprehensus est, non pars excepta. Sic apud Cicer. de nat. deor. 2, 37. *unius & viginti formæ litterarum.* Discrimen id adjectione articuli vulgaribus linguis explicare facile est. *Freinshemius.*

1 *Cruentas epistolas.*] Principum rescripta, quibus scilicet illi vel ad præsentium postulata, vel ad absentium consultationes respondebant, Epistolæ dictæ. Habemus ex Iurisconsultis l. 1. D. de constit. Princip. & exemplum in l. sed addes, 19. §. 3. D. locat. l. divi fratres, D. de jure patron. l. 3. D. de testib. Sanctio etiam imperatoria, *Epistola* quandoque dicta: Ita *Epistola* D. Adriani de peculio dividendo inter mandatores & fidejussores, cujus fit mentio l. fin. C. de constit. pecun. Itaque Cornelius Tacitus inquit, quod quum Tiberius libellis accusatorum frequentem insumeret operam, repertos tandem viros, Florum scilicet & Sacrovirum, qui bellum intentantes *cruentas Epistolas armis cohiberent*, id est, Tiberium averterent à decretis & rescriptis pœnalibus, quibus accusatorum ob frequens crimen læsæ Majestatis modo huic, modo illi attributum, libellis trucibus & sanguinolentis decretis & rescriptis respondebat, hoc est, quibus pœna sanguinis reis accusatis infligebatur. *Donatus.*

2 *Altitudine animi, an compererat.*] Varro lib. 5. de Ling. Lat. *Quintana an septemana sint futura.* Tacitus l. 1. *Metune invidia, an ratus conscientiam facti, satis esse.* Et lib. 12. *Socordiane Claudii an vinolentia?* Aurelius.

3 *Certantibus inter se signiferis.*] *Certare* non est rixari, sed ipso facto cum aliis contendere, studiumque & operam suam præ aliis adprobare. *Freinshemius.*

1 *Quat-*

veteres Gallorum glorias, quæque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: [1] *quanto intolerantior servitus iterum victis.* Non diu hæc, nec apud lætos: 46 etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii opidani [2] neque oculis neque auribus satis competebant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tamquam in hostem ducerentur. una nuper cohors* [3] *rebellem Turonium, una ala Treverum, paucæ hujus ipsius exercitus turmæ profligavere Sequanos. quanto pecunia dites & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite,* [4] *& fugientibus consilite.* [5] Ingens ad ea clamor: & circumfudit eques;

1 *Quanto intolerantior iterum servitus victis.*] Non puto aut apud hunc aut alios historicos reperiri id genus ex participiis verbalia sensu passivo. Quare præferam *intolerantior* ἀντὶ ἀντιπτώτου. Sic lib. XII. *Tanto toleratiora capesseret.* Grotius. A. Gellius lib. 19. cap. 7. inter ea quæ notat ex Levio: *item, Curis intolerantibus, pro intolerandis.* Et hinc *intolerantia morum Tiberii,* qui scilicet ferri nequirent Suetonio cap. 51. *Gronovius.*

2 *Neque oculis neque.*] Sallustianum est apud Nonium: *Formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere.* Etiam tale hoc Livii lib. V. *Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.* Lipsius.

3 *Rebellem Turonium.*] Itáne *Turonium,* an veriùs *Andecavum?* Ipse quidem paulo ante narravit: *Andecaves Acilius Aviola, excitâ cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit: Turonii, Legionario milite, quem Visellius Varro miserat, oppressi.* Lipsius.

4 *Et fugientibus consilite.*] Livius lib. 24. *Iussi & duces ordinum Præfectique auxiliorum simul consilire.* Vulgo legitur *consulere.* Putatur ea vox legi etiam lib. 5. *Aliosque occultos consilit,* sed male. Muretus. Ex loco inferiore, qui est lib. V. *aliosque occultos consilit,* &c. videtur hic scribendum; *& fugientes consilite,* &c. Vrsinus. Video & Freinshemium interpretari: *ite, vincite, aut potius sponte jam fugientes cursu sequimini.* Sed quem auctorem apud alium invenire est *consilire* pro cursu sequi? aut quem apud omnino *consilire?* Nam & quod Muretus addit ex Livio, fucatum; est enim c. 28. ubi nihil melius quam omnium codicum *consulere*: & quod ex nostro Vrsinus lib. 6, 36. non stat bono talo; legendum enim, *occultos consilii,* ut Acidalius & Freinshemius viderunt. Quid si legamus: *& fugientibus consulite,* id est, trepidos & tantum non jam fugientes exuite detractisque armis & insignibus militaribus leviores & fugæ paratiores reddite. *Gronovius.*

5 *Ingens ad ea clamor.*] Gellius l. 1. cap. 11. *Quid ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorum fieri solitum, scriptores Annalium memoravere?* Cato Porcius apud Plutarch. dicebat, in præliis solere se *clamare acriter, ferire fortiter, nunquam recedere turpiter.* Livius lib. 33. *Raro alias tantus clamor dicitur*

eques; frontemque pedites invasere. nec cunctatum apud latera. paulum moræ attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila & gladios: sed miles correptis securibus & dolabris, ut si murum perrumperet, cædere tegmina & corpora: quidam trudibus aut furcis, inertem molem prosternere; jacentesque nullo ad resurgendum nisu, quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein [1] metu deditionis in villam propinquam cum fidissimis pergit. Illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. [2] incensa super villa, omnes cremavit. 47 Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum senatui scripsit: neque dempsit, aut addidit vero; sed *fide ac virtute legatos*, [3] *se consiliis superfuisse*. simul caussas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adjunxit, *magnitudinem imperii* extollens; [4] *neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet*, [5] *omissa urbe, unde in omnia regimen. nunc*

[1] *quia*

dicitur in principio pugnæ coortus: nam forte utraque acies simul conclamavere. Vetustissimus est clamor iste militaris, & Hebræis quoque Græcisque usitatas. *Aurelius.*

1 *Metu deditionis.*] Verba Taciti magis de Sacroviri deditione, quam urbis accipienda sunt. Nam hoc metuendum habent omnes duces victi. Sic in Appiani Punicis: *Annibal refugit in oppidum, nominatum Thon: ubi cognovit Bruttiorum Hispanorumque multos equites eodem è clade fugisse. Metuens igitur Hispanos, ut Barbaros temerarios, Bruttios vero, ut Italos Scipionis conterraneos, ne, quo facilius veniam erratorum & actæ contra Italiam militiæ consequerentur, Scipioni ipsum dederent* &c. Similia idem de Cn. Pompejo filio. *Freinshem.*

2 *Incensa super villa.*] Alius castellum, alius vicum reddit: neuter male. Nam & villas in castellorum speciem exædificari solitas scimus; & circum eas exstructis vicos enatos. *Freinsh.*

3 *Se consiliis superfuisse*] Vide Gellium l. 1. c. 22. Noct. Atticar. *Muretus.*

4 *Neque decorum Principibus.*] Nam in minoribus bellis, Principi, ut Claudianus ait,

Vindictam mandasse sat est.

Et ipsa Roma huic rei apud eumdem vatem:

—— medium non deserit umquam
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat. Lipsius.

5 *Omissa urbe.*] Parum attento lectori, aliquod verbum deesse videbitur huic sententiæ: quæ tamen plenissima est, si superiora respicias. Subintelligitur enim, id scilicet ad bellum proficisci, principibus minime decorum esse levibus causis. *Pichena.* Non est oratio integra, ut excusa est. Lego igitur. *Neque decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omisisse urbem, unde in omnia regimen.* Quod egregie

dictum

[1] *quia non metu ducatur, iturum ut præsentia spectaret, componeretque.* Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, [2] absurdam in adulationem progressus, censuit *ut ovans è Campania urbem introiret.* Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus *se non tam vacuum gloria prædicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa, aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.* Sub 48 idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur*, petivit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis [3] consulatum sub Divo Augusto; [4] mox expugnatis per Ciliciam

1 Ho-

dictum à Tiberio. Nam *celsior fortuna celsa loqui & sentire debet.* Am. Marc. 17. & illud est, quod Cicero tantopere arguit Pompejum, quod omisisset urbem, qua relicta tota respublica periit. *Aurelius.* Malim *omisisse urbem.* Freinshemius.

1 *Quia non metu ducatur.*] Meretur è regione vocum, *quia non metu ducatur*, stellulam adpinxerat. Mihi integer locus videtur, si *motu* pro *metu* legas. Excusat Tiberius non Majestatem imperii Romani decuisse, ut turbantibus una alterave civitatibus omissa urbe in bellum ipse iret: nunc, quando non motu aut turbis eo ducatur, iturum ut præsentia spectaret & compararet. *Motum* sic frequentissime Tacitus. Paulo ante: *In tanto rerum motu*, lib. 1. *Eo in motu arguere Germanicum omnes.* Sic idem sæpe *res motas.* Acidalius. Nunc autem, quia nulla credendi occasio esset, quasi metu & sollicitudine, ne respublica detrimentum ab hujusmodi hostibus acciperet, id factutus esset, velle se proficisci &c. *Freinshemius.*

2 *Absurdam in adulationem.*] Neque tum incivile fuit adulari: neque novum in adulatione modum excedere: neque *turpiter aut inhoneste adulari* insolitum. Nihil itaque horum per *absurdam adulationem* designare voluit Tacitus: sed ut res, & Tiberii subjecta verba docent, inepta atque rudis, tempori personæque, cui dabatur, disconveniens erat adulatio, non modo quia contra omnem morem erat, sed multo magis, quia inferior Majestate senis principis, & propius ad contumeliam ejus, quam honorem. *Freinshemius.*

3 *Consulatum sub*] Consul fuit anno urbis DCCXLII. cum M. Valerio Messala. Quirinius à Dione, Iosepho, Tacito constanter appellatur: ut mirer cur maluerit Onufrius, Quirinum. *Lipsius.*

4 *Mox expugnatis per Ciliciam.*] Tangit historiam solus, quod sciam, Strabo, lib. XII. Τοὺς δ' Ὁμοναδέας Κυρίνιος ἐξεπόρθησε λιμῷ, καὶ τετρακισχιλίους ἄνδρας ἐζώγρησε καὶ συνῴκισεν εἰς τὰς ἐγγὺς πόλεις

Τῷ

[1] Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus; [2] datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem [3] coluerat. quod tunc patefecit [4] in senatu: laudatis in se officiis, & [5] incusato *M. Lollio*, quem *auctorem C. Cæsari* [6] *pravitatis & discordiarum* arguebat. sed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, [7] sordidamque & præpotentem senectam. Fine anni [8] C. Lutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen quo Germanici suprema defleverat, pecunia do-

49 | 8

Τὴν δὲ χώραν ἀπέλιπεν ἔρημον τῆς ἐν ἀκμῇ. id est, *Homonadenses autem Quirinius fame expugnavit, quattuor millia virorum cepit & in vicinas urbes distribuit, regione spoliatâ omni juventute.* At idem is etiam in Africâ gessit, si Floro accredam, aut certe veteribus ejus libris. Nam libri ultimi cap. ultimo, ubi legitur: *Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit*: alter meus scriptus codex, *Curinio*, alter *Quirino* refert. & puto rectè. *Lipsius.*

1 *Homonadensium castellis.*] Vide Strabonem lib. 12. *Muretus.* Plinius, 5, 27. *Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est illi conterminus (Ciliciæ scilicet) gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella quadraginta quatuor inter asperas cautes & convalles latent.* Aurelius.

2 *Datusque rector.*] Diu etiam post, in Syriam missus ad census describendos. de quâ re multa Iosephus lib. XVIII. cap. I. II. & seq. Et mentio ejus apud Lucam in historiâ sacrâ. *Lipsius.*

3 *Coluerat.*] Omnibus officiis prosecutus fuerat. *Freinsh.*

4 *In Senatu.*] Non coram, sed per literas; morabatur enim adhuc in Campania, ut antecedentia, quæque sequuntur, evincunt. *Freinsh.*

5 *Incusato M. Lollio.*] Ita emendavi olim, cùm vulgô esset *M. Folio*. Hausi emendationem facilè ex historiâ, quæ apud Suetonium: *Namque privignum Caium Orienti præpositum, cùm visendi gratiâ trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus.* Item Plinium lib. IX. & Velleium lib. II. Fuit enim hic Lollius C. Cæsari rector, quo more principibus juvenibus etiam nunc dantur: & post illum P. Sulpicius Quirinius, Tiberio amicus. Causa errori, quòd in priscis libris sine geminatione ferè, *Lolio*. Lipsius.

6 *Pravitatis & discordiarum.*] Sic Livius, *pravitas consulum discordiaque inter ipsos*, lib. 4, 26. ubi vide nostra. *Gronovius.*

7 *Sordidamque & præpotentem senectam.*] Explicant tantum de divitiis: sed pertinet etiam ad ea, quæ ope illarum efficere poterat, si vellet. cujus rei documentum dedit in Lepida, de qua supra 3, 22. *Freinsh.*

8 *C. Lutorium Priscum.*] Vulgò, *Clutorium*. Sed Dio auctor sic emendandi, apud quem est, Γαῖος Λυτώριος. Error ex adhæsu notarum; ut infrà *Pantejus*, qui est P. Antejus. Mentio hujus aut alterius Lutorii apud Plinium lib. VII. cap. XXIX. ubi tamen malè, *Sutorio Prisco*. Lipsius.

C. Lutorium Priscum.] Dioni & Xiphi-

donatum à Cæsare, [1] corripuit delator; objectans *agro Druso composuisse, quod, si exstinctus foret, majore præmio vulgaretur.* Id C. Lutorius in domo P. Petronii, socru ejus Vitellia coram, multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Ut delator exstitit, ceteris [2] ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia *nihil se audivisse* adseveravit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. sententiaque Haterii Agrippæ consulis designati indictum reo ultimum supplicium. Contra Ma- 50 nius Lepidus in hunc modum exorsus est. *Si P. C. unum id spectamus, quam nefaria voce Lutorius Priscus mentem suam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus,* [3] *ne serviles quidem cruciatus in eum suffecerint. sin* [4] *flagitia & facinora sine modo sunt; suppliciis ac remediis, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat. Sæpe audivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam ejus prævenisset.* [5] *vita Lutorii in integro est, qui neque servatus in peri-*

Xiphilino Γάϊος Λυτώριος Πρίσκος hic est: lectione dixerim eo veriore, quod prænomen equiti Romano tribuit. *Vertranius.*

1 *Corripuit delator.*] Impietatis crimine, quasi carmine composito mortem Drusi spectavisset. *Freinsh.* Curtius lib. 10. *Rex cognita causa pronuntiavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ. nunquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Gronovius.

2 *Ad dicendum testimonium exterritu.*] Id est, metu & vi, ad confitendum compulsis. *Pichena.*

3 *Ne serviles quidem.*] Id est, patibula crucesque. *Lipsius.*

4 *Flagitia sine modo.*] Lepidus non innumera volebat intelligi, nec enim hoc ad rem pertinuisset, verum maxima, immensa, omnem modum egressa: adeo ut pares iis pœnas invenire non esset. *Freinsh.*

5 *In integro est.*] Sententia mihi mallet, esto. *Lipsius.*

Vita Lutorii in integro est.] Lipsius legit, *in integro esto*: quasi id Lepidus pro sententia censuerit. Ego nihil mutarem, propter id quod supra dixit, principem sæpissime conquestum, si quis sumpta morte, misericordiam ejus prævenisset. Ergo, subjicit Lepidus, mortem adhuc Lutorius non sumpsit, vitaque ejus est in integro, ut nobis cavendum sit, ne nimiæ severitatis auctores simus. Suam ipse postremo sententiam profert, ut cedat urbe. *Pichena.*

periculum Reipubl. neque interfectus [1] *in exemplum ibit.* [2] *studia illi ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt : nec quidquam grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor, non virorum animis, sed muliercularum adrepit: cedat tamen urbe, & bonis amissis aqua & igni arceatur.*

51 *Quod perinde censeo, ac si lege majestatis teneretur.* Solus Lepido [3] Rubellius Blandus è consularibus adsensit: ceteri sententiam Agrippæ secuti : [4] ductusque in carcerem Priscus, ac statim exanimatus. Id Tiberius solitis

1 *In exemplum ibit.*] Quintil. Declamat. 274. *Omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.* Cyprian. de Capf. *Plectuntur quidam, quo cæteri corrigantur. exempla sunt omnium, tormenta paucorum.* Aurelius.

2 *Studia illi ut plena.*] *Studia* ponuntur hic pro artibus & genere vitæ, cui se addixerat. id per se honorificum, homo vecors & inanis, ut Lepidus credi vult; amentia implebat ac contaminabat : eoque contemptum, vile, fluxum, nulliusque momenti reddiderat, ut ne quidem periculum esset, si maxime abuti eo vellet, eum cuivis quidquam esse persuasurum, aut, quod ad probrum sive discrimen Principis reive publicæ pertineret, effecturum. *Freinshemius.*

3 *Rubellius Blandus.*] Videndum, an hic sit, qui in æreis numismatibus dicitur *C. R V B E L L I V S. B L A N D V S. III. V I R. A. A. A. F. F.* de quo item infra Tacitus mentionem fecit. *Vrsinus.*

4 *Ductusque in carcerem Priscus.*] *Carcer* ad terrorem increscentis audaciæ, media urbe, imminens foro, Anci Marcii jussu extructus, à coërcendo & continendo, quasi *coarcer*, nomen habet. In eum conjecti, clusi, non tamen in vinculis omnes fuere, sicut refert Vlpianus CCXVI. D. de verbor. signific. Habuit autem carcer penitiorem sub terra locum, quod *Tullianum* à rege Tullio appellatur : habuit & in plano locum alium vinculorum, *ergastulum*, opinor Nonio dictum. Illo indicta causa & inauditi, qui ducerentur, Tribunorum opem invocabant, vel taciti morem ducenti magistratui gerebant. Neque vero in carcerem ducti fuere cives, nisi prætextu delicti, quod facinus indignum putarent, si quem in eo deprehendissent. quo casu etiam indemnati carcere clusi sunt, ex vinculis causam dicturi. Sed & alias quandoque damnati in provincia, vinctique Romam, quo appellassent, missi, ex vinculis causam iterum dixere, uti Senatui aut principi magis placuit. Ivibi reus cervicem securi subjiciebat, carnifex reum decollabat : quod fuisse Romani moris Livii multiplex scriptum, & Seneca l. IX. Declam. II. indicat. Indeque patet, quod dicitur apud Florum, *Jugurtha necatus in carcere.* Item quod Pomponius refert. D. de origine juris, *necatos in carcere quosdam ex Decemviris.* Sic quoque hic *ductus in carcerem statim exanimatus* & infra lib. v. Paconianus in carcere strangulatus : & ut semel dicam, in reos, qui alicujus nominis, aut significationis essent, in carcere; in eos qui humilioris fortunæ, palam animadvertebatur. *Vertranius.* Nostil loco, quem affert Vertranius, vehementer diffido. De ergastulis vide Lipsium 2 Elect. 15. *Gronovius.*

 3 Pir

litis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret [1] *pietatem quamvis modicas principis injurias acriter ulciscentium*; deprecaretur *tam præcipitis* [2] *verborum pœnas*: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum S. C. *ne decreta patrum* [3] *ante diem decimum* [4] *ad ærarium deferrentur*; *idque vitæ spatium damnatis proroga-*

1 *Pietatem quamvis modicas.*] Sic vocabatur tum temporis, quæ veriore vocabulo est *sæva adulatio* 4, 26. Suet. August. 68. *laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium.* Domitiano 11. *Permittite, P. C. a pietate vestra impetrari.* Ovidius l. 1. metam.

Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,
Quam fuit illa Jovi.

Non melior *pietas* Vitellianorum l. 2. histor. cap. 69. *Gronovius.*

2 *Verborum pœnas.*] Rectè, quia verba, non facta Lutorii pœna adfecta sunt. Nec malè tamen, *reorum pœnas*, argumento decreti, quod secutum. *Lipsius.*

3 *Ante diem decimum.*] Interciderat nota numeri, quam nos certis auctoribus restituimus. Suetonio in Tiber. cap. lxxv. *Nam cùm Senatusconsulto cautum esset, ut pœna damnatorum semper in decimum diem differretur.* Dione lib. LVII. Καὶ δόγμα τι παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ᾽ ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τ̃ καταψηφισθέντα ὑπ᾽ αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ᾽ αὐτοῖς γινόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τ̃ αὐτῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. Qui & idem repetit, fine libri LVIII. Nec aliud Seneca sensit, De tranquillitate 1. cap. XIV. *Credisne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla solicitudine exegisse?* Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius Imp. clementissimè convicto & damnato reo dies indulsit triginta vitæ: in l. Si vindicari C. De pœnis. Sidonius ergo non abest quin falsus sit, l. 1. Epist. qui id tribuit SC. Tiberiano. *Ex vetere*, inquit, *Sc. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit.* Hæc satis certa videbantur. at turbant me Declamatores: inter quos Quinctilianus Themate declamationis CCCIII. *Damnatorum*, inquit, *supplicia in diem tricesimum differantur.* Et in ipsâ Declamatione: *Et mihi videtur ideò constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit: quoniam videbat legum lator posse fieri ut deciperetur accusator.* Item Calpurnius Flaccus (Pithœo nostro auctores hos debemus) Declamat. XXV. *Pœna raptoris in diem trigesimum differatur.* Nam vixisse istos ante Theodosii longè ævum, satis claret. An igitur exolescentem rettulit dumtaxat ratamque Tiberianam legem habuit Theodosius, & in Tacito, Dione, Senecâ, suspicamur de mendo? An potiùs Declamatores illi in transscribendo vitiati à posteris sunt, & ad posteriorem illam legem aptati? Mehercle hæreo. eo magis, quòd Quinctilianum illum Augusti ævo vixisse volunt: quod ex hoc loco non potest. *Idem.*

4 *Ad ærarium deferrentur.*] In ærario tabulæ publicæ & acta Senatus. Livius lib. XXXV. *Verum cùm sint notissimæ sibi cum Consule inimicitiæ, quid ab eo posse quemquam æqui exspectare, qui per infrequentiam furtim factum Sc. ad ærarium detulerit?* Nec antè rata, donec delata. interea Auctoritas dicebatur, non Sc. ut ex Cicerone & Dione jam alii notarunt. Vide similem in Tacito locum lib. XIII. de multis Ædilium. *Idem.*

garetur. ſed non ſenatui libertas ad pœnitendum erat; 52 neque Tiberius [1] interjectu temporis mitigabatur. C. Sulpicius, D. Haterius conſules ſequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi ſuſpecta ſeveritate adverſum luxum; qui immenſum proruperat ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia ſumptuum quamvis graviora, diſſimulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris & ganeæ paratus adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curam, [2] ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adverteret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quoque ædiles diſſeruerant, [3] *ſperni ſumptuariam legem,* [1] *ve-*

1 *Interjectu temporis mitigabatur.*] Tiberius C. Lutorii mortem ægre tulit, non quod ſupplicio affectus, ſed quod à Senatu, ſe abſente, damnatus eſſet. Quare SCto caveri voluit: Ne quis reus à Senatu damnatus, intra diem decimum necaretur. Neve ſententia contra reum lata, ante id tempus publicaretur; ut de ſententia admonitus Cæſar, licet abſens, cauſam recognoſceret, reo gratificaretur, ex voluntateve de eo judicium proferret. Has cauſas ferendi Senatusconſulti retulit Dio l. LVII. quas prætermiſſas à Tacito, nolui ſilentio prætериiſſe. *Vertran.*

2 *Ne princeps antiqua parſimonia.*] Rhenanus, aliique ipſum ſecuti hunc locum ſic conſtruxerunt: ne princeps durius adverteret antiquæ parſimoniæ. Mihi videtur Tiberium ipſum appellari *Principem antiquæ parſimoniæ*, quod ex hiſtoria clarum, & teſtatur Tacitus lib. IV. *Rari per Italiam Cæſaris agri, modeſta ſervitia, intra paucos libertos domus.* Similis loquendi modus eſt l. XII. *Libertinus ſeſtertii ter millies poſſeſſor, antiqua parſimonia laudibus cumulabatur.* Pichena.

3 *Sperni ſumtuariam legem.*] Auguſti ſumptuariam intellegit, de quâ Agellius l. II. *Poſtremò lex Iulia ad populum pervênit, Cæſare Auguſto imperante, quâ profeſtis quidem diebus ducenti finiuntur: Kalendis, Idibus, Nonis, & aliis quibuſdam feſtis, trecenti: nuptiis autem & repotiis HS. millies eſſe. Etiam dicit Capito Atejus edictum Divine Auguſti an Tiberii Cæſaris,* &c. Quo loco claram mendam per occaſionem tollo, legoque: *nuptiis autem & repotiis ſeſtertiis mille. Eſſe etiam dicit Capito,* &c. Seſtertiûm millies ad nuptias ut definiat ulla lex? non poteſt: nimis immane eſt. At ſeſtertii mille conveniunt, & συμμετρίαν habent cum numero priore, ducentorum trecentorumque. Ceterùm hanc Tiberii curam intellexit Plinius lib. XXXIII. cap. II. hoc diverſus, quòd C. Sulpicium Galbam Ædilem nominat, non C. Bibulum, rejicitque in annum ſequentem quo conſules Vetus & Pollio. *Tiberii demum, inquit, principatus nono anno, in unitatem venit equeſter ordo, annulorumque auctoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere Coſſ. anno urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de cauſâ. Cùm C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu, vulgo inſtitores ejus culpæ defendi annulis.* Fieri tamen poteſt, ut iterata tunc ea inquiſitio. *Lipſius.*

1 Ve-

[1] *vetitaque utensilium pretia augeri in dies :* [2] *nec mediocribus remediis sisti posse.* & consulti patres, integrum id negotium ad principem distulerant. Sed Tiberius sæpe apud se pensitato, an coërceri tam profusæ cupidines possent, num coërcitio [3] plus damni in Remp. ferret; quam indecorum adtrectare quod non obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam virorum inlustrium posceret: postremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in hunc modum fuit. *Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Repub. censeam : in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit, ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pudendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac velut deprehenderem. Quod si mecum ante* [4] *viri strenui ædiles consilium ha-* 53

1 *Vetita utensilium pretia augeri.*] Freinshemius, *supellectilium prohibitam taxationem non modo retineri, verum etiam indies augescere.* Mirum omnibus partibus. Tu accipe; & in cibaria & convivia plus plusque indies, quam concessum sit, impendi. De ganeæ namque paratibus agunt: & *utensilia* quæ sint, diximus ad 1, 70. *Gronovius.*

2 *Nec mediocribus remediis sisti posse.*] Corruptus hic quidem est Man. *remedii isti.* qui tamen ad veram lectionem aperit viam, *remediis sisti.* Nam Tacito familiaris loquutio lib. XIV. *Nec jam sisti potuerat.* lib. XV. *Neque tamen sisti potuit.* Hist. lib. V. *nec sisti poterat.* Et fortasse à Livio sumpsit, qui lib. III. ait: *non ita civitatem ægram esse, ut consuetis remediis sisti possit.* Pichena. Vide nostra ad Livium lib. 4, 12. *Gronovius.*

3 *Plus damni.*] E numero scilicet periclitantium, & malitià delatorum. Itemque ex infamià, ut addit, tot illustrium. *Lipsius.*

Num coërcitio plus damni in remp. ferret.] Quæritur cur luxus coërcitio majus damnum reip. afferat, cum contra, idque plurimis rationibus, utilissima videatur. Respondet ipse Tacitus infra: *Si quis legem sanciat, pœnas indicat, iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt.* Pichena.

4 *Viri strenui.*] Plerique, diligentes, aut quid simile: tamquam eo respiceretur, quod in administrando Magistratu suo strenuos se præberent. Sed magis est, ut citra hunc aspectum, titulus iste his temporibus hujus & paris dignitatis hominibus tribui consueverit. Idque patet ex adjectione viri, *Viri strenui ædiles.* Sic Cic. pro Cluentio cap. 8. *Asturius, vir fortis, & experiens, & domi nobilis.* Atque idem alibi *Virum fortem ac strenuum C. Cæsarem* nominat. Iam tum enim cepit, sobriis quidem & verecundis primordiis, illa titulorum luxuria, quæ postea, ut ex historiæ Augustæ scriptoribus librisque juris constat, immensum aucta est, nostræque adeo ætati, amissis ereptisque pridem rebus ingentem inanium vocabulorum the-

 sau-

habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret [1] quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: majus aliquid & excelsius à principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, [2] unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar? [3] villarum ne infinita spatia, [4] familiarum numerum,

saurum reliquit. *Freinshemius.* Insanam epithetorum, quibus vulgo utimur, luxuriam reprehendi facile fero. Sed principium ejus à Cicerone vel Tiberio vel Tacito petere est jocari. Non dubito quin *viri strenui* sint, acres, vigilantes, intenti, suique muneris & officii memores, quod in hoc ipso demonstrarint negotio. Prorsus sic Fabius apud Livium 28, 40. *quemadmodum jam certa provincia Africa consulis, viri fortis ac strenui, sit.* Et Parmenion apud Curtium lib. 7. *Rex expeditionem parat in Arachosios. strenuum hominem & nunquam cessantem.* Quæ nequaquam addidissent illi, nisi res præsens eo duceret. *Gronovius.*

1 *Quibus flagitiis impares essemus.*] Non promiscue dicitur se vitiis inferiores esse; neque enim verum illud aut honestum; sed eo tendit Tiberii oratio, sicut in progressu ejus disertius exponitur: esse vitia, quibus obviam iri possit; esse alia, quibus non possit. sed vulgo discrimen hoc ignorari, atque ideo etiam in prævalidis vitiis subesse apud homines metum atque diffidentiam. quod si autem hoc jam adgrediantur, tum illud discrimen manifestatum iri, atque neminem deinceps ignoraturum esse, quæ vitia legibus validiora essent, & propterea impune possent exerceri. *Freinsh.*

2 *Unius invidia ab omnibus peccatur.*] Unius, scilicet Principis, cui soli communia vitia imputantur. Aliquid simile dixit Tacitus in vita Agricolæ: *prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur.* Eodem modo paulo infra Tiberius ait: *Simultates faciunt, ac mihi relinquunt.* Pichena.

3 *Villarum ne infinita spatia.*] Adversum leges agrarias. Horat. *Agri quantum nec milvus oberret.* Lex Licinia plus quingenta jugera agri habere civem Romanum vetabat. Varro 1. de re rustica. Ipse sua lege damnatus, cum substituta filii persona amplius possideret. Plin. 18, 6. *Verum confitentibus Italiam latifundia perdidere.* Idem ejusdem libri cap. 6. *Muretus.*

4 *Familiarum numerum.*] Numerum servorum Romanis eum reperio, qui non facile fidem inveniat moribus nostris. *Tacitus* l. XIV. Pedanio Costæ tribuit quadringentos: Plinius Cæcilio cuidam Isidoro quinquies mille. Et hi nihil dicunt, præ Athenæo, cujus ipsa ponam verba, è lib. VI. c. VII. Πρὸς ταῦτα ἀπαντήσας ὁ Λαρήνσιος ἔφη. Ἀλλὰ Ῥωμαίων ἕκαστος, οἶδας δ' ἀκριβῶς ταῦτα ὦ καλὲ Μασούριε, πλείστους ὅσους κεκτημένος οἰκέτας. Καὶ γὰρ μυρίους καὶ δισμυρίους, καὶ ἔτι πλείους δὲ παμπολλοὶ κέκτηνται. οὐκ ἐπὶ προσόδοις δὲ, ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας· ἀλλ' οἱ πλείους τῶν Ῥω-

rum, & nationes? [1] *argenti & auri pondus?* [2] *æris, tabularumque miracula?* [3] *promiscuas viris & feminis vestes? atque illa*

τῶν Ῥωμαίων συμπεριόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους. id est: *Post hæc reversus Larentius ait. At Romanorum unus aliquis quanto plures possideat servos, tu nosti optime Massure. Nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam, multi habuerunt. nec tamen ut quæstum ex iis faciant. sicut Græcorum ditissimus ille Nicias: sed plerique Romani anteambulones eos habent comitesque maximâ ex parte.* Seneca de Demetrio: *Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerus illi quotidie servorum velut imperatori exercitus referebatur: cui jamdudum divitiæ esse debuerant duo vicarii & cella laxior.* Tot servi, si Deo placet, uni servo. Ut non injuriâ queratur & culpet Plinius *mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & servorum quoque caussâ nomenclatorem adhibendum.* Nec Romæ solùm hæc copia: etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex eâ urbe, bello Peloponnesiaco, idque uno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia servorum: & quidem servorum, qui manuarias operas exercerent. Quantam vim in urbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba ejus, si quis requirit, hæc l. VII. Τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐστέρηντο, καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν. Καὶ τούτων πολὺ μέρος χειροτέχναι. *Lips.*

Familiarum numerum & nationes.] Omnia hæc proprie accipienda. Constat enim dites illos atque luxuriosos in servis emendis plurimum etiam ad nationis delectum respexisse, atque proinde quum diversas in familia nationes haberent, in eas tamquam classes, ipsam distribuisse. Vide auctores, quos Pignorius adducit, & nostrum 14, 44. *Freinsh.*

1 *Argenti & auri pondus.*] Cornelius Rufinus Senatu motus est à Fabricio, quod x. pondo vasa argentea comparasset. Val. Maximus l. 2. Livius lib. 14. Gellius 4, 8. ubi male legitur *factitaret*, pro *facti haberet*. Idem l. 17. c. 25. Plutarchus in Sulla. *Muretus.* Virgilius: *sunt auri pondera facti Infectique mihi.* Silius lib. 13. ejus imitator.

> *Nec modus argento, cælataque pondera facti*
> *Tantum epulis auri.*

Aurelius.

2 *Æris.*] *Objecit accusator Camillo, quod ærata ostia haberet in domo*, ait Plin. lib. 34, cap. 3. Ovid 6. Fast. *Quæ nunc ære nitent, stipula tunc tecta virebant.* Luxuries æris in candelabris, in columnarum capitellis, & pedibus; etiam in columnis, in lectorum, mensarumque pedibus, in tricliniis, & abacis; quæ omnia legendis auctoribus passim videas, & colligas, & peculiariter in Plinio. *Aurelius.*

3 *Promiscuas viris & feminis vestes.*] Sericas intellegit Coasque, quibus abstinebant nec viri. Carpit non semel gravissimus auctor Seneca. ut epist. CXXIII. *Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum feminis vestem? non vivunt contra naturam, qui exspectant* (corrigo *expetunt*) *ut pueritia splendeat tempore alieno?* & CXIV. *Quòd vides istos sequi, qui aut vellunt barbam aut intervellunt; qui labra pressiùs tondent & abradunt, servatâ & submissâ ceterâ parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam.* Et Plinius: *Nec puduit has vestes* (de Cois loquitur) *usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum à loricâ gerendâ discessêre mores, ut oneri sint etiam vestes.* Plura pete è Clem. Alexandr. lib. III. Pædag. cap. III. cujus

illa feminarum propria, quis [1] lapidum caussa pecuniæ nostræ ad externas aut hostilis gentes transferuntur? Nec ignoro [2] in conviviis & circulis incusari ista, & modum posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas; corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. tot à majoribus repertæ leges, tot quas divus Augustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia [3] unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est de quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod [4] vita populi Romani per incerta maris

54

index, περὶς τὰς καλλωπιζομένας τῶν ἀνδρῶν. *Lipsius.*

Promiscuas viris.] Vide Senecam epist. 123. & Clementem lib. 3. Pædagogi. *Muretus.*

1 *Lapidum caussa pecuniæ.*] Gemmas intellegit, & inprimis uniones: quorum feminis ad inaures creber usus. Vide *Excurs. I.* Lipsius.

Lapidum causa pecuniæ.] Plinius 12, 19. *Arabia etiamnum felicius mare est. Ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies sestertium annis omnibus Indi & Seres peninsulaque illa imperio nostro adimunt.* Gronovius.

2 *In conviviis & circulis.*] Cicero lib. 2. ad Att. 18. *Hæc tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat & conviviis est liberior.* Livius lib. 44. *In omnibus circulis, atque etiam si diis placet, in conviviis, sunt qui exercitus in Macedoniam ducant.* Aurelius.

3 *Unius urbis cives.*] Quasi dicat, at nunc ex omni orbe mixti sumus. Vndique gentes civitate & honoribus donatæ, itemque non donatæ confluximus. Quæ vera sunt de illo ævo: vel Senecam ad Helviam vide, c. VI. *Lipsius.*

Unius urbis cives.] Alienigenis enim quam plurimis Romana civitate donatis, jam non omnes urbis incolæ, unius urbis Romæ cives erant; sed ex aliis civitatibus oriundi, & quasi gentium colluvies. Non mirum ergo, si diversi mores, diversa luxus irritamenta intulerunt. *Pichena.*

4 *Vita populi Rom. per incerta.*] Nam è Sicilia, ex Africa, ex Ægypto, frumen-

maris & tempestatum quotidie volvitur. ac [1] *nisi provinciarum copia & dominis, & servitiis, & agris subvenerint; nostra nos scilicet nemora, nostraque villa tuebuntur. Hanc P. C. curam sustinet princeps. hac omissa, funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt,* [2] *simultates faciunt, ac mihi relinquunt; credite P. C.*

mentum advehebatur. Columella l. 1. *Itaque in hac Latia & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerunt; ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provinciis advehatur frumentum, ne fame laboremus: & vindemias condimus ex insulis Cycladibus, ac regionibus Quadicis Gallicisque.* Muretus. Lib. XII. *Navibusque & casibus vita populi Romani permissa est.* Pichena. Patet *vitam pop. Rom.* appellari commeatus, quibus illa sustinebatur, quique ex transmarinis provinciis Sicilia, Ægypto, Africa subvehebantur. *Freinshemius.*

1 *Provinciarum copia & dominis & servitiis.*] *Copia* accipiendæ, quomodo 15, 16. *Obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent; contraque prodiderit Corbulo, Parthos inopes copiarum* &c. Sic igitur accipienda *copiarum* vox; *tuendi* vero quomodo Germ. 14, 5. *Magnum comitatum non nisi vi belloque tueare* &c. h. e. alas, sustentes, toleres. *Freinshemius.*

2 *Simultates faciunt.*] Ios. Mercerus, *fugiunt*: at ego *faciunt*, verum puto. Semina simultatum illi spargunt, me volunt colligere acerbos fructus. Mox etiam, *remissam curam* interpretantur, *permissam*. nam ita Suetonius Tib. cap. XXXIV. *Annonam macelli Senatus arbitrio quotannis temperandam censuit, dato Ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria venalia proponi finerent.* Sed hoc sanè ad publicum luxum, & divitum istorum, non spectat: magis ad pretia rerum (prior quidem pars:) & reliqua ad plebeculæ disciplinam. Nihil quidem nunc actum, Tacitus ita clarè dicit, & post orationem etiam ostendit, ut calumnia sit aliter interpretari. Et age, dissentiat à Suetonio: an rarum est? *Lipsius.*

Simultates faciunt, ac mihi relinquunt.] Curiose inquirenti mihi olim in hanc sententiam, visum mendum, & probavi doctis: nunc, nisi fallor, veram medicinam vidi. Rescribendum, *simultates faciendas mihi relinquunt.* Fons mendi ex veteri scriptura, *faciundas.* Ædiles incusaverant luxum generali oratione, gloriamque ex eo apti. Remedium ei malo in singulorũ correptione, quod plenum invidiæ & simultatum Senatus ad Principẽ retulerat. Ille ambigua, ut solebat, oratione primum excusat in universum emendari posse. Sub finem, iisdem, qui gloriam ex reprehensione vitiorum quæsiverant, relinquit emendationem singulorum, hoc est, *simultates faciundas.* Et ne coacti videantur, vult videri relictum hoc ipsorum arbitrio, si pares se judicent tantæ rei. Sensit Senatus

P.C. me quoque non esse offensionum avidum. quas cum graves, [1] *& plerumque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas,* 55 *neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor.* Auditis Cæsaris litteris, [2] remissa Ædilibus talis cura; luxusque men-

Principis voluntatem, & ædilibus, qui emendationem postulaverant, eam curam permisit. Indicio est Suetonius in Tiberio; & quod Tacitus addit *remissam ædilibus talem curam,* non est contra. permissum enim vult ædilibus, ut in luxum inquirant ex sumtuariis legibus. *Remissa* si quidem idem quod permissa, ut lib. 1. *Remisit Cæsar*, pro permisit, quod adseruit maximus Cujacius. Symmachus l. 9. Ep. 6. *Actores absentium, quibus res longinqua remittitur, tanquam soluti legibus vivunt, quoniam procul positis nullus damnorum (scr. dominorum) terror incurrit.* Et alia exempla passim. Sed quid fiet iis, quæ mox Tacitus addit, luxum illum & profusionem annonæ ab Actiaca pugna ad Galbæ imperium licentia summa exercitã, tandem post Vespasiani ævum per se exolevisse. Scilicet ut sumtuariis Augusti ac Tiberii legibus nullus magnus & rigidus vindex, ita quod nunc ædilibus permissum, id exercuere in popinas ac vulgares cœnas, non in procerum & magnatium insana convivia; quod & Plinii locus de Galba ædile popinarum pœnis famam aucupante indicio est. *Mercerus.* Advolavi & ego, muscæ more, ad ulcus istud, & putabam membrum sanum statim exhiberi posse, recisis voculis binis *faciunt ac*: verum jam sero vulgatum; ut dicat Tiberius initium simultatum oriri quidem ab ædilibus: sed excuti statim deinde, & transferri cum augmento in se exsecutorem talium. Simile huic, quod supra, l. 2. Ann. c. 38. *Vrgere modestiam Senatus, eandem vim in me transmittere,* &c. Gruterus. Sensus postulat *faciundas mihi relinquunt.* Postulant illi Senatusconsulta acria: deinde negligunt ea exsequi, Cæsaremque ea cura offensionibus plena onerant. Similis sensus lib. VI. *Neque emtio agrorum exercita ad formam Senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incuriosa fine.* Grotius.

1 *Plerumque iniquas.*] A pravis caussis animisque ortas, non ex merito meo. *Lipsius.*

2 *Remissa ædilibus.*] Si *remissa* sic explicamus, ut ædiles ab ejusmodi cura demoti sint, quid Suetonio respondebimus: *dato ædilibus negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent.* Si autem permittendi significatu, sicut illud, *Manibus & cineri (si qua est ea cura) remitto*; alio in luto versamur, nam ædiles solentes incumbebant in curam annonæ, & cibariorum. *Annonam curamus, & ædilem gerimus* ait amicus Apuleio, qui pisces nimis caros præstinaverat. Nec dicemus (nisi subfrigide) nonnulla quibusdam permitti, qui ea per se jam facere poterant. His igitur evitandis accipiamus *remissa*, id est, rejecta denuo in ædiles: ii enim Senatum, Senatus Tiberium consuluere, à quo ædiles jussi sunt propriam curam subire. *Remittere* dicta significatione, *integramq; caussam ad senatum remittit.* At contentiosis τῇ ἀντιλογίᾳ satisfaciemus. *Salinerius.* Non, *remissa*, hoc est, omissa vel neglecta: sed potius permissa vel rejecta: quasi dicat: reliquerunt ædilibus, ut ipsi suum munus curarent, quandoquidem neque Princeps, neque Senatus, quidquam super eo negotio statuere volebant. atque ipsorum ædilium alioqui cura erat, ut annonæ præessent. Eam quoque significationem esse verbo, *remittere*, no-

mensæ, à fine Actiaci belli ad ea arma [1] quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolevere. Caussas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum [2] plebem, socios, regna colere, & coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat;

ceteri

tat Lipsius ex Cujacii observationibus, in verbis, *Remisit Cæsar adroganti moderatione*, Annal. l.1. Eodem sensu Tacitus lib. III. *integramque causam ad senatum remittit*. Pichena. Ambiguum sensum patit hæc vox: nam potest intelligi tanquam ædilibus permissa fuisset, sic supra 8, 8. *Remisit Cæsar adroganti moderatione*; sed ratio suadet, ut potius interpretemur gratiã ejus curæ factam ædilibus: quomodo enim ipsis permissa intelligi potest, quam illi jam ad senatum, hic ad Principem detulerant: quamque ipse princeps ut nimis invidiosam gravemque declinabat. *Freinshemius*.

1 *Rerum adeptus est.*] Faciebam olim, *rem Romanam adeptus*: nunc non muto. Est archaismus, & sic dictum, ut *Rerum potiri*. Nam ita l. VI. *Nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur*. Lipsius.

Quis Sergius Galba rerum adeptus est.] Notha sunt viro doctissimo, qui restituit ab ingenio: *rem Romanam adeptus est*. Non σολοικίζει Tacitus, sed θουκυδιδίζει, apud quem legimus: ὁ δῆμος εὐθὺς ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα περὶ ὀργῆς ἐχώρει ἐπί τε Πελοποννησίους καὶ τὰ ἐναντία σφίσι μετ' αὐτῶν πράξαντας, καὶ προσπεσόντες τρέπουσι ἅμα μὲν μάχῃ αἰφνιδίῳ, ἅμα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πυλῶν ἀνοιγομένων φοβηθέντων. i. *populus armis ocius arreptis animo irato in Peloponnesios ferebatur, inque suos, qui diversæ factionis erant, & facta impressione vertunt in fugam cum prælio repentino, tum portis Atheniensibus apertis territorum.* Ad quæ Scholiastes φοβηθέντων ἀντὶ τοῦ φοβηθέντες. lege meo periculo φοβηθέντας. Similia Latinis auribus Afranius obtulit apud Nonium: *Optandum uxorem, quæ non vereatur viri*. Verum hæc nobis in mundo sunt, ne foras quæsitum eamus. Tac. 6. Ann. *nihil abnuentem dum dominationis apisceretur*. Salinerius. Galba oblatam à Tarraconensibus coronam auream librarum XV. conflavit, & tres uncias, quæ ponderi deerant, exigi jussit: apposita largiore cœna ingemuit. Ordinario dispẽsatori breviarium rationum adferenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexit. Cano autem Choraulæ mire placenti denarios quinque donavit prolatos manu sua è peculiaribus loculis suis. *Sueton.* in Galb. 12. vide quæ scripsimus lib. 15. Variarum lect. cap. 11. *Muretus*.

2 *Plebem, socios, regna colere.*] Id est, demereri, θεραπεύειν. Sicut apud Dionem 45, 2. Augustus ludos edidisse dicitur, ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ. neque ad solam liberalitatem cum nonnullis restringi debet: quippe omnis generis artes, officia, beneficia, quibus animi conciliari possunt, complectitur. *Freinshem.*

ceteri ad ſapientiora convertere. ſimul novi homines è municipiis & coloniis, atque etiam provinciis, in ſenatum crebro adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt; & quamquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam pervenirent, manſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. [1] obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. Niſi forte rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. [2] Verum hæc nobis * majores cer-

1 *Obſequium inde in Principem.*] Simillimum, quod Panegyriſtes ad Theodoſium: *Tua Imperator epula menſis communibus parciores. hinc certatim in omnes luxuria pudor, parcimonia cultus inolevit: & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque* (ita lego) *privatim pœnitentia.* Lipſius.

2 *Verum hæc nobis.*] In funeſto hoc loco olim conclamavi. Fortè, *nobis in majores.* id eſt, adverſum majores. medicina, quæ huic mortuo non faciet vitam. *Idem.*

Verum hæc nobis majores certamina.] Quid ſi legatur, *erga majores certamina.* Rhenanus. Scribo, *nobis in majores.* Vertranius. Faernus addebat vocem, *adverſus*, & ita legebat: *Verum hæc nobis adverſus majores*, &c. Sed incertum, utrum ea lectio ex conjectura ſit, an ex vetere aliquo libro. *Urſinus.* Ea quibus de virtute cum majoribus certamus, nec cedimus: quod optat haud ignarus cum Venuſino vate vitii naturæ humanæ, *Mox daturos progeniem vitioſiorem.* Convertit ſe ad majores, ut infra ad Romanos omnes lib. 3. hiſt. *quibus armorum cauſis, quo tanta cladis pretio pro patria pugnavimus?* Verum in quem uſum timor iſte? jam eo ſub Domitiano ventum erat, ut nil pejus timeri poſſet. Iuv. Sat. 1.

Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas, eadem cupient, facientque minores.

Non hæc, non Annales Tacitus vivo Domitiano compoſuit, ſed eo mortuo, cum jam virtutes quaſi poſtliminio ſub optimis principibus redirent. lib. 11. Ann. *utriuſque principis rationes prætermitto ſatis narratas libris, quibus res Domitiani imperatoris compoſui.* Et in Agricol. *nunc demum redit animus, & quanquam primo ſtatim beatiſſimi ſeculi ortu Nerva Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum & libertatem.* Quid autem virum doctiſſimum ſollicitavit? Davus ego, non Oedipus, neſcio. *Salinerius.* Pulcerrime: ſed obſcure nonnihil. Lipſius illud bene addit: *Verum hæc nobis in majores.* Ego τὸ verum tranſpoſuerim ita: *verum nec omnia apud priores*, &c. Huic ſententiæ porro ſimilis eſt alia Taciti lib. 11. Ann. *Omnia, Patres conſcripti, quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. Inveteraſcet & hoc quoque, & quod nunc exem-*

certamina ex honesto maneant. Tiberius fama mode- 56
rationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis *potestatem tribuniciam* Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum [1] Augustus repperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, [2] ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admovet: cum incolumi Germanico integrum inter duos

exemplis tuemur, inter exempla erit. Sed plane geminus ille Synesii locus 57 Epist. Πολλὰ τῶν δεόντων χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο, οὐχ ἅπαντα τοῖς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε. ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. *Multa rerum utilium tempus invenit aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula, quæ facta sunt, initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini.* Contra tamen nonnihil Cassius Cornelianus Annal. l. 12. *Non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur, in deterius mutari: sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer.* Coletus. Lipsius funestum hunc locum jam olim conclamavit. Idem tamen tentat, *nobis in majores*: sed medicina, ut fatetur ipse, quæ huic mortuo non faciet vitam. Tentabo & ego, nec scio an depositum excitabo. lege: *posteris tulit: quorum hæc nobis in majores certamina ex honesto maneant.* Optat Tacitus ut sui sæculi morem certandi cum majoribus posteri etiam in se æmulentur. *Nobis maneant certamina*, phrasis nota & perspicua. *Acidalius.* Non est funestus locus, aut ulla opus mutatione. Tu tantum sic distingue: *Verum hæc nobis majores; certamina ex honesto maneant.* Plane ad eam formam, qua alibi: *Maneat gentibus si non amor nostri, saltem odium sui.* Ann. XV. *Maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi.* Sententia est: cæterum hæc immensi luxus à fine Actiaci belli usque ad principatum Galbæ, & dein parsimoniæ exempla reliquere nobis nostri majores: nos ea, quæ in eorum moribus honesta sunt, sequi, &, quod laudabile inprimis est certandi ac æmulandi genus, superare conemur. Vides suam huic loco, hac distinctione interposita, & integritatem & sententiam optime constare. *Boxhornius.*

1 *Augustus repperit.*] Ita cum Tacito plerique scriptores tradiderunt, quos refellit Dio, libro XLII. ubi disertè scriptum, *Cæsarem admisisse ut Dictator in integrum annum diceretur, & Tribuniciam potestatem per omne ævum haberet.* Non ergo vocis auctor Augustus. Sed hoc tamen verum, Cæsarem eo titulo publicè non usum; usus est primus Augustus, & dedit ei splendorem. ideoque origo ejus non immerito relata ad ipsum. *Lipsius.*

2 *Ne successor in incerto foret.*] Quæ hic notat Mercerus vide post excursus Lipsianos.

duos judicium tenuisset. Sed principio litterarum veneratus deos, *ut consilia sua Reip. prosperarent*, modica de moribus adolescentis, neque in falsum aucta rettulit: *esse illi conjugem & tres liberos*, [1] *eamque ætatem qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem & bis consu-*57 *lem, noti laboris participem sumi.* [2] Præceperant animis orationem patres: quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi *ut effigies principum, aras Deum, templa & arcus*, aliaque solita censerent. nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus, honorem principibus petivit: dixitque pro sententia, *ut* [3] *publicis privatisve monimentis, ad memoriam temporum, non consulum nomina præscriberentur; sed eorum qui tribuniciam potestatem gererent.* [4] At Q. Haterius, cum *ejus diei Senatusconsulta aureis litteris figenda in curia* censuisset, deridiculo fuit, senex fœ-58 dissimæ adulationis tantum infamia usurus. Inter quæ provincia Africa Junio Blæso prorogata, Servius Malugi-

1 *Eamque ætatem qua.*] Egit ergo Drusus tunc trigesimum sextum annum. Nam Tiberius natus est L. Munatio Planco, M. Lepido iterùm Coss. anno urbis DCCXII. A quo die, anni medii triginta sex ad Tribuniciam ejus potestatem; quæ delata, anno urbis DCCXLVIII. *Lipsius.*

2 *Præceperant animis orationem.*] Fere omnes ita sentiunt Senatum, antequam hæc proponerentur, odoratum fuisse, quid esset petiturus Tiberius. quod quidem verum est: sed non eo respici puto his verbis, quin potius ulterius aliquid innui sentientes jam antea, de qua re referendum esset, præcepisse animis orationem, hoc est, præparatos præmeditatosque, quid censerent, accessisse. Quibus omnino respondent sequentia; *quo quæsitior adulatio fuit.* Freinshemius.

3 *Publicis privatisve monimentis.*] Legendum videtur, *privatisque.* Pichena. Muretus, *Privatisque*, rectius. *Acidalius.*

4 *Atque Haterius.*] Non dubiè scribendum, *At Q. Haterius.* idque illi prænomen. Simile in Suetonii Vitellio mendum cap. 1. *Exstatque elogii ad Q. Vitellium libellus.* Scribo, *exstat Q. Longini.* vel ut Muretum video velle, *Q. Clodii.* Lipsius.

At Q. Haterius.] Ita Lipsius correxit ex historiæ fide. Male antea, *Atque Haterius.* Pichena. Conjeceram olim, *Æque Haterius.* sed ut attendo magis facto M. Silani, non id tam risum merebatur quam indignationem: itaque qui notam eam leget in Suspicionibus, ei notam adponat, amplexus omnino Lipsianam emendationem: *At Q. Haterius.* Gruterus.

luginensis flamen Dialis, [1] ut Asiam sorte haberet postulavit, *frustra vulgatum* dictitans, *non licere* [2] *Dialibus egredi Italia. neque aliud jus suum, quam* [3] *Martialium, Quirina-*

1 *Vt Asiam sorte haberet.*] De hac sortitione dictum supra 3, 32. & hinc etiam intelligi potest, de sorte jam adquisita, non demum fortunæ favore obtinenda hic agi. sane enim impudens alias erat postulatum, ut *Asiam sorte haberet.* Neque moveor, quod opponi posset, si provinciam obtinere prohibiti fuissent flamines, ne quidem ad sortem admitti debuisse. Primo enim exemplis veterum ostenditur, eos ipsos, qui in provincias ire prohibiti fuerant, sortitos fuisse; imo ne prohiberi quidem potuisse ne irent, nisi fuissent sortiti. Vide infra 3, 71. Deinde potuit accidisse, ut sortiti quidem essent nemine prohibente, vel quia provinciæ intra Italiam evenire possent (vide Mæcenatis orationem in Dione lib. 52.) vel etiam incuria cærimoniarum, quarum demum admoneri contigerit homines, quum viderent in provinciam profecturos eos, quos minime oportebat, etiam fortassis, ut fit, invidia aperiente oculos. *Freinsh.* Freinshemius mirifice παραφράζει: Ser. Maluginensis qui flamen Dialis sive sacerdos Iovis erat, postulavit, ut in Asiam, quam erat sortitus, mitteretur. Putasne Taciti mentem hunc intelligere? Hoc ipsum, ni fallor, controversum erat, an posset *sortiri*, h. e. Proconsul fieri? *Rupertus.* Non difficilis hic nodus, si memineris, quæ ad caput 32 monuimus. Asia & Africa in sortem mittebantur: & de illis sortiebantur duo consularium vetustissimi. Sed Africa tum temporis sine sorte prorogabatur Iunio Blæso. Ergo & citra sortem vetustissimo consularium cedebat Asia. Is erat Ser. Cornelius Maluginensis: eoque postulabat, *ut Asia sortem haberet.* Ita enim scripsisse Tacitum mihi pro explorato est. Intelligo Asiam provinciam. Quod miror non animadvertisse virum singularem Iosiam Mercerum, qui solus hic sapuit, potius quam decurreret ad rem absurdam, etiam, qui sine sorte haberet, *sorte obtinere* dictum. Nusquam hoc, sed *sortem*, hoc est, provinciam, quæ nisi extra ordinem aliquid incidisset, sorte deferebatur. *Vt Asia sortem haberet*, id est, ut Asiam alteram provinciarum, quas sortirentur consulares, quando altera earum Africa Iunio Blæso prorogata esset, & sic neutra in sortem mitteretur, ipse ut istam ante omnes alios consulatu functus citra sortem haberet. Quam etiam nactus esset, nisi Diale flaminium obstitisset. Ideo sequenti c. 71. *Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata.* Provincia nimirum Asia sine sortitu. Neque his adversantur illa: *porro si hi duxissent provincias.* quæ primus recte cepit Mercerus. Loquitur enim ut more atque ex instituto fiebat, nisi necessario aliquid præter morem statuendum esset. Et ex antecedente intelligitur consequens. nam si Dialibus flaminibus sortiri concessum, sequebatur, ut quoties sine sorte transibat alterutra harum provinciarum ad primum consularium, si flamen is Dialis esset, non posset excludi. *Gronovius.*

2 *Dialibus egredi Italia*] Adeo non egredi, ut nec urbe abesse iis liceret una nocte. quod lege in Camilli oratione apud Livium, lib. v. *Flamini Diali*, inquit, *noctem unam manere extra urbem nefas est.* Lipsius.

3 *Martialium, Quirinaliumque.*] Atqui nec his quidem antiquitus egredi Italia concessum. Valerius lib. 1. cap. 1. *Metellus vero Pont. Max. Postumium Consulem, eundemque Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Afri-*

rinaliumque Flaminum: [1] *porro si hi duxissent provincias, cur Dia-*

Africam petentem, ne à sacris discederet, multâ indictâ, urbem egredi passus non est, religionique summum imperium cessit. Epitoma Livii, XIX. *Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Postumium Consulem, quoniam idem & Flamen Martialis erat, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere.* Et de Quirinali, Livius lib. XXXVII. *Priusquam in provincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pont. Max. fuit & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quale patrum memoriâ inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici jussus.* Eadem cærimonia Pontificem max. tenuisse videtur ex Liviana epitome LIX. *Adversus eum P. Licinius Crassus consul, cum idem Pont. max. esset, quod numquam antea factum erat, extra Italiam profectus, victus & interemptus est.* Sed scire licet quædam ex his cum ævo mutasse. Aliàs, apertè falsis exemplis se juvet hic Flamen. *Lipsius.*

1 *Porro si hi duxissent.*] Offendo in hac phrasi. Fortè, *si hi duo rexissent.* Duo, Martialis & Quirinalis. vel, *si hi direxissent.* Aliquis tamen fortassè ad sortem haud malè traxerit: & *duxerint*, id est sorte extraxerint. *Lipsius.*

Duxissent provincias.] Id est, sortiti essent, sorte duxissent. quod idem prorsus est, ac si diceret, si hi in provincias populi Romani issent; nam earum perpetua nota sors, adeo ut etiamsi aliqua occasio fiat, ut in eas eatur sine sorte, tamen *sorte obtineri* dicantur: ut supra, de Lepido; *Etiam Asia sorte depellendum*; quum provincia Africa extra ordinem data, Asia illi sine sorte restaret regenda. Ita hic Maluginensis petit, ut sibi liceat sorte Asiam habere, quum eadem Africa extra ordinem Blæso continuata, sine sorte eam habiturus esset, si fas ei egredi pomœrio. Et in fine libri: *Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, collata.* Ita κληρωτοὶ dicti in loco Dionis, quem adduxi supra, provinciarum publicarum præsides. Et Tacit. sup. l. II. *majus imperium quoque adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis obtinerent.* Id est, quam omnibus provinciarum præsidibus, sive ii in populi Romani provinciis, sive in Cæsarianis. Præsidibus dixi, quia nomen id olim generale utrisque, quod postea in jure nostro restrictius observatum. Gellius, II, II. *Ad Philosophum Taurum venerat vir clarissimus præses Cretæ provinciæ*: quæ certe in populi Romani provinciis, & ei proconsul. Et ne postea mutasse credas, idem Gellius fine capitis vetat: *sedeat hic potius*, inquit, *qui populi Rom. magistratus est.* Mercerus. Non hæc recte corruptionis arguuntur. *Ducere* pro *regere* cujus [illegible] apud Plaut. *Ducuntur omnia Dei nutu.* Indeque *ducatus* ut regimen Suet. in Ner. c. 34. *Privignum Rufinum Crispinum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus, & imperia ludere.* Iunge eundem in Tib. c. 19. *Ostento sibi ac majoribus suis in omni ducatu expertissimo.* Sic moderatio legionum exprimitur apud Tacit. lib. 3. Hist. *Adventu deinde duarum legionum, è quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebat.* Ad quæ faciunt: *Sex millia Dalmatarum recens delectus comitabantur, ducebat Poppæus Silvanus consularis.* Salinerius. Sustuli hinc stellulam ab aliis positam, cum nullum sit mendum, intelligitur enim *duxissent*, id est, sortiti essent, vel sorte duxissent. quod Mercero etiam probatur. *Pichena.* Suspectum aliis, &, ut ajunt, non dubie corruptum verbum. Mihi sanus & integer locus, proba phrasis videtur. *Ducere provincias* subintellige *sorte*, ut idem sit, quod sortiri provincias. Et hic *Servius ut Asiam* (verba sunt Taciti ipsius) *sorte haberet postulabat.* Acidalius.

1 *Duo-*

Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: [1] *duobus & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc Deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse,* [2] *non æmulationi, non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.* Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie differerent, eo decursum est, *ut Pontificis Max. sententiam opperirentur.* Tiberius dilata notione de jure Flaminis decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens *insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrium morem.* Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: *Huc recidisse cuncta, ut ne juvenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum,* [3] *auspicia saltem gentile apud*

59

1 *Duobus & septuaginta annis.*] Constat ratio. Nam Merula interfectus anno urbis DCLXVIII. Suffectus Flamen novus ab Augusto, anno urbis DCCXLIV. Notat Dio l. LIV. Κἂν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ, ait, ὅ, τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερούλαν ἀπεδείχθη. Non turbat, quòd Iulius Cæsar Flamen Dialis destinatus fuerit, teste Suetonio cap. I. quia tantùm destinatus & à Sulla eodem sacerdotio mox multatus est. Facit huc Suetonii illud; c. XXXI. in Augusto: *Nonnulla ex antiquissimis cærimoniis paullatim abolita restituit, ut Salutis augurium, Diale flaminium.* Lipsius.

2 *Non æmulationi.*] A Mureto est emendatio. Male libri omnes, *æmulatione.* nam perspicuum est, omnia hæc respicere verbum, *obnoxium.* Pichena. Leg. *æmulationi.* & ita quoque Muretus. Ego tamen amplius *Aut* deleverim. Leg. *Non æmulationi, non odio, privatis adfectionibus obnoxium.* Lector serius probabit. *Acidalius.*

3 *Auspicia saltem.*] Lucem dat Livii locus lib. XXII. de C. Flaminio, qui ante initum Consulatum profectus ab urbe. *Quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse? Magistratus id à domo, publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis ritè in Capitolio nuncupatis, secum ferre. nec privatum auspicia sequi: nec sine auspiciis profectum in externo ea solo nova atque integra concipere posse.* Vide etiam quæ de auspiciis infrà scribo, lib. IV. *Lipsius.*

Auspicia saltem gentile.] Locum illustrat eximie Livius 22, 1. *Per idem tempus*

apud solum inciperet? [1] *Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ* [2] *cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani: id primùm è paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso* 60 *quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque [3] impunitas asyla statuendi: [4] complebantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia homi-

tempus Cn. Servilius Romæ idibus Martiis magistratum iniit. ibi quum de repub. retulisset, redintegrata in C. Flaminium invidia est. Duos se consules creasse, unum habere. quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse? magistratus id à domo, publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre: nec privatum auspicia sequi; nec sine auspiciis profectum, in externo ea solo nova atque integra concipere posse. Freinshemius.

1 *Bellum scilicet.*] Non malè etiam, *bello*: sive, *bello eum*. sed distinctione adhibita commodè servaveris illud prius. *Lipsius.*

Bellum scilicet.] Lipsius ait, non male legi posse, *Bello*. Ego mallem, *Bello eum scilicet.* Pichena. Vtrumque, sive *bellum* sive *bello* legas, rectum. *Acidalius.* Immo, quia libet unicus *bellum*, male & non recte subjicies *bello*, etsi oratio reliqua id facile ferat. *Bellum scilicet*, id est, bellum esse scilicet, quod moretur Drusum. Quo genere loquendi cur offendare, nulla ratio est. Sic Silius: *Ad portas bellum*: quod Obser. 1, 17. vindicavimus. *Gronovius.*

2 *Tum maxime peragrantem.*] Scribo *cum maxime.* Rhenanus. Muretus *cummaxime.* Rectius. *Acidalius.* Manuscriptus, *cummaxime*, quod expressi. *Pichena.*

3 *Impunitas asyla statuendi.*] Cum scilicet asyli jus tribui nequiret, quibus in locis lege consecrationis concessum minime fuerat. teste Servio ad Virgilium Æneidos III. *Vertranius.*

4 *Complebantur templa.*] Tribus ergo generibus hominum perfugium in asylis: servis, obæratis, maleficis. De maleficis servisque, Plutarchus περὶ Δεισιδαιμονίας. Ἔστι δούλῳ φύξιμος βωμός, εἰσὶ καὶ λῃσταῖς ἀβέβηλα πολλὰ τῶν ἱερῶν. καὶ πολεμίους φεύγοντες, ἂν ἀγάλματος λάβωνται ἢ ναοῦ, θαρροῦσιν. De obæratis, idem libello De vitandis usuris: Ἡ μὲν γὰρ Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἄσυλον παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων. Et Sallustius eleganter de Pompeio, Epistola ad

minum[1] ut cærimonias Deum protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mutaretve. 61

[2] Primi omnium Ephesii adiere, memorantes; *non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem,* [3] *lucum Ortygiam,* ubi

ad Cæsarem: *Eoque per omne tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano debitores usi.* Adde quæ de Asylis Pollux: Εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη, τοῦτο καὶ καταφύγιον λέγε, καὶ φύξιμον, καὶ ἱερὰς ὅρους, ἐφ' ὅσον τοῖς οἰκέταις ἀσφάλεια. *Lipsius.*

1 *Ut cærimonias.*] Hoc est, pro cærimoniis, tamquam essent cærimoniæ, in quarum observatione deorum suorum majestas atque veneratio verteretur. Perperam igitur vertunt *cum cærimoniis.* perperam *cærimonias* reddunt sacrificia aut sacrum. quum nihil horum hic intelligatur, sed in universum cultus atque jus sacrum, religiones, veneratio denique diis ac eorum ædibus debita. *Freinshemius.*

2 *Primi omnium Ephesii.*] Quibus Diana culta celebri illo templo. Statuam ejus describit Minutius Felix in Dialogo: *Diana interim est altè succincta venatrix: & Ephesia mammis multis & verubus exstructa.* ubi repono, *uberibus exstructa.* De toto hoc Asylo eleganter Strabo lib. XIV. Ἄσυλον δὲ μένει τὸ ἱερὸν καὶ νῦν, καὶ πρότερον. τῆς δ' ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις. Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντος, Μιθριδάτου δὲ τόξευμα ἀφέντος ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κεράμου, καὶ δόξαντος ὑπερβαλέσθαι μικρὰ τὸ στάδιον. Ἀντωνίου δὲ πλησιάσαντος τοῦτο, καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσυλίᾳ μέρος τι τῆς πόλεως. ἐφάνη δὲ τοῦτο βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν· ὥστ' ἠκύρωσεν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ. Cui descriptioni caussa non est ut aliunde quippiam addam. *Lipsius.*

3 *Locum Ortygiam.*] Scribendum, *Lucum.* Strabo: Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. διαρρεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς, οὗ φασι νίψασθαι τὴν Λητὼ μετὰ τὰς ὠδῖνας. Ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν, καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ᾗ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων. Quæ sola, satis illustrant hunc totum Græcanicæ fabulæ locum. Vide tamen, si lubet, Epigrammatarium Græcum lib. IV. εἰς ταώς. ubi Ephesum vocat, Dianæ τὴν τροφόν. *Lipsius.*

Locum Ortygiam.] Quod sequitur, *deorum monitu sacratum nemus,* significat,

[1] *ubi Latonam partu gravidam, &* [2] *olea qua tum etiam maneat adnisam, edidisse ea numina: deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram vitavisse. Mox Liberum patrem bello victorem,* [3] *supplicibus Amazonum qua aram insederant, ignovisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, cærimoniam templo: neque Persarum ditione, deminutum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse.* [4] Proximo Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ constitutis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis, fidem atque virtutem Magnetum decoravere, *uti* [5] *Dianæ Leucophryne*

62

ficat, quod ego contendo scriptum ab auctore, *Lucum Ortygiam*. Vertranius. Lipsium secutus, reposui *lucum*. vulgo *locum*. Sed addiderim copulam: *& lucum*. Pichena.

1 *Ubi Latona.*] Forte melior lectio, ac distinctio: *& lucum Ortygiam. Ibi Latonam.* Idem.

2 *Olea, qua tum.*] Paulo aliter Strabo, ut vidisti :. qui vult post partum demum, innisam oleæ quietis caussa. *Lipsius.*

3 *Supplicibus Amazonum.*] Aliquid ea de re Pausanias lib. VII. ubi de templo Dianæ Ephesiæ. quem suadeo legas. *Idem.*

4 *Proximo Magnetes &c. decoravere.*] Malo *decoraverit*. Imo melius esset, *decoravissent*. atque etiam *Proximi*, ut respiciatur quod antecessit, *Primi omnium Ephesii adiere*. Acidalius. Scripserim, *Proximi Magnetes*: respondet enim illi præcedenti capiti: *Primi omnium Ephesii adiere*. Sic supra 2, 47. *Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti*. Freinsh.

5 *Diana Leucophryena.*] Scribe, *Leucophryna*. Ejus deæ templum in Magnetibus, descripsit Strabo l. XIV. Causam cognominis ad feminam aliquam quæ ibi condita, referre ex Arnobio possis, lib. VI. *In Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrus: funeris Leucophryna monumentum in fano apud Magnesiam Dianæ esse Myndius profitetur ac memorat Zeno.* Et Clemente in Protrept. Ἐνταῦθα τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνημεῖον, οὐκ ἄξιον παρελθεῖν, ἑπομένους Ζήνωνι τῷ Μυνδίῳ, ἣ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κεκήδευται. Vel ad Tenedon insulam, quæ olim appellata Leucophryn, ubi Dianæ sanctissimum templum. Xenophon rerum Græcarum lib. III. Τὸ δ' Ἑλληνικὸν στράτευμα ἐς Λευκόφρυν ἀπῆλθε, ἔνθα ἦν Ἀρτέμιδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη. ejusque exemplo & cognomine fortassè ædificatum in Magnetibus istud. Pausan. lib. I. *Magnetes, quibus ex regis liberalitate imperavit Themistocles, Leucophryenam Dianam colunt.* At Appianus Ἐμφυλ. ε. etiam alterum ejus deæ fanum locat Mileti, cognomento pari. Τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, inquit, ἱκέτιν οὖσαν ἐν Μιλήτῳ τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος, πέμψας ὁ Ἀντώνιος ἀνεῖλε. Et Pausanias aram Athenis, cui à Themistoclis filiis dicata statua. *Lipsius.*

Diana Leucophryna.] Fuisse hujus deæ hoc cognomento aram Athenis quoque auctor est Pausanias, cui à Themistoclis filiis dedicata statua fuerit, sed fani, quod in Magnetibus sit,

na perfugium inviolabile foret. [1] Aphrodisienses posthac & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in parteis merita, & recens divi Augusti decretum attulere. [2] Laudati *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent.* [3] Sed Aphrodisiensium civitas Veneris; [4] Stratonicensium, Jovis & [5] Triviæ religionem tuebantur. Altius [6] Hierocæsarienses exposuere, [7] *Persicam apud se Dianam, delubrum rege* [8] *Cyro dicatum.* & memorabantur *Perpernæ, Isaurici,* mul-

sit, pulchritudinem amplitudinemque Strabo in XIV. exequitur. *Alciatus.*

1 *Aphrodisienses posthac.*] Lege *post hos*: deinde *attulere, laudantis quod Parthorum.* Acidalius. Omnia belle habebunt, neque opus erit refingere vocem ullam, modo mutetur interpunctio plenior in leviorem, hoc modo; *adtulere; laudati quod,* &c. Gruterus. Recte Acidalius, immo Lipsius, *laudantis.* Gronovius.

2 *Laudati quòd Parthorum.*] Parthorum irruptionem intelligit, quæ duce Labieno. de qua, & de hac ipsa Stratonicea Dio XLVIII. Ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τούτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τὰς τῆς Ἀσίας ἠπειρώτιδας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν Στρατονικείας, τὰς μὲν πλείστας ἀνευ πολέμου. Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων ἔλαβε. *Lipsius.*

3 *Sed Aprodisiensium civitas.*] Muretus *sed* delet. Ego lego *pertulissent: seque Aphr. c. Veneris; St. Io. & Trivia religione tuebantur.* Acidalius. Perperam. *Tuebantur religionem,* ut supra, *flagitia hominum ut cærimonias Deum protegentis.* Gronovius.

4 *Stratonicensium.*] Stratonicéa Cariæ urbs est, & templa duo in suburbano agro habet, *Iovis Chrysaori, & Hecates* (sive *Triviæ*) *in Laginis.* Strabonem vide lib. XIIII. Notat & Pausanias, *quod olim ea urbs & regio Chrysaoris dicta fuerit,* nimirum ab hoc templo. *Lipsius.*

5 *Trivia.*] Sive eadem cum Diana aut Luna, quæ & *Trivia,* sive alia hæc Trivia fuerit, Hecates nomine in Stratoniceorum regione Laginis summo conventu, maxima celebritate culta fuit. Auctor lib. 14. Strabo. Id autem illi nomen inditum ideo ferunt, quod nata ex Iove & Pheræa Æoli filia à matre in trivio exposita, à pastoribus Pheretis suscepta, & in triviis enutrita fuisset, deinde pro gentium moribus facta Dea: de qua & hæc & alia Theocriti interpretes Eidyllio II. scripsere. *Vertranius.*

6 *Hierocæsarienses.*] Opidum est in Lydia. *Lipsius.*

7 *Persicam Dianam.*] Atque ipsi Lydi illi *Persici* cognomen habent, velut inde oriundi. Pausanias notat in Eliacorum I. *Sunt*, inquit, *Lydis qui Persici cognominantur, templa in Hierocæsareá opido, & Hypæpis. In utroque templo ædicula sive cella est, cum ara: super hic cinis. eoque ingressus sacerdos sive magus* (ad Magicam enim Pausanias hoc miraculum refert) tiara caput velatus, foco arida ligna imponit: *& Deum nescio quem barbarico sermone* (Persico, opinor) *invocans, ubi desiit, statim è lignis sponte purissima flamma emicat & adsurgit.* Id se vidisse Pausanias testatur: & non dubie hinc templo religio, & jus mox Asyli. *Idem.*

8 *Cyro dicatum.*] Valeret hoc imperante Cyro: sed amplius videtur

 velle,

multaque alia imperatorum nomina, qui non modo templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus Amathus Veneri Amathusiæ, & Jovi Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus posuissent.

63 Auditæ aliarum quoque civitatum legationes. Quorum copia fessi patres, & quia studiis certabatur, consulibus permisere, *ut perspecto jure, & si qua iniquitas involveretur, rem integram rursum ad senatum referrent.* Consules super eas civitates quas memoravi, *apud Pergamum Æsculapii compertum asylum* retulerunt: *ceteros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnaeos oraculum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint;* [1] *Tenios ejusdem carmen referre, quo* sacrare Neptuni effigiem ædemque *jussi sint. propiora Sardianos; Alexandri victoris id donum,* [2] *neque minus Milesios Dario rege niti. sed cultus numinum utrisque,* [3] *Dianam aut Apollinem venerandi. Petere & Creten-*

velle, non sub imperio modo Cyri, sed ab ipso delubrum id dicatum fuisse. Ergo emendem, *Regi Cyro dicatum:* hoc est, quod rex Cyrus dicavit, quæ loquendi forma tam nostro quam aliis usitatissima, ut notavit Lipsius ad l. 2. Ann. c. 50. quomodo Iustinian. in l. 2. §. S.C. de V.I.E. *liber singularis nobis excogitatus est.* Vt ita forte explicari possit difficillima l. 3. c. famil. erisc. *Expilatæ enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur* &c. hoc est, coheres intendit, cum ista particula *ejus*, quæ in ista lege mox sequitur, neque ad aliud subjectum, quam ad vocem coheredis, absque Latini sermonis injuria, referri possit, neque de alio quam actore, cujus in ea lege mentio, absque sensus perversione intelligi. *Freinshemius.*

1 *Tenios ejusdem carmen.*] Insulæ Teni (quæ inter Cycladas) cultores. De hac re, Strabo lib. x. *Tenus insula opidum habet non magnum, sed extra illud in luco Neptuni templum dignum sanè quod spectatur:* & de magno ibi conventu addit. *Lipsius.*

2 *Dario rege uti.*] Scribo, *niti.* Idem.

Neque minus Milesios Dario rege niti.] Verbum, *niti*, reposui, auctore Lipsio longe aptius, quam, *uti.* Pichena. Lips. *niti.* & Muretus. Sed & distingue amplius, *Propiora Sardianos; Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios: Dario rege niti.* Neque minus propinqua sive recentia Milesios referre, vel quid tale subintelligendum. *Acidalius.*

3 *Dianam aut Apollinem.*] Sardiani Dianam cognomento Coloënem, cujus templum μεγαλῶν ἁγιστείαν ἔχει, ait Strabo: Milesii Apollinem venerabantur, cognomento Didymeum. De quo idem Strabo, & Suetonius Calig. cap. XXI. *Lipsius.*

1 *Ma-*

tenses simulacro divi Augusti. Factaque Senatusconsulta, quis multo cum honore, [1] modus tamen præscribebatur, [2] jussique *ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.* Sub 64 idem tempus Juliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia; sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul [3] theatro Marcelli, effigiem divo Augusto Julia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut

1 *Modus tamen præscribebatur.*] Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo: *Abolevit & jus moremque asylorum, quæ usquam erant.* Duntaxat moderatus est, & temperavit. *Lipsius.*

Modus tamen præscribebatur.] Scilicet, utendi Asylis, quem egredi non liceret. *Pichena.*

2 *Facere ara.*] Curtius Pichena in scripto esse ait, *fiere ara*: atque ita *figere*, pulcherrimè emendat. Voluit nempe Senatus in ære sculpi & proponi hæc decreta, & has suas modificationes. *Lipsius.*

Jussique ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam.] Turpiter corruptus fuerat hic locus: *jussique ipsis in templis facere ara.* Neque ego de mendo suspicatus fuissem, nisi me Manuscriptus admonuisset, in quo legitur, *fiere aera.* unde facilis fuit emendatio, *figere æra*, una tamen litera adjecta. Intelligit enim de æreis tabulis ad parietes templorum affigendis, ad sacrandam memoriam Senatusconsulti eo die super asylis facti. Sic lib. XI. *aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.* histor. lib. 4. *quæque æra legum vetustate delapsa noscerent figerentque.* Virgil. VI. Æn. *fixit leges pretio atque refixit. quia*, ut ibi Servius ait, *incisa in æreis tabulis affigebantur parietibus.* Idem Tacitus paulo supra: *cum ejus diei Senatusconsulta aureis literis figenda in curia censuisset.* Pichena.

3 *Marcelli effigiem divo Augusto.*] Nota morem haud etiam notum statuas effigiesque dedicandi certis diis. cujus vestigium in hoc lapide vetusto:

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO
CÆSAREM. IMP. CÆSARI.
AVG.
ET. COLONIAI. BENEVEN-
TANAI.

Pollio enim ibi non aliud quàm effigiem Cæsaris Imp. dedicat consecratque Augusto & coloniæ suæ. Et clarius in Strabone l. XIV. Ἦν δὲ καὶ ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ. id est: *Erat ibidem & Venus Emergens, quæ nunc sacrata est Divo Cæsari Romæ, Augusto eam patri ut auctorem generis dedicante.* Etiam Dionysius, lib. II. Antiq. scribit, *Romulum ex manubiis Vulcano dedicasse quadrigas æreas, simulque suam effigiem.* Hunc morem in Græcia quoque fuisse, Diogenes mihi præit in vita Platonis. ubi ait Mithridatem, quandam Platonis statuam in Academia dedicasse, cum inscriptione ista: Μιθραδάτης ὁ Ῥοδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθηκε Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐπο-

ut inferius majestate Principis, [1] gravi & dissimulata offensione abdidisse. Sed tum *supplicia diis,* [2] *ludique magni* ab senatu decernuntur, *quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, septemviris simul & sodalibus Augustalibus ederent.* Censuerat L. Apronius, *ut feciales quoque iis ludis præsiderent.* Contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: *neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse. ideo Augustales adjectos, quia proprium* 65 *ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.* Exsequi sententias haud institui, nisi insignes per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut

ἐποίησε. *Mithridates Rhodobati filius Persa Musis statuam Platonis dedicavit, quam Silanio fecit.* Lipsius.

Theatro Marcelli, effigiem divo Augusto.] Persuasi ut ita distingueretur in hac editione: cum vir doctissimus ita legeret *Marcelli effigiem*, atque inde morem dedicandi diis statuas notaret: sed revera hoc negotium ita se habet, ut Livia posuerit statuam Augusto in foro Marcelli, non autem statuam Marcelli Augusto dedicaverit, qui sensus alienissimus ex conjunctione dividendorum natus est. Eodem ergo modo hic, effigies Augusti ubi posita fuerit, indicatur, quo infra 4, 15. narratur, ubi Lucillii statua dedicata fuerit, illis verbis: *novo homini effigiem apud forum Augusti patres decrevere.* Theatrum autem Marcelli Romæ ab ipso Augusto exstructum fuit, ut auctor est Sueton. Augusto c. 29. & Epit. Liv. 128. In ejus ergo vicinia effigies Augusto posita fuit à Livia cum hac aut simili inscriptione, *AVGVSTO IVLIA ET TIBERIVS P. P.* Hoc ergo Tiberium offendit, quod ipse postpositus, ac non potius scriptum fuisset *TIBERIVS ET IVLIA.* Freinshemius.

1 *Gravi & dissimulata offensione abdidisse.*] *Abdidisse* non modo occultandi vim habet; verum etiam penitus in pectus demittendi, quam fere non assequuntur. *Idem.*

2 *Ludique Magni.*] Ludi Magni, iidem cum Romanis. Quia autem ludi plerique sacri diis, & instituti ad eos placandos: visum est, ut cura eorum editioque sacerdotibus esset. Non omnibus tamen: sed collegiis sacerdotum quatuor. quæ ista: Pontifices, Augures, Septemviri epulones, Quindecemviri. Dio lib. LIII. sub initium de ludis Actiacis Agrippæ: Καὶ αὕτη μὲν (scilicet ἡ πανήγυρις ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ) διὰ πέντε ἀεὶ ἐτῶν μέχρι τοῦ ἐγίγνετο, ταῖς τέσσαρσιν ἱερωσύναις ἐκ περιτροπῆς μέλλουσα. λέγω δὲ τοὺς ποντίφικας, καὶ τοὺς οἰωνιστάς, τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους. id id, *Atque ii ludi in hunc usque diem quinquennio quoque celebrati: quorum curatio penes quatuor collegia sacerdotum, ordine & in vices. Dico Pontificum, Augurum, Septemvirorum, uti appellantur, & Quindecimvirum.* Idem

ut non modo primores civitatis, quibus [1] claritudo sua obsequiis protegenda erat; sed omnes consulares, magna pars eorum qui prætura functi, multique etiam [2] pedarii senatores certatim exsurgerent, fœdaque & nimia censerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui solitum, *ô homines ad servitutem paratos!* scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, 66 ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum proconsulem Asiæ repetundarum à sociis postulatum, Mamercus Scaurus è Consularibus, Junius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, simul corripiunt. objectantque *violatum Augusti numen, spretam Tiberii majestatem.*

Idem lib. LVIII. de iis quæ decreta post mortem Seiani. Ἐψηφίσθη δὲ ἑορτὴν διά τε τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁπάντων (ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει) ἀχθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐτελεύτησε, καὶ ἵππων ἀγῶσι καὶ θηρίων σφαγαῖς ἐτησίοις, διά τε τῶν ἐς τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας τελούντων, καὶ διὰ τῶν τοῦ Αὐγούστου θιασωτῶν ἀγγέλλεσθαι, ὃ οὐδέποτε ἐπεποίητο. Quibus verbis interpretis errorem esse scio: qui vertit, *per quatuor collegia Pontificum.* imperitè, cùm debuisset, *sacerdotum.* Pontificum sanè collegium unum est. Quòd dicit autem Dio non anteà pronunciatos ludos curatosque per quattuor collegia, & Augustales: id si sensit, errat, & refellit hominem clarè hic, qui in manu, Taciti locus. Ceterùm ad curationem sacerdotalem pertinet Cornelii & ille locus Annali XI. *Iisque ludis intentius adfui, sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantiâ refero, sed quia collegio Quindecimvirûm antiquitus ea cura.* Lipsius.

1 *Claritudo sua obsequiis.*] Sciendum nihil hic intelligi aliud quam ipsos homines claros ob majores videlicet suos, aut honores ipsorum. *Obsequia*, libentius cum Gallis reddam *complaisances*; quam cum Hisp. *servir.* nam *obsequii* vox aliquanto mitior est; & mitiori voce voluit uti Tacitus, in re, ubi magis excusare instituit primores, quam arguere. *Fœdaque & nimia*, de adulatione incruenta sermonem hic esse, quum cetera, tum imprimis initium sequentis capitis adprobant. *Freinshemius.*

2 *Pedarii senatores.*] *Pedarii* dicuntur auctore Gellio, ex commentariis C. Bassi, *qui nondum gessissent curulem magistratum, quod pedibus itarent in curiam.* Ferretus. Alii tamen *pedarios senatores* existimant dictos, qui in Senatu sententiam non dicebant, sed ab alio dictam comprobabant, moventes se loco, & in partem, cujus sententiam approbabant, proficiscentes. Cui opinioni favere videtur Cic. lib. 1. ad Att. Epist. 14. & 15. ubi inquit: *Et raptim in eam sententiam pedarii concurrerunt.* Et rursus: *quum præclarum caput recitaretur, ne quis ad nos referret, ne decerneret, ne pedibus iret.* Idem & à Tacito hoc loco confirmari videtur, dum

tem. Mamercus antiqua exempla jaciens, [1] *L. Cottam à Scipione Africano*, [2] *Ser. Galbam à Catone censorio*, P. *Rutilium à M. Scauro accusatos.* videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus quem proavum suum, [3] opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. [4] Junio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator, [5] obscura initia impudentibus ausis propellebat.

dum scribit: *Pedarii Senatores certatim exurgerent, fadaque & nimia censerent.* Festus lib. 1. inquit; *Pedarium senatorem significat Lucillius, quum ait: Agipes vocem mittere cœpit, quia ita appellatur, qui tacitus transeundo ad eum, cujus sententiam probat, quid sentiat, indicat.* Hinc *pedibus ire in sententiam*, & *pedariam sententiam* observamus apud Latinos scriptores. *Pedarios* autem Senatores fuisse minoris auctoritatis cæteris, ex dictis & ex Tacito ipso hoc in loco facile constare potest. Clare vero ex Livio l.27. ubi de Livio antea ex Consulatu à populo damnato, & à Censoribus in Senatu reducto. qui *ignominia accepta memor, aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat, donec cognati hominis causa in Senatu stantem sententiam dicere coëgit.* Donatus.

1 *L. Cottam.*] Cicero Divinatione in Verrem, ibique Asconius: & Valerius lib. VIII. cap. 1. *Lipsius.*

2 *Ser. Galbam.*] De Galba, ibidem Cicero, & Valerius: de Rutilio Livius Epit. LXX. Cicero in Bruto, & Oratore 1. Orosius libro V. *Idem.*

3 *Opprobrium majorum.*] Sallustianum est. *Idem.*

4 *Iunio Othoni.*] Declamator fuit eo ævo notus. Seneca pater & ipsum & genus ejus dicendi describit, non sine nota, l. II. Controv. 1. Ait illum usum tecto genere dicendi & suspicioso, ubi minimè opus, & cum apertè liceret agere. *Bene*, inquit, *de hoc vitio illius Scaurus ajebat, illum acta in aurem legere.* Acumen joci reddo, scriboque *legere.* Acta publica sunt, nec aliud tam vulgo promptum notumque; adeò ut proverbii loco Seneca filius alibi dixerit, *Beneficia in acta non mitto*, id est, non publico, non divulgo. Quid autem magis ridiculum, quàm Acta publica alicui recitare in aurem? Subtilis ergo in id vitium hominis jocus: quem bellè æmulatus est Martialis:

> *Garris in aurem semper omnibus Cinna,*
> *Garris & illud, teste quod licet turbâ.*
> *Adeóne penitus sedit hic tibi morbus,*
> *Vt sæpe in aurem Cinna Cæsarem laudes?*

Nec enim dubito, quin oculos habuerit ad breve illud Scauri acutumque dictum. *Idem.*

5 *Propolluebat.*] Clarissimus Nic. Faber; *perpolluebat.* Hieron. Grossotius noster (verè noster, studium studiis, nuper amore mihi junctus) *propellebat*: bono pariter & prompto sensu. *Idem.*

Obscura initia impudentibus ausis Prætor polluebat.] Iutarem germanam hanc Taciti lectionem esse. Male vulgo, *propolluebat.* Duabus forte literis scriptum compendio fuit, *pr. polluebat*, unde facile librarius deceptus est. Idque cum historia optime congruit. nam supra dixit Tacitus, *Iunius Otho prætor.* nunc ipsum ab origine quasi describens, ait, fuisse prius Ludimagistrum, mox Senatorem. Recte ergo sequitur, *prætor*; ut dedecus respectu

[1] Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æqualis, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant. Auxere nume- 67 rum accusatorum Gellius Poplicola, & [2] M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: [3] non temperante Tiberio, quin pre-

prætoriæ dignitatis, notabilius ostenderetur. Hanc emendationem eo promptius recepi, quod Lipsius à me super ea consultus, sibi maxime placere rescripsit. *Pichena.* Lipsius olim, *porro polluebat.* Ego, *protollebat.* quod valere hic idem putem ac si esset proferebat, propagabat. *Acidalius.* Haud male, qui mutant, *ausis porro polluebat*, sed non id erat etiam necesse. vocabuli enim *porro* energia includitur item illi *pro*; ut pluribus ostendi in libris Suspicionum. *Gruterus.* Ambiguę sententiæ scripturæque verbum, *Propolluebat*, aut si forte, *porro polluebat.* Hic mihi sensus in paraphrasi placuit. Nec tamen damnem Ital. qui legisse videtur, *propalabat.* quod profecto neque à scriptura multum dissidet; neque à commoditate sensus quidquam. Poterat enim homo novus in sinu gaudere, & honore, qui obtigerat, sine magna invidia frui, si se intra modestiam continere voluisset. At *impudentibus ausis* advertit omnium oculos, effecitque, ut vulgo denotaretur, conspicuusque fieret. Firmando huic sensui sunt hæc Taciti H. 2, 20. *Vxorem Cæcinæ Saloninam, quamquam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur: insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere; modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre.* Dicit Saloninam *in nullius injuriam* comparato ornatu, occasionem sermonibus præbuisse; quanto magis igitur Otho, qui virum clarum atque nobilem cupiebat evertere. *Freinshemius.*

1 *Brutidium artibus honestis.*] Vera laus. Non solùm enim inter oratores rhetorasque locum habuit, recensente Seneca non semel: sed etiam historiam scripsit, ut ex fragmentis apparet, cum laude. Pete ea a Seneca patre, in Suasoria De morte Ciceronis. Puto eumdem esse, quem signavit Iuvenalis:

—— *pallidulus mi*
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram. Lipsius.

2 *M. Paconius.*] Quem postillà reum majestatis Tiberius interfecit, admonitu scurræ cujusdam. Sueton. Tib. cap. LXI. *Idem.*

3 *Non temperante.*] Divelli hoc non debet à prioribus est enim ex *multis* illis,

premeret [1] voce, vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat: neque [2] refellere, aut eludere dabatur; ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset. Servos quoque Silani, [3] ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis necessariorum juvaret periclitantem, majestatis crimina subdebantur, vinclum & necessitas silendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defensionem sui deseruit, [4] ausis ad Cæsarem codicillis, quibus invidiam [5] & preces miscuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, quo excusatius sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti

68

illis, quæ tum *adgesta* dixit paulo superius. *Freinshemius.*

1 *Voce, vultu, eo quod.*] Lipsius *&* *quod.* Ego paulo aliter cum alia distinctione: *premeret voce, vultu; eoque quod ipse creberrime interrogabat.* Acidalius. De vultu proprie hic agitur. Sic 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens.* Freinshem.

2 *Refellere aut eludere dabatur.*] Ideo, sicut opinor, quod, ut est apud Curtium 6, 10. *Non supervacua solum, sed etiam invisa defensio est, quæ judicem non docere videtur, sed arguere.* Alii putant eo non potuisse refellere, quod crebris interrogationibus omne tempus respondendi Tiberius exemisset. quod non putem probari cuiquam posse. Alii videntur velle, tam exquisite & minutim interrogatum fuisse, ut necessario hæreret defensio non ad omnia occurrere, & singula statim diluere, gnari. Alii, quasi expresso imperio prohibitus fuisset se defendere: quod quia temporum istorum moribus non convenit, eam quam dixi sententiam præfero, ut existimetur suo metu turbatus impeditusque obticuisse, ne cum ipso Principe sibi altercandum, isque magis etiam irritandus esset. *Idem.*

3 *Ut tormentis interrogarentur.*] Ita Lipsius. vulgo, *interrogentur.* Pichena. Optime alii *interrogarentur.* Sed unde peccatum tale in re clara, & quam flagitat ἀκολουθία sermonis? Suspicabar aliquando hujusmodi varietates inductas à librariis sic ablativos absolutos, uti vocamus, resolventibus, scripsisseque Tacitum, *servos Silani, tormentis interrogandos, actor.* Sed jam pœnitet licentiæ, & cuicumque potius exerrationi scribæ imputaverim. *Gruterus.*

4 *Ausis.*] Faernus legebat, *missis ad Cæsarem codicillis.* Ursinus. Non possum exputare, cur vocem mutare voluerit Faernus in *missis.* Nihil enim usitatius altero etiam scriptori nostro. exempla cumulavit Rhenanus. Nimirum vult nondum extra spem fuisse; ac præsumsisse veniam. nam desperati quiescunt. Seneca Agamemnone 502. *Idem.*

5 *Invidiam & preces.*] Sic lib. IV. *Profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur. Invidia* plerumque apud Tacitum est, virulenta quædam publici odii concitatio. lib. I. *Tantum consternationis invidiæque concivit.* lib. II. *nec ad invidiam ista, sed concilianda misericordia refero.* Petronius Arbiter: *Contra, nos perturbati ne videremur nihil agere, & ipsi scissam & sordidam*

tenere

gusti de [1] Voleso Messalla ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de *clementia principis* præfatus, *aqua atque igni Silano interdicendum* censuit, *ipsumque in insulam Gyarum relegandum.* Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus *separanda Silani* [2] *materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio* dixit,

tenere cepimus tunicam, atque eadem invidia proclamare, nostra esse spolia qua illi possiderent. Sed nullo genere par erat causa nostra, & conciones, qua ad clamorem confluxerant, nostram, scilicet de more, videbant invidiam. Pichena. Omnino, duriora sunt vocabula, *culpar*, *sdegno*, *offence*, *haine*, *trotzen*, quam res aut Latini verbi sensus ferat. ad quæ propius accessit Angl. *odious termes.* Sic Agrippina 4, 53. ubi *invidiam & preces orditur*, quamquam ferox ingenio nihil tamen dicit, quo Tiberius aperte videatur argui; sed tacitos invidiæ stimulos infert, *solitudinem, habilem juventam, Germanici conjugem ac liberos*, memorando. nam ea cuncta si contemneret, invidiosum & sermonibus obnoxium apud omnes erat futurum. *Freinshemius.*

1 *Voleso Messalla.*] Cujus sævitiæ clarum exemplum in Senecâ l. 11. De irâ. ubi item vocat eum Asiæ Proconsulé sub Augusto. *Volesus nuper sub Divo Augusto proconsul Asia, cùm trecentos unâ die securi percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Gracè proclamavit, O rem regiam! Quis hac rex fecisset? non fuit hac ira, sed majus malum & insanabile.* Nec plura super eo mihi comperta. *Lipsius.*

2 *Alia parente geniti.*] Certè hæc implexa. Pichena interpretatur, Silano fuisse matrem & novercam. Materna autem bona intellegi, veræ matris, quæ separanda à novercæ, ac filio danda ut aviæ paternæ. Ego caussæ nihil video, cur bona matris non fuerint Silani hic rei: & simul igitur cum paternis, pari jure, confiscanda. Mihi semper aliquid occulti vulneris in hac scripturâ visum, & sententiam affirmare pœnè audeam, etsi vix scripturam. Sed hæc quoque fortasse fuerit: *quippe tali parente geniti*: vel, *quippe illa parente*, per admirationem. Enimverò Lentulus separari materna bona per honorem voluit, & respectu illius parentis: quæ ex Augusti sanguine scilicet esset. Hoc in Silanis verum est: & Tacitus noster libro XIII. *Silanum abnepotem Divi Augusti* facit. & Plinius, *Divus Augustus neptis sua nepotem genitum vidit, quo excessit anno.* Stemma tamen seriatim hoc texere difficile sit. Quòd si in lectione nihil mutas: tum ego interpretari capiar, Duas matres Silano huic reo fuisse, veram & novercam. Noverca autem bona maxima ex parte Silano reliquerat, in gratiam mariti; vel obsequiis, ut fit, privigni capta. Nunc censet Lentulus, separanda ea bona, quippe cùm *non eâ parente genitus esset*: sed adventicia illa, & ex indulgentia data, filio item indulgenda. Hæc dixerim, nec mihi firma aut proba, ut præmisi. Scripsit ad me ex Hispania vir doctus, in veteri libro se legisse: *quippe altâ parente.* quod ad nostrum illum sensum faciat, sed mallem aliud verbi. *Idem.*

Materna bona quippe alia parente.] Distingue, Silano fuisse matrem & novercam. materna bona intelligit veræ

veræ matris, quæ à bonis novercæ separanda essent, ac Silani filio, tanquam aviæ ipsius paternæ bona reddi. *Pichena.* Lectio palam vitiosa, apparet tamen sensus, quem & Lipsius fere vidit, propter dignitatem maternæ ejus familiæ datum Silano, ne bona, quæ inde ad eum pervenerant, publicarentur, sicut antea in damnatione Æmiliæ Lepidæ: *Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur.* supra 3, 25. Ceterum constat Silanos maternam originem ad Augustum retulisse, quomodo infra 13, 1. *Silanus D. Augusti abnepos* diserte traditur. Ut ita non absurde tentari possit: *Quippe Iulia parente geniti.* Quid enim absurdi esset, si quis existimaret plures fuisse Iulias, quam quas hæ scriptorum reliquiæ nobis exhibent? Ideoque ob præcellentiam hujus familiæ indignum videri poterat, si bona inde provenientia publicarentur. quamquam & in illis verbis *reddendaque filio* latet altera mitioris sententiæ ratio, quam attendi video & in damnatione Suilii, infra 13, 43. *adempta bonorum parte. nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quæ testamento matris aut avi acceperant* (an *aviæ ceperant*) ut nimirum à matre vel avia profecta viderentur non tam ad patres aut avos pertinere, quamquam jure potestatis patriæ ipsis adquirebantur, quam ad liberos, quibus relicta erant; idque mitiori interpretatione, ut dixi. *Freinshemius.* Hoc maxime probabatur amico meo ex Viris doctis. id modo reprehendebat, quod alias Iulias quam in historiis traderentur circumspicerem, & cunctaret ad Augusti notissimam neptem referre hoc stemma. Quod ille sic constituebat, ut Silanus, quem Plinius neptis Augusti nepotem scripsit, esset hic filius, cui materna bona conceduntur hoc loco; ipse autem damnatus, filius Iuliæ, quæ neptis erat Augusti. Sed puto satisfactum ei nunc, ostenso temporum rationem non congruere. Nam Silanus qui hic damnatur, ipsius etiam Amici mei judicio Cos. fuit A. V. C. DCCLXII. demonstravi autem, ut omnia alia largirer (inter quæ tamen essent, quæ non deberem) Iulia nepte, ante annum DCCLIX. nullum Silanum nasci potuisse. *Freinshem.* Qui παρέφραζε: Lentulus dixit Silani materna bona in honorem familiæ, ex qua illa oriunda fuerat, non cum cetera substantia publicanda, sed filio reddenda esse *Freinsh.* Nullum hinc sensum tolerabilem eruas, nec ex iis quæ alii substituunt. Repone, *quippe Mallia parente geniti.* Omnia quidē bona Silani, quippe in insulam deportandi, publicanda erant: sed Lentulus rigorem sententia sua mitigat, & bona materna damnati vult ipsius filio servari in honorem Manliæ sive Malliæ gentis, unde genus maternum Silano. Infra *sororem quoque Silani Torquatam.* Mos autem frequens Virginibus mulieribusq; Romanis nomen à matre sumere, præsertim si ea pars sanguinis illustrior. Infra lib. XIII. *Sabina Poppæa T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini Consulari & triumphali decore præfulgentis.* Grotius. Lege, *Quippe Cornelia parente geniti.* Quia mater Iunii gentilis erat Lentuli, grave huic videbatur, quod per legem dimidia parte bonorum multaretur reus, etiam bona ejus materna simul confiscari seu publicari, & integra seorsum à reliqua massa, malebat ad filium consobrinum suum transire (ita de Gn. Pisone Præside Syriæ, qui prius quam damnaretur, se absolverat, censuit Cotta Cos. a. V. 773. *partem bonorum ejus publicandam, pars ut Gn. Pisoni filio concederetur,* Tac. 3. Ann. 17.) quod hoc in favorem familiæ suæ vergere prudenter judicaret. Corneliam istam amitam hujus Cossi Lentuli magnam, eumque Corneliæ è fratre pronepotem facio sic:

dixit, adnuente Tiberio. At [1] Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus, & opertus infamia, provinciam sortiretur: idque princeps dijudicaret. nam à legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios,* *pro-*

L. Cornel. Lentulus

Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A. V. 740. Panvinius huic cognomen Gætulici tribuit,

Corn. Cn. F.

C. Iunius Silanus Cos. A.V. 737.

L. Corn. L. F. Lentulus Cos. a. 750.

Cossus, qui & Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A. V. 752. post Gætulicus: Pighius Isauricum cognominat è Dione Panviniusque: sed male.

C. Iunius Silanus C. F. Cos. A. V. 763. Pro C. Asiæ, damnatus A. V. 775.

Cossus, Cossi F. Cn. N. Lentulus, Cos. A. V. 778. in præfectura urbi successor Pisonis, qui obit A. V. 785. *Tac. Sen.* ep. 83. Hic est qui senserat Præsides Provinciæ non posse accusari, Coss. Sulla & Trione A. V. 784: l. 12. D. de accusat.

Cn. Cornel. Cn. F. Lentulus Gætulicus, Cos. A. V. 789. Hic est ille Taciti: Pighio Cn. Triumphalis F.

C. Appius Iunius Silanus Cos. A. V. 781. proc. Hisp. occisus A. V. 795. Domum habuit in monte Cælio Tac. IV. Ann. 64. Sed quia hunc Senatorem vocat ibi *Tac.* alius ab Appio fuerit.

Reinesius.

1 *Cornelius Dolabella.*] Præter ceteros adulator: qui suprà censuit, ut Tiberius ovans urbem iniret. cujus mentio in prisco lapide conjunctim cum hoc C. Silano:

P. CORNELIVS. P. F. DOLA-
BELLA
C. IVNIVS. C F. SILANVS. FLA-
MEN. MARTIAL. EX. S. C.
FACIVNDVM. CVRAVE-
RVNT. IDEM. QVE
PROBAVERVNT. *Lips.*

Corn. Dolabella.] Lapis apud Lipsium (In quo Gruterus 6. p. 176. addit *Coss.*) quod cuivis manifestum est, loquitur de P. Cornelio P. F. P. N. Dolabella C. Iunio C. F. M. N. Silano Flamine Martiale Coss. A. 762. Consulem vero fuisse hunc, de quo Tacitus hoc loco, ex ejusdem narratione fere negare ausim. Tiberius enim urget nobilitatem familiæ Iuniæ, dignitatem senatoriam, voluntatem sororis; cur de consulatu & flaminio, unde efficacius argumentum erat, silet? *Rupertus.*

1 Di

69 *provideri ne peccaretur?* Adversum quæ disseruit Cæsar: *non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur, sed non* [1] *ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic à majoribus institutum, ut si antissent delicta, pœnæ sequerentur. ne verterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiæ.* [2] *minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum esse: darent Iuniæ fa-*

1 *De rumore statuendi.*] *Statuendi* verbum, nihil aliud quam privatum cujusque judicium, de hujus illiusve moribus, hic significans, non recte acceperunt de publicis decretis. *Freinshemius.*

2. *Minutura, quoties.*] Ne deliberare quidem quemquem puto, quin conjectura nostra vera sit, *Minui jura, quoties glis. pot.* præclara & ex usu rerum gnome. *Lipsius.*

Minutura quoties gliscat potestas] Doctissimus vir diduxit, & scripsit *minui jura*, ex quibus γνώμη, quam Tiberius præ oculis non habuit: nam legibus, quæ in facta constituuntur, nihil damni contingere potest ex provisu principis, ne peccaturi in provinciis mitterentur. Ad quid igitur ea dixit? Imperatorem dissimulabat, nec latum unguem ab artibus Augusti discedebat. Deprecatur itaque vim majorem, quasi tantum reip. princeps esse velit, & sic ratiocinatur: optime mea cum onera tum potentia præfinita sunt, utque Romanum Principem decebat: si quid additis, regis id erit, nec vobis tolerandum. Quamobrem ea in me parcite conferre, quæ toties à me irrita fient, quoties à vobis decreta fuerint. Ad ultimum *minuere* παθητικῶς. Homer. μινύθει δέ τοι ἦτορ ἑταίρων Cæs. l. 3. Gall. *Neque pedibus aditum habeant cum ex alto se æstus incitavisset, quod bis semper accidit horarum XII. spatio, neque navibus, quod rursus minuente æstu naves in vadis afflictarentur.* Salinerius. Videndum an *minutura*, mutandum sit in, *minus tuta.* Ursinus. Quamvis doctissimus Salinerius lectionem veterem, *minutura* defendere conetur, ego tamen ab ipsius interpretatione sensum nullum, ad Taciti mentem haurio. Nulla igitur causa, quin correctionem Lipsii veram existimem, atque recipiam. *Pichena.* Non adsentior *jura*, quæ pro libertate & republica (quam adhuc se conservare simulare Tiberius solebat) ponuntur, de *justitia* interpretanti, quam *potestate* illa, quæ *juribus* hic opponitur, in causis privatorum melius, atque in plena libertate, administrari posse, ipsorum Cæsarum priorum

familiæ, & viro quondam ordinis ejusdem, ut [1] *Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani* [2] *Torquatam, priscæ sanctimoniæ virginem expetere.* [3] In hanc sententiam 70 facta discessio. [4] Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postu-

rum exempla docent: unde sup. 1, 2. *Neque provinciæ illum rerum statum* (monarchicum) *abnuebant: suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.* Angl. *leges.* Bene si *leges* accepit ea significatione, qua libertatem arguunt, & dominationi opponuntur. Quod idem de Gal. 1. dici potest, qui *les droits* reddit. nam hoc etiam de jure & majestate reip. potest accipi, secus si ponatur in singulari, ut apud alterum, *le droit.* tum enim jura, quibus privata negotia disceptantur, intelligi solent. *Freinshemius.*

1 *Cytheram potius.*] In manuscripto, *Cythonum.* Putes *Cythnum* fuisse, quæ insula est juxta Atticam, sub Eubœâ, nostro alibi, Ptolemæo item & Plinio, nominata. *Lipsius.*

Cytheram concederet.] Faernus legebat, *Cytheram potius concederent,* non, *concederet.* Vrsinus. Adjeci conjunctionem, *ut,* ex Manuscriptos *Vt Cytheram potius concederet.* Pichena.

2 *Torquatam.*] Cujus memoriam servat marmor Romæ:

IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ. VIR. VEST.
MAXIMÆ.

Itemque alterum in hortis Vaticani mihi lectum:

I. IVNONI
IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ
SACERDOTI. VESTALI
ANNIS. LXIIII.
CÆLESTI. PATRONÆ
ACTIVS. L. *Lipsius:*

Silani sorore Torquata.] De *Iunia Torquata* Silani sorore, & de *Manlia* Torquatorum familia per adoptionem in Iuniam Silanorum inserta diximus in lib. de Familiis, additis veteribus inscriptionibus de hac ipsa Iunia Torquata. *Vrsinus.*

3 *In hanc sententiam facta discessio.*] Id est, in hoc senatus consensit. Duobus enim modis facta SC. ex literis Varronianis Agellius lib. XIV. refert: *aut per discessionem, si consentiretur: aut conquisitis sententiis per singulos, si dubia res esset.* Ateius Capito contra & Tuberonem vere dicere ait, *nullum SC. fieri, non discessione facta: quod in omnibus SC. etiam, quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria.* Ejus infra libro proximo meminit Cornelius & lib. XIV. inquit, *Postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere.* Vertranius.

4 *Post auditi Cyrenenses.*] Fluctuavi in hoc loco. suprà enim scriptum eadem de re: *Ancharius Priscus Cæsium Cordum Proconsulem Cretæ postulaverat repetundis.* Mirum videbatur agere Cyrenenses in illum, qui alienæ provinciæ rector: & inclinabam ut substituerem, *Cretenses.* Dispulit hanc caliginem Strabo, apud quem libro ultimo in divisione provinciarum lego, Cretam cum Cyrenaicâ ejusdem Proconsulis fuisse. Ab hac mente Suetonius Vespas. cap. 11. *Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit.* Vbi malè quidam libri, *provincias.* Lipsius.

1 Pro-

ſtulatum, *quod effigiem principis* [1] *promiſcuum ad uſum argenti vertiſſet*, recipi Cæſar inter reos vetuit; palam aſpernante Ateio Capitone quaſi per libertatem. *Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi: neque tantum maleficium impune habendum. ſane* [2] *lentus in ſuo dolore eſſet; Reip. injurias ne largiretur.* Intellexit hæc Tiberius ut erant magis, quam ut dicebantur: perſtititque intercedere. [3] Capito inſignitior infamia fuit, quod humani divinique juris ſciens, [4] egregium publicum, & [5] bo-
71 nas domi artes dehoneſtaviſſet. Inceſſit dein religio, quo nam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Auguſtæ equites Romani voverant [6] *Equeſtri Fortunæ*. nam etſi delubra ejus deæ multa in urbe, [1] nul-

1 *Promiſcuum ad uſum argenti.*] *Promiſcuo argenti uſu* non tantum ſupellex argentea debet intelligi, ſed omne id, quocumque uſus argenti extenditur. puta, ſi ad arma exornanda, vel phaleras adhibuiſſet; aut creditoribus dediſſet. *Freinshem.*

2 *Lentus eſſet.*] Summa arte aſſentatoriæ libertatis hic adhibitum eſt vocabulum, quod ἐπὶ φαυλότητος, ſive in deteriorem ſenſum uſurpari ſolet. *Freinshemius.*

3 *Capito inſignitior infamia fuit.*] Ex Man. reſtitui vocem, *inſignitior*. Vulgo, *inſignior*. Pichena.

4 *Egregium publicum.*] Ita dictum, ut vulgò bonum publicum, & Livio *peſſimum publicum*, lib. 11. Rhenanum riſi ſcribentem: *Obſcurus locus eſt* (cenſeo Delphos mittamus ad conſulendum) *aut certè mendoſus: qui forſan ſic legi debeat, Se, remp. & bonas domi artes.* Lipſius.

Egregium publicum.] Locus hic Beato videtur mendoſus. Ego tam ſcriptum quam ſenſum ejus in plano puto, explicoque *egregium publicum*, pro decore publico, ea forma dictum, qua ſæpiſſime idem Cornelius, *bonum*, Seneca *malum*, Livius, *peſſimum publicum* ajunt: apud quos *publicum*, de nomine adjectitio factum eſt ſubſtantivum. *Vertranius.* Legit Theodorus Marcilius ex membrana, ut ipſe ait, *ſe, rempublicam, & bonas domi artes.* invita ſane Minerva. *Egregium publicum* Tacitus dixit, ſicut Varro *villas peſſimo publico ædificatas.* quem Livius imitari non veritus eſt lib. 2. *Nec ambigitur, quin Brutus peſſimo publico reges exacturus fuiſſet.* Sed ex ipſo Tacito, ut ſolet, Sulpicius Severus hiſtor. Sacræ lib. 2. *Quod initio jure judiciorum & egregio publico defenſum.* Colerus.

5 *Bonas artes.*] Exponi vocabulo, quod tantum vitam civilem & inculpatam, non etiam ſtudiorum & præcipue juris peritiam (quæ hic unice ſpectatur) ſignificat; id vero non poteſt adprobari. *Freinshemius.*

6 *Equeſtri fortunæ.*] Parvula unius apicis additione legerim, *ſequeſtri Fortunæ.* Ut intelligamus ſupplicaſſe Romanum equitem Fortunæ, quæ ſe mediam collocaret inter fatum & Auguſtam. Nam, ut Gellius vult 20. 11, *ſequeſter à ſequendo, quod ejus, qui electus ſit, pars utraque ſequatur fidem.* Quæ verba transſcripſit Iſidorus in

10 Orig.

1 nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem

10 Orig. Seneca ad Helviam, 12. *Menenius Agrippa qui inter patres & plebem publica gratiæ sequester fuit.* Inde etiam est, quod Patribus Salvator noster Christus *sequestri* nomine veniat. *Gruterus.* Ædem fortunæ Equestris Romæ fuisse nemo dubitat. Tacitum ergo omnes accusant. Ego librarios mallem. Robertus Titius humaniores literas in Bononiensi Gymnasio publice profitens, me monuit, sibi atq; eruditissimo viro Iano Grutero legendum videri, *sequestri fortuna.* Sic Virg. *Aen.* XI. *pacem sequestram* dixit pro induciis. & ut induciæ mediæ sunt inter præteritum & futurum bellum, vel potius inter bellum & pacem; ita *fortuna sequestris* media est inter adversam & prosperam fortunam, seu inter morbum & valetudinem. Itaque non absurde appellari quodammodo poterit, Fortuna valetudinaria. Sed cum multa Fortunæ cognomina apud antiquos scriptores inveniantur, de sequestri autem nulla mentio, nihil affirmare ausim, judiciumque integrum lectoribus relinquo. *Pichena.* Ita est: quod constaret ex memoralibus scriptorum libris, in urbe fuisse *templa Fortunæ Equestris*; ausus sum inserere suspicionum libellis emendandum videri, adjectione literæ, *Fortunæ sequestris*; cui necdum adstruo veritatis firmiorem imaginem. Lætor interim non id omnino displicuisse comptissimis moribus viro Curtio Pichenæ: ut enim hodie obtinet, nihil placet quam quod nostrum est; alienum omne sanna excipimus, aut pedibus etiam trahimus. *Gruterus.* Valde me permulcet illa *Fortuna Sequestris*: sed & inventor & approbator tam belli cognominis, explicando ejus tædium faciunt. *Sequester* meo judicio non à *sequor*, quod Gellio creditum, sed à *secus* quasi *secuster*, ut à *magis magister*, à *minus minister*, dictus, quoniam intervenit dissidentibus ipse neutrarum partium, semotus ab utroque, & liber à causis eorum, aliusque atque certantes. Duas autem personas significat: vel arbitri, medii, interpretis, quam notionem illi duriter captant; vel custodis, penes quem res controversa deponitur, l. 110. D. de V.S. Plautus Mercat. 4, 3. *Immo sic sequestro mihi data est.* Rudente 4, 3. *nisi pars datur, Aut ad arbitrum reditur, aut sequestro ponitur.* Cato apud Gellium: *Per deos immortales, nolite vos sequestro ponere.* Hoc est, nolite custodiam vestri committere cuiquam præter vosmetipsos: nolite vos, cum liberi sitis, fiduciarios reddere, & cuiquam in potestatem dare. Paulus l. 6. D. Deposit: *Proprie autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur.* Vnde observant *sequestre* genus esse depositi. At ego Pauli verba corrupta esse censeo, neque unquam Latinis dictum aliquid *esse sequestre* aut *in sequestre.* Scribe: *Proprie autem sequestro est positum, quod a pluribus* &c. Idem spectavit Tertullianus de resurrectione cap. 51. *Hic sequester Dei atque hominum appellatus ex utriusque partis deposito commisso sibi.* Et cap. 63. *In deposito* (caro) *est apud Deum per fidelissimum sequestrem Dei & hominum, Iesum Christum.* Et de patientia: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester est Deus, si injuriam deposueris penes eum.* Hanc quoque vim huius vocabuli consideraruntt, qui *Fortunæ Sequestri* pro Augustæ valetudine donum voverunt, nempe ut ejus salutem apud Fortunam deponerent, & huic illam custodiendam mandarent. Quod etiam votum, postquam eam dea sartam tectam babuisse visa, solverunt. Vt Domitianus in Capitolii oppugnatione ex incendio servatus *Iovi Custodi.* Gronovius.

1 *Nullum tali cognomento erat.*]

ædem esse apud Antium quæ sic nuncuparetur, *cunctasque cærimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, prompsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum: *quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset*, [1] *ut Pontificis maximi arbitrio, plus-*

Mirum verò. Nam & Livius & Valerius auctores sunt, Q. Fulvium Romæ dedicasse ædem Fortunæ Equestri. Nominat & Iulius Obsequens. *C. Claudio*, inquit, *M. Perpernâ Coss. bubo in æde Fortunæ Equestris comprehensus, inter manus exspiravit.* Incendio consumptam suspicemur: nisi obstaret P. Victor, qui eam collocat in regione IX. urbis suo etiam ævo. Fatebor ingenuè. aliud quod pro Tacito dicam non habeo. *Lipsius.*

Nullum tali cognomento.] Mirabéris equitum Romanorum & Taciti conniventiam, si ex antiquitate recitetur Livii lib. XL. & postea XLII. testimonium, his fere verbis: *Q. Fulvius ædem Fortunæ equestri, quam Proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberis voverat, annos sex postquam voverat, dedicavit: enixo factam studio, ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum esset.* Ejusdem Val. Maximus lib. I. cap. II. & Lactantius II. c. VIII. meminerunt. *Vertranius.* At meminerant ejus prioris posteriorisque temporis scriptores. Quid ergo? potuit antiquitus exstructa fuisse tali cognomento ædes, mox incendio periisse, demum post Tiberii tempora restituta esse. *Freinshemius.*

1 *Plusquam binoctium.*] Ita in manuscripto Medicæo, ablegatis aliis vocibus: placetque. Licere Flamini abesse, sed consulto & consciscente Pontifice, etiam plusquam binoctium: sed dumtaxat in adversa valetudine, & cum exceptionibus quæ sequuntur. Vulgata tamen lectio erat, *dum ne plusquam*: sed novitia cùm sit, quis moretur? *Lipsius.*

Vt pontifice Maximi arbitrium plusquam binoctium.] Lego, *ut pontificis Maximi arbitrio ne plusquam binoctium abesset.* Rhenanus. Ita legendum arbitror, *Vt Pont. Maximi arbitrium, dum ne plusquam binoctium abesset: ne diebus publici sacrificii, neu sapius.* &c. Ferret. Hæc, qui me audiet, ita leget, *Quoties valitudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio, dum ne plus quam binoctium, abesset: ne diebus publici sacrificii, neu sapius quam bis in eundem annum.* Livii l. V. Camillus dixit, *Flamini Diali noctem unam manere extra urbem, nefas est.* Collegium tamen Pontificum potuit gratiam veterum ceremoniarum fecisse, scilicet, collata sub modo in arbitrium Pontificis maximi cognitione, quomodo, & quoties, male se habenti Diali urbe abesse liceret. Quod decretum habuit, *ne diebus publici sacrificii*: non accipio de Idibus singulorum mensium, quibus Iovis flamen bove operabatur. Stata enim erant illa sacra, certoque die facienda, quibus Servius Maluginensis dixit supra, *Pontifices si flamen valitudine impediretur, Dialia sacra fecisse.* Quod si de illis intelligas, decretum Pontificum prohibebit. Aliter igitur expono *sacrificii publici dies*, sacra popularia, ut ait Labeo, sive publica,

plusquam binoctium abesset : dum ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque [1] L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à se- 72 natu petivit, *ut* [2] *basilicam Pauli,* [3] *Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque.* erat etiam tum in more pu-

blica, quæ omnes cives pro populo, montibus, pagis, curiis, sacellisque publico sumptu faciebant. Auctor Pompeius Festus lib. XIV. *Vertranius.* Ita ex fide Manuscripti : *Vt pontificu maximi arbitrio plusquam binoctium abesset.* Sententia videtur : Cum Flamini Diali binoctium abesse liceret, venia non petita; Pontificum decreto statutum est, ut valetudini curandæ, ultra binoctium abesse posset, arbitrio tamen Pontificis maximi. Sed hæc expositio redargui videtur, quod nullum decretum appareat, quo binoctii absentia sine Pontificis venia permitteretur. Quin immo noctem unam Diali extra urbem manere nefas, Livius lib. V. Sed fortasse Augustus ut pleraque alia, ita hæc ex horrida illa antiquitate deflexit, ut innuunt sequentia : *Quæ Principe Augusto constituta* &c. *Pichena.* Multum debemus diligentiæ Pichenianæ, per quam liquet illud prius, *dum ne*, invectum à mala manu, neque conspici in chirographo authentico. nam nexus sane orationis omnino requirit. *recitavitque decretum pontificum* &c. *Gruterus.*

1 *L. Metelli Pontif.*] Auctorum loca adduxi suprà. *Lipsius.*

2 *Basilicam.*] Quidam templum. Decepit eos, quod postea *basilicæ martyrum*, quarum apud Augustinum aliosque patres frequentissima mentio, sunt appellatæ, quæ sacella prius erant, mox ingentia templa. At Gal. recte, *le palais.* Idem enim Romanis erat *basilica*, quod jam Gallis *palais*, ædificium nimirum magnificum, in quo causæ agebantur. *Freinshemius.*

3 *Æmilia monumenta.*] Benè Æmilia monumenta. Non enim unius Æmilii opus. Æmilius Paulus qui posteà cum C. Marcello consul, duas Basilicas, veterem refecit, novam locavit. auctor Cicero ad Atticum l. IV. epist. XVII. Novam interventu bellorum civilium non perfecit ipse, (ut alucinari video virum inter antiquarios primum :) perfecit sub Augusto Paullus Æmilius, qui consul anno DCCXX. & posteà censor. Dio libro XLIX. Καὶ τὴν στοὰν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Λέπιδος Παῦλος ἰδίοις τέλεσιν ἐξῳκοδομημένος, καὶ ἐν τῇ ὑπατείᾳ καθιέρωσεν. Eam incendio consumptam refecit XX. annis pòst alius Æmilius, ut narrat idem Dio lib. LIV. Ἡ μὲν οὖν στοὰ μετὰ τοῦτο, ὀνόματι μὲν ὑπ' Αἰμιλίου, ἐς ὃν τὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν γένος ἐληλύθει, τῷ δ' ἔργῳ ὑπ' Αὐγούστου καὶ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ᾠκοδομήθη. Et nunc post annos XXXV. iterum collapsam, firmavit ornavitque Manius Lepidus, is de quo dixi suprà. *Lipsius.*

publica munificentia : [1] nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut [2] exundantis opes ornatum ad urbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At *Pompeji theatrum* igne fortuito haustum, Cæsar *exstructurum* pollicitus est *eo quod nemo è familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeji.* simul laudibus Sejanum extulit, *tamquam labore vigilantiaque ejus* [3] *tanta vis unum intra damnum stetisset.* Et censuere patres *effigiem Sejano, quæ* [4] *apud theatrum Pompeji locaretur.* neque multo post Cæsar

1 *Arguerat Taurum.*] Scribendum, *arcuerat.* id est vetuerat, prohibuerat. Tauri amphitheatrum intellegit in campo Martio : Marcii Philippi, ædem Herculis Musarum : Balbi, theatrum. Vide Suetonium Aug. cap. XXIX. Dionem lib. LI. & LIV. *Lipsius.*

Nec Augustus arguerat Taurum.] Placet Lipsio, *arcuerat*, id est, prohibuerat, optimo quidem sensu. Sed fortasse vulgata lectio defendi potest, si accipiamus *arguere*, pro sinistre interpretari ; ut sensus sit : nec Augusto incidit suspicio, publicam illam munificentiam ad populi favorem captandum excogitatam fuisse. *Pichena.* Recte Lipsius. Alterum vix Latinum. *Arcuerat conferre*, ut Senecæ defendimus in Hippolyto v.805. *tu licet asperos Pugnacesque deos viribus arceas Et vasti spatio vincere corporis.* Et solenne librorum vitium est. Ovidio diu fuit lib. 15. met. 72. *Primusque animalia mensis Arguit imponi.* pro *Arcuit.* Statio diu lib. 2. Theb. 630. *cur inficiatus honora Arguerim fama*, (& male defendit Gebhardus) pro *Arcuerim.* Valerio Flacco lib. 4. 317. *hac Amycum tandem manus arguit ausis.* pro *arcuit.* Gronovius.

2 *Exundantis opes.*] Alias ab hostilibus manubiis intelligi, præfixa *aut* particula denotat. Quam non temere usurpavit auctor ; sed ut ostenderet, duo genera hominum ejusmodi opera exstruxisse : alios non sua impensa, sed manubiis hostilibus usos; alios privatis tantum opibus viguisse, ut huic magnificentiæ sufficerent. Et potest declarari res exemplis. Philippus, qui hic nominatur, bellorum & perinde manubiarum expers, ex suis bonis ædem Herculis Musarum, ut apud Suet. in Aug. cap. 29. legitur, exstruxit : Statilius Taurus amphitheatrum, Dio lib. 51. Domitius autem Calvinus apud Dionem lib. 48. palatium refecit ex auro coronario. *Freinshemius.*

3 *Tanta vis unum intra damnum.*] Muretus mallet, *tanta vis ignium intra damnum stetisset.* quod mihi non probatur. nam in vulgatis recte subintelligitur, tanta vis ignis, quæ intra unum illud theatri damnum stetit, neque ulterius pervagata est. *Pichena.* Muret. *tanta vis ignium* &c. At vero vox *unum* necessaria. *Acidalius.*

4 *Apud theatrum Pompeii.*] De eâ Seneca, ad Marciam cap. XXII. *Decernebatur Sejano statua, in Pompeji theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat : exclamavit Cordus, Tunc verè theatrum perire.* Lipsius.

2 *Trium-*

ſar cum Junium Blæſum proconſulem Africæ [1] triumphi inſignibus attolleret, *dare id ſe* dixit *honori Sejani*, cujus ille avunculus erat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, huc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, *ſedemque* ultro *ſibi atque exercitui ſuo* poſtularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis [2] ſua populique Rom. contumelia indoluiſſe Cæſarem ferunt, quam *quod deſertor & prædo, hoſtium more ageret.* [3] *ne Spartaco quidem, poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam* [4] *Sertorii atque Mithridatis* [5] *ingentibus bellis labaret Reſp. datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacfarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur.* Dat negotium Blæſo, *ceteros quidem ad ſpem proliceret arma ſine noxa ponendi; ipſius autem ducis quoquo modo potiretur.* Et recepti ea venia plerique. mox adverſum artes Tacfarinatis, haud

73 74

1 *Triumphi inſignibus attolleret.*] Frequens Cornelio *inſignium* horum mentio eſt: quæ obſervata ſunt ex auctoribus, *corona pateraque aurea, ſella curulis, ſcipio eburneus, toga picta, tunica palmata, ſtatua laureata, nomen triumphale.* Erant autem ea lege ornamenta ejuſmodi conceſſa, ut donato commorerentur, cui, dum viveret, eis perpetuo uti licebat. *Vertran.*

2 *Sua populique Rom. contumelia.*] Verba hæc male tranſpoſita fuerant. quæ ſuadente Lipſio, in ſuum ordinem repoſuimus. *Pichena.* Paterem, ſi, jubente unico codice, dixiſſet. Quod quando non auſus, illam juncturæ vulgaris horum verborum im mutationem, *ſua populique contumelia Romani*, haudquaquam auribus accidere meis ingratam, quin & aliquid magnificum præferre mihi videri, fateor. *Gronovius.*

3 *Ne Spartaco quidem.*] Spartacus, Oenomaus. & Crixus, effracto Capuæ Lentuli ludo, in quo alebantur cum LXXIV. gladiatoribus, bellum ſervile in Italia concitarunt, & vocatis ad vexillum ſervis, occuparunt montem Veſuvium. Vicerunt P. Varinium Prætorem, & Claudium Pulchrum Legatum, anno IↃCLXXX. Anno ſequenti vicerunt Cn. Lentulum Conſulem. Anno IↃCLXXXII. confecti ſunt à M. Craſſo Prætore, qui de eis ovavit lauro coronatus. *Muretus.*

4 *Sertorii atque Mithridatis.*] Sertorianum bellum excitatum erat anno IↃ CLXXIII. Confectum eſt à Pompeio, anno IↃ CLXXXII. Bellum autem adverſus Mithridatem cœpit anno IↃ CLXV. poſt R.C. Confectum anno IↃ CXX. *Muretus.*

5 *Ingentibus bellis labaret.*] Non damno *labaret.* Sed erit opinor, cui verbum id grave nimis videbitur, magiſque probabit, *laboraret.* Acidalius.

haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos [1] incursaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, quia prædatio [2] in Leptinos, & suffugia Garamantum alio latere, ne Cirtensium pagi [3] impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio cum delectis [4] castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli, dispo-

1 *Incursaret, eluderetque.*] Re scilicet ipsa factisque, non verbis insultando. *Freinsh.*

2 *In Leptinos.*] Eos intelligit qui Leptim Africæ urbem colunt. at illi ubique, etiam apud nostrum, *Leptitani* vocantur; nusquam, quod sciam, *Leptini*, ut vitium videatur irrepsisse oscitantia librarii, & proclivi in his talibus lapsu. *Freinshemius.*

3 *Impune traherentur.*] Scio quidem *trahendi* hanc quandoque significationem esse, quæ his supra 2, 52. *compellere in eadem* vel cogere ad easdem partes suscipiendas, ut H. 2, 100. Sed ipsa res, ex cujus ingenio verborum ambiguitas explicanda est, non patitur aliud esse *trahere*, quam diripere, deprædari, populari. Sic H. 3, 33. *pecuniam vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt.* Et facit adjecta vox *impune*, hunc inesse verbo sensum: item, quod in pagis nullum fuisset operæ pretium in partes trahendis. *Freinshemius.*

4 *Castella & munitiones.*] *Oppida* frequentiores & ampliores hominum conventus facere; *Castella* minores atque angustiores, sed murorum tamen ambitu utraque circumsepta, sicuti *vici* sine muris. Quod autem *castellum* locus munitus esset, constat ex Cic. scribente in Epist. *Multa castella cepi, multa vastavi.* Et ad Att. *Castellum natura munitum.* Ab eadem similitudine in acie *castella mobilia*, non *stabilia* vocata à Tacito & aliis, quod ex Taciti ejusdem verborum serie facile dignoscitur, dum inquit: *Castella & munitiones idoneis locis imponens.* Erant itaque *castella* in acie propugnacula, quæ in procinctu portabantur, ex asseribus, sive alia consimili materia fabricata, ad castra metandum quam maxime apta, ita dicta à stabilium castellorum similitudine & usus convenientia. *Donatus.* De castellis mobilibus in acie somnium lepidum. *Gronovius.*

5 *Ti-*

positis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *Imperator* à legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac tunc [1] Tiberius Blæso postremum. Obiere eo anno viri inlustres [2] Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso in- 75

1 *Tiberius Blæso.*] Distinguo locum, *Blæso postremum. Obiere eo anno,* non levi ad historiam momento. Olim & liberâ rep. multi Impp. dicti, ut quisque rem suis auspiciis benè gessisset. Displicuit Augusto, & ut reliquos honores in se, sic & hoc nomen traxit. quod communicatum posteà cum paucis, & ferè non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum Imperatoris nomine insignit: eumque è privatis postremum. id est, ut postinde soli Principes eo titulo sint usi, nemini ultrà concesso subditorum. Velleius: *Iunius Blæsus proconsul in Africâ, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoriâ meruit.* Neque etiam indignum nota, quod observamus in nummis & inscriptionibus, Imperatoris titulum cùm Principis est, præponi; cum victoris, subjungi. hoc modo. *Imp. Cæsar Augustus*, &c. contrà *Iunius Blæsus Imp. M. Tullius Cicero Imp.* Quod etiam e Suetonii Iulio colligas capite LXXVI. cujus id inventum. *Lipsius.*

Tiberius Blæso postremum.] In vulgatis ita distinguebatur. *ac tunc Tiberius Blæso. Postremum obiere* &c. Nos ex MS. melius distinximus, idque prævideràt Lipsius ex ingenio. *Pichena.*

2 *Asinius Saloninus.*] Asinio Pollioni oratori & historico filius natus Asinius Gallus, quem captis Salonis Dalmatica urbe agnomento dixit Saloninum. Servius auctor in Virg. ecl. II. Etsi id cognomen Tacitus & Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloninus duxit Vipsaniam, Agrippæ filiam; dimissam paullò antè à Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus lib. I. scripsit: *Nec Gallus ideò iram ejus lenivit, pridem invisus tamquam ductâ in matrimonium Vipsaniâ M. Agrippæ filiâ, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitaret.* Habuit ex ea liberos complures. Virilis sexus istos, C. Asinium Saloninum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius, & Dio. Asinium Pollionem, qui consul anno urbis DCCLVI. de quo Plinius, Tacitus, Dio & Fasti: Asinium Agrippam, de quo libro sequenti: Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat & ponit sub Principe Cajo. Nec vanum est, quod tribuo tam multos. Iubet hoc Tacitus lib. VI. ubi de morte Asinii Galli pa-

insignis, 1 Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum 2 studiis civilibus adsecutus; sed avo centurione Sullano,

patris: *Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti.* Cui loco abundè lucem fecerint ista. Superest ut virum doctum eripiam e luto. qui hæret, quomodo hic Asinius Saloninus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius & Dio vivum ponunt Claudii ævo? Nam Suetonius ecce, capite XIII. in Claudio: *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes.* & Dio lib. ultimo: Ἀσίνιος δ᾽ δὴ Γάλλος ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφὸς ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, &c. Itaque quasi in pugna clara, concludit: *Quid verum sit, Deus aliquis viderit.* Imo ego homo. Frater enim hic Salonini, non ipse: ne ultrà turbes, & in simpulo, quod dicitur, excites fluctus. *Lipsius.*

Asinius Saloninus.] Lectu hoc facile, intellectu difficillimum est. Servius meus ad Virgilium Ecloga III. scribit, *C. Asinio Pollioni post captas Salonas Dalmatiæ, natum filium, dictum Saloninum.* Is tam Dioni quam Cornelio C. Asinius C. F. à Tiberio dimissam Vipsaniam duxit, ex eaque Asinium sustulit. Hic superstite patrem oritur, & superstite uterino Druso: erant enim Vipsania, M. Agrippæ filia, nati ambo: sed Tiberio patre, Drusus: Asinio Gallo, Asinius, cui patris cognomen *Saloninus*, convenientius à Tacito scriptum fuerit. Ergo hujus Asinii, quo de loquimur, avi fuere paternus C. Asinius Pollio, maternus M. Vipsanius Agrippa. Sed in hoc mirum est auctorum dissidium. Tacito nepos Asinii Pollionis, moritur hoc loco: Contra Cassius habet libro LX. *Asinius Gallus Drusi frater uterinus insidiatus est Claudio Cæsari.* Idem Tranquillus Claudio, XIII. inquit, *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis & Messalæ oratorum nepotes.* Vetteranius. Lapis Puteolanus:

CN. ASINIO
POLLIONIS. ET. AGRIPPÆ.
NEPOTI
PVTEOLANI. PATRONO.
PVBLICE

Lipsius quinque Pollionis è Gallo filio nepotes recenset, nullum Cnæum nominat. Ex iis M. cognomine Agrippa Cos. A. V. 777. non Cajo Asinio Gallo, sed Marco, qui alter C. Pollionis filius erat, natus esse videtur: & ex hujus filia M. Asinius Marcellus Eserninus; de quo Caji patris nepote Suet. Oct. c. 43. Fuit eodem tempore Asinius Pollio Trallianus Sophista & Historicus, cujus adfinitatem cum Romano isto ostendas. Non dubito Suidam, & qui eum sequuntur in numerandis duorum cognominum coævorum scriptis turbare. Item Casaub. comm. ad Strab. lib. 4. fol. 56. qui Asinium à Strabone laudatum de Rheni longitudine & binis ostiis, Pollionis filium Quadratum, qui res Germanicas scripsit, esse opinatur. *Rupertus.*

1 *Cæsarique progener.*] Vti aliquam duceret è liberis Germanici. *Lipsius.*

Progener destinatus.] Vt aliquam Germanici filiam duceret. *Muretus.*

2 *Civilibus studiis.*] *Civilia studia* opponit bellicis, opinor, suntque eadem quas sup. 3, 70. *bonas domi artes* vocaverat. nisi quod *domus* eo loco, publicis opponitur, ut dictum est; & *bona artes*, sicut hic quoque *civilia studia*, præcipue quidem ad juris peritiam, non tamen unam, referenda sunt. Nam *cæterarum quoque bonarum artium non expers fuit: & in Gramma-*

no, patre prætorio. [1] consulatum ei adcceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed [2] Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, [3] commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia orie-

maticam sese, atque Dialecticam literasque antiquiores altioresque penetraverat, Agellio teste 13, 10. Nec dicit auctor, inter ICtos principem locum adsequutum esse Capitonem: verum non claritudine generis, non virtute militari, sed studiis civilibus, ad summas in urbe dignitates evectum fuisse. *Freinshemius.*

1 *Consulatum.*] Quem cepit inter suffectos anno urbis DCCLIX. Lapis priscus Romæ:

C. ATEIO. CAPITONE.
C. VIBIO.
POSTVMO. COS. *Lipsius.*

Consulatum ei acceleraverat.] Anno IↃCCLIX. 10. Kalend. Iulii cum C. Vibio Postumo. *Muretus.*

2 *Labeo incorrupta libertate.*] Patrem æmulatus, virum præclarum & prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus lib. IV. Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ καθ᾽ ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περισήμου, τὸν πιστότατον τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. *Lipsius.*

3 *Commendatio ex injuria.*] Antistius ille Labeo agebat incorrupta libertate: *agitabat hominem* (ait adversarius ejus Ateius apud Gell. 13, 12.) *libertas quadam nimia atque vecors, usque eo ut D. Augusto jam principe, & remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum, sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.* Hæc ille, qui sub Augusto servilem in modum subblandiebatur, nec sub Tiberio dedidicerat morem inveteratum. Tac. hoc lib. c. 70. Sueton. in Grammat. cap. 22. Sed quanam *injuria* affectus Labeo, si ei quoque consulatus oblatus est ab Augusto? ut refert Pompon. l. 2. §. 47. D. de orig. jur. Putabam Labeonem suffici noluisse, nam *suffectus* is plerunque dicitur, quem substituunt in locum vita functi: idque (opinor) non erat in ea dignatione, qua electio prima. Suffectus enim nomen famæ non tantum inserebat, quam prior, quod omnia nomine demortui semper signabantur. Verum nihil promovemus, quia Ateius etiam inter suffectos recensetur. Utri horum credam? Cornelio, cum propius vero sit Augustum procul eum à consulatu esse voluisse, ut hominem præfractæ nimis & invictæ libertatis. Nec esset absurdum, si diceremus Pomponium, ut Proculianum, subblanditum esse Antistio Labeoni, cujus ipse sectam profitebatur: idque ne adversa nempe Cassiana, (quæ Ateium Capitonem venerabatur) dignatione præcedere videretur. Dixi Pomponium inter Proculianos fuisse, hæc me induxerunt. l. 12. D. de negot. gest. Pomponius Proculum sequitur, quod non fecisset, si unus ex ejus sectatoribus non fuisset, cum alias diversæ factiones acerrime inter se digla-

76 oriebatur. Et [1] Junia sexagesimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. Testamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Cæsarem omisit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris, ceterisque solennibus funus cohonestaretur. Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, [2] Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina: [3] sed præfulgebant Cassius atque Brutus, eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

digladientur. At adversatur lex 40. D. de recep. arbit. Vbi ecce eum Cassianum. Non decedam tamen de sententia, duos enim invenio Iurisconsultos nomine Pomponios. l. 24. D. de rei vindic. *Salinerius.*

1 *Iunia Catone avunculo.*] D. Iunius Silanus, qui consul cum L. Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam sororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Iunia soror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis jocus, Tertia deducta est. Diversa igitur ab hac Iunia, de qua Velleius: *M. Lepidus juvenis, Lepidi ejus qui III. vir fuerat reip. constituendæ filius; Iunia Bruti sorore natus.* Nam hæc uxor Lepidi fuit: nisi si antè Cassii, quod non opinor. *Lipsius.*

2 *Manlii, Quinctii.*] Quare Manlii? quia Iunii Silani, innexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano. de quo Ciceronem vide 1. de Finibus, Valerium libro V. capite VIII. De Quinctiis nihil dum repperi. *Lipsius.*

3 *Sed præfulgebant Cassius atque Brutus, quod effigies eorum non visebantur.*] Immo visebantur. Tacit. l. 4. ann. *Quo modo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit.* Habebantur domi & in publico, sed ut majestatis damnatorum in funeribus non præferebantur. lib. 2. ann. *Tum Cotta Messalinus, ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur censuit.* Hæc autem duo lumina Romanæ gentis parricidæ dicebantur. Nec fidem abrogat jam dictis, quod cultor domi Cassianæ effigiei pessundatus sit: imperator enim arripuit ansam perdendi ex inscriptione. *Objectavitque Cassio, quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam, Duci partium.* Salinerius.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Ælii Sejani præfecti præt. ingenium & mores. Is ad dominationem adspirat: & ut perveniat, Drusum Ti. Filium è medio tollit, adjuvante uxore Liviâ, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ jubet exstrui, & militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsæ imperii res. ideóque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus opportunè exsequitur. At Druso jam mortuo, Senatum Princeps ingreditur: Germanici duos filios inducit, eosque ut imperii heredes patribus commendat. Sejanus quò destinata perficeret, Agrippinam callidè calumniatur, & semina futuri odii in ipsam liberosque jacit. Tiberius legationes & accusationes aliquot civitatum & provinciarum audit. Histriones sive Pantomimos immodestiùs agentes Italiâ pellit. De Flamine Diali ejusque cærimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, sollennibus votis, etiam Drusum & Neronem Diis commendaverant. ægrè id Tiberius tulit, & initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africâ Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabellâ. ipse Tacfarinas cæsus. Semina servilis motus in Italiâ, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amovetur. P. Suillius, aliique damnantur. Inter eos Cremutius Cordus historiæ scriptor, quòd Brutum & Cassium laudavisset, ejusque libri combusti. Cyzicenis libertas adempta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Sejanus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: & Liviam sibi uxorem à Principe petit. hic modestè negat, additis caussis. Sed ille ut potentiam sibi augeret, magisque opportunum Tiberium haberet,

per-

perpulit eum ad secessum ab urbe. nec multò pòst persuasit. Intereà Romæ legationes Græcorum auditæ, de jure asylorum. In Hispaniâ L. Piso prætor à quodam agreste interficitur. In Thraciâ, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt. vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Undecim Asiæ civitates certant, in quâ earum templum Tiberio statueretur. Smyrnæi prælati. Tandem Tiberius, non ultrà dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in speluncâ quâdam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Sejano servatur. quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem majorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Iulia neptis moritur. Frisii rebellant: quos L. Apronius Proprætor inferioris Germaniæ parùm feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accepit. Hæc sexennio ferè gesta,

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CETHEGO, VISELLIO VARRONE.
COSSO LENTULO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTULO GÆTUL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPURNIO PISONE.
AP. JUNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

1 C. Asinio C. Antistio COSS. [1] nonus Tiberio annus erat [2] compositæ Reip. [3] florentis domus:

COMMENTARIUS.

1 *Nonus Tiberii annus erat.*] Nam quatuor illi menses ejus anni, quo duo Sexti Pompejus & Apulejus consules fuerunt, non numerantur in annis Tiberii. Fuit autem hic annus ab urbe condita DCCLXXV. ut auctor est Plinius l. 33, 2. *Muretus.* Quidam x, sed falso. quanquam enim connumeraris Sex. Pompeio Appuleioque Coss. decimi hi fuerint Consules, ex quo Tiberius principatum susceperat, tamen nondum exacti erant novem anni a. XIV. Cal. Septembr. quo die Augustus decesserat; ad Cal. Ianuar. quibus consulatum C. Asinius C. Antistius inierunt: sed adhuc currebat quartus noni anni mensis. *Freinsh.*

2 *Composita reipubl.*] Nam in urbe pacata erant omnia, & externa bella virtute Germanici composita erant. *Muretus.* Non à Tiberio inductam quietem, quæ sub Augusto maxime floruerat, sed conservatam sentit Tacitus. *Freinsh.*

3 *Florentis domus.*] Nihil enim ipsi, quod nollet, acciderat. *Florere* dicuntur, qui vigent. Lucretius; *Tum lætas urbes pueris florere videmus.* Hesiodus, *θάλλουσι δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές.* *Muretus.*

1 Nam

mus: [1] (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente [2] turbare fortuna cœpit; [3] sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. [4] Initium & caussa penes [5] Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, & [6] quo facinore [7] dominationem raptum ierit, expediam. [8] Genitus Vulsiniis,

[1] pa-

1 *Nam Germanici mortem.*] Hoc mirum videri non debet, nam semper suspecta & formidolosa tyrannis est aliena virtus. *Regibus boni quam mali suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est*, Sallust. in Catilin. Aristotel. 5. Polit. Vnum præceptum tyrannidis conservandæ, ait esse tollere τοὺς φρονηματίας. Itaque multi contemptu vitarunt periculum. *Brutus erat stulti* &c. *Idem.*

2 *Turbare.*] Turbida esse. Hic notanda rerum humanarum instabilitas & inconstantia, quæ cum prosperrime fluere videntur, tum periculi plenissimæ sunt. Cum enim eodem in statu manere non queant; ubi ad summum venere, in deterius mutentur necesse est. Hippocrates ait, τὴν διάθεσιν, ὅταν ἐς ἄκρον ἵκῃ, ἐπικινδυνοτάτην εἶναι. Ita est & in Fortuna. Ac profiteor me cum Fortunam dico, eam intelligere, de qua Catilinar. 1. copiose disserui. *Idem.*

3 *Sævire ipse aut.*] Vtrumque æque noxium populis. *Idem.*

4 *Initium & causa.*] Non sunt omnino idem, etsi in Posterioribus videatur Arist. utrumque confudisse, sed in principio quarti τῶν μετὰ τὰ φυσικά (ut quidem Græci dividunt) hæc duo distinguuntur. Legendus Simplicius principio φυσικῆς ἀκροάσεως. *Idem.*

5 *Ælium Sejanum.*] Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Sejum Strabonem sed in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexoque ut solet, patris nomine, L. Ælius Sejanus. Id enim prænomen illi Dio dat lib. LVII. At in nummo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Sejanum, cujus hæc inscriptio: TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. parte altera, corona è quercu. TI. ÆLIO. SEIANO. Non vidi ego. *Lipsius.*

6 *Quo facinore.*] Nece Drusi, quem veneno sustulit. *Idem.*

Dominationem captaverit.] Probum videbatur: & captavit certè, non cepit. Tamen cùm in Mediceo sit, *raptum perit*, placet quod Pichena efformat, *raptum ierit.* Idem.

Quo facinore dominationem raptum ierit.] Cum Manuscr. habeat, *raptum perit*, mihi facilius veriusque visum est corrigere, *raptum ierit*, quam, *captaverit*, ut in vulgatis. Sic lib. 11. histor. *Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est.* Pichena.

7 *Genitus Vulsiniis.*] Quia ergo Vulsiniensis Sejanus, ideò acutè & non sine morsu Iuvenalis:

— idem populus, si Nortia Thusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum.

Nam Nortia, vel potius, ut libri meliores, Nurscia, Volsiniensium peculiaris dea. Livius lib. VII. *Volsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templo Nurscia Etrusca dea diligens talium monumentorum [auctor]*

Cin-

[1] patre Sejo Strabone equite Romano, & prima juventa C. Cæsarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore [2] Apicio diviti & prodigo stuprum venum dedisse: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversum alios, sibi uni incautum intectumque efficeret: non tam [3] sollertia, (quippe iisdem artibus victus est) [4] quam Deum ira in rem Romanam,

cu-

Cincius adfirmat. Vbi velim deleri minutum illud glossema, quod circumscripsi. Tertullianus: *Asculanorum Ancaria dea, Volsiniensium Nurscia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia*. Lipsius.

1 *Patre Sejo Strabone.*] Qui & ipse prætoriis cohortibus præfuit: sed in Ægypti administrationem misso, solus deinde filius. Ob hæc officia, attollit magnifico elogio Velleius: *Sejanus Ælius, principe equestris ordinis patre natus, materno verò genere clarissimas, vetereisque & honoribus insignes, complexus familias.* Quod autem maternum genus? Iunium, ut opinor: hoc argumento, quòd *Iunius Blæsus Proconsul Africa, avunculus ei fuit.* Tacitus lib. III. extremo. *Idem.*

2 *Apicio diviti.*] Quod idem Dio adfirmat lib. LVII. qui M. Gavium Apicium nominat. Sed Apicios ejusdem notæ & luxus tres reperio. Primum, qui Athenæo nominatus lib. IV. cap. XX. qui vixit, quemque à Posidonio celebratum ait, & auctorem fuisse, ut Rutilius in exsilium mitteretur. Alterum, qui Augusti & Tiberii ævo. de quo noster hic, & Seneca Consolat. ad Elbiam: *Apicius nostrâ memoriâ vixit, qui in eâ urbe ex quâ aliquando Philosophi ut corruptores juventutis abire jussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplinâ suâ sæculum infecit.* Qui idem Plinio dictus *nepotum omnium altissimus gurges*: & de cujus deliciis volumen Apioni Grammatico scriptum, lego in Athenæi l. VII. At tertium, qui in imperio Trajani, cujus mentio apud Suidam in Ὄστρεα. Τραϊανῷ ἐν Πάρθοις ὄντι καὶ τῆς θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν, Ἀπίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα νεαρὰ διέπεμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. si tamen Trajani ibi vox incorrupta. *Idem.*

Apicio.] Seneca 14. Epist. Plinius 8, 15 & 9, 17. & 10, 48. Dio lib. 57. Fuit & alius Apicius eodem ingenio præditus, quem usque in Parthos ostrea misisse ad Traianum Athenæus refert: cum artem quandam eorum recentium conservandorum in longitudinem excogitasset. Extant & tertii cujusdam Apicii libri aliquot de re coquinaria. *Muretus.*

Prodigo stuprum veno dedisse.] Ita Man. & alibi Tacitus simili modo locutus. Vulgo, *venum dedisse*. Pichena.

Diviti & prodigo.] Ἀσωτία. κατὰ τὸ διάπειρον τρόπον τῶν ὑπ' Ἀριστοτέλους λεγομένων, ἐν τῷ Δ. τῶν ἠθικῶν. Hic ipse lib. II. *Ob magnitudinem infamia, cujus apud prodigos novissima voluptas est.* Muret.

3 *Solertia.*] Ἀγχίνοια. *Muret.*

4 *Quam Deum ira.*] Rectè judicabant, irato Deo maxima mala & publice, & privatim evenire. *Memini relinqui me Deo irato meo.* Virg. 2. Æneid. *Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum Confusam eripuit mentem.* Cat. *Quis Deus tibi non bene advocatus Vecordem parat excitare rixam?* Virg. 10. *Aen. Quis Deus in fraudem, quæ dira potentia nostra Egit?* Homer. Τίς δ' ἄρ σφῶε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι. Non desunt recentia exempla. *Muret.*

1 *Pars*

cujus [1] pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans; animus audax, sui obtegens; in alios criminator; juxta adulatio & superbia; palam compositus pudor; intus summa apiscendi libido, ejusque caussa modo largitio & luxus, sæpius industria ac vigilantia, [2] haud minus noxiæ, quotiens [3] parando regno finguntur. Vim præfecturæ modicam [4] antea intendit, [5] dispersas per urbem cohortes [6] una in castra conducendo; ut simul imperia acciperent, numeroque & robore, & visu inter se, [7] fiducia ipsis, [8] in ceteros metus crede-

1 *Pari exitio viguit ceciditque.*] *Vigens* Sejanus, pravorum consiliorum auctor Tiberio fuit, struxit insidias multis, inimicosque aut suspectos pessum dedit. *Cadens* ruina sua traxit amicos, qui fere omnes à Principe Senatuque, exilio, aut morte mulctati fuerant. *Pichena.*

2 *Haud minus noxiæ.*] Noxia sunt in eo, qui (ut Sejanus) affectat imperium, largitio & luxus; nam voti compos, supplet per scelera, quod ambitione exhaustum fuit. Sic æque damnosæ sunt industria & vigilantia simulatæ, quia post in contraria vitia gravius erumpunt. Tacit. 2. Hist. *Otho interim contra spem omnium non deliciis, neque desidia torpescere, dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii composita: eoq; plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Inde etiam Tiberius. quanto intentus olim ad *publicas curas, tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus.* hæc sibi noster derivavit de Sallustii fonte, in Iugurth. *Scio ego Quirites, plerosque non iisdem artibus imperium à vobis petere, & postquam adepti sunt gerere, primo industrios, supplices, modicos esse, deinde per ignaviam ætatem agere.* Salinerius.

3 *Parando regno finguntur.*] Angl. *Dissemblingly used to win a Kingdome.* Neque *fingi* neque *regnum* recte expositum puto. Nam immensum distat, *fingat*, h. e. simulet aliquid aliquis, an vero dissimulanter eo utatur: ibi enim videri vult, quod non est; hic, quod est, non videri. Deinde *regnum* latius patet quam *Kingdome*; neque enim tantum de ea potestate, quæ regi proprie sic dicto competit; aut pro imperio, cui præest, ponitur; sed indistincte pro omni dominatione, quocumque nomine appelletur. Vide quæ notavimus in Indice Floriano, voce *Regius.* Freinshem.

4 *Antea intendit.*] Ἐπέτεινε. *Mur.*

5 *Dispersas per urbem.*] Non per urbem modò, sed per opida vicina dispersæ fuerunt Prætoriæ cohortes, ex Suetonii cap. XLIX. in Augusto: *Neque unquam plures quàm tres cohortes in urbe esse passus est, easque sine castris: reliquas in hiberna & æstiva circa finitima opida dimittere assueerat.* Lipsius.

Dispersas per urbem cohortes.] Sueton. Tib. 37. *Romæ castra constituit, quibus prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ continerentur.* Muretus.

6 *Una in castra.*] Inter portas Viminalem & Tiburtinam. *Idem.*

7 *Fiducia ipsis.*] Xenoph. lib. 2. Κύρου παιδείας. *Idem.*

8 *Metus crederetur.*] Monuit me Iosias Mercerus legendum videri, *dederetur*, vel, *dederetur*, quod verbum sane ubique in Tacito velut fataliter corruptum. In manuscripto ajunt esse cre-

deretur. [1] Prætendebat *lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: & severius acturos,* [2] *si vallum statuatur* [3] *procul urbis inlecebris.* Vt perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos,

[1] ad-

credetur: si quis aliud fortè eruet. *Lipsius.*

Inter cæteros metus crederetur.] Faernus pro corrupto verbo, *crederetur*, reponebat, *oriretur*. Sed legi etiam posset, *cresceret*. Vt vult etiam Muretus. *Vrsinus.* Quæ mihi & aliis visa, nunc damno. Verius est quod video placuisse doctissimo Savilio *crearetur*. Mercerus. Doctissimus vir *dederetur* vel *dideretur*. idque non hic tantum, sed ubicunque hoc verbi invenitur. Reor τὸ *crederetur*, (licet *credetur* levi macula legatur in Flor.) idem valere quod *esset* ut *credebatur* pro *erat*. *cui tamen asperitatis etiam adversus levia credebatur*, ubi si substituas *dederetur* sive *dideretur*, nugas egeris magnas. Verũ audi eadẽ Græco sermone. Xiph. in Tib. ὥστε τὰ παραγγελλόμενα, καὶ ἀθρόους, καὶ διὰ ταχέων λαμβάνειν, καὶ φοβερούς πᾶσιν ἅτε καὶ ἐν ἑνὶ τείχει ὄντας εἶναι. i. e. *ut congregati citius jussa capesserent, & omnibus (veluti unis in castris) formidabiles essent.* Salinerius. Ego vulgatam lectionem utcumque non sperno. Quod scilicet Sejanus, cohortes in una castra conducendo, Tiberium ipsum, ac populum Rom. decipere cogitaverit, ea specie, ut illam militum conjunctionem, ad ipsorum fiduciam, & ceterorum metum, crederent; cum re vera ad potentiam sibi sedulo parandam pertineret. *Pichena.* Rectissime Mercerus, *dideretur*. Hoc sensu libro hoc ipso inferius. *Quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergatur.* *Acidalius.* Male hæc ita scribi & alii notarunt: sed quod substituunt *dideretur* fiduciæ non convenit. Ego pro *crederetur* omnino scribendum esse arbitror *cresceret*. Grotius. Quidsi reponas *crearetur*. id sane proxime abesset à manuscripti, quem citant, scriptione *crederetur*: & *creare ærumnas, fraudem, periculum, commoditates*, & similia, passim apud meliores notæ auctores reperias. *Freinshem.* Sic interpretor: ut multitudinem suam noscendo, robur æstimando, vultus omnium singuli familiariores habendo certi fierent de fiducia inter sese, deque metu sui apud cæteros; se, quicquid esset audendum, confidere inter se, aliis metum facere posse. Vide 3. Observ. 10. *Gronovius.*

1 *Prætendebat lascivire.*] Προφασίζετο ἀτακτεῖν. *Muretus.*

2 *Si vallum statuatur.*] Id enim ex disciplina. Veget. lib. 1. 3. *Et si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi à civitatis illecebris; ut eo modo, & corporibus eorum robur accedat, & animis.* Tac. lib. 2. *simul juvenem urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi.* Pichena.

3 *Procul urbis inlecebris.*] Quomodo hoc verum? nam castra ista ad ipsam urbem fuerunt, juxta portam Viminalem: & hoc antiquarii nostri hodie docuerunt, vel Onufrium in urbe Româ vide. Adde hæc Scholiastis prisci, in Iuvenalem: *Iuxta Aggerem primus posuit castra Sejanus, id est super Diocletianas: quæ dicta sunt Castra Prætoria.* Sunt ipsa, quæ dixi. nam Agger Tarquinii, est ad Viminalem; & infra, Diocletianæ. Sed quod quærebam, quomodo igitur *procul urbis illecebris?* Non nimis herclè: nisi quòd non in mediis ipsis, & quòd amoti à consuetudine vulgi. Item, quòd vallo clausi, & licentia cohibita: quò adspectum. *Lipsius.*

1 *Ad-*

[1] adeundo, appellando: simul centuriones ac tribunos ipse deligere. [2] neque senatorio ambitu abstinebat, clientes suos honoribus aut [3] provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut *socium laborum*, non modo in sermonibus, sed apud patres & populum celebraret, [4] colique per theatra & fora effigies ejus, [1] in-

1 *Adeundo, appellando.*] *Adire* non ita capiendum autumem, ut sponte ad eos venitasse credatur, nisi ad universos, jam in castra collectos: sed ubi forsitan conspexisset aliquos, ad eos se convertisse & blande eos compellasse; neque hoc nominatim, quis enim potuisset nisi forte Xerxis aut Cyri fabulosa memoria præditus? sic *appellare* dicimus etiam penitus ignotos. Plaut. Pænulo 5,2,22. *Adibo hosce, atque appellabo Punice.* Freinshemius.

2 *Neque Senatorio ambitu.*] Id est, neque nolebat à Senatu ambiri, coli: cùm & eos promoveret, ac posse ibi doceret. *Lipsius.*

Neque Senatorio ambitu abstinebat.] Ea largiendo, quæ ambitu & precibus ab senatu impetrari consueverant. *Ferrettus.* Neque castrensi ambitione contentus, etiam in senatu eam potentiam factionemque sibi comparavit; ut clientes atque satellites suos magistratibus atque provinciis pro arbitrio suo attolleret. Sic ego aliter quam Lipsius. Vniversi *Senatorium* à *Senatorius* deductum existimatunt; quum sit ab *senatu*. Sicut apud Latronem in Catilin. 2, 21, & 6, 1. *Senatoria auctoritas*, & *Senatoria simultas*, non singulos senatores, sed universum ordinem respicit. Itaque *Senatorius ambitus* hic mihi videtur non ille, quo senatores sibi potentiam conciliant: neque quo ab aliis ambiuntur & corrumpuntur singuli: sed aliquid majus & ulterius. Callida nimirum ea ratio, quam iniit Sejanus, ut in his etiam negotiis, quæ per senatum & in senatu tractabantur, efficeret, quæ vellet. Est igitur vox *ambitus* accipienda cum effectu: neque *Senatorius* hoc quidem loco significare videtur aliud, quam cui in senatu locus est. *Freinshemius.* *Senatorius* utique formatur à *Senator*, non à *Senatus*: neque tamen propterea significat tantum, quod est unius senatoris, aut singulorum in senatu: sed etiam potest significare, quod est senatorum, & sic senatus vel totius corporis. *Ambitus senatorius* est ambitio in senatu. Neque hoc faciebat, ut extolleret clientes suos: id enim ei largiebatur Tiberius, non aliqua factio in senatu: sed hoc extollere erat via ad potentiam in senatu. Itaque facile admitto *ambitu ornandi* quod ex MS. notat Pichena. Non cessabat etiam in senatu se venditare, ac gratiosum & potentem reddere. Qua ratione? nempe non patiendo ad honores & imperia pervenire nisi quibus ipse apud Tiberium suffragatus esset. Quo animadverso, quis dubitaret hunc patronum adoptare? *Gronovius.*

3 *Provinciis ornando.*] Non silebo, in Man. legi, *ornandi*. Quod forte spernendum non est, ut quodammodo regatur à voce, *ambitu*. Pichena.

4 *Coli.*] Cultum divinum significat, quem Sejani statuis exhibitum fuisse diserte testatur Dio l. 58. *Καὶ τέλος καὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ταῖς τοῦ Τιβερίου, ἔθυον.* respicitque eo his verbis, ubi de ruina Sejani: *ὅντινα προσεκύνουν καὶ ὡς θεῷ ἔθυον. quem adoraverant, & sacrificiis tanquam Deum coluerant.* Freinshem.

3 [1] interque principia legionum fineret. Ceterum plena Cæfarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant. [2] & quia vi tot fimul corripere intutum; dolus intervalla fcelerum pofcebat. placuit tamen occultior via, & à Drufo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Drufus impatiens æmuli, & animo commotior, orto forte jurgio, [3] intenderat Sejano manus, & contra tendentis os verberaverat. Igitur cun-

1 *Interque principia legionum fineret.*] Inter militaria figna, ait Suetonius capite XLVIII. in Tiberio. de quo ritu abundè in libris Hiftor. & Milit. Rom. *Lipfius.*

Interque principia legionum.] Inter militaria figna. *Suet.* 48. Muretus. Sinebat quidem, fed invitus, ut ex Suetonio colligitur cap. 48. *Quadam munera Syriacis legionibus largitus eft, quod fola nullam Sejani imaginem inter figna coluiffent.* Pich. Erant *principia*, locus in caftris honoratiffimus, in quo jus reddebatur, & aquilę fignaque legionum fervabantur, uti demonftratum ad 1, 61. 1, 67. Inter ea autem figna, quæ pro *numinibus legionum* habebantur, 2, 17. poftea quoque Imperatorum imagines poni colique cœperunt. Clariffimum, ut alia prætercam, argumentum in illis Taciti H. 1, 36. *In fuggeftu, in quo paulo ante aurea Galba ftatua fuerat, medium inter figna Othonem vexillis circumdant.* Freinsh.

2 *Et quia vi tot fimul.*] Et hoc quoque moram adferebat. *Muretus.* Vide Not. ad 4, 16. *Freinshem.* Putem *eripere* reponendum pro *corripere*, & delendum *tamen.* Mens enim auctoris, oftendere confilia Sejani fuiffe retardata per plura obftacula, inprimis, quod in domo Augufti effent multi Cæfares, filius juvenis, nepotes adulti. Itaque quemadmodum confiderabat periculofum effe tot homines vi aperta de medio tollere, ita etiam bene norat confpirationem requirere tempus & intervalla ad exfequenda fcelera deftinata. Tandem elegit viam occultiorem. Alioqui dicendū fuiffet: *& quia vi tot fimul aggredi intutum:* & non *corripere.* Harlæus. Atqui aggredi & de medio tollere *corripere* eft, non *eripere.* Iuftinus lib. 3. *Exuentem fe ac nudatum gladio trajecit. Tum & filios ejus corripi jubet.* Nec deleverim τὸ *tamen*: id enim tacite demonftrat ambitionis tantæ & Sejani indolem: datque intelligendum: Quamquam ægre ferret ambitio incitata hanc moram, & properaret ad vota Sejanus, *placuit ei tamen occultior via.* Poffes alioqui & *tandem* legere. *Gronovius.*

3 *Intenderat Sejano manus.*] Intendere manus, principium & cauffa jurgii etiam hodie apud Italum vulgus. Libro 1. fuprà: *Poftremò deferunt tribunal, ut quis Prætorianorum militum amicorumve Cæfaris occurreret, manus intentare, cauffam difcordiæ & initium armorum.* Lib. XIII. *Simul intendere manus, aggerere probra.* Seneca De clementia lib. 1. *Conclamatio civitatis & fuga eft, & dii ipfis manus intenduntur.* At quod fequitur, Sejani os palma percuffum à Drufo: aliter apud Dionem & Zonaram legas; qui Drufum percuffum volunt à Sejano. Itaque eorum fide refcribit hic Vertranius, *Et hic contrà tendentis os verberaverat.* Neutri mihi perfuadent; non illi fententiam, non hic lectionem. Sejanum non tam prorupta audacia fuiffe crediderim, ut ultro vera-

cuncta tentanti promptissimum visum, [1] ad uxorem ejus Liviam convertere. [2] Quæ soror Germanici, [3] formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incensus, adulterio pellexit: & postquam primi flagitii potitus est, [4] (neque femina amissa pudicitia alia abnuerit;) ad conjugii spem, consortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui [5] avunculus Augustus, socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac majores & posteros [6] municipali adultero fœdabat; ut pro honestis & præsentibus, flagitiosa & incerta expectaret. Sumitur in conscientiam [1] Eu-

beravit Principis Romani filium, Tribunicia potestate, & imperii consortem: & convenit magis in mores Drusi, cui adeò promptæ ad verbera manus, ut hac de caussa Castor sit cognominatus, teste Dione ipso l. LVII. *Lipsius.*

1 *Ad uxorem ejus Liviam.*] Suetonius Livillam semper vocat: ut Claudillam, quam noster Claudiam. Nec te moverit. ὑποκοριστικὸν est, ut Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Museo Carpensi lapis de hac ipsa Livia.

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA
TI. CLAVDIVS
CÆSARIS. L.
CELER. ÆDITVS A. VESTA.

Idem.

2 *Soror Germanici.*] Filia Drusi ex Antonia. *Muretus.*

3 *Forma initio ætatis indecora.*] Tacitus *deformem* fuisse dicit; non *minus formosam*: quæ inter duo multum interest. Sic Aristonis Spartanorum regis uxorem ex deformi puella pulcherrimam evasisse tradunt Herodot. 6, cap. 61. & Pausanias in Laconicis. *Mox* nihil aliud significat hoc aliisque multis locis, quam deinde: nec ad proximum tempus restringendum est, ut ad Iustinum observavi. *Freinsh.*

4 *Neque femina amissa pudicitia, alia abnuerit.*] Subaudi, flagitia. *Quid enim salvi est mulieri amissa pudicitia?* Apud Livium Lucretiæ verba. *Rhenanus.* Faernus ita legebat: *Neque femina amissa pudicita alia abnuit* &c. quod magis placet. *Ursinus.* Vox *abnuerit* si decurtetur aliquot literis, ut placitum Faerno; plurimum, mea sententia amiserit dignitatis & vitium. *Gruterus.* Video sensum, sed aptior futurus est si legas, *abnueret*, quomodo & Tacitum scripsisse suspicor. *Freinshem.* Non ego: & miror nodum in scirpo quæri. *Gronovius.*

5 *Avunculus Augustus.*] Id est, major avunculus. Nam Octavia soror Augusti ex Antonio genuit Antoniam, Antoniæ filia Livilla. *Muretus.*

6 *Municipali adultero.*] Quasi diceret, Ne Romano quidem. Nam municipales, tunc minùs honorati, aut pares urbanis censebantur. Ita Iuvenalis, per contemptum: *Municipalis eques.* Florus: *Municipalia prodigia.* Erat autem Sejanus Vulsiniis natus. *Lipsius.*

Municipali adultero.] Cic. Phil. 3, 6. *Aricina mater. Trallianam aut Ephesiam putes dicere. Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus è municipiis,* id

[1] Eudemus amicus ac medicus Liviæ, ſpecie artis [2] frequens ſecretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, [3] prolationes, diverſa 4 interdum [4] conſilia adferebat. Interim anni principio Druſus ex Germanici liberis togam virilem ſumpſit; [5] quæque fratri ejus Neroni decreverat ſenatus, repetita. addidit orationem Cæſar multa cum laude filii ſui, *quod patria benevolentia in fratris liberos foret.* Nam Druſus [6] (quamquam arduum ſit, eodem loci potentiam & concordiam eſſe) æquus adoleſcentibus, [7] aut certe non adverſus habebatur. 8 Exin vetus & ſæpe ſimula-

tum

id eſt, omnes plane. quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicis. Freinshem.

1 *Eudemus.*] In criminatione medicorum non omiſit eum Plinius lib. XXIX. cap. 1. *Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Liviâ Druſi Cæſaris.* Lipſius.

2 *Frequens ſecretis.*] Non modo, ut reddunt, frequenter inviſit Liviam: verum etiam, quæ ſecreto agebat aut conſultabat, eorum ſolebat eſſe particeps: adeo quidem ut ipſe quoque illam adulterio cognoviſſe arguatur à Plinio 29, 1. hæc autem ſub ſpecie ſive prætextu artis facile perpetrare poterat: quia dum Livia ſe conſulere eum de valetudine ſua fingit, tanquam per verecundiam omnes arbitros ſubmovebat. *Freinshem.*

3 *Prolationes, diverſa.*] Muretus, *prolatio diverſa interdum.* Audacior hic aliquis gradationem non vereatur: *ſed magnitudo ſceleris metum, metus prolationem, prolatio diverſa interdum conſilia adferebat.* Quæ tamen ipſa incluſa brevibus iſtis Taciti more, qui diducere tam exiliter non ſolet, ſed cogere & in pauca verba copioſas ſententias congerere. *Acidal.*

4 *Diverſa conſilia.*] *Diverſa* hic ſunt omnino contraria prioribus, ideoque addit *interdum*, ut ſolet evenire in tam arduis, ubi magnitudinem facinoris reputantibus, interdum pœnitentia ſubrepit. quod oſtendi poſſet exemplis multorum, qui cædem principum moliti, quamcunque ob cauſam deſtiterunt. & quia jam *metum, prolationes* præmiſit, quæ ipſa variorum conſiliorum cauſas præbent, indicavit eo, quod ad finem reſervabat, plane ſe dicere velle aliquid majus & minus exſpectatum. Hac ſignificatione poſita legitur hæc vox apud noſtrum 16, 30. *ſteteruntque diverſi ante tribunal*, h. e. adverſi invicem. ſic apud eundem frequenter, *ex diverſo*, pro *ex adverſa parte.* ſed & alia quædam exempla jam in Indice Flotiano notare memini. *Freinshem.*

5 *Quæque fratri ejus.*] Biennio ante. lib. 3, 4. *Muretus.*

6 *Quanquam arduum ſit.*] Lucanus lib. 1. *Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit.* *Idem.*

7 *Aut certe non adverſus habebatur.*] Haud quidem adfirmarim vocabulum *habebatur* intruſum: ſed tamen eo exturbato, omnia belle ſe habitura, id equidem adfirmarim. *Gruterus.*

8 *Exin vetus refertur.*] Particula hæc oſtendit eodem tempore hæc geſta

tum proficiſcendi in provincias conſilium refertur. *multitudinem veteranorum* prætexebat imperator, & *delectibus ſupplendos exercitus. nam voluntarium militem deeſſe; ac ſi ſuppeditet, non eadem virtute ac modeſtia agere: quia plerumque inopes ac vagi ſponte militiam ſumant.* percenſuitque curſim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocii reges, [1] quanto ſit anguſtius imperitatum. [2] Italiam utroque 5 mari [3] duæ claſſes, [4] Miſenum apud, & Ravennam: proximumque Galliæ litus [5] roſtratæ naves [6] præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus [7] in oppidum Forojulienſe miſerat, [8] valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, [9] octo legiones erant.

[1] Hi-

ſta eſſe, quo ea, quæ ſuperius expoſuerat. *Refertur* non eſt poſitum eo ſenſu, quo *Conſulum relatio* dicitur: ſed *refertur* eſt repetitur, curſum introducitur, denuo adfertur, ab ipſo videlicet Tiberio. *Freinshemius.*

1 *Quanto ſit anguſtius.*] Rectè. & dictum in Trajani laudem, qui fines imperii promovit. Dixi ſuprà. *Lipſ.*

Anguſtius imperitatum.] Laus obliqua Trajani. *Muretus.*

2 *Italiam utroque mari.*] Scil. infero ſive Tyrrheno, in quo Miſenum promontorium; ac ſupero ſeu Adriatico, in quo Ravenna civitas. *Suet.* Aug. cap. 49. *Claſſem Miſeni, & alteram Ravennæ, ad tutelam ſuperi & inferi maris collocavit.* Lucanus de Apennino Italiam dividente, l. 2. *Mons inter geminas medius ſe porrigit undas Inferni ſuperique maris.* Pichena.

3 *Duæ claſſes.*] Hæc & ſequentia explico ubertim in Admirandis, lib. 1. *Lipſius.*

4 *Miſenum apud.*] Promontorium inter Cumas & Puteolos. *Muretus.*

5 *Roſtratæ naves.*] Χαλκεμβολοι, æratæ. Virgilius, Horatius, Cæſar, Hirtius. *Muretus.*

6 *Præſidebant.*] Sic ſupra de Velleio: *Is proximum exercitum præſidebat.* Muretus.

7 *In oppidum Forojulienſe.*] In Carnis, Cividad d'Auſtria, Lazio & Leandro. *Muretus.* Gravis lapſus tanti viri. Immo in Gallia. Vide hiſtor. 3, 43. *Gron.*

8 *Valido cum remige.*] Videtur voce *validi* præter numerum etiam vigor ætatis & robur corporis intelligi. Sic apud Vellei. 2, 48. *Hinc remiges firmiſſimi; illinc inopia affectiſſimi.* & mox 2, 85. *Omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites; in altera nihil, præter milites.* Vbi negat remiges fuiſſe, non quod nulli aut pauci numero eſſent, ſed quia invalidis corporibus munia ſua explere non poterant. *Freinsh.*

9 *Octo legiones.*] Diviſæ per varia caſtra & caſtella. Florus de Druſo: *Per Rheni quidem ripam amplius quinquaginta caſtella direxit.* Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu opidorum. *Lipſius.*

[1] Hiſpaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur. [2] Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. [3] Cetera Africæ, per duas legiones; parique nūmero Ægy-

1 *Hiſpaniæ recens perdomitæ.*] Ab Auguſto. Livius libro XXVIII. de Hiſpaniâ: *Ita ergo prima Romanis inita provinciarum, quæ quidem continentis ſint. poſtrema omnium noſtrâ demùm ætate ductu auſpicioque Auguſti Cæſaris perdomita eſt.* Propter Cantabros ſcilicet & Aſtures, quos ipſe devicit. *Idem.*

Recens perdomitæ.]Plerique vertunt *recens adquiſitæ.* Negabit hoc, qui leget it ante annos ferme ducentos jam Romanorum magiſtratus in Hiſpania fuiſſe debebant igitur exprimere illud per in *perdomitæ*: quo abſolutum opus & ad finem perductum ſignificatur. Rem declarabit Livius 28, 12. Florus 2, 17. Strabo lib. 3. *Freinsh.*

2 *Mauros Iuba rex acceperat.*] Filius Iubæ, cujus pater victus à Iulio Cæſare in Africa cum Petreio, poſt epulas lautiores, concidit mutuis vulneribus, manu Petreii acceptis. Evaſit is filius in Regem magnum & eruditum; ita ludente fortuna in rebus humanis, imo ita Deo volente. Et citantur ejus libri ſæpe à Plinio in Indice, de quo lib. 5. cap. 1. ita ſcribit. *Iuba Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniæ imperavit, ſtudiorum claritate memorabilior, etiam quam regno. Scripſit de expeditione Arabica, volumina dicata Cæſari*, inquit idem lib. 6. cap 28. Et lib. 12. cap. 14. *Iuba rex in voluminibus quæ ſcripſit ad Cajum Cæſarem Auguſti filium ardentem fama Arabiæ.* Aurelius.

Mauros tenebant.] Vertunt ut videantur exiſtimaviſſe, Iubam antequam Mauros accepiſſet, regem fuiſſe, & regionem aliquam poſſediſſe: accepiſſe deinde dono Mauros, homines ſine lare, ſine tribu, & eos in ſuo regno collocaſſe, ibique cuſtodiviſſe ne forſan iterum delaberentur. Ignorabant videlicet gentis nomen creberrime pro regione, quam incolat illa, poni. Sic 1, 55. *Repentino in Cattos excurſu*, & 1, 56. *Exercitum in Cattos rapit.* h. e. in Catti am, ſive terram Cattorum. *Freinshem.*

3 *Cetera Africa, per duas.*] Ain' tu duas? Atqui una legio adtributa Africæ ab Auguſto Tiberioque, te ipſo teſte non uno loco. Libro IV. Hiſtoriarum ſcribis. *Legio in Africâ auxiliaque tutandis imperii finibus, ſub Divo Auguſto Tiberioque principibus, Proconſuli parebant.* Et lib. 11. Annalium: *Furius Camillus Proconſul Africæ, legionem, & quod ſub ſignis ſociorum, ad hoſtem duxit.* Libro 11. Hiſtor. *In Africâ legio, cohorteſque delectæ à Clodio Macro.* Vidimus hunc nexum, & ſolvemus. Vnam legionem ordinariam Africæ fuiſſe, veriſſimum eſt. Vnde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta è Pannoniâ legio, & in Africam miſſa. Suprà libro III. *Piſo adſequitur legionem, quæ è Pannoniâ in urbem, dein præſidio Africæ ducebatur.* Ea ibi manſit biennium paulò ampliùs, iterumque in Pannoniam remiſſa. Hoc ipſo libro, ſtatim: *Cæſar poſt res à Blæſo geſtas, quaſi nullis jam in Africâ hoſtibus, reportari Nonam legionem juſſerat: nec Proconſul ejus anni Dolabella retinere auſus fuerat, juſſa Principis magis quàm incerta belli metuens.* At enim quia quo loco quæque legio hoc ipſo anno fuerit, decretum ſcribere Tacito, & nondum ea abducta: ideò duas ecce in Africa collocavit, in Pannonia duas. Atqui tres in iſta debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in ſeditione trium Pannonicarum legionum dicta ſuprà. Vbi etiam recenſita hæc Nona. *Lipſius.*

1 *De-*

Ægyptus. [1] dehinc initio ab Suria usque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, [2] quatuor legionibus coërcita: [3] accolis Ibero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa imperia. & Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia; duæ in Mœsia attinebant. [4] totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positu regionis à tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posceret, haud procul accirentur: quamquam insideret urbem proprius miles, [5] tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Umbriaque delectæ, aut vete-

1 *Dehinc initio ab Suria usque ad flumen.*] L. cum Mureto, *initio ab Suria usque ad flum.* i. ab initio Suriæ usque ad Euphratem. consuetudine apud Tacitum trajiciendi præpositiones & ejusmodi particulas. *Acidalius.*

2 *Quatuor legionibus coërcita.*] Vulgo, *coercitum.* Sed Man. sequi malui, qui *coercita*, habet, nota figura. *Pichena.*

3 *Accolis Ibero Albanoque.*] Planiciem omnem à Cyro usque Albanorum gens tenet, mox Iberum. Plin. 6, 10. Pertinent ad Caucasios montes. *Iberiam & Albaniam.* Ptolemæus & Strabo *Caucasios* appellant. Plinius & Mela, *Georgos.* Hodie *Georgiani* vocantur. *Muretus.*

4 *Totidem apud Dalmatiam.*] Dalmatia Augusto tradita, perpetuumque præsidium in ea decretum, anno urbis DCCXLIII. Anteà inermis fuit. Adi Dionem, lib. LIV. *Lipsius.*

5 *Tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes.*] Vigilum autem cur omittit? quæ numero & robore supra urbanas. Septem enim cohortes erant, institutæ jam inde ab Augusto. Caussa hæc. quia id ævi, inter legitimos justosque milites, Vigiles non censebantur. Itaque in omnibus bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii, rara eorum mentio, nullus usus. E libertinis lecti erant, vile genus, & Vulcani potius ministri quàm Martis. Itaque nec Præfecti vigilum inter illustres dignitates mentio Tacito usquam: cujus auctoritas tamen adolevit, sicut & militum ipsorum, uti ex Pandectis aliisque scriptoribus clarum. Dicam de hoc omni urbano milite cum cura, ad libros Historiarum. *Idem.*

Tres urbanæ, novem prætoriæ.] Labor, ut rescribam, *decem prætoriæ*, quia & Dio decem millia militum fuisse ait, in decem cohortes tributa & mansisse eundem numerum etiam sequenti ævo fidem facit vetus inscriptio, quam descripsi ex libro Epigrammatum urbis Romæ: *M. Aurelio. Cæsari. Imp. Cæsaris. T. Æli. Hadriani. Antonini. Augusti. Pii. Fil. Divi. Hadriani. Nep. Divi. Trajani. Pronep. Divi. Nervæ Abnep. Cos. Petronius. Mamertinus. & Gavius. Maximus Pr. Pr. Tribuni. cohortium. Prætoriarum. decem. & . Vrbanarum. trium. Centuriones. cohortium. Prætoriarum. & Vrbanarum, & Statorum. Evocati. cohortes. Prætoriæ. decem. & Vrbanæ.* X. XII. XIV. *Centuriæ. Statorum. optimo. ac. piissimo.* Nam quod Vitellius sedecim prætorias conscripsit, quatuor urbanas, non mansit diu. De tota ratione præ-

tere Latio, [1] & coloniis antiquitus Romanis. At apud idonea provinciarum [2] sociæ triremes, alæque, & auxilia cohortium: [3] neque multo secus in iis virium; [4] sed persequi incertum fuerit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, glisceerent numero, & aliquando minuerentur. 6 Congruens crediderim recensere ceteras quoque Reipub. partes, quibus modis ad eam diem habitæ sint: [5] quando Tiberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. [6] Jam primum publica negotia, & privatorum maxima, apud patres tractabantur: dabaturque primoribus [7] disserere; & in adulationem lapsos, cohibebat ipse; mandabatque honores, nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, [8] inlustres domi

prætoriani & urbani militis nihil addi potest ad ea, quæ doctissimus Savillus adnotavit, in accuratissimo tractatu de militia Romana, quem una cum notis ad Taciti Historias, & Agricolam editum ante aliquot annos pauci videre, quia malo maximo rei literariæ Anglica tantum lingua publicatus. *Mercerus.*

1 *Et colonis.*] Potiùs, *coloniis.* Lips. *Et colonis antiquitus Romanis*, *Coloniis antiquis Romanis.* Muretus.

2 *Sociæ triremes.*] Ut classis in Danubio, classis in Rheno, in Ponto. *Lipsius.*

3 *Neque multo secus.*] Dicit clarè, non minus virium roborisque in Auxiliis fuisse, quàm in Legionibus: ex quo magnitudinem opesque videas Imperii Romani. *Idem.*

Neque multo secus.] Sensus est, Quæ provinciæ idoneæ essent auxiliis dandis, habebant triremes socias & alas & cohortes auxiliares: in quibus non minus erat virium, quam in cohortibus suis, sed illud erat incertum: quia ex utilitate temporum huc & illuc meabant, augebanturque & minuebantur. *Ferrettus.*

4 *Sed persequi incertum fuit.*] Et hoc Lipsius restituit *fuerit*, pro *fuit*. Pichena. Turbat vox ultima, ideoque reformatur ab aliis, ego mallem deletam una litura. *Gruterus.*

5 *Quando.*] Positum est pro quia, ut sæpe. Ita 1, 44. *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat.* Sed quidam acceperunt vulgari notione, pro *quo tempore.* Freinshemius.

6 *Iam primum.*] Ad ordinem narrationis pertinet, idemque valet ac si dixisset, *ut hinc exordiar.* Male, qui ad initia Tiberii retulit. Quod præter alia ipsa quoque re evidenter refutatur: nam Tacitus diserte dixerat se exsequuturum, quibus modis habita sit resp. non tantum inter initia Tiberiani imperii, sed ad eam diem. *Idem.*

7 *Disserere.*] Nimirum in sententia dicenda probandaque. *Idem.*

8 *Inlustres domi artes.*] Plane intelliguntur tales artes, quales supra 3, 75. *Studia civilia* & alibi *bonas domi artes* vocavit. Non enim *domi* referendum est ad singulas ædes, sed ad urbem, ut fit, ubi hæc opponitur longinquis expeditionibus. quomodo in nota sententia, *Parvi sunt arma foris,* nisi

mi artes ſpectando: ut ſatis conſtaret, non alios potiores fuiſſe. ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies. minorum quoque magiſtratuum exercita poteſtas; legeſque, ſi majeſtatis quæſtio eximeretur, bono in uſu. At [1] frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, ſocietatibus [2] equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis ex fama mandabat; ſemelque adſumpti tenebantur, prorſus ſine modo, cum plerique iiſdem negotiis inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: ſed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut aſperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera ſine avaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, providebat. corporum verbera, ademptiones bonorum aberant. [3] Rari per Italiam Cæſaris agri; [4] modeſta ſervitia, intra paucos libertos domus, ac ſi quando cum pri- 7

niſi conſilium ſit domi. Ita frequenter junguntur, *domi bellique.* *Idem.*

1 *Frumenta.*] Intellige non quævis, ſed à tributariis pendi ſolita, quæ apud auctores ICtos præſertim, *annona* vocabulo cenſeri ſolent. *Idem.*

2 *Equitum Rom. ſocietatibus.*] Publicanos ex equeſtri ordine fuiſſe plurimis Livii aliorumque locis promtum eſſet oſtendere. Sed ſufficiat hic Ciceronis ex Orat. pro Cn. Plancio, cap. 9. *Flos equitum Rom. ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur.* *Agitabantur* bono ſenſu hic extat pro *tractabantur.* Freinshemius. Seneca epiſt. 119. *Iam ego paraveram fiſcos: circumſpiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem.* Suetonius Veſpaſ. 1. *publicum quadrageſimæ in Aſia egit.* Gronovius.

3 *Rari per Italiam.*] Non latifundia, ut poſteà, ex bonorum publicatione, & reorum damnationibus parta. *Lipſius.*

Rari per Italiam.] Non ut poſtea, Emphiteuticarii patrimoniales, tum rei privatæ, tum divinæ domus, tum tamiei, qui impediunt agriculturam, diminuunt vectigalia, pauperant populos. *Muretus.*

4 *Modeſta ſervitia.*] Id eſt, pauca, intra modum. Lib. 3. *ſimul modeſtia Neronis, & ſua magnitudini fidebat.* Et lib. 1. *Et ille varia diſſerebat de magnitudine imperii, ſua modeſtia.* Et lib. 12. *Magnaque Deum benignitate & modeſtia hiemis, rebus extremis ſubventum.* Vide varias noſtras. *Muretus.* Martialis de Domitiano, ſed vereor, ne adulatorie, 9, 81.

Oderat ante ducum famulos turbamque priorum
Et Pallatinum Roma ſupercilium.
At nunc tantus amor cunctis, Auguſte, tuorum,

privatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, [1] non quidem comi via, sed horridus ac plerumq; formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metuebatur, non occultus odii, & crebro querens, *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa jam sponte præfecti castra; datos in manum milites:* [2] *cerni effigiem ejus* [3] *in monumentis Cn. Pompeji:* [4] *communes illi cum familia Dru-*

Vt sit cuique sua cura secunda domus.
Tam placidæ mentes: tanta est reverentia vestri,
Tam pacata quies, tantus in ore pudor.
Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet. Aurelius.

Miror omnes *modesta servitia* pro paucis accepisse. Nihil ego cunctatus sum de servorum non numero, sed modestia exponere: quod ex contrario magis apparebit, si aliorum immodestiam, petulantiam, arrogantiam spectes, qui propterea quod principum essent servi se non modo super ingenuos, sed etiam magistratus extollebant. In hoc auctore 4, 74. *Eo venire patres, eques* &c. & mox; *ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem juxta, gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur.* 6, 8. *Libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur.* Seneca Epist. 74. *Stare ante limen Callisti dominum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter rejicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Vbi similem de Epaphroditi servo, postea sutore Cæsaris facto, narratiunculam adnotat Lipsius ex Epicteto 1, 19. Occiso Commodo inter alias acclamationes senatus hoc quoque legitur, *servis servivimus*, apud Lamprid. c. 19. Hæc est igitur immodestia servitiorum, quam in suo servo retudit Adrianus referente Spartiano cap. 21. *Quum quodam tempore servum suum inter duos senatores è conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, Noli inter eos ambulare quorum esse adhuc potes servus.* Freinshemius.

1 *Non quidem comi via.*] Lege, *cum vi*, verissima emendatione. *Acidalius.* Quamquam non comi & in vulgum grata via, sed nimia severitate asper & plerumque formidatus. *Freinsh.*

2 *Cerni effigiem ejus.*] Statuam æneam in theatro Pompeii. Dio. *Lipsius.*

3 *In monumentis.*] Non bene videntur pro *in monumentis*, substituisse, *intra monumenta*. Nihil enim hic intelligitur aliud quam *effigies Sejano apud theatrum Pompeji locata.* Supra 3, 72. Id theatrum hic intelligitur per *monumenta Cn. Pompeji*: sicut ejusdem capitis initio basilica Pauli, per *Æmilia* monumenta. *Freinsh.*

4 *Communes illi.*] Consideremus, quæso. Suetonius Claudii filio Druso desponsam Sejani filiam scribit, cap. XXVII. in Claudio. nec alius senten-

tiæ

Drusorum fore nepotes. [1] *precandam post hæc Modestiam, ut contentus esset.* Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, corrupta uxore prodeban-

tiæ est, quod noster lib. III. dixit Claudii filio Sejanum socerum destinatum. Hæc certa, clara. sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locum non habet ea querela, vana est. si verè idem Suetonius scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quàm ei Sejani filia esset desponsa. Desponsa autem ante biennium, ut ex Taciti supra verbis clarum: ante biennium ergo extinctus, & simul connubii nepotumque spes. An aliud aliquid est, quò noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara lego, *Iuliam* Drusi filiam desponsam Sejano · corruptè. quia scribendum *Liviam*: intellegitque Germanici sororem, de qua infra dicemus, Drusi majoris prolem. Quid nugamur? cùm omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit è flumine Lethes. *Lipsius.*

Communes illi.] Sueton. Claud. 27. & noster libro tertio. Porro quod notarunt doctissimi viri μνημονικὸν ἁμάρτημα in Tacito, assentiri non possum. Longe enim aliud est, *destinare*, aliud *despondere*. Muretus. Hic memoria in Tacito desideratur, quasi ea defectus, scribat, Drusum queri de re quæ jam præterierat. Mihi vero innocens, eumque sic vindico ab ea nota. Aliud est *sponsa*, aliud *destinata*. *sponsa* non dicebatur ante stipulationes. Gell. 4, 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat itidem spondebat, is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur, & qui spoponderat ducturum, sponsus.* At destinata ea erat, quam pater alicui se daturum præ se ferebat, sed eam nondum desponderat: quæ differentia non obscura ex his emergit. Marcianus l. 7. D. ad l. Iul. de adul. *Et potest adulterii accusari, qui Tutor vel Curator fuit, & intra vicesimum sextum annum duxerit uxorem, non a patre desponsam vel destinatam vel in testamento denominatam.* Dicamus itaque nostrum respicere ad illud tempus, cum Sejani filia filio Claudii solum fuerat destinata, quo etiam dum vivo non immerito, nec absurde, Drusus id ægre fert: Suetonium vero, cum jam biennio post plus minus ei desponsa fuisset, post quæ brevi Drusus Pompejus vita cessit. *Salinerius.* Ego simplicius intelligo, nihil aliud queri Drusum, nisi quod jam Sejanus conjunctione Cæsaris dignus habitus esset, ut ait Tacitus infra. Ideoque, quamvis primum illud matrimonium morte irritum fuerat, fortassè prævidebat fore, ut quandoque Sejanus aliud simile moliretur, affinitatemque cum Drusorum familia iterum & arctius jungeret. *Pichena.* Tacitus aliis aliter excusatur; mihi videtur ita posse commodissime, si non existimemus restringendas has querelas esse ad hoc tempus, quo Tacito memorare eas placitum, sed cogitemus jam ante, nec semel, ut ipse auctor est iis verbis, *crebro querens*, erupisse: & singulas quidem eo maxime tempore, quo ea, quibus offendebatur, facta erant. Eas cum suis quasque locis commemorare nollet, collegit hic loci, in quem seposuerat totam de potentia Sejani historiam, ut patet ex primo statim hujus libri capite. *Freinsh.*

1 *Precandam post hæc Modestiam*] Mirum genus loquendi, quasi Modestia inter deas. Et cave tamen immutes. simile illud e libro XV. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes con-*

8 bantur. Igitur Sejanus maturandum ratus [1] deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per Lygdum spadonem,

[1] ut

confectis itinerum spatiis equitem assequeretur. Lipsius.

Precandam post hac Modestiam.] Amicus noster *precandam modestiam* exponebat votis expetendam; subtilius profecto (dicam enim quod sentio) quam verius. & tamen si hunc sensum recipiamus, noster confirmabitur. Si enim votis expeti debet illa modestia, undenam, nisi ab numine, quod eam conferre potest? Porro autem id numen quid, nisi ipsa Modestia? Quod quidem frustra negatur, proterve irridetur. Nam ut nullo possit testimonio veteris scriptoris ostendi, consecratam inter numina fuisse Modestiam, ideone etiam pro absurdo habendum id est, quum Spem, Concordiam, Pudicitiam, Pavorem etiam, aliosque animi habitus adfectusve sciamus pro diis habita? Vnde illa invocatio Manlii Statiani, apud Vopiscum in Probo cap. 12. *Iupiter Opt. Max. Iuno regina, tuque virtutum præsul Minerva, tu orbis Concordia & tu Romana Victoria, date hoc Senatui, populoque Rom. date militibus, date sociis atque exteris nationibus: imperet quomodo militavit.* Omitto Stoicorum opinionem, qui, ut Seneca Ep. 113. Virtutes etiam computabant inter animalia, neque minus Deos. Sed etiamsi neutrum horum probaretur, tamen mirifice elegans esset ea θεοποιΐα, qua hominis ejus nimias spes eo processisse ostenditur, ut non nisi divino quodam auxilio possint cohiberi. Tale quid est hoc in Asinaria 3, 2, 1. *Perfidiæ laudes gratiasque habemus merito magnas.* Freinshemius. Amicus ille qui sit, cujus hic arguitur protervia, si libido est scire, benigne lector; vide 3. Observ. 10. Qui si parum satisfecerit tibi, fruaris licet Modestia dea. Sed illud festivum, si recipiatur sensus, quem Tacito attribuimus, tamen fore, ut constet sensus, quo ille delectatur, nempe exorandum esse Modestiæ numen. Tanquam cum dicitur *precandam modestiam*, non possit intelligi, vel *Sejani* vel *Sejano a diis*, qui eo creverat, ut coërceri, atque adeo modestia ei imperari non posse videretur. Tanquam verbo *precandam* necessario statuatur singularis dea Modestia, à qua modestiam peti oporteret. Male igitur Horatius lib. 1. Sat. 4.

> *Dii bene fecerunt, inopis me quodque pusilli*
> *Finxerunt animi.*

Debuisset dicere: *Modestia numen bene fecit, quod me modestum finxit.* non venit enim scilicet illa modestia virtus & animal, nisi à peculiari numine Modestia: quemadmodum nemini potest optari, nisi ab eo unico numine, quod eam conferre possit. Ego talem deam nullam, sed quæ sanis facile modestiam ingeneraret, Adrastiam, Rhamnusiam, Nemesin novi. Nam Plautus risum captat. Quid multa? quod illi mire elegans, id mihi κακόζηλον & gravitati cum Taciti, tum materiæ indignum videtur. Gronovius.

1 *Deligit venenum.*] Tale venenum sibi Carthaginienses dedisse dixit Regulus, non præsentaneum, *sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret: eo consilio, ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio: post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret,* (lego *contabesceret*) Gell. 6. 4. Theophrastus lib. 9. περὶ φυτῶν ἱστορ. de aconito. συντίθεσθαι δὲ, ὥστε κατὰ χρόνους τακτοὺς ἀναιρεῖν, οἷον δίμηνον, τρίμηνον, ἑξάμηνον, ἐνιαυτὸν, τοὺς δὲ καὶ δύο ἔτη. Mihi tamen hoc verosimile non fit: causæ sunt obscuræ. Muretus.

1 Vt

[1] ut octo poſt annos cognitum eſt. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi oſtentaret) etiam defuncto, necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt. [2] conſuleſque ſede vulgari per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes, honoris locique admonuit; & effuſum in lacrimas ſenatum, [3] victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. *Non quidem ſibi ignarum, poſſe argui, quod tam recenti dolore ſubierit oculos ſenatus:* [4] *vix propinquorum adloquia tolerari,* [5] *vix*

1 *Vt octo poſt annos.*] Rectè. eo ipſo videlicet anno, quo interfectus Sejanus, cùm Apicata ejus uxor hæc ſcelera prodidit: Vide Dionem LVIII. *Lipſius.*

2 *Conſules ſede vulgari.*] Id eſt, in ſedibus Prætorum aut Tribunorum, ut Dio interpretari videtur, in morte Augusti, lib. LVI. Ἐκαθέζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὥς που ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. Verterem ego: *Sederunt autem vulgus Senatorum, quo quiſque loco ſolebat: Conſules vero infernè in ſubſelliis, alter Prætorum, alter Tribunorum.* Nec diſſimile eſt, quod Suetonius ſcribit, Claudium *de majore negotio acturum, medium inter Conſulum ſellas Tribunicio ſubſellio ſediſſe.* Humiles autem Senatorum omnium ſedes, altæ Conſulum & excelſæ. Lucanus V.

Vt primùm mæſtum tenuêre ſilentia cœtum,
Lentulus è celsâ ſublimis ſede profatur.

Lentulus enim ibi Conſul. & alius poëta quiſpiam,

Conſpicuum ſignis cùm premet altus ebur.

Intellegit Conſulis ſellam curulem: in quà, ornatus cauſsâ, ſigna.
Idem:

Signa quoque in ſellâ noſſem formata curuli,
Et totum Numida ſculptile dentis opus. Lipſius.

3 *Victo gemitu.*] An Tiberius vicit ſedavitque gemitum Senatorum, quos ait, in lacrimas effuſos? Ita videtur cum ſupra dixerit, ipſum nullo metu, fortitudinemque præferentem, introiſſe curiam. Tamen verius credo, de ipſius Tiberii gemitu. nam veriſimile eſt, morte filii magno dolore affectum, ſed, ut cetera omnia, diſſimulaſſe, ut invictum animum oſtentaret. Aliquid ſimile de Suilio dixit. lib. XI. in princ. *Ad quod victo ſilentio.* id eſt, ſuo ipſius ſilentio. Pichena. *Victo gemitu*, ad Tiberium refer; nam qui ad ſenatum, omnia permiſcet: quaſi hic ſit ſenſus: *Patres fuſi in lacrimas, poſtquam fletus ceſſarant.* Qui multiplex profecto error eſt. nec enim Patrum lacrimas ceſſaſſe vult Tacitus, imo lacrimantes eos cum maxime principis conſtantia & adloquio erectos: neque vero *gemitus* & *lachrymæ* pro iiſdem ſunt accipienda, quum adeo nihil de lachrymis Tiberii cogitare nos velit auctor, ut etiam gemitus, quod majus atque difficilius eſt, in poteſtate habuiſſe tradat. Denique conſtructio turbatur, quæ hæc eſt: Tiberius *victo gemitu ſimul oratione continua, erexit Senatum in lachrymas effuſum.* Freinshemius.

4 *Propinquorum alloquia.*] Alloquia, propriè in conſolatione. notatum aliis. *Lipſius.*

Vix

[1] *vix diem adſpici à pleriſque lugentium. neque illos imbecillitatis damnandos; ſe tamen fortiora ſolatia* [2] *è complexu Reipub. petiviſſe.* Miſeratuſque *Auguſta extremam ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuam, ut Germanici liberi, unica præſentium malorum levamenta, inducerentur*, petivit. Egreſſi conſules firmatos adloquio adoleſcentulos, deductoſque ante Cæſarem ſtatuunt. Quibus adprehenſis, *Patres conſcripti*, *Hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipſorum, precatuſque ſum, quamquam eſſet illi propria ſoboles, ne ſecus quam ſuum ſanguinem foveret ac tolleret, ſibique & poſteris* [3] *conformaret. erepto Druſo, preces ad vos converto, diiſque & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſsimis majoribus genitos ſuſcipite, regite: veſtram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druſe parentum loco. ita nati eſtis, ut bona malaque veſtra ad*
9 *Rempub. pertineant.* Magno ea fletu, & [4] mox precationibus fauſtis audita; ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaque animos audientium impleverat. ad vana & totiens inriſa revolutus, *de reddenda Repub. utque conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent*, vero quoque & honeſto fidem dempſit. Memoriæ Druſi eadem quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis, ut ferme amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inluſtre fuit, cum origo Iuliæ gen-

Vix propinquorum.] Vide lib. 2. c. 4. variar. lection. *Muretus.*

1 *Vix diem adſpici.*] Ita enim moris, ut limine & domo ſe continerent in luctu. Plinius lib. 1x. *Mitto ad Arriam. rogo ut veniat. quoniam me recens adhuc luctus limine contineret.* Lipſius.

2 *E complexu reip.*] Hunc *complexum* potius ita capiendum arbitror, ut Tiberius complexus ſit remp.; quam ut illum reſp. *Complecti remp.* eſt curam atque adminiſtrationem publicorum negotiorum ſuſcipere, agere, tractare. Infra 4. Hiſt. 11. Nihil autem aliud quam actum rerum intelligit, quod ſtatim 4, 13. *nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens.* Elegantiſſime tamen hac *complexus* metaphora eſt uſus. *Freinsh.*

3 *Conformaret.*] Ita quidem in Man. & etiam in antiquioribus editis, idque, ut mihi videtur, optimo ſenſu. nihilominus recentiores ſuppoſuerant, *confirmaret.* Pichena.

4 *Mox precationibus.*] Iſtud *mox* hoc loco non tantum temporis ſpatium complectitur, ut interim finita

Tiberii

gentis Æneas, omnesque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sabina nobilitas, [1] Attus Clausus, ceteræque Claudiorum effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata sunt, rettuli. sed non omiserim eorundem temporum rumorem validum adeo, ut nondum exolescat. [2] *Corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis animum stupro vinxisse: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores ministros erat. deinde inter conscios, [3] ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo audaciæ provectum, ut verteret; & occulto indicio Drusum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude [4] tum senem, postquam convivium inierat, exceptum poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro & [5] juveniliter hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudore sibimet inrogaret mortem quam patri struxerat.* [6] Hæc vulgo

10

11

Tiberii oratio videri debeat. *Freinsh.*

1 *Appius Clausus.*] Lego, *Atta Clausus*, vel *Attus*. Adi lib. XII. *Annal.* Lipsius.

Accius Clausus.] Sustuli, quod erat, *Appius*, MS. auctoribus. Codices n. ambo Vat. infra 12, 26. habent, *Accio Clauso continuos duravisse*. Quæ lectio firmatur ex eo, quod M. Valerius scribit: *Appius ex Sabinorum prænomine Accio venit: idque Romæ Claudiorum fuit, quorum princeps Accius Clausus dictus est.* Itaque apud Livium lib. II. legendum est: *Accius Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romæ nomen.* Et sane hanc scriptionem in Suetonii Tiberio quidam indicavit ex veteribus libris referens sic scriptum, *Quod magis constat Accio Clauso gentis principe*: ubi vulgares libri habent, *constat Appio Clauso*. Ego vero scribendum, *Constat Accio*, omni asseveratione contendo. *Vertranius.* Man. *Attus* quod rectius credo; nam & lib. XII. libri veteres habent, *ab Atto Clauso*. ut ibi notavi. *Pichena.* Recte Pichena. Vide ad Livium 2, 16. *Gronovius.*

2 *Corrupta ad scelus.*] Quidam *scelus* de adulterio tantum: ego putabam potius cædem mariti hic innui. de qua una hoc loco agere constituit. *Freinshemius.*

3 *Ubi locus veneficii, tempusque composita sint.*] Lectionem MS. reposui, quæ in vulgatis immutata atque imminuta fuerat: *Ubi locus veneficii, tempus, composita sunt.* Pichena.

4 *Tum senem.*] Alibi legitur, *captum senem.* Muretus.

5 *Iuveniliter hauriente.*] Νεανικῶς. *Idem.*

6 *Hæc vulgo jactata.*] Et credita Orosio, qui libro VII. tradit Drusum à Tiberio veneno exstinctum. At me non valde movent ejusmodi scriptores, legitimæ historiæ (dicam iratis quorumdam auribus) dehonestamenta. *Lipsius.*

1 Fa-

vulgo jactata, ſuper id quod nullo auctore certo firmantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nullo ad pœnitendum regreſſu? Quin potius miniſtrum veneni excruciaret; auctorem exquireret: inſita denique etiam in extraneos cunctatione & mora, adverſum unicum, & nullius ante flagitii compertum uteretur. Sed quia Sejanus [1] facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & ceterorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa [2] & immania credebantur: [3] atrociore ſemper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris [4] per Apicatam Sejani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. neque quiſquam ſcriptor tam inſenſus exſtitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguendique rumoris cauſa fuit, ut claro ſub exemplo [5] falſas auditiones depellerem, peteremque ab iis [6] quorum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata atque incredibilia, [7] avide accepta, veris neque in miraculum corruptis antehabeant. Ceterum [8] laudante filium pro roſtris Tiberio, ſenatus populuſque habi-

12

1 *Facinorum omnium repertor.*] Sic Virg 2. Æn. *ſcelerumque inventor Ulyſſes.* Muretus.

2 *Et immania credebantur.*] Alii libri, *inania.* Idem.

3 *Atrociore ſemper fama.*] Id valet, ſpargi plurimùm & credi atrocia aut tragica, de morte dominantium. *Lipſ.*

4 *Per Apicatam Sejani proditus.*] Sic dictum ut ab eodem Virgilio *Hectoris Andromache.* Muretus.

5 *Falſas auditiones.*] Ἀκροάσεις. *Idem.*

6 *Quorum in manus cura noſtra venerit.*] Antiqui libri, *Quorum in manus ſcripta noſtra venerint.* Muretus. Haud ſcio qui ſint illi libri antiqui. Sed *cura* ſic & lib. 3. *ſi effeclis, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero.* Ovidius 4. de Ponto eleg. 14. *quorum quod inedita cura eſt*, ex feliciſſima reſtitutione Cl. Heinſii. Idem lib. 24. el. 4. *Hoc pretium curæ dulce recentis erat.* Martialis lib. 10. ep. 2. *Feſtinata prior decimi mihi cura libelli.* Gronovius.

7 *Avide excepta.*] Libri veteres *unde.* Forte, *unde unde.* Muretus.

8 *Laudante filium.*] Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaveris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Marciam: *Tiberius Cæſar, & quem genuerat, & quem adoptaverat, amiſit. ipſe tamen pro roſtris laudavit filium, ſte-*

ſte-

habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici reviviscere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina spem male tegens perniciem acceleravere. Nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse; ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, [1] quorum non dubia successio. [2] neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, [3] recentem Liviæ conscientiam exagitare,

[1] ut

titque, in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret. Recenset eumdem ritum Dio LIV. in funere Agrippæ, sed caussam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba sunt: Τόν τε λόγον τ̃ ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τ̃ νεκρῦ παραπετάσας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δ' ὅμως τισὶ μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τισὶ δ' ὅτι τὰ τῆς τιμητείας ἔπραττεν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. id est: *Sed & laudationem Agrippæ Augustus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanso. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideò, quia Pontifex esset: alii, quia obiret munera Censoris. Neutri rectè. Neque enim vel Pontifici mortuum adspicere nefas: neque Censori, nisi cum finem censioni imponit, conditque lustrum.* Hæc Dio: sed ego existimo, de Pontifice Senecam vera dicere. Sacer enim: ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed & statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio lib. ultimo. *Claudius*, inquit, *delectabatur gladiatoribus, & præsertim meridianis. Ideò plerosque servos, qui dominos sub Cajo aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper adspiceret cædes, aut semper velata esset.* Ceterùm de Pontifice, in Iudæorum ritu simile Philo notat, De Monarchiâ: *à cadavere arceri.* Lipsius.

1 *Quorum non dubia successio.*] Scil. ad principatum, cui, amoto Druso, nemo jam erat propior. *Freinsh.*

2 *Neque spargi venenum in tres poterat.*] *Tres* intelliguntur filii Germanici, Nero, Drusus, Cajus. Hi enim superstites patri fuerunt, ut testatur Sueton. Calig. 7. *Spargi* non potest reddi à linguis vulgaribus, itaque substituerunt, *dari.* Freinsh.

3 *Recentem Liviæ conscientiam.*] *Recentem* vocat comparando cum ea *vetus Augustæ odium*, non quasi post primum scelus cum Livia perpetratum, recens in consilium de evertendis Germanici liberis, eam adhibuerit. *Conscientia* designat societatem scelerum; ut alteri quoque conscius sis, non tibi uni. *Idem.*

[1] ut *superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi*, apud Cæsarem arguerent. [2] Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos [3] delegerat Julium Postumum per adulterium [4] Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum; quia Prisca in animo Augustæ valida) anum suapte natura [5] potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [6] proximi inliciebantur pravis 13 sermonibus tumidos spiritus [7] perstimulare. At Tibe-

1 *Vt superbiam fecunditate.*] Lege, *superbam*. Muretus. Dura ea constructio, durior sermo. forte legendum; *ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis; inhiare dominationi;* &c. ita sane nullus obex qui impediat sententiæ cursum. *Gruterus.*

2 *Atque hac callidis criminatoribus.*] L. *Adque hac*, vel, *Ac super hac*, vel, *Adhac*. Efficiebat nempe Sejanus. non enim capi potest de Livia. *Acidalius.*

3 *Iulium Postumum.*] Estne ille, qui Præfectus Ægypto postea? de quo Romæ lapis,

PRO. SALUTE. TI. CLAUDI. CÆSARIS. AUG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.
::: LIBERORUMQUE
EX VOTO. SUSCEPTO. C. IULIUS.
SEX. F. COR. POSTUMUS.
PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. *Lipsius.*

Delegerat Iulium Postumum.] Verbi hujus maxima vis est. Arguit enim Julium Postumum, quo de hoc dicitur, fuisse criminatorem οὐ τὸν τυχόντα, sed excellentem inprimis, & ob hoc inter alios cum cura & judicio selectum. *Freinsh.*

4 *Mutilia Prisca.*] Puto eandem esse, quæ vitiose apud Dionem l. 58. Πουπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsu, pro Μουτιλία, C. Gemini Rufi uxor. *Idem.*

5 *Potentia anxiam.*] Multo minus est *potentia cupidum* esse, quam *anxium*. *Anxius* enim est, qui retinendæ, quam habet, omni cura incumbit, omnia aliorum facta dictaque sollicite circumspicit, & suspecta habet, tanquam sibi suæque potentiæ insidiantia. At cupidus esse potest, qui nec habet, uti liberti Neronis *apiscenda potentia properi* 4, 59. aut qui habet quidem, & amat; sed nullo metu amittendi, quomodo supra 3, 56. Augustus, qui *sua magnitudini fidebat*. Idem.

6 *Proximi.*] Dictum videtur, quomodo 13, 15. *Proximus quisque Britannico*. superiore versu *intimos* appellaverat: *inter intimos avia*. Idem.

7 *Perstimulare.*] Plus est quam stimulare, continet enim constantiam in stimulando, ad extremum usque, donec videlicet obtineatur, quod destinatum est. Nec de Augusta hæc debent accipi, tanquam adversus illam extimulanda fuerit Agrippina; hoc enim supervacuum erat, quum jam ante anui isti esset invisa: sed de Cæsare, quem nova Agrippinæ contumacia excitari volebat Sejanus, *ut cunctationes ejus aperirentur* &c. 4. 71. Nam & *pravi sermones* non intelligi debent ab Agrippina perferendi, sed ab instigatoribus ejus, qui videlicet uterentur iis sermonibus ad extimulandos mulieris spiritus. Ejusmodi *pravi sermones* referuntur infra 4, 59. *Idem.*

berius [1] nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatusconsulta, *ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægirensi apud Achajam motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium.* Et Vibius Serenus [2] proconsul ulterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [3] ob atrocitatem morum in insulam

[1] Amor-

1 *Nihil intermissa rerum cura.*] Hoc est, interrupta ob luctum. *Idem.*

2 *Proconsul ulterioris Hispaniæ.*] Id est Bæticæ, quæ populo relicta, & ideo in ea Proconsul. Plura distinctius de Hispaniæ divisione infrà ad 1. Histor. *Lipsius.*

Ulterioris Hispaniæ.] Non nemo interpretatur Lusitaniam, sed dupliciter fallitur. semel, quod partem *ulterioris Hispaniæ* Lusitaniam, pro tota posuit. nam præter hanc continebatur hac appellatione Bætica quoque, sicut Plin. 3. 1. diserte tradit: iterum, quod eam posuit partem, quæ hic minime intelligitur. Sciendum enim est, quum olim, ut dixi, duas in partes Hispania distribueretur, citeriorem & ulteriorem, Augustum postea, quum provincias cum Senatu Populoque Romano divideret, ulteriorem bifariam secuisse, & Bæticam quidem reliquisse populo: citeriorem & Lusitaniam sibi vindicavisse: ac exinde per *ulteriorem Hispaniam*, Bæticam tantum intelligi cœpisse, cui parti, post Lusitaniam proprio prætori attributam, totius appellatio uni hæserit. Vid. Dion. l. 53. Strabon. lib. 3. Postea sex provinciæ factæ sunt ex Hispania, ut Sex. Rufus testatur, in quo ipso etiam Bætica & Lusitania distinguuntur. *Freinshem.* Adde Lipsium ad lib. 1. Histor. c. 13. *Gronovius.*

3 *Ob atrocitatem temporum.*] Placet olim emendatio, *atrocitatem morum*, quam velim distinctione juvari hoc modo: *de vi publicâ damnatus ob atrocitatem morum, in insulam.* Facilis exscribentium lapsus repetitione syllabæ, *tem morum*. Etsi non sum ignarus à Suetonio *temporum atrocitatem* dictam, Calig. cap. VI. sed hic ut censeo parùm opportunè. Puto autem pertinuisse ad Serenum caput hoc legis Iuliæ: *Iuliâ de vi publicâ tenetur, qui cùm imperium potestatémve haberet, civem R. adversus provocationem necaverit, verberaverit, jusseritve quid fieri, aut quid in collum injecerit ut torqueatur.* Lipsius.

Ob atrocitatem.] Nam sævitia Tiberii pœnas legitimas egrediebatur hoc lib. c. 42. *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus.* l. 10. DD. ad l. Jul. de vi publ. *Damnatio de vi publica aqua & igni interdicitur.* Ergo arguitur *atrocitas temporum*, quod cum par esset, ut aqua & igni Sereno interdiceretur, Tiberius indulgens inclementiæ, cum in insulam deportavit; quod utique gravius erat interdictione. Interdictus enim non prius amittebat Civitatem, quam inter cives ejus cooptaretur, in qua sedem fixisset. Cic. pro dom. c. 30. Tac. 4. Ann. 43. Deportatus autem statim à sententia jus civitatis exuebat. Ulp. l. 11. DD. de pœn. Poterat interdictus (nisi aliud in sententia fuerat additum) se quocunque conferre: at non licitum deportato superare certos fines l. 4. DD. de pœn. Postremum ἡ ἀντινομία imperatoris & Ulpiani sic sedatur. Iustinianus respicit ad sua tempora, quando desita interdictione deportatio tantum vigebat. vel is (licet pœnæ variassent) de iis agit, quasi

[1] Amorgum deportatur. [2] Carſius Sacerdos reus, tamquam [3] frumento hoſtem Tacfarinatem juviſſet, abſolvitur; ejuſdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exſilii admodum infantem, [4] pater Sempronius in inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium neſcios, mox per Africam ac Siciliam mutando [5] ſordidas merces ſuſtentabatur: nec tamen

jure vetere ad illum modum præfinitæ fuiſſent. Sic pœna legis Juliæ de adulterio apud Imperatorem eſt ultimum ſupplicium. Inſtit. de publ. Iud. quæ certe mitior fuit ab Auguſto promulgata. Tacit. 3. Ann. *Salinerius.* Non minus veriſimiliter ad voces, & aptius forte ad ſententiam ſcripſeris, *ob atrocitatem pœnarum.* Acidalius. Emendatio hæc à Lipſio eſt huic loco valde accommoda, cum habeant libri *ob atrocitatem temporum*, quam lectionem cum omnes conſtanter præferant, nec de atrocitate *morum* inculcandum eſſet Tacito in perſona ejus, qui de vi publica damnabatur, ſuſpicari in mentem venit, hæc ut alia nonnulla his libris loco ſuo mota eſſe, aliuque cohæſiſſe cum narratione ſuperiori verſiculo propoſita, in hunc forte modum: *remiſſione tributi in triennium, ob atrocitatem temporum.* Freinshem.

1 *Amorgum deportatur.*] Ἀμοργὸς, ὁ, καὶ Ἀμόργιος, μία τῶν Κυκλάδων, ἣ καὶ Παγκάλη. Vide Stephanum, περὶ πόλεων. *Muretus.*

2 *Carſius ſacerdos.*] *Sacerdotem* cognomen intelligo familiæ Carſiorum, quomodo fuit & Liciniorum. *Freinshemius.*

3 *Frumento hoſtem juviſſet.*] Quod læſæ majeſtatis crimen eſt. L. cujuſque ad L. Juliam majeſt. D. lib. 1. Machab. *Prælantibus non dabunt neque ſubminiſtrabunt triticum, arma, pecuniam, naves.* Sunt verba ſocietatis initæ inter Judæos & Romanos, cap. 8. Et Imperatores Valentinianus & Gratianus prohibent ad Barbaricam oleum, aut liquamen, aut vinum, ne guſtus quidem gratia, portari. in Cod. L. Ad Barbaricam. De his quæ export. non deb. Paulus I. C. *Cotem ferro ſubigendo, & neceſſaria hoſtibus venundari, ut ferrum, & frumentum, & ſales, non ſine capitis periculo licet.* Aurelius.

4 *Pater Sempronius.*] Qui adulter in Julia, ſuprà lib. 1. *Lipſius.*

5 *Sordidas merces.*] Quidam interpretantur minimi pretii. Sed ipſum crimen, cujus hic arceſſitur Gracchus, interpretationem hanc repudiat: inſimulabatur enim tamquam hoſtem Tacfarinatem juviſſet. ut videatur vel hoc genus mercimonii exercuiſſe, vel certe aliud quodcunque non minimi lucri. Quod a. *ſordidas merces* appellat auctor, fieri poteſt vel ipſarum reſpectu, ſi verbi gratia ſalſamenta vendidiſſet permutaſſetve; aut etiam aſpectu perſonæ, in qua, ob dignitatem familiæ, etiam negotiatio mediocribus honeſta, pro ſordida reputari poterat. Ad hæc accommodari poteſt judicium Ciceronis de Off. 1, 42. *Quibus artibus aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas quæritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honeſtarum, hæ ſunt iis, quorum ordini conveniunt, honeſtæ. Mercatura a. ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna & copioſa &c. non eſt admodum vituperanda.* Magis itaque hic tolero, quod nonnulli viliſſimas interpretati ſunt, quia vilitas ea non tantum ad precii mediocritatem pertinet; verum

etiam

tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & [1] paternis adversis foret abstractus. Is quoque annus lega- 14 tiones Græcarum civitatum habuit; [2] Samiis *Iunonis*, Cois *Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur*, petentibus. Samii [3] decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coös antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum [4] jussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius inritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histrionum* rettulit; *multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari* : [5] *Oscum* quon-

etiam ad mercium ipsarum licet charo comparatarum, sordes. *Freinsh.*

1 *Paternis adversis.*] δυστυχίαις. *Muretus.* Pater ejus in Cercinam insulam relegatus fuerat: ergo siquidem, ut nonnulli ajunt, eadem pœna in hunc incubuisset, ipse quoque eodem erat relegandus. Neque recte, paternorum adversorum particeps fieret: quin illa jam aderant & miserum premebant: haud minus quam ipsa generis infausti claritudo. Quippe vox *abstractus* absolute posita est, neque subjicitur quo abstractus foret, sed subintelligitur extrema calamitas atque ultimum supplicium. ita 6, 26. *Pernicies Agrippinæ Plancinam traxit*, scil. in exitium. *Idem.*

2 *Samiis Iunonis.*] Virg. 1. Æneid. *Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.* Muretus.

3 *Decreto Amphictyonum.*] Publicum Græciæ concilium. Quintil. & Plinius. Bis quotannis, vere, & autumno miscebantur Pylagoræ è duodecim populis Græciæ. Harpocration. *Idem.*

4 *Iussu regis Mithridatis.*] Vno die 150 millia civium Romanorum Mithridatis jussu trucidata sunt. Cic. pro lege Man. Livius lib. 78. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. *Idem.*

5 *Oscum ludicrum.*] Quod celebratum Romæ, non Romana lingua. Strabo libro v. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσόνων ἔθνει συμβέβηκε. τῆς μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum urbs. Sermo autem Oscus, diversus à Latino. Titinnius:

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latine nesciunt.

Quo & Campani usi videntur, &, ut Livius alibi me docet, Samnites. *Lipsius.*

Oscum.] *Osci*, Strabo lib. 5. Cic. in Epist.

quondam ludicrum [1] *levißimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit.* Pulsi tum histriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, [2] unusque è senatoribus Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini, [3] censorium funus;

nus;

Epist. ad Marium. *Muretus.* Faernus & Danesius legebant: *Oscum quendam ludium levißima, &c. ut auctoritate patrum coërcendus sit.* Vrsinus.

1 *Levißimæ apud vulgum oblectationis.*] *Levißima oblectatio* non est parva aut minima, constat enim Romanos si qua alia re, his ludis esse delectatos: verum ita vocatur quia gravitati principis populi non conveniret, ex re tam levi & ludicra quamtamcunque delectationem capere: pari modo quo præcedenti capite *sordida merces* sunt appellatæ. *Freinsh.*

2 *Vnusque è senatoribus.*] Hoc est solus ex omni senatorum numero. Male quidam, tamquam plures ex senatu comites secessus habuerit Tiberius. quod ipsum est contrarium eorum, quæ Tacitus hic cum cura notat. *Idem.*

3 *Censorium funus.*] Quæri video quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse in cujus nimiam pompam, ut in opus censorium, animadvertere Censoribus licuisset, nisi jussus Prætoris adfuisset. Nimis velim ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alii idem putant Funus publicum, Funus censorium, Funus indictivum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud esse, quàm cùm denunciatur & indicitur publicitus per præconem. Censorium, partem ejus esse: id est, ut omne Censorium funus, Publicum sit (quî enim aliter honoratum esse potest?) at non omne Publicum, Censorium. Vt inter magistratus, honoratissimi Censores, isque cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace: *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est, & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Tacitus de Sabino fratre Imperatoris: *Funusque Censorium Flavio Sabino ductum.* Et lib. XII. *Decretum Claudio Censorium funus, & mox consecratio.* Quæ ergo nota eximium hoc funus? Credo ista, ut omnia in eo purpurea essent, vestes stragulaque, in aliis, tantùm purpura prætexta. Non obscurè annuere mihi videtur Polybius, lib. VI. *Vbi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine ac staturâ videntur, vestes capiunt; si consul vel prætor fuit, purpura prætextas; si censor, purpureas; si triumphalis, auro intextas.* Postrema Græcè sic habent: Ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητής, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκώς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca, De Tranquillitate lib. I. c. I. *Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne te posteri*

[illegible]

nus; effigiem [1] apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeo ut [2] procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante provincia caussam dixerit, magna cum adseveratione principis, [3] *non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus cognito negotio [4] damnatur. Ob quam ultionem; & quia priore anno [5] in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique ejus, ac senatui.* Et permissum statuere. [6] Egitque Nero gra-tes

taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus Tacitum.

ADD. E Polybii verbis suspicere distinctũ Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primùm, quia nemo Latinorum Triumphale nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum (ut Claudio, ut Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertiò, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Currum huic intervenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis,

Cujus honoratis ossa vehantur equis:
verius est, *aquis.* & illeipse poëta superiori ejus libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & navigationes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem ejus unam (tres enim fuerunt) vectam ἐφ' ἅρματ☉ πομπικῷ, id est, *curru triumphali*, ut interpretes volunt: ego mallem, *curru pompali.* & Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dii transvecti. Hoc enim novi honoris genus appositè tributum novo divo. *Lipsius.*

Censorium funus.] Arbitratur Lipsius funus publicum & indictivum idem esse, quod idem est ac si diceret publicum à privato nihil differre. Indictiva enim plurima mere privata sunt, licet per præconem populus evocaretur, κα[illegible]). Publica quidem funera indictiva fuerunt omnia: sed non omnia indictiva, publica: ut nec publica omnia, Censoria. Funus unicuique privato indicere licuit, & indictivo funere ex ædibus efferri præco eos dicit qui è tabernis efferuntur. At tabernæ humiles & privatæ domus sunt. *Gutherius.*

1 *Apud forum Augusti.*] Vbi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius. *Lipsius.*

2 *Procurator Asiæ.*] Eadem omnia è Tacito Dio, libro LVIII. in extremo. *Lipsius.*

3 *Ne se jus.*] *Non se ei jus.* Muretus.

4 *Damnatur.*] Ne de ultimo supplicio intelligas, ut ex Dionis testimonio, subaudio, *in exilium.* Vertranius.

5 *In C. Silanum.*] Qui relegatus erat in insulam Cytheram. *Muretus.*

6 *Egitque Nero grates.*] Nero Germanici filius. *Muretus.* Hinc observabis, solitum fuisse principibus adolescentibus, publicam aliquando caussam suscipere, ut provincialium gratiam acquirerent, studiumque eloquentiæ ostenderent. Sic de Clau-die

tes ea caussa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac [1] forma principe viro digna, notis in eum Sejani odiis ob periculum gratiora. Sub idem tempus *de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege* disseruit Cæsar. *Nam* [2] *patricios confarrea-*

dio Nerone sextumdecimum annum agente, Tacit. l. XII. *Utque studiis honestis, & eloquentia gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta.* & de eodem Sueton. VII. *Pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit.* Tiberius quoque, ut idem testatur Suet. c. 8. *Civilium officiorum rudimentis Regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus est.* Pichena.

1 *Forma principe viro digna.*] Euripides: εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Vide nostras Varias. Muretus.

2 *Nam patricios confarreatis parentibus.*] Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios.* Quia cum quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique Majores dicti. alii etiam è plebe, appellatique Flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus.* quia, ut Plinius ait, *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, Usu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus, Farre videtur, quod Dionysius appellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. etatque necessum non solùm Flaminem nasci confarreatis parentibus, sed & ipsum cum Flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis à Pithœo: *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant. Usu, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset. Farre, cùm per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam conjungebantur: unde Confarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coemptione verò atque in manu conventione, cùm illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterùm alibi: *Quid enim est aliud dextra, quàm in manum convenire? quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur. quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam jure Pontificio in Matrimonium necesse est convenire.* Et paullo post: *Mos fuit Flamini ac Flaminicæ, ut per Farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjectâ poni, ejus ovis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit.* Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in Diffarreatio, & Arnobium lib. IV. *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt antè quæsitis. Usu, farreo, coemptione, genialis lectuli sacramenta condutunt.* Lipsius.

Patritios confarreatis parentibus.] Plinius l. 18. *Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant.* Constat a. ex hoc loco, pervetustas valdeque difficiles fuisse cærimonias contrahendi matrimonii per confarreationem. De hoc Boëthius in Top.

reatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse ut olim, eam copiam, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei caussas adferebat; potissimam, [1] *penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius cærimoniæ difficultates, quæ consulto vitarentur:* [2] *& quando exiret è jure patrio, qui id*

Cicer. lib. 2. prope initium. *Ferretus.* Cum ex lege Regia mulier in viri manum conveniret, certis verbis (quæ utinam ex Vlpiani scriptis superessent, uti hoc superest) testibusque præsentibus, solenni sacrificio facto, panis farreus, ante novam nuptam delatus, aderat, quem conjuges participarent: inde ductum sacri nomen *farreatio*, aut *Confarreatio*, cujus vinculo nihil religiosius Plinius ait l. 18, 3. & Dionysius Antiquitatum l. 2. *Vertranius.* Tribus modis nuptiæ fiebant, usu, farre, coëmptione. Boëthius in Topica. Vlpianus tit. 9. *Farre convenitur in manum, certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.* Muretus.

1 *Penes incuriam.*] Ego potiorem causam existimavi, Coëmptionem, per quam matrimonio contracto, mulier minori negotio & pari jure, ac si per farreationem, in viri manum & potestatem transiret. Qua de satis multa in quæstione Iuris trium liberorum emisi. *Vertranius.*

2 *Et quando exiret.*] Defectum locum censeo: & deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus cæremoniæque Flaminio adjunctæ, habes apud Agellium lib. x. cap. xv. *Lipsius.*

Et quando exiret.] Lego quæsitive; *Ecquando exiret è jure patrio, qui id Flaminium adipisceretur, quæque in manum Flaminis conveniret?* Rhenanus. Ego nihil muto, sed *quando*, pro *Quoniam*, à Cornelio familiarissime usurpatum, expono, auctore Pompeio lib. xv. Scripti a. sententia est: Licet moris esset capi flaminem ex confarreatis patribus natum, desiit tamen matrimonium per confarreationem contrahi, quoniam filius ex eo natus, si deinde flamen fieret, vel filia, si per sacras nuptias in viri jam flaminis, futurive, potestatem veniret, è vinculis patriæ potestatis evolarent: quod patres tam graviter molesteque tulerunt, quam patria potestas inæstimabilis res & est, & dicitur. Duplicem vero philologus ex hoc loco fructum historiæ metet: unus est, in ea forma dicendi, *in manum convenire*, quod alii *in matrimonium* dicunt, ut Agellius l. 18. c. 6. & ita à Papiniano Pauloque scriptum referunt libri Digestorum Etrusci. Alter fructus percipitur ex eo, quod filia quæ flamini farreatione nupsisset, in mariti, non etiam patris manu fuit: tametsi nupta per coëmtionem nec emancipata in patris & mariti potestate fuerit: quod alibi me fidissimis testimoniis recordor asseruisse. *Vertranius.* Qui patria potestate liberantur, aliquando capite minuuntur, ut qui emancipantur: venduntur enim: aliquando non: ut olim qui fiebant flamines Diales, hodie qui Episcopi. Ne ii quidem capite minuebantur, qui morte patris fiebant juris sui. Liberabantur & Flaminicæ, fiebantque in viri potestate dum convenirent in manum: Quanquam alioqui nuptiæ non liberent à potestate patria: nam & filius qui uxorem duxit, manet in potestate patris, & filiafamilias quæ nupsit. Vlpianus tit. 10. *In potestate parentum esse desinunt, &* hi

id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege; sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum *instituto flaminum nihil demutari.* Sed [1] lata lex, qua *flaminica Dialis*

[1] *sa-*

bi qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Vestæ capiuntur. Vide & Gellium 10,15. *Muretus.* Defectum esse censent viri docti: mihi aliter videtur. Inter causas omissæ confarreationis, has adfert; unam, cærimoniæ difficultates, quas vel incuria negligerent, vel consulto vitarent. Alteram, ob privilegia liberorum, qui flamines aut flaminicæ: quia ii adepto sacerdotio statim exibant è patris potestate: quod nolebant patres, & ne inviti paterentur, omittebant usum confarreationis, ne liberi eorum in id sacerdotium legerentur. Nam alioqui filii, etiam honoribus aucti, filiæ, etiam nuptæ, manebant tamen in patris potestate, ut notum est è nostris legibus. Re deliberata, Senatus in ipsis cærimoniis & in jure flaminis nihil mutat: in jure flaminicæ hoc tantum, quod sacrorum causa in manu viri est, cetera in manu & potestate patris, sicuti aliæ feminæ. De confarreatione multa docte notata, & ex omnibus clarum, sanctas habitas eas nuptias. ideo prisci moris servantissimus Apulejus Cupidinis nuptiis eam adhibet, loco vulgo corrupto, quem obiter emendabo lib. v. Miles. *Ego vero sororem tuam & nomen quo tu censeris ajebat, jam mihi confestim arra atque his nuptiis conjugabo.* Lib. vett. constanter habent, *confestim arreat hiis nubtiis.* Scilicet scripsisse illum, *jam mihi confarreatis nubtiis conjugabo.* Mercerus. Vt hæc cum superioribus nectas, non *Et* legendum, sed vel *Ob id*, vel quid aliud in eam mentem. Causas n. prioribus recensuit, cur de jure flaminis & flaminicæ novando decernendum, quas ita claudit. Etiam hæc ipsa, male puncto à se invicem divulsa, sic distingue: *Ob id quando exires &c. conveniret, ita medendum senatus decreto.* Acidalius. Assentior Vertranio, cui locus integer: hæc est n. tertia, & ultima causa desitæ confarreationis: prima in incuriam, secunda rejicitur in difficultates. *Et quando.* Vt *Et quando de religionibus tractabatur* lib. 3. Ann. *Salinerius.*

1 *Flaminica Dialis.*] Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco, MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. *Lipsius.*

Lata lex, qua Flaminica &c.] Lata lex est, qua flaminis uxor in solius mariti, non etiam in patris potestate esset, quantum ad sacra & eorum rationem attinet, quæ cincta, vesteque velata Flaminica faciebat, & sibi ministram Flaminiam habebat, auctoribus Pompejo & Agellio lib. 6. & 10. c. 15. Ex quibus emendandus videtur locus Tertulliani, exhortatione ad Castitatem, ibi, *Flaminia non nisi univira est, quæ Flaminii lex est.* Erunt tamen quibus legere placebit, eo quod ex Auximo Italiæ fertur inscriptio, *VRBIA. L. F. MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. MARITO,* &c. Ego non moveor. *Vertranius.* Recte, *Flaminica.* Ita semper Gellius, Festus, Servius, alii: & aliam esse *Flaminiam* ostendit Festus, sacerdotulam videlicet, quæ Flaminicæ præministrat, ut *Flaminius Camillus*, qui ministrat Flamini. De hac sacerdotula capio antiquum lapidem. MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. & Ovid. II. Fast. *Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi.* quamvis secus alii. *Mercerus.*

1 *Sa-*

[1] *ſacrorum cauſſa in poteſtate viri*, [2] *cetera promiſcuo feminarum jure ageret.* & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtque gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum *Corneliæ virgini*, quæ in locum Scantiæ [3] capiebatur, [4] *LLS. XX. & quotiens Auguſta theatrum introiſſet, ut* [5] *ſedes inter Veſtalium conſideret.* Cornelio Cethego Viſellio Varrone Coss. Pontifices, eorumque exemplo ceteri ſacerdotes, [6] cum *pro incolumitate Principis* [7] vota ſu-

17

1 *Sacrorum cauſa.*] Quod quædam ſacra obiri oporteret à Flaminica, quę obiri nefas putaretur ab ea, quæ alia poteſtate, quam viri contineretur. *Muretus.*

2 *Cætera promiſcuo fæminarum jure ageret.*] Hæc accipienda ſunt, ut flaminis uxor ſicut aliæ fœminæ, quæ per coëmtionem, confarreationemve alii quam flamini nupſiſſent, extra cauſam ſacrorum, in patris ſimul & mariti manu eſſet: alioquin Flaminii lex non ſubſtiterit. Cum autem ex cauſa divertere mulieribus prohibitum non eſſet, *Flaminica divortium nullo modo facere licebat*, inquit Feſtus lib. 6. Plane quod dei ſacris & ſacerdotio una cum matrimonio ſatisfacere minus poſſet, propter ſacerdotium alius ſacerdos, divertiſſe ab uxore, bona gratia potuit, teſte Hermogeniano. D. de donationib. inter virum & uxorem 60 & 62. at Flamen Dialis non potuit. Sic enim ex libro Fabii Pictoris Agellius refert 10, 15. *Flamen uxorem, ſi amiſit, Flaminio decedit: Matrimonium Flaminis niſi morte, dirimi non eſt jus.* Vertranius.

3 *Capiebatur.*] De hoc ritu Gellius 1,12. *Muret.*

4 *H S vicies.*] Octo millia ſcutatorum monetæ. *Muretus.* Vt curioſis ſatisfaciam, hujus numeri notas, quomodo ſe habent in Man. hic delineavi: h̄ n x̄x. *Pichena.* Ego & opinor legendum *ſeſtertium vicies*, quæ ſumma centuplo eſt amplior. nam illa altera liberalitas à contumelia quam honore tam dantis quam accipientis propius abfuerit. & ſane 2,86. Agrippæ filiam idem ille *Cæſar, quamvis poſthabitam, decies ſeſtertii dote ſolatus eſt.* ut ita non mirum fuerit duplum ejus pecuniæ, huic, quæ capiebatur, datam. efficiunt autem LLS. XX. circiter quinquaginta nummorum Imp. millia; quantum agitatori ſuo contuliſſe ſucceſſorem Tiberii Cajum ſcribit Sueton. c. 55. *Freinsh.*

5 *Sedes inter Veſtalium.*] Quibus locus è regione Prætoris. Suetonius Aug. cap. LXIV. *Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatum, & contra Prætoris tribunal dedit.* Lipſius.

Sedes inter Veſtalium.] Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatum, & contra prætoris tribunal dedit Auguſtus, Suetonii XLIV. *Vertranius.*

6 *Cum pro incolumitate &c.*] Prima decennalia Tiberii. Lege quæ narrat Dio lib. 53. Sic antiquitus 3. Nonas Januar. fiebant vota pro ſalute Imp. Plutarch. in Cic. Solvebantur a. quinquennalia, aut decennalia, pro quinquennio, decenniove præterito. Suſcipiebantur; ſcribebantur in tabulis, & ſignabantur pro futuro. *Muretus.*

7 *Vota ſuſciperent.*] De quibus dicam Annali XVI. Ceterùm notat Dio hoc anno prima decennalia Tiberii Cæſaris celebrata: quorum originem pete

ſuſciperent, *Neronem* quoque & *Druſum* iiſdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam adulatione: [1] quæ moribus corruptis, perinde anceps ſi nulla, & ubi nimia eſt. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero *æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ*, impatienter indoluit: accitoſque Pontifices percunctatus eſt, *num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent*. Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perſtricti, (etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores civitatis erant:) ceterum in ſenatu, oratione [2] monuit in poſterum, *ne quis [3] mobiles adoleſcentium animos, præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret*. Inſtabat quippe Sejanus, incuſabatque *diductam civitatem, ut civili bello; eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent: ac ni reſiſtatur, fore pluris. neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quam*
18 *ſi unus alterve [4] maxime prompti ſubverterentur*. Qua cauſa [5] C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Ger-

pete ab eodem ſcriptore lib. L.III. *Lipſius.*

1 *Quæ moribus corruptis.*] Gnome ſub Tiberio veriſſima, & alibi à noſtro diverſis verbis exarata. l. 3. Ann. *Scilicet illum qui libertatem publicam nollet, tam projectæ ſervientium patientiæ tædebat.* quodnam igitur ſub eo tutum iter? quod inſtitit Lepidus ſummæ ſapientiæ vir, trivitque. *Inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.* Salinerius.

2 *Monuit in poſterum.*] *Monendi* verbum, hoc loco auctoritatem atque poteſtatem includit: ita Sup. 3,6. *Monuit edicto.* Freinsh.

3 *Mobiles adoleſcentium animos.*] Intelligo *mobiles*. At me hercule, ſi quid judico, melius hic, *nobiles*, quod mecum probabit, quiſquis paullo accuratius omnia in rem cogitabit. *Acidalius.*

4 *Maxime prompti.*] Sane *promptus* interdum ea ſignificatione ponitur, ut pro *opportuno*, qui facile impelli poſſit, accipiatur: quomodo 15,19 conjunguntur *prompta & obvia.* Sed hic rectius exponatur *promptus*, audax & δραστήριος, minime enim ipſa res patitur, ut Silius & Sabinus, de quibus ſtatim ſequitur, præ cæteris Agrippinæ cultoribus, veris, ſive ſimulatis, ad injurias opportuni fuiſſe credantur. *Freinshemius.* Cicero lib. 2. Famil. ep. 18. *tres fratres, ſummo loco natos, promptos, non indiſertos, te nolo habere iratos.* Iuſtinus lib. 22. *ex plebe quoque locupletiſſimos & promptiſſimos interficit.* Noſter in Agricola: *multi fortuitis caſibus, promptiſſimus quiſque ſævitia principis interciderunt.* Gronovius.

5 *C. Silium & Titium Sabinum.*] Legendum eſt, *Titurium Sabinum.* Muretus.

1 *Viri-*

Germanici perniciosa[1] utrique; Silio, & quod ingentis [2] exercitus septem per annos moderator, [3] partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis [4] in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, *suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset.* Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, [5] imparemque tanto merito rebatur. Nam [6] beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, [7] pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ 19 invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui *paternas inimicitias* obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gratifi-

1 *Utrique Silio, & quod.*] Levis distinctio, sed in qua ad sententiæ lucem grande momentum: L. *utrique: Silio &, quod ingent.* &c. i. Silio etiam id perniciosum, præter amicitiam Germanici, quod &c. *Acidalius.* Nota hic vim particulæ *&*, quæ posita est pro etiam, vel insuper, hoc sensu: utrique perniciosa erat amicitia Germanici, sed præter illam Silio hoc quoque *quod ingentis exercitus* &c. quomodo infra 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens.* Adde 4,74. & 6,18. Falluntur ergo, qui aliter hic scribunt aut explicant. *Freinsh.*

2 *Exercitus septem per annos.*] Apud ripam Rheni, ut dictum est lib. 1. *Muretus.*

3 *Partisque apud Germaniam triumphalibus.*] Grave erratum est interpretis, qui diversissima duo, *triumphalia* videlicet *in Germania* parta, & *victoriam Sacroviriani belli* conjunxit; tamquam ob bellum Sacrovirianum, triumphalia ista accepisset Silius. Sed hæc quidem acceperat diu antequam bellum Sacrovirianum moveretur; ob res in Germania cum Germanico gestas, 2, 72. At bellum Sacrovirianum in Gallia ortum oppressumque est 3, 40 & 43 & seqq. *Freinsh.*

4 *In alios dispergebatur.*] Ita Man. vulgo, *dispergatur.* Pichena.

5 *Imparemque tanto merito.*] Alii legunt *imparemque se tanto merito.* Ego nihil muto: nam eandem fortunam suam Cæsar tanto merito imparem rebatur. *Idem.*

6 *Beneficia eo usque læta sunt.*] Senec. Ep. 19. Et Epist. 81. in fine. Et de Benef. l. 2. c. 24. *Tutius est quosdam offendere, quam demeruisse: argumentum nihil debentium, odio quæritur.* Pichena.

7 *Pro gratia odium redditur.*] Seneca Epist. XIX. *Quidam quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum, debitorem facit: grave, inimicum.* Lipsius.

Pro gratia odium.] Sic Tiberius maturem

tificabatur. precante reo *brevem moram*, *dum accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar. *solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respub. detrimentum caperet.* Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur [1] multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, [2] aut Varro consul, aut illud Respub. esset, coguntur patres; silente reo; vel si defensionem cœptaret, non occultante cujus ira preme-

trem oderat, quod ejus opera ad imperium pervenisse videretur. Sic & Nero. *Muretus.*

1 *Multa adseveratione.*] *Adseveratio* nihil hic est aliud, quam quod nos dicimus *ernst*. etiam de ficta tantum & adsimulata severitate. Est igitur tantum adsimulatio & larva quædam serii negotii, quod tamen revera longe alio modo, quam appareat, tractetur. Sicut in præsenti causa nihil erat certius, quam ira Tiberii Silium premi, & jam exitio destinatum, nec quocumque modo illud effugiturum esse: verum hoc occultabatur; & inducebatur species alia, tamquam apud patres reus ille postularetur. qui libero, ut quondam, quid firmarent mutarentve, causæ cognitionem essent suscepturi. Sed hæc omnia inania fuisse arguit, & imaginem sine vi retinuisse; neque enim revera legibus cum Silio actum esse (quanquam ex obtenderentur) neque etiam præsentem rerum statum *reipublicæ* appellationem mereri, quum ab unius nutu penderent omnia. Hanc ego rem non possum explicare evidentius, quam nescio cujus festivissima comparatione; qui homines quosdam in rebusp. ait reperiri, Caryatidibus aut Atlantibus similes, qui licet nihil omnino ferant, eam tamen asseverationem vultu gestuque præferunt, tamquam universum ædificii onus soli sustinerent. *Asseverare* enim non semper idem est quod *affirmare*. Sicut *asseverare frontem* apud Apulejum l. 3. Metam. est *contrahere & formare ad severitatem, serium intueri*. Sic apud nostrum 13, 18. *Viri gravitatem adseverantes*, dicuntur vultu eam gestuque & sermone aliaque specie præferentes. *Freinsh.*

2 *Aut Varro consul.*] Ut Varro verbo consul erat, re mancipium; ita & *reipublicæ* nomen quidem jactabatur, penitus autem tyrannis erat. quod adposite potest exprimi per hæc Dionis 45, 4. τόν τε τῆς ἐλευθερίας σχῆμα ἐφαντάζετο, καὶ τὰ τῆς δυναστείας ἔργα ἐγίγνετο. *Freinshemius.* Corrigo locum palam corruptum: *quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut per Varronem consulem, aut illud reipublicæ interesset.* Hæ tres enim sunt causæ, ob quas senatus legitime poterat cogi, quasi negotium Silii exigeretur ad leges, aut persecutio fieret instinctu Varronis consulis, aut res esset, quæ magnopere ad remp. pertineret. *Harlans.* At tu cave tam infeliciter corrigenti auscultes. Cicero 7. fam. 30. *sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant.* lib. 9. epist. 14. *quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere.* lib. 4. epist. 2. *te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum.* Gronovius.

1 *Vxor*

meretur. *Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, &* [1] *uxor Sosia* arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. Sævitum tamen in bona, [2] non ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: [3] sed liberalitas Augusti avulsa,

20

1 *Vxor Sosia.*] Non id ei crimini dabant, quod Sosiam duxisset; verum quod uxorem suam, cujus nomen obiter adjicitur, ab injuriis provincialium non abstinuisset. *Nam* viri in eo culpam, si femina modum excedat, sup. 3, 34. audivimus. ubi etiam præced. c. adfirmaverat Cæcina, *quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari.* Facem dictis adlucere potest etiam Vlpianus in l. 4. §. 2. de Offic. procos. *Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine uxore: sed & cum uxore potest: dummodo sciat senatum Cotta Messallino consente, constituisse* (sic puto leg. ex Tacit. 6, 20.) *futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur.* Freinsh.

2 *Non ut stipendiariis.*] Id est, Gallis provincialibus, quos exhauserat. *Lipsius.*

Stipendiariis.] *Provinciales* quia ferme *stipendiarii & tributarii, vectigalesque* fuerunt, interdum aliquo nominum horum designantur. Hoc sensu 11, 22. *stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus.* Quamquam non omnia oppida, quæ in provinciis erant sita, stipendiaria essent. Quam differentiam egregie docent quum alia Plinii loca, tum hic ex 3, 3. de Hispania citeriore: *Provincia ipsa* CLXXIX. *continet oppida. in iis colonias* XII. *Oppida civium Romanorum* XIII. *Latinorum veterum* XVII. *fœderatorum unum, stipendiaria* CXXXVI. Sunt igitur *stipendiarii* ea pars provinciæ, quæ stipendia pendit. unde patet quid infra 4, 73. sit *stipendiarius Cruptorix.* Freinsh.

3 *Liberalitas Augusti avulsa.*] Alii aliter, in loco, ut solet, obscuro. & ferè intellegunt, avulsis separatisque iis, quæ Augustus dono ei dederat, reliqua petita in fiscum. Ego putarem, illa vel maximè obnoxia fuisse, & ut ab ingrato repetenda. Sed meo judicio, nihil hic de primo Augusto, de Tiberio ipso sermo est: & hic denique avaritiam ejus se revelasse, anteà occultam. Legerem pro hoc sensu, *Augusti convulsa.* Suprà Tacitus dixit, *Tiberium adversus pecuniam satis firmum fuisse*: & alibi sic ostendit. *Lips.*

Sed liberalitas Augusti.] Danesius addebat ex v. c. particulam, *&*, legebatque: *sed & liberalitas,* &c. *Vrsinus.* Non carent hæc obscuritate, cui tamen sic obviam iri potest. Si à provincialibus quis repetundarum argueretur, & convinceretur, in quadruplum lis æstimabatur. at hic nemo provincialium repetebat. Ergo hujusmodi bona Tiberius sibi adjudicavit, quod iis potius inhiaret, quæ liberaliter Augustus in Silium contulerat; quam ut satisfieret provincialibus, quorum nemo res persequebatur. *Salinerius.* Corruptus mihi videtur locus. Si tamen, ut se habet, defendendus sit, innuit, plurima Augustum Silio liberaliter olim dono dedisse, nempe hortos, villas amœnas & similia. quorum aviditate motus Tiberius in Silii bona sæviit: curavitque computari singillatim ea omnia, quæ fisco

pe-

avulsa, computatis singillatim [1] quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. contra Manius Lepidus *quartam accusatoribus* [2] *secundum necessitudinem legis, cetera liberis* concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sa-

petebantur, ut scilicet inter illa, comprehenderentur etiam Augusti dona. Alium sensum, fortasse non absurdum, excogitavit Franciscus Venturius, scilicet: sed liberalitas, qua Augustus usus, quamque Tiberius usque ad hæc tempora imitatus est, tum primum corrupta. *Pichena.* Varii varie locum hunc exponunt: mihi certum est de primo Augusto sermonem hic esse, non de Tiberio, quem noster nusquam Augustum nominat ex sua persona. Sensum porro hujus periodi hunc esse putem, ut dicat in bona Silii sævitum esse, non ut redderentur provincialibus, quæ ipsis eripuisset, sed ut repeteretur pecunia, quam ex liberalitate Augusti cum alias, tum etiam præcipue, credo, ex testamento ejus cepisset, atque ita singulæ res, quæ fisco petebantur, æstimatæ computatæque sunt, donec illa summa conficeretur. *Freinshemius.* Satis obscurum mihi videtur, si quid aliud in hoc scriptore. Sequutus autem sum hunc sensum: ereptum esse, quidquid Augusti liberalitate umquam accepisset: & donec ea summa conficeretur, optima & preciosissima quæque æstimata, & procuratori fisci adjudicata esse. Sic 1. H. 90. Vbi vide. Clarior futura res erat, si de insigni aliqua principis ejus liberalitate, hunc in hominem collata, constaret: sed quando nihil ea de re adnotatum ad nos pervenit, tamquam in tenebris micandum est. *Freinsh.*

1 *Quæ fisco petebantur.*] Qui fit, ut fiscus ejus invadat bona, qui sua manu damnationem præverterat? Tac. 6. Ann. 29. *Nam promptas ejusmodi mortes &c.* Silius in reatu majestatis mortem sibi conscivit, *sed cuncta quæstione majestatis exercita.* Labeo concidit aliis de causis. *atque illum quia male administrata provincia aliorumque criminum urgebatur.* Discrimen haud absimile etiam fuit reis obeuntibus mortem naturalem. Vlp. l. fin. DD. ad l. Iul. majest. *Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate, nisi quis forte majestatis reus fuit.* Salinerius.

2 *Secundum necessitudinem legis.*] Legis, ut censeo, Iuliæ de Majestate. Nam quod alii de Papiâ suspicantur, refuto. Dicit à me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege Majestatis. Quarta autem præmium, non in hac solùm, sed etiam De repetundis lege. de qua ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non uno loco ostendit, Quadruplatores dictos à præmio quartæ, quam consequebantur. Innuit ipse Cicero lege & more id receptum. *Non enim*, inquit, *spolia C. Verris, sed existimationem populi Rom. concupivi.* Fortassè & in criminibus aliis præmium idem. Ideò vulgare præmium id interpretor in Paullo, lib. XIII. De jure fisci: *Heredem*, ait, *ejus ultra vulgare præmium nihil consecuturum.* De lege Majestatis, auctor mihi adfirmandi Iosephus l. XIX. ubi de servis, quos Cajus in dominos emittebat: μᾶλλον γὰρ, inquit, ψευδομαρτυρίαις τε κατὰ τῶν κυρίων ἐπιστεύοντο, καὶ τὰ χρήματα

ἐδεί-

ſapientem virum [1] fuiſſe comperio. [2] Nam pleraque ab ſævis adulationibus aliorum, [3] in melius flexit: [1] ne-

ἐνδείξασιν αὐτῶν, ἅμα μὲν ἐλευθέροις τε εἶναι καὶ πλουσίοις, μισθὸν τῆς κατηγορίας, διὰ τὰ ἆθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῆς οὐσίας: *Facile enim iis & mentientibus contra dominos credi, & opes aperientibus ſimul liberis divitibusque fieri: propter præmium accuſationum, quæ octava bonorum pars iis propoſita.* Si octava ſervo, benè colligo, libero quartam. Nec in ſervili accuſatione aliud capere perſuadeor, quàm crimen Majeſtatis. Illud moneo, Principum ævo, non tam ex lege quàm arbitrio Senatus præmia decreta. Libro VI. infrà: *Quâ damnatâ cùm præmium accuſatori decerneretur, Iunius Otho trib. pl. interceſſit.* Sic libro XVI. *Liberto & accuſatori præmium operæ* (non pecunia ulla ſed) *locus in theatro inter Tribunicios viatores datur.* Interdum certa pecunia attributa, ut Eprio Marcello quinquagies H-S, Thraſea damnato: Regulo ſeptuagies H-S. & ſacerdotium, damnato Craſſo. Tacitus Ann. lib. XVI. & Hiſtor. IV. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæſaris percuſſores accuſabant, χρήματά τε, inquit, ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἀρχὴν ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μετ' αὐτὸν, τούς τε υἱεῖς, τούς τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. id eſt: *Præmium accuſationis pecuniam accipiebant è bonis damnati, & honorem aut magiſtratum quemcumque is gerebat: item vacationem à militiâ ſibi, liberis, nepotibus.* Vt videantur legis ejus Pediæ exemplo inſtituta præmia accuſatorum. *Lipſius.*

Quartam accuſatoribus ſecundum.] Cujus legis neceſſitas hæc fuerit, ſi Papiæ non fuit, amplius quæro. Cornelius *quartam* præmium accuſatorum appellat: Papia lege, quæ tum vigebat, cum hæc M. Lepidus cenſuit, præmium delatoris fuit dimidia bonorum ejus, qui deferretur. Quod huic loco facile poſſet accommodari, ſi pro *quartam*, legeres *partem*: quæ κατ' ἐξοχὴν exaudiatur dimidia. Movet Suetonius Nerone, illis verbis, *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit*: unde *quadruplatores* dictos Alexandrius exiſtimat. Sed vehementer fallitur, qui Plauti Perſæ initio; & Livii III. extremo, & Tullii in Verrem III. *quadruplatoris* mentionem legiſſe potuit, antea multis ſeculis, quam Neroniana recognitio quartas bonorum pro dimidia induxerit. Equidem manus ab auctoris ſcripto continendæ ſunt, niſique viva ratio & ſpirans urgeat, ſine emendatioris codicis ope quicquam mutare temerarium exiſtimo. Magis igitur placeat conjectari, ex quadam veteri lege, præmium delationis fuiſſe bonorum ejus, qui deferretur, quartam, quam auxit ad dimidiam uſque lex Papia, ut opinor, pro certo crimine duntaxat, deindeque Nero ad quartam priſtinam retraxit. Ex eo vero interea dum lex Papia valuit, præmium delatorum in cæteris criminibus non deſiit eſſe quarta, de qua fit ſermo. Sed neque hinc ad quadruplatorem tranſeo, qui à delatore multum differre videtur: nec fallor, niſi labitur Pompejus libro XV. quæ diſquiſitio locum alium exigit. *Vertranius.*

1 *Fuiſſe comperio.*] Salluſtii verbum in Iugurthino, cujus ſtudioſus imitator hic noſter. *Muretus.*

2 *Nam pleraque.*] Τὰ πολλά. *plerumque.* Idem.

3 *Flexit in melius.*] Abſolute poſitum. Sic lib. I. *Tunc à veneratione Auguſti orſus flexit ad victorias, triumphoſque Tiberii.* Sic in hoc ipſo libro. *In ambitionem flexiſſe.* Ductum à cura il-

[1] neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. Unde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an [2] sit aliquid in nostris consiliis, liceatque [3] inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. [4] At Messallinus Cotta haud minus claris majoribus, sed [5] animo diversus, censuit [6] *cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus*

ribus; aut à navibus. *Muretus.* Ita vetus liber. Vulgo tamen repositum fuerat, *deflexit.* Pichena. Non vult auctor ex adulationibus aliorum illum aliquid efformasse boni. sicut verbi gratia, ex malis moribus bonæ leges latæ dicuntur: sed illas ipsas adulationes eum prudenter fregisse, atque ubi crudeles sententiæ ab hominibus principem aut Sejanum adulantibus dicerentur, eas mitigasse. *Freinsh.*

1 *Neque tamen temperamenti egebat.*] Qui aliquid habet, idque usurpat, eo non utique eget: quæ hujus loci est sententia: non illa: *necesse non habuisse adhibito temperamento.* hoc enim & totus hic locus probe consideratus & inprimis res ipsa non admittit. *Idem.*

2 *Sit in nostris consiliis.*] Τὸ ἐφ' ἡμῖν. *Muretus.*

3 *Inter abruptam contumaciam, & deforme obs.*] Hanc mediocritatem vitæ laudat etiam in Agricola socero, *qui non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat.* deinde sequitur: *sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum reip. usum, ambitiosa morte inclaruerunt.* Senec. de Tranq. c. 3. *Ille vir fuerit, qui periculis undique imminentibus armis circa & catenis frementibus, non alliserit virtutem, nec absconderit.* Pichena.

4 *At Messallinus Cotta.*] Hunc libro sequenti sævissimæ cujusque sententiæ auctorem vocat. *Muretus.* Hunc tertium censuisse volunt, de quo tamen haud immerito dubites, non enim quia nullius inter hunc & priores adnotata est sententia, statim etiam sequitur Messallinum hunc tertiæ sententiæ consularem fuisse, & certe ut alios taceam, *Cn. Lentulum*, qui nominatur 4, 29. ante hunc Messalinum censuisse verisimile est. *Freinshem.*

5 *Animo diversus.*] Si huic tantum causæ accommodas, falleris, nam *animo* hominis istius mens, ingenium, natura designantur. quibus à Lepido gravi & moderato viro, longissime diversus erat ipse per crudeles adulationes *sævissima cujusque sententia auctor.* Quo nomine semel atque iterum notatur ut 5, 3. 6, 5. *Idem.*

6 *Cavendum Senatusconsulto.*] Et cautum non dubiè hoc anno. Si enim antè; quorsus hæc sententia? Tamen Ulpianus De Officio Proconsulis; decretum id refert ad Cottam & Messallam Coss. id est, ad quartum ante annum. Ait: *Proficisci quidem Proconsulem melius est sine uxore; sed & cum uxore potest, dummodò sciat Senatum Cottâ & Messallâ Coss. censuisse futurum, ut si quid uxores eorum qui ad officia proficiscuntur deliquerint, ab ipsis ratio*

tus & culpæ alienæ nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam suis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac [1] feroci viro. Is namque [2] ut rettuli, *cessurum se urbe ob factiones accusatorum* in senatu clamitaverat: & spreta potentia Augustæ trahere in jus Vrgulaniam, [3] domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens [4] Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, [5] etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. [6] Pisonem Q. Granius secreti

21

ratio & vindicta exigatur. Vir doctissimus conatur legere, *Senatum Cottâ Messallino consulente censuisse.* acute: sed me judice, non exsolvet ullum acumen Domitium hac culpâ. *Lipsius.*

Cavendum S.C.] Lapsus igitur memoria Vlpianus in l. Observare D. De officio Procos. & legati, qui hoc Senatum censuisse dicit, *Messalla & Cotta Coss.* id est, quadriennio ante, nisi apud eum legendum sit, *Cotta Messallino consulente*, ut Iac. Cujacius l. 6. c. 30. Observationum. nam, ut quidem ait ipse, etiam Senatores *consulere* dicuntur, l. 2. D ad Vellejanum, sed indubitate ibi legendum est *censuerunt.* Itaque fortassis ibi quoque *censente* legendum. *Muretus.*

1 *Feroci viro.*] Ferox quamquam interdum, raro tamen, reperiatur pro forti, dubium tamen non est, quin vulgata significatione hic accipiendum sit, pro audace, contumace, præcipiti. *Freinsh.*

2 *Vt rettuli.*] Libro 1. *Lipsius.*

3 *Domo principis.*] Auctor supra *domum Cæsaris*, quam hic *Principis*, nominaverat: majorque erat audacia *Cæsaris domo*, quam matris ejus ream exciviſſe. 1. H. 27. & in Suetonii Vitellio cap. 15. vocari videtur *Tiberiana domus.* potuerunt tamen simul habitasse: sed non ideo quoque transformanda erat Taciti scriptio, quum ea longe majorem haberet efficaciam. *Freinsh.*

4 *Tiberius civiliter habuit.*] Ovidius. *Exercet memores, plusquam civiliter iras.* vide quæ ad lib. 1. adnotavimus. *Muretus.*

5 *Etiamsi impetus offensionis.*] In eandem sententiam Homer. Iliad. α. vers. 81. Εἴπερ γάρ τε χόλον γε, &c. Id est,

Nam quanquam in præsens violentem concoquit iram,
Conceptam tamen illam alta sub mente recondit. Idem.

6 *Pisonemque gravius.*] Mendum arguunt multa. Primum, quòd accusator nemo expressus, ut solet. quòd Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens Imperatori. quòd pars accusationis spreta dicitur, ut atrocior vero: quod non evenisset Principe accusante. Ne quis dicat non legitimam accusationem fuisse, tantùm Principis mandatum: ecce addit, *Ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam.* At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur, *Pisonem Q. Granius.* Granii Romæ non ignoti jam inde à Lucillii ævo, apud quem Granius præco: & infrà lib. VI. Granius Martianus, suprà l. 1. Granius Marcellus. *Lipsius.*

Pisonemque gravius.] Leg. *Pisonem Q. Granius* Muretus. Lipsius ita restituit: *Pisonem Q. Granius.* Corrupte.

creti ſermonis incuſavit adverſum majeſtatem habiti: adjecitque *in domo ejus*[1] *venenum eſſe, eumque*[2] *gladio accinctum introire curiam.* quod ut atrocius vero tramiſſum: ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus eſt reus; [3] neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de [4] Caſſio Severo exſule, qui ſordidæ originis, maleficæ vitæ, ſed orandi validus, [5] per immodicas inimicitias,

antea & inſulſe, *Piſonemque gravius.* Pichena.

1 *Venenum eſſe.*] Quo fine? an ut Cæſari præberet; an potiùs ipſe in neceſſitate uteretur? atque ita liberior ſcilicet, proviſo exitu, ferociorque agitaret. Et apparet ita mox factum, ac mortem ſumpſiſſe. *Lipſius.*

2 *Gladio accinctum introire curiam.*] Cape gladium iſtum, non pro enſe, ſed pro pugione. Enſis erat longior, pugio brevior: Pugio in latere dextro, vel in collo, vel ſub axilla; enſis in ſiniſtro. Suet. Aug. 35. *Ferro cinctum præſediſſe, & loricaſub veſte munitum, neminemque admiſſum Senatorum, niſi prætentato ſinu.* Calig. 12. *Intraſſe ſe cum pugione in cubiculum Tiberii dormientis, & miſericordia correptum, abjectoferro diſceſſiſſe.* Idem in Claud. 35. *Salutatoribus ſcrutatores ſemper adpoſuit*, id eſt, qui ſcrutarentur, an eſſent accincti pugione. *Aurelius.*

3 *Neque peractus ob mortem opportunam.*] Vide L. Defuncto D. De publ. judic. & L. in Senatuſconſ. D. ad S.C. Turpilianum. Fallit tamen in Majeſtate, ſed hic tantum de ſermone agebatur. *Muretus.* Piſonem ipſum ſibi necem conſciviſſe licet ſuſpicari poſſimus, tamen pro Taciti verbis aut ſenſu venditare non debemus. Quod *mortem oportunam* hic vocat Tacitus, id *maturam* Florus 3, 17. *Imparem Druſum, agrumque rerum temere motarum matura, ut in tali diſcrimine, mors abſtulit.* Vbi ſimillimum locum huic Corneliano maxime, adnotavi ex Livio 6, 1. de Q. Fabio eſt, & alius Plinii epiſt. 2, 11. *Honoratum cognitioni ſenatus mors opportuna ſubtraxit.* Freinshem.

4 *Caſſio Severo.*] Qui primus flexiſſe dicitur ab illa recta & vetere dicendi via. quem & hiſtoriam ſcripſiſſe comperior ex Tertulliani Apolog. & Suetonii Vitellio, c. 11. Ejus laudes vide apud Senecam patrem l. III. Controverſ. initio. *Lipſius.*

Relatum & de Caſſio Severo.] De ejus ingenio videndus Seneca in præfat. lib. 3. Controv. Hunc primum affirmant flexiſſe ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii, ſed judicii. Hic noſter, ſeu Fabius in Dialogo de Oratorib. Scripſit & Hiſtorias. Tertullianus in Apologetico. Suetonius in Vitellio. *Muretus.*

5 *Per immodicas inimicitias.*] Suſpectum. *Lipſius.*

Per immodicas inimicitias.] Niſi doctiſſimus vir admonuiſſet, non hic (ne paululum quidem) reſtitiſſem: verum cum is iſta in ſuſpicionem vocet, non abſurde hic aliquantum immorabor. Severus erat in paucis clariſſimus Orator: ſed inimicitiarum appetens, ut Trio. Tac. 5. Ann. *Nam Trio facilis capeſſendis inimicitiis & foro exercitus:* eaſque ſine modo exercens: quapropter à Tiberio ſeponitur in Cretam. quo in loco veteres artes non oblitus, interdicto aquæ & ignis in Seriphium Saxum clauſus eſt. Sed cur Tiberius, qui nimis delatoribus favebat, hunc diſtrictum accuſatorem ſepoſuit, & interdixit? Reſpon-

tias, [1] ut judicio jurati senatus [2] Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, [3] saxo Seriphio [4] con-

spondet noster. *quia scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* Salinerius. Suspectum est viris magnis illud *inimicitias* forsan sine causa solida. ecquis enim est, qui non statim oderit hominum ista mendicabula, canino ore ac dente impetentia ac lacerantia optimum quemque? sane & tales formidabiles Senatui ipsi, pluribus ostenderem, nisi id liquido satis ob oculos poneret unica historia Taciti. Unde etiam accidit, ut quoties data à principe occasio subvertendi istos, lætis id etiam animis præstiterint. Fidei causa adnoto, lib. 4. Ann. 71. & lib. 6. Ann. 4. & 10. & l. 13, 42. Nam haud semper licuisse uti in hos stilo decretorio, bene monuit Tacitus 4. Ann. 36. *Gruterus.* Suspectum id viro doctissimo, nec ob quam causam ita sit, indicat. Ego quidem nullam video, cum sit ille Cassius, cujus ingenium violentum notatur etiam ex dialogo de Orator. c. 26. tum iis quæ collegit Andreas Schottus in libello de claris apud Senecam Rhetoribus. Plurimos ergo accusavit, & prorsus sine modo, cum nec opes cujusquam, nec dignitatem vereretur, suo ingenio dicax & acerbus, quibus rebus etiam in exilio novos inimicos sibi suscitavit, qui hujus loci sensus est. *Freinsh.*

1 *Ut judicio jurati Senatus.*] Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. cap. XVI. noster supra, lib. 1. Ait, *judicio jurati Senatus.* quod erat, cùm Senatus Deum testem advocabat, se censiturum, quod e fide sua reque publica videretur. Livius lib. XLII. *Ut juratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret decerneretque.* Lib. XXX. *Patres igitur jurati (ita convenerat) ita censuerunt, uti Consules provincias inter se compararent.* Appianus lib. II. Civil. Τοῦτο μόνον δεξάμενοι τὸ λεχθὲν οἱ ἕτεροι, ἤτουν σφίσι ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. Tacitus hoc ipso libro: *P. Suillium amovendum in insulam censuit tanta contentione animi, ut & jurejurando obstringeret e Rep. id esse.* Morem eum posteà obtinuisse in omni Senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis, l. V. Epistol. *Quinetiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo, jurare coegit è republicâ esse quod censuisset.* Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenophontem περὶ ἀναβάσεως Κύρου. l. V. in oratione Hecatonymi. Εἰ μὲν συνεβουλευόμην ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι κἀγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μή, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. Sed is mos quando primum cœpit? haud temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo. in cujus causâ Tribuni plebis volunt & impetrant, ut *Senatus juratus sententiam dicat, uti solet in consessu judicum.* Dionysius ait, lib. VII. *Lipsius.*

2 *Cretam amoveretur.*] Quia viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Supra l. 1. Ejus scripta S. C. abolita, Caligula requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit. Suet. in Calig. *Muretus.*

3 *Saxo Seriphio.*] Verè, *saxo.* Vide Strabonem lib. X. *Lipsius.*

Saxo Seriphio.] Fabulam de Perseo.

22 [1] consenuit. Per idem tempus [2] Plautius Silvanus prætor, incertis caussis Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero; turbata mente respondit, tamquam *ipse somno gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsisset.* Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo [3] reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus [4] Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor ejus accusata *injecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito*, insons ju-

23 dicatur. Is demum annus populum Romanum longo adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam

seo lege apud Strabonem ad finem lib. 10. quæ hunc locum mirifice illustrat. *Muretus.* h.e. in ista insula adeo saxosa, ut revera nihil aliud sit præter saxum. *Freinsh.*

1 *Consenuit.*] Benè, *consenuit.* Nam annis XXV. in exsilio hæsit. Eusebius Chronicis: *Cassius Severus orator egregius XXV. exsilii sui anno, summâ inopiâ, moritur: vix panno verenda contectus.* Lipsius.

2 *Plautius Silvanus.*] Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib. VII. cap. III. *Id autem genus, de quo novissimè dixi, non solum in scholis sæpè tractatur, sed etiam in foro. Nam id est in caussa Navii Aproniani* (lego *Nonii Aproniani*) *solum quæsitum, Præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa suâ sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram. quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis:

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, *Triumviro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberii Cæs. Legato Legionis quintæ.* Idem.

Plautius Silvanus.] Lapis quem retulit eruditissimus Lipsius, non est de hoc Silvano. Nam in eo Plautius & Claudii Imp. comes fuisse dicitur in Britannia, & vixisse usque ad Vespasianum. Vide Gruteri Inscrip. p. 403. *Mercerus.*

3 *Reluctantis & impulsæ vestigia.*] *Impulsæ*, est, quum reniteretur, vi protrusæ. *Vestigia* usitata translatione pro quibusvis signis interpretor, quorum certe plura tum atque manifestiora, quam ex vestigiis pedum haberi potuerunt. *Freinsh.*

4 *Vrgulania.*] Vrgulanii in gente Plautia sunt. Lapis: A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. & Suetonii Claudio Plautia Vrgulanilla, non Herculanilla ejus uxor: quod rectè monuit ex veteri libro Torrentius. *Lips.*

Nam priores duces, [1] ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant, jamque [2] tres laureatæ, in urbe statuæ, & adhuc [3] raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui [4] Ptolemæo Jubæ filio juventa incurioso, [5] libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: [6] ipsaque è provincia, ut quis fortunæ inops, mori-

1 *Sibi impetrando.*] Corrigo, *ubi impetrando.* Lipsius.

Sub impetrando.] Lego, *ubi impetrando.* Muretus. Nihil dubitavi, quin Lipsii correctionem reciperem. nam & perspicua depravatio erat, *sibi impetrando*, ut in vulgatis; & Manuscriptus veræ lectioni dat lucem, cum habeat, *sub impetrando.* Pichena.

2 *Tres laureatæ.*] Furii Camilli, L. Apronii, Iunii Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius. & Tacitus in Agricola: *Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni jubet.* Lipsius.

3 *Raptabat Africam.*] Non, *reptabat*, ut vulgò. Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* Idem.

4 *Ptolemæo Iubæ filio.*] Quem Cajus posteà interfecit. Sueton. c. XXVI. *Ptolemæum regis Iubæ filium consobrinum suum (erat & is M. Antonii ex Selenâ filiâ nepos) interfecit.* Seneca De Tranquillitate: *Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur optabat.* Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemæum, sed per viam jussu Caji interfectum. *Idem.*

5 *Libertos regios &c.*] Apud exteros enim Reges id moris plerumque, ut maxime liberti pollerent. Tac. de moribus Germ. *Liberti non multum supra servos sunt: raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. ibi enim, & super ingenuos, & super nobiles ascendunt.* Nimiam tamen libertorum potentiam, omnibus populis quamvis assuetis, gravem fuisse, argumento sit ingenua ista Maurorum pubes, quæ servitutem inhonestam bello mutavit. Pichena. *Libertos regios, & servilia imperia*, de eadem re puto accipi; non etiam quasi servi quoque aliquid in regno potuerint. Ita *libertis* potentioribus sæpe exprobratam tolerari servitii memoriam reperio; ut quum Narcisso tribunal conscendente Britannicus exercitus conclamavit *Io Saturnalia*, apud Dion. lib. 60. & apud nostrum II. 3, 48, plane eodem modo *servile bellum* appellatur, quod libertus conciverat. *Freinsh.*

6 *Ipsaque è provincia.*] Non de nihilo adjectum est pronomen emphaticum. *Provincia* hic intelligitur angustiore significatu, pars Africæ jam olim imperio Romano subdita: ideoque hic à Numidis, Mauris, Garamantis distinguitur. Sicut in Sall. Iugurth. 44. Non enim illi tantum, ait, Tacfarinatem juverunt, sed *ipsa ex provin-*

 cia

ribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonam legionem jusserat: [1] nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa princi-

24 pis magis quam incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas disperso rumore, *rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos* [2] *circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior,* [3] *incubuissent*; auget vires, positisque castris [4] Thubuscum opidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani; & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, [5] primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Mau-

sia multi: *Ipsa provincia* dicitur hoc loco, quæ postea *vetus* appellari cepit: nisi tamen jam tum sic appellari ceperat, sed nondum inolito satis receptoque vocabulo. Clarum id ex Appiano 4. Civil. Λιβύης Ῥωμαῖοι τὴν μὲν ἔτι καλοῦσι παλαιάν. ὅσην Καρχηδονίους ἀφείλοντο, ἣν δὲ Ἰόβας εἶχεν, ὕστερον ἔλαβον ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος. καὶ διὰ τοῦτο νέαν προσαγορεύουσι Λιβύην. εἴη δ' ἂν τῆς Νομαδικῆς. Sic & Germaniæ fuerunt divisæ: Vide quæ notavi ad 1, 58. *Sedem vetere in provincia.* Idem.

1 *Proconsul ejus anni P. Dolabella.*] Cujus memoriam in Illyrico servat lapis:

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI.

Lipsius.

Proconsul ejus anni.] Florentina editio, *Proconsule ejus anni*, quod rectum esse puto, & jam alibi defendi. *Freinshemius.*

2 *Circumveniri.*] Pro interfici, ut supra quoque occurrit 1, 68. *Idem.*

3 *Incubuissent.*] Hoc magnam molitionem innuit, veluti quum maximo oneri protrudendo pectus, humerique opponuntur, adeoque summa vi incumbitur. *Idem.*

4 *Thubuscum opidum.*] Mauritaniæ Cæsariensis. alias, Tubusuptus, & Succubæ dictum. *Lipsius.*

5 *Primo sui incessu.*] *Sui* otiosum plane & nulli usui. Ausim mutare *sta-tim*,

Maurorum duxere. [1] ipse consultor aderat omnibus. Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea,* [2] *positis mapalibus consedisse;* [3] *fisos loco, quia vastu circum saltibus claudebatur.* Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: [4] præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed [5] pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quisque ultio-

(margin: 25)

tim, ut lib, 11. ex *suum* idem faciebamus: *Vino militum servum suum coerceret* &c. *Primo incessu* est, quod veteres dicebant *primo pedatu*. Acidalius.

1 *Ipse consultor aderat omnibus.*] Hoc non hanc modo significationem habet Dolabellam summum in omnes imperium tenuisse, ut quidam acceperunt; verum curam ducis potius innuit: qui, ut de Metello Sallust. Iugurth. 45. tradit, *in primis modo, modo in postremis, sæpe in medio aderat.* Freinsh.

2 *Positis mapalibus.*] Quod signum erat longioris moræ, quam ibi trahere constituissent. Quidam, tentoria fixisse. Verum aliud sunt *tentoria*, aliud *mapalia*. Hanc enim Numidicam vocem esse, sicut & rem ipsam, tradit Sallust. Iug. 18. *Ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.* Ideoque non memorantur ferme, præterquam in rebus Numidarum, aut certe Afrorum. Ita supra 3, 74. *mutantem mapalia Tacfarinatem.* H. 4, 50. *Inaccessa mapalium.* Idem.

3 *Fisos loco, quia vastu.*] Forte Tacitus scripsit, *qui vastu.* Gronovius.

4 *Præpeditis equis.*] Pro compeditis. πεποδισμένους appellat Xenophon loco per omnia huic simili. l. 3. ἀναβ. de Assyriis: πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις, καὶ εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπισάξαι. Atque eadem de Persis lib. 3. ἀναβ. οὔτε γὰρ ἵππους αὐτοῖς ἐδίδου, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι εἰσί, τὸ μὴ φεύγειν ἕνεκα, εἰ διώκοιντο. Ab his igitur Persis, progenitoribus suis (Sallust. Iug. c. 18. vide) fortassis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Livius 21, 36. *Freinsh.*

5 *Pecorum modo.*] Hoc est ovium. nam hæ inprimis intelliguntur, quæ minime omnium animalium trahenti repugnant. & *pecoris* appellatione quandoque tamum ovilla pecora intelliguntur. Sicut apud Plin. 8, 47. *Magna & pecori gratia* &c. & deinceps eo & seqq. capp. sæpius. *Idem.*

ultione & ſanguine explebant. Differtur [1] per manipulos, *Tacſarinatem omnes notum tot prœliis conſectentur : non niſi duce interfecto, requiem belli fore.* At ille [2] deletis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio, & effuſis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Iſque finis armis impoſitus. 26 Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius [3] Sejano tribuens, ne Blæſi avunculi ejus laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo inluſtrior, & huic [4] negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſignis captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe viſi, quos Tacfarinate cæſo, [5] perculſa gens, & culpæ neſcia, ad ſa-

1 *Per manipulos.*] Quidam : *à denis ad denos* peſſime. non enim denis tantum militibus conſtabant manipuli, ſed longe pluribus, quippe ex binis centuriis. Agell. 16,4. *In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Idem.

2 *Delectis circum.*] Mercerus *disjectis.* Ego etiam ſtatim, *effuſis undique*, malim. *Lipſius.*

Delectis circum ſtipatoribus.] Scribe, *disjectis.* Mercerus. Cum Manuſcriptus habeat, *delectis*, vera mihi emendatio eſt, *deletis.* Sic infra eodem libro, *deleto promtiſſimo quoque, aut ſaucio.* Pichena. Commodiſſimus, non abnego, ſenſus horum omnium. Leviter tamen ego ſuſpicabar, *defectis* vel *diſiectis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio* &c. Ita *defectas copias* legebamus olim in Cic. ad Att. lib. 4. Ep. 3. *Acidalius.* Quin potius forſan *dejectis*, id eſt, proſtratis. Sic Phædrus fab. 32. *Super juvencum ſtabat dejectum leo.* Martialis lib. 1. ep. 60. *Non niſi dejecta paſcitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta.* Neque abeſt longe noſtri lib. 11. *uxore dejecta plus potentiæ oſtentando.* Gronovius.

3 *Sejano tribuens.*] Hoc eſt Sejani cauſa id fecit, in honorem Sejani. ne quem deducat tranſlatio Gallica, quæ vult Tiberium triumphalia dediſſe Sejano. *Freinsh.*

4 *Negatus honor.*] Sic de Ælio Lamia lib. VI. *& non permiſſa provincia dignationem addiderat.* Pichena.

5 *Et culpæ neſcia.*] Imò, *culpæ conſcia.* atque ita ſcribo. Nam ſuprà ait, *prædarum receptorem & ſocium prædandi fuiſſe Garamantum regem, miſſis levibus copiis.* Non ergo extra culpam. *Lipſius.*

Perculſa gens & culpæ neſcia.] Licet hæc gens latrociniis infamis eſſet, noſter 4. hiſt. 50. nihilominus ea in ejuſmodi populationibus erat extra crimen : quod eorum rex clam cæteros, proprium ſatellitium Tacfarinati ſuppeditaverat. *ut non cum exercitu incederet: ſed miſſis levibus copiis.* ideo, *neſcia culpa.* at non congruit ut præſentes fugeret, quod longinqui non ignorabant. *quæ ex longinquo in majus audiebantur.* Quid ſi Garamantes ad eam faciem regnabantur, qua nunc Sarmatæ? *Legati Garamantum* non *legati Regis Garamantum.* potuit itaque Rex gente non conſulta, latrociniis

ſatisfaciendum populo Rom. miſerat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum ſtudiis, repetitus [1] ex vetuſto mos, miſſuſque è ſenatoribus qui ſcipionem eburnum, togam pictam, [2] antiqua patrum munera daret, *regemque & ſocium atque amicum* appellaret. Eadem æſtate 27 mota per Italiam ſervilis belli ſemina fors oppreſſit. Auctor tumultus T. Curtiſius quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandeſtinis, apud Brundiſium & circumjecta opida; mox poſitis propalam libellis, ad libertatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus & ferocia ſervitia: cum velut munere Deum, tres biremes adpulere ad uſus commeantium illo mari. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæſtor, [3] cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Is

niis operam dediſſe: at illa *neſcia culpa* dicitur, quod ſuo conſenſu id factum non ſit. Virgil. XI. Æn. *Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ Deſcendam.* Verba Turni ſunt, negantis crimini fugæ ſe ſuum aſſenſum præbuiſſe. Non ergo danda eſt civitas τῷ *conſcia culpa.* quod vir doctiſſimus vellet non titubanter. *Salinerius.* Sequuti ſunt hanc lectionem pleri que: alii merito prætulerunt emendationem Lipſii, *culpa conſcia.* Freinsh.

1 *Ex vetuſto more.*] Libri veteres *moſe.* legendum, *mos eſt.* Livius l. 30. *Ibi Maſinissam primum regem appellatum, eximiiſque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmari tunica donat. Addit verbis honorem.* Muretus.

2 *Antiqua patrum munera.*] Et valdè quidem antiqua. Siquidem Porſenæ regi ea miſſa lego apud Dionyſium l. V. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα, ᾗ οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. Nec prius veſtigium, opinor, ejus ritus. *Lipſius.*

3 *Cales evenerat.*] Vtrùm *Calles* hîc legimus, an *Cales*? Si *Calles*: interpretor ex Suetonii loco, in Iulio cap. XIX. *Opera ab optimatibus data eſt, ut provinciæ futuris Conſulibus minimi negotii, id eſt, ſilvæ calleſque decernerentur.* Vt antiquitus quidem calles, (eo nomine intelligimus curam publicorum ſaltuum calliumque, in quibus pecora paſcebantur, ære aliquo conſtituto,) provincia Quæſtorum fuerit: interdum & Conſulum, ſi bella nuſquam aut hoſtis. Sed nec *Cales* mihi diſpliceat: ut in eo opido Quæſtoris fuerit ſedes. Sic enim in Livio lego, Piſas Conſulibus decretas, & Tarentum Prætoribus: & lib. XXV. *Nero prætor Sueſſulam ſortitur*, quibus opidorum nominibus, loca ſcio intellegi vicina. Veteri autem rep. ante Sullam, cùm octo Quæſtores eſſent, exque iis duo Militares, duo Vrbani: ſatis conſtat quattuor reliquos provincias in Italiâ aut certè Siciliâ habuiſſe: externis provinciis imperio nondum adjunctis. Eas puto ſic conſtituendas, (quid enim niſi arbi-

Is [1] disposita classiariorum copia, [2] cœptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Cæsare propere [3] Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum

bitrium interponam in re cascâ & obscurâ?) Aquariam (vide Antiquas meas lib. I. cap. XII.) sive Frumentariam, Ostiæ: cujus mentio Ciceroni pro Cn. Plancio, pro Murænâ: & Interrogatione in Vatinium testem. cui Quæstori ora tota maris inferi, subvectio frumenti, res nautica; aliaque talia curæ. Secundam Gallicam, Arimini. Meminit Suetonius in Claudio, c. XXIV. *Detractâ Quæstoribus Ostiensi & Gallicâ provincia, curam ærarii Saturni reddidit.* Video ibi virum doctum velle, *callium provinciâ*: eruditè fateor & acutè. & tamen sustinet assensionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæstorem designatum ait Galliæ circumpadanæ. Ταμίας, inquit, ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæstor tractui Campano Sidicinoque præfuit Brundisium usque. Eam non alio tibicine fulcire possum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento, quòd ea prima provinciarum facta: & quòd etiam inferiori ævo cum missus illuc Prætor, semper in Sicilia duo Quæstores Syracusanus & Lilybætanus. *Idem.*

Cui provincia vetere ex more Cales.] Lege, *Calles.* Legimus in Tranquillo, In vita Iulii c. 19. Provincias minimi negotii mandatas consulibus fuisse *Silvas & calles*: Silvæ autem illæ & calles fere in Apulia & illo Italiæ tractu erant. *Callium* autem nomine, saltus intelligo, ubi pascere pecora solebant. Nam in saltibus sunt calles, à callo pedis pedum pecudum appellati. *Turnebus.* Quod veteri mori tribuit Cornelius, primum Augustus constituit, ut Quæstores in ora maritima prope urbem, & alii Italiæ locis præessent, & ita Cassius refert lib. LV. cui non dissimile scripsit Vlpianus, de officio Quæstoris, ibi, *Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex Senatusconsulto, quod factum est D. Druso & Porcina coss.* Ejusmodi provincia *Cales* Quæstori Lupo evenerat, id est, ut idem & juris & imperii in eam haberet, quod Proconsules aut præsides in exteris. *Cales* autem Italiæ civitas ab initio Ausonum, dein Romana colonia, tandemque municipium fuit. *Vertranius.*

1 *Disposita classiariorum copia.*] Dubia est interpretatio, pro militibus an remigibus habendi sunt, nam illo sensu sæpe; hoc 14, 4. reperiuntur; magis tamen est, ut de militibus accipiamus, qui in biremibus iis fuerint, ut deducerent forte naves, & iis præsidio essent contra vim quamcunque. Sic enim intelligo quod dixerat, *ad usus commeantium illo mari*: non ut in ipsis his biremibus eos transportari reportarive necesse fuerint. Turbat hic quòd interpretantur, *classiariis quibusdam* (indefinite) *subito coactis*: tamquam alii intelligerentur quam qui in biremibus erant: alii, ut nautæ potius videantur quam milites. *Freinsh.*

2 *Cœptantem tum maxime.*] Lego, *Cœptantem cum maxime.* Rhenanus. Vt lib. 3. *Littora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem.* Muretus.

3 *Stajus tribunus.*] Dubitaveram num; *Statius*, legendum sit. Ita l. XV. *Statius proximus tribunus cohortium.* & inferius, *manu Statii tribuni trucidatur.* alibi etiam, *Statius Annæus*: *Statius Domitius*: *Statius Murcus.* Tamen Staji cujusdam meminit Persius Sat. 2. *Pichena.* Quidam *Statius.* Sicut etiam *Statius Murcus*, homo celebris, in Velleji, Appiani, Dionis historiis servili nomine *Statij* fœdabatur. Postea

ipsum & [1] proximos audaciæ in urbem traxit, [2] jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua. Iisdem con- 28 sulibus miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, [3] nomen utrique Vibius Serenus,

ea tamen in frequenti usu esse cœpit *Statii* vocabulum. *Freinsh.*

1 *Proximos audaciæ.*] Idem esse puto quod in celeberrima L. Quisquis *satellites*, interprete Cl. Godofredo. Abire videtur nonnihil proximos au-ctores seditionis, nam in *proximis audacia* poterant esse, qui jam motæ & confirmatæ seditioni momentum attulerant. Alii nimis evagantur reddendo *socios*, qua voce non proximi tantum, sed omnes audaciæ participes veniunt. *Idem.*

2 *Iam trepida ob multitudinem familiarum.*] Castigavi, *jam trepidam ob multitudinem familiarum.* Rhenanus. Non nemo ignoravit de servis dici *familiam*: itaque commentus est novum sensum *familiarum seditiosarum*: quas opponit bonis & honestis: quum Tacitus inter *servitia* & *plebem ingenuam*, h. e. liberis parentibus natam, comparationem instituerit. *Idem.*

3 *Nomen viri, Q. Vibius.*] Puto legendum totum locum, *reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt.* quod postea firmatum à veteri lectione didici, quæ est, *virique.* Nec malè etiam converit hiulca aliàs oratio, trajectis verbis: *reus pater, accusator filius in Senatum inducti sunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exsilio retractus.* Lipsius.

Nomen viri Q. Vibius Serenus.] Iam dixi, nisi legendo Cornelium animum attendas, pleraque tibi subobscura visum iri: nunc specimen specitur. *Ab exilio retractus.* patet, quod inferius scribatur: *perorante filio.* at illud *viri* sequens. Virgil. ecl. 5. *Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas.* Cui respondet *præparatur adolescens.* nec mihi aliorsum distraharis filii nomine suppresso: aut enim indignitate rei motus, id in ipsa re Cornelius facit, aut ad hoc satis fuit expressio nominis paterni: nam ea tempestate non raro pater, & filius communi vocabulo nuncupabantur: Tacit. l. 3. Ann. *Cneus Piso qualicunque fortuna mea non est adjunctus.* hæc pater, qui etiam Cneus Piso vocabatur. *præfecerat Cneum Pisonem ingenio violentum.* Quæ res haud dubie usu venit huic parricidæ. *Salinerius.* Recte quidem Lipsius correxit, *nomen utrique Vibius Serenus.* nam & Man. idem innuit, cum habeat; *nomen utrique Vibius Serenus.* Sed aliquid amplius huic loco requiritur, ut integre sanetur. neque verbum, *sunt*, Taciti phrasim olet. in cujus locum mihi videtur posse aptissime reponi, *senex*: idque necessitas distinctionis exigit, cum paulo post dicat, *adolescens.* Sic igitur legerem, & distinguerem: *nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti. Senex ab exsilio* &c. *Pichena.* Ita Muretus, ut Lipsius. cujus altera trajectio verborum non probanda. Amplector magni Viri Errici Memmii conjecturam: *perorante filio pater. Paratus adolescens* &c. sed ego amplius totum locum distinctione juvo, & vocem *stabat* occasione similium aliquot à fronte & tergo literarum perditam insero, denique pro *& tum*, *etiam* scribo. Leg. *in Senatum inducti sunt. Stabat ab exilio retractus, illuvieque ac squallore obsitus, etiam catena vinctus perorante filio pater: paratus adulescens multis munditiis,*

nus, in ſenatum inducti ſunt. ab exſilio [1] retractus, illuvieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus [2] perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. *ſtructas principi inſidias*, [3] *miſſos in Galliam concitores belli*, index idem & teſtis dicebat; adnectebatque *Cæcilium Cornutum prætorium miniſtraviſſe pecuniam.* qui tædio curarum, & [4] quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinavit. At contra reus nihil infracto animo, obverſus in filium, quatere vincula, vocare *ultores deos, ut ſibi quidem redderent exſilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur.* Adſeverabatque *innocentem Cornutum, &* [5] *falſa exterritum. idque facile intellectu, ſi proderentur alii: non enim ſe cædem principis & res novas uno ſocio cogitaſſe.*

29 Tum accuſator *Cn. Lentulum & Sejum Tuberonem* nominat; magno pudore Cæſaris, cum primores civitatis, intimi ipſius amici, Lentulus ſenectutis extremæ, Tubero

ciis, alacri vultu, ſtructas principi inſidias &c. *Acidalius.* Malebam: *reus pater, accuſator filius (nomen utriſque Quintis Vibiis Serenis) inducti ſunt.* Gronovius.

1 *Retractus.*] Scil. ob hoc ipſum, ut cauſam Romæ diceret. at quod eſt in Gallis *nouvellement retiré*, poſſit intelligi, tanquam aliquanto prius, idque per beneficium ab exſilio revocatus eſſet. *Freinsh.*

2 *Perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis.*] Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere: *Perorante filio pater. Paratur adoleſcens.* Et rei & hominis cauſſâ quis non comprobet. *Lipſius.*

Præparatur adoleſcens multis munditiis.] Venturius legit, *præparatus.* procul dubio rectius. refertur enim ad ſubſequens verbum, *dicebat.* Pichena. Verbum *præparatur* factitium hic eſt, non nativum. Locus integer ſic ſcribendus eſt: *Reus pater, accuſator filius* &c. *in ſenatum inducti ſunt: ab exſilio retractus* &c. *perorante filio pater; adoleſcens multis munditiis, alacri vultu.* Eſt enim ſyllepſis qualis in his Virgil. Eclog. 7.

Compulerantque greges Corydon & Daphnis in unum:
Daphnis oves; Corydon diſtentas lacte capellas. Freinsh.

3 *Miſſos in Galliam concitores belli.*] Irrepſerat in vulgatis copula, *miſſoſque.* præter Man. mentem, ideo illam delevi. *Pichena.*

4 *Quia periculum pro exitio habebatur.*] Hoc eſt, quia nullis reis evadentibus, idem putabatur accuſari quod damnari. *Freinsh.*

5 *Falſa exterritum.*] Videndum an ſit ſcribendum; *& falſo exterritum.* Vrſinus. *Falſa* pro falſo, eo modo quo Horat. ep. 1. *Inſanire putas ſolennia me, neque rides.* Id eſt ſolenniter. Iuven. lib. 1. Sat. 2. *Qui Curios ſimulant*

&c

bero [1] defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. [2] Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, [3] *robur & saxum, aut parricidarum pœnas* minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversus exsulem Serenum. nam [4] post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobraverat, *suum tantum stu-*

& Bacchanalia vivunt. pro Bacchanaliter. *Pichena.* Muretus legit *falso.* Ego etsi raram locutionem, & quam in Tacito nostro non legisse me memini, non audeam mutare: tamen suspicor legendum, *Et per falsa exterritum.* Acidalius.

1 *Defecto corpore.*] Infirmo per ætatem interpretantur: quibus non accedo: non enim *senectam* in hoc indicare voluit auctor, neque enim à *Lentulo senectutis extrema* separasset. Quippe non existimari potest adeo decrepitus fuisse Tubero, qui octo annis ante Germanici legatus, & præliorum socius fuit. supra 2, 20. *Freinsh.*

2 *Sed hi quidem statim exempti.*] Ac dixit Tiberius se ipsi sibi vita indignum videri, si etiam Lentulo invisus esset. Dion. *Muretus.*

3 *Robur & saxum.*] *Robus*, ait Festus, *in carcere is locus, quò præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includebatur.* Livius XXXVIII. *Vt in carcere instar furis & latronis vir clarissimus includatur, & in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus projiciatur.* Plautus Pœnulo:

Vos ego jam detrudam ad molas: inde porro ad puteum atque robustum codicem.

Et allusit per jocum idem Capteiveis:

At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

ubi malim scribi, *in robur.* Nec tamen omiserim, hic in Tacito, Robur videri potiùs supplicii locum quàm custodiæ. Valerius ita accepit, l. VI. cap. III. *Quinetiam familiares Gracchorum, neque reip. inimici amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* & Lucanus lib. II.

Sæva Tribunicio maduerunt robora tabo.

Itemque Calpurnius, scitus sanè declamator, Declamat. V. *Video carcerem publicum saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti, robur Tullianum prospiciunt: & quoties jacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur & alienum supplicium aspectando* (ita inibi lego) *suum discunt.* Ex quo clarè discas robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris inferiore loco. Livius XXXIV. *Plenius in inferiorem demissus carcerem est, necatusque.* Lipsius.

4 *Post damnatum Libonem.*] At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. *Idem.*

Post damnatum Libonem.] At in damnatione Libonis, nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes, ut exquisite monuit præceptor meus Lipsius. Sic est, si sequimur lectionem hactenus usu receptam; sin suspiciunculam meam non dedignatur lector, inveniet hominem istum libro 2. Annal. 30. latitantem sub *C. Livio*, cujus deinceps tamen nulla mentio usquam apud Tacitum. *Gruterus.*

1 Modò

ſtudium ſine fructu fuiſſe; addideratque quædam contumacius, quam tutum apud aures ſuperbas & offenſioni proniores. ea Cæſar octo poſt annos rettulit, [1] medium tempus varie arguens; etiam ſi tormenta, pervicacia
30 ſervorum, contra eveniſſent. Dictis dein ſententiis, *ut Serenus more majorum puniretur*, quo molliret invidiam, [2] interceſſit. Gallus Aſinius, *Gyaro aut Donuſa claudendum* cenſeret. id quoque aſpernatus eſt, *egenam aquæ utramque inſulam* referens, *dandoſque vitæ uſus cui vita concederetur*. ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum *de præmiis accuſatorum abolendis, ſi quis majeſtatis poſtulatus ante perfectum judicium ſe ipſe vita privaviſſet*. [3] ibaturque in eam ſententiam, ni durius contraque morem ſuum palam pro accuſatoribus Cæſar, *Irritas leges, Remp.* [4] *in præcipiti* conque-

1 *Medium tempus varie arguens.*] Error vertentium inde natus eſt, quod iſta non intelligerent; quæ ſignificant multa objiciens Sereno, tamquam inter iſtud ſpatium ab eo facta aut cogitata: deinde, quod non viderent ſequentia, *etiamſi* &c. ex perſona Tiberii, non Taciti accipienda eſſe. *Multa in me fecit atque conſuluit* (hic ſenſus verborum Tiberii eſt) *intra hoc octennium, quorum omnium ſeries patuiſſet, niſi obſtinatione ſervorum ejus eluſa tormenta eſſent.* Freinsh.

2 *Interceſſit Gallus Aſinius.*] Vulgò vitioſa diſtinctio. Scribe totum locum, *interceſſit. Gallus Aſinius G. a. D. claudendum cenſere.* id eſt, cenſebat. Intercedendi Aſpernandique verba ad Cæſarem ipſum referenda ſunt, qui jure Tribuniciæ poteſtatis interceſſit decreto, invidiæ minuendæ. *Lipſius.*

Gallus Aſinius Gyaro.] Legendum forte, *Cum Gallus Aſinius.* Muretus. Locum corruptum eſſe nemo non videt. Faernus legebat: *Interceſſit: ut Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendum cenſuerat.* Urſinus. In ſuſpectis locis Man. lectionem anteferimus. Ideo illius fidem ſecuti, verbum, *cenſeret*, reſtituimus. vulgo, *cenſere*, quod Lipſius interpretatur, cenſebat. Ego potius aliquid deeſſe ſuſpicor. Muretus explet: *cum Gallus Aſinius.* Sed conjectura tantum. *Pichena.* Non tego ſuſpicionem meam, in vocula *aut* latere nomen clari cujuſdam ſenatoris, præſertim cum iſtud *cenſeret* etiam indicio ſit locum hunc in morbo cubare. quem ita reformem, ſi quid libri aut hiſtoriæ juvent: *Gallus Aſinius Gyaro, Cotta Donuſa claudendum cenſuere.* Sane Cottam illum in atrocem ſententiam promtiſſimum ſemper fuiſſe patet ex noſtro infra 5, 3 & 6, 5. *Freinsh.*

3 *Ibaturque in eam ſententiam.*] His verbis non quivis conſenſus, ſed mos pedibus eundi in ſententiam, quod conſueverat, quum per diſceſſionem SC. fieri dicebatur, innuitur. Vide Zamoſcium l. 2. de Senatu Rom. *Idem.*

4 *In præcipiti conqueſtus eſſet.*] Melius fere procederet ſententiæ impe-

questus esset. *subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent*. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur. His tam adsiduis tam- 31 que mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. [1] quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At [2] P. Suilium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus pecuniam ob rem judicatam cepisse, *amovendum in insulam* censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, *è repub. id esse*. Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia [3] diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, *tamquam falsis majestatis criminimi-*

tus, si amoliremur dictionem ultimam. *Gruterus.*

1 *Quin ipse compositus.*] Cæsari, cum in sævitiam laberetur, eluctabantur fere verba & erumpebant, tanquam vi coacta, & composita: quoties subveniret, solutius, &c. *Ferrett.*

2 *Suilium, Quæstorem.*] Gloriatur ipse in oratione contra Senecam: *Se Quæstorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse.* Lipsius.

3 *Diu prospere, nunquam bene.*] Invertunt non sine damno sententiæ, uti mihi quidem videtur; non enim appareт quid potissimum notari velit auctor, & quo quasi digitum intendat. Iam autem non hoc vult dicere, licet amicitia principis diu male sit usus, tamen felicem fuisse, verum hoc, licet in amicitia principis diu retinenda felix fuerit, ea tamen potentia in tanto temporis spatio, nunquam ad honestatem aut civium commoda promovenda usum esse. Sed & alii quidem verba hæc, *nunquam bene*, quæ unice ostendi debuerant, quorumque causa tota hæc pericope instituta est, velut studio abscondunt premuntque. *Freinshemius.*

minibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde [1] indicio perculerat. ejus operæ memor Tiberius, sed alia prætendens, exsilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur, non obstitit.

32 Pleraque eorum quæ rettuli, quæque referam, parva forsitan & levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui [2] veteres populi Romani res composuere. Ingentia illi bella, expugnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si quando [3] ad interna præverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis & optimatium certamina, [4] libero egressu memorabant. [5] Nobis in arto, & inglorius labor. Immota quippe aut modice lacessita pax, mæstæ urbis res, & [6] princeps proferendi imperii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum

33 sæpe [7] rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut singuli regunt: [1] de-

1 *Iudicio perculerat.*] Malim, *indicio*: eorum argumento, quæ retulit Tacitus sup. lib. 11. *Vertranius.*

2 *Veteres populi Rom. res.*] Non dubito scripsisse Tacitum *veteris populi Rom. res*, sicut supra 1, 2. ubi notam Pichenæ vide. quo modo Plinio 36,6. *veteres nostri* sunt majores. *Freinshem.*

3 *Ad interna præverterent.*] Accederent, venirent. *Muretus.*

4 *Libero egressu memorabant.*] Hoc est, si quando externa relinquebant, ut domestica memorarent; spatiabantur tanquam patenti ac libero campo, in ea rerum varietate ac libertate scribendi. *Pichena.*

5 *Nobis in arto.*] Virgil. 4 Georg. *In tenui labor, at tenuis non gloria.* Muretus.

6 *Princeps proferendi imperii incuriosus erat.*] Verbum postremum à Tacito non esse persuasus sum. Deleo, & in alium sensum distinguo: *inglorius labor: immota quippe a. m. l. p.* &c. Vt per figuram omnia nectantur cum voce *labor*, quam Grammatici Appositionem vocant. *Acidalius.*

7 *Motus oriuntur.*] Lego, *monitus oriuntur.* Non enim ullos motus ex accusatione aliisque talibus oriri vult: sed rerum salubrium exempla monitionesque. Qui revera pulcherrimus historiæ fructus. *Lipsius.*

Rerum motus oriuntur.] Quidam legunt, *monitus*, sed non assentior. *Muretus.* Ego vero, *motus* retineo. Tametsi, ait Cornelius, hic non agatur de bellis ingentibus, deque urbibus expugnatis, tamen nostra sperni à lectore minime debent, quod bella ingentia, vastationesque urbium, quandoque

[1] delecta ex his & constituta Reipub. forma, laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & [2] quibus modis temperanter haberetur; senatusque & optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic converso statu, [3] neque alia rerum quam si

doque ab ejusmodi condemnationibus originem trahunt. Recte; unde enim bellum Volscorum, quo victi Romani animum despondere, & ad infimas preces descendere coacti sunt? ex peracto reo Cn. Marcio Coriolano? Vnde etiam Atheniensium in Sicilia profligatio? unde Lacedæmoniorum in Græcia adversus eosdem belli reparatio? unde ad ultimum Deceleæ Atticæ communitio? Damnatus Alcibiades universa Spartanis suppeditavit: sic enim de Sicilia Lacedæmoniis consilium dedit Thucyd. lib. 6. στρατιάν τε ἐπὶ νεῶν πέμψετε τοιαύτην ἐκεῖσε, οἵτινες αὐτερέται κομισθέντες, καὶ ὁπλιτεύσουσιν εὐθύς. i. *exercitum navibus talem illuc mittite, ut iidem in vehendo remiges, mox milites sint*. De belli redintegratione. καὶ τὸν αὐτόθεν χρὴ ἅμα φανερώτερον ἐκπολεμεῖν. i. *Et hic oportet apertius bellum inferre*. De Decelia. τειχίζειν δὲ χρὴ Δεκέλειαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπερ Ἀθηναῖοι μάλιστα ἀεὶ φοβοῦνται. i. *Oportetque muris cingere Deceliam Atticæ quod præcipue semper timent Athenienses*. Quod ultimum ita verum fuit, ut inde maxime Atheniensium potentia destructa sit. Plutarch. in Alcibiad. τὸ δὲ τρίτον, καὶ μέγιστον, ἐπιτειχίσαι Δεκέλειαν· οὗ μᾶλλον οὐδὲν διειργάσατο καὶ κατοικοφθόρησε τὴν πόλιν. i. *tertium, idemque maximum, mœnibus circumvallare Deceliam, qua re nulla potior exitium civitatu invexit*. Salinerius. Lipsius, *motum*, me quidem adsentiente. nam aliorum *motus* nihil habent sani. *Freinshemius.*

1 *Delecta ex his & temperata simul ex omnibus.*] Trium istarum formarum respublicas dari ipse modo diserte dicebat: sed aliquam ex his delectam atque ita libratam, ut omnium commoda complectatur, omnium evitet vitia, eam vero reperiri valde negat, idque ex vero, quidquid alii contra somnient. Prius enim formandi essent alii homines (alii etiam moribus) ex quibus ejusmodi respub. institueretur. *Freinshemius.*

2 *Quibus modis temperanter haberetur.*] Hoc longe locupletius est, quam ut exhauriatur Gallico *à meriter leurs bonnes graces.* quod quidem non excluditur, neque etiam præcipuum est eorum, quæ hic continentur. *Temperanter habetur vulgus*, quum ita regitur, ut neque injuriis exacerbetur, neque adulationibus aut nimia libertate lasciviat. hæc enim summa est artis salubriter popularis, suum plebi honorem, neque ultra, concedi: & ut Sallustii verbis utar, in Jugurt. 45. *temperantia inter ambitionem & sævitiam moderatum esse.* *Ea temperantia* non conspatet in Hisp. *Los medios para tenerlo contentos* nam hoc eorum videretur, qui omnia ad nutum & auram popularem dirigunt: turbatores potius plebis, & reipublicæ, quam callidi temporum, & sapientes. *Freinshemius.*

3 *Neque alia rerum.*] Emendavi, *neque aliâ re Rom.* Rem Romanam

ſi unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honeſta ab deterioribus, utilia ab noxiis diſcernunt; plures aliorum eventis docentur. [1] ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam ſitus gentium, varietates prœliorum, [2] clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos ſæva juſſa, continuas accuſationes, falla-

ces

nam hoc ſenſu non ſemel dixit. *Lipſius.*

Neque alia rerum, quam ſi.] Fort. *atque alia rerum quam ſi.* Muretus. Impendio unius parentheſis locus illuſtratur: *Sic converſo ſtatu, neque alia rerum, quam (ſi unus imperitet) hæc conquiri, tradique in rem fuerit.* τὸ *alia rerum.* ut lib. 1. ann. *inculta montium, uligines paludum.* infra. *præcipua rerum.* Mos illo ſeculo & paulo poſt, frequens. Apul. lib. 1. Aſin. aur. *poſtquam ardua montium, & lubrica vallium, & roſcida caſpitum, & glebosa camporum emenſi.* Salinerius. Lipſius rectiſſime, *neque alia re Rom.* Poterat tamen trajectio uſurpari: *Sic converſo neque alio rerum ſtatu, quam ſi unus* &c. Muretus quid voluerit, cum mutaret. *atque alea rerum, cum ſi unus*; non extrico. *Acidalius.* Lipſianum non contemno: neque tamen diſplicet vulgata lectio. nam conſulto videtur loqui obſcurius; nolens expreſſe fateri, regnum eſſe Romæ & non rempublicam, quum tamen hoc præferrent principes. Nam non Domitianus modo, ſed Nerva deinceps, & Trajanus nihil fuerunt niſi puri puti Reges, idque non minus, quam qui maxime. Quapropter etiam à Græcis, quum aliis, tum coætaneis ſuis, *reges* appellati ſunt. Libertatis tamen ſpeciem atque imaginem quandam relinquebant: quemadmodum & priores Cæſares, Auguſtus, Tiberius etiam, & quiſquis non ad extremum dominationis immodicus fuit. Itaque Tacitus hoc loco neceſſe habens ad erudiendum lectorem, ipſam rei naturam aperire, vitabundus & cum quadam præfatione veniæ id facit, *neque alia rerum, quam ſi unus imperitet*, quaſi diceret, ſi verum fateri volumus, & rem potius quam nomen aut imaginem intueri, non in libertate, ſed regno vivimus: eoque nobis conducit regni arcana noſſe. *Freinshemius.*

1 *Ceterum ut profutura.*] Dixit idem Thucydides: *Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται.* *Lipſius.*

2 *Clari ducum exitus.*] Vertunt tanquam fuiſſet, *clarorum ducum exitus.* quæ mutatio, quod & alibi argui, quanquam nihil ſenſus referre videatur, refert. Nec enim quoſcumque *ducum exitus* relatos ſcribit auctor; ſed *claros* tantum: neque eſt ut objicias eodem modo dici poſſe, ne quidem *quorumcunque ducum* exitus, ſed clarorum tantum memorari: nam cuicunque duci clarus eſt exitus, ille certe niſi jam ante celebris fuerit, hoc ipſo nobilitatur: deinde vix eſt, ut qui dux ſit, idem non etiam clarus ſit. Quippe *ducis* nomine ſummos tantum duces intelligi, non ut poſtea uſurpari cepit vocabulum, alios ſuperiores habentes, ipſe Livius, qui hoc Taciti loco unus aut præcipuus adſpicitur, teſtis eſt 4, 20. *Ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit; nec ducem novimus, niſi cujus auſpicio bellum geritur.* Freinshemius.

1 Ea

ces amicitias, perniciem innocentium, [1] & easdem exitu caussas conjungimus; [2] obvia rerum similitudine, & satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, [3] neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio regente pœnam vel infamiam subiere, posteri manent. utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies qui ob similitudinem morum, aliena [4] malefacta sibi objectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, [5] ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed 34 ad incœpta redeo. Cornelio Cosso Asinio Agrippa Coss.

1 *Et easdem exitu caussas.*] Id est, pares exitus à paribus causis. Passim damnati, ob suspiciones, delationes: innocentes, aut illustres. Vidi qui legeret, *easdem exitii.* Lipsius.

Et easdem exitu causas.] Non sperno. Sed forte melius: *& easdem exitii causas.* ut majestatis legem designet, quæ tum maxime exercebatur. *Pichena.* Tacitus *causas* non intelligit pro rerum auctoribus aut principiis, verum pro judiciis, quomodo ferme differunt αἴτιον & αἰτία. Igitur *causa exitu eadem*, sunt judicia & accusationes eundem semper exitum (condemnationis nimirum) nacta. Itaque quum in omni relatione mens hominis maxime suspensa teneatur exspectatione exitus; nihil est quod eam magis possit defatigare ac tædio opplere, quam eædem omnium fabularum catastrophæ: tamquam *chorda qui semper oberret eadem.* Freinshemius.

2 *Obvia rerum similitudine.*] Vbique lectoribus occurrente. *Muretus.* Non mutem: *obvia ex rerum s. s.* *Acidalius.*

3 *Neque refert cujusquam.*] Prorsus idem est quod apud Iuvenalem Sat. 1.

Quid refert dictis ignoscat Mutius, an non?
Pone Tigellinum. — Et paulo post:
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem
Committas; nulli gravis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas.
Mercerus.

4 *Malefacta sibi objectari putent.*] Plinius Paneg. *Vt in se dicta interpretarentur, quæ de simillimo dicerentur.* Pichena.

5 *Vt animus ex propinquo.*] Legam, *ut nimis ex prop.* Si laudes nuperam virtutem, offendis: at de antiquis, ferre possumus, ut ævo dissitis, & oggerere, *Aliud sæculum* fuisse. At si propinqua laudes, arguis & uris qui dissimiles. Si voles etiam, *ut animos ex propinquo*, non refutem. *Lipsius.*

Vt animus ex propinquo.] Fort. *ut nimis.* Muretus. Vulgo, *ut animus*, obscuro sensu. Erant qui sic interpretabantur: Si relatas virtutes Lector sibi suoque captui, propinquas ac familiares non agnoscat, statim illas animo & cogitatione arguet, falsasque putabit: & esset huic sententiæ simile, quod ex oratione Periclis apud Thucyd. lib. II. sumsit Sallust. in procemio Catil. his verbis: *Vbi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit: supra ea,*

Coss. [1] Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, *quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto*, [2] *C. Cassium* Romanorum ultimum *dixisset*. Accusabant [3] Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in*

veluti ficta, pro falsis ducit. Alii sic: Gloria quoque ac virtus odiosæ sunt, sicut etiam animus ac mens scriptoris, qui ex propinquo arguere ac vituperare diversa videatur. At vulgata illa lectio non erat juxta Manuscriptum, qui habet, *ut animis*. Vnde Illustris Vir Vrsus Ilciensis Comes, inter Senensem nobilitatem eruditissimus, qui multas Mureti notas ad Tacitum mecum humanissime communicavit, me monuit, apud eundem Muretum legi, *ut nimis*, quod adeò verum censui, ut recipere non dubitaverim. Sensus est: Gloriam, ac virtutem odio haberi, ut quæ nimis ex propinquo, id est nimis prope, ac quasi coram, & sub oculis hominum, diversa vituperare, seu aliorum vitia exprobrare videantur. Et quod hic, *ex propinquo*, alibi Tacitus eodem sensu usurpasse videtur, *è proximo* hist. lib. 2. *Et Triariæ licentiam modestum è proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor.* Quod idem Ilciensis observavit. *Pichena.*

1 *Cremutius Cordus.*] De cujus fine legendum Senecam consolatione ad Marciam bene monuit Lipsius & partem ejus loci feliciter correxit. At quod in fine editur: *Magna res erat in quæst. an mortu rei perderentur*; rectissimum est, quod ille in libris invenisse se testatur, *proderentur*, h. e. ederentur. Rei semper produntur ab accusatore & recipiuntur à judice certi & nuncupati criminis, cui pœna statuta certa lege; puta majestatis, adulterii, falsi, de vi publica, repetundarum. At hic novum crimen *reus mortis*: non ut Græcis θανάτου δίκη, nam is est cædis, sive mortis alienæ; hic reus mortis suæ. Nam majestatis reus Cordus ante diem judicii mortem sibi ipsi constituerat: id delatores ut impedirent, quia bona sponte morientis non publicata, veniunt ad tribunal, tanquam, inquit, postulaturi reum novi criminis mortis suæ. Quæ alia viri docti comminiscuntur, & frigida nimis, & longius abeunt à scriptura vet. *Mercerus.*

2 *C. Cassium Romanorum ultimum.*] Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio jam mortuo: publiceque dixit: Ἔσχατον ἄνδρα Ῥωμαίων τὸν Κάσσιον. Plutarchus in Bruto. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam Philopœmenem laudans, Vltimum Græcorum dixit*: quod in eodem Plutarcho leges. At in similem sententiam de Bruto, & ad Brutum, Lucanus canit:

> *O decus imperii, spes ò suprema Senatus,*
> *Extremum tanti generis per sæcula nomen.*

C. Cassium Romanorum ultimum.] Imo Brutum, & Cassium dixerat *Romanorum ultimos* Suet. Tib. 61. Sic Romani Philopœmenem, *ultimum Græcorum* vocarunt. Plutarch. in ejus vita & in Arato. *Muretus.*

3 *Satrius Secundus, & Pinarius Natta.*] Alterius mentio Senecæ, in Con-

in principem, aut principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudavisse dicor. quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum *eum Augustus appellaret. neque id amicitiæ eorum offecit.* [1] *Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam* [2] latrones & parricidas, *quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat.* [3] *Asinii Pollionis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat:* [4] *& uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud judices respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, referta* [5] *contumeliis*

Consolatione ad Martiam hujus Cremutii filiam: *Propone*, inquit, *illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum: quod tacitus ferre non potuerat, Sejanum in cervices nostras non imponi quidem, sed descendere.* scribo, *escendere.* id est, pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. *Lipsius.*

1 *Scipionem, Afranium.*] Duplex error est Angli, gravis uterque, quod hos duos pro uno habet, eumque virum pro historico, qui Cassii & Bruti mentionem fecisset. Sed auctori adhuc de Livio sermo est; illum Scipioni, illum Afranio, Pompejanis ducibus, Cassioque & Bruto, nusquam ea nomina imposuisse. *Scipio & Afranius* ab omnibus belli civilis scriptoribus, inter præcipuos duces sæpissime nominantur. *Freinshemius.*

2 *Latrones & parricidas.*] Adspexit ad has servilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeji cæde:

——— scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas?

Qui poëta ubique tam liberi, imò licentis stili, in Principes est, ut mirer ea scripta sub Principe. & quidem tali. *Lipsius.*

3 *Asinii Pollionis scripta.*] Qui XVII. libros Historiarum scripsit, auctore Suidà. Citat Suetonius, & alii. *Idem.*

4 *Et uterque opibusque atque honoribus perviguere.*] Dele τὸ *que* appensum voci *opibus.* ne tam confragosa oratio sit ex crebra nimis ejusdem particulæ iteratione. *Acidalius.*

5 *Contumeliis Cæsarum.*] Quidam accipiunt de Iulio, & Augusto. quod non reprehendo: neque tamen de his tantum intelligendum existimo, sed de universa Cæsarum domo. neque etiam prætermiserint illi C. & L. Cæsares, item Agrippam Postumum insectari: Bibaculus certe; nam Catullus ante hos natos videtur perisse. *Freinshemius.*

liis Cæsarum leguntur. sed ipse divus Julius, [1] *ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia.* [2] *namque spreta exolescunt: si* 35 *irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis* [3] *quos mors odio aut gratiæ exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis caussa populum per conciones incendo?* [4] *an illi quidem septuagesimum ante annum perempti,* [5] *quo modo imaginibus suis noscuntur,* [6] *quas nec victor quidem abolevit, sic* [7] *partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus*

1 *Ipse D. Augustus.*] Plutarch. in Cic. refert Augusti dictum de Cicerone: λόγιος ἀνὴρ, ὦ παῖ, λόγιος, καὶ φιλόπατρις. *Muretus.*

2 *Namque spreta exolescunt.*] Lego, *Nam quæ spreta exolescunt.* Muretus. Non ita bene Muretus, *nam quæ spreta.* Acidalius. *Agnoscere* est profiteri & habere pro suo. Vide sup. ad 2, 30. *Freinshemius.*

3 *Quos mors odio aut gratiæ.*] Male accipiunt tamquam *odium* aut *gratia* spectaretur, quam ab illis ipsis, quorum historiam tradiderit, exspectet scriptor; & non omnino odia aut studia, quibus ipsos rerum auctores alii homines prosequantur. *Freinsh.*

4 *Septuagesimum ante annum.*] Rotundum numerum posuit, non verum. qui erat LXVI. Facilis supputatio. Nam bellum Philippense anno urbis DCCXI. at nunc annus DCCLXXIIX. *Lipsius.*

An illi quidem septuagesimum.] Forte melius, *at illi quidam*, interrogationis nota in verbo *retinent* deleta. *Pichena.* Sic & Boxhornius. Male, nam τὸ *Num* supra ea vi est qua *Utrum*: itaque hoc alterum est duorum, quæ interrogare instituit. *Gronovius.* M. Brutus & C. Cassius partium duces in Macedonia, à pugna apud urbem Philippos, vitam voluntaria morte finierunt, Lepido & Planco Coss. ut opinor, & certe inter Octavii primum, & L. Antonii consulatum, ut ex Paterculo observavi. Inde vero si numeres ad Cossum & Agrippam consules, annos duntaxat LXVI. non, ut refert Cornelius, LXX. invenies. Sed hoc licenter veteribus in more positum fuit, ut nomine totius, Synecdochicῶs majorem partem significarent: quod Asconius in M. Tullii Pisoniana, & ex utroque & Livio Manutius eruditissimus annotavit. Tu videris Augustinum Civitatis XV. c. XXIV. *Vertranius.*

5 *Quomodo imaginibus.*] Plutarch. in Bruto; refert lepidum Augusti factum de Bruti statua Mediolani, quem omnino vide. *Muretus.*

6 *Quas nec victor quidem abolevit.*] Genus mendi, quod passim insedit, & jam dudum nimis secure doctis hominibus transmittitur. Scribe: *quas ne victor quidem abolevit.* Gronovius.

7 *Partem memoriæ apud scriptores retinent.*] *Memoriam* hic accipio pro recordatione ipsorum, & quæ ab iis gesta sunt. ita *magna erat apud populum Drusi memoria* 2, 33. h. e. animi, ingenii, gestorum ejus læta & magnifica recordatio. Ejus igitur recordado-

cui posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, [1] vitam abstinentia finivit. [2] libros per ædi-

tionis partem retinebant in suis imaginibus; aliam in monumentis scriptorum. *Freinshemius.*

1 *Vitam abstinentia finivit.*] Distincte totam historiam Seneca: *Usus itaque balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus contulit: & dimissis pueris, quadam per fenestram, ut videretur edisse, projecit à cœna. Deinde quasi* (corrupta interpunctio ab ignaris moris prisci, scribe, *projecit. A cœna deinde quasi.* Mos vulgo obtinebat ut in balneo, aut statim post balneum aliquid sumerent, quod vocabant Gustare & Gustum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam) *jam satis in cubiculo edisset, abstinuit: altero que die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Cognito consilio ejus, publica voluptas erat, quod è faucibus avidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Sejano auctore, adeunt consulum tribunalia: queruntur mori Cordum, ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna rès erat in quæstione, an mortis rei perderentur. Dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absolverat.* Quem locum eo libentius adscripsi, ut ab aliis depositum emendarem. Corruptum enim illud, *an mortis rei perderentur:* & ad Oedipum relegat nos Pintianus. In libro manuscripto legi, *proderentur.* Itaque cum adseveratione emendo, *an morte rei prohiberentur.* Probat ipse Seneca, statim: *Fles quod quemquam tuorum mori necesse fuit? Pane non licuit.* Lipsius.

Vitam abstinentia finivit.] Xiphilinus ex Dione, quem *Cremutium Cordum* vocat Tacitus, non abstinentia cibi vitam finisse scribit, sed manus sibi afferre coactum; & paulo infra, accusationis ejus causas enarrans easdem, quas Tacitus, inquit: *De iis enim rebus accusatus occisus est.* Suetonius Aug. 56. quod spectat ad nominis appellationem, cum Tacito convenit, hunc historiæ scriptorem *Cremutium Cordum* vocans, unde mendum in Xiphilini textu librarii incuria esse credendum. At quod ad contradictionem de interitus modo spectat, existimo sic eorum dicta concilianda, Nempe *manum sibi afferre*, hoc est, sibi mortem consciscere, etsi proprie sit *ferro vitam finire*, nihilominus & de quocunque alio mortis modo voluntario dici posse. Sic Cic. in Epist. ad Oct. *Ego senatum sibi manus afferre coegi.* Ita & *occidere*, licet magis proprie significet gladio & ferro interimere, uti apud Iurisconsultos, L. 10. *si ipse servus. D. de pec.* tamen Vlpianus, l. 7. §. 1. D. ad leg. Aquil. *Occisum*, inquit, *accipere debemus sive gladio, sive fuste, vel quo alio telo, vel manibus, si forte strangulavit eum, vel calce petiit, vel qualiter qualiter.* Vulgo enim occidisse dicitur is, qui mortis causam quolibet modo præbuit. Quum itaque Cremutius Cordus injustis accusationibus petitus, à Sejano consentiente Tiberio mori coactus sit, cibi abstinentia, ob id jure sibi manus attulisse, atque occisum dici potuit. Libet annotare, Cordum historiarum scriptorem, de quo Capitolinus in Gordianis meminit, alium à Cremutio Cordo fuisse, is enim *Iunius Cordus* appellatus. *Donatus.* Ἀπαρχερήμηον. *Muretus.*

2 *Libros per Ædiles.*] Alias id per Triumviros factum. In vita Agricolæ. *Delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* alias per prætorem. Valerius: *Græcos Nu-*

ædiles cremandos censuere patres; [1] sed manserunt occultati, & editi. Quo magis socordiam eorum inridere libet, qui præsenti potentia credunt exstingui posse etiam [2] sequentis ævi memoriam. Nam contra, punitis ingeniis gliscit auctoritas. neque aliud externi reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque 36 illis gloriam pepcrere. Ceterum postulandis reis, tam continuus annus fuit, ut [3] feriarum Latinarum diebus,

[1] Præ-

ma libros L. Petillius Prætor urbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto in conspectu populi cremavit. Primus Romanorum hanc ingenii sui pœnam subiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. x. Controv. initio. *Lipsius.*

Per ædiles cremandos.] Intellige, intra urbem: foris autem per præfectos civitatum, aut provinciarum, uti Dio scriptum reliquit L. XVIII. extrem. *Vertranius.* Tacit. in vita Agric. 2. Sen. in præfat. lib. 6. Controversiarum in Labienum, qui & Rabienus. *In hunc primum excogitata est nova pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes ejus libri comburerentur. Res nova, & insueta, supplicia de studiis sumi. Bono, hercle, publico ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inventa est. Quid enim futurum fuit, si Triumviris libuisset ingenium Ciceronis proscribere?* Et paulo post. *Ejus qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viventis adhuc scripta combusta sunt: jam non malo exemplo, quia suo.* Suet. in Calig. *Titi Labieni, Cordi Cremutii, Cassii Severi scripta Senatusconsultis abolita, requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit.* Muretus.

1 *Occultati, & editi.*] Occultati à filia, & ab eadem posteà editi. Itaque nihil muto. Vertranio tamen placet, *& abditi.* Non moris Tacito, bina verba ponere ejusdem rei. Vide Senecæ 1. caput Consolat. ad Marciam. Scripserat hic Cremutius bella civilia & res Augusti: extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suasoria Senecæ de morte Ciceronis. *Lipsius.*

Manserunt occultati & abditi.] Libri Senatusconsulto exuri jussi, quod in iis agnitum à legentibus quidpiam esset, iniquo animo à principibus acceptum, ideo abdite servati, & à curiosis lecti sunt. Qui si Cornelii rectus sensus est, ut opinor, perperam in omnibus libris legitur, *manserunt occultati & editi*: imo vero id esse non potest, ut libri iidem, quos cremari jusserat senatus, retrusi in tenebris, & publicati remanserint: neque enim exustos libros publice habere, impune quisquam illo tempore potuisset. Junguntur autem sæpissime apud M. Tullium, *abditum & occultum*, & dicuntur ab eodem res occultæ & penitus abditæ. *Vertranius.*

2 *Sequentis ævi memoriam.*] Hoc est, ne quid ex suis probris illud ad ævum perveniat, nemo enim usque adeo insanit, ut credat abolere se posse scripta eorum, qui post ipsum sint victuri, quod non nemo dixit. *Freinshemius.*

3 *Feriarum Latinarum diebus.*] Qui dies erant *conceptivi*, non *stativi*. Horat. Ep. 7. lib. 1. *Indictis comes ire Latinis.* Ait autem *indictis*, quod à Consule indicerentur: Origo à Tarquinio Superbo. Et nomen à Latinis populis, cum quibus icto fœdere, & tauro sacrificato partes Latinis darentur & 24 urbibus Italiæ. Nec

Con-

[1] Præfectum urbis Drusum [2] auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.

Consules in provinciam ituri, ante ibant, quam Latinæ feriæ indicerentur: & male cessisse scribit Dio 46. ante ferias Latinas profectis. Manebat autem semper unus, qui feriis Latinis jus diceret. Dio lib. 40. *Eo tempore præfectus urbi ad ferias Latinas non est creatus; sed id munus quidam prætores, qui in urbe, exercuerunt.* Tamen Augustus, unum tantum prætorem ad ferias Latinas constituit, lib. 54. Pomponius ICtus l. 2. de Orig. jur. *Aurelius.*

Feriarum Latinarum.] Vide Varronem lib. 5. de L. Lat. Dionysium lib. 4. *Muretus.*

1 *Præfectum urbis Drusum.*] Capio Drusum Germanici filium. Moris enim ut Latinarum diebus præficeretur urbi adolescens aliquis ex primâ nobilitate. Dico adolescens, quoniam, ut Mutius ait, *ex ea ætate præfectus fiat, quæ non sit Senatoria.* apud Agell. XIV. cap. ult. Dio tamen indicare videtur ab Augusto id institutum, lib. XLIX. Ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι παῖδες ἄνηβοι ἐξ ἐκείνου, ἀλλ' οὐκ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες ἦρξαν. Ita & Nero Præf. urbi à Claudio. Sueton. cap. VII. *Lipsius.*

Præfectum urbis Drusum.] V. C. habet *præfectum urbi* &c. & sic est in antiqua formula, Q. IVNI. RVSTICI. PRÆF. VRBI. *Ursinus.*

2 *Auspicandi gratia.*] Moris ut quicumque munus aut magistratum caperent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem causa. Asconius ad illud Ciceronis in Verrem. *Qui auspicato à Chelidone surrexisset: Auspicari dicuntur ineuntes magistratus: & quia Chelidon, id est hirundo, urbem frequentat, facete urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam.* Itaque appellabant primum illum, Auspicalem diem. Panegyristes: *Illum tamen primum Consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, unoque sol curriculo & officia te Consulis inchoantem videret, & Imperatoris implentem.* Non alia fax clarior ad hunc ritum. & bene ait, incipiendis rebus: quia tantum leves quædam & tralaticiæ caussæ proponi solent, dicis gratia. Suetonius Nerone: *Auspicatus est & jurisdictionem Præfectus urbi* (ita lego, non, *præfecti urbis*) *sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, ut assolet, & breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamquam interdictum à Claudio esset.* Nec magistratus solum, sed etiam privati homines vulgò Kal. Ianuariis artes suas, religionis ominisque caussâ auspicabantur. Ovidius,

> *Tempora commisi nascentia rebus agendis,*
> *Totus ab auspicio ne foret annus iners.*
> *Quisque suas artes ob idem delibat agendo,*
> *Nec plus quam solitum testificatur opus.*

Seneca epistola LXXXIV. *Ille tantus Psychrolutes, qui Kal. Ianuariis in Euripum saltabam: qui anno novo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire.* Suetonium eodem traho, Nerone, cap. XLVI. *Kal. Ianuariis auspicanti, Sporus anulum muneri obtulit, cujus gemma sculptura erat Proserpinæ raptus.* Illud propriam studiosis, ut auspicarentur lucubrationes suas nocturnas, ut opinor, Volcanalibus ipsis. Appa-

rium. [1] quod à Cæsare palam [2] increpitum caussa exsilii Salviano fuit. [3] Objecta publice Cyzicenis [4] *incuria cærimoniarum divi Augusti*, additis *violentiæ criminibus* [5] *adversum cives Romanos*. & [6] amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua constantia, quam præsidio Luculli pulso rege. At Fontejus Capito, qui proconsul Asiam curaverat, absolvitur, comperto ficta in eum crimina, per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. [7] nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat: leves, ignobiles, 37 pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hispania ulterior,

Apparet ex Plinii verbis epist. ad Macrum de avunculi sui vita studiisque: *Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi*. Volcanalia autem IX. Kal. Septembres. *Lipsius*.

1 *Quod à Cæsare palam increpitum.*] Jure, quia, ut dixi, non seriæ caussæ, sed leves quædam tunc agi solitæ: multo minus capitales, & ominis sævi ac scævi. *Idem*.

2 *Increpitum causa exilii.*] Tralatitiæ enim aut fictæ causæ tantum proponi solebant, non capitales, diri ominis. *Muretus*. Non ipsum Calpurnii factum, sed increpatio Cæsaris exilii ejus causa fuit: neque ut Tiberius eum pelli jusserit; sed patres audaciam Calpurnii Cæsari displicere cernentes, ea occasione ad fugandum hominem fœdum sunt usi. *Freinshemius*.

3 *Objecta publice.*] Accusati sunt publice, h. e. ipsa eorum resp. accusata est; non singuli, non magistratus tantum, aut pars eorum. Sic apud Flor. 2, 17. *Hispaniæ nunquam animus fuit tueri libertatem suam publice:* sed videlicet sigillatim tantum, & per partes. *Idem*.

4 *Incuria cærimoniarum Divi Augusti.*] Quod fanum honori ejus cœptum non perfecissent, & quod cives quosdam Rom. in vincla habuissent. Dio & Suetonius cap. XXXVII. *Cyzicenis in cives Rom. violentiùs quadam ausis publice libertatem ademit, quam bello Mithradatico meruerant.* Ademerat sane Cyzicenis libertatem & Augustus, ob cives item Rom. flagris cæsos: sed mox restituit. uti apud Dionem reperies lib. LIV. actis anni DCCXXXIV. & DCCXL. Strabo lib. XII. Cyzicum liberam fuisse ait suo etiam ævo. ex quo vides magnum illum scriptorem desiisse vivere aut scribere, ante hunc Tiberii annum. *Lipsius*.

5 *Adversus cives Rom.*] Quos nonnullos in vinculis habuerant. Dio, & Sueton. *Muretus*.

6 *Amisere libertatem.*] Ademerat & Augustus, sed mox restituerat. Dio. *Idem*.

7 *Nam ut quis districtior.*] Plane ex illo Sallustiano oraculo, sub Tyrannis: *Quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est.* Lipsius.

Districtior accusator.] *Districtum* hic puto acrem, atrocem, rigidum, præferocem, inexorabilem. Sic *districtam fœneratricem* vocat Valer. Max. 8, 2, 2. *Freinshemius*.

1 *Di-*

rior, missis ad senatum legatis oravit, *ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret.* qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur *in ambitionem flexisse*, hujuscemodi orationem cœpit. *Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. ergo & prioris silentii defensionem; & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum* [1] *divus Augustus sibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non probibuisset; qui* [2] *omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia* [3] *cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum ut semel recepisse veniam babuerit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: & vanescet Augusti honor si promiscuis adulationibus vulgatur.* [4] *Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. qui satis superque memoriæ* 38

meæ

1 *Divus Augustus sibi.*] Exemplum hujus adulationis à Persis, de quibus apud Q. Curtium postremus servorum Cleo: *Persas non solum pie, sed etiam prudenter reges suos inter deos colere: majestatem enim imperii, salutis esse tutelam.* Eadem Augusto mens, sed ut leniret invidiam, non sibi soli permisit templa statui, sed conjunctim urbi Romæ: quæ jampridem scilicet inter deas. Suetonius: *Templa quamvis sciret etiam Proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romæque nomine recepit.* Ita à communi Asiæ Pergami statutum templum, de quo hic Tacitus, & denarii veteres: in quibus templi forma cum inscriptione, COM. ASIÆ. ROM. ET. AVG. id est, Commune Asiæ Rom. & Augusto. de quo satis multa Dio lib. LI. in actis anni DCCXXV. Facit quod in lapidibus legimus, FLAMINI. ROM. ET. AVG. & apud Rufum Templum Romæ & Augusti, in ipsa urbe. *Lips.*

2 *Omnia facta dictaque.*] Quod de se hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo, lib. VI. extremo: *Tiberius*, inquit, *successit Augusto*: Κάνονα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσταγμάτων ποιούμενος ἐκεῖνον: *regulam normamque gubernationis & imperii illum faciens.* Idem.

3 *Cultui meo veneratio.*] Templum enim, de quo loquitur, dedicatum erat *Tiberio matrique ejus ac Senatui* 4, 15. Freinshemius.

4 *Ego me P. C. mortalem esse.*] Hom. Odyss. 7.

—— οὐ γὰρ ἔγωγε
Ἀθανάτοισιν ἔοικα, τοὶ οὐρανὸν
εὐρὺν ἔχουσιν.
Οὐ δέμας, οὐδὲ φυὴν, ἀλλὰ θνη-
τοῖσι θνητοῖς βροτοῖσι. *Aurelius.*

1 *Deos*

meæ tribuent, ut majoribus meis dignum; rerum vestrarum providum; constantem in periculis; offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. Proinde socios, [1] *cives, & deos ipsos precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos ut quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur.* Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii *modestiam*; multi *quia diffideret*, quidam *ut degeneris animi* interpretabantur. *Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos; Quirinum apud nos, deum numero additos.* [2] *Melius Augustum, qui speraverit. Cetera* [3] *principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ,* 39 *contemni virtutes.* At Sejanus [4] nimia fortuna socors, & [1] mu-

1 *Deos & deas ipsas.*] Optime, nec, ut alii, *Deas* rejicias. Est sollennis precatio, exemplo Græcorum. Demosthenes: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι ϗ πάσαις: & sæpius. Est a fonte Homerico:

Κέκλυτέ μευ πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι:

Omnes dii me audite, atque omnes me quoque divæ.

Lipsius.

Cives, & deos ipsos precor.] Geminatum fuit in Man. ab oscitante librario: *& deos & deos ipsos*. ex quo veteres correctores fecerunt, *& deos & deas ipsas.* quod mihi contra auctoris mentem, visum est. *Pichena.* Pichenæ editio, quam nos etiam tamquam emendatissimam sequebamur, *& deas*, omisit. at quum in omnibus versionibus occurrat, neque Pichenam eo quidem loco satis accurate judicasse videam, placuit recipere, videtur enim vetus fuisse formula, deos deasque conjungendi. Sicut in Ciceronis Epist. Brutus ep. 16. *Mihi prius omnia dii deaque eripuerint, quam illud judicium.* Propert. 3, 12, 41. *Diique deaque omnes.* Freinshemius.

2 *Melius Augustum, qui speraverit.*] Nimirum qui confisus sit se tantos honores mereri & consequi posse. *Freinshemius.* Fatetur ipse in literis ad dissimillimum sibi successorem: *Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet*, Sueton. 71. Livius lib. 1. *Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit; jam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.* Gronovius.

3 *Principibus statim adesse.*] Legendum *affatim adesse.* Muretus.

4 *Nimia fortuna socors.*] Quidam pessime, securus & sollicitudinis expers. quod quidem, nisi aliunde constaret

[1] muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. [2] moris quippe tum erat, quamquam [3] præsentem, scripto adire. ejus talis forma fuit: *Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen [4] quod pulcherrimum, adeptum, ut [5] conjunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum in conlocanda filia, nonnihil [6] etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere imposita munia: satis æstimare firmari domum adversum iniquas Agrippinæ offensiones;*

staret de significatione, ipsa res abunde refelleret. Ceteri egregie reddiderunt, alius *ebrium*, alius *obcæcatum*. Freinshemius.

1 *Muliebri cupidine.*] Liviæ ajunt, quod quidem verum est intelligi; sed illud insuper verum, totum hic sexum perstringi, notarique adfectus illius maribus vehementiores, miniusque domabiles. *Freinshemius.*

2 *Moris quippe tum erat.*] Probus sapiensque mos, & quem ego sane laudem. Repertorem ejus C. Cæsarem fuisse moneatur à me juventus. Ita enim Plutarchum accipio in Cæsare: Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν, καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος, μὴ περιμένοντος: *Ferunt & Cæsarem primum rationem repperisse amicos per litteras conveniendi, cum coram agendi de rebus in quas incidissent, nec multitudo occupationum, nec urbis magnitudo semper spatium darent.* Quod referri non nisi ad amicos præsentes posse, clarum est. Tenuit coluitque eumdem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis & è libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suetonius cap. LXXXIV. *Lipsius.*

3 *Præsentem, scripto adire.*] Verum ille mos viget adhuc, à Thrasea servatus, cum & ipse & princeps in urbe essent: ad illum enim codicillos composuit, eosque Nero properanter accepit: auctor Cornelius infra XV. Hic vero de industria philologum moratus sum. *Vertranius.*

4 *Quod pulcherrimum.*] Id est, splendidissimum honestissimumque ipsa re, aut certe communi hominum opinione. *Freinshemius.*

5 *Conjunctione Cæsaris.*] Filia ejus Claudii filio desponsa. *Lipsius.*

6 *Etiam de equitibus Romanis.*] Suetonius: *Agrippa defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit.* Idem.

nes; idque [1] *liberorum caussa. nam sibi multum superque vitæ* 40 *fore, quod tali cum principe explevisset.* Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum [2] tempus tamquam ad integram consul-

1 *Liberorum caussa.*] Non hoc dicit, quod in fronte videtur: velle se matrimonium, liberorum caussa, uti formula & lex erant: sed firmandæ Drusi domus, quæ desolata jam illo mortuo erat, contra Agrippinam. Firmandæ, inquam, liberorum Drusi gratia: & ut illos (nepotes Tiberii) tueretur. Sequentia id adfirmant, alioqui longinqua: *nam sibi satis vitæ,* &c. quasi dicat, De se non angi, aut sua posteritate: felice, si cum Principe vivat, obeatque. *Idem.*

Liberorum caussa.] Suorum nempe, non Drusi. clarum id ex seq. cap. ubi huic caussæ respondens Cæsar acrius ait arsura Agrippinæ odia, si matrimonium Liviæ domum Cæsarum velut in partes distraxisset. Ergo Agrippina Sejano infensa fuit, non Liviæ, nec liberis ejus, inimicitiæque ejus acrius arsuræ erant, si vidisset inimicum hoc matrimonio tantum extolli. nam Liviæ aut Drusi liberis quid adstrueret Sejani conjunctio, Principem ipsum socerum, patruum, aut avum habentibus? deinde adjungit, *sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli* &c. quod putidum esset, si jam de inimicitiis Agrippinæ in eos dixisset Sejanus. Parum apte putant de liberis Drusi isthæc dici, tanquam Sejanus se protectorem iis offerret contra potentiam Agrippinæ: qua re nihil magis dici potuisset Sejano adversum. Quid enim? ille, qui tantopere modestiam suam prædicat, qui negat, se principi superviсturum, hoc incolumi, nepotum ejus defensorem patronumque se profiteretur: quasi defensoribus istis tempus egeret? Neque moveor eo, quod in eadem sententia fuisse video virum doctissimum: πολλὰ γὰρ πλάζονται ἅπαντες. nam sequentia verba, quæ suæ causæ advocat, illinc stant, hinc testimonium dicunt: *nam sibi multum superque vita fore* &c. Igitur sibi nihil se metuere ait ab Agrippinæ odiis: neque enim aut vivo principe illam sibi nocere posse; aut se vitam desiderare post principem: itaque restare unicam curam de liberis, suis videlicet, quos hac adfinitate firmaret contra illius fœminæ impotentiam, nam utique suæ domui à Drusiana præsidium petebat, non vicissim: quod vel profiteri cujus fuisset impudentiæ? principis domus stare non potuisset, nisi municipalis eques eam fulcivisset? Ac non sua vi stare potuisset, non superesant Pisones, Dolabellæ, Gracchi, Scipiones; ut in Sejani Vulsiniensis sinum confugere oporteret. *Freinshemius.*

2 *Tempus tamquam ad integram consultationem.*] Dubitatur, eane adjunxerit, voce, an scripto. Censeo, Sejanum ipsum sua manu porrexisse Tiberio codicillos: Tiberiumque illis perlectis, voce statim pietatem Sejani laudavisse, ac sua in eum beneficia modice percurrisse. deinde petito ad consultationem tempore, scripto dedisse illi responsum. Quod innuunt sequentia verba: *ideo se non illuc decurrere quod promptum rescriptu.* Pichena. *Integra consultatio*, hic interpretanda est, sicut alicubi *integra caussa*, *integrum judicium*, cui videlicet his sermonibus literisve, per quas in præsentia respondebat, neutram in partem quicquam derogatum aut præjudicatum vellet. *Idem.*

ſultationem petiviſſet, adjunxit: [1] *Ceterùm mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent: Principum diverſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo ſe non illuc decurrere,* [2] *quod promptum reſcriptu; poſſe ipſam Liviam ſtatuere, nubendum poſt Druſum, an in penatibus iiſdem* [3] *tolerandum haberet: eſſe illi matrem & aviam, propiora conſilia. ſimplicius acturum. de inimicitiis primum Agrippinæ: quas longe acrius arſuras, ſi matrimonium Liviæ,* [4] *velut in partes, domum Cæſarum diſtraxiſſet.* [5] *ſic quoque erumpere æmulationem feminarum,* [6] *eaque diſcordia nepotes ſuos convelli: quid ſi intendatur certamen tali conjugio?*

[1] *Fal-*

1 *Ceterùm mortalibus.*] Vix abeſt quin ad Salluſtium reſpexerit, quem non legit ſolum ſedulo, ſed ſublegit. Nam apud eum Cæſar, pari ſententia diſſerit: *Aliis alia licentia eſt, P.C. qui demiſſi in obſcuro vitam agunt, ſi quid iracundia deliquere, pauci ſciunt: fama atque fortuna eorum pares ſunt. Qui magno imperio præditi in excelſo ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxima fortuna minima licentia eſt.* Lipſius.

2 *Quod promptum reſcriptu.*] Plerique ita tranſierunt, ut male dirimant ab his illa, *poſſe ipſam Liviam ſtatuere:* & cum hæc ea ipſa ſint, quæ ſe nolle reſpondere diſerte teſtatur Tiberius, interpretes ita collocant, quaſi vere & ſerio ſic reſpondiſſet. Alii non diſtinguunt, ubi deſinant illa, quæ ſe nolle reſpondere ſcripſerat Cæſar, incipiantque ea, quæ pro ſe reſpondebat. Nam hæc & ſequentia uſque eo, *Falleris enim*, eadem ſtructura verborum efferunt. Cum tamen illa remodo nihil comprehendat, niſi proxima verba hactenus, *propiora conſilia:* denique apparet & cæteros nihil eſſe ſuſpicatos de his verbis: *poſſe ipſam Liviam* &c. quaſi ea eſſent, quę *prompta reſcripta* Tiberius dixerat, ſed potius putaviſſe omnino ſilentio fuiſſe præterita, quęnā illa *prompta reſcriptu* forent. *Fr.*

3 *Tolerandum haberet.*] *Tolerare* hoc loco eſt quidem etiam manere, ſed continet inſuper ſignificationem patientiæ *ſich gedulden.* cui non ſufficit iſtud ſtall *reſtare*: neque aliorum alia. *Freinshemius.* Nota loquendi genus ex Græco fonte. Sic lib. 14. *ſi nunc primum ſtatuendum haberemus.* Plin. Ep. 8. lib. 1. *Cum enitendum haberemus.* Arbiter: *ne & tecum quoque habeam rixandum toto die.* Pichena.

4 *Velut in partes.*] Nota improprii ſermonis prætermittenda non erat. *Partes* enim, ſi Ciceroni credimus in Philipp. 13, 18. *dicuntur in foro, in curia* non ergo in eadem domo aut familia. *Idem.*

5 *Sic quoque erumpere.*] Qui intellexit de matrimonio Liviæ, fallitur: nam *ſic quoque* eſt nunc quoque, quum nullum tale ſit matrimonium, & cauſſa diſcordiæ. *Freinsh.*

6 *Eaque diſcordia nepotes ſuos convelli.*] Tiberius de ſuis nepotibus loquitur, Agrippinæ liberis ex adoptivo filio Germanico; Liviæ ex Druſo naturali. eos per illam diſcordiam etiam convelli trahique in mutua odia. Dictum hoc ſenſu ſupra 2, 43. *Fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi.* Idem.

1 *Fal-*

[1] *Falleris enim Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ* [2] C. *Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat.* [3] *Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros,* [4] *in summis imperiis videre?* [5] *Vis tu quidem istum intra locum sistere:*

1 *Falleris enim Sejane.*] Respondet illi parti, *Non enim exuere se imposita munia.* Lipsius.

2 *C. Cæsari.*] Augusti filio. *Idem.*

3 *Ego ut sinam.*] Hoc est, Etiam si ego permisero, Liviam tibi Equiti Romano nubere, amici certe illius non patientur, eam tecum privatam senescere: ideoque te, etiam nolentem, ad dominationem captandam, instigabunt. Recte ergo sequitur: *Vis tu quidem istum intra locum sistere.* Pich.

4 *In summis imperiis.*] *Imperia* pro magistratibus, atque ducatibus (ut sequioris sæculi vocabulo utar) frequentissimum esse, pueri noverunt: quod tamen quidam interpretes non sunt assecuti. *Freinsh.*

5 *Vis tu quidem istum &c.*] Si his verbis apud Sejanum usus fuerit Tiberius, juraverim profecto neutrum eorum intellexisse vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus est hic locus. Potuissem tanquam à conclamato abstinere manus; nisi existimarem, me, si non omnia ad restituendam, saltim nonnihil ad eruendam ejus sententiam posse conferre. Quam hanc esse plane mihi persuadeo. Constituisti tu quidem, Sejane, pro constantia modestiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: sed etiam atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen invidiæ illæ, quas jam ambis, Liviæ nuptiæ in te sint concitaturæ. Nam ipsi illi primores urbis Romanæ, & amplissimos gerentes magistratus, qui, licet invito & reluctante, ac adverso tibi animo, in speciem tamen te præferunt palam sibi, tuorumque exquirunt sequunturque consiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, jam nimiam esse tuam potentiam, meoque beneficio ad majora esse fastigia te promotum, quam unquam fidissimos maximosque amicorum promoverit Pater meus Divus Augustus. Quid igitur ipsi illi non sunt dicturi, si videant Liviam, C. Cæsari, mox Druso nuptam, in totum ac familiam tuam transire? Adeo ut ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adjiciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, invidia desumptam. Pro hoc sensu, levi ac prope nulla mutatione, sic in integrum velut restituimus vexatissimum locum. *Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus & primores, qui te inviti* (id est, reluctante quanquam animo) *præferunt,* (sibi scilicet, palam æstimant, colunt) *omnibusque de rebus consulunt,* &c. Ad hujus lectionis sententiæque integritatem & cum instituto Tiberii convenientiam vix est, quod desiderес. Illud, *invito,* quod nullo jure & sensu, hactenus occupavit hunc locum, maximas turbas fecit, peperitque tot monstra falsarum ridicularumque interpretationum. At, quam pronum erat, quod nos fecimus, reponere, *inviti*, sexto singulari casu in primũ pluralem mutato? Inviti alium colunt, quorum in eum adulatio & obsequium in aperto est, odium vero opertum. Quales isti magistratus & primores, de quibus hic agitur. Pro *perrumpunt*, rescripsi, *præferunt.* Hoc, aut simile verbum ipsa sententia palam requirit. Cogitent interim alii, an ejus significationis aliud substituere possint, quod minus abeat à vesti-

sistere: sed illi magistratus & primores[1] *qui te invito perrumpunt,*[2] *omnibusque de rebus consulunt,*[3] *excessisse jam pridem equestre fastigium, longeque antisse*[4] *patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At* [illegible] *enim*

giis corruptissimæ lectionis vulgatæ. Saltim hoc, quod reddidimus, non adeo longe ab iis deflectit. *Boxhornius.*

1 *Qui te invito perrumpunt.*] Id est, qui ad me etiam te nolente, penetrant, meque de omnibus consulunt. *Pichena.* Minime vult auctor, hos perrumpere ad Tiberium, &c. non, sed ad Sejanum, ut plane urget nexus orationis, patetque satis ex hujus libri capite 2. item Cassii libro 57. non ita longe à fine; cujus verba non vacat nunc apponere. *Gruterus.* Locus sat intricatus & difficilis; cujus hunc esse sensum multi putant, eos invito Sejano ad Tiberium perrumpere, eumque consulere, quod absurdum existimo. Quid enim? Aliquis princeps, qui quidem non sit extreme stultus, amicum habeat, à quo norit alios prohiberi, ne se conveniant? [illegible] noscit, patiatur? & si patiatur, etiam ipsi illi aperiat, & velut indicium deferat, quis, qua [illegible] se [illegible]? Deinde amico eam potentiam concedat Princeps: quis eo invito audeat perrumpere? præsertim si ab ipso principe prodatur. Sed desino congerere multa & sine pondere sa. Quomodo enim illa dicerentur? Expendatur quo in argumento versetur sermo Tiberii; numquid in honore Sejanum in equestri statu se permansurum ostendenti respondeat utrumque id facile fore: Quamquam enim de illius modestia non dubitet (quippe [illegible] non dubitabat) aliquantum tamen etiam nolentem ad majora propulsum & modestiam ejus expugnatum esse. Idque adeo jam cœpisse fieri, eo jam fine, qui invito eo perrumpant illam; ejusque sententiam numquam intimi Cæsaris amici, de negotiis exquirant: licet ipsi illi,

ut sit, recentem ejus felicitatem ægris oculis adspiciant, & jam longe super Augusti amicitias evectum esse palam ferant. quod & ipsum eo pertinet: ne, ipsum intra locum sistere se posse, credet Sejanus. *Freinsh.*

2 *Omnibusque de rebus consulunt.*] Senatores igitur intellegere [illegible], qui publice consulunt, & de rep. censent. Neque de privatis expedit, quæ Tiberius consilium [illegible].

3 *Excessisse jam pridem.*] [illegible] ain quo invitato? Credo, quia Prætoriis honoribus insignitus Sejanus à Tiberio, atque ita velut exemtus Equiti, & insertus in Senatum. Sed & postea Consulem eum fecit, & Senatorem palam. Suetonii igitur scriptum, adfirmantis (in Tito c. VI.) *Præfecturam Prætorii, numquam ad id tempus, nisi ab equite Ro. administratam,* non [illegible] legenda caute. [illegible] exceptione hujus, atque etiam plurium [illegible] exempli in Clemente Aretino lib. 4. histor. *Idem.*

4 *Patris mei amicitias.*] Id est, amicos. Intellegit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. *Idem.*

Patris mei amicitias.] Mæcenatem & Agrippam intelligit, qui in Augusti amicitia validissimi. Honoratum tamen Sejanum apud Tiberium dicebant. *Pichena.* *Amicis in potestate pro amicis,* quos Augustus habebat, Mæcenatem puta, Sallustium, Proculeium, alios: nam Agrippam his computari, locus non patitur. Sic *Amicitiæ muliebres* sunt amici mulieris, sc. Liviæ, de quibus idem Suet. Tib. 51. *Ejus omnes amicitias & familiaritates afflixit.* Dialectici concretum pro abstracto in his ponunt. *Freinsh.*

enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, [1] *C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub. negotiis permixtos. Sed si* [2] *dubitatione Augusti movemur; quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi conlocavit? Atque ego hæc pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviæ destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel* [3] *in concione non reticebo.*

41 [4] Rursum Sejanus, [5] non jam de matrimonio, sed [6] altius metuens, *tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam* deprecatur. [7] Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Ti-

1 *C. Proculejum.*] Qui frater Varronis Murenæ, illius qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio L. IV. Laudat eum Horatius:

Vivet extento Proculejus ævo
Notus in fratres animi paterni.

Lipsius.

2 *Dubitatione.*] Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Neque hæc est argumentatio: si consiliis Augusti movemur; moveamur eo, quod Agrippæ mihique filiam suam collocavit: quasi diceret, nam & hoc inter ejus consilia fuit. Verum longe fortius est, si movemur dubitatione Augusti; multo magis moveri debemus ejus decisione: nam de equestribus conditionibus deliberavit quidem; at longe aliud probavit decrevitque, & ipso pacto executus est. *Idem.*

3 *In concione.*] Concio & senatus hic tamquam diversa opponuntur. quomodo & infra 4, 42. *se vel statim* (erat autem in senatu) *vel in concione* (non *cognitione*) *purgaturum.* Freinshemius.

4 *Rursum Sejanus.*] Accepto Tiberii responso denuo codicillos tradidit Sejanus. id hic ostenditur. Sed interpretes non adverterunt. *Idem.*

5 *Non tam de matrimonio.*] Emendandum; *non jam.* Sejanus enim territus, matrimonii mentionem omiserat. *Muretus. Ursinus. Pichena.*

6 *Altius metuens.*] Metuebat scilicet, ne Tiberius in suspicionem tacitam incidisset earum rerum, quas ipse animo vere agitabat, de imperio adipiscendo. Pichena. *Altius metuere* dictum est, sicut *altius mærere* 2, 82. *Penetrare* 2, 36. 3, 28. 16, 21. *percellere,* 4, 54. *Freinsh.*

7 *Ac ne assiduus.*] Legendum, *ac ne aut assiduos.* Muretus.

Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus; litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum [1] per milites commearent: mox Cæsarem vergente jam senecta secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, [2] vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem & solitudinem: quis abesse tædia & offensiones, ac [3] præcipua rerum maxime agitari.* Ac 42 forte habita per illos dies de [4] Votieno Montano celebris ingenii viro cognitio, [5] cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus, vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur. nam

1 *Per milites commearent.*] Observa litteras per milites solere transmitti, & quidem per eos qui Speculatores dicti. Plutarchus in Galbâ Nymphidium præfectum prætorio valdè offensum scribit, quòd Consules litteras & diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀπέπεμψαν. *sine signo suo & militibus misissent.* Nec alius sententiæ illud Taciti lib. II. Histor. *Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores Syriâ Iudæaque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* Hæc clara, & firmandæ Suetonii scripturæ, quæ in omnibus ferè manusſ. Cal. cap. XLIV. *Magnificas Romam litteras misit, monitis speculatoribus ut vehiculo ad forum usque & Curiam pertenderent.* Depravarunt vulgò, *sæpè lateribus.* Lipsius.

2 *Vera potentia augere.*] Malim, *augeri.* nisi legere libet, *agere.* Rhenanus. Muretus, *veram potentiam augere.* Est alioqui alterum eadem significatione, nec minus venustum. nisi forte hic concinnius hoc putabimus, quia præcessit, *invidiam minui*, cui magis respondeat, *potentiam augere.* Acidalius. Mihi vulgata lectio valde probatur. nam verbo, *augere*, passivam significationem tribuo, quod Tacito est familiare, & notat Lipsius ad l. XI. ann. & lib. 3. histor. *Pichena.* Male scriptum, *vera potentia augere*, pro *veram potentiam augeri.* Marcilius.

3 *Præcipua rerum maxime agitari.*] Plerique interpretes *agitandi* verbum accepisse pro turbulento motu; quum nihil hic sit aliud, quam *tractari.* Omitto jam ostendere, quam ejusmodi oratio iis Sejani temporibus consiliisque inepte tribuatur. *Freinsh.*

4 *Votieno Montano.*] Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ l. V. controvers. VII. & Præfatione lib. IX. Etiam inter poëtas Ovidio:

Quique vel imparibus numeris Montane vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes. Lipsius.

5 *Contantem.*] L. *mutantem.* Etiam sic Muretus. *Acidalius.*

nam postulato Votieno *ob contumelias in Cæsarem dictas*, testis Æmilius [1] è militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur. adeoque perculsus est, ut *se* [2] *vel statim vel in cognitione purgaturum* clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem [3] majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam, cum Vario Ligure, [4] quamquam Lentulus

1 *E militaribus viris.*] His verbis simul indicatur fuisse virum non infimæ conditionis, & tamen rerum urbanarum haud magnopere peritum. *Freinsh.*

2 *Vel statim vel in cognitione purgaturum.*] Recurrunt alii ad emendationes, non ego; qui puto, clamitasse Tiberium, non stare per se, quin purget objecta. statim statim, coram toto Senatu: cui tamen si adhuc æquius, audiri & partem alteram, eosque, quarum interfit; ne illud quidem refugere. *Cognitio* ea est, ubi reus & accusator, ubi utrinque argumenta & testes: Seneca Medea: *Si judicas, cognosce: si regnas, jube:* Prorsus idem hic vult Tacitus quod supra cap. 34. *M. Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar quam rescripta oratione, velut apud judices respondit.* Gruterus. Melius, ut modo ad 4, 40 diximus, legendum videtur *in concione*. Sic enim quandoque concionabantur Imperatores: ut apud Suet. 24, Cal. *Nec unquam postea quantiscunque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per numen Drusillæ dejeravit.* Idem.

3 *Majestatis pœnis adfectus est.*] Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chronicis: *Votienus Montanus Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc à Tiberio relegatus.* Lipsius.

4 *Quanquam Lentulus Gætulicus.*] V. C. habet: *Quamque Lentulus &c.* *Vrsinus.* Hic nonnulla mihi dicenda sunt iis firmandis, quæ viri melioris notæ adscripsere de pœna, quam mœchis Lex Iulia minabatur. Ea citra mortem fuit & interdictionem aquæ & ignis. *Adulterosque earum morte, aut fuga punivit &c.* Ergo etiam citra deportationem, quæ gravior interdictione. Quænam igitur ea pœna? perpetua relegatio. Vellej. l. 2. *Quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere.* At horum pœna relegatio. Dio. οἱ δὲ λοιποὶ ἐς νήσους ὑπερωρίσθησαν. i. e. cæteri in insulas relegati sunt. Et clarius hinc disce. Iulia relegatione punitur. *Iulia relegata in insulam patriaque & parentum subducta oculis.* Vellej. l. 2. Suetonius: *Relegatæ usum vini omnemque delicatiorem cultum ademit.* Quæ Dio Græce sic extulit: καὶ τούτῳ ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη. *Qua de re ipsa quidem relegata est in insulam Pandateriam litoribus Campaniæ prætentam.* Idem verbum hic usurpat, quod paulo ante. De perpetuitate vero adi Suetonium. *nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit.* nec Nostrum præter.

tulus Getulicus consul designatus [1] lege Julia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta divi Augusti non juraverat*, [2] albo senatorio erasit. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de jure templi [3] Dianæ Limenetidis, quod *suis à majoribus, suaque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia redditum.* Contra Messe- 43

terras. *Igitur amotus Cercinam quatuordecim annis exilium toleravit.* Agitur de Sempronio, qui inter eos fuit, quos pœna secuta est, quasi privati conjugem adulterio polluissent. *Salinerius.*

1 *Lege Iulia damnasset.*] Adulterii pœnæ quæ olim, non in promptu: reclusi, quà potui, & tenebris prisci ævi radium aliquem novæ lucis dedi, in EXCVRSV, quem huic rei vide, in *A.* Lipsius.

2 *Albo Senatorio.*] Album τὸ λεύκωμα: id est, tabulæ albatæ in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis Album Prætoris, Album Decurionum, Album Iudicum: & in Tertulliano, Album Apostolorum. Senatorum autem Album primus instituit Augustus, anno DCCXLVI. cùm recenso Senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, & simul definisset numerum intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium Album: quod renovatum quotannis, & in Curià propositum. Dio: Τά τε ὀνόματα συμπάντων βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν καθ' ἔτος τοῦτο ποιεῖται id est: *Nomina omnium Senatorum in albo descripta proposuit: atque ex eo, quotannis etiam nunc ita fit.* Idem.

3 *Dianæ Limenetidis.*] Scripturam eam juvare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno: —— Καὶ μὴν ἀγυιαῖς Ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. Ac tu nihil ambigens repone, *Limnatidis.* Ita historia hic postulat, & consensio scriptorum. Sive enim à Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ. sive ἀπὸ τῆς λίμνης, à palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum, sive *Limnetis.* Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. VIII. Τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. Nec dissimilia libro sexto. At à lacu derivat clare Pausanias lib. IV. & VI. itemque Artemidorus lib. II. qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam & Λιμνῆτις dicatur. *Lipsius.*

Dianæ Liminetidis.] De *Limenetide Diana* nihil me legisse memini: scio tamen ex probatis auctoribus, oram illam terræ, quæ in Messenios spectat, abundare templis Dianæ, Veneris, ac Neptuni. Strabo vero lib. 8. ita scribit. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν &c. Fortasse igitur appellavit Cornelius *Dianam Limnetidem*, tanquam *stagneam*: λιμνῆτις enim *stagnea* est, sive *palustris*: & legendum erit *Limnetidis*, non *Limenetidis*,

Messenii, [1] *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi* protulere, [2] *suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id*

tidis. Ferretus. Æmilius maluit, *Limnetidis*, quod probo. Dianam siquidem λιμνῆτιν ab stagno dictam Artemidorus interpret. somn. lib. 11. memorat. Sed & Pausanias Messenicis habet: *Dianæ templum dictum Limnetidis in finibus Messeniorum fuit, ipsis, Dorientibus, Laconibusque commune, & nulli præterea civitati.* Quod si verum, à Messeniis sacris in illo templo prohibiti Lacedæmonii, tot bellorum initio, in Epidauriorum finibus prope viam, quæ à Boeis ad Epidaurum Limeram ducit, Dianæ Limnetidi delubrum exstruxere, eodem teste in Laconicis. Deinde cum Dorienses Lacedæmone potirentur, Preugenes somnio monitus, signum Limnetidis Lacedæmoniis eripuit, Mesoamque per servos deferendum curavit, unde Patras in aram Dianæ, festo ipsius Limnetidis, servi publici transferebant: quod idem Achaicis prodidit. Ex quibus de jure legationis constare studiosis potest. *Vertranius.* Fuit Diana λιμνᾶτις & apud Lacedæmonios in via, quæ Boeis Epidaurum ducebat: & apud Messenios ad vicum, quem vocabant Calamas. At in confinio quæ colebatur, dicebatur Λιμνᾶτις vel Λιμνῆτις Anthologiæ lib. 6. c. 3. Dicta sic quod præesse portibus eam existimarent: quod clare Callimachus docet. *Meursius in Laconicis.*

1 *Veterem inter Herculis posteros.*] Sortitio Heraclidarum post victos Peloponnesios, & divisio in Laced. Argivorum, ac Messeniorum regionem satis nota ex veteri historia. Temenus Argivam, Aristodemus ejusque liberi Lacedæmoniam, Cresphontes Messeniam habuere. Ea divisio & quæ eam præcessit Heraclidarum expeditio 80 anno fuit post excidium Trojæ. Eusebius, Diodorus, Paterculus, & omnis historia Græca, & corrigendus Strabo lib. 13 in quo ἐξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωικῶν ὕστερον male scribitur pro ὀγδοήκοντα, tralatitio errore ex notis. Viginti annis ante captam Trojam prima expeditio Heraclidarum fuerat, in qua occisus ab Echemo Tegeate Hyllus Herculis, & ex pacto recessere Heraclidæ, nec rediere ante completum pactionis tempus, h. e. post 100 annum. Herodotus lib. 8. Pausanias in Messenicis pag. 273. At de Alyno & Dorieo historia, quam ibi narrat, mihi ignota; credo & aliis. Sed omnino rescribendum: Ὕλλου δὲ καὶ Δωριέων μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' Ἀχαιῶν. Dores semper Heraclidæ, & qui ab illis. Achæi tum communi nomine omnes Græci; ita tamen ut fere Dores atque Iones excipiantur. Itaque eos ecce nominat etiam in hac ipsa re narranda Herodotus, 2, 26. *Mercerus.*

2 *Dentheliatem agrum.*] Lectionis & historiæ obscuræ locus. Placet, *regi Penthilo Eleatem agrum.* Penthilus Arcadiæ, & nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo lib. XIII. Ὀρέστου δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πενθίλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν Θρᾴκης. ἐξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωικῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. id est: *Orestis in Arcadia defuncto successisse in regno Penthilum filium ejus ajunt, & processisse in Thraciam usque, sexaginta fere post Troicas res annis: quo ipso tempore in Peloponnesum redierunt posteri Herculis.* Vellejus l. 1. *Post Orestis interitum filii ejus Penthilus & Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno octogesimo* (Strabo numeravit annos dumtaxat sexaginta) *post Trojam captam, centesimo & vigesimo quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis*

lopis

id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis, & are

lopis progenies, quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. Tempora & res satis conveniunt: disconvenit fortassè Tacitus, qui regem ipsum è posteris Herculis facere videtur. At cum omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, interque alios Theophilum l. 11. adversum gentes: Penthilum nullum repetio. Turbat etiam, quod Pausanias libro quarto, ubi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo *Pentheo Eleatem agrum?* quid si, *Temeno?* qui certe inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, ut Pausanias auctor. Quem eumdem in hac historia si sequimur, Cresphonti nomen fuit Messeniorum regi: cui in divisione per fraudem liquescentis sortis, terra ea obvenit. Scripserim ergo *suoque regi dein Eleatem agrum.* Eleatem sane retineo: quia Strabo mihi auctor totam regiunculam inter Dymen & Messenam, Eleam vocatam fuisse. Dentheleatem, sive potius Denthelетem recipere non possum, quia Thraciæ ii populi; apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa. si erro, da fodes coronam: quia tantum toties non ferire difficile est, ait ille.

ADD. Mercerus, *Tegeatem*, aut *Thuriatem* mallet: & cum eo Pausanias profecto. quem vide. Nec enim ἔργα faciō, historiarum hæc πάρεργα. *Lipsius.*

Suoque recident Heliatem agrum.] Hic locus non fuit asterisco frustra notatus. nam haud dubie corruptus est. Fortassè legendum: *Suoque regi Penthilo Eleatem agrum, in quo id delubrum, cessisse.* Rhenanus. Mutatu namq; facile fuerit, *D* in *P* ut in Antiquitatibus Dionysii dicti, *Denates*, pro *Penates*. Sed nusquam legitur *Penthilus* Messeniorum rex, nusquam Messeniis *Eleas* ager cessisse. Quare vetus retinenda scriptio est. *Dentheleates* enim Thraciæ populi fuere, quorum Livius lib. 39. & Dio lib. 51. meminerunt, & in quorum agro templum Dianæ Limnetidis collocatum fuit. Vertranius. *Dentheliatem* agrum nullum hic locum habere recte monuerunt. Sed nec *Eleates* ferri potest, quod iis visum. primum, nunquam *Eleates* pro *Eleo* dicitur, sed aut ex Elea sive Velia Italiæ, aut ex civitate cui nomen Ἕλος τῆς Λακωνικῆς, à quo Ἑλεάται Theopompo apud Athenæum, qui postea Εἱλῶται. At Ἠλεῖος ab Elide, non Ἑλεάτης. Deinde, ne Eleus quidem ager hic locum habere potest, qui inter Dymam quidem & Messenam est; & vere id Strabo; sed non inter Messenam & Laconicam. Ita enim est. Dyma urbs postrema Achaiæ; eam excipit Eleorum ager; hunc Messeniorum; dein Laconica est. At regionem quærimus, quæ media Messeniam inter & Laconicam, & in ea hoc templum. Postremo, nusquam produnt Elidem aut Eleum agrum fuisse in sorte Heraclidarum; quæ utraque ratio etiam refellendis iis, qui rescribunt in Tacito, *Tegeatem*, qui ager neque in sorte Aristomachi filiorum fuit unquam, sed semper Arcadiæ; neque inter Messeniam Laconicam, sed supra Laconicam, quum infra eam sit Messenia. Nec Pausanias juvat, qui coli Limnatidem Dianam Tegeæ fatetur; sed ita ut Aleam Minervam Mantineæ, propriam Tegeatarum; Leucophrynam Dianam Athenis Magnesiorum. Nec certius quidquam eo, quod jam dudum moneo, de *Thuriate* agro sensisse & scripsisse Tacitum, in quo Limnæ vicus facer Dianæ cultu, & qui inter Messenios & Laconas controversus. Verumque probat Pausaniæ locus insignis in Messenicis pag. 274. Ἐπεβούλευσαν ...

ære prisco manere. quod si [1] *vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. sic Milesios* [2] *permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum prætorem Achajæ decrevisse.* Ita secundum Messenios datum. Et Segestani *ædem Veneris,*

μεσόγαιαν τῆς Μεσσηνίας σταδίους ἀπελθόντι ὀγδοήκοντα ἐστιν ἡ Θουριατῶν πόλις &c. Quæ narraverat, antea in Laconicis. Planus locus, & ex quo certa in Tacito correctio: *Suoque regi dein Thuriatem agrum, in quo id delubrum cessisse:* quando & de agro constat in quo Limnetis Diana, & de controversia super eo agro, quam dijudicavit Augustus. Tantum adverte pugnam Taciti, qui Divi Iulii & Antonii id decretum refert, cum Pausania, qui divi Augusti; odio Antonii. Sed hæc non mira in his historiæ parergis. Malim ego in hac parte Pausaniæ fidem arbitrarier. Adverte etiam Pausaniam scribere Thuriam ab Homero vocari Anthiam, quum Strabo scribat; Æpiam. Res tota in conjectura est, & has ἀρχαιολογίας noverunt omnes quam sint dubiæ. Vtramque nominat Homer. Il. ι. 151. *Mercerus.* Ipsi Lipsio deinceps placuit Merceri emendatio, quam & nos secuti sumus. *Freinsh.* Corrigo, *Suoque regi Deltheniatem agrum.* Nam Δελθανιοι, ut scribebant cæteri Græci, Δελθανιοι, ut Lacones, & Messenii, quibus Dorica dialectus usitata, oppidum erat, in confinio utrorumque: unde & belli aliquando causa fuit. Hujus rei testis fit disertus Stephanus, istis verbis. Δελθάνιοι, πόλις, μία τῶν ἀμφιμαχήτων Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων. *Delthanii, urbs, una ex iis, de quibus inter se pugnabant Messenii ac Lacedæmonii.* Meursius in Laconicis.

1 *Vatum, annalium ad testimoniam.*] Nuper Lipsius corrigit; *annalium atque testimonia.* pro, *atque annalium.* Nos brevius, *annaliumque testimonia.* Pichena. Attende lector & senties isti loco, liberali manu librariorum adjectum *vatum, annalium*; qui arbitrabantur alioquin non cohærere sententiam cum illo *locupletiores.* certe utraque vox mihi velut repetita ex superioribus. *Gruterus.* Videntur *annales* accipi pro historiis antiquis, quales apud Cic. de Orat. 2, 12. describuntur: *Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei memoriaque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontif. Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album,* & quæ sequuntur. *Annales* igitur hic nihil aliud sunt, quam historiæ probatorum & veterum auctorum: non, ut interpretes putabant, commentarii rerum Spartanarum, quæ vulgo *chronica* vocantur. *Vatum* vocabulo nihil aliud intellexit Tacitus, quam poëtas, Homerum videlicet aliosque, ex quibus testimonia de finibus antiquis Græcarum regionum frequenter peti consuevisse, vel ex uno Strabone clarum esset. *Idem.*

2 *Permisso publice.*] Quomodo aliter arbitrari potuissent, nisi publico Lacedæmoniorum atque Messeniorum consilio delecti? non igitur hoc voluit dicere, quod per se poterat intelligi; imo non poterat non intelligi. Igitur *publice* hanc vim habet, ut *publico* sive reip. Milesiorum, permissum dicatur arbitrium. Vide sup. 4, 36. *Idem.*

1 Mon-

neris, [1] *montem apud Erycum vetustate delapsam, restaurari* postulavere; nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, [2] ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque [3] P. Rutilii exemplum. namque [4] eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus, [5] bona sua Reip. eorum, ut [6] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri no- 44 biles Cn. Lentulus, & L. Domitius. [7] Lentulo super con-

1 *Montem apud Erycum.*] Imò, *Erycem.* Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio lib. 1. cum ipso templo, & Straboni in VI. De eo Virgilius:

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idalia.

Et ad ejus instar etiam Romæ templum erectum Veneris Erycinæ ad portam Collinam. de quo Ovidius & Livius. At illud mirum, quod noster hic Tiberio tribuit, id Suetonium Claudio adscripsisse, cap. XXXV. *Templum in Sicilia Erycina vetustate collapsum, ut ex ærario P. R. reficeretur, auctor fuit.* An Suetonius id scripsit ἀλογιστί? an verè instauratum iterum à Claudio fuit? Quod tamen haud facile creditu, tam pauco annorum intervallo. *Lipsius.*

2 *Ut consanguineus.*] Quia Segestani pariter à Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor, ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert: *Imputavere se origine fabulosa*, inquit, *in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses.* Idem.

3 *P. Rutilii exemplum.*] De quo Ovidius:

Et grave magnanimi robur mirate Rutili
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus & hostica tellus.

Vellejus, Cicero, Seneca, omnes scriptores. *Idem.*

P. Rutilii exemplum.] P. Rutilius Rufus Consul anno V. C. 648. vir innocentissimus, repetundarum damnatus, anno post decimo, ab Equitibus, quo judicio convulsa penitus respub. Cic. Brut. 1. de Orat. pro Fonteio, in Pisonem, & 3 de nat. Deorum & alibi. Paterculus l. 2. Val. Maximus 2, 5, & 6, 4. Asconius in Divinationem. Livius l. 70. Reditum suum Sullæ negavit, ut Seneca ait Ep. 24. *Muretus.*

4 *Eum legibus pulsum.*] Pulsus enim est judicio repetundarum, quanquam innocens. Epit. Livii 70. *Freinsh.*

5 *Bona sua reip. eorum.*] Nec hæredem instituì, nec præcipere posse remp. constat. Plinius lib. 5. Epist. Ulpianus tit. 22. *Muretus.*

6 *Patriæ.*] Ambiguum habere posset sensum: falsum unum, tanquam patria fuisset Moschi Massilia; verum alterum, non fuisse quidem patriam, sed quia ibi civis factus esset, habitam loco patriæ. sic ferme *alteram patriam Annibalis* appellat Capuam Florus 2, 6. ob frequentem ejus & jucundam ea in urbe moram. Æneas apud Virg. 11, 24. *Egregias animas quæ sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.* Freinsh.

7 *Lentulo super Consulatum.*] Plures Lentuli sub hoc ævum, & vereor ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eumdem fuisse cum hoc

consulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes [1] innocenter paratæ, & modeste habitæ. [2] Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse delectus [3] cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania

hoc Gætulico censent. Non consentio ego. Primùm, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Vbi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adjectum Gætulici nomen. Iterùm, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui ait *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore & metu ad fastidium vitæ à Tiberio actum: & ut ne quo nisi ipso herede moreretur.* Non tam impudens Tiberius, (præsertim hoc imperii sui ævo) qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, sine ingenio, sine lingua, à Seneca video: illum laudari à Tacito hic & l. 1. *Præcipue infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloriâ belli firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari.* Non movet me quòd opes magnas Gætulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gætulico gloriæ fuerunt opes innocenter partæ & modestè habitæ, ait noster: vitio Auguri, cujus sordes & sterilitatem notat Seneca his verbis: *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies H-S. suum vidit. propriè dixi: nihil enim ampliùs quàm vidit) ingenii fuit tam sterilis, quàm animi. Cum enim esset avarissimus, nummos citiùs emittebat, quàm verba. tanta erat illi inopia sermonis.* Censeo ergo diversum ab Augure Gætulicum fuisse: censeo tamen, non pugno. Sed & Gætulici duo, Pater, filiusque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui sequenti consul. Nominant Fasti, Dio, Tacitus ipse. Vellejus clarissimè: *Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius est, cui locus inter doctos: cujus Historiæ & poëmata laudantur à priscis. Historia, à Suetonio, Cal. c. VIII. *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit.* Poëmata, Martiale, Præfatione quapiam, Sidonio, & Probo. Leguntur & hodie quædam Græca III. & VI. Anthologiæ, ubi corruptè titulus, Γέτυλίκ pro Γαιτουλικοῦ. Supervixit iste ad Caii principatum, interfectus ab eo cùm Germaniæ præfuisset decem annos. Dio, LIX. *Lipsius.*

1 *Innocenter paratæ.*] Vulgo, *partæ. Pichena.*

2 *Domitium decoravit pater.*] Vide Suetonium in Nerone cap. 1. Vellejum II. *Lipsius.*

3 *Cui minor Antonia.*] Contra Suetonius initio Claudii, minorem Antoniam Drusi Germanici uxorem, & initio Neronis, *majorem* Antoniam iisdem parentibus natam L. Domitio nuptam refert: eique Plutarchus Antonio extremo subscribit. Ego vereor ne non pro minore, *major Antonia* scri-

nia, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. nam [1] patre ejus Iulo Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum [2] sororis nepotem seposuit Augustus in [3] civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatus. Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam agreste, [4] nationis Termestinæ. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & avia sequentis frustratus est. neque diu fefellit. nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum. & repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur; voce magna, sermone

45

pa-

scribenda sit ex auctorum consensu. *Vertranius.* Legendum est, *major Antonia.* nam Antonia minor, nupsit Druso, Tiberii fratri, patri Germanici. *Muretus.*

1 *Patre ejus Iulo Antonio.*] Faernus legebat: *Patre ejus L. Antonio.* Ursinus.

2 *Sororis nepotem.*] Natus enim ex Iulo Antonio & Marcellâ Octaviæ F. Consule Augusti nostrum Stemma. *Lipsius.*

3 *Civitatem Massiliensium.*] Massilia civitas serie seculorum antiquissima, armipotens, fidei tenacissima, nobilis religionibus, literis & studiis nobilissima, præter sermonem Græcum, Latinum, & Gallicum, quibus ut inquit Varro, familiariter utebatur, ita disciplinas omnes coluit, ut ad Græcorum comparationem excelleret, neque ac ea tam Atticæ ipsæ Athenæ viderentur. Ideoque in civitatem nominis gloria celeberrimam, post bella civilia ad ingenuas artes discendas, nobilissimus quisque ex Romanis confluxere, ait Strabo, lib. 4. quod & Cornelius indicat hic, de L. Antonio, quem Augustus ab urbe specie studiorum removisset. Idem de Iulio Agricola Forojuliensi parvulo scribit, *sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Græca comitate, ac Provinciali parcimonia mistum, ac bene compositum.* Vertranius.

4 *Nationis Termestinæ.*] Termissum opidum clarum in Hispaniis agnoscit Appianus: Τερμησὸν δὲ μεγάλην πόλιν αἰεὶ δυσπειθῆ Ῥωμαίοις γενομένην, ἐξ ἐρυμνοῦ κατήγαγεν ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους. Et credo me verè emendasse illud Sallustii: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* ubi vulgò, *tum exterorum agros.* Opidum ipsum Termes Plinio dictum; unde Termestini. *Lipsius.*

1 Idem.

patrio, *frustra se interrogari* clamitavit, *adsisterent socii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.* [1] idemque cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, [2] saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: [3] qui pecunias è publico interceptas, acrius quam ut tolerarent barbari, cogebat.

46 Lentulo Gætulico C. Calvisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, [4] qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant.

1 *Idemque cum postero.*] Vertranius notat, *Deest hic nomen, die.* Imo judicium hic ubi. Solens priscis sine additione dicere, Hesterno, Cottidianò, Annò, Hornò, Posterò: & ferè Adverbiorum in morem. Exempla, juventutis caussa, sint ista. Tacitus xv. Annal. *Posterò, cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ*, &c. Plautus Capteiveis: *Nisi cottidiano sesquiopus confeceris.* ubi perperam legas, *cottidianos*, vulgò. Sic idem ille Annò, non semel dixit, ut alibi notavi & correxi. Sic Cicero lib. IV. ad Atticum, Anniversario, item Voluntario, Commodò; & plura. Hesterno etiam eadem ratione mihi lectum. *Idem.*

2 *Saxoque caput adflixit.*] In V.C. est, *allisit*, non *adflixit*. Sed male. nam Tacitus id verbum accepit à Sallustio, qui lib. 4. hist. dixit: *Aut mulcato corpore, in prora paribus ... adfligebatur.* & lib. 1. *Caput adfligebant*, & ipse Tacitus infra lib. 14. *Fuste caput adflixit.* Illud autem *allisit*, videtur esse glossema verbi *adflixit*. Ursinus. Cum indicarit, harumque artium nostrarum curiosissimus F. Ursinus restare in mss. *caput allisit*: ambigo quid potius habere debeam, hoc ne an illud. inclino tamen magis in posterius istud. Sic Val. Max. 9, 12. de Heterenio Siculo: *Cum in carcerem duceretur, in ejus postem illiso capite, in ipso ignominiæ aditu concidit.* Sic Seneca de Lacone quodam, vas obscœnum adferre domino abjurante; Epist. 77. *illisum parieti caput rupit.* Gruterus.

3 *Qui pecunias.*] Recte. Sed forte melius, *quas pecunias.* Pichena. Varie vertunt, sed puto falli omnes. nec enim vel solita tributa, vel etiam ab ipso extra ordinem imposita intelligi vox *interceptas* patitur; neque etiam ad barbaros magnopere pertinebat, publicas pecunias ipse depecularetur, an Romam mitteret; sed interceptam ab aliquibus pecuniam, quæ ad publicos reditus pertinebat, acrius acerbiusque, quam homines barbari & præferoces pati possent, exigere instituerat. *Freinshemius.* Plinius lib. 10. epist. 18. *Nam reipubl. Prusensium impendia, reddituros, debitores exactio, quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo: Multæ enim pecuniæ variis ex causis a privatis detinentur; præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.* Et epist. 54. *Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea quam revocabis a privatis & exiges.* Idem in Panegyr. c. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis; inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum lib. 13, 48. & quæ ad lib. ... 54. notavimus. *Gronovius.*

4 *Qui montium editis.*] Hi sunt quos ὀρεινοὺς Θρᾷκας Thucydides ap-

bant. Caussa motus, super hominum inge[illegible] rita, pati delectus, & validissimum quemque militi[illegible] ma- dare aspernabantur; ne regibus quidem pare[illegible] libidine soliti; aut si mitterent auxilia, suos d[illegible] ur. præficere, nec nisi adversum accolas belligerare, si tum rumor incesserat fore, ut disjecti aliisque nati[illegible] & bus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam, obsequiumque* memoraturos; *& mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.* Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, *bellumque impeditum, arduum, cruentum*, minitabantur. At Sabinus, [1] donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proxi-

appellat, describitque libro 11. Παράκειται δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρακῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem Tacitus voluit, cùm hic scripsit, *ne regibus quidem nisi ex libidine parêre solitos.* Lipsius.

1 *Donec exercitus in unum conduceret.*] Non improbo. Mallem tamen, *exercitum.* vel, *conduceretur.* Pichena. Si bene attenderis, animadvertes alterumutrum horum, *donec exercitus in unum conduceret*, & *dum Pomponius Labeo cum legione &c. veniret*, prorsus esse super vacuum & idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus: *At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, cum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venissent, addita præsenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. *Gronovius.*

2 *Ant*

[1] *Falleris enim Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ* [2] C. *Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat.* [3] *Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros,* [4] *in summis imperiis videre?* [5] *Vis tu quidem istum intra locum sistere:*

1 *Falleris enim Sejane.*] Respondet illi parti, *Non enim exuere se imposita munia.* Lipsius.

2 *C. Cæsari.*] Augusti filio. *Idem.*

3 *Ego ut sinam.*] Hoc est, Etiam si ego permisero, Liviam tibi Equiti Romano nubere, amici certe illius non patientur, eam tecum privatam senescere: ideoque te, etiam nolentem, ad dominationem captandam, instigabunt. Recte ergo sequitur: *Vis tu quidem istum intra locum sistere.* Pich.

4 *In summis imperiis.*] *Imperia* pro magistratibus, atque ducatibus (ut sequioris sæculi vocabulo utar) frequentissimum esse, pueri noverunt: quod tamen quidam interpretes non sunt assecuti. *Freinsh.*

5 *Vis tu quidem istum &c.*] Si his verbis apud Sejanum usus fuerit Tiberius, juraverim profecto neutrum eorum intellexisse vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus est hic locus. Potuissem tanquam à conclamato abstinere manus; nisi existimarem, me, si non omnia ad restituendam, saltim nonnihil ad eruendam ejus sententiam posse conferre. Quam hanc esse plane mihi persuadeo. Constituisti tu quidem, Sejane, pro constantia modestiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: sed etiam atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen invidiæ illæ, quas jam ambis, Liviæ nuptiæ in te sint concitaturæ. Nam ipsi illi primores urbis Romanæ, & amplissimos gerentes magistratus, qui, licet invito & reluctante, ac adverso tibi animo, in speciem tamen te præferunt palam sibi, tuorumque exquirunt sequunturque consiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, jam nimiam esse tuam potentiam, meoque beneficio ad majora esse fastigia te promotum, quam unquam fidissimos maximosque amicorum promoverit Pater meus Divus Augustus. Quid igitur ipsi illi non sunt dicturi, si videant Liviam, C. Cæsari, mox Druso nuptam, in torum ac familiam tuam transire? Adeo ut ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adjiciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, invidia desumptam. Pro hoc sensu, levi ac prope nulla mutatione, sic in integrum velut restituimus vexatissimum locum. *Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus & primores, qui te inviti* (id est, reluctante quanquam animo) *præferunt,* (sibi scilicet, palam æstimant, colunt) *omnibusque de rebus consulunt,* &c. Ad hujus lectionis sententiæque integritatem & cum instituto Tiberii convenientiam vix est, quod desideres. Illud, *invito,* quod nullo jure & sensu, hactenus occupavit hunc locum, maximas turbas fecit, peperitque tot monstra falsarum ridicularumque interpretationum. At, quam promtum erat, quod nos fecimus, reponere, *inviti,* sexto singulari casu in primũ pluralem mutato? Inviti alium colunt, quotum in eum adulatio & obsequium in aperto est, odium vero opertum. Quales isti magistratus & primores, de quibus hic agitur. Pro *perrumpunt,* reterpsi, *præferunt.* Hoc, aut simile verbum ipsa sententia palam requirit. Cogitent interim alii, an ejus significationis aliud substituere possint, quod minus abeat à vesti-

sistere: sed illi magistratus & primores[1] *qui te invito perrumpunt*, [2] *omnibusque de rebus consulunt*, [3] *excessisse jam pridem equestre fastigium, longeque antisse*[4] *patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant*. At

enim

giis corruptissimæ lectionis vulgatæ. Saltim hoc, quod reddidimus, non adeo longe ab iis deflectit. *Boxhornius.*

1 *Qui te invito perrumpunt.*] Id est, qui ad me, etiam te nolente, penetrant, meque de omnibus consulunt. *Pichena.* Minime vult auctor, hos perrumpere ad Tiberium, &c. non; sed ad Sejanum, ut plane urget nexus orationis, patetque satis ex hujus libri capite 2. item Cassii libro 57. non ita longe à fine; cujus verba non vacat nunc apponere. *Gruterus.* Locus sat intricatus & difficilis; cujus hunc esse sensum multi putant, eos invito Sejano ad Tiberium perrumpere, eumque consulere, quod absurdum existimo. Quid enim? Aliquis princeps, qui quidem non sit extreme stultus, amicum habeat, à quo norit alios prohiberi, ne se conveniant, & si norit, patiatur? & si patiatur, etiam ipsi illi aperiat, & velut indicium deferat, quis, qua de causa se [illegible]? Deinde amico eam potentiam concedat Princeps: quis eo [illegible] audeat perrumpere? præsertim si ab ipso principe prodatur. Sed desino congerere multa & sane ponderosa. Quanam enim illa dicerentur? Expendatur quo in argumento versetur sermo Tiberii; numquid in hoc ut Sejano in equestri statu se permansurum ostendenti respondeat [illegible] id facile fore: Quamquam enim de illius modestia non dubitet (ac profecto non dubitabat) alios tamen etiam nolentem ad majora propulsuros, & modestiam ejus expugnaturos esse. Idque adeo jam cœpisse fieri, eo tum fine, qui invito eo perrumpant illam; ejusque sententiam tamquam intimi Cæsaris amici, de negotiis exquirant: licet ipsi illi, ut fit, recentem ejus felicitatem ægris oculis adspiciant, & jam longe supra Augusti amicitias evectum esse palam ferant, quod & ipsum eo pertinet: ne, *istum intra locum sistere se posse*, videret Sejanus. *Freinsh.*

2 *Omnibusque de rebus consulunt.*] Senatores igitur intelligere oportet, qui publice consulunt, & de rep. censent. Neque de privatis ceperim, qui Tiberio consilium darent. *Boxhorn.*

3 *Excessisse jam pridem.*] Quæ res? aut quo indicio? Credo, quia Prætoriis honoribus insignitus Sejanus à Tiberio, atque ita velut exemtus Equiti, & insertus in Senatum. Sed & postea Consulem eum fecit, & Senatorem palam. Suetonii igitur scriptio, affirmantis (in Tito c. VI.) *Præfecturam Prætorii, numquam ad id tempus, nisi ab equite Ro. administratam*, [illegible] legenda cum [illegible] exceptione hujus, atque aliorum [illegible] exempli in [illegible] Arechno lib. 4. histor. *Idem.*

4 *Patris mei amicitias.*] Id est amicos. Intelligit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. *Idem.*

Patris mei amicitias.] Mæcenatem & Agrippam intelligit, qui in Augusti amicitia validissimi. Potentiorem tamen Sejanum apud Tiberium ducebant. *Pichena.* *Amicus in* [illegible] *amicitias*, quos Augustus habuit, Mæcenatem [illegible], Sallustium, Proculejum, alios & tam Agrippam hisce imputari, locus non patitur. Sic *amicitia muliebres* sunt amici mulierum, sc. Liviæ. de quibus idem Sueton. Tib. [illegible]. *Ejus omnes amicitias &* *familiaritates afflixit*. Dialectici concretum pro abstracto in his poni ajunt. *Freinsh.*

 1 C. Pro-

enim Augustus filiam suam equiti Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, [1] *C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub. negotiis permixtos. Sed si* [2] *dubitatione Augusti movemur; quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi conlocavit? Atque ego hæc pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviæ destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel* [3] *in concione non reticebo.*

41 [4] Rursum Sejanus, [5] non jam de matrimonio, sed [6] altius metuens, *tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam* deprecatur. [7] Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Ti-

1 *C. Proculejum.*] Qui frater Varronis Murenæ, illius qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio l. LV. Laudat eum Horatius:

Vivet extento Proculejus ævo
Notus in fratres animi paterni.

Lipsius.

2 *Dubitatione.*] Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Neque hæc est argumentatio: si consiliis Augusti movemur; moveamur eo, quod Agrippæ mihique filiam suam collocavit: quasi diceret, nam & hoc inter ejus consilia fuit. Verum longe fortius est, si movemur dubitatione Augusti, multo magis moveri debemus ejus decisione: nam de equestribus conditionibus deliberavit quidem; at longe aliud probavit decrevitque, & ipso pacto executus est. *Idem.*

3 *In concione.*] Concio & senatus hic tamquam diversa opponuntur. quomodo & infra 4, 42. *se vel statim* (erat autem in senatu) *vel in concione* (non cognitione) *purgaturum.* Freinshemius.

4 *Rursum Sejanus.*] Accepto Tiberii responso denuo codicillos tradidit Sejanus. id hic ostenditur. Sed interpretes non adverterunt. *Idem.*

5 *Non tam de matrimonio.*] Emendandum; *non jam.* Sejanus enim territus, matrimonii mentionem omiserat. *Muretus. Ursinus. Pichena.*

6 *Altius metuens.*] Metuebat scilicet, ne Tiberius in suspicionem tacitam incidisset earum rerum, quas ipse animo vere agitabat, de imperio adipiscendo. Pichena. *Altius metuere* dictum est, sicut *altius mœrere* 2, 82. *Penetrare* 2, 36. 3, 28. 16, 21. *percellere*, 4, 54. *Freinsh.*

7 *Ac ne assiduus.*] Legendum, *ac ne aut assiduos.* Muretus.

1 Po

Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: ſua in manu aditus; litterarumque magna ex parte ſe arbitrum fore, cum [1] per milites commearent: mox Cæſarem vergente jam ſenecta ſecretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramiſſurum: & minui ſibi invidiam, adempta ſalutantum turba; ſublatiſque inanibus, [2] vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem & ſolitudinem: quis abeſſe tædia & offenſiones, ac [3] præcipua rerum maxime agitari.* Ac 42 forte habita per illos dies de [4] Votieno Montano celebris ingenii viro cognitio, [5] cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus, voceſque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur. nam

1 *Per milites commearent.*] Obſerva litteras per milites ſolere tranſmitti, & quidem per eos qui Speculatores dicti. Plutarchus in Galbâ Nymphidium præfectum prætorio valdè offenſum ſcribit, quòd Conſules litteras & diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀπέπεμψαν. *ſine ſigno ſuo & militibus miſiſſent.* Nec alius ſententiæ illud Taciti lib. II. Hiſtor. *Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiæ Vitellio acceſſerit, poſtquam ſpeculatores Syriâ Iudæaque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* Hæc clara, & firmandæ Suetonii ſcripturæ, quæ in omnibus ferè manuſſ. Cal. cap. XLIV. *Magnificas Romam litteras miſit, monitis ſpeculatoribus ut vehiculo ad forum uſque & Curiam pertenderent.* Depravarunt vulgò, *ſæpè latoribus.* Lipſius.

2 *Vera potentia augere.*] Malim, *augeri.* niſi legere libet, *agere.* Rhenanus. Muretus, *veram potentiam augere.* Eſt alioqui alterum eadem ſignificatione, nec minus venuſtum. niſi forte hic concinnius hoc putabimus, quia præceſſit, *invidiam minui*, cui magis reſpondeat, *potentiam augeri.* Acidalius. Mihi vulgata lectio valde probatur. nam verbo, *augere*, paſſivam ſignificationem tribuo, quod Tacito eſt familiare, & notat Lipſius ad l. XI. ann. & lib. 3. hiſtor. *Pichena.* Male ſcriptum, *vera potentia augere*, pro *veram potentiam augeri.* Marcilius.

3 *Præcipua rerum maxime agitari.*] Pleriqque interpretes *agitandi* verbum accepiſſe pro turbulento motu; quum nihil hic ſit aliud, quam *tractari.* Omitto jam oſtendere, quam ejuſmodi oratio iis Sejani temporibus conſiliiſque inepte tribuatur. *Freinsh.*

4 *Votieno Montano.*] Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ l. V. controverſ. VII. & Præfatione lib. IX. Etiam inter poëtas Ovidio:

Quique vel imparibus numeris Montane vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes. Lipſius.

5 *Cunctantem.*] L. *mutantem.* Etiam ſic Muretus. *Acidalius.*

nam postulato Votieno *ob contumelias in Cæsarem dictas*, testis Æmilius [1] è militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur. adeoque perculsus est, ut *se* [2] *vel statim vel in cognitione purgaturum* clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem [3] majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam, cum Vario Ligure, [4] quamquam Lentulus

1 *E militaribus viris.*] His verbis simul indicatur fuisse virum non infimæ conditionis, & tamen rerum urbanarum haud magnopere peritum. *Freinsh.*

2 *Vel statim vel in cognitione purgaturum.*] Recurrunt alii ad emendationes, non ego; qui puto, clamitasse Tiberium, non stare per se, quin purget objecta. statim statim, coram toto Senatu. cui tamen si adhuc æquius, audiri & partem alteram, eosque, quarum intersit; ne illud quidem refugere. *Cognitio* ea est, ubi reus & accusator, ubi utrinque argumenta & testes: Seneca Medea: *Si judicas, cognosce: si regnas, jube:* Prorsus idem hic vult Tacitus quod supra cap. 34. *M. Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar quam rescripta oratione, velut apud judices respondit.* Gruterus. Melius, ut modo ad 4. 40 diximus, legendum videtur *in concione*. Sic enim quandoque concionabantur imperatores: ut apud Suet. 24. Cal. *Nec unquam postea quantiscunque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per numen Drusillæ dejeravit.* Idem.

3 *Majestatis pœnis adfectus est.*] Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chronicis: *Votienus Montanus Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc à Tiberio relegatus.* Lipsius.

4 *Quanquam Lentulus Gætulicus.*] V.C. habet: *Quamquè Lentulus* &c. *Ursinus.* Hic nonnulla mihi dicenda sunt iis firmandis, quæ viri melioris notæ adscripsere de pœna, quam mœchis Lex Iulia minabatur. Ea citra mortem fuit & interdictionem aquæ & ignis. *Adulterosque eorum morte, aut fuga punivit* &c. Ergo etiam citra deportationem, quæ gravior interdictione. Quænam igitur ea pœna? perpetua relegatio. Vellej. l. 2. *Quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere.* At horum pœna relegatio. Dio. οἱ δὲ λοιποὶ ἐς νήσους ὑπερωρίσθησαν. i. e. cæteri in insulas relegati sunt. Et clarius hinc disce. Iulia relegatione punitur. *Iulia relegata in insulam patriaque & parentum subducta oculis.* Vellej. l. 2. Suetonius: *Relegatæ usum vini omnemque delicatiorem cultum ademit.* Quæ Dio Græce sic extulit: καὶ ταύτῃ ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη. i. e. *Quæ de re ipsa quidem relegata est in insulam Pandateriam litoribus Campaniæ prætentam.* Idem verbum hic usurpat, quod paulo ante. De perpetuitate vero adi Suetonium. *nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit.* nec Nostrum præter.

tulus Getulicus consul designatus [1] lege Julia damnasset, exilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta divi Augusti non juraverat*, [2] albo senatorio erasit. Audi- 43 tæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de jure templi [3] Dianæ Limenetidis, quod *suis à majoribus, suaque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia. redditum.* Contra Messe-

tereas. *Igitur amotus Cercinam quatuordecim annis exilium toleravit.* Agitur de Sempronio, qui inter eos fuit, quos pœna secuta est, quasi privati conjugem adulterio polluissent. *Salinerius.*

1 *Lege Iulia damnasset.*] Adulterii pœnæ quæ olim, non in promptu: reclusi, quà potui, & tenebris prisci ævi radium aliquem novæ lucis dedi, in EXCURSU, quem huic rei vide, in *A.* Lipsius.

2 *Albo Senatorio.*] Album τὸ λεύκωμα: id est, tabulæ albatæ in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis Album Prætoris, Album Decurionum, Album Iudicum: & in Tertulliano, Album Apostolorum. Senatorum autem Album primus instituit Augustus, anno DCCXLVI. cùm recenso Senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, & simul definisset numerum intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium Album: quod renovatum quotannis, & in Curiâ propositum. Dio: Τά τε ὀνόματα συμπάντων βουλευόντων ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν καθ' ἕκαστον ἔτος τοῦτο ποιεῖται. id est: *Nomina omnium Senatorum in albo descripta proposuit: atque ex eo, quotannis etiam nunc ita fit.* Idem.

3 *Dianæ Limenetidis.*] Scripturam eam juvare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno: —— Καὶ μὴν ἀγυιαῖς Ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. Ac tu nihil ambigens repone, *Limnatidis.* Ita historia hic postulat, & consensio scriptorum. Sive enim à Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ. sive ἀπὸ τῆς λίμνης, à palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum, sive *Limnetis.* Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. VIII. Τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν, Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. Nec dissimilia libro sexto. At à lacu derivat clare Pausanias lib. IV. & VI. itemque Artemidorus lib. II. qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam & Λιμνῆτις dicatur. *Lipsius.*

Dianæ Liminetidis.] De *Limenetide Diana* nihil me legisse memini: scio tamen ex probatis auctoribus, oram illam terræ, quæ in Messenios spectat, abundare templis Dianæ, Veneris, ac Neptuni. Strabo vero lib. 8. ita scribit. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν &c. Fortasse igitur appellavit Cornelius *Dianam Limnetidem*, tanquam *stagneam*: λιμνῆτις enim *stagnea* est, sive *palustris*: & legendum erit *Limnetidis*, non *Limenetidis*.

Messenii, [1] *veterem inter Herculis posteros divisionem Pelo-ponnesi* protulere, [2] *suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id*

tidis. Ferretus. Æmilius maluit, *Limnetidis*, quod probo. Dianam siquidem λιμνῆτιν ab stagno dictam Artemidorus interpret. somn. lib. II. memorat. Sed & Pausanias Messenicis habet: *Dianæ templum dictum Limnetidis in finibus Messeniorum fuit, ipsis, Dorientibus, Laconibusque commune, & nulli præterea civitati.* Quod si verum, à Messeniis sacris in illo templo prohibiti Lacedæmonii, tot bellorum initio, in Epidauriorum finibus prope viam, quæ à Boeis ad Epidaurum Limeram ducit, Dianæ Limnetidi delubrum exstruxere, eodem teste in Laconicis. Deinde cum Dorienses Lacedæmone potirentur, Preugenes somnio monitus, signum Limnetidis Lacedæmoniis eripuit, Mesoamque per servos deferendum curavit, unde Patras in aram Dianæ, festo ipsius Limnetidis, servi publici transferebant: quod idem Achaicis prodidit. Ex quibus de jure legationis constare studiosis potest. *Vertranius.* Fuit Diana λιμνᾶτις & apud Lacedæmonios in via, quæ Boeis Epidaurum ducebat: & apud Messenios ad vicum, quem vocabant Calamas. At in consinio quæ colebatur, dicebatur Λιμνᾶτις vel Λιμνῆτις Anthologiæ lib. 6. c. 3. Dicta sic quod præesse portibus eam existimarent: quod clare Callimachus docet. *Meursius* in *Laconicis.*

1 *Veterem inter Herculis posteros.*] Sortitio Heraclidarum post victos Peloponnesios, & divisio in Laced. Argivorum, ac Messeniorum regionem satis nota ex veteri historia. Temenus Argivam, Aristodemus ejusque liberi Lacedæmoniam, Cresphontes Messeniam habuere. Ea divisio & quæ eam præcessit Heraclidarum expeditio 80 anno fuit post excidium Trojæ. Eusebius, Diodorus, Paterculus, & omnis historia Græca, & corrigendus Strabo lib. 13 in quo ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωικῶν ὕστερον male scribitur pro ὀγδοήκοντα, tralatitio errore ex notis. Viginti annis ante captam Trojam prima expeditio Heraclidarum fuerat, in qua occisus ab Echemo Tegeate Hyllus Herculis, & ex pacto recessere Heraclidæ, nec redire ante completum pactionis tempus, h. e. post 100 annum. Herodotus lib. 8. Pausanias in Messenicis pag. 273. At de Alyno & Dorieo historia, quam ibi narrat, mihi ignota; credo & aliis. Sed omnino rescribendum: Ὕλλου δ' καὶ Δωριέων μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' Ἀχαιῶν. Dores semper Heraclidæ, & qui ab illis. Achæi tum communi nomine omnes Græci; ita tamen ut fere Dores atque Iones excipiantur. Itaque eos ecce nominat etiam in hac ipsa re narranda Herodotus, 2, 26. *Mercerus.*

2 *Dentheliatem agrum.*] Lectionis & historiæ obscuræ locus. Placet, *regi Penthilo Eleatem agrum.* Penthilus Arcadiæ, & nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo lib. XIII. Ὀρέστου δ' ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πενθίλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν Θρᾴκης. ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωικῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. id est: *Oresti in Arcadia defuncto successisse in regno Penthilum filium ejus ajunt, & processisse in Thraciam usque, sexaginta fere post Troicas res annis: quo ipso tempore in Peloponnesum redierunt posteri Herculis.* Vellejus l. 1. *Post Orestis interitum filii ejus Penthilus & Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno octogesimo* (Strabo numeravit annos duntaxat sexaginta) *post Trojam captam, centesimo & vigesimo quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis*

id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis, & are

lopis progenies, quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur. Tempora & res satis conveniunt: disconvenit fortasse Tacitus, qui regem ipsum è posteris Herculis facere videtur. At cum omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, interque alios Theophilum l. 11. adversum gentes: Penthilum nullum reperio. Turbat etiam, quod Pausanias libro quarto, ubi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo *Pentheo Eleatem agrum?* quid si, *Temeno?* qui certe inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, ut Pausanias auctor. Quem eumdem in hac historia si sequimur, Cresphonti nomen fuit Messeniorum regi: cui in divisione per fraudem liquescentis sortis, terra ea obvenit. Scripserim ergo *suoque regi dein Eleatem agrum.* Eleatem sane retineo: quia Strabo mihi auctor totam regiunculam inter Dymen & Messenam, Eleam vocatam fuisse. Dentheleatem, sive potius Dentheletem recipere non possum, quia Thraciæ ii populi; apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa. si erro, da sodes coronam: quia taurum toties non ferire difficile est, ait ille.

A D D. Mercerus, *Tegeatem*, aut *Thuriatem* mallet: & cum eo Pausanias profecto. quem vide. Nec enim ἔργα faciõ, historiarum hæc πάρεργα. *Lipsius.*

Suoque recident Heliatem agrum.] Hic locus non fuit asterisco frustra notatus. nam haud dubie corruptus est. Fortasse legendum: *Suoque regi Penthilo Eleatem agrum, in quo id delubrum, cessisse.* Rhenanus. Mutatu namq; facile fuerit, *D* in *P* ut in Antiquitatibus Dionysii dicti, *Denates*, pro *Penates*. Sed nusquam legitur *Penthilus* Messeniorum rex, nusquam Messeniis *Eleas* ager cessisse. Quare vetus retinenda scriptio est. *Dentheleates* enim Thraciæ populi fuere, quorum Livius lib. 39. & Dio lib. 51. meminerunt, & in quorum agro templum Dianæ Limnetidis collocatum fuit. Vertranius. *Dentheliatem* agrum nullum hic locum habere recte monuerunt. Sed nec *Eleates* ferri potest, quod iis visum. primum, nunquam *Eleates* pro *Eleo* dicitur, sed aut ex Elea sive Velia Italiæ, aut ex civitate cui nomen Ἕλος τῆς Λακωνικῆς, à quo Ἐλεάται Theopompo apud Athenæum, qui postea Εἱλῶται. At Ἠλεῖος ab Elide, non Ἐλεάτης. Deinde, ne Eleus quidem ager hic locum habere potest, qui inter Dymam quidem & Messenam est; & vere id Strabo; sed non inter Messenam & Laconicam. Ita enim est. Dyma urbs postrema Achaiæ; eam excipit Eleorum ager; hunc Messeniorum; dein Laconica est. At regionem quærimus, quæ media Messeniam inter & Laconicam, & in ea hoc templum. Postremo, nusquam produnt Elidem aut Eleum agrum fuisse in sorte Heraclidarum; quæ utraque ratio etiam refellendis iis, qui rescribunt in Tacito, *Tegeatem*, qui ager neque in sorte Aristomachi filiorum fuit unquam, sed semper Arcadiæ; neque inter Messeniam Laconicam, sed supra Laconicam, quum infra eam sit Messenia. Nec Pausanias juvat, qui coli Limnatidem Dianam Tegeæ fatetur; sed ita ut Aleam Minervam Mantineæ, propriam Tegeatarum; Leucophrynam Dianam Athenis Magnesiorum. Nec certius quidquam eo, quod jam didudum moneo, de *Thuriate* agro sensisse & scripsisse Tacitum, in quo Limnæ vicus sacer Dianæ cultu, & qui inter Messenios & Laconas controversus. Verumque probat Pausaniæ locus insignis in Messenicis pag. 274. Ἐν δὲ ... [illegible]

 μα-

ære prisco manere. quod si [1] *vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse. neque Philippum potentia, sed ex vero statuisse. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. sic Milesios* [2] *permisso publice arbitrio, postremo Atidium Geminum prætorem Achajæ decrevisse.* Ita secundum Messenios datum. Et Segestani *ædem Veneris,*

μεσόγαιαν τῆς Μεσσηνίας σταδίους ἀνελθόντι ὀγδοήκοντα ἐστιν ἡ Θουριατῶν πόλις &c. Quæ narraverat, antea in Laconicis. Planus locus, & ex quo certa in Tacito correctio: *Suoque regi dein Thuriatem agrum, in quo id delubrum cessisse:* quando & de agro constat in quo Limnetis Diana, & de controversia super eo agro, quam dijudicavit Augustus. Tantum adverte pugnam Taciti, qui Divi Iulii & Antonii id decretum refert, cum Pausania, qui divi Augusti, odio Antonii. Sed hæc non mira in his historiæ parergis. Malim ego in hac parte Pausaniæ fidem arbitrarier. Adverte etiam Pausaniam scribere Thuriam ab Homero vocari Anthiam, quum Strabo scribat, Æpiam. Res tota in conjectura est, & has ἀρχαιολογίας noverunt omnes quam sint dubiæ. Vtramque nominat Homer. Il. ι. 151. *Mercerus.* Ipsi Lipsio deinceps placuit Merceri emendatio, quam & nos secuti sumus. *Freinsh.* Corrigo, *Suoque regi Delthenìatem agrum.* Nam Δελθηνιοι, ut scribebant cæteri Græci, Δελθάνιοι, ut Lacones, & Messenii, quibus Dorica dialectus usitata, oppidum erat, in confinio utrorumque: unde & belli aliquando causa fuit. Hujus rei testis sat disertus Stephanus, istis verbis. Δελθάνιοι, πόλις, μία τῶν ἀμφιμαχήτων Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων. *Delthanii, urbs, una ex iis, de quibus inter se pugnabant Messenii ac Lacedæmonii.* Meursius in Laconicis.

1 *Vatum, annalium ad testimonia.*] Nuper Lipsius corrigit; *annalium atque testimonia.* pro, *atque annalium.* Nos brevius, *annaliumque testimonia.* Pichena. Attende lector & semel isti loco, liberali manu librariorum adjectum *vatum, annalium*; qui arbitrabantur alioquin non cohærere sententiam cum illo *locupletiores.* certe utraque vox mihi veluti repetita ex superioribus. *Gruterus.* Videntur *annales* accipi pro historiis antiquis, quales apud Cic. de Orat. 2, 12. describuntur: *Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontif. Max. res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album,* & quæ sequuntur. *Annales* igitur hic nihil aliud sunt, quam historiæ probatorum & veterum auctorum: non, ut interpretes putabant, commentarii rerum Spartanarum, quæ vulgo *chronica* vocantur. *Vatum* vocabulo nihil aliud intellexit Tacitus, quam poëtas, Homerum videlicet aliosque, ex quibus testimonia de finibus antiquis Græcarum regionum frequenter peti consuevisse, vel ex uno Strabone clarum esset. *Idem.*

2 *Permisso publice.*] Quomodo aliter arbitrari potuissent, nisi publico Lacedæmoniorum atque Messeniorum consilio delecti? non igitur hoc voluit dicere, quod per se poterat intelligi; imo non poterat non intelligi. Igitur *publice* hanc vim habet, ut publico sive reip. Milesiorum, permissum dicatur arbitrium. Vide sup. 4, 36. *Idem.*

neris, [1] *montem apud Erycum vetustate delapsam, restaurari* postulavere; nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, [2] ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque [3] P. Rutilii exemplum. namque [4] eum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus, [5] bona sua Reip. eorum, ut [6] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri no- 44 biles Cn. Lentulus, & L. Domitius. [7] Lentulo super con-

1 *Montem apud Erycum.*] Imò, *Erycem.* Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio lib. 1. cum ipso templo, & Straboni in VI. De eo Virgilius:

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ.

Et ad ejus instar etiam Romæ templum erectum Veneris Erycinæ ad portam Collinam. de quo Ovidius & Livius. At illud mirum, quod noster hic Tiberio tribuit, id Suetonium Claudio adscripsisse, cap. XXV. *Templum in Sicilià Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario P. R. reficeretur, auctor fuit.* An Suetonius id scripsit ἀλογιστί? an verò instauratum iterum à Claudio fuit? Quod tamen haud facile credidit, tam pauco annorum intervallo. *Lipsius.*

2 *Ut consanguineus.*] Quia Segestani pariter à Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor, ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert: *Imputavere se origine fabulosa*, inquit, *in Sicilià Mamertini, in Asià Ilienses.* Idem.

3 *P. Rutilii exemplum.*] De quo Ovidius:

Et grave magnanimi robur mirateque Rutili
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus & hostica tellus.

Vellejus, Cicero, Seneca, omnes scriptores. *Idem.*

P. Rutilii exemplum.] P. Rutilius Rufus Consul anno V. C. 648. vir innocentissimus, repetundarum damnatus, anno post decimo, ab Equitibus, quo judicio convulsa penitus resp. est. Cic. Brut. 1. de Orat. pro Fontejo, in Pisonem, & 3 de nat. Deorum & alibi. Paterculus l. 2. Val. Maximus 2, 5, & 6, 4. Asconius in Divinationem. Livius l. 70. Reditum suum Sullæ negavit, ut Seneca ait Ep. 24. *Muretus.*

4 *Eum legibus pulsum.*] Pulsus enim est judicio repetundarum, quanquam innocens. Epit. Livii 70. *Freinsh.*

5 *Bona sua reip. eorum.*] Nec hæredem institui, nec præcipere posse remp. constat. Plinius lib. 5. Epist. Ulpianus tit. 22. *Muretus.*

6 *Patriæ.*] Ambiguum habere posset sensum: falsum unum, tanquam patria fuisset Moschi Massilia; verum alterum, non fuisse quidem patriam, sed quia ibi civis factus esset, habitam loco patriæ. sic ferme *alteram patriam Annibalis* appellat Capuam Florus 2, 6. ob frequentem ejus & jucundam ea in urbe moram. Æneas apud Virg. 11, 24. *Egregias animas quæ sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.* Freinsh.

7 *Lentulo super Consulatum.*] Plures Lentuli sub hoc ævum, & vereor ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eumdem fuisse cum hoc

consulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes [1] innocenter paratæ, & modeste habitæ. [2] Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæsaris misceretur. Avus Pharsalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipse delectus [3] cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Post, exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania

hoc Gætulico censent. Non consentio ego. Primùm, quia ille semper Auguris cognomine, quasi ad discrimen adfectus: quod desiisset, facto loco agnomini meliori. Vbi, inquam, ille Augur nominatur, nusquam adjectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui ait *Cn. Lentulum Augurem, cui census maximus fuerit, angore & metu ad fastidium vitæ à Tiberio actum: & ut ne quo nisi ipso herede moreretur.* Non tam impudens Tiberius, (præsertim hoc imperii sui ævo) qui id exprimeret ab homine, cui suus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, sine ingenio, sine lingua, à Seneca video: illum laudari à Tacito hic & l. I. *Præcipue infensi Cn. Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloriâ belli firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari.* Non movet me quòd opes magnas Gætulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniusque. Disparitas enim elucet eo ipso. Gætulico gloriæ fuerunt opes innocenter partæ & modestè habitæ, ait noster: vitio Auguri, cujus sordes & sterilitatem notat Seneca his verbis: *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies H-S. suum vidit. proprie dixi: nihil enim ampliùs quàm vidit) ingenii fuit tam sterilis, quàm animi. Cum enim esset avarissimus, nummos citiùs emittebat, quam verba. tanta erat illi inopia sermonis.* Censeo ergo diversum ab Augure Gætulicum fuisse: censeo tamen, non pugno. Sed & Gætulici duo, Pater, filiusque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui sequenti consul. Nominant Fasti, Dio, Tacitus ipse. Vellejus clarissimè: *Sed Cossus etiam victoriæ testimonium in cognomen filii contulit, adolescentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius est, cui locus inter doctos: cujus Historiæ & poëmata laudantur à priscis. Historia, à Suetonio, Cal. c. VIII. *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum scribit.* Poëmata, Martiale, Præfatione quapiam, Sidonio, & Probo. Leguntur & hodie quædam Græca III. & VI. Anthologiæ, ubi corrupte titulus, Γέτυλίκ pro Γαιτυλικοῦ. Supervixit iste ad Caji principatum, interfectus ab eo cùm Germaniæ præfuisset decem annos. Dio, L. IX. *Lipsius.*

1 *Innocenter parata.*] Vulgo, parta. *Pichena.*

2 *Domitium decoravit pater.*] Vide Suetonium in Nerone cap. I. Vellejum II. *Lipsius.*

3 *Cui minor Antonia.*] Contra Suetonius initio Claudii, minorem Antoniam Drusi Germanici uxorem, & initio Neronis, *majorem* Antoniam iisdem parentibus natam L. Domitio nuptam refere: eique Plutarchus Antonio extremo subscribit. Ego vereor ne non pro minore, *major Antonia* scri-

nia, quam quisquam priorum. easque ob res insignia triumphi adeptus est. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, sed improspera. nam [1] patre ejus Iulo Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adolescentulum [2] sororis nepotem seposuit Augustus in [3] civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exsilii tegeretur. habitus tamen supremis honor; ossaque tumulo Octaviorum inlata, per decretum senatus. Iisdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania admissum à quodam agreste, [4] nationis Termestinæ. is prætorem provinciæ L. Pisonem pace incuriosum ex improviso in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat, dimisso equo, per derupta & avia sequentis frustratus est. neque diu fefellit. nam prehenso ductoque per proximos pagos equo, cujus foret cognitum. & repertus, cum tormentis edere conscios adigeretur; voce magna, sermone pa-

45

scribenda sit ex auctorum consensu. *Vertranius.* Legendum est, *major Antonia.* nam Antonia minor, nupsit Druso, Tiberii fratri, patri Germanici. *Muretus.*

1 *Patre ejus Iulo Antonio.*] Faernus legebat: *Patre ejus L. Antonio.* Ursinus.

2 *Sororis nepotem.*] Natus enim ex Iulo Antonio & Marcellà Octaviæ F. Consule Augusti nostrum Stemma. *Lipsius.*

3 *Civitatem Massiliensium.*] Massilia civitas serie seculorum antiquissima, armipotens, fidei tenacissima, nobilis religionibus, literis & studiis nobilissima, præter sermonem Græcum, Latinum, & Gallicum, quibus ut inquit Varro, familiariter utebatur, ita disciplinas omnes coluit, ut ad Græcorum comparationem excelleret, neque ac ea tam Atticæ ipsæ Athenæ viderentur. Ideoque in civitatem nominis gloria celeberrimam, post bella civilia ad ingenuas artes discendas, nobilissimus quisque ex Romanis confluxere, ait Strabo, lib. 4. quod & Cornelius indicat hic, de L. Antonio, quem Augustus ab urbe specie studiorum removisset. Idem de Iullo Agricola Forojuliensi parvulo scribit, *sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Græca comitate, ac Provinciali parcimonia mistum, ac bene compositum.* Vertranius.

4 *Nationis Termestinæ.*] Termissum opidum clarum in Hispaniis agnoscit Appianus: Τερμησὸν δὲ μεγάλην πόλιν αἰεὶ δυσπειθῆ Ῥωμαίοις γενομένην, ἐξ ἐρυμνοῦ κατήγαγεν ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους. Et credo me verè emendasse illud Sallustii: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* ubi vulgò, *tum externorum agros.* Opidum ipsum Termes Plinio dictum; unde Termestini. *Lipsius.*

1 *Idem.*

patrio, *frustra se interrogari* clamitavit, *adsisterent socii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret.* [1] idemque cum postero ad quæstionem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus, [2] saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur. Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: [3] qui pecunias è publico interceptas, acrius quam ut tolerarent barbari, cogebat.

46 Lentulo Gætulico C. Calvisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sabino, contusis Thracum gentibus, [4] qui montium editis, inculti, atque eo ferocius agitabant.

1 *Idemque cum postero.*] Vertranius notat, *Deest hic nomen, die.* Imò judicium hic tibi. Solens priscis sine additione dicere, Hesternò, Cottidianò, Annò, Hornò, Posterò: & ferè Adverbiorum in morem. Exempla, juventutis caussa, sint illa. Tacitus xv. Annal. *Postero, cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ*, &c. Plautus Capteiveis: *Nisi cottidiano sesquiopus confeceris.* ubi perperam legas, *cottidianos*, vulgò. Sic idem ille Annò, non semel dixit, ut alibi notavi & correxi. Sic Cicero lib. iv. ad Atticum, Anniversario, item Voluntariò, Commodò, & plura. Hesterno etiam eadem ratione mihi lectum. *Idem.*

2 *Saxoque caput adflixit.*] In V.C. est, *allisit*, non *adflixit*. Sed male. nam Tacitus id verbum accepit à Sallustio, qui lib. 4. hist. dixit: *Aut mulcato corpore, in prora paribulo eminens adfligebatur.* & lib. 11. *Caput adfligebant*, & ipse Tacitus infra lib. 14. *Fuste caput adflixit.* Illud autem *allisit*, videtur esse glossema verbi *adflixit*. Ursinus. Cum indicarit, harumq; artium nostrarum curiosissimus F. Ursinus testare in mss. *caput adlisit*, ambigo quid potius habere debeam, hocne an illud. inclino tamen magis in posterius istud. Sic Val. Max. 9, 12. de Herennio Siculo: *Cum in carcerem duceretur, in ejus postem illiso capite, in ipso ignominia aditu concidit.* Sic Seneca de Lacone quodam, vas obscœnum adferre domino abnuente; Epist. 77. *illisum parieti caput rupit.* Gruterus.

3 *Qui pecunias.*] Recte. Sed fortè melius, *quia pecunias.* Pichena. Variè vertunt, sed puto falli omnes. nec enim vel solita tributa, vel etiam ab ipso extra ordinem imposita intelligi vox *interceptas* patitur; neque etiam ad barbaros magnopere pertinebat, publicas pecunias ipse depecularetur, an Romam mitteret; sed interceptam ab aliquibus pecuniam, quæ ad publicos reditus pertinebat, acrius acerbiusque, quam homines barbari & præferoces pati possent, exigere instituerat. Freinshemius. Plinius lib. 10. epist. 28. *Nam reipubl. Prusensium impendia, reditus, debitores excutio, quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multa enim pecunia variis ex causis a privatis detinentur; præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.* Et epist. 54. *Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea quam revocare a privatis & exigere* [illegible] Idem in Panegyr. c. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum lib. 13, 48. & quæ ad h. l. 54. notavimus. Gronovius.

4 *Qui montium editis.*] Hi sunt quos ὀρεινοὺς Θρᾷκας Thucydides ap-

bant. Caussa motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti; aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam, obsequiumque* memoraturos; *& mansura hac, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.* Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, *bellumque impeditum, arduum, cruentum*, minitabantur. At Sabinus, [1] donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proxi-

47

appellat, describitque libro 11. Παρεκβάλλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν τοὺς πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem Tacitus voluit, cùm hic scripsit, *ne regibus quidem nisi ex libidine parere soliti*. Lipsius.

1 *Donec exercitus in unum conduceret.*] Non improbo. Mallem tamen, *exercitum*. vel, *conduceretur*. Pichena. Si bene attenderis, animadvertes alterum utrum horum, *donec exercitus in unum conduceret*, & *dum Pomponius Labeo cum legione* &c. *veniret*, prorsus esse supervacuum & idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus: *At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis; cum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venissent, addita præsenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. *Gronovius.*

proximum castellum, [1] quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos qui ante vallum [2] more gentis cum carminibus & tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, [3] crebra & multa vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tu-

48 multu trucem, haud procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum *vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucē intra sisteretur, noctemque in castris tutam & vigilem capessērent.* id primo servatum: mox versi in luxum, [4] & raptis opulenti, omittere stationes; lascivia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet. tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pellun-

1 *Aut incondita.*] Rectè. Rhenanus, *at incondita*, præter Taciti mentem. *Lipsius.*

Quod magna vis armata, aut incondita.] Lego, *quod magna vis, aut incondita tuebatur.* Muretus. Aperte hæc discriminantur. *Inconditi*, dici solent, qui quocumque modo in faciem militarium copiarum non sunt compositi: sive arma eos, sive disciplina deficiat. *Freinsh.*

2 *More gentis.*] Notat barbaricum eum ritum eleganter Thucydides in oratione Brasidæ, l. IV. Οὗτοι δὲ τὴν μέλλησιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν. Καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοί, καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι. Ἥ τε διὰ κενῆς ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς· προσμῖξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὅμοιοι. Vbi scribi velim, πλήξει ὄψεως. quod Tacitus transtulit ad Germanos, *corpus visu torvum.* De hoc ritu in loco plura. *Lipsius.*

3 *Crebra & multa verbera.*] Scribe *Crebra & inulta.* impune enim vulnerabat hostes, donec eminus certabatur. *Freinsh.*

4 *Et raptis opulenti.*] Depravatus hic locus in vulgatis omnibus; sensusque alio ductus, cum scriptum fuerit, & *capti opulentia.* At vera MSti lectio quam reposui. *Pichena.*

1 *Re-*

luntur. Thracum auxilia [1] repentino incursu territa, cum pars munitionibus adjacerent, plures [2] extra palarentur, tanto infensius cæsi, quanto *perfugæ & proditores ferre arma ad suum patriæque servitium* incusabantur. Postera die Sabinus exercitum æquo loco ostendit, si 49 barbari successu noctis alacres, prœlium auderent. & postquam castello, aut conjunctis [3] tumulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præsidia, quæ opportune [4] jam muniebat: dein fossam [5] loricamque contexens, quattuor millia passuum ambitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra, artaque circumdare: & struebatur agger, unde saxa, hastæ, ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed nihil æque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uterentur. [6] Simul equi, armenta (ut mos barbaris) juxta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat: pol-

1 *Repentino incursu.*] Ita MS. Alii, *repentino concursu.* Idem.

2 *Extra palarentur.*] Et hoc ex Man. nam vulgo, *extra pabularentur.* Pichena. Adferunt ex vetustis codicibus: *palarentur.* Sic histor. lib. 3. *Qui modo per agros fuga palabantur.* Colerus. *Palandi* verbo comprehenduntur omnes, qui quacumque de causa abfuissent. *Freinsh.*

3 *Tumulis non degrediebantur.*] Sic melius Man. quam vulgo, *digrediebantur. Degredi* enim, non *digredi*, dicitur, cum ex altiori loco in inferiorem descenditur. Quod verbum sæpe in Livio emendavit Car. Sigonius. *Pichena.*

4 *Iam muniebat.*] An *immuniebat?* hoc est, in tumulis istis muniebat, sicut infra 11, 19. *ne jussa exuerent, præsidium immunivit.* Freinsh.

5 *Loricamque contexens.*] Id est, exiguum vallum, & sæpe e cratibus, aut sepis instar: ideoque hic, *contexens.* Vide Poliorcetica nostra, lib. 11. Dial. 11. *Lipsius.*

Loricamque contexens.] *Lorica* Vitruvio sepimentum est. *Ferrettus.*

6 *Simul æque armenta.*] Malim, *simulque armenta.* Possit etiam, *Simul equi, armenta;* Sed hoc prætero. *Lipsius.*

Simul æque armenta.] Videtur illud, *æque* repetitum ex præcedente versu, & fortasse legendum: *simulque armenta.* Ursinus. Vocem, *equi*, restituit Lipsius. Verissime. nam & Man. indicat, qui absque diphthongo habet, *eque.* Male vulgo, *æque.* Pichena. Habuerim vocem primam, pro glossemate. Qui emendant, *simul equi, armenta,* &c. argute quidem insistunt apicibus literarum. Sed cui bono hic hominibus istis equi? eorum usus rarior in montibus: itaque vel expellendi fuerant. *Gruterus.*

pollui cuncta ſanie, odore, contactu. Rebuſque turbatis, [1] malum extremum diſcordia acceſſit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter ſe ictus parantibus. & erant qui *non inultum exitium, ſed eruptionem* ſuaderent, neque ignobiles, quamvis diverſi ſententiis.

50. [1] Verum è ducibus, Dinis provectus ſenecta, & longo uſu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, unum adflictis id remedium*, diſſerebat. Primuſque ſe cum conjuge & liberis victori permiſit: ſecuti ætate aut ſexu imbecilli, & quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juventus Tarſam inter & Tureſim diſtrahebatur. utrique deſtinatum [2] cum libertate occidere: ſed Tarſa *properum finem, abrumpendas pariter ſpes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demiſſo in pectus ferro. nec defuere qui eodem modo oppeterent. Tureſis ſua cum manu noctem opperitur, haud neſcio duce noſtro. Igitur firmatæ ſtationes denſioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hoſtiſque clamore turbido, modo per vaſtum ſilentium, incertos obſeſſores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua ſonitus, aut ſimu-*

1 *Malum extremum diſcordia.*] Neque nollem, *malorum extremum*. Ceterum ad vitam & uſum notanda gnome. quam adfirmat item Polybius lib. v. Διόπερ ἦν, inquit, ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τῆς ἐν ἀλλήλοις πάντα πλήρη. Τοῦτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίγνεσθαι, καὶ περὶ κοινὰ πράγματα καὶ περὶ τοὺς κατ' ἰδίαν βίους, ὅταν ἐλλείπωσιν αἱ χορηγίαι ταῖς ἐγχειρήσεων ἐπιβολαῖς: *Quamobrem ſuſpicionis, contentionis, ira omnia plena erant. Hoc enim & in publicis & in privatis rebus uſuvenire ſolet, cum incepta noſtra deſerunt ſucceſſus & ſumptus.* Hæc talia, quiſquis vir es, obſerva & decerpe, ſerios hiſtoriarum fructus. *Lipſius.*

1 *Verum è ducibus.*] *Verum*, hæc particula ſervit diſtributioni partium. Supra enim collegerat ſententias diverſas, hic diſtincte proponit ſingulas. Sic 3, 61. *Aphrodiſienſes & Stratonicenſes, Iovis & Triviæ religionem tuebantur.* Non nemo mutavit in *Et*; quod videri poſſet novam inſuper ſententiam adferre, non explicare propoſitas. *Freinsh.*

2 *Cum libertate.*] Quidam *pro libertate*. Sed magnum diſcrimen eſt: *pro libertate occidunt*, qui ad eam liberis ſuis patriæque conſervandam moriuntur; *cum libertate*, qui ſimul cum illa intereunt. Sic pro libertate mortui ſunt, qui adverſus Tarquinios, Porſenam, Pyrrhum pugnaverunt; cum libertate, Numantini, Saguntini, & alii. Tacitus ſignificanter dixit, *cum libertate occidere*; h. e. non ſupereſſe libertati. Simili ſenſu ſupra 2, 15.

ſimulationem quietis, caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quiſque munia ſervarent immoti, teliſque non in falſum jactis. Interea barbari catervis decurrentes, [1] nunc in vallum manualia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa [2] robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidam pontes & ſcalas ante fabricati inferre [3] propugnaculis, eaque prenſare, detrahere, & adverſus reſiſtentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus; [4] muralia pila, congeſtas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, inſignitius flagitium; illis extrema jam ſalus, & adſiſtentes pleriſque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis [5] ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improviſa, ſuorum atque hoſtium ignoratio; & mon-

51

2, 15. *Tenere libertatem, aut mori ante ſervitium*: h.e. defendere libertatem, aut ſimul cum illa oppetere. *Idem.*

1 *Nunc in vallum.*] Nomen id quidem accepit à *vallis*, eoque reſpondet ei vocabulum Hiſp. *eſtacada*; & Itali ri. *ſteccato*: ſed re differunt, quia vulgaribus hiſce vocibus nihil intelligitur aliud, quam valli ſive ſtipites recta ſerie defixi. Sed in munitionibus Romanis non nudi ſtipites cædebantur; verum δύο παραφυάδας ἢ τρεῖς ἔχοντες, ὅτι δ᾽ πλείστας, τέτταρας, ait Polyb. 17, 13. quod ſic vertit Livius parte lib. 33. recens reperta; *Romanus leves & bifurcos pleroſque & trium aut complurium* (Vides ex Polyb. legendum eſſe *quam plurimum*) *quatuor ramorum vallos cadit.* quos ita deſigebant, ut inter ſe connecterentur implicarenturque; tunc adgeſto ceſpite magis etiam vinciebant atque confirmabant. *Idem.*

2 *Robora.*] Cum in vallum jaci potuiſſe non putaret, de *ſudibus* id eſt opinatus, explicavitque iis, tanquam arietibus ſcilicet, incuſſiſſe in vallum, idque pulſaſſe. Sed intelligi poſſunt ea robora vel machinis conjecta, vel ſi harum uſum barbaris adimamus, ex ſuperioribus locis devoluta. quod quidem vero ſimilius cenſeo. *Idem.*

3 *Propugnacula.*] Turres accipiunt forſan non male, nam & *turribus* munita fuiſſe caſtra Rom. certum eſt ex hiſtoriis. quas tamen non niſi in ſtatis, & diuturnioribus ſedibus credendum eſt habuiſſe, ait Lipſius de Mil. Rom. 5, 5. *Idem.*

4 *Muralia pila.*] Quæ propugnatores deſuper in hoſtem mittebant, pondere graviore, majorique ex commodo loco niſu. graviora enim firmioraque erant pilis in acie vibrari ſolitis, ideoque pilorum ejuſmodi tantum in defenſionibus murorum vallorumque mentio. Cæſ. de bell. Gall. 7, 81. *Ex vallo & turribus tranſjecti pilis muralibus interibant.* Idem.

5 *Ad formidinem opportuna.*] Non nox cauſa fuit, ut alii audaces redderentur, alii timidi: ſed iis qui jam ante audaces erant, præbebat occaſionem invadendi hoſtem incertum atque

montis anfractu repercussæ velut à tergo voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen [1] pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce trusere ad summa castelli. ubi tandem coacta deditio, & proxima [2] sponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, præmatura montis Hæmi & saeva hiems subvenit. 52 At Romæ commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, [3] Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur, accusante [4] Domitio Afro. Is [5] recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, *crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & devotiones* objectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri repperit. [6] quo initio invidiæ,

Non

que incautum; iis autem, qui jam ante timidi erant, occasionem fugitandi, latitandi &c. *Idem.*

1 *Pervasere.*] Hoc est, evasere per munimenta quibus cincti inclusique erant. *Idem.*

2 *Sponte incolarum recepta.*] Ne minimum quidem dubitavi, quin hanc Mureti correctionem reciperem. Male antea, *sponte inimicorum.* Error ortus à Man. qui corrupte habet, *sponte incorum*: nec syllaba deficiens, suo loco reposita fuerat. Simili modo Tac. lib. 13. *cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionem veniebant.* Pichena.

3 *Claudia Pulchra sobrina.*] Dionem adi, qui historiam hancce recensuit inter acta Caji, ubi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quomodo Agrippinæ fuerit, nondum repperi: hoc tantum, filium ejus Quinctilium Varum, desponsum filiæ Germanici. quod ostendo infra, *Lipsius.*

4 *Domitio Afro.*] Vide Dionem lib. 58. *Muretus.*

5 *Recens prætura.*] Saltem demonstrandi noscendique hominis causa hoc adjicitur: aut si quid amplius, hoc magis inest, ut ostendatur modica ejus fuisse dignatio; quam ut exaggeretur ea, & quasi ab incepto minus commendabili absterrere eum debuisset, inculcetur. *Freinsh.*

6 *Quo initio invidiæ.*] *Vituperii* vertunt; sed hoc apertius videtur, illud tectius: adeo, ut hujus loci sensui convenire videatur nostras, *Stichlen.* h. e. acutis sed tectis dicteriis convulnerare. Nam quod exponunt, ad concitandum ei odium, quod alias bonum est, huc non quadrat: apud quem enim concitaret ei odium Agrippina, quum coram solo, aut certe paucissimis, iisque, ut credibile est, nullius momenti hominibus præsentibus, loqueretur? Ital. 11. *diffogar lo sdegno*; quod adludit sensui, non

fa-

Non ejusdem, ait, *mactare divo Augusto victimas, & posteros ejus insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum;* [1] *sed imaginem veram cœlesti sanguine ortam* [2] *intelligere discrimen,* [3] *suscipere sordes.* [4] *frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ ob eadem adflictæ.* Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque [5] Græco versu admonuit: [6] *ideo lædi, quia non regnaret.* Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Cæsaris, qua [7] *suo jure disertum* eum appellavit. mox

satisfacit. Ceteri quoque aliquam harum opinionum præterunt. enimvero, ut alias quoque dixi, difficile est cujuscumque sermonis vocabulo exprimere, quod per *invidiam* intellexerunt Romani. *Idem.*

1 *Sed imaginem veram.*] Assentior Mureto, *se imaginem.*

Sed imaginem veram.] Muretus, *se imaginem veram.* Recte. *Acidalius.* Nonnulli legunt: *se imaginem veram.* dubitant nimirum, ne de Augusti simulacro possit intelligi. quod falsum esset, cum Augustus ipse hic sit cœlestis sanguis. Sed in lectione vulgata eadem vis. Ut dicat Agrippina: Sed mea hæc vera imago, ex illo cœlesti sanguine Augusti orta, imminens sibi periculum intelligit, habitumque reorum suscipit. *Pichena.* Mallem etiam paullo tectius: *sed imaginem veram, cœlesti sanguine ortos, intelligere discrimen.* Gronovius.

2 *Intelligere discrimen.*] Periculum scire, quod immineret, *sordes suscipere*, ut in reatu propinquorum. De se Agrippina sentit. *Lipsius.*

3 *Suscipere sordes.*] Hoc ad Agrippinam, quæ ipsa in sordibus, ut videtur, ob reatum Pulchræ sobrinæ. *Idem.*

4 *Frustra pulchram præscribi.*] Hoc est, nomen obtendi, tamquam ipsa tantum, non etiam magis Agrippina peteretur. *Freinsh.*

5 *Græco versu admonuit.*] Suetonius extulit, *Si non dominaris filiola, injuriam accipere existimas?* Ex quo Canterus noster divinat, Εἰ μὴ κρατεῖς, τεκνίον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. Sed non est dubium quin ad Iasonis vocem aspexerit Tiberius, quam ille in Tragœdia quapiam emiserit. cujus mens hæc & verba apud Aristotelem III. Polit. cap. III. Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι: *& ob hoc non injuria Iason dixit, Lædi se quia non regnaret: scilicet inscius privatum agere.* Lipsius.

6 *Num ideo lædi.*] Ὅτι μὴ τυραννεῖς, τέκνον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. tametsi alia Canterus noster. *Muretus.* Ad hanc lectionem præivit mihi Man. qui habet: *non ideo lædi.* in vulgatis prior illa nota sublata fuit, ut absque interrogatione verba pronunciarentur. Rectius sic. nam & Sueton. 53. interrogative hæc exprimit: *Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas.* Pichena.

7 *Suo jure disertum.*] Et sane magnificat eum ubique Quinctilianus, quem senem ab se adolescentulo cultum ait, lib. V. *Lipsius.*

Iure suo disertum esse.] Nove &

 facute

mox capessendis accusationibus, aut reos tutando, prosperiore eloquentiæ quam morum forma fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam. 53 At Agrippina pervicax iræ, & morbo corporis implicata, cum viseret eam Cæsar, profusis diu ac per silentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur: *subveniret solitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solatium:* [1] *esse in civitate*

acute dictum est: nam *jure suo* quid facere posse, nota & usitata phrasis erat, in eo qui potestatem cujusque rei suo arbitrio jureque exequendæ habebat, neque alienum nutum mandatumque respicere cogeretur. Plaut. In Capt. 2, 1, 47. *Qui antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem.* Simillimus nostro locus in Cic. pro Arch. 8. *suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas:* nam *suo jure* non ad Ennium, sed poëtas pertinere, subsequens evincit ratio; *quod quasi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis esse videantur.* Sic apud Auctor. de causis corruptæ eloq. 25. *Calvus & Asinius &c. suo jure & prioribus & sequentibus anteponuntur.* Eodem ferme sensu, quo postea usurpari cepit *ipso jure.* L. 3. C. si advers. libert. *non per in integrum restitutionem, sed ipso jure:* ita videlicet ut nihil opus sit facto vel auxilio prætoris. *Freinsh.*

1 *Esse in civitate Germanici.*] Non ego medicus huic loco: vidi qui legeret: *esse in civitate, qui Germanici c.* Sed in manuscripto cum palam lacuna sit, *civitate* .... *Germanici*, cur non defectum arbitremur? *Lipsius.*

Esse in civitate.] Inter hæc. & illa verba, *Germanici conjugem*, neminem arbitror esse, qui aliquid non desideret. *Ferrettus.* Ego ita restituo: *esse in civitate qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* Vertranius. Sic & Muretus. Videtur ex v. c. legendum: *Esse in civitate pateretur Germanici conjugem,* &c. Nam in libris vulgaris deest verbum, *pateretur.* Ursinus. Conatus Vertranii non est omnino improbandus: qui enim melius odium precesque percipi vellent, quibus constant Agrippinæ verba? ad preces hæc spectant: *subveniret solitudini, daret maritum.* Odium hujusmodi conflant, *esse in civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* quasi dicat: huccine, socer, evasimus tua vulgata apud omnes in nos simultate, ut conjux, & proles Germanici magnifaciamus, si quis nos in uxorem, & in privignos recipere dignetur? minor equidem dignatur conjugio potentioris. Virg. 3. Æn. *Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo.* Verum correctiones immane quantum semper aversatus sum: quapropter integra mihi sunt, sed punctis non rite distincta scriberem. *Neque aliud probis, quam ex matrimonio solatium esse in civitate;* Ubi preces? *subveniret solitudini, daret maritum.* de odio non est quod labores: *Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* curam nostrûm (ait illa) tandem, ô Tiberi gere, meque nuptum collocando cunctis ostende, te liberos, & conjugem Germanici non amplius dedignari. An odii parum ex his? filii (& cujus filii) uxorem natosque nunquam fovisse? Hæc mea qualiacunque sint firmantur à similitudi-

te .... Germanici conjugem: ac liberos ejus recipere dignarentur. Sed Cæsar non ignarus quantum [1] ex Repub. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in [2] commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vitam suam & casus suorum posteris memoravit. 54 Ceterum Sejanus mærentem & improvidam altius perculit, [3] immissis qui per speciem amicitiæ mone-

tudine verbi, *subveniret*, *daret*, *dignaretur.* Salinerius. Duximus fere necessarium, reponere propria Manuscripti verba, distinctionem, & defectum, ut quilibet frustra se laborare videat in illis emendandis. *Ex matrimonio solatium: esse incivitate ....* *Germanici.* Neque ego veteres correctores laudaverim, qui talem lacunam neglexerunt, neque de illa saltem testati sunt. Ex eodem Man. restitui etiam verbum, *dignarentur*, vulgo, *dignaretur.* Pichena. Prodidit optimus Pichena legi in ms. unico: *dignarentur*, & vacui aliquid relictum ante *Germanici.* Equidem putarim excidisse voculam ob similitudinem quæ ei cum syllaba præcedenti, ac fuisse forsan: *esse in civitate Germanici qui conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur.* non ita, inquit, eviluit memoria Germanici, quin facile reperias, qui mihi, qui liberis meis, & maritum agat, & tutorem. *Gruterus.* Offendor hercle & ipse in sententia. Non enim ita demissi animi Agrippina, ut sic de se: potius, *esse in civitate, quem Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignaretur.* hoc sensu, esse, quem dignaretur seu dignum haberet, ut Germanici conjugem liberosque reciperet. Qui tamen ipse sensus etiam fieri ex altera illa lectione potest, si *dignaretur* passive accipias, dignus haberetur; qui censeretur dignus recipere Germanici conjugem & liberos. Nam hoc omnino videtur velle, inveniri etiam se dignum maritum in urbe posse. *Acidalius.* Nobiliss. atque amœnissimi ingenii vir, Fr. Malherbius pro *in civitate*, exili mutatione, *in ea ætate* legendum esse mihi dixit. Qua re nil certius est. Nam jam ante juventam suam Cæsari objecerat Agrippina. Error ille quam facili librariorum lapsu contingere potuerit, nemini qui in hisce studiis paululum est versatus, obscurum esse potest. *Gevartius.*

1 *Ex Rep. peteretur.*] Cui, illo conjugio cum Augusti nepte, velut alterum caput dabatur. Ideo de *metu* sequitur, quem silentio dissimulavit. *Lipsius.*

2 *Commentariis Agrippinæ filiæ.*] Quæ mulier perita & industria præter sexum. Citat eam Plinius indice libri VII. vocatque Agrippinam Claudii: scilicet uxorem. Et libro VII. *Neronem paullo ante principem, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina.* Non pertinent ad hanc, ut vir doctus nuper censuit, Augusti laudes apud Suetonium cap. LXXXVI. *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas aut loquare.* Manifestus est ἀναχρονισμός. Pertinent ad matrem hujus, quæ Augusto neptis: ista proneptis. Nec dubium, quin hæc quidem vivo Augusto plane adhuc puera. *Idem.*

3 *Immissis.*] Secretis scilicet instiga-

nerent, *paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas.* Atque illa ſimulationum neſcia, cum propter diſcumberet, non vultu aut ſermone flecti, nullos attingere cibos; donec advertit Tiberius forte, an quia audiverat. idque quo acrius experiretur, poma ut erant adpoſita laudans, nurui ſua manu tradidit. aucta ex eo ſuſpicio Agrippinæ, & intacta ore, [1] ſervis tramiſit. nec tamen Tiberii vox coram ſecuta, ſed obverſus ad matrem, *non mirum*, ait, *ſi quid ſeverius in eam ſtatuiſſet, à qua veneficii inſimularetur.* Inde rumor, *parari exitium; neque id imperatorem palam audere, ſecretum ad perpetrandum quæri.* Sed

55 Cæſar [2] quo famam averteret, adeſſe frequens ſenatui, legatoſque Aſiæ ambigentes *quanam in civitate* [3] *templum ſtatueretur*, pluris per dies audivit. Undecim urbes certabant pari ambitione, viribus diverſæ. neque multum inter ſe diſtantia memorabant, *de vetuſtate generis, ſtudio in populum Romanum,* [3] *per bella Perſi* [4] *& Ariſtoni-*

ſtigationibus mandatiſque. nam nonnulli videntur accepiſſe, tamquam Agrippinæ nunciaſſent illi, ſe ab Sejano mitti. Sed hoc eſſet *miſſu*; non *immiſſu*: quod vix unquam bono eo ſignificatu reperias. *Freinsh.*

1 *Servis tramiſit.*] Qui ad fulcra lecti, ex more. *Lipſius.*

2 *Famam averteret.*] Et populi ſermones alibi occuparet. Eo enim fine ipſe in Senatu creber, & res illuſtriores actæ; ne vacare ipſe privatis videretur, neve populo de iis loqui eſſet. *Idem.*

Quo famam averteret.] An frequens ſenatui adfuit, ut aliis negotiis diſtrictus, ſe à cogitationibus illis alienum oſtenderet, & ſic vulgi rumor langueſceret? An cum rumor eſſet, ſecretum ad perpetrandum facinus quæri, ipſe falſum arguere voluit, cum Romæ, & in ſenatu frequens ab omnibus conſpiceretur? An potius hac arte illos vulgi ſermones alio traducere voluit, cum novis Aſiæ negotiis omnes intenti futuri eſſent? Hanc certe, pro reliquis Tiberii artibus, Taciti mentem crediderim. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Non ut flagitii tibi conſcius, ab inſectatione ejus averteres famam; nec ut triſtes hominum maeſtoſque ſermones laetiore materia detineres.* Pichena. Suetonius Calig. 48. *Confeſtimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in Senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur.* Nota fabula de cane Alcibiadis. *Gronovius.*

3 *Templum ſtatueretur.*] Illud, quod deſtinatum Tiberio & Senatui, à communi Aſiæ. *Lipſius.*

4 *Per bella Perſi.*] Quem vicit L. Æmilius Paulus. *Plutarch.* in ejus vita. *Muretus.*

5 *Et Ariſtonici.*] Filii Eumenis ex pellice, qui à Perperna domitus, à M' Aquilio, anno 624. poſt R. C. captus, & in carcere, juſſu Senatus, ſtrangu-

la-

nici aliorumque regum. [1] Verum Hypæpeni [2] Trallianique [3] Laodicenis & Magnetibus simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum *parentem urbis Romæ Trojam* referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii *mille & ducentos per annos* [4] *nullo motu terræ nutavisse sedes suas,* [5] *vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant.* Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam *Tyrrhenum Lydumque* [6] *Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis,* [7] *cui mox à Pelope nomen.* si-

latus est. Livius in Epitoma 59. Iustin. lib. 37. Strabo lib. 14. Cic. Philipp. 11. *Idem.*

1 *Verum Hypæpeni.*] Ὕπαιπα πόλις Λυδίας, ἀπὸ τὸ αἰπύ, καλλίστας ἔχει γυναῖκας. δῶρον Ἀφροδίτης. Stephan. περὶ πόλεων. Ovid. de Arachne. *Orta domo parva, parvis habitabat Hypæpis.* Meminit & Strabo lib. 13. *Idem.*

2 *Trallianique.*] De Trallibus multa idem Strabo lib. 14. *Idem.*

3 *Laodicenis ac Magnetibus.*] De his idem Strabo lib. 12. Synesius in Epistolis:

> Λαοδίκεια, Φρυγῶν, ἔφυ τὲ Λαοδικείας περίφοιτα,
> Καὶ νῦν λυσιτελῶ, καὶ πάλαι Λαοδικείας.

Idem.

Magnetibus simul.] *Simul*, constructum à Tacito, ut ἅμα apud Græcos. *Idem.*

4 *Nullo motu terræ.*] Cum tamen crebri ibi sint terræ motus. Strabo: σχεδὸν δὲ εὔσειστός ἐστι, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα. Idem.

5 *Vivoque in saxo fundamenta templi.*] Non templi olim constructi, sed construendi. *Pichena.*

6 *Atye rege genitos.*] Atys Herculis & Omphales filius, è duobus filiis sorte jacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniæ deducendæ: cui nomen Tyrrhenus, & ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo libro v. convenienter ad Taciti verba: & Tertullianus, De spectaculis, *Lydos ex Asiâ transvenas in Etruria consedisse Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat,* (lego, *cesserat*, sive, *secesserat*) *regni contentione.* Paullo diversius tamen ab istis Dionysius lib. 1. quem licet legas, Vellejumque libro 1. *Lipsius.*

7 *Cui mox à Pelope nomen.*] Quem Pelopem vulgo Phrygem, Pausanias & quidam Lydum faciunt. *Idem.*

ſimul *litteras imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum ſuorum, temperiem cœli, ac* 56 *dites circum terras* memorabant. At Smyrnæi repetita vetuſtate, [1] *ſeu Tantalus Iove ortus illos, ſive Theſeus divina & ipſe ſtirpe,* [2] *ſive una Amazonum condidiſſet*; tranſcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, miſſa navali copia non modo externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: [3] *ſeque primos templum urbis Romæ ſtatuiſſe,* [4] *M. Porcio conſule,* [5] *magnis quidem*

1 *Seu Tantalus Iove ortus.*] Variantes has ſententias ſuper condita Smyrna notabis paſſim. De Theſeo & Athenienſibus, ſenſit Epigrammatarius lib. IV. Εἰς εἰκόνα Πεισιστράτου. ubi Athenienſes hoc argumento Homerum ſibi vindicant:

> Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
> Εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν.

De Amazone, quæ nomen Smyrnæ à ſe dederit, initio libri XIV. Strabo. Ceterum lapides nummique hoc opidum Zmyrnam ſcribunt, non ut obtinuit per Sigma. *Idem.*

2 *Sive una Amazonum.*] Smyrna nomine Straboni lib. 24. Zmyrna eſt, ut notavi pridem in Philippicas M. Tullii. *Muretus.*

3 *Se primos templum urbis.*] Obſervabit Philologus. Accidit hoc anno urbis DLVIII. Secuti exemplum ſunt Alabandenſes annis XXIV. circiter poſterius. gloriantur apud Livium, lib. XLIII. *Alabandenſes templum urbis Romæ ſe feciſſe commemoraverunt, ludoſque anniverſarios ei Divæ inſtituiſſe.* Prudentius de hac Dea:

> ——*colitur nam ſanguine & ipſa*
> *More deæ, nomenque loci ceu numen habetur:*
> *Atque Vrbis Venerisque pari ſe culmine tollunt*
> *Templa, ſimul geminis adolentur thura deabus.*

Vbi vides commune Romæ templum in ipſa urbe cum Venere fuiſſe. Ad hanc quoque Divam ille poëta:

> *Exaudi regina tui pulcherrima mundi*
> *Inter ſidereos Roma recepta polos.*

Claudianus in monte Palatino collocat, lib. II. De laudib. Stilic. ubi Provincias facit Romæ ſupplicantes:

> *Conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent*
> *Monte Palatino.*

Lipſius.

Primos templum urbis Romæ ſtatuiſſe.] Idem Pergamenos feciſſe, dixit paulo ſupra. At de urbis Romæ templo in ipſa Roma, meminit Spart. in Adriano. & Amm. Marcell. lib. 16. Quod fortaſſe deridens HormiſdaRegulus, qui urbem cum Conſtantio imperatore perluſtraverat, interrogatus ab eo, quid de Roma ſentiret: id tantum ſibi placuiſſe reſpondit, quod didiciſſet, ibi quoque homines mori: ut idem Ammianus refert. Apud quem Roma, *Vrbs æterna*, ſæpiſſime appellatur: eodemque cognomento apud JCC. & illius ævi ſcriptores. *Pichena.*

4 *M. Porcio Coſ.*] Cum L. Valerio Flacco, anno V. C. 559. *Muretus.*

5 *Magnis quidem rebus.*] Nonnemo plane invertit: nondum quidem ad ſummum elatis, magnis tamen. per quæ neceſſario vis etiam argumenti invertitur, quo Smyrnæi nitebantur;

do-

dem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus. simul *L. Sullam testem* adferebant, *gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, & penuriam vestis, cum id Smyrnam* [1] *in concionem nunciatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.* Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marsus, *ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat,* [2] *super numerum legaretur qui templi curam susciperet.* & [3] quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoriis sorte missus est. Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpius 57 consilio, [4] tandem Cæsar in Campaniam, specie dedican-

docentes coluisse se Romam, quo tempore potuisset adhuc non coli. *Freinshemius.*

1 *In concionem nunciatum foret.*] Aliis legendum videbatur, *in concione*, cum nullus in hoc nuncio motus appareat. tamen vulgata etiam lectio recte se habet. nam, *nunciatum*, fere idem ac perlatum. *Pichena.*

2 *Super numerum legaretur.*] Proconsulibus erant legati, tum quidem certo numero, ut hic legimus: nunc autem ob extraordinarium negotium, permittebatur Lepido, ut sibi legaret aliquem supernumerarium, qui id exsequeretur. *Freinsh.*

3 *Quia Lepidus ipse diligi se.*] Scribe, *diligi a se.* Mercerus. Muretus tamen vocem *Lepidus* delebat, alio sensu. tanquam ipse Vibius Marsus, qui de legato super numerum censuerat, se diligi abnuerit. Et hercle movet in hanc sententiam vocula *ipse*, quæ si de Lepido capienda, non videtur addenda necessario fuisse. Nisi tamen aliquis etiam *ipso* audeat mutare: *Et quia Lepidus ipso diligi a se*, id est à se ipso diligi. Omnino si *ipse* de Lepido dictum esset, dixisset potius Tacitus: *Et quia Lepidus ab se diligere per modestiam abnuebat.* Venit in mentem *ipse* mutari posse *ab se*, & concinnari aliter verba in hunc modum: *Et quia Lepidus ipse diligi quasi per modestiam abnuebat. Quasi* perire facillimum fuit. Nihil tamen definio. *Acidalius.* Rectius M S. *Et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat.* Mittebantur quidem in provincias legati, consensu ac decreto Senatus: electio tamen solebat plerunque ipsis Proconsulibus permitti. Livius lib. 44. *Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut in Macedoniam, quos L. Æmilio videretur, legaret.* & alibi apud eundem Livium, frater fratrem, filius patrem, sibi legasse dicitur. Quem morem violatum Cicero Vatinio objiciens, ait: *Audire de te cupio, quo tandem S. C. legatus sis, ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur?* Idem pro Sestio: *quos legatos, non modo S. C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Vide Lipsium de mil. Rom. lib. 11. dial. 11. *Pichena.*

4 *Cæsar in Campaniam.*] Vox abest sententiæ explendæ. Lego, *Cæsar iit Campaniam.* Lipsius.

Tan-

candi templum apud Capuam Jovi, [1] apud Nolam Augusto; sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes rettuli; quia tamen cæde ejus patrata, [2] sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem [3] cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectute quoque [4] corporis habitum pudori fuisse. [5] quippe illi prægracilis & incurva pro-

Tandem Cæsar in Campaniam.] Lipsius legit, *tandem Cæsar iit Campaniam.* Ego potius crediderim, facile subintelligi posse verbum, proficiscitur. Sic Cic. ad Att. *inde cogito in Tusculanum.* Pichena.

1 *Apud Nolam*] Loco ubi mortuus. Adi Dionem lib. LVI. in extremo: Suetonium cap. XL. *Lipsius.*

2 *Sex postea annos.*] Abiit urbe Tiberius, anno DCCLXXIX. nec rediit: abiit vitâ DCCXC. Vndecim ergo abfuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potiùs exscriptoris, Libello de exsilio: ubi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt: Τιβέριος δ' Καῖσαρ ἐν Καπρέαις ἑπτὰ ἔτη διῆλθεν μέχρι τῆς τελευτῆς. Falsum. Nec juverit eum, quòd non statim Capreas secessit. Vix enim in Campaniâ hæsit dimidiatum annum, ut liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mavis Plutarchum, & scribe, δέκα, vel ἕνδεκα ἔτη. Etiam in Suetonii loco, ubi de hac absentiâ, adhæresco, c. LI. *Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec ampliùs quàm uno die, ac paucissimis vidit horis.* & malim, *toto biennio.* Egressus enim Tiberius fine anni DCCLXXIX. obiit illa principio anni LXXXII. ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt integri toti tres anni. *Idem.*

3 *Cum factis promeret.*] Hoc est, cum revera faceret, eoque naturam suam ostenderet: ἔργῳ ἀποδείξαι. *Promere*, nihil aliud est quam facere, edere, nec promendo statim etiam efficiebatur, ut ea ubique innotescerent. *Freinsh.*

4 *Corporis habitum pudori fuisse.*] Sueton. 68. *Corpore fuit amplo atque robusto. Statura quæ justam excederet.* Et paulo post: *Facie honesta, in qua tamen crebri, & substilli* (sic enim lego) *tumores.* Sed mutata erant pleraque, ut solet, in senectute. *Muretus.*

5 *Quippe illi prægracilis.*] Pugnat hæc delineatio, e diametro, cum Suetonii verbis: *Corpore fuit amplo atque robusto. staturâ, quæ justam excederet. latus ab humeris & pectore: ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis & congruens.* De veritate, secundum neutrum pronuntio. Quod sequitur, *Vlcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta*: explicat idem Suetonius *Facie honesta, in qua tamen crebri & subtiles tumores.* In cujus verbis vitium. quid enim est subtilis tumor? Libri aliquot Pulmanni nostri, *subiti tumores.* nihilo melius. At tu me duce scribe, *substilli tumores.* vel etiam, *substilles.* Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniesque, quæ in ejusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita Substillum Festo, tempus ante postque pluviam, quòd jam stillaret aut nondum desiisset. Tertullianus: *Aut imbres*

proceritas, nudus capillo vertex, [1] ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictus, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat. Profectio [2] arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, [3] Coccejus Nerva, cui legum peritia; [4] eques Romanus, præter Sejanum, ex inlustribus [5] Curtius Atticus, ceteri [6] liberalibus studiis præditi, [7] ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, *iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur*. unde exitii caussa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgan-

58

bres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, dehinc substillum, & denuò sudum. Cato De re rustica, in Stranguria usurpat: *Nunc de iis quibus ægrè lotium it, quibusque substillum est.* Lipsius.

1 *Vlcerosa facies.*] Iulianus in Cæsaribus: Ἐπιστραφέντος δὲ αὐτοῦ πρὸς τὴν καθέδραν ὤφθησαν ὠτειλαὶ κατὰ τὸν νῶτον μυρίαι, καυτῆρές τινες καὶ ξύσματα καὶ πληγαὶ χαλεπαὶ καὶ μώλωπες ὑπὸ τῆς ἀκολασίας καὶ ὠμότητος ψῶραί τινες καὶ λειχῆνες οἷον ἐγκεκαυμέναι. *Aurelius.*

2 *Arto comitatu.*] Quidam *comitatum* acceperunt, tanquam etiam ministeria & familiam complecteretur. Sed tantum honestissimos intelligi apparet ex I, 5. *Augustum comite uno Planasiam vectum.* Ab his officiis postea dignitatis nomen factum est, *Comes. Vnus*, hoc est, unicus, uti supra 4, 15. *Freinsh.*

3 *Coccejus Nerva.*] Pater hic est, qui in studiis civilibus Labeonis factionem secutus adversus Masurium Sabinum, in jure dissensiones auxit. Idem libro sequenti dicitur *continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore illaeso, moriendi consilium cepisse.* Vertranius.

4 *Eques Romanus.*] Alias, *Nullus eques Romanus.* Ferrettus.

5 *Curtius Atticus.*] Est ille, quem lib. VI. subversum artibus Sejani ait: & ad quem Ovidii Elegia IV. & VII. libri secundi De Ponto. *Lipsius.*

6 *Liberalibus studiis præditi.*] Quibus ille valde oblectabatur, ut & Græca poëmata faceret, & summe curiosus esset historiæ fabularis: *quæ mater Hecuba: quod Achilli nomen inter virgines, quid Sirenes cantare solita.* Suet. Tib. 70. *Murettus.*

7 *Ferme Græci.*] Convictores Græculi, quibus maxime acquiescebat.

Zeno

gantibusque. neque enim tam incredibilem [1] caussam providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis, & falsi; veraque quam obscuris tegerentur. nam *in urbem non regressurum*, haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleverit.

59 Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps periculum, auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in [2] villa cui vocabulum *Speluncæ*, [3] mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus [4] genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. [5] Adsimulabatque judicis partes adver-

Zeno Dorice loquens, Seleucus Grammaticus. Suet. cap. 56. *Idem.*

1 *Causam.*] An *casum?* Freinsh.

2 *Villa, cui vocabulum Spelunca.*] Prætorium Suetonius appellat, more sui sæcli; quo omnes villæ elegantiores & non rustici usus, Prætoria dictæ. Nomen illi à re, quia imposita vel adjuncta huic nativæ speluncæ. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ: *Speluncæ sunt duæ*, inquit, *magni operis, laxo atrio, paries manufactus* (scribo, *pares manufactis:*) *quarum altera solem non recipit, altera usque in Occidentem tenet.* Ceterum hoc ipso in facto recensendo non sine censione Suetonium dimitto. cujus vulgati libri: *In Prætorio cui Spelunca nomen erat, incœnante eo, complura & ingentia saxa fortuitò supernè delapsa sunt.* & ajo rescribendum: *in cœnantem eum.* Addo, hodieque nomen manere, & opidulum esse: extremis montibus Fundanis, ad mare adjacens. *Lipsius.*

3 *Mare Amuclanum inter.*] Amyclæ duplices. Alteræ Laconum quæ silencio perierunt, ut parœmia est: alteræ Italorum, inter Cajetam & Tarracinam, quas à Serpentibus deletas crediderunt Solinus Pliniusque. Ab his Amyclis, mari illi nomen. *Idem.*

4 *Genu, vultuque.*] Hæc positio facilè capitur, si cogitas jacentem in lecto Tiberium: ut solent vescentes. Ipse igitur tali habitu super eum, ut tueretur. *Idem.*

5 *Adsimulabatque judicis partes.*] Faernus legebat conjectura, ut videtur, non mala: *adsumebatque judicis* par-

versus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem proximum successioni, & quamquam modesta juventa, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum; dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, [1] *ut erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus: neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis juxta insultet.* Hæc atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ; quas [2] adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni [3] defendere daretur, diversæ insuper solici- 60

partes. Ursinus. Mureto placuit, *indicis.* Mihi vox, *judicis*, aptior, propter verba sequentia, *subditis, qui accusatorum nomina sustinerent.* Pichena. *Adsimulabatque judicis partes*, lectio sincera. Certe illud *indicis*, hic valde ineptum est; cum sequatur *subditis qui accusatorum nomina sustinerent.* Imo ipse judicem se gerebat, accusationesque aliorum & elevabat, & interpretatione molliebat, aliaque omnia conabatur, quo minus & inimicus ipse videretur Germanici liberis. consulatur super simili sycophantia, Iosephus l.16. Antiq. Iud. c.8. *Gruter.* Assentior Mureto *indicis* legenti pro *judicis*. nec enim hoc fecisset Sejanus, gnarus quantum id sibi invidiæ apud omnes, apud Tiberium etiam ipsum, suspiciorum movere potuisset. *Freinshemius.* Idem tamen postea sic exposuit: *Quapropter occasione illa ad subvertendos Germanici liberos usus, tamquam judicis officio contra eos fungebatur, exclamabatque quantam illi animadversionem mererentur, qui adversus beneficia principis tam ingrati forent.* At ego subscribo Mureto, & malo *indicis*. Hoc enim ipso libro cap.28. *index idem & testis dicebat.* Cap.30. *Catus Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat.* Lib.6. *ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset.* Iustinus lib.32. *Ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat.* Et mox *testes indicesque torquere.* Talem se gerebat apud Tiberium Sejanus, tanquam invitus, fide ac devotione cogente, Principi domus suæ vomicas indicaret. *Gronovius.*

1 *Ut erectum & fidentem animi ostenderet.*] Forte melius, *animum.* tamen vulgata etiam lectio ferri potest: quasi ille ostenderet virum erectum, & animi fidentem: ac subintelligatur *se.* Pichena.

2 *Adpositi custodes.*] *Adpositi* videntur dicti, sicut Æn. 6, 90. *addita Iuno*: ubi Servius ex Plauto citat, Aulul. 3, 6. *Argum quem quondam custodem Iovi Iuno addidit. Addidit*, hoc est, velut adfixit; ut non recederet, sed intentissima cura eam observaret. *Freinsh.*

3 *Defendere daretur, diversa insuper.*] Certum mihi, post vocem *daretur*, pauca quædam deesse, quæ illam periodum absolvant. Ab integro enim scri-

licitudinum formæ oriebantur. nam alius [1] occursum ejus vitare: quidam [2] salutatione reddita statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus, aut [3] falsum renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura, [4] cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam labefactum demovisset. [5] Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina [6] promptior Neroni erat. neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, & insidiis magis opportunum. Fine anni excessere insignes viri, [7] Asinius Agrippa, [8] claris majoribus quam vetustis, vita-

61

scribenda sequentia, quæ cum superioribus necti in unam periodum nequeunt: *Diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur.* Acidalius.

1 *Occursum ejus vitare.*] Pulchra & graphica descriptio eorum, qui amant, metuunt; volunt, nolunt jungi. Et simillima in Sidonio, de sese delato ob Satyram. *Alii tamen mihi plus quàm deceret ad genua volvi; alii ne salutarent, fugere post statuas, occuli post columnas: alii tristes vultuosique junctu mihi lateribus incedere.* Lipsius.

2 *Reddere salutem.*] Proprie est, resalutare: licet etiam pro salutare poni posset ob verbum *reddere*, quod sæpe verbi simplicis, *dare*, significatum non egreditur: ut l. 94. de V. S. *Freinsh.*

3 *Falsum renidens vultu.*] Distinguo sic: *renidens vultu. seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio, ex voce.* Turbant vulgò. *Lipsius.*

4 *Cum uxor.*] Iulia Drusi F. quæ Neroni nupta: quamque posteà Claudius, Messalinæ dolo, interfecit. Sueton. & Dio. *Idem.*

5 *Atrox.*] Est admodum ferox & impotens, sicut supra 4, 52. *Agrippina semper atrox.* Freinsh.

6 *Promptior Neroni.*] Alii mallent, *pronior.* Sed in eandem fere sententiam Tacitus initio lib. 12. ait: *ut quemque suadentium audierat, promptus.* Pichena.

7 *Asinius Agrippa.*] Censeo filium Asinii Galli: ideoque addit, clariores illi majores, quàm vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non injurià extulit avum hujus Pollionem. *Lipsius.*

8 *Claris majoribus quam vetustis.*] Vlp. similiter: *Cum posset talem causam non suscipere, quam decipere.* Et alibi. *Alioqui compelletur judicium accipere, quam invenire eos possit.* Teren-

vitaque non degener; & [1] Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ: [2] monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat. utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit; sic [3] Haterii canorum illud & profluens, cum ipso simul exstinctum est. M. Licinio L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. ejus initium simul & finis extitit. Nam cœpto [4] apud Fidenam amphitheatro, [5] Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per solidum subdi-

62

rentius: *Si quisquam est, qui se placere studeat bonis quam plurimis*: nam *plurimorum* verbo *Mali* significantur auctore Nonio Marcello. *Ferrettus.* Gentem enim illam primus extulerat Augustus. *Muretus.*

1 *Q. Haterius, eloquentia celebrata.*] Inter declamatores recenset Seneca pater, inuritque eamdem notam quam hic Tacitus. *Q. Haterius*, inquit, *pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere* (vellem, *describere*) *quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium. & cùm omnia implesset terrore, adjecit, Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit.* De eodem homine vitioque corrigendus Seneca filius, epist. XL. *Namque Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo.* lege, *Nam Q. Hateri.* Elegans in hanc rem Augusti jocus, *Haterius noster sufflaminandus est.* quod à curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebiana ista refer in Chronicis: *Q. Haterius* (malè in eo *Atherius*) *promptus & popularis orator, usque ad XC. prope annum summo honore consenescit.* Lipsius.

2 *Monimenta ingenii.*] Tacitus non ait nulla eum ingenii monumenta reliquisse, verum ea non pro fama, quam vivus obtinuerat, retineri, hoc est haberi & æstimari. *Freinsh.*

3 *Haterii canorum istud.*] Talis Hortensio & Callistrato λέξις χαριφική, ἢ λέξις ἀγωνιστική. & Aristotel. lib. 3. Rhetoric. Hanc λεπτολαλιάν vocat Demosthenes in Erotico. *Muretus.*

4 *Apud Fidenam amphitheatro.*] Licebat igitur in municipiis, quod Romæ sine speciali permissu non licebat: ut colligitur ex Suet. in Claud. *Idem.*

5 *Atilius quidam libertini generis.*] Ergone permissum libertis edere ludos? Apparet. Suetonius tamen aliud indicare videtur Claudii cap. XXVIII. De Harpocrâ magnæ gratiæ apud Imp. liberto: *Cui*, ait, *lecticâ per urbem vehendi, spectaculaque publicè edendi jus tribuit.* Sed credo vetitum Romæ tantùm, non in municipiis coloniisque. *Lipsius.*

Libertini generis.] Multi malunt ipsum quidem ingenuum, sed ut Horatium, *Libertino patre natum*, fuisse: quod verius videtur. quamquam & illud habeat, quo se tueatur, supra 2, 85. *Quatuor millia libertini generis.* *Freinsh.*

didit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali ambitione, sed [1] in sordida mercede id negotium quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, [2] virile ac muliebre sexus omnis ætas, ob propinquitatem loci effusius. unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immensamque vim mortalium spectaculo intentos, aut qui circum adstabant, [3] præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium stragis in mortem adflixerat, [4] ut tali sorte, cruciatum effugere. Miserandi magis, quos abrupta parte corporis, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos noscebant. Jam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de caussa amici aut necessarii aberant, pavere tamen: neque dum comperto quos illa vis per-

63 culisset, latior ex incerto metus. Ut cœpere dimoveri obruta; concursus ad exanimos, complectentium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior facies, & par forma aut ætas, errorem adgnoscentibus fecerat.

[1] Quin-

1 *In sordida mercede.*] Puto legendum, *in sordidam mercedem.* Pichena.

2 *Virile ac muliebre sexus.*] Ita Man. & rectum puto, ut sit primus casus singularis numeri. Vulgo, *virilis, ac muliebris sexus.* Idem mutavimus lib. v. histor. ex Florentino codice. Etiam in Sueton. Aug. 44. *muliebrem sexum omnem.* Turnebus, & Casaubonus testantur, veteres libros habere; *muliebre sexus omne.* Sic Plaut. Rud. *virile sexus nunquam habuit ullum.* Pichena. Tacitus scripsit, *virile ac muliebre secus.* Vide ad Livium 26, 47. *Gronovius.*

3 *Praceps trahit.*] In antiquioribus editis, hæc Manuscripti lectio incorrupte servatur. perperam deinde additum fuit, *in praceps trahit.* Sane Tacitus simili modo loquitur lib. IV. *Eversio rei familiaris dignitatem ac famam praceps dabat.* Pichena.

4 *Ut tali sorte.*] Non intellexere plerique vim particulæ *ut*, quomodo hoc loco usurpatur. restringit enim & limitat sermonem, quippe non omnino *cruciatum effugere*; sed tantum quoad in tali causa poterat; hoc enim est, *ut tali sorte.* Sic apud Flor. 3, 17. *Drusum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.* In cujus auctoris Indice, alia etiam exempla notata sunt. *Freinsh.*

1 Quin-

[1] Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor* [2] *quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ.* Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, [3] veterum institutis similis, qui magna post prœlia saucios largitione, & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, [4] deusto monte Cælio. *feralemque annum* ferebant, *& ominibus adversis susceptum principi consilium absentiæ*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, [5] tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum, ab inlustribus; famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia juverat. Ad-

64

1 *Quinquaginta hominum millia.*] Nihil mutemus. Suetonius & Orosius viginti hominum millia periisse eo casu ajunt: noster quinquaginta, sed latiùs sumens, debilitatos non solùm obtritos. *Lipsius.*

2 *Quadringentorum millium.*] Qui census erat equester. Nota res vel pueris. *Muretus.* Lipsii aliorumque accuratior computatio ad 10000. Philippeos argenteos redegit: sed imperialibus totidem numis maxime respondere eam summam ex iis, quæ ad primum librum notata sunt, constare videtur. *Freinsh.* Haudquaquam. Immo si materiæ sinceritas & præstantia comparetur, ne Philippi quidem sufficient; tantum ab est, ut imperiales. Quadringenta sunt centum millia denarium sive drachmum. Drachmam autem vel denarium esse octavam partem imperialis nummi concessit ad 1, 17, 6. Decem igitur millia imperialium non assurgunt ultra 80000. drachmarum, hoc est, 320000. nummum sestertium. At Philippus decem denariis aut drachmis respondet. Ergo 10000 Philippum sunt 100000 denarium, quadringenta millia nummum sestertium. *Gronovius.*

3 *Veterum institutis similis.*] Livius lib. 2. *Neque immemor ejus, quod initio consulatus imbiberat, conciliandi animos plebis, saucios milites curandos dividit Patribus. Fabiis plurimi dati; nec alibi majore cura habiti.* Iustinus l. 28. de Spartanis post pugnam ad Sellasiam bello Cleomenico: *Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lapsos reficiebant.* Idem.

4 *Deusto monte Cælio.*] Vbi hodie est basilica Lateranensis. *Muretus.*

5 *Tribuendo pecunias.*] Restituto precio dominis insularum. Tranquillus. *Idem.*

8 Ar-

Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum [1] *Augustus* appellaretur: quando cunctis circum flagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Junii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim* [2] *Claudiæ Quinctæ, ejusque statuam vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios: &* [3] *augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Prin-* 65 *cipem honorem dii ostenderint.* Haud fuerit absurdum tradere, montem eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat: mox *Cælium* appellitatum [4] à Cæle Vibenna, qui dux

1 *Augustus appellaretur.*] Vide Suetonium, cap. XLVIII. *Lipsius.*

2 *Claudiæ Quinctiæ.*] Duo nomina gentilitia huic feminæ? Non est Romanum. Scribo, *Claudiæ Quintæ.* Tertia, Secunda, Quarta, mulierum agnomina ab ordine nascendi. Ita Livio libro XL. *Calpurnius Piso necatus à Quartâ Hostiliâ uxore dicebatur.* In vetusto lapide, QVARTA. LIVIA. & alibi, QVINTA. NONIA. Eoque exemplo hic, Quinta Claudia. Iudicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio hujus patri quinque filiæ fuerunt. Cicero in Catone: *Quattuor robustos filios, & quinque filias Appius regebat, & senex & cæcus.* Malè ergo in scriptore de Viris illustribus, Livia Claudia. Quod ad historiam hanc, miraculumque: habes apud solum, nisi aberro, Valerium, lib. I. c. VIII. *Possunt & illa miraculorum loco poni, quòd Q. Claudiæ statua in vestibulo templi Matris deûm posita, bis eâ æde incendio consumptâ, priùs P. Nasicâ Scipione, L. Bestiâ; item M. Servilio & L. Lamiâ Coss. in suâ basi flammis intacta stetit.* Lipsius.

Claudiæ Quintæ.] Vulgo, *Quinctiæ.* Lipsius ex historia emendavit: ego Manuscripti fidem adjicio. *Pichena.* Non est mos duarum familiarum nomina sic conjungi: sed numeralis illa nota addi solebat feminis ex ordine nascendi, unde appellatæ, *Secunda, Tertia, Quarta, Quinta* & ὑποκοριστικῶς *Secundilla, Tertulla, Quartilla* &c. Sicut notum, & multis jam notatum est. *Freinsh.*

3 *Augendam cærimoniam loco.*] Vel consecraretur. Sicut verbi gratia apud Sueton. Aug. 5. *de solo, quod primum Augustus nascens attigisset, decretum est, ut ea pars domus consecraretur.* Sic opinor illam quoque Iunianæ domus partem, in qua Tiberii effigies collocata fuerat, consecrari placuisse. *Idem.*

4 *A Cæle Vibenna.*] Mutant annales, in nomine, in tempore, in re. Nomen illi Cælem, noster & Varro faciunt lib. IV. Cælium, Dionysius & Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus adventus ejus, ad Romulum Varro & Dionysius retulere: ad Tarquinium, Tacitus & Claudius in tabulà dictà. Festus, (ut Fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit: sed dispescuit nomen; & Cælem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsa: Dionysius Romam migrasse eum, impulsum Romuli fama; Tacitus, auxilii ferendi caussa; Claudius, exactum varia fortuna pulsumque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi. *Servius Tullius, si nostros se-*

qui-

dux gentis Etruſcæ cum [1] auxilium appellatum ductaviſſet, [2] ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt. cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam

quimur, captiva natus Ocreſia: ſi Tuſcos, Cæli quondam Vivennæ ſodalis fideliſſimus omniſque ejus caſus comes, poſtquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquiis Cæliani exercitus Etruria exceſſit, montem Cælium occupavit, & à duce ſuo Cælio ita appellitatus. Mutatoque nomine (nam Tuſcè Maſtarna ei nomen erat) ita appellatus eſt, ut dixi. Lipſius.

1 *Auxilium appellatum * taviſſet.*] Hæc ſcriptura, ajunt, codicis Medicæi. Variè reſtituunt. Putem τὸ *appellatum*, è priore linea repetitum fruſtrà, delendumque. Ita legerim, *cùm auxilium tuliſſet.* Idem.

Auxilium appellatum taviſſet.] Querquetulanam portam à querqueris dictam, etiam Feſtus ſcribit. cæterum hic locus ſic fortaſſe emendabitur; *Cælium appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruſca cum auxilium adverſus Sabinos præbuiſſet ſedem eam acceperat à Tarquinio.* cum Sabinis enim tunc belligeratum Feſtus quoque ſcribit, & Dionyſius. *Alciatus.* Quid ſi legas; *quum auxilium appellatum abiſſet*, id eſt, ad auxilium appellandum arceſſendumque; ut *appellatum* ſit prius ſupinum verbi *appello.* Aut ſimpliciter, *quum auxilium appellaſſet*, ſive, *appellitaviſſet.* Rhenanus. Malim, *ductaviſſet.* Ferrettus. Aldus excuſſit, *appellitaviſſet:* & certe ridicula librariorum opera hic eſt, quod è ſuperiore verſu nomen *appellitatum* repetierint. Hoc dico ex auctoritate Halicarnaſſèi, qui Cælium, Romuli fama impulſum cum validiſſima domeſticorum manu tranſiiſſe ad illum ſcribit. Quod ſi eſt, non appellatus à Romulo Cælius Vibennus eſt, ita Varroni dictus. Scribendum igitur rectius & emendatius opinor: *auxilium ductaviſſet.* Vertranius. Faernus legebat; *Qui dux gentis Etruſcæ cum auxilium appellatus tuliſſet.* Nam vulgo legitur corrupte: *Cum auxilium appellatum taviſſet*, ſive *ductaviſſet.* Viſinus. Nihil minus mihi probatur, quàm communis hæc emendatio. Nam neque verba, *auxilium appellatum*, Cornelianam phraſim olent, neque ex hiſtoria verum eſt, hunc Vibennam appellatum, immo ſponte ad Romulum tranſiiſſe, ut ex Halicarnaſſèo colligitur. Manuſcriptus corruptè, *appellatum taviſſet.* unde ſuſpicor corrigendum: *cum auxilium ad bella tum ductaviſſet.* Literis certe non abſimilibus. *Pichena.* Plane ut Lipſius ita quoque Muretus. Et forte verè: Tamen videatur non incommode mutari poſſe, *cum auxilium ad bella tum ductaviſſet*, Vel, *ad bella Rom.* i. Romana vel Romanis. *Acidalius.*

2 *Sedem eam acceperat à Tarquinio.*] M. Varronis Linguæ Latinæ l. 6. Pompeji ſignificationum; & Dionyſii Antiquitatum 2. conſentiens teſtimonium eſt, Cælium à rege Romulo ſedem accepiſſe: quem cum ſua manu Romulo veniſſe auxilio contra Latinum regem, Varro auctor eſt: Pompejus, auxilium Romulo præbuiſſe adverſus Sabinos ait: Dionyſius ad Romulum veniſſe, cum Romani Cruſtuminos excidiſſent. Ab iis diverſa ſententia Livio eſt, cui, Alba direpta, duplicatur Romæ civium numerus, Cælius additur urbi mons, ſub rege Hoſtilio Tullo. Sed Cornelius hoc loco Claudium eſt ſecutus auctorem, ex ea oratione, ex qua primum Annales aggreſſus eſt: nos ejus exemplari infra lib. 11. referemus. *Vertranius.*

etiam ac foro propinqua habitasse, 1 unde *Thuscum vicum* è vocabulo advenarum dictum. Sed ut studia procerum, & largitio principis 2 adversum casum solatium tulerant; ita accusatorum major in dies & infestior vis sine levamento grassabatur: corripueratque 3 Varum Quinctilium divitem & Cæsari propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ matris ejus condemnator; nullo mirante quod diu egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris majoribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen senatus, & *opperiendum imperatorem* censuit: quod unum, urgentium malorum suffugium in tempus erat. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset, *ne quis quietem ejus inrumperet*, concursusque opidanorum disposito milite prohiberentur; perosus tamen municipia, & colonias, om-

(Marginal numbers: 66, 67)

1 *Vnde Tuscum vicum.*] Aliter visum Livio, qui lib. II. cognominatum vult à reliquiis exercitus Porsenæ, qui è fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam à Cumanis. *Pars*, inquit, *perexigua duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & specie supplicum delati sunt. His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum appellarunt.* Varro item leviter dissentit. *Hi post Calii obitum*, inquit, *quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus; & ideò ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriæ.* De Vortumno quod ait, confirmat Propertius.

Tuscus ego, Tuscis orior. nec pœnitet inter
Prælia Volscinos deseruisse focos.

Vbi perperam *Volscinos*, quia Volsci in Etruria non fuerunt. Libri manuss. *Volsanos.* quos sequor, aut certe, *Volsinios.* Lipsius.

2 *Adversum casum solatium tulerat.*] Puto leg. *adversis casuum.* Muretus. Confer cum loco libri 3. *illustrium domuum adversa solatio adfecit D. Silanus.* Acidalius. *Casus*, hic duas simul clades comprehendit: ruinam & incendium. adversus quem casum, solatium tulerunt proceres, & princeps. Illi, domos, fomenta, & medicos, ruina debilitatis præbendo: hic, pecunias post incendium, ex modo detrimenti, tribuendo. Muretus legit, *adversis casuum*, quod non placet. *Pichena.*

3 *Varum Quinctilium.*] Censeo filium esse infelicis patris, qui in Germania cæsus. Sed quomodo Cæsari propinquus? Credo, quia Germanici filiam duxerat uxorem. Seneca lib. I. Controv. III. *Declamaverat apud illum hanc controversiam Varus Quinctilius,*

omniaque in continenti sita, [1] Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto [2] ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix [3] modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. cæli temperies hieme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arceatur: æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago peramœna; prospectabatque [4] pulcherrimum sinum, [5] antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque [6] Thelebois ha-

stilius, tunc Germanici gener & prætextatus. Itaque absocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de caussa? Puto, quia Claudia Pulchra Vari mater, sobrina Agrippinæ dicitur supra. nec tamen ultra repperi. *Lips.*

1 *Capreas.*] Scholiastes Iuvenalis, ad hæc poëtæ —— *angusta Capre-*
arum in rupe sedentis:
Sedentis, inquit, *significat & divem turpiter vixisse Capreis Tiberium.* Corrige, *& diu & turpiter.* Idem.

Capreas se in insulam abdidit.] Imo Jam Capreis erat, cum amphitheatrum Fidenis collapsum est. *Suetonius.* Muretus.

2 *Ab extremis Surrentini promontorii.*] Extrema, puto, denotat eam partem, quæ longissime excurrit & protenditur. Sic H. 3,47. *In extrema Pontica ora.* Quidam cur *radices* verterit, non video. Alii *extrema* neglexere, quod tamen referebat exprimere: quum enim Surrentinum promontorium magnum soli spatium occupet, non tam accurate situm Caprearum describit, qui *trium milium freto ab Surrentino promontorio dijunctas* dicit; quam qui simul partem ejus promontorii, versus quam sitæ sint, exprimit. *Freinsh.*

3 *Pauca subsidia.*] Id est, stationes & tutiora loca, in quibus naves subsidere, & suffugium habere possent. *Lipsius.*

Modicis navigiis pauca subsidia.] Turneb. Advers. lib. 3. 9. interpretatur *subsidia*, pro locis, in quibus naves subsidere, & stationem suffugiaque habere possunt. *Pichena.*

4 *Pulcherrimum sinum.*] Certum est de *sinu terrarum*, non *maris* hic sermonem esse. quippe maris facies incendio isto mutari non potuit: at de ea Campaniæ ora, nota res est. Sed de sinu, supra 4, 5. *quantum ingenti terrarum sinu ambitur.* Freinsh.

5 *Antequam Vesuvius mons.*] Vesuvius mons Campaniæ amœnissimus, multos habet subterraneos ignis fontes: itaque sæpe conflagravit, sed maximum incendium sub Tito Vesp. quod copiose describitur à Xiphilino, tangitur à Suetonio: disertissime exponitur à Plinio minore, lib. 6. Epistolarum, ubi narrat mortem avunculi sui, qui ea conflagratione absorptus est. Hodie, *Monte Somma.* Muretus.

6 *Thelebois habitatas.*] Ideo Teleboæ pro ipsis Capreis, Ausonio:

—— *viridesque resultant*
Teleboæ.

Virgilius caussam nominis tangit:

—— *Teleboum Capreas dum regna teneret.*

habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius [1] duodecim villarum nominibus, & molibus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, [2] tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionum & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam & Neronem insidiis. [3] quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in an-

Emit, sive permutavit eas cum rep. Neapolitanorum Imp. Augustus, traditis earum vice Pithecusis, sive, ut Suetonius appellat, Ænaria, Aug. cap. XCII. Notat Dio LII. in extremo, & clare Strabo lib. V. Αἱ δὲ Κάπρεαι δύο πολίχνας εἶχον τὸ παλαιὸν, ὕστερον δὲ μίαν. Νεαπολῖται γὰρ καὶ ταύτην κατέσχον, πολέμῳ δὲ ἀποβαλόντες τὰς Πιθηκούσσας, ἀπέλαβον πάλιν, δόντος αὐτοῖς Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, τὰς δὲ Καπρέας ἴδιον ποιησαμένου κτῆμα. Ab hac caussa ergo Capreæ in censu Cæsarum: quam Tiberius XII. villarum nominibus insedit, ait noster. Iis villis nomina fuisse censeo XII. deorum ex Suetonio, qui Capreis adsignat *Villam cui nomen Iovis*, cap. LXV. Sed & Pharus in ea insula, usui nautis. Idem, *Turris Phari terra motu Capreis concidit.* quod ponit inter omina Tiberianæ mortis. Exstructa iterum, ex his Statii versibus:

> *Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis*
> *Lumina noctivaga tollit Pharus æmula Luna.*

Lipsius.

Teleboïs habitatas.] Vulgo, *Cephaloniam* per quartam vocalem; Κεφαλληνίαν. Strabo, & Eustathius appellant cum secunda vocali. *Muretus.*

1 *Duodecim villarum.*] In eis villa Iovis. Fortasse ceteræ, à Diis majorum gentium cognominatæ. *Muretus.* Tunc enim non Villæ, sed potius Villarum nomina, reliquiæ, ac vestigia. *Pichena.* Nugæ sunt hæc nomina. Legi, *duodecim villarum nemoribus & mollioribus insederat.* Nam *mollia nemora* dixit pro tranquillioribus & dulcioribus. *Aurelius.* Corrigo: *sed tum Ti. duodecim villarum nemoribus & collibus insederat.* Neque enim video rationem ejus, quod tradit Lipsius hoc intelligi de duodecim prætoriis, quibus singulis esset nomen alicujus Dei. Sed & verba illa *insederat nominibus & molibus*, non explicant istam sententiam: certe τὸ *molibus* nihil huc facit: tum *insederat nominibus* non significat eum secessisse, & legisse duodecim prædia, quæ nomina deorum gestarent. Sed in loco sic, ut mihi visum est, correcto sensus facilis est, legisse eum secessui suo *nemora & colles duodecim villarum*: nemora enim & colles sunt quæ reddunt hujusmodi domus delectabiliores. *Harlaus.* Neque corrigendum aliquid censeo, nec tamen satisfaciunt interpretationes, quas adhuc editas vidi. *Duodecim villarum nominibus & molibus* est duodecim villis clarorum nominum ob veteres possessores, nec minus substructionum magnificentia conspiciendis. *Gronovius.*

2 *Tanto occultior in luxus.*] Scribo, *occultos*. quanto magis olim intentum, tanto magis nunc resolutum dicit in luxus occultos & malum otium. *Idem.*

3 *Quis additus miles.*] Additum vere ad custodiam credas, & electos ex

annales referebat. ultroque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel [1] celeberrimo fori effigiem divi Auguſti amplecti, populumque ac ſenatum auxilio vocare. Eaque ſpreta ab illis, velut pararent, objiciebantur. Junio Silano & Silio Nerva Coss. 68 fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem [2] inluſtri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neque enim omiſerat conjugem liberoſque ejus percolere, ſectator domi, comes in publico, poſt tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus; ad quem non niſi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum ſermones: mox laudare conſtantiam, *quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet:* ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit queſtus; audentius jam onerat Sejanum, ſævitiam, ſuperbiam, ſpes ejus. ne in Tiberium quidem convicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam

ex iis, qui fidi præcipue Sejano: ſed veriſimile, additos honoris ſpecie. *Pichena.*

1 *Celeberrimo fori.*] Sunt quidem, quibus *celeber* & *creber* quandoque idem ſignificare videntur: neque tamen ideo *celeberrimum fori* interpretet tempus quo plurimi in eo mortales obverſentur. Quapropter potius viſum de *loci celebritate* (ſupra 3, 9) explicare; licet profecto illa celebritas è frequentia hominum illis in locis agere ſolitorum, naſcatur. Ceterum locum qui ibi deſcribitur, divino fuiſſe Roſtra. nam ea in foro fuiſſe Livius 7, 14 tradit: ubi collocatam eſſe ſtatuam Auguſti, vel inde quis colligat, quod illo ævo *nullus locus, ad ſtatuam quidem Roſtris clarior*, ut diſertiſſimus Cicero pro Deiotaro cap. 12. teſtatur. *Freinsh.*

2 *Inluſtri equite R. Titio Sabino.*] Titium prænomen illi dat Plinius: *Appio Junio, ait, P. Silio COS. cum ani-*

mad-

quam vetita miſcuiſſent, [1] ſpeciem artæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Conſultant quos memoravi, quo nam modo ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, ſervanda ſolitudinis facies; & ſi pone fores adſiſterent, metus viſus, ſonitus, aut forte [2] ortæ ſuſpicionis erat. [3] Tectum inter & laquearia, tres ſenatores, haud minus turpi latebra quam deteſtanda fraude, ſeſe abſtrudunt, foraminibus & rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit; præteritaque & inſtantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius, [4] quanto mæſta, ubi ſemel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accuſatio, miſſiſque ad Cæſarem litteris, ordinem fraudis, ſuumque ipſi dedecus narravere. Non alias

69

madverteretur ex cauſſa Neronis, Germanici F. in T. Sabinum & ſervitia ejus. Lipſius.

1 *Speciem arctæ amicitiæ facere.*] Faernus legebat, *fecere*. Vrſinus. Idem *Muretus*.

2 *Ortæ ſuſpiciones erant.*] Suſpicor ſcribendum, *ortæ ſuſpicionis erat*. Rhenanus. Hoc eſt, ut ego capio, quæ fortuito quodam caſu poſſet ſubito oriri. Nec enim ullam jam tum ſuſpicionem in Sabino ortam autumabant; ſed hoc metuebant poſſe quam oriri inter ipſum cum Latiare colloquium: non ut huic diffideret, ſed ut metueret, ne quis forte adſtans foribus aucuparetur eorum ſermones. *Freinsh.*

3 *Tectum inter & laquearia.*] Di deæque auctores perdant tam ſceleſtæ fraudis. cujus tamen exemplum ab Ephoris eſſe, moneo juventutem, Pauſaniam Spartæ regem, cum ad Ephoros detuliſſet Argilius quidam proditionis, & occultæ cum Rege ſocietatis, eamque in rem litteras ejus oſtendiſſet. ut tamen ipſi coram ea audirent cognoſcerentque, commenti fraudem ſunt, ut in templum perfugeret Argilius quaſi ad aram. ubi Pauſaniæ in os hæc exprobraret, apud conſcium non negaturo: Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato diſcluſi. Pete hæc à Thucydide diſertim narrante lib. 1. Nec dubitabis, quin perfidiæ novum exemplum ſit à facto illo. *Lipſius.*

Tectum inter & laquearia.] Cicero Topicis: *Multi etiam in res odioſas imprudentes inciderunt; ut Staterio nuper accidit, qui ea locutus eſt, bonis viris ſubauſcultantibus pariete interpoſito, quibus patefactis in judiciumque prolatis rei capitalis damnatus eſt.* Gronovius.

4 *Quando mæſta, ubi ſemel prorupere.*] Muretus, *quanto*. Probe ad Taciti morem. *Acidalius.*

5 *Egens*

alias magis anxia & pavens civitas, [1] egens adverſum proximos, congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumſpectabantur. Sed Cæſar [2] ſolennia inci- 70 pien-

1 *Egens adverſum proximos.*] Litterula addita reſtituo: *tegens*. Dictio ſimilis in Cicerone, pro Roſcio, *Tecti eſſe ad alienos poſſumus: ſocium vero fallere qui poſſumus?* Lipſius.

Egens adverſum proximos.] Legerim, *ſatagens adverſum proximos*. Rhenanus. Alias: *Etiam adverſus proximos*. Ferretus. Ego maluerim ſcriptum, *ſe tegens adverſ. proxim.* Vertranius. Veteres libri *etiam*. Lego, *egit etiam*. Muretus. Tò *egens* ponitur pro vitio, quo pauperes præcipue laborant, ſuſpicione ſcilicet. Terent. Adelph. *Omnes, quibus res ſunt minus ſecundæ, magis ſunt neſcio quomodo ſuſpicioſi*, ut *mulier* pro *loquaci* proprium vitium feminarum. Idem in Heaut. *Oh pergin mulier eſſe?* Sic Plautus, *nobilitatem*, pro ſuperbia, qua in primis nobiles laborant. Milit. glor. *Et quia tecum eram, propter ea eram animo ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Salinerius. Inſulſa mihi correctio viſa eſt, *civitas, etiam adverſum* &c. ut in vulgatis: ideo Manuſcripti lectionem, diſtinctionemque repoſui, ut quilibet cogitet: *& pavens civitas egens.* Ego ſic corrigerem: *Non alias magis anxia & pavens civitas egerat. adverſum proximos, congreſſus, colloquia, nota ignotaque aures, vitari.* Pichena. Sed mehercule etiam illud *Etiam* orationi neceſſarium eſt. Retineam ego & paullo aliter etiam ſcribam: *Non alias magis anxia & pavens civitas tegere ſe etiam adverſum proximos; congreſſus, colloquia, nota ignotaque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes, circumſpectabantur.* Quod poſtremum verbum muto, nec ſine ratione, *ſuſpectabantur*. Acidalius.

2 *Sollennia incipientis anni.*] Illudit nobis vir doctus, dum interpretatur, Tiberium ipſo Kalendarum die à Senatu populoque ſtrenas per epiſtolam exegiſſe. & id multis verbis. Quanto proclivius & verius erat dicere, Tiberium initio epiſtolæ præfatum (ita ſcripſerim, quam *precatum*) de Kalendis novi anni, quæ feſtæ & ſacræ vulgo? Nec, *precatus*, damno ſententia iſta: ut ſacra auſpiciaque ejus diei prima epiſtola veneratus Cæſar ſit. Ita ſupra legi. *Sed principio litterarum veneratus deos.* Sane dies ille, ſiquis alius, religioſus in vulgus. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem fauſtum ominamur.* Templa aperiebant, vota concipiebant pro ſua quiſque publicaque ſalute. Prudentius.

——— Iano etiam celebri de menſe litatur
Auſpiciis epuliſque ſacris: quas inveterato,
Heu miſeri, ſub honore agitant, & gaudia ducunt
Feſta Kalendarum.

Vide & Ovidium in Faſtis. Sed & luditum in palatio. Iulianus in Miſopog. Εἴργω τὴν θεάτρων ἐμμανῆ ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νουμηνίας τοῦ ἔτους. At de ſtipe ſtreniſque quæ eſt ratio? cum adeo averſatus eum morem Tiberius ſit, (homo alias abhorrens omnes ejuſmodi vitæ amœnitates) ut plerumque extra urbem Kalendis ipſis egerit, ne admitteret ſtrenas. Clare Dio: Τοῦτο δ' οὖν ἕνεκα ἔξω που τῆς νουμηνίας διῆγε, καὶ ἵνα μηδένα τῶν ἀνθρώπων ὄχλον περί τε τὰς νέας ἀρχὰς & περὶ τὴν ἑορτὴν ἔχοντας ποιῇ, ἢ καὶ δέξηται.

pientis anni Kal. Jan. epistola precatus; vertit in Sabinum, *corruptos quosdam libertorum, & petitum se* arguens, [1] ultionemque haud obscure poscebat. nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus. quantum [2] obducta

ἀργύριον παρ' αὐτῶν λαμβάνῃ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἐπῄνει, διὰ τὸ πολλὴν ἀσχολίαν ἐν αὐτῷ, πολλὴν δὲ καὶ ἀνάλωσιν ἐκ τῆς ἀντιδόσεως γίγνεσθαι. Religionem & auspicia Kalendarum illustrabit etiam hic D. Maximi locus, viri docti, vetusti, (ævum illius ante mille annos:) è Sermone cui Titulus, *De Kalendis Ianuariis increpatio.* In quo multa apposite in hanc vanitatem: & istud. *Novum annum Ianuarias appellant Kalendas, cum vetusto semper errore & horrore sordescant. Auspicia etiam vanissimi colligere se dicunt: ac statum vitæ suæ inanibus indiciis æstimantes per incerta avium ferarumque signa, imminentis anni futura rimantur: cum utique apud deum solum sit notitia futurorum.* At de Epulis illo die, vide omnino epist. LXIV. D. Augustini ad Aurelianum. *Lipsius.*

Solennia incipientis anni Cal. Ianuar. &c.] Cajus de verborum signific. *Post diem*, inquit, *tertium Cal. Ianuariarum vota pro salute Principis suscipiuntur.* meminit hujus rei & Plinius Cæcilius ad Trajanum. *Alciatus.* Ex iis intelligo Tiberium, qui strenarum commercium edicto vetuerat, ultra Cal. Ianuarias exerceri, ipso Calendarum die à S. P. Q. R. strenas per epistolam exegisse. Data siquidem Cal. Ianuariis strena in Capitolio, etiam absenti Augusto fuit; ut in eo Sueton. 57. Quæ mihi tam placet interpretatio, quam displicet illa, quæ Tiberium precatum inducit, ut pro ejus incolumitate vota Cal. Ianuar. susciperentur, quæ tamen non nisi die post Calendas Ianuar. tertio, id est, pridie Nonas, susciperentur, teste Plutarcho, initio Cic. & teste Cajo l. 233. D. de verborum signific. Neque moveor quod mox idem scribit, eo die Cal. Ianuar. sacra & vota fuisse: siquidem neque strena Augusto absenti sine votis data, neque populus in Capitolio nisi causa sacrorum illo die convenerat. *Vertranius.* Vt feliciter annare, & perennare liceret. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Muretus. Faernus legebat, *Cal. Ianuariis*, non *Ianuarias.* Vrsinus. Lipsius mutat *præfatus.* Ego scribo, *solennia incipientis anni, Calen. Ianuariis epistola precatus.* Solennia incipientis anni precari, est precari ea, quæ solenniter anno incipiente solent. Plinius, cujus locum adducit Lipsius, stabilit nostram lectionem. *Acidalius.* In veteribus libris, opinor, hæc non diserte perscripta, sed initialibus tantum literis indicata sunt, quæ res auctori fraudi fuit; sensus enim postulat legi *Calen. Ianuariis.* designat enim tempus quo res ea gesta fuerit. quomodo in illis Suet. Calig. 42. *Stetitque in vestibulo ædium Calen. Ianuariis.* Verbum *precandi* plerique pro rogare acceperunt, tanquam senatus rogaretur: quum tamen nihil significet nisi votum à diis expetitum. Supra 4, 3. *Integram illi sobolem, ac superstitem iniquorum precarentur.* Freinshemius.

1 *Vltionemque haud obscure poscebat.*] Lego deleta copulâ *que* adnexâ voci *ultionem.* Acidalius.

2 *Obducta veste.*] Cicero pro Rabirio: *Carnifex ferox, & obductio capitis.* In veteri declamat. *Non oculis judicassetis; nec continuo strictis faucibus rapiendus ad supplicium veneficus videretur.* Ammian. princip. lib. 14. Fer-

ćta veſte & [1] adſtrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic incboari annum, has Sejano victimas cadere.* [2] quo intendiſſet oculos, quo verba acciderent, [3] fuga, vaſtitas: deſeri itinera, fora: & quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, id ipſum paventes, quod timuiſſent. [4] *Quem enim diem vacuum pœna,* [5] *ubi inter ſacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abſtineri mos eſſet, vincla*

Formula miſſa lethali homo crimine nullo contactus idem Clematius, nec hiſcere, nec loqui permiſſus occideretur. Aurelius.

1 *Adſtrictis faucibus.*] Vt obvolutam capiti veſtem largiar, non etiam gulæ eadem obvolvi aut potuit commode, aut opus fuit: quum longe eſſet facilius, veſte qualis geſtari ſolebat, ad collum prehenſa gulam & fauces premere & angere; iiſque adſtrictis urgere & trahere: ſic enim bene interpretantur hæc verba, *Rapere obtorto collo*, ad Plauti Pænulum 3, 5. 45. Florus, 3, 27. *Sed apprehenſum faucibus viator non ante dimiſit, quam ſanguis in aures & oculos redundaret.* ubi & alia quædam notavimus. *Freinshm.*

2 *Quo intendiſſet oculos.*] Hæc ſequentia uſque ad verbum, *timuiſſent*, in vulgatis recentioribus diſtincta erant minoribus characteribus, tanquam ab eodem clamante Sabino pronunciata. Mihi contra videtur, hiſtorici verba eſſe. At quæ ſequuntur, *Quem enim diem*, &c. indignantis vulgi orationem. *Pichena. Muretus. quoquò intendiſſet oculos, quoquò verba acciderent.* Rectius. Porro diverſo characterum genere exprimi non hæc & ſequentia debebant, ſed tantum paucula illa, *ſic incboari annum, has Sejano victimas cadere.* Illa enim verba ſunt clamitantis Sabini. Reliqua narratio Taciti. *Acidalius.*

3 *Fuga, vaſtitas.*] Auctor vitæ Lucani: *Adeo ut quondam in latrinis publicis clariore ſtrepitu ventris emiſſo, hemiſtichium Neronianum, maxima conſeſſorum fuga, pronuntiarit: Sub terris tonuiſſe putes.* Gronovius.

4 *Quem enim diem.*] Mirum, ni ante iſthæc, *Quem enim diem*, hiatus aliquis eſt. Neque enim apte ſatis hæc per particulam *Enim* præcedentibus ſubduntur. Si nihil abſit, nec omnino abeſſe quid putem, mutem eam ipſam particulam, vel, *Quem jam diem*, vel, *Quem exin diem vacuum pœna* &c. *Acidal.* Non ſunt hæc Sabini verba, ſed cogitationes hominum: licet pleriq; nec non ipſe Lipſius contra putaverint. Sed primo ſi ſic eſſet, Tacitus Sabini verba tam importuna parentheſi non diremiſſet: deinde non eſt conſentaneum, hominem eo habitu quo Sabinus deſcribitur, tantum verborum fundere potuiſſe. *Freinsh.*

5 *Vbi inter ſacra & vota.*] Nihil enim triſte publicè privatimque primo illo die patrabant: nedum ut punirent. Plutarchus in Mario: Καὶ προελθὼν (ὁ Μάριος) ἐν ταῖς καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἥτις ἀρχή, Σέξτον τινὰ Λικίννιον κατεκρήμνισεν. Ὃ καὶ κείνοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὖθις ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον. Id eſt: *Progreſſuſque Marius Calendis ipſis Ianuariis, initio anni, Sextum quemdam Licinium de ſaxo jecit. quod & illis & urbi impendentium malorum maximum viſum præſagium.* Nec mirum ſi Romani diem illum eximium habuerint à pœna: quippe qui omnes dies feſtos. Seneca pater l. v. controverſia iv. *Accuſatus eſt à fratre parricidii, & damnatus.*

cula & laqueus inducantur? [1] *non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludant.* Secutæ insuper litteræ, grates agentis, *quod hominem infensum Reipub. punivissent:* adjecto, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nul-*

tum. Diebus festis intercedentibus, pœna ex lege dilata est. Suetonius de Tiberii sævitia: *Nullus a pœna hominum cessavit dies, ne religiosus quidem & sacer.* Philo Iudæus contra Flaccum: Τοῖς ὀρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων ἔθος ἐστὶ μηδένα κολάζειν τῶν κατακρίτων, ἄχρις ἂν αἱ ἐπιφανεῖς γενέθλιοι καὶ πανηγύρεις αὗται τῶν ἐπιφανῶν σεβαστῶν διεξέλθωσιν. Id est: *Bonis & bene administrantibus Præsidibus mos est, in neminem damnatum animadvertere, donec sollennes celebritates natalitiique dies Augustorum præterierint.* Similis Athenis lex, ut in morte Socratis Xenophon expressit. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ. Sed & videntur Romani etiam in bello, per Kalendas istas, abstinuisse ab armis. Subindicat Appianus v. Civilium: Νουμηνίας δ᾽ ἔτους ἐς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν οὔσης, φυλάξας ὁ Λεύκιος τὴν ἑορτὴν, ὡς ἀμελείας τοῖς πολεμίοις αἰτίαν, ἐξέθορε νυκτὸς ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῶν. *Lipsius.*

1 *Non imprudentem.*] Scriptus codex, *prudentem:* sed malè. Objicit liberè Sabinus, De industria & consultò Tiberium hæc patrare, ut omnibus constaret, omni tempore omnia in reos licere. Ita nemo excuset, inquit, tamquam ignarus aut incogitans hunc diem polluisset. *Idem.*

Non prudentem Tiberium.] Cum Man. aperte habeat, *non prudentem,* nulla mihi causa visa est, cur, *non imprudentem,* reponeretur, ut in vulgatis omnibus. Optimus enim ni fallor, sensus est: Ignarum fuisse Tiberium, tantam se invidiam civitatis adiisse, ut qui non sponte hoc jusserit, sed Sejani artibus deceptus. Vulgi enim sunt voces culpam à Principe, quamvis simulate, amoventis, & in Sejanum rejicientis. Hic mos in Principum Aulis perpetuus. Firmatur hæc sententia superioribus verbis: *has Sejano victimas cadere.* ad cujus etiam dolos referuntur sequentia: *quæsitum meditatumque,* &c. Publica quidem persuasio tunc Romæ erat, sæva & atrocia jussa fere omnia, per Sejanum ab invito seu connivente Cæsare extorta, aut falso composita. l. v. *falsas literas, & principe invito, exitium domui ejus intendi, clamitas.* In eandem suspicionem post damnatum Sejanum, incidit etiam Macro, ut lib. VI. prope finem. *nullaque in eos Imperatoris littera, suspicionem dabant, invalido, ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis in Arruntium.* Pichena. Male quidam, *non prudentem.* Sensus, Non profecto temere aut incogitanter, facinus tam odiosum & subjectum sermonibus perpetrasse Cæsarem, sed certo meditatoque consilio, ut omnibus pateret, nisi quis non crimine modo in eum, verum etiam suspicione vacaret, non effugiturum esse pœnam, neque adeo minimas inducias habiturum, etiamsi sanctissimi dies intervenirent, &c. *Freinsh.*

nullo nominatim compellato: neque tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos [1] Latinius atque Opsius ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat; ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit. verum has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum [2] Agrippina matertera erat, *petendum à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret*. Nullam æque Tiberius, [3] ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat. eo ægrius accepit recludi quæ premeret. sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum [4] ut cunctationes principis aperirentur: [5] gna-

71

1 *Latinius atque Opsius.*] De Opsio in his libris nihil: de Latinio habes libro VI. *Lipsius.*

2 *Agrippina matertera erat.*] Nimirum quia Vipsania uxor Asinii, consanguinea Agrippinæ soror: id est, eodem patre Vipsanio natæ ambæ, diversa matre. Vide nostrum Stemma. *Idem.*

3 *Ut rebatur.*] Ad sequentia refer. Putabat hanc virtutem esse, non erat. *Idem.*

4 *Contationes Principis.*] *Contationes* non aptè aut rectè *aperiri* mihi dicuntur, sive quis mallet, *operiri*. Ego, *cogitationes*, magis scribam. Tum explico: Sejanum mitigasse Tiberium, quia non nolebat frigus & lentitudinem illam excitari, ac cogitationes ejus produci: ut denique voti sui compos fieret, duobus illis afflictis. quod prævidebat fore, ut Tiberius occultam adhuc iram promeret, & atroce facto ostenderet, cùm non ultrà lateret. Et sanè ita evenit, statimque initio anni proximi duo illi (Agrippina & Nero) accusati & damnati. An quis etiam, *operirentur*, mallet? Tum esset, mitigasse ideò Sejanum, quia nondum maturum videbatur sensus Principis aperiri, excusavitque Asinium ejus dicti: ut scilicet majus odium mora conciperet, & denique tristibus factis efferret. *Idem.*

Ut contationes principis aperirentur.] Imo legendum; *Verum ne cunctationes*, &c. *Ursinus.* Sejanus mitigat Tiberium exacerbatum adversus Asinium Gallum, dicitque eum venia dignum, quod non absurde censuerit, metus principis non diutius detrimento reip. premendos esse. Quam igitur apte: *mitigaverit ut aperirentur.* Muretus & Pichena, qui maluere, *operirentur*, dicant quæso, qua de re faciant ineptum Sejanum? At is caudex esset, si Asinio alias non amico cautum voluisset, qui adversus studium

[1] gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Julia [2] mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, projeceratque [3] in insulam Tri-

dium suum Tiberii metus reserabat. Oportet igitur ut aliquid à Gallo dictum sit, unde sibi paraverit gratiam Sejani: quod non aliunde colligi potest, nisi ex ejus verbis: *verum ut cunctationes principis aperirentur.* nimirum ut is simultates evomeret adversus Germanici domum, quas ad id temporis pressas, & clausas continuisset; cui rei Sejanus jam diu studebat: nam ejusmodi odia non recens, sed ante decennium cœperant: inhians itaque perversioni dictorum, & impatiens moræ, animadvertit ex his Tiberii verbis, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum fraudes*, eum jam jam probatas offensas depromturum, Asinioque favet, qui ad suum votum verba fecerat & subdole dat operam, ut pœnæ diu dilatæ repræsententur, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere.* Salinerius. Placuit olim, suadente Mureto, *opperirentur.* Verebatur scilicet Sejanus, ne subita & improvisa Tiberii ira in Neronem & Agrippinam, statim placaretur. ideoque mitigavit, ut diutina cogitatione implacabilius irasceretur; *gnarus, lentum in meditando*, &c. At nuper eruditissimi Salinerii sententiam antehabeo, qui vulgatum verbum, *aperirentur*, veris rationibus propugnat. Non enim jam studebat Sejanus, ut diutius Tiberius odia meditaretur, sed ut olim meditata effunderet. Ac vere olim cœperat Sejanus simultates serere. Tac. l. 1. *Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet auctaque promeret.* Pichena. Illud *aperirentur* palam spernit sententia. Muretus *opperiretur.* quod ego habeo verum, & videntur evincere, quæ statim ei verbo adduntur. *Acidalius.* Verum lenivit iram ejus Sejanus, non quia Gallo bene vellet, sed odio Neronis & Agrippinæ, cupiebat cunctatoris senis meditata in eos odia tandem erumpere. *Freinsh.* Quidquid occinant, verum censeo, *opperiretur.* Hoc est, ut subserviret ingenio principis & specie clementiam suadentis daret ei occasionem contandi differendique Gallum in maturius odium; sciens illum gaudere mora & quodam tractu consiliorum; postquam decresset, non pœnitere, sed à verbis immitibus ad sæva supplicia procedere. Sustinebat igitur ad tempus, donec major & accumulata offensio uno impetu Gallum prosterneret. Sed & supererat Iulia Augusta, cujus ambo ad exserendum omne odium in domum Germanici mortem avide exspectabant. *Gronovius.*

1 *Gnarus, lentum in meditando.*] Casaubonus, *lentum* interpretatur, qui non facile movetur. Suetonius de eodem Tiberio. cap. 57. *Sæva ac lenta natura, ne in puero quidem latuit.* & cap. 21. refert Augusti morientis vocem de Tiberio: *miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* Cic. de Orat. lib. 2. *neque enim facile est perficere, ut irascatur cui tu velis judex, si tu ipse id lente ferre videaris.* Pichena.

2 *Iulia.*] Iuliæ filia, quæ nupta Æmilio Paullo. Scholiastes Iuvenalis in Sat. VI. *à barbaro relegatam* scribit: sed corrigendum, *ab avo.* Lipsius.

3 *In insulam Trimetum.*] Vnam ex quinque Diomedeis. *Muretus.* Nostra editio, *Tremetum.* Ital. *Tremiti*, Leandro in descriptione Italiæ, *Tremiti.*

Trimetum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adflictos palam ostentabat. Eodem 72 anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, *ut* [1] *in usus militares, coria boum penderent*: non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, [2] *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, [3] modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & questus.

1 &

miti. quod utrumque nomen ad nostram scripturam propius accedit. *Freinsh.*

1 *In usus militares.*] Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum. Simile tributum in Bosporo, tempore Græcanicorum Imperatorum, pensum Cedrenus docet, & appellat τὰς συντελείας τῶν βοῶν. Addit autem (quàm verè, nescio) *Bosporo inde nomen esse*, ἀπὸ τοῦ τελεῖν Ῥωμαίοις κατ᾽ ἔτος ἀντὶ χρημάτων βόας: *ab eo quod penderent Romanis quotannis, pro pecunia, tributum boum.* Lego & *equos datos à Dalmatis*, in tributo: idque medio & inferiore ævo. *Lipsius.*

In usus militares coria boum penderent.] Id est, in usum tentoriorum, & scutorum. Vide Lipsium de militia Rom. lib. V. Dial. V. *Pichena.*

2 *Terga urorum.*] *Uri* sunt haud absimiles boum, colore nigro, feri, & cursu excellentes, familiares Germaniæ. Auctores Cæsar & Plinius. Hi fortasse sunt, quos Pisis *Bufalos* appellant vulgo. *Ferrettus.* *Uri* non sunt ii, quos Æmilius suspicatur ab Italis *Bufalos* dici, sed *boves agrestes*, exceptis elephantis, cæteris animalibus majores; dicti *uri*, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, quod in montibus nascantur: quos in Germania nasci Solinus auctor est, & eorum Cæsar VI Comment. Gallici belli meminit. Virg. quoque lib. II. Georg. *Silvestres uri assidue, capreæque sequaces.* Vertranius.

3 *Modica domi armenta.*] Aliter est nostro ævo, & eminent. *Lipsius.*

Modica armenta.] De magnitudine boum capiam: ut *modica* vocet, quæ Ger. 5. verbo antiqui Catonis, *improcera.* Sed Interpretes acceperunt de numero. Verum sententia loci evidens est; quum de mensura & firmitate coriorum agatur, non de multitudine. Adferturque duplex argumentum, cur non potuerint præstare Germani, quod exigebatur: quia scilicet uros in silvis habebant maximos, contra domi boves improceros. *Freinsh.*

1 Et

[1] & postquam non subveniebatur, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello [2] cui nomen *Flevum*: & haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat. 73 Quod ubi L. Apronio [3] inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; [4] soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis, [5] alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi [6] pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, [7] alarius equês immissus. satis va-

1 *Et postquam non subveniebat.*] Legendum, *subveniebatur*: aut, *nemo subveniebat*. Lipsius.

Non subveniebat.] Aut scribendum, *subveniebatur*, aut, *nemo subveniebat*. Rhenanus. *Subveniebatur*. Muretus & Ursinus. Hoc posterius potius probavi. Sæpe enim & in nostro Man. & in aliis veteribus observavi. postremam illam syllabam ita describi, ut tantum litera *t* appareat, unde plurimi errores. *Pichena*.

2 *Cui nomen Flevum.*] Scribo in libris Histor. *Lipsius*.

3 *Inferioris Germaniæ proprætori.*] Leg. *Proprætore*. Ursinus. *Proprætoris* nomen hic non proprie, & ex antiquæ reip. usu, sed longe aliter accipi debere, Dio nos docet lib. 53. Post divisionem nimirum provinciarum, eos quidem qui in publicas mitterentur ἀνθυπάτους καλεῖσθαι, *proconsules* esse vocatos; qui vero in Cæsaris, ἀντιστρατήγους, *proprætores*: quacunque tandem dignitate fuissent electi. Prolixe & accurate hæc exponit Savil. ad H. 1, 8. *Freinsh.*

4 *Soluto jam castello obsidio.*] Lego, *soluto jam castelli obsidio*, sicque castigavi. *Rhenanus*.

5 *Alam Caninefatem.*] Cujus mentio Vulsiniis in lapide: PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM. *Lipsius*.

6 *Pelluntur, turmas sociales.*] Reposui, *pellunt turmas sociales*. Rhenanus.

7 *Acrius eques immissus.*] Meo periculo obtinui, ut excuderetur, *alarius eques immissus*. Igitur equitum alariorum apud nostrum, ne longius abeamus, quam instituti nostri ratio patitur, crebra mentio, ut 3, 39 12, 27. 13, 35. *Alarius eques* opponitur equitibus legionum, qui Romani erant, cum alares essent ex auxiliis, & ex ci-

cato

validi si simul incubuissent; per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atq; ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & [1] insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium 74 nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: [2] pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quam-

tato loco 13, 35. discas singulis legionibus fuisse suos alarios equites, sicut & cohortes ex sociis. Erant autem & aliæ sociales alæ, quæ ex usu temporum huc illuc mearent, qualis ista Caninefas, de qua supra paulo mentio. Hic igitur est eques iste alarius, qui & infra comprehenditur, nostram sententiam confirmantibus verbis: *recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus.* plures ergo hic alæ quæ nusquam comparent, nisi legas ut indicavimus. Quod de discrimine *alariorum* & *legionariorum* equitum dictum est, confirmatur etiam apertissimo testimonio Livii 35, 5. *Ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet: legionarios equites in subsidiis esse.* Antea legebatur apud Tacitum, *acrius eques:* quæ res, ut necesse erat in lectione vitiosa, diversas interpretationes peperit. *Freinsh.*

1 *Insignes centuriones.*] Sine dubio sunt, quos alibi vocat *primorũ ordinũ.* Non enim quosvis virtute præstantes, ut plerique interpretantur: neque, ut non nemo, *insignes* commune omnium epitheton est; tribunorum, inquam, præfectorum & centurionum. Sed Tacitus his postremis unis attribuit: nec sine causa, quo videlicet non quivis, sed honoratissimi, quique tribunis & præfectis quodammodo adæquari possunt, intelligerentur. ut *insignes* non tam ad virtutem cujusque, quam locum atque ordinem referendum sit. *Idem.*

2 *Pavor internus.*] *Internus* oppo-

 ni-

quamquam [1] diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ*, *aram Amicitiæ*, *effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere*: crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent*. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, [2] anxii erga Sejanum; cujus durior congressus, atque eo per ambitum, & [3] societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogan-

nitur *extremis* hoc loco; estque exortus intestinis periculis. neque debet omitti cum nonnullis hoc vocabulum: omnis enim pavor animos occupat; sed non de quocunque, verum interno tantum, agebat hoc loco Tacitus. *Idem.*

1 *Diversis super rebus.*] Hoc est, aliis, quæ nihil commune habebant cum decretis, quæ deinceps fecerunt. Alio sensu, *diversa res* dicuntur, quæ inter se differunt, nullo respectu ad quamcunque illarum numero non comprehensam, habito. *Idem.*

2 *Anxii erga Sejanum.*] Non erga Cæsarem, quem tum minus verebantur, cujusque facilior erat congressus. *Idem.*

3 *Societate consiliorum.*] Non videntur recte interpretati hæc verba. Sed quomodo societas consiliorum cum Sejano iniri potuit ante congressum? nam de hoc parando hic agitur. Intelligitur itaque *societas consiliorum*, quam alii, hominis illius conveniendi cupidi, ut hoc adsequerentur, inter se coibant: qui nimirum paciscerentur, ut qui prius admissus esset, operam daret, quo reliquorum etiam ratio haberetur &c. Vopiscus in Aureliano cap. 43. *Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt.* De ejusmodi societate consiliorum accipiendum est & τὸ συνωνεπιβουλεύειν apud Dionem 45, 2, 15, loco perdifficili, de quo fortassis aliquando in notis ad illum scriptorem: quando præsens institutum tam prolixam digressionem, qualem excutiendus ille postularet, non patitur. Vide Sam. 2, 1. Sejani multo difficilior erat aditus, atque eo multo ambitu curaque, &, veluti magnæ molis negotium, collatis mixtisque plurium inter se consiliis, procurabatur. *Freinsh.* Chimæra πολιτική satis ingeniosa. At mihi *per ambitum & societate consiliorum* est familiares ejus prensando & conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo & nonnulla huc proprie non tendentia & in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed, inquit, quomodo societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris & pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abeamus, Firmius Catus & Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum l. 2. ann. 28. Suetonius Othone: *Ac primo quinque speculatoribus commissa est res: deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant.* Et plenæ aulæ, immo vita omnis, mirificis in-

gantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; [1] & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. [2] donec idque vetitum. & revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam [3] male alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. nam is [4] aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat. 75

inter absentes, ignotos antehac; aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. *Gronovius.*

1 *Magnitudini urbis.*] Scripsimus *magnitudine urbis.* Hoc est propter magnitudinem urbis. *Rhenanus.*

2 *Donec idque vetitum.*] *Que*, pro eo, quod est, *quoque*: quasi, *Id quoque vetitum.* Ferretus. Lege, *donec id quoque vetitum.* Muretus.

3 *Male alacres.*] Hoc est, perperam, stulte, sine causa: plane sicut apud Virg. 6, 278. *mala gaudia.* Ovid. de arte 3, 699.

Conjugis ad timidas aliquis male sedulus aures
Auditos memori detulit ore sonos,

Male sedulus, hoc est, quum esse non oporteret, perverse sedulus. Alia significatio est, qua *male* ponitur pro parum, non satis, ut Flor. 3, 21. *male obrutum incendium*, ubi plura exempla in Indice. Sed ea huic loco minime convenit. *Freinsh.*

4 *Aviam Octaviam.*] Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia & M. Antonio nata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater Principis Neronis. *Lipsius.*

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Livia Augusta moritur : eòque Sejani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multò pòst Seianus ipse, detectâ cupidine imperii, pervertitur : cum magnâ amicorum ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit. sed diligentiâ & astu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus,

C. RUBELLIO GEMINO. C. FUFIO GEMINO
M. VINUCIO QUARTINO. C. CASSIO LONGINO
TIBERIO CÆSARE V. L. ÆLIO SEIANO. COSS.

1 [1] Rubellio & Fusio Coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, [2] Julia Augusta mor-

COMMENTARIUS.

[1] *Rubellio, & Fusio Cos.*] C. Rubellio Gemino, & C. Fusio Gemino, (sic enim legendum est, non *Fusio*) Cos. His Coss. observavi baptizatum à Ioanne Christum Dominum. *Muretus*. De quibus loquitur Tertullianus adversus Iudæos, uti & Lactantius lib. 4. Institut. traditque his Coss. Christum Salvatorem passum, id est, Tiberii 16, Christi 33 anno, quod Divus Augustinus sequutus est cap.ult. libr.18.de Civitat. Dei. Licet alii alia sentiant. *Aurelius*.

2 *Iulia Augusta mortem obiit.*] De cujus vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius lib.XIV. cap. VI. annos ei tribuit LXXXII. *Iulia*, inquit, *Augusta* LXXXII. *annos vitæ Pucino retulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio : Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ait, ἡ Λιβία

mortem obiit, [1] ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione [2] Liviorum Juliorumque clarissimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere [3] cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed [4] sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, [5] communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, [6] comis ultra quam anti-

Λιουΐα μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium è Dione corrigendum censeam. *Lips.*

Iulia Augusta mortem obiit.] Livia, quæ postea *Iulia*, mater Drusi, qui fuit pater Germanici. Agrippina autem matrem habuit Iuliam, Augusti filiam. *Muretus.*

1 *Ætate extrema.*] Octoginta sex annorum. Dio. Male apud Plinium est 82. lib. 14. cap. 6. ubi & male puto legi *Pictano*, & legendum *Pycino*. ut sit vinum Pycinum; quod nascitur in colle saxeo, in quo positum est Tergeste, hodie *Ribellam* vocant. Hic disserendum esset, cur mulieres minus diu vivere soleant, quam viri. Longævarum mulierum exempla leges apud Plin. 7. 48. *Idem.*

2 *Liviorum Iuliorumque.*] Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim è Claudiis, unde & cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum extremo libro sexto: *Quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam adoptionibus transierit.* Non enim ipsa, sed pater: cui nomen apud Vellejum, Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio libro XLVIII. Livium

Drusum: & cùm à Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc è Suetonio, in Tib. cap. 111. *Ex hac stirpe Claudia Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque: paternum à Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Caci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ adoptato in eam materno avo.* Ad quæ verba tamen interpretes connivent. *Lipsius.*

3 *Cum Ti. Nerone.*] Hic Cæsaris Dictatoris Quæstor fuerat, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulerat. Mortuo tamen Cæsare censuit referendum de præmiis τυραννοκτόνων. L. Antonium Perusiam secutus, deditione facta, solus in partibus mansit. Profectus ad Sext. Pompejum, deinde ad M. Antonium transiit, cum quo Romam rediit. Sueton. *Muretus.*

4 *Sanguini Augusti.*] Nam Germanicus Druso ortus, Liviæ sanguis: Agrippina, ex Iulia sanguis Augusti. *Lipsius.*

5 *Communes pronepotes.*] Qui nati essent ex Germanico filio, Liviæque nepote, & ex Agrippina Iuliæ filia, Augustique nepte. *Vertranius.*

6 *Comis ultra quam.*] Fuit hæc Livia insigni prudentia, & animo maxi-

tiquis feminis probatum, [1] mater impotens, [2] uxor facilis, & [3] cum artibus mariti, simulatione filii bene com-

mo. Vid. Senec. lib. 1. de Clement. 9. & Consol. ad Marciam; Macrob. l. 2. Saturn. cap. 5. *Muretus.*

1 *Mater impotens.*] Sup. lib. 1. de eadem impotentia muliebri. *Ferretus.* De impotentia Suet. Tib. 50. *Matrem Liviam gravatus velut partes sibi aquas potentia vindicantem.* Noster l. 1. ann. *Accedere matrem muliebri impotentia.* Dio lib. 7. καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ ἐξ ἴσου οἱ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ προστατεύειν αὐτοῦ ἤθελεν. i. & ob id non solum ex æquo cum eo imperare, sed etiam potiores eo partes habere volebat. *Salinerius.* Et sane magna erat Romanorum auctoritas in liberos, magna etiam in viros. At vero de illa impotentia Suet. cap. 51. *Hos & custoditos tam diu, & exprobratos tam manifeste adeo graviter tulit, ut quidam putent inter causas secessus, hanc ei vel præcipuam fuisse.* Est & vestigium hujus impotentiæ in Claud. cap. 3. *Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo & brevi scripto, aut per internuntios solita.* Aurelius. Non videntur mihi cepisse mentem Taciti. Non enim ei *mater impotens* indulgens juri materno in liberos & id extendens, quod Romæ parvum aut nullum erat: sed indulgens στοργῇ & studio potentiæ filii, cui adversus domum mariti, & adversus rempublicam, & adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Prorsus ut hic idem sit *mater impotens*, quod lib. 1. *gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca. Grævius.*

2 *Uxor facilis.*] Nemo melius explicaverit, quam ipsa Livia. cujus hoc inter apophthegmata Dio recenset: *Interrogante quodam, qua ratione & arte Augustum ita sibi devinxisset, ac pane subjecisset? respondit:* Ὅτι αὐτή τε ἀκριβῶς σωφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα, καὶ μήτε ἄλλο τι τῶν ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτε διώκουσα, μήτε αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα: *Ipsa eximie pudica & sobria; omnia ejus mandata alacriter obiens; neque in facta ejus alia inquirens, minime autem in lusus amatorios, eosque dissimulans.* En facilitatem. *Lipsius.*

Uxor facilis.] De facilitate Suet. Aug. 71. Neque enim ulla feminarum (nisi Livia) stupris mariti se ministram præbuisset. *Salinerius.*

3 *Cum artibus mariti.*] Quapropter Augusta utens adversus maritum simulatione, qua filius adversus omnes utebatur, graphice dicitur, *bene composita cum artibus mariti. Artes,* designant aliquando virtutum, aliquando flagitiorum studium. Virtutis hæc sunt. Sallust. Jugurt. *Si permanere vellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, & regnum venturum.* Nequitias hæc indicant. Plaut. Mercat. *Temperare istac ætate istis dicebat te artibus.* Salinet. Ego dubito an potius sit sensus: eam modum quendam ac temperamentum inter artes Augusti, simulationemque Tiberii, adhibuisse, adeo ut cum utroque bene composita, potentiam & auctoritatem apud ipsos conservaverit. *Pichena.* Id est, bene edocta, facta & formata non modo ad artes Augusti mariti, quæ certe magnæ fuerunt ad capessendum & retinendum imperium, sed etiam quæ Tiberii filii simulationes adjiceret; miras hercle, & vix credibiles. *Aurelius.* Aut anguste aut laxe nimis. Interpretor: & marito, cui erat difficile probari & bene comparatum haberi sive ipsi sive per famam ob magnas multiplicesque, interdum ambi-

composita. Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. laudata est pro rostris à [1] C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius [2] quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito [3] *ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse.* quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fufium consulem oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis

bignas, sæpe bonas ejus artes; & filio quem dissociabilem & molestum reddebat tecta & obscura natura, unice respondens, conveniens, digna visa, & quasi à fatis lecta, quæ utrumque, quantum erat salubre, temperaret. *Gronovius.*

1 *Cæsare pronepote.*] Suet. in Cal. *Comitatus est patrem & in Syriacam expeditionem. Vnde reversus primum in matris, deinde ea relegata in Liviæ Augustæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam pro rostris laudavit.* Muretus.

2 *Quod supremis.*] Eam ægrotam ne inviserat quidem. Dio lib. 58. *Idem.*

3 *Cælestis religio.*] Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent. Dio lib. LX. & Suetonius cap. XI. Claudii. Exstant Nummi, DIVVS. AVGVSTVS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte aversa S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Iulia habitu & nomine Iunonis. Prudentius,

Adjecere sacrum fieret quo Livia
Iuno,
Non minus infamis thalami sortita
cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quamquam eo nomine adfecta à poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Iunonis
adire.

Vt autem Livia habitu Iunonis, sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio LIX. Quo refero inscriptionem priscam,

VENERI. CÆLESTI
AVGVSTÆ. SACR.
NVMMIA. C. F. DORCAS
S. P. F. C.

Ne cælestis religio decerneretur.] Sic lib. 1. Ann. 11. *Sepultura more perfecta, templum, & cælestes religiones decernuntur.* Neque aliud sibi vult inscriptio numismatum *RELIG. AVG.* quam antiquarii perperam ad alia omnia trahunt, quam ad consecrationem. Sic & Tacit. lib. 6. Ann. c. 50. *Decimo septimo Calend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse*: tanquam diceret, nihil reliquum fuisse deinde, quam ut divus fie-

bis facetiis [1] inridere solitus, quarum [2] apud præpotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo [3] prærupta jam & urgens dominatio nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc [4] velut frenis exsoluti prorupere: missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem [5] adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vul-

fieret decreto Senatus atque heredis; hoc est cœlesti ornaretur religione. *Gruterus.* Vide etiam ad hunc locum Reinesium 1. Variar. cap. 21. & Rupertum Epist. 35. pag. 220. Rursusque Reinesium Epist. 36. pag. 167.

1 *Inridere solitus.*] De morte ejus & Publiæ Priscæ uxoris, lege Dionem: in quo male *C. Geminus Rufus*, pro quo reponendum, *C. Fufius Geminus*, ut dixi. *Muretus.* Sic noster de Vestino. *Sæpe asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.* Aurelius.

2 *Apud præpotentes.*] Vera sententia & forte lectio. Ego tamen suspicabar, *apud ira potentes.* qualis certe Tiberius. Curtius lib. 4. *Non tenuit iram Alexander; cujus alioqui potens non erat.* lib. 4. histor. Tacit. *Nuptias suas abnuentem impotens amoris interfecerat.* Vbi tamen & *impatiens* poterat legi. Vt Suet. Calig. 24. *Impatientem mæroris* dicit. *Acidalius.*

3 *Prærupta & vergens.*] Ita reposui. & intellego, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. *Lipsius.*

Prærupta jam & urgens.] Aspera & imminens capitibus ac cervicibus civium dominatio. Porro legendum est *vergens*, ut alii quoque annotarunt. *Muretus.* Tiberius mortua matre violenter dominabatur: ea enim est vis, *urgens.* Cui respondet, *dominatio remissa.* Is antea inter bona malaque mistus; matri vero superstes *intestabili sævitia* omnium capitibus imminebat: nec effugere dabatur, quod ea vivâ sæpius acciderat. Vellej. lib. 2. *Cujus potentiam nemo sensit, nisi aut levatione periculi, aut accessione dignitatis.* Salinerius. Mihi potior prisca lectio. Nam *vergens dominatio* dicitur, quando Principis potentia ab ipso culmine declinare incipit, ac paulatim infringitur. at non ea hic Tacito mens. Immo, Tiberium, dum mater vixerit, mitem atque exorabilem aliquando fuisse, propter inveteratum erga illam obsequium, ad quam miseris adhuc erat perfugium. Sed matre defuncta, velut frenis exsolutus, prorupit: ideoque *prærupta*, *& urgens* ipsius dominatio, id est sævior, ac violentior. *Pichena.* Recte sane. Sed quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Vrgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Qua re? nempe ob sævitiam & violentiam. Varro. *Qui pote plus, urget.* Iustinus 22. *Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur.* id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. *Gron.*

4 *Velut frenis exsoluti.*] Sejanus magis etiam ὕβρισ. Decretum, ut natalis ipsius publice celebraretur. Statuæ innumerabiles positæ. A singulis ordinibus, ut ad Tiberium, sic seorsum ad ipsum missæ legationes. Per Genium utriusque jurabant. Vide Sueton. Senecam aliosque. *Muretus.*

5 *Adlatas & cohibitas.*] Malo, *sed.* Acidalius.

1 Cott.

vulgus. haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. verba inerant quæsita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores juvenum, & impudicitiam* nepoti objectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (& publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) *ut referretur* postulavere, promptissimo [1] Cotta Messallino cum atroci sententia: sed aliis à primoribus, maximeque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in senatu Junius 4 Rusticus, [2] componendis patrum actis delectus à Cæsare, [3] eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum [4] imminentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules *ne relationem inciperent*: disserebatque, *brevibus momentis summa verti posse*, [5] *dandumque intersti-*

tium

1 *Cotta Messallino.*] Qui libro superiori *cavendum censuerat, ut,* &c. cap. 20. qui hoc libro dicitur, *sævissima cujusque sententia auctor.* Muretus.

2 *Componendis patrum actis.*] Duplicia Acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus, Tacito lib. xv. Acta populi, alias Diurna, alias Publica. Dixi distincte de utrisque, quia confundi video non à juventute, sed & à doctis: dixi, inquam, in EXCURS. A. *Lipsius.*

3 *Eoque meditationis ejus.*] Scripsi, *meditationes.* Rhenanus.

4 *Imminentium oblitus.*] Mala præsentia & pericula neglegit, præ futuris. Plus scilicet timebat ab heredibus, quos destinabat, quam à Tiberio. *Idem.*

5 *Dandumque interstitium.*] In Florentino: *quandoque germanicis stitium pænitentia senis.* Posset elici: *dandumque Germanicis, interstitium* (sive placet *spatium*) *pænitentiæ senis.* Suadebat iste, saltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Drusi avi, & filii, qui pater aut maritus horum) Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut spatium esset pænitentiæ senis. Posse enim illum ad bonam mentem redire, si tempus medium esset, nec jussio ejus statim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit: etsi locus fortasse non plenus. *Idem.*

Dandumque interstitium.] Qui locum sic emendavit, nodum scindere, non solvere voluit: nimis enim aberravit à scriptura veteri, quæ corruptissime habet: *quandoque germanicis titium pænitentia senis:* Retuli, si for-

te

tium pœnitentiæ ſenis. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit curiam, [1] feſtiſque in Cæſarem ominibus, *falſas litteras, & principe invito exitium domui ejus intendi* clamitat. ita nihil triſte illo die patratum. ferebantur etiam ſub nominibus conſularium fictæ in Sejanum ſententiæ, exercentibus pleriſque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & materies criminandi: *ſpretum dolorem principis* [2] *ab ſenatu; deſciviſſe populum, audiri jam & legi novas conciones, nova patrum conſulta; quid reliquum, niſi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces imperatoreſque deligerent?* Igitur Cæſar repetitis adverſum nepotem & nurum probris, increpitaque per edictum plebe, queſtus apud patres, *quod fraude unius ſenatoris imperatoria majeſtas eluſa publice foret; integra tamen ſibi cuncta* poſtulavit: nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, ſed *paratos ad ultionem* [3] *vi principis impe-*

5

re aliquid melius acutiora ingenia excogitare valeant. *Pichena.* Noli dubitare, quin dixerit Ruſticus, & ſcripſerit Tacitus; *dandumque Germanico interſtitium pænitentiæ ſenis.* Hoc Germanico, optimo Principi, debemus, ut priuſquam atrocius quid in ejus conjugem Agrippinam, in filium Neronem ſtatuamus, relinquamus interſtitium pænitentiæ moroſi & nimium præcipitis ſenis Tiberii. Lipſius malebat; *Germanicis.* Contra Taciti morem. Tiberius ann. 3. *Id ſolum Germanico ſupra leges præſtiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur.* Boxhornius.

1 *Feſtiſque in Cæſarem ominibus.*] Placeret magis: *Fauſtiſque in Cæſarem ominibus.* Urſinus. Ego nihil muto: nam fere eodem ſenſu, l. XII. in fine, ait: *feſtis vocibus exceptus.* Pichena. Sane melius *fauſtiſque.* Nec id lib. 1. *fauſtis in Germanicum ominibus*, mutari à Lipſio velim, qui mavult *nominibus.* Etiam in Suetonii loco Calig. 13. quem Lipſius adfert, non *nomina*, ſed *omina* legendum. At dubito etiamnum de illo lib. XII. loco, ad finem, *Ubi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ.* Dubito inquam an & hic *fauſtis* potius ſcribendum. Petrus Faber ubique in Tacito *fauſtis* legendum cenſet: & multa multorum ſimilia loca congerit & corrigit lib. de Magiſtratu Romano. Sed Lucan. lib. 5. *Non omina feſta Non fictas læto voces ſimulare tumultu.* Acidal.

2 *Ab Senatu.*] Diſtingue contra vulgus, *ſpretum dolorem principis ab Senatu, deſciviſſe populum.* Lipſius.

3 *Vi principis impediri teſtarentur.*] Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginæ aliquot ſed libri hic perierunt, quibus geſta fere triennii continebantur, de Agrippinæ liberumque ejus exitu,

pediri testarentur. [1] Quattuor & quadraginta orationes 6 super ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ. plures adsuetudine, * [2] *mihi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui.*

versa est fortuna, [3] *& ille quidem qui collegam & generum ad-*

exitu, de Sejani spe conatuque, de ejusdem cum agmine amicorum strage, de Liviæ flagitiis & morte. ad summam, flos quasi historiæ tuæ. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios & Vopiscos, & hujusmodi quisquilias, præ tuo auro. *Idem.*

Vi principis impediri testarentur.] Desiderantur reliqua actorum hujus anni, in queis, quemadmodum Agrippina in insulam Pandatariam relegata sit, Nero in Pontiam; ubi uterque eorum interfectus est jussu Tiberii. Auctor Sueton. in Caligula. Desiderantur & acta insequentis anni, quo M. Vinicius, L. Cassius Cos. fuerunt; quorum uterque postea Tiberii progener fuit, ut postea dicetur. Tum ut Sejanus eo usque creverit, ut Tiberius vulgo insulæ Præfectus, Sejanus pro Imperatore haberetur: quem jam Tiberius metuens, neque aperte adoriri ausus, Consulem secum designavit; & ad Senatum scribens, Sejanum suum, suarum curarum participem, nominabat. Iniit consulatum Tiberius absens, Cal. Ianuarii, sine collega. Sejanus autem collega ab eo adscitus, Calend. Febr. in urbem venit, consulatumque auspicatus est. Consules una fuere ad Idus Majas. Toto illo tempore Sejanus non Consulatus, sed imperii collega habebatur. Idibus Maji, suffecti in eorum locum C. Memmius Regulus, Fulcinius Trio. Hic ex Sejani clientela; ille non tam à Sejano alienus, quam ambiguus fidei, & privatis utilitatibus officium metiens. Tiberius interea explorandis Senatus in Sejanum animis, per epistolas modo eum laudibus tollere; interdum oblique perstringere; nonnunquam de eo contemptim loqui: &, ut advertit, quibus Sejani potentia minueretur, non aversis animis accipi, jamque plerosque reperiri, qui nutarent, confidentior factus, nonnullos è cultoribus ejus afflixit: quosdam quibus ille infensus erat, ornavit. Varie interea Sejani animus inter spem, & metum fluctuabat. nam & tam alte subvectus, ut paulum deesse videretur ad summum, non minus se Tiberio, quam Tiberium sibi metuendum esse ducebat: & fato nunquam securæ potentiæ, per scelera quæsitæ, terrebat simul timebatque. Nec minus suspensa civitas Sejano, neque tanto, ut prius, studio colere, neque tamen aperte ab eo desciscere audebat: infixa penitus in plerisque omnibus opinione, nihil sincerum esse Tiberii: nunquam voluntatem ipsius ita perspici posse, ut non immineret periculum, si qui præpropere obtemperassent. Multis jam exitiosum fuisse, quod de voluntate ipsius ac sententia, ex vultu ac verbis judicassent. *Muret.*

1 *Quattuor & quadraginta orationes.*] Quæ præeunt, gesta sunt Fufio & Rubellio Coss. initio anni: hæc autem C. Memmio Regulo & Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni DCCLXXXII. acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius & L. Cassius. Item hujus anni, quo ex Kal. Maji suffecti Tiberio & Sejano Consules Regulus & Trio. *Lipsius.*

2 *Mihi pudorem, aut.*] Ἀποσπασμάτιον ex oratione cujuspiam damnandi ob Sejanum, uti & sequens membrum. *Idem.*

3 *Et ille quidem qui collegam.*] Id quo-

adsciverat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. * *miserius sit* [1] *ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim.* [2] * *non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor,* [3] *ne memoriam nostri per mæro-*

quoque à M. Terentio ob amicitiam Sejani reo, dum se defenderet, Tiberio exprobratum infra l. 6. *Insidia in remp. consilia cadis adversum Imperatorem, puniantur. de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar, & nos absolverit.* Liberius adhuc Gætulicus superioris Germaniæ legatus, Tiberio in eandem sententiam scripsit, eodem lib. 6. *Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se, quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem, illi sine fraude, aliis exitio habendum.* Pichena.

1 *Ob amicitiam accusari, an amicum accusare.*] Quem non offendat *accusandi* vocabulum bis hic repetitum? Non ita solet Tacitus. Semel illud, sine causa à librariis repetitum expunge, & habebis sententiam vere cælestem ac divinam: *Miserius sit ob amicitiam, an amicum accusari, haud discreverim.* Cogita personam, ob accusatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentissimum fuisse passim notat auctor, circumventum, cui æque grave accidit, & amicum, & se ob amicitiam cum eo initam accusari, ac ad supplicium peti. Exemplum proxime sequitur. *Huic*, nempe Pomponio Secundo, *à Considio, Pratura functo objectabatur Ælii Galli amicitia* &c. Vide ergo hic, ac venerare ipsam indolem veræ & incomparabilis amicitiæ. *Boxhornius.* Nihil muto. *Accusare amicum* est facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc insectabantur: quod Satrius Secundus, ex emissario & satellite Sejani conjurationis index. Hi, modo sic subterfugerent Tiberium sævientem, neque ab sese neque à vulgo pro *miseris* habebantur. Ut & quivis improbi, quamdiu pœnam evitant. At hic noster cum philosophis *miserum* censet & felix scelus: ac perinde *miseros* dicit, qui prodendo fidem & ejurando amicum sese tutantur, & qui, quod non inficientur amicitiam, in periculo versantur. Scilicet, ut, eum utrimque miserum sit; hinc quia turpitudo adest, inde quia fulmen damnationis imminet, ostendat, justius se consilium cepisse, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. *Gronovius.*

2 *Non crudelitatem.*] Magni animi voces, vel abrupti. & similes à Vibio Virio prolatæ, quem Livius suâ manu moriturum ita loqui facit, lib. XXVI. *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterquam honesta, etiam levi, possum.* Lipsius.

3 *Ne memoriam nostri.*] Est hoc ἀποσπασμάτιον egregiæ & constantissimæ, ut ex his reliquiis apparet, orationis. Sed nec integræ sunt hæ reliquiæ; quarum gravissimæ tamen sententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor, ut memoriam nostri supremorumque lati retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerent.* Habes verba vix abeuntia à corruptis superstitum litterarum vestigiis, & elegantissimum sensum, qui nullus est in vulgatis. *Boxhornius.* Et hic nihil corrupti: ne difficile quidem quicquam memori τὸ *Quam* esse *Magis quam*, jamdudum in nostro, in Plauto, in aliis observatum.

rorem quam læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt. [1] Tunc singulos ut cuique 7 adsistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, [2] cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset. Relatum inde de P. Vi- 8 tellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *claustra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse:* huic à Considio prætura functo objectabatur [3] *Ælii Galli amicitia, qui punito Sejano, in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium perfugisset.* neque aliud periclitantibus auxilii, quam [4] in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. mox crebris prolationibus spem

tum. *Ne memoriam nostri per mærorem quam læti retineatis*, est, ne recordatio mei & mortis hujus vos magis contristet quam lætificet: ut mortem meam malitis plausu quam planctu prosequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. & 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per mærorem: Livia Drusi, post primum illum doloris impetum, læta. *Gronovius.*

1 *Tunc singulos.*] Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis. *Lipsius.*

Singulos ut cuique adsistere.] Lego, *ut quique adstitere.* Vertranius. Nemo non videt hæc esse corrupta: neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur restituo. *Tunc singulos, ut cuique adstiterat, alloqui, amicos aut retinens aut dimittens partem diei absumpsit.* Nullum sensum habent vulgata. *Boxhornius.* Et hæc, uti sunt, illibata conservo. Τῷ *adsistere* respondet τὸ *retinens*; τῷ *alloqui* τὸ *dimittens*. *Adsistere* hic est, genus officii, quod si decubuisset ille magnanimus, fuisset *adsidere*. Qui venerant, ut adsisterent, ut ei præsto essent, ut præsentiam commodarent tanti viri supremis; eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis significabat gratum sibi esse, quod adessent. Qui vero, ut brevi alloquio, sive ob id ipsum, quod agebatur, sive ab aliud negotium, potiti discederent; eos cum responso sedate placideque nihil turbatus dimittebat. *Gronovius.*

2 *Cum in Blæsum.*] Mallem deleta vocula, *Cùm Blæsum.* Lips. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud librũ l. 27, 1. *ipse in Fulvii similitudinem nominis increpans:* & l. 30. 20. *in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum.* Vide utrobique notas. *Gronovius.*

3 *Velii Galli amicitia.*] Lege, *Ælii* cujus gentis cognomen Gallus. *Idem.*

4 *In fratrum constantia.*] Suetonius ita narrat, ut de uno fratre modò dicat. *Publius*, inquit, *post Præturæ honorem, inter Sejani conscios arreptus, & fratri in custodiam datus, scalpro libra-*

[1] & postquam non subveniebatur, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello [2] cui nomen *Flevum*: & haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat. 73 Quod ubi L. Apronio [3] inferioris Germaniæ proprætori cognitum, vexilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; [4] soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis, [5] alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi [6] pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, [7] alarius equês immissus. satis va-

1 *Et postquam non subveniebat.*] Legendum, *subveniebatur*: aut, *nemo subveniebat.* Lipsius.

Non subveniebat.] Aut scribendum, *subveniebatur*, aut, *nemo subveniebat.* Rhenanus. *Subveniebatur.* Muretus & Vrsinus. Hoc posterius potius probavi. Sæpe enim & in nostro Man. & in aliis veteribus observavi. postremam illam syllabam ita describi, ut tantum litera *t* appareat, unde plurimi errores. *Pichena.*

2 *Cui nomen Flevum.*] Scribo in libris Histor. *Lipsius.*

3 *Inferioris Germaniæ proprætori.*] Leg. *Proprætore.* Vrsinus. *Proprætoris* nomen hic non proprie, & ex antiquæ reip. usu, sed longe aliter accipi debere, Dio nos docet lib. 53. Post divisionem nimirum provinciarum, eos quidem qui in publicas mitterentur ἀνθυπάτους καλεῖσθαι, *proconsules* esse vocatos; qui vero in Cæsaris, ἀντιστρατήγους, *proprætores*: quacunque tandem dignitate fuissent electi. Prolixe & accurate hæc exponit Savil. ad H. 1, 8. *Freinsh.*

4 *Soluto jam castello obsidio.*] Lego, *soluto jam castelli obsidio*, sicque castigavi. *Rhenanus.*

5 *Alam Caninefatem.*] Cujus mentio Vulsiniis in lapide: PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM. *Lipsius.*

6 *Pelluntur, turmas sociales.*] Reposui, *pellunt turmas sociales.* Rhenanus.

7 *Acrius eques immissus.*] Meo periculo obtinui, ut excuderetur, *alarius eques immissus.* Igitur equitum alariorum apud nostrum, ne longius abeamus, quam instituti nostri ratio patitur, crebra mentio, ut 3, 39 12, 27. 13, 35. *Alarius eques* opponitur equitibus legionum, qui Romani erant, cum alares essent ex auxiliis, & ex ci-

tato

validi si simul incubuissent; per intervallum adventantes, neque constantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atq; ille dubia suorum re, in anceps tractus, missis nuntiis vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoste pulso, recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & [1] insignes centuriones cecidissent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in posterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen: dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: [2] pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur. Ita quam-

74

tato loco 15, 35. discas singulis legionibus fuisse suos alarios equites, sicut & cohortes ex sociis. Erant autem & aliæ sociales alæ, quæ ex usu temporum huc illuc mearent, qualis ista Caninefas, de qua supra paulo mentio. Hic igitur est eques iste alarius, qui & infra comprehenditur, nostram sententiam confirmantibus verbis: *recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus.* plures ergo hic alæ quæ nusquam comparent, nisi legas ut indicavimus. Quod de discrimine *alariorum* & *legionariorum* equitum dictum est, confirmatur etiam apertissimo testimonio Livii 35, 5. *Ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet: legionarios equites in subsidiis esse.* Antea legebatur apud Tacitum, *acrius eques:* quæ res, ut necesse erat in lectione vitiosa, diversas interpretationes peperit. *Freinsh.*

1 *Insignes centuriones.*] Sine dubio sunt, quos alibi vocat *primorũ ordinũ.* Non enim quosvis virtute præstantes, ut plerique interpretantur: neque, ut non nemo, *insignes* commune omnium epitheton est; tribunorum, inquam, præfectorum & centurionum. Sed Tacitus his postremis unis adtribuit: nec sine causa, quo videlicet non quivis, sed honoratissimi, quique tribunis & præfectis quodammodo adæquari possunt, intelligerentur. ut *insignes* non tam ad virtutem cujusque, quam locum atque ordinem referendum sit. *Idem.*

2 *Pavor internus.*] *Internus* oppo-

 ni-

quamquam [1] diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere*: crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent*. Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, [2] anxii erga Sejanum; cujus durior congressus, atque eo per ambitum, & [3] societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogan-

nitur *extremis* hoc loco: estque exortus intestinis periculis. neque debet omitti cum nonnullis hoc vocabulum: omnis enim pavor animos occupat; sed non de quocunque, verum interno tantum, agebat hoc loco Tacitus. *Idem.*

1 *Diversis super rebus.*] Hoc est, aliis, quæ nihil commune habebant cum decretis, quæ deinceps fecerunt. Alio sensu, *diversæ res* dicuntur, quæ inter se differunt, nullo respectu ad quamcunque illarum numero noncomprehensam, habito. *Idem.*

2 *Anxii erga Sejanum.*] Non erga Cæsarem, quem tum minus verebantur, cujusque facilior erat congressus. *Idem.*

3 *Societate consiliorum.*] Non videntur recte interpretati hæc verba. Sed quomodo societas consiliorum cum Sejano iniri potuit ante congressum? nam de hoc parando hic agitur. Intelligitur itaque *societas consiliorum*, quam alii, hominis illius conveniendi cupidi, ut hoc adsequerentur, inter se coibant: qui nimirum paciscerentur, ut qui prius admissus esset, operam daret, quo reliquorum etiam ratio haberetur &c. Vopiscus in Aureliano cap. 43. *Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt.* De ejusmodi societate consiliorum accipiendum est & τὸ συνιστάναι apud Dionem 45, 2, 15. loco perdifficili, de quo fortassis aliquando in notis ad illum scriptorem: quando præsens institutum tam prolixam digressionem, qualem excutiendus ille postularet, non patitur. Vide Sam. 2, 1. Sejani multo difficilior erat aditus, atque eo multo ambitu curaque, &, veluti magnæ molis negotium, collatis mixtisque plurium inter se consiliis, procurabatur. *Freinsh.* Chimæra πολιτικὴ satis ingeniosa. At mihi *per ambitum & societate consiliorum* est familiares ejus prensando & conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo & nonnulla huc proprie non tendentia & in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed, inquit, quomodo societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris & pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abeamus, Firmius Catus & Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum l. 2. ann. 28. Suetonius Othone: *Ac primo quinque speculatoribus commissa est res: deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant.* Et plenæ aulæ, immo vita omnis, mirificis in-

gantiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; [1] & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. [2] donec idque vetitum. & revenere in urbem trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat: quidam [3] male alacres, quibus infaustæ amicitiæ gravis exitus imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. nam is [4] aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat. 75

inter absentes, ignotos antehac; aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. *Gronovius*.

1 *Magnitudini urbis.*] Scripsimus *magnitudine urbis*. Hoc est propter magnitudinem urbis. *Rhenanus*.

2 *Donec idque vetitum.*] *Que*, pro eo, quod est, *quoque*: quasi, *Id quoque vetitum*. Fetretius. Lege, *donec id quoque vetitum*. Muretus.

3 *Male alacres.*] Hoc est, perperam, stulte, sine causa: plane sicut apud Virg. 6, 278. *mala gaudia*. Ovid. de arte 3, 699.

Conjugis ad timidas aliquis male sedulus aures

Auditos memori detulit ore sonos,

Male sedulus, hoc est, quum esse non oporteret, perverse sedulus. Alia significatio est, qua *male* ponitur pro parum, non satis, ut Flor. 3, 21. *male obrutum incendium*, ubi plura exempla in Indice. Sed ea huic loco minime convenit. *Freinsh.*

4 *Aviam Octaviam.*] Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia & M. Antonio sata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater Principis Neronis. *Lipsius*.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS.

BREVIARIVM LIBRI.

Livia Augusta moritur: eóque Sejani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multò pòst Sejanus ipse, detectâ cupidine imperii, pervertitur: cum magnâ amicorum ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit. sed diligentiâ & astu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus,

C. RVBELLIO GEMINO. C. FVFIO GEMINO
M. VINVCIO QVARTINO. C. CASSIO LONGINO
TIBERIO CÆSARE V. L. ÆLIO SEIANO. COSS.

I Rubellio & Fusio Coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, [2] Julia Augusta mor-

COMMENTARIVS.

1 *Rubellio, & Fusio Cos.*] C. Rubellio Gemino, & C. Fusio Gemino, (sic enim legendum, non *Fusio*) Cos. His Coss. observavi baptizatum à Ioanne Christum Dominum. *Muretus.* De quibus loquitur Tertullianus adversus Iudæos, uti & Lactantius lib. 4. Instit. traditque his Coss. Christum Salvatorem passum, id est, Tiberii 16, Christi 33 anno, quod Divus Augustinus sequutus est cap. ult. libr. 18. de Civitat. Dei. Licet alii alia sentiant. *Aurelius.*

2 *Iulia Augusta mortem obiit.*] De cujus vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius lib. XIV. cap. VI. annos ei tribuit LXXXII. *Iulia*, inquit, *Augusta* LXXXII. *annos vita Pucino retulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio: Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ait, ἡ

Λιβία

mortem obiit, [1] ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione [2] Liviorum Juliorumque clarissimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere [3] cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an invitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed [4] sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, [5] communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, [6] comis ultra quam anti-

Λιουία μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium è Dione corrigendum censeam. *Lips.*

Iulia Augusta mortem obiit.] Livia, quæ postea *Iulia*, mater Drusi, qui fuit pater Germanici. Agrippina autem matrem habuit Iuliam, Augusti filiam. *Muretus.*

1 *Ætate extrema.*] Octoginta sex annorum. Dio. Male apud Plinium est 82. lib. 14. cap. 6. ubi & male puto legi *Pictano*, & legendum *Pycino*. ut sit vinum Pycinum; quod nascitur in colle saxeo, in quo positum est Tergeste, hodie *Ribellam* vocant. Hic disserendum esset, cur mulieres minus diu vivere soleant, quam viri. Longævarum mulierum exempla leges apud Plin. 7. 48. *Idem.*

2 *Liviorum Iuliorumque.*] Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim è Claudiis, unde & cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum extremo libro sexto: *Quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam adoptionibus transierit.* Non enim ipsa, sed pater: cui nomen apud Vellejum, Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio libro XLVIII. Livium Drusum: & cùm à Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc è Suetonio, in Tib. cap. III. *Ex hac stirpe Claudia Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque: paternum a Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Caci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ adoptato in eam materno avo.* Ad quæ verba tamen interpretes connivent. *Lipsius.*

3 *Cum Ti. Nerone.*] Hic Cæsaris Dictatoris Quæstor fuerat, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulerat. Mortuo tamen Cæsare censuit referendum de præmiis τυραννοκτόνων. L. Antonium Perusiam secutus, deditione facta, solus in partibus mansit. Profectus ad Sext. Pompejum, deinde ad M. Antonium transiit, cum quo Romam rediit. Sueton. *Muretus.*

4 *Sanguini Augusti.*] Nam Germanicus Druso ortus, Liviæ sanguis: Agrippina, ex Iulia sanguis Augusti. *Lipsius.*

5 *Communes pronepotes.*] Qui nati essent ex Germanico filio, Liviæque nepote, & ex Agrippina Iuliæ filia, Augustique nepte. *Vertranius.*

6 *Comis ultra quam.*] Fuit hæc Livia insigni prudentia, & animo maxi-

 mo,

composita. Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. laudata est pro rostris à [1] C. Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius [2] quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito [3] *ne cælestis religio decerneretur; sic ipsam maluisse.* quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis, dicax idem, & Tiberium acerbis

biguas, sæpe bonas ejus artes; & filio quem dissociabilem & molestum reddebat tecta & obscura natura, unice respondens, conveniens, digna visa, & quasi à fatis lecta, quæ utrumque, quantum erat salubre, temperaret. *Gronovius.*

1 *Cæsare pronepote.*] Suet. in Cal. *Comitatus est patrem & in Syriacam expeditionem. Unde reversus primum in matris, deinde ea relegata in Liviæ Augustæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam pro rostris laudavit.* Muretus.

2 *Quod supremis.*] Eam ægrotam ne inviserat quidem. Dio lib. 58. *Idem.*

3 *Cælestis religio.*] Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent. Dio lib. LX. & Suetonius cap. XI. Claudii. Exstant Nummi, DIVUS. AUGUSTUS PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte aversa S. P. Q. R. DIVÆ. IULIÆ. AUGUSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Iulia habitu & nomine Iunonis. Prudentius,

Adjecere sacrum fieret quo Livia Iuno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quamquam eo nomine adfecta à poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Iunonis adire.

Ut autem Livia habitu Iunonis, sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio LIX. Quo refero inscriptionem priscam,

VENERI CÆLESTI
AUGUSTÆ. SACR.
NUMMIA. C. F. DORCAS
S. P. F. C.

Ne cælestis religio decerneretur.] Sic lib. I. Ann. II. *Sepultura more perfecta, templum, & cælestes religiones decernuntur.* Neque aliud sibi vult inscriptio numismatum *RELIG. AUG.* quam antiquarii perperam ad alia omnia trahunt, quam ad consecrationem. Sic & Tacit. lib. 6. Ann. c. 50. *Decimo septimo Calend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse:* tanquam diceret, nihil reliquum fuisse deinde, quam ut divus fie-

bis facetiis [1] inridere solitus, quarum [2] apud præpotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo [3] prærupta jam & urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc [4] velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem [5] adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vul-

fieret decreto Senatus atque heredis; hoc est cœlesti ornaretur religione. *Gruterus.* Vide etiam ad hunc locum Reinesium 1. Variar. cap. 21. & Rupertum Epist. 35. pag. 220. Rursusque Reinesium Epist. 36. pag. 167.

1 *Inridere solitus.*] De morte ejus & Publiæ Priscæ uxoris, lege Dionem: in quo male *C. Geminus Rufus*, pro quo reponendum, *C. Fufius Geminus*, ut dixi. *Muretus.* Sic noster de Vestino. *Sæpe asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.* Aurelius.

2 *Apud præpotentes.*] Vera sententia & forte lectio. Ego tamen suspicabar, *apud ira potentes.* qualis certe Tiberius. Curtius lib. 4. *Non tenuit iram Alexander; cujus alioqui potens non erat*, lib. 4. histor. Tacit. *Nuptias suas abnuentem impotens amoris interfecerat.* Vbi tamen & *impatiens* poterat legi. Vt Suet. Calig. 24. *Impatientem mæroris* dicit. *Acidalius.*

3 *Prærupta & vergens.*] Ita reposui. & intellego, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. *Lipsius.*

Prærupta jam & urgens.] Aspera & imminens capitibus ac cervicibus civium dominatio. Porro legendum est *vergens*, ut alii quoque annotarunt. *Muretus.* Tiberius mortua matre violenter dominabatur: ea enim est vis, *& urgens.* Cui respondet, *dominatio remissa.* Is antea inter bona malaque mistus; matri vero superstes *intestabili sævitia* omnium capitibus imminebat: nec effugere dabatur, quod ea viva sæpius acciderat. Vellej. lib. 2. *Cujus potentiam nemo sensit, nisi aut levatione periculi, aut accessione dignitatis.* Salinerius. Mihi potior prisca lectio. Nam *vergens dominatio* dicitur, quando Principis potentia ab ipso culmine declinare incipit, ac paulatim infringitur. at non ea hic Tacito mens. Immo, Tiberium, dum mater vixerit, mitem atque exorabilem aliquando fuisse, propter inveteratum erga illam obsequium, ad quam miseris adhuc erat perfugium. Sed matre defuncta, velut frenis exsolutus, prorupit: ideoque *prærupta, & urgens* ipsius dominatio, id est sævior, ac violentior. *Pichena.* Recte sane. Sed quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Vrgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Qua re? nempe ob sævitiam & violentiam. Varro. *Qui pote plus, urget.* Iustinus 22. *Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur.* id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. *Gron.*

4 *Velut frenis exsoluti.*] Sejanus magis etiam ἤρθη. Decretum, ut natalis ipsius publice celebraretur. Statuæ innumerabiles positæ. A singulis ordinibus, ut ad Tiberium, sic seorsum ad ipsum missæ legationes. Per Genium utriusque jurabant. Vide Sueton. Senecam aliosque. *Muretus.*

5 *Adlatas & cohibitas.*] Malo, *sed.* Acidalius.

vulgus. haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. verba inerant quæsita asperitate: sed non arma, non rerum novarum studium; *amores juvenum, & impudicitiam* nepoti objectabat. in nurum ne id quidem confingere ausus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incusavit, magno senatus pavore ac silentio: donec pauci, quis nulla ex honesto spes, (& publica mala singulis in occasionem gratiæ trahuntur) *ut referretur* postulavere, promptissimo [1] Cotta Messallino cum atroci sententia: sed aliis à primoribus, maximeque à magistratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etsi infense invectus, cetera ambigua reliquerat. Fuit in senatu Junius 4 Rusticus, [2] componendis patrum actis delectus à Cæsare, [3] eoque meditationes ejus introspicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante specimen constantiæ dederat) seu prava solertia, dum [4] imminentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac monere consules *ne relationem inciperent*: disserebatque, *brevibus momentis summa verti posse*, [5] *dandumque intersti-*

tium

1 *Cotta Messallino.*] Qui libro superiori *cavendum censuerat, ut*, &c. cap. 20. qui hoc libro dicitur, *sævissimæ cujusque sententiæ auctor.* Muretus.

2 *Componendis patrum actis.*] Duplicia Acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus, Tacito lib. xv. Acta populi, alias Diurna, alias Publica. Dixi distincte de utrisque, quia confundi video non à juventute, sed & à doctis: dixi, inquam, in EXCURS. A. *Lipsius.*

3 *Eoque meditationis ejus.*] Scripsi, *meditationes.* Rhenanus.

4 *Imminentium oblitus.*] Mala præsentia & pericula neglegit, præ futuris. Plus scilicet timebat ab heredibus, quos destinabat, quam à Tiberio. *Idem.*

5 *Dandumque interstitium.*] In Florentino: *quandoque germanicis stitium pænitentiæ senis.* Posset elici: *dandumque Germanicis, interstitium* (sive placet *spatium*) *pænitentiæ senis.* Suadebat iste, saltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Drusi avi, & filii, qui pater aut maritus horum) Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut spatium esset pænitentiæ senis. Posse enim illum ad bonam mentem redire, si tempus medium esset, nec jussio ejus statim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit: etsi locus fortasse non plenus. *Idem.*

Dandumque interstitium.] Qui locum sic emendavit, nodum scindere, non solvere voluit: nimis enim aberravit à scriptura veteri, quæ corruptissime habet: *quandoque germanicis stitium pænitentiæ senis:* Retuli, si for-

tium pœnitentiæ senis. Simul populus effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumsistit curiam, [1] festisque in Cæsarem ominibus, *falsas litteras, & principe invito exitium domui ejus intendi* clamitat. ita nihil triste illo die patratum. ferebantur etiam sub nominibus consularium fictæ in Sejanum sententiæ, exercentibus plerisque per occultum, atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior, & materies criminandi: *spretum dolorem principis* [2] *ab senatu; descivisse populum, audiri jam & legi novas conciones, nova patrum consulta; quid reliquum, nisi ut caperent ferrum? & quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?* Igitur Cæsar repetitis adversum nepotem & nurum probris, increpitaque per edictum plebe, questus apud patres, *quod fraude unius senatoris imperatoria majestas elusa publice foret; integra tamen sibi cuncta* postulavit: nec ultra deliberatum, quo minus non quidem extrema decernerent, id enim vetitum, sed *paratos ad ultionem* [3] *vi principis impe-*

5

te aliquid melius acutiora ingenia excogitare valeant. *Pichena.* Noli dubitare, quin dixerit Rusticus, & scripserit Tacitus; *dandumque Germanico interstitium pœnitentiæ senis.* Hoc Germanico, optimo Principi, debemus, ut priusquam atrocius quid in ejus conjugem Agrippinam, in filium Neronem statuamus, relinquamus interstitium pœnitentiæ morosi & nimium præcipitis senis Tiberii. Lipsius malebat; *Germanicis.* Contra Taciti morem. Tiberius ann. 3. *Id solum Germanico supra leges præstiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur.* Boxhornius.

1 *Festisque in Cæsarem ominibus.*] Placeret magis: *Faustisque in Cæsarem ominibus.* Ursinus. Ego nihil muto: nam fere eodem sensu, l. XII. in fine, ait: *festis vocibus exceptus.* Pichena. Sane melius *faustisque.* Nec id lib. 1. *faustis in Germanicum ominibus*, mutari à Lipsio velim, qui mavult *nominibus.* Etiam in Suetonii loco Calig. 13. quem Lipsius adfert, non *nomina*, sed *omina* legendum. At dubito etiamnum de illo lib. XII. loco, ad finem, *Ubi monente præfecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticæ.* Dubito inquam an & hic *faustis* potius scribendum. Petrus Faber ubique in Tacito *faustis* legendum censet: & multa multorum similia loca congerit & corrigit lib. de Magistratu Romano. Sed Lucan. lib. 3. *Non omina festa Non fictas læto voces simulare tumultu.* Acidal.

2 *Ab Senatu.*] Distingue contra vulgus, *spretum dolorem principis ab Senatu, descivisse populum.* Lipsius.

3 *Vi principis impediri testarentur.*] Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginæ aliquot sed libri hic perierunt, quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinæ liberumque ejus exitu,

pediri testarentur. [1] Quattuor & quadraginta orationes 6 super ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ. plures adsuetudine, * [2] *mihi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui.*

versa est fortuna, [3] *& ille quidem qui collegam & generum ad-*

exitu, de Sejani spe conatuque, de ejusdem cum agmine amicorum strage, de Liviæ flagitiis & morte. ad summam, flos quasi historiæ tuæ. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios & Vopiscos, & hujusmodi quisquilias, præ tuo auro. *Idem.*

Vi principis impediri testarentur.] Desiderantur reliqua actorum hujus anni, in queis, quemadmodum Agrippina in insulam Pandatariam relegata sit, Nero in Pontiam; ubi uterque eorum interfectus est jussu Tiberii. Auctor Sueton. in Caligula. Desiderantur & acta insequentis anni, quo M. Vinicius, L. Cassius Cos. fuerunt; quorum uterque postea Tiberii progener fuit, ut postea dicetur. Tum ut Sejanus eo usque creverit, ut Tiberius vulgo insulæ Præfectus, Sejanus pro Imperatore haberetur: quem jam Tiberius metuens, neque aperte adoriri ausus, Consulem secum designavit; & ad Senatum scribens, Sejanum suum, suarum curarum participem, nominabat. Iniit consulatum Tiberius absens, Cal. Ianuarii, sine collega. Sejanus autem collega ab eo adscitus, Calend. Febr. in urbem venit, consulatumque auspicatus est. Consules una fuere ad Idus Majas. Toto illo tempore Sejanus non Consulatus, sed imperii collega habebatur. Idibus Maji, suffecti in eorum locum C. Memmius Regulus, Fulcinius Trio. Hic ex Sejani clientela; ille non tam à Sejano alienus, quam ambiguus fidei, & privatis utilitatibus officium metiens. Tiberius interea explorandis Senatus in Sejanum animis, per epistolas modo eum laudibus tollere; interdum oblique perstringere; nonnunquam de eo contemptim loqui: &, ut advertit, quibus Sejani potentia minueretur, non aversis animis accipi, jamque plerosque reperiri, qui nutarent, confidentior factus, nonnullos e cultoribus ejus afflixit: quosdam quibus ille infensus erat, ornavit. Varie interea Sejani animus intêr spem, & metum fluctuabat. nam & tam alte subvectus, ut paulum deesse videretur ad summum, non minus se Tiberio, quam Tiberium sibi metuendum esse ducebat: & fato nunquam securæ potentiæ, per scelera quæsitæ, terrebat simul timebatque. Nec minus suspensa civitas Sejano, neque tanto, ut prius, studio colere, neque tamen aperte ab eo desciscere audebat: infixa penitus in plerisque omnibus opinione, nihil sincerum esse Tiberii: nunquam voluntatem ipsius ita perspici posse, ut non immineret periculum, si qui præpropere obtemperassent. Multis jam exitiosum fuisse, quod de voluntate ipsius ac sententia, ex vultu ac verbis judicassent. *Muret.*

1 *Quattuor & quadraginta orationes.*] Quæ præeunt, gesta sunt Fufio & Rubellio Coss. initio anni: hæc autem C. Memmio Regulo & Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni DCCLXXXII. acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius & L. Cassius. Item hujus anni, quo ex Kal. Maji suffecti Tiberio & Sejano Consules Regulus & Trio. *Lipsius.*

2 *Mihi pudorem, aut*] Ἀποσπασμάτιον ex oratione cujuspiam damnandi ob Sejanum, uti & sequens membrum. *Idem.*

3 *Et ille quidem qui collegam.*] Id quo-

adsciverat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. ✱ *miserius sit* [1] *ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim.* [2] ✱ *non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor,* [3] *ne memoriam nostri per maro-*

quoque à M. Terentio ob amicitiam Sejani reo, dum se defenderet, Tiberio exprobratum infra l. 6. *Insidiæ in remp. consilia cædis adversum Imperatorem, puniantur. de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar, & nos absolverit.* Liberius adhuc Gætulicus superioris Germaniæ legatus, Tiberio in eandem sententiam scripsit, eodem lib. 6. *Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se, quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem, illi sine fraude, aliis exitio habendum.* Pichena.

1 *Ob amicitiam accusari, an amicum accusare.*] Quem non offendat *accusandi* vocabulum bis hic repetitum? Non ita solet Tacitus. Semel illud, sine causa à librariis repetitum expunge, & habebis sententiam vere cælestem ac divinam: *Miserius sit ob amicitiam, an amicum accusari, haud discreverim.* Cogita personam, ob accusatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentissimum fuisse passim notat auctor, circumventum, cui æque grave accidit, & amicum, & se ob amicitiam cum eo initam accusari, ac ad supplicium peti. Exemplum proxime sequitur. *Huic*, nempe Pomponio Secundo, *à Considio, Prætura functo objectabatur Ælii Galli amicitia* &c. Vide ergo hic, ac venerare ipsam indolem veræ & incomparabilis amicitiæ. *Boxhornius.* Nihil muto. *Accusare amicum* est facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc insectabantur: quod Satrius Secundus, ex emissario & satellite Sejani conjurationis index. Hi, modo sic subterfugerent Tiberium sævientem, neque ab sese neque à vulgo pro *miseris* habebantur. Ut & quivis improbi, quamdiu pœnam evitant. At hic noster cum philosophis *miserum* censet & felix scelus: ac perinde *miseros* dicit, qui prodendo fidem & ejurando amicum sese tutantur, & qui, quod non inficientur amicitiam, in periculo versantur. Scilicet, ut, cum utrimque miserum sit; hinc quia turpitudo adest, inde quia fulmen damnationis imminet, ostendat, justius se consilium cepisse, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. *Gronovius.*

2 *Non crudelitatem.*] Magni animi voces, vel abrupti. & similes à Vibio Virio prolatæ, quem Livius suâ manu moriturum ita loqui facit, lib. XXVI. *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterquam honesta, etiam levi, possum.* Lipsius.

3 *Ne memoriam nostri.*] Est hoc ἀποσπασμάτιον egregiæ & constantissimæ, ut ex his reliquiis apparet, orationis. Sed nec integræ sunt hæ reliquiæ; quarum gravissimæ tamen sententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor, ut memoriam nostri supremorumque læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerent.* Habes verba vix abeuntia à corruptis superstitum litterarum vestigiis, & elegantissimum sensum, qui nullus est in vulgatis. *Boxhornius.* Et hic nihil corrupti: ne difficile quidem quicquam memori τὸ *Quam* esse *Magis quam*, jamdudum in nostro, in Plauto, in aliis observatum.

rorem quam læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui sine egregio publica mala effugerunt. [1] Tunc singulos ut cuique 7 adsistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. Neque Cæsar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, [2] cum in Blæsum multa fœdaque incusavisset. Relatum inde de P. Vi- 8 tellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *claustra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse*: huic à Considio prætura functo objectabatur [3] *Ælii Galli amicitia, qui punito Sejano, in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium perfugisset.* neque aliud periclitantibus auxilii, quam [4] in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. mox crebris prolationibus

... spem

tum. *Ne memoriam nostri per mærorem quam læti retineatis*, est, ne recordatio mei & mortis hujus vos magis contristet quam lætificet: ut mortem meam malitis plausu quam planctu prosequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. & 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per mærorem: Livia Drusi, post primum illum doloris impetum, læta. *Gronovius.*

1 *Tunc singulos.*] Quis iste? dignus erat quem nossemus, ob constantiam mortis. *Lipsius.*

Singulos ut cuique adsistere.] Lego, *ut quique adstitere.* Vertranius. Nemo non videt hæc esse corrupta: neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur restituo. *Tunc singulos, ut cuique adstiterat, alloqui, amicos aut retinens aut dimittens partem diei absumpsit.* Nullum sensum habent vulgata. *Boxhornius.* Et hæc, uti sunt, illibata conservo. Τῷ *adsistere* respondet τὸ *retinens*; τῷ *alloqui* τὸ *dimittens.* *Adsistere* hic est, genus officii, quod si decubuisset ille magnanimus, fuisset *adsidere.* Qui venerant, ut adsisterent, ut ei præsto essent, ut præsentiam commodarent tanti viri supremis; eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis significabat gratum sibi esse, quod adessent. Qui vero, ut brevi alloquio, sive ob id ipsum, quod agebatur, sive ab aliud negotium, potiti discederent; eos cum responso sedate placideque nihil turbatus dimittebat. *Gronovius.*

2 *Cum in Blæsum.*] Mallem deleta vocula, *Cùm Blæsum.* Lips. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud librũ l. 27, 1. *ipse in Fulvii similitudinem nominis increpans*: & l. 30. 20. *in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum.* Vide utrobique notas. *Gronovius.*

3 *Velii Galli amicitia.*] Lege, *Ælii* cujus gentis cognomen Gallus. *Idem.*

4 *In fratrum constantia.*] Suetonius ita narrat, ut de uno fratre modò dicat. *Publius*, inquit, *post Præturæ honorem, inter Sejani conscios arreptus, & fratri in custodiam datus, scalpro li-*

bra-

ſpem ac metum juxta gravatus Vitellius, petito [1] per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inluſtri, dum adverſam fortunam æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit. 9 Placitum poſthac *ut in reliquos Sejani liberos adverteretur*; vaneſcente quamquam plebis ira, ac pleriſque per priora ſupplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; [2] puella adeo neſcia, ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra; & poſſe ſe puerili verbere moneri.* Tradunt temporis ejus auctores, [3] *quia triumvirali ſupplicio affici*

brario venas incidit: & obligari ſe paſſus, in eadem cuſtodia morbo periit. Idem.

1 *Per ſpeciem ſtudiorum.*] Doctus enim fuit, & ſcripta reliquit. Tertullianus De anima: *In Vitellii commentariis conditum eſt.* Idem.

Per ſpeciem ſtudiorum ſcalpro.] Scalprum inſtrumenti ferrei nomen eſt, quo plures artifices utuntur, ut *ſcalpra ſutoria* Horatio. & Cor. Celſus inter inſtrumenta chirurgica ſcalprum ponit. hic putarim accipi pro eo inſtrumento, quo ſtudioſi pennas acuunt, aut aptant. *Lupanus.*

2 *Puella adeo neſcia.*] Illa ipſa quæ ſponſa Claudii filio, ut hic notat Dio. *Lipſius.*

3 *Triumvirali ſupplicio affici virginem.*] Triumviri, qui aliàs Iudices capitales, prorſus iidem Romæ qui undecimviri Athenis. Munus eorum præeſſe carceri, punire damnatos: itemque cognoſcere de furtis admiſſiſque ſervorum aut ejuſmodi viliorum capitum ad Mæniam columnam. Quod idem in Athenienſibus fuiſſe, diſco ex Suida. Ἕνδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελουμένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κατακειμένων, ἐφ' ὧν ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Revard. 11. Var. & Fabrum, quæ non recoquam ego. Sed cur ait inauditum virginem adfici triumvirali ſupplicio, id eſt laqueo? Id quidem ita ceperim quaſi non ſimpliciter virginem dixerit, ſed impubem inveſtemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quàm ætati. Ita nec pueros interfici fas, niſi toga ſumpta & relatos in viros. Hinc apud Dionem ſcriptum, à Triumviris in proſcriptione juſſum puerum quemdam Togam virilem ſumere, ut ſcilicet jure poſſet interfici, l. XLVII. Καὶ ἄλλα τε, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. Appulejus II. apol. de puero præcoci malitia. *Hoc magis noxius, quod cum venia pernicioſus eſt: & nondum pœna, jam injuria ſufficit.* Quam cauſam & hic ſubeſſe arbitror, ut compreſſa devirginataque mulier videretur & plena annis. *Lipſius.*

Triumvirali ſupplicio.] Triumvirale ſupplicium, quo reus in carcere afficeretur, ideo Cornelius dicit, quod Romæ tres-viri capitales eſſent, qui carceris cuſtodiam haberent, ut cum ani-

affici virginem inauditum habebatur, à carnifice laqueum juxta compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis [1] *corpora in Gemonias abjecta.* Per idem tempus Asia atque Achaja exterritæ sunt, acri magis quam diuturno rumore, [2] *Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum.* & erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, [3] per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: [4] *quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum*, fingebant simul, credebantque. jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, [5] & inanium spe; cum auditum id Pop-

10

animadverti oporteret, interventu eorum fieret. Auctor Sext. Pomponius D. de origine juris. Cæterum quod hic ait de virgine, tam Dio Cassius, quam Tranquillus retulere, bujusque verba sunt: Immaturæ puellæ, *quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiata prius à carnifice, dein strangulata.* Vertranius. *Duumviri capitales* Tullo Hostilio regnante sunt creati propter occisam ab Horatio illo victore Curiatiorum sororem. postea uno addito *Triumviri* nuncupati. Horum mentionem facit Sallustius in conjur. Catil. & Tacit. in vita Agric. Animadvertendi in facinorosos talis ratio habebatur, ut primum ad Triumviros capitales crimina deferrentur, qui ad Prætorem delata referebant. Prætor vero consilium cogebat, & decretum consilii exequebatur. Valer. 5, 4, 7. *Lupanus.*

1 *Corpora in Gemonias abjecta.*] Sub Tiberio, inquit Suetonius, *nemo punitorum non est in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Necatum enim in carcere, magnis uncis in forum carnifices, ac inde in profluentem trahebant (ait Dio.) sive capite abscisso truncum rei corpus, sive strangulatus laqueo reus fuisset. Legimus autem & intelligimus ubique *Gemonias scalas*, in quibus corpora punitorum populus intueretur. Sed & Plin. 8, 40. *Gemonios gradus* ait. In eos cadaver projici & abjici dictum, quod ibi per paucos dies visum, in Tiberim abjiciebatur, cujus in ripa Gemoniæ essent. *Vertranius.*

2 *Drusum Germanici filium.*] Quem Tiberius in abdita palatii parte fame postea enecavit, ut post paulo dicetur: tum autem in custodia habebatur. *Muretus.*

3 *Per dolumque comitantibus.*] Muret. *per dolum comitantibus.* Sane si que retines, potius erat legi, *per dolumque comitatus.* Acidalius.

4 *Quippe lapsum.*] Forte, *elapsum.* Lipsius.

Quippe lapsum custodia.] Melius, ut opinor, scribatur, *Quippe elapsum custodia.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quippe elapsum custodia.* Non, *lapsum*, ut est in vulgatis. Nam illud *lapsum*, à librario factum, qui omisit literam, *e*, ob præcedentem alteram verbi, *quippe.* Vrsinus.

5 *Et inanium spe.*] Quis obsecro speret inania prudens sciensque? Nec

Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, [1] Achajam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, [2] Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, [3] ibi demum cognoscit, [4] sollertius interrogatum, quis

est ut si quis subtili expositione argutetur ipsum quidem ea, quæ sperabat, non habuisse pro inanibus, revera autem fuisse inania. nam ut sint, certe Tacito non sunt inter inania principatus & imperia, quo fanaticus hic adspirabat. Ergo potius legerim *immanium spe. Immania* pro rebus immanibus, quomodo solet neutro genere frequentissime uti: sicut 2, 39. *ad majora & magis præcipitia conversus.* Sumitur autem *immanis* pro magno, ingenti, arduo. Sic in dialogo de Orator. *immanes lacerti.* Hinc vulgata locutio, *immane quantum*, etiam nostro usitata, pro nimium quantum. *Freinshemius.* Nihil mutandum. Ille creditus Drusus, Germanici filius, imperium principatumque, quæ nunquam consequuturus erat, & sic inania sperabat. Vide historiam Libonis Annal. II. ubi eum *facilem inanibus* vocat Tacitus: idem est, ac si dixeris, facilem ad speranda inania, quæ, scilicet, nunquam sit impetraturus. Speraverat Libo habiturum aliquando se opes, quis viam Appiam, reginam, ut ille loquitur, viatum, pecunia Brundisium usque operiret. *Vana* illa vocat Tacitus, non quod vanæ essent tantæ opes, aut inter inania habendæ, sed quod frustra à Libone sperarentur. *Boxhornius.*

1 *Achajam quoque curabat,*] Ex decreto illo, lib. 1. quo *Achajam & Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit.* Lipsius.

2 *Toronæum Thermæumque sinum.*] Quorum ille ad Toronem Macedoniæ urbem; hic juxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. *Idem.*

3 *Ibi demum cognoscit.*] Locus inter mancos. Nec enim ubi aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post, *cognoscit*, ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato.* Id.

4 *Sollertius interrogatum quisnam foret, dixisse.*] Hæc doctissimo viro ea de causa mutila sunt, quod putet omissum, ubi, & quomodo deprehensus sit iste Pseudodrusus. Ego integra teor, & ostendam ubi tamen ea sub aspectum dedero. Sabinus iste adita Nicopoli, rescivit illum, de quo quæsitum venerat, ibi à quibusdam de suo statu interrogatum, respondisse, se patrem habere M. Silanum: ibidemque rescivit eundem (audito ejus adventu) à plerisque desertum navem ascendisse, tanquam Italiam peteret. quid eo postea factum sit, noster ingenue nescire se profitetur. *Salinerius.* Si fideliter hic locus ex Man. relatus ab iis fuisset, ut à me nunc, emendationibus opus non erat. Clarus jam sensus: Sabinum Nicopoli demum cognovisse, quod falsus ille Drusus, diligenter interrogatus, quisnam foret, dixerat, se M. Silano genitum: & quod multis sectatorum dilapsis, ascenderat navem, tanquam Italiam petiturus. Scripsit ergo hæc Tiberio Sabinus. In vulgatis, pro, *dixisse*, repositum fuerat, *dixit se.* hinc confusio, & duplicatus error, quia recentiores deinde pro, *interrogatum*, scripserunt, *interrogato.* Pichena.

2 M,

quisnam foret, dixisse, [1] *M. Silano genitum*: & multis sectatorum dilapsis ascendisse navem, tamquam Italiam peteret. scripsitque hæc Tiberio. [2] neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio facilis capessendis inimicitiis, & foro exercitus, *ut segnem Regulum ad opprimendos Sejani ministros* oblique perstrinxerat. ille nisi lacesseretur modestiæ retinens, non modo retudit collegam: sed *ut noxium conjurationis* ad disquisitionem trahebat. Multisque patrum orantibus, ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent. 11

1 *M. Silano genitum.*] Cujus gener fuit Caligula. *Muretus.*

2 *Neque nos.*] At repperetunt Zonaras & Dio, qui missum etiam ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antii celebrantem. *Lipsius*

C. CORNELII TACITI AB EXCESSU DIVI AUGUSTI ANNALIUM LIBER SEXTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Tiberii arcanæ & fædæ libidines. Multorum accusationes: interque eos M.Terentii equitis R. cujus libera & egregia defensio inserta. L.Pisonis Præfecti urbis mors & funus: & per occasionem de origine ejus muneris & progressu. De Sibullarum carminibus recipiendis consultatio: & quæ in iis cautio. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ. Germanici duæ filiæ nuptum datæ, L. Cassio, & M. Vinicio. Fæneratores accusati, repressæ usuræ. & liberalitate Cæsaris fides multorum refecta. Iterum accusationes majestatis: & uno edicto omnes conscii Sejanianæ conjurationis necati. C. Cæsar Caligula Claudiam uxorem accipit: ejus mores & callida simulatio in avum. Tiberii præsagium de Ser. Galbâ: & per caussam eam de Mathematicis aliquid & Thrasullo. Drusi Germanici filii miseranda mors: item Agrippinæ. Nerva Iureconsultus inediâ voluntariâ obiit. aliquot aliorum inlustrium mortes. Phœnix in Ægypto visa, & super eâ veterum narrationes ac judicia. Accusationes variæ & mortes. Parthorum legati in urbem venere, ad novum regem petendum. & Tiberius unum, deinde alterum misit. L.Vitellius Orienti præfectus: ejusque ingenium. Prælia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio & armis. At Romæ illustrium damnationes & mortes. Clitæ Cappadoces regi suo rebelles & repressi. Teridates rex dissidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Cæsar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore: ejusque morbus & mors. Gesta hæc annis circiter sex,

CN. DOMITIO. M. FURIO CAMILLO
SER. SULPICIO GALBA. L. CORNELIO SULLA
PAULLO FABIO PERSICO. L. VITELLIO
C. CESTIO GALLO. M. SERVILIO RUFO
Q. PLAUTIO. SEX. PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO
COSS.

[1] Cn. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar tramisso quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & sæpe in propinqua digressus, [2] aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, [3] *sellariorum* & [1] *spin-*

COMMENTARIVS.

[1] Initium sexti libri arbitrario hîc jure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur. non quia liqueret mihi initium in his demùm verbis faciundum: sed quia magnitudinem resque gestas æstimanti, ita videbatur. Denique ut scires saltem, hunc vulgò quintum librum in duos esse tribuendum. *Lips.*

2 *Iuxta Tiberim hortis.*] Hortos Cæsaris accipio, de quibus Horat.

Trans Tiberim longè cubat is prope
Cæsaris hortos.

Ii vicini Naumachiæ fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. c. LXXII. *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiæ hortos subvectus est, dispositâ statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret.* Vide iis de hortis & Sueton. Iulio, cap. LXXXIII. *Idem.*

Aditis juxta Tiberim hortis.] Horti Cęsaris qui prope naumachiam erant. Sueton. *Muretus.*

3 *Sellariorum & spintriarum.*] Vide si lubet Suetonium Tiber. c. XLIII. & Turnebum l. v. cap. 1. Qui tamen non satis explicant, cur Sellarii dicti à fœditate loci. Sed ego non violo te Pudor. *Lipsius.*

Sellariorum.] Sellaria loca sunt à sellis dicta, ubi domi sedebant, qui de re aliqua convenerant. apud Plinium. Sed accipi consuevit pro fornice, locisque voluptariis. Martialis: *In sellariolis vagus popinis.* quod ibi fere sedendo voluptatibus detur opera. Hoc autem significat hic, dum ait, *Ex fœditate loci.* Ferrettus. *Sellaria* ait Lævinus Torrentius, sunt sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ. Sic enim & *Sellaria* domus aureæ Neronis, apud Plin. 34. 8. & *Sellariola popina* apud Martial. ubi non in lectis, sed in sellis accumberent. Inde & *opifices sellularii* Livio. Ego *cellas* scio vocari meretricum casulas. Martialis: *Intrasti quo-*

[1] *spintriarum*, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpositique servi qui quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes; [2] & si retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, suaque ipsi 2 libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quasi recens [3] cognitis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces sententiæ dicebantur [4] in effigies quoque ac memoriam ejus: & *bona Sejani* [5] *ablata ærario, ut in fiscum cogerentur*, [6] tamquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Cassii, iisdem ferme aut paulum immutatis verbis adseveratione multa censebant;

ties inscripta limina callæ. Et Iuvenal. *Vltima callam clausit.* Et: *dubitas alta Chionem deducere calla.* Sueton. in Calig. c. 41. *Lupanar in palatio constituit, distinctisque, & instructis pro loci dignitate compluribus callis, in quibus matronæ, ingenuique starent, misit circum fora, & basilicas, nomenclatores, ad invitandos in libidinem juvenes, senesque.* Scribo igitur *callariorum*. Muretus. *Sellaria* loca sunt arcanarum libidinum, in quibus sellæ ad libidinem paratæ erant. *Lupanus.*

1 *Spintbriarum.*] *Spinthrias* aliter Cornelius, aliter Tranquillus accipiunt: hic enim, ex multiplici patientia ductum putat vocabulum: ille autem inquit, *monstrosi concubitus repertores, quos spinthrias appellabat.* Ferettus. *Spintbriæ* unde dicti sint, quæsivit Cœlius Lectionum 14. cap. 8. Mihi probabilis origo nominis est, ab *Spinturnice*, quam, inter aves quæ sit, Plinius 20, 13. scribit, non invenisse, qui se scire diceret: Santra putat eam Græcis σπινθαρίζειν dici. & Sextus Pomponius l. 17. *Spinturnix est avis genus turpis figuræ, occursatrix artificum, perdita Spinturnix.* Vertranius. *Spintrias* exponit Suetonius, monstrosi concubitus repertores. Spintriam vocatum Vitellium idem narrat: & Xiphilinus exponit πεπορνευκότα. Lego & hic *sphintriarum*. Sed hæc nescire præstat, ut mirer quosdam, tam diligentes in fœdissimo vocabulo investigando fuisse. *Muretus.*

2 *Et si retinerent.*] Malim: *& si reniterentur.* Rhenanus.

3 *Cognitis Liviæ flagitiis.*] Apicata, uxor Sejani, cognita morte filiorum, libellum scripsit, quo Livillæ facinora & flagitia aperuit. Deinde se exanimavit. Tiberius, & cæteros conscios, & ipsam interfecit. Sunt tamen qui dicant ei, propter Antoniam matrem, ignotum esse, sed eam ab Antonia necatam. Dio. *Muretus.*

4 *In effigies quoque ac memoriam ejus.*] Crebra talium mentio: disce semel hunc morem, si placet, è nostro EXCVRSV, in *A.* Lipsius.

5 *Ablata ærario ut in fiscum.*] *Ærarium*, populi Romani est: *Fiscus*, Imperatoris. infra paulo post: *Signatum argentum fisco, vel ærario attinebatur.* Ferrettus.

6 *Tum rettulere Scipiones.*] Stigmatias locus non frustra. Desunt enim quædam. Vel hoc argumento, quod rettulisse Scipiones dicit. ac relatio Consulum erat, censio tantùm Senatorum. Possit si fortè, legi: *ut in fiscum cogerentur coss. rettulere. Scipiones hæc, & Silani & Cassii,* &c. Sed ut tectum sit, non sanatum vulnus. *Lips.*

Tum

bant; cum repente Togonius Gallus, [1] dum ignobilitatem

Tum retulere Scipiones.] Faernus legebat: *Tum de se retulere Scipiones* &c. Vrsinus. Deesse quædam Lipsius putat; idem tamen tegere, si non sanare, vulnus tentat: *ut in fiscum cogerentur Coss. retulere. Scipiones hæc & Cassii* &c. Consulum enim relatio tantum, censio Senatorum. At ego non deesse, sed superesse etiam quædam contenderim. Verba *tum retulere* omnino supervacua & tollenda. Nihil enim hic de relatione, cujus ex sola mentione argumentum defectus Lipsius sumebat: sed de sententiarum dictione, quæ in relationibus Consulum, captata occasione, sive etiam præter rem, à Senatoribus usurpabantur. At aliquis Tacito non assuetus cum hiare sermonem putaret, has voculas de suo inseruit. Plena enim oratio, si quod necesse est, ad illa ipsa verba, *Et bona ablata ærario ut in fiscum cogerentur*, ex superioribus ista mente repetas. *sententiæ dicebantur.* Locum ergo totum sic scribo: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur. Scipiones hæc & Silani & Cassii* &c. Acidalius. Nimiam corrigendi libertatem sibi antiquiores Criticos sumsisse, vel hic locus exemplo sit. qui cum corrupte in Man. legatur, *tam referret Scipiones*, reposuerunt, *tum retulere Scipiones.* Hinc interpretes torquebantur ac de magno aliquo defectu suspicabantur, donec ego in Notis prioribus, de scriptura vetere fidem faciens, viam perspicacissimo Lipsio aperui ad veram emendationem. Is enim nuper restituit: *tanquam referret, Scipiones.* ut scilicet Tacitus irrideat vanitatem sententiæ: quandoquidem, & ærarii, & fisci pecuniæ, illo ævo, in Principis potestate essent. Nec nimia mutatio videatur, *tanquam*, pro, *tam*, cum similes lapsus in eodem Man. observaverim: præsertim lib. 1. ubi legitur, *quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira:* Man. habet, *quam Tiberio.* Hanc egregiam Lipsii correctionem ego aliquantulum distinctione juvi, punctum post verbum, *referret*, apponens: ut deinde sequatur, *Scipiones hæc, & Silani:* quasi dicat, Tales ineptiæ à talibus viris pronunciabantur. eosque derisionis causa, multitudinis numero appellat: magna videlicet Senatorum nomina. *Pichena. Referre* non semper significat relationem incipere, quod proprium consulis est, sed nonnunquam dicere, proferre. Tac. 5. Ann. *Referat u patri ac fratri.* Et lib. 4. ann. *ii namque, ut retuli.* Quapropter missa doctissimi viri dubitatione, hæc vindicemus à nota corruptionis. Prius (ut par erat) CN. Domitius & Camillus Scribonianus consules ejus anni, *retulere*; hoc est quæsiere senatorum sententias de memoria Liviæ & de bonis Sejani: post illa quisque senatorum censet, *atroces sententiæ dicebantur.* Scipiones, Cassii, Silani cum ad eos ventum est, in idem conveniunt. At ecce dum hæc ego refingo ut politiora vulgentur, prodeunt in publicum notæ Curtii Pichenæ, docti viri & diligentis, quibus affirmat in MS. Florent. legi, *tam referret Scipiones.* Obstupui, cum putans bona fide transcriptum à Beroaldo fuisse, & utcunque miratus sum, non animadvertisse, quam leviore castigatione hæc in integrum restitui potuissent, *tū referre Scipiones*, pro *referebant.* Inde sequitur, *censebant.* Salinerius. *Tanquam referret.* Lectio Lipsii est, non scriptura Taciti. MS. habet, monente Pichena: *jam referret.* Vnde facile est sua verba Tacito restituere: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum redigerentur, jam refertur. Scipiones hæc & Silani* &c. *Boxhornius.* Vere Lipsius & Pichena: nugantur alii. *Gronovius.*

1 *Dum ignobilitatem suam.*] Litteras *B* & *V* crebro permutari nemo

tatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. Nam principem orabat *deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem ejus defenderent.* crediderat nimirum epistolæ, *subsidio sibi alterum ex consulibus* poscentis, *ut tutus à Capreis urbem peteret.* Tiberius tamen ludibria seriis permiscere solitus egit gratias benevolentiæ patrum: *sed quos omitti posse? quos deligi? semper ne eosdem? an subinde alios? &* [1] *honoribus perfunctos, an juvenes? privatos, an è magistratibus? quam deinde speciem fore, sumentium in limine curiæ gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret.* Hæc adversus Togonium, verbis moderans: [2] neque ultra abolitionem sententiæ suadere. At Junium Gallionem, qui censuerat, *ut prætoriani actis stipendiis, jus apiscerentur* [3] *in quatuordecim ordinibus sedendi*, violenter increpuit; velut coram rogitans, *quid illi cum militibus?* [4] *quos neque dicta*

est qui nesciat, id hoc quoque loco accidisse suspicor, atque in causa fuisse, cur pro vocabulo, quo Tacitus usus fuerit, infiritium legatur, quanquam sensu haud dissimili. Scriptum, inquam, fuisse suspicor, *dum novitatem suam*, ex quo alii primo *nobilitatem*, & cum id respueret sensus, *ignobilitatem* finxerint, cum retinendum fuisset *novitatem*. qua voce usus Seneca apud nostrum 14, 53. *Inter nobiles & longa decora praferentes, novitas mea enituit.* Cum autem nullus liber hanc conjecturam juvet, nihil statuere possum de lectione hujus loci, sed tantum significare suspicionem meam, si forte aliquando membranæ cujusdam subsidio possit firmari. *Freinshemius.*

1 *Honoribus perfunctos, an juvenes?*] Quidam ergo in Senatu, honoribus nondum functi. Quod manavit ab Augusto: *qui liberis Senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protenus virili toga latum clavum inducere, & Curiæ interesse permisit.* ait Sueton. Aug. c. XXXVIII. Tacitus Annali XIII. *Iulius Montanus Senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset.* Plura ibi. *Lipsius.*

2 *Neque ultra abolitionem sententiæ suadere.*] Hoc est, nihil aliud præter sententiæ abolitionem, suasit: nec eo ulterius progressus est. quasi dicat: Togonium non violenter increpuit, ut postea Iunium Gallionem. *Pichena.*

3 *In quattuordecim ordinibus sedendi.*] Tamquam equites essent. Caussam sententia sumpsit à Primipilaribus, qui functi militia, Equites censebantur. Simile volunt in Prætorianis. Vide me in Milit. lib. II. Dial. VIII. *Lipsius.*

4 *Quos neque dicta Imperatoris.*] Hæret sententia, fortasse explicanda, si legas: *dicta non Imperatoris*: negatione inserta. *Idem.*

Neque dicta imperatoris.] Forte, *neque dicta nisi imperatoris.* Rhenanus. Vocem *imperatoris* inducit Lipsius, Muretus legit *edicta.* Neutrà adhuc plane adsentior. magis tamen Lipsio. Sed fuerit forte etiam, *quos neque*

dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Sejani quæsitam? qua rudes animos nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret. hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, [1] delecta Lesbo, insula nobili & amœna, retrahitur in urbem, [2] custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar

neque dicta nisi imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore. Acidalius. Ejicienda vox importune repetita, ut fiat: *quos neque dicta neque præmia nisi ab imperatore accipere fas esset.* Grotius. Corrigo, *quos neque dicta nisi imperatoris neque præmia* &c. *Harlaus.*

1 *Delecta Lesbo insula.*] Ex antiquo Jure notandum, èque ruderibus veteris juris, quod qui damnatus erat in Insulam, insula non nominata, haberet facultatem eligendi, in quam insulam trajiceret. Sic Milo delegit Massiliam. Dio lib. 40. Et ita capiendum quod in historia Ecclesiastica Theodoreti scribitur cap. 15. lib. 1. Constantium damnato Liberio Papa, interrogasse eum, *in quem locum placeret secedere.* Sunt enim quidam qui relegantur in insulam, adjecto insulæ nomine, vel in eam insulam, quam princeps adsignaverit. l. 1. de off. præfecti urbi. Sunt alii, qui simpliciter relegantur, non adjecto relegationis loco, ut l. 6. de interdict. & releg. Et iis arbitrium relinquitur eligendi, in quam velint insulam abscedere. *Aurel.*

2 *Custoditurque domibus magistratuum.*] Præter carcerem & custodiam militarem, custodia alia duplex: Apud Magistratus, & Apud vades. Apud Magistratus, cum reus Consuli, Prætori, Ædili (interdum & Senatori, etiam non è Magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum, eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catilinario: *Senatus decrevit uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Cn. Terentio Senatori traduntur.* Cicero in Bruto: *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* quasi si alia illa, servilis. Iulius Firmicus: *In custodia quandoque, sed libera exponetur.* Et sane hæc Libera, digniorum tantum & plerumque Senatorum. Hieronymus contra Vigilantium: *Sint ergo non tetro aliquo carcere, sed amœna & libera custodia, tamquam patres quidam ordinis Senatorii.* Dio optime lib. LVIII. de Asinio Gallo: qui hanc custodiam, φυλακὴν ἄδεσμον vocat, id est liberam & sine vinclis. additque, προσέτι γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ πρὸς τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί, ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. Id est, *Custodiebaturque semper à Consulibus, nisi cum Tiberius Consul esset. tunc enim à Prætoribus observabatur, non hercle ne effugere, sed ne mori posset.* Sidonius 1. Epist. de Arvando: *In Capitolio custodiebatur à Flavio Asellio hospite, Comite sacrarum largitionum.* Custodia apud vades, cum eorum periculo fidejussoribus reus tradebatur. Tacitus lib. V. *Nec aliud periclitantibus subsidii, quam in*

 car-

ſar [1] Sextium Paconianum prætorium perculit, magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium ſecreta rimantem, delectumque à Sejano, cujus ope dolus C. Cæſari pararetur. quod poſtquam patefactum, prorupere [2] concepta pridem odia, & ſummum ſupplicium 4 decernebatur, ni [3] profeſſus indicium foret. Vt vero [4] Latinium Latiarem ingreſſus eſt, accuſator ac reus juxta inviſi, gratiſſimum ſpectaculum præbebatur. La-tia-

conſtantia fratrum fuit, qui vades exſtitere. Clariuſque de eadem re Suetonius Vitell. cap. 11. *Publius poſt Præturæ honorem inter Sejani conſcios arreptus, & in cuſtodiam fratri datus.* Vlpianus l. 1. De cuſtod. reorum: *De cuſtodia reorum æſtimare Proconſul ſolet, utrum in carcerem recipienda ſit perſona, an militi tradenda, an fidejuſſoribus committenda.* Symmachus l. 1. Epiſt. *Statui ut Felix vadibus, qui Fulgentio non eſſent cogniti, traderetur.* Lipſius.

1 *Seſtium Pagonianum.*] Sextius Paconianus ſcribitur infra: *Nec diſpares Trebellieni Rufi & Sextii Paconiani exitus.* Idem.

2 *Per idem odia.*] Emendo, *concepta pridem.* Idem.

Concepta per idem odia.] *Pridem* quoque Faernus, & Pichena. Hic *per idem* idem eſt, ac ſi dixiſſet iiſdem de cauſis: nam ob crebras accuſationes & dolos, omnibus erat inviſus. *magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium ſecreta rimantem.* nec tamen reus ab iis peractus eſt, quod iſte Paconianus inter illos erat, de quibus jam dictum legimus: lib. 4. Ann. *nam ut quis diſtrictior accuſator, velut ſacroſanctus erat.* quos nefas ab aliis, quam ab Imperatore, peſſundari. *qui ſcelerum miniſtros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus veteres, & prægraves afflixit.* qui cum jam aperte Paconiano immineret ſumta occaſione ruunt omnes, proferuntque odia dilata, & morti eum mancipaſſent, niſi indicii profeſſione ſeſe inde exemiſſet: ſubdidit autem reum hujuſmodi facinoris Latinium Latiarem, qui patribus æque atque ipſe inviſus erat. *Salinerius.* Nugatur cum ſua ſibi explicatione, ut ſæpe. *Gronovius.*

3 *Profeſſus indicium foret.*] Alios ſcilicet accuſavit. Obſervandum igitur, propoſitam impunitatem reis, qui indicio ſuo alios ſibi reos ſubſtituiſſent. *Pichena.*

4 *Ingreſſus eſt accuſator Acrius.*] Reſtitui non male, *aggreſſus eſt, accuſator ac reus juxta inviſi.* Paconius & Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculſo Paconio à Cæſare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari. *Lipſius.*

Latinium Latiarem ingreſſus eſt accuſator, acrius juxta inviſi.] Suſpicor ſcribendum & diſtinguendum: *Latini Latiaris ingreſſus eſt accuſator Acrius, juxta inviſi.* nam plane novum eſt *Latinium Latiarem ingreſſus*, pro, actionem Latini Latiaris, id eſt, contra Latinium Latiarem ingreſſus. Quod noſtram conjecturam adjuvet, ſic rurſum loquitur lib. 16. *Atque interim Oſtorius Sabinus Sorani accuſator ingreditur.* Rhenanus. *Latini Latiaris ingreſſus eſt accuſator, &c.* & ſic legebat Daneſius. Item, *præbebant*, magis placeret, quam *præbebatur*, ſi pro, *Acrius*, reponatur, *ac reus.* ut totus locus ita legatur: *Accuſator, ac reus, juxta inviſi, gratiſſimum ſpectaculum præbebant.* Vtli-

tiaris, ut rettuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, *cur mutua* [1] *accusatione intenta, nunc silerent?* [2] *metum prorsus & noxiam conscientiæ pro fœdere haberi; at non patribus reticenda quæ audivissent.* Regulus [3] *manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum:* Trio *æmulationem inter collegas, & si qua discordes jecissent, melius oblitterari,* respondit. Urgente Agrippa, [4] Sanquinius Maximus è consularibus oravit senatum, *ne curas imperatoris, conquisitis*

Vrsinus. *Ire in aliquem* dicitur de accusatore. Cic. ad Att. lib. ep. 7. *equidem antequam tuas legi litteras, in hominem ire cupiebam.* quod ex sequentibus magis clarescit. *quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem.* loquitur de Clodio. Idem cur non in verbo, *gradior?* *ire* enim & *ingredi* eos etiam signat, qui verba faciunt. Terent. Adelph. *Mane scio: istuc ibam.* Virg. 6. *Pater Anchises lacrimis ingressus obortis.* At hic non, *gressus est in Latiarem,* sed *ingressus est Latiarem.* Heus tu cur Plautus: *Circumduce hasce ædes:* & non *duce circum hasce ædes?* Sinamus igitur castigationes, quas hic doctissimus vir commentus est. *Salinerius.* Eleganter Lipsius, quomodo & Muretus notaverat. Sed idem Lipsius male, quod *aggressus* mutat. *Ingressus est* valet, cœpit, nempe indicare. Sic sæpe alibi absolute hoc verbum magna cum gratia, lib. 11. *Ingressus defensionem* &c. non procul ab initio. lib. 16. *Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur orditurque de amicitia Rubellii Plauti* &c. At ego lubenter ad concinnitatem majorem, verba velim transponere: *Vt v. Lat. Lat. ingressus est, gratissimum spectaculũ præbebatur, accusator ac reus juxta invisi. Latiaris ut retuli* &c. Quo ordine Tacitum scripsisse. ego pro me certo credo, nec idem affirmare aliis dubitarim. *Acidalius.* Lipsio prorsus assensi, qui emendavit, *accusator ac reus juxta invisi:* Corrupte antea, atque inepte, *accusator Actius, juxta invisi.* Deinde fortasse melius ex Mureto, *præbebant.* Sed vulgata lectio minime spernenda. *Pichena.*

1 *Accusatione intenta.*] Sic lib. 5. *ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula.* Pichena.

2 *Metum prorsus & noxam.*] Si examinas, stabis à Groslotio legente: *noxa conscientiam.* Ego etiam velim, *habere.* non, *haberi:* sententiâ volente. *Lips.*

Et noxam conscientiæ.] Puto emendandum, *noxa conscientiam.* Muretus. Non ego Grosslotio dissentio, qui elegantissime & *noxa conscientiam.* Posse tantum dico etiam, *metum prorsus ex noxa conscientia,* vel potius, *ex noxa conscientiæ.* Sed non æque eleganter. *Habere* cum Lipsio an *haberi* cum vulgo scribas, puto nihil interesse. *Acidalius.* Hæc manuscripti lectio, *& noxiam conscientiæ.* Nec vulgatã sperno: *& noxam conscientiæ.* Sed fortasse melius, *& noxiam conscientiam.* Pich.

3 *Manere tempus ultionis, seque coram.*] Neque hoc muto. Satis enim clarum. clarius tamen: *Regulus, manere tempus ultionis se, quippe coram principe excusaturum.* Acidalius.

4 *Sanquinius maximus.*] Verius ut grandiori littera notes, *Sanquinius Maximus,* ut sit ejus gentis cognomen

sitis insuper acerbitatibus augerent : sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem [1] inter ganeam ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messallinus saevissimae cujusque sententiae auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, [2] argui-

men. Nam maximum aevo inter Consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus demùm fuit ante annos quattuor, Vrbis anno DCCLXXXI. Praefectum urbis eum fuisse comperior sub Cajo, ex Dionis corruptis verbis, libro LIX. Τεσσάρων δὲ ἡμέρας ἦρξε, (Cajus videlicet) καίτοι Λουκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἐξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σαβῖνος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο. scribe, Σαγκίνιος, & hunc cape, qui tunc Praef. urbi & secundùm Consul. Praefuit & inferiori Germaniae, ex Tacito lib. XI. *Chauci nullâ dissensione domi, & morte Sanquinii alacres.* Lipsius.

1 *Inter ganeam ac stupra.*] Vulgo, *ganeum.* utrumque recte. Sed MS. sequi malui. sic lib. 3. *ventris, & ganea paratus.* Pichena.

2 *Arguitur pleraque C. Caesarem.*] Ne hunc quidem locum, ex Aedilitio edicto, perhibeo sanum integrumque. Remedium aliquod, si legas : *Arguitur pleraque : C. Caesarem quasi incesta virilitatis, & cùm die natali Augustae inter sacerdotes epularetur novemdialem eam caenam dixisset*, ut, inquam, τὸ *dixisset*, reducas etiam ad priora, statimque eodem exemplo legas, *addidisset.* Sed metuo ut haec, cum Aristophane, sit συκίνη ἐπικουρία. Lipsius.

Arguitur pleraque C. Caesarem quasi incesta.] Distinxi : *Vbi primum facultas data, arguitur pleraque*, hoc est, in plerisque; Graeca constructio est; apud historicos tamen solennis.. Quod vero sequitur, *quasi incesta virilitatis*, legerim, *quasi incestae virilitatis.* hoc ideo dixit, quod C. Caesar propriarum sororum stupro non abhorruit. *Rhenanus.* Videtur scribendum : *In C. Caesarem*, &c. nam paulo post habetur : *seu composuerat quadam in C. Caesarem, ut impudicum.* Vrsinus. Deest vox aliqua, bariolabar, sed forsan Phoebo parum favente. *Arguitur plorasse C. Caesarem, quasi incesta virilitatis.* Moris enim, simulato fletu, ea prosequi, quibus invidiam & odium faciebant. Sueton. Cal. 38. *Prolataque Divorum Iulii & Augusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.* Tacit. 4. Hist. 45. *Planctum & lamenta & supremorum imaginem praesenti sibi circumdata.* Gruterus. Lipsius in hunc locum nihil sani. Vnius particulae *in* additione Muretus pulcherrime plagam hanc poene desperatam sanat : *Arguitur pleraque in C. Caesarem quasi* &c. Nihil verius. & convenit reliqua structura optime, quam nimis torquet & contorquet Lipsius. *Acidalius.* Transmarinae munditiae non advertere doctiss. virum : qua de causa eum ad emendationes confugisse videmus. *pleraque* pro *plerumque.* Sic Thucydides νεώτατος, στεφίστατος. quod noster post Virgilium non semel imitatus est : *Falsa exterritum.* At Poeta lib. 9. *Caetera parce puer bello.* Cotta autem semel tantum dum caenaret, eam *caenam* dixit

guitur pleraque; Cajum Cæsarem [1] quasi incestæ virilitatis, & cum [2] die natali Augustæ [1] in-

dixit *novemdialem*, at Caligulam sæpius eo nomine sermonibus distulerat. *Incesta virilitatis*, id est incestificus, sive incestuosus: idque verbi non solum tangit flagitia, quæ in affines committuntur, sed extenditur etiam ad quascunque nequitias, quæ cum extraneis exercentur. Plaut. *Neque eam incestavit unquam.* amplectitur etiam τὰ παιδικὰ. Liv. lib. 8. *primo perlicere adolescentem sermone incesto conatur.* Si κυρίως accipimus, ut Propert. l. 3. El. 2. *incesti meretrix Regina Canopi.* Quod ibi fratres assuescebant corporibus sororum; Audi Sueton. Cal. 24. *cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit.* Si παιδεραστικῶς, uti jam diximus, ejusdem hæc lege. cap. 36. *pudicitiæ neque sua neque aliena pepercit.* Denique si posteriore interpretamento jocum exigis, his te absolvo: ætas Caligulæ è pusionibus excesserat, sed nihilo magis jam vir suæ pudicitiæ parcebat: hinc acute, & vere, *virilitatis incesta.* Salinerius. Divinabam leniter, an minus corrupte legatur: *arguitur plura: quod C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis.* plura enim, id est, tria erant, de quibus arguebatur. Sic paulo infra dixit: *statuendi de Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat.* Quod autem Lipsius emendavit, *incertæ virilitatis*, confirmatur à Seneca de Provid. cap. 3. ubi, *dubiam virilitatem*, dixit: *excisæ virilitatis, aut dubiæ.* Pichena. Videor mihi reperisse scomma istud, & legendum esse *Cajam Cæsarem, quasi incertæ virilitatis.* nimirum mollitiem objecit Cajo (quomodo & Vestilius infra 6, 9.) & quasi dubius pro viro eum an pro femina haberet, utrumque hoc dicterio complexus est, Cæsarem appellans virili genere, & femineo *Cajam* pro Cajo. Quæ quidem nominum mutatio haud raro usurpata in exprobranda vel ignavia vel mollitia. Homer. Il. 2, 235. Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί. unde Virgil. hausit *O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges.* Sic apud Suet. in Cæs. 49. Bibulus Cæsarem *Bithynicam reginam*; apud Xiphilinum in Nerone, Bunduica Neronem pro Domitio *Domitiam* (ut hic pro Cajo *Cajam*) appellarunt. Simili dicterio utitur Owenus acutus epigrammatum scriptor, in virum muliebrem & uxorem virilem: *Grammatici fugite hinc, hæc vir, & hic mulier.* Freinsh.

1 *Quasi incestæ virilitatis.*] Constabit sententia jocusque, *Incertæ virilitatis.* Atque ita scribe. sic alibi, *Abdus ademtæ virilitatis.* Notat autem Caligulam quasi ambiguè virum, quique, ut Suetonius ait, pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercerit. Infrà: *Sive composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive facto habita fides.* Iocus aliquis in verbis: quasi dicas Androgynum eum fuisse, ἀμφότερον ἀφροδίτην τηρούμενον. *Lipsius.*

2 *Die natali Augustæ.*] Imò verò, *Augusti.* Liviæ quidem natalem post mortem ejus epulo ludisve celebratum non invenio. Nec verò Tiberius, aliàs haud pronus in matrem, id permiserit: cùm etiam minores quosdam honores à Senatu ei decretos vetuerit abrogaritque. Dionem vide, ubi de iis quæ Liviæ decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cujus vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea quæ scripsi, de Augustalibus ludis ad l. 1. *Idem.*

Die natali Augusti.] Sic reposui, auctore Lipsio; antea, *Augustæ*, contra historiæ fidem. *Pichena.* Assensum eis præbere non possum, qui deleto *Augustæ* repositum eunt *Augusti*, non quod

[2] inter sacerdotes epularetur, * *novendialem* eam *cœnam* dixisse:

quod probari queat, natalem Augustæ epulo ludisve celebratum post mortem: sed quia probari nequeat, dixisse isthæc Messalinum, mortua jam Livia. protulisse potuit aliquot annis ante, & nunc demum tamen accusari convincique; quod prius rabido isti cani quivis obviam occedere metueret. Sic se rem habuisse, satis innuit Tacitus, dum præmittit: *ubi primum facultas data.* Præterea nescio an Cotta hic alluserit ad *epulas novendiales*, quod ante novem dies multi forte à Tiberio interfecti: neque enim verosimile est adsentatorium mancipium voluisse incurrere indignationem aliquam justam dicterio liberiori; quam heic vix vitasset. Forsan *epulas* vocat *novendiales*, quod taciturnum plane esset convivium, ob metum; dum alter alterum suspectat. Plane Senec. lib. 3. de Benef. 26. *Sub Tiberio Cæs. fuit accusandi frequens, & pene publica rabies.* &c. Ipse Tacitus eodem libro cap. 7. *Cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent* &c. At in cœna ferali, æque ut in exsequiis omnia muta fuisse ac tacita, probarem, nisi alterius esset loci. Interim videatur Tac. lib. 4. Hist. 61. *Gruterus.* Non me movent rationes à Viro doctiss. adductæ, quin potius libris, in quibus nulla diversitas à quoquam indicatur, adhæream in re haud quaquam absurda. Cur enim matris suæ natalem celebrari ægre tulerit Tiberius, qui suæ quoque originis quodammodo initium fuit? nec magis ad rem pertinet, quod apud historicos de natali ejus nil reperiatur: quot enim res majoris multo momenti perierunt? *Freinsh.*

1 *Inter sacerdotes epularetur.*] Observa ergo illo die epulum fuisse, &, ut apparet, per collegia. Dio auctor, Senatores tunc convivatos in Capitolio. lib. LIV. Τὰ γενέθλια, inquit, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλλος ὁ τοῦ Ἀντωνίου υἱὸς ταῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε. Καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν, κατὰ δόγμα αὐτῆς, εἱστίασεν: *Natalem Augusti Iulus Antonii filius, tunc Prætor, celebravit Circensibus & Venatione. Senatum etiam & ipsum Augustum, ex decreto patrum, epulo excepit in Capitolio.* Videtur idem scriptor hoc Convivium extendere ad vulgus etiam hominum, libro eodem infrà: Καὶ αὐτὸν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα, ἀνδριᾶσί τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τῷ, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δοῦναι. *Et ipsum* (Augustum) *ob hæc & alia merita, cùm statuis ex ære collato honorarunt, tum etiam isto, quod permiserunt, ut ii, quibus uxor non esset aut quibus vir deesset, spectare nihilominus una cum aliis & convivari in Natali ejus possent.* Sed fallor, aut hoc de iis tantum, qui quæve Senatorii gradus. Post Principes servarunt, imò lætitiam ejus diei etiam auxerunt. D. Maximus quædam mihi suppeditat sine prævaricatione non omittenda, Sermone in Vigiliis Natalis Dominici. *Lætitia quanta sit,* inquit, *quantúsque concursus cùm Imperatoris mundi istius Natalis celebrandus est, benè nostis. quemadmodum Duces ejus & Principes, omnes etiam militantes, accurati sericis vestibus, accincti operosis cingulis auro fulgente preciosis, ambiant solito nitidiùs in conspectu regis incedere.* Et paullò posteriùs: *Deinde, quia in die Natalis sui sciunt eum largum futurum ac donaturum plurima vel ministris suis, vel his qui in domo ejus abjecti putantur & viles: tantò priùs thesauros ejus replere divitiarum varietate festinant, ut in quantum erogare voluerit, in tantum prærogatio copiosa non desit, & antè voluntas donandi deficiat quàm substantia largiendi. Hæc autem ideò sollicitè*

licitè faciunt, quia majorem sibi remunerationem pro hac sollicitudine sperant futuram. Quibus in postremis, nota mihi morem donandæ stipis Principi; natum, ut opinor, ex more Augusti, qui Kalendis, & aliàs solitus largiter munera capere & dare. *Lipsius.*

† *Novemdialem eam cœnam.*] Caussam joci paulò altiùs petendum. Mortuis, ritu Romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis justa, ludi, epulæ, inscriptio, & funeri finis. Donatus Phormione: *In nuptiis septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poëtæ alludunt. Ut Virgil.

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

Ut Statius in Archemori funere:

Roscida jam novies cælo dimiserat astra (Lucifer.

Et ab ea mente Iustinianus in Novella quadam scribit, *in nonum diem fieri μνήμας defunctorum.* Glossæ: *Novemdialia, Ἐννάτα ἐπὶ νεκροῦ ἀγόμενα.* Augustinus in Genesim: *Nescio utrùm inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos Novemdial appellant.* Nono ergo illo die, præter alia, cæna funebris epulæque. Iulius Obsequens: *In sacro Novemdiali cœna deæ posita, a cane adesa, antequam delibaretur.* etsi ambigo an id ad sacrum Novemdiale referendum; quod solitum fieri (instituit Tullius rex, de quo Livius abunde lib. I, post lapidum imbrem. Tertull. de Testimonio animæ: *Vocas securos mortuos, siquando extra portam cum obsoniis & mattiis* (aliquid Suidas in Ματτύης.) *tibi potius parentans ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis.* Idem de Resurrectione carnis: *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit: iisdem ignibus & promerens & offendens.* Eam vocat Appulejus Cœnam feralem lib. IV. Florid. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent.* Et Iuvenalis,

—— *dimidio constrictus gammarus ovo*
Ponitur, exiguâ feralis cœna patellâ.

Vbi nota ova (quia adhiberi ad lustrationem solita) videri in ejusmodi cœnis tralaticia fuisse, uti lentem & salem: Ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθεσιν τοῖς νέκυσιν, ait in Crasso Plutarchus. Licet in Appiani Parth. eadem narrantis, Φακοὺς καὶ μάζαν. lentem & libum. Sanè certos quosdam cibos proprios fuisse huic mortuali cœnæ, docet etiam Xiphilinus in Domitiano, ubi de simulato illo sepulcrali epulo: Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ᾽ ὅσα περ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σποδίτοις ὁμοίως παρετέθη. Hanc cœnam Silicernium vocatam, docent Nonius, Festus. & Tertullianus: *Quo differt ab epulo Iovis silicernium? à simpuvio obba? ab aruspice pollinctor?* Hunc morem transisse ad Christianos etiam Augustinus narrat & leviter excusat, De civit. Dei lib. XX. cap. ult. *Quicumque*, inquit, *epulas suas eo* (ad sepulchra martyrum) *deferunt: quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicumque id faciunt, eas cùm apposuerint, orant, & auferunt ut vescantur.* Et lib. VI. Confess. cap. II. de matre sua. *Cùm ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes, & panem & merum attulisset.* addit mox, vetitum ab Ambrosio, *quòd illa parentalia superstitioni gentium essent simillima.* Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali IX.

—— *ignoscenda tamen puto talia, parvis . . . . .*
Gaudia quæ ducunt epulis, quia mentibus error
Irrepit rudibus: nec tanta conscia culpæ
Simplicitas pietate cadit, malè credula sanctos
Perfusis halante mero gaudere sepulcris.

Vbi rusticulos suos in Italia excusat, quòd usi vel abusi per simplicitatem,

vo-

dixisse : [1] querensque de potentia [2] Manii Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse, *illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* [3] neque cuncta à primoribus civitatis revincebatur : iisque instantibus ad imperatorem provocavit. nec multo post litteræ adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito *inter se atque Cottam amicitiæ principio, crebrisque ejus officiis* commemoratis, *ne verba prave detorta, neu [4] convivalium fabularū simplicitas in crimen* 6 *duceretur*, postulavit. Insigne visum est earum Cæsaris litterarum initium. nam his verbis exorsus est : *Quid scribam vobis P.C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, [5] dii me deæque pejus perdant quam perire*

veteri gentilium more ad sepulchrum ipsum D. Felicis. Legam, *pietate caret.* Ad eas ergo novemdiales epulas hîc allusum. & cùm natalis Augusti celebraretur, dies lætus auctorque vitæ, videri sibi Cotta ferales potiùs eas epulas dixit. sive quia ille natus, exitii caussa multis; sive quia ante novem fortè dies, multi à Tiberio animadversi interfectique. Quod placet. & mirum ni exciderit is jocus (verior liberiorque quàm ut Cottam deceat) post stragem Sejani. Non absimile Plauti illud : (*diem*

Cocus ille nundinalis est, in nonum
Solet ire coctum.

id est, Feralis novemdialisque, & qui mortuis tantum parat in cænam. ut præit nobis benè Festus. *Idem.*

Novendialem eam cænam.] *Novendiale sacrum* erat mortuorum : itaque accusatus fuit, quod natales Augustæ epulas, *cænam mortuorum* appellasset : tamquam fuisset is ortus feralis atque exitiabilis. *Ferretus.*

1 *Querensque de potentia.*] Ex MS. restitui verbum, *querensque.* Vulgo, *querentemque.* Recte ergo Lipsius monuit legendum, *dixisset*; ac deinde, *addidisset.* ut nos in textu correximus. Male antea, *dixisse*, & *addidisse.* Pich.

2 *M. Lepidi.*] Manii, ut sæpè. *Lips.*

3 *Neque cuncta à primoribus.*] Sic fideliter ex Man. tamen in vulgatis repositum fuit : *neque cunctatius.* Primum ambigo, nam proba fortassè vetus lectio : ut intelligatur, non omnia illa tria, quæ Messallino objecta fuerunt, convinci à primoribus civitatis potuisse. Sed antecedentia & sequentia contrarium suadere videntur. itaque levissima mutatione legerem, *eaque cuncta.* id est, de iis cunctis revincebatur . eadem figura dictum, qua paulo supra : *arguitur pleraque.* & infra : *adlevatur animum.* Similem fere locutionem habes lib. 2. hist. *eaque cuncta per idoneos ministros* &c. *festinabantur.* Pichena. Optime videtur conjecisse socer meus, *eaque cunctas* certe sensus hoc clamat. *Freinsh.*

4 *Convivalium fabularum simplicitas.*] Sen. 3. Benef. cap 26. *Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas jocantium.* Aurelius.

5 *Dii me, deaque.*] *Postremo semet ipse pertæsus tali epistolæ principio tantum non summam suorum malorum professus est*, &c. Sueton. Tiber. 68. *Muretus.*

ſua *vire quotidie ſentio, ſi ſcio.* Adeo facinora atque flagitia ipſi quoque in ſuppliciũ verterant. Neque fruſtra [1] præſtantiſſimus ſapientiæ [2] firmare ſolitus eſt, ſi [3] recludantur tyrannorum mentes, poſſe aſpici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita ſævitia, libidine, malis conſultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non ſolitudines protegebant, quin tormenta pectoris ſuaſque ipſe pœnas fateretur. Tum facta patribus poteſtate ſtatuendi de *Cæciliano ſenatore, qui plurima adverſum Cottam prompſerat,* placitum *eandem pœnam irrogari, quam* [4] *in Aruſejum & Sanquinium accuſatores L. Arruntii.* quo non aliud honorificentius Cottæ evenit, qui nobilis quidem, ſed egens ob luxum, per flagitia infamis, [5] ſanctiſſimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. [6] Quintus Servæus poſthac, & Minucius Thermus inducti: Servæus prætura functus, & quondam Germanici comes: Minucius equeſtri loco, modeſte habita Sejani amicitia: unde illis major miſeratio.

1 *Præſtantiſſimus ſapientiæ.*] Credo Socrati hoc elogium, & jure tribuit. Apud Platonem ſanè in nono De rep. gnome talis: Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος τῷ ὄντι δοῦλος τῆς μεγίστης θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων, καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἄν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι. καὶ φόβου γέμων διὰ παντὸς τοῦ βίου, σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης. *Eſt igitur, etſi alicui haud videatur, is qui verè tyrannus eſt, verè ſervus maximæ adulationis & ſervitutis, idemque adulator peſſimorum: & reipsâ pauper apparet, ſiquis totam ejus mentem poſſit inſpicere, denique metus in omni vitâ plenus, agitationumque & angorum.* Sed & antè & poſteà (magnus enim locus eſt) plura huic rei Socrates effatur, & iſtis ſimilia etſi noſter contraxit. *Lipſius.*

2 *Firmare ſolitus.*] Muret. *Adfirmare.* Acidalius.

3 *Recludantur tyrannorum mentes.*] Plato lib. 9. & 10. de Rep. Muretus. Claudian. in Rufin. lib. 2. *Pectus inuſtæ deformant maculæ.* Vbi videndus Barthius. Cic. 3. de Off. c. 21. *Hunc tu quas conſcientiæ labes in animo cenſes habuiſſe? quæ vulnera?* Gronov.

4 *In Aruſejum & Sanquinium.*] Quæ ea pœna fuerit obſcurum eſt, objacturam factam librorum Taciti. *Muretus.*

5 *Sanctiſſimis Arruntii artibus.*] De eo dixi, ſuprà ad lib. 1. At de accuſatione ejus, nihil in libris qui nunc ſunt. *Lipſ.*

6 *Q. Servæus poſthac, & M. Thermus inducti.*] Melius hic divisim, *poſt hac.* Acidalius. Plaut. *Injuriam multo induci ſatius eſt.* Apule. l. 3. *Ego quidem pro hoſpitis ſalute, & homicida ſum, & reus capitis inducor.* Muretus.

tio. contra Tiberius *præcipuos ad scelera* increpans, admonuit [1] C. Cestium patrem *dicere senatui quæ sibi scripsisset*; suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per occultum: neque discerneres alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, [2] quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis prævenire & [3] reum destinare properat; pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu. Sed Minucius & Servæus damnati, [4] indicibus accessere. Tractique sunt in casum eundem Julius Africanus è Santonis Gallica civitate; Sejus Quadratus: originem non repperi. Neque sum ignarus, à plerisque scriptoribus omissa multorum pericula & pœnas, dum copia fatiscunt; aut quæ ipsis nimia & mæsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent, verentur. Nobis pleraque digna cognitu ob-

8 venere, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempestate qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus

Ammianus Marcell. lib. 22. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub praconibus Tauro.* Gronovius.

1 *C. Castium patrem.*] Duo ergo Cæstii Romæ, pater filiusque? Non inveni. Fuit qui Cæstium Pium vellet legi: quia frequens declamatoris ejus Senecæ mentio. Mihi, siquid mutandum, placeat, *Castium Pratorem.* potuitque objici error ex notis. Cæstius quidem Prætor fuit, illeipse, uti divino, de quo Romæ inscriptio,

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO.
PR. TR. PL. VII. VIR. EPV-
LONVM.

Itaque apparet scribendum *Cestius*, littera spreta, quoniam & in nummis L. CESTIVS. *Lipsius.*

2 *Quid repens, aut vetustate obscurum.*] In v. c. est: *quid recens*, &c. quod placet. *Vrsinus.* Muret. *recens.* legitur 4 hist. tamen, *Cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit.* Acidalius.

3 *Destinare properat.*] Non abjecerim, *poterat.* Lipsius.

Reum destinare properat.]Forsitan l. *properabat.* aut ut pridem conjeceram, *poterat.* Muretus. Non abjecerim inquit Lipsius, *poterat.* Imo recipiendum hoc omnino, altero abjecto. *Aurelius.*

4 *Indicibus accessere.*] Id est, servati sunt, quia indicium professi. Ita supra: *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret.* Lips.

Indicibus accessere.] Et ita servati sunt, ut paulo ante Paconianus. *Muretus.*

ſus eſt eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud ſenatum ordiendo: *Fortunæ quidem meæ fortaſſe minus expediat adgnoſcere crimen, quam abnuere. ſed utcunque caſura res eſt; [1] fatebor & fuiſſe me Sejano amicum, & ut eſſem expetiſſe; & poſtquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam [2] patris regendis prætoriis cohortibus; mox urbis & militiæ munia ſimul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur; ut quiſque Sejano intimus, ita ad Cæſaris amicitiam validus; contra quibus infenſus eſſet, metu ac ſordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo adſumo: cunctos qui noviſſimi conſilii expertes fuimus, meo unius diſcrimine defendam. Non enim Sejanum Vulſinienſem, [3] ſed Claudiæ & Juliæ domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum Cæſar generum, tui conſulatus ſocium, tua officia in Repub. capeſſentem colebamus. Non eſt noſtrum æſtimare,*

retus. Hoc eſt bona eorum lucrati ſunt indices. Idem fere ſup. lib. 2. *Bona inter accuſatores dividuntur.* Pich.

1 *Fatebor & fuiſſe me.*] Tota hæc Terentii oratio, ut & cauſſa, ſimillima eſt illi Amyntæ apud Curtium lib. VII. Et membra ſane aliquot ſunt, quæ dicas illinc tranſlata. Nam Amyntas ita: *Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeo non inficior, ut expetiſſe quoque nos, magnoſque ex ea fructus percepiſſe confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum eſſe voluiſti, filium, omnes pæne amicos tuos dignatione vincentem, cultum à nobis eſſe miraris? Tu hercule, ſi verum audire vis rex, hujus nobis periculi cauſſa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adſcendimus. Is apud te fuit, cujus & gratiam expetere, & iram timere poſſemus.* Et mox: *Igitur ſi hoc crimen eſt, paucos innocentes habes, imo hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt: ſed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita ſi à conſciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem ſeparabis illos qui idem eſſe voluerunt.* Quæ delector, ita me deus amet, exſcribere candidiſſime & diſertiſſime dicta. At poſtrema verba etiam correctiuncula juvo & interpunctis. *Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt. Sed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita, ſed ſi à conſciis,* &c. Prorſus ita legendum, ex Amyntæ quidem mente. quod facile videbis, qui ipſe eam habes. *Lipſius.*

2 *Patris.*] Seji Strabonis. *Muretus.*

3 *Claudiæ & Iuliæ.*] Claudiæ per filium, Iuliæ per ſe: quia Liviam duxerat Germanici ſororem. *Lipſius.*

Sed Claudiæ, & Iuliæ domus partem.] Vtrumque ſpe, non re. Sejani filia deſtinata erat uxor filio Claudii. Ipſe Liviam ducturus putabatur: ſed tamen non, ut Germanicum, ſic Liviam ejus ſororem adoptaverat Tiberius. Fortaſſe igitur conſtituerat dare illi aliquam ex filiabus Germanici. *Generi* autem appellatio etiam è ſponſalibus contrahitur. L. Servius D. De gradib. & adfinitat. Et *gener* vo-

mare, quem supra ceteros, & quibus de caussis extollas. Tibi *summum rerum judicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima juvandi nocendive potentia. quæ Sejano fuisse, nemo negaverit.* [1] *abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps;* [2] *nec ideo adsequare. Ne P. C. ultimum Sejani diem, sed sexdecim annos* [3] *cogitaveritis. etiam* [4] *Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? imo justis terminis dividatur. insidiæ in Rempub. consilia cædis adversum imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis idem finis & te Cæsar & nos absolverit.* 9 Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum [5] in cohortem suam transtulerat. caussa offensionis Vestilio fuit,

catur etiam neptis aut proneptis maritus, L. Generi. D. de verb. signif. *Muretus.*

1 *Abditos principis sensus.*] Nazarius in Paneg. ad Constantinum: *Existimare quidem de principibus nemini fas est. nam & in vestibulo suo inquirentem repellit objecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus evenit, præstricta acie, videndi facultate caruerunt.* Pichena.

2 *Nec ideo assequare.*] Parum boni sensus est in voce *ideo*. Ideo non assequare quia illicitum. Quis hoc negat? Quis autem non & confitetur? Ideo non adsequaris, quia scrutaris. Hoc vero ineptum. Nec enim unquam caussa ignorantiæ erit Veritatis inquisitio, licet & res divinas in partem trahas, neque hoc Tacitus dixerit, nec dictum voluerit sapiens ille Terentius. Scribam, *nec in Deo, assequare.* Eadem, ait, opera principis Deique arcana rimando te exploraturum confidas; par enim horum æstimatio. *Barthius.* Breviter Tacitus, hoc sensu: *& illicitum est & vanum: nam, utcumque scruteris, haud adsequere.* Gronovius.

3 *Cogitaveritis, etiam.*] Sententia puncto post *cogitaveritis* finienda. *Acidalius.*

4 *Satrium atque Pomponium.*] *Satrius* est ille, qui Cremutium accusavit supra: *Pomponium* puto, *Quintum* prænomine, qui *moribus inquies*, ait noster infra, hæc & talia *factitari a se prætendebat, ut periculis Pomponii Secundi fratris mederetur:* de quo in extremo lib. v. *Lipsius.*

5 *In cohortem suam.*] Cohortem amicorum. ita enim vocabant exemplo prætoriæ cohortis. Seneca De Clementia, *Sallustium, & Cocceios,* &

fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo [1] Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul [2] ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, & [3] Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, & quidam

& Deillios, & totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit. Ubi vides plures fuisse amicorum cohortes, & quasi gradus. Quod originem habuit à Graccho & Livio Tribunis. Idem scriptor, De beneficiis: *Apud nos primi omnium Gracchus & Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, numquam veros.* Itaque dicebantur Amici primæ, secundæ, tertiæ admissionis. ex ordine, quo admittebantur. Ille ipse. *Non sunt isti amici qui agmine magno januam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Lampridius in Alexandro: *moderationis tanta fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret.* Et Tiberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Vide Suet. c. XLVI. Ab hoc more Admissiones manarunt, Admissionales, & Officium admittendi. Admissionum ejus facilitatem in Trajani laudatione Plinius admiratur: Alexandrum *quasi unum è Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis, salutatum esse* Lampridius scribit: & Accolejus *magister Admissionum* nominatur in Flavii Aureliano. Id munus fuit libertorum, ut clarum ex Suetonii Vespas. c. XIV. *Quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam jusserat.* Fuit autem is libertus Phœbus. Plinius hoc idem ostendit loco non sano, libro XXIII. cap. III. *Fuit & alia Claudii principatu differentia, in solis his quibus admissionem liberti ejus dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis abolevit, æqualiter publicando principem.* quem corrigo, *quibus admissionum liberti jus dedissent*: Quod ait criminum occasionem fuisse: refer ad ea quæ de imagine Principis dicta mihi in l. III. & quæ Seneca De Benef. III. cap. XXVI. *Idem.*

In cohortem suam.] Inter suos comites recepit. Alibi dixi multa de cohorte. *Ferrettus.*

1 *Annius Pollio.*] Est ille, qui postea in Neronem conjuravit, amicorum ejus præcipuus. Tacitus lib. XV. *Lipsius.*

Annius Pollio.] Qui postea in Neronem conjuravit. *Muretus.*

2 *Et Sabino Calvisio.*] Infra H. I, 48. mentio fit Calvisii Sabini, qui forte filius hujus fuerit. eum legatum, nempe legionis, fuisse ibi dicitur: quæ res me movet, ut credam eundẽ esse cum legato Legionis duodecimæ, cujus meminit noster 15, 7. quod si ita se habeat, loco indicato pro *Calavius Sabinus* legendum est *Calvisius Sabinus.* Freinsh.

3 *Vicinianus.*] Lego, *Vinicianus.* auctore Dione l. LX. qui hunc Annium Vinicianum conjurasse in Claudium

dam ſummis honoribus. contremuerantque patres. nam quotus quiſque adfinitatis, aut amicitiæ tot inluſtrium virorum, expers erat? ni Celſus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calviſium diſcrimini exemiſſet. Cæſar Pollionis, ac Viniciani Scaurique cauſſam ut ipſe cum ſenatu noſceret, diſtulit; 10 datis quibuſdam in Scaurum triſtibus notis. Ne feminæ quidem exſortes periculi, [1] qua occupandæ Reipub. argui non poterant, [2] *ob lacrymas* incuſabantur: necataque eſt anus [3] Vitia Fufii Gemini mater, quod filii necem fleviſſet. Hæc apud ſenatum. nec ſecus apud principem [4] Veſcularius Flaccus, ac Julius Marinus ad mortem aguntur, è vetuſtiſſimis familiarium [5] Rhodum ſecuti, & apud Capreas individui. Veſcularius inſidiarum in Libonem internuntius; Marino participe, Sejanus [6] Curtium Atticum oppreſſerat. quo lætius acceptum, ſua exempla in conſultores recidiſſe. [7] Per idem

dium cum Scriboniano adſerit. *Lipſ.*

Vinicianus.] Et hic poſtea conjuravit in Claudium. *Muretus.* Emendavit id nomen Lipſius ex Dione. Ego ex Man. confirmo. Male vulgo, *Vicinianus.* Pichena.

1 *Qua occupanda reip.*] Muret. *Quia.* Acidalius. Non improbo, tamen melius fortaſſe, *quia occupanda.* Pichena.

2 *Ob lacrymas incuſabantur.*] Heu, miſera conditio ſub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum, dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit:

——*tacitique ſepultos*
Suſpirant gemitus, indignarique verentur. Lipſius.

3 *Fufii Gemini.*] Qui ante Conſul. *Idem.*

Vitia Fufii Gemini mater.] Qui Fufius accuſatus majeſtatis, cum protuliſſet tabulas ſuas, ſe interfecit: quod exemplum ſecuta eſt Publia Priſca uxor ipſius. Dio. *Muretus.*

4 *Veſcularius Flaccus.*] Male vulgo, *Atticus. Flaccus* enim bis nominatur lib. 2. *Pichena.*

5 *Rhodum ſecuti.*] Forte: *è vetuſtiſſimis familiarium Rhodum ſecutis.* Gronovius.

6 *Curtium Atticum.*] Equitem R. ex inluſtribus, qui Tiberio comes Capreas. ſupra l. IV. *Lipſius.*

Curtium Atticum.] Equitem ex illuſtribus, comitem ſeceſſus Capreenſis. Supra lib. 4. *Muretus.*

7 *Per idem tempus.*] Quid ergo Ioſepho Zonaræque in mentem venit vivum eum facere Tiberio jam defuncto? Nec enim alium habeo de quo poſſint illa intellegi: *à Cajo binas epiſtolas miſſas, unam ad Senatum de Tiberii morte & ſuo imperio; alteram ad Piſonem Præf. urbis, qua jubebat Agrippam è caſtris transferri in priſcas ſuas ædes.* An impoſuit Syro celebritas nominis Piſonis, & per Syrum (nam ab illo hauſit) Græco? An alius ali-

idem tempus [1] L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei [2] Censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale [3] in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quod [4] præfectus urbi recens, continuam potestatem & insolentia parendi graviorem, mire temperavit. Namque antea [5] profectis domo regibus, ac mox magistratibus, 11

aliquis Piso tunc præfectus? quod non repperi. huic quidem Pisoni Aelius Lamia suffectus est, de quo Dio: Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν. Καὶ Λύκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρὸ πολλοῦ τῇ Συρίᾳ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei Quæstorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: & successit Lentulus Cossus. Disco ex Seneca epist. LXXXIV. *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam ferè dormiebat. hoc erat ejus matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & D. Augustus dedit secreta mandata cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & invisa. Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino & madentem.* Lego ex libro manuss. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* id est, post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cujus pretium Præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit lib. XIV. cap. ult. & Suet. Tib. cap. XLII.) semper placuit ei esse ebrium. Iacet alioqui sententia, nec à me erigi potest. *Lipsius.*

1 *L. Piso Pontifex.*] Nescio an ex notis error. scribendumque, *Piso P. V.* id esset, Præfectus urbi. *Idem.*

L. Piso, Pontifex.] Legendum est, *L. Piso p. v.* hoc est *Præfectus urbi.* Seneca Ep. 84. Plin. lib. 14. cap. ult. Sueton. in Aug. 42. *Muretus.*

2 *Censorium fuisse memoravi.*] Non quidem in his libris qui exstant. Tamen intellegi vult L. Pisonem socerum C. Cæsaris, qui Censor cum Appio Claudio, anno urbis DCCIV. quo ipso anno, ut ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. *Lipsius.*

3 *In Thracia meruerat.*] Vellejus: *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit.* Vide & Dionem LIII. *Idem.*

4 *Præfectus urbi recens.*] Ideo *recens* dixit, quia ab Augusto præfectura urbis instituta, ut tradunt Suetonius & Dio & alii. Recte ergo sequitur, *insolentia parendi.* Pichena.

5 *Profectu domo regibus.*] Ex his & sequentibus Cornelii verbis, P. Faber illustris ingenii vir, censor scriptorum omnium optimus, emaculat Pomponii locum P. de origine juris, ubi de magistratibus. *Quoties*, inquit,

 pro-

tibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. [1] feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio [2] Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo [3] Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur qui [4] consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus [5] Cilnium Mæcenatem eque-

proficiscuntur, unus relinquitur, qui jus dicat, isque vocatur præfectus urbi: qui præfectus olim constituebatur: postea vero feriarum Latinarum causa introductus est. debet autem scribi, *qui profectis iis olim constit.* Scilicet, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ut ait Tacitus. *Vertranius.*

1 *Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium.*] At Livio primæ decad. lib. 10. recensetur inter Pontifices tum è plebe creatos, *M. Livius Denter.* Rhenanus. Liber vetus: *Dentrem Romulium* habet, Forte *Livium* legendum ex T. Livio, lib. 10. *Muretus.* Vel hic ex Livio, *Dentrem Livium*, est scrib. vel apud Livium ex Tacito, *Dentrem Romulium*, reponendum. *Vrsinus.*

2 *Numam Marcium.*] Patrem Anci Regis. *Muretus.* Quis hic Numa Marcius, indictus universæ historiæ veteri? Volunt esse patrem Anci Marcii. Mihi aliter videtur; neque enim id tacuissent auctores originum Romanarum, & contra Livius Ancum Marcium nobilem ait una imagine Numæ. Itaque maneo in eo quod pridem monui, legendum *Numæ N. Marcium;* id est, Numæ nepotem. Is est Ancus Marcius, qui mox successor Tullo Hostilio. Seneca Epist. 109. *Quum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Servii matre dubitatur; Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.* Mercerus.

3 *Sp. Lucretium.*] Hic primus habuit comitia creandis Consulibus, cum Interrex esset. Livius ad finem lib. 1. Dionysius extremo lib. 4. *Muretus.*

4 *Consulare munus.*] Præfectus urbi, cujus creandi originem Cornelius memorat, Latinarum causa relictus, *Consulare munus usurpat*, id est, à consule mandatum: non munus, quod consulem obire moris Romani fuerit. Etenim ex ea ætate præfectus fiebat, quæ senatoria non esset, uti Q. Mucius dicebat, & Agellius lib. 14. extremo scriptum reliquit. *Vertranius.*

5 *Cillinium Mæcenatem.*] Dioni & Vellejo, & ipsi Cornelio infra lib. 14. Cajus Mæcenas, est, qui in hoc loco *Cillinius*, Id confirmatur ex eo, quod in epistola familiari Augusti ad Mæcenatem sic scriptum, *Cilneorum smaragde.* Vnde qui *C. Mæcenatem Cillinium à Cilneis* dictum objiciet, is me ita fere irretiet, ut vix effugere possim: sed non tamen manus ex eo dabo, donec illa verba epistolæ intellexero quæ apud Macrobium reperio lib. 2. Saturn. c. 4. Cæterum Italiæ & urbi præfectum Mæcenatem testatur idem Dio lib. XLIX. *Vertranius.* Scribendum *Cilinium Mæcenatem*, &c. unico L. Sic enim est in VV. CC. tum apud Tacitum, tum apud Macrobium in Lusibus Augusti, qui Mæcenatem appellat, *Ciliniorum smaragdum.* *Cilnium* autem, pro, *Cilinium* corrupte habent codices Liviani manuscripti, unde docti viri Tacitum emen-

equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui [1] coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. [2] primusque Messalla Corvinus [1] eam

emendari posse putarunt, cum potius ex Tacito, apud quem minus corruptum legitur hoc nomen, Livius emendandus fuisset. Neque vero apud Silium, repugnantibus præsertim omnibus libris, mutandum fuit *Cilinus*, in, *Cilnius*; sed potius ex Silii versu debuit confirmari Taciti pæne incorrupta scripta. Nec etiam defuere qui ex antiqua inscriptione, quá subjiciam *Junium Mæcenatem* hic apud Tacitum scribendum putarint. Adeo fatale fuit, ut in *Mæcenatis* nomine non tantum oscitantes librarii, sed curiosi etiam antiquitatis viri sæpius fallerentur. Inscriptionis exemplum est:

C. IVNIO. THALATIONI
C. MÆCENATIS. LIBERTO
FLATVRARIO
SIGILLARIO
C. IVNIVS. EVOKATVS. FELIX
TIT. D. D.

Vrsinus.

Cilnium Mæcenatem.] Non ut receptum est, *Cilinium.* Cilnius enim gentile nomen patris hujus & altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio docui: & adde Silii versus hujusce rei:

Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris
Clarum nomen erat.

etsi ibi quoque vulgo, *Cilinus.* Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisque ævi. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem XLIX. in actis anni DCCXVIII. *Lipsius.*

1 *Coerceret servitia.*] Circumscribit potestatem Præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadeo legas Dionem in Oratione Mæcenatis lib. LII. *Idem.*

Servitia & quod civium.] Ex hoc loco intellige quod est l. 1. §. quod autem. & §. cui patronus. de offic. præf. urb. D. *Servos de dominis querentes, præfectus urbis audiat, si verecunde expostulent, si duritiam, si sævitiam, si famem, qua eos premat, si obscænitatem qua compulerunt, vel compellentem objiciant. Et si patronus de libertis queratur, si contumeliosos, si convitiantes arguat, & se, & uxorem, & liberos, ab iis indigna passos queratur.* Aurelius.

2 *Primusque Messalla Corvinus.*] Tradit idem Eusebius Chronico: *Messalla Corvinus*, inquit, *primus Præfectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans.* At Dio libro LIV. in actis anni DCCXXXIV. ita narrat, ut M. Agrippam primum faciat Præfectum urbi. cui mox anno DCCXXXVIII. Taurum sufficit, hujus Corvini nulla mentione. *Lipsius.*

Primusque Messalla.] Dum nullus in urbe præfectus ad ferias fuit, prætores quidam ejus officio functi sunt, donec Augustus creari desitum longo intervallo præfectum urbi Messalam Corvinum creavit. Sic magistratum intermissum reip. restituit, non autem præfecturam urbis, officium novum excogitavit, in quo Suetonii fidem diligentiamque requiras Aug. 37. *Vertranius.* Omnino excogitavit novum: & quidem, (licet alia obtenderet) ut frangeret jus prætorum, magistratus, quem à populo creari sinebat: tam felici successu, ut Boëthius lib. 3. de de cons. phil. scribat: *Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen est, & Senatorii census gravis sarcina.* Recte Suetonius: etsi Torrentius quoque non

[1] eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein [2] Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex de-

non tam instituisse quam auxisse & ornasse notet. Nomine usus est vetere: sed res & potestas toto genere distabat. Itaque eopse tempore, quo hic urbano milite succinctus Præfectus urbi vigebat volitabatque maxime; tamen quotannis Latinatum causa quidam alius urbi præficiebatur. Cæterum de his Taciti deque Eusebii vel Hieronymi verbis eodem pertinentibus quæ disputamus adversus Scaligerum, vide Observat. in Ecclesiast. Script. cap. 19. *Gronovius.*

1 *Eam potestatem.*] Quæ ab Augusto primum facta est perpetua. Sueton. Aug. 36. *Muretus.*

2 *Viginti per annos probatus.*] Ligat me nodus. Quid? viginti per annos Præfectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab anno urbis DCCLXV. Nam ab eo die in hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vixit, imperavitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniusque consensu tradiderunt, à principe Tiberio Pisonem factum Præf. urbis, propter bidui assiduam compotationem? Illius verba sunt l. XIV. *Eaque commendatione* (ebrietatis scilicet) *credidere L. Pisonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quòd biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem.* Nota ea, *apud ipsum jam principem.* Suetonius cap. XLII. *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem* (dissentit Plinius, qui ait duas noctes) *continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri Præfecturam urbis confestim detulit.* Ait diserte, *Postea princeps.* Atqui vel ab initio principatus Tiberii ad hunc diem Pisonianæ mortis anni duntaxat XVII. Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem Præfectum, sub idem tempus quo Pomponius Syriæ Prætor. Ille autè Syriæ non ante annum DCCLXXIII, præponi potuit (Mæsiam enim provinciam administrabat a. DCCLXXII, uti ex Taciti libro II. clarum:) non ergo tot annos Piso Præfectus urbi. His rationibus cogor ut in Tacito restituam, *Piso decem per annos.* quia Pomponium Syriæ præfuisse ante annum LXXV. non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis. *Lipsius.*

Piso viginti per annos probatus.] His non obstantibus (quanquam Herculi facilius eripiatur clava, quam emendatio doctissimo viro) *viginti* legamus, & interpretemur. Ille duo consulatus præteriit, nempe Longini & Quartini, Tiberiique & Sejani, qui nec Tacito (injuria temporis) dicuntur: quapropter ineunti numerum à principio Tiberii ad finem Pisonis, occurrunt 19. consulatus, quorum tempus viginti annis à Cornelio notatur, qui non morose tempora persequi solet. Vid. doctiss. virum in comm. ad illa lib. I. *Ultra biennium:* & ad illa lib. 3. *Exin continua per viginti annos.* Parum quoque adversatur, quod objecit de Pomponio Flacco, nam hæc, *confestim detulit*, solum referri valent ad præfecturam urbis. Verum simplicius agam, concedamque uno eodemque tempore, illum Syriam, hunc urbem regendas accepisse. Quid enim erit impedimento ne dicamus Syriam bis à Flacco rectam fuisse? primum ante Mœsiæ curam, & eo ipso tempore, quo Piso urbem cœpit moderari, postea usque ad ejus mortem.

Ex-

decreto ſenatus celebratus eſt. Relatum inde ad patres 12 à Quinctiliano tribuno plebei *de libro Sibullæ, quem* Caninius Gallus quindecim vir [1] *recipi inter ceteros ejuſdem vatis, & ea de re ſenatuſconſultum* poſtulaverat: [2] quo per diſceſſionem facto, miſit litteras Cæſar modice tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob juventam*; Gallo exprobrabat, *quod ſcientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante ſententiam collegii, non, ut aſſolet,* [3] *lecto per magiſtros æſtimatoque carmine, apud infrequentem ſenatum egiſſet.* Simul commonefecit; *quia multa vana ſub nomine celebri vulgabantur,* [4] *ſanxiſſe Auguſtum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret.* quod à majoribus quoque decretum erat, poſt exuſtum [5] ſociali bello Capitolium, quæſitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, una ſeu plures fuere, datoque ſacer-

Exin Flacco Pomponio Syria proprætore defuncto. Sic enim Cyrenius, ſive Quirinius novem poſt annos plus minus Syriam præſes repetiit. Ioſeph. l. 18, 1. Antiquit. ἐπὶ Συρίας παρῆν ὑπὸ Καίσαρος δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος καὶ τιμητὴς τῶν οὐσιῶν γενησόμενος. qui jam cum Servator naſceretur, id muneris curaverat. αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Quaſi dicat, cave, lector, exiſtimes Dominum eſſe natum, cum poſt exilium Archelai Quirinius iterum Syriæ præſes & cenſor deſignatus eſt: non enim ocioſe dixi: *Hæc deſcriptio prima.* Salinerius.

1 *Recipi inter cæteros ejuſdem vatis.*] Intelligit de Sibylla Cumæa, cujus volumina, quod Romanorum conſcripta fata continerent, in arcanis habebantur. Neque vero ſinus ille nobis ad aliud accinctis ingrediendus eſt, unicane Sibylla, quæ pluribus in locis viſa, plurifariam cognominata fuerit. Adiri plures ex noſtris hac de re poſſunt, de cæteris Firmianus lib. de falſa religione, & lib. de ira Dei. *Vertranius.*

2 *Quo per diſceſſionem facto.*] S C *Cum* (ut ſcribitur à Gellio lib. 14.) *fit duobus modis: aut per diſceſſionem, ſi conſentiretur: aut ſi res dubia eſſet, per ſingulorum ſententias exquiſitas.* Cornelius infra lib. 13. *Poſtquam diſceſſionem Conſul permiſerat, pedibus in ſententiam ejus iere.* Ferrettus.

3 *Lecto per magiſtros.*] Magiſtri ſunt ſacerdotum. Valerius l. 1. *A patre ſuo collegii Saliorum magiſtro juſſus.* Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Quindecimvirum collegii magiſter.* In lapide: ORDO. SACERDOTUM. MAGISTRO. SUO. Et Sueton. Calig. cap. XXII. Domit. cap. IV. Capitolinus, *Fuit in eo ſacerdotio, & vates, & præſul, & magiſter.* Lipſius.

4 *Sanxiſſe Auguſtum.*] Pete è Suetonio, cap. XXXI. in Auguſto. *Idem.*

5 *Sociali bello.*] Quid ais? Sociali ſive Italico bello Capitolium flagravit? Non alios, ſed te, in te advoco. qui

cerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur. Iisdem consulibus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum. multaque & plures per dies, in theatro licentius efflagitata, quam solitum adversum imperatorem. quis commotus, incusavit magistratus patresque, *quod non publica auctoritate populum coercuissent*: addiditque *quibus è provinciis, & quanto* [1] *majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam advectaret*. Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: [2] neque segnius consules edixere: [3] silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Celsus, Pompejus equites Romani cecidere conjurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Sejano, nihil ad serium. Et Julius Celsus Tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. [4] At Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis, Parthorum ad misericordiam fugeret,

(13, 14: marginal section numbers)

qui scribis Histor. lib. 3. *Capitolium flagrasse L. Scipione. C. Norbano* Coss. Atqui tunc jamdiu positum Sociale bellum. Tullius tibi adsit, à memoriæ vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. *Id.*

1 *Majorem quam Augustus.*] Aliquid hac de re scripsi in Electis cap. De Annona. Sed modum tributi Ægyptiaci, qui tunc me latuit, erui ex Sex. Victore, in Augusto: *Hujus*, inquit, *tempore ex Ægypto urbi annua ducenties millia frumenti inferebantur.* velim interseri, *centena millia modium frumenti.* quæ vox, littera saltem notata, M. ut solet, periit. *Idem.* Frustra tentat Aurelium Victorem. Sic enim & Seneca de brev. vitæ c. 18. *Cogita non id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti bene committerentur.* Nec aliter Polybius lib. 5. non longe à principio: Καὶ σίτου μεδίμνους ἑξακισχιλίους παρεθεῖναι μυριάδας. Gronovius.

2 *Neque segnius.*] Forte, *sequius.* Lip.

3 *Silentium ipsius, non civile.*] Solebat ipse Tiberius, quum res exigeret, populum edicto monere. lib. 1. *populumque edicto monuit.* lib. 3. *utque premeret vulgi sermones, monuit edicto.* Item reprehendere, & increpare lib. 5. *increpavitque per edictum plebem.* l. 14. *Tum Cæsar populum edicto increpuit.* At nunc, quia non Tiberii, sed Consulum edicto facta est castigatio, silentium ipsius ad superbiam trahebatur, quasi populus ab imperatore suo despiceretur. *Pichena.*

4 *At Rubrio Fabato.*] In veteribus denariis nominatur *ROSCIVS* quidam

ret, custodes additi. [1] sane is repertus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles caussas longinquæ peregrinationis afferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia. [2] Servio Galba L. Sulla Coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, [3] L. Cassium, [4] M.

dam *FABATVS*. Sed non putamus ex ejus denarii auctoritate quicquam apud Tacitum mutandum esse. *Vrsinus.*

1 *Sanus repertus.*] Quasi dicat illuc tantum itare solitos ægros? Suspecta lectio. Mercero placebat, *sane is.* *Lipsius.*

Sanus repertus.] Leg. puto, *sane repertus.* Muretus. Bene monent corruptam lectionem. Rescribe; *sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Accusatus Rubrius desperasse de rebus Romanis, & parasse perfugium ad Parthos. Sane, inquit Tacitus, ad fretum Siciliæ captus, retractusque nullam itineris probabilem causam reddebat; unde fides, verum crimen objici. *Sane*, ita sæpe in usu Tacito. Paulo post, *sane vetus urbi fenebre malum.* Mercerus. Faernus corruptum locum ita restituebat: *Sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Vrsinus. Olim non dissimilibus Scripturæ vestigiis; emendari, *Nam is repertus.* Felicius Mercerus, *Sane is repertus.* Pichena. Lego *Messanæ is repertus.* Lucill. in fragm. *sæpe quod ante Optasti, freta Messanæ & Rhegina videbis.* Silius: *Incumbens Messana freto minimumque revulsa Discreta Italia atque Osco memorabilis ortu.* Aurelius.

2 *Ser. Galba L. Sulla.*] His Consulibus Christus dominus in Crucem sublatus est, qui fuit annus ab V. C. 786. *Muretus.* Atqui in eburnea tessera, quæ apud me est, habetur. *L. SVLP. L. SVLLA.* Quid igitur? erratum dicemus apud Tacitum? Non puto. nam Sulpiciam gentem duobus simul prænominibus usam fuisse, *Lucii & Servii* diximus in familiis Romanis ad denarium *L. SERVII. RVFI*, qui cum ex Sulpitia esset familia, duobus his prænominibus, ut ibi notavimus, usus est. *Vrsinus.* Duobus simul pronominibus usum quemquam privatum Romæ temporibus illis, nedum gentem, putare est βεκκεσεληνίζειν & nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium & Servium vocatum, sed *mutato prænomine* cum Servius à patre appellatus esset, adoptatum à noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* prænomen, testis Suetonius. *Gronovius.*

3 *L. Cassium.*] Ita recte, estque ille qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit, anno urbis DCCLXXXIII. Nam Suetonius diserte notat Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine juris manum adiit viris magnis, qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum qui Iurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberii temporibus. Atque censent hunc ipsum esse, qui progener Cæsari nunc tactus. Mihi cautio est ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Non est hic, Pomponi, juris antistes ille quem censes. Primum, quia Tacitus inter elogia morum generisque, laudem ei nullam tribuit juris; deinde, quia prænominibus diversi. Lucius hic est; Cajus ille tuus, constanti ve-

[1] M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus, [2] Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat: mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & severa patris disciplina eductus, [3] facilitate sæpius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Juliam, Germanico genitas conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum. dein

cerum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium & M. Vinicium Coss. nominat: Suetonius in Cajo, *Lucium Cassium Longinum:* & Tacitus in hoc loco. Diversi vita etiam, & morte. Iurisconsultus ille in honore sub Claudio fuit, Syriam administravit, pulsus à Nerone, per Vespasianum rediit, & omne illud tempus vixit: iste sub Cajo proconsul Asiæ, & monentibus sortibus caveret Cassium, à tyranno cæsus est. Sueton. cap. LVII. & Dio LIX. qui tamen male Cajum vocat. Denique quid respondes ad illud Taciti, *Facilitate sæpius quam industria commendabatur?* Demit ecce illi industriam ingeniumque: & audeant dicere, hæc convenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio, lib. XVI. *Lipsius.*

L. Cassius.] Notavit hic doctissimus Lipsius errorem Onufrii ac Sigonii, qui Cassium hunc eundem esse volunt cum jurisconsulto C. Cassio. Sed quod idem accusat Pomponium, verbo respondebis, & defendes ICtum. non enim is M. Vinicium collegam dat Cassio jurisconsulto, sed Quartinum, nec mentio usquam Quartini nomen adhæsisse huic Vinicio. Consules ergo simul L. Cassius Longinus, & M. Vinicius, & quidem ordinarii. Rursus Consules C. Cassius jurisconsultus, & Quartinus, sed suffecti. Monuit id doctissimus atque optimus senex Iacobus Cujacius ad l. 11. de orig. juris. Itaque & Lipsii sententia hos Cassios discernentis, vera, docta, & Pomponius sine culpa. Tu modo ex breviario libri V. tolles Quartini nomen, quod Lipsius addidit, credulus fastorum concinnatoribus. *Mercerus.* Adde Rupertum Epist. 29. pag. 140. & Reinesium Epist. 32. pag. 160. Rursusque Rupertum Epist. 35. pag. 199.

1 *M. Vinicium.*] Is est, de quo vetus interpres Iuvenalis Sat. 1. in his verbis: *Pone Tigillinum. Verum admodum pulcher in concubinatum à Binitio & L. Domitio maritis Agrippina & Fulvia sororum Cæsaris* &c. Male *Binitio* pro *Vinicio* & *Fulvia* pro *Julia* scribitur. Fratrem habuit L. Vinicium, qui exactissimi ingenii vir nec pati nec dicere poterat ineptias, ut Seneca pater testatur. *Aurelius.*

2 *Calibus ortus.*] Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinucius scribi, etsi Dio semper, Ὀυινίκιος) ad quem historiam suam Vellejus misit, cuique indecore & serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, & à Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione libro extremo. Pater ejus Publius, Consul anno urbis DCCLV. Avus Marcus, anno DCCXXXV. *Lipsius.*

Calibus ortus.] In Campania. Hodie vulgo *Calvi.* Muretus. Calenum oppidum à Plinio appellatur, & Romanorum colonia fuit, teste Vellejo lib. 1. *Pichena.*

3 *Facilitate sæpius.*] Dubito an melius, *felicitate.* Pichena. Non audiendus

dein redditis absentiæ [1] caussis admodum vagis, flexit ad graviora, & [2] offensiones ob rempub. cœptas: *utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci,* [3] *secum introirent, quotiens curiam ingrederetur*, factoque large, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus [4] ambigens patriam & declinans. Interea magna vis 16 accu-

dus vir doctus, qui hic dubitat substituere *felicitate*. Facilitas est comitas quædam, & vere ea ipsa quam Galli *complaisance* vocant. quæ industriæ tanquam rei severæ opponitur, sic accipitur *facilis* supra 4, 2. *facili Tiberio*, h. e. obsequente, facile adsentiente. & 5, 1. *facilis uxor*. & in loco qui magis etiam illustret nostrum, in vita Agric. 40. *Vt militare nomen* (rem horridam) *temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis*. Sic etiam *facilitatem imperii* dixit Agric. 3. *Freinsh.*

1 *Admodum vagis.*] Nescio an melius, *vanis*. ut caussas dicat futiles levesque. Tamen non male, *vagis*: quasi alienis & parum certis. *Lipsius*.

Causis admodum vagis.] Placeret magis, *vanis*; nisi illud, *vagis*, sit verbum Tacito familiare, ut pleraqne alia, quæ ab exoleta prorsus antiquitate sumsit. *Vrsinus*. Cave mutes *vanis*, aut quocunque alio modo. Tacit. lib. 15. idem verbi repetit: *Quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet*. Acidalius.

2 *Ob Remp. cœptas.*] An magis, *captas*, an cum Mureto, *susceptas*? Lipsius.

Offensiones ob remp. cœptas.] Muretus *susceptas*. Certe melius. *Acidalius*. Faernus legebat: *& offensiones ob remp. captas*, non, *ceptas*, vel, ut alii reponunt, *susceptas*. Quod tamen non esset æque improbandum. *Vrsinus*.

3 *Secum introirent.*] Ad hoc exemplum Claudius idem postea petiit, teste Sueton. 12. *Pichena*.

4 *Ambigens patriam.*] Beato placuit, *ambiens*. Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum: *Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret*; ni suspecta esset dictionis novitas. *Lipsius*.

Ambigens patriam & declinans.] Æmylius tentavit legere, *ambiens*: ego malim sic positum, *deviis plerunque itineribus ambigens & patriam declinans*. Vel sit transposita copula de industria, ut alibi sæpe. *Vertranius*. Immerito suspecta est Lipsio novitas hujus dictionis. Neque in Tacito versatissimus ignorare debebat, id in Tacito haud esse novum: eum brevitatis ubique studiosum, ne idem nomen repetere, periodosque nimium extendere, necesse habeat, duobus verbis, quæ casus alias diversos requirerent, aut mutatam phraseos rationem, unum tantum, & uni tantum verbo proprie convenientem casum vel phrasim permittere. Vt hoc loco. Proprie dicimus, *declinans patriam*: improprie, *ambigens patriam*. Vsitatius foret: *ambigere de intranda patria*. Quod hic vult Tacitus. Sed quia ea loquendi ratio interciperet affectatam ubique nervosamque brevitatem: unius casum tribuit utrique verbo, qui tamen proprie convenit, τῷ *declinans*. Nihil apud hunc Scriptorem frequentius. Et in ejus lectione continuo hærebit, qui id non observat. Ex infinitis, unum modo

accuſatorum in eos inrupit, [1] qui pecunias fœnore an-
ctita-

modo huc conferam exemplum. Annal. 11. *Enimvero* (Rheſcuporis eſt, de quo loquitur,) *audita mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſas bello.* Illa, *cauſas bello*, reguntur à τοῦ *immittere.* Interim proprie dixeris: *immittere latronum globos:* minus proprie: *immittere cauſas bello.* Nihilominus & *cauſis belli* & *latronum globis*, tribuit unicum illud vocabulum *immittere*, ne nimirum longior ſit. Vides non eſſe has in Tacito novitates: neque illas cuiquam reddere debere vulgatas lectiones ſuſpectas: ſed vero eſſe genuinas ipſaſque elegantias Cornelianæ brevitatis. *Boxhornius.*

1 *Qui pecunias fenore.*] Ex fenore plurimæ & graviſſimæ ſeditiones exoriri ſolent: nam qui fenori pecuniam accipiunt, dulcedine præſentis pecuniæ illecti, neque quid poſtea futurum ſit, cogitantes, indulgent cupiditatibus ſuis: neque prius de calamitate ſua cogitant, quam exuti patrimonio, & omnibus fortunis everſi, novas res, ſi poſſunt, moliri, & de vertenda quoquo modo rep. conſilia capere cogantur. Propterea diligentiſſime cavendum eſt, ne creſcat æs alienum in civitate. Plato lib. 8. de legibus, non cenſet permittendum, ex puteo viciniaquam ad uſum quotidianum ſumere, niſi qui prius in ſolo ſuo foderit uſque eo, dum ad argillam pervenerit. Hoc enim argumento utuntur aquileges, aquam inveniri non poſſe. Ita non eſſe permittendum, pecuniam ab alio utendam petere, niſi ei, qui prius tentaſſet omnes rationes ſubveniendi neceſſitatibus ſuis, aut ex fructibus prædiorum ſuorum, aut labore & induſtria, aut parſimonia & frugalitate. Eo magis, quod nemo feneratur propter ea, quæ ſint ad vitam tuendam neceſſaria:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυοῖν μόνον,
Δημητρὸς ἀκτῆς πώματός θ' ὑδροχόου; id eſt,

Quid ad tuendam eſt vitam opus, præter duo,
Cereale munus, & Acheloi pocula.

Propter hæc autem nemo ſe, ut Diogenes dicebat, feneratori obligat. Ut in argento aut in auro bibatur: ut gemmis digiti, aures unionibus onerentur, ut purpura calcetur, ut ebore incruſtentur laquearia, ut auro radient, ut citreæ menſæ petitis trans mare dapibus premantur; ut ſtultæ, inſulſæ, inhoneſtæ, cupiditates delaſſentur potius, quam expleantur: ob has & harum ſimiles cauſas argentariorum tabulæ implentur. Itaque Perſæ, ut eſt apud Herodot. omnium peccatorum graviſſimum eſſe ducebant, quidquam cuiquam debere. Et Plato lib. 11. de Leg. prohibet, ne quid ematur in diem: ſed omnia præſenti pecunia: aut ne ulla ſit actio ad precium petendum. Itemque ſanxit, ſi quis pecuniam mutuam dederit, ne eam ab invito exigere poſſit. Sed & à Charonda inſtitutum, & apud quoſdam Indorum populos olim obſervari ſolitum legimus apud Stobæum λόγῳ μ.β'. Sed & lege XII. Tabul. obærati habebantur in nervo & compedibus, vendebantur: ſi plures unius creditores erant, qui ſolvendo non eſſet, licebat eis corpus ejus diſſecare, & inter ſe partiri. Quæ tam horrenda, tamque atrocia lege nominatim permiſſa erant, ut deterrerent homines ab ære alieno contrahendo. Sed tamen in credenda pecunia aliquid humanitatis eſt, & natura ipſa nos monet, ut cum amicis egentibus, quemadmodum aliarum rerum, ſic pecuniæ quoque numeratæ uſum communicemus: idque etiam Deus ipſe facere nos jubet. Sed adverſus naturam eſt poſcere, ut nummus nummum gignat; vereque affirmat Ariſtoteles 1. Polític. fenus naturæ adverſari. Is enim qui

ctitabant, [1] adversum legem dictatoris Cæsaris, qua *de modo credendi, possidendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane [2] vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo [3] duodecim tabulis sanctum, *ne quis* [4] *unciario fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium

qui alteri fenerat, specie beneficii, eum cui gratificari videtur, evertit. Itaque eleganter S. Ambrosius ait, non multum interesse inter *Fenus* & *Funus*: inter *Sortem* & *Mortem*. Cumque sortem feneratores *Caput* vocare soleant, eos qui illorum retibus involuti tenentur, esse capitis reos. Hæc igitur de Fenore καθόλου: de quo videndus est lib. S. Ambrosii de Tobia. S. Basilius in Psalmum 14. Plutarchus in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Nunc quæ à Tacito dicuntur singillatim consideremus. *Muretus.* Sed nummum non esse rem sterilem, de Usuris cap. 8, nec fœnus naturæ adversari, cap. 10 contra Aristotelem probat *Salmasius.*

1 *Adversum legem Cæsaris.*] Suggerit eam legem aperte, quod sciã, solus Dio l. XLI. Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματά τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. id est: *Et quoniam complures pecuniam multam habere & occultare dicebantur: edixit nequis in argento aurove amplius possideret quam LX. sestertia.* Et alludunt alii scriptores, ut Suet. Tib. cap. XLIX. dum scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent.* Partem, scilicet majorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda Scholiastæ sunt frustra. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros. *Lipsius.*

Adversum legem Dictatoris.] De qua Sueton. in Cæs. 42. & Cæsar ipse lib. 3. de bello Civ. *Muretus.*

2 *Vetus urbi fenebre malum.*] Hoc è T. Livio, & Halicarnasseo cognosci potest. *Idem.*

3 *Duodecim tabulis sanctum.*] At eam sanctionem Livius ad M. Duellium Trib. pl. refert post XII. tabulas, aliquot annis. lib. VII. *C. Marcio, Cn. Manlio Coss. de unciario fœnore a M. Duellio Tribunopl. rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidius scivit, accepitque.* Lipsius.

4 *Unciario fenore.*] Quia numerus duodenarius commodissimus est ad partitiones. Habet enim 6, 4, 3, 2, 1. Idcirco eo antiqui in rebus dividendis sæpissime utebantur. Sic hereditatem vocabant *Assem*, &c. Sic cum singulis mensibus singuli nummi pro centenis usuræ nomine pendebantur, id est, duodeni quotannis in centenos, eam usuram *Centesimam* vocabant: quæ gravissima erat omnium lege permissarum; & ea ipsa quasi *As* usurarum erat. Proxima erat, cum undeni, id est, deunx. Persius:

Quid petis ut nummi quos hic quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces.

Inde *dextantes* usuræ, *dodrantes*, *besses*, *septunces*, *semisses*, *quincunces*, *trientes*, *quadrantes*, *sextantes*, *unciæ*.

tium agitaretur : [1] dein rogatione tribunicia, ad semuncias redacta : [2] postremo vetita versura. multisque plebis

Erant autem *Unciæ* usuræ, cum pro centenis mutuis datis singuli quotannis usuræ nomine pendebantur. Eam permissam fuisse hic ait Tacitus, lege XII. Tabul. sed cum, ut verisimile est, graviores usuræ postea exercerentur, lex de Unciario fenore iterum lata est, centum fere annis post XII. Tabulas, à M. Duilio, L. Mænio Tribunis pl. ut auctor est Livius lib. 7. Deinde ad semuncias, decem annis post legem eadem de re Duilli Tribuni pl. idque T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. *Muretus.* Quid sit *unciarium fænus*, minime inter se consentiunt interpretes. Carolus Sigonius de antiq. jure Roman. lib. 2. c. 11. illud ad centesimam refert, id est, cum pars sortis centesima singulis mensibus penditur. contra Muretus, nec non Antonius Augustin. de legibus & S.C. ad legem Duiliam Mæniam, unciariam usuram esse contendunt, centesimum nummum in annos singulos: ea maxime ratione ducti; quod illius legis perlatio, *lata plebi*, *ingrata patribus* divitibusque fuerit, ut testatur Livius lib. 7. Mihi Sigonii sententia magis probatur. Adeo enim apud antiquos Romanos fœneratorum sævitia creverat, ut minime mirer, pro usura levi fuisse, unum pro centum in mensibus singulis. Ac de usuræ quidem enormitate, passim apud eundem Livium querelæ seditionesque plebis. præsertim lib. 6. *se multiplici jam sorte exsoluta, mergentibus semper sortem usuris, obrutum fœnore esse.* Et quod *unciarium fænus* plebi fuerit grave, argumento sit, quod deinde ad *semunciarium* redactum fuit, eodem Livio teste. Præterea satis constat, solitum fœneratoribus, usuras singulis mensibus exigere, & ideo menstrui exactores dicti. Hinc apud Aristophanem in Nubibus, quidam debitor facete optat Lunam cœlo detrahere, atque asservare. nam si ea nunquam oriretur, is nunquam usuras persolveret, & Basilius in Psalm. 14. ait, à debitoribus timeri menses, velut usurarum patres. Vide Plutarchum de vitando ære alieno. *Pichena.* Rectius Muretus & Anto. Augustinus, quibuscum concordat & Sigonius. Vide quæ scripsimus Antexegesi priore de Centes. Usuris & fœnore unciario pag. 63. & seqq. *Gronovius.*

1 *Dein rogatione tribunicia.*] Decem annis post illam Duellii. Livius: *T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. semunciarium tantum ex unciario fœnus factum.* Lipsius.

2 *Postremo vetita versura.*] Id est, sublatum omne fœnus. quod ambigue Livius ponit in actis anni CDXII. quinto anno, post semunciam constitutam: *Præter hæc*, inquit, *invenio apud quosdam L. Genutium Tribunum pl. tulisse ad populum ne fœnerare liceret.* Magis cum Tacito adfirmat Appianus lib. 1. Civilium: Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρῆσται πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον, οἱ μὲν πράττοντες τὰ χρέα σὺν τόκοις, νόμου τινὸς παλαιοῦ (Genutii legem intellegit) προσαγορεύοντος μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν. Ἔθους δὲ χρονίου τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ᾔτουν, οἱ δὲ οἷον ἐκ πολέμων τε καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις. εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἠπείλουν. *Lipsius.*

Postremo vetita versura.] Lege Genucia, sex annis post Duiliam. Livius lib. 7. Itaque sæpe postea multati sunt fœneratores, qui & puniebantur pœna quadruplici, cum fures tantum duplici condemnarentur. M. Cato, initio rei rusticæ. *Muretus.* Rectius

usura

bis scitis [1] obviam itum fraudibus. quæ totiens repressæ, miras per artes rursum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæstio evenerat, multitudine periclitantium subactus, rettulit ad senatum. trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: [2] & concedente, annus in posterum, sexque menses dati, quis secundum jussa legis, rationes familiares quisque componerent. Hinc 17 inopia rei nummariæ, commoto simul omnium ære alieno; & quia tot damnatis, bonisque eorum divenditis, signatum argentum fisco vel ærario attinebatur. ad hoc senatus præscripserat, [3] *duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed [4] creditores in solidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concursatio, & preces; dein strepere præ-

versura. quod idem Muretus credo voluit, cujus in libro sic jugulatas priores literas inveni, *versura.* Acidalius. Error Acidalio communis cum doctis hominibus multis, qui parum ceperunt, quid esset veteribus *versura,* etiam postquam id planissime docuerat Salmasius. Vide Antexegesin posteriorem p. 162. & seqq. *Gronovius.*

1 *Obviam itum fraudibus.*] Fraudem quomodo facerent, cum in socios nomina transcriberent, cognosces ex Livio lib. 35. *Muretus.*

2 *Et concedente.*] Sic ferri potest. mallem tamen: *eo concedente.* Pichena.

3 *Duas quisque fœnoris partes.*] Sueton. Tiber. cap. XLVIII. Simile quod Plinius l. VI. epist. de Senatu sui ævi: *Patrimonii tertiam partem conferre jussit in ea quæ solo continerentur.* Capitolinus de M. Antonino: *Iussit ut senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.* Lipsius.

Duas quisque fenoris partes.] Hac de re Sueton. Tiber. 48. *Per SCtum sanxit, ut feneratores duas partes in solo collocarent: debitores totidem æris alieni statim solverent.* Sic Plinius 6. Epist. de Senatu suorum temporum, *Patrimonii tertiam partem conferri jussit in ea, quæ solo continerentur.* Capitolinus de M. Antonio. *Iussit ut Senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent.* Fortassis igitur hic quoque lege *patrimonii,* aut *duas quisque feneris partes solveret: duas patrimonii in agris per Italiam collocaret.* *Muret.* Intelligo duas partes ex tribus partibus, vel duas tertias partes. Sic Livius lib 1. *Cum Hernicis fœdus ictum, agri partes duæ ademptæ.* nam paulo infra ait: *quid attinuisse Hernicis paulo ante hostibus, capti agri tertiam partem reddi?* idem lib. 8. in princip. *Oppidum captum redditumque Privernatibus, præsidio valido imposito; agri partes duæ ademptæ.* Illustratur hic Taciti locus à Suetonio Tib. 48. *cum per senatusconsultum sanxisset, ut feneratores duas patrimonii partes in solo collocarent; debitores totidem æris alieni statim solverent.* Pichena.

4 *Creditores in solidum appellabant.*] In summa inopia rei nummariæ, cum

 non

prætoris tribunal. eaque quæ [1] remedio quæsita, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem [2] pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obæratior, [3] ægrius distrahebant; multique fortunis provolvebantur: eversio rei familiaris dignitatem ac [4] famam præceps dabat. donec tulit opem Cæsar, [5] disposito per mensas millies sestertio, factaque mutuandi copia sine usuris per triennium, si debitor populo in duplum [1] præ-

non haberent debitores unde solverent, duabus quidem fœnoris partibus satisfaciebant agris tradendis ex senatusconsulto, reliquum vero vel agros similiter occupaturum erat, vel apud debitores residebat. Itaque solidum petebant ex agris sibi solvi creditores; negantibus debitoribus propter agrorum vilitatem. Cum autem nollent magistratum minui fidem, hoc est, vellent omnibus integrum solvi; ita primum concursatio, &c. *Ferrettus.*

1 *Remedio quæsita emptio.*] Sensus est, in luxum libidinemque fœneratorum convertebatur emptio & venditio, quæ non aliam ob causam in gentium usum venerat, quam ut hominum necessitati mederetur, & rerum commutatione succurreret. *Vertranius.*

2 *Pecuniam mercandis agris condiderant.*] Videtur sensus: Abscondebant pecuniam fœneratores, ne quis posset ab iis, ad agros obæratorum mercandos, fœnore sumere. hac scilicet mente, ut cum alii emptores, propter pecuniæ inopiam, non invenirentur, obærati suos agros fœneratoribus ipsis cogerentur vilissimo pretio vendere. Et ideo dixit, emptionem & venditionem, quæ alias remedio civium esse solebant, in contrarium mutatas; quippe quæ non ad suum cujusque arbitrium, sed ad voluntatem & avaritiam fœneratorum tantummodo exercebantur. Plut. de vitando ære alieno: *fœnerator, si quid vendis, precium diminuit: si nihil vendis, ut vendas cogit.* Pichena. Legendum: *Pecuniam in mercandis agris condiderant.* Id est, posuerant, collocaverant, fundaverant. Quæ omnia ex eadem tralatione. *Poni* quoque pecunia similiter dicebatur, quia *ponere* idem quod ædificare, collocare & fundare. Inde & *poni* pecunia dicitur, ut *condi* & *fundari*, quæ in solido locatur & bene constituitur. Duplici sensu locatio vel collocatio pecuniæ sumitur; cum mercede pacta alicui locatur, quomodo & aliæ res solent locari, pro quibus mercedem conductores præstant: & simpliciter, cum pecunia possessiones aut aliæ res emuntur, in his *locari*, *poni*, & *collocari*, vel etiam *fundari* pecuniæ dicuntur. Salmasius de Usuris. Vide quæ scripsimus ad hunc locum in Mantissa Pecuniæ Veteris cap. I. pag. 105. *Gron.*

3 *Ægrius distrahebant.*] Vendendi difficultas arbitror ex eo, quod ab iis non temere, nec sine cautione emebatur, propter evictionis periculum. *Pichena.*

4 *Famam præceps dabat.*] Nisi sic phrasis, Tacito familiaris, scriberem: *ac famam in præceps dabat.* *Ursinus.* Muretus addit *in præceps*, recte. *Acidalius.*

5 *Disposito per mensas.*] Ex ærario. Leg. autem est, *millies sestertium* ex Suetonio: qui sint M. CCCC. scutata mone-

[1] prædiis cavisset. Sic refecta fides, & paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine. Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejusRanciæ aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus inquies, *hæc & hujuscemodi à se factitari* prætendebat, *ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Etiam in Pompejam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adflixerat. [2] Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini *quod* [3] *Theophanem Mitylenæum proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani, cælestes honores Græca adulatio tribuerat.* Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus, [4] defertur *incestasse filiam*, & saxo Tarpejo dejicitur.

18

19

monetæ. *Muretus.* Legendum: *Millies sestertium*, non, *sestertio.* quod mendum sæpe apud Tacitum irrepsit. *Ursinus.* Immo legendum, ut est in scripto & editis, *millies sestertio*, non *sestertium:* quo de genere & superius mentio facta est. *Gronovius.*

1 *Prædiis cavisset.*] Vocem, *prædiis*, non sperno. tamen ambigo, num verius, *prædibus.* Livius lib. 22. utrumque complexus est: *dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusque ac prædiis cavendum populo censerent.* Pich.

2 *Pater quoque illustris.*] M. Pompejus, procurator Asiæ. Strabo lib. 13. *Muretus.*

3 *Theophanem Mitylenæum proavum.*] Horum avus fuit M. Pompejus Theophanes, Asiæ Procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo lib. XIII. Οὗτος δὲ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην, καὶ πάσας συγκατώρθωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις. Καὶ ἐκεῖνον πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν. υἱόν τε ἀπέλιπε Μάρκον Πομπήϊον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός. Καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων. *Lipsius.*

Theophanem Mitylenæum.] In ejus gratiam Pompejus Mitylenæis immunitatem donaverat. Plutarch. qui eum malitiosum fuisse ait. Fabrum præfectus fuit in castris Pompeji bello civili, auctorque ei victo fuit, se in Ægyptum potissimum conferendi. *Mur.*

4 *Defertur incestasse filiam.*] Quam able-

tur. ac ne dubium haberetur, [1] magnitudinem pecuniæ malo vertisse, [2] aurariasque ejus, quamquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit. [3] inritatusque suppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accusati societatis cum Sejano, necari jubet. [4] Jacuit immensa strages: omnis sexus, omnis ætas: inlustres, ignobiles, disper-

ablegaverat, ne à Tiberio stupraretur. Dionem lege lib. 58. *Idem.*

1 *Magnitudinem pecuniæ malo vertisse.*] De qua vide Dionem libro LVIII. & de hac historia tota. nescio an hic idem ille Marius qui ante annos aliquot postulatus. supra lib. IV. *Drusum auspicandi gratia tribunal ingressum adiit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.* Lipsius.

Magnitudinem pecuniæ malo vertisse.] *Vertisse malo*, pro, in malum. *Rhenanus.*

2 *Aurariasque ejus.*] Faernus pro vulgatis legebat, *argentarias ejus*, deleta copula, *que*. Ursinus. Copulam in voce *aurarias* saltem delet Muretus: nec forte quid amplius deest, ut suspicantur. *Acidalius.* Si *Que*, hic successit in locum *etiam*, quod passim fit, quid incassum dubitamus? Magnæ divitiæ exitio Mario fuerunt, non autem incestus filiæ, de quo non satis constabat. Vis id cognoscere, noster ait? en Tiberius, qui præter cætera Marii bona, retraxit etiam in fiscum ejus aurarias, quæ jure in ærarium populi recidebant. vel proprie sumas, *que*. & ita distinguas: *ac ne dubium haberetur. magnitudinem pecuniæ malo vertisse aurariasque ejus; quanquam publicarentur, sibimet Tiberius seposuit.* Hoc sensu pernicies Marii ex multis ejus opibus orta est, præcipue ex aurariis, quas possidebat: patet, nam ea omnia Tiberius sibi adjudicavit, licet ad populum essent devolvenda. *Salinerius.*

3 *Inritatusque suppliciis.*] Id est supplicationibus reorum, ac periclitantium. Sic lib. 3. *Sed tum supplicia diis, ludique magni ab senatu decernuntur.* Pichena. Quis autem pro Cæsaris hostibus supplicare auderet? Potius *suppliciis* est sanguine, cæde. Significat crudelitatem ejus non exsatiatam multitudine punitorum, sed ultro incitatam, ut grassari cuperet in plures. *Gronovius.*

4 *Iacuit immensa strages.*] Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miscere, si interfecti non plures viginti. Ita enim Suetonius cap. LXI. *Viginti uno die abjecti, tractique, inter eos pueri & feminæ.* Sed numerum eum re ipsa admonente, corruptum dixero: substituoque, ∞. id est, mille. quod fatuus exscriptor interpretatus est Viginti. Certe de majori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, & quædam magnæ rei. ut Nerone, cap. XII. *Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos Senatores, sexcentosque equites Romanos.* Quadringenti Senatores, dimidia Senatus pars. quos omnes depugnasse in arena, fuge credere. Corrigo, *quadragenos.* De equitibus etiam malim, *sexagenos.* firmante conjecturam Dione, qui auctor est pugnasse tantum equites triginta. Simile in Claudii, cap. XXXII. *Convivia & ampla & assidua agitavit, ac fere patentissimis locis, ut plerumque sexceni simul discumberent.* Scribo, *plerumque sexageni.* Sexcenti convivæ, epulum publicum, non convivium. Plura hujus generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego, *interciderat sortis hu. commercium vi, metu.* Lipsius.

Iacuit

disperſi, [1] aut aggerati. neque propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutius dabatur; ſed circumjecti cuſtodes, & in mærorem cujuſque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquam, non contingere. interciderat [2] ſortis humanæ commercium [3] vi metus: [4] quantumque ſævitia gliſceret, miſeratio arcebatur. Sub idem 20 tempus C. Cæſar diſcedenti Capreas avo comes, Claudiam M. Silani filiam conjugio accepit; immanem animum ſubdola modeſtia tegens, [5] non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce, [6] qualem diem Tiberius induiſſet, pari habitu, haud multum diſtantibus

Iacuit immenſa ſtrages.] Viginti uno die abjecti, tractique: inter eos pueri ac fœminæ. Sueton. Tib. 61. ſed lego, *ducenti*, non, *viginti*. Muretus.

1 *Aut aggerati.*] Ex manuſcripto repoſui, *aggerati*. Vulgo, *aggregati*. Pichena.

2 *Sortis humanæ.*] Sors humana, mors eſt & inopinati aut incerti caſus. Ita l. 1. Annal. *Permoto ad miſerationem exercitu, ob caſus bellorum, & ſortem hominum.* At ſortis ejus *commercium* eſt miſeratio & agnitio ſimilis fortunæ: quæ omnibus poteſt evenire. Hanc ſequitur auxilium vel ſolatium, & ſepultura, communi quodam jure. *Lipſius.*

3 *Vi metus.*] Lipſius. *vi, metu.* Sperno: noſter enim ἐμφατικῶς & deſcribit intenſum metum, qualem ſæviſſimi Tiberii mores minabantur, τὸ *vis* profecto non mediocriter auget. Plaut. Truc. *Quique vim magni doloris per voluptatem Tuam condidiſti in corpus.* Cæterum benignius cum his agebatur, non cogebantur enim amicorum cadavera calcare: at pœna præſens iis qui Sejanum ludibrio non habuiſſent. Iuven. Sat. x. *Quam timeo victus, ne pœnas exigat Ajax* &c. Victus Ajax (ut hæc obiter explanem) Tiberius eſt, qui furit in greges innocentum, ut ille, poſt armorum judicium, in mandras pecudum. Ex his ſatis apparet, quam vere dixerit ille, Brutum & Caſſium *ultimos Romanorum* fuiſſe: & Iuvenal. *Unde Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes.* Neminem tunc temporis inventum eſſe, qui illum novum Creontem ſic affaretur. *Salinerius.* Nunquid concinnius, *vi, metu.* Freinsh.

4 *Quantumque ſævitia.*] Quanto major erat ſævitia in damnatos, eo minus miſereri poterant affines, propinqui, proximi, amici. *Ferrettus.*

5 *Non damnatione matris.*] *Omnibus inſidiis tentatus elicientium, cogentiumque ſe ad querelas, nullam unquam occaſionem dedit, perinde oblitterato ſuorum caſu, ac ſi nihil cuiquam accidiſſet. Quæ vero ipſe pateretur, incredibili diſſimulatione tranſmittens, tantique in avum, & qui juxta erant obſequii, ut non immerito ſit dictum, Nec ſervum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuiſſe.* Sueton. Calig. 10. *Muretus.*

6 *Qualem diem.*] Corrupte. Videntur verba huc tralata ex pagina ſequen-

bus verbis. Unde mox scitum [1] Passieni oratoris dictum percrebuit; *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim [2] præsagium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem accitum, & diver-

quenti : *quem tum annum, qualem diem haberet.* Vertranius conatur, *qualem die Tiberius.* hoc sensu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset. Conjectura, quam ego non emerim sestertio nummo. *Lipsius.*

Qualem diem Tiberius induisset.] Scribo, *die:* hoc sensu; Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset; alias incognita dicendi forma est, *diem induere.* Vertranius. Locus insigniter depravatus. Forsitan leg. *quali Tiberium vidisset.* Muretus. Qualem diem in re Mathematica quis se habere scit, cui notum est, quid boni malive in eo sibi portendatur. *Interrogatus an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum qualem diem haberet.* Et qui huic vanitati credulus est, hilarem felici, tristem infelici se fert. Tiberius igitur, qui Matheseos peritus erat, (*Scientia Chaldaeorum artis cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit*) prævisa diei qualitate lætus aut severus incedebat: at Caligula qui se totum in imitationem Tiberii componebat, affectus, quos ille vultu prodidisset, suo delineabat, & exprimebat. *Induere diem*, ut, *induere diversa, induere societatem, induere seditionem.* Salinerius. Puto diducta leviter compendiaria scriptione serenatum hoc omne nubilum: *qualem dicerem Tiberius.* Talem se Tiberio præbuit & animo & verbis Cæsar Caligula, qualem omnino simili casu ipsum imaginor Tiberium. Vel denique *dicem* pictum antique fuit, pro *dicam.* Veteres enim *faciem, dicem,* pro *faciam, dicam,* scripsisse Fabius annotavit. *Isac. Pontanus.* Deponit hunc locum Lipsius. Quantum sententiam assequor, ea fuit, ac si scriptum, *non exsilio fratrum rupta voce, vultu, qualem Tiberius induisset, pari habitu* &c. Quæ vox excidere facillime quidem potuit. *Acidalius.* Nullo sensu hæc scripta sunt; nec dies induitur. Et medicum hæc plaga poscit. Repono: *Qualem chlamydem induisset pari habitu.* Sic Tertull. in Pallio: *Qualem chlamydem disperdit?* nam aucupium est aulicorum ea diligere, & sectari, quæ princeps. *Aurelius.* Hanc sententiam vidit Vertranius, rejecit autem Lipsius, jocatus in eam insuper; mihi vero alia nulla quærenda existimatur, aut sane non cavillo sed argumentis hujus absurditas demonstranda. Legendum vero: *Qualem in diem Tiberius induisset, pari habitu.* Nec sane de vestitu capere hanc sententiam coacti sumus; cum habitus oris etiam, vultus, & omnium affectuum, quatenus vultu illi elucent, significari possit. Sed nec in altero quippiam est alienum bona mente. *Barthius.* Dixi lib. 1. Obser. cap 2. non modo nihil hic esse mendi, sed & verba exquisita. *Qualem diem induisset:* id est, qualem animum vultumque quoquo die sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem & ipse induens ac præ se ferens. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν &c. Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι. *Gronov.*

1 *Passieni oratoris dictum.*] Qui pessime exordiebatur: mediocriter narrabat: insigniter perorabat. *Seneca* lib. 3. Declamat. *Muretus.*

2 *Præsagium Tiberii.*] Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit; nec de Consule Galba, sed puero. Lege eum l. VII. c. IV. A Tacito stant Iosephus & Dio. *Lipsi.*

3 Et

diversis sermonibus pertentatum, postremo Græcis verbis in hanc sententiam adlocutus; [1] *Et tu Galba quandoque degustabis imperium*, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ, otium apud Rhodum, magistrum [2] Thrasullum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus: Quotiens [3] super negotio consultaret, edita domus parte, ac liberti unius conscientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum cujus artem experiri Tiberius statuisset; & regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio incesserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasullus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, *imperium* ipsi, & futura sollerter patefaciens; interrogatur, *an suam quoque genitalem horam comperisset; quem tum annum, qualem diem haberet?* Ille positus siderum, ac spatia dimensus, hærere primo, dein pavescere; & [4] quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; postremo exclamat, *ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare*. Tum complexus eum Tiberius, [5] *præscium periculorum, & incolumem fore* gratatur; quæ- 20

1 *Et tu Galba.*] Hoc de Consule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Augustum apprehensa ejus buccula dixisse*, καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Quæ sunt ipsa, quæ hic Tiberio adscribuntur: quod idem cum nostro & Dio facit. Ita censeat aliquis Suetonium vel alios auctores secutum, vel memoriola lapsum: & si potuit uterque diverso tempore prædixisse, sed itane verbis iisdem? *Idem.*

Et tu Galba quandoque.] Καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sic Turnebus apud Suetonium legit, in Galba 4. ex Dione, Xiphilino & Iosepho. At Sueton. hoc dictum tribuit Augusto: Dio & Ioseph. Tiberio. *Muretus.* Apud Suetonium ex mel. libb. jam legitur παρατρώξῃ.

2 *Thrasullum.*] Qui etiam de re medicina libros composuisse videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuse hæc à Dione, lib. LV. *Lipsius.*

3 *Super negotio consultaret.*] Man. *super ea negotio.* forte, *super tali negotio*, vel, *super eo negotio*: id est, præscientiæ. Sic lib. 2. *super eo negotio diversas sententias noscere.* Pichena.

4 *Quantum introspiceret.*] Lege, *quanto.* Acidalius.

5 *Præscium periculorum & incolumem.*] Malim, *præscium periculorum, sed incolumem.* Idem.

quæque dixerat, oracli vice accipiens, inter intimos
22 amicorum tenet. Sed mihi hæc ac talia audienti, in incerto judicium eſt, [1] fato ne res mortalium & neceſſitate immutabili, an ſorte volvantur. quippe ſapientiſſimos veterum, quique ſectam eorum æmulantur, diverſos repperies; ac multis inſitam opinionem, *non initia noſtri, non ſinem, non denique homines diis curæ. ideo* [2] *creberrima & triſtia in bonos, læta apud deteriores eſſe.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus* putant, *ſed non è vagis ſtellis, verum apud principia, & nexus naturalium cauſſarum: ac tamen electionem vitæ* nobis relinquunt; *quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari adverſis videantur, beatos; ac pleroſque, quamquam magnas per opes, miſerrimos: ſi illi gravem fortunam conſtanter tolerent, hi proſpera inconſulte utantur.* Ceterum [3] plurimis mortalium non eximitur, quin *primo cujuſque ortu ventura deſtinentur: ſed quædam ſecus quam dicta ſint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta,* [4] *& antiqua ætas & noſtra tulerit.* Quippe [5] à filio ejuſdem Thraſulli prædi-

1 *Fatone res mortalium, & neceſſitate.*] Chryſippus apud Gellium 6, 2. *Fatum eſt ſempiternis quadam & indeclinabilis ſeries rerum, & catena, volvens ſemetipſa ſeſe, & implicans per æternos conſequentia ordines; ex quibus apta connexaque eſt.* Sed optime Homerus:

Ὦ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται!
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Scripſerunt de fato, Chryſippus, Zeno, Cicero, Plutarchus, Alexander Aphrod. omnium optime S. Thomas, & libello proprio, & in I. part. q. 116. Vide & commentarium noſtrum in Catilinarias M. Tullii. *Muretus.*

2 *Creberrima & triſtia.*] Non dubitem legendum eſſe, *creberrime triſtia.* Freinshemius.

3 *Plurimis mortalium non eximi.*] Puto leg. *non eximas.* Muretus. Vulgo, *non eximi.* quod rectum videbatur, ut à ſuperiori verbo, *putant*, regeretur. Sicuti etiam ſequentia verba, *cadere* & *corrumpi*. Lipſio, *non eximis*, magis placet. At mihi Manuſcripti lectio, *non eximitur.* Pichena.

4 *Et antiqua ætas & noſtra.*] Exciderat in editis primum, *&*, quod ex Man. repoſui. *Idem.*

5 *A filio ejuſdem Thraſulli.*] Eſt & apud Xiphilinum; & prædictum etiam, fore ut matrem interficeret: niſi quod Aſtrologum ipſum non nominat. Sic mors prædicta Vitellio ab Aſtrologis. Sic prædictum imperium Veſpa-

dictum Neronis imperium [1] in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem consulibus [2] Asinii Galli mors vulgatur, quem [3] egestate cibi peremptum haud dubium; [4] sponte, vel necessitate, incertum habebatur. Consultusque Cæsar *an sepeliri sineret*, non erubuit permittere, ultroque incusare *casus, qui reum abstulissent antequam coram convinceretur*. scilicet [5] medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, [6] tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, [7] mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, [8] descriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, *fore ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar*; sævitiam, quam pœnitentiam maluit. Quin & invectus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reipub. animum* objecit: *recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies* jussit. quo non aliud 24

Vespasiano ab Josepho. Sic mors Domitiano prædicta ab Ascletarione, & à Proculo Longino. Innumerabiles ejus generis prædictiones in veterum libris leguntur: sed valeat dictum Diagoræ. *Muretus.*

1 *In tempore memorabitur.*] Non est in libris qui supersunt id vaticinium; ne in Suetonio quidem. *Lipsius.*

2 *Asinii Galli mors.*] Quem eodem die & convivam Tiberii fuisse, & eo subornante damnatum, narrat Dio l. LVIII. in actis anni DCCXXCII. Est ille qui filius Pollionis Asinii librum edidit, quo patrem Ciceroni comparavit: cui rescripsit imperator Claudius. Suetonius in ejus vita, & Plinius in Epistolis. Agellius lib. XVII. cap. 1. Eusebius in Chronicis notat *Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.* Idem.

3 *Egestate cibi peremptum.*] Anno uno ante Livii mortem. Eusebius. Græcus poëta ait: *λιμῷ δ' ἔχθιστον θανεῖν.* *Muretus.*

4 *Sponte vel necessitate.*] Tacito magis familiare fuisset. *Sponte an necessitate.* Ursinus.

5 *Medio triennio.*] Id est à tempore accusationis ad mortem. *Pichena.*

6 *Tot consularium parenti.*] Plures enim filios habuit, qui Consules. Vide ea quæ notavi in fine libri tertii Annal. supra. *Lipsius.*

7 *Mandendo è cubili tomento.*] Idem Suetonius narrat. *Muretus.* Stramine scilicet, sive palustribus arundinibus, quibus culcitæ vilium hominum infarciebantur. *Pichena.*

8 *Descriptum fuisse.*] Muretus, *præscriptum.* Lipsius.

Descriptum fuisse Macroni.] In v.c. habe-

aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent; & potuisse avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; nisi quod Actii centurionis, & Didymi liberti epistolæ, servorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio sævitiæ plena, tamquam egregium, vocesque deficientis adjecerat, quis primo alienationem mentis simulans, quasi per dementiam, funesta Tiberio; mox ubi exspes vitæ fuit, meditatas, compositasque diras imprecatur: *ut quemadmodum* [1] *nurum, filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus complevisset; ita pœnas nomini generique majorum, & posteris exsolveret.* Obturbabant quidem patres, specie detestandi: sed penetrabat pavor, & admiratio, callidum olim & tegendis sceleribus obscurum, huc confidentiæ venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verbere centurionis, inter servorum ictus, ex-
25 trema vitæ alimenta frustra orantem. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Sejano spe sustentatam provixisse reor; & postquam nihil de sævitia remittebatur, voluntate exstinctam. nisi si negatis alimentis, adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. Enimvero Tiberius fœdissimis criminationibus exarsit, *impudicitiam* arguens, *& Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam.* Sed [2] Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam quo biennio ante Sejanus pœnas luisset, memoriæque*

habetur, *præscriptum.* Vrsinus. Lege, *præscriptum.* Et sic Muretus. *Acidalius.* Mallem cum Mureto, *præscriptum.* Sic lib. 1. *patris jussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno.* Pichena.

1 *Nurum, filium fratris, & nepotes.*] Hæ voces non habent cum quo jungantur. Nec satis scio verbum perierit, an Tacitus ipse subintelligendum omiserit. *Acidalius.* Vulgo, *filium fratris*, reposui copulam, *que*, ex Man. *filiumque fratris.* Pichena.

2 *Agrippina æqui impatiens.*] Plane non verum credo, *æqui impatiens.* Nec

que id prodendum addidit Cæsar: [1] Jactavitque *quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias projecta foret.* [2] Actæ ob id grates, decretumque [3] *ut quintodecimo Cal. Novembris utriusque necis die, per omnis annos, donum Iovi sacraretur.* Haud multo post [4] Coccejus Nerva continuus 26 principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; [5] adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremo *grave conscientiæ, grave famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret*, aversatus sermonem Nerva, abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala Reipub. viseret, ira,

Nec satis video quid substituam; nisi forte *regi*, vel *jugi impatiens*. Acidalius.

1 *Iactavitque quod non laqueo strangulata* &c.] Idem, sed alio verbo expressit Suetonius 53. *Imputavit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit.* Id verbum, *imputare*, sciant tirunculi, apud illius temporis scriptores, præsertim Tacitum, Senecam, Suetonium, Plinium, plerunque accipi pro, beneficii loco adscribere, sive ut Terentius loquitur, postulare, aliquid gratiæ apponi sibi. Exempla in auctore nostro passim reperiuntur. *Pichena.*

2 *Acta ob id grates.*] Non principi, sed diis, ob cædes scilicet Drusi, & Agrippinæ: adeo infelix vilisque illorum temporum servitus & adulatio. Tac. lib. 14. in fine, post Octaviæ cædem. *Dona ob hac templu decreta. quod ad eum finem memoravimus, ut quicunque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas, & cædes jussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse.* lib. 15. *Alius alio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum.* Tamen ipsis etiam principibus grates ob eadem agebantur. Supra lib. 3. *Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augusta, & Antonia, & Agrippina, Drusoque, ob vindictam Germanici, grates agendas.* Pichena. Non diis, ut putabat vir eruditus, sed principi ob clementiam scilicet, quod non laqueo strangulari Agrippinam, nec in Gemonias projici jussisset. Clarissime id Suetonius Tib. 53. *Imputavit etiam quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit: proque tali clementia interponi decretum passus est*, quo sibi gratiæ agerentur. *Freinsh.*

3 *Vt quinto decimo.*] In v. c. habetur: *Vt a. d. quintum decimum.* Nam in vulgatis desunt notæ A. D. *Vrsinus.*

4 *Nerva continuus principis.*] Celeber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæsari familiarissimus fuit.* Consul fuit cum Vibio Rufino anno DCCLXXV. *Lipsius.*

Coccejus Nerva.] Causam mortis cognosces ex Dione. *Muretus.*

5 *Adsidere.*] Horatius, *Quod si quis casus lecto te affixit, habes qui Adsideat, fomenta paret.* &c. *Idem.*

1 In-

ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni; & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat. ut odium, & gratia desiere; jus valuit. petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit. 27 Tot luctibus funesta civitate, pars mœroris fuit, quod [1] Julia Drusi filia, quondam [2] Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, [3] cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni [4] mors Ælii Lamiæ funere censorio celebrata, qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. genus illi decorum; vivida senectus; & non permissa provincia dignationem addiderat. Exin [5] Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quis incusabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & [6] Manius Lepidus, de cujus moderatione, atque sapientia

1 *Iulia Drusi filia.*] *Drusi*, qui filius fuerat Tiberii. *Idem.*

2 *Neronis uxor.*] Germanici filii. *Idem.*

3 *Denupsit.*] Extra cognationem suam nupsit. *Idem.*

4 *Cujus avum Tiburtem.*] At pater ejus tamen consularis, de quo l. III. *Solus Lepido è consularibus Rubellius Blandus adsensit.* Consul suffectus fuit anno DCCLXXI. *Lipsius.*

5 *Mors Ælii Lamiæ.*] Dio lib. 58. Τότε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησε. καὶ Λύκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ Σεϱικῇ (legendum Συρίᾳ) προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. *Muretus.*

6 *Flacco Pomponio.*] De eodem Suetonius cap. XLII. Tiberii: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit.* Vbi aliquot libri, *Pompejo Flacco.* male, est enim ille ipse, qui ante XV. annos Mœsiæ præfuerat. Tacit. lib. II. *Lipsius.*

7 *M. Lepidus.*] Iterum, *Manius.* Idem.

1 *In*

tia [1] in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius demonstranda est: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, & qui eadem familia corruptis moribus, inlustri tamen fortuna egere. [2] Paullo 28 Fabio L. Vitellio Coss. post longum seculorum ambitum, [3] avis Phœnix in Ægyptum venit; præbuitque materiem doctissimis indigenarum, & Græcorum, multa super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, sed cognitu non absurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, [4] & ore ac distinctu pinnarum à ceteris avibus diversum, consentiunt

1 *In prioribus libris satis conlocavi.*] Cum ait, *in prioribus libris* quartum indicat, huic proximum atque conjunctum: quamobrem suspicor culpa temporum ex libro 5. & 6. unum extitisse nobis quintũ hunc librum; præsertim cum omnia desiderentur, quæ ad Sejanum pertinent: quæ longo ordine verisimile est pro diligentia & cura scriptoris tractata fuisse: ideoque supra de Agrippina: *Eodemque*, inquit, *die defunctam; quo biennio ante Sejanus pœnas luisset.* Et infra: *Quamquam triennio post cædem Trajani.* De quo, quamvis exiguo, & prope non contemnendo, admonitum tamen esse lectorem volui. *Ferrettus.* Verbum *conlocavi* de mendo suspectum. *Muretus.*

2 *Paullo Fabio, L. Vitellio Coss.*] Dio, Solinus, Plinius, biennio posterius venisse eum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Vereor ut stare sententia Taciti possit, contra tot testes. Nota autem ex Dione hos ipsos Consules post celebrata decennalia Tiberii pœna adfectos. quod tacuit noster. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deesse quædam. Non enim Consulum supplicium certe omisisset. *Lipsius.*

Paullo Fabio L. Vitellio Cons.] Dio lib. 58 biennio serius Sex. Papinio, Q. Plautio Cos. Idem Solinus & Plinius. Ego Tacitum in re fabulosa non ita curiosum fuisse arbitror. Falsum autem est, quod quidam ex Dione notat, hos Consules supplicio affectos esse. non tacuisset hoc Tacitus, Dio fusius explicasset: constatque hunc Vitellium, Auli, qui imperavit, patrem, Caligulæ & Claudii temporibus superstitem fuisse. Vide Sueton. in Vitellio: & hic ipse Vitellius, postea præfuit Syriæ, ut infra dicetur. *Muret.*

3 *Avis Phœnix.*] Multa & præclara de hac ave exstant apud veteres. Herod. in Euterpe. Martial. lib. 5.

Qualiter Assyrios revocant incendia nidos,
Una decem quoties secula vixit avis.

Lactantius: *Quæ postquam vita jam mille peregerit annos.* Vide Plinium 10, 2. Melam lib. 3. Solinum cap. 46. Ovidium 15. Metamorph. Philostrat. lib. 3. de vita Apollonii. Ambros. lib. 5. hexamer. cap. 23. *Muretus.*

4 *Et ore ac distinctu.*] Haud mutem. nam os ei etiam eximium, *cristis faciem caputque* (ait Plinius) *plumeo apice cohonestantibus.* Ingeniose alioqui Pichena, *colore ac. Lipsius.*

Et ore & distinctu pinnarum.] Recte, tamen suspicor, *colore, ac distinctu pinnarum*: Pichena.

1 Sexa-

tiunt qui [1] formam ejus definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, [2] quingentorum spatium. sunt qui adseverent, [3] mille quadringentos sexaginta unum interjici; prioresque alites [4] Sesostride primum, post Amaside dominantibus, [5] dein Pto-

1 *Formam ejus definiere.*] Man. *deffinere*, sed litera, *d*, à recenti manu. unde legendum censeo. *effinxere*. Pichena.

2 *Quingentorum spatium.*] Eo illud Senecæ ad Lucilium, Epist. XLII. *Phœnix semel anno quingentesimo nascitur*. At vero Philostrato lib. 3. Apollonii; *Annos DC. vivit Phœnix*, & apud Plinium lib. 10. 2. DCIX. vel, ut alii legunt, DCLX. *Vertranius*.

3 *Sexaginta unum.*] Nimis minutum aut curiosum de *uno* anno. Itaque Muretus sententiam expedisse mihi videtur: *sexaginta: unum in terris*. Neque enim probabile, hoc omissum, de unitate. *Lipsius*.

Mille quadringentos sexaginta unum interjici.] Ex Plinio, DCLX. Dein fort. *in terris*. Muretus. Totum hunc Taciti locum de ave Phœnice mirum in modum illustrant, quæ scribit Achilles Statius Alexandrinus lib. 3. de Leucippe, & Clitophonte. Suspicor autem in Taciti verbis illis, *mille quadringentos sexaginta unum interici*, duo menda subesse: unum, factum ex notis obscurioribus; quæ cum essent CDLX, à librariis mutatæ sunt partim, in DLX, partim in CIↃCDLX. addita nota CIↃ. ad eam summã, quam Tacitus ediderat, CDLX. Cujus additionis causa apparet fuisse ignoratio CD. quam librarius putavit esse, CIↃ. Plinius certe 10, 2, edit annos DCLX. nisi & ipse ex hoc Taciti loco emendandus sit. Alterum mendum putamus esse in verbis illis, *unum interici*, pro quibus scribi posset, *unum in terris* &c. *Ursinus*. Nimis exacta supputatio. corruptum puto illud, *unum*, & fortasse restituendum, *annos*. nisi potius credendum sit, majus latere vulnus. ac prætereunte Mureto legendum: *mille quadringentos sexaginta, unum in terris*. Nam verisimile est, hoc etiam addidisse Tacitum, unum tantum in terris Phœnicem, ut Plinius, 10, 2. *unum in toto orbe*. Sed cum de tempore solum hic agatur, alienum fortasse videri poterit, de Phœnicis unitate. Aliorum sit judicium. *Pichena*. Vana est emendatio, ubi nihil mendi est. Mille quadringenti sexaginta unus anni, numerus est anni magni canicularis apud Ægyptios. Censorinus de anno magno Ægyptiorum: *eoque fit, ut anno millesimo quadringentesimo primo ad idem revolvatur principium*. Hæc magna periodus annorum Ægyptiorum, qua caniculæ ortus, à quo annum suum auspicabantur, ad idem principium revolvebatur. Firmicus pro anno maximo accepit, quem solis & lunæ & quinque planetarum orbes conficiunt, cum ad idem signum omnes referuntur, unde profecti fuerant. ita enim in præfatione operis scribit: *quantis etiam conversionibus major ille, quem ferunt, perficeretur annus, qui quinque has stellas, lunam etiam ac solem locis suis originibusque restituit, qui mille quadringentorum & sexaginta, & unius anni circuitu terminaretur*. Salmasius.

4 *Sesíde primum.*] Legendum arbitror, *prioresque alites Sesostride primum*, &c. quod alii etiam notarunt. *Muretus*.

5 *Dein Ptolemæo.*] Hic fuit Ptolemæus Euergetes. *Muretus*.

1 Ten-

Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, [1] tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, [2] subire patrium corpus inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua Pomponius Labeo, [3] quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxea. nam promptas ejusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & 29

1 *Tentatoque per longum iter.*] Id est, cum prius tentaverit: sic sæpe historici loquuntur, Sallustius, Livius & Tacitus noster. *Idem.*

Subire patrium corpus.] Improprie loquitur Tacitus. Nam ea demum onera subeuntur, quæ imponuntur, & dorso vel capite vel humeris gestantur. *Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.* at phœnix rogum suum in pilæ formam conglobatum pedibus defert, non dorso, cui rei ineptum verbum est *subire*. Scribendum puto: *subicere patrium corpus.* & si attendis, verum fateberis In myrrhæ pondere certo vires suas experitur phœnix pullus. ubi videt parem se esse illi oneri ferundo, exenterat illud ovum è murrha factum, & in locum excavatum subjicit cineres patrios, qui nihil ad illud pondus addunt, in quo vires suas primo periclitatus est. nam quod è myrrhæ ovo extractum est, compensat pondus corporis quod subjicitur. ita Herodotus, cujus sententiam more suo breviter & concinne expressit Tacitus. Verba Herodoti hæc sunt: *κομίζειν δ' οὕτω· πρῶτον τῆς σμύρνης ᾠὸν πλάσσειν ὅσον δυνατός ἐστι φέρειν. μετὰ δὲ, πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα, ἐπεὰν δὲ ἀποπειρηθῇ, οὕτω δὴ κοιλήναντα τὸ ᾠὸν τὸν πατέρα εἰς αὐτὸ ἐντιθέναι.* Vide reliqua. Legendum etiam in Tacito: *inque Solis aram perferre, neque adolere.* non ut quidam legunt, *atque adolere.* neque enim adolet ibi in ara aut accendit cineres & rogum patrium, sed sic relinquit ac consecrat. *Salmasius.*

3 *Quem præfuisse Mœsiæ.*] Et Macedo-

& quia damnati, publicatis bonis, [1] sepultura prohibebantur: eorum [2] qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. Sed Cæ-

cedoniæ. Dio *Mysia.* Octo autem annos ibi fuerat. *Muretus.*

1 *Sepultura prohibebantur.*] Sepultura luctuque adfinium prohiberi, nisi magnorum scelerum damnatos (puta parricidii, perduellionis; itemque suspendiosos) non moris apud priscos. Invaluit sub Tyrannis, ideoque quasi novum, in Tiberii sævitia Sueton. notat, cap. LXI. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* itemque: *Nemo punitorum non in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Qui autem tracti, Tiberis eis sepultura. Idem in publicatione bonorum fuit. quæ apud antiquos in crimine perduellionis & hostilitatis tantum exercita, & fortasse parricidii. ita Sp. Mælii *bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere Quæstores jussi*, ait Livius: ita Ciceronis damnati, à Clodio: M. Lepidi, à Senatu publica facta, quia secutus Antonii sectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæsar: qui, ut Suetonius ait, *pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimoniis exsulabant: parricidas,* [*ut Cicero scribit*] *bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex sub Augusto; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars, nimiæ essent opes, & in ipso exsilio caussa luxus; sanxit, ut iis omnibus quibus aqua & igni interdictum (id est Iurisconsultorum verbo, Deportatis) non plus possidere liceret quingentis millibus nummum: Dio LVI. Intenditque iterum sævitiā eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua & igni adempta omnis testamenti factio. Idem Dio LVII. Quam legem interpretans Cajus l. VIII. Qui test. fac. possunt: *Si cui aqua & igni interdictum sit,* inquit, *ejus nec illud testamentum valet quod ante fecerit, nec id quod postea. Bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lipsius.

2 *Qui de se statuissent.*] Non mirum. quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio hæc omnia exprimere voluit, in actis anni DCCLXXXIV. Ἔς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα ἁπάντων ἐῤῥίπτετο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο. Ἤδη δὲ καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν οὐσιῶν αὐτοὺς κληρονομῶσιν. ubi puero mendum clarum, scribendumque, μὴ κληρονομῶσιν, inserta voce. Ideo enim abjecta corpora tractaque, ne liberi succedere in bona possent, quæ jam publica ut damnatorum palam punitorumque. Mirum ex sequentibus Dionis verbis interpretem id non vidisse. Bona ergo manebant, siquis prævenisset damnationem, & testamenta. Sed quid in præmiis accusatorum? nihilo secius dari solere, ostendit Taciti locus supra, l. IV. *Et quia Cornutus sua manu ceciderat, actum de præmiis accusatorum abolendis, siquis majestatis postulatus, ante perfectum judicium seipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Cæsar, irritas leges, & remp. in præcipiti conquestus esset. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur.* Dari non solere, Seneca in narranda Cremutii morte, quæ sub hoc Tiberii tempus. *Cognito consilio ejus,* inquit, *publica voluptas erat, quod è faucibus avidissimorum luporum eriperetur præda. Accusatores adeunt Consulum tribunalia, queruntur Cordum mori, ut interpellarent quod coegerant. Adeo il-*

lis

Cæſar miſſis ad ſenatum litteris, diſſeruit, [1] *morem fuiſſe majoribus, quotiens dirimerent amicitias,* [2] *interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id ſe repetiviſſe in Labeone. atque illum, quia male adminiſtratæ provinciæ, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidia velaviſſe; fruſtra conterrita uxore, quam etſi nocentem, periculi tamen expertem fuiſſe.* [3] Mamercus dein Scaurus rurſum poſtulatur, inſignis nobilitate & orandis cauſſis, vita probroſus. nihil hunc amicitia Sejani, ſed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui eaſdem artes occultius exercebat: detuleratque [4] argumentum tragœdiæ à Scauro ſcriptæ, additis verſibus qui in Tiberium flecterentur. Verum [5] ab Servilio & Cornelio accuſatoribus, *adul-*

lis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an morte rei prohiberentur. Nec ſatis ſcio, quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio & Nerone fortean aliud fuerit: & Senecam deceperit mos ſui ævi. *Idem.*

1 *Morem fuiſſe majoribus.*] Notabilis mos hic eſt amicitiæ renunciandæ: cujus & Suetonius meminit Calig. 3. ex quo veteres bellum indicturi, renunciabant amicitiam per legatos, miſſos rebus repetendis, ut eſt apud Livium lib. 36. ab initio & 42. Illoque reſpicit Cornelii ſcriptum ſup. lib. 2. ubi de Germanico ad Piſonem: *Componit epiſtolas, queis amicitiam ei renunciabat.* Similiſque fuit, ni fallor, hoſpitii renunciatio, ut de Badio Campano palam omnibus renunciante hoſpitium Criſpino, teſtis Livius 25. & apud eundem 38. *Decernitur renunciandam ſocietatem Achæis.* Sane ſcripto, qui dirimeret amicitiam, denunciabat: hoc colligo ex Seneca ad Lucilium Ep. 77. *Inimicitias,* inquit, *mihi denuncias, ſi quicquam ex iis quæ quotidie facio, ignoraveritis.* Iſde legitur apud eundem de benef. l. 2. *indictum odium.* Vertranius.

2 *Interdicere domo.*] Sen. de Ira lib. 3, 23. *Sæpe illum Cæſar monuit, ut moderatius lingua uteretur: perſeveranti domo ſua interdixit.* Pichena.

3 *Mamercus Scaurus.*] Male hic à Dione, Μάρκος. De probroſa ejus vita, lege Senecam l. IV. de Benef. cap. XXXI. aut potius non lege impuritatem hominis & ἄῤῥητον μίξιν. Notat eum brevi ſtigmate Tertullianus de Pallio: *Dabo catharticum impuritati Scauri, & alea Curii, & vinolentia Antonii.* Lipſius.

Mamercus dein Scaurus.] Dio hunc vocat *M. Æmilium Scaurum.* Sed male. Inſcribebatur illa tragœdia *Atreus.* At Tiberius, *Ego,* inquit, *illum Ajacem efficiam.* Vide Dionem. *Muretus.*

4 *Argumentum tragœdiæ.*] Cui nomen Atreus fuit. Verſus qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide:

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας
χρεὼν φέρειν.

Adi Dionem. *Lipſius.*

5 *Ad Servilio & Cornelio.*] Cornelio fuit cognomen Thuſci. Seneca pater Suaſoria II. *Thuſcus ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia exſtincta eſt, majeſtatis*

adulterium Liviæ, magorum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, & 30 particeps fuit. [1] Ac tamen accusatores, si facultas incideret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque perdito Scauro famosi, quia [2] pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, *quod is Sejani filium generum destinasset*, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, [3] modicus severitate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se quam Tiberium falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram, &, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam* [4] *indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis, multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam vi,

reum fecerat, homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii. Lipsius.

1 *Ac tamen accusatores.*] Dio. τούς τε ἐπιβουλεύοντας, τῶν τὰς κατηγορίας ποιουμένων ἀποθανεῖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκέλευσε. *Muretus.*

2 *Pecuniam à Vario Ligure omittenda delationis ceperant.*] An ipsum Ligurem deinde accusarunt, ab eodemque corrupti, delationem omiserunt? Potius puto, à Ligure eos pecuniam accepisse, ut ab aliqua accusatione desisterent. *Pichena.*

3 *Modicus severitate.*] Placeret magis, *modicus severitatis.* nihil tamen mutandum esse censeo. Potest enim esse phrasis Tacito familiaris. *Ursinus.* Muret. *severitatis.* Acidalius.

4 *Indicium mortis.*] Quin potius *judicium.* hoc ait, se perinde accepturum successorem sibi submitti, quam capitis reum se judicari, eaque causa evo-

vi, ſtare res ſuas. C. Ceſtio M. Servilio Coss. nobi- 31
les Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is [1] metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in ſuos, mox ſuperbiam in nos, ſævitiam in populares ſumpſit; fretus bellis, quæ ſecunda adverſum circumjectas nationes exercuerat, & [2] ſenectutem Tiberii ut inermem deſpiciens; aviduſque Armeniæ, cui defuncto [3] rege Artaxia, Arſacem liberorum ſuorum veterrimum impoſuit, addita contumelia, & miſſis qui *gazam* [4] *à Vonone relictam in Syria Ciliciaque* repoſcerent, ſimul *veteres Perſarum ac Macedonum terminos*, ſeque *invaſurum poſſeſſa Cyro, & poſt Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi ſecretos nuntios validiſſimus auctor fuit Sinnaces, inſigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. [5] non deſpectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adſcitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arſacidarum ſummæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano pleriſque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poſcebant:

No-

evocari ut ſupplicium de ſe ſumatur. *Freinshemius.* Videtur *indicium mortis* pro indicta morte vel indictione mortis dixiſſe. *Gronovius.*

1 *Metu Germanici.*] Qui Germanicus Artaxiæ regium diadema impoſuerat. *Muretus.*

2 *Senectutem Tiberii ut inermem.*] Hoc eſt, liberis carentem. alias enim in ſenectute non magis inermis erat Tiberius, quam ætate adhuc vigente: quamvis enim ipſe bellis inhabilis eſſet, tamen perinde conſiliis ſupereſſe poterat. Sed de liberis accipiendum eſſe, oſtendit etiam Galbæ oratio ad Piſonem H. 1. 16. *Audita adoptione deſinam videri ſenex.* Egregie huc facit Pſalmus 126. in quo liberi comparantur *ſagittis in manu viri fortis.* Freinsh.

3 *Rege Artaxia.*] Qui antea *Zeno* vocabatur, regis Pontici Polemonis filius. Sup. lib. 2. *Muretus.*

4 *A Vonone.*] Filio Phraatis, de quo ibidem dictum eſt. *Idem.*

5 *Non deſpectum.*] Ex inſtituto Cyri apud Xenophontem lib. VII. qui cuſtodiam curamque ſui corporis ſolis commiſit Eunuchis: & intimam aulam ex hoc ſemiviro genere conſtituit, quaſi fidiſſimo. Itaque deinceps in honore. Sed & Perſæ primi privaſſe viro creduntur. Stephanus de Vrbibus: Σπάδα, εὐνοῦχος, κώμη Περσική, ἐν ᾗ πρώτη εὐνουχισμὸς γέγονεν. Petronius,

Perſarum ritu, male pubeſcentibus annis
Surripuere viros, exſectaque viſcera ferro

Nomine tantum & auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Ar- 32 *sacis, ripam apud Euphratis cerneretur.* Cupitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, [1] modo cupidine vindictæ inardescere. & barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, [2] instituta Parthorum resumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, [3] reciperandæque Armeniæ Iberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, [4] L. Vitellium præfecit. eo de homine haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit.

In Venerem fregere.
Alii ad Semiramim referunt, ut Ammianus. Utramque famam posuit Claudianus in Eutropium, libro 1.

——— seu prima Semiramis astu
Assyriis mentita virum, ne vocis acuta
Mollities, levesque genæ se prodere possent,
Hos sibi conjunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram

Ubi scriptum etiam, *Parthica.* nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. *Lips.*

Non despectum id apud barbaros.] Xenophon lib. 7. παιδείας, Claudianus in Eutropium. *Muretus.*

1 *Modo cupidine vindictæ inardescere.*] Desideratur alterum *modo*, inferendum Muretus quoque vidit: *Artabanus modo tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere.* Acidalius.

2 *Instituta Parthorum resumit.*] Vulgo, *sumit.* M S. corrupte quidem, *insumit.* Sed veram lectionem indicavit, *resumit*; scilicet post longam desuetudinem. *Pichena.* M S. habet, *insumit.* Tacitus scripsit, *induit.* Sic passim solet. *Boxhornius.*

3 *Recuperandæque Armeniæ.*] Regio est Asiæ ad Caucasum. Strabo l. 2. *Muretus.*

4 *L. Vitellium præfecit.*] Eum ipsum, qui proxime Consul fuerat, *Idem.*

3 Ex-

egit. Unde regressus, & formidine C. Cæsaris; familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, [1] exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona juventæ senectus flagitiosa oblitteravit. At ex regulis, prior Mithridates 33 Pharasmanen perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro [2] ad scelus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, [3] & urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, [4] filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adjungere [5] Albanos, [6] accipere Sarmatas; [7] quorum Sceptuchi utrimquedonis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Iberi locorum potentes, [8] Caspia via Sarmatam in Arme-

1 *Exemplar apud posteros.*] Corrigamus ergo Senecam. ubi vulgo l. IV. Natur. Quæst. c. 1. *Alius adulatione clam utetur, alius ex aperto palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, ajebat, non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum.* & legamus, *ante Vitellium.* Villeus enim ignotus: at Vitellii hujus mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, c. 11. in Vitellio, & Dio LVIII. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fulviam Antonii magnus: de cujus adulatoriis moribus Appianus lib. III. Civil. *Lipsius.*

2 *Ad scelus cogunt.*] Ad interficiendum veneno Arsacen. *Muretus.*

3 *Urbe Artaxata.*] Malim, *urbem.* Tamen & Artaxatam & Tigranocertam priore numero, noster aliique scripserunt. *Lipsius.*

Et urbe Artaxata potiuntur.] Sic Manuscripti fide. at vulgo, *urbem.* Sæpissime enim Tacitus verbo, *potiri,* sextum casum jungit, quartum non memini: nisi forte lib. XI. ubi vulgati habent, *potitusque regia;* in Flor. legitur, *regiam*, quod de Vat. vulgati testatur etiam Lipsius. *Pichena.*

4 *Filium Orodem.*] Omnis hæc historia apud Iosephum, libro XVIII. cap. VIII. *Lipsius.*

5 *Albanos.*] Hi vicini sunt Iberis. *Muretus.*

6 *Accipere Sarmatas.*] Profecto fuit, *acciere Sarmatas:* id est arcessere & advocare. *Lipsius.*

Accipere Sarmatas.] Asiaticos Tartaros. Europæi sunt Russi. In heptarchias divisam fuisse regionem illam, testatur etiam Strabo. *Muretus.* Puto *accire.* Gronovius.

7 *Quorum sceptuchi.*] Sceptrigeri, ut ita dicam, quod ad principes regesque refertur. *Ferrett.* Id est reges, sic & Homero dicti, quod sceptrum gererent, ut scribit Suidas. *Vertranius.* Rectius *sceptuchos* quam *sceptruchos.* quomodo vocantur Straboni lib. 11. *Freinsh.*

8 *Caspia via Sarmatam.*] Seneca Thyeste: *Aut qui Caspia fortibus Recludunt juga Sarmatis.* Gronovius.

menios raptim effundunt. [1] at qui Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios incessus, hostis clausisset; unum reliquum, [2] mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur. 34 Interim Orodem sociorum inopem, auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac [3] sæpe, modum obsidii, stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. Nam Iberi Albanique saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque se [4] *Thessalis ortos,* [5] *qua tempestate Iason post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æëtæ, vacuosque Colchos repetivit.* [6] Multaque de nomine ejus, & oraculum Phrixi celebrant. nec quisquam arie-

1 *At qui Parthis adv.*] Nempe Sarmatæ, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: & hodie faciunt Tatari, qui ea loca tenent. *Lipsius.*

2 *Mare inter &c.*] Mare, nempe Caspium: & res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus à Sarmatis separantur: ergo aditus in Albaniam, per litoris ejus oram, & plana vicina. Sed hæc quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis. quia ab Oriente Etesiæ flabant, & undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanos, per illud litus. *Idem.*

3 *Sæpe, modum obsidii.*] Adde præpositionem *sæpe in modum.* Voluit ita quoque Muretus. *Acidalius.*

4 *Thessalis ortos.*] Strabo lib. XI. qui de Oraculo item Phryxi, & vetita arietis cæde, his verbis: Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. At aliter Iustinus, qui hos ad Orientem Albanos, deducit ex Italia ab Albano monte. Ejus verba lib. XLII. *Cum Albanis fœdus percussit* Iason. *qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone exstincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii, bello Mithridatico fratres salutavere.* Lipsius.

5 *Qua tempestate Iason.*] De Argonautarum expeditione, totaque hac fabula, Apollonius, Val. Flaccus, & Ovidius, Seneca & Euripides legendi, & Apollodorus in bibliotheca. *Muretus.*

6 *Multaque de nomine ejus.*] Id capio, loca sive templa de nomine ejus dici. Ita Strabo, *Iasonem, cum Arme-*

ariete sacrificaverit, credito vexisse Phrixum: [1] sive id animal; seu navis insigne fuit. Ceterum directa utrimque acie, Parthus *imperium Orientis*, *claritudinem Arsacidarum*; *contraque* [2] *ignobilem Iberum mercenario milite*, [3] disserebat: Pharasmanes, *integros semet à Parthico dominatu*; *quanto majora peterent*, *plus decoris victores*; *aut si terga darent*, *flagitii atque periculi laturos*. simul horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam ostendere. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se quisque stimulant, *ne pugnam per sagittas inirent*, *impetu & cominus præveniendum*. Variæ hinc bellantium species; cum Parthus sequi vel fugere pari arte suetus, distraheret turmas, spatium ictibus quæreret: Sarmatæ [4] omisso arcu, quo

35

Armenio Thessalo, *profectum usque ad mare Caspium*: Ὡς, inquit, μαρτυρεῖ τά τε Ἰασόνεια, καὶ ἄλλα ὑπομνήματα: *sicut testantur Iasonéa*, *& alia monumenta*. Iasonéa, acceperim sacella aut templa Iasonis honori. Iustinus XLII. *Iasoni totus fere Oriens*, *ut conditori*, *divinos honores templaque constituit*. Quem etiam vide super hoc reditu in Colchos, Medea rursum adsumpta; ut hic noster tetigit. *Lipsius*.

1 *Sive id animal*, *seu navis insigne fuit*.] Sic de Minotauro, sic de tauro qui Europam avexit, sic de equo Trojano fabulantur. Vide Strabonem lib. 11. & de Durateo equo Servium in 2 Æneid. *Muretus*.

2 *Ignobilem Iberum mercenario milite disserebat*.] Malim hercle, *ignobilem Iberum*, *mercenarium militem disserebat*. Acidalius.

3 *Disserebat*.] Magis pro sententia esset, *differebat*. *Lipsius*.

4 *Omisso arcu quo brevius valent*.] Non enim diu solebant arcu prœliari, sed brevi temporis spatio, primis scilicet congressibus. *Pichena*. Lucem huic & aliis Taciti locis, in quis de Sarmatarum armatura & pugnandi ratione agitur, fœnerari possunt hæc Tuberonis Dalmatæ, accuratissimi prudentissimique scriptoris: *Sarmatæ*, inquit, *& his finitimi*, *Thracesque atque Illyrici*, *quoniam corpora munimento ferreo tegere non solent*, *paucique admodum loricis ex annulis utuntur*, *magis agilitate*, *quam vi aperta*, *pugnant in equis*. *Nec corpore erecto*, *uti cataphractis mos est equitibus*, *adversam cuspidem excipiunt*: *verum subducunt sese occurrenti*, *spiculo aut umbone equestris scuti illud repellunt*: *nec sinunt in scutum*, *quod per se operis levitate ac duritia ictum vix recipit*, *ferrum adigi*. *Quippe illæ gentes clypeos nervis decussatim conscissis*, *atque in fila redactis*, *addito vitro contuso ac glutino*, *corio insuper injecto*, *ita muniunt*, *ut fere ferro inpenetrabiles reddant*. *Circumactis itaque equis consultoque lanceis projectis*, *gladios stringunt*. l. 21. Historiar. sui temporis. Locum totum descripsi, quia is auctor in paucorum manibus est. *Boxhornius*. *Quo brevius valent*, puta quam Parthi. hi enim ex propinquo invalidi, quæ res P. Ventidio de illis victoriam dedit. Frontinus Strateg. 2, 2. *adeo se admovit*,

quo brevius valent, contis gladiiſque ruerent. [1] modo equeſtris prœlii more, [2] frontis & tergi vices; aliquando, ut conſerta acies, corporibus & pulſu armorum pellerent, pellerentur. Jamque & Albani Iberique prenſare, detrudere, ancipitem pugnam hoſtibus facere. Quos ſuper, eques, & à propioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ Pharaſmanes Orodeſque dum ſtrenuis adſunt, aut dubitantibus ſubveniunt, conſpicui, eoque gnari, clamore, telis, equis concurrunt: inſtantius Pharaſmanes; nam vulnus per galeam adegit, nec iterare valuit, prælatus equo, & fortiſſimis ſatellitum protegentibus ſaucium. Fama tamen occiſi [3] falſo credita, exterruit Parthos, victoriamque conceſſere.

36 Mox Artabanus [4] tota mole regni ultum iit. peritia locorum,

vit, ut ſagittas, quibus ex longinquo uſus eſt, cominus applicitus eluderet. Florus lib. 4,9. *paſſus eſt hoſtem caſtris ſuccedere, donec abſumpto jactus ſpatio adimeret uſum ſagittarum.* Valerius Flaccus Argon. 2. *Iam brevis & telo volucri non utilis aer.* Gronovius.

1 *Modo equites tres prælii more.*] Caſtigavi, *modo equeſtris prælii more.* Rhenanus. V. C. habet: *modo equites tres prælii more*, pro, *equeſtris prælii more*, ut eſt in vulgatis. Sed lectio libri manuſcripti videtur mendoſa. Cum vulgata confirmetur loco Livii, apud quem ita legitur lib. 21. *Minime equeſtris modo pugna* &c. Quod ideo dictum eſt à Livio, quoniam equitibus, ut Polybius ait, neque convertere ſe, neque iterum in hoſtem procurrere licebat. *Urſinus.*

2 *Frontis & tergi vices.*] Scribo, *vice.* & ſententiam expedio. A Salluſtio eſt, qui in hiſtoriis: *More equeſtris prælii, ſumptis tergis, atque redditis.* Et in Iugurtha: *Quibus illi freti, non uti equeſtri prælio ſolet, ſequi, dein cedere: ſed adverſis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* Frontis & tergi vice. id eſt, alterna mutatione modo frontis modo tergi. *Lip.*

Frontis & tergi vices.] Id eſt, viciſſitudines. Exaudiendum autem verbum, *erant.* Muretus. Sententia expedita eſt, quamvis omnem excludamus emendationem: qua non opus auctori, qui peculiariter ſæpe uſurpat accuſativum quam abſolutum. Supra cap. 33. fuit: *Adequitare caſtris, infenſare pabula; ac ſæpe, modum obſidii, ſtationibus cingebat.* Similes locutiones occurrent lib. 1. Hiſt. cap. 44. lib. 2. Hiſt. 78. lib. 3. Hiſt. 61. 4 Hiſt. 18. & 19. aliiſque ut alias oſtendemus. nam iſthæc modo præcipitamus vere ex tempore: adeo quidem ut ne relegendi quidem conceſſa facultas. *Gruterus.* Nolim mutare *vice* cum Lipſio. Facit vulgatum eundem ſenſum, & æque expeditum. Nec aliter ſtructura ad Taciti morem. qui verba ſæpe ſubintelligi vult, ut hic, *frontis & tergi vices eſſent*, vel *facerent.* Acid.

3 *Falſo credita.*] Lego, *dedita.* vel *didita.* At Ioſephus revera occiſum eum tradit lib. XVIII. *Lipſius.*

4 *Ultimi * id peritia.*] Niſi quid deſit

corum, ab Iberis melius pugnatum. nec ideo abſcedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & ſubdito rumore tamquam Meſopotamiam invaſurus, metum Romani belli feciſſet. Tum omiſſa Armenia, verſæque Artabani res: inliciente Vitellio, *deſererent regem ſævum in pace, & adverſis prœliorum exitioſum.* Igitur Sinnaces, quem ante infenſum memoravi, patrem Abdageſem, [1] alioſque occultos conſulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia ſubjecti,

ſit (nec puto hercle, quoniam tota hac narratione belli externi conciſus Tacitus) commodo reſtituemus: *regni ultum iit. peritia l. a. l. m. pugnatum.* Amat ita loqui noſter, & Salluſtius: *Quam maxima cura ultum ire injurias feſtinat.* Lipſius.

Tota mole regni ultimi.] Conciſus eſt ſerio noſter in hac externi belli narratione: nec mirum, præſertim cum ſuppreſſa de contextu prodeant; reſpice ad hæc. lib. 15. ann. *Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo: periculo legionum commotum e provincia egreſſum:* nonne hic ſiletur, *reſpondit?* lege quæ ſequuntur. Eod. lib. *At Vologeſis ad Corbulonem miſſi nuntii, detraheret caſtella trans Euphraten, amnemque ut omnium medium faceret.* quid hic? *poſtulabant.* Pariter ex his: *mox Artabanus tota mole regni ultimi,* emergit, *adfuit.* & ex his, *id peritia locorum,* erumpit, *prœlium,* quæ omnia in proclivi ſunt: nam paulo ante Cornelius egit de Orode filio Artabani, qui juſſu patris jam adverſus Iberos pugnaverat, & victus fuerat. Hæc autem, *tota mole regni ultimi,* ſignificant Hyrcanos & Bactrianos, *dum ipſe poſitis adverſus Hyrcanos diſcordiis, vires intimas molemque belli ciet.* Et, *an interiora regni ſui peteret, haud dubie potentior auctor præſens futurus ultimis gentibus impigre bellum capeſſendi.* Quibus adſtipulatur Curtius lib. 5. *Vltima regni adhuc intacta eſſe.* Et lib. 4. in *Mediam, Hyrcaniam, Bactra, & Indos Oceani accolas quando aditurum?* Quamobrem in noſtro brevitatem miror, caſtigationes non moror: non enim Thucydidem damnamus, ejuſque verba obliteramus, propterea quod aſtricta, & concita ſint. Κορινθίων δὲ Ξενοκλείδης ὁ Εὐθυκλέους πέμπτος αὐτός. quo in loco Scholiaſtes. αὐτὸς ἀντὶ τοῦ πρῶτος. Dixiſſet alius: *quinque Corinthiorum duces aderant, quorum præcipuus erat Xenoclides filius Euthyclis.* Salinerius. Corrupte vulgo, *regni ultimi.* Lipſius egregie correxit, Tacito ipſo volente, qui ſæpe ita loqui amat. lib. 4. *Neque dux Romanus ultum iit.* lib. 12. *eamque injuriam excidio ipſius ultum iturum.* lib. 15. in princ. *Spretum Arſacidarum faſtigium ire ultum volens.* & eod. lib. *contumelias ultum ibat.* Clara etiam, licet brevis, mihi videtur iſta narratio. Ait enim, Artabanum tota mole regni veniſſe, ut ultionem ſumeret ex Iberis. eos peritia locorum victores fuiſſe. Is nec ideo abſcedebat, niſi metu Vitellii coactus. *Pichena.*

1 *Occultos conſulit.*] Scribo, *colligit.* Lipſius.

Alioſque occultos conſulit.] Vſus eſt Tacitus hoc verbo ſupra, ut ad eum locum notavimus. Quod vero obſcurius videretur, Faernus pro eo, reponere

jecti, repertis auctoribus sustulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam si qui externorum, corpori custodes aderant, suis quisq; sedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, sed mercede aluntur, ministri sceleribus. His adsumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, spe auxilii; (quia Hyrcanis Carmanisque per adfinitatem innexus erat) atque interim posse [1] Parthos absentium æquos, præsentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari.

37 At Vitellius profugo Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capessere*, robur legionum sociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano [2] Suovetau-

ponebat, *conscios*, vel potius ad vulgatam scripturam, *consilii*. Nos putamus nihil mutandum esse. *Vrsinus*. Ferri potest, *consulit*, ut intelligatur, Sinnacem in consilium super illa defectione adhibuisse Abdagesem patrem, aliosque occultos amicos. Man. tamen, *consilit*. Pichena. An non melius *occulto?* Lipsius etiam pro *consulit* scribit *conligit*, quod vix accipio. Promptius *concilias*. Sed mirum ni Tacitus sic scripsit. *Patrem Abdagesem aliosque, occultos consilii, & tunc continuis cladibus promptiores*. Ait eos consilium defectionis occulte apud se habuisse: post repertis auctoribus animum detexisse. Verum hoc, si quid aliud, certo puto. *Occultus consilii*, ut *manifestus consilii*, *cogitationis*, (cujus exemplum ex lib. 15. paulo ante dedimus) *flagitii*, *ambitionis*, *vanitatis*, passim in Tacito. *Acidalius*. Vir doctissimus *occultos conligit*. Puto fuisse *occultos consilii*. sicut dicimus *ambiguum consilii* H. 2, 83. H. 4, 21. & volunt hoc sequentia, *& tunc continuis cladibus promptiores*. adhuc occultaverant consilium suum, sed cladibus regis elato animo proferunt. *Freinsh.*

1 *Parthos absentium æquos.*] Prorsus idem consilii datum, & successu simili, regi Chilperico, ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum lib. 1. cap. VII. *Lipsius*.

2 *Suovetaurilia daret, ille equum.*] De Suovetaurilibus dico ad lib. IV. Historiarum. De equo res sic habet. Sollennis Persarum victima Soli, equus. Iustinus: *Solem unum esse deum Persæ credunt, & equos eidem deo sacratos ferunt*. Xenophon lib. IV. περὶ Κύρου ἀναβάσεως. Καὶ ἵππον ὃν εἰλήφει παλαιότερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. Et lib. VIII. Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας. μετὰ δὲ τούτους, ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ ἡλίῳ. Idemque Pausaniæ in Laconicis notatum. At de amne, nihil nobis lectum. Sed & aliis gentibus victima, equus. Apud Romanos, Marti. Festus, in Equus. Et apud Mysios: Florus: *Illi statim ante aciem immolato equo, concepere votum, &c.* Apud Massagetas, item Soli. Strabo lib. XI. Θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι.

vetaurilia daret, ille [1] equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ, *Euphratem, nulla imbrium vi, sponte & immensum attolli; simul albentibus spumis [2] in modum diade-*

m. Pugnat cum superioribus, quod idem Strabo lib. xv. de Carmanjs scribit: Ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται θεῶν μόνον. Alii enim Persis Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem, ut hic (per oblivionem forte) Strabo. *Idem.*

Suovetaurilia daret.] Corruptus locus est; ut reponendum suspicer, *Solitaurilia.* Sunt hæc sacrificia, quibus tres diversæ hostiæ immolantur, *taurus, aries, verres:* sic dicta, quod integri corporis hæc animalia sint. *Solum* Osca lingua *totum* significat, Festus. hinc *Solopychium* Catullo: Erunt fortasse quibus nihil immutandum videbitur, ut vox sit composita à *sue, ove* & *tauro.* Sed certe nimis insolens est compositio. *Alciatus.* Scribendum, *sue, ove, Taurilia daret.* Sic enim Livius quoque loquitur lib. 1. *Ibi instructum exercitum omnem sue, ove, Taurilibus lustravit.* Tametsi in omnibus editionibus, quæ hodie extant, vulgo pro *Taurilibus* corrupte legitur, *taurisque tribus lustravit.* Verum nos sinceram istam lectionem deprehendimus in volumine manuscripto, quod huc misit Clar. vir Reinhardus à Rietpur, Borbetomagensis ecclesiæ decanus. *Ludorum Taurilium* rursus meminit Liv. lib. 9. *Ludi Taurilia per biduum facti religionis causa.* Rhenanus. Lustrabatur exercitus mactatis sue, ove, taurisque: ut auctor est Livius lib. 1. inde nomen compositum fuit à Corn. *Suovetaurilia.* Ferrettus. *Sunt*, ait Pompejus, *qui putent ex tribus hostiis nomen inclusum*, sue & ove, cum solido tauro, & omnium trium vocabulis confusis, dici *Suovetaurilia*, quibus in hoc loco Vitellius, ut Livii lib. 1. Servius Tullius exercitum lustravit. Idem & Marti *Suovetaurilibus* piaculum fieri, scribit, lib. 7. Sed Alciato nimis insolens illa compositio videtur. Ego censeo pro sacrificiis, quæ diversis hostiis fierent, necessaria diversa nomina fuisse, admittoque ubi verre, ariete, & tauro operatum erit, nomen *Solitaurilia*, quod potuerunt veteres dixisse, *Veraritaurilia:* Sed ubi sue, ove, & tauro factum, non video, quæ sit insolentia nominis factitii, præsente nota signati. Quare nihil è vulgari scripto immutandum videtur. *Vertranius.* Plutarc. de Lucullo. ἔθυσε δὲ καὶ τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Vox usitata Xenophonti, & Thucydidi. Livius lib. 1. *Instructum exercitum omnem, Suovetaurilibus lustravit.* Dionysius lib. 4. eadem de re. καθαρμὸν αὐτὸν ἐποιήσατο, ταύρῳ, καὶ κριῷ, καὶ τράγῳ. Lego, κάπρῳ. Et addit, durare ad suam usque ætatem. Asconius in Divinat. *Iidem completo quinquennio Vrbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia,* (lego *Suovetaurilia*) *de sue, ove, tauro faciebant.* Tacitus lib. 4. histor. *Tum Helvidius Priscus Prætor, præeunte Plauto Æliano Pontifice, lustrata bove* (lego, *sue, ove*) *taurisque area, & super cæspitem redditis extis.* Muretus.

1 *Equum placando amni.*] Eo scilicet, quod Poëta monet, *Ne detur celeri victima tarda deo.* Vertranius.

2 *In modum diadematis.*] Ad diadematis formam aspicit: quam, si vacat, à me cape. Diadema commune olim insigne regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput. Seneca: *Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve. multum mali sub illa latet.* Florus libro III. *Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, & regium*

in

diadematis sinuare orbes; auspicium [1] *prosperi transgressus.* quidam callidius interpretabantur, *initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra cælove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque.* Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque; hunc, *Phrahatis avi & altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit:* illos, *obsequium in regem, reverentiam in nos,*

in morem fronte redimita. Atque ea fascia, alba. Tacitus hic: *Albentibus spumis, in modum diadematis.* Silius lib. XVI. de Iuba rege.

—— regnique insigne vetusti
Gestat læva decus, cinguntur tempora vitta
Albenti.

Plinius: *Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans.* Ab hac caussa, *quidam è turba* (apud Suetonium in Iulio, cap. LXXIX.) *statuæ Cæsaris coronam lauream candida fascia præligatam imposuit:* quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium l. VI. cap. II. Pompejo *candida fascia crus alligatum habenti, Favonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Corrige Egesippum, belli Iudaici lib. II. cap. I. *Quid enim sella aurea, allatumque diadema, nisi regni forent insignia?* & scribe, *albatumque.* Apud Persas paullo aliter. quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed Cidari sive Tiaræ. Xenophon libro VIII. *Habebat Cyrus diadema circum Tiaram, uti & cognati ejus idem insigne ferebant.* Curtius libro III. *Cidarim Persæ vocabant regium capitis insigne. hoc cærulea fascia distincta albo circuibat.* Quæ verba ἐξ ἐπιπολῆς, pronuncio parum sana. Damnat ipse Curtius, lib. VI. de Alexandro: *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat capiti circumdedit, vestemque Persicam sumpsit.* Si purpureum, quomodo cæruleum? nec sane cærulum colorem inter regios aut Principales legi. An illic scribendum, *coccinea fascia?* an, *hoc cæruleum?* ut insigne capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicina enim certa alius viderit: non hic mihi cognomen Sullæ. *Lipsius.*

1 *Prospere transgressus.*] Malim, *prosperi.* Rhenanus.

nos, decus quisque suum & fidem [1] *retinerent*. exin cum legionibus in Syriam remeavit. Quæ duabus æstatibus 38 gesta conjunxi, quo requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haud perpessus, [2] supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit; ipsi *fluxam senio mentem*, [3] *& continuo abscessu, velut exsilium* objectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ; an scelerum Sejani diu nescius, [4] mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Gracchio majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiusque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares [5] Trebellieni Rufi, & Sextii 39 Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu cecidit;

1 *Retinerent.*] Ita Manuscriptus. vulgo, *retineret*. Pichena.

2 *Supremis tabulis.*] Quæ testamentorum licentia adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Vejento *multa & probrosa in patres & sacerdotes composuit, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat*, ait Tacitus lib. XIV. Et ab hac mente in Augusto Suetonius cap. LVI. *Iocis quoque quorumdam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne Senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ab hac, inquam, mente. nec virum doctum, C. Sigonium, quisquam audiat corrigentem, *de inhibenda scommatorum licentia*. Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula habebis in Tacito plurima. Et hæc autem & quæ sequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio: addito, Trionem vita interfecisse seipsum. quod nescio an intellegi satis habuerit Tacitus; an expressum ab eo per ignaviam describentium exciderit. *Lipsius.*

3 *Et continuo abscessu.*] Faernus legebat: *Et continuum abscessum*. Vrsinus.

4 *Mox quoquo modo dicta.*] Et hoc ex Man. Antea, *quoque modo*. Irrepsit idem error lib. 14. *Pichena.*

5 *Trebellieni Rufi.*] Illius, qui prætura functus, tutor à Senatu liberis Cotyis

dit; Paconianus in carcere, [1] ob carmina illic in principem factitata, ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari, ut olim diviſus, neque per longinquos nuntios accipiebat, ſed [2] urbem juxta; eodem ut die vel noctis interjectu, litteris conſulum reſcriberet: quaſi aſpiciens undantem per domos ſanguinem, aut [3] manus carnificum. Fine anni [4] Poppæus Sabinus conceſſit vita, modicus originis, principum amicitia conſulatum ac triumphale decus adeptus: maximiſque provinciis [5] per quatuor & viginti annos impoſitus; nullam ob eximiam artem, ſed quod par negotiis, neque ſupra erat.

40 Q. Plautius Sex. Papinius Coss. ſequuntur. [6] Eo anno, * neque quod L. Aruſejus morte adfecti forent, adſuetudine malorum ut atrox advertebatur: ſed exter-

tyis Thraciæ regis datus fuit. lib. II. ſupra. *Lipſius.*

1 *Ob carmina illic in principem factitata.*] Video eſſe qui tranſponant, *ob carmina in Principem factitata, illic ſtrangulatus eſt.* Quaſi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntur que. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, & quia indicium profeſſus erat, retentus: donec carmina exitium illi maturavere. Lege initium librj hujus. *Idem.*

Carmina illic in principem.] Malim ſic ſcriptum, *Ob carmina in principem factitata, illic ſtrangulatus eſt.* Hic vero Sextus Paconianus, nomine Pagoniani ſupra memoratus eſt, pro C. & G. litterarum affinitate. Idem fortaſſe dicitur Sueton. Tib. 61. *Paconius majeſtatis reus*, utique ob carmina in principem emiſſa: cujus de cauſa Tiberius ſcripſit Senatui, ut de pœna Paconii quamprimum ſtatueret. *Vertranius.*

2 *Vrbem juxta.*] Tuſculi, aut in Albano. Dio. *Lipſius.*

3 *Manus carnificum.*] Sic melius in Man. *manus*, quam in vulgatis, *manum.* Pichena.

4 *Poppæus Sabinus conceſſit vita.*] Sua ſponte, non fato. Vide Dionem. *Lipſius.*

Conceſſit vita.] Dio ἥδιϛα ἀπηλλάγη πρίν τινα αἰτίαν λαβεῖν. *Lipſius, Sponte non fato.* Non ſequor. *Muretus.*

5 *Per quatuor & viginti annos.*] At Tiberius XXIII. tantum annos imperavit. Præterea his ipſis provinciis Pomponius Labeo ſub Tiberio octo annos præfuerat, ut paulo ante in hoc libro vidimus. Quare de hoc loco amplius cogitandum cenſeo. Dio ait toto prope Tiberii principatu. *Muretus.*

6 *Eo anno, neque quod L. Aruſejus.*] Deſunt non dubie propria aliquot nomina eorum qui damnati occiſique. Vertranius labentem locum immiſſa voce fulcit, *Eo anno neque quod alii, neque quod L. Aruſejus.* ſed tibicine non bono. *Lipſius.*

Neque quod L. Aruſejus.] Aldi judicio quædam hic verba deſunt. Forſan ſic habuit Cornelius: *neque quod alii, neque quod L. Aru.* &c. Hæc opinor, ut veriſimile eſt, inculcatas conjunctiones, & ſequentia, *L.* & *A.* rejectas ab exſcribente: & licet illa, *ne-que*

terruit, quod [1] Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, [2] in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit; prolapsusque ac moribundus, festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. At C. Galba consularis, & [3] duo Blæsii voluntario exitu cecidere: [4] Galba, tristibus Cæsaris litteris provinciam sortiri prohibitus; Blæsiis sacerdotia integra eorum domo destinata, convulsa, distulerat: tunc ut vacua contulit in alios. quod signum mortis intellexere, & exsecuti sunt. Et [5] Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam [6] retuli, crebris criminibus maritum insecuta, quamquam [7] intestabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit

pater

que quod alii, chirographo deficiant, necessaria tamen ex eo constat, quod legitur ubique, *morte adfecti forent*. Cæterum auctoris sensus est: Malis ferendis assueti leviter necem & aliorum & L. Aruseji, quamvis atrocia facta, ferebant. Sed tandem facinus novum animis terrorem injecit, quod Vibulenus, &c. *Vertranius*. Suspicabar: *quod L. Aruseji morte adfecti forent, adf. m. ut atrox advertebat*. Particulam *neque* tolero. Videtur enim compendium in sermone, significans: *non dico alia, sed neque*. *Lucios* autem *Arusejos* intelligo patrem una cum filio. Idque erat exemplum non inter vulgaria ponendum, & quod invidiam conflare posset: quemadmodum quod Octavianus statuit in Aquilios Floros, Sueton. cap. 13. & Dio lib. 51. *Advertebat* est convertebat in se ac movebat hominum oculos, & linguas, aut saltem arcanas iracundias. Ut lib. 2. *octo aquilæ silvas petere & intrare visæ advertere imperatorem*. Et sic belle eadem vox eadem inclinatione ad utrumque verbum subauditur. *Advertebat* homines, ut *exterruit* homines. *Gronovius*.

1 *Vibulenus Agrippa.*] Vibilius dicitur Dioni. *Lipsius*.

2 *In ipsa curia depromptum.*] Dio, ἐν δακτυλίῳ ῥοφήσας. *Muretus*.

3 *Duo Blæsii.*] Forte legendum, *duo Blæsi*, qui filii Blæsi erant, Blæsi, inquam, illius de Tacfarinate triumphatoris, qui Sejano avunculus fuit. *Aurelius*. Scripserim; *duo Blæsi*. quos ex eo, quod de convulsa eorum domo subjicit, credam fuisse filios Blæsi, qui Sejani avunculus fuit; cujusque tangit exitum sup. 5, 7. *Freinsh.*

4 *Galba tristibus Cæsaris litteris.*] Frater est illius, qui postea Princeps. Suetonius: *Cajus attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo Proconsulatum, voluntaria morte obiit*. Lipsius.

5 *Æmilia Lepida, quam juveni Druso nuptam retuli.*] Nusquam id in his libris scriptum. *Lipsius*.

6 *Retuli.*] In iis libris, qui perierunt. *Muretus*.

7 *Intestabilis.*] Ἄτιμος. *Muret.*

pater Lepidus; post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. ergo 41 omissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per idem tempus [1] Clitarum natio Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quatuor millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos, ferro; ceteros, siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis [2] Nicephorium & [3] Anthemusiada, [4] ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halum-

1 *Clitarum natio Cappadocia, Archelao subjecta.*] Male vulgo, *Citarum.* Iidem Clitæ, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito lib. XII. *Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est.* Ideo hic legerim, *Clitarum natio. Cappadoci Archelao subjecta.* Nam Cilicia cognomento Trachea, proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Cave enim de Archelao acceperis Cappadocum rege, qui pridem mortuus, & regnum ejus in provinciam redactum. Nescio tamen an hic Archelaus ejus filius fuerit: ideo Cappadox dictus. Postea à Pichena monitum, in scripto sic etiam esse. *Lipsius.*

Scytharum natio.] Legend. *Clitarum*, quæ gens in Cilicia. *Muret.*. Male vulgo, *Citarum natio Cappadocia.* Emendavit Lipsius, & fere Man. congruit, qui habet: *Cietarum natio Cappadoci Archelao:* licet supra litteram *i* à recentiori manu addita fuerit littera, *e*, tanquam *Cappadociae* legendum esset. *Pichena.*

Archelao subjecta.] Filio ejus Archelai, qui rex Cappadocum evocatus Romam litteris Tiberii, ibi mortuus erat, C. Cæcilio, L. Pomponio Coss. ut vidimus lib. 2. Ejus regnum in formam provinciæ redactum erat Tiberio Cæsare III. Germanico II. Coss. *Muretus.*

2 *Nicephorium.*] Alio nomine *Constantina*, prope Edessam urbs. *Stephanus.* Muretus.

3 *Anthemusiada.*] Sic & Apollonius appellat. Est urbs Syriæ. *Muretus.* Plinius lib. 5. cap. 24. *Iungitur præfectura Mesopotamiæ ab Assyriis originem trahens, in qua Antemusia & Nicephorium oppida.* Aurilius.

4 *Caterasque urbes quæ Macedonibus sitæ.*] Faernus legebat, *à Macedonibus sitæ.* Vrsinus. Immittenda forte præpositio, *quæ à Macedonibus sitæ.* Lib. 3. *Vrbemque Philippolim à Macedone Philippo sitam.* Censuit & Muretus ita. Possit sane abesse, nisi ambiguitatem pareret. Nam alio sensu sunt illa exempla lib. 1. *Et veterem aram Druso sitam disjecerant.* lib. 4. *Pergamenos*

lumque & Artemitam Parthica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque [1] in barbarum corrupta, sed [2] conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant, accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam [3] populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, [4] *materna origine Arsacidem, cetera degenerem.* Tiri-

42

menos (eo ipso nitebantur) ade Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Acidalius.

1 *In barbarum corrupta.*] Sic lib. 5. histor. *aucto in barbarum cognomento.* Aurelius.

2 *Conditoris Seleuci retinens.*] Seleuci Nicatoris: prius vocabatur *Olbia* & *Hyria.* Muretus.

3 *Populi imperium juxta libertatem.*] Thucyd. lib. 3. in Orat. Theb. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἡ πόλις τότε ἐτύγχανεν, οὔτε κατ' ὀλιγαρχίαν ἰσόνομον πολιτεύουσα, οὔτε κατὰ δημοκρατίαν. ὅπερ δέ ἐστι νόμοις μὲν καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτω δὲ τυράννου, δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν εἶχε τὰ πράγματα. Sic & Demosthenes ait: *natura inimica esse democratiam; & tyrannida.* Muretus.

4 *Materna origine Arsacidem.*] Potius crediderim esse legendum, *paterna origine.* Vix enim est, ut alium regnare passuri fuerint Parthi. at de materni generis inæqualitate, nihil sane apud eos novum. Notatur eo modo etiam Vologeses à nostro. Inf. 12, 44. *materna origine ex pellice Græca ortus.* Sic Otho quoque inf. H. 2, 50. *maternum genus impar habuit.* & Iugurtha apud Sallust. 11. despicitur fratri Hiempsali, *quia materno genere impar erat.* Fuit ergo Artabanus Arsacidex familia, hoc est, *paterno* genere. Certe & descendentes ejus Arsacidæ vocantur 12, 10. 12, 14. quod nescio qua alia causa posset. Sed quod dixi Parthos non fuisse toleraturos cujusquam imperium nisi Arsacidæ, tangit noster 6, 31. ubi dicit Roma petivisse regem, *quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant.* & mox addit, opus esse, ad movendos nempe Parthorum animos, *ut genus Arsacis ripam apud Euphratem cerneretur.* Strabo quoque confirmat, lib. 16. dum asserit Phraatem suæ se-

Tiridates rem Seleucensem populo permittit. Mox consultans *quonam die solennia regni capesseret?* litteras Phrahatis & Hieronis, qui validissimas præfecturas obtinebant, accipit; *brevem moram* precantium. Placitumque *opperiri viros præpollentis*: [1] atque interim Ctesiphon sedes imperii petita. sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram & adprobantibus, [2] Surena patrio more

43 Tiridatem insigni regio evinxit. Ac si statim interiora, ceterasque nationes petivisset; oppressa cunctantium [3] dubitatio, & omnes in unum cedebant: adsidendo

curitatis causa (& ut noster ait *fidei popularium diffisum*) filios suos obsides Augusto tradidisse; quod intelligeret his amotis neminem sibi esse metuendum, quia Parthi Arsacidarum ita amantes essent, ut alios Reges nollent. Non autem satis sibi cavisset filiis amotis, si pro Arsacidis, & propterea regni capacibus habuissent etiam eos, qui domum istam materno genere contingerent: facile enim intellectu est eorum tum plurimos in regno remansisse. Artabanus autem ille exerte dicitur *Arsacidarum è sanguine* sup. 2, 3. & certe nisi fuisset, posteri ejus non obtinuissent imperium, ut sane credamus, quod tamen frustra fecerimus, eum id vi tenuisse. Et sane ita fere moribus obtinuit apud Orientem, ubi validissima regum auctoritas semper fuit, ut una aliqua familia regni capax crederetur. nota res est de Persis, de Turcis hodie. Sic & apud Sidonios nemo *patrio more in id fastigium recipiebatur, nisi regia stirpe ortus*, ut memorat Curtius 4, 1. *Freinshemius.*

1 *Ctesiphon sedes imperii.*] Ut Herodianus ait, ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια τῶν Παρθυαίων. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleuciæ. Strabo: Πλησίον δ' ἐστὶ κώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη. ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. Plinius: *Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Et conditorem ejus Vardanem regem facit Ammianus, libro XXIII. Pugnat tamen iis Procopius lib. II. De bello Persico: *Apud Assyrios civitates duæ maximæ sunt Seleucia & Ctesiphon Macedonum ædificia.* De urbis hujus situ, & duplici munitissima arce, lege Gregorium Nazianzenum, Orat. IV. in Iulianum. *Lipsius.*

Atque interim Ctesiphon.] Apud Assyrios duæ civitates maximæ erant, *Seleucia, & Ctesiphon*, ut Procopius lib. 2. de bello Persico testatur. At Ctesiphonte reges hibernare consueverant. Strabo. *Muretus.*

2 *Surena patrio more.*] Surenas Parthorum esse magistratus magnæ dignitatis nemo ambigit, quippe qui à rege proximum locum tenerent. Ammianus lib. 24. *Surena post regem promeritæ dignitatis.* Et alibi vocat *dignitatis secundæ post regem.* Et à Surena caput Crassi ad Orodem Parthorum regem transmissum est. quem Strabo vocat imperatorem Parthorum. *Aurelius.*

3 *Dubitatio & omnes.*] Forte rectius, *oppressa cunctantium dubitatione, omnes* &c. nec enim facile reperias subaudiri in tali oratione subjunctivum vel imperfectum: nam de indica-

do caſtellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit ſpatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & ſi qui alii [1] delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdageſen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Iſque in Hyrcanis repertus eſt, [2] inluvie obſitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus, ubi data fides *reddendæ dominationi veniſſe*, adlevatur animum, & *quæ repentina mutatio?* exquirit. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes Arſacidem imperium, ſed inane nomen apud imbellem externa mollitia, vim in Abdageſis domo.* Senſit vetus regnandi, [3] falſos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum aſtus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miſeratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omiſſum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Jamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates ſimul fama atque ipſo [4] Artabano perculſus, diſtrahi conſiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium & feſtinati caſus placebant, *disjectos & longinquitate itineris feſſos, ne animo quidem ſatis ad obſequium coaluiſſe* diſſerunt, *proditores nuper hoſteſque ejus, quem rurſum foveant.* Verum Abdageſes *regrediendum in Meſopotamiam* cenſebat,

44

dicativo præſenti, quem vocant, vulgatum eſt. *Freinsh.*

1 *Delectum capiendo diademati diem non concelebraverant.*] Faernus legebat: *Delectum capiendo diademati diem navi* (vel ut eſt in v. c. *navi diem*) *non concelebraverant.* Urſinus. Scripſi *delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant*; quia in MS. eſt, *haci*, Vulgo *non.* Pichena.

2 *Inluvie obſitus.*] Ut Philoctetes apud poëtam *configens tardus celeres, ſtans volantes.* Muretus.

3 *Falſos in amore odia non fingere.*] Aurelius Victor Schotti in Conſtantino M. *Quippe humanæ mentes fruſtrata boni ſpe, aſperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioſo ærumnarum vis manet.* Gronovius.

4 *Artabano percuſſus.*] Reponendum, *perculſus.* Rhenanus.

bat, *ut amne objecto, Armeniis interim Elymaeisque & ceteris à tergo excitis, aucti copiis socialibus, & quas dux Romanus misisset, fortunam tentarent.* Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen, & Tiridates [1] ignavus ad pericula erat. sed fugæ specie discessum; ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in castra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam revectus, [2] pudore proditionis omnes exsolvit.

45 [3] Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipsoque Aventino. quod damnum Cæsar ad gloriam vertit, [4] exsolutis domuum & insularum pretiis. [5] Millies sestertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis [6] ædificationibus. Ne publice quidem nisi duo opera struxit, [7] templum Augusto, & scenam Pompejani theatri: [8] eaque perfecta contemptu ambitionis, an per senectutem, haud dedicavit. sed æstimando cujusque detrimento quatuor progeneri Cæsaris; [9] Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius,

1 *Ignavus ad pericula.*] Sic M S. at vulgo, *ignarus.* Pichena.

2 *Pudore proditionis omnes exsolvit.*] Hist. lib. 3. *Donec Priscus & Alphenus, desertis castris ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.* Idem.

3 *Idem annus.*] Prope eodem tempore Tiberis ita obundavit, ut per plana urbis navigatum sit. Dio. Frequens olim urbi utrumque malum, inundatio & incendium. *Muretus.*

4 *Exsolutis domuum & insularum pretiis.*] Suetonius hoc factum esse ait, cum mons Cælius conflagravit, de quo dictum lib. 4. *Muretus.*

5 *Millies sestertium.*] Sunt vicies & quinquies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, & quam mirum est Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam ubi ex proposito de hac re, Tiberii cap. XLVIII. *Publice munificentiam bis omnino exhibuit, proposito millies H S. gratuito in triennii tempus; & rursus dominis insularum, quæ in monte Cælio deflagraverant, pretio restituto.* Sed utraque hæc munificentia præivit, & in Tacito narrata est: hæc posterior, & insignis, Suetonium effugit. *Lipsius.*

6 *Ædificationibus. Ne publice.*] Auctoris genius hic est ut ejusmodi orationem continuet: itaque sic potius distinguendum: *ædificationibus, ne publice.* Freinsh.

7 *Templum Augusto.*] Vide Sueton. cap. XLVII. in Tiberio, & c. XXI. Calig. qui leviter dissentit. Ille enim semiperfecta opera fuisse ait, quæ nostet perfecta. *Lipsius.*

8 *Eaque perfecta.*] Suetonius imperfecta relicta esse scribit. *Muretus.*

9 *Cn. Domitius.*] Pater Neronis, qui

cius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsiti decretique in principem honores. quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsaris numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat. impuleratque [1] post mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem [2] dum dominationis apisceretur. Nam etsi [3] commotus ingenio; simulationum tamen falsa, in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda Rep. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, [4] sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & [5] contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio.

46

Mox

qui postea imperavit, ex Agrippina, Germanici filia. *Sueton.*

1 *Post mortem Claudiæ.*] Iuniæ Claudillæ, M. Silani, viri nobilissimi filiæ. Suetonius, & hic sup. hoc ipso libro. *Muretus.*

2 *Dum dominationis apisceretur.*] Liber vetus *papisceretur.* Lego, *dominationis sp. apisceretur*, hoc est, *spem apisceretur.* Muretus. Suspicor legendum, *dominationem*, ut idem error fuerit, de quo monui in principio l. 3. Nisi forte suspicemur, proprium fuisse Tacito, secundum casum jungere verbo, *adipisci*, ut lib. 3. *ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus est*, quod certe non crediderim. Vide etiam quæ lib. 12. notavi ad verba, *dum adipiscerentur dominationes.* Pichena.

3 *Commotus ingenio.*] Non muto *commotus* illud. Verum enim de ingenio tali. Sed ad hunc locum valde etiam apte scribi posse *commodus* quidam contendebat, quasi ad obsequium facilis. *Acidalius.*

4 *Sanguine & caritate.*] Oberat enim matris impudicitia. *Muretus.*

5 *Contumelias verterent.*] Ex Man.

 sepo-

Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, [1] *Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari* exprobravit. Et C. Cæsari forte orto sermone L. Sullam inridenti; *omnia Sullæ vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum* prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu; *Occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed gravescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, [2] in patientia firmitudinem simulans; [3] solitusque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, 47 [4] alieni consilii indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Tiberium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis

repofui, *verterent*. Sæpissime n. à Tacito passive usurpatum id verbum pro verterentur. vulgo, *verteret*. Pichena.

1 *Occidentem ab eo deseri.*] Gloria acuti dicti penes Pompejum, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit. Ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν· ὡς αὐτοῦ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνου τῆς δυνάμεως: *Quod plures Solem orientem, quam occidentem adorarent. significans, suam crescere potentiam, illius vanescere & marcere.* Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare Solem orientem: ut alibi dicam. *Lipsius.*

2 *In patientia.*] Legendum, *impatientia* Muretus.

3 *Solitus eludere.*] Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda; sed corruptum, vereor, in numero: ἤκουσα Τιβέριόν ποτε Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, ὁ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστιν. Nam post sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. juvante etiam Suetonio. *Valetudine prosperrima usus est, quamvis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consilioque medicorum.* Lipsius.

4 *Alieni consilii indigerent.*] Hæc eadem Suetonius in Tib. 68. *Quanquam à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consiliove medicorum.* Atqui noster non sibi constat, quippe qui paulo post sic dicat: *Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere.* Hanc ne rem oblitam Cornelio dicemus? non ausim: dicerem potius Tiberium ex pluribus, quæ sibi a Charicle præirentur, id legisse, quod optimum sibi videretur: quasi nonnulla ex multis seligendo non sequeretur consilium Chariclis: *consilii tamen copiam præbere.* Salinet.

tis postulaverat; qua damnata, cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho tribunus plebei intercessit. [1] unde illis odia, mox Othoni exsilium. Dein multorũ amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum [2] Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur ut conscii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Domitii supra memoravi. Marsus quoque vetustis honoribus, & inlustris studiis erat. Sed *testium interrogationi, tormentis servorum Macronem præsedisse*, commentarii ad senatum missi ferebant; nullæque in eos imperatoris litteræ suspicionem dabant, invalido ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arruntium. Igitur Domitius defensionem meditans; Marsus tamquam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius cunctationem & moras suadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora* respondit. *sibi satis ætatis. neque aliud pœnitendum, quam* [3] *quod inter ludibria & pericula anxiam senectam toleravisset, diu Sejano, nunc Macroni, semper alicui potentium invisus; non culpa, sed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & supremos principis dies posse vitari; quemadmodum evasurum imminentis juventam? An cum Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis convulsus & mutatus sit; C. Cæsarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura per scelera Remp.* con-

48

1 *Unde illis odia.*] Id est Balbo, & Othoni. illi apud Senatum populumque: huic, apud dominantes. *Pichena.* Immo ipsis inter sese. quæ Balbus exsecutus est accusando & damnando Othonem. *Gronovius.*

2 *Satrio Secundo.*] Ille idem est, qui supra cliens Sejani, & nunc, ut apparet, ejus eversor. *Lipsius.*

3 *Ludibria & pericula.*] Scriptus codex, *pericularia.* An *pericula varia?* *Idem.*

Quod inter ludibria & pericula anxiam.] MS. *quod inter ludibria, & pericularia anxiam*: quod sibi velit nescio. *Pichena.* Forte, *& pericula tot anxiam.* Gronovius.

conflictavisset. prospectare jam se acrius servitium, eoque fugere simul acta & instantia. Hæc vatis in modum dictitans, venas resolvit. Documento sequentia erunt, bene Arruntium morte usum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri, *Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur; Pontius Fregellanus amitteret ordinem senatorium;* 49 *& eadem pœna in Lælium Balbum* decernuntur. [1] id quidem à lætantibus, quia Balbus [2] truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes. Iisdem diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum & informem exitum delegit, jacto in præceps corpore. caussa ad matrem referebatur, [3] quæ pridem repudiata, adsentationibus atque luxu [4] perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret. Igitur accusata in senatu, [5] quamquam genua patrum advolveretur,

1 lu-

1 *Id quidem à lætantibus.*] Dele, *à.* Non enim vult à lætantibus decretas pœnas: sed eas pœnas lætantibus fuisse, id est gratas in alios. Simili forma & sensu lib. 15. *Hæc atque talia plebi volenti fuere.* Quanquam hic Taciti locus alias aliter legitur, pro *volenti*, *volentia*, Sallustianum in morem. Sic Hist. 4. *Multisque suspicionibus volentia plebi facturus habebatur.* Nonius in voce *volentia.* Et Tacitus nescio quoto libro histor. *Muciano volentia scripsere.* Sed & in alterum modum sæpe Sallustius, unde noster imitatus hic forte, & Annal. lib. 1. *Vt quibusque bellum invitis, aut cupientibus erat.* Acidalius.

2 *Truci eloquentia habebatur promptus adversus insontes.*] Incolumitati sententiæ nihil prorsus abscederet, quamquam resecarentur, *habebatur promptus.* Gruterus.

3 *Quæ quidem repudiata.*] Vide quæ in Variis scribimus lib. 1, cap. 12. & Gul. Canterum lib. 6. cap. 2. *Muretus.*

4 *Perpulisset juvenem ad ea.*] Intellegit incestum simile, quale objectum Ciceroni in Tulliolam. de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. *Hic thalamum invasit nata.* Lipsius.

5 *Quanquam genua patrum advolveretur.*] Dissentio de castigatione, & de interpretatione. Moveor quod mater pœnam debitam non evasit, licet patrum misericordiam captaverit: *quanquam genua patrum advolveretur,* &c. *urbe tamen in decem annos prohibita est.* At incestus manifesti præcipites dabantur de saxo Tarpejo. Hoc libro: *Marius defertur incestasse filiam.* Cujus ergo est rea facinoris, edicat noster: *adsentationibus atque luxu* &c. hoc est, erat hæc mulier sumtuosa, adsentabaturque juveni, qui luxu diffluebat: quamobrem in eas, ob æs alienum, angustias redactus est, ut omnia præ morte sibi esse post putarit. Addicebantur enim creditoribus, qui solvendo non erant. Gell. 20, 1. *addici namque nunc & vinciri*

mul-

[1] *luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum,* [2] aliaque in eundem dolorem mœsta & [3] miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Jam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, [4] in villa, cui L. Lucullus quondam dominus. illic eum ad- 50

pro-

multos videmus. A qua re sic homines abhorrebant, ut Cæsar ipse vir animi tam erecti, fere de vita desperaverit. Suet. cap. 13. *In qua reputans magnitudinem æris alieni* &c. Nonnulli etiam Græci (ne id mirum videatur) pauperiem cicuta vitavere. Ælian. lib. 4. c. 23. variar. hist. Quid Apicius elegantissimus Helluonum? Is cum scire vellet quænam profudisset quæque sibi superassent, cognito sibi tantum reliqua esse ducenta & quinquaginta millia aureorum, despondit animum, & quasi famæ periturus attulit sibi vim, teste Xiph. in Tib. Quamvis autem mater ista non dubie rea filii mortis esset, attamen non se deserebat, sed misericordiæ conciliandæ accidebat ad genua patrum, diuque, id est, prolixa, & continua oratione ferebat, sive dicebat: se venia saltem dignam esse ob luctum, quem parentes ex filiorum morte capiunt: maxime quod feminæ non mediocriter ut viri, sed præter modum lætentur aut doleant. Cæterum sacræ literæ docent matres acerbius, quam patres lugere filiorum mortes. Psalm 35. Huc usque fide Beroaldi & Pichenæ secuti sumus codices Florentinos, qui Corbejæ inventi, & ad Leonem P. M. delati, nunc Florentiæ servantur: quorum si lectionem non usquequaque propugnavimus, nos vires non animus defecere: hinc vulgatis inhærebimus. *Salinerius.* Certe materni doloris significatio ab hac debili oratione abesse non debebat. Forte illam *τὸ magis* tegit. Et vix est, quo id possit referri. Suspicor itaque legendum: *Luctumque communem, & matris, imbecillum tali super casu fœminarum animum, aliaque in eundem dolorem mæsta & miseranda differeret*, vel *differret*, ut vult Lipsius, vel *diu ferret*. ut habent hactenus editiones. Nam *ferre* Latinis idem est, quod, *loqui*. Vnde, *ut ferunt, ferunt*, & quæ ejus generis plura alia, sicut apud alios, ita hunc leguntur. *Boxhornius.*

1 *Luctumque communem.*] Anne etiam, *fletum?* Lipsius.

2 *Aliaque in eundem dolorem mæsta.*] Accipiam Lipsii *differret.* Sed quid vult *in eundem dolorem?* An potius *colorem?* Sic videtur, id est ejusdem modi, ut tacite simulata hæc omnia innuat. Cave tamen mutes. Nam sic loquitur noster lib. XI. *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Acidalius.

3 *Miseranda diu ferret.*] Emendo, *miseranda differret*, conjunctis vocibus quas diduxerant. *Lipsius.*

4 *In villa, cui L. Lucullus.*] De ea fere his verbis Plutarchus in Mario: *Villam in Misenensi Marius amœnam & mollius exstructam possidebat, quam deceret virum militarem & tot bellorum*

propinquare ſupremis, tali modo compertum. erat medicus arte inſignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis ſolitus, conſilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & [1] per ſpeciem officii manum complexus, pulſum venarum attigit. [2] neque fefellit. nam Tiberius incertum an offenſus, tantoque magis iram premens, *inſtaurari epu-*

gum victorem. Eam ajunt LXXV. ∞. *denarium emiſſe Corneliam, nec multo poſt L. Lucullum quingentis millibus denarium & ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, & civitas invaluit in abundantes opes.* Idem.

1 *Per ſpeciem officii.*] Neſcio an, *per ſpeciem oſculi.* Ea quidem mens. Suetonius: *cum manum ſibi oſculandi cauſſa apprehendiſſet.* Idem.

2 *Neque fefellit : nam Tiberius.*] Quo pacto incertum an offenſus, ſi iræ profunda diſſimulatio, erat genuina veraque nota, quando ille acrius iraſceretur? Tac. 1. Ann. *Scaurus cui implacabilius iraſcebatur ſilentio tranſmiſit.* Non pauci huc direxiſſent plauſtra caſtigationum, quos inter ſi nomen profiterer, non inepte (reor) ſic emendaſſem: *haud incertum an offenſus, tantoque magis iram premens.* at ſolitum eſt æquor navigandum aut brevia prætervecti, portum teneamus: verum quam falſus animi Egnatius, qui in ſuis ad Sueton. Caſtig. credit ſe recepiſſe in bene fida ſtatione: *nec fefellit* Tiberium, qui offenſus ac eo magis iram ſimulans. modus iræ Tiberii conjici poterat ſi plus minuſve incaluiſſet: ad hæc faciunt quæ adduximus è noſtro, *Scauro cui implacabilius.* at ſi nec vultu, nec verbis affectus prodidiſſet, quis aſſeverare poterat eum rem advertiſſe, iramque diſſimulaſſe? quod hic evenit. *τὸ fefellit* παθητικῶς eſt accipiendum, hoc ſenſu. Charicles tacto venarum pulſu, falſus non eſt Tiberium jam fini propinquare: vel ſtudio brevitatis omittitur, *aſtutia*, vel aliquid ſimile: nimirum commentum non fefellit Chariclem: quibus hæc reſpondent: *Charicles tamen labi ſpiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit.* at *nam* ornatus ſeu continuationis gratia poſitum eſt. Terent. Andr. *Nam is poſtquam ex ephebis exceſſit Soſia Liberius vivendi fuit poteſtas.* Ad ultimum hæc eſt Cornelii mens. Tiberius (nec certum an aſtutiam cognoviſſet, eoque iram diſſimulaſſet) integrari convivium juſſit. De illis autem qui *τὸ fefellit* Tiberio attribuunt, libenter quæſierim, divini ne ſint, vel ſi abnuunt, unde hujuſmodi collegerint, quandoquidem Tiberii mores inprimis eorum interpretationes averſantur. *Salinerius.* Cenſeo tollendam particulam *Nam* pro ſupervacua. Senſus id clare demonſtrat. Charicles per cauſam oſculandi manum Cæſaream tentavit venam: nec eum decepit judicium de valetudine principis. Nam Tiberius, inquit, dubium an indignatus & numquid ea de cauſa magis iram celans, ſed tamen juſſit apparari convivium, & diutius ſolito accubuit. Quis non videt *τὸ nam* eſſe ſupervacuum, & turbare ſenſum, qui ſine eo conſtat? Ergo putem mutandum eſſe *τὸ nam* in *eum*, ibique diſtingui, ut ſit, *pulſu venarum attigit neque fefellit eum.* Supple Chariclem. Deinde: *Tiberius incertum an offenſus. Harlaus.* Non magis hic opus plauſtris caſtigationum, quam plauſtris nugarum, quas ſæpe caſtigationibus opponit Salinerius. *Neque fefellit*, omnino

epulas jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum* Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. [1] Decimo septimo Kal. Aprilis interclusa anima, creditus est [2] mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandæ defectioni cibum adferrent.* pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mæstum aut nescium fingere: Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multæ vestis*, jubet, [3] *discedique ab limine.* Sic

[1] Ti-

no vult intelligi *Tiberium*, non *Chariclem.* Neque latuit, inquit, neque hoc egit ita caute, ut Tiberius non sentiret dolum & arcana sua tentari. Argumentum hujus rei & Charicles & qui circa erant interpretabantur, quod tenuit hominem quasi cœna viatica prosecuturus, & apparatis epulis secum discumbere jussit, & solito longius in triclinio duravit, ut eum ambiguum redderet, seseque firmiorem probaret, quam fortassis arteria promisisset. Quidam gnari morum ejus, & quantopere nollet intima sua nosci, etiam graviter offensum dicebant, & ut hoc quoque dissimularet, magis benignitatem & amici honorem fingere. Hinc apparet vis & necessitas particulæ, neque ad divinos eundum. *Gronovius.*

1 *Decimo septimo Calendas April.*] Haud dubie, *Septimodecimo*, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum & pronunciandum cap. 73. *Gronovius.*

2 *Mortalitatem explevisse.*] Omnino. Itaque acutissime Seneca Consol. ad Polyb. cap. 31. blandiens Claudio; *Dii illum deaque terris commodent: acta hic Divi Augusti æquet, & annos vincat; ac quamdiu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat.* Quem tamen locum nuper optimus Criticorum, ausus interpolare ex M S S. suis; me nolente. nam etiamsi Cæsar Senecæ præsens numen; haud ita tamen est, ut nihil habeat in corpore, obnoxium fato. Consulatur Ovid. 14. met. 600. ubi meminit Æneæ; item 804. ubi Romuli, sed & lib. 15. met. introducitur ab eodem poëta, Venus animam Cæsaris Iulii rapiens, *caso de corpore.* Verum hæc alterius sunt loci. itaque manum abstineo. Interea adeat lector Ciceronis libros de Scipionis somnio; & videbit generi humano veluti commodatos; non redire tamen, unde venerunt, nisi animæ exuvias posuerint igne illo rogi supremo. *Gruterus.*

3 *Discedique ab limine.*] Iussit scilicet, ut qui in prætorio, vel prope cubiculum, officii gratia, liberti familiaresque, qui non conscii nec fidi C. Cæsari erant, propere facesserent, tanquam principe jam mortuo. Sed ta-

men-

[1] Tiberius finivit, [2] octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimque origo gentis Claudiæ, quamquam [3] mater in Liviam, & mox Juliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Cajus Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Julia, impudicitiam uxoris tolerans [4] aut declinans. Dein Rhodo regressus,

51

mente, ut ipse, ac Cæsar securius mortem seni accelerarent. *Pichena.*

1 *Tiberius finivit.*] Plinius vixisse illum ait annos septuaginta octo, menses quatuor. Dio septuaginta septem annos, quatuor menses, & novem dies. *Muretus.*

2 *Octavo & septuagesimo ætatis anno.*] Vel ut Victor, post septuagesimum octavum annum & mensem quartum. Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui ait vixisse ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. Et hercle verius, si Suetonio credendum & actis: qui natum Tiberium ponunt anno urbis DCCXII. Munatio & Lepido Coss. XVI. Kal. Decembres. mortuus autem est, consensu omnium, anno DCCXC. XVII. Kal. Aprilis. Quamquam & Dionis rationes non plane ad eum calculum pariaveris. *Lipsius.*

3 *Mater in Liviam.*] Discrepat hoc inter auctores: neque enim mater Tiberii adoptata fuit, sed avus maternus, autore illis verbis Tranquillo in Tib. 3. *Insertus est & Liviorum familia, adoptato in eam avo materno.* Quod mihi fit verisimilius, cum apud Vellejum lego, *Livius Drusus Iulia Augusta pater.* & infra: *Livia nobilissimi & fortissimi viri Drusi Calidiani filia:* ubi sic corrupte pro *Claudiani* scriptum, quale nomen ejus fuit, qui ducto genere ex Appio Claudio Pulchro, nomen Romano more adoptione inflexum haberet. Cæterum auctor noster hujus Annalis initio dixit Augustam nobilitatis per Claudiam familiam & adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimæ: at verius quid sit, alii in Cornelium proferant, ego in medium relinquo. Hæ sunt ad priores quinque Annalium Cornelii libros scriptæ notæ: respersæ emendationibus, magis ex opinione & conjectura, quam ex fide librorum, quos manuscriptos nobis legendi facultas fuerit. Neque opinor exemplar, quocum excusi libri conferri possint, alibi quam Florentiæ extare: quod alter ex Medicæis Pontificibus maximis bibliothecam dedicaturus, ex urbe transferri curavit, cum illud prius in cænobio Corbejensi repertum è Saxonia Quæstor quidam Pontificius Romam ad Leonem X. detulisset. Exinde in patria Æmilius Ferretus archetypum illum relegit, cujus ad instar libri omnes impressi sunt. Neque vero mihi Florentia transeunti, visis quibusdam Pandectarum locis in Laurentii basilica, amplius quicquam per otium videre licuit. *Vertranius.*

4 *Aut declinans.*] Toleravit in urbe,

sus, [1] vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diversa: [2] egregium vita famaque quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit: occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: [3] intestabilis sævitia, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.

be, & coram: declinavit, cum Rhodum secessit. *Lipsius.*

1 *Vacuos principis penates.*] Hoc est, nullis jam æmulis: quippe mortuis Marcello & Agrippa: moxque etiam Cajo Lucioque Cæsaribus. *Pichena.*

2 *Egregium vita famaque.*] Verba hæc, *egregium, occultum, subdolum*, ad quid referantur non video. Si ad vocem *tempora*, nescio an apte dicatur, occultum ac subdolum tempus. Quid si intelligas, *egit*, ut Venturius monuit? Ego dubito an sit legendum *egregius*, & deinde *occultus*, *ac subdolus.* Pichena. Quo respiciunt accusandi illi casus, *egregium, occultum*, *subdolum*? Non hercle habent, cum quo jungantur. ut habeant, scribam, dandi flexu, *egregio, occulto, subdolo*. Acid. At commode atque eleganter illa referri ad τὸ *tempus* docuimus Observationum 1, 2. *Gronovius.*

3 *Intestabilis sævitia.*] Muretus *indestabilis sævitia*. Vix abest quin vere. tum vagum inter bona malaque fuisse vult, mox in sævitia stabilem & firmum. *Acidalius.* Adde lib. 5. c. 3. Sed cave vel sic vel quidquam mutes. nam *intestabilis* detestabilis. *Gronovius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEPTIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Valerius Asiaticus fraude Messalinæ & Vitellii evertitur. Advocatis præmii modus pro patrocinio definitus. Parthorum res intestino regum discidio turbatæ. Ludi sæculares Romæ editi. Litteræ tres novæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germaniæ præficitur. & ipsam, militemque severe regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deque ipso viro. De Quæstorum munere & numero. Galliæ proceres jus plenum civitatis Romanæ adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. Messallina impudicissima feminarum, amore vecors, C. Silio palam nubit. res ad Claudium defertur: qui in uxorem & administros libidinum, impulsu libertorum, animadvertit. Hæc gesta annis fere duobus,

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA } Coss.
A. VITELLIO. L. VIPSANIO. }

COMMENTARIUS.

H*unc* librum *ἀκέφαλον* esse re moneri quidem necesse est. Desunt autem, à fine libri VI. ad hujus initium, res gestæ annorum circiter decem. In quibus C. Caligulæ principatus in universum, & Claudiani imperii primores anni sex perierunt. Olim adolescens contexui Cajanam historiam, & initia Claudii Corneliano exemplo stiloque. Distuli aut sprevi edere: postea in migrationibus meis, ut alia quædam, periit mihi hic labor, fraude an casu, non dicam. *Lipsius.*

[1] Nam Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam [2] adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille [3] à Lucullo cœptos insigni magnificentia [4] extollebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Adjungitur [5] Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentiæ moneret Claudium, [6] *auri vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem*

1 *Nam Valer. Asiaticum.*] Apparet hunc librum esse ἀκέφαλον. *Rhenanus.* Cum Romam veni, in bibliotheca Palatina, ab undecimo Annaliū Cornelii libro, M S. unum & alterum nactus exemplar, utrunque relegi, aliquotque diebus otiose tractavi, & quæ è rep. literaria fore credidi, suis locis ad libros sequentes accommodavi. In utroque sane chirographo acephalos liber hic est; ejusdemque auctoris de moribus Germanorum & de oratoribus libelli desiderantur. *Vertranius.*

2 *Adulterum ejus.*] Poppææ, ut apparet. *Lipsius.*

3 *A Lucullo cœptos.*] Libri vett. *à Lucullo emptos.* iidem *extollebat*, non quod Rhenano supponere visum, *excolebat.* Luculliani horti infra sæpius nominati: & in principis res pervenerunt, manseruntque ad ætatem Trajani. De iis quidem Plutarchus: Οὗπερ καὶ νῦν, ἐπιδόσιν τοσαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι, τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. id est: *Ex quo etiamnunc, tanta accessione facta ad luxum, horti Luculliani inter sumptuosissimas res principis censentur.* Id.

A Lucullo cœptos.] Manuscriptus habet in margine, *emptos* quibusdam magis placere. *Vertranius.* Florentinus codex habet, *cœptos*; non, *emptos*, ut editi, & M S S. alii, quos Lipsius vidit. Cœperat hortos illos Lucullus magnifice ædificare, nec perfecerat. In rem Asiatici venerunt, isque absolvebat, extollebatque. Quid vero ad historiam pertineat, emeritne donone acceperit Asiaticus? Absurdum deinde à Lucullo emisse, cujus ne nepotes quidem novisse potuerit. Vide quæ infra adnotavi in verbis, *Lucullianos in hortos.* Pichena. Quomodo à Lucullo emerit, *ille qui nondum tempore natus erat?* Reducenda lectio vulgatior, *Lucullo cœptos*; cum ita quoque conspiciatur in Medicæo, quem Curtius Pichena, in Covarruviano, quem Andreas Schottus contulere; uterque amicus non è multis mihi & Musis. *Gruterus.*

4 *Extollebat.*] Scripsimus, *excolebat*, quemadmodum & editio vetus habet, ab exemplari manu descripto dissentiens. *Rhenanus.*

5 *Sosibius.*] Nescio an ille sit, qui Arnobio nominatus libro IV. *Nam ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum retulisse pronunciat.* itemque Clementi Alexandrino, Ad gentes. Suidas etiam litteratoris meminit hoc nomine, in Σωσίβιος. *Lipsius.*

6 *Auri vim atque opes.*] In vulgatis est, *Cavere vim.* & turbant in restituendo loco Rhenanus & Maurus. Mihi veræ lectionis auctor Farnesianus liber in quo *cauri.* c. littera superius adpicta: & historia ipsa, quoniam auri vis Asiatico caussā necis. Dio: Ὁ δ᾽ Ἀσιατικὸς ἀφῆκε τὴν ἀρχὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ᾽ οὗπερ καὶ ἀπέθανεν. & si otium est, adde reliqua, cum iis quæ apud Zona-

rem Asiaticum interficiendi Cæsaris, [1] non extimuisse in concione populi Romani fateri, gloriamque facinoris ultro petere.

clarum

ram excerpta. *Auri vis*, optima dictio, quam iterum usurpat noster lib. XVI. *Specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur.* Quod Vertranius interpunctione juvari locum existimat, *per speciem b. moneret, Claudium caveret, vim atque opes.* quasi Sosibius Asiaticum monuisset, non Claudium: clare sequentia aspernantur. Denique quid hoc sit, vim esse principibus infensam? quasi non cuivis etiam è plebe. Nam omnis certe vis, omnibus mala. *Idem.*

ADD. Repugnaverunt mihi quidam è supervacuo, in verissima emendatione. quam probet iis vel Aristoteles, IV. Polit. c. XI. Οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται οὔτε ἐπίστανται: *Qui in affluentia fortunæ, virium, opum, & amicorum aliorumque talium, constituti sunt: regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* Ex quo vides, Sosibium nimis vere monuisse *aurum & opes Principibus infensa.* Idem.

Caveri vim atque opes.] Codex Budensis hic notatus erat, ut alias compluribus locis rasus; præsertim hoc XI. lib. quem conatus fuit quidam ex vulgaris editionibus castigare. Sed tamen ejus voluminis prior lectio sic habebat, *caveri indeque opes* &c. Legerim ego, *Cavendas opes.* Rhenanus. Alias, *Caveret vim.* Ferrettus. Vexavit ingenium Beati diverse scriptus hic locus. Equidem in iis, quæ à superioribus pendent, etsi sine illis constare liquido nihil possit; sic tamen locum interpunctum, in plano ponere mihi videor, *moneret Claudium caveri, vim atque,* &c. id est, à Claudio caveri sibi Valer. Asiaticus reus cum Poppæa à Suillio delatus. *Vertranius.* Hæc sic resolvuntur; monuit Claudium ut caveret, *vim atque opes*; quibus Asiaticus fretus erat, *principibus infensas.* Alibi, *orabantque caveri insidias mulieris semper atrocis.* τὸ *vis* non quæ infertur, ut opinatus est eruditissimus vir, sed ea de qua noster l. 2. ann. haud minus magnifica: *quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana jubentur.* Verissima gnome, quæ ab his non infirmatur Aristotelis l. 4. Politic. οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς &c. ubi ἰσχύος καὶ πλούτου Latine melius verti non possunt quam *vis & opum.* Salinerius. Ne quis de Lipsii emendatione ambigat, testor in Flor. legi *Auri vim atque opes.* Pichena.

1 *Non extimuisse concionem.*] Ex scriptis legas, *non extimuisse concione populi Rom. fateri, gloriamque.* Id est, in concione. Quod autem ait præcipuum auctorem interficiendi Cæsaris Asiaticum, addicit ei Seneca lib. II. De Tranq. cap. XVIII. *Ea referam quæ illum* (Cajum) *exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, item in concione,* (Forte, *cognitione*, cum videlicet adsessor ei consiliariusque Asiaticus esset,) *clarissima voce, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Di boni, hoc virum audire, principem scire, & usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito, princeps & adulterium suum narret & fastidium?* Vide Iosephum Antiquitũ Iudaicarũ l. XIX. c. I. circa finé. *Lip.*

Non extimuisse in concione pop. R. fateri.] In libro regis Corvini, quem ex Budensi biliotheca dono Iacobi Spigelii nactus sum, neque erat *in concione*, sed tantum *concionem*, neque verbum *fateri* illic comperi. Itaque suspicor sinceriorem lectionem esse, *non extimuisse concionem populi Rom. gloriamque facinoris ultro petere.* Rhenanus. Cum prætorianæ cohortes tumul-

clarum ex eo in urbe, [1] *didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Vienna, multisque & validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes* [2] *promptum haberet.* At Claudius nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum prætorii præfectum misit: à quo repertus est apud Baias, vinclisque inditis in urbem raptus. neque data senatus copia, intra cubiculum auditur, Messallina coram, & [3] Suilio *corruptionem militum, quos pecunia*

2

multuantes quærerent quis Cajum occidisset, Valerius Asiaticus, vir Consularis, præter opinionem sedavit seditionem, ascenso edito loco vociferatus: *Vtinam ego ipsum interfecissem. Quibus verbis territi milites, tumultuandi finem fecerunt.* Hæc Dionis sunt extrema libro 59. quibus, alioqui subobscurus, hic locus illuminatur. Sed quoniam ita respondens Asiaticus de nece C. Cæsaris nihil confessus est, probo maloque scriptionem, quæ in Matthiæ Corvini Pannoniæ regis codice ita habuit, *non extimuisse concionem populi Romani gloriamque* &c. *Vertranius.* Asiaticus non fassus est, sed solum dixit. Xiph. in Calig. εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν. i. *utinam ego eum occidissem.* Nihilominus absurdum non est, si dicamus per hæc verba Asiaticum quodam modo fassum, & insuper gloriam petiisse, præsertim cum oratione ageretur apud Claudium, qui absurdioribus adhibebat suam credulitatem. Suet. c. 29. *nam illud omnem fidem excesserit* &c. τὸ *ultro* id est, *insuper.* Plaut. Amph. *Quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi: Nunc venis etiam ultro irrisum dominum.* Salinerius. Flor. & plerique alii veteres habent verbum, *fateri*, atque in nonnullis etiam legitur, *in concione*, optimo sensu. Ideo textum restitui, olim à Rhenano sic imminutum: *non extimuisse concionem pop. R. gloriamque.* Pichena.

1 *Dedita per provincias.*] Sive mavis, *didita.* Lucretius:

> —— *rerum simulacra feruntur*
> *Vndique, & in cunctas jaciuntur didita partes.*

Virgilius:

> *Cognatique patres, tum terris didita fama*
> *Conjunxere tibi.*

Lipsius.

Dedita.] Sic scriptum in utroque. Gabriel tamen Faernus mavult scribi *didita*, pro sparsa, à verbo *dido*, quo Lucretius & Horatius utuntur. Ego nihil mutandum censeo, mihique Augerius Ferrerius, illi Dionysius Lambinus assentitur. *Vertranius.* Faernus optima conjectura legebat, *didita.* quo verbo utitur sæpe Lucretius, cujus si recte memini, est illud, *per terras didita fama.* Vrsinus. Verbum, *didita*, à Lipsio repositum, Florentini auctoritate confirmo. *Pichena.* Tolle apices à fine vocum *dedita fama*, ut casu nominandi accipias, non auferendi. *Acidalius.* Fallit & fallitur. *Gronovius.*

2 *Promptum haberet.*] Alter Vatic. *propretii haberet.* Nihil elicio, quod anteferam vulgatæ. *Lipsius.*

3 *Suilio corruptionem militum.*] Ex Florentino sic scripsi, ac deinde, *objectante.* nam minus recte in vulgatis, *Suilius:* & *objectare.* Pichena.

nia & ſtupro [1] *in omni flagitiò obſtrictos* arguebat, exin *adulterium Poppææ*, ac [2] poſtremum *mollitiam corporis* objectante. ad quod [3] victo ſilentio prorupit reus, & *Interroga*, inquit, *Suili, filios tuos: virum me eſſe fatebuntur*: ingreſſuſque defenſionem, commoto majorem in modum Claudio, Meſſallinæ quoque lacrymas excivit. quibus abluendis cubiculò egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum ſineret. ipſa ad perniciem Poppææ feſtinat, ſubditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem pro-

1 *In omni flagitio.*] Malim, *in omne flagitium*. Rhenanus. Tolerari poſſet lectio publicata, abjecta præpoſitiunculà *in*. aliud enim eſt, *obſtringi in omne flagitium*; aliud *obſtringi flagitio omni*. Gruterus.

2 *Poſtremum.*] Vſurpat adverbialiter; ut lib. 1. *perniciem aliis, ac poſtremum ſibi invenere*. Rhenanus.

3 *Victo ſilentio.*] Veteres, *indicto*. recte, ut prorupiſſe ad loquendum intellegamus, etſi ſilentium ante juſſum. *Lipſius*.

Victo ſilentio.] Par erat ut Aſiaticus crimina dilueret, ubi accuſator peroraſſet: verum ita excanduit ad Pathici nomen ut obloqui præmature coactus ſit. itaque ſilentium vicit: quo fere ſignificatu poſteriora prolata ſunt. Curt. lib. 3. *videtis ne obſtinatum ad tacendum? (inquit) num genu poſuit? num ſupplicem vocem miſit? vincam tamen ſilentium, & ſi nihil aliud, certe gemitu interpellabo.* Salinerius. Verbum, *victo* à Floren. confirmatur: longe melius, quam *indicto*. Reis enim ſilentium nunquam indicebatur, licebatque accuſationibus reſpondere. Supra dixit, *intra cubiculum auditur*. ac paulo poſt, *ingreſſuſque defenſionem*. Videtur ſenſus: Aſiaticum, dum Suilins verba faceret, tacuiſſe; cum vero molliciam corporis ſibi objectari audiret, ſilentium viciſſe. *Pichena*. Neſcio quomodo, *indicto ſilentio*, minus huc quadret. quare retinuerim *victo*; ut hactenus tacuerit Suillius, & nunc demum proruperit in vocem. Codex Hiſpanus & Florentinus ſtant pro vulgata. *Gruterus*. M S S. diſertim habent, *indicto ſilentio*. Quod non intellectum in, *victo ſilentio*, eſt mutatum. Hoc quidem commodum ſenſum, ſed eo, quem vult Tacitus, minorem habet. Lipſius igitur probat, *indicto*, ſed contra mentem Taciti interpretatur. Vt prorupiſſe, inquit, ad loquendum intelligamus, etſi ſilentium ante juſſum. Atqui hoc falſum eſt. Paulo namque ante dixit Tacitus, *Vincliſque inditis*, Aſiaticus nimirum, *in urbem raptus, neque data Senatus copia, intra cubiculum principis auditur*. Qui auditur, ſive vocatus eſt ut audiatur, ei ſilentium non eſt indictum. Amicus noſter, vir in his literis egregie verſatus, ex, *indicto*, faciebat, *inciſo ſilentio*, id eſt, interpellato. Sed, quod ſciam, nunquam ſic loquitur Tacitus. Et, quod ei probe cognitum eſt, genius auctoris & dicendi modus hic primas faciunt. Rectum eſt, *indicto ſilentio*. Id reus Aſiaticus accuſatori indicit, animi vir maximi; & tunc inprimis commoti, quod & ſequentia oſtendunt. Niſi potius velis à Claudio & Meſſalina, poſt hæc dicta, accuſatori ſilentium indictum, tanquam iſta ſufficerent. *Boxhornius*. Quia codd. optimos auctores habet τὸ *victo*, quid moramur alterum, quod utcum-

propellerent; adeo ignaro Cæsare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum ejus Scipionem percunctaretur, *cur sine uxore discubuisset?* atque ille [2] *functam fato* responderet. [3] Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorata *vetustate amicitiæ*, *utque*

utcumque versabis, nihil ex eo sani exsculpes. Nec placet tamen, quod Salinerius & Pichena scribunt Asiaticum *vicisse silentium*. Qui enim ἀκρο-καρτερεῖ, nec se continet diutius, is vincitur, non vincit. Itaque silentium ejus victum est ab impudentia Suilii. *Victo silentio* est victa patientia. *Gron.*

1 *Sine uxore discubuisset.*] Discis hinc uxores vulgo adhiberi solitas ad convivia. Æmilius Probus: *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium?* Et olim quidem cubantibus viris sedere solitæ, (ut Servius ex Varrone notat, ad illud, *Perpetuis soliti patres considere mensis.* & Valer. Maximus lib. II. De matrimoniorum ritu:) postea etiam accumbere. In accubitu ille mos, ut recumberent in sinu virorum. Ovidius ad puellam, quæ cum viro cænatura:

Alteriusque sinus apte subjecta fovebu?
Injiciet collo cum volet ille manum?

Iterumque:

Nec premat indignis finito tua colla lacertis,
Mite nec in rigido pectore pone caput.

Sed & amicæ puerique meritorii non aliter jacebant apud amatores. Id vocabant interiorem jacere. Scipio in Oratione adversus Gallum: *Qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chirodota tunica interior* (etsi Agellii in libris, *inferior*, scriptum: non item male) *accubuerit; cumne quisquam dubitet quin idem fecerit, quod cinædi facere solent?* Itaque arguit ecce molliciam à decubitu ipso. Suetonius in Cæsare, cap. XLIX. Cæsarem à Dolabella dictum ait, *spondam interiorem regiæ lecticæ*: non ab alia caussa, ne interpretes ultra alucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caii libidinibus, capite XXIV. *Cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante.* Nam sorores infra se, id est in sinu, collocabat, quasi justas uxores: legitima consorte, loco pulsa. Nec aliud Cicero significat in Epistola quadam hilariore: *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.* Livius libro XXXIX. de scorto: *Tum illam infra eum accubantem, negasse, umquam vidisse quemquam securi ferientem.* Vbi liber optimus, *in terra eum.* ut videatur fuisse, *intra.* & forte sic in prioribus. *Lipsius.*

2 *Functam fato responderet.*] Malo, *respondere.* Nec scripsit aliter Tacitus. *Acidalius.*

3 *Sed consultanti super absolutione.*] Faernus legebat, *consultantes.* Vrsinus. Confusa hæc, & interpolata à mala & imperita manu Lipsius clamat, ut pæne totum librum. Vere. Nos tamen ista non male sic ordinabimus, ut structura orationis æquabiliter decurrat, & sententia nihil offendat. L. *Sed consultanti super absolutione Asiatici, flens Vitellius commemorat vetustatem amicitiæ.* &c. *quaque alia conciliandæ misericordiæ videbantur, secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam: & liberum ei mortis arbitrium permisit.* Vixque est, ut aliter Tacitus. De libero mortis arbitrio Curt. lib. 4. *Alii foribus ædium obseratis occupant liberum mortis arbitrium.* Acidalius.

que [1] *Antoniam principis matrem pariter observavissent*, dein percursis *Asiatici in Remp. officiis*, *recentique adversus Britanniam militia*, quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur; [2] *liberum ei mortis arbitrium* permisit: & secuta

1 *Antoniam.*] De qua lapis Romæ,

ANTONIAI
AVGVSTAI
DRVSI
SACERDOTI. DIVI
AVGVSTI
MATRI. TI. CLAVDI.
CÆSARIS. AVG. P. P.

Lipsius.

2 *Liberum ei.*] Satis confuse ista, ut pleraque omnia hoc libro: quem scio interpolatum à mala & imperita manu. Sententia tamen hæc ex Dione: ut subornatus Vitellius quasi Valerii nomine culpam agnoscentis, peteret mortis arbitrium: idque à Claudio concessum. *Idem.*

Ei mortis arbitrium.] Non sunt hiulca, nec confusa, ne putes. Insignem impudentiam Vitellii notat, & insignem stoliditatem Claudii. Asiaticus accusatus erat à Suilio palam, clam à Messalina & Sosibio. Quum responderet criminibus, flexus princeps, & jam in consilium ibat de absolvendo, quem videbat innocentem. Scelestе Vitellius, amicitiam prætexens, & recensitis quæ fidem facerent eum cupere rei causa, flexit tandem pro absolutione ad mitiorem pœnam: & stolide Claudius exorari clementiam suam passus artibus Vitellii, quem nullius criminis compertum absolutum ibat, ei priorum bene meritorum commemoratione victus, quasi gratiam faceret, liberum mortis arbitrium permittit. *Mercerus.* Id est, Vitellius curavit ut à Claudio permitteretur. Ad quam faciem dicta sunt: *principes Musulamorum defectionem captantes securi percutit.* quo uno tantum hinc expedire te potes, ubi mihi animadvertas oro dolosam Vitellii pietatem: qui petendo specie miserationis levius genus mortis Asiatico, non modo imposuisset Claudio, qui lapis erat, sed os cuivis callidiorum sublevisset. *Salinerius.* Hoc est, permittendum censuit. Sic lib. 3 *fusti necat*, id est, necari jussit, lib. 4. *securi percutit*, pro, percuti jussit. lib. 6. *quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret:* hoc est, advectari curaret. *Pichena.* Interpres est, qui mavult *super supplicio*, quam *super absolutione:* neque enim se capere, quo colore Vitellius potuerit effundere lacrimas ob novissimum amici casum & mortem ejus decernere, si princeps ostendisset se ad mitiora inclinare. Non legerat aut intellexerat parum, quæ præclare hic Mercerus. Et miror ipsum Lipsium admonendum fuisse. Tacitus enim suavissimo lepore, in re inexspectata narranda, verbis quoque utitur, quæ illudunt παρὰ προσδοκίαν, & fallunt exspectationé legentis: & tamen suum illud πρέπον servat. Etiam Messalina commota erat, quæ jure injuria perditum volebat Asiaticum; nedum Claudius, cui nullum in eum proprium erat odium. Ergo auditis partibus rogaturus sententias aliquid jecit, ex quo apparebat placatum & absolventes æquis auribus admissurum esse. Hic Vitellius, memor præcepti Messalinæ, docuit, quid esset apud Tacitum alibi *pessimi inimicorum laudantes*, quid *ornandum & tollendum*, mirificaque machina hominem μετέωρον & instabilem circumegit. Lacrimæ enim illæ detestabiles & commemoratio amicitiæ meritorumque rei & captatio misericordiæ fidem ei fecere benevoli: qui mox idem petens pro beneficio & rei & suo nomine voluntariam mortem, duplici miserum præjudi-

cuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. [1] Hortantibus dehinc quibusdam *inediam & lenem exitum*, *remitte-*

judicio gravat, tanquam qui semetipse, & quem homo benevolentissimus ac precator supplicio dignum agnosceret. Id satis fuit Claudio, perinde hic, ut prius, *nihil ultra scrutato*, & jamdudum, quæ dixisset ipse Asiaticus, oblito. Sed quemadmodum hic eventus, contrarius principio totique actioni Vitellii, frustratus est haud dubie, quotquot in consilio erant fraudis ignari, multosque Romæ, dum fama facti seritur: Ita Tacitus etiam facete supplantat legentem, atque eo ipso ejus attentionem excitat, mirantemque ac destitutum, indignitatem negotii, scelus Vitellii, vanitatem cruentam Claudii aut cogitando invenire aut aliunde exquirere compellit. Illa enim omnia, consultans super absolutione princeps, flens Vitellius, amicitia, Patrona communis & eadem principis mater, res gestæ domi bellique, misericordia implorata calculum album large promittebant; quum subito, velut scorpii cauda, niger apparet: *liberum ei mortis arbitrium permisit.* hoc est, rogavit principem & suo & Asiatici nomine, ut ei tanquam confesso convictoque concederetur sponte mori, non sub carnifice. Rursus εἰρωνεύομεν@: *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam* Itaque locus hic mihi videtur singularis, & cui antiqua illa L vel X præfigi debeat: tantum abest, ut accusandus aut labefactandus sit. *Gronovius.*

1 *Hortantibus dehinc quibusdam.*] Excidit vocula, puto: scribendumque *quibusdam ad inediam.* si non imposuit olim mihi Orbilius meus. *Lipsius.*

Hortantibus deinde quibusdam inediam.] Nihil opus addita vocula *ad.* Sæpius enim præpositio neglecta optimis auctoribus, in quos nihil juris Orbilio; imo ne Grammaticis quidem. *Gruterus.* Qui tam laxe omnia donat, nihil donat; aut valde turbat minus exercitos, quasi nihil non liceat. Aliter igitur agendum dicendumque & Orbilio & Grammaticis minime intercedentibus, neque in contrarium sibi jus aliquod prætendentibus, veteres dixisse & *hortari aliquem* & *hortari ad aliquid* & *hortari aliquid.* quod si quis negavit, qui Orbilii personam Grammaticive gereret, non negavit ut Orbilius aut Grammaticus, sed ut peccans Orbilius aut Grammaticus. Dedimus auctoritates ex Attio, Ovidio, Iustino vel Trogo, Seneca, Statio ad duos horum postremum nominatos. Accedat Gellius lib. 13, 22. *Hae mera veritas Tusculani hominis plus hercle, promovet ad exhortandam parsimoniam sustinendamque inopiam, quam Græca præstigia.* Accedat, ut etiam defendatur, Vegetius lib. primi caput XXVIII. sic proscribens: *De adhortatione rei militaris Romanaque virtutis.* Lemma ridiculum, inquit P. Scriverius. adhortatur auctor ad rem militarem Romanamque virtutem; non Virtus aut Militia ipsa loquitur. quare scribe, *ad rem militarem Romanamque virtutem.* At, o bone, qui adhortatur ad rem militarem Romanamque virtutem, is juxta commode, & exquisitius etiam, dicitur *adhortari rem militarem Romanamque virtutem*, aut facere vel scribere *hortationem rei militaris & Romanæ virtutis.* Quid ipso de Cicerone dicam? lib. 7. ad Atticum epist. 14. *Pacem quidem hortari non desino.* Sic certe lectum olim: & sic in MS. est Helmæstadiensi. Quare vellem, quibus MSS. plurium copia fuit, non tam negligentes transiisse hunc locum, & verbo attigisse, qua fiducia subjecerint: *Equidem ad pacem hortari non desino.* Nam &

mittere beneficium Asiaticus ait: [1] & usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se *honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum* dixisset, [2] *quam quod fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet*, venas exsolvit: viso tamen ante rogo, jussoque *transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur.* tantum illi securitatis novissimæ fuit. 4 Vocantur post hæc patres, [3] pergitque Suilius addere reos [4] equites Romanos inlustres, [5] qui-

& sic ad Atticum 7, 2. *partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive jam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari.* Et ad Q. fratrem 1, 1. *Sed quid ego te hortor, qua tu facere potes tua sponte?* Gronovius.

1 *Et usurpatis quibus insueverat.*] Ex veteribus libris restitui copulam *&*. Pichena.

2 *Impudico Vitellii ore.*] Quiane inter Ligures Vitellius? an quia, ut Suetonius ait, *amore libertinæ perinfamis; etiam salivis ejus melle commistis, cottidie palam arterias & fauces pro remedio fovebat?* Lipsius.

Quam quod fraude muliebri, & impudico Vitellii ore caderet.] Rotundior longe meo judicio, ordo orationis, si recisis *quod* & *caderet*, scriberemus; *quam fraude muliebri, & impudico Vitellii ore.* Gruterus. De particula subscribo: & vitium est, quale apud Livium lib. 28, 43, curavimus: Verbum facile tolero. *Gronovius.*

3 *Pergitque Suilius addere reos.*] Videtur legendum *agere reos:* nisi verbum *addere* Tacitus ex antiquo aliquo sumpsit Scriptore. *Ursinus.* Muretus voluit *agere.* Acidalius. Neque corrigendum est, neque hoc magis ex antiquo auctore sumptum quam ex quotidiana Romani oris consuetudine, nobis ex sat certis auctorum locis observanda, qua *addere* est augere, vel alios aliis addere. Infra hoc libro: *Ac novas literarum formas addidit*, id est, invenit & prioribus addidit. lib. I. *Idem annus novas carimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio.* i. instituto & addito iis, quæ antiquitus habebantur. Tale Plinii lib. 22, 7. *Addidere vivendi pretia deliciæ.* Quod etiam non cepere, ut ibi docemus. Sic igitur *addere reos* est alios corripere & Poppææ atque Asiatico addere. *Gronovius.*

4 *Equites Romanos illustres.*] Qui sunt Equites illustres? Neque enim temerarium est certe, quod totiens is titulus repetitus. Ut lib. IV. Annal. *Eques Romanus ex illustribus Curtius Atticus.* Libro VI. *Pater quoque illustris eques Romanus ac frater Prætorius.* Lib. XV. *Die pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus, minister bello datus.* Hoc ipso libro: *Eadem constantia & illustres equites Rom. cupidos maturæ necis fecit.* Suspicor ego sic dictos, qui non quidem dem Senatores, sed & censum habebant & spem Senatoriæ dignitatis. Imo etiam ordinis ejus insigne, id est latum clavum. Colligo, quod Tacitus Equites illustres cum Senatoribus conjungit pari gradu. Lib. II. Annal. *Acerrime increpuit quod contra instituta Augusti Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut equitibus Rom. illustribus, seposuit Ægyptum.* Et clare Annal.

[1] quibus Petra cognomentum. [2] at caussa necis ex eo, quod

nal. XVI. *Mella & Crispinus equites Romani, dignitate Senatoria.* Hæreo an ad hanc rem Dionis verba accommodem lib. LIX. Τοῦ τε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς τοῖς τε γένεσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι' ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τε ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. Πρότερον γὰρ μόνοις, ὡς ἔοικέ πως τοῖς ἐν τῷ βουλευτικῷ φύλῳ γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. Id est: *Cum ordo autem equestris ad paucos redigeretur, primores ex omni imperio etiam extra Italiam qui genere & opibus excellerent in eum allegit: & quibusdam eorum etiam Senatoria veste, priusquam magistratum ullum cepissent, uti dedit in spem dignitatis. Nam antea non nisi iis qui Senatoria stirpe essent* (male ista & contra historiam verterat vir doctus) *id permissum.* Hæreo, inquam, an ea faciant istuc. apta quidem, sed à Cajo id statutum Dio ait: Illustrium autem titulus ante eum. Refero ergo potius ad Augustum, (etsi de veste negare non possumus, quin sit à Cajo) qui a. DCCXLII. legem tulit, ut ex Equitibus, qui non minus decies sestertio possiderent, eligerentur à magistratibus, è quibus tribuni Senatoresque fierent: qui gesto Tribunatu aut retinerent Senatorium ordinem si vellent, aut iterum redirent ad equestrem. Verba sunt Dionis lib. LIV. Τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων προβάλλεσθαι τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τοὺς ἐνδέοντας αἱρεῖσθαι· εἶ, μὲν καὶ βουλεύειν μετὰ τοῦτο ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μή, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. Qui ergo in hoc seminario Senatus equites, dicti illustres. Reperio & insignes, ut hoc libro: *Samius insignis eques Romanus.* iterumque: *Cn. Novius insignis eques Rom.* Item Splendidos, ut Plinius libro VI. Epistol. *Passienus Paulus splendidus eques Rom.* & alibi idem: *Scribis Robustum splendidum equitem Rom.* Et Cicero ipse non semel in Verrem. Sed hi duo tituli infra illum non dubie: & à fama ducti, opibusque. Alii ab istis Illustres sunt, qui in Codice Justinianæo, & Cassiodoro. *Lipsius.*

Equites Romanos illustres.] De iis anxie quæritur: equites esse credam, qui in senatu jus sententiæ habebant. Gell. 2, 18. *M. autem Varro in Satyra Menippea, quæ* Ἱπποκύων *inscripta est, equites quosdam dicit pedarios appellatos, videturque eos significare, qui nondum à censoribus in senatum lecti, senatores quidem non erant, sed quia honoribus populi usi quidem erant in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant.* Tacit. 16. ann. quæ ab his leviter affirmantur. *Mella & Crispinus equites Romani dignitate senatoria.* Salinerius. Ad Augusti ævum, equitum illustrium titulum Lipsius refert. Sed & à Livio multo antea usurpatur. ait enim lib. 30. *Cn. Helvius tribunus militum in restituenda pugna cecidit, & duodeviginti ferme equites illustris obtriti ab elephantis, cum centurionibus aliquot perierunt.* Pichena.

1 *Quibus Petra cognomentum.*] A quibus ala Petrina, opinor, nominata lib. IV. Historiarum: itemque in Notitia imperii. *Lipsius.*

2 *At causa necis ex eo.*] Capite legis Iuliæ de adulteriis coërcendis tenebantur Petræ equites Rom. quod domum suam, ut adulterium committeretur, scientes præbuissent, ut Papinianus, Vlpianus & Tryphoninus retulerunt. Sed erat lex mitior infligendæ pœnæ exilii, quam patrum cognitio fuerit, quæ durius pœnam leg-

quod domum suam [1] Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent. Verum *nocturna quietis species* alteri objecta, *tamquam vidisset Claudium* [2] *spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine* [3] *gravitatem annonæ dixisset.* [4] Quidam *pampineam coronam albentibus foliis visam,*

legitimam asperavit, pro exilio irrogans ultimum supplicium. *Vertranius.* Malim deleri illud *At*, vel certe scribi *Et*. Non enim alias recte consequatur postea, *Verum nocturna quietis species* &c. *Acidalius.* Flor. *Ac causa necis ex eo.* Pichena. Edd. vett. non agnoscunt illa *ex eo*: & possunt sane abesse, nullo auctoris incommodo. *Gruterus.*

1 *Mnesteris & Poppææ congressibus.*] Veterum editionum lectio, *Valerii & Poppææ.* apta sanè ad historiam, quia Valerio Asiatico objectum adulterium Poppææ: & forte equitibus istis, quod interpretes & administri. Libri tamen scripti, *Nestoris*, aut *Nestoris.* Ex quo Rhenanus *M. Nestoris*, nec recte. Germanum illi Pantomimo nomen, Mnester: vel lapidis fide, qui in ædibus Crepanicorum Romæ:

T. IULIO.
AUG. L.
MNESTERI.

Nescio ergo an Poppææ etiam adulterium objectum dilecti hujus mimi: in quo & Messallina deperiit. Ceterum hæc Poppæa illa est, quæ cunctas ætatis suæ fæminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiæ, quæ scortum sive uxor Neroni. Quam genuit ex priore marito, T. Ollio. *Lipsius.*

Valerii & Poppeæ congressibus.] In volumine Budensi scriptum est; *in Nestoris & Poppeæ congr.* Hinc reposui; *Quod domum suam M. Nestoris & Poppeæ congressibus præbuissent.* Histrio fuit M. Nestor, intimus Messallinæ, cujus sæpe ministerio abusa est. proinde trucidata Messalina, inter eos qui illius sævitiæ ac libidini inservierant M. Nestor quoque est interfectus. Id quod in hujus libri fine commemorat Tacitus, quanquam in vulgatis editionibus eo loco *Mnester* legitur, pro *M. Nestor*, cujus Seneca mentionem facit in ludicro libello de morte Claudii Cæsaris, quem nos olim Scholiis exposuimus, pro *noster Pantomimus*, *Nestor Pantomimus* reponentes. Eum locum infra citabimus. *Rhenanus.*

2 *Spicea corona evinctum.*] Quæ Cereris propria, & sacerdotum item Arvalium, ut Plinius notat lib. XVIII. cap. II. Corona ea alias non infelix, omen triste habuit quod spicis esset retro conversis: sicut quod ante pugnam in Philippis, corona inversa Cassio imposita. *Lipsius.*

3 *Gravitatem annonæ dixisset.*] Vel *prædixisset*, vel *significari dixisset.* Rhenanus. Nisi verbum *gravitatem* Tacitus ex antiquo sumpsit Scriptore, libentius legerem, *caritatem.* nam *caritatem annonæ* usurpavit Cicero & alii etiam scriptores. *Ursinus.* Muretus *caritatem.* Male lib. 6. fuit, *gravitate annonæ juxta seditionem ventum*, Acidalius.

4 *Quidam pampineam coronam.*] Consentit cum interpretatione hujus somnii Artemidorus lib. I. c. LXXIX. ubi observat coronam è vite præter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos & inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium non inscitè Ammianus narrat, lib. XV. *Mercurius Solemniorum appellatus comes, si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus colo-*

visam, atque ita interpretatum tradidere, [1] *vergente autumno mortem principis ostendi.* Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio, ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio; *quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis juvaret.* Rogatus sententiam & Scipio: *cum idem*, inquit, [2] *de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes.* eleganti temperamento inter conjugalem amorem, & senatoriam necessitatem. Continuus inde & 5 sævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. nam cuncta legum & [3] magistratuum munia in se trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo ut Samius insignis eques Romanus, quadringentis [4] nummorum millibus Suilio datis, & cognita [5] prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cujus de potentia & exitio in tempore memorabo-

coloratum in pejus. patulis Imperatoris auribus infundebat. & ob hoc homo, tamquam inexplicabili obnoxius culpa, gravi mole criminis pulsabatur. Hac augente vulgatius fama, tantum aberat, ut proderet quisquam visa nocturna, ut ægre homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: marebantque docti quidam, quod apud Atlantæos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri. Lipsius.

1 *Vergente autumno.*] Farnes. *vertente.* Idem.

2 *De admissis Poppaa sentiam.*] Flor. corrupte: *de admissis Poppaa assen essentiam.* Alii duo MSS. in eadem bibliotheca Medicæa non adeo veteres, *assentiam.* Talia mendosa loca non pigebit aliquando adscribere, ut alii cogitent. *Pichena.*

3 *Magistratuum munia.*] Farnes. *nece*, refert pro, *munia.* Deleo vero utrumque, ut glossema: scriboque, *cuncta legum & magistratuum in se trahens.* Lipsius.

4 *CCCC. nummorum millibus.*] Hæc summa nostro ære decem millibus ducatorum valet, quandoquidem illud constat, mille nummis sestertium argenti æstimari, esse autem sestertium libras duas & semissem, hoc est, uncias argenti xxx. quæ plus minus xxxv. nostros coronatos æquant pretio. *Alciatus.*

5 *Prævaricatione.*] *Prævaricator* dicitur, qui cum reo colludit. Marcellus ad S.C. Turpil. *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur. calumniari est falsa crimina intendere. prævaricari est vera crimina abscondere. tergiversatur qui in*

rabo, consurgunt patres, [1] legemque Cinciam flagitant. qua cavetur antiquitus, *ne quis ob caussam orandam pecuniam donumve accipiat.* Deinde obstrepentibus his qui-

in universum ab accusatione desistit. Idem.

1 *Legemque Cinciam flagitant.*] Certa ea scriptura ex libris, & historia. Legem de donis & muneribus (Muneralem apte Plautus dixit) tulit M. Cincius trib. pl. anno urbis DXLIX. Retulit iterum Augustus evanescentem vetustate, & firmavit novo consulto Senatus. Dio LIV. Καὶ τὺς ῥήτορας ἀμισθεὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον ὅσον ἂν λάβωσιν ἐκτίνειν ἐκέλευσε. Noto eo, nequis miretur cum plebiscitum fuerit, vocari Senatusconsultum à Tacito lib. XIV. *Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur Sc. pœnaque Cinciæ legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent.* Et Plinio epistola ultima libri V. *Caussa dilationis Nepos Prætor, qui legi De muneribus præposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos exsecuturum se quæ Sc. continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum. hoc omnes qui quid negotii haberent, jurare priusquam agerent jubebantur, nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis & mille præterea & venire advocationes, & emi vetabantur.* Sed id *Sc.* credo fuisse à Trajano. Cetera super hac lege vide apud Manutium, cujus scrinia non compilo. Legem Titiam quisquis hic reposuit (ea enim scriptura in vulgatis) Rhemmiæ pœna dignus ipse. *Lipsius.*

Legem Titiam flagitant.] Hac lege tenebantur advocati, qui mercenariam clientibus operam præstabant. Invehitur Ausonius in mollitiem Iurisconsulti, eumque deridet, quod *legem Titiam non metueret*; quod enim indoctus erat nihil lucrabatur. Alciatus. Idem quod de *Titia* hic, de *Cincia* Cornelius lib. 13. scripsit, & consimiles observatos locos de Ictorum historia, in Iulio Paullo retuli. Aliis autem ex suspicione visum est, pro *Titia*, legem *Cincia* legi hoc loco debere: quibus lubens subscripserim, cum uterque liber Palatinus ita scriptum habeat. Vetus tamen lectio, & quidem à doctis, vulgo ab aliis retinetur, ob D. Ausonii Epigramma 91.

Iurisconsulto, cui vivit adultera conjux,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde hæc sit distantia? semivir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Verum aliter multo quam alii exponant, versus illos interpretor: quis lepidius, ingeniosi judicabunt. Sensus autem est: ICtus legis Papiæ præmia tributa maritis consecuturus, uxorem duxit: qua cum vivens, in sponsionem cum altero de ejus pudicitia venit, exindeque uxoris adulteria rescivit: sic ei, qui nihil antea mali suspicabatur, placuerat lex Papia: dein displicuit lex Iulia de adulteriis coercendis, ex qua dimittere uxorem coactus est. Fuit autem in placitis ita varius, qui muliebria passus in prostitutos metuens legem Scantiniam, dum petitos mares quam fœminas & alios eidem, cui ipse est, libidini mancipatos omnes credit, juris scilicet legumque peritus non metuit legem Titiam, id est, ausus est de turpitudine propria, uxorisque detegenda, non virtutis causa, sponsionem facere, quod lex Titia & Cornelia vetuit, apud Martianum lib. 5. Regularum. D. de aleatoribus. Quæ si aliis tam vera quam mihi verosimilis interpretatio videtur, jam de legum albo & ex hoc loco, supposita pro *Cincia* de muneribus,

quibus ea contumelia parabatur, [1] discors Suilio Silius acriter incubuit, *veterum oratorum exempla* referens, *qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari;* [2] *ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur.* [3] *quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat.* [4] *meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Æsernini.* [5] *ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Ta-

bus, *Titia* lex eradenda est. *Vertran.*

1 *Discors Suilio.*] Hæc verba non significant, hac in causa Silio aliud, aliud Suilio visum, ita ut nihil exprimant, nisi quod ex sequentibus satis noscitur, & jure prætereantur interpreti; sed volunt nobiles publicasque inter Silium & Suilium fuisse simultates: quod dedita opera interjecit Tacitus, ut intelligeremus, actionem eam, etsi foret in commune utilis, non tamen tam amore egregii publici quam odio & cupidine inimicum ulciscendi à Silio inceptam esse. *Gronovius.*

2 *Ne fidem quidem integram manere.*] Quum conjunctio *quidem* non sit in exemplari scripto, maluimus legere, *Nec fidem integram manere.* Nam hanc particulam etiam in sequentibus sæpe reperi infultam à castigatoribus. *Rhenanus.* Editio Veneta non infimæ notæ præferebat *ne fidem quidem*; efficacius quam alii *nec fidem.* Freinsh. Quum Rhenani lectionem, è Budensi proditam, neque ex Vaticanis Vertranius & Lipsius, neque ex Florentinis Pichena sollicitarint, verosimile est eos codices istam adfirmasse. Illa autem non infimæ notæ editio non magis quam Frobeniana an. 1519, quam Aldina 1534, & omnes, quæ præcesserunt Rhenani recensionem habent & hanc & alias audaciæ primitus edentium notas: quos eadem, opinor, efficaciæ objecta inanis species à veteri scriptura discedere compulit. *Nec fidem* est quod alii exprimerent, *Sed nec fidem*, vel, *Nec vero fidem.* Gronovius.

3 *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur.*] Lego, *Quod si nullius in mercedem negotia tueantur.* Eo ordine & sensu: Si nullius negotia tueantur in mercedem, id est mercede, vel ob mercedem. Sic de moribus German. *Exercitatio artem paravit, ars decorem: non in quæstum tamen aut mercedem.* Acidalius. Facile credo esse hic aliquid scabri. Lipsianæ ad marginem ostendunt in M S S. esse *negotiantur.* Forte. *Quod si in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore.* Sic lib. 3. *qui neque servatus in periculum reipublica, neque interfectus in exemplum ibit.* lib. 14. *Itur in principis laudes.* Gronovius.

4 *Meminissent C. Asinii.*] Omisi verba, quæ non repperi in libris scriptis, aliunde inculcata. *Lipsius.*

5 *Ad summa provectorum.*] Codex Budensis habet, *ad summa provectos,* & est non absurda lectio, si quis recte distinguat, nempe hoc modo: *Meminissent T. Galba, C. Asinii, & Messalla, ac recentiorum Arruntii & Esernini. Ad summa provectos, incorrupta* vita

Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua [1] *lege repetundarum tenerentur*; cum Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non judicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, ante acta deprecantes. [2] Et post- 7 quam annuit tacens, incipiunt; [3] *Quem illum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ spe præsumat?* [4] *usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut* [5] *quis se alienis negotiis intendat.* [6] *multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil*

vita & facundia. Subauditur verbum, *esse.* nam illud, *ad summa provectorum*, plane durius est. *Rhenanus.* Hic quoque Venetum sequimur, *provectorum*: alii, *provectos.* Freinsh. Videtur quidem rotundiorem facere periodum τὸ *provectorum*: & ideo sic ausi corrigere, qui primas editiones curaverunt. Sed neque spernendum est, quod constare membranis clamat mihi silentium eorum, quibus harum copia fuit. Livium imitatus dixisset: *Quos ad summa provectos.* Id pronomen omissum brevitatem Taciti haudquaquam dedecet. *Gronovius.*

1 *Lege repetundarum tenerentur.*] Qua cavebatur, ne quis ob accusandum vel non accusandum pecuniam acciperet: teste Venulejo lib. 3. Publicorum. D. de lege Iulia repetundarum. Notandum autem hoc amplius, Cossutianum & cæteros perfidos advocatos, fuisse repetundarum reos eo, quod pecunia accepta à Suillio accusatore, prævaricati essent. Quod non reperias scriptum in lege de repetundis. *Vertranius.*

2 *Et postquam annuit tacens.*] Veteres, *tacere.* Lego, *postquam annuit, agere incipiunt.* Lipsius.

Postquam annuit tacere.] Hic surrepsit *tacens* sive *agere.* Mihi autem *tacere* placet: transitque in vim nominis, ut *vivere.* Salinerius. Flor. lectio: *postquam annuit, tacere incipiunt.* ac supra, alia manu, sed antiqua, scriptum est, *agere.* Pichena. In quibusdam pro *tacens* est *tacere*, ex quo formem *jacere.* Sic; *postquam annuit, jacere* (hoc est serere, disserere, proloqui non continua oratione, sed velut interjungentes) *incipiunt.* Freinsh. Posses hæc accipere de ea facundia, quam mutam vocat Cassiodorus. de qua illud Ovidii; *Sæpe tacens vultum, verbaque vultus habet.* quæ & gestibus peragitur. Sed cum in MS S. sit, *tacere*, lege; *Postquam annuit placere*, scilicet, ut loquerentur, *incipiunt.* Boxhornius.

3 *Quem ullum tanta superbia esse.*] Codex Budensis habet; *Quem illum tanta superbia esse.* Rhenanus. Etiamnum prætulimus Venetam lectionem, *quem ullum*; communi, *quem illum.* Freinsh.

4 *Usui & rebus subsidium præparari.*] Subsidium scil. eloquentiæ: quod & ad commercium hominum, & ad res proprias tuendas, præparatur. *Pichena.*

5 *Quis se alienis negotiis intendat.*] Bene *intendat*: etiam omisso *se.* Quid tamen, si illo retento, pro hoc legas *impendat*? Acidalius.

6 *Multos militia.*] Ad eam senten-

nihil à quoquam expeti, [1] *nisi cujus fructus ante praeviderit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Æserninos & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores,* [2] *quieta Rep. nulla nisi pacis emolumenta petere.* [3] *Cogitaret plebem, quae toga enitesceret.* *sub-*

tentiam Sallustius, *Humillimus quisque in arvis, aut militia, nullius honestae rei egens, satis sibi, satisque patriae erat:* ut vere emendavit nobilissimus noster Dousa. *Lipsius.*

1 *Nisi cujus fructus ante praevidetur.*] In cod. Budensi manifeste legitur, *providerit.* Et quid erat opus hoc mutare? Subauditur autem *quisquam* aut *ipse.* Rhenanus. Malim, *fructum.* at verbum, *praeviderit*, reposui ex Flor. Vulgo, *providerit.* Pichena.

2 *Qui à republica.*] Quidam scripti, *qui & à*: ex quo Pichena, *quieta rep.* & mox deinde, *petere.* Assentior. *Lipsius,*

Quieta Rep. nulla nisi pacis emolumenta petere.] Hanc lectionem ex Flor. elicui, in quo legitur: *qui & à Rep.* unde vulgo, *qui à Rep.* Optimo ergo sensu respondent verba, *quieta Rep.* ad superiora, *bellorum praemiis refertos.* Nos (inquit) modici senatores, quibus in hac imperii pace bellorum praemia non possunt contingere, satis habebimus, si pacis emolumenta, id est, eloquentiae fructus, nobis relinquatur. *Pichena.*

3 *Cogitare plebem.*] Displicent quae scripsi olim, & induco. Vett. *cogitaret.* Scribo, *cogitare & plebem, qua toga enitesceret.* id est, etiam quemvis è plebe occupatum esse, ut emergeret se, & nitidiore toga uti posset. Sed revera (iterabo hunc animi mei sensum) & narrationes & orationes istae, turbatae, concisae. Confer, sodes, hunc XI. librum, cum uno quovis è primoribus: jurabis elapsum eum imperitorum manibus, velut è pugna aliqua Cannensi. *Lipsius.*

Cogitaret plebem qua toga enitesceret.] Diu cum hoc loco sumus luctati, nihil nos adjuvante codice scripto. Deprehendimus tandem pro *cogitaret* legendum *cogitare,* & *qua* non pronomen hic esse, sed adverbium pro *quatenus.* Itaque circumflexum accentum super imposuimus, ne se lector hic torqueat. *Cogitare plebem, quâ toga enitesceret.* Sensus est cogitare plebejos quo pacto sese altioribus ordinibus inserant, atque in senatum allegantur. *Rhenanus.* Valeant emendationes. haec reddunt optimum sensum. Suilius & Cossutianus (inter multa, quae jaciebant, ne pretium aboleretur patronis causarum) haec inferunt, opus esse pecunia, qua ipsi decoris vestibus instruerentur: quod eo tempore plebs ludos faceret oratores pannis obsitos, quippe quae inania tantum probaret. Juven. Sat. 7.

Et tamen hoc ipsis est utile, purpura vendit
Causidicum, vendunt amethystinas convenit illis,
Et strepitu, & facie majoris vivere census.

Haec Satirographus: quae tamen ipse ferre vix potest:

Cum tu multitia sumas,
Cretice, & hanc vestem populo mirante perores,
En habitum, quo te leges ac jura ferentem.

Nec antea Demostheni condonata sunt; illi vitio data κομψὴ χλανίς. &

sublatis studiorum pretiis, [1] *etiam studia peritura.* Ut minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus, capien-

& μαλακοὶ χιτωνίσκοι, i. *vestis elegans, molles tunicula.* Gell. 1, 15. *Salmerius.* Videtur sensisse: Etiam plebs cogitat, quomodo per togam, id est per eloquentiæ studia, possit ad facultates & dignitates pervenire. At Flor. habet, *cogitaret*, ut forte velit, ipsum Principem ad plebejos etiam animum advertere, qua ratione valeant emergere, togaque clarescere. Nulla enim iis alia spes reliqua, si studiorum pretia tollantur. Quid si pro, *quá*, legas, *qua*, ut de parte illa plebis intelligat, quæ aliquando honores adipiscebatur, non etiam de infima. *Pichena.* Non modo respiceret Arruntios & Æserninos, sed etiam eorum meminisset, qui modica origine arcta re familiari cum sint, togæ pacisque artibus & eloquentiæ studeant, quibus utique ex studiis suis petenda sustentatio. *Freinsh.* Scripsit omnino Tacitus: *cogitaret plebem, qua toga enitesceret.* Nec satisfaciunt interpretes. *Togam* utique Freinshemius accipit laxe nimis. Ea enim pacem pacisque artes omnes etsi aliquando possit complecti, tamen hic arctius nihil aliud significat quam eloquentiam forensem. Vt Livio lib. 22. de C. Terentio Varrone: *togaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus causisque.* Plinius lib. 1. epist. 22. *in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat.* Florus lib. 4, 12. *ut primum togas & saviora armis jura viderunt.* Reliquus autem sensus. Meminisset magnam partem plebejos ac de plebe esse, qui enitescerent atque in lucem se proferrent toga & causidicina: qui non possent tam magnum induere animum, & operam illam gratuitam præstare, nisi esurire domi & fame perire velint, dum alios beatos faciunt. Nam quod dicere Tacitum faciunt, plebi non esse aliam viam ad dignitates, falsum est, ut norunt rerum Romanarum periti. Pejus & ridicule, qui proprie accipit, quasi vellet Tacitus, ut plebs cogitet, quomodo niteat toga, sic oratorem cogitare quomodo niteat oratio. *Gronov.*

1 *Etiam studia peritura. Vt minus decora hac, ita.*] Hactenus editi *etiam studia peritura ut minus decora. Hac ita.* quæ lectio cum meo suasu mutata sit, ad causas mutationis indicandas obligatum esse me sentio. Primo itaque nego commodum habuisse sensum. quid enim studia *minus decora* videbuntur, si pretia tollas? immo hercle si hæc magis respicias, haud facile atrociorem iis injuriam inferas. quæ & Vlpianus eleganter monet l. 1. §. 1. de extraord. cognit. *pretio nummario non esse dehonestanda.* Vnde & Themistius invehitur in eos, qui mercede docent, sophisticum id esse dicens, in Oratione 4. Posteriora autem verba: *Vt minus decora hac, ita* &c. conjungenda esse duxi particulis *ut, ita*, hoc volentibus, quæ sibi sic opponi solent. quemadmodum *etsi* vel *quidem* & *tamen.* Est ergo sensus: Hæc quidem ut pro sordido lucro dicta, non satis esse decora reipub. sed tamen adesse dicentibus rationes, propter quas non omnino repudiari debeant. Hæc ergo particularum istarum sic oppositarum vis est. quarum usus apud nostrum frequentissimus, ut H. 3, 56. *Vt terrorem Italia* &c. *ita haud dubium.* H. 1, 7. *Vt avaritia & libidine fœdum & maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse.* H. 2, 50. *Vt potior utroque Vespasianus, ita bellum horrebant,* H. 3, 29. *Vt ad præsens disjecit obruitque quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit.* H. 2, 37. *Vt concesserim* &c. *itaque neque Paullinum* &c. 14, 45. *Vt nemo unus contraire ausus est,*

piendis pecuniis posuit modum, [1] usque ad dena sestertia, [2] quem egressi repetundarum tenerentur. Sub 8 idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris [3] vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat *discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque sæva

est, ita dissona voces respondebant. 16.7. *Ut palam tristem, ita recordantibus latam.* 14.24. *Ut nullis ex praliodamnis, ita per inopiam & labores fatiscebant.* 15. 16. *Ut augenda infamia composita, sic reliqua non in obscuro habentur.* nisi forte eo loco pro *sic* legendum est *sint.* Quapropter ita quoque scribendum arbitror H. 1, 52. *Vitellius ut apud severos humilis, ita comitatem vocabant* &c. & apud Liv. 41, 20. *Rhodiis ut nil unum indigne, ita omnis generis dona dedit.* Freinshemius.

1 *Usque ad dena sestertia.*] Eandem summam Nero etiam definiit, credo. de quo Suetonius cap. XVII. *Item ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem darent.* Sæpius enim relata hæc lex, cùm perrumperet improbitas forensis. Eandem summam capere & Trajanus advocatis permisit, sed dumtaxat post negotia peracta. Plinius lib. v. *Peractis tamen negotiis permittebantur pecuniam dumtaxat decem millium dare.* Nam decem millia *H S.* idem quod dena *H-S.* idem, quod centum aurei, ut alibi docebo. Quod honorarium patrono Ulpianus tribuit in singulas caussas, l. 1. De variis & extr. cognit. *Lipsius.*

Usque ad dena sestertia.] ICti tradunt licere advocato in singulas caussas pro honorario centum aureos accipere: hanc summam eamdem cum H-S. x. arbitror, cum centeni nummi aureo pensentur, & *decem sestertia* decem millibus nummorum sestertiorum valeant. qua æstimatione consequens est æstimari aureum antiquum undecim libris, assibus quinque nostris, hoc est, duobus ducatis coronatis cum dimidio. *Alciatus.* Vide ad hunc locum quæ scripsimus Pecuniæ Veteris libro 2. capite 5. *Gronovius.*

2 *Quem egressi.*] Vulgo *quæ egressi*, nec male, ut ad sestertia referatur. potior tamen mihi Floren. lectio, *quem*, id est, quem modum. Sic lib. 13. in princ. *Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus.* Pichena.

3 *Vectum memoravi.*] In libris scilicet, quibus descriptæ res Caii. Dio lib. LX. rem breviter tangit: Τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα ὃν ὁ Γάϊος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. Id est, *Mithridatem Iberum, quem Cajus arcessitum in vinclis habuerat, domum ad reciperandum regnum remisit.* Quod hic in Tacito est, *vectum*; manusc. *vinctum*. Legerim, *ad præsentiam Cæsaris vectum vinctumque memoravi.* Quamquam Seneca non vinctum modò, sed in exsilium missum fuisse significat, De Tranquillit. cap. XI. *Ptolemæum Africa regem, Armenia Mithridatem inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est*, (Mithridates scilicet:) *alter ut meliore fide mitteretur, optabat.* Lipsius.

sæva (qui necem fratri Artabano, [1] conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanem. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo [2] tria millia stadiorum invadit, ignarumque & exterritum [3] Gotarzem proturbat: neque cunctatur, quin [4] proximas præfecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem ejus abnuentibus. In quos ut patris sui quoque defectores, ira magis quam ex usu præsenti accensus, implicatur obsidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit. 9 Tunc distractis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, [5] simul Ibero exercitu campos

1 *Conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus* &c.] Malim deleri posterius *ejus*. Muretus etiam *properaverat* scribit. *Acidalius*. Nihil certius mihi quam Tacitum scripsisse *properaverat*, quod & Mureto visum. Vt lib. 2. *petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset*. l. 1. Cod. de his qui par. *Si quis parentis aut filii aut omnino adfectionis ejus, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit*. Virgilius 9. Æneid. *an sese medios moriturus in hostes Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem*. Vulgatum vix Latinum est, neque elegantius *paraverit*. Gronovius.

2 *Tria millia*.] Est ingens cursus in biduo: sed noctes etiam haud dubiè assumptæ. Faciunt *trecenta septuaginta quinque* milliaria Romana. est idem cursus, quem Annibal confecit, à Scipione victus: & vide me, si voles, Centuriâ Epist. ad Italos, epist. LIX. *Lipsius*.

3 *Gotarzem perturbat*.] Castigavimus, *proturbat*. Rhenanus.

4 *Proximas præfecturas corripiat*.] Varia hujusce dictionis est significatio. Agennius Vrbicus libro de controversiis agrorum, *præfecturas eos agros* dici auctor est, *qui cum alterius jurisdictionis essent, principis placito alicui civitati asscribuntur*. Sunt & præfecturæ dictæ, munia præfectorum. Ausonius: *Præfecturarum titulo tenuere secundo*. Sunt enim quatuor dignitatum in jure civili ordines, *illustres, spectabiles, clarissimi, perfectissimi*. ex his *præfecti* sunt spectabiles. ut merito dictum sit, *secundum his titulum dari*. Sed & non absimili significatione in Assyriis & Medis præfecturæ erant. Sic enim vertit Plinius, quos Græci *νόμους*, Herodotus etiam *στρατηγίας* appellavit, ut Laur. Valla infelicissime *portiones* transtulerit. *Alciatus*.

5 *Simul Ibero*.] Alii *simulque Ibero*. sed nihil opus copula *que*, cum particula

pos persultante. [1] Nec enim restitere Armenii, fuso qui prœlium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, versis illuc quibusdam procerum; [2] dein litteris Cæsaris coërcitus. & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorem quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, [3] fœdus repente faciunt, cognitis popularium insidiis, quas [4] Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* [5] Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat. [6] Exin 10 vali-

cula *simul* per se conjungendi vim habeat. ergo Veteram lectionem præferendam duximus. *Freinshemius.*

1 *Nec enim restitere Armenii.*] Scripti codicis lectio, *resistere*, id est, *resistebant*. Rhenanus.

2 *Deinde literis Cæsaris coercitus.*] Brevius Flor. *dein literis Cæsaris.* Idem paulo infra: *dein prævaluit Gotarzes.* Pichena.

3 *Fœdus repente faciunt.*] Non ut in libris hodie, *jaciunt*. Benè etiam Maurus, *iciunt*. Porrò an hic *Bardanes* sit, quem in eo tractu, regem à se visum & conventum Apollonius apud Philostratum dicit, nescio. Ætas patiatur: sed & ibi notatur, *pulsum eum regno fuisse, & tertium tunc annum iterum regnasse.* Lib. 1. *Lipsius.*

Fœdus repente faciunt.] Exemi quod erat, *jaciunt*: neque enim id unquam verbum, à quoquam scriptore, in hac significatione usurpatum est. Contra auctores omnes Latini sermonis scientes, fœdus *icere* dixerunt: de cæteris Cicero, Virgilius, Livius, Suetonius, & hic noster Cornelius sup. lib. 4. non *jacta*, sed *icta nobiscum fœdera*, & infra lib. 12. non *jecerant*, sed orsos Bizantios sermonem suum à *fœdere quod nobiscum icerant*, scripsit. *Vertranius.* Lego, *fœdus repente sanciunt*. nam annal. 2. ita noster, *sanciendo fœderi*. Lib. 12. *hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus.* Aurelius.

4 *Gotarzes fratri patefecerat.*] Ita reposuimus, pro *patefecit*. Rhenanus. Muretus *patri*. Nescio unde aut quare? *Acidalius.*

5 *Potiorque Bardanes.*] In scripto non est adnexa particula, *que*. Et quid erat opus addere, quum brevitati Cornelianæ magis conveniat eam abesse. *Rhenanus.*

6 *Exin validissimas præfecturas invasit.*] Hic locus meo judicio rectè fuit castigatus, quum in scripto volumine legatur *invisit* sed perperam. *Rhenanus.*

validissimas præfecturas invasit. [1] & reciperare * Armeniam, ni Vibio Marso Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia concessi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem: in cujus transgressu multum certato, pervicit Bardanes, prosperisque prœliis medias nationes subegit [2] ad flumen Ginden, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi quamquam victores, [3] longinquam militiam aspernabantur. Igitur exstructis monimentis,

1 *Et reciperare Armeniam.* *] Non sanus locus: de quo velut in tenebris micabo. Libri scripti voce auctiores, *reciperare Armeniam habebat.* Et rectumne illud? ut sit Græcorum ἔχει, ἀντὶ τῆς δύναμεως: quomodo Cicero, Appulejus, Agellius, aliique è Latinis interdum. An, *havebat?* an, *audebat?* verbum quidem infarciendum est, tuenti sententiæ sustentandæ. Venetâ editione, *reciperare Armeniam parabat*, expressum invenies. In Vat. opt. (siquid hoc ad rem) *habeat*. scribitur. litterâ aliâ supernè adjectâ. Quid si etiam, *reciperare Armeniam ibat?* sive *vadebat*. Lipsius.

Et reciperare Armeniam parabat.] Hic verbum *parabat* est insultum postea, nam Tacitus scripsit: *Et recuperare Armeniam, ni Vibio* &c. id est, recuperabat. Testatur id Codex Budensis. *Rhenanus.* In v. c. est: *Exin validissimas præfecturas invisit, & recuperare Armeniam parabat, ni Vibio* &c. Vrsinus. Omnes hunc locum quasi labentem tibicine suffulciunt: sed (libere dicam) nec eo sine dedisset ruinam. *Recuperare*, id est *recuperabat*. noster lib. 1. ann. *hac atque talia agitantibus gravescere valetudo Augusti*. At *recuperabat* sibi sumit vim *recuperasset*, ut in ejus modi fit. *Salinerius.* Hic abstineo manum. Sed Florent. tantum lectionem corruptam auctioremque refero: *exin validissimas præfecturas invisit, & recuperare Armeniam habeat, ni Vibio Marso* &c. Pichena. Lipsius varie. Mihi ex omnibus nihil præter ipsam scriptorum librorum lectionem placebat, *Reciperare Armeniam habebat.* Vel Mureto assentiar, qui è vulgata simpliciter, *Et reciperabat Armeniam, ni à Vibio* &c. Acidalius. Corrigo: *& reciperaret*, vel *reciperasset Armeniam:* etsi non improbem correctionem Lipsianam. *Harlæus.* Optime Rhenanus & Salinerius. Vide Observat 1, 14. *Gronovius.*

2 *Ad flumen Ginden.*] Vett. *Sinden.* Gindes fluvius nominatur etiam Senecæ III. de Irâ: *Cyrus cùm Babylonem opugnaturus festinaret ad bellum, Ginden late fusum amnem vado transire tentavit*, & quæ sequuntur: è quibus hauris sententiam Tibulliani versus,

> —— *aut rapidus Cyri dementia Gindes.*

Vbi malè vett. libri, *Cydnus.* Nam & Herodoto Gyndes. *Lipsius.*

Ad flumen Ginden.] Codex Budensis, *ad flumen Sinden.* Rhenanus. Corruvianus habet, *Sindem.* Vertranius.

3 *Longinquam quamque aspernabatur.*] Particulam *quamque* errore librarii

mentis, quibus opes suas testabatur, [1] nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior, & [2] subjectis intolerantior. qui dolo ante composito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juventam, sed claritudine [3] paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quæsivisset. Nece Bardanis turbatæ [4] Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem [5] prolem Phrahatis obsidio nobis datum. dein prævaluit Gotarzes. [6] potitusque regiam, per sævitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis [7] *permitti Meherdatem patrium ad fastigium* orabant. [8] Iisdem consulibus ludi sæculares 11 octin-

brarii repetitam induximus. *Rhenanus.*

1 *Nec enim cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parata.*] Docuit regius liber conjunctione *enim* expuncta, pro *parata* scribendum *parta*, sententiamque legendam absque parenthesi hoc modo, *quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur.* Quamquam nihil mali sit, si clausula parenthesi includatur. *Idem.*

2 *Subjectis intolerantior.*] Iterum putem ob causas modo mihi dictas ponendum *intoleratior.* Grotius. Jam diximus *curis intolerantibus* pro intolerandis dixisse Lævium: ut *intolerantior* possit esse minus tolerandus. *Gronovius.*

3 *Paucos inter senum regum.*] Muretus, *paucis inferiorem regum.* Supervacue & male. Non respexit vir bonus præcedentia verba illa, *primam intra juventam.* Acidalius.

4 *Parthorum res, inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi* &c.] Muretus sic distinguere maluit: *Parthorum res. Inter amb. q. i. r. acciperetur, multi.* Ego ut vulgo est, relinquo. *Acidalius.*

5 *Prolem Phrahatis.*] Non filium, ne erres, sed nepotem ex Vonone. Ipse Tacitus infrà. *Lipsius.*

6 *Potitusque regia.*] Vat. opt. *regiam.* Itaque scripsit. *Idem.*

Potitusque regiam.] Vulgati non minus recte, *regia.* tamen quia Lipsius testatur, in Vat. codice legi, *regiam*, & Flor. congruit, eam vocem reposui. *Pichena.*

7 *Permitti Meherdatem.*] Viri summi, proniores erant in *remitti* Sed controversiam minime movendam scripturæ receptæ, satis ostendi Notis meis ad Martialem 10. Epigr. 12. *Ne vivam, nisi te, Domiti, permitto libenter. Gruterus.* Ad hunc Martialis locum adde, si libet, quæ scripsimus 2. Observ. 13. *Gronovius.*

8 *Iisdem consulibus.*] Excidit initium Annalis hujus, ex quo sine dubitatione sciri posset, Claudium Cæsarem IV. & L. Vitellium III. an alios consi-

octingentesimo post Romam conditam, [1] quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque principis [2] rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor, quod non jactantia refero, sed quia [3] collegio Quin-

consules Tacitus intelligat. Plinius 7, 48. scribit à Claudio IV. Coss. *Seculares* editos, LXIII. anno posteaquam illos ediderat Augustus. Sic vero dicti ludi fuere, qui apud Romanos post 100 annos fiebant, ait Pompejus, quia seculum spatium 100 annorum vocarunt. Sed fecit Claudius ludos Seculares Apollini & Dianæ quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse Claudius in historiis suis prodat intermissos eos, Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Illos sane Augustus perfecerat C. Furnio C. Silano Coss. quintaque Dioni Secularium illa celebratio fuit, vel ad rationem seculi quinti inita, post 500 annos quam à Valerio Publicola exactis regibus instituti ludi & primum celebrati fuerant. Aliud vero Claudius animum induxit, ordinatos Seculares in quosque centenos annos urbis conditæ, & cum octingentesimus venisset, maluit institutionis quam computationis ab Augusto factæ rationem habere. Quare vox præconis irrisa est invitantis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset: cum superessent adhuc qui spectaverant, & quidam histrionum producti olim, ut Stephanio, tunc quoque producerentur. Similisque risus excitandi causa fuit sub Domitiano, qui fecit & ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. Horum auctor in Claudio & Domit. Suetonius. *Vertranius.*

1 *Quarto & sexagesimo.*] Plinius: *Eo minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque sacularibus ludis saltasse, & divi Augusti, & quos Claudius Consulatu suo quarto fecit; quando & sexaginta tres non amplius interfuere anni.* Lipsius.

2 *Rationes prætermitto.*] Quæ tamen claræ sunt. Augustus enim priscam institutionem secutus est, & edidit quinctos ludos sæculares anno centesimo & nono (decimo debuisset, si paruisset artæ legi) exacto, Claudius ita rationem instituit, ut centesimo quoque anno censuerit celebrandos: quasi sæculum rotundo centum annorum numero definiens. Itaque insuper habitâ computatione Augusti & priscâ: retulit nunc octingentesimo urbis anno, se IIII. & L. Vitellio III. Coss. Plura si cupis, vade ad Onufrii Panvini eâ super re libellum: viri industrii, diligentis, & cui Romanæ memoriæ (curam tantùm ferre potuisset aut limam) debent, debebuntque. *Idem.*

3 *Collegio Quindecimvirûm.*] Ideò Horatius in Carmine sæculari:

> *Quindecim Diana preces virorum*
> *Curet.* ———

Et in Nummis Augusti: IMP. CÆS. AVG. LVD. SÆC. XV. S. F. id est, *Quindecimviri sacris faciundis.* Quamquam ad eos & aliorum ludo-

rum

Quindecimvirum antiquitus ea cura, & [1] magiſtratus potiſſimum exſequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cum pueri nobiles [2] equis ludicrum Trojæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præſagii acceptus eſt. vulgabaturque *affuiſſe infantia ejus dracones in modum cuſtodum*, fabuloſa & externis [3] miraculis adſimulata. nam ipſe haudquaquam ſui detractor, [4] unam omnino *anguem in cubiculo viſam* narrare ſolitus eſt. Verum 12 inclinatio populi ſupererat ex memoria Germanici, [5] cujus illa reliqua ſuboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur, ob ſævitiam Meſſallinæ. quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quo minus ſtrueret crimina & accuſatores, novo & furori proximo amore diſtinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarſerat, ut [6] Juniam Silanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi

rum curam pertinuiſſe, alibi mihi dictum. *Idem.*

1 *Magiſtratus potiſſimum.*] Hoc ad id ſpectat, quod Prætorem ſe tunc præmiſit: eoque, inquit, gnarum hujus rei & permixtum. *Idem.*

2 *Equis ludicrum Troja.*] Ut ſcripſit Suetonius, ludus ipſe quem vulgo *Pyrrhichā* appellant, *Troja* vocatur: cujus originem expreſſit in libro de luſibus puerorum: adhucque ſupereſt deſcriptio Virgilii Æneid. lib. v. peditum tamen proprie Pyrrhicha ſaltatio eſt, apud Athenæum 14, c. 12. Troja vero ludus puerorum, qui turmatim ſe invicem ex equis peterent: unde formatum vulgare *Torniamentum*, quaſi *Troiamentum.* Vertranius.

3 *Miraculis adſimilata.*] Ita Flor. vulgo, *aſſimulata.* Pichena. Ego hanc notam potius ætatis in librario puto, qui Tacitum & æquales ejus nunquam *ſimilare*, ut ſequiorem ætatem, ſcripſiſſe arbitror, & de eo ad Statium dicere cœperim. *Gronovius.*

4 *Unam omnino anguem.*] Paullò aliter Xiphilinus, qui exuvias dumtaxat ſerpentis ad caput Neronis pueri inventas ait: idque vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine ſene capturum. quia ſerpentes poſitis exuviis ſenectutem exuerent. En vanitatem! *Lipſius.*

5 *Cujus illa reliqua ſuboles virilis.*] Agrippina enim Neronis mater, Germanici filia erat. *Pichena.*

6 *Iuniam Syllanam.*] Muretus, *Iuniam Silanam.* Acidalius. Ita lib. 13. non ſemel. Male vulgo, *Syllanam.* Pichena.

culi nescius erat: sed certo si abnueret exitio, & [1] nonnulla fallendi spe, simul magnis præmiis, opperiri futura, & præsentibus frui pro solatio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum; [2] egressibus adhærescere; largiri opes; honores: postremo velut translata jam fortuna, servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur. 13 At Claudius matrimonii sui ignarus, & munia censoria usurpans, *theatralem populi lasciviam* [3] severis edictis increpuit, *quod* [4] *in P. Pomponium Consularem* (is carmina scenæ dabat) *inque feminas*

1 *Nonnulla fallendi spe.*] Hoc est, latendi, ne res videlicet deprehenderetur. Nam *fallere* pro latere sæpius reperias apud hunc scriptorem, quæ est elegantissima verbi hujus significatio. lib. 13. *Quæ mutatio neque Neronem fefellit.* lib. 2. *Non fallebat duces impetus militum*, hoc est, non latebat. *Rhenanus.*

2 *Egressibus adhærescere.*] Qui mos Romæ colendi potentiores. *Lipsius.*

Egressibus adhærescere.] Sic lib. 5. de Nerone. *Cujus ne medicos quidem egressus tolerarent.* Rhenanus.

3 *Severis edictis increpuit.*] Sic melius ex Flor. *edictis*, quam vulgo *dictis*. lib. 5. *increpitaque per edictum plebe.* lib. 14. *Tum Cæsar populum edicto increpuit. Pich.* Sequor quod expressit Covarr. codex, *Severis edictis*: ita scripsisse *Tacitum* inde evincas, quod id quoque restet in MS. Florentino, & ita solebant Imperatores. *Gruterus.*

4 *In P. Pomponium consularem.*] Qui consul fuit anno DCCXCII. iterum sub Cajo, anno DCCXCIIII. Sed de prænomine illustris viri & poëtæ, quæro. Hic Publius dicitur: infrà, Lucius, *Deinde L. Pomponius Legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas*, &c. Loqui enim eum de hoc poëta, docent quæ subjunxit: *decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit.* At Dioni est Quintus: ἐπειδὴ πάντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν, ὧν εἷς ἦν Κύϊντος Πομπώνιος ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπατείαν κακωθείς. Quæ ipsa de hoc vate accipienda, clarum ex iis quæ Tacitus lib. VI. Vbi cum descripsisset custodiam hujus Pomponii apud fratrem, addit: *At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio illustri, dum fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit.* Et sunt ab eo tempore, ad liberationem è custodia, anni septem. Hanc nominis litem dabam secundum Dionem (quippe integre perscriptum apud eum prænomen est:) nisi submonuisset Tacitus fratrem poëtæ fuisse Quinctum, lib. VI. *Sancia aquâ & igni interdictum, accusante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & hujusmodi à se factitari prætendebat, ut partâ apud principem gratiâ, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Itaque nihil constituo. Est autem hic, non Atellanarum scriptor, (qui L. Pomponius Bononiensis dictus, Ciceroni, Senecæ, Macrobio, Nonio, Festo, laudatus:) sed tragœdiarum. Quintil. *Eorum quos viderim, longè princeps Pomponius Secundus, quem senes parum Tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur.* Plinius in epist. *Pomponius Secundus scriptor Tragœdiarum, siquid fortè familiarior amicus tolleret, dum ipse retinendum

feminas inlustres probra jecerat. Et lege lata, [1] sævitiam creditorum coërcuit, [2] *ne in mortem parentum pecunias filiusfamiliarum fœnori darent.* Fontesque aquarum [3] sub Imbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque; comperto Græcam quoque litteraturam non simul cœptam, absolu-

nendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum provoco. Hic est, quem tanti Plinius alter fecit, ut vitam ejus miserit in scripta. Libro XIV. *Nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, cœnamque quam Principi dedit.* Et alibi: *Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos ferè post ducentos.* Lipsius.

1 *Sævitiam creditorum coërcuit.*] Dabatur olim fœnori pecunia adulescentibus, collata solutione in mortem patrum: quod vel fœnoris magnitudine, vel ob turpitudinem faciebant fœneratores. Claudius autem interdixit, ne quisquam filiisfamilias fœneraret in mortem parentum: quod deinde Senatusconsulto confirmatum fuit Vespasiano imperante. Tranquillus: *Auctor senatui fuit decernendi, ne filiorum familias fœneratoribus exigendi crediti jus unquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Id Senatusconsultum Macedonianum appellatum est. *Ferretius.*

2 *Ne in mortem parentum.*] Quæ circumscriptio juventutis jam antè vetita, Lætoria lege. Sed paullo aliter. Nam Lætoria lex saltem caverat iis, qui intra XXV. annos alios, insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiisfamiliarum, etiam supra legitimam ætatem. Lætoria etiam lex, fenoris aut pecuniæ nulla mentione, simpliciter vetabat, *minorem viginti quinque annis stipulari*, id est, ἐπερωτᾶν, ait Priscianus, sive stipulanti respondere. De ea non dubiè Plautus sensit:

Perii, an non tum me lex perdit quina-vicenaria?
Metuunt credere omnes.

Et alibi:

Ni dolo malo instipulatus sies, nive etiamdum siem
Quinque & viginti natus annos.

Asperius eamdem Claudii legem retulit Vespasianus, *Ne filiorumfamilias feneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, ne post patrum quidem mortem.* Satis multa ICti ad Sc. Macedonianum. *Lipsius.*

3 *Simbruinis collibus.*] Vett. *Sub Imbruinis.* Lego, *sub Imbrivinis.* Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Livii libris, *Imbrivium*, lib. VIII. & Silio:

——— *gelidaque rigantur*
Imbrivio.

Apud Celsum tamen Simbruinas item aquas legas, lib. IV. cap. V. *Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum, Simbruinarumque sunt, salutare est.* Idem.

Sub Imbruinis collibus.] Scribit Tacitus lib. 14. Neronis apud Simbruina stagna discumbentis ictas fulgure dapes mensamque fuisse disjectam. Quare scripsimus hoc loco, *fontes Simbruinis collibus deductos*, hoc est, à Simbruinis collibus. *Rhenanus.* Expressi vocem Florentini, *sub Imbruinis collibus.* nam editi habent, *Simbruinis collibus,*

14 solutamque. [1] Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant; [2] & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & *litterarum semet inventores* perhibent; *inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam repperêrint quæ acceperant.* Quippe [3] fama est, *Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse.* Quidam [4] *Cecropem Atheniensem*, vel *Linum Thebanum*, [5] *& temporibus Trojanis Palamedem Argivum* memorant, *sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras repperisse.* At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines

1 Arcade

collibus. Lipsius, *Simbruinis*, legit, ex historicis. *Pichena.*

1 *Primi per figuras animalium.*] Non animalium solum, sed & rerum mutarum: quæ Hieroglyphicæ notæ dictæ. Litteras tamen postea Ægyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas πανδήμους, vulgus. *Lipsius.*

2 *Et antiquissima monumenta.*] Lego, *ea antiquissima.* Idem.

Et antiquissima monimenta.] Pro *&* substituam *ea*, totamque periodum includam parenthesi (*ea ant. monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur*) *& litterarum* &c. *Freinshemius.*

3 *Fama est Cadmum.*] Atque ita creditum plerisque scriptoribus. ut Clementi Alexandrino, Strom. 1. Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετὴς, ὥς φησιν Εὔφορος (verius, Ἔφορος] ὅθεν καὶ Φοινικήια τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. Q. Curtius: *Si famæ libet credere, hæc gens* (Phœnices) *litteras prima aut docuit, aut didicit.* Isidorus: *Græcarum litterarum usum primi Phœnices repperêrunt. Hinc est quod Phœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis litteræ initium habuerunt.* Quod ait de colore capitum sive titulorum in libris, verum & vetus est. Ovidius,

> *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.*

Caussa tamen inepta, & ex pectore Isidori. De Cadmo inventore Agenoris F. vide & Plinium lib. VII. & Suidam, in Φοινικήια. *Lipsius.*

4 *Cecropem Atheniensem, vel Linum.*] Cecropem tamen plerique Ægypto ortum fatentur, & illinc intulisse litteras. Linus est Apollinis & Terpsichoræ filius, de quo Suidas: λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοινίκης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Ita vides in diversitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phœnice aut Ægypto: & benè Plinius, numquam dubitasse ait quin litteræ ab Assyriis essent. *Idem.*

5 *Temporibus Trojanis Palamedem.*] Videamus. Trojanis temporibus repertæ primum litteræ? Imo sive Cadmus, sive Cecrops eas repperit, trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin & Orpheus Poëta vixit scripsitque major illo ævo. At quidam ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum: & ad fidem

rerum

[1] Arcade ab Euandro didicerunt. [2] & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. [3] Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo [4] Claudius tres litteras adjecit, quæ usui, imperitante

rerum emendes: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sedecim litterarum formas, & Trojanis temporibus Palamedem Argivum tres memorant, mox alios ac præcipue Simonidem ceteras repperisse.* Ita res habet. Sedecim litteræ primo: Palamedes tres addidit, ut Isidorus censet; sive quattuor, ut Plinius, Suidas, (& per me quidem in Tacito etiam legeris, *Palamedem Argivum* IIII. *memorant.* nam ex notis omissis confusisque hic error.) alias Simonides Pythagorasque. Possis etiam verbis non trajectis scribere: *Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant* IIII. *litterarum formas*, &c. Etsi fateor tamen in Gorgiæ declamatione, pro Palamede, eum dici *auctorem litterarum*, ἁπλῶς & indefinite. Itaque non nimis pertendo. etsi pro mea sententia licet Irenæum etiam addas, libro I. advers. Hæres. cap. XII. *Idem.*

Et temporibus Trojanis Palamedem.] Non hic sigillatim Cornelius persequitur, quot quisque literas invenerit, sed generatim quæ sibi potior videretur, eam opinionem secutus, ait Cecropem sive Linum, & Palamedem (diverso tamen tempore) vulgasse XVI. literarum formas. Idem facit recensendo auctores reliquarum. *mox alios & præcipuum Simonidem reperisse.* Evanidæ igitur sint temporum absurditates, quas hic vir doctissimus inducit, indeque suas res sibi habere castigationibus dicamus. *Salinerius.* Plin. 7, 56. *Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Ægyptios à Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac figura* Θ Ξ Φ Χ. *Totidem post eum Simonidem Melicum,* Ζ Η Ψ Ω: *quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles* X *&* VIII. *priscas fuisse:* ΑΒΓ. ΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: *& duas ab Epicharmo additas* ΘΧ, *quam à Palamede mavult. Anticlides in Ægypto invenisse quendam nomine Menona tradit* XV. *annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur.*

1 *Arcade ab Evandro.*] Sive à Carmenta ejus matre, ut visum aliis. *Lipsius.*

2 *Et forma.*] Antiquior lectio. *Et forma* Rhenanus. Plin. 7. 58. *Veteres Græcas fuisse easdem pæne, quæ nunc Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio dono principum Minervæ dicata in Bibliotheca, cum inscriptione tali,* Ναυσικράτης Τισαμενοῦ Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν. Ferretus. Verba Græca, NAVSIKRATES. TISAMENO. ATHENAIOS legit Iosephus Scaliger: ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΕΣ. ΤΙΣΑΜΕΝΟ. ΑΘΕΝΑΙΟΣ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. *Salmasius.*

3 *Sed nobis quoque paucæ.*] Latinis primo non nisi XVI. litteræ. Kappa, Sallustius ludimagister invenit: Gamma, Spurius Carvilius: litteram X. ætas Augusti. *Lipsius.*

4 *Claudius tres litteras adjecit.*] Suetonius, *Novas etiam commentus est litteras tres, ac numero veterum quasi maxime necessarias addidit.* Uterque esse litteras tres ait. Sed quæ-

timus

rimus eas: & quibusdam visum promptius, dubitare de Suetonii scriptura. Non adhibebo id mantelium ignaviæ meæ ego. Planissime tres Claudius reppererit. Æolicum Digamma, cujus facies litteræ Ⅎ. invertæ. Quinctilianus: *Nec inutiliter Claudius Æolicam illam Ⅎ. ad hos usus litterarum adjecerat.* Et iterum: *Æolica quoque littera, qua cervom servomque dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, vis tamen manet.* Hanc non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro: si credimus Annæo Cornuto. *Hanc litteram*, inquit in Orthographia, *Terentius Varro dum vult demonstrare, ita præscribit.* V A. *Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem littera erit.* Hoc digamma etiam hodie in lapidibus Claudianis: TERMINAⅎIT AMPLIAⅎITQVE. &, DIⅎI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Prisciano lib. 1. Antisigma. Ait; *S. & P. loco Græca* Ψ. *fungitur. Pro quo Claudius Cæsar antisigma* ꟾꟾ *hac figura scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigma obverso dorso ɔc. Hac enim semilunæ figura, prisci Græci sigma formabant. In tertia littera hæremus. nec auxilio est Grammaticorum manus. Non ille, qui AI. diphthongum fuisse censet, quia in Claudii ævo lapidibus, ANTONIAI. DIⅎAI. & similia scripta. Constat enim antiquitus crebertimè usurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille, qui litteram nescio quam inventam à Claudio leniendo R. putat, ex corruptis Velii Longi verbis: in quibus prioribus de Æolico digamma saltem egisse Velium scio. Sed nec Martianus Capella, qui sic scribit: *Huic litteræ S. Divus Claudius P. adjecit aut C. propter* ψ. *&* ξ. *Græcas*, *Psalterium*, *saxa*. Censet enim ille à Claudio novum x. repertum. quod vanum puto, quia x. in usu temporibus jam Augusti, ut diserte monet Isidorus. Sed & x. inter eas à Varrone & Quinctiliano censetur, quæ non necessariæ. Varro in Fragmento quopiam, ex libro De Grammatica. *Litterarum partim sunt, & dicuntur, ut* A B. *partim dicuntur, & non sunt, ut* H. *&* X. *partim sunt, neque dicuntur, ut* φ. ψ. Ex quibus verbis non absurde collegeris, duabus his litteris, quæ necessariæ Varrone teste, novam formam induisse Claudium nomenque. Et de ψ. quidem clarum, cui Antisigma respondit: de φ. Claudiano neglexerunt tradere Grammatici, & ego non divino. Phi quidem littera, non dubie necessaria, & alius ejus sonus quam F. uti monuit etiam Quinctilianus. Hæc in re Grammatica nugamur: & omittere licuisset si Claudii liber exstaret, quem de ratione harum litterarum edidit. *Lipsius.*

Claudius tres literas adjecit.] De iis literis, quæ in autoribus exstat memoria, ita extat, ut tertiæ nobis ignota forma, duarum à nobis indagata sit. De priore sic accepi: Syllabæ sono in his nominibus declarando, *divus, clivus, rivus, servus*, repertam esse novam literam Ⅎ. quæ in hoc nomine VIⅎVS in antiquis spectationibus etiamnum aspicitur, & apud Agellium Digamma Æolicum appellatur, lib. 14, 5. quod in Latio desideratum, & à Claudio non inutiliter adjectum ait M. Fabius lib. 1. c. 4. & 13. De altera comperi, cum S præpositum P loco ψ Græcæ fungeretur, pro duabus illis literis Claudium Cæsarem in Latium induxisse antisigma, & hac figura)(scribi voluisse: de quo testis est Priscianus lib. 1, ubi de accidentibus literæ. De tertia Velius Longus hoc habet in lib. de Orthographia, quem manuscriptum apud Strossium egomet Romæ legi: *Claudius princeps*, inquit, *novam quandam literam excogitavit similem ei notæ, quam pro aspiratione Græci ponunt, per quam scriberentur illa voces, quæ neque secundum exilitatem literæ, neque secundum pinguedinem sonant, ut Viro & Virtute:*

neque

peritante eo, post oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc [1] in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, 15 *ne [2] vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis Reip. [3] temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias, & in posterum rectius habitas. primoresque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, & quia externæ [4] superstitiones valescant. & læta quidem in præsens omnia; sed benignitati deum gratiam [5] referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur.* Factum ex eo senatusconsultum; *viderent pontifices, quæ retinenda*

neque rursus secundum latum literæ sonum enunciarentur: ut in eo quod est, Legere, Scribere. Quibus verbis significat tertiam Claudii literam R leniendo inventam fuisse. Sed licet Cæsar hæc non sine ratione induxerit, nulli tamen ausi sunt antiquam scripturam mutare, &, ut ait Priscianus, *consuetudo superavit.* Vertranius. Hoc idem Suetonius ait. Sed tres literæ, quæ fuerint, non scribit. Vnius certi sumus ex titulis, ut *ampliaꟶit.* Alteram existimo fuisse ꟶ pro H Græco: tertia litera quæratur, & fortasse pro ω aliqua nota. *Vrsinus.*

1 *In ære publicandis plebiscitis.*] Ego vero cum Imperatoribus tollo hæc plebiscita: quæ vim usumque Claudii temporibus habere non potuerunt, omni potestate tralata ad unum. Quære exempla in historia principum, non invenies. Legerim, *publicandis scitis.* Sciti nomen generale est, & ad decreta omnia pertinet ac jussa. Et haud dubie ea scriptura observata non solum in plebiscitis (ut demus ea fuisse) sed in legibus aliis, edictisque. *Lipsius.*

In ære publicandis plebiscitis.] Vna litera adjecta corrupit sententiam. Fuit *publicandis plebi SCtis.* id est Senatusconsultis. illis enim æneis tabulis, quæ senatus constituerat, plebi innotescebant. Eodem spectat Ovidii illud: *nec verba minantia fixo Ære ligabantur.* Grotius.

2 *Vetustissima.*] Quam ipsi Romani liberos suos capere volebant, ac publice mittebantur. Vide Valerium lib. 1. de Relig. & Ciceronem 11. de Divinat. *Lipsius.*

3 *Temporibus accitis.*] Non displicet veteris libri scriptura, qui habet *accitos* pro *accitis.* quamvis & *accitis* æque placet. *Vrsinus.* Malim *accitos.* Rhenanus. *Accitos* omnino melius quam *accitis.* ostendit enim olim ita fieri solitum: utendum ergo ipsi casu, qui narrationibus proprius est. *Freinshemius.*

4 *Superstitiones valescant.*] Venetus, *invalescant.* Pichena.

5 *Referendam, ne.*] Non recte videntur hæc conjungi; distinxerim potius *referendam. ne* &c. *Freinshemius.* Non videtur cepisse vir insignis, quum judicavit hoc membrum à proximo τελείᾳ ὑποστιγμῇ separandum. Neque enim novum argumentum est aut stimulus hortationis differens ab eo, quo jam usus est: sed id ipsum

16 *da firmandaque haruspicum.* Eodem anno [1] Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus; & uno reliquo stirpis regiæ, qui apud urbem habebatur, nomine *Italus*. Paternum huic genus è Flavio fratre Arminii, mater [2] ex Catumero principe Cattorum erat: ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium.* Ac primo lætus Germanis adventus, [3] atque eo magis, quod nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. [4] Jamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad contermines populos, ac testificantur, *adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere. adeo neminem iisdem in terris ortum, qui [5] principem locum impleat; nisi explo-*

ipsum quod brevius attigerat, persequitur explicatius. *Gratia*, quam diis referri censet, hæc est una, ut cerimoniæ, rebus Romanis multo minoribus aut in arcto servatæ diligenter, temporibus secundis ne negligantur. Intelligimus enim *gratiam*, non quæ verbis haberetur, aut aliis suppliciis, sed si fieret tum, ex quo appareret in hoc genere cultus gratos esse erga Deos. Ut lib. 2. milites promittunt Germanico se *gratiam in acie relaturos*. Deinde τὸ *gratiam* accipiendum, quasi dixisset *eam gratiam* vel *hanc gratiam*. Gronovius,

1 *Cheruscorum gens regem Roma petivit.*] Malim, *Roma petivit*. Nam sic scribit lib. 13. *Barbaros malle Roma petere reges quam habere.* Rhenanus.

2 *Ex Catumero.*] In Vatic. est, *Actumero*: Strabone Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων, id est, *Ucromerus*. vel ad etymon Germanicum verius, *Aeromerus*. Lipsius.

3 *Atque eo magis, quod nullis.*] Veteri Covarr. abest vox *magis*. Gruterus.

4 *Iamque apud proximos, jam longius clarescere.*] Melius in Cod. Budensi, *Iamque apud proximos longius clarescere*. Rhenanus. Ex Flor. restitui, *apud*, vulgo, *ad proximos*. Pichena.

5 *Principem locum impleat.*] Et hoc ex Flor. Vulgo, *principis locum*. Sic lib. 4. *Satisque habere, si locum principem impleam.* Et *spe objecta principis loci*. Pichena.

Exploratoris Flavii progenies [1] *ſupra cunctos attollatur?* [2] *Fruſtra Arminium præſcribi: cujus ſi filius hoſtili in ſolo adultus, in regnum veniſſet, poſſe extimeſci,* [3] *infectum alimonio, ſervitio, cultu, omnibus externis. at ſi paterna Italo mens eſſet, non alium infenſius arma contra patriam ac Deos penates,* [4] *quam parentes ejus exercuiſſe.* His atque talibus magnas copias coegere. Nec pauciores Italum ſequebantur. *non enim inrupiſſe ad invitos, ſed accitum* memorabant. *quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum ſe patruo Arminio, avo Catumero præberet.* [5] *nec patrem illi rubori eſſe, quod fidem adverſus Romanos, volentibus Germanis ſumptam, numquam omiſiſſet. falſo libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei, niſi per diſcordias habeant.* Adſtrepebat huic alacre vulgus; & [6] magno inter barbaros prœlio victor rex; dehinc ſecunda fortuna ad ſuperbiam prolapſus, pulſuſque, ac rurſus Langobardorum opibus refectus, per læta, per adverſa res Cheruſcas adflictabat. 17

Per idem tempus Chauci nulla diſſenſione domi, & [7] morte Sanquinii alacres, [8] dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incurſavere, duce Gannaſco. 18

1 *Supra cunctos extollatur.*] Caſtigavimus, *attollatur.* Item *hoſtili in loco, hoſtili in ſolo.* Rurſum *poſſet extimeſci, poſſe extimeſci.* Rhenanus.

2 *Arminium præſcribi.*] Qui illi patruus: & tamquam in ejus gratiam honoremque Principatu ornatus eſſet. *Lipſius.*

Fruſtra Arminium præſcribi.] Fruſtra, inquit, jactamus, Italum eſſe ex Arminii ſtirpe, Germaniæ liberatoris. lib. 4. *Fruſtra Pulchram præſcribi.* Pichena.

3 *Infectum alimonio.*] Ita Flor. vulgo, *alimonia.* Idem.

4 *Quam parentes ejus exercuiſſe.*] Ita vulgati libri, quod non placet. Videtur legendum *parentem.* Vrſinus. Legendum puto; *parentem*, ſupra: *ſi paterna Italo mens eſſet.* & paulo infra: *nec patrem illi rubori.* Error ſimilis, dequo monui in princip. lib. 3. Scias etiam Italum iſtum, in Florentino ubique Italicum nominari. *Pichena.* Muretus *parentem.* Recte. *Acidalius.*

5 *Nec patrem illi rubori eſſe.*] Vox poſtrema non comparet in membranis Covarruv. neque habet certe, quod hic agat. *Gruterus.*

6 *Magno inter barbaros prœlio victor rex.*] Forte, *magno ut inter.* Lipſius. Dubito an non, *magnus.* quaſi dicat magnum habitum Italum regem, poſt victoriam prœlii. *Acidalius.*

7 *Morte Sanquinii.*] Sanquinii Maximi, de quo ſupra dixi. *Lipſius.*

8 *Dum Corbulo adventat.*] Forte

filius

nasco. [1] qui natione Caninefas, [2] auxiliaris & diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, [3] ceteras navium, ut quæque habiles, per [4] æstuaria & fossas adegit: lintribusque hostium depressis, & exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones [5] operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine dece-

filius illius, qui lib. 3. *Domitius Corbulo* appellatur, certe non idem. ille enim senex: *pro Corbulone ætas.* at de hoc paulo infra ait, *cui principium illa militia fuit.* Pichena.

1 *Qui natione Caninefas.*] Scribendum est, *Cunnanefas*, ex antiqua inscriptione apud Vulsinios superioribus annis reperta, cujus exemplum hoc est: *L. Cannulejus. in. Italia. Volsiniensium. patriae. suae. item. Ferent. &. Tiburtium. item. coloni. Italicensis. in. prov. Baetica. praet. Etrur. populor. sacerdoti. Caninensium M. Helvius. M. F. Clemens. Arnensi. domo. Cartagine. praef. eq. alae. primae. Cannanefatum. Praesidi. sanctissimo. &. rarissimo. curam. agente. L. Aconio Calisto. tribuno. mil. leg. XIIII. Gem. Sev.* Ursinus.

2 *Auxiliaris, & diu meritus, post transfuga.*] Vaticana scriptura, *auxiliare esd in meritis.* Fortasse, *auxiliaris, dein emeritus.* Nam & auxilia, illo ævo, credam adstricta ad militiæ certum modum. Mercero placet, *Auxiliare as diu meritus.* Lipsius.

Auxiliaris & diu meritus.] Budensis codex habet *ex diu meritis.* Rhenanus. Proba lectio si esset à libris. Ita sup. lib. 2. *Tacfarinas auxiliaris, stipendia meritus.* Sed libri variant, & in Vaticano est; *auxiliare es diu meritus.* Quid propius quam quod olim mihi visum, *auxiliare as diu meritus: Auxiliare as*, ut *as militare.* Mercerus. Mihi placeat, *auxiliares inter diu meritus.* Acidalius. Farnesianus codex M S. *auxiliare ex drumentis:* unde conjiciebat olim Lipsius, *auxiliaris ex frumentariis:* postea omnem hanc annotationem expunxit. Quod in conjectura facile fero: sed scripturam vetusti codicis insuperhaberi nolim: quippe in qua videam vestigia veritates adhoc usque latentis. Eam esse credo: *auxiliaris & dux gentis.* Iuvat quod legitur lib. 4. de Thracibus: *ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere.* Gronovius.

3 *Ceteras naves.*] Emendavimus, *ceteras navium.* Sic enim subinde Tacitus loquitur per genitivum, ut *quosdam militum, cunctis civium, residuis nobilium*; pro *quosdam milites, cunctis civibus, residuis nobilibus:* & sic de similibus. *Rhenanus.*

4 *Æstuaria & fossas.*] Per Drusianam fossam, & lacus, qui plures tunc, in unum Meridionalem coiverunt. *Lipsius.*

5 *Operum & laboris ignaras.*] Farnes. *ignavas.* Lipsius.

1 Nec

decederet, [1] nec pugnam nisi jussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. [2] Feruntque *militem, quia vallum non accinctus; atque alium quia pugione tantum* [3] *accinctus foderet, morte punitos.* [4] quæ nimia, & incertum an falso jacta vel aucta, originem

1 *Nec pugnam nisi jussus iniret.*] Facit huc quidem Sallustius cap. 9. Catil. historiæ. Verum cum pugnam inire injussu imperatoris unum fuerit de delictis, omni tempore, omni duci, castigatis; videtur audiendus manuscript. Covarruv. *ne quis agmine decederet, ne quis nisi jussus iniret.* ut referatur ad *agmen.* Sic lib. 13. dixit *stationem inire*, pro ingredi. *Gruterus.*

2 *Vallum non accinctus.*] Aliud est ac si dixisset, Discinctus. Non accinctum fodere, est sine gladio fodere: Discinctum fodere, est solutâ fluxaque tunica in morem muliebrem. At ex disciplina erat, cum gladio opus facere. Vegetius III. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Lipsius.

Feruntque militem, quia vallum non accinctus.] Maurus Servius exponens illud Æneid. 1. *Illi se prædæ accingunt*, notat *Accinctos* industrios vocari, & contra negligentes *Discinctos*, ut *discinctos Mulciber Afros.* Omnes vero qui militant cincti sunt. Nam mos militaris fuit, ut milites cingulo cincti semper essent, ut paratum ensem haberent ad omnia pericula, & erat ignominiosum discinctum esse militem. T. Livius lib.7. belli Punici, *Districtu gladiis discinctos destituit.* Persius, *Non pudet ad morem discincti vivere Natta?* Ita Corbulo, qui disciplinam militarem observabat, non accinctum militem morte punivit. Nam posteaquam juraverant milites, cingebantur zona militari, quod erat equo merentium insigne. Vnde à Marcello *cinctus* dicitur pro eo, qui eques militat. Et apud ICtos sæpius reperias *Cingulum* & *Cingere*. Inde illæ loquendi formæ *accingi ferro*, quod infra à Tacito dicitur, & *Procinctus exercitus*, & *Procinctum testamentum*, quod illa pugnandi spe, vel timore milites faciebant, de quo à Iustiniano plura. Vulcatius Gallicanus in Avidio Cassio, *Nam statim, & ad signa edici jussit; & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inveniretur apud Daphnem, discinctus rediret.* Lupanus. Ex more enim & disciplina, gladius, etiam in opere, gestandus. Vegetius lib. 3, 8. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Pichen.

3 *Vallum foderet.*] Vallum aut vallus non foditur, sed cæditur potius. idem enim est quod palus seu stipes. ergo hoc quoque loco pro *vallum foderet* leg. puto *vallum cæderet.* aut forte *vallum ferret.* Vt apud Horat. *Fert vallum & arma miles*, & notum est istud Scipionis apud Livium Epit. 57. *Cum te gladio vallare scieris, vallum ferre desinito.* Freinsh.

4 *Falso jacta.*] Venet. editio; *jacta, aucta.* hæsitante librario utrum præferret, utrumque adscripsit. Ego quidem hic malim, *falso aucta.* Lipsius.

Quæ munia & incertum an falso jacta vel aucta.] Pro *munia* scripsimus *nimia*, & clausulam *vel aucta* delevimus. Infra ex *perlocutus* fecimus *prolocutus.* Rhenanus. V. c. habet: *Quæ munia, & incertum an falso jactata*, &c. Sed de verbo *jactata* dubius non sum, de *munia*, hæreo. *Vrsinus.* Illud *nimia* à Rhenano est. In M S. enim *munia* erat. quæ etsi non vera, tamen vero proxima scriptura. Legendum, *quæ immania.* Sic idem lib. 4. ann. *fabulosa & immania* dixit. *Pricæus.* Vulgo, *jacta.* ego judicium Li-

 psii

nem tamen è severitate ducis traxere. intentumque & magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperi-19 tatis etiam adversus levia credebatur. Ceterum is terror milites hostesque in diversum affecit. [1] nos virtutem auximus: Barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum [2] post rebellionem clade L. Apronii cœptam infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos. Idem senatum, magistratus, leges imposuit. ac ne jussa exuerent [3] præsidium immunivit; missis qui majores Chaucos ad deditionem pellicerent, simul Gannascum dolo aggrederentur. nec irritæ aut [4] degeneres insidiæ fuere adversus transfugam & violatorem fidei. Sed cæde ejus motæ

psii secutus, malui, *aucta*. & fere Flor. consentit, in quo legitur, *acta*. Sic lib. 3. *in falsum aucta*. Pichena. Lipsius, *aucta*. Muret. *jactata*. Quasi vero multum intersit, quid horum præponas. *Acidalius*.

1 *Nos virtutem auximus.*] Vereor ut scripserit, *virtute auximus*. Augendi verbum patiendi significatu, ut infra. *Lipsius*.

Nos virtutem auximus.] Nulla causa est cur mutes, neque semper *augere* passive scriptum veteribus. Non melius illo, qui in Catullo, *augens*, vult esse pro, *auctus*, noto versu; *O decus eximium, magnis virtutibus augens*. Quum uno ductu recte scribatur, *augens decus virtutibus*; ut apud Ovid. *Ille memor magni generis, virtute quod auget*. Mercerus.

2 *Post rebellionem.*] Non ut receptum, *per rebell.* Historia ipsa narrata fine libri IV. *Lipsius*.

Post rebellionem clade L. Apronii captam.] Quod Lipsius restituit, *post rebellionem* à Flor. confirmatur, male antea, *per rebellionem*. Pichena.

3 *Præsidium immunivit.*] Ita manuscr. At vulgi lectio, *inde munivit*. Suspicari possis antique fuisse *endomunivit*. Vti apud Livium lib. v. *Iuventutem militarem Senatusque robur in arcem Capitoliumque conscendere: armisque & frumento collatis, ex loco inde munito deos hominesque & Romanum nomen defendere*. scripserim, *endomunito*. Lipsius.

Præsidium immunivit.] Vulgo *inde munivit*. Suspicatur hinc Lipsius *endomunivit*. atque idem verbi tentat Livio donare. Ego neque hic nec in Livio acceperim. cujus locus per se sanus. Vera hic lectio, *inibi munivit*. Nam is sensus: Apud hos præsidium munivit, ad alios alios, qui pellicerent, misit. *Acidal.* Nihil hic sollicitandum. Nam eadem vis est verbi, quam correctionibus quærunt. Sic Suetonius Tiberio 39. *in prætorio, cui Spelunca nomen, incœnante eo, complura eaq; ingentia saxa fortuito superne delapsa sunt*. Vt *incœnante eo*, est quum ibidem cœnaret ille, sic *immunivit* est ibidem munivit. *Gronovius*.

4 *Degeneres insidiæ.*] Non indignæ nomine Romano, aut ipso Corbulone: quia nempe in transfugam, & militiæ desertorem. Hoc enim est, quòd *fidei violatorem* dicit: id est, sacramenti. *Lipsius*.

5 Cum

tæ Chaucorum mentes, & Corbulo ſemina rebellionis præbebat; ut læta apud pleroſque, ita apud quoſdam ſiniſtra ſama. *cur hoſtem conciret? adverſa in Rempublicam caſura:* [1] *ſin proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem.* Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, *ut referri præſidia cis Rhenum* juberet. Jam caſtra in hoſtili ſolo molienti 20 Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re ſubita, quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios; nihil aliud prolocutus, quam [2] *beatos quondam duces Romanos!* ſignum

1 *Cum proſpere egiſſet.*] Ioſiæ Merceri lectio verior, *ſin proſpere*, & approbata quibuſdam libris. Sententia, Adverſa reip. nocitura; proſpera, ipſi Corbuloni. *Idem.*

Cum proſpere egiſſet.] Facillima huic loco medicina. Veteres libri: *in proſpere egiſſet* addita litera ſcribe; *ſin proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem.* Non placet moveri arma à Corbulone; ſive rem bene gereret, ne arma & iis quæſitam auctoritatem verteret in principem; ſive male, ne quid imperium detrimenti caperet. *Mercerus.* Nulla eſt hic menda, eoque locus emendationibus eſſe non debuit. Sub imbelli principe, ſtrenui duces (ut Corbulo faciebat) bella ferere non debent, quia ſibi, & Reip. male conſulunt; illi ſi vincantur, ſibi victoriis partis: licet enim urgente metu princeps eos undique conquirat, tamen eo remiſſo, redditaque pace ferre non poteſt, indeque præcipue ſibi timet. Salluſt. Cat. *nam regibus boni, quam mali ſuſpectiores ſunt; ſemperque iis aliena virtus formidoloſa eſt.* Noſter lib. 1. ann. *neque enim eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat; ex optimis periculum ſibi.* In Agric. *formidoloſum id imperatori dictitans, quo plerunque prohibentur conatus honeſti.* Ibid. *Inerat conſcientia deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum: at nunc veram magnamque victoriam tot millibus hoſtium caſis ingens fama celebrare: id ſibi maxime formidoloſum, privati hominis nomen ſupra principis attolli.* Salinerius. Male acceptus hic locus erat in omnibus libris: *cum proſpere egiſſet.* merito ergo aſteriſco notatus. At nuper Ioſias Mercerus, unius tantum voculæ mutatione, & aptiori diſtinctione, correxit, ac fere ad amuſſim congruit Florentinus, in quo legitur, *caſuras in proſpere* &c. *Pichena.* Locus corruptus & ſine dubio mutilus. paullum tamen quid deeſſe puto. Nam ſententiam equidem video, quæ hæc fuit, tanquam ſi ſcriptum: *Adverſa in Remp. caſura, cum proſpere egiſſet. Fecere hæc formidoloſum paci virum inſignem.* Acidalius. Senſus hujus loci non eſt, ut equidem opinor, adverſa Reip. nocitura, proſpera ipſi Corbuloni: ſed potius ſuſpicio erat ſi proſpere egiſſet verſurum arma in principem ignavum, unde bellum civile, quo enim alias illud, *formidoloſum paci.* Freinsh.

2 *Beatos quoſdam duces.*] Corruptione litteræ, periit huic dicto Venus. Scribe, *quondam.* id eſt, olim libera rep. Perſuadet Dio, qui ſic extulit· *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες.* *Lipſius.*

signum receptui dedit. [1] Ut tamen miles otium exueret,

Beatos quosdam duces.] Vere *quosdam*. nimirum Sullam, Cæsarem, Pompejum, & quoscunque alios, qui olim ex sua libidine bella moderabantur. Eruditissimus vir maluit *quondam*, quasi respiciat Corbulo ad omnes veteris reip. duces, citatque ex Dione ὦ μακάριοι οἱ πάλαι στρατηγήσαντες. i. *ô beati qui quondam exercitus duxere.* Ego non tanti facio Græcos in re Romana, ut ad eorum normam nostrum rear esse corrigendum: maxime quod verba Dionis quantumvis generalia, possint etiam speciatim interpretari: ad ultimum duces veteres aliquando senatusconsulto ultimam bello manum imponere prohibiti sunt. *Salinerius.* Lipsio prorsus assensi, *quondam*, legenti. Insipide vulgo, *quosdam.* Pichena.

1 *Ne tamen miles.*] Sententia scripturam eam damnat. Lege ergo, *Ut tamen.* Lipsius.

Ne tamen miles otium exueret.] Plures incubuerunt emendationi, quasi sententia repugnet verbis. Putabam *exueret* ἀντιφραστικῶς à Tacito scriptum; quo me non parum inducebat Plautus Trinummo: quærit apud eum dominus à servo argenti rationem: *quid factum est eo.* Respondet servus, *Comesum, expotum, exutum, elotum in balineis.* Quid *exutum* nisi vestitum, hoc est, pretiosis vestibus consumtum? Licet enim *exuviæ* proprie de inimicis dicantur, & ejus respectu, unde exutæ sint; Plaut. Menæch. *Uxoris exuviæ, induviæ tuæ, rosa*: simpliciter tamen aliquando pro vestibus cujusvis accipiuntur. Virg. Buc.

> *Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.*

Id. lib. 4. Æn.

> *Dulces exuviæ dum fata deusque sinebant.*

Essetque sensus, Corbulo milites labori mancipavit, ne ocium induerent, hoc est, ne ocio indulgerent. Verum præstat explicare, *ocium*, id est, pacem: Cujus rei plurimus est usus. Sallust. Iugurth. *Quod in familia nostra fuit, præstitit, ut in omnibus bellis adesset vobis: nos uti per ocium tuti simus, in manu vestra est.* Idem in hist. in orat. Cottæ. *metuit ocium, odit bellum.* Noster lib. 12. ann. *nam militares artes per ocium ignota.* Et lib. 15. ann. *Cur deserta per ocium, quæ bello defenderat?* Gnarus itaque Corbulo per labores militarem contineri disciplinam, voluit ut fossa à militibus duceretur, ne forte amoto hostium metu lascivirent, & suam provincialiumque pacem turbarent & exuerent. *Exuere pacem* ut *exuere jussa.* paulo ante, *ac ne jussa exuerent.* Salinerius. A Lipsio est emendatio. Male vulgo, *Ne tamen.* Idem fere Florent. indicat, qui habet, *vi tamen.* Pichena. Manum non adhiberem reformationi illius *exsueret*, sed potius fecerim *Ut* de *Ne.* Sæpius enim mutarunt sedem duæ illæ particulæ; & ita hic habet editionum prima. *Gruterus.* Lipsius, *ut tamen.* vel ad finem, *exerceret.* Muretus longiuscule abit, *Ne tamen miles otio insuesceret.* Mihi certe non tam crebra ejus verbi *Exuere* placeat repetitio. idem enim jam paulo ante. Nec tamen satis commode mutes: & si varie possis. Ut relinquatur, legam, *Ne tamen miles otio vim exueret.* Acidalius. Duæ literæ adjectæ sensum facient optimum: *Ne tamen miles otio vim exueret.* Infra lib. 13. *pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant.* & quæ ibi sequuntur. Grotius. *Ut tamen miles otium exueret.* Sic Lipsius. At nemo exuit otium, nisi qui jam est otiatus. Quod de hoc Corbulonis milite jam dici non potest. Veteres habent: *Ne tamen miles otium exueret.* Scribam; *Ne tamen milites otium exuerét.* Otium milites exuit, scilicet virtutibus militaribus, desidia & ejus amore irrepente. Sic

Annal.

ret, [e] [1] inter Mosam Rhenumque [2] trium & viginti millium spatio fossam produxit, [3] qua incerta Oceani vetaren-

Annal. 1. *Exutoque Lepido*, vi, scilicet, omni ac potentia. Hæc enim eleganter subintelliguntur. *Boxhornius.* Recte Lipsius, Pichena, Gruterus: cætera, fabulæ. *Gronovius.*

1 *Inter Mosam Rhenumque.*] Dio consentit, διετάφρευσε, inquit, πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα. Nam stadia centum LXX. milliaria conficiunt XXIII. duobus stadiis & semi minus: ita ut septem stadia cum dimidio pro milliari capias. quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria XXI. vertit: & addit non convenire illi cum Cornelianâ ratione. *Lips.*

Inter Mosam Rhenumque.] Ter ea tentata res est, quantum me legisse memini, sed non iisdem locis: causa tamen semper eadem manente. Primum à Corbulone, qui tantum cogitavit, ut incerta Oceani vectarentur Rheno ad ea loca, quæ Mosellam contingebant. Deinde à L. Vetere, qui conjungere instituit Mosellam atque Ararim: ut mari copiæ primum, inde Rhodano, & Arari, & Mosella, & Rheno in occidentem veherentur. De L. Vetere idem Cornelius lib. 13, 53. Sed Ælii Gracilis Belgicæ legati invidia factum est, ne id efficeret Vetus. Postremo Carolus Magnus, rex Francorum, duo flumina Radantiam & Alemoram inter se conjungere tentavit, inter quæ brevissimum dicitur esse intervallum: quorum fluminum Rodantia in Rhenum exit: Alemora vero in Danubium. Quamobrem constat, idem cogitasse Carolum & Corbulonem. Sed producta olim fossa à Corbulone, necesse est illam aut incuria temporibusque aut aliquorum operis & labore redisse ad priorem soliditatem: vel longe diverso loco Carolum & Corbulonem id tentasse. Constat tamen ex annalibus Francorum processisse opus Carolo ad trium milliarium longitudinem: deinde inventum fuisse limum palustrem; qui nullis operis exhauriri potuit: noctu enim excrescebat abundantius quam die multo labore fuisset exhaustus. Itaque rem Carolus omisit. *Ferrettus.*

2 *Trium & viginti millium passuum fossam.*] Est fossa, quæ ab urbe Leida Delfium defertur, atque inde ad vicum Maeseland deducta, tandem ad propinquum vicum Sluys Mosæ jungitur. Hanc esse Corbulonis fossam quatuor potissimum rationibus, arguo: primum, quia inter Mosam, Rhenumque acta est: dein, quia proxima Oceano, ut quæ incerta ejus, id est, adfluxus, qui crebri in his locis fieri consuerunt, ne ultra in superiorem insulæ partem agris detrimentosi transirent, vetare potuerit: tertio, quia spatium 23000. p. sive 170. stadiorum quam maxime congruit, utique si alveum ejus, non intervallum inter Leidam & Sluys sequaris: postremo, quia fossa hæc vulgari nomine vocatur *Fliet*, hoc est, æstuarium. *Cluverius.*

3 *Qua incerta Oceani vetarentur.*] Recte, non *vectarentur*. Dio interpretatur, ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναρρέοντες πλαγιάζωσιν. *ne fluvii in Oceani æstu refluentes superstagnarent.* Fuisse ergo necessum est fossam eam inferioris Bataviæ parte, inter Rhenum veterem, Mosamque: ubi fere ubique inter duos fluvios XXIII. milliarium intervallum. Supra agrum Batavum, inter Mosam & adhuc integrum Rhenum, esse non potuit: quoniam illic certe periculum nullum ab æstu. Vertranius, cui legi placet *vitarentur* (hoc sensu, ut fossam eam perduxerit, qua commeari à Mosa ad Rhenum posset,

tarentur. insignia tamen triumphi indulsit Cæsar; quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui [1] in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, [2] ecfodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, & quia plures

ne Oceani pericula necessum esset subire) non placet. Multo minus Ferretus: qui μετέωρ☉ certe fuit, cum Mosam hic cum Mosella confudit, & ea scripsit quæ rideant Batavorum pueri. *Lipsius.*

Incerta Oceani vetarentur.] Alias, *vectarentur.* Ferrettus. Atqui *incerta Oceani*, nimium subinde crescentis, non tam vetari poterant hac fossa tantum in spatium producta, quam verti, ne circumjectis agris nocerent. Itaque fidenter rescribo: *fossam produxit, qua incerta Oceani verterentur.* Sub finem Annal. 1. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio & Atejo, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit.* Quæ plane huc faciunt. *Boxhornius.* Recte Lipsius. *Vetarentur* est arcerentur, prohiberentur, ne restagnando terris nocerent. Adde Observat. 1, 5. *Gronovius.*

1 *In agro Mattiaco.*] Suspectum esse, & potius *Maciaco*, vel *Mazyaco* legendum videri (qui populi Africæ sunt) docui in Saturnalium 11. *Lipsius.* Ex verbis Taciti cap. 21 extremo satis clare perspicitur Curtium Rufum jam antea *consulare imperiū & triumphi insignia* consequutum, quam Africam obtinuerit. Non igitur Africæ ager iste: sed de Germaniæ aliquo agro auctorem loqui patet ex eo, quod Curtii insignia triumphi Corbulonis insignibus continuo subjicit: nec tamen singulatim monet, qua in provincia ager iste fuerit: scilicet, quia eamdem Germaniarum provinciam intelligebat, quam paullo ante Corbulo obtinuerat, cujus pars *Mattiaci* (Chattorum pars, Weteravia tota cum portiuncula Hassiæ, qua oppidum Marpurgum) socii po. Romani. Literas Curtium occultas composuisse narrat auctor *nomine exercituum.* Quinam igitur illi exercitus, uno plures, in una provincia Africa? quam duabus tantum legionibus custoditam ipse ex quarto annal. ostendit Lipsius. At Rhenum Germaniasque octo legionibus, in duas æquales exercitus dispertitis, quibus unus præfuit consularis præfectus, fuisse possessas, jamdudum satis superque ostensum est. Horum igitur nomine literas ad Claudium Cæsarem composuerat Rufus. Nam quod venas argenti quemquam in Germania quæsivisse negat in libro de moribus Germanorum; credibile est, hunc librum scriptum ante annales; & cum postea meliori cura longiorique inquisitione invenisset quondam à Curtio Rufo, Germaniarum præfecto, quæsitas repertasque esse; eam rem annalibus his inseri dignum judicasse. Cluverius. De literis per Curtium nomine exercituum compositis plane fallitur. Vide quæ diximus de Pec. Vet. lib. 4. cap. 9. *Gronovius.*

Qui in agro Machiaco.] Puto *Mattiacos* eum innuere, qui tametsi alteram Rheni ripam incolerent, tamen Provinciales erant, & Romanis parebant. *Rhenanus.* Muretus mallet: *quia in agro.* Pichena.

2 *Et fodere rivos.*] Forte melius, *effodere rivos.* Rhenanus. Intellige de utriusque

plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, *ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.* [1] De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, [2] sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat,

21

utriusque ducis legionibus. nam *rivos effodere* ad Corbulonem; *infra humum moliri* ad Curtium Rufum refertur. *Pichena.*

1 *De origine Curtii Rufi.*] Est qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, pure mehercules & Latine. Modius certe noster, cujus censuræ Curtius non leviter debet, testatum reliquit cognomen ei Rufi tribui à libris. Pugnare tamen ætas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt è libro ejus x. *Proinde jure meritoque populus Rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pæne supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus hercule, non Solis ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas.* Sed non sunt: nec quidquam hic de sidere Iulio, ut nugantur. Refutant sequentia: quoniam Augustus cum ad imperium venit, non exstinxit bellorum faces, non gladios condidit: sed accendit, eduxit. Refutat & ille locus è lib. III. de urbe Tyro. *Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen, longa pace cuncta refovente, sub tutela Romana mansuetudinis acquiescit.* Nam ait & agnoscit *longam pacem* in re Romana. An ea sub initia Augusti? imò viginti annorum bella. Itaque priora illa refero ad Caii Caligulæ cædem, & confusionem quæ secuta: Senatu imperium abrogante, milite & plebe stabiliente. Hæc sunt illa sine capite discordia membra; & Claudius ipse, novum sidus. Tamen incerta hæc mihi, fateor, & facile manum dedero, si quis adferet verisimiliora. *Lipsius.*

De origine Curtii Rufi.] Sunt qui opinentur historiam rerum ab Alexandro gestarum hujus esse, qui vulgo *Q. Curtius* citetur; defenduntque indeprenso testimonio, observasse scilicet in antiquis codicibus. Ipse Angleriæ apud Verbanum, aram marmoream pluribus signis illustrem vidi, cum titulo *Q. Curtii VI. viri*, à quo fuisset dedicata. *Alciat.* Lipsii opinionem valde juvat Senecæ locus ad Polybium Consol. ubi eadem fere de Claudio cap. 31. & 32. ista præcipue: *Patere illum generi humano tamdiu ægro & affecto mederi; paterè quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat* &c. *Acidalius.*

2 *Sectator Quæstoris.*] Vatic. *Sector.* nec sperno. Ad hastam enim sectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipso Curtio Rufo libro VII. epistol. *Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat.* Ait enim, comes. *Lipsius.*

agitat, [1] oblata ei species muliebris ultra modum humanum, & audita est vox; *Tu es Rufe, qui in hanc provinciam proconsule venies.* Tali omine in spem sublatus, digressusque in urbem, & largitione amicorum, simul acri ingenio, quæsturam; & mox nobiles inter candidatos præturam principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velavisset, *Curtius Rufus [2] videtur mihi ex se natus.* Longa post hæc senecta, & adversus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præsagium im-

22 plevit. Interea Romæ, nullis palam neque cognitis mox caussis, [3] Cn. Novius eques Romanus, [4] ferro accin-

1 *Oblata ei species muliebris.*] Plinius super eodem miraculo: *Inclinato die spatiabatur in porticu. offertur ei mulieris figura, humana grandior, pulchriorque. perterrito, Africam se futurorum praenunciam dixit. iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum, ibique moriturum.* Quod ait ultra modum humanum: semper ita antiqui, ut fidem divinitatis adstruant ejusmodi idolis. Virgilius:

Visa mihi ante oculos, & nota major imago.

Juvenalis:

——tua sacra & major imago
Humana, turbas pavidum cogisque fateri.

Xenophon lib. VIII. παιδείας. Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθεῖν, κρείττων τις ἢ κατ' ἄνθρωπον, εἰπεῖν, Συσκευάζου, ὦ Κῦρε· ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Tacitus I. Histor. *Erupisse cella Iunonis majorem humana speciem.* Lipsius.

2 *Videtur mihi ex senatu.*] Restituimus hunc locum è libro Budensi. *Videtur mihi ex se natus.* Hoc autem dixit Claudius hominis virtutes commendans. Ex virtute enim quisque æstimari debet, quæ sui cultores regenerat. Mox cap. seq. *adipiscerentur*, pro *adipiscentur*. Rhenanus. Vt qui se ipsum imitetur, sibi constet, sui sit similis, parem non sit sequutus. *Ferretus.*

3 *Gn. Novius insignis eques Ro.*] Appellatur in Flor. *Gn. Nonius.* ibique & in antiquo edito, abest vox, *insignis*. Pichena. Alii voce una auctiores *Novius insignis eques Rom.* Sed Venetus *insignis* omisit nec credo ab auctore esse. *Freinsh.*

4 *Ferro accinctus reperitur.*] Ideo Claudius primus (& fortasse hac occasione) scrutatores instituit, qui promiscue omnes ad principē salutandi vel qua alia caussà venientes excuterent. Suetonius: *Salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidē omnibus, & acerbissimos.* Quos tamen Vespasianus iterum sustulit, narrante eodem Suetonio, cap. XII. Verba Dionis ad hunc morem digna legi: Κλαύδιος τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποιεῖτο, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν· ἔν τε τοῖς συμποσίοις

accinctus repperitur in cœtu salutantium principem. nam postquam tormentis dilaniabatur, [1] de se Novius. ...... conscios non edidit, incertum an occultans.

Iisdem

ποσίοις πάντας τινὰς στρατιώτας σιωπῶντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου κατεδείχθη, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο: *Claudius cum alia acriter observabat, tum omnes qui ad ipsum venirent, viros & fœminas explorari jubebat, ne quem gladium aut sicam haberent. in conviviis etiam ubique milites quosdam adstantes habebat: atque id ab eo ostensum, deinceps ad hoc avi servatur: at scrutatio illa omnium, per Vespasianum sublata est.* Mansit igitur de Militibus: at de Scrutatione Vespasianus sustulit, quod vide in Suetonio, c. XII. & fac ab istis lucem. Mos iste scrutandi vetus, & Græcis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte: ubi Dionysium jam exsulem, irrisum à quodam ait, *qui intrans ad eum vestem excussit ut tyrannis fieri solet.* Locum totum vide. *Lipsius.*

1 *De se Novius conscios.*] Non integer locus vel indicio libri Farnesiani, qui cum lacuna refert: *De se novi : : : : : : : conscios.* Videmur non incommode expiere posse: *de se Novius confessus, conscios non edidit.* Id.

De se Novius conscios non edidit.] Videtur deesse verbum, *confessus*, quod Faernus addebat, sic legens: *De se Novius confessus conscios non edidit.* Ursinus. Cui stupori non erit *ἀνανταπόδοτον* manifestum fugisse eruditissimum virum? Explet ille addito *confessus*. quod venustius latet in oratione. Thucyd. lib. 3. *Καὶ ἢν μὲν ξυμβῇ ἡ πεῖρα. εἰ δὲ μὴ, Μιτυληναίους εἰπεῖν ναῦς τε παραδοῦναι, καὶ τείχη καθελεῖν* i. *& si quidem aggressio ad totum respondeat: si minus, jubere Mitylenaos, & naves dare & muros deponere;* quæ notis Scholiastes illustrans inquit. *τὸ σχῆμα καλεῖται ἀνανταπόδοτον. ὁ νοῦς οὗτος. καὶ εἰ μὲν κατορθωθῇ τὸ ἐλπιζόμενον, καὶ τῇ πείρᾳ αὐτῇ καταλάβωσι αὐτοὺς ἔξω, καλῶς ἂν ἔχοι τοῖς Ἀθηναίοις τὰ πράγματα* i. figura vocatur *ἀνανταπόδοτον*, mens est: & si spes Atticos non frustretur tentandoque ipsos extra civitatem deprehendant, recte res Atheniensibus procedent. Verum ne dicas nostrum hujusmodi præ oculis non habuisse, hæc obsecro, mihi lege. lib. 2. ann. 20. *Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque: peditum aciem ita instruxit ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur, quod arduum sibi, cætera legatis permisit.* an non tacetur *cepit?* similiter in sequentibus suppressum est *poterat.* lib. 12. ann. 64. *Enimvero certamen acerrimum, amita potius, an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Salinerius. Habet codex Florent. lacunam eandem, quam teste Lipsio, Farnesianus. Ex Livio autem, unde Tacitus fortasse sumpsit, suppleri potest. ait enim lib. 24. *de se ipse haud cunctanter fassus conscios celabat.* Pichena. Volunt alii locum mutilum. non video quare. quippe constructio satis belle succedit; prout ea uti amat Tacitus. Remque eandem enunciavit Livius lib. 24. de Theodoro, qui conspirat in Hieronymum Siciliæ tyrannum: *Traditusque Andranodoro torquendus; de se ipse haud cunctanter fassus, conscios celabat.* Gruterus. Ego puto, nulla difficultate, deleta vocula *de*, scribi: *se Novius, conscios non edidit.* Compendium sermonis usitatum Tacito, qualibus locutionum

Iisdem consulibus P. Dolabella censuit [1] *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur.* Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac [2] ne ætas quidem distinguebatur, quin [3] prima juventa consulatum ac dictaturas inirent. [4] Sed quæstores, regibus etiam tum impe-

anfractibus sæpe vox una duabus rebus jungitur, licet alteri tantum conveniat. *Edere* autem ad alios tantum pertinet, ut vulgo usurpamus: Tacitus vero, ne morem suum stringendi sermonem migraret, etiam ei apposuit, cui minus apta ea vox erat, nempe Novio ipsi jam deprenso. *Barthius.* Inepte repetitur nomen proprium, & vox alia desideratur. Farnesianus liber *novi*. Scribam *nota*. De se edidit quæ nota erant, rem, non causam rei. Considera antecedentia. *Grotius.* Corrigo: *nec de se Novius confessus*, aut *de se Novius non confessus & conscios non edidit.* Nam quod Lipsius tentat, id non patiuntur, quæ præcedunt: *nullis palam neque mox cognitis causis.* Nam si se confessus sontem fuisset, causæ conjurationis enotuissent. *Harlaus.*

1 *Spectaculum gladiatorum.*] Suetonius: *Collegio Quæstorum, pro stratura viarum, gladiatorium munus injunxit.* Quod mutavit Nero, qui censuit, *ut ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset*, ait Tacitus lib. XIII. Iterum induxit Domitianus, notante Suetonio c. IV. & perseveravit. Tertullianus: *Transiit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, Quæsturas dico, & magistratus, & Flaminia & Sacerdotia.* Plura de his, proprio libro. *Lipsius.*

- *Spectaculum gladiatorum.*] Huc pertinent illa Tranquilli Claudio 24. *Collegio Quæstorum* &c. *Vertranius.*

2 *Ne ætas quidem distinguebatur.*] *Majores nostri, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales*: habetur Philippica V.° Tandem Q. Fulvio Flacco, L. Manlio Acidino Coss. L. Villius Trib. plebei rogationem tulit, quot annos nati quemque magistratum peterent, caperentque. Livii IXL. Exinde Festo lex *annaria* dicta. *Idem.*

3 *Prima juventa consulatum.*] Principio satis annorum habebat ille, quem omnes Quirites consulem facere vellent: sed ubi finita certis legibus est ætas, unde petatur honos, legitimus annus apiscendi consulatus XLIII. fuit, ut in eadem significat M. Tullius, cum de XXXIII. annis, *Ætas*, inquit, *nostris legibus decennio minor quam consularis.* Id.

4 *Sed quæstores regibus.*] Origo quæstoris creandi antiquissima est. & pæne ante omnes magistratus. Iunius certe Gracchanus lib. 7. de potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus quæstor fuerit; ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est, & sane crebrior apud veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in remp. induxisse Quæstores: & à genere *quærendi*, Quæstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt apud Vlpianum D. de off. Quæstoris. Exactis autem regi-

imperantibus, instituti sunt: [1] quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum [2] Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, [3] LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, [4] duo additi qui Romæ curarent. [5] Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. [6] Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat. &

regibus quæstores in rep. nova superfuerunt, deque eo magistratu retinendo, universi populi suffragio, lex Curiatis Comitiis lata est, quam tulit L. Brutus. *Vertranius.*

1 *Quod lex curiata.*] Quamvis enim priores Reges Quæstores habuerint; tamen constat, suffragio populi, non voce principis creatos fuisse. Auctor est Iunius Gracchanus, teste Vlpiano. *Ferrettus.*

2 *Valerius Potus.*] Ita libri scripti. Lego, *Potitus*, quod Valeriæ gentis cognomen est. In vulgatis Valerius Postumius, imperite. Est autem ille ipse qui Consul postea anno V. CCLXXXIV. Quod clare ex Dionysio hauries lib. IX. *Lipsius.*

Valerius Potus, & Æmilius Mamercus.] Restitui ex Flor. copulam, *&*, quæ interciderat. *Pichena.*

3 LXIII. *anno post.*] Error numeri. nisi placet de primis quæstoribus totos XL. annos à Livio & Dionysio discrepare Tacitum. Nam anno urbis CCLXIX. Q. F. Ser. Cornelio Coss. Livio primi Quæstores nominati, L. Valerius & Cæso Fabius: itemque Dionysio lib. VIII. At ex hac Taciti putatione, circa annum demum urbis CCCVIII. Quæstores statuamus necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quod Livius & Dionysius post annum illum CCLXIX. sæpius jam Quæstores nominant. Corrige hic ergo, XXIII. *anno.* ut ratio constet. In altero tamen Quæstore manet adhuc dissensus: qui Livio & Dionysio est Cæso Fabius, non Mam. Æmilius, ut nostro. Nam Plutarchus plane diversus, qui P. Veturium & M. Minucium nominat. *Lipsius.*

4 *Duo additi, qui Roma curarent.*] Sic lib. 3. histor. *Exploratores, ut mos est, longius curabant.* Verbum Sallustio quoque familiare in Iug. *in postremo C. Marius cum equitibus curabat.* iterum: *ubi quisque legatus aut tribunus curabat, eo acerrime niti.* Ibidem etiam, *curator*, dixit: *de Rep. vestra, cujus huc curator missus es. Pichena.*

5 *Mox duplicatus numerus.*] Epitome Livii XV. *Quæstorum numerus ampliatus est, ut octo essent.* Quod accidit circiter annum urbis CDLXXXVIII. *Lipsius.*

6 *Viginti creati supplendo Senatui.*] Vti à Cæsare Dictatore quadraginta, eadem, ni fallor, caussa. Vide Dionem XLIII. *Idem.*

Post lege Syllæ viginti creati supplendo Senatui.] Romanorum enim institutis, nemo Senator fiebat, nisi qui magistratum gessisset. Vide Carolum Sigon. de antiq. jure Rom. lib. 2. c. 2. *Pichena.*

1 Equites

& quamquam [1] equites judicia recuperavissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut [2] facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur. 23 A. Vitellio L. Vipsanio consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque [3] Galliæ, quæ *Comata* appellatur, fœde-

1 *Equites judicia recuperavissent.*] Defuncto Sulla per XI. annos penes Senatorum ordinem judicia fuere, quousque L. Aurelius Cotta prætor legem promulgavit de restituendis equestri ordini judiciis, ut tres simul ordines, senatores, equites, ærariique tribuni judicarent. Indeque communicatam potestatem equites recuperasse videntur, ex Philippica 1. & Asconio in Verrinam 2. & in Cornelianam. *Vertranius.* Ablatis quippe judiciis à senatu, necesse non erat, eum adeo frequentem, ut antea, habere, nec per consequeus tot Quæstores eligere ad supplendum. *Pichena.*

2 *Facilitate tribuentium.*] Steph. Pighius ad annum V.C 672. hæc verba accipit, quasi Sulla tulerit, ut quotannis isti XX. quæstores, partim populi suffragio, partim consulum beneficio crearentur. nam Tacitus, inquit profecto dixisset *populi*, non *tribuentium facilitate*, si solus populus quæsturam tunc dedisset. Idem ei apertius ostendere Cicero videtur in Interrogatione, quum ait Vatinium quæsturæ candidatum, *invitis omnibus, non populi, sed consulis beneficio extremum adhæsisse.* Ea enim verba docere, uno quæstore populi suffragiis creato, alterum mox renuntiatione consulis è turba candidatorum adjici potuisse: atque alternatim usque ad extremum. Et id fortassis eo instituisse Sullam, ne nimis diu extraherentur comitia in tanto quæstorum numero. Hæc somnia sunt inanissima. *Beneficium consulis* Ciceroni nihil est aliud quam consulis, qui comitiis præerat, studium & contentio in commendando Vatinio, & vehemens pro eo supplicatio, quod rogandi genus cum semper sit gratiosum, tum sunt interdum, quibus nihil sit quod rogantibus non jure se concessurum populus putet. hi multis sæpe indignis profuerunt & suffragia quamvis invitis extorserunt. Neque inepte Nic. Abramus, posse & fraudis suffragiorum punctis adhibitæ suspicionem motam credi. Nam Tacitum non solum intelligere populum, & solita sua subtilitate usum, quum *tribuentium* maluit, facile largimur: quippe & populum & senatum & principes comprehendens verbum ponere debuit. Ita *facilitate tribuentium* libera republica & jure comitiorum penes populum est studiis tribuum; postea partim senatus, ad quem translata comitia sub Tiberio; partim Principum suos candidatos sine metu repulsæ obducentium. *Gronovius.*

3 *Galliæ quæ Comata appellatur.*] Posteaquam Galli superatis Alpibus, sedes in Italia posuerunt, cum Latio togam communem induti, & citra & ultra Padum omnis Gallia citerior Romanis, *Togata* dicta fuit. Tum eorum socii Massilienses ab Ægatha ultra Niceam maritimam oram tenebant: qui ubi Salyos mediterraneam gentem, agris finitimis infestos graviter tulere, neque terra in eos, quod in alios mari possent, auxilium à Romanis petierunt. Q. Metello, T. Flaminio coss. C. Sextius Calvinus Proconsul in Salyos venit, devictaque natione, & inde in Alpes depulsa, regio-

¹ fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti, jus adi-

regionem maritimam Massiliensibus attribuit, & quo à reliquis tutiores essent, arcem iis turribus, quas intra civitatis nostræ Basilicam cernere licet, extruxit, Latinamque coloniam Aquas Sextias condidit, & agros quosdam Mercurio consecravit, uti nos vetus spectatio docet. Acta hæc quinquennio, antequam Narbona deduceretur: à cujus tandem Coloniæ celebritate, inter Gallos & Massilienses formata provincia, Romanis principio *Narbonensis*, sequiori sæculo *Provincia Provincia* dicta est: quæ antea *Gallia Braccata*, vetus exinde nomen amisit. Itaque factum, ut appellatione Galliæ sola *Comata* acciperetur, tam Plinio, quam Cæsari, divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Celtæ, aliam Aquitani. Horum *primores fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti erant*, ait Cornelius: puta quod è sociis & benemeritis populis & civitatibus essent, quales fuere in Belgica, Lingones & Remi, fœderati: Nervii, Verunni, Vlbanactes, Leuci, Treveri, liberi. In Celtica Hedui & Caurатani, fœderati: Meldi, Albii, liberi. In Aquitanica, Sanctones, Bituriges qui Vbisci, & qui Cubi, Arverni, liberi. Cum quibus omnibus, certisve tot populorum, icto fœdere, data primoribus civitas fuerat, sed sine latione suffragii, ne magistratus creare inter Romanos possent. Quare jus adipiscendorum in urbe honorum eos expetisse Tacitus refert. Galli namque Transpadani, ut est apud Dionem, civitate à Cæsare Dictatore donati sunt, & Senatores facti: de quibus Suetonius C. Iulii LXXVI. ait: *Civitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorum recepit in curiam:* & illo nomine Togatos intelligit, qui comatos, non *semibarbaros*, sed *barbaros* appellasset. Omnes vero reliqui togati Cispadani, Italici juris facti sunt ab Augusto, qui jure ac dignatione urbi quodammodo pro aliqua parte Italiam adæquavit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis, decuriones colonici, in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Illis igitur in Vrbe creare, petere, gerereque magistratus, saltem minores, ut Ædilitatem & Quæsturam licuit, pro municipum jure, qui Italici juris facti, salvis legibus & moribus viverent, sicuti in oratione dixit Adrianus, quam in Senatu de Italicensibus habuit, Agellio referente libro XVI. Provincia quoque nostra non dissimili jure usa est, si Latinas ejus Colonias spectes: ut Aquæ nostræ fuere: usa vero & majore, si Romanas colonias consideres, qualis Arelate Sextanorum, & similes. Strabo namque lib. IV. in hunc sensum scribit: *Latii jus habent ut qui ædilitatis quæsturaque dignitatem Romæ assecuti sunt.* Quod si verum in sociis, verius in coloniis nominis Latini fuit. Sed & illud scitum est, in veteri rep. & ante imperium constitutum Veteranos & emeritos quasi cives in agrum assignatum deductos, æquo jure cum illis usuros, qui urbem Romam incolerent: eorumque colonia cum effigies parva & simulachrum quoddam pop. Romani videretur, jura instituta que omnia pop. Romani habuit. Inde est, quod leguntur lib. consequenti, *Senatores provinciæ Narbonensis.* Itaque si Togati & Braccati Galli magistratus gerendi facultatem cum jure civitatis haberent, idem sibi Comati æquo jure postulabant, scilicet ad aliorum exemplum eis jus suffragii ferendi à Senatu concedi. *Vertranius.*

1 *Fœdera & civitatem.*] Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Trans-

adipiſcendorum in urbe honorum expeterent; multus ea ſuper re variuſque rumor, & ſtudiis diverſis apud principes certabatur, aſſeverantium; *non adeo ægram Italiam, ut ſenatum ſuppeditare urbi ſuæ nequiret.* [1] *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip.*

Quin

Tranſpadani. Ex his qui cis Padum, jus civitatis aſſecuti ſunt poſt bellum Marſicum: qui trans Padum, jus Latii eodem tempore, ferente Pompejo Strabone, qui pater Magni. Ea lex, Pompeja dicta. Sed non contenti Latinitate Tranſpadani, turbas ſæpe moverunt: incitante etiam poſt Quæſturam C. Cæſare. Nec enim de aliis Suetoniana illa capio; *Decedens ergo ante tempus colonias Latinas de petendá civitate agitantes adiit, & ad audendum aliquid concitaſſet, niſi conſules conſcriptas in Ciliciam legiones paulliſper ob idipſum retinuiſſent.* Donec ille Cæſar Dictator primum, tranſtulit eos in civium jus, narrante Dione lib. XLI. Τοῖς Γαλάταις τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τὸν Ἠριδανὸν οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. At de Tranſalpinis non liquide pureque aliquid ſcriptum reperio, niſi quod Strabo oſtendit Cavaros, Salyeſque civitate donatos, tempore tamen non expreſſo. Πάντας, inquit, οὕτω προσαγορεύουσι (Cavarorum nomine, ſcilicet) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. id eſt, *Omnes ita appellant, qui ibi incolunt, Barbaros: etſi nunc non Barbaros, quia plerique eorum ad Romanum habitum tranſierunt & lingua & moribus, quidam etiam in civitatem eorum recepti.* Donatos tamen non dubium eſt ab Auguſto: tuncne cum Italiam ad Alpes promovit? an potius in diuturna illa peregrinatione, cum ad res Galliæ conſtituendas biennium continuum illic egit? Quod obiter ſuadere Dio videtur lib. LIV. qui Auguſtum in ea peregrinatione libertatem & jus civitatis aliis dediſſe ait, aliis ademiſſe. Civitatem autem accipimus, ſine jure ſuffragii, quod nunc à Claudio demum adſecuti. *Lipſius.*

1 *Indigenas conſanguineis.*] Senſus videatur. Olim Latinos (qui indigenæ) ſuffeciſſe Romanis, ſanguine & affinitate cum iis junctis: cur non nunc tota Italia? Poſſis etiam, *indigenas conſanguineos populos*: eodem ſenſu. *Lipſius.*

Suffeciſſe olim indigenas conſanguineis ſuis.] Id eſt, Albani indigenæ, ſatis fuerunt ad explendum ſenatum Romanorum, quibus erant conſanguinei. Liv. lib. 1. Dec. 1. *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit populo Romano, ac mihi vobiſque Albani, populum omnem Romam traducere in animo eſt, civitatem dare plebi, primores in Patres legere, unam urbem, unam remp. facere, ut ex uno quondam in duos populos diviſa Albana res eſt; ſic nunc in unum redeat.* Quod ait *in duos populos diviſa*, deſcribit conſanguinitatem Albanorum, & Romanorum, de qua poëta, *Albanique patres atque alta mœnia Romæ.* At hi cum cæteris è Latio indigenæ dicuntur, licet Græcis poſt admiſtis. Donyſ. lib. 1. antiq. 1. βάρβαροι τινὲς ἦσαν αὐτόχθονες, οἱ σύμπαντες οὗτοι Λατῖνοι ἐκλήθησαν. i. erant quidam barbari indigenæ, hi omnes Latini dicti ſunt. *Salinerius.* Videtur ſenſus: Vrbis hujus indigenæ, una cum conſanguineis populis, ſuffecere olim Reip. Romanæ. eritque locus integer, nec opus addere, *cum conſanguineis*, ut

Lipſius

Quin adhuc memorari exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod [1] *Veneti & Insubres curiam irruperint,* [2] *nisi cœtus alienigenarum* [3] *velut captivitas inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium?* [4] *aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces exercitus nostros* [5] *ferro vique ciderint; divum*

Lipsius autumat'. Sic alibi Tacitus lib.14. *Igitur Fabianus tabulam iis, quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat.* Histor. 1. *Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque.* De morib. Germ. *omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt.* Sed fortasse melior interpretatio: *Indigenas*, scilicet Italiæ, Romanis *consanguineis* suis olim suffecisse. *Pichena.* Accipio interpretationem Pichenæ: sed ei obstat τὸ *populis. Populum Romanum*, non *Populos Romanos* novimus. Ergo aut inducenda vox ea, ut sit: *suffecisse olim indigenas consanguineis*: aut *populos* faciendum, ut sit, *suffecisse olim indigenas consanguineis populos*, aut denique scribendum: *suffecisse olim indigenas consanguineo populo.* nempe Italicos populo Romano, qui Etruscos, Latinos, Sabinos &c. miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, ut ait Florus lib.3.18. Et hoc præfero. *Gronovius.*

1 *Veneti & Insubres.*] Qui populi Transpadani. Ex his colligas, Cavaros, de quibus Strabo, pleno civium jure non fuisse. Eos enim potius hìc nominassent. *Lipsius.*

2 *Nisi cœtus alienigenarum.*]Quod sane haut diu post evenit. adeo ut Augustinus vere scripserit, *Numquid non multi Senatores in aliis terris, qui Romam ne facie quidem norunt?* lib.v. De civit. cap.xvi. *Idem.*

3 *Velut captivitas inferatur.*] V. c. habet *inferatur.* Ursinus.

4 *Aut si quis pauper.*] Negandi vim habet. quasi dicat: an aliquis etiam pauper è Latio Senator fiet? non fiet. posset etiam, *aut ecquis.* Lipsius.

Aut si quis pauper è Latio senator foret.] Forte repetitum intelligitur: Quem ultra honorem pauperibus è Latio, qui Senatores nunc evadere possunt? Vel potius ait; Si quis pauper è Latio Senator, nulla ei reliqua spes, honorum ac magistratuum adipiscendorum, si omnes divitibus provincialibus occupabuntur. *Pichena.* Si quid mutandum, lege, *residuis nobilium, aut si quis pauper è Latio senator, fore?* Acidalius.

5 *Ferro vique ceciderint.*] Ita in meis libris, & recte. Vulgo, *Ferro ignique.* Simile mendum scio esse in Suetonii Claudio, cap.xxi. *Diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem è sua sede prosiluit.* Lege, *vi ferroque.* Lipsius.

Ferro ignique ceciderint.] Rejicio *vique*, injuriamque à nostro & à Suetonio defendo Claud. 21. *diu cunctatus an omnes igni ferroque absumeret.* ubi etiam *vi* supponunt. an ubique eadem menda? Liv. lib. 1. Dec. 1. *vosque dii testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe ferro igni persecutum.* Curtius: *admiratus Ephestion magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumque peterent.* Virgil. lib.4. Æn.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.

Sall-

vum Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia hæc. [1] *quid si memoria eorum inoriretur,* [2] *qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem prostratis.* [3] *fruerentur sane vocabulo civitatis:*

Salinerius. Optime Lipsius *vique* invexit è mss. quos item firmat manuscript. Covarruvianus. antea erat, *ferro igniq;.* quod hic locum non habet; at habet tamen in Suetonii Claud. 21. Cum enim naumachiarii isti in navibus agerent; æque eis nocere poterat ignis quam ferrum. itaque nihil ibi mutandum. *Gruterus.* Cum à Flor. codice Lipsii lectio confirmetur, probam censeo; vocem autem, *ignique*, adulterinam. Neque solicitus sum de Suetonii verbis in Claud. c. 21. si præsertim libri veteres annuunt, ut dicitur. Libentius legerem, *igni ferroque*, quam, *vi ferroque*. Nam recte quidem à Suetonio dicitur, *igni absumere*. similiter in locis Livii, ac Curtii à Salinerio relatis, *ferro ignique persequi*, & *per ignes ferrumque petere;* at non proprie ab auctore nostro dictum videretur, *igni cadere*. Pichena.

1 *Quid si memoria eorum inoriretur.*] Abstinui semper à correctionibus, at ubi res necessario monet, nihilo magis soleo manus continere: præsertim quando castigatio una litterula mihi stat. locus iste rejecta *s* littera est inter incorruptos. *quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio, & ara Romana manibus eorundem prostrati.* Tò *Capitolio prostrati* vice *strati pro Capitolio.* sicut jam diximus, lib. 6. ibi, *Vt verum Latinium Latiarem.* Et sicut illa Cæsaris lib. 2. Gallic. *prædam militibus donat, exercitum Ligerim traducit.* illa Catulli: *perambulabit omnium cubilia.* At quinam isti, qui pro Capitolio cæsi stratique sunt? seniores patrum plebisque, à Gallis sæviter discerpti: qui cum recipere se in Capitolium possent, mortem parvi fecere, ut inventus in eo facilius obsidionem toleraret, seque & sacram illam sedem ab injuria prohiberet. Liv. lib. 5. 39. *Si arx Capitoliumque sedes deorum*, &c. Quod autem ad eam stragem respectum sit, liquet ex verbis Claudii ad ejusmodi respondentis: *capti à Gallis sumus.* Oblita mihi fuerant hæc Thucydidis lib. 2. διαδραμὼν δὲ τὸ τῶν Ἀθηναίων στρατόπεδον i. *percurrens Atheniensium exercitum;* ubi Scholiastes, ἀντὶ τοῦ διὰ μέσου αὐτῶν δραμών. *pro per medium illorum currens.* Salinerius.

2 *Qui Capitolio & ara Romana.*] Locus fractus corruptusque, uti oratiuncula hæc tota. Nec illa Attius Navius pater augurum restituerit, sine libris: nedum ut Beatus nobis persuadeat germanam lectionem esse, *qui Capitolio & ara Romana? manibus eorumdem parceretis?* Est enim, *inquit*, Aposiopesis: subaudiendumque, potiti sunt. qua figura medius fidius vellem ipse usus esset. Mei libri, *memoria eorum memoretur qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem per se satis.* Lipsius.

3 *Fruerentur satis.*] Vbi quæsitum fuit ab iis, qui civitatem communicari vellent, an foret, ut manes vererentur eorum, qui in urbe diripienda, ferro ignibusque vastanda, & oppugnando Capitolio intercidissent; instabant adhuc, si factitiorum civium animos tolleret majorum recordatio, denuo scilicet urbe potiti, *Fruerentur sane vocabulo civitatis* immo & re ipsa civitate. Hic tantum referam Florentini verba pariter corrupta *quid si memoria eorum moreretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem per se satis.* Pichena. Hic quoque locus fractus & corruptus: nec quêm persanare hominis est, sine libris. Duo tamen in eo ipso notarim. Legendum potius videri *inretur*, pro *inoriretur*: &c

civitatis: insignia patrum, decora magistratuum, ne vulgarent. His atque talibus haud permotus princeps, [1] & statim contra disseruit, & vocato senatu [2] ita exorsus est: *Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis Remp. capessam, transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Iulios Albâ, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo; & ne vetera scrutemur, Etruriâ Lucaniaque, [3] & omni Italiâ, in senatum accitos. [4] Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo*

& pro *ara*, *arce*. Quamquam de Ara maxima possis capere: tamen verisimilius est de arce. Nam sic sæpe apud alios auctores *Capitolium* & *arcem Romanam* jungi deprehendes: nusquam *Capitolium* & *aram*. Acidalius. Emenda: *Quid si memoria eorum innovaretur, qui in Capitolio & Arce Romana a majoribus eorundem prostrati?* Vel *innovetur*. Significat multos etiam in oppugnatione Capitolii atque Arcis, qui ex urbe eo confugissent, diuturno obsidio à Gallis trucidatos. Iulius Rycquius. Ego mihi hunc locum bene persanasse videor sic: *Quid si memoria eorum [illegible]? qui Capitolio & ara Romana, manibus eorundem prostrati, fruerentur?* Nam vocabulum *civitatis*, *insignia patrum*, *decora magistratuum ne vulgarent.* Per *aram Romanam* intelligit Tacitus Maximam; quam sic & Capitolium non fuisse prostratam satis constat. Ger. Vossius G. F. Tentabam *Recensio hæc: quid si memoria eorum [illegible], qui Capitolium & arcem Romanam, manibus eorundem prostratis?* Intelligo, obsederint ædificiis urbis afflictis incensisque, illi, quæ recensuerat, ferro vique [illegible] legiones, D. Iulium apud Alesiam obsessum, recentia & memoriæ nondum exoleta. At quanto graviore invidia premi posse Gallicum nomen, quanto minus di-

gnos curia Romana visum iri, si mentio etiam fiat illorum, qui mœnibus incensis ac prostratis circa montem Tarpejum & arcem per sex menses minacissimi pependerint. Gronovius.

[1] *Et statim contra disseruit.*] Ita Florentinus & melius, quam, *etiam statim*, ut vulgo. Pichena.

[2] *Ita exorsus est.*] Quæ oratio Principis memoriæ caussa in Lugduno habita, celeberrima urbe Galliarum, & in æs incisa. Tabula manet illic etiam nunc, & dignum lectu exemplar ejus, quod exscriptorum fidei proposui in Excursu A. eo magis, quod multa in eo ad Taciti lucem. Lipsius.

[3] *Omni Italia in senatum accitos.*] Hinc apparet, Italiam non protendi usque ad Alpes, quando aut de jurisdictione, aut de privilegiis agitur: quamobrem Tranquillus: *C. Iulio Crassum Pompejumque in urbem provincia sua Lucam extractos compulit*, &c. idem, *Consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciæ ejus finis erat.* Constat autem Iulium Cæsarem præfuisse utrique Galliæ, de quo scripsit late in Commentariis civilibus. Ferretus.

[4] *Postremo ipsam.*] Romam intellige, & civitatem. Ferretus. Non Italiam intelligo, sed ipsam civitatem Romanam. Pichena.

modo singuli viritim, [1] *sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie* [2] *deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est.* [3] *Non pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros è Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* [4] *Advenæ in nos regnaverunt.* [5] *Libertinorum filiis magistratus mandari,* [6] *non, ut plerique falluntur, repens, sed priori*

1 *Sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent.*] Florentin. absque copula, *sed terræ gentes.* fortasse non improbandum. *Pichena.*

2 *Deductarum per orbem.*] In colonias nempe deductarum. Iisque missi è provincialibus ferè semper aliqui, eodem jure. *Lipsius.*

3 *Non pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros, &c.*] Suspecta est mihi vox *Viros* cum Mureto: qui & ipse latere sub ea nomen familiæ alicujus censuit, sed corruptum. *Acidalius.*

4 *Advenæ in nos regnaverunt.*] Noti sunt ex historiis T. Tatius & Numa Pompilius ex Sabinis, & Tarquinius Priscus ex Tarquiniis oriundi peregrinique Romanorum reges. *Vertranius.*

5 *Libertinorum filiis.*] Hoc illud est quod Suetonius notat in Claudio: *Appium Cæcum Censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Et notat vere. Nam libertorum filii adeo à curia remoti temporibus priscis, ut nec in militiam sint admissi. & bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana LXXIII. *Lipsius.*

Libertinorum filios.] Verum ne dixerit ipse Claudius, an ii, quos ipse reprehendit, ex iis verbis docet Suetonius in eodem: *Latum clavum, quamvis initio affirmasset, non lecturum senatorem, nisi civis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens; etiam Appium Cæcum Censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii Claudii, & deinceps aliquamdiu, libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Sic accipe de eodem Appio scriptum apud Livium lib. 9. extremo. *Vertranius.*

6 *Non, ut plerique falluntur, recens.*] Non hercle antiquius, quam à Cæsare. Primus ille libertorum filios allegit in Senatum, & magistratu ornavit. Dio XLIII. ἐς παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μηδ᾽ εἴ τις στρατιώτης, μηδ᾽

εἴ τις

priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus. scilicet Volsci & Æqui, numquam adversam nobis aciem struxere! Capti à Gallis sumus. sed & Tuscis obsides dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum [1] *breviore spatio quam adversus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant.* [2] *Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios; Latini post plebejos; ceterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* [3] Orationem principis secuto patrum consulto, primi Ædui senatorum in urbe jus adepti sunt. datum id fœderi antiquo, 25

εἴτε ἀπελευθέρου παῖς ἦν, ἐσέγραψεν: id est, *Multos in Senatum allegit, nihil dijudicans utrum quis miles esset, utrumve filius liberti.* Lipsius.

Non, ut plerique falluntur, repens.] Potior mihi vox, *repens*, quæ habetur in Flor. quam, *recens*, ut in vulgatis. *Pichena.*

1 *Breviore spatio.*] Ita, si Galliam Comatam spectas, de qua hic agitur: nam decimo anno à Cæsare perdomita est. Aliter in aliis, quod historiæ dicent. *Lipsius.*

2 *Omnia P. C. quæ nunc.*] Pulchram & acutam Sententiam reperio à Synesio Cyrenensi Episcopo, haud disparibus sane verbis, expressam in epist. LVII. πολλὰ τῶν ὄντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο: οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γινομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε. ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. Verto: *Multa rerum utilium tempus invenit, aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula quæ facta sunt initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini.* Simile, sed breviter, Tertullianus advers. Marc. 1. cap. 12. *Omnis res anterior posteriori normam præministravit.* Lipsius.

3 *Orationem principis.*] Orationis & SC. exemplar, memoriam actorum servaturum, in Galliam Comatam missum est, Lugdunique, provinciarum ornamento, ejus Galliæ metropoli, ænea tabula ex veteri more ad perpetuitatem incisum, superioribus annis è ruderibus erutum, in domo reipubl. Lugdunensis, ut olim quoque, publice nunc habetur. At longior fuit tabula, cujus exordium consumpsit vetustas: sed quæ pagina duplici pro latitudine tabulæ sculpta verba sunt, ita ordine exscripsimus. (Omisimus hic, quia erit in Excursibus Lipsianis.) Hæc quæ dixit Claudius Cæsar, in quo, ut noster Cornelius ait, *elegantiam non requireres, quoties meditato dissereret*, Lugduni aspiciuntur in ære publicandæ orationi fixo: & plumbo circum ornata tabula suggerit indicium, alia consimili tabula incisum fuisse SC. quod factum, post recitatam principis orationem, hoc loco Tacitus scribit. Sane pro eo, quod Æduis tributum idem ait, verendum, ne Augustodunum,

tiquo, & quia [1] soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum ascivit Cæsar [2] vetustissimum quemque è senatu,

num, quod tum Eduorum caput erat, similis in ære sculpta oratio cum SC.° uti Lugdunum, missa fuerit. *Vertranius.*

2 *Soli Gallorum fraternitatis nomen.*] In Panegyrico Flaviensium nomine apud Constantinum dicto: *Quanam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis se postulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes & barbaras Galliæ gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Rom. appellati sunt; & cum à ceteris Rhodano ad Rhenum usque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli consanguinitatis nomine gloriati sunt.* Et postea: *Imputavere se originē fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Ædui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici caritate fratres populi Rom. crediti sunt.* Bene ait, crediti. Neque enim aliunde, ut credo, fratres, quam ex sermone communi Gallorum Germanorumque, quo fideles socii, fratres amicique dicuntur. non quia ab Iliaco sanguine, ut suggerunt quidam. Sed quod Tacitus dicit solos Æduos id nomen usurpasse: repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Arvernis:

> *Et docilis rector monstrati Belga covini.*
> *Arvernique ausi Latio se fingere fratres*
> *Sanguine ab Iliaco populi.*

Et lapis antiquus, qui Batavis. GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP. quæ inscriptio eruta armamentario Britannico, ad ostium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito, libro v. ἡ Γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι· ἓν ἐστιν τὸ πρὸς Ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαμένουσαν. Lipsius.

Soli Gallorum fraternitatis nomen cum Po. Ro. usurpant.] Asconius Pedianus notat quosdam *fœderatos*, vel *socios*: quosdam *liberos*: nonnullos *stipendiarios*: alios *fratres* populi Ro. fuisse nuncupatos. Asconium videat studiosus lector. Ideo hoc loco ait Tacitus Heduos *fratres Po. Ro.* dictos esse. atque Cicero in epistolis ad Trebatium eos *fratres* vocat. *Lupanus.*

3 *Vetustissimum quemque è senatu.*] Aliud Patricii, aliud Senatores. Senatores multi e plebe; ut septuennibus pueris notum. Claudius igitur, ne exstingui, & intermori patriciorum familias pateretur, antiquissimum quemque è plebeis Senatoribus retulit in patres. Dico antiquissimum; sive ætatis ratione, seu potius temporis, quo in Senatu fuit. Hæc clara Taciti mens. At vir juris & antiquitatis consultus, quasi in Cimmerios delatus esset, ita hic cæcutit. Vertit se in omnes formas, & tandem definit scribendum esse: *vetustissimum quemque è senatum.* Sapis lector, & non rides? *Lipsius.*

Vetustissimum quemque è senatu.] Patricios, nobiles, Senatorum progeniem, ex illustribus familiis natos, opibusque pollentes, seminarium Senatus fuisse, nemo nescit. At vero in numerum patriciorum asciri *vetustissimum quemque è Senatu*, quid sit Cornelio, in difficili est. Argutulus Claudium dicet in numerum patritiorum Senatores retulisse: siquidem patricii, jure civili, sunt, quos princeps sibi in patres adlegit. Sed *ordo Patriciatus* non fuit in veteris imperii statu, neque pro patre principis accipitur *Patricii* nomen,

senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas [1] Romulus *majorum*, & L. Brutus *minorum gentium* appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Cæsar lege Cassia, & princeps [2] Augustus

men, nisi in Cassiodori, Sidonii Apollinaris, & similium, vel in Græc. Cæsarum scriptis. Ad rem: paucis jam superstitibus ex familiis Patrũ, quos Romulus *majorum gentium* dixerat, & ex familiis *Conscriptorum*, quos *minorum gentium* dictos, Tarquinius & Brutus in Senatum adlegerant, Claudius Cæsar voluit Senatum è Patriciis ætatis legitimæ, justique Census explere. An igitur princeps Senatorem è Senatu in numerum Patriciorum adsciverit, ut ex eodem Senatorum paucitati mederetur? Plus quam ridiculum sit hoc dicere. Quare lectionem receptam muto, ut ita legas, *In numerum Patriciorum ascivit Cæsar vetustissimum quemque è senatum, aut quibus clari parentes fuerant*: cujusmodi possit videre L. Otho, quem allectum inter Patricios Claudius ipse collaudavit. Suetonius Othonis initio. Consimili dicendi forma paulo ante usus hic auctor est, ibi, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus*: id est, qui sibi ipsi debeat initium nobilitatis suæ, licet ei virtute nobilitateve majores nulli præluxerint. *Vetustissimum* autem intelligo ascitum, qui tamen esset intra leges, quæ majorem annis LX. otio reddunt, & Senatorem non citant, ut Seneca ad Paulinum, & Plinius ad Pomponium Bassum scripsere. *Vertranius*.

1 *Romulus majorum.*] Tacitus sensisse videtur omnes patricios qui à regibus lecti (plures enim reges post Romulum legerunt) Majores fuisse: qui à Bruto, Minores. Livius tamen & alii, contra. cujus rei confusam veritatem vide apud Onufrium in Fastis, quem non exscribo. Sed Tacito, ut opinor, auctores sui. Lud. Vives tamen, patrum ævo doctrina celebri, verbis aliquot insertis hic legebat: *Romulus majorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellaverant*. cujus epistolam ea super re publicavit amicus meus dum vixit G. Canterus in Novis suis. At mihi nondum animus adsentiendi: nec tibi quidem, si cum judicio excusseris, quæ Onufrius per satyram & confuse, ut solet, collegit. *Lipsius*.

Quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant.] Constat ex T. Livio Romulum centum Senatores creasse, qui postea *Majorum gentium* sunt appellati, cum Tarquinius Priscus centum alios Senatui adscripsisset, qui *Minorum gentium* dicebantur. T. Livius de Tarquinio Superbo loquens, *His muliebribus instinctus furiis Tarquinius, circumire, & prehensare minorum maxime gentium Patres*. Lupanus.

2 *Augustus lege Sania.*] Ille idem Vives scribit, *Servia*. Ius & mos Belgæ, dissentiendi ab Ibero. *Sania* enim vera lectio. Colligo ex Dione LII. qui hunc patriciorum dilectum confert in annum urbis DCCXXV. τὸ τῶν εὐπατριδῶν γένος, inquit, συνεπλήρωσε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι. id est; *Patriciorum numerum implevit; Senatu scilicet id ei jubente*. Ex quo vides *SC.* aliquod fuisse ejus rei, sive legem. Legibus nomina à consulibus: & consul suffectus prioris anni, L. SÆNIVS. in monumentis. Vertranium ergo, qui *Sentiam* reposuit, non audiemus. *Lipsius*.

Lege Senia.] Malim *Sentia*, à Consule Sentio, quamvis neque ullum de ea certum profero testimonium, ac

ſtus lege Sænia ſublegere. [1] Lætaque hæc in R.P. munia, [2] multo gaudio Cenſoris inibantur. Famoſos probris quonam modo ſenatu depelleret anxius, [3] mitem & recens repertam, quam [4] ex ſeveritate priſca rationem adhibuit; monendo, *ſecum quiſque de ſe conſultaret, peteretque* [5] *jus exeundi ordinis. facilem ejus rei veniam. & motos ſenatu, & excuſatos ſimul propoſiturum:* [6] *ut judicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipſanius conſul rettulit, [7] *patrem ſenatus appellandum eſſe Claudium. quippe promiſcuum* patris patriæ *cognomentum: nova in Remp. merita, non uſitatis vocabulis honoranda.* Sed ipſe cohibuit conſulem ut nimium

dſeniam, nemo, quod ſciam, dixit; nemo legit alibi. *Vertranius.*

1 *Lætaque in R. P. munia.*] Hoc eſt *in Remp.* ſicut alibi *formidoloſum in vulgus* &c. *Freinshemius.*

2 *Multo gaudio Cæſaris inibantur.*] *Cenſoris* habet manifeſte volumen Budenſe. Intelligitur autem Claudius Cæſar. De quo narrationem iſtam auſpicans Tacitus ſupra dixit: *At Claudius matrimonii ſui ignarus, & munia cenſoria uſurpans.* Et lib. 12. *Quod porro honeſtius Cenſoriæ mentis levamen, quam aſſumere conjugem proſperis dubiiſque ſociam?* Loquitur de Claudio Agrippinam ducturo. *Rhenanus.* Claudium per jocum *Cenſorem* appellat. dixit enim ſupra, *munia cenſoria uſurpans*, id eſt, quæ ad ſe non pertinerent. *Pichena.* Vix me teneo quin adſeverem concinniorem fore auctoris ſententiam, ſi reponamus *multo gaudio Cenſoris*; ſive fuit *Cæſaris.* Gruterus.

3 *Mitem & recens repertam.*] Repertam ab Auguſto. Habes in Dione libro LII. in extremo. *Lipſius.*

Mitem & recens repertam, quam ex ſeveritate, &c.] Peſſime depravatus fuerat hic locus ab iis, qui pro, *quam*, ſubſtituerunt *quandam*. Merito ergo ſagaciſſimus Lipſius odoratus erat, negationem deeſſe. cui conſonans eſt lectio, quam ex Flor. codice repoſui. Subintelligitur enim, *potius*, Corneliano more. *Pichena.* Lipſius ad ſententiam inſerit, *haud ex ſeveritate priſca.* Sed hallucinatur certe. Vſum hunc præpoſitionis *Ex* aſtruo exemplo Symmachi lib. 9. ep. 92. ubi plura dicemus. Verba Symmachi ſic habent: *Inſtar beneficii erit, ſi mihi contingat de te ex voluptate ſecuritas.* Acidalius.

4 *Ex ſeveritate priſca.*] Alucinor, aut ſcribendum voce addita: *Haud ex ſeveritate.* Sententiam eam eſſe, id mihi certum. Hæc ita ſcripſeram: ſed ecce Pichena ex Florentino codice vere emendat: *repertam, quam ex*: ſententia illa mea, id eſt (Corneliana phraſi) *potius quam.* Lipſius.

5 *Ius exeundi ordinis.*] Solos Ciliciæ abite nebulones. Enimvero Latinitas ſcribi vult, *ordine.* aut potius, *exuendi ordinis.* Ita lib. III. *Piſo exuta dignitate in decem annos relegatur.* Idem.

6 *Vt judicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium.*] Faernus legebat: *Vt judicium cenſorium*, &c. *Vrſinus.*

7 *Patrem Senatus.*] Quod imitari, ſibi

nimium assentantem. [1] condiditque lustrum, [2] quo censa sunt civium LXIX centena, & XLIV millia. Isque illi [3] finis inscitiæ erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas. Jam Messallina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi dissimulationem* [4] etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. [5] *Quippe* non

26

sibi sumpserunt Balbinus & Pupienus Augusti. In Nummis: IMP. CÆS. PVPIEN. MAXIMVS. AVG. Tum parte versa: PATRES SENATVS. *Lipsius*.

1 *Condiditque lustrum.*] Id est, *Censu perfecto, edixit, ut omnes cives Romani, equites, peditesque in suis quisque centuriis, in campo Martio prima luce adessent: ibi exercitum instructum omnem suovetaurilibus lustravit. Idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est.* Liv. lib. I. Hujus autem censionis à Claudio editæ, sed hominum ampliore numero, testis est vetus memoria inscripta Romæ his literis. TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXXVII. MIL. X. *Vertranius*.

2 *Quo censa sunt civium* LXIX. *centena, & CXLIIII. millia, &c.*] Ant. Augustinus legebat: *Quo censa sunt civium sexagies novies centena millia, & centum quadraginta quatuor*. Visimus. Aliter se habent hi numeri in Flor. LVIIII. LXXXIIII. LXXII. *Isque illi finis, &c.* Pichena.

LXIX. *centena, & LXIIII. millia.*] Convenit cum Cassiodori ratione sexaginta novem centena millia exprimentis. cum libris haud plane convenit. è quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur *quinquaginta octo centena & octoginta-quatuor millia &* LXXII. Nec miremur de granditate numeri: cum jam tunc sub Augusto (nondum tot populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centena millia*. Lapidis inscriptio quam obtrudunt, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES-DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII. parum vera aut fida mihi est. & tamen cum de his saltem qui arma ferrent agat, nihil nobis obstat. *Lipsius*.

3 *Finis inscitiæ erga domum suam fuit.*] Nescio an melius, *circa*. Acidalius.

4 *Etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium, &c.*] Hicne ut Tacitus *sive* illud scripserit? Non solet ita, ut *an* subsequatur. nec id adeo quisquam probatorum. Delendum aut mutandum, *etiam Silius ipse, fatali vecordia, an, &c.* Acidalius.

5 *Quippe non eo ventum, ut senecta principis opperiretur.*] Sic restitui ex Floren. verbum. Vulgo, *operiretur*, ambiguæ significationis. Pichena. Venetus, *senectam principis opperirentur*, melius omnino quam alii *senecta principis opperiretur*. Freinshemius.

non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. [1] *insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se cælibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita ira properum.* Seguiter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; [2] sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, [3] ob magnitudinem infamiæ, [4] cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum [5] sacrificii

1 *Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis.*] Lego, *flagitii manifestis.* quæ dictio elegantissima & Tacito frequentissima. *Acidalius.*

2 *Sed ne Silius summa adeptus,*] Scripsimus quod in volumine Budensi habebatur, *summam adeptus.* Intelligitque summam rerum. Sic lib. seq. *summamque R. P. agi obtestans.* Rhenanus. Vulgo legitur, *summa adeptus,* in quibusdam tamen codicibus scripturam comperi, *summam adeptus:* cæterum priorem lectionem magis probo. *Ferrettus.*

3 *Ob magnitudinem infamiæ.*] Elegantissima gnome. cujus acumen non cepit Ferretus. Explicat unus Seneca epist. CXXIII. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.* ubi tamen male, & præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama est,* legi voluit. Ita autem est. hominibus perditis & ad flagitia projectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Maximum, de Polemone, lib. VI. cap. De mutatione morum: *Perdita luxuria Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum sed ipsa infamia gaudens.* Vbi addo voculam è libro veteri, *neque illecebris ejus tantum:* sententia omnino volente. *Lipsius.*

4 *Cujus apud prodigos.*] Quam *Infamiam* qui prodigunt & profundunt, nihil habent præterea voluptatis: nam, ut scribit Seneca, *Improbarum voluptatum post ipsas pœnitentia est:* vel quibus infames esse contigit, nihil superest præter voluptatem. *Ferettus.*

5 *Sacrificii gratia Hostiam.*] Imo rei frumentariæ gratia, ait Dio: pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo à Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita lego apud Ammianum lib. XIX. in summa inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ, *apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id factum perpetuum fuit, & suspicor à Claudio institutum, qui portum illum celebrem & tutum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur sollenni quadam lætitia, mense Majo: ideoque post seculo Majuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς· πανήγυρις ἤγετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάιον μῆνα. τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην, Ὀστίαν. οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλον-

crificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente, [1] nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, [2] adhibitis qui obsignarent, [2] velut 27

βάλλοντες. Iulianus Cæsar in Antiochico: ὑμῶν δὲ ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὑπὲρ δὲ ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. Nec aliud intellexit Æthicus in Cosmographia: *Tiberis insulam facit inter portam urbis & Ostiam civitatem, ubi populus Rom. cum urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum caussa egreditur, sollennitate jucunda.* Vbi vides Castorum sollenne, & Majumam, idem esse. Hanc originem Majumæ nec inscitam, nec alienam à vero puto. *Lipsius.*

1 *Nedum consulem designatum.*] Ob beneficium à principe Silio collatum, designato consulatu fabulosius visum iri Cornelius significat Silium cum principis uxore in matrimonium convenisse. Sed Dio lib. LX. de Messalina inquit, *C. Silio nupsit, magnoque sumptu nuptias paravit, regiamque ei donavit, preciosissimis quibusque Claudii rebus in eam congestis, denique consulem eum designavit.* Cujus loci faciet auctoritas, ut ingeniosus malit *nondum consulem des.* scilicet, Silium, cum maritus fieret & certe dulcis eo solo verbo fieret oratio, quæ *nedum* retinenti scabra rudisque videtur. Sed tuenda Taciti persona est, tenendaque lectio vetus, quo sui semper scriptor similis sit: qui hujus Annalis initio de C. Silio consule designato, & infra statim de proximo ejus consulatu meminit. Vertranius. Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, sed personæ ejus eminentiam respicit, in qua nihil esse poterat obscurum: adeoque magis mirum & minus credibile fit hujus loci hominem ad tantum vecordiæ fuisse progressurum. Cæterum quod oratio scabra & rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, si memineris Taciti verba sic esse accipienda, ut ante τὸ *nedum cons. des.* intelligamus τὸ *quemquam*: quasi esset: *tantum ullis mortalium securitatis inesse; & in civitate omnium gnara & nihil reticente* quemquam, *nedum consulem designatum, cum uxore principis,* &c. *convenisse.* His duabus voculis, quas studio brevitatis auctor noster fecit lucri, per intellectum appositis, nihil hac parte restat difficultatis. *Gronovius.*

2 *Adhibitis qui obsignarent, velut suscip. liberorum.*] Veterum nuptiis testatio interposita est, quod *liberorum quærendorum causa convenirent*: cujus prætextu Sejanus codicillis ad Tiberium supra Annali 4. tegit cupidinem. Et eiusdem testationis quædam vestigia remanent in Institutionibus Vlpiani, titulo De Latinis. Eam vero interponi apud acta magistratus existimavi in eo, de jure liberorum: quod crederem adhuc, nisi Taciti locus hic esset, qui docet adhibitos signatores, qui obsignarent animo suscipiendorum liberorum in matrimonium conveniri. Hinc igitur mecum addiscet studiosus, testationem coram signatoribus factam, & insertam instrumentis dotalibus, sive tabulis dotis: quas antequam uxor in domum viri deduceretur, vel ipsi auspices, ut ait Tranquillus, vel signatores obsignabant,

[1] velut suscipiendorum liberorum caussa, convenisse: atque illam [2] audisse auspicum verba, [3] subisse, sacrificasse apud deos, [4] discubitum inter convivas, oscula, com-

gnabant, qui in domum mulieris cum auspice convenerant. Eo illud Iuvenal. Sat. 10. *veniet cum signatoribus auspex.* Quintus item Cervidius Digestorum libris *signatorum* meminit, qui sacculum cum pecuniis testato depositum, & dotis tabulas consignarent. 8. D. de lege commissoria, & 66. D. de donationibus inter virum & uxorem. De tabellis Messalinæ & Silii, Suetonius ita scribit: *illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipse Claudius consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Vertranius.

1 *Suscipiendorum liberorum caussa.*] Ea formula in nuptiis legitimis sollennis, ad conjugii*verum finem. *Nec enim ob aliud*, ait Augustinus, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* unde & matrimonium ominis caussâ dictum. Ideo Græci definiunt, *γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ.* Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CCXLIII.) *ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ' ἀρότῳ παίδων ἐλέγετο γίνεσθαι*: *Legitima conjunctio, ad seminandos liberos dicebatur fieri.* Menander etiam pulchre, apud Clementem:

Παίδων ἐπ' ἀρότῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοι
Τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

Et Augustus senile quoddam conjugium injustum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum caussa initum*, ait Valerius lib. VII. cap. VII. In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. lib. XIV. De civitat. *Quid concubitus conjugalis, qui secundum matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum fit caussa liberorum?* Adde & Sueton. Iul. cap. LI. *Lipsius.*

2 *Audisse auspicum verba subisse.*] De auspicibus in nuptiis fit etiam mentio lib. 15. Ad hunc morem, in gratiam juniorum, subjiciam verba Ciceronis de Divinat. lib. 1. *Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem, gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent.* Idem tradit Valer. Max. lib. 2. c. 1. de nuptiis. Addam etiam hoc, Auspices deinde alio vocabulo à Græcis ducto, *paranymphos*, appellatos, qui ex parte viri nuptiis intererant; ut *pronubas*, quæ ex parte uxoris. Pichena. *Subisse verba* videtur dici, cui alius *verba præivit.* Vide Observat. 2, 4 *Gronovius.*

3 *Subisse, sacrificasse.*] Verbum *subisse*, corruptum judico. Fortean, *nupsisse*, id est, sollenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Scripsi & sensi ita olim. at nunc delibro etiam atque etiam, & ambigo an subeundi verbum non hic germanum & inter legitima nuptiarum. Quinctilianus suspicionem facit in sermone Declamationis CCXLVII. *Dicit pars diversa. non fuisti uxor. non subsisti cum illo.* Legerim, *non subiisti.* Et subitionem hanc intellegam, sive cum deducta subiret mariti domum: sive de jugo. modo is ritus tamen satis certus. *Lipsius.*

4 *Discubitum inter convivas.*] Et quidem forma nuptiali: quæ volebat ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Iuvenalis:

—— *ingens*
Cæna, sed & gremio jacuit nova nupta mariti.

quasi

complexus, [1] noctem denique actam licentia conjugali. [2] Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus [3] tradam. Igitur domus 28 principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, [4] *Dum histrio cubiculum principis*

quasi ecce id inter sollennia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches: *Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.* Ideò rectè in Catullo,

Adspice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec rectè magnus ille censor, quem unum æmulor miororque, *Adspice imus*, emendavit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? imò Summus, vel Appuleio teste. Intus accubare, ut intus canere Interior autem maritus, respectu sponsæ ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim, *unctus*: qui mos Romanis in omni convivio sollenni. *Lipsius.*

1 *Noctem denique actam licentia conjugali.*] Videndum an illud, *denique*, mutandum sit in, *diemque*. Vrsinus. Apage Murete, *noctem diemque*. Acidalius.

2 *Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.*] Quis hic sensus? quæ seniores audierunt scripseruntque? an quæ scripta ab aliis, & à senioribus mihi tradita? Illud verba præferunt: hoc Lipsius voluisse videtur ad 2 Annal. in fine. At tum trajicienda erant verba: *verum scripta auditaque à senioribus tradam.* Hæreo. Nisi forte legendum: *verum audita scitaque senioribus.* Vide ad 2 Ann. extremum. Acidalius.

3 *Tradam.*] Magis pro mente, *trado.* jam enim illa incredenda scripsit. *Lipsius.*

4 *Dum industria cubiculum.*] Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. itaque concursum à multis ad coronam, & non unus mihi indicavit scribendum: *Dum histrio cubiculo Principis occultatur, dedecus.* verissimè. intellegit enim Mnesterem illum Pantominum, qui diu in deliciis Messallinæ. Libri scripti non longè abeunt ab hac lectione, *Dum instrue cubiculum Principis exultavero, dedecus.* Possis extrema item scribere, *cubiculo Principis exsultat, verè dedecus.* Idem.

Dum industria cubiculum principis occulit adulteros.] Corruptus locus est nec quicquam hic minus scribendum quam vocabulum *industria.* Exemplar regium hic crucicula notatum erat, & variis lituris rasurisque fœdatum. Videtur tamen antiquior lectio fuisse: *dum inclusum in cubiculum principis exultat*: & postea quidam inseruit *cum* præpositionem & superinscripsit, *adultero*, idque ceu videtur propter *exultandi* verbum. Opinor sinceram esse lectionem, *Dum inclusum, cubiculum principis occultat, dedecus quidem illatum*, sed mox, *propinquoque consulatu*, reposuimus, *ac propinquo cons.* Item cap. 29. *acrioribus consiliis*, pro *acribus.* Rhenanus. Quasi intus & domi, verbo repetito à vetustate. *Industrium* enim antiqui dicebant *indastrium*, quasi quicquid ageret intro strueret & studeret domi autore Sexto. Alioqui otiosa est hic ea dictio, vel potius abundat. *Ferrettus.* MSS. codices notæ melioris corrupte habent: *dum histrio cubiculum principis exultavero, dede-*

dedecus. pro quo veteres editores reposuerunt vulgatum. Libet certe nostro seculo gratulari, in quo neminem puto adeo immodestum, qui in gravissimorum autorum libris emaculandis sic longe aberret, suæque libidini indulgeat. Lipsius non male corrigit. Sed ego, quem puduit vulgatam depravatamque scripturam in Tacito relinquere, emendationem Francisci Medicis existimavi anteferendam; *dum histrio cubiculum principis persultaverit*: nam & mutatio est aliarum levissima, & sensus, ni fallor, ad Taciti mentem maxime accommodatus. Fuit quidem ille vir, prætertita ætate, illustris doctrinæ & ingenii, contulitque etiam ipse MS. Florentinum, atque in margine sui codicis multa adnotavit. Quæ cum mecum Iulianus Medices, ipsius ex filio Raphaële nepos, illique persimilis, humanissime communicaverit, magno mihi usui fuere. Quod minime fuit reticendum. Pichena. Haud necesse arcessere longinquiorem medicinam, si, mutato *cubiculum*, in *cubiculo*, capiamus vocem *industria*, casus primi. Gruterus. Reges Lipsio sunt, qui hunc locum emendarunt sic, &c. Equidem paullo majori licentia opus est in principio. Lego, *Dudum cum histrio*. Extrema mutat etiam aliter Lipsius ex scripta lectione. Sed ejus mutatio non placet. Magis hæc: *Dudum cum histrio cubiculo principis exsultaverat, dedecus quidem illatum* &c. Vel etiam *allatum*. *Dudum cum* plane requiritur, si illud oppositum *nunc* spectas. Acidalius. Lege: *dum histrio cubiculum principis exsultat, viro dedecus illatum quidem, sed excidium procul abfuisse*. *Exultare* proprium, histrionis, ἐξορχεῖσθαι. Inde eleganter *cubiculum principis exultare*, qui totum ejus persultabat & uxorem stuprabat. *Exultare* idem quod desultare vel persultare. Festus: *Redantruare dicitur in Saliorum exsultationibus*. Vbi *exsultationes* sunt ὀρχήσεις vel ὀρχηστικά. Hoc est igitur, quod querebantur domestici principis, quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Messalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Messalinæ etiam histrio cubiculum principis persultaret, viro quidem dedecus illatum, sed absuisse excidium: *Discidium* etiam legi potest. Vt & *hero quidem dedecus illatum*. nam de domo principis erant, qui ista loquebantur. Et hoc verius puto. *Salmasius*. Sed ubi alias apud Tacitum, gravioresque auctores, Principis, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui sic emendant, hoc sit suspectum. Melius fuit, *viro*, minusque sic abitur à vestigiis antiquæ scripturæ: quomodo etiam vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua vestigia illa sequutus proxime, ita lege: *Dum histrio cubiculum Principis exsultat adulterio quidem dedecus illatum, sed excidium procul abfuisse*. Ex prostremis literis ꝑ *exultat*, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *vero* à nobis conjunctis nascitur, *adulterio*. *Exsultat cubiculum principis*, eâ Cornelianâ phrasi, quâ Ann. 1, *Quintilii Vari corpus inclusisse dicebatur*. Sensus autem apertus est. Adulterium nempe distinguitur à matrimonio, superstite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narcissi, quæ pag. proxima exstat, hac de re apud Claudium habitam. *Boxhornius*. Me non offendit vox *hero*: non enim id agitur, quale cognomentum principi detur apud Tacitum & graves auctores, ut Marcus desævit; sed quemadmodum patremfamilias, præsertim principem, in familiari sermone appellaverint servi & liberti: quorum profecto personis hoc vocabulum mirabiliter convenit. nam, ne libertos, excipias, quorum *servilia ingenia* Tacitus agnoscit, eos non dedecet interim loqui more vernarum. Sed tamen, ne quid dissimulem, & *hero* & *viro* & *adulterio* extra corpus oratio-

nis

cipis exsultaverit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim*

nis eminere & supervacua esse mihi videntur. Simplicissimum vero: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum. sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris, quæ vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐξορχουμένων τὰ μυστήρια. ut idem sit τῷ Χρυσορρήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. 1. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: & omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαί τινα sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desaltatur.* Quæ ab histrionibus & mimis in pulpito repræsentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαί τινα est ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus sumsit ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est, infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari. quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium: *debelles me atque deuras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit & in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gronovius.

1 *Sed excidium.*] In Florentino est, *sed & scidium*: è quo Pichena, *dissidium*. Sed profecto plus quam dissidium hîc timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse.] Flor. *sed & scidium.* Vnde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate forma, juventa.*] Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentis.* Lipsius.

Iuvenem nobilem, dignitate forma, vi mentis.] Lectionem Florentini anteposui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa.* Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate forma*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usur-

patus

enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Cal-29 listus jam mihi [1] circa necem Cæsaris narratus, & [2] Ap-

paretur lib. 12. *& dignitate formæ haud degenerem reputantes.* Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserit *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentio*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

1 *Circa necem Cæsaris narratus.*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho lib. XIX. cap. 1. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans,* suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos penes potentia, &, si res verterent, formido,* cognito Messallinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messallinam ab illo perdito amore, idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missâ utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione, uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enimvero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo vilis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis, & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen Caji, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.* Ursinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. Vertranius. Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc C. notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habitum. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia

[1] Appianæ cædis molitor Narcissus, [2] flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; [3] *num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus [1] prio-

in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens, &c.* Freinshemius.

1 *Appianæ cædis molitor.*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est*, menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transscripserim etiam, *arceri, ac statim mori*. Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

Appianæ cædis molitor Narcissus.] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

2 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas.*] Ita Flor. Vulgo, *eo tempore*. Sic alibi Tacitus. Pichena. Muretus, *in tempore*. Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. lib. 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Vbi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. lib. 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi lib. 13. *Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

3 *Num Messallinam secretis.*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hîc jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius.*

Num Messalinam secretis minus.] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent averters exitium à capite Principis. Id videbatur

[1] prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. [2] Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, [3] quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis, & uxore dejecta plus potentiæ
30 ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Silio* exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narcissum* postulat. Is *veniam in præteritum petens*, [4] *quod ei cis*

tur fieri posse, si ab amore Silii eam absterrerent; quod secretis minis tentandum primo censuerant liberti, injecto metu, nisi adulterum relinqueret, dicturos principi: Rursus hoc consilium periculosum visum, ne impotens mulier ultro monitores in exitium vaperet. Ita in tanto consiliorum æstu destitere prorsus ab omni incœpto Pallas & Callistus, exspectaturi, quid fors ferret: Pallas ignavia; Callistus prudentia. Solus Narcissus perstitit in amoliendo periculo, quod imminebat capiti principis; sed usus priore consilio, præveniendi adulteram apud aures principis: alterum consilium aspernatus, minis absterrendæ Messallinæ, ne exinde suspicarentur accusaturum, & occuparet. *Mercerus.*

1 *Prioris quoque regiæ.*] Sub Cajo, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro, lib. LIX. Et eleganter Seneca, epistola quadam: *Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium. estque ille ipse cui Scribonius Largus medicus ejus ævi opus suum inscribit, & appellat C. Iulium Callistum. *Lipsius.*

2 *Perstitit Narcissus, solum id immutans.*] Et particulam expunximus. *Rhenanus.* Addit Flor. *ut solum id immutans.* Venetus, *& solum.* certe de aliquo defectu suspicionem augent: nam quanto magis aciem adhibeo, verba illa, *solum id*, aut corrupta, aut mutila. *Pichena.*

3 *Quarum is corpori.*] Vatic. *corporibus.* Lipsius.

4 *Cis Vettium, cis Plautium.*] Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat, *Cis Vetticis Plautio.* Et vere. Duo enim famosi in hac Messallina & quasi primorum ordinum adulteri, Vettius Valens & Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, & siluisse se dicit. Sed an magis pro hac sententia, *bis Vettium, bis Plautium?* An, *Circa Vettium?* Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vettio, mox noster, & Plinius de Medicis: *Exortus mox est Vettius Valens adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus:

cis Vectium, cu Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria obje-

gus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, praeceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & lib. XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallina ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lipsius.

Cis Vectium Plancium.] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus fœdissimè corruptus est, usque ad ea verba, *An dissidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio Vectii Plancii mentio nulla est apud hunc alibi, aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. Vectii Valentis infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Fruere tur immo iis?* Sin autem, ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent hæc principi, quibus auctæ fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliud nihil possis quam temere addere & divinare. *Ferretus.* Mendis fœdatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus Vectius Plancius. & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Æmylio Ferretto fuit: Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius. neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. lib. 13. & apud Suetonium & Dionem, à Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Vertranius. *Quod ei cis Vectium, cu Plautium dissimulavisset*, emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. Man. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautio.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena. Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC. Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet: *Quod ei cis Vetticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinæ cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinæ ad principem non detulisset. Post quæ exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Messalinæ adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit? Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinæ facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in præsentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vecticis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo *Plautios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Matios posthac & Vedios, & cætera Equitum Romanorum prævalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII. Paulo post

objecturum ait, [1] *ne domum, servitia,* [2] *& ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem,* [3] *rumperetque*

lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ *&* vulgatum. Boxhornius. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim:* sic Plauto *cis paucas tempestates.* Ut libro sequenti: *Vis Agrippinæ citra ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.*] Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sanè, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, servitia, &c. reposceret.] Melius legas *nec domum, servitia, &c. reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris delicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et cæteros fortunæ apparatus.*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Ut supra, *Servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.* lib. 3. *Ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati.* lib. 5. *Et columen partium Abdagesis gazam & paratus regios adjicit.* Item lib. 15. *Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ.* lib. 1. Hist. *Studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat.* lib. 2. Hist. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provincia.* Eodem lib. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales.*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberum quærendorum. Iuvenalis,

Signatæ tabulæ, dictum, Feliciter.

Appulejus, *Quod in villa non in opido tabulæ sint consignatæ quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo ex tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuvenal.

—— tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat, tota vix hac ego nocte redemi.

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφῃρῆσθαι ἀπό τινος, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος. ἀπεκρίθη γυνή, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγονέναι, καὶ δέλτους ἤδη γεγράφθαι γάμους δὲ μὴ γεγενῆσθαι. μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι παρὰ τοῦ ἐπάρχου, Ὁπότε μὴ εἴη σὸς υἱός, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. *Dicente quadam muliere congiarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse, &*

peretque tabulas nuptiales. [1] *an dißidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.* [2] Tum potissimum 31 amicorum vocat, [3] primumque rei frumentariæ [4] præfectum Turranium, post [5] Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. [6] Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret pratorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [7] adulto autum-

& ad se pertinere congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde. Lipsius.

1 *An dißidium, inquit, tuum nosti?*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

2 *Tum potissimum amicorum vocat.*] Imo, *potissimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potissimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem respondere nt in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque*: aut legendum est *potissimos.* Freinshemius.

3 *Primumque rei frumentaria Præf. Turranium.*] Dixi aliquid ad lib. 1. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

4 *Præfectum Turranum.*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

5 *Lusium Getam.*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Luscium.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

6 *Quibus fatentibus.*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt.] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena.

7 *Adulto autumno, simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.*] Adulto Autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRUM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit: etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias*, &c. *Hoc*, inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus per-

autumno, simulacrum vindemiæ [1] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, [2] ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [3] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius

percussus Cæsari, in cujus parte C. VIBIUS RUFUS. & impressa ara cui persona histrionia imposita, item thyrsus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi.* in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in Vindemiarum festo multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea Imperii fuisse, ut Princeps extra urbem, dies aliquot lasciviret & vacaret huic Vindemiali festo. Paullus Diaconus lib. III. De gestis Longobard. cap. VI. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum sollennes Magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kal. Apriles. De queîs Varro lib. V. & Kalendarium Romanum. *Lipsius.*

Adulto autumno.] Hoc est, medio jam autumno. Sic lib. 2. *Sed æstate jam adulta, legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissa.* Annus in quatuor digeritur species. prima cujusque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id est, immatura; secunda, *adulta*; tertia, *præceps.* Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit lib. 20. *Adulta hieme dux antedictus Bononiam venit.* Tacitus rursum lib. I. Hist. Seditionem incipientem, vocat *needum adultam.* Item lib. 3. Hist. dixit *adultam noctem. Donec*, inquit, *adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Rursum lib. 5. Hist. dixit, *Parthis nondum adultis.* pro eo quod est, qui nondum invaluerant. Quo sensu lib. 3. dixit, *prævalida & adulta vitia.* Rhenanus. Alibi, *adulta æstate*, infra legitur. id est, jam provecta æstate. *Ferrettus.*

1 *Per domum celebrat.*] Scripsimus, *celebrabat.* Rhenanus. Gregorius Turonensis lib. 5, 30. *Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX. diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronovius.

2 *VT sacrificantes vel insanientes Bacchæ.*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut insanientes Bacchæ.* Ego probem. *Acidal.*

3 *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos.*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum se ferebat: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* De cothurnis, etiam Virgil.

— *nudataque musto*

Tinge

Sisius hedera vinctus, [1] gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. [2] Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem*: sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor interea, sed [3] undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni* afferrent. [4] Igitur Messallina Lucil-

32.

Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

De thyrso, præter alios Iustinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. id est, *Veluti Bacchæ per speciem habitumque pacis lanceas in thyrsis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit lib. XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυῤῥίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδοὺς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *feminæ pellibus accinctæ assultabant, velut sacrificantes vel insanientes Bacchæ.* Lipsius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput.*] Hoc etiam ex Bacchantium more, caput jacere. Apulejus lib. 8. *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morsibus suos incursantes musculos.* l. 1. §. 9. ff. de ædil. edict. *Quæritur, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem.*] Deprehendimus in codice Budensi scriptum, *fertur*, id accipiendum impersonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Vndique nuncii incedunt.*] Nimis hoc lentum esse videtur pro discriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suspicor auctorem scripsisse *nuncii incidunt*, quæ vox festinationem notat, qualis rebus trepidis oriri solet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falso editiones quædam *incedentem*) *portis exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improviso incidissent.* Iterum 3, 3. *agrestesque pavidi incidentes portis* &c. *Freinsh.*

4 *Lucullianos in hortos.*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manuss. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTUNATI
ÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORUM. LUCILIANORUM

Lipsius.

Igitur Messalina Lucullianos in hortos.] Miror quod in codice Budensi hoc loco reperi, *Fultianos in hortos.* Sed & paulo post, *Lucullianis in hortis*, illic rursum scriptum, *Lucianis.* In libello de regionibus urbis Romæ fit mentio *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fucilianos.* ac plerique alii veteres, *Lucilianos.* Lipsius etiam de lapide quodam

non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. [1] *insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se calibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita ira properum.* Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; [2] sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, [3] ob magnitudinem infamiæ, [4] cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum [5] sacrificii

1 *Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis.*] Lego, *flagitii manifestis.* quæ dictio elegantissima & Tacito frequentissima. *Acidalius.*

2 *Sed ne Silius summa adeptus.*] Scripsimus quod in volumine Budensi habebatur, *summam adeptus.* Intelligitque summam rerum. Sic lib. seq. *summamque R. P. agi obtestans.* Rhenanus. Vulgo legitur, *summa adeptus,* in quibusdam tamen codicibus scripturam comperi, *summam adeptus:* cæterum priorem lectionem magis probo. *Ferrettus.*

3 *Ob magnitudinem infamiæ.*] Elegantissima gnome. cujus acumen non cepit Ferretus. Explicat unus Seneca epist. CXXIII. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.* ubi tamen malè, & præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama est,* legi voluit. Ita autem est. hominibus perditis & ad flagitia projectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Maximum, de Polemone, lib. VI. cap. De mutatione morum: *Perdita luxuria Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum sed ipsa infamia gaudens.* Vbi addo voculam è libro veteri, *neque illecebris ejus tantum:* sententia omnino volente. *Lipsius.*

4 *Cujus apud prodigos.*] Quam *Infamiam* qui prodigunt & profundunt, nihil habent præterea voluptatis: nam, ut scribit Seneca, *Improbarum voluptatum post ipsas pænitentia est:* vel quibus infames esse contigit, nihil superest præter voluptatem. *Ferrettus.*

5 *Sacrificii gratia Hostiam.*] Imo rei frumentariæ gratia, ait Dio: pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo à Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita lego apud Ammianum lib. XIX. in summa inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ, *apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id sacrum perpetuum fuit, & suspicor à Claudio institutum, qui portum illum celebrem & tutum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur sollenni quadam lætitia, mense Majo: ideoque post seculo Majuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς· πανήγυρις ἐγίνετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα. τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἐνεχείρουν ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλον-

crificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum igna- 27 rus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente, [1] nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, [2] adhibitis qui obsignarent, [1] velut

ϛαλῶντες. Iulianus Cæsar in Antiochico: ὑμῶν δ' ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀναλίσκοντες, ὑπὲρ δ' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς οὐδέν. Nec aliud intellexit Æthicus in Cosmographia: *Tiberis insulam facit inter portam urbis & Ostiam civitatem, ubi populus Rom. cum urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum caussa egreditur, sollennitate jucunda.* Vbi vides Castorum sollenne, & Majumam, idem esse. Hanc originem Majumæ nec inscitam, nec alienam à vero puto. *Lipsius.*

1 *Nedum consulem designatum.*] Ob beneficium à principe Silio collatum, designato consulatu fabulosius visum iri Cornelius significat Silium cum principis uxore in matrimonium convenisse. Sed Dio lib. LX. de Messalina inquit, *C. Silio nupsit, magnoque sumptu nuptias paravit, regiamque ei donavit, preciosissimis quibusque Claudii rebus in eam congestis, denique consulem eum designavit.* Cujus loci faciet auctoritas, ut ingeniosus malit *nondum consulem des.* scilicet, Silium, cum maritus fieret & certe dulcis eo solo verbo fieret oratio, quæ *nedum* retinenti scabra rudisque videtur. Sed tuenda Taciti persona est, tenendaque lectio vetus, quo sui semper scriptor similis sit: qui hujus Annalis initio de C. Silio consule designato, & infra statim de proximo ejus consulatu meminit. Vertranius. Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, sed personæ ejus eminentiam respicit, in qua nihil esse poterat obscurum: adeoque magis mirum & minus credibile fit hujus loci hominem ad tantum vecordiæ fuisse progressurum. Cæterum quod oratio scabra & rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, si memineris Taciti verba sic esse accipienda, ut ante *τὸ nedum cons. des.* intelligamus *τὸ & quemquam:* quasi esset: *tantum ullis mortalium securitatis inesse; & in civitate omnium gnara & nihil reticente* quemquam, *nedum consulem designatum, cum uxore principis,* &c. *convenisse.* His duabus voculis, quas studio brevitatis auctor noster fecit lucri, per intellectum appositis, nihil hac parte restat difficultatis. *Gronovius.*

2 *Adhibitis qui obsignarent, velut suscip. liberorum.*] Veterum nuptiis testatio interposita est, quod *liberorum quærendorum causa convenirent:* cujus prætextu Sejanus codicillis ad Tiberium supra Annali 4. tegit cupidinem. Et eiusdem testationis quædam vestigia remanent in Institutionibus Vlpiani, titulo De Latinis. Eam vero interponi apud acta magistratus existimavi in eo, de jure liberorum: quod crederem adhuc, nisi Taciti locus hic esset, qui docet adhibitos signatores, qui obsignarent animo suscipiendorum liberorum in matrimonium conveniri. Hinc igitur mecum addiscet studiosus, testationem coram signatoribus factam, & insertam instrumentis dotalibus, sive tabulis dotis: quas antequam uxor in domum viri deduceretur, vel ipsi auspices, ut ait Tranquillus, vel signatores obsignabant,

[1] velut suscipiendorum liberorum caussa, convenisse: atque illam [2] audisse auspicum verba, [3] subisse, sacrificasse apud deos, [4] discubitum inter convivas, oscula, com-

gnabant, qui in domum mulieris cum auspice convenerant. Eo illud Iuvenal. Sat. 10. *veniet cum signatoribus auspex.* Quintus item Cervidius Digestorum libris *signatorum* meminit, qui sacculum cum pecuniis testato depositum, & dotis tabulas consignarent. 8. D. de lege commissoria, & 66. D. de donationibus inter virum & uxorem. De tabellis Messalinæ & Silii, Suetonius ita scribit: *illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipse Claudius consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Vertranius.

1 *Suscipiendorum liberorum caussa.*] Ea formula in nuptiis legitimis sollennis, ad conjugii verum finem. *Nec enim ob aliud*, ait Augustinus, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* unde & matrimonium ominis caussa dictum. Ideo Græci definiunt, *γάμος, σύνοδος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ.* Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CCXLIII.) *ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ' ἀρότῳ παίδων ἐλέγετο γνησίων*: *Legitima conjunctio, ad seminandos liberos dicebatur fieri.* Menander etiam pulchre, apud Clementem:

> *Παίδων ἀρότῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοὶ*
> *Γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα*

Et Augustus senile quoddam conjugium injustum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum caussa initum*, ait Valerius lib. VII. cap. VII. In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. lib. XIV. De civitat. *Quid concubitus conjugalis, qui secundum matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum fit caussa liberorum?* Adde & Sueton. Iul. cap. LI. *Lipsius.*

2 *Audisse auspicum verba subisse.*] De auspicibus in nuptiis fit etiam mentio lib. 15. Ad hunc morem, in gratiam juniorum, subjiciam verba Ciceronis de Divinat. lib. 1. *Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem, gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent.* Idem tradit Valer. Max. lib. 2. c. 1. de nuptiis. Addam etiam hoc, Auspices deinde alio vocabulo à Græcis ducto, *paranymphos*, appellatos, qui ex parte viri nuptiis intererant; ut *pronubas*, quæ ex parte uxoris. Pichena. *Subisse verba* videtur dici, cui alius *verba praivit.* Vide Observat. 2, 4 *Gronovius.*

3 *Subisse, sacrificasse.*] Verbum *subisse*, corruptum judico. Fortean, *nupsisse*, id est, sollenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Scripsi & sensi ita olim. at nunc delibro etiam atque etiam, & ambigo an subeundi verbum non hic germanum & inter legitima nuptiarum. Quinctilianus suspicionem facit in sermone Declamationis CCXLVII. *Dicit pars diversa. non fuisti uxor. non subsisti cum illo.* Legerim, *non subiisti.* Et subitionem hanc intellegam, sive cum deducta subiret mariti domum: sive de jugo. modo is ritus tamen satis certus. *Lipsius.*

4 *Discubitum inter convivas.*] Et quidem forma nuptiali: quæ volebat ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Iuvenalis:

> —— *ingens*
> *Cœna, sed & gremio jacuit nova nupta mariti.*

quasi

complexus, [1] noctem denique actam licentia conjugali. [2] Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus [3] tradam. Igitur domus 28 principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, [4] *Dum histrio cubiculum principis*

quasi ecce id inter sollennia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches: *Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.* Ideò rectè in Catullo,

Adspice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec rectè magnus ille censor, quem unum æmulor mirorque, *Adspice imus*, emendavit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? imò Summus, vel Appuleio teste. Intus accubare, ut intus canere. Interior autem maritus, respectu sponsæ ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim, *unctus*: qui mos Romanis in omni convivio sollenni. *Lipsius.*

1 *Noctem denique actam licentia conjugali.*] Videndum an illud, *denique*, mutandum sit in, *diemque*. Vertinus. Apage Murete, *noctem diemque*. Acidalius.

2 *Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.*] Quis hic sensus? quæ seniores audierunt scripseruntque? an quæ scripta ab aliis, & à senioribus mihi tradita? Illud verba præferunt: hoc Lipsius voluisse videtur ad 2 Annal. in fine. At tum trajicienda erant verba: *verum scripta auditaque à senioribus tradam.* Hæreo. Nisi forte legendum: *verum audita scitaque senioribus.* Vide ad 2 Ann. extremum. Acidalius.

3 *Tradam.*] Magis pro mente, *trado.* jam enim illa incredenda scripsit. *Lipsius.*

4 *Dum industria cubiculum.*] Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. itaque concursum à multis ad coronam, & non unus mihi indicavit scribendum: *Dum histrio cubiculo Principis occultatur, dedecus.* verissimè. intellegit enim Mnesterem illum Pantominum, qui diu in deliciis Messallinæ. Libri scripti non longè abeunt ab hac lectione, *Dum instruo cubiculum Principis exultavero, dedecus.* Possis extrema item scribere, *cubiculo Principis exsultat, verè dedecus.* Idem.

Dum industria cubiculum principis occulit adulteros.] Corruptus locus est nec quicquam hic minus scribendum quam vocabulum *industria.* Exemplar regium hic crucicula notatum erat, & variis lituris rasurisque fœdatum. Videtur tamen antiquior lectio fuisse: *dum inclusum in cubiculum principis exultat*: & postea quidam inseruit *cum* præpositionem & superinscripsit, *adultero*, idque ceu videtur propter *exultandi* verbum. Opinor sinceram esse lectionem, *Dum inclusum, cubiculum principis occultat, dedecus quidem illatum*, sed mox, *propinquoque consulatu*, reposuimus, *ac propinquo cons.* Item cap. 29. *acrioribus consiliis*, pro *acribus.* Rhenanus. Quasi intus & domi, verbo repetito à vetustate. *Industrium* enim antiqui dicebant *indastrium*, quasi quicquid ageret intro strueret & studeret domi autore Sexto. Alioqui otiosa est hic ea dictio, vel potius abundat. *Ferrettus.* MSS. codices notæ melioris corrupte habent: *dum histrio cubiculum principis exultavero, dede-*

dedecus. pro quo veteres editores reposuerunt vulgatum. Libet certe nostro seculo gratulari, in quo neminem puto adeo immodestum, qui in gravissimorum autorum libris emaculandis sic longe aberret, suæque libidini indulgeat. Lipsius non male corrigit. Sed ego, quem puduit vulgatam depravatamque scripturam in Tacito relinquere, emendationem Francisci Medicis existimavi anteferendam; *dum histrio cubiculum principis persultaverit*: nam & mutatio est aliarum levissima, & sensus, ni fallor, ad Taciti mentem maxime accommodatus. Fuit quidem ille vir, præterita ætate, illustris doctrinæ & ingenii, contulitque etiam ipse MS. Florentinum, atque in margine sui codicis multa adnotavit. Quæ cum mecum Iulianus Medices, ipsius ex filio Raphaële nepos, illique persimilis, humanissime communicaverit, magno mihi usui fuere. Quod minime fuit reticendum. Pichena. Haud necesse arcessere longinquiorem medicinam, si, mutato *cubiculum*, in *cubiculo*, capiamus vocem *industria*, casus primi. Gruterus. Reges Lipsio sunt, qui hunc locum emendarunt sic, &c. Equidem paullo majori licentia opus est in principio. Lego, *Dudum cum histrio*. Extrema mutat etiam aliter Lipsius ex scripta lectione. Sed ejus mutatio non placet. Magis hæc: *Dudum cum histrio cubiculo principis exsultaverat, dedecus quidem illatum* &c. Vel etiam *allatum*. *Dudum cum* plane requiritur, si illud oppositum *nunc* spectas. Acidalius. Lege: *dum histrio cubiculum principis exsultat, viro dedecus illatum quidem, sed excidium procul abfuisse*. *Exultare* proprium, histrionis, ἐξορχεῖσθαι. Inde eleganter *cubiculum principis exultare*, qui totum ejus persultabat & uxorem stuprabat. *Exultare* idem quod desultare vel persultare. Festus: *Redantruare dicitur in Saliorum exsultationibus*. Vbi *exsultationes* sunt ὀρχήσεις vel ὀρχήματα. Hoc est igitur, quod querebantur domestici principis, quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Messalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Messalinæ etiam histrio cubiculum principis persultaret, viro quidem dedecus illatum, sed abfuisse excidium: *Discidium* etiam legi potest. Vt & *hero quidem dedecus illatum*. nam de domo principis erant, qui ista loquebantur. Et hoc verius puto. *Salmasius*. Sed ubi alias apud Tacitum, gravioresque auctores, Principis, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui sic emendant, hoc sit suspectum. Melius fuit, *viro*, minusque sic abitur à vestigiis antiquæ scripturæ: quomodo etiam vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua vestigia illa sequutus proxime, ita lege: *Dum histrio cubiculum Principis exsultat adulterio quidem dedecus illatum, sed excidium procul abfuisse*. Ex prostremis literis &c *exultat*, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *vero* à nobis conjunctis nascitur, *adulterio*. *Exsultat cubiculum principis*, eâ Cornelianâ phrasi, quâ Ann. I. *Quintilii Vari corpus inclusisse dicebatur*. Sensus autem apertus est. Adulterium nempe distinguitur à matrimonio, superstite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narcissi, quæ pag. proxima exstat, hac de re apud Claudium habitam. *Boxhornius*. Me non offendit vox *hero*: non enim id agitur, quale cognomentum principi detur apud Tacitum & graves auctores, ut Marcus desævit; sed quemadmodum patremfamilias, præsertim principem, in familiari sermone appellaverint servi & liberti: quorum profecto personis hoc vocabulum mirabiliter convenit. nam, ne libertos, excipias, quorum *servilia ingenia* Tacitus agnoscit, eos non dedecet interim loqui more vernarum. Sed tamen, ne quid dissimulem, & *hero* & *viro* & *adulterio* extra corpus oratio-

nis

cipis exsultaverit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim*

nis eminere & supervacua esse mihi videntur. Simplicissimum vero: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum, sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris, quæ vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καθυβρίζειν. ὑβρίζειν metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐκπομπευόντων τὰ μυστήρια. ut idem sit τῷ Χρυσοστόμῳ ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. 1. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: & omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαί τινα sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desaltatur.* Quæ ab histrionibus & mimis in pulpito repræsentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαί τινα ἐστὶ ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus sumsit ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est, infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari. quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium: *debelles me atque deurras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit & in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gronovius.

1 *Sed excidium.*] In Florentino est, *sed & scidium*: è quo Pichena, *dissidium.* Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse.] Flor. *sed & scidium.* Unde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate forma, juventa.*] Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentis.* Lipsius.

Iuvenem nobilem, dignitate forma, vi mentis.] Lectionem Florentini anteposui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa.* Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate forma*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usurpatur

enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Cal- 29 listus jam mihi [1] circa necem Cæsaris narratus, & [2] Ap-

patur lib. 12. & dignitate formæ haud degenerem reputantes. Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserit *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentis*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

1 *Circa necem Cæsaris narratus.*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho lib. XIX. cap. 1. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans*, suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos penes potentia, &, si res verterent, formido*, cognito Messallinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messallinam ab illo perdito amore, idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missa utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione, uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enimvero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo vilis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis, & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen Caji, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.* Ursinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. Vertranius. Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc C. notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habitum. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia in

[1] Appianæ cædis molitor Narcissus, [2] flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; [3] *num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus [1] prio-

in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens, &c.* Freinshemius.

1 *Appianæ cædis molitor.*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est*, menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transcripserim etiam, *arceri, ac statim mori*. Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

Appianæ cædis molitor Narcissus.] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

2 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas.*] Ita Flor. Vulgo, *eo tempore.* Sic alibi Tacitus. Pichena. Muretus, *in tempore.* Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. lib. 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Vbi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. lib. 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi lib. 13. *Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

3 *Num Messallinam secretis.*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur, deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hîc jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius.*

Num Messalinam secretis minus.] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent avertere exitium à capite Principis. Id videbatur

[1] prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. [2] Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, [3] quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis, & uxore dejecta plus potentiæ 30 ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Silio* exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narcissum* postulat. Is *veniam in præteritum petens,* [4] *quod ei cis*

tur fieri posse, si ab amore Silii eam absterrerent; quod secretis minis tentandum primo censuerant liberti, injecto metu, nisi adulterum relinqueret, dicturos principi: Rursus hoc consilium periculosum visum, ne impotens mulier ultro monitores in exitium vaperet. Ita in tanto consiliorum æstu destitere prorsus ab omni incœpto Pallas & Callistus, exspectaturi, quid fors ferret: Pallas ignavia; Callistus prudentia. Solus Narcissus perstitit in amoliendo periculo, quod imminebat capiti principis; sed usus priore consilio, præveniendi adulteram apud aures principis: alterum consilium aspernatus, minis absterrendæ Messallinæ, ne exinde suspicaretur accusaturum, & occuparet. *Mercerus.*

1 *Prioris quoque regiæ.*] Sub Cajo, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro, lib. LIX. Et eleganter Seneca, epistola quadam: *Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium. estque ille ipse cui Scribonius Largus medicus ejus ævi opus suum inscribit, & appellat C. Iulium Callistum. *Lipsius.*

2 *Perstitit Narcissus, solum id immutans.*] *Et* particulam expunximus. *Rhenanus.* Addit Flor. *ut solum id immutans.* Venetus, *& solum.* certe de aliquo defectu suspicionem augent: nam quanto magis aciem adhibeo, verba illa, *solum id,* aut corrupta, aut mutila. *Pichena.*

3 *Quarum is corpori.*] Vatic. *corporibus.* Lipsius.

4 *Cis Vectium, cis Plautium.*] Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat, *Cis Vecticis Plautio.* Et verè. Duo enim famosi in hac Messallina & quasi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens & Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, & siluisse se dicit. Sed an magis pro hac sententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An, *Circa Vectium?* Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vectio, mox noster, & Plinius de Medicis: *Exortus mox est Vectius Valens adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus:

cis Vectium, cu Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria obje-

gus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, praeceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & lib. XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallina ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lipsius.

Cis Vectium Plancium.] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus foedissime corruptus est, usque ad ea verba, *An dissidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio Vectii Plancii mentio nulla est apud hunc alibi, aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. Vectii Valentis infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Fruere tur immo iis?* Sin autem, ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent haec principi, quibus auctae fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliud nihil possis quam temere addere & divinare. *Ferretus.* Mendis foedatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus Vectius Plancius, & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Aemylio Ferretto fuit: Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius. neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. lib. 13. & apud Suetonium & Dionem, a Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Vertranius. *Quod ei cu Vectium, cu Plautium dissimulavisset*, emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. Man. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautio.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena. Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet; *Quod ei cis Vecticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinae cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinae ad principem non detulisset. Post quae exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Messalinae adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit? Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinae facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in praesentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vecticis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo, *Plautios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Matios posthac & Vedios, & caetera Equitum Romanorum praevalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII. Paulo post

objecturum ait, [1] ne domum, servitia, [2] & ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem, [3] rumperetque

lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ & vulgatum. Boxhornius. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sillentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim*: sic Plauto *cis paucas tempestates.* Ut libro sequenti: *Vis Agrippinæ citra ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.*] Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sanè, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, servitia, &c. reposceret.] Melius legas *nec domum, servitia, &c. reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris delicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et cæteros fortunæ apparatus.*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Ut supra, *Servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.* lib. 3. *Ventris & ganea paratus assiduis sermonibus vulgati.* lib. 5. *Et columen partium Abdagesses gazam & paratus regios adjicit.* Item lib. 15. *Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ.* lib. 1. Hist. *Studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat.* lib. 2. Hist. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ.* Eodem lib. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales.*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberum quærendorum. Iuvenalis,

Signata tabula, dictum, Feliciter.

Appulejus, *Quod in villa non in opido tabula sint consignata quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo eæ tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuvenal.

—— tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat, tota vix hæc ego nocte redemi.

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφῃρῆσθαι ἀπό τινος, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ ἀξιούσης αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος. ἀπεκρίθη γυνή, ῥωμαΐκὴν αὐτὴν γεγονέναι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι γάμους δὲ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἐπράττετο, Ὁπότε μὴ εἴη σὸς υἱός, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. *Dicente quadam muliere congiarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse,*

&

peretque tabulas nuptiales. [1] *an dißidium,* inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.* [2] Tum potissimum amicorum vocat, [3] primumque rei frumentariæ [4] præfectum Turranium, post [5] Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. [6] Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [7] adulto autum-

31

& ad se pertinere congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde. Lipsius.

1 *An dißidium, inquit, tuum nosti?*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

2 *Tum potißimum amicorum vocat.*] Imo, *potißimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potißimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem responderent in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque*: aut legendum est *potißimos.* Freinshemius.

3 *Primumque rei frumentariæ Præf. Turranium.*] Dixi aliquid ad lib. 1. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potißimos amicorum vocat, primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

4 *Præfectum Turranum.*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

5 *Lusium Getam.*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Luscium.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

6 *Quibus fatentibus.*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt.] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena.

7 *Adulto autumno, simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.*] Adulto Autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRUM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit: etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias,* &c. *Hoc,* inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus

autumno, ſimulacrum vindemiæ [1] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ aſſultabant, [2] ut ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ. [3] ipſa crine fluxo, thyrſum quatiens, juxtaque Silius

percuſſus Cæſari, in cujus parte C. VIBIUS RUFUS. & impreſſa ara cui perſona hiſtrionia impoſita, item thyrſus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocaſſet amicos nobiles, & ad corbes ſediſſet, graviſſimum quemque percontari cœpit an eſſet promptus in Venerem: poſteaquam ſenes vidit erubeſcere, contulit ſe ad juvenes; a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi.* in eo enim luſum, quaſi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam eſſe, quam ſic celebrarent. Ferunt multi ab ipſo primum repertum, ut in Vindemiarum feſto multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus poſtea Imperii fuiſſe, ut Princeps extra urbem, dies aliquot laſciviret & vacaret huic Vindemiali feſto. Paullus Diaconus lib. III. De geſtis Longobard. cap. VI. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad ſe Iuſtinianum voluit ad imperium ſublimare.* Idem feſtum, Magnam coronam dictum eſſe, ſuſpicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoſcit, cum dies in illum ſollennes Magnam appellat coronam.* Alia ab hoc feſto, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kal. Apriles. De queis Varro lib. V. & Kalendarium Romanum. *Lipſius.*

Adulto autumno.] Hoc eſt, medio jam autumno. Sic lib. 2. *Sed æſtate jam adulta, legionum alia itinere terreſtri in hibernacula remiſſa.* Annus in quatuor digeritur ſpecies. prima cujuſque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id eſt, immatura; ſecunda, *adulta*; tertia, *præceps.* Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit lib. 20. *Adulta hieme dux antedictus Bononiam venit.* Tacitus rurſum lib. 1. Hiſt. Seditionem incipientem, vocat *necdum adultam.* Item lib. 3. Hiſt. dixit *adultam noctem. Donec*, inquit, *adulta nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretque.* Rurſum lib. 5. Hiſt. dixit, *Parthis nondum adultis.* pro eo quod eſt, qui nondum invaluerant. Quo ſenſu lib. 3. dixit, *prævalida & adulta vitia.* Rhenanus. Alibi, *adulta æſtate,* infra legitur. id eſt, jam provecta æſtate. *Ferrettus.*

1 *Per domum celebrat.*] Scripſimus, *celebrabat.* Rhenanus. Gregorius Turonenſis lib. 5, 30. *Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX. diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronovius.

2 *VT ſacrificantes vel inſanientes Bacchæ.*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut inſanientes Bacchæ.* Ego probem. *Acidal.*

3 *Ipſa crine fluxo, thyrſum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos.*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum ſe ferebat: *Cum Liberum patrem appellari ſe juſſiſſet, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrſum tenens, cothurniſque ſuccinctus curru velut Liber pater vectus eſſet Alexandriæ.* De cothurnis, etiam Virgil.

— nudataque muſto

Tinge

Sisius hedera vinctus, [1] gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. [2] Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem*: sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor interea, sed [3] undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni* afferrent. [4] Igitur Messallina Lucil-

32

Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

De thyrso, præter alios Iustinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. id est, *Veluti Bacchæ per speciem habitumque pacis lanceas in thyrsis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit lib. XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυῤῥίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐεσιν δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδούς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *femina pellibus accincta assultabant, velut sacrificantes vel insanientes Bacchæ.* Lipsius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput.*] Hoc etiam ex Bacchantium more, caput jacere. Apulejus lib. 8. *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morsibus suos incursantes musculos.* l. 1. §. 9. ff. de ædil. edict. *Quæritur, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem.*] Deprehendimus in codice Budensi scriptum, *fertur*, id accipiendum impersonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Vndique nuncii incedunt.*] Nimis hoc lentum esse videtur pro discriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suspicor auctorem scripsisse *nuncii incidunt*, quæ vox festinationem notat, qualis rebus trepidis oriri solet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falso editiones quædam *incedentem*) *portis exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improviso incidissent.* Iterum 3, 3. *agrestesque pavidi incidentes portis* &c. *Freinsh.*

4 *Lucullianos in hortos.*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manusc. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTUNATI
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORUM. LUCILIANORUM

Lipsius.

Igitur Messalina Lucullianos in hortos.] Miror quod in codice Budensi hoc loco reperi, *Fultianos in hortos.* Sed & paulo post, *Lucullianum in hortis*, illic rursum scriptum, *Lucianis.* In libello de regionibus urbis Romæ fit mentio *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fucilianos.* ac plerique alii veteres, *Lucilianos.* Lipsius etiam de lapide quodam

 Romæ

non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. [1] *insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se calibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita ira properum.* Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; [2] sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, [3] ob magnitudinem infamiæ, [4] cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum [5] sacrificii

1 *Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis.*] Lego, *flagitii manifestis.* quæ dictio elegantissima & Tacito frequentissima. *Acidalius.*

2 *Sed ne Silius summa adeptus.*] Scripsimus quod in volumine Budensi habebatur, *summam adeptus.* Intelligitque summam rerum. Sic lib. seq. *summamque R. P. agi obtestans.* Rhenanus. Vulgo legitur, *summa adeptus,* in quibusdam tamen codicibus scriptum comperi, *summam adeptus:* cæterum priorem lectionem magis probo. *Ferretus.*

3 *Ob magnitudinem infamiæ.*] Elegantissima gnome. cujus acumen non cepit Ferretus. Explicat unus Seneca epist. CXXIII. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.* ubi tamen male, & præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama est,* legi voluit. Ita autem est. hominibus perditis & ad flagitia projectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Maximum, de Polemone, lib. VI. cap. De mutatione morum: *Perdita luxuria Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum sed ipsa infamia gaudens.* Vbi addo voculam e libro veteri, *neque illecebris ejus tantum:* sententia omnino volente. *Lipsius.*

4 *Cujus apud prodigos.*] Quam *Infamiam* qui prodigunt & profundunt, nihil habent præterea voluptatis: nam, ut scribit Seneca, *Improbarum voluptatum post ipsas pœnitentia est:* vel quibus infames esse contigit, nihil superest præter voluptatem. *Ferretus.*

5 *Sacrificii gratia Hostiam.*] Imo rei frumentariæ gratia, ait Dio: pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo a Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita lego apud Ammianum lib. XIX. in summa inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ, *apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id factum perpetuum fuit, & suspicor a Claudio institutum, qui portum illum celebrem & farum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur sollenni quadam lætitia, mense Majo: ideoque post seculo Majuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς· πανήγυρις ἐγίνετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα· τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν. οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλον-

crificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat. Haud sum igna- 27 rus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente, [1] nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, [2] adhibitis qui obsignarent, [2] velut

σπαθῶντες. Iulianus Cæsar in Antiochico: ὑμῶν δὲ ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολλύοντες, ὑπὲρ δὲ ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. Nec aliud intellexit Æthicus in Cosmographia: *Tiberis insulam facit inter portam urbis & Ostiam civitatem, ubi populus Rom. cum urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum caussa egreditur, sollennitate jucunda.* Vbi vides Castorum sollenne, & Majumam, idem esse. Hanc originem Majumæ nec inscitam, nec alienam à vero puto. *Lipsius.*

1 *Nedum consulem designatum.*] Ob beneficium à principe Silio collatum, designato consulatu fabulosius visum iri Cornelius significat Silium cum principis uxore in matrimonium convenisse. Sed Dio lib. LX. de Messalina inquit, *C. Silio nupsit, magnoque sumptu nuptias paravit, regiamque ei donavit, preciosissimis quibusque Claudii rebus in eam congestis, denique consulem eum designavit.* Cujus loci faciet auctoritas, ut ingeniosus malit *nondum consulem des.* scilicet, Silium, cum maritus fieret & certe dulcis eo solo verbo fieret oratio, quæ *nedum* retinenti scabra rudisque videtur. Sed tuenda Taciti persona est, tenendaque lectio vetus, quo sui semper scriptor similis sit: qui hujus Annalis initio de C. Silio consule designato, & infra statim de proximo ejus consulatu meminit. Vertranius. Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, sed personæ ejus eminentiam respicit, in qua nihil esse poterat obscurum: adeoque magis mirum & minus credibile fit hujus loci hominem ad tantum vecordiæ fuisse progressurum. Cæterum quod oratio scabra & rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, si memineris Taciti verba sic esse accipienda, ut ante *τὸ nedum cons. des.* intelligamus *τὸ & quemquam:* quasi esset: *tantum ullis mortalium securitatis inesse; & in civitate omnium gnara & nihil reticente* quemquam, *nedum consulem designatum, cum uxore principis,* &c. *convenisse.* His duabus voculis, quas studio brevitatis auctor noster fecit lucri, per intellectum appositis, nihil hac parte restat difficultatis. *Gronovius.*

2 *Adhibitis qui obsignarent, velut suscip. liberorum.*] Veterum nuptiis testatio interposita est, quod *liberorum quærendorum causa convenirent:* cujus prætextu Sejanus codicillis ad Tiberium supra Annali 4. tegit cupidinem. Et ejusdem testationis quædam vestigia remanent in Institutionibus Vlpiani, titulo De Latinis. Eam vero interponi apud acta magistratus existimavi in eo, de jure liberorum: quod crederem adhuc, nisi Taciti locus hic esset, qui docet adhibitos signatores, qui obsignarent animo suscipiendorum liberorum in matrimonium conveniri. Hinc igitur mecum addiscet studiosus, testationem coram signatoribus factam, & insertam instrumentis dotalibus, sive tabulis dotis: quas antequam uxor in domum viri deduceretur, vel ipsi auspices, ut ait Tranquillus, vel signatores obsignabant,

[1] velut suscipiendorum liberorum caussa, convenisse: atque illam [2] audisse auspicum verba, [3] subisse, sacrificasse apud deos, [4] discubitum inter convivas, oscula, com-

gnabant, qui in domum mulieris cum auspice convenerant. Eo illud Iuvenal. Sat. 10. *veniet cum signatoribus auspex.* Quintus item Cervidius Digestorum libris *signatorum* meminit, qui sacculum cum pecuniis testato depositum, & dotis tabulas consignarent. 8. D. de lege commissoria, & 66. D. de donationibus inter virum & uxorem. De tabellis Messalinæ & Silii, Suetonius ita scribit: *illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipse Claudius consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Vertranius.

1 *Suscipiendorum liberorum caussa.*] Ea formula in nuptiis legitimis sollennis, ad conjugii verum finem. *Nec enim ob aliud*, ait Augustinus, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* unde & matrimonium ominis caussa dictum. Ideo Græci definiunt, *γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ.* Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CCXLIII.) *ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ᾽ ἀρότῳ παίδων ἐλέγετο γίνεσθαι*: *Legitima conjunctio, ad seminandos liberos dicebatur fieri.* Menander etiam pulchre, apud Clementem:

Παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοι
Τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

Et Augustus senile quoddam conjugium injustum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum caussa initum*, ait Valerius lib. VII. cap. VII. In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. lib. XIV. De civitat. *Quid concubitus conjugalis, qui secundum matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum fit caussa liberorum?* Adde & Sueton. Iul. cap. LI. *Lipsius.*

2 *Audisse auspicum verba subisse.*] De auspicibus in nuptiis fit etiam mentio lib. 15. Ad hunc morem, in gratiam juniorum, subjiciam verba Ciceronis de Divinat. lib. 1. *Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem, gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent.* Idem tradit Valer. Max. lib. 2. c. 1. de nuptiis. Addam etiam hoc, Auspices deinde alio vocabulo à Græcis ducto, *paranymphos*, appellatos, qui ex parte viri nuptiis intererant; ut *pronubas*, quæ ex parte uxoris. Pichena. *Subisse verba* videtur dici, cui alius *verba præivit.* Vide Observat. 2, 4 *Gronovius.*

3 *Subisse, sacrificasse.*] Verbum *subisse*, corruptum judico. Fortean, *nupsisse*, id est, sollenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Scripsi & sensi ita olim. at nunc delibro etiam atque etiam, & ambigo an subeundi verbum non hic germanum & inter legitima nuptiarum. Quinctilianus suspicionem facit in sermone Declamationis CCXLVII. *Dicit pars diversa. non fuisti uxor. non subsisti cum illo.* Legerim, *non subiisti.* Et subitionem hanc intellegam, sive cum deducta subiret mariti domum: sive de jugo. modo is ritus tamen satis certus. *Lipsius.*

4 *Discubitum inter convivas.*] Et quidem forma nuptiali: quæ volebat ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Iuvenalis:

—— *ingens*
Cœna, sed & gremio jacuit nova nupta mariti.

quasi

complexus, [1] noctem denique actam licentia conjugali. [2] Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus [3] tradam. Igitur domus 28 principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, [4] *Dum histrio cubiculum principis*

quasi ecce id inter sollennia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches: *Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.* Ideò rectè in Catullo,

Adspice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec rectè magnus ille censor, quem unum æmulor mirorque, *Adspice imus*, emendavit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? imò Summus, vel Appuleio teste. Intus accubare, ut intus canere Interior autem maritus, respectu sponsæ ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim, *unctus*: qui mos Romanis in omni convivio sollenni. *Lipsius.*

1 *Noctem denique actam licentia conjugali.*] Videndum an illud, *denique*, mutandum sit in, *diemque*. Vertinus. Apage Murete, *noctem diemque*. Acidalius.

2 *Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.*] Quis hic sensus? quæ seniores audierunt scripseruntque? an quæ scripta ab aliis, & à senioribus mihi tradita? Illud verba præferunt: hoc Lipsius voluisse videtur ad 2 Annal. in fine. At tum trajicienda erant verba: *verum scripta audita que à senioribus tradam.* Hæreo. Nisi forte legendum: *verum audita scitaque senioribus.* Vide ad 2 Ann. extremum. Acidalius.

3 *Tradam.*] Magis pro mente, *trado.* jam enim illa incredenda scripsit. *Lipsius.*

4 *Dum industria cubiculum.*] Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. itaque concursum à multis ad coronam, & non unus mihi indicavit scribendum: *Dum histrio cubiculo Principis occultatur, dedecus.* verissimè. intellegit enim Mnesterem illum Pantominum, qui diu in deliciis Messallinæ. Libri scripti non longè abeunt ab hac lectione, *Dum instrue cubiculum Principis exultavero, dedecus.* Possis extrema item scribere, *cubiculo Principis exsultat, verè dedecus.* Idem.

Dum industria cubiculum principis occulit adulteros.] Corruptus locus est nec quicquam hic minus scribendum quam vocabulum *industria.* Exemplar regium hic crucicula notatum erat, & variis lituris rasurisque fœdatum. Videtur tamen antiquior lectio fuisse: *dum inclusum in cubiculum principis exultat*: & postea quidam inseruit *cum* præpositionem & superinscripsit, *adultero*, idque ceu videtur propter *exultandi* verbum. Opinor sinceram esse lectionem, *Dum inclusum, cubiculum principis occultat, dedecus quidem illatum*, sed mox, *propinquoque consulatu*, reposuimus, *ac propinquo cons.* Item cap. 29. *acrioribus consiliis*, pro *acribus.* Rhenanus. Quasi intus & domi, verbo repetito à vetustate. *Industrium* enim antiqui dicebant *indastrium*, quasi quicquid agerer intro strueret & studeret domi autore Sexto. Alioqui otiosa est hic ea dictio, vel potius abundat. *Ferretus.* MSS. codices notæ melioris corrupte habent: *dum histrio cubiculum principis exultavero, dede-*

dedecus. pro quo veteres editores reposuerunt vulgatum. Libet certe nostro seculo gratulari, in quo neminem puto adeo immodestum, qui in gravissimorum autorum libris emaculandis sic longe aberret, suæque libidini indulgeat. Lipsius non male corrigit. Sed ego, quem puduit vulgatam depravatamque scripturam in Tacito relinquere, emendationem Francisci Medicis existimavi anteferendam; *dum histrio cubiculum principis persultaverit:* nam & mutatio est aliarum levissima, & sensus, ni fallor, ad Taciti mentem maxime accommodatus. Fuit quidem ille vir, præterita ætate, illustris doctrinæ & ingenii, contulitque etiam ipse MS. Florentinum, atque in margine sui codicis multa adnotavit. Quæ cum mecum Iulianus Medices, ipsius ex filio Raphaële nepos, illique persimilis, humanissime communicaverit, magno mihi usui fuere. Quod minime fuit reticendum. Pichena. Haud necesse arcessere longinquiorem medicinam, si, mutato *cubiculum*, in *cubiculo*, capiamus vocem *industria*, casus primi. Gruterus. Reges Lipsio sunt, qui hunc locum emendarunt sic, &c. Equidem paullo majori licentia opus est in principio. Lego, *Dudum cum histrio.* Extrema mutat etiam aliter Lipsius ex scripta lectione. Sed ejus mutatio non placet. Magis hæc: *Dudum cum histrio cubiculo principis exsultaverat, dedecus quidem illatum* &c. Vel etiam *allatum. Dudum cum* plane requiritur, si illud oppositum *nunc* spectas. Acidalius. Lege: *dum histrio cubiculum principis exsultat, viro dedecus illatum quidem, sed excidium procul abfuisse.* *Exultare* proprium, histrionis, ἐξορχεῖσθαι. Inde eleganter *cubiculum principis exultare*, qui totum ejus persultabat & uxorem stuprabat. *Exultare* idem quod desultare vel persultare. Festus: *Redantruare dicitur in Saliorum exsultationibus.* Vbi *exsultationes* sunt ὀρχήσεις vel ὀρχήματα. Hoc est igitur, quod querebantur domestici principis, quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Messalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Messalinæ etiam histrio cubiculum principis persultaret, viro quidem dedecus illatum, sed abfuisse excidium: *Discidium* etiam legi potest. Vt & *hero quidem dedecus illatum.* nam de domo principis erant, qui ista loquebantur. Et hoc verius puto. *Salmasius.* Sed ubi alias apud Tacitum, gravioresque auctores, Principis, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui sic emendant, hoc sit suspectum. Melius fuit, *viro*, minusque sic abitur à vestigiis antiquæ scripturæ: quomodo etiam vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua vestigia illa sequutus proxime, ita lege: *Dum histrio cubiculum Principis exsultat adulterio quidem dedecus illatum, sed excidium procul abfuisse.* Ex postremis literis ꝙ *exultat*, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *vero* à nobis conjunctis nascitur, *adulterio. Exsultat cubiculum principis*, eà Cornelianà phrasi, quà Ann. I. *Quintilii Vari corpus inclusisse dicebatur.* Sensus autem apertus est. Adulterium nempe distinguitur à matrimonio, superstite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narcissi, quæ pag. proxima exstat, hac de re apud Claudium habitam. *Boxhornius.* Me non offendit vox *hero:* non enim id agitur, quale cognomentum principi detur apud Tacitum & graves auctores, ut Marcus desævit; sed quemadmodum patremfamilias, præsertim principem, in familiari sermone appellaverint servi & liberti: quorum profecto personis hoc vocabulum mirabiliter convenit. nam, ne libertos, excipias, quorum *servilia ingenia* Tacitus agnoscit, eos non dedecet interim loqui more vernarum. Sed tamen, ne quid dissimulem, & *hero* & *viro* & *adulterio* extra corpus oratio-

cipis exsultaverit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec enim*

nis eminere & supervacua esse mihi videntur. Simplicissimum vero: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum, sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris, quæ vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐμπομπευόντων τὰ μυστήρια. ut idem sit τῷ Χρυσορρήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. 1. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: & omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαι τινὰ sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desaltatur*. Quæ ab histrionibus & mimis in pulpito repræsentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαι τινὰ est ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus sumsit ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est, infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari. quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium: *debelles me atque devoras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit & in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gronovius.

1 *Sed excidium.*] In Florentino est, *sed & scidium*: è quo Pichena, *dissidium*. Sed profecto plus quam dissidium hîc timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse.] Flor. *sed & scidium.* Vnde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate formæ, juventa.*] Ita lego, non *forma*. Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentis.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentis.* Lipsius.

Iuvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis.] Lectionem Florentini antepoſui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa.* Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate formæ*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usurpatus

enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messallinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur,* 29 *utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Callistus jam mihi [1] circa necem Cæsaris narratus, & [2] Ap-

patur lib. 12. *& dignitate formæ haud degenerem reputantes.* Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserit *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentis*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

1 *Circa necem Cæsaris narratus.*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho lib. XIX. cap. 1. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans,* suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos penes potentia, &, si res verterent, formido,* cognito Messalinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messalinam ab illo perdito amore, idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missa utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione, uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enimvero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo vilis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis, & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quadam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen Caji, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.* Ursinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. Vertranius. Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc C. notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habitum. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia

in

[1] Appianæ cædis molitor Narcissus, [2] flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; [3] *num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Callistus [1] prio-

in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens, &c.* Freinshemius.

1 *Appianæ cædis molitor.*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est*, menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transscripserim etiam, *arceri, ac statim mori*. Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

Appianæ cædis molitor Narcissus.] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

2 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas.*] Ita Flor. Vulgo, *eo tempore.* Sic alibi Tacitus. Pichena. Muretus, *in tempore.* Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. lib. 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Vbi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. lib. 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi lib. 13. *Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

3 *Num Messallinam secretis.*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur. deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hic jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius.*

Num Messalinam secretis minus.] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent avertere exitium à capite Principis. Id videbatur

cis Vectium, cu Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria obje-

gus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, praeceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & lib. XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallina ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lipsius.

Cis Vectium Plancium.] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus foedissimè corruptus est, usque ad ea verba, *An dissidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio Vectii Plancii mentio nulla est apud hunc alibi, aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. Vectii Valentis infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Frueretur immo iis?* Sin autem ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent haec principi, quibus auctae fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliud nihil possis quam temere addere & divinare. *Ferretus.* Mendis foedatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus Vectius Plancius. & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Æmylio Ferretto fuit. Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius. neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. lib. 13. & apud Suetonium & Dionem, à Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Vertranius. *Quod ei cis Vectium, cu Plautium dissimulavisset*, emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. Man. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautio.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena. Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet: *Quod ei cis Vetticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinae cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinae ad principem non detulisset. Post quae exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Messalinae adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit? Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinae facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in praesentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vetticis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo, *Plautios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Matios posthac & Vedios, & caetera Equitum Romanorum praevalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII. Paulo post

objecturum ait, [1] *ne domum, servitia,* [2] *& ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem,* [3] *rumperetque*

lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ *&* vulgatum. Boxhornius. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim:* sic Plauto *cis paucas tempestates.* Ut libro sequenti: *Vis Agrippinæ citra ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.*] Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sanè, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, servitia, &c. reposceret.] Melius legas *nec domum, servitia, &c. reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris delicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et cæteros fortunæ apparatus.*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Ut supra, *Servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.* lib. 3. *Ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati.* lib. 5. *Et columen partium Abdagesis gazam & paratus regios adjicit.* Item lib. 15. *Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ.* lib. 1. Hist. *Studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat.* lib. 2. Hist. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ.* Eodem lib. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales.*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberum quærendorum. Iuvenalis,

Signatæ tabulæ, dictum, Feliciter.

Appulejus, *Quod in villa non in oppido tabulæ sint consignatæ quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo ex tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuvenal.

—— tabulas quoque ruperat, & jam
Signabat, tota vix hæc ego nocte redemi.

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφῃρῆσθαι ἀπὸ τινὸς, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος. ἀπεκρίθη γυνὴ, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγονέναι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι γάμους δὲ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθέντος οὖν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἐπραάττετο, Ὁπότε μὴ εἴη σὸς υἱὸς, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδος. *Dicente quadam muliere congiarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse,* &

peretque tabulas nuptiales. [1] *an dißidium,* inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni propere agis, tenet urbem maritus.* [2] Tum potissimum amicorum vocat, [3] primumque rei frumentariæ [4] præfectum Turranium, post [5] Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. [6] Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [7] adulto autum-

31

& ad se pertinere congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde. Lipsius.

1 *An dißidium, inquit, tuum nosti?*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

2 *Tum potissimum amicorum vocat.*] Imo, *potissimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potissimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem responderent in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque*: aut legendum est *potissimos.* Freinshemius.

3 *Primumque rei frumentariæ Præf. Turranium.*] Dixi aliquid ad lib. I. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

4 *Præfectum Turranum.*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

5 *Lusium Getam.*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Luscium.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

6 *Quibus fatentibus.*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt.] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena.

7 *Adulto autumno, simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.*] Adulto Autumno id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRUM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit: etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias,* &c. *Hoc,* inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus per-

autumno, simulacrum vindemiæ [1] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, [2] ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [3] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque Silius

percussus Cæsari, in cujus parte C. VIBIUS RUFUS. & impressa ara cui persona histrionia imposita, item thyrsus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; à quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi*. in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in Vindemiarum festo multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea Imperii fuisse, ut Princeps extra urbem, dies aliquot lasciviret & vacaret huic Vindemiali festo. Paullus Diaconus lib. III. De gestis Longobard. cap. VI. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum sollennes Magnam appellas coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kal. Apriles. De queîs Varro lib. V. & Kalendarium Romanum. *Lipsius.*

Adulto autumno.] Hoc est, medio jam autumno. Sic lib. 2. *Sed æstate jam adulta, legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissa.* Annus in quatuor digeritur species. prima cujusque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id est, immatura; secunda, *adulta*; tertia, *præceps*. Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit lib. 20. *Adulta hieme dux antedictus Bononiam venit.* Tacitus rursum lib. 1. Hist. Seditionem incipientem, vocat *necdum adultam*. Item lib. 3. Hist. dixit *adultam noctem*. *Donec*, inquit, *adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Rursum lib. 5. Hist. dixit, *Parthis nondum adultis*. pro eo quod est, qui nondum invaluerant. Quo sensu lib. 3. dixit, *prævalida & adulta vitia*. Rhenanus. Alibi, *adulta æstate*, infra legitur. id est, jam provecta æstate. *Ferretus.*

1 *Per domum celebrat.*] Scripsimus, *celebrabat*. Rhenanus. Gregorius Turonensis lib. 5, 30. *Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX. diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronovius.

2 *Ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ.*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut insanientes Bacchæ*. Ego probem. *Acidal.*

3 *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos.*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum se ferebat: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* De cothurnis, etiam Virgil.

— *nudataque musto*

Tinge

Sisius hedera vinctus, [1] gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. [2] Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem*: sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in præsagium vertit. Non rumor interea, sed [3] undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni* afferrent. [4] Igitur Messallina Lucil-

32

Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

De thyrso, præter alios Iustinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. id est, *Veluti Bacchæ per speciem habitumque pacis lanceas in thyrsis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit lib. XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυῤῥίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδούς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *feminæ pellibus accinctæ assultabant, velut sacrificantes vel insanientes Bacchæ.* Lipsius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput.*] Hoc etiam ex Bacchantium more, caput jacere. Apulejus lib. 8. *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morsibus suos incursantes musculos.* l. 1. §. 9. ff. de ædil. edict. *Quæritur, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem.*] Deprehendimus in codice Budensi scriptum, *fertur*, id accipiendum impersonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Vndique nuncii incedunt.*] Nimis hoc lentum esse videtur pro discriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suspicor auctorem scripsisse *nuncii incidunt*, quæ vox festinationem notat, qualis rebus trepidis oriri solet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falso editiones quædam *incedentem*) *portu exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improviso incidissent.* Iterum 3, 3. *agrestesque pavidi incidentes portis* &c. *Freinsh.*

4 *Lucullianos in hortos.*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manuscr. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTUNATI
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORUM. LUCILIANORUM

Lipsius.

Igitur Messalina Lucullianos in hortos.] Miror quod in codice Budensi hoc loco reperi, *Fultianos in hortos.* Sed & paulo post, *Lucullianum in hortum*, illic rursum scriptum, *Lucianum.* In libello de regionibus urbis Romæ fit mentio *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fucilianos.* ac pleríque alii veteres, *Lucilianos.* Lipsius etiam de lapide quodam

Lucillianos in hortos, [1] Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, affuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messallina tamen [2] quamquam res adversæ consilium adimerent, ire obviam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, jussitque *ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent*. Et Vibidiam virginum Vestalium [3] vetustissimam oravit, *Pontificis maximi*

Romæ testatur, qui prædiorum Lucilianorum meminit, & idem Florent. prope finem hujus libri, ubi vulgo legitur, *Lucullianis in hortis*, clare habet, *Lucilianis*. Tamen nihil muto. nam & initio libri Tacitus dixit, *à Lucullo cœptos*, & Plutarchus idem confirmat. *Pichena.*

1 *Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur.*] Ita ex Flor. restitui, & vere, nam de Messalina & Silio intelligit. male vulgo, *digreditur*. Pichena.

2 *Dissimulando metu.*] Non me fugit hoc Latine eleganterque dici pro dissimulando metui, sive ob metum dissimulandum. Sed tamen in exemplari scripto manifeste legebatur, *dissimulando metum*. Rhenanus.

3 *Quamquam res adversa consilium adimerent.*] In codice Budensi est *eximerent*. Nec improbanda lectio. Nam *eximere consilium*, est veluti differre. Sed & *eximitur*, quod adimitur. Sic lib. 13. *Quia dissimulationem nox & lascivia exemerat.* Rhenanus. Flor. *eximerent*. Pichena.

4 *Vetustissimam.*] Est eadem, quæ *Virgo maxima* dicitur. Nam ab ætate præerat, & sic dicebatur. Nos in *Vesta*. Lipsius.

Vetustissimam oravit.] *Vetustissimam* esse, quæ *Maxima* est, facile concesserim, cum plerumque, quæ dignatione ac loco præcederet, eadem præcelleret etiam ætate, certe annis sacerdotii. Sed *Maxima* proprie princeps collegii, ut *Pontifex maximus, Augur maximus, Curio maximus.* In quo Lipsius de Vesta cap. 7. nudum latus objecit Gutherio de jure Pontif. 1, 4. qui tamen ipse hac occasione ingerit, quæ nunquam defendet. Quid est enim *Pontificem maximum* dici, quod maximi esset imperii; & nuncupatum à potestate & imperio, quod utrumque maximum legibus Romanis sit assequutus. Nugæ de Pontificum imperio: Sigonio, cui obtrectat, manus dare debuerat. *Maximus* autem qui primum inter eos locum teneret, collegiumque cogeret atque ei præsideret. Pari judicio *prætorem maximum* facit urbanum, quem M. Tullius dixerit *primum*. Verba Ciceronis: *Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat.* Quemadmodum nullus nuncupatione propria *Quæstor* est *in primis*, nec *Ædilis prior*, ita nec *prætor primus*: tantummodo ante collegas se renuntiatum significat. Sed nec in prætoribus, quales intelligimus, qui jure dicundo præessent, ullus *maximus*. *Majorem* & *minores* novi. Festus: *Majorem consulem L. Cæsar putat dici vel eum, penes quem fasces sint; vel eum, qui prior factus sit; Prætorem autem majorem Urbanum, minores cæteros.* Quemadmo-

maximi aures adire, clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cujusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas prævalebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Getæ prætorii præfecto haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, *non aliam spem incolumitatis Cæsaris* affirmat, *quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret*; *seque* offert *suscepturum.* Ac ne, dum in urbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, [1] P. Largo Cæcina mutaretur, [2] in eodem gestamine sedem poscit, sumitque. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii,

33

34

modum autem *consul maximus* non dicebatur ille major, ita nec major ille *prætor maximus*. Sicubi autem occurrit hic titulus, *Prætor maximus* est maximus magistratus. Vt apud Livium lib. 7. *Vt qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clavum pangat.* Hunc ut haberent, dictator dictus L. Manlius. Olim enim *Prætores*, qui postea *consules*, à Bruto nempe Tarquinioque ad communicatum cum plebe consulatum, cum magistratui jure dicundo datum hoc nomen; iis autem, qui antehac *prætores* fuerant dicti, *consulum*. Festus in *Prætoria porta*. Livius, quem margini Gutherius allevit lib. 25. ex vate Marcio prætorem nominat, *qui jus populo plebique dabit summum*, non *Prætorem maximum*. Nihilo magis eum juvat Festi: *Maximum prætorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit; alii, qui ætatis maximæ.* Veriorem esse priorem sententiam liquet ex Livio. Addit: *Pro collegio augurum decretum est, quod in Salutis augurio prætores majores & minores appellentur; non ad ætatem, sed ad vim imperii pertinere.* Hoc aut consentit cum illis verbis, quæ supra adduximus: aut ibi *prætores majores & minores*, ipsi fuere consules & prætores: nam imperium minus prætor, majus habebat consul, ut ex Messalla refert Gellius 1, 15. *Gronovius.*

1 *P. Largo Cæcina.*] Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui consul cum Claudio fuit, anno urbis DCCXCV. & in consulatu interfectus. Quem intellegit Asconius, in Pro M. Scauro: *Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio.* scribe, *Largus.* & disce quæ hinc Asconii certa ætas. *Lipsius.*

2 *In eodem gestamine.*] Id est, gestatoria sella. quæ à Claudio deducta in vulgi usum, ut docui. Sic libro XIV. *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno gestamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso,

gii, & infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam *ô facinus! ô scelus!* Instabat quidem Narcissus *aperire ambages, & veri copiam facere:* sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet; exemploque ejus [1] Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aspectu Messallina, clamitabatque *audiret Octaviæ & Britannici matrem;* [2] cum obstreperet accusator, *Silium & nuptias* referens: simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* jussisset: [3] Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa conjunx exitio daretur.* Ergo *auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem* respondit; *Iret interim virgo,* 35 *& sacra capesseret.* Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. *patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem* jubet.

qui eodem gestamine sellam poscit sumitque. *Idem.*

In eodem gestamine sedem poscit assumitque,] Ita Flor. vulgo, *poscit sumitque.* Pichena.

1 *Largus Cæcina.*] In codice Budensi *Largius Cæcina.* Paulo post. *Et ad minas prorumpentem*, lectio codicis scripti habet *erumpentem.* Rhenanus.

2 *Cum obstreperet accusator.*] Lege, *obstrepere.* Acidalius. Hæc lectio subsistere non potest, quoniam nihil sequitur, quod necessario fit, quoties conjunctivus talis præcedit. Quoties enim hæc audis, *Cum obstreperet accusator*, exspectas quid eo obstrepente factum fuerit. Sed legendum, *cum obstrepere accusator.* Hoc est, obstrepebat, modo loquendi valde usitato auctori. Et *cum* hic valet tum, illo tempore, sicut à principio lib. 4. supra: *cum repente turbare fortuna cœpit.* Et simillima huic verborum positio est in his Tac. 2, 31. *cum Libo*, &c. *vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium.* Denique *cum* hac significatione positum nunquam admittit conjunctivum. quod pluribus exemplis ostendere promptum foret; sed festinamus, nec etiam de hac re cuiquam mediocriter erudito dubitari credimus. *Freinshemius.*

3 *Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia.*] Illud, *quin*, ex Flor. reposui melius quam vulgo, *qua.* Pichena.

Quæ multa cum invidia flagitaret.] Lego: *flagitare.* Quod tamen retineri potest, sed distinctione mutata, ut cum sequentibus nectatur: *Quæ multa cum invidia flagitaret, ne indefensa conjunx exitio daretur; ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem, respondit.* Acidal.

1 *In*

jubet. Ac primum [1] in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat: [2] tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, [3] in pretium probri cessisse. incensumque & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum, apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit: nam & si justum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, *nomina reorum & pœnas* flagitantium: admotusque Silius tribunali non defensionem, non moras tentavit, precatus *ut mors acceleraretur*. eadem constantia & inlustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. [4] Titium Proculum custodem à Silio Messallinæ

1 *In vestibulo effigiem patris Silii consulto Senatus abolitam demonstrat.*] In atrio sive in vestibulo ædium, imagines majorum: uti hic Silii patris. Sed enim Silius Legatus olim inferioris Germaniæ damnatus crimine majestatis cum uxore Sosia Galla, ut lib. IV. narratum: ideoque & imagines abolitæ, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. *Lipsius.*

2 *Quidquid habitum Neronibus.*] Lege, *avitum*: quod monuit me Ic. Claudius Chiffletius. *Idem.*

Tum quicquid habitum Neronibus & Drusis.] Iam pridem Faernus *avitum*, pro *habitum*, emendavit, ut alibi etiam, *avitas*, pro *habitas*. Paulo post scribendum est, *Cæsoninus*. ex antiquis titulis. *Vrsinus.*

3 *In pretium probri cessisse.*] Quicquid enim fuerat insigne apud Nerones & Drusos, ad Silium transtulerat Messalina, tamquam pretium ac mercedem adulterii. *Ferrettus.*

4 *Custodem Silio ac Messallinæ datum.*] Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Logi. In Vat. est, *Custodem Messallinæ dat.* aliena deinde manu adpictum, *ac Silio.* Lego igitur: *Custodem Messallinæ datum.* vel etiam: *Custodem à Silio Messallinæ datum.* Alterum quidem verum est, ut hic Titius sive à Claudio adpositus uxori custos, sive à Silio, ut amicæ. Vtrumque enim solens Romanis. De maritis, Tibullus,

Ipse malus docui, quo possit ludere pacto
Custodes.

De amatoribus, Propertius,

Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam?

Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis pœnas exigat. Verum merumque somnium. *Lipsius.*

Titium Proculum custodem Silio ac Messalinæ dat.] Suspicor scribendum, *datum*. Rhenan. Sic Beatus: sed fallitur, cum ex eo necatum Proculum adversus scriptoris sensum exaudiat. Et certe inexplicabilis est locus, si scriptionem mutes, nisique ita exponas, *custodem Sil. & Mess. dat*, qui mortis pœnas exigat. Sic paullo infra: *Custos & exactor è libertis Euodus datur.* Idem enim custos salutis & mortis exactor esse potuit eorum jussu, quibus jubendi potestas erat.

ſallinæ datum, & [1] indicium offerentem Vectium Valentem, & confeſſum, & Pompejum Urbicum, ac [2] Sauſellum Trogum ex conſciis *trahi ad ſupplicium* jubet. [3] Decius quoque Calpurnianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Juncus Virgilianus ſenator, eadem pœna affecti. [4] Solus Mneſter cunctationem attulit, dilaniata veſte clamitans, *aſpiceret*

36

Vertranius. Optima lectio, quæque omnium caſtigationibus merito antevertat. Adulteri miniſtrique Meſſalinæ ſupplicia ſubeunt: quorum Silius (ut reor) tribuni manu: nam principes viri ab his capite truncabantur. Tacit. lib. 15. ann. *Pœna Flavii Vejano Nigro mandatur.* Et hic de Plautio Laterano, *manu Statii tribuni trucidatur.* At carnifex occidit Vrbicum, Trogum, & Valentem: *tradi ad ſupplicium jubet.* Titius vero Proculus, miniſter amorum Silii, & Meſſalinæ, militibus laniandus à Claudio datus eſt, qui univerſos ſeditioſis vocibus expoſcebant. Ad eam faciem Cleander permiſſus eſt plebi vociferanti: *plebi ad pœnam donatus eſt.* At *cuſtos Silio ac Meſſalina* vice *cuſtos Silii ac Meſſalinæ.* Plaut. Curcul. *Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum.* Noſter lib. 2. ann. *Is rex Iberis, idemque Mithradatis frater.* Thucydides lib. 1. διότι τὸ μὲν λιπὼν ἴχε ἤδη τὴν αἴσθησιν ἐκγόνῳ. Dixi *cuſtodem* poſitum pro *miniſtro.* Virgilius affirmat lib. 12. & ibi Serv.

At Tricia cuſtos jam dudum in montibus Opis.

Ea recte miniſtra dicitur, nam ſumma montium tenebat ad exequendam ultionem Camillæ, ſibi injunctam à Diana. *Salinerius.* Emendaverat Lipſius ex ingenio, & à Flor. confirmatur, *Cuſtodem à Silio Meſſalinæ datum.* Falſo in vulgatis, *cuſtodem Silio ac Meſſalina datum.* Pichena. His ergo credamus: nam ſatis inepte vulgatarum defenſor. Sine dubio illa, caſtas imitata, per blanditias hunc αἰδοῖον à marito novo ipſa exegit. Martialis lib. 10. ep. 69.

Cuſtodes das Polla viro, non accipis ipſa.

Talis ille, qui *dominam nec vir nec fœmina* ſervabat adverſus Naſonem. Iuvenalis: *quis cuſtodiat ipſos cuſtodes?* Gronovius.

1 *Indicium offerentem.*] Bene confeſſum. Nam indicium, ait in Eunucho Donatus, proprie eſt ejus qui una peccaverit. Aſconius ad illud Ciceronis: *Quapropter ſi indicium tibi poſtulas dari.* ait: *Index eſt, qui facinoris, cujus ipſe eſt conſcius, latebras indicat, impunitate propoſita.* Quæ tamen impunitas circumſcripta eſt: quia, ut idem notat, *Certa ſunt in quibus impunitas indici datur, ut in cauſſa proditionis, majeſtatis, & ſi quid hujuſmodi.* Lipſius.

2 *Sauſellum Trogum.*] Vatic. *Sauſelium.* Scribo, *Sauſeium.* & induxit librarios illud I. longiuſculum, ut L. ſcriberent. Horum omnium mentio Senecæ in Menippæa de Claudii morte. ubi tamen disjunctim ſcribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam Traulus, male fortaſſe in Seneca, *Sex. Trallus.* Idem.

3 *Decius quoque Calpurnianus.*] Scripti libri, *Decrius.* Puto, *Decrius.* quod nomen & infra invenies. *Idem.*

4 *Solus Mneſter.*] Caſtigavimus, *ſolus M. Neſtor.* In ludicro libello de morte Claudii Cæſaris meminit hujus *Neſtoris* Seneca catalogum interfectorum à Claudio recenſens: *Medius,*

ret verberum notas, [1] *reminisceretur vocis, qua se* [2] *obnoxium jussis Messallinæ dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.* Commotum his & pronum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, *ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus* [3] *tam magna peccavisset, nihil referre.* Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia. Suilio Cæsonino, & Plautio Lacerano mors remittitur: huic [4] ob patrui egregium meritum; Cæsoninus vitiis protectus est,

dius, inquit, *erat in hac canentium turba Nestor Pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat.* Sic enim illic scripsimus, quum ante legeretur, *noster Pantomimus.* Apparet autem ei caput amputatum fuisse, & longa statura præditum. Tacitus *histrionem* vocat, Seneca *Pantomimum.* Meminit ejus & Suetonius in vita Caligulæ. Tacito quoque & nobis paulo ante est memoratus. *Rhenanus.* Tranquillus quoque in Caligula, ter *Marcum Nestorem Pantomimum* nominat; ut horum testimonio emaculandi sint tam Dio, quam Xiphilinus, quibus pro *M. Nestore, Mνηστὴρ* scribitur: errore inde orto, quod post literam M. punctum primi exscriptores minime animadverterint. *Vertranius.* Condonandum seculo virorum optimorum. Nunc certum, non arbitrarium amplius est Mnesteri nomen fuisse. *Gronovius.*

1 *Reminisceretur vocis.*] In Claudii jussu, & vi majore Messalinæ, Nestoris excusatio accipi debuit. Hæc aperit Dio lib. LX. *Mnesteris* (pro *M. Nestoris*) *amore flagrans Messalina, cum neque pollicitis, neque minis ullo modo ad coitum pellicere posset, petiit à Claudio, ut illum obsequi sibi juberet, quasi Nestoris alia in re arte sibi opus esset: tum à Claudio jussus, Messalinæ in omnibus morem gerere, cum illa rem habuit, tanquam id princeps quoque jussisset.* Vertranius.

2 *Obnoxium jussis Messallinæ.*] Commentum feminæ lepidum. Mimum istum deperibat Messallina. sollicitat. Ille tergiversari, metuere Imperatorem. Quid ergo si maritus ipse jubeat? inquit. Et cum marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi usus. Ille vocatum mimum male accipit, jubet in omnibus uxori obediat pareatque. Paruit. & id jussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam & vitam. Dio LX. *Lipsius.*

3 *Tam magne peccavisset.*] Reposuimus è volumine Budensi, *tam magna peccavisset.* Rhenanus.

4 *Paribus lasciviis ad cupidinem & fastidia.*] Expressi lectionem Florentini. id est & ad cupidinem, & ad fastidia. vulgo *fastidio.* Pichena.

5 *Ob patrui egregium meritum.*] A. Plautii, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit. *Lipsius.*

1 *Passus*

est, tamquam in illo fœdissimo cœtu [1] passus muliebria.

37 Interim Messallina [2] Lucullianis in hortis prolatare vitam, [3] componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira: tanta inter extrema superbia agebat. Ac ni cædem ejus Narcissus properavisset, [4] verterat pernicies in accusatorem. Nam Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus, [5] ubi vino incaluit, *iri* jubet, *nuntiarique miseræ* (hoc enim verbo usum ferunt) *dicendam ad caussam postera die adesset.* Quod ubi auditum, & languescere ira, redire amor, ac si cunctarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; [6] prorumpit Narcissus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, *exsequi cædem: ita imperatorem jubere.* custos & exactor è libertis, Euodus datus. Isque raptim in hortos progressus, reperit fusam humi, [7] assidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haud concors, supre-

1 *Passus muliebria.*] Simile illorum inventum in Suetonii Domitiano cap. x. *Qui se quo facilius expertes culpá ostenderent, impudicos probaverant.* Dii deæque istos, non corpore non animo viros. Adeo turpior omni morte hæc fuga mortis. *Lipsius.*

2 *Lucullianis in hortis.*] Io. Antiochenus: τῶν μὲν βασιλείων ἐξωθεῖσα, περὶ δὲ τοὺς Λουκούλλου κήπους πλανωμένη· ὧν ἐστερήθη τὸ δείλαιον Λουκούλλιον μικρῷ πρόσθεν ἀπολελαύκει. Gronovius.

3 *Componere preces, nonnulla spe, & aliquando ira.* Non muto. Sed poterat *& aliquanta ira.* Acidalius.

4 *Verterat perniciem in accusatorem.*] Castigavimus, *verterat pernicies.* nam auctores verbum *vertit* absolute nonnunquam & tamen quasi in passiva significatione soliti sunt usurpare. Sic supra: *Seu forte lapsa vox in præsagium vertit.* lib. 2. *Astusque hostium in perniciem ipsis vertebat.* lib. 4. *Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit.* Eodem libro paulo post; *Nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* lib. 5. *Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant.* Rhenanus.

5 *Vbi vino incaluit.*] Scripsimus, *incaluisset.* Et paulo post, *raptim in hortos progressus.* Item *jugulo ac pectori.* Et infra, *privatis ac publicis locis.* Rhenanus.

6 *Prorumpit Narcissus denuntiatque centurionibus.*] Vulgo, *prorupit.* Melius Flor. *prorumpit*: Nam sequitur, *denuntiatque.* Pichena.

7. *Assidente matre Lepida.*] Quænam hæc Lepida? Ego vero reppcrisse me censeo famosæ feminæ (Messallinam dico) stirpem & matrem. Suetonius scribit: *Post hæc Valeriam Messallinam Barbati Messallæ consobrini sui filiam in matrimonium accepit.* ubi dissimulant interpretes, quomodo hic Valerius Claudio consobrinus. Dicam ego,

supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque *ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud quam* [1] *morti decus quaerendum.* Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrymaeque & questus irriti ducebantur; [2] cum impetu venientium pulsae fores, astititque tribunus per silentium, [3] at libertus increpans multis ac servilibus probris. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori per trepidationem admovens, [4] ictu tribuni transfigitur: corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti *perisse Messallinam,* non distincto sua an aliena manu: nec ille quaesivit; poposcitque poculum, & solita convi-

38

ego. Ex L. Domitio & majore Antonia natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita ejusdem, de qua infra. Haec Lepida, est illa ipsa quae nupta Valerio Messallae, & quae hic Messallinae dicta mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, uti clarum. Stemma istud:

M. ANTONIUS III. vir. — OCTAVIA.
{ ANTONIA *major.* — L. DOMITIUS *maritus.* { CN. DOMITIUS. — AGRIPPINA *uxor.* { NERO IMP.
DOMITIA LEPIDA. — VALERIUS MESSALLA *maritus.* { VALERIA MESSALLINA *uxor Claudii.*
ANTONIA *minor.* — DRUSUS *maritus.* { GERMANICUS. CLAUDIUS IMP. }

Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen fuisse alibi ostendo) vere consobrinos. Atque hac ratione forte maritum ipsum Lepidae, Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi, *Barbati Messallae & consobrinae suae filiam.* Sententia quidem non alia est: & haec Lepida Neronis amita, Messallinae mater. Suet. Claudii cap. XXVI. *Lipsius.*

1 *Morte decus.*] Placet, *morti,* ut in Veneto. *Idem.*

2 *Cum impetu venientium pulsae fores, astititque Tribunus.*] Haec Florentini lectio ac distinctio. Confusius vulgati: *Tum impetu venientium pulsae fores, astitit Tribunus.* Pichena. Lege cum Florent. Cod. *cum impetu,* &c. Dum fleret (inquit) fores pepulerunt illi. *Pricaeus.*

3 *At libertus increpans.*] Sic Florentinus. vulgo, *ac libertus.* Pichena.

4 *Ictu tribuni transfigitur.*] Malim, *transfigitur.* Lipsius.

3 *Decreta*

vivio celebravit. Ne ſecutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, triſtitiæ, ullius denique humani affectus ſigna dedit, non cum lætantes accuſatores aſpiceret, non cum filios mærentes. Juvitque oblivionem ejus ſenatus, cenſendo *nomen & effigies privatis ac publicis locis demovendas.* [1] decreta Narciſſo *quaſtoria inſignia,* [2] leviſſimum faſtigii ejus, cum ſecundum Pallantem & Calliſtum

1 *Decreta Narciſſo quaſtoria inſignia.*] Decreta ſunt, inquit, inſignia quæſtoria Narciſſo: quod, cum eſſet ille tertius inter libertos, potens gratia apud principem, minimum erat faſtigii ejus, atque erânt illa quidem decora inſignia; per quæ tamen deterrima faciendi facultatem Narciſſus haberet: quia flagitia propter dignitatem vel *inulta* erant, vel *multa*: utrumque enim legi in diverſis codicibus. Quod autem liberti potentes eſſent apud Claudium, auctor eſt Tranquillus: *His*, inquit, *uxoribuſque addictus non principem ſe, ſed miniſtrum egit; compendio cujuſque horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates largitus eſt.* Quod autem Calliſtum & Pallantem præponit Narciſſo, aliter habetur apud eumdem Tranquillum, qui Narciſſum & Pallantem tradit fuiſſe præcipuos, quos amaverit, quibuſque crediderit. Calliſti tamen & Pallantis, ut maxime principi gratorum, meminit Cornel. initio libri ſequentis. *Ferrettus.* Conceſſa inſignia præter ſcipionem eburneum, & ſellam curulem, ſi quæ fuerant, amplius quæro. *Vertranius.* Locus ab omnibus tanquam deſperatæ ſanitatis derelictus. Ego tantum experiar, an aliquis ſenſus eliciatur, hac ſola interpunctione: *Decreta Narciſſo quaſtoria inſignia: leviſſimum faſtigii ejus, cum ſecundum Pallantem, & Calliſtum ageret. Honeſta quidem: ſed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.* Senſus eſt: leviſſimam Narciſſo fuiſſe dignitatem quæſtoriam, reſpectu faſtigii ejus, cum apud Claudium obtineret primum gratiæ ac potentiæ locum, poſt Pallantem, & Calliſtum. hi enim, ut dixit, flagrantiſſima gratia erant. Simili fere modo Tac. lib. ſequ. *decretuſque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud poſteros.* Quod ſequitur: *Honeſta quidem* (ſcilicet ut libertis nihil amplius tribueretur, quam quæſtoria inſignia) ironice intelligendum eſt, propter corruptionem temporum, quibus valde liberti pollebant. nam eodem lib. ſequ. ait: *decreta Pallanti prætoria inſignia.* ac deinde: *Claudius libertos ſibi & legibus adæquavit.* Sed cum eorum flagitia Princeps multa relinqueret, deterrima inde oriebantur, cum ii quotidie in majora flagitia prolaberentur. *Pichena.*

2 *Leviſſimum faſtigii ejus.*] Hæc cum lineis poſtumis, corrupta, hiulca. nec juvant aut diſcrepant libri, niſi quod, *Triſtitiis inultis*, non *Flagitiis*, uti ſubſtituiſſe fatetur Rhenanus. Ego ab ejuſmodi ulceribus ſanandis, ſani hominis cenſeo abſtinere manum. Nam ſine librorum ope, irrita abierit Hygia ipſa. *Lipſius.*

Leviſſimum faſtigii ejus.] Conjicio legendum, *latiſſimum faſtigii ejus*, & pro *flagitiis multis*, *flagitiis inultis.* ſive *vitiis inultis.* nam exemplar regium habet *triſtitiis inultis.* Rhenanus.

1 He-

ſtum ageret, [1] honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.

1 *Honeſta quidem, ſed ex quibus deterrima orirentur flagitiis multis,* ſive *inultis.*] Quod in idem recidit. Vna opera dicam me non aſſequi ſenſum horum verborum, quam ea eſſe mutila, & corrupta. Tacitus impoſiturus huic libro finem, judicium fert de tota Meſſalinæ tragœdia, nemo (inquit) adulteræ cædem accuſet: quia ſuo ſibi merito pœnis fuit affecta: verum illinc fons tot malorum, quæ ſecuta ſunt: nam Meſſalina viva nunquam locus inceſto neptis matrimonio, non veneficio Britannici, non tot ſceleribus, quibus Nero infeſtavit orbem terrarum. *Salinerius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER DUODECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Claudius de matrimonio deliberat: & Agrippina aliis præfertur, Germanici fratris ejus filia. Eæ nuptiæ decreto Senatus firmatæ, & legitimæ habitæ. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Annæus Seneca ab exsilio redit. Octavia Claudii filia Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui prælio congressus à Gotarze vincitur. Mithridates Ponti regnum reciperare tendit irrito conatu. victus Romam tandem perducitur. Lollia inlustris femina Agrippinæ artibus damnata. Claudius pomœrium urbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorii in Britannia res, & de Caractaco rege victoria Britannicus Agrippinæ fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paullatim ab eo removentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Iberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S. C. Claudianum de feminis quæ servo succumberent. Motus aliquis in Iudæa inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & navale spectaculum præbuit. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. Nero primordia imperii capit. Gesta hæc annis sex,

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SUILIO RUFO
TI. CLAVDIO.V. SER. CORNELIO ORFITO
P. CORNELIO SULLA. L.SALVIO OTHONE } Coss.

D. JU-

D. JUNIO SILANO. Q. HATERIO.
M. ASINIO MARCELLO. M. ACILIO AVIOLA.

Cæde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, [1] quis deligeret uxorem Claudio [2] cælibis vitæ intoleranti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, con- 1

COMMENTARIVS.

1 *Quis diligeret uxorem.*] Monendus est lector, ubique hoc verbum perpetuo scribi, *deligere*, & *delectus*: ac suadeo ut ita in omnibus libris corrigatur, propter ambiguum verbi intellectum, cum aliud sit *deligere*, aliud, *diligere*, ut est notissimum. *Pichena.*

2 *Cælibi vita intonanti.*] In manuscriptis quibusdam, *cælibis*: & vellet Pichena, *cælibis vitæ intoleranti.* Illud vulgatum, nescio quo modo, mihi pro moribus & sermone Claudii videtur. *Lipsius.*

Cælibi vita intonanti.] Amicus meus homo doctissimus putabat huic loco mendum aliquod subesse, legebatque *cælibis vitæ intoleranti.* Ego nihil mutandum censeo. nam ex vulgata lectione aptus elicitur sensus, & phrasis resipit antiquitatem eam, cujus studiosum fuisse Tacitum diximus. *Ursinus.* Plerosque reor ignorare, quid sibi velint hæc verba: nisi forte mihi obscura sunt, quæ aliis clara & manifesta. *Tonare* μεταφορικῶς quasi dicas altiori voce aliquem arguere. Virgil. XI. Æn. *Proinde tona eloquio.* Livius lib. 21. *Cum hæc intonuisset plenus ira.* quod à Græcis profectum. lib. I. Epigr.

Ὁ Ζεὺς πρὸς τὸν Ἔρωτα. βέλη τὰ σὰ πάντ' ἀφελοῦμαι.
Χὠ πτανός· βρόντα, καὶ πάλι κύκνος ἔσῃ.

Iuppiter Amori: auferam omnia tela tua. At aliger, tona, & rursus cygnus eris: *Tona*, id est, minaciis utere. Claudius ergo scribitur *intonare vita cælibi*, quod ægre ferret cælibatum, in eumque sæpius ardens inveheretur. *Salinerius.* Muretus *intoleranti.* Consideretur. At hercle tamen scribendum, *cælibis.* Sic IV. histor. *Æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis.* Acidalius. Libri veteres pene omnes, & Manuscripti & editi habent, *cælibis vitæ*, & historia ipsa ubique testatur, Claudium sine uxore vivere non potuisse, præsertim Suetonius cap 26. Itaque quod olim correxi, *cælibis vitæ intoleranti*, non dubitavi, quin serio reciperem. Nam vulgata lectio, *cælibi vita intonanti*, præter historiæ mentem erat, neque Cornelium mihi sapiebat. Doctissimus Salinerius nuper ea verba, *cælibi vita intonanti* interpretatur, cælibatum ægre ferentis subtiliter fortasse magis quam vere. Exempla hujus locutionis in Tacito multa; pauca tamen subjiciam. Ann. lib. I. *Lascivia sueta laborum intolerans.* lib. 2. *omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* hist. lib. 4. *æqualium quoque, ne dum superiorum intolerantis.* Pichena.

contendere, [1] ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, [2] M. Lollii consularis filiam, & Juliam Agrippinam Germanico genitam: huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at Ælia Petina è familia Tuberonum, Narcisso fovebatur. Ipse modo huc, modo illuc, [3] ut quemque suadentium audierat, promptus, [4] discordantes in concilium vocat, ac *promere sententiam, & adjicere rationes* jubet. Narcissus *vetus matrimonium*, [5] *familiam communem* (nam Antonia ex Petina erat) *nihil in penatibus ejus novum* disserebat, *si sueta conjunx rediret, haudquaquam* [6] *novercalibus odiis usura in Britannicum & Octaviam, proxima suis pignora.* Callistus [7] *improbatam longo discidio, ac si rursus assumeretur, eo ipso superbam: longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuam æmulatione, & privignis parentis loco futuram.* At Pallas id maxime in Agrippina laudare, *quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna, stirpem nobilem* [8] *& familiæ Claudiæ, quæ posteros conjungeret;*

1 *ne*

1 *Ac digna tanto matrimonio.*] Forte *dignam.* Gronovius.

2 *M. Lollii consularis filiam.*] Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Cæsari datus, ne erres. sed filii ejus. qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, & clarissimè Plinius l. IX. c. XXXV. qui hanc Lolliam Paullinam neptem illius Lollii appellat. *Lipsius.*

3 *Ut quemque suadentium audierat promptus.*] Muretus, *pronus.* Parum interest, sed hoc tamen ego etiam malim. *Acidalius.* Muretus mallet, *pronus.* vide quæ notavi lib. 4. in verbis: *quod mater Agrippina, promptior Neroni erat.* Pichena.

4 *Discordantes in concilium vocat.*] Imo *in consilium.* Privata enim hæc deliberatio: & cum paucis in eadem urbe habitantibus, non aliunde atque aliunde evocatis, quorum cœtus *concilium* dicitur, Græce σύνοδος. Grotius.

5 *Familiam communem*] Muretus *Filiam.* Res clara, mirum qui Lipsio non visa. *Acidalius.*

6 *Novercalibus odiis visura Britannicum.*] Ven. atque alii antiqui editi habent, *usura in Britannicum.* Pichena.

7 *Improbatam longo dissidio.*] Immo *discidio*, ut supra sæpius. *Gronovius.*

8 *Et Familia Claudia.*] Expediti sententia potest: tamen mavelim scribi, *& familiæ Claudiæ. quin posteros conjungeret.* ut quasi hortantis ea sint liberti. *Lipsius.*

Familia Claudia, quæ posteros conjungeret.] Expediri sententiam posse ait Lipsius: idem tamen malit, *quin poste-*

[1] *ne femina experta fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret.* Prævalvere hæc 3 adjuta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patruum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar, [2] juvenemque & alia clarum,

posteros conjungeret: ut quasi hortantis ea sint liberti. Nec expediti sententia potest è verbis, ut nunc leguntur: & omnino vim hortandi habent. Mihi certum, deleto *qua* legendum: *quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna. Stirpem nobilem* (id est, nepotem Germanici) *& familia Claudia posteros conjungeret.* Muretus voluit transposite, *stirpem nobilem & qua famil. C. p. conjungeret.* Acidalius. Valde hoc loco sudant interpretes, nec immerito: est enim ex obscurissimis. Videor tamen videre sensum qui hic est. Decet hoc imperatorem, ut stirpem nobilem, & familiæ Iuliæ Claudiæque posteros unam in domum colligat, nec patiatur, ut enubendo alios in penates sanguinem & perinde claritudinem Cæsarum deferat Agrippina. hic verissimus, si quid video, sensus est; eumque verba quoque ipsa inculcant, si ductum literarum secutus legeris totum locum hoc modo: *dignum imperatoria fortuna* (subaudi esse) *stirpem nobilem & familia Iulia Claudiæque posteros conjungere.* Freinshemius. Ego vero illud, *dignum prorsus imperatoria fortuna*, Neroni detrahi nunquam patiar. Significat enim, dignissimam Augusto lare, dignam Cæsarea domo partem. Deinde accipio quidem Lipsii, *Quin*, & sagaciter odoratum Muretum puto non omnia locum suum tenere: sed quem appellavit auctor *dignum imperatoria fortuna*, eum eodem ordine vocari *stirpem nobilem* parum acre parumque decens mihi videtur. Scribo autem: *quin stirpem nobilem & familia Claudia posteros conjungeret.* Hoc est, magnopere suadere, ut diductam nunc in duas domus primæ nobilitatis gentem revocaret in unam, & Claudii nominis posteros, seque & fratris nepotem, matre illius uxore ducta, penatibus consociaret, ne matrona felicis & probati uteri, ætate habili & indeflexa, conjugio suo quemcumque alium extolleret ac nobilitaret. Sic infra cap. 20. *quin arriperet oblata & servaret exsulem.* Gronovius.

1 *Ne femina experta fecunditatis.*] Sine dubio legendum, *experta fecunditatu*, quo modo Faernus quoque legebat. *Vrsinus.* Muretus maluit, *experta fecunditatis.* Non assentior. *Experta fecunditatis* dicetur ut *Compertus flagitii, &c.* De his ad Apuleium Apolog. 11. *Acidalius.* Scio recte dici, *experta fecunditatis.* Sic Tac. lib. 4. histor. *veterem expertumque belli:* mallem tamen, *experta fecunditatis.* Pichena.

2 *Iuvenemque & alia clarum.*] Ita diserte Vatic. vereque. Transma-

 rina

rum, [1] insigni triumphalium, & gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi. Sed nihil arduum videbatur in animo principis, cui non judicium, 4 non odium erat, [2] nisi indita & jussa. Igitur Vitellius nomine Censoris [3] serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet, consiliis ejus implicari, [4] serere crimina in Silanum, cui sane decora & procax soror Junia Calvina haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis, [5] fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. & præbebat

rina forma sermonis est, *νεανίσκον τά τ' ἄλλα λαμπρὸν*, crebrumque apud Latinos, *Homo cetera bonus*, & similia: in Agellio, *Homo pleraque non indiligens*. Lipsius.

Iuvenemque & alia clarum.] Ex Vat. emendavit *Lipsius*. & congruit Flor. in cæteris male, *alias clarum*. Pichena.

1 *Insigni triumphalium.*] Lipsius prima edit. monuit libros suos habere *insignia*. & id melius. Non hercle, nisi addas præpositionem: *per insignia triumphalium*. quod plane ego verum puto. Nam *insigne triumphalium*, nusquam alibi singulari numero legas, ut neque *insigne pratorium* vel *ornamentum pratorium* & ejusmodi alia: quæ omnia plurali numero efferuntur. *Acidalius*.

2 *Nisi indita & jussa.*] Muretus, *indicta*. Lipsius.

Nisi indita & jussa.] Muretus legit, *indicta & jussa*. Acidalius & Pichena.

3 *Serviles fallacias obtegens.*] Dubitavi ne prisco verbo scrib. *serviles pellacias*. Apud Lucretium scriptum.

Subdolacium ridet placidi pellacia ponti.

& conuenientior huic sententiæ visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quàm adulationes humiles & demissæ ad pelliciendam parandamque gratiam Agrippinæ, ut addit noster. *Lipsius*.

4 *Serere crimina in Silanum.*] Volumen scriptum habet, *ferre*. Proinde sic scripsi. Hoc Livius dicit, *ferre sermonibus*. Rhenanus. Fortasse rectius esset & usitatius: *Serere crimina in Silanum*, &c. nam & ita sæpe Sallustius locutus est, cujus Tacitum imitatorem diximus. *Vrsinus*. Venetus: *serere crimina*. Pichena. An melius *serens*. Bonum tamen etiam *ferre*. Acidalius.

5 *Fratrisque non incestum.*] Vatic. *fratrumque*. quod probo. In reliquâ scripturâ pendeo animi. Vulgatam si ferimus: sententiam esse volo, Tractum in crimen esse non amorem incestum inter fratrem sororemque, sed tantùm incustoditum. id est, amorem parum cautum circumspectumque, & qui sine crimine, rapi tamen in crimen potuerit. Simillimum illud Plinii è l. VI. epistolar. *Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum*. Siquid mutandum, legerem, *incustoditum sermonem*. Et Senecâ certe clarum non aliud verè objectum huic Silano, quàm verba adversus sororem nuptialia, & parum cauta. Ait in

bebat Cæſar aures, accipiendis adverſum generum ſuſpicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus inſidiarum neſcius, ac forte eo anno prætor, repente [1] per edictum Vitellii ordine ſenatorio movetur, quamquam lecto pridem ſenatu, luſtroque condito. ſimul affinitatem Claudius diremit; adactuſque Silanus ejurare magiſtratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum collatus eſt. C. Pompejo Q. Verannio 5 Coss.

in Ludo de morte Claudii: *Qui, quantum quidem in ipſo fuit, damnatum inceſti L. Silanum generum ſuum occidit. Oro propter quid? Sororem ſuam feſtiviſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare.* ita enim reſtitui eum locum nuper. *Lipſius.*

Fratriſque non inceſtum ſed incuſtoditum amorem.] Hic locus in Budenſi codice erat interpolatus. nam quidam *non* particulam ſupra aſcripſerat. & legebatur illic, *Fratremque*, quod eſt in vulgatis edd. *Fratriſque.* Mihi videtur hæc eſſe ſincera lectio, *Fratreque inceſtum ſed incuſtoditum amorem ad infamiam traxit.* Expone ſic, *amorem inceſtum fratre*, id eſt ob fratrem, *ſed incuſtoditum*, quaſi diceret, ſi cuſtoditus fuiſſet & caute cælatus, non fuiſſet periculum. *Rhenanus.* Vocem, *fratrum*, in Flor. & in aliis veteribus inveni. De Vat. teſtatur Lipſius. Digna ergo mihi viſa eſt, quæ recipiatur. Intelligit enim, *fratrum*, hoc eſt fratris & ſororis. Vulgo, *fratriſque*. Pichena. Recte omnino. Sic Seneca Medea: *Ad regum thalamos.* id eſt, regis & puellæ regiæ. Dein idem, *Sceptrigeris rite Tonantibus*, hoc eſt, Iovi & Iunoni. Neque erat, cur penderet animi ὁ πάνυ in tam commoda explicatione reliqui. Non fœdam & ſceleſtam libidinem, ſed ſimplicem nimis & incautam, eoque malignæ interpretationi obnoxiam conſuetudinem & converſationem arripuit in crimen. Apud Senecam in ludo ſcribendum: *Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cujus menſem toto anno celebravit, non tuliſſet illud. Nedum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit inceſti. L. Silanum enim generum &c.* Eodem pertinet ibidem: *unum abnepotem L. Silanum. Videris, Iupiter, an in cauſa mala? certe in tua.* Vide quæ ibi notav. *Gronovius.*

1 *Per edictum Vitellii.*] Nam cenſores edicta proponebant. Livius lib. 43. *Multis equos ademerunt. in ea re quum equeſtrem ordinem offendiſſent, flammam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, ne quis eorum &c.* Plinius lib. 13, 3. *Vrbis anno* DCLXV. *P. Licinium Craſſum L. Iulium Cæſarem cenſores edixiſſe, ne quis venderet unguenta exotica.* Idem lib. 14, 14 *L. Licinius Craſſus L. Iulius Cæſar cenſores edixerunt, ne quis vinum Græcum Amineumque octonis æris ſingula quadrantalia venderet.* Suetonius de Rhetorib. *De iiſdem interjecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Craſſus CENS. ita edixerunt.* De quo ante, item cenſorium edictum ſubjiciam. Ne quem fruſtretur, qui *Edictum*, tacentibus aliis, explicat album Cenſorium cum Senatorum nominibus, quod poſtquam Auguſtus publicarit primus, ex eo *Edictum* ſit appellatum. Nihil aliis cum ſenatoribus; ſolo cum Silano negotium in hoc edicto Vitellio fuit. *Gronovius.*

Coss. pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, [1] jam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, [2] nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. [3] Quin & incestum ac si sperneretur, ne in malum pu-

1 *Iam fama.*] Distinguunt libri mei, *matrimonium, jam famâ.* Et rectè. quoniam ante istos consules matrimonium pactum. Suprà enim scriptum: *qua postquam matrimonii sui certa fuit.* Statim etiam e Farnes. scripseris, *deducta in domum patrui fratris filia.* Lipsius.

2 *Nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia.*] Ita Florentinus. Vulgo, *deducta in domum patrui, fratris filia.* Pichena.

3 *Quin & incestum.*] Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi. quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis; & periculum ne populus, ab exemplo, passim usurparet, publico malo. *Lipsius.*

Quin & incestum ac si sperneretur.] Duas causas adfert, cur matrimonium jam pactum nondum auderent celebrare: primum, ne princeps sine exemplo incestas nuptias faceret: alterum, ne exemplum daret aliis idem facturis malo publico. Itaque legerim: *Quin & incestui via si sterneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur.* Mercerus. Lipsius hæc ita interpretatur: timuisse Claudium & Agrippinam, ne propter incestum, populus sperneret profani principis imperium. Mercerus hæc verba corrupta suspicatur & corrigit, acute quidem: sed *incestui sternere viam*, duriuscula sententia videtur, nec de Taciti phrasi. Ideo vulgatam potius lectionem tueor, quamvis fortasse non integram, eodem Merceri sensu manente. Id est: Quin & incestum ipsum Claudius & Agrippina metuebant: ac si ab ipsis sperneretur, ne fortasse in malum publicum erumperet: scilicet ne alii eodem exemplo uterentur. *Pichena.* Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi, quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis, & periculum iræ cælestis ob tam insigne flagitium. non enim metuebant ne populus ab hoc exemplo usurparet, nec in malum publicum id erupturum credebant, nec enim postea tale Senatus consultum fecissent: sed Deos verebantur. eos enim incestu offendi crediderunt, quod satis patet ex auctore nostro, infra 12, 8. ubi *sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda*, procurando incestui Claudius hic suasit. *Freinshemius.* Hærent hic omnes, & nonnulli aliter atque aliter interpretantur. Vna modo litera mutata offero ipsam scripturam Taciti. Qui non, *incestum*, scripsit, sed *inceptum.* Expendamus totum locum. Dicit Tacitus, clam pactum inter Agrippinam & Claudium matrimonium, sed necdum ausos palam celebrare solemnia nuptiarum. Causa ista, quod nullum hactenus datum esset exemplum deductæ in domum patrui fratris filiæ. Interim subibat cura & cogitatio, inceptum jam esse matrimonium, solenni more porro peragendum; non licere resilire; si id, & in eo Agrippina sperneretur, rem in motus & perniciem publicam, movente vel Agrippina, sic contempta, vel populo, qui, ut supradixit, id matrimonium jam fama firmaverat, erupturam. Idcirco videbatur, solennia nuptiarum non esse diutius differenda. Adeo ut Claudii ejusque amicorum cunctatio, & diversi consilii

publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæsarem, *an jussis populi, an auctoritati senatus cederet?* ubi ille *unum se* [1] *civium, & consensui imparem* respondit, *opperiri intra palatium* jubet. ipse curiam ingreditur, [2] summamque Reip. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque; *Gravissimos principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat.* [3] *quod porro honestius censoriæ mentis levamen, quam assumere con-*

silii diversæ rationes, quod cunctantium est, duabus distinctis periodis proponantur. Lege igitur: *Quin & inceptum*, scilicet matrimonium esse, *ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Neque, *in malum publicum erumperet*, hic aliter accipiendum, quam infra, *Nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem.* Hanc cunctationem Claudii suis artibus tandem sustulit Vitellius, effecitque ut solenniter Claudio nuberet Agrippina, quod statim subjungit & persequitur auctor. *Boxhornius.* Gerræ Siculæ male πολιτικῶ. Freinshemio Catone simus contenti. Claudius haud erat intacti superstitione animi. Immo quo mente commotior, eo paullo infirmior unus multorum, eo superstitiosior. Docetque id etiam Suetonius in vita ejus cap. 22. Semper autem incesta in prodigiis habita, in expiandis & procurandis, in iis quibus iram Deorum putabant denuntiari. Reliqua pete à Freinshemio. *Gronovius.*

1 *Civium & consensui.*] Delenda copula. vel, quod verius, addenda vox scriptori elapsa, *civium & S. consensui.* id est, Senatus. Ita respondebit Claudii oratio Vitellianæ. Tamen aliquis ceperit (aut jam cepit) quasi esset, *Unum se civium, & consensui imparem*: quod ego non probem, nec certè Princeps unus è vulgo civium est: non. *Lipsius.*

Et consensui imparem.] Plusquam se solum posse consentientem senatum. *Ferretus.* Nec τὸ & delendū, nec τὸ *senatus* addendum. Aptius ad quæsita Vitellii, Claudius non potuit respondere. is dixerat imperatori: Populus vult, senatus postulat nuptias tuas cum Agrippina: consensum ne tuorum civium nihili facies? Ad quæ Claudius, se esse unum ex civibus, & eorum consensui obsecutum. Nec fefellere usquequaque Vitellii promissa, licet is Claudium palpo percuteret. Ecce senatores: *haud defuere, qui certatim, si cunctaretur Cæsar, vi acturos testificantes erumperent curia.* Ecce populum: *conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat.* Salinerius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. Respondet enim Cæsar, se unum esse civium, & consensui (scilicet universorum civium) imparem. *Pichena.*

2 *Summamque Reip. agi.*] Scribo, *summamque Rempublicam.* Lipsius.

3 *Quod porro honestius Censoriæ mentis levamen.*] Fallor an scribendum *Cæsareæ mentis.* Certo enim hæc de Claudio. Ac supra lib. XI. idem error harum distinctionum: *Lætaque hæc in*

conjugem prosperis dubiisque sociam. cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assuefactus, 6 *sed qui prima ab juventa legibus obtemperavisset.* Postquam hæc favorabili oratione præmisit, multaque patrum assentatio sequebatur; capto rursus initio, *Quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate, puerperiis, sanctimonia insignem.* [1] *Nec diu anquirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum: & congruere artes honestas. Id vero egregium, quod provisu deum* [2] *vidua jungeretur principi, sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus,*

P. R. munia, multo gaudio Censoris inibantur. Recte Farnesianus codex, *Cæsaris.* At Cæsar etiam idem forte Censor: ut plerique tum Imperatores. Consideretur. *Acidalius.* Suspecta mihi vox, *Censoria.* præsertim in ore Vitellii, qui ipse Censor. ac si quem librum auctorem haberem, libenter reponerem, *Cæsarea.* Pichena. Immo *Censoria*, non *Cæsarea*. Nam censorum erat exigere matrimonia. Censor adigebat solenne jusjurandum: *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* teste Gellio 4, 20. Huc pertinet oratio Q. Cæcilii Metelli Numidici, *quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus*, ut est apud eundem 1, 6. Vel *de prole augenda*, ut inscribit Suetonius, qui & Augustum eam senatui recitasse & populo per edictum notam fecisse scribit cap. 89. Itaque censor uxore legibus ducenda exemplum salubre prodebat populo. Claudius autem non modo forte, sed certe censor, & post longum intervallum, Augusto & aliis magisterio morum contentis. Sueton. cap. 16. *Gessit & censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores.* Quod honestius levamen ei, qui non nomen modo censoris & officium, sed & mentem, castam illam, sanctam, integram dignamque Censore unico & morum custode, præstaret? *Gronovius.*

1 *Nec diu inquirendum.*] Ex Flor. restitui antiquum verbum, *anquirendum.* Vulgo, *inquirendum.* Pichena.

2 *Vidua jungeretur.*] Vidua Agrippina mortuo, sub initia imperii Claudiani, Crispo Passieno, cui post Domitium nupserat. Plinius libro XVI. *Arborem mori eximiam ætate nostrâ adamavit Passienus Crispus bis consul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone privigno clarus.* Sueton. Nerone: *Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est.* Tamen idem ille Passienus antea maritus Domitiæ sororis Ænobarbi. Quod ex Quinctiliano colligas lib. VI. cap. 11. Apud Senecam de hoc eodem lib. IV. Natur. Quæst. initio: *Crispus Passienus, quo ego nil novi acutius in omnibus rebus, maxime in distinguendis,* (omnino scrib. *distringendis*) *& curandis vitiis, sæpe dicebat. Adulationi opus esse non claudere ostium sed aperire, & quidem sic quemadmodum amica solet. quæ si impulit, grata est: gratior, si effregit.* Iterum scribe, *sed operire.* id est, leviter obducere, opponere ostium; ne pereat dicto sua Venus. Pluscula etiam in EXCURS. A. vide. *Lipsius.* MSS. Senecæ: *quam-*

bus, [1] vidisse ipsos, arripi conjuges ad libita Cæsarum: procul id à præsenti modestia. statueretur imo [2] documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. sed [3] aliis gentibus solemnia, nec lege ulla probibita. & [4] sobrinarum diu ignorata,

[1] tem-

adulationibus non claudere ostium, sed aperire. Scribendum igitur: *adulationi nos non claudere ostium, sed opponere; & quidem sic quemadmodum amicæ opponi solet.* Hoc est, non obserare aut repagulis firmare, sed sine sera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel objectum sustinere ac prætendere. Nam *operire*, in quo & Gruterus argutatur, ipsum claudere est. Terentius Phormion. 5, 3. *Iamne operuit ostium.* Noster. 3. annal. *egressa cubiculo uxore operiri fores jussit.* Gronovius.

Vidua jungeretur.] Patefacta nuptiis domo, ne opus esset abducere eam à marito: quod prius Augustus, atque Caligula, & deinde Nero fecerunt. Quo etiam pertinere arbitror, quæ statim sequuntur: *statueretur imo documentum, quo uxorem imperator acciperet*, non raperet. eoque censu defendi potest ista oratio, nec opus est ut pro *quo uxorem*, legas *quomodo uxorem*: quod putabat vir doctissimus. *Freinshemius.*

1 *Vidisse ipsos.*] Principe Caio. *Lips.*

2 *Documentum, quo uxorem.*) Nugax oratio, quid enim? non anteà Imperatoribus semper uxor? semper. Quid ergo opus ei rei documento? Tu corrige, *quomodo uxorem.* Id enim vult adulator homo, prodendum esse posteris exemplum, ut Imperator uxorem Senatu suasore & auctore capiat. *Idem.*

Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator ..... acciperet.] Ante omnia necessarium duxi, hunc locum, ut se habet in Flor. proponere; ut quilibet, lacuna inspecta, judicare possit, quid & quatenus in eo deesse videatur. Ut autem nunc tanquam integrum consideremus, Lipsius corrigit; *quomodo uxorem imperator acciperet.* quod non improbo. tamen apud me vulgata lectio nihil habet difficultatis: immo aliquid argutius præ se ferre videtur, cum sit vis quædam in verbo, *acciperet*, respondens ad id, quod supra dixit, *arripi conjuges.* sicuti lib. 11. *tracturum conjuges.* & hist. 111. *dum quæ accipi poterant, rapiuntur:* Ait igitur: documentum hoc aliis Principibus erit, quo documento uxores accipiant: non arripiant. *Pichena.* Quicquid obtrectent Lipsio, multo magis resipit Latium vetus, *statueretur immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet*, quam alterum. Hoc enim vult, tempus venisse, ut exemplum prodatur, idque jam prodi posse, quod respicientes quoque admoniti secuturi principes discant, qualiter & quemadmodum matronam introducere in penates deceat Augustum. Adhuc enim nullum exemplum conjugii Cæsarum salubre exstabat. Adde quæ scripsimus 4. Observ. 11. *Gronovius.*

3 *Aliis gentibus solemnia.*] Anaxandrides enim legitur sororis filiam duxisse, ex qua Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum sustulit, cum id apud Græcos liceret. *Vertranius.*

4 *Sobrinarum.*] Sobrinas appellat, tamen palam est, intellegi debere de Consobrinis. Quis enim hoc censeat, eos, quos propriè Sobrinos legum auctores appellant, arceri inter se nuptiis? nunquam factum. Sed veteres hæc miscebant, vocularum haud æquè curiosi captatores. In Glossis priscis legas; Ἀνεψιός *Consobrinus, Sobrinus.* Alibi: Θεῖα πρὸς μητρός. *Consobrina.* Et Ἐξάδελφος, *ἐκ*

 δύο

[1] *tempore addito percrebuisse. morem accommodari prout con-* 7 *ducat, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpentur.* Haud defuere qui certatim, *si cunctaretur Cæsar, vi acturos* testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, *populumque Romanum* [2] *eadem rogare* clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum præbet se gratantibus; senatúque ingressus [3] *decretum*

δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, *Consobrinus*, Quid, quòd Vellejus simili libertate, *Consobrinum Ti. Gracchi* Scipionem Nasicam appellat: qui Iuris consultorum finitione Sobrinus sit? *Lipsius.*

Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse.] Lipsius vocem *addito* ut additam à glossographo rejicit. Ego aliud suspicor, ne ita forte scribendum, *Et sobrinarum diu ignorata, tempore adita, tempore percrebuisse.* Valde quidem eleganter & nervose. *Adita*, ist est, cœpta. Nec dubito, quin ita plane Tacitus. *Acidalius.* Cum hanc lectionem omnibus libris probari, nec incommodum sensum habere videam, non arbitror esse necessarium, ut vocula ista *addito* vel omittatur, vel commutetur. *Tempore addito*, hoc est, adiecto tempore, vel processu temporis. *Freinshemius.*

1 *Tempore addito percrebuisse.*] Malim, *tempore percrebuisse*, rejectâ voce quæ glossographum sapit: aut potius invertam, *tempore adeo.* & id verum puto. De reipsâ, Plutarchus auctor in Caussis, quæst. VI. diu apud Romanos sobrinarum conjugia (ἀνεψιὰς ipse appellat, & bene vertit Xylander) fuisse invisa: cœpisse tamen à leviculâ causa, quam ipse denarrat. factumque decretum populi, Πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δ' ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι. id est, *licere omnibus ducere usque ad consobrinas, suprà autem vetari.* Hoc quando propriè cœperit, non dicit: satis vetus esse, ex Livio discas. apud quem, libro XLII. ita loquitur Sp. Ligustinus: *Cum primum in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit*: imò quasi in laudem hoc recenset. Sanè conjugia ea deinceps crebra: & sic inter illustres, M. Marcellus Iuliam Augusti F. duxit, sibi sobrinam: aliique plures. Sustulit tamen easipsas nuptias Theodosius, de quo Victor. *Tantum*, inquit, *pudori tribuit & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tamquam sororum.* permiseruntque iterùm Arcadius & Honorius l. XIX. C. De nuptiis. *Lipsius.*

2 *Eadem orare clamitat.*] Supposuimus, *rogare.* Rhenanus. Muretus rescripserat, *orare.* nescio unde aut quare. nisi si fortius hoc visum. *Acidalius.*

3 *Decretum postulat.*] Zonaras: Ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. Ait Tacitus, Fratrum filias: & strictè capias; non enim licuit sororum. Quod notavit accuratè & diffusè, quantum satis est, Cujacius XIII. observ. c. XVI. quem non exscribo. Nec sustulit Nerva hoc Sc. ut idem verâ interpretatione collegit. De Claudii hoc facto Tragicus:

Genitamq; fratris, conjugem captus, sibi
Toru nefandū, flebili junxit face.

ubi meliùs leges, *Genitamque fratre conjugem captam.* Domitianus imitatus exemplum est, qui Iuliam habuit filiam Titi. *Lipsius.*

3 *Ne-*

tum postulat, quo justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. [1] Neque tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii cupitor, [2] Talledius Severus eques Romanus, quem plerique *Agrippinæ gratia impulsum* ferebant. Versa ex eo civitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. [3] adductum, & quasi virile servitium: palam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi

1 *Neque tamen repertus.*] Suetonius de eodem; *Confecit nuptias*, inquit, *non repertu, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus officium nuptiarum ipse cum Agrippina celebravit.* Sunt autem sub Domitiano frequentata ex eo senatus consulto matrimonia. At Coccejus Nerva rerum potitus sororis fratrisve filiam uxorem habere prohibuit, ut in eodem scripsit Dio. Inventus est tamen L. Antoninus Cæsar, qui M. Aurelii Antonini Philosophi fratris Lucillam filiam duxit uxorem: quod illi soluto legibus licuit: cæteris non idem. *Vertranius.*

2 *Talledius Severus.*] *T. Alledius* scribo. & vidi posteà ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis, M. ALLIDI. in Iuvenali.

—— tibi habe frumentum, Alledius inquit.

Quod noster unum imitatorem sceleris ejus facit; Suetonius dissentit, qui duos, c. XXXI. Noster, credo, non habuit curæ nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem R. quem ille Primipilarem. Nec aberrat, quoniam primi pili comes, gradus equestris. Martialis:

Et referes pili præmia clarus eques. Lipsius.

T. Alledius Severus eques Romanus.] Lipsius emendavit. Vulgo, *Talledius*. Pichena.

3 *Addictum quasi.*] Arbitrio meo, transponantur verba, *Addictum & quasi virile.* Lectioni stabiliendæ (nam ego olim solicitavi) est, quod apud eundem Tacitum de moribus Germanorum scribitur: *Trans Lygios Gothones regnantur, paullo jam addictius quam ceteræ Germanorum Gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nec pœnitet tamen prorsus conjecturæ, *Adductum*, præsertim quæ firmatur codice Budensi, & item Florentino: de quo verbo in lib. Histor. *Lipsius.*

Additum & quasi vile servitium.] Depravata verba sunt. In Bud. codice legitur, *Adductum quasi & virile servitium.* Nos emendavimus, *Addictum quasi & virile servitium. Palam severitas, ac sæpius superbia.* Sensus est, etiam servos Claudii Cæs. quasi addictos fuisse Agrippinæ, quæ contenta mulierculatum ancillatu non erat. *Rhenanus.* Venditum matrimonio servitium virorum. *Ferretus.* Vulgo *Addictum quasi & virile.* Lipsius conjectura correxit, transposuitque. quod penitus à Flor. confirmatur. *Pichena.* Pugno pro Lipsio contra Lipsium. Omnino scribendum, ut olim conjecerat, *Adductum & quasi virile s.* quamquam ipse postea *Addictum*, retineri voluerit & stabilierit alio Taciti loco. sed nego hic ei verbo locum. Non enim vult auctor dicere arctum & astrictum, sed severum servitium: quod & sequentia verba satis demonstrant: & clamat adjunctum hoc ipsum, *Virile.* Acidalius.

domi impudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur. [1] Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat; seu delecto die, augendam ad invidiam. [2] Calvina soror ejus [3] Italia pulsa est Addidit Claudius, [4] *sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda*: [5] inridentibus cunctis, quod pœnæ procurationesque incesti id temporis exquirerentur. At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret, [6] veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam impetrat, læ-

8

1 *Die nuptiarum.*] Mala ergo distinctio, & historiæ vitiandæ, in Suetonii Claudio obtinuit, cap. XXIX. *Silanus abdicare se pretura, morique initio anni coactus. Die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum in quinque & triginta Senatores trecentosque amplius equites animadvertit.* Apage. nulla cædes nuptiali ejus die lecta. scribeque, *initio anni coactus, die ipso Cl. & Ag. nuptiarum. In quinque,* &c. *Lipsius.*

2 *Calvina soror ejus.*] Fortasse illa, quæ vitam produxit ad Vespasiani imperium, de qua Suet. c. XXIII. Vespas. *Cum Mausoleum repente patuisset, ad Iuniam* (male enim editum suppositumque à Scholiastis, *Iuliam*) *Calvinam è gente Augusti pertinere dicebat.* Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, ut dicam. *Lipsius.*

3 *Italia pulsa est.*] Si pulsa tantum, quid ita Commentator Iuvenalis scribit eam à se interfactam? *Calvina*, inquit, *Prætoris cujusdam soror, quæ se occidit tamquam infamis in fratrem* (lego, *fratre*) *Claudii temporibus.* Hoc notat ad illud è Satyr. III.

——— *donat Calvina vel Catiena.*

Homo errat. *Lipsius.*

4 *Sacra ex legibus Tulli.*] Non alia sacra piaculaque accipio, quàm quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam cædem luit expiavitque. Livius: *Itaque ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri ut filium expiaret pecuniâ publicâ. is quibusdam piacularibus sacrificiis factis* (*quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt*) *transmisso per viam tigillo, velut sub jugum misit juvenem.* Similiaque Dionys. lib. III. qui addit ea sacra per Pontifices facta: convenienter cum iis, quæ hic Tacitus. *Lipsius.*

5 *Irridentibus cunctis.*] Et hercle ridiculum, quòd Claudius Silani cum sorore incestum piacularibus sacris lueret: ipse in eadem culpâ. Nam piacula istæc cave alio referas, quam ad crimen Silani. *Lipsius.*

6 *Veniam exilii.*] Relegatus enim Seneca post Quæsturam à Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Juliâ Germanici filiâ, Vinicii uxore. Cujus criminis scena à Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsâ expetit in te hæc culpa, ô Romani nominis & sapientiæ magne sol. *Lipsius.*

Veniam exsilii pro Annæo Seneca.] L. Annæus Seneca studiis sapientiæ eminentissimus seculi sui, insimulatus adulterii cum Julia M. Vinicii uxore, Germanici & Agrippinæ filia, con-

lætum in publicum rata, ob claritudinem studiorum ejus, utque Domitii pueritia [1] tali magistro adolesceret, [2] & consiliis ejusdem ad spem dominationis uterentur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & infensus Claudio dolore injuriæ credebatur. Placitum 9 dehinc non ultra cunctari, sed [3] designatum consulem [4] Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere, [5] qua oraretur Claudius, *despondere Octaviam Domitio.* quod ætati utriusque non absurdum, & majora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis, ac nuper Vitellius, censet; despondeturque Octavia, [6] ac super priorem necessitudinem, spon-

confictis in illam à Messalina criminibus, ut conreus, pulsus erat in exilium: ei Agrippina restitutionem impetrat. Ex Dione lib. LX. *Vertranius.*

1 *Tali magistro adolesceret.*] Magno, magno magistro: utili privatim & publicè, si Neronis indoles, aut Romana fata, voluissent. Sed ad historiam, adde hæc Scholiastis, in Iuuenalis Sat. V. *Seneca sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliæ, Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triennium revocatus est. Qui etsi magno desiderio Athenas intenderet, ab Agrippinâ tamen, erudiendo Neroni, in palatium adductus, sævum immanemque natum & sensit cito, & mitigavit. inter familiares solitus dicere, Non fore sævo illi leoni, quin, gustato semel hominis sanguine, ingenita redeat sævitia.* Lipsius.

2 *Et consilio ejusdem ad spem dominationis uterentur.*] Ita rectius Florentinus, quam, *uteretur*, ut in vulgatis. nam & de Domitio, & de Agrippina simul intelligitur. *Pichena.*

3 *Designatum consulem Memmium.*] Ordo rogandi sententias in senatu veteris Reip. varius fuit; alias enim is toto anno servabatur, quem Consul initio magistratus habito senatu in rogando observarat. alias primus rogabatur, qui à Censoribus princeps in senatum lectus fuerat: alias qui designati consules erant. Imperio constituto id legimus tributum consuli designato, ut quæ ejus, omnium plerumque ea sententia esset: exemplaque suppeditant libris superioribus Drusus, Haterius, & Silius: infraque sequentibus Barea Soranus, & alii. & apud Senecam ludo de morte Claudi, Ianus pater. Quamobrem contendit Agrippina Memmium censere, Octaviam Claudii filiam cum privigno L. Domicio elocari. *Vertranius.*

5 *Memmium Pollionem ingentibus promissis inducunt, sententiam expromere.*] Mutet. *inducit*, ut scilicet ad Agrippinam solam referatur. Manere tamen illud recte potest, nec respicitur forte sola Agrippina, sed & Vitellius, & alii ejusdem sectæ. *Acidalius.*

4 *Qua oraretur Claudius, despondere Octaviam Domitio.*] Verbum, *oraretur*, ex Flor. restitui. Vulgo, *hortaretur.* Pichina.

6 *At super priorem necessitudinem.*] Non semel accidit in libris editis, ut, *se eundum*, pro, *super*, à librariis scriptum

ſponſus jam & gener Domitius æquari Britannico, ſtudiis matris, arte eorum [1] quis ob accuſatam Meſſal-10 linam ultio ex filio timebatur. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, [2] ut rettuli, Meherdatem miſſi, ſenatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: *Non ſe fœderis ignaros, nec defectione à familia Arſacidarum venire; [3] ſed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accerſere adverſus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. Iam fratres, jam propinquos, jam longius ſitos, cædibus exhauſtos: [4] adjici conjuges gravidas, liberos parvos, dum ſocors domi, [5] bellis infauſtus, ignaviam ſævitia tegat. Veterem ſibi ac publice cœptam nobiſcum amicitiam; & ſubveniendum ſociis virium æmulis, cedentibuſque per reverentiam. Ideo regum obſides liberos dari, ut ſi domeſtici imperii tædeat, ſit regreſſus ad principem patreſque, quo-11 rum moribus aſſuefactus rex melior aſciſceretur.* Vbi hæc atque

ptum fuerit, nec mirum. error enim ortus ex eo, quod in veteribus Manuſcriptis, & præcipue in Flor. verbum, *ſuper*, plerumque uno tantum charactere, ad hujus ſimilitudinem S' ſcriptum ſit, ut hic. Reſtituimus ergo, *ſuper priorem*, quod in vulgatis erat, *ſecundum priorem*. Pichena.

1 *Quis ob accuſatam Meſſallinam ultio ex filio timebatur.*] Veriſſima lectio & ſententia. At quid Muretus voluit mutando? *qui ſub accuſatam Meſſallinam vitrico & filio timebantur.* Ineptiſſime. *Acidalius.*

2 *Vt rettuli.*] Libro XI. vide. *Lipſius.*

3 *Sed & filium Vononis, nepotem Phrahatis accerſere.*] Demiror, quur quiſpiam voluerit *accedere* verbum, quod in exemplari manuſcripto legitur, mutare in *accerſere*. Nam defectioni eleganter acceſſus opponitur. Senſus eſt. Nemo nos poteſt defectionis arguere, quum ad filium Vononis, nepotem Phrahatis accedamus. Subjicit cauſam, *adverſus dominationem Gotarzis*. Mallem ego pro, *ſed & filium*, ſcribere, *ſed ad filium*. Verum infra ſic quoque loquitur: *Quia ſocietatem noſtram volentes acceſſerant*; non, *ad ſocietatem*, quod tamen Latine dicitur. Item lib. 2. *Vt ripam Euphratis accederet*. Itaque expone & pro, *etiam*, hoc ſenſu: nos non modo non deficimus familia Arſacidarum, ſed etiam veram ſtirpem accedimus. *Rhenanus.* Daneſius legebat *accedere*. Vitinus.

4 *Abjici conjuges gravidas, liberos parvos.*] Repoſuimus, *adjici con. gravid.* Significat enim Gotarzen ſcelera ſceleribus cumulantem, nec contentum fratribus propinquiſque trucidatis, niſi illis uxores gravidas & liberos adjiciat. *Rhenanus.*

5 *Bellis infauſtus.*] Elegantiſſimi ingenii & doctrinæ noſter Modius obſervat è libro vetere, *belli infauſtus*. rectè: eâ formâ, quâ Militiæ clarus. *Lipſius.*

1 Is

quetalia dissertavere, incipit orationem Cæsar *de fastigio Romano, Parthorumque obsequiis*: seque divo Augusto adæquabat, *petitum ab eo regem* referens; omissa Tiberii memoria, quamquam [1] is quoque miserat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) *ut non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret; clementiamque ac justitiam*, [2] *quanto ignara barbaris*, [3] *tanto to-*

1 *Is quoque mis.*] Et quidem tres miserat, Vononem, Phraatem, Teridatem. Adi lib. 11. suprà, & VI. *Idem.*

2 *Quanto ignara barbaris.*] Ita edidi è Vatic. Farnesiano erat, *ignota*: vulgò, *ignoratiora*. Phrasis vulgata & obvia in Tacito. *Idem.*

Quanto ignoratiora.] Vetustior lectio, *quanto ignara Barbaris*. subauditur *magis*. Accipitur autem hæc lectio passive, pro ignota. Sic sæpe Tacitus in sequentibus: *qua gnara militi: quæ gnara Vespasiano.* Hoc ipso libro, infra: *Nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta & astus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara est.* Rhenanus. Flor. corrupte, *ignata*. ex qua voce, quamvis una tantum litera immutata, legi æque possit, *ignota*, &, *ignara*, mihi tamen *ignara* magis placet, ut etiam Lipsio. *Pichena.*

3 *Tanto toleratoria capesseret.*] Videtur legendum: *Clementiamque ac justitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto latiora capesseret*, &c. non ut vulgo legitur, *tolerantiora*. Ursinus. Verbum, *toleratiora*, ex Flor. restitui. Rectius proculdubio, quam, *tolerantiora*, ut in vulgatis. Ceterum, quoniam verbum, *tolerare*, oneris molestiam innuit, quid cum clementia ac justitia, quæ virtutes sunt populis vel maxime desiderabiles? An sic loquitur Tacitus propter barbariem Parthorum, quibus virtutes pro vitiis? Tacitus initio lib. 2. *Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia.* Ego interpretor, verbum *tolerare*, respicere tantummodo justitiam, omissa clementia. Justitia enim populis plerumque onerosa & invisa. In promptu mihi exemplum est ex lib. 4. in fine: *Ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine noctem, ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur.* nam etsi argui potest, vilium ac superborum hominum gratiam ipsis etiam, qui accipiunt, invisam, & odiosam; tamen mihi videtur, verbum *perpetiebantur* fastui tantum respondere, non gratiæ. At Francisci Venturii de hoc loco sententia est; Capesseret Meherdates clementiam & justitiam. quæ virtutes, quoniam barbaris ignotæ, ut pote qui dominium regum, non regimen, perpetiebantur, id efficient, ut qui illas adhibeat, gratius & minus grave imperium in subditos exerceat. *Pichena.* Non placet *tolerantiora*, non quia vocem ipsam reprobem, sed quia sententiam admodum quam languidam gignit. Muret. voluit, *tanto tatriora*, quod plane non convenit. Nec ego scio quid faciam. Hariolor tantum, *tanto latiora*, bono quidem sensu, quanto insusitata magis ac nova barbaris, tanto gratiora futura. *Acidalius* Quid ergo, num insueta barbaris magis tolerantur? & vero num tolerari dicendæ sunt clementia atque justitia, quasi res, quas abesse malis? tolerari enim ea puto, ad quæ sustinenda patientia opus est, manente interim voto & spe amoliendi. Id autem de regiis istis virtutibus ad novum

toleratiora capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus *alumnum urbis spectata ad id modestia;* [1] *ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc* [2] *satietate gloriæ provectam,* [3] *ut externis quoque gentibus quietẽ velit.* Datum post hæc C. Cassio qui Syriæ

12 præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis. [4] Ea tempestate Cassius [5] ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, [6] industriosque ac

vum regem imperator diceret, præcepta bene imperandi traditurus? Denique ne Latinam quidem vocem esse contendam, *toleratiora.* Adeoque adfirmem in scriptura vitium esse ex repetitione ejusdem syllabæ præcipue ortum, cum enim forte scriptum esset, *tanto tratiora* (pro *tanto gratiora*, & scimus hujusmodi innumera in membranis admitti) facile argutulus aliquis vulgatam deinde lectionem exsculpsit. Videtur autem legi debere, ut dictum est, *tanto gratiora.* quod & per se veram atque pulchram sententiam efficit, & vero instituto sermoni longe convenientissimum est. *Freinshemius.* Fluctus movent in simpulo. Vide 1. Observ. 14. *Gronovius.*

1 *Ac tamen ferenda regum ingenia.*] Deprehendi librarium subinde scripsisse, *Ac tamen*, pro *attamen.* Rhenanus.

2 *Satiate gloria.*] Hoc cum in editione Pichenæ compareret, ego pro typographico sphalmate habebam, & juvabat indice erratorum, qui eidem editioni annexus est. Sed socer meus credebat auctorem, phraseos Sallustianæ (quem præcipuum verborum veterum novatorem fuisse constat) imitatorem perpetuum, hoc quoque verbum ex antiquitate arripuisse, quo & Lucretius utatur, *fessus satiate videndi.* Hunc dissensum, & si quæ alia in his studiis inter nos ambigitur, veræ concordiæ sincerique affectus vicissim secuti, incolumi amicitia & fovemus & propugnamus, & lectorem amicæ litis arbitrum facimus. *Freinshemius.*

3 *Ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum &c.*] Interpungendum sic: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat.* Ursinus. Aliter in Flor. legitur, ac distinguitur: *quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.* Abest quippe ab eo verbum, *jubet.* Sed hanc lectionem vulgatæ non anteferam. *Pichena.* Elegantissimam hic emendationem vidit Muretus, delet à fine verbum, *jubet*, reliqua scribit interpungitque: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hæc C. Cassio, q. S. p. deducere, j. r. a. Euphr.* Acidalius.

4 *Ea tempestate Cassius præminebat peritia legum.*] Lipsius in prima edit. putavit legendum: *Præ ceteris peritia legum. Præ ceteris*, ut alibi solet *ante alios.* Interpolatus locus varie est ab imperitis, qui abesse quid crediderunt. In ultima hac accipit Vaticani lectionem, *ceteris præerat.* Non ego hoc quidem. Nam præcessit vix dum, *qui Syriæ præerat.* e qua linea hæc idem verbi inculcatum. *Acidalius.*

5 *Ceteros præminebat.*] Vatican. *ceteris præerat.* Accipio. *Lipsius.*

6 *Industriosque ac ignavos.*) Castigavi, *aut ignavos.* Item *Zeugma*, pro *Zeuma*; ex Strabone Stephanoque. *Rhenanus.*

ac ignavos pax in æquo tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur, [1] revocare priſcum morem, [2] exercitare legiones, cura, proviſu perinde agere, ac ſi hoſtis ingrueret. ita dignum majoribus ſuis, & familia Caſſia ratus, [3] per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de ſententia petitus rex, poſitiſque caſtris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, poſtquam illuſtres Parthi, [4] rexque Arabum Abbarus advenerat, monet Meherdatem, *barbarorum impetus acres cunctatione langueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret cœpta.* Quod ſpretum fraude Abbari, qui juvenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud opidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, *promptaſque res* oſtentante *ſi citi adveniſſent*, non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id temporis importunam, [5] quia hiems occipiebat. Exin nivibus & montibus feſſi; poſtquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, [6] quorum rex Izates ſo-

13

1 *Revocare priſcum morem, exercitare legiones*] Scripſi, *exercitare*, ex Flor. Vulgo, *exercere*. Pichena.

2 *Exercere legiones.*] Vett. *exercitare*. Lipſius.

3 *Per illas quoque gentes.*] Ob Caſſium illum qui πολεμικώτατος, cujus in Syria proſpera res poſt cladem Craſſi. *Idem.*

4 *Rex Arabum Abbarus.*] Solenne illis regibus nomen, ut Ptolomæus Ægyptiis. Vatic. *Acbarus* ſemper ſcriptum, & Appiano Ἄκβαρος: in Nummis antiquis, Ἄβγαρος. *Idem.*

Abbarus.] In Budenſi codice modo *Acbarus*, modo *Abbarus* legitur, ſicut *Yliates* & *Ezates*. Rhenanus. Hic in numiſmate æreo Gordiani Pii Imp. dicitur ΑΒΓΑΡΟϹ ΒΑϹΙΛΕΥϹ in cujus numiſmatis altera parte caput ipſius regis diadematum cum titulo ſi recte memini, ΕΔΕϹϹΕΩΝ, ſignatum eſt. In alio autem ejuſdem Gordiani numiſmate item æreo, rex ipſe Camelo inſidens impreſſus eſt cum eodem titulo. Camelus autem Arabum inſigne eſt, in argenteo etiam denario familiæ Plautiæ, in quo REX ARETAS inſcriptum eſt. *Urſinus.*

5 *Quia hiems occipiebat.*] Muretus legit, *quia hiems occupabat*. Fortaſſe minime ſpernendum. Nam quod ſequitur, *Exin nivibus & montibus feſſi*, non hiemis initium indicat, ſed maxime adultam. *Pichena.* In Mureti libro notatum, *Occupata.* Non convenit. Verbum tamen id ſi melius hic, ſcribendum, *occupabat*. Sed nihil mutandum. *Acidalius.*

6 *Quorum rex Iuliates.*] Ita edidi ex meis libris. Vulgò tamen, *Hyliates*: & ſtatim infrà, *Ezates*, etiam in manuſſ. Scito verum nomen eſſe, *Iz-*

ſocietatem Meherdatis palam induerat, [1] in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in tranſitu urbs Ninos vetuſtiſſima ſedes Aſſyriæ, [2] caſtellum inſigne fama, quod poſtremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Perſarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen *Sambulos*, vota diis loci ſuſcipiebat, præcipua religione Herculis: [3] qui tempore ſtato, per quietem monet ſacerdotes, *ut templum juxta, equos venatui adornatos ſiſtant.* equi ubi pharetras [4] telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. [5] Rurſus deus, qua ſilvas pererraverit, nocturno viſu de-

Zates. Ita enim appellatur conſtanter Ioſepho lib. xx. Antiq. cap. II. III. ubi & hiſtoria omnis explicita de origine hujus regis & progreſſu. Narrat autem Ioſephus Iudaicæ religionis eum, & matrem Helenam fuiſſe: multaque alia, quæ operæ ſit legere. *Lipſius.*

Rex Izates.] Alii *Iuliates.* quod nomen cum in codicibus corruptum ſit (ſunt enim ubi & *Hyliates* reperias) deinde etiam infra 12, 14. *Ezates* appelletur, haud obſcurum fuit, verum nomen hujus Regis, quod Ioſepho Antiq. 20, 2, & 3. proditur, utroque hoc Taciti loco poſitum ab auctore fuiſſe, qui id utique ſcire poterat, cum ejus coætaneus eſſet: ergo viſum nobis fuit nomen illud utroque loco reſtituere. *Freinshemius.*

1 *In Gotarzen per occultam & magis fidam inclinabat.*] Scripſimus, *per occulta & magis fida inclinabat*, ex Budenſi codice. *Rhenanus.*

2 *Caſtellum inſigne fama.*] Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? An Ninon non caſtellum vocat, quam paullò antè urbem? Et utrumne apud Ninon poſtremum Darii cum Alexandro prœlium fuit? Imò haud procul Arbela, apud pagum Gaugamela. Inſeruerim ergo vocem, *ſedes Aſſyriæ, & Arbela caſtellum inſigne famâ*: aut certè ſi ſatis ſit id intellegi, addita copula, *ſedes Aſſyriæ, & caſtellum.* Lipſius.

Et caſtellum inſigne fama.] Adjeci copulam, *&*, contra librorum auctoritatem, ut defectui manifeſto quam minima mutatione mederetur, neu lectoribus abſurdum illud ſe offerat, *urbem Ninos*, caſtellum à Tacito appellari. Idque ſuadente Lipſio, qui etiam ſuſpicatur, nomen caſtelli, ſcilicet Arbela, intercidiſſe. *Pichena.*

3 *Qui tempore ſtato per quietem monet ſacerdotes.*] Ita Flor. & melius, quam vulgati, *tempore ſtatuto.* Sic lib. 3. hiſtor. *ſtato in eoſdem dies mercatu.* lib. 4. *ſtatos æſtivis flatibus dies.* de morib. Germ. *ſtato tempore.*

4 *Telis onuſtas.*] Vatic. *telis omiſſis onuſtas.* nec ſcio quid voce ea faciam. Forte, *telis omnigenis onuſtas.* Lipſius.

Equi ubi pharetras telis onuſtas accepere.] Vatic. *telis omiſſis onuſtas.* Vnde Lipſius, *telis omnigenis on.* Quid ſi *telis miſſilibus onuſtas?* Sed abſque dubio natum *omiſſis* ex ſupervacua iteratione ſequentis *onuſtas.* Acidalius.

5 *Rurſus deus, qua ſilvas pererraverit.*] Vulgo, *quas ſilvas pererraverint.* at Florentini lectionem repoſui, quæ mihi melior. *Pichena.*

1 *Mox*

demonſtrat: reperiunturque fuſæ paſſim feræ. Ceterum Gotarzes nondum ſatis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti; & quamquam per inſectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & miſſis corruptoribus, exuendam ad fidem hoſtes emercari. Ex quis Izates Adiabenus, [1] mox Abbarus Arabum cum exercitu, abſcedunt, levitate gentili, & quia experimentis cognitum eſt, Barbaros malle Roma petere Reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione ſuſpecta; [2] quod unum erat reliquum, [3] rem in caſum dare, prœlioque experiri ſtatuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hoſtibus ferox. Concurſumque magna cæde, & ambiguo eventu: donec Carrhenem profligatis obverſis longius evectum, integer à tergo globus circumveniret. Tum omni ſpe perdita, Meherdates promiſſa Parrhacis paterni clientis ſecutus, dolo ejus vincitur, traditurque victori. Atque ille *non propinquum, neque Arſacis de gente, ſed alienigenam & Romanum* increpans, auribus deciſis vivere jubet, oſtentui

14

1 *Mox Abbarus Arabum, cum exercitu abſcedunt.*] Dubito an ſit legendum, *& Rex Abbarus, Arabum cum exercitu.* nam & in Farn. codice ajunt ſcriptum eſſe, *& Rex*, & à Tacito ſupra ſic appellatur; & de Arabum tantum exercitu intelligi, veriſimile eſt, cum Ezates Adiabenus privatus eſſet, neque ullas ab eo copias adductas appareat. *Pichena.* Hæc non excidiſſent viro præſtantiſſimo, ſi Ioſephum & Zonaram inſpexiſſet, aut animadvertiſſet cap. 12, legendum: *Adiabenos, quorum rex Izates.* Intelligo tamen eſſe in hac narratione quo aliquis acutum videns facile offendatur: eique hoc remedii cenſeo, ut ſcribamus: *Ex quis Izates Adiabeno, mox Abbarus Arabum cum exercitu abſcedunt.* Si non dixiſſet ſupra, cap. 12. *texque Arabum Abbarus* admitterem Farneſianum, tanquam Izati nunc eum titulum temperaſſet apponere, quia cap. 13. dederat. Sed quum ſuperius utrumque regem appellaſſet, fatua hic ea mentio in altero. Non minus fatuum *Izates Adiabenus*, tanquam id antea non percepiſſemus. Nihil commodius quam *Adiabeno*, ut intelligas ex proximo, *cum exercitu.* Gronovius.

2 *Quod unum erat reliquum.*] In codice Budenſi verbum *erat* non reperio: Tacitus autem brevitatem amat. *Rhenanus.* Venetus, *quod unum erat reliquum.* Pichena.

3 *Rem in caſum dare.*] In eum ſenſum Panegyr. Conſtantino Conſtantii f. dict. *Cur ſalutem Reip. in tanta pericula miſiſti?* Acidalius.

tui clementiæ ſuæ, & in nos dehoneſtamento. Dein Gotarzes morbo obiit, accituſque in regnum Vonones, [1] Medos tum præſidens. Nulla huic proſpera aut adverſa quis memoraretur. brevi & inglorio imperio perfunctus eſt; reſque Parthorum in filium ejus Vologeſen tranſlatæ. At [2] Mithridates Boſporanus amiſſis opibus vagus, poſteaquam Didium ducem Romanum, roburque exercitus abiiſſe cognoverat; relictos in novo regno Cotyn juventa rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano: ſpretis utriſque, concire nationes, illicere perfugas, poſtremo exercitu coacto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque ejus potitur. Quæ ubi cognita, [3] & jam jamque Boſporum invaſurus habebatur, [4] diffiſi propriis viribus Aquila, & Cotys, quia [5] Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat, externas & ipſi gratias quæſivere, miſſis legatis ad Eunonem, qui [6] Adorſorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſocietas, potentiam Romanam adverſus rebellem Mithridatem oſtentantibus. Igitur pepigere, *equeſtribus prœliis Eunones certaret; obſidia*

1 *Medos tum præſidens.*] Ita Flor. Vulgo, *Medis.* nam etſi Tacitus tertium & quartum caſum verbo, *præſidere*, indiſtincte jungat: tamen cum de provinciis loquitur, quarto libentius utitur. Annal. lib. 4. *Italiam & Gallia litus præſidebant.* Item: *litora Oceani præſidebat.* Notavi etiam infra, in verbis, *qui Pannoniam præſidebat.* Pichena.

2 *Mithradates.*) Dio Mithradatem quemdam nominat, prolem magni illius; cui Claudius regnum Boſpori largitus ſit. libro LX. Sed is alius debet fuiſſe ab iſto. *Lipſius.*

3 *Et jam jamque Boſporum invaſurus habebatur.*] Duas particulas, *&* *jam*, delevimus, & pro *habebatur* ſcripſimus *videbatur.* Rhenanus.

4 *Diffiſi propriis viribus Aquila & Cotys.*] Falſo in vulgatis, *diffiſus.* Indicavit veram lectionem Flor. qui habet, *diffiſis.* Reſtitui ergo, *diffiſi*: de duobus enim ſermo eſt. *Pichena.*

5 *Zorſines Soracorum rex.*] Farneſ. *Siracuſorum.* Vera ſcriptura, *Siracorum.* Nam & à Strabone in XI. Τὰ τῶν Σιρακῶν φῦλα dicuntur. Populi ſunt ad Caucaſum. *Lipſius.*

Quia Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat.] Flor. *Siracuſorum Rex.* Pichena.

6 *Adorſorum genti.*] Straboni, Plinio, Ptolemæo, hi populi dicti, *Aorſi*: inter Scythas. *Lipſius.*

Qui Adorſorum (*Aorſorum* Lipſius) *gents præcellebat.*] Novo ſenſu hoc verbum hic, ſi tamen ſanum. Forte leg. *gente.* Acidalius.

1 Ne

dia urbium Romani capesserent. Tum composito agmine 16 incedunt: cujus frontem & terga, Adorsi; media cohortes, & Bosporani tutabantur, 1 nostris in armis. Sic

1 *Nostris in armis.*] Aliter exaudio, quàm vulgus. id est, nostri in lateribus erant, & ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum. sed cùm Aorsi in fronte agminis & tergo essent, in medio Bosporani; Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum, *nostris armis.* ut dicat Bosporanos, Romano ritu instructos armatosque; quod malo. *Lipsius.*

Nostris in armis.] Sincerior lectio: *Nostri in armis*, subauditur, *erant.* Rhenanus. *Armos* in re militari nunquam legi usurpatum pro lateribus. De interpretatione vero eadem mihi mens, & eruditissimo viro: nimirum Romanas cohortes, & Bosporanos Romanis armis instructos media tenuisse: at non concesserim dispungi τὸ *in*, quia Cornelius id sedulo hic è Virgilio deduxit: *Nec minus Æneas maternis sævus in armis.* Qui non infrequenter Virgilium æmulatur, & imitatur, licet ejus dicta propria non faciat, ea deflectens à significatu Poëtæ. Thucydides lib. 12. (ait Demetrius) κἂν λάβῃ παρὰ ποιητοῦ τι ἰδίᾳ αὐτῷ χρώμενος, ἴδιον τὸ ληφθὲν ποιεῖ. nam quod Homero ἀμφίρυτος magnitudinem designat, apud eum concordiam præ se fert. Nunc ex multis nonnulla decerpamus, quæ Tacitus per Virgilium scripsit. lib. 6. Æn. *non ulla laborum O virgo nova mi facies.* lib. 5. hist. *Ac rursus nova bellorum facies.* Ille lib. 6. Æn. *Assuetæ ripis volucres & fluminis alveo.* Item lib. 5. hist. *neque pisces aut suetas aquis volucres.* Publius lib. 6. Æn. *Iam senior, sed cruda Deo viridisque senectus.* Cornelius in vit. Agric. *& quibus cruda ac viridis senectus.* Apud Poëtam lib. 2. Æn. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* Apud historicum in vit. Agric. *& aliquando etiam victis ira virtusque.* Tandem vates lib. 1. Æn. *Maturate fugam regique hæc dicite vestro.* Orator lib. 12. Ann. *in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit.* Salinerius. Præcipuam Lipsii interpretationem non admiserim: scilicet, nostros fuisse in armis, hoc est, ad armos. Nam præter modum loquendi auctori nostro inusitatum, historia ipsa repugnat. supra enim dixit Iulium Aquilam paucas cohortes habuisse. eæ deinde in acie collocantur una cum Bosporanis. præter hos, nihil Romanorum militum. Ergo illud, *nostris*, referri non potest ad milites Romanos, sed veram sententiam censeo, quam postremo idem Lipsius tangit: Bosporanos, quia una cum Romanis militabant, Romano etiam ritu fuisse armatos & instructos. Idem fere dixit lib. 2. *ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos, castris attineret.* lib. 3. *Quadraginta millia* (id est Gallorum) *fuere, quinta sui parte legionariis armis.* hist. lib. 3. *mox donati civitate Romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant.* Pichena. Cave sic exaudias, ut Lipsius, *in armis*, pro in lateribus, & ad armos. Nemo ita unquam locutus. Deinde quam errat idem Lipsius, cum explicat incessum agminis: & in fronte ejus ac tergo Adorsos, in medio Bosporanos, ad latera Romanos fuisse vult? Quomodo hoc ex Tacito colligas? qui ita, si sane verba interpretaris, describit: à fronte & à tergo Adorsos incessisse: ad latera cohortes (& accipe Romanos) & Bosporanos: in medio qui fuerint, non addit. Cohortes, quas dicit, non aliæ sunt nisi Romanæ, de quibus paullo superius: *Relictos in novo regno Cotyn juventa*

Sic pulsus hostis, [1] ventumque Sozam opidum Dandàricæ, quod desertum à Mithridate, ob ambiguos popularium animos obtineri relicto ibi præsidio visum. Exin in Soracos pergunt. & transgressi amnem Pandam, circumveniunt urbem Vspen, editam loco, & mœnibus ac fossis munitam; nisi quod mœnia non saxo, [2] sed cratibus & vimentis, ac media humo adversum inrumpentes invalida erant: eductæque altius turres, facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni prœlium nox diremisset, cœpta patrataque expugnatio eundem intra diem foret. Postero misere legatos, *veniam liberis corporibus* orantes; *servitii decem millia* offerebant, quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos sævum, tantam multitudinem custodia cingere arduum: [3] ut belli potius jure caderent. Datumque militibus, qui scalis evaserant, signum cædis. Excidio Vspensium metus ceteris injectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci, amnesque & urbes juxta perrumperentur. Igitur Zorsines diu pensitato, Mithridatisne rebus extremis, an patrio regno consuleret; postquam prævaluit gentilis uti-

17

venta rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila, equite Romano. Verba, *nostris in armis*, sic accipiam, quasi dicat, agmen hoc instructum fuisse in morem militiæ Romanæ. quod sensisse posteá & Lipsius videtur, quamquam de solis Bosporanis: instructos hos armatosque Romano ritu. Et in hanc sententiam præpositionem *in* delet. Quod necessè ego non puto, & de toto agmine, non de unis Bosporanis accipiendum statuo. *Acidalius.*

1 *Ventumque Sozam opidum Dandarica.*] Auctore Florentino scripsi, *Sozam.* Vulgo, *Soza.* Pichena.

Oppidum Dandarida.] Correximus, *Dandarica.* subintelligitur, terræ. *Rhenanus.*

2 *Sed cratibus junctis.*] Vatic. *cratibus & vimentis*, probo. *Lipsius.*

Sed cratibus junctis ac media humo.] Volumen regium habet, *sed cratibus vinctis ac vimentis media humo.* Quid si legas, *Sed cratibus, vinctis sarmenta media humo.* subauditur *existente.* Rhenanus. Sequitur Vaticani lectionem noster, qui habet, *cratibus & vimentis. ac media humo.* supra autem notatum est, *medica humo*, quod non probo. *Pichena.*

3 *Vt belli potius jure caderent.*] Hæc verba unde pendent, quo referentur? Suo loco excidisse puto, & sic transponenda: *custodia cingere arduum. datumque militibus. qui scalis evaserant, signum cadis, ut belli potius jure caderent. Excidio Vesp.* &c. *Acidalius.*

1 Apud

utilitas, datis obsidibus, [1] apud effigiem Cæsaris procubuit, magna gloria exercitus Romani; quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuisse ab amne Tanai constitit. Sed in regressu dispar fortuna fuit; quia navium quasdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis, & [2] plerisque centurionum interfectis.

18 Interea Mithridates nullo in armis subsidio, consultat cujus misericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hostis, metuebatur: [3] Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa ejus magni penderentur. Ad Eunonem convertit, (nullis) [4] propriis odiis

1 *Apud effigiem Cæsaris procubuit.*] Romani primo fœni manipulis pro vexillo usi sunt: deinde signo Aquilæ, Lupi, Minotauri, ut alia omittam. Postremo Imperatorum imagines pro signis & vexillis habuerunt, & qui eas ferebant, *imaginarii* dicebantur. Inde ait hoc loco Tacitus Zorsinem ad imaginem Cæsaris procubuisse. & lib. 15. Tyridatem apud effigiem Neronis insigne regium deposuisse, nec nisi manu Neronis resumpsisse. Et paulo post, *sedens effigiem Neronis sustinebat.* Suetonius in Calig. cap. 14. *Transgressus Euphratem, Aquilas & signa Romana, & Cæsarum imagines adoravit.* Lupanus.

2 *Plerisque centurionum.*] A Rhenano est, ex emendatione, ut ait, codicis Bud. Nam mei manusſ. itemque editiones antiquæ, *plerisque consularium*: quidam, *consiliarium*. Verum puto, *auxiliarium*. Nam præit de Præfecto cohortis. *Lipsius.*

Plerisque consularium interfectis.] Quidam emendarat in libro Budensi, *plerisque Centurionum interfectis* Rhenanus. In veteribus nonnullis, ut ait Lipsius, legitur, *plerisque consularium*. In Flor. *consiliarium*. utrumque credo, corrupte. sensus exigere videtur, *classicorum*, vel, *classiariorum*. Pichena.

3 *Romanorum nemo ejus auctoritatis aderat.*] Miror quid ei venerit in mentem, qui in editione Romana aut Basiliensi locum hunc adulteravit, pro, *id auctoritatis* scribens, *ejus auctoritatis.* Latine eleganterque dicitur *id auctoritatis*; sicut *id ætatis*, *id temporis*, *quidvis temporis*, *id genus*, *omne genus*, *quod genus* pro *ejus auctoritatis*, *ejus ætatis*, *ejus temporis*, *omnis generis*, & *cujus generis*. Ad hanc formam pertinet quod dixit lib. 16. *id honoris indicibus*, pro *ejus honoris*, quemadmodum illic admonebimus. *Rhenanus.*

4 *Propriis odiis infensum.*] Franc. Modius è Rodolphi Agricolæ codice negationem inserit, *non infensum.* Quod approbo. Non enim Eunones à se Mithradatem oderat, sed in gratiam aspectumque Romanorum. *Lipsius.*

Propriis odiis infensum.] Ex Agricolæ codice Modius, & eruditissimus vir addunt negationem, *propriis odiis non infensum.* Ego de vetere sententia non decedo. *Odia propria* apud nostrum sunt odia non momentanea, sed quæ non facile deponuntur: ea enim vis τῶ *proprium.* Plau.

odiis infensum, & recens conjuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, *Mithridates*, inquit, *terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere ut voles prole magni Achæmenis, quod mihi solum hostes non abs-*
19 *tulerunt.* At Eunones claritudine viri, mutatione rerum, & [1] prece haud degenere permotus, allevat supplicem, [2] laudatque *quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram* pe-

Plaut. Mostell. *Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita.* Virg. 2. Æn. *nimium vobis Romana propago Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.* Sensus est, Eunones licet in Romanorum gratiam conspiraverit cum aliis Regibus adversus Mithradatem, tamen habebatur exorabilis, utpote qui simultatum tenax non erat, immo id genus hominum invisum habebat, gnatus pœnarum, quæ inexorabiles sequuntur. Hom. Il. 1, 506.

> Ὃς δέ κ' ἀνήνηται, καί τε στερεῶς ἀποείπῃ,
> Λίσσονται δ' ἄρα ταίγε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι,
> Τῷ Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶς ἀποτίσῃ.

i. qui autem renuerit dureque repudiaverit, Precantur igitur hæ Saturnidem adeuntes, Eum Atem una sequi, ut læsus pœnas luat. Vel Eunones alias ante Romanam societatem inimicus erat Mithradati propriaque odia exercebat. sed is adeo sibi à Romanis metuebat, ut genua regis infensi accidere sustinuerit. Sic Themistocles Atheniensium metu supplex fit Admeti Regis, & inimici. Thucyd. lib. 2. *Salinerius.* Neutra interpretatio est unius assis. Non prior, quia usus ille elegans τοῦ *proprius* non est hujus loci: deinde si esset, quis ferat dicentem: *infensus diuturnis simultatibus, infensus iris plumbeis:* pro exorabili & non gaudente istis? Non altera, quia si vetus inter eos erat offensa, non id prætermisisset Tacitus monere, cum scriberet, Eunonem missis legatis sollicitatum: *nec fuisse in arduo societatem potentiam Romanam ostentantibus.* Sola igitur potentia Romana, momentum apud Eunonem habuit? non privatum ejus odium in Mithradatem. Sed & verba Mithradatis, quæ subjiciuntur, aliquam deprecationem τοῦ μνησικακεῖν habuissent, si qua re antea Eunonem offendisset. Compara Themistoclis orationem ad regem Persarum. Excidit igitur haud dubie vox, sive fuerit, *propriis odiis non offensum*, sive *propriis odiis nullis offensum*, ut viri doct. videre. *Gronovius.*

1 *Prece haud degenere permotus.*] Ita scripsimus, ubi ante, *promotus.* Rhenanus.

2 *Laudatque quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petenda veniæ delegerit.*] Libenter hic legerim contra vulgatas editiones omnes simul & scriptum exemplar: *Laudatque gentem Adorsorum, quod suam dexteram petendæ veniæ delegerit.* Nam hic indubie *suam* dixit pro *ejus*, ut & lib. 15. *Quod clam ad omen ac dolum sui exitii verteret.* sic enim ibi nobis legendum videri indicabimus. Et lib. 2 hist. de Nerone: *Sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere.* Quomodo Cicero quoque loquitur & auctores alii. *Rhenanus.*

1 *Sibi*

petendæ veniæ delegerit. Simul legatos literasque ad Cæsarem in hunc modum mittit: *Po. Romani imperatoribus magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam:* [1] *sibi & Claudio, etiam communionem victoriæ esse. Bellorum egregios fines,* [2] *quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, neque regnum precari; sed ne triumpharetur, neve* [3] *pœnas capite expenderet* [4] Atque Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. [5] Hinc dolor 20

1 *Sibi & Claudio, etiam communionem victoriæ esse.*] Expressi lectionem Florentini, cui & Venetus consonat. Vulgo, *ex communione victoriæ.* Pichena.

2 *Quoties ignoscendo transigentur.*] Scripsimus, *transigatur.* id accipiendum impersonaliter. *Rhenanus.* Ven. *transigantur.* Sed nihil muto. *Pichena.* Adeo meliorem esse lectionem contendo *transigantur* (nempe bella) ut alteram ne tolerari quidem posse putem, ut sensus corrupti ream. si enim *transigere* absolute ponas, de conventione quadam utriusque partis consensu inita intelligas, quod hic non potes. *Transigere* autem bellum, est perficere, quomodo *transigere negotia*, 3, 33. German. 22. *Freinshemius.* Mihi vero multo potius *transigatur*, in quo intelligo, *res, controversia, id quod bello quæritur.* Sic lib. 3. histor. *Affuit ut sæpe alias, fortuna populi Romani, quæ Mucianum viresque orientis illuc tulit; & quod Cremonæ interim transegimus.* Annon hic quoque verbum absolute ponitur? Numquid autem conventio utriusque partis consensu inita accipienda est? Non secus in Agricola: *Transigite cum expeditionibus: imponite quinquaginta annis magnum diem.* Gronovius.

3 *Pœnas capite expenderet.*] Farnes. *exciperet.* At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum libro 11. Semestr. cap. 111. *Lipsius.*

Ne triumpharetur, neve pœnas capite penderet.] *Imperatores,* ait Florentinus, *captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent:* quod de militibus accipio. De ducibus aliud jus est: siquidem Romani vitam Reguli à Carthaginiensibus minime deprecati sunt, quod duci captivo jure belli, nisi redimi se curaret, mors juste indiceretur. Eaque de re Iugurtha cum duobus filiis ductus in triumpho C. Marii, ante currum ejus, mox in carcere necatus Liv. lib. 67. Simon quoque Bargioras triumphatus, mox supplicio affectus est Vespasiani jussu, ut est apud Xiphilinum. Vnde est quod Eunones apud Claudium pro Mithridate intercedit, & Caractacus ait Claudio, si incolumis servetur, fore se ejus clementiæ æternum exemplum. *Vertranius.*

4 *Atque Claudius quamquam.*] Videtur vel delenda copula, *que*, vel legendum: *At Q. Claudius*, &c. *Vrsinus.* Sed quis scripsit Claudio fuisse prænomen *Quinto*? Gronovius.

5 *Hinc dolor injuriarum.*] Forte, *huc dolor.* Lipsius.

lor injuriarium, & libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contra: *Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari:* [1] *ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ si pellerentur. quin arriperet oblata, & servaret exsulem:* [2] *cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore.* His permotus scripsit Eunoni, [3] *meritum quidem novissima exempla Mithridatem, nec sibi vim ad exequendum deesse; verum ita majoribus placitum,* [4] *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus*

1 *Ad hac reges feroces.*] *Ad hoc* reposuimus, usurpatum à Livio Sallustioque. Sic infra: *Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos.* Item, *his permotus*, non *promotus.* Rhenanus.

2 *Cui inopi, quanto longiorem vitam.*] Flor. *quin inopi*, quod vulgatæ lectioni non antefero. Fortassè scriptum erat *quoi* antiquo more, quod parum attentis librariis erroris causam sæpe dedit. Sic lib. seq. ubi legitur, *cui per nuptias Antoniæ gener erat*: veteres male habent, *qui per nuptias.* Pichena.

3 *Meritum quidem novissima exempla Mithradatem.*] Sic lib. 5. *quamquam adversus sontes, & novissima meritos.* id est, mortem, omnium humanarum rerum novissimam, quam lib. eodem dixit *necessitatem ultimam.* Suetonius, & Livius, *ultimam pœnam.* Apul. *extremam pœnam.* I. C. in L. 21. Dig. de pœnis: *Vltimum supplicium, mortem solam interpretamur.* Pichena.

4 *Quanta pervicacia in hostem.*] A M. Antonio Mureto est, qui ingeniosè veram lectionem pervidit. Nam vulgò erat, *quantalibet pertinacia in hoc tentata. Pervicacia* autem in Vatic. scriptum. *Lipsius.*

' *Quantalibet pervicacia in hoc tentata.*] Quid si legatur, *in nos tentata.* Rhenanus. Beato magis placet, *in nos tentata*: ego subscribo. *Vertranius.* Muretus, *verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Eruditissimus vir pedibus it in ejus sententiam. Quam vellem ut ab his supersedissent, vocemque indignam populo Rom. ei se attribuere pepercissent. Tacit. lib. 12. ann. *ac præcipua Silurum pervicacia, quos accedebat.* pervicax ideo hæc gens, quod jam victa ab Ostorio minore militum numero, & loco Romanis iniquo, nihilo secius bellum redintegrabat: aptius autem id verbi cadit in Mithradatem, qui non semel à Romanis victus bellum reparavit: *nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithradatem ostentantibus.* ac verbum *tentatum* de ea re dicimus, cujus jam periculum fecimus. Liv. lib. 1. *ratus tentare potentiam, & tentatam contemni.* noster lib. 5. hist. *sic provecti tentato telorum jactu dirimuntur.* His percursis, dicimus Claudium ita respondisse Eunoni pro Mithradate intercedenti: animus ferebat, vis aderat ulciscendi Mithradatem; sed clementia majorum qua supplicibus sine fine indulgebant (licet expertus ego sæpe sim, quam is fuerit animi ad rebellandum obstinati) me ab incepto continet & avertit. Vel simplicius: sequar tamen majores,

sus supplices utendum. [1] *nam triumphos de populis regnoque integris adquiri.* Traditus post hæc Mithridates, vectusque Romam per [2] Iunium Cilonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te, sed reversus: vel si non credis, dimitte & quære.* vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. [3] Consularia insignia Ciloni, [4] Aquilæ prætoria

21

jores, qui quantamvis pervicaciam deprehenderint in hoc: id est in ignoscendo, supplices tamen venia semper impertiebantur. *Salinerius.* Hic quoque non potuit non nugari vir optimus, cum meras nugas defendédas susciperet. Sive simplicius, sive duplicius tractatis verbis istis nihil sani sensus est. At *pervicacia in hostem* propria laus Romanæ virtutis. Appius apud Livium lib. 5. *An hic sit terror nominis nostri, ut exercitum Romanum non tadium longinquæ expeditionis, non vis hiemis ab urbe circumsessa semel amovere possit, nec finem ullum alium belli quam victoriam noverit, nec impetu potius bella quam perseverantia gerat?* Putavit *pervicaciam* tantum in vitio dici. Quasi non Tacito Helvidius *pervicax recti, constans adversus metus* lib. 4. histor. *Gronovius.*

1 *Nam triumphos de populis regnisque integris acquiri.*] Id est, de iis, qui integri florentesque vincuntur, non de supplicibus, ac deditis. *Pichena.*

2 *Iunium Cilonem.*] Hic & infrà emendo, *Cilonem.* Dio auctor lib. LX. faceta narratione inserta super hoc homine. Præfuerat Bithynis, inquit. (nam Bithynia adjuncta, ut opinor, Ponticæ administrationi) & præfuerat nequiter, avare. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposcerúntque pœnas. Cùm parùm intellexisset Claudius in turba strepituque adstantium, quid dixissent Bithyni, alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere Ciloni. Tum ille, Præsit ergo eis alterum biennium. Dicitur autem Dioni Ἰούνιος Κίλων. & firmat Velius Longus: *Cilones, ait, vocantur homines angusti capitis & longi: chilones a brevioribus labiis dicti.* Glossæ: *Cilo, προκέφαλος.* Declamator in Sallustium, pro hominibus nequam improbisque accepit: *Quidquid impudicorum, Cilonum, parricidarum, sacrilegorum, debitorum in tota urbe fuit.* Vide Festum, in *Chilo*, & *Cilones.* Lipsius.

Per Iunium Cilonem procuratorem Ponti.] Emendavit ex historia Lipsius. Vulgo, *Colonem.* Pichena.

3 *Consularia insignia Coloni.*] Hic erat procurator Ponti: ideo Suetonius de Claudio; *Ornamenta consularia etiam procuratoribus & ducenariis indulsit*; id est, à senatu indulgenda curavit. Ita lib. 16. *Nero consularia insignia Asconio Labeoni petivit à Senatu.* Ceterum auctore Cassiodoro lib. 6. Variarum insignia tributa fuere, latus clavus, tunica palmata, toga picta, quæ indueret: ensis, quem gereret; eburneaque sella, in qua sederet. Fasces vero datos procuratori minime credo, quod imperii signa essent, minusque tributum imperium proconsulare, licet quidam confundere videantur. *Vertranius.*

4 *Aquila prætoria decernuntur.*] Hæc

22 ria decernuntur. Iisdem consulibus atrox odii Agrippina, ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset; molitur crimina, & accusatorem, qui objiceret *Chaldæos, magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris.* Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, [1] *sorore L. Volusii genitam, majorem ei patruum Cottam Messallinum esse,* [2] *Memmio quondam Regulo nuptam (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat)* addidit *perniciosa in Remp. consilia,* [3] *& materiem sceleri detrahendam. Proin publicatis bonis, cederet Italia.* [4] Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. [5] unde vis Agrippinæ citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum [6] Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. [7] Galliæ Narbonensi ob egregiã in patres reveren-

23

Hæc autem fuere, Latus clavus, toga prætexta, paludamentum, & curulis sella. Ex Cicerone & Livio observatum. *Vertranius.*

1 *Sorore L. Volusii genitam.*] De cujus gentis nobilitate Rutilius in Itinerario:

> *Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen;*
> *Et reges Rutulos, teste Marone, refert.* Lipsius.

2 *Memmio quondam Regulo.*] Vide Sueton. in Cajo, cap. xxv. itemque Dionem. Statim vox *Nuptiis* abest Farnes. codici: & illæsa sententia potest. *Idem.*

3 *Et materiam sceleri detrahendam.*] Scripsimus, *materiem.* Sic lib. 2. *Si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloria.* lib. 3. *Præbuit juveni materiem adipiscendi favoris.* lib. 5. *Et materies criminandi.* Rhenanus.

4 *Ita quinquagies sestertium, &c.*] *Ita* non hic congruit. Scripserim *At* vel delerim potius, ex literis prioris vocis natum. *Acidalius.*

5 *Unde vis Agrippinæ citra ultima stetit.*] Vis Agrippinæ intra mortem stetit: non adeo incendit eam, ut puniri capite vellet: quia laudaverat princeps fortuito nullaque lubidine. *Ferretus.*

6 *Cadius Rufus.*] Malè ego olim, *Claudius*; malè vir doctus, in Re nummaria, *Cordius* restituit. Est ille, de quo 11. Histor. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso Senatorius locus; qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant.* Si mutamus: legetem, *Tadius.* Lipsius.

7 *Galliæ Narbonensi.*] Annales temporum injuria intercepti, continebant, opinor, decretum Senatus, quo Siculis senatoribus Italia abesse licuit. Eorum exemplo, idem nostri pro-

rentiam datum, [1] *ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere*

provinciales obtinuerunt, *ob egregiam in patres reverentiam*, ait Cornelius: quippe qui *amore in urbem Romam, ut patriam communem, Romanis ipsis non concederent*, ut libro superiore Claudius Cæsar oratione sua in senatu testatus est. Fuerat enim edictum Augusti, *Nequis senator sine jussu permissuve suo Italia excederet*; quod postea quoque observatum fuit, cum nulli Senatori, quam in Siciliam, aut Galliam Narbonensem, proficisci extra Italiam liceret. Et ne illo quidem, nisi prædia ibi possiderent, inquit Dio lib. 52. extre. Et certe demulcentes atque laxantes animum in insulis Italiæ, edicti cancellos egressi non visi fuere: quia ut dicebat Vlpianus, *insulæ Italiæ pars Italiæ sunt*. Ideo cum pacatæ essent provinciæ, nostra & Sicilia, huic quod insulis idem tribuendum fuit, quæ modico freto ab Italia divisa, pars ejus existimatur, apud Iustinum ex Trogo Pompejo lib. 4. at vero de Gallia Narbonensi non idem est, licet Italiæ junctam, & continentem, uti est, testetur Vlpianus. ſ C. D. de verborum signif. Sed Provincialibus idem quod Siculis tribuit senatus honoris causa. *Vertranius*.

1 *Ut Senatoribus ejus provinciæ*.] Libera rep. liberum Senatoribus peregrinari etiam rei privatæ causa. Id tantùm excogitatum, ut legatio libera peteretur à Senatu, sumereturque: quò majori abessent cum dignitate. Cicero sæpè. At lapsa rep. in servitutem, Senatoribus etiam adempta hæc libertas. Augustus id instituit imperio firmando, & nequis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialésve posset. Dio eleganter LII in extremo: Προσεπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ καὶ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. id est. *Edixit omnibus Senatoribus, nequis eorum peregrinari extra Italiam vellet, injussu permissuve suo. quod interdictum ad hoc usque ævum servatur.* Quamquam præivisse ad hoc factum Augusto Iulius videtur: *qui sanxit, nequis Senatoris filius nisi contubernalis aut comes Magistratus peregrè proficisceretur*, ait Sueton. c. XLII. Vbi libido mihi legendi, *nequis Senator Senatorisve filius*. Si enim filiis interdictum; major ratio ut Senatoribus ipsis. In usu autem, ut commeatus peregrinandi à Cæsare ac Senatu peterentur. Suetonius Calig. c. XXIX. *Prætorium virum ex secessu Anticyræ propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cùm mandasset interimi*; &c. quo loco rejecta vocula scripserim; *Prætor. virum secessu Ant.* Sed Claudius à se solo id peti primus instituit. Sueton. c. XXIII. subobscurè: *Commeatus à Senatu peti solitos sui beneficii fecit.* cui lucem do ex Dione: Τοῖς δ' οὖν, inquit, αἰτουμένοις, ἅτε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. Τοῦτο μὲν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτοῦ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευσε. id est. *Petentibus extra Italiam eundi commeatum, per se concessit, Senatu non consulto: quod tamen ut lege aliquid facere videretur, jussit super eà re confici Senatus decretum.* Vide & l. XXII. Ad municipalem. Atque inprimis Cassiodorum: apud quem expressa Formula ipsa dandi hujus per principem commeatus, L. III. Variar. epist. XXI. Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat: sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina & quasi suburbana. Dio: Πλὴν γὰρ ὅτι ἐς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ

visere liceret. Ituræique & Iudæi, defunctis regibus [1] Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. [2] Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Et [3] pomœrium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulere impe-

pe-

περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόθι ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. id est: *Exceptâ enim Siciliâ, & Galliâ Narbonensi, nusquam alio peregrinari Senatori fas est.* Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullò aliter efferat, in Κλαύδιος. Ait: Νόμον προὔθηκε μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ὁδεύειν, χωρὶς τῆς τοῦ Βασιλέως κελεύσεως. id est: *Legem tulit, ne cui Senatori abire urbe ad septimum lapidem fas esset, principis injussu.* Lipsius.

1 *Sohemo atque Agrippa.*] Quorum ille Atabum Iturzorum, hic Iudææ rex. Sohemus autem scribendum, aut certè Soæmus ex Dione: non Sohennius, ut edition. vulgatæ. Dio de Caligula. Ἐν δὲ τούτῳ, Σοαίμῳ τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων, καὶ Πολέμωνι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐχαρίσατο. De Agrippa & mutatione secuta vide Iosephum xx. Antiquit. qui tamen nihil apertè de contributione Judæorum in Syros. Imo verò etiam nunc, ut antè, Præsides suos sive Procuratores habebant: qui adspiciebant quidem Legatum Syriæ, sed non assiduè audiebant. Quin & Agrippa junior rex etiam fuit, patre defuncto. Quomodo igitur *provinciæ Syriæ additi* noviter, cogitandum sit, aut à peritioribus rogitandum. *Idem.*

2 *Salutis augurium.*] Quod è tenebris primus eruit Politianus: quem licet legas Miscell. cap. XIII. Dionem XXXVII. & LI. Fallitur in voce Maximus Prætor. Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti hujus Augurii apud Dionem est anno urbis DCCXXV. cum & Ianus item ab Augusto clusus. atqui ab eo die ad hunc DCCCII. urbis annum, non XXV: uti hic scriptum, sed LXXVII. intersunt anni. Vt ergo verus justusque hic numerus sit, à Tiberio repetitum id augurium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. anno urbis DCCLXXVII. *Idem.*

Salutis augurium.] Breves notas scribenti longius esset æquo transferre in hunc locum, quæ de eo divinationis genere prodidit Dio lib. 37. Satis sit auctorem indicasse. *Vertranius.* Scribit Suetonius in Aug. 31. Ipsum Augustum nonnulla ex antiquis cæremoniis abolita restituisse, inter quæ recenset Salutis augurium. Idem Dion memoriæ mandavit, qui ostendit modum fuisse Augurii, ut si Deus permittat salutem populo, poscant Augures, quasi ne salutem quidem petere à diis fas sit, nisi prius dii concesserint. Quintus Ciceroni lib. I. de Divinat. *Tibi P. Claudius Consuli nuntiavit addubitato Salutis augurio bellum domesticum triste, ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus est à te diebus oppressum.* Observabatur autem una dies quotannis, in qua nullum ad bellum proficisceretur exercitus, nemo contra se pararet, nemo pugnaret, quod in bellis civilibus nunquam potuit observari. Quare Augustus pace orbi restituta, Salutis augurium omissum repetivit, & post eum Claudius. *Lupanus.*

3 *Pomœrium urbis.*] Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani ævi, Romæ:

perium, etiam terminos urbis propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi [1] L. Sulla, & divus Augustus. [2] Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. 24 Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, ubi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, [3] mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu,

1 &

TI. CLAUDIUS
DRUSI F. CAISAR
AUG. GERMANICUS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII.
CENSOR. P. P.
AUCTIS. POPULI. ROMANI
FINIBUS. POMERIUM
AMPLIAↃIT. TERMINAↃITQ.

Auxit, post Britanniam Romano imperio adjectam. *Lipsius.*

1 *L. Sulla, & D. Augustus.*] Non defendo te, Corneli: erras. Etiam C. Cæsar auxit interjectus inter eos duos. Agellius auctor lib. XIII. c. XIV. Dio libro XLIII. Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. Apud eumdem Antonius in laudatione Cæsaris funebri: Ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατεσφαγείς, &c. Cicero ad Attic. lib. XIII. *De urbe augendà quid sit promulgatum, non intellexi. id sanè scire velim.* Iuvat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius exactè in tabulis diligentiæ, nihil hujus in Iulio commemorat: & fortean concepta à Iulio res, perfecta demum ab Augusto. Nam ille nugator apud Senecam ridiculus, qui *Sullam ultimum Romanorum protulisse pomœrium tradidit: quod numquam Provinciali sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos. Fuit.* Vide quæ huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano. *Idem.*

2 *Regum in eo ambitio.*] Consule Onufrium in urbe Roma. *Idem.*

3 *Mox ad Curias veteres.*] Ita manusſ. & rectè. Varro de L. L. *Curiæ duorum generum. Nam & ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curia veteres: & ubi Senatus humanas, ut curia Hostilia.* Festus: *Nova curia ad compitum Fabricium facta, quòd parum ampla veteres à Romulo facta.* Plautus: *Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.* Livius XLIV. *Ædes P. Africani pone Veteres ad Vertumni signum laneasque* (scribe, *lanienasque*) *& tabernas conjunctas in publicum emit.* Ovidius easdem intellegit III. Fastor.

Ianua

25 [1] & publicis actis præscriptum. C. Antistio M. Suilio Coss. [2] adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: à Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capeßituro.* His evictus, [3] biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. [4] Adnotabant periti, [5] nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, [6] eosque ab Atto

Ianua tunc regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas itidem Curia prisca fores. Lipsius.

Mox ad Curias veteres.] Scripsimus, *in Curias veteres.* Rhenanus. Studiosorum causa notatum voluimus, fuisse Romæ Curias Veteres & Novas. In veteribus Pontifices sacra faciebant, in Novis Senatus habebatur. Arbitrabatur Martianus, vir in Romana antiquitate investiganda multum versatus, Novas fuisse, & Veteres appellatas, ratione aliarum, quæ post longo tempore fuerunt ædificatæ. *Lupanus.*

1 *Et publicis actis perscriptum.*] Ita scribendum; non, *præscriptum.* Vrsinus. Lege, *perscriptum.* Etiam Muretus notavit. *Acidalius.*

2 *Adoptio in Domitium.*] Agnosce ergo lector, & tolle librarii errorem (non enim ipsius Suetonii, puto) Neronis c. VII. *Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est, Annæoque Senecæ jam tunc Senatori in disciplinam traditus.* Adoptatus Nero XI. ætatis anno? Falsum, vel te judice & indice Suetoni. Nam idem scribis XVII. anno ad imperium eum pervenisse, quod & Tacitus & Dio adstruunt. Atqui ab hoc die ad imperium anni intersunt non quinque. *Duodecimo*, ergo in Suetonio scribendum: si ratio quidem constatura est. *Lipsius.*

3 *Biennio majorem natu.*] At infra, 13, 6. *septemdecim annos egressus* dicitur Nero, quum aliquanto post Britannicus *quartum decimum ætatis annum expleret.* Quorsum hæc? ut videas aut incusandum auctorem nobis quod sibi contradixerit; aut si ejus diligentiæ fidimus, locum hunc à librariis corruptum emendandum esse, sic, ut pro *biennio* legatur *triennio.* Freinshemius.

4 *Ac notant periti.*] Immo ipsemet, quasi parum reprehenderètur, identidem evulgavit, si vere Tranquillus in eodem Claudio 39. *Vertranius.*

5 *Nullam antehac adoptionem.*] Atqui Tiberius Germanicum adoptavit, uti notum. Excusabunt id curiosi, quòd Tiberius jam è Claudiis migrarat in gentem Iuliam. *Lipsius.*

6 *Atta Clauso.*] Secuti sumus spectatæ fidei codicem Vat. qui disertim habet *Atto Cluso.* superius tamen aliena manu l. addito, ut fieret, Attio.

Vt

Atto Clauso continuos duravisse. Ceterum actæ Principi grates, [1] quæsitiore in Domitium adulatione. [2] Rogataque lex, qua *in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret.* Augetur & Agrippina cognomento *Augustæ.* quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. [3] desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, [4] per intempestiva

Vt miret Iurisconsultum Vertranium scribere duos Vat. *Accio Clauso*, referre. Sed ille quidem nobis imposuit: ego si fallo, tum mihi quivis oculos

Istos, suppositis eruito manibus.

Facit a Vatic. in eadem bibliotheca vetus Sueton. qui initio libri tertii, *Attâ Claudio* refert. Et quidni probabile, cùm Clausus recens e Sabinis esset, prænomen eum habuisse terminatione Sabinum? Emendandus ita, me judice, Livius lib. II. *Atta Clausus, cui postea Appio Claudio Romæ nomen fuit.* & l. X. *Principem nobilitatis vestra, seu Attam Clausum, seu Ap. Claudium vultis.* De Clauso, manifeste post Virgilium Silius XVII. Punicor.

Hic prisca ducens Clausorum ab origine nomen. Claudia.

Et Ovidius in Fastis:

Claudia Quincta genus Clauso referebat ab alto. Lipsius.

Eosque ab Atto Clauso continuos duravisse.] Ita Flor. & concordat Vat. ut ait Lipsius. Vulgo, *ab Atta Clauso.* Notavi etiam lib. 4. *Pichena.*

1 *Quæsitiore in Domitium adulatione.*] Restitui Tacito suum verbum, Florentino prælucente, in quo legitur, *quæstiore*, cui suppositum fuit: *exquisitiore*, & est phrasis illi usitata. lib. 2. *Excepere Græci quæsitissimis honoribus.* lib. 3. *quæsitiores jam, & plures Solon perscripsit.* & eodem: *quæsitior adulatio fuit.* Pichena.

2 *Rogata lex, qua in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret.*] Eum *adoptionis* morem attingit, quæ per *arrogationem* fiebat. de qua etiam Gellius. Cæterum & *nomen* hic pro gentili familia accipitur. Cintius, & Cicero in Topicis, *Gentiles*, inquit, *mihi sunt, qui eodem nomine vocantur.* Valer. Maximus auctor est, *à Q. Metello ejusdem nominis viros exhæredatos.* hoc est, agnatos, gentilesque suos: ut inde existimem; in tribus Romanis nominibus, ut C. Iulius Cæsar, nomen Iulii familiam significare. quo exemplo mihi nomen erit, *Alciatus*, *Andreas* magis cognomini quadrabit, quam prænomini, licet nemo non contrarium opinaretur. Sed alias latius. *Alciatus.*

3 *Desolatus paullatim.*] Ita capio. Britannicus spoliatus exutusque paullatim non solum honestiore comitatu, sed etiam servulis; cùm Agrippina eos, quasi ad alia officia operasque avocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: uti lib. I. *Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat; mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte præverti*t. Lipsius.

Desolatus paulatim.] *Desolare*, est tamquam de solo deiicere. Virgil. *Vidimus ingentes & desolavimus agros.* *Desolatus* ergo dejectus est, & demissus. *Tacitus* lib. 16. *Viduata desolataque.* Ferretus. Immo ad solitudinem & vastitatem redigere. Vide 4. Observ. 21. Gronovius.

4 *Per intempestiva noverca officia.*] Eruditissimus vir ad servos refert, qui ab Agrippina ad alia officia vocaban-

pestiva novercæ officia, [1] in ludibria vertebat, [2] intelligens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt; [3] sive verum; seu periculis commendatus retinuit

27 famam sine experimento. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat, [4] veteranos coloniamque deduci

tur. Videat lector. Ego dicerem Agrippinam amovisse à privigno plerosque familiarium liberos, & servos, quo ex comitatu Neronis & Britannici, populus *fortunam utriusque præsumeret*: & quo privignus non haberet, unde præceptis sive monitis imbueretur. Hæc de domesticis: idem de iis, qui foris ejus sortem querebantur. *Simulque qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis de causis, & alii per speciem honoris etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur.* Eadem ergo ratio removendi domesticos, & extraneos: sed non idem prætextus. De extraneis clarum, non itidem de domesticis: nam per *intempestiva novercæ officia* quo pacto quis animo defæcato interpretetur de servis ad alia officia vocatis? Mihi placet, Agrippinam prætendisse caritatem: hoc est, Britannico (quem penes se in Gynæceo vellet) familiares ut minime necessarios abstulisse. Id verò intempestivum est, quia jam ætas Britannici excesserat è magisterio feminarum: qui ad hoc loci undecim annos jam natus erat. Si enim anno 806. ab V. C. Nero sedecim annorum; (*D. Iunio, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero*) majorque biennio quam Britannicus; (*his evictus biennio majorem natu Domitium filio anteponit*) necessum est Britannicum C. Antistio & M. Suilio Coss. (quibus ea ab Agrippina curabantur) annum jam decimum primum attigisse. *Salinerius.*

1 *In ludibria vertebat.*] Et hic usurpat absolute *verto*, quemadmodum supra annotavimus. *Rhenanus.*

2 *Intelligens fallise.*] Syncerior lectio, *Intelligens falsi.* Gaudet autem hujusmodi constructionibus cum genitivo Tacitus. *Rhenanus.*

3 *Sive verum, seu periculis.*] Desistite medici: nullum hic vulnus. Sive, inquit, reverà non segnis illi indoles fuit: sive pericula, & ex periculis favor, hanc ei famam circumdederunt. Alternans hic sermo per Tacito familiaris. lib. III. *Longam & continuam absentiam paullatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus obiret.* Lib. II. *De se nihil addidit metu invidiæ, an ratus conscientiam factis satis esse.* Et exempla obvia. *Lipsius.*

Sive verum seu periculis commendatus.] In Budensi volumine legitur eodem modo, nisi quod illic est, *sive periculo.* Conjicio scribendum priori particula *sive* expuncta, *Verum sine periculo commendatus, retinuit famam sine experimento.* Rhenanus. Beatus priorem particulam *sive*, expungit, & legit *verum sine peric.* Ego priore expuncta, nihil muto: neque vere dici potest sine periculis Britannicum habitum non segnem, cui tot noverca tenderet dolos. Scribendum igitur, *ferunt, verum seu periculis commendatus,* &c. quasi pericula non segnis indolis fecerint fidem. *Vertranius.*

4 *Veteranos coloniamque deduci impetrat.*] Sic optime Venetus. Quamquam enim Claudius uxoribus admodum obnoxius fuerit, tamen hoc neque ipse neque ceteri permisissent, ut Agrip-

duci impetrat; cui nomen inditum [1] ex vocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam [2] avus Agrippa in fidem acciperet. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, [3] adventu Cattorum latrocinia agitantium. [4] Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, [5] addito equite alario, monuit, *ut anteirent populatores*, [6] *vel dilapsis improvisi circumfunderentur*. Et secuta consilium ducis industria militum, divisique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reversos, prædaque per lu-

Agrippinæ arbitratu atque adeo imperio veterani in colonias deducerentur, quæ res summo fastigio proxime connexa est. Scimus quidem magnam ejus fuisse potentiam, sed & hoc scimus non fuisse sua vi nixam, sed artibus atque blanditiis apud Claudium valuisse, perque eum quæ viderentur effecisse. quod ipsum sufficiebat ad ostentandam potentiam, etiam in præsenti negotio, cum appareret ejus unius suasu atque impulsu coloniam eam esse deductam. Sic etiam supra 12, 8. hæc eadem Agrippina *veniam exsilii pro Annæo Seneca, simul præturam*, non imperat certe, sed *impetrat*. Freinshemius.

1 *Ex vocabulo ipsius.*] Parum ἀναλόγως ergo vulgo Colonia Agrippina dicitur, etsi ita passim in Æthico & Itinerario Antonini: melius Agrippinensis, aut Agrippinensium. Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adscribamus ad gratiam celeberrimæ urbis.

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RUFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CUR. COL. CLAUD. AUG.
AGRIPPINENSIUM
PROCOS. PROV. SICILIÆ
CUR. AMITERNOR. PRÆF.
TR. PL. Q. PROV. MACEDON
SEVIR. TURMAR. EQ. ROM.
TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. F.
IIII. VIRO. STLITIBUS. JUDIC.

Quo jure deducta colonia fuerit, Paulus lib. II. De censibus: *In Germania inferiore Agrippinenses juris Italici sunt.* Lipsius.

2 *Avus Agrippa.*] Quod factum credo Agrippâ & L. Gallo Coss. anno urbis DCCXVII. ex Dione libro XLVIII. *Lipsius.*

3 *Adventu Cattorum latrocinia agitantium.*] Muret. *Cauterum.* Acidalius.

4 *Deinde L. Pomponius legatus.*] Parum cohæret narratio. Cui rei enim illud, *Deinde?* Vereor ut exciderint ea quæ de Sulpicii Galbæ & P. Gabinii expeditione adversum Cattos Marsosque Dio narravit, lib. LX. Quamquam ea gesta annis aliquot antè. *Lipsius.*

Deinde L. Pomponius legatus] Parum certe cohærens narratio, quod recte Lipsio animadversum. Nec tamen putem ea deesse, quæ censuit ipse. Quin satis integer locus fore videtur, si *proinde* legas. *Acidalius.*

5 *Addito equite alario monuit.*] Codex regius habet, *monitos.* Opinor scribendum: *addit; equite alario monito.* Rhenanus.

6 *Vel dilapsis improvisi circumfunderentur.*] Sic Flor. Vulgo, *delapsis*

luxum usos, & somno graves circumvenere. Aucta lætitia, quod quosdam è clade Variana, [1] quadragesimum post annum, servitio exemerant. At qui dextris & propioribus compendiis ierant, obvio hosti & aciem auso, plus cladis faciunt. Et præda famaque onusti, [2] ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Catti cupidine ulciscendi casum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis æternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem & obsides misere. decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud posteros, in quis carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius [3] Suevis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno: prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus; [4] mox diuturnitate in superbiam mutans, & odió accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. [5] Auctores fuere

28

29

Pichena. Hic quoque scribe *dilapsis*, in qua voce sæpe erratum. Hic Mur. etiam notaverat. *Acidalius.*

1 *Post quadragesimum annum.*] Iusta supputatio. Clades illa enim accepta, anno DCCLXIII. *Lipsius.*

Quadragesimum post annum servitio exemerant.] Transpositiones hujusmodi Tacitus amat. Hanc ergo ex Flor. hic reposui. Vulgo, *post quadragesimum annum.* Pichena.

2 *Ad montem Taurum revertuntur.*] Castigavimus, *Taunum.* Supra lib. 1. *Positoque castello super vestigia paterni præsidii in monte Tauno expeditum exercitum in Cattos rapit.* Pomp. Mela in descriptione Germaniæ, *Montium,* inquit, *altissimi Taunus & Rhetico.* Occasionem errori præstitit ut ingens ita etiam celebris Ciliciæ mons *Taurus.* Paulo post scripsimus, *Vangio ac Sido.* Rhenanus.

3 *Suevis a Druso Cæsare.*] Non genti toti Suevorum, sed iis qui Maroboduum & Catualdam reges comitati erant; *qui a Druso, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cusum locati sunt, dato rege Vannio gentis Quadorum*, ait noster lib. 11. Annal. Vannii regnum in parte describit Plinius: *Campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes vero & saltus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem, a Moro,* (Nescio, an corrig. *Maro*) *sive is Duria est, à Suevis regnoq; Vanniano dirimens eos.* Lipsius.

4 *Mox diuturnitatem.*] Lego, *diuturnitate.* Mutans, pro mutatus. quod appàret ex manuss. Varro: *In priore verbo graves prosodia quæ fuerunt, manent: reliqua mutant.* Lipsius.

Diuturnitate in superbiam mutans.] Comprobatur hæc Lipsii correctio à Flor. Vulgo, *diuturnitatem.* Pichena.

5 *Auctores fuere Iubellius Hermundurorum rex.*] Muretus notat ex veteribus libris *Vibellius.* Acidalius.

1 *Si-*

fuere Jubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac [1] Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, *tutum* Vannio *perfugium* promittens *si pelleretur*. scripsitque [2] P. Atellio Histro, qui [3] Pannoniam præsidebat, *legionem ipsaque è provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori adversus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent*. nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius [4] XXX. per annos [5] prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, [6] eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini ho-

1 *Sido.*] Ille ipse qui posteà in partibus Vespasiani. Tacit. III. Hist. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Suevorum.* Lipsius.

2 *P. Attilio Histro.*] Vatic. & Flor. *Atellio.* In veteri inscriptione reperio hominem: quæ sic habet fide Aldi.

SEX. PALPELIO. P. F. VEL.
HISTRO
LEG. TI. CLAUDI. CAESARIS
AUG. PRO. COS.
PR. TR. PL. X. VIR. STL. IUDIC.
TR. MIL. LEG. XIV. GERMA-
NICAE
COMITI. PI. CAESARIS. AUG.
DATO. SUB. DIVO. AUG.

Quæ si ad illum referenda, quod ego censeo: legend. hic, *scripsitq. Palpelio.* Lipsius.

Scripsitque P. Atellio Histro.] Concordant in hoc nomine Vat. & noster. Vulgati vero, *P. Attilio.* At Lipsius ex antiquo lapide suspicatur verum ei nomen fuisse: *Palpelio Histro.* Pichena.

3 *Pannonia præsidebat.*] Quidam scripsi, *Pannoniam*: nec rarò ita noster. lib. IV. *Galliæ litus rostrata naves præsidebant.* Iterumque: *Litora oceani præsidebat.* Lipsius.

Qui Pannoniam præsidebant.] Vulgo, *Pannonia.* Mutavi ex Flor. & dixi etiam alibi. *Pichena.*

4 *Triginta per annos.*] Legitima ratio esset XXXIII. *per annos.* Lipsius.

5 *Prædationibus & vectigalibus auxerat.*] Non hic accipienda arbitror tributa, quæ ob res urbi invectas evectasve solvuntur, sed potius agros vectigales intelligendum. Scribit Iulius Fronto in opusculo de limitibus agrorum, *solitos veteres, quos agros de hostibus capiebant, alios veteranis in præmia assignare, in alios colonias deducere: quosdam mancipibus in longum tempus locare, ut annuam aliquam mercedem principi darent: hos vectigales* dici. Auxerat igitur his regnum Vannius, non tributis aut portoriis, quibus Germanos nunquam atteri potuisse, auctorum consensu traditur. In hoc sensu *vectigalium* mentio est etiam Iuris Consultis. *Alciatus.*

6 *Eques è Sarmatis Iazygibus erat.*] Quidam Iazyges & Dacos (hodie *Valacos* vocant) separant, cum tamen hic Tacitus Iazyges Sarmatas vocet, & lib. 3. hist. Ptolomæus tamẽ Iazyges Metanastas à Sarmatis sejungit & dividit. Hodie Iazygum tractum partim occupant Turcæ, partim Hun-

hostium: eoque castellis sese defensare, bellumque 30 ducere statuerat Sed Iazyges obsidionis impatientes, & proximos per campos vagi, necessitudinem pugnæ attulere, [1] quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant. Igitur digressus castellis Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus adversis, laudatus, *quod & pugnam manu capeßiit, & corpore adverso vulnera excepit.* Ceterum ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Regnum Vangio ac Sido [2] inter se partivere, [3] egregia adversus nos fide: subjectis suone an servitii ingenio, [4] dum adipiscerentur dominationes, multa caritate, & majore odio postquam adepti sunt. At in Britannia [5] P. Ostorium proprætorem turbidæ res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus, eo violentius, quod novum ducem exercitu ignoto, & cœpta hieme, iturum obviam non rebantur. Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam gigni, citas cohor-

tes

gari. Hos Iazygas Tacitus lib. 3. hist. equitatus vi plurimum valere scribit. Pomp. Mela lib. 3. Sarmatas habitu armisque Parthis proximos ascribit. Hodie quoque in equitatu sunt præstantissimi, utunturque in bello arcubus. Iazygas hodie vulgus appellat *transsylvanos*, ubi Septem castra. Dacorum mentionem facit Tacitus, lib. 19. *Lupanus.*

1 *Quia Ligius Hermundurusque illic ingruerant.*] Correximus, *ingruebant.* Item *Capeßiit.* Infra cap. 31. *aditu angusto.* Rhenanus. Consentientibus Florent. & Venet. scripsi *ingruerant*, pro, *ingruebant*, ut in vulgatis. *Pichena.*

2 *Inter se partivere.*] Ex iisdem libris reposui, *partivere.* Alii, *partiti sunt.* Pichena. Ex vetere formula loquendi. Plautus in Amph. *Vos inter vos partite: ego abeo, negotium est.* Et in Asinar. *Prædam cum illo partiam:* Aurelius.

3 *Egregia adversus nos fide.*] Ita Vatic. Livius lib. v. *Quamquam adversus Rom. nulla eis amicitia erat.* Noster lib. III. *Et privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversus nepotem.* At vulgò, *apud nos fide* legeris, non Latine. *Lipsius.*

Egregia adversus nos fide.] Restituit prius ex Vat. Lipsius, addo ego Florentini consensum. Male vulgo, *apud nos.* Pichena.

4 *Dum adipiscerentur dominationes.*] Scio, *dominationes*, numero plurium recte dici. Tac. initio lib. 13. *dominationibus aliis fastiditus.* Mallem tamen *dominationem*, ut monui etiam lib. 6. in verb. *nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Pichena.

5 *P. Ostorium proprætorem.*] Flor. *proprætore.* Vide quæ supra notavi ad lib. 2. c. 66. & 3, 33. *Pichena.*

6 Cir-

tes rapit: & cæsis qui restiterunt, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque & infida pax non duci non militi requiem permitteret; detrahere arma suspectis, [1] cinctosque castris Antonam & Sa-

[1] *Cinctosque castris Antonam.*] Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam pervidi. Libri vett. *cunctisq. castris.* Forte: *detrahere arma suspectis, cinctisque: castris Antonam ad Sabrinam* (Ptolomæo est *Sabriana*) *fluvium cohibere parat.* Sive, ut Agricola legebat, *junctisque castris.* Antona sane civitas videtur, manétque hodie Northamptona: quasi dicas Septemtrionalis Hammonis civitas. Nam, *Ton* priscis Britannis semper civitas. Olim divinavi, *cinctosque castris, Antonâ & Sabrinâ fluviis*, eo sensu, ut hostem vagum & metuentem pugnæ partim castris, partim fluminibus cingeret, & ab effusâ populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno. *Lipsius.*

Cinctosque castris Antonam & Sabranam fluvios.] Invenio inter Britannos *Sabrianam æstuarium & ostia fluminis Trisantonis* Ptolom. lib. 2. quæ nomina non valde abhorrent ab *Antona* neque à *Sabrina*. τὸ *cohibere*, de altitudine nostro dicitur: *cohibita domuum altitudine.* Quis igitur vetat, ne etiam de latitudine dicatur? Ostorius uti dubios profligatis hostibus in fide retineret, eos jubet arma tradere, & fluvios Antonam Sabrinam in rivos extenuare parat: idque est faciebat, quod fiducia fluminum sæpius homines rebellent, vel minus certe victoribus concedant. Hinc Darius quo deterreret Alexandrum. Curt. lib. 4. *Transeundum esse Alexandro Euphratem Tigrimque & Araxem, & Hydaspem magna munimenta regni sui.* Cæterum flumen Sicoris eodem modo rivis cohibetur. *Salinerius.* Florentinus: *cunctaque castris.* Alii, ut testatur Lipsius, *cunctisque.* hinc mihi levis quædam divinatio, *cunctosque ultra Antonam.* Pichena. Varie hic Lipsius, ad extremum, ut notaverat & Muretus: *cinctosque castris, Antonâ & Sabrina fluviis cohibere parat.* quasi hostem partim castris, partim fluminibus cingere voluerit ad prohibendam populationem. Nihil enim hoc meo judicio: vera lectio, & ex ea facillimus sensus, mutata voce *castris*, in *claustris.* ut fluvios ipsos claustra vocet. Et quid si pro *cinctos*, legas etiam *excinctos*, i. armis exutos, spoliatos: quod pulcherrime cum præcedentibus conveniat. Lege igitur, *Detrahere arma suspectis, excinctosque claustris Antona & Sabrina fluviis cohibere parat. Excingendi* verbum Silius Italicus lib. 15. in eundem sensum, ut quidem vult Scaliger ad Catullum. Nam ego non viso integro loco, verba ista nondum plane scio an sic capienda. *apparent mœnia Grajo Condita Massilia populis excincta superbis Barbarus immani qua territat accola ritu.* Acidalius. *Antona*, fl. *Nen* hodie vocatur, qui sæpe recurrentibus ripis per orientalem hujus provinciæ partem iter habet. Fluvius sane nobilissimus, &, nisi me fallo, à Romanis olim præsidiis munitus. Cum enim jam citerior Britanniæ pars sub Claudio in Romanorum potestatem ita cessisset, ut qui eam incolerent Romanorum socii dicerentur, & ulteriores Britanni sæpius in horum agros effusi omnia violentius raperent: ipsique socii facilius Romanorum imperia, quam vitia ferentes, subinde cum ulterioribus illis conspirarent; P. Ostorius (inquit Tacitus) *cinctos castris Antonam (Aufonas libentius legerim) & Sabrinam cohibere parat.* Hoc

Sabrinam fluvios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, [1] valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & distributis cohortibus, [2] turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna [3] filius

Hoc est, ni male capio, munimentis ad fluvios dispositis statuit coercere Britannos ulteriores, & provinciales, ne mutuas operas in Romanos traderent. Quis fluvius hic sit *ANTONA*, dixerit nemo. Lipsius nostræ ætatis Phœbus aut hanc nebulam dispulit, aut nubes me sane obduxit. Ad Northampton digitum intendit ille. *Antonam* pro *Aufona*, ad quem sita Northamptona, in Tacitum subrepsisse opinor. Hic enim *Avona* in umbilico Insulæ surgens, ita ad Ortum tendit, & ejusdem nominis alter vicinus fl. *Sabrinam* petens, ita ad Occasum se confert, insulam transversam secantes, ut in Boreales Britanniæ partes transeunti alter ex his sit necessario transeundus. Quare cum Ostorius Sabrinam, & hos *Aufonas* communivisset, non erat cur e Wallia, vel septentrionali Britanniæ plaga suis Romanis, & sociis timeret, qui eo tempore proximam insulæ partem solummodo in provinciæ formam redegerant, ut alibi testatur ipse Tacitus. *Cambdenus.*

1 *Prœliis concussa.*] Facn. *contusi.* Lipsius.

Valida gens nec prœliis contusi.] Sic in Florentino recte, *contusi*, & etiam in aliis Manuscriptis, Lipsio teste. tamen repositum fuerat, *concussa.* Pichena.

2 *Turmas quoque peditum.*] Ego scio numquam turmas peditum dici, quod tamen libri omnes præ se ferunt. Possit legi, *Turmas, quodque peditum.* Addo. Pichenam distinctione expedire, *Turmas quoque, peditum ad munia accingit.* Id est, turmas equitum (qui immunes) jubet peditum officia fungi. *Lipsius.*

Turmas quoque, peditum ad munia accingit.] Constanti librorum omnium consensu hæc lectio confirmatur. Sed quoniam nulla in eis distinctio, videbaturque non bene, *turmas peditum*, dici; ideo Lipsius emendavit; *turmas quoque equitum.* Ego distinctione apposita, vocem, *peditum* textui reddidi, sensumque optimum expedivi. Ait enim: cum exiguum peditatum Ostorius haberet, turmas equitum adeo disposuit, ut *peditum* munia adimplerent. Transpositio Tacito familiarissima. Sic lib. seqq. *militia ad labores vocaretur.* Pichena.

3 *Filius Legati M. Ostorius.*] Publii Ostorii scilicet filius, quem jam dixit proprætorem, & ita quoque mox, & etiam *legatum* appellabit, & le-

lius legati M. Ostorius servati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant : & [1] ductus in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. [2] Jamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis [3] qui arma cœptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere: [4] Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, [5] Colonia Camalodunum va-

legatus erat Proprætore, qualiter in spectatione Brixiæ in Italia legas, de C. FONTIO. C. F. PALIGNO TRIB. M. LEG. X. GEM. CUR. LOCORUM PUBLIC. ITERUM. ÆDIL. CUR. LEGATO PROPRAE. ITERUM EX. S. C. ET TI. CAESARIS D. Cæterum quod hic & alibi de corona civica Cornelius ait, explicandum ex Agellio Noctium V. C. VI. *Vertranius.*

1 *Ductus in Cangos exercitus.*] Promontorium Καγγανῶν etiam Ptolemæus in Britannia agnoscit. sed qui fuerint propriè hi populi, certant. Ego hoc scio vicinos Icenis fuisse, & cum iis restituendos Cæsari lib. v. Corruptè enim ibi legas, *Cenimagni, Segontiaci, Bibroci, missis legationibus, sese Cæsari dediderunt.* Nam Cenimagni nusquam lecti inter Britanniæ gentes. Divido, & scribo: *Iceni, Cangi.* Capio judicem te Guilielme Camdene, qui Britanniæ tuæ nebulas claro ingenii sole nuper illustrasti. *Lipsius.*

Et ductus in Cangos exercitus.] Cum Flor. & Vat. habeant; *inde Canges*; suspicor legendum, *inde in Cangos.* Pichena.

2 *Iamque ventum haud procul mari.*] Vulgo, *Iam ventum.* addidi copulam ex Flor. *Pichena.*

3 *Qui arma cœptabant.*] Forte, *captarant.* ut auctores rebellionis capias. *Acidalius.*

4 *Silurum gens.*] Ita correximus. Nam quidam *Silurum* verterat in *Sylvarum.* alius addidit R, & fecit *Sylurarum.* Rhenanus.

5 *Colonia Camalodunum.*] Quod opidum anteà, regum in eo tractu sedes. Dio Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον appellat. At Camalodunum lapidi prisco insculptum, eccisti. CENSITOR. CIVIUM. ROMANORUM. COLONIAE. VICTRICENSIS. QUAE. EST. IN. BRITANNIA. CAMALODUNI. Duplex autem eo nomine opidum, alterum in Brigantibus, alterum in Trinobantibus, colliges ex Ptolemæo Plinioque. Nescio an nomen illis à peculiari aliquo & indigenâ deo: cujus fortean mentio in hoc lapide:

valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, ſubſidium adverſus rebelles, & [1] imbuendis ſociis ad officia legum. 33 Itum inde in Siluras, ſuper propriam ferociam, [2] Caractaci viribus confiſos: quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. [3] Sed tum aſtu, lo-

CAMULO. SANC.
FORTISS.
SAC.
TI. CLAUDIUS. TI F. QUIR.
TERTIUS.
MIL. COG. VII. PR. T. VERI
L. D. D. D.

Camulus indigena deus, idem qui Mars. *Lipſius.*

Colonia Calamodunum.] Ejuſdem coloniæ meminit etiam lib. 14. *Pichena.*

1 *Imbuendis ſociis ad officia legum.*] Olim monui legendum eſſe, *ad officia legionum.* Et hoc vult Tacitus, idque inſtitutum fuit Romanorum. *Boxhornius.* Perperam & tunc & olim. Veteranos eo deductos ait, à quibus & illi, qui eſſent in armis, repellerentur; & qui in ditione, legibus & imperiis Romanis adſuefierent, ſub faſcibus vivere addiſcerent. *Gronovius.*

2 *Caractaci viribus.*] Dio Καταράκατον nominat, alii Cataratum: Zonaras Caratacum. Caradocum vocaſſe videntur Britanni. Certè etiam hodie locus eſt, & in eo parietinæ arcis, quem *Caer Caradoc* vocant: id eſt opidum ſive arcem Caradoci. *Lipſ.*

3 *Sed aſtu, tum.*] Amplector Florentinam ſcripturam. *Sed tum aſtu, locorum fraude prior*: ut ſit ſenſus, aſtu tranſlatum ab eo bellum, quia fraude ex locorum peritiâ prior eſſet. Monuit Pichena. *Lipſius.*

Sed tum aſtu, tum locorum fraude prior.] Vel *ſed aſtu tum locorum fraude prior*, quod æqui bonique facio. *Aſtus*, qui alias dicitur *furta belli*, eſt pars præcipua bellandi: Hom. A. ἠὲ λόχονδ' ἰέναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν. i. Vel ad inſidias ire vel fortiter adverſus viros pugnare. Et Οὔτε λόχονδ' ἰέναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν. i. neque ad inſidias ire cum optimis Græcorum. *Fraus locorum* peritia locorum Virg. lib. 9. *quem jam manus omnis Fraude loci, & noctu ſubito turbante tumultu Oppreſſum rapit.* Agitur de Euryalo oppreſſo ab equitibus locorum gnaris. *Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota.* Qua de re Caractacus his fretus, transfert bellum in Ordovicas, ubi utriſque locus eſſet. Eruditiſſimus vir in ſec. cur. ex his compoſuit *aſtutum* nefas ratus Britannum melius τὰ στρατηγήματα callere, quam Ducem Romanum. Verum quisnam Caractacus iſte? princeps inter Siluras, qui ab Hiſpanis gente aſtutiſſima originem ducunt. Tac. in Agric. *Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & poſitu, contra Hiſpaniam Iberos veteres trajeciſſe, eaſque ſedes occupaſſe fidem faciunt.* Et is ſuper vim originis quæ durat, *proximi Gallis & ſimiles ſunt durante vi originis.* per proſpera & per adverſa multum profecerat. *Caractaci viribus confiſos, quem multa ambigua, multa proſpera extulerant, ut cæteros Britannorum imperatores præmineret.* Salinerius. In vulgaris: *Sed aſtu, tum locorum fraude prior.* Ego Florentini lectionem longe meliorem repoſui: *Sed tum aſtu, locorum fraude prior.* Senſus eſt Caractacum locorum fraude ac peritia priorem, inferiorem vi militum, tranſtuliſſe aſtu bellum in Ordovicas. Paneg. ad Maximia-

locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in [1] Ordovicas, additisque [2] qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus

mianum. *Sed neque illa fraudes locorum, nec quæ plura interant perfugia silvarum, barbaros tegere potuerunt.* Pichena. Malim, *locorumque.* Illud, *que*, abstulit sequens litera f. In libris enim antiquis *que* contracte scribitur converso f. estque quasi q. *Boxhornius.*

1 *Ordovicas*] Ita correximus pro *Ordolucas.* Britanniæ populus est. *Rhenanus.*

2 *Qui pacem nostram.*] Libri aliquot editionum veterum, *pacem in iram.* Ego legerim, *pacem an iram nostram.* Duplex scilicet stimulus capiendi arma in Romanos: sive quòd pacem & servitutem multi timerent, sive quòd extrema ab iratis. *Lipsius.*

Qui pacem nostram metuebant.] Hi sunt reliqui Britannorum, ad eam diem Romanis intentati, qui metuebant ne reddita victis pace, contra se veniretur. Eruditissimus vir *pacem an iram nostram*, & interpretatur: at vulgata tum scriptio, tum sensus faciliora sunt. *Salinerius.* Libri aliquot editionum veterum; *pacem in iram.* Vnde vir doctissimus *pacem an iram*, ut duplex ad arma stimulus his gentibus fuerit: sive quod pacem & servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. Sed non video si ab iratis sibi metuebant, cur ad iram provocandos crederent: donec enim in officio manerent, iram Romanorum haud sane metuendam habebant. Forte legendum sit *qui pacem in iram mutabant.* quomodo *pacem bello mutare.* Item *mutare in perfidiam, pœnitentiam* &c. alibi apud nostrum reperias. Quamquam ne mihi blandiar, hæc quoque non satisfaciunt. Tentem ergo sic quoque, *qui parem injuriam metuebant*, quod quidem sensum evidentissimum præstet. nec enim temere firmius ineundæ societatis vinculum, quam ejusdem periculi metus. Dicemus aliqua (volente Deo) ad ista Curtii 8, 4. *Inde ventum est in regionem Oxydracarum Mallorumque quos alias bellare inter se solitos, tunc periculi societas junxerat.* Freinshemius. Frustra moliuntur. *Pax* eleganter interdum est idem quod imperium. Seneca de Clementia 1, 1. *Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit.* Cap. 4. *Hic casus Romanæ pacis exitium erit: hic tanti fortunam populi in ruinas aget.* Sed & cap. 8. *tibi in tua pace armato vivendum est.* In regno vel imperio tuo, quod pace contines, ubi aliis pacem præstas. De Providentia cap. 4. *Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit.* Plinius lib. 27, 1. *Immensa Romanæ pacis majestate non homines modo diversis inter se terris gentibusque verum etiam montes & excedentia in nubes juga, partusque eorum & herbas quoque invicem ostentante.* Attrianus lib. 3. Epict. cap. 22. Ἄν τις ἐν ὁδῷ, κραυγάζεις τοῖς ἐν τῷ μέσῳ, ὦ Καῖσαρ, ἐν τῇ σῇ εἰρήνῃ οἷα πάσχω. Ergo *pacem nostram metuunt*, qui detrectant imperium nostrum: qui verentur, ne & ipsi veniant in ditionem nostram. Sic quoque supra Tacitus: *terreri adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent.* hoc est, in fines nostros facerent incursiones: nos quoque adorirentur. *Gronovius.*

3 Ca-

bus arduis, & si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa præstruit: & præfluebat amnis vado incerto, [1] catervaque * majorum [2] pro munimentis constiterant. Ad hoc gentium ductores circumire, [34] hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda spe, aliisque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, [3] *illum diem, illam aciem testabatur, aut*

1 *Catervaque majorum.*] Lego, *catervaq; nationum.* Solitum ita Britannis Gallisque struere aciem per nationes, ut discreta virtus eluceret. *Lipsius.*

Catervaque majorum.] An electi ergo *majores* corpore, qui ad saxeas illas sepes starent, uti commodius prospicere possent, scilicet. Ineptissime. Quid si enim iidem magni simul & timidi atque ignavi, uti videmus plerumque, tot præcipue numero hic colligendis? Immo natio quædam Britannica est, cujus nomen obliteratum hoc loco, proposita autem cæteris ad locum periculosissimum, quia vilior, nec verorum Britannorum domestica velut aut cognata. Talis ergo gens insulam *Maniam* aut *Moniam* habitans, ambigentibus populis tandem Britanniæ adscripta, & ob hoc utique vel vilior vel exosior. Scribendum ergo arbitramur. *Catervaque Moniorum*, aut *Maniorum*. De his autem, quæ modo retulimus, legi possunt apud Silvestrum Giraldum sui temporis illustrem eruditione scriptorem in Topographia Hiberniæ. cap. xv. *Barthius.* Quod Lipsius, *catervaque nationum*, emendavit, firmari videtur, ex ipso Tacito, qui statim ait, *gentium ductores.* ac deinde, *gentili quisque religione.* Pichena. Legit vir doctissimus *catervaque nationum*, quod solitum ita Britannis Gallisque struere aciem per nationes. Propius autem tam a scriptione, quam sensu ac historia absit si legas *catervaque armatorum.* Sic enim de his iisdem Britannis in Agric. 37. *caterva armatorum paucioribus terga præstare.* Freinshemius.

2 *Pro munimentis constiterant.*] Cave intelligas, ipsas catervas fuisse, vice munimentorum. Sed eodem modo dicitur; quo supra, *pro ripa componeret.* Pichena.

3 *Aut servitutis æternæ.*] Nescio an elegantius veriusque, *aut servitutis æternæ fore*, voce deletâ. *Lipsius.*

Illum diem, illam aciem testabatur, aut reciperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore.] Libenter cum Lipsio delerim vocem *initium*: intrusam ab imperito phraseos Cornelianæ. Et ferrem tamen, si conveniret, & aptari cum præcedentibus omnino posset. Sane ita recte dixeris, *Illum diem servitutis æternæ initium fore.* Sic in Agric. *Hodiernum diem consensumque vestrum initium reciperandæ libertatis atque Britanniæ fore.* At durum fuerit sic, *illam aciem fore servitutis initium.* Nec eleganter ita, *illum diem vel aciem fore initium reciperandæ libertatis.* Quod si deleas, ex omni parte oratio examussim sibi quadrat. Et tamen diversi locutionum modi sunt, *fore recipiendæ libertatis*, & *fore æternæ servitutis.* Ille vulgatior & aliis etiam frequens: hic uni Tacito, nisi fallor, usurpatus, & illi ipsi rarenter. Exemplum unum nunc occurrit 3. Annal. *Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus.* Quod ipsum non peregrinius ad aures nostras accidere debet, quam Sue-

aut reciperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore. vocabatque nomina *majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute* [1] *vacui à securibus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, *non telis, non vulneribus cessuros.* Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminentia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, [2] *cuncta virtute expugnabilia* clamitare, præfectique ac tribuni paria disserentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Posteaquam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, [3] decedere Barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis assultantes; [4] hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verte- 35

Suetonii illud August. 43. *Prisci decorique moris existimans, claræ stirpis originem sic innotescere:* & multa similia, vulgi etiam usu trita. Tacit. iterum in Germ. *Cedere dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur.* Acidalius.

1 *Vacui à securibus & tributis.*] Id est, à servitute Romanorum. Nam fascibus quibus alligatæ secures essent, uti solebant Magistratus Romani. *Lupanus.*

2 *Cuncta virtute expugnabilia clamitare.*] Mallem, *virtuti.* Idem fere in vita Agric. *nihil virtuti suæ invium.* Pichena.

3 *Decedere barbari in juga montium.*] Malim, *recedere.* Hoc enim magis adsignificet retrocessionem. *Acidalius.*

4 *Hi conferto gradu.*] Legendum ajo, *conserto gradu.* Aperte enim opponit telis quæ eminus jaciuntur. idque est quod alii *collato gradu, collato pede, collatis signis* dimicare vocant. Sic *conserere pugnam*, alibi noster, & 6, 35. *consertam aciem* dixit, ubi pede pes, visoque vir hærebat. *Freinshemius.*

1 *Spe-*

terent,[1] spathis & hastis auxiliarium sternebantur. clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Caractaci, fratres quoque in deditionem accepti. 36 Ipse (ut ferme intuta sunt adversa) cum fidem Cartismanduæ reginæ Brigantum petivisset, vinctus ac victoribus traditus est, [2] nono post anno quam bellum in Britannia cœptum. Vnde fama ejus evecta insulas, & proximas provincias pervagata, per Italiam quoque celebrabatur: avebantque visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset. Ne Romæ quidem ignobile Caractaci nomen erat. & Cæsar dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. Vocatus quippe ut ad insigne spectaculum populus. Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui [3] castra præjacet. Tunc incedentibus regiis clientelis phaleræ torquesque, quæque externis bellis quæsierat, traducta; mox fratres, & conjunx & filia: postremo ipse ostentatus. Ceterorum preces degeneres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vultu demisso, aut verbis misericordiam requirens, ubi tribunali astitit, 37 in hunc modum loquutus est: *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio*

1 *Spathis & hastis auxiliarium.*] Observa diversa arma inter legionarios, auxiliaresque, illis gladios & pila; his spathas & hastas tribuit. Spathas autem, *gladios majores* interpretatur Vegetius, lib. II. cap. XV. *Lipsius.*

Spathis & hastis.] Mirum est Tacitum tam fælici seculo *Spatha* verbo prorsus Barbaro usum, quod leges apud Spartianum in Adriano, & Capitolinum in Maximinis duobus. *Lupanus.* Mirum est barbarum vocari, quod Græcum & ipsius Menandri est. *Gronovius.*

2 *Nono post anno.*] Atqui bellum cœpit Claudio tertium, L. Vitellio secundùm Coss. ut Dio clarè tradidit: nec inde ad hunc diem plus annos septem numeraveris, ut suspicio jure numeralis mendi sit. Pugnant etiam hæc cum iis, quæ tertio Histor. scribuntur: *Carthismandua*, inquit, *Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentia, postquam capto per dolum rege Caractaco instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur.* Nam triumphus Claudii aliquot annis anterior: nec in eo herclè ductus iste Caractacus. Vt nihil dici possit, quin Tacitum in Historiis aut memoria fefellerit, aut provexerit calor quidam scriptionis. *Lipsius.*

3 *Castra prajacet.*] Vatic. *castris.* Et statim lego *regiis clientelis.* Lipsius.

ratio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, [1] *pluribus gentibus imperitantem fœdere pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi informis; sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi?* [2] *Num si*

1 *Pluribus gentibus imperitantem.*] Ita Flor. Vulgo, *imperantem.* Pichena.

2 *Nam si vos omnibus imperitare.*] Falso verò hoc & ineptè dicitur. Id ne consequens, ut qui velit, quod velit possit? Ego me Britannis regem esse volo: illi accipiant? Emendo priorem voculam, & *Num* lego: atque ita sententiam interrogatione inspiro. Ego, inquit, vobis me opposui. quid mirum? An quia vos omnibus imperare vultis, omnes statim imperari etiam velint? non hercules animosi nos & liberi. *Lipsius.*

Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur.] Acumen horum non satis perceptum correctiones invitavit. Agricola *Non si vos omnibus.* Eruditissimus vir *num si vos omnibus.* Atqui usus non erat, quippe quod hæc rationem reddant, cur bellando se suaque defenderit. Britanni persuasum habebant Romanos spe devorasse imperium totius orbis, & omnes data occasione sensim subacturos. Tac. in Agric. *Raptores orbis postquam cuncta vastantibus defuere terra, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi. quos non Oriens, non Occidens satiaverit.* Hinc ergo Caractacus excusat bellandi necessitatem, aitque: Invitus res meas amisi, scilicet liber ego pro iis servandis bellum adversus vos gessi. nam vos in omnes regimen vultis, unde omnibus manifesta servitus impendet. At (inquit vir eruditissimus) necessario non sequitur: Romani volunt, omnes servi fiunt. Callide Caractacus (respondeo) auget Romanorum potentiam: nam dicendo vos quæcumque vellent posse, excusat bellum tanquam gestum pro vitanda urgentissima servitute. *Salmerius.* Lipsius ait falso, & inepte hoc dici, cum consequens non sit, ut qui velit, id quod velit, possit. ergo emendat? *Num si vos omnibus:* nota interrogationis adjecta. Mihi vulgata lectio minime probatur. Nam etiam si verba Caractaci, libertatem, ac minime degenerem animum præ se ferant: tamen aspersa etiam sunt plurima in Claudium, Romanosque adulatione. Et postea quam sententiam suam jactavit, sequitur, se opes (etsi invitum) amisisse, quia illorum viribus resistere nequiverit, cum enim Romani, ceteris potentiores, alias opibus impares debellare velint, consequens ut omnibus sit servitus subeunda. *Pichena.* Recte Lipsius hoc arguit & damnat. Idem bene corrigit, *Num si.* Æque bene & forte melius Muretus, *Non si.* Acidalius. Ex emendatione Lipsii edere visum fuit, *Num si*, sententia prompta & orationi præcedenti accommodatissima, cum in altera illa, *Nam si*, non agnoscas, quo illa dicantur, aut quomodo jam dictis cohæreant. Pergit autem servire caussæ suæ, & quod Romanis restitisset excusare. Primum igitur, argumento ab opibus suis ducto usus, ostendit, quæ & quanta amiserit. eaque cum sint ex iis, quæ in rebus humanis maximi solent æstimari, infert nemini mirum videri debere, si ea invitus amiserit, si donec posset tenuerit. Nec est, inquit, ut quis opponat Romanos gentium esse dominos, iisque ut melioribus parendum. nam etiamsi hæc ita vobis videantur, alii tamen non statim

ſi vos omnibus imperitare vultis, ſequitur ut omnes ſervitutem accipiant? Si ſtatim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruiſſet: & ſupplicium mei [1] *oblivio ſequeretur. at ſi incolumem ſervaveris, æternum exemplar clementiæ ero.* Ad ea Cæſar veniam ipſique, & conjugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exſoluti, Agrippinam quoque haud procul alio ſuggeſtu conſpicuam, iiſdem quibus principem laudibus gratibuſque venerati ſunt. novum ſane, & moribus veterum inſolitum, feminam ſignis Romanis præſidere. ipſa ſemet parti à ma-

38 joribus ſuis imperii ſociam ferebat. Vocati poſthæc patres, multa & magnifica ſuper captivitate Caractaci diſſeruere; *neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Perſem L. Paulus: & ſi qui alii* [2] *vinctos reges populo*

ſtatim ea mente ſunt, ut jugum patienter accipiant, ſed reſiſtunt quantum poſſunt. Sed ipſam illam repugnantiam ægre ferre non debetis, cum vobis gloriam augeat, quæ non ex levibus prœliis aut victoriis abſque pulvere partis oritur, ſed ex bellis periculoſis atque exercitiis. Sed tota hæc oratio, ſi qua alia his libris, artificioſiſſime contexta eſt, quam volente Deo in paraphraſi noſtra reſolvam. *Freinshemius.* Ponam *Non ſi vos.* Elegans loquendi genus & Iuris Conſultis etiam familiare, fefellit exſcriptores. *Accipere ſervitutem* eſt ſua ſponte & ſine reniſu eam ſubire. *Grotius.*

1 *Oblivio ſequeretur.*] Lego, *ſequetur,* & diſtinctione ſententiam expedio: *Et ſupplicium mei, oblivio ſequetur: at ſi incolumem,* &c. *Lipſius.*

Et ſupplicium mei oblivio ſequeretur.] Malim, *ſequetur.* Rhenanus. Videndum an legi debeat, *ſequetur.* Vrſinus. Eruditiſſimus vir poſt Rhenanum ſcribendum putat *oblivio ſequetur.* Et hac diſtinctione: *& ſupplicium mei oblivio ſequetur: at ſi incolumem.* Quæ tendunt in hunc ſenſum. ſi me ſuppliciis afficis, ſtatim hujus rei homines obliviſcentur: at ſi mihi ignoſcas, &c. Quam digniora Caractaci virtute ſunt vulgata: *Si ſtatim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruiſſet, & ſupplicium mei oblivio ſequeretur: at ſi incolumem.* Is certe Claudio perſuaſum it, è re imperatoris fuiſſe, ſe cum Romanis tot præliis decertaſſe. Si ſtatim (inquit ille) atque duces tui me bello aggreſſi ſunt, ſine ſanguine me dedidiſſem, & ad tua genua ſupplex accidiſſem, quidnam tuæ gloriæ additum eſſet ab imbelli & ſic facile dedito? at nunc tot pugnis adverſus vos notus viribuſque tuis tandem domitus, quantum laudis à te ſervatus apud poſteros conſignabo: *Supplicium* hoc loco *ſupplicatio.* Noſter lib. 1. ann. *Tum ſupplicia Diis decernuntur.* Salinerius. Optime hæc emendavit atque diſtinxit acutiſſimus Lipſius: *Oblivio ſequetur? at ſi incolumem,* &c. *Freinshemius.*

2 *Vinctos reges populo Ro. oſtendere.*] Vulgati habent, *victos reges,* & utraque vox ſenſum habet: tamen Florentini lectionem malui. *Pichena.*

pulo Ro. ostendere. Censentur *Ostorio triumphi insignia*; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. [1] Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus [2] quisque manipulus cecidere. [3] nec multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium turmas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugā sistebat, ni legiones prælium excepissent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, & sæpius in modū latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique fors, aut virtus: [4] temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, & aliquando ignaris ducibus. [5] ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vulgata imperatoris Ro-

39

1 *Ac ni citò visis.*] Editione priscâ, & quibusdam scriptis: *cito nunciis.* Suspicor, *ni citò nuntiis è castellis.* nisi placet, *ni citò municipiis & castellis.* Malo etiam mox, *promptissimus quisque è manipulis cecidere.* Et, *cohortes expeditas opposuit.* Lipsius.

Ac ni citò vicis & castellis proximis subventum foret.] Faernus legebat: *Ac ni cito è vicis & castellis subventum foret, copiæ Rom. occid. occubuissent.* Vrsinus. Flor. & alii veteres: *ac ni cito nunciis, & castellis.* Muretus, *è vicis & castellis.* Ego nonnihil suspicor, *præsidiis & castellis.* Sic lib. 14. *omissis castellis præsidiisque.* & in vita Agric. *& præsidiis castellisque circumdata.* Pichena. Lipsius, *Ac ni citis nunciis è castellis.* Melius & vere Muretus, *ni cito è vicis & castellis.* Idem mavult paullo post *occidissent.* Et hoc sane vulgato in usu. *Acidalius.* Nihil hic mutandum esse monuimus 3. Observ. 20. *Gronovius.*

2 *Quisque manipulus.*] Verius, *è manipulis.* Lipsius.

Quisque manipulus cecidere.] Ego mallem, *manipularis.* Pichena.

3 *Nec multo post pabulatis nostros.*] Scripsimus, *pabulantes nostros ipsos.* Rhenanus.

4 *Provisa.*] Verius, *provisu.* Lipsius.

Tempore proviso.] Libri editi, *provisa.* Lipsius, *provisu.* ego, *proviso*, ex Flor. *Pichena.* Lipsius *provisu.* Malo, *proviso.* adverbiali forma qua item *improviso, inopinato, inexpectato*, & talia. *Acidalius.*

5 *Ac præcipua.*] Rectius omitteretur conjunctio. *Freinshemius.*

Ro. vox; *ut quondam* [1] *Sugambri excisi, & in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita; lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, [2] & si non prœlium, at certe bellum, ab-40sumpsisset. At Cæsar cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens [3] præerat. auctaque & apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, [4] ut major laus compositis; vel si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant, lateque

1 *Sicambri exciti.*] Hodie Geldrenses esse creduntur: diu habiti socii fratresque Gallorum, pro quibus non semel arma movere Galli in Alemannos. *Ferrettus.* Faernus scribebat: *Vt quondam Sugambri excisi, aut in Gallias trajecti forent.* Vrsinus.

Sicambri trajecti in Gallias fuere.] In Menapiis consedisse ex auctorum lectione deprendi, ut hi sint qui nunc *Geldrenses* quasi *Galli Rhenenses* vocamur. Nimagum Venloemque pagos habent, & Vahalem Rheni attingunt. *Alciatus.*

2 *Et si non prœlium.*] Idcirco læti erant hostes, quod bellum cum aliis gerens periisset, quamvis prœlio non interemptus: & quod dux erat non contemnendus. *Ferrettus.* Sic sup. lib. 2. in fine: *prœliis ambiguus, bello non victus.* De morib. Germ. *alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.* Nonius Marcellus ait, *bellum* & *prœlium* in hoc differre, quod *prœlia* partes sint belli; hoc est, in bello congressiones. Hoc pueris etiam notum scio. adnotavi tamen, ut obiter monerem, imminutum fuisse Cæsarem initio Comment. de bel. Gall. nam ubi in omnibus antiquis exemplaribus legitur: *quod fere quotidianis bellis prœliisque cum Germanis contendunt*; recentiores voce; *bellis*, carent. *Pichena.*

3 *Praerat. auctaque.*] Male interpunctus locus. Lege, *praerat, auctaq; & apud hostes ejus rei fama.* Et auferendi casu capiendæ voces *aucta fama.* Acidalius.

4 *Vt major laus compositi, vel si duravissent.*] Iudicavi deesse olim aliquid. malè. Scribe tantùm, *compositis*, & sententia liquida erit. *Lipsius.*

Vt major laus compositi, vel si duravissent.] Collective, & ea forma, qua *repetitum* apud nostrum lib. 1. ann. *& libertas in improspera repetita.* Doctissimis viris *compositis*, ut his aptius sequentia responderent, *vel si duravissent.* Verum cum etiam in eodem

tratu

que persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius è [1] Jugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Catismanduam reginam matrimonio teneret, [2] mox orto dissidio, & statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venusii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, [3] ne feminæ imperio subderentur, valida &

reatu Thucydides ille sit, satius erit desistere ab advocatione lib. 2. *τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίεσχεν τότε, ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνω.* i. *tantum Pericli supereras, ex quibus ipse prævidebas.* Salinerius. Lipsius emendavit optime. Vulgo, *compositi*. Pichena.

1 *Iugantum civitate.*] Legit, *Brigantum*, Rodolphus. & sanè è tertio Historiarum ita appâret. Nam quod hic ait suprà se retulisse, non lego id quidem in his libris. *Lipsius.*

Venusius è civitate Iugantum.] Nonnulla civitatum, fluminum, locorum nomina Tacito dicuntur, quæ non ob id corruptionis insimulare debemus, quod ab aliis non recenseantur: inter quæ (ut reor) Iugantes. Eruditissimus vir sequitur Rodolphum, legitque, *Brigantum.* putant iis se juvari, quæ sunt 3. hist. 45. *spreto Venusio*, &c. Sed quid ibi pro illo? Catismandua Regina Brigantum, maritum habebat Venusium è civitate Iugantum; inter quos secuto dissidio bellum cœpit. Venusius suis, & plerisque Brigantum, qui à Regina defecerant, eam obsidione adeo premebat, ut Romanis cohortibus vix eripi valuerit. Quæ omnia profecto vera dices, si cum sequentibus sedulo contendas. *Sed post captum Caractacum*, &c. *fluis latior fuit.* Præcipue tamen urguit Venusium non fuisse è civitate Brigantum, *inde accensi hostes.* Scilicet Venusius, & sui, additis *& regnum ejus invadunt*, id est, Cartismanduæ, quæ Brigantes regebat. *Salinerius.*

2 *Mox orto dissidio.*] *Discidio* & hic scribendum censeo. *Gronovius.*

3 *Ne feminæ imperio subderentur.*] Vereor Tacite, ut mens tibi præsens. In tuis moribus, non in Britannorum fuisti, cùm hæc scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminæ? Te igitur audi. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Quod clare testatur Boudicæa tua, lib. XIV. *Lipsius.*

Ne feminæ imperio subderentur.] Eruditissimus vir obliviosum Cornelium facit, quod apud Britannos feminæ regno, & ducatu dignarentur, nec id ignominiæ daretur. Tac. lib. 14. ann. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Et in vita Agric. *neque enim sexum in imperiis discernunt.* At ego illi non inurerem hanc notam: nam & illa verba referri possunt ad fratrem & propinquos Venusii fraude captos: quos cum Iugantes puderet in feminæ potestatem devenisse, ad arma itum sit: vel si mavis Iugantes arma rapuisse, ne feminæ subderentur, nec in Tacitum peccas, qui nusquam dixit, Iugantum civitatem à feminis solitam regi. Nec obstat, *solitum quidem Britannis.*

& lecta armis juventus regnum ejus invadunt. quod nobis prævisum, & missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum à legione, cui Cesius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus, [1] Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. [2] Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Coss. [3] virilis

41

toga

Multa enim in commune dicuntur, quæ non obtinent apud singulas gentes. de morib. Germ. *hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusq́; quatenus differant.* Salinerius.

1 *Ostorio Didioque.*] Nomina hæc à glossa quadam adjecta putem, quam ab ipso auctore. *Freinshemius.*

2 *T. L. Claudio.*] Autographum habuit *TI.* & ita scriptum oportuit. alias *L.* frustra est: *T.* vero pro Tito exposita Claudio Cæsari non convenit. Emendo igitur *TI.* quod illis literis Tiberius significetur in antiquis inscriptionibus. Vnde argumentum est in illos qui *Tyberium* per *T Y* scribunt. *Vertranius.*

3 *Virilis toga Neroni maturata.*] Benè, maturata. Non enim ex ritu populi Rom. debebatur ante expletum annum XIV. At ipse ineunte cepit. Tertullianus De anima: *Iura civilia abhinc* (id est à XIV. anno) *agendis rebus attemperant.* Idem de virginib. veland. *Ethnici feminas quidem a XII. annis, masculos vero a duobus amplius ad negotia mittunt.* Nec alius sententiæ illud Cornelii infrà l. XIII. *Turbatus his Nero, & propinquo jam die quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat.* Nota quod ait, explebat: quia tunc referendos in viros, & ideo ab eo metus. Vetus Horatii interpres indicatum id voluit dum scribit, *Nobiles pueros prætextâ veste sub disciplinâ usque ad annum decimumquintum usos.* scilicet quia tunc togam eam mutabant virili. Hoc verum est. nec velim pendere ultrà viros dictos in tirocinii legitimo die. Nam quod Augustus aliique serius ceperint togam, ab alia quavis caussa fuit, non a lege aut more. *Lipsius.*

Virilis toga Neroni maturata.] De Augusto fefellerunt Lipsium verba Suetonii cap. 8. vulgo corrupta: *Decimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit, quadriennio post virili toga sumpta.* Sed sic jubent ex Nic. Damasceno Florida. Ὅτι Καῖσαρ περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονὼς θαῦμά τι ἐν μικρῷ παρεῖχε Ῥωμαίοις, φύσεως ἀκρότητα δηλώσας ἐν τοιᾷδε ἡλικίᾳ, καὶ ὅπου τοῖς ἀνθρώποις πολὺς ἐγίνετο θόρυβος, ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγορήσας. Nempe ἀποθανούσης αὐτοῦ τῆς τήθης. Mox: Κατιόντι δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ ἔτη μάλιστα γεγονὼς τεσσαρεσκαίδεκα, ὥστε ἀποθέσθαι μὲν αὐτὸν ἤδη τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ἀναλαβεῖν δὲ τὴν καθαράν, σύμβολον οὖσαν τῆς εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆς. Atque ita penes u-

trum

toga Neroni maturata, quo capessendæ Reipubl. habilis videretur. Et 1 Cæsar adulationibus senatus libens ces-

trumque scribendum recte judicavit Hen. Valesius. Neque aliter legas suadeo apud Quintilianum lib. 12. cap. 6 *Cæsar Augustus, decem natus annos aviam pro Rostris laudavit.* Etsi vulgo ibi quoque *duodecim.* Corrigenda & Vita Virgilii: *Initia ætatis Cremonæ egit usque ad virilem togam, quam XVII. anno natali suo accepit, iisdem illis consulibus, quibus erat natus.* Repone: *quam quintodecimo natali suo accepit.* Nam consules illi, Cn. Pompejus Magnus M. Licinius Crassus, fuerunt primum a. V. C. 683. Iterum 698. Capitolinus Marco: *Virilem togam sumpsit quinto decimo ætatis anno.* Aug. Buchnerus cum ad Plinii lib. 2. Epist. 14. *qui nuper togas sumserunt*, observat describi septendecim annorum ætatem, quod sexdecim annos nati togam puram, prætexta posita, sumerent, vulgatem secutus est errorem Manutiorum, Sigonii, aliorum. Ex quibus Aldus in Quæsitis Ciceroni filio datam in exitu sextidecimi anni togam virilem scribit, qui natus fuerit Cotta & Torquato consulibus. Atqui L. Iulio Cæsare C. Marcio Figulo natum scribit ipse ad Atticum, hoc est, à V. C. 689. Tirocinium autem ejus fuit Lentulo & Marcello Coss. à V. C. 704. hoc est, quintodecimo. Idem perperam accipit, quod est apud Ovidium, lib. 3. Fastorum ver. 771, quasi velit ille, pueris non exspectato ætatis anno XVI. per unum solummodo diem Bacchodicatum toga pura uti licuisse. Nam, *quare toga libera detur*, est, quare dari soleat, non in istum diem modo, sed in perpetuum, tum cum in viros transscribuntur; & *pueris* est qui adhuc prætextam gesserunt. Petrus Servius in Iuvenilibus Feriis argumentum firmissimum censet, quod legimus apud Valerium Maximum, à M. Cotta, quo die togam virilem sumpsit, ut è Capitolio descendit, postulatum Carbonem; *minorem autem septem & decem annis Prætor postulare vetat.* Id mihi nullius ponderis videtur: facile namque legibus annariis aut eximia virtus aut gratia illustris solvitur. Quem & vehementer falli puto in verbis Ciceronis pro Cælio: *Nobis quidem olim annus erat ad cohibendum brachium toga constitutus.* Nam, inquit, prætexta puerilis non adeo demissa ac protracta erat, ut brachio eam colligi oporteret; virilis autem cum longius deflueret, latius pateret, ac multum laciniosa esset, brachio manuque colligenda erat. Hæc somnia mera: nec minus, quæ inde colligit, vere, cum sumeretur toga, una brachio cohibitam; quasi *cohibere brachium toga* nihil sit aliud quam togam liberam induere: & olim statum annum ejus sumendæ fuisse, postea incertum. Cicero enim significat primo post sumptam togam anno puberes modestiæ specimen dedisse cohibito intra togâ dextro brachio, neque exserto: quasi cum semper esset Cethegus, ferocior habitus est, & meruit illud: *exsertique manus vesana Cethegi.* *Olim* autem particula obliquam habet insectationem temporum, quum sublatus haud quidem, multo tamen solutior iste mos esset, crescente indies licentia & lascivia juventutis. Sic igitur habendum, non XVI aut XVII, non incertum omnino atque arbitrarium, sed quintumdecimum solemnem ac legitimum tirocinii annum fuisse; nisi qua cum gravis causa proferret: quod raro fiebat inter bonos ac pios propter avida vota parentum: quemadmodum qui rempubl. capesserent, annum petitionis non obire metuebant. *Gronovius.*

1 *Cæsar adulationibus senatus liberis cessit.*] Vocabulum *liberis* non est in

 exem-

cessit, [1] *ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus*, [2] *proconsulare imperium extra urbem haberet*, *ac* Princeps juventutis *appellaretur*. Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero [3] triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. [4] Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, & alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, [5] depellitur, tali oc-

exemplari. Conjicio voluisse aliquem scribere, *libens cessit*, quod postea versum sit in *liberis*. Rhenanus. In V. C. additur verbum mendosum, *liberis*, pro quo scribi posset, *libens*, ut ita legatur: *Cæsar adulationibus senatus libens cessit*. Miror autem Tacitum hic omisisse aliós honores Neroni adolescenti tunc decretos, de quibus extat memoria in aureis apud me nummis cum instrumentis sacrorum & inscriptione in uno; *SACERD. COOPTATVS. IN. OMNE. CONL. SVPRA. NVMER* in altero cum titulo, quem hic Tacitus ponit; *EQVESTR. ORDO. PRINCIPI. IVVENTVTIS*, & Clypei dedicatione, quam Tacitus prætermisit. *Vrsinus.*

2 *Vt vicesimo ætatis anno.*] Decretum frustra. Consulatum enim iniit decimoseptimo ætatis anno: sed jam princeps, & legum securus. *Lipsius.*

2 *Proconsulare imperium.*] Initium fastigii Cæsaribus: quod ea mente etiam Germanico tributum fuit, lib. 1. *Idem.*

3 *Triumphalium veste transvecti.*] Mirum si non verius, *triumphali in veste*. Nec tamen alterum plane damno, aut scribendum *triumphantium*. Acidalius. Ita nemo quod sciam dicit *vestem triumphalium*, sed *triumphalem* omnes: quomodo & noster supra 1, 15. *utque per Circum triumphali veste uterentur*. infra 13, 8. *vestem principi triumphalem*. Ergo & hic scribendum potius *triumphali in veste*, vel *triumphali cum veste*. Freinshemius. Nihil est mutandum. Cur enim minus dicere liceat, *triumphalium vestem*, quam, *triumphalium insigne?* quomodo supra. *Boxhornius.*

4 *Simul qui centurionum tribunorumque.*] Addita fuerat in vulgatis copula, *simulque qui*, inepta ac supervacua. & quoniam à Flor. abest, tollendam censui. *Pichena.*

5 *Tali occasione obvii.*] Quæ hæc occasio? Non enim præcessit: nec ad Circenses velim referri. At tu distingue, *Etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur, tali occasione. Obvii inter se*, &c. Removendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto. *Lipsius.*

Depellitur, tali occasione.] Distinctionem hanc à Lipsio indicatam, longe meliorem, quam quæ vulgo, *depellitur. Tali occasione obvii*: quilibet judicabit. *Pichena.*

1 *Ins-*

occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine, ille *Domitium*, salutavere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert: *sperni quippe adoptionem, quaque censuerint patres*, [1] *jusserit populus, intra penates abrogari*: [2] *ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.* Commotus his [3] quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte afficit; datosque à noverca, custodiæ ejus imponit. Nondum tamen summa 42 moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis ejus devinctos credebat. Igitur *distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam* asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos [4] sacerdotibus, & sacris antiquitus concessus, venera-

1 *Iusserit populus.*] Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, & nomen Neronis transiret, ut ait supra. *Lipsius.*

2 *Pravitas tam infensa docentium.*] Ita accipio, quasi dicat magistros eos esse ad iras & offensas. Romanus tamen priscæ editionis codex, *Pravitas tam impensa*, præfert. quod magis approbo: id est, grandis, immodesta. *Idem.*

3 *Quasi criminibus.*] Venetus pro *quasi* exhibet *quamquam*; quæ varietas utramque lectionem suspectam mihi reddit: præsertim cum ipsa quoque sententia limitantes istas particulas vix admittat. nam instigare juvenes principes ad discordiam in publicam perniciem erupturam, consulta patrum, jussa populi contemnere, [illegible] vero non sunt quasi crimina, sed revera & sua natura sunt crimina. quamquam hic *crimina* potius accipienda videntur pro criminationibus, ut supra 1, 13. *criminibus variis circumventi*. Freinshemius. Recte, *quasi criminibus*. Agrippina enim fictis quibusque ac falsis criminibus optimum quemvis educatorem Britannici amoliri conabatur. Et hæc ipsa, quæ jam adduxit, ficta esse cur dubitemus? Quæ Britannicus enim dixit hic aut fecit, ab Agrippina quidem dicuntur, sed non probantur, facta educatorum instinctu. Facit huc illud vulgatum Iuris Consultis *quasi*, vocem similitudinis esse, non veritatis. Quod Venetus hic habet, *quamquam*, haud dubie corruptum est ex, *tanquam*. Hoc vero idem est, quod *quasi* aut illud interpretatur. *Boxhornius.*

4 *Sacerdotibus, & Sacris.*] Emendatio à libris est. Nam vulgata quid ineptius, *& sacris Druidibus*? qui nihil

rationem augebat feminæ, [1] quam imperatore genitam, soro-

nihil ad res moresque Romanos. Ex qua voce tamen Pythœus acute, *virginibus*, faciebat. Sacerdotes, Vestales capio: sacra, deos ipsos statuasque, quas pompa Circensi traduci in carpentis mos fuit. De Vestalibus, Prudentius:

Fertur per medias ut publica pompa plateas
Pilento residens molli.

Idemque de sacerdotibus feminis universe Artemidorus adsignificat lib. I. cap. LVIII. ubi curru in somniis per urbem vehi, liberis mulieribus & virginibus bona sacerdotia ait portendere. Scilicet quia id sacerdotum insigne. De diis aut consecratis, Sueton. Claudio cap. XI. *Matri carpentum, quo per Circum duceretur.* Item Calig. cap. XV. *Matri Circenses carpentumque instituit, quo in pompa traduceretur.* Olim tamen commune fuisse videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad sacra. *Ovidius*:

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Livius l. XXXIV. *Ne mulier juncto vehiculo nisi sacrorum publicorum caussa veheretur.* Sed exolevit scilicet ille mos, utique post repertas lecticas. & mansit saltem in veneratione sacerdotum, deorumque. Prima Messalina honorem hunc a Senatu cepit: Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, ait Dio, τὴν προεδρίαν ἣν καὶ ἡ Λιουία εἶχεν, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. & juxta eam Agrippina nunc, de qua idem scriptor: Καὶ ἡ Ἀγριππῖνα πολὺ καὶ αὐτῆς τῆς Μεσσαλίνης ἰσχύσεν, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμὰς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. Posteaque etiam præfecti prætorio (Cassiodor. l. VI. in formula præf. præt. Symmachus lib. X. distinct. XVII.) carpentis usi, & (nisi Vopisci locus in Aureliani initio fallit) etiam Præf. urbis. Et mos satis certus: hæreo in Corneliana saltem lectione. Ait in Capitolium ingredi carpento, concessum Agrippinæ. quid? in Capitolium tantum? vereor ut nimis anguste: & certe non ad exemplum Messallinæ, quæ etiam carpento mariti sui currum secuta, triumphantis. Denique Dio laxe, ἐν ταῖς πανηγύρεσι ait: id est, per festos omnes dies lætosque. Nec tamen muto quidquam aut repono. Carpenti formam vetam eruer ex Nummis Agrippinæ; & qui differat à rheda, aliquid apud Pausaniam lib. 5. in descriptione Olympiæ ludorum. *Lipsius.*

Sacris Druidibus.] Vox reicula unde irrepserit, mentro quæro. non enim fortuita est, nec à librario temere inculcata. Galli sane olim usi carpentis, scio, sed pugnæ caussa, non honoris: nec Druides soli, sed vulgus. Suspicari liceat (proinde ut fracti hi libri sunt) scriptum hic aliquid de Druidibus fuisse. quorum religionem nomenque, quantum in se fuit, Claudius sustulit, Seneca in Menippæa Claudiana, & Suetonio teste. Etsi Plinio ad Tiberium id referre visum. lib XXX. *Tiberii Cæsaris*, inquit, *principatus sustulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum medicorumque.* Sed Tiberium scilicet in urbe tantum sustulisse, Claudium in Gallia ipsa. *Idem.*

Qui mos sacerdotibus.] Magis placeret, *qui bonos*, &c. Nam id est usitatius. *Vrsinus.*

1 *Agrippinam imperatore genitam.*] Si *Imperatorem*, quales erant ante occupatam remp. accipiamus, non ita magnum erit exemplum: si pro *principe*, falsum: quandoquidem Germanicus Agrippinæ pater dominationem nunquam assumserit. Igitur sciendum inter *Cæsares* & *Imperatores* & *Augustos* multum inter fuisse. *Cæsares* dicti, qui Augustæ majestatis hæredes designati essent, administratione

ſororem ejus qui rerum potitus ſit, & conjugem & matrem fuiſſe, [1] unicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius validiſſima gratia, ætate extrema (adeo incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Iunio Lupo ſenatore. Is crimina majeſtatis, & cupidinem imperii objectabat. Præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus eſſet, ut accuſatori [2] aqua atque igne interdiceret. [3] hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno [4] prodigia evenere. 43 Inſeſſum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, [5] trepidatione

tione rerum illis interdicta, niſi aliquam fortaſſe provinciam Auguſti juſſu adminiſtrandam haberent. Hinc nulla eis donativi militibus dandi facultas erat: In comitatu eos ſolum habebant, quos Princeps tribuiſſet. Paulo major *Imperatoris* dignitas, qui licet infra Auguſti faſtigium poſitus, ejuſque arbitrio bella gereret, ſummam tamen poteſtatem in magiſtratus inque milites habebat, juſque illi indicendi belli erat. Solo itaque Imperatoris nomine decoratus fuit Germanicus, ſicut à Galba Piſo *Cæſar* ſolum nuncupatus eſt. Cæſarum imperatorumque creandi poteſtas militibus conceſſa. primum Maximinum poſthabita ſenatus auctoritate milites Auguſtum fecere. Hæc ex Ammiano, Lampridio, & Conſtitutionibus. Alciatus. *Imperatoris* nomine tunc demonſtrabatur, qui cum imperio præeſſet exercitui, nomine tali parto aſſenſu militari, & confirmato, à principe, ob res egregie geſtas. Hic autem ſignificatur Germanicus de quo Tacitus ſupra lib. 1 *Exercitum reduxit nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit*. Et idem infra lib. 13 de Nerone jam principe poſt Artaxata everſum à Corbulone; *Ob hæc conſalutatus Imperator Nero*, &c. Hæc autem poſtea appellatio tranſiit in eos, qui potiti rerum ſunt. Soror fuit Agrippina Caligulæ, conjux Claudii, mater Neronis, unicum ad illam diem exemplum. *Ferretus*.

1 *Unicum ad hunc diem exemplum eſt.*] Inter Romanos dumtaxat. alias parum cauta adfirmatio: ſicut & illa Pliniana l. VII. niſi reſtringas ad Græcos. *Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Nam apud Ægyptios alioſque Barbaros ſunt exempla. *Lipſius*.

2 *Aqua & igni interdiceretur.*] Caſtigavimus, *interdiceret*. Item, *accipiebatur*. Rhenanus.

3 *Hactenus Vitellius voluerat.*] Potuiſſet enim ſævire in mortem ejus: ſed contentus hac quaſi deportatione fuit. *Lipſius*.

4 *Prodigia evenere.*] In mſ. Covarruviano exſtat, *prodigia fuere*. unde alicui poterat ſuboriri dubitatio, an non vox poſtrema irreptitia fuerit. plane, ea ſublata, conſtat ſua auctori ſententia. *Gruterus*.

5 *Trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti.*] Frequentes Tacito hujuſmodi figuræ. & tamen hic delicatiores pro, *obtriti*, repoſuerunt, *obtritus*. quod verbum auctore Florentino

tione vulgi, invalidus quisque obtriti. Frugum quoque egestas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus; sed jura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, [1] pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, [2] donec militum globo infestos perrupit. [3] Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius superfuisse constitit. magnaque deum benignitate, & [4] modestia hiemis rebus extremis subventum. [5] At Hercule olim [6] ex Italiæ regionibus longinquas in provincias [7] commeatus portabant. nec nunc infecunditate laboratur, sed

tino sustuli, alterum reddidi. *Pichena.*

1 *Pulsumque in extremam fori partem, vi urgebant.*] Vox, *vi*, quam Florentinus addit, minime superflua mihi visa est, immo digna quæ restituatur. *Pichena.*

2 *Donec militum globo infestos perrupit.*] Nec male Florentinus, *infensos.* Pichena.

3 *Quindecim dierum alimenta.*] Id est, Canon dierum XV. Majus autem isto periculum sub Cajo; cum septem aut octo certè dierum cibaria tantum superfuisse Seneca notat ad Paulinum, cap. XVIII. *Lipsius.*

4 *Modestia hiemis.*] Ita capio ut dicat modesta & quieta, præter solitum, hieme anni, frumentum navibus subvectum: quod alias hieme advehi, non moris. Vide Suetonium, cap. XVIII. Hæc scriptura codicum. alii tamen, *modestia urbis*, alii, *molestia hiemis* reponunt. malè, malè, *Idem.*

Et modestia urbis rebus extremis subventum.] Habet regius codex: *Et modestia hyemis rebus extremis subventum.* Lego, *Et molestia hyemis rebus extr. sub.* Expone &, id est, etiam molestia hyemis. s. in molestia hyemis, rebus extremis subventum. Quod sanè majus est, quam si æstate quis subvenisset. Nam hyems importandis frumentis sive mari seu terra minime est opportuna. quando verissima est T. Quintii apud Livium sententia: *Ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis.* Igitur apte dixit, *molestia hyemis.* nam hyems per se molesta est, etiamsi non accedat fames. *Rhenanus.* Dele copulam &. Modestia enim hiemis ipsa munus & benignitas Deorum. *Acidalius.*

5 *At Hercule olim.*] Querela quæ expressa videri possit ex illa Varroniana. *Igitur quod nunc intra murum ferè patres familiæ correpserunt, & manus movere maluerunt in theatro ac Circo quam in segetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehant, qui saturi fiamus, ex Africa & Sardinia.* Post bella certe civilia, & fusum tantum sanguinis, Italiæ inducta vastitas. Lucani ea in re sententias operæ sit legere lib. VII. *Lipsius.*

6 *Italiæ regionibus.*] In regio codice est, *ex Italiæ regionibus.* Quamquam ea lectio minus probatur, qui sciam solemne esse Tacito præpositiones omittere. *Rhenanus.*

7 *Commeatus portabant.*] Utcumque ferri potest. tamen legendum puto, *portabatur*, vel *portabantur.* Flor. *portabat.* Pichena.

ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, navibuſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberoſque exortum, Parthis quoque ac Romanis graviſſimorum inter ſe motuum cauſſa fuit. Genti Parthorum Vologeſes imperitabat, materna origine ex pellice Græca conceſſu fratrum regnum adeptus. Iberos Pharaſmanes vetuſta poſſeſſione; Armenios frater ejus Mithridates obtinebat opibus noſtris. Erat Pharaſmani filius nomine Rhadamiſtus, decora proceritate, vi corporis inſignis, & patrias artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is *modicum Iberiæ regnum ſenecta patris detineri* ferocius crebriuſque jactabat, quam ut cupidinem occultaret. Igitur Pharaſmanes juvenem [1] potentiæ promptæ, & ſtudio popularium accinctum, vergentibus jam annis ſuis metuens, aliam ad ſpem trahere, & *Armeniam* oſtentare, *pulſis Parthis datam Mithridati à ſemet* memorando: ſed *vim differendam, & potiorem dolum, quo incautum opprimerent*. Ita Rhadamiſtus ſimulata adverſus patrem diſcordia, tamquam novercæ odiis impar, pergit ad patruum. multaque ab eo comitate in ſpeciem liberum cultus, primores Armeniorum ad res novas illicit, [2] ignaro & ornante inſuper Mithridate.

Re-

1 *Potentia prompta.*] Malo, *promptum*. Lipſius.

Potentia prompta.] Mavult vir doctiſſimus; *promptum*. At ſi tantum à ſcriptura abire liceat, legam *properum*: ſicut ſupra 4, 59. *a libertis & clientibus apiſcenda potentia properis*. Rectius tamen, opinor, ſcripſerimus hoc loco *impotentia promta*, ſicut *prompta ſtudia, arma, ingenia, animi*, alibi in his libris, quæ lectio ſenſum etiam probum oſtendit, quem valde obſcurat, vel corrumpit potius, vulgata lectio. quid enim hoc loco *prompta potentia?* num id ipſum quod mox ſubjicit de ſtudiis popularium? at ſi eſſet, idem certe bis non dixiſſet. Ergo proponit duas cauſſas, ob quas metuebat Pharaſmanes. non tantum ſtudia popularium in filium inclinata, ſed præcipue animum ejus præferocem atque violentum, nec cupiditati ſuæ moderantem, quod optime expreſſit his verbis; *Juvenem impotentia prompta* eum appellans. *Freinshemius.*

2 *Ignaro & ornante inſuper Mithradate.*] Ita emendavi, neſcio an rectè. Diſtinctione potius peccatum eſt, ſcribendumque, *Ignaro & ornante i. Mithradate, reconciliationis ſpecie, &c.* ſententia continuante. *Lipſius.*

Igna-

45 Reconciliationis ſpecie aſſumpta, regreſſus ad patrem, [1] *quæ fraude confici potuerint prompta* nuntiat, *cetera armis exſequenda.* Interim Pharaſmanes belli cauſas confingit: *prælianti ſibi adverſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adverſatum, eamque injuriam excidio ipſius ultum iturum.* Simul magnas copias filio tradidit. ille [2] eruptione ſubita territum exutumque campis Mithridatem, compulit in caſtellum Gorneas, tutum loco ac præſidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio [3] Caſperius præerat. [4] Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara eſt. ita Rhadamiſtus fruſtra vel cum damno tentatis munitionibus obſidium incipit: & cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obteſtante Caſperio, *ne ſocius rex, ne Armenia donum populi Romani,* [5] *ſcelere & pecunia venderentur.* Poſtremo quia multitudinem hoſtium Pollio, juſſa patris Rhadamiſtus obtendebant, pactus inducias abſcedit, ut niſi Pharaſmanem bello abſterruiſſet, [6] T. Vinidium Quadratum præſidem Syriæ do-

Ignaro & ornante inſuper Mithradate.] Verbum, *ornante*, à Lipſio repoſitum, etiam à Flor. confirmatur. Male olim *orante.* ſed & Lipſii diſtinctionem ſecuti ſumus. *Pichena.*

1 *Quæ fraude confici.*] Ita emendavimus. Malè vulgò, *qua fraude confici potuerit, promptè nuntiat.* Sententia eſt. parata ſibi promptaque, quæ ad fraudem ſpectent: cetera vim requirere. *Lipſius.*

2 *Eruptione ſubita.*] An potius *irruptione?* Freinshemius. Defixos in ſolam Pichenæ editionem habuit oculos: nam omnes Lipſianæ, quas vidi, & antiquiores *irruptione.* Pichenam ſecutus & Gruterus, incuria magis ut puto, quam conſilio. *Gronovius.*

3 *Aſperius.*] Fortaſſe ita legendum pro eo, quod vulgo legitur, *Caſperius.* Urſinus. Forſitan pater Æliani Caſperii, qui præfectus prætorio ſub Nerva, de quo Xiphilinus. *Aurelius.*

4 *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta.*] Sen. de Vita beata, cap. 26. *Sicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum ſegnes laborem obſidentium ſpectant.* Pichena.

5 *Scelere & pecunia venderentur.*] In ſcripto libro legitur, *verterentur.* Opinor ſcribendum, *averterentur*, aut *verterentur*, pro *ſubverterentur*. ut *verſam Remp.* aliquando vocat. *Rhenanus.*

6 *T. Vinidium Quadratum.*] Vatic. liber, *Tumidum.* Verum nomen, *Numidium.* Ex Ioſepho libro xx. qui vo-

doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis [1] velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus *conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinum nomina* referens, *quod filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; & satis cognitam Armeniorum perfidiam. [2] nec aliud præsidii quam castellum commeatu egenum. [3] ne dubitaret * armis, [1] quam*

46

vocat disertè, Νυμίδιον Κοδράτον τῆς Συρίας ἀφηγηκότα. Sed & Plinius in epistolis non uno loco docet gentile nomen Quadratorum Numidium esse. Ita lib. VI. Numidia Quadratilla nominatur: libro VII. Numidius Quadratus adolescens. *Lipsius.*

1 *Velut custodia exolutus præfectus.*] Restituimus, *velut custode exsol. p.* Rhenanus. Quia silent omnes, compellor credere sic in MSS. eos repetisse. Alioqui si *custodia* in illis quoque, ut ante Rhenanum editi, blandiebatur magis *custodia.* Gronovius.

2 *Nec aliud præsidii.*] Florent. *subsidii.* Sed nihil muto. *Pichena.*

3 *Ne dubitaret armis.*] Hoc est, ne dubitaret malle incruentas conditiones, quam armis scilicet partas. *Ferrettus.* Libri veteres variant. nam alii habent, *Ne dubitaret armatus, quam circumventus conditiones malle,* &c. alii: *Ne dubitaret armis incruentas conditiones malle,* &c. quod magis placet. *Ursinus.* Phrasis hyperbatica exemplo Thucydidis concinnata, non semel in Cornelium criticos excitavit: nec eos continuit auctoritas Phalerei, Halicarnassique: qui apertissime dixerunt, magnitudinem per talia valde promoveri. En ea alium in ordinem compono: *Ne dubitaret malle incruentas conditiones, quã armis.* Venalis iste Pollio suadet Mithradati, ne exspectaret extremam vim, quando castellum obsessum expers commeatibus erat? eo angustiarum (dicebat) redactus es, ô Mithradates, ut nequeas hinc evadere: proinde ne nos consule, potiusne sit cum Rhadamisto pacisci ante ultimam pugnam, an ea transacta accipere ab eo victore conditiones: scis enim festinata deditione conciliari clementiam victoris, contra in pertinaces, & victos omne sævitiæ genus exerceri. *Arma*, bellum, prœlium. Propert. *Arma Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.* Salinerius. Suspectus mihi locus. An hortatur Mithradatem, quamquam armis instructum, conditiones quam incruentas accipere. *Pichena.* Claritati sententiæ nihil deesset, modo auferretur vocula *quam*nam, ne admittamus aliorum emendationes, in caussa est locus infra lib. 13. Ann. 37. qui habet; *Posse illi stabile regnum, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera præsentem potioremque sequeretur.* Gruterus. *Ne dubia tentaret armis quam incruentas conditiones mallet.* Ita lego. *Aurelius.* Hæc ab interpretibus varie exposita, nec defecta esse putem, & clara si pro *armis*, suadente sententia reponas *arma.* Locum autem obscurum reddidit vox *dubitandi*, quæ hic non sumitur quomodo vulgo solet, ut hunc sensum habeat, absque dubio esse præferenda arma conditionibus incruentis: sed hunc potius, adeo omittenda esse arma, ut ne in quæstionem quidem vel deliberationem vo-

[1] *quam incruentas conditiones malle*: cunctante ad ea Mithridate, & ſuſpectis præfecti conſiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Caſperius interim ad Pharaſmanem pervadit, *utque Iberi obſidio decedant* expoſtulat. Ille propalam incerta, & ſæpius molliora reſpondens, ſecretis nuntiis monet Rhadamiſtum, [2] *oppugnationē quoquo modo accelerare.* Augetur flagitii merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut *pacem* flagitarent, [3] *ſeque præſidio abituros* minitarentur. Qua neceſſitate Mithridates diem locumque fœderi accepit, caſtelloque egreditur. Ac pri-

vocanda ſint: adeo nempe in confeſſo eſſe, bellum ipſi non gerendum. *Dubitare* ergo hoc loco eſt deliberare, utrum ex duobus pluribusve ſit eligendum, integro adhuc judicio, nec quoquam dum inclinante. Hoc ſenſu reperitur infra 13, 50. *Dubitavit Nero an cuncta vectigalia omitti juberet.* Supra 12, 20. *dubitavit tamen, accipere captivum pacto ſalutis, an repetere armis rectius foret.* ubi *dubitare* dictum eſt de deliberatione etiam in conſilio habita, ut ex ſequentibus patet: *ſed differebatur contra.* Sic 4, 57. *dubitaverat Auguſtus Germanicum rei Rom. imponere.* Freinſhemius. Mirum eſt in hoc loco hactenus hæſiſſe viros doctiſſimos. Ecce tibi integerrimum; *Ne dubitare armis, quam incruentas conditiones mallet.* Mihi non eſt dubium, quin ſic ſcripſerit Tacitus. Ne mallet dubiis bellorum caſibus ſe permittere, quam accipere incruentas, facta pace, conditiones. *Dubitare armis* eleganter gerentes bellum dicuntur, ob maxime dubiam, incertam, trepidam, ambiguam ſpem ac fortunam bellorum. Idem volunt & eodem fere modo loquuntur Tiridatis oratores Annal. 13. *Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, quia cauſſa, quam vi agere mallent.* Boxhornius. Appono calculum τὸ *quam* delentibus. ſive conjectura eſt ea Groſlotii & Gruteri: & multo magis ſi verum eſt, quod jacit Urſinus inventos libros veteres, qui particulam damnarent. Labes non ab iis, qui docendi erant quid *arma*, quid *dubitare*, quid *dubitare armis* eſſet, ſed ab his, qui non concoquebant *incruentas conditiones armis malle.* Neque enim protritum hoc loquendi genus: elegans tamen. Appulejus Apolog. *Perſuaſerat idem Pontianus matri ſuæ; ut me aliis omnibus mallet.* Subaudiebam antea *experiri*, quod & ad *armis* & ad *conditiones* ſatis commode referri videbatur. Sed illud magis placet. *Gronovius.*

1 *Quam incruentas conditiones.*] Ego, *incruentâ conditione.* At Groſlotius, τὸ *quàm* deletum it. *Lipſius.*

2 *Oppugnationem quoquo modo accelerare.*] Ita reſtituimus, pro *celerare.* Rhenanus. Muretus notavit *celerare.* Etſi nihil pæne intereſt, ego tamen hoc quoque prætulerim. *Acidalius.*

3 *Seque præſidio abituros minitarentur.*] Vitium aliquod hic latere ſuſpicor. nam in Flor. corrupte legitur: *ſeque præſidium ammis minitarentur.* Pichena. Pichenæ M S C. *præſidium ammis.* unde mihi ſuſpicio genuinam eſſe lectionem *præſidium omiſſuros.* *Omittere præſidium* eſt præſidio excedere: quomodo infra 14, 16. *omitteret modo Campaniam.* ſupra 4, 74. *ſatis viſum omittere inſulam.* Freinſhemius.

4 *Pro:*

primo Rhadamistus in amplexus ejus effusus, simulare obsequium, *socerum* ac *parentem* appellare. Adjicit jusjurandum, *non ferro, non veneno vim allaturum*: simul in lucum propinquum trahit, [1] *provisum illic sacrificium imperatum* dictitans, *ut diis testibus pax firmaretur.* [2] Mos est regibus quotiens in societatem coëant, [3] implicare dex-

1 *Provisum illic Sacrificium.*] Superfluit verbum alterum. quid enim refert provisum sacrificium, an imperatum dixeris? Vera, puto, lectio: *provisu suo illic sacrif.* sive etiam: *provisum illic ac sacrif. paratum.* Video alios explicare vulgatum, Provisum ibi sacrificium, quod imperasset: sed ubi de imperato legitur? nisi intelligit à seipso imperatum. *Lipsius.*

Provisum illic sacrificium imperatum dictitans.] Eruditissimus vir *provisu suo.* Tò *provisum* idem est, ac si diceres, curatum, præparatum. Tac. lib. 13. ann. *nam ut proximus quisque Britannico neque fas, neque fidem pensi haberet, olim provisum erat.* & lib. 14. *quod nostris parum provisum, dum amœnitati potius, quam usui consulitur.* Et *erat provisum quidem venenum, quo damnati publico Atheniensium judicio extinguerentur.* quæ vis non est aliena à verbo *video.* Terent. Andr. *Nisi tu vides.* Plaut. Mercat. *hoc nunc mihi viso est opus. Huic persuadere quomodo potis siem.* Salinerius. An, *provisum*, id est præparatum jam sacrificium, quod imperaverat? Frigidum nec Cornelianum. Lipsius *provisu suo.* ego suspicor de mendo. *Pichena.* Quamvis aliquis ejiceret voces duas postremas, constaret tamen orationi suus sensus integer. plane aut *provisum*, aut *imperatum*, superfluit. *Gruterus.* Ego, *provisum* non mutem; potius *imperatum* ejiciam, quod glossa alterius, & inepta. Dura profecto nimis locutio, *Provisu suo aliquid imperare*: nec Tacito unquam alibi usurpata. *Acidalius.* Ita corrigo: *provisum illic sacrificium ut imperatum fuit dictitans.* Aurelius. Timide suspicabar: *simul in lucum propinquum trahit renisum, illic sacrificium paratum dictans.* Vel, *renitentem.* i. tergiversantem, quod nihil boni præsagiret animus: sequentem tamen, quia suæ potestatis esse desierat. *Gronovius.*

2 *Mos est regibus.*] Idem ex Herodoto refert Q. Tertullianus Apologetici. c. IX. *Vertranius.*

3 *Implicare dextras.*] Morem hunc sanciendæ privatim publiceque amicitiæ usitatos esse Scythas, Armenios, & in ea ora gentes legi. De Scythis Lucianus in Toxari, sive de Amicitia: Οὐ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξαντες τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι, οὐκ ἔστιν ὅ, τι μετὰ τοῦθ' ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela lib. I. cap. II. *Ne fœdera quidem incruenta sunt: sauciant se qui paciscuntur, exemptumque sanguinem, ubi permiscuere, degustant.* De Armeniis Valerius lib. IX. *Sariaster adversus patrem suum Triganem Armeniæ regem ita cum amicis consensit, ut omnes dextris manibus sanguinem mitterent, atque eum invicem sorberent.* Et universè Tertullianus Apologetico: *Legite necubi relatum sit, diffusum brachiis sanguinem ex alterutro degustatum, nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatum est.* Atque is mos, patrum etiam ævo, passim repertus ab Hispanis, apud Barbaros novi orbis: Sed nec Romanis ipsis ignota cruenta potio quæ Assiratum iis dicta, quoniam

dextras, pollicesque inter se vincire, nodoque præstringere: mox ubi [1] sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, [2] genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque concursu plurium [3] injiciuntur catenæ, ac compedes ([4] quod dedecorum Barbaris) trahebatur.

Mox-

niam Assir, sanguis, ut ajunt Glossæ. Festum ita capio: *Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem Assir vocarent.* Etsi fortasse ea potio olim in sacris. quod suadere videtur Sallustius. *Fuere,* inquit, *qui dicerent Catilinam humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. inde cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in sollennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Ait enim consuetum id in sollennibus sacris. Silius videatur innuere, libro 11.

> *Parte alia supplex infernis Annibal aris,*
> *Arcanum Stygiá libat cum vate cruorem.* Lipsius.

1 *Sanguis in artus extremos suffuderit.*] Scripsimus *se effuderit.* Rhenanus.

2 *Genua Mithridatis invadit.*] Simile aliquid in Apulejo lib. 9. met. *simulans se ad commovendam miserationem, velle genua ejus contingere, submissus atque incurvatus arreptis ejus pedibus utrisque sublimem elatum, terra graviter applaudit.* Et Tacitus infra lib. 15, 53. *Aurelius.*

3 *Injiciuntur catenæ, ac compedes.*] Hæsi ipse olim in his vinclis: unde facile me nunc expedio, scriboque: *injiciuntur catenæ: ac compede, quod dedecorum Barbaris, trahebatur.* Ad morem Romanum Tacitus narrat. Injectæ, inquit, catenæ: imo & oblonga compede per viam tractus. qui ritus apud Romanos quidem receptus est in custodia militari; at apud Barbaros dedecori habetur & ignominiæ summæ. Verissima lectio, sententiaque. Ita Athenion Manium Aquillium (quasi per summam ignominiam) tractum describit ab equite catenam longam habente. quem locum omnino vide transcriptum à me ex Athenæo supra De custodia militari, lib. III. *Lipsius.*

4 *Quod dedecorum Barbaris trahebatur.*] Suspicor legendum, *quo dedecorum.* Sed hoc frigidum sit. Si quis me audiet, leget potius, *modo pecorum barbaris trahebatur. Modo*, hoc est more seu ritu. Sic Livius dixit *itineris modo.* lib. 8, 1. decad. *Signis repente sublatis, fuga magis quam itineris modo penitus ad Oceanum & Gades ducit.* Et Tacit. 2. Hist. *continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens.* Item eodem lib. *Castra in modum penatium dirigebantur.* Verum quid multis opus est? lib. 4. expresse sic loquitur: *Hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi.* Livius lib. 30. *Sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquando pecorum modo fugientes per saltus invios consectati ceciderunt.* lib. 38. *Eos ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum consternatos cadunt.* *Barbaris* subaudi, *à*, id est *à Barbaris*

præ-

Moxque vulgus duro imperio habitũ, probra ac verbera intentabat. [1] Et erant è contra, qui tantam [2] fortunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis libe-

trahebatur. Rhenanus. V. C. habet, *habebatur*, non *trahebatur.* Illud autem, *dedecorum*, Danesius mutabat in *modo pecorum*, quod pluribus locis Sallustius usurpavit in fragmentis historiarum. *Ursinus.* Si tractio barbaris est ignominiosa, quid aditum emendationibus aperimus? præsertim cum clarum sit, qua de caussa conjunctiones à Tacito dissimulentur. Demetr. τὸ δὲ τοιοῦτο, κυρτὰ, φαληριόωντα. τῇ ἐξαιρέσει τοῦ καὶ συνδέσμου μεγαλειότερον εἴπεν μᾶλλον, ἢ εἰ εἶπεν, κυρτὰ καὶ φαληριόωντα. i. *Hoc enim, tumida, spumantes, dempta, &, conjunctione, majus evasit, quam si sic dixisset, tumida & spumantes.* Præterea sollicitudo reddendi conjunctiones grammaticum sapit: hinc Philippus lib. 1. Antholog. συνδέσμων λυγρῶν θηρήτορες. i. conjunctionum molestarum venatores. Verum *trahi* ob id probrosum duco, quod pecora sic minentur. *sed pecorum modo trahi.* Hinc etiam Virgilius de barbara loquens affectus ciet:

> *Ecce trahebatur passis Priameia virgo*
> *Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ.*

Quod prius sacra pagina flebiliter usurpavit Ierem. in Lament. *cervicibus nostris minabamur.* Ita doctissimus interpretum. Certior à me discederes, si major esset copia, sed non omnia pluribus testibus consignari possunt. Exemplo sit in captivis incisio vinculorum: Ioseph. lib. 5. c. 12. de bello Iudaic. *Titus vero, qui cum patre aderat, justum est (inquit) pater, una cum ferro etiam probro Iosephum solvi: erit enim tanquam nec initio vinctus sit, si non dissolverimus, sed inciderimus catenas: namque id agi solet in his, qui non recte fuerint vincti.* Et ignis prælatio ante imperatores. quotus enim quisque (nisi hi) talia memoriæ prodidere. Herod. in Commod. *Salinerius.* Lege: *ac compede suo (quod dedecorum barbaris) trahebatur:* nam S. pro siglo. Ait *Barbaris.* Sed dico etiam Græcis: Plautus Captiv. *At nos pudet, quia cum catenis sumus.* Et lib. 2. Reg. in lamentatione Abner. *Aurelius.* Nihil sani sentius, utcumque torqueant, premant, invertant. Scribe: *injiciuntur catenæ ac compedes. quo dedecore, barbaris trahebatur.* Hoc est, quo vinculorum dehonestamento addito vel imposito, è lustris illis producitur, & in conspectum turbæ præsentis datur, vilissimis è Scythia calonibus & lixis custodum vice stipantibus, quibusdam & tenentibus catenas. Nam hoc auget contumeliam, non centuriones, non milites saltem justos fuisse, quibus custodia credita. Quamquam & τὸ *barbaris* ad mores Rhadamisti & suorum referri possit, ut sit: Quibus vinculis tam pudendis oneratus & tractus ostenditur vulgo à Rhadamisto & comitibus vere barbaris. Immo & dandi casu, ingeritur oculis barbarorum Armeniorum & Iberorum. *Trahi* dicuntur, quicunque offeruntur catenati. lib. 2. Æneid. *Ecce manus juvenem interea post terga revinctum Pastores magno ad regem clamore trahebant.* Gronovius.

1 *Et erant è contra.*] Ita Florent. Vulgo, *& erant contra.* Pichena. Ego verò eam notam puto temporis, qui factum est illud exemplar: nam ævo meliore non sic loquebantur. *Gronovius.*

2 *Fortunæ commutationem.*] Malè vulgò, *commotionem.* Lipsius.

liberis conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diversis & contectis vehiculis abduntur, dum Pharasmanis jussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre & filia potior, animusque sceleribus paratus. visui tamen consuluit, ne coram interficerentur. Et Rhadamistus quasi jurisjurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem & patruum expromit; sed projectos in humum, & veste multa gravique opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cædibus parentum illacrymaverant, 48 trucidati sunt. At Quadratus cognoscens proditum Mithridatem, & regnum ab interfectoribus obtineri, [1] vocat consilium, docet acta, & an ulcisceretur consultat. Paucis decus publicum curæ: plures tuta disserunt: [2] *Omne scelus externum, cum lætitia habendum. semina etiam*

1 *Vocat concilium.*] Rescribe iterum *consilium*. Ita enim mos vocare præsidis assessores. *Grotius.*

2 *Omnes scelus externum.*] Sententiæ reddita lux, si scribas, *Omne scelus*, littera detracta; ut sint verba ex oratione censentium. *Lipsius.*

Omnes scelus externum.] Præsto est caussa, qua doctissimus vir supposuit *omne*. nimirum consentaneum non erat, paucos *quibus decus publicum curæ* (quod ipse occipit etiam de puniendo Rhadamisto) dixisse *scelus externum cum lætitia*. Cognoscat lector nostra, quæ forsan eum sistent in tranquillum. Agitur in concilio, quid opus facto sit prodito à Romanis militibus rege, eodemque à Rhadamisto interfecto, quem imperator dedisset: pauci dicunt esse puniendos milites infames: plures ad necessaria belli reservandos: at hi omnes constanter censent, esse transmittendum Rhadamistum, quia regnum per scelera partum, diu retineri nequeat, & Romanis apprime sit utile, gentes inter se bella exercere. *maneat quæso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui: quando urgentibus imperii fatis, nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam.* Salinerius. Verissima lectio quam eruit Lipsius, cum ante esset *omnes scelus externum*: falsa sententia. non enim omnes ita senserunt, sed plures illi qui tuta disserebant, quorum hæc est oratio. Similis fere narratio reperitur supra 3, 43. *Paucorum hæc ad sensu narrata; plures obturbabant, neque* &c. nam & ibi plurium istorum sententia refertur. Sic apud Livium 42, 47. *Hæc ut summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: veteres & moris antiqui memores negabant* &c. ubi subjungitur etiam epiphonema, judicio Taciti quod de hac deliberatione promit, non absimile: *Hæc seniores, quibus nova hæc minus placebat sapientia. Vicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quam honesti cura erat.* Freinsh. Frustra tranquillum promittit hic nobis Salinerius. Non id potissimum tractabatur, an milites puniendi essent: sed an ferendum esset regnum, quod beneficium erat populi Romani, ab interfectoribus regis teneri. Quibus igitur *decus publicum curæ*, hi non laborabant de pœna militum, (qui

etiam odiorum jacienda, ut sæpe [1] *principes Romani eamdem Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamistus male partis, dum invisus, infamis,* [2] *quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret.* In hanc sententiam itum. Ne tamen annuisse facinori viderentur, & [3] diversa Cæsar præciperet, missi ad Pharasmanem nuntii, *ut abscederet à finibus Armeniis, filiumque abstraheret.* Erat Cappadociæ procurator 49

(qui si potuerunt convinci, sunt haud dubie puniti, etsi prætermiserit hoc Tacitus) sed arma decernebant & hostem judicandum Rhadamistum eoque non poterant esse in numero *Omnium* Salinerianorum, scelus transmittendum esse constanter censentium. Neque tamen video, cur plaudam Lipsio: non enim *Omne* magis huc congruit quam *Quoddam*, aut quodvis hujusmodi additamentum. Prorsus aliud quid in ea voce latet, de quo inveniendo non multum quidem mihi polliceor: esse tamen poterat: *plures tuta disserunt, monentes, scelus externum cum laticia habendum.* Gronovius.

1 *Principes Romani eandem Armeniam.*] Addidimus particulam, *in*, *in eandem Armeniam.* Rhenanus. Danesius legebat, *princ. Ro. in eandem Armeniam.* In vulgatis autem deest, *in*, præpositio. *Ursinus.*

2 *Si cum gloria adeptus.*] Scribo hæc omnia: *quanto id magis ex usu, quam si cum gloriâ adempta forent?* At nunc (ultimis curis) video, explicare Pichenam quod vulgatum est: Magis hoc ex usu Romano, si cum infamia, quam si cum gloria regnum adeptus: quia scilicet incertior futurus, odiisque magis obnoxius. Non damno. *Lipsius.*

Quando id magis ex usu, quam si cum gloria adeptus foret.] Lipsius aliter. Ego nihil muto. Clarus namque sensus, ac præclara sententia. Ex usu inquit, Romanis erat, quod Rhadamistus regnum scelere occupasset: quoniam spes erat, seditiones & turbas in provincia illa brevi orituras, quod præcipue Romani quærebant. At si gloria egregiisque artibus regnum adeptus fuisset, tunc in illius quieta & pacifica possessione diu esset duraturus. *Pichena.* Optime hæc explicavit Pichena, nec quicquam mutandum esse apparet. *Freinshemius.*

Quam si cum gloria adeptus foret.] Erat è re Romana, (ut jam dictum est) Rhadamistum scelere potius; quam per virtutem, sui juris Armeniam fecisse: ejus enim flagitium præcipue ad eam occupandam rapuit Vologesem. *nam Vologeses casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam a majoribus suis possessam externus dux flagitio obtineret.* populus equidem votis regnum à scelestis ad innocuos transfert. *anteponendum esse vix dum egresso pueritiam Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ætate compositum insontem.* Audi Sallustium in Catil. *ita imperium semper ad optimum quemque à minus bono transfertur.* At emendatio eruditissimi viri *quam si cum gloria ademta forent*, potest hinc abesse. *Salinerius.*

3 *Diversa Cæsar præciperet.*] Tantum differentiam noto, in Flor. legi, *juberet.* Pichena.

tor [1] Iulius Pelignus, ignavi animi, & [2] deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris [3] cum privatus olim conversatione scurrarum iners

1 *Iulius Pelignus ignavi animi.*] Faernus legebat; *Iulius Posthumus ignavo & deridiculo.* Vrsinus. Πταίσεως similitudo illexit doctiss. virum in castigationes, & iccirco ei placuit *ignavia*, ut id concordaret cum *deridiculo*. Verum noster hic Θουκυδίδης lib. 4. εἶπον δὲ τούτοις καὶ Κερκυραίων ἅμα παραπλέοντας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. i. *Dixerantque his Corcyraeorum simul adnavigantes, qui in civitate curam haberent.* Ad quae hujusmodi Scholiastes: τὸ ἑξῆς ἦν, παραπλέουσι, ἀλλὰ μετέβαλε, ἐγένετο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. i. *Consequens erat adnavigantibus, verum usus est transitu a tertio ad quartum casum.* & iteravit lib. 11. ann. *meminissent C. Asinii, & Messallae, ac recentiorum Arruntii & Eserninii ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Optime *Pelignus ignavi animi.* Sallust. Catil. *hominem veteris prosapia, ac multarum imaginum, & nullius stipendii.* noster *Abdus ademta virilitatis.* Salinerius. Muretus, *ignavo animi.* Hoc ei assentior, & malo, quam quod ad marginem *ignavia. Ignavum animi*, perinde dictum, ut *deridiculum corporis.* Tamen etiam Taciti phrasis *ignavi animi.* Acidalius. Facile tolero vulgatum: sed non inductus iis, quae disputat Salinerius. Quid enim simile? Thucydides poterat scripsisse παραπλέουσι, quod referres ad τούτοις, poterat & παραπλέοντας, ut referas ad ἐπιμεληθῆναι. Hoc maluit: *mandatum his, & Corcyraeorum, qui urbem tenerent* (adversus eos, qui τὸ ὄρος τῆς Ἰστώνης insederant) *praeternavigantes curam gererent.* Taciti autem verba, si placet ea scriptura, requirunt πλαγίων πτώσεων post τὸ *Aeserninii.* neque enim ulla ratione copulari possunt, *Asinii & Messallae, Arruntii & Aeserninii provectos:* sed ante τὸ *ad summa provectos* dissimulatur pronomen *eos.* At hoc loco quod legitur, accipio, quasi scripsisset: homo ignavus atque imbellis, nec minus turpis distorto corpore. *Gronovius.*

2 *Deridiculo corporis juxta conspiciendus.*] Fecimus, *despiciendus.* Porro *deridiculi* vocem etiam lib. 3. usurpat. *Deridiculo fuit senex foedissimae adulationis.* Rursum lib. 5. *Togonius Gallus dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur.* Rhenanus. *Conspiciendus* cum Mureto non mutem *despiciendus.* Sic namque lib. 14. *Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur.* Acidalius. Me moratur hic, quod nollem, quibus MSS. copia fuit, silentio transiisse. Video enim fateri Rhenanum se fecisse *despiciendus*, nulla mentione vett. librorum. In quibus si erat *conspiciendus*, profecto mutandum non fuit. quippe quod sit insignis, insignitus, & non secus atque haec tam in deteriorem quam in meliorem partem flectatur. Suetonius Claudio cap. 4. *ne quid faciat, quod conspici ac derideri possit.* Homero *conspiciendus* ἐπίσημος. Ιλ. γ. λαῶν τ' ἔμμεναι καὶ ἐπίσημον ἄλλων. Vide nostra Observata in Scriptores Ecclesiasticos cap. 19. & ad Livii lib. 4. cap. 13. *Gronovius.*

3 *Cum privatus olim.*] Deprecor invidiam: sed profecto hunc locum, siquem alium, propitiis Musis restitui, hoc modo: *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Claudius ante imperium vilis, abjectus, scurris & sordidissimis hominibus convixit: *e quorum contubernio super veterem segnitia notam, ebrietatis quoque & aleae infamiam*

iners otium oblectaret. [1] Is Pelignus auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes prædatur; abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro *regium insigne sumere* cohortatur; sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, [2] ne ceteri quo-

miam subiit, ait Sueton. cap. v. Inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum vestigia institi, habent: *cum privatis olim conversationes curaret, iners otium objectaret.* unus Vatican. *cursationes*, pro, *conversationes.* Lipsius.

Cum privatas olim conversationes curaret; iners otium oblectaret.] Quia Vatic. *cursationes*, velim, *curatione scurrarum.* Sic de Hadriano Spartianus, *curasse delicatos.* Palmerius Mellerus. Scilicet Claudius cum nondum princeps, undique sui similes alliceret ad animi remissionem. Cur autem hæc senio fuerint eruditiss. viro, ego juxta cum ignotis scio. At quando Claudio iners ocium? is certe privatus & princeps, multus in historia scribenda, quod licet ocium, non tamen iners vocatur. Tacit. in Dialog. *Si modo in hac studiorum parte oblectare ocium & nomen inserere possunt famæ.* Putem respectum ad illa tempora, quibus Claudius abjecit spem dignitatum. Suet. c. 5. *tum demum abjecta spe dignitatis ad ocium concessit modo in hortis, & suburbano, modo in Campania secessu delitescens, atque ex contubernio sordidissimorum hominum, super veterem segnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoque infamiam subiit.* At Pelignus iste unus eorum, qui corpore deformis, & in paucis ei carus, cui vel ante ἀμφιγυήεις suus Vulcanus in deliciis. Hom. Iliad. α. Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν, Ὡς ἴδον Ἥφαιστον διὰ δώματα ποιπνύοντα. i. *infinitus autem excitatus est risus beatis Diis, Postquam viderant Vulcanum per domos ministrantem.* Eadem de caussa Vatinius irrepsit in aulam Neronianam. Tacit. lib. 15. *corpore detorto, facetiis scurrilibus.* Serio tandem conjunctiones à nostro supprimuntur, quod expressæ venustatem procul summoveant. Suet. in Aug. *quæ detracta afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent.* Salinerius. Non nihil variat Flor. *cum privatis olim.* ut facile appareat nugas illas de privatis conversationibus, in libris non haberi. Optime Lipsius & acute restituit: ac si ulla ipsius conjectura recipi merebatur, hæc certe præcipue est, eaque Taciti verba esse jurarem. Sed timore scrupulosiorum, eam in margine tantum apposui. Idem fere de Vitellio dixit, hist. lib. 2. *Aggregabantur è plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.* Pichena. Quod facturus erat Pichena, in hac editione factum est, ut eximia hæc emendatio Lipsii in textum reciperetur: cum idem omnium doctorum judicium de ea fore videbatur, quod Pichenæ fuit, qui ea Taciti verba esse juraret. Quod prius vulgabatur, nullo est aut ridiculo sensu. *Freinshemius.*

1 *Is Pelignus.*] Cum hominis illius nomen modo indicatum sit, non videtur ab auctore statim repetitum. *Idem.*

2 *Ne cæteri quoque ex Peligno conjectarentur.*] Ne conjectura Peligni cæteri idem voluisse crederentur. *Fer-*

quoque ex Peligno conjectarentur. Helvidius Priſcus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut conſuleret. Igitur propere montem Taurum tranſgreſſus, moderatione plura quam vi compoſuerat; cum *redire in Syriam* jubetur, *ne initium belli adverſus Par-*
50 *thos exſiſteret*. Nam Vologeſes caſum invadendæ Armeniæ obveniſſe ratus, quam à majoribus ſuis poſſeſſam, externus rex flagitio obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridatem deducere in regnum parat, ne qua pars domus ſine imperio ageret. Inceſſu Parthorum, ſine acie pulſi Iberi; urbeſque Armeniorum Artaxata & Tigranocerta jugum accepere. [1] Dein atrox hiems, ſeu parum proviſi commeatus, & orta ex utroque tabes, [2] perpellunt Vologeſen omittere præſentia. vacuamque rurſus Armeniam Rhadamiſtus invaſit, truculentior quam antea, tamquam adverſus defectores, & [3] in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis ſervitio ſueti, patientiam abrumpunt, [4] armiſque re-
51 giam circumveniunt. Nec aliud Rhadamiſto ſubſidium fuit, quam pernicitas equorum, quis ſeque & conjugem abſtulit. Sed conjunx gravida, primam utcunque fugam ob metum hoſtilem & mariti caritatem toleravit: poſt feſtinatione continua, ubi quati uterus, & viſcera vibrantur, orare *ut morte honeſta contumeliis captivitatis eximeretur*. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis reli-
cta

vettus. Non eſt obſcurum, quid velit. Ne de Peligno conjectura in alios fieret: ne Romanorum alii, quibus armorum jus, ſi quieſcerent, approbare Peligni facinus & ratum habere crederentur. Terent. Heaut. 5, 3. *Ego de me conjecturam facio.* Gronovius.

1 *Dein atrox hiems.*] Flor. *Deind atrox hiems.* Pichena.

2 *Percellunt Vologeſen.*] Repoſui, *perpellunt.* Rhenanus. Reſtitui ex Flor. verbum, *percellunt.* Vulgo, *perpellunt.* Pichena. Rectius, *perpellunt.* Vide quæ notamus ad Liv. lib. 3. cap. 36. *Gronovius.*

3 *In tempore bellaturos.*] Meum ſecutus judicium, *bellaturos* mutavi in *rebellaturos*, id expoſcente ſenſu. *Rhenanus.*

4 *Armiſque regiam circumeunt.*] Scripſi, *circumveniunt.* Idem.

1 Di-

cta potiretur. Postremo violentia amoris, & facinorum non rudis, [1] distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse præceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) [2] placida illuvie, spirantem ac vitæ manifestam [3] advertere pastores, & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita est. Fausto Sulla, Salvio Othone Coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi *finem principis per Chaldæos scrutaretur*. adnectebatur crimini *Iunia mater ejus*, ut *casus prioris* (nam relegata erat) *impatiens*. Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Cæsar, [4] quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: [5] morte for-

52

1 *Distringit acinacem.*] Nemo est, qui nesciat esse Medorum Persarumque gladium, teste Horatio. *Ferrettus.*

2 *Placida illuvie.*] Videri *eluvie* legendum diximus ad Livii 1,4. *Gronovius.*

3 *Advertere pastores.*] Sic lib. 11. *Octo aquilæ petere silvas visæ advertere Imperatorem.* Id verbum ea notione reddendum Livio, lib. 1. de Metio Curtio in paludem conjecto: *adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* id est; converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam libris omnibus, *averterat*, scriptum, alio sensu. *Lips.* Fallitur Lipsius, qui locum sic accipiendum putat. *Advertere* hic nihil est aliud quam animadverterunt In istam significationem scribendum fuerat: *Zenobia spirans ac vita manifesta advertit pastores.* Vide supra ad lib. 1, 41. *Acidalius.*

4 *Quod stirpem hostilem iterum conservaret.*] Melius sic Flor. quam vulgati, *qui stirpem.* Pichena. At mihi multo magis se probat aliorum *Qui*: Est enim quale Terentii Andr. 2. 4. sc. 1. *nisi mihi deos satis Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.* Heautont. 3, 3. *Dii te eradicent, Syre, qui me istinc extrudis.* Iustinus lib. 39. *Ptolemæo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset.* Cicero lib. 5. famil. Ep. 22. *Neque enim est Spartiates ille Agesilaus perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse.* Et talia ὅσαι χάρις. Gronovius.

5 *Morte fortuita, an per venenum extinctus esset.*] Verba, *extinctus esset*, ejicit Muretus, & ego cum illo, nimis manifestum & insipidum glossema. Hæreo tamen, an non potius scribi: *mortem fortuitam; an per venenum, ut quisque credidit, vulgavere.* Acidalius.

fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. *De mathematicis Italia pellendis* factum Senatus consultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, *qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent*, motique *qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent*. 53 Inter quæ [1] refertur ad patres *de pœna feminarum, quæ servis conjungerentur.* [2] statuiturque *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem sui consensisset*,

lius. Mitius faceremus, *exstinctum esse.* Sed nihil mutandum: à fronte namque horum verborum subauditur τὸ *Verum:* quemadmodum in omnibus fere istis, ubi *incertum an*, vel *dubium an*, vel *an* solum in hanc sententiam interponitur. *Gronovius.*

1 *Refertur de pœna feminarum.*] Senatusconsultum hoc, Claudianum in jure appellatur, cujus quoque mentio in Institutionibus. *Alciatus.* Hoc dictum fuit *Senatusconsultum Claudianum*, auctor Tribonianus in Institutionibus titulo de successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum possessionem: & de Senatus consulto Claudiano. *Ferrettus.* Idem statuit D. Vespasianus autore Suetonio in eodem c. 11. Præterea de eo tractatus est in Justinianeo Codice de mulieribus, quæ servis propriis se conjunxerunt. *Lupanus.*

2 *In servitutem sui consensisset.*] Non prompta lectio sententiaque hujus loci: mihi quidem. Nam aliis omnia liquent. Ajunt non dubiam sententiam esse hanc: mulierem liberam, quæ cum alieno servo solita sit domino insciente, servam fieri velut proprio consensu: & natos item ex iis, liberos non haberi. Itaque nunc nuper ecce emendavit vir doctus; *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem, ceu consensisset; & qui nati essent, pro liberis ne haberentur.* Sed mihi, per bonam gratiam, jus sit dissentire. Nego alterum illud membrum, de natis ex eo cœtu in servitutem habendis, usquam reperiri in legum libris: aio contra jus esse. Favor libertatis exposcit, ut nati e libera sint liberi; adeoque superveniens calamitas matris, nocere ei qui in utero est non debet, ut sufficiat matrem liberam vel medio tempore habuisse. Paullus lib. II. Sentent. tit. XXIV. Marcianus l. 5. De statu hominum. Quo jure ergo servi isti? Clementius vulgata lectio ajebat, *pro libertis haberentur*: sed non verius. Quomodo enim libertus, qui numquam servus? Adde quod manuscriptis vestigium nullum ejus membri. verba, inquam, ea, *& qui nati essent*, absunt manuscriptis omnibus, etiam Budensi. Ut mihi quidem Farnesiani codicis scriptura certa sit: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: si consensisset, pro liberta haberetur.* Optime. Duplex videlicet ejus SCti membrum, in eas quæ ignaro, quæque sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex: serva esto. sin volente, habetor pro liberta. Omnino enim propositum legislatori à servili contubernio abstinere lubricum sexum: & sive sciente sive inscio domino ea mixtio, posuit pœnam. sed ἀναλόγως, & pro gradu noxæ intentiorem, remissioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro liberta? Huic, ut vinculo aliquo teneatur domino servi, ad operas libertorum aliaque ejus ordinis præstanda. Ius item domino

in

in feminæ bonis: & quicquid in veram libertam. Sed rectè, *pro liberta*: non enim liberta verè. Rettulit hoc ipsum decretum posteà (credo quia aboluerat, licentia temporum, & inusu) Vespasianus Princeps, de quo Suetonius: *Auctor Senatui fuit decernendi. ut quæ se servo alieno junxisset, ancilla haberetur.* Ita tamen, ut apud Iurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non à Claudio Pallante, qui repertor, sed à Claudio Principe qui rettulit. Tertullianus item adspexit, ad uxorem lib. II. *Nonne insuper consuerunt* (Romani) *servituti vindicandas, quæ cum alieno servo, post dominorum denunciationem in consuetudine perseverarunt?* Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, à P. Fabro lib. I. Semestr. cap. XXV. Revera enim ad asciam factum, quidquid dedolavit ille faber. *Lipsius.*

Statuitque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute sui consensisset, & qui nati essent, pro liberis haberentur.] Hæc verba, *& qui nati essent*, non sunt in Budensi codice. Divino sic Tacitum scripsisse, *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; sin consensisset, pro libertis haberentur.* Rhenanus. Senatusconsultum hoc, factum Claudianis temporibus, Claudianum quoque nomen habet. Continet autem, ut libera mulier servi consuetudine capta, terque à domino servi coram septem testibus nunciata, ni abstineret, prolata denunciatione trina prætori aut Præsidi in urbe, provinciisve, cum bonis omnibus quæ haberet, domino servi addiceretur. In rebus namque Venetis servo submissa, in aliis conserva ut esset, Senatui concessisse videbatur. Sed tandem Cæsaris Iustiniani constitutione sublata est ex S. C. Claudiano manus injectio, & in servitutem redactio, Codicis Imperatorii lib. 7. tit. 24. & Institutionum lib. 3. tit. 12. *Vertranius.* Non jure bono hæc emendantur, nec integrum senatus consultum Claudianum à Tacito refertur: quippe qui juris consulti partes non exequatur. Femina quæ ignaro domino cum ejus servo consuevisset, conserva fiebat, & nati ex hujusmodi concubitu pro libertis habebantur, quæ de matre dicuntur, Iustinianus affirmat obtinuisse l. I. c. de senatusc: Claud. tollend. *ne ea, quæ libera constituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem.* quæ de filiis, nusquam legi. Sed si pœna irroganda, quænam ea congruentior? Nasci eos servos impium est, nec in favorem libertatis, cui præcipue Iurisconsulti ac Imperatores cautum voluere: liberos, illegitimum, ut qui statim matrem à servi complexibus habuerint servam. Eruditissimus vir liberos oriri credit, qui ex tali conjugio nascerentur: quasi ei, qui in utero sit, nocere non debeat superveniens calamitas matris. Vera per se sunt, sed hic locum non habent, nam hi nunquam in utero matrem liberam habuerunt. Idem quærit, quomodo libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? Prius mihi respondeat, quo pacto *liberta* recte dicatur ea, quæ haud extitit serva. Hæc dico, quia ipse sequitur codicem Farnesianum, unde habemus: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; si consensisset, pro liberta haberetur.* Si *pro liberta* improprie, ego idem in *pro libertis.* Salinerius. Pugnant hic viri docti, & ego libenter pugnam illis relinquo. Tantum moneo, à Flor. etiam abesse verba, *& qui nati essent.* Ibi enim legitur: *in servitute sui consensisset, pro libertis haberentur.* Pichena. Quid pugnamus pro verbis, quæ Taciti non sunt, & specie inhibendi correctiones genus corrigendi maxime anceps & rarissime felix tuemur? Budensis, Farnesianus, Florentinus agmine facto ejurant, quod de filiis alibi nusquam se legisse fatetur & Salinerius. Idque sine dubio farcinatorum cujusdam est, leviter corru-

fiſſet, & qui nati eſſent, pro libertis haberentur. [1] Pallanti, quem *repertorem ejus relationis* ediderat Cæſar, *prætoria* in-

ptos locos, qui litera una alterave dempta vel addita vel mutata reſtituebantur, pro ingentibus hiatibus ſupplentium. Pellexit in fraudem vox *libertis*, quam quo referret, quia non videbat, ipſe aliquid commentus interpoſuit: cui locus non erat, ſi, ut eſt in Farneſiano, *liberta* reperiſſet. At, inquit, ſic nati ſtatim matrem à ſervi complexibus habuerunt ſervam. Hoc parum eſt pro Iureconſulto loqui, qué ſcire oportebat non pro ſerva habitam, niſi poſt trinas denuntiationes. Deinde hoc non eo valebat utique, ut mancipium fieret (niſi forte in humilibus & egentibus perſonis) quam ut & ſuam & adſumpti mariti libertatem ab hujus domino emere compelleretur. Itaque caute Tacitus, *in ſervitute haberetur*. Quemadmodum enim aliud eſt *eſſe in libertate*, aliud *eſſe liberum*, teſte Fabio declam. 340. ſic & aliud eſt *ſervam eſſe*, aliud *in ſervitute eſſe*. Roganti Lipſio, quemadmodum libertus eſſe poſſit, qui ſervus nunquam fuit? reponit, quo pacto liberta dicatur, quæ non ſervierit; Hæc paria non ſunt. mulieris enim culpa eſt ſubeuntis jugum, cui leges eam infamiam ſtatuerunt: nulla culpa fœtus eſt. Quin rem diligentius conſideranti liquebit, nihil tale nec potuiſſe de natis ex eo conjugio conſtitui, nec neceſſe fuiſſe, cum jure communi ſatis cautum eſſet. Nam qui ante denuntiationes iſtas provenerant, nec ſervi erant, nec libertini, ſed ingenui, quia non mutabat mulier ſtatum, niſi poſtquam dominus ſervi denuntiaſſet. Si vero factis denuntiationibus non abſtinuit ſervo mulier neque libertatem utriuſque redemit, & plane ſerva facta eſt; ſi quod inde naſcitur, conceptum eſt, antequam mater juſtam ſervitutem ſubiret, haud dubie liberum eſt; quod ſimul concepit & parit jam ancilla, ſervum eſt ex communi jure. Quod autem Pe. Faber, *ingrato* pro *ignaro* reponi ſuadet, quod ſit invito, ut apud Terentium Donatus interpretetur, fallitur. Neque enim id procedit, niſi in uno *ingratiis*: ſic enim loquimur *ingratiis meis*, *ingratiis alicujus fieri*, quod ſit me vel aliquo invito. & de hoc agit Donatus. Illa vero *ingrata*, quæ ex Catullo & Plauto Turnebus explicat, non invita ſunt, ſed quæ ſunt ingratis & non reddentibus vicem aut cum gratia excipientibus collocata. *Gronovius*.

1 *Pallanti Prætoria inſignia.*] De quo inſcriptio:

TI. CLAUDIUS. AUG. L.
PALLAS.
HUIC. SENATUS. OB. FIDEM
PIETATEM. QUE. ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRÆTORIA. DECREVIT
ET. H S. CENTIES. QUIN
QUAGIES. CUIUS. HONORE
CONTENTUS. FUIT.

Et indignatur jure in hoc facto major Plinius, libro XXXV. (ad Pallantem enim ea refero) cap. penult. *Hoc eſt inſigne venalitiis gregibus, opprobriumque inſolentis fortunæ. quos & nos adeo potiri rerum vidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu, jubente Agrippina Claudii Cæſaris, viderimus: tantumque non cum laureatis faſcibus remitti illo unde cretatis pedibus adveniſſent.* Itemque minor libro VIII. epiſtolarum epiſtol. V. quem vide. *Lipſius*.

Pallanti &c. Prætoria inſignia & centies quinquagies H. S.] Quod refert Cornelius inſcriptum Pallantis monumento, via Tiburtina, intra primum ab urbe lapidem: Plinius Cæcilianus ad Montanum VII & VIII. Epiſtolarum annotavit his verbis: HUIC.

insignia, & centies quinquagesies sestertium censuit [1] consul designatus Barea Soranus : additum à Scipione Cornelio, *grates publice agendas, quod* [2] *regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret.* Asseveravit Claudius, *contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere.* Et [3] fixum est ære publico Senatus consultum, quo

HUIC. SENATUS. &c. CUJUS. HONORE. CONTENTUS. FUIT : scilicet, oblatam ex ærario liberalitatem à S. P. Q. R. donumque sprevit. & ait Plinius, *quod solum potuit tantis opibus publice oblatis, adrogantius fecit, quam si accepisset.* Vertranius.

1 *Barea Soranus.*] Lego in lapide,

Q. MARCIO. BAREA.

T. RUSTIO NUMMIO. COSS.

Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen. *Lipsius.*

Consul designatus Barea Soranus.] At neque anno proximo, neque ultra, Consulem Baream invenio. Similiter lib. 14. ait : *Censuitque Iunius Marullus Consul designatus, adimendam reo præturam.* & lib. 15. in fine, *Cerialem Anicium Consulem designatum pro sententia dixisse.* Et tamen horum neuter reperitur inter Consules anni sequentis. Censeo designatos eos, non in priores duos menses Ianuarium & Februarium, qui fastis nomen dabant, sed in duos alios ex sequentibus. Nam, ut videtur, duobus tantum mensibus, illo & inferiori ævo, Consulatus habebatur, quo pluribus civibus honos ille impertiretur. Patet hist. lib. 1. ubi Tacitus de Othone ait; *Consul cum Titiano fratre in Kal. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat.* & paulo post : *Cælio ac Flavio Sabinis in Iulias, Ario Antonino & Mario Celso in Septembres.* Pichena.

2 *Regibus Arcadiæ ortus.*] Vide quæso mancipium hoc togatum. Pallantem ad regum stirpem refert : credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum; & dignissime domino Pallante! Nos hunc nequissimum servum trans mare advectum inter vænales, ex Plinio scimus : & eundem Antoniæ matri servisse, ex Iosepho lib. XVIII. qui Πάλλαντα appellat τὸν πιστότατον τῶν δούλων αὐτῆς. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. *Lipsius.*

3 *Fixum est publico.*] Ita libri scripti : & non abhorret à Corneliana phrasi. At vulgò, *ære publico*, legas, non sine additamenti suspicione. *Lipsius.*

Fixum est ære publico S.C.] Ejus reliquiæ supersunt hæ, SED. CUM. PRINCEPS. OPTIMUS. PARENSQ. PUBLICUS. ROGATUS. A. PALLANTE. EAM. PARTEM. SENTENTIAE. QUAE. PERTINEBAT. AD. DANDUM. EI. EX. AERARIO. CENTIES. QUINQUAGIES. SESTERTIUM. REMITTI. VOLUISSET. TESTATUR. SENATUS. ET. SE. LIBENTER. AC. MERITO. HANC. SUMMAM. INTER. RELIQUOS. HONORES. OB. FIDEM. DILIGENTIAMQ. PALLANTIS. DECERNERE. COEPISSE. VOLUNTATI. TAMEN. PRINCIPIS. SUI. CUI. IN. NULLA. RE. FAS. PUTARET. REPUGNARE. IN. HAC. QUOQ. RE. OBSEQUI. Acta hæc fuere IV. Calend. Februarii, ut refert idem Plinius, lib. 8. *Vertranius.* Lacunam quæ est in Flor. codice retuli, *Fixum est...... publico*, necessarium existimans, defectus

quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ 54 parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non [1] frater ejus cognomento *Felix* pari moderatione agebat, jam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sane præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam [2] cognita cæde

fectus omnes notos facere. In margine autem ejusdem libri, alia sed antiqua manu, additum est, *are*. Pichena.

1 *Felix jampridem.*] Non herclè ita pridem, si Iosepho in gentili historia credendum. Præpositus enim demum Iudææ est, post damnatum Cumanum. Iosephus lib. 22. Ἰουδαϊκῆς ἁλώσεως, cap. XXII. clare: Μετὰ ταῦτα, inquit, Ἰουδαίας μὲν ἐπίτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐκπέμπει τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαίας. Vt fortasse hic rescribendum sit, *Felix haut pridem Iudea impositus.* Hunc libertum, Claudium Felicem Iosephus, Suidas, Zonaras nominant: at Antonium Felicem Tacitus l. v. Hist. *Antonius Felix per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit.* Ne te turbet; scies plerosque istos è libertis Antoniæ matris fuisse: eoque binomines, alias principis, alias patronæ mortuæ nomen tulisse. *Lipsius.*

Frater ejus cognomento Felix.] De hoc Felice, & Ventidio vide Iosephum. Hujus quoque Felicis mentionem facit Lucas in Actis Apostolorum cap. 26. ad lib. 5. hist. plura. *Lupanus.* Nomen illi Antonio, cognomen *Felici* fuit, quem cohortibus & alis, provinciæque Iudææ præposuit Claudius, ut est apud Sueton. & infra lib. 5. hist. *Iudæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit: è quibus Antonius Felix.* Vxores mihi tres sorores habuit è Cypro uxore Agrippæ regis, filias scilicet Berenicem, Mariamnem, & Drusillam, cujus & divus Lucas meminit in Actis Apostolorum 24. quamobrem Suetonius in Claud. 28. Felicem appellat, *trium reginarum maritum.* Vertranius. Hoc commentum merum Vertranii est. In Suetonii loco sunt etiamnum, quæ me valde reddunt dubium. epist. 27. *Rupertus.*

2 *Cognita cade Caji.* *] Lacuna hic & hiatus. quem tamen ab historia facilè explevero. Tangit enim motum illum Iudæorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas ejus in templo erigi & coli jussas. Tacitus lib. 5. hist. *Dein jussi à C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere. quem motum Cæsaris mors diremit.* Et disce rem omnem è Iosepho lib. II. Ἁλώσεως. itémq. XX. Ἀρχαιολογίας. Tangit, adsero, illum motum. argumento claro in his verbis: *Cognita cade Caji.* Et: *manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, Repetit rem ab alto Tacitus, & initia recenset motuum secutorum. quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius mentio turbæ, cui componendæ Felix electus: Στασιασάντων (inquit in voce Κλαύδιος) τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπέστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κελεύσας αὐτὸν τιμωρεῖσθαι τούτους. Lipsius.

1 *Haud*

cæde * Caii, [1] haud obtemperatum esset. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: [2] ita divisis, ut huic Galilæo-

1 *Haud obtemperatum esset.*] De hac eadem sævitia Felicis idem Corn. infra. lib. 5. hist. cap. 9. Sed locus hic corruptus est: nam illud, *Cognita cædes ejus*, non habet, quo se referat: tantum enim abest, ut occisus fuerit Felix, ut potius causa cognita, absolutus inter judices sed erit: quod paulo post Corn. tradit. Referri vero ad motum factum, dum imperaret Caligula, haudquaquam commode potest. Itaque si conjectura sit utendum, ita ego legerim: *postquam cognita sævitia, cæde ejus haud temperatum esset: sed manebat metus.* Ferrettus. Aut legendum *post quam*, divisis vocibus sed expuncto verbo, *esset*, hoc modo: *Sane præbuerant Iudæi speciem motus, orta seditione, post quam, cognita cæde Cai, haud obtemperatum. Sed manebat metus*, &c. Aut potius sic: *sane præb. Iud. spe. motus. Postquam, cognita cæde Cai, jussu haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret.* inducta conjunctione *sed.* Hanc rem explicat lib. 4. hist. cap. 9. Quia vero non præcessit, *sub Cajo*, quo queat referre genitivus *Ejus*, scribendum, aut *Cai*, aut *jussu haud obtemperatum esset.* Rhenanus. Faernus legebat, *postquam cognito, Cai jussu haud obtemperatum esse*, &c. Sed locus videtur mutilus, & cui non ita facili medicina mederi possit. *Vrsinus.* Locus manifesto mutilus, sed non manifesto, qua potissimum parte. Ego ajo, post verba *orta seditione*, paucula quædam deesse, quibus caussam seditionis auctor perstrinxerit, & eam plane, quam Lipsius in Commentario tetulit. Hic igitur indicia lacunæ & hiatus facienda sunt. Reliqua sequentia sic conjungantur, abjecta vulgata distinctione: *postquam cognita cæde Caji* (vel *ejus.* ut libri veteres: verisimiliter. quia Caii ipsius nomen præcessisse debuit in iis, quæ nunc desiderantur) *haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Dubites etiam an non *manebat* scribendum. quod magis etiam convenerit, si priora ita rescripseris: *post quam* (sc. seditionem) *quia cognita cæde ejus haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis p. e. imperitaret.* Acidalius. Sane hic nihil deesse puto. Si enim circa cædem Caji fuisset, haud dubio Iudæi rebellassent: Jam vero hujus edictis hactenus non paruerant, ut etiam ad seditionem res claram venerit. Metuebant autem paria edicta à secuturis principibus: itaque jam in motu velut erant, nec nesciebant id Romani proceres. *Barthius.* Suspicabar pro *postquam* scribendum *quamquam*: & quia *αὐτοῦ* τοῦ *Caji*, quidam libri *ejus*, fuisse: *quamquam cognita cæde Caji edicto ejus haud obtemperatum esset.* Nam quod illud fuerit edictum, voluit auctor repeti ex quinto historiarum. Videbatur sublata causa motus morte furiosi principis. Narrat autem Tacitus nihilominus, quæ jamdudum coquebatur, seditionem ortam, etsi Cajus interfectus & edictum ejus abolitum foret. Quid ita? quia supererat metus, &c. *Gronovius.*

2 *Ita divisis, ut huic.*] Vide an scripserit Tacitus: *cui pars Provinciæ habebatur, ita divisa, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent.* Gronovius.

3 *Felici*

læorum natio; [1] Felici Samaritæ parerent, diſcordes olim, & tum contemptu regentium minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter ſe, immittere latronum globos, componere inſidias, & aliquando prœliis congredi, ſpoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliſcente pernicie, cum arma militum interjeciſſent, cæſi milites. Arſiſſetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector ſubveniſſet. Nec diu adverſus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent; Cumanus & Felix cunctationem afferebant, quia Claudius cauſſis rebellionis auditis, jus ſtatuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices oſtentavit, receptum in tribunal, quo ſtudia accuſantium deterrerentur: [2] damnatuſque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita. Nec multo poſt agreſtium Cilicum nationes, quibus *Clitarum* cognomentum, ſæpe & alias commotæ, tunc Troſobore duce, montes aſperos caſtris cepere. Atque inde decurſu in litora aut urbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerumque in mercatores & naviculario

55

rios

1 *Felici Samaritæ parerent.*] Apud Ioſephum Felicis adhuc nullæ partes: contraque Cumanus à Samaritis ſtetiſſe legetur. Sed tu eum vide, non unà in re à noſtro diſſentientem, lib. xx. Antiq. cap. iv. v. *Lipſius.*

2 *Damnatus flagitiorum.*] Apertè magis & diſtinctè ſcriptor Iudæus. Negat à Quadrato damnatum Cumanum, ſed ipſum cum Celere Tribuno miſſum ad Cæſarem, qui de re cognoſceret ſtatueretque. Ita Cumano exſilium irrogatum: Celerem remiſſum Hieroſolyma, & vicatim diſcerptum. *Lipſius.*

Damnatuſq; flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus.] De ſententia hic non ego, ſed de verbis ſollicitus. Illa enim ſatis apparet, hæc dubia. Novum quippe dicendi genus, *flagitia delinquere.* Arbitror verbum excidiſſe, *luit*, aut quid ſimile. Lege, *quæ duo deliquerant, unus luit Cumanus.* Acidalius. Fruſtra de his verbis ſollicitus eſt. Nam *delinquere quid* utique dicimus, ubi quid intelligas, niſi *flagitium* vel *ſcelus.* Sed & Papinianus l. 38. §. 4. D. Ad leg. Iul de adulteriis: *cum alias adulterii crimen, quod pubertate delinquitur, non excuſetur ætate.* Quo autem iſtud *luit*? An dubium eſt quemquam, qui *damnatus flagitiorum* dicitur, pœnas pependiſſe, niſi diſerte addatur, unde veniam meruerit poſt ſententiam? *Gronovius.*

3 Ma-

rios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Curtio Severo turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias dissociasset, Trosobore paucisque primoribus interfectis, ceteros clementia composuit. Sub idem 56 tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirin perrupto monte, quo [1] magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prœlium adornatur; ut quondam Augustus structo [2] cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. [3] Claudius tri-

1 *Magnificentia operis.*] Quæ ex Eusebii sive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa hac tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Lipsius.

2 *Cis Tiberim stagno.*] De quo Suetonius: *Edidit navale prœlium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.* Idem.

3 *Claudius triremes.*] Censemus reponi numerum debere, scribimusque, *Claudius centum triremes.* Tot enim fuisse, credimus Dioni: Οἱ δὲ ναυμαχήσαντες, inquit, θανάτῳ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. Si utrimque naves quinquaginta: in universum ergo centum. Idemque numerus in Xiphilino. At ecce Suetonius duodenas dumtaxat nominat. *Hoc spectaculo*, ait, *classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singula.* Falso. Omitto Dionem: sed quomodo hominum illa vis in duodenis utrimque navibus? quando undeviginti millia pugnasse hanc navalem pugnam Tacitus exprimat diserte. Non ergo abest quin ad Dionis reique fidem corrigendus Tranquillus sit, *quinquagenum triremium.* Idem.

Claudius triremes, quadriremesq.] Etsi numerum navium, quibus navalem pugnam instituit Claudius in Fucino lacu, Tacitus non describat, nihilominus ex illius dictis facile conciliantur Dion & Suetonius in re hac valde prima facie discrepantes. Siquidem Suetonius Claud. 21. scribit: *Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singula.* Dion vero quinquaginta utrinque naves depugnasse tradit, quod & Xiphilinus confirmat. Qua in re ingens discrimen quis non videt? Lipsius in re hac se hærere fatetur. Lævinus Torrentius suis in Suetonium Commentariis Tacitum ad Suetonii partes trahere contendit, & numerum armatorum, ad triremium numerum accommodare conatur, violenta certe quadam metamorphosi. Et virum doctum reprehendit, qui loco duodenarum *quinquagenum* legēdum censuit, sic Suetonio Dionem concilians. Ego in eam venio sententiam in Suetonii textu deesse vocem *quadriremium,*

triremes quadriremesque & undeviginti hominum millia armavit; [1] cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent; [2] attamen spatium amplexus, [3] ad vim remigii, gu-

remium, & legendum esse, *duodenarum triremium & quadriremium*. Namque ex Tacito habemus in ea naumachia non solum triremes, sed quadriremes fuisse, quas omnes Dion unica appellatione naves vocavit, generali significatione illas comprehendens. Ita ut 48. triremes & quadriremes pugnaverint ex Suetonio, numerus parum distans ab eo, quem Dion recensuit. Non enim assentior illis, qui ex Dione centum naves eo in navali conflictu fuisse dixerunt, L. scilicet hinc & inde L. quod falsum esse ex Græco Dione facile probatur. Habet enim καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. quo loco interpretandum ἑκάτεροι, utriq;, nam utrinque, Græcis ἑκατέρωθεν dicitur: ἑκάτερος vero, à quo ἑκάτεροι, Latinis *uterque* est. Ergo *utrique* copulative seu conjunctim. Ita ut sit sensus verborum Dionis, ambas classes pugnantium omnes quinquaginta naves habuisse: quas si compares duodenis triremibus, & totidem quadriremibus, utravis ex parte, tum Rhodiæ classis tum Siculæ ex Suetonio, duarum tantummodo navium erit discrimen. Quinquagenarium vero numerum seu XLVIII. tum triremium tum quadriremium convenire numero undeviginti armatorum millium, quod Tacitus tradit, optime novere nauticæ militiæ periti. Si itaque Suetonii dictis, quæ disjunctim leguntur, addamus voces, *& quadriremium*, transcribentium vel impressorum incuria omissas (nam non solum ea in pugna fuisse triremes, sed & quadriremes, docet Tacitus) conjunctim autem si Dionis verba legamus, uti textus Græcus sonat, tolletur difficultas omnis, quæ hactenus tot viros doctos fatigavit. *Marcellus Donatus*. Numerus omnino reponendus est, ut comparatio inter Claudii & Augusti apparatum constet. *Levibus* Augusti *navigiis*, *triremes*, *quadriremesque* Claudii opponuntur. quæ copia earundem hujusdem, copiæ minori illius? Scribe igitur indubitanter cum Lipsio; *Claudius c.* (id est, centum, hæc. n. nota numeralis, occasio & caussa numeri aboliti) *triremes quadriremesque*. Idonei auctores Dio & Xiphilinus. *Acidalius*.

1 *Cincto ratibus ambitu.*] Quid si, *cratibus*; aut *trabibus*? Tale quid substituetis non invito Dione, qui lacum muro ligneo circumdatum scribit: τεῖχός τι περὶ τὴν λίμνην ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε. Ejus ergo quasi Valli tutelæ præpositus Prætorii miles. *Lipsius*.

Cincto ratibus ambitu.] Lipsius è Dione, qui muri lignei meminit, in Tacito hic pro *ratibus*, substituit *cratibus*, aut *trabibus*. Non possum probare. Vetant paullo inferiora verba: *In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant*. Et ne hic quoque verbum *ratibus* mutandum alterutro illo modo censeas, ligant te *tecta* illæ *naves*, de quibus mox. *Acidalius*.

2 *Attamen spatium amplexus.*] Magis placeret: *Ac tantum spatium amplexus*, &c. pro eo quod est in vulgatis, *Attamen sp. amplexus*. Vesinus. Muretus, *Ac tantum*. Vide ne fuerit potius, *Sat tamen spatium amplexus*. *Sat spatium*, ut *Parum fidei* in Terentio: *Satis consilium*, *satis otium* in Cicerone & alibi. de quibus Gulielm. quæstion. Plautin. ad Bacchides cap. 3. Et nos item ad Plautum diversis locis. *Acidalius*.

3 *Ad vim remigii, gubernantium artes*,

gubernantium artes, impetus navium, & prœlio solita. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ baliſtæque tenderentur. [1] Reliqua lacus claſſiarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipſa, viſendi cupidine, aut officio in principem. Ipſe inſigni paludamento, neque procul [2] Agrippina chlamyde aurata præſedere. Pugnatum, quamquam inter ſontes, fortium virorum animo: ac poſt multum vulnerum, occidioni exempti ſunt. Sed perfecto ſpectaculo apertum aquarum iter, [3] & incuria operis manifeſta fuit, haud ſatis depreſſi [4] ad lacus ima vel media. 57

artes, impetus navium, & prælio ſolita.] Expreſſi Florentini lectionem, aliquanto meliorem vulgata: *ad vim remigii, & gubernantium artes, impetuſque navium prælio ſolitos.* Pichena.

1 *Claſſiarii tectis navibus.*] Ita reſtitui, pro, *rectis.* Tectæ naves, idoneæ ad pugnam; αἱ τὰ καταςρώματα ἔχουσι, uti Thucydides appellat. *Lipſius.*

Reliqua lacus Claſſiarii tectis navibus.] Ambigit Lipſius, quinam eſſent hi Claſſiarii, atque intelligit, militem è claſſe, ibi collocatum ad tutelam. Ego potius, damnatos ad pugnam. Nam ſupra dixit ratibus cinctum ambitum lacus, in quibus ratibus (ſcilicet in ipſo lacu, non in terra) prætoriæ cohortes erant, propugnaculis antepoſitis. Ad quid aliud hi niſi ad cuſtodiam, & ad multitudinem circumdandam & coercendam? Ergo reliquum lacum claſſiarii pugnaturi obtinebant, tectis navibus impoſiti, ſeu, quod idem hoc loco eſt, in tectis triremibus & quadriremibus. *Pichena.* Male hunc locum Lipſius mutat reſiituens, *tectis navibus*: quia hæ idoneæ ad pugnam. At ô bene infirmum hoc argumentum! & Tacitus *rectas naves ratibus* opponit, quæ non veræ naves. *Acidalius.*

2 *Agrippina chlamyde aurata.*] Dio etiam Neronem adjungit: Ὁ δὲ Κλαύδιος, ὅ, τε Νέρων στρατιωτικαῖς ἐσθῆσιν, ἥ τε Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. Plinius: *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii ſpectaculum, adſidentem ei indutam paludamento, auro textili, ſine alia materia.* Lipſius.

3 *Et incuria operis manifeſta fuit.*] *Et* connectens particula non eſt in volumine Budenſi, nec ea eſt opus. Sed paulo poſt eam adjecimus, *aut fragore, & ſonitu exterritis.* Rhenanus.

4 *Ad lacus ima vel media.*] Muretus *ad lacus media*: reliquis deletis. haud ſatis intelligo quare. Si alterum delendum, potius inclinem ut *ima* maneat. Sequitur enim *altius* poſtea *effoſſos ſpecus.* Acidalius. Dixerat, *ad lacus ima*: quod ut melius intelligeretur, adjecit *vel media*: inde namque colligimus id ei eſſe imum, quod

dia. Eoque, [1] tempore interjecto, altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut [2] fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat *cupidinis, ac prædarum.* nec ille reticet, *impoten-*

tiam

quod in medio lacus foret, ubi plerumque maxime profundum est. *Gronovius.*

1 *Altius effossi specus.*] De laborioso hoc opere vide Plinium libro XXXVI. cap. XV. Quod ante Claudium tamen conceperat D. Iulius, (Sueton. Iul. cap. 44.) non inceperat: nec ritè perfecit ipse Claudius, quoniam manus posteà admovit & Hadrianus. Spartianus in ejus vita. *Lipsius.*

Tempore interjecto, altius effossi specus.] Interjectum tempus intelligit, inter navale prœlium, & spectaculum gladiatorium. Quod ait de pontibus inditis, significat, lacum, propter specus altius effosos, effluxisse quidem, sed non ad ima: unde ad pedestrem pugnam pontes super imponere necesse fuerit. *Pichena.* Haud scio, an Taciti mentem ceperit vir doctissimus. Non enim videtur spectaculum datum, postquam aqua jam erat emissa, sed antequam emitteretur. Nam si post specus altius effossos nondum tamen siccatus est lacus, novo erat opus remedio, & denuo altiores effodiendi fuerunt: de quo altum hic silentium. Ergo cum essent effossi specus isti, adhuc tamen in lacu contineretur aqua cataractis, super eam pontibus stratis munus datum spectatoribus alliciendis: & eo finito amotis cataractis liber decursus aquæ permissus. *Gronovius.*

2 *Fragore & sonitu exterritis.*] Aliquid est in hac oratione monstri. Nam cum audimus, *convulsis ulterioribus*, intelligimus *membris operis*: cum autem, *aut fragore & sonitu exterritis*, non possumus hoc de iisdem accipere, sed de convivis, qui super ista discumbebant, & qui circa erant. Requirit tamen filum orationis, ut eadem sint *convulsa* ista & *exterrita.* Si quid video, Tacitus scripsit *exterritos*, ut id referatur ad τὸ *cunctos.* Exterritos, inquit, partim eò, quod sentiebant labefactari & convelli tigna, continuata illis, quæ abstrahebantur, partim fragore ac sonitu tum prorumpentium aquarum, tum soluti operis. Suetonius Claudio: *Convivatus & super emissarium Fucini lacus, ac pæne submersus, cum emissa impetu aqua redundasset.* Quem locum in promptu cum haberet Aurelius, tamen offensus voce *convivii* eo usque deliras, ut *compluvium* subjecerit. Sed *convivium* hic cœnatio est, triclinium vel locus ita structus, ut caperet convivas. Sic lib. 15. *publicis locis struere convivia.* Neque aliter accipiendum lib. 1. histor. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium irrumperent.* Sic & incertus auctor Panegyrici Maximiano & Constantino dicti: *imago illa in Aquilejensi palatio ad ipsum convivii posita adspectum.* Vbi etiam male tentarunt. *Gronovius.*

3 De-

tiam muliebrem nimiasque spes ejus arguens. [1] D. Iunio Q. Haterio Coss. sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Vtque studiis honestis, & [2] eloquentiæ gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta, [3] *Romanum Troja demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneam,* [4] aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, [5] impetrat *ut Ilienses omni publico* 58

1 *D. Iunio, Q. Haterio Coss.*] Non concilio in hac omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octavia, caussarum dictiones, ad consules refert quos posuit: Suetonius gesta hæc vult toto anno ante, Claudio quintum & Cornelio Orfito Coss. Nec enim de alio Claudii consulatu intellexeris illa: *Apud patrem Consulem pro Bononiensibus Latinè, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græcè verba fecit. Nec multo post duxit uxorem Octaviam.* At inter eum consulatum, & hunc Taciti annum, in ejecti, Faustus Sulla, & Salvius Otho. Vter verior, mihi sanè non liquet. *Lipsius.*

2 *Eloquentiæ gloria nitesceret.*] Profecto in Groslotii mei correctionem inclino, *notesceret.* Lipsius.

3 *Romanum Troja demissum.*] Deest aliquid implendo sensui. Mihi placeat *Romanum nomen.* ut exciderit vox posterior similitudine literarum præcedentium. *Grotius.* Nihil deesse ostendimus ad illud Livii: *quod & Romanus ira odioque pugnabat,* lib. 2, 3. *Gronovius.*

4 *Aliaque haud procul fabulis vera.*] Correximus, *Aliaque haud procul fabulis vetera.* Rhenanus. Non muto ego, tamen non inepte Muretus: *aliaque haud procul fabulis, verum* (sive, quod me judice è litterarum ductu facilius confiat, *ceterum*) *facunde exsecutus.* Sic & Lipsius in prima editione conjecerat, quod post omisit. *Acidalius.*

5 *Impetrat ut Ilienses.*] Liber vet. *perpetrat,* rectè. Sed quid? non jam ante immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem, ἐλεύθερον καὶ ἄφορον eam urbem pronuntiavit, ait Strabo in XIII. Certamen deinde Romanis, in honestanda urbe, ut credebant, patente. In fœdere quod cum Antiocho, immunitas Iliensibus data, & Rhœteum ac Gergithum concessa: ut auctor est Livius lib. XXXVIII. Epistola deinde Græca Senatus populique Romani ad Seleucum regem missa (Suetonii verba sunt, Claudii cap. XXV.) *amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.* Sulla etiam, Asiam constituens, eosdem ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραψε φίλους: *Liberos dimisit, & socios amicosque Romanorum scripsit,* ait Appianus. An hoc mutatum posteà (& sæpè solet) nescio: Iulius quidem Cæsar iterùm & agrum, & libertatem dedit, & immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Augustus. Strabo: Καῖσαρ ὁ θεὸς χαίρων τε προσποιούμενος αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε. καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις. Quis ergo ea abstulit; ut opus fuerit sive reddi à Claudio, seu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: sed vel Claudius adjecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecit-

blico munere solverentur. [1] Eodem oratore, Bononiensi coloniæ igni haustæ subventum, centies sestertii largitione. [2] Redditur Rhodiis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamiensibus
59 terræmotu convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius sævissima quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inlustrem, hortis ejus inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam Imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* objectabat. Nec ille diutius falsũ accusatorem indigna sorte perpessus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod patres odio
60 delatoris, contra ambitum Agrippinæ pervicere. Eodem

que ut plenissimâ uterentur. (atque ideò Tacitus scripserit, *ut omni publico munere solverentur*, quasi antea non omni:) aut concessa, sed publicanorum improbitate motâ, sanxit in perpetuum stabilivitque. Suetonius: *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit.* Callistratus, De excusat. *Iliensibus & propter inclytam nobilitatem civitatis, & propter conjunctionem originis Romanæ, jam antiquitus & Senatusconsultis & principum constitutionibus plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutela excusationem habeant.* Lipsius.

Impetrat, ut Ilienses.] Flor. *perpetrat.* Pichena.

1 *Eodem oratore, &c. redditur Rhodiis libertas.*] Nero, ut est apud alios, pro Rhodiis Græce verba fecit. Et ejus honoris causa, ab illis Numus percussus est, qui mulierem alatam, quæ altera manu palmam, altera coronam, haberet, hac inscriptione ΡΟΔΙΩΝ. *Vertranius.*

2 *Redditur Rhodiis libertas.*] Adempta nuper ab ipso Claudio, propter cives quosdam Romanos in crucem actos, ut notat Dio. Sed restituta, orante Nerone. cujus honori jure Epigramma illud adsero, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiæ, εἰς νήσους. Nec enim aliò spectat, quàm ad hoc factum.

Ὡς πάρος ἀελίου, νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με, νέα κατέφανεν ἀκτὶς
Ἅλιε, καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω: τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι. ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἁλὸς, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομένην.

Argutum Epigramma. & comparat Neronem ecce cum Sole. quia ut ille Rhodum texexit radiis fecitque oriri; sic iste pressam & occidentem restituit, reduxitque in lucem. *Lipsius.*

dem anno sæpius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam* [1] *à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset.* [2] ac ne fortuito prolapsus videretur, [3] Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam [4] divus Augustus *apud equestres qui Ægypto præ-*

1 *A procuratoribus suis judicatarum.*] Defunguntur vulgo leviter interpretatione hujus loci, & alterius Suetoniani comparis: *Vt rata essent quæ Procuratores sui in judicando statuerent, à Senatu precario exegit.* Referunt enim ad Procuratores rei familiaris in provinciis: quibus datum nunc jus volunt cognoscendi statuendique inter privatos & fiscum, in re pecuniaria quidem: non enim criminum. argumento l. 11. C. Si advers. fisc. l. VIII. §. Transactiones. De transact. l. 1. C. De jurisd. omn. judic. Itaque non aliud Tacitum tam longa & querula oratione indignari, quam jurisdictionem Procuratoribus mandatam in re & caussa fiscali pecuniaria: eorumque decreta firma à Claudio habita & rata. Sed mihi profecto, &, credo, Tacito alia mens est. cui lucem dare conamur in EXCURSU B. *Lipsius.*

2 *Ac ne fortuito prolapsus.*] Ita scripsimus. Codex scriptus videtur quodammodo habere, *fortuita*, velut subaudiendum sit, *voce.* Rhenanus.

3 *Senatus quoque consulto cautum est.*] Ius quidem refertur ab Vlpiano: sed Senatusconsulti nulla mentio est in libris civilibus. *Ferrettus.* De officio procuratoris Cæsaris observatum habeo, cum fuit constitutum imperium, procuratori non nisi jus in servitia & pecunias familiares, & colligendos legitimos reditus, à principe datum fuisse; quo tempore pariter eorum causa ac civium & privatorum, ex jure civili in foro judicaretur. Tunc Lucilius Capito Cæsaris in Asia procurator, quod vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, in exilium damnatus est. Legitur tamen infra lib. 15. Servator noster IESUS CHRISTUS, Tiberio imperante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus. Quod si de crimine cognoscere, quanto magis de re pecuniaria judicare potuit? Inde factum ut Claudius *judicata à procuratoribus suis precario exegerit pro ratis haberi*, teste Tranquillo, deinde ita illis stari voluerit, ac si ipse statuisset: de hocque factum S.C. ait Cornelius. Aliud vero jus sub Trajano, de quo Plinius Paneg. inquit, *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Quæ arguunt, si ad alterius tribunal in jus vocatus est Cæsaris procurator sub Trajano, jam tum ipsum non cognovisse. Rediit tamen jus de lite pecuniaria cognoscendi, ut est apud Marcianum l. 16. D. de publicanis, & de criminibus, ut conjicio, multandi, si rem familiarem Cæsaris attingerent. Cæterum procuratores Cæsaris jus deportandi non habent, inquit Callistratus: quia pœnæ constituendæ jus non habent. *Vertranius.*

4 *Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsid.*] Subjungit Tacitus, quo exemplo de potestate procuratorum Cæsaris factum fuerit SC. Erat enim equestris ordinis præfectus Ægypti (quod scilicet senatorii sine religione esse non posset) cui imperium ad similitudinem proconsulis, lege lata sub Augusto datum est: exindeque dictus præfectus Augustalis: qui cum *loco regis esset*, ait Tac. Hist. 1. apud eum ex legibus agi & ipse de-

præsiderent [1] *lege agi*, [2] *decretaque eorum proinde haberi* jusserat, *ac si magistratus Romani constituissent*: [3] mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursum [4] Serviliæ leges senatui judicia redderent: Mariusque & Sulla olim de eo vel præcipue [5] bellarunt. Sed tunc ordinum diversa studia: [6] & qui vicerant publice valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potue-

cernere etiam in reos potuit: & hoc est quod Ulpianus dixit, *data est ei legis actio.* Vertranius.

1 *Lege agi*] Neque id mirum, cum *loco regum* agerent, ut scribit Tac. 1. Hist. Quæ vero sint *legis actiones*, explicat Pomponius de Origine juris: *Deinde ex eisdem legibus eodem fere tempore actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones ne populus, ut vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt. Et appellatur hæc pars juris, Legis actiones.* Quamobrem apud eos dicimus esse *legis actiones*, apud quos instituere possumus actiones ex lege XII. tabularum, & jure Civili veteri: ideoque apud quæstores ac minores magistratus adoptiones fieri non poterant, quæ ex lege XII. tabularum constitutæ fuerant. *Ferrettus.*

2 *Decretaque eorum proinde haberi jusserat.*] Malim *perinde*. Pichena.

3 *In urbe pleraque concessa.*] In urbe Equitibus Romanis late datum jus. uti ab Augusto Mæcenati in Præfectura urbis, uti Præfecto Prætorio semper: quia is ex Equite ad tempora Vespasiani. Sed & Procuratoribus Cæsaris in urbe aliquod jus, extra res fisci. Ulpianus. *Frequens est etiam legis Fabiæ cognitio in tribunalibus Præsidum: quamquam quidam Procuratores Cæsaris usurpaverint, quam Romæ tam in provinciis.* Lipsius.

Mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa.] In urbe præfecti urbis, aut vigilum notio fuit de rebus, quæ antea ad prætorum cognitionem pertinerent. In provinciis omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi præses debuit, ejusque de omnibus causis notio fuit, de quibus vel præfectus urbi, vel præfectus prætorio, itemque consules & prætores, cæterique Romæ cognoscerent, Proculo, Marciano, & Hermogeniano testibus. *Vertranius.*

4 *Serviliæ leges.*] Plures eo nomine: sed una Iudiciaria, quam tulit Q. Servilius Cœpio Consul. de qua Cicero sæpius, & Asconius. *Lipsius.*

5 *Bellarent.*] Mutavimus in *bellarunt.* Rhenanus.

6 *Et qui vicerant, publice valebant.*] Flor. & Ven. *& quæ vicerant.* Ut ad studia referatur. *Pichena.*

Publice valebant.] Non hic sensus est, victores valuisse in publicum, hoc est, rempub. suo arbitratu administravisse: sed hic potius, neminem sibi privatim imperium quæsivisse, sed ordini alicui toti. Postea autem in unius hominis potestate sita fuisse judicia; aliaque summæ fortunæ munia. Ergo hæc vox *Publice* hic opponitur

tuere conditiones pacis & arbitria belli tractare. [1] *Matios*, posthac, & *Vedios*, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius [2] libertos, quos rei familiari præfecerat, sibique & legibus adæquaverit. [3] Rettulit dein *de immunitate Cois tribuenda.* multaque *super antiquitate eorum* memoravit; [4] *Argivos vel Cœum Latonæ parentem, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse*, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit *Xenophontem*, *cujus scientia ipse uteretur*, *eadem familia ortum: precibusque ejus* dan- 61

nitur singulis illis, qui postea eandem potestatem nacti sunt, de qua prius inter Ordines (Senatum nempe, equitesque) certatum fuerat. *Freinshemius.*

1 *Matios post hac & Vedios.*] Vedium intellegit Pollionem, & C. sive Cn. Matium. Etsi libri hic omnes inepte, *Macchyos*, vel, *Matthios*. C. Matii, qui inter amicos Iulii Cæsaris, mentio Suetonii cap. LII. *Quæ scire C. Matium, C. Oppium reliquosque Cæsaris amicos.* item Ciceroni ad Trebatium: *Quod in C. Matii suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti.* Et quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim eumdem esse cum illo qui Mimiambos & Iliada scripsit, quem Agellius Macrobiusque laudant, ut hominem impense doctum. Sed tamen cum Cnæi prænomine; uti & apud Plinium Cn. Matius legitur inter amicos Augusti, lib. XII. *Cn. Matius ex equestri ordine divi Augusti amicus.* Qui fortasse alius ab illo primo, & de quo hic sermo. In lapide quodam geminata littera sculptum legi P. MATTIVS. CHARITON. *Lipsius.*

2 *Libertos, quos rei familiari.*] Iuvare videtur eos qui Claudianum scitum ad Rationales tantum referunt. Frustra. Procuratores enim omnes primò rei familiari sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. *Lipsius.*

3 *Retulit dein de immunitate Cois restituenda.*] Castigavimus, *Cois tribuenda*. Rhenanus.

4 *Argivos vel cum Latona parente.*] Certissima emendatio est & elegantis ingenii clara index, quam à Iosia Mercero accepi: *Argivos vel Cœum Latona parentem.* Pater enim ejus dea Κοῖος vel Κεῖος. Hesiodus:

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον
ἦλθεν ἐς εὐνὴν,
Κυσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ
ἐν φιλότητι
Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et ab eo nomen ipsi insulæ datum. Huic ipsi rei Gryphus in Athenæi x. ex veteri carmine:

— *μήτηρ δ' ἐστ' ἀριθμοῖο παῖς.* *numeri mihi filia mater.* *Significatur Latona*, inquit Athenæus, *Cœi filia*: quia *Macedones Numerum*, *Cœum agnominant.* At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cujus Diogeni Laertio mentio in fine Xenophontis Socratici: Τρίτος, ἰατρὸς Κῷος. *Lipsius.*

dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi, [1] *sacram & tantum dei ministram insulam colerent.* Neque dubium habetur, multa eorundem in Pop. Ro. [2] merita, sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, [3] nullis extrinsecus adjumentis velavit. 62 At Byzantii data dicendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere; [4] orsi *à fœdere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri,*

Argivos vel cum Latona parente.] Dudum monui legendum, *Argivos vel Cœum Latonæ parentem*; vel *Et Cœum*. Cœus pater Latonæ, à quo nomen habet insula. Xenophon, qui mox dicitur medicus Claudii, Laertio memoratus in fine Xenophontis Socratici, ubi Xenophontes recenset; πέμπτος ἰατρὸς Κῶος Mercerus. Ex historia emendavit ingeniose Mercerus. Corrupte in vulgatis, *vel cum Latona parente.* Flor. aliquantulum juvat, qui habet, *parentem*. Pichena.

1 *Sacram & tanti Dei ministram insulam colerent.*] Aliter legitur in exemplari scripto, nempe, *sacram & tantum dei ministram.* Tamquam adeo occupata ministerio dei foret insula, ut aliis rebus, quæ lucrum afferant, vacare non liceat. *Rhenanus.* Potior mihi hæc Florentini lectio, *tantum*, quam vulgata, *tanti*. Pichena.

2 *Merita sociasque victorias patuisse. Claudius facilitate solita.*] Budense volumen sic: *merita sociasque victorias patuisse tradidisset. Claudius facilitate sol.* Hinc deprehendimus sic scripsisse Tacitum: *merita sociasque victorias potuisse tradi, sed Claudius facilitate sol.* Atque eam lectionem in contextum inseruimus. *Rhenanus.*

3 *Nullis extrinsecus adjumentis velavit.*] Id faciunt prudentes oratores, ut aliquid causarum prætexant, quo citius impetrent, quod postulant, animis judicum re exactius commendata. Sic de Galba ad milites loquente lib. 1. Hist. *Nec ullum orationi, aut lenocinium additum aut precium. Velandi* verbum etiam alias in simili re usurpat, ut lib. 13. *Annæus Serenus simulatione amoris adversus eamdem libertam, primas adulescentiæ cupidines velaverat.* Et lib. 14. de Nerone: *Facetus natura, & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis.* Rhenanus.

4 *Orsi à fœdere, quod nobiscum icerant.*] Flor. *jecerant.* & ubi lib. x1. legitur, *fœdus repente faciunt*, nonnulli ex Manuscriptis habent, *jaciunt*. Pichena. Sequentia reliqua rectius distinguam, & levi emendatione melius concinnabo: *cuncta repetivere. Orsi à fœdere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus Regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum: missas post hac* (alii: *impositum. Missas posthac*) *copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adjutum Antonium memorabant, quaque Sylla,* (al. *Antonium memorabantque quæ Sulla*) *aut Pompeio obtulissent:* *mox* (al. *obtulissent. Mox*) *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent &c.* Muretus hic nihil aliud notaverat, quam vocem *merita* delendam. de quo deliberandum amplius censeo. *Acidalius.*

1 *Mis-*

neri, Pseudophilippi vocabulum impositum. [1] *Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello* [2] *adjutum Antonium* memorabant; *quæque Sullæ, aut Lucullo, aut Pompejo obtulissent:* mox *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibusque,* [3] *simul vehendo commeatu opportuna forent.* Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa [4] posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus *ubi conderent urbem?* redditum oraculum est, *quærerent sedem cæcorum terris adversam.* Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, [5] prævisa loco-

63

1 *Missas posthac copias.*] Quid *posthac*? ergo Antiochus & Perses post Pseudophilippum? minime, tempore hi antèeunt: sed scilicet Byzantii primum, ut validius, fœdus memorant, quod tempore Pseudophilippi coiit: tum addunt de Auxiliis varie latis. Itaque *posthac*, non tempus rei gestæ, sed dictæ notat. Malim tamen, *post hac*, eo sensu. *Lipsius.*

2 *Adjutum Antonium.*] Capio non de celebri notoque Antonio, qui Triumvir: sed de M. Antonio, qui curator oræ maritimæ cum infinito imperio, sub initia Piratici belli. de quo illud Sallustii innotuit, *M. Antonius perdunda pecunia genitus, vacuusque à curis nisi instantibus.* Vide Ciceronem, & Asconium, in Verrem. *Lipsius.*

3 *Simul vehendo commeatu opportuna forent.*] Fortasse melius, *commeatui.* Pichena.

4 *Posuere Græci.*] Pleraque Historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem urbem, & fatalem imperiorum sedem. Iustinus & Isidorus à Pausania rege; Claudianus à Byzante quodam non obscurè exstructam vult: in Eutropium lib. II.

—— hoc Byzas Constantinusque videbunt?

In Ioanne Sarisberiensi de nugis Curialium (in quo centone multos pannos purpuræ agnosco, & fragmenta ævi melioris) lego: *Chilon Lacedæmonius jungendæ societatis caussa missus Corinthum, duces & seniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reversus est, dicens se nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, ut dicerentur cum aleatoribus contraxisse societatem.* At alii non conditam à Pausania, sed saltem expugnatam tradiderunt; inter quos Æmilius Probus: Ammiano vero est *Atticorum colonia*, libro XXII. *Lipsius.*

5 *Prævisa locorum utilitate.*] Ad sententiam fortasse aptius, *parum visa locorum utilitate.* Ideò enim cæci, oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res, lib. VII. Τὸν Ἀπόλλω, inquit, φασὶ τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπεναντίον τῶν τυφλῶν· τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι πρότεροι πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους ἀφέντες τὴν πέραν κατασχεῖν, τοσοῦτον πλοῦτον ἔχουσαν, εἵλοντο τὴν λυπροτέραν.

 Ha-

locorum utilitate pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari; quia [1] vis piscium in nu-

Habes eadem in Herodoto, lib. IV. nisi quod illic dictum hoc & scomma in Chalcedonis Megabyzo Satrapæ tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum. *Lipsius.*

Pravisa locorum utilitate.] *Cæcus* pro improvido. Vide Non. in *Cæcum.* quod non injuria cadit in Chalcedonenses, qui prius adiere & videre loca (ubi postea Byzantium) iisque per imprudentiam neglectis, adversa & pejora legerunt. Doctissimo tamen viro placuit *parum visa.* Sed Strabo ab eo laudatus inprimis pro me facit. Τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους ὅτι πρότεροι πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους, ἀφέντες τὴν περαίαν κατασχεῖν τοσοῦτον πλοῦτον ἔχουσαν, εἵλοντο λυπροτέραν. i. *Cæcos vocantem Chalcedonenses, quod prius ea loca advecti, neglexerant obtinere adversam regionem tot bonis copiosam & steriliorem delegerunt.* Salinerius. An Chalcedonii, quamvis utilitatem locorum prævidissent, nihilominus sedem illam neglexerunt, pejoremque delegerunt, fortasse utiliorem rati, ideoque decepti? Potius Lipsii correctionem amplector, *parum visa*, quod cæcis optime convenit. *Pichena.*

1 *Vis piscium in Pontum.*] Falsa lectio: damnata ab historia, & à libris. Nam libri omnes, *vis piscium in Metapontum erumpens.* Ex quîs verè corriges, *vis piscium innumera Pontum erumpens.* Ita scilicet res est. copia ista piscium (Pelamydes sunt) non intrantes è mari Ægæo Pontum, ut vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentesque capiuntur. Fætura enim eorum in paludibus Mæotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidemque intrant. atque ibi captura. Strabo clarè lib. VII. super hac ipsa re atque pisce: Γεννᾶται οὖν τὸ ζῷον, (Pelamydem intellegit) ἐν τοῖς ἕλεσι τῆς Μαιώτιδος. ἰσχύσαν δὲ μικρόν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδόν, καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ᾐόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας. Et post pauca addit; Ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς Κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς λευκή τις πέτρα προσανίσχουσα φοβεῖ τὸ ζῷον, ὥστ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέπεσθαι. παραλαβὸν δ' ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης, ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ Κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. Eademque ex Aristotele colliges lib. VIII. De Historia animalium, cap. XIII. Pliniani codicis mendam non sileo in hac narratione lib. IX. cap. XV. *Est in Euripo,* ait, *Thracii Bospori, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, juxta Chalcedonem in latere Asiæ. Hujus adspectu repentè territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea caussa appellatum Chrysoceras, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant è Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur.* Quid? non capiuntur nisi intrantes Pontum? contra antè dixit, capi exeuntes è Ponto, non intrantes. quod verissimum est. Itaque alii vice Ponti, *Propontidem* substituunt; Pincianus totum locum rescribit confidentius, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Fortassè verius, simplicius certè, *intrantes portum Byzantii*, ut ad ipsum oppidum, & in portu fuerit ea captu-

ra

numera pontum erumpens; [1] & obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quæstuosi & opulenti; post ma-

ra. Nam cornu illud, ad quod deferebantur, fuit ἀκρόσχις τοῦ Βυζαντίου τείχει, ut Strabo ait: imò, ut Plinius, in ipso illo promontorio, quod Cornu vocant, Byzantium urbs. Atque ibi in multos sinus scissum, tamquàm ramos (εἰς οὓς ἐμπίπτουσι ἡ πηλαμὺς ἁλίσκεται) faciebat urbi illi portum. Strabonem vide.

AUD. Ad correctionem nostram & exitum piscium è Ponto, facit valdè Sallustii locus, apud Servium lib. IV. & Iuvenalis interpretem Sat. IV. *Qua tempestate vis piscium Ponto erumpit.* Tamen, ne callidè dissimulem, vulgatam lectionem D. Ambrosius affirmare videtur, Hexaem. lib. V. cap. X. *Pisces*, inquit, *ex plurimis locis, à diverso sinu maris, innumeri, velut communi consilio convenientes, conjuncto agmine flatus Aquilonis petunt, & ad illud Septemtrionalium mare partium quadam natura lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma quoddam esse. ita proruunt, fluctusque intersecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu profluentes.* Sed mox addit, ingruente hieme, & postquàm ibi fœtificaverint, immenso agmine regredi. Vide locum: & utramvis lectionum defendi posse, tu defendes. *Lipsius.*

Quia vis piscium in Metapontum erumpens.] Ita Flor. & alii antiquiores Manuscripti. In editis imminuta voce legitur, *in Pontum*. At quod Lips. corrigit, *vis innumera Pontum*, idem à Tac. dictum lib. 4. *nam vis innumera Ligii, aliaque gentes adventabant.* Pichena.

1 *Obliquis subter undas.*] Quærunt, quæ hæc *saxa obliqua?* Ego dicam. è littore Chalcedonis saxa à latere se ostendunt, & velut ex transverso (Straboni scriptum) atque ea igitur fugiunt. At Franciscus Medices, quia Strabo idem & Plinius *candidum saxum* id dicunt, vellet hic legi, *albis*, vel *albidis*, pro voce, *obliquis*. Vellem & ego hominis caussâ. quis enim Musicus Medices non amet? sed non possum hanc peraudacem conjecturam. *Lipsius.*

Et obliquis subter undas saxis exterrita.] Quæ ista obliqua saxa subter undas? turpe vitium emendavit, ni fallor, juvante Strabone, Franciscus Medices: qui in suo codice adnotavit, legendum sibi videri, *& albis* (vel, *albidis*) *subter undas saxis exterrita.* Strabonis verba Latine conversa ex lib. 7. talia sunt: *Earum generatio* (Pelamydes ab eo appellantur) *in Maoticis paludibus fit. inde vero paulatim erumpunt, grege facto per se ipsum, ac propter litus Asiaticum usque Trapezuntem, ac Pharnaciam excurrunt. Hinc primum earum venatio existit, non copiosa admodum, nondum enim conveniens est multitudo. Sed ubi Sinopen propius accesserint; speciosior nimirum earum est piscatio, simul & salsamentaria. Postquam vero Cyaneas transierint, & ex ripa Chalcedonia albicans occurrit petra quadam, tantus bestiis ipsis terror incutitur, ut è vestigio in ulteriorem convertantur ripam.* Plinius quoque de iisdem piscibus loquens, lib. 9. 15. ait: *Est in Euripo Thracii Bospori, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, juxta Chalcedonem in latere Asia. Hujus aspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea causa appellatum auricornu, pracipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria.* Pichena.

magnitudine onerum urgente, *finem aut modum* orabant, annitente Principe, qui [1] *Thracio Bosporanoque bello recens fessos juvandosque* rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. [2] M. Asinio M. Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arsere. Fastigio Capitolii [3] examen apium insedit. Biformes hominum partus. [4] Et suis fetus editus, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta, [5] deminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat, *fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret; dein puniret*, metuens; agere & celerare statuit, [6] perdita prius Do-

64

1 *Thracio Bosporanoque bello.*] Thracium bellum intellegit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppæo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo, noster lib. IV. de hoc supra, isto ipso libro. *Lipsius.*

2 *M. Asilino, M. Acilio Coss.*] Legendum fortasse, *Asinio*, sic enim habet Seneca in mortem Cæsaris. *Quid actum sit in cælo ante diem tertium Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola coss.* Idemque Tranquillus 45. *Vertranius.*

3 *Examen apum.*] Quod semper inter portenta: cum visum loco insolenti. Silium Italicum emendari velim lib. VIII. de prodigiis quæ ante pugnam Cannensem:

Obseditque frequens castrorum limina bubo:
Nec densa trepidis absunt se involvere nubes
Cessaruntque aquilis: non unus crine corusco
Regnorum eversor rubuit lethale cometes.

scribique:

Nec densa trepidis apium se involvere nubes
Cessarunt aquilis. Nubes apium, examina vocat, quæ insederunt signa. Quod sequitur, *Suis fetus editus*, libris omnibus erat, *fetum editum*: & fortasse nominandi casu sic dixerint etiam antiqui. *Lipsius.*

Fastigio Capitolii examen apium insedit.] Ita scribitur in Florent. ea vox. vulgo, *apum*. Pichena.

4 *Et suis fœtum editum, cui accipitrum ungues inessent.*] Illinc *erant* legitur, non *inessent*. Ipse vero suspicor pro *fœtum editum* scribendum, *fœtu edito. Biformes hominum partus*, subaudi, extiterunt, *&* (id est, etiam) *suis fœtu edito*, &c. *Rhenanus.* Ex eodem Florent. reposui, *inessent*. Vulgo, *erant*. Pichena.

5 *Deminutus omnium magistratuum numerus.*] In Florent. semper, *deminutus*, quod etiam lib. I. notavi. Vulgo, *diminutus*. Pichena.

6 *Perdita prius Domitia.*] Nemo tam inconspectus in legendo, qui vitium

Domitia Lepida muliebribus caussis: ¹quia Lepida mi-

tium non videat malè hærentis & incoibilis orationis. Domitia, inquit, perdita est: & subdit quasi de alia, quia inter Lepidam & Agrippinam æmulatio exercebatur. Corrige verò, & reduc aberrantem vocem: *perdita prius Domitia Lepida levibus & muliebribus caussis: quia minore Antonia genita.* Scilicet Cn. Domitio duas fuisse filias, quarum utraque Domitia gentis nomine dicta: sed minor, de qua hic, discriminandi caussa, cum Lepidæ cognomine. Ea nunc ad mortem adacta. Suetonius Nerone, cap. VII. *Amitam Lepidam ream testimonio coram adflixit, gratificans matri à qua rea premebatur.* At Domitia altera supervixit, & mentio ejus lib. XIII. estque veneno sublata à Nerone, paullo post mortem matris. Vide Suetonium Ner. cap. XXXIV & Xiphilinum. *Lipsius.*

Perdita prius Domitia.]. Verum est, nomen huic mulieri fuisse, Domitia Lepida; sed non ideo transposuerim hic eas voces: explicat enim sequens quam Domitiam dixerit, neque id apud Tacitum sine exemplo. Lepida hæc procul dubio una ex amitis Neronis, & apud quam ille educatus, matre in exsilium pulsa, unde hæc blandimenta adversus alumnum. Eandem esse, quæ mater Messalinæ, non persuadent mihi viri docti; nam ecce forma & ætate Agrippinæ parem eam facit Tacitus, quod sane in matrem Messalinæ cadere vix potest. Et quod ex ea & altero marito Appio Silano natum volunt L. Silanum sponsum Octaviæ, prorsus stare non potest. Nam ex præmissis sequeretur ante Claudii & Agrippinæ nuptias licuisse ducere sororis filiam. Faciunt enim L. Silanum & Messalinam Octaviæ matrem ex una matre Lepida genitos; quod, ut dixi, stare non potest. Quod addit Tacitus, *impudicam & infamem*, scilicet ob fratris Domitii incestum, de quo Suetonius; quo in scelere constitisse mulieris libidinem vix simile vero. *Mercerus.* Lipsius transponit; *Domitia Lepida*, ut error sit ortus ex similitudine syllabæ sequentis. ego de majori mendo suspicor, ac verba, *levibus &*, ab interpolatore quodam addita, cum in Florentino corrupte legatur: *Domitia le muliebribus* &c. Hinc fortasse restituendum: *perdita prius Domitia Lepida muliebribus caussis, quia Lepida, minore Antonia* &c. Pichena. Hæc fere scriptura est, quam Florentinus Pichenæ exhibet. cujus judicium cum probaremus, caussa nulla erat, cur non sequeremur. Prius vulgati: *Domitia levibus & muliebribus caussis.* at certe leves hæ caussæ non erant, cum de potentia apud Imperatorem certaretur. *Freinshem.*

1 *Minore Antonia genita.*] Culpant me quod non scripserim, *majore.* Non me, sed Tacitum. Ita enim iterum sensit scripsitque noster lib. IV. Annal. *Cn. Domitius electus, cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur.* At enim Suetonius & Plutarchus aliter. Quid ergo? novum est, ut dissensus aliquis scriptorum sit? Et tamen Plutarchus clarè id non dicit: clare Suetonius, fateor, plus uno loco. sed cur arbiter ego inter eos sim? Solvo me judicatu isto; & bono veterique ritu, juro mihi non liquere. *Lipsius.*

Quia Lepida minore Antonia genita avunculo Augusto.] Binas Lepidas apud Suetonium observamus, alteram in Calig. I. Germanici sororem patris Agrippinæ natam ex Druso, & Antonia juniore, alteram ex Cn. Domitio Neronis avo, & Antonia majore genitam, sororemque Domitii Neronis patris, & Agrippinæ viri; quam incestasse eundem Domitium, tradit idem Sueton. in Ner. 5. De hac verba facere Tacitum constat ex

minore Antonia genita, avunculo Augusto, [3] Agrippinæ

ex ipsius textus serie. Siquidem hæc Domitia dicta, uti ex gente Domitia orta, non illa ex Druso ortum ducens: tum hanc mariti Agrippinæ sororem, & Neronis amitam vocat Tacitus. Ex cujus dictis duæ insurgunt non contemnendæ difficultates. Una, quomodo Domitiam Lepidam minore Antonia genitam dixerit, quam ex majore natam tradidere Suetonius, Plutarchus, & Plinius. Quare mendum in textu inesse dicendum, atque non *minore*, sed *majore* legendum: non enim rationi consonum, Tacitum in recensenda ferme sui corporis genealogia adeo fœde lapsum. Præterea si Augusto avunculo Agrippina Lepidam priorem, seu, ut legit Vertranius, *propiorem*, (in hoc namque parum laboro, quum utraque vox propinquiorem significet) dixit Tacitus, cui dubium de Antonia majore intelligendum? Altera difficultas emergit, quod hanc Lepidam perditam ab Agrippina scribat Sueton. 34. ex Xiphilino & Dione interemptam post Agrippinæ matris necem, jussu Neronis, medicis, ut largius eam purgarent, adactis. Tollitur & hæc objectio dicendo, Agrippinam quidem mortem Lepidæ molitam illis causis objectis, quas recenset ipse Tacitus, at non datam, sed indictam tantum, inquit enim: *Ob hæc mors indicta multum adversante Narcisso.* Unde quum paulo post Claudii mors sequuta sit, & Nero ad Imperium assumptus, jam rerum omnium potita Agrippina, & adversante Nerone in amitam benevolo, apud quam prius inops & egens puer nutritus fuerat, & adolescens blandimentis & largitionibus devinctus, quod Suetonius & Tacitus tradidere, mortem indictam, minime exequutioni mandatam, sed in memoratum à Suetonio tempus dilatam. *Marcellus Donatus*, De Lepida Drusi filia, Germanici sorore, haud scio, unde habeat: nihil enim de illa Suetonius. *Gronovius.*

1 *Agrippina sobrina prior.*] Sive quod Iurisconsulti suggerunt, *sobrina proprior*: etsi eadem vis alteri illi voculæ. Lepida autem Germanico patri Agrippinæ, consobrina fuit. Filiæ ergo Germanici, Lepida sobrinâ propior. Res satis clara ex Stemmate nostro Augusti. *Lipsius.*

Agrippina sobrina prior.] Scribendum, *propior*, verbo Iurisconsultis familiarissimo. Sic autem dicitur Lepida, quæ Germanico Agrippinæ patri consobrina erat. Hic enim Druso patre & minore Antonia Augusta natus, frater patruelis seu consobrinus erat Lepidæ L. Domicii & Antoniæ majoris filiæ. Quod de minore dixi consulto, etiam adversus Taciti testimonium, Plinio, Suetonio & Plutarcho auctoribus. Itaque Lepida *propior sobrina* scribitur Agrippinæ, quod ab ea cognationis quinto gradu disjuncta, uno gradu propior quam sobrina futura erat, quæ sexto gradu enumeratur apud Cajum, & ex Massurio Sabino apud Paullum libello, De gradibus & adfinibus. *Vertranius.* Domitia nata fuit ex Antonia Germanici matertera; atque ita Agrippinæ consobrina fuit: sic enim appellantur, qui ex duobus fratribus, sororibusve, vel fratre & sorore nascuntur: aliquando tamen & *sobrini* appellantur. De *sobrinis* autem *prioribus* alibi scriptum lectumve fuisse non memini: ne *propiores* quidem hoc loco multum ad rem faciunt. Minus etiam ad scripturam. Præterea offendor, quod maritus Agrippinæ tantum prænomine notetur; quod insolitum & vix ullibi usurpatum reor, ut solo prænomine indicetur aliquis, nisi longe notissimus, ut exempli gratia Tiberius: præsertim ubi nullus præterea de eo sermo est, sed tantum leviter nominatus. Quin & maritum Agrippinæ

pinæ ſobrina prior, [1] ac Gnei mariti ejus ſoror, parem ſibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum diſtabant; & utraque [2] impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, [3] quæ filio dare imperium, tolerare im-

pinæ appellari, qui diu defunctus aliis maritis locum fecit, ſatis novum. His rationibus motus ita corrigendum putavi: *Sobrina priorisque mariti ejus ſoror.* Prior maritus quomodo *prior uxor* ſupra 4, 22. & mox 12, 65. *prior conjux.* Freinshemius.

1 *Ac Gnei & mariti ejus ſoror.*] Id eſt Gneii Domitii Agrippinæ mariti, qui L. Domitii Ahenobarbi, & Antoniæ majoris filius fuit. Vide Lipſium in Auguſti ſtemmate. *Pichena.*

2 *Impudica, infamis, vinolenta.*] Malim, *violenta:* ut ſuperba & commota animo utraque fuerit. De vini nota nihil legi. *Lipſius.*

Impudica, infamis, violenta.] Vulgo, *vinolenta.* quod verbum rejiciebat Lipſius ex hiſtoria reſtituens, *violenta.* optime, nam & Florentinus conſentit. *Pichena.*

3 *Quæ filio dare imperium, tolerare imperitantē nequibat.*) Aut deeſt verbum ad iſta, *quæ filio dare imperium:* aut negatio τῷ *nequibat* ad ea ipſa non pertinebit. quod genus etſi rarum, tamen & alibi obſervatum. Atque ita locus ille forte lib. 13. ad finem integer: *Deeſſe nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non poteſt.* Vbi Lipſius pariter & Muretus inſeri volunt, *in qua vivamus, poteſt; in q. m. n. p.* Videri poſſit hic etiam legendum, *quæ filio dans imperium, tolerare imp. nequibat.* Acidalius. Attentum lectorem non fallit deeſſe hic aliquid ſenſui, quem quidem facile reſtituam, de verbis non promittam, niſi quod ſcio fieri ut quæ ſimilem fere ſonum habent ſæpiſſime aut duplicentur in membranis, aut omittantur. quod hac cauſſa accidiſſe putē, quia librariis iſta deſcribentibus dictari conſueviſſe conſentaneum eſt, ut eo expeditius in deſcribendo poſſent pergere. hi cum fere indocti eſſent, nec magnam in iſtis rebus diligentiam ponerent, ut qui non amore ſtudiorum, ſed in ſordida mercede id negotium quærebant, quomodocunque audita temere inſerebant chartis; & hinc tot loca corruptionis manifeſta. Forſitan igitur hunc locum idem caſus corruperit, ut legendum ſit; *filio dare imperium volebat, tolerare imperitantem nequibat.* quod utrumque veriſſimum eſt, & poſterius quidem exertis verbis hic pronunciatur: prius autem tot artes fraudeſque & aſtuta conſilia; flagitia quin etiam atque ſcelera, quorum & ipſe meminit infra 13, 14. ſatis affirmant, præter id quod infra traditur 14, 9. audito Chaldæorum reſponſo *fore ut imperaret Nero, matremque occideret,* dixiſſe; *occidat, dum imperet.* Freinshem. Non profecto *volebat* tantummodo, quippe quæ jam dudum dediſſet: ſed intelligendum *quibat.* Agrippina eo uſque valebat in republica, penes Claudium, apud ſe, ut filio imperium pararet: ſed non erat tam

65 imperitantem nequibat. Ceterum objecta sunt [1] *quod conjugium principis devotionibus petivisset, quodque parum coercitis* [2] *per Calabriam servorum agminibus pacem Italiæ turbaret.* [3] Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. Convictam Messallinam & Silium.* [4] *Pares iterum accusandi caus-*

tam potens sui, ut toleraret regnantem. Genus loquendi lib. 4. Obser. cap. 2. illustravimus. *Gronovius.*

1 *Quod conjugium Principis.*] Id est, conjugem. Nam ut Claudii conjugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinæ. Sic *servitium* pro servo, & *matrimonium* pro matrona alibi notavi, & *clientelas* pro clientibus in Tacito. *Lipsius.*

2 *Per Calabriam servorum agminibus.*] Ergo suspiceris quæ supra 4, 27. de initiis belli civilis perscripta sunt ad Domitiam pertinere, nam & illa in Calabria oriebantur circa Brundisium & circumjecta oppida. qua de caussa etiam locum istum inter parallelos notari curavimus. *Freinshemius.*

3 *Ob hæc mors indita.*] Forte, *indicta.* Rhenanus.

4 *Pares iterum accusandi.*] Ita hæc distinguenda sunt: etsi suspecta mendi. *Lipsius.*

Pares iterum accusandi caussas esse.] Hæc mendosa non sunt, sed obscura, quæ tamen parum juvat distinctio doctissimi viri; *pares iterum accusandi caussas esse si Nero imperitaret. Britannico successore nullum principi meritum.* Narcissus scilicet horrebat regnum Britannici, quod in eum beneficia nunquam contulisset: sciebat is profecto (indeque sibi metus) eo Imperatore se certam perniciem manere, ob accusatam & convictam matrem Messalinam. *Sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico studiis matris, arte eorum, quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio metuebatur.* Ego alia puncta adhiberem. *pares iterum accusandi caussas esse; si Nero imperitaret Britannico successore nullum principi meritum.* Et is (ni fallor) est sensus. parvi facere deberem (Narcissus ait) Nero an Britannicus regnet, nam mihi ab utroque exitium impendet: à priore propter odium, quo mater ejus me perditum cupit: à secundo propter cædem Messalinæ: verum tot me beneficiis Claudius prosecutus est, ut vitam potius ibi profundere debeam, ubi ei saltem caveam, & saluti sim: quod eveniet, si delatione pervertam Neronem, & Agrippinam Claudio insidiantes. is postea ex prospero similis accusationis eventu, colligit id operis esse tentandum: *convictam Messalinam, & Silium, pares iterum accusandi caussas esse.* postulavi Messalinam (inquit) insidiarum adversus maritum, & ream peregi: qua de re confidenter, & jure, hos deferre debeo & possum, qui eadem machinantur. *Si Nero imperitaret Britannico successore nullum principi meritum.* præsertim (addit) timore pœnitentiæ Claudii: nam qui filio (ut Nero) prælati sunt, semper timent, ne pater resipiscat, ob idque ei solent esse ingrati & insidiantur. hæc Narcissus. Agrippina quoque Cli-

caussas esse, si Nero imperitaret. Britannico successore, [1] *nullum principi meritum,* [2] *ac noverca insidiis domum omnem convelli, majore flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis reticuisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus,* [3] *cuncta regno viliora habere.* Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur ætatis quam maturrimum* precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, *adolesceret, patris inimicos depelleret:* [4] *matris etiam interfectores ulcisceretur.* In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, resovendisque viribus mollitie cæli & salubritate aquarum, [5] Sinuessam per-

66

(licet alia de caussa lentum venenum non delegit) verens, *si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius & dolo intellecto ad amorem filii rediret*, ut infra scribit. Salinerius. Omnia hic luxata, distorta, corrupta. quapropter nemo mihi vitio vertet, si ut in corpore & morbo desperato uram & secem. Sic autem sibi constet oratio, si legas: *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum; seu Nero potiretur.* Nempe ob damnatam illius matrem, hujus inimicam, & forte damnandam. postquam enim addidisset *ita de se meritum Cæsarem* &c. adjicit *Pares iterum accusandi caussas esse*: quænam illæ? *noverca insidiis domum omnem convelli* &c. ita enim conjungam abolitis intermediis, quæ si interroges cur abolenda sint, quæram & ego cur aut quomodo retinenda? *Freinshemius.* Explicandum potius quam mutandum hunc locum existimo: & id tentavimus lib. 1. cap. 22. Observationum. *Gronovius.*

1 *Nullum principi meritum, ac noverca insidiis domum omnem convelli &c.*] Sic distinguenda fuisse ait Lipsius: tamen etiamnum mendi suspecta. Vere. Quid enim sonant illa, *nullum principi meritum?* Audeo pæne affirmare, vere à me emendatum, *nullum è principe metum.* accommodatissime profecto ad sensum, elegantissime item ad dictionem, quæ hujus generis sæpe Tacito usurpata, & exemplis aliquantis firmata Lipsio ad 1. Annal. Sed & dehinc scribe: *nullum è principe metum: at noverca insidiis domum* &c. Quod fatebor etiam Mureto notatum, ut *at* mutaretur. Sed id solum, & cujus sola ope locus non constituitur. *Acidalius.*

2 *Ac noverca insidiis domum omnem convelli.*] Totus hic locus, etiam apud me, vitii aut defectus suspicione non caret. nec quid reponam habeo. tantum moneo, in Flor. legi, *ad noverca.* Pichena.

3 *Cuncta regno viliora habere.*] Erit rectius *haberi.* Grotius.

4 *Matris etiam interfectores ulcisceretur.*] Ergo suam ipsius perniciem Narcissus optat. Is enim autor, molitor, atque etiam exactor cædis Messalinæ, ut in fine lib. præced. Sed odio in Agrippinam adeo exarserat, ut dum Britannicus illam filiumque ulcisceretur, de salute sua non esset sollicitus. *Pichena.*

5 *Sinuessam pergit.*] Sinuessanæ

pergit. Tum Agrippina sceleris olim certa, & oblatæ occasionis propera, nec ministrorum egens, de genere veneni consultavit; *ne repentino & præcipiti facinus proderetur; si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquisitum aliquid* placebat, *quod turbaret mentem, & mortem differret.* Deligitur artifex talium, vocabulo *Locusta*, nuper veneficii damnata, & diu inter instrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus minister è spadonibus fuit Halotus, [1] inferre epu-
67 las, & explorare gustu solitus. [2] Adeoque cuncta mox pernotuere, ut [3] temporum illorum scriptores prodiderint,

aquæ lib. I. Histor. & Plinio lib. XXXI. commendatæ, ob vim quamdam salubrem. *Lipsius.*

1 *Inferre epulas, & explorare.*] Sic lib. XIII. *Quia cibus potusque ejus delectus ex ministris explorabat.* Cui id munus, is passim in lapidibus dicitur, Prægustator: in quodam etiam, A. POTIONE. Athenæus lib. IV. ὃν νῦν καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι προγεύστην, τοῦτ' οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. Mos qui libera rep. ignotus Romanis: quem tamen cœpisse conjicio ab Augusto, non vano argumento lapidis qui Romæ:

GENIO
CÆLI. HERODIAN.
PRÆGUSTATOR
DIVI. AUGUSTI
IDEM. POSTEA. VILLICUS. IN.
HORTIS. SALLUSTIANIS
DECESSIT. NONIS. AUGUSTIS
M. COCCEJO. NERVA } COSS.
C. VIBIO. RUFINO }

Tenuitque Tiberius, de quo lego: TI. CLAUDIUS. FLAMMA. CLAUSUS. TI. AUG. PRÆGUSTATOR & deinceps alii. Traductum morem opinor à Persis maxime, de quis Xenophon lib. I. παιδείας. Οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσι. τοῦ δ' εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Ubi & ritum habes prægustandi. *Lipsius.*

Explorare gustu solitus.] Plinius lib. 22, 3. *Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente.* Ratio in Dione lib. 55. de principibus. Hieron. epist. 2. *Vestes ori applicitas & oblatos ac prægustatos cibos.* Idem de Virgin. Velan. *a quo etiam cibi, cum facti fuerint, prægustantur.* Idem de vitæ susp. contub. *aliena oscula, prægustatos cibos.* Aurelius.

2 *Adeoque cuncta mox pernotuere.*] Regium exemplar tantum habet, *notuere a notesco* verbo. Sic lib. 5. *Libertis quoque ac janitoribus ejus notescere pro magnifico accipiebatur.* Rhenanus.

3 *Temporum illorum scriptores prodiderint.*] Seneca de eadem ait, *Nec post boletum opipare medicamentis conditum, plus cibi sumpsit.* De ceteris diversa fama fuit, refertque Suetonius Claudio extremo. *Vertranius.*

derint, *infusum delectabili* [1] *cibo boletorum venenum. nec vim medicaminis statim intellectam*, [2] *socordiane Claudii an vinolentia*: [3] simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. [4] Ille tamquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. 68 Vocabatur interim senatus; votaque *pro incolumitate principis* consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem prin-*

1 *Cibo boletorum.*] Plinius 22, 22. *Boletos immenso exemplo in crimen adductos, veneno Ti. Claudio principi, per hanc occasionem, a conjuge Agrippina dato. Quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.* Iuvenalis Sat. 6. *minus ergo nocens erit Agrippinæ Boletus: siquidem unius præcordia pressit Ille senis.* Aurelius.

2 *Socordiane Claudii, an vinolentia.*] *Vinolentia* vox, quam Florentinus & alii habent, longe melior ad sensum videtur, quam, *violentia*, ut vulgari. Ideo illam reposui. Nam de nimio Claudii potu, satis ab autoribus, & præsertim à Suetonio 33. At idem Florent. addit: *Socordiane, an Claudii vi, an vinolentia.* Quæ lectio fortasse non improbanda: ut tres sint causæ, cur veneni vis statim intellecta non fuerit. *Socordia* scilicet Claudii, quæ illi sensum adeo hebetasset, ut venenum non sentiret: an illius *vi*, id est naturæ corporisque robur: an quia largiter potasset. Livius lib. 26. *Impletæ cibis vinoque venæ, minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt.* Nihil tam affirmo. *Pichena.*

3 *Simul soluta alvus subvenisse videbatur.*] Legitur in Regio exemplari: *Simul solutam alvum subvenisse videbatur.* Quid erat hoc opus mutare? Nam *videbatur* impersonaliter accipiendum. *Rhenanus.*

4 *Ille tamquam nisus evomentis.*] Reposuimus, *nixus*, à verbo *nitor*, *eris*. Rhenanus.

principis, quo miles bona in ſpe ageret, [1] tempuſque 69 proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret. Tunc medio diei, [2] tertium ante idus Octob. foribus palatii repente diductis, comitante Burrho, [3] Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ excubiis adeſt. [4] Ibi monente Præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitaviſſe quoſdam ferunt reſpectantes, rogitanteſque *ubi Britannicus eſſet*? mox nullo in diverſum auctore, quæ offerebantur ſecuti ſunt. Illatuſque caſtris Nero, & congruentia tempori præfatus, promiſſo donativo, [5] ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator* conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum conſulta. nec dubitatum eſt apud provincias. *Celeſteſque honores Claudio* decernuntur, & funeris ſolenne perinde ac divo Auguſto celebratur: æmulante Agrippina proaviæ Liviæ magnificentiam. Teſtamentum ta-

1 *Tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret.*] Fœdus lapſus eſt, in verbo *adventaret*. Rectius in Budenſi codice legitur, *attemptaret*. Tu ſcribe, *attentaret*. Senſus eſt: Agrippinam novercā Claudii liberos tamdiu attinuiſſe domi, mortemque mariti celaſſe, donec experiretur id tempus, quod Chaldæi ſive magi novis cœptis accommodum proſperumque prædixerant. Neque enim quibuſvis negotiis quævis horæ conveniunt, ſi illorum placitis habenda fides. Porro *attentandi* verbum convenit inſidiantibus. *Rhenanus*. Nullam video cauſſam, cur Rhenanus ſpreverit verbum, *adventaret*, ab antiquioribus libris, ac præcipue à Flor. confirmatum; & ex Budenſi, ut ille ait, Codice, repoſuerit, *attentaret*. Priſcam itaque lectionem reſtitui optimo ſenſu. Exſpectabat, ut Chaldæi ex poſitu ſiderum proſperum imperii initium monerent. At verbum, *attentaret*, vix eſt, ut ad eam ſententiam trahatur, aut Taciti mens ad eum. *Pichena*. Verbum *attentaret* nullo ſenſu capio. Muretus notavit, *adventaret*. Ne id quidem mihi ſatisfacit, niſi legam *adventare*; quod verum omnino puto. Agrippina nempe vulgabat *adventare* proſperum tempus, quod Chaldæi promiſiſſent. An legendum potius *attenderet*? miles ſcilicet. Vtrunque veriſimile, neutrum alteri præfero. *Acidalius*.

2 *Tertio ante Idus Octobr.*] Caſtigavi ex Flor. ac Ven. *tertium*. Pichena.

3 *Nero egreditur ad cohortem, quæ more.*] Ita caſtigavimus. Vbi prius legebatur, *a cohorte*, Rhenanus.

4 *Ibi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus.*] Ex Flor. ac Ven. repoſui, *Ibi*. In aliis, *ubi*. Pichena.

5 *Ad exemplum paternæ largitionis.*] Promiſit ergo viritim *quindena ſeſtertia*, ut Suetonius in Claudio expreſ-

tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

pressit cap. x. sive ut Iosephus, *quina millia drachmarum*: quæ sunt *sestertia vicena*, sive nobis *quingenti Philippei*. Nam quod olim ex Dione dixi, de centenis nummis: erravi. ea enim donatio à Claudio usurpata singulis deinceps natalibus imperii sui. *Lipsius*.

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER TERTIUS-DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Silanus proconsul Asiæ, veneno necatus, Agrippinæ fraude. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Acten libertam amat, matre fremente. eaque caussa imminutæ maternæ potentiæ. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatum: & festinum ejus funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res novas moliri. accusata eo nomine, absolvitur. Neronis luxus & lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitutem revocandis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia. ad quod bellum prisca severitate & disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate prælium aut defensionem nusquam auso. P. Suilius Romæ damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppæam Sabinam amare Nero occipit: deque ingenio & Venere ejus feminæ. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisii res movent: & sedes juxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsi ab Romano equite & disiecti. Eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellantur. sed magno prælio Catti ad exitium pæne gentis cæsi. Gesta hæc annis quattuor.

IMP.

IMP. CLAVDIO NERONE. L. ANTISTIO VETERE
Q. VOLVSIO. P. CORNELIO SCIPIONE
IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPVRNIO PISONE
IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO MESSALLA
} Coss.

Prima novo principatu mors [1] Junii Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. [2] non quia ingenii violentia 1

COMMENTARIVS.

1 *Iunii Silani.*] Crebra in historia horum temporum mentio Silanorum, & confusa: quæ, cautio mihi est, ne turbet juventutem. Eà re, non stemma quidem ejus familiæ ponam (arduus ille & fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum notà. Exordio à Tiberio principe: quia quæ supra, nihil ad Spartam meam.

C. Iunius. C. F. Silanus. Consul fuit cum P. Cornelio Dolabella anno DCCLXII. sub Augusto; Proconsul Asiæ, sub Tiberio, damnatusque repetundarum & projectus in Cytheram insulam. Tacit. lib. III. Annal.

M. Iunius. M. F. Silanus. Consul fuit sub Tiberio, DCCLXXI. Proconsul Africæ fuit, auctore Tacito lib. IV. Histor. *Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens.* Socer fuit Caji Caligulæ, & ab eodem interfectus, Sueton. cap. XII. & XXIII. item Dio.

D. Iunius. M. F. Silanus, Marci prioris frater. Is adulter in Iulia nepte Augusti, in exsilium ivit; rediitque per gratiam & potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Tacit. lib. III. Annal.

Ap. Iunius Silanus. Consul fuit sub Tiber. anno DCCLXXX. Consocer Claudii dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium ejus Octaviæ sponsum. Proconsul Hispaniæ, & maritus Lepidæ matris Messallinæ. à Claudio, incerto crimine, occisus. Dio LX. Sueton. cap. XXIX. & XXXVII.

Ejus duo filii *L. Silanus*, & *M. Silanus.* Lucius, gener Claudii fuit, Octaviæ sponsus, Agrippinæ artibus ad mortem actus. Marcus consul fuit cum Valerio Asiatico, anno DCCXCIX. in quo error insignis Onufrii, qui Asiatico collegam dat Messallam. quem Dio refutat & Fasti Græci. Proconsul Asiæ fuit, & à Nerone nunc interfectus. De eo Plinius lib. VII. *Divus Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtineret post consulatum* (malim scribi, *proconsulatu*) *Neronis principis successione, veneno ejus sublatus est.* Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster rejicit in matrem.

Fuit & *D. Iunius Silanus*, consul anno DCCCVI. *Lipsius.*

2 *Paratur.*] Quid si, *patratur?* Melius

tia [1] exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut [2] C. Cæsar *pecudem auream* eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus [3] L. Silano necem molita, ultorē metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperiū per scelus adepto, virum ætate composita, insontem, nobilem, &* quod tunc spectaretur, *è Cæsarum posteris*, quippe & [4] Silanus

lius ut opinor: & puto veram scriptionem. Sed addit, patratum scelus *inscio Nerone*, quod puto verum. Quia *novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama*. Tac 4. hist. *Aurelius*. Rectius fortasse *patratur*. Freinshemius.

1 *Exitum irritaverit.*] Sæpe *exitum* usurpat pro morte. Vt in calce lib. 15. de Nerone *Quod clam ad omen ac dolum sui exitus verteret*. Ita enim illic legendum putamus. lib. 2. Hist. *Exitu demum Neronis, positu odiis in medium consuluere*. Et paulo post: *Vario super exitu ejus rumore*. Eodem libro: *Sane ante utriusque exitum*. Rhenanus. Lego, *exitium*. hoc convenientius vicinis: *non quia ingenti violentia exitium irritaverit*. Verbum quoque *irritaverit* præfert violentiam. *Aurelius*. *Exitium* rectius fortasse quam *exitum*. Freinshemius.

2 *C. Cæsar pecudem auream.*] Vereor ut scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caji dictum: sed in illum alterum, qui ejus socer. Dio clarè: Ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ὑπό τε τῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχρήσατο. ὁ δὲ Γάϊος πάντα ἄλλως ἰσχυρῶς προσεπηλάκιζε, (καίτοι οὕτω καλῶς περὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζῃ. &c. Cui ut assentiar, ætas Silani me inducit. Natus enim est extremo, ut Plinius ait, Augusti anno: à quo ad hunc diem anni dumtaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea ætate hic adolescens formidini aut contemtui aliis dominationibus esse potuit, cujus adhuc οὐδ' εἷς λόγος. Sed ut in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Græcus. Putat enim laudis honorisque fuisse: quod revera probri fuit, & salse jactum in hominem divitem, sed ignavum, hebetem, oviculam meram. *Lipsius*.

3 *L. Silano.*] Convenit cum historia: tamen libri scripti, *C. Silano*. Idem.

4 *Silanus D. Augusti abnepos.*] Præit ad stemma aliquomodo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto è Iulia filia neptes duæ, Iulia & Agrippina. E Iulia hunc derivo, hoc modo:

IULIA, Aug. F. cui vir M. Agrippa.
- IULIA, cui vir L. Æmilius Paulus, Suet. Aug. c. LXIIII.
  - ÆMILIA LEPIDA proneptis Augusti. Suet. cap. XXVI. in Claudio cui vir Ap. Iunius Silanus claro argumento, quia Suet. eum consocerum Claudii vocat. Posteà tamen alteri Lepidæ maritus, quæ mater Messallinæ. Ex Dione.
    - M. SILANUS, de quo hic.
    - L. SILANUS Claudii gener.

lanus D. Augusti abnepos erat. hæc caussa necis. ministri fuere [1] P. Celer eques Romanus, & Ælius libertus rei familiari Principis in Asia impositi. [2] ab his proconsuli venenũ inter epulas datum est apertius, quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cujus jurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, [3] ad mortem agitur; invito principe, cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, & [4] pari in societate potentiæ concordes, diversa arte ex æquo

2

Stemma hoc satis certum est. Ne fallat te tantum Dio, qui Lepidam matrem Messallinæ, uxorem tribuit Appio: sed sub finem vitæ. At M. ille Silanus Augusti abnepos genitus fuit vivo Augusto. Appium hunc Silanum intellegit Augustus in epistola quadam, vocatque adfinem Claudii ob hoc matrimonium, apud Sueton. Claud. cap. IV. *Curare eum ludis Martialibus triclinium Sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Silano filio homine sibi adfini admoneri, nequid faciat quod conspici & derideri possit.* Idem.

1 *P. Celerius.*] Infra, *P. Celer* dicitur. *P. Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta, donec mortem obiret. Nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule.* Hic ergo corrige. *Idem.*

P. Celer eques Ro.] Correxi, monente Lipsio. Vulgo, *P. Celerius.* Sic infra eod. lib. *Publium Celerem*, bis eundem appellat. Alius enim P. Celer Vespasiani imperio damnatus fuit. hist. lib. IV. *Pichena.*

2 *Ab his proconsuli.*] Sic Flor. Vulgo, *ab iis.* Idem.

3 *Ad mortem agitur.*] Videtur legendum, *adigitur.* Vrsinus, Muretus, *adigitur.* Quasi non idem alterum sit. *Acidalius.*

4 *Pari in societate pot.*] Siquid mutandum, legam; *paris in societate potentia.* Sed vix opus, etsi alii conantur. *Lipsius.*

Pari in societate potentiaque concordes.] Castigavimus, *pari in societate potentia concordes.* Expone: *pari potentia, in societate.* Rhenanus. *Pari in societate potentia concordes*, id est, in pari societate potentiæ. transpositione Tacito usitata. Flor. corrupte: *& parum in societate potentia & concordes.* Pichena. An adeo necessarium est illud *pari*, ut brevitatis tantopere studiosus Cornelius id non potuerit hic omittere: Certe *societatis* vocabulum ejus vim sibi includit; quæ nimirum, accipit omnes pares aut facit. Neque tamen tentarem hunc locum, nisi moneret Codex Flor. Ita ille, *& parum in societate potentia & concordes.* Vnde facile & elegantius, nisi fallor, rescripseris; *& (rarum in societate potentiæ) concordes.* Boxhornius. Feliciter, ut puto. Sic Tacitus I. ann. *ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus Po. Ro. Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset.*

æquo pollebant: Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta. juvantes invicem, quo facilius lubricam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. Certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ [1] cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habebat in partibus Pallantem; quo auctore Claudius nuptiis incestis, & adoptione exitiosa, semet perverterat. [2] Sed neque Neroni infra servos ingenium; & Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus, tædium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, [3] signumque more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS. Decreti & à senatu [4] *duo lictores*, *flaminium Claudiale*, simul *Claudio censorium funus*, & mox *consecratio*. Die funeris laudationem ejus princeps exorsus est. Dum *antiquitatem generis*, *consulatus*, *ac triumphos majorum* enumerabat, intentus ipse & ceteri: *liberalium* quoque *artium* commemoratio; *& nihil regente eo Reip. triste ab externis accidisse*, pronis animis

set. Item: *nam (rarum illi cælo) siccitate & omnibus medicis inoffensum iter properaveras.* Lib. 6. *Per idem tempus L. Piso pontifex (rarum in tanta claritudine) fato obiit.* Gronovius.

1 *Cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans.*] Pro genitivo *malæ* reposuimus ablativum *malis*. Conjungit autem nonnunquam duo adjectiva, ut hic, *cunctis malis cupidinib.* Et lib. 16. de Ostorio: *multa militari fama.* Aliis item locis compluribus. *Rhenanus.*

2 *Sed neque Neroni.*] Sed Nero non tam erat natura demissus, ut servos magni faceret: & ille tædium sui moverat. *Ferrettus.*

3 *Signum more militiæ.*] Signum sive Tessera semper Tribunis data, etiam rep. antiqua. Livius lib. XXVIII. *Forma tamen Romanorum castrorum constabat, quod Tribunos & jura reddere in principiis sinebant, & signum ab iis petebant, & in stationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur à Consule, Prætore, eove qui exercitui toti præerat. Idem Livius: *In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est.* At prætorii Tribunus à solo Principe. Ideo supra lib. 1. inter signa accepti imperii Tacitus posuit: *Defuncto Augusto signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat.* Super hac re plura in EXCURS. A. *Lipsius.*

Signumque more militiæ petenti.] Pro symbolo vel tessera, vulgo *pour le mot du guet.* Lupanus.

4 *Duo lictores, Flaminium Claudiale.*]

mis audita: postquam ad *providentiam sapientiamque* flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio à Seneca composita, multum cultus præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant seniores, [1] quibus otiosum est [2] vetera & præsentia contendere, *primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse.* Nam dictator Cæsar summis oratoribus æmulus: & Augusto prompta ac profluens, [3] quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus, [4] aut consulto ambiguus. Etiam [5] C. Cæsaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis, vividum animum in alia detorsit: cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere: & aliquando carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinæ ostendebat. [6] Ceterum peractis tristitiæ imitamen- 4 tis,

diale.] At Liviæ decretus lictor tantum unus, & idipsum recusante Tiberio. Flaminium Claudiale quomodo ad honestandam facit Agrippinam? Credo ut ipsa Flaminica Claudii esset: exemplo Liviæ quæ Augusti. Nam eam sacerdotem Augusti fuisse docui ad lib. 1. velimque addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati frustra, lib. 11. *Livia Romanarum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad eos sacerdotem ac filiam.* Legunt, *quam transgressa ad eos sacerdotem pæne habuit ac flaminem.* quasi ad Liviam ipsam referenda sint, quæ mortua cælesti religione culta per flamines ac sacerdotes. Campas loquuntur & floccos: tu lege mecum, *quam transgressi ad deos.* Livia enim est, Livia, quæ mariti sui in deos relati & sacerdos fuit & filia. Satis dictum supra. *Lipsius.*

1 *Quibus otiosum est.*] Vulgo, *quibus otium est.* utrumque recte. tamen antiquiorem lectionem, & Florentini, & aliorum anteposui. *Pichena.*

2 *Vetera & præsentia contendere.*] Comparare. *Ferrettus.*

3 *Quæ deceret principem, eloquentia fuit.*] Legendum forte, *qua deceret.* i. quatenus. *Acidalius.*

4 *Ac consulto ambiguus.*] Lectio scripti codicis, *aut consulto ambiguus.* De Tiberio loquitur. *Rhenanus.*

5 *C. Cæsaris.*] Qui etiam libros scripsit De arte dicendi, ut vult Suidas: Γάϊος Καῖσαρ ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαϊκῶς. quem tamen puto ego falli: eosque Germanici fuisse. *Lipsius.*

6 *Ceterum peractis tristitiæ imitamentis Curiam ingressus.*] Quid sibi velit Tacitus inquiens Neronem Curiam ingressum *peractis tristitiæ imi-* ta-

tis, curiam ingressus, & *de auctoritate patrum, & consensu militum* præfatus, *consilia sibi & exempla* [1] *capessendi egregie imperii* memoravit; *nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre.* Tum *formam futuri principatus* præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. *Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus,* [2] *Consulum tribunalibus Italia, &* [3] *pu-*

tamentis, haud facile est conjicere, si *tristitiam* in propria & communissima significatione acceperimus: at non ita, si *tristitiæ* vocem aliter interpretemur, cui rei potissimum ex Cicerone lucem afferimus. nam illi *tristitia* aliquando severitas, seu gravitas dicitur: item *triste*, grave & severum est. Sic lib. de Arusp. respons. *Tristitia autem, & in omni re severitas absit*; & lib. de Clar. Orat. *Triste & severum dicendi genus.* Iterum lib. de Orat. *Severus ac tristis vultus.* Et lib. de Republ. *Qui numeros optimatum & principum obtulit his vocibus, & gravitatis suæ liquit illum tristem, & plenum gravitatis sonum.* Dum itaque Nero primis annis sub matris Agrippinæ præceptis, Burrhi & Senecæ disciplina vitam duxit, intra tristitiæ imitamenta, (nam non sua sponte, & ingenio) decus Imperatorium severitatem nempe & gravitatem servabat, sed juxta indita & præcepta ab his, qui illius curæ præerant; ideo non proprie severitas & gravitas illi inerant, sed simulatæ & tanquam ex imitatione moderatoribus inditæ & præceptæ. *Marcellus Donatus.* Non cepit ista Donatus, qui vult tristem fuisse Neronem, quamdiu sub pædagogo, &c. Imo indicat auctor, intrasse curiam, cum aliquandiu ante publico abstinuisset, quasi ob gravem luctum: qui risus potius fuerat, aut certe gaudium. Sic lib. 3. Ann. 5. *Propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrimas, vel doloris imitamenta.* Et lib. 14, 4. *Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera ostentandæ pietatis.* Piso apud nostrum lib. 2, 77. *Periisse Germanicum nulli jactantius mœrere, quam qui maxime lætantur.* Gruterus. Justinus 12, 3. *Hæc quum nuntiata in Parthis Alexandro essent, simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo triduum luctum indixit.* Gronovius.

1 *Capessendi egregii imperii.*] Melior lectio scripti codicis, *Capessendi egregie imperii.* Rhenanus.

2 *Consulum tribunalibus Italia.*] Polybius lib. 6. Ὁμοίως δὲ ὅσα τῶν ἀδικημάτων τῶν κατ' Ἰταλίαν προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως· λέγω δὲ, οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. πρὸς δὲ τούτοις εἴ τις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαλύσεως ἢ ἐπιτιμήσεως ἢ βοηθείας ἢ φυλακῆς προσδεῖ), τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ. Qui locus unicus verbis Taciti est illustrandis. *Gronovius.*

3 *Pu-*

[1] *publicæ provinciæ aßisterent.* [2] *Illi patrum aditum præberent: se mandatis exercitibus consulturum.* Nec defuit fides. 5
Multaque arbitrio senatus constituta sunt; *Ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur:* [3] *Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores neceßitas esset.* Quod qui-

1 *Publica provincia.*] Spectat ad divisionem Augustæam. Claudius pleraque omnia ad se traxerat: at Nero populi provincias (eæ enim publicæ) earumque controversias solis Consulibus curæ fore: se Cæsarianis provinciis, in quibus exercitus, velle consulere prædixit. *Lipsius.*

Publica provincia.] Sic dictæ sunt provinciæ, quæ populo Ro. cessissent, quasi populicæ, cum facta est earum divisio inter Augustum & S.P.Q. Romanum. Has vero fuisse didici, quæ sequuntur: Africa, Numidia, Cyrenaica, Asia, Bithynia cum Ponto finitima, Græcia cum Epiro, Dalmatia, Macedonia, Creta, Sicilia, Sardinia, Hispaniæque Bætica. Fuere quoque publicæ factæ, Narbonensis nostra, & Cyprus, pro quibus à populo Cæsar Dalmatiam recepit. *Verstranius.*

2 *Illi patrum aditum.*] Non muto. Consules, inquit, præbeant provincialibus aditum Patrum. At hæc oratio Senecæ adeò grata Patribus, ait Xiphilinus, ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νουμηνίαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι: *ut in argenteam columnam incisa sit, & Kalendis anni novi cum Consules ineunt ex decreto deinceps lecta.* Nec novum id Senatus decretum: excipio de argento. Nam & antea semper Principum orationes in æs incisæ, & Kalendis Ian. recitatæ. Morem quem non nimis notum suggerit mihi Dio lib. ultimo: Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τοὺς βουλευτὰς παρεστηκέναι, ἔπαυσεν, ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι. id est: *Cum legerent in Senatu Orationes quasdam Augusti & Tiberii ex decreto, ita ut ad vesperam Senatus detineretur, legentes Claudius inhibuit; sufficere dicens, quod ea in columnis incisa essent.* Lucem hinc do Plinii Panegyrico: *Acclamationes nostras,* inquit, *neque intercideret oblivio, P.C. in publica acta mittendas, & incidendas in ære censuistis. Ante Orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus Curiæ claudebantur.* Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius apud Tacitum lib. III. censet *ejus diei Senatusconsulta aureis litteris in curia figenda.* Ingerunt & Iurisconsulti, apud quos locis aliquot Orationes hæ Principum laudatæ. Sed nec ab alia caussa evenisse crediderim, quod Claudii oratio Lugduni nostro ævo reperta in Tabula æris. *Lipsius.*

3 *Edendi gladiatores neceßitas.*] Pertinet ad abolendum Claudii scitum, qui, auctore Dolabella, sanxit *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui Quæsturam adipiscerentur:* ait Tacitus lib. XI. Vbi suspecta vox, *adipiscerentur.* Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum, *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione, dabant etiam Candidati? Atque ita in Lampridii Alexandro lego: *Quæstores candidatos* (malim *Quæstura*) *ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post Quæsturam Præturam acciperent.* Ceterum hoc Neronis decretum abolevit

quidem adversante Agrippina, *tamquam acta Claudii subverterentur*, obtinuere patres. [1] qui in palatium ob id vocabantur, [2] ut astaret abditis à tergo foribus velo discreta, [3] quod visum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum, caussam gentis apud Nero-

levit iterum Domitianus: de quo Suetonius capite IV. *Lipsius.*

Ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores.] Videtur abundare vox *quidem*. Sunt enim verba Senatus decreti. *Ursinus.* Movet hic emphatica particula *quidem* Lipsium, ut de mendo suspiciat in loco lib. XI. verbum *adipiscerentur*: *P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui quæsturam adipiscerentur.* Cur enim, inquit, ἐμφατικῶς hic scriptum, *Ne designatis quidem*: nisi quia antea ex ea sanctione dabant etiam Candidati? At tu scito particulam hanc hinc delendam, quæ iterata ex sequenti linea: *Quod quidem adversante Agrippina*, &c. ita totum illud concidit: & Tacitus sibi non dissentaneus. Ponit auctor hoc exemplum decretorum Senatus, *Ne designatis quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset*: eadem forma, qua alterum, quod præcessit, *Ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur.* Acidalius.

1 *Qui in Palatium.*] Puto in templum (Vide Suet. Aug c 29.) Apollinis palatini. Supra lib. II. *Quattuor filiis ante limen Curiæ adstantibus, cum in Palatio Senatus haberetur.* Lipsius.

2 *Abditis à tergo foribus velo discreta.*] Melius, *obditis*. Intellegit autem vela quæ prætenta foribus: quibus etiam Claudius se texit. Sueton. cap. X. *Prorepsit ad solarium proximum, interque foribus prætenta vela se abdidit.* Et Heliogabalus, narrante Lampridio: *Subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, se texit.* Iulius Pollux describit lib. X. Περὶ δὲ τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ ταῖς θύραις. παραπετάσματος κοιτώνων σοι δεῖ. εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. Id velum levabatur, in admissionibus. Seneca, epist. LXXXI. *Non crepuit subinde ostium, non allevabatur velum.* Lampridius in Alexandro: *Salutabatur quasi unus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis.* Inde apud ICtos caussas cognoscere levato velo: id est palam omnibus admissis, l. V. C. De naufragiis: *De submersis navibus decernimus ut levato velo istæ caussæ cognoscantur.* Ad hæc & talia vela facit lapis vetus Romæ:

TI. CL. THALLUS.
PRÆPOSITUS. VELARIORUM
DOMUS. AUGUSTIANÆ.

Erant tamen & alia vela in cœnationibus arcendi frigoris, itemque ornatus caussa: de quibus Seneca lib. IV. Quæst. Nat. & Tertullianus de habitu muliebri. *Lipsius.*

Ut astaret abditis à tergo foribus.] Expone ita ut astaret abditis à tergo foribus, quanquam in scripto codice legitur *additis*, tanquam propter ipsam factæ sint additæque fores. *Rhenanus.* Conjiciebam *obdito a tergo foribus velo discreta. A tergo* puta sedentis principis, *discreta velo*, quod *obditum* erat foribus, in quibus stabat ipsa. *Gronovius.*

3 *Aditus non adimeret.*] Imo verò adimebat aditus: nec aditi conspicive Agrippina voluit. Scribo, *auditus.* Lipsius.

Quod visum arceret, aditus non adimeret.] Lipsius mallet, *auditus.* Forte

ronem orantibus, [1] escendere suggestum imperatoris, & præsidere simul parabat; nisi ceteris pavore defixis, Seneca admonuisset, *venienti matri occurreret.* Ita specie pietatis, obviam itum dedecori. Fine anni turbidis 6 rumoribus *prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam* allatum est; *pulso Rhadamisto,* qui sæpe regni ejus potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. Igitur in urbe sermonum avida, *quemadmodum princeps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui à femina regeretur? num prælia quoque & oppugnationes urbium, & cetera belli per magistros administrari possent,* anquirebant. [2] Contra alii *melius evenisse* disserunt, *quam si invalidus senecta & ignavia Claudius, militiæ ad labores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus.* [3] *Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cum octavodecimo ætatis anno Cn. Pompejus, nonodecimo Cæsar Octavianus, civilia bella sustinuerint.* [4] Pleraque

Forte melius, *auditum*: vel si magis probes, *aditum*; cum præcesserit, *visum*. Pichena. Non dubitavimus in textum recipere certissimam emendationem Lipsii: prius erat *aditus non adimeret*, contra mentem auctoris. *Auditus*, ut *visus* infra 13, 16. *Freinshemius.*

1 *Escendere suggestum.*] Probissima vox, & repperi ita in Farnesiano, sicuti paullo post in Vatican. *anquirebant.* Nemo autem tinctus hac meliori literatura, cui non ista hodie nota. *Lipsius.*

Escendere suggestum Imperatoris.] Verbum, *escendere*, à Lipsio ex Farnesiano Codice restitutum, à Flor. confirmatur. sicuti paulo post, *anquirebant*. Vulgo, *ascendere*, &c, *inquirebant*. Pichena.

2 *Contra alii melius evenisse dixerunt.*] Videtur abundare verbum *dixerunt*, legendumque, *Contra alii melius evenisse, quam si invalidus senecta, & ignavia Claudius,* &c. potest enim videri illud, *dixerant*, adjectum esse. *Vrsinus.* Malui, *differunt*, ex Flor. quam *dixerunt*, ut vulgati. Sic lib. 12. *plures tuta differunt.* lib. 14. *& morte ejus accensum populi favorem differunt.* Pichena.

3 *Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos, & imperatori.*] Legam levi trajectione, *Burrhum & Senecam m. r. exp. cognitos: & tamen imperatori,* &c. Acidalius.

4 *Pluraque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri.*] Scribendum, *pleraque.* Ecliptica oratio est. nam adverbium *magis* aut *potius* subauditur. Hoc loquendi genere sæpenumero Tacitus utitur. lib. 14. *Denique si rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam.* lib. 3. Hist. de Flavianis, *Ne sua*

que in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri. [1] *Daturum plane documentum,* [2] *honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Hæc atque talia vulgantibus, Nero & *juventutem proximas per*

suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ quam periculorum socias. lib. 4. Hist. de rege Ptolemæo: *Ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens.* In libello de Germanis: *Cedere loco, dum modo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur.* Rhenanus. Magis placet, *pluraque*, &c. & ita aptius ad sententiam. Visinus. Satis placet, quod Rhenanus. Magnam ait parteni res etiam à Principe in bello gerendas ejus esse indolis, uti melius per legatos sive ministros & mandata quam per ipsum præsentem armatum & concursantem vel satagentem, expediantur & transigantur. Suetonius Octav 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam,* &c. *Auspiciis suis*, id est per legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec præsens fuit. *Gronovius.*

1 *Daturum plane documentum.*] *Datum*, habet exemplar Budense; quasi dicas objectum documentum sive oblatum experimentum, per illud bellum quod tum instabat. Sed magis quadrat, *daturum.* Rhenanus.

2 *Honestis an secus amicis uteretur, si ducem.*] Castigavimus, *& si ducem*; subauditur, *daturum documentum.* Rhenanus. Sensus non constans sibi. Quomodo enim hinc, si egregium ducem amota invidia, non pecuniosum & gratia subnixum per ambitum, deligeret Nero, documentum ipsis, honestis an aliis amicis uteretur? Consequens sane id non videtur. Nec adeo particulæ illæ optime hærent, *si, quam si.* Melius erat posterius *si* omitti, ut *potius*, vel *magis* Taciti more subintelligeretur. Sed Muretus bifidam sententiam facit, paullo alia lectione: *honestis an secus amicis uteretur, & si* (Ita etiam in aliis libris) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Scilicet usum rariorem particulæ *si* pro *an* occasionem interpolandi dedisse. Quamquam ego profecto id ipsum *si* nolim hic agnoscere. Cur enim non addidit etiam præcedentibus sic, *si honestis an secus amicis uteretur.* Deleverim igitur etiam ipsum, ut plane concinna sit oratio in hunc modum: *honestis an secus amicis uteretur* (*&* quod in aliis libris, possis hic si velis retinere) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Ulterius mutare vix mihi quidquam hic permiserim. Venit tamen in mentem commoda etiam alia sententia, quam verba sic concepta elegantissime effecerint: *Modestis an secus amicis uteretur, si ducem aut amota invidia egregium, aut pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Acidalius. Non dubito expungendam *si* particulam, adjectam a quodam phrasis Cornellianæ non admodum gnaro. *Egregium quam pecuniosum,* hoc est, egregium potius quam pecuniosum. Exempla sunt complura, in quibus potius istud non exprimitur, sed intelligitur: quorum unum tantum alterumque adscribam, assertioni meæ firmandæ. Supra 3, 32. *Nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiæ habendam.* 4, 61. *claris majoribus quam vetustis.* Freinshemius.

per provincias quæsitam [1] *supplendis Orientis legionibus admovere, legionesque ipsas propius Armeniam collocari* jubet *Duosque veteres reges* [2] *Agrippam & Iocchum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent:* [3] *simul pontes per amnem Euphratem jungi.* [4] *Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem* [5] *Sophenem Sohemo cum insignibus regiis mandat.* Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. & abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum. Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sententiis eorum, qui *supplicationes & diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus pari magnitudine ac Martis Vltoris, eodem in templo* censuere: præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam, & legatum ejus [6] Quadratum Vinidium remaneret; par ci-

8

1 *Supplendis Orientis legionibus admovere.*] Legendum puto, *admoveri.* nam sequitur, *collocari.* Pichena. Legam *admoveri*, ut *collocari.* Acidal.

2 *Agrippam & Iocchum.*] Agrippam intellegit Agrippæ filium, cognomento Iuniorem: qui Galilææ, Trachonitidis, & partis Iudææ rex. de quo Iosephus lib xx. satis. Sed Iocchus iste quis? Vtrum *Bocchus* rescribendum? an potius, expleta voce *Antiochus*? Quod verum censeo. Intellegit Antiochum, regem Commagenes & in parte Ciliciæ. de quo Iosephus libro xix. Ἀντίοχον δὲ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινὶ καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖται. Et Dio lib. LX. Confirmat eam scripturam noster infra, qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat: iteratque hoc mandatum. *Simul*, inquit, *Antiochum regem monet proximas sibi Præfecturas petere.* Vaticano tamen est, *Lochium.* Lipsius.

3 *Simul pontes per amnem Euphratem.*] Ita legebat Faërnus, non, ut est in vulgatis, *per pontem.* Vrsinus. An ipsis regibus mandatum, ut pontes jungerent? potius ipsius imperatoris ducibus. nam alias, *jungere*, dixisset, non, *jungi.* Rectius ergo distinxi, *intrarent: simul pontes* &c. Pichena. Muretus *amnem* delet. *Acidalius.*

4 *Minorem Armeniam Aristobulo.*] Iosephus xx. Τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν, Ἀριστόβουλος Ἡρώδου τοῦ Χαλκίδος βασιλέως παῖς ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. & addit, id factum τῷ πρώτῳ τῆς Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, convenienter planè cum Tacito. *Lipsius.*

5 *Sophenem Sohemo.*] Nescio an idem sit qui à Cajo constitutus Arabum Ituræorum rex, auctore Dione. Sed apud eum Σοαίμος dicitur: & fortasse ita hic scribendum. *Idem.*

6 *Quadratum Vinidium.*] *Numidium*, ut supra. *Idem.*

civium sociorumque numerus Corbuloni esset, [1] additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant: socii reges prout bello conduceret, parere jussi. Sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est, itinere propere confecto, [2] apud Ægeas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne si ad accipiendas copias Syriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret, corpore ingens, verbis magnificus, & super experientiam sapientiamque, etiam [3] specie inanium validus. Ceterum uterque

9

1 *Additis cohortibus alisque, quæ apud Cappadociam hiemabant.*] Muretus, *cohortibus aliis, q. a. Cap.* &c. Vix abest, opinor, quin vere. *Acidalius.*

2 *Apud Egas.*] Libri mei, *Ægeas*, & recte. Id enim Ciliciæ opidum. Strabo: Μετὰ δὲ Μαλλὸν, Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. id est, *Post Mallum Ægaa opidulum, quod stationem navibus habet.* Lipsius.

Apud Ægeas civitatem Ciliciæ.] Ita hujus oppidi nomen restituit Lipsius ex libris, & Florentinus concordat. Vulgo, *Egas.* Pichena. Lucanus tamen lib. 3. 227. *& extrema resonant navalibus Ægæ.* Sic enim legendum puto: non *externa.* Stephanus: Αἰγαὶ πολλαί. πόλις Κιλικίας, &c. Plinius lib. 5, 27. *oppidum Æga liberum, amnis Pyramus, Portæ Ciliciæ.* Philostratus de vita Apollon. 1, 8. Κἀκεῖνα τὰ ἐν Αἰγαῖς διατριβῆς. Cap. sequenti: Ὁ δὲ ἐρρῶσθαι φράσας, οἷς ἔπραττεν (ἐν Ταρσοῖς ἄρα αἰδοῖος ἦγεν) ἐξωρμήθη εἰς τὰς Αἰγάς. Idem lib. 2 vitarum in Antiocho: Ἀντίοχον τὸν Σοφιστὴν αἱ Κιλίκων Αἰγαὶ ἤνεγκαν. Apud Dionem lib. 47. est: καὶ τοὺς Ταρσέας ἰσχυρῶς προσλαβὼν φεύγοντας αὐτῷ ἐν Αἰγαίαις ὄντας ἐνίκησε. Sed ibi quoque Xylander mavult ἐν Αἰγαῖς. Quare vereor ne & Strabo scripserit: Μετὰ δὲ Μαλλὸν Αἰγαί. Et mox: Μετὰ δὲ Αἰγὰς Ἰσσός. Gronovius.

3 *Specie inanium validus.*] Restitui, meo animo, vere. Corbulo, inquit, non solum vera virtute sapientiaque magnus, sed etiam animos allicere peritus specie inanium; id est, gestibus, verbis, habituque externo. At nostri Censores quam hic mente, ut ait ille, exsensa! Beatus legit, *spe animum validus.* pro animorum, inquit. Vertranius, *spe immanium* scilicet rerum. Cum bona gratia, abite quæso, & cucurbitas pingite. *Lips.*

Etiam specie inanium validus.] Ante dixit, *Corpore ingens*, quur hic rursum subdit, *etiam specie.* Budense volumen habet, *spe inanium.* Lego, *spe*, aut *spei animum validus.* Hoc enim melius placet, quam *spe immani validus.* Rhenanus. Etiam validus ad spem commovendam inanium rerum, quales sunt apparatus familiares, vestes, equi, ornamenta, & cætera, quibus vulgus moveri solet, & quibus species inest magni animi, cum tamen inania sint, & aliena. *Ferretius.* Æmylius exponit pro eo, qui ad spem commovendam, vel rebus inanibus valeret: Beatus legit, *spe animum validus*, pro animorum: ego malim scribi *spe immanium*, scilicet rerum, vali-

que Vologesem regem nuntiis monebant, *pacem quam bellum mallet, datisque obsidibus, solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret.* [1] Et Vologeses quo bellum, [2] ex commodo pararet, an ut æmulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. Accepitque eos [3] centurio Histejus [4] ab Vinidio missus, forte [5] prior ea de caussa adito rege. Quod postquam Corbuloni co-

validus. Vertranius. Male antea, *spe inanium.* Emendavit Lipsius, credo ex libris, nam Ven. haud aliter habet. Flor. *Specie in animum.* Sic de Cæcina lib. 2. hist. *vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore.* Pichena.

1 *Et Vologeses, quo bellum, &c.*] Dedit obsides: vel ut qui tunc erat impar bello, pararet interim nulla molestia, quæ æqualem illum redderent: vel ut amoveret suspectos. *Ferretius.* Faernus legebat, *Et Vologeses quo bellum ex æquo mox appararet.* Vrsinus. Lege, *ex commodo pararet.* Hoc vult datos obsides non bona fide. Aut ergo dati ut falleret, & ostensa pace bellum pararet commodo suo, cui tum non satis paratus; aut ut specie obsidum amoliretur, quos suspectos haberet. Nihil certius. *Mercerus.* Corrupte in vulgatis, *ex æquo modo.* Flor. aliquid lucis ad veram lectionem dedit, habens, *ex qo modo.* Restitui ergo *ex commodo*, quod Mercero etiam ac Mureto probatur. Columell. 6, 2. *ideoque robora corporum citra maciem conservant, qui ex commodo, quam qui festinanter mandunt.* Idem 12, 19. *Vt ex commodo mustum ferveat.* Pichena. Lipsius superfluere vocem *modo* censet: Muretus mutat, *ex commodo.* Vter verius, non definio. Sed quæro, quomodo bellum parabat Vologeses, si obsides dabat? Finiebat imo, & pacem jungebat. Legam ego, *quo bellum ex æquo componeret.* Clara & vera sententia. Possis forte etiam scribere, *quo bellum ex æquo patraret*: ac postea si lubeat leviter mutatum τὸ *modo*, sequentibus inserere: *an ut æmulationis suspectos domo amoveret.* Sed quod primum dixi, mihi verum est. *Acidalius.*

2 *Ex æquo modo.*] Nisi fallor, τὸ *modo* παρέλκει: aut certe cum Mercero legam, *ex commodo.* Lipsius.

3 *Centurio Hostorius.*] Vaticanus codex, *Centurio Histius.* Parum, aut nihil est: tamen infra, post triennium, in his locis *Istius Capito* est, *Castrorum præfectus.* Idem.

Accepitque eos Centurio Histejus.] Ita scriptum in Flor. & Vat. Vulgo, *Hostorius.* Pichena.

4 *Ab Vinidio.*] Recte Lipsius, *Numidio*: Muret. *Vindicio*: & sic ubicunque id nominis reperitur. *Acidalius.*

5 *Priore de caussa.*] Mureto accedo, *prior ea de caussa*, legenti. *Lipsius.*

Forte priore de causa adito rege.] Notaverat Muretus, *forte prior ea de caussa*, quod non capio. Sed scribendum videtur, quomodo & ipse fortasse voluit: *Hostorius ab Numidio missus, forte prior, an ea de causa adito rege.* Accepit obsides Hostorius, sive forte fortuna prior in regem inciderat, sive de industria occupaverat. *Acidalius.* Muretus, *forte prior ea de causa, adito rege*, unica tantum litera adjecta, locum apte restituit. male antea, *priore de causa.* Pichena.

cognitum est, *ire* præfectum cohortis Arrium Varum, & [1] *reciperare obsides* jubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem jurgium, [2] ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, [3] & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces: querente Vinidio *prærepta quæ suis consiliis patravisset*: testante contra Corbulone, *non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse dux bello delectus spes ejus ad metum mutaret.* Nero quo componeret diversos, sic evulgari jussit: *Ob res à Quadrato & Corbulone prospere gestas laurum* [4] *fascibus*

1 *Reciperare obsides jubet.*] Ita ex Florent. & antiquis fere omnibus. Vulgo, *recipere*. Pichena.

2 *Quod ne diutius externis spectaculo esset.*] Pronomen *quod*, potest abesse. & quidam in exemplari scripto superne adjecerat. tum ponendum punctum post *jurgium*, & subaudiendum verbum, *est*. Rhenanus. Venetus codex addit: *quod ne diutius*, &c. *Pichena.*

3 *Et inclinatione quadam hostium.*] Idem Venetus, aliique veteres habent: *& inclinationem quandam.* Pichena. Nullum ista idoneum sensum admittunt. Legam; *inclinatione quadam etiam Hostorii.* Nam in aliis libris non *Hostilius*, sed *Hostorius* hic centurio vocatur. Hoc autem vult: Parthos Corbulonem prætulisse, partim ob recentem ejus gloriam, partim, quod, pacis concordiæque causa, aliquatenus eo inclinate ipsum Hostorium, à Vinidio missum, observarent. *Boxhornius.*

4 *Fascibus Imperatoriis.*] De fascibus Imperatorum sive Principum (nec enim alios hic intelleges) docebo juvenes: fors fuit, & quosdam senes. Olim non nisi magistratus populi Romani, aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Quid ergo Princeps in urbe, si nullum gereret ordinarium magistratum? Nihilo secus fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto; cujus honori Senatus decrevit anno urbis DCCXXV. uti Consulari potestate semper esset, fascibusque duodecim uteretur. Dio LIV. Ὁ δ' Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν, ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθίζεσθαι. Eumque morem tenuerunt Principes secuti: ita ut laurum tamen fascibus non adderent, nisi in victoria: uti hic factum. At statim per adulationem irrupit, ut omnium Principum fasces, & semper laureati essent. eaque nota maxime distinctus à vulgo Princeps. Herodianus de Gordiano libro VII. Εἵποντο δὲ αὐτῷ πᾶσα ἡ βασιλικὴ πομπή, τῶν τε στρατιωτῶν καὶ δορυφόρων προϊόντων· αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγινώσκεσθαι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. Capitolinus in Maximinis: *Inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis.* Quando id cœperit, ignoro: paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed & aurati. Claudianus

bus imperatoriis addi. Quæ in alios consules egressa, conjunxi. Eodem anno Cæsar *effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni*, quo tutore usus erat, petivit à senatu: sibique *statuas argento vel auro solidas*, adversus offerentes prohibuit. Et quamquam censuissent patres, *ut principium anni inciperet mense Decemb.* quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, servo accusante, [1] aut Iulius Densus eques̄ter, cui favor in Britannicum crimini dabatur. Claudio Nerone L. Antistio Coss. cum in [2] acta principum jurarent magistratus, *in sua acta collegam Antistium jurare* prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque re-

10

11

nus Panegyrico in VI. consulatum Honorii,

——— agnoscunt rostra curules
Auditas quondam proavis: desuetaque cingit
Regius auratis fora Fascibus Vlpia lictor. Lipsius.

1 *Aut Iulius Densus eques̄ter.*] Muretus legit, *eques Rom.* Ego non muto, ut idem sit *equester*, ac equestri ortus loco, vel equestris ordinis. Sic lib. 12. *Nam divus Augustus apud equestres qui Ægypto præsiderent lege agi*, &c. *Pichena.* Insolens additio hæc *equester.* Recte opinor Muret. *eques R.* id est, eques Romanus. *Acidalius.*

2 *Acta principum.*] Non ut receptum, *principis.* Iurabant enim in acta non unius qui imperitabat, sed & priorum. Dicam multa ad lib. XVI. *Lipsius.*

In acta principu jurarent magistratus.] Iuratum in verba, juratum in acta reperias, eodem duplici tendente via, ad imperium scilicet constituendum. In verba vel nomen imperatoris milites jurejurando adacti sunt, quo illius partes sequerentur, cui se religione jurisjurandi addicerent: qua de re memorabile est ex Hist. libro 1. *projectis Galbæ imaginibus, in S.P.Q. Romani verba jurasse milites. In acta jurare*, fuit se principis placita servaturos obligare. Id mortuo principi tributum honoris causa legas, si maneret illius sacrosancta recordatio: negatum vero fuit illi, cujus acta rescindi vellent. Sic namque Dio libro 59. scribit: *M. Aquilius Iulianus, P. Nonius Asprenas Coss. in acta Tiberii non juravere: quare irrita habita sunt, neque ea ullus imperator recenset, cum in sua acta juratur. Verum de Augusto Cajoque reliqua pro more facta, juratumque ab omnibus*, &c. Dixerat autem Tiberius, *exempli causa cavendum, ne se senatus in cujusquam acta obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Nihilominus invaluit, ut in novi principis acta juraretur. Sic supra lib. 2. juratum in acta Tib[illegible]ii, apud Dionem juratum in acta Caligulæ, hoc loco juratum in acta Neronis. *Vertranius.*

rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in [1] Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ [2] ordine remotum, reddidit senatui, *clementiam suam* obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, [3] vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat. Ceterum

12 infracta paulatim potentia matris, delapso Nerone in amorem libertæ, [4] cui vocabulum *Acte* fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, [5] ignara matre, dein frustra obnitente, [6] penitus irrepserant per luxum & ambigua secreta. [7] ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente: quando uxore ab Octavia [8] nobili quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent illicita, abhorrebat: metuebaturque ne in stupra feminarum illu-

13 strium prorumperet, si illa libidine prohiberetur. Sed Agrip-

1 *Plautium Lateranum.*] Supra lib. XI. *Lipsius.*

2 *Ordine remotum.*] Nimio màvolo simplex, *motum.* Acidalius. Suetonius Vitellio 2. *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset.* Gronovius.

3 *Vel jactandi ingenii.*] Contaminarant impuræ manus, *caussa jactandi.* At vox ea eleganter abest Vatic. *Lipsius.*

Causa jactandi ingenii.] Addidimus *vel* particulam hic non otiosam, *vel causa jactandi ingenii.* Rhenanus. Vox, *causa*, quæ hic addita fuerat, etiam à Flor. abest. *Pichena.*

4 *Cui vocabulum Acte.*] Ex Asia oriunda mulier: cujus genus Nero (ut splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphilinus. *Lipsius.*

5 *Ignara matre, dein frustra obtinente.*] Scripsimus, *obnitente.* Rhenanus.

6 *Penitus irrepserat.*] Scribe, *irrepserant.* ad Senecionem enim pertinet & Othonem: non ad Acten. *Lipsius.*

Penitus irrepserant per luxum & ambigua secreta.] Monente Lipsio, scripsi, *irrepserant*, non ut vulgo, *irrepserat.* de duobus enim sermo, Othone ac Senecione. *Pichena.*

7 *Ne severioribus quidem.*] Libri scripti, *senioribus.* Lipsius.

Ne severioribus quidem.] Florentinus: *ne senioribus quidem.* quod vulgatæ lectioni non antefero. *Pichena.*

8 *Nobili quidem & probitatis spectata.*] Magis placeret *nobili quamquam, & probitatis* &c. *Ursinus.*

8 Nu-

Agrippina *libertam æmulam*, [1] *nurum ancillam*, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii, aut satietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere. donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, [2] Senecæque

1 *Nurum ancillam.*] Quam *libertam* prius nominaverat: Sic sæpe apud auctores. *Sallustius. Tarrula Scyrroque pessimis servorum divitiæ partæ sunt.* Licet non servi, sed liberti essent. *Aurelius.*

2 *Senecaque permitteret.*] Hærere me jubent libri. Nam Farnes. *seque neci permitteret.* Vatic. *seque permitteret.* addito superius, *neci.* E quibus, *seque Seneca*, occurrebat: nisi aliud latet. Tamen de Seneca fuisse, verba subsita statim dicunt. *Lipsius.*

Senecaque permitteret.] Malim, *se Senecaque permitteret.* Rhenanus. Addenda videtur dictio, *se*, legendumque, *Senecaque se permitteret.* Ursinus. Doctiss. vir suæ tantum hæsitationis nos participes facit: mihi autem verba, & sententia in aperto sunt. Nero amoris vi matri jam minus minusque obtemperabat, quæ eum ab Acte distrahere contendebat, & se regendum Senecæ tradit, qui ejusmodi amoribus non erat adversus: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente.* Immo ad eam rem ministros suggerebat: *ex cujus familiaribus Annæus Serenus simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolescentis cupidines velaverat.* τὸ *Senecaque permitteret*, ut illud: Terent. Adelph. *pater tibi permittimus, Plus scis quid facto opus est.* utque Plaut. Rud. *equidem suadeo ut ad nos abeant potius dum recipis.* Eadem est invenire apud Græcos. Thucydides lib. 2. δεδιέναι δὲ καὶ περὶ τῇ πάσῃ πόλει, μὴ ἐκείνων ἀποχωρησάντων Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν i. *Timere quoque toti civitati, ne illis digressis venirent Athenienses, qui sibi non permitterent.* quæ sic explet scholiast. οὐ δώσωσιν ἄδειαν τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐμμένειν τοῖς δόξασιν. Idem: καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες τεταγμένοι προσέκειντο καὶ διὰ φυλακῆς ἔχοντες. ubi scholiastes ἑαυτοὺς δηλονότι. *Salinerius.* Absit ut Senecæ sanctum mihi nomen istis immiscеam. Abnuunt quoque libri, quorum Farnesianus, *seque neci permitteret.* Vatican. *seque permitteret*; superpicto, *neci.* Nisi valde hallucinor debuit scribi, *Actæ.* ut esset, *seque Actæ permitteret.* Tandem, inquit, Nero Agrippinæ matri, cui odiosus ejus amor, obsequium omne negavit, dediditque se totum amatæ sibi Actæ. *Pontanus.* E Farnesiano citat Lipsius: *seque neci permitteret.* Vaticanus tantum habet: *seque permitteret.* Dubium mihi nullum, quin scripserit Tacitus: *seque Seneca permitteret.* Evincunt illa quæ statim sequuntur: *Ex cujus familiaribus Annæus Serenus.* Fuit enim is Serenus non tantum familiaris Senecæ, sed carissimus etiam, ut ipse fatetur Epistola 63. ad Lucillium. *Colerus.* Florent. *seque nece*; atque in margine, *Seneceque.* nam sequitur: *ex cujus familiaribus Anneus Serenus*, &c. qui inter primos amicus Senecæ, ut ex ipsius verbis, Epist. 64. colligitur. An, *seque Seneca*, legendum, quasi in illum Nero transtulerit obsequium, quod in matrem exuerat? Vix credam? eo enim ingenio, ea jam ætate erat Nero, ut potius imperii potentem, quam obsequii patientem, crediderim, præsertim erga familiares, cum antea ne-

que permitteret. Ex cujus familiaribus [1] Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, [2] *suum potius*

queipsi matri libenter se regi sineret. Mallem, *Senecaque permitteret.* Id est, non adversaretur. sive Agrippinæ odio; sive metu, ne in stupra feminarum illustrium prorumperet Nero, si à muliercula Acte divelleretur, matrique obtemperaret. Sic supra: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus.* quæ verba Senecam ac Burrhum designant. Huic sensui lucem afferunt verba l. 14.2. *Hæc atque talia lacrimis & arte adultera penetrantia, nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi matris potentiam.* Pichena. Lipsius hæret. ego indubitanter cum Mureto, *Seque Seneca permitteret.* Acidalius. Pichena meo judicio εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τῇ κεφαλῇ βάψας. *Senecaque permitteret.* In re ancipiti & dubiæ interpretationis artifici brevitate defungitur, ne in alterautram partem pronior appareat. Seneca, etsi jam ab initiis imperii Neronis unum cum Burrho certamen habuisset adversus crudelitatem & superbiam Agrippinæ, semper tamen in filio aluerat debitam matri pietatem. Et quoties ab ea se ille insolentius asperiusque tractatum doleret, quamvis instigantibus haud dubie statim assentatoribus, non permiserat eum matri diu irasci, nedum frenum mordere, sed gravibus & honestis monitis exulceratam mentem sanaverat. Nunc per ipsius impotentiam eo res erat redacta, & sic commota ferocia sævi adolescentis, ut necessario esset silendum de matre, aut exspectandum, ut ipse cum illa quæreretur foras, qui solus aut cum altero illa in aula verum dicebat, & in posterum & ad hæc mitiganda & omnibus bonis totique reipublicæ fieret inutilis. Ergo *permisit*, hoc est, tacuit, desiit obniti, & hac parte veri molles auriculas radere, nec retinuit palam responsantem, & quæ adhuc clam fecerat, oculis ingerentem. Quod nec laudare voluit Tacitus, & accusantur frustra, quæ cogunt tempora. Ideo sic transmittit. Nam quod sequitur de Annæo Sereno, non accipiendum, quasi faverit amori Neronis Seneca contra matris voluntatem suæ gratiæ causa: sed quum judicaret hunc ei ludum dandum majoris mali evitandi ergo, eo ipso, quod comparaverat personam, cujus nomine liberalitas Neronis velaretur, fovebat reverentiam matris, & filium retinebat, ut cum aliqua verecundia indulgeret ætati. Sed salubre consilium austeritas Agrippinæ & æmulatio vana irritum reddidit. *Gronovius.*

1 *Annæus Serenus.*] Qui præfectus vigilum Neronis. Plinius l. XXII. *Fungi familias nuper intercemere & tota convivia, Annæum Serenum Præfectum Neronis vigilum & Tribunos & Centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca, epist. LXIII. *Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum quos dolor vicit.* Et inscripsit eidem libros suos De Tranquillitate, monumentum amoris. *Lipsius.*

2 *Suum potius cubiculum ac sinum offerre.*] Agrippinæ moribus haud alie-

tius cubiculum ac sinum offerre *contegendis quæ prima ætas, & [1]summa fortuna expeterent.* Quin & fatebatur *intempestivam severitatem*, & suarum opum quæ haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat. ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, [2]orabantque *cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ.* Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, [3] quo principum conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem & gemmas, [4] misitque donum matri: nulla parsimonia, cum præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina *non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri* proclamat, *& dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet.* Nec defuere qui in deterius referrent. Et Nero infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, [5] demovet Pallantem cura rerum quis [6] à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse; [7] *Ire Pallantem ut ejuraret.*

14

alienum erit, incestum eam cum filio Nerone jam tum secreta mente agitasse? at his verbis, *cubiculum ac sinum*, eandem vim inesse, ut filium ad id scelus aperte invitet, mihi certe non sit verisimile. Nam initio libri sequentis, hoc ipsum Cornelius, tanquam novum & immane facinus, ex historia Cluvii tradit atque execratur. Censeo itaque, Agrippinam, indulgentem jam & intemperanter demissam, simulavisse, libidinibus filii se non quidem adversari, sed imperatori minime decorum esse, hujusmodi mulierculas palam habere: & ideo ad id cubicula latebrasque proprias offerebat. *Pichena.*

1 *Summa forma expeterent.*] Reposuimus, *summa fortuna.* Rhenanus.

2 *Orabantque cavere insidias.*] Potius legendum, *caveret.* Rhenanus. Florent. *cavere.* Vulgo, *caveri.* Forte melius, *caveret.* Pichena.

3 *Quo principum conjuges.*] Claudianus de nuptiis Honorii:

— jam munera nuptæ
Præparat, & pulchros, Mariæ sed luce minores,
Eligit ornatus; quicquid venerabilis olim
Livia divorumque nurus gessere superba. Aurelius.

4 *Misitque domum matri.*] Scribendum, *donum matri.* Rhenanus.

5 *Demovet Pallantem cura rerum.*] A rationibus Claudii fuit, ex Sueton. cap. XXVIII. & lapide, in quo sculptum: PALLANS. CÆS. N. SER. ADIUTOR. A. RATIONIBUS. *Lipsius.*

6 *à Claudio impositus.*] Pallas Claudii Cæsaris libertus, à rationibus ejus fuit. Ex Sueton. 28. *Vertranius.*

7 *Ire Pallantem, ut ejuraret.*] Scilicet, rempublicam, quam in manu habe-

raret. Sane pepigerat Pallas, [1] *ne cujus facti in præteritum interrogaretur*, [2] *paresque rationes cum Repub. haberet.* Præceps post hæc Agrippina [3] ruere ad terrorem & minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur; *adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus & adoptivus, per injurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ inprimis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia*, [4] *inde debilis rursus Burrhus & exsul Seneca*, [5] *trun-*

habebat & in potestate. Quod sit autem acumen illorum verborum, multi dubitant. Et existimo respexisse Neronem ad formulam *ejurandi bonam copiam*, de qua Cicero in familiaribus epistolis ad Pætum: *Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil est.* Vocant jurisconsulti *cedere bonis*. Pallas ergo exibat ejuraturus bonam copiam, & ingentem prosequentium multitudinem immensamque auctoritatem malæ fortunæ, invidisque & malevolis, quasi iniquis creditoribus, relicturus. *Aurelius.*

1 *Ne cujusq; facti in præteritum interrogaretur.*] Emendavimus, *ne cujus facti.* alioqui stare poterat *cujusquam facti.* Rhenanus.

2 *Paresque rationes.*] Id est, (uti Jurisconsulti loquuntur) ut pariator esset, sive ἀλόγητος: nec reliqua ulla haberet. Sic parem rationem facere Seneca dixit, lib. II. epist. & libro VI. De Benef. cap. XL. item Jurisc. l. ult. De doli except. l. XX. De manum. testam. *Lipsius.*

3 *Ruere ad terrorem & minas.*] Sic Flor. & veteres editi. recentiores vero, *in terrorem.* Pichena.

4 *Inde vilis rursus Burrhus.*] Vatic. *debil.* Suspicari possis, num *debilis*, legendum. Debilitas enim loco probri, quia & sacris olim arcebantur, & decreto Augusti etiam Senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burrho, *Trunca scilicet manu.* Suspectum æque, τὸ *rursus*, quod hic nulli rei. Puto fuisse, *rufus*: glossema scilicet ad cognomen Afranii, Burrhus. Nam Latini Burrhum, rufum dicebant, à Græco. Glossæ: *Burrhum.* Ξανθὸν, πυῤῥόν. Vide Festum. *Lipsius.*

Inde vilis rursus Burrhus.] Τὸ *rursus* non est inutile, si *hinc* & *inde* accipias pro dispositione locorum, unde Agrippina, & Burrhus cum Seneca vicissim disceptaturi fuissent: id nominis enim sive *rursum* idem valet, quod *contra*, sive *è contrario*. Et hic respicit ad sententiæ diversitatem. Terent. Eunuch. *Heus tu negare rursum.* & ibi Donatus. Nollet lib. I. ann. *neque eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat.* Et lib. 4. *ut nimia super coercenda filia, ita rursum intemperanter demissa.* Et lib. 2. hist. *rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum.* Ad hanc faciem Græci dixere τὸ ἔμπαλιν. Posidipp. lib. I. Antholog. αἱ δ' νεότητες ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες i. juventutes insipientes, canicies rursus debiles. Burrhus autem *vilis* dicitur, propter manum truncam: quod duces invalido corpore militibus contemptui sunt.

[1] *trunca scilicet manu, & professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.* Simul intendere manus; aggerere pro-

sint. *Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum.* Salinerius. Mallem cum Lipsio, *inde debilis.* nam huc inclinat etiam Florent. in quo legitur, *indebilis*: ut librarii error fuerit in geminatione syllabæ. *Pichena.* Lipsius: *Inde debilis Burrhus.* Ingeniose. Nec mirum vitio datam debilitatem ab æmulis Burrho, cum ejusmodi homines improsperi malique ominis æstimarentur. Plin. 28. 4. *Simili modo & fascinationes repercutimus sinistra dextraque claudicatis occursu.* Agricola qui legit *tunicata manu* nugas vendit. *Colerus.* De hoc loco erudite Lipsius, & veram omnino puto ejus lectionem, quæ & Mureto notata; *inde debilis Burrhus.* Nam vocem *rursus* quod idem Lipsius mutare voluit, *Rufus*, etsi probabiliter astruit, non placet tamen: quia levis nimium allusio, ad significatum nominis Burrhus, & inconcinna duorum adjectivorum junctio. Quid ergo ea faciendum? delenda. Nam nata ex geminata scriptione ipsius nominis *Burrhus.* Ceterum quod in Agricolæ lectionem deinceps inclinat Lipsius, ut pro *trunca manu* scribatur *tunicata manu*; satis ego mirari nequeo. Convellitur hoc recepto superior emendatio *debilis Burrhus*: quæ stabiliri eo debet omnino. Nec sane moribus & vitæ Burrhi convenit, mollitiam illi & tunicas manicatas objici. quod quare ita Lipsio visum, pariter miror. Supra longe aliud elogium homini tribuebat Tacitus, initio hujus libri: *Diversa arte ex æquo pollebant: Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta.* Et infra de eodem sæpius. *Acidalius.* Puto legendum: *inde vilis Rufulus Burrhus.* quod esset tribunorum militarium nomen vile. Livius 9. Nam hi non à populo, sed ab imperatore fiebant; nec suffragio, sed arbitrio: & quia Rutilius Rufus de his legem tulerat; ideo *Rufuli* appellati sunt. Et fuere primum creati Q. Servilio L. Genucio secundum consulibus. Vocat autem Burrhum *Rufulum* per despectum. *Aurelius.* Lipsii emendationem Pichenæ & quodammodo Florentino ejus MSC. probatam, merito prætulimus vulgatæ lectioni, *inde viiis rursus Burrhus.* Freinshemius. Pro *rursus* Lipsio placet *russus*, non male, si non tam ad nomen alluditur Burrhi, quam vultus notatur. Sed turbat adhuc vox præcedens, pro qua in Vaticano codice *bibil.* Ego legam *bili rufus.* Ex tali enim corporis concretione talis color. Neque extra rem id objicit Agrippina, cum ad regimen publicum minus apta sint ejus mixturæ ingenia. *Grotius.* Scribo: *Audiretur hinc Germanici filia; debilis rursus Burrhus & exsul Seneca.* Nam cum inveniretur *deuilis*, ut solet has inter se literas permutare manus vetusta, adjecit aliquis τὸ *in*, ut esset quod τῷ *hinc* responderet. Sed particula *rursus* ejus vice fungitur, & est idem quod inde vel vicissim. *Gronov.*

[1] *Trunca scilicet manu.*] Agricola adnotavit, *tunicata manu.* à sene, an à libris? Et sane videtur mollitiam Burrho objectare & tunicas manicatas. *Lipsius.*

Trunca scilicet manu.] Nonnulli Burrho ea verba applicant, dicentes eum manum truncam habuisse, quorum utrumque falsum censemus; nam haud verisimile est, virum militaribus artibus clarum, sub Claudio & Nerone Prætorianis militibus Præfectum fuisse, si manum obtruncatam habuisset, nec Dion, Suetonius, & Tacitus ipse, qui sæpe illius meminere, id reticuissent. Præterea ex verborum serie patet, ea verba Senecæ, cui

probra; *consecratum Claudium, infernos Silanorum manes* invocare, & [1] *tot irrita facinora.* Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartum decimũ ætatis annum Britannicus explebat, volutare secum, modo matris violentiam, modo ipsius indolem, [2] ut quidem experimento nu-

cui proximiora sunt & conjuncta, attribuenda: quem quum nusquam legamus manu detruncatum, verba hæc non ad literam exponenda, sed abditiorem sensum habere conjiciendum, ita ut Agrippina Burrho viro militari in castris apud milites verba facturo, natalium humilitatem ad infringendam illius auctoritaté esset objectura, mulier ex adverso nobilissima, & filia Germanici imperatoris exercitibus carissimi & amantissimi: Senecæ vero ignaviam & ad militaria munia tantam ineptiam, quasi manum non haberet, & quales sunt, qui mutilati manibus carent. *Truncum* enim semper in malam partem accipi, observamus apud Latinos. Sic homo dicitur *truncus*, quod quasi stipes stupidus sit. Cic. in Pison. *Sed qui tanquam truncus atque stipes si stetisset modo, potuisset tamen sustinere titulum Consulatus.* Vocat autem eundem Senecam Agrippina *exulem*, quasi facinorosum arguerct, ex quo exul factus esset, ingratitudinis notam eadem voce inurens, quod ab ipsa redux ab exilio factus, non modo suarum partium non esset, sed & contra ipsam cum Burrho conspiraret. Quod eidem quoque *Professoriam linguam* exprobrat, expositionem nostram confirmat, quod scilicet manu nihil, parum lingua, licet tamen eloquentiam maxime profiteretur, valeret: siquidem *Professoria lingua* dixit, hoc est, præceptoria & pædagogica. Nisi itaque Senecam manu mutilatum dixerimus, quod nullibi legimus, nec illius vitæ scriptores tradidere, jam dicta expositio erit recipienda, nisi malueris interpretari, *manu trunca*, id est, sine multitudine adhærentium: & amicorum consectantium turba destitutum, in qua Romæ innixa erat Senecæ potentia. *Manus* enim aliquando pro multitudine & copia accipitur. *Marcellus Donatus.* Frustra sudat Marcellus. *Trunca manu* omnino respicit Burrhum, & Professoria lingua Senecam. Nec necessum totam ut manum præcisam habuerit: sufficit digito uno aut altero captum fuisse: idq; incommodum accepisse, dum in acie sternit hostem, est verisimile. Ergo id insigne virtutis non magis arcuit eum præfectura prætorii, quam claudicatio ex vulnere Sp. Carvilium dehonestavit, quem mater, quoties gradum faceret, jubebat meminisse bellicæ gloriæ; aut herniæ, quam in equo dies noctesque persedendo nactus erat, M. Servilium pœnituit. *Gronovius.*

1 *Tot irrita facinora.*] Vocabulum *irrita* sic erat ratum ut nemo sciret, an pro *irrita facinora* legendum foret, *inita facinora*, si modo Latine dicitur *inire facinus.* Rhenanus. Quorsum hæc pertinebunt? nam hic quidem incommode admodum hærent. Nescio si fallor, sed mirum, ni ex superiori illo loco exciderunt: *Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, sua inprimis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus.* Nam hic ego coner ita inserere: *Sua in primis nuptiæ, suum veneficium, irrita tot facinora: id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus.* Sed vereor ne audax hoc nimis facinus sit. *Acidalius.*

2 *Ut quidem experimento cognitam.*] Capio, *ut* tanquam esset *utpote*: & malim tamen rescribere *vili.* Acidalius.

nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset. Festis Saturno diebus [1] inter alia æqualium ludicra, [2] regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem illatura, [3] ubi Britannico jussit *exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet*, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis; ille con-

lius. Si bene examines hanc lectionem, non te fugiet in ea latens vitium: quo enim illa, quæ sequuntur, *quo tamen favorem*. Sensus autem clamat legendum esse: *modo ipsius indolem levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset*. Id est, leve id experimentum fuit & ipsa re, & æstimatione Taciti, quippe qui affirmaverit Britannicum hunc *periculis commendatum retinuisse famam* (indolis bonæ) *sine experimento*. supra 12, 26. *Freinshemius*.

1 *Inter alia æqualium ludicra.*] Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quæ Pollux scribit lib. IX. Βασιλίνδα, inquit, ἐστὶν ὅταν διακληρωθέντες, ὁ μὲν βασιλεὺς προστάττῃ τὸ πρακτέον, ὁ δὲ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν πανταχόθεν ἀπεκπονῇ. Magis facit Arriani locus lib. I. Dissertationum Epicteti. Ἐν Σατουρναλίοις λέλογχε βασιλεύς. Ἔδοξε γὰρ παῖξαι ταύτην τὴν παιδιάν. Προστάσσει, Σὺ πίε, σὺ κέρασον, σὺ ᾆσον, σὺ ἄπελθε, σὺ ἐλθέ. Ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ' ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. id est, *Saturnalium diebus rex eligitur, lubet enim ludere hunc lusum. Is imperat, Tu bibe, tu misce, tu expelle, tu abi, tu veni. Pareo, ne mea caussa solvatur ludus.* Et maximè Luciani in Saturnalibus: Ὁρᾷς ἡλίκον τὸ ἀγαθὸν, ἔτι καὶ βασιλέα μόνον ἐφ' ἁπάντων γενέσθαι, τῷ ἀστραγάλῳ κρατήσαντα. Ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τῷ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὐτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ γυμνὸν ὀρχήσασθαι, καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν. *Vides* (inquit apud Græcum Saturnus magnificans suum regnum) *quantum bonum sit regem inter omnes eligi, si viceris talo. Cum neque quisquam tibi ridiculum aliquid imperet, & tu imperare aliis possis: huic, ut turpe aliquid de seipso vociferetur, illi ut saltet nudus, usque sublata in humeros tibicina ter domum circumeat.* Lipsius.

2 *Regnum lusu sortientium.*] Eo ritu, quo regna conviviorum: id est talo. Ex Luciani supra verbis. Florentinus etiam codex: *ludicra R. regnum*: quod valet, *Romanum*. Lipsius.

Regnum lusu sortientium.] Iulius Pollux Onomast. nono, lusum quendam describit, qui βασιλίνδα dicatur, cum ducta sorte aliquis fit rex, & is quidpiam difficile ministro, qui sorte pariter obtigerit, imperat. de hoc intellexisse Tacitum dubio procul existimo; sicut & Trogum in primo. *Alciatus*. Antiquum ergo est, quod quotannis nunc quoque fit mense Ianuario à nostris: creatur enim Rex, qui aliquid imperet in formam regiæ dominationis, collusoribus. *Ferrettus*. Nescio quid sibi velit Florent. qui addit, *ludicra R. regnum* &c. *Pichena*.

3 *Ubi Britannico jussit.*] Lege, *uni Britannico*, & sequentia sic interpunge: *irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis. Ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur*. Acidal.

1 Exors

constanter [1] exorsus est carmen, quo *evolutum eum* [2] *sede patria rebusque summis* significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit. Vrgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen; [3] neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur: [4] *parari venenum* jubet, ministro [5] Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, [6] olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque exsoluta alvo parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere *supplicium veneficæ*, [7] *quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur*. Promittentibus dein *tam præcipitem necem* [8] *quam si ferro urgeretur*, cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.

16 Mos habebatur, principum liberos cum ceteris idem ætatis nobilibus [9] sedentes vesci in aspectu propinquorum,

1 *Exorsus est carmen.*] Vetus illud ex Ennio tritum:

O Pater, ô patria, ô Priami domus
Septum altisono cardine templum,
&c. Lipsius.

2 *Sede patria rebusque summis significabatur.*] In codice scripto legitur, *sede patria rebus summis*. Rhenan.

3 *Neque jubere cædem fratris audebat.*] Verbum *jubere* palam ab inepto glossographo est. qui phrasin illam apud Tacitum toties frequentatam aut non meminerat, aut non intelligebat. *Acidalius.*

4 *Pararique venenum jubet.*] Copulam, *que*, ex Florent. restitui. Nam in vulgatis interciderat. *Pichena.*

5 *Pollione Iulio.*] Puto eum esse qui postea Præf. prætorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone. *Lipsius.*

6 *Olim provisum erat.*] Scilicet ipsius Agrippinæ artibus. l. 12. *Simul qui centurionum tribunorumque, sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, & alii per speciem honoris, etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur.* Pichena.

7 *Quod rumorem respiciunt.*] Hic particulam *dum* inseruimus, & *securitatem* vertimus in *securitate*. *Quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitate morarentur*, id est, ob securitatem. *Rhenanus.*

8 *Quasi ferro urgeretur.*] Scripsimus, *quam si ferro urgeretur*. Rhenan.

9 *Sedentes vesci.*] Suetonius super eodem ritu, Claudii c. XXXII. *Adhibebat omni cœna & liberos suos cum pueris*

rum, propria & parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus [1] delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. [2] Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico: dein postquam fervore aspernabatur, [3] frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus rapeoren-

pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur. Idem in Augusto, c. LXIV. de nepotibus ejus: *Neque cœnavit una, nisi in imo lecto adsiderent.* Vbi scripserim, *nisi ut imo.* Ex quibus vides pueros sedisse ad fulcra, pedesque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum à pueris, à servis: quasi luxuriæ ritum illi ætati ordinive non decorum. De servis, Plautus Sticho: *Potius in subselliis Cynicè accipiemur, quam in lecto.* Idem Persa: *Non postulo equidem med in lecto accumbere, Scis tu med esse imi subsellii virum.* Donatus in vita Terentii: *Iussus antè Cæcilio recitare, ad cœnantem cum venisset, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse dicitur: post paucos vero versus, invitatus ut accumberet, cœnasse una.* Senecam sic accipio De Tranquillit. lib. II. cap. XV. *Non accipiet sapiens contumeliam, si in convivio regis recumbere infra mensam, vesciique cum servis ignominiosa officia fortitis jubebitur.* Qua contumelia à Cajo Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit, *παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος*, ait Dio: scilicet quasi Vejovis illius servus. Nec alio Plutarchus respexit, cum in Convivio suo reliquos quidem accumbentes facit, at Æsopum qui servus, sedentem in subsellio apud Solonem. *Lipsius.*

1 *Delectus ministri gustu explorabatur.*] Ita legendum, deleta dictione *ex*; quam tamen retinebat Danesius, legebatque *ex ministris*, &c. Hic autem minister in antiquis inscriptionibus dicitur, *PRÆGVSTATOR*, ut in hac apud me inscriptione. *TI. CLAVDIVS. TI. AVG. LIB. ARRIO. CLAVDIANO. SCRIB. LIBEL. TI. CLAVDIVS. FLAMMA CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. FRATRI. PIISS. ET. FIDELISSIMO. FEC.* Vrsin.

2 *Innoxia adhuc ac præcalida.*] Retuli ad calidæ potionem in Electis. & velim ei capiti addi Arriani locum lib. I. c. XIII. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον εἰσενέγκῃ, ἢ μηδ' εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; qui simillimus illi Senecæ, quem adduxi è lib. De Ira. Ceterum ex hac potione gustasse etiam Titus credebatur *Britannicum juxta cubans*, ait Suetonius Titi cap. II. Miror cur *cubans* scripserit: nam ille verò *sedit*, ut hic in Tacito, cum Britannico scilicet *simul, ac paribus disciplinis, & apud eosdem magistros institutus*, ut ipse Suetonius ibi scripsit. Nec probabile, in pari ætate, Titum supra Dominum honore affectum. Sed exciderit hoc Suetonio, pro vulgato more scribenti. *Lips.*

3 *Frigida in aqua,*] Ita factum & Alexandro, ab eadem caussa & cautione. Iustinus: *In aqua frigida venenum habuerunt, quam prægustatæ jam potioni supermiserunt.* Est error hac

rentur. Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & neſcio ſimilis, *ſolitum ita*, ait, *per comitialem morbum*, [2] *quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus, & redituros paulatim viſus ſenſuſque*. At Agrippinæ is pavor, ea conſternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit; [3] ut perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam ſororem Britannici conſtiterit. quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, & [4] parricidii exemplum intelligebat. [5] Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis affe-

hac in re, opinor, Æliani in Var. Hiſtor. lib. v. qui diſertè vult venenum ei in cibo datum, non potu. *Μυρίοι γ' οὖν*, inquit, *καὶ πίνοντες καὶ κρανίον κατέπιον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Βρεταννικὸς, ὁ τούτου παῖς.* Atqui de potu & Tacitus, & Suetonius, adfirmant. *Lipſius.*

Frigida in aqua infunditur venenum.] Emendavimus, *affunditur venenum.* & eſt elegans verbum *affundo*. lib. 5. de Phœnice ave: *Eique vim genitalem affundere.* Lib. 5. Hiſt. *Ubi Moſa fluminis amnem Rhenus Oceano affundit.* Rhenanus. Vett. editi, *infunditur*. Sic lib. 12. in fine: *infuſum delectabili cibo boletorum venenum.* Sed Flor. *affunditur*, & Tac. lib. 1. *venenum vulneri adfuſum.* Id veneni genus excogitatum videtur, ad exemplum illorum artificum, qui Alexandrum regem Macedonum necaverunt: Curt. lib. 10. *Philippus itaque & Iollas potum Regis prægustare ſoliti, in aqua frigida venenum habentes, eam prægustatæ potioni Regis ſupermiſerunt.* Iiſdem fere verbis Iuſtinus l. 12. *Pichena.*

1 *Trepidatur à circumſedentibus.*] Repoſuimus, *Trepidatum a circumſedentib.* ſubauditur *eſt.* Rhenanus.

2 *Quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus.*] Muretus delet nomen *Britannicus.* & hercle melius eſt hic ſubintelligi. Ego vero ſcribam etiam, *prima ab infantia.* Sic Ann. 1. *Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice.* Acidalius. Vitium ineſſe credo ex compendio ſcripturæ, qualia paſſim compluria. Nam, *primum* iſtud videtur valere *plurimum*, ut ſit: *quo plurimum ab infantia.* Freinshemius.

3 *Ut perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam.*] Faernus legebat: *ut perinde ignaram fuiſſe atque Octaviam.* Urſinus.

4 *Parricidii exemplum intelligebat.*] An eaſdem artes à Nerone relatas in Britannico necando, quas ipſamet in Claudio adhibuerat? Potius crediderim, timuiſſe Agrippinam, ne, ut Britannicum Nero ſuſtulerat, eodem exemplo matrem tolleret. *Pichena.* Prius ne cogitandum quidem, adeo frigidum eſt. Scylla Ovidio lib. 8. *Cives odere merentem, Finitimi exemplum metuunt.* Seneca Troad. *Suique victor ſperis exemplum horruit, Didicitque Achilles & dea natos mori.* Gronovius.

5 *Octavia quoque.*] Scribe, *Octavia.* is pavor videlicet fuit. *Lipſius.*

Octavia quoque, &c.] Non ſequendus

affectus abscondere didicerat. [1] Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. [2] Nox eadem necem Britannici & rogum conjunxit, proviso ante [3] funebri paratu, qui modicus fuit. [4] In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, [5] cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & [6] insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, *crebris ante exitium diebus,* [7] *illusum isse pueritiæ Brittannici Neronem.* ut jam

dus Lipsius, *Octaviæ* scribens, & ad superiora illa trahens, *is scilicet pavor, ea consternatio fuit.* Pendent hæc non nisi ex seipsis. & alias tota turbatur orationis concinnitas. *Acidalius.*

1 *Ita post breve silentium.*] Tale Statii 2. Thebaidos 262. *In regem conversi omnes formidine prima: Mox audisse negant.* Gronovius.

2 *Nox eadem.*] Miror ergo, quomodo vera quæ Græci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum à Nerone fuisse, ne livor appareret e veneno: sed pluviam cooitam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis scelus subjecisse. Hæc Zonaras, hæc Dio. Scitè, sed parum vere: ut Taciti quidem narratio est. Nam hæc omnia operire nox potuit. *Lipsius.*

3 *Funebri apparatu.*] Scripsimus, *paratu.* Rhenanus. Flor. *paratu.* Vulgo, *apparatu.* Pichena.

4 *In campo tamen Martio sepultus.*] Non tamen ibi combustus: sed reliquiæ ejus in urna, illatæ, ut opinor, monumento Augusti. *Lipsius.*

In campo tamen Martis sepultus est.] Scripsi, *Martis* ex Flor. Sic moris Tacito loqui. vulgo; *Martio.* Pichena.

5 *Cui plerique etiam hominum ignoscebant.*] Meo animo non aptus sensus è verbo *ignoscebant*: & scripsit haud dubie Tacitus, *ingemiscebant.* Acidalius. Omnino ignoscebant, non ingemiscebant. Philo περὶ πρεσβείας. Ἀπιστοῦντες εἰ οὕτως ἀθρόως ἐνδέδεικται τροπὴν ὁ πρὸ μικροῦ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς Γάϊος, ἀπολογίας ἐσκόπουν, καὶ διερευνῶντες εὕρισκον. ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ συγκληρονόμου τοιαῦτα φάσκοντες. ἀκοινώνητον ἀρχὴν, θεσμὸς φύσεως ἀκίνητος. οὗτος ἀπαθεῖν ἐμέλλησεν ἂν ὑπ' ἀδυνατωτέρου, προὔφθηκεν ἰσχυρότερος ὤν. ἄμυνα τοῦτ' ἐστιν, οὐκ ἀνδροφονία. τάχα δὲ καὶ προνοητικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους τὸ μειράκιον ἐκποδὼν γεγένηται, τῶν μὲν τούτῳ, τῶν δὲ ἐκείνῳ προσκεκληρωμένων. ἐξ ὧν ταραχαί, ἐμφύλιοί τε καὶ ξενικοὶ πόλεμοι συνίστανται. &c. Sic enim legendum, ubi editur: ἠμύνατο, τουτέστιν οὐκ ἀνδροφονία. Gronovius.

6 *Insociabile regnum existimantes.*] pro *æstimantes.* Rhenanus. Ex Flor. scripsi, *extimantes.* Nam vulgo, *existimantes.* Pichena.

7 *Illusisse.*] Prisci aliquot, *illusum esse.* scribe; *isse.* *Ludere* autem & *Illudere*, in re Veneris usurpant: sed hoc ferè in fœdâ. Suetonius Tiberii cap. XLV. *Fœminarum capitibus illudere.* Lipsius.

Illusum esse pueritiæ Britannici Ne- ron

jam non præmatura, neque sæva mors videri queat, quamvis inter sacra mensæ, ne tempore quidem ad complexum sorori dato, ante oculos inimici properata sit, in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. Festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, [1] *subtrahere oculis acerba funera,* [2] *neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum & sibi amisso fratris auxilio, reliquas spes in Repub. sitas:* [3] *& tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.* 18 Exin largitione potissimos amicorum auxit. Nec defuerunt, qui arguerent [4] viros gravitatem asseverantes, *quod domos villasque id temporis quasi prædas divisissent.* Alii necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam; crebra cum amicis secreta habere; super ingenitam avaritiam, undique pecunias quasi [5] in subsidium corripiens, tribunos & centuriones comi-

ronem.] Correximus, *illusisse pueritia Britannici Neronem*; hoc est, intulisse stuprum: & sequitur, *stupro prius quam veneno pollutum.* Rhenanus. In Flor. & Veneto legitur, *illusum esse pueritia.* quod corruptum censeo. *Pichena.* Bonum videri posset absque Florentino; in quo *illusum esse.* forsan fuit *illusum*; accessitque illud *esse* à glossâ: nisi fuerit, *illusum ipse.* Gruterus.

1 *Subtrahere oculis acerba funera.*] Nota ritum. Acerba enim & immatura funera, quæ intra tirocinii diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Vide me ad Senecæ De Brevit. vitæ, cap. ult. *Lipsius.*

Acerba funera.] Id est immatura. *Ferrettus.*

2 *Neque laudationibus; aut pompa detinere.*] In codice Budensi legitur additum, *preces effundere.* quam clausulam opinor sic emendandam, ut *præceps effundere* legamus, subaudiendo *funus e sandapila*, aut *loculo*, quod alioqui non sine cæremoniis deponi in rogum solebat. *Rhenanus.*

3 *Et tanto magis fovendum.*] In cod. Budensi deest *&* particula. Legiturque; *reliquas spes in rep. sitas. Tanto magis fovendum.* Idem.

4 *Viros gravitatem asseverantes.*] In Senecam & Burrhum criminatio spectat, quam diluit tamen leviter ipse Tacitus, Senecæ ubique volens & amicus: aliter quam ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, & ex professo. *Lipsius.*

5 *In subsidium corripiens.*] Vel *corripere.* Idem.

miter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque militares*, [1] quæ ut conjugi imperatoris olim, tum & ut matri, servabantur, *&* [2] *Germanos* super eundem honorem custodes additos *digredi* jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in

1 *Quæ ut conjugi Imperatoris soli.*] Emendavi verissime: *quæ ut conjugi Imperatoris olim, tum.* Iampridem, inquit, excubiæ Agrippinæ: Claudio quidem vivo, ut conjugi Principis: Nerone imperante, ut matri. *Idem.*

Quæ ut conjugi imperatoris soli, tum & ut matri servabantur.] Lectio regii codicis: *Quæ, ut conjugis imperatoris solitum, ut matri servabantur.* quidam mutarat *ut* in *ita.* Rhenanus. Faernus legebat; *Quæ ut conjugis Imperatoris solitum & matri servabantur.* Ursinus. Nihil Lipsii emendatione verius. corrupte antea, *quæ ut conjugi imperatoris solitum, & ut matri* &c. *Pichena.*

2 *Germanos super eundem honorem.*] Duplex ergo custodia Agrippinæ, uti & Principi ipsi: Prætoriani milites, Germanique. Suetonius capite XXXIV. *Abductaque militum & Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit.* Iampridem vero Germanis habitus is honos: & ante eos Hispanis. Nam Iulius Cæsar Hispanorum cohortem habuerat custodiæ suæ, Sueton. in Iul. cap. LXXXVI. & Calagurritanorum manum Augustus, Suet. cap. XLIX. Sed ii dimissi: & eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo & suspicione ob Vari cladem (Sueton. c. 48.) dimiserat, sed mox, ut opinor, recepit Augustus. Habuit certè eos inter initia Principatus, Tiberius, ex Tacito lib. I. *Robora Germanorum qui tum custodes Imperatori aderant,* aliique ad Galbam usque, *qui cohortem Germanorum olim a Cæsaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam dissolvit.* Sed & post eum iterum recepta, uti clarum ex historia inferiore. Imo & externi reges vitam suam commiserc illis. De Herode quidem (apud Ioseph. l. XVII.) lego Iudææ, habuisse cum in satellitio Germanos. Faveo tibi pugnacissima & fidelissima gens, faveo hanc laudem. quæ tamen propria quodammodo Batavorum. Vti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii visi ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. cap. XLIII. nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissimè lib. LV. Ex cujus verbis etiam disces, Equites peditesque in hac manu fuisse. sicut & in Constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies. Ad hos non dubiè custodes illa Arriani spectant de oblongis gladiis, quorum & nunc Germanæ genti usus, l. IV. Dissertationum: Δεικνυέ μοι τὰς μαχαίρας τῶν δορυφόρων. ἰδοὺ, ἡλίκαι εἰσὶ, καὶ πῶς ὀξεῖαι; τί οὖν ποιοῦσιν αἱ μεγάλαι αὗται μάχαιραι καὶ ὀξεῖαι; ἀποκτιννύουσι. id est: *Ostende mihi gladios istos satellitum. Ecce, quam magni quamque acuti! Quid ergo faciunt isti magni gladii & acuti? occidunt.* Reperio & Frisios in hoc numero, vicinos scilicet Batavis ingenio, situque. Lapis Interamnæ: HILARIUS. NERONIS. CÆSARIS. CORPORIS. CUSTOS. NATIONE. FRISO. *Lipsius.*

in eam quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipſe illuc ventitaret, ſeptus turba centurionum; & poſt breve oſcu-
19 lum digrediens. Nihil rerum mortalium tam inſtabile ac fluxum eſt, quam fama potentiæ, non ſua vi nixæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo ſolari, nemo adire, præter paucas feminas, [1] amore an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Silii à Meſſallina depulſam, [2] ſupra rettuli, [3] inſignis genere, forma, laſcivia, & Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas offenſionibus, quia [4] Sextium Africanum nobilem juvenem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, *impudicam & vergentem annis* dictitans; non ut Africanum ſibi ſeponeret, ſed ne opibus & orbitate Silanæ maritus potiretur. [5] Illa ſpe ultionis oblata, parat accuſatores ex clientibus ſuis [6] Iturium & Calviſium, non vetera, & ſæpius jam [7] audita deferens, *quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviæ injurias evulgaret*; ſed *deſtinaviſſe eam* [8] *Rubellium Plautum, per maternam ori-*

1 *Amore an odio incertum.*] In regio cod. *amore an odia incertas.* Expone, incertas, amore an odio, adirent eam. *Rhenanus.*

2 *Supra rettuli.*] Libro XI. Credo ſororem eſſe Marci Luciique Silanorum. *Lipſius.*

3 *Inſignis genere, forma laſciva.*] Romana vetus editio, *forma, laſcivia.* non diſplicet. *Lipſius.*

Inſignis genere, forma, laſcivia.] Expreſſi lectionem Florentini quamvis vulgata, *forma laſciva*, æque proba ſit. *Pichena.*

4 *Sextium Africanum.*] Scribe, *Sex.* ut prænomen ſit. l. XIV. *Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano Trebellioque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano.* Nobilitatem hanc Africani repetendam arbitror à Iulo Antonio Marcellæ marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius l. V. ſupra: & hic, ut opinor, nepos. *Lipſius.*

5 *Illa ſpe ultionis caſu oblata.*] Ita legebat Faernus. Non ut eſt in vulgatis, *ultionis cauſa.* Vrſinus.

6 *Iturium.*] Verius, *Titurium* atque ita ſcribunt libri veteres infra, XIV. Annali. Simile mendum III. ad Q. Fratrem libro: *Ad Labienum & ad Ligurium litteras dabo.* Malim, *Titurium*, qui in Cæſaris legatis. *Lipſius.*

7 *Audita deferens.*] Florentinus, *differens.* Sed nihil muto. *Pichena.*

8 *Rubellium Plautum.*] Recte Plautum. Noſter lib. XIV. *Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia.* Iterum: *Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri.* Lib. XVI. *Interfectum eſſe Rubellium Plautum generum L. Veteris.* Græciſque conſtanter ſemper, Πλαῦτος. Vbi ergo frons, *Plau-*

originem pari ac Nero gradu à divo Augusto, ad res novas extollere; [1] *conjugioque ejus etiam imperio, Remp. rursus invadere.* hæc Iturius & Calvisius [2] Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit, *ire propere, crimenque atrociter deferre.* Provecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis [3] luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad 20

Planeus, aut, *Blandus* substituentium? At enim pater illi fuit Rubellius Blandus. Homo incircumspecte, an nescis plerosque filiorum cognomine à patribus diversos fuisse, hoc ævo? Taciti una aut altera pagina tibi testis. In Iuvenali ergo corrige, Sat. VIII.

— *tecum est mihi sermo Rubelli Plaute, tumes alto Drusorum sanguine.*

Suetonius qui A. Plancium quemdam juvenem nominat, non tibi imponet: alius est ab isto, ut dicam lib. XIV. ubi de morte hujus Plauti. Quod ait Tacitus pari eum gradu à Divo Augusto fuisse ac Neronem: id clarum. Rubellius Blandus maritus Iuliæ Drusi filiæ fuit. ex iis genitus hic Rubellius Plautus. Tabulam nostram adi. *Lipsius.*

1 *Conjugioque ejus etiam imperio remp. rursus invadere.*] Faernus legebat: *Conjugio ejus etiam imperium rursus*, &c. Nec displiceret, si ita legeretur: *Conjugioque petito remp. rursus invadere.* Vrsinus. Muretus mutare voluit, *conjugioque ejus etiam petito.* Sed nihil mutandum. *remp. imperio invadere*, clara & elegans locutio. *Acidalius.* Turpe mendum in vulgatis omnibus erat, *etiam imperio remp.* quid enim sibi vult, *invadere remp. imperio?* Nec vitium animadvertissem, nisi mihi Flor. indicasset, in quo legitur, *etiam perio.* unde correxi, *etiam pacto.* Adeoque vera mihi correctio visa est, ut eam textui inseruerim, frequens enim in matrimoniis verbum, *pacisci*, ut notum est. Sic infra eodem lib. *nuptias ejus pactus.* & lib. præced. *pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Pichena.

2 *Atimeto Domitiæ.*] Aetas non abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in ædibus Cæsiorum, ATIMETVS. PAMPHILI. TI. CÆSARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. cum carmine Romano Græcoque, in mortem Homonœæ conjugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonii Largi locus est, sed vitiatus, cap. CXIX. *Cassii medici*, inquit, *colice bona, multis nota propter effectus, vera hac est: ut ab ejus servo Atimeto accepi, legato Tiberii Cæsaris.* Quomodo enim servus legatus Cæsaris sit? Scribam, *legato Tiberio Cæsari.* hac mente, ut à Cassio moriente legatum relictus sit Tiberio. *Lipsius.*

3 *Lusus Principis intendere.*] Nec male, *luxus.* Lipsius.

Luxus principis intendere.] Nos *luxus* mutavimus in *Lusus. Intendere* significat hic adjuvare, augereque. *Rhenanus.* Constans hæc librorum veterum lectio. tamen pro, *luxus*, Rhe-

ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, & vicem reddentem. [1]Fabius Rusticus auctor est, *scriptos esse* [2] *ad Cæcinam Thuscum codicillos mandata ei prætoriarum cohortiū cura: sed ope Senecæ dignationem Burrho retentam.* [3]Plinius

Rhenanus maluit, *Lusus*, quam vocem sustuli, cum ad pueros potius pertineat, quam ad eam ætatem, in qua tum Nero. *Pichena.*

1 *Fabius Rusticus.*] Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agricola: *Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi scriptores.* Lipsius.

2 *Ad Cæcinam Thuscum codicillos.*] Bene & ad ritum ejus ævi, Codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari à Principe moris, in codicillis. Tacitus in Agricola: *Credidere plerique missum e secretioribus ministeriis libertum, codicillos quibus ei Syria dabatur, tulisse.* Sidonius l. 1. Epist. *Vacante aula turbataque repub. solus inventus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius quam codicillis ausus accingi*, &c. Ingerit idem non conniventi lectori Suetonius Claud. capite XXIX. *Suppositos, aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos.* Et Arrian. lib. III. Dissert. Ἀλλὰ καὶ κριτής εἰμι τῶν Ἑλλήνων. Οἶδας κρίνειν, τί σε ἐποίησεν εἰδέναι; Καῖσάρ μοι κωδίκελλον ἔγραψε. Γραψάτω σοι ἵνα κρίνῃς περὶ τῶν μουσικῶν, καὶ τί σοι ὄφελος; Zeno Imp. l. I. C. Vt omnes judices: *Aut codicilli alterius administrationis oblati*, & l. XII. C. De Dignitat. *Iudices qui se furtis & sceleribus fuerunt maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus & honore exuti*, &c. Lampridium vere interpretemur ex istis, in Alexandro: *Pontificatus & Quindecimviratus & Auguratus codicillares fecit, ita ut in Senatum allegerentur.* Codicillares, id est, tribuit eos ipse per codicillos: cum antea cooptari à collegis, partim à plebe solerent. De hisdem codicillis interpretor Suetonii locum Tib. cap. XLII. *Alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit; codicillis quoque jocundissimos & omnium horarum amicos professus.* Cæcina Tuscus quem hic nominat, est ille qui postea præf. Ægypti à Nerone relegatus est. Suet. cap. XXXV. *Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Ægypti balneis in adventum suum exstructis lavisset.* Dionem corrige: Τί δὲ ὅτι καὶ Κίννιον Τοῦσκον ἐξεπέρασεν, ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ ὃ ἐκείνῳ ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι ἐποιήθη. & scribe, τί δὲ ὅτι Καικίνναν. Superfuit tamen Neroni, & nominat iterum noster libro III. Hist. *Apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum, nuntiatur.* Lipsius.

3 *Plinius.*] In libris Historiarum, quos à fine Aufidii Bassi composuit triginta & unum. Ipse in Præfatione ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere justo, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, II. Histor. nat. capite LXXXIII. *Nec minus mirum ostentum & nostra cognovit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus.* Et cap. LIII. *Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis prin-*

nius & [1] Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. ſane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos conſenſum auctorum ſecuturi, [2] quæ diverſa prodiderint, ſub nominibus ipſorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem ejus promitteret, ſi facinoris coargueretur: *ſed cuicumque, nedum parenti defenſionem tribuendam. nec accuſatores adeſſe,* [3] *ſed vocem unius ex inimica domo afferri.* [4] *Refutare tenebras, & vi-*

principis ſupremis, ſicut in rebus ejus retulimus. Credo autem ſcripſiſſe Aufidium à bellis civilibus ad res Claudii aut paullum infra. Certe vixit ea ætate, & viri optimi (ita appellat) conſtantiam in lenta morte Seneca deſcribit epiſt. XXX. Citantur bina ejus fragmenta in Suaſoria pro Cicerone. *Lipſius.*

1 *Cluvius.*] Non, *Clivius.* Eſt Cluvius ille Rufus, vir conſularis, qui hujus inferioriſque ætatis hiſtoriam ſcripſit. Plinius lib. VIII. *Ita ſecum aliquando Cluvium locutum, Scu Virgini, qua hiſtoriæ fides debeatur: proinde, ſiquid in hiſtoriis meis legis aliter ac velles, rogo ignoſcas.* Emenda Plutarchum in Othone, apud quem ſub initium male Κλαύδι۞ Ρ'ῦφ۞ ſcriptum & verſum. Nominat aliquotiens noſter, & Sueton. *Lipſius.*

2 *Quæ diverſa prodiderint.*] In regio Codice legitur, *quidiverſa prodiderint.* Rhenanus.

3 *Sed vocem unius ex inimica domo.*] Hæſito num ſcrib. *vocem mimi ex mimica domo.* De Paride enim: & fatalis quidam librariorum in iis vocibus error. *Lipſius.*

Sed vocem unius ex inimica domo afferri.] Hariolatur Lipſius, *ſed vocem mimi ex mimica domo.* Meo judicio nihil mutandum. Nam & illud *unius* neceſſarium eſt, opponitur enim *accuſatoribus.* & *inimica* non minus. Fidem enim elevat delationis, quæ ab inimicis. Quod ſi dem tamen, quod non do, pro *unius, mimi* debere ſubſtitui: illud plane nego *mimica* poſſe ſcribi. Quid enim? an mimica Domitiæ domus? Ad hanc enim & illa ſuperiora, quæ de illa, reſpicitur: *Quippe inter Agrippinam & Domitiam infenſa æmulatio exercebatur.* Nimis hoc temere Lipſius, & non pro ſueta accuratione. *Acidalius.*

4 *Refutare tenebras.*] Hæret ſententia: quam explicari poſſe puto, ſi legas, *Reputaret tenebras.* Lipſius.

Refutare tenebras.] Emendet Eruditiſſimus vir, mihi certe placent vulgata, quæ ſic interpretor. Burrhus promiſſa nece Agrippinæ, ſi ea facinoris convinceretur, addit ſibi tamen non placere, quod Nero perpetem noctem pergræcatus, de ſubito ſtatueret de parentis morte: liquidius eum de die (poſtquam illam crapulam obdormierit) decernere de hac re poſſe. *Salinerius.* Hærentem ſententiam explicari poſſe Lipſius putat, ſi legatur, *reputaret tenebras.* Sed fortaſſe vulgata lectio quoque defendetur. Nam cum dixiſſet Burrhus, non adeſſe accuſatores, ac tantum afferri vocem unius ex inimica domo; ſequitur: quam vocem tenebræ ipſæ refutant; hoc eſt refellenda, & arguenda eſt ea vox à tenebris, atq; à nocte in convivio vigilata. *Pichena.* Hæreas, tenebræne illæ & vigilata convivio nox adplicanda Agrippinæ ac Plauto, an vero Si-

& vigilatam convivio noctem, omniaque temeritati & inscitiæ
21 *propiora.* Sic lenito principis metu, & luce orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderant & ex libertis, arbitri sermonis. [1] Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror*, inquit, *Silanam numquam edito partu matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur.* [2] *Nec si Iturius & Calvisius adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ accusationis operam* [3] *anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari conscientia subeunda est. nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Bajarum suarum piscinas excolebat, cum meis consiliis adoptio, & proconsulare jus,*

lanæ ac familiæ ejus, an denique Neroni. Sane hujus postremi commessationes exsecutus solum Tacitus cap. priore; aliorum, nulla mentio est. itaque locus mihi non inter firmos. *Gruterus.*

1 *Deinde & à Burrho.*] Particulam & sustulimus, sicut mox. *Et Agrippina*, eadem particula deleta scripsimus tantum; *Agrippina ferociæ memor.* Rhenanus. Quo respicit *Deinde?* an ad *postquam?* Nugæ. Tu leg. *Proinde à Burrho.* Hoc dicit, quia Seneca & liberti aderant sermonis arbitri, ideo minaciter à Burrho actum. *Acidalius.*

2 *Nec si Iturius & Calvisius.*] Videtur sensus: Iturius & Calvisius, dum contra me accusationem suscipiunt, novissimam quidem operam Silanæ rependunt. Sed ut eorum ministerium necessario adimpleatur, non ideo consequens esse debet, ut ego infamiam parricidii in Nerone filio subeam, aut ipse filius conscientiam maternæ necis. *Pichena.*

3 *Anni rependunt.*] Insidet omnibus fere editionibus, mendum typographicum, quod me monitore semel tollatur. Legendum enim non *anni*, sed *anui*. & intelligit Iturium & Calvisium consumpto patrimonio in colenda Silana, postremum modo ipsam captare, impensa delationis opera. *Gruterus.* Quas ego vidi Lipsii editiones, *anni*, omnes habent: & tamen claro meridie clarius est, *anui*, scribendum. Silanam dicit, quam paulo superius, *vergentem annis* dixerat. *Acidalius.* Haud dubie *anui* recte legitur: quamquam complures editiones *anni* pro *anui* exhibeant: vetustiores tamen nostram lectionem præferunt. quæ pulchre ostendit probrum muliebri æmulatione oblique in Silanam ab Agrippina jactum, quo ne antea quidem abstinuit, *vergentem annis* dictitans sup. 13, 19. *Freinsh.*

jus, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio præpararentur. [4] Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat. [2] Vivere ego Britannico potiente re-

1 *At existat.*] Ex *at* fecimus *aut.* Rhenanus. Alias, *ut existat.* Ferrettus. Lego *at* non *aut.* Acidalius.

2 *Vivere ego Britannico.*] Lege nota interrogandi, *Vivere e. B. p. r. poteram?* Sequentia scripserim, *remp. judicatusve obtinuerit.* id est, si Plautus rerum, judiciorumve potiretur. Rodolphus legit, *remp. invasurus.* Lipsius.

Vivere ego Britannico.] Sunt sine labe & εἰρωνικῶς proferuntur. *Vivere ego Britannico potiente rerum poteram, at si Plautus aut quis alius remp. judicaturus obtinuerit.* In hac delatione objicitur Agrippinæ studium novarum rerum una cum Plauto, callide quoque repetita eadem cum Britannico suspicione, *non vetera & sæpius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret.* quod nec ipsa dissimulaverat. *id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus: ituram cum illo in castra.* hæc omnia refutat Agrippina ad hunc modum. quid mihi Britannicum Plautumque objicitis? tot sceleribus imperium filio paravi, ut quovis alio imperante nil (nisi pernicies) mihi sit exspectandum: quis enim (præter filium) inultam prætereat me sontem, totque facinoribus infamem? *Iudicaturus,* id est, recturus, quia *judicium* apud Latinos aliquando est indicium regiæ potestatis. Plaut. Pseud. Cæ. *misere miser sum Pseudole.* Pseud. *id te Iuppiter Prohibessit.* Cæ. *nihil hoc Iovis ad judicium attinet. Sub Veneris regno vapulo, non sub Iovis.* Salinerius. Id est si Neronem filium meis artibus imperatorem non fecissem, ideoque Britannicus rerum potitus foret, ego quidem vivere secure poteram, absque ullius accusationis periculo, quippe tunc innocens. At si Plautum cujus conjugium me petere insimulatis, aut quem alium me judicaturum, ad imperium, exturbato filio, eveherem; acrius in me accusatores insurgerent, cum ne nunc quidem desint, ea crimina objicientes, quibus ab imperante alio, præter filium, non absolverer. Talem ex hac Agrippinæ oratione sensum elicuit Franciscus Venturius. Verissimum ni fallor. *Pichena.* Volo cum Lipsio; *vivere Britannico potiente rerum poteram?* Cætera sic lego; *aut si Plautus, aut quis alius remp. invasurus* (indubie verum hoc Rodolphi pro vulgato *judicaturus,* unde in prima edit. Lipsii *vindicaturus*) *obtinuerit; desunt scilicet accusatores, qui mihi non verba* (sic transpono. Vulgo, *desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba*) *impatientia* (an forte *impotentia*) *caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim.* Sine interrogatione. Nam ironicus sermo est. *Acidalius.* Primum non est hic ponenda interrogatio post vocem *poteram*, quod Lipsio visum. Non enim quærit, sed plane affirmat, potuisse se vivere & quidem tuto, si Britannicus ad imperium venisset, quippe cum nullorum offensas adhuc in se concitasset. Atque obiter ostendit, quod imperium ad Neronem transtulerit, non sibi se, sed Neroni filio præstitisse. At mox pro *judicaturus* rescribam *judicia dictaturus.* Raro judicabant Principes, præsertim de capite. Sed judicantibus aliis dictabant, id est, præscribebant, sententias. Sensus ergo est. Si Rubellius Plautus aut quis alius,

verum poteram: at si Plautus aut quis alius Remp. judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim. Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, *colloquium filii* exposcit. Vbi nihil pro innocentia [1] quasi diffideret; nec beneficiis quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. 22 Præfectura annonæ [2] Fenio Rufo; [3] cu-

alius, nulla me necessitudine contingens, imperium invadat & cum imperio licentiam judicia pro nutu versandi, clarum est non deesse mihi inimicos, qui parati sint objicere mihi non levia quædam, sed vel atrocissima, qualia apud extraneum, ut formidolosa est summa potestas, fidem possunt invenire, apud filium autem de matre non possunt, obstante naturali caritate. Hoc modo artificiose admodum ostendit Agrippina, nihil esse quod magis metuere deberet, quam id quod concupiisse arguebatur. Error autem scriptoris natus omissione, ut sæpe literarum similium. *Dictare judicia* idem est, quod Hist. 4. dicit Eprius. *Non magis sua oratione Thraseam quam judicio senatus afflictum: Sævitiam Neronis per hujusmodi imagines illusisse.* Et forte Agrippina crimen, cujus non nisi à Nerone poterat absolvi, intelligit Claudii mortem. Grotius. Corrigo; *Remp. obtinuerit, judicata res est.* Hoc est, si alius veniret ad imperium, facta res esset, sententia contra me pronunciata esset. *Harlaus.* Nullam in his verbis sententiam inesse dicit Advocatus, *remp. judicaturus obtinuerit:* ideo legendum putat, *remp obtinuerit, judicata res est.* Quod est ineptissimum. Ille tamen nobis persuadere vult, sic planam futuram sententiam. Parva mutatione scribi melius est. *At si Plautus aut quis alius remp. vindicaturus obtinuerit.* Pessima fœmina cum se de crimine objecto purgaret, non potuit odium dissimulare in filium, & satis aperte confessa est, vindicaturum eum remp. qui Neronem imperio deturbaret. *Salmasius.* Quid de vexatissimo loco mihi videretur, exposui 1. Observ. 22. *Gronovius.*

1 *Quasi diffideret.*] Rodolphus adnotavit, *quasi defenderet.* Lipsius.

Vbi nihil pro innocentia quasi diffideret.] Lego & distinguo hæc ita: *Vbi* (id est postquam) *nihil pro innocentia quasi defenderet,* (omnino hoc Rodolphi mihi rectius, quam *diffideret*) *nec de beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores & præmia amicis, obtinuit.* Acidalius. Immo *diffideret.* hoc est, paveret, sollicita esset, laboraret, defensionis egere causam suam putaret. Id enim anceps, & apud malignos venit in suspicionem culpæ. Iustinus de Alexandro & Philippo medico: *Oculos in vultum legentis intendit. Vt securum conspexit, lætior factus est.* Suetonius Oct. 55. *Etiam sparsos de se in curia libellos nec expavit.* Gronovius.

2 *Senio Ruso.*] Fenius illi nomen: atque ita semper infra. *Lipsius.*

Præfectura annonæ Senio Ruso.] Lego, *Fenio*, uti libris sequentibus constanter appellatur. *Vertranius.* Male vulgo, *Senio Ruso.* Emendavit Lipsius

[1] cura ludorum qui à Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; [2] Ægyptus C. Balbillo permittuntur. [3] Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus; ad postremum in urbe retentus est. At Silana [4] in exsilium acta. Calvisius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens silentio transmissus est. Deferuntur dehinc 23 *consensisse Pallas, ac Burrhus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudii,* [5] cui per nuptias Antoniæ, gener erat, *ad imperium vocaretur.* Ejus accusationis auctor exstitit Pætus quidam, [6] exercendis apud ærarium

psius ex Tacito ipso, qui alibi *Fenium* semper nominat. *Pichena.*

1 *Cura ludorum Arruntio Stella.*] Inter dignitates ergo ea res fuit. sic libro XI. *Sulpicius Rufus ludi procurator.* In lapide prisco Tibure: CURAT. MUNERIS. PUBLICI. GLADIATORI. Apud Sueton. Cal. cap. XXVII. *Curator munerum ac venationum.* Lipsius.

2 *Ægyptus C. Balbillo.*] De hoc Seneca l. IV. Nat. Quæst. cap. II. *Balbillus virorum optimus, in omni litterarum genere rarissimus, auctor est cum ipse Præfectus obtineret Ægyptum,* &c. etsi male vulgo, *Babillus.* Corruptum & in Plinio idem nomen, L. XIX. procemio. *Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die pervenit, Babilius sexta, ambo Præfecti.* scribe, *Balbillus.* In lapidibus nominatur quidam, TI. JULIUS. BALBILLUS. SACERDOS. SOLIS. *Lipsius.*

3 *Syria P. Antejo.*] Inepte vulgo, *Pantello.* errore duplici. Conjectura nostra certo firmatur è Taciti XVI. *Simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit; neque nescium habebat Antejum caritate Agrippinæ invisum Neroni.* Idem.

Syria P. Antejo destinata & variis.] Commodius foret: *Syria P. Antejo destinata, qui variis.* Gronovius.

4 *In exilium acta.*] Vocabulum extremum deest in scripto libro. *Rhenanus.*

5 *Qui per nuptias Antoniæ, gener erat.*] Melius scribas, *cui per nup. Ant. gener erat.* Idem.

6 *Exercendis apud ærarium sectionibus famosus.*] *Sectio*, inquit Festus, persecutio juris est: eam qui exercet *sector* dicitur, quod spem lucri sui secutus, bona condemnati semel auctionabatur, proque his pecunias pensitabat singulis, quibus reus attineretur, ut ait Asconius, Verrina 3. Indeque planum fit illud Pompeji: *Sectores dicuntur, qui empta sua persequuntur.* Vertranius. Vett. glossis *sector* Βιώνης dicitur. Suidas & Hesychius *τὰ δημόσια ἀγοράζων*, & *sectio* Aristophani *δημιοπρασίας*, sicut Plutarcho in Crasso *δημιοπράτης*, auctione emptor. Cicero Phil. 2. Antonium *sectorem Pompeji* appellat, quoniam in subhastatione Pompeji bona redemerat: & addit, ex quibus satis patere puto, sectores qui bona damnatorum emebant, male audisse, & pessime habitos à probis viris. Ob id Tacitus Pœtum *sectionibus*

rium sectionibus famosus,[1] & tum vanitatis manifestus. [2] Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit; *nihil unquam se domi*, [3] *nisi nutu* [4] *aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum*, [5] *ne vocem consociaret*. Burrhus quamvis reus, inter judices sententiam dixit. Exiliumque accusatori ir-

nibus famosum dixit, quæ vox etsi aliquando in bonam partem accipiatur, in deteriorem tamen frequentius intelligitur; inde *famosa mulier* appellatur, quæ famæ parum integræ & impudica sit. Cic. de Orat. 2. & Salustius *largitionem famosam impudentemque* dixit. Quod vero improbus vir esset Poetus, ostendunt subsequentia de illo Taciti verba hæc: *Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii monumenta retrahebat*. Sciendum tamen non solum sectionem dici de damnatorum bonorum venditione & emptione facta, sed & de emptione & venditione ex auctione qualibet sub hasta facta. Eutropius lib. 8. Hist. Rom. de Antonino. *Instrumenta regii cultus facta in foro D. Trajani sectione distraxit*. Marcellus Donatus. *Sector* sive quadruplator, criminum delator dicebatur, & Sectio ipsa Confiscatio. Sic Cæsar. lib. 2. Gall. sectionem oppidi vocat. *Lupanus*.

1 *Et tum vanitatibus manifestus.*] Castigavimus; *& tum vanitatis manifestus*. Hoc autem sermonis genere sæpe Tacitus utitur. Vt lib. 12. *Interim Zenobiam, id mulieri nomen, placida alluvie, spirantem ac vita manifestam advertere pastores*. Hoc ipso lib. *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coerceantur, quos beneficia non mutassent*. lib. 14. *Supremis testamenti verbis ambitionis manifestus*. lib. 15. *Atque ipse mœstus & magnæ cogitationis manifestus erat*. Et infra: *Non quia conjurationis manifestum compererat*. Et paulo post: *Sed verba sua præpediens, & paveris manifestus*. Rhenanus.

2 *Nec tam grata Pallantis innocentia.*] Sincerior regii codicis lectio, *Nec grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit*. ut sit ecliptici generis oratio. Subauditur enim adverbium *magis*, aut *tam*. Rhenanus. Puto voculam excidisse: *Nec tamen tam grata Pall.* nimirum etsi vanitatis manifestus erat accusator. quod præcessit. *Acidalius*.

3 *Nisi nutu.*] Nutus enim pro verbo est. l. 17. D. de novationibus: *Nutu, ubi fari non potest, delegare debitorem suum quis potest*. Ovidius lib. 1. de arte. *Aurelius*.

4 *Aut manu significasse.*] Hoc accommodandum ad illud Petronii: *Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit: ad quod signum matellam spado ludenti supposuit*. Clemens Alexandr. Pædag. lib. 2. Ποππυσμοὶ δὲ καὶ συριγμοὶ καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων ψόφοι, τῶν οἰκετῶν οἱ προσκλητικοὶ, ἄλογοι σημασίαι οὖσαι, λογικοῖς ἀνθρώποις ἐκκλιτέον. Dousa & Wouwerius.

5 *Ne vocem consociaret.*] Scripserat haud dubie Tacitus *consauciaret*. Quod si quis alius dixit, de meo disertus fuit. Sic Apulejus lib. 8. de præcone: *rauca voce saucius*. Marcilius. Habeant & qui dixit & qui de alieno disertus fuit; non invidebimus. Gronovius.

Mo-

irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata ærarii [1] monimenta retrahebat. Fine anni [2] statio cohortis assidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; [3] & plebes daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret. Vrbem princeps lustravit è responso haruspicum, quod Iovis ac Minervæ ædes de cælo tactæ erant. 24

[4] Q. Volusio P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, & lupanaria, & diverticula, [5] veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent: adversus 25

1 *Monimenta retrahebat.*] id est, perscripta debita fisci exigebat, vel jam soluta, iterum petebat. *Aurelius.* Diximus *obliterata ærarii nomina* legendum videri de Pecunia 4, 3. Zonaras de Romano Argyropulo: ἵνα γὰρ τῶν ἀπολωλότων ἰσοστάσια κτήσηται, πράκτωρ ἀντὶ κρατοῦντος ἐγένετο καὶ πικρὸς λογιστής. παῖδας πατέρων γεγηρακότας χρέα πραττόμενος, καὶ πυρκαϊὰς ἀνάπλεων κατὰ τῶν ὑπηκόων, ὥσπερ ὁ χειμὼν ἤδη πολὺς προσβαλόντας κατέσβεσεν, ἢ τινας κατέχουσιν ὑπὸ ἀποδρᾶ. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν πατρῴων οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν ἀπηλαύνοντο, καὶ τὴν πρὶν εὐκλήρειαν ἐκδιδυσκόμενοι, εἰς πενίαν λαμπρὰν συνηλαύνοντο. Gronovius.

2 *Statio cohortis.*] Non repeto quæ scripsi Epistolic. libro III. Epistola XVIII. *Lipsius.*

3 *Et plebes daret experimentum.*] In Flor. semper fere, *plebes*, more prisco, sicuti etiam in aliis veteribus. *Pichena.*

4 *Q. Volusio, P. Scipione.*] Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli,

Q. VOLUSIO. SATURN.
P. CORNELIO. SCIP. COS.
AUGUSTALES
QUI. NERONI. CLAUDIO
CÆSARI. AUGUST. ET
AGRIPPINÆ. AUGUSTÆ
I. O. M. ET. GENIO. COLONIÆ
LUDOS. FECERUNT. XIII. XII.
K. MART.

Nominat & Phlegon in Admirandis, Q. Volusium P. Scipionem coss. *Lipsius.*

5 *Veste servili in dissimulationem sui compositus.*] Vt hic Tacitus vestem *servilem*, Sic Vlpianus in tractatu Pandectarum de injuriis, *ancillarem* vocat, atque *meretriciam*, qua servi, ancillæ, meretrices uterentur. Nam quandoque vestes nomen accipiunt ab his, qui eas gestant. Aliquando vero nomen habent à loco, in quo his utimur. Sic Suetonius *domesticam* vestem dixit in Aug. 73. & in Vitell. 8. Seneca, *Placet domestica vestis, & vilis:* à Cicerone quoque dicitur *vestis domestica.* Idem Suetonius *Forensia* quoque plurali numero vocavit vestem, quam in foro, non foris gestabant antiqui, in Aug. 73. & in Calig.

ſus ignaros adeo, ut ipſe quoque acciperet ictus, [1] & ore præferret. Deinde ubi *Cæſarem eſſe qui graſſaretur* pernotuit, augebanturque injuriæ adverſus viros [2] feminaſque inſignes, [3] & quidem permiſſa ſemel licentia ſub nomine Neronis, [4] multi propriis cum globis eadem

lig. 17. Noſtrates *veſtem cameræ* appellant. Qua loquendi forma uſus Cicero 2 de finib. Veſtis quoque *cænatoria* à Capitolino eſt appellata, à Dione in Hadriano, & Capitolino in Maximinis duobus, quam inter cænandum portamus. *Pinguem* veſtem vocat Suetonius in Aug. 82. hibernam & arcendo frigori idoneam. Tacitus lib. 18. *Nam Valens ſervili veſte apud decurionem equitum tegebatur. Togam præſidiariam* vocat Spartianus in Severo, qua præſides utebantur. *Lupanus.*

1 *Et ore præferret.*] Vera lectio. Beatus Maurusque fruſtra adlaborant in ſcriptura codicis Budenſis: quem ex hoc aliiſque locis ſcias fuiſſe non optimæ notæ. Legunt tamen illi, *& ore ſe Cæſarem præferret.* Inepte. Hoc noſter voluit clare, excepiſſe eum ab ignaris ictus, & læſa facie prætuliſſe. Plinius l. XIII. de Thapſia: *Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis graſſationibus converberatam faciem illinens ſibi cum thure ceraque, & ſecuto die contra famam cutem ſinceram circumferens.* Lipſius.

Et ore præferret.] Habet Budenſe volumen, *& fore ſe Cæſarem præferret.* Lego, *ore ſe Cæſarem præferret.* Rhenanus. Os apud Virgilium Ænei. 1. 161. *Os humeroſque deo ſimilis* pro facie accipitur: quo ſenſu Neronis facies exceptos ictus indicaverit. Verum chirographus habet, *& fore ſe Cæſarem præferret:* unde quo Beatum inclinat conjectura, eo te dare ſi velis, leges & melius, *ore ſe Cæſarem præferret.* Vertranius. Daneſius ex v. c. legebat: *Et ore ſe Cæſarem ferret.* Urſinus. Lipſius ait veram hanc lectionem: *acciperet ictus, & ore præferret:* & ſtabilit Plinii loco lib. 13. de Thapſia. At ille locus plane quidem contra eam ipſam lectionem ſtat. Nonne enim pugnant, ictus læſa facie palam præferre, & cutem ſinceram circumferre? Nemo tam talpa eſt, qui hoc non videat. Itaque vera illa quidem non eſt Taciti ſcriptura. Muretus notavit, *acciperet ictus, & ferret.* Sed forte non liceat abjicere reliqua illa prorſus, *ore præ:* ſcribaturque melius, *ut ipſe quoque acciperet ictus ore, & perferret.* Ne quid diſſimulem tamen, vocem *ore* etiam ego deleverim, & legerim, *acciperet ictus, & referret.* Acidalius. Non pugnant inter ſe Tacitus & Plinius. Tacitus narrat id, quod fiebat, quodque fit naturaliter: Plinius, quemadmodum id, quod factum erat, celaretur ac diſſimularetur. Sed & plerumque inter exiſtentia mala & inventa remedia temporis aliquid intercedit. *Gronov.*

2 *Feminaſque inſignes.*] Farn. *illuſtres.* Lipſius.

3 *Et quidam permiſſa ſemel licentia.*] Auximus hic, & correximus vulgatum textum, Florentini fide. Antea: *Et quidam ſimili licentia.* Pichena.

4 *Multi propriis.*] Melius, *inulti.* Lipſius.

Multi propriis cum globis.] Ex *propriis cum globis*, ni conniveas, videre potes, quid hæc ſibi poſtulent. at Doctiſſ. vir legit, *inulti propriis.* quam bene ipſe viderit. Quidam adſcitis comitibus Neronis, (cum quibus ſolitus erat per urbem laſcivire) eadem licentia graſſabantur, multi propriis cum globis ſine ſui diſſimulatione

ur-

dem exercebant, & [1] in modum captivitatis nox agebatur. [2] Iulius quidem Montanus senatorii ordinis, [3] sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, [4] quia vim tentantem acriter repulerat, [5] deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset,

urbem raptabant. *Salinerius*. Melius in Flor. *inulti*. Vulgo, *multi*. quod etiam monuerat Lipsius. *Pichena*. Recte Lipsius, *inulti*. Acidalius.

1 *In modum captivitatis.*] Divino scribend. *in modum captæ civitatis*. Ea enim facies potius, quam carceris custodiæve. *Lipsius*.

In modum captivitatis nox agebatur.] Delibero adhuc an melius Lipsius, *captæ civitatis*. Non satis inter se vincta oratio, quia nimis vincla. Copula aliqua detrahenda est, nec tamen satis clarum, ubi potissimum. Tribus locis videtur posse: Sed ego paulo ante malim, ut scribatur, *augebantur injuriæ*. Certum mihi nunc, male Lipsium interpretari vocem *Captivitatis*. Non enim hic carcer & custodia, sed capiendi ipse actus notatur. Sic & 16. Ann. *In cladibus exercituum, aut captivitate urbium*. Acidalius.

2 *Iulius quidam Montanus.*] Si memoria mihi firma, poëta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur. *Lipsius*.

Iulius quidem Montanus.] Particula *quidem* in Budensi volumine non legitur. *Rhenanus*. Xiphilinus aliter scribit, hunc uxoris causa commotum, Neroni plagas noctu inflixisse: cui, licet injuriæ acceptæ memor, ne iratus quidem Nero, quousque veniam ille per literas oravit. Quibus lectis ait Cæsar: *Non ergo percussor Neronis se ipsum jam vita privavit?* quo responso factum opinor, ut sibi Montanus mortem consciverit. *Vertranius*.

3 *Sed qui nondum honorem.*] Suetonius Laticlavium vocat: tu scito. Ante & sub hoc ævum mos, ut liberi Senatorum, lato clavo induerentur una cum virili toga, Curiæque interessent. Ab Augusto institutum, qui *Liberis Senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protinus virili toga latum clavum inducere, & Curiæ interesse permisit*. A quo more Ovidius.

> *Liberior fratri sumpta, mihique toga est:*
> *Induiturque humeris cum lato purpura clavo.*

Iidem ergo Laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster libro XIV. *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus*. Statius III. Silvarum:

> *Notus adhuc tantum majoris munere clavi.*

Alii sunt Tribuni laticlavii, de quibus hæc non capio. Iulius ergo Montanus Senatorii quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, & tantum laticlavius. *Lipsius*.

4 *Quia vim tentantem acriter repulerat.*] Exemplaris scripti lectio, *qui avia temptantem*. Lego. *quia vi attentantem acriter repulerat*. Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat: *Quia vi attentantem acriter repulerat*; non ut vulgo, *vim tentantem*, &c. quamvis nec illud displiceat. *Vrsinus*.

5 *Deinde agnitum oraverat.*] In scripto exemplari scriptum est, *Deinde adagnitum oraverat*. ut possit *adagnosco* cuipiam dictum videri, sicut *Adalligo* Plinius protulit. Sed arbitror primo fuisse scriptum *adgnitus* more vetusto; quod interpretans aliquis ascripserit *agnitus*: unde postea con-

braſſet, mori adactus eſt. [1] Nero autem metuentior in poſterum, milites ſibi, & pleroſque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, [2] & quaſi privata ſinerent: ſi à læſis validius ageretur; [3] arma inferrent. Ludicram quoque licentiam, & [4] fautores hiſtrionum velut in prœlia convertit, impunitate & præmiis, atque ipſe occultus, & plerumque coram proſpectans: donec diſcordi populo, [5] & gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum eſt, quam ut hiſtriones Italia pellerentur, mileſque theatro rurſum aſſideret.

26 Per idem tempus actum in ſenatu *de fraudibus libertorum*, effla-

conflatum *adagnitus*. Rhenanus. Miror hic ſilere, qui manu exaratorum codicum fuere compotes. Videtur enim ſcripſiſſe Tacitus: *deinde & agnitum oraverat*. Huc pertinet illud M. Senecæ: *Nihil eſt crudelius, quam ſic offendere, ut magis ſis offenſurus, ſi ſatisfeceris*. Gronovius.

1 *Nero autem metuentior in poſterum.*] Malim, *metu intentior*. Ita fere loquitur. Vide quæ olim ad Agricolam notavimus. Sequentia ſatis oſtendunt Neronem non tam metuentiorem, quam metu intentiorem factum fuiſſe, magiſque ſibi in poſterum caviſſe. *Boxhornius.*

2 *Et quaſi privata ſinerent.*] Muretus ex conjectura legebat; *& quaſi privata ferrent*. Quod mihi falſum videtur. Probabile enim eſt, milites & gladiatores Principem adſequutos, ſpatio aliquo interjecto ac diſſimulatos, illum vero tanquam ſolum prægredientem, ac nonnunquam rixas cum tranſeuntibus quærentem, juſſiſſe, ut dum modice ac ſine periculo res ageretur, ipſi abſiſterent, nec accurrerent; nam ſine urgenti occaſione cognoſci nolebat. Sed ſi à læſis validius reſiſteretur, tunc ſubſidio adeſſent, armaque inferrent. *Pichena.* Non recte Muretus, *ferrent*. Relinqui enim vulgatum *ſinerent* ſententia vult. *Acidalius.*

3 *Arma inferrent.*] Scripſimus, *inferebant*. Rhenanus. Veneti codicis auctoritate ſcripſi, *inferrent*. Supra enim dixit, *ſinerent*. Vulgo, *inferebant*. Pichena. Recte Muretus, *inferrent*. Acidalius.

4 *Fautores hiſtrionum.*] Lego, *favores*. Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diverſa ſignificatione attribuit. Quo in genere frequentiſſimus Ovidius, neque infrequens noſter. *Licentia ludicra in prælia converti* recte dicitur: paullo audacius, nec minus recte *fautores hiſtrionum*: ut *verſus in furorem, verſus in pœnitentiam, in miſericordiam naufragi verſi* Iuſtino, noſtro *diuturnitate in ſuperbiam mutans*. Quin etiam (de eodem, alio modo, ut in formulis erat) verbis in iſtis, *licentiam ludicram & fautores hiſtrionum* poteſt intelligi figura quam ἓν διὰ δυοῖν vocant: ut apud Iuſtinum, *Lanæ uſus ac veſtium*, quod eſt, veſtium è lana uſus, *laboribus & bellis*, pro laboribus belli. Sic *licentiam ludicram & fautores hiſtrionum* eſt licentiam ludicram fautorum hiſtrionalium. *Gronovius.*

5 *Et gravioris motus terrore.*] Nos repoſuimus, *ex gravioris motus terrore*. Rhenanus.

efflagitatumque *ut adversus male meritos* [1] *revocandæ libertatis jus patronis daretur.* Nec deerant qui censerent. Sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe, [2] perscripsere tamen consensum senatus: [3] *ille auctor constitutionis fieret*, ut inter paucos & sententiæ adversos: quibusdam coalitam libertate irreve-

1 *Revocandæ libertatis jus.*] Non ergo ratum Claudii judicium, qui *Ingratos & de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem*: Sueton. cap. xxv. In quo Claudius exemplum Atheniensium secutus videri potest, apud quos *convictus à patrono libertus ingratus, jure libertatis exuitur*, ait Valerius l. II. cap. VI. & Plutarch. in Solone. Iudicavit ergo quidem ita Claudius, sed in legibus & more Romano aliud fuit, uti audiemus. *Lipsius.*

2 *Perscripsere tamen consensum.*] Puto leg. interpungendumque, *Perscripsere tamen consensum Senatus illi, an auctor constitutionis fieret, ut inter paucos & sententiæ diversos.* Firmant illa Taciti l. XIV. *At Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari.* Idem.

Perscripsere tamen consensum.] Miror in Exemplari regio esse *in consensum.* & *ille an auctor.* Moxnon est, *vine an æquo*, sed tantum, *vi an æquo.* Quod sequitur, *consultarent*, malim ego, *confutarent*, & pro *impulere, implere vel pœnam.* Rhenan. Vt scirent an ille auctor constitutionis fieret, utpote quę à paucis postularetur, & sententiæ plurium adversis. Scribit enim supra, *Nec deerant qui censerent*, tanquam si consensus senatus aliud decerneret. Deinceps quæ sequuntur ita legenda arbitror: *ut ne æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum conculcarent: ac verberibus manus ultro intenderent.* Nam cum major esset injuria quam pœna, satis dissuadebatur verberibus inferendis, & injuria lacessendis patronis. *Quid enim aliud*, inquit, &c. *Ferrettus.* Locus maculatus hic est, si quisquam in Cornelianis. Ita vero ex opinione nostra legetur, *ut jam æquo cum patronis jure agerent, sententiam earum conculcare, ac ut verberibus manus ultro intenderent, impellere vel pœnam suam dissuadentes.* Equidem ubi tam Beatus quam Æmilius operam scriptumque luserunt, magnopere me hæsitare confiteor, an aliquid extremæ clausulæ desit. Vt litera se habere potest, qualis qualis sensus hic est: Ex dissentientibus quidam, dum inclamarent per libertatem eo usque irreverentiam crevisse, ut jam omnia liberti, promiscuo jure cum patronis agerent, aliorum sententiam conculcabant: & persuadebant vel pœnam suam dissuadentibus, ut sponte manus verberibus intenderent: &, ut Nonius exponit, innecterent & illigarent. *Vertranius.* Mutilus censetur locus, & est fortassis. restitui tamen videtur ita posse, nihil ut deesse appareat. Tentavit Lipsius &c. Sed non placet; nec opus tanta mutatione. Levi particularum binarum trajectione sic res peragetur: *Perscripsere t. c. S. i. a. constitutionis ut fieret inter p. s. diversos, & quibusdam* &c. *Acidalius.*

3 *Ille an auctor.*] Hæc lectio cæteris multum anteit; & sensus horum difficilis non est, da operam, scies. Consules metu principis abstinuerunt à relatione, licet major senatus pars pœnam decretura videretur. ad eum tamen singula perscripserunt: ille adhibitis paucis amicorum,

 dubi-

reverentiam eo prorupisse frementibus, [1] *vi ne an aequo cum*

dubitavit (ut solet in concilio fieri ubi pauci & dissidentes) an sibi decernenda esset nec ne poena libertorum. τὸ an offert, *hæsitavit*. Solitum enim est nostro pleraque silere, quod ultro erumpant. Tac. 15. ann. *non ea imperatoris mandata habere Corbulo*, scilicet, dicebat. Terent. Eunuch. *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet*. Subauditur, *uti*. Tac. in Agric. *at Britanni non virtute sed occasione, & arte ducis rati*: nempe, se victos. Ibid. *Officiis potius non peccaturos*. intelligitur præficere. Nunc verba explicemus. Qui pœnas suadebant, sic in adversarios invehebantur. eo jam evasimus impunita irreverentia libertorum, ut pro despectis ab iis semper habeamur, si nobis apud vos fides non est, libertos saltem interrogate, num patronis præstent officia debita, an potius eos despiciant, & aliquando verberent: quos non pudet pro iis (à quibus sæpe impulsi & percussi) advocatos agere, & pœnas deprecari. Cęterum libertorum impotentia non tunc primum orta, sed apud antiquiores jam licenter pervagabatur. Plaut. Pers. 5. 2, 57. *Salinerim*. Hoc Livii verbis lib. 1. explicatur: *decreverunt enim quem populus Regem jussisset, id sic ratum esse, si Patres auctores fierent*. Sic occupata à Cæsare rep. auctores fiebant senatores, atque ante populo sciscente auctorem fieri Senatum oportebat. Apud nos ut constitutiones sanctionum vim habeant, in Curia Parisiensi sunt promulgandæ, ut ea auctor fiat, *homologare* nostrates vocant. *Lupanus*. Hæc ut sequentia, aut mutila, aut mendosa suspicor, præsertim cum Flor. habeat: *ille an auctor*. Aliquis tamen sensus fortasse constabit. Consules sententiam Senatus perscripsere Principi, ut, si libitum ei esset, fieret constitutionis auctor. Et est frequens Tacito hic absolutus & concisus dicendi modus. ut lib. 12. *spectaret populus hunc decore imperatorio*. & lib. 16. *de Lepida Cæsar statueret*. Aliquid simile lib. 14. *At Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari*. Pichena. Lectionem Lipsii ex parte roborat MSC. Pichenæ. Sed hæc non satis capio, *ut inter paucos*. quid enim hoc ad rem, ut auctor constitutionis fiat? deinde ex toto hoc claret rem non inter paucos actam. Omnino crediderim pro & legendum ei levissima mutatione: *ut inter paucos ei sententia adversos*. Consules scripserunt Principi totum fere Senatum huc inclinare, se tamen ea de re nolle referre eo inconsulto, putare autem, cum pauci diversam sententiam foveant, eum inclinationem Senatus facile secuturum, & constitutionis auctorem futurum. Similimum locum notavit Pichena 14, 49. nam & ibi præmiserat, *pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis*. Freinshemius.

1 *Vi an aequo cum patronis.*] Occisus locus, ita vivam & sentiam ego. Ecce tamen Vespillones aliquot (non enim medicos) ad hoc funus. Est qui legat. *Vi an aequo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consutarent, ac verberibus ultro manus intenderent, implere vel pœnam suam dissuadentes*. Alius, *ut ne aequo cum p. i. a. s. e. conculcarent: ac v. v. m. intenderent, implerentve p. s. d.* Parcite boni viri; non vos, non ego restituemus sine libris. à quibus nihil hic juvor. Ludibria tamen mea hæc: *ut jam nec aequo cum patronis jure agerent. Sententia eorum consultari, an verberibus manus ultro intenderent, impune vel pœnam suetam dissuadentes*. Ad manuum intentionem facit aliquid locus è l. 111. Annal. *Libertique et iam ac servi, patrono vel domino, cum voces cum manus intentarent, ultro metuebantur*. Lipsius.

Vi ne an aequo cum patronis jure agerent.]

rent.] Cum hic locus sit ubique corruptissimus, operæ pretium existimavi, totam Flor. codicis lectionem fideliter referre, ut unusquisque super ea cogitare possit. nam ut ipse aliquid proferam, non est meatum vitium. Muretus sic ex ingenio: *ut nec æquo cum patronis jure agerent, sed jam coram consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent impune, vel pœna sua gaudentes.* Sed & ille operam ludit, sine ope librorum. *Pichena.* Ponam primo, ut legendum arbitror. deinde rationes dabo. *frementibus ut jam æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum conculcarent, manus ultro intenderent, illuderent ve pœnam suam dissuadentes.* Verba *æquo cum patronis jure agerent*, sic capienda, tamquam si eodem jure, quo patroni, viverent sive essent. Id enim hic est *agere* & *æquum*, par sive idem. Deinceps voculas binas delevi, *an verberibus:* quia certum mihi, insitas esse ab imperito nebulone. Et inserendi quidem τῦ *an* occasionem dedit corruptum verbum *consultarent.* Alterum intrusit, qui intentionem manuum non intelligebat, de qua apud Tacit. crebra mentio. Nescivit, inquam, quid esset *intendere manus:* atque ideo addidit *verberibus.* At *manus intendere* sine verberibus est, tantum initium rixæ & causa verberum. De qua re elegantissime Lipsius ad 4. Ann. Postremo *illuderent* scripsi pro *impellerent.* quia omnino Tacitus hoc, nescio tamen si illo verbo, voluit: insultare libertos patronis, & pœnam, quam statim subdit auctor, spernere, irridere, eamque in ludibrium velut dissuadere aut deprecari. Hæc scripseram, cum respexi primum ad Mureti Eclogas. Illæ referebant in hunc modum: &c. In quibus multa dissentanea sibi, sed multa, ita me dii ament, egregia. Et jam horum ope audeo dicere, eo jam perveni, ut à vero proxime unus absim. Lego itaque: *irreverentiam eo prorupisse frementibus, ut non, tanquam æquo cum patronis jure, agerent, sed jam coram insultarent, manus ultro intenderent, impune, vel pœnam suam despicientes*, &c. His sequentia optime hærent. Ne illa verba ejicias, *an verberibus*, possis ita; *Sed jam coram insultarent verbis, ac manus ultro intenderent.* Sed mihi ejici magis placet: causa quam supra dixi. *Acidalius.* Proba est lectio vulgata, si sic modo distinguas. *Vi ne an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent. An verberibus manus ultro intenderent, impellerent ve pœnam suam dissuadentes.* His frementes alloquuntur paucos illos, & sententiæ, de coercenda libertorum licentia, adversos, dicuntque. Si dubiteris an vi an æquo cum patronis jure, id est, ex præscripto legum agant, atque agere constituerint liberti, ipsos libertos adite, eorum hac de re sententiam rogate: profecto, ex superbis responsis, quid illis in patronos animi sit, satis cognoscetis. Cur ergo necessario remedio intercediti? An non intelligitis vos, dissuadendo tam salutare remedium, & a nobis dissentiendo, augere licentiam libertorum, in verbera, in pœnas & damna vestra, qui & patroni estis, tandem erupturam? postrema illa sic accipienda esse primus & rectissime judicavit Cl. Gronovius. Ipsum adi lib. 1. Observ. 22. Priora, sicut nos ea distinximus & explicavimus, sunt aperta. Illud *æquo jure*, male Lipsius, aliique acceperunt. Ponitur hic ea notione, qua Ann. 11. ubi de audita Romæ valetudine Germanici: *Neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure, reddita libertate, complecti agitaverint.* Boxhornius. Locus difficilis, qui tamen mihi videtur transpositione verborum, quæ medicina sæpe necessaria, sensum posse accipere commodum. *Vi an æquo cum patronis jure agerent, an verberibus manus ultro intenderent impellerentve, sententiam eorum consultarent, pœnam suam dissuadentes.* Subtilitas paucis pervia effecit, ut

cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud [1] *læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem,* [2] *in oram Campaniæ libertum rele-*

hæc non recte scriberentur caperenturque. Nonne mirum est, eo audaciæ pervenisse libertos (nempe Principe clam eos fovente, quo vim Senatorum divitumque infringeret.) ut ipsos Senatores, ipsos patronos suos cogerent de eo sententiam dicere, non an reverentiam, officia, obsequia, patrono deberent, sed an æquari ipsis deberent, imo quod est amplius, an liceret libertis, fretis scilicet aulæ gratia, manus intentare patronis (vide locum qui est 3. Ann. argumenti ejusdem) & impellere in ruinam, si forte patroni plus valentium odio labascere cœperint. quid vero iniquius quam ipsos, quorum de justis pœnis consultatur, audiri velut collegas aut tribunos legem dissuadentes? *Grotius.* Corrigo sic: *ut nec jam æquo cum Patronis jure agerent, sententiam eorum confutarent, aut verberibus ultro manus intenderent impune vel pœnam suam dissuadentes*: quasi diceret, non agere ut æquales cum æqualibus. Esse satis impudentes in adversando sententiis illorum; imo & ad intentandas manus feriendi causa. Quandoquidem possent sine metu pœnæ dissuadere pœnas quas essent meriti. Aut impellerent, ut sit, fulcirent, instigarentque eos, qui faverent illorum impunitati. *Harlaus.* Ego quid sentiam de his verbis, quo dictum est loco, videre potes, si libet. *Gronovius.*

1 *Læso patrono concessum.*] Quando id aut qua lege, patrono concessum, quærimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait, l. LV. constituit τὰ δικαιώματα οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐλευθερουμένους, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν χρώμενοι χρή-σονται. id est, *Jura, quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur.* Et relegatio quidem est ab exemplis ævi prisci. Ut enim patres olim filios rus relegabant pœnæ & molestiæ causa, (uti Roscius Amerinus, uti Torquatus à patribus relegati leguntur:) sic patronis relegandi libertos jus nunc tribuit sive quis alius, sive Augustus. Sed in numero numqua ratio? & cur non ultra XX. lapidem? Nihil reperio. Præfectus quidem urbi intra centesimum lapidem cognoscebat: ultra, Præfectus Prætorio: ut notat Ulpianus in fragm. Pythœanis tit. de plagiariis & l. 1. De off. Præf. urbis. l. IX. De offic. proconf. Eoque exemplo Severus Imp. Prætorianos milites ultra centesimum lapidem abesse ab urbe jussit, apud Herodianum l. II. Et Prosper Aquitanus de Symmacho: quem, cum Aram Victoriæ restitui postulasset, *iratus Princeps statim à suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rheda non strata impositum, eà die manere præcepit.* Dio tamen libro LII. ubi de Præfecto urbis, jurisdictionem ejus angustius terminat, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: ea essent milliaria circiter LXXXVII. nisi in Dione rescribendum sit, ἑπτακοσίων: quod puto. Sane ad Præf. urbis pertinuisse, audire patronos querentes de libertis, ex Ulpiano clarum l. 1. De off. Præf. urbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, ut apparet, tribuit: nec tamen videtur usurpari potuisse, sine auctoritate majori. *Lipsius.*

2 *In oram Campaniæ.*] Quid audio, in oram Campaniæ relegatos fuisse male meritos libertos omnes? Vix

releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. [1] *At criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur,* [2] *quos beneficia non mutavissent.* Differebatur contra; *Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum. quippe late fusum id corpus. Hinc plerumque tribus,* [3] *decurias,* 27

Vix est, ut credam, solam hanc oram Campaniæ delectam fuisse lege, sive Principis constitutione, in quam omnes male meriti liberti à patronis relegarentur: & parum prudens, ut cetera mittam, atque intutum consilium, tot perditos homines, quod sane mores eorum arguebant, eodem convenire. Adde quod pœna vix pœna fuisset, cum Campania tractus fuerit totius terræ Italiæ amœnissimus atque feracissimus. Contra potius interdictum puto libertis, qui ultra vicesimum lapidem relegabantur, hoc tractu & agro. Verum insolens loquendi genus καὶ ἀσυνάρτητον fecit, ut Taciti locus corrumperetur. Rescribo: *Quid enim aliud læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem, moram Campaniæ, libertum releget?* Vult libertum ultra vicesimum lapidem relegari, nec tamen in Campania morari. *Petitus.* *Oram Campaniæ* novi ex lib. 3. histor. *Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniæ oram desciviisse.* *Moram* autem *Campaniæ* Latine quid hic sit, ignoro. *Centesimum ultra lapidem* scribendum vicisse mihi videntur Lipsius & Camillus Peregrinus in opere docto de Capua. Mirum tamen *in oram Campaniæ* libertos relegari. Sed sciendum neminem relegatum proprie in Campaniam; nedum omnes, & nusquam alio. Relegatio fiebat ultra centesimum. At locum ultra centesimum quilibet sibi legebat ipse, qui solum vertebat. Ex his igitur aliquos, præcipue lautiores, Campaniam prætulisse, atque huic invidiæ occasionem dedisse satis est verisimile. In exemplo est Etruscus apud Statium tertio Silvarum, *molles Campani litoris oras Et Diomedæas concedere jussus in arces.* Itaque isthæc ἐπεξήγησις, ita explicanda est: *centesimum ultra lapidem*, puta *in oram Campaniæ*: verbi gratia *in oram Campaniæ*: quæ pœna quanta sit, ex eo noscas licet, quod profugi delicati in Campania subsidere possunt, & subsederunt quidam nam & ora Campaniæ ultra centesimum est. *Gronovius.*

1 *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi.*] Vulgo, *ac criminum.* Rectius, *at*, ex Flor. & interpretor, *retrahi*, id est retrahi debere Pichena. Muretus, *At.* Sane posset etiam ita. Sed non necessario. *Acidal.*

2 *Quos beneficia non commutavissent.*] Emendavimus, *mutavissent.* Rhenanus.

3 *Decurias.*] Iudicumne decurias intellegit, an potius scribarum? Puto, scribarum. Qui ordo late fusus Romæ, & non inhonestus. Liberti autem ordinem eum pretio certo emebant, uti è Cicerone haurias III. l. in Verrem: *Ad eos me scribas revoca: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis ac scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt.* Et paul-

rias, [1] ministeria magistratibus & sacerdotibus, [2] cohortes etiam in urbe conscriptas. & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. [3] Si separentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra majores cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin & [4] manumittendi duas species institutas,

paullo post, de iisdem: *Mirabimur turpes aliquos esse in eo ordine, quo cuivis pretio licet pervenire?* Scribæ il divisi per decurias. Sueton. in Claudio c. I. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum.* Reperiesque sparsim Quæstorios scribas, Ædilitios, Prætorios, item scribas ærarii Portorii, &c. *Lips.*

1 *Ministeria magistratibus.*] Lictores, viatores, præcones, calatores, præcias. *Idem.*

2 *Cohortes etiam in urbe.*] Cohortes vigilum, quæ scriptæ primo ex milite libertino. Strabo, lib. v. Dio XLVIII. *Idem.*

3 *Si separarentur libertini.*] Scripsimus, *si separentur.* Rhenanus.

4 *Manumittendi duas species.*] Libertas duplex, Iusta, Non Iusta. Iusta quæ vindicta, censu, testamento data: Non justa, quæ inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca De vita beata, cap. XXIV. *Hominibus prodesse natura jubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; justa libertatis an inter amicos data.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. cap. XL. *Servos non contentus multis difficultatibus à libertate, multoque pluribus a libertate justa removisse.* Iusta illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Imo retrahi poterant in servitutem. Fragmentum quoddam IC. veteris à Puteano. *Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant servi: & manumissores audebant in servitute denuo eos per vim ducere. Interveniebat Prætor, & non permittebat manumissum servire.* & addit post: *Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Iuniani.* Scite ergo ob hunc iteratæ (Hæ sunt iterationes, quarum mentio Iustin. Novell. LXXVIII.) servitutis metum Messenio servus apud Plautum, qui inter amicos manumissus subjicit,

Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut fiem. Lipsius.

Duas manumittendi species institutas.] Tradit Tacitus eos qui vindicta manumissi sint, ex ingratitudine in patronos, in servitutem non revocari. quod ex Constantini Magni constitutione falsum fere convincitur. L. Si manumissus C. de lib. & eorum lib. *Alciatus.* Cicero in Topicis tres species refert, *Censu, Vindicta, Testamento.* Sed ex Cornelio duæ; Vna, qua libertatem plenam consequebantur: quæ à Seneca libro de vita beata, *justa libertas* dicitur: Altera, qua non omnino fiebant liberi. Priori specie, hoc est, vindicta manumissos perpetuo esse liberos: sequenti vero manumissi poterant in servitutem revocari, tamquam qui post libertatem vestigia retinerent servitutis. Quæ profecto aliter traduntur in nostris libris civilibus. Erant enim Latini, aut cives Romani, aut Dedititii: de quibus late Cajus in Institutionibus: quæ omnia temporibus in desuetudinem abierunt. *Ferrettus.* Vindicta fuit Prætoris virga, qua caput servi ter percutiebat, hæc proferens, *Liberum*

rum te esse aio. Solebantque circumagi, qui manumittebantur. Persius,

Vindicta postquam meus à pratore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas?

Sunt qui dicant, eum, qui vindicta manumittebatur, imposita ejus capiti manu à domino verti solitum. Seneca ad Lucilium; *Philosophia servias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subjecit, statim circumagitur.* Alii volunt vindicta dici manumissos ob Vindicium servum, qui ob patefactam indiciis suis Reip. proditionem hoc genere libertatis donatus est, ut cum libertate Civitatem habuerit. *Lupanus.* Ex fontibus jurisprudentiæ fluunt hæc, de quibus autores diversa pro temporibus prodiderunt. M. Tullius ad Trebatium manumissionis species constituit tres, *Censu*, *Vindicta*, *Testamento*: quæ primoribus illis placebant, qui fundavere jus civile. Sed cum census non nisi lustris ageretur, magistratus copia non semper esset, testamentoque data libertas in tempus mortis differretur: aliæ manumissionis species ex nuda solaque dominorum voluntate in usum deductæ sunt; quibus ne libertatis civiles modi desuescerent, jusve receptum aboleretur, lex Iunia Norbana succurrit. Ab ea distincta est ætas legitima & dominium legitimum à naturali: ut majori XXX annis servo, legitima esset ætas: minori, naturalis: dominiumque ejus qui ex jure Quiritium servum haberet legitimum: ejus vero, qui duntaxat ut rem in bonis mancipium haberet, naturale dominium diceretur. Tum introducti primum inter libertinos *Latini Iuniani* & *Dedititii*, cum antea fere *cives Romani* fierent omnes, qui manumitterentur. Itaq; duæ manumissionis species discretæ, *Legitima*, & *naturalis*. *Legitima* intervenit aut *Censu*, aut *Vindicta*, aut *Testamento*. *Censu* cum servus, sed domini jussu, liberum caput scripsit, & apud Censores professus est. *Vindicta*, cum servus apud magistratum manu emissus est, sive is Consul, sive Prætor, sive Proconsul, sive ejus Legatus, sive Præses, sive legatus Cæsaris esset. *Testamento*, cum dominus suprema cautione servum, se mortuo, liberum esse jussit. *Naturalis species manumissionis* intervenit *per mensam*, *inter amicos*, & *per epistolam*. *Per mensam* cum libertatis dandæ gratia ad sacra mensæ in convivio dominus servum admisit. *Inter amicos*, cum amicis præsentibus servum dominus è potestate liberavit. *Per epistolam*, cum literis ad servum scriptis, libero vivere dominus illi permisit. *Modo legitimo manumissus* majorem libertatem & justam apiscebatur, *civisque Romanus* fiebat, si omnia legitima forent, ætas scilicet servi, & dominium ejus, qui manumitteret: isque nullo jure poterat retrahi in servitutem. Quod si omnia legitima non intervenirent, *Latinus Iunianus* fiebat manumissus. *Naturali* quoque *modo* libertatem minorem adeptus, nisi alias pœnæ causa vinctus, ob noxam tortus, & confessus, notis compunctus, custodiæ, bestiisve objectus fuisset, qui *Dedititiorum* numero tantum liber haberi potuit, *Latinus libertus* fiebat, auctorib. Cajo, Vlpiano, & Theophilo in Institutionibus. Sane de *Latinis libertis* ait Cornelius relictum pœnitentiæ, aut novo beneficio locum. Siquidem libertate donati quamdiu viverent servi manumissorum morituri, vinculo servitutis attinebantur. Ideoque potuit manumissor, aut manus injectione in servitutem, ex causa vel levissima, revocare: aut novum beneficium conferre: id est, iteratione manumissionis civem Romanum facere. Sic enim scripsit: *Iteratione fit civis Romanus, qui post Latinitatem quam acceperat, major XXX. annorum iterum juste manumissus est ab eo cujus ex jure Quiritium servus fuit.* Hæc ex jure

tas, ut relinqueretur [1] *pœnitentiæ aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur.* Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar senatui, *privatim expenderent caussam libertorum, quotiens à patronis arguerentur:* [2] *in commune nihil derogent.* Nec multo post, [3] ereptus amitæ libertus Paris, [4] quasi jure civili, non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat.

28 Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam inter Vibullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus *omitti* jussisset. [5] comprobavere patres, incusata *Antistii*

re antiquo annotare libuit. *Vertranius.*

1 *Pœnitentiæ, aut novo beneficio.*] Pœnitentiæ, ut retraheres in servitutem: beneficio, ut vindicta liberares. Ita apud Plinium l. VII. epist. *Facilè deflectet ad te, si voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumisisti.* Lipsius.

2 *In commune nihil derogent.*] Muretus, *derogarent.* Hoc fortasse melius. *Acidalius.* Muretus, *derogarent.* cum ante dixerit, *expenderent.* Sed Tacitus non adeo religiosus. *Pichena.*

3 *Ereptus amitæ libertus.*] Zamiam ergo aliquam in nos molitus Vlpianus, cum scripsit l. III. De condict. cau. data: *Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia, decem quæ ei pro libertate dederat, repetisse per judicem.* filiamque eam Neroni fecit, quæ est amita, magna sua librariive culpa. Sed librarium id peccasse, clementius est: scribendumque, *Neronis amita:* aut potius, *Neronis consilio.* quod firmat Tacitus, qui Neronis jussu patratum id ingenuitatis judicium ait. *Lipsius.*

Ereptus amitæ libertus Paris.] Id est, assertus in ingenuitatem: & sic ademptum amitæ jus patronatus. *Pichena.*

4 *Quasi jure civili.*] Tamquam vindicatus in servitutem per jus Civile: cum tamen jussu principis judicium factum fuisset: quo libertus Paris ingenuus pronunciabatur: hoc est, qui natus esset ex parentibus civibus Romanis, & qui statim, ut natus fuisset, liber extitisset. *Ferrettus.*

5 *Comprobavere patres.*] Videtur legendum, *non probavere.* Contra supra, ex *non mutassent*, factum fuit, *commutavissent.* Vrsinus. Quid *comprobavere?* certamen de quo præcessit? Non videtur. ac multo verisimilius legit Muretus, *Non probavere.* Sed nec hoc satisfacit ita nude positum. Mihi diligentius inspicienti, nectendum hoc superioribus videtur, & ita scribendum: *tribunus omitti jussisset, composuere patres, incusata Antistii licentia.* Acidalius. Neque hic Mureto assentior legenti, *non probavere* Par.

tistii licentia. Simul [1] prohibiti tribuni *jus prætorum & consulum præripere, aut* [2] *vocare ex Italia cum quibus lege agi posset.* Addidit L. Piso designatus consul, [3] *ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores ærarii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent;* [4] *medio temporis contradicere liceret: deque eo consules statuerent.* Cohibita artius & ædilium potestas, statutumque *quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent.* Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem contentiones proprias exercuit, tam-

Patres. immo, *comprobavere*, scilicet prætoris factum. *Pichena.*

1 *Prohibiti Tribuni.*] Non mirum. Quippe qui nec Romæ vocationem habuerint, auctore Varrone: cujus verba in Agellii Noct. l. XIII. cap. XII. in Italia multo minus, quippe cum potestas eorum urbis dumtaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. lib. VIII. *Lipsius.*

2 *Vocare ex Italia, cum quibus lege agi.*] Erat enim auxilium extraordinarium: neque licebat ex Italia quenquam ad Tribunum vocari, cum quo lege aliqua institui posset actio. *Ferretius.* Varronis lib. 21. Rerum humanarum verba sunt, *Tribuni plebis vocationem habent nullam. Antistiusque Labeo Gellianum viatorem tribunorum jussit dicere tribunis vocandi absentem jus eos non habere.* Vnde qui ex ipsa urbe non possent, non sine ratione prohibiti sunt tribuni quenquam ex Italia vocare, cum quo lege agi posset. Siquidem fuerunt præfecturæ in Italia, *in quibus jus dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum respublica: neque tamen magistratus suos habebant: in quas legibus Præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. Quarum duo genera fuere: alterum in quas solebant ire præfecti quatuor Sevirum pro populi suffragio creati*, scilicet *in has oppida, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam. Alterum, in quas Prætor urbanus quotannis* imperat, qui judicarent ex *legibus, ut Fundos, Formias, Cære, Venafrum, Allifas, Privernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum aliaque complura*, inquit Festus. Quare cum in præfecturis, fine ulla fori præscriptione, rei ex legibus agi possent, iniquum fuisset illos ad jus in urbem rapi. *Vertranius.*

3 *Ne quid intra domum pro potestate animadverterent.*] An ne possent tribunitio jure animadvertere intra privatas civium Romanorum domos? Potius intelligo, Tribunis, cum domi essent, nihil inde jubere licitum, non viatores mittere, neminem vocare, aut in quemquam civem animadvertere, sed ex publico tantum loco. *Pichena.*

4 *Medio tempore contradicerent.*] In volumine Budensi est, *Medio temporis.* Sic & lib. 14. *Medio temporis tantum bonorum atque opum in me cumulasti.* Itaque & nos scripsimus hic, *Medio temporis.* Mox reposuimus, *Obultronium Sabinum.* Rhenanus.

 1 Ius

tamquam [1] *jus hastæ adversus inopes inclementer augeret.* Dein princeps curam tabularum publicarum à quæ-29 storibus ad præfectos transtulit. [2] Varie habita, ac sæpe immutata ejus rei forma. nam Augustus permisit senatui deligere præfectos: [3] dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consulerent, [4] extra ordinem honores promisit. Sed deerat

1 *Ius hastæ.*] Cum sectio fieret. *Ferrettus.*

2 *Varie habita, ac sæpe immutata.*] Quam varietatem breviter exposui, cum temporum luce, in EXCURS. B. Illinc ad variam Taciti, plures locos pete. *Lipsius.*

Sæpe immutata ejus rei forma.] Ærarium populi Ro. quæstoribus primum curæ fuit: qui quod pecunias ex hostium damnatorumve bonis quærerent, servarent, exque S. C. erogarent, Quæstores urbani, ærarii, ab ærario dicti ab auctoribus epigrammatisque leguntur. Eorum creatio ne vetustiora repetam, C. Iulio Cæsare Dictatore IV. intermissâ, publicæque pecuniæ ad Ædiles duos administratio translata, à quibus postmodum ad quæstores non rediit, teste Dione lib. 14. vel recuperata ab illis ad prætorios, prætoresve auctore Augusto transiit, ut scribit Tranquillus 36. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos, qui scil. prætorii essent, & ærario populi præficerentur. Tum ipse ærarium militare constituit; cujus curam tribus prætoriis viris, sortito lectis mandavit, inquit Dio lib. 54. Idem autem ob ambitus suspicionem senatui de publico faciendum censuit, & fuere ex numero prætorum sorte ducti, qui præessent: neque id diu mansit, ut hoc loco Tacitus ait. Legitur enim sub Tiberio firmasse & fuisse prætores ærarii, qui ejus largitioni restiterunt, supra lib. 1. & sub eodem prætorem ærarii fuisse reperio, hujusmodi inscriptione: *P. Aquius. Scevae. & Flaviae. filius. Consi. & Didiae. nepos. Barbi. & DuricTae. pronepos. Quaestor. decemviratium. litium. judicandarum. Trib. pleb. AEd. Curul. judex. quaestionis. Praetor. aerarii.* &c. *auctoritate. Cai. Caesaris. & S. C.* Sed Claudius collegio Quæstorum curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore Prætores, aut utique tunc prætura functi sustinuerant, auctoribus Cornelio nostro & Suetonio Claud. 20. At deerat robur ætatis quæsturam capessentibus, quæ ad honores gradus erat, & ad alios magistratus majores tantum aperiebat viam. Ideoque Nero experientia probatos ærario præposuit, non honoribus & muneribus initiatos quæstores, sed prætorios viros, quos Tacitus *prætura perfunctos* scripsit, non *præfectura*: & ita locus emaculandus est. Neque vero putem visum iri, nisi ei, qui plane ridiculus sit, perfunctos præfectura vel civitatum Italiæ, vel Vrbis, illi solos muneri delectos esse. *Vertranius.*

3 *Dein ambitu.*] Flor. *Deinde ambitu.* Pichena.

4 *Extra ordinem honores permisit.*] In Florentino legitur, *promisit*, quod fortasse rectum: ut honores, id est, præ-

deerat robur ætatis [1] eum primum magiſtratum capeſſentibus. [2] igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit. Damnatus iiſdem conſulibus 30 Vipſanius Lænas, *ob Sardiniam provinciam avare habitam.* Abſolutus Ceſtius Proculus repetundarum, cedentibus accuſatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum qui Ravennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria ſævitiaque afflictaviſſet,* [3] veneno damnationem antevertit. C. [4] Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ ſenectæ miſſo per venas ſanguine effugit: haud creditus ſufficere ad conſtantiam ſumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At [5] L. Voluſius

præturas, adipiſcerentur, ærarii munere defuncti, quod teſtatur Dio l.40. At eadem vis in verbo, *permiſit*, ut ſit ſenſus, permiſſas illas extra ordinem præturas, quas ſcil. poſtea adipiſcerentur, atque interim tanquam Prætores deſignati haberentur. Nam ſi poſt ærarii munus, privati remanſiſſent, offenſionum metu ſegnius ærario conſuluiſſent. *Pichena.*

1 *Eum primum magiſtratum capeſſentibus.*] Id eſt magiſtratum quæſturæ. qui cum tantummodo ad alios magiſtratus adipiſcendos haberetur gradus, ætatis robur in eis minime requirebatur. Quæſtoria enim ætas, annus XXV. ut probat Lipſius ad lib. 3. Ann. *Pichena.*

2 *Igitur Nero prætura perfunctos.*] Conſenſus interpretum, ac Lipſii præſertim auctoritas me impulit, ut vocem, *prætura*, reponerem. Vulgo, *præfectura*. Pichena.

3 *Veneno damnationem antevertit.*] Habet exemplar ſcriptum, *anteiit*, quo verbo alibi quoque Tacitus utitur. ut lib. 3. *Poſtremo ſuasmet ipſe ſpes anteire parat.* Rhenanus. Flor. *anteiit.* Pichena.

4 *Aminius Rebius.*] Libri vett. *C. Aminius.* neſcio an, *Caninius Rebilus.* Certè (& doleo) ignotus mihi, quicumque hic laudatus Iuriſconſultus. *Lipſius.*

Aminius Rebius.] Vterque chirographus dat huic prænomen *Caius.* Vertranius. Muretus notaverat. *Caninius Rebilius.* Ego nihil amplius ſcio. *Acidalius.* Addidi ex Florent. prænomen C. Pichena.

5 *L. Voluſius.*] De hujus ſenio Plinius l. VII. *Nuper L. Voluſius Saturninus omnium quos in conſulatu ſententiam rogaverat ſuperſtes fuit.* Præfectum eum urbi fuiſſe colligas ex altero Plinii loco: *Nuper L. Voluſio Saturnino in præfectura urbis exſtincto, notum, è Cornelia Scipionum gentis, Voluſium* (Intellegit Plin. Q. Voluſium, qui coſ. ann. DCCCIX.) *Saturninum, qui fuit Conſul, genitum poſt LXII. annum.* Et de divitiis ejus, Tacitus l. XIV. *Et quantum Voluſio longa parcimonia quæſivit, tantum in te mea liberalitas explere non poteſt.* Sed & tota Voluſiorũ domus dives. Tacitus Annal. III. *Voluſio vetus familia, neque tamen Præturam egreſſa. ipſe conſulatum intulit,*

lusius egregia fama concessit: cui tres & nonaginta anni spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus, [1] inoffensa tot imperatorum malitia fuit. 31 Nerone secundum L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis [2] molem amphitheatri apud Campum Martis Cæsar adstruxerat, volumina implere: cum [3] ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeique congiarium [4] quadringeni nummi viritim dati, & [5] sestertium quadringenties

tulit, opumque quis domus illa immensum viguit, primus accumulator. Lips.

1 *Inoffensa tot Imperatorum malitia fuit.*] Ego vero nihil muto. Rarum in tanta ætate, tantis opibus, effugisse callidam sævitiam Tiberii, furiosum impetum Caji, stolidam vecordiam Claudii: quæ singulorum vitia generali *malitia* vocabulo complexus noster. *Mercerus.* Tria digna animadversione Tacitus narrat de Volusio: spatium vivendi, divitias jure partas, rationem vitæ, qua vir princeps (quod tunc mirum) tot imperatorum monstra incolumis evasit. Ergo legendum, *malitia*, non *amicitia* cum doctiss. viro, neque *militia* cum Rodolpho. quod verbi significat τὴν κακοήθειαν, scelus, flagitium. Plaut. Rud. *Neque is adeo propter malitiam domo caret, Sed dum alios servat, se impedivit interim. Inoffensa malitia.* Non data sæviendi occasione tot malis imperatoribus. *Salinerius.* Lipsius & Rodolphus non recte. Inserta copula scribendum, *præcipuaque opes & bonis artibus inoffensa tot imperatorum malitia fuit.* Optima & perspicua sententia. Magna certe illius felicitas, qui Taciti illud effatum 1. hist. in se verum non expertus est. *Nobilitas, opes, omissi gestique honores, pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium.* Acidalius. Diu est quod veni defensor huic lectioni, nunc lætor partes easdem mecum tueri sagacissimum Pichenam. *Gruterus.*

2 *Molem Amphitheatri.*] Quod totum è ligno struxit, Sueton. c. XII. Vide librum nostrum, si placet, De Amphitheatro. *Lipsius.*

3 *Ex dignitate populi Rom. repertum.*] Muretus, *repertum*, delet. Ego dubito. *Acidalius.*

4 *Quadrageni nummi.*] Illiberalis liberalitas. Corrigo, *quadringeni:* & do auctorem Suet. cap. x. *Divisit populo viritim quadringenis nummis, Senatorum nobilissimo cuique,* &c. *Lips.*

Quadrigeni nummi.] In exemplari scripto, *quadringenti.* Rhenanus. Vulgo, *quadrageni.* Lipsius restituit, *quadringeni*, Florentino ac Veneto fere consentientibus, qui habent *quadrigeni.* Pichena. Altera summa decem Philippos vel ducatones, altera unum facit. *Gronovius.*

5 *Sestertium quadringenties.*] Subintelligenda sunt centena millia. Liv. lib. 24. *Cum deessent nautæ, Coss. ex S. C. edixerunt, ut qui L. Æmilio & C. Flaminio censoribus millibus æris quinquaginta ipse aut pater ejus census fuisset usque ad C. millia, aut cui pa-*

ties ærario illatum est, [1] ad retinendam populi fidem. [2] Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi. [3] quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, *ne quis magistratus*, [1] *aut*

postea tanta essent facta, nautam unum cum sex mensium stipendio daret. qui supra centum M. usque ad CCC. millia, tres nautas cum stipendio annuo: qui supra CCC. millia usque ad decies aris, quinque nautas: qui supra decies, septem. quibus verbis ostenditur, *decies aris*, decies centena millia æris significare: ut hic non parum mirer, quemadmodum oculatissimus vir Budæus prævaricatus sit. *Alciatus.* Quadringenties centena millia nummum, summa quadringenties sestertio eadem est Et tamen quum dicitur, *Quadringenties sestertium*, non intelliguntur *centena millia*, sed tantummodo *centenum*. Nam in omnibus, quæ per adverbia sic enuntiantur, à *decies* usque in infinitum siletur intelligiturque *centenum*. Vocabulum autem *sestertium* significat pondus mille nummorum; quot scilicet nummi sestertii in argentum sestertium vel libram argenti sestertiam, hoc est, duas & selibram, imputabantur. Igitur *quadringenties sestertium*, & *quadringenties centena sestertia*, & *quadringenties centena millia nummum sestertium*, idem. Errat non minus Alciatus cum *decies æris* dici breviter pro decem millibus æris probat ex loco Livii, in quo cum scribitur, *qui supra CCC. millia usque ad decies aris*, ex proximo subaudiendum, quod deest, nemo non videt. Vide Pecuniam Vet. 2, 5. *Gronovius.*

1 *Ad retinendam populi fidem.*] Quod vulgo nostri, *Creditum* dicunt. *Ferrettus.*

2 *Vectigal quoque quinta & vicesima.*] Ampla populi Rom. vectigalia: nullum, censeo, amplius eo quod *è servis*, libertisque. Rem eam paullo uberius à capite mihi tractanti, aut gratia, aut venia esto. Antiquissimum vectigal Vicesimæ reperio, quæ ad libertos. Institutum anno urbis CCCXCVII. C. Marcio Cn. Manlio Coss. Livius lib. VII. *Ab altero Consule* (Cn. Manlio) *nihil memorabile gestum, nisi quod legem novo exemplo ad Sutrium in castris tributim, de Vicesima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres, quia ea lege haud parvum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt.* Ea Vicesima semper exhinc exercita, ad tempora Principum inferiorum. Itaque non infrequens memoria in libris. Ab hac aurum Vicesimarium* derivo, quod in sanctiore ærario: de quo Livius lib. XXVII. *Consulibus aurum Vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus servaretur, promi placuit.* Plura ad hoc vectigal, in EXCURS. C. & quæ ad Tacitum faciunt. Vide. *Lipsius.*

Vectigal quoque quinta & vicesima.] Ex mancipiorum emptione unum in singula XXV. solvebatur populo: quod translatum in venditorem, habuit speciem tamquam si remissum esset. Sed cum venditores carius licitarentur, in emptore vectigal consistebat. erat enim pars precii. *Ferrettus.*

3 *Quia cum venditor pendere juberetur, in partem emptoru accrescebat.*] Si ab emptoribus demptum vectigal, venditoribusque impositum, quomodo *remissum*? potius facta est mutatio personarum, & nihilominus ærarium non minuitur. Ego sic intelligo: mancipiorum vectigal emptores antea pendere solitos fuisse, qui plerumque Cives Romani. Quos Nero subleva-

[1] *aut procurator qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante [2] non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subjectos affligebant; [3] dum quæ libidine 32 deliquerant, ambitu propugnant. [4] Factum & S. consul-

re cupiens, vectigali exoneravit, inque venditores id transtulit, qui fere omnes extranei & advenæ. & postquam servos vendidissent, in provincias suas revertebantur: ideoque pro nihilo ducebant, illud onus eis superaddere. Sed cum hi, ea de causa, carius mancipia venderent, remissio Principis irrita emptoribus fiebat. *Pichena.*

1 *Aut procurator in provincia obtineret.*] Restituimus locum, *qui provinciam obtineret.* Rhenanus.

2 *Non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subjectos affligebant.*] *Largitionem* accipio pro ipsis muneribus, sive spectaculis. quibus Præsides multa, sportularum nomine, largiri solebant. Subjecti autem affligebantur, dum feras, equos, animaliaque inusitata perquirerent, ac vestes aliaque munera conferrent. *Pichena.*

3 *Dum quæ libidine deliquerant.*] Dum furta defendunt largitione spectaculorum. *Ferrettus.* Captabant scil. editionibus illis gratiam favoremque subjectorum, ut postquam officio perfuncti essent, legati è provinciis ad Senatum decernerentur, qui Præsides eorumque res gestas laudarent. eo igitur favoris & laudis ambitu muniebant se adversus latrocinia & rapinas, quas in Provinciis exercuerant. *Pichena.*

4 *Factum Sc.*] Quod Pisonianum dictum, in l. Senatusc. De Sc. Silan. & Neronianum à Paullo, lib. III. Sentent. Certe conditum vulgatumque est, Nerone II. & Pisone Coss. Latum ea de re & antea sub Augusto, P. Cornelio Dolabella, & C. Silano Coss. unde nomen Sc. Silaniani; sed minus plenè. Dixerunt plura ante me, Vertranius hoc loco, & I. Cujacius, 1 Observ. cap. XVIII. *Lipsius.*

Factum S. C. ultioni & securitati.] Vocatur id in jure civili, S.C. Pisonianum. Cujus Paulus meminit. l 8. D. de Sc. Silaniano. *Alciatus.* Cum aliter nulla domus tuta esse possit, nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis, quam ab extraneis præstare servi cogantur. ideo SCta introducta sunt de publica quæstione in familiam domi necatorum habenda. Primumque temporibus Augusti P. Cornelio P. F. Dolabella C. Iunio Silano Coss. SCto cautum fuit, ut *Domino occiso de servis, qui sub eodem tecto in eademve regione fuissent, quæstio haberetur, suppliciumque de reis sumeretur, priusquam aperiri tabulæ adirive hereditas scripto ab hærede posset; alias ut ab indigno ablata publicaretur.* Mox incidit in Patrum cognitionem, ejusne, qui a familia occisus diceretur, testamentum apertum adversus Silanianum SC. & ante vindicatam necati necem dici in posterum semper posset, quinquenniique tempus constitutum est SCto. M. Æmilio Lepido, T. Statilio Tauro Coss. ut Venulejus Saturninus scriptum reliquit. Deinde ut naturaliter evenire solet, juris interpretatio desideravit auctoritatem, cum ambigeretur, an de servis, quibus libertatem testamento defunctus scripsisset, idem quod de cæteris juris esset, Nero Claudius II. & L. Piso Consules rem ad Senatum retulerunt, Patresque censuere: *De his quoque servis, qui testamento manumissi*

ſultum ultioni juxta & ſecuritati, *ut ſi quis à ſuis ſervis interfectus eſſet, ii quoque qui teſtamento manumiſsi ſub eodem tecto manſiſſent inter ſervos ſupplicia penderent.* [1] Redditur ordini Luſius Varius conſularis, avaritiæ criminibus olim perculſus. [2] Et Pomponia Græcina inſignis femina, Plautio, [3] qui ovans ſe de Britanniis rettulit, nupta, ac [4] *ſuperſtitionis externæ* rea, mariti judicio permiſſa.

miſsi eſſent, perinde atque de ſervis ſupplicium ſumendum. Quod Cornelius hoc loco, Vlpianus libris ad Edictum retulit l. 3. §. 16. D. de SC. Silan. & Claud. Cavit autem eodem decreto Senatus, quod à Cornelio prætermiſſum eſſe miror, hoc amplius: *ut ſi ſervus obnoxius pœnæ veniſſet, quandocunque in eum animadverti oporteret, venditor pretium præſtaret: ne ſcil. injurius emptori Senatus videatur*, inquit Paulus. Cavit item *ut occiſa uxore, etiam de familia viri quæſtio habeatur: utque idem juxta familiam uxoris obſervetur ſi vir dicatur occiſus*, quod ab Aniano in Receptis Sententiis lib. 3. ex Iulio Paullo poſitum, Vlpiano placuerat. Hæc vero eidem SCto à nobis tributa, Paulus adſcribit Claudiano, Neroniano, & Piſoniano: quæ diverſa vocabula, eadem ipſa re ſunt. Fuit enim idem Nero & Claudius gentili adoptivoque nomine, ejuſque collegam L. Piſonem diximus. *Vertranius.*

1 *Redditur ordini Luſius Varius.*] Placeret, *L. Varius.* Vrſinus. Muretus, *L. Varius.* Acidalius.

2 *Pomponia Græcina.*] Soror filiave Pomponii Græcini qui conſul ſub Auguſto: & ad quem Elegia Ovidii IV. De Ponto. *Lipſius.*

3 *Qui ovans ſe de Britanniis retulit.*] Indefinitus ſermo. Quando enim? Sed idem nec Cornelianus. Omnino credo ſcriptum fuiſſe, & legendum, *quem ovaſſe de Britannis retuli.* Id tamen quo libro, non memini, nec ſat ſcio, an in his qui extant. In vita Agricolæ meminit quidem Plautii, ſed non ovationis. *Conſularium primus Aulus Plautius præpoſitus*, (Britanniæ ſc.). *ac ſubinde Oſtorius Scapula, uterque bello egregius.* Acidalius. Quaſi non Virgilius 4. Georg. *feſſæ multa referunt ſe nocte minores.* Et 7. Æneid. *Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis Sæva Iovis conjux.* Horatius lib. 1. Sat. 6. *inde domum me Ad porri & ciceris refero laganique catinum.* Gronovius.

4 *Superſtitionis externæ rea.*] Chriſtianiſmi credo accuſatam hanc feminam, ſive, ut tunc confundebant, Iudaiſmi. Non ergo ſuperſtitionis, ſed religionis. Etſi univerſè fateor, genus hoc ad θρησκείαν & inanem externumque cultum, nimis pronum. Strabo l. VII. pulchrè & ex Veri adyto: Ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. Αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται εἰς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν, καὶ ἑορτὰς, καὶ ποτνιασμούς. σπάνιον δ' εἴ τις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. *Superſtitionis auctores & duces eſſe fœminas, omnes opinantur. Eæ enimverò viros invitant ad ſupervacuos nimioſque deorum cultus, & dies feſtos, & venerationes. At raro profectò vir cælebs & ſibi vivens invenietur talis.* Lipſius.

Ac ſuperſtitionis externæ rea.] Fortè Chriſtianam pietatem intelligit, nam apparet ſanctam mulierem fuiſſe Pomponiam Græcinam. Tacitus loquitur ut ethnicus. *Rhenanus.*

ſa. Iſque priſco inſtituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & [1] inſontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, & [2] continua triſtitia fuit. Nam [3] poſt Iuliam Druſi filiam dolo Meſſallinæ interfectam, [4] per quadraginta annos, non cultu niſi lugubri, non animo niſi mæſto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit.

35 Idem annus plures reos habuit. quorum P. Celerem, accuſante Aſia, [5] quia abſolvere nequibat Cæſar, traxit ſenecta donec mortem obiret. nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconſule, magnitudine ſceleris cetera flagitia obtegebat. [6] Coſſutianum Capi-

1 *Inſontem pronuntiavit.*] Ita legendum ut in V. C. non ut vulgo, *nuntiavit*. Vrſinus. Cur non *pronuntiavit*? Id repone. Notavit & Muretus. *Acidalius*.

2 *Continua triſtitia fuit.*] Perſpicua & indubitata lectio. Mirum tamen, ni Tacitus, *continua triſtitia*, ſcripſit. ut lib. 6. *Haud multo poſt Cocceius Nerva continuus principis*, &c. Sed non minus elegans illud alterum, quomodo etiam lib. 6. eodem eſt. *Ipſi fluxam ſenio mentem, & continuo abſceſſu, velut exſilium objectando*. Acid.

3 *Poſt Iuliam Druſi filiam.*] Duas enim Iulias Claudius ſuſtulit, ſuaſu ſive juſſu Meſſallinæ: alteram Druſi, alteram Germanici prolem. Sueton. cap. XXIX. & Dio LX. Seneca in Ludo. *Lipſius*.

4 *Per quadraginta annos.*] Luctus hic, ut clarum, ob Iuliam interfectam. Ab ejus ergo cæde quadraginta anni? Falſum. Nam ea cæſa paullo ante expeditionem Claudii in Britanniam, uti è Dione liquebit tibi. Scribe fidejubente me, *quattuordecim annos*. Mors enim Iuliæ in annum incidit urbis DCCXVI. à quo ad hunc Neronis conſulatum juſti XIV. anni. *Idem*.

Per quatuordecim annos.] Ita Lipſius ex hiſtoria contexit. Falſo libri omnes, *quadraginta*. Pichena. Probabili admodum conjectura reſcribit Criticorum primus, *quatuordecim annos*: Sed cum minime adſeveret Tacitus feminam iſtam diem ſuum obiiſſe anno, quo & accuſata, & abſoluta eſt; & interim tribuat ipſi longum ævum; neſcio an emendationi, huic juſta aliqua inſit auctoritas. *Gruterus*. Mutat vir doctiſſ. ut mihi videtur abſque cauſa. Certe omnes quos vidi libri *quadraginta* retinent, recte. nec enim computari debet ad hunc uſque annum, cujus acta hic narrantur, ſed ad id tempus, quo Tacitus hæc perſcripſit: qui ut apparet, numeravit ad mortem uſque Pomponiæ, nam *longam ætatem* feminæ tribuit, & *continuam* (nempe tota iſta longa ætate) triſtitiam. *Freinshemius*.

5 *Quia abſolvere nequibat Cæſar, traxit ſententiam donec mortem obiret.*] Ita Faernus legebat. Nam illud, *ſenecta*, quod eſt in vulgatis, mendoſum videtur & ſine ſenſu. *Vrſinus*.

6 *Coſſutianum Capitonem Cilices.*] Hunc aut alium ſui ævi intelligi Iuvenalis voluit Sat. VIII.

—— quam fulmine juſto
Et Capito & Tutor ruerint damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

Sed

pitonem Cilices detulerant *maculoſum fœdumque, & idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* Sed pervicaci accuſatione conflictatus, poſtremo defenſionem omiſit, ac lege repetundarum damnatus eſt. Pro Eprio Marcello, à quo Lycii res repetebant, eo uſque ambitus prævaluit, ut quidam accuſatorum ejus exſilio multarentur, *tanquam* [1] *inſonti periculum feciſſent.* Nerone tertium conſule [2] ſimul iniit conſulatum Valerius Meſſalla, [3] cujus proavum oratorem Corvinum, divo Auguſto abavo Neronis, collegam in eo magiſtratu fuiſſe, pauci jam ſenum meminerant. ſed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis [4] in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis, quibus Meſſalla paupertatem innoxiam ſuſtentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit princeps, quamvis per luxum [5] avitas opes diſſipaſſent. Ejus anni principio, [6] mollibus adhuc initiis pro-

34

Sed magis certo Fabius libro VI. *Egregie nobis adoleſcentibus dixiſſe accuſator Coſſutianus Capitonis videbatur, Græce quidem, ſed in hunc ſenſum: Erubeſcis Cæſarem timere.* Lipſius.

1 *Inſonti periculum feciſſent.*] Latine dici *facere periculum alicui*, pro, adducere in periculum, indicat locus alter lib. 16. *Fregitque annulum, ne mox uſui eſſet ad facienda pericula.* Alioqui maluiſſem hic legere, *faceſſiſſent pericula*, à *faceſſo* verbo: quemadmodum lib. 1. loquitur de Romano Hiſpone: *mox clariſſimo cuique periculum faceſſit.* Item lib. 4. Hiſt. *qui perinde dives ac eloquentia clarus, nulli unquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet.* Quin uſurpat *pecuniæ periculum facere*, pro jacturam facere, lib. 14. *Auxitque patrum honorem ſtatuendo, ut qui à privatis ad Senatum provocaviſſent, ejuſdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* Rhenanus.

2 *Simul init conſulatum.*] ſcripſimus. *ſimul iniit.* Rhenanus.

3 *Cujus Proavum oratorem.*] Vulgò *auctorem*, peſſimè. *Lipſius.*

4 *In ſingulos annos quingenis ſeſtertiis.*] Hunc ergo Suetonius intellexit cap. X. *Senatorum nobiliſſimo cuique annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit.* Lipſius.

5 *Avitas opes.*] Vulgò, *habitas*, errore tralatitio. *Lipſius.*

Habitas opes.] Lib. 11. ann. *tum quicquid habitum Neronibus & Druſis.* Doctiſſ. vir in utroque loco legit, *avitas* & *avitum.* Me vero haud pœnitet vulgatæ lectionis: quis enim mendacii me coarguat, ſi dicam majores ejuſmodi nepotum Iros fuiſſe? præterea parta Germanico & Claudio (quod abſurdum) non continentur hoc verbo *avitum.* Salinerius.

6 *Mollibus adhuc initiis prolatum.*] Reſtitui *prolatatum.* nam etiam alibi Tacitus hoc utitur verbo lib. 5.

prolatatum inter Parthos Romanoſque de obtinenda Armenia bellum, acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubiiſque permixti, ac libertate ignota illuc ma-
35 gis ad ſervitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adverſus ignaviam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones, pace longa ſegnes, [1] munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent; vallum foſſamque quaſi nova & mira viſerent; ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, militia per opida expleta. Igitur dimiſſis quibus ſenecta, aut valetudo adverſa erat, ſupplementum petivit. Et habiti per Galatiam

Sed ubi diem ex die prolatabant. lib. 15. *interim cunctantibus prolatantibuſque ſpem ac metum.* Lib. 2. Hiſt. *Seu domum extruere ſeu prolatare agros.* Lib. 5. Hiſt. *Sed omnem prolatationem ut inimicam victoriæ ſuſpectabant.* Vſurp. & Liv. Paulo poſt. *Ac libertate ignota illic*, thalim, *illuc*. Rhen. Forte *illud*. Lipſ.

1 *Munia Romanorum.*] Tranſlucet ineptia lectionis hujus, quomodocunque tegatur, præſertim ſi componas alteram illam, quam auctori reſtituo, *munia armorum.* nihil clarius. ecce *pacem* modo nominaverat, ei quid opponit quam arma? *pace longa ſegnes munia armorum ægerrime tolerabant.* Sic *munia belli* Hiſt. 2, 29. Hiſt. 3, 59. *militia* 15, 11. Hiſt. 1, 48. *Freinshemius.* Ita accipio, tanquam hi Romani ita exuiſſent ſegni otio & longa pace mores militiæ diſciplinamque Romanæ, ut vix Romani eſſe viderentur. Conſidera ſequentia. Et ſic loquuntur elegantiſſimi auctores. Ita, *ultimi Romanorum*, poſt quos tamen Romani plurimi ſuperſint, illi vocantur, qui virtutes majorum expreſſere. Vononem ut externum habent & expellunt Parthi, quia *Romanis artibus* infectus. Annal. 11. Italum Arminii fratris filium, eadem de cauſſa Cheruſci. Annal. 11. Si hæc interpretatio adſenſum non mereatur, haud dubie veriſſima eſt doctiſſimi amiciſſimique viri, Ioh. Freinshemii, cujus eximias dotes nuper hic nobis propius intueri contigit, & utiliſſimæ in Tacitum obſervationes jam publice leguntur, ſententia, qui pro *Romanorum*, levi mutatione & Corneliana phraſi, *armorum* reponendum arbitratur, *Boxhornius*.

tiam ac Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, [1] ita præriguisse manus, ut oneri adhærentes, [2] truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis; ne pugnam [3] priores auderent, prædicit. [4] Curam præsidio-

36

1 *Ita præriguisse manus.*] Significat ipsas manus, frigore præmortuas, una cum fasce devolutas vel abjectas. Negat aut ridet vir quidam scriptis & genere nobilis, olim mihi serio inter amicos. Atquin & Dio notat in illo tractu vim frigoris esse (libro XLIX. actis anni DCCXVIII.) & Annales Turcici, *supra Trebizium. Soleimanni milites cum Parthos insequerentur, tanto frigore oppressos, ut plurimi manus pedesque amitterent.* Hoc nostro ævo factum, anno ∞. IↃ. XXXV. neque igitur sic mirandum illud Taciti, aut ridendum. Scio & à gnaris similia aut majora asseri, qui in Septemtrione fuerunt. *Lipsius.*

2 *Truncis brachiis reciderent.*] Mutavi, *reciderent* in *deciderent*. Rhen.

3 *Priores adirent, prædicit.*] Probum quod in Romano libro est, *priores auderent.* Vellem etiam, *edicit.* Lipsius.

Ne pugnam priores auderent.] Verbum, *auderent*, reposuit Lipsius ex Vat. Idem annuit Flor. in quo legitur, *audirent.* Male vulgo, *adirent.* Pichena.

4 *Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat.*] *Pactius* insolitum Romanis vocabulum. Muretus mutat, *P. Attio Orphito.* & paulo post item, ubi *increpitumque Pactium*, legit, *P. Attium.* Hæ-

ſidiorum Pactio Orphito primipili honore perſuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei caſum offerri ſcripſerat, *tenere ſe munimentis, & majores copias opperiri* jubetur. Sed rupto imperio, poſtquam paucæ è proximis caſtellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poſcebant, congreſſus cum hoſte funditur. Et damno ejus exterriti qui ſubſidium ferre debuerant, ſua quiſque in caſtra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit: increpitumque Pactium, & præfectos, militeſque [1] *tendere omnes extra vallum* juſſit. [2] inqué ea contumelia detenti, nec niſi precibus univerſi exercitus exſoluti

37 ſunt. At Tiridates ſuper proprias clientelas, ope Vologeſi fratris adjutus, non furtim jam, ſed palam bello inſenſare Armeniam, quoſque fidos nobis rebatur depopulari; & ſi copiæ contra ducerentur, eludere, [3] huc quoque & illuc volitans, [4] plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæſito diu prœlio, fruſtra habitus, & exemplo hoſtium circumferre bellum coactus, diſpartit vires, ut legati præfectique diver-

reo, & nec hoc admittere, nec vulgatum ferre poſſum. *Acidalius. Paccii* & *Pacciæ* ſatis frequentes in vetuſtis lapidibus. *Gronovius.*

1 *Tendere omnes extra vallum.*] Quod pœnæ militaris genus antiquum. Livius l. x. *Cohortes quæ ſigna amiſerant, extra vallum ſine tentoriis deſtituit.* Valerius lib. II. cap. VII. *Neve quis eorum intra caſtra tenderet, neve locum extra aſſignatum vallo aut foſſa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Vide & Polyb. lib. VI. Sed proprie de hac ipſa re, ſic Frontinus IV. Stratagem. *Domitius Corbulo in Armenia duas alas & tres cohortes, quæ ad caſtellum initio hoſtibus ceſſerant, extra vallum juſſit tendere.* Lipſius.

2 *Inque ea contumelia detenti.*] Credo Tacitum ſcripſiſſe, *Diuque eâ* (in) *contumelia detenti.* Acidalius.

3 *Huc quoque & illuc volitans.*] Lego primum, *hucque & illuc.* deinde, ut in libro opt. *pugna exterrere.* Vera ſententia, ſcriptioque. Nam hoc ait, Tiridaté oſtendiſſe potius arma, quam intuliſſe; & plura exterruiſſe adventus ſui fama, quam pugna. *Lipſius.*

4 *Plura fama quam pugna exterrere.*] Codex Budenſis habet, *extrahere;* ut de tempore ſit intelligendum. & præcedit, *eludere huc & illuc volitans,* Itaque caſtigavi locum. *Rhenanus.* Syncera mihi ſunt, quæ inter maculoſa à doctiſſ. viro cenſentur: quid ſit *extrahere plura fama quam pugna,* non è tenebris eruendum. Fixum Tiridati ſeſe non dare in caſum pugnæ, & vis Romana tamen erat ab Armeniis ſuarum partium prohibenda: itaque

versos locos pariter invaderent. Simul [1] Antiochum regem monet, *proximas sibi præfecturas petere*. Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, *quasi* [2] *proditore sui*; quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. [3] Tuncque primum illecti Insechi gens [4] ante alias socia Romanis, avia Ar-

que ut sic eos saltem juvaret, usurpat, quod olim factum Iugurthæ. Sallust. *neque prælium facere neque ocium pati:* quodque Tacfarinati Tacitus lib. 4. ann. *spargit bellum, ubi instaretur, celeris, ac rursum in terga remeans.* quamobrem dando famæ se prælio adfuturum, sæpius milites Romanos è castris eduxit, quam accinctis pugnæ copiam fecit. Hæc his firmantur: *igitur Corbulo quæsito diu prælio frustra habitus.* τὸ *plura*, adverbii vice, ut *arguitur pleraque Cajum Cæsarem quasi incesta virilitatis.* Et ut Thucyd. lib. 3. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐβοήθουν ἡμῖν ἐναντία Θηβαίοις. i. illi autem nobis auxiliabantur adversa Thebanis. adversa vice adverbii. *Salinerius.* Antea, *extrahere*, quod ex Budensi libro reposuerat Rhenanus. At Flor. & alii antiquiores habent, *exterrere*, ac Lipsio magis probatur. *Pichena.* Optime Lipsius: *hucque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere.* Sic lib. 15. *arctis itineribus, hucque & illuc flexis.* Nam in illo *extrahere* nihil sani sensus, quicquid conetur Salinerius. *Gronovius.*

1 *Antiochum.*] Commagenæ regem, ut supra dictum. *Lipsius.*

2 *Proditore suo.*] Scribo, *sui*. Lipsius.

Quasi proditore sui.] Vox, *sui*, aut *suo*, ut in nonnullis, à Flor. abest. *Pichena.*

3 *Tuncque primum illecti Insechi.*] Consentit cum Vat. noster in voce, *Insechi*. Vulgo, *Isichi*. Restitui etiam ex Flor. copulam, *tuncque*. nam in vulgatis interciderat. *Pichena.*

4 *Ante alias socia.*] Nostro scilicet tempore socii & fidi super alios: etsi tunc illecti. Ita possis capere, fateor: nec displicet tamen meum vetus: *gens haut alias.* Lipsius.

Gens ante alias socia Romanis, avia Armeniæ incursavit.] Non de nihilo Doctiss. vir emendavit: *gens haud alias socia.* nam quî ante socii, si tum primum in societatem asciti? Verum ne quid inexpertum relinquam facillime credam hæc eo dicta fuisse, quod Isichi, qui tunc primum allecti in Romanorum societatem, munia sociorum curatius, & promtius præstarent, quam cæteri, qui in eodem tractu Romanam amicitiam colebant. *socia*, quæ serio socios juvabat, ut non verè consul, qui reip. non consulebat, *quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul aut illud respub. esset.* Salinerius. Lectio hæc, *gens ante alias socia Romanis*, omnium librorum consensu confirmatur. Lipsius mutavit. nam, ait ille, si tunc primum illecti, ergo non socii ante alios. neque ego judicium ejus improbo. Tamen subsistere videtur prisca lectio, si intelligamus, Tacitum loqui de suo sæculo, dum ait, Insechorum gentem fuisse sociam Romanis ante alias: at tunc, scilicet historiæ illius tempore, societatis & amicitiæ principium. Quod confirmare videntur verba, *tuncque primum illecti:* quæ indicant, eos sequentibus etiam temporibus sæpe adfuisse Romanis, atque in eorum societate & amicitia constanter perseveravisse, ante alios illius regionis populos. *Pichena.*

Armeniæ incursavit. [1] Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatque oratores, qui suo Parthorumque nomine expostularent; *cur datis nuper obsidibus, redintegrataque amicitia, quæ novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ possessione depelleretur? Ideo nondum ipsum Vologesem commotum,* [2] *quia caussa, quam vi agere mallent. Sin perstaretur in bello; non defore Arsacidis virtutem fortunamque,* [3] *sæpius jam clade Romana expertam.* Ad ea Corbulo, satis comperto Vologesem defectione Hyrcaniæ attineri, suadet Tiridati, *precibus Cæsarem aggredi; posse illi regnum stabile, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera, præsentem potio-*

38 *remque sequeretur.* Placitum dehinc, *quia commeantibus invicem nuntiis,* [4] *nihil in summa pacis proficiebatur, colloquio ipsorum tempus locumque destinari.* *Mille equitum præsidium* Tiridates *affore sibi* dicebat; *quantum Corbuloni cujusque generis militum assisteret, non statuere, dum positis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur.* Cuicumque mortaliũ, nedum [5] veteri & provido duci, barbaræ astutiæ patuissent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc [6] majorem

1 *Ita consilia Tiridati in contrarium vertebantur.*] Muret. *vertebant.* Acidalius.

2 *Quia causa quam vi agere mallent.*] Scripsi, *mallent*, auctore Florentino. nam de duobus, scil. Vologese, ac Tiridate intelligitur. Vulgo, *mallet.* Pichena.

3 *Sæpius clade Romana expertam.*] Muretus inserit. *Sæpius jam clade R. expertam.* Acidalius. Ex Flor. addidi particulam *jam.* Pichena.

4 *Nihil in summa pacis proficiebatur.*] Faernus rectissime, ut opinor, legebat: *Nihil in summam pacis,* &c. Ursinus. Lego, *in summam pacis.* Notavit *in summam* Muretus quoque sed τὸ *pacis* idem delevit. Male. *Acidalius.*

5 *Veteri & provido duci.*] Cujus eruditionis etiam & studii in litteris signum, quod Plinius aliquotiens Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera usus. uti Indice lib. v. & vi. Patrem egregio viro fuisse suspicor Pomponium, aut Orfitum, suadente Plinio lib. VII. cap. v. *Vestilia, C. Herdicii ac postea Pomponii Orfiti* (scribe ex libris, *Pomponii atq; Orfiti*) *clarissimorum civium conjux, ex his quatuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Cæsoniam Caii Principis conjugem, octavo.* Lips.

6 *Majorem afferri.*] Danesius legebat *offerri.* Ursinus. Lego, *offerri.* Acidalius. Si me audis scribe: *& hinc majorem ferri.* hoc est, permitti, concedi, tolerari. *Gronovius.*

rem afferri, [1] ut dolus pararetur. [2] nam equiti ſagittarum uſu exercito, ſi detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. [3] Diſſimulato tamen intellectu, *rectius de his quæ in publicum conſulerentur, totis exercitibus coram diſſertaturos* reſpondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo ſocias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit; cui accita per noctem aliis ex caſtris, tria millia tertianorum permiſcuerat, una cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates vergente jam die procul aſtitit, unde videri magis quam audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem ſua quemque in caſtra jubet. Rex ſive fraudem 39 ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſive ut commeatus noſtros Pontico mari, & Trapezunte opido adventantes interciperet, propere diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidiis noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibique quod validiſſimum in ea præfectura [4] cognomento *Vo-*

1 *Vt dolus patraretur.*] Mihi magis arridet, quod in Codice Budenſi legitur, *ut dolus pararetur.* Rhenanus. Vulgati, *patraretur.* & utrique verbo ſenſus. Sed Florentinum ſum ſecutus. Sic lib. 6. *tanquam dolus pararetur.* lib. 14. *qui ſpecie amicitiæ dolum parabant.* Pichena.

2 *Nam equiti ſagittarum uſu exercito.*] Non erat hic opus adjicere particulam *nam*, quæ non eſt in exemplari ſcripto. *Rhenanus.*

3 *Diſſimulato tamen intellectu.*] Ad Taciti phraſim magis, *intellecta.* Lipſ.

Diſſimulato tamen intellectu.] Bene & recte Lipſius *intellecta*, uti quoque Muretus. Sed ego ſingulari numero malim, *intellectum.* *Acidalius.* Vtuntur verbo *intellectu* ſic & juriſconſulti. L. 8. §. 5. D. de religioſ. *etiamſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator ejus, quia intellectu aliquo ipſe prohibitus videtur.* L. 60. §. 1. D. Mandati: *Si inter maritum & ſocerum id actum eſſet vel tacito intellectu.* Aurelius.

4 *Cognomento vallandum.*] In exemplari ſcripto legitur *volandum*, tamquam

Volandum ſumit; minora Cornelio Flacco legato, & [1] Inſteio Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, proviſis; hortatur milites, *ut hoſtem vagum, neque paci aut prœlio paratum, ſed perfidiam & ignaviam fuga confitentem, exuerent ſedibus, gloriaque pariter & prædæ conſulerent.* Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit; alios ſcalas mœnibus admovere, multos tormentis faces & haſtas incutere jubet. Libratoribus funditoribuſque attributus locus, [2] unde eminus glandes torquerent; ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari undique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi, capta eſcenſu munimenta, omneſque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis. & imbelle [3] vulgus ſub corona venundatum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus uſi ſunt, tribuſque una die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum, in deditionem veniebant. unde orta

quam id ſit caſtelli cognomentum. *Rhenanus.*

1 *Iſteo Capitoni.*] Ex lapid. *Inſtejo.* Mirum ni idem, qui ſupra Hoſtorius dicitur, ubi de recipiendis obſidibus actum. Certè Vatic. liber eo loci, *Hiſteus*, non *Hoſtorius* præferebat. Nec moveor, quod ibi centurio dicitur, hìc Præfectus caſtrorum. Potuit enim honore eſſe auctus. *Lipſius.*

Iſteo Capitoni caſtrorum præfecto mandat.] De nomine *Iſteo* Lipſius diſputat. Muretus notavit *Attejo.* Acidalius. In Florent. *Inſteo Capitoni* ſcribitur & Lipſius ait ita appellari in lapidibus. Vulgo, *Iſteo Capitoni.* Pichena.

2 *Unde eminus glandes torquerent.*] Libratores ergo glandes torquebant? imo tela, lapideſque. Integer locus, quod mirere, apud Calepinum legitur: *unde eminus lapides & glandes torquerent.* Lipſius.

3 *Vulgus ſub corona venundatum.*] Cælius Sabinus Iuriſperitus apud Agellium 7. 4. ſcribit, *Antiquitus mancipia jure belli capta coronis induta venibant, & idcirco dicebantur, ſub coronis venire*: quod verum eſſe Cato quoque in libro, quem compoſuit de re militari, docet illis verbis: *Ut populus ſua opera potius ob rem bene geſtam ſupplicatum eat, quam re male geſta coronatus veneat.* Itaque Cæſar lib. 3. belli Gall. *ſenatu necato, reliquos ſub corona vendidit.* Apud Liv. 31. captivi &

orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul & latioribus vadis transiere. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset 40 obsidioni, nihil opis in ipso videretur; si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret: statuit postremo ostendere aciem, [2] & dato die prœlium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter & pugnæ composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, [3] sinistro sexta incedebat, [4] mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus jusserat, *ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur.* [5] In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, [6] pro-

& à consule & à prætore, præter insignes nobilitate viros sub corona venierunt. Sic & 1. Hist. Cornelius ait, *multa hominum milia sub corona venundata.* Vertranius.

1 *Caput gentis Artaxata.*] Conditam ab Artaxia rege, suasu Annibalis Pœni. Plutarchum adi in Lucullo. *Lipsius.*

2 *Et dato die.*] Id est, primo die dato, cum illuxisset. Ita IV. Annal. *datoque tempore, non reticebo:* id est, oblato. *Lipsius.*

Dato die prœlium incipere.] Suspicor legendum, *claro die.* Subintelligendum est enim ante lucem exercitum à Tiridate motum. Sic paulo infra: *propinquis jam tenebris abscessit.* Tamen vulgatam lectioné fero. Ann. lib. 4. *datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo.* Pichena.

3 *Sinistro sexta insedebat.*] Castigavi, *incedebat.* Rhenanus.

4 *Mediis decumanorum dilectis.*] Miror non vidisse viros tot eruditos nullum his verbis esse sensum. mutatione opus levi: *mediis decumanorum dilecti.* Mediis locis scilicet (præcessit enim latere dextro & sinistro) incedebant lectissimi legionis decimæ. *Grotius.* Multo magis mirum τὸν πάνυ non vidisse, *medios* esse, qui mediam aciem tenerent, qui in medio incederent: deinde *mediis decumanorum delectis* dici verbi substantivi participio intellecto: perinde ac si esset: quum medii forent ex decuma legione delecti; quum medios haberent decumanorum delectos. *Gronovius.*

5 *In cornibus pedes sagittarius.*] Muretus, *pedes sagittariusque*, &c. Credo verius omnino. *Acidalius.* Muretus legit, *pedes sagittariique.* Pichena.

[1] productiore cornuum sinistro per ima collium, ut si hostis intravisset, fronte simul & sinu exciperetur. Assultare ex diverso Tiridates, non usque ad jactum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare ordines & [2] diversos consectari posset. Ubi nihil temeritate solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progressus, & sagittis confixus, ceteros ad obsequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abscessit. 41 Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obsidioneque circumdaret agitavit, concessisse illuc Tiridatem ratus. Dein postquam exploratores attulere *longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum*, lucem opperitur: præmissaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed opidani portis sponte patefactis, se suaque Romanis permisere. quod salutem ipsis tulit; Artaxatis ignis immissus, deletaque & solo æquata sunt. [3] quia nec teneri sine valido præsidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præsidio, & capessendo bello divideretur. Vel si integra & incustodita relinquerentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta essent. Adjicitur miraculum [4] velut numine oblatum.

1 nam

1 *Productior cornu in sinistro.*] Expeditior omnino & verior erit lectio: *productiore cornuum sinistro.* E cornibus, inquit, productius erat sinistrum, & caussam addit. *Lipsius.*

Productiore cornu.] scripsi, *productior cornu.* Rhenanus. Emendavit Lipsius, *productiore cornuum sinistro.* Vulgo, *productior cornu in sinistro.* Nonnihil etiâm juvat Florentinus, qui habet: *productiore corre in sinistro.* Simili fere modo, lib. XI. *ceteras navium, ut quaque habiles, per æstuaria & fossas adegit.* Pichena.

2 *Diversos consectari posset.*] In exemplari scripto scriptum *diversa.* nec magnopere refert, utro modo legas. *Diversum* usurpat pro *diviso* Sic & alibi. *Rhenanus.*

3 *Quia nec teneri.*] Si ita legas, deest verbum aliquod, unde pendeat illud *teneri.* At si *tenere* ponas, poterit id regi à verbo proxime sequenti *erat*, constructione infrequente magis quam ignota. *Grotius.*

4 *Velut numine oblatum.*] Farnesiano superadditum, *velut deum numine.* Lipsius.

1 Cum

[1] nam cuncta extra, tectis tenus sole illustria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus *imperator* Nero, & senatusconsulto *supplicationes* habitæ: *statuaque & arcus, & continui consulatus principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset*, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus assensus; *si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere* disseruerit: *eoque oportere dividi sacros & negotiosos dies*, [2] *quis divina colerentur, & humana non impedirent*. Variis deinde casibus jactatus, 42 & multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciæ legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent. nec Suilius questu aut exprobatione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecam increpans; *infensum amicis Claudii, sub quo justissimum exsilium pertulisset. Simul studiis inertibus*,

1 *Cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere.*] Puto, *cuncta extra, tecta tenus*: sive quod in Florentino esse postea didici, *tectis*. Sententia, Extra urbem, usque ad tecta domusque, omnia sole liquida. *Lipsius.*

Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere.] Locus certo corruptus. Sed cui Lipsii medicina nihil subvenit. Ego audacter scribam, *Nam cuncta Artaxatis tenus sole illustria fuere*. Si exemplum meminissem præpositionis *tenus* cum casu accusandi, facilius fieret ex literarum ductu, *Artaxata tenus*. Omnino autem ex interpolato urbis hoc nomine nata illa *extra tecta*. Acidalius. Indicavit lectionem & distinctionem hanc, *Nam cuncta extra, tectis hactenus, sole illustria fuere*, Florentinus, in quo legitur, *tectis*. Male vulgo, *extra tecta*, Pichena.

2 *Quis divina colerent.*] Reposui, *colerentur*. Item paulo post. *An gravius existimandum*. Rhenanus.

1 Li-

bus, & juvenum imperitiæ suetum, [1] *livere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent.* [2] *Se quæstorem Germanici;* [3] *illum domus ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ,* [4] *ter millies sestertium paravisset? Romæ* [5] *testamenta & orbos, velut indagine ejus capi. Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac* [6] *diu partam*

1 *Livere iis.*] Probavi verbum, *livere*, in Flor. repertum. Non male etiam vulgo, *invidere*. Pichena. Editio princeps; *Livida his* &c. ut mihi ambiguum non fiat, quin revocandum sit quod restat in ms. Florentino, *Livere his*, &c. *Liveo* idem notat quod *invideo*, idque vocis non semel restitui auctoribus; certe Apuleio alibi & Petronio, item Martiali lib. 10, 12. *Livebitque tuis pallida turba genis.* videantur ibidem notæ nostræ. *Gruterus.*

2 *Se quæstorem Germanici.*] Suilius Quæstor, Germanico bello. Annal. IV. *At P. Suilium Quæstorem quondam Germanici.* Adulterum Senecam in Iulia Germanici filia fuisse vult. Dixi ante. *Lipsius.*

3 *Illum domus ejus adulterum fuisse.*] Suilius exprobrat Senecæ, quod cum Agrippina Germanici filia, matreque Neronis, rem habuerit. qua de re tandem Seneca reus factus est, ait Xiphilinus in Nerone. *Vertranius.*

4 *Ter millies sestertium.*] Summa eadem divitiarum Senecæ, expressâ à Dione; qui omnes res relictas habet prætut culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi objicit cum Agrippina: pullarium eum fuisse ait, idemque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctoremque interfectæ matris: aliaque, quæ homo vanus, præter fidem præterque omnium mentem conviciatur velut e plaustro. Quibus odii caussis? aut quo mendacii pretio? Nam Seneca tanto anterior, non injuria non beneficio cognitus illi. Sed credo, judicii quædam morumque perversitas fuit, quæ eumdem illum in Ciceronem exacuit, quæ in Cassium, Brutum, omnesque bonos. Caveat ab his, moneo, juventus: & è campis illis ita antiquitatum & historiæ flores legat, ut non colligat venena. At quod ad divitias elegantiamque Senecæ attinet, vide lector & lege egregium ejus libellum De vita beata: quem scripsit non alia re, quam ut ora obstrueret calumniatoribus illis. præsertim à capite XVII. *Lipsius.*

5 *Testamenta & orbos.*] Senec. de benefic. lib. 6. 38. *An tu Arruntium, & Aterium, & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios, vota?* Vide quæ notavi infra ad libellum de morib. Germ. *Pichena.*

6 *Olim partam.*] Ex aliis libris liceat, *diu partam*. Lipsius.

Quam veterem ac olim partam dignationem.] Quid si legas. *Quam veterem adeo partam dignationem subita feli-*

tam dignationem subitæ [1] *felicitati submitteret.* Nec deerant qui hæc iisdem verbis, [2] aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, *direptos socios cum Suilius provinciam Asiam regeret, ac publicæ pecuniæ peculatum* detulere. Mox quia [3] inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. *Ii acerbitate* 43

Ac-

felicitati submittere. Rhenanus. Faernus legebat: *atque olim partam*, &c. & ita est in V. C. *Ursinus.* Vulgati omnes, *veterum & olim partam.* quod omnino corruptum indicant libri antiquiores. *Florentinus. Veterem ac dŏ partam.* alii, *ac deo partam.* Nihil ergo propius fuit, quam *ac diu partam:* ipso etiam Tacito volente, qui idem usurpavit lib. 3. *Atqui ne corporis quidem morbos veteres ac diu auctos, nisi per dura & aspera coerceas.* Nec dissimulabo vulgatæ quoque lectionis exemplum, in Dial. de orat. *Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo.* nec illam rejecissem, nisi Manuscripti improbassent. *Pichena.*

1 *Felicitati submittere:*] Lege, *submitteret.* Lipsius.

2 *Aut versa.*] Hæ duæ dictiones non sunt in codice Budensi, qui sic habet: *Nec deerant qui hæc iisdem verbis in deterius Senecæ deferrent.* Nec erat opus veterem lectionem. *Rhenanus.*

3 *Inquisitionem annuam impetraverant.*] Vulgatis emendatior Florentinus. Illi, *impetraverat.* ut ad reum Suilium referatur. at hic, *impetraverant*, de accusatoribus verius intelligens. qui idoneis testibus adhuc non instructi, impetraverunt annuam inquisitionem, ut in Asiam mitterent. Sed quoniam prolatio nimis longa videbatur iis, qui Suilium pervertere statim cupiebant, suaserunt accusatoribus, ut à suburbanis criminibus inciperent, quorum obvii testes Asiatica differrent. Confirmari videtur hic sensus infra eodem lib. *Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testium, reus illico defendi postulabat.* Pichena. Cicero act. 1. Verr. *Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achajam biduo breviorem diem postularet: non ut is idem conficeret diligentia & industria sua, quod ego meo labore & vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque injurias cognoscerem.* Asconius in Orat. pro Scauro: *Subscripserunt Triario in Scaurum L. Marius L. F. M. & Q. Pacuvii fratres, qui inquisitionem in Sardiniam itemque in Corsicam insulas dies tricenos acceperant.* Plinius lib. 3. Epist. 9. *Addiderunt Batici, quod simul socios ministrosque Classici detulerunt, nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt.* In eadem epist. *Norbanum Licinianum legatum & inquisitorem.* Et mox: *non legati nomen, non inquisitionis officium.* Quæ firmant lectionem Florentinam, indignam, quam silentio Lipsius transmitteret. Aurelius *impetraverat*, interpretatur, annum ad purgandam innocentiam, contra morem & rationem. Et tamen alium sensum id verbi non habet. *Gronovius.*

1 *Q. Pom-*

accusationis [1] *Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis detrusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppæam ad mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circumventos: jam equitum Romanorum agmina damnata, omnemque Claudii sævitiam Suilio objectabant.* Ille *nihil ex his sponte susceptum, sed principi paruisse* defendebat, donec eam orationem Cæsar cohibuit, *compertum sibi* referens *ex commentariis patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam.* Tum *jussa Messallinæ* prætendi, & labare defensio. *Cur enim* [2] *neminem alium electum, qui sævienti impudicæ vocem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent.* Igitur adempta bonorum parte (nam [3] filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento matris, [4] aut avi acceperant) in insulas Baleares pellitur: non in ipso discrimine, non post damnationem fractus animo. Ferebaturque copiosa & molli vita, secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum aggressis accusatoribus per invidiam patris, & crimina repetundarum, intercessit princeps, tanquam satis expleta ultione. Per

44 idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore vecors, ingentibus donis adulterium, & mox ut omitteret maritum emercatur; suum matrimonium promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mulier vacua fuit, nectere moras, *adversam patris voluntatem* caussari, repertaque spe ditioris conjugis, promissa exuere. [5] Octavius contra modo con-

[1] *Q. Pomponium.*] Nihil legi. qui sequuntur, ii fere nominati Senecæ in Ludo. *Lipsius.*

[2] *Neminem alium electum.*] Flor. *delectum.* Pichena.

[3] *Filio & nepti pars concedebatur.*] Ablego te ad Cujacium, Observ. VI. cap. XXIII. qui ante me abunde dixit. *Lipsius.*

[4] *Aut avi acceperant.*] Imo, *acceperat.* Mercerus. An *avia ceperant.* Vide ad 3, 68. *Freinshemius.*

[5] *Octavius contra modo conqueri.*] In codice Budensi tantum est, *Octavius contra conqueri.* Rhenanus.

conqueri, modo minitari, *famam perditam*, *pecuniam exhaustam* obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delinitus, modum in posterum adhiberet*. Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio, & pars tenebrarum [1] libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haud ambiguus percussor. quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri, *se patroni* [2] *injurias ultum esse*. [3] Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatusque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & [4] lege Cornelia de sicariis condemnatur. Non minus insignis eo anno impudicitia, 45 [5] magnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, [6] T. Ollio patre genita, sed no-

1 *Libidine seposita.*] Malim *libidini seposita*. Rhenanus. Lego, *libidini*. Acidalius. Imo *libidini seposita*. Agnosces Taciti lectionem tritus in eo lector, *Grotius*.

2 *Injurias ultum esse.*] Mallem, *ultum isse*. Lipsius.

3 *Commoveratque.*] Assuit quisquam, *que*, particulam. Quum in codice Budensi legatur tantum, *commoverat quosdam*. Rhenanus.

4 *Lege Cornelia de sicariis condemnatur.*] Scripti codicis lectio; *Lege de sicariis condemnatur*. Arbitror, additam dictionem è margine receptam in contextum. alibi tamen addit *Rhenanus*. Legis Corneliæ de sicariis & veneficis pæna, insulæ deportatio est & omnium bonorum ademptio: ab ea tamen cum tempore paulatim recesserunt, qui in honore positos in insulam deportare, humiliores capite punire, bestiisve objicere soliti sunt, Modestino & Martiano ICtis auctoribus. *Vertranius*.

5 *Magnorum Reip. malorum initium fecit.*] Scripsi, *magnorum*, ex Flor. Vulgo, *majorum*. Pichena.

6 *T. Ollio patre.*] E. Farnes. Lipsius ad marginem notavit *Ellio*. Muretus notaverat suo in libro, *T. Ælio*. Acidalius.

nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. nam [1] Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic [2] mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis [3] nec absurdum ingenium. modestiam præferre, & lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque [4] velata parte oris, ne [5] satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio [6] Rufi Crispini equitis Romani, ex quo

1 *Ollium honoribus nondum functum.*] Atqui Quæstorium eum fuisse Suetonius autumat, cap. XXXV. Sed Quæstura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus lib. XII. Quæsturam inter magistratus recensuit, Agellius, & alii. *Lipsius.*

2 *Mulieri cuncta alia fuere.*] Forte *affuere.* Paulo post scripsimus, *potentiam ei adjiceret.* Rhenanus.

3 *Nec absurdum ingenium.*] E Sallustio imitatum, qui de Sempronia: *Ingenium ejus haud absurdum versus facere.* Lipsius.

Nec absurdum ingenium, modestiam præferre.] Ita aptius distinximus. Conjunctim antea, *nec absurdum ingenium modestiam præferre.* Pichena. Interpunge. *Sermo comis, nec absurdum ingenium; modestiam præferre, & lascivia uti.* Acidalius.

4 *Velata parte oris.*] Ad æmulationem credo mulierum Arabiæ, de quibus Tertullianus in libello De virginibus velandis: *Arabiæ feminæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere.* Sed caussa in hoc nobili scorto, & in illis dispar. *Lipsius.*

5 *Satiaret aspectum.*] Malo, *aspectu.* Acidalius. Hieronymus ad Marcellam: *Quando in publico quasi per verecundiam, operit faciem, lupanarium arte id solum ostendit, quod ostensum magis placere potest.* Aurelius.

6 *Rufi Crispini equitis.*] Alii, *Crispi.* Sed Crispinum ei cognomen Plutarchus in Galba, noster lib. XV. & clarissime Seneca seu quis alius (non enim certe Philosophus) in Octavia, ubi Poppæa inducitur:

—— venientem intuor
Comitante turba conjugem quondam meum
Gnatumque: properat petere complexus meos
Crispinus, & intermissa libare oscula.

Rufinus Crispinus filius ejus à Suetonio nominatur, capite XXXV. *Lipsius.*

quo filium genuerat, [1] Otho pellexit juventa ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. [2] Otho, sive amore incautus, laudare *formam elegantiamque uxoris* apud principem; sive ut accenderet, ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens è convivio Cæsaris, *se ire ad illam*, [3] *sibi concessam*

1 *Otho pellexit.*] Xiphilinus autor est, Sabinam abductam a viro Neronem Othoni in uxorem dedisse, cum qua utrique res esset. *Vertranius.*

2 *Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud Principem.*] Vere incautus. & simillima vecordia ille Candaules apud Iustinum libro I. *Hic uxorem, quam propter pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacita conscientia. prorsus, quasi silentium damnum pulchritudinis esset.* Vecordia inquam simili, sed & fato. *Lipsius.*

Otho sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris, sive ut accenderet &c.] Non sibi constat (quod miror fugisse virum eruditiss.) Cornelius noster: hic enim plane dicit, Othonem jam potitum, jam maritum Poppææ, ejus formam sæpius Neroni laudasse, quo is eam arderet, indeque amorem eorum, & congressus: alibi autem asserit, à Nerone prius adamatam, apudque Othonem fuisse depositam. lib. I. hist. *Eoque jam Poppaam principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.* idq; factum matrimonii prætextu, ut clam matrem deliciaretur. Suet. Oth. 3. *Idem Poppaam Sabinam tunc adhuc amicam ejus, abductam marito demandatamque sibi, nuptiarum specie recepit.* Clarius omnia Plutarchus in Galba. ἧς ἤρα μὲν ὁ Νέρων Κρισπίνῳ συνοικούσης ἔτι, αἰδούμενος δὲ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ μητέρα φοβούμενος, ὑφῆκε τὸν Ὄθωνα πειρῶντα τὴν Ποππαίαν i.e. *Quam quidem Nero deperibat adhuc agentem in matrimonio Crispini, sed reverens uxorem & matrem timens subornavit Othonem qui Poppaam illiceret.* Et paucis interjectis: ἀλλὰ τήν γε Ποππαίαν ἐπιμοιχεύουσαν τῷ Νέρωνι, καὶ δὲ διαφθείρας ταῖς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίσιν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τοῦ ἀνδρὸς &c. Non solvo, nec recido hunc nodum: *Salinerius.* Luxata orationis membra plane credo, & sic restituenda trajectione: *Otho, sive amore incautus sive ut accenderet, ac s. e. f. p. i. q. v. p. e. adjiceret, laudare f. e. uxoris apud principem.* Acidalius.

3 *Sibi concessam dictitans.*] Adhæresco, Fortean, *sibi concessam à diis jactans nobilitatem, pulchritudinem.* Aut, *sibi concessam dis dignam nobilitatem.* Budensi ajunt legi, *ubi concessam dictitaret.* ex eo divinabam, *ubi congestam delibaret.* Lipsius.

Ibi concessam dictitans nobilitatem] Volumen Matthiæ Corvini; *Vbi concessam dictitaret nobil.* Legerim; *Vbi concessam dictitarent nobilitatem atque pulchritudinem.* nam connectentes particulas sæpe Tacitus omittit. *Rhenanus.* Corvinianus liber, *ubi concess. dictitaret.* Legerim, *ubi condictitarent.* Vertranius. Videtur legendum, *sibi concessam dictitans* nobi-

cessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, [1] *vota omnium, & gaudia felicium.* His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed [2] accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, *imparem cupidini se, & forma Neronis captam* simulans: mox acri jam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, *nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ,* [3] *quod nemo adæquaret. Illum animo*

nobilitatem. Vrsinus. Τὸ *ibi* id est, domi, quasi dicat, illam nunc adeo, & ibi fruor femina, qua nulla nunc pulcrior neque nobilior. Cæterum glaucomam ob oculis suspicor habere, nam videre haud potis sum, quidnam impellerit eruditiss. virum ad hæc emendanda. *Dictitans* enim aptissime dicitur de Othone, qui uxorius, eoque frequens erat in uxoris mentione, præsertim ut accenderet animum Neronis. *Nobilitatem, pulchritudinem* κατὰ τὴν αὔξησιν pro femina pulcra & nobili. Curt. lib. 6. *Incidimus in superbiam, nec diis, quibus se exæquat, nec hominibus quibus se eximit tolerabilem.* De Alexandro superbo. Antiphil. lib. 1. Anthol. Ἄμφω μὲν πηροί, καὶ ἀλήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν ὄψεις, Ὃς δὲ βάσεις, ἄλλου δ' ἄλλος ὑπηρεσίη. i. Ambo læsi, & mendici: hic visus, Hic incessus, alter alterius ministerium. Noster lib. 4. ann. *recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut superbiam fecunditate subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Cæsarem argueret.* quam tenuius si dixisset *ut Agrippinam superbam.* Vel *ibi* scil. in *Poppæa.* Liv. lib. 4. *Itaque se dictatorem L. Quintium dicturum, ibi animum parem tantæ potestati esse.* Noster: *illum animo & cultu magnificum; ibi se summa fortuna digno visere.* Salinerius. Corruptum hoc. Lipsius varie tentat. Mihi liquet τὸ *dictitans* è turpi glossemate esse. quo sublato, & quia in Budensi codice non *sibi* vel *ibi*, sed *ubi*, hinc *uni*, rescripto (quæ eadem menda sup. hoc lib.) puto locum persanari. *se ire ad illam: uni concessam nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium.* Acidalius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. subintelligitur enim, *concessam* à diis, vel à propitia sorte. *Pichena.*

1 *Vota omnium, gaudia felicium,*] Inscriptio vetus apud Gruterum pag. DCXXXVII. *quod. omnes. rogant. sed. felices. impetrant.* Gronovius.

2 *Accepto aditu.*] Scribendum est fortasse, ut est in vulgatis, *hac capto aditu.* Vrsinus. Muretus videtur voluisse (nam scriptura non plane liquet) *Sed hoc capto aditu.* Ego malim, *Sed occæpto*, vel simpliciter, *sed cæpto aditu.* Etiam *capto aditu* scribi poterat. *Acidalius.*

3 *Quod nemo adæquaret.*] Vidi qui legeret, *quod Nero non adæquaret.* Ego, *Nero haud æquaret.* Lipsius.

Genus vitæ, quod nemo.] Quasi recordaretur de Antonii & Cleopatræ fabulis, quod significat Plutarchus: Αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν τῶν Ἀμιμητοβίων ἐκείνην σύνοδον κατέλυσαν, ἑτέραν δὲ συνέταξαν, οὐδέν τι λειπομένην ἐκείνης ἁβρότητι καὶ τρυφαῖς καὶ πολυτελείαις, ἣν Συναποθανουμένων ἐκάλουν. Scholiastes vetus Iuvenalis ad Sat. 2. vers. 99. *Hunc in-*

animo & cultu magnificum : ibi se [1] *summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes devinctum,* [2] *nil è contubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisse.* Dejicitur familiaritate sueta, post congressu & comitatu Otho; & postremo, [3] ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur. Ubi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sanctęque egit, procax otii, & [4] potestatis temperantior. Hactenus Nero flagitiis & sceleribus 47 velamenta quæsivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senecta [5] à Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat : ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur *regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Sullam* ementitur : quia forte redeuntibus ministris principis, quidam [6] per juvenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem

comparabilis vita bello civili Vitellius vicit apud Bedriacum. Gronovius.

1 *Summa fortuna dignam visere.*] Lego; *summa fortuna digna visere.* Rhenanus. In V. C. est *videri* pro *visere*. Faernus tamen retinebat verbum, *visere*, & pro, *digna*, legebat *dignam*. Ursinus.

2 *Nil è contubernio servili.*] Propriè. Non enim nuptiæ cum servis, sed contubernium. *Lipsius.*

3 *Ne in urbe æmulatus ageret.*] Non agnosco hanc locutionem *æmulatus ageret* : neque dubitem rescribere, *ne in urbe æmulus ageret*. Notum epigramma ;

Cur Otho mentito sit quæritis exsul honore?
Uxoris mœchus cœperat esse suæ.

Nolebat Nero æmulum, id est, rivalem, in eadem urbe, in conspectu suo vivere. Grotius.

4 *Potestatis temperantior.*] Liber Pontificalis habet *egestatis temp.* & melius. *Vertranius*

5 *A Tiberio usque.*] Vatic. *Tiberio avousque* ex quo fecerim, *Tiberio abusque*, deleta priore præpositione. *Lipsius.*

6 *Per juvenilem licentiam.*] Petron. *juvenili impulsi licentia.* Pichena.

inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam, neque clientium Sillæ agnitus: [1] maximeque despecta & nullius ausi capax natura ejus, à crimine abhorrebat: perinde tamen quasi convictus esset, cedere patria, & [2] Massiliensium mœnibus coërceri jube-

48 tur. Iisdem consulibus auditæ Puteolanorum legationes. [3] quas diversas (senatorius) ordo plebesque ad senatum miserant: illi *vim multitudinis*; *hi magistratuum & primi cujusque avaritiam* increpantes. Cumque seditio ad saxa & minas ignium progressa, necem & arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio delectus. quia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte prætoria. cujus terrore & paucorum suppli-

49 cio, rediit opidanis concordia. Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo *civitati Syracusanorum egredi* [4] *numerum edendis gladiatoribus finitum permitteba-*

1 *Maximeque despecta.*] Exciderat in vulgatis copula, *que.* nos ex Florentin. restituimus. *Pichena.*

2 *Massiliensium mœnibus.*] Relegandi genus tunc frequens. Sic Iulia opido Rheginorum ab Augusto clausa: Silanus à Nerone Bario municipio Apuliæ: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone sepositus. *Lipsius.*

3 *Quas diversas senatorius ordo.*] Vocabulum *senatorius* non est codice Budensi: Mox, *saxa & minas.* Illic, *ad saxa, ad minas.* Rhenanus. A Flor. abest vocabulum *Senatorius.* Judicent alii, an sit delendum. *Pichena.* Certe delendum τὸ *Senatorius*, & obsequendum scriptis id vocabuli non agnoscentibus: quod miror in nos usque judicium esse dilatum. Quemadmodum enim Romæ *ordo amplissimus*, *ordo florentissimus* pro senatu, sic in municipiis *ordo* sæpe pro decurionibus ponitur. Tacitus ipse lib. 2. histor. *Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma & pecunias offerendo.* Ammianus Marc. lib. 22. *Ordo squalens occurrit & populus nimium quantum antehac florentissimus*, de Nicomediensibus. Idem lib. 25. *Et hoc quidem suppliciter ordo & populus precabatur.* Vide indicem Inscriptionum cap. 9. *Gronovius.*

4 *Numerum edendis gladiatoribus.*] Augustus edixit anno urbis DCCXXXII. Μήθ' ὁπλομαχίαν πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι ϗ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν. *neque sapius quam bis in anno gladiatores dare, neque ultra paria sexaginta.* Dio LIV. Simile edictum antea à Senatu, de quo Sueton. Iulii cap. x. *Cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruisset, cautum est de numero gladiatorum, quo ne majorem cuiquam habere liceret.* Saturnalia nostra vide. *Lipsius.*

tebatur; nisi Pætus Thrasea contradixisset, [1] præbuissetq; materiem obtrectatoribus arguendæ sententiæ; *Cur enim si Remp. egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,* [2] *quibusque aliis Romana continentur,* [3] *suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere,* [4] *relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde*

1 *Præbuissetque materiem.*] Ita Flor. Vulgo, *materiam.* Pichena.

2 *Quibusque aliis Romana.*] Infero vocem, *res Romana continetur.* Sequentia emendavi, distinxi, sublata confusione, quæ in libris. *Lipsius.*

Quibusque aliis Romana continentur.] Apparet ex scripto lib. legendum, *continerentur.* Rhenanus.

3 *Suadere dissuadere licere patribus.*] Emendavimus: *Suadere dissuadere ve licere patribus.* Rhenanus.

4 *Relationem in ea postulare.*] Hæc verba Senatorii juris antiqui sunt. Varro lib. 4. epistolicarum Quæst. ait SC. factum duobus modis, *per discessionem*, aut *conquisitis sententiis*, sive, ut opinor, per relationem. Etenim qui jus consulendi Senatus habuit, de re quapiam verbis coram patribus factis, dictus est, ad senatum tulisse. Petitioni vel princeps senatus, vel consularis primus rogatus à senatum habente, vel consul designatus respondit, quid censeret, expromtaque sententia discessionem permisit, quo sciri posset, an universi pedibus in sententiam ejus transirent. Cui si nemo contradixit, vel numero pauciores, per discessionem factum SC. fuit. Hoc conjicio ex lib. 15. ann. *Postquam discessionem consul permisit, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis.* Addoque Sueton. Tib. 31. *Cum SC. per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo.* Ita Varro intellexit scriptum, fieri SC. per discessionem, si consentiretur. Cum vero discessione permissa, transiret nemo in sententiam illius, qui primus dixisset, in re scil. dubia, inceptum à gradu consulari per singulos senatores sententias exquiri: tum voce prolata adsentiens priori sententiæ, nec ex scripto recitata illa est, vel à priori diversa, verbo exprompta primum, deinde ex tabella relata est, uti licuit iis, qui jus dicendæ sententiæ accepissent, ait hic Cornelius, *quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare*; id est, iis, qui in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant, licuit censere, & alios ut jam placita dividerent, & de singulis referrent, qua viderentur, rogare. Illis autem, qui in Senatum quidem veniebant, sed quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, ut lib. 3. Agellius refert, in eas descendebant, quas principes viri dixissent. Quare & ab illis discessione facta, & ab aliis qui jam censuissent, cessione sententiæ, faciendo per relationem SC. discessio necessaria fuit: quæ juxta curiæ disciplinam post relationem Augusti, in Ludo Senecæ de morte Claudii legitur. Ita Tuberonis scriptum Atejus Capito accepit, quod nullum SC. non facta dis-

perinde egregia, [1] *quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret?* [2] *Quæ si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, *non præsentium ignarum,* respondebat, *ejusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.*

50 Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, [3] dubitavit Nero, *an cun-*

cessione, fieri posset: quæ supersunt Noctium Agellii lib. 14. & exemplum apud Cæcilianum. epist. 13. lib. 9. ex iis cum relatum esset ad Patres de pœna feminarum, quæ servis &c, sup lib. 12 *facto SC. Pallantem ejus relationis repertorem ediderat Cæsar.* i. auctorem ejus deliberationis & sententiæ, quæ tandem placito Senatus probata firmataque fuit. Similiter lib. 14. *Non ideo aut Coss. mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia.* Constat igitur quæ sit *relatio*, & inde constare potest *jus relationis*, sive sententiæ, quod Senator habuit, & ita habuit, ut in potestate principi censerenda solenne fuerit *jus relationis* tribuere, quo scil. uti Senator uteretur. Hoc de Vespasiani imperio, æs incisum, edocet, quale nos Romæ in Lateranensi legimus. *Utque ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta per relationem discessionemque facere liceat. ita uti licuit divo Aug. Ti. Iulio Cæsari Aug. Ti. Claudio Cæsari Aug. Germanico.* Sed postulat hic locus (ut & hoc unum addam) fuisse meritissimos de Rep. principes, quibus honoris virtutisque causa daret Senatus, *jus tertiæ,* sed & *quintæ relationis*: id est, quo eorum sententia tribus, aut quinque senatorum relationibus sententiisve æquipolleret. De illo in historia Probi Vopiscus refert hæc verba: *Addo proconsulare imperium, patris patriæ reverentiam, pontificatum maximum, jus tertiæ relationis, & tribuniciam potestatem.* Sic apud Ælium Lampridium Alexander Augustum nomen accepit, addito eo, *ut & patris patriæ nomen, & jus proconsulare, & tribuniciam potestatem, & jus quintæ relationis, deferente Senatu uno die assumeret.* Hæc vero in tam multa contuli de industria, eoque libentius, quod Alciati jam pridem explosa, Zasii probabilior sententia non videatur, qui *jus relationis quintæ*, potestatem quinquies super re judicata, ad senatum referendi, præjudiciis nihil obstantibus, existimavit. De conjecturis nostris & aliorum, judicabit posteritas. *Vertranius*

1 *Quam si non Nero.*] Lego, *quasi non Nero.* Ita enim usitatum, etsi *quasi* compositum, ex *quam si.* Acidalius.

2 *Quæ si summa dissimulatione transmitterentur.*] Legam omnino ut & Muretus, *quod si summa dissimul. Summa inanibus* opponit. ne *summam dissimulationem* accipias. *Acidalius.*

3 *Dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti juberet.*] Non sperno. Sed Taciti magis proprium videretur, *vectigalia remitti.* Sic supra. *vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum.* Infra. *Flagitatum,*

cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. [1] Sed impetum ejus, multum prius laudata *magnitudine animi,* [2] attinuere senatores, *dissolutionem imperii* docendo, *si fructus quibus Resp. sustineretur, deminuerentur. quippe* [3] *sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur.* [4] *Plerasque vectigalium*

tatum, ut vacationes præstari centurionibus solita remitterentur. & alibi, *bis tributa dimittere*; ubi Lipsius, *remittere*, restituendum putat. *Pichena.*

1 *Sed impetum ejus attinuere Senatores.*] Cum ita extet in mss. & editis omnib. putarem minime necesse esse *Senatores* permutare voce *seniorum*. nam, non solum quibus grandis ætas, hæc ipsa docere poterat Neronem, sed vel aliquis junior. Auribus tamen blandiretur magis, *attinuit Senatus*, ut mentem suam aperuerit senatui, cum spe futurum, ut approbaret: quod secus fuit. *Gruterus.*

2 *Attinuere senatores.*] Fero. sed præfero meum illud, *seniores.* Lipsius.

3 *Sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur.*] Muretus vult *sequi.* Acidalius. *Portoria* hic (ut videtur) pro omnibus vectigalibus. Vectigalia enim apud Romanos constabant, vel ex decumis, quæ à publicorum agrorum aratoribus exigebantur, unde *Publicani* exactores dicti: vel ex portoriis, quæ pro mercibus inlatis seu exportatis: vel ex scriptura, scil. pro pascuis locatis. item ex vicesima eorum qui manumittebantur, & ex aliis etiam minoribus rebus. Vectigalia vero differunt à tributis, quod illa agris, mercibus, & aliis hujuscemodi: hæc, in capita, ac pro ratione census. Præter antiquos autores, vide, si placet elegantem Lipsii libellum de magnitudine Romana lib. II. *Pichena.*

4 *Plerasque vectigalium societates.*] Malim, *necessitates.* Sic enim lib. I. legitur: *Quantum civium, sociorum, in armis, quot classes, regna, provincia, tributa aut vectigalia, & necessitates ac largitiones.* Rhenanus. *Socios* vectigalis Ulpianus appellat eos, qui una conduxerunt: *Societates* ergo vectigalium dicuntur de iis, qui vectigal conductum habent, ut *societates publicanorum*, quas ἑταιρείας Græci dixere. Sed Coss. Tribunive pl. non constituerunt eorum ordinem, qui vectigalia publica simul elocarent? ideoque legi hoc loco non potest, *vectigalium societates à cons. & trib. pl. constitutas.* Beatus malit, *vectigalium necessitates*, pro iis quæ necessario essent eroganda, quod aptius videtur. *Vertranius.* Muretus mutat, *vectigalium necessitates*, Vere. *Acidalius.* Quæ hæc conjuratio est? *Socii* & *Societates* pro publicanis toties apud unum Ciceronem commemorantur, ut annotare loca pigeat. Vide epist. 9. lib 13. famil. Et tamen in his quoque Manutius erravit ad orat. pro Plancio cap. 9. *Vel quod erat pater is, qui est princeps jamdiu publicanorum: vel quod is ab sociis unice diligebatur.* Quia, inquit ille, perquam rarum, ut ab Sociis publicani diligantur: ubi enim vectigalia exiguntur, ibi fere contentiones odiaq; nascuntur. Quasi *Socii* sint hic provinciales, & hi momentum in comitiis istis fecerint. Immo *ab sociis* est, à publicanis. Sed captant verbum *constituere.* Sed frustra: nam *vectigalium societates*, nihil aliud sunt quam ipsa vectigalia, ipsa publica, nullum enim publicum alicujus ponderis quod non exerceretur à societate. *Gronovius.*

lium societates à consulibus & tribunis plebis constitutas, [1] acri etiam populi Rom. tum libertate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quæstuum & [2] necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata, [3] novis acerbitatibus ad invi- 51 *diam verterent.* Ergo edixit princeps, *ut [4] leges cujusque publici occultæ ad id tempus, proscriberentur: omissas petitiones, non ultra annum resumerent: Romæ prætor; per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos*

1 *Acri etiam populi Rom. libertate.*] Particulam *tum* hic addidimus: *acri etiam populi Rom. tum libertate.* Rhenanus. Videtur venustior lectio veteris libri, quæ est, *acri etiam tum populi Ro. libertate.* Ursinus. Muretus transponit, *acri etiam tum pop. Ro. libertate.* Vere. *Acidalius.*

2 *Necessitas irregationum.*] Correxi locum: *necessitas erogationum.* Rhenanus. Muretus falso legit, *irrogationum.* Acidalius.

3 *Novis acerbitatibus ad invidiam verterent.*] An, ne publicani verterent ad invidiam, tot per annos tolerata? Potius interpretor, *tolerata*, primo casu, ac *verterent*, pro, verterentur, ut mos Tacito frequens. *Pichena.*

4 *Leges cujusque publici.*] Publicum hic non civitas aut commune cujusque opidi, uti censent: sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul.

Illa, haud ego, habuit publicum,
perverse interpretaris.

Seneca epist. CXX. *Iam ego paraveram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcesserem merces.* Suet. Cal. cap. XL. *Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, quæ meretricium quæve lenocinium fecissent.* Seneca iterum epist. CII. *Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat.* ubi male substituunt, *publicanos.* Lipsius.

Ut leges cujusque publici.] Hoc est, ut conditiones publicanorum perscriptæ legibus cujusque loci publici, quæ ad id tempus latuerant, divulgarentur. & qui annum, quo petere ex lege aliquid licebat, omisisset, caderet à jure petendi. *Ferretus.* Intelligit cujusque communis sive civitatis: ejus tamen abusive *publicum* dicitur. Sola enim *publica* dicta sunt, quæ populi Ro. sunt, ait Ulpianus. Unde principio, qui vectigal pop. Romani conductum haberet, *publicanus* dictus: quod *publica* appellatio in compluribus causis pop. Romanum respiciat, cæteræ civitates loco privatorum habeantur: ex Cajo refertur in Digestis de verb. sig. l. 16. *Vertranius.* Vir alioquin oculatiss. toto (ut ajunt) cœlo aberravit. nam *immodestiam publicanorum pop. Rom. arguebat*, ut inquit Tacitus, non provinciæ externæ, civitatesve sociæ, aut vectigales pop. Rom. Quamobrem per *publicum* intelligendum *vectigal*, uti habemus apud Iurisc, l. 34. D. Ex quibus causis major. Quin imo vectigalia absolute *publica* vocantur, l. 1. §. 1. de publican. Et, *publicorum conductores*, observamus in l. 33. D. pro soc. Cic. & ipse Ep. 1. ad Q. Fr. ait: *Ut & publicanis*

canos extra ordinem redderent: [1] *militibus immunitas servaretur, nisi in iis quæ vano exercerent.* Aliaque admodum æqua, quæ brevi servata dein frustra habita sunt. Manet

canis satisfacias, præsertim publicis male redemptis. Idem de provinc. Conf. *An qui frui publico non potuis, hic ligetur ipsa lege censoria?* Addamus Quintilianum decl. 340. *Ego non ea voluntate feci, ut hic liber esset, sed ut publica non solveres.* Et decl. 341. *Ante omnia nulla lege comprehensum est, ut alienam rem non profiteri liceret; alioquin publicum eversum est.* Sueton. Cal. 40. *Additumque ad caput legis, ut teneretur publico, qui meretricium fecisset.* Horatius Epist. 1. *Pars hominum gestit conducere publica.* Hinc vectigalium & publicorum conductores *Publicani* dicti Sueton. Vesp. 1 & passim omnibus. Itaque per *publicum* hoc in loco interpretandum vectigal cujuscunque generis: & erit sensus verborum Taciti, quod quum publicani immoderate vectigalia exigerent, legibus quibusdam jam in desuetudinem profectis innixi, eas in novum usum retrahentes suo commodo & populi Ro. dispendio; Nero cujusque vectigalis leges ad id usque tempus occultas proscribi & aboleri voluit, sicque populi indemnitati consultum, ac illius crebris flagitationibus satisfactum; sanciens adhæc, ne publicani omissas petitiones ultra annum resumerent, hoc est, ne vectigal, quod sibi deberi dicerent, à die prætensæ exactionis post annum petere & exigere possent. Marcellus Donatus. Quid apertius? & tamen M. Donatus interpretatur, *abolerentur:* cum debuisset, *publice, unde de plano legi possent, proponerentur.* Consulatur Suetonius Calig. 41. nimirum omnes homines sumus. *Gruterus.* Fallitur etiam Donatus in fraude publicanorum explicanda. Non enim vetera illi renovabant, sed nova inveniebant. Nam cum lex sive formula & capita conductionis non essent invulgata, exigebant quibusdam nominibus, quibus concessum non erat per legem, neque unquam fuerat. Has vocat *novas acerbitates* & *nomina exactionum illicitarum.* Exemplum est apud Ciceronem lib. 3. in Verrem: *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione & collybo, deinde nescio pro quo cerario. Hæc omnia, judices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula.* Cæsar lib. 3. de bello. civil. 1. *Multa præterea ad avaritiam excogitabantur. In capita singula servorum ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vectura imperabantur. Cujus rei modo nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad cogendas pecunias videbatur.* Sic igitur isti quoque faciebant. Et licebat dolere, non recusare obnoxiis, quod illi se jure suo uti, & nihil nisi ex lege flagitare mentirentur. Hæc illis latebra sublata est legibus cujusque publici proscriptis: unde didicerunt, à quibus exigebatur, quid deberent, quid non deberent. Frustra etiam ex Suetonii Vespasiano probat, quod aliunde satis constat & probari non est necesse. Ibi enim sincerior lectio: *publicum quadragesima in Asia egit.* non *publicanum.* Adde 4. observat 23. *Gronovius.*

1 *Militibus immunitas.*] Vt militibus immunitas servaretur: qua vectigalibus non tenebantur, nisi de iis rebus, quas venales haberent. *Vano* autem dictum est, ut infra, *posita veno.* Ferrettus.

Manet tamen abolitio [1] quadragesimæ quinquagesimæque, [2] & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias [3] frumenti subvectio. [4] Et *ne censibus negotiatorum naves ascriberentur, tributumque pro illis penderent*, constitutum. Reos ex provinciæ Africa, [5] qui proconsulare imperium illic habuerant, [6] Sulpicium Ca-

52

1 *Quadragesima quinquagesimaque.*] Portorium id fuit, explicatum Quinctiliano in parte, Declamat. CCCLIX. *Præter instrumenta itineris, omnes res quadragesimam publicano debeant.* Sed abolitio hæc Neroniana, non firma. certe Symmachi ævo iterum præbita Quadragesima: ut discas è l. v. epist. *Quadragesima portorium non rectè poscitur a Senatoribus Candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet. Quæso igitur ut humanitatem nostri ordinis editoribus impartias, & ursorum transvectionē cupiditati mancipum subtrahas.* Etiam Quinquagesima: de qua idem: *Quæstores ordinis nostri numquam ferarum suarum portorium contulerunt. Nunc à fratre meo Cynegio V. C. Quinquagesima vectigal exigitur, quod solos ursorum negotiatores, utpote quæstui servientes, oportet agnoscere.* De hac Quadragesima capio Suetonium Vespas. cap. I. *Hujus filius publicum quadragesimæ in Asia egit, manebantque* (lego, *manentque*, quia pervenisse eas ad suum ævum subindicat Tranquillus: vel potius, *monebantque*) *imagines sub hoc titulo*, Καλῶς τελωνήσαντι. At in Caligul. cap. XL. alia hercle ab ista; temporaria dumtaxat, & quæ tam impuro illo periit: *Exigebatur pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis quadragesima summæ de qua litigaretur.* Sed & Quinquagesimam venalium, de qua supra, disparo ab ista: sicut Quinquagesimas illas Ciceronis III. libro in Verrem, quæ ad aratores pertinuerunt decumanosque. *Lipsius.*

2 *Et quæ alia ex auctionibus illicitis.*]Reposuimus; *& quæ alia exactionibus illicitis.* Dandi casu. *Rhenanus.*

3 *Frumenti subvectio.*] Quæ hæc subvectio? illane, quæ Romam? ex Africa & Ægypto puta, aliisque provinciis ad alimenta plebis. An intellegit in ipsis provinciis modum positum, quo & quatenus frumenta sua adveherent? Fraudes enim & hic committi solere, & molestias objici provincialibus, è Taciti Agricola disces. *Emere*, inquit, *ultro frumenta, & vendere cogebantur. Devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent: donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.* Lipsius.

4 *Et ne censibus.*] Mutuare huic loco lumen à P. Fabro lib. I. Semest. cap. XXV. *Lipsius.*

5 *Qui proconsulare imperium illic habuerunt*] Scripsi, *habuerant*. Rhenanus.

6 *Sulpicium Camerinum absolvit.*] Sed eumdem paullo post cum filio interfecit. Ἐγκαλέσας σφίσιν, ait Xiphilinus, ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικαλούμενοι, οὐκ ἐπαύσαντο τὸ πρόσρημα τοῦτ' ἔχοντες, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ὕβριζον. *objiciens illis, quod Pythici ab antiquo dicti, non abstinerent nunc eo cognomi-*

no,

Camerinum &, [1] Pomponium Silvanum, abſolvit Cæſar. Camerinum adverſus privatos & paucos, ſævitiæ magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes: Silvanum magna vis accuſatorum circumſteterat, poſcebatque *tempus evocandorum teſtium*, reus *illico defendi* poſtulabat. Valuitque pecunioſa orbitate & ſenecta, quam ultra eorum vitam produxit, [2] quorum ambitu evaſerat. 53 Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui [3] pervulgatis triumphi inſignibus, majus ex eo decus ſperabant, ſi pacem continuaviſſent. Paullinus Pompejus, L. Vetus, ea tempeſtate exercitui præerant. Ne tamen ſegnem militem attinerent, ille [4] inchoatum ante tres & ſexaginta annos à Druſo aggerem coërcendo Rheno,

ne, ſed in Neronis Pythicas victorias ex ſimilitudine nominis injurii eſſent. Qui Dionis ſive abbreviatoris ejus corruptus locus, ſcriboque, Ὅτι Ποιητικοὶ ἐκ [illegible], &c. Sulpicii enimvero non Pythici, ſed Pœtici cognominati, uti liquere poteſt ex Faſtis. Quod cognomen ad injuriam ſuam trahebat Nero, quia ipſe ſolus victor, ſolus Pythicus. Notabit ergo philologus ſimilitudinem aliquam inter eas voces, veteri germanaque pronunciatione fuiſſe. *Lipſius.*

1 *Pomponium Silvanum.*] Eſt cum Pompejum Silvanum in Tacito (lib. II. Hiſtor.) reperias; eſt cum Poppæum. Librariorum ea varietas ſit, an hominum, alibi videbo. *Lipſius.*

2 *Quorum ambitu evaſerat.*] Faernus legebat; *quorum impetum evaſerat.* Vrſinus. Quis putaret aliquem his offendi poſſe? adeo plana ſunt & proclivia: & tamen Faernus legebat, *quorum impetum evaſerat.* omnino bene, ſi de adverſariis ſermo eſſet, & non potius de advocatis Silvani. Deridet enim vanitatem rerum humanarum Tacitus, & ait heredipetas iſtos interceſſiſſe quidem pro reo, & eum ſervaſſe, ſpe adipiſcendæ ſubſtantiæ ipſius, ſed contra eveniſſe; fato enim ante functos, itaque præda ſua miſere excidiſſe. *Gruterus.*

3 *Pervulgatis triumphi inſignibus.*] Hoc eſt, quæ jam nimium frequentia communiaque eſſe cœperant. *Rhenanus.*

4 *Inchoatum à Druſo aggerem.*] Intellegitne foſſam Druſianam, Iſalæ hodie cognomine inſignem? quæ Rhenum imminuit, exhauſit, & quaſi coërcuit? An potius aliud opus in Gallica ripa, quo tumidum & vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur. & refero ad aggerem illum, quæ libro V. Hiſtor. ſcripta: *Quin & diruit molem à Druſo Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit.* Vidi qui molem eam vellent eſſe Druſoburgum ad Iſalam nunc ſitum. Næ illi falluntur. Nam qui poteſt? In Galliarum ripa ea moles fuiſſe debuit, non in Germaniæ: uti facto Civilis, Tacitique verbis ratio conſtet. Refellere quidem

Rheno, absolvit: Vetus [1] Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella [2] in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se [3] occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi [4] Aelius Gracilis Belgicæ legatus, [5] deterrendo Veterem, *ne legiones aliena provinciæ inferret*, [6] *studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori* dictitans, [7] quo plerumque

54 prohibentur conatus honesti. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit, *ereptum jus legatis ducendi*

dem igitur aliena possim, firmare adhuc ipse nihil. *Lipsius.*

Ante tres & sexaginta annos.] Muretus, *tres & quadraginta.* Acidalius.

1 *Mosellam atque Ararim.*] Deus bone, utile, magnum, regium vel Romanum plane opus! Sic Carolus Magnus Danubium & Rhenum statuit; alii alia: sed omnes statuerunt tantum. & nescio quæ vis ab alto fere impedit mutari hæc per Naturam statuta. *Lipsius.*

Mosellamque atque Ararim.] Scripsimus *Mosellam atque Ararim.* Mox est illic, *itineris*, pro, *itinerum.* Rhenanus.

2 *In Rhenum, exin Oceanum decurrerent.*] Legendum puto, *in Rhenum, & in Oceanum.* Pichena.

3 *Occidentis septentrionisque litora.*] Hæc cum scriberem, Henricus IV, Francorum Rex Christianissimus, idem in Gallia moliebatur: jamque post ingentia opera decreverat Ararim Mosæ, Ligerim Sequanæ & Matronæ conjungere; ut à Massiliensi & Tyrrheno mari ad Burdigalensem Oceanum iretur, & à Rhodano ad usque Iccium portum & septentrionis ultima litora. Quod imperio validus omnes sui imperii partes adunare vellet & ita conjungere, ut nullo negotio remotissima quæque facile sibi succurrerent & coirent. Quæ emendatio orbis tentata quondam principibus magnis. *Aurelius.*

4 *Ælius Gracilis.*] E libris *Ælius Gracchus.* Lipsius.

Helius Gracilis.] In scripto *Gracchus.* Vertranius. Muretus. *A. Gracchus.*

5 *Deterrendo Vetere.*] Malim *Veterem.* exemplar scriptum habuit, *Veteres.* Rhenanus. Trajectio etiam hic sine dubio est. Legas, *deterrendo Veterem: formidolosum id imperatori dictitans, ne legiones aliena provinciæ inferret, studiaque Galliarum affectaret. quomodo plerunque proh. c. honesti.* Acidalius.

6 *In studiaque Galliarum affectaret.*] Et hic malim legere; *ne legiones aliena provincia inferret, studiaque Galliarum affectaret.* nisi quis potius arbitretur scribendum, *incustoditaque Galliarum aff.* Rhenanus. Beatus hinc præpositionem demit, & recte. *Vertranius.*

7 *Quo plerunque prohiberentur conatus honesti.*] Non sperno, sed suspicor legendum, *quomodo.* nam in vet.

cendi in hostem. Eoque Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos insedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, [1] in quantum Germani regnantur. [2] Jamque fixerant domos, semina arvis intule-

vett. libris aliquando scribitur una tantum litera, q°. ut facilis fuerit error. *Pichena.*

1 *In qua tum Germani regnabant.*] Florentinus codex, *in quantum Germani:* optime. id est, quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. *Lipsius.*

In qua tum Germanici regnabant.] Legendum forte *nutu Germanici:* aut, *jussu Germanici.* Rhenanus. Alias *Germani.* Ferrettus. Legere *Germanici nutu*, vel *jussu*, quod ille tentavit, non est tutum: siquidem multo post necem Germanici, Frisii transrhenanus populus, pacem exuerant, Iunio Silano Silio Nerva coss. supra lib. 5. Quare magis placet scriptum, *Germani*, quasi diceret, in Frisia non Romani, sed Germani regnabant. *Vertranius.* Majores & minores Frisii erant inter Germanos: cui rei ergo dicitur Germanos fuisse Reges Frisiorum? credo id factum, quod aliud sub Tiberio in usu, tunc enim permittebantur primoribus centurionum. lib. 4. ann. *donec Olennius, è primipilaribus regendis Frisiis impositus*, donec Romanorum avaritia coacti & pacem & imperium exuerunt, non tamen sine multa tum strage dominorũ. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum nomen, dissimulante Tiberio damna.* Nec mihi objicias, Corbulonem ultum isse injurias; remque publicam eorum composuisse. *Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii coeptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos: idem senatum, magistratus, leges imposuit.* indigenas enim par est eum præfecisse, è quibus Verritus & Malorix in seditione duces, sive reges. *Salinerius.* Frisiorum gens semper fuit liberrima; nisi quod Romanorum jugo aliquamdiu pressa. Malim igitur sic legere: *qui nationem eam regebant, in qua tum Germani rebellabant;* hoc quippe à Frisiis factum, satis aperte atque clare clamat præsens historia. *Cluverius.* Lipsius tentat, sed majoris vitii suspectum locum habet. Vere. Non sanavit ille ulcus, & majus vitium latet: sed quod nos tamen facile hac emendatione pellimus. *qui in nationem eam tum Germani regnabant.* Reliqua verba, quæ circumcidi, ex glossis & deinde ex hæsitatione librariorum nata. Vult omnino eos fratres imperitasse, ei nationi, Frisios dicit. lib. XI. *Advena in nos regnaverunt.* Acidalius. Corrupte antea: *in qua tum Germani regnabant.* Codici Flor. debemus emendationem: *in quantum Germani regnantur;* quæ optimum sensum habent: Regebant scil. eam nationem, eo more, quo Germani regnabant, vel regi soliti, hoc est, juxta libertatem. De morib. Germ. *Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius, quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* & supra: *exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur.* hist. lib. I. *ut in cæteris gentibus quæ regnantur.* Pichena.

2 *Iamque fixerant domos.*] Castigavimus indidem; *Iamque finxerant domos.* Sic in lib. de Germanis. *Quia*

tulerant, utque patrium solum exercebant; cum [1] Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitando *vim Romanam*, [2] *nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem à Cæsare impetrarent*, perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ barbaris ostentantur; intravere Pompeji theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum *consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus* percunctantur, [3] advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & *quinam forent* rogitantes, postquam audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent*;

NUL-

& domos fingunt, & scuta gestant. Mox est in exemplari scripto, *Atque patrium solum exercebant.* Rhenanus. Immo *fixerant*, id est posuerant, collocaverant. Iuvenalis Sat. 3. *Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis Destinet.* Gronovius.

1 *Dubius Avitus.*] Labor ut scribam, *Vibius Avitus*, inducente me Plinio, qui Neronis temporibus præsedisse Galliæ Germaniæque inferiori, Vibium Avitum significat libro XXXIV. cap. VII. *Statuam Arvernorum cum faceret, provincia Vibio Avito præsidente.* Antea suspicabar de Didio: fallebar. *Lipsius.*

Cum Dubius Avitus.] Recte à doctis viris emendatum est, *Vibius Avitus*, nam ita in MS. etiam libro. Vrsinus. Immo male: nam & apud Plinium lib. 34.7. optimæ membranæ, *Dubio Avito.* non *Vibio.* Gronovius.

2 *Nisi abscederent Frisii veteres in locos.*] Deleo vocem, *Frisii*, quæ glossema, nulli hic usui. Per se enim clarum, de his intelligendum. *Acidal.*

3 *Advertere quosdam cultu externo.*] Armenios & Parthos sedentes in Senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, & hunc honorem bene meritis sociis, didici è Iustino: qui de Massiliensibus lib. XLIII. *Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in Senatu datus.* Item Iosepho, qui Decretum C. Cæsaris & Senatus recitat pro Iudæis, libro XIV. cap. XVII. in hæc verba: Δεδόσθαι τε Ὑρκανῷ, καὶ παισὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ πρεσβεύταις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεμφθεῖσιν, ἔν τε πυγμῇ μονομάχων ἢ θηρίων, καθεζομένοις μετὰ τῶν συγκλητικῶν θεωρεῖν: *Concedi Hyrcano ejusque filiis, item Legatis qui ab eo missi, gladiatorum & ferarum pugnas spectare, in sedibus Senatorum.* Dio Cassius in Fragm. de Trajano: Ὅτι ὁ Τραϊανὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παρὰ τῶν Βασιλέων ἀφικνουμένους, ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάσασθαι ἐποίει: *Quod Trajanus legatos a Regibus missos in Orchestrâ spectare jussit.* Etsi vetuerat id ante, sua quadam caussa, Augustus: ut in Suetonio leges, cap. XLIV. interdicto tamen non firmo. Sed ait Iustinus ecce, in Senatu: & Sue-

NULLOS MORTALIUM [1] ARMIS AUT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, [2] degrediunturq; & inter patres considunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & [3] bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Frisios decedere agris* jussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit captis cæsisve qui pervicacius restiterant. [4] Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Bojocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, jussu Arminii* referens, *mox Tiberio & Ger-*

55

Suetonius alibi, *in equite spectare.* nec errent ultra, qui apud Suetonium in Claudio, *in Senatoriis*, tentant reponere. Sed quod de legatis his ad Neronis tempora Tacitus rettulit, eximium & antiquæ nostræ simplicitatis factum: Tranquillo visum Claudio attribuere, cap. xxv. Errat, me judice, Tranquillus. *Lipsius.*

1 *Armis aut fide ante Germanos esse.*] Reposuimus, *armis aut fide.* Rhenanus.

2 *Degrediunturque, & inter patres considunt.*] Ita Flor. Vulgo, *digrediunturque.* Ex altioribus enim gradibus ad inferiores descendendum erat, ut inter Patres considerent. *Pichena.*

3 *Bona æmulatio.*] Libri aliquot, *æmulatione:* ex quibus junctim tunc scribam, *quasi impetus antiqui & boni æmulatione:* & sane sic fuit. *Lipsius.*

Et bona æmulatione.] Non dubito, quin Tacitus scripserit, *bona æmulatio*, contra librario *ne* syllabam à proxima dictione *Nero* perperam mutuante, proinde scripsimus: *Quod comiter à visentibus acceptum; quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero civitate Ro.* Rhenanus. Videntur restituenda verba illa ex usu sermonis historici: *quasi impetus antiqui, & boni æmulatio:* ut *antiqui* & *boni* substantive ponantur. Sic Terentius, *antiquum obtinet. Iuretus.* Veteres omnes, *quasi impetus antiqui, & bona æmulatione*, satis idoneo sensu. Ait enim, libertatem illam Germanorum comiter à visentibus acceptam, quasi præ se tulisset aliquid antiqui impetus, & bona æmulatione factum. Rhenano tamen placuit, *& bona æmulatio.* non male. Sed mihi prisca lectio potior. *Pichena.* Impetus est repentinus, animi ex honesto motus. Vt hoc libro: *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere seniores. Antiquum*, quod quodammodo excedit modum sæculi, & antiquitati laudatæ par est. *Æmulatio* autem *bona*, ut alibi *prava.* Sic igitur accipe: *quasi* quod esset *impetus antiqui & bona æmulatione* fieret. *Gronovius.*

4 *Eosdem agros Ansibarii occupavere.*] Marcellinus lib. 20. de Iulia-

na

Germanico ducibus, stipendia meruisse. [1] *Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret.* [2] *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur?*

no Cæsare: *In limitem Germaniæ secunda est egressus, omnique apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Toxandro oppido appropinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subito pervasit Francorum, quos Ansuarios vocant, incertorũ hominum, licentius etiam perscrutantium extima Galliarum.* Hactenus ille. Vocat igitur *Ansuarios*, *V.* pro *B*, quos Tacitus *Ansibarios*; ut hinc validum meæ conjecturæ sit argumentum Francos è Chaucis prodiisse. nam aperte tradit hoc loco Tacitus, *Ansibarios a Chaucis pulsos.* Igitur generale Francorum nomen, & forte recentius, multas nationes propriis adhuc appellationibus distinctas complectens: sicut & Suevorum plurimis olim commune. *Rhenanus.*

1 *Quinquaginta annoram.*] Libri vett. *quadraginta.* A clade certe Variana ad hoc ævum, quadraginta sex circiter anni sunt. *Lipsius.*

Stipendia meruisse, quinquaginta annorum obsequia. Id quoque.] Lego, *st. meruisse: quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere.* Acidalius. Addit Flor. *& quinquaginta.* Pichena. Pessima distinctio, quæ adhuc magis corrupta in postrema editione Critici summi, ubi præfertur *obsequia.* Interpungendum omnino · *stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere;* sensu planissimo. *Gruterus.*

2 *Quotam partem campi.*] Forte, *Quo tantam*, aut, *quo eam.* Vulgatam etiam tolero, & capio. *Lipsius.*

Quotam partem campi jacere.] Nos totum ita rescribimus ad veram sententiam: *Quotam partem campi jacere, e qua non pecora & armenta militum alimentis mitterentur? Saturarent sane receptis gregibus tot hominum* (& forte *interminam*) *famem; modo ne vastitatem & solitudinem m. q. a. populos.* Acidalius. Forte vulgata lectio subsistet, si distinctione juvetur. *Quotam partem campi jacere? in quam pecora & armenta militum aliquando transmittentur.* Id est: exigua pars campi est, quam petimus, ac modo jacet: nullique usui vobis futura, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmitteretis. *Pichena.* Faërnus & Danesius legebant: *Servarent sane receptos gregibus inter hominum famem.* Vrlinus. *Servarent s. receptos gregibus inter hominum famam.* Hæc undequaque pura sunt: agri à Frisiis occupati, prius fuerant militibus attributi: qui minimam eorum partem (reliquo neglecto) pecoribus & armentis destinaverant. hinc Bojocalus ut usurpata retineret, ita contendit. Major agrorum pars unde nos exigitis, nunquam fuit à gregibus depasta: proinde nos iis deturbari, nec æquum est, nec vobis utile: non deprecor tamen, quin eam partem restituamus, in quam homines recordentur ullo unquam tempore pecora militum fuisse transmissa. *receptos*, hoc est exceptos, passim apud ICtos. Plaut. Trinumm. *posticulum hoc recepit quum ædes vendidit.* Gell. 17, 6. *Quando mulier marito dotem dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur.* Salinerius. Corruptus videtur locus, nec juvant libri vet. tentavi tamen, an defendi posset, hoc sensu: *Servarent Romani campos receptos*, id est sepositos pro gregibus [2]

ad

tur? [1] Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem; modo ne vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Usipiorum fuisse. [2] Sicut cœlum diis, ita terras generi mortalium datas: [3] quaque vacua, eas publicas esse.

[1] So-

at servarent etiam *hominum famam*, ne scil. palam fiat meliori conditione esse bestias, quam homines, cum his desit terra in qua vivant, illis vero supersit. Sed non satis mihi facit. *Pichena.* Dubitatum de voce *receptos*, mutaturque in *exceptos*; non necessario. nam *recipere*, idem etiam notare quod *excipere*; docui pluribus ad Plautum meum in Suspicionibus. ceterum optime *famam* migrabit in *famem*, ut placitum Lipsio. *Gruterus.* Non hic videtur sensus; Exiguam partem campi esse quam petant, quæ modo jaceat nullique usui Romanis sit, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmittant: sed hic potius; Cum ingens agrorum spatium incultum jaceat, quota pars ejus est, in quam armenta atque greges militum, nec semper, sed *aliquando* (nam & hæc vox significanter ponitur) transmittuntur? nec tamen querimur eam partem humanis usibus adimi, quamquam & hoc fortasse querendum esset, tot hominibus fame pressis, qui sustineri poterant ex his locis, quos tantum gregibus receptui servatis. Sed cur ceteros campos, in quibus nec homines, nec armenta sunt, potius vastitatem & solitudinem esse vultis, quam amicos populos ibi habitare? Ex quibus omnibus patet non exiguos fuisse campos, quos petebant Ansibarii; sed eo præcipue argumento usos, agros istos ob magnitudinem atque vastitatem locorum Romanis non esse usui, cum armenta eorum, quibus solis servire videantur, minima eorum parte contenta sint. Eodem pertinent quæ sequuntur: *vellentne contueri inane solum.* Sed & sequentia sic constituimus: *Servarent sane receptus gregibus inter hominem famem.* Nam *famam* legi non posse Lipsius vidit atque *famem* reposuit: pro *receptos* autem quod habent libri *exceptos* legebat, sed adjuvante sensu socero meo facile probavi *receptus* potiorem lectionem esse. *Receptus* locus semotus, qua quis se recipit, ἀναχώρησις. quod tam de hominibus quam aliis animalibus dici potest, quomodo fere apud Columellam 8, 1. de re rust. *aquatilium animalium receptacula.* Freinshemius. Plurimos exercuit hic locus. Lego, *Servarent sane receptos gregibus*, scil. agros, *inter homines tamen*; *modo ne* &c. Modica ac prope nulla mutatione, sententia aperta, phrasi Corneliana. Cl. Gronovius, *inter hominum famam*, legit, & erudite tuetur in Observ. ac *famam hominum*, ipsos homines interpretatur. Iudicent docti, quorum arbitrio ista permittuntur. *Boxhornius.*

1 *Servarent sane receptos.*] Scriberem, *exceptos*, & *famem.* Lipsius.

2 *Sicut cœlum diis.*] Flor. *Sicuti.* Plurima nimis levia consequor. cuicunque tamen ea negligere in integro est, tamquam si monita non fuissent. *Pichena.*

3 *Qua sunt vacua.*] Emendavimus, *quaque vacua sint.* Rhenanus. Addunt vulgati: *sint.* Sed id verbum abstulimus Florent. auctoritate, nec necessarium, nec Taciti more. *Pichena.* Suspicor edidisse Tacitum: *quasque vacuas, eas publicas esse*: & hoc exemplum addendum iis, quæ notavimus 2. Observ. 14. *Gronovius.*

[1] Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans, quasi coram interrogabat, *vellentne contueri inane solum? potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* [2] Et commotus his Avitus, [3] *patienda meliorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret quid darent quid adimerent;* [4] *neque alios judices, quam se ipsos paterentur.* Hæc in publicum Ansibariis respondit; ipsi Bojocalo, *ob memoriam amicitiæ daturum agros.* quod ille, ut proditionis pretium, aspernatus addidit; [5] *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua*

56

1 *Solem inde respiciens.*] In exemplari scripto legitur: *Solem deinde dispiciens.* Legerim; *Solem dein aspiciens.* Infra est, *quam se paterentur.* Rhenanus. Cum turbent manu exarati cod. in *respiciens*, fere est, ut eam voculam pronunciem, una cum altera *vocans*, suppositam à glossarchis. *Gruterus.*

2 *Et commotus his Avitus.*] Turbata & trunca forsitan. Lego tamen: *Nec commotus his Avitus, patienda m. imperia ait. Dis quos, &c.* Lipsius.

Commotus his Avitus.] Nonnunquam deprecantium miseremur, quos tamen nequimus facere compotes voti. Sic Avitus erat in clementiam pronus, & (absque imperatore foret) tam justis miserorum precibus indulgeret: at Nero ejusmodi agrorum possessionem jam Frisiis denegaverat. *Frisios decedere agris jussit.* Quid igitur Avito restabat, nisi ut Ansibarios à se dimitteret mitioribus verbis? *patienda meliorum imperia.* τὸ *commotus* eodem sensu lib. 11. ann. *ingressusque defensionem commoto majorem in modum Claudio, Messallina quoque lacrimas excivit.* Ad ultimum inter Bojocali preces, quam consona Sacris literis hæc: *Sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas.* illæ enim *cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Salinerius.

3 *Patienda meliorum imperia.*] Sana omnino omnia, si distinctionem mutes, *patienda meliorum imperia, id Diis* &c. Et subintelligas *respondit*, quod hic non statim auctor addidit, sed paullo post subjecit. *Hæc in publicum Ansibariis respondit.* Acidalius.

4 *Neque alios judices quam se ipsos paterentur.*] Nec male deleveris τὸ *se*, ut τὸ *ipsos* referatur ad *deos*. Lib. 15. *quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* Horatius: *Regum timendorum in proprios greges; Reges in ipsos imperium est Iovis.* Gronovius.

5 *Deesse nobis terra viva, in qua moriamur.*] Hunc locum non solum in vulgatis editionibus, verum etiam in MS. volumine depravatum ac mutilum, sic audacter restitui meum secutus judicium: *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* id verbum, in priori parte etiam subauditur. *Rhenanus.* Prorsus similis locutio supra, fine lib. 12. *Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Nam & ibi deesse videtur, *quibat.* Itaque nihil mutaverim. Simile est. 1. hist. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Mercerus. Eruditiss. vir hanc lectionem fovet. Verum si Phalereum consuluisset, non bis τὸ *potest* hic desiderasset. Σὺ δ' αὶ-

qua moriamur, non potest. atque ita infensis utrimque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad [1] Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, *ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet;* ipse legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, *nisi caussam suam dissociarent.* [2] Igitur absistentibus his, [3] pari metu exterriti Bructeri. [4] & ceteris quoque aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios & Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur: imbellis ætas in prædam divisa est. Eadem æstate inter Hermun- 57 duros

αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν θανόντα γράφεις κακῶς i. *Tu de illo vivo dicebas male, & nunc de mortuo scribis male.* Verba sunt alicujus scriptoris, ad quæ sic ille. *χρῆσις δὲ τῶν τοιούτων κώλων ἐπισφαλής, οὔτε γὰρ δεινῶς λέγοντι ἐπιτήδεια: ἐκλύει γὰρ τὴν δεινότητα ἡ περὶ αὐτὰ τερθρεία καὶ φροντίς.* h. e. *usus horum membrorum lubricus est: non enim aptus est acriter dicenti, nam nimia circa ejusmodi cura, dissolvit gravitatem.* Salinerius. Rhenanus emendavit, sed conjectura. nam libri omnes depravati. Florent. *Deesse nobis terram vivam, in qua moriamur non potest.* Venet. *terra viva.* Forte: *Deesse nobis terra vivis.* Armati, inquit, terram occupabimus, ibique pugnando moriemur. *Pichena.* Nihil frequentius tali locutione, *deesse nobis terra in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.* Sup. 12.64. Agrippina *filio dare imperium; tolerare imperitantem nequibat.* Et 1. hist. 17. *Militum favorem, ut largitione & ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum.* & ejusdem lib. c. 8. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Gruterus. Placet Pichenæ *vivis:* de reliquo vide, quæ notavimus 4 Observ. 2. *Gronovius.*

1 *Curtilium Manciam.*] Phlegon De admirandis: *Curtilius Mancias legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio & P. Scipione coss.* Lipsius.

2 *Igitur assistentibus his.*] Correximus: *Igitur absistentibus his*, scil. Tencteris. nam *absistendi* verbum alibi Tac. usurpat; ut lib. 2. Ann. *aut ille absistit.* Lib. 3. Hist. *Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere, ut absisteret.* Lib. 4 Hist. *Missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello.* Rhenanus.

3 *Pari metu exterriti Bructeri. & ceteris*] Aptior hæc Flor. lectio, quam vulgata, *exterritis Bructeris, & ceteris.* Pichena.

4 *Et ceteris quoque aliena pericula deserentibus.*] *Quoque* conjunctio non est in libro regio. nam & hic pro etiam exponendum. Quod tamen illic *defendentibus* legitur, stare non potest, nisi quis *periculo* scribat. *Rhenanus.*

duros Cattosque certatum magno prœlio, [1] dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; [2] super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, *eos maxime locos propinquare cœlo, precesque mortalium à deis nusquam propius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne, illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes* [3] *eluvie maris* [4] *arescente unda, sed super ar-*

1 *Dum flumen gignendo sale.*] Non abhorret certe à fide, ut hoc flumen, Sala fuerit: argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilii olim caussâ, & Andreæ Ellingeri medici primarii; cujus fides & doctrina, magna mihi dum vivam. *Lipsius.*

2 *Super libidine.*] Emendavimus, *super libidinem*, i. e. præter libidinem. quod sermonis genus Tacito familiare. *Rhenanus.*

3 *Eluvie maris arescente unda, sed.*] Muretus, *arescente, sed unda.* At ipsa de re Plin. lib. XXXI. *Gallia Germaniaque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro de re Rustica 1. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossicium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo uterentur.* Vbi lego, *intus Rhenum*, particula additicia rejecta. *Lipsius.*

Eluvie maris.] Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarii: *Subjectas villa vacat aspectare salinas: Namque hoc censetur nomine salsa palus. Qua mare terrenis declive canalibus intrat, Multifidosque lacus parvula fossa rigat. Ast ubi flagrantes admovit Sirius æstus, Cum pallent herbæ, cum sitit omnis ager; Tum cataractarum claustris excluditur æquor, Vt fixos latices torrida duret humus.* Aurelius. Isidorus Orig. 16,2. *nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta.* Gronovius.

4 *Arescente unda, sed super ardentem &c. concreta.*] Rectè *concretum.* quod & Mur. notavit. Sed levis trajectio etiam hic. *eluvie maris arescente, sed unda super ard.* &c. Ita Lipsius quoque prima editione indicavit: nec caussa erat cur reprobaret. Vidit hoc quoque Muretus, sed repetit vocem *maris*, *sed unda maris super ard.* Acidalius. Muretus non male quidem. Sed & vulgata lectio proba, eodem manente sensu. Ait enim: Non colligitur ibi sal ex undis, quæ post maris eluviem in terra arescunt, ut alibi: sed ex ardentibus lignis, super quibus aqua illius amnis infunditur. *Pichena.* Non inter Hermunduros tantum & Cattos illa conficiendi salis ratio recepta, sed etiam Zelandos nostros, forte Cattorum istorum prosperos. qui, ut &, eorum beneficio, reliqui omnes Belgæ, ante duo vix dum secula, non alio sale utebantur. Levin. Lemnium, Zirizeum, Zelandum hic audiamus: lib. 3. c. 9. de Occultis Nat. mirac. *Majores nostri olim salem confecerunt, uberrimo sane quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concreta atque indurata, quale ex Hispaniis & Galliis ad nos perfertur; sed ex marinis glebis exustis atque in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim, in salem reducebant splendidum ac nitentem. Zel est Zilsout, populares atque indigenæ appellant, à glebis salsugine imbutis, v-*

ardentem arborum struem fusa; [1] *ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.* Sed bellum Hermunduris prosperum, [2] Cattis exitiosius fuit, quia *victores diversam aciem Marti ac Mercurio* sacravere, quo voto equi, viri, [3] cuncta victa occidioni dantur. Et mi-

unde illa elicitur. Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram usque memoriā usa est. Qui conficiendi salis modus, inducto externo, exolevit. Ego autem cum superiorib. annis Zirizeam excurrerem, multa ibi tum comitate ab Adr. Hoffero, Regalium Zelandiæ, quæ ad Orientem Scaldis est, supremo Quæstori, viro insuper doctiss. & antiquitatis imprimis studioso, exceptus, tabulam apud eum inspexi, in qua omnis illa conficiendi ac colligendi ejusmodi salis ratio accuratissime depicta habebatur. *Boxhornius.*

1 *Ex contrariis inter se elementis.*] Delevimus præpositionem *ex*. Rhen. Auctore Flor. addidi præpositionem, *ex*. Probavi verbum *Concretum*, suadente Lipsio, ut ad salem referatur. absurdum enim esset undam igne, atque aquis concretam. *Pichena.*

2 *Cattis exitio fuit.*] Non dissimulo alucinationem & παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia derivat Batavæ genti. Censet enim victos pulsosque eo prœlio Cattos, devenisse maritimos locos ubi nunc Batavia est, & originem dedisse inter Belgas nobilissimæ genti. Cæcitatem! Batavi noti celebresque diu ante hanc ævo Neronis pugnam: & Cattorum migratio, de qua Tacitus in libello De Germania, non dubié antiquior. *Batavi*, inquit, *non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent.* Lipsius.

Cattis exitio fuit.] Restitui ex Flor. *exitiosius.* Sequitur enim caussa, cur graviorem illis perniciem bellum attulerit, nempe, aciei consecratio *Pichena.*

3 *Cum ita victa occidioni.*] Placet Danesii conjectura, *cuncta viva.* Lipsius.

Cuncta viva occidioni dantur.] Ita Faernus legebat; non, *victa*, ut est in libris vulgatis. *Ursin.* Firmavi lectionem hanc, *cuncta victa occidioni*, ad Florum 4, 2. ex Historia Miscella, cui nunc addo locum Cæsaris 6. Gall. 17. *Marti, quum prœlio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque devovent. quæ superaverint, animalia capta immolant* (rectius distinguas atque legas: *devovent quæ superaverint. animalia* &c.) *reliquas res in unum locum conferunt.* Vbi notatum etiam *de reliquis rebus* inanimatis nempe, devotis. Hauserunt ritum cruentum isti Barbari ex inconsulta imitatione populi Israelitici, qui aliquando Dei jussu omnia victa pessumdedit. Ergo *occidioni dare cuncta victa* nihil aliud est quam חרם Hebræorum, quod non occidere tantum significat, nec ad viva tantum refertur, sed perdere, ut inanimata etiam complectatur, sicut 1 Sam. 15, 3. Samuel Sauli cum suis contra Amalec in bellum exeunti sic ait? *Occidioni dabitis omnia, quæ ipsius sunt.* ubi ex versu 9. cum subjicitur pepercisse Saulem etiam *vestibus*, intellectu haud difficile eas etiam perdi debuisse. Similia legas in lib. Iosuæ cap. 6 & 7. *Freinshemius.* Nec *victa* placet nec *viva*. Forte, *cuncta victi*. i. quæ antea victus possedit. *Gronovius.*

minæ quidem hostiles [1] in ipsos vertebantur. Sed [2] civitas Iuhonum socia nobis, malo improviso afflicta est. nam ignes terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Coloniæ mœnia. neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio [3] humore niterentur: donec inopia remedii, & ira cla-

1 *In ipsos vertebantur.*] Quid si Tacitus scripsit, *in ipsos vertebant.* absolute, non *vertebantur.* Rhenan.

2 *Civitas Iuhonum.*] De hoc igne nimia mira Pighius amicus noster censebat, *Hujonum* scrib. quoniam in agro cognomine, hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo ne ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica: & quidam libri, *Vibonum.* Lipsius.

Civitas Iuhonum.] Hujus fit mentio supra lib. 1. *Reductus inde Iuhona miles latus animi quod adversa maris, expeditione prospera pensavisset*, quamquam illic in edit. Romana perperam legitur divisis syllabis *in Hiona* pro *Iuhona.* Arbitror Frisiis & mari Germanico proximam fuisse eam civitatem. *Rhenanus.* Pedem ne referas, tutum est iter: frustraque scrupulos hic timemus: quis enim aptius τὰς μεταβάσεις faceret? *& minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur.* sc. in Cattos ex voto Hermundurorum. *Sed civitas Iuhonum socia nobis malo improviso afflicta est.* Institutum quod iterasse noster veritus non est. Lib. 16. Ann. *Agitur in exilium, tanquam quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numisium Thermum pratura functum Tigellini simultatibus dedit.* Lib. 2. Hist. adde: *per socordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit.* Ejusmodi autem voti susceptio, vel Gallis perquam familiaris fuit: adi ad doctissimum Imperatorum, lib. 6. *Salinerius* Florent. *Civitas Vibonum.* Pichena. Qui isti populi, aut ubi terrarum? in Flor. *Vibonum.* Proxime, ni fallor, veram scripturam. Corrigendum enim videtur, *civitas Chaibonum sive Cavionum.* de quibus populis peculiariter dixi ad Tacit. Germaniam. Colerus. Rectius Lipsius in Germania ipsa hanc fuisse *Iuhonum* civitatem suspicatur. Id quippe conjunctio historiarum, quas de Chattorum excidio & de *Iuhonum* calamitate auctor refert: item quod & ipsa socia Romanorum fuit, quemadmodum & Mattiacorum civitas. Vnde liquido colligi potest, *Iuhones* ab una parte Chattis fuisse conterminos, ab altera Rheno & Agrippinensibus. Igni autem concipiendo apta sunt juga montium per Bergensem ducatum, Coloniæ Agrippinensium opposita. Terminos igitur *Iuhonum* civitati statuo, ab ortu hyberno eosdem quos Mattiacis ab occasu æstivo: ab occasu æquinoctiali amni Rhenum, quo ab Vbiis submovebantur: ab septentrionibus eodem limite ab Tencteris dirimebantur, quo antea Vbii, à Sicambris: ab ortu item eodem, quo Vbii à Chattis inter oppidum Medebach & Adranam flumen. Comprehenduntur hoc terrarum spatio nunc regiones istæ: ducatus Bergensis dimidia fere pars austrina; & regio, cui vulgare vocabulum Westervvald. *Cluverus.*

3 *Humore niterentur.*] Ajunt corruptum hoc verbi, *niterentur*: aut potius Florentini codicis exemplo delen-

cladis, agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis [1] profana & usu polluta, [2] tanto magis oppressura ignes. Eodem anno [3] Ruminalem arborem in comitio, [4] quæ 58 super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & are-

lendum. Dissentio, & promptum est, *niterentur exstinguere*, ordinari. *Lips.*

Humore niterentur.] Forte, *reniterentur.* Rhenanus. Deest Syllaba, *re*, ubi oportuit, *reniterentur.* Vertranius. Danesius legebat *reniterentur.* Vrsinus. Verbum, *niterentur*, aut corruptum, aut perperam additum censeo: nam à Flor abest. Libenter igitur tollerem, ac legerem: *non fluvialibus aquis, aut quo alio humore, donec* &c. *Pichena.*

1 *Profana, & usu polluta.*] Adde vocem è prisca editione, *& usu viliori polluta.* Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes. *Lipsius.*

2 *Quanto magis profana usu & viliori polluta.*] Habet codex Budensis tantum, *& usu polluta.* Rhenanus. Lipsius è prisca edit. recte inserit *viliori.* Scribe & dele *magis: quanto profana & u. v. polluta*, &c. ex perpetua Taciti & peculiari consuetudine. *Acidalius.*

3 *Ruminalem arborem.*] De ficu Ruminali & Navia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri ævi. *Lipsius.*

4 *Quæ super octingentos & quadraginta ante annos.*] Damno numerum. Nam hic annus urbis conditæ DCCCXI. Romulus autem Remusque XVIII. dumtaxat annos nati, cum facta Roma est. Non ergo plures ab infantia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Livio, & aliis. Ita ergo hic emendem, & *octingentos & triginta* scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa. *Lipsius.*

Quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi.) Exemplar MS. habet, *quæ supra octingentos & quadraginta ante per annos Remi.* Quid si legas, *quæ supra octing. & quadraginta annos perennans, Remi Romulique*, &c. *Perennans.* h. e. continue edurans. *Rhenanus.* Superfuit *ante.* Vertranius. Proba & liquida Lipsii putatio de annis non *quadraginta*, sed *triginta.* Addam ego, unde *quadraginta* natum, &hanc lineam velut expoliam. Vera Taciti scriptura fuit, *arborem in comitio super octingentos, & quæ triginta ante annos Remi*, &c. *Quæ* illud additum voci *triginta*, fecit *quatraginta.* Ea particula post quia orationi necessaria videbatur, superius inculcata, ubi male hæret, & sensum intricat. Quid enim verbi aptes ad illa, *quæ super octingentos?* non potes profecto *texerat.* Sed in hac lectione, *arborem in comitio super octingentos*, omnia plana. & facillimum cuique videre, quid verbi subintelligatur. *Acidalius.* Lipsius ex chronologia restituit *& triginta.* Videturque juvari emendatio ista literarum etiam similitudine si pro *& quadraginta* legas *atque triginta.* & sane inter dictandum facile al-

arescente trunco deminutam, prodigii loco habitum est, donec in novos fetus [1] revirescerert.

alterum pro altero exaudiri potuit à scriba. *Freinshemius.*

1 *Revivesceret.*] Ita Flor. vulgo, *reviviscerer.* Pichena.

C. COR-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUARTUS-DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Nero matrem suam fastidit, denique interficit. Excusat id factum apud Senatum: & is non ignoscit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quaeque prorupit. currus agitavit. in scena cantavit. Quinquennale ludicrum Romae institutum, vario sermone vulgi. Rubellius Plautus amovetur. At Corbulo in Armenia strenuè rem gerit: Tigranocerta capit: Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam intrasset. & tota pænè provincia amissa: quam tamen mira constantia & unius prælii successu Suetonius idem retinuit. Præfectus urbis domi suæ interfectus. supplicium de familia sumptum. Lex Majestatis revocata. Burrhus obiit. Seneca à pessimis in invidiam vocatur: ideoque commeatum à Principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero Octaviam dimittit: Poppææ jungitur. Seditionem super eâ re populus movet: quæ caussa maturandi Octaviæ exitii. Ea interfecta in Pandateria insula. Gesta hæc annis circiter quattuor.

C. VIPSANIO. L. FONTEIO CAPITONE
IMP. NERONE. IV. COSSO CORNELIO LENTVLO
C. CÆSONIO PÆTO. C. PETRONIO TVRPILIANO
P. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO.
} Coss.

Cajo

1 1 Cajo Vipsanio, Fontejo Coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, & 2 flagrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & 3 dissidium Octaviæ incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando 4 per facetias incusare principem, & *pupillum* vocare, *qui jussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & 5 triumphales avos? 6 An fecunditatem, & verum animum?* ti-

COMMENTARIUS.

1 Cajo Vipsanio.] Vulgati, *Vipsano*. Viri docti, Vipstanum eum nominant. Vide Fului nummos, in Apronia gente. *Lips.*

C. Vipsano.] Legendum, *C. Vipstano*, ex fragmentis inscriptionum fratrum Arvalium, in quibus est. *Ad fuerunt. A. Vitellius. M. Aponius. Saturninus. L. Salvius. Otho. Titianus. Sulpicius. Camerinus. C. Vipstanus. Apronianus.* Item: *Adstantibus. Sulpicio. Camerino. Magistro. L. Salvio. Othone. Titiano. C. Vipstano. Aproniano.* Ursinus. Quum alteri consulum nullum prænomen addatur; id autem fuerit non aliud quam quod præscribebat collega, suspicor Tacitum scripsisse: *Cajo*. De gente *Vipstana* vide Ruperti & Reinesii alternas Epist. 48. & 54. *Gronovius.*

2 *Flagrantior in dies amore Poppææ.*] Recte sane *flagrantior*. Malim tamen ego *flagrantiore*. Acidalius.

3 *Dissidium Octaviæ.*] Ut sæpe supra, *discidium*. Gronovius.

4 *Per facetias incusaret principem.*] Nisi in omnibus prorsus fallor, hoc loco transposita Cornelii verba sunt ab iis, qui jam olim autographum exscripsere. sic itaque prius positum, & post hac legendum reor, *crebris criminationibus incusaret principem, & aliquando per facetias pupillum vocaret.* Vertranius. Flor. *incusaret principem, & pupillum vocaret.* Pichena.

5 *Triumphales avos.*] Unum tantum, Poppæum Sabinum. *Lipsius.*

6 *An fecunditatem & verum animum.*] Distinguo, *Verum animum? Timeri ne uxor.* Nam quod V. C. Erricus Memmius legebat, *uterum annuum*, acutius quam verius censeo. *Lipsius.*

Fecunditatem & verum animum timeri.] Jampridem Faernus emendavit: *fœcunditatem & uterum annuum*, &c. quæ lectio eo mihi magis placet, quod eam video probari doctis etiam aliis viris, quibus sic emendare in mentem venit. Danesius vero, pro eo, quod est in vulgatis, *aperiat*, legendum putabat, *operiatur*. Ursinus. *Lipsius* sua distinctione putat locum juvari, acutiusque quam verius Erricum Memmium conjecisse, *uterum annuum*. Quod quidem hercle & ego. Quomodo annuam fecundita-

tem

timeri, ne uxor ſaltem injurias patrum, iram populi adverſus ſuperbiam avaritiamque matris aperiat. Quod ſi nurum Agrippina non niſi filio infeſtam ferre [1] *poſſet, reddatur ipſa Othonis conjugio. ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viſeret periculis ejus immixta.* Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo, uſque ad cæ-

tem ſuam jactare Poppæa poſſit, quæ unicam ex Criſpino prolem genuerit, ex Othone nullam. Auctores Tacitus, lib. 13. & auctor Octaviæ. Sed quid eſt *verum animum?* Ferri hoc profecto non poteſt. Deinde male per interrogationem oratio effertur, quæ debet per εἰρωνείαν. Itaque etiam illud *an* non integrum vocis reliquum fragmentum. Ego ſi meo modo liceat, ſic reſtituam: *Formam ſcil. diſplicere & triumphales avos: ambiguam fecunditatem, & verum matrimonium. Timeri ne.* Pulcherrimo & aptiſſimo ſenſu. ambigi de fecunditate & vero matrimonio: quod quale & quodnam ſit, intelligunt omnes, qui vel etymon matrimonii. Sententia quidem ergo accommodata: Sed an & veſtigiis literarum reſpondet? Optime. Rettrahe capitale *m.* à fine prioris vocis, & ex *mani* facillime habes *matri*: ex *mum* quid proclivius quam *monium*? Conjicere alias etiam liceat, *avos, aut fecunditatem. Verum enimvero timeri,* &c. Quid ſi legas? *An fecunditatem & uterum ambiguum? Uterum* eo modo, quo lib. 15. *Iam Senatus uterum Poppaeæ commendaverat Diis, votaque publice ſuſceperat.* Et lib. 1. Ann. *Arminium ſuper inſitam violentiam, rapta uxor, ſubjectus ſervitio uxoris uterus, vecordem agebant.* Vellejus lib. 2. *Iuliam* vocat *feminam neque ſibi neque Reip. felicis uteri. Fecunditatem & uterum* i. e. fecunditatem uteri. Talia ſunt, quæ Douza F. notat ad Propert. cap. 14. Propert. *Ante phrygem Æneam collis & herba fuit.* Virg. XI. Æneid. *Volat igneus æquore Tarchon Arma virumque ferens.* Georg. II. *Pateris libamus & auro.* Acid. Plin. lib. 8. Epiſt. 6. *Scio quam ſit tibi verus & ingenuus animus.* i. a ſimulatione & diſſimulatione remotus. Sic quoque locutus Tacitus: quem *verum animum* fruſtra mutes in *virilem* aut adeo *uterum annuum. Gruterus.* Nihil dubitem de emendatione Errici Memmii. nam hic non alia de re quam de fecunditate ſermo eſt: *verus* autem *animus*, quid ſit hoc loco, aut quomodo ejus aut Tacito aut Poppææ in mentem hic venerit, haud intelligo. *Freinshemius.* Quot ſunt, qui de Tacito bene mereri ſtuduerunt, tot exſtant in hunc locum hariolationes. Sane corruptiſſimus eſt. Sunt qui probant quod Errico Memmio placebat. At illius locutionis exempla deſidero. Sed parcent vano labori, quibus noſtra hæc, veſtigiis vulgatis proxime inſiſtens, conjectura probabitur; *An fecunditatem, & Neronem alium,* ſcil. diſplicere? Certum enim eſt, hic agi de fecunditate. Neque minus notum eſt illud Didonis, apud Virgil. cujus Tacitus perpetuus imitator eſt; *Utinam mihi parvulus aula luderet Æneas.* Et ſuppetunt plurima alia ejuſdem elegantiæ exempla. *Boxhornius.*

1 *Poſſet, reddatur ipſa Othonis conjugio.*] Legas vel *poſſit*, vel *redderetur.* Acidalius.

1 Mi-

2 cædem ejus duratura filii odia. Tradit Cluvius *ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo usque provectam, ut* [1] *medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam, & incesto paratam. Iamque* [2] *lasciva oscula, & prænuntias flagitii blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à feminà petivisse: immissamque Acten libertam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium.* Fabius Rusticus *non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id* memorat, *ejusdemque libertæ astu disjectum.* Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis [3] stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, & exercita ad omne flagitium

1 *Medio diei, cum id temporis.*] Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgo quidem: non item viri ferii, sobrii, sicci. Sed describit Tacitus Neronis convivium adolescentis madidi, vere Tempestivum. De quo, itemque de Intempestivo, vide utiliter notata in EXCURS. A. *Lips.*

2 *Lascivia oscula.*] Scripsimus. *Lasciva oscula.* Rhenanus.

Oscula, & prænuntias flagitii blanditias.] Copulam, *&*, addidi ex Flor. cum in editis excidisset. non enim oscula tantum, blanditias vocat, sed & lascivas voces, lascivas contrectationes, & similia. *Pichena.*

3 *Stuprum cum Lepido.*] Qui Lepidus anteà maritus Drusillæ, convictus postea conjurationis in Cajum. Suet. Cal. cap. XXIV. Dio LIX. itemque stupri in Agrippinam & Livillam. Rutilius in Itinerario, de Lepidis:

Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus:
Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardoam, Lepido præcipitante, fugam.
Litore namque Cosæ cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.
Ille tamen Lepidus pejor, civilibus armis
Qui gessit sociis impia bella tribus.
Insidias paci moliri tertius ausus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam solvit adulterii?

Pri-

tium patrui nuptiis. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum vel Antiatem in agrum, laudare *quod otium lacesseret.* Postremo ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit: hactenus consultans, *veneno, an ferro, vel qua alia vi.* placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; & ministros tentare arduum videbatur, mulieris usu scelerum adversus insidias intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, [1] jussa sperneret metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classis apud Misenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo [2] *navem posse componi* docet, *cujus pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram. nihil tam capax fortuitorum quam mare, & si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet, quod venti & fluctus deliquerint? Additurum principem*

Primum mali fati Lepidum intellegit, qui cum Q. Catulo dissensit post obitum Sullæ, & in Sardinia periit. Alterum, qui triumvir. Tertium, qui conspiravit in Augustum, illius filium. Quartum, de quo hic. Sed cur Poeta ait, incestum ejus adulterium cum Agrippina & Livia? Ideo quia maritus Drusillæ Lepidus: & cum Agrippina etiam sanguine junctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Aemilio Paullo & Iulia nepte Augusti. At Iulia soror Agrippinæ; quæ mater Caii, & sororum. Hinc clarum cur Cajus successorem illum imperii destinaverit, & quinquennio maturius quam per leges magistratum capere voluerit: quod Dio tradidit lib. LIX. Erat enim sanguinis gentisque Augustæ, pari cum Caligula gradu. Præterea rem hæc dixi, ad Suetonii historiæque lucem. *Lipsius.*

1 *Iussa sperneret, metuebat.*] Malim *metuebant*, vel *metuebatur*, ut illud non de solo Nerone capias: quia & præcessit *nemo reperiebat.* nisi ibi rescribas etiam *non reperiebat*, aut *nemo* sic exaudias, ut *nullus* solet, ac *non* interpreteris. de quo memini aliquid dixisse ad Apulejum lib. 1. Metamorph. c. 9. *Acidalius.*

2 *Navem posse componi docet.*] Dio non ex Aniceti consilio hanc navem fabricatam narrat lib. 61. sed in theatro cum vidisset Nero navim ita per se dissolvi & emissis bestiis rursum firmari, similem jussisse ædificari. *Aurelius.*

3 Cen

cipem defunctæ templum, & aras, & [1] *cetera ostentandæ*
4 *pietatis.* Placuit sollertia, [2] tempore etiam juta, quando [3] Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum iracundias, & placandum animum* dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, [4] acciperetque Agrippina, facili fe-

1 *Cetera ostentandæ pietatis.*] Flor. *pietati.* utrumque Tacito usitatum. Vide notata lib. 3, 9. *Pichena.*

2 *Tempore etiam juta.*] Ita libri manuscr. *Lipsius.*

3 *Quinquatruum festos dies.*] Sueton. solemnia Quinquatruum vocat. Horatius item Quinquatrus festas. Caussa, quia ii dies Minervæ, læti pueris, virisque. De pueris, Horatius:

> —— *puer ut festus Quinquatribus olim,*
> *Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.*

Et Symmachus lib. v. *Nempe Minerva tibi sollenne de scholis notum est; ut fere memores sumus etiam procedente ætate puerilium feriarum. Ad eum diem convivium tibi paramus.* Feriæ ergo pueris: at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ovidius, de quinque his diebus:

> *Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro.*
> *Caussa, quod est illa nata Minerva die.*
> *Altera, tresque super rasa celebrantur arena,*
> *Ensibus exsertis bellica læta dea est.*

Hinc disce, secundum Quinquatruum diem, natalem ejusce Poëtæ fuisse. Lib. IV. De Tristib.

> *Lucifer amborum natalibus adfuit idem,*
> *Una celebrata est per duo liba dies.*
> *Hæc est armifera de festis quinque Minervæ,*
> *Quæ fieri pugna prima cruenta solet.*

Natus ergo, sexto post Martias Idus Sed & moris ut ii dies jucundè hilariterque traducerentur. Augustus ad Tiberium: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrus satis jucundè egimus. Lusimus enim per omnes dies. forumque aleatorium calfecimus.* Lipsius.

Quinquatruum festos dies.] Quinquatrua Varro lib. 2. de Ling. Lat. dicta ait, quod erant post diem quintum idus Martii. Idem à Festo dicitur. Ovidius in fastis ait quinquatrua fuisse dies festos quinque Palladi dedicatos. Fiebant alia quinquatrua mense Iulio. *Lupanus.*

4 *Acciperetque Agrippinam.*] Assentior Pichenæ, *deciperetque* scribenti: nisi placet, *alliceretque.* Lipsius.

Dictitans: quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippinam, &c.] Legam: *dictitans, quo r. r. efficeret, acceperatque* (Scil. rumorem) *Agrippina, facili fem. credulitate ad gaudia. Venientem dehinc* &c. Possis & sic, *efficeret acciperetque Agrippina,* &c. Acidalius. Suspicor legendum, *deciperetque Agrippinam.* Pichena. *Acciperetque Agrippina facili f. cred. ad gaudia. Venientem,* &c. Ita favente judicio restituisse locum hunc videbar socero meo, ut non dubitaret in textum recipere. Igitur emendationis etiam ratio reddenda est. Nam viri Clariss. ita putaverant sanari posse locum, si legeretur *deciperetque* (vel *alliceretque*) *f. c. f. ad gaudia venientem. Dehinc,* &c. Sed orta haud dubie est corruptio, ex neglectu distinctionis, quod in libris priorib. vox *venientem* præcedentibus

feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc [1] obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, [2] ducitque Baulos: id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur. [3] Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur: quippe sueverat triremi, & classiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, & Agrippinam, auditis insidiis, an crederet am-

tibus cohæreret, quod etiam Agrippinæ fraudi fuit, ut rectus ejus casus *Agrippina* in obliquum *Agrippinam* mutaretur: Sententia autem jam & optima est, & clarissima. Nero ista fecerat, ut rumorem reconciliati animi efficeret, quo eum rumorem? ut acciperet illum Agrippina, h. e. audiret. quomodo autem eam vult accipere? *facili credulitate.* quod eandem loquendi formam facit; qua & alias utitur, ut lib. 2. Ann. 70. *Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta.* 1, 59. *Fama dediti Segestis spe vel dolore accipitur.* Id autem ita futurum rebatur, quod feminæ proniores sint ad credendum, & *quod fere libenter homines quod volunt, credunt.* Vt loquitur Cæsar 3. Gall. 18. Quod & in Dario notavit Arrianus 2, 2. *κὴ αὐτός τε ὅ τι περ ἥδιστον ἦν δόξαι ἐς τοῦτο οὐκ ἀκουσίως ἐπήχθη.* Noster 1. Hist. 34. Thucydid. 3, 1. Certe hic quoque statim exemplum muliebris facilitatis præbet Acerronia c. 5. *pœnitentiam filii, & reciperatam matris gratiam per gaudium memorando.* Contraria sententia notata 1. Hist. 9. quam adscribimus propter significationem vocis *accipiendi*, ei loco atque huic commune: *facili civitate ad accipienda, credendaque omnia cum tristia sunt.* Vox autem *venientem* male olim, prioribus adnexa pendet à sequenti *excipit.* Freinshemius.

1 *Obvius in litora.*] Non sum ausus mutare: malim tamen, *in litore.* Pichena.

2 *Ducitque Baulos.*] Anteà Hortensii villa: tunc in Principum bonis. De ea non ineleganter Symmachus, ejus possessor:

Huc deus Alcides stabulanda armenta coegit
Eruta Geryonis de lare tergemini.
Inde recens ætas corrupta Boaulia Baulos
Nuncupat, occulto nominis indicio.
Ab Divo, ad proceres dominos fortuna cucurrit,
Fama loci obscuros ne pateretur heros.
Hanc celebravit, opum felix Hortensius, aulam:
Contra Arpinatem qui stetit eloquio.

Fuit etiam Antoniæ Drusi, uti è Plinio disces lib. IX. cap. LV. *Lips.*

3 *Stabat inter alias navis.*] Nescio quid alterius ordinis sententia requirit. Deliberandum censeo. *Acidalius.*

1 Ge-

ambiguam, [1] gestamine sellæ [2] Bajas pervectam. Ibi [3] blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, [4] superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, [5] & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, [6] artius oculis & pectori hæ-

1 *Gestamine sellæ.*] Priscis libris abest vox *sellæ*. Atque ita sanè XI. libro locutus, *In eodem gestamine sedem poscit, sumitque.* De Gestatoria sella, in Electis. Libri iidem, *Baulos*, non *Baias*. Male. ex Sueton. cap. XXXIV. Nam Dio hæc parum clare: & olim mihi imposuit. *Lipsius*.

2 *Baias pervectam.*] Muretus *provectam*. ut sit quasi porro vectam. Nec tamen opus. *Pervectam* subindicat quasi ad destinatum locum. *Acidalius*. Hæc duarum villarum nomina aliquid obscuritatis pariunt, præsertim cum in Flor. & aliis veteribus legatur, *Baulos*. quod falsum colligitur, tum ex Sueton. cap. 34. Tum ex Tacito ipso, qui supra dixit, Agrippinam *Baias*, non *Baulos*, ad Quinquatruum solennia celebranda, evocatam. Vt autem clarior narratio reddatur, iter illud repetamus. Antio Agrippina Liburnica vecta, Baulos venit. Ibi à Nerone in litore obvio excepta, in eam villam ducta est. cumque inde Baias aut terra, aut mari, profecturi essent; Agrippina, insidiis forte auditis, sella vehi maluit. Tandem Baulos reversura, blandimentis victa, navem fallacem conscendit. *Pichena*.

3 *Blandimentum sublevavit metum, comiter excepta.*] Muret. *blandimentis*. Non adsentior. Et turbatiorem locum, quam vulgo opinantur, sic totum repono: *Ibi blandimentis sublevavit metum. Nam comiter excepta, superque ipsum collocata, pluribusque sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero*, &c. *Acidalius*. Suspicabar: *Ibi blandimenta sublevarunt metum comiter exceptæ, superque ipsum collocatæ.* Gronovius.

4 *Superque ipsum collocata.*] Ergo is locus in convivio honestior, quotiens duo accumberent. idque rectè, (dissentiant licet) scio monuisse olim. Non refellit me alter Taciti locus, lib. III. *In convivio Germanici cum super eum Piso discumberet, infectos cibos manibus ejus arguentes.* Scito enim tres discubuisse, mediumque inter eos Germanicum. *Lipsius*.

5 *Et rursus adductus.*] Id est, severus, compositus, gravis. In Historiis super hac voce. *Idem*.

6 *Artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione.*] Forte, *osculis*, pro, *oculis*. Lips. in prima edit. conjiciebat; *sive explenda simulationi*, ubi vulgo, *explenda simulatione*. Muret. notaverat, *explenda simulatione*. Acidalius. Forte melius: *explenda simulationi*. ut paulo sup. *occultando facinori*. lib. 2. *augendæ dominationi*. lib. 3. *Firmandæ valetudini*. Pichena. Corrigo: *convictu & artius pectori hærens prosequitur abeuntem oculis*. nam sine dubio verba sunt transposita: & hæc bona gradatio. Interdum eam oblectabat juvenilibus jocis, interdum compositus in serium quasi res graves cum illa communicaret; atque ita tracto in serum convivio, amplexus arcte, prosequitur oculis discedentem. Harlæus. Sic accipio; cum surrexisset Agrippina & abitum pararet, prosequutus est eam ac deduxit comes ad littus; in ipso autem digressu oculos & ubera ejus dissuaviatus est ultra modum veræ affectio-

nis

hærens, sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamvis ferum animum retinebat. Noctem sideribus illustrem, & placido mari 5 quietam, quasi convincendum ad scelus, dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Acerronia super pedes cubitantis reclinis, *pœnitentiam filii, & [1] reciperatam matris gratiam* per gaudium memorabat. cum dato signo, ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepereius, [2] & statim exanimatus. Agrippina & Acerronia [3] eminentibus tecti parietibus, ac forte [4] validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ sunt: nec dissolutio navigii sequebatur turbatis omnibus, & quod plerique [5] ignari etiam conscios impediebant. [6] Iussum dehinc remigibus,

nis. Suetonius: *atque in digressu papillas quoque exosculatus.* Gronov.

1 *Reciperatam matri gratiam.*] Magis placeret, ut Faernus legebat: *Recuperatam matris gratiam.* Ursinus.

2 *Et statim exanimatus.*] Additur in Flor. ac Ven. verbum, *exanimatus est.* Sed quoniam Taciti phrasim minus olet, potius legerem, *exanimatus. At Agrippina.* Pichena.

3 *Eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus, quamvis oneri cederent*] Video esse qui legant, *quam ut oneri.* haud ab re. At mihi etiam vox *parietibus*, non firma: & quid si, *arietibus?* Sane in Cæsare, ubi pontem in Rheno struit, *Sublica obliqua, pro ariete adiguntur.* Et videntur fabri metaphora sic appellasse ligna sustentantia, & modicè inclinata instar Arietis subsilientis, aut Capræ; unde & *Capreoli* vulgo. *Lipsius.*

4 *Validioribus, quamvis oneri cederent.*] Recte, qui legunt, *quam ut oneri cederent.* Ego etiam vocem *parietibus* parum Lipsio firmam, muto, *partibus*. Acidalius. Cum in Flor. addita sit particula *ac*, nimirum *ac forte valid. quam ut oneri cederent*; facilis fuit emendatio. Sic lib. 13. *validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur.* Pichena.

5 *Ignari, etiam conscios impediebant.*] Adjecimus, *etiam*, ex Flor. Pichena.

6 *Visum dehinc.*] Imò, *jussum*, ut libri aliquot, à navarchis & fraudis auctoribus vel actoribus. Sane remiges id à se non excogitarunt: & additur, nec jussos omnes statim consensisse. *Lipsius.*

Iussum dehinc remigibus.] Reposui, *Visum dehinc remig.* Rhenanus. Muret. *Iussum.* Nondum assentior. *Acidalius.* Quamvis Flor. ac recentiores editi habent, *Visum dehinc*; mihi tamen magis probatur, *jussum*, juxta alios veteres. Nam sequentia verba, *in rem subitam*, perspicue videntur testari, rem jussam. neque credendum est, ipsos remiges, conjurationis ignaros, submergere voluisse

bus, *unum in latus inclinare*, *atque ita navem submergere.* Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, & alii contra nitentes [1] dedere facultatem lenioris in mare jactus. [2] Verum Aceronia imprudens, dum *se Agrippinam esse*, & *ut subveniretur matri principis* clamitat, contis & remis, [3] & quæ fors obtulerat navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. [4] Nando, deinde occursu lembunculorum [5] Lucrinum in lacum

navem, in qua Principis mater vehebatur. *Pichena.* Mihi probatur M S. aliorumque librorum lectio *visum dehinc.* nec obstat quod opponunt remiges ignaros fuisse consilii, nam eorum aliquos conscios fuisse auctor innuit dum ait: *plerique ignari conscios impediebant.* Ergo istud *visum* de consciis istis interpretor; si enim jussi fuissent, omnes certe pariter aut consensissent, aut contra fuissent nisi. Ergo hæc etiam animorum & motuum diversitas arguit, remigum etiam nonnullos conscios fuisse, eosque voluisse navem mergere: aliis quod caussam ejus rei ignorarent, contra nitentibus. quod non fecissent, si causam scivissent, atque adeo hoc agere jussi fuissent. Deinde & hoc vix credibile est ignaros in re subita potius liberti jussis parituros fuisse in mandato tam atroci, quam Agrippinæ, quæ certe, qua fuit animi firmitudine, sibi non defuisset, quin ob oculos iis posuisset facti istius immanitatem, atque periculum, quod illis immineret, si scelestis mandatis paruissent. Deinde nemo videtur in navi fuisse, cui auctoritas aliqua ista jubendi fuerit. *Freinshemius.*

1 *Dedere facultatem lenioris in mare jactus.*] An de iis, qui navi erant, loquitur? qui scil. se in mare jacere lenius potuerunt, quam si navis subito submersa fuisset? Constat enim, ipsam quoque Agrippinam se jecisse in mare: nam deinde ait, eam nando sibi salutem quæsivisse. Tamen potius censeo, de ipsa nave intelligendum: quæ propter alios contra nitentes, non adeo in præceps ruerit. *Pichena.*

2 *Verum Aceronia imprudens.*] Flor. habet, *imprudentia.* Pichena.

3 *Et qua fors obtulerat.*] Ita Flor. Vulgo, *& qua fors.* Pichena.

4 *Nando deinde occursu lenunculorum.*] Mirum obsequium lenunculorum, qui nanti Agrippinæ nantes occurrerint. præsciebant ergo casum. Mendosa dictio est *lenunculorum*, reposui, *occursu lembunculorum*, hoc est navicularum, nam diminutiva vox est à *lembo.* Rhenanus. Licet, *lembunculorum*, bona lectio sit, *lenunculorum*, tamen reperiri in vet. codicibus: eamque lectionem confirmari testimonio veterum aliquot inscriptionum diximus in notis ad Salustium & Cæsarem. *Ursinus.* *Lembunculus*, sive *lenunculus*, sive *lembus*, navis est brevis piscatoria. Salustius: *incidit forte per noctem in lenunculo piscantis.* Amm. Marcellinus, lib. 14. *Et dum piscatorios quærunt lenunculos.* Cæsar lib. 2. Civ. *Pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.* Lupanus.

5 *Lucrinum in lacum vecta, villa sua infertur.*] Hæc Florentini lectio. at vulgata. *Lucrinum in lacum vectam villa sua inferunt.* Pichena.

8 *Falla-*

cum vecta, villæ suæ infertur. Illic reputans ideo se 6 [1] fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quodque litus juxta non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Aceroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, [2] solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate deum, & fortuna ejus evasisse gravem casum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus.* Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. *Testamentum Aceroniæ requiri, bonaque obsignari* jubet. id tantum non per simulationem. At Neroni 7 nuntios patrati facinoris opperienti, affertur *evasisse ictu levi sauciam, & [3] hactenus adito discrimine ne auctor dubitaretur.* Tum pavore exanimis, & *jam jamque affore* obtestans *vindictæ properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos objiciendo;* [4] *quod con-*

1 *Fallacibus literis accitam.*] Magis meo animo convenerit hic antiqua vox, *pellacibus literis.* Tales enim revera erant, & ob id Suetonius *jucundissimas* vocat. *Acidalius.*

2 *Solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.*] Videatur excidisse participium *rata*, aut quid simile. Tamen & absque illo Tacitum sat capio. *Acidalius.*

3 *Hactenus addito discrimine.*] Correximus, *hactenus adito discr.* Rhenanus.

4 *Quod contra subsidium sibi?*] Romana editio, *suffragium sibi?* Nec damno. Sanè suffragari, adjuvare & opem ferre est: ut Refragari, obsistere. Inde & Refragium, quod Græcis ἐναντιότης. Hegesippus lib. v. cap. XXXVII. *Gubernator obliquat velorum sinus, & sine refragio scinditur fretum.* eaque voce & alii usi. *Lipsius.*

Quod contra subsidium sibi.] Lectio in speciem vera. nam adulterum quid subrepsisse, arguit Romana edit. vetus, in qua *quid contra suffragium sibi?* recte. idemque vocis diu est quod reddidi Senecæ. ubi enim hodie est lib. I. de Ira. c. II. *Quid induratius ad omnē patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum provisa sunt, non suffugia adversus perpetuum cæli rigorem,* &c. Legendum cum membranis autographis, *non suffragia*, neque enim *suffragia* vocis tantum, sed & rei, ut ostendi abunde in Suspicionibus. *Gruterus.* Malim una vocula transposita? *Quod contra subsidium sibi. Quod,* (nempe subsidium

con-

contra subsidiū sibi? [1] *nisi quid Burrhus & Seneca expergiscerentur.* quos statim acciverat, [2] incertū an & ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent; [3] an eo descensum credebant, ut nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promptior, respicere Burrhum, [4] ac si scitaretur, *an militi imperanda cædes esset?* Ille *prætorianos*

consiliumque reliquum,) *nisi Burrhus & Seneca expergiscerentur?* Est enim hic etiam ponenda interrogationis nota. *Boxhornius.*

1 *Nisi quid Burrus & Seneca expergiscerentur.*] Codex regis Corvini hic habet, *expurgent*, sed erasa priori scriptura. *Rhenanus.* Interpunge, *amicos objiciendo. quod contra*, &c. *Nisi quid.* ad Plaut. dixi Mostell. cap. 4 *Acidalius.* Florentinus corrupte, *expgens.* Sunt qui substituunt, *expedirent*, quod nec probo, nec improbo. *Pichena.*

2 *Incertum an & ante ignaros.*] Fides tibi, Corneli, magis curæ, quam Dioni: qui Senecam auctorem impulsoremque unicum Neroni ejus criminis facit. idque à fide dignis multis traditum esse.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε. *Lipsius.*

Incertum an & ante ignaros.] Scil. irriti cæpti, & tentamenta Aniceti frustra cessisse. Neque enim aliter sibi Cornelius constabit, qui lib. 13. retulit Burrum Neroni *necem Agrippinæ promisisse*: minusque conveniat alia interpretatio Senecæ, qui Annalis hujus initio, *Actem libertam ad Neronem in Agrippinam* immisit, & ut apud Cassium à compluribus, fideque dignis dictum est, Neronem ad id facinus necandæ matris incitavit. *Vertranius.* Hoc Tacitus addit, ut aliquid daret invido rumori, qui utrumque hujus culpæ alligavit. quod Tacitus affirmare noluit. Et sine dubio intelligit *ignaros* insidiarum in Agrippinam, non hujus tantum irriti cæpti. Neque obstant argumenta Vertranii. Quid enim? Burrhus *promisit Agrippinæ mortem, si facinoris coargueretur*: ergo & conscius fuit, cum sine crimine, sine accusatione, interficeretur? Dein, Seneca Acten immisit, ut præveniret incestum. ergo parricidium probavit. Immo tum nemo credebat *ad cædem matris filii odia duratura.* Denique Dio cum compluribus suis hac in re nulla fide dignus est, optimorum è Romanis obtrectator. *Gronovius.*

3 *Et eo descensum credebant.*] In codice regis Corvini apparet fuisse scriptum, *an eo descensum credebant.* Legerim, *jam eo descensum cred.* Rhenanus. Ex Flor. restitui particulam, *an.* Vulgo, *& eo descensum.* Pichena.

4 *Ac si scitaretur.*] Blanditur prima fronte hæc lectio, sed certe si penitius introspicias, sensum non habet commodum. Vult enim respexisse tantum Burrhum quasi interrogaturus esset, an militi cædes imperaretur: nullam autem vocem edidisse. quod mihi non videtur verisimile. modo enim longum utriusque silentium cum notasset, subjicit. *Post Seneca hactenus promptior.* at quomodo *promptior*, si pergit silere? Deinde non est credibile Burrhum aut statim ex obtutu illius intellexisse, quid vellet, aut si maxime intellexisset, responsurum fuisse, hominem negotiorum & aulæ peritissimum, cum adhuc liceret dis-

rianos toti Cæsarum domui obstrictos, & memores Germanici, nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros respondit: *perpetraret Anicetus promissa.* Qui nihil cunctatus, [1] poscit summam sceleris. [2] Ad illam vocem Nero, [3] *illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum* profitetur; *iret propere, duceretque promptissimos ad jussa.* Ipse audito, *venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum,* scenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso, *vincla injici* jubet; ut *exitium principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse* confingeret. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. [4] Hi molium objectus, hi proximas sca-

8

dissimulare, præsertim cum talis esset interrogatio, ut vel summa cum invidia summoque scelere affirmaturus videretur; vel summo cum periculo negaturus. Ergo subjuncta quoque ea vox est, *respondit.* nempe interrogatus, quapropter scribendum arbitror: *respicere Burrhum, ac sciscitari.* Facile potuit scribi *siscitari*, quam vocem cum pro duabus haberet audaculus emendator, putavit propter istam particulam *si* sequens etiam verbum reformandum esse: quomodo in nota ad 14, 4. ostendimus vocem *Agrippinam* fuisse corruptam, propter vocem *Venientem.* Freinshemius.

1 *Poscit summam sceleris.*] Id est, peragere cupit quod cœpit agere, & extremam velut manum sceleri imponere. *Lipsius.*

2 *Ad illam vocem.*] Flor. *ad eam vocem.* Pichena.

3 *Illos invidia dari imperium.*] Sic castigator quispiam semiliteratus, *illo sivi die*, quod scriba Hispanus opinor scripserat, restituendum putavit, quum *sivi* in *sibi* mutandum fuerit. *Rhenanus.*

4 *Hi molium objectus scandere.*] De his molibus ad Bajas, Cassiodorus Variar. IX. *Quantis ibi molibus termini decenter invasi sunt? quantis spatiis in visceribus æqueris terra promota est?* Strabo lib. v. Ἡ δὲ πόλις ἐμπορεῖον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου. Διόπερ τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. Virgilius.

Qualis in Euboico Bajarum litore quondam
Saxea pila cadit.

Ausonium in ea re corrigo:

Vel quæ Bajanis pendent fluitantia pilis.

Malè enim hactenus, *palis.* Enimverò pilæ illæ è saxo, ut Virgilius: in eademque voce Livius corrig. lib. I. *Modo intra illam pilam, & spolia hostium.* malè vulgò *illa pila* Intellegit columellam, quam Dionysius στηλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem. *Horatia pila*, apud Propert. tela ipsa sunt: nequis eo me refutet. At de pilis his ad Bajas, etiam Seneca, epist. LXXVII. *Omnis in pilis Puteolorum turba consistit.* Lipsius.

ſcaphas ſcandere. Alii quantum corpus ſinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Queſtibus, votis, clamore, [1] diverſa rogitantium, aut incerta reſpondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem eſſe pernotuit, ut ad gratandum ſeſe expedire, donec aſpectu armati & minitantis agminis disjecti ſunt. Anicetus villam ſtatione circumdat, refractaque janua, obvios ſervorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adſtabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. [2] aliam fere litore faciem nunc, ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla; *Tu quoque me deſeris*, prolocuta, reſpicit Anicetum [3] trierarcho Herculeo & Oloarito centurione claſſiario comitatum. Ac *ſi ad viſendum veniſſet, refotam nuntiaret: ſin facinus patraturus, nihil ſe de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumſiſtunt lectum percuſſores, & prior trierarchus fuſti caput ejus afflixit. [4] Nam in mortem centurioni ferrum diſtringenti, pro-

1 *Diverſa rogantium.*] Scribendum. *rogitantium.* Rhenanus. Daneſius ex v. c. legebat, *rogitantium.* Vrſinus. Flor. *rogitantium.* Pichena.

2 *Aliam fere litore faciem nunc, ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus.*] Lego: *Aliam fere litore faciem: nunc ſolitudinem & repentino ſtrepitus.* Acidalius. Quæ olim divinavi, nunc prorſus negligo, tantum moneo, in Flor. corrupte legi: *aliam fore lateret.* emendationem acutioribus relinquo. *Pichena.*

3 *Trierarcho Herculeo.*] Trierarchus dicitur qui triremibus præeſt, qua voce utitur Cicero, & Javolenus ICtus. Alibi quoque Claudius quidam *trierarchus Liburnicarum* à Tacito appellatur. *Lupanus.*

4 *Iam in mortem centurioni ferrum diſtringenti.*] Sic Faernus legebat: non, ut in vulgatis, *Nam in mortem*, &c. *Vrſinus.* Ineptum *Nam.* Sed egregiè emendo: *Trierarchus caput ejus afflixit non in mortem. Centurioni ferrum*, &c. Phraſis Taciti *afflixit in mortem.* Lib. 4. Ann. *Is prætorem provinciæ L. Piſonem pace incurioſum ex improviſo in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit.* Et eodem lib. *quos principium ſtragis in mortem adflixerat.* Acidalius.

5 *Mul-*

protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit: [1] multisque vulneribus confecta est. Hæc consensu tradun- 9 tur. Aspexeritne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, [2] sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, [3] convivali lecto, & exsequiis vilibus: [4] neque dum Nero rerum potiebatur [5] congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, [6] quæ subjectos sinus

1 *Multisque vulneribus confecta est.*] Sustuli insigne glossema aliquot versuum, qui huc transcripti è Senecæ Octavia verbatim. Eaque omnia jure desunt Vaticano. Non visum id ante me, ne ab eo quidem qui codices Vaticanos inspexisse jactat, miror & indignor. Hæc Agrippinæ mors. At Philostratus lib. IV. de Vita Apollonii, adfirmavit naufragio periisse Agrippinam solutili illa nave. Adeò ille & genere & partibus scriptionis suæ nugator est. *Lipsius.*

2 *Sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant.*] Æqualis Taciti C. Tranquillus Ner. 34. sic scriptum reliquit, narrata Agrippinæ cæde: *Adduntur his atrociora, nec incertis autoribus, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse.* Dio quoque Neronis infanda verba refert, corpore matris nudato: *Nesciebam*, inquit, *me tam pulchram matrem habere.* Vertranius. Boethius lib. 2. car. 6. *Fratre qui quondam ferus interempto, Matris effuso maduit cruore: Corpus & visu gelidum pererrans Ora non tinxit lacrimis, sed esse Censor extincti potuit decoris.* Gronovius.

3 *Convivali lecto.*] Non funebri, & legitimè parato. *Lipsius.*

Convivali lecto.] Vbi cenans accubare solita erat. *Ferrettus.* Mos fuit in exequiarum celebritate, funebrique pompa, post faces collucentes, in lectulis, quos funebres, exstructos funeris causa, dicebant, fumosas majorum imagines, ipsiusque cui funeraretur, è cera effictum simulachrum anteferri cadaveri, quod in lecto strato cum linteis positum, sequebatur. Liv. 48. Appian. Civ. 2. & Servio ad 5. & 6. Æneidos, conjecturam suadentibus. At solitus honor pro familiæ nobilitate defunctis amplissime conferri, à filio matri datus minime fuit: exequiæ tantum viles nulliusque pretii: & in quo Agrippina cibum sumptura accubabat, eo ipso lectulo delata est. *Vertranius.*

4 *Neque dum Nero, rerum potiebatur.*] Non congesta nec clausa humo donec Nero regnavit: post domesticorum cura levi tumulo contecta. *Ferrettus.*

5 *Congesta aut clausa humus.*] Vulgati, *humo*; At scripsi, *humus*, Flor. indicante. quamvis literæ *us*, deletæ sint, ac supra repositum, *o*, à recentiori manu. *Pichena.*

6 *Quæ subjectos sinus.*] Aptè ad hunc locum Seneca epist. LI. *C. Marius, & Cn. Pompejus, & Cæsar exstruxerunt quidem villas in regione Bajana, sed illas imposuerunt summis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longe lateque subjecta.* Lipsius.

ſinus editiſſima proſpectat. Acceſo rogo [1] libertus ejus, cognomento Mneſter, ipſe ferro ſe tranſegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc ſui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempſeratque. Nam conſulenti ſuper Nerone, reſponderunt Chaldæi, *fore ut imperaret, matremque occideret*: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*. Sed à Cæſare [2] perfecto demum ſcelere, magnitudo ejus intellecta eſt. [3] reliquo noctis, modo per ſilentium defixus, ſæpius pavore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, [4] tamquam exitium allaturam. Atque eum auctore Burrho, prima centurionum tribunorumque adulatio ad ſpem firmavit, [5] prehenſantium

1 *Libertus ejus cognomento Mneſter.*] Ann. xi. admonui Dionis & Xiphilini viliatos eſſe libros, qui *Μνηστῆρα* pro *M. Neſtore* Pantomimo ſcriptum haberent. An igitur & hic *M. Neſtor* reponendus erit? Quod non puto: auctorum ſiquidem conſenſu Pantomimus ille ſub Claudio occiſus legitur. Hic ergo libertus Agrippinæ alter ab illo videri debet, qui Græco nomine *Mneſter*, id eſt. *procus*, & *petitor* dictus eſt. *Vertranius.*

2 *Perfecto demum ſcelere.*] Ita ſit, currimus ad ſcelus præcipites, quod ſedente impetu, veris mox pretiis æſtimamus. Aurea gnome, ſumptane à Menandro? certe ab illo anteà ſic elata, apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, πόσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ.
At nemo peccans, criminis ſui modum
Peccando novit, re peractâ reſpicit. Lipſius.

3 *Reliquum noctis.*] Emendavimus, *reliquo noctis.* Rhenanus.

4 *Tanquam exitium allaturam.*] Simillus fortaſſe vero ſit *ablaturam.* Quaſi metum omnem & diſcrimen dies eximeret, noctem mutari deſiderat. Hæc ſententia videtur eſſe Taciti, quam tamen ſervata ſcriptura veteri rite elicio, modo *exitium* cum Feſto & *ἀρχαϊκῶς* capiatur pro fine & exitu cujuſque rei. Pontanus. Manifeſta corruptio vocis *exitium*, quod minime, ſed contra ſolatium collatura lux peſſimo principum invocabatur. Quis unquam lucem opperitur & expectat cupidus quæ ſit illi exitium allatura? *Exitum* ergo ſcribendum in Tacito, id eſt, finem mæroris quod ſolent ſpectare mæſti, ſecundum Papirium: *& ſeros mærentibus ortus.* Barthius. Quaſi non tam triſtium expectatio torqueat & cruciet, quam lætorum delectat. Petronius: *Dii deæque, quam male eſt extra legem viventibus! quicquid meruerunt, ſemper expectant.* Seneca Epiſt. 150. *Dat pœnas, quiſquis expectat; quiſquis autem meruit, expectat.* Gronovius.

5 *Prehenſantium manus.*] Flor. ac Veneto autoribus repoſui *manum.* Vulgati enim recte, *manu.* Pichena.

1 *Di-*

tium manum, gratantiumque, *quod discrimen improvisum, & matris facinus evasisset.* Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam testari. Ipse [1] diversa simulatione, mæstus, & quasi incolumitati suæ infensus, ac [2] morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, [3] obversabanturque maris illius & litorum gravis aspectus (& erant qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris audiri) Neapolim concessit, litterasque ad senatum misit, quarum summa erat; *Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis,* [4] *& luisse eam pœnam conscientia, qua scelus paravisset.* Adjiciebat crimina longius repetita; *quod consortium imperii, juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes; idemque dedecus senatus & populi speravisset: ac* [5] *posteaquam frustra* op-

11

1 *Diversa simulatione.*] Illi lætabantur palam: ipse vero contraria simulatione mæstitiam præ se ferebat, quia tamen, &c. *Ferretus.*

2 *Morti parentis illacrimans.*] Florentinus & Venetus *morte*, sed nihil mutavi, nam Cicero de nat. deor. lib. 3. *Quid dicam de Socrate? cujus morti illacrimare soleo, Platonem legens.* Pichena.

3 *Obversabaturque maris illius, & litorum gravis aspectus.*] Restitui copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.* Parum cohærens oratio: & aut hæc simul parenthesi includenda, aut potius abjecta parenthesi, & inserta vocula *igitur*, quæ perire perfacile potuit, sic repotendum: *obversabatur maris i. & l. g. aspectus. & erant, qui crederent, son. t. collibus circum editis planctusque tumulo audiri. Igitur Neapolim concessit.* Acidalius.

4 *Et luisse eam pœnam conscientia.*] Addidimus pronomen, *ea*, *Et luisse eam pœnam ea conscientia.* Rhenanus. Hæc non mihi sana: neque etiam Mureto, qui notavit, *luisse eam pœnam consciam, quod scelus paravisset.* Rectè ad sententiam: sed mihi cum verbis mitius agendum videtur & certa credo conjectura est; *luisse eam pœnam conscientia, quia scelus paravisset.* i. e. quia sceleris parati sibi conscia fuisset. Ita enim scenam hanc omnem criminis supra composuerat Anicetus: *Gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus: tum quasi deprehenso, vincula injici jubet; ut exitium principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse confingeret.* Non minus πιθανῶς possit legi, *luisse eam pœnam ea conscientia, qua scelus paravisset.* Acidalius. Vulgati addebant, *ea conscientia.* quam vocem minime necessariam, Flor. autoritate sustuli, *Pichena.*

5 *Posteaquam frustra oblata.*] Perspicuum mendum. Farnes. *ablata.* Forte intercisæ voces explendæ; *fru-*

 stra

optata sint, infensa militibus patribusque & plebi, dissuasisset donativum & congiarium, periculaque viris illustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? Temporum quoque Claudianorum [1] obliqua insectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem transtulit, [2] *publica fortuna extinctam* referens. [3] namque & naufragium

---

stra ab illa tentata sint. Aut potiùs adhæreamus Romanæ lectioni, *optata sint.* Interpretor, Postleaquam frustra ea voluerit voveritque Agrippina. *Lipsius.*

Postea quam frustra oblata sint.] Forte *frustrata sit.* Offertur tamẽ stuprum & vitium. *Rhenanus.* Danesius legebat: *postea quam frustrata, ut infensa,* &c. *Vrsinus.* τὸ *oblata*, depromptum est è prima antiquitate. Cæcil. Ploc. apud Gell. 2, 23. *ita plorandò, orando, Instando, atque objurgando me obtulit uti eam Veniam darem.* Agrippina rebus novis inhiaverat (delator ait) & omnium studia ad eam rem speraverat: verum tentando, & eos ad facinus impellendo, frustra fuit. Cæterum Thucydides etiam habitus est captator veterum verborum: cujus instituti Sallustium scimus non pœnituisse. Halicarnass. ad Amm. *Salinerius.* Bona sane Romani cod. lectio, *optata*: melior mea, *captata.* Muretus voluisse videtur, *hinc postquam frustra habita sit.* Videtur inquam: nam scriptura mihi non liquebat, in voculis *hinc* pro qua dubie legebam & *hanc*, & *sit* pro qua *sint.* *Acidalius.* An subintelligendum, illas spes cogitationesque frustra Agrippinæ oblatas? Potius Lipsio assensetim juxta Rom. edit. legenti, *optata.* respondet enim superiori verbo, *sperav issent.* Pichena. Secuti sumus judicium Virorum Acutiss. Lipsii atque Pichenæ, qui Rom. editionem probaverunt. in aliis legitur *oblata*, contrario sensu. *Freinshem.* Conjiciebam *ac postea quam frustra tentasset.* nempe quæ dixit speravisse. *Gronov.*

1 *Obliqua insectatione.*] Vulgò, & libris scriptis, *oblitâ*, Ferrettus, *obita.* Nostra emendatio certa videtur, ex ratione priscâ scribendi, *oblica.* Lipsius.

Oblita insectatione.] Alias, *obita insectatione*, i. e. insectando ea, quæ facta erant Claudianis temporibus. *Ferrettus.* Faernus legebat, *addita insectatione*, sive, *abdita insectatu*, ut ex veteris libri vestigiis etiam legi potest. *Vrsinus.* Non oblique, immo aperte mihi sordet *obliqua* in comparationem *oblita*: quum non circuitione, sed palam Nero Claudium carperet. Suet. 33. *certe omnibus rebus verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitia, modo sævitia arguens.* Oblitus ergo Nero quam multus olim fuerit in patris insectatione, omnia flagitia quæ ipsi jam vitio dederat, nunc matri impudenter affingit. *Salinerius.*

2 *Publica Fortuna exstinctam.*] Et imprimis ipsius privata. Hinc illud, jure laudatum Quinctiliano, Africani Oratoris ad Neronem super hac morte: *Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.* Lipsius.

3 *Namque & naufragium narrabat.*] Doctiss. Vir mallet *jamque*, qua de causa ipse scit. verum hæc de superioribus pendent. *publica fortuna exstinctam referens, namque & naufra-*

gium narrabat. [1] Quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut à muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, & classes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, *quod* [2] *oratione tali confessionem scripsisset.* Miro tamen certamine procerum decernuntur [3] *supplicationes apud omnia pulvinaria, utque* [4] *Quinquatrus, quibus aperta essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur. aureum Minervæ simulacrum in curia, & juxta principis imago statueretur. dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Thrasea Pætus silentio vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, [5] exiit tum senatu; ac sibi caussam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præ-

12

fragium narrabat. Nero quo persuaderet matrem casu extinctam, qui in rem omnium esset, naufragium ut fortuitum narrabat. *Salinerius.* Alii *jamque*, sed me dissentiente. cum particula, *nam*, referatur ad id quod dixerat, Agrippinam publica fortuna extinctam. deinde adjicit, ipsam eadem publica fortuna antea in mare prope submersam. ideo sequitur, fortuito illud evenisse, minime credendum. *Pichena.*

1 *Quod fortuitum fuisset.*] Scripsi. *Quod fortuitum fuisse.* Rhenanus.

2 *Oratione tali.*] Quinctilianus. l. VIII. de hac oratione: *Facit quasdam sententias sola geminatio: qualis est Seneca in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet. Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Lipsius.

3 *Supplicationes ad omnia pulvinaria.*] Fiebant olim supplicationes urbe tota circa omnia fana, & pulvinaria, in quibus honos diis dabatur. Erant vero pulvinaria, apparati deorum lecti, in quibus deorum simulachra juxta aras sublimia erant, quibus fasciculi verbenarum addebantur. Hoc ex T. Livio notius est, quam ut scribi debeat. *Lupanus.*

4 *Quinquatrus ludis annuis.*] Nonne jam antè celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto hic intelligi scenicos ludos annuos, aut Circenses. *Lipsius.*

5 *Exitium senatui, ac sibi.*] Locus qui mutilus videatur, & non est. Nihil enim narratur in quo Thraseas offenderit. At scribe mecum fidenter: *exiit tum Senatu.* Hoc enim solo sibi discrimen peperit magnus ille vir, quod Senatu egressus est, cùm de Agrippina referretur. Xiphilinus: Ὁ Πούπλιος δὲ Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν, ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς ἐξανίστη τὸ εὐθὺς πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἀποφθέγξασθαι, καὶ ἐξῆλθε, διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο οὐκ ἤθελε. Tacit. XVI. hunc ipsum locum respiciens: *Olim utrisque infensus, & accedentibus caussis in Thraseam, quod Senatu egressus est, cum de Agrippinâ referretur, ut memoravi.* Lipsius.

Exiit tum Senatu.] Egregia Lipsii emen-

præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus, & tactæ de cælo quattuordecim urbis regiones, quæ adeo [1] sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres [2] Iuniam & Calpurniam, [3] præfectura functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, [4] Iturium & Calvisium pœna exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitiis conciderat, vel

13 tum mitigata. Cunctanti in opidis Campaniæ, *quonam modo urbem ingrederetur*, [5] *an obsequium senatus, an stu-*

emendatio, ac digna, quæ recipiatur. ipsum vide. Male vulgo, *exitium Senatui*. Pichena.

1 *Sine cura deum eveniebant.*] Ἐπικουρίζει & hic & alibi noster. *Lipsius.*

2 *Iuniam*] Calvinam, de qua lib. xii. D. Calpurnia, eodem etiam lib. Stilum, *Prætura functos*, lego. *Idem.*

3 *Prætura functos Val. Capitonem & Lic. Gabolum.*] Exules Nero restituit Iuniam & Calpurniam, pulsas Italia sub Claudii principatu. Supra lib. 12. Sed quod Valerium & Licinium restituisse dicitur, non probabit ingeniosis, & Cornelii diligentiam requiret; nusquam enim eorum cum in exilium pellerentur, mentionem habuit. Nisi forte Val. Capito, Cossutianus ille sit, quem dixit lib. 13. damnatum in exilium, cum Cilices repetundarum detulissent: de quo infra eodem ait, *Exin a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat.* At Licinius Gabolus nusquam præterquam hoc loco memoratur. Ambos vero *præfectura functos*, Cornelius refert, sive illa urbis, sive annonæ, sive ærarii, sive castrorum, sive equitum, sive militum, sive fabrum, sive remigum fuerit: quod si tentes legere, ut alibi sumsi, *prætura functos*, nihilo mihi notiores erunt. *Vertranius.* Nihil temere sollicitaverim. Veniebat tamen aliquando in mentem, excidisse auctori vocem syllaba breviorem, *prætura*. Nempe plane *præfectura* sine adjuncto, incertos reddit, quod munus sustinuerint, militarene an civile, an aliud. *Gruterus.*

4 *Iturium & Calvisium.*] *Titurium*; habet, V. C. *Vrsinus.*

5 *An obsequium senatus, an studia plebis reperiret anxius.*] Budense exemplar

studia plebis [1] *repperiret* anxio, contra deterrimus quisque [2] quorum non alia regia fecundior exstitit, *invisum Agrippinæ nomen, & morte ejus accensum populi favorem* disserunt: *iret intrepidus, & venerationem sui coram experiretur.* Simul [3] *prægredi* exposcunt & promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos [4] qua incederet spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit: seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat. [5] Vetus illi copia erat, [6] curriculo quadrigarum 14

plar habet, *repeteret.* ut intelligas dubitasse Neronem, ad Senatumne confugeret, an potius ad plebem, & utris magis fidendum. itaque sic locum emendavimus. *Rhenanus.* Corrupte antea, *repeteret.* Nos Flor. & aliorum veterum auctoritate correximus. Nero enim, si urbem ingrederetur, anxius erat, an in Senatu obsequium, an in plebe studia erga se, repperturus esset. Quod clarius apparet ex sequentibus familiarium verbis, suadentium nihil timeret, audacter pergeret, cum de populi favore, morte Agrippinæ aucto, non esset dubitandum. *Pichena.*

1 *Repeteret anxio.*] Libri quidam, *reperiret:* quod meritò Pichena probat. Dubitabat scilicet & angebatur, an Senatum obsequentem, plebem faventem reperiret. *Lipsius.*

2 *Quorum non alia regio fæcundior.*] Scripsimus, *regia;* h. e. aula. Quod de deterrimis apud Neronem scribit, posset hodie de doctissimis apud Henricum VIII. Angliæ regem dici, quorum non alia regia fæcundior extat. *Rhenanus.*

3 *Progredi exposcunt.*] Flor. habet, *prægredi.* Pichena. Imò *prægredi.* Rogant ipsi Romam mittantur, cuncta exploraturi. *Grotius.*

4 *Qua incederet.*] Muretus *quaqua.* Parum opus. *Acidalius.*

5 *Vetus illi copia erat.*] Ita libri prisci. substituerunt, *cura:* ad sententiam non male. Nescio an, *copido,* sive *cupido.* Lipsius.

Vetus illi cura erat.] In Budensi cod. legitur; *Vetus illi copia erat.* Rhenanus. Lipsius mallet, *cupido;* & Mureto probatur. Ideo in margine notavimus. Inferius etiam constat, adeo hæc Neronem concupisse, ut jam sisti non posset; propterea Senecæ ac Burrho visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Sic lib. 15. *acriore in dies cupidine adigebatur Nero,* promiscuas scenas frequentandi. *Pichena.*

6 *Curriculo quadrigarum.*] Ideo ejus numisma cusum est, cujus postera pars quadrigam habet cum his literis EYTYMIVS, quod intrepidus agitator auriga peritissimus esset, quamobrem in nummis matis illius habitu aurigæ inductum aspicias, quasi permissum plebi lib. seq. refert. *Vertran.*

1 Ci-

rum insistere, nec minus fœdum studium [1] cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret: [2] quod *regibus & antiquis ducibus factitatum* memorabat: *idque vatum*

1 *Cithara ludicrum in modum.*] Non etiam displiceat, *ludicrum.* Nummos certè cusit illa bellua, in quibus ipse citharœdico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphicè Apuleius 11. Florido, in persona Bathylli: *Eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens canenti similis. tunicam picturis variegatam deorsus, ad pedes dejectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat utrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo cælato apta, strictim sustinetur; manus ejus tenera, procerula, læva distantibus digitis nervos molitur, dextra psallentis gestu suo sabulum cithara admovet, ceu parata percutere.* Ita enim locum eum legimus, distinguimus. Et quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis nummis; excipio quod non brachia velat, sed ab humeris dependet chlamys. *Lipsius.*

Cithara ludicrum in modum canere.] Nam, ut ait hoc loco Tacitus, cani solebat cithara in conviviis, ut ex Virgil. patet lib. Æn.

Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas
Hic canit errantem lunam, solisq́; labores, &c.

Lupanus. Nero nomen suum in albo citharœdorum profitentium jussit adscribi sorticulaque in urnam cum cæteris demissa, intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, ut ait Sueton. 21. Idemque princeps statuas suas citharœdico habitu posuit, & ea nota nummum percussit, in quo effigies ejus manu citharam gerentis exprimitur. In eo autem reges externos & duces Græcos, ut ex Homero acceperat, sequi se prætexebat, ut quod exemplo faceret, honeste facere videretur. *Vertranius.*

2 *Quod Regibus & antiquis ducibus.*] Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc ævo scriptus, inserta eadem defensio:

Nec pudeat pepulisse lyram, cùm pace serenâ
Publica securis exultent otia terris.
Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles.

Quem Ovidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ego. Ab Ovidio ætas abjudicat: ab Lucano, conditio scribentis. Nam ille quicumque poeta, ignotus fuit, obscura domo, fortuna tenui: & humilius blanditur Pisoni, quam ut decuerit Lucanum. Ait ecce.

——— tu Piso latentem
Exere: nos humilis domus, at sincera parentum,
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.

At Lucanus certè notus, celeber: per se, perque uxorem prædives. Adde Senecam patruum in aula: qui huic humili & tenui protendere manum potuisset, præ Pisone. Sed & decimo nono ætatis anno scriptum hoc carmen. nam ait:

Quamvis nunc juvenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit æstas.

Quod non convenit in ætatem Lucani, præsertim cum scriptum sit diu post consulatum Pisonis, & paullo ante detectam, ni fallor, conjurationem. Certè post consulatum diu: quoniam & eloquentiæ ejus specimen

Nea-

vatum laudibus celebre, & deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burrho visum, [1] ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque [2] valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, [3] laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum; [4] & si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum [5] evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. [6] Ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; [7] majoribus eorum tribuendum puto. nam &

Neapoli præbitum celebrat. quod scimus contigisse nos quinquennali certamine, cum Nero in eadem urbe Græcanica copiam fecit suæ vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem iniit anno urbis DCCCX. Sed nec Statius hujus carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta ejus recenseat. II. Silu. *Lipsius.*

1 *Ne utroque pervinceret.*] Putarem, *ne utrumque*: id est, ne duo illa extorqueret, alterum indulgere, ut in eo acquiesceret. *Lipsius.*

Ne utraque pervinceret.] Non damno vulgatam lectionem, *utroque*. alteram tamen ex Flor. magis probavi. *utraque* enim intelligit illa duo, quæ ipse cupiebat. *Pichena.*

2 *Valle Vaticana spatium.*] Credo id à Plinio denotari lib. XXXVI. *Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caji ac Neronis principum Circo.* Lipsius.

3 *Laudibusque extollere.*] Adjecimus copulam, *que*. ex Flor. *Pichena.*

4 *Et si eodem princeps trahat.*] Illinc reposuimus, *& si eo princeps*, &c. *Rhenanus.* Flor. *& si eodem Princeps trahat.* at Vulgati, *& si eo princeps.* Pichena.

5 *Vulgatus pudor.*] Castigavimus, *evulgatus pudor.* Rhenanus. Muretus, *vulgatus.* quod ego etiam malim. *Acidalius.*

6 *Ratusque dedecus amoliri.*] Romana editio, *dedecus molliri.* quod ego præfero. *Lipsius.*

Ratusque dedecus amoliri.] Flor. *Molliri.* Sed nihil muto. *Pichena.* Eadem editio Romana, quin & MS. Pichenæ, *molliri.* quod & Lipsius probat, & ego veram lectionem esse credam. *Freinshemius.*

7 *Majoribus eorum tribuendum.*] Imo vero iis qui ita à perenni contestataque majorum virtute degenerassent, ut fœdissima servitute & scenicis artibus vitam & mores infamarent, ignominia, infamiaque perpetua inurenda fuit. Quod perinde in illos censeo, qui se invitos, ac in eos, qui se volentes fœdaverunt, cum deesset utrisque animus vere Romanus: & ab iis mortis honestissimæ, quæ turpi-

& ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere [1] subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo qui jubere potest, 15 vim necessitatis affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, [2] instituit ludos *Iuvenalium* vocabulo,

pitudini & servituti anteponenda semper fuit, pulcherrima & justissima prætermitteretur occasio. Quare mihi Dio Cassius prudentius fecisse, quam hic noster Cornelius videtur, cum eorum nomini non pepercit, qui famæ suæ non pepercerunt, familiisque clarissimis æternas maculas impresserunt. Sic igitur ex illo Xiphilinus inquit: *Visa sunt eo tempore veteres & illustres familia Furii, Fabii, Porcii, Valerii, cæterique omnes, quorum tropæa atque templa conspiciebantur, ea de inferiore loco facere, quæ ne ab aliis quidem hominibus fieri unquam visa fuerant. Itaque vicissim digito commonstrabantur. Dicebant enim Macedones, Hic est nepos Pauli: Græci autem, Ille Mummii: tum Siculi ajebant, Videte Claudium: mox Epirotæ, Vos vero Appium videte: Asiatici Lucium ostendebant, Hispani Publium, Carthaginienses Africanum, Romani vero omnes.* Vertranius.

1 *Subegit donis ingentibus.*] Effecit, & tamquam impulit donis ingentib. *Ferrettus.*

2 *Instituit ludos Iuvenalium.*] Qui privati, & per domum celebrati aut in hortis. Tacitus lib. xv. *Acriore in dies cupidine Nero agitabatur promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis.* Mansit nomen ludorum posteriori ævo, & imperatores, quos in palatio ludos dabant Kalendis novi anni (de quibus e Iuliano monui ad librum IV.) Iuvenalia videntur appellasse: ab exemplo hoc Neronis. Sidonius:

Ianus fortè suas bifrons Kalendas
Sumendas referebat ad curules.
Mos est Cæsaribus die bis uno
(Privatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus juvenum sed aulicorū
Elæi simulacra terva campi
Exercet spatiantibus quadrigis.

Et addit post descriptionem curulium ludorum;

Iam verò Iuvenalibus peractis.

Vt videantur ii ludi, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis: *Cordus dicit in omnibus civitatibus Campaniæ, Piceni, Vmbriæ, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos & Iuvenalia edidisse.* Quod notari volo. Neronis tamen ævo & instituto, scenici: ex Tacito hic, & Plinio, qui ad hos ludos respiciens ait Neronem *peculiari theatro in hortis primum cantasse, & Pompejano prælusisse.* Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam positæ à Nerone primæ barbæ. Et herclè ea nominis caussa. Iuvenalia enim dicta, quia ut Tirocinii die pueros exuebant sic barba rasa juventutem transibantque tunc in viros. Vnde illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum: *Simul hanc excepero, mori volo,* Suet. cap. XXXIV. itaque is dies Romanis pariter festus. De Octaviano, Dio, lib. XLVIII. Ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τότε πρῶτον ξυράμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. Καὶ ὁ μὲν ἔπειτα ἐπελεαίνετο τὸ γένειον, ὥσπερ

bulo, in quos passim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin & feminæ illustres deformia meditari. exstructaque apud nemus, quod [1] navali stagno circumposuit Augustus, conventicula & cauponæ, [2] & posita væno [3] irritamenta luxus. [4] dabanturque stipes, quas boni neces-

ὥσπερ οἱ ἄλλοι. id est: *Cæsar tum primum barbam radens, & ipse diem eum plane festum habuit, & aliis publicam festivitatem indixit. atque ex eo etiam ipse genas suas leves habuit, ad exemplum reliquorum.* Alia huic ritui in EXCURS. B. *Lipsius.*

Instituit ludos Iuvenalium.] Philippus Beroaldus vir doctiss. in comm. ad Sueton. putat ludos Iuvenales pro salute juvenum institutos. Verum, ut ait Dion, celebrabantur propter barbam, quam tum raserat, pilis in auream sphæram conjectis & Iovi Capitolino dicatis. Huic adstipulatur Ioh. Xiphilinus. *Iuvenalium* quoque ludorum meminit Capitolinus in Gordiano & Tac. lib. 15. & pluribus locis. *Pichena.*

1 *Navali stagno circumposuit Augustus.*] Ad Tiberim. deque eo stagno supra: *Augustus structo cis Tiberim stagno.* Et Suetonius. At nemus illud est, quod Cæsarum nemus appellatum. Vide & hic Xiphilinum. *Lipsius.*

2 *Et posita vero.*] Emendavi. *& posita veno*, hoc est, ut venum darentur. *Rhenanus.*

3 *Irritamenta luxus.*] In Vaticani libris melius est *luxuria*. ut non male sup. lib. 1. dixisse videar legendum, non *luxus*, sed *Vedii Pollionis luxuria.* Vertranius.

4 *Dabanturque stipes.*] Cui rei datæ stipes? ad ludosne? Ita olim sane Apollinaribus ludis factum reperio. *Prætor edixit*, ait Livius lib. XXV. *ut populus per eos ludos stipem Apollini, quantum commodum esset, conferret.* Plinius lib. XXXIII. *Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Postumio, Q. Marcio coss. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.* Quæ verba ne te fallant. Nam stipes de qua Livius, multis annis prior notatione Pliniana. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit. illa fuit ex edicto. Sed & Augustus stipem Prætoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione LIV. initio: Τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἔκ τε τοῦ δήμου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. nisi tamen τὸ δημόσιον intellegi voluit potius, quàm δῆμον. Stipes alias usitatè dabantur diis, & ad res sacras. Seneca de Benef. VII. *Omnia deorum sunt: tamen diis posuimus donaria, & stipem jecimus.* Et Ep. CXVI. *Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate.* Varro de L. L. *Diis cum thesauris assem dant, stipem dicunt.* Ita in capita fontium, quæ sacra, stipem jaciebant. Plinius libro VII. Epistol. de Clitumno: *Fons purus & vitreus, ut numerare jactas stipes, & relucentes calculos possis.* Seneca lib. IV. Quæst. Natural. de Nili venis: *In hac ora stipem sacerdotes, & aurea dona Præfecti,* cum

necessitate; intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo [1] ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, [2] assistentibus familiaribus. [3] acces-

cum sollenne venit sacrum, jaciunt. Lipsius.

Dabanturque stipes.] Multa hic alii de stipibus ad ludos conlatis, deque eis quæ Diis ponebantur, sed nihil ad mentem Taciti; qui vult certam pecuniam distributam à Nerone inter suos, impendendam in continenti, in scorta & ganeas. Sic apud Tranquillum Aug. 98. *Quare admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit, jusque jurandum & cautionem exegit à singulis, non alio datam summam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos.* Exemplum præbuit Neroni Caligula, sed non etiam æquavit eum liberalitate; Iste enim *misit circum fora ac basilicas nomenclatores ad invitandos in libidinem juvenes senesque præbita adventantibus pecunia fenebri.* ut loquitur Suetonius. *Gruterus.*

1 *Ipse scenam inscendit.*] Restitui ex libris. Vulgò, *ipse scenas incedit.* Lipsius.

Postremo ipse scenas ascendit.] Scribendum, *incedit.* nam & hoc verbum Tacitus cum accusativo copulat. ut infra: *Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant.* Et mox: *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deducta, nando incesserat.* Sic lib. 1. *Incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Rhenanus. Dubito an vere Lipsius restituerit. Movet ipsa locutio, *scenam inscendere.* Nam quorsum hic inscensio? Ferri vulgata scriptura possit: *Postremo ipse scenas* (vel potius *scenam* ut in Vaticano) *incedit.* Inusitatior hæc, sed Tacito etiam alias usitata locutio. Nam lib. 1. *Incedunt mæstos locos.* Et infra hoc lib. *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem adducta nando incesserat* quod tamen rectius ab *incessendo* ducas. *Acidalius.*

2 *Assistentibus familiaribus.*] Falso. Nam Vatic. *absistentibus facies.* Farnes. *assistentibus facies.* Similisque lectio Budensis: quod facilè odoreris è Rhenano conjectante, *absistentium facie.* Vtrumne, *assistentibus facibus?* Certè noctu & ad lumen etiam hi ludi exerciti. sequiturque: *Hi dies ac noctes plausibus personare.* & ait, postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam, *Noctes quoque dedecori adjectas.* Sed & Sueton. Calig. cap. XVIII. *Quondam etiam & nocturnos ludos præbuit accensis facibus.* Noster iterum infra. *Lætitiæ magis, quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tantâ luce ignium nihil illicitum occultari queat.* Vos divini conferte operam; si mihi Phœbus hîc non favit. *Lipsius.*

Assistentibus familiarib. abscesserat.] Legerim, *absistentium facie abscesserat cohors.* De verbo *absisto*, monuimus ante. *Rhenanus.* In verbis *assistentibus familiaribus* magna dubitatio. Falsa Lipsius vult: & quia in Vaticano, Farnesiano, item Budensi fos-

[1] accesserat cohors militum, centuriones tribunique: & [2] mærens Burrhus, ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equites Romani, [3] cognomento *Augustanorum*, ætate ac robore conspicui, [4] & pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. [5] Hi dies ac noctes

fortasse, *facies*, supponit *facibus*. Firmat, sed locis parum firmis. quæ ne ego refutem, ipsa iterum phrasis lectionem illam refutet. Quis enim ita de facibus loquatur, *eas assistere*. Ac videtur ipse de restitutione dubitasse, cum alios divinos invocat, ad operam conferendam. Inter quos nescio si Muretus est, in cujus eclogis notatum reperi, *assistentibus fonascis*, sive *phonascis*. Valde quidem id acute, & attemperate. Sed mihi vulgatum retinere magis libeat, & defendere Suetonii illo rejecto loco: *Sorticulaque in urnam cum ceteris demissa intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, post Tribuni militum, juxtaque amicorum intimi.* Etsi de publico theatro Suetonius: quid tamen impedit, quin idem hic fuerit, ut alia pleraque in utriusque descriptione, quamquam diversa, conveniunt. Postremo inter verba, *accesserat cohors*, velim cum Mureto voculam immittere, *accesserat & cohors*: quæ necessaria ad nexum orationis. *Acidalius.* Recte sensit vir doctiss. diversa spectacula Suetonio & Tacito scribi: res docet: unum enim celebratum est præfecto prætorii Burro, cui nunquam collega. *Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia, & adulteria: quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat.* alterum vero post ejus mortem sub Fenio, & Tigellino Suet. I. *simulque præfecti prætorio citharam sustinentes.* De emendatione non oppido laboro. De sensu Cornelii hæc dicam. Imperator, milites, tribunos, ipsumque Burrum præfectum ajo ablegabat, familiaribus tantum facta copia assistendi, idque ut majore specie libertatis, homines in juvenalibus lascivirent: mox seditione forsan perterritus, scenas (nisi milite septus) non ingrediebatur: quod Sueton. recenset, nostro non reclamante lib. 16. *ac sæpe à militibus verberaretur, qui per cuneos stabant. Salinerius.*

1 *Accesserat cohors militum.*] Ita legend. non quia Suetonius cap. XXII. ita narrare videatur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi & publico theatro. *Lipsius.*

2 *Mærens Burrhus, ac laudans.*] Vnus ergo hic tantum Præfectus Prætorio. nec pugnat Suetonius qui duos nominat. quia Tacitus de Iuvenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capite dicto. *Lipsius.*

3 *Cognomento Augustanorum.*] Iidem Cassio αὐγουστειοι, quasi *Augustei* dicti sunt: quos Xiphilinus ad quinque millia delectos refert. Suetonius paulo aliter narravit, *adscriptos adolescentia equestris ordinis, & quinque amplius millia robustissima juventutis, quorum duces quadragena millia H. S. merebant.* Vertranius.

4 *Et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ.*] Muret. *in* delet. Assentiar, vel *spem.* reponam. *Acidalius.*

5 *Hi dies ac noctes.*] Pronomen *hi* non est in regio libro; ut sit continua lectio, *Et pars ingenio procaces, alii in spe potentes, dies ac noctes.* Rhenanus. Delere videtur voluisse

ctes plausibus personare. Formam principis vocemque deum vocabulis appellantes, quasi per virtutem 16 clari honoratique agere. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris artes notescerent, [1] carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. [2] Nec dum insignis ætatis nati, considere

Muret. voculam *Hi.* sine qua inconcinna tamen oratio, Nisi, quod mihi placeat continuanda hæc cum superioribus. *Tuncque* (vel *tunc quoque*) *primum conscripti sunt eq. Ro. cogn. Aug. ætate ac robore conspicui. Hi pars ingenio procaces, alii spe* (vel *in spem*) *potentia dies ac noctes plausibus personare, &c.* Acidalius.

1 *Carminum quoque studium.*] Plinius libro XXXVII. *Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque conjugis suæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine Succina appellando.* Intellexit & Seneca hunc poëtam libro I. Quæst. Natur. *Vt ait Nero Cæsar disertissimè, Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ.* Laudat eum Martialis lib. VIII.

Carmina qui docti nota Neronis habet.

& libro IX.

Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures,
Lascivum juvenis cùm tibi lusit opus. Lipsius.

2 *Nec dum insignis ætatis.*] Fortè leg. *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ii alternatim considere simul.* M. Antonius Muretus, cui scriptor hic noster in amoribus (& jure) corrigit: *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ii considere simul; & natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere.* Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterùm ab hoc Cornelii judicio Tranquillus dissentit, cap. LII. quem vide. *Lipsius.*

Nec dum insignis ætatis nati considere.] Faernus pro vulgatis illis legebat; *nedum* &c. Sed Danesius ita totum locum restituebat, *Contractis quibus aliqua pangendi facultas, nedum insignis ætatis vatibus considere.* Visin. Quod Lipsius de Mureti conjectura, idem ego de Lipsii. non damno: nec veram tamen esse credo. Mihi è veterum librorum lectione, quam Muret. hanc proponit. *Nec dum insignis ætatis tati considere simul & natos vel repertos ibidem versus connectere,* ut minimum à vestigiis abeatur, sic placet: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. juvaris considere simul & natos repente ibidem versus connectere; atque ipsius verba quoquomodo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu,* (an *indistincto*) *nec ore uno fluens.* In quibus postremis possis etiam scribere, *nec tenore uno fluens.* Sed ego non mutem. *Acidalius.* Leviter hic mihi placeo, sed ab instituto temere non est discedendum. Nero coævos adolescentes (nam ad id temporis inter eos erat) apud se cogebat, qui versibus ejus suos, vel contra, concinnarent. *Nati insignem ætatem, ἀντὶ ἐπὶ τὴν ἡλικίαν?*, ut 5. ann. *nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Notat vir eruditiss. discordiam inter Suetonium & nostrum, nec obviam it: mihi Cornelius suæ opinioni prætendit potiora: quod auctor è stylo præcipue deprehendatur, lituræ vero, & supplementa

sidere simul, [1] & allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba [2] quoquomodo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non im-

menta parum valent ad scriptorem conjiciendum. *Salinerius*. Repono: *nec dum insignis æternitati. Hi consulere simul.* Hoc Tacitus dicit non admissos à Nerone in sodalitium illud Poëtas insignes æternitati, sive ad æternitaté, sive Poëtas, qui jam scriptis suis noti, ne notesceret in vulgus mimus ille compositus, & Nero laudem Poëticam in se ab aliis transferens. *Marcilius*. Non ita, sed *nedum insigniores ætatis. Adunati considere simul.* Aurelius. Muretus lib. 15. Variar. 11. hunc locum sic emendare tentavit: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. Ii considere simul &c.* Ingressus est viam, sed non pergit. Nam cum ex voce, *ætatis*, restituat, *erat, ii*: bene ille quidem. quod autem vocem, *nati*, ut supervacuam rejicit, ego potius leviter immutarem, ac rescriberem, *jussi*. Modus dicendi Tacito usitatus lib. 15. *jussi id accusatores objicere*, 3. hist. *jussa armari legiones*. Itaque sic legendum arbitror: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. ii jussi considere simul &c.* Vitiosa tamen hæc omnia suspicor. *Pichena*. Pro *nati* quod ferri non posse viderunt & alii, reponam *noti*, id est amici, familiares, *nec dum insignis ætatis*, id est adolescentes. *Ætas insignis* est ætas senatoria. infra lib. 15. & 4. histor. *Grotius*. Meo judicio rem acu tetigit hactenus Muretus: post quem, quæ alii tentarunt quum considero, miror quemquam hiscere ausum; adeo nihil est, quod cum ejus conjectura putem comparandum. Quod si elidi τὸ *nati* ferre nequeunt, faciamus: *nec dum insignis erat ad famam*: vel *insignis erat. hi acciti considere simul.* Tales enim quæsivit, qui callerent versuum faciendorum studio, sed nihil dum edidissent, aut eo nomine celebres essent. *Insignis ad famam* ut Ciceroni lib. 3. de legib. *insignis ad deformitatem puer.* Quod autem Tacitum & Suetonium committunt; utrumque verum, sed in diversis opusculis, existimo tradidisse. Neque enim dubito, quin & potuerit scribere versibus Nero & quædam scripserit sine cujusquam auxilio. Et in hujusmodi tabulas incidit Suetonius. Sed & quum repentinus hic impetus ei venisset, dum festinat omnis moræ impatiens, & gestit eloquentiæ auctoribus accenseri, atque illam laudem rapere potius quam mereri; non tantum sumpsisse temporis & otii & secessus, quantum justa cura requirit; ideoque hos adjutores adhibuisse, facile credo Tacito, & id tyranni juvenis, lascivientis & luxuriantis, indoli valde conveniens mihi videtur. Licet & suspicari factum id in opere, quod parabat ad instantem commissionem. *Gronovius*.

1 *Et allatos*.] Nihil sincere ex Flor. eruitur. In eo enim legitur, *& ablatos*, forte, *& oblatos*. Pichena. Ego vero haudquaquam hoc sollicitandum censeo. *Allatos* est domi meditatos. Quod ad primum quidem congressum non congruit; sed postquam semel studia junxere, vix est ut unquam discesserint, quin præcepissent animis proximi conventus materiam, & ad eam aliquid domi per habentes carmina somnos natum possent afferre. Sed & ad illos, quos subito ad jussum principis effuderant, emendandos aliquid domi potuit subnasci & inde allatum in regia repertis addi. *Gronovius*.

2 *Quoquomodo prolata*.] Vulgo, *quoque*

impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, [1] utque contraria asseverantium discordiæ eruebantur. nec deerant, [2] qui voce vultuque tristi inter oblecta-

17 menta regia spectari cuperent. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompejanosque, gladiatorio spectaculo, quod Livincjus Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe opidana lascivia [3] invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompejanorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in urbem multi è Nu-

que modo. de eodem errore monui lib. *6. Pichena.*

1 *Vtque contraria asseverantium discordia eruebantur.*] M. S. exemplar habet, *merentur.* Forte, *ut contr. asseverantium disc. quærerentur.* Rhenanus. Non cuivis patent: post epulas adhibebantur Philosophi diversarum partium: qui non eo committebantur, ut ex eorum altercationibus princeps imbiberet aliquid serium, aut faciens ad virtutem; sed contra ex nimiis eorum contentionibus lusus ei risusque intendebatur. *Nec deerant qui voce vultuq; tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.* Tò *utque* similitudinis est nota. Salinerius. Legam, *vituque contraria asseverantium, discord. er. &c.* Acidalius. Venetum cod. sequutus sum scribendo, *eruerentur*: nam & eo videtur inclinare Flor. qui corrupte habet; *utque contrariã asseverant tum discordia rueret?* Sensus est: Neronem post epulas Philosophorum disputationibus operam dedisse, ut inde discordiæ eruerentur: quod ipsi oblectamento & derídiculo esset. *Pichena.* Lectionem MSC. quam exhibet Pichena, rectam esse puto si leviter distinguantur connexæ perperam literulæ, & in hodiernum scribendi morem formentur. Nam supra quoque alibi dixi, nullum fere in membranis usum esse diphthongi *æ.* apparet ergo sic scribendum, *ut, qua contraria asseverantium discordia, erueret.* dividenda inquam diphthongus est *discordiæ*; atque ita clarum istud *e* literam principem esse vocis *erueret.* Sensus audisse disputationes, ut erueret quænam esset discordia contraria asseverantium. ut nempe in quibus, & quomodo dissiderent, cognosceret. *Freinshemius.* Malim nihil hic mutari: nam illud, *utque eruebantur,* habet quandam ἔμφασιν, quam in nulla earum, quas subjiciunt, lectione repetio. Illæ namque significant modo, quid fieret: hoc etiam vanum, simulatum, fucatum fuisse, quod fiebat. Perinde namque est, quasi dixisset: *& quasi eruebantur*: & volebat videri se id agere, ut variæ & diversæ sectarum opiniones cognoscerentur & excuterentur. Nam τὸ *Vt* similitudinis est, ut bene Salinerius animadvertit. *Gronovius.*

2 *Qui voce vultuque tristi.*] Nec male fortasse in Florent. *qui ore vultuque.* Pichena.

3 *Invicem incessente.*] Lege, *incessentes. Lipsius.*

1 *Li-*

Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique [1] *liberorum aut parentum mortes* deflebant. Cujus rei judicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres delata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi cœtu Pompejani, [2] collegiaque quæ contra leges instituerant, dissoluta. Livinejus, & qui alii seditionem conciverant, exsilio multati sunt. Motus senatu & Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus, *violatum ab eo thesaurum Æsculapii, delectumque militarem pretio & ambitione corruptum.* 18 Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoria potestate usum, & missum disceptatorem à Claudio agrorum, quos regis [3] Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia & injuria, quasi jure & æquo nitebantur. Igitur [4] abjudicatis agris, orta adversus judicem invidia: & senatus *ignota sibi esse mandata Claudii, & consulen-*

1 *Liberorum aut parentum.*] Ita ex Flor. Vulgo, *ac parentum.* Pichena.

2 *Collegia quæ contra leges.*] Legem Solonis intelligit, cujus verba Cajus refert in tractatu de colleg. illicit. ἐὰν δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερεῖς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ συσσίτιοι, ἢ ὁμοτάφιοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν ἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν ἢ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Alciatus.

3 *Apionis quondam habitos.*] Lego, *regi Apioni.* Rufus hac de re: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemai antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo regis Apionis arbitrio sumus assecuti.* Item Eutropius: *Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per testamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, accessit, in quâ inclytæ civitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrena.* Appianus in extremo Mithridatico: Τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. Factum hoc anno urbis DCLX. C. Cœlio L. Domitio Coss. Sed ut moneam, in verbis Rufi vereor ut menda sit, licet occultior. Quis ille Ptolemæus antiquior? Plerique omnes Ægyptii reges Ptolemæi, & parum proba aut recepta discriminis hæc nota. Ausim rescribere, *Ptolemai Apionis.* Nam hìc sanè rex, Ptolemæus fuit, sed cognomento Apion. Appianus I. Civil. *Sequenti anno, populus Romanus duabus provinciis ex testamentis regum est auctus, Bithyniam Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit.* Lipsius.

4 *Agris abjudicatis.*] Id est Atti-

sulendum principem respondit. [1] Nero probata Strabonis sententia, *se nihilominus subvenire sociis, & usurpata* 19 *concedere* scripsit. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri, & M. Servilii, qui summis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando caussas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, [2] & elegantia vitæ, quam clariorem effe-

lii Strabonis sententia à Cyrenensibus agris ablatis, & Po. Ro. adjudicatis. Est vero *Abjudicare rem*, de qua controversia est, judicando eripere. Vnde *Abjudicatus ager* Livio, quem Romani iniquo judicio eripuerunt Ardeatibus. *Lupanus.*

1 *Nero probata Strabonis sententia*] Vulgati, *Princeps probata.* Florent. *Ne probata.* scripsi ergo, *Nero probata.* Pichena.

2 *Et elegantia vitæ, quam clariorem.*] Trajecerim, *& quem elegantia vitæ clariorem effecit.* Lipsius.

Et elegantia vitæ, quam clariorem effecit,] Transponit Lipsius. Ego nihil mutarem. Clanculum in Servilio notat luxum, ac nimis lautam vitam, tanquam Romano Senatori parum decentem. is enim hic videtur *elegantiæ* sensus, sicuti lib. 16. de C. Petronio, qui fuit, *erudito luxu*, ac Neroni, *elegantiæ arbiter.* Servilius itaque illam elegantem vitam clariorem notabilioremque effecit, quia eximiis virtutibus, nobilique ingenio præditus, mores tamen diversos induerat. *Pichena.*

Quam clariorem effecit.] Forte, *quæ clariorem effecit.* Rhenanus. Danesius emendabat, *quæ clariorem effecit*, non ut in vulgatis, *quam.* Vrsinus. Trajicit Lipsius; Sed quis non videt inconcinnitatem structuræ sequi? Male enim hærent, *elegantia clariorem effecit: par ingenio, morum diversus.* Trajiciam & ego, sed alia: hæc enim ipsa ejicio. Nam quid aliud iis faciam, non video. Nihil huc quidem pertinent; ut clarum ex hac nostra restitutione: *Ille orando caussas, & elegantia vitæ, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, ut par ingenio, ita morum diversus.* Servilium cum Domitio comparat, & id more suo rotunda brevique oratione, quæ syrma illud rejectorum verborum respuit. Tamen possis & illa leviter mutata retinere: *mox tradendis rebus Ro. celebris, quas clariores effecit.* Sed inepta talis additio, & quam Tacitus nunquam, me judice, usurpavit. *Acidalius.* Contenditur hic Servilius cum Domitio: ille doctrinæ & probitatis notæ, hic eruditus, sed impurus; Domitius (supra animum postulationibus devotum) avidus erat 4. ann. *quoque facinore clarescere*, illumque miratur nemo *quod diu egens & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur.* Servilius autem totus ab eo discedebat *diversus morum.* nec dissimilis à Terentiano Micione in Adelph. *Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus. Elegantia vitæ* μεσ(α)φορ(?)κης, quæ vitiis intacta, & à bonis electa sit. Quam ob rem genus vitæ Servilii per se clarum, clarius evadebat ex deterrima Domitii comparatione. Sic Cæsarem cum Alexandro si compares (militiæ alioquin pares) unius clementia per alterius sævitiâ illustrior habetur. *Salinerius.* Alii heic emendationes subjiciunt, alii interpretationes, non ad meum

effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. [1] Nerone quartum Cornelio Cosso Coss. [2] quinquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis. varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui Cn. *quoque* [3] *Pompejum incusatum à senioribus* fer-

meum gustum. Puto auctorem significare Servilium parem fuisse, quod ad ingenium quidem attinet, Domitio Afro; sed moribus diversum: ideoque tanto clariorem factum Domitio, quanto melius audiret homo, vitæ integræ & elegantis; præ diro ac damnandis reis exercito. Sic sup. l. 4. *At Messalinus Cotta haud minus claris majoribus, sed animo diversus*. Gruterus. *Elegantiam* accipio in optimam partem, & prorsus, ut de Pomponio Secundo lib. 5. *At Pomponius multa morum elegantia & ingenio illustri*. Ille autem, *ut par ingenio, ita morum diversus*, non Servilius est, sed Domitius. Quam, inquit, elegantiam vitæ Servilii effecit clariorem Domitius, ut par ingenio, ita morum diversus. Fecisse dicitur Domitius, quod ut homines facerent, occasionem dedit. In contrarium Cicero lib. 9. famil. 12. *Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio & gravitas aliorum infamet injuriam*. Gronovius.

1 *Nerone* IV. *Corn. Cosso coss.*] Quorum mentio in lapide Romæ:

I. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIUS. CERDO
VOTUM. SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AUG. IIII.
COSSO. LENTULO. COSSI. F. COS.

Lipsius.

2 *Quinquennale ludicrum.*] Est hoc ipsum, quod noster l. XVI. *lustrale certamen* appellat. Quod longo intervallo post reduxit & firmavit Gordianus Iunior Imperator. de quo appositè Victor: *Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est*. Exemplum autem, credo, Nero sumpsit à Neapolitis, de queis Strabo lib. v. Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. id est: *Nunc autem quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur, Musicum & gymnicum in plures dies: quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis*. Nota quod ait, *νυνὶ δέ*. Institutum enim id certamen ejus ævo, in honorem Augusti. Suetonius clarè, Aug. cap. LXXXVIII. & in Claudii cap. XI. Herodes etiam Iudææ rex theatrum & certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamque Augusti, uti Iosephus narrat lib. XV. Sunt & nummi Neroniani, in quibus mensa cum coronâ & lebete, inscripti: CERTA. QUINQ. ROM. CO. SC. id est, *Certamen Quinquennale Romæ constituit*. Lipsius.

Quinquennale ludicrum.] Sic Augustus morbo variante quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum Neapoli perspectavit. Scribit vero Strabo lib. 5. solitos Neapolitanos quinquennalem agonem celebrare, qui erat musicus & gymnicus, illisque agonibus æmulus, qui per Græciam maxima celebritate agebantur. *Lupanus*.

3 *Pompejum incusatum, quod.*] Perpetuum sanè theatrum Pompejus condidit primus, anno urbis DCLXXXIX. Antea subitaria erant, & Censorum jussu plerumque disjecta,

ferrent, *quod mansuram theatri sedem posuisset. nam* [1] *antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas,* [2] *stantem populum spectavisse:* [3] *si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret.* · Ne

Tertullianus libello de spectaculis: *Sæpè Censores renascentia theatra destruebant moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lasciviâ providebant. Itaque Pompejus Magnus solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum extruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit.* Donec præcipitantibus moribus, exstruxerunt ipsi Censores. Valerius lib. II. cap. IV. *Theatra inchoata quidem sunt à Messallâ & Cassio Censoribus, ceterum auctore Scipione Nasicâ, omnem apparatum operis eorum subjectum hastæ vanire placuit.* Appianus Civil. I. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον ὃ Λεύκιος Κάσσιος ἤρχετο, καὶ ἤδη που τέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε στάσεων ἄρξον ἑτέρων, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως Ἑλληνικαῖς ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Eamque in rem S c. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog. *Quonam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant?* Velleji locus addatur, qui corruptus vulgo: *Cassius Censor a Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia civitatis severitas, & consul Capio restitere.* Scribe, *in emoliendo*, & *Scipio*. Lipsius.

1 *Antea subitariis gradibus.*] Ausonius:

Ædilis olim scenam tabulatam dabat
Subito excitatam, nullâ mole saxeâ. Idem.

2 *Stantem populum spectavisse.*] Valerius ait, *Sc. cautum, nequis in urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet.* Sessionem tamen adstruere Livius & Dionysius videntur lib. I. sub Tarquinio rege: *Loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectavere furcis duodenos ab terrâ spectacula alta sustinentibus pedes.* Sed tantum in Circo. *Idem.*

3 *Si consideret.*] Danesius addebat dictionem, *ne*, legebatque. *Ne si consideret.* Vrsinus. Notaverat Muret. *Ne theatro dies &c.* ratus forte eam particulam desiderari, & omissam inde, quia paullo post repetita. *Ne spectaculorum quidem.* At ego ajo indidem eam ipsam retrahendam, atque eo loco ponendam: *ne si consideret, th. d. t. ignavia continuaret.* Sequentia sic plane scribenda & distinguenda, ut vera sententia enitescat: *spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quoties prætores ederent,* (ita recte Lipsius pariter & Muretus) *nulla cuiquam necessitate certandi* (al. *spectandi* quod defendere possis loco lib. 16. *Quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent*) *ceterum abolitos paullatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam &c.* Ac cave in his postremis verbum *everti* vel deleas, quod recte posse censuerunt Lipsius & Muretus, vel mutes, *& verti*, quod permisit etiam Lipsius. Credo ego Tacitum *verti*, non *everti* hic scripsisse, quia simplex ubique magis amat. lib. II. *Vt versa Cæsarum sobole imperium adeptus est.* Lib. 15. *Sed provisum quonam modo pœnas versa Reip. daret.* Et Taciti hæc mens hoc in loco: patrios mores, qui paullatim antea aboliti sint, nunc funditus everti hac lascivia, quomodo paul-

Ne spectaculorum quidem antiquitas servaretur, [1] quotiens Praetores ederent, nulla cuiquam civium [2] necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, [3] funditus everti [4] per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis juventus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant. Proceres Romani [1] *spe-*

paullo superius in eandem formam: *Nec ulla majoribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies.* Mores, inquit, qui jam olim corrupti, tum libidinibus in omne flagitium exarserunt. *Acidalius.* Mallet Muretus, *ne si consideret.* cui non assentior. sunt enim incusantium verba. qui postquam dixissent, vetustis temporibus populum stantem spectavisse ludos, sequuntur: nam si consideret, ignavia populi dies totos in theatro continuaret. atque accipio vocem, *ignavia*, primo casu, non sexto, ut in postrema editione notatur. *Pichena.* Vox una excidit, qua reposita implebitur hians sensus: *stantem spectasse populum, ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret.* Grotius.

1 *Quoties P. R. sederet.*] Libri scripti, *Prator sederet.* Facilè & verè emendes, *Pratores ederent.* Enimverò editionem ludorum magistratibus incubuisse, praesertim Praetori, notum iis qui in vestibulo versantur antiquitatis. Facit huic parti illa responsio: *Nec proinde magistratus rem familiarem exhausturos,* &c. *Lipsius.*

Quoties P. R. sederet.] Faernus legebat *Quoties P. R. ludos ederet.* Ursinus. Haec dicuntur, ut nec praetextu antiquitatis Nero uti valeat: quasi dicant. quid ad ista Nero? num se defendet quod sedens olim populus spectaverit? esto: sed nobis obsecro respondeat, an antiquitus (quod nunc fit) homines spectare cogerentur. Potes igitur praeterire castigationes. Verum qui novum Romae hujusmodi certamen? *Varia fama ut cuncta ferme nova.* Vel quo pacto Nero id primus celebravit? *Instituit & quinquennale certamen primus omnium Roma more Graeco, triplex, musicum, gymnicum, equestre.* Pompejus certe in dedicatione sui theatri, edidit musicum, gymnicum, & equestre certamen. Dio l. 39. καὶ ἐν τῇ ἐκείνῃ θέᾳ καὶ μουσικῆς, καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ, καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἵππων ἅμιλλαν. i. & in eodem spectaculo musicae, & certaminis gymnici, & in hippodromo equorum certamen exhibuit. Nero primus sanxit ut quolibet quinquennio celebraretur. *Salinerius.* Lipsius vere correxit. Corrupte antea, *quoties P. R. sederet.* Pichena.

2 *Necessitate certandi.*] Secutus sum manuscriptos. Vulgata scriptio tamen recta adaeque, *spectandi.* Utrumque enim factitatum sub his comoedis principibus, ut viri illustres & ad certandum cogerentur & ad spectandum. Nec displiceat geminari, *necessitate spectandi aut certandi,* Lipsius.

3 *Funditus everti.*] Libris meis abest τὸ, *everti.* & omiseris rectè. Scribi etiam possit, *& verti.* Idem.

4 *Per accitam lasciviam.*] Accitam undecunque, sed praecipue ex Graecia. Sic paulo infra: *efflagitandi Graeca certamina.* Pichena.

1 *Spe-*

[1] specie orationum & carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, & [2] castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur? [3] An justitiam augurii, & decurias equitum, egregium judicandi munus

1 *Specie orationum & carminum.*] Ad Musicum certamen refero. *Lipsius.*

Proceres R. specie orationum & carminum scena polluantur.] Verba non bonæ nec expeditæ sententiæ. Neque enim concessio esse potest. Censeo particulam *ut* excidisse: qua reposita nectantur superioribus: *Principe & Senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant, ut Proceres Romani* &c. Aut mutandum: *Proceres Romanos sp. or. &c. scena pollui.* Acidalius.

2 *Castus assumant.*] Servius in 5. Æn. ait. *Castum* per diphthongum, pugilum arma significare, de Cæstu plura lib. 16. *Lupanus.*

3 *An justitiam augurii.*] Vitium: cui medendo impar ego. *Lips.*

Iustitiam augurii.] Faernus me hujus mendi admonuit: lego igitur, *jus augurum.* Vertranius. Faernus reponebat: *An jus augeri, & decurias equitum* &c. *Vrsinus.* Corruptissimus locus: cui medendo se imparem Lipsius simpliciter fatetur, qui in prima edit. conjecit. *justitiam augeri.* Ego sanare posse videor, sed audaci medicina. Omnino quidem hæc trahenda ad equites illos, quos conscriptos supra memoravit ad celebrandos in scena plausus Nerone cantante. Ii *Augustani* vocati. quod nomen hic librariorum ignorantia an oscitantia interpolatum prius hoc modo, *An justitiam.* pro quo mox deinde hæsitantes alii scripserunt, *augurii*, donec receptum in textum utrumque. Nam mihi non dubium, quin vera scriptura sit *Augustanos.* Sed totus locus etiam porro sic emendandus: *Augustanos* (ironia est, sine interrogatione) *& decurias eq. egregie judicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum perite edidissent.* De his supra: *Tuncque primum conscripti sunt equites Ro. cogn. Augustanorum.* Sueton. de hisdem, sed paullo aliter, Ner. 20. *Acidalius.* Securus corruptionis hæc attrecto. Res Romana stabat legibus & armis. Virg. 6. Æn. *pacisque imponere morem Parcere subjectis & debellare superbos.* Hinc spectaculis detrahentes dicunt, his utraque pessum ire. de armis: *nisi ut corpora quoque nudent, & castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur.* de legibus: *an justitiam augurii, & decurias eq. egregium judicandi munus expleturos:* leges enim divina humanaque complectuntur. Chrysipp. de legib. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων καὶ τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων. i, *Lex est omnium divinarum humanarumque rerum regina.* Recensent vero patricios ac equites, quod hos Nero præcipue scena dehonestavit, quodque hi tunc temporis humani divinique juris judices erant. Cæterum *justitia* pro *jure.* πρωτότυπον ἀντὶ τοῦ παραγώγου. Vlp. lib. 1. DD. de just. & jur. *Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen juris descendat: est autem à justitia appellatum.* idque noster fecit Thucydidis auctoritate lib. 1. καὶ ἐλθόντων τῶν πρεσβέων ἀπὸ τῆς συμμαχίας. ubi Scholiastes, ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τῶν συμμάχων. Nostri eadem. *ignaviam, & vana ingenia.* Adde si placet. *ibi concessam dicit ans nobilitatem.* Sed nihil opus circuitione, audi Virgil. unde noster sibi sumpsit Lib. 1. Æn. *O Regina novam cui con-*

nus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum 1 *perite audissent? Noctes quoq; dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditißimus quisque*

condere Iuppiter urbem, Iustitiaque dedit gentes frenare superbas. Hæc Æneas, quo vidente ipsa *Iura dabat legesque viris.* Optime *frenare* quia jura vinculum, ne in flagitia ruamus. Consentaneum est igitur eos sic dixisse: an proceres id est patricios, curatius executuros, quæ pertinent ad augurii jus, an equites quæ ad munus judicandi. *Salinerius.* Vete vitiosus locus. atque ego vereor, ne temeritatis arguar, qui desperatis manum adhibere audeam. tamen quid super eo divinaverim, non reticebo. Paulo supra dixit conscripsisse Neronem Romanos equites, cogn. Augustanorum. Ad hos derisionis causa fortasse alludit his verbis, quæ mihi sic corrigenda videntur: *An institutos Augustanos, & decurias equitum* &c. certe non longe à vitiosæ scripturæ vestigiis. *Pichena.* Corrigo: *an peritiam augurii*, aut, *justotum augurii.* Quasi diceret: num juventus Romana, postquam aures imbuerit peritia judicandi de modis numerisque cantus & de dulcedine vocum, melius tractabit scientiam auguralem, munia militaria, officium judicum? *Harlaus.* *Fracti soni* non significant aliquid ad artem pertinens, sed id, quod Seneca dicit *non virile*, cum in Hercule Furente canit: *Ad non virilem tympani movit sonum.* *Decuria* autem *equitum* ut nihil respiciunt militarium muniorum, ita nec augurali ullus hic est locus disciplinæ. Tamen est etiam, qui sensui serviisse ait sese absque cura verborum, quæ Lipsius corrupta credat: Hoc autem velle Tacitum vaticinatur: ubi posthac inventum iri severitatem judicis & sanctimoniam sacerdotis inter homines gnaros mollium sonorum & numerorum Musicorum? Id elici satis commode putat ex infra scriptis, quæ positis hic respondent: *nec cuiquam judici grave aures studiis honestis & voluptatibus concessis impartire.* Vbi etiam sine cura, opinor, verborum, interpretatur judicem nihil perdere gravitatis. Interim hoc posteriore in loco, quid est, quod confirmet illam castimoniam sacerdotis? De solis judicibus excusat, quia de solis judicibus mota erat invidia. Desinamus nugari & audiamus solum Pichenam. Posset legi: *An institutos Augustanos è decuriis equitum*: sed non est necesse. Nam *institutos Augustanos & decurias equitum* per ἓν διὰ δυοῖν dicitur de iisdem, prorsus ut lib. 13, 25. *ludicram licentiam & fautores histrionum*: eodemque cap. 46. *Pellice ancilla & assuetudine Actes.* Num, inquit, adulescentulos secundi ordinis (qui conscripti sint cognomento Augustanorum, aliquando in decurias judicum allegendi) paratius & religiosius causas audituros, si molliter & dulce canenti Cæsari artificiose plaudere & docte atque ingeniose acclamare didicissent? Nam hoc est *perite audire* (ut apud Suetonium cap. 22. *solos scire audire Græcos*) *plausibus personare formamque principis & vocem deum vocabulis appellare*, quemadmodum interpretatus ipse Tacitus cap. 15. Quod quia fiebat assidue *dies & noctes*, ideo justior hæc invidia in tam male perdentes tempus, quod collocare deberent in sanctissimo judicium officio discendo, cui destinabantur. *Gronovius.*

1 *Perite audissent.*] Alii, *edidissent.* Male. nam infra ait: *nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire,*

21 *que* [1] *per diem concupiverit, per tenebras audeat.* Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant; *Majores quoque non abhorruisse* [2] *spectaculorum oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat; eoque* [3] *à Thuscis accitos histriones.* [4] *à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaia Asiaque* [5] *ludos curatius editos. nec quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse,* [6] *ducentis jam annis à L. Mumii triumpho,* [7] *qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parcimoniæ, quod perpetua sedes theatro locata sit, potius quam im-*

tire, quæ verba ad hæc referuntur. *Pichena.*

1 *Per diem concupiverit.*] Legam *conceperit.* Acidalius.

2 *Spectaculorum oblectamentis.*] Farnes. *oblectamenta* verè. *Lipsius.*

3 *A Thuscis accitos histriones.*] Nisi Tacitum sui oblitum velis, aut hic *ab Oscis* legendum est, aut supra 4, 14. *Thuscum quondam ludicrum.* Sed potius inclinem, ut hunc locum corruptum dicam, cum histriones aliis quoque auctoribus Oscum spectaculum dicantur, ut Ciceroni epist. fam. 7, 1. *Non enim te puto Græcos aut Oscos ludos desiderasse*, Strabo lib. 5. Osco sermone mimos agitatos fuisse scribit, cum gens ipsa defecisset. Hinc Atellanæ etiam fabellæ dictæ sunt, quod genus ludorum ab Oscis inventum prodit Livius 7, 2. & Valerius Max. 2, 4, 6. qui tamen turbat, dum histriones Etruria accitos disertè affirmat. Sed videndum, num ita possit conciliari reliquis, ut dicamus non primum initium ludorum eorum respexisse, sed instaurationem. Nam, ut narrat Cluvius Rufus apud Plutarch. in quæst. Rom. 107, C. Sulpicio & L. Stolone Coss. pestem Romæ grassatam omnes ad unum scenæ ministros extinxisse. itaque alios requirentibus advenisse ex Etruria multos bonosque ejus rei artifices. Vnde apparet id ludicrum ante etiam Romæ fuisse, quamquam nomine histrionum nondum recepto, cujus diversam originem iidem scriptores citatis locis adnotarunt, & Livius indicato capite qui tamen iis Coss. rem eam novam fuisse tradit, ut ita satis hæc obscura sint. *Freinshemius.*

4 *A Thuriis equorum certamina.*] Atqui Livius lib. 1. etiam equos à Thuscis derivat. *Ludicrum fuit, equi pugilesque, ex Etrurià maximè acciti.* Et cum equorum certamina antiquissima Romæ sint, vix videntur ea petiisse tam longinque. Magna Græcia certe & illa ora, in quâ Thurii, non tam pernota tunc Romanis. Quæ tamen frons mea à Tacito dissentientis? Thurii vicini Tarentinis ab iisque eversi, ut Strabo narrat: quorum olim Sybaris opidum celebre deliciis. Ab Augusto colonia illuc deducta, Copiæ. *Lipsius.*

5 *Ludos curatius editos.*] Germana Cornelii vox, non, *accuratius*, ex libris. *Idem.*

6 *Ducentis jam annis.*] Et paullo pluribus, quoniam triumphavit de Achæis & Corinthiis Mummius anno vrbis DCVIII. *Idem.*

7 *Qui primus id genus.*] Quod genus? gymnicosne? inclinabam, sed primus athletas dedisse legitur in ædilitate Æmilius Scaurus, multis post

immenso sumptu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo [1] *efflagitandi Græca certamina à magistratibus caussam fore, cum eo sumptu Resp. fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire. lætitiæ magis quam lasciviæ dari paucas* [2] *totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat.* Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. [3] Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quamquam scenæ [4] Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. [5] Eloquentiæ primas nemo tulit, sed *victorem esse Cæsarem* pronuntiatum. [6] Græci amictus, quos per eos

post annis. Potes igitur capere ludos Græcos. Nam antea noti tantum Osci & Latini. Cicero ad Marium libro VII. *Non enim puto te Græcos aut Oscos ludos desiderasse: præsertim cum Oscos vel in Senatu spectare possis, Græcos vero ita non ames ut nec ad villam tuam via Græcâ ire soleas.* Hos triplices ludos Tranquillus in Iulio intellegit, cap. XXXIX. *Ludos regionatim urbe tota dedit, & quidem per omnium linguarum histriones.* Et Aug. cap. XLIII. *Ludos fecit nonnunquam vicatim, ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones.* Idem.

1 *Efflagitandi Græca certamina.*] Certaminis vox ad gymnasium spectare potius videtur, quam ad scenam. Sed & in scenâ ipsâ certamen quoddam victoriæ. *Idem.*

Efflagitandi Græca certamina.] Nihil, ut opinor, prohibet, quo minus *Græci certaminis* appellatione gymnicos æque ut musicos ludos designatos esse interpretemur. præsertim cum ante Neronis tempora, vigente adhuc republica, datos sæpius athletas constet, non quidem quotannis, sed velut extra ordinem, in urbe Roma. Quin & apud Ciceronem ad Marium *Græcorum ludorum* nomine propius est, ut non musici, sed gymnici exponi debeant, quicquid eruditissimus Lipsius in contrarium sentiat. *P. Faber.*

2 *Totius quinquennii.*] Ita scripserim, non, *potius*. Lipsius.

3 *Ac ne modica quidem.*] *Immodica* legendum videtur: quæ videlicet excitari solebant Pantomimorum certamine. Supra 1,77. & 13,25. *Gronovius.*

4 *Pantomimi, certaminibus sacris.*] Certamina sacra, sive ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, definit Pollux, libro III. Tale hoc Neapolitanum, quod & ἱερὸς ἀγὼν à Strabone dicitur. *Lipsius.*

5 *Eloquentiæ primas partes.*] Farnesiano abest, *partes*, rectè. *Idem.*

Eloquentiæ primas nemo tulit.] Additum perperam fuerat in editis, *primas partes*, quam vocem abstulimus, cum à Flor. absit, & aliis, Lipsio teste. *Pichena.*

6 *Græci amictus.*] Libri leviter aberrant. Nam Farnes. *Ciratiam jactamque.* Vatican. *Gratiam jactus ta que.* Dixi

22 eos dies plerique incesserant, tum exoleverant. Inter quæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur inquirebant. & omnium ore 1 Rubellius Plautus celebrabatur,

Dixi aberrant. nam vera lectio hæc: *Græci etiam amictus, quos per eos dies p. incesserant.* vel, *quos p. e. d. p. ingesserant.* Græcanicum scilicet hoc certamen fuit, & ideo amiciebantur plerique ad morem Græcum, palliati crepidatique. Hæsi olim. sed expedivit me planè Dio lib. LX. de hoc ipso spectaculo, Neapoli: Ἐπεὶ ἐν τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. Τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτῶντο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν. id est: *Deinde & Neapoli planè privatum se gessit. Nam cum in aliis, & ipse & qui cum eo erant, Græcorum ritu vixerunt, tum etiam in Musico spectaculo pallium & soleas induit, & in Gymnico agone vestem purpuream & auream coronam accepit.* Et simile quod in Commodo tradit, quotiens theatrum ingrederetur, solitum sumere χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Ex his facilè intellego restituoque Suetonii locum Domitiani cap. IV. *Certabant etiam & prosâ oratione Græcè Latineque, ac præter citharœdos chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ. In stadio vero cursu etiam virginum certamini præsedit crepidatus purpureaque amictus togâ Græcanicâ, capite gestans coronam auream.* Corrigo & distinguo: *& psilocitharistæ: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini præsedit,* &c. Vera lectio, vera mens: Certasse præter citharœdos, etiam chorocitharistas, & in stadio, certamine cursus, etiam virgines. At certamini toti quinquennali præsedisse Domitianum ritu Græco, purpureâ togâ, & coronâ ornatum. Dixit enim Togam: mallem chlamydem, uti idem scriptor Neronis cap. XXV. reditum in urbem describens habitu Græcanico: *in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde.* ubi, *veste*, glossematium puto, deleoque. Item Dio supra, & Capitolinus in Pertinace: *Purpureasque chlamydes Græcanicas.* Lipsius.

Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant.] Ne admitte particulam *etiam*, quam Lipsius inserit, *Græci etiam amictus.* Orditur novam narratiunculam auctor, quæ nihil superioribus hæret. Porro pro *quos*, *queis* lege cum eodem; non quod probari etiam posse credidit, *quos per eos dies plerique ingesserant.* Acidalius. Declino vestigia corrigentis. *Quos plerique incesserant*; conviciis scilicet; hæc ea de causa dicuntur, quod sub Nerone Græci habitus usurpatio, desuetudine vitio dabatur, postquam scil. Pompejus Græcos ludos Græcorum (ut reor) apparatu celebravit. Dio lib. 39. *Salinerius.* Florentinus, q[s] *per eos dies*: unde, *quomodo*, legendum suspicor. quod alibi in eodem lib. observavi. *Pichena.* Scribo, *incesserant.* quos, inquit, per eos dies toga posita gestatos plerique arguebant, jam vulgares tum erant, & sero reprehendebantur. *Gronovius.*

1 *Rubellius Plautus celebratur.*] Lego cum Mureto *celebrabatur.* Acidalius. Vulgo, *celebratur.* Sententia vero exigit, ut Mureto assentiar legenti, *celebrabatur.* Pichena.

2 *Apud*

batur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta & secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis [1] apud Simbruina stagna, * cui [2] *Sublaqueum* nomen est, ictæ dapes, mensaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo; [3] hunc illum numine deum destinari credebant. fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, [4] *consuleret quieti urbis, seque prave diffamantibus subtraheret.*

1 *Apud Simbruina stagna, * cui sublaqueum nomen est.*] Omnes Taciti codices hic depravati sunt. Interim nihil mihi deesse videtur. Tolle asteriscum & lege, *quibus*, sive ut in MSS. legitur, *cujus Sublaqueum nomen est.* Postremam syllabam τȣ *cui* invenire est in prima sequentis vocis, *Sublaqueum.* Sententia est; discubuisse Neronem ad Simbruina stagna, ubi illis Sublaquei factum est cognomentum, ob tres lacus, quos amænitate nobiles Anio defert in Tiberim. Auctor est Plinius l. 3. *Boxhornius.* Suspicor à Tacito fuisse: *discumbentis Neronis apud Simbruina stagna (loco Sublaqueum nomen est) ictæ dapes.* ut lib. 4. histor. *nec ausi ad hostem pergere (loco Gelduba nomen est) castra fecere.* Sic & restituendum apud Florum lib. 3, 3. *Prioresque Theutonos sub ipsis Alpium radicibus assequutus (locum Aquas Sextias vocant) quo (fidem numinum!) prælio oppressit?* Gronovius.

2 *Sublaqueum nomen est.*] Plinius lib. III. *Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo (ita enim potius scribend, quia à lacu) defert in Tiberim.* Addubito num vox Tacito desit, legendumque: *villa cui Sublaceum nomen.* Certe Neronis villa Sublacensis Frontino de Aquæduct. cognita. Aimoinus lib. II. cap. XVI. *Benedictus pater in loco qui Sublacus dicitur, qui ab urbe Roma XL. millibus abest, effulsit.* Philostratus libro IV. De vitâ Apollonii ad hanc rem addit, calicem Neronis, quem jam ori admoverat, fulmine excussum. *Lipsius.*

3 *Hunc illum numine Deum destinari credebant.*] Malim, *hinc illum.* Rhenanus. Imo *hinc.* respondet ea vox voci *quia* quæ præcessit. *Grotius.* Quasi non alterum multo sit elegantius. Virgilius in quarto: *Hoc illud germana fuit? me fraude petebas.* Petronius: *hic est Cyclops ille & archipirata, cui vecturam debemus.* Gronovius.

4 *Consuleret sibi & turbis.*] Volebam, *sibi & urbi*: sed notatum in Flor. legi *consuleret q. & urbis*: ex quo apposite Pichena, *quieti urbis.* Sed sic tamen prius illud deest. *sibi*: nec abeo à meâ conjecturâ. *Lipsius.*

Consuleret quieti urbis.] Vulgati, *consuleret sibi & turbis.* Vitium indicavit mihi Flor. in quo corrupte, *consuleret q. & turbis.* unde facilis fuit

heret. esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juventa frueretur. Ita illuc cum conjuge Antistia & paucis familiarium concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem [1] aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando incesserat: videbaturque potus sacros & cærimoniam loci [2] corpore toto polluisse. secutaque anceps valetudo, iram deum affirmavit. 23 At Corbulo post deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus [3] ad occupanda Tigranocerta; quibus excisis, metum hostium intenderet, vel si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit, non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem

emendatio. *Pichena.* Repugnat Lipsius passus αἰνιγματικόν τι. Neque enim τὸ *sibi* vel Neronis vel Taciti oratio necessario requirit, ut si absit illud, manca vel vitiosa debeat putari. Posset id tenere locum, si constarent cætera. *Sibi & turbis* tolerari nequit: & arguitur ab antiqua manu, ex qua corrector indoctior fabricavit vulgatum, cum faciendum haberet, quod Pichena. Tam *consuleret urbi* quam laxum: At *consuleret quieti urbis* tale, nihil ut possit expressius aut definitius. Gronovius.

1 *Aqua Marcia.*] Vera lectio. frustra turbant libri, qui partim, *aqua margina*, partim, *morgio*, referunt. *Lipsius.*

Fontem aqua Marcia.] Non injucundum forte studiosis rerum Romanarum fuerit paucis de aqua Marcia disserere, quam clarissimam omnium aquarum Plinius ille lib. 31. appellat. Primus eam in urbem auspicatus Ancus Marcius Rex, postea Q. Marcius in urbem deduxit, rursusque restituit M. Agrippa. Frontinus scribit eam à Trajano in Aventinum deductam. *Lupanus.*

2 *Corpore toto polluisse.*] Imò, *corpore loto.* Fontes & capita aquarum priscis sacra: in iisque natare nefas. Plinius lib. VIII. de Clitumno: *Pons terminus sacri profanique: in superiori parte navigare tantùm, infra etiam natare concessum.* Imò in quibusdam aquis navigare etiam vetitum. Idem libro eodem, de lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis (sacer enim est) sed innatant insula*, &c. Seneca epist. XLI. de his cæremoniis: *Magnorum fluminum capita veneramur; subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & stagna quadam vel opacitas vel immensa altitudo sacravit.* Lipsius.

Corpore toto polluisset.] Eruditiss. vir *loto*: sed primum ἐμφατικώτερον: quippe quod Nero membris omnibus impurus esset. Suet. 29. *Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis pœne omnibus membris.* Et inde cæteros suo modulo metiretur. *Ex nonnullis comperi persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse.* Salinerius.

3 *Ad occupandum Tigranocerta.*] Scripsimus *ad occupanda Tigranocerta.* Rhenanus.

1 Carno

cilem mutatu gentem, ut ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alii preces offerre, quidam deſerere vicos, & in avia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, & cariſſima ſecum abderent. Igitur dux Romanus diverſis artibus, miſericordia adverſus ſupplices, celeritate adverſus profugos, immitis iis qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis virgultiſque completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergredientem incurſavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo immiſſis Hiberis vaſtavit, hoſtilemque audaciam externo ſanguine ultus eſt. Ipſe exercituſque, ut nullis 24 ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, [1] carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſæque ſegetes, & ex duobus caſtellis, in quæ confugerant Armenii, [2] alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Unde in regionem Taurantium tranſgreſſus, [3] improviſum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, [4] non ignobilis barbarus cum telo

1 *Carne pecudum propulſare.*] Addo, *carne paucarum pecudum.* Non enim ad ultimam neceſſitatem redactus videri poteſt exercitus, qui ovilla ſe ſuſtentat, ſed qui ovillæ exigua. Modus exiguus debilitabit eum inter graves labores. *Harlaus.* Ut Tacitus, ſic & Cæſar lib. 7. de Gallico: *uſque eo, ut complures dies milites frumento caruerint. & pecore, è longinquioribus vicis adacto, extremam famem ſuſtentarent*, Nempe carere frumento militi Romano extrema fames eſt. *Gronovius.*

2 *Alterum impetu captum,*] Vox addita, auctore Vatic. *Lipſius.*

3 *Improviſum periculum vitavit.*] Inſerenda mihi particula videatur, *vix vitavit.* Acidalius.

4 *Non ignobilis barbarus.*] Unus Megiſtanum. eſtque ille ipſe, de quo Frontinus ſic narrat: *Domitius Corbulo, cùm Tigranocertam obſideret, in quemdam ex Megiſtanis, quos ceperat, animadvertit, caputque ejus baliſta excuſſum, intra munimenta hoſtium miſit. Id fortè decidit in medium concilium, quod tum cùm maxi-*

telo repertus, ordinem insidiarum, *seque auctorem & socios per tormenta edidit*. convictique & puniti sunt, qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, *patere mœnia* afferunt, *intentos popularis ad jussa*. Simul hospitale donum, coronam auream tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam urbi detractum, quo promptius obse-

25 quium integri retinerent. [1] At præsidium regium, [2] quod ferox juventus clauserat, non sine certamine expugnatum est. nam & prœlium pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta aggeris, [3] demum inrumpentium armis cessere. quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad principem Romanum societatem oratum, *attineri à se Vologesen pro pignore amicitiæ* ostentantes. eos regredientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium custodiis circumvenirentur, dato præsidio [4] ad litora maris rubri deduxit. unde vitatis

26 Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere. Quin & Tiridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem,

mè habebant Barbari. ad cujus conspectum velut ostento consternati ad deditionem festinaverunt. Lipsius.

1 *At præsidium regium.*] Volumen regium habet, *At præsidium legerat.* Forte, *At præsidium alterum.* Rhenan.

2 *Quod ferox juventus clauserat.*] Muret. notavit; *clausa erat*. Accipio. sed addo, præpositionem etiam addendam, *in quod ferox juventus clausa erat*. Acidalius. Muretus legit, *quo f. i. clausa erat.* Alii, *quo f. i. se clauserat.* Sed fortasse communis lectio se recte habebit, si accipiamus, *præsidium*, pro ipsis regiis castris, quæ clausa essent, id est munita ac firmata à feroci juventute. *Pichena.*

3 *Demum irrumpentium armis cessere.*] Addunt Flor. & Ven. *demum & irrumpentium.* Pichena.

4 *Ad litora maris Rubri deduxit.*] Valdè equidem hic nunc hæreo, olim & in primis editionibus transitum aut neglectum. Ad quod *mare rubrum* Hyrcanos (de iis sermo) deduxit? Illud Ægyptium, quod vulgo sic appellant? ingens via sit, & nec sic in fines suos, nisi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum & Indicum? ita solent veteres, fateor: sed nec hic ei locus, aut omnis Chorographia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caspium ipsum siti, procul ab omni Indico: & pone vel flexu magno isse, tamen Parthorum fines omnia illa maritima ferè tangebant. Plinius: *Persæ rubrum mare semper accoluêre*; atque aliæ sub Parthis gentes. Considera, & inspice (oculorum res est) abeunt à patrià mil-

tem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul ac [1] spem belli amittere subegit: quosque nobis ob regem aversos animi cognoverat, cædibus & incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ usurpabat: cum advenit Tigranes, à Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi, datum à Romanis regem malebant. [2] Additum & præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ. [3] & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, [4] pars * Nipolique & Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt. Cor-

millibus millium; & in discrimina ipsa veniunt, quæ vitabant. Quod dicam non habeo, nisi si scripsit Tacitus, *ad litora maris sui.* Nam Tacitum ut imperitiæ accusem, durum improbumque sit: & mea ista lectio haud ab re sit, ex Armeniâ cum præsidio, brevi flexu, deductos ad mare, juxta quod habitabant. Supra Euphratem igitur iverint, per montana & finitima Iberiæ ad suum mare. *Lipsius.*

1 *Spem belli amittere coegit.*] Melius, *mittere.* Acidalius.

2 *Additum & præsidium.*] Sic Flor. & magis ex more Taciti: Vulgo, *additum etiam præsidium.* Pichen.

3 *Et quo facilius novum regnum tueretur, pars.*] Hæc quoq; distinctione potissimum laborare contendo, non enim pars Armeniæ aliis regibus tradita, ut Tigranes novum regnum facilius tueretur, nec etiam ideo profecerit, sed in præmium navatæ operæ. relata autem verba ad superiora pertinent, hoc ordine atque scriptura: *Additum & præsidium &c. duæque equitum alæ quo facilius novum regnum tueretur. Pars &c.* Ita se res habet ad continendum regnum novum atque turbidum adhuc, copiis & viribus opus. Vide locum parallelum 25, 15. quem ideo notavi: & infra 15, 4, 3, & 5. *Freinshemius.*

4 *Pars Nipolique.*] Latet in corruptione nomen alicujus regis. Fortè, *Thrascypolique.* qui dynasta alibi in finitimis Armeniæ locis. *Lipsius.*

Pars Nipolique & Aristobolo.] In volumine regio tantum est, *Nipuli & Arist.* Quid si legas, *pars populi Aristobulo atque Antiocho parere jussa sunt.* Rhenanus. Lipsii, prim. edit. conjicit. *Vt cuique finitima Arsinoë, Polemonique & Aristobolo.* Sed latet omnino nomen alicujus regis, sed non in sola voce *Nipolique*, verum hanc præcedente etiam *pars*: quæ per se nihil orationi confert, imo etiam turbat, nisi ex hac simul & sequenti nomen confletur ignoti regis: quod essi-

Corbulo [1] in Syriam abscessit, morte Vinidii legati vacuam, ac sibi permissam. Eodem anno ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus opidum, [2] Puteoli, jus Coloniæ, & co-

27

esse *Thrascypolique* Lipsius censuit, nec me judice à vero abhorret. Nam mutilum locum nequaquam esse puto. Perfectus enim ita sensus: Armeniæ pars Thrascypoli, Aristobolo, & Antiocho, ut quæ cuique finitima, data: reliqua tota nimirum Tigrani permissa. *Acidalius.* Multa regum nomina apud omnes perierunt: quædam uni alterive tantum dicuntur, ita ut forte *Nipolis* iste soli Tacito memoratus est: quapropter non dicam maculas hic irrupisse: immo μιξολογίαν (quam etiam parenthesim dicunt) vulgata sic juvem. *Pars Armeniæ ut cuique finitima (pars Nipolique & Aristobolo atque Antiocho) parere jussa.* Τὸ *jussa* ex mera significatione rei: nam in plures partes Armenia tunc divisa. Thucyd. ὁ δῆμος δὲ πολὺ πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον. i. *populus autem Syracusanorum multum invicem contendebant.* Ad quæ Halicarnasseus. προθεὶς γὰρ ἑνικὸν ὄνομα τὸν δῆμον, ἀπέστρεψε τὸν λόγον ἐπὶ τὸ σημαινόμενον πρᾶγμα. i. *præposito enim singulari nomine populum, convertit orationem ad rem significatam.* Eadem poëta: *Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.* Verum non parum turbat illa prima conjunctio *Nipolique.* Tu tamen haud ignoras conjunctiones magnum quid facere in compositione. Phaler. οἱ μὲν σύνδεσμοι τὴν σύνθεσιν μεγαλοπρεπῆ ποιοῦσι, i. *conjunctiones autem structuram magnificam reddunt.* scisque τὴν μεγαλοπρέπειαν nostro in deliciis esse: cujus Thucydides ejusmodi commodavit. ἀφικομένων τῶν παλαιτέρων πρεσβειῶν ἐκ Λακεδαίμονος, Ριμφίωντι, & Μιλησίππου, & Αλησάνδρου. Sed quid moror externa? Terent. Adelph. *quod mihique, heraque, filiaque herili est.* Tac. lib. 1. ann. *Dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit.* Salinerius. Bene videntur à Lipsio restituta *pars Armeniæ ut cuique finitima, Trascypolique*, &c. *Freinshemius.* At ego divinabam: *Pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique & Aristobulo atque Antiocho parere jussa sunt.* Iberus est Pharasmanes jamdudum per filium Rhadamistum insidiatus fratris Mithridatis regno, Armeniæ: unde cum absterreretur à Romanis, partim ut horum gratiam mereretur, partim proprio metu filium interfecit, & ex eo adversus Tiridatem Corbuloni militavit. Vide nostrum lib. 12, 44. &c. Item lib. 13, 37. ubi & mentio de Antiocho, quemadmodum sæpius alibi. Polemo notissimus rex Ponti, Iosepho Κιλικίας, lib. ant. 2, 56. & 3. hist. 47. commemoratur. Aristobulus lib. 13, 7. Iosephus lib. 20, 5. Τὴν Μικρᾶς Αρμενίας προσγενομένων Αριστόβουλος, Ηρώδου τοῦ Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ἀπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. Gronovius.

1 *In Syriam abscessit.*] Ita emendavit Lipsius. Male antea, *accessit.* Pichena.

2 *Puteoli jus coloniæ.*] Puteoli, ais, adipiscuntur jus coloniæ? Ego verò advocationem peto, ut deliberem. Nonne enim jampridem id opidum eo jure? Liquet ex Livio, Velleioque, qui coloniam Puteolis deductam volunt anno urbis DLX. P. Scipione Africano II. Ti. Sempronio Coss. Sed &

& lapides testantur hodie: AB. COLONIA. DEDUCTA. ANNO. XC. *&*, ÆDILIS. COLON. PUTEOLANORUM. *&*, GENIO. COLONIÆ. PUTEOLANORUM. An colonis eorumque posteris intermortuis, colonia esse desiit? an tempore interjecto transiit ad municipale jus? Ciceronis certè ævo municipium fuit, non colonia. Oratione pro M. Cælio: *Nam quod est objectum municipibus adolescentem non esse probatum suis, nemini umquam præsenti Puteolani majorem honorem habuerunt*, &c. Concutit me tamen iterum Frontinus in Catalogo coloniarum, cujus verba è manuscripto. *Puteoli, colonia Augusta. Augustus deduxit. ex uno latere iter populo debetur ped. xxx. Ager ejus in jugeribus veteranis & Tribunis legionariis est adsignatus.* Colonia ergo adhuc recenti ævo. Recreat Agellius lib. XVI. cap. XIII. qui ostendit sæpè commutari solere colonias in municipia, & contrà. Nisi tamen Cornelii verbis ea vis, ut velit universum opidum incolasque (plures autem inquilini ejus loci, ob commercia & mare) præter eos qui restabant ex colonis Augustæis, colonico jure donatos. Et sanè duplex hoc genus hominum in coloniis fuisse, è Cicerone clarum, pro Sullà: ubi dissidia etiam inter Pompejanos (ii erant cives veteres) colonosque recenset. Quem vide. Alterum horum nisi sit, tu videris: mea in his salebris hæret navis.

ADD. Placet eruditissimo nostro Pighio truncum locum esse, ob caussas quas in Commentario dixi. Itaque supplet voce addita, *Puteoli novum jus coloniæ.* (In Herc. Prodic.) Ipsum vide. Nam nos sententia nostra non demovemur, quam in extrema Nota posuimus, de toto opido in coloniæ jus nunc translato. *Lipsius.*

Puteoli jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipiscuntur.] In fragmentis Iulii Frontini ita legitur: *Puteolis colonia Augusta. Augustus Nero deduxit*, &c. Cognomentum igitur Augustæ acceperat Puteolorum colonia, à Nerone. *Alciatus.* Primo dicta fuit Dicæarchia, deinde Puteoli, postremo à Nerone impetravit jus & cognomentum Coloniæ. Aliud est autem, habere *jus Coloniæ*, aliud *esse Coloniam.* Vicus enim Paravicentium à divo Severo jus Coloniæ impetravit (autor Vlpianus) hoc est, ut immunitatem haberet Coloniæ, etiam milite colonove non deducto. Sed Colonias eas cognominabant, quæ deducebantur: illisque interdum concedebatur, ut juris Italici essent, interdum minime. Puteolis ergo dedit Nero, ut Colonia cognominaretur, nulla deductione facta: & immunitatem jusque haberet Coloniæ. Quod si cognomentum ad Neronem referas, *Neronia colonia* dicta fuisset, quemadmodum post incendium Romam nuncupare decrevit *Neropolim*, & Aprilem mensem *Neronium*, auctoribus Cornelio & Tranquillo: cum tamen *Neronium* cognomentum ejus oppidi nusquam legatur. Idem supra de Londino, *Cognomento quidem Coloniæ non insigne*: h. e. ut Colonia diceretur. Præterea apud hunc non legimus deductionem militum, aut aliquid præterea simile: cum tradat, veteranos adscriptos Tarentum & Antium. *Ferrettus.* In Italiæ regione Campania, Cumæorum emporium Dicæarchia, sic ab justo imperio dicta fuit, ubi deinde Puteoli colonia: de qua Livius lib. 34. Facit ex marmore Puteolano sic exceptum, *ab. colonia, deducta. anno. xc. N. Fufidio. N. F. M. Fulvio. duo vir. P. Rutilio. Cn. Mallio. Coss.* à quibus retro ducta ratio cum Livio aptissime convenit: adeo ut nulla jam occasio dubitandi apud Vellejum superesse videatur, ubi de M. Fulvii Nobilioris, Cn. Manlii Volsonis consulatu tractans, priore lib. sic habet: *Eodem temporum tractu, quamquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumque & Buxentum missi coloni.* Fuerat autem Puteolos ante quinquennium colonia deducta, quam

 Ful-

cognomentum à Nerone adipiſcuntur. [1] Veterani Tarentum & Antium adſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubvenere, dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant. [2] Neque conjugiis

Fulvius & Manlius gererent una conſulatum. Sane ſi Romana colonia Puteoli, uti profectò eſt, non ſatis ſcio, quid cauſæ ſit, cur jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipiſci voluerit? Cum præſertim id ademptum Puteolanis minime conſtet. Verum liber de Coloniis: *Puteoli colonia Augusta, Augustus deduxit*, &c. Quæ ita quoque ſcripta legit Volaterranus Geographiæ lib. 6. at Alciatus ſic retulit, *Puteolu col. Augusta. Augustus Nero deduxit.* Ego ex Lud. Mitæi chirographo produxi, quæ mihi ſunt: & verendum ne quisquis auctor illius libelli fuerit, *Augusti* vocabulo potius Octavium intellexerit, quam Neronem; illum enim idem ita ſæpe, hunc *Neronem* vel *Claudium* vel *Cæsarem* frequenter nominat. Quo magis putem Alciatum hujus nomen addidiſſe de ſuo. Quod ſi Cæſarianis militib. Puteolanus ager aſſignatus eſt, ne poſſeſſorib. ademptus dicatur, infrequentiæ locorum ſubventurum novis legibus novam coloniam deduxiſſe Auguſtum probabile eſt; cum è veterib. colonis nemo ſuperſtes foret, qui jus Rom. civitatis ex lege coloniæ veteris habuiſſet. Sed ſi res ita ſe habet, Puteolis colonia Auguſtalis eſt: quid igitur ſibi voluit, cum jus coloniæ & cognomentum à Nerone poſtulavit? circa dubitationem hanc tollendam deficit ingenium. Potuit enim coloniæ jus petere vicus, municipium: colonia non debuit: niſi ejuſmodi eſſet, quæ ut ait Vlpian. I. de Cenſibus, *nihil præter coloniæ nudum nomen haberet.* At vix eſt ut in Italia fuerit colonia, quæ jus, ne dicam coloniæ, Italicum non habuerit. Subtiliores viderint: neque enim me pudet in re præſertim non protrita illud neſcire confiteri. De cognomine tentari poteſt, fueritne ut *colonia Agrippina*, ſic *colonia Neroniana*: qualiter Veronæ inſcriptum legimus, *Colonia. Augusta. Verona. Nova. Galliana. Valeriano. II. & Lucillio Coss.* Vertranius.

1 *Veterani Tarentum & Antium adſcripti.*] Lectio codicis veteris, *Veterani Tarentum aſſcripti.* Rhenanus. Corvinianus liber *Antii* non meminit: ſed vulgaris lectio Tranquillum fautorem habet, ubi de Nerone inquit: *Antium coloniam deduxit, adſcriptis veteranis e prætorio, additiſque per domicilii tranſlationem ditiſſimis primipilarium, ubi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit.* Vertranius.

2 *Neque conjugiis ſuſcipiendis.*] Milites itaque olim ſine uxore ut apparet. nec ritu, ſed lege id vetitum ait Dio lib. LX. Τοῖς στρατευομένοις ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id eſt: *Militibus quoniam ex legibus uxorem habere non poterant, jura indulſit maritorum.* Reſolviſſe hoc jus Severus Imp. videtur, ſi rectè capio Herodianum lib. III Τοῖς στρατιώταις, inquit, πολλὰ συνεχώρησε, ἃ μὴ πρότερον εἶχον. Καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν. Certè enim de conjugio legitimo capiendum videtur. quia contubernii militibus, opinor, ſemper jus. A Iunone arcebant eos, non à Venere Romanæ leges. Teſtis Livius lib. XLIII. qui quattuor millia hominum à Senatu petiſſe oppidum ubi habitarent, ait: qui nati in Hiſpaniis ex militibus Romanis, & mu-

giis suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. [1] Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & suis cujusque ordinis militibus, ut consensu & caritate Remp. efficerent; sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia. 28 Comitia prætorum arbitrio senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris qui supra numerum petebant, legioni præficiendo. [2] Auxitque patrum honorem, statuendo *ut qui* [1] *à pri-*

mulieribus Hispanis, cum quibus nullum connubii jus. Imò peregrini milites, id est, non cives, non amicas modò habuisse videntur, sed uxores. nisi me inducunt frustrà tabulæ Vespasiani & Domitiani ævo: quibus insculptum *civitatem datam militibus è classe Ravennate & cohortis III. Alpinorum, itemque connubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est civitas eis data, aut quas posteà duxissent.* Tamen pugnat in eam sententiam Tertullianus, qui suo etiam ævo cælibes fuisse milites ostendit. Aevum autem ejus, sub Severi. ait in exhortatione ad Castitatem: *Scilicet solis maritorum domibus bene est? Perierunt calibum familiæ, spadonum, militum, aut peregrinantium sine uxoribus? Non enim & nos milites sumus?* Severi ergo permissus aut ad Prætorianos tantum pertinuit: aut verba artè capienda, ut tantum permiserit συνοικεῖν γυναιξὶ, cohabitare feminis, sub eodem tecto agere. & contubernales habere, non legitimas uxores. Sed non repugnat, inquies, toti huic sententiæ Livius, qui disertè uxores militibus attribuit? Vt ecce lib. XXI. in Scipionis exhortatione ad milites: *Vnusquisque se non corpus suum, sed conjugem ac liberos armis protegere putet.* Et alibi. Respondeo. Temporaneam tunc (bello Punico secundo) militiam fuisse, nec legibus suis, ut posteà, devinctam. Capiebantur, mittebanturque milites, non pro stipendiorum tempore, sed bellorum. At perpetua & firma XXV. annorum militia instituta, hoc quoque inductum de cælibatu. Sanè etiam Iurisconsulti hac caussà, caussam solvendi matrimonii militiam numerant. L. LX. *Bona gratia dissolvi matrimonium illud dicitur, quod propter sacerdotium, sterilitatem, valetudinem, militiam, retineri non potest.* Lipsius.

1 *Non enim, ut olim, universæ legiones.*] Exprimit deductionem veterem Hyginus: *Multis legionibus contigit bellum feliciter transigere, & ad laboriosam agriculturæ requiem primo tirocinii gradu pervenire. Nam cum signis & aquila & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Idem.

2 *Auxitque patrum honorem.*] Notablis locus hic est, de pœna temere appellantium, pragmaticis sæpius cognita quam vellent. Sed non solum quo Tacitus ait, verum & alio modo patrum honorem auctum à Nerone, Sueton. auctor est, ubi cautum scribit, *ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Vertranius.

 1 *A pri-*

[1] *a privatis judicibus ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur; [2] ne graviore pœna afficeretur, [3] Vibii Cri-

1 *A privatis judicibus ad Senatum.*] Lucis caussà, rem appellationum à capite deduxi ad hoc Neronis ævum, in EXCURS. C. atque illinc lucem istis pete. *Lipsius.*

2 *Ne graviore pœna afficeretur.*] An ergo in crimine repetundarum pœna gravior, quam relegatio? Attentè legas. quia nec relegatio quidem. Olim sanè exsilium fuit, & æstimatio, uti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Iulia immutavit. Ex ea pœnam fuisse adfirmo, Amissionem ordinis, & æstimationem: nihil ultrà. id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moveretur, & judices acciperet ad æstimandam litem. Docet Suetonius in Iulio, cap. XLIII. *Repetundarum convictos, etiam ordine Senatorio movit.* Sed & hauries ex Tacito infrà: *Exin à Cossutio Capitone, qui nuper Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui reciperaverat.* Is autem repetundarum lege damnatus, lib. XIII. Et I. Hist. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Apertius ex Plinio lib. II. Epist. ubi Marius Priscus, accusantibus Afris, sponte Senatu abiit, & judices petiit, omissa defensione: scilicet quasi ea ratione satisfactum legi. & lib. IV. cum Basium Bæbius Macer lege repetundarum teneri censuisset; mitigans Cæpio, salva dignitate judices dandos pronuntiavit. id est; uti in Senatu remaneret, facta saltem æstimatione. Vide Epistolas ipsas, & volens favebis sententiæ huic. Ab hac te Suetonianis verbis lumen, Othonis cap. II. *Tantum potentia*, inquit, *valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, priusquam planè restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere.* Motus enim ille quicumque Senatu erat: sed Otho quasi planè restitutum in Senatum introduxit. Hæc ergo ordinaria pœna: sed gravius & plerumque extra ordinem in id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens leg. VII. Ad leg Iul. repet. *Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur. & plerumque vel exsilio, vel etiam durius, prout admiserint. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel interfecerint innocentem?* Eademque ratione Plinius scripsit, *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset.* lib. II. Epist. XI. Nec aliter capies, quod hic Vibius relegatus est: exsilii etiam pœnam meritus, nisi frater intercessisset. sicut & lib. III. Annal. C. Silano proconsuli Asiæ repetundarum damnato, aqua atque igni interdictum, ob insignem scilicet sævitiam. *Lipsius.*

3 *Favore enixus.*] Quidam libri, *opibus enixus.* Lipsius.

Vibii Crispi fratris opibus enixus.] In vet. cod. legitur, *fratri sorotibus enixus.* Lego, *Vibii Crispi fratris honoribus enixus.* Rhenanus. Vulgo, *fratris favore enixus.* Flor. mihi viam ad emen-

Crispi fratris opibus enixus. 1 Cæsonio Pæto Petronio Turpiliano Coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque 2 Avitus legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, & 3 successor Veranius, modicis excursibus 4 Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, 5 supremis testamenti verbis ambitionis

29

emendationem aperuit. In eo enim corrupte, *frisoribus*. unde restitui, *fratris opibus*. idque clare scriptum reperi in alio recentiori MS. quem deinde contuli, & est phrasis Tacito usitata. ut supra lib. 2. *pulsus haud multo post Hermundurorum opibus*. & alibi pluries. Sic Liv. lib. 5. dixit, duos tribunos pl. creatos, *haud dubie patriciorum opibus*. Imo Tacitus ipse lib. 2. hist. de ejusdem Vibii Crispi opibus: *Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio, inter claros magis quam inter bonos*. Pichena.

1 *Cæsonio Pæto.*] Hic infra 15, 6. *Cesennius Pætus* dicitur. quomodo in eodem nomine qui Floro 4, 2. *Cesonius est*, Dioni lib. 34. & Ciceroni, Philipp. 12, 9. *Cesennius* vocatur. quod ideo moneo ne quis ex uno homine duos faciat, ob nominis varietatem, quæ res cum usu creberrime veniat, magnas sæpe tenebras affundit historiis. *Freinshemius*.

2 *Avitus legatus, ut memoravi.*] Atqui A. Didium eum vocavit l. XII. & Didium Gallum in Agricolæ vita. Ut ambigere possis num rescribend. *A. Didius*. Plura tamen cognomina habere potuit, more sui sæcli. *Lips.*

3 *Successor Veranius.*] Ita in libello de vita Agric. Male vulgo, *Verannius*. Pichena.

4 *Silvas populatus.*] Emendo, *Siluras populatus*. cum ea enim Britanniæ gente tunc maximè bellum. Consule Tacitum. lib. XII. *Lipsius*.

Silvas populatus.] Meo periculo repudia *Siluras*. τὸ enim *populari Silvas* nil aliud est, quam Britannos populari, qui Silvas incolebant. Tacit. in Agric. *Veniunt à lateribus suis extrusi*. Et, *nam ut superasse tantum itineris, Silvas evasisse*. hæc de Agricola, qui (ut Veranius) morte prohibitus non est, quin bellum ulterius proferret. immo cæsis fortissimis in Silvis, cæterisque tandem profligatis, aperuit Caledoniam. *Quomodo Silvas* (alloquitur milites, &c. simillima comparatione in hostes accendit) *saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal robore, pavida, & inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum, & metuentium*. Cæsar lib. 5. *Cum Silvas impeditas, vallo atque fossa munierunt*. Strab. lib. 4. πόλεις δ' αὐτῶν εἰσὶν οἱ δρυμοὶ. περιφράξαντες γὰρ δένδρεσι καταβεβλημένοις εὐρυχωρῆ κύκλον, καὶ αὐτοὶ ἐνταῦθα καλυβοποιοῦνται. i. *Eorum autem civitates silvæ sunt: circumsepientes enim arboribus dejectis latum ambitum, & ipsi tuguria sibi ponunt*. Salinerius. Emendavit Lipsius ex Tacito ipso. Corrupte vulgo, *Siluas*. Pichena.

5 *Supremis testamenti verbis.*] Glossematium est τὸ, *verbis*. & statim, *subjectum ei provinciam fuisse*, lego: capioque Britanniam ipsam quæ nondum perdomita. *Lipsius*.

Supremis testamenti verbis ambitionis manifestus.] Lipsius τὸ *verbis* delet: ego cum Mureto etiam *testamenti*. Leg. *Supremis ambitionis manifestus*.

nis manifestus. quippe multa in Neronem adulatione, addidit, [1] *subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiæ, & rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare [2] domitis perduellibus cupiens. [3] Igitur Monam insulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo, adversus [4] breve litus & incertum. [5] Sic pedites. equites vado secuti, aut altiores inter undas, 30 adnantes equis transmisere. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis: in modum Furiarum, veste ferali, [6] crinibus

nifestus. Id est, fine vitæ. Lib. 12. *Ne admotus supremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret.* Acidalius.

1 *Subjecturum ei provinciam fuisse.*] Vulgo, *provincias*, tralatitio errore, de quo supra alias. Vere correxit Lipsius, *provinciam.* nam de Britannia tantum sermo, quæ provinciæ nomine appellabatur. diversæ vero Britannorum nationes, non provinciæ, sed civitates aut populi. *Pichen.*

2 *Domitis perduellibus.*] Domitis hostibus: nam *perduelles* veterib. hostes significabant: testes Cicero & ICti. Inde, *Crimen perduellionis*, de cæde; quia cum cive judicio & verbis, cum hoste armis & manu rem gerimus. Ex quo accusatus fuit Horatius perduellionis, quia civem & sororem interfecisset, auctore Livio; & C. Rabirius similiter de cæde: de quo extat orationis Ciceronis pro C. Rabirio, *perduellionis reo.* Mansit autem id nomen in nostris libris in eo capite majestatis, quo tenentur, *qui hostili animo sunt in remp. & Principem*: hoc est, qui cædem principis molitus est: & qui exitium instruxit reip. de quo diffuse scripsi lib. 2. Opinionum. *Ferrettus.*

3 *Igitur Monam insulam.*] Credo hunc locum esse, quem aspexit Iornandes in Gothicis: *In extrema Britannia parte Memma, quam Cornelius Annalium scriptor narrat.* Corrigo enim, *Mona.* Lipsius.

4 *Breve litus.*] Non profundum. *Ferrettus.* Delenda plane vox *litus*. Mureti etiam judicio. quam Lipsius prim. edit. abfuisse testatur à suis libris: & quidni, ait, *Breve*, sic dicamus, ut *brevia maris?* Mirum cur hoc postea spreverit. *Brevia* enim hic omnino Tacitus intelligit. *Acidal.*

5 *Sic pedites. equites vado secuti.*] Ita melius interpunxi. Ait enim, pedites in navibus transvectos: equites vado secuti. *Pichena.* Videtur Tacitus scripsisse *Vada.* pergentes qua vada ducebant. *Gronovius.*

6 *Crinibus dejectis.*] Fortean melius *disjectis* vel *rejectis.* Acidal.

1 Drui-

bus dejectis, faces præferebant. [2] Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes,

2 *Druidæque circum.*] Qui apud Gallos Britannosque essent *Druidæ*, inter cæteros Cæsar lib. 6. Gall. & Amm. Marcellinus lib. 10. tradidere. Plin. 16. c. postremo. & 29, 3. & 30. c. 1. Ex his, qui fuerint olim Druidæ, facile colligimus. At in his plures difficultates insurgunt, præsertim si dictis Taciti hoc in loco ea comparemus. Siquidem Tacitus ait, instructa acie Britannorum ad pugnandum cum Romanis, Monæ insulæ incolas Druidas circum adfuisse, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, & novitate aspectus militem percellentes; Cæsar contra eos à militia penitus immunes tradit, & à bello abesse consuevisse. Conciliare possumus dicentes. Druidas alioquin à militia vacantes, in extremo tamen suorum & patriæ discrimine, quum de summa rerum ageretur, futuræ pugnæ adfuisse, precibus suis suppetias ferentes, & ad strenue præliandum animantes; non tamen ipsos armis concursuros. Alia quoque insurgit difficultas. Namque Plinius scribit Tiberii principatu, *Gallorum Druidas sublatos.* Contra Sueton. in Claud. 25. tradit, *Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam, à Claudio penitus abolitam.* Diluitur difficultas vel nullo negotio. Nam dici potest, sub Tiberio quidem magos, inter quos Druidas, connumerati haud dubium est, Italia SCto pulsos, quod præter Plinium docuit Tac. 2. Ann. At eos postea repullulasse Claudio imperante, qui licet eos aboleverit, teste Suet. nihilominus & postea resurrexisse, constat ex eodem. Tac. lib. 4 Hist. Imperante Vespasiano, *possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana Druidæ canebant.* Quinimo & sub posterioribus Imperatoribus eosdem viguisse, manifestum est, scribente Vopisco in Aureliano, *Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum consuluisse Druidas, sciscitantem, utrum apud posteros Imperium permaneret; tum illos respondisse, dixit: Nullius clarius in rep. nomen, quam Claudii posterorum futurum.* Idem in Numeriano scribit Diocletiano à muliere Druide imperium prædictum. Lampridius in Alexa scriptum reliquit. *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, Vadas, nec victoriam speres, nec militi tuo credas.* Quod vero Tacitus subdit, Britannis Monæ insulæ debellatis, *excisos lucos sævis superstitionibus sacros*, Polydori Virgilii Vrbinatis de rebus Anglicis scribentis, detegit errorem. Nam ipse Monam antiquorum, de qua Tacitus hoc loco, & Cæsar lib. 6. Gall. Dion Cassius & Plinius, verba fecere, vocis similitudine deceptus quam *Monariam*, seu, ut alii, *Monarinam*, aut *Monaidam*, Ptolomæus appellavit, hodie *Man* vulgo dicunt Angli, esse existimavit, quum tamen hæc distet à continenti per viginti quinque milliaria. Mona vero, quæ hodiernis temporibus *Anglesey* vocatur, per milliare tantum; quod convenit Taciti dictis, hoc in loco, ex quo Polydori error innotescit, præsertim quum in Anglesey, vera, inquam, Mona, trunci innumerabiles & arborum radices passim terra obruti inveniantur, quæ reliquiæ sunt luci excisi à Paulino Suetonio, cujus rei facit fidem Humfredus Lhuyd. in Epist. ad Abrah. Ortelium. De Druidis plura qui scire cupiet, adeat Diodorum Siculum, lib. 5. Strabonem lib. 4. & 14. & Laertium in procemio. Marcellus Donatus. Qui *Druidas*

tes, novitate aſpectus [1] perculere milites, ut quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen paveſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios, & igni ſuo involvunt. [2] Præſidium poſthac impoſitum victis, excíſique luci, ſævis ſuperſtitionibus ſacri. nam [3] cruore captivo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, *repentina*

31 *defectio provinciæ* nuntiatur. Rex Icenorum Praſutagus, [4] longa opulentia clarus, Cæſarem heredem duaſque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum & domum ſuam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum, per centuriones, domus per ſervos, velut capta vaſtarentur. Jam primum uxor

das ſublatos & *Druidarum religionem abolitam tradunt*, non volunt omnem eam diſciplinam extinctam, homines aut exauguratos aut vita privatos, ſed quæ dira & immania erant in illa ſuperſtitione, ut *ἀνθρωποθυσίας*, coercita, ut poterant, & gravibus ſub pœnis vetita eſſe. Atque eo effectum, ut publice dumtaxat & ſine metu judicis ſævis & nefandis cærimoniis uti non liceret. Alios innoxios ritus, quantumvis ſuperſtitioſos, (quin & clam furtimque iſta crudelia) retinuiſſe Druidas etiam ſub imperio Romano, & Druidas Galliam, donec Chriſtianiſmus prævaluit, dubitandum non videtur. *Gronovius.*

1 *Perculere milites.*] Ita Flor. nam ſequitur, *praberent*. Vulgo, *militem*. Pichena.

2 *Præſidium poſt hac impoſitum victis.*] Repoſuimus, *vicis*. Rhenanus. Concordant Flor. & Ven. in voce *victis*. Vulgo, *vicis*. Pichena. Rectius *vicis*. Sic appellat, quæ habebant pro captu gentis oppida. *Vici Marſorum* lib. 1. ann. 50. Adde quæ ſcripſimus 1 Obſerv. 20. *Gronovius.*

3 *Cruore captivo adolere aras.*] De hac Britannis, Gallis, Germanis, communi immanitate, dicam ad libellum De moribus Germaniæ. *Lipſius.*

4 *Longa opulentia clarus.*] Scribo, *longè*. ut ſit, longè notum clarumque fuiſſe, propter opes. Iceni autem in libris ſcriptis, Tigeni ſunt. *Idem.*

Longa opulentia clarus.] Lipſius *longe*. At fortaſſe non abſurde dicitur, *opulentiá longâ*, id eſt diuturna, ſeu veteri & antiqua, ad differentiam recentis & novæ. infra eodem lib. *Simul longa ſenecta, ſimul orbitate & pecunia inſidiis obnoxius*, & in fine: *quod immenſam pecuniam longa ſenecta detineret*. De Auguſto dixit lib. 1. *principem longa potentia*. De Tiberio, *principem longa experientia*. Pichena. Nihil opus refingere vocem *longa*. Ita enim vocat opes multo tempore coacervatas. Sic ſupra, 12, 29. *Vis innumera Ligii aliaque gentes adventabant, famâ ditis regni, quod Vannius*

uxor ejus [1] Boudicea verberibus affecta, &. filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur. & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, [2] commotis ad rebellationem Trinobantibus, & qui alii nondum [3] servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos*, *servos* appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, & spe ejusdem licentiæ. Ad hæc [4] templum divo Claudio constitutum, [5] quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur;

mius triginta per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Gruterus.

1 *Boodicia.*] Dioni, Βουδουίκα est: Tacito infrà, *Boudicea*; in vita Agricolæ, *Voadica*, scriptum. Est illa, quam perplexè Gildas, *Leænam dolosam*, appellat, *quæ rectores sibi relictos trucidavit.* Lipsius.

Uxor Boodicia.] Mox proprium hujus nomen erit, *Boudicea*, quæ Dioni & Xiphilino *Baudaica*, & Cornelio in Agricola *Voadica*: adeo in nomine barbaro jure Latii donando, non auctores inter se dissimiles tantum, sed ipse Tacitus sui dissimillimus est. *Vertranius.* Addidi vocem, *ejus*, licet non necessariam, quia in Flor. extat. *uxor ejus Boudicea.* Pichena.

2 *Commotis ad rebellationem Trinobantibus.*] Sic Flor. vulgo, *ad rebellionem.* proba enim vox *rebellatio*, & à Valerio Maximo non semel usurpata. *Pichena.*

3 *Servitio assuefacti.*] Scripta veraque lectio, *servitio facti.* Lipsius:

Nondum servitio facti.] A Flor. etiam confirmatur verbum, *facti.* Vulgo, *assuefacti.* Sic Cic. Off. lib. 1. *Neque enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur.* Livius lib. 1. *factus ad imitationem stultitiæ.* Tacitus etiam infra eodem lib. *factus natura & consuetudine exercitus.* Pichena.

4 *Templum divo Claudio.*] De eo Seneca in Menippæâ. *Parum est quòd templum in Britanniâ habet, quod nunc* (lego, *hunc*) *barbari colunt & ut deum orant.* Quod in Tacito est, *ara dominationis*, libenter scripserim, *arra.* quasi id templum pignus & arrabo æternæ servitutis. Quamquam & Aras sanè habuisse Claudium in Britanniâ fateor: Poëta ejus ævi ad ipsum:

Oceanusque tuas ultra se respicit aras.
Qui finis mundo est, non erit imperio.

Nec tamen hic in Tacito, Templum ideo dixeris Aram. *Lipsius.*

5 *Quasi ara æternæ dominationis aspiciebatur.*] Lipsius, *arra.* quid si *arx?*

tur; [1] delectique ſacerdotes ſpecie religionis omnes fortunas effundebant. Nec arduum videbatur, exſcindere coloniam nullis munimentis ſeptam: quod ducibus noſtris parum proviſum erat, dum amœnitati prius quam uſui conſulitur. 32 Inter quæ nulla palam cauſſa delapſum Camaloduni ſimulacrum Victoriæ, ac retro converſum, quaſi cederet hoſtibus. Et [2] feminæ in furore turbatæ *adeſſe exitium* canebant. [3] Externoſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe ululatibus theatrum; [4] viſamque ſpeciem in æſtuario

arx? Nam & Romæ templum Capitolinum dictum nomine *Arcis*: & Athenis *ἀκρόπολις*, templum Minervæ. *Acidalius.* Hic etiam conjecturam meam Socer meus præferendam credidit vulgatæ lectioni; *quaſi ara.* cujus vitium & Lipſius odoratus, *arram* ſcribere maluit. Sed revera *arx* fuit: quod tam ex affinitate ſcripturæ, quam rationibus clarum; nam *arx* dicitur cujuſque vel rei, vel negotii, omne id, in quo maximum ejus rei negotiive munimentum conſiſtit. Sic infra H. 3, 13. *claſſem arcem commeatuum* vocat. H. 3, 70. *palatium ipſam imperii arcem.* Sic igitur templum illud *arcem dominationis* putaverunt Britanni: præſertim cum ipſa quoque externa ſpecies accederet, nam ut patet ex ſeq. cap. etiam munitum quodammodo fuit. Cum etiam alias ſolitum ſit appellari *arces*, domus quaſcunque ſpecioſiores, in loco celebri aut excelſo ſitas, quomodo infra 15, 69. Nero Veſtino iratus *jubet occupari velut arcem ejus; quia Veſtinus imminentes foro ædes habebat.* Sic apud Liv. 2, 7. Cum Valerius in ſumma Velia ædificaret, quidam in invidiam ejus jactant: *ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem facere.* Pertinet etiam huc locus infra in vita Agricolæ 16.11. Nam ut hic templum *arx ſervitutis*, ſic ibi Coloniæ *ſedes ſervitutis* appellantur. *Freinshemius.*

1 *Delectique ſacerdotes.*] Legebantur enim Pontifices Flamineſque Claudio, ex provincialibus ipſis: quibus in ſacra victimaſque ejus divi multi faciendi ſumptus. Vide Arriani verba, quæ adduxi lib. 1. *Lipſ.*

2 *Feminæ in furore turbatæ.*] Faernus legebat: *feminæ in furorem turbatæ.* Vrſinus.

3 *Externoſque fremitus in curia eorum auditos, conſonuiſſe ululatibus theatrum.*] Prodigia eadem recenſet Dio: Ἔκ τε τοῦ βουλευτηρίου θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου θόρυβος μετ᾽ οἰμωγῆς ἐξηκούετο: *E curia ſonitus barbaricus nocte cum riſu auditus, & è theatro tumultus cum ululatu.* Lipſius.

Externoſque fremitus.] Legerim; *externos quippe fremitus.* Acidalius.

4 *Viſamque ſpeciem in æſtuario.*] Quã ſpeciem? aliquid deeſt, aut latet. In Dione hoc editur, ſtatim poſt illa dicta: Οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ἔνυδροι ἑωρῶντο: *Domus etiam aliquæ in Tameſi ſub aquis erant viſæ.* Ergo legebam: *viſamque ædium ſpeciem.* Sed enimvero Pichena in Florentino eſſe aſſerit: *in æſtuario Tameſæ ſubverſæ coloniæ.* Itaque nihil verius, quam quod ſentit, *Tameſa* ſcriben-

rio Tamesæ [1] subversæ coloniæ; jam Oceanum cruento aspectu, dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos [2] sine justis armis misit: & inerat modica militum [3] manus, tutela tem-

bendum. Nimirum species subversæ coloniæ, quæ apparuerat, signum erat evertendæ: & hæ sunt illæ Dionis ædes, sed subversæ, dirutæ, incensæ. *Lipsius.*

1 *Notam esse subversa colonia.*] Vitio non assignem τὸ *subvertenda* doctissimi viri castigationem: verum vulgata non deleo, nisi cum jam fuerit conclamatum. *Subversa* pro *subvertenda* ut ἀπωλόμην loco ἀπόλλυμαι. quia ἐναργέστερον αὐτῇ τῇ συντελείᾳ ἐστί. i. quia evidentius est propter ipsam perfectionem, ut ait Phalereus. Plaut. Rud. *jam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis, Quam mare est olim cum ibi alcedo pullos educit suos.* Noller de Messalina adhuc viva: *suadebat ne percussorem opperiretur, transisse vita.* Vel malus ille dæmon, simius (pro viribus) prophetarum, usurpat eosdem dicendi modos. Illi enim, *filia Babylonis vastata* Psal. 138. de Babylone à Dario Medo & à Cyro Persa vastanda. Ad hanc faciem quoque fœmina illa sapiens verba facit cum Ioab Davidis duce: *ecce caput ejus projectum ad te,* 2 Reg. 20. Loquitur de Seba, qui nondum fuerat capite truncatus. *Salinerius.* Muretus mutaverat, *visamque speciem mastam subversa colonia.* At Lipsius ex Dione, *visamque ædium speciem in æstuario notam esse subvertenda colonia.* Ex eisdem Dionis verbis liceat & mihi nulla insigni mutatione proxime ad vestigia vulgatæ lectionis rescribere: *visamque speciem in æstuario, nomine Tamesa, submersa coloniæ.* quod etsi plane cum Dione non consentit, Tacitum tamen sic scripsisse ego non dubito. *Acidalius.* Correxi *visamque speciem in æstuario Tamesa subversa colonia.* Facem mihi ad correctionem hanc, prætulit Flor qui habet, *in æstuario tam esa.* Notus enim Tamesis fluvius, apud Britannos hodie quoque inclitus. atque ab ejus ore sive æstuario, non longe aberat colonia Camalodunum. Recte ergo ait, visam fuisse speciem subversæ coloniæ, quasi prodigium subvertendæ. *Pichena.*

2 *Sine justis armis.*] Non plane armatos: erant enim alia alarum, alia legionum arma. *Ferrettus.*

3 *Manus, tutela templi freti. Et impedientibus.*] Apparet ex hac distinctione, sensum auctoris hactenus assequutos non esse editores, alias enim sic interpunxissent: *manus. Tutela templi freti, & impedientibus* &c. nimirum duæ caussæ proponuntur negligentiæ & incuriæ veteranorum illorum, quarum singulæ singulis effectibus respondent; *neque fossam aut vallum praduxerant,* nempe, *tutela templi freti. neque motis senibus* &c. nempe *impedientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant.* Freinshemius. *Tutela* (video enim non omnes capere, ut oportebat) hic septum est & aliqua non magni operis munitio. Sic Varro lib. 1. de re rust. 14. *Nunc de septis, quæ tu-*

templi freti. Et impedientibus [1] qui occulti rebellionis conſcii conſilia turbabant, neque [2] foſſam aut vallum præduxerunt, [3] neque motis ſenibus & feminis juventus ſola [4] reſtitit: quaſi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incenſa ſunt. templum in quo ſe miles conglobaverat, biduo obſeſſum, expugnatumque. Et victor Britannus [5] Petilio Ceriali legato legionis nonæ in ſubſidium adventanti obvius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus evaſit in caſtra, & munimentis defenſus eſt. Qua clade & odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in

33 Galliam tranſiit. At Suetonius mira conſtantia [6] medios inter hoſtes [7] Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non inſigne, ſed [8] copia negotiatorum & commeatuum maxime celebre. ibi ambiguus an illam ſedem bello deligeret, circumſpecta infrequentia militis, ſatiſque magnis documentis temeritatem

tutandi cauſa fundi aut partis fiant dicam. Earum tutelarum genera quatuor. Gronovius.

1 *Qui occulti rebellionis conſcii conſilia turbabant.*] Sic Flor. Male vulgo, *occulta rebellionis.* nam rebellio non jam occulta erat, ut ex ſuperioribus patet, ſed conſcii. *Pichena.*

2 *Foſſam aut vallum produxerunt.*] Scripſimus, *præduxerunt.* Item paulo poſt, *in Galliam tranſiit.* Rhenanus.

3 *Neque motis ſenibus.*] Faernus reſtituebat legebatque, *Neque amotis ſenibus.* Urſinus.

4 *Reſtitit: quaſi media pace incauti.*] Puto inſerendum: *reſtitit. Ita quaſi media pace incauti.* Acidalius.

5 *Pato Ceriali.*] Scribe, *Petilio.* Ita enim ſtatim dicitur: eſtque ille qui bellum Germanicum ſub Veſpaſiano adminiſtravit. *Lipſius.*

Petilio Ceriali legato legionis nonæ.] Ita repoſui, monente Lipſio, & hiſtoria ipſa. vulgo, *Pato Ceriali.* nam & paulo infra ait, *temeritatem Petilii coercitam.* Pichena.

6 *Medius inter hoſtes.*] Emendavimus, *medios inter hoſtes.*] Rhenan.

7 *Londinium copia negotiatorum.*] Etiam hodie. eoque nomine Princeps Britanniæ urbs. Commeatum proprie accipit, uti Suetonius, Neronis cap. XX. *Alexandrini qui de novo commeatu Neapolim confluxerant:* Græcis κατὰ πλοῦς. Ammianus lib. XXVII. de hac urbe: *Londinium vetus opidum, quod Auguſtam poſteritas appellavit.* Lipſius.

8 *Copia negotiatorum, & commeatuum maxime celebre.*] Ex Flor. ita reſtitui. Vulgo, *commeatu.* Pichena.

1 *Quin*

tatem Petilii coërcitam, unius opidi damno servare universa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, [1] quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. [2] Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari [3] omissis castellis præsidiisque militarium, [4] quod uberrimum spolianti, [5] & defendentibus intutum, læti præda, [1] &

1 *Quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet.*] Et sententia,& orationis structura melior erit, si cum sequentibus ita hæc nectuntur: *quin d. p. signum. Et comitantes in partem agminis acceperat.* Acidalius.

2 *Eadem clades municipio Verulamio fuit, &c.*] Sensus est: Barbari municipiis, quæ nullo milite defenderentur, imminebant. at castella præsidiaque Romanorum omittebant. Expone, *& aliorum*, hoc est, *etiam aliorum*, scil. municipiorum insignes prædas petebant. *Rhenanus.*

3 *Omissis castellis præsidiisque militarium.*] Corrigit Muretus, *militum.* ego mallem *militaribus.* forte scriptum erat *militaribus*, unde facilis error. *Pichena.*

4 *Quod uberrimum spoliant.*] Corruptum locum esse & fatentur viri docti, & multa arguunt; maxime, quod *spoliant* præsenti dixit, mox alio tempore, *petebant.* Manuduxit me ad veram lectionem monitio Lipsii, qui, *defendentibus intutum*, ex libris retulit. Itaque rescribo; *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti præda, aliorum segnes, petebant.* Alacres nimirum ad prædam, segnes ad cetera: eo castellis ac præsidiis militarium omissis, eunt ad municipia vacua defensoribus, spoliis ubertima. *Mercerus.* Reponit Lipsius scriptam lectionem, *& defendentibus intutum.* Recte. at sequentia per me, inquit, in mendo manent. Etiam præcedentia, ô bone. Nos totum locum sic persanamus, *quod uberrimum spoliantibus, & defendentibus intutum, læti præda, & aliorum segnes, petebant.* Clarissima elegantissimaque sententia. Vox *segnis* eodem modo usurpatur lib. 16. *Inquies animo, & occasionum haud segnis.* Acidalius.

5 *Et deferentes in tutum.*] Repone lectionem scriptam, *& defendentibus intutum.* quæ in primâ recensione, meâ culpâ me fugit. Cetera etiam Mercerus ingeniosè sic concinnat: *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti prædâ & aliorum segnes, petebant.* Alacres ad prædam, segnes ad cetera. Mihi tamen probaretur, *& laborum segnes.* Lipsius.

Et deferentes in tutum, læti præda, & aliorum insignes petebant.] Possumus absque castigationibus hæc interpretari. Barbari Verulamium populantur præsidiis non firmatum, spoliisque depositis in loca tutiora, sese accingunt ad municipia ejus generis diripienda læti copia prædæ & clarissimi Britannorum ob tot felices eventus. Sic inter Germanos Frisii post cædem Romanorum lib. 4. ann. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum*

[1] & aliorum segnes petebant. Ad [2] septuaginta millia civium & sociorum, iis quæ memoravi locis, [3] cecidisse constitit. neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium, sed cædes, [4] patibula, ignes, cruces, [5] tanquam reddituri supplicium, ac

nomen dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. At positivum pro superlativo accipiendum est, ut contra fit. Plutarch. in Hom. ποτὲ δὲ τὸ ὑπερθετικὸν ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ, ὡς τὸ δικαιότατος κενταύρων. i. *aliquando superlativum pro simplici ut istud, justissimus centaurorum.* Sane Plautus id usurpat vice comparativi. Mostell. *speculo claras clarorem merum.* Vel *insignes aliorum* pro *insignes aliis.* nempe gloria famaque fusæ legionis, torque successuum. Tertull. de Pall. *Physconem & Sardanapalum tacendum qui nisi insignes libidinum alias reges nemo nosset.* quæ Tertulliana mutuavi à doctiss. viro. Ad ultimum adtexere libet τὸ μεγαλοπρεπὲς hic à Tacito neglectum non fuisse *spoliant*, deinde *petebant.* Exemplo Thucydides sit lib. 5. qui dicto ἐλειποψύχησέ τε. i. *animi defectu captus est.* Non addit καὶ ἔπεσεν. i, *cecidit.* Sed καὶ πεσόντος αὐτοῦ. i. *eo cadente* quod (ait Demetrius) πολὺ μεγαλειότερον, ἢ εἴπερ τῆς αὐτῆς πλείονος ἔφη, ὅτι ἔπεσεν. i. multo magnificentius, quam si eodem casu dixisset quod cecidit. *Salinerius.* Locus varie habitus & emendatus. Ego nihil aliud nisi puram Flor. cod. lectionem reposui. *quod uberrimum spoliant & defendentibus intutum*, sublata, quæ in libris editis irrepserant. Mercerus acute & verè. *Pichena.*

1 *Et aliorum segnes.*] Hæc est correctio Merceri Lipsio pariter atque Pichenæ laudata: quanquam Lipsius mallet; *& laborum segnes.* Alii vitiose; *& aliorum insignes.* Freinshemius.

2 *Septuaginta milia civium.*] At Dio in pleraque hac historia Taciti velut interpres, periisse ait, μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. ut hic LXXX. fortasse verior scriptura sit. *Lipsius.*

3 *Occidisse constitit.*] Flor. *cecidit.* Pichena.

4 *Patibula, ignes, cruces.*] Diversa hæc igitur, Patibula & Cruces? quodam sensu. Patibulum enim propriè, in quo suffixus homo expanditur, transverso tamen ligno. Crux verò etiam, cum is erecto simplicique stipiti adfigitur, sive infigitur: diximus abundè in libellis *De Cruce.* Lipsius.

5 *Tamquam reddituri supplicium.*] Potiùs, *redditurùs.* Lipsius.

Tanquam reddituri.] A doctissimo viro habemus *redditurìs.* Sed à vulgatis non divellor: *dare* enim *supplicium* alicui est pœnas luere. Terent. Eun. *& te ultro accusabis & ei dabis ultro supplicium.* Heaut. *Interea usque illi de me supplicium dabo.* Quis igitur erit impedimento, ne accipiamus *reddituri* dandi significatione? Id vel IC. fecere; quibus est cordi proprietas verborum. *Heres meus damnas esto L. Titio Stichum servum meum reddere. Cascellius ait deberi: neque id Labeo improbat, quia qui reddere jubetur, simul & dare jubetur.* Quam Plauto quoque præcipue debemus. Trinum. *Non ego illi argentum redderem? M. non redderes.* Cæterum ex illis verbis *damnas esto* disce, quam proprie & signanter Virgilius locutus sit, *damnabis tu quoque votis.* Salinerius. Assentior Lipsio

ac prærepta interim ultione, festinabant. Jam Suetonio [1] quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; cum omittere cunctationem, & congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus, & à tergo silva clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per catervas & turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant. Boudicea curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat; *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur*; [2] *sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum*

34 35

psio legenti *reddituris*. Mureto non possum, qui aliquo item sensu sed à Taciti, ut opinor, diverso notaverat: *tanquam redemturis supplicium, ac præterita interim ultione fest.* Lips, prima edit. conjiciebat etiam *redemturi*. Acidalius. Mihi, *reddituri*, magis probatur, ut idem sit, *reddere*, quod persolvere. Nam etsi *reddere supplicium*, vel *pœnas*, plerumque accipi solet pro punire; tamen non video, cur non possit etiam sensus converti, secundum propositam narrationem. & cum recte dicatur, *dependere* vel *persolvere pœnas*, cur non idem, *reddere pœnas?* sicuti *persolvere æs alienum*, & *reddere æs alienum?* Idem etiam *reddere*, quod vicissim dare, sicuti apud auctores sæpe usurpatur, *resolvere*, pro solvere. Plaut. Asin. *ecquis pro vectura olivi resolvit?* Pichena.

1 *Quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis.*] *Vexillariis vicesimanis.* Acidalius.

2 *Sed tunc non ut tantis majoribus ortam.*] Videndum an legi debeat: *Se tunc non ut*, &c. nam fieri potest, ut illud *set*, quod ita scribebant antiqui pro, *sed*, ex primæ literæ sequentis verbi *tunc*, factum sit. *Ursinus.* Muretus inserit, *sed se tunc*. Recte. Estque tum alius denuo versus, *Sed se tunc non ut tantis majoribus ortam.* Acidalius. Hæc ut sana transeunt: nec movent quidquam aut mutant eruditi. At locus palam mendosus est. Quid enim sibi hic vult *sed tunc?* Omnino legendum est: *Se nunc, non ut tantis majoribus ortam*, &c. Hoc vult: Non esse novum Britannis sub fæminarum ductu bellare, cum Britanni sexum in imperiis non discernant: non tamen se nunc in bello præire aliis ac præesse, tam ut reginam, tantis ortam majoribus, & pro

gnum & opes; verum ut unam è vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos justæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prœlium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem [1] *tot millium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum; si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent*
36 *viri & servirent.* [2] Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat; *Ut* [3] *spernerent sonores Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum, quam juventutis aspici. imbelles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium, totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui prœlia profligarent. gloriæque eorum accessurum.* [4] *quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum & pilis emissis, post umbonibus & gladiis stragem cædemque continuarent; prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura.* Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa prœliorum

rum

regno pugnaturam, quam ut unam è vulgo, plebeio homini non ferendis contumeliis ac injuriis affectam à Romanis. Quæ oratio inprimis facit ad augendam invidiam in Romanos, & plus habet gravitatis. *Boxhornius.* Nodum in scirpo. *Gronovius.*

1 *Tot millium.*] Fuisse enim in acie hostili *δώδεκα μυριάδας*, id est, centum viginti millia hominum, Dio annotavit. Noster omisit, ut pleraque alia, in hac narratione: non incuriâ aut culpâ suâ, sed, quod facilè odorere, librariorum exscriptorumve; qui hos libros pessimè admutilarunt. *Lipsius.*

2 *Ne Suetonius quidem.*] Paulini Suetonii Bundaciæque reginæ orationes ad milites extant apud Xiphilinum ex Dionis Nerone. *Vertranius.*

3 *Spernerent sonoras Barbarorum.*] Vatic. *sonores.* atque ita scripsisse Tacitum pertendo. Alibi: *sonorem alterius prœlii non audirent. Lipsius.*

Ut spernerent sonores barbarorum.] Ex Vat. restituit Lipsius priscam vocem, *sonores*, mutatam in, *sonoras*, & Florentinus consentit. *Pichena.*

4 *Quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur.*] Prorsus mihi persuasi Tacitum scripsisse,

rum experientia, [1] ut certus eventus Suetonius, daret pugnæ signum. Ac primum legio gradu immota, 37 & angustias loci pro munimento retinens; postquam [2] propius suggressus hostis certo jactu tela exhauserat, [3] velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques protentis hastis, perfringit quod obvium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe sunt qui paulo minus quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea [4] vitam veneno finivit. Et Pœnius Postumus præfectus castrorum secundæ legionis, cognitis quar-

psisse, *quod modica manus universi exerc. f. adipiscerentur.* Acidalius.

1 *Vt certus eventus.*] Quod alibi, *eventi*, legimus. *Ferretus.*

2 *Propius suggressus hostis.*] Certitudo hæc jactuum non videtur ad hostes referenda (paucissimi enim è Romanis cecidere, ut addit) sed ad ipsos Romanos: ideoque legam, *suggressis hostibus*: atque ea veritas. *Lipsius.*

Propius suggressus hostis certo jactu tela exhauserat.] An, *certo.* id est constituto? Potius dubito, num sit legendum, *incerto jactu.* Mens enim Taciti est ostendere, barbarorum tela frustra exhausta, atque omnia fere in irritum jacta. Idque vel ex eventu prœlii discas, cum circiter octoginta millia Britannorum in ea acie ceciderint, Romanorum vero ferme quadringenti. *Pichena.* Non videtur percepisse mentem autoris Vir Eruditus, qui *incerta* substituit, atque hæc ita exponit, quasi de hostium telis intelligenda essent: quod ne ista quidem sinant; *propius suggressus hostis.* Sensus ergo est legionem non statim ad adventum hostis tela conjecisse, aut procucurrisse; sed exspectasse donec hoste succedente, certo ictu ipsum petere possent: tum emisisse tela, iisque demum exhaustis (*hostis suggressus exhauserat*, hoc est, caussam dederat, ut exhaurirentur) erupisse, atque manum cominus conseruisse. Monitum de non jaciendis in vanum telis, bonis ducibus usitatissimum semper fuit, & perinde notissimum. Quomodo & Virum fortissimum Obentrautium suos hortari solitum Zincgrefius narrat, ne sclopeta explodant, priusquam ita prope ad hostem successerint, ut in oculis ejus album à nigro possint distinguere. *Freinshemius.*

3 *Velut cuneo erupit.*] Fecimus, *ut cuneus erupit.* Rhenanus. Vocem, *cuneo*, reposui, veterum librorum consensu, præsertim Vat. & Florentini. Vulgo, *cuneus.* Pichena.

4 *Vitam veneno finivit.*] Dio, mor-

quartadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque contra ritum militiæ jussa ducis, se ipsum gladio transegit. 38 Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt; [1] cohortes alæque novis hiberniculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat serendis frugibus [2] incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant; [3] gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Classicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat. dispersératque *novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis consulturum.*

morbo. ἀποθανόντος, ait, ἐν τούτῳ τῆς Βυθινικῆς νόσῳ. Lipsius.

1 *Cohortes alæque.*] In prioribus edit. hæc dirimebantur à præcedentibus, non sine damno sententiæ, cui hac distinctione lucem addidi. pendent enim hæc omnia ab illis verbis *quorum adventu.* quæ ideo à prioribus puncto majori divelli cupiam. *Frienshemius.*

2 *Incuriosos, & omni ætate ad bellum versa.*] Casuum varietas hæc adduxit in maculæ suspicionem; Sed quam bene Thucydides dicat lib. 3. *τοῦτι χωρίον το δυσέμβατον ἡμέτερον νομίζω, ὃ μὲν ὄντων ἡμῶν σύμμαχον γίγνεται, ὑποχωρήσασι δὲ χαλεπὸν ὂν εὔπορον ἔσται μηδενὸς κωλύοντος.* i. *asperitas autem loci est in rem nostram: nam ea nobis resistentibus pro nobis militabit, cedentib. vero (licet difficilis) facilis erit nemine prohibente.* Latine eadem casuum diversitas discerni non potest: at à secundo ad tertium transitur, *μενόντων, ὑποχωρήσασι.* Erit autem sensus. Britanni laborabant inopia commeatuum, quod et erant suopte ingenio alieni ab agricultura & ea tempestate omnes arma induerant, unde serendi neglectus. *Omni ætate ad bellum versa* Græci dixissent πανδημεί. Non temere igitur *incuriosos & omni ætate ad bellum versa.* Salinerius. *Serendis frugibus incurioso hoste*, ea indubie vera lectio. *Acidalius.*

3 *Gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant: quia.*] Hæc aliter scribe & distingue: *sibi destinant: gentesque p. t. ad p. inclinabant, quia* &c. *Acidalius.*

rum. [1] Simul in urbem mandabat, [2] *nullum prœlio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio:* [3] cujus adversa, pravitati ipsius; [4] prospera, ad fortunam Reip. referebat. Igitur ad spectandum Britanniæ statum 39 missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procura-

1 *Simul in urbe mandabat.*] Correximus, *Simul in urbem mandabat.* Rhenanus.

2 *Nullum prælio finem.*] Ἀ'κύρως legerim, *bello:* aut certe, *præliorum.* Lipsius.

Nullum prælio finem expectarent.] Non ἀκύρως *prælio*, verum pro ea pugna, qua *octoginta millia Britannorum cecidisse tradunt.* Tot enim occidione sublatis, quid restabat nisi ut cæteri se suaque Romanis permitterent? quæ res finis prælii bellique penitus fuisset. quapropter Iulius Classicianus Suetonio discors, adversus eum scribebat: deditionem minime futuram, propter sævitiam & superbiam legati: proinde si eam desiderent, Suetonio à se esse succedendum, qui mollibus consultis hostes alliceret. *disperseratque novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira, & superbia victoris, clementer deditis consulturum.* Vel *prælio* usurpative pro *bello*, ut *bellum* pro *prælio.* Noster, *quibus tam anceps belli fortuna quamvis prospero fine equites afflictaverat.* Dicuntur de pugna inter Flavianos, postquam bellum inter eos non est exstinctum. Homer. Iliad. l. 3. Ἤλυθες ἐκ πολέμου, ὡς ὤφελες αὐτόθ' ὀλέσθαι Ἀνδρὶ δαμεὶς κρατερῷ. i. *Venisti è bello, utinam illic periisses a viro domitus forti.* Helena increpat Alexandrum, quod singulari pugna ignaviter cum Menelao certavisset. *Salinerius.* Scio quidem uno alteroque loco irrepsisse in Tacitum *prælium* pro *bello*; sed & id exturbatum statim, ceu minus legitimum, etiam scio. quare heic faciendum, aut rescribendum, *nullum præliorum finem.* Sane *prælium* auctori aliud à *bello*, aliquoties ipsemet indicat; ut cap. 30. de morib. Germ. *Alios ad prælium ire videas, Cattos ad bellum,* & alibi. *Gruterus.*

3 *Cujus adversa pravitati ipsius.*] Iniquam conditionem ducum! Ab hac injusta imputatione Carthaginienses non abhorruere: at Pericles ab ejusmodi barbaria remotos esse voluit Athenienses: ita enim dicit ad invidiam declinandam ob morbum divinitus immissum: Immerito ea de re vobis odio sum, Thucyd. l. 2. εἰ μὴ καὶ ὅταν παρὰ λόγον δρᾶτε, ἐμοὶ ἀναθήσετε. i. *nisi etiam quando res inopinato succedunt, id mihi acceptum fertis.* Felicitatis vos me auctorem vestræ non facitis, qui itaque mihi mala vestra imputare libet? *Salinerius.*

4 *Prospera, ad fortunam Reip.*] In Rom. edit, legas, *prospera fortunæ.* At sententia tota sumpta à Sallustio, cujus Fragmentum in similes calumniatores: *Ad hæc, rumoribus, adversa in pravitatem; secunda, in casum, fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant.* Lipsius.

Ad fortunam Reip.] Budensis codex: *Ad fortunam ipsius referebat.* Rhenanus. Quorsum hic addi opus vocem *Reip*? Ego sane quia in Romana edit. *prospera fortunæ*, nec satis concinna lectio, *referre fortunæ* vel *pravitati*; scribendum conjicio, *prospera fortunæ accepta referebat*, Modius Epist. 5. Novantiq. *Pravitati ipsius,*

curatoremque concordiam gigni; ſed & rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, poſtquam Oceanum tranſmiſerat, militibus quoque noſtris terribilis incederet. Sed hoſtibus irriſui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum [1] cognita libertorum potentia erat. mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector ſervitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. [2] Detentuſque rebus gerundis Suetonius, [3] qui poſt paucas naves in litore, remigiumque in iis amiſerat, tamquam durante bello *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui jam conſulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoſte, neque laceſſitus, honeſtum pacis nomen ſegni otio impoſuit. 40 Eodem anno Romæ inſignia ſcelera, alterum ſenatoria, ſervili alterum audacia, admiſſa ſunt. Domitius Balbus erat prætorius, ſimul longa ſenecta, ſimul orbitate & pecunia inſidiis obnoxius. [4] ejus propinquus Valerius Fabianus

ipſius, proſpera fortuna Reip. referebat. Acidalius.

1 *Cognita libertorum potentia.*] In Budenſi codice eſt, *libertinorum.* Rhenanus.

2 *Detentuſque rebus gerundis Suetonius.*] Faernus legebat: *Demotuſque rebus gerundis.* Vrſinus.

3 *Qui poſt paucas naves in littore, remigiumque in iis amiſerat.*] In volumine regis Corvini, non eſt pronomen *qui*, & pro *poſt paucas* legitur, *perpaucas.* Proinde locum ſic reſtituimus: *Detentuſque rebus gerundis Suetonius, qui perpaucas in littore naves remigiumque in iis amiſerat, tamquam durante bello &c. Rhenanus.* Muretus *quamquam.* Recte. Sed me etiam *poſt* illud torquet, cujus nullum uſum hic video. vereorque ne paucula quædam alia eo loci deſint. Tale forte quid, *quod hoſtium prædatu paucas* &c. vel *quod tempeſtate paucas* &c. Certum quid non video in tota iſta parte. Etiam de quo litore loquitur? quomodo ſi naves amiſit, remigium in iiſdem amiſiſſe dicitur. *Acidalius.* Muretus, *quanquam durante bello.* Sed me diſſentiente. Nam bellum verè deſierat, cohibitis hoſtibus victoria à Suetonio adepta. Nero tamen, cum Suetonius paucas naves poſtea amiſiſſet, hinc occaſionem ſumpſit, Petronium ei ſucceſſorem mittendi, tanquam ad bellum perficiendum. fortaſſe ea etiam mente, ut ipſe Petronius prætextu belli honorificentius proficiſceretur, quam ad pacem provinciæ conſervandam. *Pich.* Scribe: *Suetonius, poſtquam paucas.* Gron.

4 *Ejus propinquus.*] In volumine regis Corvini eſt, *& propinquus.* forte, *ei.* Rhenanus. Legi cum Mureto, *Ei.* Acidalius.

1 *Vi-*

nus capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis [1] Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi [2] Antonium Primum, & Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus; Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur [3] Fabianus tabulas iis quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat. quod apud patres convictum: & Fabianus Antoniusque cum Rufino & Terentio [1] lege

1 *Vicio Rufino.*] Vett. *Vincio.* Lipsius.

Vicio Rufino.] Exemplar Manuscriptum, *Vincio Rufino.* forte, *Vinicio.* Renanus. Scribe, *Vinicio.* Mercerus. Faernus legebat, *Vinicio Rufino.* Non, *Vicio Rufino.* Vrsinus.

2 *Antonium Primum.*] Illum qui postea acerrima fax Vespasiano ad civile bellum: cujus multa in Histor. libris mentio. *Lipsius.*

3 *Fabianus tabulas iis.*]Manuduxit me ad veram hanc lectionem Vaticanus, qui *Tabulasiis*, refert. Reliqui omnes, *Tabulariis.* Quamillus error, quantas tenebras? Nam ICti nostri miserè torquentur in Tabulariis istis eruendis. Alciatus eos putat, quos nunc Tabelliones vocamus: contra Ferretus obsignatores & scriptores testamenti. Vertranius postremo, tamquam cornicum oculos, rescribendum censet: *Fabianus tabularius iis.* Lipsius.

Tabulariis quos memoravi.] In tabulis scribebantur testamenta: ideoque *Prima* sunt dictæ, & *Secunda tabula*; inde *Tabularii* scriptores & obsignatores testamentorum: hoc est, testes: nam neque tunc tabellionibus utebantur, neque testamenta aliter, quam scriptura, conficiebantur. *Ferrettus.* Olim testamentum epistolamve scripturi stilo in tabulis incidebant, quibus cera superimposita, & has lino deinde obligabant, & demum tabulas ceratas obsignabant, uti Chrysalus Plauti Bacchidibus indicat. Inde, qui adhibitus à testatore literatum ignaro, testamentum scriberet, quive rogatus ab amico tabulas contractus exararet, *tabularius* ab Vlpiano dicitur: neque enim tum erant, ut nunc nimio plures sunt, qui tabulariam profiterentur. Illo sane modo Valerius Fabianus testamentum Domitio Balbo subjecturus, ita ac si ex illius rogatu tabulas scripsit, ideoque *tabularius* Cornelio, deinde ascitis testibus signandum obtulit. Quod ita sentio ne plurium manu scriptæ testamenti tabulæ videantur. Erit igitur vitio repurgandus hic locus & ita legendum, *Fabianus tabularius iis quos memoravi, & aliis minus illustribus obsignat*, id est, falsum testamentum signat ipse, tum fraudis participibus signandum offert, quæ juxta solemnia juris accommodata, fit verisimile. *Vertranius.* Emendavit Lipsius ex Vat. cum antea corrupte legeretur, *tabulariis quos memoravi.* Idem videtur à Flor. confirmari, in quo apparet scriptum fuisse, *tabulasiis;* sed recentiori manu erasa litera, *s*, & repositum *tabulariis.* Pichena.

[1] lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria majorum, & preces Cæsaris, pœnæ magis quam infamiæ exemere. [2] Perculit is dies Pompejum quoque Aelianum juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, [3] ad prætorem detulisset, [4] interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusurus. Additur senatusconsultum; *Qui talem operam emptitasset, [5] vendidissetve, [6] perinde pœna teneretur, ac si publico*

41

1 *Lege Cornelia damnantur.*] Id est, ordine Senatorio moventur. Nam quamvis legis Corneliæ ordinaria pœna Deportatio sit, & bonorum publicatio: tamen in honestioribus submotio etiam ordinis admissa est. Tacitus lib. II. Histor. *Primus Antonius legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat.* Paullus libro v. Sentent. *Hi qui falsum vel alia testimonia dixerunt, aut in exsilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.* Lipsius.

Lege Cornelia damnantur.] Testamentariam intellige, ex qua falsi pœna deportatio est, bonis confiscatis, auctore Marciano, I. vide L. Cornelia de falsis. *Vertranius.*

2 *Perculit is dies Pompejum quoque Ælianum.*] Sic veteres quos vidi, & ratio ipsa. Male vulgo, *Pompejanum.* Pichena.

3 *Ad prætorem detulisset.*] Quem Prætorem? urbanumne? Non opinor. nec enim ejus in crimine cognitio. Olim sane proprius peculiarisque Prætor, qui constitutis Quæstionibus perpetuis cognosceret de Falso. Eum hic intellegi credo. Etsi enim pleraque judicia in Senatu aut apud Præf. urbis, & Prætorum potestas imminuta: mansit tamen, opinor, veteris ritus imago quædam & umbra. quam Ponticus hic pro re amplexus, non sine sua fraude. At Præfectum urbis omnia crimina omnino sibi vindicasse ab Vlpiano traditum est, l. 1. De offic. Præf. urbis; non quidem ab Augusto, (falluntur qui id censent; & Augustus jus tantum ei dedit in servos; & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat) sed crescente paullatim, concessu Principum ut solet, nova potestate. *Lipsius.*

4 *Interim specie legum.*] Non satis scio cur *specie legum* Valerius Ponticus ad prætorem & non ad præfectum urbi reos falsi dicitur detulisse: est enim persuadens conjectura ex Vlpiani scripto de officio præfecti urbis, ab ipsa institutione Augusti, omnia crimina intra urbem admissa, ad curam præfecti urbis pertinere: ejus igitur notio de falsi crimine fuit. *Vertranius.*

5 *Vendidissetve.*] In exemplari manuscripto tantum, *vendidisset.* Sed tamen apparebat rasura. Melius autem placet, *Senatusconsultum*, quam quod illic legitur, *senatusconsulto:* Rhenanus.

6 *Perinde pœna teneretur, ac si publico judicio.*] Faernus delebat particulam *si*, legebatque: *Ut perinde pœna*

[1] *judicio calumniæ condemnatus*. Haud multo post, præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit: seu negata libertate, [2] cui pretium pepigerat; [3] sive amore exoleti infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum [4] cum vetere ex more familiam

42

na teneretur, ac publico judicio &c. *Vrsinus*. Additum in vulgatis fuerat, *ut perinde*. Nos illud, *ut*, expunximus, in Flor. vacans, & omnino superfluum. Sunt enim obliqua verba ipsius Senatusconsulti. *Pichena*.

1 *Judicio calumniæ condemnatus.*] Eum qui prævaricatus sit, quive prævaricatorem emerit, fecerit: punit hoc SC. calumniæ pœna. Ea est talio, & infamia, uti colligas ex l. penult. & l. IV. de prævaricat. *Lipsius*.

2 *Cui pretium pepigerat.*] Moribus receptum uti servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium: quod si exsolvisset, liber esset. Id pretium è peculio servi, vel adventicio lucro. Seneca in Epistolis: *Mancipia quoque conditionis extremæ & in his sordibus nata omni modo exuere conantur servitutem; peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.* Virgilius eo respiciens.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Et vetus sanè ille mos, cujus vestigia plura in Plauto. ut Asinaria, Strobilus reperto thesauro.

Quin ego illi invenisse me hanc prædam dico, atque eloquor?
Igitur orabo ut manu me mittat, ibo atque eloquar.

Gripus servus, Rudente:

---- *ad herum veniam doctè atque astutè,*
Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, ut sim liber.

Et clarius in Casina:

Quid ista tu me libertate territas?
Vobis invitis atque amborum ingratiis,
Unâ libellâ liber possum ego fieri.

Quod non aliter intelligendum, quàm ut cum hero jam antè pactus fuerit in libram. Et in hanc sententiam scripsit Hermogenianus adversus dominum consistere servis licere, *si qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseverent.* l. LIII. De judiciis. Item Vlpianus, *Qui se dicit suis nummis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit ex quo redemptus est.* Interdum verò imaginaria quædam emptio, interpositâ personâ tertiâ, adhibebatur. de quâ l. IV. De Manumiss. Quòd si dominus non servaret fidem, querela servo Romæ apud Præf. urbi, apud Præsidem in provinciis ex constitutione Divorum fratrum fuit l. V. De Manumission. *Idem*.

3 *Sive amori exoleti infensus.*] Emendavimus, *sive amore exoleti infensus*. Rhenanus. Suspicor legendum, *incensus*. nam verba quæ sequuntur, *& dominum æmulum non tolerans*, idem significant, quod servum domino infensum propter æmulationem. *Pichena*. *Exoletus* dicebatur adultior cinædus, & qui passiva libidine prostitueretur. Exoletos in animo habuit vetare Alexander Imperator, Hoc verbum frequens est Suetonio. *Lupanus*.

4 *Cum vetere ex more.*] Benè, veteri ex more. Nam etiam liberâ rep. id obtinuit, ex epistolâ Servii Sulpicii de cæde Marcelli: *Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos & pauculos servos. reliquos ajebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset.* Hunc priscæ severitatis ritum

liam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem ventum eſt: [1] ſenatuque in ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium, [2] pluribus nihil mutandum cenſentibus. [3] Ex quibus C. Caſſius ſententiæ loco in hunc

43 modum diſſeruit. *Sæpenumero P. C. in hoc ordine interfui, cum contra inſtituta & leges majorum nova ſenatus decreta poſtularentur: neque ſum adverſatus. non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim proviſum, & quæ converterentur in deterius mutari; ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer.* [4] *Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, ut maneret integrum, ſi quando Reſpublica conſiliis eguiſſet.* [5] *quod hodie evenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto, per inſidias ſerviles, quas nemo prohibuit,*

ritum firmavit poſtea SC. Silanianum ſub Auguſto, itemque nunc Neronianum: de quibus Cujacium vide Obſervat. lib. I. cap. XVIII. & lib. X. cap. XXXIII. Addo ne feminas quidem immunes exceptaſque fuiſſe: ſuaſus Taciti infra verbis, *Numerum, ætatem, aut ſexum miſerantium.* item reſcriptio Hadriani l. I. De SC. Silaniano. *Lipſius.*

1 *Senatuſque, in quo.*] Expeditior ſententia, *Senatuque in ipſo.* Idem.

Senatus in quo ipſo erant ſtudia.] Scripſimus, *ſenatuſque.* & ſic diſtinximus verba, *ſenatuſque in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus nihil mutandum cenſentibus.* Expone, *pluribus ſenatus*, hoc eſt, pluribus è ſenatu nihil mutandum cenſentibus. *Rhenanus.* Optima, verum ſic diſtincta. *Senatuſque (in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus n. m. cenſentibus* priora de ſeditione plebis, poſteriora de diſcordia patrum: alterum per hæc. *Sed obtemperari non poterat conglobata multitudine, ſaxa ac faces minitante.* Alterum his clarum fit. *Sententiæ Caſſii ut nemo unus contraire auſus eſt; ita diſſonæ voces &c.* Salinerius. Lipſius legendum conjecit, *ſenatuque in ipſo*, cum ederetur, *ſenatuſque in quo*: quam lectionem ſuſpectam reddunt etiam vet. edd. in quibus: *Senatus in quo ipſo.* ut ita non immerito dubiæ ſcripturæ certam emendationem Lipſii prætuliſſe videamur. *Freinshemius.*

2 *Pluribus nihil mutandum cenſentibus.*] Hic Florentinum codicem non audio, in quo legitur *nihil multandum.* falſo: cum dicat, Caſſium inter illos fuiſſe, qui nihil mutandum cenſebant, id eſt, legis executionem ſuadebant. *Pichena.*

3 *Ex quibus C. Caſſius.*] Flor. *ex quis C. Caſſius.* Pichena.

4 *Simul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt.*] Non de toto Senatu loquitur. Sed, *in nobis*, i. e. in me. *Pichen.*

5 *Quod hodie venit.*] Scribendum videtur, *quod hodie evenit.* Rhenanus.

bibuit, aut prodidit, quamvis nondum concusso senatusconsulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. [1] *At quem dignitas sua defendet, cum præfectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra* [2] *advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfector?* [3] *quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum jure casum videri.* [4] *Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus* [5] *deliberatum est?* 44

1 *At quem dignitas sua defendet.*] Volumen Budense, *ut quem.* Posset etiam legi, *ecquem dignitas sua defendet.* Rhenanus.

2 *Avertit.*] In volumine Budensi est, *advertit.* Legerim, *quæ ne in metu quidem,* sive *metu, pericula nostra advertit.* Cum dativo construit hoc verbum l. 3. *Ne princeps, antiqua parsimonia durius adverteret.* Albi usurpat *advertere,* pro *in se vertere,* sive *commovere.* Vt l. 4. *Atq; illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit.* Lib. 5. *Vt vulgum miseratione adverteret.* Rhenanus. Quicquid codices manuscripti contineant, *quæ ne in morte,* non autem *in metu,* aut *in metu* legendum esse contendo. *Vertranius.* Faërnus legebat deleta, *in* præpositione, *Quæ ne metu quidem.* Vrsinus. Scilicet *in metu* Senatusconsulti, quod nondum concussum esse dixit. *Pichen.* Suspicor Tacitum scripsisse: *quam ne in metu quidem pericula nostra advertunt.* Sic habes verbum exquisito illo usu, quo esse solet interdum apud nostrum & Livium. *Gronovius,*

3 *Quia de paterna pecunia.*] Abite sinistræ manus: nihil mutandum. Ἐιρωνικῶς ista & ἐξ ἀντιστάσεως capienda sunt. *Lipsius.*

Quia de paterna pecunia transegerat.] Hæc ironice, quæ ad hunc sensum dirigas: Ille quidem de paterna pecunia transigere non potuit, quia nulla erat, tanquam servo; neque avitum illi mancipium detrahebatur, quippe non suum, sed secum pariter servus. ergo nulla ei à domino injuria fieri potuit. *Pichena.*

4 *Libet argumenta conquirere.*] Negationem addendam scio, *Non libet.* Quod sequitur *sed &;* fortè legendum, *sed ut,* id est, tanquam. *Acidalius.* Id est, volo in discrimen & in consultationem revocare id quod à majoribus deliberatum est, rationesque & argumenta ad idem adferre. quæ statim subdit: *ut non vox minax excideret, nihil per temeritatem proloqueretur?* & quæ sequuntur. *Pichena.* Vir eruditus hæc ita explicat, quasi affirmet Cassius se argumenta prompturum &c. Sed absque dubio majori efficacia, & magis secundum mentem auctoris hæc sonabunt, si, ut fecimus, interrogatione animentur. quasi diceret. Quid? ergone argumenta adhuc conquirenda erunt, quasi in re dubia &c. cum tamen jam non necesse sit dubitare, quando *sapientioribus deliberatum est.* Et volunt hoc sequentia *sed et si* &c. *Freinshemius.*

5 *Deliberatum est.*] Videndum an addenda sit interrogationis nota ad verba

est? [1] Sed & si nunc primum statuendum haberemus, credi-tisne servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? [2] Sane consilium occuluit, [3] telum inter ignaros paravit: [4] num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis? [5] Multa sceleris indicia præveniunt servi. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti

inter

verba illa. *deliberatum est?* Illud autem, *jure casum videri*, ex antiqua judiciorum formula Tacitus sumpsit. *Ursinus.*

1 *Sed & si nunc primum statuendum haberemus.*] Liber regius, *sed si.* Conjicio leg. *deliberatum est, ac si nunc primum stat. h. creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse.* Sic enim scripsimus pro *insumpsisse.* Rhenanus.

2 *Sane consilium occuluit.*] Flor. habet, *consilium occultavit.* Pichena.

3 *Telum inter ignaros paravit.*] Hoc interrogatione efferri placeat: *telum inter ignaros paravit?* Atque etiam repeti hoc verbum, eadem concessionis figura: *paravit: num excubias transiret, cubiculi fores recluderet &c. Acidalius.*

4 *Num excubias transiret.*] Nocturnas ergo ad limen excubias servorum habuerunt domini potentiores. Quod tu mihi Philologe observa. Quinctilianus Declamat. 1. pro Cæco: *Dicitur cæcus sine rectore, sine duce, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro: cubiculum deinde patris intrasse,* Idem Declamat. 11. pro Cæco: *Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Scis pariter, an una quiescentium fores vallaverit cura servorum.* Apulejus lib. 1. *Pueros ablegat arbitrio nocturni gannitus:* qui alioqui de more procubabant. Silius libro 1, ad hunc ritum de Annibale:

Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem.

Vide & Appianum in Catonis morte, & Tacitum in Othonis. *Lipsius.*

5 *Multa sceleris indicia præveniunt, quæ si servi &c.*] Ita Danesius legebat. nam in vulgatis deest illud, *quæ.* Ursinus. Muretus distinxit, *præveniunt servi si prodant, possumus singuli inter plures &c.* Vere. Sed nec dum veram sententiam assequere, ni etiam scribas: *Multa scelus indicia præveniunt.* Acidalius. Qualis hic sensus, servine aut quisquam mortalis sceleris concepti præveniat indicia? & si possit, hoc ex utilitate dominorum sit? immo hercle horum interest, ut ea indicia prodantur. Itidem hic, ut alias sæpissime, distinctio sententiam corrupit. scribe: *cædem patraret, omnibus nesciis? multa sceleris indicia præveniunt servi si prodant &c.* Hoc ait non potuisse parari cædem domini, nec in futurum posse, quin multa sceleris indicia ipsum scelus præveniant, & ante sceleris executionem erumpant. ea si prodant servi, dominorum salutem fore in integro &c. *Freinshemius.* Retineo veterem interpunctionem: & *præveniunt* non accipio, ut sit præcedunt, ante scelus exsilunt; sed ut sit occupant, præcipiunt, deprehendunt, antequam scelus eventum habeat. Sic alibi noster *præventam gratiam*, id est, occupatam. Hæc illi *si prodant*, extra

pera,

inter anxios; postremo si pereundum sit, [1] *non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coërcueris. At quidam insontes peribunt.* [2] *Num & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur,* [3] *etiam strenui non sortiuntur? Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur.* Sententiæ Cassii, ut 45 nemo unus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, *numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam* miserantium. Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat. sed obtemperari

periculum sumus: si dissimulant & succumbimus sceleri, manente SC. Silaniano *non inulti* peribimus. *Gron.*

1 *Non inulti inter nocentes agere.*] Videtur delendum illud, *non.* Ursinus. Haud exputo cur optimus Ursinus abesse cupierit negativam *non*; cum, meo quidem judicio, in ea, veluti in cardine, versetur totius argumentationis salus. Si, inquit, servorum cohors in nos omnino conjuraverit: hoc erit tamen mortis nostræ solatium, quod severe vindicabimur, ipsis nobis, morte sua parentantibus. *Gruterus.*

2 *Num & ex fuso exercitu.*] Castigavi, *Nam & ex fuso exercitu.* Rhenanus. Videatur & hic negatio reponenda cum hac lectione: *Non & ex fuso exercitu*, &c. Sed non est. Eadem ratio objiciendi & respondendi, quæ infra hoc lib. *Bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est.* Acidalius. Placuit reponere lectionem Veneti Codicis, cum nota interrogandi. & ex Flor. *fusti*, pro *fuste. Nam & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui non sortiuntur:* Vulgati sic: *Nam & ex fuso e. c. d. quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Pichena.

3 *Etiam strenui non sortiuntur.*] Negativam-particulam *non*, abstulimus. Quippe recte habet sententia: *Nam & ex fuso exercitu, quum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Usurpat autem hic *sortiuntur* passive. *Rhenanus. Sortiuntur* passive quod perrarum inventu est. *Ferretus.* Neque interrogationis notam admiserim, nec negandi particulam, quam fatetur satis Pichena in Florentino non apparuisse, quum ex Veneto arcessit. Est autem oratio brevis, continens rationem ejus, quod non ponitur, sed intelligitur ex præcedenti. Quasi foret: *At quidam insontes peribunt.* Pereant sane; neque id hoc solum casu contingit. *nam & ex fuso exercitu* &c. *etiam strenui sortiuntur.* id est, sortem trahunt inter decimandos, & sæpe accipiunt iniquiorem, pereuntque insontes. Neque enim *sortiuntur* παθητικῶς, ut volunt. Cicero 2 in Verrem 29. *Dic, inquit, illi adesse non possunt. Nam hercle, inquit Minucius, me quoque Petilius*

rari non poterat, conglobata multitudine, [1] *saxa ac faces* minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, *ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat*, [2] *per sævitiam intenderetur*. 46 Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui [3] accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio, & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano; Trebellium dum 47 uterque dedignatur, supra tulere. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui *finem imperio adesse* dicebant, *si quid fato pateretur*; responderit *habere subsidium Rempublicam*. Rogantibus dehinc, *in quo potissimum?* addiderit, *in Memmio Regulo*. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Ne-

tilius, ut sibi in consilio essem, rogavit: & simul à subselliis abire cœpit. Intelligitur, Immo & ego, inquit Minucius, adesse non possum: *nam hercle me* &c. Pluribus alibi hoc in sermone compendium illustramus. *Gronovius.*

1 *Et saxa ac faces.*] Particulam, &, induximus. *Rhenanus.*

Saxa ac faces minitante.] Flor. ac Venetus habent, *minante*. Pichena.

2 *Per sævitiam incenderetur.*] Malim, *intenderetur*. Rhenanus. Scribe, *intenderetur*, quod Tacito & huic sæculo perpetuum, pro augeretur. Nam quod *incendi* annona dicitur, nihil ad vulgatum. *Mercerus.* Credo omnino *intenderetur* hic ab auctore scriptum, quo verbo frequenter usus alias: etsi illud eodem sensu. *Acidalius.* Vulgo, *incenderetur*. ego Rhenani ac Merceri judicium secutus, reposui, *intenderetur*. Pichena.

3 *Accusatum ab eo Statilium Taurum.*] Supra lib. XII. *Lipsius.*

Statilium Taurum proconsulem ipsius.]

à Nerone [1] præbitumque oleum equiti ac senatui [2] Græca facilitate. [3] P. Mario L. Asinio consulibus Antistius prætor, [4] quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. Exin à Cossutiano 48

ipsius.] Florent. habet, *proconsule*, ut sæpe alias. *Pichena*.

1 *Præbitumque oleum*.] Si oleum populo tantum præbitum, nihil novum aut Græcanicum: præbuit ante P. Scipio, quem Ædilem dedisse congium olei in vicos singulos Livio credo lib. XXV. Dedit & C. Cæsar post victoriam Africanam. Τόν τε δῆμον, inquit Dio, *λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν*. Etiam M. Agrippa in Ædilitate oleum & salem, ut auctor idem Dio XLIX. Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plinius: *Vsum olei ad luxuriam vertere Græci, in gymnasiis publicando*. Adde Sueton. cap. XII. *Lipsius*.

2 *Græca facilitate*.] Iam diximus Neronem quinquennale ludicrum instituisse ad modum Græci certaminis. Itaque athletæ nudi exercebantur, & ceromate, id est, oleo cerato & pulvere perfundebantur, ut corpora sudore, & ceromate lubrica, mutuas luctantium prehensiones admitterent. Ovidius 9. Met. *Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis*. Virgilius, *Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii*. Plinius scribit Græcos omnium vitiorum genitores oleo in gymnasiis usos. & Quinctilianus palæstricos damnat, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur. Itaque ait Tacitus præbitum oleum Equitibus, & Senatoribus, ut palæstra exercerentur. *Lupanus*. Romanos Græcorum mores aspernatos, constat ex Livio lib. 36. utpote qui levissimum hominum genus essent: quos & *vanos* dixit Plinius 28, 8. & *Græcam vanitatem* appellavit 2, 109. Græciamque *omnibus libidinum illecebris repletam*, tradidit Livius lib. 34. Græcos luxui quam maxime studuisse, docet Firmicus Maternus Astronomicon libro c. 1. & confirmat Servius in 6. Æn. ad vers. 724. Vnde Horatius 2. Serm. sat. 3. *Vel si Romana fatiget Militia assuetum græcari*. De Græcorum luxuria & levitate abundat Cicero in orat. pro Flacco. Plinius 15, 4. de oleo verba faciens, inquit; *Vsum ejus ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando*. Itaque quum Nero gymnasium dedicasset, in quo non solum ipse, sed & Equites & Senatores publice se exercebant, quod antea minime fieri solebat, præbuit & oleum, quo corpora inungerét, *Græca facilitate*, id est, ut ego interpretor, indulgentia, licentia & luxu Græco, contraque bonos Romanos mores. Ita scribit Tacitus ipse lib. 15. Neronem indies magis ac magis in vitia prolabentem, *minime ausum Romæ incipere scenam, sed Neapolim quasi Græcam urbem delegisse*. Marcellus Donatus.

3 *P. Mario, L. Asinio coss.*] Nomen hujus primi consulis corrupté legas in vetusta Persii vita nuper cum Iuvenalis Scholiaste edita; *Decessit Persius VIII. Kalend. Decembr. Rubrio Mario, Asinio Gallo COSS*. Scribe, *Publio Mario*. cui cognomen fuit, Celsus. *Lipsius*.

4 *Quem in Tribunatu licenter egisse memoravi*.] Libro XIII. *Idem*.

no Capitone, qui nuper ſenatorium ordinem precibus Tigellini ſoceri ſui receperat, majeſtatis delatus eſt. Tum primum [1] revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antiſtio, quam imperatori gloriam quæſivit,

1 *Revocata ea lex credebatur, (quæ haud perinde.)* Pugnat ſequens narratio, ſuadetque reſcribendum *qua.* non enim lex quæſivit gloriam principi: ſed Capito eo conſilio legem revocabat, non exitio Antiſtii, ſed ut damnatus à Senatu beneficio principis faceret locum. Sceleſtum hominis conſilium ſubverſum Thraſeæ ſententia & Senatus adſenſus. *Mercerus.* Nero admiſit delationem Coſſutiani, non ut Antiſtium perverteret, ſed ut damnatum ſua interceſſione liberaret, indeque ſibi clementiæ gloriam conciliaret, *qua* ſcil. revocatio majeſtatis ob carmen famoſum *quæſivit.* Sed id fruſtra cecidit, prævaluit enim ſententia Thraſeæ, qua exilium, non mors, irrogabatur. *Interceſſione tribunicia.* Nimirum Neronis, qui eo modo tribunus, quo Auguſtus. Tac. lib. 1. ann. *Et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum.* Nec falſus eſt animi Coſſutianus, qui conjecit ea revocatione Neronem clementiæ decus affectaſſe. *Cæterum ſe qui ſeveritatem decernentium impediturus fuerit.* Poſtremum quid nos urget ut cum ingenioſiſſimo Mercero legamus, *qua*? Et faciamus Capitonem gnarum hujus Neronianæ calliditatis? An is ubique (ut in nequitiis) apertus. *Revocata ea lex credebatur, qua,* ut Salluſtius Cat. *ſed antea item conjuravere pauci contra remp. in quibus Catilina fuit, de quo quam veriſſime potero dicam.* Salinerius. Æſtuat hic Lipſius, nec cuneum reperit huic nodo, quem ſola particula *qua* nectit. Expedit tamen Ioſias Mercerus, *qua haut perinde* &c. ut ad accuſatorem referatur, non ad legem. Bene profecto: ſed eandem in ſententiam ut de lege quoque ipſa acciperetur, voluerat Muretus, notaveratque legendum, *quæreret.* Mihi alterum horum ſatisfaceret, niſi locutio iſta diſſuaderet: *Tunc primum revocata ea lex credebatur.* Quid, *credebatur?* inepte quaſi id non certum. Revocata tunc primum lex Majeſtatis fuit, quæ tam diu ſub Nerone acquieverat. Removendum igitur hinc illud *credebatur,* & cum ſequentibus jungendum: quomodo eorum expeditiſſima ſententia, veriſſima Taciti ſcriptura conſiet: *Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antiſtio, quam Imperatori gloriam quæſiſſe.* quamquam hoc poſtremum variam admittit mutationem: necdum ſatis conſtitui, quid potiſſimum recipiendum. Poſſit, *gloriam quæſitam, gloria quæſita; gloriam quæri, gloria quæri*: denique & *gloriam quærere.* Acidalius. Quam levi mutatione Mercerus hunc locum optime ſanavit! Legit ſane (ut ſciant quibus ipſius notæ non ſunt ad manum) *qua haud perinde* &c. Senſus eſt, Capitonem non ea mente Antiſtium accuſaviſſe, ut illum perverteret: ſed ut à ſenatu condemnaretur, quo Principi occaſio gloriæ ac beneficii pateſieret, illum morti eximendo. Ea igitur majeſtatis lege Capito *quæſivit*, Id eſt, quærere volebat, gloriam Principi; ut condemnatus, ſcil. poſtquam condemnatus fuiſſet Antiſtius à Senatu, Princeps jure tribunitiæ poteſtatis intercedendo, illum morti eximeret. *Pichena.* Hoc quoque vitium debemus neglectæ diſtinctioni. Lege: *revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antiſtio, quam imperatori gloria quæſita*: quæ poſtremæ duæ voculæ corruptæ fuerunt in gratiam

quæsivit,[1] ut condemnatus à senatu,[2] intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius *nihil audivisse* pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque [3] Junius Marullus consul designatus, *adimendam reò praturam, necandumque more majorum.* Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris, & acerrime increpito Antistio; *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate* [4] *obstricto senatu, statuendum* disseruit. [5] *carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine judicum sævitia & temporum infamia, supplicia decernerentur.* [6] *Quin in insula publicatis bonis, quo longius*

tiam illius *qua*, quod non habebant pro particula præcedenti verbo *credebatur* annexa, sed pro pronomine. Falsum ergo sensum effecerunt; *revocata ea lex credebatur.* cum Tacitus hoc ipsum affirmet, tum revocatam fuisse legem istam, tamquam rem haud dubiam. Ineptum enim fuisset dicere *tum revocata credebatur lex.* line credebant, qui si ita fuisset, nescire non potuissent? Deinde & alter sensus hac lectione corrumpitur; *qua imperatori gloriam quæsivit.* quid enim lex ista gloriam quæsivit imperatori, quæ diu ante ipsum natum exercita fuerat? Non illa hercle, sed Capitonis propositum, qui hoc præcipue agebat, ut reo tam insigni postulato, occasionem daret principi ostentandæ clementiæ, cum non ignoraret id ipsi pergratum esse: quod patet vel ex 13, 11. ubi *Plautium Lateranum ob adulterium Messalinæ ordine remotum tradidit senatui: clementiam suam obstringens crebris orationibus.* Freinshemius

1 *Ne condemnatus a senatu.*] Scripsimus, *ut condemnatus à senatu.* Rhenanus.

2 *Intercessione tribunicia.*] Intercessione ipsius Cæsaris: qui ita clementiæ gloriam pararet. *Lipsius.*

3 *Iunius Marullus consul designatus.*] Inter suffectos non dubie Consules. Sed in hunc ipsum annum, Annæum Senecam & Trebellium Maximum coss. referunt viri docti in opere Fastorum: & loca sunt, quæ annuunt. Ausonius tamen in Panegyrico, Senecæ consulatum aperte detrahit: *Dives Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quam prædicabitur non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sævitiam.* quo loco video esse qui negationem subtrahant, legantque: *Dives Seneca, tamen Consul.* Idem.

4 *Obstricto senatui.*] Castigavi, *senatu.* Rhenanus.

5 *Carnificem & laqueum.*] Respondent illi decreto, *more majorum necandum.* Ex quo clare discis, quid penire Tacito *more majorum. Lipsius.*

6 *Quin in insulam.*] Emendavimus. *Quin insula.* nam Tacitus frequenter omittit præpositiones, *in, de, ex, à,* vel *ab.* Rhenanus. Legendum, *Quin in insula.* Vertranius. Muretus optime ut & Lips. prima edit. *in insula.* & paulo post *miseriorem.* Acidalius. Aliquid hic deesse videtur. nam si attendas, Thraseæ sententia integra non est. nec juvant libri. Vulgati,

 quin

longius sontem vitam traxisset, [1] *eo privatim miserior,* & [2] *publica clementiæ maximum exemplum futurum.* [3] Libertas 49 Thraseæ [4] servitium aliorum rupit. & postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, [5] paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio lacessens, & respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postremo rescripsit, *nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse: earum ultionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse: ceterum se qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non*

quin insulâ. Venetus, *quin in insula.* quæ lectio à mé reposita, convenit propius cum Florent. qui habet, *qui in insula.* Muretus pro, *miserior*, legit *miseriorem.* Sed nihil ad rem. *Pich.*

1 *Eo privatim miserior.*] Lego: *eo privatim miseriorem:* & sermonis textus ita postulat. *Lipsius.*

2 *Publica clementia maximum exemplum futurum.*] Faernus legebat, *futurus* pro *futurum.* quod magis placet. *Ursinus.*

3 *Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit.*] Depravatum hic vocabulum est *servitium.* Correximus, *silentium aliorum rupit.* Rhenanus. Vulgata lectio suffragio exemplaris non destituitur, sed contrariis oppositis illustrior erit, si sic ex fide libri Palatini legas, *Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit.* Similis est phrasis lib. 15. *Qui sæpius libertatem Senecæ quam servitium expertus esset.* Vertranius. Confirmatur hæc lectio, omnium fere librorum consensu. & tamen Rhenanus reposuit, *silentium aliorum.* an recte, alii judicent. ego certe, *servitium*, malui: qua voce ostenditur, Senatores adeo servilem animum induisse, ut fere loqui non auderent. *Pichena.*

4 *Silentium aliorum.*] Vett. *servitium.* At velim consideres satin' sana hæc tota narratio sit. Antea prædixit, *Tum primum revocata ea lex credebatur, qua haut perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivit, ut condemnatus à Senatu, intercessione Tribunicia morti eximeretur.* Quid? condemnatusne Antistius à Senatu? Contra video. in insulam seponitur. Idem intercessione Cæsaris morti eximitur? Falsum. nec quidquam in tota re quod Neroni Clementiæ gloriam; sævitiæ potius invidiam parere possit. Ego sane æstuo: nec cuneum reperio huic nodo. Nisi placet cum Iosia Mercero elegantissimo juvenum legi, *qua haud perinde.* ut ad accusatorem referas, non ad legem. qui non tam exitium eo facto quærebat, quam gloriam Principi. Sed hominis consilium Thraseæ sententia subvertit. *Lipsius.*

5 *Paucis exemtis.*] Flor. habet, *exeptis.* Forte, *exceptis.* Pichena.

1 *Data*

non prohibere. statuerent ut vellent. [1] *datam etiam absolvendi licentiam.* His atque talibus recitatis, & offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem; aut Thrasea decessit sententia; ceterive, quæ probaverant deseruere: pars ne principem objecisse invidiæ viderentur, [2] plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haud 50 dispari crimine [3] Fabricius Vejento conflictatus est, [4] *quod multa & probrosa in patres & sacerdotes composuisset,* [5] *iis libris quibus* [6] *nomen* Codicillorum *dederat.* [7] Adjiciebat Talius Geminus accusator; [8] *venditata ab eo munera principis & adipiscendorum bonorum jus.* quæ caussa Neroni

1 *Data etiam absolvendi.*] Melius è priscis, *datam etiam abs. licentiam.* Lipsius.

Datam & absolvendi licentiam.] Reposuimus, *data etiam absolvendi licentia.* Vbi *licentiam* vides in bonam quoque partem accipi. Sic lib. 1. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia.* Rhenanus. At mihi magis probatur lectio, quam restitui ex Flor. Ven. aliisque autoribus, *datam & absolvendi licentiam.* aptius enim exprimere videtur principis indignationem, ac responsum cum stomacho redditum. quin, inquit, etiam potestas, eum penitus absolvendi, vobis fuit. Ideo statim: *& offensione manifesta.* Pichena.

2 *Plures numero tuti.*] Hist. lib. 1. *nemo privatim expedito consilio, inter multos societate culpa tutior.* Idem.

3 *Fabricius Vejento*] Puto illum esse, qui A. Fabricius Dioni dicitur: quique Prætor, canes Circensibus ad currus adjunxit pro equis. *Lipsius.*

4 *Quod multa & probrosa.*] Ita scripsi ex Flor. Vulgo, *qui multa.* Pichena. Legendum *quia*, vel *quod*, quorum hoc Muretus notaverat. *Acid.*

5 *Iis libris quibus nomen codicillorum dederat.*] Illic, *iis libris codicillorum quibus nomen dederat.* nec refert, si recte distinguas. *Rhenanus.*

6 *Nomen Codicillorum dederat.*] Noto fuisse morem, uti in testamentis convicia quædam & probra liberius scriberent: quæ ante Augustum inobservata & permissa. Scilicet quia supremis illis tabulis & voci, danda videbatur aliqua libertas. Frenum injicere Senatus voluerat; sed ille idem princeps, ut Suetonius ait, *de inhibenda testamentorum licentia ne Senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ea enim germana lectio, germana mens ejus loci: non ut vir doctus substituit, *scommatorum.* Exempla in Tacito passim, de iis qui supremis tabulis multa atrocia in Macronem, in Tiberium, aliosque potentes composuerint. Hoc exemplo ergo maledicentiæ suæ cavens Vejento, inscripsit opicos & oscos eos libros, Codicillos. *Lipsius.*

7 *Adjiciebat Talius Geminus accusator.*] Mur. *T. Allius.* Habet & Lips. prim. edit. Postea sprevit & forte merito. *Acidalius.*

8 *Venditata ab eo munere principis.*] Exemplar regium, *vendicata ab eo munere principis.* Paulo post videtur ex scriptura regli codicis potius

 legen-

Neroni fuit ſuſcipiendi judicii. convictumque Vejentonem Italia depulit, & libros exuri juſſit, conquiſitos lectitatoſque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit. 51 Sed graveſcentibus in dies publicis malis, ſubſidia minuebantur. conceſſitque vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, [1] quod in ſe tumeſcentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, ſpiritum finiebat. plures juſſu Neronis, quaſi remedium adhiberetur, [2] illitum palatum ejus noxio medicamine aſſeverabant: & Burrhum intellècto ſcelere, [3] cum ad viſendum eum princeps veniſſet, [4] aſpectum ejus averſatum, ſciſcitantiq; hactenus reſpondiſſe, *Ego me bene habeo.* Civitati grande deſideriũ ejus manſit per memoriam virtutis, & ſucceſſorum alterius ſegnem inno-

legendum, *incertum valitudine an veneno.* Rhenanus.

1 *Quod in ſe tumeſcentibus.*] Muret. *quod intumeſcentibus.* Ego vulgatum non mutem. *Acidalius.*

2 *Illitum palatum ejus noxio med.*] Genitivus *ejus* non eſt in Budenſi volumine; *Rhenanus.* Addidi vocem, *ejus*, ex Florent. ac Ven. quamvis non neceſſariam. *Pichena.*

3 *Cum ad viſendum eum princeps veniſſet.*] Accuſativus *eum* non eſt in Budenſi volumine, *Rhenanus.* Et hic iidem libri auctiores. nam vox, *eum*, à vulgatis abeſt. *Pichena.*

4 *Aſpectum ejus averſatum, ſciſcitantique hactenus reſpondiſſe, Ego me bene habeo.*] Hæc ſane ſunt inepta. Quid enim in hoc reſponſo Burrhi, id eſt, ſpiritus eſt generoſi? Quomodo eo Nero perſtringitur? quod tamen non obſcure indicat Tacitus. Et quid ſibi vult illud, *hactenus reſpondiſſe?* Non eſt niſi erecti ingenii, quid tantus vir dixerit, quidve voluerit, obſervare. Itaque ad incomparabilem Heinſium ſurſus nobis eundum eſt. Scribit ille, ac diſtinguit: *ſciſcitantique, Hactenus, reſpondiſſe, ego me bene habeo.* Verba, inquam, Burrhi ſunt, *Hactenus ego me bene habeo*, hoc eſt, donec acceſſiſti tu, à quo peritus veneno ſum. Acute profecto ac libere. Quod non mirabitur, qui apud Xiphilinum leget in Nerone, eumdem, cum bis idem Nero rogaret, ore liberrimo dixiſſe, περὶ ὧν ἂν ἅπαξ τι εἴπω, μηκέτι μου αὖθις πύθῃ. De quibus ſemel dixero, iterum interrogare me noli. *Boxhornius.* Acute: & illud *Hactenus*, ut Burrhi, non Taciti etiam præfert Aurelii lectio, verba iſta, *Hactenus ego me bene habeo.* alio charactere formata exhibens. Commode tamen, *Hactenus reſpondiſſe*, poteſt exponi, hoc tantum. Vide Obſerv. in Eccleſ. cap. 22. In eo autem reſponſo quæ vis ſit, dicet Seneca Epiſt. 24. *ſicut illum Cn. Pompeji ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſverberaverit, & quærentibus, ubi imperator eſſet, imperator, inquit, bene ſe habet. Vox hac illum parem majoribus fecit* &

innocentiam, [1] alterius flagrantissima flagitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam [2] sine quæstu tractabat: [3] Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam [4] atque infamiam in eo secutus. [5] Atque illi pro cognitis moribus fuere. validior

& fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa, &c. Gr.

1 *Alterius flagrantissima flagitia & adulteria.*] Notatum in Mur. excerptis, *& ad ultimum.* quod supponi voluerit pro illis, *& adulteria*, an interseri, *flagitia, & ad ultimum adulteria*, nescio. Neutrum quidem mihi probabile. Illud non potest omnino; hoc possit; sed nulla necessitate, aut levi saltem caussâ. *Acidal*,

2 *Sine quæstu tractabat.*] Posset etiam legi, *tractaverat*. Rhenanus.

3 *Sofonium Tigellinum.*] Tigellinum libri appellant, & Græci, quibus semper Τιγελλῖνος. Sophronium corrupte epitoma Dionis: Ofonium Tacit. I. Histor. Quod ait de vetere infamia, intellegit credo stuprum ejus cum Agrippina matre Neronis: qua caussâ à Cajo in exsilium pulsus. Dio, ἐν τούτοις δ' ὁ τότε φεύγουσι. καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνῃ μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν. Mentio clara hominis, imo brevis vitæ descriptio, in Scholiaste veteri Iuvenalis, ad versum, *Pone Tigellinum. C. Fulcinius* (corrigendum, *C. Ofonius*) *Tigellinus, patre Agrigentino, Scylaceum relegatus juvenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinatum à Bincio & Lucio Domitio maritu Agrippinæ & Fulvia sororum Cæsaris, atque in utriusque uxoribus suspectus, ob hoc urbe summotus.* Plura illic vide, sed hæc corrige: *à Vinicio & Lucio.* itemque: *Agrippina & Livia, sororum C. Cæsaris.* Nihil certius. Nam M. Vinicius Liviam Germanici filiam uxorem habuit, & L. Domitius Agrippinam. Tacitus lib. VI. Idem Tigellini nomen corruptum odoror in Egesippi lib. IV. cap. XX. ubi de Nerone. *Et ideo*, inquit, *nequissimis se Nymphidio & Gemellino præcipue credendum putavit.* Gemellinū hunc nusquam reperias, & suppone fidenter *Tigellino*. Adprobat, quod ipse subdit desertum Neronem ab utroq;: quod historiæ, & nominatim de Tigellino Tacitus, prodiderunt. *Lipsius.*

Ofonium Tigillinum.] Xiphilinus vocat Σωφρόνιον, ubi fortasse debuit Σωφόνιον scripsisse: ceterum hic & lib. Hist. I. *Sofonium* legendum esse contendo. *Vertranius.*

4 *Atque infamiam secutus.*] Nero amabat eos, qui flagitia Venerea dissimulabant: eaque de causa iis cætera scelera plerunque missa fecit, ut patet ex Suet. c. 9. Tigellinus itaque apertæ & perditissimæ luxuriæ vir, ea de re præfectura donatus est. *Salinerius.*

5 *Ac qua illi pro cognatis moribus.*] Non displicet Farneliana scriptura. *Atque illi procognitis moribus fuere.* id est, præscitum antea, qui mores utriusque Vatic. refert, *progenitis moribus.* tentabam, *pro gentis majoribus.* quasi commendatione vitiorum pro natalibus usus. Humilitatem quidem generis ejus notat idem Tacitus I. Historiar. *Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia.* Forte & sic leg. *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Geminum, simile. Emeritus ergo Tigellinus favorem Neronis similitudine morum vitiorumque. Sed ne dissimulem, Farnesiana lectio firmari omnino à Victore videtur, phrasim hanc æmulante, imo sumente à Tacito, in Othone: *Qui poten-*

potentia dies fere quinque & octoginta, praecognitis moribus, potitus, postquam à Vitellio pulsus est, mortem sibi conscivit. Atque ita Victor: tamen ingeniosus Mercerus divisim illa Farnesiani codicis legebat: *illi pro cognitis:* tales, quales jam ante noti. *Lipsius.*

Et quæ illi pro genitis morib. fuere.] In exemplari regio legitur, *atque illi.* Legerim, *ac quæ illi.* pro, *genitis,* vero *cognatis.* Igitur emendavimus, *pro cognatis moribus fuere.* Rhenanus. Faernus legebat, *quæ illi pro gente & majoribus fuere,* pro illis, *Ac quæ illis pro cognatis moribus fuere.* Ursinus. Nihil certius est scriptura Farnesiani codicis, si eam distinctione juves: *Atque illi pro cognitis moribus fuere; validior Tigellinus,* &c. Dixerat caussas quibus evecti ad præfecturam Fenius & Tigellinus: subdit utrumque fuisse *pro moribus cognitis,* id est, ita apud principem valuisse, ut ratio vitæ prioris & morum pristinorum ferebat. Nam adscitus per libidines Tigellinus, per easdem vim retinuit apud Neronem. Fenius favore vulgi & commendatione innocentiæ lectus, gratiam populi retinuit, non principis. *Mercerus.* Multum defero μετὰ βραχυλογίας & Hermogenes suadet καὶ τῷ σχήματι χρῆσθαι τῷ κατ' ἐπεμβολήν. i. e. *uti etiam figura, quæ interjectio vocatur.* Scribo igitur: *Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam, atque infamiam secutus, ac quæ illi (pro cognatis moribus) fuere.* Hæc *pro cognatis moribus,* id est propter similes mores, ad impudicitiam referenda sunt, & ad alia vitia Tigellini, ut caussa præcipua, qua ei Nero sic indulserit: ambo enim crudeles & impudici: de Nerone consoribus notum est. Tigellinum hic habes impudicum, crudelem lib. 1. hist. *crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit.* Dixi, *pro cognatis moribus.* dictum vice, propter similes mores, affirmo. Terent. Eun. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus, ulciscar.* In culpa autem Cornelius non est, si nonnunquam metaphoras usurpat. Demetr. αὐταὶ γὰρ μάλιστα καὶ ἡδονὴν συμβάλλονται τοῖς λόγοις, καὶ μέγεθος. i. e. *ipsæ enim orationem impertiunt magnificentia & voluptate.* Nec nimis remota metaphora is usus est: quando *Germani* sic appellati sunt propter morum similitudinem cum Gallis. Strabo lib. 6. διὸ δικαίως μοι δοκοῦσι Ῥωμαῖοι τοῦτο αὐτοῖς θέσθαι τοὔνομα. i. e. *quæ de re merito mihi videntur hoc nomine à Romanis nuncupati.* Salinerius. Torquent se viri docti in hoc loco. Lips. e Vat. tentat: *pro gentis moribus.* Mureto notatum, *pro gente & moribus.* Lipsius iterum: *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Sed labitur denique idem, ut veram Farnesiani libri putet scripturam, *Atque illi procognitis moribus fuere:* ductus eo potissimum, quod P. Victor velut à Tacito mutuatus, eadem phrasi in Othone usus sit, *præcognitis moribus.* quod mihi leve adeo videtur, ut nihil supra. Amplector & ego in parte Farnesianam lectionem: sed jungenda hæc moneo cum sequentibus, à superioribus avulsa. & legendum denique post tot errores: *ac infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognatis moribus fuere;* &c. De utroque Tacitus lib. 15, 50. Malim tamen nunc: *infamiam in eo secutus, ac quia illi pro cognatis faveret.* id est propter morum cognationem, similitudinem, congruentiam, ut Suetonius de Othone in re simili 2. Illud *ex intimis libidinibus assumptus,* possis mutare *Et intimis lib. assumptus.* Acidalius. Varii hic codices. Farnesianus *pro cognitis morib.* Vat. *pro genitis morib.* Inde Lips. *quæ illi pro gentilib. morib.* Mirum ni ex vulgari lectione, tantum ejecta glossa, legendum: *quæ illi pro majoribus fuere.* Nam ad vocem *majoribus* aliquis interpretationem illam *pro cognatis* adscripserat, quæ postea in textu quasi Taciti verba valuere. Fuerat Tigellinus obscurus, patre Agrigentino egen-

dior Tigellinus in animo principis, [1] ex intimis libidinibus assumptus: prospera populi & militum fama Rufus, [2] quod apud Neronem adversum experiebatur.

52 Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tanquam ingentes [3] & privatum modum evectas opes adhuc augeret: quodque studia civium in se verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Objiciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi asciscere, & [4] carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis; [5] illudere voces quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur? Certe finitam Neronis pueritiam, & robur juventæ adesse. exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, majoribus suis.*

53 At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiaritatem

egentissimo. Proinde ait Tacitus impudicitiam atque infamiam ipsi pro majorib. fuisse. Istis enim egregiis artibus, quasi præclaris majorum meritis alii solent, ad id honorum fastigium adscenderat. *Colerus.* Alter Manuscriptus proxime ab optimo Flor. distans, hanc lectionem comprobat, quam Mercerus, ex Farnesiano amplectitur. Sensus: Fenium ac Tigellinum minime ab opinione hominum degeneravisse, talesque in eo munere se præstitisse, quales pridem cogniti fuerant. Vulgo, *ac quæ illi pro cognatis morib. fuere.* Pichena.

1 *Ex intimis libidinibus.*] Vatic. *in intimis*, esset, ad intimas libidines electus. *Lipsius.*

Ex intimis libidinibus assumptus.] Scripsimus, *& intimis* &c. *Rhenan.*

2 *Quamquam nec Neronem adversum experiebatur.*] Sic hæc emendanda, pro quibus vulgo nulla sententia, *quod apud Neronem.* Vitii origo, quod pro *quamquam* primo sumptum *quodquod*, quorum alterum postea mutatum in *apud.* & *nec* facile omissum propter *Ner.* Acidalius. Apud Domitianum etiam, maxime. Tac. in vita Agric. *militaris gloria cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.* Pichena.

3 *Et privatim supra modum evectas opes.*] Mutavimus *privatim* in *privatum.* Rhenanus.

4 *Carmina crebrius factitare.*] Tragœdiasne, quæ ejus nomine feruntur? Non opinor, & alibi videro. *Lips.*

5 *Illudere voces.*] Magis placeret, *vocem.* Vrsinus. Muret. *vocem.* melius. Nisi fuerit *Vocei*, id est, *Voci* *Acidalius.*

Ata

tem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat: & accepto, ita incipit; *Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum; octavus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ.* [1] *Atavus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum; C. Mæcenati urbe in ipsa, velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quam* [2] *studia, ut sic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit, quod juventæ tuæ rudimentis assuisse videor grande hujus rei pretium. at tu gratiam immensam,* [3] *innumeram pecuniam circumdedisti. adeo ut plerumque intra meipsum volvam: Egone equestri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror?*

1 *Atavus tuus Augustus.*] Imò *abavus*. Lipsius.

2 *Studia, ut sic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit.*] Legam, *in umbra educata? & quibus*. Acidalius. Per *umbram* scholam declamatorum intelligit. Petron. Arb. *nondum umbraticus doctor ingenia deleverat.* id est, scholasticus. Seneca in proœmio Contr. lib. 3. *istos declamatores produc è Senatu in forum, cum loco mutabuntur, velut in assueta classe, & delecta umbra corpora sub dio stare non possunt, non imbrem ferre, non solem sciunt, vix se inveniunt.* Item in proœmio lib. 9. *usque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cælum denique pati nesciant.* & paulò infra: *itaque velut ex umbroso & obscuro prodeuntes loco, clara lucis fulgor obcæcat, sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam nova & inusitata turbant.* Plin. Ep. 2. lib. 9. *volumus scholasticas tibi, atque, ut ita dicam, umbraticas litteras, mittere.* Pichena. Non credam, quod hic Vir eruditus, Senecam per hæc intelligere scholam declamatorum. Non certe hæc studia intelligit Seneca, quæ plerumque ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt, sed Philosophiam, cui præcipuam semper navavit operam. *umbram* autem hoc loco pro quiete ponit, quod ea studia tractasset velut in secessu, nondum publicis negotiis atque curis appositus. *Freinshemius.*

3 *Innumeram pecuniam dedisti.*] Codex Budensis, *circumdedisti*. Subauditur hic & particula, *gratiam immensam & innumeram pecuniam circumdedisti*, scil. *mihi*. Rhenanus. Faernus legebat. *innumeram pecuniam circumdedisti*, &c. nam in vulgatis deest illud, *circum*. Vrsinus. Restitui ex Flor. *At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti.* Vulgo, *innumeram pecuniam dedisti.* Hist. lib. 2, *circumdares principi ministr*

ror? Inter nobiles & longa decora præferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille modicis contentus? Tales [1] *hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego* 54 *quantum amicus à principe accipere. Cetera invidiam augent. quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacet; sed mihi incumbit: mihi subveniendum est.* [2] *quomodo in militia aut via fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, & levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur,* [3] *& tot per annos nixum fastigii regimen:* [4] *possumus seniores amici, quiete respondere.*

nisteria. lib. 4. *pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare.* Pichena.

1 *Hortos instruit.*] Vides hic opes Senecæ in villis, agris, pecunia. Sed quid est, *instruit?* referri ad statuas, tabulas, aliumque ornatum potest. etsi Flor. codex, *exstruit*: quod ad ædificia ibi superba & nova. *Lips.*

Tales hortos instruit.] Flor. *extruit.* Sed non mutavi. *Pichena.*

2 *Quomodo in militia.*] Intellegit Optiones, qui adjutores Centurionibus dati. Festum corrigo, *Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus. Is adjutor dabatur centurioni à Tribuno militum, qui ex eo tempore, quem velint, centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est.* legoque, *à Tribuno, militemque ex eo tempore.* Lipsius.

3 *Et tot per annos nixum fastigii regimen.*] Putem rectius *enixum fastigio.* id autem est ad fastigium. *Grotius.*

4 *Possumus seniores amici.*] Non usquequaque placet. Vatic: *quietem,* præfert. Forte an, *possumus seniores amici quietem jure spondere.* Fuit cum inculcatam vocem è sequenti linea putarem, legeremque rejecta, *poscimus seniores amici quietem.* Quid si, *quietem respondere?* Apulejus phraseos hujus approbator Apol. 11. *Hascine gratias bonus filius matri respondes?* Lipsius.

Possumus seniores amici, quiete respondere.] Conjicio legendum; *poscimus seniores amici quietem respondere.* nam volumen regium habet, *quietem.* Rhenanus. Beatus legit *poscimus*, & ex Corviniano *quietem* reponit: ego malim, *possimus seniores animum quieti per te spondere.* Vertranius. Intricata verba, è quibus sententia tamen utcunque elucet. Varii varie mutarunt. Muretus nihil hic juvat: qui *poscimus* saltem adnotaverat. Nos persanabimus etiam hunc locum, post tot præstantium viro-

ſpondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma 55 *vexiſſe,* [1] *qui & modica tolerarent.* Ad quæ Nero ſic ferme reſpondit; *Quod meditatæ orationi tuæ ſtatim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prævisa, ſed ſubita expedire docuiſti.* [2] *Avus meus Auguſtus Agrippæ & Mæcenati uſurpare otium poſt labores conceſſit;* [3] *ſed in ea ipſa ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud & qualecumque tribuiſſet.* [4] *attamen neutrum datis à ſe præmiis exuit.* [5] *Bello & periculis meruerant. In his enim juventa Auguſti verſata eſt. Nec mihi tela & manus tuæ defuiſſent, in armis agenti. Sed quod præſens conditio poſcebat, ratione, conſilio, præceptis pueritiam, dein juventam meam foviſti. Et tua quidem erga me munera, dum vita ſuppetet, æterna erunt: quæ à me habes, horti, & fenus, & villæ, caſibus obnoxia ſunt; ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares,*

rum irritos conatus. Lego & diſtinguo: *& tot per annos nixum faſtigii regimen poſſumus ſeniores amici reponere*, vel *deponere.* Quod verum probant, quæ ſubſequuntur: *Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad ſumma vexiſſe, qui & modica tolerarent.* Sed referebat mihi Dn. Pinellus, Ioannem Petrum Maphæum, virum doctiſſimum, qui nunc Romæ ageret, & in Tacito, Livio aliiſque auctoribus multa obſervaſſet, hunc locum ſic interpretari, ut nihil mutetur. Eſſe enim metaphoram ab agricultura. ut terra reſpondet agricolarum votis, ſi aliquando quieſcat: ita amicos ſeniores Neronis ſatis facturos ei etiam in iſta ætate, ſi otium ſibi concedatur. Quod præcedit, *Nixum faſtigii regimen*, ſic capiebat Pinellus. Supereſſe Neroni robur & per tot annos jam ſuſtinuiſſe imperii onus, ut & ſciret & ſolus ſufficeret. *Acidalius.* Lege. *quieti nos ſpondere*, vel *quieti reſpondere.* Aurelius. At tu vide, ſi lubet, Obſerv. lib. 2. cap. 4. *Gronovius.*

1 *Qui & modica tolerarunt.*] Caſtigavimus. *qui & modica tolerarent.* Rhenanus.

2 *Avus meus Auguſtus.*] Legam ut ſupra, *abavus.* Lipſius.

Avus meus Auguſtus.] Atavum ſignificat, itaque proxime appellavit. Atavus autem quinto gradu diſtat, quoto Nero aberat ab Auguſto: qui ex Tiberio nepotem Germanicum adoptaverat; ex Germanico vero nata eſt Agrippina mater Neronis. *Ferrett.*

3 *Sed in ea ipſa ætate, cujus auctoritas, &c.*] Totus hic locus ita legi commodius poſſet; *Sed in ea ipſe ætate, cujus auctoritas tueretur quicquid illi*, vel (ut Faernus) *illis*, *& qualecunque tribuiſſet, ac tamen neutrum datis à ſe præmiis exuit*, &c. *Urſinus.*

4 *Attamen neutrum datis à ſe præmiis exuit.*] Malim, *Ac tamen.* quod & Muretus. *Acidalius.* Flor. *ac tamen.* Pichena.

5 *Bellis & periculis meruerant.*] Scripſi, *Bello & periculis meruerant.* Rhenanus. Præponi velim *at*, ut objectio clarior & robuſtior ſit: *At bello*

res, plura tenuerunt. [1] *Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate, nondum omnes fortuna antecellis. Verum & tibi va-* 56 *lida ætas, rebusque* [2] *& fructui rerum sufficiens, & nos prima imperii spatia ingredimur:* [3] *nisi forte aut te Vitellio*

bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est. Acidalius.

1 *Pudet referre libertinos, qui te ditiores sunt.*] Ita Danesius legebat, addito, *te*, quod in vulgatis deest. Ursinus.

2 *Et fructui rerum sufficiens.*] Quid illud monstri est? sane scripserat *functui.* id est, fungendis rebus. Heraldus. Immo *fructui* est fruitioni, aut fruendi facultati. Validam Senecæ ætatem suppetere dicit non solum ad res suas administrandas, sed etiam ad fruendas. Iuvenes enim magis frui possunt opibus suis quam senes, iidemque iis sustinendis magis sufficiunt quam qui senio infirmiores sunt. Terentius Heaut. *Quem pariter his uti decuit, aut etiam amplius, Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est.* Cicero de senectute: *Quod si ipsis voluptatibus bona ætas fruitur lubentius, primum parvulis fruitur rebus.* Salmasius.

3 *Nisi forte aut te Vitellio.*] Vitellius ter consul, malis artibus plurimum potuit apud Claudium: à quo, cum illi pudendum in modum adularetur, honores opesque maximas assequutus est. Sed cum inquit, *me Claudio proponis*: malim, *mihi Claudium præponis*: alioqui nullus bonus elici potest sensus Nisi ergo, inquit, aut te plus adeptum esse putas quam Vitellium, ter consulem, summis hominem opibus, & alterum fere imperatorem; aut mihi Claudium præfers, addictum mulieribus, & libertis, & vix mentis compotem. *Ferrettus.* Faernus legebat, *aut me Claudio postponis*, &c. non, ut in vulgatis, *præponis.* Ursinus. Senecæ verba fuerunt. *Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere.* Quæ Nero studens impugnare, his innititur: tu (quæ tua modestia) dicis me tibi ea donasse, quæ princeps in amicum conferre valuit; ego vero conscius mihi sum, idem vero procul esse, quia nonnullos libertinorum te video multo ditiores: sed quod à me nondum factum est, fiet utique, nec in longum ducetur. An fulgore magistratuum te putas Vitellium anteire? erras si id credis Seneca: ille enim tertium consul: an me Claudio beneficentiorem? at is majora contulit in amicum. Proinde verum non est utrosque nos mensuram implevisse, nam Claudius plura donavit, & plura Vitellius accepit. De Vitellii potentia sub Claudio imperatore, Sueton. hæc: *Mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus censuramque gessit: curam quoque imperii sustinuit absente eo.* In his multus fui, quod obscura visa sunt doctissimo viro. *Salinerius.* Muretus voluerat, *aut mihi Claudium præponis.* Recte, sed in parte. Rectius Lipsius *postponis*, vel addita negatione, *non præponis.* quorum illud ego malim. Sed & sequentia, *Sed quantum Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest*, leviter mutanda, & cum antecedentibus nectenda hoc modo. *Nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio postponis: & quantum V. L. p. quæsivit, t. in te m. l. e. non potest.* Acidalius.

tellio ter consuli, aut me [1] *Claudio præponis. Sed quantum* [2] *Volusio longa parsimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas;* [3] *ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur; non tamen sapienti viro decorum fuerit,* [4] *unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere.* His adjicit complexum & oscula, [5] factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blan-

Acidalius. Negatio, quam Lipsius hic inserere vellet, locum habere non videtur. nam de liberalitate tantum loquitur Nero, non de ceteris virtutibus. Tua ætas, inquit, est adhuc præmiis sufficiens, & ego sum in ipsis initiis imperii ac liberalitatis: nisi forte existimas, te majora prœmia amplioresque dignitates à me accepisse, quam à Claudio Vitellius ter Consul. aut me liberaliorem fuisse erga te, quam Claudius erga illum. Ita sentit etiam Salinerius. *Pichena.*

1 *Claudio præponis.*] Siquid video, aut negatione insita scribend. *non præponis:* aut mutandum in *postponis.* Certè & Nero judicio ante Claudium: & Seneca omni te ante Vitellium. *Lipsius.*

2 *Volusio longa parcimonia.*] Dixi supra: addo hoc nomen in Vatic. constanter semper scribi, *Volusino.* Porrò de divitiis Volusiorum Silii egregius locus est, huc alludentis lib. v.

> *Occumbis generose Volux. nec clausa repostis*
> *Pondera thesauris, patrio nec regia quondam*
> *Præfulgens ebore & possessa mapalia soli*
> *Profuerint.* Lipsius.

3 *Inornatumque robur.*] Inornati vox displicet, cum sequantur verba parum illi congrua. Malim, *inordinatumque.* Id est, incompositum ætatis hujus robur. Nec displicet sanè Faerni, *innatumque robur.* Idem.

Innatumque robur.] Ita Faernus legebat, non ut vulgo legitur, *inornatumque* &c. *Vrsinus.* Non placet & mihi *inornatum*: sed magis utique quam aut *inordinatum* Lipsii, aut *innatum* Mureti. *Acidalius.* Lucianus Icaromen. πρὸς τὺς κανόνας ἀπευθύνοντες τὰ ξύλα. Amussitato ligno contrarium *robur inornatum.* Vt si diceret: superest mihi robur, sed *inornatum* sive indirectum, sive non amussitatum. Quin tu illud diregis, amussitas, exascias, ornas. *Marcilius.* Vide quot vulnera veteres correctores intulerint. Nam hic locus rectè quidem legebatur in Flor. Sed à recenti quodam interpolatore sensum non percipiente, ante verbum, *ornatumque*, additum fuit, ĩ, ut fieret *inornatumque*, quomodo scriptum erat in omnibus vulgatis. Sed non fefellit, qui recentem manum agnoscerem, ideoque textum suæ integritati restitui. Ait enim: postquam robur ætatis meæ præceptis tuis ornasti, nunc tuo subsidio impensius regis. *Pichena.*

4 *Vnde amico infamiam parit.*] Reposuimus, *parat.* Rhenanus.

5 *Factus natura.*] Libri ita. Vulgò, *facetus.* Lipsius.

1 *Sed*

blanditiis. [1] Seneca (qui finis omnium [2] cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat; prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis, domi attineretur. 57 Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium imminuere, *Agrippinæ amicitiam* in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus si principem societate scelerum obstringeret; metus ejus rimatur. Compertoque Plautum & Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos; *nobilitatem eorum, & propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus* commemorat. *Non se, ut Burrhum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare. cui caveri utcumque ab urbanis insidiis [3] præsentia; longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium, [4] nec minus suspectos Asiæ populos, claritudine avi Drusi. [5] Sullam inopem*

1 *Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit.*] Non video cur vox, *sermonum*, ex omnibus recentioribus libris sublata fuerit, cum & Flor. & Ven. & alii Manuscripti, quos viderim, eam constanter habeant. Itaque restitui: & optima est sententia: omnium sermonum, qui cum Principe habentur, finem esse, gratias agere. Hist. lib. 1. *Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur.* Pichena.

2 *Cum dominante sermonum.*] Quibusdam abest vox, *sermonum*: nec ego requiram. *Lipsius.*

3 *Præsentia; longinquos.*] Florentino est, *præsentiora*: ex quo alii, *præsentiore*; ego, *præsenti operá* vellem, si tamen vulgata mutanda. *Idem.*

Præsentia.] Flor. corrupte, *præsentiora*. Pichena. Suspectam sua sponte lectionem, magis etiam falsi ream arguit MSC. Florentinus, in quo ajunt repertiri *præsentiora*, unde alii excudunt, *præsenti opera*: alii *præsenti ore*: mihi verum videtur *præsenti cura*. Freinshemius.

4 *Nec minus suspectos.*] Scribo, *suspensos*. Lipsius.

Nec minus suspectos Asiæ populos.] Lipsius corrigit, *suspensos*. Sed mihi *suspicionis* verbum, aptius ad Taciti mentem videtur. intelligit enim, Asiæ populos, haud minus quam Gallos, suspectos; ne Plauto præbeant aures, si forte eos ad rebellionem solicitet, præcipue ob memoriam avi Drusi. *Pichena.*

5 *Sullam, simulatorem segnitiæ.*] Sæpe sic evenit, ut qui maxime ambitiosi, occultent. Pulchre & ad Taciti lucem Seneca in Oedipo:

Certissima est regnare cupienti via,

pem, unde præcipuam audaciam: & [1] simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, [2] quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat. Nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. [3] Relatum caput ejus illusit Nero, tamquam præmatura canitie deforme.

58 Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, [4] quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem*, [5] magnis tum exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula: *quin & Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una.* [6] Hæc more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeri-

Laudare medica, & otium ac somnum loqui.

Ab inquieto sæpe laudatur quies.

Ejusdem sententiæ illud Nostri est: *cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* lib. IV. Histor. in extremo. *Lipsius.*

1 *Simulatorem segnitiæ.*] Notat in hanc sententiam hic loca aliquot Lipsius: nollem omissum de hoc ipso Sulla istum lib. 13. *Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando.* Acidalius.

2 *Quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.*] Faernus legebat: *facit.* Ursinus.

3 *Relatum caput ejus.*] Flor. habet; *prælatum caput ejus.* Forte, *perlatum.* Sic infra, *Perlatum, & paludamento opertum.* Tamen paulo infra ait; *Caput interfecti relatum.* Pichena.

4 *Quia à pluribus salus ejus curabatur.*] Præpositionem a delevimus. *Rhenanus.*

5 *Magnis tum exercitibus præsidentem.*] Talium transpositionum amator est Tacitus. Vulgo, *tum magnis exercitibus*; contra veteres libros. *Pichena.*

6 *Hæc in ore famæ.*] Modius noster in Novo-antiquis legit, *more famæ.* &c, *augebantur.* acutè. Ita IV. Hist. *More famæ in majus innotuere.* Lipsius.

Hæc in ore famæ, credentium otio augebantur.] Sane acute Modius, *more famæ credentium otio augebantur.* Muretus non minus, *Hæc more famæ præsentium odio augebantur.* Sed utrumvis accipias, *in ore famæ* nollim mutari,

celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antistii soceri attulit, [1] *effugeret segnem mortem,* [2] *otium, suffugium, & magni nominis miserationem. reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites* [3] *(tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura,* [4] *quæ ad usque bellum evalescerent.* deni-

-ri, quæ elegans dictio. Plin. Panegyr. ex Lipsii emendatione . . *Sunt in ore hominum, & in ore fama magna nomina,* &c. Tacit. lib. 2 Hist. *Erat tamen in ore famaque Vespasianus.* id est in ore famæ. Curtius, nescio quo libro, *Rumorem* dixit *otiosi militis vitium*; & alibi, *Otium alendis vel serendis rumoribus natum.* Acidalius. Quod Lipsius ait, à Modio legi, *more fama*, à Flor. confirmatur, & à Tacito l. 4. Hist. *veraq; & falsa more fama in majus innotuere.* Locum ergo correximus. vulgo, *in ore fama.* scripsimus etiam, *augebantur*, pro *agebantur* eodem Modio autore, ac sententia suadente. *Pichena.* Non placet mihi illud *una*, sub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque ab eo observatos. Itaque rescribo, *vana*, & cum sequentibus conjungo. *Ad spes novas transisse. Vana hæc, more famæ, credentium otio augebantur.* Erant enim hæc revera falsa & vana, sicut ex toto contextu liquet. *Boxhornius.* Vix est, ut non scripserit Tacitus *odio.* Sic lib. 1. histor. *Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris odio, metu, &, ubi vires suas respexerant, securitate.* Gronovius.

1 *Effugeret segnem mortem, otium, suffugium, & magni nominis miserationem.*] Melius sit legere, *& magni nominis miseratione reperturum bonos.* Id est ob miserationem. *Rhenanus.* Suspecta Lipsio, *otium, suffugium.* quæ Muretus mutabat, *effugeret segnem mortem hostium suffugio.* Sed parum convenienter. Mihi, si hæc deleantur, recte habitura reliqua videntur. *Acidalius.* Video hæc etiam magno Lipsio suspecta. neque id injuria. nam quid opus monere Plautum, ut otium effugeret? à quo ille certe alienus, ut patet ex superioribus, *nefingere quidem cupidinem otii.* præterea quid sibi vult, *effugere suffugium?* immo contra Antistii mens est, eum hortari, ad quælibet suffugia tentanda, potius quam mortem expectaret. ac sequentia verba, *reperturum bonos, consociaturum audaces, nullum interim subsidium aspernandum*, nihil aliud quam suffugia sunt, quæ illi socer ostendit. Suspiciones & absurda notavimus. correctio non nostræ opis. *Pichena.* Hæc omnibus merito suspecta. Tentem sic ordinare: *effugeret segnem mortem: otium* (subaudi esse, quod usitatissimum) *suffugiis & magni nominis miseratione reperturum.* hoc est, spatium & tempus suffugii superesse, intereaque posse eum clari generis commiseratione multos ad propulsandam injuriam inlicere, &c. *Freinshemius.* Illa, *otium, suffugium*, merito Lipsio, aliisque sunt suspecta. At certissimum est, quod reponit Heinsii illa felicissima manus: *odii suffugium.* Effugeret segnem mortem, qua nihil aliud, quam odium hostium effugeret, & magni nominis miserationem pararet. *Boxhornius.*

2 *Otium, suffugium.*] Suspecta. *Lipsius.*

3 *Tot enim veniebant.*] Scripsimus, *tot enim adveniebant.* Rhenanus.

4 *Quæ ad usque bellum evalescerent.*]

deniq; aut salutem tali consilio quari, aut nihil gravius audenti 59 *quam ignavo patiendum esse.* Sed Plautum ea non movere. sive nullam opem providebat inermis atq; exsul; seu tædio ambiguæ spei; an amore conjugis & liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui *alios à socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret; doctoresq; sapientiæ* [1] *Cœranum Græci, Musonium Thusci generis,* [2] *constantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita suasisse.* Repertus est certe per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone spadone, quẽ Nero [3] centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. [4] Caput interfecti relatum.

rent.] Quid si quis legat, *quoad usque bellum evalesceret.* Rhenanus.

1 *Cœranum Græci. Musonium Thusci.*] Cœranus mihi irrepertus. nisi quod Plinius Indice libri II. inter auctores quos delibitavit, recenset *Ceranum.* In Senecæ Epistola LXVI. valde celebratur, hujus ævi *Claranus* quidam Philosophus. numquid ibi *Cœranus?* aut magis, in Tacito *Claranus?* Sed Musonius notior, qui Vulsiniis in Etruria natus, *equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus est*, ait noster lib. III. Hist. Nomina illi, C. Musonius Rufus, uti ex Tacito & Plinio colliges lib. III. epistolar. Supervixit ad imperium Vespasiani. ut jure culpes Suidam, interfectum eum à Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce, Μουσώνιος, & Κορνοῦτος. Meliùs veriusque Philostratus lib. VII. qui Musonium Tyrrhenum in Gyaron insulam projectum à Nerone scripsit. Unde rediit, cum ille abiisset. *Lipsius.*

Coetarum Græci.] Nos, *Cæranum.* Rhenanus. Vix Cornelii scriptum indicat moriendo ne an docendo, sapientiæ doctores constantiam obeundæ mortis suaserint. Cæranus aliis mihique ignotus est: sed uterque tamen inter disputandum potius quam morte ipsa suasisse videri debet. Siquidem apud Xiphilinum non necatus, sed in exilium missus est Rufus Musonius Philosophus, qui ut lib. seq. Cornelius ait, studia juvenum præceptis sapientiæ cum fovisset, post mortem Neronis restitutus, adeo charus Vespasiano fuit, ut cum omnes urbe Philosophos idem Imperator expelleret, unum exceperit Musonium. Quæ Dio Cassius prodidit, aliter quam Suidas: hic enim scriptum reliquit. *Musonius Babylonius Philosophus Stoicus ac dialecticus tempore Neronis, familiaris Apollonii Tyanei à Nerone deinde ob linguæ licentiam interfectus est.* Vertranius.

2 *Constantiam opperiendæ mortis.*] Imo, *oppetendæ mortis.* Ita legendum me monet idem Heinsius: quo nemo genium Taciti altius inspexit. *Boxhornius.*

3 *Centurioni & manipulo.*] Manipulus constat sexaginta militibus. *Ferrettus.*

4 *Caput interfecti relatum.*] Non ergo idem hic ille Plautus, cujus necem Suetonius retulit cap. XXXV. Non herclè idem. multa obstant. Primùm ille

tum. [1] cujus aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppaeæ ob ejusmodi terrores dilatas* [2] *maturare parat*, *Octaviamque conjugem amoliri*, [3] *quamvis modeste agat*, [4] *& nomine patris, & studiis populi gravem?* [5] Sed ad senatum litteras misit, [6] de cæde Sullæ Plautique haud confessus. verum *utriusque turbidum ingenium esse, & sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi*. Decretæ eo nomine *supplicationes, utque Sulla & Plautus senatu moverentur*, [7] gravioribus tamen ludibriis

ille inter pueros, aut certè ætate inferior quam Nero: (stupro enim ante mortem illi cognitus.) At iste grandior. Ille Romæ fuisse debuit, cum cæsus est: in Asia iste. Ille viva Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum cum libris aliquot verius est, A. Plautium vocari. filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures:) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges, qui diversissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto locutus sit nescio. Τόν γε οὖν Πλαῦτον (scribo Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἐπειδὴ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν εἶδεν, Οὐκ ᾔδειν, ἔφη ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν Nam & ea verba diversa ab istis. Quis tamen neget, quin & hæc potuerit adjungere? *Lipsius.*

1 *Cujus aspectu, ipsa principis verba referam.*] Parenthesi hæc aptius includantur: *cujus aspectu (ipsa pr. v. referam) quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppaea ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Melius secunda persona fuerit, ut hæc ad seipsum, *paras.* quod & Mureto visum. *Acidalius.*

2 *Maturare parat.*] Muretus, *paras*, ut sint verba Neronis sibi ipsi loquentis. Sed & vulgata lectio recte se habet. Nam etsi Nero de se ipso loquitur, fingit tamen alium aliquem ea verba oblique dicentem. *Pichena.*

3 *Quamvis modeste agat.*] Flor. *ageret.* Pichena.

4 *Et nomine patris, & studiis populi gravem.*] Patris nomine gravis Octavia, quia etiam silens exprobare assidue videbatur, patrem Claudium veneno necatum. *Pichena.* Quia scil. ipsa verus Claudiorum sanguis, cum Nero insiticius esset, nec enim recte cepisse mihi videtur hoc Vir eruditus, qui aliter explicat. *Freinshemius.*

5 *Et ad senatum literas misit.*] Ita Faernus legebat, non, *sed ad senatum.* Visinus. Mur. *Sed & ad Senatum.* Acidalius.

6 *De cædibus Sullæ Plautique.*] Scripsimus, *de cæde Sullæ Plautique.* nec erat hic opus vocabulo plurativi numeri. *Rhenanus.*

7 *Gravioribus tamen ludibriis quam malis.*] Putabam scripsisse Tacitum *gravioribus jam ludibriis.* ut dicat quamquam mala essent gravissima, tamen ipsa ludibria graviora adhuc fuisse visa: quod fere inter omnes constat, ut leviores videantur miseriæ, quibus non illuditur. Hoc sensu infra 14, 63. dicit, *crimen omni exitio gravius.* Nec ad Plautum atque Sullam ea referri debent, sed ad remp. quæ per damnationes tot illustrium virorum gravia quidem mala perpetiebatur, sed ista ludibria, istas contumelias (jam cæsos damnari demum,

60 dibriis quam malis. Igitur accepto patrum consulto, [1] postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviæ impulit, *servilem ei amorem* objicere. destinaturque reus cognomento [2] *Eucærus*, natione Alexandrinus, [3] canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. [4] Ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviæ* respondit, *quam os ejus*. Movetur tamen primo [5] civilis dissidii specie: domumque Burrhi, & prædia Plauti,

quasi non de libertate tantum populi Rom. triumpharet princeps, sed etiam tam absurdis actionibus, stuporem ipsi exprobraret) ægrius quam ipsas calamitates ferebat. Scil. illud Senecæ de clement. 1, 10. non ad solos principes pertinet: *Contumelia acerbiores solent esse quam injuria.* Freinshemius. Vulgatam sic interpretabar: quæ severa tamen adulatio non tam aggravabat augebatq; mala, indignas nimirum cædes Sullæ Plautique, quam mimica, vana, ludicra mala veris addebat. *Gronovius.*

1 *Postquam cuncta scelerum suorum.*] Vocem, *suorum*, video abesse, salva sententia, potuisse, neque erat in vulgatis. ex Flor. tamen reposui. *Pichena.*

2 *Eucerus natione Alexandrinus.*] Idem mox tibicen Ægyptius dicitur: ancilla vero quæ Octaviæ sanctitatem defendit, Pythias, apud Xiphilinum. *Vertranius.* Flor. Ven. & alii, *natione Alexandrina.* Pichena. Quod supra dixi diphthongos non in usu fuisse librariis, qui MSC. nobis reliquerunt, id etiam suspicionem hoc loco movet, ut corruptum hoc nomen videatur, & scribendum *Eucarus* Εὔκαιρος *Opportunus.* quod nomen Latinum etiam non memini fuisse mihi lectum. *Freinshemius.*

3 *Canere tibiis doctus.*] Flor. *canere per tibias* An forte, *canere pares tibias?* Lipsius.

Canere tibiis doctus.] Flor. *per tibias.* Pichena.

4 *Ex quibus una.*] Nomen libertinæ ancillæ, Pythias, ex Dione, *Lipsius.*

5 *Civilis dissidii specie.*] Id est, divortii. *Idem.*

Amovetur tamen primo.] Ita Faernus legebat, non, *movetur*, ut in vulgatis. *Ursinus.* Malim, *Amovetur tamen, primo civilis dissidii specie.* Acidalius. Forte aptius, *amovetur.* Pichena.

Movetur tamen civilis dissidii specie.] Non dubie legendum: *discidii*, id est, divortii. Loquitur enim de Octavia, quam Nero amoverat, & Poppæam substituerat. Sic Ann. 11, 28. *Dedecus quidem illatum, sed excidium procul abfuisse.* nugatoria lectio propagatur hactenus. Quis enim non videt corrigendum esse, *sed discidium procul abfuisse:* quippe cum & in Florentino exaratum fuerit: *sed & scidium.*

Plauti, infausta dona accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. [1] His, haud quaquam Nero pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam. Exin læti Capitolium scandunt, [2] deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ pro- 61

scidium. Tacitus alibi. *An discidium tuum nosti?* Martialis lib. 10. de divortio Proculejæ: *Dissidium non est hoc Proculeia, lucrum est.* Male, pro *discidium.* Glossarium vetus *discidium* διαχωρισμός, χωρισμός. Apud Sueton. quoque in Domit. 3. Lege: *Impatiens discidii.* Colerus.

1 *His haut quaquam Nero.*] Mutila, fracta: & in quibus restituendis, sine libris frustra allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolæ tamen codice notatum: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* sed ingenio, ut opinor, duce. *Lipsius.*

His (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii.] In regio volumine legitur *His tamquam pœnitentia flagitii.* Malim, *His Nero tamquam pœnitentia flagitii.* Rhenanus. Aldus & Puteolanus ita distinxere. *His, (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii) conjugem Octaviam revocavit*, quod potius est emendationibus è regio codice deductis. mens est Nero abhorrens ab Octavia, & perditus amore Poppææ, ea instigante uxorem amolitur, & in Campaniā pellit: postea revocat, non quod facti pœniteret (erant enim etiamdum integræ caussæ expulsionis) sed populum verens cui talia non probabantur. *inde crebri questus, nec occulti, per vulgus cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ pauciora pericula.* Non ergo sua sponte revocavit, sed timore populi, nam si ultro, sententiam mutasset, quod exigit τὸ *pœnitentia flagitii.* Gell. 17, 1. *pœnitere tum dicere solemus, cum quod ipsi facimus, aut quæ de nostra voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiamque in iis demutamus.* Salinerius. Locum mutilum & fractum clamat Lipsius, & in quo frustra sine libris allaboretur. Forte est ita: & sane frustra Agricola: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* Frustra & Muretus, qui transponit tantum: *His, haudquaquam pœnitentia flagitii Nero conjugem* &c. Requiritur enim verbum omnino ad voculam *His.* Nos tamen, ut spero, feliciter & vere sic: *His auditis, tanquam pœnitentia flagitii, Nero conjugem revocavit Octaviam.* Ita est: simulabat Nero pœnitentiam. Verbum *auditis*, truncatum, ut multa in his libris alia. Ex *quaquam* nihil facilius, quam *tanquam* rescribi. Nomen Neronis sive trajicias, sive deleas prorsus, perinde est. *Acidalius.* His scil. vulgi questibus motus non pœnitentia flagitii. Sic lib. XI. *His atque talibus, magnas copias coëgere.* nam & ibi subintelligitur, his moti. *Pichena.*

2 *Deosque tandem venerantur.*] Valla negat *tandem* ornatus caussa apud veteres inveniri. idque adversus auctoritatem Quintiliani. Ego litem meam non facio. Doctiss. vir ei favet dum in notis ad annales ait se nescire quo *tandem* pertineat: mihi vero pertinere videtur ad intentum populi desiderium, ut Octavia revocaretur; cujus tandem compotes diis gratias egerunt. *Saliner.* Non fero hic *tandem.* Lego, *Deosq; advenerantur.* Damnavit hoc

proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, [1] spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes. [2] repetitum venerantium. Jamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecere. Mutataque quæ per seditionem verterant, [3] & Poppææ honos repositus est. [4] Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, pro-

hoc *tandem* etiam Lips. prim. edit. sed nihil extricavit. *Acidalius.*

1 *Spargunt floribus.*] Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quosque benivolentia prosequebantur. Liv. lib. XXXIII. *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacientium, haud procul periculo fuerit.* Capitolinus in M. Antonino: *In Saliatu omen accepit imperii, coronis omnibus in pulvinar ex more jacentibus, alia aliis locis haserunt, hujus velut manu capiti Martis aptata est.* ubi recte scripseris, *coronas, &c, jacientibus.* Ovidius de Germanico triumphante:

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum:
Undique jactato flore tegente vias.

Herodianus lib. 1. de Commodi adventu in urbem: Τοιοῦτον δὲ θεασάμενοι τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. Virgil.

Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis. Lips.

2 *Repetitum venerantur.*] Emendavimus, *repetitum venerantium.* Rhenanus. Iterant honores acclamationibus: quod genus venerationis describitur ab Ælio Lampridio, *Acclamatum, Auguste innocens, Dii te servent: Alexander Imperator, Dii te servent: Dii te nobis dederunt, Dii conservent;* & cætera in eamdem sententiam. *Ferrettus.* Per appositionem. τὸ *repetitum* ut lib. 1. *& libertatis improspera repetita.* At ea repetitio fiebat (reor) ad hunc modum: *Auguste Claudi dii te nobis præstent, dictum sexagies: Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus: dictum quadragies.* Vel, si id mavis, dicta sunt per Synecdochen. Quidam συνεκδοχὴν *vocant cum & in contextu sermonis quod tacetur accipimus, ut carmen sive quid simile suppressum sit.* Sic Ælian. 12. Var. 3. ἐπῇδη χειρίζειν, non addito πλε-γὴν. Ejusdem generis sunt. Hom. 6. Iliad. πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ i. multa in divitis. ubi desideramus, *domo.* Similia sunt Thucyd. lib 3. ἐσηκόντιζον ἐς τοὺς γυμνούς. ubi scholiastes μέρη δηλονότι Saliverius, Corrigendum puto; *repetitur veneratio.* deorum scilicet, ut in re læta. Præcesserat enim *deosque tandem venerantur.* Grotius. Emendo, *repetita veneratione.* Tum nimirum, cum populus dejiceret Poppææ statuas, & Octaviæ restitueret. Harlæus.

3 *Et Poppaa honos repositum est.*] Addidi ex Florent. *&*, quod in vulgatis exciderat. *Pichena.*

4 *Qua semper odio tumens, metu atrox.*] Reposuimus ex Budensi: *quæ semper odio, tum & metu atrox.* Rhen.

3 *Quæ*

provoluta genibus ejus; *Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam à clientelis & servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta. ducem tantum defuisse,* [1] *qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum* [2] *tibicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis, primos motus consedisse.* [3] *at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.* Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit simul 62

1 *Qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo.*] Distinctione ista pleniore, obnubilatur prorsus auctoris sensus. Interpungendum erat, *reperiretur; omitteret modo.* Dux, inquit, non deerit, modo Octavia propius accesserit relicta Campania. *Gruterus.*

2 *Tibicinis Ægyptii.*] Euceri, de quo supra. *Ferrettus.*

3 *At si desperent.*] Aut mihi non odora vis, aut hic nil subolet corruptionem. Callide Poppæa perniciem Octaviæ molitur, quam quo efficacius instruat, metum sollicitat Neronis, eo (inquit) res tuæ Nero evasere, ut Octaviæ, aut tibi cadendum sit: nec te lactet, quod facile sedasti priorem plebis motum: id enim contigit, quia nondum populus desperaverat de vestra reconciliatione: nunc defraudatus spe concepta, Octaviæ profecto maritum dabit, unde tibi exitium manifestum. Vera nobile scortum dicebat: nam (ut missum faciamus, quid sequatur, si quis studiis populi ducat filiam imperatoris) non credebatur civilia sapere, cui conjunx esset de Cæsarum domo: quamobrem Tiberius nuptum minime locat Agrippinam, quæ secundas nuptias postulabat. lib. 4. ann. *Sed Cæsar non ignarus quantum ex rep. peteretur, ne tamen offensionis, aut metus manifestus foret, sine responso quamquam instantem reliquit.* Idem per eadem implacabilis erat Asinio Gallo, lib. 1. ann. *Non ideo iram ejus lenivit, primum invisus tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat; plusquam civilia agitaret.* Quæ nec fefellere præpotentes Claudii libertos lib. 11. ann. *nec enim occultum quod post tale matrimonium superasset.* Quid Corneli? mors Claudii, & rerum mutatio. *Salinerius.* Dubitat, an integra, Lipsius. Idem legit, *An si desperent?* Unde sententiam nullam expedio. Mihi integra sunt; levissima mutatione,

simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio [1] in servo, & [2] quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia [3] malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar *operæ prioris* admonet; *Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octavia adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos* promittit; *vel si negavisset, necem* intentat. Ille insita vecordia, & facilitate

ne, *ac* pro *at* scribenti. Facile, inquit, motus illi componentur, & in se confident. Atque ubi de Neronis nuptiis desperatum erat, alium Octaviæ maritum quærent. *Acidalius.*

1 *In servitio.*] scripsimus, *servo.* Rhenanus.

2 *Quæstionibus ancillarum eluserat.*] Iacobo Lectio erudito juveni adsentior scribenti; *elusa erat.* Lipsius.

Quæstionibus ancillarum illuserat.] Reposuimus, *eluserat.* Rhenanus. Faernus legebat: *elusa erat* &c. Nisi magis placeat, *illusum erat.* Ursinus. Placet & mihi, Lipsio placita Lectii conjectura, *elusa erat*, magis quidem quam Mureti, *illusum erat.* Acidalius. Probat Lipsius, *elusa erat*, id est, suspicio in servo. Vulgo, *eluserat.* Pichena. Viris doctissimis videbatur rescribendum, *elusa erat*: sed certe nihil mutandum putavimus, cum hoc usitatissimum sit auctori, verbis activis, ut vocantur, ad neutrorum formam uti, sic *vertere*, *mutare* &c. pro *verti*, *mutari*, frequenter hic reperias. *Freinshemius.*

3 *Graviorum facinorum ministri.*] Flor. *maiorum facinorum.* Sed nihil muto, nam vox, *graviorum*, quodammodo respondet præcedentibus verbis, *graviore odio.* Pichena. Omnia sana videntur. Cum tamen extet in chirographo Bibliothecæ Mediceæ, *quia malorum*; videri poterat prius fuisse, *majorum facinorum*, sed idem sensus resultat ex illo *graviorum*, quapropter nihil temere mutabimus, nisi consentiant & alii codices plutearii. *Gruterus.* Itane tam obtusæ cuiquam aures, ut non offendantur illa fatua repetitione vocis: *graviore odio, quia graviorum.* Nos vero sine dubitatione recipimus scripturam Florentinam. Plautus Menæchm. 5. 7. *O facinus indignum & malum.* Tibullus 2, 4. *Illa malum facinus suadet.* Noster lib. 12. *At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret.* Gronovius.

litate priorum flagitiorum. [1] plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, & fato obiit. At Nero [2] *præfectum in spem sociandæ classis corruptum*, & incusatæ paulo ante *sterilitatis* oblitus, *abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta*, [3] edicto memorat. [4] Insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exul visentium oculos majore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Juliæ memoria obversabatur, à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sævitiam [5] melioris olim fortunæ recordatione allevabant. [6] Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit; deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina validior. Et [7] Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.

63

1 *Plura etiam quam jussum erat fingit.*] Malim, *jussus*. Acidalius.

2 *Præfectum in spem sociandæ classis corruptum.*] Sic melius Flor. quam vulgo, *spe sociandæ*. Pichena.

3 *Dicto memorat*] Legendum hic, *edicto memorat*, idem Lectius, quem nominavi, docuit me verè. Nam principes per edicta populum adfabantur, ut notum. *Lipsius.*

Edicto memorat.] Lipsio assensi, qui, *edicto*, reposuit. Vulgo, *dicto*. Omnia enim fere per edicta fiebant à principe. lib. seq. *edicto testificatus*. hist. lib. 1. *laudatus per edictum*. *Pichena.*

4 *Insulaque Pandataria.*] Quid ergo in mentem illi poëtæ ignobili venit (non enim Senecæ: cum certis argumentis post mortem ejus scripta ea Tragœdia sit) qui relegare Octaviam in Ægyptum videtur:

—— *date vela fretis*
Ventisque, petat puppis rector
Tandem Pharia litora terræ.

Nisi si hoc vult, Alexandrinà dumtaxat navi avectam Octaviam. Id enim contentiosus aliquis possit parum ἀλόγως dicere. aliàs reposuerim ego, *Pandataria litora terræ*. Lipsius.

5 *Melioris olim fortunæ recordatione allevabant.*] Emendavimus, *elevabant*, id est, minuebant, quæ elegantissima verbi hujus significatio satis nota est. *Rhenanus*. Flor. & Ven. *allevabant*. Pichena.

6 *Huic primum nuptiarum dies.*] Cave mutes, *primus*. Ilud verum. *Acidalius*. Correxi, *primus*, monente Lipsio, vulgo, *primum*. Pichena.

7 *Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.*] *Duodecimo die post divortium ab Octavia Nero in matrimonium Poppæam accepit, & eam dilexit unice,*

64 pta. Postremo crimen omni exitio gravius. [1] Ac puella vicesimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præsagio malorum jam [2] à vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam *viduam se & tantum sororem* testaretur, [3] communesque *Germanicos* & postremo *Agrippinæ* nomen cieret. *qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset.* Restringitur

mvice, inquit Sueton. Ner. 35. *Vertranius.*

1 *At puella vicesimo ætatis anno.* Scripsimus, *Ac puella.* Rhenanus. Mur. *At.* Vulgatum *ac* retineo. *Acidalius.*

2 *A vita exemta.*] Lege, *è vivis.* Apulejus I Miles. *Ipse mihi supervivens.* Pricæus.

3 *Communesque Germanici.*] Accipere possis, appellasse Octaviam patris nomen, qui Germanicus dictus, uti & Nero. Commune igitur utrique. Tamen cum in priscis libris sit, *Communesque*; nata mihi lectio, *cum manesque germani.* Vt fratrem appellaverit sublatum, & deinde matrem. *Lipsius.*

Communesque Germanicos.] Restituimus locum: *communeque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret.* Rhenanus. Faernus legebat: *Cumque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret,* &c. non, ut in vulgatis. *Communeque Germanici.* Vrsinus. Cave mutes, *Communeque Germanici.* Commune Octaviæ cum Nerone nomen Germanici, qui Neroni avus, Octaviæ patruus; commune item Agrippinæ, quæ Neroni mater, Octaviæ patruelis, & propter Claudii matrimonium matris loco. *Mercerus.* Octavia nuntio mortis accepto, ut aliqua sese illinc redimeret, ait, se spem matrimonii cum Nerone penitus abjecisse, nec unquam postea uxoris, sed solum sororis, nomen usurpaturam: hæc jaciebat, sed apud surdas aures: inde in desperationem versa, Germanicum invocabat; solent enim miseri inter extrema dejecti eos desiderare, per quos (si viverent) certa spes evadendi. Sen. in Troad. *Servire Græco pateris Andromachen jugo Crudelis Hector?* Nec finem in Germanici nomine faciebat, sed Agrippinam quoque appellabat. Viveret utinam, ô Germanice, columen familiæ nostræ, vel tu saltem ô Agrippina, qua viva si non omnino felix fui, mihi tamen exitium non imminebat. Plus igitur (ut vides) sibi pollicetur de Germanico, quam de Agrippina, ille undique pius, hæc noverca: nec amens Octavia, (lib. 13. ann. *Quæ quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat,*) ut fictæ Agrippinæ caritati fidem haberet. *At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere.* Salinerius. Mur. *communesque Germanicos*; Lipsius, *cum manesque germani*. Neutrum placet præ vulgato, cujus sententiam quam Lipsius idem tetigit, optima. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *communesque Germanicos.* Mercerus nihil mutat, atque interpretatur. *Pichena.* Vulgo, *communeque Germanici.* Sed Florentini MSc. veterisque editionis Venetæ lectio est, quam restituimus; *Communesque Germanicos*; quod haud dubie proba sit. Nec enim unus tantum

tur vinculis, venæque ejus per omnes artus exſolvuntur: & quia preſſus pavore ſanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. [1] Additurque atrocior ſævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque caſus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas & cædes juſſit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe. Neque tamen ſilebimus, ſi quod ſenatuſconſultum adulatione novum, aut patientia poſtremum fuit. Eodem anno libertorum po- 65 tiſſimos [2] veneno interfeciſſe creditum eſt, [3] Doryphorum quaſi adverſatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod immenſam pecuniam longa ſenecta detineret. Romanus ſecretis criminationibus incuſaverat Sene-

tum fuit Germanicus, ſed Druſus qui primus id cognomen peperit, tam ſibi quam filiis id quæſivit. Clare Dio princip. lib. 55. Γερμανικός τε καὶ τῶν παίδων ἐπονομασθείς. Ille ergo Druſus tam Octaviæ quam Neroni vere atque proprie communis, cum illius avus eſſet; hujus abavus. Claudius etiam utrique communis, illi natura; huic adoptione pater. quin & C. Cæſar quem proprie Germanicum vocaverunt, illius patruus; hujus avus. Quæ vero ſequuntur de Agrippinæ nomine, non ita accipienda ſunt, quaſi & illud ambobus commune vel Octavia, vel Tacitus voluerint: quamvis ita potuiſſent, non quidem quod Agrippina Octaviæ noverca fuerit, quæ enim hæc conjunctio? ſed quod conſobrina. Sed ita gradatim ad ultimas obteſtationes delabitur, ut primo Neronem commonefaciat arctiſſimæ conſanguinitatis quæ inter illos eſſet: deinde vel Agrippinam teſtatur, oratque Neronem, ut ſaltem illius inſtitutum tueretur, cui & ipſi inviſa quidem fuerit, ſed abſque exitio: ſe contentam fore deinceps iſta conditione ſi liceat vivere, qua vivente Agrippina, miſere quidem & infeliciter, ſed tamen vixiſſet. *Freinshemius.*

1 *Additurque atrocior ſævitia.*] Malebam *atrocius ſævitiâ*, hoc eſt, gravius ludibrium crudelitate. Sic libro ſequenti: *Adjeciſſe Deos dignum Arſacidarum. Dignum, atrocius*, res digna, res atrocior. *Gronovius.*

2 *Veneno interfeciſſe creditum eſt*] Vel, *creditus eſt.* Vide Sueton. Nerone, cap. XXXV. *Lipſius.*

3 *Doryphorum.*] Eſt nomen ſive cognomen liberti proprium. Fortaſſe & in hoc Xiphilini loco, in Nerone: Δορυφόρῳ τινὶ τῷ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν βιβλία διάκονεῖν, πεντήκοντα ἅμα καὶ διακοσίας

1 Interea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum Romana, & continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, &[1] defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant, *eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, *quod præsidium, aut unde peteret,* rogitans. *Jam de Armenia concessum,*[2] *proxima trahi: & nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse.* Tiridates quoque regni profugus,[3] per silentium haud modice querendo, gravior erat. *Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen.*

COMMENTARIUS.

1 *Defectione Hyrcanorum*] Scripsimus, *dissensione Hyrcan.* Rhenan. Faernus legebat, *deditione.* Vertranius.

2 *Proxima trahi: & nisi &c.*] Transpositione copulæ sententia explicanda: *proxima trahi, nisi defendant Parthi: & levius servitium.* Acidalius.

3 *Per silentium haut modice querendo.*] Cuivis mendum hic suboleat. Quomodo enim per silentium, & nec modice, querebatur? Nec tamen hoc adverterunt viri magni: nisi Muretus ante nos, cum quo vere scribimus, *per silentium, aut modice querendo.* Acidalius. Si *immodice* querebatur, quomodo *per silentium?* An cum aspiceretur, quamvis silens, ignaviam expro-

men. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere privatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & [2] proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur; *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pacorus anteceperat. videbarque contra vetera fratrum odia* [1] *& certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias, æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mortalium spernenda est,* [1] *&*

probrare videbatur, ideoque gravius silentium ipsius, quam Monobazi voces? Ita videtur. ac sequentia verba, *non enim ignavia* &c. repetita intelligo à primoribus illis gentium. quæ cum ad aures Vologesi pervenissent, commotus est, conciliumque advocavit. *Pichena.* Interdum enim & silentium omni voce loquacius est. Sic & hic Tiridates quamquam queri nollet, tamen ipso silentio & quod exul obversaretur, regis oculis, exprobrabat ipsi, quod periclitanti non subvenisset, aut ejectũ non restitueret. quomodo fere *malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur,* sup. 14, 62. Seneca ad Helv. 16. *nunquam te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, pœnituit.* Plinius epist. I. *Mala emptio exprobrare stultitiam domino videtur.* Tacitus 15, 16. *non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret* & 16, 22, *rigidi & tristes, quo tibi lasciviam exprobrent.* & 16, 10, *tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium.* Expressit tale quid Martialis lib. I. epigr. 69. *Si tacet, hanc loquitur.* Male alii in Tacito rescribendum putarunt; *aut modice querendo:* subjicitur enim querela, haud modica tamen. *Freinshemius.* Nihil hic est mutandum. Silentiis orationem & questus exponi ac subjici, non est novum apud elegantissimos auctores. Nam silentio non minor vis inest indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam sermoni. Itaque haud sine ratione ex eo orationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti inprimis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus l. I. *Gelidos pavor alligat artus, Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.* Plane eodem modo, quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. *Freinshemius.* Boxhornius. Exemplum vivum est apud Cæsarem lib. I. Gall. 32, in Sequanis. *Gronovius.*

1 *Et certamen.*] Emendavi, *contra veterum fratrum odia & certamina,* Rhenanus.

pem, unde præcipuam audaciam: & [1] *simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque,* [2] *quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. [3] Relatum caput ejus illusit Nero, tamquam præmatura canitie deforme.

58 Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, [4] quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem*, [5] magnis tum exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula: *quin & Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una.* [6] Hæc more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeri-

Laudare medica, & otium ac somnum loqui.

Ab inquieto sæpe laudatur quies.

Ejusdem sententiæ illud Nostri est: *cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* lib. IV. Histor. in extremo. *Lipsius.*

1 *Simulatorem segnitiæ.*] Notat in hanc sententiam hic loca aliquot Lipsius: nollem omissum de hoc ipso Sulla istum lib. 13. *Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando.* Acidalius.

2 *Quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.*] Faernus legebat: *facit.* Ursinus.

3 *Relatum caput ejus.*] Flor. habet; *prelatum caput ejus.* Forte, *perlatum.* Sic infra, *Perlatum, & palu-damento opertum.* Tamen paulo infra ait; *Caput interfecti relatum.* Pichena.

4 *Quia à pluribus salus ejus curabatur.*] Præpositionem *a* delevimus. *Rhenanus.*

5 *Magnis tum exercitibus præsidentem.*] Talium transpositionum amator est Tacitus. Vulgo, *tum magnis exercitibus*, contra veteres libros. *Pichena.*

6 *Hæc in ore famæ.*] Modius noster in Novo-antiquis legit, *more famæ. &c, augebantur.* acutè. Ita IV. Hist. *More famæ in majus innotuere.* Lipsius.

Hæc in ore famæ, credentium otio augebantur.] Sane acute Modius; *more famæ credentium otio augebantur.* Muretus non minus, *Hæc more famæ præsentium odio augebantur.* Sed utrumvis accipias, in ore famæ nolim mutari,

celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antistii soceri attulit, [1] *effugeret segnem mortem,* [2] *otium, suffugium, & magni nominis miserationem. reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites* [3] *(tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura,* [4] *quæ ad usque bellum evalescerent.* *deni-*

-sti, quæ elegans dictio. Plin. Panegyr. ex Lipsii emendatione, *Sunt in ore hominum, & in ore fama magna nomina,* &c. Tacit. lib. 2 Hist. *Erat tamen in ore famaque Vespasianus.* id est in ore famæ. Curtius, nescio quo libro, *Rumorem* dixit *otiosi militis vitium;* & alibi, *Otium alendis vel serendis rumoribus natum.* Acidalius. Quod Lipsius ait, à Modio legi, *more famæ,* à Flor. confirmatur, & à Tacito l. 4. Hist. *veraq; & falsa more famæ, in majus innotuere.* Locum ergo correximus. vulgo, *in ore famæ.* scripsimus etiam, *augebantur,* pro *agebantur* eodem Modio autore, ac sententia suadente. *Pichena.* Non placet mihi illud *una,* sub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque ab eo observatos. Itaque rescribo, *vana,* & cum sequentibus conjungo. *Ad spes novas transisse. Vana hæc, more famæ, credentium otio augebantur.* Erant enim hæc revera falsa & vana, sicut ex toto contextu liquet. *Boxhornius.* Vix est, ut non scripserit Tacitus *odio.* Sic lib. 1. histor. *Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris odio, metu, &, ubi vires suas respexerant, securitate.* Gronovius.

1 *Effugeret segnem mortem, otium, suffugium, & magni nominis miserationem.*] M l us sit legere, *& magni nominis miseratione reperturum bonos.* id est ob miserationem. *Rhenanus.* Suspecta Lipsio, *otium, suffugium.* quæ Muretus mutabat, *effugeret segnem mortem hostium suffugio.* Sed parum convenientes. Mihi, si hæc deleantur, recte habitura reliqua videntur. *Acidalius.* Video hæc etiam magno Lipsio suspecta. neque id injuria. nam quid opus monere Plautum, ut otium effugeret? à quo ille certe alienus, ut patet ex superioribus, *ne fingere quidem cupidinem otii.* præterea quid sibi vult, *effugere suffugium?* immo contra Antistii mens est, eum hortari, ad quælibet suffugia tentanda, potius quam mortem expectaret. ac sequentia verba, *reperturum bonos, consociaturum audaces, nullum interim subsidium aspernandum,* nihil aliud quam suffugia sunt, quæ illi socer ostendit. Suspiciones & absurda notavimus. correctio non nostræ opis. *Pichena.* Hæc omnibus merito suspecta. Tentem sic ordinare: *effugeret segnem mortem: otium* (subaudi esse, quod usitatissimum) *suffugii & magni nominis miseratione reperturum.* hoc est, spatium & tempus suffugii superesse, intereaque posse eum clari generis commiseratione multos ad propulsandam injuriam inlicere, &c. *Freinshemius.* Illa, *otium, suffugium,* merito Lipsio, aliisque sunt suspecta. At certissimum est, quod reponit Heinsii illa felicissima manus: *odii suffugium.* Effugeret segnem mortem, qua nihil aliud, quam odium hostium effugeret, & magni nominis miserationem pararet. *Boxhornius.*

2 *Otium, suffugium.*] Suspecta. *Lipsius.*

3 *Tot enim veniebant.*] Scripsimus, *tot enim adveniebant.* Rhenanus.

4 *Quæ ad usque bellum evalescerent.*]

deniq; aut salutem tali consilio quæri, aut nihil gravius audenti 59 *quam ignavo patiendum esse*. Sed Plautum ea non movere. sive nullam opem providebat inermis atq; exsul; seu tædio ambiguæ spei; an amore conjugis & liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. Sunt qui *alios à socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret; doctoresq; sapientiæ* [1] *Cæranum Græci Musonium Thusci generis,* [2] *constantiam opperiendæ mortis, pro incerta & trepida vita suasisse*. Repertus est certe per medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone spadone, quẽ Nero [3] centurioni & manipulo quasi satellitibus ministrum regium præposuerat. [4] Caput interfecti relatum.

rent.] Quid si quis legat, *quoad usque bellum evalesceret*. Rhenanus.

1 *Cæranum Græci. Musonium Thusci.*] Cœranus mihi irrepertus. nisi quod Plinius Indice libri II. inter auctores quos delibitavit, recenset *Ceranum*. In Senecæ Epistola LXVI. valde celebratur hujus ævi *Claranus* quidam Philosophus. numquid ibi *Cæranus?* aut magis, in Tacito *Claranus?* Sed Musonius notior, qui Vulsiniis in Etruria natus, *equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus est*, ait noster lib. III. Hist. Nomina illi, C. Musonius Rufus, uti ex Tacito & Plinio colliges lib. III. epistolar. Supervixit ad imperium Vespasiani. ut jure culpes Suidam, interfectum eum à Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce, Μουσώνιος. & Κορνοῦτος. Meliùs veriusque Philostratus lib. VII. qui Musonium Tyrrhenum in Gyaron insulam projectum à Nerone scripsit. Unde rediit, cum ille abiisset. *Lipsius*.

Coetarum Græci.] Nos, *Cæranum*. Rhenanus. Vix Cornelii scriptum indicat moriendo ne an docendo, sapientiæ doctores constantiam obeundæ mortis suaserint. Cæranus aliis mihique ignotus est: sed uterque tamen inter disputandum potius quam morte ipsa suasisse videri debet. Siquidem apud Xiphilinum non necatus, sed in exilium missus est Rufus Musonius Philosophus, qui ut lib. seq. Cornelius ait, studia juvenum præceptis sapientiæ cum fovisset, post mortem Neronis restitutus, adeo charus Vespasiano fuit, ut cum omnes urbe Philosophos idem Imperator expelleret, unum exceperit Musonium. Quæ Dio Cassius prodidit, aliter quam Suidas: hic enim scriptum reliquit. *Musonius Babylonius Philosophus Stoicus ac dialecticus tempore Neronis, familiaris Apollonii Tyanei à Nerone deinde ob linguæ licentiam interfectus est*. Vertranius.

2 *Constantiam opperiendæ mortis.*] Imo, *oppetendæ mortis*. Ita legendum me monet idem Heinsius: quo nemo genium Taciti altius inspexit. *Boxhornius*.

3 *Centurioni & manipulo.*] Manipulus constat sexaginta militibus. *Ferrettus*.

4 *Caput interfecti relatum.*] Non ergo idem hic ille Plautus, cujus necem Suetonius retulit cap. XXXV. Non herclè idem. multa obstant. Primùm ille

tum. [1] cujus aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas* [2] *maturare parat*, *Octaviamque conjugem amoliri*, [3] *quamvis modeste agat*, [4] *& nomine patris, & studiis populi gravem?* [5] Sed ad senatum litteras misit, [6] de cæde Sullæ Plautique haud confessus. verum *utriusque turbidum ingenium esse*, *& sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi*. Decretæ eo nomine *supplicationes*, *utque Sulla & Plautus senatu moverentur*, [7] gravioribus tamen ludibriis

ille inter pueros, aut certè ætate inferior quam Nero: (stupro enim ante mortem illi cognitus.) At iste grandior. Ille Romæ fuisse debuit, cum cæsus est: in Asia iste. Ille viva Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum cum libris aliquot verius est, A. Plautium vocari, filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures:) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges, qui diversissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto locutus sit nescio. Τόν γε οὖν Πλῦτον (scribo Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἐπειδὴ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν εἶδεν, Οὐκ ᾔδειν, ἔφη ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν Nam & ea verba diversa ab istis. Quis tamen neget, quin & hæc potuerit adjungere? *Lipsius*.

1 *Cujus aspectu, ipsa principis verba referam.*] Parenthesi hæc aptius includantur: *cujus aspectu (ipsa pr. v. referam) quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Melius secunda persona fuerit, ut hæc ad seipsum, *paras.* quod & Mureto visum. *Acidalius.*

2 *Maturare parat.*] Muretus, *paras*, ut sint verba Neronis sibi ipsi loquentis. Sed & vulgata lectio recte se habet. Nam etsi Nero de se ipso loquitur, fingit tamen alium aliquem ea verba oblique dicentem. *Pichena.*

3 *Quamvis modeste agat.*] Flor. *ageret.* Pichena.

4 *Et nomine patris, & studiis populi gravem.*] Patris nomine gravis Octavia, quia etiam silens exprobare assidue videbatur, patrem Claudium veneno necatum. *Pichena.* Quia scil. ipsa verus Claudiorum sanguis, cum Nero insiticius esset, nec enim recte cepisse mihi videtur hoc Vir eruditus, qui aliter explicat. *Freinshemius.*

5 *Et ad senatum literas misit.*] Ita Faernus legebat, non, *sed ad senatum.* Ursinus. Mur. *Sed & ad Senatum.* Acidalius.

6 *De cædibus Sullæ Plautique.*] Scripsimus, *de cæde Sullæ Plautique.* nec erat hic opus vocabulo pluralivi numeri. *Rhenanus.*

7 *Gravioribus tamen ludibriis quam malis.*] Putabam scripsisse Tacitum *gravioribus jam ludibriis.* ut dicat quamquam mala essent gravissima, tamen ipsa ludibria graviora adhuc fuisse visa: quod fere inter omnes constat, ut leviores videantur miseriæ, quibus non illuditur. Hoc sensu infra 14, 63. dicit, *crimen omni exitio gravius.* Nec ad Plautum atque Sullam ea referri debent, sed ad temp. quæ per damnationes tot illustrium virorum gravia quidem mala perpetiebatur, sed ista ludibria, istas contumelias (jam cæsos damnari demum,

60 dibriis quam malis. Igitur accepto patrum consulto, [1] postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviæ impulit, *servilem ei amorem* objicere. destinaturque reus cognomento [2] *Eucærus*, natione Alexandrinus, [3] canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. [4] Ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviæ* respondit, *quam os ejus*. Movetur tamen primo [5] civilis dissidii specie: domumque Burrhi, & prædia Plauti,

quasi non de libertate tantum populi Rom. triumpharet princeps, sed etiam tam absurdis actionibus, stuporem ipsi exprobraret) ægrius quam ipsas calamitates ferebat. Scil. illud Senecæ de clement. 1, 10. non ad solos principes pertinet: *Contumeliæ acerbiores solent esse quam injuriæ.* Freinshemius. Vulgatam sic interpretabar: quæ severa tamen adulatio non tam aggravabat augebatq; mala, indignas nimirum cædes Sullæ Plautique, quam mimica, vana, ludicra mala veris addebat. *Gronovius.*

1 *Postquam cuncta scelerum suorum.*] Vocem, *suorum*, video abesse, salva sententia, potuisse, neque erat in vulgatis. ex Flor. tamen reposui. *Pichena.*

2 *Eucerus natione Alexandrinus.*] Idem mox tibicen Ægyptius dicitur: ancilla vero quæ Octaviæ sanctitatem defendit, Pythias, apud Xiphilinum. *Vertranius.* Flor. Ven. & alii, *natione Alexandrina.* Pichena. Quod supra dixi diphthongos non in usu fuisse librariis, qui MSC. nobis reliquerunt, id etiam suspicionem hoc loco movet, ut corruptum hoc nomen videatur, & scribendum *Eucærus* Εὐκαιρος.

Oppertunus. quod nomen Latinum etiam non memini fuisse mihi lectum. *Freinshemius.*

3 *Canere tibiis doctus.*] Flor. *canere per tibias* An forte, *canere pares tibias?* Lipsius.

Canere tibiis doctus.] Flor. *per tibias.* Pichena.

4 *Ex quibus una.*] Nomen liberrimæ ancillæ, Pythias, ex Dione. *Lipsius.*

5 *Civilis dissidii specie.*] Id est, divortii. *Idem.*

Amovetur tamen primo.] Ita Faernus legebat, non, *movetur*, ut in vulgatis. *Ursinus.* Malim, *Amovetur tamen, primo civilis dissidii specie.* Acidalius. Forte aptius, *amovetur.* Pichena.

Movetur tamen civilis dissidii specie.] Non dubie legendum: *discidii*, id est, divortii. Loquitur enim de Octavia, quam Nero amoverat, & Poppæam substituerat. Sic Ann. 11, 28. *Dedecus quidem illatum, sed excidium procul abfuisse.* nugatoria lectio propagatur hactenus. Quis enim non videt corrigendum esse, *sed discidium procul abfuisse*: quippe cum & in Florentino exaratum fuerit: *sed &*

scidium.

Plauti, infausta dona accipit. mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. [1] His, haud quaquam Nero pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam. Exin læti Capitolium scandunt, [2] deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ pro-

61

scidium. Tacitus alibi. *An discidium tuum nosti?* Martialis lib. 10. de divortio Proculejæ: *Dissidium non est hoc Proculeia, lucrum est.* Male, pro *discidium.* Glossarium vetus *discidium* Διαχωρισμός, χωρισμός. Apud Sueton. quoque in Domit. 3. Lege: *Impatiens discidii.* Colerus.

1 *His haut quaquam Nero.*] Mutila, fracta: & in quibus restituendis, sine libris frustra allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolæ tamen codice notatum: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* sed ingenio, ut opinor, duce. *Lipsius.*

His (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii.) In regio volumine legitur. *His tamquam pœnitentia flagitii.* Malim, *His Nero tamquam pœnitentia flagitii.* Rhenanus. Aldus & Puteolanus ita distinxere, *His, (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii) conjugem Octaviam revocavit*, quod potius est emendationibus è regio codice deductis. mens est Nero abhorrens ab Octavia, & perditus amore Poppææ, ea instigante uxorem amolitur, & in Campaniā pellit: postea revocat, non quod facti pœnitet (erant enim etiamdum integræ caussæ expulsionis) sed populum verens cui talia non probabantur. *inde crebri questus, nec occulti, per vulgus cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ pauciora pericula.* Non ergo sua sponte revocavit, sed timore populi, nam si ultro, sententiam mutasset, quod exigit τὸ *pœnitentia flagitii.* Gell. 17, 1. *pœnitere tum dicere solemus, cum quod ipsi facimus, aut quæ de nostra voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiamque in iis demutamus.* Salinerius. Locum mutilum & fractum clamat Lipsius, & in quo frustra sine libris allaboretur. Forte est ita: & sane frustra Agricola: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* Frustra & Muretus, qui transponit tantum: *His, haudquaquam pœnitentia flagitii Nero conjugem* &c. Requiritur enim verbum omnino ad voculam *His.* Nos tamen, ut spero, feliciter & vere sic: *His auditis, tanquam pœnitentia flagitii, Nero conjugem revocavit Octaviam.* Ita est: simulabat Nero pœnitentiam. Verbum *auditis*, truncatum, ut multa in his libris alia. Ex *quaquam* nihil facilius, quam *tanquam* rescribi. Nomen Neronis sive trajicias, sive deleas prorsus, perinde est. *Acidalius.* His scil. vulgi questibus motus non pœnitentia flagitii. Sic lib. XI. *His atque talibus, magnas copias coegere.* nam & ibi subintelligitur, his moti. *Pichena.*

2 *Deosque tandem venerantur.*] Valla negat *tandem* ornatus caussa apud veteres inveniri. idque adversus auctoritatem Quintiliani. Ego litem meam non facio. Doctiss. vir ei favet dum in notis ad annales ait se nescire quo *tandem* pertineat: mihi vero pertinere videtur ad intentum populi desiderium, ut Octavia revocaretur; cujus tandem compotes diis gratias egerunt. *Saliner.* Non fero hic *tandem.* Lego, *Deosq; advenerantur.* Damnavit hoc

proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, [1] spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes. [2] repetitum venerantium. Jamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecere. Mutataque quæ per seditionem verterant, [3] & Poppææ honos repositus est. [4] Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, pro-

hoc tandem etiam Lips. prim. edit. sed nihil extricavit. *Acidalius.*

1 *Spargunt floribus.*]Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quosque benivolentia prosequebantur. Liv. lib. XXXIII. *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacientium, haud procul periculo fuerit.* Capitolinus in M. Antonino: *In Saliatu omen accepit imperii, coronis omnibus in pulvinar ex more jacentibus, alia aliis loco hæserunt, hujus velut manu capiti Martis aptata est.* ubi recte scripseris, *coronas*, &c. *jacientibus.* Ovidius de Germanico triumphante:

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum:

Undique jactato flore tegente vias.

Herodianus lib. 1. de Commodi adventu in urbem: Τοιοῦτον δὲ θεασάμενοι τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνοις καὶ ἀνθέων βολαῖς ἐξεδέχοντο. Virgil.

Purpureos spargam flores, animamque nepotis

His saltem accumulem donis. Lips.

2 *Repetitum venerantur.*] Emendavimus, *repetitum venerantium.* Rhenanus. Iterant honores acclamationibus: quod genus venerationis describitur ab Ælio Lampridio, *Acclamatum, Auguste innocens, Dii te servent: Alexander Imperator, Dii te servent: Dii te nobis dederunt, Dii conservent;* & cætera in eamdem sententiam. *Ferrettus.* Per appositionem. τὸ *repetitum* ut lib. 1. *& libertatis improspera repetita.* At ea repetitio fiebat (reor) ad hunc modum: *Auguste Claudi dii te nobis præstent, dictum sexagies: Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus: dictum quadragies.* Vel, si id mavis, dicta sunt per Synecdochen. Quidam σιωπηγχλὺ *vocant cum & in contextu sermonis quod tacetur accipimus, ut carmen sive quid simile suppressum sit.* Sic Ælian. 12. Var. 3. ἐτελεύτα χαρίεσσαν, non addito παρεγχλὺ. Ejusdem generis sunt. Hom. 6. Iliad. πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ i. multa in divitis. ubi desideramus, *domo.* Similia sunt Thucyd. lib 3. ἐσηκόντιζον ἐς τὰ γυμνά. ubi scholiastes μέρη δηλονότι Salinerius, Corrigendum puto; *repetitur veneratio.* deorum scilicet, ut in re læta. Præcesserat enim *deosque tandem venerantur.* Grotius. Emendo, *repetita veneratione.* Tum nimirum, cum populus dejiceret Poppææ statuas, & Octaviæ restitueret. Harlæus.

3 *Et Poppææ honos repositus est.*] Addidi ex Florent. *&*, quod in vulgatis exciderat. *Pichena.*

4 *Quæ semper odio tumens, metu atrox.*] Reposuimus ex Budensi: *quæ semper odio, tum & metu atrox.* Rhen.

4 Quæ

provoluta genibus ejus; *Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam à clientelis & servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta. ducem tantum defuisse,* [1] *qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum* [2] *tibicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis, primos motus consedisse.* [3] *at si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.* Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, terruit simul

62

1 *Qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo.*] Distinctione ista pleniore, obnubilatur prorsus auctoris sensus. Interpungendum erat, *reperiretur; omitteret modo.* Dux, inquit, non deerit, modo Octavia propius accesserit relicta Campania. *Gruterus.*

2 *Tibicinis Ægyptii.*] Euceri, de quo supra. *Ferrettus.*

3 *At si desperent.*] Aut mihi non odora vis, aut hic nil subolet corruptionem. Callide Poppæa perniciem Octaviæ molitur, quam quo efficacius instruat, metum sollicitat Neronis, eo (inquit) res tuæ Nero evasere, ut Octaviæ, aut tibi cadendum sit: nec te lactet, quod facile sedasti priorem plebis motum: id enim contigit, quia nondum populus desperaverat de vestra reconciliatione: nunc defraudatus spe concepta, Octaviæ profecto maritum dabit, unde tibi exitium manifestum. Vera nobile scortum dicebat: nam (ut missum faciamus, quid sequatur, si quis studiis populi ducat filiam imperatoris) non credebatur civilia sapere, cui conjunx esset de Cæsarum domo: quamobrem Tiberius nuptum minime locat Agrippinam, quæ secundas nuptias postulabat. lib. 4. ann. *Sed Cæsar non ignarus quantum ex rep. peteretur, ne tamen offensionis, aut metus manifestus foret, sine responso quamquam instantem reliquit.* Idem per eadem implacabilis erat Asinio Gallo, lib. 1. ann. *Non ideo iram ejus lenivit, primum invisus tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat; plusquam civilia agitaret.* Quæ nec fefellere præpotentes Claudii libertos lib. 11. ann. *nec enim occultum quod post tale matrimonium superasset.* Quid Corneli? mors Claudii, & rerum mutatio. *Salinerius.* Dubitat, an integra, Lipsius. Idem legit, *An si desperent?* Unde sententiam nullam expedio. Mihi integra sunt; levissima mutatio-

simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio [1] in servo, & [2] quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia [3] malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar *operæ prioris* admonet; *Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos* promittit; *vel si negavisset, necem* intentat. Ille insita vecordia, & facilitate

ne, *ac* pro *at* scribenti. Facile, inquit, motus illi componentur, & in se consident. Atque ubi de Neronis nuptiis desperatum erat, alium Octaviæ maritum quærent. *Acidalius.*

1 *In servitio.*] scripsimus, *servo.* Rhenanus.

2 *Quæstionibus ancillarum eluserat.*] Iacobo Lectio erudito juveni adsentior scribenti; *elusa erat.* Lipsius.

Quæstionibus ancillarum illuserat.] Reposuimus, *eluserat.* Rhenanus. Faernus legebat: *elusa erat* &c. Nisi magis placeat, *illusum erat.* Ursinus. Placet & mihi, Lipsio placita Lectii conjectura, *elusa erat*, magis quidem quam Mureti, *illusum erat.* Acidalius. Probat Lipsius, *elusa erat*, id est, suspicio in servo. Vulgo, *eluserat.* Pichena. Viris doctissimis videbatur rescribendum, *elusa erat*: sed certe nihil mutandum putavimus, cum hoc usitatissimum sit auctori, verbis activis, ut vocantur, ad neutrorum formam uti, sic *vertere*, *mutare* &c. pro *verti*, *mutari*, frequenter hic reperias. *Freinshemius.*

3 *Graviorum facinorum ministri.*] Flor. *maiorum facinorum.* Sed nihil muto, nam vox, *graviorum*, quodammodo respondet præcedentibus verbis, *graviore odio.* Pichena. Omnia sana videntur. Cum tamen extet in chirographo Bibliothecæ Mediceæ, *quia malorum*; videri poterat prius fuisse, *majorum facinorum*, sed idem sensus resultat ex illo *graviorum*, quapropter nihil temere mutabimus, nisi consentiant & alii codices plutearii. *Gruterus.* Itane tam obtusæ cuiquam aures, ut non offendantur illa fatua repetitione vocis: *graviore odio, quia graviorum.* Nos vero sine dubitatione recipimus scripturam Florentinam. Plautus Menæchm. 5. 7. *O facinus indignum & malum.* Tibullus 2, 4. *Illa malum facinus suadet.* Noster lib. 12. *At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret.* Gronovius.

1 Plura

litate priorum flagitiorum. [1] plura etiam quam jussum erat, fingit, faceturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, & fato obiit. At Nero [2] *præfectum in spem sociandæ classis corruptum*, & 63 incusatæ paulo ante *sterilitatis* oblitus, *abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta*, [3] edicto memorat. [4] Insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos majore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Juliæ memoria obversabatur, à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sævitiam [5] melioris olim fortunæ recordatione allevabant. [6] Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina validior. Et [7] Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.

1 *Plura etiam quam jussum erat fingit.*] Malim, *jussus*. Acidalius.

2 *Præfectum in spem sociandæ classis corruptum.*] Sic melius Flor. quam vulgo, *spe sociandæ*. Pichena.

3 *Dicto memorat*] Legendum hic, *edicto memorat*, idem Lectius, quem nominavi, docuit me verè. Nam principes per edicta populum adfabantur, ut notum. *Lipsius.*

Edicto memorat.] Lipsio assensi, qui, *edicto*, reposuit. Vulgo, *dicto*. Omnia enim fere per edicta fiebant à principe. lib. seq. *edicto testificatus*. hist. lib. 1. *laudatus per edictum*. *Pichena.*

4 *Insulaque Pandataria.*] Quid ergo in mentem illi poetæ ignobili venit (non enim Senecæ: cum certis argumentis post mortem ejus scripta ea Tragœdia sit) qui relegare Octaviam in Ægyptum videtur:

—— date vela fretis
Ventisque, petat puppis rector
Tandem Pharia litora terræ.

Nisi si hoc vult, Alexandrinà dumtaxat navi avectam Octaviam. Id enim contentiosus aliquis possit parum ἀλόγως dicere. aliàs reposuerim ego, *Pandataria litora terræ*. Lipsius.

5 *Melioris olim fortunæ recordatione allevabant.*] Emendavimus, *elevabant*, id est, minuebant, quæ elegantissima verbi hujus significatio satis nota est. *Rhenanus.* Flor. & Ven. *allevabant*. Pichena.

6 *Huic primum nuptiarum dies.*] Cave mutes, *primus*. Ilud verum. *Acidalius.* Correxi, *primus*, monente Lipsio, vulgo, *primum*. Pichena.

7 *Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.*] *Duodecimo die post divortium ab Octavia Nero in matrimonium Poppæam accepit, & eam dilexit unice,*

64 pta. Postremo crimen omni exitio gravius. [1] Ac puella vicesimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præsagio malorum jam [2] à vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam *viduam se & tantum sororem* testaretur, [3] communesque *Germanicos* & postremo *Agrippinæ* nomen cieret. *qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset.* Restringitur

uxoris, inquit Sueton. Ner. 35. *Vertranius.*

1 *At puella vicesimo ætatis anno.* Scripsimus, *Ac puella.* Rhenanus. Mur, *At.* Vulgatum *ac* retineo. *Acidalius.*

2 *A vita exemta.*] Lege, *à vivis.* Apulejus I Miles. *Ipse mihi supervivens.* Pricæus.

3 *Communesque Germanici.*] Accipere possis, appellasse Octaviam patris nomen, qui Germanicus dictus, uti & Nero. Commune igitur utrique. Tamen cum in priscis libris sit, *Communesque*; nata mihi lectio, *cum manesque germani.* Ut fratrem appellaverit sublatum, & deinde matrem. *Lipsius.*

Communesque Germanicos.] Restituimus locum: *communeque Germanici, & postremo Agrippina nomen cieret.* Rhenanus. Faernus legebat: *Cumque Germanici, & postremo Agrippina nomen cieret*, &c. non, ut in vulgatis, *Communeque Germanici.* Ursinus. Cave mutes, *Communeque Germanici.* Commune Octaviæ cum Nerone nomen Germanici, qui Neroni avus, Octaviæ patruus; commune item Agrippinæ, quæ Neroni mater, Octaviæ patruelis, & propter Claudii matrimonium matris loco. *Mercerus.* Octavia nuntio mortis accepto, ut aliqua sese illinc redimeret, ait, se spem matrimonii cum Nerone penitus abjecisse, nec unquam postea uxoris, sed solum sororis, nomen usurpaturam: hæc jaciebat, sed apud surdas aures: inde in desperationem versa, Germanicum invocabat; solent enim miseri inter extrema dejecti eos desiderare, per quos (si viverent) certa spes evadendi. Sen. in Troad. *Servire Graco pateris Andromachen jugo Crudelis Hector?* Nec finem in Germanici nomine faciebat, sed Agrippinam quoque appellabat. Viveret utinam, ô Germanice, columen familiæ nostræ, vel tu saltem ô Agrippina, qua viva si non omnino felix fui, mihi tamen exitium non imminebat. Plus igitur (ut vides) sibi pollicetur de Germanico, quam de Agrippina, ille undique pius, hæc noverca: nec amens Octavia, (lib. 13. ann. *Quæ quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat*,) ut fictæ Agrippinæ caritati fidem haberet. *At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere.* Salinerius. Mur. *communesque Germanicos*; Lipsius, *cum manesque germani*. Neutrum placet præ vulgato, cujus sententia, quam Lipsius idem tetigit, optima. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *communesque Germanicos.* Mercerus nihil mutat, atque interpretatur. *Pichena.* Vulgo, *communeque Germanici.* Sed Florentini MSc. veterisque editionis Venetæ lectio est, quam restituimus; *Communesque Germanicos*; quod, haud dubie proba sit. Nec enim unus tantum

tur vinculis, venæque ejus per omnes artus exsolvuntur: & quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. [1] Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas & cædes jussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum adulatione novum, aut patientia postremum fuit. Eodem anno libertorum potissimos [2] veneno interfecisse creditum est, [3] Doryphorum quasi adversatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Sene-

65

tum fuit Germanicus, sed Drusus qui primus id cognomen peperit, tam sibi quam filiis id quæsivit. Clare Dio princip. lib. 55. Γερμανικός τε καὶ τῶν παίδων ἐπονομασθείς. Ille ergo Drusus tam Octaviæ quam Neroni vere atque proprie communis, cum illius avus esset; hujus abavus. Claudius etiam utrique communis, illi natura; huic adoptione pater. quin & C. Cæsar quem proprie Germanicum vocaverunt, illius patruus; hujus avus. Quæ vero sequuntur de Agrippinæ nomine, non ita accipienda sunt, quasi & illud ambobus commune vel Octavia, vel Tacitus voluerint: quamvis ita potuissent, non quidem quod Agrippina Octaviæ noverca fuerit, quæ enim hæc conjunctio? sed quod consobrina. Sed ita gradatim ad ultimas obtestationes delabitur, ut primo Neronem commonefaciat arctissimæ consanguinitatis quæ inter illos esset: deinde vel Agrippinam testatur, oratque Neronem, ut saltem illius institutum tueretur, cui & ipsi invisa quidem fuerit, sed absque exitio: se contentam fore deinceps ista conditione si liceat vivere, qua vivente Agrippina, misere quidem & infeliciter, sed tamen vixisset. *Freinshemius.*

1 *Additurque atrocior sævitia.*] Malebam *atrocius sævitia*, hoc est, gravius ludibrium crudelitate. Sic libro sequenti: *Adjecisse Deos dignum Arsacidarum. Dignum, atrocius*, res digna, res atrocior. *Gronovius.*

2 *Veneno interfecisse creditum est*] Vel, *creditus est*. Vide Sueton. Nerone, cap. XXXV. *Lipsius.*

3 *Doryphorum.*] Est nomen sive cognomen liberti proprium. Fortasse & in hoc Xiphilini loco, in Nerone: Δορυφόρον τὸν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν βιβλίων διέφθειρε, ἀντιπράξαντα ἄμα καὶ Ἀγρ-ιππίνας

Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

κοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσεν: *Doryphoro, qui a libellis erat, jussit dari ducentas quinquaginta Drachmarum myriadas.* Ita ego verterim, & munus nostri Doryphori eruerim: at interpres, *Prætoriano cuidam militi* fecit: qui non solent profecto à libellis aut talibus officiis esse. *Idem.*

C. Cor-

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER QUINTUS-DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Vologeses Parthorum Rex Armeniam invadit: quem Corbulo cautè & tamen fortiter repressit. Sed Cæsonius Pætus missu Neronis mox supervenit, proprius Armeniæ tuendæ dux. Is imperitiâ & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed serò succurrit. Neroni filia ex Poppæâ nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venere, super Armeniâ retinendâ. irriti remittuntur: & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, & metu Parthis injecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni; & Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis dolo. qui in ruinis ejus ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falso crimine incendii. Conjuratio in Neronem inita & detecta, capite ejus C. Pisone. Multi interfecti inlustrium, interque eos Seneca. Grates tamen diis actæ, & dona decreta templis, ut rebus lætis. Gesta hæc annis paullo amplius tribus,

C. MEMMIO REGULO. VERGINIO RUFO
C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO.
P. SILIO NERVA. C. IULIO ATTICO VESTINO } Coss.

Inte-

1 Interea Rex Parthorum Vologeses, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso, spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum Romana, & continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & [1] defectione Hyrcanorum gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant, *eo contemptionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis, tot per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, *quod præsidium, aut unde peteret*, rogitans. *Jam de Armenia concessum, [2] proxima trahi: & nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse.* Tiridates quoque regni profugus, [3] per silentium haud modice querendo, gravior erat. *Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen.*

COMMENTARIUS.

1 D*efectione Hyrcanorum*] Scripsimus, *dissensione Hyrcan.* Rhenan. Faernus legebat, *deditione.* Ursinus.

2 *Proxima trahi: & nisi &c.*] Transpositione copulæ sententia explicanda: *proxima trahi, nisi defendant Parthi: & levius servitium.* Acidalius.

3 *Per silentium haut modice querendo.*] Cuivis mendum hic suboleat. Quomodo enim per silentium, & nec modice, querebatur? Nec tamen hoc adverterunt viri magni: nisi Muretus ante nos, cum quo vere scribimus, *per silentium, aut modice querendo.* Acidalius. Si *immodice* querebatur, quomodo *per silentium?* An cum aspiceretur, quamvis silens, ignaviam expre-

men. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere privatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur; *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pacorus anteceperat. videbarque contra vetera fratrum odia* [1] *& certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo infitias, æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mortalium spernenda est,* 2

[1] *&*

probrare videbatur, ideoque gravius silentium ipsius, quam Monobazi voces? Ita videtur. ac sequentia verba, *non enim ignavia* &c. repetita intelligo à primoribus illis gentium. quæ cum ad aures Vologesi pervenissent, commotus est, conciliumque advocavit. *Pichena.* Interdum enim & silentium omni voce loquacius est. Sic & hic Tiridates quamquam queri nollet, tamen ipso silentio & quod exul obversaretur, regis oculis, exprobrabat ipsi, quod periclitanti non subvenisset, aut ejectū non restitueret. quomodo fere *malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur,* sup. 14, 62. Seneca ad Helv. 16. *nunquam te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, pœnituit.* Plinius epist. 1. *Mala emptio exprobrare stultitiam domino videtur.* Tacitus 15, 16. *non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret* & 16, 22, *rigidi & tristes, quo tibi lasciviam exprobrent.* & 16, 10, *tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium.* Expressit tale quid Martialis lib. 1. epigr. 69. *Si tacet, hanc loquitur.* Male alii in Tacito rescribendum putarunt; *aut modice querendo:* subjicitur enim querela, haud modica tamen. *Freinshemius.* Nihil hic est mutandum. Silentus orationem & questus exponi ac subjici, non est novum apud elegantissimos auctores. Nam silentio non minor vis inest indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam sermoni. Itaque haud sine ratione ex eo orationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti inprimis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus l. 1. *Gelidos pavor alligat artus, Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.* Plane eodem modo, quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. *Freinshemius.* Boxhornius. Exemplum vivum est apud Cæsarem lib. 1. Gall. 32, in Sequanis. *Gronovius.*

1 *Et certamen.*] Emendavi, *contra veterum fratrum odia & certamina,* Rhenanus.

[1] *& à diis æstimatur.* Simul diademate caput Tiridatis evinxit, promptam equitum manum, quæ regem ex more sectabatur, Monesi nobili viro tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque *Tigranem Armenia exturbari*, [2] *dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet*, provinciis Romanis minitans. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt: legiones duas cum Verulano Severo, & [3] Vectio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, *compositius cuncta, quam* [4] *festinantius agerent.* quippe bellum habere, quam gerere malebat. Scripseratque Cæsari, *proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet; Syriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse.* Atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum armat; hostiles ingressus præsidiis intercipit. [5] Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita:

1 *Et à Diis æstimatur.*] Non satis capio quid sibi velit ille Parthus hac sententia. Putabam olim legendum: *& ab imis æstimatur.* Crebro hæc componuntur apud auctores, *summa & ima.* Freinshemius. Ab hoc etiam loco mutando abstinendæ sunt manus. Plena quippe ejus & pulcherrima est sententia. Referenda ista sunt ad eam modestiæ virtutem, ejusque amplissimum continent elogium, qua, æquitate quam sanguine, caussa quam armis, parta à majoribus retinere, & sua recuperare conantur: quaque inviti, & cunctanter, & non, nisi post alia omnia nequidquam tentata, in arma Principes prorumpunt. Illa virtus non spernenda est summis mortalium, primoque in fastigio positis, & à Diis ipsis æstimatur: eaque ante bellum virtute usis favent. Nam Dii favent justum bellum gerentibus. Ad justitiam autem bellorum facit, non tantum caussa, sed etiam necessitas inevitabilis, qualis est cum aliis consiliis, cunctando, tolerando, modestia, ut hic loquitur, arma declinari non potuere. *Boxhornius.*

2 *Dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis.*] Reposuimus, *Dum ipse compositis* &c. *Rhenanus.*

3 *Vectio Bolano.*] Scribe, *Vettio*, ex lapide: C. CALPURNIO. PISONE M. VETTIO BOLANO. COS. De hujus Bolani bellicâ gloriâ, Statius libro V. Silvar. ad filium ejus Crispinum:

—— *rigidi summam Mavortis agebat*
Corbulo, sed comitem belli sociumque laboris
Ille quoque egregiis multum miratus in armis
Bolanum, atque illi curarum asperrima suetus
Credere. —— Lipsius.

4 *Festinatius agerent.*] Nos, *festinantius.* Rhenanus.

5 *Et quia egena.*] Non videtur hoc factum

ſita: quoſdam rivos [1] congeſtu arenæ abdidit. Ea dum 4 à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneſes ut famam ſui præiret, non ideo neſcium aut incautum Tigranem offendit: qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defenſorum & [2] magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud ſpernenda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens foſſa, qua fluvio diffidebatur. [3] Inerantque milites, & proviſi ante commeatus. quorum ſubvectu pauci avidius progreſſi, & repentinis hoſtibus circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exſequendas obſidiones nulla comminus audacia: raris ſagittis, neque clauſos exterret, & ſemet fruſtratur. Adiabeni cum promovere ſcalas & machinamenta inciperent, facile detruſi, mox erumpentibus noſtris cæduntur. Corbulo tamen, quamvis ſecundis rebus ſuis, mo- 5 derandum fortunæ ratus, miſit ad Vologeſem, qui expoſtularent *vim provinciæ illatam: ſocium amicumque regem cohortes Romanas circumſidere.* [4] *omitteret potius obſidionem, aut ſe quoque in agro hoſtili caſtra poſiturum.* [5] Caſperius centurio in eam legationem delectus, apud opidum Niſibin ſeptem & triginta millibus paſſuum à Tigrano-

factum, quod jam olim eſſet, ſed ut poſthac eſſet. Forte Tacitus: *Et quo egena aquarum regio eſſet, caſtella fontibus impoſita.* Gronovius.

1 *Congeſtu terræ obdidit.*] Scripſimus, *abdidit*. Rhenanus. In v. c. eſt, *congeſtis arena obdidit*, non, *abdidit*. Urſinus.

2 *Magnitudine mœnium validam.*] Adeo, ut Appianus producat mœnia Tigranocertæ in altitudine ad quinquaginta cubitos: quæ in imo adaptata equorum ſtabulis. Vide eum in Mithridatico. *Lipſius.*

3 *Inerantque milites, & proviſi ante commeatus.*] Copulam, *que*, ex Flor. repoſui: nam à vulgatis abeſt. *Pichena.*

4 *Omitteret potius.*] Lego, *ocius*, non, *potius*. Lipſius.

Omitteret potius obſidionem.] Faernus legebat: *Omitteret ocius* &c. *Urſinus.* Lipſius mallet, *ocius*. Sed &, *potius*, recte ſe habet, ut oſtendat utilius id Vologeſi eſſe. *Pichena.* Lege, *Omitteret protinus obſidionem*, Boxhornius.

5 *Caſperius centurio.*] Muretus, C. *Aſperius*. Acidalius.

granocerta distantem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant. irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones, & aliæ pro Syria, paratæ ultro irrumpere. sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam [1] exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, *missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace* respondet. Monesen *omittere Tigranocerta* jubet; ipse retro concessit.
6 dit. Hæc plures ut *formidine regis, & Corbulonis minis* [2] *patrata & magnifica* extollebant. Alii *occulte pepigisse* interpretabantur; *ut omisso utrimque bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim* [3] *exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ non ultra periculum faceret.* Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & ad-

1 *Exorta vis locustarum.*] Locustæ numerantur partim inter aves, partim inter insecta animalia, maximeque Ægyptum, & Cyrenaicam infestant, & segetes aut rodunt, aut contactu adurunt. Vide Plinium 11. 29. Ideoque ajunt imperatores C. de locato, minuendam esse pensionem colono, cum segetes à locustis exesæ fuerint. Vide Psalm 105. Exo, cap, 10. Ioëlis cap. 2, Locustæ necari jubentur militari imperio in Syria, auctore Plinio. In Cyrenaica lex fuit (nam locustis quoque ea regio abundat) ut pœna desertoris teneretur, qui ingentem vim locustarum, aut earum fœtus non debellasset. Locusta quoque piscis est ex genere crustaceorum, de quo plura Aristoteles lib. de Animalibus. *Lupanus.*

2 *Patrata magnifice extollebant.*] Reposuimus, *ac magnifica extollebant.* Rhenanus. Mur. *Patrata magnifice extollebant.* Assentiar, nec tamen vulgatum damnem; *Patrata & magnifica* &c. *Acidalius.*

3 *Exercitum Rom. à Tigranocertis deductum.*] Editio decrepita non agnoscit præpositionem, *a*, neque requiritur. *Gruterus.*

1 Co-

adventare [1] Cesennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta & duodecima legiones, addita quinta, quæ recens è Mœsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; & Pætus, cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, *nihil cædis aut prædæ, usurpatas nominetenus urbium expugnationes* dictitans: *Se tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanum jus victis impositurum.* Sub idem tempus legati 7 Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumptum à Parthis. nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam [2] Famisulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam [3] Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, [4] turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fuga perrupit; séque

1 *Cesennius Pætus.*] Qui malè in Dionis eclogis, quas nuper Fulvius Ursinus dedit, Σέννιος scribitur. Enimverò Κεσέννιος Πέτος etiam in Iosepho scribitur, diciturque libro VII. Excidii, cap. XXI. An hic ipse, qui sub Nerone præfuerat, etsi parum bonâ famâ? ætas haud neget. *Lipsius.*

Cesennius Pætus.] Vide supra notam ad 14, 29. *Freinshemius.*

2 *Famisulanus Vectonianus.*] Codex Budensis, *Fimisulanus Vectonianus.* Rhenanus.

3 *Calavius Sabinus regebat.*] Nos, *regebant.* Placeret, *Flavius Sabinus.* Ursinus. Vide supra notam ad 6, 9. *Freinshemius.*

4 *Turbatus equus qui.*] Mos infrequens, & inobservatus, de hoc equo. Geminum tamen locum habes in Plutarchi Crasso, qui inter prodigia pariter futuræ cladis sic narrat: Ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. id est: *Equus vero ex Imperatoriis insigniter ornatus, tracto per vim rectore in flumen, submersus disparuit.* Item Obsequens inter ea quæ Pansæ Consuli haud læta evenerunt: *Equus phaleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Dionysius lib. X. Antiq. Rom. quà parte de L. Quinctio agit Dictatore

ſeque vallo extulit. & pila militum arſere, magis inſigni prodigio, quia Parthus hoſtis miſſilibus telis decertat. 8 Ceterum Pætus ſpretis ominibus, nec dum ſatis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ proviſu, rapit exercitum trans montem Taurum, *recipe-randis*, ut ferebat, *Tigranocertis, vaſtandiſque regionibus, quas Corbulo integras omiſiſſet*. Et capta quædam caſtella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, ſi aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuiſſet. Longinquis itineribus percurſando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & inſtante jam hieme, reduxit exercitum compoſuitque ad Cæſarem litteras, quaſi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas. 9 Interim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præſidiis inſedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hoſtiles turmæ afferrent, (jam enim ſubjectis campis, magna ſpecie volitabant) naves magnitudine præſtantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultiſque & baliſtis proturbat Barbaros. in quos ſaxa & haſtæ longius permeabant, quam ut contrario ſagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; colleſque adverſi per ſocias cohortes, poſt legionum caſtris occupantur; tanta celeritate & oſtentatione virium, ut Parthi omiſſo paratu invadendæ 10 Syriæ, ſpem omnem in Armeniam verterent, Ibi Pætus

tore jam electo: Ὡς δ' ἐγγὺς ἦν, ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους οἱ πρέσβεις προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς τε ἁλουργεῖς καὶ τὰ ἄλλα παράσημα οἷς πρότερον ἡ τῶν βασιλέων ἐκεκόσμητο ἀρχὴ, προσήνεγκαν. id eſt: *Vt paullo propior jam erat, equos ei phaleris decore ornatos adduxerunt, & ſecures cum faſcibus, veſteſque purpureas, & alia inſignia, quibus olim regium imperium decoratum erat, obtulerunt.* Vt appareat equum unum pluresve cum ornatu imperatorio, & conſulari (ſi eum magiſtratum dux geſſiſſet) è publico datos: non aliud, quam ſpecimen & notam dignitatis. Tacitus hic conſularia inſignia ait: quia Cæſennius Pætus ille ipſe eſt qui ante annum Conſul cum Petronio Turpiliano fuerat. *Lipſius.*

tus imminentium nescius, quinctam legionem procul in Ponto habebat; reliquas [1] promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec adventare Vologesem magno & infenso agmine auditum. Accitur legio duodecima, & unde famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, [2] si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum [3] ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, *non fossam neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data* clamitans, duxit legiones quasi prœlio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, [4] tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo [5] imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Conjunx ac filius [6] castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, data in præ-

1 *Promiscuis militum commeatibus infirmaverat.*] Pro facultate recedendi à militia. quod est contra Laur. Vallæ opinionem, qui *commeatum* ea significatione tantum in singulari numero dici affirmat. Sed monuisse satis est. *Lupanus.*

2 *Si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.*] Deesse vocem credo post *in suis.* Neque *constantia* accommodari illuc videtur posse, si sequentia ista spectentur: *Verum ubi à viris* &c. Forte verum, *Si Pæto aut in suis vis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.* Acidalius.

3 *Ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat.*] Vox prima & ultima, si non sunt ab aliena manu, haud tamen multum habent, quod heic agant; hoc est, sede ista ejici poterant. *Gruterus.*

4 *Tria millia delecti peditis, proximo Tauri jugo.*] Placuit hæc lectio à Flor. indicata. in quo, *tria millia delecti pedites.* Vulgo, *delectorum peditum.* Sed & in peditibus, & in equitibus, Tacitus plerunque singularem numerum amat. *Pichena.*

5 *Imposuit, quo transitum regis arcerent.*] Mur. maluit, *qua.* Mihi utrumque eodem loco. *Acidalius.* Ego *qua* mallem, *Grovovius.*

6 *Castello cui Asamosata nomen est.*] Correximus, *Arsamosata.* Rhenanus.

præſidium cohorte, ac diſperſo milite, [1] qui in uno habitus, vagum hoſtem promptius ſuſtentaviſſet. [2] & ægre compulſum ferunt, [3] ut inſtantem Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum, quo gliſcentibus periculis etiam ſubſidii laus augeretur. *Expediri* tamen *itineri ſingula millia ex tribus legionibus*, [4] *& alarios octingentos, parem numerum è cohortibus* juſſit. At Vo- 11 logeſes quamvis *obſeſſa à Pæto itinera* [5] *hinc peditatu, inde equite* accepiſſet, [6] nihil mutato conſilio, ſed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Creſcente turrim, in qua præſidium agitabat, defendere auſo: [7] facta ſæpius eruptione, & cæſis qui Barbarorum propius ſuggrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur. peditum ſi quis integer, [8] longinqua & avia; vulnerati, caſtra repetivere: *virtutem regis, ſævitiam & copias gentium*, cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adverſis, ſed cuncta militiæ munia deſeruerat, [9] miſſis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret propere,*

1 *Qui in uno habitus.*] Ita Flor. Vulgo, *in unum.* Pichena.

2 *Et ægre compulſum ferunt.*] Suſtulimus particulam *&*. non autem hæc ſola ſupererat, ſed mox item particulam, *ut*, *Ægre compulſum ferunt, inſtantem Corbuloni fateretur*, ſubaudi autem *ut*. Rhenanus. Ex libris veteribus, præſertim ex Flor. addidi illud, *&*. Verbum autem, *inſtantem*, refertur ad ſuperiora, *vagum hoſtem.* Pichena.

3 *Ut inſtantem Corbuloni fateretur.*] Vel hoſtem, vel metum ex hoſte, *Ferrettus.*

4 *Et alarios octingentos.*] Vel *ex alariis octingentos.* Sed dubito an eadem ſententia. *Acidalius.*

5 *Hinc peditatu, inde equite.*] Codex Budenſis, *Hinc peditatu, hinc equite.* Rhenanus.

6 *Nihil mutato conſilio, vi ac minis alares exterruit.*] Ita Faernus legebat, delebatque particulam, *ſed.* Urſinus.

7 *Facta ſæpius eruptione.*] Et hic excidit, aut ſublata fuit copula: quam ex Flor. repone: *factaque ſæpius eruptione.* Pichena.

8 *Per longinqua & avia.*] Præpoſitionem *per* expunximus, ſic diſtinguendo ſententiam: *peditum ſi quis integer, longinqua & avia: vulnerati caſtra repetivere.* Subauditur ante, *petiit.* Rhenanus.

9 *Miſſis item ad Corbulonem precibus.*] Scripſimus, *Miſſis iterum ad Corb. pr.* Rhenanus. Florentinus & Ve-

pere, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: [1] *se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos.* Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum & commeatibus non egenum, [2] regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. [3] Comitabantur exercitum, [4] præter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, ut simul hostem famemque depelleret. Primum è perculsis [5] Pactium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ caussas obtendentes, *redire ad signa, & clementiam Pati experiri* monebat, [6] *se nisi victoribus immitem esse.* Simul suas legiones adire, hortari, *priorum* admonere, *novam gloriam* ostendere; *non vicos aut opida Ar-*

Venetus, *item*, si conjecturæ locus esset, facerem, *identidem*, hoc est, crebro subinde; quod quidem sensus velit. *Freinshemius.*

2 *Se fidem interim, donec vita suppeditaret, retenturos.*] In vulgatis, *retenturum.* at magis placuit, *retenturos*, ex Flor. ac Ven. nam ad ipsum ducem, & ad exercitum refertur. *Pichena.*

3 *Regionem Comagenam.*] Syria dividitur in plures partes, cujus una pars Comagena, quæ ad Amanum, & Taurum montes extenditur. *Lupanus.*

4 *Comitabantur exercitum.*] Mur. *Comitabatur.* Ad quid vero? *Acidalius.*

5 *Præter alia assueta bello.*] Flor. *sueta.* Pichena.

6 *Pactium primipili centurionem.*] At supra lib XIII. perfunctum eo honore ait: *Curam præsidiorum Pactio Orfito primipili honore perfuncto mandat.* Lipsius.

7 *Se nisi victoribus immitem esse.*] Corbulo primipilarem hortatus, & ceteros milites, qui Pætum in bello deseruissent, ut illius potius misericordiam experirentur, quam ut à se deprehensi in eodem perfugium haberent, dixit, se disciplinæ militaris diligentissimum exactorem, qua deserentibus nisi à victoria militibus non parceret, ut supra lib. 13. Suadebat autem Corbulo militibus *clementiam Pati experiri*: licet enim qui in bello deseruit, capite puniri soleret, potuit tamen se offerens ex edicto Germanici Cæsaris desertionis pœnam evitare, & ex prima desertione militiæ restitui, Arrio Menandro in Militaribus auctore. *Vertranius.* Milites, qui ducem Corbulonem cum Pæto mutaverant, falsis nominibus utebantur: Corbulo sævus dicebatur, quia veram militiam revocabat: Pætus, mitis, quod legiones *promiscuis militum commeatibus infirmaverat.* Hæc omnia Corbulo nunc ulciscitur. redite (ait amara irrisione) ad vestrum clementissimum ducem: quid rei vobis est cum me sævo, qui solis victoribus

Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. [1] *Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona, imperatoria manu tribueretur; quod illud & quantum decus, ubi par eorum* [2] *numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant. 13 Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, [3] modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, [4] nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, & alii propria ignavia, [5] aut me-

bus æquus, victos angue pejus semper odi? *Salmerius.* Frustra exercet acumen suum homo optimus, quum obscuri nihil sit. Non enim si lib. 13. *Pactius Orphitus primipilaris* jussu Corbulonis præsidio præpositus commemoratur, & hic *Pactius centurio primipili* à Pæto venire dicitur, ideo & omnes milites hic obvios Corbuloni ducem eum cum Pęto mutasse necesse est. Lib. 13, 40. sunt cum Corbulone tertia & sexta legio & decuma: easdem obtinet hoc lib. c. 8. Pætus quartam & quintam & duodecimã. Nec *diversas fugæ causas obtendere* est falsis nominibus uti Corbulonis sævi, Pæti mitis. Eoque nec ulciscitur hic Corbulo quicquam privati doloris, neque amara irrisione ludit: sed voce plena gravitatis & disciplinæ profugos redire ad signa & duci, cui à Cæsare attributi essent, causam probare jubet, si forte veniam det ille, se nullam fugæ excusationem accipere, nec desertoribus ignoscere. *Gronovius.*

1 *Si singulis manipularibus.*] Ita Plinius lib. 22. cap. 4. *Si civica honor uno aliquo ac vel humillimo cive servato præclarus sacerque habetur, qui tandem æstimari debet unius virtute servatus universus exercitus.* Aurelius.

2 *Numerus adipisceretur.*] Malo, *adspiceretur.* etsi non ignorem Plautum, & Tacitum ipsum alibi adipiscendi verbum παθητικῶς esse usos. *Lipsius.*

Ubi par eorum numerus aspiceretur.] Ita emendavit Lipsius: male vulgo, *adipisceretur.* facilis enim fuit lapsus, præsertim cum in veteribus legatur, *apisceretur.* Pichena. Etiamnum proba mihi Lipsii correctio, quam & Pichena amplexus est; *adspiceretur.* Freinshemius.

3 *Modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare*] Restitui ex Flor. *adpugnare.* In vulgatis, *oppugnare.* Pichena.

4 *Ne aliud quam munimenta propugnabant.*] Emendavimus, *nec aliud q. m. pr.* Rhenanus,

5 *Aut metu.*] Ablativum, *metu,* delevimus, & pro *aut* scripsimus, *ut,* hoc

[1] aut metu Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. *neque eandem vim Samnitibus Italico populo,* [2] *aut Pœnis Romani imperii æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quotiens fortuna* [3] *contra daret, saluti consuluisse.* Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen litteras ad Vologesen, non supplices, sed in

hoc modo, *& alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes.* Siquidem in Manuscripto libro tantum est *Ut* pro *Aut*; librarius ultimam præcedentis vocabuli quod est *ignavia* literam, cum *ut* conjunxit, ut fieret *aut.* deinde quispiam ablativum adjecit *metu.* Rhenanus. In v, c. est. *Et alii propria ignavia, aut metu Corbulonem opperientes.* nam in vulgatis desunt illa, *aut metu.* Ursinus. Flor. ac plerique veteres habent, *aut Corbulonem.* ut sit sensus: Corbulonem opperientes, non ignavia se intra munimenta continuisse: sed fortasse prudenti consilio, cum se hostibus impares viderent. Tamen vulgatam lectionem præfero. Venetus, & nonnulli alii addunt, *aut metu Corbulonem opperientes.* Pichena. Editio Veneta, *propria ignavia, aut metu,* aliæq; veteres probo sensu, quem aliæ pervertunt; *propria ignavia, ut Corbulonem* &c. nec minus illi, inter quos & MSc. Pichenæ qui legunt, *propria ignavia, aut Corbulonem &c.* Freinshemius. De lectione hujus loci optime Rhenanus. Ex, *ignavia ut* litera male repetita, *ignavia aut*, factum. Suppleverunt *metu*, qui nesciebant *ignaviam* hic nihil aliud esse quam metum. Sæpe veteres has voces, *ignavus, segnis, ignavia, segnities,* usurpant in illis, quibus abest virtus aut viro digna audacia, quos *poltrons* dicimus. Illis, inquit, abunde magnum erat munimenta defendere: nonnullis, quia edixerat dux, ne quis castris exiret; aliis non aliter facturis, si signa ferri jussisset (ita erant perculsi) præferentes se tanquam in stativis Corbulonem exspectare. *Ut opperientes*, quemadmodum præcedenti libro, *utque eruebantur.* Illud *provisis exemplis* pari lepore Ovid. 9. met. ubi Byblis: *At non Æolidæ thalamos timuere sororum. Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?* Gronovius.

1 *Aut Pœnis Rom. imperii æmulis.*] Mirum omnes editiones ita conspirare in hanc lectionem, cum palam vitiosa sit. Nullæ enim hic Pænorum partes. præcessit de cladibus Caudina ac Numantina. Nunc ergo comparant eas cum ignominia, quæ sibi immineat à Parthis, & hanc elevant, usi argumento à potentia Parthorum. Cum enim excusatius sit hosti valido succumbere, patrocinium hoc amplectuntur, & quando progenitoribus suis licuerit Samnitibus & Numantinis, modicis populis cedere, quem sibi crimini daturum, quod non sustineant Parthos *Rom. imperii æmulos?* hoc enim epitheton haud dubie ad Parthos pertinet, quod cum & Pœnis olim tributum fuerit, hujus loci corrumpendi occasionem præbuit. Sensus igitur hic est, quo de non dubito: verba sic restituam: *nec eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Hispanis, ut Rom. imperii æmulis,* nempe Parthis. *Freinshemius.* Recte ille. sed non satis. Lege: *Nec eandem vim Samnitibus Italico populo aut Hispanis quam Parthis Romani imperii æmulis.* Gronovius.

2 *Contra daret.*] Hoc mihi magis pro-

in modum querentis composuit, [1] *quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subjectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret.* [2] *pacem ex æquo utilem. nec præsentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent.* Ad ea Vologeses, nihil pro caussa, sed *opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem* rescripsit; [3] *illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent.* [4] *adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent.* Missi post à Pæto nuntii, & *regis colloquium* petitum, qui

14

[1] *Va-*

probatur quam quod verbum in regio volumine est scriptum, nempe *contradiceret.* Sic lib. 1. Hist. *Si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.* Rhenanus.

1 *Quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis.*] Videtur legendum omissa, *pro*, dictione: *Quod Armeniis semper Romanæ ditionis.* Ursinus.

2 *Pacem ex æquo utilem, nec præsentia spectaret.*] Non est inepta Budensis exemplaris lectio, *Pace ex æquo utili, ne præs. t. sp.* Rhenanus.

3 *Illum locum, tempusque consilio destinatum.*] Deinde, *quid de Armenia cernerent adjecisse Deos:* ubi etiam clauditur, qui sequitur, sensus. Postremo, quando à Diis decretum fuit, quid futurum Armenia sit, quam in manu Parthorum posuere, cedentibus legionibus Romanis, dignum esse Arsacidarum vel memoria fœderum vel commiseratione fortunæ, ut etiam de legionibus Rom, statuerent. Perinde est itaq; ut si scripserit, exspectare sibi esse in animo fratres, & in id tempus consilium & locum rejicere: Deos adjecisse tamen quid cernerent de Armenia: dignumque esse Familiæ nominisque sui, statuere una de legionibus Romanis. *Ferrettus.*

4 *Adjecisse deos dignum.*] Locus de quo tria verba non possum hiscere. *Lipsius.*

Adjecisse deos dignum Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent.] Scribendum apparet, *Adjecisset eos, dignum Arsacidarum,* &c. Sensus est. rescripsit Vologeses se adhibuisse fratres suos in consilium, Pacorum ac Tiridatem, ut digne Arsacidis simul & Romanis statuerent, Cur enim non possim docendi gratia sic loqui, quum Cicero dixerit, *convenienter naturæ vivere.* Arbitror autem *dignum Arsacidarum* imitatione Græca protulisse ἀξίως τῶν Ἀρσακιδῶν. nisi quis malit, *dignum Arsacidarum* pro *dignitatem Arsacidarum:* hoc est; pro dignitate Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent. *Rhenanus.* Si quis me audiet, ita leget, *Adjecisse eos, dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Rom. statuerent.* hoc sensu, adhibuisse fratres in consilium, dignum esse Arsacidis, ut una de legionibus Rom. deliberarent quid fieri oporteret. *Vertranius.* Videtur ex v. c. ita legendus hic locus: *Quo de Armenia decernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Rom. statuerent.* Ursinus. Morbis desperatis

quale

[1] *Vasacem præfectum equitatus ire* jussit. Tum Pætus, *Lucullos,*

quale quale remedium non deceret adhibere: illudque inde mihi petam, unde toties suggestum est: scil. à parenthesi: *Quid de Armenia cernerent (adjecisse deos dignum Arsacidarum) simul & de Romanis legionibus statuerent.* Fratres (inquit) expecto. etenim inter nos jam convenit, ut hic, omnes de rebus Armeniæ decernamus, (cujus possessionem dii ut rem dignam Arsacidarum, iis tradiderunt) simulque statuamus de legionibus Romanis. Subobscure quidem hoc in loco Vologeses apertius alibi. *Se priora, & toties jactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* τὸ *adjicere* sive *addere.* pro *dare.* Terent. Eun. *Quam inique comparatum est, ii qui minus habent Ut semper aliquid addant divitioribus.* Salinetius. Desperatus Lipsio locus, qui tria de eo verba hiscere non potest. Ego aliquid, imo multum possum, sed certi tamen nihil, Visum est primo transponere: *Illum locum tempusque consilio destinatum, quid de Armenia, regno Arsacidarum, cernerent: adjecisse deos simul ut de legionibus Rom. statuerent.* Postea sine transpositione legebam saltem, *Adjecisse deos fastigio Arsacidarum, simul & de leg. R. statuerent.* Fastigium Arsacidarum, initio etiam hujus libri dixit: *Spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens.* Possit etiam: *Adjecisse deos, de regno Arsacidarum simul & de leg. R. statuerent,* Quid si legatur? *Illorum* (fratrum scil.) *consilio locum tempusque designandum, quo de Armenia cernerent. Adjecisse deos Arsacidarum fastigio dignum, simul ut de leg. R. statuerent.* Acidalius. Trajectione & mutatione haud multa sensum Vologesis epistolæ congruentem sic eruo: *Allegisse deos illum locum, tempusque dignum Arsacidarum consilio destinatum, quid de Armenia cernerent, simul & de leg. R. statuerent.* Grotius. Ausim sponsionem facere ita recte locum habere, *qui de Armenia cernerent:* &, *simul de legionibus. Qui* pro *Quo* sive *Ut* positum, *Cernere* hic certare est, *Dignum Arsacidarum,* recte, æque ac si esset, dignum Arsacidis. *Statuerent,* pro, *ut statuerent.* quamvis ἀπὸ κοινοῦ subaudiatur τὸ *Qui.* Zinzerlingus. Vulnus turpe, cui medeor: *Adjecit sese, & eos, de genere regum Arsacidarum.* Aurelius. Scribe: *Adjecit esse regnum Arsacidarum, de eo simul & de legionibus R. st.* Barthius. Ego vero locum hunc sanum integrumque, & tantum explicandum contendo. Sensus, ut brevissime dicam: Tum temporis hoc ipso in loco fore opportunum consultare, quid decernerent de Armeniæ possessione simul, & (quam dii rem dederint dignam Arsacidarum majestate) quid statuerent de legionibus Romanis, quam illis legem pacis darent. *Consilio quid cernerent,* breviter est, quo tractatur quid decernerent, quem finem controversiæ de Armenia imponerent. Ut lib. 13. *arbitrium quid darent, quid adimerent.* *Adjecisse deos.* Deum benignitate accessisse materiam deliberandi multo ampliorem & vix speratam, sed dignissimam magnitudine Parthica, nimirum, quid placeat fieri de legionibus Romanis: adeo eas in potestatem esse. Vel, deos fecisse, ut ipse adjicere superiori orationi sequentia verba posset. Seneca 1. de benef. 10. *Cæterum idem semper de nobis pronuntiare debemus, malos esse nos, malos fuisse (invitus adjiciam) & futuros esse.* Hæserunt in hoc verbo & apud Livium lib. 10, 7. *Gronovius.*

1 *Vasatem præfectum.*] Et mox, *Vasates.* Scripsimus, *Vasacem* & *Vasaces.* Rhenanus.

cullos, Pompejos, [1] *& si qua Cæsares obtinenda donandæve Armeniæ egerant:* Vasaces [2] *imaginem retinendi donandive penes nos, vim penes Parthos* memoravit. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque *liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque & commeatus Parthis tradi. quibus perpetratis copia Vologesi fieret; mittendi ad Neronem le-* 15 *gatos.* Interim [3] fluminni Arsaniæ (etenim is castra præfluebat) pontem imposuit, [4] specie sibi illud iter ex-

1 *Et si qui duces obtinenda donandave Armenia egerant.*] In Flor. legitur: *& si qua ces obtinenda &c.* unde suspicor restituendum, *& si qua Cæsares.* id est, quæcunque gesserint Cæsares, super obtinenda, donandave Armenia, refert. *Pichena.* Egregie locum restituit Pichena ex Florentino MSc. in quo; *& si qua ces.* unde alii fecerunt; *& si qua duces.* Sed revera *Cæsares* legendum. percurrit enim auctor omnes Pop. Rom. Impp. quibus cum Armenia res fuit, & à Lucullo, qui primus eo Rom. signa intulit, per Pompejum. ad Cæsares devenit, qui aliquot reges Armeniis dederunt, ut superioribus libris indicatum est. Duces enim post Lucullum, Pompejumque nihil poterant in donandis regnis, sed Cæsares. *Freinshemius.*

2 *Imaginem retinendi donandive penes nos.*] In Flor. legitur, *retinendi largiendive.* Pichena.

3 *Fluvio Arsameti.*] Non alibi lectus nobis hic Arsametes: & omnino arbitramur falsum. Magis, quia in Dionis fragmentis (edidit haud ita pridem Fulvius Vrsinus) hic ipse fluvius *Arsanias* dicitur. Verba Dionis: Α᾽φῆκεν αὐτὸν προδιομολογησάμενος, ἵνα τὸν ποταμὸν αὐτοῖς Α᾽ρσανίαν ζεύξωσι: *Parthus dimisit Pætum, prius cum eo pactus ut ponte sibi jungerent fluvium Arsaniam.* Nominat & antè, Ρ᾽ανδείαν τοῖς πρὸς Α᾽ρσανίᾳ ποταμῷ οὖσαν. *Randeian* (opidum, sive vicum ubi Pætus obsessus) *ad Arsaniam fluvium sitam.* Plinius quoque Arsaniam agnoscit, & in Euphratem labi facit, lib. v. cap. XXIV. Sed & Plutarchus in Lucullo. Itaque corrigi prorsus velim in Tacito. *Fluvio Arsania (etenim is castra præfl.)* litteris postremis in aliam voculam reformatis. Emendabis iterum, infra. *Lips.*

Interim fluvio Arsameti (is castra præfluebat) pontem imposuit, &c.] Feliciter è Dione Lipsius sententiam veram loco reddidit: ego tamen, ne oratio Taciti languidiuscula sit, paullo aliter ita malim. *Interim fluvio Arsania (is castra præfluit) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis* (ita Muretus, & in aliis credo Lipsii editionibus ad marginem, in editione certe prima ita conjecit idem) *sed Parthi, quasi documentum victoriæ jusserant. nam neque iis usui fuit, & nostri per diversum iere.* Acidalius. Ex historia à Lipsio nomen fluminis emendatum. *Interim flumini Arsaniæ, &c.* Vulgo, *Arsameti, is castra, &c.* Idem & paulo infra correximus. *Pichena.*

Is castra perfluebat.] Malim, *præfluebat.* Rhenanus.

4 *Specie sibi illud iter experientis.* Imo

experientis. Sed Parthi quasi documentum victoriæ jusserant. [1] namque iis usui fuit: nostri per diversum iere. [2] Addidit rumor, [3] *sub jugum missas legiones*, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. [4] Namque & munimenta ingressi sunt, [5] antequam agmen Romanum excederet, & circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, re-

limo *expedientis*. Sic *expediit copias*, *arma*, *tela*, alibi sæpe. *Experiendi* hic nec tempus nec locus. *Grotius.*

1 *Namque iis usui fuit.*] Ex Taciti consequa narratione judices legendum, *Neque iis usui fuit.* Et firmat certè Dio, qui in hac re (ut sæpè) velut interpres Taciti: Ἵνα τῷ πολέμῳ Ἀρσανίαν ζεύξωσιν. Οὐχ ὅτι γεφύρας ἐδεῖτο (πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει) ἀλλ' ἵνα ἐνδείξηται σφίσιν, ὅτι κρείττων αὐτῶν ἦν. *Lips.*

Namque iis usui fuit.] Quamvis pontem pauci fortasse Parthorum transierint, tamen aliqui. at ex Romanis nullus. Non ergo falsò dictum, Parthis usui fuisse. Nihilominus malim cum Lipsio, *neque iis.* Pichena. Non male isthæc mutantur ab aliis, verum cum varia oriatur corruptio, nisi à vocabulo minus usitato, suspicari libet, fuisse, *namque iis in usu fuit*; quæ dictio frequentata Sallustio, à cujus imitatione minime abhorret noster. *Gruterus.* Non videntur optime conjecisse Viri Doctiss. qui, *neque*, legendum putaverunt. nam omnino sensus receptam lectionem mordicus tenet. Apparet id ex tota oratione. Romanus pontem struxit tanquam sibi; revera pro Parthis, qui id jusserant; quare? quod ipsis usui futurus erat. Deinde & sequentia hoc volunt; opponit enim hæc, *nostri per diversa iere.* quasi diceret, nam illis usui fuit, nostris vero non fuit, qui alio itinere usi sunt. Nec obest, quod mox narratur Parthos vado transisse. nec enim sequitur exinde, pontem ipsis usui non fuisse. Præterquam enim quod sic quoque mentio fit de parte copiarum, qui ponte transierunt, facile intellectu est, eum magno fuisse usui ad quotidianos transitus, & commeatus, aliaque bello necessaria transvehenda. Nec enim credibile est, eos de flumine semel tantum transmittendo cogitasse; eo transmisso omnium, quæ in altera ripa erant, oblivione captos esse, quasi non Arsaniam, sed Lethen transivissent. *Freinshemius.*

2 *Addidit rumor.*] Cui rumori Suetonius etiam fidem habet, cap. XXXIX. *Lipsius.*

3 *Sub jugum missas legiones.*] Iugum ex duabus hastis fixis, & tertia transverse superposita fiebat, sub quod devictæ gentes abibant, ut sæpe legitur apud Livium. Quod autem additum rumore Cornelius ait, Tranquillus Ner. 39. pro vero scriptum reliquit. *Vertranius.*

4 *Nam & munimenta ingressi sunt.*] Flor. ac Venetus, *Namque & munimenta.* Pichena.

5 *Antequam agmen Romanum excederet.*] Emendavimus, *decederet.* Quod illic sequitur, *aut jumenta adnascentes*, in vulgata editione est *agnoscentes*, nec refert. *Rhenanus.* Muretus, *excederet.* Aptius paullo. *Acidalius.* Flor. ac Venetus, *excederet.* Pichena.

6 Proxi-

retenta arma, pavido milite & concedente, ne qua prœlii caussa exsisteret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, & [1] proximus quisque [2] regi vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, *pontem cessurum oneri, dolo fabricantium.* sed qui ingredi ausi sunt, [3] validum & fidum intellexere.

16 Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent: [4] contraque prodiderit Corbulo; *Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem,* [5] *neque se plus tridui itinere abfuisse.* Adjecit, *jurejurando Pæti* [6] *cantum*

1 *Proximus quisque regi vi equorum.*] Suspicor de loci defectu. Nonne plerique Parthorum in equis (talis illorum militia) non solum proximi regis? certè. Adde quod Dio disertim narrat, *regem quidem elephanto, alios sine usu ullo pontis, ut prius, transisse.* Αὐτὸς μὲν (ὁ Βασιλεὺς) ἐπ' ἐλέφαντος, οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀνεχώρησαν. Itaque fidenter, fortasse & feliciter, expleo: *& proximus quisque regi, alii vi equorum perr.* Hac mente rex quidem in elephanto, & in simili belluà ejus exemplo primores transmisere, aliud vulgus in equis. *Lipsius.*

2 *Regi vi equorum perrumpere.*] De mendo suspicatur Lipsius. nec Florent. variat, nisi quod habet; *& proximus quisque regem.* Pichena. Aliter editio prima; *insidens proximus quisque regem vi* &c. non male, dummodo interpungamus, *insidens; proximus quisque regem, vi.* &c. Vocem *proximus*, accusativum regere, satis notum. *Gruterus.* Vir doctissimus, *proximus quisque regi, alii vi equorum*, quod quidem Tacito non volente mutasse, argumento sunt sequentia: *sed qui ingredi ausi sunt.* Ut sit sensus: regem, & qui circa erant, vado transisse, quod *pontem dolo fabricantium cessurum oneri* putabant: aliam multitudinem tentasse illud iter, & fidum reperisse. quamquam enim Dio scribat Parthos ponte isto non usos, non proinde necesse est, ut idem etiam noster. Quin & conciliari possint, si dicas Dionem sensisse de Rege & qui proximi regi erant, nullo respectu promiscuæ multitudinis habito. Tacitum autem accurate distinxisse, & qua cuique iter fuerit explicasse. *Freinshemius,*

3 *Validum & firmum intellexere.*] Reposui, *Validum & fidum intellexere.* Rhenanus.

4 *Contraque prodiderit Corbulo.*] In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certè Corbulonem inter scriptores censuit, Indice lib. v. & vi. *Lipsius.*

5 *Neque se plus tridui itineri abfuisse.*] Nos, *itinere.* Rhenanus.

6 *Cantum apud signa.*] Specta juvenis. juramenta Romanorum apud signa: id est, uti ego interpretor, apud principia. Illic enim signa & ple-

tum apud signa, astantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, [1] *donec referrentur litteræ Neronis, an paci annueret.* [2] Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur; una die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius,[3] non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. mæsti manipuli, ac vicem commilitonum miserantes, [4] ne lacrymis quidem temperavere. [5] vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus. sola miseri-cor-

pleros que castrorum sollennes actus apud principia notabis celebratos. Dabo exempla, & labore meo levabo tuum. Ius in principiis dictum. Livius l. XXVIII. *Tribunos tamen jura reddere in principiis sinebant.* Edicta ibi proposita. Vulcatius in Avidio Cassio: *Nam statim & ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inveniretur in Daphne discinctus rediret.* Litteræ lectæ, & habitæ allocutiones. Spartianus in Pescennio: *Itaque misit litteras recitandas ad signa, quibus, &c.* Tacitus: *Contractos in principia milites jussit cum silentio audire.* Calligatio & interdum animadversio ibi. Suetonius Othone, cap. I. *Ausus est milites quosdam capite punire, & quidem ante principia, se coram.* Frontinus lib. IV. Stratag. *M. Cato memoria tradidit in furto comprehensis dextras esse præcisas, aut si lenius animadvertere voluissent, in principiis sanguinem missum.* Signum etiam pugnæ propositum. Isidorus: *Russata pridie quam dimicandum esset, solebat ante principia poni, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Lipsius.

1 *Donec referrentur litteræ Neronis.*] Sic Flor. & Ven. Vulgo, *referantur.* Pichena.

2 *Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua.*] Non puto affirmare hic Tacitum, quæ modo narraverat à Corbulone ficta fuisse, sed hoc velle, etiamsi fides forte iis derogaretur, non ambigua esse alia haud minus fœda. Quæ mens hanc potius scriptionem desideret: *Quæ ut augendæ infamiæ composita sint, reliqua, &c.* Freinshemius.

3 *Non eam speciem insignium & armorum prætulit.*] Liber manu descriptus, *Non eam speciem insignium armorum p.* Rhenanus.

4 *Ne lachrymis quidem temperare.*] Scripsimus, *temperavere.* Rhenanus. Flor. ac Ven. *temperare.* Pichena. Iocundior sonus emergit ex scriptura vetustiss. *temperare.* Gruterus.

5 *Vix præ fletu usurpata consalutatio.*] Sic l. 4. Hist. *Nulla inter coeuntes exercitus consalutatio.* Quamquam hoc loco codex Budensis habet *consolatio.* Rhenanus.

17 ricordia valebat, & apud minores magis. Ducum inter se brevis sermo secutus est, [1] hoc conquerente *irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri.* Ille *integra utrique cuncta* respondit, *converterent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata,* Corbulo; *periculo legionum commotum, è provincia egressum. quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis iti-*

[1] *Hac conquerentium: irritum.*] Reddere sententiam possis, nescio an verba, si legas. *Hic conqueri, tantum irritum laborem:* vel, *Hoc conquerente.* Brevis sermo ducum, inquit. Corbulo querebatur, frustra se properasse & laborem eum sumpsisse, cum ille auxilium non expectasset: Pætus contra integra omnia, &c. Palmerius noster malebat, *hujus conquerentis irritum laborem, illius integra utique omnia.* Lipsius.

Hoc conquerentium.] Castigavimus, *Hac conquerentium.* Rhenanus. Faernus legebat: *hoc conquerente.* Ursinus. Scil. *irritum laborem.* Corbulo se ita composuerat, ut Pæto insultare non videretur. Et Pætus inter adversa dedidicerat æmulatus. Quapropter (aliis missis) ambo lamentantur injuriam fortunæ, quod temporius eo non potuerit perveniri, certissimaque victoria defraudati sint. Addit Pætus ut res ceciderint, esse in eorum manu omnia integra, si conjunctis legionibus Armeniam aggrederentur. Ea Corbulo non probat, ejusmodi mandata prætexens ab imperatore non habuisse. Hæc mallem quam tot emendationes. Verum nonnihil me sollicitat *respondebat.* Quid si usurpative pro *loqui* ut Plautus? Merc. *Instare factum simia, atque hoc denique respondet.* Et forsan Hebræorum exemplo, qui verbo *Ngana* credunt utrumque significatum: unde in *N. T.* habemus Marc. 12. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη. Nec mirum tibi videatur, si gentes imitati sunt Hebræos. Homerus enim non aliunde doctus est, cum facit nuncios iis ipsis verbis agere, quibus ad aliquem legantur. Is etiam inde sumpsit εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν. Præcesserat enim sacer ille Moyses: *Et dixit Dominus ad cor suum.* Quid Herodotus? ὀρέων δὲ ἤτοι ἐν τῷ Καυκάσῳ μέγεθος μέγεθος. Iudæos æmulatur quibus frequens verba duplicare ad aliquid augendum. Psalm. 87. *Nunquid Sion dicetur, homo, & homo natus in ea?* Lament. *Et multiplicavit in filia Sion dolorem, & dolorem.* Ad ultimum noster lib. 16. ann. *ejusdem anima est Poppaeam divam non credere,* illi Levitic. 2. *quando anima obtulerit.* Salinerius. Liquida sententia in turbatis verbis. quæ varii varie interpolant, nimia hercule licentia. Scribe servatis proxime vestigiis: *Ducum inter se brevis sermo secutus est. hoc conquerente irritum laborem,* &c. Acidalius. Flor. & alii veteres, *hoc conquerentium.* Suspicor legendum, *hoc conquerente, suum irritum laborem,* hoc scil. Corbulone. nam deinde sequitur. *Ille,* id est Pætus. quæ Mureti etiam fortasse sententia est. Pichena.

1 *Am-*

itinerum, alacrem & facilitate camporum prævenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, *detraheret castella trans Euphratem,* [1] *amnemque ut olim medium faceret*; ille *Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri* expostulabat. Et postremo concessit rex. [2] Dirutaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo; & Armenii suo arbitrio relicti sunt.

18 At Romæ tropæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello; neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero [3] frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo [4] securitatem annonæ sustentaret. cujus pretio nihil addi-

1 *Amnemque ut olim medium faceret.*] Scribendum, *Amnemque ut omnium medium faceret.* Item *Diruptaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo.* Rhenanus. Expulit Rhenanus adverbium, *olim*, reposuitque, *ut omnium*, contra veterum librorum auctoritatem. Nos Florentinum præcipue secuti, locum restituimus. *Pichena.*

2 *Diruptaque quæ Euphratem ultra communierat Corbulo.*] Aptius mihi verbum, *diruta*, ex Flor. aliisque veteribus, quam, *dirupta*, ut in vulgatis. *Pichena.*

3 *Frumentum plebis.*] Fortasse legendum, *frumentum publicum.* nam in V. C. est, *frumentum publ* sed corrupte. *Ursinus.* Frumentum plebis non alibi memini me legisse. Itaque assentior Mureto legenti, *frumentum publicum.* Acidalius.

4 *Securitatem annonæ sistentaret.*] ita scripsi, nec pœnitet. Libri omnes, *sustentaret*: P. Faber, *ostentaret.* Suspicor antiquis usurpatum *Sistentare* pro Ostentare; argumento etiam Plautini versus:

—— *tu vero clurinum pecus*
Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus. Sic enim duo manuscripti in Vatican. tertius, *Sustentatum.* Et in eodem poëta alibi, *Extentatum*, reperio. Si quis tamen *sustentaret* servat, possis interpretari, sustentatam servatamque ea ratione ipsam opinionem copiæ frumentariæ, cum & in Tiberim abjiceret leviter corruptum. *Lipsius.*

Annonæ sustentaret.] Injicit scrupulum doctissimus vir, dum dicit, Nero jacto in Tiberim frumento minuit potius, quam sustentat annonæ securitatem: sed id ejusmodi non fuit, ut opprimeret in articulo ipso. Populus tali jactu conjicit habere imperatorem, unde largius aleret civitatem: quis enim alias abjiceret eam frumenti vim, quamvis corruptam? Hinc ortum est Romanorum strategema Frontin. lib. 3. stratag. c. 15. *Romani cum a Gallis Capitolium obsid-*

additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subvectas; [1] fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, [2] Ducennium Geminum, Pompejum Paullinum vectigalibus publicis praeposuit, cum insectatione priorum principum, *qui gravitate sumptuum justos reditus anteissent: se annuum sexcenties* 19 *sestertium Reipub. largiri.* Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique [3] orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. [4] Qui magna cum invidia senatum [5] adeunt, *jus naturae, labores educandi, adversus fraudem & artes & brevitatem adoptionis* enumerant; *Satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberent. Sibi promissa legum diu* ex-

sideretur, in extrema jam fame panem in hostem jactaverunt, consecuti ut abundare commeatibus viderentur. Hinc obsidentium vota morantur obsessi. Caes. lib. 3. *vulgo in eos jaciebant ut spem eorum minuerent.* Salinerius. Scribe: *sic ostentaret.* nam *sustentare*, quicquid Iulius cantet, alienum; *sistentare* verbum nihili. *Gronovius.*

1 *Fortuitus ignis assumpsisset.*] Emendavi, *absumpsisset.* Rhenanus.

2 *Ducennium Geminum.*] Qui sub Galbâ Praefectus urbi, lib. 1. Histor. *Lipsius.*

3 *Orbi fictis adoptionibus.*] Quae fraus olim etiam usurpata, & reprehensa à Scipione his verbis: *In aliâ tribu patrem, in aliâ filium suffragium ferre. Filium adoptivum tam procedere, quam si se natum habeat.* Quamquam censeo Scipionem non aliud intellexisse, quàm notionem Censoriam. & cùm ii inquirerent, qui uxores quique liberos haberent, malo quodam more, eos qui adoptassent non habuisse pro improlibus. Adde ad Taciti lucem l. 11. De vacat. muner. *Lipsius.*

4 *Qui magna cum invidia Senatum adeunt.*] Observa relativum, *qui*, non ad proximiores referri, scil. ad emancipatos, sed ad vocem, *patres*, id est veros patres, qui legitimos filios habebant. Notavi etiam lib. 1. in verbis, *Qui formam vitae iniit.* Pichena.

5 *Adeunt, ibi naturae munus, labores educandi.*] Exemplar Matt. Corvini habet; *Adeunt ib. naturae.* proinde lego. *Qui magna cum invidia senatum adeunt, jus naturae, labores educandi, adversus fraudem, & artes, & brevitatis adoptionem enumerant.* Dele ergo vocabulum *munus* quod castigatores infulserunt, *ibi* pro *jus* scribentes. Hic locus feliciter, ut puto, restitutus est, atque in contextu mutatus. *Rhenanus.*

6 Fa-

exspectata, in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret. Factum ex eo senatusconsultum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac* [2] *ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, [3] ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, & opibus nimiis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, [4] quod dictitasset, *in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerentur.* Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, *provincia Creta depellendum*, hæc addidit; *Usu probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia,* [5] *Cinciam*

20

1 *Factum ex eo S. C. ne simulata adoptio.*] Veteris juris rationem, ut alia multa, id S.C. renovavit. Sic enim habet Gellius 5. 19. *Animadvertimus in oratione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quæ reprehendebat, quod contra majorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter præmia patrum prodesset.* de quo plurib. egi commentario de jure liberorum c. 43. *Vertranius.*

2 *Ne usurpandis quidem.*] Ne ad solidi capacitatem. argumento l. L1. De Legatis II. Vide quæ notavi ad legem Papiam, lib. III. *Lipsius.*

Ac ne usurpandis quidem hæreditatibus prodesset.] Particula, *quidem*, in Matt. Corvini exemplari non est, & potest abesse. *Rhenanus.* Cælibes enim ex testamento nihil capere poterant, nisi è proxime junctorum. Orbi vero dimidium. Vide quæ notavit Lipsius ad lib. 3. super verbis, *de moderanda Papia Poppæa.* Pichena.

3 *Ceteris criminibus.*] Malim, *certis.* Ferretus.

4 *Quod dictitasset, in sua potestate situm.*] Quemadmodum, si qui consules, aut prætores, seu proconsules & proprætores provinciis præfecti, in illis administrandis quid deliquissent; peculatus, repetundarum, vel alterius criminis à provincialibus peracta administratione Romæ postulabantur: ita si eisdem satisfecissent, in discessu illis in concilio provincialium gratiæ agebantur, quod & Romæ in rei bene actæ testimonium per literas vel legatos significabant. Accusatorum exempla passim habemus apud Tacitum & Livium, aliosque Rom. historiæ scriptores. Quod vero his qui bene se gessissent, grates agerentur, ex hoc loco patet, nec non ex Livii verbis lib. 33. *Placentini Cremonensesque addiderunt favorem, Consuli gratias agentes, commemorantesque obsidione se esse ab eo liberatos,* &c. Marc. Donatus.

5 *Cinciam rogationem.*] Quænam fuerit lex Cincia, jam à nobis dictum est lib. 13. qua cavebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam, donumve

ciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum avaritia, Calpurnia scita, pepererunt. [1] *Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est.* [2] *Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat,* [3] *qualis quisque habeatur, alibi quam in civium judicio esse.* 21 *Olim quidem non modo prætor aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent. trepidabantque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur;* [4] *decernaturque,*

ve acciperet. Ambitus olim duplex fuit. Vnus vetitus, unde leges de ambitu latæ, cum per divisores tribubus pecuniæ distribuebantur, quam *letalem urbi* Lucanus appellat. Ambitusque erat affectati honoris crimen, quod multos falsos fieri coegit, auctore Sallustio. Inde lex Calpurnia de ambitu, quam tulit Calpurnius Piso, in qua præter alias fuit adjecta pecuniaria pœna, cujus meminit Asconius. Has de ambitu pœnas cessare ait Modestinus ad leg. Iul. de ambitu, quia ad Principem pertinet creatio Magistratuum, non ad populum. Alter ambitus non prohibitus erat olim, qui sine largitione fiebat. A Cajo Petilio Tribuno pl. primum de ambitu ad populum latum est, ut ait Livius in 7. ab urbe cond. Fuit lex Iulia de ambitu, quam Octavius Augustus tulit, & ambitum coercuit. Suet. in Aug. 34. *Lupanus.*

1 *Nam culpa quam pœna.*] Similis gnome in Tertulliano: *Nemo postfutura reprehendit, qua ignorat futura: emendatio culpam non antecedit.* Lipsius.

2 *Ergo adversus novam provinciarum superbiam.*] Faernus legebat, *provincialium* pro, *provinciarum.* Vrsinus. Vulgo, *provinciarum.* ego ex Flor. *provincialium.* Sic paulo supra, *ut solent prævalidi provincialium.* & infra, *maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi.* Pichena.

3 *Qualis quisque habeatur, alibi.*] Quis unquam ita loquutus est, *alibi quam in civium judicio*: cum *alibi* locum demonstret. Malim igitur, *haud quaquam,* ut ita legamus: *Qualis quisque habeatur alibi, haud quaquam in civium judicio esse.* Ferretus. Id est, ut Proconsulum nostrorum merita æstimari debeant à civibus Rom. non à provincialibus. *Pichena.*

4 *Decernaturque, & maneat.*] Si non fractus locus, scribo sententia ducente, *decernatur ne maneat.* Nisi per ironiam hæc dicta capies, & simulata quadam concessione. Quo sensu nihil mutem. *Lipsius.*

Et maneat.] Neque fractus hic, ut suspicari videtur Lipsius, neque legendus ut censuit idem, *decernatur ne maneat*: sed ut idem postremo dubitanter ponit, simulata quadam concessione capiendus; quod ut eluceat magis, distinctio illa adhibeatur; *prom-*

turque, & maneat provincialibus [1] *potentiam suam tali modo ostentandi: sed* [2] *laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam imo* [3] *virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceantur, æqualius atque constantius provinciæ regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione* [4] *ambitio cohibetur.* Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum perfici potuit,

22

promtius accusatio decernitur; decernaturque, & maneat provincialibus, &c. Decernantur sane & accusatio & grates ad eorum nutum, & relinquamus illis potentiam suam provincialib. tali modo ostentare: falsa tantum & precibus exambita laus cohibeatur. Phrasis *maneat ostentandi,* Taciti est: & de ea nos ad Val. Max. 4, 3. *Acidalius.* Corrigit Lipsius. Mihi autem vulgata lectio facile defendi posse videtur, imo aliquam majorem vim habere, cum sit invidiosa quædam concessio; hoc est; Decernatur accusatio ad provincialium nutum, & maneat illis usus & auctoritas, potentiam suam tali modo ostentandi. Quasi dicat, hoc nihil refert, & utcumque tolerari potest. Sed laus falsa, & precibus expressa cohibeatur. Idem postea visus est sentire Lipsius in novissimis suis Notis. *Pichena.* Frustra hæc mutata voluit Vir Doctiss. *decernatur ne maneat.* nam quæ mox sequuntur *sed laus falsa,* &c. aperte volunt hanc postremam consuetudinem aboleri, priorem, de decernenda accusatione, relinqui, non per simulationem facta concessione, sed serio, ut eo modo cohibeantur libidines provincias regentium. Porro ista phrasis *maneat provincialibus potentiam ostentandi* facta est ad eandem formam, qua supra 5, 5. *Vologesi vetus & penitus infixum erat arma Rom. vitandi.* Freinshemius.

1 *Potentiam suam tali modo.*] Non est in exemplari Matt. Corvini *suam.* Rhenanus.

2 *Laus falsa & precibus expressa perinde cohibeatur.*] Sic lego, non *cohibeantur.* Acidalius.

3 *Virtutes odio sunt.*] Vulgo, qui eas gravatur. *Lipsius.*

Quædam immo virtutes odio sunt.] An Magistratibus? qui nihil aliud præcipue student, nisi ut populis placeant, quo vicissim à populis laudentur? Potius interpretor, quasdam virtutes subjectis odio esse, quæ à magistratibus, ne populis displicerent, non exercebantur. *Pichena.* Bene Pichena: modo deleas τὸ *ne populis displicerent.* Immo optimi quique sciebant multis eas displicere, quas tamen fidei, religionis, existimationis & dignitatis ergo exercebant. *Gronovius.*

4 *Ambitio cohibetur.*] Legerim, *cohibebitur.* Lipsius.

tuit, [1] abnuentibus consulibus *ea de re relatum*. Mox auctore principe [2] sanxere, *ne quis ad concilium sociorum referret*, [3] *agendas apud senatum proprætoribus proveconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur*. Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta.

1 *Abnuentibus consulibus ea de re relatum.*] Atqui, *licere patribus, quoties jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare*, supra lib. XIII. scripsit Tacitus. similique sententia lib. II. lego, *A majoribus concessum egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiæ promere*. Licuisset ergo consulibus referre ea de re ad patres: sed iis aliter visum. Ius relationis autem solis consulibus: nec sine relatione perfici potuit ullum Sc. Ideo Vespasiano concessum, UTI. EI. SENATUM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. LICERET. Ideo sequentibus principibus honoris causa datum Ius tertiæ, quartæ, quintæ relationis: id est, me interprete, quoties consules ipsi non essent, tres nihilominus, quatuor aut quinque relationes facere possent, qua de re cumque iis visum. Sollennia relationum verba è Suetonii Calig. cap. XV. hæc didici: *Quod bonum felixque sit C. Cæsari, de N. Patres conscripti, quid fieri placet?* Lipsius.

Consulibus ea de re relatum.] Ad ea accuratiss. Lipsius: Ius relationis solis Consulibus; nec sine relatione perfici potuit ullum Senatusconsultum. Scribe ergo cum Heinsio: *Non tamen Senatusconsultum perfici potuit. Nec, abnuentibus Consulibus, ea de re relatum.* i.e. nec, quod Consules abnuerent, ea de re relatum. Non dubito quin hanc ejus de hoc loco sententiam magno adsensu celebraturi sint eruditi. Et utinam ei nunc fuissent ad manum, quæ plurima alia eaque pulcherrima notasse olim ad Tacitum scimus, iis præsertim in locis, in quibus aliorum ingenium aut eruditio hactenus defecit? Quæ ut aliquando in lucem ipse producat, tanti scriptoris, totiusque eruditi ordinis nomine, identidem privatim, nunc etiam publice rogamus. *Boxhornius.*

2 *Sanxere, ne quis.*] Reperio jam antè sanxisse id Augustum. de quo Dionis verba ista lib. LVI. Τῷ ὑπηκόῳ προσπαρήγγελλε μηδενὶ τῶν πεμπομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῷ ἀρχῆς χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἐκακούργουν. id est: *Provincialibus interdixit, ne cui Præsidum quamdiu in provincia esset, neque intra sexagesimum a discessu ejus diem, ullum honorem haberent: quoniam nonnulli testimonia sibi & laudationes a provincialibus comparantes, multa ea occasione peccabant.* Sed diversum tamen hoc Neronianum consultum: quoniam illud Augusti post diem permittit laudationes: hoc plane & plenè tollit. *Lipsius.*

3 *Agendas apud Senatum proprætoribus proveconsulibus grates.*] De hac gratiarum actione, jejuna quædam, hoc loco Marcellus Donatus; at meliora multo poterat ex supellectili Latinorum Græcorumque auctorum; imo vel ex nudis Inscriptionibus. Sane qui Epigraphas illas veteres negligit, cum vix censendum

inter

facta. Et [1] motu terræ, celebre Campaniæ opidum Pompeji, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia, in cujus locum Cornelia ex familia Cossorum capta est. [2] Memmio Regulo, & Verginio Ruso Coss. natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato & Poppææ eodem cognomento. [3] Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. [4] Jam senatus *uterum Poppææ* commendaverat diis, votaque publice susceperat. quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ *supplicationes*; *templumque Fecundi-* 23

inter solide doctos, solide ingenuos, juxta censeo cum Scaligero, cum Velsero; quicquid oggrunniant è terra nati suelne, an scarabæi; stercora tantum vorare dociles. *Gruterus.*

1 *Motu terra.*] Dissentit Seneca, qui ad sequentes Coss. refert hunc terræ motum expressim: *Pompejos celebrem Campania urbem desedisse terramotu, Lucili virorum optime, audivimus: & quidem diebus hibernis, quos vacare à tali periculo majores nostri solebant promittere* (Observa. Ergo statim consulibus novis, ut anni totius necessario in alterutro error sit.) *Nonis Februarii fuit hic motus, Regulo & Verginio Coss.* Et herclè tam adseverat id distinctè, ut credam vitium esse non Taciti (non id convenit in fidei & diligentiæ unicæ scriptorem) sed Ægysthi alicujus; cujus adulteria, & trajectiones compluries agnosco in hac regia verè sponsâ. *Lipsius.*

Et motu terra celebre.] Dixi ad lib. 1, 68. (ubi *prorupere* non *prorumpere* volui in verbis Curtii,) apud bene Latinos semper ποιητικῶς poni τὸ *proruere* Auctor quidem Ætnæ vulgo, ver. 308. *rupes aliquas penitasque cavernas Proruere.* Sed cum Scaliger ibi testetur vett. lib. habere *Provehere*, censeo scribendum, *Procidere.* Quemadmodum & apud Valerium Flaccum lib. 7, 600. *In caput inque humeros ipsa vi molis & ira Procidit*, ubi editur *Proruit.* Tale vitium & hic oblatum Tacito, qui scripserat. *Et motus terra.* Ut Livius, lib. 22. *Eum terra motum, qui multarum urbium Italia magnas partes prostravit, montes lapsu ingenti proruit.* Senec. nat. q. 6, 1. *hic motus Campaniam magna strage vexavit.* Gronovius.

2 *Memmio Regulo & Verginio Ruso Coss.*] Restitue iis prænomina vera ex lapide, præter mentem Onufrii Fastorum scriptoris:

VOTUM. SOLVERUNT. L. M.
L. VERGINIO. RUFO.
C. MEMMIO. REGULO. COSS.

Lipsius. Sed biennio superiore, ut lib. 14. relatum est, Memmius Regulus mortem obiit: quare illius hic vel filius, vel alter ab illo videri debet. *Vertr.*

3 *Locus puerperio colonia Antium fuit.*] Abest in Matt. Corvini exemplari verbum *fuit*, quod nos quoque dispunximus. *Rhenanus.* Verbum *fuit*, ex Flor. ac Ven. addidimus. *Pichena.*

4 *Iam senatus interim uterum Poppaa.*] Adverbium *interim* sustulimus. *Rhenanus.*

cunditati, *& certamen* [1] *ad exemplar Atticæ religionis* decretum: *utque Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini*

1 *Ad exemplar Atticæ religionis.*] Panathenæa Atheniensium intellegi volunt, de quibus apud Græcos obvii loci. Dubito. nam Panathenæis respondebant Romanæ Quinquatrus, nescio an hoc certamen novum. In libris etiam vacillare scripturam video. quorum Vaticanus optimus, *accicaque* præfert, Farnesianus, *anciata.* An fuit, *Actiacæ religionis*, sive potius *regionis?* Nec enim major hic, quam in aliis ludis, religio. Enimvero in Suetonio lego, Augusti cap. XVIII. ab eo Principe institutos *Nicopoli apud Actium ludos quinquennales, quo celebratior ejus victoriæ memoria in posterum esset.* Et durasse eos ad inferiora tempora, Mamertinus in Panegyrico docet: *Vrbs Nicopolis conciderat, & certamen ludicrum, lustru omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mæsti deforme justitium.* Fuit autem certamen triplex, Gymnicum, Musicum, & Equestre, ut Dio tradit libro LI. quem vide. Hæc mea olim mens, sed ut multa in hac ἀρχαιολογίᾳ incerta, nec umquam eruenda, hic etiam dissentiunt, & vir pereruditus tuetur vulgatam lectionem, & explicat in Agonistici sui libro III. quem licet adire. *Lipsius.*

Atticæ religionis.] Celebre certamen Athenis Minervæ sacrum, Panathenæorum est, quæ unde sic dicta sint, studiose exquisivit Pausanias Arcadicis. Eorum festivitas, ut Suidas ait, & quinquennalis, & anniversaria fuit. Sed cum Nerone IV. Cornelio Cosso consulib. ludicrum quinquennale Romæ institutum fuerit testimonio Taciti libro superiore, factum illud ad instar magnorum Panathenæorum existimo, quæ singulis lustris fiebant. Hoc vero certamen pro cujus exemplari Atticam religionem habuit Nero, ex anniversariis & minoribus Panathenæis, agonem gymnicum fuisse reor. Quæ sequuntur de circensibus, obvia sunt in auctoribus, & à quolibet sciri possunt. *Vertranius.* Ludorum quorumlibet publicorum aliquam *religionem* fuisse satis comprobatum est: sed & Valerius Maximus *ludorum religionem* dixit lib. 6, 1. Curules autem ludos à principe suis suorumque nataliciis datos quin existimemus, nihil prohibet, quales Panathenæis exhibiti: de quibus ita loquitur Suidas, ut primum quidem ab Erichthonio Vulcani & Minervæ filio instituta, tum à Theseo restituta fuerint, ipsa duplicia lustralia scilicet, quæ magna dicta, quinquenniis singulis celebrari solita, alia vero quotannis, utraque apud Athenas ipsas. *Po. Faber.* Ludi ad exemplum Atticæ religionis sunt, Panathenæa, in quibus pueri puellæque forma conspicui, manibus amplexi, per diversos flexus Pyrrhicham saltabant. *Gutherius.* Lipsio aliorum commenta hic non placent, mihi nec ipsius. Non probare possum, quia & res & locutio vetant. Scil. Tacitus *Actiacam regionem* diceret, cum vellet ludos Actiacos intelligi. Et quis ita loquatur, *ad exemplar regionis.* Deinde quæ ratio similitudinis inter causas hujus, & illius ab Augusto certaminis? Nullam ego certe video. Sed melius ad hunc locum afferre nihil ipse possum, nisi quod Muretum notasse memini: *Antiatinæ religionis.* quod quia non capio, nec firmo, nec refello. *Acidalius.* Muretus *Antianæ religionis*, ut vox ab Antio colonia dicta sit. Ego nihil: sed moneo in Flor. corrupte legi, *actierca religionis.* Pichena. Frustra nos in Græciam trahunt viri eruditi. Farnesianus codex habet *Anciata.* Legendum

lini Iovis collocarentur: ludicrum Circense, ut [1] *Iuliæ genti apud Bouillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur.* quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ [2] adulationes, censentium *honorem divæ, & pulvinar, ædemque & sacerdotem.* Atque ipse ut lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. [3] Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua *reconciliatum se Thraseæ* apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum. [4] Vnde gloria egregiis viris, & pericula gliscebant. [5] Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam attulere; *Se priora & totiens jactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranem; post Pætum legionesque cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim; datum & lenitatis experimentum. Nec recusa-*

24

dum haud dubie *Antiatis.* Fortuna Antii maxima religione colebatur, ut notum ex Horatio & aliunde. Eam imitati Romani, nempe quia Poppæa, ut jamjam dixerat Tacitus, pepererat Antii. *Grotius.*

1 *Iuliæ genti apud Bouillas.*] Lib. 11. Annal. *Sacrarium genti Iuliæ, effigiesque divo Augusto apud Bouillas dicantur.* Lipsius.

2 *Adulationes censentium honorem Divæ.*] Id est, quidam adulatione magis, quam vero judicio Augustam Poppæam Neronis filiam mortuam inter divos referendam censebant, ut solebant Imperatores, eique ædem sacram constitui debere, & sacerdotes. *Lupanus.*

3 *Adnotandum est.*] Scripsimus, *Adnotatum est.* Rhenanus.

4 *Vnde gloria egregiis viris & pericula gliscebant.*] Nescio si delendum *Et*: capiendumque, pericula gliscebant viris gloriæ egregiis: non, gloriæ & pericula gliscebant egregiis viris. Quid si? *Vnde gloria egregiis viris,* (scil. gliscere vel provenire solent) *pericula gliscebant.* Vnde pericula tum provenisse. *Acidalius.* In vulgatis, *gloria*, numero plurium. Nos, *gloria*, scripsimus, Flor. ac Ven. auctoribus. *Pichena.*

5 *Inter quæ veris principio legati Parthorum*] Sic Flor. ac Ven. Vulgo, *interim.* Pichena.

1 *Se-*

cusaturum Tiridatem accipiendo diademati in urbem venire, nisi [1] *sacerdotii religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicare-*25 *tur.* Talibus Vologesis litteris, quia Pætus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, *quo in statu Armenia esset?* *omnes inde Romanos excessisse* respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, *bellum anceps* [2] *an pax inhonesta placeret.* nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat.

1 *Sacerdotii religione.*] Ad explicationem hujus loci unice facit Plinius 30, 2. *Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo provinciis gravis, navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant.* Hæc igitur ea religio, hoc sacerdotium, quod Tacitus innuit. Ceterum in Plinii verbis cave interpreteris ideo provinciis gravem fuisse Tiridatem, quod Armeniacum triumphum afferebat, sed quod magus erat: ea enim res in caussa fuit, cur non navigaret, sed per longa terrarum spatia, cum onere provinciarum (illis enim Nero præceperat, ut splendide exciperent & haberent) ingrederetur. *Freinshemius.*

2 *An pax in hoste.*] Fortasse rectius, *an pax inhonesta placeret.* Lipsius.

Bellum anceps an pax in hoste.] Ut *honestum* dignitatis plenum, ita contra *inhonestum* dedecoris ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis hæc vox esse debuit: ubi enim in impressis lib. 15. *An pax in hoste placeret,* in antiquissimo libro *inhosta*: quare *inhonesta* arbitror legendum. Item lib. 2. hist. 31. Ubi in excusis *ventre & gula sibi ipse hostis*, in eodem *sibi inhostus*, ego *inhonestus* lego. Et ut plenius intellegatur negligentia librarii, qui imminutas voces scribebat, has maculas exortas, lib. 4. hist. 62. pro *innexa signa* legi debet *inhonora*: in illo enim *in hora* ad Catonem *P. Victorius.* Magis omnino placeat Lipsii conjectura. Alias Taciti phrasis & sensus suadebat mihi scribere *pax in hostem.* Acidalius. Recte, opinor, emendavit Lipsius: nam in Flor. legitur, *an pax in hosta* Pichena. Vox Latina *hostus*, unde *hostorium*, quo modius æquatur & cumulus deruitur. & verbum *hostire*, quod est æquare, & *hostimentum* ἀμοιβὴ. unde & *redhostire* par pari referre. *Hostus* igitur æquum vel æquatum significat. inde *inhostus* pro iniquo & injusto, quam vocem Arnobio ex scriptis alibi restituimus. etiam usus Tacitus lib. 2. histor. & lib. 15. annal. *Hostus* χωρὶς. Salmasius.

rat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde ſpes fieret, non fruſtra eadem oraturum Tiridatem, ſi preces ipſe attuliſſet. [1] Syriæque exſecutio Cincio; copiæ militares Corbuloni permiſſæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celſo, è Pannonia adjecta eſt. [2] Scribitur tetrachis ac regibus præfectiſque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, *juſsis Corbulonis obſequi.* in tantum ferme modum aucta poteſtate, [3] quem populus Romanus Cn. Pompejo bellum Piraticum geſturo dederat. Regreſſum Pætum cum graviora metueret, facetiis inſectari ſatis habuit Cæſar, his ferme verbis; *Ignoſcere ſe ſtatim, ne tam promptus in pavorem longiore ſolicitudine ægreſceret.* At 26 Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortiſſimo quoque amiſſo, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam tranſlatis, ſextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac proſperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Additque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta [4] apud Melitenen, quia tranſmittere Eu-

1 *Syriæque exſecutio.*] Exſecutionem pro adminiſtratione uſurpat fortaſſe, uti alibi, *Negotii ejus exſecutionem libens ſuſcepit.* Seneca: *Differam hæc in præſenti. Deſiderant enim longam & propriam exſecutionem.* Addubito tamen num leg. *Syriaque Sex. Cincio.* Lipſius.

2 *Scribitur Tetrarchis.*] *Tetrarchæ* dicebantur, qui quartam regni partem detinebant. Cicero in Philipp. *Idem ſi ceteri reges, tetrarchæ, dynaſtæque feciſſent.* Auguſtus Herodis majoris regnum diviſit in tetrarchias. Ioſephus *toparchias*, ſive *ethnarchias* appellat. *Lupanus.*

3 *Quam populus Rom.*] Caſtigavi, *quem.* ſubaudi *modum.* Rhenanus. Amplector lectionem Venetam: *quam pop. Rom.* ſimillimo Curtii loco perſuaſus. ſic enim ille 6, 5. *Artabazum deinde geminato honore, quam Darius habuerat ei, remittit domum*, quamquam & hunc locum in recentioribus editionibus corrumpi videam. *Freinshemius.* Neutrius auctoris his in verbis particulæ commodum eſſe locum cenſeo. *Gronovius.*

4 *Apud Melitenen.*] Ptolemæo, Μελιτηνή, Suſianæ pars. *Lipſius.*

3 *At-*

Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica *de auspiciis imperatoriis, rebusque à gestis*, [1] adversa *in inscitiam Pæti* declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro 27 facundia erat. Mox [2] iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: [3] *Non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum consulturum.* [4] *Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem: & unum*

1 *Adversa in inscitiam Pæti declinans.*] Ita legendum vidi, cum alii haberent, *adversam institiam*. Corbulo ad confirmandos militum animos magnifica loquitur, de auspiciis imperatoriis, & fortuna principis Rom. cui omnia cederent. deinde de rebus à se gestis, deque sua & providentia, & rei militaris peritia: ut ita milites & imperatoris fortuna & ducis vigilantia scientiaque freti ampliores animos caperent, cum jam nulla amplius adversa metuenda haberent, ut quæ per inscitiam prioris ducis ipsis obtigissent. Sic igitur adversa declinat in inscitiam Pæti, quomodo fere supra 14, 38. *Classicianus adversa Suetonii pravitati ipsius, prospera ad fortunam Reip. referebat.* Alio consilio usus est Cæcina supra 1, 67. *reticuit de adversis*: ne scil. militem adhuc perculsum memoria istorum casuum formidolosiorem hostium faceret, præsertim cum non haberet, in quem adversorum istorum culpam conferret. Hæc ergo mens est auctoris, quam ex sensu potius quam verbis vulgatis assequutus est interpres Germanus & Italus, qui ambo Pætum à Corbulone reprehensum agnoscunt. At non hoc exprimas ex istis verbis *adversam inscitiam declinans*: sed id potius quod Gallus reddidit: *se donnant garde de parler de la miserable ignorance de Petus.* & optimus Hispanus: *sin tocar en el mal govierno de Peto.* quæ tamen sententia falsa est. nec enim pepercisse infamiæ Pæti Corbulonem satis apparet ex pluribus Taciti locis ut 15, 16. & 15, 28. *Freinshemius.*

2 *Iter L. Lucullo.*] Plutarchum lege. *Lipsius.*

3 *Non enim adhuc eo ventum.*] Flor. *nec enim adhuc.* Pichena.

4 *Scire quantum*] Sententiam adjuveris, si scribas: *Sciret.* Lipsius.

Scire quantum.] Vir doctiss. velit *sciret*, me non adsentiente. nam de Corbulone hæc interpretor, quasi dicat, interna Parthorum vulnera regem non posse tegere, quin aliis etiam,

mum id bellum esse. [1] Simul consilio terrorem adjicere, & [2] Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet. Non 28 infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant. [3] ergo Vologeses neque atrox * in summam, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum; locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cum à Barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. [4] Neque infamia Pæti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio ejus

etiam, atque sibi quoque ipsi innotuerint. Si tamen mutari quid placeat, malim scribere *Sciri.* Freinsh.

1 *Simul consilio.*] Comptiora hæc omnia sint, si sic legas: *simul, ut consilio terrorem adjiceret, Megistanas* &c. Freinshemius.

2 *Megistanas Armenios.*] *Megistanes* dicuntur summates, qui conviviis Regum adhibebantur, ne quis pro populis accipi putet, ut ex divi Marci cap. 6 patet, ubi ait Herodem in natali suo Megistanas convivio adhibuisse. Et in Calig. 5, Suetonius refert ob mortem Germanici Regem Regum cœnæ non adhibuisse Megistanas convivas. *Lupanus.*

3 *Ergo Vologeses neque atrox in summam.*] Doctiss. vir stellula nobis ostendit defectum sive corruptionem loci. Quid si *atrox* ab A privativo & τρεῖν tremere. Plaut. Capt. *Nisi reperio atrocem mihi aliquam astutiam.* Vologeses amplectitur consilium Corbulonis ut fidum, & quia timens prævidebat, (nisi à bello desisteretur), non de Armenia tantum certamen fore cum Romanis, sed de summa suarum rerum, quod semper caverat. *Vologesi vetus & infixum erat arma Romana vitandi.* Τὸ *in summam* eodem significatu lib. 2. hist. *Sed Corsicam prope afflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tanta belli mole nihil in summam profutura.* Salinerius. Vitii manifestus locus: nec quisquam dum subvenit. Lego *neque atrox in summam, & quibusdam præfractior.* Vera & clarissima emendatione: Id est, neque omnino atrox, & in parte præfractior. *Acidalius.* Sic hæc constituam: *Ergo Vologeses neque atrox, in summam, aut quibusdam præfecturis inducias petit.* Corbulo non habebatur infensus Parthis, ergo neque Vologeses atrox, aut nimis accensus in bellum erat, eoque ut de pace melius conveniret, inducias petit vel universales, hoc est, in summam; vel, si id non possit, pro quibusdam præfecturis. Præfecturæ sunt Satrapiæ, provinciæ prætoribus regum, sive satrapis, aut præfectis subditæ. *Freinshemius.*

4 *Neque infamia Pæti angebatur.*] Correximus, *angebatur.* Rhen.

animi.

1 *Operiri*

ejus tribuno ducere manipulos, atque [1] operire reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pacta [2] Tiberius Alexander illustris eques Romanus [3] minister bello datus, & Vivianus Annius gener Corbulonis, [4] nondum senatoria ætate, sed pro legato quinctæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere, [5] honore ejus, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque [6] dextras miscuere. Exin
29 Romanus laudat juvenem, [7] *omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem.* Ille *de nobilitate generis* multum præfatus, cetera temperanter adjungit; *Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæsari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden.* Tum placuit Tiridatem

1 *Operiri reliquias malæ pugnæ imperavit.*] Imo *operire*, id est, terra tegere insepulta suorum corpora. *Grotius.*

2 *Tiberius Alexander.*] Qui Procurator Iudææ post Cuspium Fadum: Idem antea Alexandriæ Alabarches. Iosephus lib. xx. *Lipsius.*

3 *Minister bello datus.*] Suspicor legendum, *minister bello clarus*, ut idem fuerit error, quem supra notavimus ad lib. 13. *& dato die.* Sic hist. lib. 3. *quod illic secunda legioni a Claudio præpositus, & bello clarus egerat.* In vita Agric. *clari bello, ac sua quisque decora gestantes.* Similiter lib. 2. hist. dixit, *militia clarus* Tamen vulgatam lectionem non sperno. *Pichena.* Vide 2 Obsetvat. 20. *Gronovius.*

4 *Nondum Senatoria ætate.*] Quæ est annus vigesimusquintus, ut alibi monui *Lipsius.*

Nondum senatoria ætate.] Plutarchus in Pompejo scribit minoribus quinque & viginti annis non licuisse in Senatum venire. *Lupanus.* Anni vicesimi quinti initium tam in urbe quam in provinciis, ætas legitima fuit, per quam in curiam ingredi licuit. *Vertranius.*

5 *Honori ejus.*] Sic emendavit Lipsius. Vulgo, *honore*. Pichena. Atqui lib. 1. hist. 44. *non honore Galbæ.* Adde 4. Observ. 16. *Gronovius.*

6 *Dextras miscuere.*] Quod apud Persas sanctissimi fœderis. Iosephus: Ὁ δ' Ἀρτάβανος τούς τε πατρῴους θεοὺς ἐπομνύμενος, μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτοὺς, καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου, ὅπερ μέγιστον παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις παράδειγμα τοῦ θαρρεῖν γίνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. Οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιὰν ὑπ' αὐτοῦ δόντας προσιέμενος, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν εἰ τοιᾶσδε ἀσφαλείας δοθείσης γένοιτο, παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων. Firmat Gemistus Plethon lib. 11. De rebus Græcorum: *Persarum rex Mentorem, quod dextram dedisset, (maxima enim hæc apud Persas fides) conservavit.* Lipsius.

7 *Omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem.*] Præcipitium locus præruptus, e quo facile quis præcipitari potest: hic vero translatitie sumitur,

tem [1] ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere. & colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, & insignibus patriis; hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis, [2] signisque, [3] & simulacris deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, & [4] sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, [5] cæsis ex more victimis, sublatum capite

sumitur, quod omisso bello, quo privari à Nerone Tiridates regno poterat, paci & suorum quieti consuleret. *Lupanus.*

1 *Ponere apud effigiem Cæsaris insigne regium.*] *Ponere* pro deponere. *Rhenanus.*

2 *Signisque & simulacris deum.*] Videnda, si lubet, quæ de Signis in Militia scripsi. Multa & varia fuerunt, & clypeis imaginibusque ornata: & ideo sic disposita & erecta comparat cum *deum templo*. Ita enim distinguendum videtur: quia simulacra etsi Deorum ibi fortasse, pleraque tamen Principum erant, & qui rerum tunc potiebantur. Nisi quis censet, ad ornatum, in sollenni illa velut pompa, etiam statuas deorum adhibitas & dispositas: quod in aliorum arbitrio & opinatione relinquo. *Lipsius.*

3 *Et simulacris deum in modum templi.*] Nulla hic ex Flor. lux, nisi quod in eo legitur, *& simulacris deum*. Ac si ea vox aliter interpretari non possit, quam, *deum*, fortasse absurdum minime videbitur, cum solemnis illa cærimonia in castris celebranda esset, aliqua etiam simulacra deorum circumposita fuisse, ad majorem ornatum ac venerationem. non quidem in signis, sed circum tribunal Imperatoris, in modum templi. nam ut aræ in castris, ita etiam deorum imagines fuisse credendum est. Godeschalchus ad Vegetium lib. 2, 6. hæc *deorum simulacra* interpretatur, mortuorum Imperatorum imagines, qui scil. inter deos relati essent. *Pichena.*

4 *Sedes effigiem Neronis.*] De ea re Dio in Eclogis nuper publicatis: Ἀλλὰ καὶ βῆμα ὑψηλὸν ἠγέρθη. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνες τοῦ Νέρωνος ἐστάθησαν. Similis Sedes sive suggestus etiam Romæ in castris Prætoriis. Tacitus 1. Histor. *In suggestu, in quo paullo antè aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem collocant.* Ergo statua hæc, ut apparet, in sede: exemplo scilicet deorum, qui sic plerumque ficti. Plinius Panegyrico: *Iamdudum illi radiatum caput, & media inter deos sedes, auro staret aut ebore.* Lips.

5 *Cæsis ex more victimis.*] Eum morem suggerunt Claudianus libro 1. De laudibus Stilic.

—— penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque juvencos
Chaldæo stravere Magi. rex ipse micantem
Inclinat dextrâ pateram, secretaque Beli
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

Et Sidonius Panegyrico Leonis:

—— Magis juratur ab illis
Ignis & unda deus, nec non rata pacta futura

capite diadema imagini subjecit. magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. *at nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto mi-* 30 *nus quam captivum?* Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque. [1] & rogitante rege caussas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum [2] per centurionem nuntiari, [3] convivium buccina dimitti; &

Hic divos testatur aves. Chaldæus in extis
Pontificum de more senex arcana peregit
Murmura. ———

Strabo etiam aliquid de ritu victimas immolandi: Μερίσαντος δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ὑφηγουμένου τὴν ἱερουργίαν ἀπίασι διελόμενοι, τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. Τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τοῦ ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεόν, ἄλλου δὲ οὐδενός. Ὅμως δὲ τοῦ ἐπίπλου τι μικρὸν τιθέασιν, ὥς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. id est: *Ubi autem magus qui sacrum peragit carnes in partes tribuit, suâ quisque acceptâ abeunt, diis nihil impartientes. Animam enim solam hostiæ deum velle ajunt, nihil præterea. tamen omenti partem aliquam exiguam flammæ imponunt, ut quidam tradunt.* Docte ergo de omento Catullus inseruit,

Gnatus ut accepto veneretur carmine divos,
Omentum in flammâ pingue liquefaciens.

ut ante me vulgavit magnus filiarum Mnemosynes antistes. *Lips.*

1 *Et rogitante rege causas.*] Videtur edidisse Tacitus, *rogitantem regem.* Id enim requirunt his respondentia, *admiratione prisci moris adfecit.* Gronovius.

2 *Per centurionem nuntiari.*] Qui vigilias ordine obibant. Tacitus l. 11. Hist. *Varus, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* Obibat ergo centurio, & rediens nunciabat Duci recte habere. Polybium vide lib. VI. *Lipsius.*

Per centurionem enunciari.] scripsimus, *nunciari.* Rhenanus.

3 *Convivium buccina dimitti.*] Circuivi olim hunc ritum, non tetigi. At nunc in manum mihi dat Polybius, libro XIV. *Est ea Romanis consuetudo, ut tempore convivandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium ducis personent, ad hoc, ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituant.* O locum opportunum, & huic rei unicum! è quo etiam Livio lux, qui morem hunc, sed obscurius, tangit, libro XXX. *Tribunis edicit, ut ubi prætorio dimisso, signa concinuissent; extemplo educerent è castris legiones. Ita, ut imperaverat, signa sub occasum solis efferri cœpta.* Scribit uterque de Scipionis astu, quo castra Syphacis clàm invasit. Germanorum Principum mos nescio an originem trahat istinc. Certè receptum dynastis etiam hodie, ut convivium ineant ad sonum tubæ. Quod ipsum Alexandrum Macetam fecisse observo, ex Athenæo lib. XII. Ἐγίνετο δὲ τὰ δεῖπνα πρὸς σάλπιγγα, τότε μὲν ἐν τοῖς γάμοις, καὶ ἄλλως δ' αἰεὶ ὅτε τύχοι, ἀνασπονδοποιούμενος, ὥστε πᾶν εἰδέναι τὸ στρατόπεδον. At enim, quia hic de fine, & de Buccinâ tantum,

& [1] structam ante Augurale aram subdita face accendi:

tantùm, videsis me in Militiâ Rom. lib. v. Dial. ix. propiùs certiusque hæc explicantem. *Lipsius.*

Buccina dimitti.] Firmavit Lipsius in Notis, hoc intelligi de Classico, quod tempore convivandi, cuncti tibicines ac buccinatores ad tentorium ducis canebant, ut ait Polybius lib. 14. At quoniam de buccina tantum Tacitus loquitur, & de convivii fine scrupulus mihi erat de hujus loci sententia. Quem tandem sustulit idem Lipsius de militia Romana, lib. 5. dial. 9. interpretans, classicum illud omnium signorum, cecinisse ante cænam, buccinam vero post cænam. Pichena. Athenæus lib. iv. ἕως ἐσάλπισε τὸ εἰωθὸς τῶν πλουτούντων δείπνου σημεῖον. Τοῦτο γὰρ τὸ Μακεδονικὸν οἶδα ἔθος ἐν ταῖς πολυανθρώποις εὐωχίαις γινόμενον. Gronovius.

1 *Structa ante Auguralem.*] Hæsi & in hoc loco olim, quem nunc quidem perambulo levi pede. Lego: *structam ante Augurale aram.* Non enim vult structum aliquid accensumve ante aram fuisse (non ille mos) sed in ipsâ. quam collocat ante Augurale, locum in dextrâ Prætorii parte, ut docuimus ex Hygini verbis, libro ii. Sed quis iste ritus? nisi fallor, illeipse qui in privatorum etiam conviviis, carpendi aliquid è dapibus & libandi in honorem deorum. hoc tamen discrimine, quòd vulgò in focum libamenta ea illata, sedem scilicet Larium: hîc in Aram, paullò augustius, & pro splendore Imperatoris. Et de libatione quidem varii testes: propriè ad hunc morem isti. Homerus in Achillis convivio, libro ix.

—— Θεοῖσι δὲ θῦσαι ἀνώγει
Πάτροκλον ὃν ἑταῖρον· ὁ δ' ἐν
πυρὶ βάλλε θυηλάς.
—— du jussit sacrificare
Patroclum socium. hic libamina *jecit in ignem.* Dionysius l. iv. Antiq. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλείου, ἐφ' ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσι. *E foco regio, in quo cùm alia sacra Romani facere solent, tum & canarum libare primitias.* Plutarchus de Fort. Rom. facit Ocrisiam ἀπάργματα καὶ λοιβὴν λαμβάνουσαν ἀπὸ βασιλικῆς τραπέζης, καὶ ὥσπερ εἰώθει, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν: *primitias & libamenta capientem è mensâ regiâ, & , ut solet, in ignem conjicientem.* Silius pulcherrimè lib. vii.

Distinxit dulces epulas, nulloque cruore
Pollutâ castus mensâ cerealia dona
Attulit, ac primum Vestæ detersit honorem
Vndique, & in mediam jecit libamina flammam.

Persius in patellâ poni & deferri solere ostendit:

—— *cultrixque foci secura patella.*

Vbi vetus interpres: *Quia delibantia (puto, delibata) dapes in ea posita ad focum feruntur.* Inde *Patellarii dii*, Plauto: inde Varroni scriptum: *Deos colere, & dare in patellam μικρῶν χρέας.* Tibullus huc aspexit, Lares compellans:

Adsitis divi. nec vos è paupere mensâ
Dona, nec è parvis spernite fictilibus.

Etiam Livius, lib. xxxix. *Inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, & benè precari mos esset.* Denique Horatius:

—— *vernasque procaces,*
Pasco libatis dapibus.

satyricè & ambiguo sensu. sive quia non pasceret vernas, nisi prius libatis dapibus: sive quia è libatis dapibus. Et hoc postremum, ut religio poetæ fuit, magis censeam ex ejus mente. Non enim semper comburi libamen-

di: [1] cuncta in majus extollens, admiratione prisci moris affecit. [2] postero die *spatium* oravit, *quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viseret*: obsidem interea filiam tradit, litterasque supplices ad Neronem.

31 Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis repperit non incuriosum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, *ne quam imaginem servitii Tiridates perferret*; [3] *neu ferrum traderet*; [4] *aut complexu provincias obtinentium arceretur; foribusve eorum assisteret*:

ta ea mos, sæpè apponi tantùm, & mox edi. Artemidorus hoc clarè notat de sacrificulis eo cibo se sustentantibus. lib. III. cap. 3. *Lipsius.*

Ante auguralem aram subdi. a face accendi.] Castigavimus, *& structa* (hoc est, struem lignorum extructam) *ante auguralem aram subdita face accendi*. subauditur, *ligna*, vel simile quippiam. Rhenanus. Legendum; *Structam ante auguralem aram*, &c. non, *structa*, quod mendosum est. De *augurali* autem *porta*, mentio est supra, ubi scriptum est, *augurali egressus*. Ursinus. Nihil certius Lipsii correctione. nam præter historiæ fidem, à Flor. etiam fere confirmatur, in quo legitur, *& structam*. Male vulgati: *& structa ante auguralem aram*. Pichena.

1 *Cuncta in majus extollens.*] Floren. ac Ven. *attollens*. Pichena.

2 *Postremo die.*] Fortè, *postero* Nam noctem eam mansit, uti apparet ex vigiliis nunciatis. *Lips.*

Postero die spacium oravit.] Emendavi, *postremo die*. Quamquam si quis de biduo ultimo tantum intelligat, recte scripserit *postero die*; id quod secutus est castigator hujus loci. Quod si quis totum tempus respiciat, quo semel atque iterum congressi sunt, præsertim quum præcedat, *Dein paucis diebus interjectis*: non absurda lectio erit *postremo die*, quam nos Budensi codici debemus, cui cætera ferme omnia. Rhenanus. Lipsii correctionem Flor confirmat. Vulgo, *postremo die*. Pichena.

3 *Neu ferrum traderet.*] Persæ enim & Parthi omnes semper de more cincti. Ammianus libro XXIII. *Omnes promiscuè vel inter epulas festosque dies gladiis cincti cernuntur. quem Græcorum veterum morem primos abjecisse Athenienses Thucydides est auctor.* At de ritu ponendi apud Magistratus ferri, in Electis mihi dictum, cap. de Lictoribus. *Lips.*

Neu ferrum traderet.] Intelligendum, ipse Tiridates Corbuloni. *Rhenanus.*

4 *Aut complexu.*] Duplex ritus. Priorem illustro è Spartiani Severo, de quo Legato Africæ: *In eâ legatione, cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, præcedentibus fascibus, ut antiquum contubernalem ipse plebejus amplexus esset; fustibus eum sub elogio præconis cecidit. Legatum populi Rom. homo plebejus temerè amplecti noli.* Interdicti ergo provinciales complexu. Sed nec in fores statim illis aditus; uti eleganter Salvianus lib. III. de Gubernat. *Intra januas non modò illustrium potestatum, sed etiam Præsidum aut Præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut judex vocaverit, aut negotium traxerit, aut ipsa honoris proprii dignitas introire permiserit: ita ut si quispiam fuerit insolenter ingressus,*

ſteret: [1] *tantuſque ei Roma, quantus conſulibus, honor eſſet.* Scilicet externæ ſuperbiæ ſueto, [2] non erat notitia noſtri: [3] apud quos vis imperii valet, inania tranſmittuntur. Eodem anno [4] Cæſar nationes Alpium maritimarum 32

ſus, aut cadatur, aut propellatur, aut aliquâ verecundia atque exiſtimationis ſua labe multetur. Quod augendæ dignitati uſurpatum à Præſidibus; uti privatim à quibuſdam per ſuperbiam Romæ. *Lipſius.*

1 *Tantuſque ei Roma, quantus Conſulibus, honor eſſet.*] Addidi illud, *ei*, ex Florentino. Pichena.

2 *Non erat notitia noſtri.*] Flor. habet: *non inerat.* Pichena.

3 *Apud quos jus imperii valet, inania tranſmittuntur.*] Leviter dubito, num, *vis imperii*, legendum ſit. *Vis* enim magis proprie opponitur ad, *inania*, quam jus. quaſi dicat: Illi inania ſectabantur, nos verum ſubſtantiæ inſiſtimus. lib. 2. *favorabili in ſpeciem oratione, vim imperii tenuit.* lib. 3. *Sed Tiberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* lib. 15. *Ad vim dominationis converſus.* Pichena.

4 *Cæſar nationes Alpium maritimarum.*] Locus hic admonet, ut varia Alpium nomina attingam, quando eorum, qui de his ſcripſere etiam ex recentioribus, diligentiam non ſatis probem. Igitur *Alpes Pœnas* eſſe opinor, per quas ex Druentia flumine recta in Italiam tenditur Brigantionem verſus & Ferietam, quæ via noſtro quoque tempore eſt frequens. *Grajas* quæ & *maritimæ*, quod per eas Hercules iverit, ubi etiam Monœci portus illi ſacer, ut auctor eſt Ammianus lib. 15. *Cottias*, quà à Seguſio oppido per Centronas itur: tametſi recentiores, ut Paulus Diaconus & Ge. Merula *Cottias* eſſe exiſtiment, in quibus Bobium urbs eſt. quod antiquis auctoribus non eſt probabile. Cottias appellatas quandoque etiam *Julias* non falſo fortaſſe aliqui tradunt, quod in eas per Tricaſſinos eatur. Belloveſum autem per Tricaſſinos in Julias Alpes veniſſe, Livius eſt auctor. Sed & non male *Julias* Tacitus appellat Alpes, quæ verſus Carnos ſunt, unde & *Julium Carnicum*, & *Forum Julii*, qua ex Venetia in Noricum itur. cui ſententiæ ex recentioribus adſtipulatur Sabellicus in Aquilejen. hiſtoria. Sunt & *Rhætica Alpes*, quibus in Rhætos vadimus, quos vulgo *Griſones* vocant: incipiunt ab Adya monte (Straboni corrupte legitur nunc *Adula*, nunc *Advela*) id eſt inacceſſo. Vernacula ſimplicitas *montem Braljum* nuncupat, in Volturena, ſeu ut imperiti, in valle Telina, & in Venetiam protenduntur, donec Ocræ ſubeant. *Lepontiæ* adhuc ſervant nomen. ſunt in Suitenſibus, qua Claronam ex Bilitionis caſtro recta tendimus. In Alpibus, quas Cæſar in commentariis *Summas* appellat, cum cæteris convenio. Sunt inter Sedunos & Veragros, ubi & Octodurus eſt pagus, quem Sancti Mauritii vocant. Cæterum quamvis hæc noſtra ſententia videatur plurimis auctoribus congruere, non arbitror omittendum, eſſe etiam, qui refragentur, quando Ptolemæus inter Adulam & Ocram *Pœnas Alpes* collocet, quo in loco eſſe Rhætica juga ipſe prodidi. Verum ex Plinio illius ſententia confutatur, qui de Grajis & Pœninis in Salaſſos deſcendi tradit: ut fortaſſe *Pœninæ Alpes* illic incipiant & deſinant in maritimas, ſi Ammianum ſequimur. Eſt & adhuc Suitenſibus, qui vulgo eorum ſermone Alpes *Grey* dicatur mons, qua Friburgum tendimus. Ipſe inter veteres non omnino conſti-

rum [1] in jus Latii transtulit. [2] Equitum Romanorum locos

constitisse harum nomenclaturam existimo. Nam & Plinius in Lepuntiis diffidere visus est, qui cum *Cottiana juga* Centronibus vicina tradidisset, Grajis Alpibus aut easdem aut certe contignas Lepuntias mavult: quod non probo, cum longe gravior sit auctor Cæsar, unde nostra sententia fulcitur; & Plinius non affirmet, sed aliorum relatione ex etymo innuere videtur. *Alciatus.*

1 *In jus Latii transtulit.*] Suet. in Aug. 47. *Merita erga Po. Rom. allegantes Latinitate, vel civitate donavit.* Latinitate, id est jure Latii veteris. Inde apud Plinium lib. 3. legitur quædam oppida fuisse civium Rom. *alia Latinorum veterum.* Cic. ad Att. lib. 14. *Multa Siculis Cæsar, neque me invito etsi Latinitas erat non ferenda.* *Latium* quoque *dare* dixit Spartianus in Hadriano. Tac. lib. 19. *Fœdera sociis, Latium externis dilargiri.* Lupanus. *Alpes maritimæ* sunt, quas mare Ligusticum & Gallicum abluit, scil. à portu Herculis ad usque Tauroentum portum Massiliensium. Earum incolæ ex nostris gentes Transalpinæ fuerunt, Deceates, Oxybii & Salyes: ex Cisalpinis, (si Romam spectes) Montani Ligures, à Macra, ut ait Cato, in Nicæam effusi: inter quos memorati, Intemelii, Ingaunique, Italiæ regione nona, juxta descriptionem Augusti. Sed licet Alpinis maritimis Oxybios, Deceates & Salyes annumerarim, secutus scriptores, & inscriptionem, quam hic subdere, & inde argumentari volui: non existimo Neronianum edictum quicquam ad nostros attinuisse. Aliunde igitur jus Latii Antipolis oppidum habuit, quod Plinius Latinum scripsit, de quo alias pluribus. Est autem inscriptio alteri columnæ matricis ecclesiæ Vensiensis hujusmodi: *Curante. Ac. Iulio. Honorato. P. Praesidi. Alpi.* Quod si præsidatui Alpini provinciales populi subjecti fuere, alia trans, alia cis Varum magistratuum potestas fuit: ut alteri præsidi Alpium, alteri procuratori maritimarum Alpium parerent. Quare diversos populos diversi juris fuisse necesse est dicere, sic ut nihil majores nostros Neronis edictum attigerit. *Vertranius.*

2 *Equitum Rom. locos.*] Rectè & ordine capienda hæc legendaque, ne cum aliis abeas errabundus. Ita autem in Circo sedendi (nam de Theatro alius mihi locus) res fuit. Ad Augusti ævum spectaculum id, Senatus, Eques, Plebes inibant indiscreti. Nam Roscia lex & Iulia Theatralis, de scenâ tantùm caverant, non de Curulibus ludis. Qui quoniam antiquissimi; religione quadam, censeo, & simul non alienandæ plebi, servatus in iis mos priscus. Cornelio Cinnâ demum & Valerio Messallâ Coss. anno urbis DCCLVIII. mutavit Augustus. Dio lib. LV. Καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταί, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Sed ita, ut saltem juberet seorsim spectare Senatum, seorsim Equitem: non tamen loca illis certa adsignaret stataque. Itaque in aliâ atque aliâ regione Circi spectabant (sedilibus videlicet his aut illis à plebe occupatis) donec tollendæ confusioni, Claudius Imp. Senatui attribuit certam mansuramque sedem. Suetonius cap. XXI. *Circo maximo marmoreis carceribus auratisque metis exculto, propria Senatoribus constituit loca promiscuè spectare solitis.* Ait promiscuè: magis vere proprieque, vagè. Eam enim Suetonii mentem esse, libens Dioni concredo rem eam explicanti cum curâ, lib. LX. Ἕδραν μέν τινα καὶ πρότερον ἐν αὐτῷ (de Circo prædixit) ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς εἶχεν. τό, τε βουλευτικὸν καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗ περὶ τοῦτ'

locos sedilibus plebis anteposuit, apud Circum. namque [1] ad eam diem [2] indiscreti inibant, [3] quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, [4] pari magnificentia ac priora. [5] Sed fœminarum illustrium senatorumque

τοῦτ' ἐνομίσθη. Οὐ μέντοι καὶ πεπηγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο. Ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπένειμε. Καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που καὶ ἐν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι ἐπέτρεψε. Sed Claudius Senatui tantùm. equiti ecce nunc Nero. Sueton. cap. XI. *Circensibus loca equiti secreta a ceteris tribuit*. Plinius l. VIII. c. VII. satis ostendit nova exædificata ea loca fuisse: *Cæsar Dictator*, inquit, *euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens.* Quod in fine verborum Dionis est, nolim negligas. Nam etiam post loca divisa, promiscuè licuit spectare Senatoribus, sed in veste, ut ait, privatâ. Exemplum in Plinio, l. IX. epist. ubi Corn. Tacitus hic ipse noster in Equestribus spectat, etsi Senator. *Numquam majorem*, ait Plinius, *cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Corn. Taciti. Narrabat sedisse se Circensibus proximum equiti Rom.* &c. Hæc satis ad Taciti mentem: nam de lineâ, de cancellis, de loco feminarum alibi dico ubertim. *Lipsius*.

Equitum Rom. locos sedibus plebis anteposuit.] Scripsimus, *sedilibus plebis*. Rhenanus.

1 *Ad eam diem indiscreti ibant.*] Reposui, *indiscreti inibant*. Rhenanus.

2 *Indiscreti inibant.*] Sic infrà: *Inisse eum domesticam scenam*. Lips.

3 *Quia Lex Roscia*] Hanc tulit Roscius Otho. Vnde ab Horatio in Epodo dicitur, *Othone contempto sedet*. Quatuordecim ordines Seneca appellat *Equestria*. Lupanus. L. Roscius Trib. pleb. legem tulit, *ut equitibus Rom. in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur*, ait Livius lib. 99. At in aliis locis, ut in Circo, an promiscue, an separatim equites à plebeiis spectarent, lex Roscia non caverat: ideoque Neronis edicto locus equestri ordini, ut in theatro ante fuerat, in Circo assignatus est. *Vertranius*.

4 *Pari magnificentia ac priori.*] Castigavimus, *pari magnificentia: ac priora*. Rhenanus.

5 *Feminarum illustrium senatorumque.*] Cur invertitis censores? Non enim, inquiunt, probabile feminas descendisse in arenam. Boni viri, quàm benè sentiunt de sexu, quo nihil abruptius, cùm semel frenum excussit ingeniti pudoris! Sed discite, & credite priscis, non in caveam solùm feminas venisse, sed in arenam. Iuvenalem omitto satyra VI. Suetonius ecce in Domitiano cap. IV. *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum.* Et Statius de iisdem ludis I. Silv.

Stat sexus rudis insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoque id verum & vulgatum, ut Severo imperante cavendum Sc^{to} fuerit μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν. *non ultrà feminam ullam ad gladium depugnare*, ait in Severo Xiphilinus. *Lips.*

Sed feminarum illustrium senatorumque plures per arenam fœdati.] Quid faciunt *feminæ* illustres in arena? Deest hic genitivus *filiorum*, quem

33 rumque plures [1] per arenam fœdati sunt. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. [2] Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam urbem delegit: *Inde initium fore, [3] ut transgressus in Achaiam insignesque & antiquitus [4] sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret.* Ergo contractum opidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis [5] ejus rei fama civerat; quique Cæsarem per

quem inseruimus; *Sed feminarum illustrium senatorumque filiorum plures per arenam fœdati.* Rhenanus. Propugnat hanc lectionem non sine grandi probro sexus sequioris ordinis nostri Lucifer. Interim mihi eripi non potest, loco *feminarum*, substituendum *familiarum*, literis non nimium diversum ab altero: intelligendumque de *Equitibus*, quibus proprium quasi cognomen *illustrium*, eoque ipso insignivit Tacitus haud semel; ut videre licet in indice. Feminarum, nullæ heic partes, nullum jus. Vbi enim supra mentio de feminis? nusquam. Et tamen respicere isthæc ad ea, quæ facta sunt anno priore; aperte urget illud quod præcessit; *Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora.* At annorum priorum memoriis, nulla mentio mulierum; contentus dicere auctor lib. 14. Ann. 14. *Notos quoque equites Rom. operas arenæ promittere subegit donis ingentibus.* ubi minime id tacere debebat, si eodem redactæ feminæ, & quidem illustres. Et ut ipse hoc forsan neglexisset, cur tam novum & hactenus non visum flagitium, seu principis seu matronarum, non annotatum alibi Suetonio, non Dioni, non Zonaræ, non uni alicui vel extra ordinem. *Gruter.*

1 *Per arenam fœdati.*] *Arena* gladiatoria significatur, in qua gladiatores pugnabant, unde *Arenarii* dicti. *Arenarii* testis meminit Charisius ICtus in cap. Ob carmen in Digestorum tractatu de testibus. *Lupanus.*

2 *Non tamen Romæ incipere ausus.*] Vulgati auctiores, *incipere scenas ausus.* Nos eam vocem Florent. autoritate, ac Lipsii judicio, sustulimus. *Pichena.*

3 *Vt transgressus scenis in Achaiam.*] *Scenis*, id est, per scenas. *Rhenanus.*

4 *Sacras coronas adeptus.*] Sacra certamina dicebantur in Græcia, Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea. Qui hæc quatuor vicerant, Periodonicæ dicebantur. Ingentes vero honores Hieronicis hisce (nam ita à Suetonio dicuntur) habitos docet Vitruvius lib. 9. Nam cum palma & corona audiebant suas laudes, & auctor est Suetonius Neronem reversum è Græcia Neapolin, disjecta muri parte introiisse Hieronicarum more. Cic. pro Flacc. ait majus fuisse apud Græcos in his certaminibus vicisse, quam triumphasse Romæ. Itaque *sacras coronas* hic vocat Tacitus ea causa. *Lupanus.*

5 *Ejus rei fama civerat.*] Scripsimus, *acciverat.* Rhenanus.

per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent. Illic, 34 plerique ut arbitrabantur, triste; ut ipse, providum potius & secundis numinibus evenit. nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit: [1] ubi gladiatorium munus à Vatinio celebre edebatur. [2] Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: [3] primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione [4] eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi [5] etiam malos præmineret. Ejus munus frequentanti Neroni, ne in- 35 ter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Juniæ familiæ claritudinem divum Augustum

1 *Vbi gladiatorium munus.*] Ita Flor. Vulgo, *gladiatorum munus.* Sic lib. 12. *gladiatorii muneris magnificentia.* lib. 14. *gladiatorio spectaculo.* Pichena.

2 *Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta*] De hoc sutore Vatinio, Martial.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe, sed nasus longior ille fuit.

cujus Epigrammatis argutiam non cepit Turnebus. Ego sententiam puto, cùm quattuor nasos oblongos haberet ille Vatinianus calix; tamen longiorem iis fuisse Vatinii nasum. Notatque callide eum, ut acrem & sagacem inquisitorem criminatoremque. Ita enim fuit. Xiphilinus eum ait adeò hostem optimatibus fuisse, ut semper in ore haberet, *μισῶ σε Καῖσαρ ὅτι συγκλητικὸς εἶ.* De populo ipso Iuvenalis:

Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quattuor.

Lipsius.

3 *Primo in contumelias assumptus.*] Mur. *inter.* dubito. *Acidalius.*

4 *Eo usque valuit.*] Lego, *eo usque evaluit.* Acidalius.

5 *Etiam aliis præmineret.*] Reposuimus, *etiam malis præmineret.* quasi diceret primum facetiis scurrilibus, deinde flagitiis sceleribusque præminuit. Rhenanus. Ego *magis* legendum conjeci, hac sententia: præminebat gratia, præminebat potentia; at magis vi nocendi præminebat. Apulejus mil. 6. *præminentes silices.* Pricæus. Scripsi, *malos*, ex Flor. Vulgo, *malis.* lib. 3. *Ac tamen appellatione aliqua, cetera imperia præmineret.* lib.

stum atavum ferebat. [1] Jussi id accusatores objicere; *prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse.* [2] *quin eum nobiles habere, quos ab epistolis & libellis & ratio-*

lib. 12. *Cassius ceteros praeminebat peritia legum.* Pichena.

1 *Jussi id accusatores objicere.*] Pronomen *id* non est in libro manuscripto, nisi postea additum. *Rhenanus.*

2 *Nobiles habere, quos.*] Nobilium vox mihi suspecta, atque alii examinandi. Qui enim isti tam viles nobiles, qui alteri suae sortis ad tale officium se submitterent? Imo nec Principes ipsi, nobiles ad ea munera habebant, sed libertos. Primus Vitellius (verba Taciti 1. Histor.) *ministeria Principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disposuit.* Sed nec ea dispositio firma. vix coepta abiit: eoque Spartianus Hadrianum Imp. quasi primum auctorem ejus rei laudat: *Ab Epistolis, a Libellis, primus equites Rom. habuit.* Dionis locus non me movet, oratione Maecenatis ad Augustum: ubi suadet *ad Epistolas & ad Libellos adjutores quosdam ex Equitibus adsumi.* Nam id Dio inseruit (ut solet, & aliàs monui) ad aevi sui morem; atque illinc sumpsit. Sub Augusto certè non sic fuit. Quid ergo ad Taciti nunc locum? corruptum esse, & aut vocem eam *Nobiles* exsecandam abjiciendamque esse, malè infarctam; aut mutandam, *quin eum nonnullos habere.* Lipsius.

Qui ne ignobiles haberet, quos ab epistolis.] Volumen regium habet, *qui ne innobiles habere quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet.* Conjicio legendum, *Quin eum*, sive, *quin etiam nobiles habere, quos ab epistolis, & libellis & rationibus appellet.* Quare sic emendare contextum ausi fuimus. Rhenanus. Vox illa, *nobiles*, suspecta est doctiss. interpreti, ut necessario aut mutandam censeat, aut ejiciendam. At rationes, quas adfert, nullae sunt. Qui enim isti, inquit, tam viles nobiles, &c. Atqui Torquatus hic Silanus erat inter nobiles clarissimus, ut qui super Juniae familiae claritudinem Divum Augustum attavum ferebat. Addit nec ipsos Principes, ad ea munera nobiles habuisse. Id quidem verum est. Nam malorum Principum est, deprimere veterem nobilitatem, & novos evehere ac viliores, qui eo nomine magis serviunt & obnoxii sunt. Interim ex eo non sequitur, nobiles in his muneribus haud occupasse Torquatum; sed sic plures gravioresque de se suspiciones apud Principem excitasse. Quin vero censeo, eam vocem, *nobiles*, adeo hic esse necessariam, ut in ea vis ac pondus omnis accusationis sit. Nam alias privati sub Caesaribus impune quosdam à rationibus & epistolis habuerunt. Consule corpus inscriptionum antiquarum. Boxhornius. Merito hi *nobiles* suspecti Lipsio. Contra quem qui disputat, *Vrbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavit Huic nostrae similem.* Nemo enim principum Augustorum, à primo hujus nominis ad hunc dumtaxat, quemquam ingenuum, nedum nobilem, adeo contempsit, ut ei hujusmodi officium delegaret. Hoc ille non cepisse ostendit sese, cum interpretatur Caesares, more Principum malorum, ita depressisse veterem nobilitatem. Immo pudor hic erat Principum & suspectus non nobilitatis modo veteris recentisque, sed etiam civium & minimorum de Plebe Quiritium, non abuti eis pro servis & libertis: his enim ista mandabantur. Quod igitur ne Princeps quidem audebat, quis tulisset in privato? Sed nec nobilium quisquam re atque existimatione integra vel se vel liberos suos sic abjiciebat, ut non dico

rationibus appellet, [1] *nomina summa cura & meditamenta.* Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more; *Quamvis sontem & defensioni merito diffisum, victurum tamen fuisse, si clementiam judicis exspectasset.* Nec multo post 36 [2] omissa in præsens Achaia (caussæ in incerto fuere) urbem

dico apud aliquem inter nobiles clarissimum, sed vel apud Cæsarem, vernarum aut vindicta suorum locum, quamvis lautum & libertinum patrimonium spondentem, subirent aut subire pateremur. Perditi autem & deplorati, ad bestias illi aut cultrum se locare malebant. Itaque quin sedeat hic ulcus, nihil ambigo. Spartianus de Hadriano: *Ab epistolis & à libellis primus equites Romanos habuit.* Nemo igitur ante illum. Accedit quod lib. 16. Tacitus hæc ipsa respiciens & quodammodo repetens: *præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos.* Hæc postrema vox, aut aliqua, quæ id genus familiarium significare possit, desideratur. Certum hoc, non arbitrarium, censeo. Quæ vero sit illa, quærendum. Conjiciebam: *Quin eum domi lib. habere.* Illud *domi lib.* (i. libertos. quo compendio passim Lapides antiqui) potuit injuria ævi & per ignorantiam librariorum degenerare in *nobiles.* Gronovius.

1 *Nomina summa cura.*] Iam capio, olim caligavi. Hæc, inquit, nomina *Ab Epistolis*, *a Libellis*, sunt summæ curæ nomina, id est Imperii & Principatus, itemque ejus meditamenta. Significat, eo ipso quòd talia officia & nomenclaturas Torquatus in domo habeat, jam nunc incipere & meditari imperare. Cur enim has imagines ejus usurpat? Nam alii privati *A manu* habent, non ab *Epistolis*, *Libellis*, & talia: ac conveniunt in Principes solos. *Lipsius.*

Nomina summa cura & meditamenta.] Addere Lipsius velit, *meditamenta imperandi*: vel potius scribit, *meditamenti.* Nihil ego in vulgato mutem, cujus sensus, ab epistolis, ab libellis, & rationibus esse nomina & meditamenta summæ curæ. Et firmat vulgatum hoc geminus locus lib. 16. *Ipsum dehinc Silanum increpuit, iisdem quibus patruum ejus Torquatum, tanquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis Libertos.* Muretus supra scribebat, *appellaret, omnia s. c. & meditamenta.* Sed nec huic assentiar. Acidalius. Defectus locus Lipsio videtur, mihi sanus & integer. Interpretor enim, nomina summæ curæ, & etiam summæ curæ meditamenta. *Pichena.* Quia fere idem per idem interpretantur viri optimi, sic habe: ea esse nomina ministeriorum Principis & quandam Principatus meditationem, prolusionem, minimum. *Gronovius.*

2 *Omissa in præsens Achaja.*] In quam cantandi caussâ ivit, & libertate eam donavit, uti Sueton. alique tradidere. Illud Pausaniæ mirum, lib. VII. *Neronem Græciæ libertatem reddidisse, sine ullo imperii detrimento: quoniam pro eâ Sardiniam prædivitem insulam in provinciæ formam redegerit.* Aberrat. & intellegi voluit Alpes Cottianas, quæ solæ cum Ponto Polemoniaco in provinciam à Nerone redactæ. Sardinia quidem, unà cum Siciliâ, prima provinciarum.

ADD.

urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, [1] secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus *non longam usui absentiam, & [2] cuncta in Rep. perinde immota ac prospera fore*; super ea profectione adiit Capitolium. [3] Illic veneratus deos, cum Vestæ quoque templum iniisset; repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, *cunctas sibi curas amore patriæ leviores* dictitans. *Vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti.* [4] Hæc atque talia plebi volentia fuere, voluptatum

.. ADD. Interpreti hercules succenseo (etsi fido aliàs & docto, Romulus Amasæus est,) qui me ut injustè Pausania arguerem fecit. Nam ipsum Græcè nuper editum cùm vidi (anteà numquam fuit copia) verba ejus in aliam sententiam, hæc repperi: ἐλεύθερον ὁ Νέρων τὴν Ἑλλάδα ἀφιεὶς ἁπάντων, ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον πεποίημενος τῶν Ῥωμαίων. Σαρδὼ γὰρ τὴν νῆσον ἐς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντέδωκεν. Quorum verborum vera hæc sententia: *Omnium immunem & liberam Nero reliquit Græciam, permutatione quadam cum populo Romano factâ. Sardiniam enim insulam beatam & uberem, pro Græciâ ei attribuit.* Ita palàm lati erroris illius Pausanias liberatur: qui non hoc vult, ut Sardinia tunc demum provincia sit facta. non hercules, non. sed ut cum populo permutata. Hoc tamen ipsum an verè? ambigas jure. quia Strabo libro ultimo, & Dio LIII. Sardiniam jaminde à primâ divisione Augusti, collocant inter populares. Quod si mutatum à mediis Principibus: Dionem id non monuisse profectò mirum est. *Lipsius.*

1 *Secretis imaginationibus agitans.*] Nihil mutandum, quamvis fortasse melius legeretur, *machinationibus*, pro, *imaginationibus*. Ursinus. Mur. *machinationibus*. Neque hoc admittam, non magis, quam quod paullo post pro *necessitudinibus*, mutat *necessitatibus*. Acidalius.

2 *Cuncta in rep. perinde immota ac prospera fore.*] Antea, *exinde immota*. Flor. *periende*. ex quo ego, *perinde*. Subintelligitur enim, perinde ac si ipse adesset. Sic paullo infra: *quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi.* & inferius: *non perinde solis vapore perrumperentur.* Pichena.

3 *Illic veneratus Deos, cum Vestæ quoque templum iniisset.*] Vulgata lectio & distinctio erat: *adiit Capitolium, illic veneraturos Deos. Cum Vestæ quoque templum* &c. Meliorem indicavit mihi Flor. qui habet, *veneratus*. Pichena.

4 *Hæc atque talia plebi valentia fuere.*] Budense exemplar hic rasis aliquot

ptatum cupidine, & quæ præcipua cura eſt, rei frumentariæ anguſtiás ſi abeſſet metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat. Ipſe quo fidem acquireret, 37 [1] nihil uſquam perinde lætum ſibi, [2] publicis locis ſtruere convivia, totaque urbe quaſi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, [3] quas à Tigellino

aliquot literis, habet *volentia*. Scripſerim ego, *Hæc atque talia plebi volenti f.* Similem locutionem uſurpat in vita Agric. *Eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat.* Hoc ſermonis genus Græcis familiare. Plato; Ἀλλ' ὅρα εἰ σοὶ βουλομένῳ εἴη ἃ λέγω, id eſt: *Sed vide num tibi volenti ſint quæ dico.* Gregor. Nazianzenus, ἐνέπαιζον ὅσοι βουλομένοις ἦν, id eſt, *Illuſerunt quæcunque volentibus erant.* Sic lib. 3. Hiſt. *Cæteriſque remanere & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit.* Quo loco nos dictionem *liberum* à caſtigatoribus inſultam ſubmovimus. Expreſſit hanc figuram amator Helleniſmi Macrobius, quum inquit, *Si vobis volentibus eſt.* Hujus generis & illud quod lib. 1. Ann. *Vt quibuſque bellum invitis, aut cupientibus erat.* quod auctores Græci dicunt ἀχθομένοις ἦν. & ἡδομένοις ἦν. Nec eſt admodum diſſimile quod eodem lib. 1. infra legitur: *Volentibus Armeniis præfecit.* Item lib. 2. Hiſt. *Mutiano volenti ſcripſere.* quamquam in vulgatis editionibus male legitur *volentia.* Sed de hac figura admonuimus ſub initium operis. & ſuis deinde locis. *Rhenanus.* Cornelius frequenter utitur hac forma dicendi, ſumpta à Græcis. Salluſt. prope finem Iugurth. *Non tam diffidentia futura, quæ imperaviſſet, quam uti militibus exæquatus cum Imperatore labor volentibus eſſet.* Ferretius. Repoſui ex Flor. verbum, *volentia*, id eſt grata, accepta. Idem lib. 3. hiſt. *Muciano volentia ſcripſere.* vide quæ ibi notat Lipſius. Pichena.

1 *Nihil uſquam perinde lætum ſibi.*] Mihi hoc lucet. Vertranium malle, *nihil uſquam periculoſum ſibi*, inſipientia eſt. Clarè hoc ait: Nero ut reipſâ oſtenderet nullum ſibi locum præ Româ eſſe: ſtruxit in publico convivia, &c. *Lipſius.*

Nihil uſquam perinde lætum ſibi publicis locis.] Hic locus eſt prorſum vitiatus. Liber manuſcriptus habet: *Quo ipſe fidem acquireret nihil uſquam perinelocum ſibi locum publicis locis.* Divinatione eſt opus. Legerim: *Ipſe quo fidem acquireret, nihil uſquam periculoſum ſibi, lætus publicis locis ſtruere convivia, totaque urbe quaſi domo uti.* hoc eſt, ſtruebat, atque utebatur. Id nimirum ſimplicius eſt, quam legere, *periculoſum ſive turbulentum*, pro *ſibi lætum.* Rhenanus. Legerim, *Nihil uſquam periculoſum ſibi, lætus publicis locis* &c. Vertranius. Faernus legebat: *Nihil uſquam periculoſum ſibi publicis locis*, &c. Vrſinus. Id eſt, lætiorem vitam ſe nuſquam agere, quam Romæ. *Pichena.*

2 *Publicis locis ſtruere convivia.*] Suetonius: *Cœnitabatque nonnunquam & in publico, Naumachia præcluſâ, vel Martio campo, vel Circo maximo.* Lipſius.

3 *Quaſi Tigillino parata, ut exemplare feram.*] Et hic depravata verba ſunt. Emendavimus; *Quas Tigillino paratas, ut exemplum feram.* Vbi feram

no paratas, ut exemplar referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur [1] in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, [2] cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria astabant, [3] illustribus feminis completa. [4] & contra scorta visebantur, [5] nudis corporibus. jam gestus motusque obsceni, [6] & postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu, & luminibus clarescere.

ram dixit pro *referam*. Rhenanus. Mur. *Quas a Tigellino.* Clariore sensu, sed quo eodem & vulgatum. Acidalius. Florentini lectio, *Quas a Tigellino paratas ut exemplum referam.* Vulgati etiam bene: *quas Tigellino paratas*. Pichena.

1 *In stagno Agrippæ.*] Cujus mentio Straboni; itemque nemoris, de quo hîc, lib. XIII. de Lampsaco: Ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα Λυσίππου ἔργον. Ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει τῷ μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ Εὐρίπου. id est: *Illinc transtulit Agrippa Leonem cadentem Lysippi opus. posuit vero in nemore, quod stagnum interjacet & Euripum.* Ammianus, puto, idem intellexit; *Inter quæ porticum excitavit ingentem lavacro Agrippæ contiguam, Boni eventus cognomine.* Lipsius.

2 *Cui superpositum convivium, navium aliarum tractu moveretur.*] Vox, *navium*, à vulgatis aberat: recte enim subintelligi poterat. Sed cum in Flor. sit, negligenda non fuit. Pichena. Idem de Domitiano Plinius in cœlesti Panegyrico, ubi hujusmodi naves *religatas, revinctas*, & *quasi captas* vocat. *Itaque procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cum populi Rom. Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur.* Boxhornius.

3 *Illustribus feminis completa.*] Corrigo in hac sententiâ Suetonium cap. XXVII. *Insignes ganea & matronarum institorio copas imitantium.* legoque, *institoria*, pro locis ipsis. *Lipsius.*

4 *Et contra scorta visebantur.*] Particula connectens, &, non est in volumine Bud. *Rhenanus.*

5 *Nudis corporibus*] Ita receptum in prostitutis, ut nudæ ostenderent quidquid sui. Iuvenalis:

> —— *tum nuda papillis*
> *Constitit auratis.*

Lampridius Eligabalo: *Et cùm ad meretrices habitu muliebri processisset, papillâ ejectâ.* Optimè omnium Dio, in eodem monstro: Γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστὼς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον διασείων, τούς τε παριόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος: Lipsius.

6 *Et postquam tenebræ incedebant.*] Malim, *incidebant.* Rhenanus.

rescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, [1] cui nomen *Pythagora* fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. [2] Inditum imperatori flammeum. [3] Visi auspices, dos, & genialis torus, & faces nuptiales: [4] cuncta denique spectata, quæ etiam in femina nox operit. Se-

1 *Cui nomen Pythagora.*] At Doryphorum vocat Suetonius, facitque eum Neronis libertum. Enimverò errare Tranquillum ajo, quoniam Doryphorus antè mortuus. Tacitus lib. XIV. *Eodem anno potissimos libertorum veneno interfecisse creditus est: Doryphorum, ut adversatum nuptiis Poppææ.* A Tacito etiam Dio stat. *Lipsius.*

2 *Inditum Imperatori flammeum.*] Flammeum genus est vestimenti lutei coloris, quo nova nupta boni ominis causa amiciebatur. Martialis, *Præluxere faces, velarunt flammea vultus.* Qui versiculus à me de industria citatus est, quia plurimum facit ad intelligendum quod sequitur, cum facium nuptialium hoc loco Tacitus mentionem facit, tæda enim nuptialis novæ nuptæ præferebatur. Virgil. *nec conjugis unquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.* Lupanus. *Flammeum*, quo plerunque capita matronæ tegerent, teste Nonio, fuit tegmen quo nova nupta amiciretur boni ominis causa, quod eo assidue utebatur Flaminica, i. Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium, ait Pompejus lib. 6. eratque lutei coloris, ut Plinius refert. 21, 8. Vertranius.

3 *Missi auspices duo.*] E Sulpicio Severo, qui locum hunc transcripsit apertè, leg. videtur, *auspices, dos, & gen.* Melius etiam, *visi*, quam, *missi*. Verba Sulpicii: *Inditum Imperatori flammeum, dos & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in feminis non sine verecundiâ conspiciuntur, spectata.* Victor de hac re: *Amictus nubentium virginum specie, palam Senatu, dote datâ, in manum convenit.* Sed & in Suetonio mentio dotis: nec herclè in his legitimis nuptiis omitti debuit. *Lipsius.*

Misit auspices duos.] Sic in volumine Bud. legitur. Forte melius: *Visi auspices duo.* nam sequitur, *cuncta etiam spectata.* sive ut in scripto codice legitur, *aspectata.* Rhenanus. Alias, *missi auspices duo.* Ferretius. Melius, *missi auspices duo:* hoc scil. sensu, Misit Pythagoras libertus ad patronum Imperatorem semifœminam auspices duos, ex more solenni, qui à se starent, & ex parte viri liberti nuptiarum auspiciis assisterent. Cæterum genialis torus facesque nuptiales, qui in honorem Cereris solenniter præferrentur, & solennia cætera aspectata. Beato magis placet, *visi auspices duo:* quod mihi përinde est. Vertranius. Lipsius correxit ex Sulpitio Severo. quo nihil certius puto: nam Flor. etiam præ se fert veræ lectionis vestigium. qui habet: *Missi auspices dos.* Pichena. Vt rectè legendum vidit Lipsius, ita & Torrentius ad Sueton. Ner. 28 ex Sulpitio Severo. Sed & Florentinum suum adstipulari Pichena testatur. Meritò ergo hæc lectio præfertur vulgatæ, *missi auspices duo.* Freinshemius.

4 *Cuncta denique spectata.*] Manuscriptus liber, *cuncta etiam aspectata.* plusque est *aspectata* quam *spectata.* Verbum *aspectandi* lib. 1. usurpat,

38 Sequitur clades, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodidere: sed [1] omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi [2] per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, [3] & rursum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe artis itineribus, [4] hucque & illuc flexis, atque [5] enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. [6] Ad hoc lamenta paventium feminarum, [7] fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis con-

pat, *Omnis, exuta æqualitate justa principis adspectare.* Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat, *aspectata.* Ursinus.

1 *Omnibus quæ huic urbi.*] Parenthesi sublata conjunctionem *sed* inseruimus: *Sed omnibus quæ h. u. p. viol. i. acciderunt, gravius atque atrocius.* Nova sententia est. subauditur, *id incommodum.* Rhenanus.

2 *Per tabernas, quibus.*] Nam ibi, id est, in Velabro, olearii. Plautus:

De compacto rem gerunt, quasi in Velabro olearii.

Ideò à Victore in regione XI. Circi maximi, locata ædes *Herculis Olivarii.* Sed & Thurarius vicus illic. Denique purpura, serica, aliæque merces. Martialis:

Nec nisi prima velit de Thusco vellera vico. Lips.

3 *Et rursus inferiora populando.*] Particulam *&* delevimus. Rhenanus. Copulam, *&*, addidi ex Flor. Pichena.

4 *Hucque & illuc flexis.*] Nec hoc loco codex manuscriptus particulam *&* habet. Opinor Tacitum scripsisse, *huc illuc flexis*, quemadmodum alibi sæpe loquitur. Lib. I. *Sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma.* lib. 4. *Sed persequi incertum fuit, quum ex usu temporis huc illuc mearent.* Rhenanus.

5 *Enormibus vicis.*] Livius libro v. post Gallicum incendium, id excusat. *Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant.* & addit, *formam urbis esse occupatæ magis, quam divisæ similem.* Lipsius.

6 *Ad hæc lamenta paventium feminarum.*] Scripsimus *Adhoc* qua voce etiam alibi utitur. *Rhenanus.*

7 *Fessa ætate aut.*] Sentio corruptionem, & amolior: *Fessa, aut rudis pueritia ætas*, superfluenti voce inducta. Describit in incendio infirmi sexus pavorem, & ætatis. Ætas infirma duplex, Pueritia, Senectus. Hanc noster vocat Fessam. suprà lib. XIV. *Si quos imbellis sexus aut fessa*

consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant,[1] in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium, & quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licen-

fessa ætas attinuerat. lib. 1. Hist. *Fessâ jam ætate Galba.* lib. 1. Annal. *An Augustum fessâ ætate toties in Germaniam commeare potuisse?* Lipsius.

Fessa ætate senes, aut rudis pueritia ætas &c.] Ita ex v. c. legendum. In vulgatis deest verbum *senes.* Visinus. Quam aperte senes designasset si sic dixisset *fessa annis, aut rudis pueritia ætas.* Idem autem sunt *ætas fessa ætate* & *ætas fessa annis.* Scil. seniores. Virgil. 3. Georg. *At tribus exactis cum quarta accesserit ætas, Carpere mox gyrum incipiat.* Fit igitur mentio de feminis, de senibus, & de pueris, quippe qui infirmiores sint. Vel recensentur feminæ seniores tantum, *feminarum fessa ætate*, & pueri: sequiturque Homerum noster, qui senes etiam prætermisit. αἴ κ' ἐλεήσῃ Ἄστυ τε, καὶ Τρώων ἀλόχους, καὶ νήπια τέκνα. i. *si forte misereatur civitatis & conjugum Trojanorum & infantium puerorum.* Ad ultimum *ætas* tam brevi repetita intervallo castigationes allicere non debuit: nam de suo loco similia non decessere. Curt. lib. 3. *Contra si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat.* Neque hæc. Plaut. Trinum. *nam ego talentum mutuum Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.* Multo minus hujusmodi Suet. Aug. 18. *Dubium eventu meliore, an voluntate, quam voluntatem.* Salinerius. Delet Lipsius vocem, *ætate:* quæ si non supervacua, saltem vitiosa. Ego si librum auctorem haberem, libenter restituerem, *fessa annis aut rudis pueritia ætas.* Certe similis aliqua vox requiritur, quæ voci *pueritia*, respondeat. Rhenanus etiam ad lib. 1. Hist. *fessa jam ætate Galba:* corrigendum suadet, *fessa annis ætate Galba.* Pichena. Sensit corruptionem Vir doctiss. & amoliri satagit superfluenti voce inducta. At videsis an concinnius ita subvenerimus; *fessa ætas, aut rudis pueritia.* pingue enim nescio quid sonat *ætas pueritia:* deinde ista trajectio *fessa* &c. *ætas*, haud placet, nec Taciti genium resipit. *Freinshemius.*

1 *In eodem casu reperiebantur.*] Aut delendum est τὸ *etiam* ut sit, *illis quoque igni correptis, quæ longinqua crediderant;* aut scribendum, *reperiebant*, hoc sensu: Illi ipsi, qui evaserant in proxima, quæ tuta putabant,

39 licentius exercerent, seu jussu. [1] Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & [2] Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac [3] monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit: & subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvectaque utensilia ab Hostia, & propinquis municipiis; [4] pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, [5] in irritum cadebant, quia pervaserat rumor; *ipso tempore flagrantis urbis,* [6] *inisse eum domesticam scenam, & cecinisse Trojanum excidium, præsentia*

rabant, ubi viderunt se frustra gavisos & instare ignem, properarunt ulterius ad quæ non accessurum periculum certe persuasum habebant: sed illa quoque correpta flammis reperiebant. *Gronovius.*

1 *Eo in tempore Nero.*] Connectiam horum verborum sensus hoc modo: *Eo enim tempore.* causam reddit cur suspicari quis possit jussum à Nerone incendium. *Grotius.*

2 *Mæcenatis hortos continuaverat.*] Horti Mæcenatiani in Exquiliis. His autem à Nerone ædificata domus, productaque ad Exquilias ipsas. Suetonius. *Domum a Palatio Esquilias usque fecit. quam primo Transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque, Auream nominavit.* Priorem ergo nunc intellege. *Lipsius.*

3 *Monumenta Agrippæ.*] Quæ pluria in eo campo. Vide Dionem LIII. *Lipsius.*

4 *Pretiumque frumenti minutum.*] Apparet ergo non planè gratuitum frumentum fuisse: nisi tamen intellegitur de eo, quod supra annonarium modum supraque menstruam tesseram capiebant. Sane & anteà mentio pretii fuit; *Frumenti pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferè naves,* &c. itemque post hoc libro: *Addiditque militibus sine pretio frumentum, quo anteà ex modo annonæ utebantur.* Hæc autem ratio conciliandi favoris, pulchrè & ex sui sæcli ritu descripta Lucano lib. III. in Iulii personâ:

Quoque modo vanos populi conciret amores:
Gnarus, & irarum caussas, & summa favoris
Annonâ momenta trahi. namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes jejuna timere. Idem.

5 *In irritum cadebant.*] Codex Budensis, *irritum cadebant.* Sic infra: *Dum merita erga Neronem sua, & quam irritum cecidissent,* aperit. At utrobique legitur in vulgatis editionibus, *in irritum.* Rhenanus.

6 *Inisse eum domesticam scenam.*] Incendium Nero è summo Palatii loco, quæ Mæcenatiana turris erat, cum hortis addita Palatio, dum populus

tia mala vetustis cladibus assimulantem. [1] Sexto demum 40 die apud imas Esquilias finis incendio factus, [2] proruptis per immensium ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cœlum occurreret. [3] Nec dum posito metu, [4] redibat levis rursum grassatus ignis, patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, [5] quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat. [1] Vide-

pulus ingemisceret, lætus flammæ (ut ajebat) pulchritudine prospexit, excidiumque Ilii, ut ipse dicebat, vel potius urbis Romæ, uti videbatur, in illo suo scenico habitu decantavit. In quo Tranquillus Xiphilinusque consentiunt. *Vertranius.*

1 *Sexto demum die.*] At Suetonius ait, sex dies septemque noctes ea clade sævitum. Vterque longè abit à lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri,

EX. VOTO. SUSCEPTO. QUOD. DIV. ERAT. NEGLECTUM. NEC. REDDITUM.

INCENDIOR. ARCENDORUM. CAUSSA.

QUANDO. URBS. PER NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBUS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. NE.

CUI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. ÆDIFICIUM EXSTRUERE.

Conciliari facilè noster potest, quia mox addit ignem rediisse. Primum ut incendium sex dierum fuerit; alterum, trium. Suetonium, aut lapidem certè non excuso. *Lipsius.*

2 *Proruptis per immensum ædificiis.*] Lege omnino *prorutis.* de quo verbo diximus. Incendium *prorumpit*, & mare *proruptum* & similia: sed ædes *proruuntur*, ut incendium ruina exstinguatur. *Gronovius.*

3 *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis.*] Reposuimus, *Nec dum posito metu, redibat. Levis rursum grass. ignis.* Rhenanus. Muretus: *Necdum posito metu satis credebatur, cum rursum gr.* sed major hæc licentia, quam ut probanda. Malim transponere: *Nec dum posito metu, redibat ignis, rursumque grassatus, levius, & patulis magis urbis locis.* Acidalius. Punctum in vulgatis apponitur post verbum, *redibat.* Ego nihil in verbis mutare ausus, aliam distinctionem ad quorundam Manuscriptorum exemplum reposui, *Nec dum posito metu, redibat levis rursum grassatus ignis,* quæ fortasse aliquid sensus habent. Sed potius majora vitia subesse crediderim: nam mire turbant hic libri veteres. Nostrorum varias lectiones subjiciam, si quis forte elicere inde possit certius aliquid. Flor. corruptissime: *Nec dum p' metus aut rediebat libis. i. sum grassatus ignis.* Venetus: *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis rursum grassatus ignis.* Pichena.

4 *Redibat. * Levis.*] Iussi notam. tamen legi potest, sententia incolumi: *rediit, at levius rursum grassaturus ignis.* Lipsius.

5 *Quia prædiis Tigillini Æmilianis proruperat.*] Suet. Claud. 18. *Quum Æmiliana pertinacius arderent.* Videnda quæ scripsimus ad verba illa Varronis ex lib. 3. de re rustica (*Qui habitant extra portam Flumentanam,*

[1] Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. [2] Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, [3] tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta. 41 Domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod [4] Servius Tul-

tanam, aut in Æmilianis, &c. ubi inscriptionem etiam protulimus, quæ apud me est in ænea tabella, *De navi oneraria, quæ servit in Æmilianis.* Vrsinus. Mirum sane est, Æmiliana, è quibus prorupit incendium sub Nerone, etiam Claudio imperante, arsisse, teste Suetonio c. 18. Ita autem appellata existimandum ab Æmiliorum familia, quæ ab Æmilio Pythagoræ philosophi ortum duxit, cui propter eximiam humanitatem, quam αἰμυλίαν Græci vocant, cognomen inditum ex Plutarcho in Numa, & Paulo Æmilio, & Festo, lib. 1. unde per y scribendum contendunt. Quamvis alii dixerint, ita gentem hanc vocatam ab *Æmilia* Italiæ regione, unde ortum duxit, ideoq; per i scribunt. Verum quicquid sit, manifestum est, ab hac familia Romæ potentissima, & viris præclarissimis insignita, *prædia Æmiliana* dicta, sicuti & *Vicus Æmilianus*, qui fuit in regione urbis septima Via Lata, ut Rufus docuit; sicuti & *Tribus Æmilia*, & *Æmilia via* quæ à Placentia Ariminum usque producta fuit ab Æmilio Consule. Marcellus Donatus.

Tigellini Æmilianis.] Puto legendum *in Æmilianis.* Æmiliana enim locus extra urbem, ad campum Martium, conjunctus tamen, contiguusque urbi. Varro libro III. De Re rust. *Eorum ædificia qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis.* Sueton. Claudio cap. XVIII. *Cùm Æmiliana pertinacius arderent.* Est tamen in ipsâ urbe & vicus Æmilianus regione VII. nominatus Sex. Rufo. *Lipsius.*

1 *Videbaturque Nero.*] Sulpicius Severus lib. II. Sac. Histor. mutuatus hoc est à Tacito: *Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse.* Lipsius.

2 *Quippe in regiones XIV. Roma dividitur.*] Convenit hoc cum aliis Scriptoribus, & antiqua etiam inscriptione, in qua est: MAGISTRI. VICORUM. URBIS. REGIONUM. XIIII. Vrsinus.

3 *Tres solo tenus dejectæ.*] Regiones dejectas non apte, credo, dixeris; veriusque hic forte sit, *detectæ*, ut solo tenus denudatas dicat, cui sequentia pulchre respondent: *Septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta.* Acidalius.

4 *Ser. Tullius Lunæ.*] Templum Lunæ in Aventino reperio, apud Livium lib. XL. *Forem ex æde Lunæ quæ in Aventino est raptam tulit*, &c. Rufus in regione XII. *Templum Lunæ in Aventino magnum.* Ovidius:

Luna regit menses. hujus quoque tempora mensis
Finit Aventino Luna colenda jugo.

Suspicabar de Luâ matre antea: sed falsò. *Lipsius.*

1 Præ-

Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque quæ [1] præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat; ædesque Statoris Jovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani exusta. Jam opes tot victoriis quæsitæ, & [2] Græcarum artium decora, exin [3] monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, [4] multa seniores meminerant, [5] quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, [6] XIIII. Kalend. Sextiles principium incendii hujus ortum, [7] quo & Senones captam urbem inflammaverant. alii cousque cura pro-

1 *Præsenti Herculi.*] Præsentem hic accipio, ipsius Herculis cognomen. *Pichena.* Non putem ipsius Herculis cognomen hic esse *præsentem*, ut volebat Vir Eruditus, sed sensum esse Evandrum aram istam Herculi consecrasse ipso coram. Hercule enim præsente ara ista consecrata fuit, immo ipse Hercules eam sibi consecravit, si credimus Ovidio Fastorum I. qui sic de Hercule

& Evandrum ruricolasque vocat.
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars urbis de bove nomen habet.

Hoc est in Foro Boario. Evandrum tamen aram istam construxisse, non Herculem, cum nostro sentit Dionysius Halicarn. 1, 40. *Freinshemius.*

2 *Græcarum artium decora.*] Statuæ, & tabulæ magnorum artificum. *Lipsius.*

3 *Monimenta ingeniorum.*] Libri veterum scripti, multi ab ipsis auctoribus: qui in privatis aut publicis Bibliothecis perierunt. O justam querelam! & si tunc, quid nunc post Barbaros dicam? Iure laboramus in restituendis. *Lipsius.*

4 *Multa seniores meminerint.*] Castigavimus, *meminerant.* Rhenanus. Vulgo, *meminerant.* Rectius ex Flor. *meminerint.* nam de suo tempore Tacitus loquitur, & de senioribus, qui tunc vivebant, viderantque Romam ante Neronis incendium. *Pichena.*

5 *Quæ reparari nequibant.*] Videndum an legi debeat, *reperiri*, pro eo, quod est in vulgatis, *reparari.* Vrsinus.

6 XIV. *Kal. Sextiles.*] Satis mirus ille dierum concursus & convenientia, & ab arcanis Providentiæ caussis. Sicut & in templo Hierosolymitano Iosephus notat, lib. VII. Excidii, *eodem mense & die à Tito incensum, quo olim à Babylonio rege fuisset.* Quis autem proprie ille dies Romani incendii? notatur à Tacito *Decimusquartus Kal. Sextilium.* sed cum manifesto errore vel librarii, vel ipsius potius, ut vult vir doctissimus in Temporum emendatione. *Nam omnes veteres*, inquit, *incendium illud evenisse non XIV. sed XVI. Kalend. Sextilis tradunt.* Fateor miratum me cùm legerem, & Taciti caussa sedulò inquisivisse. Sed profectò omnis me ratio fugit, aut hic virum illum magnum: & à capite rem inquisivi in EXCURS. A. *Lipsius.*

XIV. *Kal. Sextiles.*] pro eo Livius lib. 6. habet, XV. *Kal. Sept.* Vrsinus.

7 *Quo & Senones.*] Forte, *& quo* *Sene-*

progressi sunt, ut [1] totidem annos mensesque & dies 42 [2] inter utraque incendia numerent. [3] Ceterum Nero usus est patriæ ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, solita pridem, & luxu vulgata; quam [4] arva & stagna, & in modum solitudinum hinc silvæ, inde aperta spatia, & prospectus: magistris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque [5] *ab lacu Averno navigabilem fossam*

Senones capt. urbem inst. Visinus.

1 *Totidem annos mensesque.*] Tricæ curiosorum hominum, quas non extrico. Computem ab urbe conditâ? dispar ratio. A Trojâ incensâ? æquè dispar. Facile collectu tibi ex Fastis. Ut mihi nunc videntur, tenebræ sunt, quas non illustret ipse Phœbus. *Lipsius.*

Ut totidem annos mensesque.] Colligebant enim, tot annos interfuisse inter urbis instaurationem, & incendium hoc, quantum interfuit ab urbe condita incendium ejus ab Senonibus factum. *Ferrettus.* Sed Cephaloni Gergithio, Demagoræ, Agathyllo, Damasthi Sigeensi, Aristoteli, Calliæ, Agathocli, Xenagoræ, Dionysio Chalcidensi, Antiocho Syracusano, Timæo Siculo, Polybio, L. Cincio, M. Portio Catoni, Crispo Sallustio, Vellejo Paterculo de initiis urbis Romæ non convenit: (nam antiquitas creavit errorem, ait Servius) de illo tamen Halicarnassei lib. 1. Originum superstes est diligentissima disquisitio. Verum apud & illum & Livium in hoc consentiunt auctores, ne plures trecentis sexaginta quinque annis à condita ad incensam à Gallis urbem numerentur, quo tempore reædificata Roma est: exinde vero ad incendium jussu Neronis factum, unum quinquaginta & quadringentos annos reperias. Quamobrem de vetustioribus quot supersunt auctores, tot misere lapsos aut necesse est dicere, aut posteris imponere voluisse, qui totidem annos, menses & dies inter utraque incendia se reperisse prodiderunt. *Vertranius.*

2 *Inter utraque incendia numerent.*] Potius *numerarent.* Acidalius.

3 *Ceterum Nero usus est patriæ ruinis.*] An, materiam & lapides privatarum domuum, quæ dirutæ erant, ad usum suæ novæ domus vertit? Fortassè, sed non hic præcipuus hujus loci sensus. immo potius super ipsas urbis ruinas spatiosius solum complexum, ut longe ampliorem domum quam antea fuerat, ædificaret: cum & arva, & stagna, & silvæ in ea contineri deberent. *Pichena.*

4 *Arva & stagna.*] Suetonius cap. XXXIV. & Martialis magis distinctè loca ipsa describens lib. 1. epig. 11.

Hic ubi conspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant.
Hic ubi miramur velocia munera thermas,
Abstulerat miseris tecta superbus ager. Lipsius.

5 *Ab lacu Averno.*] Plinius lib. XIV. *Antea Cæcubo erat generositas, quod jam intercidit, & incuria coloni locique*

ſam uſque ad oſtia Tiberina depreſſuros promiſerant,[1] ſqualenti littore, aut per montes adverſos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac ſi perrumpi poſſent, intolerandus labor, nec ſatis cauſſæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor,[2] effodere proxima Averno juga connixus eſt: manentque veſtigia irritæ ſpei. Ceterum urbis[3] quæ domus ſupererant, 43 non

que anguſtiâ: magis tamen foſſa Neronis, quam à Bajano lacu Oſtiam uſque navigabilem inchoaverat. Lipſius.

1 *Squalenti litore.*] Id eſt arido, ſine arboribus, aut frondibus, aut herbis, & ne dum aqua, omni prorſus carens humiditate. *Pichena.*

2 *Effodere proxima Averno juga connixus eſt.*] Codex Budenſis, *eniſus eſt* Forte, *anniſus eſt.* Rhenanus.

3 *Quæ domus ſupererant.*] Pugnat in ſe ſententia. Si enim ſupererant, quomodo erectæ? quod in dirutas incenſaſque convenit. Putarim legend. *quæ domus perierant.* Lipſius.

Quæ domus ſupererant.] Sic interpretari poſſunt. Nero uſus ruinis decem regionum, excitavit immanem illam domum, de cujus ſpatio Sueton. Ner. 31. Veſtibulum ejus fuit in quo coloſſus cxx. pedum ſtaret, tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet: item ſtagnum maris inſtar circumſeptum ædificiis ad Vrbium ſpeciem. Et verſus:

Roma domus fuit: Vejos migrate Quirites.
Si non & Vejos occupat iſta domus.

Quidquid itaque ruinarum ſuperfuit tam laxæ domus ædificationi, Nero ad normam & dimenſionem novis domibus explevit. *Salnerius.* Recte vitium loci vidit Lipſius; pugnat enim in ſe omnino ſententia: neſcio an & medicinam. legit, *quæ domus perierant.* At convenienter dixeris, eaſdem quæ perierant erectas fuiſſe, quod in prima editione Lipſ. poſt priorem conjecturam ſuam hiſce verbis innuit: Niſi tamen placet Neronem etiam ſtantes domus omnes diruiſſe & rurſus erexiſſe. Itaque potius eſt, ut paucula verba, poſt verbum *ſupererant*, deſint: in hanc forte ſententiam: *Ceterum urbis quæ domus ſupererant dirutæ, aliæque* (ſive *novæque*) *non ut poſt Gallica* &c. Dirutas quæ ſuperfuiſſent, inde ſuſpicere: quia ſi manſere, videntur impediiſſe dimenſos illos vicorum ordines, obſtitiſſe etiam alicubi latis viarum ſpatiis: ut non ad menſuram & compoſite urbs tota, quod Tacitus innuit, ædificari potuerit. *Acidalius.* Nonnihil dubitaveram, an illud, *ſupererant*, quodammodo reſpiceret verbum, *erectæ.* id eſt, poſtquam Nero ſuam domum extruxit, erectæ fuerunt urbis domus, quæ erigendæ ſupererant. Nuper autem doctiſſimi Salineri acuta interpretatio mihi valde arridet: ideo ſic à Tacito dictum, quia tam immenſa fuit nova Neronis domus, ut totam fere urbem complecti, ac paucæ admodum privatorum domus, ſive domuum ruinæ, ſuperfuiſſe viderentur. *Pichena.* Nihil me movet acuta Salineri interpretatio, quin veriſſimam cenſeam emendationem Lipſii, quam etiam in textum recipere ego non dubitaſſem. *Freinſhemius.* At movere debuit, & moviſſet, opinor, ſi paullo explanatius tradita fuiſſet. Quod videndum, an poſſimus aſſequi. Hoc dicit Tacitus:

non ut [1] post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ; [2] sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, [3] cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. *Easque porticus* Nero *sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis tradituram,* pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. *Ruderi accipiendo* [4] *Hostienses paludes* destinabat, *utque naves* [5] *quæ frumentum* Tiberi *subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus,* [6] *saxo Gabino Alba-*

Ceterum domus in locis, quæ urbi post tantum spatii detractum & regia sua immensa occupatum reliqua fecerat Nero, ædificatæ, non ut &c. Tanta parte recisa, quæ supererant struendæ domus urbis, seu quibus urbs consereretur & habitaretur, non erectæ &c. Posset & *urbi* legere: sed necesse non est. *Gronovius.*

1 *Post Gallica incendia.*] Tum promiscue urbs ædificari cœpta, & festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificaverunt, inquit Livius lib. 5. extremo. *Vertranius.*

2 *Sed dimensis vicorum ordinibus.*] In codice Budensi legitur, *diversis ordinibus*: hoc est, *separatis*. Sic infra: *Et diversi interrogantur.* Rhenanus.

3 *Cohibita ædificiorum altitudine.*] Quod jam antè Augustus fecerat, eadem fini; id est, ad incendia arcenda, & maximè ruinas. Strabo l. v. Περὶ δὲ τὰς συμμετρίας τοῦ ὕψους τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καθηλῶν, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ο΄ τὰ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις. Sed & ante Augustum Rutilius orationem dixerat, De modo ædificiorum. Et Augustus quidem pedes LXX. tollere permisit: Trajanus duntaxat LX. ut notat Sex. Aurelius. qui modus fortasse & Neronianus fuit. *Lipsius.*

4 *Hostienses paludes destinabat.*] Forte melius *destinavit*. Pichena.

5 *Quæ frumentum Tiberi subvecta essent.*] Emendavimus, *utque naves quæ frumentum Tiberi subvectassent.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *subvecta essent*. Pichena.

6 *Saxo Gabino Albanoque.*] Eadem vis Sabino lapidi tributa ab Isidoro lib. XVI. *Savinus lapis*, inquit, *fuscus addito oleo etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens.* Sed corrigo, *Gabinus*, è Strabone: Γάβιοι μὲν ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ κειμένη λατόμιον ἔχουσα ὑπουργὸν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα τῶν ἄλλων. Id est, *Gabii in via Prænestina urbs, latomias habet, quibus non alia utibiliores Romanis.* De his similibusque lapidibus imperviis igni, vide Vitruvium lib. II. cap. VII. *Lipsius.* Confundit cum saxo è lautumiis Gabinis lapidem Sabinum & perperam apud Isidorum hunc in illud commutat. Lapis Sabinus è silicum genere fuit, & propterea non sic aptus ædificiis. Clare Plinius lib. 36. c. 18. è quo transscripsit Isidorus: *Varro tradit Sabinum silicem fuscum addito oleo*

Albanoque solidarentur: [1] quod is lapis igni impervius est. *Jam aqua* [2] *privatorum licentia intercepta,* [3] *quo largior*

oleo etiam lucere. Altera verborum Isidori pars de lapide viridi itidem è Plinio est l. d. c. 22. *Reinesius.*

1 *Quod is lapis ignibus impervius est.*] Correxi, *Quod is lapis igni imper. est.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *ignibus,* sed non muto. *Pichena.*

2 *Privatorum licentia.*] Livius 31. *Aquam publicam omnem in privatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt.* nempe Censores. l. 1. §. 7. D. Ne quid in Fl. *Plerosque scio prorsus flumina avertisse alveosque mutasse, dum prædiis suis consulunt.* Adde Plinium lib. 26, 15. Martial. 9, 19. l. 2. D. de extraord. crim. Aurelius.

3 *Quo largior in publicum flueret, custodes &c.*] Faernus addebat particulam, *ut,* ad sensum necessariam, legebatque: *Ut custodes, & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet.* Ursinus. Credamne ego quemlibet custodes in propatulo una cum aliis subsidiis habere debuisse? Et huic fini, ut largior in publicum flueret unda? Minime vero. Conjiciebat igitur: *siphones & subsidia:* Plinius ad Trajan. *Nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ignibus compescendis.* Hesychius: Σίφων, ὄργανον εἰς ἀφέσιν ὑδάτων ὂν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Ulpianus in l. 12. §. 18. D. de instruct. *Acetum quoque, quod exstinguendi incendii causa paratur, item centones, siphones, pertica quoque & scala.* Zinzerlingus. L. *intercepta est restituta, quo pluribus locis in publicum flueret: Custodes & subsidia.* Custodes, familiæ, de quibus l. 1. D. de Officio Præf. Vigilum. *Aurelius.* Vitiosa distinctio totum locum corrupit, ansamque nonnemini præbuit inserendi spurium illud *quo,* explendæ, ut putabatur, sententiæ. Sed eo nihil opus. vides omnes istas leges tum aut repertas, aut repetitas ita nude concipi: *ædificia solidarentur; aqua flueret: custodes quisque haberet: ædificia muris ambirentur.* Sic ergo legendum arbitrer totum locum: *jam aqua privatorum licentia intercepta, largior & pluribus locis in publicum flueret: custodes, & subsidia* &c. Falso enim creditum est custodes ad præcedentia verba pertinere, appositosque fuisse aquæ, ut viderent ne qua interciperetur. *Custodibus* istis conjungenda sunt *subsidia reprimendis ignibus:* fuerunt enim servi qui insulas custodiebant propter latronum aut ignium motum qui ob hoc etiam *Insularii* vocabantur, de quibus vide Pignorium de servis pag. 250. cui adde l. 16. § 1. de usu. & habitatione. Etiam *subsidia reprimendis ignibus in propatulo habere,* de aqua intelligo in publico ante ædes collocanda, quod etiam nostro ævo fieri solet, ut id jubeatur; velut in hac urbe, quoties tempore nundinarum, ob peregrinorum multitudinem aut negligentiam, incendiorum casus metuuntur. Sic olim præfectus vigilum solebat, *ut curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendii casus oriatur: præterea ut aquam unus quisque in cœnaculo habeat.* l. 3. § 4. de off. præf. vig. *Freinshemius.* Corrigo: *custodias & subsidia.* Tria sunt firma remedia incendiorum, aquæ abundantius in publico fluentes, & ut quisque pater familias receptacula earum vel cisternas in propatulo ædium suarum haberet, denique proprii cujusque domus muri. Nam Lipsii interpretationem sequi non possum, qui per *custodes* intelligit dividiculos. Præterquam enim quod horum officium publicum fuit, non privatum, quis credat Neronem cuivis ædificio hoc

gior & pluribus locis in publicum flueret; [1] *custodes, & subsidia reprimendis ignibus in propatulo, quisque haberet: ne communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur.* Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant tamen qui crederent, *veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam* [2] *angustiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere.* Et hæc quidem humanis
44 consiliis providebantur. [3] Mox petita à diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano
&

onus addere voluisse, ut aleret hominem nulli alii rei intentum, quam ut distribueret aquam exstinguendis incendiis aut eam duceret per diversas ædium partes. *Harlaus.* Mihi omnia hic sana & integra. Tò *ut* non requiro cum Faerno, quippe quod ex superiori, *neque naves*, intellectu repetam non ad hoc tantum. *custodes* accipio ἐπισκόπους & procuratores, aquas publicas privatorum licentia intercipi prohibituros & eas uberiores crebrioresque præstituros: & ad hoc vocabulum subaudio ex sequente membro verbum *haberet*. *Aqua*, antehac *privatorum licentia intercepta* &c. *custodes haberet*, i. constituerentur ac præessent castellis & salientibus passim in publico certi homines, qui operam darent, ne tantum inde ducerent derivarentque in suum privati, ut partim siccarentur, alibi parum humoris ejacularentur. Habes in Lapidd. antiquis: *L. Varronio. L. F. Pal. Capitoni. scribæ. aedilicio.* &c. *curatori aquarum.* Item, *L. Cæsonius. C. F. Quir. Lucillus. Macer. Rufinianus.* &c. *Curator. aquarum. & Minuciæ.* Item, *M. Granius. M. F. M. N. Cerdo. Cur. aquar. Allifis.* Denique paterfamilias. *quisque, in propatulo,* sive in vestibulis ædium, *subsidia reprimendis ignibus haberet*, hoc est, quodvis instrumentum incendiis compescendis; si non omnia singuli, ac nemo non aliqua & fere complura. *Gronovius.*

1 *Custodes.*] Puto custodes istos, castellarios appellatos, quia dividiculis (uti veteres dicebant) sive castellis aquarum Præfecti. Lapis Romæ:

CLEMENTI. CÆSAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQUÆ. CL
AUDIÆ.

De castellis Hesychius, Vitruvius, Plinius, & Iurisconsulti, tit. De aquâ quotidianâ. Sed & ad tutelam aquarum familiæ publicæ institutæ: *quæ in aliquot ministeriorum species diducuntur, villicos, castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliosque opifices,* ait Frontinus. quem in his vide. *Lipsius.*

2 *Angustiæ itinerum, & altitudo tectorum.*] Quæ tamen alia caussa improbantur Fabiano apud Senecam Controv. 119. *Tanta altitudo ædificiorum est, tantaque viarum angustia ut neque adversus ignem præsidium, neque ex ruinis ullam in partem effugium sit.* Freinshemius.

3 *Mox petita a diis piacula.*] Deleo præpositionem: vult enim conquisita piacula sive sacrificia piacularia

& Cereri Proserpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. unde hausta aqua, templum & simulacrum deæ prospersum est; [1] & lectisternia ac pervigilia celebravere [2] feminæ quibus mariti erant. [3] Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, [4] quos per flagitia invisos, [5] vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus

laria & sacra, quæ diis fierent. *Gronovius.*

1 *Lectisternia ac pervigilia.*] Probè omnino *Lectisternia.* cùm tamen in vet. Budensi & Flor. sit, *Sellisternia:* non nefas suspicari *Solisternia.* ut intelligat feminas, (receptissimo tunc ritu) corpora in humum abjecisse, ad aras deorum repsisse. Lucan. libro II.

Hæ lacrimis sparsere deos, hæ pectora duro
Afflixere solo.

Statius: —— *omnibus aris*
Illacrimat, signatque fores, & pectore terget
Limina.

Et in Livio, Polybio, Apulejo, exempla. *Lips.*

Et lectisternia ac pervigilia celebravere feminæ.] Exemplar regium, *Sellisternia.* Rhenanus. Etiam Flor. habet, *Sellisternia*, ut Budensis. *Pichena.*

2 *Feminæ quibus mariti erant.*] Puto excidisse vocem, ut fuerit, *quibus uni mariti erant.* Eæ enim aliis gratiores creditæ quam quæ divortio aut viri morte alias nuptias erant expertæ. Vide Tertullianum de Monogamia. *Grotius.*

3 *Sed non ope humana.*] Hæc, & quæ sequuntur, transcripsit iterum Sulpicius: *Neque ullâ re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones. quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flammâ usti. Plerique in id reservati, ut cùm defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Lipsius.

4 *Quos per flagitia invisos.*] Hic & mox quum pietatem Christianam *exitiabilem superstitionem* vocat, loquitur ut ethnicus, & mysteriorum nostræ religionis ignarus. *Rhenanus.*

5 *Vulgus Christianos appellabat.*] Sive, *Chrestianos*, ut scripsere per inscitiam illi. Quod nomen ortum demum observo imperio Claudii extremo. Suidas: Ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου χειροτονηθέντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χριστιανοί. Sed & Iudæi appellati antea, quod frustra negitant quidam. Apertè Arrianus lib. II. cap. IX. Ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν. Οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait, τοῦ βεβαμμένου. qui ergo tincti & baptizati, præter Christianos? Suetonius Claud. cap. XXV. *Iudæos impulsore*

ejus Christus, [1] qui Tiberio imperitante, per Procuratorem [2] Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudæam originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, [3] haud perinde in crimine incendii, quam [4] odio humani generis convicti sunt. [5] Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, [6] aut flammandi, atque

pulsere Chresto assiduè tumultuantes Româ expulit. Lipsius.

1 *Qui Tiberio imperitante.*] Illud, *qui*, à Flor. abest, & abesse salva sententia potest. *Pichena.*

2 *Pontium Pilatum.*] Qui sextus Procurator Iudææ, cum potestate Præsidis, fuit. Vide Iosephum lib. XVIII. Antiq. cap. III. Miror autem cur *Syriæ Procuratorem*, nimis diffusè, Tertullianus dicat, in Apologetico: *Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romanâ procurante.* Lipsius.

3 *Haud perinde crimine incendii, quam odio generis.*] Ita Faernus legebat deleta, *in*, particula. *Ursinus.* Quomodo vero *humani generis?* Muretus *humani* vocem delet, hoc sensu: non revera convicti sunt crimine incendii, sed tamen damnati odio in illorum genus. Sed nescio an phrasis, *convinci odio*, vel *in odio*, gignere non coacta possit hanc sententiam, *damnari ob odium.* Credam potius legendum, *odio Romani generis.* Ita non convicti sunt incendii crimine sed odio in Romanos. *Acidalius.* Magis placuit verbum, *conjuncti*, ex Flor. quam, *convicti*, ut in vulgatis. neque ingentem illam multitudinem convictam constat, sed, cum aliis confessis conjunctam, & quasi cumulo additam. *Pichena.*

4 *Odio humani generis.*] Faernum legisse ajunt, *Odio generis convicti.* Sed non ea mens Taciti: est ipsa, quam lib. V. Hist. expressit, de Iudæis: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium.* Et Arnobius dicet, Christianis hoc objectum: quia scilicet diversa omnia in moribus & sacris. itemque contagem & congressum eorum, theatra & circos, fugiebant. *Lipsius.*

5 *Et pereuntibus additæ ludibria.*] Reposuimus; *Ea pereuntibus addita ludibria.* Rhenanus.

6 *Aut flammandi.*] Faernus legebat, *ut flammandi.* Ursinus. Nisi defectus sit locus, ego sic intelligo: crucibus eos affixos, ut vel ibi cruciatibus interirent, aut flammandi per tenebras reservarentur. *Pichena.* De his scribit Sulpicius Severus, qui Tacitum sæpe transscribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Vnde cogitandum, ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut flamma usti; aliqui ubi defecisset.* Isac. Pontanus. Meo judicio non bene. Quid si, *aut flamma usti, usque, ubi* &c. Meursius. Videtur significare Sulpicius: *ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent,*

atque ubi defecisset dies [1] in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, [2] vel circulo insistens. Unde quamquam adversus sontes & novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed [3] in sævitiam unius absumerentur. Interea conferendis pe- 45 cuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque [4] auro quod triumphis, quod votis,

terirent, aut crucibus affixi & flammandi, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Sive malis *alimentis*, aut *materia*. Lib. 2. hist. *fraude illata ignis alimenta credidit.* Ovidius lib. 14. *picem & ceras alimentaque cetera flamma Mulciber urebat.* Gronovius.

1 *In usum nocturni luminis.*] Pro lychno & lucernâ. Credo Iuvenalem ad hoc sævitiæ genus spectasse.

Pone Tigellinum: tedâ lucebis in illâ
Quâ stantes ardent qui fixo gutture fumant.

quos versus scio & vulgus interpretum, & egregium Turnebum, longè secius accipere. Ceterum prima hæc exercita in nostrum nomen crudelitas. sanguinis dico. Nam Claudius antea tantùm expulerat. Sueton. cap. XXV. Tertullianus: *Consulite Commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maximè Romæ orientem Cæsariano gladio ferocisse.* Lipsius.

In usum nocturni luminis urerentur.] Moris enim in urbe fuit, per singulas domus Lucernam accensam noctu fenestris appendere, qua vicus illuminaretur, vigilesque ut alacrius urbem lustrarent. *Vertranius.*

2 *Vel circulo insistens.*] Ego perse- vero legere, *vel curriculo*, sententiâ planè volente. Nero, inquit, interdum quasi spectator immiscebatur plebi, interdum curtui insistebat ut aurigator. Propriè insistebant. Plinius lib. IX. epistolar. *Quo magis miror tot millia virorum, tam pueriliter, identidem currentes equos, insistentes curribus homines videre.* At Neronem currus rexisse, nimis notum. Plinium leviter emendo lib. XXVIII. capite XVII. *Ferunt que & Neronem Principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario (imò trigarium) approbare vellet.* Approbare trigarium, valet, ostendere se legitimum aurigam & agitatorem equorum. *Lipsius.*

3 *In sævitiam unius adsumerentur.*] Castigavi, *absumerentur.* Rhenanus.

4 *Auro; quod triumphis.*] Aurum è triumphis, Coronarium capio: quod jam per alios innotuit: sive etiam, quod ab Imperatoribus per triumphos illatum. E votis, quod Senatus in re trepidâ Iovi aliisque diis vovebat. Petronius, *Ipse Senatus recti bonique præceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet.* Aut ipsi Consules, Prætoresve in provincias & ad bellum ituri. Livius lib. XXXI. *Ludos Iovi, donumque vovere consulem,*

tis, [1] omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed [2] simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias [3] Acrato ac [4] Secundo Carinate. Ille libertus cuicunque flagitio promptus; [5] hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus [6] non induerat.

lem, cui provincia Macedonia evenisset, jussit. Alibi: *Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus.* Et exempla in Livio sparsim. *Lipsius.*

1 *Omnis populi Rom. ætas prospere aut in metu sacraverat.*] Lego, *prosperare aut in metu.* Acidalius.

2 *Simulacra numinum abripiebantur.*] Pausanias libro x. *Non postremò Neronis impietatem dei donaria effugere potuerunt. Is enim aneas quingentas, partim deorum, partim hominum, sustulit imagines.* Plinius ait lib. XXXIV. clarissima quæque signorum *violentiâ Neronis in urbem convecta, & in sellariis domus aureæ disposita fuisse.* Lipsius.

3 *Acrato ac Secundo.*] Prior horum nominatus & Dioni Chrysostomo, & tota res & rapina hæc denarrata: sed nomen corruptum est in libris. Verba in oratione, quam *Rhodaicam* inscripsit: Ἴσε γὰρ Ἀκράτην ἥκει μόνον, τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν, τούτου χάριν, ἐ μηδὲ κώμην παρεὶς μηδεμίαν, ὡς κἀνθάδε ἥκει. Corrupta, inquam, priora palam, & viri duo doctissimi mederi prætentarunt: ego faciam. In scripto codice ajunt esse: Ἀκράτην ἐκεῖ μόνον. Lego, ἴσε γὰρ, Ἄκρατον ἐκεῖνον, τὴν οἰκουμένην. Vertenda: *Nostis enim, Acratus ille, omnem orbem ferè pervagatus, illius rei gratia* (statuas auferendi, & talia ornamenta) *& nullum pagum etiam aut vicum omittens, ut huc etiam venerit.* Hæc vera lectio, & Tacitus firmat, quod ad nomen attinet: in re autem, lucem à Dione etiam ipse capit, capietque: locum totum vide. Volebam etiam legere: Ἄκρατον τὸ ἡγεμόνος, ex vulgatâ editione: quod esset, *Acratus Principis*, libertus scilicet aut servus: sed verius habeo, quod dixi. *Lipsius.*

4 *Secundo Carinate.*] Suspicari possis Rhetorem illum esse, quem Dio scribit à Cajo in exsilium missum, quia contra Tyrannos declamitaverat. quemque Iuvenalis tangit:

Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi
Carinnatis.

Tinctum eum eloquentiç litterarumque studiis, Taciti consequa verba indicant. *Lipsius.*

Secundo Carinate.] Flor. *Capranate.* Pichena.

5 *Hic Græca doctrina ore tenus exercitus.*] *Oretenus* non est in volumine Budensi. Qui addidit, motus est, quod sequitur, *animum bonis artibus non ind.* quum possit stare sententia sine eo adverbio, quod hic minime locum habet. Nam *oretenus* significat usque ad os. Sic ann. lib. 1. *Permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo oretenus extantes.* Rhenanus.

6 *Non induerat.*] Tentabam, *imbuerat.* Nunc adfirmo vulgatam scripturam: & perplacet metaphoræ honestas. Quâ ipsâ usus Agellius lib. 11. de Æsopo fabulatore: *qui*, inquit, *res salubriter ac perspicienter animadversas, in mentes animosque hominum*

rat. [1] Ferebatur *Seneca, quo invidiam ſacrilegii à ſemet averteret*, longinqui ruris ſeceſſum *oraviſſe; & poſtquam non concedebatur, ficta valetudine quaſi æger nervis,* [2] *cubiculum non egreſſus.* Tradidere quidam, *venenum ei per libertum ipſius, cui nomen* Cleonicus, *paratum, juſſu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti, ſeu propria formidine,* [3] *dum perſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac, ſi ſitis admoneret, profluènte aqua vitam tolerat.* Per idem tem-46 pus gladiatores apud opidum Preneſte, tentata eruptione, præſidio militis, qui cuſtos adeſſet, coërciti ſunt: jam *Spartacum & vetera mala* rumoribus ferente populo, ut eſt novarum rerum cupiens paviduſque. Nec multo poſt clades rei navalis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) ſed certum ad diem *in Campaniam redire claſſem* Nero juſſerat, non exceptis maris caſibus, Ergo gubernatores, quamvis ſæviente pelago, à Formiis movere; & gravi Africo, [4] dum promontorium Miſeni ſuperare contendunt, Cu-

cum audiendi quadam illecebrâ induit. non ut corrumpunt, *induxit.* Lipſius.

1 *Ferebant Senecam.*] Scripſimus, *ferebatur Senecam.* Nam ſæpenumero hoc verbum uſurpat imperſonaliter. Porro melius cohærebit ſententia ſi legas: *Ferebatur Seneca oraviſſe, & non egreſſus.* Rhenanus.

2 *Cubiculum non egreſſus.*] Subaudi *eſt.* Rhenanus.

3 *Dum ſimplici victu.*] In tantis opibus magna & rara abſtinentiæ laus. Ipſe de ſe epiſtolâ LXXXIV. *Panis deinde ſiccus, & ſine menſâ prandium, poſt quod non ſunt lavandæ manus. Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti. breviſſimo ſomno utor, & quaſi intervigilo.* ubi ex veteri libro adfero, *& quaſi interjungo,* ab aurigis metaphora. Epiſt. CIX. *Inde in omnem vitam unguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore, eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus. inde in omnem vitam balneum fugimus.* & plura ibidem. *Lipſius.*

Dum pro ſimplici victu, &c. vitam tolerat.] In libro regio non eſt præpoſitio *pro*, ſed pro *tolerat*, eſt *tolerabat.* Itaque legendum, *Dum ſimplici victu & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat*, ſive *tolerabat.* Rhenanus. Reſtitui ex Flor. vocem, *perſimplici.* vulgo *ſimplici.* & male alii veteres, *pro ſimplici.* Sic paulo inferius, *perſeverum imperium.* Pichena.

4 *Dum promontorium Miſeni.*] Claſſis Romana in portu Miſenenſi ordinariam ſtationem habebat; uti Alexandrina Puteolis, ut Strabo lib. XVII. indicat. Promontorium hoc infame naufragiis, uti è Senecâ colligas epiſt. LXXVIII. ubi de Alexandrinis navibus: *Cùm intravere Capreas, & promontorium, ex quo*

Cumanis littoribus impacti, triremium plerasque, & 47 minora navigia passim amiserunt. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, [1] & sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. [2] Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum; aut in sacrificiis quibus [3] gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio; *parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum, neque occultum: quia in utero re-* 48 *pressum, aut iter juxta editum sit.* Ineunt deinde consulatum [4] Silius Nerva, & Atticus Vestinus, cœpta simul & aucta conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Calpurnio genere

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,
cetera velo jubentur esse contenta. Statius:

Prima salutavit Capreas, & margine dextro
Sparsit Tyrrhena Mareotica vina Minerva.

Libabant ergo procellosæ illi Palladi nautæ, periculo maris defuncti. *Lips.*

1 *Et sidus cometes sanguine illustri semper Neroni expiatum.*] Quasi vero quotidianum aut frequens adeo sidus esset Cometes, ut mos Neronis in eo expiando notari potuerit. Dele importunam vocem ex interpretamento male intextam & scribe: *& sidus cometes sanguine illustri expiatum.* Idem vult, quod alibi, cum dicit eo sidere mutationem regis portendi, & quod statim sequitur in alterius prodigii explicatione, *parari rerum humanarum aliud caput.* Nec his obstat, quod aliquam post hæc tempore supervixit Nero. Præsagia enim talia ἐν πλάτει, non ἐν στιγμῇ sumebantur. Sic fine hujus libri: *quod ad omen olim sui exitus verteretur.* De eodem hoc Comete Seneca Naturalium 7. *Hunc qui sub Nerone apparuit & cometis detraxit infamiam.* Grotius.

2 *Bicipites hominum aliorumve animalium partus.*] Monstrosos animalium partus ne celarent veteres, fecit mentibus inhærens religio. De cæteris, fœtus hominum abjici in publicum à parentibus ita potuerunt, si prius indicati proximoribus quinque vicinis, abjiciendi illis quoque visi forent: alias natos masculos omnes & filias primogenitas educare præceptum Romulea lege fuit. Auctor Dionysius Antiquitat. lib. 2. *Vertranius.*

3 *Gravidas hostias immolare.*] Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere huc possis illud Festi: *Confeta sus, quæ cum omni fetu adhibebatur ad sacrificium.* Lipsius.

4 *Silius Nerva.*] E Fastis & lapidibus, *Silanus Nerva.* Lipsius.

1 *Fa-*

nere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut species virtutibus similes. Namque [1] facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia. lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt. Initium con- 49 jurationi non à cupiditate ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos [2] Subrium Flavium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem exstitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, quod [3] famam carminum ejus [4] premebat Nero, [5] prohibueratque osten-

1 *Facundiam tuendis civibus.*] Has omnes laudes ejus cecinit quicumque ille adolescens poëta, in Panegyrico ad Pisonem. *Lipsius.*

2 *Subrium Flavium.*] Dioni dicitur, Σούβριος Φλάβιος. & statim, Σουλπίκιος Ἄσπρος, qui nostro est, *Asper.* Lipsius.

3 *Famam carminum ejus premebat Nero.*] Quum Orpheum in theatro Nero & Lucanus pronuntiassent, Lucano judices coronam dedere: quod Nero iniquo animo ita tulit, ut foro & theatro Lucano interdiceret, eo vanior, quod suis & Lucani carminibus similitudinem inesse credebat. Ideoque Papinius in Silvis ait.

Ingratus Nero dulcibus theatris
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Vertranius.

4 *Premebat Nero.*] Sed idem tamen post mortem, famam ei non invidit, id est legi & edi permisit. Hoc vult inscriptio vetus:

M. ANNÆO LUCANO
CORDUBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

Gaude libertime poëtarum: litasti genio Æternitatis. *Lipsius.*

5 *Prohibueratque ostentare, vanus assimulatione.*] Quinquennali ludicro, cùm Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est. quod ægrè tulit citharœdus Princeps. Statius:

Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Sed quid sibi vult hic, *Vanus assimulatione?* An quòd Nero vano & irri-

oſtentare,[1] vanus adſimulatione. Lateranum conſulem deſignatum, nulla injuria, ſed amor Reip. ſociavit. At Flavius Scevinus & Afranius Quinctianus, uterque ſenatorii ordinis, contra famam ſui, principium tanti facinoris capeſſivere. Nam Scevino diſſoluta luxu mens, & proinde vita ſomno languida: [2] Quinctianus mollitia corporis infamis, & à Nerone probroſo carmine diffamatus, contumelias ultum ibat. Ergo dum *ſcelera principis, & finem adeſſe imperii, deligendumque qui feſſis rebus ſuccurreret*, inter ſe aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Tugurinum, Munatium Gratum, [3] Antonium Natalem, Martium Feſtum, equites Romanos: ex quibus [4] Senecio è præcipua familiaritate Neronis ſpeciem amicitiæ etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne ſecretum Piſoni erat. ceteris ſpes ex novis rebus petebatur. Adſcitæ ſunt [5] ſuper Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus, tribuni co-

to conatu aſſimilare & reddere Lucani verſus voluit? Ita ſcriberes, *aſſimilatione*. Sed non placet. ne Farneſianum quidem ſcriptum, *vana aſſimulatione*. Lego clariùs, *vanus æmulatione*. Lipſius.

1 *Vanus aſſimulatione.*] Vanus in eo quod ſimilitudinem ſuis eſſe credebat Lucanique carminibus: id enim eſt *aſſimulatio*. Idem ſupra: *Præterita mala vetuſtis cladibus aſſimulantem*. Ferrettus. Videndum an potius ſit legendum, *vana æmulatione*. Urſinus. Legendum olim conjeci *Vaniſſima æmulatione*: poſtea vidi Lipſium eodem inclinare. nam legit: *vanus æmulatione*. Freinshemius.

2 *Quinctianus molli corpore.*] Farneſ. *mollitie corporis*. Ita Latinis dicta, ἡ θηλεῖα νόσος. Ovidius:

Mollis erat, facilisque viris Pæantius heros. Lipſius.

Quintianus mollitia corporis infamis.] Ita Flor. Vulgo, *molli corpore*. Pichena.

3 *Antonium Natalem.*] Non arbitror illum eſſe, quem Seneca cum probro deſcribit: *Nuper Natalis tam improba lingua, quam impura, in cujus ore feminæ purgabantur*. Lipſius.

4 *Senecio è præcipua.*] Ergon' ille, qui lib. XIII. unà cum Othone familiariſſimus Neroni oſtenditur, libidinum ejus in Acten adminiſter & interpres? Putem. ſed ibi Claudius Senecio dicitur, hic Tullius. Itaque me ſuſtineo. *Lipſius.*

5 *Super Subrium.*] Libri mei, *per Subrium*. Lipſius.

1 Fe-

cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in [1] Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi *adulterum Agrippinæ, & desiderio ejus ultioni intentum.* Igitur ubi conjuratis præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et *cepisse impetum* Subrius Flavius ferebatur, *in scena canentem Neronem aggrediendi*; [2] *aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret, incustoditum.* Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa. [3] Interim cunctantibus prolatantibusque [4] spem ac metum, Epicharis quæ-

51

1 *Fenio Rufo.*] Volaterranus in Anthropologia, legit *Ferinio Rufo*, huic Senecam socium conjurationis addidit Cassius, ut est apud Xiphilinum: de quo paulo infra Cornelius ex Antonii Natalis indicio meminit. *Vertranius.*

2 *aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret.*] Muretus mutabat: *aut cum aurea è domo per noct.* Nihil necesse *Ardentem domum* cape, crebris luminibus & facibus illustrem, cum nocturnas scenas domi iniret. *Acidalius.* An incendii tempore? Non potest. nam conjurationis initium fuit, Nerva & Vestino consulibus qui magistratum post incendium inierunt. An quod de Subrio Flavio narratur, nihil ad præsentem conjurationem pertinet, quæ paulo antea inceperat; sed quod ipsemet olim sua sponte, vel paucis consciis, consilium de occidendo Nerone agitaverit, aut cum in scena caneret, aut dum illius domus arderet? Non crediderim: nam verba hæc congruunt, cum superioribus *de tempore ac loco cædis agitabant.* Potius censeo, *ardentem domum* hic accipi, pro lucente, id est, luminum faciumque plena: cum scil. Nero noctes infames, & quasi bacchanal, domi exercebat. Paulo infra de pugione Scævini dixit: *asperari saxo, & mucronem ardescere jussit.* Pichena. Conjiciebam: *cum madens vino per noctem.* Gronovius.

3 *Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum.*] Omnino legendum *spe ac metu*: quomodo Lipsius non male ait legi posse. Aut inferenda præpositio *inter*, quæ perire ea occasione potuit, quia *interim* præcesserat. Leg. *Interim cunctantibus prolatantibusque spem inter ac metum.* Acidalius.

4 *Spem ac metum.*] Nec malè, *spe ac metu.* Lipsius.

quædam, incertum [1] quonam modo sciscitata (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertæsa, & in Campania agens, primores classiariorum Misenensium labefacere, & conscientia illigare connixa est tali initio. [2] Erat Chiliarchus in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros non ex magnitudine sceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, seu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem sua, & quam in irritum cecidissent*, aperit, adjicitque questus & *destinationem vindictæ, si facultas oriretur*; spem dedit posse impelli & plures conciliare. nec leve auxilium in classe, crebras occasiones; quia Nero multo apud Puteolos & Misenum maris usu lætabatur. [3] Ergo Epicharis plura: & omnia

1 *Quonam modo sciscitata.*] Id est, unde aut per quem odorata de conjuratione. Sperne Vertranii, *suscitata*. Lipsius.

Quonam modo sciscitata.] Legendum *suscitata*. Vertranius.

2 *Erat Chiliarchus.*] Ita libri. Vulgò *navarchus*. Bene Chiliarchus, pro Tribuno: sicut & Centuriones reperies plus semel in classe. *Lipsius.*

3 *Ergo Epicharis plura & omnia.*] Mendum hic esse arbitror: sed sensus fortasse talis est; Epicharis plura scelera orditur, & omnia facta à principe: ut sic, plura scelera orditur, & omnia principis. *Neque senatui quod inane esset provisum: sed provisum, quonam modo pœnas.* &c. vulgo enim ita codices habent, *Neque senatui quod inane esset, sed provisum.* Ergo cum certissima sint, quæ parentur à senatu in exitium principis, accingeretur modo, &c. *Ferrettus.* Id est, complura ex sceleribus principis, sed & omnia Epicharis incipit pandere & aperire. Quod pono, ne quid cum aliis hoc loco deesse putes. *Vertranius.* Rectius, ni fallor, distinxi, *plura: & omnia scelera.* Cum antea conjunctim legeretur, *plura, & omnia scelera.* Sensus est: Tentavit callide mulier Proculi animum, eumque haud alienum à scelere cognovit. ergo illi *plura*: subintellige, locuta est, conjurationemque aperuit: ac simul *omnia scelera principis* memorare cœpit, quo magis illum accenderet. *Pichena.* Puto ex compendiosa scriptione natum errorem ut fuerit *populi iram & omnia scelera Principis.* Neque enim bene connectas *plura & omnia.* Grotius. *Plura & omnia*, meo judicio, non bene hic conjunguntur. Emenda: *& communia scelera Principis orditur.* *Communia*, sunt publica. Ita Tacitus & optimi Auctores passim loquuntur. Communia ejusmodi scelera erant: *quod nihil maneret senatui, eversa Rep.* contra Volusius Proculus privata tantum scelera produxerat. Considera antecedentia. *Boxhornius.*

1 Ne-

omnia scelera principis orditur. [1] *Neque senatui quid manere, sed provisum* [2] *quonam modo pœnas eversæ Reip. daret: accingeretur modo, navaret operam, &* [3] *militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret.* Nomina tamen conjuratorum reticuit. Unde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & [4] cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone,

1 *Neque Senatui, quid manere.*] Vatic. codicis scripturam expressi nec dissentit Farnesianus, nisi quod refert, *quod manere.* Quis Castor aut Pollux liberat me ab hoc æstu? Forte, *Neque se nautam quidem manere.* quasi attollens conjuratorum numerum splendoremque id dicat mulier. etiam ipso cessante, provisum viris melioribus quomodo nefarius ille pœnas daret. *Lipsius.*

Neque senatui quod inane esset. sed provisum] Adversativam particulam exemimus, quæ ex posteriori syllaba proxime præcedentis dictionis nata est. Emendavimus itaque, *Neque senatui quod inane esset, provisum quonam modo pœnas versa Reip. daret.* Rhenanus. Epicharis illa quo Proculum facilius in partes traheret, ait, senatum quoque adversus Neronem conspirasse, omnibusque jam providisse, quæ ad eandem rem conducere viderentur, immo *provisum quonam modo pœnas versa Reip. daret.* Sit igitur *manere* idem quod *restare* ad eam faciem, qua lib. 1. hist. *sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque conscientia* qua Catullus: *Scelesta teue, quæ, tibi manet vita.* qua Virgil. lib. 10. *Nunc etiam manes (hac intentata manebat Sors rerum) movet.* Et qua tandem Curtius lib. 9. *Iter qua manet navigiis, in tenuem alveum cogitur.* Salinerius. Ex v. c. legendum: *Neque Senatui, quod in manus esset, provisum, quonam modo pœnas eversa reip. daret,* &c. nam in vulgatis corrupte est. *Ursinus.* Rhenani conjectura insana & jam pridem explosa. Modius 15. Novantiq. notat Agricolam reponere, *Neque se novum quid monere.* in desperato loco tamen & Lipsius, &c. Sententia, quam obulo æiato non permutem, & quæ pugnat cum sequentibus. Lego, *Neque se natam quid movere: sed provisum* &c. Ea mente, Neque se eam esse, quæ quid moveret, utpote femina nata: ceterum jam provisum aliis. Hæc mens & lectio auctoris: quæ nescio an omnibus sit arrisura. *Acidalius.* Scribe: *neque senatui quid provisum secus, manere quonam modo.* Sententia est, nec Senatum jam dudum in alia sententia esse, quam tollendum principem, manere eum saltem modum, quo tollendus sit de medio. *Barthius.* Lege: *neque senatui fidem manere.* Nempe in Neronem. Id affirmat Epicharis tanquam non ignota & senatoribus. *Grotius.*

2 *Quonam modo pœnas eversa reip. daret.*] Scripsimus, *eversa*, ex Flor. Vulgo. *versa.* Pichena.

3 *Et multum acerrimos duceret in partes.*] Castigavi, *& militum acerr. d. in partes.* Rhenanus.

4 *Cum indice composita.*] Vulgo pragmatici dicunt *confrontata.* Lupanus.

rone, haud falsa esse etiam quæ vera non probabantur.

52 Conjuratis tamen [1] metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Bajas, in villa Pisonis: [2] cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat, balneasque & epulas inibat omissis excubiis, & fortunæ suæ mole. Sed abnuit Piso, *invidiam* prætendens, *si sacra mensæ, diique hospitales cæde qualiscumque principis cruentarentur. melius apud urbem in illa invisa & spoliis civium exstructa domo, vel in publico patraturos, quod pro Rep. suscepissent.* Hæc in commune: ceterum timore occulto; [3] ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam [4] qui à conjuratione integri essent, quique misererentur Neronem tamquam per scelus interfectum. Plerique *Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem* crediderunt; [5] *ne à libertate moveretur, vel delecto*

1 *Metu proditionis permotis, placitum.*] Sublatum à vulgatis fuerat verbum, *permotis*, nos ex Flor. aliisque veteribus, ut non supervacuum, restituimus. *Pichena.*

2 *Cujus amœnitate captus Cæsar, crebro ventitabat.*] Aliquid hic deest, ut integra sit sententia. Legendum puto, *quo, ejus amœnitate captus.* Erravit fortasse librarius, cum pro, *quo ejus*, scripserit, *quojus*, quod antiqua scriptura valet, *cujus.* Pichena.

3 *Ne L. Silanus.*] De quo inferiùs lib. XVI. *Lipsius.*

4 *Qui a conjuratione integri essent.*] Codex Budensis, *qui conjurationem integri.* Lego *conjuratione*, aut potius, *conjurationis integri.* Rhenanus.

5. *Ne a libertate moveretur.*] Vatic. *ne ad libertatem moraretur.* Ducit me sententia ut legam, *ne aut libertatem moliretur.* Duplex videlicet à Vestino metus. ne aut homo acer ad libertatem populum vocaret; aut alium à Pisone Principem diligeret. *Lipsius.*

Ne à libertate moveretur.] Piso ex ingenii acritate, merito suspectabat Vestinum esse libertatis amatorem: quem etiam eadem de caussa Nero ipse metuebat. nam homines præfracti spiritus, libertatis non raro studiosi deprehenduntur. Quamobrem ille damnatur, *quod ferociam Asinii Pollionis avi retineret*, qui vel in scriptis foverat libertatem. lib. 4. ann. *Asinii Pollionis scripta egregiam eorundem* scil. Bruti & Cassii, *memoriam tradunt.* Cæterum Vestinus haud minus, quam Silanus, deterruit Pisonem, ne in sua villa principem trucidaret: is enim Nerone sublato inter sacra mensæ, vel populum (ut amator patriæ) in libertatem vindicasset, vel alium imperatorem Pisonis odio dedisset: quæ omnia sacris hospitii violatis consuli facilia fuissent. Quod memoravi de odio Piso-

nis,

delecto imperatore alio, sui muneris Remp. faceret. Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium expleverit. Tandem statuere [1] Circensium Ludorum die, [2] qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, [3] domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, *ut Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus, &* [4] *genibus principis accidens, prosterneret incautum, premeretque,* [5] *animi validus, & corpore ingens. Tum jacentem & impeditum, tribuni & centuriones,* [6] *& ceterorum ut quisque audentiæ ha-*

53

nie, hinc patet: *Vel delecto imperatore &c.* additis cap. 68. *quidam vetustis in eum simultatibus.* Salinerius. Lipsius bene. Muretus, *Ne ad libertatem moveretur.* Æque bene. Et eadem uterque sententia. *Acidalius.* Cum Flor. habeat, *ne ad libertate moveretur:* Legendum olim putavi, *ne ad libertatem oriretur;* Id est, ne ad libertatem instituendam insurgeret. Nunc dubito, num verius sit ad Taciti mentem, & ex communi librorum scriptura: *ne ad libertatem moveretur*, scil. ad libertatem populo Rom. restituendam. *Pichena.* Divertunt alii ad conjecturas, mihi proba videtur scriptura vulgata, ut velit ipsammet libertatem varie movere potuisse animum Vestini, ut eam reductam cuperet. Libertatem etiam inter Numina cultam, patet ex Inscriptionibus nostris, pag. XCIX. 2. CI. CXIII. 2. Sed & de *modestia*, tanquam una Dearum, locutus est noster lib. 4. ann. 7. *Precandam postbac modestiam*, &c. Gruterus. Videndum an fuerit: *ne à libertate moneretur.* Iustinus 2. *Hujus virtute cum admonita civitas libertatis esset.* Gronovius.

1 *Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur.*] Leg. *celebrantur.* Acidalius.

2 *Qui Cereri celebratur.*] Qui dies pridie Idus Apriles, ita notatus Kalendario veteri: LUDI. CERERI. & biduo antè, LUDI. IN CIRCO. Infrà, noster: *usque Circensium Cerealium ludicrum, pluribus equorum cursibus celebraretur.* Dio lib. XLVII. inter prodigia refert, quòd *Æediles Cereri, loco Circensium & equestrium ludorum, gladiatorios exhibuerint.* Ovidium adde IV. Fastorum: & nummum veterem: MEMMIUS ÆDILIS CERIALIA PREIMUS FECIT. quod Cæsaris & Tullii ævo factum. Vide Politianum. Miscell. capite LXXXV. *Lipsius.*

3 *Domoque aut hortis clausus.*] Addidi copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.*

4 *Genibus principis accedens.*] Emendavimus, *genibus principis accidens.* Est ab *accido*, quod est ab *ad* & *cado. Rhenanus.*

5 *Animi validus, & corpore vigens.*] Codex Budensis, *& corpore ingens.* Sic lib. 1. Hist. *Cæcina, decora juventa, corpore ingens, animi immodicus.* Rhenanus.

6 *Et cæterorum ut quisque audacia plus habuisset.*] In Budensi, *& cæterorum*

habuisset, accurrerent, trucidarentque: primas sibi partes expostulante Scevino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentano in opido detraxerat;[1] gestabatque velut [2] magno operi sacrum. *Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem:* quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, [3] quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen & periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior 54 est. [4] Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis,

rorum ut quisque audivisset, accurrerent. Rhenanus.

Vt quisque audentia.] Lectio à Vatic. est, Farnes. *audacia habuisset.* corrupte triti libri, *audivisset.* Lipsius

1 *Gestabatque velut.*] Gestabatne pugionem? non is mos Romæ, & per hanc vanitatem homo se palàm retexisset. Aliud omnino verbi fuisse suspicor: *servabatque: jactabatque.* aut tale. *Lipsius.*

Gestabatque velut magni operis sacrum] Omnino aliud verbum fuit quam *gestabat.* Lipsio placebat, *servabatque,* vel *jactabatque.* Mihi proximum ad literas videtur, *custodibatque.* Acidalius. Vulgo, *magni operis.* & utrunque recte. tamen Flor. sequor, qui habet. *magno operis.* litera, *s*, redundante. *Pichena.* Vulgatum tamen Græcismo posset defendi. Apollonius Rhodius lib. 2 Εἰ δ᾽ ἄγε δὴ νῆσον μὲν ἑοῖο Ἀπόλλωνος Τὴν δ᾽ ἱερὴν καλέοιτε. Strabo lib. 14. Εἶτ᾽ ἄκρα Πηδάλιον, ἐφ᾽ ἣν ὑπέρκειται λόφος τραχὺς, ὑψηλὸς, τραπεζοειδὴς, ἱερὸς Ἀφροδίτης. Lucianus Hermotimo: Καλῶς εἰργασμένος ἵδρυται ἱερὸς τοῦ θεοῦ. Nam *magnus operis* omnino male. Plinius lib. 11, 37. *Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus.* Gronovius.

2 *Magni operis sacrum.*] Pichena ex Flor. colligit, *magno operi.* Neque ego olim malè, *magnus operis,* multitudinis numero. *Lipsius.*

3 *Quamvis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodavisse.*] Rodolphus peracute: *aut inani spei Antoniam.* Hi tales homines, si ad Criticam serio se dedissent, quid non pervidissent? Et tamen nos Pelei placemus nobis in hac machærâ. *Lipsius.*

Quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam.] In vulgatis legitur: *quamvis absurdum videretur, & inane, aut ipsi Antoniam.* At Flor. qui habet, *aut inane aut spem,* prætulit mihi lucem ad correctionem, quam restitui. *Pichena.*

4 *Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, taciturnitate omnia cohibita.*] Certe mirum, in lubrico & præpeti hoc sermonis. Simile planè, quod Claudianus miratur, conspiratione militari in Rufinum;

ætatis, ſexus, [1] dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita ſint: [2] donec proditio cœpit è domo Scevini. qui pridie inſidiarum, multo ſermone cum Antonio Natale, dein regreſſus domum, teſtamentum obſignavit; promptum vagina pugionem, de quo ſupra rettuli, *vetuſtate obtuſum* increpans, *aſperari ſaxo*, [3] *& in mucronem ardeſcere* juſſit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius ſolito convivium initum: ſervorum chariſſimi libertate, & alii pecunia donati. atque ipſe mæſtus, & [4] magnæ cogitationis manifeſtus erat, quamvis lætitiam vagis ſermonibus ſimularet. Poſtremo *vulneribus ligamenta*, [5] *quibuſque ſiſtitur ſanguis* [6] *parare* eundem Milichum monet; ſive gnarum conjurationis, & hucuſque fidum; ſeu neſcium, & tunc primum arreptis ſuſpicionibus, [7] ut plerique tradidere, de

——— · *nec quiſquam tantâ de plebe repertus,*
Proderet incautis qui corda minantia verbis.
Quæ non poſteritas, quæ non mirabitur ætas
Tanti conſilium vulgi potuiſſe taceri,
Aut facinus tam grande tegi?

Et plura, quæ addit. *Lipſius.*

1 *Divites, pauperes*] Pro *divites* ſcripſimus, *dites*. quam vocem uſurpat crebro. Vt lib. 2. Hiſt. 1. *Dites dominos in prædam, aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant.* Rhenanus.

2 *Donec proditio cœpit.*] Plutarchus libello de Garrulitate, longè aliter elatam & apertam narrat conjurationem. Sed ne tibi imponat, non iſtam. Duplex enim in Neronem conjuratio, Piſoniana, & Viniciana, ut auctor Sueton. cap. XXXVI. Ad Vinicianam ergo refer illa Plutarchi. *Lipſius.*

3 *Et mucronem ardeſcere juſſit.*] Flor. *& in mucronem.* Pichena. Lucanus lib. 7. *niſi cotibus aſper Exarſit mucro.* Forte tamen Cornelius: *& mucrone ardeſcere juſſit.* Gronovius.

4 *Magnæ cogitationis manifeſtus.*] Seneca in Controverſiâ v. l. 11. *Tyrannus ſuſpicatus eſt, ſive iſti aliquid excidit, ſive magna conſilia non benè vultus tegit.* Lipſius.

5 *Quibuſque ſiſtitur ſanguis parare eumdem Milichum jubet.*] Liber Matthiæ Corvini: *Quibuſque ſiſtitur ſanguis ſarciebat eumdem Milichum jubet.* Lego, *ſarcienda eumdem Mil. jubet.* Dicimus enim, *jubeo te aliquid.* Mox eſt illic, *in hortos ſervianos.* Rhenanus. Neſcio an à libris verbum, *parare*, & an aliquis lateat error. aliter enim in veteribus. Rhenanus ait, in Matthiæ Corvini codice legi: *ſartiebat eundem Milichum.* In Flor. *partiebatque.* in alio Man. *partiebatur.* Alii cogitent. *Pichena.*

6 *Parare eumdem Milichum.*] Sententia apta eſt: tamen libri illud verbi redarguunt: quorum partim, *ſartiebat eumdem*; alii, *partiebatque*; nonnulli, *partiebatur.* Quid veri, quæro. *Lipſius.*

7 *Vt plerique tradidere de conſequentibus.*]

de consequentibus. Nam cum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia & potentia obversabantur, cessit fas, & salus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium assumpserat, muliebre ac deterius. quippe ultro metum intentabat,[1] *multosque astitisse libertos ac servos qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium: at* 55 *præmia penes unum fore, qui indicio prævenisset.* Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilianos pergit: & cum foribus arceretur, *magna & atrocia afferre* dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis [2] Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum,* [3] *graves conjurationes*, & cetera quæ audierat conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit, acciriqque reum jussit. is raptus per milites, & defensionem orsus; *Ferrum cujus argueretur, olim* [3] *religione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum* respondit. *Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias & libertates servis & ante dono datas; sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, & instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse, & vitam amœnam, & duris judicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo, sed quia cetera palam vana objecisset,* [4] *adjungere crimen, ut sese pariter indicem & testem*

quentibus.] Sensus nullus est. Conjicio: *de conscientibus.* id est, consciorum plerique. *Grotius.*

1 *Multosque astitisse libertos ac servos.*] Dele copulam *que* à voce *multos.* Id enim ipsum est, per quod intentabat: ut & sequentia statim. *Acidalius.*

2 *Epaphroditum.*] Qui à libellis fuit. de quo Suetonius Neron. cap. XLIX. Et Domit. cap. XIV. Est ille ipse, cui nobilis servus Epictetus fuit. Suidas, & Arrianus. *Lipsius.*

3 *Graves conjurationes.*] Flor. *graves conjuratos.* Pichena.

4 *Adjungere crimen visum, se pariter indicem & testem facere.*] Exemplar scriptum habet *vixisse.* Forte legendum, *Adjungere crimen nixum, se pariter indicem & testem facere.* Rhenanus. Hæc nullus capio, & videtur nec Muretus, qui stellulam hac regione appinxerat. Legendum forte, *Adjungere crimen, cujus se pariter indicem & testem faceret.* quod nec ipsum satis placet. Modius 15. Novantiq.

ſtem faceret. Adjicit dictis conſtantiam. incuſat ultro *inteſtabilem & conſceleratum*, tanta vocis ac vultus ſecuritate, ut labaret indicium, niſi Milichum uxor admonuiſſet, *Antonium Natalem multa cum Scevino*, [1] *ac ſecreto collocutum, & eſſe utroſque C. Piſonis intimos.* [2] Ergo accitus Natalis: & diverſi interrogantur, *quiſnam is ſermo, qua de re fuiſſet?* Cum exorta ſuſpicio, quia non congruentia reſponderant: inditaque vincla. Et tormentorum aſpectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius conjurationis magis gnarus, [3] ſimul arguendi peritior, *de Piſone* primum fatetur. deinde adjicit *Annæum Senecam*, ſive internuntius inter eum Piſonemque fuit, ſive ut Neronis gratiam pararet, qui infenſus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum ſilentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quinctianuſque, & Senecio diu abnuere. Poſt promiſſa impunitate corrupti, quo tarditatem excuſarent, Lucanus *Atillam matrem ſuam*, Quinctianus *Glicium Gallum*, Senecio *Annium Pollionem* amicorum præcipuos

56

vantiq. notat Rod. Agricolam legere: *adjungere crimen, ut ſeſe pariter indicem & teſtem faceret.* Idem probat. Ego alteri non præfero. *Acidalius.* Nihil hac lectione certius, *Adjungere crimen, ut ſeſe pariter indicem & teſtem faceret*, quam ex Flor. verbis licet corruptis elicui. is enim habet: *adjungere crimen l 3 ſiſſe pariter indicem & teſtem faceret.* Pichena. Mihi ſedet Acidalium rem acu tetigiſſe: *adjungere crimen, cujus.* i. adjicere hanc quoque calumniam, quam & deferat ipſe, & ſibi tanquam teſti credi velit. *Gronovius.*

Crimen viſum.] Non erat hoc crimen, fomenta paraſſe; ſed conjuraſſe. Itaque legam, *crimini, cujus ſe pariter indicem & teſtem faceret.* Et verò libri etiam quidam, *faceret,* præferunt. *Lipſius.*

1 *Ac ſecreto collocutum.*] Farneſ. *ſecreta*, & ad oram, *Seneca.* non probo. Statim è libris edidi, *An cuncta jam patefacta credens.* non ut obtinuerat, *ante.* Notum & crebertimum Tacito dicendi genus. *Lipſius.*

Ac ſecreto collocutum.] Flor. *ac ſecreta.* ſed vulgata magis placet. *Pichena.*

2 *Ergo accitur Natalis.*] Scripſimus, *Ergo accitus Natalis.* ſubaudi *eſt.* Rhenanus.

3 *Simul arguendi peritior.*] Faernus parva mutatione legebat: *ſimul arguenti paratior.* Urſinus. Non auſim

57 cipuos nominavere. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, *tormentis dilacerari* jubet. At illam non verbera non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina spernerentur, pervicere quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur, [1] gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani [2] senatoresque intacti tormentis, [3] charissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset.
58 Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora,

sim dubitare legendum cum Faerno, *simul arguenti*, (vel si mavis, *urgenti* Neroni) *paratior*. lib 14. *incesto parata*. Apul. lib. 7. *parati mortis*. Pricæus

1 *Gestamine sellæ.*] Eadem sævitia est quam tangit Ammianus libro XXIX. *Promiscuè juvenes aliique, membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.* Lipsius.

2 *Senatoresque intacti tormentis.*] Ita Farnes. optimè Vatic. *intactis*, litterà unà redundante. Ex quo fonte vulgatus error, *in tantis*. Res clara. Insigni laude, ait, dignanda libertina mulier, quæ toties pressa constanter indicare abnuerit ignotos: cùm viri & Senatores etiam proxima pignora sua proderent, sine tormentis. *Lips.*

Senatores in tantis tormentis.] Faernus legebat: *Senatoresque intacti tormentis.* Ursinus. Leviter maculata sunt. Lege, *intentis*, & hoc sensu. Senatores, & equites, visis modo tormentis animis cecidere: cum libertina iis propemodum laniata, nil interea mutiret. Iuvant hæc de iisdem viris dicta: *& tormentorum aspectum ac minas non tulere.* Nec non sequentia *intento mortis metu subegerunt.* Salinerius.

3 *Charissima suorum quisque pignorum proderent.*] Castigavi, *Charissima quoque suorum pignorum proderent.* Rhenanus. Muretus, *quisque*, quod malim & ipse. Notat id ipsum ex Rom. editione Modius lib. 15. Novantiq. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *carissima*

fora, per domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equitesque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad caussam introissent, [1] *lætatum erga conjuratos, si fortuitus sermo, & subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent*, pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, [2] sed quo fidem inscitiæ pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio [3] assistenti, annuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, cædemque patraret; [4] renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis. Fuere qui prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem *pergere in castra, aut* [5] *rostra escendere, studiaque militum & populi tentare: si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terreri; ne dum ille scenicus, Tigellino scilicet* 59

cum

carissima suorum quisque pignorum. Vulgo, *carissima quaque suorum pignorum.* Pichena.

1 *Lætatum erga conjuratos.*] Reposui, *lætatum erga conjuratos.* Rhenanus. Corrupta: quæ nunc non sano. Conjeci sed leviter, *certatim arguere conjuratos.* Sententia & emendatio vera è sequentibus verbis elicienda. *Acidalius.* Arrisisse aliquando quacumque occasione cuiquam è conjuratis; frontem exporrexisse, & vultum hilariorem finxisse ad adventum, aspectum, obitum, occursum, alloquium, dictum, gestum motumve alicujus. Nihil hic suspectum. *Gronovius.*

2 *Sed quo fidem inscitia pararet.*] Malim, *& quo fidem.* Acidalius. Scripserim; *& quo fidem.* Freinshemius.

3 *Assistenti, annuentique.*] Malim, *innuentique.*] Acidalius.

4 *Retinuit, infregitque.*] Faernus dudum, *renuit*, legebat: probaturque à quibusdam libris, & rectum est. Annuerat Flavius, iste renuit. *Lips.*

Retinuit infregitque impetum.] Non est dubium, quin, *renuit*, legendum sit, pro, *retinuit.* & ita Faernus emendabat. *Ursinus.* Verbum, *renuit*, ex Flor. & aliis Manuscriptis restitui. Male antea, *retinuit.* Flavius enim Fenio annuit, & Fenius Flavio renuit. lib. 1. ann. *renuit Tiberius.* Pichena.

5 *Rostra escendere.*] Libri scripti. *Lipsius.*

1 Multa

cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. [1] *Multa experiendo confieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatu aut præmio, cuncta pervia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Remp. dum* [2] *auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, si vita præriperetur, mortem approbaret?* Immotus iis, & paululum in publico versatus, post domi secretus, [3] animum adversum suprema firmabat. donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, [4] tamquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis adversus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, [5] & sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. [6] Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, [7] Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere. Proximam necem Plau-60 tii Laterani consulis designati Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud [8] breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum [9] servilibus

1 *Multa experiendo confieri.*] Negligere nolui verbum, *confieri*, quod est in Florent. & ab optimis autoribus usurpatur. Vulgo, *fieri*. Pichena.

2 *Auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset &c.*] Legam, *auxilia libertati invocat. Miles potius deesset*, &c. Acidalius.

3 *Animum adversum suprema firmabat.*] Nos, *firmat*. Rhenanus. Melius ex Flor. ac Ven. *firmabat*, quam, *firmat*, ut in vulgatis. *Pichena.*

4 *Quanquam favore imbutus.*] Mutavi meum secutus judicium, *quamquam*, in *tamquam*. Rhenanus.

5 *Et sola corporis forma commendatam.*] Volumen regium, *& sola corporis fama com.* Rhenanus.

6 *Nomen mulieris Arria Galla.*] Lego, *mulieri*. quod quilibet videt. Et est forte mendum typographicum. *Acidalius.*

7 *Domitius filius.*] Scripsimus, *Domitius Silius*. Rhenanus.

8 *Breve mortis arbitrium.*] Profectò breve. Nam Nero *mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat*. Lipsius.

9 *Servilibus pœnis sepositum.*] Disce ergo claré, Lector, locum certum fuisse in pœnam servorum viliumque capitum. Quem illum? Sestertium,

ut

vilibus pœnis sepositum, manu Statii tribuni trucidatur, [1] plenus constantis silentii, nec tribuno objiciens eandem conscientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, [2] quando venenum non processerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompsit; *missum se ad ægrotum Senecam, ut viseret conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent.* Et respondisse Senecam; *sermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti.* Hæc ferre Granius Silvanus tribunus cohortis,

&

ùt opinor. Ita enim locus, non Romæ, sed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abjecta, aliaque quæ ad supplicia plebis. Plutarchus in Galbâ: Τὴν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσατο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ παντοῖα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. Ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται. id est: *Galbæ caput Patrobii & Vitellii servis donarunt: quid illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes abjecerunt in locum, ubi occidi solent in quos Cæsar jussit animadvertere. Locus Sestertium dicitur.* Extra urbem, dico, is locus (errant qui de Gemoniis suspicantur) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia semitertio ab urbe milliari. Ea quidem ratio appellandi, recepta Romanis. Ita Septimum, Palatium suburbe, Iustiniani, l. XXXIV. C. De donation. Decimum, suburbanum Carthaginis: Procopio. Septimum Hostiense, Symmachi villa, l. VI. ep. Quartum Latinæ, apud eumdem lib. IX. Quartum Pollionis, Martialem lib. III. Credo fuisse extra portam Esquilinam: & odorari videor corruptionem ejus verbi in commentatore Horatii, uti Cruquius sedulæ industriæ interpres eum edidit. *Esquilinus mons Romæ ex septem montibus. Hinc Esquilina porta Romæ dicitur, adsessorium, ubi certus erat locus sepulchrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.* Legerim, *ad sestertium.* Sicut in vita Cypriani: *Cum venisset ad eum locum qui dicitur Sextus, quarto ab urbe milliari.* emendatum ab aliis rectè, *Sextertius.* Lipsius.

1 *Plenus constantis silentii.*] Egregii viri mortem pleniùs Arrianus descripsit, libro I. cap. I. Λατερανός τις ἐν Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι, ἐκτείνας τράχηλον, καὶ πληγεὶς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ' ὀλίγον συνελκυσθεὶς, πάλιν ἐξέτεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον, προσελθόντι Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίνοντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, Ἄν τι θέλω, φησὶν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ. O excelsum animum! & supra omnem hanc terrenam fæcem. *Lipsius.*

2 *Quando venenum non processerat.*]

& an dicta Natalis, [1] *suaque responsa nosceret*, percunctari Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem [2] ex Campania remeaverat, [3] quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera tribunus venit, & [4] villam globus militum sepsit. Tum ipsi [5] cum Pompeia Paullina uxore & amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit. 61 Seneca; *missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis* [6] *quod visendo eo prohiberetur.* [7] *seque rationem valetudinis & amorem quietis excusavisse*, respondit. *Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferret; caussam non habuisse.* [8] *nec sibi promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam servitium expertus esset.* Ubi hæc à tribuno relata sunt,

Poppæa

rat.] Codex manuscriptus, *quoniam venenum non processerat.* Nec magnopere refert. *Rhenanus.*

1 *Suaque responsa nosceret.*] Videatur forte melius *adnosceret.* Sed illud firmatur loco Ann. lib. 15. *Itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta dissolveretque, vel pœnas lueret.* Vbi omnino malim veterem lectionem, quam Modius 99. Novantiq. annotat, *pœnâ.* Acidalius.

2 *Ex Campania.*] Vbi extremis annis multus fuit, rariorin aulâ, & Sapientiæ studiis occupatus. *Epistolæ* ibi, & *Quæstiones Naturales*, sub hoc tempus structæ. *Lipsius.*

3 *Quartumque apud lapidem.*] In villâ sua Nomentana, ut volunt, qui vitam nobis scripsere. Sed ambigo, quia Nomentum longiùs aberat, & duodecimo ferè lapide. Nisi si tractus eo versus hucusque Nomentanus diceretur. *Lipsius.*

4 *Villam globus militum sepsit.*] Sive *globis.* Acidalius. Vulgo, *globus*, suo quidem sensu. Sed melius, *globis*, ex Flor. ut ad Tribunum ipsum referatur, qui globis militum villam sepsit. *Pichena.*

5 *Cum Pompeja Paullina uxore.*] Quam nobilissimam feminam Dio appellat; filiam fortean Pompeji Paullini, qui suprà Consularis dicitur, & vectigalibus publicis præpositus. *Lipsius.*

6 *Quod à visendo eo prohiberetur.*] Emendavimus, *quod visendo eo prohiberetur.* Solet enim tales præpositiones omittere Tacitus. *Rhenanus.* Suspecta alicui esse posset vox *visendo*; tanquam partus librarii. *Gruterus.*

7 *Se ratione valitudinis & amore quietis.*] In Cod. manuscripto legitur, *rationes valitudinis & amorem quietis excusavisse.* Rhenanus. *Seque rationem valetudinis & amorem quietis excusavisse.* Lectio hæc ex Flor. at vulgata: *se ratione valetudinis, & amore quietis* &c. Pichena.

8 *Nec sibi promptum.*] Ipse de se ad Neronem: *Non blandiar auribus tuis. nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando.* Lipsius.

Nec sibi promptum in adulatione ingenium.] Pluralitatem hanc non sperno. mallem tamen, *adulationem* de simili lapsu dixi ad lib. 3. Ann. in principio. *Pichena.*

1 Quod

Poppæa & Tigellino coram,[1] quod erat ſævienti principi intimum conſiliorum, interrogat: *an Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum tribunus [2] *nulla pavoris ſigna, nihil triſte in verbis ejus aut vultu deprehenſum* confirmavit. Ergo *regredi*, & [3] *indicere mortem* jubetur. Tradit Fabius Ruſticus; *non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Fenium præfectum, & expoſitis Cæſaris juſſis, an obtemperaret interrogaviſſe: monitumque ab eo, ut exſequeretur*, fatali omnium ignavia. nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque ſcelera in quorum ultionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui *neceſſitatem ultimam* denuntiaret. Ille interritus poſcit *teſtamenti tabulas*: ac denegante centurione, converſus ad amicos, *quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur*, [4] *quod unum jam, attamen pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere* teſtatur. *cujus ſi memores*

62

1 *Quod erat ſævienti principi intimum conſiliorum.*] Hoc ipſum graviter perſtringit Plin. 30, 2. *Vtinam inferos potius, & quoſcunque de ſuſpicionibus ſuis deos conſuluiſſet, quam Lupanaribus atque proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profecto ſacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogitationes ejus fuiſſent.* Freinshemius.

2 *Nulla pavoris ſigna.*] Lege hæc cum ſequentibus: & admitte, ſodes, calumnias Dionis. *Lipſius.*

3 *Indicere mortem jubetur.*] Interrogatus Tribunus an mortem voluntariam ſibi Seneca pararet, eam non paranti, indicere à Nerone juſſus eſt. Erat enim ſummum, quod tyranni veteres haberent, damnato jure vel injuria liberam mortis electionem concedere, quo de ſe ſtatueret reus genus mortis, quod expeditiſſimum videretur. Sic ſupra lib. 11. Vitellius ſub Claudio *Valerio Aſiatico liberum mortis arbitrium permiſit.* Sic paulo ante.. *Plautio Laterano non illud breve mortis arbitrium permiſit Nero.* Ita quoque infra lib. 16. *Thraſea Sorano Serviliaque datur mortis arbitrium ex Senatuſconſulto.* Apud Suet. Tib. 54. *Germanici filium putant Neronem ad voluntariam mortem coactum.* Placuitque Senecæ mortem eo, quo brevior futura eſſet, magis eligendam, adverſus Platonem, qui non licere ſibi ipſi manus inferre cenſuerat epiſt. 71. ad Lucilium. Proinde, ait Vlpianus, *Nec liberam mortis facultatem concedendi jus præſides habent: multo minus* (ita lego, non, *multo magis*) *vel veneno necandi. Divi tamen fratres reſcripſerunt, permittentes liberam mortis facultatem.* l. 8. § 1. D. de pœnis. *Vertranius.*

4 *Quod unum jam & tamen pulcherrimum.*] Mutavi, *quod unum jam tamen & pulcherrimum habebat.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quod*

mores essent[1] *bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos.* Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem revocat, rogitans: *Vbi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? Neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.* Ubi hæc atque talia velut in commune disseruit,[2] complectitur uxorem. & paululum[3] adversus præsentem fortitudinem mollitus, rogat

63

unum tantum, & pulcherrimum habebat, pro eo quod vulgo legitur: *Quod unum jam tamen & pulcherrimum hab.* Vrsinus. Lege; *quod unicum tamen & pulcherrimum habeat.* Acidalius. *Quod unum jam, attamen pulcherrimum* &c. hanc Florentini ac Veneti lectionem prætuli. Vulgo, *jam tamen, & pulcherrimum.* Pichena.

1 *Bonarum artium.*] Faernus hæc verba delebat. *Vrsinus.* Lego, *bonarum artium famam, tum constantis amicitiæ laturos.* Atque ita fere etiam Muretus. *Acidalius.*

2 *Complectitur uxorem paululum adversus præsentem formidinem mollitus.*] Hic inseruimus particulam *&. Complectitur uxorem, & paululum adv. pr. form. moll. orat rogatque.* Rhenanus. *Mollitus* hercle Senecæ non convenit. Mur. voluit, *molitus.* L. *& paullo adversus præsentem formidinem mollius rogat oratque* &c. Paullo nunc mollius, quia ante intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocarat. Acidalius. *Et paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus*; ne minimum quidem dubitavi, quin hanc *fortitudinis* vocem Florentini codicis auctoritate reponerem. nam vulgata, *adversus præsentem formidinem*, mihi à Taciti mente, & ab historia ipsa aliena videtur, cum nulla hic appareat formido; neque antecedentia aut subsequentia verba, ullam in Seneca formidinem arguunt. Sensus est: Senecam, dum complectitur uxorem, aliquantulum contra ingenitam præsentemque animi fortitudinem mollitum, quasi mors ei molesta esset, amore uxoris. Firmatur hic sensus ex ipso Seneca epist. cv. in principio: *Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui perseverat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit: nec tantum sibi velit mori, sed si cœpit, intermittat, & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reverti; quod magni viri sæpe fecerunt.* Pichena. Scribendum, *paullulum adversus præsentem formidine mollitus*, diximus 2. Observ. 20. *Gronovius.*

3 *Adversus præsentem formidinem.*] Liber Flor. *fortitudinem:* quod Pichena explicat, contra ingenitam ac præsentem fortitudinem. At ego, *formidinem*, retineam: sed à Senecâ amoliar in uxorem, legamque, *mollitam.* Quod si de Senecâ, legam: *adversus præsentia, formidine mollitus.* Nimirum adspectu illo complexuque amatæ & amantis uxoris, & cogitatione instantium, sensit metus aliquos

gat oratque [1] *temperaret dolori,* [2] *ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret.* Illa contra, [3] *sibi quoque destinatam mortem* adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: *Vitæ,* inquit, *delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, [4] suadet *in aliud cubiculum abscederet.* Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, [5] quæ in vulgus edita ejus verbis,

aliquos motus: sed compressit, & evicit. statimque uxorem ad robur etiam hortatur. *Lipsius.*

1 *Temperaret do.ori, ne æternum susciperet.*] Corrupte Flor. *temperaret dolorem, æternum susciperet.* At vulgatæ lectionis non ineptus sensus. Hortatur uxorem Seneca ut dolori temperet, nec in eo, dum vixerit, perseveret. *Pichena.* Legendum, *temperaret dolorem æternum suscipere.* Vide 2. Observ. 20. *Gronovius.*

2 *Ne æternum susciperet.*] Quid hîc turbent aut rescribant, nescio: creber & velut ex formulâ sermo erat de *æterno*, id est magno & insolabili dolore. Lucretius:

——— *æternumque*
Nulla dies nobis mœrorem è pectore tollet.

In lapidibus: *Æterno dolore adflictus.* Rogat ergo parcè & modicè, id est sapienter, dolere. *Lipsius.*

3 *Sibi quoque destinatam mortem adseverat.*] Conjunctio *quoque* non est in volumine Budensi. *Rhenanus.*

4 *Suadet in aliud cubiculum abscedere*] Scripsimus, *abscederet.* Rhenanus.

5 *Quæ in vulgus edita ejus verbis.*] Temporibus Cornelii nostri liber Senecæ extabat & lectitabatur, quo in sævitiam Neronis invectus supremis potius verbis quam tabulis exitum descripsit suum. Is vero libellus non inter Tragicos Neronis nunc superest, quamvis nonnullis id commentum placeat. Fuit autem, ni fallor, factus dissimili argumento, oratione ac stylo. De quo Xiphilinus Cassii epitomator inquit, *Seneca non prius sibi manus attulit, quam libellum, quem tum scribebat, cæteraque emendavisset, quæ non audebat apud quenquam deponere, metuens, ne, si forte in Neronis manus venissent, interirent.*

64 bis, [1] invertere supersedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, [2] inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique [3] obligant brachia, premunt sanguinem, [4] incertum an ignaræ. nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, *donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse; deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam.* cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & [5] lentitudine mortis, Statium Annæum [6] diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat *provisum pridem*, [1] *vene-*

rent. Itaque Seneca hoc modo decessit è vita, licet, ut homo imbecilli animo, Neroni consuetudinem, quam cum ipso habuisset, exprobraret. Vertranius.

1 *Invertere supersedeo.*] Quod factum fuisset, si hic aliis verbis retulisset, alioqui posset etiam legi, *innectere supersedeo*, quæ lectio mihi summopere probatur, nam superior sensus plane frigidus est. *Rhenanus.*

2 *Inhiberi mortem imperat.*] Verbum *imperat* non est in libro manuscripto. quare Tacitum scripsisse suspicor, *At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Inhibere*, id est, inhibebat. *Rhenanus.* Testatur Rhenanus, abesse à suo MSto verbum, *imperat*. Ego item à Flor. atque à duobus aliis veteribus. Forte scripsit Tacitus, *inhibet mortem*. Pichena. Alii; *inhiberi mortem imperat*: sed *imperat* illud nec in MSc. Florentino, aliisque duobus Pichenæ veteribus; nec item in MSc. Rhenani comparet. Ergo non dubitavi scripsisse Tacitum *inhibere*. pro inhibebat, aut inhibuit, forma loquendi ipsi, aliisque Latinis Scriptoribus usitatissima. *Freinshemius.*

3 *Obligant brachia, premunt sanguinem.*] *Premere* idem hic, quod cohibere Ann. lib. I. *multaque indicia sævitiæ, quanquam premantur, erumpere.* Hist. lib. IV. *pressit iras.* Pichena.

4 *Incertum an ignaræ.*] Dubites an *ingratæ*. i.e. invitæ. ut Donatus ad Terentii Eunuchum eam vocem interpretatur. Et voluit P. Faber idem hoc verbi reponere in Tacito sup. lib. 12. ubi de pœna femi narum, quæ servis conjungerentur: *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa.* legit *ingrato*. i.e. invito. Sed non probo. Hoc autem loco *ignaræ* nescio qui convenire possit. Inscienti enim obligare brachia, sistere sanguinem non potuerunt. Et sententiam alteram juvat, quod infra sequitur: *Deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam.* Acidalius.

5 *Et lenitudine mortis.*] Placeret magis, ut Faernus legebat: *lentitudine mortis.* Ursinus.

6 *Diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ*

[1] *venenum*, quo [2] damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, *promeret*: allatumque hausit frustra, [3] frigidis jam artibus & clauso corpore adversum vim veneni. Postremo [4] stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, [5] *Libare se liquorem illum* JOVI LIBERATORI. Exin [6] balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. [7] Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædives & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurio- 65

medicina probatum.] Muretus, *& amicitia fide & arte medic.* Acidalius.

1 *Venenum, quo.*] Cicutam. *Lipsius.*

2 *Damnati publico Atheniensium judicio extinguerentur.*] Apparet ex regio volumine legi posse; *damnatus pub. Ath. jud. extingueretur.* Rhenanus. Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa, inquit C. Plinius 15, 11. cujus absorptæ exemplum in Socrate superest apud Ælian. Var. lib. 1. & apud alios. *Vertranius.*

3 *Frigidis jam artubus & clauso corpore adversus vim veneni.*] In regio volumine legitur, *Frigidus jam artus & cluso corpore adversus vim veneni.* Græca constructio est, sed Historicis permissa. *Rhenanus.* Danesius emendabat; *Frigidus jam artubus*, &c. non, *frigidis.* Vrsinus. Brevitati auctoris non admodum faciunt tres voces postremæ, *adversus vim veneni.* invexit eas forsan glossa. *Gruterus.* Quod calefacto corpore vim suam exserit, cum natura sua sit frigidissimum, ut ostendit Plinius 25, 13. Ideoque Athenis, qui cicutam bibere debebant, ambulare jubebantur, ut apparet ex Phœdone Platonis in fine. *Freinshemius.*

4 *Stagnum calidæ aquæ.*] Non solet: & scribit ipse, *in omnem vitam balneo se abstinuisse*: sed nunc usurpat primum & postremum, maturandæ morti, & ut sanguis effueret, vel ut venenum in calidum corpus permearet. *Stagnum* autem intellegit *Solium*, opinor. *Lipsius.*

5 *Libare se liquorem.*] Ita Thraseas moriturus, *Libemus, inquit, Iovi liberatori.* Caussâ viris magnis, hujus in supremis joci, à more Græciæ, qui discessuri è convivio libabant Iovi servatori. sic isti è vitâ, Iovi liberatori. Athenæus l. xv. in fragmento quod Canterus olim amicus noster publicavit: Τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκερασμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Δία σωτῆρα ἐπιλέγουσι. Suidas: Ἔθος εἶχον οἱ παλαιοὶ, μετὰ τὸ δεῖπνον πίνειν ἀγαθοῦ δαίμονος, ἐπιρροφοῦντες ἄκρατον, καὶ τοῦτο λέγειν ἀγαθοῦ δαίμονος. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὸ πρῶτον ποτήριον οὕτω λέγεσθαι, χωρίζεσθαι δὲ μέλλοντες, Διὸς σωτῆρος. Adde huc, si vis, plura ab Erasmo in Chiliade II. centuriâ VIII. in Proverbio, *Servatori tertius.* Lipsius.

6 *Balneo illatus.*] Sicco & Laconico, ut videtur; nam addit *vapore exanimatum*, acri illo & ardenti. *Lips.*

7 *Ita codicillis perscripserat.*] Supposui, *præscripserat*, quamquam me non latet elegans esse verbum *perscribere*, & hic locum habere posse. *Rhenanus.*

turionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, *ut post* [1] *occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, traderetur que imperium Senecæ,* [2] *quasi insonti claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.* Quin & verba Flavii vulgabantur; *Non referre dedecori, si citharœdus dimoveretur, & Tragœdus succederet.* quia ut Nero cithara, ita Piso Tragico ornatu
66 canebat. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, [3] accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo [4] instanti minitantique [5] renidens Scevinus, *neminem* ait *plura scire quam ipsum.* Hortaturque ultro *redderet tam bono principi vicem.* Non vox adversum ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens, & [6] pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cervario Proculo equite, ad convincendum eum connisis, jussu imperatoris à Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vincitur-
67 que. [7] Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus

1 *Occisum opera Pisonis Neronem.*] Ita Flor. Vulgo, *ope Pisonis.* Pichena.

2 *Quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto.*] Hic quidem copulam Tacitus non omisit. Leg. *quasi insonti, & clar. v.* &c. Acidalius. In Flor. legitur, *insontib'.* quam additionem ego arbitror fuisse copulam pertinentem ad sequentia. Lege ergo: *quasi insonti, & claritudine virtutum,* &c. Pichena. Sic hæc conjungenda, *insonti claritudine virtutum.* Male, qui distinxerunt; Sextus enim casus hic est, non tertius. *Freinshemius.*

3 *Accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum.*] Vocem addunt Flor. ac Ven. *Accensis quoque indicibus.* Pichena.

4 *Instanti minitantique renidens Scevinus.*] Flor. ac Veneti fide reposui, *renidens*, procul dubio aptius, quam, *renitens*, ut in vulgatis. Pichena.

5 *Renitens Scevinus.*] Imò, *renidens.* & statim: *redderet jam bono Principi vicem.* Lipsius.

6 *Pavoris manifestus. ceterisque.*] Sic distinguendum fuerat: *pavoris manifestus, ceterisque:* nam illud *manifestus* à sequentibus verbis *corripitur, vinciturque.* Freinshemius.

7 *Mox eorum indicio.*] Melius credam, *eorumdem judicio.* Acidalius. Flor. *eorumdem indicio.* Alii, *eorum indicio.* Pichena. Cum statim subjiciatur hunc Flavium *dissimilitudinem morum ad defensionem traxisse: neque se armatum, cum inermibus & effeminatis tantum facinus consociaturum*: patet vocem *eorundem* non esse referendam ad Scevinum & Fenium Rufum, sed potius ad Cervarium Proculum ceterosque, de quibus modo præce-

nus pervertitur, primo *dissimilitudinem morum* ad defensionem trahens; *neque se armatum* [1] *cum inermibus & effeminatis tantum facinus consociaturum*: dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque à Nerone, quibus caussis ad [2] oblivionem sacramenti processisset: *Oderam te*, inquit, *nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse cœpi postquam parricida matris & uxoris,* [3] *auriga & histrio & incendiarius extitisti.* Ipsa rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. nec minus nosci decebat militaris viri sensus [4] incomptos, sed validos. Nihil in illa conju-

præcedit: certe Fenium ei numero eximendum constat. *Freinshemius.*

1 *Cum inermibus effeminatis tantum facinus consociaturum.*] Hic copula intermittenda, *inermibus & effem.* Acidalius. Exciderat in vulgatis copula, *&*, quam ex Flor. restitui. *Pichena.*

2 *Oblivionem sacramenti.*] Non temerè sacramenti mentio. Nam milites sub Impp. ante omnia jurabant in Principis salutem. Pulchrè Arrianus lib. 1. cap. XIV. Τῷ θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. id est: *Deo præstandum nobis jusjurandum est, quale militibus, Cæsari. At illi mercede acceptâ jurant rebus omnibus se præpositurus salutem Cæsaris.* Tertullianus allusit doctè, ut solet, De coronâ militis, ubi dissuadet Christiano militiam: *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere? & in alium dominum respondere post Christum? & ejerare patrem ac matrem & omnem proximum, quos & lex honorari præcepit?* Nam expressit propemodum formulam ipsam: quam attentus lector hauriet e Suetonii Calig. cap. XV. *De sororibus auctor fuit ut omnibus sacramentis adjiceretur. Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Cajum & sorores ejus.* ubi scribendum ajo, *habebo.* Quod juramentum Dio etiam communicare cum Senatoribus videtur, in acta jurantibus anno novo, de ipso Cajo. lib. LIX. Περὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τε Γαΐου τά τε ἄλλα, ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων, ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν ὤμοσαν. Appositè ergo hic Nero à milite quærit, cur oblitus sacramenti, perditum ire voluerit in cujus salutem juraverat. *Lipsius.*

3 *Auriga, & histrio, & incendiarius extitisti.*] Priorem particulam & submovimus, *auriga, histrio, & incendiarius fuisti.* Rhenanus. Hic restituimus copulam & ante vocem, *histrio*, ex Flor. *Pichena.*

4 *Et incomtos, & validos.*] Assentior Rhenano, *incomtos, sed validos.* Lipsius.

Incomptos & validos.] Hæ duæ voces, *& validos*, non sunt in libro Matthiæ Corvini. Legendum arbitror, *Nec minus nosci decebat militaris viri sensus, sed incomptos.* Facile est videre, quid induxerit castigatorem, ut adderet clausulam, *& validos.* Nempe *&*, conjunctio, pro qua *sed* scriben-

conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii [1] Vejano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, [2] quam Flavius ut *humilem & angustam* increpans,

scribendum erat. *Rhenanus.* Scriptum oportuisse, *sed validos*, Beatus censet, quod nobis placet. *Vertranius.* Lipsius Rhenano assentitur. Etiam ego: nisi potius credam, *sensus ut incomptos, ita validos.* Acidalius. Vulgo, *& incomptos & validos.* Emendatio à Rhenano, quam nonnihil juvat Flor. in eo enim vacat particula, *&*, ante vocem, *incomptos.* Pichena.

1 *Vejano Nigro Tribuno.*] Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu suâ sumebant. Uti suprà hocce libro, Lateranus *manu Statii Tribuni trucidatur.* cui caput incisum esse ex Arriano didicimus. Et libro xi. Messâllina, *ictu tribuni transfigitur.* Apud Senecam etiam scriptum, ep. iv. *Cujus Cæsar jussit Lepidum Decio Tribuno præbere cervicem.* Notari volo. nam aliâs, Speculatores ferè ad supplicia sumenda destinati: non insignes milites. *Lipsius.*

2 *Quamvis Flavius ut humilem & angustam increpans.*] Non aliter illic legitur, nisi quod *angustum*, exemplar habet. Verum attentius inspecta scriptura deprehendisse mihi videor pro *quamvis* scribendum simpliciter *quem.* Mox est illic, *Ne hoc quidem*, *inquit*, *ex disciplina.* Sentit autem disciplinam militarem castrensemque. quare sic emendavimus locum: *Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem Flavius ut humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Porro *scrobem* in masculino quoque genere usurpari non est ignotum ex auctoribus. *Rhenanus.* Faernus ex v. c. legebat: *Quam Flavius ut humilem & angustam*, &c. ad *scrobem*, referens. *Ursinus.* Sententiam meam accommodo Lipsianæ interpretationi; arbitranti hujusmodi scrobes effossas, ut in eas conderentur corpora. nam qui censent præparatas, quo honestus caderetur post vulnus, eis non admodum velificatur locus Dionis, ubi & Eunuchus Cleopatræ jam serpentum morsu petitus, ideoque ex animi arbitratu se compositurus, eandem adpetit. Verba sunt lib. 51. Ὁ γὰρ εὐνοῦχος ἅμα τῷ συλληφθῆναι αὐτὴν, τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, εἰς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσεπεπήδηκει. Sed nec turpe quid prævavere voluisse videntur milites, de quibus Livius lib. 22. *Inventi sunt quidam mersis in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foveas obruentesque ora subjecta super humo injecta interclusisse spiritum adparebat.* Aliaque omnia voluisse Neronem, apparet ex Suet. 49. *Scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum* &c. Nimirum quibus Ignis negabatur ac reliquus apparatus funeris, terra saltem operiri amabant; ne centum annos errarent circa Stygem &c. idque ea propter tralatitia humanitate eisdem quoque à prætereuntibus indultum: ut liquet ex Horatii Oda 28. lib. 1. aliorumque locis. Hucque facit istud Lucani lib. 8. *Summas dimovit arenas. Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus posuit scrobe.* Nec abit versus Taciti lib. 3. Hist. 25. *simul attollere corpus, aperire humum* &c. Ceterum confirmandæ opinioni nostræ, maxime servit Dionysius lib. 3. Antiq. Rom.

Descri-

crepans, circumſtantibus militibus; *ne hoc quidem*, inquit, *ex diſciplina.* [1] admonituſque fortiter [2] protendere cervicem: *Vtinam*, ait, *tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputaviſſet, ſævitiam apud Neronem jactavit, [3] *ſeſquiplaga inter-*

Deſcripto enim parricidio Horatii, ſubjicit de patre ejus. Οὔτε γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν εἴασεν εἰσενεχθῆναι τὸν νεκρὸν τῆς θυγατρὸς οὔτ' ἐν τοῖς πατρῴοις ταφῆναι μνήμασιν ἐπέτρεψεν, οὔτε κηδείας καὶ περιστολῆς καὶ τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν· ἀλλ' οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἔθαψαν ὡς σῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Ex cujus verbis clariſſima lux affulget Senecæ Hippolyto; carmine penultimo; ubi filio funeris ſolennia meditatus, uxorem Phædram damnat terræ his verbis.

Vos apparate regii flammam rogi:
At vos per agros corporis partes vagas
Anquirite. iſtam terra defoſſam premat.
Graviſque tellus impio capiti incubet.

Hæc libuit depromere ex Suſpicionum loculis, ob monſtroſam explicationem ſuper iſto alioque loco Corneliano nuperi ſcriptoris, ne deinde & alio loco ceteri longius abirent à via veritatis regia. *Gruterus.* Vulgo, *quem Flavius ut humilem & anguſtum*, utrumque recte. Sed antiquiores codices ſecutus ſum. Sic lib. I. *quot patibula captivis, quæ ſcrobes.* Pichena. Venetus: *quamvis Flavius:* forte legendum: *qua viſa Flavius.* Freinshemius.

1 *Admonuitque fortiter.*] Copulam, *que*, ex Flor. reſtitui.

2 *Protendere cervicem.*] Habitum hunc eorum qui gladio feriendi, deſcribit Panegyriſtes in Theodoſii laudatione: *poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortaſſe non uſitatam.* Quod ſupplicii genus tamen ignotum reip. priſcæ: etiam in militiâ. Ideò Lucanus:

——— *nondum artis erat caput enſe rotare.*

Cœpit ſub Impp. ſtatimque in crebertimo uſu. A militiâ cœpiſſe credo, & in milites primò aque militibus uſurpatum. Suetonius Calig. cap. XXXII. *Miles decollandi artifex, quibuſcumque è cuſtodiâ capita amputabat.* Seneca de Irâ lib. I. cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus eſt, & jam cervicem porrigebat: cùm ſubitò apparuit ille commilito qui occiſus videbatur. Tunc Centurio ſupplicio præpoſitus condere gladium ſpeculatorem jubet.* & exempla obvia poſt Auguſtum. Honeſtior autem pœna gladii, quàm ſecuris, ab eaque mente illam Antonini Caracallæ vocem capio, cùm ſecuri Papinianus occiſus eſſet, *Gladio te exequi oportuit meum juſſum.* Xenophon eleganter de Cyri expedit. lib. II. extremo: de cæde Menonis Theſſali: Μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅπερ κάλλιστον θάνατον δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν, ὡς πονηρὸς, λέγεται τελευτῆς τυχεῖν. id eſt: *Poſt aliorum Prætorum cædem, damnatus à rege interiit. Non ut Clearchus aliique duces, capite a cervicibus ablato (quod pulcherrimum mortis genus eſſe cenſetur) ſed annum totum variis contumeliis cruciatibuſque affectus, ut ſceleratus quiſpiam, tandem obiit.* Lipſius.

3 *Seſquiplaga interfectum.*] Caligula

68 *interfectum à se* dicendo. Proximum constantiæ exemplum, Sulpitius Asper centurio præbuit. percunctanti Neroni, *cur in cædem suam conspiravisset?* breviter respondens: *Non aliter tot* [1] *flagitiis ejus subveniri potuisse.* Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones [2] in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, [3] violentum & infensum ratus: sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima

ma

gulæ præceptum. *Ita feri, ut mori se sentiat.* Lipsius.

Sesquiplaga interfectum.] Hoc à G. Budæo explicatur in principio de Asse. *Lupanus.* Plaut. in Capt.

Inde ibis porro in latomias lapidarias.
Ibi cum octonos alii lapides effodint,
Nisi cottidianum sesquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.

Sesquiopus dixit, id est, ubi alii octonos lapides, ille duodenos effoderit. *Pichena.*

1 *Flagitiis ejus subveniri potuisse.*] Scripsi, *posse.* Rhenanus. Flor. *potuisse.* Simile Suet. Tib. 66. *Quin & Artabani Parthorum Regis laceratus est literis, parricidia, & cædes, & ignaviam, & luxuriam objicientis, monentisque, ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.* Pichena. Cicero de Verr. lib. 1. *ut ego hunc unum ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.* Seneca ep. 77. *Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est.* Noster lib. 6. *Perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret.* Gronovius.

Subveniri posse.] Legi voluit, *obveniri*, optimus & doctissimus Faber: interpretaturque resisti, & obviam iri. Probabili per se conjecturæ fidem demit Suetonius, qui ad hæc ipsa verba respiciens scripsit cap. XXXVII. *Cùm quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* Et clarè Dio, qui vertit: Οὐκ ἄλλως σοι βοηθῆσαι ἠδυνάμην. Sententia ergo animosior tenenda, ex horum scripto & interpretamento, videtur. *Lipsius.*

2 *In perpetiendis suppliciis denegavere.*] Crassum erratum est: emendavi, *degeneravere.* Sane quisquis fuit, qui supposuit verbum *denegavere*, respexit ad id, quod dictum supra de Subrio Flavio, *Confessionis gloriam amplexus.* Verum quod hic præcedit, *in perpetiendis suppliciis*, & quod sequitur, *At non Fenio par animus*, indicant legendum, *degeneravere.* Neque enim *denegare* absolute usurpatur. *Rhenanus.*

3 *Violentum & infensum ratus.*] Leve nimis hoc *ratus.* Non rebatur enim Nero, sed sciebat. Legam *narus*, sive *gnarus.* Acidalius.

1 *Fero-*

ma sodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille [1] ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. Accesserat recens caussa, quod Vestinus [2] Statiliam Messallinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius [3] inter adulteros ejus & Cæsarem esse. Igitur non crimine, 69 non accusatore existente, [4] quia speciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque *prævenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem*: quia Vestinus imminentes foro ædes, [5] decoraque servitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, [6] conviviumque celebrabat, [7] nihil metuens, an dissimulando metu. cum ingressi milites *vocari eum à tribuno* dixere. Ille nihil demoratus exsurgit. & omnia simul properantur, clauditur cubiculo, præsto est medicus, abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo infertur,

1 *Ferociam amici.*] Haud dubiè, *animi*. Lipsius.

Ferociam amici metuit.] Indubie *animi* legendum ait Lipsius. Non dubito ego, sed nego. Principem & amicum Tacitus opponit. *Acidalius.*

2 *Statiliam Messallinam.*] Quæ postea Neroni uxor. Sueton. cap. XXXV. *Lipsius.*

3 *Inter adulteros ejus ad Cæsarem esse.*] Castigavi, *inter adulteros ejus & Cæsarem esse*. Rhenanus.

4 *Quia speciem judicis induere non poterat.*] Reposui, *quia speciem judicii ind. non poterat*. Rhenanus. Optime Venetus, *speciem judicis*: alii depravate *speciem indicii*. Nero exspectabat, ut supra traditur, ut Vestinus quoque inter conjuratos nominaretur, ut specie judicis inimicum adversus eum animum expleret. hic hujus capitis sensus est. *Freinsh.*

5 *Decoraque servitia, & pari ætate.*] Existimo, Pædagogia describit: id est, cœtum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis, in publico habebant: & plerumque una ætate. sic dicta, quia sub Pædagogo. Martialis:

Et pædagogo non jubente lascivi
Parere gaudent villico capillati.

Plura super istis in EXCURSU B. *Lipsius.*

6 *Convivium celebrarat.*] Feci, *celebrat*. Rhenanus. Lego *celebrabat*, ut & Muretus. Acidalius. Melius ex Flor. & Venet. *conviviumque celebrabat*. Vulgo, *convivium celebrat*. Pichena.

7 *Nihil metuens aut dissimulando metu.*] Nos, *nihil metuens an dissimulando metu*. Rhenanus.

1 *Emissi*

tur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte [1] emissi sunt, postquam pavorem eorum [2] ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, *satis supplicii* 70 *luisse* ait *pro epulis consularibus.* [3] Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit; recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, [4] versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quinctianus, & Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

1 *Emissi sunt.*] Venetus *omissi sunt.* haud minus probe. *Freinshemius.*

2 *Et mensa exitium opperientium.*] Enorme mendum hic est, correximus: *& imminens exitium opp.* Postquam pavorem eorum & imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero. Budense exemplar habet *immense exitium*, hinc ansa conjiciendi data est. Rhenanus. Flor. corrupte, *& mẽsa exitium.* Hinc Franc. Medices ingeniosa conjectura legendum putabat, *ex mensa exitium.* hoc est, vice epularum, mortem. tamen & vulgata lectio ferri potest. Sic lib. 1. hist. *Sed latebra imminens exitium differebat.* Pichena. Pro *imminens exitium* reposuimus optimam conjecturam Franc. Medicis *ex mensa exitium*, quam veram esse Taciti scripturam, & ipse sensus, & Florentinus Codex arguit; ibi enim teste Pichena; *& mensa exitium.* Venetus etiam diserte præfert; *& mensa.* Freinshemius.

3 *Exin Mannio & Lucani cædem imperat.*] Id videtur sic dictum, quasi *Mannio* centurioni cuipiam etiam Lucani necem imperarit. sed si quis attentius consideret, apparebit scribendum, *Exin M. Annæi Lucani cædem imperat.* & sic nostrum secuti judicium mutavimus. Nam à codice regio nihil erat hic præsidii. Sic supra: *Et Lucanus Annæus Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere.* Rhenanus.

4 *Versus ipsos rettulit.*] Sunt haud dubie isti:

Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis
Emicuit lentus, ruptis cadit undique venis.
Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis.

Lipsius.

Versus ipsos retulit.] Sic in Pharsalide quisquam est miles, cujus expirantis imaginem Lucanus moriens expressit, is est Tullus, lethifero serpentis ictu afflictus, de quo ille scripserat lib. 9. 806. *Vertranius.*

do. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, [1] genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, [2] *Conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, [3] vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Nepos,

71

1 *Genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare.*] Hinc observabis veterem supplicum morem. De genibus sæpissime Tacitus, & alii. Quod ait, *dextram osculis fatigare*, antiqua fuit adorandi consuetudo. Qui enim Deos adorabant, dextram labiis admovebant, eam osculantes, primore digito in erectum pollicem residente, capite submisso, ac corpus dextrovorsum circumagentes. Hoc diligenter docent Pithœus Advers. 1, 7. & Lipsius Electorum 2, 6. ad quos ego lectorem delego. Addam tamen locum Senecæ, Controv. 1. lib. 8. ubi ad hunc adorandi morem alludens, ait: *Commodavimus, qui posset facere Deos; recepimus, qui ne adorare quidem possit.* De Phidia loquitur, quem Athenienses Eliis commodarunt, ut Iovis statuam faceret. Illi postea sacrilegii insimulatum, præcisis manibus remiserunt. Adorantibus, flectere etiam genua mos. Seneca Suasor. 1. *Quæ tam feræ gentes, quæ non Alexandrum posito genu adorarint?* Tacit. lib. seq. de Nerone: *Flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Ritus ille adorandi alibi opportunior memoratu. nam Tacitus Neronis dextram intelligit. Suetonius Domitiano: *Canidi patris concubina ex Istria reversa, osculumque, ut assuerat, offerenti, manum præbuit.* Gronovius.

2 *Conservatoris sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit.*] Quem enim nos *servatorem* seu *salutarem* dicere possumus, Græci σωτῆρα vocant. Nam *salvus* dicitur, *salvare* non dicitur. *Sospitam* Iunonem quasi servatricem coluit antiquitas. σωτὴρ vocabatur, qui servarat. Vnde Græci Bacchum σωτῆρα appellabant, quod eos in Mysia Telepho grassante servasset. Plinius de corona graminea lib. 22. *Contigit nulli nisi ab universo exercitu servato servatori data.* Extabat quoque elogium in Pharo insula *deis salutaribus* ob navigantes. Noster 2. hist. *Mariccus quidam è plebe Boiorum concitis octo milibus hominum, assertor Galliarum, & deus dicabatur.* Idem refert Domitianum in conflagratione Capitolii, irrumpentibus Vitellianis, cum lineo amictu sacricolis immixtus evasisset, potiente rerum Patre, *Iovi Conservatori* aram posuisse. Liv. lib. 44. *Quorum agmen Imperator secutus, prosequentibus cunctis senatorem, liberatoremque acclamantibus.* Lupanus,

3 *Vanitate exitus corrupit.*] Fuerunt

pos, Statius Domitius, *quasi principem non quidem odissent*, [1] *sed tamen extimerentur*. Nonio Prisco per amicitiam Senecæ, & Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis. quæ utraque gloriam eis auxere. [2] Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. [3] Verginium & Rufum claritudo nominis expulit. Nam [4] Verginius studia juvenum eloquentia, [5] Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco,

nus rectissime, *velocitate* legebat, pro, *vanitate*. Vrsinus.

1 *Sed tamen extimarentur.*] Scripsimus, *existimarentur*. Paulo post in regio codice est; *Brutio Catullino*. Rhenanus. Libri veteres fere omnes, *extimarentur*. cui Rhenanus supposuit, *existimarentur*. Ego levissima mutatione restitui, *extimerentur*. optimo sensu, id est, non quasi ipsi principem odissent, sed quia princeps eos extimescebat. & est verbum Tacito familiare. Annal. lib. XI. *cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci*. lib. 16. *vultumque & spiritus, & libertatem insontis ultro extimuit*. Pichena.

2 *Pellitur & Rufrius Crispinus.*] Melius erit *Rufus*. Sic enim dicitur sup. lib. 13. & ejus filius non *Rufrianus*, sed *Rufinus* est Suetonio. *Vertranius*.

3 *Verginium Rufum.*] Mancus locus: censeoque immissa voce legendum, *Verginium & Musonium Rufum*: aut, *Verginium & Rufum*. Ecce enim de Musonio caussam statim subjecit ejus pulsi: & Dio narrata conjuratione, Ῥοῦφος μέντοι Μουσώνιος, inquit, ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. Sed Verginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris. de cujus exsilio non apud Tacitum, non apud Plinium usquam lectum. Et quomodò potuit? qui Germaniæ & legionibus præfuit hisipsis annis? Fuerit ergo ejus ævi Rhetor, quem Persii vetusta vita commemorat. *Studuit*, inquit, *apud Grammaticum Remmium Palæmonem, & apud Rhetorem Verginium Flaccum*. Vbi tamen vetustus codex B. Vulcanii, *Flavum* habet. Est ille ipse, de quo Fabius l. III. *Scripsit de eadem materiâ* (Rhetoricorum) *non pauca Cornificius, Celsus, & Lanas, & ætatis nostræ Verginius, Plinius, Rutilius*. nominatque & alias. *Lips.*

Verginium & Rufum.] Non dubium est sic esse legendum, quod Lipsius vidit & probavit. alii enim scribebant *Verginium Rufum*, tanquam non duorum hominum ea nomina, sed unius fuissent. *Freinshemius*.

4 *Virginius studia juvenum.*] Hoc à Plinio Cæciliano prætermissum esse miror, qui lib. 2. Epist. Romano, & lib. 9. de Virginii laudibus scripsit. *Vertranius*.

5 *Musonius præceptis sapientiæ fovebat.*]

Prisco, Julio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur, At Cadicia uxor Scevini, & [1] Cæsonius Maximus Italia prohibentur, [2] reos fuisse se, tantum pœna experti. [3] Atilla mater Annæi Lucani, [4] sine absolutione, [5] sine supplicio dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummum millia viritim manipularibus divisit, [6] addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale decus

72

vebat.] De Musonio vide Philostratum in vita Apollonii lib. 4. c. 12. & 16. Meminit etiam Tacit. lib. 3. hist. prope finem. *Pichena.*

1 *Casenius Maximus.*] Scrib. *Cæsonius*, & Martiali ab hac historiâ fœneranda lux. lib. VII. ad Ovidium quendam:

Maximus ille tuus, Ovidi, Cæsonius hic est,
Cujus adhuc vultum vivida cera tenet.
Hunc Nero damnavit, sed tu damnare Neronem
Ausus es, & profugi, non tua fata, sequi.
Æquora per Scylla magnus comes exsulis isti,
Qui modo nolueras Consulis ire comes.
Si victura meis mandantur nomina chartis,
Et fas est cineri me superesse meo:
Audiet hac præsens venturaque turba, fuisse
Illi te, Seneca quod fuit ille suo.

Vbi discis & Consulem fuisse hunc Cæsonium, & inter Senecæ amicos. quæ caussa certè damnationis. *Lipsius.*

Cæsonius Maximus.] Hoc verum ei nomen, ut monuit Lipsius ex historia. vulgo, *Cesennius.* Pichena.

2 *Reos fuisse se, tantum pœna experti.*] Vt recte capias, sic distingue: *reos fuisse se tantum, pœna experti.* id est, pœnâ illâ nihil aliud experti, nisi reos se fuisse. Sententia similis superiori nescio quo libro. *Acidalius.* Male distinguit, nam in justis judiciis multa præcedunt, quibus aliquis reum sese intelligat, antequam pœnæ subjiciatur. *Gronovius.*

3 *At illa mater.*] In regio codice est; *Acilia mater.* Rhenanus. Non monerem, nisi in multas editiones irrepsisset hic error. Legendum *Atilla.* Vide supra. *Grotius.*

4 *Sine absolutione, sine supplicio dissimulata.*] Vulgati corrupte; *in supplicio.* Correxit Lipsius ex libris. Idemque indicat Flor. qui habet, *sine supplicio.* Pichena.

5 *In supplicio.*] Romana editio, *sine absolutione, sine supplicio*, probissimè. *Lipsius.*

6 *Addiditque sine pretio frumentum.*] Suetonius Ner. cap. X. *Constituit Prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.* Severus Imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus: Καὶ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρῆσθαι ἐπέτρεψε. Iterumque Antoninus ejus F. patratâ cæde Getæ. Idem scriptor: Προσέθηκε δὲ τῷ σιτηρεσίῳ ἄλλο τοῦ πληρουμένου ἥμισυ. id est: *Adjecit annonæ, suprà*

cus [1] Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, [2] apud palatium quoque effigies eorum sisteret) [3] Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repepetam. nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus illusit.

73 Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, [4] *tamquam viros insontes ob invidiam aut metum exstinxisset.* Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. At

suprà quàm soliti accipere, dimidium. Lipsius.

1 *Petronio Turpiano consulari.*] Malim *Turpiliano*: ut sit consularis ille Petronius Turpilianus, qui supra lib. proximo cum Cæsonio Pæto gessit consulatum. Ineptum est enim dicere, quod quidam scripsit, eidem nomen *Petronio Turpiliano Turpiano*, quasi, *Tarpejano*: temerariumque est in Augusti numismate, cujus altera facies insculptum habet, III. VIR TURPILIANUS, Petronium ob idem inibi scriptum nomen, triumvirum adseverare. *Vertranius.*

2 *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret.*] Nos, *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Rhenanus. Hoc ordine legitur hic locus in Florent. ac Ven. *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret.* Alii minus apte transponunt: *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Pichena.

3 *Dedit etiam consularia insignia.*] Verba, *dedit etiam*, absunt à Flor. & à Ven. & abesse salva sententia possunt. nam subintelligitur verbum, *tribuit*, supra positum. Sed nihil mutavi. *Pichena.*

4 *Tanquam viros insontes.*] Faernus addita voce, *claros*, legebat: *Tanquam claros viros & insontes* &c. Ursinus. Flor. & Ven. *viros & insontes.* Suspicabar legendum *claros & insontes.* id enim præcipue ad invidiam, de

At in senatu cunctis [1] ut cuique plurimum mœroris in adulationem demissis, [2] Junium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem & parricidam* vocans: [3] donec consensu patrum deterritus est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur*, [4] *neu composita aut oblitterata mansuetudine principis novam ad sævitiam*

de qua sequitur, pertineat. *Freinshemius.*

1 *Vt cuique plurimum mæroris.*] An simulatum civium mærorem intelligit, propter pericula conjurationis à principe adita? minime. nam potius per adulationem dissimulanda lætitia fuisset. An mæror ex publica clade tot illustrium virorum? Verius interpretor ex consanguineis, & amicis necatis. cujus cladis neminem expertem fuisse credendum est. sed ad quoscunque ea plurimum pertinebat, eo magis dolorem per demissam adulationem dissimulabant. *Pichena.*

2 *Iunium Gallionem.*] Quem Nero post interfecit. Dio. In Eusebio autem clarius: *Iunius Annæus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propriâ se manu interfecit: mortem ejus Nerone in suam præsentiam differente.* Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eumdem, quo Lucanus & Seneca occisi. Mirum in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea cædes. *Lipsius.*

3 *Donec consensu patrum deterritus est, ne.*] Versus. *Acidalius.*

4 *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis novam ad sævitiam retraheret.*] In regio codice non habetur particula connectens, *&*. quare suspicor hanc fuisse germanam Taciti lectionem: *Neu compositam, obliterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retraheret.* *Neu compositum*, hoc est sedatum & qui jam placidus factus esset, subaudi Neronem. Porro *compositum* etiam alibi usurpat pro sedato. Vt lib. 1. hist. *Compositique ad præsens, qui coerceri non poterant.* Sed & *obliterandi* verbo rursum utitur lib. sequenti: *Qua obliterari non sinebat Capito Cossutianus.* Et lib. 1. Hist. *Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur. in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant.* Item in prioribus libris sæpe. *Rhenanus.* Lego, *immansuetudinem*, pro ferocia sedata & composita. *Vertranius.* Faernus addita voce, *iram*, legebat: *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis, iram novam ad sævitiam retraheret.* Vrsinus. Insane bene Lipsius: *neu composita & oblitterata mansuetudine Principis novam ad sævitiam traheret.* Nec ego muto, nisi quod eodem sensu legi etiam poterat: *neu composita & oblitterata mansuetudinem Principis novam ad sævitiam traherent.* Acidalius. Lectionem Flor. reposui: *Neu compositam aut oblitteratam mansuetudinem principis, novam ad sæv. retraheret.* Vulgati, *& oblitteratam*; ac deinde, *traheret.* Fortasse locus sic construi potest: neu mansuetudinem principis retraheret ad novam sævitiam, compositam jam, aut oblitteratam. Sed inepta, & absurda constructio. An legendum; *immansuetudinem*? sensus certe aliquid tale exigit, cum dicat, novam ad sævitiam. *Pichena.*

Neu compositam &.] Pravè scriptum, & in contumeliam Neronis. Valdè scilicet Principem laudent, si oblitteratam clementiam ejus di-

74 *vitiam retraheret.* Tum decreta *dona & [1] grates deis* decernuntur, *propriusque honos Soli, cui est vetus [2] ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis* Neronis *cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompserat.* Ipse eum pugionem [3] apud Capitolium sacravit, [4] inscripsitque JOVI VINDICI. [5] In præsens haud animadversum,

cant: id est, abolitam & sepultam. Ne dubita scribere: *composita & obliterata mansuetudine Principis.* Hoc volunt. ne ea quæ obliterata jam essent & tantum non deleta ex animo Principis; ille renovaret, & novæ sævitiæ materiem suggereret. *Lipsius.*

1 *Grates deis decernuntur.*] Tò *decernuntur* redundat, ut opinor. *Lipsius.* Cum modo præcesserit vox *decreta*, eam iterasse statim Tacitum haud crediderim, adeoque hoc loco id *decernuntur* pro insititio habuerim. *Freinshemius.* Dubius sum tamen utrum *decreta* an *decernuntur* aboleam: neque enim minus belle: *Tum dona & grates deis decernuntur.* Gronovius.

2 *Ædes apud Circum.*] De quâ Tertullianus libello De Spectaculis. *Lipsius.*

3 *Apud Capitolium sacravit.*] Ritu veteri & recepto. Suetonius Cal. cap. XXIV. *Tres gladios in necem suam præparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.* Idem Vitellio c. X. *Pugionem, quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Dio in Antonino Caracalla: Καὶ τὸ ξίφος, δι' οὗ τὸν ἀδελφὸν ἀπεκτόνει, ἀναθεῖναι τῷ θεῷ ἐτόλμησεν. Sed & apud Græcos Olympias *gladium, quo rex* (Philippus) *percussus erat, Apollini sub nomine Myrtales consecravit.* ait Iustinus. Tertullianus pulchrè de Resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Lipsius.

4 *Inscripsitque* JOVI VINDICI.] Malim singulari nota I. VINDICI. Sic enim ad præsagium & auspicium futuræ ultionis, ac Iulii Vindicis nomen ac res, hæc facilius trahi tandem potuerunt. *Boxhornius.*

5 *In præsens haud animadversum est.*] Sensus est, Huc usque minime animadversum fuit ad auspicium, postquam arma Iulius Vindex moverat: tametsi præsagium futuræ ultionis trahebatur. At mireris Cornelium, qui Galliarum defectionem refert lib. 14. oblitus sit, C. Vipsanio & Fontejo Coss. *Eo anno Neapoli de motu Galliarum cognovit* Nero, *ipso die, quo matrem occiderat; deficientium duce Iulio Vindice, qui tum Galliam provinciam pro Prætore obtinebat*, ut ait Suetonius. Illius autem edictis contumeliosis & frequentibus permotus Nero, Senatum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus est excusato languore faucium, propter quem non adesset. Eam excusationem sive accepit sive non probavit Senatus. Inde Neronem timor mali ominis incutit, puta, quum organa hydraulica se prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceret, vel cum noctibus plerique jurgia cum servis simulan-

ter,

versum, post arma Julii Vindicis ad auspicium & præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium consulem designatum, pro sententia dixisse, *ut* [1] *templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur*. Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale fastigium egresso, & [2] venerationem hominum merito: [3] quod ad omina olim

tes, crebro Vindicem poscebant. Illudque diri præter cætera fuit auspicii, quod ex Neronis oratione, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu, daturos pænas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum est ab universis, *Tu facies Auguste*. Sed auspicium illud animos non adverterunt, & tamen *ad præsagium futuræ ultionis trahebatur*, ait Tacitus. Quod si Cornelium ad extremum libri consequentis retulisse C. Julii Vindicis motum existimare malis, simili ordine quo Dio scripsit, ego non impediam, si modo per hujus perque Tranquilli scriptum liceat ita conjectari. Hoc enim loco tempus præsens, quo hæc scriberet, Tacitus non inepte dicetur exprimere. qui an verum dixerit, ejus æquales viderint. *Vertranius*. Multa hic male ac misere miscet optimus Maurus: sed error capitalis, Vindicis motum adsignari anno, quo Caji Vipsanius & Fontejus Coss. fuerunt. Nam ubi Suetonius, *ipso die quo matrem occiderat*, non *diem* intelligit etiam ejusdem anni, quo Agrippina trucidata, sed qui nono post anno redibat C. Silio Italico M. Galerio Trachalo Coss. Nulla igitur ista oblivio Taciti. *Gronovius*.

In præsens haud animadversum.] Credo voculam intermittendam *quod in præsens*. Acidalius. Ut hæc cohæreant superioribus, adjiciam voculam: *Id in præsens*. Freinshemius.

1 *Templum divo Neroni.*] Hinc præsagium mortis Neronianæ & *divum* appellans Neronem, si de mendacio non erubuit, de infausto potuit timere: quoniam maledictum est ante ἀποθέωσιν Deum Cæsarem nuncupare, ait Tertullianus Apologet. 34. *Vertranius*.

2 *Venerationem hominum item merito.*] Adverbium *item* submovimus, quod non sit in libro manuscripto. *Rhenanus*. Verbum, *hominum*, licet retineri possit, magis tamen pro eo placeret, *numinum*. *Ursinus*. Adsentior Mureto legenti, *venerationem numinum merito*. Sed & postea particulam insero necessariam: *Sed quod ad omina olim*. Acidalius.

3 *Quod ad omina olim sui exitus verteretur.*] Liquida apertaque sententia. *Olim*, tantum sit significatione futuri: quod pueris non ignotum. At nostri Critici ex Budensi Codice, *quod clam ad omen ac dolum*, legunt, non sine meo risu. *Lipsius*.

Quod ad omnia olim sui exitus verteretur.] Budense volumen: *Quorumdam ad omnia dolum sui exitus verteretur*. Legerim: *Quod clam ad omen ac dolum sui exitus verteret*. ubi *sui* pro *ejus* usurpat, more Ciceronis & veterum autorum. *Rhenanus*. Corrupte Flor. *quorundam ad omina dolum sui exitus verteretur*. Pichena. Pro *sui exitus* malim etiam *secuturi*. Ut jam ante dixit, *futuræ ultionis*. Boxhornius. Suspicabar ex scriptura Florentina: *Fuerunt tamen, quos id omen propinqui exitus adverteret*. Tertio enim post anno periit. Lib. 1. histor. *Lætus ultro & tam propinqua*

 sortis

olim sui exitus verteretur. [1] nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

sortis ignarus. Eodem lib. *exitu demum Neronis positis odiis in medium consuluere.* Eodemque: *mereri se festinato exitu clementiam victoris.* Gron.

1 *Nam deum honor Principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.*] Tertullianus pulchrè & appositè huic rei: *Si non de mendacio erubescit ejusmodi adulatio, hominem deum appellando: timeat saltem de infausto. Maledictum est, ante Apotheosin, deum Cæsarem nuncupare.* Lips.

Nam deum honor.] Ex hujus auctoritate Ælianum sophisten ridere licet, qui ad Adrianum imperatorem scripto libello de instruendis aciebus, θεῖον illum appellavit. Sed in eo videatur adulatus, more quem Domitianus induxit, sibi nomen Dei adscribens, quo ab aliis appellari vellet. Quare Apologetici 13. ait ille, *Digne imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis, quibus & viventibus eum addicitis.* At vero quid de Octaviano dicemus? Numisma æreum habeo, qua facies ejus refertur, ita inscriptum, DIVUS AUGUSTUS PATER, quod S. C. cusum sub templi fronte providentiam Augusti testatur. Verum opinari mortuo Augusto, dum cunctaretur Tiberius an imperium acciperet, Senatum illud numisma formari jussisse, melius erit & tutius. Neque vero scio an illi assentiri debeam qui Antoninum Pium *divum* appellatum scribit, initio imperii sui. est certe apud me nummus qui eum *divi* inscriptione, ejus faciem oculis spectandam præbet. *Vertranius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER SEXTUS-DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Falsi thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. Poppæa moritur: eique amplum funus ductum. C. Cassius & L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique interficitur, ac plures alii. In Campania magna & prodigii loco tempestas. Anteius & Ostorius ad mortem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thraseas Pætus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: & Bareas Soranus. damnantur, & ipsi se absolvunt. Anni unius hæc gesta: quia reliqua libri Fatum invidit.

C. SVETONIO. L. PONTIO. TELESINO. Cos.

1 Illusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, [1] & promissa [2] Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit *repertum in agro suo*

COMMENTARIUS.

1 Et promissa.] Ita Flor. ac Ven. Vulgo, *ex promisso*. Pichena.

2 *Cesellii Bassi.*] Is eques Romanus est Suet. Ner. 31. *Vertranius.*

 1 Qua

suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe prægraves jacere, astantibus parte alia columnis. [1] *quæ per tantum ævi occulta augendis præsentibus bonis.* [2] *Ceterum ut conjectura demonstret, Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.* Igitur Nero non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, [3] nec missis visoribus per quos nosceret, [4] an vera afferrentur, auget ultro rumorem, [5] mittitque qui velut partam prædam adveherent. [6] Dantur triremes

1 *Quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis latuerint.*] Verbum *latuerint* non est in volumine Budensi. atque potest abesse, si quis verbum *fuerint* subintelligat, aut simile quippiam. De quo monui lectorem, ut videat, quam multa sint in autoribus passim interpolata. *Rhenanus.* Verbo auctior Venetus: *augendis præsentibus bonis latuerint.* sed glossema videtur, & à Flor. abest *Pich.*

2 *Ceterum ut conjectura demonstrat.*] Lego, *demonstret.* Refert enim oblique Tacitus orationem Cesellii. *Acidalius.* *Ut conjectura demonstret:* ita legi postulat totus ordo narrandi: hactenus edebatur, *demonstrat*, contra loquendi leges. *Freinsh.*

3 *Nec missis visoribus.*] Ita *invisores* Apulejus dixit, etsi alio quodam sensu, 1. Florido: *Siquis forte in hoc pulcherrimo cœtu ex illis invisoribus meis malignus sedet.* Mirum ni Sallustio quoque hæc vox restituenda apud Fabium l. IX. *Unde usque eo processum est, ut non pœniturum pro non acturo pœnitentiam: & Visuros, ad videndum missos idem auctor* (Sallustius) *dixerit.* Puto *Visores*: & hinc sumsisse nostrum. *Lipsius.*

Nec missis visoribus.] Nisi legissem lib. Annal. primo, *simul Segestes ipse ingens visu.* Deinde lib. 3. *Et tot adstantium visum.* rursum lib. 4. *Numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur:* potuissem hic scribere, *jussoribus*, pro *sponsoribus*, atque *expromissoribus*, quos non miserit Cesellius ille Bassus. *Rhenanus.*

4 *An vera afferrentur.*] Scripsimus, *assererentur.* Rhenanus. Legendum omnino *afferrentur.* ut & Muretus. *Acidalius.*

5 *Mittitque qui velut partam prædam avveherent.*] Lego, *paratam.* *Idem.*

6 *Dantur triremes, & delectum navigium, juvanda festinationi.*] Cur triremes & navigium hoc loco distinguuntur? An non navigii nomine etiam veniunt triremes? Malim igitur: *& delectum remigium, juvanda festinationi.* *Remigium* hic idem est, quod remiges. Ita Ann. 14. *Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano jubetur.* Neque aliter Ann. 3. ubi Agrippinæ in Italiam ex Oriente adventus describitur, *non alacri remigio*, dixit. *Boxhornius.* Valde placet Boxhornii conjectura. Vide

mes & delectum navigium, juvandæ festinationi. [1] nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: [1] oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est. non

Vide quæ notamus ad Liv. 26, 51. *Gr.*

1 *Nec aliud per illos dies populus plus credulitate.*] Comparativum *plus* delevimus. *Rhenanus.* Recte cape, *aliud credulitate.* id est, aliud quam credulitatem. *Acidalius.* Suspectus mihi locus. Venetus & nonnulli alii veteres addunt, *populus plus credulitate prodentis.* Florent. pro, *tulerat*, habet, *tulere.* An populus cum Bassi credulitatem, ac spem haud dubiam videret, nihil aliud per illos dies sermonibus tulit? Potius suspicor, credulitatem ad Neronem referri, qui ea non tantum in vulgus prodidit, sed auxit ultro rumorem. *Pichena.* Cujus vero *prodentis?* Luxatum sensum sana levi mutatione: *credulitate prudentis diversa fama.* Grotius. Merito suspectum hunc locum habet Pichena, quem sic restituam: *populi credulitate protenus divisa fama.* Hoc ait famam, ut solet, credulitate audientium ubique statim sparsam fuisse, ut non alia de re per eos dies sermo crebrior esset. Vide H. 1, 12. Vulgus enim credulum est, & vocatur nostro H. 2, 72. H. 4, 49. Ergo etiam quod audit creditque, protenus divulgat. Egregie id expressum est supra 2, 82. *Statim credita, statim vulgata sunt, ut quisque obvius quamvis leviter audita in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt.* Vulgata autem lectio contrarium sensum habet, in his *diversa fama*, non certe vult diversam famam fuisse, sed omnibus fidem factam. deinde cujusnam *prodentis* ista credulitas, quis ita aut quo loqueretur. *Freinsh.* Recte eruditiss. Gronovius notaverat, populi & prudentium judicia hic, ut & alibi, à Tacito distingui. Qui proinde sic rescribit: *Nec aliud per illos dies populus, plebs credulitate, prudentes diversa fama tulere.* Nempe quia Mssc. habent, *populus plus credulitate.* Vide ipsum cap. 14. elegantissimarum Observationum. Ego jam ante, nobili & egregio juveni, Nicolao Heinsio, in his litteris judicii incorrupti, ad oram Codicis mei notaram hanc emendationem ostenderam: *Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere.* Quæ nisi fallor, ipsa Taciti scriptura est. *Populus* & *prudentes* fere à Tacito opponuntur. Non *plebs* & *populus*, quod sciam. Distinguere videtur Annal. 1. ubi de testamento Augusti, sed videtur. Est enim corruptus iste locus. In quem vide doctiss. Freinsh. Sed & ibi de aliis potius, quam de judiciis hominum agitur. *Boxhornius.* Fefellerat me optimus Pichena, opinatus in MS. esse *populus plus:* unde tentabam, quod dictum est: nam *populum* & *plebem* sæpe distingui ex Livio Plinioque notavimus ad Senecam de ira, 3, 18 Sed ipso libro Florentiæ inspecto inveni nil aliud quam *popls.* quod est *populus*, non *populus plus:* statimque emendavi conjecturam meam aliquot annis ante, quam suam Marcus proderet, cui tamen laudem suam non invidemus. *Gronovius.*

1 *Oratoribusque præcipua.*] Vatic. *abaratoribus oratoribusque.* Legerim, *ac rhetoribus oratoribusque:* vel *ac vatibus oratoribusque.* Certe, & vates & oratores, Musico illo agone certasse scimus. *Lips.*

Oratoribusque præcipua materia.] Men-

non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate [1] *provenire terras, & obvias opes deferre deos.* quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate cre-
3 dentis. [2] Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum exspectatio, inter caussas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus [3] effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem

Mendosam vocem libri veteres inculcant. Flor. *anaratoribus oratoribusque.* Lipsius varie emendat. Ego leviter dubito, an sit legendum, *adulatoribus, oratoribusque.* nam paulo infra ait, *summa facundia, nec minore adulatione,* quæ verba, ad hæc fortasse respondent. *Pichena.*

1 *Provenire terras.*] Flor. *terram,* Pichena. Mirum certe est, hæc ut sana hactenus esse ab omnibus transmissa? At vero quis Latine dixerit, *provenire terras,* ubi de iis agitur, quæ ex terra proveniunt & enascuntur? Mihi haud dubium est, quin aliter scripserit Tacitus. Ad oram codicis mei sic rescripsi, neque nunc muto: *Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire. Æternas & obvias opes deferre Deos.* Distinguendum esse, sicut nos distinximus, quivis vides. *Æterna* veteribus dicuntur, aut quæ vere talia, ut dii; aut quæ spe ac voto talia facimus, ut Principes & Respublica: aut quæ continua, diu durant, & prope inexhausta sunt: ut servitus, discordia, Annal. 12. & opes, hoc loco. Nam, ut paullo ante Tacitus, Cesellius Bassus, exprompsit apud Cæsarem, repertum in agro suo specum, altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur. Magna & immensa, æterna fere vocantur. *Boxhornius.* Immo *nova ubertate provenire terras* est novo genere fœtus esse fœcundas & fertiles. Sic Plautus in Truculento 2, 4. *Cumque bene provenisti salva, gaudeo.* Et eadem fabula 2, 6. *Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, Gratulor.* Gronovius.

2 *Gliscebat interim luxuria.*] *Luxuria* hic non ponitur pro libidine venerea, ut Ecclesiastici usurpant; sed pro nimia profusione, abundantiaque nimia. *Lupanus.*

3 *Effosso agro.*] Simillima stultitia Pompeii exercitum incidit, cum is in eadem Africa, contra Domitium & Iarbam, militaret. Nam cum quidam thesauros aliquos casu reperissent: fuere qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, a cladibus Pœnorum ibi repositi. Atque ita miles avidus ad fodiendum se dedit per plures dies, Pompejo ridente simul & indignante, tantam illam multitudinem stulta avaritia & labore fatigati: donec tandem fessi & irriti, clamarent, *Duceret jam quo vellet, satis se pœnarum stultitiæ suæ dedis-*

dem posita vecordia, [1] *non falsa antea somnia sua, seque tunc primum elusum* admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam *vinctum ac mox dimissum* tradidere, *ademptis bonis in locum regiæ gazæ.* Interea senatus propinquo jam [2] lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori *victoriam cantus,* [3] adjicitque *facundiæ coronam,* qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero *nihil ambitu nec potestate senatus opus esse* dictitans, [4] *se æquum adversus æmulos, & religione judicum meritam laudem assecuturum,* primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, *ut omnia studia sua publicaret* (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resi-de-

dedisse. Plutarchus in Pompejo. *Lipsius.*

1 *Non falsa ante somnia.*] Admirans multa se vera per quietem antea vidisse, tunc primum elusus. *Ferrettus.* Flor. *antea.* Pichena.

2 *Lustrali certamine.*] Sive Quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, & erroris, cui latebra non sit, pœne Tacitum accusat. Nam debebat quinto celebrari, inquit, quattuor dumtaxat annis interjectis. An distulisse Neronem aliquis dixerit? ille vero antevenire solet, cupidine certaminum, & ante præstitutam diem revocare, quod Suetonius in Nerone, cap. XXI. scripsit. Hæc vir ille magnus. Ego autem siquid video, aut firmiter numero, abnuo Tacitum ultra quintum annum produxisse. Ecce institutum est Nerone IV. Cornelio Cosso Coss. urbis anno DCCCXIII. nunc secundo editur, Silio & Attico Coss. anno DCCCXVIII. Certe ab illo ad illum ipsi anni quattuor intersunt, & quinto nunc anno editur; aut omnes calculi me fallunt. *Lips.*

3 *Adjicitque facundiæ coronam.*] Restitui ex Flor. copulam, quæ à vulgatis aberat. *Pichena.*

4 *Se æquum.*] Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine. Sed non displicet, quod olim conjeci, *seque unum adversus æm.* Lips.

Se æquum adversus æmulos.] Lipsio perplacet: *Seque unum advers.* vel *seque imo.* neutrum mihi. Legam, *seque adversus æmulos religione ducum* &c. abjecta copula *&.* Acidalius. Mendosus locus Lipsio videtur. tamen ego tolerabilem utcumque ex eo sensum elicio. Ait Nero, se in scena *æquum*, hoc est æqualem paremque, esse adversus æmulos: & victoriam cantus, coronamque facundiæ, adipisci velle judicum religione ac conscientia, nec ut principi sibi deferri. Ideo paulo infra ait: *sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine, sicut explicavit Vir Doctissimus. quamquam & conjecturam suam retineat: *seque unum adversus* &c. sed nec mutatione quacunque opus esse putem, & illud *æquum* ita exponi debere, quasi dicat, se æquali Marte cum ipsis certaturum. Sic Drusus *habe-*

 beba-

deret, ne sudorem, nisi [1] ea quam indutui gerebat veste detergeret: ut nulla oris aut narium [2] excrementa viserentur. Postremo [3] flexus genu, [4] cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore. [5] Et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat [6] certis modis plausuque composito. Crederes lætari, ac fortasse lætabantur, [7] per injuriam publici

ci

habatur æquus filiis Germanici. Freinshemius.

1 *Ea quam indutui gerebat veste.*] Apulejus Florid. lib. 2. *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam. & statim: habebat cinctui balteum: amictui pallium candidum.* Cic. Tusc. Quæst. lib. 5. *Mihi amictui est Scythicum tegmen.* Pichena.

2 *Excrementa viserentur.*] Exemplar Budense, *viserent*, subaudi, *ipsi spectatores.* Rhenanus.

3 *Flexus genu.*] Imo & sollennia histrionum verba hæc pronuncians, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε, *Domini mei audite me libenter.* Ex quo intellegis quid *Principium* apud Suetonium sit Neron. cap. XXI. *Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum pronunciavit.* Anteloquium scilicet illud citharœdicum, emerendi favoris: uti & principia quædam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad lib. 1. Histor. *Lips.*

4 *Et cœtum illum manu veneratus.*] In culpa ponit Tacitus. Tamen Imperatoribus postea id servatum, ut sollenni ritu populum adorarent in Circo. Claudianus pulchre De VI. Cons. Honorii.

> *O quantum populo secreti numinis addit*
> *Imperii præsens species! quantamque rependit*
> *Majestas alterna vicem! cum regia Circi*
> *Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus:*
> *Consensuque cava sublatus in æthera vallis*
> *Plebis adoratæ reboat fragor.*

Lipsius.

5 *Et plebs quidem verbis histrionum gestus juvare solita.*] Emendavimus, *Et plebs quidem urbis.* Rhenanus.

6 *Certis modis, plausuque composito*] Ars enim, si dis placet, uti usque rei acclamandi, & plaudendi. Itaque addit, *cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros.* In edicto Theoderici regis ad populum Rom. lib. 1. Variar. Cassiodori: *Soletis aera ipsum mellifluis implere clamoribus, & uno sono dicere quod ipsas quoque belluas delectet audire. profertis voces organo dulciores; & ita sub quadam harmonia cithara concavum theatrum per vos resonat, ut tonos possit quilibet credere, quam clamores.* Modulatum hunc clamorem, concentum appellat Plinius in Panegyrico: *Et populus quidem Rom. delectum principum servat, quantoque paullo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat.* Dio, Εὐρύθμως ἐκβοᾶν, in Pertinace: Ὅσα τε εἰώθεσαν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πως ἐκβοᾶν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον. Vide quædam hujus rei ad 1. Histor. *Lips.*

7 *Per injuriam publici flagitii.*] *Injuriam* ægre hic tolero, nec enim capio.

ci flagitii. Sed qui remotis è municipiis, [1] severaque adhuc, & antiqui moris retinente Italia, [2] quique per longinquas provincias lasciviæ inexperti, officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe à militibus verberarentur, [3] qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. [4] quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuis-

capio. Mutem *incuriam* quod sane valde accommodatum sententiæ. *Acidalius.* Vix video quid hæc sibi velint. Reponam: *per incuriam publici flagitii.* Talis semper fuit indoles populi; hic præsertim Romani, qui principis sui indecoris factis (quæ, hercle, merito vocantur *publica flagitia*) velut majestatis Principis ac imperii incuriosus lætabatur. *Boxhornius.*

1 *Severamque adhuc.*] Rod. Agricola legebat: *severaque*, &c, *retinente Italia.* Lipsius.

Severamque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam.] Legendum omnino cum Rod. Agricola, *severaque adhuc & a. m. retinente Italia.* & deinceps cum Mureto, *longinquas.* Acidalius. Rodulphus Agricola, ut ait Lipsius, legebat, *severaque adhuc, & a. m. retinente Italia.* Sed opinor, ex conjectura. At vulgatæ etiam lectioni constructio fortasse constabit. ii scilicet, qui remotis è municipiis adveniebant, retinentes sive inhabitantes Italiam, adhuc severam, & moris antiqui. *Pichena.* Corrigo: *severique adhuc & antiqui moris retinentes Itali.* Vult enim auctor, qui è partibus remotioribus advenissent, eosque, qui retinerent adhuc aliquid priscæ gravitatis & consuetudinis, non potuisse applaudere fœdis factis Principis. *Harlaus.* Hoc est ea parte Italiæ, quæ quantum ab Urbe, tantundem à lascivia luxuriaque distabat. Hæc est lectio Rod. Agricolæ, quam omnino recipiendam putavimus, quod inesset genius auctoris, quem vulgata non sapit. Sic *retinentem modestia, nobilitatis, conditoris* alibi hoc in auctore, at *retinere* pro habitare, nusquam, opinor, reperias. *Freinsh.*

2 *Quique per longinquas provincias lascivia inexperti.*] Haud dubium, quin ita sit legendum. & Flor. indicat, qui habet, *per longuas.* Sic lib. 12. *longinquas in provincias commeatus portabant.* Corrupte hic in vulgatis, *per longas provincias.* Pichena.

3 *Qui per cuneos stabant.*] De cuneis theatri vide Lipsium de amphitheatro cap. 13. *Idem.*

4 *Quippe gravior inerat metus.*] O ludos, ò ineptias, sed cruentas & tristes! Nam mors comes aut exsilium, si quis segnites audivisset scilicet hunc Phœbum. Philostratus scice

defuiſſent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, triſtitiamque coëuntium ſcrutarentur. Unde tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, adverſus illuſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. Ferebantque [1] *Veſpaſianum, tamquam ſomno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugiſſe.* 6 Poſt finem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta eſt. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam ſcriptores tradant, odio magis quam ex fide. quippe liberorum cupiens, & amori uxoris obnoxius erat. [2] Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; ſed regum externorum conſuetudine, [1] dif-

te narrat, *Apollonium veniſſe Romam, & in hoſpitium quoddam, per hac tempora, divertiſſe. Ibi autem hominem quendam, ſcenico habitu, citharam tenentem & pulſantem, cantantem etiam, ſed rudi & abſona voce, ſuperveniſſe, qui ſolitus eſſet urbem ita perambulare, & Neronis carmina cantillare. Quæ ſiquis aut negligentius audiſſet, aut mercedem condignam non dediſſet, ab eo tamquam impietatis reus conviciis petebatur, & in carcerem ducebatur. Chordam præterea, uſu detritam & fractam, quæ in ipſa Neroniana cithara fuiſſet, ut ceimelium aliquod in arcula ferebat: atque eam emptam ſibi duabus minis ferebat. nec cuiquam porro venditurum, niſi qui præſtantiſſimus in ea arte eſſet, & aliquando Pythiis viciſſet.* Atque addit, Apollonium ipſum & comites ejus, cum affici non viderentur, accuſatos ab eo ut *Divinæ vocis contemptores*, ſed mercedula tamen data hominem placaſſe. Hæc libro IV. *Lipſ.*

1 *Veſpaſianum à Phœbo.*] Hoc igitur periculum Romæ adiit, ut hic Tacitus: ſed ſimile in Achaia. de quo Suetonius Veſpaſiani c. IV. *Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut diſcederet, aut præſens obdormiſceret, graviſſimam contraxit offenſam: prohibituſque non contubernio modo, ſed etiam publica ſalutatione.* Itaque ſæpius in iſta re ſubruſticus & vere Sabinus vir peccavit. Quod porro ad Phœbum, is libertus admiſſionum fuit, ex Suet. Veſpaſ. cap. XIV. De eo lapis,

TI. CLAUDIO. AUG. L.
PHOEBO.
CLAUDIA. PANA TYCHIS.

Idem.

2 *Corpus non igni abolitum &c.*] Corpora primum terra condebant Romani, poſtea cum cognoviſſent erui longinquis bellis obrutos, cremandorum corporum morem ſumpſere. Apud Syros & Ægyptios condendi, medicataque corpora ſervandi in loculis conſuetudinem fuiſſe legimus. Nam corpora condiunt myrrha, aloë, cedro, melle, ſale, bitumine, & reſina, odoribus delibuta. Ex ſucco enim Cedri corpora ſervari affirmant. *Lupanus.*

1 *Diſ-*

[1] differtum odoribus conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudavitque ipse apud rostra *formam ejus, & quod divinæ infantis parens fuisset*, aliaque fortunæ munera pro virtutibus. Mortem Poppææ ut palam tristem, [2] ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum. [3] quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur. nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, [4] Silanus claritudine generis, & modesta juventa præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione, *removendos à Rep. utrosque* disseruit: objectavitque Cassio *quod inter imagines majorum*, [5] *etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam:* [6] *DVCI PARTIVM.*

7

1 *Differtum odoribus.*] Plinius de Arabia: *Periti rerum adfirmant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit.* Lips.

2 *Ita recordantibus lætam.*] Eleganter Muretus *recondentibus.* quod illi *palam* opponitur. *Acidalius.*

3 *Quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est.*] Scripsit Tacitus: *officio exequiarum: quod primum indicium mali. Neque in longum dilatus est*, &c. *Idem.*

4 *Silanus.*] Suspicor eumpse esse, cui postea statua in foro posita, curante Capitone. Qua de re Plinii epistola tota, lib. 1. ad Cornelium Titianum. Corrupte hoc nomen scriptum in Commentario Iuvenalis, ad illud Sat. 1.

— — magni delator amici.

Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum condiscipulum suum testimonio oppressit. Lege, *L. Iunium.* Lipsius.

5 *Etiam C. Cassii effigiem coluisset.*] In scripto libro non est, *etiam.* Sed mox est: *Dux partium.* Rhenanus.

6 *Duci partium.*] Budensis codex, *Dux.* non male. Hæc autem historia est: quam eleganter Ambros. 1. Offic. tangit. *Si tyranni aliquis habeat imaginem, nonne obnoxius est damnationi? Memini legisse me quosdam capitali supplicio damnatos, quia Bruti & Cassii interfectorum Cæsaris imagines asservarent.* De titulis autem imaginum scripsi in Electis, cap. XXIX. *Lips.*

Inscriptam duci partium.] Manuscriptus Corvini Regis habet, *Dux*, & rectius, mea quidem sententia. Erat autem effigies ita inscripta, *C. CASSIVS DVX PARTIVM*, quod partes Cæsari adversas in bello civili duxisset. Siquidem Romanis solenne fuit, eorum imagines, quorum ipsis sacrosancta memoria esset, ex vero effingere, & effictas, levando minuendove dolori in atriis habere. Quare Plin. 35, 11. inquit, *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera.* Ex cereis dein-

TIUM. *Quippe semina belli civilis, & defectionem à domo Cæsarum quæsitam.* [1] *Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem,* [2] *animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.*

Ipsum

deinde exscribebat artifex, pingebat pictor imagines, *quamvis sit difficillima imitationis imitatio*, ut Cæcilianus lib. 4. epist. Iulio Severo scribit. Itaque, ut dixi, Cassius avi sui inscriptam effigiem colebat: quod crimini datum & ipse in Sardiniam deportatus est, uti mox Cornelius refert. Sed à Nerone tandem hic mori jussus dicitur Suetonio, *Cassio Longino ICto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset* &c. Contra Sextus Pomponius de successione Jurisprudentum de Sabino locutus sic habet, *Huic successit C. Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii: & ideo proavum suum Servium Sulpitium appellavit.* Is & consul fuit cum Quartino temporibus Tiberii, & plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec Cæsar eum civitate expelleret. Expulsus ab eo in Sardiniam, revocatus à Vespasiano diem suum obiit. Idem Cassius supra lib 12. cæteros præeminebat peritia legum: qui cum Syriæ præesset, quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem: cura provisuque perinde agebat ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, ita familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata, post illum Cassium qui mandatu Senatus & auctoritate Pop. Rom. adjutus, Syriam cum tribus exercitibus qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit, teste Livio 121. & aliis scriptoribus. *Vertranius.*

1. *Ac ut memoria.*] Lego, *ac ne.* Lips.

Aut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur.] Scribendum, ut Faernus legebat: *Ac ne memoria tantum infensi nominis.* Ursinus. Nero scribens ad Senatum, iis tacite occurrit, quæ Cassio apud eum gratiam parare potuissent: scilicet illum non amore libertatis, ejusmodi tentare, sed odio sui tantum. Et ut sciatis (inquit) Cassium in mei solum perniciem, illius Cassii se agnatum facere, en ad imperium vocat, & sollicitat Silanum. *Salinerius.* Accuratissimus interpres legit: *Ac ne memoria tantum*, &c. At integra est hæc lectio vulgata; *Ac ut memoria* &c. Hoc enim vult Tacitus: Statua Cassii culta, hostis Cæsarum, & adsumpto L. Silano, cujus patruus imperium erat meditatus, nihil aliud egisse C. Cassium, quam ut repetitis tantum æstimatisque eorum nominibus, qui vel ipsi Cæsaribus extiterant infesti, vel tales nomine ac sanguine contingebant, discordias populi adversum Cæsares excitaret. Quantum in obliteratis ac depressis ejusmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum instituto liquere potest, quo damnare ejusmodi nomina, & interdicere posteris, consueverunt. Cujus passim, etiam apud Tacitum, exstant exempla. *Boxhornius.* Frustra interpretantur, quod vitiosum est. Recte Lipsius & Faernus, *ac ne.* Hoc enim significat: & quasi non sufficeret infamis ac damnati hominis memoriam renovasse palamque coluisse, (quod quid aliud quã parricidium ejus probare & ad simile scelus præsentes vocare?) adjunxisse partibus &c. Vel etiam: Et ne ad rebellionem stimulandam una hostis Cæsarum imagine niteretur in qua præter nomen nihil est additamenti, assumpsisse Silanum, &c. *Gronovius.*

2. *Animo præruptum.*] Non, *præmpturm;*

Ipſum dehinc Silanum increpuit iiſdem quibus patruum ejus Torquatum, *tamquam diſponeret jam imperii curas,* [1] *præficeretque rationibus & libellis & epiſtolis libertos:* [2] inania ſimul & falſa. [3] nam Silanus intentior metu, & exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. [4] Inducit poſthac vocabulo indicum, qui in Lepidam Caſſii uxorem, Silani amitam, *inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus* confingerent. Trahebantur ut conſcii [5] Vulcatius Tullinus, ac [6] Marcellus Cornelius ſenatores, & [7] Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appellato principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi minores evaſere. [8] Tunc ſenatuſ- 8 9

ptum: ex Vaticano. Præruptus, uti Præfractus, de iis qui rigida effrænique audacia ſunt. Ita Ciceroni pro Roſcio, *Prerupta audacia*, dicta. *Lipſius.*

1 *Praficeret rationibus & libellis.*] Illud his verbis ſignificatur, quod lib. ſuperiore planius tradidit fuiſſe objectum Torquato Silano, *quod nobiles haberet, quos ab epiſtolis, & libellis, & rationibus appellaret: nomina & meditamenta ſumma cura.* Ferrettus.

2 *Inania ſimul & falſa.*] Caſtigavimus, *& inania ſimul & falſa.* Rhenanus. Vulgo, *& inania.* Sed abſtulimus redundantem, *&*, Florentini ac Veneti. *Pichena.*

3 *Nam Silanus intentior metu & exitio patrui ad pracavendum erat &c.*] Ita ſcribendum, & delendum eſt verbum, *exterritus.* Vrſinus. Deleri poterat non modo vox *erat*, ſed &, *exterritus.* mihi profecto reſipiunt illegitimum quid: idemque ferè pronuntiaverim de illis, *ad pracavendum.* Gruterus.

4 *Inducit.*] Alias, *inducti.* Ferrettus.

5 *Vulcatius Tullinus.*] Credo, *Tertullinus*: ſupervixitque ad principatum Veſpaſiani. lib. IV. Hiſtor. *Vulcatius Tertullinus tribunus plebei interceſſit.* Lipſ.

6 *Marcellus Cornelius.*] Quem Galba deinde interfecit. lib. I. Hiſtor. *Quam gloriam ad principatum attulit, niſi occiſi Obultronii Sabini, & Cornelii Marcelli in Hiſpania?* Noto eo, quia Tacitus ipſe admonet, evaſiſſe eos hoc diſcrimen, & Neroni ſuperfuiſſe. *Idem.*

7 *Calpurnius Fabatus.*] Ille proſocer Plinii Secundi. *Idem.*

Calpurnius Fabatus eques Rom.] Fuit hic patria Novocomenſis, C. Cæcilii Plinii proſocer. ejus antiqua memoria adhuc Comi viſitur Iovii Benedicti, V. Cl. opera, eruto monumento in hæc verba: *C. Calpurnius. L. F. Ouf. Fabatus. VIvir. IIII vir. i. d. praf. prat. trib. leg. XXI. Rapac. praef. cohortis, VII. Luſitan. et. nation. Gatulic. Arſen. quæ. ſunt. in. Numidia. Flam. D. Aug. ex. patrimonio. T. F. I.* Alciatus.

8 *Tunc ſenatuſconſulto.*] Volumen regium, *tunc conſulto ſenatu.* Paulo poſt apparet illinc etiam legi poſſe, *Haud minus promptam.* Rhenanus. Scribendum eſt, *Tunc conſul-*

natusconsulto, *Cassio & Silano exsilia* decernuntur; *de Lepida Cæsar statueret.* Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & [1] senatus jus exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus; post municipio Apuliæ cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique *venas abrumpere, animum quidem morti destinatum* ait, [2] *sed*

to senatu. & ita liber Corvinianus habet. *Vertranius.*

1 *Senatus jus exspectabatur.*] Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico) *Senatus jussu spectabatur.* Franciscus Medices: *& senectus ejus exspectabatur.* At de exsilio Cassii, convenienter cum Tacito Pomponius De orig. juris: *Cujus Cassius Longinus plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec eum Cæsar* (Nero, non Claudius, uti censent) *pelleret: expulsusque ab eo in Sardiniam, revocatus a Vespasiano.* De eximia ejus scientia, noster l. XII. *Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia legum.* Plinius lib. VII. Epist. *Later quod domus C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, serviet domino non minori.* Lipsius.

Et senatus jus exspectabatur.] Haud scio, damnato Cassio quale jus senatus expectaretur: at ita scriptum lego, *Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius è senatus jussu spectabatur*, id est, ex senatus decreto. *Vertranius.* Inter tot emendationes satius erit vulgatis adhærere. Claudius *neminem exsulum nisi ex senatus auctoritate restituit.* Suet. 12. Quod Nero, qui alias dixerat lib. 13. annal. *Teneret antiqua munia senatus, se mandatis exercitibus consulturum*, in Cassio æmulatur: imbellis enim (licet olim dux) habebatur lib. 12. ann. 12. & oculis tum captus erat et

Suet. Ner. 37. At non expectatur restitutio Silani, quippe qui Neronis erat præcipuus timor. *Salinerius.* Hisce nec Lips. nec Mur. medentur, & ne tentant quidem. Palmerius tentat ille quidem, sed irrito conatu. Ego nihil hiscere etiam possum: nisi si delenda plane sunt. Etenim oratio sine his integra: & ipsa nullo modo aptari ad sententiam loci posse videntur. Nisi trajicias in hunc modum: *Tunc Senatusconsulto Cassio & Silano exsilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret. Et Senatus ocius exsequebatur: deportatusque in insulam Sardiniam Cassius. Silanus tamquam Naxum* &c. Acidalius. De corruptione non dubitatur. In Flor. legitur, *& Senatus ejus.* Quod Franc. Medices corrigendum censuit: *& senectus ejus.* Id est, expectabatur, ut senectute caderet, contra quam acciderat Silano, cujus senectus non expectata. Ego potius legendum suspicor, *& exitus ejus.* timebatur scilicet ne centurionem Nero ad cædem Cassii patrandam mitteret, ut Silano acciderat, & ut moris tunc, ad fugiendam invidiam civitatis. Sic de Lollia l. 12. *In Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur.* Pichena. Hæc plurimos exercuerunt. Et locus haud dubie mendosus est. Quippe jamjam tradidit Tacitus, Senatusconsulto exsilium Cassio indictum. Quomodo igitur hic dicitur, *Senatus jus expectatum*? Florentinus codex habet; *& senatus ejus expectabatur.* Corrige autem,

[1] *sed non permittere percussori gloriam ministerii.* At centurio quamvis inermem, prævalidum tamen & iræ quam timori propiorem cernens, premi à militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus adversis tamquam in pugna caderet. Haud minus 10 prompte L. Vetus, socrusque ejus Sextia & Pollutia filia necem subiere: invisi principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitiæ præbuit [2] interversis patroni rebus ad accusationem transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Asiæ proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque & libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, & vestes respersas, [3] vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, *audiret insontem, neve consulatus sui* [4] *quondam collegam dederet liberto*, modo mulie-

bri

autem, *& festinatus exitus exspectabatur.* Id est, in Sardinia brevi vitam cum morte commutaturum Cassium sperabatur. Quam pestilens, & aliunde advenientibus plerisque letale fuerit Sardiniæ cælum, nemo nescit. In hanc autem Cassius erat deportatus. *Boxhornius.* Acu rem tetigit Fr. Medices. Sic lib. 15. *P. Celerem, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta donec mortem obiret.* Gronovius.

1 *Sed non permittere percussori gloriam.*] Faernus legebat; *sed non præripere* &c. Ursinus. Mur. *Se vero, permittere* &c. Male, & contra Taciti & viri fortis mentem. *Acidalius.*

2 *Interversis patroni rebus.*] Id est ab ipsomet liberto, qui patroni rem familiarem fraudaverat. *Pichena.*

3 *Vidua implexa luxu continuo.*] *Implexa* vocem certum est mihi delendam, natam ex superioris lineæ iterata voce *amplexa.* Acidalius.

4 *Quondam collegam.*] Primo imperii ejus anno. *Lipsius.*

 1 Imme-

bri ejulatu, aliquando ſexum egreſſa, voce infenſa clamitabat. donec princeps [1] immobilem ſe precibus & invidiæ juxta oſtendit. Ergo nuntiat patri *abjicere ſpem, & uti neceſſitate.* Simul affertur *parari cognitionem ſenatus, & trucem ſententiam.* Nec defuere qui monerent *magna ex parte heredem Cæſarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo conſulere.* quod aſpernatus, ne vitam proxime libertatem actam noviſſimo ſervitio fœdaret, largitur in ſervos quantum aderat pecuniæ: & *ſi qua aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tris modo lectulos ad ſuprema retineri* jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abſcindunt venas, properique & ſingulis veſtibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur. pater filiam, avia neptem; illa utroſque intuens, & certatim precantes *labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent ſuos ſuperſtites & morituros.* Servavitque ordinem fortuna: ac ſenior prius, tum [2] cui prima ætas, exſtinguuntur. Accuſati poſt ſepulturam, [3] decretumque *ut more majorum punirentur.* Et Nero interceſſit, [4] *mortem ſine arbitrio* permittens. ea cædibus peractis ludibria adjiciebantur.

1 *Immobilem ſe precibus & invidia juxta oſtendit.*] Non habet hic particulam, *&*, exemplar Budenſe. ſicut nec mox adverbium, *ſimul: Simul affertur parari cognitionem Senatus.* Rhenanus. Fortaſſis, *invidia*, nec precibus nec reverentia famæ, aut maligni rumoris metu moveri. *Gronovius.*

2 *Cui tam prima ætas extinguuntur.*] In exemplari Budenſi habes, *extinguitur.* Rhenanus. Legendum, *tum cui proxima ætas.* aut potius, *ac ſeniores prius, tum cui prima ætas.* ut capias, prius patrem & aviam, deinde filiam exſpiraſſe. *Acidalius.*

3 *Decretumque ut more majorum punirentur.*] Neroni cum quæreret, quid eſſet, *More majorum, reſponſum eſt, Nudi hominis cervicem inſeri furca, corpuſque virgis ad necem cædi.* auctor Tranquillus. *Ferrettus.*

4 *Mortem ſine arbitrio permittens.*] Clariſſimus Faber bis huncce locum attigit. Primò ei viſum legere, *mortem libero arbitrio*: poſt maluit, *ſuo arbitrio.* Quod poſtremum magni vatis effatum jure placet: magis tamen meum, *mortem ſine arbitro.* Et adſeverem eam Cornelii ſcripturam eſſe, à Florentino etiam codice (ut poſteà comperi) approbatam. *Mors ſine arbitro*; libera, ſine domino, ſine judice. Simile lib. 1. Annal. *An præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe?* Lipſius.

Mortem ſine arbitrio permittens.] Videndum an legi debeat: *mortis arbitrium permittens.* Urſinus. *Sine arbitrio*, id eſt, arbitro, ut judicium

pro

ciebantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Ru- 12 fo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto & accusatori præmium operæ, [1] locus in theatro inter viatores tribunicios datur.

pro judice, *judicium dabo* ait prætor Lib. DD. & facile animum induco hæc vera esse; quod legitur apud nostrum lib. 4. ann. *superbiam* vice *superbam*. Sed si eadem postulas in eodem verbo, de Cæsare pete. lib. 3. *Constituit ut arbitri darentur: per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum quanti quaque earum ante bellum fuissent, atque ea creditoribus transderentur.* adde, *& siquis appellasset de æstimatione, & solutionibus, quæ per arbitrium fierent (ut Cæsar præsens constituerat) fore auxilio pollicebatur.* Salinerius. Lipsius ait Fabro placuisse, *mortem suo arbitrio:* cum in vulgatis omnibus legeretur, *mortem sine arbitrio.* Ipse autem ex ingenio restituit, *mortem sine arbitro*, id est, liberam, sine domino, sine judice. Sic lib. 1. Ann. *An præmia sub domino, pœnas sine arbitro esse?* Quam correctionem à Flor. codice confirmatam, recepi. *Pichena.* Scribendum esse, *mortem sine arbitrio remittens*, docuimus Observat. 4, 2. *Gronovius.*

1 *Inter viatores Tribunicios.*] Qui spectasse videntur non abjuncto à Tribunis loco, uti ad obs. quia apparere possent. Hoc autem inter præmia: quia Tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quod Cæsari Iulio inter honores decretum: *ut semper sella curuli sederet, excepto per ludos. Tum enim sessio ei in Tribunicio subsellio, inter eos qui quoque anno Tribuni essent, concedebatur.* Dio lib. XLIV. Itemque postea Augusto: *ut in subselliis Tribunorum plebis sederet.* Dio idem, libro XLIX. *Lipsius.*

Locus in theatro inter viatores Tribunitios datus.] Qui viatores Romanis antiquis essent, diu anxie quæsivi, & difficultatem afferebat, quod apparitores, viatores, accensos, lictores, summotores, ita officio conjunctos observarem, ut quæ inter illos differentia esset constituenda, ignorarem: quod tamen longo studio & diligentia me adinvenisse existimo. Itaq; hi omnes *Apparitores* dicti, quod scilicet Magistratibus assisterent, & præsto essent ad obsequendum Liv. 3, 49. & 8, 33. Quod & potissimum passim patet ex Amm. Marcellino, & ex Iustiniano, in l. 31. §. 5. *Cod. de Episcop. & Cleric.* Hi quoque nominati *ministeria*, l. 3. §. *Tutor.* D. *de suspect. tutor.* Aliquando *apparitio*, l. finali, §. finali, D. *de evictione.* Cicero tamen in epist. ad Thermum, *apparitionem* pro officio apparitoris accepit. Vocati quoque & interdum *officia*, l. *Illicitam.* §. *Ne tenuis*, D. *de offic. præsid.* Nonnunquam *officiales*, Rubric. & l. 1. Cod. de filiis official. & Cap. *Nullus*, 4. quæst. quarta. Interdum *executores*, l. 2. *Cod. de sportul.* Aliquando *missi*, uti cap. 1. de immunit. eccles. & ibi glossa in novella. τάξεις ταξεώται, id est, *ordo* & in glossa veteri, ἀμφοδάρχαι ὀρχυπηρέται. In horum numero fuere *lictores*, qui apparebant his tantum magistratibus, qui auctoritatem haberent non solum vocandi & ligandi, sed & quoque puniendi, hique ab aliis in hoc distinguebantur, quod securi & virgis supplicium de damnatis sumebant, jussu magistratuum, quibus apparebant. Ita Tribunos Consulari potestate creatos, lictores habuisse constat ex Livio lib. 3. Ita Consules ubique, ita & Imperatores. Illi autem *lictores* & aliquando *summotores* dicti, eo quod eorum officium

tur. Et mensis qui Aprilem eundemque Neroneum seque-

officium esset, turbam & alios quoscunque summovere. Liv. 3, 45. & 48. & lib. 8, 33. & 45, 29. quo in loco pro *summotore*, intelligendum lictorem, non dubitandum vel propter verba lib. 28, 27. *Accensis* munus fuit vocandi, & ab acciendo dicti, ex Varrone lib. 5. de Ling. Lat. Cic. lib. 1. epist. 1. ad Q. Frat. Verum quia & id munus proprium erat *Viatoris*, in quo differrent & distinguerentur, indagandum. *Viatoris* munus præcipuum fuisse vocandi, constat ex Columella in præf. lib. 1. Cic. de Senect. c. 16. Et Festo in *Viatores*. Et Liv. 8, 18. Et Plin. 18, 3. Ex dictis patet, sicuti *Accensi*, ita & *Viatoris* quoque vocandi munus fuisse. At quomodo distinguendi sint, non æque manifestum. Ego statuendum puto, in hoc *Viatores* ab *Accensis* distingui, quod *Viatores* non modo vocandi jus haberent, sed & ligandi. *Accensi* vero minime. Verum quia Sigonius id aperte negat lib. 2. de jure antiq. civ. Rom. cap. 15. ideo comprobandum est. Livius lib. 3, 6. & 6, 16. & 9, 10. & 4, 14. Vtrobique enim *apparitoris* voce, *viatorem*, omnemque alium, qui ligandi jus haberet, intelligendum non dubito. Sicut 3, 38. de *Viatoribus* interpretandum conjicio. At Cicero omnem scrupum demit, quum ait in Vatinium: *Miserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret*. Itaque quum *Viatores* facultatem haberent ligandi, in hoc ab *Accensis* distinguebantur; *Accensi* vero à *Viatoribus* alia differentia discernuntur. namque *Accensi* munus erat, etiam meridie conclamare populo, quod *Viatores* non faciebant. Id autem constat ex Varrone loco citato. Et Plin. 7, 6. *Viatores* aut proprios fuisse Tribunorum pl. sicuti *lictores* Consulum existimavit plurimæ lectionis vir, Andreas Tiraquellus ad Alexandrum motus auctoritate Livii 2, 56. qua tamen in re eum hallucinatum non dubito. namque non modo Tribuni pl. sed & alii magistratus *viatores* habuere, quibus vocandi jus fuit. De Senatu constat ex Plin. 18, 3. De consulibus nulli dubium. De Ædilibus patet ex Livio lib. 30. *Scribæ Viatoresque Ædilicii*. Romæ in Basilica Sancti Petri in Vaticano extat tabella antiqua inscripta, in qua fit mentio *T. Tettieni Viatoris Ædilicii*. Et in Æde Sanctæ Cæciliæ in alia tabella. *viator. quæstor. ab aerar.* in alia in domibus Dominorum S. Crucis legitur: *Ti. Onesimo. viatori. collegii. magni*. Quod pariter & reliqui magistratus *viatores* proprios habuerint, rationi consonum est, & constat ex Iurisconsultis, l. finali, de judic. p. l. *Magis puto*. §. *Illud quæri potest* de rebus eorum, qui sub tutel. p. Vnde & *Viatores* Prætoris scil. vel Iudicum aliorum eisdem dicti executores litium, ut Imperator docet in §. *Triplici, de actionibus*. *Viatores* ex servorum genere fuisse contendunt aliqui ex recentioribus auctoritate Strabonis innixi lib. 5. & Gellii 10, 3. Idem & adversus Picenos & Lucanos observatum, qui viatorum tabellariorum loco sunt habiti. In oppositum tamen stat veritas, siquidem Viatores cives Rom. fuisse constat ex antiq. inscriptione tabellæ, quam Car. Sigonius d.l. describit. Præterea quomodo Nero liberto & accusatori præmium operæ dedisset, locum in theatro inter viatores, si hi ex servili genere extitissent? Ad hæc Livius lib. 38. scribit, *ut postremo scriba, viatoresque tribunos relinquerent*. Itaque viatores à servili comitatu discernit. Ad auctoritates autem Strabonis & Gellii dicimus; aliud esse *servorum vice haberi*, aliud vero *servum esse*: namque & communi appellatione etiam *servire* dicuntur, qui liberi sunt,

sequebatur, Majus *Claudii*, [1] Junius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, [2] *ideo Iunium mensem transmissum, quia duo jam Tor-*

sunt, non servi. Et ita à Frontino lib. de Aquæductibus, & à Varrone & Livio *apparitores* (inter quos viatores statuimus) servos publicos appellatos observamus, hoc est, qui publico inservirent, quum tamen hi fere omnes ex libertino genere essent, uti Cicero ad Q. Fr. scribens & Appium, in Verr. & in Corn. docet, & Tacitus lib. 13. demonstrat. Valgius Rufus & cum eo Gellius 12, 3. *Viatores* in collegio lictorum reposuere, quos tamen aberrasse ex jam dictis constat; apertius vero ex antiqua tabella dignoscitur praecones potius ex viatorum collegio fuisse, quam lictores. Quantum aberraverit doctiss. Turnebus lib. 1. & cap 11. *viatoris* vocem ex antiqua inscriptione interpretans, ex dictis jam satis patere puto. *Marcellus Donatus.*

1 *Iunius Germanici.*] Obhæreo. Series quidem mensium ita postulat: sed si *Iunius* in hoc numero, quomodo additur *Iunium transmissum*, quia infaustus esset? Itaque olim reponebam, *Iulius Germanici.* Sed libri mihi opponuntur, itemque ratio, quòd facta injuria Divo Iulio videtur, si illi mensis suus ademptus. Quid dicam? verba tamen sequentia de Iunio abnuunt, etsi alii conantur pro, *transmissum*, rescribere, *transnominatum*. Lipsius.

Iunius Germanici vocabulis.] Malim, *Iulius*: sequitur enim, *ideo Iunium transmissum.* Ferretus. Libri omnes & mss. & editi in voce, *Iunius*, consentiunt. Lipsius reposuit, *Iulius*; Iunii vocem falsam adseverans, eo quod statim sequatur, *Iunium mensem transmissum.* Huic opinioni ac mutationi assentiri minime potui, & antiquam ac genuinam lectionem restitui. Nam Orfiti adulatio eo spectat, ut Iunii mensis nomen, ob Iuniæ familiæ scelera, tanquam infaustum deleretur, atque ab aliquo ex Neronis cognominibus denominaretur, cum jam ipse Aprili nomen dedisset. Ac ne mensis Majus in medio vacuus remaneret, excogitavit, Majum Claudii, Iunium Germanici appellationibus commutari posse, ut horum trium cognominum series in mensibus continuaretur. Hanc fuisse mentem ac sententiam Orfiti reor. Nam quid mensi Iulio oportebat novum nomen imponere? ne credas, nam Iulio Cæsari notabilis ignominia ex tali sententia provenisset. Præterea si nomen Iunium in integro remansisset, insignis honor Iuniæ familiæ fuisset, cujus nominis oblivio potissimum quærebatur. At Tacitus ait, *Iunium mensem transmissum.* Fateor, sed interpretor, transmissum in nomen Germanici, ac transmutatum: idque eodem sensu dictum, quo apud Suet. *transnominatum.* in Domit. 13. *Septembrem mensem, & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum, Domitianumque transnominavit.* Pichena.

2 *Ideo Iunium mensem transmissum.*] Id est, censendo à se non nominatum, licet satis intelligeretur qui Majum inter & Iulium esset. *Vertranius.* Hoc est, omissum, deletum, oblivioni traditum, neglectum; quomodo sup. 15, 31. *inania transmittuntur.* Sic *transmittere silentio, dissimulatione* &c. alibi apud nostrum. Oblitteratum ergo nomen Iunii, in Iuniæ familiæ dedecus. Frustra æstuant viri doctiss. qui hæc aliter aut emendant, aut explicant. *Freinshemius.*

Torquati ob ſcelera interfecti, [1] *infauſtum nomen Iunium fe-*
13 *ciſſent.* Tot facinoribus fœdum annum etiam dii tempeſtatibus & morbis inſignivere. Vaſtata Campania turbine ventorum, qui villas, arbuſta, fruges paſſim disjecit. [2] pertulitque violentiam ad vicina urbi. In qua omne mortalium genus vis peſtilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. non ſexus, non ætas periculo vacua. ſervitia perinde ac ingenua plebes raptim exſtingui, inter conjugum & liberorum lamenta, qui dum aſſident, dum deflent, ſæpe eodem rogo cremabantur. Equitum ſenatorumque interitus quamvis promiſcui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate ſævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonenſem Africamque & Aſiam habiti ſunt, ſupplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine feſſi, ſacramento ſolvebantur. [3] Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerent, quam pecuniam Lugdunenſes ante obtulerant, turbidis caſibus.
14 C. Suetonio [4] L. Teleſino Coss. Antiſtius Soſianus factitatis in Neronem carminibus probroſis, exſilio, ut dixi,

1 *Infauſtum nomen Iunium feciſſent.*] Male antea, *nomen Iunii tam feciſſent.* Emendavit Lipſius, & indicat Florent. qui habet, *nomen junctum.* Pichena.

2 *Pertulitque violentiam ad mœnia urbis.*] Liber MS. *ad mœnia vicina urbi.* Suſpicor ſcribendum tantum, *ad vicina urbi.* Sic lib. 4. Hiſt. *Ceterique per urbem & urbi vicina conquiſiti.* Nam quantum ad ſcripturam attinet, vocabulum *mœnia* non differt à dictione *vicina*, itaque conjicio bis ſcriptum idem vocabulum. *Rhenanus.*

3 *Cladem Lugdunenſem.*] Cladem ex incendio conceptam. quod denarrat & deplorat Seneca epiſtolâ totâ XCII. Accidit centeſimo anno à coloniâ deductâ, eodem Senecâ obſervante. Vt ſolatium hoc tardè adhibitum à Nerone ſit, ſeptimo poſt incendium anno. Nam deducta Lugdunum à Munatio Planco, anno urbis DCCXI. *Lipſius.*

Cladem Lugdunenſem quadragies Hs ſolatus.] Æſtimatur hæc ſumma centum millibus ducatorum noſtræ ætatis. *Alciatus.*

4 *L. Teleſino Coſ.*] Nomen ei L. Pontius Teleſinus ex Vellejo. Laudat ut philoſophum, & inſignem virum, plus

dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occasionum haud segnis, Pammenem ejusdem loci exsulem, & Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis [1] innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum [2] nuntios & consultationes non frustra ratus, [3] simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque caussam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis ejus, & eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ composita erant; scribit ad principem, *magna se, & quæ incolumitati ejus conducerent allaturum, si brevem exsilii veniam impetravisset. quippe Anteium & Ostorium imminere rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari.* Exin

plus uno loco Philostratus lib. IV. & VII. eumdemque exsulasse eâ re sub Nerone scribit. *Lipsius.*

1 *Innixum.*] Rectius *innexum.* Freinshemius.

2 *Nuntios & consolationes.*] Omnino lego, *consultationes:* & jam notavit Pichena sic in Florentino esse. Verbum ejus artis. Iuvenalis:

— *quæ nullum consulit, & jam Consulitur.*

Noster: *Qua caritate erga parentem, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus.* Paullò antè scribo, *multorum amicitiis innexum,* non, *innixum.* Lipsius.

Consolationes.] Ex jam dictis audacter accipias licet, *consolationes* pro *consolatoribus:* qui ab amicis mittebantur specie consolandi, sed re vera ut scirent eventura. Eruditiss. vir *consultationes* quod mihi non arridet: quis enim in exilio eadem palam exerceret, per quæ fuerit deportatus? Severus scil. cui exilium Creta, eadem factitando evasit majores pœnas. lib. 4. ann. *Recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus, interdicto igni, atque aqua, saxo Seriphio consenuit.* At Sosianus amicus erat Pammeni, *similitudine fortunæ conciliatus,* eoque omnium gnarus. Crederem, nisi pro comperto haberem, Pammenem talia dissimulasse, & ab omnibus occuluisse. *Igitur interceptis Anteji literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus. & eventura secretis Pammenis occultabantur.* Salinerius. Corrupte in vulgatis, *nuncios & consolationes.* Prævideratcorrectionem Lipsius ex ingenio. Ego Florentini fide restitui. *Pichena.*

3 *Simulque annuam pecuniam.*] Scripsimus, *simul annuam pecuniam.* Rhenanus.

Exin [1] missæ liburnicæ, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus indicio, [2] inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor [3] exstitisset. Monitus prius Anteius, *ne supremas tabulas moraretur.* Atque ille hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem ap-
15 properavit. Ostorius longinquis in agris [4] apud finem Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui cæ-
dem

1 *Missa Liburnica.*] Liburnicæ à Liburnis populis Dalmatiæ sunt cognominatæ, qui hujusecemodi navibus latrocinia exercebant. *Liburnas* Vegetius appellat, & Lucanus hoc versu, *Ordine contenta gemino crevisse Liburna.* *Liburnum* legit Lilius Giraldus, *Ordine contenta gemino crevere Liburno.* Hoc navis genere Augustus bello Actiaco de M. Antonio, & Cleopatra victoriam reportavit. Tacit. lib. 18. Claudium quondam Pyrrichum *Liburnicarum trierarchum* appellat. *Lupanus.*

2 *Inter damnatos magis* &c.] Quia periculum pro exitio habebatur, supra 4, 28. Eodem tendit istud Senecæ de Libone epist. 70. *omnes enim necessarii deseruerant impie, non jam reum, sed funus.* Freinshemius.

3 *Exstitisset. Monitus prius Antejus, ne supremas tabulas moraretur.*] Fallor an hæc ita nectenda? *exstitisset, monito prius Antejo, ne suprema tabulis moraretur.* id est, ne mortem differret curatione testamenti. *Acidalius.* Monitus credo ab amicis, quos Tigellinus secreto miserat, sperans hereditatis partem ex eo testamento: quas ille prædas maxime aucupabatur. De Mella paullo infra: *scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent.* De Petronio inferius: *Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est.* Pichena. Malim *extitisset, monito prius Antejo* &c. hoc enim modo auctor extitisse videbatur, eaque caussa nemo amplius formidavit signare tabulas istas. quia enim Tigellinus prævalidus in amicitia principis erat, testamenti factio concessa reo videbatur, quod ipse eum monuisset, ne testamenti tabulas moraretur. quod enim tales dicunt faciuntve, jussu aut certe consensu principis fieri creditur. Expressit id supra 4, 22. *Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu; ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania.* Freinshemius.

4 *Apud finem Ligurum.*] Non aspernabilis fortè conjectura nostra, *apud Fanum Ligurum.* Is locus, Templum alio nomine dictus. In vitâ Agricolæ: *Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo (Liguriæ pars est) hostiliter populatur.* Livius tamen Finem Ligurum etiam appellat: *Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt.* sed alio, nisi fallor, & communi magis sensu. *Lipsius.*

Apud finem Ligurum id temporis erat.] Sic Livius lib. 3. decad. 4. *Redeuntes inde Ligurum fine, cum agresti præda in agmen incidunt Romanum.* & lib. 10. decad. ejusdem

Ligu-

dem ejus maturaret. [1] Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, & [2] civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, [3] ne invaderet pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi effugia villæ clausit, [4] jussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret, adpressit dextram ejus, juguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque tædium exspectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc pa-

16

Ligurum duo millia fere ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur orantes. Plurative idem usurpavit lib. 5. decad. ejusdem: *Consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum induxit.* *Dirigere finem*, quod arbitris convenit inter disceptantes de jure finium, apud eumdem legitur lib. 9. decad. ejusdem: *Q. Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ Thraciæ paroriam subeat.* Rhenanus.

1 *Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa.*] Manifeste abundant voces illæ, *ex eo oriebatur*, neque videntur manasse ab auctore. unde legimus in editionum prima, *caussa festinandi exoriebatur, quod Ost.* Gruterus.

2 *Civicam coronam.*] Filii ergo M. Ostorii ista mors: Nam de eo libro XII. scriptum: *Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.* Pater sane in ipsa Britannia obiit. *Lips.*

3 *Ne invaderet, pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum.*] Scribo *pavido*, & *exterrito*, referoque ad præcedens *Neroni*. Pro *invaderet* dubito etiam nunc an *evaderet* potius sit. Conveniat id cum sequentibus, *Igitur Centurio ubi effugia villæ clausit.* Sed credam potius voculam desiderari, & scribendum, *ne imperium invaderet pavido semper* &c. *& exterrito*. Ut lib. 5. in simili caussa: *Ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet.* Acidalius. Sic hæc conjungenda duxi, expuncta virgula, quæ addebatur, post *invaderet*. Porro in Veneto est *invaderetur*: ex quo facerem; *invaderet ut pavidum.* Freinshemius.

4 *Iussa imperatoris Ostorio aperit.*] Codex Budensis haber, *impost.* ut etiam legi queat, *jussa mox*, vel *post*

patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum & mœstitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim,[1] quam ne oderim tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus exer-

Ostorio aperit. Mox, *Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam.* Rhenanus.

1 *Quam ne oderim tam segniter pereuntes.*] Hunc locum meum secutus judicium, *oderim* in *oderint* mutato, sic lege, *Quam ne oderint tam segniter pereuntes.* Sensus est, A lectore non exigimus, ut istorum plusquam servilem patientiam defendat, aut excuset, sed hoc tantum, ne istos odio prosequatur aut odisse incipiat: nam res fuit plane fatalis. *Rhenanus.* Segniter vero illi peribant, de quibus jam diu memoravit? promte imo plerique omnes & fortissime. Et male hæc culpatio convenit isti proximæ laudationi: *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo* &c. Denique quid ita horum segnem interitum ad sui excusationem valere velit Tacitus? Falsi jure suspecta mihi lectio, quam mutem: *ne oderint tam segniter pergentem.* Quod firment illa: quæ subduntur: *Ira illa numinum in res Rom fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet.* Acidalius. Lipsius in margine, *oderint*, scripsit. hoc, ut videtur, sensu: hi adeo segniter perierunt, ut fere defendi atque excusari segnitia eorum non possit. Itaque ab iis, qui ista legent, non exigo, ut eos defendant, sed tantum ne oderint. At nuper Iulius Salinerius, *oderim*, retinet, atque ad Tacitum refert. Qui, lectoris tædium veritus, propter continuas similesve civium mortes à se traditas; hac tantum ratione defendi atque excusari postulat, ne si tales viros silentio transmisisset, odisse eos videretur, quia tam segniter serviliterque perierint: eoque odio suspicionem fortasse dominantibus daret, se pro patientia audaciam & seditionem in conjurationis noxiis desiderare. sed fortasse verius: Tacitum à lectoribus petere, ne existiment, se nominatim illos tradidisse, odii exprobrationisque causa: cum alioquin solitus sit hujusmodi virorum nomina silere lib. 14. *nobilium familiarum posteros egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto.* Pichena. Doctiss. vir *oderint.* Quo autem sensu, dicit Curtius Pichena vir ingenii perquam amæni. Haud assentio, quia sic Tacitus exigeret à lectore, si non defensionem tam segniter pereuntium, at saltem ne ea de caussa eos odio prosequeretur: quod sane aliquantum friget. Tu *oderim* ne hinc expelle, defensionemque & odium ad Tacitum refer; qui & alibi deprecatur tædium lectoris; *Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forsitan, & levia memoratu videri non nescius sum, sed nemo,* &c. *non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.* Scio (noster ait) tot segnibus eorum mortibus enarratis, me tenio lectori fuisse: verum non me alia defensione volo purgare, quam me talia scripsisse, ne alias viderer eos viros odisse, quod nihil ausi sint adversus imperatorem, & eadem ab iis exegisse, quæ socer à Plauto postulavit. 14. annal. *Effugeret segnem mortem, otium, suffugium & magni nominis miserationem: reperturum bonos,*

exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc illustrium virorum posteritati, [1] ut quomodo exsequiis à promiscua sepultura separantur; ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam. Paucos quippe intra 17 dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, ac C. Petronius cecidere. Mella & Crispinus equites Romani, [2] dignitate senatoria. nam hic [3] quondam præfectus prætorii, & consularibus insignibus donatus, ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio semet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem

bonos, consociaturum audaces. Suspicio non parvi momenti; à qua liberari sub quovis principe inprimis decebat. *Salinerius.* Imo *ne oderint.* A lectoribus non petit, ut mortem ita perdentes probent, sed ut ignoscant quasi fatali, ut alibi loquitur, ignaviæ. Dubito an & *defensionem* mutandum in *depensionem*, id est, mercedem pro scribendi opera. *Grotius.* Malebam; *quam ne omiserim tam segniter pereuntes.* Sententia est. Non aliam defensionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam ut cogitent, me hos segnes illustrium virorum excessus omittere non debuisse. Volunt id sequentia: *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant habeantque propriam memoriam.* Caussam reddit, non cur non oderit, sed quare non omiserit tot illustres viros tam segniter, tamque servili patientia pereuntes. Quales qui sint docet, quæ paulo sequitur, amicorum Thraseæ oratio, monentium, ut, ante excessum, curiam ingrederetur, & pro libertate verba faceret, & ejus caussa mori se palam exponeret; inter alia, ista; *Segnes & pavidos supremis suis secretum circumdare.* &c. Hæc enim cum istis sunt contendenda; & ideo hic describi debebant. *Boxhorn.* & *Harlæus.* Omnino causam reddit, cur non oderit. hoc est, non omiserit eorum mentionem. Id enim *odisse* vocat. Non aliter me defendam, quam ut rogem, concedant mihi non odisse & punire silentio ignaviam sic instar pecorum cædi se præbentium: vel, cum viri fortes forent, quorum mortis contemptus usui magno esse potuisset, ita mortem perdentes. Nestor apud Ovidium in 12. *Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo Ulciscar fratres.* Gronovius.

1 *Ut quomodo exequiis, ac promiscua sepulchra separantur.*] Emendavimus, *Ut quomodo exequiis a promiscua sepultura separantur.* Mox cap. 17. scripsimus, *Annæus Mella.* Est deinde in libro MSc. *Consularibus insigniis.* Rhenanus.

2 *Dignitate senatoria.*] Non enim revera Senatores, sed opibus ac splendore cuivis Senatorum pares. Equites Illustres. *Lips.*

3 *Quondam Præfectus Prætorii.*] Sub

nem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur. simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, [1] per procurationes administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis. quo interfecto, [2] dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia* fingitur; assimulatis Lucani litteris. quas inspectas Nero, *ferri ad eum* jussit, opibus ejus inhians. At Mella, quæ tum promptissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens [3] ita scripsisset; *se quidem mori nullis supplicii caussis,* [4] *Rufum tamen Crispinum & Anicium Cerialem vita frui, infensos principi.* quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur. neque enim multo post

vim

Sub Claudio lib. XI. *Lips.*

1 *Per procurationes.*] Ad quas soli equites aut liberti admissi. *Lips.*

2 *Dum rem familiarem.*] De Annæo Mellâ sermo est, qui pater Lucani. Atqui de illo Eusebianum Chronicum. *L. Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis, bona Lucani filii sui à Nerone promeretur.* Quæ si vera lectio, opinandum à fisco aut fiscalibus quædam abrepta, & retenta. Sed ego ambigo, neque censeo publicata bona, quia suâ manu cecidit, & damnationem prævenit. Quod si est, bene in Eusebio corrigas, & ad hæc Taciti: *ob bona Lucani filii sui à Nerone perimitur.* Lipsius.

Rem familiarem ejus acriter requirit.] Quomodo id? & nonne damnati publicata bona? Scilicet verum esse quod scribit Eusebius in chronico; restituta ea patri à Nerone: *M. Annæus Mella Senecæ frater & Gallionis bona Lucani filii sui a Nerone promeretur.* Mercerus.

3 *Ita scripsisse, se quidem mori nullis supplicii caussis.*] Reposui, *Ita scripsisset, se quidem mori nullis supplicii caussis.* Rhenanus. Involuta sententia quam distinctione & levi emendatione hac explico: *Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse: se quidem* &c. Acidalius. Ven. ed. *scripsisse.* fortasse melius: nisi si & duo verba hæc, *ita scripsisset,* à glossâ sint, fuitque initio: *Addit codicillis, tanquam de iniquitate exsilii querens, se quidem.* Gruterus. Tacitum reliquisse censeo: *Additur, codicillis tanquam de iniquitate exitii querentem scripsisse.* Gronovius.

4 *Rufum tamen Crispinum.*] Scripsi, *tamen*, Florentino volente. Alii *autem.* Pichena.

1 Cen-

vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari [1] conjurationem ab eo meminerant. [2] De C. Petronio supra pauca repetenda sunt. Nam [3] illi dies per somnum, [4] nox officiis, & oblectamentis vitæ 18

1 *Conjurationem.*] Conjurationem Æmilii Lepidi. de qua Suetonius & Dio. *Lipsius.*

2 *De C. Petronio.*] Quem viri docti eum censent, cujus fragmenta hodie purissimæ impuritatis. De quo etiam delibero: sicut & de prænomine: quod apud Plinium libro XXXVII. cap. II. Titus est; itemque Plutarchum in libello, Πῶς ἄν τις διαγνοίη τὸν κόλακα τοῦ φίλου. Loqui eos de hoc eodem, res indicio est. Plinii verba; *Titus Petronius Consularis moriturus, invidiâ Neronis Principis, ut mensam ejus exhæredaret, trullam murrhinam CCC. H-S. emptam fregit.* Plutarchi: Ἢ τοὺς ἀσώτους καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζουσιν, ὥσπερ Νέρωνα Τίτος Πετρώνιος. Reperio & *Publium Petronium*, nisi fallor, hunc eumdem. de quo ita Scholiastes vetus Iuvenalis, in illud —— *sed clamat Pontia, feci. Pontia*, inquit, *Publii Petronii filia, quam Nero convictam* (lego, *quem N. convictum*) *in crimine conjurationis damnavit.* Nam Pontia quidem ob aliud scelus, veneno exstincta est, ut addit. *Lipsius.*

De C. Petronio pauca supra repetenda sunt.] Nos, *De C. Petronio supra. pauca repetenda sunt.* Rhenanus. Petronium Priscum intelligat an Turpilianum dubito, propter illa quæ sequuntur de eodem Cajo, *proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul,* &c. At Petronius Turpilianus consul prius, deinde ex consule Britanniam obtinuit sup. lib. 14. ibi, Suetonius, *Tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui jam consulatu abierat, jubetur,* Petronius autem Priscus in insulam maris Ægei relegatus erat supra lib. 15. Erunt itaque quibus videbitur de Turpiliano dixisse Cornelius, quem non impedit Bithyniam rexisse, mandatu principis pro consule, antequam consulatum gereret. Imperio namque constituto creati sæpius sunt ab Augustis proconsules, qui consulari potestate provincias extra ordinem regerent, & ex provinciæ dignitate id nomen adipiscebantur. Ita accipi potest Rufus Varenus proconsul Bithyniæ, apud Cæcilium lib. 5. Epist. 20. *Vertranius.* Fuit cum hæc suspecta haberem, atque ita legendum esse conjicerem; *De C. Petronii supremis.* Sed docuit me Socer meus phrasin esse Sallustianam, cujus perpetuus imitator Tacitus. Sic enim ille in Catilina 5. *Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere.* & in Iugurtha 5. *Sed priusquam hujuscemodi rei initium expedio, pauca supra repetam.* Freinshemius.

3 *Illi dies per somnum.*] Vide verum hunc adversipedem, ut Latini appellant. Dies noster, illi nox erat: & nox, pro die. Pulchrè omnino istos homines verè perversos Seneca describit & culpat, epistolâ CXXIII. *Luces? somni tempus. Quies est?* (pro nocte, Quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo) *nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit? tempus est cœnæ.* Ac plura ibi de lucifugis illis vide. Adde & hæc Lampridii in Heliogabalo: *Trajecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ: ita ut serò de somno surgeret, & salutari inciperet, manè autem dormire inceptaret.* Lipsius.

4 *Nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur.*] Ea officia plerunque

ad

vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, [1] vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, [2] seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, & majore parte familiæ in vincla rapta. Forte illis diebus Cam-19 paniam petiverat Cæsar, & Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen [3] præceps vitam expulit, sed [4] incisas venas, ut libitum obligatas, aperire rursum,

ad amicos pertinebant. ut, commendare candidatos, salutare potentiores, comitari magistratus, interesse recitationibus, nuptiis, sponsalibus, aut funeribus: & alia multa, quæ aut noctu, aut prima luce, ut plurimum celebrabantur. unde à Plinio epist. 12. lib. 3. *antelucana officia*, vocantur. Iuvenalis lib. 1. Sat. 2. *officium cras Primo sole mihi peragendum in valle Quirini*. Suet. Aug. 78. *Matutina vigilia offendebatur. ac si vel officii vel sacri causa maturius vigilandum esset*. Symmachus epist. 23. lib. 1. *Si diurna negotia nunquam distinguis quiete, certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis*. Pichena.

1 *Ingentem se ac parem negotiis ostendit.*] Malim, *vigentem se ac parem negotiis ostendit*. Sicut superiori libro, *animi validus & corpore vigens*. Rhenanus.

2 *Seu vitiorum invitationes.*] Emendavi distinxique, *Seu vitiorum imitatione inter paucos familiarium Neroni assumptus est*. Rhenanus. Malim, *imitationes*. Ferrettus.

3 *Praceps vitam expulit.*] Credo Tacitum scripsisse *per praceps*. Acidalius.

4 *Incisas venas, ut libitum, obligatas aperire rursum & alloqui amicos.*] Illud, *ut libitum*, mihi est suspectum. Neque enim admodum huc facit. Elegantius erit, si scribas; *incisas venas*,

ſum, & alloqui amicos, non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & ſapientium placitis, ſed levia carmina & faciles verſus. ſervorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit. iniit & vias, ſomno indulſit, [1] ut quamquam coacta mors, fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt: ſed flagitia principis ſub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujuſque ſtupri perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni. [2] fregitque annulum, ne mox uſui eſſet ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium 20 ſuarum ingenia noteſcerent, offertur Silia matrimonio ſenatoris haud ignota, & ipſi ad omnem libidinem adſcita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exſilium, [3] tamquam non ſiluiſſet quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numicium Thermum prætura functum [4] Tigellini ſimultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminoſe detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipſe, [5] patronus ejus nece

ce

venas, & iterum obligatas, aperire rurſum, & alloqui amicos. Boxhornius.

1 *Vt quaſi coacta mors, fortuita ſimilis eſſet.*] Volumen regium, *quam coacta.* Scripſi, *quamquam coacta.* Rhenanus.

2 *Fregitque annulum, ne mox uſui eſſet ad facienda pericula.*] Aliis deſcriptis obſignatiſque. *Ferrettus.* Fortaſſe meminerat, aſſimilatas Lucani interfecti literas, ut Mellæ patri exitium pararetur. Tacitus ſupra. *Pichen.*

3 *Tanquam non ſiluiſſet, quæ viderat, pertuleratque, proprio odio.*] An, Silia, proprio in Neronem odio, ea quæ viderat ac pertulerat, non ſiluit? Verius interpretor, mulctatam, non quia ſecreta vulgaverat, ſed proprio Neronis in illam odio. Dixit enim, *tanquam*: quod clare oſtendit fictam illam cauſam, atque obtentui: veram autem, Neronis odium. *Pichena.* Legerim: *pertuleratque. Proprio odio hanc; Numicium Thermum pratura functum Tigellini ſimultatibus dedidit.* Eſt fere eadem verborum poſitio, qualis occurrit & infra 16, 30. *Vetera hac. ſed recens* &c. Freinshemius.

4 *Tigellini ſimultatibus dedidit.*] In volumine regio eſt, *deditum*, malim, *dedit.* Rhenanus. Potius *dedit. Dandi* enim verbum, non *dedendi*, hoc ſignificatu celebre eſt. *Acidalius.*

5 *Patronus ejus nece immerita lueret.*] Tacitus ſcripſit *luere*, id eſt, luerunt. *Acidalius.*

1 *Barea*

21 ce immerita lueret. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, [1] interfecto Thrasea Pæto & Barea Sorano, olim utrisque infensus; & accedentibus caussis in Thraseam: [2] quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque Juvenalium ludicro [3] parum expetibilem operam præbuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, [4] ludis Cesticis à Trojano Antenore insti-

1 *Barea Sorano.*] Qui ille est nominatus Boëthio de Consolat. lib. I. prosâ III. *Lipsius.*

1 *Thrasea Pæto.*] Cujus gentile nomen adhuc quæro. Nam Dio P. Thraseam Pætum saltem appellat. Marmor vetus suadet Valerium fuisse. C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASIA. PRISCO. COS. Quod etsi de alio: ex cognomine tamen suspicemur de gente. Thraseas hic admirator unicus Catonis, de cujus vita librum scripsit, indicante Plutarcho. Laudes ejus sparsæ in Tacito, Arriano, Dione: sed ante alia egregium elogium de illo ipsius Neronis, in Plutarchi libello Πολιτικῶν παραγγελμάτων. Ait. Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὅμως ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως, Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστιν. Salve, ô, salve vir magne, & inter Romanos sapientes sanctum mihi nomen. Tu magnum decus Gallicæ gentis: tu ornamentum Romanæ curiæ: tu aureum sidus tenebrosi illius ævi. Tua inter homines, non hominis vita: nova probitas, constantia, gravitas: & vitæ mortisque æquabilis tenor. *Lipsius.*

Interfecto Thrasea Pato, & Barea Sorano.] Hoc ordine in Flor. nominantur. apud Tacitum enim dignior Thrasea. In vulgatis transponuntur: *interfecto Barea Sorano, & Thrasea Pato.* etsi nihil refert. *Pichena.*

2 *Quod Senatu egressus est.*] Lege, *esset.* quomodo & Muretus. *Acidalius.* Muretus legit, *egressus esset.* Rectius. *Pichena.*

3 *Parum expectabilem operam præbuerat.*] Castigavi, *parum expetibilem operam præbuerat* Rhenanus.

4 *Ludis Casticis à Trojano Antenore institutis.*] Quid cæstibus cum cantu? Cecinisse enim hic dicitur Thraseas, non pugnasse: & à Dione τραγῳδίαν ὑποκεκριμένος ἐν Παταουΐῳ τῇ πατρίδι. ita enim scribend. (Patavinus quia Thraseas) non πολεμία. Sed crederem, ut fit, tempore auctiores ornatioresque eos ludos factos, & ad cæstus scenica etiam certamina adjecta. Turbat nos tamen & moratur Vatic. qui, *cetastis,* refert. Scriptura, de quâ nihil hiscam. Apud Livium l. x. navale certamen annuum est Patavii: sed nihil ad istud. Agon item Drepanitanus, apud Sidonium in Abitaco suo, ad exemplar Trojanæ superstitionis, pariter nihil istuc. Dio hoc tantum monet, fuisse ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, tricennale spectaculum. *Lipsius.*

Ludis cesticis ab Antenore institutis.] Agonas pugilum institutos posset quis credere: quando *cestus* manibus

institutis, habitu tragico cecinerat. die quoque, quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem

nibus inducti appenso plumbo pugilum instrumenta sint, Maroni & Flacco. Cæterum quid ad rem faceret *habitus Tragicus?* nisi immutatam longo seculo ludorum formam quis crediderit, aut *cesticos* dictos, quod habitu mulierum viri in his exercerentur. Κεστὸν, Veneris vestem proprie esse, in Scholiis Græcis traditur; sed per abusum, cujuscumque mulieris indumentum dici, ut in Epig. ἡ κεστοῦ φαντεῦσα μεγάλωπερα. etiam & quibus arridebit, ut *Xysticos ludos* legamus, quod non probo. *Alciatus.* Virgilius Æneid. 5. ubi ait Æneam ludos solennes patri constituisse. *Seu crudo fidit pugnam committere cæstu.* Eo cæstu Dares & Entellus pugnarunt. Cæstus autem per diphthongum, sunt pugilum arma. estque cæstus clavæ genus, pilas plumbeas loris bubulis appensas habens. Cicero Tusc. 2. *Inde pugiles cæstibus contusi ne ingemiscunt quidem.* Adhæc Juvenes Rom. in campo Martio, saltu, disco, lucta, cæstu & aliis plurimis exercebantur. Lupanus. *Cæstus* similes sunt nostris chirothecis ferreis, quas *manopole* appellamus, quasi *manoplia* armaturam manus. Unde detegitur error illorum, qui volunt eos constitisse clava corrigiisque sive loris & pilis plumbeis: inter quos V. Lupanus ad 16. ann. Taciti. Laur. Pignorius in Origin. Patavinis. De his ludis Virgilius & Statius scribunt, quos *pugilares* dicere possis, cum in illis pugiles manuum palmas cæstibus armati certarent, manus plumbo graves alii in alios jactantes, ut est apud Senecam ad Lucilium. Manuum vero tegmen e tergore primoribus Græcis Latinisque factum, deinde plumbeum, cæstus nomen habuit, auctore Pompejo lib. 3. Ex quo licet observare veteres *cestus* sine diphthongo scripsisse, ut est apud Cic. 2. Tusc. licet apud Virgilium Æn. per *æ*, & supra lib. 14. per *æ*, Cornelium habere reperias. Cæterum nisi mutatam sæculis multis ludorum formam credas, quid ad rem *Cesticorum* facit habitus Tragicus; quærit Alciatus. Ego respondeo, ludos in quosque xxx. annos ab illo Antenore institutos, qui Patavinam condidit urbem, & in eos quidem Thraseam ad pugnam non descendisse: sed qui nunquam in urbe Neronem cithara canentem audierat, neque ut reliqui omnes ejus sacræ voci sacrificaverat, neque ludicro Iuvenali interfuerat unquam, eo sibi Neronem iratum fecit, quod Patavii in patria ludis adfuit, spectavit, & quod magis in Thraseam mirandum, tragœdiam egit, ut mos illis ludis erat, cujus in Nerone Dionis assertor Xiphilinus. *Vertranius.* Hærent viri docti in his ludis. nec, qui aut explicent, aut mutent, sciunt. Nihil etiam ego video: nisi si quid sani aut firmi in illorum conjectura, qui in Suetonii Tiberio & Caligula *Asticos ludos* & lib. 15. in Tacito *Asticam religionem* reponunt; conjiciam, etiam hic *Ludis Asticis* scribendum. Et sane quia dicit a Trojano Antenore *Patavii* institutos, videntur sic vocari, quasi *Urbici* potuisse. Lipsius ipse *Asticis* id prima edit. conjecit, in posterioribus sprevit. *Acidalius.* Imo *Xysticis*, quod in tecta portico celebrarentur, de xysto vide Vitruvium lib. 6. de xysticis certationibus Suetonium Aug. *Grotius.* Quia in MSS est *cetastes*, lego *ludis Iselasticis*, nam & in Inscrip. antiqua occurrit *certaminis Selastici*. Testatur Vitruvius initio lib. 9. nobilibus athletis, Olympionicis, Pythionicis, Isthmionicis, Nemeonicis concessum fuisse in Græcia, non modo, ut diebus solennibus

mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: [1] & cum deum honores Poppææ decernuntur, sponte absens, [2] funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, [3] inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset juvantis Cilicum legatos, [4] dum 22 Capitonem repetundarum interrogant. Quin & illa objectabat: [5] *principio anni vitare Thraseam sollenne jusjurandum:* [6] *nuncupationibus votorum non adesse, quamvis* Quin-

corona in capite, palmam manu gestarent: sed etiam ut reduces in patriam, instar triumphi inveherentur super murorum partem dejectam quadrigis: unde *εἰσηλάσαι* apud Plinium lib. 10. epist. 119. De quibus ludis videndus Turnebus 1, Adv. 19. & 27, 5. Faber in Agonist. 2, 9. & 10. Claudius Minos in Plinium. Et est verosimile fabulas quoque hac occasione actas, & spectacula exhibita plurium generum, ut referunt Apulejus lib. 11. & Athenæus lib. 5. de pompis parum differentibus. Fortassis & apud Suetonium in Calig. cap. 20. legendum: *in Sicilia Syracusis Iselasticos ludos* pro *hasticos*. Laur. Pignorius in Orig. Patavinis.

1 *Et cum divini honores.*] Exemplar Budense, *Et cum deum honores Poppaæ decernuntur.* Sic in fine l. 15. *Nam deum principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.* Itaque & nos hoc loco scripsimus, *deum honores.* Rhenanus. Faernus legebat: *Et cum deum honores Poppaæ decernerentur*, &c. non *decernuntur.* Vrsinus. Legendum certo *decernerentur.* Sed quid honores decreti cum funere junguntur? Eodemne tempore exsequiæ ducebantur, & Senatus de honoribus decernendis habebatur? Non potest. Censeam pro *funeri*, scribendum, *senatui*: aut certe diducam sententiam immissa particula: *Et cum Deum honores Poppaæ decernerentur, sponte absens*, (mirum ni pro *sponte*, *senatu* reponendum) *etiam funeri non interfuit.* Acidalius.

2 *Funeri non interfuit.*] Flor. habet, *non interfuerit*: ergo supra, pro *decernuntur*, Legerim, *decernerentur.* Pichena.

3 *Inimicus Thrasea*] Flor. *iniquus Thrasea.* Sed nihil mutavi. Pichena.

4 *Dum Capitonem repetundarum interrogant.*] *Interrogare* verbum est XII. tabularum. Cicero 3. de legibus *Cum magistratus judicassit interrogassitve, per populum mulcta, pœna, certatio esto.* *Interrogari legibus* Livius dixit, ut hic repetundarum. Et Vlpianus cap. 1. in tractatu Pandectarum, Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *in jure interrogari* usurpavit, id est, apud judicem. Nam *jus* locum significat, teste Paulo ICto, ubi jus redditur. Inde Terentius, *in jus ambula* & vetus illa locutio, *E jure manu consertum vocare.* Lupanus.

5 *Principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum.*] Cujus multa memoria in Tacito, aliisque. Ideo ordine rem exposui, in EXCURSU A. Lipsius.

6 *Nuncupationibus votorum non adesse.*] De quibus l. IV. Annal. *Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumitate Principis vota susciperent.* Sueton. Neron. cap. XLVI: *Votorum nuncupatione,* magna

Quindecimvirali sacerdotio præditum: nunquam pro salute principis, [1] *aut cœlesti voce immolavisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet, triennio non introiisse curiam: nuperrimeque cum ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem jam id & partes; &* [2] *si multi idem audeant, bellum esse. Vt quondam C. Cæsarem,* inquit, *& M. Catonem; ita nunc te Nero & Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi & tristes,* [2] *quo tibi lasciviam exprobrent.* [3] *Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiamne luctibus & doloribus* non

magna jam ordinum frequentia, vix reperta Capitolii claves. Plura huic rei & opportuna, in EXCURS. B. *Idem.*

Nuncupationibus veterum non adesse.] Vota nuncupabant Consules, & Prætores, cum in Provincias proficiscebantur, eaque vota in tabulas præsentibus multis referebant. Plinius in Paneg. *nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro salute civium, imo pro salute Principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus.* Idem ipse lib. Epist. 10. *vota suscepta pro incolumitate Trajani* ait. Vota suscipi pro Principe diximus lib. 2. Solennis vero illa votorum nuncupatio fiebat Consulibus ineuntibus magistratum, ibant, teste Livio, in Capitolium ad vota nuncupanda. Suetonius hujusce votorum nuncupationis meminit in Claudio 46. & in Galba 18. *Lupanus.*

1 *Aut cœlesti voce immolavisse.*] Indignor cum lego, imo non indignor, ut nunc ætas mea est & peritia ludibriorum in re humana. En summates illi viri, genere, dignitate, sapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memorasse. Sed eadem Philostratus libro v. *Accusationes quot & quantas è theatris oriri censes, cum delatores ita redarguunt? Non venisti auditum Neronem; aut venisti quidem, sed negligenter & non attente audisti: risisti plane, non plausisti: nec pro ipsius VOCE SACRIFICASTI, ut clarior liquidiorque esset.* Lipsius.

2 *Qui tibi lasciviam exprobrent.*] In exemplari Budensi legitur *quod.* Opinor scribendum, *quo tibi lasciviam exprobrent.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quasi tibi lasciviam exprobrent.* Vrsinus. Correxi, *quo tibi lasciviam expr.* quia Flor. habet, *quodibi.* Vulgo, *qui tibi.* Pichena.

3 *Incolumitas tua sine arte.*] Sentio abesse vocem, quam volenti Cornelio reddo: *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Prius membrum ad nuncupationem omissam votorum spectat, quæ pro incolumitate Principis: alterum ad id, quod numquã immolarit pro cælesti voce. *Lips.*

Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore.] Lipsius excidisse vocem putat, *sine cura, artes sine honore.* cui opi-

non satiatur? Ejusdem animi est, Poppæam divam non credere, cujus in acta divi Augusti & divi Julii non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. [1] *Diurna populi Romani per provincias,* [2] *per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux & auctor.* [3] *Ista secta Tuberones & Favonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Vt imperium evertant, libertatem præferunt:* [4] *si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere & vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque.* Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium

opinioni nonnihil Florent. astruit, in quo legitur, *artes*. Pichena. Videtur Florentinus significare: *Huic uni incolumitas tua, tua artes, sine honore.* Gronovius.

1 *Diurna Po. Ro.*] Antiqui moris fuit, ut unusquisque domesticam rationem vitæ suæ per dies singulos adnotaret. Quare *diurna* confici solebant, id est libri, in quibus singulorum dierum rationes describebantur. Vnde apud Juvenalem legitur, *longi relegit transversa diurni*. Suetonius in Iul. 20. ait ipsum Iulium instituisse in Consulatu, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur & publicarentur. *Lupanus.*

2 *Curatius leguntur.*] Ita restitui, confusione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhæserant. Itaque, *Curiatium*, aut, *Curantium*, fere legas. At ita ante Tacitum Sallustius, *Curatissime accepit.* & Ammianus: *Domicilia cuncta curatius ritu Romano instructa.* Noster lib. XIV. *Ludos curatius editos.* Lipsius.

Per exercitus accuratius leguntur.] Reposui, *per exercitus curantium leguntur.* Infra est in libro msc. *cade insignium virorum*, pro *illustrium*. quam lectionem & nos securi sumus, tametsi vocabulum hoc passim obvium est apud Tacitum. *Rhenanus.*

3 *Ista secta Tuberones & Favonios.*] Stoicorum sectam, vitium hoc hominis culpat, & qui eam secuti. Tuberonem intellegit Q. Ælium, qui in epulo publico hædinis pellibus stravit lectos Punicanos, & vasa Samia exposuit. Cicero, Valerius, aliique. Agellius libro I. *Tubero juris civilis antistes, & Stoicæ doctrinæ sectator.* Idem ille est, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante. Favonius est, Catonis ille simia; de quo Suetonius Aug. cap. XIII. & Valerius Maximus lib. II. cap. ultimo. Plutarchus in Bruto. Vidi tamen qui, *Fannios*, hic reponeret, impetite. *Lips.*

4 *Si perverterint, libertatem ipsam aggredientur.*] In vulgatis tantummodo legitur: *si pervertarint, ipsam aggredientur.* Sed quoniam in Flor. ingeminatur vox, *libertatem*, neque id temere; illam & nos adiecimus. Est etiam in eodem libro, ad dictionem, *perverterint*, in margine adnotatum, sed eadem ut videtur, antiqua manu, *impetraverint*. Pichena.

1 Oste-

Eprium acri eloquentia. At Baream Soranum jam 23 sibi [1] Ostorius Sabinus eques Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones principis auxit, justitia atque industria: & quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat: vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum Cæsaris libertum statuas & picturas avehere, [2] inultam omiserat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ provinciæ ad spes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: [3] ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum quasi regio facinore ostentaret. Igitur omni civitate ad excipiendum prin- 24 cipem spectandumque regem effusa, [4] Thrasea occursu prohibitus non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens *objecta, & expurgaturum asseverans, si notitiam criminum & copiam diluendi habuisset.* Eos codicillos Nero properanter accepit, [5] spe exterritum Thrascam scripsisse, per quæ claritudi-

1 *Ostorius Sabinus.*] Mutant libri. Alii, *sibi Torius.* Vatic. *Subitorius.* Flexit me ut Ostorius scriberem locus infra, de hoc ipso: *Ostorio duo decies, & Quæstoria insignia tribuuntur.* Lipsius.

2 *Inultam omiserat.*] Vatic. Male vulgo, *invitam.* Idem.

3 *Ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur.*] Aut subintelligenda, aut addenda vox: *Ut ad externa versis rumorib.* Vel, *ut versis ad externa rumoribus.* Acidalius. Olim dubitavi, num legendum, *ut ab externis rumorib.* sed jam utcunq; vulgatam lectionem fero: ut scil. existentibus Romæ rumoribus ad res externas, scelus intestinum obscuraretur. *Pichena.* Verosimile est, relictum primitus à Tacito, *ut ad externa rumorum intest.* Gruterus.

4 *Thrasea occursu prohibitus.*] Quod signum scilicet Principis indignantis, & à se atque aspectu suo spernentis. Tale Vespasiano factum, ab eodem Nerone, apud Suetonium in Vesp. cap. IV. *Prohibitus non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.* Atque ut ibi ille salutatione prohibitus, sic iste occursu. *Lipsius.*

5 *Exterritum Thrascam sensisse.*] Sententia mecum malit, *scripsisse:* & quod prævidi, firmat Florentinus nunc codex. *Idem.*

Sperans exterritum Thrascam scripsisse.] Ita Faernus legebat pro eo, quod est in vulgatis: *Thrascam sensisse per quæ &c.* *Ursinus.* Male vulgo,

tudinem principis extolleret; suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque & spiritus & libertatem insontis ultro extimuit, *vocari patres jussit.* Tum Thrasea inter proximos consultavit, *tentaretne defensionem, an sperneret.* Diversa consilia afferebantur. Quibus intrari curiam placebat, *securos esse de constantia ejus* dixerunt; *nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes & pavidos supremis suis* [1] *secretum circumdare. Aspiceret populus virum morti obvium,* [2] *audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri.* [3] *sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.* [4] Contra qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem; *sed ludibria & contumelias imminere. subtraheret aures conviciis & probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos,* [5] *superesse qui forsitan manus ictusque per immanita-*

25

26

go, *sensisse.* Correxi ex Flor. idque conjectura praeviderat Lipsius. *Pichena.*

1 *Secretum circumdare.*] Bene mei libri, prae quod vulgo, *otium dare.* Lipsius.

Secretum otium dare.] Notant eos, qui nihil tentantes venas in balneis solvebant, vel intra domesticos parietes se ipsos transfigebant. Tacit. dict. loco. *Effugeret segnem mortem, otium.* Contendunt itaque, ut prodeat in publicum, & laudem gloriamque dictis magnanimis asciscat, vel ea saltem de caussa: *Distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.* Caeterum per doctiss. virum jam *otium* exulabat. *Salinerius.* Etiam à Flor. confirmatur verbum, *circumdare*, à Lipsio ex aliis libris repositum. Vulgo, *otium dare.* Pichena.

2 *Audiret. senatus voces quasi ex quodam numine.*] Emendavi, *quasi ex aliquo n.* Rhenanus.

3 *Sin crudelitati insisteret.*] Fecimus, *persisteret.* Forte scribendum, *crudelitate.* Rhenanus. Secutus sum Florentinum ac Venetum legentes; *sin crudelitati insisterat.* at in vulgatis: *sin crudelitas persisteret.* Pichena.

4 *Contra qui opperiendum domi censebant.*] Regius Codex, *contra qui opperiendum eum domi censebant.* Forte legendum, *opperiendum ei domi censebant.* Rhenanus.

5 *Superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti.*] Animam agenti loco aquam sic affuderim: *ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Lipsius.

Superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti.] ἡ ἀποσιώπησις, sive reticentia, graviter dicenti satis apta est. nam ut Demetr. Ποιεῖ δ᾽ ἐνίοτε δεινότερον τὸν λόγον i. gravi-

nitatem Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius ¹ *senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus saviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.* Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans

graviorem faciet orationem. *Quos ego; sed motos praestat componere fluctus.* Qui Thraseam deterrere studebant à senatus ingressu, contumeliis id faciebant, quæ illum gravissimæ manerent: eos vero Tacitus inducit verba supprimentes, quia (ut Demetrius) πᾶν τὸ ὑπονοούμενον φοβερώτερον i. quicquid suspicamur, horribilius est. Vel pro se quisque obscurant futura ludibria, quæ viri caritate fere nequeunt continere, idque Thraseæ venerationi dant. Quintil. 9, 2. *ostendit* (loquitur de reticentia) *affectus iræ, vel sollicitudinis, & quasi religionis.* Siletur autem *intendant.* Præter Eprium & Cossutianum (dicebant amici) convicia, & (quod nefas dictu) verbera à malis & à bonis expecta: ab illis, student enim solum sævitia inire gratiam à Nerone. *Superesse qui manus ictusque per immanitatem Augusti:* ab his urgente metu, ne despexisse principis injurias viderentur. Iuvenal. Sat. 10, ver. 85. *Salinerius.* Animam agenti loco aquam sic affundit Lipsius: *ictusque parent. immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Assentirer, nisi vox *Augusti* vetaret. quæ hic à Tacito scripta nunquam. Augustum scil. illi, quorum ista oratio est, Neronem dicerent. Lege mecum potius: *superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem ausuri sint.* (vel *ausint*) *etiam bonos metu sequi.* Quæ vera sine dubio Taciti scriptura, & quæ mutata, ignoratione usus Corneliani in verbo *Audere.* de quo etiam nos supra. *Acidalius.* *Augusti* vox hic aliena, nec Tacito in usu ubi de Nerone sermo. Restituo *auderent* cujus vocis extritas literas posteriores imperita conjectura implevit. Audendi verbum addito casu quarto frequens Tacito. Hoc ait metuendum, ne ludibria & contumeliæ non intra verba eorum, quibus eloquentia pro telo erat, staret, sed ad verbera quoque prorumperet, & boni etiam malorum facinora metu imitarentur. *Grotius.* Recte incomparabilis Grotius vidit, pro *Augusti* vocabulo, *audendi* esse reponendum. Legit autem; *per immanitatem auderent.* Ego jam olim in codice meo notaveram; *per immanitatem ausuri.* Quod & eamdem sententiam habet, & minus abit ab apicibus corruptæ istius vulgatæ lectionis. Sic *audere aciem, codicillos, pericula*, alibi dicit Tacitus. *Boxhornius.*

1 *Senatui, quem perornavisset.*] Puto leg. *quem semper ornavisset.* Lipsius.

Senatui quem perornavisset.] Hoc est ad finem usque. habet enim eam vim in compositione *per* particula. Sic supra 4, 34. *uterque opibus atque honoribus perviguere.* Ejusdem observationis est quod traditur in l. 2. ad L. Iul. de adult. *reum peregisse non alias quis videtur, nisi condemnaverit.* Non ergo bene mutavit hæc Vir Doctiss.

flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat *se intercessurum senatusconsulto*: nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, *ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.* [1] *Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem, non deserendum: illi initium magistratuum,* [2] *& integra quæ supersint. Multum ante secum expenderet,* [3] *quod tali in tempore capessendæ Reip. iter ingrederetur.* Ceterum ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit. At postera luce duæ prætoriæ cohortes armatæ, templum genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis. dispersique per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et [4] oratio principis [5] per Quæstorem ejus audita est. nemine nominatim compellato, patres arguebat, *quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam verterentur.*

27 (marginal number)

... dum legit, *Senatui quem semper ornavisset.* Freinshemius.

1 *Sibi actam ætatem,*] Distinxerim hæc à sequentibus, nec enim pertinent ad istud *deserendum*; sed integram causam, quam contra Aruleni impetum profert Thrasea, sola continet. Sic ergo scribi: *sibi actam ætatem: & tot* &c. Hoc enim dicit, quod apud Senecam de vita beata Diodorus Epicureus ex Poeta: *Vixi & quem dederat cursum fortuna peregi.* Freinshemius.

2 *Et integra quæ supersint.*] Id est, tuo judicio relicta, ea velis, necne. Sed prius tecum expendas quale iter ingrediaris ad rempublicam capessendam, adulatoriũ scilicet an præruptũ. *Pich.*

3 *Quod tali in tempore capessendæ reip. iter aggrederetur*] Restitui præpositionem *in*, ex Flor. quæ in aliis exciderat. Emendavi etiam alibi. *Pich.*

4 *Per Quæstorem ejus.*] Non enim cuilibet e Quæstorum collegio id munus, sed Candidatis Principis. l. 1. De offic. Quæstoris. Ideò Tacitus expressim, *Quæstorem ejus.* Et in lapidibus aliquoties, QUÆSTOR. AUG. Reliqua ad hunc ritum trita. *Lipsius.*

5 *Oratio principis per Quæstorem ejus audita est.*] Lib. 1. explicuimus, qui dicerentur *candidati Principis.* Nunc superest dicere Quæstores, libris, aut epistolis Principalibus legendis in Senatu operam olim dedisse. Suet. in Aug. 65. & in Ner. 15. Lampridius in Alex. Iustinianus in tractatu Pandectarum de officio Quæstoris. *Lupanus.* Hic unus ex illis fuit, qui Candidati principis dicuntur, qui epistolas ejus in Senatu legunt, ait Vlpianus: illisque & libris principalibus, sive orationibus legendis in Senatu vacare, Candidatorum munus erat: & lectam ab eis intelligo supra in Senatum missam orationem principis. *Vertranius.* Hic mos originem fortasse habuit ab Augusto, qui, ut refert Dio lib. 54. cum Senatum convocasset, ac gravedine laboraret, Quæstori libellum recitandum dedit. Et Sueton.

tur. Etenim [1] *quid mirum è longinquis provinciis haud veniri, cum plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amoenitati inservirent:* quod velut telum arripuere accusatores. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, [2] *summam Reip. agi* clamitabat; *contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui* [3] *generum ejus Helvidium Priscum in iisdem furoribus, simul* 28

ton. de eodem cap. 65. *Caji Luciique casu non adeo fractus, de filia absens, ac libello per Quaestorem recitato, notum Senatui fecit, abstinuitque congressu hominum diu prae pudore.* Hinc secutis auctoribus maxima Quaestorib. auctoritas. Vocabantur enim, Iuris interpretes: legum sanctionumque conditores: edictorum rescriptorumque dictatores: principis cogitationum & consiliorum participes: precum arbitri, quippe qui libellos supplicantium, aut repellebant, aut admittebant, iplisque subscribebant. Plures denique alias habuerunt praerogativas: adeo ut Cassiodorus Quaestorem, imaginem Principis appellet, ac linguae regiae vocem, lib 5. epist. 4. & lib. 6. formulas Et Notitia imperii ad Quaestoris insignia haec verba subjicit: *Sub dispositione Viri Illustris Quaestoris. Leges dictandae: preces.* Pichena.

1 *Longinquis provinciis adveniri.*] Divinabam, *haud veniri.* nec tamen sententiae plenè consultum. Melius sic: *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri.* vel *provinciis adverti.* Lips.

Quid mirum è longinquis provinciis adveniri.] Alibi, *non adveniri.* Ferretus. Quis faciat sano medicinam? Senatores aegre jam tulerant, senatum patuisse proceribus Galliae comatae, eaque de causa Nero dicit per Quaestorem: injuria principibus succenseris, quod Gallos asciverint in Senatores: talia enim facere coacti sunt, quia multi senatoria munera detrectant: quorum nunc signifer Thrasea, qui cum suo grege curiam frequentare dedignatur. *Salinerius.* Plene sententiae consultum priori Lipsii divinatione, *haud veniri:* quamquam malim, *haud adveniri.* nec audienda altera quae longissime à Taciti mente recedit: *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri*, vel *provinciis adverti.* Acidalius. Divinavit Lipsius ita scribendum, cum vulgo legeretur, *è longinquis provinciis adveniri.* ac divinatio ista prorsus fere à Flor. confirmatur, qui habet, *hadveniri.* Hinc disces, multos Senatores è longinquis provinciis Romae fuisse, qui saepe in patriam proficiscebantur, ut res suas inviserent. lib. 12. *Gallia Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut Senatoribus ejus provinciae, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.* Pichena. Imo *non adveniri* in urbem scil. considera quae sequuntur. *Grot.*

2 *Summam reip. agi clamitabat.*] Melius; *summam remp.* quod & Muretus censuit. *Acidalius.*

3 *Generum ejus Helvidium Priscum*] Idem in praeceptis Stoicorum ab ineunte aetate versatus, sapientiae studiosos amicissimos habuit Sosium Senecionem, qui libros de vita ejus; C. Caecilium, qui de ultione, Iuniumque Rusticum, qui de ejus & Thraseae laudibus composuerunt: eique sub Nerone primum, deinde sub Vespasiano, cum praetor esset, in exilium

mul [1] *Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, &* [2] *Curtium Montanum detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent.* [3] *Requirere se in senatu consularem; in votis sacerdotem; in jurejurando civem:* [4] *nisi contra*

lium acto, periculorum adfuit semper socia Fannia, Arriæ & Thraseæ filia, Helvidio marito Thraseaque patre dignissima. De cujus laudibus Plinius Corn. Prisco lib. 7. & Quadrato lib. 9. epistola priori parte corruptissima scribit. *Vertranius.*

1 *Paconium Agrippinum.*] Hic ille Agrippinus è Stoicâ domo, laudatus Epicteto & Arriano. Quorum verba ad hanc historiam dabo. Epicteti Electis: Διὰ τοῦτο ἐπῄνει Ἀγριππῖνον δίκαιον, ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος, οὐδέποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτόν, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις αὐτὸν ἐπῄνει, ἠρυθρία. & statim: Καὶ ποτε μέλλοντι ἀριστήσειν αὐτῷ, ἐπέστη ὁ λέγων, ὅτι φυγαδεύειν αὐτὸν κελεύει Νέρων. Καὶ ὃς ἔφη, Οὐκοῦν, εἶπεν, ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσωμεν. Arriani lib. 1. cap. 1. Ἀπηγγέλη αὐτῷ ὅτι κρίνῃ ἐν συγκλήτῳ. Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἀλλ' ἦλθεν ἡ πέμπτη. Ταύτῃ δ' εἰώθει γυμνασάμενος ψυχρολουτρεῖν. Ἀπέλθωμεν, καὶ γυμνασθῶμεν. Γυμνασαμένῳ λέγει τις αὐτῷ, Ἐλθέ, ὅτι κατακέκρισαι. Φυγῇ, φησίν, ἢ θανάτῳ; Φυγῇ. Τὰ ὑπάρχοντα τί; Οὐκ ἀφῃρέθη. Εἰς Ἀρικίαν οὖν ἀπελθόντες ἀριστήσωμεν. id est: *Nunciatum ei, quòd judicium de eo fieret in Senatu. Bonum factum, inquit. At enim quinta hora jam advenit* (non *Dies*, uti interpres ad ritum veterem parùm attentè) *quâ exerceri solet, & frigidâ lavari. Eamus, ait, & exerceamur. Exercitanti supervenit qui diceret, Fuge ocyus, damnatus es. Exsilio, inquit, an morte? Exsilio. Bona autem quid? Non ablata tibi. Ariciam ergo euntes, istic prandeamus.* Tacito ista lucem dabunt, dum paullò inferiùs ait, *pulsum eum Italiâ.* Sed cur Marcellus *paterni odii in principes heredem* Agrippinum calumniatur? Propter patrem ejus Paconium, qui majestatis reus sub Tiberio periit. Eruo è Suetonii Tiber. cap. LXI. *Interrogatum eum à quodam nano adstante mensæ inter Copreas* (ita leg, non, *Capreas*) *cur Paconius majestatis reus tamdiu viveret? statim quidem petulantiam linguæ objurgasse, ceterùm post paucos dies scripsisse Senatui, ut de pœnâ Paconii quamprimùm statueret.* Ideò Tacitus mox: *Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberii sævitiâ concidisset.* Lipsius.

2 *Curtium Montanum.*] Cujus mentio lib. IV. Histor. *Lipsius.*

3 *Requirere se in senatu.*] Tria hæc respiciunt, repetuntque ea, quæ supra dicta fuerunt à Cossutiano. primum: *triennio non introiisse curiam.* secundum: *nuncupationibus votorum non adesse.* tertium: *principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum.* sensus videtur: Hæc objicerem, & tanquam gravia flagitia disceptationi senatus proponerem, nisi Thrasea aperte hostem patriæ, ac proditorem profiteretur: quod omnia crimina excedit. *Pichena.* Non hic sensus est, quem exsculpebat vir eruditus. Immo vero hæc objicit atque dicit; si Thrasea negare vult, se pro hoste patriæ habendum esse, respondeat, cur in Senatum non veniat, vota non suscipiat, in acta non juret. Quæ omnia negligere hominem, qui senator, qui sacerdos, qui civis sit, non esse nisi proditoris. *Freinshem.*

4 *Nisi contra instituta.*] Id est, nisi

contra instituta & cerimonias majorum, proditorem palam & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, [1] *& principis obtrectatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem,* [2] *quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mæstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc & aspectum exuisset.* [3] Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & [4] crebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: & erant qui *Helvidium quoque* miserarentur, *innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando*

29

nisi ex cive hostis, proditorque palam factus sit. *Ferrettus.*

1 *Et principis obtrectatores protegere solitus.*] Taciti manum fuisse censeo: *Denique agere senatorem, ut principis obtrectatores protegeret, solitus veniret* &c. Gronovius.

2 *Quam nunc silentium perferrent.*] En calumniam. Viri boni silentio etiam apud Tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Oedipo:

CR. *Tacere liceat. nulla libertas minor*
A rege petitur. OED. *sapè vel linguà magis*
Regi atque regno muta libertas obest. Lipsius.

3 *Cum per hac atque talia Marcellus inveheretur.*] In regio Codice legitur, *verteret.* Forte debet esse, *perverteret.* quod verbum pro accusare, sive per accusationem subvertere, sæpe Tacito solemne est, ceu in initio operis ostendimus. *Rhenanus.* Perperam in vulgatis emendatus locus, *Marcellus inveheretur torvus* pro, *ut erat torvus.* nam attentum lectorem non fugiet, duo illa verba *inveheretur*, &, *ardesceret*, orationem confundere. At veram lectionem indicavit Florent. qui corrupte habet, *Marcellus uteret torvus* &c. Similis dicendi modus Ann. lib. 1. *isque, ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit.* Pichena.

4 *Celebritate periculorum.*] Cum Rhenano lego, *crebritate.* Lipsius.

Celebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia.] Opinor scribendum, *crebritate periculorum.* Rhenanus. Tò *celebris* ac τò *frequens* idem valent, licet Vallæ aliter visum sit. Tacit. *Quo obsequio florentem Soranum*

do & ille perinde innocens Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis, [1] *quia* 30 *protulerit ingenium, extorrem agi.* Atque interim Ostorius Sabinus Sorani [2] accusator ingreditur, orditurque *de amicitia Rubellii Plauti,* [3] *quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum.* Vetera hæc. [4] sed recens, discrimini patris filiam connectebat, [5] *quod pecuniam Magis dilargita esset.* Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam *de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret.* Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal

Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Salinerius. Cum Rhenano legebat Lipsius, *crebritate periculorum.* & sensus id requirit. *Freinshemius.*

1 *Quia protulerit ingenium.*] Sentio vocutam abesse sententiæ, quam reddo, *sed quia prot.* Acidalius.

2 *Accusator ingreditur orditurque.*] Duo hic verba ejusdem significatus junctim posita, quod Tacito insolens, *Ingreditur, orditurque.* Vtrumque enim nihil sonat aliud, quàm incipit. Nec à glossa posterius opiner. Forte scribendum: *Sabinus Sorani accusationem ingreditur orditurque.* Phrasi de qua ad lib. 5. supra. *Acidalius.*

3 *Proconsul Asiæ.*] Meliùs, *proconsulatum.* Lipsius.

Quodque proconsulatum Asiæ Soranus.] Cum in antiquioribus libris, ac præsertim in Flor. scriptum esset, *procos.* Vulgo interpretatum fuit, *proconsul.* at sententia postulat, *proconsulatum,* ut restituimus, suadente etiam Lipsio. *Pichena.*

4 *Sed recens discrimini patris filiam connectebat.*] Flor. addit: *Sed recens, & quot discrimini.* Forte, & *quod.* Pichena. MSc. Florent. addit, *sed recens, & quot discrimini.* Forte legendum; *sed recens id, quod discrimini.* Quod statim sequitur de pecunia Magis data, magicisque sacris, recenset & Scholiastes ad illud Iuvenalis, *faciet quod deferat ipse,* his verbis: *Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam descendisset hortatu, detulit Neroni.* Sed rectius fortasse legeris: *quamquam ipse ad magicam discendam esset hortatus, detulit Neroni:* Nam ipsa quoque interfuit magicis sacris, ut patet ex cap. seq. *Freinshemius.* Ego ex Flor. codice τὸ *quot,* ut supervacuum recidendum puto. Prorsus enim Taciti fuit: *Vetera hæc, sed recens, & discrimini Patris filiam connectebat.* In duobus prioribus membris orationis intelligi voluit verbum substantivum. *Gronovius.*

5 *Pecuniam magis dilargita.*] Cape ad lucem historiæ Scholiastis hanc notam, ad illud Iuvenal.

——*faciet, quod deferat, ipse. Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cùm ipse ad magicam descendisset, hortatu detulit*

tribunal consulum, grandis ævo parens; contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione [1] in exsilium pulso, viduata desolataque: ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, *an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret?* primum strata humi, longoque fletu & silentio, post [2] altaria & aram complexa; *Nullos*, inquit, *impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu Cæsar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater. & si crimen est, sola deliqui.* 31 Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; *non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse; non criminibus mariti connexam; nimiæ tantum pietatis ream, separarent à se quamcunque sortem subiret.* 32 Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & [3] quantum misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum ira P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum amicum, aucto-

tulit Neroni. Sed velim obiter corrigi: *quam, cùm ipsius ad magicam descendisset hortatu, Neroni detulit.* Lipsius.

1 *In exsilium pulso.*] Nuper inter conjuratos. *Lipsius.*

2 *Altaria & aram complexa.*] Verùm aram Victoriæ intelligit, quæ ante curiam? an altaria & aram Veneris genitricis, in cujus templo nunc Senatus? *Lipsius.*

3 *Quantum misericordiæ.*] Præclarè libri. Vulgò *quantum nunc*, errore ex concisâ ratione scribendi, *mīæ*. Ingenio suo pridem hanc correctionem vindicaverat Faernus. nec invideo ego, nec culpo. *Lipsius.*

Quantum nunc sævitia.] Locus hic est in quo inscitiam exscriptorum cum Faerno mirati sumus. Ita legit: *Quantum misericordiæ sævitia:* & ita in altero bibliothecæ Pontificalis scriptum inveni. Decepit autem librarios brevibus notis scribentes, inter *mīe* pro *misericordiæ*, & *nunc* literarum similitudo, *Vertranius.* cum

auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, [1] habitu & ore ad exprimendam imaginem [2] honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, & subdolus, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces. Idem tamen 33 dies & honestum exemplum tulit [3] Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, & in exsilium actus; [4] æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraseæ, Soranoque, & Serviliæ datur mortis

V. C. Faernus scriptum invenisset: *Et quantum mia*, &c. vel, ut in alio, *Et quantum nunc*, &c. ex ea voce fecit *misericordia*, &c. quam lectionem ita plane scriptam vidimus postea in aliis libris manuscriptis. *Vrsinus*.

1 *Habitu & ore ad exprimendam imaginem honesti & exerciti.*] Faernus legebat, *honesti exercitus* &c. Sed Danesius non male, *honesti & exercitio*, &c. quamvis lectio Faerni magis placeat. *Vrsinus*. Et hæc inter Lipsii conjecturas digna mihi visa est, quæ recipiatur. Inepte vulgo, *honesti & exerciti*, Pichena. Et hæc inter conjecturas Lipsii digna Pichenæ visa est, quæ recipiatur. At vulgatam lectionem *honesti & exerciti* omnibus libris constanter inhærentem, egregie mihi explicasse visus est Vir Eruditus Gronovius in epistola ad socerum meum scripta: cujus verba paullo prolixiora, amplioribus commentariis servamus. *Freinshemius*. Vide 2. Observ. cap. 4. *Gronovius*.

2 *Honesti & exerciti.*] Suadeo scribas, *honesti exercitus*, ex sententiæ ductu. *Lipsius*.

3 *Cassii Asclepiodoti.*] Xiphilino Caspius Asclepiodotus Niceus paulo aliter dicitur. *Vertranius*.

4 *Æquitate deum erga.*] Depravatio. quam adnoto, non tollo. Nisi placet eum Ἐπιχωρίζειν, & dicere, Deos hæc iisdem oculis adspexisse, æquos bonis malisque exemplis, & sine curà nostri. *Lipsius*.

Æquitate Deum erga bona malaque documenta.] Lipsius hic: *Depravatio manifesta: quam tamen adnotare volui, tollere non potui.* At ego non solum nullum mendum inesse existimo, quinimo præclarissimam suspiciendamque sententiam mira brevitate Tacitum complexum non dubito. *Æquitas animi* absolute est constantia quædam, & moderatio, quum æquo animo patienterque omnia feruntur, ac in bonam partem accipiuntur, quæ & *tolerantia* dicitur. Cicero pro Planc. *Fugisti sententiam legis, æquitatem omnem rejecisti.* Et 1. de Finibus: *Probabo, modo ista sis æquitate, quam ostendis.* Et lib. de senectute: *Novi enim moderationem animi tui, & æquitatem.* Et in Epist. *Æquitatem tuam non potui non probare.* Æquitatis vim duplicem dixit Idem in partit. Orat. cujus altera directi & veri & justi & æqui & boni ratione defenditur, altera ad vicissitudinem referendæ gratiæ pertinet,

mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, [1] prædicto ne in Repub. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duodecies & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam in hortis agentem [2] quæstor consulis missus, vespera- 34

tinet, quod in beneficio *gratia*, in injuria *ultio* nominatur. His sic se habentibus interpretor Taciti dicta: *Factum æquitate Deum*, id est, tolerantia & permissione, quibus nulla præscripta lex, ut P. Egnatius Sorani infidus amicus, in eum pecunia corruptus testimonium diceret; Cassius vere Asclepiodotus verus & syncerus eum laborantem non deseruerit, etiamsi fortunis ob id exutus esset, & in exilium actus, tolerantia inquam *Deorum erga mala bonaque documenta*, id est, exempla, nam *documentum* pro *exemplo* sumitur à Sallustio & Cicerone non semel; malum siquidem exhibuit exemplum Egnatius, bonum vero Cassius, quibus Deorum eodem æquitate ultio & gratia habita. *Marcellus Donatus.* Si sic distinguas, clara & integra sunt. *Idem tamen dies, & honestum tulit exemplum Cassii Asclepiodoti (qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit, exutusque omnibus bonis & in exilium actus) æquitate Deum erga bona malaque documenta.* Eodem die (Tacitus ait) habuimus egregii & pessimi facinoris documentum: nam Pub. Egnatius Celer; testimonio perculit amicum Baream Soranum: quem aperte Cassius fovit, officiisque meruit iram Neronis. De Egnatio Iuvenal. Satyr. 3. *Stoicus occidit Baream delator amicum, Discipulumque senex.* Eadem noster 4. hist. *Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiæ, cujus se magistrum ferebat.* *Salinerius.* Manifestam depravationé adnotat, non tollit Lipsius. Non tollo quidem etiam ego: sed fomento hoc tego: *æquitatis dedit erga bona malaque documentum.* *Æquitatem* capio æquanimitatem: eodem enim anno tolerasse eum vult bona & mala. *Acidalius.* Nescio cur Vir doctiss. hunc locum habuerit in depravatis. mihi probus hinc sensus & promptus: Deos ostendisse non mala tantum exempla, sed & bona. Quomodo infra H. 1, 3. *Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non & bona exempla prodiderit.* Freinshemius. Quicquid dicant, ἐπιχωρίζει Tacitus, aut patitur sensus, qui pios etiam & divinæ providentiæ adsertores sæpe turbarunt, cum viderent scelus præmia, virtutem supplicia sequi. *Æquitatem* vocat indifferenter aliquid ferre, nihil ad id commoveri. Vt Cicero 1. Agrar. *Quantum tibi agri vendet, ut alios omittam, socer tuus? & (si ego ejus æquitatem animi novi) non invitus.* Adde 4 Observ. 17. *Gronovius.*

1 *Prædicto ne in Rep.*] Accipio, ut Romæ quidem esse ei liceret, sed procul ab honore omni & publicis muneribus vitam ageret privatam. *Lipsius.*

2 *Quæstor Consulis missus.*] Consulum ergo proprius aliquis Quæstor? Apparet è Dione: qui in actis anni DCCXVI. scribit, *Ap. Claudium & C. Norbanum consules, primos binos Quæstores habuisse.* Si id non sit, scribam; *Quæstor,*

ſperaſcente jam die, illuſtrium virorum feminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus [1] Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, & auditu ſi qua clarius proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. [2] Igitur flentes quiritanteſque qui aderant, *faceſſere propere* Thraſea, *neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati* hortatur. [3] Arriamque tentantem

ma-

Quæſtor Conſuli miſſus, id eſſet, à Conſule miſſus. Quod fieri ſolere obſervamus in iis, qui damnati à Senatu. Nam Conſul, eius caput: adminiſter autem Conſulis, Quæſtor. Dio lib. LVIII. de Geminio Rufo: *Καὶ μαθὼν τ̃ ταμίαν ἐπὶ δικαιώσει αὐτοῦ παρεῖναι, αὐτός τε ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ δείξας τὸ τραῦμα. Ἀπάγγελλον, ἔφη, τῇ γερουσίᾳ, ὅτι ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. Audiens Quæſtorem ad ſupplicium exigendum jam adeſſe, ipſus ſe vulneravit: & plagam ei oſtendens, Abi, nuncia, inquit, Senatui, virum ſic mori.* Lipſius.

1 *Demetrio Cynicæ inſtitutionis.*] Quæ ſecta reverà à Stoicâ, tunicâ tantùm diſtat. id eſt, quòd nudiùs & inverecundiùs Cynici, quæ velant & tegunt leviter Stoici. Demetrii hujus laus apud Philoſtratum lib. IV. De vitâ Apollonii, Senecam VII. De Beneficiis cap. VII. cujus verba: *Paullo antè Demetrium rettuli, quem mihi videtur rerum natura noſtris temporibus tuliſſe, ut oſtenderet nec illum a nobis corrumpi, nec nos* (omnino ſcribo, *& nos.* ita enim concludit, *ne aut exemplum ſæculo, aut convicium deeſſet*) *ab illo corripi poſſe. Virum exactæ* (*licet neget ipſe*) *ſapientiæ, firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ.* Et Epiſt. 63. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo ſeminudo loquor, illum admiror.* Vox ejus magni animi ad Neronem, *ἀπειλεῖς μοι θάνατον· σοὶ δ' ἡ φύσις*, apud Arrianum. *Lipſius.*

2 *Igitur flentes queritanteſque.*] Forte, *quiritanteſque.* Rhenanus. Cum hic antea *queritantes*, pro cientibus flebiles queſtus ſcriptum eſſet, & placeret, Beatus tentavit legere, *quiritantes*, quod gravius & magis placet. Eſt autem *quiritare*, ut inquit Marcellus, *clamare*: tractum ab iis qui Quirites invocant. Lucilius lib. 7. Satyr. *Concurſans veluti ancharius, clareque quiritans.* P. quoque Nigidius in commentariis Grammaticis, *clamat, quiritat.* Livius Annali XXL. *Nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat.* & infra. *Ne vox quiritantis, cum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.* Vertranius.

3 *Arriamque tentantem.*] Arriæ uxori, (quæ filia fuit Arriæ illuſtris fæminæ & Pæti Cæcinnæ. illius, qui Scriboniani partium fuerat, cum arma in Illyrico adverſus Claudium moverentur,) Thraſeas diſſuades mortem, & matris exemplum eam ut ſequatur monet, qua marito mortis ſolatium, non qua mortis exemplum præbuerat. Ejus de virtutib. extat Cæciliani lib. 3. ad Nepotem epiſtola. Ceterum deficit dimidia

pars

mariti ſuprema, & [1] exemplum Arriæ matris ſequi, monet *retinere vitam, filiæque communi ſubſidium unicum non adimere.* Tum progreſſus in porticum, illic à quæſtore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium generum ſuum Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc ſenatuſconſulto, Helvidium & Demetrium in cubiculum inducit: [2] porrectiſque utriuſque brachii venis, poſtquam cruorem effudit, humum ſuper ſpargens, propius vocato quæſtore, *Libemus*, inquit, JOVI LIBERATORI. *Specta juvenis*, [3] *& omen quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es*, [4] *quibus firmare animum expediat conſtantibus exemplis.* Poſt len-

pars libri hujus & annis duobus geſta exciderunt, ſcil. Fontejo Capitone & Iulio Rufo. Valerio Turpiliano Thracala, & Silio Italico conſulibus: ſtudioſus ex Dione & Suetonio hiſtoriæ ſitim explebit. *Vertranius.*

1 *Exemplum Arriæ matris ſequi.*] Arria mater, uxor fuit Cæcinæ Pæti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium. Ideò ad mortem actus. Sed præivit uxor, æterno & inaudito exemplo, ſemet feriendo; extractumque pugionem marito porrigendo cum voce, *Pæte non dolet.* Plinium lege, lib. III. epiſtolâ ad Nepotem. Martialis de hac heroinâ,

> *Caſta ſuo gladium cùm traderet Arria Pæto,*
> *Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis:*
> *Si qua fides, Vulnus quod feci non dolet, inquit:*
> *Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet.*

In Zonarâ & Dione eadem narratio. ſed corruptè verba Græca, παῦ οὐκ ἀλγῶ· & in puerili mendo Xylander, *Puer, non dolet.* Scribe: Παῖτε οὐκ ἀλγῶ. Hanc Arriam Scholiaſtes in vitâ Perſii notat fuiſſe poëtæ illi cognatam. *Ipſe Perſius*, inquit, *decem ferè annis ſummè dilectus apud Thraſeam eſt, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando cognatam ejus Arriam uxorem habente.* Quid eſt autem, Diligi apud Thraſeam? Solœcus ſermo. Manuſcriptus Vulcanii, *apetithraſea.* Facilè correctu, *à Pæto Thraſeâ.* Commentarii autem hujus parum adhuc pervulgati auctoritate ſæpè nitor. quis carpet? doctus ille, probus: imò in pleráque parte & Probi: Vtinam hodie ſic commentemur! Debemus eum P. Pythæo Ic. viro doctrinæ, judicii, vitæ directæ. *Lipſius.*

2 *Porrectiſque utriuſque brachii venis.*] Neſcio an verius *profectu*, vel *perfectis*, an *perictu.* Aptum tamen & illud. *Acidalius.* Copulam *que*, ex Flor. reſtitui. *Pichena.* Non placet hæc lectio; emendem, *profectiſque.* Freinshemius.

3 *Et omen quod dii prohibeant.*] Scripſimus, *& omen quidem dii prohibeant.* Rhenanus.

4 *Quibus firmare animum expedit.*] Scripſimus, *expediat.* Florent. ac Veneto auctoribus. *Pichena.*

lentitudine exitus graves cruciatus afferente, [1] obversis in Demetrium *.

1 *Obversis in Demetrium.*] Multa & libro huic, & Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Teridatis, de conjuratione Vinicianâ, de motu Vindicis, aliaque, digna quæ à magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset. *Lipsius.*

Obversis in Demetrium.] Indubie *obversus* scribendum. Sed quid hoc auxilii? *Acidalius.* Vnam, quæ hic secuta, vocem supplere non est difficile, *oculis.* de cætero expectandi libri pleniores. *Grotius.*

Justi Lipsii

AD

C. CORNELII TACITI

ANNALIUM

LIBRUM I.

EXCURSUS.

A.

Ignis originem nescio: nisi quòd antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sanè in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ, ubi de Lucillâ sorore ejus: Οὐδὲν ἧττον μέντοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τὸ πῦρ προπόμπευεν αὐτῆς: *Nihilo secius Commodus honores sorori suæ servavit. nam & in theatris sellâ imperatoriâ sedebat, & ignis eam præcedebat.* Item de Marciâ Commodi concubinâ: Ἧ οὐδὲν inquit, ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός: *quæ nihilo differebat à legitimâ uxore, sed omnia ut Augustæ aderant, præter ignem.* Et de Pertinace: Κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι: *Venit in Senatum, neque ignem sibi passus præferri, neque aliud ullum principatus insigne attolli.* Nec ambigimus de more. Illud tamen mirum, bis mirum, non alium è Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum. Non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non è carbonibus aut *Cap. 7*

ligno,

ligno, nec qualis ille apud Horatium prunæ batillus: lampas tantùm fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmoque ex M. Antonino in libris suæ vitæ: Ὅτι δυνατὸν ἐστι, inquit, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Describit recensetque insignia omnia principatus *& posse*, ait, *eum qui in aulâ vivat, carere stipatoribus, carere veste insigni purpuraque, item lampadibus, & certis statuis, similique luxu.* Ut ergo in deorum cultu adhibitæ lucernæ facesque, ut docui in Electis c. 3. sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis. Xenophon lib. VIII. Παιδείας. Καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: & post ignem illum secutus Cyrus. Imò & Asiaticis, si rectè capio Ammianum lib. XXIII. *Feruntque etiam (si justum est credi) ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri. cujus portionem exiguam faustam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt.* Diadema autem primus Romanorum Principum usurpavit Aurelianus: uti in vitâ ejus Victor. Etsi alibi malè id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quæro.

B.

Cap. 10. *Cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi: occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus ac liberis, & Dionysium salutaverunt. Benè illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. dixerunt despondere ipsos* (malim, *ipsi*) *in matrimonium Minervam Musam suam, & rogaverunt ut duceret. & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait . . . . Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ cùm exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille qui subscriptus est statuæ ejus, cùm eodem tempore Octaviam uxorem haberet & Cleopatram: Hoc tu evita restituas, tibi habe.* Primùm offendimus in Minervâ Musâ. quoniam neque Dio nominat in hac historiâ, Ἀθηνᾶν dixisse contentus: nec cognomen nostrarum dearum scio aliàs adhæsisse Minervæ. Itaque inductâ eâ voce scribo, *Minervam suam.* nata fuit ex confusâ repetitione litteræ vocisque sequentis. In summâ discrepat idem Dio, qui ἑκατὸν μυριάδας imperatas pro dote ait, id est Romano ritu H-S. quadragies. Mille autem talenta Senecæ, paullò minùs faciunt ducenties.quadragies: sexto tanto immaniore summâ. Tamen non muto. Græculi jocum, cui spatium vacuum, doleo abesse: at Latinum commodè restituo, *Octavia res tuas tibi habe.* Quicumque

illE,

ille, comiter jocatus est ex devortii Romani formâ. Cùm enim Cleopatram amaret haberetque Antonius: ecce subscripsit iste quasi nomine Antonii Octaviam repudiantis, *Octavia res tuas tibi habe.* Quæ sollennia in libello repudii verba fuisse, jam notum. Appulejus: *Tu quidem ob istud* (ita emendo) *tam dirum facinus confestim thoro meo diverte, tibique res tuas habeto.*

In Senecæ loco de Minervâ Musâ, mente nunc & manu amplector sententiam Jani mei Grotii, amœnissimi & acutissimi viri, reponentis, *Minervam Musicam.* Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerva hoc cognomento; sic dicta, *quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus cithara tinnitu resonant.* Plinius lib. XXXIV. cap. VIII.

C.

Nec viri solùm ad sacerdotium adscripti magni hujus divi, sed, quod rideamus, feminæ. Adeò projecti in adulationem tunc mores. Marmor: Cap. 10.

P. POSTVMIÆ. P. F. PAVLLÆ.
SACERD. D. IVLI. AVGVST.

Item in Hispaniis, LVCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. id est, *Lucretia L. filia, Flaminica perpetua.* Exemplum hujus rei à Liviâ, quæ miro exemplo, sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Dio LVI. extremo: Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ, καὶ ἱέρειαν τὴν Λιβίαν ἀπέδειξαν: *Tunc verò consecrantes Augustum, sodales ei & sacra instituerunt, & sacerdotem Liviam.* Quod noto eò libentiùs, ut lux inde adfulgeat tenebricoso Ovidii loco, IV. De Ponto:

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostrâ sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natusque pius, conjuxque sacerdos,
Numina jam facto non leviora deo.

Natus pius, Tiberius est: *conjux sacerdos*, Livia. Puto ad hæc sacerdotia, quæ cum ambitu & sumptu adfectabant in provinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, De sermonibus Epicteti, lib. I. cap. XIX. Σήμερον τις ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τῆς τοῦ Αὐγούστου. Λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. Ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς, φησι, γράφοντες, γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρών, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; Μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ. Ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω. Εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον. Lepidus & ad Philosophum dialogismus: *Hodie,* inquit, *locutus mecum quidam super sacerdotio*

Augusti. Dico ei, Mi homo mitte rem, sumptum multum facies frustrà. At scribæ publici, inquit, (corrupta hac parte Græca) *nomen meum adnotabunt. Num tu igitur legentibus omnibus coràm dices, Me inscripserunt? & ut nunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. inscribe ipsum lapidi, & manebit. Age, extra Nicopolim autem qua memoria tui? At coronam auream gestabo.* (quâ scilicet ornati sacerdotes, dum faciunt, ex Livio, Plutarcho, aliis.) *Si prorsum appetis coronam, roseam indutus circumi; aspectu enim id jucundius.*

D.

Cap. 14. Primus Prætor Romæ institutus, anno urbis CCCXXCVIII. Furius Camillus. Livius lib. VII. & Suidas in voce πραίτωρ. Additus alter anno DX. cui cognomen datum Peregrini, quòd plerumque inter cives jus diceret & peregrinos, Epitoma Livii XIX. Additi duo alii, anno urbis DXX. Siciliâ & Sardiniâ in provinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma XX. Iterùm duo, victis Hispaniis, anno DLVII. Ita in universum ad id tempus Prætores sex: è quibus duo juri dicundo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes judiciorum. Id mansit, donec Quæstiones perpetuæ constitutæ, anno DCV. L. Censorino, M' Manilio Coss. Patribusque tunc visum, ut in totum magistratus sui annum, Prætores in urbe manerent. è quibus duo, more prisco, jus dicerent: reliqui quattuor publicis judiciis præessent. iidem omnes exacto anno, sorte in provincias prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit Quæstionum publicarum numerum: pariterque Prætorum. non tamen catenus, ut quot Quæstiones essent, totidem Prætores: (errat largiter Pomponius, qui id sensit; quia plures sæpè Quæstiones apud eumdem Prætorem exercitas constat) sed in universum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis ævum; idque ex variis ejus scriptis clarum: non decem, ut voluit Jurisconsultus. Oppressâ mox rep. C. Cæsar dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem cum gratificaretur. Dio lib. XLII. Ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν intellego) ἀμείψῃ, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post, XIV. iterumque anno post XVI. idque, ut Dio idem ait, in multos annos. At Augustus rep. & imperio potitus, pariter varium se in hâc creatione gessit. Anno urbis DCCXXXI. minuit Cæsarianum numerum, retraxitque ad decem. Dio LIII. Ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεόμενος, ἀπέδειξε. Vellejus:

Impe-

Imperium magistratuum ad pristinum redactum modum. tantummodo octo Prætoribus allecti duo. Anno DCCLXIV. creavit XVI. propter turbam competitorum: ita tamen (ait Dio lib. LVI.) ut posterioribus deinceps multis annis XII. dumtaxat crearet. Atque hoc est quod hîc Tacitus de duodenario numero tradito ab Augusto adseverat: verè & rectè, si respicias instituta ejus extrema. Nam ad prima adjecit oculos Pomponius, qui XVI. Prætores constituit sub Augusto. & in tempore saltem errat. At quòd Tiberium jurasse Tacitus ait se numerum XII. non excessurum: quis Pontifex perjurio eum solvet? Nam ego manifestò hominem teneo, ex Dionis testimonio lib. LVIII. qui adfirmat Tiberium, anno urbis DCCLXXXVI. quindecim Prætores creasse, additque: Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρ' ἕνα, ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι: *Et hoc in plures annos factum, ita ut interdum sedecim, aliàs uno duobusque plus aut minus, crearentur.* Imò Claudius Imp. aliàs XIV. aliàs XVIII. creavit; interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum, lib. LX.

E.

Julius Cæsar jus creandi magistratus non totum à populo tulit, crudâ adhuc servitute: sed cum eo divisit. Suetonius satis clarè, cap. XLI. *Comitia cum populo partitus est, ut exceptis cõsulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidiâ, quos populus vellet, pronuntiarentur:* (justum comitiorum verbum esset, *renuntiarentur:*) *pro parte alterâ, quos ipse dedisset.* (scribe, *edidisset.*) *Et edebat per libellos circum tribus missos scripturâ brevi, Cæsar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Ubi vides, Consulibus exceptis, in ceterorum suffragia æquale jus principi fuisse cum plebe. Nam Consules quidem, summi imperii olim nomen, & ipse & secuti principes seposuerunt Senatui sibique. Augustus deinde *Comitiorum pristinum jus* (verba Suetonii sunt, cap. XL.) *reduxit: ac multiplici pœnâ coërcito ambitu, die comitiorum tribulibus suis, &c.* Quo loco pristinum jus, non vetus illud accipio quod integrâ libertate: sed hoc idem, quod à patre ejus Julio institutum. Pristinum tamen ideò, quia per bella civilia & impotentem Triumviratum, abolitus Cæsarianus mos. quem reduxit longo intervallo nunc Augustus. Eum Suetonii sensum (nam interpretes silent aut vacillant) adstruo ex Dione, lib. LIII. Ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκεῖνον ἤρεσκε. Τούς γ' οὖν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως

Cap. 15.

το, ὅπως μήτ' αὐτεπιτήδειοι, μήτ' ἐκ παραγγελίας, ἢ καὶ δεκασμῶ ἀποδεικνύωνται): *Populus autem ad comitia iterum conveniebat: etsi nihil tamen fiebat, quod Augusto displiceret. Nam & ipse quosdam futuros magistratus designabat; alios populo & conventui, ex more prisco, eligendos permittens, id modo curabat ne qui indigni, neve per coitiones aut ambitum designarentur.* Aliquid tamen plebi etiam cum consulum comitiis fuisse, videtur colligi ex Dione LIV. in actis anni DCCXXIV. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam & ad servitium factis, jus omne sibi & senatui sumpsit, populi nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, *comitia è campo ad patres tralata.* Sed in Consulibus quid ejus ævo fuerit, Tacitus ipse effari non potest fine hujus libri: *De comitiis consularibus, quæ tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. adeò diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur.* Potest Dio: qui videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum magistratuum ad Senatum, commendatione principis interpositâ. quem lib. LVIII. vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Cajus *Tentavit comitiorum more revocato, suffragia populo reddere*, ait Sueton cap. XVI. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato: sed idem ille omisit. Tiberianumque morem, apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.

F.

Cap. 17. Originem & progressum stipendii Romani docui nuper in Electis c. 11. & verè. Aureus in mensem fuit, i.e. deni in diem asses, ut hîc milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites, statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum? *Ut singulos denarios mererent.* &, *Ut denarius diurnum stipendium foret.* Nonne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit, duplicari stipendium: id est alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit conciliaturas. Quod Suetonius dicit voluisse eos æquari stipendio Prætorianis, (ii autem binos denarios capiebant:) de Germanico milite dixit, non de Pannonic, ut censet ipse, & post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clarè, Τό, τε σύμπαν, μήθ' ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. En, petebant, ait, δραχμὴν ἡμερησίαν: *Et universè, neque supra decimum sextum annum militare volebant; & Drachmam diurnum stipendium habere; & premia statim in ipsis castris accipere.* Non ergo duas, ut volunt illi, Sed

quid

quid alludo? res sic se habet. Aliud illo ævo Denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet civilia (& sentimus etiam nunc) creverat auri pretium & argenti. Itaque Denarius XVI. primò assibus, (& pro ratione, sestertius item assibus quattuor, quod ex Mæciano & Vitruvio disco) tandem æstimari XII. cœpit. in eoque stetit, Augusti & sequentium aliquot Principum ævo. Quo argumento? Claro quidem, è loco Suetonii, ut nos eum emendavimus orchestræ non dubio consensu, in Domit. cap VII. Ex quo clarum, aureum Romani militis stipendium fuisse in menses. At si aureus: ergo non plus XXV. denariis. Abi nunc ad mensularios, & reduc denos in diem asses (ita ut mensis dies habeat triginta) ad denarios XXV. reperies Denarium ipsum planissimè valuisse duodecim asses. Quid ergò miraris, si milites pro denis assibus denarium petant: ut quinque scilicet denarios in mensem faciant lucri? At acriter in hanc sententiam pugnat Plinius 33,3. qui ait in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum. Pugnet, ego eum tā tranquillum reddam, quàm alcedo olim mare? Nam Plinius quidem planè à me est. Ea, inquit, severitas disciplinæ militaris fuit, ut quámquam denarii pretio sæpiùs aucto, miles tamen nihil inde commodi senserit; sed proinde illi in stipendium denarius processerit, quasi si esset tantùm assium denum. Ea Plinii mens: aut si alia, de priscâ rep. sensit, non de hac Augustæâ. Simile prorsus ante annos paucos vidimus in urbe, urbium ocello. Hispani militis in petulanti illâ seditione præcipuum postulatum fuit, ut Aureos in solutum acciperet priscâ æstimatione, non hac grandi quæ obtinebat. Nec impetravit. fecitque lucri in auri pretio fiscus: quod olim in argenti resp. Romana. Porrò quod ad modum hunc stipendii attinet: scire licet eumdem propemodum fuisse Græcis. Daricum enim in menses accipiebant. id est XX. drachmas: in expeditione Cyri, sesquidaricum extorserunt, tantumnon per seditionem. Xenophon, lib I. Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ, τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ: *Cyrus promittit sesquialterum stipendii prioris & recepti se daturum: ita ut pro Darico in mensem, sesqui-Daricum acciperent singuli.* Et similis de Darico menstruo locus, VII. libro. Melior ergo conditio militis Romani.

G.

Suetonius id quoque ab Augusto esse ostendit, sed obscuriùs, cap: XLIX. *Quicquid ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumque formulam astrinxit: definitis, pro gradu cujusque, & temporibus militiæ, & commodis missionum: ne aut ætate aut inopiâ* Cap 17.

post missionem solicitari ad res novas possent. Nam commoda missionum, hanc pecuniam accepit. Sed clarissimè Dio, lib. LV. summa etiam præmii expressa: Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι: *Cùm milites præmiorum tenuitatem, ob bella tunc exorta, ægrè ferrent, nec facilè quisquam extra definitum militia tempus arma sumere vellet: decretum est, ut Prætorianis quinque millia drachmarum postquam sedecim annos, reliquis tria millia darentur, postquam viginti militassent.* Ex quo loco pronum mihi eluere vetustam Suetonii maculam, Cal. cap. XLIV. *Ceterorum increpitâ cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recidit.* Hæc præmia enim haud dubiè intellegit. At quomodo constat immanis illa sexcentorum millium summa: si ex Dione verissimum est τρισχιλίας δραχμὰς tantùm, id est, Romano more, duodena millia nummum destinata iis fuisse? Caligula autem de eâ ipsâ summâ aliquid recidit. Scribe igitur, *ad sex millium summam.* Ea enim veritas: & Caligula dimidium imminuisse putandus est præmii militaris. Pretium operæ est sanè hæc loca inter se conferri, & non per caliginem ultrà sciri rationem militiæ sub Augusto. Hæc pecunia alio nomine, Emeritum dicta: quia scilicet emeritis debebatur. Modestinus: *Qui militiæ tempus in desertione implevit, emerito privatur.* Et, *Ut veteranus restituetur, & emerita accipiet.* Menander Arrius, *Et præmia & emeritum capiet.* Sueton. in Aug. cap. XXIV. *Alias legiones immodestè missionem postulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit.* ubi malo, *emeritorum & præmiorum.* Commoda justæ militiæ idem scriptor dixit Vitellii cap. XV. *Dilectum eâ conditione in urbe egit, ut voluntariis non modò missionem post victoriam, sed etiam veteranorum justæque militiæ commoda polliceretur.* Dio lib. 54. adserere videtur, eam pecuniam attributam pro agris, his verbis: Καὶ διέταξε (Augustus scilicet) τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσοιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεὶ ᾔτουν, λήψοιντο: *Annos, quot cives in legionibus militarent, definivit; & pecunias, quas soluti militiâ, pro agris (quos semper petebant) acciperent.* Cui ambigo an adsentiar, quia non semel hîc in Tacito & pecuniæ mentio & agrorum.

H.

Cap. 20. DEscribit Vegetius lib. II. cap. X. *Erat etiam castrorum Præfectus licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus caussis.*

caussis. Ad quem castrorum positio, valli & fossa destinatio (nescio an *designatio*) *pertinebat. Tabernacula vel casa militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur: praterea agri contubernales, & medici à quibus curabantur. vehicula, sagmarii, nec non ferramenta quibus materia secatur vel caditur: item ligna vel straminα, arietes, onagri, ballista, ceteraque genera tormentorum procurabat aliquando ne deessent. Is post longam probatamque militiam legebatur, ut certè* (potiùs, *rectè*) *doceret alios, quod ipse cum laude fecisset.* Quæ verba ad lucem hujus loci pertinent, & plurium infrà, in quibus de castrorum Præfecto. Cuique autem legioni suus castrorum Præfectus fuit, si tamen tenderet seorsum. Colligo ex Tacito, lib. XIV. *Pœnius Posthumus, Prafectus castrorum secunda legionis.* & Vellejo lib. II. *At è Prafectis castrorum duobus, quàm clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Cejonius prodidit.* Supra Tribunos militum collocare eos visus noster Histor. secundo in pompâ Vitelliana. *Ante aquilam Prafecti castrorum, Tribunique, & primi Centurionum candidâ veste.* Vir egregius, cujus memoriam amo, colo, in Semestribus suis censuit hunc eumdem esse cum Prætorii Præfecto. & Vespasiani avum etiam auget hac dignitate, quoniam Suetonius scripserit: *Polla patrem habuit Vespasium Pollionem ter Tribunum militum, Prafectumque castrorum.* Abi vir maxime, lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussâ, censoriam hanc notam.

I.

Rebus lætis & militiâ prosperâ, ornari signa mos fuit, lauru, floribus, unguentis. Claudianus: *Cap. 24.*

> *Lataturque tamen: Mavortia signa rubescunt*
> *Floribus, & subitis animantur frondibus hasta.*

Suetonius Claudii cap. XIII. *Verùm intra quinctum diem oppressus est, legionibus in pœnitentiam religione conversis: postquàm denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam an divinitùs, neque aquila ornari, neque signa convelli potuerunt.* Et Orosius eadem de re: *Die dicto ut in unum undique ad novum Imperatorem convenirent, neque aquila ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* Signa ergo in ejusmodi lætitiis obviamque sertionibus ornabantur. cui rei adhibita etiam unguenta. Plinius lib. XIII. cap. IV. *Aquila certè ac signa pulverulenta illa ac custodiis horrida inunguntur etiam festis diebus. utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corrupta terrarum orbem devicere aquila.* Nec aliud est, quod noster hìc appellat insignium fulgorem. Ita lib. XV. *Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque, & simulacris in modum templi.* Et

Livius

Livius etiam lib. XXVIII. *Asdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo prosiluit, tumultumque ante vallum & trepidationem suorum, & procul signa legionum fulgentia plenosque hostium campos vidit.* etsi paullò aliter id accipio de fulgore argenti, pulvere deterso: quia nondum illo ævo notus luxuriæ mos. Contrà in tristitiâ & rebus artis, signa horrida & incompta. Tacitus in funere Germanici: *Præcedebant incompta signa, versi fasces.* Libro IV. Histor. *Revulsæ imperatorum imagines, innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis* Libro XV. de fugâ Pæti: *Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium & armorum prætulit ut diversitatem exprobraret.* Nec plura mihi notata de hoc parum cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri à statuis deorum: quas melioribus diebus, unguentis perfundebant, quasi in cultum & honorem. Aquilæ autem nonne dii militares? Cicero IV. in Verrem: *Omnes matronas & virgines convenisse, cùm Diana exportaretur: unxisse unguentis, complesse & coronis & floribus.* Arnobius libro I. *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex olivi unguine ordinatum.* ubi malim, *odoratum* Apulejus I. Florid. *Lapis unguine delibutus.* Seneca Fragmento de Superstitione: *Alius fictor est, alius unctor.* Lapis vetus Romæ: DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQUE. UNCTIS. Vide quæ notavi lib. II. Elect. cap. XVIII.

K.

Cap. 31. Res initium habuit non à Julio Cæsare, ut famam esse video; sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine H-S. quadringenties imposuit Galliæ victæ, uti apud Suetonium & Eutropium in melioribus libris legi: censendi provincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor. *Sed districtè jam Comata Galliæ caussa agenda est, in quâ si quis hoc intuetur, quod bello per decem annos exercuerunt Divom Iulium: idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete suâ securamque à tergo pacem præstiterunt. & quidem cùm ad census* (nescio an, *à censu*) *novo tum opere & inadsueto Galliis ad bellum avocatus esset. Quod opus quàm arduum sit, nobis nunc cùm maximè, quamvis nihil ultrà quàm ut publicè notæ sint facultates nostræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Ait clarè, *Novo tum opere & Galliis inadsueto.* Rem insignem epitoma Livii non tacuit, libro CXXXIV. *Cùm Augustus conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vi-*

terat, actus. Idque accidisse ex Dione disco, septimo Augusti consulatu. Ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσεσθαι οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν, καὶ αὐτῶν. καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. *Verùm, cùm in Gallias venisset, illic substitit. Nam & Britanni missuri jam legatos videbantur. & res Gallorum inquieta etiam, quia subactis illis statim bella civilia erant consecuta. Itaque & censum illorum egit, & vitam remque publicam composuit.* Hujus autem census duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contulisse: & in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Priùs illud eleganter ab Ammiano suggestum, lib. XVI. ubi de Juliano Cæsare verba: *Quàm profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maximè claret, quòd primitùs partes eas ingressus pro capitibus singulis tributi nomine vicenosquinos aureos repperit flagitari, discedens verò septenos tantùm munera universa complentes.* Tertullianus Apologetico: *Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hæc sunt notæ captivitatis.* Panegyricus scriptor in laudibus Constantini: *Septem millia capitum remisisti quartam amplius partem nostrorum censuum.* & statim: *Remissione istâ septem millium capitum, vigintiquinque millibus dedisti vires, dedisti opes, dedisti salutem.* iterumque: *Certè & tum liberi parentes suos cariores habent, & mariti conjuges non gravatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur.* quæ postrema non est ut ullo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Aliàs non sum ignarus illud ipsum tributum, quod pro modo agrorum penderent, Capitationem dictam à Jurisconsultis, & Salviano Massiliensi, libro V. *Plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, & exterminati agellis suis, cùm rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur: cùm possessio ab his recesserit, capitatio non recedit*, scilicet à numero jugorum & capitum quibus agri coluntur. Sed persevero, ut Galli in capita contulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliisque, quæ obnoxia tributo: habes apud Jurisconsultos De censibus, & Panegyristem illum ipsum: *Jacebat illa civitas non tam innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata: ex quo eam novi census exanimaverat acerbitas. Nec tamen justè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani census communi formulâ teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari.* Utrique censui olim præpositi ex prima nobilitate viri, ut Drusus ab Augusto, Germanicus hîc à Tiberio. Videturque ea non exigua dignitas fuisse, ex Tacito, libro XIV. *Census per Gallias à Q. Volusio*

lusio & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Trebellium dum uterque dedignatur, suprà tulere. In lapide,

Q. MANILIO
C. F. CORDO. T.
LEG. XXI. RAPAC.
PRÆF. EQUIT. EXACT.
TRIBUT. CIVITAT. GALL.
FAC. CUR.
CERTUS. LIB.

Id est, *Exactori tributorum civitatum Galliæ.* Hi census in tabulis perscripti. Dio in vitâ Caligulæ: Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφάς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, &c. Unde Tabulæ censuales in codice Theodosiano, & Justiniani l. IV. De Agric. & censit. & alibi, Paginæ censuales. Actique videntur singulis lustris. Panegyricus: *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lucrum omnibus lustris felicius?* aut etiam singulis annis. Nam ecce in Tacito anno post, P. Vitellius & Scantius mittuntur ad census Galliarum, lib. II. Tributum tamen ipsum, videtur olim descriptum fuisse in singulos menses. Docet factum Licinii Procuratoris apud Dionem, qui, ut ait, eò malitiæ pervenerat, ut quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menses. Vide rem non injucundam, apud optimum scriptorem, quod quidem ad ritus priscos adtinet, libro LIV.

L.

Cap. 41. Suetonius non spernit solùm sententiam hanc, sed longâ & acri disputatione evertit. Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus ejus ævi (nam versiculi illi, Caligulâ principe, statim divulgati sunt) nescîit Imperatoris sui solum genitale? tam impudenti mendacio ludere jus fuit? Non Plinius & Tacitus, ea quæ Suetonius, perviderunt? Scilicet iis cura non fuit inspiciundi Actal logi. non copia? nugæ, At enim, inquit, natus est Cajus patre suo & C. Fontejo Coss. pater autem Consulatum cum anno toto gessit, & quidem in urbe. Non igitur nasci potuit in castris: quoniam pater demum exacto Consulatu in Germaniam est missus. Primùm, Suetoni, quod tu sumis ut datum, fieri potest ut quis illorum jubeat te reponere, ambigo, inquam, utrùm illæ meæ partes consentiant cònsciscantque natum eo anno Cajum esse. Video enim dissentire alios in numero annorum quos dicitur vixisse. Et quid si paullò antè

natus ſit, cùm pater in Germaniâ eſſet? quid ſi paullò poſt? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula ſit, non quando ſatus. Nonne ipſo patre Conſule ut tu vis, naſci potuit in caſtris? Nec enim opus credo eam ad rem præſentiâ patris. Nam Germanicum conſtat ex Dione ſtatim à clade Varianâ continenter in Germaniâ manſiſſe, ad hunc uſque Conſulatum. Suſpicari autem probabiliter poſſum, uxorem, quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germaniâ donec uterum poſuiſſet. Nam circumduci in longo itinere feminas, ut priſci dicebant, incientes, non ex more, non ex uſu. Potuit ergo naſci in caſtris, & tamen in Conſulatu patris. Sed in Actis reperio, ais, natum eum Antii. Quid ſi nomen tibi imponit, & Acta de alio quopiam Cajo, filio pariter Germanici, ſenſerunt? Non enim Caligulæ cognomen diſcriminis cauſſâ, opinor, apponi potuit Actis. quoniam profeſſio apud Acta, nato ſtatim puero fieri ſolita: cognomen autem illud poſteà in caſtris illi datum, à veſte. Denique contra tabulas Actorum, Plinii pagina eſt, & hic noſter fideliſſimus ſenex: mihi quidem teſtis ἐκ τῶν Διὸς δέλτων. Addis amplius, ex Auguſti epiſtolis liquere bimulum demum perductum in caſtra: non ergo ibi natum. Batuis tu, non pugnas: rude, non gladio feris. Quid enim obſtat Agrippinam peperiſſe in Germaniâ, rediiſſe in urbem mariti ſui Conſulatu: deinde ipſam & infantem in Germaniam revertiſſe? Quòd Antium prætulerit omnibus receſſibus Cajus: quin tu hoc argumento, Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuvii Auguſtum? Itaque quidquid Suetonius conetur; me quidem judice, Hæc pars adhuc, ut in formulâ Senatoriâ eſt, major eſſe videtur. Cui, præter conſulares illos, ſubſcribunt pedanii Senatores, Sex. Victor, & Athenæus libro IV. cap. VII.

M.

Provinciarum diviſio à Cæſare Auguſto in ſexto Conſulatu facta duplex. Aliæ populo datæ, aliæ Cæſari. In eas quæ populi, propriè dicti Proconſules mittebantur: in Cæſaris, Legati aut Proprætores. qui interdum tamen & Prætores dicti; aut conjunctim Legati proprætores, ut in lapidibus plerumque. Rectorum, & Præſidum nomen generale eſt: etſi Præſes, Præſidialeſque provincias, de Cæſarianis reperies etiam, ſignificatione artâ. Diſcrimen inter Proconſules Legatoſque multum. Primò, quod ii in populi provincias miſſi, quæ ferè inermes: hi in Cæſaris, quæ copiis inſtructæ. II. quòd illorum annua tantùm adminiſtratio: (unde in Taciti lib. III. Flamen ait, *quanto facilius ſe abfuturum ad unius anni proconſulare imperium?* Et Apuleji Florid. II. *Quid nobis cum iſtis proconſulum vicibus? quid cum annis brevibus & feſtinantibus menſibus?*)

Cap. 75.

horum

horum longior contractiorve, ut Cæsari visum. III. Proconsules sorte missi. eoque Suetonius Aug. c. XLVII. *ceteras provincias Proconsulibus sortitò permisit:* & Tacitus, lib. III. *eoque etiam Asia sorte depellendum incusavit:* at Legati, Cæsaris dilectu, ἀκληρωτεί, ut ait Dio. Statius lib. I. Silv.

——cùm tanti lectu rectoris habenas
Gallicæ fortunâ non admirante subisti.

IV. Proconsules statim egressi urbe insignia imperii sumunt (τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, ait Dio) puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum urbem: at Legati, non antequam provinciam attigerint, & in ipsâ provinciâ deponunt. V. Proconsules pacato habitu, & gladio non accincti fuerunt, (ex instituto quidem Augusti, quod tamen posteà mutavit:) Legati, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, id est paludamentum, gestarunt, & gladium, ut quibus jus esset militis animadvertendi. VI. Proconsules sex lictoribus fascibusque usi: quinque dumtaxat Legati qui Consulatum nondum gessissent. Dio auctor, LIII. Septimò, Proconsuli tres Legati fuere: Legato unus. Dio ibidem. Atque hæc discrimina. sed ex iis nihil eruas, cur provinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hîc ex Tacito clarum) melior pensiorque. Nisi id tamen in bonum provincialium vertit, quod utraque provincia uni credita Legato. ideoque minus onerum in alendo ipso & canibus illis qui tribunal lambunt. Clarè Tacitus lib. V. *Is Macedoniæ tum intentus Achajam quoque curabat.*

N.

Cap. 83. Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut pervadit aut tentat nostra curiositas. Vulgaris actoris videntur fuisse denarii quinque. Seneca epist. LXXXI. *Ille qui in scenâ elatus incedit, & hæc resupinus dicit*, Imperito Argis, *servus est, quinque modios accipit & quinq; denarios.* Aut certè septem, ut in Icarom. apud Lucianum in loco qui re & verbis Senecæ illi par: Ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον: *Similes maximè tragicis illis histrionibus, quibus si personas auferas, & auratam illam vestem; quod relinquitur, ridiculus homuncio erit, septem drachmis ad certandum agendumque conductus.* Mutata tamen sæpiùs res, cùm vulgus editoresque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideò Tiberiùs, *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis.* & M. Antoninus Imp. *Temperavit scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur.* magno tamen cor-

ruptis

ruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque. Sed Seneca, fortasse & Lucianus, de diurnâ mercede agunt: Capitolinus de menstruâ, aut certè productione totâ. Aut denique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum. Quod ait de editore, video labi virum doctum. hoc jubet Imperator, ut nemo editor, id est Prætor aut magistratus qui ludos præbet, suggerat iis supra decem. estque quasi correctio in capite ejusce legis. Sed unde hæc pecunia? sæpè ab editoribus, sæpe à fisco. Ideò Glossæ. *Lucar*, μισθὸς ἀπὸ φίσκου. Alias, *Lucar*, τὸ θεατρικόν. Plutarchus, τὸ τελούμενον εἰς τὰς θέας.

ADD. NOTAVI è Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiastem Juvenalis in illud,

——victori populus quod postulat aurum.

Ut in theatro, inquit, *solent petere quinque aureos. nam non licebat amplius dare.*

JUSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI
ANNALIUM
LIBRUM II.
EXCURSUS.

A.

Cap. 2. Parthorum reges, qui innexi rebus Romanis: ulteriora mihi non sunt curæ.

I. ORODES. Justino, Herodes: Plutarcho, Υρώδης. qui vicit Crassum. { PACORUS, à P. Ventidio victus cæsusque. Dio, & alii. PHRAATES; Plutarcho, Phraortes.

II. PHRAATES. cum quo M. Antonius bellum gessit. Teridates eum regno pepulit: sed ipse brevi pulsus, Phraate restituto. cui legitimi filii quattuor. { SARASPADES. CEROSPADES. PHRAATES. VONONES. ejus F. { MEHERDATES.

Unus ex concubinâ Romanâ muliere, Thermussâ, genitus. qui astu matris in Parthis remansit. de quo Joseph. lib. XVIII. cap. III. { PHRAATACES, nothus.

III. PHRAATACES, patris interfector, maritus matris. brevi pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Josephus.

IV. ORODES, Josepho, Herodes, nescio cujus proles. cœtu popularium facto cæsus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem. Joseph.

V. VONONES. de quo hîc Tacitus, & loco dicto Josephus.

VI ARTABANUS. non ex rectâ priorum regum stirpe, tamen Arsacides & Medorum anteà rex, ait Josephus. Contra eum rex missus à Tiberio Phraates, de quo suprà, Vononis frater. sed in viâ periit.

periit. posteà Teridates (nescio cujus proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumque ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudii principatum.

Ejus filii:
- ORODES. qui Armeniæ rex. Tacit. lib. VI.
- DARIUS. qui Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam. Josephus. Is est quem nominat Suet. Calig. cap. XIX.

VII. GOTARZES. Artabani frater, qui necem ipsi filiisque maturavit. Tacit. lib. XI.

VIII. VARDANES, item Artabani frater. pepulit Gotarzem. Tacit. lib. XII. Vide & Philostratum lib. I.

IX. GOTARZES, iterùm, mortuo fratre. Contra eum submissus MEHERDATES, filius Vononis, imperante Claudio. Frustra. victor prælio Gotarzes.

X. VONONES (ignoro stirpem) anteà Mediæ rex, lectus accitusque à Parthis, sed brevi & inglorio regno Tacit. XII.
- VOLOGESES.
- TIRIDATES, sub Nerone Armeniæ rex.

XI. VOLOGESES, vel ut Græci, VOLOGÆSUS; Vononis hujus F. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, ut liquet ex Taciti Histor. lib. IV.

B.

Apud Plautum mater familias, *Cap. 2.*

Obsignate cellas, referte anulum ad me,
Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam.

Et alibi servus:

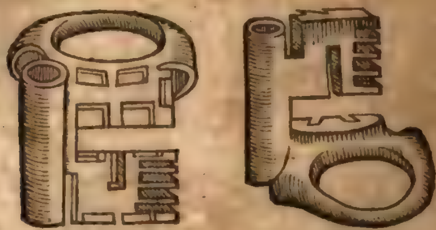
Isti parcipromi qui salinum servis obsignant cum sale.

Plinius XXXIII. *At nunc cibi quoque & potus anulo vindicantur à rapinâ.* Ab hoc more Martialis libro IX.

Septem post calices Opimiani
Denso cùm jaceam triente læsus,
Adfers nescio quas mihi tabellas,
Et dicis, Modò liberum esse jussi
Zenam, servulus est mihi paternus.
Signa. cras melius, Luperce, fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

Et simile, quòd mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes. Clemens lib. III. Pædag. feminis Christianis talem anulum dat: Δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι,

γενόμενοι, οὐδὲν ἔδει σφραγίδων, ἐπίσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐνδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων ἐδεήθημεν: *Tribuit etiam feminis anulum aureum, non herclè ad ornatum, sed ad signandum ea quæ domi custodienda sunt, propter curam domesticam quæ illis incumbit. Si enim omnes à pædagogo rectè instituti essemus, supervacua essent signacula, omnibus ex æquo bonis, servis dominisque. Sed quoniam aut nulla aut mala institutio caussam magnam præbet injuriæ, opus habuimus sigillis.*

Ubi vides etiam illo ævo morem priscum. Anulos ejusmodi signatorios (ferreos tamen, ut appareat servorum fuisse, aut vulgarium militum) complures erutos ipsi vidimus in Batavis, cum adjunctâ clavi. ad duplicem scilicet usum, signandi aperiendique. Eorum hæc forma, magnitudine minimissimi digiti. Plinius Iliacis temporibus ignotum anulorum usum fuisse docet, *quoniam conditas arcis vestes vasaque aurea & argentea, & ea colligata nodi non anuli notâ Homerus indicat*. Versus Homeri, quos respexit, sunt, Odyss. θ.

> Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
> Μή τίς τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos anulos pertinere velim, Valerii locum lib. VII. cap. ult. *Insuperque anulos suos ei tradidit: videlicet ne quid ex eâ hereditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyùs vir diligens, sed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repositos & à præsentibus obsignatos diligentissimè, heredibus illius exheres ipse reddidit.*

C.

Cap. 17. Exemplum credo esse à Persis, quibus in militiâ, Aquila præcipuum & regale signum. Xenophon de Expeditione Cyri lib. I. Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν, ἐπὶ πέλτης, ἐπὶ ξύλου ἀνατεταμένον. Et Pædia Cyri, libro VII. Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: *Erat autem ei signum,*

aurea

aurea aquila in longa hasta suspensa. & nunc etiam id insigne Persarum regibus manet. Sed diversa tamen ea paullum ab aquilâ Romanorum. Nam hæc non aliud, quam modica ex argento aquila, quæ summæ hastæ insistebat, alis expansis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonii nummos, etiam Dio describit libro XLIII. de prodigiis ante pugnam Mundensem: Οἱ δὲ δὴ ἀετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνοὺς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνεσήμηναν, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπεπέτοντο: *Aquilæ legionum ejus, alas concutientes, & fulmina, quæ nonnullæ earum aurea pedibus tenent, abjicientes, Pompejo exitium palàm denunciabant, ipsæque ad Cæsarem quasi avolabant.* Dixi modicam fuisse. collige ex his Flori verbis lib. IV. *Tertiam aquilam signifer, priusquam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruentâ palude delituit.* Neque enim baltei latebris tegi potuisset aquila admodum magna. Vide Militiam nostram.

D.

Statius: —— *Laurumque superbam*
In gremio Jovis excisis deponere Pœnis. Cap. 26.

Idem:

—— *Et nondum gremio Jovis Indica laurus.*

Dixi in fascibus lictorum: & eum ritum clarè ponit Dio LIV. de Augusto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθηκε: *Et in Capitolium conscendens, laurum à fascibus abstulit, & in Jovis genibus deposuit.* Sicut & Julius Obsequens: *C. Antonius cùm in agro Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in provinciam tulit. Apparuit eum hostibus portendisse victoriam, cùm ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat deponere.* Rectè ergo in Plinio scriptum: *Fasces imperatorum laurus decorat, ex his in gremio Jovis optimi maximi deponitur, quotiens lætitiam nova victoria attulit.* nec rectè mutavit è libro vetere, ut ait, vir doctus, *ex hinc in gremio.* Senecam turpi notâ deformavit quicumque nebulo ignarus hujus ritus. Consolatione ad Elbiam, cap. X. *Scilicet minùs beatè vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit cum vilissimum cibum in foco manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusserat, lancemque in Capitolini Jovis gremio reposuerat: quam Apicius nostra memoria vixit, qui, &c.* & molestiam objecit quærendæ lancis, quam numquam invenies. Libri aliquot, *lanceamque.* Emendo, *laureamque.* verissimè ad hunc triumphi morem, sequentia etiam scribe, *quàm Apicius nostra memoria vixit*, non,

 Vicit

Vicit: & sententia omnis clara. Ne hæreas, simillimus de hisdem Fabriciis Panegyristæ locus Laudatione Theodosii: *Curii, Coruncanii, Fabricii, cùm inducia bella suspenderant, inter aratra vivebant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Jovis laureis, triumphales viri rusticabantur.* Sed & laurea etiam deposita sine justo triumpho. ut in Sueton. Domitian. cap. VI. *De Sarmatis lauream modò Jovi Capitolino rettulit.* Itemque Nero ob Teridatis in urbem adventum, *Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata*, in eodem Suetonio cap. XIII.

E.

Cap. 27.

L. SCRIBONIUS LIBO, qui Consul cũ Antonio, anno DCCXIX. Uxor incerta. Ex his,	SCRIBONIA, quæ nupsit SEX. POMPEIO, filio Magni, per bellum Siculum. Dio. Appian. Ex his	POMPEIA, quæ desponsa M. MARCELLO, pignus pacis cum Triumviris initæ. sed non deducta. Nupsit, ut conjicio, post SCRIBONIO LIBONI. ex quis	L. SCRIBONIUS LIBO. qui cõsul initio lib. hujus. SCRIBONIUS LIBO DRUSUS. de quo hic, qui tantum Prætor.

SCRIBONIA, ejus soror, uxor OCT. AUGUSTI. Ex his	JULIA. cui maritus VIPSANIUS AGRIPPA. Ex his	CAIUS, LUCIUS	Cæsares.
		JULIA, nupta L. Paullo.	
		AGRIPPINA, nupta Germanico.	

SCRIBONIUS LIBO, de quo nihil legi.	SCRIBONIUS, de quo nihil.	SCRIBONIUS LIBO, quem volo maritum Pompejæ fuisse.

Priores duæ lineæ hujus generis veræ, & ex historiâ Dionis, Appiani, collectæ. Tertia à solâ conjecturâ est. sed aliter de amitâ Scriboniâ explicari à me non potest. L. Scribonium Libonem, qui consul fuit hoc ipso anno quo damnatus adolescens, non patrem ejus fuisse sed fratrem, ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror à quo Scribonia lex denominata: quem vir magnus Jac. Rævardus in libello singulari ad eam legem imperitè confudit cum isto qui nunc reus.

F.

Cap. 30. Græci διοικητὰς, πραγματευτὰς vertunt. Itaque ferè cum Procuratoribus æquiparantur: sic tamen ut minùs latè vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Trajani: *Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Idem lib III. epist.

epist. ad Calvisium: *Deinde quod non minùs utile quàm voluptuosum, posse utramque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore ac panè iisdem actoribus habere.* Salvianus Massiliensis: *Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent procuratores: prope ut inter istos omnes nullorum minùs servi sint, quàm dominorum suorum,* In marmore prisco:

HERCULI. DEFENSORI
PRO. ITU. ET. REDITU
D. CLODI. SEPTIMI
ALBINI. CÆSARIS
D. CLODIUS. D. L.
FELIX
ACTOR. CÆS. N. D. D.

id est, *Actor Cæsaris nostri dedicavit.* Sic Actores prædiorum, l XVI C De procuratoribus. Actores rerum, l. ult. De offic. præsid. & in Suetonii Domitiano cap. XI. Actorem summarum ritè fortasse reposuit Torrentius. Certè enim pecuniæ recipiendæ & expendendæ præerant. Apulejus lib. II. *Philodespotum requirit actorem* (ita è codice scripto Giselini nostri legimus, cum malè adhuc *auctorem.*) *eique precipit, bono custodi redderet sine mora premium.* Ut ergo isti in privatâ familiâ; sic & in rep. Actores. de quibus Plinii locum correctum imputo juventuti, lib. VII. Epistolâ ad Caninium: *Equidem nihil commodius invenio, quàm quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longè pluris exactori* (corrigo inquam, *actori*) *publico mancipavi, eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus.* quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Ut enim ibi ager Actori publico mancipatur: sic hic servi. Vide quæ de reip servis scripsi libro Electorum, cap XXII. & adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum à magistratibus, Varronis insignem locum, quem seciùs accepit vir doctus: Lib VII. De linguâ Latinâ: *Nomina habent plerique liberti à municipio manumissi; in quo, ut societatum & fanorum servi non servarunt proportionem & rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, ut à Faventia Faventinus, à Reate Reatinus, sic à Roma Romanus; ut nominantur libertini à libertis orti, & è publicis servis populi Romani, qui manumissi antequam sub magistratuum nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt.* Dicit Varro. Servi publici manumissi, dicti sunt liberti populi Romani, uti reapse erant: manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo invalesceret nominandi à magistratibus. Nam ecce cœperunt à Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notavi

 ibi.

ibi. Ille amicus noster ad successiones refert & testamenti factionem. Acutè. sed quò tam acutè?

G.

Cap. 32. Anno urbis DCXIV. *M. Popillio Lanate, Cn. Calpurnio Coss. C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire ex urbe atque Italia jussit: levibus atque ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem injicientes.* ait Valerius libro primo. Anno DCCXXI. M. Agrippa Ædilis τὰς ἀστρολόγους καὶ τὰς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασεν: *astrologos & vates urbe ejecit:* auctor Dio XLIX in extremo. Iterum anno DCCLXI. ab Augusto interdictum severè omni vaticinio ac prædictione. notat idem Græcus lib. LVI. Sed seriò inprimis & cum curâ ea res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam & verba certò repperi in Fragmentis Jurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pythœus. Ait ibi Ulpianus, lib. VII. de offic. Proconf. *Præterea interdicta est* (ita legit Pithœus) *Mathematicorum callida impostura & obstinacitate persuasio. Nec hodie primùm interdici eis placuit, sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat S. C. Pomponio & Rufo Coss. factum, quo cavetur, ut Mathematicis, Chaldæis, ariolis, & ceteris qui similem in certum fecerunt* (Pythœus, *similem artem:* ego legerim, *similem cestum*, sive, *quæstum*) *aqua & igni interdicatur, omniaque bona eorum publicentur: & si eternus gentium qui si id fecerit, in eum animadvertatur.* Dico Domitium intellegere Sc. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium & Rufum Coss. hoc autem anno Taurus & Libo Coss. fuerunt. Non hoc novum, ut inter scriptores anni unius discrimen sit. Cælius enim Rufus, & L. Pomponius, Consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Ulpianus alia, quæ ad cognitionem illam: *Sæpissimè denique interdictum est ferè ab omnibus principibus, nequis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret: & variè puniti sunt hi qui id exercuerunt, pro mensura scilicet & consultationis* (legerim, *sceleris & consultationis*; vel inductâ copulâ, *scilicet consultationis.*) *Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel qua alia graviore pœna adfecti.* Non omittam oraculum nostri vatis, de his vanis vatibus: *Mathematici genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax: quod in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur.*

H.

Cap. 32. Plautus, ——— *credo ego istoc exemplo tibi*
Esse eundum actutùm extra portam, dispessis manibus
Patibulum quom habebis.

Itaque

Itaque & carnifex domicilium habuit extra urbem. Cicero, pro Rabirio perduellionis reo: *Sed moreretur priùs acerbissima morte millies Gracchus, quàm in ejus concione carnifex consisteret. quem non modò foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, atque urbis domicilio carere voluerunt.*

Ideò Plautus, *—— extra portam Metiam currendum est priùs,*
Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis.

intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solennem suppliciis locum. Imò & Coriarii ac Vispelliones urbe submoti, à pari caussâ. Morticina enim tractant. Artemidorus libro I. cap. LIII. Τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται: *Coriariam exercere, malum omnibus. Corpora enim mortua attrectat cerdo, ideoque ab urbe secluditur.* Sed quid est quod Tacitus hîc disertè nominat Esquilinam? non temerarium est. nec facilè reperies, ut ego censeo, ubi supplicii res, nominari portam aliam: nisi tamen Metiam, ut iterum apud Plautum:

Illum adepol videre ardentem te extra portam Metiam,
Credo ecastor velle.

Sed profectò quæ Metia Plauto, eadem est cum Esquilinâ. argumento loci de suppliciis, tum numeri situsque portarum urbis. Idque ante me censuisse audio Octavium Pantagathum, virum magnum, altum, & qui esse doctus eligeret quàm videri. Non, inquam, reperies aliam nominatam ab istis, nisi fortè Collinam in Vestalium morte. quod aliud à supplicio vulgato. Facit ad portam Esquilinam, quod Suetonius in Claudio scripsit: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit.* quod Horatius, anus illas lapidatas in Esquiliis abjicit:

Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites.

Itaque & Puticuli ibi, quò vilium damnatorumque hominum cadavera projiciebantur. Varro, Festus, aliique. Ibidem locum fuisse, qui Sestertius diceretur, infrà docebo.

I.

Byssina, è lino; Bombycina, è verme; Serica, ex arborum lanâ, confectæ. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa (nihil enim interest) manetque hodiè: reliquarum nihil superest præter nomen. Byssum cum Serico, imperitè confundit Philostratus libro II. & vult ex arbore Indicâ nasci, quæ altitudine quidem populos æquet, *Cap. 33.*

 foliis

foliis salici non absimilis. Sericum debuisset dicere. Nam Byssus è terrâ gignitur ut linum, circa Elidem præcipuè, Achaiæ urbem. Eadem imperitiâ Bombycinam, Sericam facit Isidorus lib. xix. Si tamen imperitia est, & non recepta opinio inferioris ævi. Nam & Zonaras in Justiniani vitâ scribit *ejus temporibus telam sericam à Romanis* (id est Græcis Byzantinis) *texi cœptam, cùm anteà à Persicis mercatoribus tantùm importaretur, nec Romani scirent fila illa esse vermium.* Et addit duos monachos ova illa vermium ex Indiâ attulisse, & mori foliis aluisse, & inde sericum confecisse. Otho item Frisingensis in historiâ Friderici lib. I. ait Rodericum Siculum expugnatis in Græciâ Athenis, Corintho, Thebis, opifices qui sericos pannos texebant deduxisse captivos, & in Siciliæ urbe Palermo collocasse. Inde factum ut quam textrinam priùs soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hâc sententiâ Pausanias, Pollux, Servius. At magis veteres discriminant clarè: & lanam arborum esse Sericum volunt, apud Seres Indos. Virgil.

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.

Plinius: *Seres lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Seneca poëta:

Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.

Marcellinus lib. xxiii. *Apud Seras sublucidæ silvæ, in quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtemine conficiunt sericum.* De his Seneca, libro vii. De beneficiis: *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi corpus, aut denique pudor possit. quibus sumptis, mulier parum liquidò nudam se non esse jurabit. Hæc ingenti summâ ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant.* Pellucebant enim tenerrimâ, ut Ammianus loquitur, subtilitate. Ideoque quotiens pellucidam vestem, pellucentem togam, taliaque legis: capito de Sericâ, aut Coâ. Juvenalis:

Acer & indomitus libertatisque magister
Cretice pelluces.

ceperim de Sericâ. Tibullus, de Bombycinâ:

Illa gerat tenues vestes, quas femina Cea
Texuit, auratas disposuitque vias.

& Horatius: *altera nil obstat Cois tibi.* Serica quando venerint in usum, planissimè non scio. suspicor Julii Cæsaris ævo, (nam antè non invenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis. ut ex quorumdam fide Dio refert lib. xliii. Eam vestem etiam

Medicam

Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius. Genera ejus facta posteà Holoserica, Subserica. usúsque primus Holosericâ, Eligabalus. de quo adi scriptores historiæ Augustæ.

K.

Quod ait, pedibus intectis: non planè verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis. qui altiusculi, non solum imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius: Cap. 59.

——— *nigris medium impediit crus*
Pellibus.

Titinius in Setina: *Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas.* Tertullianus de Pallio: *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorumque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantum imas tegebant, ceteris ferè nudis. Ideò benè noster, *pedibus intectis.* Hunc sensum firmat ipse, dum subdit: *P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam accepimus.* Scipio autem ibi crepidatus. Livius: *Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio.* Quod tamen molle & effeminatum censebatur: & Manilius delicatos insignit hac notà.

Feminea vestes, nexa sine tegmine planta.

Ut Scaliger emendavit. etsi vetus lectio, *nec insunt tegmina:* ex quâ tentabam, *nec in usum tegmina.* Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis: καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον μέν πως ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. id est: *Volentibus etiam discalceatis spectare permissum. quod usitatum olim; ut etiam quidam judicia hoc habitu æstatis tempore exercuerint, & ipse Augustus ita sæpè spectarit æstivos ludos. omissum tamen à Tiberio.* Ubi ἀνυποδήτους verè verteris, soleatos aut crepidatos. quomodo etiam convivia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per convivia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore soleatus: & in Antonium, qui Gallicis indutus.

L.

Mos qui publicè obtinebat, privatimque. Publicè, Livius lib. XXXVI. *Consulti feciales M'. Acilio Consule, num priùs Ætolis renuntianda amicitia esset, quàm bellum inferendum.* Lib. XLIII. *Missi legati Perseo amicitiam renuntiarunt.* Privatim, infrà lib. VI. Cap. 70.

Morem fuisse majoribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. Lib. III. *Quamquam non ultrà foret sævitum, quàm ut amicitia Cæsaris prohiberetur.* Suetonius Aug. cap. LXVI. *Cornelio Gallo ob ingratum & malevolum animum domo & provinciis suis interdixit.* Idem in Claris Grammat de Curtio Niciâ: *Pompejum offendit, domoque ei interdictum est.* Sic Badius Campanus apud Livium XXV. palàm omnibus renuntiat hospitium Crispino. Atque hoc est, quod Cicero inimicitias denunciare ait, pro L. Flacco: *Etenim cùm à clarissimis viris justissimas inimicitias sæpè cum benè meritis civibus depositas esse vidissem: non sum arbitratus quemquam amicum patriæ novas huic inimicitias nulla accepta injuria denuntiaturum.* Seneca epist. LXXVII. *Inimicitias mihi denuntias, si quidquam ex iis quæ cottidie facio, ignoraveris.* Idem, quod indicere inimicitias Seneca lib. III. De ira: *Quid juvat tamquam in æternum genitos iras indicere & brevissimam ætatem dissipare?* Unde inimicitiæ indictæ, ut indictum bellum. Sidonius lib. VII. *Inimicitias indictas honestè exercet, tardè credit, celeriter deponit.* Item Inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ: Valerius lib. IV. *Acerrimè cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graves testatasque inimicitias progressa fuerat.* Nec aliud censeo, cùm legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori utinam his moribus locus! Sed ut omnia vitia nostro ævo; sic fraus, simulatio, dolus succrevit, & pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Novimus nos ejusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident mox arrodunt: & quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande *exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos: sic specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces,* ut verè dixit noster vates.

M.

Cap. 75. Quid vocat lætum cultum? Vestemne albam, positâ nigrâ? an aurum & ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eoque finito recipiebant? Non tam proclive id statuere, propter veteres scriptores, qui hac in re sententiis diversi. Dionysius lib. VIII. nigram vestem feminis attribuit. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλαιναν ἀμφιεσμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Apud Suidam incertus scriptor, de Marcii funere: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλαιναν ἀμφιεσμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Et Varro clarè lib. III. De vita populi Romani, *ut dum supra terram*

ram esset, ricinis lugerent: funere ipso, ut pullis pallis amictæ. Ibidem. *Propinquæ anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Valerius lib. 1. cap. 1. De Cannensi clade. *Itaque matres ac filiæ conjugesque nuper interfectorum, abstersis lacrimis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem & aris dare thura coactæ sunt.* At alii ecce consensu, albam. Herodianus in funere Severi: Αἱ γυναῖκες λιταῖς ἐσθῆτας λευκαῖς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. Statius in Lacrimis Etrusci:

> *Huc vittata comam, niveoque insignis amictu*
> *Mitibus exsequiis ades.*

adsignat, ut vides, niveam vestem, quia mulier. Sed clarissimè Plutarchus: Διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; & vide apud eum caussas. Quid statuemus in dissensu tam aperto? pacem. quam facilè conficio ex temporum ratione. Variatum scilicet hac in re apud Romanos fuit. Priscis temporibus dum resp. vixit & libertas, nigræ vestes etiam feminis in luctu. id docent ii scriptores, qui omnes consentiunt in narratione moris qui illo ævo. At sub Impp. rep. exstinctâ, in usum venerunt lugubrium, albæ. docent ii alterius classis testes, qui non id referunt nisi de temporibus secutis. Hoc nisi tenes, numquam erit ut solvas cum nodum. Sed quæ caussa hujus mutationis? Credo, divitiæ & luxus. Matronis antiquis color albus & niger cogniti: iisque solis, vel præcipuis usæ. At post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam; post galbanam, cæruleam, amethystinam, & tot genera reperta colorum, rarus dignioribus feminis albi usus. spretus inquam, (quod ex poëtis facilè disces) contemptusque color albus, adeò ut nota luctus fuerit superbo sexui, cum induisse. Hoc constanter censeo. movet me leviter Appuleji locus lib. 11. qui inferiori illo ævo, *matronam flebilem fusca veste contectam* describit, non ut debuit, albâ: nec tamen demovet, quia aut priscum ritum in animo habuit, ut solet, Appulejus; aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum. more Græciæ videlicet retento, apud quos feminæ in luctu nigræ.

ADD. Pro veste nigrâ Tibullus clarè est, libro III.

> *Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa*
> *Incinctæ nigra candida veste legant.*

At Livius suspicionem facit, nihil in veste mutatum: sed dumtaxat in muliebri mundo. Valerii certè Tribuni in legem Oppiam verba apud eum sunt, l XXXIV. *Mulieres quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid cùm eluxerunt, sumunt?* Nam quod Festus tradidit lugentes in pellibus fuisse, αἰνιγματῶδες est. *Pellem*, inquit, *habere Herculem fingitur, ut homines cultus antiqui admo-*

admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt. Nihil tale reperio, nisi consentis mihi magne Festi interpres, (te, Scaliger, appello) ut accipiam de laneis vittis : quas mulieres in luctu sumpsisse è variis scriptorum locis certum. An hoc mavis inititium istud emblema a Paullo esse? qui respexerit scilicet ad Barbaricum morem sui ævi. quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis oris vestium assui in luctu. Tu nos doce.

N.

Cap. 83. Plinius, *Scutis qualibus ad Trojam pugnatum est; continebantur imagines. unde & nomen habuere clypeorum, non ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit à Cluendo.* Scuta autem apud Homerum, formâ orbis. Livius lib. XXV. in ceterâ prædâ Hasdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipsius. Suetonius Domitiano : *Senatus adeò lætatus est, ut repleta certatim curia, scalas etiam inferri, clupeosque & imagines ejus coràm detrahi, & ibidem solo affligi juberet.* Capitolinus in Antonino : *Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, sacerdotes instituit.* Trebellius in Claudio : *Illi clypeus aureus, vel ut Grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius judicio in curia collocatum est, ut etiam nunc videtur.* Quod ait Grammaticos malle, clupeum : verum est & puto in Capro legisse, *Clupeum, imago : Clipeus*, ἀσπίς. Sed & Livius Grammaticis paruit, l. LX. *Ab his columnis, quæ incommodè posita videbantur signa amovit : Clypeaque de columnis & signa militaria affixa dempsit.* In monumento prisco. HUIC. DECURIONES. FUNUS. PUBLICUM. STATUAM. EQUESTREM. CLYPEUM. ARGENTEUM. LOCUM. SEPULTURÆ. DECREVERUNT. Nec tamen semper hi clypei cum effigie : sæpè sine eâ, cum nudo nomine ponentis, & cui ponebantur : sive etiam cum ponendi caussâ. Philo Judæus egregiè, De legat. ad Cajum : Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ Τιβερίῳ μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθησιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τόν τε ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθεσις. Nec verò publicè solùm hos clypeos, sed & privatim sibi quisque ponebat. Plinius, *Suorum verò Clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit, anno urbis* CCLIX. & quæ sequuntur, reperioque exemplum clypei privati in lapide veteri :

NESTO-

NESTORI
AVG. NEPETE
HIC. LVDOS. FECIT
ET. DEDICATIONE
STATVÆ. PATRONI
QVAM. IPSE. POSVIT
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM
MVNICIPIBVS. NEPESINIS
EPVLVM. DEDIT.

O.

Quæ tamen professio irrita facta posteà ex novâ lege: eleganter-que ad hanc rem Papinianus l. x. De adult. *Mulier quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Sed apud Ædiles cur ea professio? non apud Censores, aliosve? quia comperior ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorum in quibus Honos non colitur aut Virtus: itemque personarum, quæ sæpius in iis locis, quàm in templo Mariano. Ideò Seneca, ut solet, eleganter: *Invenies voluptatem circa balnea & sudatoria, ac loca Ædilem metuentia.* id est, fornices & popinas. Et illuc alludens Justinus scribit, Dionysium *apud Ædiles adversus lenones jurgari* solitum, lib. xxi. Itaque Ædilibus curæ nosse publica scorta, habere ea in tabulis, ut sic dicam, & albo: & si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Livius lib. x. *Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis filius* (is autem tunc Ædilis) *aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit.* Nec pecuniâ solùm, sed & exsilio. Idem lib. xxv. *Villius Tappulus & M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt.* Deducebantque iidem in judicium etiam hoc crimine viros, ut in Livio libro VIII. *Data à M. Flavio visceratio. erant qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quòd eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matrisfamilias absolvisset.* Pertinere ad hanc rem Laberii versum puto, ut ego eum restituo apud Agellium lib. xvi. *Cocionem pervulgatè dicit, quem veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberii hæc sunt: Duas uxores, hoc herclè plus negotii est, inquit Cocio, sex Ædiles viderat.* Scribo. *Duas uxores? hoc herclè plus negotii est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint.* Non alia Laberii scriptio aut mens. Duasne uxores ille habet? inquit. herclè satis negotiosum negotium homini, ut ait Cocio. verùm id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi ejusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex Suetonio: de ornamentis, ex Tertulliano,

liano, De cultu: *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ. quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, jam certè seculi improbitas honestissimis quibusque feminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit.* Censeo autem posuisse eas institam, stolam, vittas; imò sumpsisse meretriciam togam. Inducor à Iuvenali:

—— Carsinia talem
Non sumet damnata togam.

qui de matronâ aliquâ stupri damnatâ sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De eâ satis dictum aliis, & præsertim M. Antonio Mureto: cujus doctrina, judicium, facundia, semper mihi magna. Vnum addo, manasse videri morem eum ab Atheniensibus: apud quos scorta pariter veste à matronâ discreta. idque ex lege. Suidas. *νόμος Ἀθήνησι, τὰς ἑταίρας ἄνθινα φορεῖν.*

P.

Cap. 87. Tamen reperio Augusti ævo & infra, à liberis patres appellatos Dominos: & à fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius: *Dominum appellari se nec à liberis quidem aut nepotibus suis vel seriò vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.* Tangit ecce utrumque morem, & vellem id interpretes monuissent. Quòd patres, domini: etiam ex Diadumeni Cæsaris epistola cognosco, ad matrem: *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat.* Et clarè ex illo Martialis:

E servo scis te genitum, blandeque fateris,
Cùm dominum appellas Sosibiane patrem.

Quod fratres sic dicti: locus elegans Senecæ, epist CV. *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cùm in Achaia febrim habere cœpisset, confestim navim conscendit: clamitans non corporis esse, sed loci morbum.* nam loquitur de fratre Iunio Gallione. Itemque conjuges inter se eo nomine usi. Virgil.

—— dominum Ænean in regna recepi.

Sueton. Claudio: *Occisa Messallina, paullò postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret requisivit.* Virgil.

—— dominam Ditis thalamo deducere adorti.

ubi Servius: *De Græco tractum est qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Apud Iurisconsultos De Legat. *Peto abs te domina uxor.* Epictetus: *Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται.* Vti & adversum amicas, passim in poëtis. Sed & obvios vulgò, Dominos vocabant. Idem Seneca: *Quomodo obvios, si nomen*

men non succurrit, dominos salutamus. Lusit eleganter in eo more poëta Græcus in Anthologia:

> Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, Δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
> Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
> Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. Αὐτὰρ ἔγωγε
> Οὐκ ἐθέλω Δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Justi Lipsii
ad
C. Cornelii Taciti
Annalium
Librum III.
Excursus.

A.

Mos adeo tritus, ut Isidorus *Funus dictum à Funi-* Cap. *bus accensis*, velit, *quos ante feretrum papyris cir-* 4. *cumdatis ferebant.* Ambrosius de viduitate: *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompa funebris exsequias magis putas, quàm thalamum præparari?* Alludit Ambrosius illuc, quò sæpè poetæ: ut,

> *Viximus insignes inter utramque facem.*

Apuleius II. Florid. *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quàm ad nuptialem venisse.* Calpurnius Flaccus Declamatione XXVIII. *Facem nubenti filiæ præferam, an rogum jacentis accendam?* Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non à se habet, sed à prisco scriptore. nec errat. Plinium ita capio lib. XVI. cap. XXVIII. *Nec in fruticum nec in veprium genere scirpi fragiles palustresque. è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille, non aliud quàm similitudo Ægyptiæ papyri: quem utebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem, candelasque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisque, cereos ferè. Ut appareat, quod Interpres vetus Persii monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Se-

necæ aliquot loca sunt, quæ id pervincunt. ut epist. CXXII. *Isti mihi verò defunctorum loco sunt. quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt!* De tranquillitate vitæ cap. XI. *Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit.* De brevitate vitæ, cap. ult. *Quidam verò disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum. & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos deducenda sunt.* ubi scribi sententia vult, *tanquam minimum.* Pertinet ad funebres faces etiam Suetonii locus, Aug. capite XXIII. *Masgaba tumulum cùm ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus celebrari,* &c. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.

B.

Cap. 22. Carcer triplex est, (ait vetus interpres Iuvenalis) Vrbanus, Rusticus, Castrensis. Vrbanus ut sunt turres: Rusticus ut ergastula: Castrensis, quando captivi trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Juvenalis:

Inde fides arti sonuit si dextera ferro
Lævaque si longo castrorum in carcere mansit.

Sed potuit, imò debuit, paullò distinctiùs. Nam in urbe ipsa triplex ratio adservandi captivos. Aut enim in carcere habebantur locoque concluso, sine ullo milite: ut ferè servitia, & capita viliora. Aut in custodiâ militari: aut in ædibus magistratuum. Custodia militaris frequentissima, & Romæ & in provincijs. ejúsque modus, ut is qui in noxâ esset catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ ejus præfecti. Satis apertè Seneca, De tranquillitate lib. I. capite X. *Sed quid refert? eadem custodia universos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligaverunt. Nisi tu fortè leviorem in sinistra catenam putas.* Idem epist. V. *Quemadmodum eadem catena & custodem* (emendo *custodiam*, ita enim ipse captivus dicebatur, ut mox docebo) *& militem copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Et optimè Athenæus libro V. cap. XI. ubi Athenion res Mithradatis extollit: Ῥωμαίων δ' στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κόιντος ὁ Ἵππιος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάνλιος δ' Ἀκύλλιος ὁ ὑπατευκὼς ὁ τ ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστέρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. Id est, *E Romanis verò, Prætor Pamphiliæ Q. Oppius,* (malè enim in Græco, ἵππιος) *deditione acceptus, sequitur in vinclis. Manius autem* (ita corrige,

non

non Μάνλιος) *Aquilius consularis, qui de Siculis triumphavit, colligatum secum habens longâ catenâ Bastarnam quemdam quinque cubitorum, pedes ab equite trahitur.* Nam ita ego verè interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena. quem, si libido ridendi est, vide. Simile est quod Iosephus narrat libro XVIII. capite XIII. de captivo Agrippâ rege; *Centurionem illi satis benignum appositum, & militem cum quo vinciretur humanum.* Augustinus in Psalm. CXXVIII. *Ligantur duo & mittuntur ad judicem, latro, & colligatus; ille sceleratus, iste innocens, unâ catena ligantur, & longè sunt à sese.* Addo, duos sæpè milites uni reo datos, majori custodiæ. In Apostolorum Actis, cap. XII. de D. Petro: *dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis.* Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athenæo clarum, longiusculæ erant; ut ambulare, incedere pariter non incommodè possent. Ad quas item pertinet, quod Suetonius in Domitiano scribit, cap. XIV. *Nec nisi secretò atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Vbi iterum Custodiæ pro iisipsis qui custodiuntur: ut Plinio libro XXI. capite III. *Inde eductam custodiam bibere jussit.* ita veteres. malè vulgò, *eductum è custodia.* emendandusque ita Suetonius Nerone, cap. XXXI. *Quorum operum perficiendorum gratia, quot ubique essent custodiæ, in Italiam deportari jussit.* vulgata lectio, & interpretes turbant. Paullus in Sentent. *Si pecunia miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Hæc de custodiâ militari: de eâ quæ apud magistratus, opportunius dicam libro VI.

C.

Fas mihi ut cum Tacito hìc leviter exorbitem: & quæ faciunt huic legi, collecta à me & digesta proponam. Non subtiliter omnia; (cui enim bono, sed ea saltim capita quæ ad usum historiæ priscæ.) Romanis semper conjugiorum subolisque magna cura. Ideò Censoria illa solennis quæstio: *Ex animi tui sententia. Tu uxorem habes?* Ideo Ciceroni ficta lex: *Cælibes esse prohibento.* Nec ignominiæ solùm cælibatus, sed pœnæ erat. Ita apud Valerium, *Camillus & Postumius Censores, æra pœna nomine, eos qui ad senectutem cælibes pervenerant, in ærarium deferre jusserunt.* Et Festus auctor, *Vxorium pependisse dici, qui quòd uxorem non habuerit æs populo dedit.* Exemplum videtur ab Spartanis petitum, apud quos ἀγαμίου ζημία, imò ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου, ut notat Pollux. Nec tamen lege aliquid cautum reperio: nisi quòd C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhaustâ urbe, præmia proposuit multitudini liberorum. idque Præfectus morum, & quasi Censor. Dio XLIII. Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὡς ἔκ τε τῆς ἀπο-

Cap. 25.

γεαφῶν (καὶ γὰρ ἐκεῖνας, τά τε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, τῶν πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. id est, *Et quoniam infrequens admodum urbs erat, propter cæsorum multitudinem: quod ex recensu (eum autem & reliqua velut Censor faciebat) & ex ipso aspectu animadvertebatur, iis qui multos liberos haberent præmia proposuit.* Primus Augustus anno urbis DCCXXXVI. certam legem posuit, & præmia pœnasquè distinxit. Ea dicta, Iulia de maritandis ordinibus. quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi ademptâ lenitave parte pœnarum. Hanc Propertius intellexit lib. III.

Gavisa est certe sublatam Cynthia legem,
Qua quondam edicta flemus uterque diu:
Ne nos divideret, ——

elegia illa tota. Et Horatius in Cantu sæculari:

—— patrumque
Prosperes decreta super jugandis
Femmis, prolisque novæ feraci
Lege marita.

Vbi Scholiastes vetus: *Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ & Iulia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit, nequis aut calebs esset, aut vidua nubilis, quo posset jactura juvenum reparari, quæ bellis civilibus contigerat. Nam propè octoginta millia armatorum interierant.* Et de eâdem in actis ejusce anni Dio, lib. LIV. Ὁ δ᾽ Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιΐας ἆθλα ἔθηκεν. Ex Dionis verbis clarum, etiam antè curam eam fuisse Augusto. ait enim βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια: & addit, ἔμπαλιν ἔθηκεν. Et non dubiè aliquid super eâ re latum in ejus sexto consulatu, annis decem antè. Suadet Tacitus hîc: *Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quis pace & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes; & lege Papiâ præmiis inducti, &c.* Sed latum imperfectè. Capita legis Iuliæ fuerunt. Vti libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Uti sponsiones pactionesque nuptiales non ultra biennium differri jus esset. Uti divortiorum certus esset modus. aliaque quæ posteà in legem Papiam mixta & inserta. Iulia ergo, tempore à Papiâ distincta. præcessit enim XXV. solidis annis, & alucinati concinnatores legum qui confuderunt. Dico Iuliam. verius fortasse, Iulias: quia non semel tot annorum intervallo eadem de re latum ac relatum. ideoque propriè locutum Tacitum censeo, cùm hîc πληθυντικῶς scripsit, Papiam latam post Iulias rogationes.

Lata

Lata autem Papia anno urbis DCCLXII. ſene jam Auguſto: & lata per Senatum. Itaque & nomen à conſulibus illi, Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo. Dicta enim Papia-Poppæa. Iſidorus lib. V. *Sub Octaviano Cæſare ſuffecti Conſules Papius & Poppæus legem tulerunt, quæ à nominibus eorum Papia & Poppæa nominatur, continens primum* (cenſeo emendandum, *patrum*, cum ſcriptum conciſè fuerit, *prũm*) *præmia pro ſuſcipiendis liberis.* Cauſſa iterum ferendæ, è Tacito duplex: *incitandis cælibum pœnis, & ærario augendo.* Incitandis pœnis, id eſt, augendis: ſincera modò lectio ſit. Ambigo enim, & poſſit reſcribi, *incitandi cælibes pœnis*, ſive, *intendendis cælibum pœnis*, ſenſu clariore. Capita legis Iuliæ confuſa cum iſtius: ideòque paſſim ſcripta Iuriſconſultorum laudata, *Ad legem Iuliam & Papiam.* ita inquam, ut Papia quæ plenior acerbiorque, aboleverit & velut abſorbuerit Iulias leges. Latam dixi per Senatum: & verum eſt. eoque Paullus libro V. ad legem Iuliam & Papiam auctorem Senatum nominat: *Sed illud quæri poteſt*, inquit, *an idem ſervandum ſit quod Senatus cenſuit, etiamſi in aliam perſonam captionem direxerit.* Capita ejus legis pluria fuerunt: adeò ut XXXV. laudet alibi Marcianus. Ea ut diſtinctè proponam, ab homine me exiget nemo homo: confuſè quædam recenſebo, & uti dabunt ſe ſub manum.

CAPUT De enuptione extra gentem ordinemque. Uti omnibus ingenuis libertinas uxores ducere jus eſſet, Senatoriis exceptis. Concepta Capitis ejus verba, apud Paullum lib. I. ad hanc legem. Lege Iuliâ ita cavetur, QVI SENATOR EST, QVIVE FILIVS PRONEPOS VE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NE QVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE, SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AVT EAM QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, SIVE QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT FECERIT, SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO. Et è lege quidem Julia recenſet Paullus: ſed inſitum in Papiam fuiſſe clare docet Celſus: *Lege Papiâ*, inquit, *cavetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere.* Meminit & Dio ejuſce capitis lib. LIV. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι,

πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Ubi tamen interpretis supina μετεωρία vertentis. *Ac quoniam masculi patricii generis numerum patriciarum feminarum multò anteibant, liberum fecit ut qui vellent (modò Senatores ne essent) libertas etiam* (cautius & verius, *libertinas*: ἐξελευθέρας enim Dio dixit, non ἀπελευθέρας. Ἐξελεύθεροι autem οἱ τῶν ἐλευθερωμένων υἱοί, ait Hesychius) *ducere possent, eorumque liberos legitimos esse jussit.* En, τὸ εὐγενὲς, Patricium ubique vertit. at ingenuum debuerat, ex vi verbi, legisque. Meminit iterum Dio lib. LV. in persona Augusti: Καὶ ἐξελευθέρας τις γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ ὢν ἄγεσθαι συνεχώρησα. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν, Patricios vertit: cum Senatorios, vere posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: ut si quem digniorem amor aut voluntas traxisset ad impar jugum, lege jungi liceret. Nam anteà vetitum. Neque Decemvirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina connubii jus. Prius abolitum. meminitque Livius l. IV. in oratione Canuleji Tribuni: & l. X. ubi matronæ Patriciæ Virginiam, quòd è patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia objecit, Phil. II.

CAPUT subnexum forte priori: de connubio patronorum cum libertabus. Verborum partem Ulpianus appendit libro III. ad legem Juliam & Papiam: In eo jure, quod dicit, INVITO PATRONO, LIBERTAM QUÆ EI NUPTA EST, ALII NUBERE NON POSSE, PATRONUM ACCIPIMUS, &c. Et idem iterum l. XI. De divortiis: Quod ait lex, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ QUÆ NUPTA EST PATRONO, NE ESTO, QUAMDIU PATRONUS UXOREM EAM ESSE VOLET. Vide interpretem eumpse Ulpianum: & adde l. I. De concub.

CAPUT De sponsalibus. quando & qua fini contrahenda. Sumptum è Julia de maritandis ordinibus, indice Suetonio cap. XXXIV. *Cumque*, inquit, *immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit.* Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas plane virgines desponderent, & mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemque sponsionũ: ita ut non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clare Dio lib. LIV. Ὡς δ' οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δ' ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐκ ἐντὸς δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσουσι· τουτέστι δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν γε καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀπολαύσοντα. δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Id est; *At cum quidam*

dam pueras desponderent, & premia nihilominus ferrent maritorum, rem opusque mariti non praestarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, post quam, biennio exacto, nuptiae non sequerentur: hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, siquis sponsionis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita aetas censetur. Xylander Dionis mentem plane hic non cepit. Facit huic capiti quod Cajus lib. I. Ad Juliam & Papiam scripsit: *Saepè justae ac necessariae caussae non solum annum vel biennium, sed etiam triennium & quadriennium & ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsaeve, vel mortes parentium, &c.*

Caput de aetate eorum qui ducerent, quaeve nuberent. Eo capite cautum ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet; neu vir minor sexaginta, quinquagenariam duceret. Lactantius lib. I. Senecae verbis: *Quid ergo est quare apud poëtas salacissimus Jupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum?* Et Appuleio in judicio objectum, quod Pudentilla *ei anno aetatis sexagesimo ad libidinem nupsisset:* videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogavit, ut Suetonius notat cap. XXIII. *Capiti,* inquit, *Papiae-Poppaeae legis à Tiberio Caesare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto abrogavit.* Legerim, *addito,* vel *edito.* Edictum certe Claudii non fuit, sed Senatusconsultum. Ulpianus in Fragm. titul. XVI. *Sed SC. Claudiano major sexagenario si minorem quinquagenaria duxisset, perinde habebatur ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem.* Caussae quae Tiberiũ, quae Claudium moverint, in aperto. Ille, quod plurimum fieri solet, spectavit: hic, quod per naturam potest. Adeo autem amare & virum exercere sexagenarius potest, ut sint octogenarii senes iidemque patres inter exempla. At mulier quinquagenaria major, vix est, ut impleatur.

Caput de libertate conjungendi; quod tamen XXXV. in ordine fuit. Martianus: *Capite trigesimoquinto legis Juliae, qui liberos quos habent in potestate injuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione, &c.* Simile in libertis, etiamsi juraverint, l. VII. De operis libert.

Caput de intervallo temporis à morte conjugis vel divortio, ad conjugium novum. Neque enim probata Juliis legibus monogamia: sed ad matrimonia compulsi iterum, vidui, aut disparati. Discreparunt in tempore Julia & Papia. Nam ut Ulpianus notat tit. XIV. Feminis lex Julia à morte viri, anni vacationem tribuit: à divortio, mensium sex. At Papia clementior, à morte biennium indulsit; à repudio, annum & menses sex. In Suetonio, Triennium leges: nec id te turbet. Exsolvit eum nodum Dio in oratione Au-

 gusti

gusti ad cælibes lib. LVI. Καὶ οὐδὲ ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο. Id est: *Nec ad ista festinanter impuli vos, sed primum tres integros annos ad apparatum rei concessi, deinde binos.*

CAPUT de præmiis maritorum, patrumque: quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Augusti cap. XLIV. *Militem secrevit à populo: maritis è plebe proprios ordines adsignavit.* Et ad eam sententiam accipio, quod poëta Hispanus facete scribit:

> *Spadone cum sis eviratior fluxo,*
> *Theatra loqueris, & gradus, & edicta,*
> *Trabeasque & Idus, fibulasque censusque.*
> *Sedere in equitum liceat an tibi scamnis*
> *Videbo Didyme; non licet maritorum.*

Præcesserunt item mariti in magistratu, & in fascibus. Agellius: *Capite septimo legis Iuliæ priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui plureis annos natus est, sed qui plures liberos quàm collega aut in suâ potestate habet aut bello amisit. Sed si par utrique numerus liberorum est, maritus aut qui in numero maritorum est præfertur.* In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam qui jus habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac jus liberorum: Didici ex unico Dionis loco lib. LX. de Claudio: Τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τοῦ νόμου ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id est, *Militibus, quoniam ex legibus uxores ducere iis non licebat, jura maritorum concessit.* Sed & plura maritis privilegia in sorte, in administratione provinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda sint. Patribus certè, ut prædixi, præmia uberiora, & pleno velut dimenso legum. Idque non solum è Iuliâ aut Papiâ, sed more Rom. prisco. *Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent* ait Livius lib. XLI. Item à Censoribus, *In quattuor urbanas tribus* (eæ autem minùs honestæ) *descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni major ex SC. esset,* ait idem lib. XLV. Iulius Cæsar, *agrum Campanum divisit extra sortem XX. millibus civium, quibus terni pluresve liberi essent*, ut notat Suetonius cap. XX. & Appian. Civilium II. & exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: non lege Papia solum, ut censent quidam haud è vulgo, sed jamdiu antè. Quod clarum ex iis quæ Dio scribit LIII. de præsidibus provinciarum,

& L V. ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. Præmia πολυπαιδίας ex eâ lege, non absurdè fecero, si ordine proponam. Primum. Ut in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Tacitus lib. II. *Contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis prepolleret, quod lex iubebat.* Lex non alia quàm hæc Papia. Secundum. Vti præferantur proletarii in sorte provinciarum: & easdem diutiùs obtineant. Prius membrum è Tacito firmo, Annal. XV. *Percrebuerat eâ tempestate pravissimus mos, cùm propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant.* Alterum e Dione LIII. *Præsides*, inquit, *annuos & sorte lectos esse voluit*, πλὴν εἴ τῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. id est, *nisi si cui multitudinis liberum aut nuptiarum caussa privilegium esset.* Quamquam id ad sortem tantum referri fortasse par est, non etiam ad mansionem. Tertium. Præeant emineantque in omni magistratu. Colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. verbis quæ supra. Et ab hoc exemplo est, quod qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus sententiam rogatur; in albo & processu, ceteris præfertur. l. IX. C. De decur. Quartum. In honoribus petendis, gratia fit annnorum qui liberos habent: & quidem pro numero liberorum. Exempli caussa, minores XXV annis ad honores non admittuntur, nisi beneficio prolis Qui ergo quinque habent anno vigesimo admittuntur, qui tres, vigesimosecundo, & sic deinceps Vide l. II. De minoribus, quæ ad hanc sententiam clara. Et Plinii locum eodem traho, libro VII. Epist. præter meam supra, aliorumque mentem. *Calestrium Tironem familiarissimè diligo. simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit, ego illum in Pretura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Vbi vides dimitti etiam annos beneficio Cæsaris solere, quasi liberos haberent. Quinctum. Qui plures liberos habet i.e. in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, à curâ, tutela, ceterisque muneribus personalibus immunis est. l. II. De excusationibus l. I. C. Qui num. liberor. Sextum. Damnatorum liberi plures assem accipiunt, è constitutione Hadriani l. VII. De bonis damnat.* Et ab ea mente Dio scripsit, Hadrianum mitiores pænas reis irrogasse liberos habentibus. quod Cuiacius notavit pridem. Et plura, quæ facile colliges ex iis quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud Ius trium liberorum (*Auctoritatem trium liberorum*, Tertullianus dixit, contra Valentinianos) quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius l. II. Epist. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quamquam parcè & cum dilectu daret, mihi*

tamen, tamquam eligeret, indulsit. Idem ad Traianum lib. X. *Exprimere domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.* Martialis,

Vxor cum tibi sit formosa, pudica, puella,
Quo tibi natorum jura Fabulle trium?
Quod petis à nostro supplex dominoque deoque,
Hoc dabis ipse tibi; si potes arrigere.

Idem de se:

Præmia laudato tribuit mihi Cæsar vterque,
Natorumque dedit jura paterna trium.

Origo ejus è lege Iulia, uti discas ex Dionis apto ad hanc rem loco, l. LV. Ἡ δὲ δὴ Λιουία ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. Οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. Ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. id est: *Livia in numerum matrum quater peperissent adscripta. Quibus enim seu viris seu feminis fatum aliquod proventum tot liberorum negavit; iis lex, anteà quidem per Senatum, nunc autem per Principem jura gratificatur natorum. ita ut neque pœnis orbitatis obnoxij sint, & præmia omnia multitudinis liberorum consequantur, paucis saltem exceptis.* Ubi vides & feminis tribui solere id beneficium: quod primò & ex lege Iulia, à Senatu petebatur; postea à Principe. quamquam ea verba perperam, in longe aliam sententiam abduxit interpres. Plutarchus de Vestalibus notat, eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ, inquit, αἱ τρίπαιδες. At quod id solus Princeps dederit: clarè Martialis:

Natorum mihi jus trium roganti
Musarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat. valebis uxor.
Non debet domini perire munus.

Hoc idem, jus parentum Iuvenalis appellat:

Iura parentis habes, propter me scriberis heres.

& Tacitus hic privilegia parentum. Alii simpliciter etiam, Ius liberorum. In fragmento juris veteris, quod evulgavit doctissimus Pythœus: *Mulier sine auctoritate tutoris manumittere potest, si jus habeat liberorum.* Et Paulus lib. IV. Sentent. ad Sc. Tertullianum, plus semel. Ius liberorum tamen propria quadam & alia significatione capi in Vlpiani Fragm. titul. XVI. & l. I C. De jure liber. non vanè, notat nostri ævi Iurisconsultus ad Fragmenta ea ipsa: & nodum quem Duarenus ligaverat I. Disput. cap. XL. docte solvit. Jubeo

lucem

lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in capse Fragmenta. Sed & quattuor liberorum jus fuit: quod pertinuit (nisi in alienâ regione aberro) ad libertinas, non ingenuas. certè ita distinguit SC. Tertullianum, de quo vide Paullum l. IV. tit. IX. Quod tamen jus vetustius est illo SC. & mentio ejus in Suetonii Claudio capite XIX. vbi Princeps *Feminis* (quæ naves scilicet mercaturæ caussa fabricarent) *jus tribuit quattuor liberorum.* De præmiis, ista.

Capvt de pœnis multisque cælibum & orborum. Quæ etiam in lege Iulia fuerant: sed Augustus, ut ipse apud Dionem fatetur, intendit auxitque. Pœna prima & maxima, Vti cælibes ex testamentis nihil caperent, nisi è proxime junctorum: orbi, non nisi dimidium. Melior ergo conditio orborum: & jure, quia mariti saltem. Sozomenus lib. I. Eccles. histor. discrimen hoc bene notat: Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιός, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλά, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτω προσήκοντας· τοὺς δὲ ἀπαίδας, ζημιῶν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων.

Cælibes ergo nihil capiunt: adeò ut scripserit Vlpianus, *Cælibi relictum legatum caducum fieri, nisi legi intra centum dies paruerit.* Et respexit ad has pœnas Plutarchus, libello περὶ φιλοστοργίας. Ῥωμαίων πολλοί, inquit, γαμοῦσι καὶ γεννῶσιν, οὐχ ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν, ἀλλ' ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. id est, *Romanorum plerique uxores ducunt & liberos serunt, non ut heredes habeant, sed ut heredes ipsi esse possint.* Nec vanè imputat adulter apud Satyricum marito:

——— propter me scriberis heres,
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

Tertullianus de Monogamia: *Aliud est si & apud Christum Legibus Iuliis agi credunt, & existimant cælibes, & orbos ex testamento Dei solidum non posse capere.* Ideo toties apud Jurisconsultos de solidi captione lectum quæsitumque ut l. LXII. l. LXXVIII. De her. inst. l. VI. De vulg. & pupil. substit. l. XII. §. fin. De jure fisci. quæ omnia proprie ad orbos spectant patresque solitarios. Quidquid autem hoc modo præter legem legatum aut relictum, caducum fiebat, ibatque in fiscum. ideoque caducaria lex Julia dicta alibi Ulpiano. Tacitus: *Lege Papia præmiis inducti, ut si à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret.* id est, ærarium publicum bona quibus dominus non esset, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem, *ne si à pr. par. ces. v. p. o. populus vacantia teneretur.* quæ emendatio frigidior est, ut ille ait, Gallica nive. Ferretum potius audio, de corruptione, & defectu loci verè judicantem. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet: quibus sequentia filo orationis non respondent. Rævardus

vardus noster ad l. CCVIII, De Reg. juris, ex his Cornelii verbis efficit, lege Papia discrimen nullum fuisse inter cælibes orbosque, & pariter omnes ab hereditatibus legatisque submotos. Discrimina quæ deinde reperta, esse à Tiberio qui legis ejus nexus multos exsolvit & nodos. Ambigo. Illud scio, ex Ulpiani titulo XIII. totum hoc zetema definiri potuisse: integer exstaret modò. At nunc nihil præter indicem est, *De cælibe, orbo, & solitario patre.* Et quidem si cælibes nihil acceperint, uti certum: orbos semissem habuisse, solitarios patres majorem aliquam portionem, ratio consentit.

CAPUT de iis quæ coniuges inter se capiunt, adfine priori. Ulpianus tit. XV. *Vir & uxor inter se decimam matrimonii nomine capere possunt. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.* Vide eumdem Ulpian. tit. XVI. *De solidi capacitate inter virum & uxorem.* Caussæ enim sunt, è quibus solidum interdum conjuges capiunt: quas omnes clare ibi recenset Jurisconsultus. Respexit huc orator vetus: *Placet ergo ô leges diligentissima pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus dari?* Decimaria ea lex sublata, l. II. C. de inf. pœn. cæl. & orb.

CAPUT de bonis libertorum. Vide Ulpianum tit. ult. & inst. l. III. Caput item de liberatione operarum: cujus verba l. XXXVII. De operis libert.

CAPUT de divortiis. quo modus impositus eorum crebritati. Clare Suetonio traditum, in Aug. cap. XXXIV. Juvat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declamationis CLI. *Intra quinquennium non parientem repudiare liceat.* Eodem capite injusti divortii pœnæ: & ut dotem amittat, cujus culpa divortium factum. Eoque de dote, multa in Comment. Jurisconsultorum ad Papiam legem. vide l. LXIV. Soluto matrimonio. Plura capita omitto sciens volensque: quia ad subtilitates potius juris pertinent, quam cognitionem antiquitatis.

Ego si quid in his humanitus omisi, commisi: adde, corrige, ignosce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanico indice, Juliam & Papiam κατ' ἐξοχὴν, & quia in jure plurimi usus, appellari ἁπλῶς Leges. Ita invenies Μαυρικιανοῦ *Ad Leges* βιβλία ἕξ. Τερεντίου Κλήμεντος *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. Μαρκέλλου *Ad leges* βιβλία ἕξ. Γαΐου *Ad leges* βιβλία δεκάπεντε. Παύλου *Ad leges* βιβλία δέκα. Οὐλπιανοῦ *Ad leges* βιβλία εἴκοσι. & cave aliter acceperis, quam ad Juliam & Papiam leges. Argumenta clara: quoniam & numerus librorum fere convenit; & nusquam ii scriptores in Pandectis simpliciter Ad leges laudantur, sed ad Juliam & Papiam saltem. Scies & illud, va-

luisse

Juisse has leges ad Severi Imp. ævum, qui non abrogavit quidem, sed imminuit: maxime ea parte, qua fuit de gignendis liberis. Tertullianus Apol. cap. IV. *Nonne & vanissimas Papias leges, quæ ante cogunt liberos suscipi, quam Julia matrimonium contrahi, post tanta auctoritatis senectutem heri Severus constantissimus Principum exclusit?* Cælibatus deinde pœnas sustulit Constantinus propter Christianos παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκοῦντας. Euseb. in vita Constantini, & Sozomenus libro I. Carpsit Papiam & in parte Theodosius, ut habes l. 1. C. de jure liberorum; & principes secuti. Sed nos satis exspatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, & in gradum.

D.

Opinor Augusti & deinceps ævo, fuisse annum vigesimum quintum, sed incipientem. Vigesimus quartus, inquam, expletus sufficiebat. Argumento, quod *Tiberius Quæstor fuit, undevicesimum annum agens*, ait Vellejus: atque ille ipse non nisi *quinquennio maturius quam per Leges*. ut Dio lib. LIII. & Tacitus statim notat: ergo ille legitimus annus. Certe non intra. argumento Quinctiliani verborum lib. XII. *Calvus, Cæsar, Pollio, multo ante quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperunt. Atqui anno unoetvigesimo Cæsar Dolabellam, altero & vigesimo Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus insecuti sunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, ait alibi idem scriptor. Nec multum citra, quia reperio Catonem XXIX. ætatis, Gracchum vigesimo septimo Quæsturam gessisse. Plinii locus est, qui 22. adstruere videatur, ad Trajanum: *Cautum est domine, Pompeia lege nequis capiat magistratum, neve sit in Senatu minor annorum* XXX. *Secutum est dein edictum Divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere.* sed cum is ad provincias, & proprie ad Bithyniam spectet, nihil muto. Quod vero diserte finierim vigesimumquintum: inducit me Dio lib. LII. Qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubie Cæsar, aut ut melius dicam, accommodata à Dione tota oratio illa ad formam reip. Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum XXV. Quæstura autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas & non obscure idem ex l. 11. De minoribus.

Cap. 29.

E.

Olim Censoribus viarum cura. Cicero de Legibus: *Censores urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Deinde Quattuorviri instituti; quorum proprie id munus. Pomponius De origine

Cap. 31.

origine juris: *Eodem tempore & Quattuorviri qui curam viarum gererent constituti.* tempus intellegit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus urbis DX. Ii videntur à Varrone non inconcinne dicti Viocuri. Antiqui ergo Quattuorviri viarum. sed non sufficientibus iis, additi duo, factique Seviri, uti docebo mox ex Dione. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ, Ciceroni. Augustus deinde, *quo plures partem administrandæ reip. caperent* (ait Suetonius) *nova officia excogitavit, Curam operum publicorum, Viarum, Aquarum.* Sed quomodo nova, si jam ante Quattuorviri viarum, si Curatores? Silent scholiastæ: sed veredicam ego. Curatores ante Augustum, fateor: sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Quod ad IV. viros: scito discretum à Curatoribus eorum munus. Quattuorviri vias urbis curabant: Curatores, eas quæ extra urbem. Docuit me hoc Dio libro LIV. de Viginti viris: ubi clare scriptum è Seviris viarum, amotos ab Augusto duos qui vias curabant extra muros; τὺς (ait) ἔξω τῦ τείχυς ὁδὺς ἐγχειριζομένυς: retentos quattuor, qui in urbe. Ergo sub Augusto & Curatores viarum & Quattuorviri, quorum munera locis regionibusque distincta. Et digniores sane Curatores: quia in vias illas grandes extra urbem, sumptus & moles major. Ideo Plinius gratulatur Cornuto de eo munere, lib. v. Epist. *Recesseram in municipium, cum mihi nunciatum est Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio adfectus & ipsius & meo nomine.* Et Statius Plotium dilaudans, IV. Silv.

> *Te Germanicus arbitrum sequenti*
> *Annonæ dedit, omniumque late*
> *Præfecit stationibus viarum.*

Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum CVRATORI. VIARVM. aut plurimum, CVRATORI. VIÆ. APPIÆ. Salariæ, Flaminiæ, &c. nominibus expressis. quia fere Curatores dabantur certis viis, uni pluribusve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, à quibus mancipes redimebant, & quorum negligentia hic culpata.

F.

Cap. 36. Euripides, ——— Ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν,
Δῦλοι δὲ βωμὺς θεῶν.

Servulus apud Plautum:

> *Ego interim hanc aram occupabo.*

Tibullus alludens:

> *Et Veneris sanctæ considam victus ad aram.*

Et

Et bene, consîdam. quia supplicum, sedere. Nec diis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam? ut Theseo Athenis. Plutarchus: Κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιμον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας. Itemque Regibus. uti Decium Magium Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolemæi regis confugisse Livius tradit libro XXIII. Romæ haud ita frequens ille mos. nec libera rep. quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit à templo Julii Cæsaris, quod Triumviri exstruxere, cum hoc jure, ut perfugium in eo cunctis esset. Dio libro XLVII. Ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀνδρηλατεῖσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. id est: *Edixere etiam Triumviri, nequis, qui impunitatis causa in templum D. Julii confugisset, inde ejici vel abripi posset. quod ante ne Deo quidem cuiquam concessum, exceptis iis quæ ad Romuli asylum pertinent.* Quæ postrema Dionis caute lege. Vereor enim ut erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Aventino monte templum idem jus habuit: quod clare notat Dionysius Halicarnas. IV. Antiq. Sed sub Impp. tamen maxime invaluit: nec templa solum, sed statuæ eorum imaginesque passim perfugium servis. Seneca de clementia lib. I. *Servis ad statuam licet confugere. cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetat.* Ulpianus in Pythœanis Fragmentis: *Ideoque cognosce de querellis illorum qui ex familia Iulii Sabini ad statuam confugerunt, & sive durius habiti quam æquum, vel infami injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in potestatem Sabini non revertantur.* Etiam ingenuis, injuria adfectis. Sueton. in Aug. *Antonium juvenem simulacro Divi Iulii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit.* In Tiberio, de Agrippina: *Novissimè calumniatus modò ad statuam Augusti, mòdo ad exercitus confugere velle.* Resque eo evasit, ut non periculi solum fuga, imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea arrepta, inferre injuriam licebat, non solum vitare. Vides hic in Tacito: & eleganter in Philostrato De vita Apollonii lib. I. *Erat,* ait, *apud Aspendios asylum Tiberii, statuaque sanctiores illis in locis venerabilioresque quam Iovis Olympii simulacrum habebantur. ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat.* Itaque subvenerunt mox leges: & ,, *Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit; eumque qui imaginem Cæsaris in invidiam alterius prætulisset, in vincla publica coërceri Divus Pius rescripsit.* ait Callistratus l. XXVIII. De pœnis. Sed & statuæ deorum eodem jure. itaque quibusdam adscriptum, A servo non tangi. Lavinii, marmorea basis,

MAVORTIO
SACR.
HOC. SIGNVM
A. SERVO. TANGI
NEFAS. EST.

G.

Cap. 37. Liceat ἐν παρέργῳ lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim, *gladios Drusianos*, quam illos quibus usi gladiatores. Mos enim, priusquam paria committerentur, ut sicæ, sive gladii quibus pugnaturi, Editori publice exhiberentur, satisne essent acuti. Suetonius in Tito, cap. IX. de conjuratis duobus: *Ceterum ipsos non solum familiari cena adhibuit, sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatus, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ad quem locum nihil videre interpretes (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intellegit Suetonius hos ipsos gladios ex more jam dicto: ideoque Victor, *petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem.* Sed apertius ipse Dio in Nerva, de Crasso & Calpurnio: Παρεκαθίσατο δὲ αὐτοὺς ἐν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας ὅτι κατεμεμήνυντο, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτά, ὅπερ εἴωθε γίγνεσθαι, εἰ ὀξέα ἐστίν, ἔργῳ δὲ ἐπιδεικνύμενος ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, &c. *Collocavitque eos in spectaculo quodam juxta se, ignaros quod proditi essent, iisque gladios tradidit, verbo quidem uti inspicerent (quod fieri solitum) satisne acuti essent, re autem vera ut ostenderet, &c.* Caussa ergo huic quasi proverbio, quod cum Druso crebrò edenti gladiatores, gladii explorandi offerrentur: non admittere solitus nisi acutissimos sit. Iure ergo ille sanguinarius: lenissimus contra M. Antoninus, qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes dumtaxat & obtusos.

H.

Cap. 43. Rhenanus in Oratione Eumenii Rhetoris, qua est: *Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis quorum vita in Augustodunensium opido ingenuis artibus eruditur, &c.* contra veterem editionem rescribere audet *Augustoclíviensium.* itaque edidit. Os hominis! Scilicet tota ea oratio in Cliviensium scholis instaurandis occupatur: quarum memoria (nisi apud hunc dormitatorem) nusquam aut nomen. Assero tibi tuam gloriam Augustodunum: vel uno ictu, quem non vitabit ipse. Scriptum ibi enim: *Civitatem istam & olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Qui autem è Gallis, fratres populi Romani, præter Æduos? quorum hæc urbs caput. At enim ibidem scriptum (id nuper homo amicus mihi objiciebat) *latrocinio eam Batavicæ rebellionis obsessam fuisse.* quod vix convenire

putabat

putabat in Æduos, qui à Batavis siti longo intervallo. Sed vito facile petitionem ejus, & discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scriboque, *Bagandicæ rebellionis*. Batavi latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinii Batavici mentio in mediterraneis, sub id ævum. At de Bagaudis, auctores credendi qui res scripserunt Diocletiani. Victor: *Namque ubi comperit Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris plerasque urbium tentare: Maximianum Imperatorem jubet.* Salvianus libro v. de Gubernat. *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, & migrasse non pœnitet.* Vide & Orosium lib. VII. ubi tamen, *Baticadæ* in manusc. codice, qui apud me est, legitur, sicut & *Baccharidæ* in Eusebii Chronicis. Spernimus ergo Augustoclivienses, Rhenani colonos novos: & Mæniana illa Augustoduni constituimus, ut hic ex Tacito vides, vetustissima post Massiliam, bonarum artium sede.

ADD. Ergone certamen mihi novum, pro veteribus Mænianis? novum & magnum, cum viro magno. Tecum Stephane Pighi, qui in Hercule Prodicio nuper, ipso aditu tui operis, ita acriter & multis machinis eas oppugnasti, ut nesciam an sim repugnando. Tamen quia caussæ bonitas, nisi fallor, a me est, nitar pro veritate. disponam hanc stili aciem, manus tecum conferam; sed ut cum amico, plane amice. Ut non solum sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium dearum alumnos.

Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

Quisquis hæc leges, affectum in me aut pro me pone: *Μικρὸν φροντίζων τοῦ Λιψίου, τῆς δὲ ἀληθείας πολὺ μᾶλλον.* Dixi ego nobiles illas Oratione Eumenii scholas (Mænianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu Pighi Augusto-Clivii eas collocas in extrema Belgica ad Rhenum. Ita toto solo & cælo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta prævidebo, subseram mea. Ais primo, niti te sacra Constantii Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augusto-Cliviensium oppidum diserte nominatur. Verba: *Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto-Cliviensium opido ingenuis artibus eruditur; & ipsi adolescentes, ut eorum indoli consulere cupiamus.* Hoc, Pighi, adfers? vide ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas: aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgavit, fateor: sed, quod scire te tua interest, aliter & à mea mente diu ante illũ Cuspinianus; in quo reperies, *Augustodunensium opido*, clare. Utri credendum magis? ego huic censeam, non solum quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis quia libris probis & vetustis usus (tota Editio docet;

 infinitis

infinitis partibus illa Rhenani melior, imo & auctior) quos alter habuisse fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi adversum: ideoque validiore jam pugnas. Exstat ipsius Eumenii, inquis, Clivii etiamnunc statua, monumentum & Scholæ olim, & ejus doctrinæ. Commovisti me eo argumento, cum legi, fateor: sed idem facile in gradum reposuisti, descripsione quàm addis. Quî enim evincis, aut illam talem statuam Eumenii esse, aut prisci omnino ævi? *Stat*, inquis, (nam verba tua usurpo) *in vestitu sui temporis. tunica videlicet talari tectus, & calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, & supra pedem execti atque fenestrati sunt. Comam in fronte & cervice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur. sinistra tenuit ferulam demissam, magisterii insigne.* Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio Rhetori conveniunt? Baltheusne? qui militum esse solet. Vittane? quæ sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (ne id nobis suadeas) qui publice & cum dignitate docebant. Jam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, & calcei: numquam à tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim & illud bona venia quæsitum. an nomen Eumenii insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est: aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenii. si non est; quid urges nos ancipiti conjectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem Arietem: quos intorques verbis & viribus Eumenii, & mœnia nostra valde quatis. Primum, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clivio, cum ait, *urbem suam latrocinio Batavicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxilium flagitasse.* Belle hoc in Rhenanos accolas convenit, qui vicini Batavis: in Augustodunenses quî potest? aut quis credat Batavos ab extremo Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idque cum tot oppida interjecta, & præsidia ubique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo. sed arietem hunc tuum pridem haud incallide laqueo averti. Nam vitium hic verbi esse, & *Bacaudica* legendum, docui in Commentario meo: quem peto legas. Ætolica hæc audacia est, inquies. Non est. vide tempora, vide historiam: optime de Bacaudis omnia conveniunt: haud æque de Batavis. qui Romanis tunc fidi; qui fracti, & injurias à Barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres, & ambigue obsidionem hanc ad Taciti Imp. tempora refers: sub quo Franci aliæque Germanorum gentes Bataviam & Galliam vastarint. Sed quî doces ipsos Batavos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba *Batavicæ rebellionis*. Vocat etiam *Latrocinium*. quod à me est, quia Victor aliique Bacaudas hos appellant, *agrestes*,

agrestes ac latrones. Argumentum ultimum. Verba, inquis, Eumenii ita clare & graphice Clivium & finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nulla vi possint. Videamus. ponam ipsa pluscula. *Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat, quam si perfuso tegeretur Oceano: quæ profundissimo Pœnorum* (ita Rhenanus: tu *Pictonum* legis: Cuspinianus, *pœnarum*, quem sequor) *gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hæc ipsa, quæ modo desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat: quam si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset.* En, velut in tabulâ, ut ais, depictam exponit Bataviam cum vicina Germania: quos ramis suis Rhenus circumfundit, & Mosa aluit, & Oceani sinus ubique tangunt. *Ubi autem Æduis mare alluens? ubi circumfusa flumina?* Pax, mi Pighi, objecto lanæ sacco Arietis hujus ictum mollio & excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci quæ loca magis vastarunt, imo ceperunt sibi & insederunt, quam Galliam? Itaque cum Francos nominet, vides quam apposite & omnium historiarum ejus ævi consensu, ad Galliam id trahamus. Sed ubi mare, inquis, & flumina? conspicua & in aperto. Quid enim clarius quam Galliam mari utrimque allui? quid certius quam Rheno & Rhodano circumfundi, & multis aliis fluminibus perfundi? Itaque mi optime & doctissime Pighi (talis revera es) vide ne dum nimium pro gloria Clivensium tuorum Principum (cui & nos ex animo favemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras. quam nos fulcimus his etiam argumentis.

Primum quæro, Ubi, aut à quo scriptore idoneo & veteri nominatum istud Clivium? adfers nullum. Nam quod Antoninus Clevum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Conjecturas aliquot recenses, & nescio quid ex vulgi fama de Julio Cæsare. sed obsecro, si tam vetustum hoc opidum sive castrum: nonne mirum silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus quasi de compacto præteritum? Et ferrem, si in vili loco. sed urbem Mænianis istis celebrem, Coloniam populi Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius injuria est?

Deinde. Clivium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot Barbarorum. Quis acri pectore tibi dabit, Scholam institutam in officina illa Martis?

Tertio. Magna & ampla ea urbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit: Capitolium, & Aquæductus, & omnia more Romano. Cedo, ubi apud vos hæc vestigia? Suspicione levi ea quæris: sed re & veritate reperies Augustoduni. Ejus *muros*

spatiosi ambitus alibi Ammianus appellat: *mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam*, alibi: & clara indicia etiamnunc exstant, indice & teste Petro San-Iuliano.

Quarto. Scribit Eumenius, *civitatem istam & olim fraternò populi Romani nomine gloriatam*. Nonne verissimum & testatissimum illud in Æduis? de Clivio ubi tale repperis? Perfugium quæris in Batavis. & illi etiam, inquit, appellati fratres & amici populi Romani. Scio & Commentariis meis jampridem inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgo. & si Batavi; non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semi-liberi, arma tantum & viros imperio suppeditabant. Itaque jure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli & tributarii, jam diu grave jugum ferebatis Romanæ servitutis.

Quinto. Vetustissimæ sunt illæ Eumeniæ Mænianæ. Colligas vel ex his verbis: *Mænianæ illæ scholæ quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres.* Quod de Augustoduno certum: ubi Scholam à nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus jam inde sub Tiberio agnoscit. De Clivio nihil tale habemus, præter suspicari.

Sexto. Mænianas illas *inter Apollinis templum atque Capitolium* Eumenius ponit. Atqui Apollinis quoque templum in Flavia Æduorum sive Augustoduno inclutum fuisse, alius Panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.

Postremo. Eumenius, *Artifices Transmarinos, & ex amplissimis Provinciarum ordinibus incolas novos indultos* suæ civitati ab Impp. scribit. Alius Orator in Panegyrico ad Maximinum: *Civitas Æduorum*, inquit, *ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices.* Nonne eadem de re palam atque urbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascantur in hac manus vola, quam opinio tua, Pighi, in mea mente. ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers: facile ego Plancus aut Deillius, nec morabor transfugii (dummodo in Veritatis castra) ullam notam. Hæc candide à me scripta. homo candidissime, sine ulla frontis nubecula, sic leges.

I.

Cap. 53. Seneca De Beneficiis: *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures, oneri ferendo sunt:) junguntur inter se, & insuper alii bini supponuntur* (forte, *suppanguntur.*) *Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia singulis auribus pependissent.* Tertull. acutè, De habitu mul. *Graciles aurium cutes Calendarium expendunt, & in sinistra per singulos*

gulos digitos facciis singulis ludit. Augustinus hoc amplius queritur, suo ævo insanisse in turpi isto aurium cultu etia viros, quem vide, si lubet, Epist. LXXXIV. Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad ævum priscum, ex Valerii verbis l. v. cap. II. de Martio exorato a feminis: *In quarum honorem, Senatus matronarum ordinem benignissimis decretis adornavit. Sanxit namque uti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis reip. in stola, quam in armis fuisse: vetustisque aurium insignibus novum vittæ discrimen adiecit.* legunt enim, *inaurium insignibus.* Non probo. & fortasse nec notæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripserim, *vetustisque crinium insignibus?* Crinibus enim situque comarum, matronæ antiquitus discretæ ab innuptis. Tertullianus, de Virginibus velandis: *Simulque se mulieres intellexerunt, vertunt capillum, & acu lasciviore comam sibi inferunt, crinibus à fronte divisis apertam professæ mulieritatem.* Plautus Milite:

> *Utique eam ornatam adducas matronarum modo,*
> *Capite compto, crines, vittasque habeat.*

Mostellaria:

> *Soli gerundum morem censeo, & capiundas crines.*

id est, nubendum. Festus: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod, &c.* Senis crinibus, id est, sex crinium orbibus, sive sertis. Implexi igitur capilli matronales, ut exemplum petere licet à statuis nummisque: virginum puerorumque, cirri, & cincinni. Ammianus lib. XIV. *Et licet quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas spectare cirratas; quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.* Cirratas, capio innuptas: uti Persius eodem epitheto de pueris, *Ten' cirratorum centum dictata fuisse.* Valerii ergo mens, præter crinium discrimen, adiectam illis & alteram vittam. De qua Capellam accipio lib I. de nupt. Philol. *Iuno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinculum.* Propert.

> *Vinxit & acceptas altera vitta comas.*

Vbi legi in vet. cod. *aspersas*; & placet. referoque ad aspersionem aquæ nuptiis solennem. De qua idem:

> *Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis*
> *Vitta data est.*

Sed redeo ad nostrum.

JUSTI LIPSII

AD

LIBRUM IV. ANNALIUM

EXCURSUS.

A.

Cap. 42. Romuli lege, matrona adulteri rea, marito permissa cognatisque. Ii, uti visum, multabant, puniebant: Sed utrumne morte? Puto, verecunde contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio, qui lege regia maritum constituit *κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας*, *arbitrum magnitudinis pœnæ*. Ex jure ipso. quia mulier quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, ut proles in patris. Ex Tacito: apud quem *Plautius, prisco instituto, de capite famaque conjugis, propinquis coram, cognovit, & insontem nuntiavit.* Ait, capite famaque. Si in superstitionis crimine marito id juris: credo & in adulterii. In eas quæ sacris Bacchanalium incestu usæ, cognati maritique intra domos animadverterunt, ajunt Livius & Valerius: nec dubito, quin ea animadversio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam uxorem, quòd vinum bibisset, fusti interemit, idque factum non modo accusatore, sed etiam reprehensore caruit: quidni idem juris in graviori culpa sit? Argumentum à Catone non petam, qui ait: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses impune necares*, Vanum enim. & pertinere tantum videtur ad deprehensam. Tamen hoc fateor, eo severo jure perquam raro maritos usos: moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent, multarentque dote. Id jus (sive mos fuit) Plautus indicat Amphitruone:

Quid si adduco tuum cognatum huc, à navi Naucratem,
Qui mecum una vectu'st, unâ navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?

Num-

Numquid caussam dicis, quin te hoc multem matrimonio?
Et respondet mulier, *Si deliqui, nulla caussa est.* Et clare Valerius lib. VIII. cap. II. *Cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur.* Portius Latro, contra adulteram: *Illud, judices, mihi tormento est, quod notata judicio vero, ut multiplicatam dotem perdat; plus tamen ex quaestu habet, plus habitura est, quam quantum damnatæ perdendum est.* Hæc antiquitus obtinuisse videntur. quibus addo: Si mariti cognatique dissimulabant, aut, ut Livii verbis utar, idoneus in privato supplicii exactor nemo erat: non raro, publico judicio, persequebatur id crimen magistratus. Et præsertim Ædilis. ac damnatos damnatasque apud populum reperio pecuniaria multa, imo exsilio interdum. Exempla adduxi supra, de Vistilia: & nunc non repono. Adde è Valerio de Cn. Sergio Silo, *cui promissorum matrifamiliæ nummorum gratia dies ad populum dicta, damnatusque.* lib. VI. Nec plura reperio prisco ævo. Lex Iulia secuta est, ferente Augusto. Pœna ejus in volumine Digestorum, quod miremur, non expressa: & ideo serram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque: Relegationem tantùm, pauci bonique. Et hercle non fuit mors. Ex Taciti verbis libro III. de Iulia filia, neptique: *Adulteros earum morte aut fuga punivit.* statimque addit, culpans Augustum: *clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.* Nam intellegit Iulias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco: sic enim interpretor, fugam. & ex hoc, qui in manibus: ubi Tiberius contra legem Iuliam, severitatem pervicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intellego, perpetuum, quod sit vice deportationis. Esto igitur Relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia. *Eaque in insulam Seriphon abdita est.* id est, in insulam relegata. & paullo clementius de Manlio, relegatione simplici: *Adultero Manlio Africa atque Italia interdictum.* Iuvat aliquid illud Ovidii, qui ob adulterium damnatus: *Namque relegatus, non exsul dicor.* Et rationes quædam ex jure scripto: quas pete à Cujacio l. VI. Observat. cap. XI. Nodus aliquis esse possit in Iurisconsulti verbis ad l. Iuliam: *Adulterii damnatam si quis duxerit uxorem, lege eadem tenetur.* quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Portii Latronis, quæ supra: è quibus mulcta dotis saltem erui potest, & infamiæ nota. Portius autem posterior Iulia lege. Dicam vere, parum certa res est: & exempla relegationis quæ in historia in personis eximiis, videri possunt à severitate Principum, non à lege: aliudque servatum fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset; non illæ tam frequentes essent de adulteriis apud scriptores id ævi querelæ. Seneca audet

scribere; *Numquid jam ullus adulterio pudor est? postquam eo ventum est, ut nulla maritum habeat, nisi ut irritet adulterum.* aliaque passim reperies in eam sententiam; parum probabilia, si relegatio & fuga, adulterii pœnæ. Quidquid ejus est: capitale postea id crimen factum, ut ex Apuleio notat idem Cuiacius: cui adde Arnobium libro IV. *Adulteria tamen legibus vindicant, & capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione iecisse.* Et gladio animadverterunt non in adulteros modo, sed omnes impudicos stupratoresque, Wandalicæ leges, ut legi apud Salvianum l. VII. *Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum, gladio impudicitiam coercentes.*

Justi Lipsii

ad

Librum V. Annalium

Excursus.

A.

Cap. 4. Acta Senatus vocabant, commmentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter inscriptum quidquid apud patres diceretur, agereturque. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur, à Iulio Cæsare: qui Consul, *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur.* Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Suetonius cap. XXXVI. *Auctor & aliarum rerum Senatui fuit: in quis ne acta Senatus publicarentur.* Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrum sciret non è patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Iunium hunc Rusticum Senatorem ostendit infra: *Quod fraude unius Senatoris elusa majestas imperatoria esset.* Et Spartiano. qui Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam. *Post Quæsturam*, ait, *acta Senatus curavit.* eumque vocabant A cura Actorum, vel, Ab Actis Senatus. Lapis vetus, C. PORCIO. C. F. QVIR. X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVÆSTOR. AB. ACTIS. SEN. Conficiebat

ficiebat dixi Senator: sive præerat conficiendis. cui tamen adjuncti scribæ censualesque, quos à re Actuarios item dicebant. Capitolinus Senatusconsultum Tacitum ita describit, *ut non scribæ, non servi publici, non consuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarumque complerent, nequid forte proderetur.* Censuales illa ætas dixit, librarios, scribas, tabellionesque. Inde titulus in Codice l. x. conceptus, *De tabulariis, scribis, logographis, & censualibus:* inde & Censuale officium, haud absimili sensu, l. XVIII. c. De testamentis. Eaque mente Tertullianus Apol. cap. xx. *Græcorum censuales conferendi.* Actuarii qui excipiunt scribuntque, ut Iulio Suetonii cap. LV. Senecæ epist. XXIII. *Non quidem hæc quæ alienis verbis commodatur, & Actuarii vice fungitur:* & Glossis Græcis, ὑπομνηματογράφος, *Actuarius, Memoralius.* Qui non in urbe solum, sed in provinciis militiaque. Actuarii in militia, lib. v. c. De erogatione militat. annonæ. Et Spartiano: *Ipse quod matrimoniis militum & militiarium corrumpendis operam daret, à quodam Actuario, cujus uxorem stupraverat, percussus est.* Quos eleganter & cum adfectu describit Victor in Gallieno: *Actuarii,* inquit, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonæ dominans: eoque utilia curantibus & fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit.* Satis de Actis Senatus: venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio cap. v. & alias passim. Item Diurna, quia in dies conficerentur, Tacito lib. XVI. & XIII. Item Urbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, Acta, καὶ ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. De judiciis suppliciisque admonuit Ammianus libro XXII, *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub Præconibus Tauro.* Vbi & formam aliquam servabis conficiendorum Actorum. De ædificiis, Tacitus lib. XIII. *Nerone II. L. Pisone Cos. pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat laudandis fundamentis & trabibus, quis molem Amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Rom. repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* De nativitatibus Suetonius sæpe: qui plerumque argumenta sibi sumit de die cujusque principis natali, ex Actis. ut Tiber. cap. v. Cal. cap. IX. Origo ejus instituti à Servio Tullio, qui ut numerum sciret nascentium, morientium, virorum; adinvenit, Uti Propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Iunonis Lucinæ

inferrent: iidem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ: & sumente quopiam virilem togam, in Iuventutis. Exolevisse is mos videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus: eaque adnotatio in Actis cum cura habita, utique post Iulias Papiasque leges. Iuvenalis.

—— *Tu libris Actorum spargere gaudes*

Argumenta viri. ——

Apulejus: *Pater natum sibi filium ceterorum more professus est*. Scævola l. XXVIII. De probationib. *Mulier gravida repudiata, absente marito filium enixa, ut spurium in Actis professa est.* Capitolinus in Gordianis: *Filium Gordianum nomine Antonini & signo illustravit, cum apud Præf. ærarii, more Romano, professus filium, publicis Actis ejus nomen insereret.* Non fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio, qui ita de hac professione disserit, quasi ille invenerit primus. *Inter hæc*, inquit, *liberales caussas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine imposito*: Quod aliter est: sed addidit quædam, immutavitque. De matrimoniis divortiisque, clarum est in Acta relata fuisse propter præmia pœnasque legum. Imo etiam ante Iuliam, Papiamque. Cælius ad Ciceronem, *Paulla Valeria* (scribo *Valerii*, id est, coniunx) *soror Triarii divortium sine caussa fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum rettulerat.* Rettulerat, scilicet in Acta. Seneca De Beneficiis: *Quia vero nulla jam sine divortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt.* Et ad matrimonia pertinet versus Iuvenalis,

Fient ista palam, cupient & in Acta referri.

Hæc Acta à scribis tabellariisque confecta videntur, & ad Atrium Libertatis in Tabulario adservata. Livius XLIII. *Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis publicis servis.* Cui vetus inscriptio Curatores tamen quosdam adsignat.

C. CALPETANVS. STATIVS.
SEX. METRORIVS
M. PERPENNA. LVRCO
T. SARTIVS. DECIANVS
CVRATORES. TABVLARIOR.
PVBLICORVM. FAC. CVR.

At ex Taciti XIII. colligas curam eam Quæstorib. fuisse aut ærarii Præfectis. *Princeps*, inquit, *curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit.* Eoque facit quod M. Aurelius Professiones infantium rettulit ad Ærarii præfectos. Tabularii mentio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo: Virgilioq; II. Georg.

—— *aut populi tabularia vidit.*

Ubi

Vbi Servius quædam. Lampridius in Alexandro referre videtur Actorum confectionem ad Præfect. urbis: *Fecit Romæ*, inquit, *curatores urbis* XIV. *sed exconsulares viros, quos audire negotia urbis jussit, ut omnes aut magna pars adessent, cum Acta fierent.* Sed intellegit judiciaria acta. Fuerunt & Registra quædam publica, præter hæc Acta. de quibus Vopiscus in Probo: *Vsus sum etiam Registris scribarum porticus Porphyretica, Actis etiam Senatus, ac populi.* Perierant hæc publica acta (γράμματα δημόσια appellat Dio) qua vetustate, qua incendio: sed reparavit primo principatu suo Tiberius, tribus Senatoribus ad describendum conquirendumque delectis. Adi Græcum cum scriptorem lib. LVII. in actis anni DCCLXIX. Dixi ista uberius, & præter rem, ut constaret in parte juventuti, quæ essent illa Acta, quorum testimonio totiens noster aliique in memoria rerum usi: quæque habita semper historiæ materia & seges.

JUSTI LIPSII
AD
LIBRVM VI. ANNALIVM
EXCURSUS.

A.

Olim qui damnati gravioris criminis, puta Majestatis, Perduellionis, Tyrannidis: non ipsi solum adflicti & perditi, sed nomen & memoria eorum. Deterrere omnes à culpa simili volebant, non pœnæ modo, sed ignominiæ metu. Itaque hæc duo fere usurpata: ut nomen deleretur, ut effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip. XIV. cum Antonii nomen è Fastis sublatum decreto Senatus esset: *Cujus totus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* noster lib. II. *Nomen Pisonis radendum Fastis censuit.* Lampridius in Eligabalo: *Nomen Antonini erasum est, Senatu jubente.* Radebant igitur: sed & sæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius Eligabalo: *Misit qui & in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de Tyrannis.* Eusebius pulchre Eccl. Histor. lib. IX. cap. ult. de Maxentio: Γραφαί τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων

Cap. 2.

κατὰ

κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμεναι: *Inscriptiones etiam & tituli, quicumque honori ejus aut liberorum per singulas urbes positi erant, partim è sublimi in terram detracti confractique sunt; partim ut videntibus inutiles fierent, obscuro quodam colore obducti & nigrefacti.* At de effigie fractâ & abolitâ; Ambrosius: *Vide quemadmodum in civitatibus bonorum Principum imagines perseverent, deleantur tyrannorum.* Capitolinus in Gordianis: *Statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Livius de Atheniensibus: *Rogationem extemplò tulerunt, ut Philippi statuæ, imagines omnes nominaque earum, tollerentur delerenturque.* Iuvenalis:

> *Frangenda miseram funestat imagine gentem.*

Eusebius loco quem dixi: Ἀνδριάντες τε ὁμοίως ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανειστήκεισαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο. Γέλωτα καὶ παιδιὰν τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσι παρεχόμενοι: *Statuæ etiam quotquot in honorem illius fuerant erectæ, similiter dejectæ & protritæ sunt: ac ludibrio & irrisui exposita omnium qui injuria & ignominia afficere eas vellent.* Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, ut modeste id fieret, & per magistratum submoverentur è publico conspectu. Cicero in Verrem IV. *Centuripinorum Senatus decrevit, ut quæ statuæ C. Verris ipsius & filii essent, eas Quæstores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, Senatores non minus XXX. adessent.* Suetonius Domitiano: *Senatus scalas inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi & affligi solo jussit.* Altera, ut per impetum, & tota res permitteretur furori cuidam plebejo. Tum receptum, laqueos statuis altioribus injicere, atque ita detrahere. Iuvenalis:

> —— *descendunt statuæ, restemque sequuntur.*

Seneca, seu quis alius, in Octavia: de statuis Poppææ:

> —— *membra per patres trahunt*
> *Deducta laqueis.*

Ita enim recte illic legimus, non *Diducta.* Plinius graphice hoc totum depingit, Panegyrico: *Ergo istæ quidem areæ & paucæ manent manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & innumerabiles, strage & ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii feræque* (velim scribi. *serusque*) *letitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas* (lego *objectas*) *excoctasque flammis, ut ex illo terrore & minis, in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Mos autem

autem hic damnandi imagines sane antiquus. Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio: *Sext. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi sua, condemnatus est.* Vbi & hoc vides, culpæ fuisse vel privatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum, lib. XI. *Ac primum in vestibulo imaginem patris Silii Sc. abolitam demonstrat:* Pulchre Ambrosius Officior. lib. I. cap. XLIX. *Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi?*

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM XI. ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

PAGINA PRIMA.

MÆ. RERVM. NOSTR. :::::::::::::::::::::::::::::::::: Cap. 24.
EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM. HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRÆ. IN. QVOT. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT. QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM. QVOD. PATRE. DEMARATO. CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVÆ. TALI. MARITO. NECESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CÆLI QVON-

QVONDAM. VIVENNÆ. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIIS. CÆLIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CÆLIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CÆLIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REI. P. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRÆ. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTÆSVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRÆ. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. ::: VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SÆPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVÆSISSE. IACTATIONEM. GLORIÆ. PROLATI. IMPERII. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

Pagina Secunda.

::::::::::::::::::::::::::::: SANE ::::::::::::: NOVO ::::::::::::::::::: DIVVS. AVG. :::::: NO. ::::::: LVS. ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRÆ. MEÆ. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SED. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO. ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVÆSO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVÆ. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS.

TRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM. COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANÆ. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. FRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CÆSAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIÆ. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PÆNITENDI. SENATORES. QVAM. PÆNITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HÆC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIÆ. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PÆNITET.. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATÆ. GALLIÆ. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM. IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRÆSTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTÆ. SINT. FACVLTATES. NOSTRÆ. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

Justi Lipsii ad Librum XII. Annalium Excursus.

A.

Cap. 6. De Crispo Passieno lubet paullo amplius adtexere, illustri cum primis viro & oratore. & maxime ea quæ Scholiastes vetus Iuvenalis curiose rettulit ad versum Satyræ IV.

—— *venit & Crispi jucunda senectus.*

Crispus, inquit, *municeps Visellienfis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: Patres conscripti, & tu Cæsar. propter quod simul oratione* (malim *oratinem*, ut duplex caussa laudis fuerit, & Libertas & Eloquentia) *plenissime à Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud c.v. egit pro qua re in Basilica Iulia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. Uxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia.* (scribo, *bis millies sestertium*: quia homo prædives, & Suetonius ait Neronem hereditate ejus ditatum.) *Omnium Principum gratiam adpetivit, sed præcipuè Cæsaris* (excidit nota prænominis C. id est, *Caii.* nam hunc intellegit) *quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente à Nerone interrogatus* (à Nerone? imo vero *à Cajo*, in quem scelus hoc incesti compet it. nisi mavis, *Hic illo audiente, à Nerone inter.* eâ mente, ut Cajo præsente, à quopiam Nerone, qui adularetur fœdo Principi, & simul huic insidiaretur, sit rogatus.) *Haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuetudinem? Nondum, inquit, quantumvis decenter & caute, ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret.* (corrigo, *ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet dehon.*) *Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est.* Scita narratiuncula. quam tamen ego ad Passienum hunc traho, auctore ejus valdè invito. Nam ille (dormiit, an stertuit?) refert ad Crispum,

ſpum, qui ſub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut ævo, quæ hic dicta. Mira *μετεωρία* Scholiaſtæ, alias docti. Sed & noſter amicus, cur reſcribit *municeps Vercellenſis?* Εὐλόγως ad Vibium illum, fateor: at non ad Paſſienum. Quamquam Viſelliæ municipium etiam mihi ignotum. An *Vitellienſis?* an *Vicellienſis?* quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronicô, eam Principe Caligula ponit, anno ejus ſecundo: *Paſſienus filius, fraude hereditatis ſuæ necatur.* ſane falſum eſt. conſtat enim ſub initia Claudii obiiſſe, ex Suetonii Nerone capite VI. Itaque trajectitia ea nota Hieronymi, ut in Chronico illo multa. ſed & emendanda ſic: *fraude heredis ſuæ.* Agrippina enim illi heres, & *per ejus fraudem*, ut diſerte in Scholiaſtæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit & Paſſienus pater, Senecæ nominatus lib. II. Controverſ. V. Ad quem pertinere cenſeo Velleii verba libro II. *Triumphalia ornamenta ex Africa* ei tribuentis: idque ſub Auguſto.

B.

In provincias Cæſaris olim Legati aut Proprætores miſſi. in provincias dico majores. Nam quædam minores nec tantæ rei, Procuratores ſaltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus; ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiſcum: ſed quoniam, nullo alio Præſide, res ſæpe cogebat jus inter provinciales dici. etiam in re criminum; factum ut juriſdictionem aliquam ſibi ſumerent, Præſidum exemplo. Id Procuratorum genus, notæ & diſcriminis cauſſa, dicti paſſim in libris legum, Procuratores vice Præſidis, aut cum poteſtate. ut l. II. C. De pœnis. l. III. C. Ubi cauſſ. fiſc. l. IV. C. Ad leg. Flav. de plag. Dixi, juriſdictionem ſumerent. revera enim non habebant. Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agricolæ: *utrumque avum habuit procuratorem Cæſarum, quæ equeſtris nobilitas eſt.* Dio l. LIII. Καὶ τὺς ἐπιτρόπους (non recte interpres vertit Curatores) οὕτω γὰρ τὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ τὰ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτῦ καὶ τὰ τῦ δήμου, τὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. id eſt: *Procuratores (ita enim appellamus eos qui publicos reditus colligunt, erogantque) in omnes provincias tam ſuas quam populi Cæſar mittit, quoſdam ex equitibus, quoſdam è libertis.* Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad diſquiſitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi (ut ad rem, & ſollenniter loquar) nefas. apud magiſtratum ſolum populi Romani, prove magiſtratu actio legis fuit, ut Conſules, Proconſules; Prætores, Proprætores: qui omnes è Senatu. apud equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter

Cap. 60.

equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat, lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores isti provinciis præerant, & jus sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio qui Judææ procurator (non enim illi provinciæ propriè Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Iosephum. Idemque in certis minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator. quarum aliquot Tacitus recensuit I. Histor. *Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæque aliæ Procuratoribus cohibentur.* & præter eas notabis Alpium maritimarum Procuratorem, item Ponti, Epiri, pluresque. Hæc clara satis & certa. Ad hos Procuratores, Claudii, me judice, accommodamus edictum, jubentis ut in provinciis eorum decreta proinde rata sint ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas: quid fiet communibus & late conceptis Cornelii verbis? *Rerum*, inquit, *à procuratoribus suis judicatarum.* pariterque indefinite extulit Tranquillus, *quæ procuratores sui in judicando statuerent.* Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis non aliud eum indignari, quam quod jurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At procuratores qui rei familiari tantum impositi, qui in provinciis Proconsulum aut Legatorum: plane privati erant, & insigne in eos exemplum à Tiberio editum, de quo Dio: Καπίτωνα τὸν τὴν Ἀσίαν ἐπιτροπεύοντα ἐς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινὰ ὡς ἀρχὴν ἔχων ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. Οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον, οὐδὲν ποιεῖν ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι. Et Tacitus: *Procurator Asiæ Lucillius Capito accusante provincia, caussam dixit, magna cum adseveratione principis, non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse. quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios.* Plane ergo privati. tunc quidem. Nam postea jus acceperunt de fiscali saltem pecunia cognoscendi, ut præmonui. Idque Dio etiam adsignificans ait, οὐ γὰρ ἐξῆν τότε. Hi posteriores Procuratores multi erant, & sparsi per provincias omnes: illi, pauciores digni oresque. Dio excipuas habere Proconsulum provincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba libri LIII. quæ supra, πλὴν καθόσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in provinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissime enim in Proconsulum etiam provinciis

pro-

procuratores. Dio ipse docet; Ἐς πάντα, inquiens, ὁμοίως τὰ ἔθνη τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου. id est, *In omnes gentes, tam quæ Cæsari quam quæ populo adtributa.* Atqui provinciæ omnes populi, Proconsulum fuêre. Ulpianus item de Off. proconſ. *Sane, inquit, si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorem Principis respicit, melius fecerit si se abstineat.* cujus vana & irrita monitio, si in Proconsulum provinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quam Procuratorem in aliis quidem provinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fiscique sunt: at in Proconsularibus non omnes, quoniam vectigalia quædam vetera ipse Proconsul colligat in populi ærarium usumque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales postea dictos, ut à prioribus illis distinguerentur. quoniam illi rempublicam etiam; hi solam privatam tractabant, rationesque pecuniæ principalis.

JUSTI LIPSII
AD
LIBRUM XIII. ANNALIUM
EXCURSUS.

A.

Formam dandæ tesseræ petendæque in parte expressit Appianus IV. Civilium: Καὶ ὁ Λεύκιος, inquit, ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τοῦ στρατοῦ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος, οἱ δὲ ἔφερον αὐτοῦ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ τὸν αἰτοῦντα τὸ σύνθημα χιλίαρχον, ἐπιδιδόναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος. Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta brevi ligno; unde Tesseræ nomen. de quo Polybium adi lib. VI. at sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias libro X. *Cum utrimque à ducibus de more militi tessera darentur, fortuitu ad oraculi verba apposita data sunt, à Thessalis Itonia Miner-*

Cap. 2.

va, à Phocensibus gentis auctor Phocus. Etiam Persæ, si Xenophonti fides lib. VII. Παιδείας. & III. ubi à Cyro tessera data Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. aut Ζεὺς σωτήρ. Suetonii loci bini non sani in hac re. alter Cal. cap. LVIII. *Signum*, ait, *more militiæ petisse: & Cajo Jovem dante, Chæream exclamasse, Accipe ratum.* ubi restituo magnanimi viri vocem littera addita, *Accipe iratum.* alter cap. LVI. *Solitus modo signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo osculandam manum offerre formatam commotamque in obscænum modum.* Libri vett. *commitamque*, aut, *cammatamque.* Scribo, *gammatamque.* Gammata manus, insertis commixtisque digitis ad formam ejus litteræ: qui mos in Italia & nunc. Sic lapides Gammati: non solum qui insculptum Gamma habebant, sed qui literam eam exprimebant transversi. Scriptor Gromaticus: *Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt quam qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transversi.* Malo etiam in Suetonii verbis, *obscænum nodum*, quam *modum.* Facit ad lucem infamis hujus signi Lampridii locus Eligabalo: *Neque umquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu & audiente populo esset pudor.* Scies amplius tu tiro, Tesseram duplicem fuisse: unam quæ ad excubias, alteram quæ ad pugnam. De postrema Tacitus lib. III. Histor. *Eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum.*

B.

Cap. 29. Olim ærario præpositi Quæstores: notum. Causa immutandi sub Julio Cæsare orta, anno urbis DCCIX. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: nec rediit postilla ad Quæstores. Dio diserte notat lib. XLIII. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos fere decem & septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum anno DCCXXVI. Dio lib. LIII. Καὶ ἐπειδὴ χρημάτων τὸ δημόσιον ἐδεῖτο, ἐδανείσατό τινα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ, πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. id est: *Quoniam ærarium publicum inops pecuniarum esset, quasdam mutuo sumptas in id contulit: & administrationi earum duos Prætura functos in annos singulos electos præfici jussit.* Suetonius c. XXXVI. *Auctor fuit, ut cura ærarii à Quæstoribus urbanis ad Prætorios, Prætoresve transiret.* Tacitus hic. Ideo in monumentis id ævi historiisque, Prætores ærarii, inscripti passim. Mansit ad Claudium, *qui curam ærarii Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut utique prætura functi sustinuerant*, ait Sueton. cap. XXIV. Ita tamen,

ut

ut honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus, *ne metu offensionum segnius consulerent*. Quem Dio explicat, in Claudio: Τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ᾽ ὥστε καὶ ἐτησίους σφᾶς (ὅπερ ἐπί τε ἐκείνων πρότερον, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγεγόνει) ἄρχειν, ἀλλ᾽ οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διῴκουν, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. id est: *Pretores ærarii solvens, Quæstoribus rursum antiquo more id tradidit. non tamen ut annuum eorum munus esset (quod antea & in ipsis & in Pretoribus factum:) sed duo iidem tres annos continuos eam curam sustinebant: eisque exactis Praturas statim adipiscebantur, interdum & præmium mercedemque: proinde ac bene se gesserant.* Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt Præturæ. Sed ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos: quos è Prætoriis elegit. Itaque clare Tacitus, *Pratura perfunctos* dilegit, non Prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen civilia, & Principe nullo Romæ, iterum Prætores præfecti videntur: innuitque Tacitus lib. IV Histor. *Pretores ærarii (nam tunc à Pretoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, &c.* Insita enim admonitio facile ostendit aliud fuisse Taciti, id est, Trajani ævo. Gellius lib. XIII. Præfectum nominat, *Quod per Quæstorem dixi*, inquit, *intellegi nunc oportet Pref. ærario. nam cura ærarii à Quæstoribus ad Præfectos* (ita legerim, non *Præfectum*) *translata est.* Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis: certe quidem ita servatum sub Trajano. Plinius Panegyr. de se & Tertullo: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, cum tu nobis consulatum obtulisti.* Et statim: *Nobis Præfectis ærario, Consulatum antequam successorem dedisti.* In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. XII. De his quæ ut indignis. l. XV. & XLII. De jure fisci.

C.

Ad hanc Vicesimam Arriani insignis locus, lib. III. Dissertation. Epicteti, cap. XXVI. Ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχεται ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. Διὰ τί δοκεῖτε; ὅτι τοῖς εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὔ. ἀλλ᾽ ὅτι φαντάζεται, &c. In quo loco, vide ut cæcutiat vir, alia doctus. Nam vertit: *Servus inprimis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tessera vendentibus argentum numerare? Non. sed quia opinatur, &c.* Et in Notis ait, εἰκοστώνην esse qui rem emit exhibito signo aut tessera: manumissos autem emere publicè frumenta potuisse exhibita tessera: unde Persius:

Cap. 31.

—— *scabrosum tesserula far.*

Somnia & nugamenta mera. Corrigo in Arriano, Τοῖς εἰκοσῶναις. Glossæ: εἰκοσώνης, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν. *Vicesimarius*. Verte igitur: *An quia vicesimariis argentum dare desiderat?* Idem Arrianus lib. II. cap. I. Ὅταν οὖν στρέψῃ τις ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὐτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; ἐποίησε. τί; ἔστρεψε τὸν αὐτοῦ δοῦλον; Ἄλλο οὐδέν; ναὶ Καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει id est: *Cum quis servum suum verterit apud Prætorem, nihilne fecit? fecit. quid? vertit suum servum. Numquid amplius? Certe. vigesimam pro eo dependet.* Cicero lib. II. Attic. epist. XVI. *Portoriis Italiæ sublatis, quod vectigal superest domesticum præter Vicesimam?* Hæc in manumissis. At in servis receptum, ut quotiens vænirent, vectigal pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam & vicesimam: lectio modo sit certa. Ambigas enim jure, quoniam de hac XXV. nihil alibi scriptum. Imo scriptum contra: Augustum, cum pecunia ad bellum & nocturnos Vigiles ei opus, instituisse Quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio LV. in actis anni DCCLX. Τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε. Et hercle uti aliarum rerum vænalium Centesima fuit: sic Quinquagesima mancipiorum. ausimque in Tacito reponere, *quinquagesimæ*. Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho, & infra, hoc ipso libro. Fuit & Vicesima hereditatium, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio lib. LV. actis anni DCCLIX. Τὴν εἰκοστὴν τῶν τε κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπωσι, κατεστήσατο. Temperavit eam Nerva, & magis Trajanus: de quibus multa Plinius in Laudatione. qui omnino videndus, si vim intellegere aves ejus vectigalis. postque illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus: *Leges etiam addidit* (sive *edidit*) *de vicesima hereditatum: de tutelis.* Videndus item Paullus lib. IV. Sent. tit. VI. lib. ult. C. de edicto D. Hadrian. toll. De Vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, & post eum Macer libros duo: Invenio & in lapidibus, PROCVRATOR XX. HEREDITATIVM. item, PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. qui postremus titulus ab eo, quod, uti è Plinio discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri, & Promagistri. Satis. nec enim Iurisconsultorum frugem demetere propositum nobis,

Iusti Lipsii
ad
Librum XIV. Annalium
Excursus.

A.

Tempus enim ut tarde aliquando juventus nostra discat, quid Tempestiva convivia, quid Intempestiva. Discat, & dediscat illa quæ nuper hausit a magnis magistris. Ajunt convivium Tempestivum esse, quod tempore celebretur: verbo reque honestum: nec in vitio poni umquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alii qui Tempestivum nihilum differre dicant ab Intempestivo: & in culpa habitum utrumque. Tertium vidi, qui convivia tempestiva vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent sacerdotes. Inducunt, & seducunt. audite me juvenes, &, cum bono Mercurio, inite viam rectam. Legitima convivii hora apud Romanos priscos, Sol occasus. Salvianus libro I. *Numquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cum viles ac rusticos cibos, ante ipsos quibus coxerant focos sumerent. eosque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret?* Itaque quia vespere cæna: ideo proverbii forma in Plauto, *de vespere suo vivere*. Postea autem Decima haberi cœpta. Clare ex Cornificio ad Herennium, ubi describit hominem vane gloriosum lib. IV. Is ad eos quos vocaverat ad cænam non in suas ædes: *Itane? eamus, inquit, hospites. Frater venit ex Salerno. ego illi obviam pergo, vos huc Decima venitote. Hospites discedunt. ille se raptim domum suam coniicit: illi Decima quo jusserat, veniunt.* Et ab ea mente Philippus Vultejum invitans, apud Horat: *Post nonam venies.* — Imo actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & iudicia in foro exercita ad Decimam horam, uti ex Miloniana Asconii discas. At labente imperio moribusque, octava hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cænæ. Plinius de Spurinna: *Ubi hora balnei nunciata est, (est autem hie-*

Cap. 2.

me nona, æstate octava) in sole ambulat nudus. lotus accubat. Martialis præter locos alios:

> *Imperat exstructos frangere Nona thoros.*

Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur & præmature, & convivia eorum Tempestiva. qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, jure eorum epulæ Intempestivæ. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota & nomen. Plautus probrose in senem:

> *Cum suo sibi gnato una ad amicam de die*
> *Potare.*

Hinc apud Catullum: *Convivia lauta de die*: apud Horatium,

> —— *dictus here illic De medio potare die.*

Suetonius de Nerone: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.* Plinius in laudatione Trajani: *Non enim ante medium diem distentus, solitaria cæna, spectator adnotatorque convivis tuis immines.* Livius de Annibale Capuæ lasciviente: *Cœperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse.* Cicero de Pisone: *Qui numquam Solem orientem aut occidentem viderit:* culpatque eum vitii utriusque. Uti & Silius Campanos:

> —— *medioque dierum*
> *Regales epulæ, atque ortu convivia Solis*
> *Deprensa.*

Hæc tempestiva convivia sæpe usurpari solita diebus lætis, festisque. Iuvenalis Persicum suum invitans:

> —— *jam nunc in balnea salva*
> *Fronte licet vadas; quamquam solida hora supersit*
> *Ad sextam.*

Vult ecce eum ad balneas ire hora quinta, præter morem, & ad epulas venire sexta septimave. Saturnalibus item vulgo convivia ordiebantur à multa luce. Tertullianus: *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & diem & noctem perdam: attamen lavor honesta hora & salubri.* Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis. Apulejus apol. I. *Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, ac convivium tempestivum?* Ea sunt convivia quæ Catoni placita apud Ciceronem: *Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis conviviis delector.* Item Claudio, de quo Tacitus lib. XI. *Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus.* Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messalina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius lib. VIII. *Iamque iter parare in posterum iussus, sollenni & tempestivo adhibetur convivio.* Tamen hæc convivia jure in vitio. Cicero ad Atticum libro IX. *Audio bonis viris hanc cunctationem nostram*

non

non probari, multaque & severe in me in conviviis quidem tempestivis disputari. Ibid. *Quas eos cenas facere & obire scripsit ad me Sextius? quam lautas, quam tempestivas?* Idem lib. III. in Verrem, de Apronii cæna in foro: *Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio.* Et de ipso Verre lib. V. ait eum *diem conviviis, noctem stupris contrivisse.* Quinctilianus Declamat. CCCXXXI. *Neq; enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestivum convivium, & aviditas nimia.* Seneca De Ira lib. II. cap. XXVIII. *Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva filii convivia pater deterior filio castigat.* Addo Taciti locum lib. II. Histor. *Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique ex moribus imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent.* Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedo enim si non de die illud epulum, quomodo subiungit de lucta inter milites? Quomodo, *Pulvis procul & arma adspiciebantur*, in tenebris? Sane iterum de Vitellio noster: *medio diei temulentus.* & Xiphilinus, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα. Diurnum ergo convivium (intellego â meridie, aut circiter) Tempestivum, quia initum tempori nimis: nocturnum contra, Intempestivum. Describit Propertius,

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Suetonius Calig. cap. XLV. *Senatum populumque obiurgavit edicto, quod Cæsare præliante, intempestiva convivia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent.* Cicero pro Muræna: *Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Curtius lib. VI. *Intempestiva convivia, & perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Et exempla plura. sed iis qui cor habent, hæc satis: μωρὸν autem ὔτε πῖσαι ὔτε ῥῆξαι ἐστι, ait verbum vetus,

B.

Sed & munera peti, darique solent eo die ad barbam. Ammianus libro XVII. *Cæsar cum petenti, ex usu, gregario cuidam ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio.* Juvenalis, Cap. 15.

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis venalibus.

Quinetiam deo alicui sacrari solita, ut apud Græcos virginum puerorumque comæ. Suetonius de Nerone: *Barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adorna-*

 tam

tam Capitolio consecravit. ubi emendo, *Capitolino*, Jovi scilicet, ex Dione. Earinus apud Martialem primam lanuginem comamque

Pergameo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus, De anima: *Quis non exinde aut totum feli* (lego, *filii*) *caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut privata devotione?* Censorinus, De die natali. cap. I. *Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant.* Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Livius eum agnoscere videtur sub annum urbis CCCLXIX. satis clare, ubi de Manlio Capitolino in carcerem conjecto: *Satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse.* Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro lib. II. De re Rust. *Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post R. C. A. CCCCLIV. ut scriptum in publico Ardea in litteris exstat. eosque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod pleraque habent capillum & barbam magnam.* Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque ævi aberraverit Livio mens & manus. Cicero certe pro M. Cœlio etiam Ap. Claudium Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni ævum annis. Bellis Punicis in usu crebro jam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione Agellius retulit, & mirabundus parum cepit. Iuvenes ergo alebant barbam. & ideò à Cicerone I. ad Attic. *Comessatores conjurationis barbatuli juvenes.* appellati sine ulla lasciviæ, ut volunt, nota. & pro M. Cœlio ad juvenes alludens, *Non hac barba qua ista delectatur*, inquiit. juvenemque à barba descripsit Iuvenalis,

Iam senior, cujus barbam tua janua vidit.

Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI. annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam* adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque: Caligula tamen XX. anno posuit, Suetonii cap. X. At Cæsar Octavianus anno demum XXV. uti clarum ex Dione. Natus enim M. Tullio C. Antonio Coss. posuit L. Marcio C. Sabino. Mutavit ab hoc more primus Romanorum Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus Nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit l. XIII. cap. VI. sub eo rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ, in voce κυβεῖται. Hæc propemodum

dum aliena à Tacito: sed per eum non absurdè, ut spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.

C.

Olim in populi libertate, non frequens appellationum usus, non certe in caussa civili: (nam provocationem ad populum, in re majori criminumque, frequentem scimus.) usus tamen. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam ejus, alias ad Tribunos. Ad Collegam, Cicero uno loco sed claro, in Verrem, de Prætura urbana: L. *Piso*, inquit, *multos codices implevit earum rerum quibus ita intercessit, quod iste aliter atq; ut edixerat, decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit convenire. quem iste collegam nisi habuisset, obrutus in foro lapidibus esset.* Asconiusque ibi: *Intercedere, ut vides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione caussæ ad collegam facta.* Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio: *Appellantur Tribuni, à quibus cum esset certum auxilium petitum, &c.* Clarius infra: *Cujus procurator à Prætore Tribunos appellare ausus sit.* Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus, *Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Prætori delegavit urbano:* (num scrib. *Præfecto del. urbis*) *at provincialium, consularibus viris, quos singulos cujusq; provinciæ negotiis præposuisset*, ait Suet. c. XXXIII. Quem ita intellego, ut appellationes à minoribus magistratibus judicibusve, Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat civilibus: è provinciis, ad consulares. Nam quin Augustus ipse, firmandæ dominationi, & jure potestatis Tribuniciæ, graviorum rerum appellationes sibi servarit: ambigendum vix puto è Dionis verbis lib. LII. ubi Mæcenas ad Augustum: Δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τά τε ἐφέσιμα καὶ τὰ ἀναπόμπιμα, ὅσα ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦ τε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ καὶ τῶν ἐπάρχων, τοῦ τε τοῦ σίτου ἐπισκοποῦντος καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῆται. etsi quædam ibi miscet, magis ex ritu sui ævi Dio, quam Augusti. Certe à Senatu ad Principem appellatum Tiberii imperio, sunt exempla in nostro scriptore. ut lib. IV. *iisque instantibus ad Imperatorem provocavit:* & alibi. post eum Cajus *magistratibus liberam jurisdictionem permisit*, ait Sueton. c. XVI. i.e. sine appellatione plenam priscamque: sed id non diuturnum fuit, non magis quam permissa ab eo comitiorum libertas. Dio mihi auctor libro LVIII. sub Cajo receptum, ut judicia quædam Senatus tractaret, ita tamen ut ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, ut apparet, non sine pœna fuit. pœna dico, in eos qui temere appellassent. Quo exemplo nunc Nero auctum honorem Senatus it; statuitque ut eadem

Cap. 28.

dem pœna, qui illum temere à privatis iudicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principem. Sententiam hanc satis capio: confirmationem quæro & exempla. Nihil enim præ manu mihi quod istuc faciat, nisi forte quæ de pœna præjudiciali eorum qui à Præfecto urbis appellassent, Symmachus scribit libro x. duobus locis. Quem tu cupide lector vide. Mihi à latere tragulam injicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens, capite XVII. nihil eorum quæ Tacitus; sed hoc tantum aicit, *Cautum ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Hæret id spiculum, & non evello.

JUSTI LIPSII

AD LIBRUM XV. ANNALIUM

EXCURSUS.

A.

Cap. 41. Certa investigatio ejus diei à clade Aliensi capi potest, & debet. quam certum est anteriorem fuisse, & fastis perpetuis traditam & signatam: ideoque & vulgo notam, Cicero ad Atticum: *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quàm urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiamnunc dies; alter in vulgus ignotus.* Quis igitur ille? Livius ex professo tradit, initio libri VI. *Diem a.d. XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo dem ad Aliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum.* Eadem Taciti nostri assertio II. Histor. de Vitellio, quem tradit *funesto omine de cerimoniis publicis edixisse* XV *Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus.* Ergo eorum mente pugnæ ille dies: sequens autem urbis captæ, & incensæ. quod Livius item tradit. *Ingressi*, inquit, *postero die urbem; patente Collina porta.* Hæc si ita vera: quis non videt XIV. Kalend. ipsum incendii diem fuisse? & recte igitur hic ita in Tacito scriptum. At alii fortasse dissentiunt. Minime. imo Agellius è Verrio Flacco refert, libro V. capite XVII. cum caussam quærit, cur dies postriduani atri Romanis habiti? refert, inquam, *Q. Sulpicium Tribunum militum, adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; & post diem tertium ejus diei urbem à Gallis occupatam esse.* Quibus verbis si hæc sententia est, ut velit tres dies medios, & quarto demum pugnatum: profecto cum Livio sentit ac Tacito, & pugnæ dies erit *Decimus*-

quin-

quintus Kalendarum. Esse autem, ex ipso Livio dixeris, in quo pariter ita scriptum: *Quod postridie Idus non litasset Sulpicius, & post diem tertium objectus hosti exercitus Romanus esset.* At si quis aliter, & velit *post diem tertium*, significare ipsum diem tertium; tum certe fateor, XVI. *Kalendas* diem pugnæ fuisse, quomodo in Viris illustribus (quocumque auctore) est scriptum. Sed vel sic ipse incendii dies XV. sit, non hercules XVI. Itaque nihil video, quod virum illum tegat, nisi forte Macrobius, qui describens Agelliana illa, ut solet, adserere videtur *die postero* quam Sulpicius male sacrificasset, pugnatum fuisse. Sed hoc sane falsum, & improvide à Macrobio scriptum, sicut item à Plutarcho in Caussis: Ὅτι μετὰ τὰς κυιντιλίας εἰδὺς, ἃς νῦν Ἰυλίας καλῦσι, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τ' Ἀλίαν πόταμον ἐνικήθησαν ὑπὸ Κελτῶν μάχῃ: *Quod post Quinctiles Idus, quas nunc Iulias vocant, educentes Tribuni copias, ad Aliam flumen victi sunt à Gallis.* Indefinite aut falso ajo dictum: quo argumento? certo, quod Livium ejus rei auctorem dat, qui palam contra scripsit, ut jam ostensum. Nam Plutarchus ibi, Ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσι, καὶ Λίβιος ἱστορεῖ: *Ut plurimi arbitrantur, & Livius in historia scribit.* Ille vero hoc non scribit: & quocumque rem vertas, XIV. Kalendarum incendii erit, imo XIII. fortasse (tanto longius à XVI.) si Plutarcho & Polybio credam. Ille in Camillo, iste lib. II. scribunt, non *postero*, ut Livius, sed *tertio denique die à pugna Gallos irrupisse.* Et consentit etiam, aut certe distinguit & conciliat Io. Zonaras: *qui postera quidem die ivisse ad urbem* vult, *sed cum portas apertas viderent, substitisse, insidias veritos; & tertia denique die ingressos.* Itaque, ut finiam, nihil erroris in Tacito: cum Livio sentit & priscis, quos adduxi.

B.

Pædagogia Seneca describit epist. XCVI. *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus levitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Iulianus in Antiochico: Οὐ κρεῖττον ἦν ὀδυνᾶσθαι μόνον τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται; Hi pueri plerumque ad illicita dominis. Suetonius Nerone cap. XXVIII. *Super ingenuorum pædagogia, & matronarum concubinatus.* Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis. Tertullianus Apol. *Cum de pædagogiis aulicis nescio quem cinædum* (Antinoum intellegit) *deum facitis.* Notitia Imperii: *sub dispositione viri spectabilis Castrensis* collocantur, PÆDAGOGIA. MINISTERIALES. DOMINICI. CVRÆ. PALATIORVM. Plinius

Cap. 63.

nius XXXIII. *Iam vero & pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento:* quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Vsus etiam eorum ad mensam. Vlpianus l. XII. de Instructo vel instrum. *Si instructum fundum legasset, ea pædagogia quæ ibi habebat, ut cum ibi venisset præsto essent in triclinio, legato continentur.* Hos habebant in veste pretiosa. Seneca De vita beata, cap. XVII. *Quare pædagogium pretiosa veste succingitur?* Imo aurata. Idem De tranquillit. cap. I. *Præstringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam intra privatum larem vestita & auro culta mancipia, & agmen servorum nitentium.* Ammianus libro XXXVI. *Tunica auro distincta, ut regius minister, indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri speciem.* Nec aliud sensit cum de auro Plinius scripsit: *Honestius viri pædagogiis id damus, balineasque dives puerorum forma convertit.* nescio an, *convestit.* Seneca de puerorum istorum deliciis, epist. CXXIII. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cujus sana facies medicamentum desideret.* Vides ergo ubique Pædagogia pro cœtu & quasi collegio puerorum. pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem lib. VII. epist. *Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat.* rescriboque, *Puer è pædagogio.* Intellegit enim puerum pædagogianum. Ammianus lib. XXIX. *Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad observandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere dispositus.* Res nomenque in parte mansit. apud Paigios Gallorum, Italorumque.

Justi Lipsii

AD LIBRUM XVI. ANNALIUM EXCURSUS.

A.

Cap. 22. Libera re Romana non juratum scio in cujusquam acta. juratum in leges quidem: sed acta finito magistratu vocari poterant ad disquisitionem Senatus. Is probabat, aut rescindebat. Primi Triumviri, nisi fallor, Calendis Ianuariis & ipsi jurarunt, & alios adegerunt, rata se habituros omnia acta divi Iulii. Inde secutis principibus exemplum. Dio opportune, lib. XLVII. Ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἴσχουσιν, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, ἃ μὴ ἀτιμωθῶσι γίγνεται. id est: *Kalendis autem novi anni, & ipsi Triumviri*

viri jurarunt, & alios jurare coegerunt, omnia acta Iulii rata se habituros. Quod & nunc usurpatur in omnibus qui aut tenent imperium, aut tenuerunt, nisi forte infamia ignominiaque publicè notati sint. Id accidit sub annum urbis DCCXII. Factum idem vivo Augusto; de quo idem Græcus lib. LIII. Ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκους ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο. Idque juramentum semper abusque Divo Iulio repetitum ad principem ejus anni. Tacitus infra: *Ejusdem animi est Poppæam divam non credere, cujus in acta Divi Iulii & Augusti non jurare.* Nisi tamen si quis sceleribus & flagitiis aliter meruisset. Dio lib LX. de Cajo: Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. id est: *Ob eas caussas non est Caii nomen in catalogo alboque Principum, quorum mentionem facimus in juramentis votisque; uti nec Tiberii.* Iuratum vero non viritim, sed uno aliquo ex quoque magistratu verba præeunte, reliquis assentientibus. Quem morem Senatus, adulatione nova, transgressus est sub Tiberio, ut narrat idem Dio LVIII. Νομιζομένου συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἕνα, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προομνύντα, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐποίησαν αὐτό, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπισώθησαν, ὥσπερ τι παρὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες. Sed præjurationem Claudius iterum reduxit, explicatque Dio lib. ultimo: Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντας ἐθισμένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ οὕτως εἴ τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτὲ, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τε τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἷς ἐξῆρξε τῶν ὅρκων τοῖς ὁμοίοις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπεράχθη. Quam tamen abrogatam denuo esse, reditumque ad singularia juramenta, indicio sunt quæ hic & postea Traseæ objiciuntur. Et Dionis sane verba ultima satis ostendunt, in aliquot annos dumtaxat id servatum.

B.

Ea vota in tabulis concipi solita, & signari. Suetonius Aug. cap. XCVII. *Nam se quamquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum vota, quæ non esset soluturus.* Plinius ad Trajanum: *Solennia vota pro incolumitate tua, quâ salus publica continetur, & suscepimus & solvimus: precati deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.* Concepta non Kalendis ipsis, sed III. Nonas. Plutarchus in Cicerone: Τεχθῆναι Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Capitolinus in Pertinace: *Tertio Nonarum die, Votis ipsis.* Eunapius in vita Maximi: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτὰς Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες

αὐ-

αὐτῶν ἐπέχοντος τὴν ἀρχήν. Adde hunc Caii Icti locum de verbor. signif. *post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.* Denique hunc Dionis clarum lib. LIX. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, &c. *Tertia autem die, qua Vota fiunt, convenerunt quidem,* &c. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus lib. IV. Annal. *Cæsar sollennia incipientis anni Kalendas Ianuarias epistola precatus.* Et subdit: *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & Vota, vincla & laqueus inducantur?* Et Tibullus ad Messallam:

> —— *Tyrio subtemine vestem*
> *Indueras, oriente die duce fertilis anni:*
> *Cum fera discordes tenuerunt flamina venti,*
> *Et largita tuis sunt multa silentia votis.*

Sed stamus. & ad Taciti locum ajo, non ita districte verba capienda quasi illo ipso die Vota, sed quasi in propinquo. Aut verius: etiam tunc Vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperii & populi salute. hæc autem pro Principe subtexta. & die quidem lætiore, & augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo: Sane veteri rep. negari non potest, quin Vota ipsis Kalendis. Omitto plures Livii locos: hunc do firmum & clarum lib. XXI. extremo: Consulem C. *Flaminium, conscientia præteritorum, & Capitolium, & sollennem Votorum nuncupationem fugisse: ne die initi magistratus, Iovis opt. max. templum adiret.* Fieri etiam potest, ut plures dies Votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem & in castris apud signa; & in Capitolio. Tertullianus de Corona: *Ecce annua Votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliis. Accipe post loca, & verba. Hunc tibi Iupiter bovem cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.* Vbi & formulæ pars; in qua tamen corrigo, *esse facturum.* Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi: *Credo ego inimicos meos hoc dicturum.* Dies hic publice lætus; ideoque *Ælius Cæsar Votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus.* Eumdem etiam Sollennia ἁπλῶς appellarunt. Quod observo ex Tertulliani his verbis: *Vera religionis homines etiam Solennia Imperatorum conscientia potius, quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos & choros* (nescio an, *thoros,* ut ad lectisternia referatur) *in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere. Haccine sollennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? O nos merito damnandos! Cur enim Vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus?*

FINIS.